

Printed by
V. VENKATESWARA SASTRULU
of V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
AT THE 'VAVILLA' PRESS
Madras—1951.

పీఠిక

“వాగ్ధావివసంపుక్తా వాగర్థప్రతిపత్తయే,

జగతః పితరౌ వందే పార్వతీపరమేశ్వరౌ.” —కాళీదాసు.

స్వభాషయందు సంపూర్ణజ్ఞానము ప్రతిమానవునకు నత్యావశ్యకము. ఆజ్ఞాన మాభాషలోని గ్రంథపఠనమునఁగాని లభ్యపడదు. అట్లు చదివి శబ్దార్థపరిజ్ఞానము సంపాదించుటకు ముఖ్యసాధనములు నిఘంటువులే. తొలుదొలుత నాంధ్రభాష యందు వెలువడిననిఘంటువులు పద్యాత్మకములు. అట్టివానిలో ముఖ్యమైనవి ఆంధ్ర నామసంగ్రహ, ఆంధ్రభాషావల్లవాడులు. అవి సామాన్యముగ సుబోధకములు గావు; అవసరమున కుపకరింపవు. ఈలోపమును తొలఁగించుటకై అకారాదినఘంటువులు బయలుదేరినవి. వానిలో 1841-లో వెలువడిన ఆంధ్రదీపికయు తర్వాత విదేశీయుల కును ఆంగ్లభాషావిదులకు నుపయోగించుటకై మారిను, విలియం ఛౌను, కేంబెల్, సి. పి. ఛౌను ప్రభృతుల ఆంధ్రాంగ్లనిఘంటువులును పేర్కొనఁదగినవి. ఇవి యేవియు సమగ్రములు కాకపోవుటచే శ్రీపరసస్తు చిన్నయసూరిగారు ఒకనిఘంటువు నారంభించిరి కాని యదియు నసంపూర్ణగనే నిలిచిపోయినది. పిమ్మట ప్రెసిడెన్సీకాలేజి తెనుఁగుపండితు లగు శ్రీచదలవాడ సీతారామశాస్త్రిగారి నిఘంటువును వ్రాసి పూర్తిచేసిరి కాని యది అచ్చగుటకు ముందే వారు మరణించిరి. ఆమీఁద ప్రెసిడెన్సీకాలేజీలో వీరిస్థానమున నియమితులైన శ్రీబహుజనపల్లి సీతారామాచార్యుల వారు శ్రీసీతారామశాస్త్రిగారి నిఘంటువునకు శబ్దరత్నాకర మను పేరుపెట్టి ముద్రింప యత్నించిరి. ఈపని వీరికి సాధ్యముకానందుచే మదరాసు సి. యస్. యం. కాలేజి తెనుఁగుపండితు లగు శ్రీమాన్ కొమాండూరు అనంతాచార్యులుగారి సహాయమున శ్రీసీతారామాచార్యులుగారు పై నిఘంటువును ప్రచురింపఁగలిగిరి. ఇదియే చాలకాలము ప్రమాణభూతమై యుండెను.

ఆమీఁద ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు శ్రీవీతికాపురాధీశులద్రవ్యసహాయమున “సూర్యారాయాంధ్రనిఘంటువు” ప్రారంభించిరి కాని చాలకాలమునకు పరిషత్తువారు నాలుగు సంపుటములనుమాత్రమే వెలువరింపఁగలిగిరి. ఇంకను రెండు సంపుటములు ముద్రించినఁగాని యీ నిఘంటువు సంపూర్ణము కాదు.

శబ్దరత్నాకరము నిపుడు లభింపదు. శబ్దరత్నాకరమున కాకరములైన గ్రంథజాలముకంటె నేటి కెన్నో వివిధవిషయములు, ప్రాచీనగ్రంథములు చీకటి నుండి బయలుపడినవి. వీనిమూలమున నిఘంటువునఁ జేర్పవలసినపదజాలము పెచ్చు పెరిగినది. అట్టిప్రమాణనిఘంటు వనేకసంపుటములలోఁగాక మూడుసంపుటములు

లోనే యందఱ కందుబాటులో నుండ సంకల్పించి 'వావిళ్ల నిఘంటువు' అనుపేరి
 ఒక నిఘంటురచనమునకు శ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిలవారిని నియమించితినిగాని
 వారు పని పూర్తిచేయకయే మరణించిరి. అనంతరము ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ కార్య
 లయమున పనిచేసిన శ్రీబులుసు వేంకటేశ్వర్లుగారి సహాయమున వావిళ్ల నిఘంటువు
 ప్రథమసంపుటము ప్రకటింపబడెను. రెండవసంపుటమున చాలభాగము వీరేశిద్ధ
 పతిచిరి. కాని, కాకినాడ పితాపురమురాజుగారికాలేజి తెనుగుఅధ్యాపకులైన
 మీదట వీరుకూడ నీపనిమానిరి. రెండవసంపుటమున కొంతభాగమును
 శ్రీవేదము లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు సిద్ధపఱచినందున నీ రెండవసంపుటము
 ప్రచురింపఁగల్గితిని. వై సంవత్సరాదిలోగా మూడవసంపుటమునుగూడ ముద్రించి
 నిఘంటువును పూర్తిచేయ నిశ్చయించుకొంటిని గావున విద్యాంసులు భాషాభి
 మానులు నీ నిఘంటువును ఆదరించి యిట్టిపనులుకొనసాగింప నాకు ప్రోత్సాహము
 గల్గింతు రని ఆశించుచున్నాను.

చెన్నపురి }
 28.11.51 }

ఇట్లు,
 వావిళ్ల వేంకటేశ్వరంలు.

వావిళ్ల నిఘంటువు సంజ్ఞావివరణ పట్టిక

సంజ్ఞలు.	వివరణము.	సంజ్ఞలు.	వివరణము.
అ	అకారాంతము.	ఉ.	ఉత్పలమాల; ఉర్దూభాష.
	ఇస్లే ఆ, ఇ, ఈ, ఉ, ఊ, ఓ మున్నగు	ఉదా.	ఉదాహరణము.
	నవి ఆయా అంతములుగా గ్రహింపఁగలను.	ఉప.	ఉపపదము.
(అ. ఆ. ఆ)	పులింగ విశేషణమైనపుడు అకా	ఉభ.	ఉభయము. (తెలుఁగున పంసక్రూత
	రాంతము, స్త్రీలింగ విశేషణమైనపుడు		మును)
	అకారాంతము, సపుంసక లింగవిశేషణమై	ఏ.	ఏకవచనాంతము.
	సపుడు అకారాంతము.	బౌ.	బౌద్ధవిభక్తికము.
(అ. ఆ,	స్త్రీలింగ విశేషణమైనపుడు అకారాం	క.	కన్నడము; కందపద్యము.
ఈ. ఆ)	తము మఱియూ ఈకారాంతమును.	క్రి.	క్రియ.
(అ. ఈ. ఆ)	స్త్రీలింగ విశేషణమైనపుడు ఈకా	క్రి. విణా.	క్రియావిశేషణము.
	రాంతము.	గణిత.	గణితశాస్త్రము.
	స్త్రీలింగములలో విశేషము లున్నపుడవి	గీ.	గీతపద్యము.
	స్పష్టముగా నూచింపబడినవి. తుది ఆచ్చు	చ.	చంపకమాల.
	లనుబట్టి ఆవి ఆయా అంతము లని	చూ.	చూడుడు.
	గ్రహింపఁగలను. ఉదా:—1. ఏకమడు.	ఛంద.	ఛందశాస్త్రము.
	సం. విణ. (అ. కికా. అ.) ఇట స్త్రీలింగ	జ్యోతి.	జ్యోతిశాస్త్రము.
	రూపము అకారాంతముగు 'ఏకికా' అని	త.	తమిళము.
	గ్రహింపఁగలను. 2. ఋణదాత. సం. విణ.	దే.	దేశ్యము.
	(ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఇట స్త్రీలింగరూపము	ద్య.	ద్యయము. [వైకృతమును దేశ్యమును
	ఈకారాంతముగు ఋణదాత్రీ యని		గలిసిన పదము.]
	గ్రహింపఁగలను. 3. ఋణి. సం. విణ.	దు.	దుతాంతము.
	(ఋ. సీ. ఋ.) ఇట స్త్రీలింగరూపము	ధా.	దాతువు.
	ఈకారాంత మగు ఋణిని యని గ్రహింప	న.	నపుంసకలింగము.
	నగును. 4. అఙువు. సం. విణ. (ఉ. ఉ,	వీతి.	వీతిక.
	టీర్వ. ఉ.) ఇట స్త్రీలింగరూపములు ఉకా	పుం.	పుంలింగము.
	రాంతముగు 'అఙువు' ఈకారాంతముగు	పుం. న.	పుం సపుంసలింగము.
	'అఙ్టీర్వ' యని గ్రహించునది. 5. ఉడర్పి.	పుం. స్త్రీ.	పుం స్త్రీలింగము.
	సం. విణ. (ఋ) ఇట మూడులింగములలో	ప్ర.	ప్రత్యయము.
	నొకటే రూప మని గ్రహింపఁగలను.	ప్రా.	ప్రాకృతము.
అ. క్రి.	అకర్తృకక్రియ.	ప్రే.	ప్రేరణరూపము.
అనా.	అనాచవిభక్తికము.	బ.	బహువచనాంతము.
అప.	అపదము. (ఆగమము మొదలగునవి).	మ.	మళయాళము, మత్తేభవృత్తము.
అలం.	అలంకారశాస్త్రము.	మి.	మిత్రము.
అవ్య.	అవ్యయము.		[సంస్కృతపదము సంస్కృతేశ్వర పద
ఆ.	ఆటవెలది.		ముతోఁగాని తెలుఁగు కృత్ప్రత్యయ
ఆం.	ఆంగ్లము.		ముతోఁగాని తద్గత ప్రత్యయముతోఁగాని
ఆప్ర.	ఆప్రేక్షితరూపము.		కలిసిన పదము.]

సంజ్ఞలు.	వివరణము.	సంజ్ఞలు.	వివరణము.
మొ.	మొదలైనవి.	శా.	శార్దూలవృక్షము.
యు.	యుగళము.	కా.	కాశము.
	[కొన్ని యర్థములందు దేశ్యము కొన్నిట వైకృతములైన పదము.]	సం.	సంస్కృతము.
రూ.	రూపాంతరము.	స.	సర్వనామము.
వా.	వాడుక.	స. క్రి.	సకర్తృకక్రియ.
వి.	విశేష్యము.	సా.	సామెత.
విణ.	విశేషణము.	సీ.	సీగపద్యము.
తై.	తైకృతము.	ప్రి.	ప్రిలింగము.
వృతి.	వృతిరేఖకపదము.	హిం.	హిందూస్థానీభాష.
వ్యవ.	వ్యవహారము.	=	సామ్యచిహ్నము.
వ్యాక.	వ్యాకరణశాస్త్రము.	❧	వృక్షలత "చిహ్న"చకము.
శత్ర.	శత్రుత్వము. [గ్రీసికి తెలుగున వ్యర్థ ప్రయోగము లేదు.]	...	వీని నడుమ గొన్ని యుత్తరము లున్నవని తెలుపును. మిగిలినవి స్పష్టము.

గ్రంథసంకేత వివరణ పట్టిక

సంఖ్య	సము	గ్రంథనామము	అశ్వాసాదులు	గ్రంథకర్త నామము	కాలము	గ్రంథస్వరూపము
1	ఊ.	అచలాత్మజాపరిణయము	అ. 3	వేంకటాచార్యకవి	౧౮ శ	మంజువాణీప్రస్న 1939-1906 సం
2	అచ	అచ్చతెలుగు రాసా యణము	కాం. ౬	కూచిమంచి తిమ్మకవి	౧౯ శ	వావిళ్లప్రస్న 1930
	బాల.	బాలకాండము				
	అయో.	అయోధ్యాకాండము				
	అరణ్య.	అరణ్యకాండము				
	కిష్కింధ.	కిష్కింధాకాండము				
	సుందర.	సుందరకాండము				
	యుద్ధ.	యుద్ధకాండము				
3	అథ	అథ్యాత్మరామాయణము	కాం. 2	కోటమరాజు నాగయ్య	౧2 శ	వావిళ్లప్రస్న
	ఉత్తర.	ఉత్తరకాండము				
4	అధ్యసం.	అధ్యాత్మసంగీతనలు	౪౧3 సం.	తాళ్ల పాక అన్న మాచార్యులు	౧౫ శ	దేవస్థానముప్రస్న, చెన్నపురి 1936
5	అని	అనిరుద్ధ చరిత్రము	అ. ౫	కసుపర్తి అబ్బయ్య	౧2 శ	వావిళ్లప్రస్న 1924
6	అప్ప	అప్పకవీయము	అ. ౫	కాకునూరిఅప్పకవి	౧2 శ	వావిళ్లప్రస్న 1924
7	అ. . క.	అప్రమహిషీ కల్యాణము (ద్విపద)		తిరువేంగళ నాథుఁడు	౧౫ శ	టి. టి. డి. ప్రెస్సు చెన్న పురి 1937
8	అవ	అపాల్యసంక్రందనము	అ. 3	సముఖము వేంకట కృష్ణప్ప నాయకుఁడు	౧౮ శ	శృంగారగ్రంథమండలి 1938
9	అంసం.	అంధచంద్రాలోకము		అడిదము సూరకవి	౧౮ శ	వావిళ్లప్రస్న
10	అంసదా.	అంధపదాకరము			౨౦ శ	
11	అంపారి.	అంధ్రపదపారిజాతము		ఓగిరాల జగన్నాథ కవి. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి సుదురుపాటి వేంకట	౧౯ శ	శారదానిలయ ముద్రాక్ష రకాల 1888
12	అంభా.	అంధ్రభాషార్థము	కాం. 3	చిన్నయసూరి	౧౮ శ	వావిళ్లప్రస్న 1931
13	అంశా.	అంధశబ్దానుశాసనము	పరి. ౬.	అడిదము సూరకవి	౧౯ శ	కాకినాడప్రస్న 1931
14	అంశే.	అంధనామకేయము			౧౮ శ	వావిళ్లప్రస్న 1929
15	అంసం.	అంధనామసంగ్రహము	వర్ణలు ౫	వైడిపాటి లక్ష్మణకవి	౧2 శ	వావిళ్లప్రస్న 1929
	„ దేవ.	దేవవర్ణ				
	„ మాన.	మానవవర్ణ				
	„ స్థా.	స్థావరవర్ణ				
	„ తిర్య.	తిర్యగ్వర్ణ				
	„ నా.	నానార్థవర్ణ				

సంజ్ఞలు.	వివరణము.	సంజ్ఞలు.	వివరణము.
మొ.	మొవలైనవి.	శా.	శాస్త్రాలవృత్తము.
యు.	యుగళము.	స్థ.	స్థానము.
	[కొన్ని యర్థములందు దేశ్యము కొన్నిట వైకృతమునైన పదము.]	సం.	సంస్కృతము.
ని.	నిఘాంతరము.	స.	సర్వనామము.
వా.	వాడుక.	స. క్రి.	సంస్కృత క్రియ.
వి.	విశేష్యము.	సా.	సామెత.
విణ.	విశేషణము.	స్థి.	స్థిరపద్యము.
వై.	వైకృతము.	స్థి.	స్థిరంగము.
వృతి.	వృత్తిరేఖకపదము.	హిం.	హిందూస్థానీభాష.
వృహ.	వృహత్పదము.	=	సామ్యచిహ్నము.
వ్యాక.	వ్యాకరణశాస్త్రము.	శి.	వృత్తలతాదిసూచకము.
శత్ర.	శత్రుత్వము. [గీనికి తెలుగున వ్యవస్థ ప్రయోగము లేదు.]	...	పిని నడుమఁ గొన్ని యర్థము లున్నవని తెలుపును. మిగిలినవి పుష్పము.

గ్రంథసంకేత వివరణ పట్టిక

సంఖ్య	గ్రంథ సంకేతము	గ్రంథనామము	ఆశ్వాసాదులు	గ్రంథకర్త నామము	కాలము	గ్రంథస్వరూపము
1	అచలా.	అచలాత్మజాపరిణయము	ఆ. 3	వేంకటాచార్యకవి	౧౮ శ	మంజువాణీపైస్సు 1939-1906 సం
2	అచ్చ.	అచ్చతేలుగు రాసా యణము	కాం. ౬	కూచిమంచి తిమ్మకవి	౧౯ శ	వావిళ్లపైస్సు 1930
	„ బాల.	బాలకాండము				
	„ అయో.	అయోధ్యాకాండము				
	„ ఆర.	ఆరణ్యకాండము				
	„ కిష్కిం.	కిష్కింధాకాండము				
	„ సుం.	సుందరకాండము				
	„ యు.	యుద్ధకాండము				
3	అధ్యా.	అధ్యాత్మరామాయణము	కాం. 2	కోటమరాజు నాగయ్య	౧2 శ	వావిళ్లపైస్సు
	„ ఉ.	ఉత్తరకాండము				
4	అధ్యా.సం.	అధ్యాత్మసంకీర్తనలు	౪౧3 సం.	తాళ్లపాక అన్న మాచార్యులు	౧౫ శ	దేవస్థానముపైస్సు, చెన్నపురి 1936
5	అని.	అనిరుద్ధ చరిత్రము	ఆ. ౫	కరుపర్తి అబ్బయ	౧2 శ	వావిళ్లపైస్సు 1924
6	అప్ప.	అప్పకవీయము	ఆ. ౫	కాకునూరిఅప్పకవి	౧2 శ	వావిళ్లపైస్సు 1924
7	అ. మ. క.	అష్టమహిషీ కల్యాణము (ద్విపద)		తిరువేంగళ నాథుడు	౧౫ శ	టి. టి. డి. పైస్సు చెన్నపురి 1937
8	అహ.	అహల్యసూక్రందనము	ఆ. 3	సముఖము వేంకట కృష్ణప్ప నాయకుడు	౧౮ శ	శృంగారగ్రంథమండలి 1938
9	అం. చం.	అంధచంద్రాలోకము		అడిదము సూరకవి	౧౮ శ	వావిళ్లపైస్సు
10	అం. పదా.	అంధపదాకరము			౨౦ శ	
11	అం. పారి.	అంధ్రపదపారిజాతము		ఓగిరాల జగన్నాథ కవి. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి	౧౯ శ	శారదానిలయ ముద్రాక్షరకాల 1888
12	అం. భా.	అంధ్రభాషార్థము	కాం. 3	సుదురుపాటి వేంకన	౧౮ శ	వావిళ్లపైస్సు 1931
13	అం. శా.	అంధ్రశబ్దానుకాసనము	పరి ౬	చిన్నయసూరి	౧౯ శ	కాకినాడపైస్సు 1931
14	అం. శే.	అంధ్రనామకేము		అడిదము సూరకవి	౧౮ శ	వావిళ్లపైస్సు 1929
15	అం. సం.	అంధ్రనామసంగ్రహము	పర్లులు ౫	వైడిపాటి లక్ష్మణకవి	౧2 శ	వావిళ్లపైస్సు 1929
	„ దేవ.	దేవవర్ణ				
	„ మాన.	మానవవర్ణ				
	„ స్థా.	స్థావరవర్ణ				
	„ తిర్య.	తిర్యగ్వర్ణ				
	„ నా.	నానార్థవర్ణ				

సంఖ్య	గ్రంథ సంకేతము	గ్రంథనామము	ఆశ్వాసాదులు	గ్రంథకర్త నామము	కాలము	గ్రంథస్వరూపము
16	ఆనంద.	ఆనందరంగరాట్నంబు	ఆ. ౪	కస్తూరిరంగయ్య	౧౯ శ	వావిళ్లపైస్సు 1922
17	ము.	అముక్తమాల్యద	ఆ. ౬	కృష్ణదేవరాయలు	౧౬ శ	వావిళ్లపైస్సు 1930
18	ఇందు.	ఇందుమతీపరిణయము	ఆ. ౬	కుమారభగవాంతుని	౧౭ శ	సంప్రదితపైస్సు 1912
19	ఉచ్ఛ	ఉచ్ఛటారాధ్యచరిత్రము	ఆ. 3	తెనాలిరామ కృష్ణుడు	౧౬ శ	భవానీపైస్సు బెజవాడ 1928
20	ఉ. రా.	ఉత్తరరామాయణము	ఆ. ౮	కంకంటి పాపరాజు	౧౮ శ	వావిళ్లపైస్సు 1926
21	ఉ. హరి.	ఉత్తరహరివంశము	ఆ. ౫	నాచనసోమన	౧౫ శ	వావిళ్లపైస్సు 1919
22	ఉ. హరిశ్చ.	ఉత్తర హరిశ్చంద్ర పాఖ్యానము	ఆ. ౪	శివైస్వర వాటిలింగన	౧౭ శ	సరస్వతీనిలయ ముద్రాక్షరశాల, నెల్లూరు 1891
23	కకు.	కకుత్స్థవిజయము	ఆ. ౫	మల్లె అనంతభూపాలుడు	౧౬ శ	బి.లనరస్వతీ ముద్రాక్షరశాల, కాకినాడ 1904
24	కలు. శ.	కలువాయశకము		డబ్బీరు నరసకవి	౧౯ శ	వావిళ్లపైస్సు 1926
25	కవిక.	కవికర్ణరసాయనము	ఆ. ౬	నంకుసాల నృసింహకవి	౧౫ శ	వావిళ్లపైస్సు 1925
26	కవిచౌ.	కవిచౌడప్పశతకము		కవిచౌడప్ప	౧౭ శ	వావిళ్లపైస్సు 1925
27	కవిజ.	కవిజనరంజనము	ఆ. 3	అడివము సూరకవి	౧౮ శ	సియ్యంట్లపైస్సు, మద్రాసు 1932
28	కవిజనా.	కవిజనాశ్రయము	అధి. ౪	వేములవాడ భీమకవి	౧౨ శ	సుజనరంగి ముద్రాక్షరశాల, కాకినాడ 1932
	„ సంజ్ఞా.	సంజ్ఞాధికారము				
	„ వృత్తా.	వృత్తాధికారము				
	„ జాతి.	జాత్యధికారము				
	„ దోషా.	దోషాధికారము				
29	కవిరా.	కవిరాజునోరంజనము	ఆ. ౫	కనుపర్తి అబ్బయ	౧౮ శ	వావిళ్లపైస్సు
30	కవి. సం.	కవిజనసంజీవని	తరు. ౪	ముద్దరాజు రామభద్రకవి	౧౬ శ	వావిళ్లపైస్సు 1929
31	కవిసం.	కవిసంశయవిచ్ఛేదము	తరు. 3	అడివము సూరకవి	౧౮ శ	వావిళ్లపైస్సు 1925
32	కళా.	కళాపూర్ణోదయము	ఆ. ౮	పింగళి సూరన	౧౬ శ	వావిళ్లపైస్సు 1930
33	కావ్యా.	కావ్యాలంకారచూడామణి	ఉల్లా. ౯	విన్నకోట పెద్దన	౧౭ శ	సరస్వతీపైస్సు, చెన్నపురి 1929
34	కాశీ.	కాశీఖండము	ఆ. ౭	శ్రీనాథుడు	౧౫ శ	వావిళ్లపైస్సు 1933
35	కాశ.	కాశీహస్తీమాతశత్రుము	ఆ. ౪	ధూర్జటి	౧౬ శ	బ్రిటిష్ మండల్ పైస్సు, చెన్నపురి 1930
36	కాశ. శ.	కాశీహస్తీశర్వరశతకము		ధూర్జటి	౧౬ శ	కళ్యాణిపైస్సు, తెనాలి 1949
37	కాళిందీ.	కాళిందీకన్యాపరిణయము	ఆ. ౬	అహోబలవతి	౧౭ శ	కాకినాడపైస్సు 1929
38	కుచేల.	కుచేలోపాఖ్యానము	ఆ. 3	గట్టు ప్రభువు	౧౯ శ	వావిళ్లపైస్సు 1924

సంఖ్య	గ్రంథ సంకేతము	గ్రంథనామము	ఆశ్వాసాదులు	గ్రంథకర్త నామము	కాలము	గ్రంథస్వరూపము
39	కువల.	కువలయాశ్వ చరిత్రము	ఆ. ౧	నవరము చిననారాయణ	౧౭ శ	బాలనరస్వతి ముద్రాక్షరశాల, కాకినాడ 1909
40	కు. సం.	కుమారసంభవము	ఆ. ౧	నన్నె చోడుడు	౧౪ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1949
41	కృ. క.	కృష్ణకర్ణామృతము	ఆ. 3	వెలగపూడివెంగన	౧౯ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1943
42	శకుం.	శకుంతలాపరిణయము	ఆ. 3	కృష్ణకవి	౧౯ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1926
43	కృష్ణ.	కృష్ణశతకము		నృసింహకవి	౧౭ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1925
44	కృష్ణా.	కృష్ణాభ్యుదయము	ఆ. ౧	గొంట్ల సూరన	౧౮ శ	వావిళ్లప్రెస్సు
45	కేయూ.ర.	కేయూరబాహు చరిత్రము	ఆ. ౪	మం - న	౧౩ శ	సరస్వతీప్రెస్సు, కాకినాడ 1902
46	క్రీ.డా.	క్రీడాభిరామము	ఆ. ౧	వల్లభరాయడు	౧౪ శ	పద్మాప్రెస్సు 1929
47	గంధ.	గంధవహము	ఆ. ౧	మంచెర్ల వాసుదేవకవి	౧౮ శ	సరస్వతీప్రెస్సు, కాకినాడ 1911
48	గాధే.	శృంగారగాధేయో పాఖ్యానము	ఆ. ౧	ఆనందనారాయణుడు	?	కేసరీప్రెస్సు, చెన్నపురి 1929
49	చంద్ర.	చంద్రభానుచరిత్రము	ఆ. ౧	తరిగొప్పల మల్లక	౧౬ శ	బ్రిటిష్ మాడల్ ప్రెస్సు, చెన్నపురి 1922
50	చంద్ర. వి.	చంద్రరేఖావిలాసము	ఆ. 3	కూచిమూచిజగ్గకవి	౧౮ శ	1931
51	చంద్రా.	చంద్రాంగదచరిత్రము	ఆ. ౬	వైడేమణ్ణి వేంకటపతి	౧౭ శ	సరస్వతీనిలయ ముద్రాక్షరశాల, నెల్లూరు 1897
52	చంద్రి.	చంద్రికాపరిణయము	ఆ. ౬	సురభి మాధవరావు	౧౬ శ	ఆనందముద్రాక్షరశాల 1903
53	చం. రా.	చంద్రారామాయణము	ఆ. ౮	ఋగ్వేదకవి వేంకటాచలపతి	౧౮ శ	కాకినాడప్రెస్సు, కాకినాడ
54	చక్ర.	చక్రవాళమంజరి		తాళ్ల పాక పెద తిరుమలయ్య	౧౧ శ	దేవస్థానముప్రెస్సు 1935
55	చమ.	చమత్కారమంజరి	ఆ. 3	సిహాద్రి వేంకటాచార్యులు	౧౬ శ	వేణుగోపాల ముద్రాక్షరశాల, విశాఖపట్టణము 1884
56	చారు.	చారుచర్య		అప్పన మూర్తి	౧౪ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1949
57	చిత్రభా.	చిత్రభారతము	ఆ. ౮	చరిగొండ ధర్మన్న	౧౬ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1934
58	చెన్న.	చెన్నబసవపురాణము	ఆ. ౧	ఆత్మమూరి పాపకవి		వావిళ్లప్రెస్సు 1925
59	ఛందో.	ఛందోదర్పణము	ఆ. ౪	ఆనంతా మాత్యుడు	౧౧ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1947
60	జాహ్నువీ.	జాహ్నువీమాహాత్మ్యము	ఆ. ౪	ఏనుగు లక్ష్మణకవి	౧౮ శ	ఆంధ్రభాషావిలాసినీ ప్రెస్సు, చిత్రాడ 1923
61	జై.	జైమినిభారతము	ఆ. ౮	పిల్లలచుట్టి పినవీరభద్రుడు	౧౧ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1941

సంఖ్య	గ్రంథ సంకేతము	గ్రంథనామము	ఆశ్వాసాదులు	గ్రంథకర్త నామము	కాలము	గ్రంథస్వరూపము
62	తపతీ.	తపతీసంపదకోపాఖ్యానము	ఆ. ౧	అద్దంకి గంగాధరకవి	౧౬ శ	సుజనరంజనీ ముద్రాక్షరశాల, కాకినాడ 1896
63	దశ.	దశకుమారచరిత్రము	ఆ. ౧౨	కేశవ	౧౩ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1925
64	దశా.	దశావతారచరిత్రము	అవ. ౧౦	ధరణిదేవుల రామయ్యుత్తర కంచెర్ల గోపన్న కొటికలపూడి వెంకటస్వామికవి	౧౮ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1926
65	దా. శ.	దాశరథీశతకము			౧౭ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1925
66	దిలీప.	దిలీపచరిత్రము	ఆ. ౪	కొటికలపూడి వెంకటస్వామికవి	౧౯ శ	మరాఠావాణి ప్రింట్స్ విజయ 1902
67	ద్వా.	సింహాసనద్వాత్రింశక	ఆ. ౧౨	కొటివి గోపరాజు	౧౯ శ	కాకినాడ ప్రింట్స్ 1936
68	ద్వి. తి. సా.	ద్విపద సారంగధర చరిత్రము	ఆ. ౨	కూచియూచి తిమ్మకవి	౧౮ శ	ఆంధ్రభాషావిలాసినీ ప్రింట్స్, చిత్రాడ 1921
69	ద్వి. నల.	ద్విపద నలచరిత్రము	భాగ. ౧	చక్రపురి రాఘవాచార్యులు	౧౭ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1919
70	ద్వి. పరమ.	ద్విపద పరమయోగి విలాసము	ఆ. ౮	తాళ్లపాడ తిరు వేంగళనాథుడు	౧౬ శ	కాకినాడ ప్రింట్స్, కాకినాడ 1928
71	ద్వి. భాగ.	ద్విపద భాగవతము	స్కం. ౧౨	కొనేమనాగండు	౧౬ శ	కృష్ణా అండ్ కో ముద్రాక్షరశాల 1914
72	ద్వి. భాగ. ద.	ద్విపద భాగవతము దశమస్కంధము	స్కం. ౧	మడికి సింగన	౧౪ శ	అమ్మట్రము
73	ద్వి. భార.	ద్విపద భారతము	పర్వ. ౧	తిమ్మయ బాలసరస్వతి	౧౬ శ	సరస్వతీ పబ్లికేషన్స్ రామమూర్తి 1913
	„ ఆది.	ఆదిపర్వము	„			
	„ సభా.	సభాపర్వము	„			
74	ద్వి. శ. సా.	ద్విపద సారంగధర చరిత్రము	ఆ. 3	బాణాల శంభుదాసుడు	౧౮ శ	జ్యోతిష్వతీ ముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి 1914
75	ద్వి. హరిశ్చ.	ద్విపద హరిశ్చంద్ర చరిత్రము	భాగ. ౨	గౌరవ	౧౯ శ	జ్యోతిష్వతీ ప్రింట్స్ చెన్నపురి 1912
76	ధర్మ.	ధర్మఖండము	ఆ. ౯	ఈదులపల్లి భవానీ శంకరయ్య	౧౭ శ	విద్యబ్జనమనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాల, పితాపురము
77	నరస.	నరసభూపాలీయము	ఆ. ౧	మూర్తికవి	౧౬ శ	ఓరియంటల్ ముద్రాక్షరశాల, సికింద్రాబాద్ 1915
78	నవ.	నవనాథచరిత్రము (ద్విపద)	భా. ౧	గౌరవ	౧౯ శ	అనంద ప్రింట్స్, మద్రాసు 1937
79	నా. పంచ.	పంచతంత్రము	ఆ. ౧	నారాయణకవి	౧౯ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1939
80	నార. ఉ.	నారసింహపురాణము ఉత్తరభాగము	ఆ. ౧	హరిభట్టు	౧౬ శ	కాకినాడ ప్రింట్స్ కాకినాడ

సంఖ్య	గ్రంథ సంకేతము	గ్రంథనామము	ఆశ్వాసాదులు	గ్రంథకర్త నామము	కాలము	గ్రంథప్రచురము
81	నిరం.	నిరంకుశోపాఖ్యానము	ఆ. ౪	కందుకూరి రుద్రకవి	౧౭ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1925
82	నిర్వ.	నిర్వచనోత్తర రామాయణము	ఆ. ౧౦	తిక్కన	౧౩ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1925
83	నీతి.	నీతిసీసపద్యశతకము		తాళ్లపాక తిరుమలయ్య	౧౫ శ	దేవస్థానము ప్రెస్సు చెన్నపురి 1935
84	నృసిం.	నృసింహపురాణము	ఆ. ౫	ఎఱ్ఱాపెగ్గడ	౧౪ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1924
85	నైమ.	శృంగారనైషధము	ఆ. ౮	శ్రీనాథుడు	౧౫ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1931
86	పండితా.	పండితారాధ్యచరిత్రము	ప్రక. ౫	పాలకురికి సోమనాథుడు	౧౩ శ	ఆంధ్రప్రతికప్రెస్సు 1939
	,, దీక్షా.	దీక్షాప్రకరణము				
	,, పురా.	పురాతనప్రకరణము				
	,, వాద.	వాదప్రకరణము				
	,, మహిమ.	మహిమప్రకరణము				
	,, పర్వ.	పర్వప్రకరణము				
87	పద్మ.	పద్మపురాణము ఉత్తరఖండము	ఆ. ౧౦	మడికిసింగన	౧౫ శ	పర్వమానతరంగిణి ముద్రాక్షరశాల, మదరాసు 1893
88	పరత.	పరతత్త్వరసాయనము	ఆ. ౫	ఈశ్వరఫణిశట్టు		రాజర్నల్ ప్రెస్సు చెన్నపురి 1941
89	పరమ.	పరమయోగివిలాసము	ఆ. ౫	తిమ్మనృపాలుడు		
90	పల్నా.	పల్నాటి పీఠరత్నము (ద్విపద)		శ్రీనాథుడు	౧౩ శ	శ్రీరామప్రెస్సు 1934
91	పాంచా.	పాంచాలీపరిణయము	ఆ. ౫	కాకమాని మూర్తికవి	౧౬ శ	మంజువాణిప్రెస్సు, ఏలూరు 1932
92	పాండు.	పాండురంగ మాహాత్మ్యము	ఆ. ౫	తెనాలి రామకృష్ణుడు	౧౬ శ	ఆంధ్రప్రెస్సింగ్ హౌస్ చెన్నపురి 1945
93	పారి.	పారిజాతాపహరణము	ఆ. ౫	నందిలిమ్మన	౧౬ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1933
94	పార్వ.	పార్వతీపరిణయము	ఆ. ౬	రఘునాథ భూపాలుడు	౧౮ శ	సరస్వతీముద్రాక్షరశాల కాకినాడ 1908
95	పి. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము	ఆ. ౪	కిల్లమట్టి పినపీఠభద్రుడు	౧౫ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1923
96	పె. శకుం.	,,	ఆ. 3	పెద్దాడనాగరాజు	౧౮ శ	అనందప్రెస్సు 1900
97	ప్రబంధ.	ప్రబంధరాజ కేంక టెన్వర విజయవిలాసము	ఆ. ౧	గణపవరపు వేంకటకవి	౧౭ శ	నెల్లూరు 1892
98	ప్రబోధ.	ప్రబోధచంద్రిదయము	ఆ. ౫	నందిమల్లయ ఘంట సింగయ	౧౫ శ	చింతామణిముద్రాక్షరశాల, రాజుమహేంద్రవరము 1900

సంఖ్య	గ్రంథ సంకేతము	గ్రంథనామము	అశ్వాసాదులు	గ్రంథకర్త నామము	కాలము	గ్రంథస్వరూపము
99	ప్రభా.	ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము	ఆ. ౧	పింగళి సూరన	౧౬ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1939
100	ప్రభు.	ప్రభులింగిలీల (ద్విపద)	ఆ. ౧	పిడుపర్తి సోమన	౧౬ శ	పబ్లికేషన్స్ ప్రెస్సు కాలవిశాఖపట్టణము 1884
101	బస.	బసవపురాణము	ఆ. 2	పాలకురికి సోమనాథుడు	౧3 శ	ఆంధ్ర ప్రాంత ప్రెస్సు 1926
102	బహు.	బహుభాష్యచరిత్రము	ఆ. ౧	దామరల పెంగళ భూపాలుడు	౧౬ శ	సరస్వతీ ప్రెస్సు పోనాడ
103	బాలగో.	బాలగోపాలవిలాసము	ఆ. 3	బిడ్డియకవి	౧౭ శ	పోనాడ ప్రెస్సు 1941
104	బిల్వ.	బిల్వణీయము	ఆ. 3	మండేపెద్ది కృష్ణస్వామి? చిత్రకవి	౧౯ శ	ఆనంద ప్రెస్సు చెన్నపురి 1910
105	బ్రహ్మో.	బ్రహ్మోత్తరఖండము	ఆ. ౧	శ్రీధరమల్ల వేంకటరామకవి	౧౮ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1922
106	బ్రా.	బ్రాహ్మసింహులు		సి. డి. బ్రాహ్మ	౧౯ శ	1852
107	భర్తృ.	భర్తృహరిశతకము	శ. 3	ఏనుగు లక్ష్మణకవి	౧౮ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1931
	" సీతి.	సీతిశతకము				
	" శృం.	శృంగారశతకము				
	" కై.	కైరాగ్యశతకము				
108	భల్లా.	భల్లాచరిత్రము	ఆ. ౧	చితాదు గంగాధరకవి	—	సుదర్శన ప్రెస్సు చెన్నపురి 1928
109	భాగ.	భాగవతము	స్కం. ౧౨	పోతనాడ.లు	౧3 శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1949
110	భాను.	భానుమతీపరిణయము	ఆ. ౪	రెంటూరి గంగరాజు	౧౬ శ	మహారాష్ట్ర 1872
111	భార.	భారతము	పర్వ. ౧౮	కవిత్వయము		వావిళ్ల ప్రెస్సు 1949
	" ఆది.	ఆదిపర్వము	ఆ. ౧	నన్నయ	౧౧ శ	
	" సభా.	సభాపర్వము	" ౨			
	" ఆర.	ఆరణ్యపర్వము	" 2	నన్నయ, ఎఱ్ఱయ	౧౪ శ	
	" విరా.	విరాటపర్వము	" 3	లిక్క	౧3 శ	
	" ఉద్యో.	ఉద్యోగపర్వము	" ౪	"		
	" భీష్మ.	భీష్మపర్వము	" ౫	"		
	" ద్రోణ.	ద్రోణపర్వము	" ౫	"		
	" కర్ణ.	కర్ణపర్వము	" 3	"		
	" శల్య.	శల్యపర్వము	" ౨	"		
	" సౌ.	సౌత్తికపర్వము	" ౨	"		
	" శ్రీ.	శ్రీపర్వము	" ౨	"		
	" శాం.	శాంతిపర్వము	" ౬	"		

సంఖ్య	గ్రంథ సంకేతము	గ్రంథనామము	ఆత్మా సాదులు	గ్రంథకర్త నామము	కాలము	గ్రంథస్వరూపము
	భార. అను.	అనుశాసనికపర్వము	ఆ. ౫	తిక్కన		వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1949
	" ఆశ్వ.	ఆశ్వమేధపర్వము	ఆ. ౪	"		
	" ఆశ్ర.	ఆశ్రమవాసపర్వము	ఆ. ౨	"		
	" నకా.	నకాసలపర్వము	ఆ. ౧	"		
	" మహా.	మహాప్రస్థానికపర్వము	ఆ. ౧	"		
112	భా. రా.	భాస్కరరామాయణము	కాం. ౬	భాస్కరాదులు	౧౧ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1930
113	భా. శ.	భాస్కరశతకము		మారద వెంకయ్య	౧౬ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1929
114	భీమ.	భీమఖండము	ఆ. ౬	శ్రీమంతుడు	౧3 శ	బ్రిటిష్ మోడల్ ప్రింట్స్, చెన్నైపురి 1929
115	భో.	భోజరాజీయము	ఆ. 2	అనంతా మాత్యుండు	౧౫ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1928
116	భోజసు.	భోజసుతాపరిణయము	ఆ. ౫	కోటిశ్వరుండు		వైజయంతీ ప్రింట్స్ 1908
117	భోగి.	భోగిసింహకము		పోతన	౧౫ శ	జి. ఆర్. ప్రింట్స్ చెన్నైపురి 1916
118	మల్ల.	మల్లభూపాలీయము	శత. 3	ఎలకూచి బాలనరస్వతి	౧2 శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1924
119	మల్లాణ.	శృంగార మల్లాణ చరిత్రము	ఆ. 3	ఎడపాటి ఎఱ్ఱన	౧౬ శ	అంధ్రప్రదేశ్ ప్రింట్స్ 1927
120	మార్క.	మార్కండేయపురాణము	ఆ. ౮	మారన	౧౪ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1939
121	మమం.	మమంధవిలాసము	ఆ. 3	కాణాదము పెద్దన	౧౮ శ	గద్యాల 1896
122	మై.	మైరావణచరిత్రము	ఆ. 3	మాడయకవి	౧౬ శ	విద్యజ్ఞమనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాల, పితాపురము 1911
123	మొ. రా.	మొల్లరామాయణము	కాం. ౬	మొల్ల	౧౬ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1928
124	య.	యయాతిచరిత్రము	ఆ. ౫	పొన్నిగంటి తెలగన	౧౬ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1930
125	రంగా.	రంగారాయచరిత్రము	ఆ. 3	దిట్టకవి	౧౮ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1914
126	రం. రా.	రంగనాథరామాయ ణము (ద్విపద)	కాం. ౬	నారాయణకవి రంగనాథుండు	౧3 శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1941
127	రత్న.	రత్నపరీక్ష		శైలవకవి	౧౫ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1925
128	రస.	రసమంజరి	గుచ్ఛము 3	సురతాని కోదండకవి	౧2 శ	విద్యానికేశన ప్రింట్స్ 1827
129	రసిక.	రసికజనమనోభిరామము	ఆ. 2	కూచిమంచి తిమ్మకవి	౧౮ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1927
130	రామ. క.	రామకర్ణామృతము		సిద్ధకవి	౧౯ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1930
131	రాఘవ.	రాఘవపాండవీయము	ఆ. ౪	పింగళిమారన	౧౬ శ	వావిళ్ల ప్రింట్స్ 1929

సంఖ్య	గ్రంథ సంకేతము	గ్రంథనామము	ఆశ్వాసాదులు	గ్రంథకర్త నామము	కాలము	గ్రంథస్వరూపము
132	రాజ. చ.	రాజశేఖరచరిత్రము	ఆ. 3	మాదయగారి మల్లన	౧౬ శ	చింతామణి ప్రెస్సు 1908
133	రాజ. వి.	రాజశేఖరవిలాసము	ఆ. 3	కూచిమంచి తిమ్మకవి	౧౮ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1913
134	రాధా.	రాధామాధవనందాదము	ఆ. 3	వెలిదిండి వెంకటపతి	౧౮ శ	శ్రీపతి ప్రెస్సు కాళిగూడ 1937
135	రాధికా.	రాధికాసాంత్వనము	ఆ. ౪	ముద్దువళ్లిని	౧౮ శ	రామాఆర్ట్స్ ప్రెస్సు బందరు 1936
136	రామ.	రామరాజీయము	ఆ. ౧	వెంకయ్య	౧౬ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1923
137	రామ. లిం.	రామలింగేశ్వరశతకము		కూచిమంచి తిమ్మకవి	౧౮ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1926
138	రామా.	రామాభ్యుదయము	ఆ. ౮	లయ్యలరాజా రామభద్రుడు	౧౬ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1931
139	రా. వి.	రాజవాహనవిజయము	ఆ. ౫	కాకమూని మూర్తికవి	౧౬ శ	మంగళాచారి ప్రెస్సు విజయవాడ 1937
140	రుక్మ.	రుక్మ శతీపరిణయము.	ఆ. ౫	రేకపల్లి సోమప్ప	౧౮ శ	కాళిగూడ ప్రెస్సు 1940
141	రుక్మా.	రుక్మాంగదచరిత్రము	ఆ. ౫	ప్రాథకవిమల్లన	౧౫ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1938
142	రుక్మి.	రుక్మిణీపరిణయము	ఆ. ౪	సత్త్యవోలు భగవత్కవి	౧౮ శ	గుజనగుజనీ ముద్రికర్త కాళి, కాళిగూడ 1904
143	రుక్మిణీ.	రుక్మిణీపరిణయము	ఆ. ౫	కూచిమంచి తిమ్మకవి	౧౮ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1922
144	ల. సం.	లక్షణసారసంగ్రహము	ఆ. 3	చిత్రకవి పెద్దన	౧౬ శ	కాళిగూడ ప్రెస్సు కాళిగూడ 1940
145	వరాహ.	వరాహపురాణము	ఆ. ౧౨	నందిమల్లయ ఘంటసంగయ	౧౫ శ	కాళిగూడ ప్రెస్సు కాళిగూడ 1940
146	వసి.	వసిష్టజనకసంవాదము	ఆ. 3	యాముజాల శేషయ	౧౯ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1926
147	వసు.	వసుచరిత్రము	ఆ. ౬	రామరాజ భూషణుడు	౧౬ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1926
148	వా రా.	వాసిష్టరామాయణము	ఆ. ౫	మడికిసింగన	౧౫ శ	చంద్రికా ప్రెస్సు 1935
149	వాల్మీ.	వాల్మీకిచరిత్రము	ఆ. 3	రఘునాథ భూపాలుడు	౧౭ శ	శ్రీరామవిలాస ప్రెస్సు చిత్రాడ 1919
150	విక్ర.	విక్రమార్కచరిత్రము	ఆ. ౮	జక్కన	౧౫ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1926
151	విజ.	విజయవిలాసము	ఆ. 3	చేమకూర వేంకటకవి	౧౭ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1924
152	విజయ.	విజయనందనవిలాసము	ఆ. 3	కుంగళగిరి ఆనందకవి	౧౮ శ	శ్రీరామవిలాస ప్రెస్సు చిత్రాడ 1919

సంఖ్య	గ్రంథ సంకేతము	గ్రంథనామము	ఆశ్వాసాదులు	గ్రంథకర్త నామము	కాలము	గ్రంథస్వరూపము
153	విజ్ఞా.	విజ్ఞానేశ్వరీయము	కాండ. 3	కేతన	౧౩ శ	చింతామణిమూర్తాక్షర శాల 1896
154	విప్ర.	విప్రనారాయణ చరిత్రము	ఆ. ౧	చెదలవాడ మల్లయ	౧౬ శ	శ్రీపతిప్రెస్సు, కాకినాడ 1938
155	వివే.	వివేకసింధువు	ఆ. ౧	పొండనార్యుడు	,,	వావిళ్లప్రెస్సు 1924
156	విష్ణు.	విష్ణుపురాణము	ఆ. ౪	కలివిడి	౧౬ శ	ఆనందప్రెస్సు 1931
157	విష్ణు. నా.	విష్ణుమాయానాటకము		భావనారాయణ చింతలపూడిపిల్లన	౧౭ శ	ఆనందప్రెస్సు 1934
158	వీధి.	వీధినాటకము		శ్రీనాథుడు	౧౧ శ	
159	వీర.	వీరభద్రవిజయము	ఆ. ౪	పోతన	౧౧ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1924
160	వేంక.	వేంకటేశాంధ్రము	వద్దలు. ౧	గణపవరపు	౧౭ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1933
161	వేంక. శ.	వేంకటేశ్వరశతకము		వేంకటకవి		
162	వే. పంచ.	పంచతంత్రము	ఆ. ౧	తా. పెద తిరుమలయ్య	౧౧ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1949
163	వేం. మా.	వేంకటాచల మాహాత్మ్యము	ఆ. ౬	వేంకటనాథుడు	౧౬ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1924
164	వేమన.	వేమనపద్యములు		తరిగొండ వెంకప్ప	౧౯ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1937
165	వైజ.	వైజయంతీవిలాసము	ఆ. ౪			
166	శతకంత.	శతకంతరామాయణము	ఆ. ౪	వేమన	౧౧ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1949
167	శ. ర.	శబ్దరత్నాకరము		సారంగశతప్తయ	౧౬ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1949
168	శశాం.	శశాంకవిజయము	ఆ. ౧	మర్దనకవి	౧౬ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1949
169	శశి.	శశిరేఖాపరిణయము	ఆ. ౧	బ. సీతారామా చార్యులు	౨౦ శ	డైరీసీయన్ప్రెస్సు మదరాసు. 1912
170	శివరా.	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము	ఆ. ౪	శేషము వెంకటపతి	౧౮ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1926
171	శివలీ.	శివలీలావిలాసము	ఆ. ౭	అప్పకవి	?	వావిళ్లప్రెస్సు 1922
172	శివ. సా.	శివతత్వసారము	౪౮౬ప ద్యములు	శ్రీనాథుడు	౧౧ శ	రాజమండ్రి 1930
173	శుక.	శుకనస్తతి	ఆ. ౧	కూచిమంచి	౧౮ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1930
174	శృం. మం	శృంగారమంజరి (ద్విపద)		తిమ్మకవి		
175	శృం. సం.	శృంగారసంకీర్తనలు	౪౮౬ప ద్యములు	మల్లికార్జునపండి	౧౨ శ	బ్రిటిష్ మాడల్ప్రెస్సు చెన్నపురి 1922
176	శేష.	శేషధర్మము	ఆ. ౧	తారాధ్యులు	౧౭ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1935
177	శ్రీరం.	శ్రీరంగమాహాత్మ్యము	ఆ. ౧	కదిరిపతి	౧౭ శ	నాయకుడు
				తా. అన్నమయ్య	౧౧ శ	దేవస్థానముప్రెస్సు 1935
				తాళ్ళపాక అన్న	౧౧ శ	దేవస్థానముప్రెస్సు చెన్నపురి 1937
				మాచార్యుడు	౧౮ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1927
				తామరపల్లితిమ్మయ	౧౧ శ	హిందూరత్నాకరం ప్రెస్సు, చెన్నపురి 1929
				శ్రైరవకవి		

సంఖ్య	గ్రంథ సంకేతము	గ్రంథనామము	ఆశ్వాసాదులు	గ్రంథకర్త నామము	కాలము	గ్రంథస్వరూపము
178	శ్రీ. రు. మా.	శ్రీరంగమాహాత్మ్యము	ఆ. ౧౦	కట్టావరద రాజేంద్రుడు	౧౬ శ	హిందూరత్నానర ప్రెస్సు, చెన్నపురి 1929
179	శ్రీరాధా.	శ్రీరాధామాధవ సంవాదము		చింతలపూడిఎల్లన	౧౬ శ	కాకినాడ ప్రెస్సు కాకినాడ 1936
180	శ్రీ. పే.	శ్రీ వేంకటేశోదా హరణము	వద్యము లు. ౨౬	తాళ్లపాక పెదతిరుమలాచార్యుడు	౧౫ శ	దేవస్థానము ప్రెస్సు 1935
181	మ. చ.	పట్టుక్రవ్విచరిత్రము	ఆ. ౮	మల్లారెడ్డి	౧౬ శ	సుజనరంజని ప్రెస్సు కాకినాడ 1896
182	సత్య. సా.	సత్యభామాసాంత్వనము	ఆ. ౪	లింగనమూషి కామేశ్వరకవి	౧౭ శ	శ్రీరామఆర్ట్స్ ప్రెస్సు బందరు 1935
183	పోడ.	పోడశకుమార చరిత్రము	ఆ. ౮	వెన్నెలకంటి అన్నయ	౧౪ శ	సిటీ ప్రెస్సు, కాకినాడ 1941
184	స. శ.	సర్వేశ్వరేశతకము		యధావాక్కుల అన్నయ్య	౧౩ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1926
185	సప్త.	సప్తపదులు		ముద్దుపళేని	౧౮ శ	రామఆర్ట్స్ ప్రెస్సు బందరు 1936
186	సర్వ. సం.	సర్వలక్షణానార సంగ్రహము	ఆ. ౩	కూచిమంచి తిమ్మకవి	౧౮ శ	మంజువాణి ప్రెస్సు ఏలూరు 1927
187	సమీర.	సమీరకుమార విజయము	ఆ. ౭	పుష్పగిరి తిమ్మన	౧౮ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1929
188	సా	సారంగధరచరిత్రము	ఆ. ౩	చేమనూరి పేంకటకవి	౧౮ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1922
189	సా. ని.	సాంబనిఘంటువు	వర్ణలుగి	కస్తూరిరంగకవి	౧౮ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1929
190	సాంబో.	సాంబోపాఖ్యానము	ఆ. ౫	రామరాజు రంగప్పరాజు	౧౬ శ	కాకినాడ ప్రెస్సు కాకినాడ 1930
191	సానంబో.	సానంబోపాఖ్యానము	ఆ. ౫	శివరామకవి	౧౬ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1922
192	సావి.	శృంగారసావిత్రి చరిత్రము	ఆ. ౨	తంజావూరి రఘునాథరాయలు	౧౬ శ	ఇండియా ప్రెస్సు చెన్నపురి 1928
193	సి. నార.	సింహాద్రి నారసింహ శతకము		గోగులపాటి కూర్మదాసుడు		వావిళ్ల ప్రెస్సు
194	సీతారా.	సీతారామాంజనేయ సంవాదము	ఆ. ౩	పరశురామపంతుల గురులింగమూర్తి	౧౮ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1934
195	సుగ్రీ.	సుగ్రీవవిజయము (యక్షగానము)		కందుకూరి రుద్రకవి	౧౬ శ	కాకినాడ ప్రెస్సు కాకినాడ 1940
196	సుద.	సుదక్షిణాపరిణయము	ఆ. ౫	తెనాలి అన్నయ్య	౧౬ శ	వావిళ్ల ప్రెస్సు 1941
197	సుభద్రా.	సుభద్రాపరిణయము	ఆ. ౬	కూచిమంచికవి	౧౮ శ	శ్రీపతి ప్రెస్సు కాకినాడ 1935
198	సురా.	సురాభాండేశ్వరము	ఆ. ౧	గట్టుప్రభువు		అమెరికన్ ప్రెస్సు, డైమండు ప్రెస్సు చెన్నపురి 1915

సంఖ్య	గ్రంథ సంకేతము	గ్రంథనామము	ఆశ్వాసాదులు	గ్రంథకర్త నామము	కాలము	గ్రంథస్వరూపము
199	సు. శ.	సుమతిశతకము		బద్దెన?		వావిళ్లప్రెస్సు 1928
200	సూ. ని.	సూర్యరాయనిఘంటువు	సంపుట ములుక		౨౦ శ	కాకినాడప్రెస్సు కాకినాడ
201	స్వా.	సారోచివమరుచరిత్ర	ఆ. ౬	అల్లసానిపెద్దన	౧౬ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1920
202	హ. న.	హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానము	ఆ. ౫	రామరాజు	౧౬ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1930
203	హర.	హరివిలాసము	ఆ. ౭	శ్రీనాగుడు	౧౩ శ	ఆనందప్రెస్సు 1939
204	హరి.	హరివంశము		ఎత్తియ	౧౪ శ	వావిళ్లప్రెస్సు 1926
	" పూ.	పూర్వభాగము	ఆ. ౯	"	"	
	" ఉ.	ఉత్తరభాగము	ఆ. ౧౦	"	"	
205	హరిశ్చ.	హరివంశోపాఖ్యానము	ఆ. ౫	శంకరకవి		వావిళ్లప్రెస్సు 1924

మిగిలినవి స్పష్టము.

అ భి ప్రాయ ము లు

6

శ్రీదీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు, పి. ఆర్. కాలేజీ, నెల్లూరు.

“వావిళ్ల నిఘంటువు” ప్రథమసంపుటమును అదందు పరిశీలించితిని. నిర్వాణపద్ధతి ప్రశంసార్హము. సంగ్రహమయ్యును సమృద్ధమనిపించుచున్నది. నిర్వాకలు కృతహస్తలుకావున, ఈపద్ధతిలోనే కోశము త్వరలో పూర్తియై వెలువడగలదనియు, ‘వెల స్వల్పము ఫల మధిక’ మన్న నానుడికి తార్కాణమై అంధ్రలోకమున విపుల ప్రచారము కాంచగలదనియు నేను భావించుచున్నాను. సూర్యరాయ నిఘంటువులో దొరలిన ప్రమాదములు కొన్ని యందు సంస్కరింపబడినవి. అది ముదావహమైన విషయము.

ఈ నిఘంటువు, భాషోద్ధరణ కంకణముధరించిన మీయైత్తికోలును పరిపూర్తి కావించి, వావిళ్ల వంశయశశతాకాయై సారస్వత ప్రపంచమున శాశ్వతముగా విరాజిల్లగలదు.

7

విద్యార్ణవ సాహిత్యసరస్వతి శ్రీ మాతలపాటి పేరరాజుగారు.

అంధ్రపండితులు, బోధుమైక్కులు, ఉరవకొండ.

“వావిళ్ల నిఘంటువును శ్రద్ధతో పరిశీలించితిని. ఈ కోశము విద్యార్థులకేకాక పండితులకుగూడ సర్వవస్తు సంబోధనమును బ్రసాదించుననుటకు సందియములేదు. ఇది సంశయవిచ్ఛేదకంబులగు దృష్టాంశములతో నలరారుచున్నది. ఇది త్వరలో పూర్తియగునని విని సంతసించితిని.”

ఇందుపయ్య క్తములైన సంస్కృత గ్రంథములపట్టిక

సంఖ్య	గ్రంథనామము	గ్రంథకర్తనామము	గ్రంథమందలిసర్గాదులు
1	ఆప్తుని సంస్కృతాంధ్రనిఘంటువు	వామన శివరామాపుండు	
2	ఉత్తరరామచరితము	భవభూతి	2 అంకములు
3	కల్పద్రుమశోకము	నర్. రాజారాధాకాంతదేవు	
4	కాదంబరి	బాణుండు	1 భాగములు
5	త్రికాండశేషము	పురుషోత్తముండు	3 కాండములు
6	ధనంజయనిఘంటువు	ధనంజయకవి	1 పరిచ్ఛేదములు
7	నానార్ధారవసంతేషనిఘంటువు	కేశవమిశ్రుండు	2 కాండములు
8	మనుస్మృతి	మనువు	౧౨ ఆధ్యాయములు
9	మేదినినిఘంటువు	మేదినికరుండు	
10	రాజనిఘంటువు	నరహరిపండితుండు	1౧ పర్వములు
11	వాచస్పత్యనిఘంటువు	తారానాథతర్కవాచస్పతి	
12	విశ్వనిఘంటువు	మహేశ్వరసూరి	
13	వైజయంతీనిఘంటువు	యాదవప్రకాశుండు	౮ కాండములు
14	సంస్కృతభాగవతము	వ్యాసుండు	
15	సంస్కృతభారతము	వ్యాసుండు	
16	సంస్కృతరామాయణము	వాల్మీకి	
17	సర్వశబ్దసంబోధిని		
18	సాహిత్యదర్పణము	విశ్వనాథకవిరాజు	౧౦ పరిచ్ఛేదములు
19	హలాయుధనిఘంటువు (అభిధానరత్నమాల)	హలాయుధుండు	౫ కాండములు
20	హారావళి	పురుషోత్తమదేవుండు	
21	హితోపదేశము	నారాయణపండితుండు	౪ భాగములు
22	హేమచంద్రనిఘంటువు (అనేకార్థసంగ్రహము)	హేమచంద్రుండు	2 కాండములు

ఇంకను బెక్కు కావ్యనాటకాదులు.

అభిప్రాయములు

1

మహాపాథ్యాయ కళాప్రపూర్ణ డాక్టరు: శ్రీ చిలుకూరి
నారాయణరావుగారు, ఎం. ఏ., పి. హెచ్. డి., ఎల్. టి.

“వావిళ్ల నిఘంటువు” ప్రథమసంపుటమును నూత్నముగ జూచినాను. అది సర్వవిధములను ఉత్తమనిఘంటువు కాబోతున్నదని చెప్పడానికి నాకెట్టి సందేహముయలేదు. శ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు నిఘంటు నిర్మాణమున ఆరితేరినవారు. వారిందు శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటులో కుప్పలు తిప్పలుగా దొరలినదోషములను పరిహరించి శబ్దరత్నాకరములాని గుణములను నిలిపి సౌంకర్యపరిశీలనవల్ల ఏర్పడిన ప్రౌఢనిష్ఠయములనుచేర్చి ఈ గ్రంథమును సంపరించిరి. శ్రీ వావిళ్ల వారుకూడా ఈనిష్ఠయమున చాలా శ్రద్ధతో పనిచేసి గ్రంథసమగ్రతకున్న ప్రామాణ్యమునకున్న దోహదమిస్తున్నారు. ఈనిఘంటు విట్లే అచిరకాలములో సంపూర్ణముగ ప్రకటితమైన ఆంధ్రసాహిత్యజిజ్ఞాసువుల కమూల్యమైన సాహాయ్యమునివ్వగలదని నిశ్చయముగ చెప్పవచ్చును. వీరి యీ మహాప్రయత్నమును నిర్విఘ్నముగా కొనసాగింప పరమేశ్వరుడు వీరి కాయురారోగ్యములను ప్రసాదించునుగాక !

2

విద్యార్థ శ్రీ గంటి సోమయాజిగారు, ఆంధ్ర యూనివర్సటీ, వాల్తేరు.

భాషాధారక శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలవారుచేసిన భాషాసేవామహాసముద్రమున నేడు ప్రచురింపబడిన వావిళ్ల నిఘంటువుయొక్క ప్రథమసంపుటప్రచురణ మొక నవ్యమహాతరంగము. సాహిత్యామృతసింధువును మథించి యందలి సారసంగ్రహమునకై కీర్తికేషులు శ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీపతి శాస్త్రిలవారుచేసిన యారంభమును సమర్థులైన శ్రీబులుసు వేంకటేశ్వరులవారి సాహాయ్యమున భాషాధారకులు ఫలవంతము చేయింపగలిగిరి. అనేకపదవిలసిత్వమై, ప్రమాణానుబద్ధమై, నియమముల ననుసరించు చున్నదియైయున్న యీనిఘంటురాజము శ్రీ వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలవారి కీర్తి కనుమమాలికలా! నొకపువ్వు. ఖలమములపుచున్న యాంధ్రవాక్త్యయలక్ష్మ్యజాతమును చాలవఱకు శ్రీ శాస్త్రిలవారుద్ధరించిరి. శబ్దరత్నాకరము ప్రచారమున లేదు. సూర్యారాయనిఘంటువు పూర్తికానందున ప్రౌఢనిఘంటువునకు స్థానము లేకపోలేదు.

ఈనిఘంటువున తెనుగునాటవ్యాప్తిలోనున్న యనేకపదములు సంగ్రహింపబడివి. తెనుగు నందలి తత్వసవదములకును ప్రయోగములు చూపబడినవి. వ్యుత్పత్తులను చూపించుట మెచ్చదగినది. పాఠాంతరములను పేర్కొనుట ప్రశంసనీయము. ఈమహాకార్యమును తాముపూనుకొని సమర్థతతో నిర్వహించు శ్రీ శాస్త్రిగారిని అభినందించుచున్నాను.

3

విద్యార్థ శ్రీ క. రామయ్యగారు, బి. ఓ. యల్.,

ఆంధ్రప్రదేశ్ న్యాయశుడు, శ్రీ వేంకటేశ్వరప్రాచ్యకళాశాల, తిరుపతి.

ఇటీవల నొక కొంతవనిమిద నేను నామిత్రులగు శ్రీ వేదాంతశిరోమణి శే. దక్షిణామూర్తి, బి. ఏ., బి. ఓ. యల్. గారితోను, శ్రీ యన్. నాగయ్య, ఎం. ఏ. గారితోను గలిసి చెన్నపురి కేగినపుడు మాతండ్రిగారగు కీ. శే. కర్నూలు శ్రీ తాయన్నకవిగారి ప్రాణమిత్రులను నాశ్రయోభిలాషులను నగు శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలవారినిజూచుభాగ్యము సమకూడినది. ఆసందర్భమున శ్రీ శాస్త్రిలవారు “వావిళ్ల నిఘంటువు” యొక్క వైనికాపీ నొకదాని నాకు జూపించిరి. ఈనిఘంటువునందు ‘ఆ’ కారము మొదలొని ‘ఔ’ కారము వఱకుగల పదము లున్నవి. దీనిని శ్రీ శాస్త్రిలవారు మొదటి సంపుటముక్రింద ప్రకటించియున్నారు. దీనికి సంపాదకలగు శ్రీ శాస్త్రిలవారు వీరికలా దీనినిగూఢించి

“శబ్దరత్నాకరములు నాటను నేటను ననేకములు వెలసినను నవి సమగ్రములని చెప్పజాలము. నిఘంటువు లెప్పటికి నసంపూర్ణములే” అని చెప్పియున్నారు. కాని, నిజమున కిది యట్లుకాదు. ఏలయన ‘అ’ కారము మొదలు ‘ఔ’ కారము దాకనుండి సుమారు 580 పుటలతో మొదటి వాల్క్యము క్రింద వెలువడిన యీ యాంధ్రనిఘంటువుయొక్క సంపూర్ణత నిదియే చెప్పచున్నదనుటలో నతిశయోక్తి గానేరదు. ఇందితర నిఘంటువులలో లేనివియు నాటినుండి నేటిదాక మరయ్యాంధ్రభాషలో నూతన ముగా బ్రయుక్తములగు ననేక సంస్కృత పదములును బెక్కు తెలుగు పదములును జేర్చబడియున్నవి. మఱియు ననుబాధముక్రింద నెన్నియో నూతనములగుసంస్కృతశబ్దములను, తెలుగు మాటలను నర్థము నియ్యబడియున్నవి. ఈ నిఘంటుకర్తలు మన ఆంధ్రలోకమునకు జీరహాదిశులగు సుప్రసిద్ధ పండితోత్తములు. సుపాదకులు నాటినుండి నేటివఱకు న్యాంధ్రభాష కమూల్యమును, ఆపూర్వమును నగునేవ నొనరించి యాసేతుహిమాచలము ఘునకీర్తిని సుపాదించిన వానిల్లవారు. ఇది యాంధ్రరాష్ట్ర మవతరింపనున్న సుసమయము. ఇట్టిసమయమునకే సుప్రసిద్ధ “వావిళ్ల నిఘంటువు” నవతరింపజేసి మన యాంధ్రరాష్ట్రమునకంతటికిని నొసగిన శ్రీవావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులవారు చిరస్మరణీయులు. ఇట్టి నిఘంటువు ప్రతి యాంధ్రునియింటుండదగినదియే !

4

శ్రీదివాకర్ణ వేంకటాచారానిగారు, ఎం. ఏ., (ఆనర్సు),

చేర్ మెన్, బోర్డుఆఫ్ స్టడీస్ (తెలుగు) ఆంధ్రయూనివర్సిటీ, విశాఖసబ్బణము.

వావిళ్ల నిఘంటువు ప్రథమసంపుటము చూచితిని. ఇతరనిఘంటువులనుగూడ జేతమంచుకొని దానిని శ్రద్ధతో బరికించితిని. అది సర్వసమగ్రమును సర్వజనోపయోగియునై యలరారుచున్న దనిచెప్పట కెంతయు సంతోషించుచున్నాను. శబ్దముల కీబడిన యర్థములు సవివరణములును సప్రయోగములునై సుగ్రహములుగానున్నవి. అచ్చటచ్చట నితర ద్రావిడభాషలందలి పర్యాయపదముల నొసగగటయు, దదృపములకు సంస్కృతప్రాకృత ప్రకృతుల జూపుటయు, నావశ్యకములైన యెడల జన్యజనక భావమును పుష్పత్పత్తిర్థములను సూచించుటయు, ముఖ్యములైన సమాసములనుగూడ జేర్చి వాని కర్థము లిచ్చుటయు, ద్రుతప్రకృతులైన శబ్దముల ద్రుతాంతతన ద్రువర్ణముచే సూచించుటయు నీ నిఘంటువుయొక్క విశిష్టతను జాటుచు గర్తల పరిశ్రమ బుద్ధిగౌరవములకు నిదర్శనముగానున్నది. ఇంగలము మున్నగు పదములకడ నొసంగబడిన వివరణములు, సరసములు, సమూజసములునై మెచ్చు గొల్పుచున్నవి. చిరకాలమునుండి సంస్కృతాంధ్రగ్రంథముల నచ్చొత్తించుచు నాయుభయభాషలకు నసాదమైరసేవ కావించుచున్న తామెప్పడో పూనవలసిన నిఘంటు ప్రకటన క్రియకు గొంతయాలస్య ముగనే ఒసంగినను దానిని సమగ్రముగను నిర్దృష్టముగను బ్రకటింపజాలటచే నాలస్యమునుగూడ సర్థ వంతముచే కావించ గలిగినారు. ఇతర సంపుటములనుగూడ నచిరకాలముననే ప్రచురించి భాషకు సేవను, గర్తలకు గీర్తిగౌరవములను, బండితులకు సంతోషమును, ఆత్మకు దృష్టిని గలిగింతు రని విశ్వ సింఘముచున్నాను.

5

విద్యాకా: శ్రీడి. వి. కృష్ణమూర్తిగారు, వి. ఆర్. కాలేజీ, నెల్లూరు.

“వావిళ్లనిఘంటువు” ప్రథమ సంపుటమును పరికించితిని. వంశవరంపరగా దాము సల్పుచున్న భాషాసేవకు ఈనిఘంటునిర్మాణ మెంతయు దగియున్నది. పిన్న పెద్దలందఱకు నియ్యది అత్యంతోపకార కము కాగలదు. మఱియు దమపేర వెలయుటచే నిది తమకు శాశ్వతయశస్సును జేకూర్చగలదు. వాలాది పదములతోడి ద్విధియనంపుటము నైతము అచిరకాలములోనే వెలువడగలదని ఆశించు చున్నాను. పరమేశ్వరుడు తమకు దీర్ఘాయురారోగ్యము లనుగ్రహించుగాక !

క

క. ఉభ. ఒకానొకయక్షరము. దే. ప్ర. 1. వ్యుత్పత్తిక
క్తార్థమున వచ్చునది:—కొట్టక; 2. కృత్ప్రకృ
యము:—పోకిముచుపు మొ. 3. 'కొని'కి ఆదేశ
ముగా వచ్చురూపము. "మ. గరళం బెత్తుక
త్రాగఁగా...భా. రా. ఆర. ౨, ఆ. ౧౦-౨; 4.
కొన్ని ధాతువులకు భావార్థమునందు వచ్చుప్రకృ
యము." ఉ...ఆటు గాక తక్కినన్." భా. రా.
అయో. ౨౬2; 5. ద్రు. అగు ధాతువుయొక్క
నుబంధితరూపము:—లెప్పగ. చూడఁగ మొ. సు.
వి. ఆ. పుం. 1. బ్రహ్మ; 2. విష్ణువు; 3. మన్మథుఁడు;
4. అగ్ని; 5. గాలి; 6. యముఁడు; 7. సూర్యుఁడు;
8. రాజు; 9. ఆత్మ; 10. దేహము. న.
1. సౌఖ్యము; 2. తల; 3. సీరు; 4. శేరు.
(తెలుఁగున దీనికి వ్యుత్పత్తయోగము లేదు.)
ప్ర. 1. స్వాధ్యమును తెలుపును. "క...విచిత్ర
వీర్యకక్షేత్రమునన్." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౨3౮;
2. ఆల్పార్థమును తెలుపును. ఉదా:—వృక్ష
కము = చిన్నచెట్టు; బాలకుఁడు = చిన్న బాలుఁడు.
కంకటము. సుం. వి. ఆ. పుం. కవచము.
కంకటి. వై. వి. (సుం. ఖట్వా) 1. మంచము.
"ఉ...చొక్కటపుఁగంకటివై..." శుక. ౧,
ఆ. ౨౦౪, ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౪; 2. ఆయుధ
విశేషము. "చ. పరశులు గొంతముల్ గదలు
ధల్లుము లమ్ములు విండ్లుఁ గంకటుల్...చ. అను
ననేకాయుధవర్షంబు..." కు. సుం. ౧౨, ఆ.
౧, ౬.
కంకణము. ఉభ. దే. వి. 1. ఒకానొకజలవక్షి. "చ...
కంకణాపుష్పాః, తలఁ బులు దేల వండుఁ బయి
దాగ్ని నమ ల్వడిఁ జొచ్చె వారిధిన్." అము.
౪, ఆ. ౧౦౧. (జలవక్షులు. వలయములు.)
2. రావులుఁగు. ఆం. భా. ద్వి. ౯౧. సుం. వి.
ఆ. న. 1. చేతి కడియము; 2. చేతఁ గట్టకొను
తోరము; 3. నగ, శిరోభూషణము. పుం. జల
బిందువు. "ద్వి...నిజాపాంగహర్షాశ్రు, కంకణం
బులు రాల..." పండితా. దీక్షా. 3.
కంకణముకట్టకొను. మి. ఆ. క్రి. (కంకణము +
కట్టు + కొను) 1. చేతికి దోరము గట్టకొను;
2. దీక్షపూను. "ఉ...కంకణము గట్టుక యం

డేడు నిప్పు దద్దును, దోర రణంబు పెండ్లికొడు
కంచు నులించిరి వీరపుంగవుల్. విజ. 3, ఆ. ౧౫౪.
కంకణాయి. దే. వి. కంకణము, ఒకానొకజలవక్షి.
(శ. ర.)
కంకణి. సుం. వి. ఈ. క్రి. చిలుగంట, గజ్జె. విణ.
(నె. నీ. నె.) కంకణము గలవాఁడు.
కంకతము. సుం. వి. ఆ. పుం. 1. బీజశీ; 2. దుండు
భము. పుం. న. దువ్వెన.
కంకరిక. సుం. వి. ఆ. క్రి. దువ్వెన.
కంకవస్త్రము. సుం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకానొకబా
ణము; 2. బాణము. న. రావులుఁగుఁజెక్క.
కంకము. సుం. వి. ఆ. పుం. 1. రావులుఁగు; 2. పెద్ద
రాచమామిడిశీ.
కంకర. వై. వి. (సుం. కర్కరమ్); 1. గృహదుల
కుపయోగించులేపద్రవ్యవిశేషము. "నీ. కంకర
బెండది గార సోద యనంగ లేపవిశేషము...
ఆం. భా. ద్వి. ౧2; 2. శిలావిశేషము. ఉదా:—
కంకరతాయి. (వా.)
కంకరగాడిద = కంచరగాడిద. "మ. త. గాడిదల్
నెడఁ దన్నుకంకరగాడిదల్..." సానందో. ౨,
ఆ. ౮.
కంకాళము. సుం. వి. ఆ. పుం. అస్థివంజరము.
కంకి. దే. వి. (క. కంకి.) జొన్నమొ. వానివెన్ను.
ఆం. భా. ద్వి. ౨3౬. విణ. వికృతము. "నీ. కంకి
నోటను జొంగ యంకురింప". శ. హరిశ్చ. 3,
ఆ. 3౧. (జౌ.)
కంకిపుత్రుడి. దే. వి. ఒకానొకయోవధి. (జౌ.)
కంకిపుత్రి. మి. వి. ఓవధివిశేషము. (జౌ.)
కంకు. దే. న. క్రి. 1. గద్దించు. (శ. ర.) 2. తిట్టు.
(శ. ర.) 3. ఎగురవేయు. (చూ. కంకుడు.) వి.
1. గద్దించు. 2. తిట్టు. (జౌ.)
కంకుడు. సుం. వి. ఆ. పుం. 1. యముఁడు; 2. క్షత్రి
యుఁడు; 3. కపట శ్రాస్త్రాణవేషధారి, ధర్మరాజు
అజ్ఞాతముగఁ బెట్టుకొన్న పేరు; 4. రావులుఁగు
లను జంపి తినెడుబోయ. సుం. భాగ. ౨, ౪. ౧౮
కంకుడు. దే. వి. (కంకు. భా.) ఎగురవేయుట. (చూ.
కంకుడుకాయ.)
కంకుడుకాయ. దే. వి. (కంకుడు + కాయ.) బాల
క్రీడార్థ మగు ఒకానొకకాయ. "చ. ఎలమిగఁ

జిన్ననాడె తను నెత్తుక ముద్దోనరించు ప్రేత
మూఁ, కలజిగి మోచిచున్నలును గంసుడుకాయలు
లక్కదొండవం, డులుగ నొనర్చి యాడిన
ఘనుండు..." చమ. 3, ఆ. ౧౧౭.

కంకులు పెట్టు. దే. స. క్రి. (కంకులు + పెట్టు.)
నిందించు, దూటు. (ప్ర.)

కంకేళ్లి. సంగ. = కంకేళి.

కంకేళి. సంగ. వి. ఇ. పుం. ఆశోకము. (శోకనివార
కార్థము జనులు దీనిక్రింద వివరింతురు.)

కంఘాణము. సంగ. వి. ఆ. పుం. 1. గుట్టము. విజ.
3, ఆ. ౧౩౭; 2. ఒకానొకజాలగుట్టము. "నీ.
కంఘాణతురగ..." వరాహ. ౫, ఆ. ౨౭.

కంఘాణి. సంగ. వి. ఈ. స్త్రీ. అడుగుట్టము. "క...
నంజ్ఞా, కంఘాణిం జేర నగి కామాతురత్వం."
వరాహ. ౫, ఆ. ౯౬.

కంగటి = కంకటి. "ఉ...కంగటికాలు నమ్మఁ దగు
కైదువు..." జై. ౫ ఆ. ౮౫. "ద్వి. కంగటికాళ్లు
సంకంపుఁబూసలును, సంగడించిన యట్టిసభలును
సభలే." పండితా. వాద. ౫౨౧. పు.

కంగరు. దే. వి. ఒకరకపునిచ్చెన. (ప్ర.)

కంగవ. దే. వి. స్థానము, చోటు. ఆం. భా. ద్వి.
౧౩. ఆం. పద. అచర. ౧౫.

కంగాణము. దే. వి. (శ. కంగాణమ్) కళ్లమునందలి
కావలి. (శ. ర. ప్ర.)

కంగాబింగా. దే. క్రి. విణ. 1. నలఁనలఁగనట్లుగా.
వ్యవ:—అమిరియాలు కంగాబింగా నమలి మ్రిం
గుము; 2. తొందరగా: వ్యవ:—వాడు కంగా
బింగా చెండుమెతుకులు తిని రైలునకు పోయి
నాడు. (వా.)

కంగారు. దే. వి. యుద్ధము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౨;
2. కలవరపాటు. విణ. కలవరపడినది. "క. వెంగ
లిని త్రయి తిరుగుచు, గంగారై చెడక..." భాగ.
౯. స్కం. ౫౮౩, మొ. రా. కిష్కిం. ౨౪.

కంగారుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కంగారు+పడు.) కల
వరపడు, తొందరపడు. వా:—నీవంత కంగా
రుపడిన లాభము లేదు.

కంగాళి. హిం. విణ. 1. నీచమైనది; 2. కలవరపడి
నది; 3. సుకరమైనది; 4. చెడిపోయినది.

కంగిస. దే. వి. యుద్ధము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౨.

కంగు. దే. ఆ. క్రి. 1. కత్తమగు; కరంగుటచే
మెఱుంగెట్టు. "ఉ. కంగినప్రెడితుండల మా
వకలై చనఁజేయఁ జాలుచ, స్పృంగవ..." రాజ.
చ. 3, ఆ. ౭౯; 2. కదలు. (వా.) వి. 1. జరి
మొలగువానితో వశరగా నేర్పఱచినవన్న.
"శా. కంగుత్ దీనినప్రెడిటిటవక..." విజ. ౨, ఆ.
౧౫౭. హరిశ్చ. ౧, ఆ. ౫౯; 2. ఎత్తుము.
వా:—ఉప్పునట్టెట్టె వాఁ డాకంగు కాచి
నాడు; 3. మ్రోగుటయం దగుధ్వని గనుకర
ణము. "ఉ. కంగున గుంపువై గొడుపు
గ్రన్నున వై చుము గూర్పువామమల్, నిగియు
దిక్కుటయలును నిండగ..." భో. ౪, ఆ. ౯౩.
(దీనిచూపుడితరువను కంగుకంగు. స్వా. ౪,
ఆ. ౧౦౩.)

కంగులము. స. వి. ఆ. పుం. హస్తము, నీయం.

కంగువు. సంగ. వి. ఉ. స్త్రీ. నొట్టిగొవ్వము.

కంగేళి. వై. వి. (సంగ. కంకేలి.) ఆశోకముళి.
"నీ. పొకడను గంగేళిఁ దగ వియర్ గలి
గించె..." య. ౪. ఆ. ౨౦.

కంగోరు. దే. వి. నిడుపుకానె. (శ. ర.)

కంగోరుపావడ. దే. వి. (కంగోరు+పావడ.) నిడుపు
కొన లుంచి కుట్టెడుగాకర. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౮.

కంచి. వై. వి. (సంగ. కాంచీ.) కాంచీపురము. "గీ.
కాళుగోడలు కంచంతకాపురంబు...కీడ్పటిచె
..." పాండు. 3, ఆ. ౮౧. (కంచంత = కంచి
యంత; పెద్ద.) "శా...సంపదక, గంచి
బోలినయట్టిపట్టణము నత్కారంబుగా నిచ్చి
..." ద్వా. 3, ఆ. ౭౨.

కంచిగరుడసేవ. మి. వి. 1. కంచిగా గరుడోత్ప
వము చూచుట. (ప్రతిఫలము లేనిపనిచేయుట
కుపమానముగా దీనిని గ్రహింతురు. కంచి శ్రమ
పడి వెట్టెయెకాని యచటి గరుడోత్పవము
కాని దేవతాదగ్గరముకాని లభించుట కష్టమని
భావము.) 2. జీతముబతైము లేని సేవ. (వా.)

కంచిమేక. ద్వ. వి. (కంచి+మేక.) కాంచీనగ
రమువైపుమేక; పెద్దపొడుగు గలయొకజాతి
మేక. (శ. ర., ప్ర. వా.)

కంచియ = కంచె. (శ. ర.)

కంచుకము. సం. వి. అ. పుం. న. 1. అవిక; 2. ఒకవిధ మగుచొక్కా; 3. కవచము; 4. పాము కుటుసము; 5. పొట్ట; 6. వస్త్రము.

కంచుకే. సం. వి. న్. పుం. 1. అంచకపురచారి. 2. పాము; 3. విటుడు; 4. అగరు. 5. విణ. (న్. నీ. న్.) కంచుకము కలవాడు.

కంచులి. (ళి.) సం. వి. ఈ. స్త్రీ = కంచూలము.

కంచులి. (ళి.) క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = కంచూలము.

కంచూలము. సం. వి. అ. న. అవిక.

కంచె. వై. వి. (సం. కక్ష.) వృత్తి, తుమ్మమొ. వానిచే నేర్పఱచిన అవరణము. “కంచెయే చేసు మేసినక గలదె దిక్కు”. (చాటువు.) 2. బీడు, దున్నినభూమి. అం. భా. ద్వి. ౬.

కంచెకోట. ద్వ. వి. (కంచె+కోట.) వెదురు పేము మున్నగువానిచే కోటచుట్టు నేర్పఱపబడిన యావరణము. (శ. ర., బ్రా.)

కంచెగోడ. ద్వ. వి. (కంచె+గోడ.) కంచ పాలిన గోడ. (శ. ర.)

కంచెల. వై. వి. (సం. కంచలి.) 1. అవిక. “చ... తనువల్లి యుచ్చి కం, చెల తెగివడ్డె గేతనము పీరచెఱుగున మూసె జన్నులన్.” స్వా. గీ. ఆ. ౬౩, వై. ౬, ఆ. ౨౨. 2. బీడుసేల. అం. భా. తృ. ౪౬.

కంచేము. వై. వి. (సం. కంఠమ్.) 1. కంచుపాత్ర; భోజనపాత్ర. “గీ. తమ్మిపూజులి పునుకంఠ చమ్ము సాచి.” హర. గీ. ఆ. ౧౬. “గీ... కంచము మొదటివాని, లేక మంతయం గృహ లేక లేవ నెత్తె.” పిన. శకుం. ౨, ఆ. ౧౬గీ. చం. 3, ఆ. ౨౩. 2. పద్మము. “చ. ఘన గతశంపక గంచ మిడికాటుక దీన్ని...” ఆము. ౨, ఆ. ౧౬.

కంచేర. వై. వి. కంచుపని చేసి బ్రతికెడు ఒకా నొకజాతి. (శ. ర. వా.)

కంచేరగాడిద. వై. వి. (కంచరము+గాడిద.) అశ్వ తరము; నీచగార్హము. (శ. ర. వా.)

కంచేరము. వై. వి. 1. (సం. చంకురక.) గాడి, ఒక నీచజాలిరథము. (శ. ర.) 2. కంచరిపని. (వా.)

కంచేరి. వై. వి. (కంచు+అరి.) కంచుపని చేయు వాడు. అం. భా. ద్వి. ౨౦౪.

కంచేల = కంచెల. “నీ...చన్నులు జీలుంగుగంచ లల నఱును.” భాగ. ౧౦, స్కం. ౬. ౮౦౩.

కంచే. వై. వి. (సం. కంఠమ్. క. కంచు.) ఒకానొక లోహము. “ఆ. కంచు మ్రోగునట్లు కనకంబు మ్రోగునా” వేమన. “ద్వి. కలశముల్ మీదటఁ గంచుగుబ్బలును. ఘడితా. పర్వ. ౩౦౯. పు.

కంచేకంటు. ద్వ. వి. (కంచు+కంటు.) బాబాలి, కందువు. అం. భా. ద్వి. ౨౪౩.

కంచేకాగడా. ద్వ. వి. (కంచు+కాగడా.) కంచుతో చేసినకాగడా; మిక్కిలి కాంతి నిచ్చుకాగడా. వా:—కంచుకాగడా పెట్టి వెదకినా కనఁబడదు.

కంచేకొమ్మ. ద్వ. వి. (కంచు+కొమ్మ.) ఒకానొకవా ద్వము. “గీ. ముందటను గంచుకొమ్మ మిన్నంది మొరయ.” వై. జ. ౪, ఆ. ౭౮.

కంచేపదను. ద్వ. విణ. (కంచు+పదను.) వృదువు, మెత్తనిది. “చ...ఎం, తని వచియింతుఁ గంచు పద నాచెలిసెమ్మన మొచ నుద్ధవా.” రాధా. ౨, ఆ. ౩౨.

కంచేమించు. చే. వి. ఒకానొకడేగ. అం. భా. ద్వి. ౯౦. విణ. (కంచే+మించు.) 1. అగోచరము, కనఁబడనిది. “గీ. కాఁకమించుల వినుమాని కంపు జోదు, మంచుగమిఁ గంచుమించు గావించు కరణి.” రామా. గీ. ఆ. ౧౪౫. శుక. ౧, ఆ. ౨౨౨; 2. అధికము. “గీ. కంచుమించుగ ధరణి గ్రక్కదల...” సా. ౧, ఆ. ౮౩.

కంచేరాయి. ద్వ. వి. (కంచు+రాయి.) కంచువలె మ్రోగు నొకరకపుతాయి. (బ్రా.)

కంజము. సం. వి. అ. పుం. తలపైఁ బుట్టునది— మెద్రుక. న. నీటఁ బుట్టునది— 1. ఆవృ తము. 2. పద్మము.

కంజరము. సం. వి. అ. పుం. 1. కంజరము, వీనుఁగు; 2. కడుపు; 3. జిల్లేడుగీ.

కంజరుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. సూర్యుడు; 2. బ్రహ్మ.

కంజాతము. సం. వి. అ. న. పద్మము, నీటిపుట్టుగు.

కంజారము. సం. వి. అ. పుం. 1. కంజరము. 2. మణి; 2. మర్త్యావయవము. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆకుభ వ్రదము, అనుంగళ మైనది.

కంజాఁడు. స. వి. అ. పు. బ్రహ్మ.

కంజాయువు. దే. వి. ఏర్పాటు. (వా.) నిజ. దేని కది వేటుగా నేర్పుటవలసినది. వా.—వారిల్లు మంచికంజాయువుగా నున్నది.

కంజే. వై. వి. (సం. కరింజలక.) కంజా. (శ. ర.)

కంట. దే. వి. 1. కంట. పొందుట. “క. ఇంటం దెవులునఁ జచ్చుట, కంటెను బాపంబు లొందు గలవె నృపులకున్, బంటకలను పొలికల నిసి, గంట నిధానంబు గంట గాదే మనకున్.” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౯౯; 2. నాట్యబంధము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౦; 3. నాట్యభేదము. (బ్రా.)

కంటలబడు. ద్వ. అ. క్రి. (కంటక+చడు.) కనఁ బడు. “వ...మింటనుండి కంటలబడి కంటువడఁ గండున కిట్టరియె.” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧౫3.

కంటక. స. వి. అ. స్త్రీ. ఒకరకపుకణుండుదీగ.

కంటకద్రుమము. సం. వి. అ. పు. 1. ముండ్ల చెట్టు; 2. బూరుగు యీ.

కంటకఫలము. సం. వి. అ. పు. ముండ్లు గలపండ్లు గలది. 1. చనన యీ; 2. వల్లేరు యీ.

కంటకము. ఉభ. దే. వి. 1. ద్వేషము. “ద్వి...నరులు వెఱుగురు వన్నగభీతి ననుచు...విసర్జిం గాని, కంటకంబున వేయఁ గఱకంతుసాక్షి.” నవ. ౪, ఆ. 2. పరుషవాక్యము. “ర. అతిమి ననుఁ జివు రునకు నగునె కంటక మాడ. స్వా; 3. ఆ. ౮౪. విజ. విరుద్ధము. “తరళ. కడఁగి బుద్ధిబలంబుఁ దద్దయుఁ గంటకంబుగఁ జేసి యే, బుడమిరాజ్య ము సర్వముకొ దగఁ బుచ్చియిచ్చిన...” భార. ఆర. ౬, ఆ. ౬౨. (శ. ర. పా.) సం. వి. అ. పు. న.; 1. మట్టు; 2. బాణాగ్రము; 3. నూచిమొన; 4. చేత మున్నగువానియొక్క; 5. రోమాంచము; 6. జ్యోతిశ్శాస్త్రమున కేంద్రస్థానము; 7. కార్యస్థానము. 8. వాదమున దోషభేదము. పు. 1. పేదురు; 2. మొసలి.

కంటకారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = కంటకారిక.

కంటకారిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. వాఁతుడు యీ.

కంటకి. ఉభ. దే. వి. బట్టలకు వేయు ఒకానొకరంగు. “రగడ. కంటకి గుఱిరి మడుపులు మొదలుగఁ గలిగిన వలవెన్నెల పుట్టుములు.” కవిక. ౯, ఆ.

౧౯౫. స్వా; 3. ఆ. ౨౦౬. స. వి. ౧౯౫.

1. చేత; 2. వసుగుళి, 3. రేగుళి; 4. వల్లేరుళి. ఈ. స్త్రీ. ముల. యీ. వి. (౧. ౧. ౧.) కంట కములు గలవి.

కంటగించు. దే. ఆ. క్రి. అనిష్టము మాన్పు. “గ... కావరే యనఁడు తాపము నొందెడు కంటగించు దున్.” భాగ. 2. స్కం. ౧౯౪; 2. అసహ్య పడు. “కా...నా, పే రన్నన మరె గంటగించె దరు పెంపే మీను నన్నేచుటన్.” తుక. 3. ఆ, ౪౯౪. 3. నొచ్చు. “...తల కంటగించు చుడఁగ...” నిర్వ. ౧౦, ఆ. 2౯.

కంటగింపు. దే. వి. (కంటగించు. భా.) రోత, అసహ్యము. “మ...మాటవైఁ గంటగింపును ...” చంద్ర. ౫, ఆ. ౧౫౨.

కంటగిలు = కంటగించు. (నొచ్చు) “నీ. నవలక్ష్మి దొడిమ యొత్తినఁ గంటగిలును న్నకరి బెట్టు లోచ్చెనో కఱకునడలు.” సూడు. ౪, ఆ. 3. కంటము. సం. వి. అ. పు. న. ముట్టు, కంటకము.

కంటలము. ఉభ. వై. వి. (సం. కంతాలక. క. కంటలె.) 1. చిల్లరనరకు లూచి యెద్దు మొ. వానివై వేయుబుట్టలు మొ. వానిజత. “గీ... కంటలపుబెడ్డ, నానాము నేగును...” సూరి. పూ. ౬, ఆ. ౨౧. (శ. ర. పా. కంటలము. పాతాం.) 2. తొమ్మిది మణుగులబరువు. (ఇది పదిమణుగు లని కొందఱు.) (వా.) 3. నూచి మూట. (శ. ర.) స. వి. అ. పు. తుమ్మయీ.

కంటనము. దే. వి. విప్రలాపము, విరోధపుమాట. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౬.

కంటనరము. వై. వి. (సం. కంతనరక.) కంటనగి. “నీ. లాయంబు గంపంబులై యట్లుసిట్లు నేదగట వేల్పునకును గంటనరము.” చం. రా. 3, ఆ. ౨3.

కంటనరి = కంటనరము. (గళభూషణవిశేషము.) ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౮. “నీ...నరి లేదు మెడ కంటనరికి నెండు.” వాల్మీ. ౨, ఆ. ౫౦. బ. ధాన్యవిశేషము. హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

కంటాణి. దే. వి. కాగితములమొ. కుట్టుట నుప యోగించు సాధనవిశేషము. (బ్రా. వా.)

కంటాలము = కంటము. (బుట్టుమొ.) (బ్రా.)

కంటియ = కంటి. (శ. ర.)

కంటివాలు. ద్వ. వి. (కన్నులు, కంటివాలు.) చక్ర
యధము. "సీ. ఇవిగదా మిక్కిలైన నువ నంత రవి
తమ్మి కంటివాళ్ గెలుబొక్కనము అయ్యె
భద్రా. ౧, ఆ. (శ. ర.)

కంటివిస్కరి. దే. వి. పాము. పి. ప. తిర్య. ౧౦౪.
కంటిలు. దే. వి. బ. చెవిపొంగులు. "సీ. అత్తవా
రిచ్చిన యవరంజికంటిలు..." నిరం. ౨, ఆ.
౧౧౬. (బ్రా. పా.) 'సుంటిలు' ముద్రి.

కంటు. దే. వి. 1. పగ. ఆ. భా. తృ. ౧౦౬.
"ఉ. కంటన రాఘవేంద్రుడబుగన్..." రామా.
2, ఆ. ౧౦౪. 2. శత్రువు. "ఉ. ముత్తెదకంటు
పూమొగడతో దులహను లతాంగిముక్కు..."
రామా. ౪, ఆ. ౬౬. ఆ. భా. ద్వి. ౧౦౫.

కంటుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కంటు + పడు.) పగ
గొను, విరోధించు. "ప...మిటనుండి కంటుబడి
కంటుపడ గంసున కిట్టనియె. భాగ. ౧౦. స్కం.
పూ. ౧౫3.

కంటె. యు. దే. ప్ర. ద్వు. పంపియినిక్రి ప్రత్య
యము. భార. ఆది. ౧, ఆ. 3. వై. వి. (సం.
కంఠికా;) 1. కంఠమున ధరించుగుండనినగ.
ఆం. భా. ద్వి. ౧౪ ౮. ఆము. ౬, ఆ. ౬; 2.
మంగళసూత్రము. "సీ. ప్రామిన్మూలంబు
గన్నడ గంటె కట్టునప్పుడు గాని గళయుక్తి
జొందరాదు. మవల. ౪, ఆ. ౪౯.

కంటెబొట్టు. ద్వ. వి. (కంటె + బొట్టు.) కంఠా
భరణవిశేషము, ఒకరకపుమెడనగ. (బ్రా.)

కంటెబొట్టుపయ్య. ద్వ. ఆ. క్రి. (కంటెబొట్టు +
పయ్య.) రహస్యముగ గాని మోసముచే గాక
విధ్యుక్తముగా గాక పోయినను కంటెబొట్టు
మెడలో వేసి భర్తయగు. వా. — వాడ మెకు
కంటెబొట్టు వేసినాడు. (బ్రా.)

కంట్రాక్టు. ఆం. వి. కొంతవని చేసిన కొంతసొమ్ము
పుచ్చుకొను నేర్పాటు.

కంట్రాలు. ఆం. వి. స్వేచ్ఛగా గాక అధికారులు
నిర్ణయించినవెలలే సరకులమ్మబడునట్లు చేయుట.
కంటము = కంటలము. (శ. ర.)

కంఠగతప్రాణము. సం. వి. ఆ. పుం. కంఠమును
బొందిన ప్రాణము; చావినీడ్చుముగానున్న వాని
ప్రాణము.

కంఠపాఠము. సం. వి. ఆ. పుం. కంఠస్థ మగునట్లు
చదువుట.

కంఠము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కంఠక; 2. మెడ;
3. కంఠస్థరము; 4. బగ్గలు; 5. మంగళ.

కంఠావము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గొంతుక ఎం
డుట; 2. వ్యర్థభాషణము.

కంఠస్థము. సం. వి. ఆ. (అ. ఆ. ఆ.) 1. కంఠముం
దున్నది; 2. ఒప్పుగించుటకు బాగుగా వచ్చి
యొన్నది. (పాఠము, పద్యముమొ.)

కంఠస్థానము. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తల తడవకుండ
కంఠముపడుట చేయొన్నానము.

కంఠాలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కందగడ్డ; 2.
యధము; 3. కంటలము; 4. లాట్టె.

కంఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ; 1. కంఠము; 2. గుఱ్ఱపు
వలుపు. వి. (నె. నీ. నె.) కంఠము కలది.

కంఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ; 1. కంటె. "ఉ. కంఠిక
కంఠికాకటుక కాంచముభాధరణ ప్రజంబుతో,
గొంకర...నైవ. 2, ఆ. ౧౧; 2. మెఱపు.

కంఠీరము. సం. వి. ఆ. పుం. — కంఠమున గొప్పధ్వని
కలది — 1. సింహము. 2. మదపుటేనుగు; 3.
పావురము.

కంఠీకాలుండు. సం. వి. ఆ. పుం. — కంఠముందు
నలుపు గలవాడు — శివుడు.

కంఠోక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కంఠముతో చెప్పుట;
గట్టిగా చెప్పుట.

కండ. వై. వి. (సు. ఖండక.) 1. మాంసము. ఆం.
భా. ద్వి. ౧౩౧. మార్క. ౧, ఆ. 2౪.

2. మాంసఖండము. "చ. గగనతలంబు నెత్తు
రులు గండలు నెమ్ములు...కురిన్..." భార. ద్రో.
౧, ఆ. ౧౩౨; 3. గుంజా. "ప. కండ గల
లింత్రిణీకలాటు సంఘాతంబులు...స్వా. ౪,
ఆ. ౬౦; 4. ముక్క. "సీ...కండలైమండ దటి
గినట్టుండు పదాలించయము. భార. ద్రో. 3,
ఆ. ౧౫౮; 5. పటికబైదుము. "సీ...నెఱుగైన
కండమండెగలు గాని." వై. ౮, ఆ. ౨౦౪.

వి. కండపెరిగినది, త్రొవ్వెక్కినది. "గీ. కండ
కన్నులవాని నాకలును బండ, లిట్ట జేతాళికల
సారె దిట్టవాని." ఆము. ౬, ఆ. ౨౦.

కండకావరము. వై. వి. (కండ+కావరము.) గర్వము.

“ద్వి. కానిమ్మ నీకండ కావర మ్మడతు. ద్వి. సా. ౧, ఆ. ౩౧. పు.

కండచీమ. ద్వ. వి. (కండ+చీమ.) చికజాలి పెద్ద చీమ. (వా.)

కండచేక్కెర. వై. వి. (సం. ఖండశర్కరా) పటిక బెల్లము. “నీ. కలికి నీకె మ్మైచి కండచక్కెర...” కృ. శమం. ౩, ఆ. ౪౮.

కండచేక్కెరదిండి. ద్వ. వి. (కండచక్కెర+దిండి.) చిలక. ఆం. భా. ప్ర. ౪౪.

కండచేక్క. వై. వి. (కండ+చుక్క.) కాలఖండము, కడుపునా నుడుమాంసవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౩.

కండతుండములు. ద్వ. వి. బ. (కండ+తుండ ము+లు.) ముక్కముక్కలు. “నీ...నలుసుండు కండతుండములు గాగ.” వై. ౮, ఆ. ౬౪. రా. వి. ౩, ఆ. ౬౪.

కండవము. సు. వి. ఆ. న. 1. దంచుట; 2. చెఱుగుట; 3. తవుడు మొ.

కండని. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. టోలు; 2. టోకలి. కండపెట్టు. ద్వ. ఆ. క్రీ. (కండ+పెట్టు.) మదియ, కొమ్మెక్కు. (ప్ర. వా.)

కండపొడుగు. ద్వ. వి. పాలులేని పొడుగు. (వా.)

కండపడము. వై. వి. (సం. కాండపట. క. కండ పట.) తెర, యవనిక. “చ. (గౌరీ)...చను చెంచె గండపడ మల్లన వెల్పడి...” కు. సం. ౯, ఆ. ౨౦. ౪, ఆ. ౪౧గి.

కండిక = ఖండిక. (ప్ర. వా.)

కండియ = కండె. “నీ. చెంగావిలిగు కుచ్చెలకం డియబవంతి రాయంచ లడుగుల వ్రాలి మొరయ. పార్వ. ౩, ఆ. ౪౪.

కండుకము = కండుకము. “ఈ. కండుకకేళి నల్పెడి ప్రకారమునన్...” క్రీడా. ౮౨. వాల్మీ. ౧, ఆ. ౮౨.

కండురము. సం. వి. ఆ. పు. 1. కందళి; 2. కాడరళి. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) దురద కలది.

కండువా. హిం. వి. (హిం. ఖండా) 1. ఉత్తరీ యము. 2. అడ్డదూలము. (ప్ర.)

కండువు. సం. వి. ఈ. డో. స్త్రీ. దురద.

కండులి. సం. వి. ఇ. హ. స్త్రీ. 1. కండువు; 2. గజ్జి; 3. గోకుట.

కండుయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కండులి.

కండుర. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. దూలగొండి.

కండురము. సం. వి. ఆం. పుం. గండు.

కండె. వై. వి. 1. ఊపకు చుట్టిననూలిచుట్ట. శుశ. ౨, ఆ. ౪౨౩; 2. పేనిన నూలిచుట్ట. (శ. ర.) 3. జొన్న మొ. నానికండె. (శ. ర.) 4. కండెము. “నీ. కండె దిగి యున్నుగంబాలతో” మాటు మలయు బాహువులనుగ్గలికతోడ. పరమ. ౩, ఆ. ౪౮.

కండోక. ద్వ. వి. (కండె+కోక.) మేలునూలునీర; పట్టుచీర. “నీ. పాటుటాకులు విప్పి పనిహర్షు చెంగావి కండోకలం గట్టిగా నొనర్చి.” పార్వ. ౬, ఆ. ౧౧౩.

కండెము. వై. వి. సాముచేయుటచే మిక్కిలి గట్టి వడిన భుజములు. “నీ. కండెముతో తిగి బల్లం డలు దాపించి నటువలె నెగులుజా లతిశయిల్లు. సా. ౨, ఆ. ౪౨, విజ. ౧, ఆ. ౧౦౯.

కండెపట్టు. ద్వ. ఆ. క్రీ. (కండెము+పట్టు.) నొప్పి కలుగు, లాగు. “క. కేలుంగేలును బలిసలి, నీలింపగ నేయు మకరచేతను బాహు, నాళంబు కండెపట్టిన, నాలా రతి పువ్వుల దేనెయంటున చినుకున్.” సాంబో. ౩, ఆ. ౧౨౮.

కండోలము సు. వి. పు. 1. గంబ; 2. ఒంటె.

కండోలవీణ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. చండాలవట్టకె, మాలలు వాయించునొకజాలివీణ.

కండోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కండోలవీణ.

కండ్రీక. వై. వి. (సం. ఖండః.) ముక్క. “నీ. గడి యలొపల మూడుకండ్రీకలై తాడు ధగఁ గూలఁ దిట్టె మేధావిధట్టు.” అప్ప. ౨, ఆ. ౩౬౯.

కంత = క్రంత. (ప్ర.)

కంతి. వై. వి. (సం. గ్రంథి.) 1. కణితి. ఆం. భా. ద్వి. ౭౪. 2. బొప్పి. “ద్వి. దుడ్డున వీపు కంతులు గట్ట మోచి. ద్వి. హరశ్చ. ఈ. ౧౫౦౩.

కంతు. చే. వి. గడువు, వ్యవధి. (శ. ర.)

కంతుడు. సం. వి. ఈ. పుం. మన్మథుడు.

కంతువు. సు. వి. ఈ. పు. 1. గాడ; భాన్యపుగాడె.

2. హృదయము. విజ. (ఈ.) సుఖంతుడు.

కంత్రి. దే. వి. సంతకము, సంకీర్ణము. వ్యవ:—
కంత్రిజాతి, కంత్రిమాట.

కంథ. స. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిలుగుజొంత; 2. మట్టి
గోడ; 3. ఊరు.

కంథటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంథ, జొంత.

కంథావారము. సం. వి. ఆ. పుం. ప్రాకారము.

కంద. వై. వి. (సం. కందకి) సూరణము శ్రీ. ఆ.
భా. ద్వి. 20. నీలా. ౨, ఆ. ౧౭. వి. గంద
దుంప. ఆ. భా. ద్వి. ౪0.

కందబాటు. దే. ఆ. శ్రీ. (గందక+పాటు) నల్ల
పడు. “నీ. లలితముక్తావళి గుళికాకలాపంబు
మ్రాణానిలంబున గందబాటు.” వై. ఆ. ఆ. ౧౧౯.
గందకము. దే. వి. అగడ్త, పరిభ. (శ. ర.)

కందనకాయ. దే. వి. (కందనము+కాయ.) గుండె
కాయ “మ. మనముకొ చెల్వను దూఱగదూఱ
మఱి కెంపుకై పండియుం దూఱగం, దనకాయం
గల నల్లు తోచు...” అము. ౪, ఆ. ౪౩. పార్వ.
౪౪. ౬, ఆ.

కందనము. దే. వి. ఒకానొకమల్లబంధము. ఆ. భా.
ద్వి. ౨౦౯. హంస. ౧, ఆ. ౨౦౬; 2. గుండె.
(చూ. కందనకాయ.)

కందము. ఉభ. వై. వి. (సం. స్కంధకి) 1. మూఁ
పురము. “ఉ. కందము లప్పళించి తురగంబుల
నించుక నిల్పు... భార. విరా. ౧, ఆ. ౬౯.
“నీ. ముట్టి కందములను గత్తివెట్టు పెట్టి...
గడిదియూఁబోతుగమి బెట్టు గలచి యాడె.”
హరి. పూ. ౬, ఆ. ౧౬౧; 2. (సం. స్కంద
కమ) కందపద్యము. “క...నీ, కందంబులు రస
వస్త్రా, కందంబులు...” కవి. ౧౦. సం. వి.
ఆ. పుం, న. 1. కందగడ్డ; 2. గడ్డ; 3. నీరుల్లి;
4. తామరదుంప; 5. కంటి. పూ; 1. మేళము;
2. ఒకానొక యోనితోగము.

కందమూలము. సం. వి. ఆ. న. ముల్లంగి శ్రీ. “గీ.
కందమూలముల నశనకాంక్ష దీప్తి. ప్రతము చరి
యించె నట్లేకవత్సరంబు. ద్వా. ౧, ఆ. ౨౧.
కందరము. సం. వి. ఆ. పుం, న. 1. గుహ; 2. కనుమ.
పుం. అంకుశము, న. 1. అల్లము శ్రీ; 2. మొక్క.
కందరాలము. సం. వి. ఆ. పుం; 1. గంగరావి శ్రీ;
2. జువ్వ. శ్రీ; 3. కొండగొనుగుశ్రీ.

కందరికము. దే. వి. స్కంధాస్తరణము, గంతకు అడు
గునవేయు మెత్త. (ప్రా.)

కందర్పకూపము. సం. వి. ఆ. పుం. యోని, ఆడుగుఱి.
కందర్పభోగులు. సం. వి. ఆ. పుం. బ. ధాన్యభేదము.
ప్రబంధ. ౧౧౨.

కందర్పముసలము. సం. వి. ఆ. పుం శిశ్నము, మగగుఱి.
కందర్పండు. సం. వి. ఆ. పుం. మన్మథుడు,
మదనుడు.

కందవము. ఉభ. దే. వి. ఎద్దుపీ పుత్రై వేసెడుగంత.
(శ. ర., ప్రా.) సం. వి. ఆ. పుం. న; 1. క్రొత్త
మొలక; 2. అవ్యక్తమధురభృని; 3. సూర్యాది
గ్రహణము; 4. కపాలము; 5. నింద; 6. ఒకజాతి
అరటి శ్రీ. పూ; 1. బంగారము; 2. కందగడ్డ.

కందళి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ; 1. బెక్కిము; 2. క్రొత్త
మొలక; 3. సూర్యాదిగ్రహణము; 4. నింద; 5.
కపాలము; 6. అరటి శ్రీ; 7. ఒకానొకలేడి; 8.
అవ్యక్తమధురభృని.

కందళించు. సం. ఆ. శ్రీ; 1. అంకురించు, మొల
కెత్తు. (శ. ర.) 2. ఉద్భవించు, కలుగు. “నీ...
కొంత సందియంబు, మదిలోన గందళింపగ...”
ప్రభా. ౧, ఆ. ౬౯; 3. సంతసించు; వికసించు.
“కా. ఎందే డెందము కందళించు రహితే...
స్వా. ౨, ఆ. ౬౨.

కందళికము = కందళము. “నీ...కందళికముఁ గోలె
కదురుకొల.” హంస. ౧, ఆ. ౯౦. (శ. ర. పా.
‘కందళికము’ ముద్రి.)

కందా. దే. వి. రాజబంధువులకు భృత్యులకు వేటుగా
నేర్పఱచినబల్ల. (ప్రా.)

కందాడిక. దే. వి. కంబళి. (ప్రా.)

కందాయము. దే. వి; 1. శైలిష్ఠాదిమాస చతుష్టయము.
ఆం. భా. ప్ర. ౮౬; 2. పన్ను, కప్పము. (ప్రా.)
కందారి. దే. వి. ఒకానొకచెట్టు, లీడ్లకంటకశ్రీ. (శ.
ర. ప్రా.)

కంది. ఉభ. దే. వి. సస్యవిశేషము, తువరి శ్రీ. ఆం.
భా. ద్వి. ౨౩౧. బ. ధాన్యవిశేషము. భీమ. 3,
ఆ. ౧౭. సం. వి. న్. పుం. కందగడ్డ. ఈ. స్త్రీ.
కంటి.

కందియన = కందిన. “నీ...కందియనలు పూసి గజ్జం
బులు పూన్చి మీద. మ. సం. ౧౨, ఆ. 3.

కందు. చే. అ. క్రి; 1. తప్తమగు; తాపమందు.

“క. కందు గలపసిండి గాచిన, గంది వివర్ణమయినట్లు...” భార. సభా. ౨, ఆ. ౮౯; 2. వివర్ణమగు. “గీ. కంది యెంతయుం జెలు వేచె జందురుండు.” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౦౨; 3. నలగు; వాడు. “ఆ... కుడియును మహానుగంధకుసుమ, తతులు పొంటియట్లు తమకంపు విడువక, యుండు...” భార. ఆర. ౨, ఆ. ౧౦౬. య. ౧, ఆ. ౮౧; 4. తగ్గు. “క... కు, దని పెంపున...” కాశీ. ౨, ఆ. ౧౯; 5. కృశించు, చిక్కు. “గీ... కనులు, కందుచున్నవి మన కేల యిందు మండ.” వి. పు. 2, ఆ. ౧౪౫; 6. చెడు. “గీ... వచ్చు గందనిహారలు...” వైష. ౬, ఆ. ౧౨౨; 7. దుఃఖించు. “నీ. వగల గూడి కడుల గంది వందిన మైంది: గకప్పున దెసల జీ కటులు గవియు.” కు. సం. ౫, ఆ. ౬౫౧... రి. భయపడు. “క... పడఁతుకల మొగములతో, దడఁబడు నంచు కేలం, గడకడఁ జనుఁ జందురుండు కందుచు నచటన్. య. ౧, ఆ. 2౬; 2. కోపపడు. “నీ... మనయెడఁ గందునో మగువ యనుచు. భాగ. ౮. స్కం. 3౨౦. వి. 1. కళంకము, మచ్చ. నీ. ఇందు బింబము మీది కందుచందంబున... భార. విరా. ౨, ఆ. ౧౩౮; 2. మాలిన్యము, నలుపు. భార. సభా. ౨, ఆ. ౮౯; 3. దుఃఖము. “కా... మడికం చెల్లఁ చెగన్... నిర్వ. ౯, ఆ. 2౮; 4. దోషము. “చ... తనువునఁ గందు చూపమి... పరమ. ౨, ఆ. ౧౨౩; 5. దిడ్డు; పిల్ల. ఆం. భా. ద్వి. ౯౯ స్వా. ౨, ఆ. ౪౧. విణ. నల్లనిది. “నీ. కందు దుప్పటి గిన్ని యందియ దాకాలఁ గీలించి... వచ్చె నొకడు. ద్వా. ౧౦, ఆ. ౮౩.

కందుడు. వై. వి. (సం. స్కందః) కుమారస్వామి, స్కందుడు. సాం. ని. చేవ. 2.

కందుకము. సం. వి. అ. పుం. స. 1. బంధి; 2. తలగడ. కందురీగ = కందురు. ఆం. భా. ద్వి. ౯౫.

కందురు. వై. వి. (సం. గంధోలీ.) కందురీగ. (శ. ర.)

కందువ. చే. వి. 1. జాడ, గుర్తు. “క... పురందరుఁ డేగిన, కందువ యే నివృట్టి డిట్లు గాంతునొ... భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౧౨౦; 2.

ప్రదేశము, చోటు. “క. నలుగురు మంత్రులు... పరిఁ దడవి కానక, పొలఁతులకందువకుఁ జేరఁబోయిరి వెలుచన్. దశ. ౨, ఆ. 3౯. వి. పు. ౨, ఆ. ౫౧; 3. సంకేతస్థలము. “ఉ. కందువ నెప్పి యొక్కెడఁ ద్రిగర్తులు దాడికిఁ గూడుచారు... భార. విరా. 3, ఆ. ౧౨౨; 4. మాటు మూల. “న. అద్దులఁ దెగివగ్గునాంబుల, కందిపలన్నియును వెడకఁగా... వై. జ. ౪, ఆ. ౮౨; 5. రహస్యము. “ఉ... శ్రోతకు వత్తనున్ శుభా, నందుపరింపరావహము నైజగుణంబగు గాఢిభండమా, కందువ యే నెఱింగి సమఃకృతికిఁ గావ్యముగా నొనర్పఁగాన్. కాశీ. ౧, ఆ. ౮; 6. చమ తార్కరము. “ఉ. కాయజాతూపు లమ్ముదురు కందువమాటల బుప్పలావిఁల్. విజ. ౧, ఆ. ౧౪; 7. పక్షము. “లయగ్రాసీ. పొందువడ సంధి యొకచంసమునఁ జేసి తిరుకందువలగారు... వి. పు. ౧, ఆ. ౧౨౩; 8. ఋతువు, సమయము. “నీ. పానగందువను... నిర్వ. 3, ఆ. ౬౩, పిన. శకుం. ౨, ఆ. ౧౧౨; 9. ప్రతిజ్ఞ. “చ... ఋశ్యమూఁకమునఁ గందువ సేయవెయగ్ని సాక్షిగా. భా. రా. కిష్కిం. ౪, ఆ. 2౫; 10. వైపుణ్యము. “వ... నికందువ నైరంధ్రి చెప్పిన”... భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౯. (“నైరంధ్రీ కాశలం తవ” అని మూలము.) విణ. 1. చిత్రము. (ప్రా. కందువమాటలు.) 2. కపటము. (ప్రా. కందువపద్ధము.) 3. ఆశ్రయము, లేనిది. (ప్రా. కందువరాజులు.)

కందువాటు. చే. అ. క్రి. (కందు + పాటు.) 1. వివర్ణమగు; 2. కళంకితమగు. “చ. వెలవెలఁబాటె మేఘ మరివిందవిరోధియుఁ గందువాటె... నరస. ౨ ఆ. 2౦. (చెండర్థములకు నిది యుదాహరణమే.)

కందువు. సం. వి. ఉ. పుం. స్త్రీ. 1. పెనము; 2. నూలుబంధి; 3. పంటయిల్లు.

కందెన. చే. వి. 1. బండికన్నులకు బట్టించు చమురు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౨; 2. చక్రముల యిరును నకు బూయఁమని. “నీ బండికందెనతోడఁ బ్రతివచ్చు మైచాయ... వై. వ. 2, ఆ. ౯౩.

కందెఱ. ద్వ. వి. (కన్ను + తెఱ.) తెప్ప. “మ. మఱు
నాఁ దంధకవృష్టి భోజయదుసామంతాగ్రజీనేన
గం, దెఱగా...” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౮౪.

కంధర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంధరము, మెడ.

కంధరము. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంధర, మెడ. ఆ.
పుం. 1. మేగుము; 2. మునై శీ.

కంధి. సు. వి. ఇ. పు. సముద్రము. స్త్రీ. మెడ.

కంప. ఉధ. దే. వి. సుశుము, ముండ్లకుండ. ఆం.

భా. ద్వి. ౩౮. స్వా. ౪, ఆ. ౩౭. సు. వి. ఆ.
స్త్రీ. కంపము, వణకు.

కంపగోట. ద్వ. వి. (కంప + గోట.) వెదురుమున్న
గువాని చే గోటకు చుట్టు నేర్పటిచినయావరణము,
ప్రాచీనము. (శ. ర. బ్రా.)

కంపగట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కంప + గట్టు.) కంచెచేయు.
“...చెట్టుచేమలు, కానంబడ నఱికి కంపగట్టిన
పినవన్.” నిప్ర. ౨, ఆ. ౧౯.

కంపగోడ. ద్వ. వి. (కంప + గోడ.) 1. కంప
పాఠినగోడ. (శ. ర.); 2. చుట్టును గోడవలె
నేర్పఱచినకంచె. (బ్రా.)

కంపజిట్ట. ద్వ. వి. (కంప + జిట్ట.) పక్షివిశేషము. (బ్రా.)
కంపతొడుగు. దే. వి. (కంప + తొడుగు.) చీపురు
వలె: గట్టినకొను. (చల్లినగొంజలు కప్పునడుటకై
కంపతొడుగు పై నీడుదు.) “నీ. కంపతొడు
గీడ్చినట్లు...” స్వా. ౪, ఆ. ౪౪.

కంపనము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. శిశిరముతువు; 2.
ఒకానొకయస్త్రము; 3. ఒకవిధ మగు సన్నిపాత
జ్వరము. న. వడఁకు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1.
వణఁకునది; 2. వణఁకించునది; 3. చలించు
నది; 4. చలించునది.

కంపము. సం. వి. ఆ. పుం. కంప, వణఁకు.

కంపరము. యు. దే. వి. శవవాహనము. “ద్వి. కంప
రం బవనివై దింపించి...” బస. ౫, ఆ. ౧. పు.
తై. వి. (సం. కంపరము) గగుర్పాటు. వ్యవ:—
వారిదుఃఖము చూడఁగనే నాకు కంపరము
కలిగినది.

కంపరమెత్తు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కంపరము + ఎత్తు.)
గగుర్పాడుచు. (వా.)

కంపకెట్టు. దే. స. క్రి. (కంప + కెట్టు.) పాడు
చేయు. “నీ. పొంచి యెంతయుఁ దోడఁబుట్టిన

దానిట్లు కంపకెట్టిన మహాపురుషుడు వీడు.” బిల్వ.
౨, ఆ. ౬౫.

కంపించు. సం. ఆ. క్రి. వణఁకు. మార్క. ౨, ఆ.
౬౬.

కంపితము. సం. వి. ఆ. న. 1. వణఁకు; 2. వణఁ
కించుట. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. వణఁకినది; 2.
వణఁకింపఁబడినది; 3. చలించినది; 4. చలించ
బడినది.

కంపిరుగుడు. దే. వి. (కంపు + ఇరుగుడు.) కుశింశు
పము, భస్మగర్భశీ. (బ్రా.) రూ. కంపుటిరు
గుడు.

కంపిలు. సం. = కంపించు. “మ...సకలార్థిభాగ
ముం గంపిలన్.” శతకంఠ. ౩, ఆ. ౧౧౬.

కంపిల్లకము. దే. వి. గోలిమారశీ. (బ్రా.)

కంపు. దే. వి. 1. వాసన; సువాసన. “క...ప్రియ
మగుకంపు...భార. ఆను. ౫, ఆ. ౨౬. “ఆ...
కందియును మహాసుగంధకుసుదు, తతులు తొంటి
యట్ట తమకంపు విడువక, యుండు...” భార.
ఆర. ౨, ఆ. ౧౯౭; 2. దుర్వాసన. “ఆ. కప్పు
రంపుంగుడుఁ గన్పూరియెరువుతో, నుల్లి నాఱి
చందనోదకములఁ బెంప దాని కున్నకంపు
వాయనిభంగి, నెంత యైన నిల్వ దింతిమునను.”
ద్వా. ౧, ఆ. ౬౪. సా. తనకంపు తన కింపు.

కంపుఁడుచ్చు. దే. వి. (కంపు + తుచ్చు.) విఘ్నదిరముశీ.
(శ. ర.)

కంపుకొట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కంపు + కొట్టు.) 1.
సువాసన కల దగు. వా:—పరిమళ ద్రవ్యము
లతో నామె కంపుకొట్టుచున్నది; 2. దుర్వాసన
కల దగు. వా:—ఎలుక చచ్చి కంపుకొట్టు
చున్నది.

కంపుటిరుగుడు. దే. వి. (కంపు + ఇరుగుడు.) భస్మ
గర్భశీ. (శ. ర.)

కంపునాగు. ద్వ. వి. (కంపు + నాగు.) సర్పవిశేషము,
ఒకజాతిసాము. (బ్రా.)

కంపె. దే. వి. (క. గంపె.) తాంబూలపాత్రము.
ఆం.భా. ద్వి. ౧౬౬.

కంపెలుక. దే. వి. (కంపు + ఎలుక.) గంధమూషిక,
చుంచు. (శ. ర., బ్రా.)

కంప్రము. ఉభ. వై. వి. కంపరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. వణఃకునది; 2. చలించునది.

కంబకట్టు. ద్వ. వి. (కంబము+కట్టు.) వివాహ వేది కాదులయందు స్తంభముచుట్టు గట్టెడుగుడ్డ. “సీ...దివ్యాంబరములు, గంబకట్టులు మేలు కట్టును నయ్యె...” ఖ. సం. ౯. ఆ. 3. పండితా. పర్వ. ౪౨౦. పు.

కంబడి = కంబళి. “చ...కంబడిప్రాత...” ఆము. ౪, ఆ. 3౫., సా. ౧, ఆ. ౧౧౬.

కంబమయ్య. వై. వి. (కంబము+అయ్య.) స్తంభోద్భవుడు, సృసింహావతారము. “సీ. కంబమయ్యగౌ మేలు కలిగిన నీ కొక్కగరుటాలమంతునిఁ గాను కిత్తు”. య. ౨, ఆ. 3.

కంబము. వై. వి. (సం. స్కంభః. క. త. కంబ.) 1. స్తంభము. పారి. ౧, ఆ. ౪౯; 2. ఒకా నొక మల్లపరికరము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౭.

కంబమురాయడు = కంబమయ్య. య. ౧, ఆ. ౧౨౦.

కంబలము. సం. = కంబళము.

కంబలి. సం. = కంబళి.

కంబలిక. సం. = కంబళిక.

కంబవల్లి. వై. వి. 1. ఉపనయనాంతదినమునఁ జేయు సంస్కారవిశేషము. (శ. ర.) 2. పడుగు కడపటి దినము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౮; 3. నాగవల్లి మరుచటిదినమునచేయు సంస్కారవిశేషము. రా. వి. ౫, ఆ. ౮౦.

కంబసూత్రము. మి. వి. బొమ్మల నాడించుటకై బొమ్మకట్టుక గట్టికదారము. “ద్వి. కడు నడ్డు తంబుగఁ గంబసూత్రంబు, లడరంగ బొమ్మల నాడించువారు.” పండితా. పర్వ. ౪౩౫. పు.

కంబళము. సం. వి. అ. పుం. 1. కంబళి; 2. సాలుపు; 3. కంబళిపురుగు; 4. గంగడోలు; 5. వీనుగుపై వేయఁ చిత్రకంబళము. న. నీరు.

కంబళి. ఉభ. వై. వి. (సం. కంబళః. క. కంబళి.) 1. గొంగళి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౮; 2. వట్టు పురుగుచెట్టు. (చూ. కంబళిపండు.) విణ. దుష్టాడు. (ప్రా.) సం. వి. న్. పుం. ఎద్దు. విణ. (న్. నీ. న్.) కంబళము కలది.

కంబళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిన్నకంబళి, 2. ఒకా నొకజాతి అడుజంక.

కంబళికట్టు. ద్వ. వి. (కంబళి+కట్టు.) ఒకరకపు మంట చెఱుకు. (ప్రా.)

కంబళిపండు. ద్వ. వి. (కంబళి+పండు) వట్టుపురుగు చెట్టుపండు. (శ. ర., ప్రా.)

కంబళిపురుగు. వై. వి. (కంబళి+పురుగు.) గొంగళి పురుగు, కంబళివలె ముండ్లపంటినూగు గలయొక జాతిపురుగు. (శ. ర., ప్రా. వా.)

కంబాలమూ. డే. వి. మూరామంటు శి. (ప్రా.) కంబి. సా. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. గరిటె; 2. తెడ్డు; 3. వెనుదకమ్మి. (శ. ర.)

కంబు. ఉభ. డే. వి. (క. కంబు.) సజ్జపైరు. (శ. ర.) బ. సజ్జలు, ఒకరకపుధాన్యము. (శ. ర.) సం. వి. ఈ. న. కంబుపు, శంఖము.

కంబుకంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = కంబుగంతి.

కంబుకంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శంఖముపంటికంతము గల స్త్రీ; స్త్రీ.

కంబుగీన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంబుగీనము, శంఖము పంటి కంతముగలది.

కంబుగీనము. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శంఖముననువలె మూడురేఖలు గల కంతము.

కంబుపు. సం. వి. ఈ. పుం. చిత్రవర్ణము. పుం. న. 1. శంఖము; 2. కంతము; 3. నక్షరల్లు. ఈ. డి. స్త్రీ. 1. కంతము; 2. గొట్టునుపంటియొముక. విణ. (ఈ.) చిత్రవర్ణము కలది. (డి.) దొంగిలించు వాడు.

కంబూకము. సం. వి. అ. పుం. కండనము, తవుడు. కంభకట్టు = కంబకట్టు. మి. వి. (ప్రావృతాంధ్ర మిశ్రము.) “ద్వి. కంభకట్టును మేలికట్టును బొలుచు, గంభీర పువ్వుకాగారంబునందు” బస. 3, ఆ. ౫౯. పు. కు. సం. ౯. ఆ. 3.

కంభము. వై. వి. కంబము. “శా.కంభంబీక్రియ...” ద్వా. ౨ భా. 2, ఆ. ౧౩౬.

కంసము. సం. వి. అ. పుం న. 1. కంచు; 2. పాత్ర విశేషము; 3. మానవిశేషము. 4. మాంస.

కంసకారుడు. సం. వి. అ. పుం. కంచరి.

కంసారాతి. సం. = కంసారి.

కంసారి. సం. వి. ఇ. పుం. శ్రీ కృష్ణుడు, అధోక్షుడు.

కంసాల=కంసాలి. “అ...సం, సాలజాలివాడు చాల గీడు.” భా. ౧, ఆ. ౩౨౨.

కంసాలి. దే. వి. (క. కంసాలక.) 1. స్వర్ణకారజాలి. ఉదా. కంసాలివాడు; 2. స్వర్ణకారుడు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౮౪.

కకందము. సం. వి. ఆ. పుం. బంగారము.

కకపాల. వై. వి. (సం. కకపాలా.) 1. బైరాగిచంక నుంచుకొనునంది. “నీ. కకపాలకేదార కటక ముద్రితపాణి...”స్వా. ౧, ఆ. ౧౪; 2. మంగలి పాది. ఆం. భా. ద్వి. ౩౦౧.

కకపిక. వై. విణ. (సం. కాకపికా.) చెల్లాచెదురు. “ద్వి. వికపిక లేత నివ్వెట లకుముఖలు, కకపిక లాయె దక్కక పికపాణి.” ఆ. మ. క. ౨, ఆ.

కకపికవడు. వై. ఆ. క్రి. (కకపిక+వడు.) గర్వింపు, మిట్టివడు. “క. ఒక పాణి కలిమిచేతను, గకపిక వడు...”హంస ౧, ఆ. ౧౧.

కకపిక = కకపిక. “కకపికలుగఁ బోట్లాడుచు, పిక సిల్లెడు నాకడింది పీరులయందున్.”కళా. ౮, ఆ. ౧౦౨.

కకపిక చేయఁ. ద్వ. స. క్రి. కలఁచు, షోభింపజేయఁ. “చ...నముద్భ్రమణ్యలంబునన్, గకపిక చేయఁ గాఁ దలఁచి గంతులువేయఁ గలంగ కల్లి దాఁ బువక నవ్వినట్లు...”లక్ష్మీ. ౨, ఆ. ౨.

కకపిక = కకపిక. “చ. ఇరువదిచేతులన్ వివిధహేలి తతున్ గొని యొక్కపెట్టుఁ గిం, కరులపయన్నిగి డ్దినఁ గకాపికలైరి...”ఉ. రా. ౩, ఆ. ౩౩౧.

కకపిక = కకపిక. 1. చెల్లాచెదురు. “ఉ...అత్తనైని కచయంబు గకాపికలై కలంగి...”కళా. ౮, ఆ. ౧౮; 2. కలగినది; భయపడినది. “గీ. మెల్లనె గళాపతీనతి మేలుకాంచి, ప్రక్క పేతోక్క మగఁ డున్నబాగుఁ నెరిసి, యక్క యిది యేమి చోద్యమో యనుచు మిట్టి, పడి గకాపికయై యొండుకడకుఁ జేరి.” కుం. ౧, ఆ. ౩౧౨.

కకుంజము. సం. వి. ఆ. పుం. చాతకపక్షి.

కకుత్తు. సం. వి. ద. పుం. స్త్రీ. 1. ఎద్దుమూపురము; 2. క్షేతచ్ఛత్రాదిరాజ చిహ్నము; 3. ప్రధానము; 4. పర్వతాగ్రభాగము.

కకుదము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. కకుత్తు; 2. హస్తీమేఘము.

కకుద్దంతము. సం. వి. త్. పుం. ఎద్దు. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) పెద్దమూపురము గలది.

కకుద్దతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పిఱ్ఱ; 2. మొల. కకుప్పు. సం. వి. భ. స్త్రీ. 1. కాంతి; 2. దిశ; 3. చంపకమాల; 4. పర్వతాగ్రము; 5. కాస్త్రము; 6. రాగిణిభేదము; 7. ప్రాణము; 8. వాక్కు.

కకుభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కకుప్పు.

కకుభము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఏఱువద్దిశి; 2. పిఱ్ఱ మంగుడిని సాటకాయ.

కక్క. దే. వి. (క. కక్క.) 1. తండ్రితమ్ముడు, పినతండ్రి. (వా.); 2. ఆయ్య, నాన్న. (చిన్న పిల్లలు తండ్రిని బిలుచుమాట. బ్రా.)

కక్కపాల = కకపాల. “గీ. కక్కపాలయఁ గత్తఁ భాగమున బూని.” విక్ర. ౨, ఆ. ౯౨.

కక్కరము. వై. విణ. (సం. కర్కరీ.) కఱకు, మోటైనది. “ద్వి...కక్కరం బగుతోలు...” ద్వి. భాగ. ౪, స్కం. (శ. ర.) వి. దారు హస్తము, కఱ్ఱచేయి. “నీ. సరసంబుగా దీనియర మువై జేర్చినకరము దాఁ గరమె కక్కరము గాక.” మల్లా. ౧, ఆ. ౯౪.

కక్కరించు. వై. ఆ. క్రి. మొఱుంగు; మోటుగా కేకలు వేయు. “చ. కనుగొని దాయ వచ్చి శునకంబువిధంబునఁ గక్కరించి యి, ట్టున...” చెన్న. ౨, ఆ. ౩౦.

కక్కనవడు. వై. ఆ. క్రి. (కక్కనము+వడు.) 1. బాధపడు. (శ. ర.); 2. అన్యులయెడఁ గఠిన ముగాఁ బ్రవర్తించు. (బ్రా.)

కక్కనపెట్టు. ద్వ. స. క్రి. (కక్కనము+పెట్టు.) బాధించు. “వ...ఇక్కరిణి రక్కసులం గక్కన పెట్టి...” రామా. ౮, ఆ. ౧౯౨.

కక్కనము. వై. విణ. (సం. కర్కశః.) 1. వాడి యైనది. “గీ. కక్కనపువతగోరులఁ ద్రొక్కి త్రొక్కి.” పాండు. ౪, ఆ. ౨౩౯; 2. ఇఱు కైనది. “క..., రా ర మ్మని మిగుల నాదరం బునఁ జో టిం, పార నొసఁగెఁ గక్కన మని, గోరవడక...” పరమ. ౧, ఆ. ౮౪; 3. ఘోరము; అధర్మమైనది. “ఉ. అక్కట ధర్మమే గురుని యాత్మజుఁ బట్టి రమించు...ఈ, కక్కనపుం ద నంబు కొఱుగాదు...” ఉ. రా. ౭, ఆ. ౩౩౧.

వి. 1. దుష్కరత. ఆము. ౪, ఆ. ౨౧౪. (శ. ర. పా.); 2. కఠినత. “వ...కక్కసాన నిట్లు మ్రొక్కించి...” ఆము. ౪, ఆ. 3౫. “నీ. చండ భానుడు కక్కసముఁ జేసి మున్ను దా మహి కిచ్చునవ్వలు మరలఁ గొనియె.” వైజ. ౧, ఆ. ౯2. (వైరెండర్థములకు నుదాహరణమే); 3. శారదా. “చ...ధే యని కక్కసంబులన్, సద సద గాఁగ ప్రేసియు...” వై. ౪, ఆ. 22.

కక్కసించు. వై. స. క్రి. హింసించు, బాధించు. “గీ. కదిసి కురువీరు లభిమన్యుఁ గక్కసింప.” రా.

వి. 3, ఆ. ౬౬. రామా. ౬, ఆ. ౧2౨.

కక్కసిల్లు. వై. ఆ. క్రి. వ్యాపించు; నిండు. “ద్వి ...పృథివి యాకసము, కక్కసిల్లఁగ అంత కలిగె నచోట్ట.” ద్వి. సా. ౧, భా. ౧౫. పు. కక్కి. దే. వి. (క. కక్కి.) పినకల్లి. (వా)

కక్కించు. దే. స. క్రి. 1. కక్కజేయు; 2. పోఁ గొట్టు. “నీ...పరుసఁదనము, కక్కించి...” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. 3౯2.

కక్కిత. దే. వి. మల్లవిద్యావిశేషము. ప్రబంధ. ౮2.

కక్కిరి బిక్కిరి. దే. విణ. తాఱుమాఱు. (శ. ర.)

కక్కు. దే. స. క్రి. 1. కడుపులోనిది వెలిపుచ్చు, డోకు. “ఉ...నయించునె కక్కినకూడు శ్రవ్వు అన్.” వైజ. ౨, ఆ. ౧౦౦; 2. వెడలిపోవు. (చూ. కక్కించు.) వి. 1. డోకు. (ప్రా. వా.); 2. అంపము మొ. వానిపట్టు. “క. కక్కులకొడ వలిపోలెన్...” భో. ౪, ఆ. ౬౦.

కక్కుఁదెవులు. దే. వి. (కక్కు+తెవులు.) వాంటి రోగము, ఒకానొకవ్యాధి. (శ. ర.)

కక్కుడు. దే. వి. కక్కు, డోకు. (శ. ర., ప్రా.)

కక్కుర్తి = కక్కుటిలి. (చూ. కక్కుర్తిపడు.)

కక్కుర్తికాడు = కక్కుటిలికాడు. (చూ. కక్కు టిలికాడు.)

కక్కుర్తిపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. లాభించు, ఆశపడు. “గీ. మొదలఁ గక్కుర్తిపడి కూడి సిదప వాయు.” శివరా. 3, ఆ. 2౨.

కక్కుతాయి. దే. వి. కఱకుతాయి. “చ...కంపలు డంపలు గక్కుతాట్ల...” సానందో. ౨ ఆ. ౬.

కక్కుటిలి. దే. వి. (క. కక్కులితె.) 1. ఆశ. “చ... పట్టి క, కక్కుటిలియ కాని దైవ మనుకూలము

గాదు...” వై. ౬, ఆ. ౨3౪. ప్రభా. ౧, ఆ. ౧౧౦; 2. ఆశ్రద్ధ. (శ. ర.)

కక్కుటిలికాడు. దే. విణ. 1. లబ్ధిండు; ఆశా పరుఁడు. “క. కక్కుటిలికాడు కార్యము, చక్కటి యెఱుంగండు...” నా. సం. ౧, ఆ. 3౨౦; 2. ఆశ్రద్ధగలవాఁడు (శ. ర.)

కక్కులకల్లెము. దే. వి. (కక్కులు+కల్లెము.) 1. అంపమున కూడు కక్కులవంటి కక్కులుగల కల్లెము. (దీనిని పెంకెగుట్టుమలను వాడుదురు); 2. ఎక్కువనిర్బంధముచేయుట. వ్యవ. —కదల కుండ మెవలకుండ కక్కులకల్లెము తగిలించినారు. కక్కువాయి. ద్వ. వి. కానరోగవిశేషము. (శ. ర., ప్రా.)

కక్కుర్తికాడు = కక్కుటిలికాడు. “ద్వి. కడగి పీనుఁగుమీఁదఁ గఁచఁచుపెట్టి కుడువఁగాఁ నాచు కక్కుర్తికాఁ డితఁడు.” ద్వ. హరిశ్చ. ౬, ఆ. ౧౫౦.

కక్కుటిలి = కక్కుర్తి. “క. వల దిటువలెఁ గక్కు టిలి, వలకులు...” సా. ౨, ఆ. ౧౦౯.

కక్కుటిలికాడు = కక్కుర్తికాడు. “క. కక్కు టిలికాఁ డటంచు గర్హింపకుమీ.” సుద. ౨, ఆ. ౬౫.

కక్కుటిలిపడు = కక్కుర్తిపడు. (చూ. కక్కు ర్తిపడు.)

కక్కుర్తిపఱుచు. ద్వ. స. క్రి. లాభపెట్టు, ఆశ గొలుపు. “నీ. కక్కుర్తిపఱుపరే గాఢతపో రూఢుఁ డగుమండగర్హణసంతవాని.” సం. ౧, ఆ. 2౪.

కక్కుర. వై. వి. (సం. క్రకర.) 1. ఒకానొక పక్షి. “నీ. శాక్వరత్ కక్కురత్ గువ్వలు...” రసిక. ౧, ఆ. ౬2. హరిశ్చ. ౨, ఆ. ౨3; 2. పెద్దజాలింగం. ఆం. భా. ద్వ. ౯౨.

కక్కి. దే. వి. ఒకానొకమల్లబంధము. ప్రబంధ. 2౮.

కక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కచ్చ; 2. సమత్వము; 3. పోటి; 4. మొలనూలు; 5. నడుము; 6. అంతఃపురము, లోపలిభాగము; 7. చంక; 8. గోడ; 9. గురివెండ్రు. 10. నడికట్టు.

కక్షపాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కక్షపాల. “గీ. అక్షపాల సుశస్త్రలకక్షపాల.” సా. 3, ఆ. ౧౮౧.

కక్షము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కచ్చ; 2. తీగ; 3. గడ్డి; 4. చంక; 5. అంతఃపురము; 6. పార్శ్వము;

7. గోడ; 8. మొలనూలు; 9. పొద; 10. పాపము.

కక్ష్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మేడయంతస్తు; 2. మొలనూలు; 3. ఇంటిలోపలిభాగము; 4. నైలు; 5. ఉత్తరీయము; 6. ఏనుగునడుమున కట్టెడు మోకు.

కగ్గము. వై. వి. (సం. ఖడ్గః.) ఖడ్గము, కత్తి. (శ. ర.) కగ్గించే. దే. స. క్రి. (కగ్గ. ధా. ప్రే.) జూకించు: కందజేయు. (బ్రా.)

కగ్గ. దే. ఆ. క్రి. 1. నల్లపడు. “చ...తనకగ్గిన కైదువు సూపి...” కకు. ౧, ఆ. ౨౦౦; 2. కందు. “ఉ. కగ్గినచెక్కులున్...” విప్ర. ౨, ఆ. ౫౩. విణ. వివర్ణమైనది. “ద్వి. కగ్గలై మ్రగ్గలై కకపిక లగుచు.” ఆ. మ. క. ౩, ఆ.

కచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆండేనుగు. కచంగలము. సం. వి. ఆ. పు. సముద్రము. కచము. సం. వి. ఆ. పు. 1. కేశము; 2. కట్టు; 3. మబ్బు; 4. కురుచేరుళి.

కచాకచి. సం. అవ్య. కేశాకేశి, జాట్టు జాట్టు పట్టు కొని. “క. అపావము చేసిరి..., బాహాబాహిఁ గచా కచి...” కాశీ. ౫, ఆ. ౧౫౦.

చిదక. దే. వి. కాలి తెల్లలై చల్లారిపడిడుక; అసిడుక ముక్క. (చా.) రూ. కచ్చిక.

చిక్కు. దే. వి. పొడుచుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. “ద్వి. చికలారిఁ గొంది కచిక్కునఁ బొడిచె.” విష్ణు. ఉ. ౪, ఆ. (శ. ర.)

కచేరి. హిం. వి. 1. కొలువుకూటము, ఉద్యోగశాల. (శ. ర.); 2. పేశ్యాస్త్రీలుమొ. వారు జరుపు గానసభమొ. ఉదా:—పాటకచేరి, వీణకచేరి. (బ్రా. వా.)

కచోరము. సం. వి. ఆ. న. వడ్డ్రోధిళి. కచేలము. సం. వి. ఆ. న. 1. బాబుమడుపు; 2. వ్రాత కాగితముల మడుపు.

కచ్చరము. సం. వి. ఆ. న. మణ్ణగ. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. మలినము. 2. కుల్పితము.

కచ్చా. హిం. విణ. 1. పచ్చిది; 2. అల్పము. (శ. ర.) కచ్చి. దే. వి. 1. సాలెవాడు కొయ్యలను పడుగు నందు చొప్పించెడునందు. (శ. ర.); 2. కొచ్చిను దేశపుగుట్టము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౬.

కచ్చించు. యు. దే. స. క్రి. 1. గవ్వలాట మున్న గునాటలలో కాయల నడపు. (శ. ర.); 2. సరి పెట్టు; ఇంటికి గోడ మొ. వానికొలతలు నిశ్చయించు. (వా.) వై. ఆ. క్రి. 1. కచ్చుబిరించు కొను, సన్నద్ధమగు. “క. కచ్చించి మల్లు లిద్దలు ..., అచ్చటి కే తెంచి నిలిచి రథిపలియెదురన్.” హరి. పూ. ౯, ఆ. ౯౫. 2. గర్వించు. (చూ. కచ్చించుకొను.)

కచ్చించుకొను. దే. ఆ. క్రి. (కచ్చించు+కొను స్వార్థమున) గర్వించు. “ద్వి. నిబ్బరంబాడుచు నిక్కుచునంక, గ్రబ్బేలయనుచును గచ్చించుకొనుచు.” పండితా. పర్వ. ౪౮౪ పు.

కచ్చింపు. దే. వి. 1. సరిపెట్టుట, ఇట్లుమొ. కట్టు నపుడు కొలతలు నిర్ణయించుట; 2. సరియగు నేర్పాటు, నిర్ణయము. (వా.)

కచ్చిక = కచిక. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౨.

కచ్చితము. వై. విణ. (సం. ఖచితః.) హెచ్చు తగ్గుల లేక సరిగా నుండునది. వ్యవ:—అవిషయమున వాడు కచ్చితముగా మాట్లాడినాడు.

కచ్చియ = కచ్చె. (శ. ర.)

కచ్చిలములు. వై. వి. బ. వస్త్రవిశేషము, “ప...కనక దండెలును గచ్చిలంబులును...” ద్వా. ౩, ఆ. ౧౮౮.

కచ్చె. వై. వి. 1. (సం. కత్తా) కలహము. “చ... ౭౦, డొరులకుఁ గచ్చె పుట్టుటకు నొక్కనిచేడియ నొక్కఁ డొంద నక్కఱ జనియింపఁ జేయ వలె...” పార్వ. ౨, ఆ. ౧౨౮; 2. విరోధోక్తి. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౬: ౩. (సం. కచ్చః.) కచ్చ భేదము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౩.

కచ్చెపోతు. ద్వ. విణ. (కచ్చె+పోతు.) కలహ శీలండు. (శ. ర.)

కచ్చేరి = కచేరి. (శ. ర.)

కచే = కచ్చు. (చూ. కచరించు.)

కచేరించు. వై. ఆ. క్రి. కచ్చుపోసిబట్టకట్టు. “క. కచరించి తోడినకియల, నెచరించును నోలవిడుచు నెత్తిలి నగుచుం, గుచకుంభప్రవవతి యలి, కచ యొక్కతె గడవ నీఁజఁ గములకరమున్.” సాంజో. ౫, ఆ. ౮.

కచ్చే. వై. వి. (సం. కచ్చు.) 1. వెనుకకు దోపు కొనుదోపరికొంగు. “ద్వి. వెడవెడ దనకచ్చ వీడంగ బాటి.” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౦2; 2. గోచి. “నీ. మొల గచ్చకట్టుపై మలగిన పచ్చరి నునుగొంగు ఓండుగా నులిచి చుట్టి.” హరి. పూ. 2, ఆ. ౧3; 3. కాసె. “ఆ. కచ్చ యమర జట్టికాళ్లును జేతులు, వ్రేల... ఎత్తివైచె.” భార. విరా. ౨, ఆ. ౧2; 4. ఉపస్థ. ఆం. భా. ద్వి. ౧3౬.

కచ్చేకాడు. ద్వ. వి. (కచ్చ+కాడు.) గోచితాల్పరి, ముని. “గీ. అప్పటికి వచ్చే వేలుపుగచ్చ కాడు.” కువల. గీ. ఆ. ౪౦. (వేలుపుగచ్చ కాడు = దేవర్ని, నారదుడు.)

కచ్చేదము. వై. వి. (సం. కచ్చటికా.) 1. గోచి. “గీ. జమిలిమొలత్రాట నినువకచ్చద మమర్చి.” విక్ర. ౨, ఆ. ౯౨. స్వా. ౨, ఆ. 23; 2. వీర; వేశ్యలు ధరించువీర. “ద్వి. భువి నిట్టిభక్తు రాలపు కచ్చదంబు, ధవళాక్షి మణియేల తాల్ప వీవనిన..., కట్టితి సర్వాంగకచ్చదం బనుచు, గట్టినసమకట్టు కాంత సూపుడును.” బస. 3, ఆ. ౬౦. పు. 3. దూదిము. తెచ్చెడుబండి. (శ. ర., బ్రా.)

కచ్చేరము = కచ్చదము. (గోచి, చింకిపాత.) “క. బోయపలి యేడ విద్యు, చ్చాయాపలి యైన యట్టినలి యేడ సరే, వేయేల దివ్యరత్నం, బేయ ధముడొ కచ్చరాన నిడి ముడివెట్టెన్.” పార్వ. ౬, ఆ. ౯2.

కచ్చే. యం. దే. స. క్రి. చదరంగము మొ. వానిలో కాయ జరపు. (శ. ర.) వి. 1. గర్వము, చింకము. “నీ. అరవిందములకచ్చు లడగించుజిగి...” స్వా. ౬, ఆ. ౧౦౨. కాశీ. ౧, ఆ. ౧౨౨; 2. జేకు. “ఉ...అల్ల ముద్రించినజాడ వెల్పె నుదలీ మధుపంబు పరిచ్చదచ్చటా, కంచుకితోత్పలంబు తుదకచ్చున జిక్కి యంచంచలాకృతిన్.” వసు. ౪, ఆ. ౧33; 3. సిగబంతి. “నీ. పారిజాత కతరుప్రసవగగ్గిడి యైనకబరివై జెంగల్వకచ్చు నిలిపి.” కాశీ. 2, ఆ. గీ. వై. వి. (సం. కాంక్ష.)

ఆశ. “నీ. ఊరోదమధ్యస్థలీరత్ననగ గుహగర్భ నివాసంబుకచ్చు వదలి.” పాండు. ౨, ఆ. ౧౧. కచ్చేదనము. దే. వి. గర్వము. “గీ. చిలువమేపరి తలపులావలనె వచ్చి, వినతుడై యిచ్చు గల కచ్చుదనము వెచ్చు.” సమీర. ౬, ఆ. ౧౪౧. కచ్చేకొను. దే. అ. క్రి. 1. పట్టుపట్టు. ఆం. భా. తృ. ౧౨౯. చంద్రా. 3, ఆ. ౨2; 2. డీకొను. “క...వేల్పులేడె, గచ్చుకొని హసించు వీటల గల్లుహయంబుల్.” చమ. ౧, ఆ. 3౦.

కచ్చేవాసము. దే. వి. 1. ఇండ్లను వేసెడుపెద్ద వాసము. (శ. ర.) 2. దూలముతో చూనుపు చిన్నవాసము. (బ్రా.)

కచ్చేనెట్టు. దే. అ. క్రి. డీకొను, ఎదిరించు. “చ. అగపడి కచ్చునెట్టి యితఁ డాదినమాటలకు...” భార. శల్య. ౨, ఆ. ౧౨౫.

కచ్చ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గోచి; 2. రకలపురుగు; 3. వారాహ, సప్తమాతృకలకొనొకతె.

కచ్చటిక. స. వి. ఆ. స్త్రీ. గోచి.

కచ్చకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. తాచేల; 2. ఒకా నొకనిధి; 3. ఒకానొకమల్లబంధము.

కచ్చపస్థితి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. మందరితి. “చ...రాము సం, తలి భరియించి యున్నయది దానికి శోభన మందఁ గచ్చపస్థితి నయినం దలంపు దయ నేయుండు మీ, రని యప్పగింపుమి.” నిర్వ. ౯, ఆ. ౨౫. (కొంచె మైనను అని భావము.)

కచ్చపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆడుతాచేల; 2. సర స్థితివిణ; 3. మొటిము.

కచ్చము. సం. వి. ఆ. పుం. న. అనూపము, కసెము. పుం. 1. ఒడ్డు; 2. నౌకాంగము; 3. కచ్చ; 4. తాచేటిచిప్పు. 5. నందిశి; 6. గోచి; 7. ప్రక్క; 8. చేశభేదము.

కచ్చశుద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వ్యభిచరింపమి.

కచ్చుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గంట్లకచోరముళి; 2. దూలగొండిళి; 3. వాయుడుళి; 4. తీటక సిందళి.

కచ్చురండు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. తీటగల వాడు; 2. జారుడు; 3. గజ్జి కలవాడు.

కచ్చుపు. సం. వి. ఉ. డా. స్త్రీ. గజ్జి.

కచ్చురకము. సం. వి. ఆ. పుం. గందకచోరముళి.

కచోఫ్టిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కచ్చ; 2. బట్ట
యంచు.

కజము. సం. వి. ఆ. న. పద్మము.

కజ్జలధ్వజము. సం. వి. ఆ. పుం. దీపము.

కజ్జలము. సం. వి. ఆ. న. 1. కాటుక; 2. సిరా; 3.
దీపపునుసి; 4. మేఘము; 5. కలువ.

కజ్జలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. సిరా; 2. దీపపునుసి;
3. మత్స్యవిశేషము.

కజ్జా. హిం. వి. పోరు, జగడము. (జౌ. వా.)

కజ్జాతోరు. హిం. విజా. కలహశీలుడు, జగడమాడు
స్వభావము కలవాడు. (వా.)

కజ్జెకాయ = కజ్జ. “మ..., వడలం జక్కెర కజ్జె
కాయలను...” రామా. అ, ఆ. ౧౦౫.

కజ్జెము = కజ్జెకాయ. “ద్వి. కజ్జెముల్ కజ్జెముల్
కజ్జెము లనుచు, కజ్జెము లిచ్చుచు గమనించు
వారు.” పండితా. షర్వ. 3౫3. పు.

కజ్జాయము = కజ్జము. (భక్త్యనిశేషము) “కా...
కజాయంబు లిం, దెన్నే నున్నవి...” పాండు.
౭౮, ఆ. ౨౭౯.

కజ్జే = కజ్జము. (భక్త్యనిశేషము.) “క... ఒక చకోరిక,
కులుకుచు నొకకజ్జ మగని గుడువం జేసెన్.”
శకు. 3, ఆ. ౧౦౪.

కజ్జేము. వై. వి. 1. (సం. ఖాద్యమ్.) భక్త్యము; భక్త్య
విశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౪. “సీ. కజ్జుబు
లును బండ్లు...” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౧౬౦.
వై. ౬, ఆ. ౯౨; 2. (సం. కార్యమ్.) పని. “ద్వి.
బిజ్జలునకు వినిపించగ నతడు, కజ్జ మెంత
నియ్యం గలదు...” బస. ౬, ఆ. ౧౯3. పు.

కజ్జాయము = కజ్జ. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౪. రా. వి.
౨, ఆ. ౧౦౫.

కజ్జారము = కజ్జారము. ఆం. భా. ద్వి. ౭౯.

కజ్జారము. వై. వి. (సం. ఖర్జూరః) పేరీడు.
య. ౫, ఆ. ౪౮.

కట. వై. అవ్య. (సం. కష్టమ్) అకట, సంతాపార్థ
కము. “ఉ... కట చిత్తబానికి నోర్వవచ్చునే.”
విక్ర. 3, ఆ. ౪౬.

కటంకటము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. అగ్ని; 2. బంగ
రము; 3. చిత్రమాలము ి.

కటంకటుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గణపతి; 2.
శివుడు.

కటంబకుడు. సా. విజా. (అ. బికా. అ.) కూరలు
వండువాడు.

కటంబము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. బాణము; 2. వాద్యము.

కటంధర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అడేనుగు; 2. కచ్చ;
3. మణిసిల; 4. తింగలచ్చలి. 5. కటుకరో
హిణి; 6. గలిజేమళి.

కటకట. వై. అవ్య. అకట. కాళిందీ. అ, ఆ. ౧౯౮.
...వి. 1. కష్టము. “చ... అధ్వగుల్, కటకటం
జేంది...” ధర్వ. అ, ఆ. ౧౨౦; 2. కోపము.
(చూ. కటకటపడు.); 3. కొఱుకుటయం దగు
ధ్వని కనుకరణము. “ద్వి... కోట లాండొంటి,
గటకటం దాకించ గర్భంబు గలగి.” నవ. 3.
భా. (శ. ర.)

కటకటంబడు. వై. ఆ. క్రి. (కటకటన్ + పడు.)

1. బాధపడు. “క. ఇట యేను నిన్ను బుత్తెం,
చుట యుత్తరకాల దివ్యసుఖసంగమసం, ఘట
నకు గాదే నీకట, కటంబుటకు దీని జలపగా
రావలసెన్.” భార. స్వ. ౪౦; 2. కోపించు.
“క... అతడు గటకటంబడియ, కొలువు వెడలి
పోయెన్...” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౮౦. భార.
ఉద్యో. ౧, ఆ. ౨౫౧, ౨౫౨; 3. కలకలెందు.
“క. ఇటులు పరితాప మందుచు నటు నిటు
వెతల గుండుచుండ నాప్రాణసఖుల్, కటకటం
బడి... కైలోవచారములు సేయునెడన్.” సావి.
౨, ఆ. ౫౪.

కటకటపడు = కటకటంబడు. (దుఃఖించు) “క.
మనమున మిక్కుటమై పెరిగెడువెతలం, గట
కటపడి...” రసిక. ౪, ఆ. ౯.

కటకటా = కట. ఆం. భా. త్పు. ౬2.

కటకటాలు. దీ. వి. బ. ఇనుపయూచలు మొ.
వానితో నేర్పఱచెడియడ్లు. (శ. ర. వా.)

కటకము. సం. వి. ఆ. పుం. విడికిలి. పుం. న. 1. కడి
యము; 2. కొండనడుము; 3. సముద్ర లవణము;
4. వినుగుకొమ్మనకు వేసెడుబొన్ను; 5. చాచు;
6. రాజభాని; 7. నైస్యము; 8. ఒకానొకరాజధానీ
నగరము; 9. దండు విడియచోటు; 10. పక్షము.
“క. సమరమునకు వచ్చినభూ, రమణు లుభయకట

కములను ప్రమదం దెనంగన్, దమకమపురములకుం
బోనమహిజనులెట్టియుత్సవముం బొందుమరో.”
భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 3 గీర. “క...రా-దొడ-
గిరి భూ, విభులు...ఉభయకటకంబులకున్.”

భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౧౧౦.

కటకరము. వై. వి. గంధర్వమృగము, కడంతి. ఆం.

భా. ద్వ. ౮ గీ.

కటకసరులు. దే. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. “నీ...కస్తూ
రినిగరాలు కటకసరులు.” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

కటకాముఖము. సం. వి. అ. పుం. 1. అభినయహస్త
విశేషము; 2. వింటియందు బాణము కూర్చి
లాగునపుడు పట్టెడు హస్త ముద్రావిశేషము.
“గీ. క్రవ్యముం బూశకటకాముఖమునం గీర,
చలిత శాఖాస్ఫుటాశోకశరముం గూర్చె.” ఆము.
గీ. ఆ. ౧౪౧., ఆని. 3, ఆ. ౧౪౦.

కటపయాసిసంఖ్య. సం. వి. అ. న. సంఖ్యలకు
బదులు ప్రాచీనకాలమున వాడుకొనుభాష.
(వర్ణాక్షరములఃబట్టి దీని కీపేరు కలిగినది.)

1.	క.	ట	ప	య	స్త	న్య
2.	భ.	త	ఫ	ర	క్ర	
3.	గ.	డ	బ	ల	క్ష్	
4.	ఘ.	ఢ	భ	వ	క్వ	
5.	జ.	ఱ	మ			
6.	చ.	త	శ			
7.	ఛ.	ఢ	ష			
8.	జ.	ద	న			
9.	ఝ.	ధ	హ			
0.	ఇ.	స	శ			

పలికిన మొదటియక్షరము ఒకట్టస్థానము, రెండ
వది దశమస్థానము—ఇట్లే స్థానములు వృద్ధియ
గును. ఉదా:—1798 అనగా. జడపస్త. పద
ధా నతస్త. అనగా. 1600984. (ప్రా.)

కటపుట. దే. వి. విజృంభణము. “క. ఒకయేటాకపో
టాకపే, టాకయా టాకముట్టిపాటు నొందకతం
డక్కటపుటలు మాన్పె...” కతు. ౨, ఆ. ౧౦౪.

కటపెట. దే. వి. 1. వానకురియుటయం దగుధ్వని
కనుకరణము. “క. కటపెట లొటలొట రాలెడు,
పొటపొటచినుకుల ధరిత్రి పొడ నట్టుపడన్.”
వై. జ. ౨, ఆ. ౧౪౬; 2. ఒరయుటయం దగు

ధ్వని కనుకరణము. “ద్వి. కనోరుదృష్టలు
కటపెట నొరయ.” ద్వ. భాగ. 2. స్కం. (శ. ర.)
కటభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. మానేరుళి; 2. సోమి
దముళి.

కటమర. మి. వి. (కటము+మర.) హనువు, చెక్కిలి
మీడిభాగము. ఆం. భా. ద్వ. ౧౪౩. “నీ...
కనరానికటమరత్ పెరువు జెంచె.” చుద్రా.
౧, ఆ. ౬౮. (ముద్రిపా. ‘కటుమరత్’ శ. ర.)
కటము. సం. వి. అ. పుం. న. 1. ఏనుగుచెక్కిలి;
2. చా.ప; 3. నలముళి; 4. కాలమాటము; 5.
సమయము; 6. శస్త్రశాసము; 7. మొల; 8.
పిలుందు; 9. ప్రతిజ్ఞ; 10. శవము; న. 1. సము
ద్రలవణము; 2. సొంటి.

కటా = కట. “మ...కీడునం దొడరెనే వైపంబు
చెల్లించి గటా.” నిర్మ. గీ. ఆ. ౧౦౩.

కటాకటి. హిం. వి. జగదము. (ప్రా.) విజ. కొంచె
మైనను మిగులనిది. వా:—వండినఅన్నము
కటాకటిగా సరిపోయినది.

కటాక్షము. సం. వి. అ. పుం. కడగంటిచూపు; కృపా
వీక్షణము.

కటాక్షించు. సం. న. క్రి. 1. కడగంటు జూచు;
“వ...ఆరాజుం గటాక్షించుచు హృదయసంతా
పంబు తనకుం దాన యువశమించుకొని శత్రుతల
యారాజున కిట్టనియె.” భార. ఆది. ౪, ఆ. 2౮;
2. అనుగ్రహించు; 3. అనాదరించు. “వ. అని వా
యోడక నెఱి నంటం బలికి పెక్కుదెఱంగుల
నీశు దూషించుచు దన్ను వికారదృష్టిం గనుం
గొని సాభిరాషోక్తులు ప్రకటించుచున్నకృతక
విప్రు నగజ కటాక్షించి.” తు. సం. 2, ఆ. ౪౪.

కటాక్షించుకొను. మి. న. క్రి. (కటాక్షించు+కొను
స్సార్థమున.) కడగంటు జూచు; అనుగ్రహించు.
“నీ. కేవలభక్తితో లేవ వశిష్ఠులం గ్రేవల
నటం గటాక్షించుకొనుచు.” దశా. 2, ఆ. ౧,
ఆ. ౧౮౮.

కటాయించు. దే. న. క్రి. ఎగబెట్టు. “నీ. వైకమీఁ
జాలక బాకీ కటాయించి...” రంగా. ౨, ఆ. ౧౭౧.

కటారము = కటారి. (ప్రా.)

కటారి. వై. వి. (సం. కతారః.) కత్తి; బాతు. “క.
...వలరేనిమేల్కటారి నారీ.” రసిక. 3, ఆ. ౮౧.

కటూరికత్తియ. వై. విణ. (కటూరి+కత్తియ.) కటూరి
కలది; సాంద్రముచే బురుషులహృదయములః
కలఁచునది. (స్త్రీ.) “చ...బౌర యొక్క
తటం బుపు బొండ్లు కటూరికత్తియన్.” కళా. ౧, ఆ. 3౧.

కటూరికత్తై = కటూరికత్తియ. (శ. ర.)

కటూరికాఁడు. వై. విణ. భిక్షధారి. కత్తి కల కాఁడు.
“చ. బిరుదుకటూరికాఁడు...” కళా. ౧, ఆ. ౧౧౦.

కటూరు = కటూరి. “చ...నఱకెన్ గటూరునన్.”
ఉ. రా. 2, ఆ. ౪౧౯.

కటూరుకత్తియ = కటూరికత్తియ.

కటూరుకత్తై = కటూరికత్తై.

కటూరుకాఁడు=కటూరికాఁడు. “ఉ...చువ గవచ్చు
కటూరుకానిచందాన...” కళా. ౨, ఆ. ౧౪౦.

కటూహము. సం. వి. ఆ. పు. 1. బాణలి; 2.
పెనము; 3. చేట; 4. మట్టిదిబ్బ; 5. అచ్చడే
కొమ్ములువచ్చుచున్న గేచెదాడ; 6. ఒకానొక
దీరి; 7. ఒకానొకనరకము; 8. తలపుట్టె; 9.
చెవులుగలగంగాళము; 10. తాఁబేటివెచ్చుచిప్ప.

కట్టి. సం. వి. న్. పుం. వినుగు. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1.
మొల; 2. పిఱుడు. ఈ. స్త్రీ. పిప్పలిళి. విణ.
(న్. పి. న్.) కటుము గలది.

కటిక. వై. వి. మాంస మఘుకాని. “గీ. కటికవానిల్లు
నాటికిఁ గన్నపెట్టె.” భట్టా. ౧, ఆ. (శ. ర.) 2.
వెండిబెత్తపు గొలము. “గీ. అనుచుఁ బేర్కొని
కటికవాండ్రగ్గలంపు. రవళిగాఁ జూపి తెలుపఁగా
...” య. ౧, ఆ. ౧౦౦; 3. వేత్రహస్త
అం. భా. ద్వి. ౧౮౪; 4. మల్లసాధనవిశేషము.
అం. భా. ద్వి. ౨౦2. విణ. 1. క్రూరము; 2.
తైర్వము. (చూ. కటికతనము.)

కటికతనము. ద్వ. వి. (కటిక+తనము.) 1. క్రూర
త్వము. “క. ఈకటికతనంబు మానవే యని కరు
ణన్.” వా. రా. ౨, ఆ. ౧౬3; 2. ధీత్వము. “చ.
కటికతనంబు మాన్చి చటుకాతురిడుబము గూర్చి
లజ్జనం, కటవడఁ జేసి...” వై. ప. 3, ఆ. ౪౪.

కటికది. వై. వి. వేత్రహస్త. “స్త్రీ. పరిసోదనులు
నటుల్ బయకొండ్రు మొగసాలఁ గాచినా రది
తెచ్చుకటికదాని.” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౩3.

కటికన. దే. వి. ఒకానొకమల్లసాధనము. అం. భా.
ద్వి. ౨౦2.

కటికమెకము. వై. వి. (కటిక+మెకము.) భిక్షమృ
గము. (శ. ర.)

కటికి వై. విణ. (సం. కఠిన్) 1. అధికము.
(ఉదా. కటికినవ్య.) 2. కఠినము. (ఉదా:—
కటికినేల.) 3. తీక్షణము. (ఉదా. కటికియెండ.)
4. సాంద్రము. “స్త్రీ. కటికిపిఁకటిదిండి కరములగి
గింఠ నెవ్వఁడు తొగకన్నె నవ్వఁ జెనకు.”
అము. పీఠ. ౧౯; 5. కేవలము. ఉదా:—వాఁడు
కటికిసిగ్గు త్రాగి ఉన్నాఁడు.

కటికినవ్య. ద్వ. వి. (కటికి+నవ్య.) విషపునవ్య,
తెచ్చిపెట్టుకొన్ననవ్య. (చూ. కఠినహాసము.)
కటిల్లకము. సం. వి. ఆ. పుం. కాకరళి.

కటిమాత్రము. సం. వి. ఆ. న. 1. మొలత్రాడు; 2.
ఒడ్డణము; 3. కాసె.

కటిరము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. గుహ; 2. జఘ
నము; 3. కటి; 4. పిఱుడు.

కటుభర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కటుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కటుకరోహిణి; 2.
తాంబూలి; 3. కొత్తిమిరి.

కటుకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పొట్టళి; 2. కొండ
వత్తెళి; 3. జిల్లేడుళి; 4. కారము. న. కటుక
త్రయము. (న. కటుకము. సొంటి, పిప్పలి, మిరి
యము.) విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. కారము గలది;
2. తీక్షణమైనది; 3. ఇంపు కానిది; 4. భయము
గొల్పునది; 5. పరుషమైనది; 6. చెడ్డది. (పథి
కటుకము.)

కటుకరోహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కమాయాదులం
దుపయోగించు ప్రసిద్ధమగునోషధి.

కటుకు = కటుక్కు. యు. దే. వి. కొఱుకుటయం
దగుధ్వని కనుకరణము. “చ. కటుకునఁ బండ్లచేఁ
గొఱుకఁగా...” ద్వా. ౧౨, ఆ. ౯. వై. విణ.
ప్రారుఁడు. “క. కటుకునరక్కసిగొంగకు...”
అచ్చతెలుంగుభారవి.

కటుక్కు = కటుకు. (కొఱుకుటయం దగుధ్వని కను
కరణము.) “ప...కుటికడ్డవడఁ గటుక్కునం
గొఱికి...” చంద్రా. ౨, ఆ. ౮౪.

కటుకుబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చేదుసొఱళి.

కటుదళ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. దోస. శ్రీ.

కటుదనము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. కచ్చు; 2. పరుష
ధ్వని. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) పరుషధ్వని కలది.

కటురోహిణి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. కటుకరోహిణిశ్రీ.

కటుపు. ఉభ. వై. వి. (సుం. ఖాటి) పాడె. (శ. ర.)

సు. వి. ఉ. పుం. 1. కారము; 2. గుగ్గిలముశ్రీ.

3. వెల్లుబ్బిశ్రీ. స్త్రీ. 1. కటుకరోహిణిశ్రీ. 2.

నట్టావశ్రీ. న. 1. ఆకార్యము; 2. నింద. విణ.

(ఉ. ఉ. ట్టి. ఉ.) 1. కారము గలది; 2. పరుష

మైనది; 3. సువాసన గలది; 4. దుర్వాసన

గలది; 5. మచ్చరము గలది; 6. వాడియైనది.

కటోపవీణ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. మాలుల వాయించువీణ.

కటోలి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. చుండాలస్త్రీ.

కటోలుడు. సు. వి. ఆ. పుం. చుండాలడు.

కట్ట. చే. వి. (క. కట్టె.) 1. ఒకటిగాఁ జేసి కట్టెర

చస్తువులమొత్తము, మోపు. "నీ...దర్శ. కట్ట

..."భార. ఆను. అ. ఆ. ౪౪౬; 2. చెఱుచ

మొ. వానిగట్టు. "ఆ...కట్టె, దగినతరువు లిడిన

నుగలి గలుగు." భార. ఆను. అ. ఆ. 33౦;

3. ఆనకట్ట. "ఆ...ఎకిమీడు, దండుతోడఁ

గడలిఁ దఱియ నగిరి కట్టెగట్ట..." అచ్చ.యు.

౭౩. ఆవ్య. కట. (శ. ర. ప్ర.)

కట్టకడ. చే. వి. (కడ+కడ.) మిక్కిలికడ, చిట్టిలికడ.

"క...నిఖలా, శలకట్టకడలకు..." లక్ష్మీ. అ.

ఆ. ౮౯.

కట్టడ. చే. వి. 1. ధర్మము. "క...ఇది కట్టడ తిరి

కరులకు..." కాశీ. ౭, ఆ. ౫౭; 2. నియమము.

ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౪, కళా. ౮, ఆ. ౨౬౪; 3.

అదము. "క...పిడలికట్టడయు ముఖ్యశ్రీరామ

జీయకుంబు మహిరమణునియట్ట కాదె..."

నిర్వ. ౧౦, ఆ. ౧౭౦; 4. గుణము, స్వభావము.

"చ...విఱులు నిండి పాఱినం, గతుకగఁ

జామఁ గుక్క తనకట్టడ మీఱక యెందు

భాస్కరా." భా. శ. ౫; 5. ప్రాప్తము.

"నీ. నిరుపమకమతమువరమపుణ్యంబులు కట్టడ

యైన శృంగారపకులు." కవిక. ౬, ఆ. ౪౫; 6.

విష్ణ్వలయమున భక్తలకు ఉపచారములకు నియమ

ముగా ఇచ్చెడుప్రసాదము. (వా.) 7. ఆజ్ఞ.

(చూ. కట్టడచేయు); 8. విధము. "ద్వి. ఈ

చక్కఁదనమును నీచేర్పువెంపు, రాచకట్టడ..."

ద్వి. భాగ. ౩. స్కం. (శ. ర.)

కట్టడచేయు. చే. స. క్రి. (కట్టడ+చేయు.) 1. నియ

మించు; ఆజ్ఞాపించు. "మ...నను గట్టడచేసెఁ

బట్టణమువారిం గొంచుఁ బొమ్మగు..." ప్రై.

అ. ఆ. ౧౦౭. "ఉ. కట్టినఁ గట్టెఁ గాక హరి

కట్టడచేసిన..." దశా. ౫, ఆ. ౧౧౯; 2. ప్రసా

దించు, ఇచ్చు. "గీ...బహుధనాధీశ్వరత్వంబు

..., కట్టడచేయుచున్న." ఉ. రా. ౧, ఆ. ౨౭౫.

కట్టడము. చే. వి. (క. కట్టడ. ప. కట్టడము.)

గృహానికము. (ప్రా. చా.)

కట్టడి. చే. వి. 1. నియతి, భాగ్యము. ఆం. భా.

ప్ర. ౯౯; 2. ఆజ్ఞ. "గీ...నాదు, మనవి

గట్టడి గానింపు మనన నతఁడు." దశా. అ, ఆ.

౧౨౩; 3. విష్ణ్వలయమున నియతముగా ప్రసా

దము మొఱచుట "చ...మాన నిచ్చలు పెరు

మాళ్ళతోవెలఁ లుచాదముకట్టడి సాగినచ్చు..."

వైజ. అ, ఆ. ౧౭౮; 4. కట్టబడు. "ఉ...

దర్శతుల్, కా పనఁ గాని యెట్టియొడఁ గట్టడిఁ

జెప్పుగ నేరరు..." ద్వా. ౧, ఆ. ౧౬.

కట్టడికట్ట. చే. వి. (కట్టడి+కట్ట) వేల, చెరియలి

కట్ట. "చ. కడలిగముల్ కడుం దొనఁకి కట్టడి

కట్టలు దాటి పాఱఁగా..." అచ్చ.యు. ౧౬౦.

కట్టనము. చే. వి. (క. కట్టణ.) 1. కానుక. "నీ...,

గాడికిని మేలుకట్టనంబు లమగ్ని..." ప్రై. 2,

ఆ. ౧౦౫; 2. బంధనము. "నీ...ఉమ్మటు

లుల, రాకట్టనపుడెడల్ గైకొని నఱుకు..."

హరి. ఉ. అ. ఆ. ౧౬; 3. వస్త్రము. ఆం. భా.

ద్వి. ౧౫౫.

కట్టమర = కటమర. (ప్రా.)

కట్టరము. చే. వి. కంట, నాట్యబాధము. ఆం. భా.

ప్ర. ౧౩౦.

కట్టా = కట్ట, కటా. ఆం. భా. తృ. ౬౭. భాగ.

౧. స్కం. ౩౧౦.

కట్టాడి. చే. వి. (కడు+అడి.) మిక్కిలి గుండ్రము

ప్రశస్త్రము వైన ఒకానొకజాలిముత్యము. "నీ...

కట్టాణిముత్యాలకలతమాల." భీమ. ౧, ఆ. ౧౧౬.

హంస. ౧, ఆ. ౨౧౬.

కట్టాయిపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కట్టాయితము+పడు.)
సిద్ధపడు. “క. పట్టుకొని చంప నొంప, గట్టా
యితపడక...” వేం. పంచ. 3, ఆ. ౧౫౮.

కట్టాయితము. దే. వి. (కడు+ఆయితము.) ముద్దము
నకు సిద్ధమైనైవ్యము. “నీ. అసమాన్తః డభి
లంబు సిడకించుబొమ్మలు నాత్మసంభవుని కట్టా
యితములు.” భాగ. ౬. స్కం. ౪౪౫. విజ.
సిద్ధమైనది. “ప. కట్టాయితంబై సురాసురులు
బిట్టేది...” హర. ౬, ఆ. ౫౯, ఉ.హరి. ౨,
ఆ. ౨౫.

కట్టావి. దే. వి. (కడు+ఆవి) మిక్కిలి లేచుపాగ.
“గీ. ఎనఁగుకట్టావిక్రియ నావి రెగయ...”
అము. ౨, ఆ. ౬౦; ౪, ఆ. ౧౩౪.

కట్టించు. దే. స. క్రి. 1. నిర్మించు శేషము. “నీ. కట్టి ప
లేనైతి గమలకాసారము...” కాశీ. ౨, ఆ.
౧౧. 2. నిర్మించు శేషము. “నీ. కావేరి గట్టిపె
గార్వానరానుల నుబ్బిచోడుడు మెచ్చ నొక్క
రాజ.” హర. వీరి. ౧౦.

కట్టిడి. దే. విజ. (కట్టు+ఇడి.) 1. దయలేనిది. “నీ.
ఆ ధైవ రాక తక్కుంగట్టిడియె యాలతాంగి
...” భార. విరా. ౨. ఆ. ౨౯౭. పాడు. ౫,
ఆ. ౭౫; 2. ప్రాధుడు. “క...వివిధాగమ
సంపదితం గట్టిడి యగు కవి, తాదత్వమి ను
గాభిదాను నుతింతున్.” చాప్రీ. ౧, ఆ. ౯; 3.
“ముక్తియు, తగనిది. “ఉ...విట్టి లనంగ
విద్యయు విసితతయన్ వెలయింప కమ్మెయిన్,
గట్టిడిపూన్కి నిల్లు దొరుంగం జనునే నుతుకాం
యిత్రతన్.” హరి. పూ. ౨, ఆ. ౨౦౭; 4.
చెడుగు. “క...కట్టిడియె వీడు తల్లిగండము
తలగాఁబుట్టె నవలక్షణం డిక్కగట్టాయెవ్వారి
జేటుపగా నున్నాడో.” వేం. పంచ. ౫,
ఆ. ౪౧.

కట్టిక. వై. వి. (సం. కాపిక.) 1. వేత్రహస్తము;
వేత్రహస్త. వేంక. మాన. 3౨. ఆం. భా. ద్వి
౧౦౪; 2. వేత్రహస్తలజాతి. ఉదా:—కట్టిక
వాడు.

కట్టికవాడు. ద్వ. వి. (కట్టిక+వాడు.) వేత్ర
హస్తము; స్తుతిపాతకుడు. “క. వడి గట్టిక
వారుల పాపడ మిడి హెచ్చరిక రాయవరగండ

యనన్.” తువల. ౨, ఆ. ౫౬. “చ. గడెం
పదాట చెల్లె నచగా విని కట్టికవారు మ్రోత
గన్నడ నపధారు చేప జననా యన...” తువల.
౨, ఆ. ౪౭.

కట్టికమపు. దే. స. క్రి. (కట్టి+మపు) అవశ్య
మనుభవింపజేయు. “చ...అధర్మ మట్టుగాఁ
బఱచినపాటు కట్టికమమం జనునో చనదో విధా
తకున్.” కళ. ౧, ఆ. ౧౬౩. సానందో. ౨, ఆ.
౩౫.

కట్టిడి = కట్టిడి (నియతి, భాగ్యము.) ఆం. భా. ప్ర.
౯౯.

కట్టిపెట్టు. దే. స. క్రి. 1. చాలించు. “ఉ...నీ,
మాటలు గట్టిపెట్టి చనుమా...” రసిక. 3, ఆ.
౧౫. 2. గాంచు. “గీ. ఇట్టి
నివాసి నడతలు గట్టిపెట్టి, యప్పు నేంజెల్ల
న్యాయంబు లాడె దెం.” శకాం. 3, ఆ. ౮౧;
3. అణగగట్టు. “నీ. భానుమత్కులవీర
భద్రాన్న చేమేద్ర గర్వనంరంభంబు గట్టిపెట్టి.”
భీమ. ౧, ఆ. ౬౨; 4. నిర్మించు. “గీ. కలుమతం
బొందె నిల్వొండె గట్టిపెట్టి, బ్రహ్మచోగీశ్వరుని
నుంచ భక్తి నెవ్వడతడు మాన్యుండు
పూజ్యుండు నమలితముగ.” భీమ. ౬, ఆ. ౫౫;
5. బంధించు. వ్యవ:—ఆవును రాటకు గట్టి
పెట్టుము; 6. అంటగట్టు; బలవంతముగాకట్టు.
వ్యవ:—ఈదిన్నెల్లకు ముసలివాని గట్టిపెట్టి
నారు.

కట్టియ = కట్టి. 1. పుడుక. “కా...పంటకట్టియ
లకై...” భార. విరా. ౧. ఆ. ౭౮; 2. కట్ట.
“క. కట్టియ శేసాని డేగం, బట్టి...” స్వా.
౪, ఆ. ౨౪; 3. బాణము. “ఉ. కట్టియ వైచె
నెప్పుదురు గాడ...” భార. శల్క. ౧, ఆ.
౩౭౭.

కట్టివేయు. దే. అ. క్రి. నిలుపుచేయు. వ్యవ:—
వానికి వాంతులు కట్టివేసినవి. స. క్రి. 1.
బంధించు. వ్యవ:—ఆవును కట్టివేయుము; 2.
నిర్మించు. వా:—వారు ఒక్కనెలలో ఇల్లు కట్టి
వేసినారు.

కట్టు. దే. అ. క్రి. 1. అగు, నిర్మడు. “ఉ. అక్కడ నిక్క
డక నిలిచి రత్తటి గుంపులు గట్టి వానరుల్.”

భా. రా. యు. ౯౦౯. స్వా. ౪, ఆ. ౨౩; 2. నిబద్ధమగు. "గీ. కట్టు విజ్ఞాత్రములు పొంగు గడుపు..." మార్క. ౨, ఆ. 3౪; 3. ఆవు. మొ. గర్భము ధరించు. ఆం. భా. ద్వి. ౬౬౩. స. క్రి. 1. బంధించు. "నీ. శరభః బునై నను సరభశాబుగఁ గట్టి మూటకట్టుగఁ గట్టు మొక్కల ములు." ఏక్ర. ౧, ఆ. 22, దశా. ౫, ఆ. ౧౧౯. 2. ధరించు. "నీ... నూత్నపల్కలము 7 ట్టి." జై. ౬, ఆ. ౮౫; 3. ఆరోపించు. "క. కనికరము లేక వాని, గని కరము నిరాపనిదఁ గట్టు దగునే." సా. 3, ఆ. ౫౧; 4. నిరోధించు, మానుకొను. "క. కట్టె నుపవాసములచే..." వరాహ. ౨, ఆ. ౧౭౬. "క...నేఁ గడుపు గట్టి...ఇటు మాడిపెట్టిన..." శుక. 3, ఆ. ౨౭౯; 5. కూడఁబెట్టు. "క...మున్, గట్టిన కర్మఫలములు, నెట్టిన భోగిపడుద సేర్పుర ముజుల్." భార. ఆది. ౫, ఆ. ౫౪; 6. కూర్చు. "క...మాలికలు గట్టి..." విప్ర. ౨, ఆ. 3౦; 7. నిర్మించు; త్రవ్వించు. "మ...కట్టికడి యాగారమున్..." భా. రా. ఆర. ౧, ఆ. ౧౧౪. "గీ. తాత కట్టినచెటు వంచు: దగునె మునుగ." కాశీ. ౬, ఆ. ౨౯౪; 8. మూయు. "ఉ...పొండవిభుకన్నులు గట్టి ప్రలాబవైరి కిన్, సేవ యొరప్పి..." ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౯౮; 9. మూటగా నేర్పఱచు. "నీ. భక్తిఁ ద్రోవకు సాధ్యి పరికరములు పెట్టి కట్టిన పారిశ్రామిక గాయగ ములు." ఆము. ౪, ఆ. 3౫; 10. వహించు. "గీ...ఆచార్యుండు బ్రహ్మజుండు...బలుండు కూరుండు గట్టుము పట్టు మతని." భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౬౨; 11. నిర్ణయించు. వా:—ఎకర మునకు నాలుగురూపాయలపన్ను కట్టినారు; 12. చెల్లించు. వా:—పరిశుకు సొమ్ము కట్టవలయును; 13. ఆవుచేయు. "నీ. చేతులచేత రేవాతో యములఁ గట్టి..." దశా. ౬, ఆ. 2౦. వి. 1. బంధనము. "ఉ...కన్నులమ్రొక్కుక గాని యా, కట్టన కంత యైనను వికారము నెందఁడు దైత్యుఁ డత్తఱిన్." దశా. ౫, ఆ. ౧౧౯; 2. బంధన సూత్రము; ధర్మసూత్రము. "నీ...ఇనుమునఁ గట్టుదాల్చు." కు. సం. ౮, ఆ. ౧౩౫. "నీ...

నత్యం బనుకట్టునఁ దగఁ గట్టునడి..." హరి. ఉ. 2, ఆ. 3౦; 3. సమయము; నిర్ణీత మగు వయస్సు. "క...ఇట్టిదేటి కట్టు దప్పిన, చేదెను కింకనైనఁ బెట్టిసేయం దగనే." యు. 3 ఆ. ౧౦౦; 4. ఆకారము. "నీ కాళ్ళయొప్పిన నూడుకట్టనుజ్జ్వలము నేయంగ..." భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౨౮; 5. కత్త్య, అహం భాగము. (శ.ర) 6. ప్రదేశము "గీ...తమయింటి యెనురుకట్ట." వి. పు. 2, ఆ. ౧౩2; 7. నిబంధనము. (శ. ర.) ఉదా:— కులముకట్ట; 8. ఉడికినకందిపప్పు. మొ. వాని రసము. ఉదా: కుడికట్టు; 9. కాలము. ఉదా:— నీతుకట్టు. (శివకట్టు అని వాడుక.); 10. ఒకా నొక జాలిపామున ముడునల్లచార. వా:—కట్టు పాము కఱచినచో కట్టు కట్టునకు బాధ యెక్కువై చనిపోదురు. క్రి. విణ. మిక్కిలి. (మా. కట్టపకాసి.)

కట్టుగంబము. ద్వి. వి. (కట్టు+కంబము.) కట్టుఁ గొయ్యి. "నీ. కట్టుగంబము దుంతి గంధఃస్వప మునకు..." కాశీ. ౫, ఆ. ౧౩౫.

కట్టుగొంగు. దే. వి. (కట్టు+కొంగు.) కోకయొక్క కట్టుకొనుచొంగు. "క...గగుర్పొడిచెం జను, కట్టొకయినమూత వీడెఁ గట్టుగొంగున్." విజ. ౨, ఆ. ౧౭౮, దశా. 3, ఆ. ౮౯.

కట్టుగొమ్మ. దే. వి. (కట్టు+కొమ్మ.) అనకట్ట, నేతువు. (శ. ర.)

కట్టుగొయ్యి. దే. వి. (కట్టు+కొయ్యి.) పేడి; పశు వులను కట్టుటకు పాఠెనగుంజ. "నీ. కట్టుఁ గొయ్యకుఁ జేరి కానుధేయవు తప్పె..." కాశీ. ౪, ఆ. ౧౧౧. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౪.

కట్టుగొట్టు. దే. వి. (కట్టు+కొట్టు.) కట్టుగొయ్యి. (శ. ర.)

కట్టుగోక. దే. వి. (కట్టు+కోక.) మొలను ధరించెడి వస్త్రము. (శ. ర.)

కట్టుబోతు. దే. వి. (కట్టు+బోతు.) 1. దయ్యాలను పట్టించువాడు. (వా.) 2. పొగరుబోతు. "గీ. తారచోరులఁ గన్నను సుతసిట్టెఁ, గట్టుఁ బోతులఁ బొడగన్నఁ గొగిలించు." మల్లా. 3, ఆ. ౪; 3. ముత్రకాడు, చిల్లంగివాడు. (బ్రా. వా.)

కట్టుక. దే. వి. గర్భస్రావము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౪.
కట్టుకట్టు. దే. ఆ. క్రి. (పని చేయుచునుటకు) నిర్ణ
యించు. వా.—నివాసమున నేను కట్టుకట్టిరారు.

కట్టుకొన. ద్వ. వి. (కట్టు+కొన.) కల్పితగాని. (వా.)
కట్టుకొను. దే. స. క్రి. (కట్టు+కొను.) 1. భంగించు.

“చ...చూచి గొనెటకలు గట్టుకొన్న మఱి
యొడ్డును బూడ్డును గట్టు...” స్వా. ౧. ఆ.

౭౩; 2. పొందు. “ఆ. కైక దీన సేమి కట్టు
కొనియె.” భా. రా. అనూ. ౬౦. భార. ద్వి.

౩, ఆ. ౨౯౫; 3. తెచ్చుకొను. “గీ...ఉ
వారి, కొలయు నెడయల కెట్ల దా నమ్మలికము

గట్టిని కురువట్టులు గాదె వత్స.” భార.
శాం. ౬, ఆ. ౩౨౦; 4. బంధించుకొను. వృష—

చేతులు కట్టుకొని నిలబడుము; 5. పెట్టాడు.
వా.—ఆతడ డామెను కట్టుకొన్నాడని.

కట్టుకొమ్మ. దే. వి. (కట్టు+కొమ్మ.) అగడ్తలో నడ్డ
ముగాఁ గట్టినకట్టు. (ప్రా.)

కట్టుగడ. దే. విణ. కూడఁబెట్టిరది (శ. ర.)
కట్టుగడచేయు. దే. స. క్రి. (కట్టుగడ+చేయు.)

నిలువచేయు, కూడఁబెట్టు. (ప్రా.)
కట్టుగుంజే. దే. వి. (కట్టు+గుంజ) నిట్రాడు, వకు

వులను గట్టురాదు. (ప్రా. వా.)
కట్టుగుండు. దే. వి. (కట్టు+గుండు.) 1. తాళ్లను

బ్రదలకొట్టుగుండు. “నీ...కొండ గట్టెడు
కట్టుగుండ్లరవము.” పరమ. ౫, ఆ. ౪౦., చం.

ద్రా. ౪, ఆ. ౨౧౪; 2. తూసకతాయి. (వా.)
ద్వి. పరమ. ౬, ఆ.

కట్టుగుంజుము. దే. వి. (కట్టు+గుంజుము.) దొడ్డిఁబెట్టిన
గుంజుము. (ప్రా.)

కట్టుగొట్టె. దే. వి. (కట్టు+గొట్టె.) వధకై గుంజకు
గట్టినగొట్టె. (ప్రా.)

కట్టుచేయు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కట్టు+చేయు.) (శాస
నాదులచే) నివారించు. (ప్రా.)

కట్టుదొన. ద్వ. వి. (కట్టు+దొన. క. కట్టుదొనె)
కోసేటు, చెఱువు. “నీ. తనచరత్రాంబునకను ముజ్జ

గముల జనులసీనులు కట్టదొనలు గాంగ.”
చంద్రా. ౫, ఆ. ౧౪౭.

కట్టుపకాసి దీర్ఘదృఢకాయుండు చత్వరీహార
పాలకుగడు...” నిర్వ. ౪. ఆ. ౫౪. “క...

హరియును నా, కట్టుపకాసికిని బలముఁ గడఁ
కయుఁ జూపెన్.” హరి. పూ. ౮, ఆ. ౪౭; 2.

సన్నద్ధుండు. “నీ. కట్టుపకాసులై గగనాగణం
యన మందేహు లింతకు మాఱుకొందు.” వైష.

౮, ఆ. ౧౩; 3. క్రుద్ధుండు. ‘ఉ...రావృతిల్,
గట్టుపకాసులై నరునిఁ గప్పి...” భార. శల్య. ౧,

ఆ. ౭. (‘క్రుద్ధు’ అని మూలము.)
కట్టుపట్టు. దే. వి. (కట్టు+పట్టు.) అటపట్టు, నిధా

నము. “గీ. కాళి యజిమాదిసిద్ధుల కట్టుపట్టు.”
కాశీ. ౨, ఆ. ౫౦.

కట్టుపడు = కట్టుపడు. (బద్ధుండగు.) “ఉ. వల్లభుఁ
డిట్లు కట్టుపడువార్త చెవింబడ”...వకా. ౫, ఆ.

౧౨౮. (తక్కువగు) “క...సంగ్రామమునకొ...
మృతిఁ బొందినకూరుండ,” భూమిదాతకుఁ

బ్రభావమునఁ గట్టుపడునొ.” భీమ. ౫, ఆ. ౬౬.
కట్టుపఱిచు. ద్వ. స. క్రి. నిరోధించు. (చూ. కట్టు

వఱుచు.)
కట్టుపాటు. ద్వ. వి. 1. కట్టుపడుట. (శ. ర.) 2.

నిబంధనము. (శ. ర.)
కట్టుబండి. దే. వి. (కట్టు+బండి.) వస్తువులతోఁ

గూడినబండి. “ఉ...నేఁడేపునఁ గట్టుబండి
నిదె యందఱు చూడఁగ నింత చేసి...” వి.

పు. 2, ఆ. ౧౨౧., విక్ర. ౧, ఆ. ౭౬.
కట్టుబడి. దే. వి. బంటున కిచ్చెడుమాన్యము. “నీ.

ఇరుగుకై జీవంపుటెక్కటిలకు గుఱువఱువుమామిడిఁ
గట్టుబడిగఁ జేసి.” చంద్రా. ౪, ఆ. ౮౪.

కట్టుమట్టు. దే. వి. 1. పనులసాల. “నీ. కట్టుమట్టున
నుండి కదలించినఁ జెలంగు భీకరశూడాంబుం

పితములు.” విక్ర. ౪, ఆ. ౭౮; 2. ఉనికి
పట్టు. “గీ...ఈమెట్టు మోక్షంబు కట్టుమట్టు.”

పరాహ. ౬, ఆ. ౮౭. 3. కట్టుపాటు, విరూపా.
“వ...సుగ్రీవాజ్ఞ నడవం గట్టుమట్టు చేసి...”

రామా. ౫, ఆ. ౩౨౫.
కట్టుమామిడి. దే. వి. (కట్టు+మామిడి.) 1. చిలుకలు

మున్నగువక్షులు కొఱుకకుండ పండ్లకు బుట్టులు

కట్టినమామిడి. (శ. ర.) 2. అంటుమామిడి. (ప్రా.)

కట్టుమాను. దే. వి. టె. తెప్పు, ప్లవము. (శ. ర. ప్రా.)

కట్టువ. డి. వి. 1. వెలుగు, వృత్తి, (కట్టవ అని వాడక.) "నీ. అటబిష్టులు ప్రచ్చి పాటబండులు గూర్చి కట్టువ లన్నియు గాడుచేసి." అచ్చ. సు. ౬గి; 2. ఒకవిధ మగుఉచ్చు. "గీ. జారకిరిపంథులకు మోటు సరసశశక, ములకు గట్టువ..." హంస. ౨, ఆ. ౮౩.

కట్టువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కట్టు+వడు.) 1 బద్ధమగు. "నీ...నక్కం బతుట్టువకు దగ్గ గట్టువడి..." హరి. ఉ. 2, ఆ. 3౦; 2. అడ్డుపెట్టబడు. 'నీ...భచరలతోవలు గట్టువడియె.' ఉ. రా. ౧, ఆ. ౨౮గి., హర. గి. ఆ. గి; 3. కట్కువగు. (చూ. కట్టువడు.)

కట్టువర్గము. మి వి. (కట్టు+వర్గము.) కట్టుముగా నిచ్చువస్త్రములమొత్తము. "ఉ...అవ్వనదేవతాంగనల్, మచ్చిక గట్టువర్గము సమర్పణ చేసిో యంచుభూజనం, బచ్చెరు వాడంగా..." మల్లా. ౨, ఆ. ౨౮, చంద్రా. 3, ఆ. ౫౦.

కట్టువఱచు = కట్టువఱచు. "గీ. మీ.డిగాడ్చు గ్రీగాడ్చుతో మేళవించి, భానుకళిమార్గములు గట్టువఱచి..." విన. శకుం. ౨, ఆ. ౧౧౩.

కట్టువిడుపు. డి. వి. (కట్టు+విడుపు.) మైలగుడ్డ, మాపు. సాం. ని. మాన. ౨౮.

కట్టె = కట్టియ. 1. పుడుక. "గీ. పూవు ముడిచిన పురపిథిభూమియందు, గట్టె మోవగ వలసిన కారణమున." భీమ. ౨, ఆ. ౧౦. 2. కట్ట; 3. బాణము. (చూ. కట్టియ.) విణ. కఠిమము. ఉదా:—కట్టెబుద్ధి. (ప్రా.)

కట్టెగుట్టము. డి. వి. సిల్లాబుకొన ఒకవిధ మగు ఆట. "నీ. కాలికంచంబును గట్టెగుట్టము..." హంస. 3, ఆ. ౧౮౬.

కట్టెడ. డి. వి. కట్టపాము. (శ. ర.)

కట్టెపాడు. డి. వి. (కట్టె+పాడు.) గింజలు తీయని చికపండు. (ప్రా.)

కట్టెపాడరు. డి. వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ. ర. ప్రా.)

కట్టెవిజుపుమాట. ద్వ. వి. (కట్టె+విజుపు+మాట) పరువపచనము, కఠినోక్తి. (శ. ర.)

కట్టుము. డి. వి. 1. కట్టనము, కూర్పు. "నీ...జేతల రాతాతికట్టుంబు..." దశా. ౨, ఆ. ౨౮౧; 2. కట్టిమము, నెలకట్టు. "నీ. పచ్చరాకట్టుంబు

పచ్చికపట్టని..." దశా. ౧. ఆ. ౨౮౨; 3. కానుక. "ఆ. రాధ పెండ్లియాడ మాధవునకు తేవు, గట్టుమిత్తు ననుచు గగనలక్ష్మి." శ్రీరాధా. ౪, ఆ. ౯౪; 4. నూతనవస్త్రము; పస్త్రము. "శా... కట్టుంబులు" కానుక, మిసే ర్యాళ్ళు గగనూడఁజెట్టుఁడు..." భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౧౨౦౮. "ద్వి...నట్టికట్టుం బైన నిచ్చి మ్రొక్కుచు, నావస్త్రముల వారలకుగ వచ్చి నను, లేవన కంఠిచ్చులింగసంపదను." బస. ౪, ఆ. ౧౦౦. పు.

కట్టుము. సు. ౧. ఆ. పూ. టేకుళి.

కట్ట. వై. వి. (స. ఖట్టా.) 1. ఖట్ట, ఒకానొక తీగ. (శ. ర.); 2. పట్టమంచము. ఆం. భా. ద్వ. ౨౦౧. (నట్టి అని శ. ర.)

కట్టంక. డి. వి. మగునడ్డలపై సూచెడు ఒంటిగుడ్డ. (శ. ర. ప్రా.)

కట్టగుడియ. ద్వ. వి. ఆ గుఱువి యము. (శ. ర. ప్రా.)

కట్టచెట్టు. డి. వి. శంఖానిశి. ఆం. భా. ద్వ. ౨౦౧.

కట్టజెట్టి. డి. వి. (కట్టు+జెట్టి.) పట్టుగలపెద్దజెట్టి. "గీ...పెద్దపలువన్నెకట్టజెట్టి, వైనడచెడుకార్త గుం పనగ..." ఆము. ౪, ఆ. ౮౯.

కట్టదండ. డి. వి. (కట్టు+దండ) నడుమనడుము బంగారుకట్టు గుచ్చిన నల్లలూసలదండ. "చ. గొనబగుముద్దుమోము సమకొన్న మెటుంగుం కట్టదండయున్." శుక. 3, ఆ. ౧౦౫.

కట్టపాము = కట్టె. (ప్రా. చా.)

కట్టపురుగు. ద్వ. వి. (కట్ట+పురుగు) పట్టపాము. (శ. ర. ప్రా.)

కట్టబల్ల. ద్వ. వి. (కట్టు+బల్ల.) కత్తెకాళ్లమడుపు బల్ల. (శ. ర. ప్రా.)

కట్టమంచము = కట్ట. ఆం. భా. ద్వ. ౨౦౧.

కట్టమారి. డి. వి. కట్టు గలది. "నీ. కిన్నెరకాయలు వన్నెవాసివియంచు గట్టమారుల నుద్దెగట్ట దగు నె." చంద్రా. ౪, ఆ. ౧౨౭.

కట్టసంచి. డి. వి. (కట్టు+సంచి.) చుట్టు ఆట లేర్ప టిచి కట్టిననిడుపాటి గుండుసంచి. (శ. ర. ప్రా.)

కట్టసరి = కట్టదండ. "నీ...ఉడ్డబుడగలు కట్టసరలు." హంస. ౪, ఆ. ౧౩౮.

కట్టియ = కట్టె. (శ. ర.)

కట్టె. దే. వి. (క. కట్టె.) బంగారు మొ. తూచుట
కుపయోగించుగింజ మొ. ఆం. భా. ద్వి. 300,
కవిక. 3, ఆ. ౧౯3.

కట్టెనంచి. దే. వి. కట్టెలనంచి. “చ. కమటము
కట్టెనంచి యొరగల్గును...” హంస. ౨, ఆ. ౧౮౧,
కట్టంగము. సం. వి. ఆ. పుం. దుండెగము, శౌర్యనా
కముళి.

కతమర్దనండు. సం. వి. ఆ. పుం. శిష్యండు.

కతము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. యజ్ఞశ్చేదన దళి
ఒకానొక భాగము; 2. ఒకానొక యువనివత్తు.
కతారము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కత్తి; 2. బాతు.
వీర. ౪. ఆ. ౫౪.

కతింజరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. తులసిళి. 2. గల్ల
గల్గెరళి.

కతిన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. వంటపాత్ర. 2. పటిక
బెల్లము.

కతినము. సం. వి. ఆ. న. వంటపాత్ర. విణ. (అ.
ఆ. అ.) 1. గట్టి; 2. ప్రారము; 3. పరుషము;
4. బాధించునది; కొయ్యవాణినది.

కతినహానము. సం. వి. ఆ. పుం. కటికనవ్వు. కాశీ.
౬, ఆ. ౨౦౯.

కతిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బలవము మొ.

కతిల్లకము. సం = కటిల్లకము.

కతిల్లు = కటిలు. “వ...కతిల్లు పెట్టుచునది బోరు
కారుపోతుల...” స్వా. ౪, ఆ. 32.

కటిలు. దే. వి. కతినపదార్థముల సంఘర్షణము లేక
తుపాకి మొ. వాని ప్రేమము మొ. వానిధ్వని కను
కరణము. ప్రబంధ. 2౮౮.

కతేరుండు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కష్టశీని.

కతోరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కతినము; 2
క్రూరము; 3. తీక్షణము; 4. పరిపక్వము; 5. పరి
పూర్ణము.

కతోలము. సం. = కతోరము.

కడ. వై. వి. (సం. కాష్ఠా. క. కడె. త. కడె.) 1.
దిశ. “గీ. రిక్కురాయండు తమిమితి రేపెంది
లెండ్లి యగు నని కడ యను చేరటాలు.” అచ్చ
అయో. ౧౨; 2. గతి (చూ. కడచము); 3
అంతము. “నీ. పాండుకుమారులు...కడ లేని
యెఱుకక దనరు, చున్న...” భార. ఆది. 3, ఆ.

౧౨; 4. చోటు. “అ...అరుగు మొందుక
డకు.” భార. ఆది. ౪, ఆ. ౨౦౨; 5. వైపు.

“క...ఇరుగడలం, దల నిడి తూచుగ...”

భార. ఆది. 3, ఆ. ౧౪౯; 6. దూరము. “క.

కడనుడి పెను, మాటలు, నుడువంగా వచ్చు

...”సిలా. ౨, ఆ. ౧౧౧; 7. తీరము. “నీ...

నావం గడల జేర్చు ప్రాపుడు గడపు-జేయి.”

పారి. వీరి. ౨౪; 8. దగ్గఱ. “క...వివేకశూ

న్యూల, కడ నుండెమకంటె మిగులం గట్టచు

కలదే.” ఆము 3, ఆ. (శ. ర.); 9. చావు.

(చూ. కడకాలము.) 10. జేళ. “గీ. విషమనను

సంజకళ యంచు దివ్వె లెత్తు.” శుక. ౨, ఆ.

౫౬౧; 12. ఇది ద్రుతాంశముగ నుండి అందు,

వలన మన్నగునర్థముల నిచ్చును. “క. చెడు

తెరు వాకొరపులకడ నిలుచుగాక...”

భార. ఉద్యోగ. 3, ఆ. ౯౧. “నీ...ఎవ్వనికడ

నువయించె జగము.” హరి. ఉ. ౫, ఆ. ౧౦౮.

విణ. 1. అంత్యము, చిట్టచివరిది. “వ...ఎయ్యది

కడగా నిమ్మ, లఘు-కడ నగుదు...” భార. కాం.

౧, ఆ. ౨౮౧; 2. అన్యము, ఇతరము. ఆం. భా.

త్య. ౨౪.

కడంము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకవిధ మనకట్ట.

కడంగరీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మాష

ముద్గాదికాష్ఠమును తినునది. (ఆవుమొ)

కడంబము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మారకాడ. 2.

కొన.

కడక. దే. వి. 1. యత్నము, పూనిక. “ఉ...వరా

మాము కడంక నదృశ మయ్యె నయ్యెడన్.”

నిక్ర. 3, ఆ. 2౬౫, భార. ఆ. ౫, ఆ. ౪౨౬;

2. వైద్యము; వైద్యము. “క. కక్షిణాదభు

కార్యా. కల్పం గని యమృతరక్షల, కల్పాధు

లము తాడి రాన్ని కడ కన్.” భార. ఆది. ౨,

౯౪; 3. పొగరు. “ఉ. సుక్కుక భూవిభృ

త్కులవిరోధకడంక నడంబి...” రాఘవ. ౨,

ఆ. ౧౧౧; ౪. శక్తి, పాటవము. “అ...ఇంద్రి

యములకడక దక్షి.” భార. విరా. ౫, ఆ.

౧౧3; 5. విధము, రీతి. “శా...కెన్నెల పిండి

చచ్చినకడంకన్...” య. ౫, ఆ. ౧౦౯; 6.

తలంపు. “క...ఉర్వితల మద్రువంక నుల్కా,

పాతం బనుకడఁక దళ్ళభాసదు లఁలకన్." కు.
సం. ౨, ఆ. ౧౮౯; 7. వైష్ణవు. "ఉ. కావఁగ
దిక్కులేమిఁ గడకన్ మొఱవెట్టఁ దొడంగ వేద
ముత్. దశా. ౧, ఆ. ౨౭౫; 8. ఉత్సాహము.
"ఉ. శ్రీకలకంఠకాశి గుం ధృలియు దక్షిణ
వామభాగముత్, నైసిని కొల్వ వారిఁ గడఁ
కన్ గడకన్నులకాంతిఁ జేర్చి..." విజ. పీఠి. ౨.
కడఁగించు. జే. స. క్రి. (కడఁగుభా. ప్రే.) ప్రోత్స
పించు. "క...పాండవ, సమితి గడఁగించువా
రచట నెవ్వరొకొ." భార. ఉద్యో. ౫ ఆ. ౨౮౨.
కడఁగు. జే. ఆ క్రి. 1. యగ్నించు. "క...ఎదురు
సరఁ, గడఁగుచు..." భార. విరా. ౨, ఆ. ౧౧౮.
2. సాహసించు "క... తుదనాథుఁ డెట్లు కడఁ
గెనొ యనికొన్." భాగ. భీష్మ. ౨, ఆ. ౪౦౬.
ద్రో. ౨, ఆ. ౧౮౨; 3. నిలుచు. "గీ. అగ్గ
లించి నాయెదుర బా హుళిళించి. కడఁగఁ జాలె
దునుట్లులఁ గాన నెందు." భార. విరా. ౨, ఆ.
2; 4. కవియు. "క...కుగధవిభుఁడు...కడఁగె
క్కర్ణధరునై నొకఁడన్." హరి. ఉ. ౧, ఆ.
౧౧౨; 5. అతిశయింపు. (వాక్యాలంకారముగా
నుపయోగింపఁబడును.) భార. ఆర. ౪, ఆ. ౨౮౮;
6. ఆరాధించు. "క...అమృతాభిష్ మధంపఁ
గడఁగి..." భార. ఆర. ౪, ఆ. ౨౮౮.
కడఁజేయు = కణ.జము. (గాఢ.) "నీ. ధగిచే
యాగినఁ బ్రోవైసవంఁకు జగము లన్నియఁ
గడఁజాలు గావె." కు. ౧, ఆ. ౧౨౯.
కడఁజే. జే. వి. గోకర్ణచ్యుగము, ఒకకాలిడుప్పి.
ఆం. భా. ద్వి. ౮౫.
కడఁత. జే. వి. కన్నులచిహ్న ప్రక్క, శిశ్నుయొక్క
పార్శ్వము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౪.
కడఁతి. జే. వి. గంధర్వశ్యుగము. ఆం. భా. ద్వి.
౮౫. కాళ. 3. ఆ. ౪౮.
కడఁబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కడఁకు+పడు.) 1. తక్కు
వగు. "క...వారలగౌరవము కడఁబడియె
నొకొ." కేం. పుచ. ౧, ఆ. ౧౭౬. (శ. ర.
పా.) 2. పడిపోవు. "క. పడగలఁ గలరత్నం
బులు, గడఁబడ..." దశా. ౪, ఆ. ౧౮3.
కడకట్టు. ద్వ. స. క్రి. (కడ+కట్టు.) కడకట్టు.
ఆ. క్రి. విలసిల్లు, ఒప్పు. "నీ. కాంచనకుంభసం

గతశృంగములు గలమేడలు గడకట్టు మేరు
వనఁగ." ద్వా. ౧, ఆ. ౬౭. వి. విర్వాటు.
"వ...మునుముట్ట మాయవెట్టం గడకట్టు చేసి
కొని..." విక్ర. ౮. ఆ. ౬౧.
కడకడ. వై. వి. (కడ+కడ.) ఈశాన్యదిశ. "క.
కడకడయొడయని..." అచ్చ. బాల. ౯2.
కడకడలి. ద్వ. వి. (కడ+కడలి.) పశ్చిమ
సముద్రము. "క. కడకడలి శేఢివెలుఁ గను, జడ
దారి జడిన్ మునుంగ..." య. ౨, ఆ. ౬౯.
కడగన్న. ద్వ. వి. డౌ. (కడ+కన్న.) 1. కంటి
చివర. "క...నరుకడక, న్నరుణం బగుటయు...
భార. భీష్మ. ౨, ఆ. 3౦౫; 2. కన్ను; కడ
కంటిచూపు. "నీ. రతిదేవి నెవ్వీగురారాపుఁ
జన్నుల గడకన్నులకు నింపు గడలుకొలుప." వై. ప. 2, ఆ. ౪౧.
కడకాలము. మి. వి. (కడ+కాలము.) తుదివేళ,
మరణకాలము. "ఉ. త్యాగము భోగము నలిపి
వైవగలిం గడకాల మైన..." ద్వా. ౯, ఆ. ౯౮.
కడకాలు. ద్వ. వి. (కడ+కాలు.) పాదము; పాదము
చివర. "ఉ...దేవకీకన్నయాయ్యరన్... కడ
కాళులు వట్టి వ్రేసి యాసురముగఁ జంపె
గంసుఁడు..." హరి. పూ. ౫, ఆ. ౧౦౬. "క.
కడకా లొకత్రాచుపాము కడకం గఱచెన్." మే. పుచ. ౧, ఆ. ౧౧౬.
కడకాళ్లఁద్రోచు. ద్వ. స. క్రి. (కడకాళ్లన్+
ద్రోచు.) తన్ను; నిరసించు. "ఉ...అయో
మగనిం గడకాళ్లఁద్రోచి నేఁ, డీమధేతునిం
గలయ నెంచితి వెట్టు..." శుక. ౧, ఆ. ౧౫౪.
కడకుఁబోవు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కడకున్+పోవు.)
ముట్టగు. దశా. ౬, ఆ. ౫3. ఇట్టే: కడకేగు.
సాం. ని. మాన. ౨౮.
కడకొంగు. ద్వ. వి. (కడ+కొంగు.) కొంగుచివర.
"నీ. కట్టినపులితోలు కడకొంగు సోఁకి యాఁబో
తుతత్తడి చిట్టుబుట్టుమనఁగ." హరి. ౫, ఆ. ౧౬.
కడకొత్తు. ద్వ. స. క్రి. (కడకు+కొత్తు.) చివరకు
గెంటు; నిరసించు. "చ...నెన్నడ కడకొత్తు
హంసమిథునముల..." చంద్రా. ౪, ఆ. ౧౪3.
కడకొఱవి. ద్వ. వి. (కడ+కొఱవి.) 1. కాలంగా
మిగిలినకట్టె. "ద్వి...కాలి, కొంతచిక్కినకడ

కొఱపులు పెచ్చి.” ద్వీ. హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౫౬ పం; 2. కాలంగా మిగిలి పొగయుకట్టె. “క. జ్ఞాతులు...నీలిం బాసినవిగతవి, భూతిం గడకొఱపులట్టపొగయుదు రధిపా.” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౨౭౫.

కడగ గ్లచూరి. శే. విణ. కష్టశీలుండు. (శ. ర. 'తొందరమనిషి' అని బ్ర.)

కడగండ్లు. దే. వి. బ. పివత్తు, ఇక్కట్టు. “క...వెత క ప్రిచూగడ, కడగండ్లనఁ జను వివత్తు...” ఆ. సం. మాన. ౫౯. “నీ. తలఁగనికడగండ్లఁ దగిలి...” అచ్చ. అయో. ౯౩.

కడగట్టు. = కడకట్టు. 1. నిర్ణయించు. “క. మును మున్నకాడె యాయ్యలు...కడగట్టినవా రీతని యాద్యశభావచేష్టితము లభలములున్.” హరి. పూ. ౮, ఆ. ౧౩౮; 2. నియమించు. “చ... ఇట్టికోమలి లతాతరు సేననమాచరింపఁగా, గరుణ యొకింత లేక కడగట్టె ముసింద్రుండు...” పిన. శకుం. ౨, ఆ. ౬౨. వి. 1. కడకట్టు; 2. చక్ర వాళపర్వతము. “గీ. తావిగుబ్బలికడగట్టు రావులందు.” ప్రబంధ. ౧౬౦.

కడగను. = కడముట్టు. (బ్ర. వా.)

కడగిట్టు. ద్వ. స. క్రి. (కడ+గిట్టు.) డాయు, దగ్గణ. శేంక. మాన. 2౩.

కడగొట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కడ+గొట్టు.) నశించు; చచ్చు. “ను...గిట్టెం బుబుర్ సిగిముత్, కడ గొట్టెన్...” సా. ౧, ఆ. ౧౦౭. విణ. 1. చిన్నది, చివరది. “చ...అందఱకున్ గడగొట్టు చెల్లెలై...” భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౧౬౮౫; 2. కడపారివాడు. “క. తల్లికి కడగొట్టుకొడుకు దాఁ బ్రియ మగుటన్.” ద్వ. ౧, ఆ. ౨౮.

కడగొట్టువాడు. దే. విణ. (కడగొట్టు+వాడు.) కనిష్ఠుడు; కనిష్ఠసోదరుడు. ఉ. రా. 2, ఆ. 3౨౧.

కడగోరు. ద్వ. వి. (కడ+గోరు.) కొనగోరు, నఖాగ్రము. “ద్వీ. కాటుకకన్నీరు కడగోర దిద్ది.” సు. ౨, ఆ.

కడచేత. ద్వ. ఆ. క్రి. (కడ+చను.) 1. చచ్చు. “నీ...నటల, సంశ్చయము గడచునె...” భార. శల్య. ౧, ఆ. ౯; 2. నశించు. “ఆ...శక్తి

యెల్లను గడచన్న...” భార. ఆను. ౧, ఆ. ౯౯; 3. సాంతమగు. “క. కడఁగినహయమేధ మఖము గడచనమికి...” భార. ఆర. 3, ఆ. ౬౮; 4. గలించు, కడచు. “వ...కడచినదానికి శోకం లేల...” భా. రా. యు. ౯౭౧. భార. శల్య. ౧, ఆ. ౧౦౯; 5. అపార మగు. “నీ. గోత్రాచలము లెత్తుకొని వచ్చి కడచన్నరత్నా కరముఁ గట్టె రాఘవ్రండు.” తు. సం. ౧, ఆ. ౫౨; 6. ఫలించు. “క. పూనిక కడచన విష్య, శ్చేనప్రార్థనము చేసి...” విప్ర. ౨, ఆ. ౧౯. స. క్రి. దాటు. “క. వననిధి నవలీలం, గడ చనువాని...” భా. రా. క్షిప్ర. ౭౬౬.

కడచే. దే. ఆ. క్రి. 1. గలించు, జరగు. “ఉ... వత్సరంబునుకొ, జేరువ చేరువం గడచె...” భార. విరా. 3, ఆ. ౧౦౬. 2. చచ్చు. “గీ. కడచినప్పడు క్రిములొండెఁ గాను లొండెఁ గుక్క లొండెయును భుక్తి గొనెడుదేహ, మొకండు ప్రాణించి యడిగిన నొసఁగ వలదె.” కాశీ. ౬, ఆ. ౮౭; 3. నశించు. “గీ. కడచె ధైర్యంబు...” శివరా. 3, ఆ. 3; 4. మితిమీఱు. “క...కడవఁగ సెగ్గుల్, నొడిపెడువివేకశూన్యుల, కడ నుండెనునంకకంటెఁ గష్టము గలదే.” భార. ఆది. 3, ఆ. ౧౮౯; 5. కడముట్టు. “క. పడవం గడచినవాఁ, డీపదు చనుచున్...” విక్ర. ౧, ఆ. ౨౦; 6. కాలముపుచ్చు. “క...మానవతుల లోన మిగులమానవతినినై, యానాటికిఁ గడ చిలి...” శుక. ౧, ఆ. ౧౩౧; 7. మించు. “క. వడి గల్గి హంసగతికిం, గడవఁ బఱచువారు...” భో. ౫, ఆ. ౨౮. స. క్రి. 1. దాటు “గీ. ఘనులు గంగాతరంగిణిఁ గడచి...” రామ. ౫, ఆ. ౨౮; 2. జవదాటు. “క...కోడంద్రు మీవాక్యముల్, గడవఁజాలక యుండురా...” భాగ. ౧, స్కం. ౨౬౭; 3. అతిక్రమించు. “గీ. కమలనాభుండు కఠ్ఠ్యంతరములు గడచి.” పారి. ౧, ఆ. ౧౦౫; 4. తప్పించుకొను. “గీ... కర్మఫలంబు లవశ్యభుక్తి, కావణంబులుగా కెందుఁ గడవ వశమె.” వి. పు. ౧, ఆ. ౨౧; 5. మించు. “చ. కొఱపులవేడిమిం గడచుఘోరపుఁ బల్కులు...” భా. రా. యు. 2౨౭.

కడచేక్క. వై. వి. (కడ+చేక్క) తుదినడ
తము; చేపతి. (శ. ర.)

కడచెడు. ద్వ. అ. క్రి. (కడ+చెడు.) దిక్కుమారు.
“క. విని కిసి కపిలచేతుడు, ఘనహూకృతి
సేసి నంత గడచెడి చారమునికోపధన్వ
సాత్కృత, తనులై పడిరి...” జాహ్నుషి. అ,
ఆ. ౮౨.

కడచేయు. ద్వ. స. క్రి. (కడ+చేయు.) విడిచి
పెట్టు. “ద్వి. కావున నానల గడచేసి మరల,
దేవలూకమున కే తెంచితిమి...” ద్వ. నల. అ,
ఆ. ౬౨౯.

కడచేరుచు. ద్వ. స. క్రి. (కడ+చేరుచు.) ధన్యుని
జేయు. “క...నుము, గడచేరువచ దళ...”
భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౧౫౫. రూ. కడచేర్చు.

కడజాలి. ద్వ. వి. (కడ+జాలి.) చండాలకులము.
“ఉ. ఈకడజాలినాటి కిహిహి మహిదేవుడు
చిక్కె...” పాండు. ౩, ఆ. ౯౪.

కడతల. వై. వి. (కడ+తల) తుదించోటు. “వ...
కరినగరంబుకడతల హరాగ్రంబును జొనిపి...”
భాగ. ౧౦. స్కం. ఉ. ౫౮౮.

కడతెంచు. దే. స. క్రి. (కడ+తెంచు.) కడచు,
దాటు. “ద్వి...యమున మార్గంబు, విడిచిన
గడతెంచి వేవేగ గొట్టి, విడిపట్టు చదు...”
ఆ. మ. క. ౨౨. పు.

కడతెగు. ద్వ. అ. క్రి. (కడ+తెగు.) అంతు
కలుగు. “క. ఉడుమండలంబుదాకను, వడి నే
గిరి గోట దాటువచ్చునొ యంచుం, గడతెగక
యంతకంతకు, బొడవయ్యెను నాకు దాటి
పోరా దయ్యెన్.” మైరా. అ, ఆ. ౧౧.

కడలేర్చు. ద్వ. స. క్రి. (కడలేరు ధా. ప్రే.)
1. చంపు. “క...దానవు...కడలేర్చుటయన్
...” జై. ౫, ఆ. ౧౪౬; 2. నశించజేయు.
“గీ. వారియఘములు గడలేర్చి...” ఉ. రా.
౪, ఆ. ౨౭. 3. కొనసాగించు. “సీ. తొడగిన
పని చలం బెడవక యరిదుష్కరం బైన గడ
లేర్చు ప్రభువులార.” భార. విరా. ౩, ఆ. ౨౧;
4. రక్షించు. “చ...నాయలత యార్చుము
నక గడలేర్చు మెచ్చెయిన్.” భార. ఉద్యో.
౩, ఆ. ౨౧౧.

కడలేఱు. ద్వ. అ. క్రి. (కడ+లేఱు.) 1. చచ్చు.
“సీ. శార్దూలముఖు డీల్చె...దీర్ఘజిహ్వంబు
కడలేటి పోయె.” అచ్చ. సుం. ౧౨౩; 2.
నశించు. “గీ...వారిదేహంబులు...తురి గడ
లేఱు...” కాశీ. ౬, ఆ. ౭౬; 3. పోవు. “ఉ...
విరహజ్వరంబు కడలేఱునె యీ చలిమందు
లందు...” భో. ౩, ఆ. ౨౪౯; 4. తుదముట్టు.
“ఉ...కడలేఱు మదీయవాంఛ...” భార.
విరా. ౩, ఆ. ౬౨; 5. బాగుపడు. “చ. వల
పున స్త్రీలబుద్ధి వినువా రొకరే గడలేఱుట్టి
వారలు గలరా...” శ. ౩ ఆ. ౬౬; 6.
బ్రగుచు, జీవించు. “ఉ...కడలేఱు... శిక్ష నె
యింక వారలక, మిక్కిలి శక్తిమీఱు దిగ
మ్రొంగెద...” దశా. అ, అ ౩౭౨; 7. శృంగార
మగు. ఆం. భా. తృ. ౯౪; 8. మూడు. “సీ...
పూర్ణచంద్రుండు మలిను, డై కానవచ్చిన
నాగొపు సంవత్సరమున గడలేఱు...” భార.
శాం. ౬, ఆ. ౧౨౬. (శ. ర. పా. ‘కడచను’
పాఠాం.)

కడలేఱుచు = కడలేర్చు. (చూ. కడలేర్చు.)
కడదనరుచేక్క = కడచుక్క. వేంక. దేవ. ౨౧.
కడదెన. వై. వి. (కడ+దెను) తుదిదిక్కు, ఈశాన్య
దిశ. (చూ. కడకడ.)

కడదెనకావరి. ద్వ. వి. (కడదెన+కావరి.) ఈశా
నుడు. వేంక. దేవ. ౧౭.

కడనుంచు. ద్వ. స. క్రి. (కడన్+ఉంచు.) గొటి
వేయు. “సీ. పంకజాతాసనప్రతిపత్తి కడనుంచి
మృగరాజశీతివై పేల్చి టించి.” కఠ. ౧, ఆ. ౧౩.
కడవ. యం. దే. వి. దేవశి. “గీ. కడవమోదను
మఱి నన్నెకటిమోద.” కాశీ. ౨, ఆ. ౭౫. “చ.
విడుగుల కల్గి లోక దొలిచి భీరులు కంచము
జల్లుదిధీకుత్, కడవల వెల్లి రా...” ఆము. ౪
ఆ. ౧౨౮. వై. (సం. కదంబ.) కడిమి. ఆం.
భా. ద్వి. ౪౬.

కడవటికొండ. ద్వ. వి. (కడవల+కొండ.) చక్రవార
పర్వతము. “చ. నడుగక బాల్యచాపలమునన్
దన పిమ్మటివేల జొక్కపుక, గడియపుటట్టటం
చు ద్రిజగజ్జను లచ్చెరువంది చూడ నక్కడ
పటిసొంపు లెఱుగం దలించి నటించు శూలిపె,

నొడుగు..."వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౨. ఇట్టే. కడ
పటిమల. ఆం. సం. స్థా. ౧.
కడపని. దే. వి. (కడను+పని.) వేటొకపని. "నీ.
దుర్భిక్షదోషంబు దొరకొన్న కడపని కడపని
గృహసూతకంబునందు." కాశీ. ౨, ఆ. ౧౪౦.
కడపల. వై. వి. ఔ. అంతము, చివర. "చ. కడపల
లేనికళితమకంబున..." నిర్వ. ౮, ఆ. ౨౩. భాగ.
౨. స్కం. ౧౦౮. "గీ...దెనలకడపల్లె బొడమి
..." హరి. పూ. ౨, ఆ. ౧౬౩. విజ. చివరిది.
"క. కడపటిభూములు..." హరి. ఉ. ౯. ఆ. ౪౦.
కడపలచేరు. స్వ. ఆ. క్రి. (కడపల+చేరు.) అంకి
మందు, నశించు. "నీ. చాతకంబులపిపానలు కడ
పలచేరె గాంతారపహ్నులగర్వ మడంగె." భాగ.
౧౦. స్కం. పూ. ౨౫౩.
కడపిపుచ్చు. దే. న. క్రి. (కడపి+పుచ్చు.) 1.
ముందుకు పోక జేయు. "ప...సార్థవాహులం
గడపిపుచ్చు..." కాశీ. ౪, ఆ. ౬౪; 2. ఉపే
క్షించు. "గీ. శరణుచొచ్చిన రక్షింప" బాలి
యండి, కడపిపుచ్చిన సూర్యలాకములు దప్పు." భార.ఉద్యో. ౧, ఆ. ౧౬౧. కు. సం. ౨, ఆ. ౨౧౫;
3. కాలయాపన చేయు. "అ...సిద్ధునుతుని సిద్ధుని
కీక యే, గలయ నన్య ననుచు గడపిపుచ్చె." కళా.
గ, ఆ. ౧౨౧; 4. పుచ్చుపుచ్చు. "ప.
అంత నావాగ్ధేవి యావిధుంబున నొదివినకళా
మర్త భేదసామ్రాజ్యసంపదనుభవావస్థ మానలాగు
వశంక నప్రకాశముగా గడపిపుచ్చుటకు నుపా
యంబు జేలించి." కళా గ, ఆ. ౧౨.
కడపు. దే. న. క్రి. 1. చంపు. "నీ. ప్రక్క
నిద్రితుం దైనరాకొమారుని జేరి బిగియార
గుత్తుక పిసికి కడప." హరిశ్చ. గ, ఆ. ౧౧౨.
(శ. ర. పా. 'కడపి' ముద్రి.); 2. వడగొట్టు.
"ద్వి. మద్దుల గడపినపూత శౌర్యండు." ద్వి.
భాగ. ౩. స్కం. 3. పోగొట్టు. "గీ. కడేది
యత్పాత మది నీవు గడపవలయు." కాశీ.
౨. ఆ. ౬౯; 4. ఎక్కించు "చ. ఒడికములో
బ్రయత్నమున నొక్కమహాశిల గొండమీది
కిం, గడవంగ భార మచ్చటిది గ్రక్కన
భూమికి డిగ్గద్రోవగా, గడుసులభింబు..." నా.
పంచ. ౧, ఆ. ౧౦౨. 5. జవదాటు.

"ద్వి. గాథేయమునిమాట గడవక..." రం.
రా. బాల. ౨౩. పు. 6. పొమ్మ. "క. అడి
గినయవృడ జెచ్చెగడగడపిన బోనవ్వ నేను
..." భార. ఆర. గ, ఆ. ౧౩; 7. దాడించు.
"గీ. కలువఘోరపయారాశి గడపుతరణి." పారి. ౪, ఆ. ౪౯; 8. నడపు; త్రోలు. "క...
అయ్యమున నోడ గడపుచు నుండెన్." భార.
ఆది. ౩. ఆ. ౩౪. "క...నుభద్ర రథము గడ
వంగ..." భార. ఆది. ౮, ఆ. ౨౧౨; 9.
జరుగునట్లు చేయు. "గీ. కడపిలే రాత్రి..." భార.
కాం. ౨, ఆ. ౪; 10. (చంపక) విడుచు
"చ...నీ, యనుజాల నల్వరం గడపు మధును
చేతకు నమ్మలించితిన్." భార. ఉద్యో. ౪,
ఆ. ౨౦.
కడపుజేయు. దే. వి. (కడపు+చేయు.) అరిత్రము
తెట్టు. "నీ. వైరినైన్యాబ్ధిలో వచ్చుగెల్పుల
నావ గడజేచ్చుప్రాతుడుగడపుజేయు" పారి.
పి. ౨౪. (ప్రాకుడుగడపుజేయు =
చుక్కాను.)
కడబట్టు. దే. ఆ. క్రి. మూర్ఖిట్టు. పేంక. మాన.
౬౯. సాం. ని. మాన. ౪౨.
కడమ. దే. వి. 1. కొఱత, లోపము. "గీ. నీరహ
సూతికేహంగనిర్మితిని, దగినయది లేక కనక
పత్రమున నిచటగడమ కల దనువ్రాయులేఖ
యును లివీయు, మధ్యమును నాటు నయ్యె
నమ్మనవతికి." పిన. శకుం. ౨, ఆ. ౧౨౬; 2.
శేషము; మిగులు. "క. మొదలనె నాకుం గలి
గినయది శంఖుదర్శనాంకనాదినహితమై, పొద
లేడి ప్రపత్రి యింక నడ, పెడ గడమయు..." పరమ. ౪, ఆ. ౧౪౦. "కా...నయిదాజే
వాగిన్ జింతయా, కంఠైసం గడ మేనియుం
గడమ కాదా..." పాండు. ౪, ఆ. ౧౨౫;
3. అంతము, కడపల. "గీ...నాపాపమునకు,
గడమ లేదంచు జాగిలబడియె గుంభి." భా.
గ, ఆ. ౩౧౮. విజ. 1. లోటు గలది, కొఱత
వడినది. "మ. కడమల్ గావుగదా భవన్నిలయ
ముల్ గల్భాణయుక్తంబులే" భాగ. ౧.
స్కం. ౨౬౨; 2. కేడించినది. "క. కడమకథ

సుడువు మరినన్." శుక. ౧, ఆ. ౨౦౮; ౩. అన్యము, ఇతరము. ఆం. భా. తృ. ౨౪.

కడమపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కడమ+పడు.) 1. లాపించు. "ప. ఒక్కత్రాడి నుట్టిన నది రెండగు శంఖులు కడమపడియె..." భాగ. ౧౦-స్కం. పూ. ౩౮౪, 2. మిగులు. "గీ. కడిసి రక్తముల్ వెయింటి: గడమపడక, యండఁ జించి..." హరి. ఉ. 2, ఆ. ౨౦౮; ౩. పూర్తి కావుడు. "ప. చెఱువు కడమపడియె..." ఆము. ౪, ఆ. ౫3.

కడమపలుచు. ద్వ. స. క్రి. (కడమపడు. భా. ప్రే.) లాపించఁజేయు. "క. ఏవెంటఁ గడమ పలువక, దేవా మము సంతరించితివి..." వే. మంచ. ౧, ఆ. ౫౨౬.

కడమపెట్టు. చే. స. క్రి. (కడమ+పెట్టు.) కొంత కొంత దాచు; కష్టిపుచ్చు. "గీ... ఆపత్రికా ప్రకార మేమియు నీవెంక గడమపెట్ట, కంత యును నాకు నెఱిగింపు..." ప్రభా. 3, ఆ. ౧౪౮. ప్రబోధ. ౫, ఆ. ౪.

కడమపడు = కడమపడు. 1. లాపించు. "గీ. కడ మపడఁ బల్కుపల్కు లాకన్తి కముగ. కవిక. ౪, ఆ. ౧౬3; 2. మిగులు. "గీ. అట్లు జై నల వధి యించి యచట గడమ, వడినవసతులు వడిఁ ద్రోచి..." శేయూర. ౨, ఆ. ౧౦౫.

కడముంత = కడవముంత. (శ. ర.)

కడముట్టుబడు. ద్వ. అ. క్రి. కడముట్టు, దరిచేరు. "గీ. నమధికం బైనసంసారజలధియందు, మును గుచును చేలుచును గడముట్టుబడని, జనుల కెల్లను..." భీమ. ౫, ఆ. ౧౭౦.

కడముట్టు. ద్వ. అ. క్రి. (కడ+ముట్టు.) 1. ముగియు. "సీ... కెంపులహజారము కడముట్టె నొక్కొక్క." కళా. 3, ఆ. ౧3౦, 2. నిశ్చేష మగు. "గీ. శత్రువు ఋణంబుఁ జిచ్చునె చ్చరిక తోడఁగడమపెట్టక కడముట్ట నడచవలయు." ప్రబోధ. ౫, ఆ. ౪. 3. దరిచేరు. (చూ. కడ ముట్టుబడు.) 4. కాంతి గను. ఆం. కే. ౪౦.

కడయల్లు. చే. వి. (కడ+యల్లు.) వరలాకము; స్వర్ణము. (ద్వి. భాగ. ప్ర.)

కడయేరుగు. వై. వి. (కడ+ఏరుగు.) దిగ్గజము. అచ్చ. బాల. 3౮.

కడయేరిక. ద్వ. వి. (కడ+ఏరిక.) వికృతపడు. అచ్చ. ఆర. ౫౮.

కడయెత్తు. ద్వ. వి. (కడ+యెత్తు) గృహనిశేషము యొక్క చుట్టుగోడలయందలి స్తంభములమీది దూలము. (శ. ర.)

కడతెప్ప. ద్వ. వి. (కడ+తెప్ప.) తెప్పతుద. "సీ. కడతెప్ప లారయంగఁ గనుడమ్ము లరమోడ్చి ..." వైష. ౫, ఆ. ౯.

కడలి. చే. వి. (కడలు+లి. క. కడల్.) సముద్రము. "గీ. కడలమత్సర్యంబునై నీవు కడలినడుమ." వైష. ౮, ఆ. ౧౨౦; ఆం. సం. స్థా. ౧౯.

కడలికూతురు. చే. వి. (కడలి+కూతురు.) లక్ష్మీ. ఆం. సం. చేవ. ౧౦.

కడలిమిగడముద్ద = కడలివెన్న. వేంక. చేవ. ౧3. కడలిరాయడు. ద్వ. వి. (కడలి+రాయడు.) 1. పాలసముద్రము. "సీ... కడలిరాయలలోతు గన్న గబ్బి." స్వా. ౫, ఆ. ౪2; 2. పరుణుడు. ఉ. రా. ౧, ఆ. 3౧౬.

కడలితేడు. చే. వి. కడలిరాయడు. (వృ.)

కడలివెన్న. చే. వి. శశి, చంద్రుడు. ఆం. సం. చేవ. ౧౫.

కడలివెలదుక. చే. వి. (కడలి+వెలదుక.) సముద్రనిభార్య, గంగ. ఆం. సం. చేవ. 33.

కడలు. చే. వి. (బ. కడల్లు. కడళులు.) అల. "సీ. తూలెడువయ్యెద దుఃఖాంబునిధిలోనఁ గడలు చందంబునఁ గడలుకొనఁగ." హరి. పూ. ౯, ఆ. ౧౪౪. నిర్వ. ౬, ఆ. ౧3౪. హరి. పూ. 2, ఆ. ౧౬3.

కడలుకొను. చే. అ. క్రి. (కడలు+కొను.) 1. అతిశయించు. "క... ప్రితి కడలుకొనంగన్." భార. విరా. ౫, ఆ. 3౮౮; 2. తొణుకు; పొంగు. "అ... కథ వివంగ నాటఁ గౌతుకంబు, మనము నిండి కడలుకొనుచున్నది..." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౪౧౨; 3. కలుగు. "గీ... నిద్ర లేపు మాపు, మానియుండిన..., కన్నుగవయందు నరుణిమ గడలుకొనును." దశా. ౨, ఆ. ౧3౮; 4. ప్రవహించు. "క... కనుగవఁ గడు నత్తు

వారి గడలుకొనంగన్." భా. విరా. ౪, ఆ. ౧౫౭.

కడలుకొనుచు దే. స. క్రి. (కడలుకొనుచు పై.) కలిగించు. "నీ. రిటిదేవివెప్పిగు గారావు జమ్మలు గడకన్నలకు నింపు గడలుకొనుచు." నైవ. ౨, ఆ. ౪౧.

కడలుకొల్పు = కడలుకొలుపు. (వ్యాఖ్యానం చేయు.) భా. ర. స్కం. ౭౧౯. (కలిగించు) శుక. ౨, ఆ. 3౨.

కడలెత్తు. దే. అ. క్రి. (కడలు+ఎత్తు.) పొంగు. "చ. జొటజొట భారగా వడిముచు గడలెత్తుచు భారంబు గ్రుంగుటగుట నప్పటప్పటికిఁ గ్రోలుచు..." పాండు. ౪, ఆ. ౪౮. కాశీ. ౫, ఆ. ౧౧౨.

కడలాత్తు. ద్వ. అ. క్రి. (కడలు+ఎత్తు.) 1. దిక్కులచేరు; వ్యాపించు. "నీ. కరమూలముల కాంతి కడలాత్తి..." హరి. పూ. ౮, ఆ. ౧౬౮; 2. పొంగారు. "మ. సెలయేరుగ్ గడ లాత్తఁ జేయుచు..." హరి. ఉ. ౧, ఆ. ౫౭.

కడల్కాను = కడలుకొను. 1. అతిశయించు. "క. అని ప్రియము గడల్కానఁ బ్రార్థిను..." సా. ౨, ఆ. ౮౬; 2. వ్యాపించు. "మ... కేసరంబుగ్ గడల్కాను..." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౧౦.

కడవ. వై. వి. (సం. ఘటం.) కుండ. "ఆ. లిండి పోత నీకు భండనం బేటికి, గడవఁ జేర మనసు కాంక్ష దీతి, నోపుకొనిది మ్రింగి యూరక నీ వింటి, కడన యుండుము..." భార. ద్రో. ౪, ఆ. ౨3౯.

కడవఁడు. దే. వి. (క. కడవ.) మగగుట్టము. "క... కడవఁడై. క... సంక్తా, కంఠాశిం జేర నరిగి కామాతురతన్." వరాహ. ౫, ఆ. ౯౫, ౯౬.

కడవఁబడు. ద్వ. అ. క్రి. (కడవన్+పడు.) 1. శేషించు. "ర... బకఁడు, గడవఁబడకుండ గృష్ణుఁడు, పడఁతులకును యమున యాటపట్టుగఁ జేసెన్." హరి. పూ. ౮, ఆ. 3౭; 2. జరగు. "క. పడవడి దుస్తర మగునీ, పదుమూడ డగు నేఁడు గడవఁబడుట యెది..." భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౯. "క. కడవఁబడునొకొ చని యని,

కనువేసఁ జనుదెంచె నన్న కణములు దొరగన్." భార. కా. ౫, ఆ. ౨౮౧. ఉద్భే: కడవ. బ... గ... పగలు గడవంగఁబడుటయ... శుక. 3 ఆ. 3.

కడవఁబెట్టు. దే. స. క్రి. (కడవన్+పెట్టు.) (కట్టాదులనుండి) దాటించు. కడవఁజేయు. "క. ఆపదఁ గడవఁబెట్ట గ, నోపె..." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౬. ౧, ఆ. ౧౦౬.

కడవడము = కళవళము. (చూ. కడవడించు.)

కడవడించు. దే. అ. క్రి. కళవళించు, కలకనందు. "ద్వి. ఎడనెడఁ గడవ లోఁబడఁ గడచుచును, గడవడించుచు భుజంగము విజృంభించు." బస. ౬, ఆ. ౪3౦. పం. "ఆ. కటకటా విధాతఁగుటన యెప్పుడైనఁ, గడవ వశమె యంచుఁ గడ వడించు." సావి. ౨, ఆ. ౯2. పు.

కడవఁటియు. ద్వ. వి. వాద్యవిశేషము, తీటు. (శ. ర.) కడవన్నె. వై. వి. (కడ+వన్నె.) పదియాణవన్నె; మేలిమిబంగారము. "నీ. కడవన్నె తుడుకుబంగరు కోట..." దశా. ౧, ఆ. ౨౬౨. "నీ. కడవన్నె గిండ్లొకొ గజనివ్వుపండ్లొకొ నుడతీలలామవత్తో రుహములు." ఇందు. ౨, ఆ. ౧౯౮.

కడవన్నెగుబ్బలి. ద్వ. వి. కనకాద్రి, మేరుపర్వతము. "క. వెడలి కడవన్నెగుబ్బలి, గడచి దివికి మించి..." ఉ. రా. 2, ఆ. ౧౧౦.

కడవముంత. దే. వి. (కడవ+ముంత.) చిన్నకడవ, కడముంత. హంస. ౫, ఆ. ౧౧.

కడవతాయి. ద్వ. వి. (కడవ+తాయి.) కడవలు చేయుట కుపయోగించుటయి. హంస. ౫, ఆ. ౧౧.

కడవనము. దే. వి. కడనము, తోల. "క. మృదు ప్రమథులు పులతోలుం, గడవనములు మడిచి కొనుచుఁ గదురభసములన్." కాశీ. 2, ఆ. 33. భార. ఆవి. 2, ఆ. ౨౨౫.

కడవాడు. ద్వ. విణ. (కడ+వాడు.) 1. సేవ కుండు; 2. కనిష్ఠుడు. "క... నాలోంటివిధం, బామనుశేక్వరుం డడిగిన, నే మికడవాడ నందు..." భార. ౧, ఆ. ౯౬. (ఇది వైరెండర్ల ములకు నుదాహరణమే); 3. చండాలుడు. "నీ. గారావుమితల్లికడవాడఁ గాని నే గజా

తింపక గడవాడఁ గాఁ జూచుయ్య." స్వా. ౧. ఆ. ౪. (ఇది రెండఁ మూఁ డర్థములకు నుదాహరణమే); 4. ఆన్యఁడు, వెఱవాఁడు. (శ. ర.) కడవీను. ద్వ. వి. (కడ+వీను.) చెవిచివర. "మ. చదియార్వ న్నెచసిండికట్ట మవనీపాశావతంసంబు నెన్నుదుటన్ గట్టె లతాంగి యోర్తు కడవీచుత్ సోక నేర్పొప్పుగా." నైష. ౬, ఆ. ౧౩. కడవెళ్లు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కడ+వెళ్లు.) సమాప్తమగు. (శ. ర.) స. క్రి. దాటు. "గీ. విరహవారిధి నేఁ గడవెళ్లు టెప్పుడు." ప్రభా. 3, ఆ. ౧౨౪. కడవ్రేలు. ద్వ. వి. (కడ+వ్రేలు.) చిట్టికెనవ్రేలు, కనిష్ఠిక. (శీవుఁడు.) "చ...శీతవసుధాధరకన్యక ముద్దుఁగేలుదా,చురకడవ్రేలు పట్టుకొని..." కళా. ౮, ఆ. ౧౦. కడసంజే. నై. వి. (కడ+సంజ.) సాయంసంధ్య. కళా. ౮, ఆ. ౧౦. కడసరము. దే. విణ. తుదిది, అంత్యము. (వా.) కడసారము. దే. వి. తుద, చివర. వ్యవః—కడసారపుఁ గోర్కి, కడసారపుదిడ్డ. మొ. కడాని. దే. వి. 1. ఆవరణ, మేలిమిబంగారము. ఆం. సం. స్థా. 3౧. ఆం. భా. ద్వి. ౨౭౯; 2. బంగారము. "ఉ. మేలికడానిడాల్..." సీతా. ౧, ఆ. ౧. కడారము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పింగళవర్ణము; 2. రూక్షత్యము; 3. కులము. న. జలము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.); 1. పింగళవర్ణము కలది; 2. గర్వింపచివరి; 3. నిస్సారము. కడాసము = కడవసము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౭. కడి. దే. వి. 1. కబళము. "నీ. కమలజాండము నొక్కకడి చేసినోని మ్రింగ నరుడెంచుచున్న కాలాంతకుండొ." భా. రా. యు. ౧౪౬౭; 2. (పేడ) ముద్ద. ఉదాః—పేడకడి; 3. తిండి. "క...కడి దణుగఁగ...మంపపు,దొడుగఱలై రట్టై రజజతో..." స్వా. 3, ఆ. ౧౩౧; 4. సువాసన. ఆం. భా. తృ. ౬౧, ఆము. ౨, ఆ. ౧౯; 5. దుర్వాసన. (చూ. కడివోవు); 6. గాయము. ఆం. భా. తృ. ౬౧; 7. చోర సాధనవిశేషము. "క. కడియును గల్తయు నాచే, వడి యుండినయేని కద్దభవునిల్లెనన్, వడిఁ

జొచ్చి కన్నమున వెన,వెడలించన మినుకతుండ వేదండంబున్." ఉర్బ. ౨, ఆ. ౨౩౯. కడిది. దే. వి. 1. తార్కము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౧; 2. ఆవడ. "క. వడి బోయి మిర లిప్పుటి,కడి దికి నేమాంసమైనఁ గ్రక్కునఁ గొని రం,డు..." నా. పంచ. ౧, ఆ. ౩౭౬. విణ. 1. మహోన్నతము, మిక్కిలిగొప్పది. "చ...యోగిజనంబు లిట్టిదట్టి దని యెఱుంగ నోపనికడిందిపదంబును నొంచెనోదా." భాగ. 3 స్కం. ౯౭; 2. విశాలము, వెడదయైనది. "నీ...కడిదిటొమ్ము..."రామా. ౬, ఆ. ౧౧౪; 3. గంభీరము, లోతైనది. "ద్వి. కడగానరానినీకడిది చిత్తంబు, బడయుటకై నేను బడియున్నవాడ." రం. రా. యు. 3౦౭, పు. 4. కఠినము, దారుణము. "ఉ...విధియింపుఁ డిప్పుడ కడిదిగ దండము దప్ప కల్లెనేన్." నైష. ౪, ఆ. ౧౧౩; 5. అసాధ్యము. "నీ...లోకంబు మెచ్చించుట కడిది గాడ." నిర్వ. ౧౦, ఆ. ౧౪౨; 6. దుర్భరము, సహింప శక్యము గానిది. "ఉ...నీమి సేయుదుఁ గడిదిచిచారము పుట్టె నె ట్టితం, డప్పురి సంచరించునొకొ..." భార. విరా. ౧, ఆ. ౯౨; 7. దుర్బలము, బలంబు శక్యము గానివాడు. "తరలము. వినత గోరె నుపుత్తు లన్...కడిదివీరుల నిద్దఱన్." భార. ఆది. ౨, ఆ. 3. కడిదిజేడదారి. ద్వ. వి. (కడిది+జేడదారి.) మహాజటాధారి, శివుఁడు. "గీ. కడిదిజేడదారిసిగపూపు గళలప్రోవు." కృ. శకుం. ౧, ఆ. ౨౨. కడికంచము. ద్వ. వి. (కడి+కంచము.) భోజన పాత్రము. "చ. కలవలరాజు పువ్వు కడికంచము బ్రహ్మకపాలము..." వీర. ౨, ఆ. 2౧. కడికండములు=కడికండలు. "నీ. వడఁద్రోచియును వాలఁ గడికండములుగ వ్రేసియుఁ గళారంబులఁ జేరి చెఱిచి." భార. శల్య. ౧, ఆ. 3౪౦. భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౧౧౪. కు. సం. ౧౧, ఆ. ౧౮౯. కడికండలు. ద్వ. వి. బ. (కండలు+కండలు. క. కడి కండ.) ముక్కముక్కలు. "ఉ. మండుచు వచ్చుదానిఁ బదిమార్గణముల్ గొని వేగ మొప్పు

నా, ఖండలనందనుండు గడికండలు సేసిన..."

భార. విరా. ౫, ఆ. ౧౫౧.

కడిగించు. వై. స. క్రి. (కడుగు. ధా. ప్రే.)
కడుగండేయు. (బ్రా.)

కడిగొను. దే. స. క్రి. (కడి+గొను.) ముద్దగాంగొను;
మ్రొగు. "క. చిచ్చుం గడిగొనంగ వచ్చునె
చిచ్చుతమా పచ్చువడినశివునకుం దక్కన్." భాగ. ౮ స్కం. ౨౪౬.

కడితము. వై. వి. (సూ. ఘట్టికమ్. క. కడిత.) 1.
గుడ్డమీద జిగురుతో గలిసినమసి పూసి యట్ట
లుగా జేసి వానితో చేర్చిచినలెక్కలబుస్త
కము. "ఉ... నే, దక్కడితంబుం గట్టి యిడ
నట్టల యున్నది కప్పుకేటుచున్." పాండు. ౪, ఆ. ౮౦. హంస. ౨, ఆ. ౨౬౬; 2. నల్ల
చీర. "క. గంగయుం గడితపులువెటు, అంగు
ముసుంగిడి కడిదితాతనమున నాశ్వంగారవనిక
మెల్ల సైజంగమపుంగవుని వెదుక జనియె నొ
క్కడై" శివలీ. ౨, ఆ. ౫౪.

కడితల. దే. వి. ఫలకము, కేడెము (చూ. కడితల
వాడు.)

కడితలవాడు. దే. వి. (కడితల+వాడు.) కేడెము
పట్టువాడు. "చ. కడితలవారు వేయిం గడి
కండములై పడి..." పు. సం. ౧౧ ఆ. ౧౮౯.
కడితి. దే. వి. గోకర్ణమృగము. కడజా. "మ...
కడుతుత్ చిక్కెగజాళి చొక్కె..." సా.
౧, ఆ. ౧౦౭, స్వా. ౪, ఆ. 3౭.

కడిమము. దే. వి. మాంసము. "ప. అప్పుడ చంపి
తిత్తోలిచి గాలిగొన వైచిన తుక్కకడిమంబు
గనుంగొని..." భార. కాం. 3, ఆ. ౨౯౫.
(ముద్రితపాఠము 'కలిమము' శ. ర. పా.)

కడిమి. యు. దే. వి. 1. చలము, పట్టుదల. "గీ.
జామదగ్గుల్లండు సాధించ జాలకున్న, వాని
భీష్టుం బాండవులకై పూని వచ్చి, కడిమి
సాధించి తొర శిఖండి పోర." భార. భీష్మ. ౧,
ఆ. ౫౫; 2. శార్యము, పరాక్రమము. "క.
ఆరాజమణికుమారుండు, మారుండు సౌందర్య
మున గుమారుండు కడిమిన్." రసిక. ౧, ఆ.
౫3; 3. సత్త్వము, బలము. "గీ... నాకడిమి
వినుము." "ఉ. క్రచ్చుట నొక్కరక్కనుండ

కాండు సురాసురు లెల్ల నొక్కడై, వచ్చిన
నీవ చూడంగ నవార్యబలాన్నులె జేసి వార
లన్, ప్రచ్చి వధింతు..." భార. ఆది. ౬, ఆ.
౧౯౯, ౨౦౦; 4. అతిశయము; అనిశ్చయము.
"క .. బాళికడిమిన్, బాలిక చెచ్చిరి విహారభవ
సంబునకున్." వసు. 3, ఆ. ౧౮౫; 5. దండో
పాయము. "గీ. ఏటు నిలువ గే లొగ్గుట
యిచ్చకంబు. మత్తకరి గెరలిచుట మాయ
చేత, కొండ సొరించి తగరు డొనుట కడిమి,
కాన సధికునిగొడ మేలు దాన ముద్దు." కవిక. ౨ ఆ. 3౭. ౧౧. పెద్దా. "రగడ. నలి
నాగి కడిమిగండ... కే మిత్రుడను." స్వా.
3, ఆ. ౮౪. వై. వి. (సూ. కడింబు.) కదం
బము. "గీ. కడిమి చిగింపె..." పాండు. ౪,
ఆ. ౨౧.

కడిమిడి. దే. వి. కాద్యలము, పచ్చిక గలది.
"ప... పచ్చనికడిమిడిపట్టం జటాయువు
దలంచి దర్భపూతంబుగా బొడంబు వెట్టి..."
భా. రా. ఆర. ౨, ఆ. 3౭౪. ('శకునాయ
దదౌ రామా రమ్యేహరితకాద్యతే' అని
మూలము.)

కడియపుటట్టు. ద్వ. వి. (కడియము+పుట్టు.) ఒకా
నొకలినుబాడము. "నీ... కడియపుటట్టు వెన్న
పావులు..." కళా. 2, ఆ. ౮౧. వెం. పుచ.
౧, ఆ. 2.

కడియము. వై. వి. (సూ. కటకమ్. త. కడయమ్.)

1. వలయాకార మగుఒకానొకహస్తభూషణము.
"నీ. కడియంపు:బాములు కకపాలలో నున్న
భూలిమై జిలికిన బున్ను రనంగ." మర. ౫,
ఆ. ౧౬; 2. పాదమునకుం ద్రైని ధరించువెండి
మొ. వాని యాభరణము. "నీ. గతి మ్రుచ్చిలంగ
వేచుం గాలి ద్రావంగ బాము నిడినకై ఐడి
గాలికడియ మమర." పా. ౪, ఆ. 2౭; 3.
భట్టవిశేషము. "ప... వడియంబులం గడియం
బులం గాయంబులు గంధతోయంబులు..."
కాశీ. 2, ఆ. ౧౮౬.

కడియెత్తు. దే. ఆ. క్రి. (కడి+ఎత్తు) భుజించు.
"క. అత్త దయామలె దనకడ, నత్తమిలక నిద్ర
పోవ దహరహమందన్, బొత్తున గుడువక తాం

గడియొత్తదు కజ్జనని..." రాజ. చ. ౨, ఆ. ౩౪.

కడిలము. వై. వి. (సం. ఖట్వా.) ఒకానొకవృక్షము. (శ. ర.)

కడివోవు. దే. ఆ. క్రి. (కడి+సోవు) 1. వాడు. "క. కడివోయినపుల్లలు మఱి, ముడుచునె రసికుఁ దగువాడు..." భా. ౪, ఆ. ౨౨౪. ఆము. ౧, ఆ. ౧౧౯; 2. చేడు. "చ...తాల్చి కడివోయిన నిుచుక లజ్జలావునన్." ఉ. హరి. గీ. ఆ. ౨౦౨; 3. తీసించు. "గీ. సుతతము గడివోనివాసనలు గలుగు, పాపిజాతమహిజపుష్ప ములు ముడిచి." వి. పు. ౮. ఆ. ౧౨౨; 4. శుభ్రమగు. "నీ. కడివోవ నొడఁబు గడిగి..." కు. సం. ౧, ఆ. ౯౮.

కడినె. దే. వి. వృక్షవిశేషము. (బ్ర.)

కడినెలము. దే. వి. ఒకరకపుచేప. హంస. ౪, ఆ. ౧౮౭.

కడు. దే. అవ్య. ద్రు. (దీనికి వృత్తియందచ్చుపరమై నపుడు 'కట్టు' అనురూపము వచ్చును. ఉదా:— కడు+అలుక = కట్టలుక మొ.) మిక్కిలి. "క. కడునధికుతోడఁ దొడరిన..." భార. సభా. ౧, ఆ. ౧౨౩. "నీ. ధరణిజగుల్లలతావితానము చల్లవములకుఁ గట్టెఱువన్నె యొసగి." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౧౪.

కడుఁదురు. వై. వి. (సం. గండోలీ.) కండురీగ. "క. వెరియఁగలగతిఁ గవియును. బొరి బొరిఁ గడుఁదురులవగిది బొనువును..." భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౨౧౮. "నీ. కడుఁదిర్దినిమతులై గతిఁ బోగఁగోఁ బొందురత మించుకపిల కూర్చుబాసని." ఆము. ౬, ఆ. ౧౯.

కడుకొను. దే. ఆ. క్రి. 1. అతిశయించు. "క. వెల యాలివలపు కడుకో, వెలకున్ వగ లేక..." శేష. ౪, ఆ. (శ. ర); 2. ఓషిక వట్ట, శాంతము వహించు "క. పుడమియొ రాజ్యము బంధుల విడిచి మృతః పు. గోసి విసమయలగోఁ గడు కొని మాయ ట్టినుచు. బడినరులు గలరె..." భార. ఆర. ౨, ఆ. ౪. 3. కడఁగు. పూను. "క. భూనాధ సేతు భార్యం, గా నన్నుఁ బరిగ్రహించు గడుకొని యిష్టం దేని సమయంబు

నేయుము..." భార. ఆవి. ౪, ఆ. ౧౪౯. సభా. ౧, ఆ. ౩౨. 4. ఉత్పాదించు. "చ. కడు కొని కామిసీజనులకొగిట నే మని యుండువాడ..." భా. ౧, ఆ. ౧౦౪; 5. నిదానించు. "క. కడుకొనక తప్పు జూచినఁ, జెడు లోకము లనుఁ దిది ప్రక్షిప్తము జగతిన్." కు. సం. ౯, ఆ. ౪౪.

కడుగు. దే. ఆ. క్రి. 1. ఊళనము చేయు. "గీ. గౌతమివారిఁ దరవారిఁ గడిగినాడు." కాశీ. ౩, ఆ. ౩౦. 2. తీసికేయు. "నీ. కడుగు నెవ్వని కీర్తి కాత్రితీధినిశానాధబింబు సెన్నడిమి కందు." వైష. ౭, ఆ. ౧౦౧. వి. తండుల ఊళనోడము, చియ్యము కడిగినరీరు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౦.

కడుగుడు. దే. వి. 1. కడుగుట; 2. గాలింపు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౨.

కడుజో = కణజు. (శ. ర.)

కడుపు. వై. వి. (సం. గర్భః) 1. ఉదరము, పొట్టు. "క...ఎచ్చోటఁ గడుపుఁ బ్రోతునో యను చున్..." భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౬౮. ఆం. సం. మాన. ౨౪; 2. చూలు. "ఉ...బారు శశిఁ బొంది కటా కడు పేల తెచ్చుకొంటి..." భాగ. ౯, స్కం. ౩౭౮. "క...లేడికడుపునఁ బులి పుట్టునె..." భార. ఆది. ౬, ఆ. ౮౧; 3. గర్భమున నున్నపిండము. "గీ. చేపకీచేవి కడుపులోఁ దేజరిల్లు, దీప్తగర్భంబు మెల్లన లిగిచి మోగనిర్త రోహిణికడుపున నిలిపి చనియె, గడుపు దిగె నంచుఁ బొలులు కలఁగఁబడఁగ." భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౬౨. 4. సంతతి. "గీ. సిరియు వాణియు మొరలైన సురపురంధ్రు, లట్లుఁ గడుపును చల్లఁగా నభిషేచించి, నియమ మునఁ గొల్తు రెవ్వని నిత్యకలన, నట్టిభిమేతు నినుఁ గొల్తు మహారహంబు." భీమ. ౪, ఆ. ౮౨; 5. బిడ్డ. "క. గారాముచేఁ గన్నకడు పొటనంటి." మృ. వి. ౩, ఆ. ౧౨౧. పు.

సా:—1. కడుపు(గా) చల్లకదలయుండు= శ్రమ పొందకుండు. రామా. ౨, ఆ. ౭. 2. కడుపునిండిన బేరము. (వా.)

3. కడుపునొండు జెయిపెట్టి కలచినట్లు. ద్వ. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౦౬.

4. కడుపుమీద కొట్టు = జీవనాధారము పడగొట్టు. (వా.)

5. కడుపు కందరిత్తగు = మకాళివృద్ధియగు. ప్రభా. ౪, ఆ. ౪౧.

కడుపుకూడు. ద్వ. వి. (కడుపు+కూడు.) కడుపు నకు సరిపడ్డదిండి. “ఆ. విను గట్టవాలదాన నా కెవ్వరు, కడుపుకూడు పెట్టి కట్టచీర, యిచ్చి సాకతమున నేలుదు రట్టివా, రలకు బనులు సేసి...” భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౯౦.

కడుపుచేయు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కడుపు+చేయు.) గృహిణిగా నొనర్చు, గర్భము నిలుపు. “క... ఆవ్యసిష్ఠుడు, మదయంతికె గడుపుచేసి మదన క్రిడన్.” భాగ. ౯. స్కం. ౨౫౦.

కడుపుచేలువ. ద్వ. వి. (కడుపు+చేలువ.) సంతతి తేమముగా నుండుట. (వా.)

కడపుచేల్లన. ద్వ. విణ. (కడుపు+చేల్లన.) సంతతి గల; పుణ్యమైన. “గీ. ఒకకుమారుని దయ చేసి యుర్విలోన, గడుపుచేల్లనికాంతల గలుపు నన్ను.” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౭౫.

కడుపునకులెట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కడుపునకుల+ పెట్టు.) పాలిచ్చు; ఉద్గ్రహించు. “నీ. వేపాకు గోరంటిపులు పొగవైచుచు బోరు మాన్పుచు గడుపునకులెట్టు.” ఇందు. ౨, ఆ. ౧౫.

కడుపుబ్బ. ద్వ. వి. (కడుపు+ఉబ్బ.) 1. ఆనా హము, మూత్రనిరోధక వ్యాధివిశేషము. (బ్రా.) “నీ. కడుపుబ్బనాగను నడరు నానా హాభ్య.” ఆం. భా. ద్వ. ౧౨౦. 2. అనూయ, ఓరువలేనితనము.

కడుపుద. ద్వ. వి. (కడుపు+డ.ద.) 1. మల మూత్రబంధక మగువకురోగము. “ఆ. సరిడి పుప్పు కప్పనావురు కడుపుద.” హరి. పూ. ౬, ఆ. ౪౫; 2. ఈర్ష్య, అనూయ. (శ. ర.)

కడుపేడు. దే. వి. (కడు+పేడు.) మేదరివాడు కట్టుకట్టెడు సన్ననివెదురుపేడు. (శ. ర.)

కడుపుమంట. ద్వ. వి. 1. ఊర్వాధ. “ఉ... యెవ్వరో, మక్కువలేక నాకడుపుమంటయొ

బుచ్చిశొనంగఁ బూని...” శుక. 3, ఆ. 3౭౬.

2. ఈర్ష్య, ఓర్వలేనితనము. 3. కడుపుబ్బ.

కడుపు=కడుగు. “గీ. ఆజ్యతైలాభ్యుపేతభాండావళు లకు, నేళ్లనీళ్లునొండె వేన్నీళ్లు నొండె, గడుపు తాతఁ దోమిన నొండె గలుగు శుద్ధి.” మార్క. 3, ఆ. ౨౫౪.

కడము = కడియము. “ఉ. మేలిపసిండిగాజుల సమేలపులచ్చులకీల్కడంపుడా, కేలు...” విజ. ౧, ఆ. ౭౯.

కడ్లు = కడుగు. (క్షౌశనము చేయు.) “చ. అడు గులు గడ్డి...” భార. అశ్వ. ౪, ఆ. ౨౨౩.

కడ్డాయము. వి. వి. (కడు+ఆయము. త. కట్టాయం.) సరకులపై పెచ్చు వెలచేసి వానిని గొను మని నిర్బంధముచేయుట. (దే. వి. బలా త్కారము అని శ. ర., బ్రా. సూ. ని.)

కడ్డి. వై. వి. (సం. ఖడికా. క. కడ్డి.) 1. బంగారు మొ. వానిని కరగి పుల్లవలె పోనెడుముక్క. ఆం. భా. ద్వ. ౨౭౫; 2. పలకపుల్ల. (శ. ర.)

కడ్డివల్లి. వై. వి. అగరువల్లి. “క. ధూపంబు కడ్డి వత్తులు...” శుక. ౨, ఆ. ౩౯.

కడ్పు = కడుపు. (కుక్షి.) హరి. పూ. ౫ ఆ. ౨౨౪.

కడ్డి = కడిమి. (బలము.) “మ... సురేశ్వరుని గడ్డిం గిట్టి తున్నాడ నో, సపుత్రుం దగ నిత్తు నీకు...” భా. రా. బాల. ౪౭౬.

కడ్డు. దే. వి. కత్తివినరులలో నొకవిధము. ప్రబంధ. ౭౮.

కణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఒకానొకయొగ; 2. తెల్లజీలకఱ్ఱ; 3. విప్పలిశీ.

కణక=కడక. 1. (పూనిక) “మ. కణకన్ వారలు వెండి మోక్షనిరపేక్షస్వాంతులైయుండి... సర్వలక్షణయుక్తంబును నైన మోక్షపదవిం గైకొందు రత్కున్నలిన్.” భాగ. 3, స్కం. ౮౦౦; 2. (వికాసము.) “నీ... కంజపుంజం బులు కణక నొంద.” విక్ర. ౨ ఆ. ౧౦౭.

కణగు = కడగు. (అలిశయించు) “క. గణపాద హతులచేతను, వణకి గిరుల్ కరులతోడ వసుధం బడియెన్, గణగి వసుంధర గిరులును, ఫణపలివై బడియె గమతపలివై బడియెన్.” వీర. ౪, ఆ. ౮౧.

కణంజే = కడంజము. వై. వి. (సం. గంజం. క. కణం.) ధాన్యాదులకొట్టు; గాదె. "నీ. అఖిల వస్తువులధాన్యముల కణంజలు..." హంస. ౨, ఆ. ౧౩౭.

కణంజేము = కడంజము, కణంజ. 1. గాదె. "నీ. కాయధాన్యంబులకణంజముతో బియ్యపుగరిసెలు దినుసులు గలకొట్టాడు." హంస. ౨, ఆ. ౨౨౬; 2. పాఠశాల. "చ...గరిసెనన్ గణంజంబుల నెత్తరామిచే, నిలిచినవపుకావలికి నిల్చుదురు..." చంద్రా. ౧, ఆ. ౨౧; 3. గంగాళము. "నీ. ఆనునిదోరలేనియలకణంజంబులు వనలక్ష్మీ సౌభాగ్యమునకు నెడలు." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౧.

కణంజే = కడంజ. ఆం. భా. ద్వి. ౮౫.

కణంజ = కడంజ. పండితా. దీక్ష. ౮౦, పు.

కణంజి = కడంజి. "చ...దు,వల్లులు కణంజుతో కిటుతో..." కాళ. 3, ఆ. ౪౮.

కణం. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గంజ; 2. నూక; 3. లేకము. విణ. ఆ. పుం. సూక్ష్మమైనది.

కణంయము. ఉభ. దే. వి. వాయుమార్గము, గాలి యుండుమేర. "ద్వి. విలసిల్లగా నందు వివిధ మేఘములు, గలుగు నారెండవకణంయంబు గడచి." రం. రా. ఉ. ౬౩, పు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఆయుధవిశేషము. "వ. కణంయకంపన మునలముద్గర..." ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౧౩; 2. క్రతువిశేషము.

కణంసము. దే. వి. ఒకకాలిదేగ. "నీ. కన్నెలేడుల మీద గాటంపువీరంపు గణంసంబుల జొన్పి గండడంచి." రసిక. ౧, ఆ. ౧౧౫.

కణి. ఉభ. దే. వి. గాడి, బండి. (బ్రా.) సం. వి. ఇ. పుం. ధ్వని. ఈ. స్త్రీ. అడవిలో బైరగుజీల కణి.

కణిలి = కంటి. ఆం. భా. ద్వి. ౭౪.

కణిక. ఉభ. వై. వి. (సం. కలినికా.) 1. బువము. ఉదా:—కణికపుట్ట; 2. నిడియెముక్క. ఉదా:—సుద్దకణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ; 1. లేకము; 2. సూది; 3. గోడుమరవ; 4. తూలిక; 5. జీలకఱ్ఱ; 6. వీణబిరద; 7. నెట్టి.

కణిలి = కడిలి. చంద్రా. ౨, ఆ. ౮౪.

కణికము. సం. వి. ఆ. పుం. న. సస్యమంజరి, ఎన్ను.

కణిష్ఠము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) సూక్ష్మతము, కడుంజిన్నది.

కణియము. సం. విణ. (న. యసీ. న.) కణిష్ఠము.

కణందురీగ = కందురీగ. "వ. కణందురీగలు మూగినబాగున..." సావి. ౨, ఆ. ౧౩౧. పు. కణందురు = కడుండురు. "వ...కణందురులన లక్ష్య గతజ్ఞానంబు విడువకుండుటయ్య...ఎఱిగి..." భాగ. ౧౧, స్కం. ౯౯.

కణంజే = కడుజు. 1. (ఒకకాలిదేగ.) "గీ. మృగయు లంతట చెచ్చి...కణంజు వేసడము బ్రేరి... అనుడేగకాలము." పి. న. శకుం. ౧, ఆ. ౧౧౦. ఆం. సం. లిర్వ. ౧౬; 2. (వగడములు తూచు మానవిశేషము.) ఆం. భా. ద్వి. ౨౭౭.

కణందురు, దే. వి. ఒకానొకచెట్టు హంస. ౪, ఆ. ౧౦. కణ్యము. సం. వి. ఆ. న. 1. పాపము; 2. నగ.

కణ్యండు. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకానొకమాన్సి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. చెరిటివాడు; 2. గొప్పమేధ గలవాడు.

కత. వై. వి. (సం. కథా. క. కత. త. కతై. కత్రం.) 1. పుత్రాంతము, సంగతి. "క. ఆస్పదు మముబోంట్ల కతత్, చెప్పంగ నేమిటికి..." కళా. ౨, ఆ. ౭౧; 2. కథ, చరిత్రము. "క. కతలగ మాసాసాన, స్థితులెల్లను జెప్పె..." స్వా. 3, ఆ. ౧౨౮; 3. దుశ్శేష్, చెడ్డపని. "చ...ఇకనీ, కతలను నూని యివ్వెభు నగణ్యకృపానిధి నాశ్రయింపు..." నృసి. ౫, ఆ. ౮౬; 4. సామెత. "గీ. ఇను ముతో గూడ నన్నిహోత్రునకు బెట్టు, తగులు నం చనుకతగాను..." రాధికా. 3, ఆ. ౭౦. ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౧౦౨. సా:—కతకు గాళ్లు మంతకు జెవులు. సా. 3, ఆ. ౧౮.

కతకము. సం. = కతము.

కతకారి = కతలకారి. "ద్వి. నెలవైనవెద్దలు నేరని యట్టి, కతలలు గణెనీకతకారిబిడ్డ." ఆ. మ. క. ౧, ఆ. 3౨ పు. ౧౪ పం.

కతకారితనము. ద్వ. వి. (కతకారి+తనము.) కథా కథనమున గలనైపుణ్యము. "ఉ. కంతుతా ణియుం గతలకారితనంబున మాటె యిట్లునున్." శుక. ౨, ఆ. ౨౩౬.

కతన. దే. వి. (క. కత.) కారణము. “క...నీ, కతనన్ నుభవనలి మాకుం గలిగెం గుమారా.”
రామా. ౪, ఆ. ౫౨.

కతవస్త్రము. మి. వి. (కత+వస్త్రము.) ప్రమాణ
వస్త్రము. “నీ. కతవస్త్ర మిడవచ్చుం గలగాంచు
నపుడైన, గోగకం బరకాంతం గోరం డనుచు.”
పాండు. ౧, ఆ. ౬౩.

కతమిచ్చు. దే. ఆ. క్రి. (కతము+ఇచ్చు.) నూ
చించు. “క. రలిపలి హాళిహళించిన, యత్తియైర్వ
ధనంబు గొల్లలాడె నటంచున్, గతమిచ్చుకరణి
...” రామా. ౪, ఆ. ౧౬౯. పసు. ౪, ఆ. ౯.

కతము. ఉభ. దే. వి. 1. కారణము. “క...అతవి
కతమునను కాపాంత మగు బుధస్తత నీకున్.”
భార. ఆర. ౪, ఆ. ౧౨౩; 2. గుణము; నూచన.
(చూ. కతమిచ్చు.) సం. వి. ఆ. పుం. చిల్ల.
ఇందుగళి. న. చిల్లగింజ.

కతలకాచి. ద్వ. విణ. (కతలు+కాణాచి.) కథానిధి,
పెక్కుకథలు చెప్పగలది. “క. నినుం గతలకాచి
యని పేర్కొనునావచనంబు నిజ మగున్
మగువా...” వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౫౫౪.

కతలకారి = కతకారి. “గీ. జనపతిని కేరం బోసెన్
దినము దినము, కతలు చెప్పంగ సాగితో కతల
కారి.” హంస ౫, ఆ. ౩౩౭.

కతివయము. సం. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) కొంత; కొన్ని.
(తెలుగున నిక సమీపపూర్వపదముగానే
తెలుచు కానగుచున్నది.) “వ...పత్నినతి...
కతివయకాలంబునను గల్గితియై.” భార. ఆర.
3, ఆ. ౧౩౭. “వ...కతివయదినంబులు కొంత
తగా...” భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౨. (ఇది
జాతివాచకముతో సమసించినపుడు తఱచు
ఉత్తరపదముగా నుండును. ఉదా:—పుత్రకతి
వయము = కొంత నెయ్యి. విప్రకతివయము =
కొందఱు విప్రులు.)

కతుకు. దే. స. క్రి. 1. కన్నమొదలగునవి నాలు
కతో కొంచెము కొంచెముగా త్రాగు. “చ...
ఏఱులు నిండిపాతినం, గతుకంగ జూచు
గుక్క తనకట్టడ మీఱక యెందు భాస్కరా.”
భా. శ. ౫; 2. భుజించు. “క. కలికిన నతుకదు
...” పార్థ. ౫, ఆ. ౮౭.

కరుక్కు = కటుక్కు. “ఆ. ఒక్కనక్క వల గతు
క్కునం గొఱకె తానవలం జనంగ వెంటం దవలె
బలము.” కుక. ౧, ఆ. ౨౬౬.

కత్తరము = కత్తళము. (బ్రా.)

కత్తరి. దే. విణ. 1. నానావర్ణములు గలది, శబ
లము. (శ. ర.) ఉదా:—కత్తరియావు మొ.;
2. వర్ణసాంకర్యము గలది, సంకరము. “క.
ఉత్తమసలి శూద్రులతో, జీతజనుభక్తి
వాంఛ జేసిన బ్రాహ్మశిష్యత్తమన శుద్ధి
దొందును, గత్తరిపురుషునకు బాయు గర్భం
బైనన్.” విజ్ఞా. ఆచా. ౧౧౨.

కత్తరించు. దే. స. క్రి. 1. కత్తిరించు, ఘండించు.
“వ...బాహుదండంబులు గత్తరించెయు బయ
ళ్లకు నొత్తరించెయు...” ఉ. హరి. ౧, ఆ.
౧౪౮; 2. అడించు. “ద్వి. కన్నులార్చుచు
జెప్పల్ గత్తరించుచును.” పండితా. పర్వ.
౪౩౯ పు; ౫౨౦ పు. ౫ పు; 3. నశించు జేయు.
“చ. మఱకువం గత్తరించి మదమానములం జూఱ
వుచ్చి...” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౮౭.

కత్తరిగలయు. దే. ఆ. క్రి. (కత్తరి+గలయు.) 1.
కలిసిపోవు. “వ...ప్రాప్తాపరాప్తామధ్యాన్నానమ
యంబులు గత్తరిగలసి యుంటంజేసి నిత్యనైమిత్తి
కాదిక్రియాకలాపంబు లుపసంహృతంబు లయ్యె
...” కాశీ. ౨, ఆ. ౯౮; 2. సంకర మగు.
“గీ. వర్ణములు నాశ్రమంబులు నమచుతీక, కలి
గంగంబున గత్తరిగలసిపోవు.” హం. ఉ. ౯,
ఆ. ౩౭.

కత్తరిల్లు. దే. ఆ. క్రి. చలించు, కదలు. “గీ. కటము
లద్రువంగ మీసాలు గత్తరిల్లు.” వైష. 2, ఆ.
౪౬.

కత్తలాన. వై. వి. (సం. కత్తలాణి.) 1. వర్షిత
వాణి, కవచము తొడిగినగుట్టము. ఆం. భా. ద్వ.
౧౯౬; 2. ఖట్టాన మనుదేశమందలిగుట్టము.
(బ్రా.)

కత్తలానము. వై. వి. అశ్వాదివాహనము. “మ...
తమ్మునికత్తలానము రయంబుల్ మీఱ రావించి
...” కువల. ౧, ఆ. ౭.

కత్తలాని. వై. వి. 1. వర్షితవాణి. ఆం. భా. ద్వ.
౧౯౬; 2. అశ్వాదివాహనము. “నీ. తెఱగంటి

కల్పిముద్దయ లూడిగపుణ్ణెల్ కడిదిబొబ్బ
మెకంబు కత్తలాని." రసిక. ౧, ఆ. ౨; ౩.

గుణ్ణము. ఆం. సం. తిర్వ. ౩.

కత్తవము. దే. వి. చిన్నముటికీకాలువ. (బ్రా.)

కత్తళిడు = కత్తలాని. (శ. ర.)

కత్తళము. దే. వి. 1. యోధులు తొడిగొనెడికవ
చము. "ఉ... పాం, చాలుర నెల్ల: దీప్తశరజాల
ములా బొలియించి కాని భూ, పాలక పుచ్చు
గత్తళము..." భార. శల్ప. ౨, ఆ. ౩గి.
("నానాత్వసర్వపాంచాలాన్ విమోక్ష్యే కవచం
విభా" అని మూలము.) అచ్చ. ఆర. ౭; 2.
ఆయుధవిశేషము. "క. వలకలు నొడ్డనములు
గత్తళములు..." కు. సం. ౧౧, ఆ. ౭౦.

కత్తళా. వై. వి. అశ్వాదివాహనము. "నీ. రమణీయ
మైసత్త్రిచిలక కత్తళా విలసిల్లుడగరకావిళము
పడగ." గంధ. ౬.

కత్తళిడు. దే. విణ. (కత్తళము+కాడు.) పెర్తి
తుడు, కవచి. (శ. ర.)

కత్తి. వై. వి. (సం. కత్తి. క. త. కత్తి.) 1.
ఆయుధవిశేషము. "గీ. కత్తి గుత్తుకను బిటాన
గత్తిరించి." చంద్రా. ౨, ఆ. ౮౮; నిర్వ. ౧, ఆ.
౧౭; స్వా. ౪, ఆ. ౮; 2. ఆయుధము.
"నీ... కత్తి యనగ, నాయుధ మొప్పు..."
ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౧; ౩. మంగళికత్తి, తురిక.
(శ. ర.); 4. మల్లబంధవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి.
౨౦౯. (శ. ర.); 5. ఒకానొకవరిమితి గల
పాలము. (నలుబదియెకరము లని ప్రభుత్వపు
లెక్క. యుద్ధసమయమున గత్తులతో వచ్చి
సహాయముచేయ గెలిచినరాజు వారి కిచ్చు
భూమి యగుట దీని కేపేరు వచ్చియుండును. బ్రా.)

కత్తికట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కత్తి+కట్టు.) జగడమునకు
సిద్ధమగు. వ్యవ:—వాడు నామీదకు కత్తికట్టి
వచ్చుచున్నాడు.

కత్తికాను. వై. వి. ఎడ్డవానివనిముట్టు. (శ. ర. బ్రా.)

కత్తిగంటము. ద్వ. వి. (కత్తి+గంటము.) ఒకవైపున
గత్తిగాను ఒకవైపున గంటముగాను ఉపయో
గించువ్రాతపనిముట్టు. "గీ. ముడుకతలపాగ
యను బాహుమూలమందు, గవితె చర్మపు

లమర గ్రామ, కరణ మే తెంచి రెడ్డిచెంగట వసించె." శుక. ౨, ఆ. ౪౧౬.

కత్తిగొంటు. ద్వ. వి. (కత్తి+గొంటు) క్రూరురాలు.

"ఆ. కత్తిగొంటు తైనయత్తగంతు." కు. సం.
౮, ఆ. ౧౩గి.

కత్తిట్ట. వై. వి. (కత్తి+ట్ట.)—నిరహులకు గత్తి
వంటిది—పక్షివిశేషము, కోయిల. (బ్రా.)

కత్తిపిడిక. వై. వి. ఈడ్చడానికత్తులబుట్టు. (శ. ర.)

కత్తిపీట. వై. వి. (కత్తి+పీట.) పీటమీదకు గూ
ర్చుండి కూరలుమొ. తఱుగుట కనుపూలముగా
నమర్చినకత్తి, ఈళిక. (శ. ర. బ్రా.)

కత్తిపేరిమెకము. వై. వి. (కత్తి+పేరు+మెకము.)
ఖడ్గవృగము. "గీ. కత్తిపేరిమెకములు..." ఉ.
రా. ౭, ఆ. ౩౯౦.

కత్తిచుందు. ద్వ. వి. (కత్తి+చుందు.) 1. కత్తి
ఒఱకు పూయుమాదు. (శ. ర. బ్రా.); 2. నుఱు
పులమందు. (శ. ర. బ్రా.)

కత్తిమీడిసాము. ద్వ. వి. (కత్తి+మీద+సాము.)
అపాయపుఁబని. "క... దొరతనపున, సరపుల్
మఱి కత్తిమీడిసాములు నుమ్మి." కువల. ౪,
ఆ. ౮౨.

కత్తియ. వై. అప. స్వార్థమునను సత్కర్థమునను
వచ్చునొకానొక స్త్రీ ప్రత్యయము. (ఉదా:—
చెలికత్తియ = చెలి. అండకత్తియ = అందిము
గలది. దీనికి పులింగరూపము 'కాడు'.)

కత్తియము. దే. వి. 1. అకలయడ్డబగి. (శ. ర.);
2. వరుస. (చూ. కత్తెము.)

కత్తిరించు. వై. స. క్రి. కత్తిరతో ఛేదించు;
ఖండించు. "చ... దశకంధరం డడరి గ్రక్కున
వేనలి పట్టికొన్న నంగన యొకచేల ప్రేయ
నది కత్తివిభంబున దాకి కత్తిరించినక్రియ
ద్రెంచె పెండ్లుకలు చేతల చెవల్చిన యంత
కిష్టలన్." నిర్వ. ౧, ఆ. ౧౭. "గీ. కత్తి గుత్తు
కను బిటాన గత్తిరించి." చంద్రా. ౨, ఆ. ౮౮.

కత్తిరిల్లు. ద్వ. ఆ. క్రి. ఖండితమగు. "గీ. భటు
డొకడు వింటు జాఱుకంటు బందినేయ..., అతి
భయద ఘర్షణరారావ ముడర నతని, చెండుతోడ
లును వెన గత్తిరిలగఁ జంపె." శుక. ౧, ఆ.

కత్తివాలితూపు. ద్వ. వి. అర్థచంద్రబాణము. “క... అనిలనుతుండు కొండతునియ వై. చెం గత్తివాలి తూపున...” భా. రా. యు. ౯౯౮.

కత్తివాలియమ్మ. = కత్తివాలితూపు. “ఆ. వాడి యైనకత్తివాలియమ్మను గొని, పగతుశిరము చెక్క లెగయ గొటిగి.” భార. ఆర. ౬, ఆ. ౨౫౦. (‘అర్థచంద్రబాణేన’ అని మూలము.)

కత్తులబోను. ద్వ. వి. (కత్తులు+బోను.) మృగాదు లను పట్టుకొనుటకు చంపుటను కత్తు లమర్చిన బోను. “చ. గడలు గుడార్లు పగ్గములు కత్తుల బోనులు గడ్డపాటులు, వడిగొని మేటిదొమ్మ రులు వచ్చిరి...” చెన్న. ౨, ఆ. ౨౦౯. విణ. కత్తులబోనువంటిది, ప్రమాదకరము. “ఉ... ఏమిట నెంచి చూచినక, గత్తులబోనుకాపు రము కామిని నీలలఁబొప్ప నీయొక.” చెన్న. ౪, ఆ. ౨౭౭.

కత్తువ. నే. వి. 1. మన్ను కెల్లగించెడుగసిక. (శ.ర.);

2. గనిను, చేనిగట్టు. ఆం. భా. ద్వి. ౮.

కత్తృణము. సం. వి. ఆ. న. 1. నివృగడ్డి; 2. నాఁచు; 3. గడ్డియట్టు.

కత్తె = కత్తియ. (శ. ర.)

కత్తెము = కత్తియము. (శ. ర. ప్ర.)

కత్తెర. వై. వి. (సం. కత్తెరీ. ప్రా. కత్తెరీ.) 1. కత్తి గించునొకానొకసాధనము; 2. (సం. కృత్తికా.) కృత్తికానక్షత్రము. “నీ. పూచినకొరవిపూఁబొద రింటిచందానఁ గత్తెర యొక్కచోఁ గదల తుండె.” కాశీ. ౧, ఆ. ౧౩౮; 3. భరణిమూగడు నాలుగుపాదములయందును కృత్తికయందును రోపిణి మొదటిపాదమందును సూర్యుఁడుండు కాలము. (శ. ర. వా.)

కత్తెరకాడు. ద్వ. వి. (కత్తెర+కాడు.) కత్తెర దొంగ; మోసకాడు. “నీ. ఎడకానితనములు నడుపుకత్తెరకాండ్ర కేచ్చకంబులు గాఁగ మెచ్చు లానగి.” ప్రబంధ. ౬౭౫.

కత్తెరకాలు. ద్వ. వి. (కత్తెర+కాలు.) 1. అందలపు కాళ్లకు అడుగున పొడిగా అమచ్చెడుమూర్పు కాణ. (శ. ర. ప్ర.); 2. మరకాలు. (వా.)

కత్తెరవోల = కత్తెర. (కత్తిరించుసాధనము.) (ప్రా.)

కత్తెరగడ్డము. ద్వ. వి. (కత్తెర+గడ్డము.) కత్తెర వేసినగడ్డము. శుక. ౨, ఆ. ౪౧౨.

కత్తెరగాయము. ద్వ. వి. (కత్తెర+గాయము.) కత్తెర విధముగ నుండునొకవిధమగు గవాక్షము. “మ. పురిచుట్టుకొ నెకరుండు సారణుండునుకొ భోజాం ధనుల్ గూడి కత్తెరగాయంబుల గండ్లముంగడల నుదిం గొమ్మకొమ్మకొ నిరం,తరముకొ సాదన దీవె రెత్తి...” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౯౪.

కత్తెరచీల. ద్వ. వి. (కత్తెర+చీల.) మిఠయొక్కయు మనసయొక్కయు చీల వదలి రాకుండ దాని చివరంధ్రమున అడ్డముగా వేసెడుచీల. (శ. ర.)

కత్తెరదొంగ. ద్వ. వి. (కత్తెర+దొంగ.) జేబులు మొ. కత్తిరించి దొంగిలించువాడు. మేక. మాన. 3౧, ఆం. సు. మాన. ౧౧.

కత్తెరబావీ. ద్వ. వి. (కత్తెర+బావీ) ఆడువారి యొకరకపు చెవినగ. (శ. ర. ప్ర.)

కత్తెరయొడ. ద్వ. వి. (కత్తెర+యొడ.) తీవ్రాకవము, కత్తెరవొ కాయునెడ. (ప్రా. వా.)

కత్తెరవంగ. వై. వి. (సం. కత్తెరకా.) పెద్దవంగళి. ఆం. భా. ద్వి. ౫౯.

కత్తెరవాసము. ద్వ. వి. (కత్తెర+వాసము.) ఎదురెదు రుగా కత్తెరవలె నుంచువాసము. (శ. ర.)

కత్తెన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = కత్తెనము.

కత్తెనము. సం. వి. ఆ. న. ఆత్మస్తుతి. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆత్మస్తుతి చేసికొనునది.

కత్తి. వై. వి. జక్కిణి యనునాట్యముయొక్కపికా నొకయంగము. “నీ. లాగుమైసిరియు, బల్లి టియుఁ గత్తియు బెక్కు నిలకట్టుజక్కిణివిధ మొకర్దు.” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౩౯.

కత్తిరించు = కత్తిరించు. “నీ. కేరాజుపోల్కిఁ గత్తిరించునంచపురేకుబొట్టును నొసలకీ బొందు వడిచి.” పార్థ. ౫, ఆ. ౧౮౮.

కథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చరిత్ర; 2. వృత్తాంతము; 3. చెప్పుట; 4. ఇంచుక నత్య మైనకల్పితప్రబంధము. (కాదంబరిమొ.)

కథంభూతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎటువంటిది. కథకుడు. సం. వి. అ. పుం. పురాణకథకుఁడగు నూతుండు. విణ. (అ. ధికా. అ.) 1. చెప్పవచ్చు; 2. కథలు చెప్పవచ్చు.

కథనము. సం. వి. అ. న. చెప్పట.

కథనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చెప్పించినది.

కథనుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చెప్పవాడు.

కథయిత. సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) చెప్పవాడు.

కథకుడు.

కథానకము. సం. వి. అ. న. పెక్కుచిన్నకథలు గల గ్రంథము. [పురుషుడు.

కథానాయకుడు. సం. వి. అ. పుం. కథలోని ప్రధాన

కథాపీఠము. సం. వి. అ. న. పీఠిక, ఉపోద్ఘాతము.

కథామథము. సం. = కథాపీఠము.

కథాశేషుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కీర్తి శేషుడు, మృతుడు.

కథించే. సం. స. క్రీ. చెప్ప. “క. అనుటయు వైశంపాయనుడనఘా.. కథింతు నీమకోరిక యల రన్.” హరి. ఉ. గీ. ఆ. ౧౦౩.

కథితము. సం. వి. అ. న. కథనము, చెప్పట. విణ.

(అ. ఆ. అ.) చెప్పబడినది.

కథ్యము. సం. = కథనీయము.

కద. సం. కుత్సితార్థక మగు ‘కు’ అను అవ్యయము నకు వచ్చుచిదేశము. ఉదా:—కదన్నము, మొ.

కద. యు. దే. అవ్య. (కాదు+అ. దీనిరూపాంతర

ములు కాదా, కాదె, కదె, కా, క, మొ.) ఇది

సందర్భానుసారముగా, నిశ్చయము, ప్రశ్నము,

మన్నగువాని చెల్లును. 1. నిశ్చయము. “గీ.

అతివజ్జనవృత్తి పీఠించునప్పుడు కద, యాశర

చ్చంద్రచంద్రిక యిం పొనర్చు.” ఉ. రా. ౪,

ఆ. ౧౭౨; 2. ప్రశ్నము. “క. కనుగొని యిది

గద మందరమని యడిగిన...” ఉ. రా. ౨, ఆ.

౧౮౦. వై. వి. కత, వృత్తాంతము. “క. మొదల

నొకవేగువాని, గద లరయంగఁ బనిచి విడవఁ

గార్చుము నీయంబదిల మని పలికె శరభుడు...”

భా. రా. య. ౧౭౨.

కదంబకము. ఉభ. వై. విణ. మిశ్రము, కలిసినది.

“వ...విసీలకేశముల్, ముడిపడకుండఁ దీర్చి

విరులుం గురువేరుఁ గదంబకంబుగాఁ బొడవుగఁ

గొప్పవెట్టి...” నా. పంచ. ౩, ఆ. ౨౨౬.

సం. = కదంబము. సం. వి. అ. న. గుంపు, సమూ

హము. “ఎత్తుగీలి...లంకాపురాంగ, జాంబరచర

క్మలంబకదంబకములు.” ఆము. ౪, ఆ. ౨౭.

కదంబము. ఉభ. వై. విణ. (సం. కరంబం. క. కదంబ.

త. కతంబమ్.) మిశ్రము. “నీ. వన్నీటితోఁ గదం

బము చేసి పూసినమృగనాభివస రాచనగరు

చెలవ.” ఆము. ౨, ఆ. ౭౫. వి. యశకర్ణ

మము, కలపము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౩. “ఉ.

కమృకదంబ మేల చెలిఁ గొగిటఁ గూర్చిన

జాలు...” రా. వి. ౪, ఆ. ౯౨. (వృత్తియం

దంత్యవర్ణలోపము వైకల్పికము. ఉదా:—

కదంబ కావులు. ద్వా. ౩, ఆ. ౨౦౬.) సం. వి.

అ. పుం. 1. కడిమి; 2. ఆవళి; 3. దేవల

శము. న. గుంపు.

కదంబించు. వై. అ. క్రీ. 1. మిథున మగు. “నీ.

సాంబ్రాణిధూపవాసనఁ గదంబించుపిప్పల మంగళ

ద్రవ్యములు ఘటించి.” వై. ౭, ఆ. ౪౯. విప్ర.

౨, ఆ. ౫౨; 2. తగులకొను, అంటుకొను.

“గీ...అవ్వనజగంధి, మేనిజవ్వాడివస గదం

బించునొడలు, కడిగొని వాన్ని ప్రవదలండు...”

స్వా. ౨, ఆ. ౭౪. స. క్రీ. మిశ్రముచేయు,

కలుపు. “నీ. గంబూర మించఁ గదంబించి కొం

దలు కలికెక్కియలు బాగా లాసంగ.” భాను.

౨, ఆ. ౪౯.

కదంబము. సం. వి. న. పుం. కుత్సితార్థము, చెడు

ప్రశ్న.

కదనము. సం. వి. అ. న. 1. యాధము; 2. యాధ;

3. పాపము; 4. మర్దనము; 5. విహ్వలత.

కదన్న = కని. “కా. అన్నం గొల్తు గదన్న...”

భా. రా. య. ౫౮౪.

కదన్నము. సం. వి. అ. న. కుత్సితార్థము, చెడ్డ

కూడు. “గీ. అతులమృష్టాన్న మైనఁ గదన్న

మైన.” భాగ. గీ. స్కం. ౧, ఆ. ౧౨౭.

కదపా. దే. వి. ఈనాందారునకు రయితు భూమి

సేద్యము చేసికొనునిబంధనతో వ్రాసి యిచ్చు

పత్రము. (ఈనాందారు రయితునకు వ్రాసి

యిచ్చునది పాట.)

కదము. ఉభ. వై. వి. (సం. స్కంధం. హిం. భదమ్.)

అస్కందితము, అశ్వగతివిశేషము. (శ. ర.) సం.

వి. అ. పుం. మేఘము. విణ. (అ. ఆ. అ.); 1.

నీళ్ల నిచ్చునది; 2. సుఖము నిచ్చునది.

కదమ్మ = కద. “ఉ. అచెలు గట్టి కాలితొడునై
చననీవుగదమ్మ ప్రాదిరా,యదలు...” స్వా.
గీ. ఆ. ౬౦.

కదయ్య = కద. “క...కారుణ్యము, నాదెన నుంపం
గదయ్య...” దశా. ౧, ఆ. ౧౫౪.

కదరము. సం. వి. ఆ. పు. 1. అపము; 2.
మేల్కట్టు; 3. వెలిదండ్రు. న. పాలియుగు.

కదరమ్మ = కద. “గీ...అవ్వెలదియెంత, మత న
డలెనొ గదరమ్మయింతుకార.” రసిక. ౪, ఆ. ౪౪.

కదరయ్య = కద. “గీ...మహదగంధిఁ గోడైచ్చి
నన్ను, గూర్చు గదరయ్య...” సా. అ. ఆ. ౧౭౦.

కదరె = కద. “గీ. ఎంత బడలెనొ కదరె...” రసిక.
౪, ఆ. ౧౭౭. [రుక్తి. అ. ఆ. ౭౩.

కదరే = కదా. “కా...రుక్తి యుమ్మె గదరే...”
కదయ్యడు. సం. వి. ఆ. (అ. ఆ. అ.) లోభి, పిసినిగొట్టు.

కదలాడు. దే. అ. క్రి. (కదలి+అడు. స్వార్థమున.)
చలించు, కదలు. “చ...మద్దికాయలు కడుం
గదలాడంగ...” కవిరా. అ. ఆ. ౪౭.

కదలారతి. ద్వ. వి. (కదలు+అరతి?) వివాహవిశుభ
సమయములందు వధూవరాదులు ప్రవేశించు
నపుడు హరిద్రాజులగుటతో గూడినతట్టలతో
నెత్తువారతి. (చూ. కదలారతివస్త్రము.)

కదలారతివస్త్రము. ద్వ. వి. కదలార తిచ్చుబక
రపుఁబట్టెము. “వ...జాభనాకదలారతివస్త్ర
రులు సొంపున...” చంద్రికా. ౪, ఆ. ౬౮.

కదలించు = కదల్చు. “గీ. చట్టె గదలించె...మందర
నగంబు.” హర. ౬, ఆ. ౪౪.

కదలిక. దే. వి. 1. చలనము. “గీ. కదలికల జాటు
జిలుగుఁబయ్యెదలతోడ.” పరమ. ౪, ఆ. ౧౦౧;

2. యత్నము. “క. ఇది వేళ గాదు చొరబడి,
వెదకంగ నని యున్నయతనివెరపు త్రిలోకా,
భృద్దహంకరార్పణం బీ, కదలిక యీడేర్తు
నన్నగతి రవి గ్రుక్కెన్.” రామా. ౬, ఆ. ౧౦౬;

3. యాత్ర, చనుట. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౯.

కదలు. దే. అ. క్రి. (క. కదలు. త. కదల్.) 1.
చలించు. “వ. ఒయ్యనొయ్యనం గదలుతుఁగు
టుయ్యలలం గన్న మొగిచియున్నవిలాసినీవిలా
సులును...” పాది. అ. ఆ. ౫౭; 2. ప్రయాణ
ముగు. “గీ. కాశికాక్షేత్రమున కేగఁ గదలి

రపుడు.” కాశీ. అ. ఆ. ౩౨; 3. యల్పించు. “గీ...
బాణమొక్కటి సుధించి యేయఁగదలఁ గన్గొని
వత్స నాకాశవాణి.” జై. గీ. ఆ. ౧౨౨; 4.
నడచు. “ఆ. కాలఁ జెప్పు లిడక కదలరాదు.”
వి. పు. అ. ఆ. ౨౪౫; 5. వెళ్లు. “క...ఎదుఁ
గదలెన వింకన్.” సా. అ. ఆ. ౯౭; 6. పాటి
పోవు. ఆం. భా. తృ. ౮౬; 7. నశించు. “నీ.
పతిమొయ్యల్లప్పిన బాడటి సుతుఁగాతి గదలిన
యమృతాంతుకళ యనంగ.” భార. విరా. ౧,
ఆ. ౨౯౪; 8. దుడెత్తు. “గీ. గాటమై యెల్లి
వానివైఁ గదలవలయు.” రాజ. చ. అ. ఆ. ౫౯.
వి. 1. కదలిక. “నీ. తలఁపునదడి దందడించిన
తొల్లికడలు శిరఃకంపకతుల మెఱయ.” భార.
ఆర. ౭, ఆ. ౨౮; 2 ప్రయాణము. ఆం. భా.
ద్వి. ౨౧౯.

కదలుచు. దే. స. క్రి. కదలించు, చలించు.
“గీ. కరము లంఘులు నల్లార్చి కదలుతురు,
రామకృష్ణులు శైశవరతులఁ దగిలి.” భాగ. ౧౦,
స్కం. పూ. ౨౮౯. [౨౧౯.

కదలుడు. దే. వి. కదలిక, యాత్ర. ఆం. భా. ద్వి.
కదలుపరువడి. దే. వి. మల్లబంధవిశేషము. హంస.
౧, ఆ. ౨౦౬. [ఆ. ౨౦౬.

కదలుమొన. దే. వి. మల్లబంధవిశేషము. హంస. ౧,
కదల్చు = కదలుచు. “ఉ...వీణియఁ గదల్చుచు
నల్లన సార మొటుచున్.” జాషాసీ. ౪, ఆ. ౧౭.
కదళము. సం. వి. ఆ. పు. 1. అరటి; 2. కల
పొన్న.

కదళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. అరటి; 2. వైజ
యంతి, బెక్కిము; 3. ఒకజాలిశేడి.

కదళిదండము. సం. వి. ఆ. పు. అరటిమాట.

కదవమ్మ = కద. “గీ...కాక, ముమ్మరం బయ్యెఁ గద
వమ్మ ముద్దుగుమ్మ.” ఇందు. ౩, ఆ. ౯.

కదవయ్య = కద. “గీ. కావఁ గదవయ్య...” నైష.
౧, ఆ. ౧౦౭. [...] ఉ. రా. ౧, ఆ. ౭౮.

కదవయ్యా = కదా. “మ...బయ్యుం గదవయ్యా
కదవి = కద. “నీ...చిఱునవు నవ్వఁ గదవె.”
రసిక. గీ. ఆ. ౧౪౨.

కదవే = కదా. “కా...తెల్లఁ గదవే యేతత్పురా
వృత్తమున్.” దశా. ౧, ఆ. ౨౨౭.

కదా. సం. అవ్వ. ఎప్పుడు. చే. అవ్వ. 1. కొలార్థ కము. 2. ప్రసిద్ధిని తెలుపును. “ఉ. హరి హయోదేమియ్యోనోకదా...” నైష. ౪, ఆ. ౬౫. (అయ్యోనో...మద్రిక. పా.)

కదాచిల్. సం. అవ్వ. ఎప్పుడో ఒకసారి.

కదించు. చే. స. క్రి. 1. దగ్గరగా వేయు. “చ. తలుపు గదించి సూత్రములు త్రాసున గూర్చుచు నున్నవాఁ డిసీ, పలువ మఱొకనేర్ప రని భర్తకుఁ జూపి...” హంస. ౨, ఆ. ౨౧౪; 2. బిగించు. “ఉ...గడెన్ గదించి...” హంస. ౫, ఆ. ౭౩; 3. అతుకు. “చ. కరంగను బోతఁడ బోయఁ గను గ్రాచి కదిపను గప్పిదీయఁగా...అతండు నేరిచెన్.” హంస. ౨, ఆ. ౧౦౨; 4. ధరించు. “ఉ...కదించినమేలు డివీర...” హంస. ౨, ఆ. ౧౭౫; 5. కలుపు, కూడఁజేయు. “క. పెంచినదానవు దానిఁ గదించినదానవును నీవె ...” రాధికా. ౪, ఆ. ౫౭; 6. చేరు. “చ... కదిపవు చేడెలకొప్పు లంతసౌ, భ్రమగ ఫలింతు మంచు మధు వానఁగఁ జేసెను దేంట్లఁ గ్రొవ్వి రుత్.” పార్వ. ౩, ఆ. ౭.

కదియఁబడు. ద్వ. అ. క్రి. (కదియన్+పడు-స్వార్థ మున.) 1. కలియఁబడు. “ఉ. అక్షతీ మాళ పుండు గదియంబడి...” దశ. ౧౨, ఆ. ౬౫. నిర్వ. ౩, ఆ. ౨౭; 2. కలుగు. “చ...అడు గులఁ దొట్టుపాటు కదియంబడు...మరులెత్తిన యాఁబదానికొన్.” కువల. ౩, ఆ. ౧౦౦.

కదియించు. చే. స. క్రి. 1. బిగించు. “గీ. తలుపు గదియించి రతికేళి నలుపుచుండె.” హంస. ౨, ఆ. ౨౦౬; 2. రచించు. “క. మృదుమధురరచనఁ గావ్యము, గదియించినయట్ట...” వా. రా. ౧, ఆ. ౧౪; 3. భవించు, పొదుగు. “చ...తమ్మి కెంపులు గదియించినట్టిజీవుత్తడిమకృలిపీఁట ...” నీలా. ౧, ఆ. ౬౧; 4. చేర్చు. “ప... అంజలిపుటంబు నిటలంబునం గదియించి.” కాశీ. ౫, ఆ. ౧౧౫; 5. మర్చించు. “నీ. కరమునఁ బాలిండ్లు గదియించి కదియించి యధరవల్లవ రసం బాని యాని.” అని. ౨, ఆ. ౯౧; 6. కట్టు. “చ...బిగియన్ గదియించి నిషంగయగ్గ మున్.” భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ. ౧౨౯౨.

కదియక. చే. వి. (కదియు ధా.) కదియుట, దగ్గరగా వచ్చుట.

కదియు. చే. అ. క్రి. 1. సమీపించు. “ను. కది నెన్ లగ్నము...” స్వా. ౫, ఆ. ౫౯; 2. కలియు. “నీ. కపట లాండొంటితోఁ గది యుచు...” భార. పిరా. ౧, ఆ. ౧౬౭; 3. అంటు. “నీ. కదియ నాసాశిఖాగ్రమునఁ దర్జని మోపి...” నైష. ౫, ఆ. ౯; 4. సమాన మగు. “మధ్యాక్ష్మర...వేపురకుఁ గదియంగ నుత్తము నొక్కరుఁ బడయఁ గమలాక్షి వలలొ.” భార. ఆర. ౨, ఆ. ౩౫౧; 5. కలుగు. “గీ. అనుర వక్త్రంబులందు చైనగ్గంబు గదిసె.” దశా. ౨, ఆ. ౩౦౧. స. క్రి. 1 చేరు. “నీ...శీఘ్రముగ గవాక్షంబు గదిసె నొకతె.” ఇందు. ౬, ఆ. ౫. జై. ౭, ఆ. ౮౦; 2. మార్చును. “ఉ. ఆల ములొ ననుం గదిసి...” ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౬౧; 3. రమించు. “ద్వి. కామాంధుడై తల్లిఁ గది సిసయతఁడు.” ద్వ. హరిశ్చ. ఉ. ౬౮ పం.

కదుకొను. చే. అ. క్రి. (కదుము+కొను.) అతిశ యించు. “చ. కదుకొని వేడిబాష్పములు గ్రమ్మి పయింబయి బర్హి భీతిమైనదరుచు ..” భా.రా. య. ౨౩౪౬.

కదుపు. వై. వి. (సం. కదంబమ్) 1. సూసుము. ఆం. భా. ద్వ. ౨౦౦; 2. గోసమూహము. సాం. ని. తిర్య. ౭౩; 3. కాల్యులముమొ. “క. కదిసిన బలములు విచ్చిన, కదుపులఁ జెడరంగనీక...” భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౭౧; 4. పశుబద్ధాది సంఘము. ఉదా:—ఎనుపకదుపు. అము. ౪, ఆ. ౧౨౩. చిల్కకదుపు. ఉ. రా. ౬, ఆ. ౨౭. మొ.

కదుపుగట్టు. చే. అ. క్రి. (కదుపు+కట్టు.) గుమి గూడు, కలసిమెలసి యుండు. “గీ...పులులకూ నలు జింకపిల్లలు మృగేంద్ర, సోతకంబులు నాల శ్రేపులును గదుపు, గట్టుకొని కూడి మాడ...” పిన. శమం. ౨, ఆ. ౪౯. “ఆ. అందుల మెలగు కరు లైరావతముఁ దాము, గదుపుగట్టి మేసి మదము గురియు.” ద్వా. ౨, ఆ. ౭౩. (ఇట్టే: కదుపులుగట్టు, కదుపులకదుపులుగట్టు మొ.)

కదుము. చే. స. క్రి. (క. కదులు.) 1. అక్రమించు; వైఁబడు. “చ...తన్, గదిమినపంచసాయక

వికారము లించుక కట్టిపెట్టి..." వి. పు. ౬, ఆ. ౯౩. "క...బహువిధోగ్రాస్తములకొ, జిదురు పలుగ నొనరించిరి, కదిమి సురాభాదివనుజగణ చేహంబున్." ప్రభా. ౫, ఆ. ౨౧౬; 2. పీడించు, హింసించు. "క...కదిమెం గుఱ్ఱంపుర బాఱ గగ్గలకాడై, చెదరంగ..." కాళ. ౨, ఆ. ౪౧. వి. దెబ్బతగిలినహోట నెత్తురు గడ్డ కట్టి వాచువాఁపు, బొప్పి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౦. కదుముకట్టు. చే. ఆ. క్రి. (కదుము+కట్టు.) దెబ్బ తగులుటచే రక్తము గడ్డకట్టు; బొప్పికట్టు. (బ్రా. వా.)

కదురు. చే. ఆ. క్రి. 1. కలుగు. "క. గుదతలము నొప్పు దోమినక, గదురును రోగంబు..." భార. ఆను. 3, ఆ. ౨౭౮; 2. జలితయించు. "చ. కనుక మనంబునం గదిరి క్రీడి..." భార. విరా. ౫, ఆ. ౧౭౬; 3. వ్యాపించు. "క...ముంద ఱను దృష్టి గదురుగ జలయున్." వి. పు. ౪, ఆ. ౨౪౬; 4. విజృంభించు. "చ. ప్రిదులని శౌర్యసూనవలఁ బెట్టినదండలు ద్రిశ్వక్రే కడుం, గదురుచు హుంకరించుచు...హోరిరి పేరు వాఱుచున్." కళా. ౮, ఆ. ౧౦౦. (క. ర. పా. 'కదుముచు' ముద్రి.) వి. 1. (క. కదురు. త. కదిర్.) తర్కుపు, నూలు వడికెడుసాధ నము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౪; 2. తృణవిశే షము. "గీ. కదురు తెుంగాకు తెుంగలు కలయ విడిచి." హంగ. ౫, ఆ. ౪౭.

కదురుకొను. చే. ఆ. క్రి. (కదురు+కొను. స్కార్థ మున.) 1. కవియు, ఎదుర్కొను. "నీ. కాకినీ భూతపితాచబేతాళముల్ కహకహకహమంచు కదురుకొనంగ," దశా. ౪, ఆ. ౨౧౩; 2. అలిశ యించు, మిక్కుటమగు. "వ...సెదుర గదియమిఁ గెంజిగి గదురుకొనుకనురుదలను..." చంద్రి. ౪, ఆ. ౧౦౭.

కదుష్టము. సం. వి. ఆ. న. నులివెచ్చున. విణ. (అ. ఆ. అ.) నులివెచ్చనిది.

కడ = కడ. "క...కొడుకుల, గనియెను గడ దేవ యాన..." య. ౫, ఆ. ౪౩.

కడే = కదా. "క...ప్రతుష్టి మేకొనఁడు గడే." పాండు. ౪, ఆ. ౧౮౦.

కడ్డి. చే. వి. (క. కడ్డి.) ప్రణయతాపము, వలపు బాధ. "ఉ. అద్దముఁ జూచి బిట్టలుకు నానతిఁ జేసిన సంచలించు న. మృద్ధియ విశ్వనాథువయి ముచ్చట చేసినయంతనుండి యిక్కడ్డి నెఱింగి చందురుని గానఁగనీరు..." కావ్యా. ౧, ఆ. ౬౮.

కడ్డు. చే. ఆ. క్రి. (కలదుయొక్కరూపాంతరము) కలదు, ఉన్నది. "క...ముద్దులు గుల్క మొగంబును, గడ్డో లే దనెడునడుము గల దాచెలికన్." నురా. 3౧. "మ. అనినం గడ్డొక వింత దెబ్బదను నీ వాలింపుమా..." సానందో. ౨, ఆ. ౧౬౧.

కడ్రువ. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. కశ్యపునియొకభార్య, పన్నగులతల్లి.

కడ్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. పింగళవర్ణము. విణ. (అ. ఆ. అ.) పింగళవర్ణము గలది.

కడ్రుజము. సం. వి. ఆ. పుం. సర్పము, పాము.

కడ్డుదుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తుచ్చపుమాట లాడువాడు.

కన. చే. అవ్య. ద్రు. 1. కనుక, కాఁబట్టి. "క. తన కొఱకుఁ గఱకురిపులం, గని యని ముదలించి పొలియుఁ గన నశ్రద్ధం, గనుఁగొనక మనుజ పతికిం, దనమేనిం బోలెఁ బ్రోవఁ దగు భట పంక్తిన్." వేం. వంచ. ౧, ఆ. ౫౨౦; 2. వాక్యాలంకారము, ఊఁతపదముగాఁ బ్రయు క్తము. "క. ఈహయరత్నము గన మన, సాహిణి మన నున్ననీదుసామ్రాజ్యశ్రీ, కూపించి తెలియఁ బ్రథమో, దాహరణముగాదె యన ముదంబున నతఁడున్." జై. ౪, ఆ. ౫.

కనఁబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కనన్+పడు.) ఆగపడు. "మధ్యా...అవ్వి యెంతయును దవ్వయి కనఁ బడఁ బిఱుద..." భార. ఆర. ౨, ఆ. ౧౬౯.

కనకతప్పెట. మి. వి. (కనకము+తప్పెట.) పట హము, వాద్యవిశేషము. (శ. ర.)

కనకదండెలు. మి. వి. బ. వస్త్రవిశేషము. (చూ. కచ్చిలములు)

కనకన = గనగన. "క. కనకన వెలంగుచు నిదిగోఁ, గననయ్యెం గనకతరణి గరుడధ్వజమున్." దశా. ౧, ఆ. ౧౮౨.

కనకనమును. డే. అ. క్రి. (కనకన+అను.) 1. మిక్కిలి ప్రకాశించు. “క...మిక్కిలిగఁగ, గనకనగోపమితములై, కనకనమును సౌధవిధికలకుఁ గడఁకన్.” లక్ష్మీ. 3, ఆ. 24; 2. మిక్కిలి మండు. “గీ. కనకనమును నివ్వఁ దునుకలనఁగ.” య. 1, ఆ. 22.

కనకనలాడు = కనకనమును. (శ. ర. వా.)

కనకము. సు. వి. అ. న. బంగారము; పుం. 1. సంవెగళి; 2. ఉష్ణతత్వ; 3. కాంచనముళి; 4. నాగకేసరముళి; 5. మోదుగుళి; 6. కసిందళి; 7. కడిమిళి; 8. మహిషాక్షము.

కనకరంభ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వర్ణకదళి, పచ్చఆరటిళి. కనకాంగి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. —బంగారుపంటిజేహము కలది—సౌందర్యము గలస్త్రీ; స్త్రీ. “చ... కన్నులకఱ వెల్లఁ దీఱఁగఁ గనుంగొనియొ గనకాంగి...గాధినందున్.” గాథే. 14.

కనకాచలము. సు. వి. అ. పుం. సేరుపర్వతము. ఇట్టే: కనకగిరి, కనకశైలము మొ.

కనత్. సు. (శ. త్రి.) ప్రకాశించుచున్న. “కా... హేమచంద్రకకనద్వర్పంబు...” భార. విరా. 9, ఆ. 134.

కనరు. డే. అ. క్రి. వెగటుచూపు, ఆనహించు. “వ...పొనరుచుం చెరులుచు వనరుచుం గనరుచు నొగులుచు బొగులుచు...” విన. శకుం. 3, ఆ. 94. వి. 1. వెగటు. “కా...ఉద్ధారంపుంగన రాద్య భొగులకు...నారికేళాంబువున్.” ఆము. 1, ఆ. 20; 2. శోపము. ఆం. భా. ప్ర. 934; 3. (కందమొ. వాని) నన, దురద. (శ. ర.) విణ. 1. ఆహితము. “ఉ...ఓ, రావణ నాదుబుద్ధి వినరా కనరా కనరా శుభస్థితున్.” సమీర. 3, ఆ. 91; 2. వెగటైనది. (వా.)

కనరువోపు. డే. అ. క్రి. (కనరు+పోపు.) కాటువోపు, కాటువాసనవేయు. “నీ. కనరువోకుండఁ గాంచినయూనవాలతోఁ గడి నేయవచ్చు మిఁగడలతోడ.” విన. శకుం. 9, ఆ. 934.

కనరెక్కు. డే. అ. క్రి. (కనరు+రెక్కు.) 1. కాటువోపు. (వా.) 2. వెగటుదోచు. సా:—తినఁగాఁ దినఁగా గారెలు కనరెక్కినట్లు.

కనలించు. డే. స. క్రి. (కనలు ధా. క్రి.) శోపవడఁజేయు. “క. బరిగోలచేత మదసిం, ధురముం గనలించినట్లు దూపుల నాభూవరుఁ గనలించుచు...” భా. రా. ఆర. 9, ఆ. 134.

కనలు. డే. అ. క్రి. (క. కనలు.) 1. మండు. “మ...అగ్నిజ్వాల లాక్కుమట్టిం, గనలం గన్గొని...” హరి. పూ. 2, ఆ. 932; 2. శోపించు. “గీ...పాంచాలి యిట్టని యొయ్యఁ బలికెఁగనలిశారితో...” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 900. శుక. 3. ఆ. 910; 3. తప్తముగు. “క. అనిమది విరహనలమునఁ, గనలుచు...” సురా. 22. వి. 1. శోపము. ఆం. భా. ప్ర. 934. “చ...వే కనలు నైకొని దూతె విభుండు కేతకిన్.” నైష. 9, ఆ. 91. (ఇతి శ్రుధా 2 కృత్యత లేన కేతకమ్ అని మూలము;) 2. మంట. (శ. ర.) విణ. మండునది. “నీ...కనలుటగ్గి, ద్రోయించి...” నృసిం. 4, ఆ. 920. కనాలి. హిం. వి. (హిం. కనాల్.) బట్ట. (చూ. కనాలిగోడ.)

కనాలిగోడ. మి. వి. (కనాలి+గోడ.) బట్టతో చేర్పబడినగోడ, సరాలి. ఆం. భా. ద్వి. 944. కనారిలు. డే. అ. క్రి. 1. శోపించు. “చ...రావణుండు...కనారిని వేల్పులమిఁదఁ జూపువి, క్రమము...” ఉ. రా. 3, ఆ. 393; 2. పరితపించు. “ఉ...నిజనందను లందఱు నన్యజాతు లన్నం దలవంపులై మదిఁ గనాలె...” సమీర. 9, ఆ. 100.

కనికనములు. డే. వి. బ. చూచుట చూడకపోవుటలు. “క. గూఢాగూఢవ్యంగ్యము, రూఢిం గనికనము లమరురుచులు దనర్పన్.” కాళిందీ. 9, ఆ. 901.

కనికరము. డే. వి. (త. కనికరం) 1. దయ. ఆం. భా. ప్ర. 939. 2. శోకము. “నీ. పలరాచరాచవాఁ డలితాక్షుకమపెచ్చఁ గరఁగిన యల కనికరపుఁజోటు.” స్వా. 1, ఆ. 9.

కనికరించు. డే. అ. క్రి. 1. కరుణించు, దయయించు. (శ. ర.); 2. శోకించు. (శ. ర.) స. క్రి. కరుణించు, వా:—అధికారులు వానిని గనికరించినారు.

కనిపట్టు. దే. స. క్రి. క్రొత్తగాఁ గనుగొను, వెదకి పట్టు. “చ. పరిమెయిఁ బాటి వానిఁ గనిపట్టి వడిం బెడకేల గట్టి తెచ్చిరి...” భార. శాం. 3, ఆ. ౧౦౧.

కనిపించు. దే. ఆ. క్రి. కనబడు. “నీ. వినుఁ గెంపుఁ బతకంబు గనిపింప నురదీర్చి కావలయై మీరె గగనలక్ష్మి.” ఉ. రా. ౧, ఆ. ౧౩౬. స. క్రి. 1. చూపించు. “మ. అని నుగ్గీవునిఁ దోడి తెచ్చి నయవిద్యాభామునిన్ రామునిన్, గనిపించెన్...” రామా. ౧, ఆ. ౨౭౪; 2. కలుగఁజేయు, “మ. తనకర్త గదె శుభాశుభ స్థితులు తత్తద్దోశలన్ బ్రాణిన్, గనిపింపన్...” సమార. ౧, ఆ. ౨౪౪; 3. పురుడుపోయు; ప్రసరింపఁజేయు. “నీ...మగువలఁ గనిపించు మంత్రసాని.” చంద్రా. 3, ఆ. ౧౦౧.

కనిపెట్టకొను. దే. ఆ. క్రి. 1. ఎదురుచూచు. “గీ...నీ వెప్పు డుదయ, మొంది తెటమున్న యట్లు నీ కొనర నిత్తు, నేను గనిపెట్టకొని వచ్చి...” కళా. ౧, ఆ. ౧౯౭; 2. వేచు, ఆఁగు. (వా.)

కనియు. దే. ఆ. క్రి. 1. పక్కనుగు. “క...తప మల్, కనియంగఁ బండెఁ దమ కని...” హరి. ఉ. 3, ఆ. ౧౬౧. “చ..., కనియంగఁ బండి యంగడు...” భార. ఆర. 2, ఆ. ౪౪౬. (శ. ర. పా. తనియంగఁబండియంగడు. అని ముద్రిత. పా.); 2. మెత్తగిలు. (ఆం. పద.) స. క్రి. చూచు. (ఆం. పద.)

కనిష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిటికెనస్త్రేలు; 2. తమ్మునిభార్య; 3. చెల్లెలు; 4. ఒకానొకసాయిక. కనిష్ఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిటికెన.

కనిష్ఠుఁడు. సం. వి. ఆ. పుం. తమ్ముఁడు. విజా. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. అరిహినుఁడు; 2. అరితరుణుఁడు.

కనిసెరము. దే. వి. శ్యేనము, డేగ. సాం. ని. తిర్య. ౭౯.

కనీని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కనీనిక.

కనీనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిటికెన; 2. కంటి నల్లగుడ్డు.

కనీయుఁడు. సం. వి. న్. పుం. తమ్ముఁడు. విజా. (న్. యనీ. న్.) = కనిష్ఠుఁడు.

కనీసము. వై. విజా. (సం. కనీయస్.) అధము. (శ. ర. వా.)

కను. దే. స. క్రి. (దీనికి కాన్, కానక, కానవి, కానని, కాన్డుము. రూపములు వచ్చును.)

1. చూచు. “క. మున్నెన్నఁడు నిర్విధ మేఁ, గన్నది కాదు...” భార. ద్రో. 3, ఆ. ౧౯౭. ఆర. 3, ఆ. ౯౪; 2. ప్రసరించు. “చ... ననూ గని ముతి...” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. 3౩. దశ. ౯, ఆ. ౬౭; 3.

గ్రహించు. “క...అపలుకునూ, గనియను దనపలుకుఁ దప్పగా నతఁడు మఁన్.” భార. పా. ౨, ఆ. ౭౪. విక్ర. 3, ఆ. ౧౨౧;

4. పొందు. “గీ. తెల్లి నీకులగోత్రసౌందర్య ములకు; దగినపలిఁ గుటి...” భార. ఆది. ౪, ఆ. ౬౧; 5. శరణుచొచ్చు. “ఉ...ప్రాంశలియై

తనుఁ గన్నమీఁద నిట్టట్టనువాఁడు గాఁడు శరణాగతపత్నీలుఁడు...” భా. రా. యు. ౭౭౨; 6. మార్చును, ఎదిరించు. “మ. అట మిన్నందినయట్టివానిపొడ మె తన్నట్లు

ఫాలాక్షు సెక్కటికయ్యంబునఁ గన్నఫల్లను భుజాగర్వంబు లెక్కించుట...” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౭౪. ఆ. క్రి. సంభవించు, కలుగు.

“క. విను నిద్రాదోషంబునఁ, గనుకలరజస్తమో వికారంబులచే...” భార. శాం. ౪, ఆ. 3౧౦.

వి. 1. నేత్రము. “క..., తెఱచినకను మూయక ...” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౧౬౪; 2. చెఱకు మున్నగువానిగనుపు. “నీ. కను గలవింటఁ

జొక్కపుఁజవుల్ పుట్టించి...” వసు. 3, ఆ. ౧౩. విజా. అల్పము. (చూ. కనునీకటి.)

1. కంటఁ బిడుకఁ బ్రాము = మోసగించు. దశ. ౬, ఆ. ౧౪.

2. కంటపల్లిడుకొను = జాగరూకత గలుగు. పాండు. 3, ఆ. ౧౬

3. కంటినొప్పి = వీడ. శుక. ౨, ఆ. ౨౦౩.

4. కంటిలోని నలును, కంటిలోని నెరసు = మిక్కిలిబాధించునది.

5. కంటివింటివడిరు = మన్నఁబుఁడు.

6. కని పెంచువయసు-సానుడి. దశా. ౬, ఆ. ౪౧.

7. కనుచూపుమేర = చూ పానునంతదూరము.
శుక. ౨, ఆ. ౧౬౬.

8. కనుచూపు యొనగు = ఇష్టము వచ్చినట్లు
చూడనిచ్చు. కవిక. 3, ఆ. ౧౧౧.

కనుబొమ = కనుబొమ్మ. “ఉ. విండ్లకు మేల్
రంబు ఘనవేణికనుబొమదోయి బంగరుం,
గిండ్లకు మేటి సాటి తులకించుచునంగవ...”
హంస. ౧, ఆ. ౬౧.

కనుగావు. దే. వి. (కను+కావు.) కనుసంజ్ఞచే
ప్రభుచిత్తము గ్రహించి పనిచేయుట కెదురు
చూచునేవకుండు. “ఉ. ఇట్టివిధంబునకొ విబుధు
లెప్పుడును గనుగావులట్ల మున్నెట్టియుం జేసి
చేసియును వేసరి...” వార. 3, ఆ. ౧౧.

కనుగొను. దే. స. క్రి. (కను+కొను.) 1. చూచు.
“మ...పా, త్తునిభూరిత్రవసుం గనుగొనుచు
...” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౯౪; 2. (ముంచి
చెడ్డలు.) విచారించు “వ. ఇట్టిరువురు బ్రవ
ర్తించినవర్తనంబులు కనుగొని విక్రమాద్భుతం
డిట్టనియె.” విక్ర. ౨, ఆ. ౯౨; 3. తెలిసి
కొను. “నీ. జనునవిశ్వాసంబు గనుగొని...”
ఆము. ౪, ఆ. ౨౧౨; 4. గడించు. “చ...ఇ,
పుడఁతులలో గనుగొను మపారమహామహి
మాను భావముల్.” పారి. ౧, ఆ. ౬౧.

కనుజాటు. దే. వి. (కను+చాటు.) రహస్యము.
“ద్వి. ఘనతపోమహిమచే గన్నయాత్ర జాని,
గనుజాటుగా నుండగను జాటువెట్టి” రం.
రా. ఉ. ౯౨. పు. విణ. దాపురమైనది,
రహస్యము. “క. కనుజాటులిండి నడిపిన, పనులం
గండలును బెరిగి...” శుక. ౨, ఆ. ౨౦౨.

కనుబాటు. దే. వి. (కను+పాటు.) 1. చూపు.
“గీ. శివునికనుబాటు దాకనిచిత్తభేదంబు.”
విక్ర. ౮, ఆ. ౧౧. (శ. రం. పా. ‘కనుబాటు’
ముద్రి. పా.) 2. దృష్టిదోషము. “నీ. నుదతి
నీమైం జక్కం జూచుట కోడెనక గనుబాటు
వారయనో యని తలంచి.” భార. విరా. ౨, ఆ.
౪౭. భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౧౯.

కనుబెంటి. దే. వి. (కను+బెంటి.) జీలుగుపిట్ట.
(ఇది భవిష్యత్తు సూచించునదగుట నీపేరు వచ్చి

నది.) “నీ...కనుబెంటి నీరుకాకి.” హంస. 3,
ఆ. ౧౨. ఆము. ౬, ఆ. ౬౬.

కనుబ్రాము. దే. స. క్రి. (కను+ప్రాము.) మోస
గించు. “క. అనుజన్మ పుష్పాగమనం, బొనరించిన
ద్రోహి తగులునోర్వక నిన్నుం, గనుబ్రామి సుహ
రించిన, నను: జెందునె దుష్కృతంబు నగచర
లెలకా.” రామ. ౧, ఆ. 3౧౬.

కనుక. దే. అవ్య. ద్రు. 1. కావున. “గీ. తొలుత
మాటలుపడి పుట్టసెలినవాడు, కనుక...” విప్ర.
౪, ఆ. ౮౭; 2. వినును. “ఉ. భూసుతకోసమే
కనుక బొకిలి నేనియు...” ఉ. రా. ౮, ఆ.
౮౬; 3. నుమా. “నీ. తడిక శ్లోకాః ద్రొక్కెదవు
చుమీ...ఇలు రమ్మ ముట్టెదు కనుక...”
విప్ర. 3, ఆ. ౭౭; 4. అపధారణార్థకము.
(చూ. కన్క.)

కనుకట్టు. దే. వి. (కను+కట్టు.) 1. గంత. “వ...
కనుకట్టుతోడ మోములు మలంచుచు...”
స్వా. ౪. ఆ. ౨౭; 2. కనుమాయ. “నీ...కను
కట్టినరిప్పిన గాత లిడిన.” ప్రబంధ. ౭౩౮.

కనుకని. దే. వి. 1. తత్తజ్ఞపాటు. “చ...చాని
యొరగాలు బగిల్చి చంపినం, గనుకని బాతె భీతి
యెనంగంగ దడియచమూనమూహముల్.”
భార. ఆర. ౬, ఆ. ౨౩౧; 2. భయము. “వ...
నైశ్యగాలు లున్నవి యున్నచోటన తెరలి కను
కనిం బజవం దొడంగిన.” భార. విరా. ౧, ఆ.
౧౯౬.

కనుకను. దే. వి. కౌ. (కను+కను.) ప్రతిసేత్రము.
“చ...ఈశ్వరుం గనుకంటక జూబరట...”
కు. సం. ౭, ఆ. ౬౨. ఆ. క్రి. జాగ్రత
కలుగు. (బ్రా.)

కనుకలి. దే. వి. (కను+కలి) దృష్టి, చూపు. “నీ.
ఇన్నాతిచెలవంబు గన్నశబీప్రియండైనను
గనుకలి నవయకున్నె.” భార. విరా. ౨, ఆ.
౨౭. “నీ...కనుకలి వినుకలి గలిగినట్టి, పాపము
దనకు నొప్పువిది...” భాగ. ౬. స్కం. ౪౬.

కనుకుట్టు. దే. విణ. (కను+కుట్టు.) 1. కంటిలో
కుట్టుచున్నట్టు చేయువాడు - బాధకుండు.
“చ...విరాలిప్రా, గులకనుకుట్టు...” రా. వి.
3, ఆ. ౮; 2. ఈర్ష్యాభవు. (చూ. కనుకుట్టు

దనము.); 3. పగవాడు. “గీ. కలువకనకుట్టు
ప్రందుత్కాలమునను.” సాంబో. ౨, ఆ. ౧౪గీ.

కనుకుట్టుదనము. దే. వి. (కనుకుట్టు+తనము.)
చూపోవమి, అనూయ. “వ...అవ్వచి నెలు దమ
మఱిదిప్రియవాదితనంబు చూచి కనుకుట్టు
దనంబున నతనిధర్మంబునకు విఘ్నంబు గావించు
దలంచి...” భో. ౬, ఆ. ౧౨గీ.

కనుకూర్కు. దే. ఆ. క్రి. (కను+కూర్కు.) కను
మూయు, నిద్రించు. “చ. జరతయొక్కర్తు కుంజ
గృహచంద్రశీలం గనుకూర్చుండ...” రామా.
౨, ఆ. ౯౭.

కనుకూలి. దే. వి. (కను+కూలి.) ధాన్యాదిరూప
మైనకూలి. (శ. ర. బ్రౌ. వా.)

కనుగట్టు. దే. స. క్రి. (కను+గట్టు.) మాయ
చేయు. “సీ. కనుగట్టి గాంగేయగర్భు డాగురు
మూత లాడించె వత్సాపహరణదేశ.” పాండు.
3, ఆ. ౧౭౮.

కనుగడ = కన్నడ.

కనుగిట్టు. దే. ఆ. క్రి. కన్నుగీటు, నైగచేయు.
“క. కనుగిట్టి చూపువారును, గనుమఱిచెడి పట్టం
జూడగడగెడువారున్.” కు. సా. ౨, ఆ. ౮౦.
కనుగీటు=కన్నీటు. పరిహసించు. “సీ. ననుక జూచి కను
గీటు...” రాధికా. 3, ఆ. ౬౩. విప్ర. ౪,
ఆ. ౧౭గీ.

కనుగుజ్జేప. దే. వి. ఒకజాలిచేప. (శ. ర. బ్రౌ.)

కనుగులుపు. దే. ఆ. క్రి., స. క్రి. నైగచేయు.
“క...తన మ్రోలం, గనుపట్టునమంగుబట్టి కను
గులుపుటయన్.” నీలా. ౧, ఆ. ౮౪.

కనుగుడ్డు. దే. వి. (కను+గుడ్డు.) నేత్రకోశము.
“క...తనయిరుపది, కనుగుడ్డన్ నివ్వలురలగా
...” రామా. ౬, ఆ. ౧౬౮.

కనువీకటి. దే. వి. (కను+వీకటి.) తేజోకటి,
కొంచెమువీకటి. (శ. ర. బ్రౌ. వా.)

కనుచూపు. దే. ఆ. క్రి. (కను+చూపు) కనుపట్టు.
“వ...అక్కటికి వీకటిం గనుచూపి యను
మడించి...” రామా. ౮, ఆ. ౧౦.

కనునీరు = కన్నీరు. “సీ. కనునీర్లు పులిమికొంచును
బానకాలలా మంచు గట్టించువేమర్త్యకులము.”

కువల. 3, ఆ. ౨౦. “కా. తోరం బాకనునీరు
చన్నుగవయందుకొ జాటి జాల్కాట...”
ఇందు. ౨, ఆ. ౧౭౭.

కనుపట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కను+పట్టు.) కనబడు,
గోచరించు. “ఉ. భానుడు పశ్చిమాద్రి గను
పట్టె...” భార. విరా. 3, ఆ. ౧౯౨.

కనుపండువు. దే. వి. (కను+పండువు.) కన్నుల
పండువు; ఉత్సవానందము. “చ. పడతంక
రోమరాశి కనుపండువు నిచ్చు జనంబుచూడ్కి
కెన్.” చం. రా. 3, ఆ. ౮౬.

కనుపడు. దే. ఆ. క్రి. (కను+పడు.) కనబడు.
“క...మనసిజశిఖ యెనసినచో, గనుపడు
ధూమాంకురములగతి...” హంస ౧, ఆ. ౬గీ.
కనుపఱుచు. దే. స. క్రి. (కనుపడు. ధా. ప్రే.)
చూపు. (బ్రౌ.)

కనుపాప. దే. వి. (కను+పాప.) కంటిలానిపాప.
“మ. కనుపాపల్ పయితెప్పలం గదియ...”
స్వా. గీ. ఆ. ౮౪.

కనుపాలనిత్తులు. దే. వి. బ. కుకుత్థాంజనము.
(శ. ర.)

కనుపు. దే. వి. గనుపు, పర్వము. ఆం. భా. ద్వి.
౭౪. దశా. ౧౦, ఆ. ౯౯.

కనుపుగొట్టు. దే. స. క్రి. (కనుపు+కొట్టు.) 1.
ఖండించు; సంహరించు. “గీ. కర్ణనందను
డిట్టత్యుదీర్ఘభంగి, బాండురాజకనూజులబలము
నెల్ల; గనుపుగొట్టంగఁ జొచ్చిన...” భార. ద్రో.
౧, ఆ. ౧౯౬; 2. పోగొట్టు, నశింపజేయు.
“గీ. అమృతభాగుఁ డదిజాప్రాణనాథ, కథల
దురితంబు లన్నియుం గనుపుగొట్టె.” ఉత్ప. ౧,
ఆ. ౮; 3. చిందరవందరచేయు. (బ్రౌ.); 4.
జోధపెట్టు. “వ. ఇవ్విధంబునం గురుసేనం
గనుపుకొట్టి నవ్వుచున్నకవ్వడిం గనుగొని...”
భార. ద్రో. 3, ఆ. ౧౯౯.

కనుపులగుండ్లు. దే. వి. బ. (కనుపులు+గుండ్లు.)
మణిమయహస్తభూషావిశేషము. (శ. ర. బ్రౌ.)

కనుపులవిలుకాండు. దే. వి. (కనుపులు+విలుకాండు.)
చెఱుకువిల్కాండు, మన్నధుండు. “క. కను
మూసినఁ గనుపిచ్చినఁ, గనుపులవిలుకాని వ్రాయఁ
గణగిన...” రా. వి. ౪, ఆ. ౨౨.

కనుపెట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కను+పెట్టు) ఎదురుచూచు.

“ఉ...బెట్టుకూ, పెట్టుచు నిట్లు బోరఁ గనుపెట్టుక
యొక్కరుఁ డుండి...” ఆము. ౬, ఆ. ౮౦.

(శ. ర. పా.) స. క్రి. (చూ. కన్నెట్టు.)

కనుపొట్టలు. దే. వి. బ. (కను+పొట్టలు) కంటి
తెప్పలు. (శ. ర.)

కనుబడి. దే. వి. 1. ఉత్పత్తి. (శ. ర. బ్రా.); 2.
రాబడి. (బ్రా.); 3. అంచనా. (బ్రా.)

కనుబేటము. దే. వి. (కను+బేటము.) చూచుట
వలనఁ గలుగుప్రేమము, వలపు. “చ. మగుఁ
డలయుంప నామనము మానము దూలిన నయ్యె
వంతినం, దరికనుబేట మేర్పడుట తాఁ దగు
కారణ మయ్యెగాక...” దశ. ౨, ఆ. ౧౪౬.
కు. సం. ౧౦. ఆ. 33.

కనుబొమ్మ. దే. వి. (కను+బొమ్మ.) భూివు. “ఉ.
పూనిముకుదునాజ్ఞ గనుబొమ్మనె కాంచి...”
ఆము. ౧, ఆ. ౪. స్వా. ౫, ఆ. ౯౪.

కనుమ. దే. వి. 1. రెండుకొండలనడిమిసంధుత్రోవ.
“ఆ. వలన బెదర నృపతి కలఁగక ప్రజ వగ,
లార్పఁ బనిచి కనుమలందు నిలువ, వెలు శేఠ
యేర్పి విలమండి బనిచి...” ఆము. 3, ఆ.
౨2; 2. నందు, అవకాశము. “వ. ప్రవా
హంబు...కనుమ కలిగినఁ బ్రవహించుచందం
బున...” కవిక. ౪, ఆ. ౧౨౦. 3. రంధ్రము,
కన్నము. “చ...ఆ.కనుమన తాను నేఁగి
భుజగం బొకబొక్క వసించి...” కేయూర. ౪,
ఆ. ౧౧౦. ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౫.

కనుమబ్బు. దే. వి. (కను+మబ్బు.) కనుచీకటి:
“ఉ...పల్లవా, లింగనకాంక్షఁ దన్నహిత లేఁగను
మబ్బునఁ దక్కుఁబెట్టి తు, చ్చాంగన రథ్య నేఁగె
సెదురై పతికన్నులు గోరగింపఁగన్.” వేం.
వంచ. ౧, ఆ. ౨౪౬.

కనుమరి. దే. వి. కమ్మరి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౪.

కనుమఱి. దే. వి. (కను+మఱుగు.) చాటు, రహ
స్యము. “క...కనుమఱి చెడి వట్టఁ జూపఁ గడఁ
గెడువారున్.” కు. సం. ౨, ఆ. ౮౦.

కనుమఱుగు. దే. వి. (కను+మఱుగు.) గంత.
(చూ. కన్నఱుగు.)

కనుమఱుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కనుమఱుగు+
పడు.) కంటికి మఱు గగు, దాఁగుకొను. “క.
కనుగిట్టి చూపువారును, గనుమఱి చెడి వట్టఁ
జూపఁ గడఁగెడువారున్, గని కడపిపుచ్చువా
రును, గనుమఱుపడువారుఁ బరులఁ గనుఁ గొనువా
రున్.” కు. సం. ౮, ఆ. ౮౦.

కనుమాటు. దే. స. క్రి. (కను+మాటు.) కను
మొఱుగు, మోసగించు. “క. అని యొండొరు
లిటులాడుచు, దినదినముఁ గలసి యొరులు దెలి
యక యుండఁ, గనుమాటితిరుగుచుందురు...”
రాధా. ౧, ఆ. ౯౯.

కనుమాపు. దే. ఆ. క్రి. (కను+మాపు.) మాయము
చేయు. “క. భామలకొప్పల మైనపుఁ, బాముల
నిడి వారు వెఱచి పరువిడఁ గృష్ణుం, డేమియు
లే దని విన న, ప్పాములఁ గనుమాపి యథయ
పాణి యొసంగున్.” సాంబో. ౧, ఆ.
2౨. వి. కంటికి కనుపించునంతమాపు, కొంచెము
మాపు. “ద్వి...చంద్రనికాంతి కనుమాపు
మాన్యై.” ద్వి. సారం. 3, ఆ. ౯౯. పు.

కనుమాయ. దే. మి. వి. (కను+మాయ.) కనుకట్టు,
యక్షిణీవిద్య. “గీ. రంగమధ్యంబునందుండి రాజు
దెసకు, నులుకుకృష్ణువేగ నూర్చి యొక్క
రుండు, గాన లే కున్గిఁ గనుమాయకరణి
యయ్యె.” హరి. పూ. ౯, ఆ. ౧౪౨.

కనుమారి. వి. (కనుమ+మారి.) పర్వతసానువు.
“నీ. కట్టి ద్రావిన పాతకంబు..., కనుమారి నులు
కంగ... పాయు,” భార. శాం. ౧, ఆ.
3౦2. (ప్రాతప్రతిపా.) (కనుమూసి ముద్రి. పా.)
“క్లో. మదు ప్రపాతం ప్రపతన్...” ముచ్చలే
నర్వకిల్బిమైకి.” అని మూలము.) “గీ. పాయఁ
దగుమిమ్ము గనుమారిఁ బడఁ బొసంగు, విషము
ద్రావుట యోగ్యంబు...” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౫౬.

కనుము. దే. వి. ఔ. 1. మకరసంక్రమణము, గ్రహ
ణము, శవదహనము, గ్రామదహనము, శక్త్యైత్స
వము మున్నగునవి జరిగినమఱుచటిదినము. (శ. ర.
బ్రా. వా.) 2. శరము, తెల్లంబి. “గీ. కనువపులు
వెల్పుబడవారు గన్నచోటు.” స్వా. ౨, ఆ. ౯.
“గీ. కనువపులు గొనఁ గట్టునుంగరమొ...”
పార్వ ౪, ఆ. ౧౧౧.

కనుమూయు. దే. న. క్రి. (కను+మూయు.) కన్ను
కనఁబడకుండఁ గవ్వు, మోసగించు. “నీ. కవు
రంపుఁబలు కంచుఁ గనుమూసి కటకటా ఖూది
గప్పినవిప్పుఁ బాదకొల్చి.” చంద్రా. ౪, ఆ.
౧౬౭. ఆ. క్రి. నిద్రపోవు. “నీ. కదనోత్సవ
త్వరఁ గనుమూయ నెఱుంగక కోర్కె మై వేఁబోకఁ
గోరువారు.” కవిక. ౨, ఆ. ౧౩౩.

కనుమూసిగంత. దే. వి. (కను+మూసి+గంత.)
దాగిలిమూఁత, బాలక్రీడావికేషము. “మ...
ఓ, మనగుంటల్ కనుమూసిగంత నలుకందా
లాట...” కళా. ౬, ఆ. ౨౦౨. ఆం. భా.
ద్వి. ౩౦౭.

కనుమొఱుగు = కన్మొఱుగు. “క...మమున్, గను
మొఱుగి పాడి తవ్వుచు, నని చేసిన నిన్ను
కూరుఁడంద్రే చెపుము.” భా.రా.యు. ౧౩౪౫.

కనుమోడుచు = కన్మోడుచు.

కనుమోడ్చు = కన్ను మోడ్చు. నిద్రించు. “ద్వి.
నదురాత్రి యరుచెంచె...కనుమోడ్చుగాక.”
రం. రా. బాల. ౩౪, పు.

కనుమోసము. దే. వి. (కను+మోసము.) చూచు
చుండఁగనే మోసము జరుగుట. “క. వాసవ
నందనుఁ డెంతయు, గాసిలి యున్నాఁడు మనలఁ
గని యించుకయుం, దా నైరణసేయ డు గను,
మోసము లే కొక్కమొగిన ముసరఁగ వల
యున్.” భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౩౦.

కనుఱెప్ప = ఱెప్ప. “నీ. కనుఱెప్ప విడ నెఱుంగని
చూడ్కి...” కవిక. ౧, ఆ. ౫౫.

కనువిందు. దే. వి. (కను+విందు.) నేత్రపర్యము,
కన్నులపండువు. “క. దినముఁ గనువిందుచేయఁగ,
మునిగృహముల వన్యభోజ్యములఁ దృప్తుడై.”
కకు. ౧, ఆ. ౧౬౦.

కనువినికి. దే. వి. (కను+వినికి.) చక్షుశ్శ్రవణము,
పాము. అచ్చ. సుం. ౧౮౧.

కనువినుకలి = కనువినికి. (చూ. కనువినుకలిసెలవు.)

కనువినుకలిసెలవు. దే. వి. (కనువినుకలి+సెలవు.)
పుట్ట; పాములపుట్ట. (చూ. కనువినుకలిసెలవు
పుట్టు.)

కనువినుకలిసెలవుపుట్టు. దే. వి. (కనువినుకలిసెలవు+
పుట్టు.) పుట్టఁబుట్టువు, వాల్చీకి. “వ. ఇది కను

వినుకలి సెలవుపుట్టుచే విరివిగాఁ జెప్పుంబడి జగంబు
తెఱింగిన దగుటం జేసి...” య. ౩, ఆ. ౩౯.

కనువెచ్చే. దే. వి. (కను+వెచ్చే.) కంటివేఁడిము.
“నీ. వలరాచరాచవాఁ డలికాత్తు కనువెచ్చుఁ
గరఁగినయలకనికరపుజోటు.” స్వా. ౨, ఆ. ౯.
విణ. నులివెచ్చునిసి. (శ. ర.)

కనువెఱుగు. దే. వి. (కను+వెఱుగు.) నేత్రప్రకా
శము; మార్గదర్శకుఁడు. “క. కనువెఱుగు నీవు
గానీ, వెనుక భవన్తమ యూఁది వీరలు నేయం,
జనుచెంచెదము...” భా. ద్రో. ౧, ఆ. ౬౬;
౧౦౦.

కనువేఁడుఱు. దే. వి. (కను+వేఁడుఱు.) కంటిపిచ్చి,
చూచినంతనే కలుగువలపు. “ఉ. ఎన్నిభవంబు
లన్ గలుగు...కనువేఁడుఱునన్ బయ్యాలి సోఁకి
నన్, వెన్నవలెం గరంగునలివేణులఁ గొఱిటఁ
జేర్చుభాగ్యముల్.” స్వా. ౨, ఆ. ౫౭.

కనువేయు. దే. ఆ. క్రి. (కను+వేయు.) దృష్టించు;
వలపుగలుగు. “గీ...అయ్యబలమింద, నలిన
నాభుండు గనువేసినాఁడు...” పరాహ. ౧౧,
ఆ. ౫౨.

కనువైచు = కనువేయు. “చ...ఒక్కమగవానివయిం
గనువైచి లేమొ...” కువల. ఆ. ౩, ౧౦౭.

కనుసోగ. దే. వి. (కను+సోగ.) వికాలనేత్రము,
(చూ. కన్సోగ.)

కన్సోజా. వై. వి. (సం. కాన్యకుట్ట.) కన్యాకుట్ట
దేశముదలిభాష. (ఆం. పప.)

కన్క = కనుక. (అపధారణార్థము.) “నీ. బింబోష్ఠి
నేఁ గన్కఁ బీతాంబరమ నైన మెఱసియుండుదు
గదా మేనినిడ.” భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ.
౨౧౨.

కన్కని = కనుకని. 1. భయపేతువు. “ఉ. సిగ్గు
నకు బికాపికలు...శంకలకుఁ గన్కని...ఆగ్గజ
యానకుం బలికి నయ్యె యభేష్టరహితప్రసంగ
ముల్.” కవిక. ౩, ఆ. ౨౨౯; 2. తత్రుఱు
పాటు. “నీ. ఇంక నెందఱుఁ జూప నెంచివాఁడో
యని విడిచి కన్కని గుడి వెడలి పాటి.” ద్వా.
౪, ఆ. ౭౦.

కన్గంట. దే. అవ్య. ద్రు. (కంటన్+కంటన్.) కండ్ల
ముందఱు, ప్రత్యక్షముగా. “ను...తాఁ జూచి

కన్యంట న, య్యమప్రాణేశ్వరు నెట్టు మ్రింగు
మనె..." భాగ. ౮, స్కం. ౨౩౯.

కన్యడ. దే. వి. (కన్య+కడ.) కడకన్ను, అపాగము.
"ఉ... వీరుల దాకుకన్యడల వేమలుఁ
జూచుచు బల్కు..." పాడు. ౪, ఆ. ౧౧౨.

కన్యను = కనుకను. (చూ. కన్యంట.)

కన్యలుగు = కనుగలుగు. "ఉ...నా, గ్రామములోనఁ
గన్తలిగి కానక తక్కిన..." భార. భీష్మ. ౧,
ఆ. ౮౦.

కన్యవ = కనుగవ. (బ్రా.)

కన్యిలుపు = కనుగిలుపు. "నీ...దీవిజేడు జోమలఁ
గన్గిటిపి యదల్పుటయు..." అచ్చయ్య ౧౨౫.

కన్యిలుపు = కనుగిలుపు. (కనుగీటు) ఆం. భా. తృ.
౨౯.

కన్యీటు = కనుగీటు. దే. ఆ. క్రి. కనునైగ చేయు.
వి. కనుగిలుపు. ఆం. భా. తృ. ౨౯.

కన్యోను = కనుగోను. 1. (చూచు.) "ఉ...నాక
కాదు నుం, క్రందనమాతికిం దగిలి కన్యోనఁ
జాలచె..." భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౬; 2.
(గ్రహించు) "గీ. తెల్లవాణులఁ గన్యోని..."
నీలా. 3, ఆ. ౪౬.

కన్యెదరు. దే. ఆ. క్రి. (కను+చెదరు.) 1. కంటితో
చూడలేనంత బాగుండు; 2. చెల్లాచెద రగు.
"మ. చదిసెం దేరులు పాజె వారణ
ములు..." క. న్నెదరెన్ నైన్యము వ్రారి బాహు
వులు..." కవల. ౨, ఆ. ౧౪౬.

కన్యెఱి. దే. వి. (కను+తెఱి.) కనుజెప్ప. (ఇది
వాతెఱివంటిది.) 1. (రక్షణార్థము.) ముందున్నది.
"మ. మజునాఁ డుధకభోజకృష్ణయచుసామం
తాగ్రణీసేన గం, దెఱిగా..." ఉ. హరి. ౨,
ఆ. ౮౪; 2. కండ్లు తెఱిచువాడు. "గీ. అఖిల
జగములకన్యెఱి యగుచు జనన, మాజకరపుట
వృద్ధయనరోజములకు, మతుకనంబును జృంభ
ణంబును నొనర్చి, భానుబింబులు పూర్వాద్రివై
వెలింగె." భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౪౧.

కన్య. దే. ప్ర. ప్ర. (కు+కన్య.) కంటె, వంచమీ
విభక్తి ప్రత్యయము. "ఉ...ఎలదేటిధాటిక,
న్నం గడుమేటి వేణి..." విజ. ౧, ఆ. ౧౫౦.
నను. ౨, ఆ. ౫౬.

కన్యకొడుకు. దే. వి. (కనిన+కొడుకు.) బోరన
పుత్తుడు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౧.

కన్యగాడు. దే. వి. (కన్యము+కాడు.) కన్యపు
దొంగ. "గీ...దుర్వారచోర, గతులఁ బ్రతిగన్న
వాఁడొక్కకన్నగాడు." శుక. 3, ఆ. ౫౨౫.
ఆం. నం. మాన. ౧౧.

కన్యడ. దే. వి. 1. ఉపేక్ష. "నీ. తనుఁ బిల్వఁ దమి
హెచ్చియును జాగుసేనఁ గ్రక్కనఁ జోక
కన్యడఁ గట్టిపెట్టి" సా. 3, ఆ. ౧౪౯; 2. తిర
స్కారము. "నీ. ఒకవిమలున వైరి నుక్కడం
గించిన నరుకౌర్య మెన్నఁ గన్నడ యొనర్చి."
చంద్రా. ౧, ఆ. ౨౧; 3. ఒకానొక స్త్రీరాగము,
హంస. ౫, ఆ. ౧౨3.

కన్యడగొళ. ద్వ. వి. (కన్యడ+గొళ.) ఒకానొక
రాగము. "ఉ...కన్యడగొళ ముఖారి దేవగాం,
ధారి..." చెన్న. ౨, ఆ. ౨3౬.

కన్యడము. వై. వి. (నా. కర్ణాటకః. క. కన్యడవు.
త. కన్నడు.) 1. భాషావిశేషము, కర్ణాటభాష.
ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౦; 2. కర్ణాటదేశము. "ఉ.
కన్యడరాయ..." ఆము. ౧, ఆ. ౧౪.

కన్యడవు. దే. వి. ఉపేక్ష. "మ...నీవు కన్యడవు
చేతం బట్టి ప్రార్థించినన్..." విప్ర. ౫, ఆ.
౨౧.

కన్యడసేయు. దే. స. క్రి. (కన్యడవు+చేయు)
ఉపేక్షించు; తిరస్కరించు. "చ. నదమలచిత్తు
లార తమనన్నిధి నే నొకవిన్నపంబుచేసెద దయ
చిత్తనం దునిచి సేవకునింట శివార్చనంబు మే,
ల్లదుర నొనర్చుగావలయుఁ గన్నడసేయక మీర
లన్న..." చెన్న. ౪, ఆ. 3౩3.

కన్యడి. దే. వి. (క. కన్యడిగ.) 1. కన్నడిడు.
ఉపేక్ష చేయువాడు. (శ. ర.); 2. కర్ణాట
దేశస్థుడు; 3. నిలువుటద్దము. (బ్రా.)

కన్యడించే. దే. స. క్రి. 1. ఉపేక్షించు. (శ. ర.);
2. కర్ణాటభాషాంతరీకరణము చేయు. (బ్రా.)

కన్యడిడు = కన్యడి. (ఆం. భా. ద్వి. ౧౦3.)

"నీ. ఆరెలు గన్నడి లఱవలం చెలంగులం దన
బిరుదంధియఁ దగిలికొలువ." ద్వా. ౧, ఆ. ౪౨.

కన్యడుగు = కన్యడవు. "క. ఇన్నాట్లు నన్ను
మిక్కిలిమన్నన గావించి చాల మంచిననీవే,

కన్నడుగు చేసి తేమని, విన్నప మొనరింతు నీకు
విబుధాధిపతీ." వాల్మీ. 3, ఆ. 33.

కన్నది. దే. వి. (కన్న+అది.) తల్లి. వేంక. మాన. 32. ఆం. సు. మాన. 3.

కన్నపెట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కన్నము+పెట్టు.)
కన్నమువేయు. "క. మివీటిమ్రుచ్చు లేవును,
మావీటం గన్నపెట్టి మణిభూషణముల్, గోప
తనంబునఁ దెచ్చిరి..." దశ. 8, ఆ. 28.
స. క్రి. కన్నము వేసి దోచుకొను; ఆపహరించు.
"నీ. కన్నగాండ్ర గడించి కలిగినవారింట్లు గన్న
పెట్టించుడుమర్రి వాడు." సానందో. 2, ఆ. 1
౯౬. పరమ. 8, ఆ. ౧౯౫.

కన్నపోవు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కన్నము+పోవు.)
కన్నము వేసి తీసికొనిపోవడు. "వ. నాగవట్టన
ప్రసిద్ధబుద్ధాయతనంబు గన్నపోయె." పరమ.
౫, ఆ. ౧౫.

కన్నమిడు. ద్వ. స. క్రి. (కన్నము+ఇడు.) 1.
కన్నపెట్టు, కన్నమువేసి దోచుకొను. "మ.
ఒకనాఁ డేగురుదొంగలు... కన్నమిడువారఁ
వచ్చి..." ద్వా. ౧౦. ఆ. ౧౧౫; 2. కన్నము
వేయు. "క. మా మగదిరకుడ్డంగ, బేమిరువురుఁ
గూడి కన్నమిడి... మాటిలిమి..." దశ. ౬,
ఆ. ౬౦.

కన్నము. వై. వి. (క. కన్న.) 1. రంధ్రము,
బొక్క, "ద్వి. గడియకన్నంబును గడవ
కన్నంబు." బస. ౫, ఆ. 340. పు; 2.
దొంగలు త్రవ్వసారంగము. (మా. కన్నమిడు.)

కన్నముపెట్టు = కన్నపెట్టు. (ప్రా.) ఇట్టే: కన్నము
వేయు. మొ.

కన్నయ్య. వై. వి. (కన్నడు+అయ్య. సం. కృష్ణ.)
కృష్ణుడు. (శ. ర.) ద్వ. వి. (కన్న+అయ్య.)
తండ్రి. సాం. వి. మాన. 3.

కన్నఱ. దే. వి. (త. కణ్ణరావి. కన్ను+అఱ) —
కంటితో చూచుట కష్టమైనది—దుఃస్థితి; కష్టము.
"ఉ... తలదండ్రులు వా రెట నున్నవారొ యీ.
కన్నఱ చూడఁ బాలయితి..." రామా. 2, ఆ.
౪౧. (శ. ర. పా. 'కన్నడ', ముద్రి. పా.)
వాల్మీ. ౧, ఆ. ౯౫.

కన్నటి. దే. విణ. (కన్నఱ+ఇ.) దుఃఖితుఁడు;
కష్టుడు. "వ... కిన్నరులు గన్నఱులుగా భూ
తంబులు భీతంబులుగా..." ఉ. హరి. ౬. ఆ. ౨౦.
కన్నవిటి. దే. విణ. (కన్ను+అవిటి.) గ్రుడ్డివాడు.
"క. చెవిటికి శంఖధ్వని కన్నవిటికి దీపంబు...
వృధయగున్." భట్ట. 8, ఆ. (శ. ర.)

కన్నపెట్టు = కన్నపెట్టు. (కన్నమువేయు.) "ఆ...
కమ్మకత్తి మనసుఁ గన్నపెట్టు, గండుదొంగ..."
కతు. 3, ఆ. 2౮. "గీ... ప్రజలయిండ్లఁ, గన్న
పెట్టరిదొక్కటే కాని కొదవ, కడమదుర్మృత్తు
లన్నియుఁ గఱచె నత్తఁడు." నిరం. 2. ఆ. 2౬.
కన్నశవు = కన్నడుగు. "గీ. కన్నశవు నేయఁ
గచ్చపాకారగరిమఁ, గరిమరాశికయాన నీచరణ
మహిమ." వసు. 8, ఆ. ౮౬. రూ. కన్నడవు.
కన్నా. దే. విణ. అధికము. "క... నిన్, గన్నారం
గంటి కంటిఁ గన్నానుభముల్." కాళిదా. ౫,
ఆ. ౪౯.

కన్నాగు. దే. ఆ. క్రి. (కన్ను+అగు.) కన్ను
చూడక మూఁతపడు; నిద్రించు. "కా. అన్నా
లక్షణ... నేడు రణశయ్యం భూవిభుం
దుండఁగా, గన్నాఁగం దగునయ్య నీనిదురకుం
గాలం బయోధ్యం గదా." భా. రా. యు.
౫, ౮౪.

కన్నాడు. దే. వి. (కన్న+వాడు.) తండ్రి.
"దండ... నిన్నుఁగన్నాని రప్పించు." ఉద్భ.
3. ఆ. ౨౮.

కన్నాకు. దే. వి. (కన్ను+అకు.) తమలపాకు
కట్టయందు మొదట నుండెడియాకు; శ్రేష్ఠ
మైనయాకు. (శ. ర.) విణ. 1. శ్రేష్ఠము, ఉత్త
మము. "నీ. కన్నాకు మేల్బుంతి... అనఁ దనరు
శ్రేష్ఠము..." ఆం. భా. తృ. ౧౫; 2.
ముఖ్యుఁడు: ముఖ్యనాయకుఁడు. "క. కన్నాకు
మనకు భీష్ముడు..." భార. భీష్మ. ౧, ఆ. 2౬.
"క. అనిలజభీష్టులు దమతమ, మొనలకు: గన్నా
కులు..." భార. భీష్మ. 2, ఆ. 2౯౧; 3.
రక్షకుఁడు. "నీ... గమికె గన్నాకయి గాలి
యరయు." స్వా. 8, ఆ. ౪౨.

కన్నాత. దే. వి. మల్లబంధవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి.
2౦౯. బ. 1. ఒకానొక రలిబంధము. "నీ.

కన్నాత లాలించి కొంటి గదియించి సరిదిత్త
రుల నెత్తి చుట నొత్తి." రాధికా. ౧, ఆ.
౧౮౬. "నీ. కన్నాత లాగించి కాంతుమోము
గదించి..." శకం. ౩, ఆ. ౯౫; 2. ఒకా
నొకమల్లవిద్య. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౭.

కన్నాన. ద్వ. విణ. (కన్ను+ఆన.) కంటి కాశను
గొల్పునది, కనుమడువైనది. "గీ. త్రుళ్ళు దుట్టిన
నొప్పారుతోయజాన్తు, చికిలినిద్దువులైదువు
చెబువు తోచు, నూనెమెలుగున నునుచాయ
మేలు దనరనది విటాకులకన్నావయై మెలంగు." హం. ౫, ఆ. ౨౧౫.

కన్నుచ్చే. దే. విణ. (కన్ను+ఇచ్చు.) కనుపండువు;
కంటి కింపెనది. (బ్రా.)

కన్నుడు. దే. ఆ. క్రి. (కన్ను+ఇడు.) కన్ను చేయు,
మోహము కలుగు. "క. రుచిమీదం గన్నుడి
యాశచీవిభుడు దిరుగు..." భార. ఆను. ౨,
ఆ. ౧౦౯; 2. దృష్టిపెట్టు. "చ...మోకమావి
వయి గన్నుడి..." కవిక. ౩, ఆ. ౧౦౫.

కన్నయ. వై. వి. (సం. కన్నా. క. కన్నె.) 1.
కన్య, వివాహముకానిదాలిక. "నీ. మునిదత్త
మగుమంత్రమున గొంతి కన్నయనాడు..."
భార. శాం. ౧, ఆ. ౧౬. ఆం. భా. ద్వి.
౧౦౬; 2. స్త్రీ; తరుణి "ఉ...రాత్రి యన్
కన్నయ..." నృసిం. ౨, ఆ. ౮౯. "ఉ. ఇన్ని
దినంబులకొనవతు లిందఱతో నలసత్యభావ
కన్యన్నలఁ ద్రిష్టురుకొ హరి వశంవడుండై
యన విందుఁ గాని యోకన్నయ నీయెడం
గలుగుగౌరవ మెందునుఁ జూచి కాన..."
పారి. ౧, ఆ. ౬౫; 3. కుమారి, కూతురు.
"ఉ...ఆద్రుపదుకన్నయ నూచి..." భార.
విరా. ౨, ఆ. ౧౩౯; 4. (సం. కర్ణి.) పసుల
గట్టులాడు. (బ్రా. వా.) విణ. 1. క్రొత్తది.
"నీ...కన్నయమెలుంగు." పాండు. ౪, ఆ.
౨౧; 2. మొదటిది. (చూ. కన్నె.); 3. లేతది.
(చూ. కన్నె.)

కన్నయలేడి. ద్వ. వి. (కన్నయ+లేడి.) కారండ
వము, ఒకకాలిపక్షి. ఆం. భా. ద్వి. ౯౬. ద్వి.
హరికృ. పూ. ౬౩౧.

కన్నెరు. ద్వ. వి. (కన్ను+సిరు.) అశ్రువు, కంటి
నూడి కానునరు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౪. "క.
కన్నె రొలుకంగ నేడ్చిన, నన్నరవతు లెల్ల
నేడ్చిరి..." భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౨౯.

కన్ను. దే. వి. (క. కణ్ణు. త. కన్.) (బహువ్రీహి
నుక్షరపదముగాఁ గలవుడు దీనియంత్యాక్షరము
నకు పూర్ణబిందుపూర్వకటివర్ణక మాదేశ మగును.
ఉదా:—కలువ+కన్ను=కలువకంటి. తమ్మికంటి
మొ.) 1. నేత్రము, కను; 2. రంధ్రము; వల
కన్ను; 3. చంద్రకము, నెనులిపురికన్ను. "నీ.
చంద్రకమ్ములును లోచనములు రంధ్రముల్
చెన్నొందుచుండును గన్ను లనంగ." ఆం. భా.
తృ. ౬౧. (వైమూఁడర్థములకు నిది యుదా
హరణమే.); 4. జాడ, గుర్తు. "అ...కరితురంగ,
రథపదాలిదయము రావించుచున్నయా, కన్నె
ఱింగి కోవకలితుఁ దగుచు." వి. పు. 2. ఆ.
౪౧౩. నైష. ౫, ఆ. ౯౫; 5. చూపు, దృష్టి.
"ఆ. వచ్చి రెండకన్ను వానకన్నును నెఱుంగ,
గనిపురంధ్రము..." భార. ఆశ్ర. ౧, ఆ. ౧౪౩;
6. చెఱుగు మొహానిగనుపు; పర్వము. ఆం. భా.
ద్వి. ౭౭; 7. చక్రము. "నీ. పంకరుహంబులు
బండికన్నులు చంపకంబులు నొగ బుత్పలంబు
లిడను." కు. సం. ౪, ఆ. ౮౩; 8. పంఠెన
ద్వారము. (శ. ర.); 9. కరణి, వృందగాది
వాద్యములముఖభాగమున నేర్పఱుపఁ బడిన
వృక్షసీమండలము. (శ. ర.); 10. అదివేయు
ప్రక్క. (చూ. కన్నుచేయు.); 11. కపటచేష్ట,
కీటు. ఆం. శే. ౫౫; 12. ప్రవాదిరంధ్రము.
(శ. ర.) ఈపదమువై గలప్రయోగవిశేషములు.

1. కన్నుచ్చుకువచ్చు = కంటికింపగు. పాండు.
౩, ఆ. ౮౯.

2. కన్నుండఁ గంటిపాపఁ గొనునట్లు=కన్నుల
యెదుటనే మోసముచేయు. "క. కన్నుండఁగంటి
పాపం, గొన్నట్లు..." ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౨౮౮.

3. కన్నుగానక = (గర్వాదులచే) పొగ
రెక్కి. రామా. ౫, ఆ. 2౦.

4. కన్నులఁగట్టినట్లు = ప్రత్యక్షముగా.

5. కన్నులఁ గప్పకొను = కండ్ల కద్దుకొను;
గౌరవాదరములు కలుగు. విజ. ౩, ఆ. ౧౭౨.

6. కన్నులబడు = కంటబడు, కనబడు. కువల. 3, ఆ. ౫౯.

7. కన్నులపండువు = కనుపండువు. భార. ఆశ్ర. ౨, ఆ. ౧౪౪.

8. కన్నులార్పు = కనుసంజ్ఞ చేయు. చిత్ర. భా. ౪, ఆ. ౫౪.

9. కన్నులెఱుచేయు = కోపించు. రసిక. ౪, ఆ. ౧౨౦.

10. కన్నెఱుచేయు, కన్నెఱుచేయు=కోపించు. కవిక. ౪, ఆ. ౨. ౫, ఆ. ౧౬౪.

కన్నుల్రాము = కనుల్రాము. “ఉ...కంసు నధికారుల నందఱు గన్నుల్రామి...” పద్మ. ౯, ఆ. ౯౩.

కన్నుకట్టు. దే. వి. (కన్ను+కట్టు.) దాగిలిమూత, ఒకానొకబాలకీడ. “నీ. వెన్నెలపప్పులు కన్నుకట్టు...” ప్రబంధ. ౬౧౩. ఆ. శ్రీ. కను మొఱుగు, మోసగించు. ఇట్టే: కన్నులుకట్టు. “గీ...నన్ను నమ్మించి తెచ్చి, కాననంబులోఁ గన్నులుకట్టి కాడు, పఱచి నీ కట్టు పోజన్నె భావజన్మ.” కు. సం. ౫, ఆ. ౬౫.

కన్నునీరు = కన్నీరు. “చ...కన్నునీరు గొప్పైన వెడలంగ...” భో. ౪, ఆ. ౧౬౭.

కన్నులొడుచు. దే.ఆ. శ్రీ. (కన్ను+లొడుచు.) బుద్ధి చెప్ప; ప్రాయశ్చిత్తముచేయు. “నీ. నానాటఁ గృత్యించుననుఁ జూచి కనుగీటుపువ్వుఁబోడలఁ గన్నులొడిచినట్లు.” రాధికా. 3, ఆ. ౬౩. “క. నే నిందుకొఱక నవ్వ నహా నోడుడు వట్టినింప లందిలి నయ్యోయైన దిశ నాయె నందుకె, పూసుద మందఱుకు గన్నులొడిచినరీతిన్.” రాధా. ౧, ఆ. ౪౬.

కన్నుబొమ = కనుబొమ్మ. “చ. చెలిసునువంకకన్ను బొమ సింగిణి...” చంద్రా. ౪, ఆ. ౧౨౦.

కన్నుబొమ్మ = కనుబొమ్మ. “ఉ. మారునివిండ్లసౌరు పలుమాటును మీఱెడి కన్నుబొమ్మలు...” ఇందు. ౨, ఆ. ౧౬౧.

కన్నుమిక్కిలివేలుపు. ద్వ. వి. (కన్ను+మిక్కిలి+వేలుపు.) త్రినేత్రుడు, శివుడు.

కన్నుమూయు. దే. ఆ. శ్రీ. 1. నిద్రపోవు: (చూ. కనుమూయు); 2. మరణించు, చిరస్థ నిద్రపోవు.

“గీ. ఆని ప్రలాపించి, కనుమూసె నాక్షణంబ.” శుక. ౧, ఆ. ౩౯౬. స. శ్రీ. మోసగించు. (చూ. కనుమూయు.)

కన్నుమొగుచు. దే. ఆ. శ్రీ. (కన్ను+మొగుచు.)

1. నిద్రపోవు. “గీ. ప్రహరిఁ దిరుగుట చాలించి భైరవుండు, గవని మొగసాల యరుంగువై గన్ను మొగిచె.” కాశీ. 3, ఆ. ౨౩౫; 2. ముఱుగించు. “క. మనమునక నయ్యె దిక్కులు...కన్ను మొగిచెఁ గమలవంబుల్.” జై. ౨, ఆ. ౧౦౧.

కన్ను మొఱుగు = కనుమొఱుగు. “చ...అంతః పురాం, గనలన్ గన్ను మొఱుగి...” భీమ. ౧, ఆ. ౧౧౧.

కన్ను మోడ్చు = దే. ఆ. శ్రీ. (కన్ను+మోడ్చు.) నిద్రపోవు. “గీ...ఏ నింత కన్ను మోడ్చు, తఱివి గలలోన...” రా. వి. ౧, ఆ. ౧౫.

కన్ను మోడ్చు. దే. వి. నిద్ర. కనుమూత. “చ... ఇంచుక సేపు కన్ను మోడ్చు నెఱి...” మా. న. ౨, ఆ. ౫౩.

కన్నులకిచ్చి. దే. వి. (కన్నులు+కచ్చి.) బాల శ్రీ దావిశేషము, కన్నుకట్టు. “నీ...కన్నులకచ్చి గుడుగుడుగుంచాలు మంచెనగిణి.” హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

కన్నులకలికి. దే. వి. (కన్నుల+కలికి.) సునేత్ర; స్త్రీ. “క. అలరుంబ్రాయపుఁ గన్నుల, కలికక...” పం. పంచ. 3, ఆ. ౧౮౦. దశా. ౨, ఆ. ౩౨౧.

కన్నులమండ = కన్నులమ్రాసు. (చెప్ప.)

కన్నులమ్రాసు. దే. వి. (కన్నుల+మ్రాసు.) ఇత్తువు, చెఱుకు. ఆం. సం. స్థా. ౯.

కన్నులవింటిబోదు. ద్వ. వి. చెఱుకువిల్కాడు, మన్నఁగుడు. దశా. ౨, ఆ. ౩౨౧.

కన్నులవింటినాడు = కన్నులవింటిబోదు. నీలా. 3, ఆ. ౧౯.

కన్నులవినుకలి = కన్నువినుకలి. నవ. ౪, ఆ.

కన్నులవినుకలి = కనువినుకలి. ప్రబంధ. 3౪.

కన్నులవిలుకాడు = కన్నులవిలుతుడు. (శ. ర.)

కన్నులవిలుతుడు = కన్నులవింటిబోదు. ఆం. భా. ప్ర. ౪౫.

కన్ను వేయు. దే. స. శ్రీ. దృష్టించు. “గీ. గుబ్బ పాలిండ్లకై నఁ గ్రక్కున మురాతి, కన్ను

వేయుటఁ గని లజ్జ గదుర..." ఆము. ౬, ఆ. ౧౩౩.

కన్నువైచు. డే. అ. క్రి. దృష్టింఁచు; వలపుగలుగు. "నీ. సితభానుఁ డాచార్యుచిగురాకుఁబోడివై కన్నువైచిన కన్నెకలుపుమరులు." వై. ప. 2, ఆ. ౧౫౧౦.

కన్నె = కన్నియ. 1. కన్య, వివాహముకానిబాలిక. "గీ. కన్నెవయసున గన్నెటికంబుఁ దప్పిపిదపఁ బరిభక్త యగునాతి త్రిదశవేశ్య." కాశీ. 3, ఆ. ౧౭౧; 2. కుమారి, కూతురు. "ద్వి. కన్నెల నూర్పురఁ గడురూపవతులఁగనియె..." రం. రా. బా. 3౩. పు. వి. 1. మొదటిది. (చూ. కన్నెకయ్యము.); 2. లే.తది. "గీ. పసిడి కుండల నిర్దురాధస్సుఁ దెచ్చి, పోయు... కన్నెలతలకు మునికన్యకాకదంబము..." వార. ౫, ఆ. 3౦. విప్ర. 3, ఆ. ౧౯; 3. కొత్తది. "క...చూకన్నెపాట..." హ. న. ౨, ఆ. ౬2; 4. చిన్నది. (కన్నెమావి. బ్ర.)

కన్నెక. వై. వి. 1. కన్య, బాలిక. "క. ఇలువరు నయు మానుషముఁగలరాజులయొద్దఁగన్నెకలు పుట్టునెడన్..." శుక. 3, ఆ. ౫౨౧; 2. స్త్రీ, ఆడుది. "గీ. ఎన్న నై జేండ్లనైన నాతేండ్లనైన, బిడ్డలను గండ్లు కన్నెకల్ గొడ్డువీగి,పదియు నొకయేటఁ బెద్దలుఁ బదియ నాఱు, నేండ్లు పర మాయు పగుఁ గలి హెచ్చుకళన" దశా. ౧౦, ఆ. ౨3.

కన్నెకయ్యము. ద్వ. వి. (కన్నె+కయ్యము.) యుద్ధారంభము, తొలిపోరు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౨. భార. భిష్ట. ౧, ఆ. ౧౧౦.

కన్నెకలుపు. ద్వ. వి. (కన్నె+కలుపు.) ప్రథమసంగ మము, తొలికూటమి. "నీ. సితభానుఁ డాచార్యు చిగురాకుఁబోడివైః గన్నువైచిన కన్నెకలుపు మరులు." వై. ప. 2, ఆ. ౧౫౧౦.

కన్నెకూర్చి. ద్వ. వి. (కన్నె+కూర్చి.) ప్రథమాను రాగము, తొలివలపు. "గీ. మానసియశశాంక కోమలము తైన, యామిసినమయములుఁ బర్యం కమలును, సాత్తులుగ నొందు పలవంత జన విభుండు, కన్నెకూర్చి ప్రకాశంబు గాక యుండ." వై. ప. ౧, ఆ. ౮౪.

కన్నెకొమర. ద్వ. వి. (కన్నె+కొమర.) చికానొక యోషధి. "నీ...గాడిదగడపర కన్నెకొమర ..." హంస. ౪, ఆ. ౧౦.

కన్నెకోమలి = కన్నెకొమర. (ఆం. పద.)

కన్నెగోరుకోత. ద్వ. వి. (కన్నె+గోరు+కోత.) కన్నెలకు గోళ్లుతీయునంస్కారము. (శ. ర. కన్నె వివాహాయుక్తయై పెరుగుట నిది సూచించును. బ్ర.)

కన్నెతనము. ద్వ. వి. (కన్నె+తనము.) కన్యా త్వము, కన్నియధర్మము, "నీ. సిద్దుర్దము కాదె నీరజాపునిధృతి గలఁచి మానిపెఁ గుంతి కన్నెతనము." శ్రీరాధా. ౨. ఆ. ౧౮౪.

కన్నెది. ద్వ. వి. (కన్నె+ది.) కన్య. (బ్ర.)

కన్నెబా. డే. వి. (కన్నె+బా.) చిన్నబావి. (శ. ర.) నిర్బలకూపము. (బ్ర.)

కన్నెము. డే. వి. కోడిగుండెకాయ. (శ. ర. బ్ర.)
కన్నెరాసి. వై. వి. (కన్నె+రాసి.) కన్యారాశి. (ఆం. పద.)

కన్నెర్కము. ద్వ. వి. (కన్నె+ఁకము.) 1. కన్యా త్వము; 2. వేశ్యకన్యప్రథమరితి. "ద్వి. గణ పిననాడవో కన్నెర్క మిడంగ." పండితా. పురా. ౧౧౫. పు.

కన్నెఱ. డే. వి. (కన్నె+ఎఱ) బా'వము. "రగడ. తరిరుబోడి నీతలఁపునఁ గన్నెఱ, వలదు..." రాజ. చ. ౨, ఆ. ౧౪౯.

కన్నెఱకము. ద్వ. వి. (కన్నె+ఱకము.) 1. కన్యా త్వము. "గీ. కన్నెవయసునఁ గన్నెఱకంబుఁ దప్పి, పిదపఁ బరిభక్త యగునామె త్రిదశ వేశ్య." కాశీ. 3, ఆ. ౧౭౧; 2. వేశ్యకన్యా ప్రథమరితి. "క...ధనగత్తుఁ డపుడు తనచెలి కానికొ, బనిచెను పుష్పనుగంధికి, నొనరఁగఁ గన్నెఱకమునను నొడఁబఱిగెనన్." మల్లా. ౨, ఆ. 3. కాశీ. ౧, ఆ. ౧౪౯.

కన్నెఱుగు. డే. స. క్రి. (కన్నె+ఎఱుగు.) చూచు; తెలిసికొను. (బ్ర.)

కన్నెలేడి. ద్వ. వి. (కన్నె+లేడి.) కన్నియలేడి. య. ౨, ఆ. ౨౪.

కన్నెనరులు. ద్వ. వి. (కన్నె+నరులు) కన్యలకు పల్లె జూడ ముచ్చటగా నుండుధాన్యవిశేషము.

“సీ...గంబూరరాజనాల్కన్నె సరులు.” హంస.

౪, ఆ. ౧౨౮.

కన్నోజే = కన్నోజే. (ఆం. పద.)

కన్నోట. ద్వ. వి. (కన్ను + ఓటమి.) కోవము. (ఇది మొగ మోటవంటిది.) కన్నోటు. “ఆ. మున్ను పలికినట్ట కన్నోట లేక పల్కుటయు...” భార. శాం. ౪, ఆ. ౩౯౨.

కన్నట్టు = కనుపట్టు. “మ. ఉడుమార్గం బఖలాబు... పుల్కడుగంబడ్డనిశాతభద్రముక్తియన్ గన్నట్టై నప్పట్టునన్.” హా. ౨, ఆ. ౨౫.

కన్నండువు = కనుపండువు. “గీ. మండలము లేజ రిల్లం గన్నండుపగుచు... పద్మబంధవుం డుద యా ద్రితై వెలింగె.” శ్రీరాధా. ౪; ఆ. ౧౪౦.

కన్నడు = కనుపడు. “సీ...నవరంబుకుప్పె గన్నడ గొప్పకొప్ప పెట్టు.” శుక. ౩, ఆ. ౩౫౪.

కన్నాప = కనుపాప. (చూ. కనుపాప.)

కన్ను = కనుపు. “సీ. శిర సెత్తుమునిచే లివరున కన్నులు గల్లుబలుకొమ్ము...” దశా. ౭, ఆ. ౧, ఆ. ౨౯.

కన్నుగొట్టు. చే. న. క్రి. (కన్ను + కొట్టు.) ఖండించు, నణకు. (ఆం. పద.)

కన్నెట్టు = కనుపెట్టు. చే. న. క్రి. (కన్ను + పెట్టు.)
1. ఆగాచించు. “గీ. వరుడ సగునాకు నక్షర పురుషునకును, భేది మేమియు లేదు కన్నెట్టి చూడ.” సీతారా. ౨, ఆ. ౧౦౨; 2. కాచు, రక్షించు. “క...సిసొమ్ములు కన్నెట్టుకొని యున్నవారము...” సరసు. ౩, ఆ. ౫౩.

కన్నాము = కనుఁబ్రాము. “శా...రక్షశ్శ్రేణి కన్నా మి...” దశా. ౫, ఆ. ౩.

కన్నెంటి = కనుఁబెంటి. “సీ...పాపురము కన్నెంటి మూగ.” సుద. ౩, ఆ. ౧౯౪.

కన్నాసిగం = కనుమూసిగం. (గంజ.) “సీ... గొకకానిగం గన్నాసిగంత.” చమ. ౩, ఆ. ౪౦.

కన్నొంగు = కనుమొంగు. “మ. సిరి నొక్కప్పుడు కన్నొంగి...” ఆము. ౧, ఆ. ౨.

కన్య. ఉభ. తై. వి. పెండ్లికానిపిల్ల. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౬. విణ. మొదటిది. “సీ. ధృతి గుంతి మద్రభూపతుల నెయ్యపుంగన్య కలనన వాలుం దూపుల జయించి.” రాఘవ. ౧, ఆ. ౭. సం.

వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పెండ్లికానిపిల్ల; 2. పడేండ్లపిల్ల; 3. స్త్రీ; 4. తూతురు; 5. ఒకానొకనాయక; 6. ఒకానొకరాశి; 7. దుర్గ; 8. కలబాదశి; 9. పెద్దయలకీశి; 10. ప్రేంకణముశి.

కన్యక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = కన్య.

కన్యస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిటికెనవ్రేలు; 2. చిన్నచెల్లెలు.

కన్యనుండు. సం. వి. ఆ. పుం. చిన్నకమ్మండు.

కన్యాకుబ్జము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకానొకదేశము. న. ఒకానొకపట్టణము.

కన్యాకుమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గ.

కన్యాదానము. సం. వి. ఆ. న. కన్యన వరున కిచ్చి చేయుపెండ్లి.

కన్యాశుల్కము. సం. వి. ఆ. న. ఉంతువ, బిలి.

కన్యెప్ప = కనుకెప్ప. (బ్రా.)

కన్యెలుంగు = కనుసెలుంగు. (రక్షకుండు.) “క. ఆన్వ యసౌధస్తాభిము, పెన్వగ యుడిగించుమందు పెద్దవయసునం, గన్యెలుంగు సుతుండు...” నువ. ౧, ఆ. ౧౧౨.

కన్యేగు. చే. ఆ. క్రి. (కను + వేగు.) తెల్లవాణు చూడు, తెలతెల్లవాణు. “క. వినవచ్చి దొంగగా యసి, యొనరంగ నొకబొండ్లకొయ్య నుంచిరి కన్యేగిన వెనుకక వెలిసిగిని యచ్చని ననుఁ బొత్తుండురు...” శుక. ౩, ఆ. ౨౦౪.

కన్నోగ. చే. వి. (కను + సోగ) శత్రువైకాల్పము. “సీ. తాటంకరోచులం దఱిమినకన్నోగ మెలఁ కువ లరుచెన మెఱుంగు లీర.” ద్వా. ౩, ఆ. ౧౩౯.

కపటము. సం. వి. ఆ. పుం న. — బ్రహ్మనుగూడ కప్పనది — మోసము, నటనము.

కపటి. సం. విణ. (న. నీ న.) కపటము గలవాడు.

కపటించు. సం. ఆ. క్రి. మోసముచేయు. “క... ఓమినమునికే, కపటింతురె...” సరాహ. ౧౦, ఆ. ౩౬.

కపటికుండు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) కపటి.

కపర్దము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గవ్వ; 2. శివుని జటముడి.

కపర్ది. సం. వి. న. పుం. శివుండు.

కపాటము. సం. = కవాటము.

కపాలపాణి. సం. వి. ఇ. పుం. శివుండు.

కపాలభృత్తు. సం. వి. పుం. శివుడు.

కపాలమాలి. సం. వి. స్. పుం. శివుడు.

కపాలము. సం. వి. అ. పుం. న. 1. కలపుణ్ణ; 2. కుండపెంకు; 3. గుంపు; 4. బిచ్చపుకప్పెర.

కపాలి. సం. వి. స్. పుం. 1. శివుడు; 2. ఒకానొక సంకరజాతివాడు. విణ. (స్. సి. స్.) కపాలము గలిగి యున్నవాడు.

కపాలు. దే. వి. మల్లవిద్యయందలి యొకానొక వినురు. హంస. ౧, ఆ. ౨౦౬.

కపి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. కోతి; 2. పంది; 3. చల్ల మడ్డి; 4. విష్ణువు; 5. సూర్యుడు; 6. ఉసికికళి. 7. పినుగు; 8. కపిలవర్ణము. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆడుకోతి; 2. ఆడుపంది; 3. ఆడేనుగు.

కపింజలము. సం. వి. అ. పుం. 1. చాకకపక్షి; 2. తెల్లతీతువుపిట్ట; 3. కముణ్ణ.

కపికచ్చువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. దూలగొండిళి.

కపితాను. ఆం. వి. (Captain) సేనాపతి; అధికారి. "సీ. సీమమట్టు ఫిరారు చేసి దస్తాల్ వ్రాసి యేతంత్ర కపితాను నెత్తగొట్టె." ఆనంద. పీఠి. ౫౯.

కపిత్థము. సం. వి. అ. పుం. 1. వెలగళి; 2. అభినయహస్తవిశేషము; 3. వెలగపండు.

కపిత్థాస్యము. సం. వి. అ. పుం. కొండ మ్రచ్చు, గోలంగూలము.

కపిరథుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. రాముడు 2. అర్జునుడు.

కపిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కపిలగోవు; 2. ఆగ్నేయ దిశయందలి యాడేనుగు; 3. ఇరుగుడుళి; 4. కలబందళి; 5. మెఱపు; 6. రేణుకళి.

కపిలము. సం. వి. అ. పుం. 1. కుక్క; 2. చిల్లమడ్డి; 3. కపిలవర్ణము; 4. కపిలవర్ణము గలయెడ్డ. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) కపిలవర్ణము గలది.

కపిలాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. శింశుపళి; 2. బుడమళి.

కపిలుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. ఒకానొకముని; 2. కపిలాచార్యుడు; 3. సూర్యుడు; 4. అగ్ని హోత్రుడు.

కపిలై. దే. వి. (త. కపిలై.) 1. మోట. (శ. ర. వా.) 2. రూనికతాయి. "సీ. సరిగా జగన్మసంచము

లోడ నొకవంక తూనిక వచ్చినదొడ్డకపిలై."

వరాహ. రా. ఆ. ౧౯.

కపిలూహము. సం. వి. అ. న. ఇత్తడి.

కపివల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గజపిప్పలి.

కపిళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిన్నయెఱ్ఱపీచు; 2. ఒకానొకదేవత; 3. ఒకానొకనది; 4. బండిగురు మెదళి.

కపిశము. సం. వి. అ. పుం. 1. ఎఱుపు నలుపు కల సిసరంగు; 2. నలుపు పసుపు కలసిసరంగు; 3. చిల్లమడ్డి న. ద్రాక్షమద్యము. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. ఎఱుపు నలుపు కలసిసరంగు గలది; 2. పసుపు నలుపు కలసిసరంగు గలది.

కపిశీర్షము. సం. వి. అ. న. 1. కోతితల; 2. కోట కొమ్మ; 3. మదురు.

కపీతనము. సం. వి. అ. పుం. 2. ఆంధాళముళి; 2. కలుజువ్విళి; 3. దిరిసెనముళి; 4. రావిళి; 5. బిల్వముళి; 6. పోకళి.

కపుడు. సం. వి. అ. పుం. పరుణుడు. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) నీరు త్రాగువాడు.

కపురము. వై. వి. (సం. కర్పూరః) కర్పూరము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౨. వసు. ౨, ఆ. ౧౧౬.

కపురు. దే. వి. శోభ, సాగసు. "చ. అపుడు ప్రభావతీరమణి...లతాకృతిం, గపురు వహించి వచ్చిన..." శుక. ౨, ఆ. ౧౪౩; ౪౫౯.

కపాతపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇంటిముందుచూరునం దేర్పఱచిన పావురపుగూడు.

కపాతము. సం. వి. అ. పుం. 1. గువ్వ; 2. పావురము; 3. పక్షి; 4. పావురపురంగు; 5. అభినయ హస్తవిశేషము. "శ్లో. ప్రజామే వినయే తాల ఘోలే శంభునిరూపణే కింకరోమితి వదనేధ్యానే చాఽంజలి రుచ్యతే. కపాత స్మకరోక్షేయ ఖ్లిప్త మూలాగ్ర పార్శ్వతః." అభినయదర్పణమ్. శ్లో. ౪౩౨. ౪౩౩.

కపాదా. దే. వి. పెద్దవిల్లు, బలువగువిల్లు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౨.

కపాలము. సం. వి. అ. పుం. గండము, చెక్కిలి. స్వకపాలకల్పితము = తనబుద్ధివలన స్వయముగా గల్గించినది.

కప్పు. దే. వి. (క. కప్పె.) మందుకము. (ఉరుగు
కప్పు, చిరికప్పు, బోదురుకప్పు, తలకప్పు, రాచ
కప్పు, మొ. ఇందలిభేదములు.) “ఆ...కప్పుల
గాచి యెలుక పాముగలికి బుచ్చె” ద్వా. ౪.
ఆ. ౧౨౧. “చ...పాండవపక్షపాలి నీ, మన
మటు గాన నెప్పుడును మాదెనఁ గప్పయెలుంగు
బామవై, యొనికి యెఱుంగ వచ్చె...” భార.
ద్లో. 3, ఆ. ౧౦2. (కప్పయెలుంగుబామ.
ఇది గోముఖవ్యాఘ్రముపండిది.) సా: కప్పకాటు
బాచనపాటు “గీ. బ్రహ్మ కప్పకాటు బాచనపా
టును, లేకయుండఁ జేసె...” ద్వా. ౪, ఆ. ౧3౦.
కప్పకుంపు. దే. వి. (కప్ప+కుంపు) కప్పపొక్కు,
పొడగా కాళ్లు కాలుటచే నేర్పడుబొబ్బ.
(శ. ర. వా.)

కప్పచిప్ప. దే. వి. (క. కప్పెచిప్ప) ఆచిచిప్ప, శం
బూక. ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౧.

కప్పటము. దే. వి. (కప్ప. ధా.) కప్ప, మూత. (ప్రా.)

కప్పడము. వై. వి. (సం. కర్పటక. క. కప్పడం.)

1. వస్త్రము, బట్ట. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౧; 2.
చినిగినబట్ట, జీర్ణవస్త్రము. “క. కడవసములు
గోలలుగ గప్పడములు వీరధనంబు...” భార.
ఆది. 2, ఆ. ౨౨౫. పారి. ౨. ఆ. 3౫; 3.
వైబట్ట. “ద్వి. వట్టులగుప్పసమును బట్టుగప్ప
డము.” పండితా. మహి. ౧3౧. పు.

కప్పడికంబళి. దే. వి. ఒకరకపుంకంబళి. “ద్వి. గడ్డె
కంబళ్లు గప్పడికంబళ్లు” పండితా. పర్వ. 3౪౬. పు.

కప్పడీడు. ద్వ. వి. (కప్పడము+కూడు) — దాస
చిహ్నముగఁగట్టిన వస్త్రములగల — భక్తుడు.
“ద్వి. చెలంగి నానాదేశముల కప్పడీలు, కలకలం
బుగ గముల్ గట్టి యేలేర.” పండితా. పర్వ.
3౯౧. పు.

కప్పతాళము. మి. వి. (కప్ప+తాళము.) ముద్ద
బీగము. (శ. ర. ప్రా.)

కప్పనాగురు. దే. వి. (కప్ప+నాగురు.) చిఱుకప్ప
కాటుచే పనులకుఁ గలిగెడురోగవిశేషము. (చూ.
కప్పనావురు.)

కప్పనావురుకప్పనాగురు. “ఆ. నరిడి పుప్పు కప్పనా
వురు కడుపుఁద...” హరి. పూ. ౬, ఆ. ౪౫.

కప్పము. దే. వి. 1. పప్పు, ప్రజలు రాజునకు
చెల్పించుసాము. “నీ...పరమండలంబుల ధరణి
వతుల, నదిమి కప్పంబుల మదముతోఁ గొను
చును...” భార. ఆది. ౧, ఆ. 2; 2. కానుక,
సామంతులు ప్రభువుల కిచ్చుబహుమతి. “మ.
గజతాఘోటకహోటక ప్రముఖముల్ గప్పంబు
లాప్పింపుచున్, విడితారాతులు మ్రొక్క...”
హరి. పూ. ౧, ఆ. ౧౬.

కప్పరపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కప్పరము+పడు.) సంభి
మమందు. “క. చెప్పిన సంతయు విని నే.
నప్పుడు తల యూచి యవ్వహాదేవిమొగం,
బొప్పార జూచి నవ్వి నఁ, గప్పరపడి నన్ను
బలికె”... విష్ణు. నా. ౧, ఆ. ౨౦౬. జై. ౫,
ఆ. ౧౯3.

కప్పరపాటు. ద్వ. వి. (కప్పరపడు. ధా.) సంభి
మము, తొట్టుపాటు. “ఉ. కప్పరపాటుతో
నతనిఁ గన్గొని...” రంగా. ౧, ఆ. 2౦. భాగ.
౬, స్కం. 33౨, ౧౦, స్కం. పూ. ౨౪.

కప్పరము. దే. వి. సంభిమము, తొట్టుపాటు.
(చూ. కప్పరపడు, కప్పరపాటు.)

కప్పలి. దే. వి. (త. కప్పల్.) ఓడ, నౌక. “నీ. విర
హంబురాశి దాటి రథాంగములు బోరగిలఁ నిడ్డ
పసిడికప్పలి యనంగ.” పరమ. 3, ఆ. ౨౮౦.
“క. కప్పలితీరునను దేరు కదలక నిలిచెన్.” శుక.
౨, ఆ. ౧౧

కప్పారు. దే. ఆ. క్రి. (కప్ప+ఆరు.) నల్లపడు
“నీ. కప్పారు చేణువు గమలా వైదింబంబు రాహు
మండలమునఁ రమణఁ గప్ప.” భార. భీష్మ. ౧,
ఆ. ౨౪౨. “ఉ...కచాగ్రతలంబులతోన యారు
గప్పారె...” శు. సం. 3, ఆ. ౨౪.

కప్పి. దే. వి. గిలక, యంత్రవిశేషము. (ప్రా.)
కప్పికోల. దే. వి. ఒకవిధముగకోల, బాణవిశేషము.
“గీ. కప్పికోలల నాతండు దుష్టిపదుపు, నొడల
నరుణాంబు బిందువుల్ వొడమఁజేయ.” సాంబో.
3, ఆ. ౧2.

కప్పిడు. దే. న. క్రి. (కప్ప+ఇడు.) కప్పిపుచ్చు,
దాచు. “క. కప్పిడఁగ నేల యొప్పుమి, నిప్పుడ
యెఱింగింపు కలిగెనేని మహాత్మా.” శేష. ౪, ఆ.
3౮.

కష్టిపుచ్చే = కష్టిడు. “గీ. కల్లతనములు పలు
మాఱు గష్టిపుచ్చు.” కాశీ. ౪, ఆ. ౯౦. నైష.
౧, ఆ. ౮౪.

కష్టిరి. దే. వి. (కష్ట+ఇరులు.) 1. కొంచెపాటి
చీకటి. (శ.ర. ట్రా.); 2. నలుపు. “గీ. గురుకు
చంబులు వై బచ్చనరలు వాటి, తుదల గష్టిరి
వొలుపార: గడిసి వలిసె.” కు. సు. ౧౦, ఆ. 3౮.

కష్ట. దే. అ. క్రి. క్రమ్ము, వ్యాసించు. “చ...విష
ముచ్చిల్లి నల్లడలను విచ్చులింగములు గవ్వంగ
బచ్చన...” భార. ఆది. ౨, ఆ. ౧౫. స. క్రి.
1. మూయు. “నీ. కరతలయుగళి వక్త్రములు
గవ్వక...” కాళ. ౨, ఆ. “క...వాణి యనం,
గలవాకిలి యట్టిబుధుడు కప్పంజాలున్.” భార.
కాం. ౫, ఆ. 3౨౨. ౪; 2. దాచు. “ఉ.
చెప్పుము...ఏమియుం, గవ్వక...” వరాహ.
౧, ఆ. ౯౦; 3. ఆచ్ఛాదించు. “నీ. పులి
కళాసంబు గవ్వదురు పాఱంగ మీద విద్యా
ధరాంగనా విట గణంబు.” హర. ౫, ఆ. ౧౦;
4. చుట్టునుండు. “క...సకియలు తన్, గవ్వ
కొని వెంట రాఁగా...” సా. 3, ఆ. ౪3. వి.
1. నలుపు. “నీ. ధవళాక్షితొంగలి తఱచు తెప్పల
చెన్నక పుచుచీకటి గవయుడేర.” భార. విరా.
౨, ఆ. 32; 2. చీకటి. “చ. తనబయిరాజు
రా వెనఁ బతంగుండు కాలవకార్తి నేగుచో,
మునుకొని కవ్వచూడయును ముట్ట...” హ. స.
౪, ఆ. ౫; 3. దంతక్షతము. “చ...తా,
మరకొమరాలు మాటె నళిమండలిపేటి కవ్వ
లన్నియున్.” హ. స. ౪. ౮; 4. ఆచ్ఛాదనము.
(శ. ర.); 5. ఇటివైకవ్వ. (శ. ర.) విణ. నల్ల
నిది. “గీ. ఉప్పురముచేర నొప్పెడుకవ్వట
నటి, నుప్పలి...” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౫౫.

కష్టగుత్తుకపుల్లు. దే.వి. (కష్ట+గుత్తుక+పుల్లుగు.)
నీలకంఠము, నెనులి. “నీ. కష్టగుత్తుకపుల్లుగ
ములపెల్లు దొలంగె...” అచ్చ. కిష్కిరి. ౬౯.

కష్టగుత్తుకవాడు. దే. వి. (కష్ట+గుత్తుకవాడు.)
నీలకంఠుడు, శివుడు. “నీ. కష్టగుత్తుక
వాడు...” అచ్చ. బాల. ౧3, ఇట్టే: కష్ట
మెడవలలి. అచ్చ. సుం. ౧౪.

కష్టఁదెరువరి. దే. వి. (కష్ట+తెరువు+అరి.) కృష్ణ
వర్ణ, అగ్ని. (శ. ర.)

కష్టఁదెరువుజాణ. ద్వ. వి. (కష్ట+తెరువు+జాణ.)
కష్టఁదెరువరి. “గీ. నివృత్తులు వెట్టి రవులింపఁ
గవ్వఁదెరువుజాణ మంటలు వెదవల్లఁ జాగె
మిగుల.” అచ్చ. సుం. ౧౬౬. ఆం. సా. దేవ.
౧౮.

కష్టఁద్రోవదొర = కష్టఁదెరువుజాణ. “ఉ...వేడి
వేలునా, నొప్పెడుకష్టఁద్రోవదొరయున్...”
సమీర. ౨, ఆ. ౧౦౫.

కష్టఁద్రోవరి = కష్టఁదెరువరి. సాం. వి. దేవ. ౧౨.
కష్టకొను. దే. అ. క్రి., స. క్రి. (కష్ట+కొను
స్వార్థమున) క్రమ్ము, వ్యాసించు. “క. ఒప్పనితమ
కము చిత్తముగ గవ్వకొనుట నుత్తలంబు గదు
రఁగ...” భార. విరా. ౨, ఆ. 3౬. దశా.
౨, ఆ. ౬౦. స. క్రి. దాచు, మఱుగుచేయు.
“నీ. కష్టకొనేల బంగారమా పువుబంతు లవి
సువర్ణలతోడయములు నుమ్ము.” కవిరా. ౧, ఆ.
౮౧.

కష్టటిల్లలు. దే. వి. (కష్ట+ఇల్లలు.) కాశీ. వేంక.
దేవ. 2. ఇట్టే: కష్టటైదువ.

కష్టటెరవుదారి. ద్వ. వి. అగ్ని. (ఆం. పద.)

కష్టటేటిగొంగ. దే. వి. (కష్ట+టిటిగొంగ.) బల
రాముండు. వేంక. దేవ. ౨౧.

కష్టడు. దే. వి. కష్ట. ఆచ్ఛాదనము. (శ. ర.)

కష్టదెంచు. దే. అ. క్రి. (కష్ట+తెంచు స్వార్థ
మున.) క్రమ్ము. “ఉ. ఉఱుముచు నెల్లెడు
బిడుగు లుగ్గగతిం బడఁ ఘోరమూర్తియై, యఱి
ముఱి గవ్వదెంచు విలయాశ్రము చాడ్చున
...” భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౮౯.

కష్టబల్ల. దే. వి. (కష్ట+బల్ల.) ద్వారముమీది
పలక. (శ. ర.)

కష్టమల. దే. వి. (కష్ట+మల.) కాటుకకొండ,
అంజనపర్వతము. (శ. ర.)

కష్టమేనిగాము. ద్వ. వి. (కష్ట+మేని+గాము.)
శనిగ్రహము. (శ. ర.)

కష్టముత్తైదువ. ద్వ. వి. (కష్ట+ముత్తైదువ.) గౌరి.
పార్వతి. సాం. వి. దేవ. ౬.

కప్పురగండము. వై. వి. 1. కర్పూరపువాసన; 2. కర్పూరమిళితచందనము. “నీ...కప్పురగండ మొఱపు నెఱవ.” ఉ. రా. 2, ఆ. ౨౪౪.

కప్పురగండి. వై. వి. (కప్పురము+గండి.) కర్పూరమువంటిపరిమళము గలస్త్రీ; స్త్రీ. “ఉ... నందుని ముద్దుజెల్లె లా, కప్పురగండి రాధ యను కన్నయ...” రాధా. ౧, ఆ. ౧౨. చంద్ర. ౪, ఆ. ౧౬౬.

కప్పురపుటనటి. ద్వ. వి. (కప్పురము+అనటి.) కర్పూరకదళి. ఉ. రా. ౬, ఆ. ౨౪. నీని రూపాంతరములు: కప్రపుటనటి. పను. ౧, ఆ. ౧౩౯. కప్రపనటి. య. ౪, ఆ. ౨౮.

కప్పురపుబెండ. ద్వ. వి. (కప్పురము+బెండ.) గంధ మూలము, ఒకరకపుబెండ. (శ. ర.)

కప్పురపువంగ. ద్వ. వి. (కప్పురము+వంగ.) కూట వార్తాకి, ఒకరకపువంగ. (శ. ర.)

కప్పురబోగి. వై. వి. (కప్పురము+బోగి.) సస్యవిశేషము. “ద్వి. పాలుపు నైహినక కప్పురబోగి వేగె.” విష్ణు. పూ. 3. ఆ. (శ. ర.) బ. ధాన్య విశేషము. (వృత్తియం చేకవచనాంతము.) “ఉ. కప్పురబోగి వంటకము..., ఒప్పులుగా భుజించి...” భీమ. ౨, ఆ. ౧౩౯.

కప్పురమద్ది. ద్వ. వి. (కప్పురము+మద్ది.) ఒకరకపు మద్ది. పి. శకుం. ౨, ఆ. ౧౪.

కప్పురము. వై. వి. (సం. కర్పూరక. క. కప్పుర.) కర్పూరము. (వృత్తియందు హల్లు పరమగుచో ‘ము’వర్ణలూపము వికల్పము. ఉదా: కప్పురగండము, కప్పుర వీడెము మొ.)

కప్పుతాయి. దే. వి. (కప్పు+తాయి.) నీలమణి, నీలము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౭౮. సాం. ని. స్థా ౬౧.

కప్పువేల్పు = కఱివేల్పు. సాంబో. ౧, ఆ. ౧౧౪. కప్పెక్కు. దే. ఆ. క్రి. (కప్పు+ఎక్కు.) నల్లనగు. “క. కొప్పును రోమావళియును, గప్పెక్కును... యావన మైనన్.” వరాహ. ౯, ఆ. ౧౦౦.

కప్పెట. దే. వి. ఒకజాతిపక్షి. “నీ. పంగపండును గోరుపంక కప్పెట...” నుడ. 3, ఆ. ౧౯౪.

కప్పెర. వై. వి. (సం. కర్పూరక. క. కప్పరై.) 1. కపాలము, పుష్ట. “చ. కఱచినపీనుగున్ వెడద

కప్పెరయున్ మొలక బచ్చితోటలున్.” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౨౬. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౩; 2. భిక్షాపాత్రము, బిచ్చపుగిన్నె. “చ. కరమునః బట్టి భిక్షగొను కప్పెర గొప్పది గాదు మానె: డో,టరుడు...” చెన్న. ౪, ఆ. ౨౮౯. హర. ౪, ఆ. ౪౪; 3. హసంతి, మంపటి. “గీ. ఆనుచు నబ్బూసురుం డెంచువంతలాన, సురియ నిప్పులు రాలు కప్పెరయు మొగము, మీఁద మనీబొట్టు మించ నప్పెలత రాంగ.” శుక. ౨, ఆ. ౧౯౨. కప్రము = కప్పురము. “చ...కప్రపున్, వలపులు మీఱ...” ఆము. ౧, ఆ. ౭౧. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౨.

కప్రములక. ద్వ. వి. (కప్రము+ములక.) కప్పుర పువంగ. (శ. ర.)

కఫము. సు. వి. ఆ. పుం. క్షేప్తము, తెమడ. కఫారి. సు. వి. ఇ. పుం. 1. సాంటి; 2. మిరియూలు.

కఫి. సు. విజ. (ఫ్. నీ. న్.) కఫరోగి.

కబంధము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. కడుపు; 2. మబ్బు; 3. సముద్రము; 4. ధూమకేతువు. “గీ. అర్కు నుడయాస్తమయములయందుఁ గృష్ణకాంతి ఘోరకబంధంబు గప్పజొచ్చె.” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౧. (కబంధాస్తమయే సుర్యం కబంధైః పరి వాతమ్. అని మూలము.) పుం. న. తలతెగి పోయినను త్రుట్లెడుమొండెము, అట్ట. న. జలము.

కబంధుడు. సు. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకానొకరాక్షసుడు; 2. రాహువు.

కబరము. సు. వి. ఆ. పుం. న. 1. ఉప్పు; 2. పులును. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. మిశ్రము; 2. నానా వర్ణములు కలది.

కబరి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కొప్పు; 2. ఖర పుష్ప.

కబళనము. సం. వి. ఆ. న. కబళించుట, మ్రింగుట. కబళము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. అన్నము మున్నగువానిముద్ద; 2. మత్స్యవిశేషము.

కబళించు. సం. స. క్రి. 1. మ్రింగు, తిను; “క... తద్ధాత్రంబున్. క...కుక్కపడుపు వెసుకకున్, జడిసెఁ గబళింప నొల్లక...” భార. కాం. 3, ఆ. ౪౧౮. (శ. ర.); 2. నశింపజేయు. “నీ. కైరవాకరములగర్వంబు కబళించి...” మార్క.

అ, ఆ. ౧౮౯; ౩. కడుపురం బెట్టుకొను; జయించు. “ఉ...భీష్మనా, జిం గబళించి పాండవులు జృంభికవిక్రమశీలం బొల్పుటన్.” భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౧౭; 4. పట్టుకొను. “సీ. అంగుళంబుల నల్ల నలకలు గబళించి కెమ్మైవి యాని యెక్కింతు: గాయ్వు.” భార. విగా. అ, ఆ. ౩౧౦; 5. అంతర్గతముగాఁ జేయు; మించు. “క. ఘనతర గర్వాధ్వనులును, ఘనపథ మఖిలంబుఁ దూటుకట్టెడుతూర్పు. స్వనములునుం గబళించుచు, ననిలతనయునిహనాద మడరెం బెలుచన్.” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౨౩౬.

కబాడము. దే. వి. అంకమువలె: గట్టి యెడ్డమీఁద పేసి తెచ్చెడుకనపు మున్నగువాని జుటమోపు. (శ. ర.)

కబాయి. దే. వి. (హిం. కబా. క. కబాయి. త. కపాయ్.) అంగీ. “సీ. నవపుష్పవనము నానా మణిల్ గుచ్చినపచ్చపట్టుఁ గబాయిబాగు నెఱువ.” కళా. ౫, ఆ. ౧౭౯.

కబాయి = కబాయి. “రగడ. చాదరలు మైతిణులు చక్కనికబాయిలు.” హంస. ౫, ఆ. ౩౫౬. (శ. ర. పా.)

కబురు. దే. వి. (హిం. కబర్.) 1. వృత్తాంతము; సంగతి. ఆం. భా. తృ. ౫౩; 2. దంభము, బడాయి. ఆం. భా. తృ. ౫౩; 3. విశేషము, శ్రోత్రసంగతి. “క. విగంధర్వపురంబున, కేగన్ మిముఁ గంటి కబురు లింలే నెలవా, వేగమునఁ బోయి వచ్చెద...” పార్వ. అ, ఆ. ౧౭౩.

కబోది. దే. వి. అంధుడు. (త్రా.)

కబ్బపుఁగూరుపరి. ద్వ. వి. (కబ్బము+గూరుపరి.) కావ్యకర్తకవి. “క. అని యెల్లవేల్పులను, దే రొని కబ్బపుఁగూరుపరులగుదని గడంకన్, గొనియాడి...” అచ్చ. బాల. పీఠి. ౧౨.

కబ్బపుఁగూర్పరి = కబ్బపుఁగూరుపరి. “గీ. బంట్లు కబ్బపుఁగూర్పరుల్...” సీలా. అ, ఆ. ౪౯.

కబ్బపుఁజేతరి = కబ్బపుఁగూర్పరి. సాం. ని. మాన. ౬.

కబ్బము. వై. వి. (సం. కావ్యమ్. ప్రా. కబ్బమ్. త. కాప్పియమ్) కావ్యము; ప్రబంధము. “చ... జిహ్వీకా, కిసలయతూలికం గొని లిఖింతురు

కబ్బము...” భీమ ౧, ఆ. ౧౨. వరమ. అ, ఆ. ౨౩౪.

కబ్బముప్రోయాలు. ద్వ. వి. (కబ్బము+ప్రోయాలు.) సరస్వతి. “సీ. గిబ్బడాబ్బారగుండు, కబ్బంబుప్రోయా...” అచ్చ. యు. ౫౬౨.

కబ్బాయి = కబాయి. “ద్వి... పేలు, కబ్బాయి కబ్బాయి గొమ్మంచు నొసగి.” ద్వ. వరమ. ౬, ఆ. ౪౮౨. పు.

కబ్బి. దే. వి. మోసము. (త్రా.)

కబ్బిలి. దే. వి. శౌండికుడు, కట్టు విక్రయించు వాడు. (శ. ర.)

కమండలము. వై. వి. (సం. కమండలు. క. కమండల) కమండలువు. “చ... సానిరై, యొప్పుకమండలంబు...” హంస. ౫, ఆ. ౧౨.

కమండలువు. సా. వి. ఉ. పుం. న. సన్నాగ్గులు గాని బ్రహ్మచారులు గాని ఉపయోగించు ఒక విధపు జలపాత్రము. ఉ. పుం. 1. జువ్వీ; 2. నాలుగుపాదములు గల ఒకానొకజంతువు.

కమటము. దే. వి. అగసాలెనానికుంపటి. “చ. కమటము కట్టెనంచి యొగట్టును...” హంస. అ, ఆ. ౧౮౧. “గీ. సమయనాడింధమాగ్రణి. సాంధ్య రాగ, విమలశిఖ మింటితాకమటమునఁ గాచి.” రా. వి. ౪, ఆ. ౪౨.

కమతము. సా. వి. ఆ. పుం. 1. తాచేలు; 2. వెడరు; 3. అందుగు. 4. తాచేటియొముక. న. మునిభిక్షపాత్రము. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) పొట్టిది.

కమతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆడుతాచేలు, ధులి.

కమతకాడు. దే. వి. (కమతము+కాడు.) సేద్య గాడు. ఆం. భా. ద్వ. ౨౨౯.

కమతము = కమృతము. (చూ. కమతీడు.)

కమతీడు. దే. వి. (కమతము+కాడు.) సేద్యగాడు. “సీ. వెదురుచేత్ కలపు దీసి దినంబుఁ గాపాడు కమతీలు మా కేకలములు నమ్ము.” సా. ౧, ఆ. ౭౩.

కమతుడు = కమతీడు. సేవకుడు. (రావణుడు.) “గీ. వాసవాదులఁ గమతులఁ జేసికొనియె.” రామా. ౮, ఆ. ౮౫.

కమనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కోరడగి నది; 2. మనోహరమైనది.

కమనుడు. సం. వి. ఆ. పుం. మన్మథుడు. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఇచ్చ గలవాడు; 2. కాముకుడు; 3. అందగాడు.

కమరి. దే. వి. కమరు, ఒడ్డాణము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౦.

కమరించు. దే. స. క్రి. (కమరు ధా. ప్రే.) అసూయమొకటిగించు. “క. మున్నింద్రప్రస్థాబున, నున్నతిమెయి ననుజతనుజ యుక్తంబుగ నీ, వున్నతెఱుగు దుర్యోధను, కన్నులు గమరింప నతడు కడు వగ నొందెన్.” భార. శాం. 3, ఆ. ౧౨౮.

కమరు. దే. ఆ. క్రి. (క. కమరు.) 1. కాలు, దిగ్గమగు. “క. కని దానిచుట్టు మండెడు, ననలంబును జూచి తన్నహ త్రరణిహృత్, దనికెన నెఱకలు గమరునొ, యనుతలపున...” భాగ. ఆను. ౧, ఆ. ౨౪౯; 2. ఎండు, తుష్కించు. (చూ. కమరులువోవు.); 3. కాగు, తృప్తమగు. “నీ. ఎఱ్ఱగార గాఁగిన యనుపకంబములతోఁ గట్టిన గమగమఁ గమరునాది.” దశ. 3, ఆ. ౧౬; 4. వాడిపోవు. “గీ. తీయవిలు చీనుగమి దొల్చి తినియేనేనిఁ, బొదలు నావేడియూర్పులఁ బువ్వుఁదేరు, కమరెనే బట్టబయ లగు గర్వరేఖ.” పిన. శశం 3, ఆ. ౧౯౦; 5. ఉడికిపోవు, కరగ. “చ. కమరె నశేషకోకినద కైరవపంక్తులు వైవలంబులన్.” భార. ఆది. ౪, ఆ. ౨౬౬; 6. అణగు, జీర్ణమగు. “క. బడబాగ్నస్త్రి నలొగస్తుల్లు, కుడిచినకుడు పఱుగఁ జేసి కుశల ప్రదులయ్యెడు మాకు ననుచు వలచే, గడపు నిమిరి చదువ గట్టికండ్లుం జరుగున్.” విశ్వా. ఆచా. ౮౨; 7. అసూయమొకలుగు. (చూ. కమరించు.) వి. 1. కాలినకంపు. “నీ. కమరును నార్తనాదములును బెట్టు గ...గీ...వరగె, నద్దు తోడ్పవం బైవహుసనంబు.” భార. ఆశ్ర. ౨, ఆ. ౧౫౧; 2. ఒడ్డాణము. “గీ. లజ్జ యెఱుంగని కటిమండలంబుమీఁద, వలంద వజ్రాలకమరు గర్వంబు సూచ.” కాశీ. 3, ఆ. ౨౪౦. 2, ఆ. ౫.

కమరుచే = కమర్చు. (శ. ర.)

కమరులువోవు. దే. ఆ. క్రి. (కమరులు+పోవు.) ఎండు, తుష్కించు. “క. ధారాగృహమున నుండిన, నీ రెంతయు నింకె గొలని నీరులతోనం, భోరుహ కదళీసహ, కారంబులు గలయఁ గోడు గమరులువోయెన్.” కు. సం. ౫, ఆ. ౧౬౯.

కమర్చు. దే. ఆ. క్రి. కందు, (కోపమున) కమరు. “గీ. భీముఁ డిచ్చుడు గమర్చినమోముతోడ, విదురవదనంబుఁ జూచుచుఁ బెదవు లదర.” భార. ఆశ్ర. ౧, ఆ. ౧౦౯. స. క్రి. (కమరుధా. ప్రే.) కమరుచు, కమరుఁడేయు. (శ. ర.)

కమల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. లక్ష్మీదేవి; 2. ఉత్తమ స్త్రీ; 3. ఒకానొకఫలవృక్షము. కమలచ్ఛదము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. తామరరేకు; 2. రాపులుగు.

కమలజుడి. సం. వి. ఆ. పుం. కమలచ్ఛదము, బ్రహ్మ. కమలము. సం. వి. ఆ. పుం. స. సారసపక్షి. పుం. శివుని పతియట్టి; ఒకజాలిలేడి. స. 1. తామర; 2. ఎఱ్ఱతామర; 3. నీరు; 4. బాగి; 5. మందు; 6. కడుపులా నొక ప్రక్కనుండు యెఱ్ఱనిమాంసము; 7. కత్తియొఱు.

కమలవనము. సం. కమలవందము. నిర్వ. ౮, ఆ. ౪౪. కమలవందము. సం. వి. ఆ. న. కమలసముదాయము గలది—తామరకొలను. “అ. ఇట్లు కమలవంద మిక్కడక్కడవడ, నభిమతప్రకారహారిలీల, గేలి నలిపి...” నిర్వ. ౮, ఆ. ౬౪.

కమలాకరము. సం. వి. ఆ. పుం. తామరకొలను. నిర్వ. ౮, ఆ. ౪౧.

కమలాక్షుడు. సం. వి. ఆ. పుం. విష్ణువు. విణ. (అ. ఆ. అ.) పద్మములవంటి కన్నులుగలవాడు. కమలాపుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. విష్ణువు; 2. సూర్యుడు.

కమలాలయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లక్ష్మీ.

కమలాననుడు. సం. వి. ఆ. పుం. బ్రహ్మ.

కమలించు. దే. ఆ. క్రి. కుఱుఁచు, విడుచు. “ప. అనిన నట్టిదివ్యవచనంబులు విని నమ్మి రతి మరణ పరిచ్ఛేదంబు విచ్ఛేదంబు చేసి పతిం దలంచి కమలించి.” కు. సం. ౫, ఆ. ౯౮. స. క్రి. (కమలుధా. ప్రే.) కమలఁడేయు, కందఁడేయు. “నీ. కమలించె గాక యంగజవిరోధికోధిఁ

దల కెక్కడ జాలెనేహలవాలంబు.” వసు. ౪, అ. ౨౯.

కమలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తామరతీగ; 2. తామరతంపర; 3. తామరకొలను. “క...పతియు నాతియు, నిలిచి పొలిచి రవుడు కమలిసీతట భూమిన్.” నిర్వ. ౮, అ. ౬౫.

కమలు. దే. అ. క్రి. 1. కందు. అ. భా. తృ. ౯౯; 2. కాలు. “మ. ఇనచండాంశులం బక్షముల్ కమలి యే నెచ్చటికిం బోవలే, కునికిన్...” భా. రా. కిష్కిం. ౭౧౦. వి. వైపర్యము, విన్నదనము. “నీ. కాళికావిభునిడాకాలితాటి పులకమలు చేరని నాటి కుముదహితుడు.” విన. శకుం. ౧, అ. 3౯.

కమలుచే. దే. స. క్రి. (కమలుభా. ప్రే.) కింఠించు, కాలిచ్చు. ప్రబంధ. ౨౧౦.

కమల్పు = కమలుచు.

కమలోత్తరము. సం. వి. అ. ని. కుసుంభము, కుసుమ పువ్వు.

కమసాలవాడు. వై. వి. లోహకారుడు. (శ. ర.)

కమసాలి = కమసాలవాడు. (వా.)

కమాను. దే. వి. (హిం. కమాన్.) 1. విల్లు. “ఉ... కనపక్షిపాలాడు...ఎన్న సాటి యగు బంగరు గట్టుకమానుపాడుమా, నారికి...” చం. రా. ౧, అ. ౫౬; 2. ప్రయాణము. (శ. ర.); 3. వడవ నడపుసాధనము. ఉదా:...వడవకమాను. (వా.)

కమామిను. హిం. వి. 1. వ్యవహారదక్షత, (ప్రా) 2. కాలము. (ప్రా); 3. విశేషము. (వా.)

కమి. దే. వి. 1. కబళనము. “నీ. కమి యనగా నొప్పున గబళనంబు. అం. భా. ద్వి. ౨౬౦; 2 = కమికిలి. “నీ. కాంతాజనంబులు కమియార నిడుదు రేపురములో మత్కాలపుణ్యభిక్ష. భీమ. 3, అ. ౭; 3. తృప్తి. “ఉ...ముద్దుమో, ముం గమియార ముద్దిడుట ముజ్జగ మేలగు గాక యుండునే.” కవిక. ౧, అ. ౪౦.

కమికిలి. దే. వి. కట్టిలి. పాణివిశేషము. అం. భా. ద్వి. ౧౪౧. “చ. కమికెడు గుబ్బచన్నుల గవ...” రా. వి. 3, అ. ౮౮. “అ...కమికెడన్నమైన...” ద్వా. ౬, అ. ౧౦౧. ద్వా. ౨, అ. ౧౭౪.

కమిచి. హిం. వి. కమిచి. “క. చనుగవ ఘనమో జఘనము, ఘనమో యని నడిమిచక్కిల గమిచి విధి కరంబున దూచె దీని గా కిట్లును పడునె వఖలపేర నంగుళిరేఖల్.” వైష. ౫, అ. ౧౬; 2. ఊడలబెరుగు. “గీ. కపివరుడు పర్వతం బులు గమిచి తెచ్చి, కుప్ప లిడగీలి...” హంస. ౫, అ. ౧౦; 3. కొఱుకు. “నీ. తమి దొలంకగ సామగమిచిన చిగురాకు జెలువున కిచ్చుకొయిల వెలంది.” చంద్ర. 3, అ. ౯౨; 4. మ్రంగు. “నీ...పక్షిస్వామిగతం బుళిందకేణి గమిచి కమిచి.” స్వా. ౪, అ. ౧౧౩. 5. చేర్పు, కూర్పు. “చు...అ, ననపద్మంబు ముఖంబునం గమిచి మేనం జొచ్చు గాకుండ మెత్తన కామాం

కమిచి. హిం. వి. కశము, కొరడా. (ప్రా. చా.) కమిటీ. అం. వి. (Committee) సంఘము, ఏదే నొక పనిచేయ నేర్పడిన సంఘము.

కమిత. సం. విణ. (ఋ. ప్రే. ఋ.) కాముకుడు.

కమియు. దే. అ. క్రి. 1. కవియు, వైబడు. “నీ.

కమియునుద్ధతవారణము ద్రిప్పు నేనదాచార ధౌరేయుహంకారరవము.” భాను. ౧, అ. ౨; 2. నలగు, క్షతమగు. “క. కనలి నిశాచరికే లు, క్షున్నం గమియుగం బట్టి భీతిగనం దిగిచి వడిన్.” భా. రా. సుం. ౮౪; 3. మాగు, మిక్కిలి పండు. “చ...దోరపండులుం, గమిసినపండు లున్...” హరి. పూ. ౬, అ. ౮౨. (శ. ర. పా. ‘కమిచిన’ పాఠాంతరము); 4. అతిశయించు,

పూర్ణమగు. “గీ. కమియ నిచ్చిన గేదంగిన్నె పువ్వు. “వైష. ౧, అ. ౯౧. 5. క్రమ్ము, సాంద్ర మగు. “చ...చెలువ కనుంగవం గమియం జెందినకాటుక కన్నకై వడిన్.” హరి. ౨, అ. ౪౬.

స. క్రి. 1. కొఱుకు “క. తలిరాకు మెఱుగువా తెఱ, కలకంఠ విటుండు గమియంగా...” హరి. 3, అ. ౫౬; 2. తిను; త్రాగు. “క...కండలు నెత్తురును వేగం గమియంగా...” మార్క. ౧, అ. ౭౪; 3. క్రమ్ము. “గీ. అతను దర్శాంధకార మంతంత గమియ.” రా. మా. ౫, అ. ౭౦.

కముజే. వై. వి. (సం. కపింజలక) కపింజలపక్షి, కొంజా. “ద్వి. కముజాలం జేలుకలం గ్రౌంచ పక్షులను.” ద్వి. నల. 3. భా. 3౨౩. పం.

కముచే. దే. స. క్రి. 1. కట్టుకొను. “క. చనుగవ ఘనమో జఘనము, ఘనమో యని నడిమిచక్కిల గమిచి విధి కరంబున దూచె దీని గా కిట్లును పడునె వఖలపేర నంగుళిరేఖల్.” వైష. ౫, అ. ౧౬; 2. ఊడలబెరుగు. “గీ. కపివరుడు పర్వతం బులు గమిచి తెచ్చి, కుప్ప లిడగీలి...” హంస. ౫, అ. ౧౦; 3. కొఱుకు. “నీ. తమి దొలంకగ సామగమిచిన చిగురాకు జెలువున కిచ్చుకొయిల వెలంది.” చంద్ర. 3, అ. ౯౨; 4. మ్రంగు. “నీ...పక్షిస్వామిగతం బుళిందకేణి గమిచి కమిచి.” స్వా. ౪, అ. ౧౧౩. 5. చేర్పు, కూర్పు. “చు...అ, ననపద్మంబు ముఖంబునం గమిచి మేనం జొచ్చు గాకుండ మెత్తన కామాం

కము లావహించి రతితంత్రవ్యాప్తి మోపించి
లిన్." దశ. 2, ఆ. ౧౧౩. వైష. 3, ఆ. 3౮;
6. భక్షించు, లిను. "క. కాలియుఁ గాలనిపీనుఁడు,
నేలకు నొజుగంగఁ దిగిచి నెనడులు గముపం,
గా..." దశ. ౧౦, ఆ. ౧౬౨; 7. ఆస్వాదించు,
రుచిచూచు. "నీ...కదిసిన కెమ్మోవి గమిచి
కమిచి." ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౨౧౨; 8. ఆక్ర
మించు. "నీ. పరుస మీఁదటివ్రాలు వ్రాయ
నేర్చిననాఁడె కమిచి దిక్కుల జనుంకములు
వ్రాసె." పాండు. ౧, ఆ. ౪౧; 9. ఆకర్షించు,
లాగిజేయు. "మ...దుష్క్రియాపంకసం, కర
దై త్యాసుపరంపరం గముచురేఖన్..." ఆము.
పీఠి. ౫; 10. నొక్కు, ఆడుము. "క. హరపరి
తామిమమున, భూరమణుఁడు గమిచె నింటె
పొంకపుఁజన్ముల్ ... చిగురుగోరులకొనలన్."
వైష. 2, ఆ. ౧౬౬.

కన్దు. దే. వి. 1. కాకనాళము, కాడ. ఆం. భా.
ద్వి. 22; 2. పత్రపుంశము, మట్ట. ఉదా:—
తాటికన్దు; 3. తాటియాకు. ఆం. భా. ద్వి. 22;
4. లేఖ; 5. కర్ణభూష. ఆం. భాం. తృ. ౫౨.
(ఇది నాలుగైదర్థములకు నుదాహరణము.) హర.
౫. ఆ. ౫౪; 6. ఒకానొకశూద్రజాతి. ఆం. భా.
ద్వి. ౨౮౨. కృష్ణ. 3, ఆ. ౨౬. భీమ. ౧, ఆ. 3౧.
విజ. ప్రియమైనది. (వృత్తియందు నిగాగముము
వికల్పము. ఉదా.—కన్దుని.) 1. ఘోరిమునకుఁ
బ్రియమైనది. ఉదా:—కన్దునెత్తావి; 2. జిహ్వ
కుఁ బ్రియమైనది ఉదా.—కన్దుచేసె; 3.
నేత్రమునకుఁ బ్రియమైనది. ఉదా:—కన్దునిపసిఁ
డిటంకము. (ఇట్లే ఇతరము లూహించునది.)

కన్దుకట్టు. దే. వి. (కన్దు+కట్టు.) ఓడినరాజు గెలిచిన
రాజున కవసర మైనపుడు సుధియొడంబడిక
ప్రకారము పంపునైనన్యము; కొంతధనము పుచ్చు
కొని నిర్ణీత మగుకాలమువఱకే రాజపక్షమున
యుద్ధము చేయ వచ్చిననైనన్యము. "చ. చెలు
వగుమైత్రిఁ గోయిలవజీరులఁ దుమ్మెదకన్దుకట్టు
మూఁకల గొరువంకరాదొరల..." చంద్రి. ౨, ఆ.
2౨. "చ...వినువనికన్దుకట్టు...కక్కన మగు
రక్కసుల్..." కవిరా. ౨, ఆ. ౮౨. "ఉ...

కొల్వదు కన్దుకట్టు...సత్యము లేనికట్టునన్." వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౫౧౩.

కన్దుకత్తి. దే. వి. (కన్దు+కత్తి.) కుసుమాయుద్ధము,
పుష్పాస్త్రము. "ఆ. కన్దుకత్తి మనసుఁ గన్నవెట్టు,
గండుదొంగ..." కతు. 3, ఆ. 2౮.

కన్దుకసింద. దే. వి. (కన్దు+కసింద.) ఒకజాతికసిందళి.
"ప...కటివేఁపాకుపరిమళంబుతో సంబంధించు
కన్దుకసిందగంధంబును గన్దుకసిందగంధంబు
తోడం దాల్చొను నేలకుల పౌరభంబులును
..." కాశీ. 2, ఆ. ౧౮౫.

కన్దుగాడ్చు. దే. వి. (కన్దు+గాడ్చు.) మలయమారు
తము. "గీ. అఖిలభువనైకమోహనుం డైనమాధు,
పునకు నీపనవాసిరంజన మయత్న, కార్యలేశంబు
ను మ్తుంచుఁ గన్దుగాడ్చు, కశిమి మ్రోయించె
గలకంతకంతగూట." హ. న. ౨, ఆ. ౮.

కన్దుచ్చే. వై. వి. (కన్దు+ఆచ్చు.) ఆగసాలెవాడు
బంగారము వెండి మున్నగువానితీగ తీసిడిపని
ముట్టు. "ఉ...అలక్రంచనగంబుపేరి కన్దు
చ్చున నీడుశర్వగిరియందలి వెండిసలాకసిండు
నా..." ఆము. ౪, ఆ. ౧౪౮. "నీ. తెలివి
వెన్నెల వెండితీగలు నిగిడించుచదలు కన్దుచ్చు
బెజ్జము లనంగ." పారి. ౨, ఆ. 3౯.

కన్దుటము. దే. వి. కమటము, అగసాలెవానికుంపటి.
"మ. ప్రతిహర్ష్యం దనుకన్దుటంబు..." చంద్రా.
౪, ఆ. ౧2.

కన్దుటాకు. దే. వి. (కన్దు+ఆకు.) ఆభరణవిశేషము.
"క...ఎడగా,జులంఁ గన్దుటాకులును సా,మ్మ
లుగాఁ దమక్రంతలందు మురిసిరి జంతల్." ద్వార. ౪, ఆ. ౧౪౦.

కన్దుటీఁడు. దే. వి. (కన్దుటము+కాడు.) ఆగసాలె
వాడు, స్వర్ణకారుడు. (శ. ర. బ్రా.)

కన్దుడి = కంబళి. (బ్రా.)

కన్దుతకాడు = కనుతకాడు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౯.
శుక. 3, ఆ. ౫౦.

కన్దుతము = కనుతము. 1. సేద్యము. "నీ. భేహర
మాడింపఁ బెరిగినధనమున గన్దుతంబులువెట్ట
..." నా. పంచ. ౫, ఆ. ౧3; 2. పాలము,
సస్యము. "నీ. కన్దుతంబులొన గనులు ద్రవ్వించి
భేహర మాడింది..." సిన. శకుం. ౪, ఆ. ౧2౫.

కమ్మతీడు = కమతీడు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౯.
“నీ... కల్పకంబులపంట కమ్మతీడు.” స్వా. ౫,
ఆ. ౪౭. రామా. ౧, ఆ. ౧౬౮.

కమ్మన. డే. వి. 1. కమ్మదనము. (శ. ర.); 2. మాధు
ర్యము. (శ. ర.); 3. సారభము. “ఉ... కడుఁ
దియ్యని కమ్మనిపడు లింపుసాం, పారంగ నాని
యాని...” భార. ఆర. 2, ఆ. ౧౧. విణ.
కమ్మనిది. “లయ. కమ్మ నగుపిల్లు...” వీర. ౨,
ఆ. ౨౯.

కమ్మనిమ్మ. డే. వి. (కమ్మ+నిమ్మ.) తియ్యనిమ్మ, శర్క
రాంకముళి. (శ. ర.)

కమ్మనీరు. ద్వ. వి. (కమ్మ+నీరు.) 1. మకరందము,
తేనె. “మ... మున్నీ నై నయక్కమ్మనీరు రహిన్
గూడిన నేర్పరించుగము నై రొలంబకాదంబ
ముత్.” ఆము. ౫, ఆ. ౧౨౧; 2. హిమాంబువు,
బన్నీరు. “ఉ. భావము పల్లవింప నొకవంకజ
లొచన వ్రాసె నొక్కల జ్ఞాపతి మించుగుబ్బవలి
చమ్మలపై మకరికలాపముల్, వాపిరి గమ్మనీరు
మ్మగనాభిరసంబున మేళవించి...” నైష. 3,
ఆ. ౧౦౨.

కమ్మనూనియ. ద్వ. వి. (కమ్మ+నూనియ.) సంపె
గ మొవనీతైలము, సుగంధతైలము. “నీ.
ఆతడు తైలాభ్యంగ మడిగిన బలి కమ్మ
నూనియ. దెప్పించి మేను కిరము, నభ్యక్తములు
నేయ...” భార. ఆను. ౨, ఆ. 3౦౮.

కమ్మనూనె = కమ్మనూనియ. “ఉ... మనలమ్మకు
నైతము కమ్మనూనె మై నటి నలుంగుతో జలక
మాన్చి యొసంగిరి భౌతవస్త్రముల్.” హర. ౨,
ఆ. ౮౯.

కమ్మపంజా. డే. వి. (కమ్మ+పంజా.) రత్నతాటంకము.
“నీ. త్రొమ్మించు నిర్మించు కమ్మపంజాలతగ్గు
లుదిరిచెక్కులతోడ జదురు లాడ.” రా. వి.
3, ఆ. ౧౨౬. స్వా. 3, ఆ. ౨౮.

కమ్మపాణి = కమ్మపంజా. (కర్ణాభరణవిశేషము.)
“ప... మిక్కిలమొంగుల దొక్కులాడు నవ
రత్నకీలితంబు లయినకమ్మపాణాలు ధరియించి
...” సురా. ౧౦౪.

కమ్మపిల్లి. ద్వ. వి. (కమ్మ+పిల్లి.) గంధమార్జాలము,
పునుగుపిల్లి. ఆం. భా. ద్వి. ౮౪. “గీ. కమ్మ

పిల్లుపిల్లులు కారుకోట్లు.” పిన. శకుం. ౧, ఆ.
౯౮.

కమ్మపువ్వు = కమ్మపంజా. (రత్నతాటంకము.) “నీ...
సరివెణ లాలక్రకము పూత, కాటుక తిలకంబు
కమ్మపువ్వు. గీ. లాదిగాఁ గల మేలిద్రవ్యముల
నొప్ప, బసదనముఁ జేసి యుచితరూపంబుఁ
దాల్చి.” దశ. 3, ఆ. ౭౭.

కమ్మపూత. ద్వ. వి. (కమ్మ+పూత.) మైపూత,
అంగరాగము. “నీ. చిన్నారిమేన వానించుఁ
బో పారుగింటిక లికిచుట్టము తొమ్ముకమ్మపూత.”
వేం. వంచ. 3, ఆ. ౨౫౯.

కమ్మర. వై. వి. (సం. కర్పార.) ఇనుపపని చేసి
బ్రతికెడుజాతి: ఉదా: కమ్మరవాగుడు.

కమ్మరము. వై. వి. ఇనుపపని చేయువానివృత్తి. ఆం.
భా. ద్వి. ౨౮౪.

కమ్మరి. వై. వి. (సం. కర్పార. కమ్మర+ఇ. క. పి. మ్మగు.)
కమ్మరపని చేయువాడు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౮౪.
అచ్చ. అయో. ౧౬. య. ౨, ఆ. ౬౮.

కమ్మరీడు. వై. వి. (కమ్మరీ+కూడు.) కమ్మరి. “ప...
తెనువరుల గెలువం దరలుమరునకుం దటి యను
కమ్మరీడు వెఱపునం జేసి యునిచినకఱకుటమ్మల
గుంపులసొంపునం బెంపారుకలువక్రొవ్విరులును
...” నీలా. 3, ఆ. ౧౦.

కమ్మరు. డే. వి. కమరు, మొలనూలు. (శ. ర.)
కమ్మరుబొందు. డే. వి. రెండు గాఁడిమ్మలనడిమి
బిగిబద్ధ. (శ. ర.)

కమ్మరేగు. డే. వి. కమ్మరేరు, కమ్మరకముళి. ఆం.
భా. ద్వి. ౪౫. (బ్ర. పా.)

కమ్మరేను = కమ్మరేగు. (శ. ర.)

కమ్మవడ. ద్వ. వి. (కమ్మ+వడ.) తియ్యవడ, భక్త్య
విశేషము. “నీ... కడఁ ద్రుంచి యుంచినకమ్మ
వడయు.” పాంచా. ౪, ఆ. ౫౯.

కమ్మవలచే. డే. ఆ. క్రి. (కమ్మ+వలచు.) పరిమళించు.
“గీ. కుందనము కమ్మవలచినచంద మగును.” కై.
౧, ఆ. ౧౮.

కమ్మవిలుకాడు. డే. వి. (కమ్మ+విలు+కాడు.)
ఇత్తుధ్వనాడు, మన్నధనాడు. “గీ. కమ్మవిలు
కాడు మెఱయు శృంగారవనము, లాని గురివెంద

పొదక్రింద వాని నునిచి." విక్ర. ౮, ఆ. ౫౭.
(ఇట్లే. కమ్మనివించిపోదు, కమ్మనివిల్పాడు. మొ.)
కమ్మవిల్పాడు = కమ్మవిలుకాడు. సాం. ని. దేవ. ౮.
కమ్మనిల్లు. దే. వి. (కమ్మ+నిల్లు.) ఇత్తుధనుస్సు.
"కా...కమ్మని ల్వంచి..." కవిరా. ౨. ఆ.
౧౫౪.

కమ్మాను. దే. వి. మాధుర్యము, తిసి. (చూ. కమ్మాను
కొను.)

కమ్మానుకొను. దే. ఆ. క్రి. (కమ్మాను+కొను.) మధు
రత గైకొను, తియ్యనగు, "క. రమ్మా మరువపు
లెమ్మా, గుమ్మా వెల లేనిసామ్మ గొజ్జగితెమ్మా,
కమ్మానుకొన్ననంపగి, కొమ్మా దయచేసి మనవి
కొమ్మా కొమ్మా." రాధికా. ౪, ఆ. ౨౦.

కమ్మి. వై. వి. 1. వస్త్రపుటంచు. ఆం. భా. ద్వి.
౧౫౩. "నీ. వసిడికమ్మలపట్టువచ్చడంబు." భీమ.
౧, ఆ. ౧౧౫; 2. బండినేమి. ఆం. భా. ద్వి.
౨౦౨; 3. లోహశలాక; లోహపుడిగ. "క.
నెమ్మిగదా నడ తుమ్మెద, దొమ్మిగదా బెడగను
గురులు తొలకరిమించు, గమ్మిగదా మెయి .."
కువల. 3, ఆ. ౨౯. ఆం. భా. ద్వి. 3౦౦; 4.
బేసగి, నుడిముక్కున స్త్రీలు ధరించునాభరణవిశే
షము. "నీ. కుడిముక్కుగమ్మలు గురివెంద
చేరులు..." నీలా. 3, ఆ. ౪౯; 5. పేము
బొద్దు. (శ. ర.); 6. వెదురుమొ. వానికమ్మి.
(శ. ర.)

కమ్మించు. ద్వ. ఆ. క్రి. కమ్మితీయు. (తీగతీయు.)
"నీ. సరసభాషలఁ దేనెవెరలు కేవలగ వచ్చు
మేచాయఁ బసిడిఁ గమ్మింప వచ్చు." సాంబో.
౧, ఆ. ౧౪౭.

కమ్మిచీర. ద్వ. వి. (కమ్మ+చీర.) అంచులు కట్టినచీర.
(బ్రా.)

కమ్మితీయు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కమ్మ+తీయు.) తీగఁ
దీయు; సన్నగిల్లిపోవు. "నీ. కమ్మితీసినలీలఁ గను
పట్టునెట్టేని మిసమిత్..." సా. ౨, ఆ. ౪౨.
"గీ. అంత మనసిజమౌత్రితో యావనాభ్యు,
రాజవర్ణుఁ డురోజమత్ ప్రబలునట్టి, కార్య
ములు వల్గు బాల్యంబు కమ్మితీసె, దుర్గములు
లేక యెట్టావ్వు దొరతనంబు." పార్వ. ౨, ఆ.
౨౪.

కమ్మిహను. ద్వ. స. క్రి. (కమ్మి+హను) కమ్మచ్చునఁ
బెట్టి తీయు. "నీ. కమ్మిహాకినహుత్వకలధాత
మునుబోలఁ జక్కంగ నిక్కి మైపాక్కు
మానె." భీమ. ౪, ఆ. ౧౩౦.

కమ్మిబండి. ద్వ. వి. (కమ్మి+బండి.) కమ్మి వేసినమ్రాని
చక్రపుబండి. (శ. ర. బ్రా.)

కమ్మియచ్చు = కమ్మచ్చు. "గీ. మార నాడింధముఁడు
తావభారవహ్ని, గ్రాచి కనతూపుమొనవాడి
కమ్మియచ్చుచేత సంఘర్షణము చేయఁ జిక్కి
చిక్కి, కనఁగ నగుఁ జెల్లు లలితాంగకనకలతక."
కాళిందీ. ౨, ఆ. ౪౨.

కమ్మిరించు. దే. స. క్రి. 1. మూతపెట్టు; దాచి
యించు. "క. ఇలు సొచ్చి నకలభాండంబులు
శోధింపంగ నొక్కమూల బెసను దొంగ, కులనంధిఁ
గమ్మిరించిన, నలసల మరువేడిపాయనముఁ గనుఁ
గొనియెన్." భో. 3, ఆ. ౪౪. (శ. ర. పా.
'గ్రమ్మరించు' అని ముద్రి. పా.); 2. మూయు,
కప్పివేయు. "నీ. నిగిడి పూరేకుబాగుగఁ గత్తి
రించినగడ్డంబుకొన తొమ్మఁ గమ్మిరింప." వైష.
2, ఆ. ౯౩.

కమ్మి. వై. స. క్రి. కమ్మిగా సాగఁ గొట్టు. "గీ.
మేటిజమ్మేటియనటఁ గ్రమ్మించుమించు, బొదివి
మదనప్రతాపాన్నిఁ బుటముపెట్టి, తమ్మిగద్దియ
దాగటఁ గమ్మి యట్టికొవ్వుఁ గావింపఁ బోలు
నెత్తమ్మిచూలి." పసు. ౨, ఆ. 3౨. (శ. ర. పా.
'గ్రమ్మి' ముద్రి. పా.) వి. ఆచ్ఛాదనము, కప్ప.
"నీ. నీకులుగఁజెం డ్దేవి వైకమ్మ దప్పించు..."
బిల్వా. ౧, ఆ. ౪౧.

కమ్మదల. దే. వి. మఱుగుపాటు. (బ్రా.)

కమ్మనీరు. ద్వ. వి. (కమ్మ+నీరు.) ఉపజలము,
చలువ చేసెడుబట్టలు తడుపుట కుపయోగించు
నీలిమందునీరు. (బ్రా.) ఆం. భా. ద్వి. 3౦౧.

కమ్మెరాకు. దే. వి. (కమ్మెర+ఆకు.) కారము గల
నల్లనికములపాకు. (శ. ర. బ్రా.)

కమ్మము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. కాముకము,
మైథునేచ్ఛ గలది; 2. మనోహరము, ఇంద్రునిది.
కయి. యం. దే. వి. కై, చేయి. "చ...వానికయిం
గ్రాలెడువిల్లు ద్రుంచి..." అచ్చ. యం. ౪౯౩.
ప్ర. (కు+అయి.) 1. నిమిత్తము. "చ...కర్ణున

కయి నీకు నేటికి మనోవ్యధ..." భార. కాం. ౧, ఆ. ౩౯; 2. వ్యవర్థకము. "చ...నీ వికల బట్టనస్థలంబునకయి పొమ్ము..." కువల. ౪, ఆ. ౯౩. (సాధారణముగా 'కై' యున్నచో టులనెల్ల నాయధముననే 'కయి'రూపము నుండుట గ్రహించునది.) వై. వి. (సం. కవి.) కావ్యకర్త, కవి. సాం. ని. మాన. ౬.

కయిక. వై. వి. (సం. కైకేయా) కేకయరాజపుత్ర, దశరథునిభార్యలలో మూడవది. (ఆం. పద.)

కయికానుక. దే.వి. (కయికానుక.) ఉపాయనము, కానుక. "లయగ్రాహి. లీలఁ జని శ్రీవీరులు చాలఁ గయికానుకలు మేలిమిగ నిచ్చిరి యవేల తరభక్తిన్." రామా. ౧, ఆ. ౧౯౯. ఇట్లే: కయికాన్క. శుక. ౪, ఆ. ౮౦.

కయికూడు. దే. ఆ. క్రి. (కయికూడు.) కలుగు, సంభవించు. "ద్వి...పుత్రశోకంబు, కయికూడి..." ద్వి. సారంగ. ౩, భా. ౧౦౧. పు.

కయికొను. దే. స. క్రి. (కయికొను.) 1. పొందు. "ఉ...దైతేయులు శారచేత నతితీవ్రముగాఁ గయికొందు ముక్తి..." ఉ. రా. ౫, ఆ. ౧౮౫. పను. ౩, ఆ. ౧౬; 2. సరకుగొను. "ఉ. కొండ కిరాతుఁ డంచు: గయికొక..." హర. 2, ఆ. ౧౦౦.

కయిచూఱు. దే. విణ. (కయిచూఱు.) కొట్టు, నమృద్ధి. "ద్వి. హయగజరథములు నాపు లెద్దలును, గయి చూఱుగా మాకుఁ గలిగినకొలది...ఇచ్చుచు రాగ..." ద్వి. భట్టా. ౧, ఆ. ౧౯. పు.

కయిజోరు = కైజారు. (బ్రా.)

కయిత = కైత. (కవిత్వము.) (బ్రా.)

కయితము = కయిత. (ఆం. పద.)

కయిదండ. దే. వి. (కయిదండ.) చేయూత; అవలంబనము, ఊత. "చ...ఇకన్ గయిదండ గొమ్ము..." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౬౬. "చ... హస్తము కయిదండ గొంచు..." పారి. ౩, ఆ. ౪౦. "చ...తమకంబులకుం గయిదండలు..." కవిక. ౪, ఆ. ౧౨.

కయిదు. దే. వి. కైజు, ఒకజాతిపక్షి. "ఉ. దూరము గాఁగ నేగుకయిదుం గని..." చంద్రా. ౨, ఆ. ౧౦౩. (శ. ర. పా.)

కయిబార. దే. వి. (కయి+బార) చేతిబార; బార. "చ. బతులును గొంగిలింపఁ గయిబారలు సాచు వికావిక న్నగున్." కాళిందీ. ౨, ఆ. ౯౦.

కయిముట్టు. దే. స. క్రి. (కయి+ముట్టు) చేచిక్కించుకొను; చుట్టుముట్టు. "గీ. ఇట్టి దుర్మదుఁ గయి ముట్టి పట్టి తెచ్చి, జనులు వెఱుగించఁ జెఱుపట్టి." భాగ. ౧౦. స్కం. ఉ. ౫౬౦.

కయిలూగు. దే. వి. (కయి+లూగు) కైదుడ, చేయూత, "చ...జెట్లు వెం, బడిఁ గయిలూ గొసంగ..." కువల. ౨, ఆ. ౪౭.

కయివడి = కైవడి. (ఆం. పద.)

కయివారము. యు. దే. వి. 1. గనిమయంచు. (శ. ర.); 2. చుట్టుకొలత. (వా.) వై. వి. స్తోత్రము. "ఉ. వంది జనంబు గ్రమ్మి కయివారముఁ జేయఁగ..." ఉ. హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౧౧౩. కయివాలు. దే. ఆ. క్రి. (కయి+వాలు.) వాగు; దీనమగు. "ఉ. వాడినమోముతోడఁ గయివాలిన చూపులతోడ..." పద. ౩, ఆ. ౪.

కయివ్రాలు. దే. ఆ. క్రి. (కయి+వ్రాలు.) జాఱు, పడు; ప్రవహించు. "చ...క్రిందికిఁ గయివ్రాలు శత్రులినిర్మలధార..." ఆము. ౪ఆ. ౨౧.

కయిసేత. దే. వి. (కయిసేయుధా.) అలంకారము, ముస్తాబు. "క. ఎడైతనపుఁ గయిసేతల, రద్దులు నడచిరి పురస్సరదృశ్యముగా..." పాండు. ౩, ఆ. ౩౫.

కయిసేయు. దే. స. క్రి. (కయి+చేయు.) ఆలంకరించు, ముస్తాబుచేయు. "చ. చెలవలు చాల నిట్లు గయిసేయఁగ..." పను. ౫, ఆ. ౧౨౩. ఆ. క్రి. ఆలంకారములు పెట్టు. "చ. దినపరిణామలక్ష్మికిఁ బ్రతీచి తగ్గఁ గయిసేయచేడు కన్..." పారి. ౨, ఆ. ౪౩.

కయిసరుఁడు. వై. వి. (సం. కవిశ్వరం.) కవిశ్వరుఁడు. (బ్రా.)

కయ్య. దే. వి. 1. కేదారము, మడి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౦; 2. కుల్య, కాలువ. ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౪; 3. మంచె. (బ్రా.)

కయ్యపుఁగ్రచ్చే. ద్వి. వి. (కయ్యము+క్రచ్చు.) కలహాశీలండు; కలహాశీల. "ద్వి. గొడవగొట్టులు మడివిడుపులు చాల, గడసరుల్ కయ్యం

పురచ్చలు...వారపనికలు..." బుడితా.
పురా. ౧౧౬.పు. ఇట్టే కయ్యాలకచ్చ. పాండు.
౪, ఆ. ౨౧౦.

కయ్యపురింది. ద్వ. వి. (కయ్యము+లిండి) కలహాశ
నుడు, నారదుడు. "గీ...కయ్యంపురింది..."
అచ్చ. సు. ౨.

కయ్యమిచ్చు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కయ్యము+ఇచ్చు.)
యద్ధమునకు వచ్చు. "చ...వే, వెలుము
కయ్య మిచ్చుని సవేగసమద్ధత సింహనాదసంకలి
తము గాంగఁ బిల్పుటయు గ్రమ్మన వెల్వడియె
మహేంద్రుడున్." హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౧౬.

కయ్యము. వై. వి. (స. కలహా. ప్రా. కయ్య.)
1. యద్ధము. "ఉ...కయ్యము సేయుట కప్పు
డిచ్చున్." భార. విరా. ౪, ఆ. ౧౦౪; 2. జగ
డము. "ఆ. కయ్యమునకు నెపుడు గాలు
ద్రవ్యుడు కార్యగతికి జొరవు..." భార.
విరా. ౪, ఆ. ౨౦౨.

కయ్యముపొడుచు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కయ్యము+
పొడుచు.) యద్ధము చేయు, పోరు. "గీ. అధిప
నీతనయందు గయ్యులుపొడుచు, తెంపు వదలక
విభవంబు మెంపు మెఱిసె." భార. భీష్మ. ౧,
ఆ. ౧౪౨.

కయ్యర. దే. వి. తమ్మవజాలిముత్యము. (శ.ర. బ్రా.)
కయ్యటము. దే. వి. జగడము. (బ్రా. నవతుల
కయ్యటము. బ్రా.)

కయ్యాలమెకము. వై. వి. (కయ్యాల+మెకము.)
జంబుకము, నక్క. (అం. వద.)

కర. యు. దే. వి. 1. (క. కర. త. కరై.) తీరము,
ఒడ్డు. "క. హరిభక్తి తేవగా దు, న్నర సంసారాభి
గడచుసాధుజనులకుం, గరయై..." నృసిం. ౧,
ఆ. ౪౨; 2. తరంగము, అల. అం. భా. ప్ర.
౧౫౪; 3. సేతుఁడేము, ఒకరంపుపా తెన. అం.
భా. ద్వి. ౮. వై. వి. (సం. ఖరకి.) తీక్షణము.
(చూ. కరసాన.)

కరంకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కొబ్బెరబుట్టు; 2.
కమండలపు; 3. కరండము; 4. తల; 5. ఒకజాతి
చెఱుకు; 6. కంకాళము. "క. పురపురం బొమ్మచు
బకపలి, కరంకముం దేరం బనిచి గారపమున నె,

య్యరు దాను, నన్ని యిచ్చిన..." భార. కాం.
3, ఆ. ౫౧౨.

కరంజము. సం. వి. ఆ. పుం. కానుగు.
కరండము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కత్తి; 2. తేనెపెర;
3. వెదురు మున్నగువానితోఁ జేసినపూలసజ్జ; 4.
కన్నెలేడి; 5. బరణి; 6. కారిజము.

కరంబము. సం. వి. ఆ. న. కలుపుట. పుం. కరంభము.
విణ. (అ. ఆ. అ.) కలుపఁబడినది.

కరంభము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పెరుగుతోఁ గలి
పినపేలపిండి; 2. వేచినయవలు; 3. వివిధవస్తువుల
కలయికవలన గల్గుచుండు; 4. ప్రేరణము.

కరగించు. దే. స. క్రి. (కరగు ధా. క్రే.) 1.
ద్రవించు. వా. — కాను కరగించి ఉంగ
రము చేసినాడు; 2. మెత్త. బఱచు; అంగీకరింపఁ
జేయు. "ఉ. చుట్టతీకంబున మనసు సొచ్చి
నను గరగించి వేడిసన్," భార. భీష్మ. ౧,
ఆ. ౧౫౯.

కరగు. దే. ఆ. క్రి. (క. కరఁగు.) 1. ద్రవమగు,
నీరగు. "క. లోహమయవై త్వనగతి, గోహంబులు
హరకరాగ్నికీలాశ్వాలా, దాహమున గరగి మూఁ
డునమాహములై పెద్ద పెద్దమద్దలు నయ్యెన్." భీ.
౪, ఆ. ౧౪౧; 2. పరవశమగు, సోలు.

"చ. రమణభుజానిపీడన గరగినకాంతల విన్ను
రన్నితంబులు..." నృసిం. 3, ఆ. ౭౧; 3.
నీలుగు, భిన్నమగు. "నీ. వలరాచరాచ వాఁడలి
కాత్తు కనువెచ్చు గరగిన యలకనికరపు
జోటు." స్వా. ౨, ఆ. ౯. స. క్రి. కరగించు,
ద్రవమగునట్లు చేయు. "గీ. కుసుమబాణాని బాణ
ముల్ గూడ వైదు, గరగి నేమి వాటించి
కరువుగట్టి, పోసి చేసి..." భార. విరా. ౨, ఆ.
౨౭. "చ...వైడినగ ల్లరంగి మై, దొరగి
మొలముచేయు క్రియ..." పార్వ. ౫, ఆ. ౬.
వి. కరఁగుట, ద్రవమగుట. (చూ. కరఁగుపడు.)

కరఁగుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కరఁగు+పడు.) తీరించు,
నశించు. "వ...అంతరంగంబునం జెంగలించు
కాతుకాతురంబు కరఁగుపడ వెఱుగవడి..."
స్వా. ౬, ఆ. ౯.

కరఁచు. దే. స. క్రి. 1. కరగించు, ద్రవించు. "చ...స్వర్ణవిభూషముల్ కరంచి..." పార్వ.

అ, ఆ. ౪. "గీ. చెమట కింపురుషస్త్రీలచెక్కు
లంఘ, గమ్మి చ్యుగనాభిపత్తభంగములు
గరంచె." హర. 3, ఆ. ౫౯; 2. వశపఱచుకొను.
"చ...కనకాద్రి జాపముగ వంచినను హిమా
ద్రి జాతయా, పడఁబడి గరంచు బెంత..." అప్ప.
౧, ఆ. ౨౦; 3. భస్మముచేయు. "చ...లలాట
విలొచనకీలినిన్ని నిక్కముగఁ గరంపకుండె..."
కువల. ౪, ఆ. ౨౮; 4. వేధించు. "చ. విరహి
జలం గరంపఁ గలవీరులు వీరు..." విజ. 3, ఆ. ౯.

కరక. ఉభ. దే. వి. హరితకీ, కరకశీ. ఆం. భా. ద్వి.
౫౧. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వడగల్లు.

కరకంచు. దే. వి. కరకకాయసీటితో వ్రాసిన
యంచు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౪; 2. అట్టియంచు
గలవస్త్రము. "వ...కదంబకాపులును గరకంచు
లును..." ద్వా. 3, ఆ. ౧౮౮.

కరకకాయ. దే. వి. హరితకీచెట్టుకాయ. "గీ. అది
వైద్యుఁడతండు దుఢ్ధాధిఁ బుట్టె, నమృతపూర్ణ
కుంభం బొకహస్తమునను. నంబుచరమును గరక
కాయయును నొకట, దాల్చి..." హర. ౬,
ఆ. ౮౩.

కరకణి. దే. వి. వేటసాధనవిశేషము. "నీ...గౌర
కత్తళములు కరకణిలు." రుక్మాం. 3, ఆ. ౨౦.

కరకము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. కుండలుపు;
2. కొబ్బెరబుట్టు. పుం. 1 వడగల్లు; 2. దానిచ్చుశీ;
3. మోడుగుశీ; 4. పొగడశీ; 5. మామిడిశీ.

కరకర = కఱకఱ. (క. త. కరకర.) "చ. కరకరఁ
బండ్లు గీటుచు..." చెన్న. ౨, ఆ. ౨౦. "గీ.
అందుల కసూయఁ గరకర ముచు..." సా. 3,
ఆ. ౧౨౭. వై. క్రి. విణ. తీవ్రముగా. "నీ. బిరు
దులు పచరించి కరకర నెదిరించి..." హరి.
వరా. ౨. ఆ.

కరకరపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కరకర+పడు.) మండి
పడు. "క. కరితురగస్థందనములు; బరివారముఁ
దెగినపిదపః బటురోషమునకొ, గరకరపడుచును
నెదిరిన, భరకరవంశజుఁడు ద్రుంచె భరుని
శిరంబున్." మొల్ల. ఆర. ౧౫.

కరకరి. దే. వి. 1. పట్టుదల. ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౫.
2. పగ. "చ. గరినుఁ గరింగజంబు లగఁగంధ
గజంబులకుంధరాజితో, గరకరి పుట్టఁగాఁ

గలదుకామిని నీవలిచున్నదోయికిన్." వై. ౫,
ఆ. ౧౩౨; 3. అసూయ. "చ...అతం డవ
మానముచేసి యాకృశో, దరి యెఱుంగంగ
నొండెడలఁ దప్పుబుడై నివారించు దానికిం,
గరకరిఁ బొందియిండి..." దశ. 2, ఆ. ౪౨;
4. క్రూరత్వము. "చ. కరకరిఁ గూటం గజ్జ
యడఁగా మొఱవెట్టెడులీల...విపంచిమీటుగతి
మ్రోసి యగుల్ వెడలెన్ గొలంకులన్." సా.
3, ఆ. ౬౦.

కరకరించు. దే. ఆ. క్రి. పగఁబూను; వివాదపడు.
"గీ. ఆటులవాఁ డది హె చ్చుని యాచుచుండ,
మఱియుకఁడు వచ్చి వానివైఁ గరకరించి,
యిదియె దొ డ్దని పల్కినే యాగరాసు." పార్వ. ౬, ఆ. ౭౦.

కరకరిపము = కరగరపడు. "క. హరిభత్తరై మహే
శ్వరుఁ, బరువడి శివభక్తులయ్యుం బంరహాక్షుం,
గరకరిపడి దూషించిన, నరు లేగుడు రుగ్ర
మైననరకంబునకున్." వద్ద. ఉ. ౨, ఆ. ౨౮.
కరకన. వై. వి. 1. విరోధము, పగ. (ప్రా.); 2.
అసూయ. (ప్రా.) విణ. (సం. కర్కశమ్)
కఱకు. ఉదా.—కరకనసేల. (ప్రా.)

కరకసా = కరకన. (శ. ర. ప్రా.)

కరక్కాయ = కరకకాయ. (శ. ర. ప్రా.)

కరగనము. వై. వి. (సం. క్రకచః. క. కరగన.)
క్రకచము, అంపము. (శ. ర. ప్రా.)

కరగోడ. ద్వ. వి. శోరడి, కంచె నాటుటకై పొడి
వాట్టితో నేర్పఱచినగోడ. (శ. ర.)

కరగ్రహణము. సం. = కరగ్రహము.

కరగ్రహము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పన్నుపుచ్చు
కొనుట; 2. పెండ్లి.

కరిజము. సా. వి. ఆ. పుం. 1. గోరు; 2. కానుగుశీ.
న. పులిగోరుశీ.

కరట. సా. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రయాసముచే బిడుక
దగిచయాపు.

కరటము. ఉభ. దే. వి. బరణి. "ద్వి...కైరగుళి
యల, కరటాలు సున్నంబుకరటాలు నిడిన,
యడపలిత్తులు మూపులందు ధరించి" పండితా.
పర్వ. 3౧౭ పు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వినుగు
చెక్కిలి; 2. కాకి; 3. ఒకానొకవాద్యము; 4.

మాకేడు; 5. కుసుమపువ్వు; 6. ఏకాదశాహుతి శ్రాద్ధము. న. కుంకుమపువ్వు. కరటి. సు. వి. కొ. పుం. ఏనుగు. కరటుడు. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. నాస్తికుః; నిందింపబడినదేశిక గణవాఁడు. కరడము. దే. వి. ఆల. "నీ. రాతాదిసుఖము నైతక వేదికస్థలి కంఠస్థవికృతులు కరడములు... సుసారబలధియును." భీమ. శి. ఆ. ౧౭౦. కరణిగ. వై. వి. (సుం. కరణిగ.) బుట్ట. (ఆ. పన.) కరణియ. దే. వి. పూలనజ్జ. "ఉ...అందినపువ్వులు గొన్ని కోయించున్." "చ. కరణియ మాచి చాల పని సంపాదించును పాచి..." సావి. ౨. ఆ. ౧౦౦ పు. కరడు. దే. వి. 1. ఆల. "నీ. గగనబుతో రాయ కరడులు గలజలం బివురఁ బాటిననుభూతము కరణి." భార. ద్రో. ౨. ఆ. ౧౨౬. నిర్వ. ౮. ఆ. ౪౯; పక్షివిశేషము. ఆం. ద్వి. ౯౮. కరడే = కరణియ. కరణకమ్మలు. దే. వి. కరణకర్మలు, ఋగ్వేదమంత్రములతో కర్మ లాపనము ఒకానొకజాతి బ్రాహ్మణులు. (శ. ర. వా.) కరణము. ఉభ. వై. వి. (సుం. కరణి. త. కర్ణమ్.) గణకుడు, తెక్కవాడు. "క...తనదాపునఁ గొల్పించి తగుప్తు, డనుకరణమువిక్రమ జూచి యుచుకను డనియన్." సానందో. ౧, ఆ. ౧౪౬. ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౭. సు. వి. ఆ. న. 1. చేయుట, చేత. "క. దుర్వహపటుతావత్రయ. నిర్వాపణకరణబోధ నిర్మలజనహృత్పూర్వాచరణ మహానుర, గర్వాపహరత్వసంప్రకాశకరణా." భార. విరా. శి. ఆ. ౪౦౬; 2. వర్తకము; 3. ఇంద్రియము; 4. దేహము; 5. సాధనము; 6. పరమాత్మ; 7. కారణము; 8. తాళభేదము; 9. సృత్యభేదము; 10. పూత; 11. పాలము; 12. రతిబంధము; 13. యోగాసనము; 14. జ్యోతి శ్వాస్త్రమునబవాది. (ఇవి 11. బవ, బాలవ, కాలవ, తైలవ, గరజి, వణిక్కు, భద్ర, శకుని, చతు ష్పాత్ర, నాగవము, కింస్తుఘ్నము.); 15. ఒకా నొకదేశము. "ఉ...కరణదేశపుజాతిగ నుండఁ బోలు నీ, బాడు..." క్రీ. డా. ౧౫౯; 16. గణ

కుడు, తెక్కవాడు. "గీ...గ్రామ, కరణమే తెంచి కెడ్డిచెంగట వసించె." శుక. ౨. ఆ. ౪౧౬. కరణాధిపుడు. సు. వి. ఆ. పుం. 1. జీవుడు; 2. ఇంద్రియాధిష్ఠానదేవత. కరణి. దే. వి. విధము, రీతి. "క. తరణి వొడిచి తమము నెఱచు, కరణి...". భార. శాం. ౨, ఆ. ౧౬౦. "గీ...రెండవవెల్పుతేని, కరణి గొలు వున్నదొరఁ బాడగాంచి యపుడు." నీలా. ౨, ఆ. ౫౦. కరణిక. వై. వి. కనీక, కనుగ్రుడ్డు, "ద్వి. వీగుచుఁ గరణికో విస్తరించుచును, లోఁగుచుండతాప సుత్ నటింపుచును." పండితా. పర్వ. ౪౩౮. పు. కరణికము. వై. వి. కరణిస్పత్తి. (కరణికము అని వాడుక.) ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౭. కరణికుడు = కరణము. "ద్వి...అత్తఁడే గరణికులు, చనుకెంచి..." ద్వి. పరమ. ౬. ఆ. ౪౫౮. పు. కరణియము. సు. వి. ఆ. న. చేయఁబడినదని. "క. శ్లోకితగతి సమయగముచిత, కరణియము లాచ రించి..." భార. ఉద్యో. ౪. ఆ. ౧౩౭. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) చేయఁబడినది. కరణుడు. సు. వి. ఆ. పుం. శూద్రస్త్రీకిని వైశ్య నకును బుట్టినవాడు. కరతలము. సు. వి. ఆ. న. అఱచేయి. "ఆ. అతనికర తలస్వయావమర్దితములై, కందియను మహానుగం ధకునును, తతులు దొంటియట్లు శమంపు విడు వక, యుండు..." భార. ఆర. 3, ఆ. ౧౬౭. కరతలామలకము. సు. వి. ఆ. న. అఱచేతిలోని యునిరికకాయ. (తనంతనే స్వప్న మగుదానికిని ఆప్రయత్నముగ లభించుదానికి నిది యుపమాన ముగాఁ దఱచు వాడఁబడుచున్నది.) కరతిత్తి. వై. వి. (సు. కరదృతి) 1. వట్టపుసంచి, తమలపామలు మున్నగువాని నుంచుకొను చేతి సంచి. "ద్వి...ముష్టిక, బరసినకరతిత్తి పత్రాల సంచి." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౫౦౩. పం; 2. శాస్త్రవిశేషము. "ద్వి...కావల్లె, గరతిత్తులను, నుదకంబుచుగొనుచు." పండితా. పర్వ. ౩౫౪. పు. కరతోయ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. గౌరీవివాహకాలమును ఈశ్వరునివాస్తవమున హిమవతుఁడు విడిచినదా నోదకమువలన నేర్పడినదని, నదానీర.

కరదివియ = కరదివ్వె. (శ. ర.)

కరదివియ = కరదివ్వె.

కరదివ్వె. వై.వి. (సం. కరదివికా.) దివటీ. “ద్వి. కరమున బూనినభిధ్ధప్రకాశ, మరుదుగాఁ గలదివ్వెయై ప్రోవఁ జూప.” ద్వి. హాశ్వు. పూ. ౧౦౫౬. పం.

కరదివిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దివటీ.

కరమక్కు. దే. వి. వన్నె తగ్గినకంపు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౭౭.

కరపత్తము. సం. వి. ఆ. న. 1. అంపము; 2. జలక్రీడ; 3. ప్రకటనపత్తము.

కరపీడనము. సం. వి. ఆ. న. పెండ్లి.

కరపువ్వే. దే. వి. సోమకర్కటిశీ. (శ. ర.)

కరపుటము. సం. వి. ఆ. పుం. అంజని.

కరబూజో. హిం. వి. (హిం. భిర్యూతా.) ఒకజాతి పండు. (శ. ర.)

కరభము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మచికట్టు మొదలు చిటికెనవ్రేలి మొదటిదాకఁ గలచేలి వెలుపలి భాగము; 2. ఒంటెకట్టు; 3. ఒంటె; 4. గాడిద; 5. నఖనామ గంధద్రవ్యము.

కరమర్దము. సం. వి. ఆ. పుం. కలిసిశీ.

కరము. ఉభ. దే. అవ్య. (క. కరం.) మిక్కిలి. (పుత్రియందు దీనికి మువర్ణలొకము వైకల్పము. ఉదా:—కరము+వాడి = కరవాడి.) “క. కర మిద్రము సేసితి మా, కరినూదన...” భార. ఆది. ౧, ఆ. ౧౧౯. “గీ...ఆప్రాలు కరము వెలయు.” అచ్చ. బాల. ౩౨. సం. వి. ఆ. పుం. 1. చేయి; 2. కిరణము; 3. వినుగు తొండము; 4. పన్ను; 5. వడగట్టు; 6. హస్తానక్షత్రము; 7. హింస; 8. తెల్లవరిశీ; 9. ఇరు వదినాలుగంగుళములకొలక; 10. ముద్ర; 11. విజ్ఞేపము. న. 1. ఇంద్రధనుస్సు; 2. అన్నము. సం. విణ. (ఆ. ఈ. అ.) చేయనది. (ఇది సమాసాంతములందే ఉపయుక్తము. ఉదా. శ్రేయస్కరము. మొ.)

కరదువాము. సం. వి. ఆ. పుం. చేతిగోరు.

కరపటము. వై. వి. (సం. కరండక.) 1. బరణి, కరాటము. “గీ. మిక్కుటంబుగఁ గాటుక గ్రుక్కినట్టికరపటం బన జగదంధఖండ మమరె.”

సృసి. 3, ఆ. ౮౦. “చ...పాణిపాటల మగు దంతపుంగరపటంబు...” ఆము. ద్వి. ౨౩; 2. శిర్ణకరండము. “నీ...శిర్ణకరండంబు చెలగు గరాటంబు కరపటు బనగను...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౬.

కరపట్టు. దే. వి. కరపట్టు. “ద్వి. తడియొత్తుకరపట్టు దడిసియున్నదియొ” పండితా. పురా. ౮౫౨. పు

కరవాక. దే. వి. సముద్రపుగట్టున తోర నుండెడు చెయ్యనేల. (శ. ర. జ్ఞా.)

కరవాడి. దే. విణ. (కరము+వాడి.) మిక్కిలివాడి గలది. “గీ తోర కరవాడిమాపులయాసు శంబు.” పాడు. ౧, ఆ. ౧౦౭.

కరవాయి. దే. వి. (క. కరవాయి.) అహకాగుండు సుత్రతో బాత్రము మున్నగువానిని జాగఁ గొట్టనపుడు ఒత్తుడుగా వానిలోపల తొప్పించి మొపంపు గొదిల్చెమొగపు ఇరుపకమ్మి. (శ. ర.)

కరవాలము. సం. వి. ఆ. పుం. కత్తి.

కరవాలు. వై. వి. (సం. కరవాలు.) కరవాలము, కత్తి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౪. “చ...కాముక రవాలసమాయుధువర్షనూరలి, శ్వరజయలక్ష్మీనాఁ బొలిచి శైలజ నిల్చె మహేశుముందటన్.” తు. సం. ౪, ఆ. ౨౮.

కరవాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కత్తిపీట; 2. చురకత్తి.

కరపీరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కత్తి; 2. శ్మశానము; 3. గన్నేరుశీ. న. గన్నేరుపువ్వు.

కరపీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పుత్తలఁ గన్నస్త్రీ; 2. మంచి ఆవు; 3. అదిలి.

కరవేదన. వి. వి. (కరము+వేదన.) మహాదుఃఖము. “చ...శ్రద్ధ యైనది దరిఁ బుణ్యతాపనవంబు లలోపల డాగి యున్నదో, వెదకుద మంతదాఁకఁ గరవేదన మానుము...” ప్రబోధ. 3, ఆ. ౮.

కరకాళి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అంగుళి, వ్రేలు.

కరసాన. వై. వి. (సం. భరణాణః. క. కరసానె.)

1. రత్నాదికమును సానఁబట్టెడు చక్రాకారమైన సాన. “ఉ...మరుసాయకముల్ గరసానఁ బట్టి తోకంబుల నేఁది లొకము పొగడ్తలు నేసొని చంద్రుఁ డున్నాడన్.” నిర్వ. ౬, ఆ. ౪౩.

“గీ. ఎనిమిదవపాలు కరసానం దునియం బట్టె”

వి. పు. ౪, ఆ. ౩౯; 2. గండము మున్నగునవి తీయు చిన్నసాగు. “గీ. కరసానం కరినికలిపె గండపుబొట్టు...” క్రీ. డా. ౨౨౬.

కరహటము. సం. వి. ఆ. పు. 1. శామరదుంప; 2. మంగళి.

కరా. వై. విజ. కర, తీక్షణము. (మా. కరాచురకత్తి) కరాచేరకత్తి. వై. వి. (క. కరాచూరి.) కత్తి. “గీ. డాకలంకున నిరాజీ కరాచురకత్తి...”

స్వా. ౪, ఆ. ౨౮.

కరాచేరి = కరాచురకత్తి. స్వా. గీ, ఆ. 2౧.

కరాచూరి = కరాచేరి. “క...తిమ్మవిభుని కరాచూరిం చెగి...” రామా. ౧, ఆ. ౬౧.

కరాటము = కరవటము. 1. బరణి. సాం. వి. స్థా. ౬౪; 2. శిర్డకరండము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౬.

కరాపువ్వు. వై. వి. కారము గలపువ్వు, లవంగము. (శ. ర.)

కరారు. హిం. వి. (హిం. ఖరార్.) నిర్ణయము, నిశ్చయము. (బ్రా. వా.)

కరారునామా. హిం. వి. నిర్ణయవక్తము, నెటిల్లెంటు దస్తావేజు. (బ్రా. వా.)

కరాళము. సం. వి. ఆ. పు. 1. కర్ణరసముతోఁ గలిసిననూనె; 2. కస్తూరీమృగము. న. కృష్ణతులసిశీ. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. భయమును గొల్పునది; 2. ఎత్తైనది; 3. విశాలము. 4. మిట్టపాడ్డు గలది.

కరాళి. ఉభ. వై. విజ. (సం. కరాళి.) 1. చెడ్డవి. “గీ. ఇంట నెవ్వ రయిన భిక్ష మిడిన ముప్పి, వెట్టినఁ గరాళితేజియొప్పదము దోప, నెగిరిపడి యిందులకు మిర తెవ్వ రనుచు, బెడ్డపులివోరె రాప్పు నాచినరుహాక్షి.” శుక. 3, ఆ. 3౪౯; 2. భయంకరము. “గీ. కాళి యెక్కు కరాళి సింగంబునైన.” వరాహ. ౪, ఆ. 2౫౧. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అగ్నిజిహ్వలలో నొకటి.

కరాళించే. డే. ఆ. క్రి. 1. సాటియగు. “క. అశాల నికలన నాక్రియ, నాకలికిచకోరనేత్రి యంగజ లీలా, స్త్రీకిఁ గరాళిపుముఁ దన, లోకంబై పువ్వుదొంటలో విహరింపన్.” విష్ణు. నా. గీ, ఆ. ౧2౧; 2. బొబ్బలుచెట్టు. “వ...ఎరగలి గొని కాలుకాలానలంబుకయిపడి గదిసి కరా

ళించి...” పీఠ. ౪, ఆ. ౧౦౮; 3. సకిలించు.

“ద్వి...కరాళించుగుట్టములు.” రం. రా. యు. ౪౨౧ పు; 4. మొబుగు. “వ...కరాళించు సాగ మేయంబులు...” భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౧౧౯౬; 5. (కోపముచే) మండిపడు. “వి. అన విరి కరాళించి గ్రద్దని లేచి గద్దియ డగ్గ నుజికి యెఱఁ బెట్టినభడ్డంబు పెజికి...” భాగ. 2. స్కం. ౨౮3. స. క్రి. నిందించు. “ద్వి... నన్ను, తెక్కనేయక కరాళించె నిరాజు.” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪2౪ పం.

కరాళితనము. ద్వ. వి. (కరాళితనము) దౌష్ట్యము, చెడ్డతనము. “ఉ. వారి ప్రతాపకేళిఁ గడు వారి కరాళితనాన నానఁగ, మాలివిరాళి మోళినుకు మారుని మోహపుటాలి నైంద్రసి, లాలి మదాలి వేణి జనరాలి గ్రహింప...” సమీర. 3, ఆ. 3.

కరి. ఉభ. డే. వి. 1. నిదర్శనము; సాక్ష్యము. “చ. అల మలయాద్రిమధభవుఁ డన్కతకంబు... వారిదేవతల్, తొలఁకులకేలఁ దాపనిడి తోమఁ గలం కడఁగన్ దదీయత, తృలతకు హస్త మాటె కరి...” ఆము. ౪, ఆ. ౧౪౯; 2. మేర, అవధి. ఆం. భా. తృ. ౯౧; 3. లక్ష్యము, గుటి. “క. పరు లెఱిగిన నాఱడికిఁగరి యగు...” దశ. ౪, ఆ. ౬౯; 4. మర్యాద. వేంక. మాన. ౪3. విజ. సాక్ష్య మైనది. “క...నకరపవ నాగ్నితుపినదీప్తులు కరిగాన్.” భార. ఆది. ౨, ఆ. ౧౧౯. భా. రా. కిష్కిం. ౧౦౨. ఆం. భా. ద్వి. 3౦౪. సం. వి. న్. పు. 1. ఏనుఁగు; 2. కోఁటి; (శ. ర.) 3. నాగకేసరము; 4. ఎని మిడిసంఖ్య.

కరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆడేనుఁగు.

కరికాలుఁడు. సం. వి. ఆ. పు. ఒకానొకచోడవం శపురాజు. “క. పర మాళించును భీమేశ్వరు ననుమతిఁ జేసి చోడవంకాభరణు, డరికాలుఁడు కరికాలుఁడు...” భీమ. ౧, ఆ. ౧౧౫.

కరికోఁత. డే. వి. (కరికోఁత.) మిక్కిలిబాధ, మహా రి. “గీ. హరిమధ్య యెవ్వతె కరికోఁతఁ బెట్టునో యదలించి మత్తైభయానలార...” రాధికా. 3, ఆ. ౬౯.

కరికొను. డే. స. క్రి. (కరి+కొను.) సామ్యము చేసి
కొను. “క...దొరల కెఱిగించి వారలఁ, గరి
కొని యెఱెంచె నిఱికడకు గడంకన్.” దశ.

౬, ఆ. ౧౬.

కరిజ్జెకాయ. డే. వి. ఒకానొకభక్త్యము. “ఎ...
చంద్రకాంతలఁ గరిజ్జెకాయలు...ఆదిగాఁ గల
భక్త్యంబులు...” హంస. ౧, ఆ. ౧౦౧. “గీ.
గారె లఱిసెలు బొబ్బట్టు కరిజ్జెకాయలు...”
చెన్న. ౪, ఆ. ౩౧౮.

కరిజ్జే. డే. వి. భక్త్యవిశేషము. “చ...చక్రైరుడ
గలఁ గరిజ్జలు...” హంస. ౧, ఆ. ౧౦౧.

కరిణలు. డే. వి. బ. ఒకవారిసాలెవాండు. (శ. ర.)
కరిణి. సం. వి. ౪౩. స్త్రీ. ఆడేతుంగు.
కరిణిబత్తుండు. డే. వి. కరిణజాతివాండు. (ఆం. పద.)
కరిదారకము. సం. వి. ఆ. పుం. సింహము, ఏనుగు
గొంగ.

కరిది. డే. వి. ఒకానొకచర్చవాద్యము. ఆం. భా.
ప్ర. ౧౨౮.

కరిమాచలము. సం. వి. ఆ. పుం. సింహము.

కరిముఖుండు. సం. వి. ఆ. పుం. గజముఖుండు, గజ
వలి.

కరిరతము. సం. వి. ఆ. న. ఒకానొకరతిబంధము.
“శ్లో. భూగత స్తనయుగాస్యమస్తకా, మున్నత
స్థిజ మభోముఖో స్త్రీయం, క్రామతి స్వకరకృష్ట
మేమానే, వల్లభే కరిరతం తదుచ్యతే.” రతి
రహస్యము.

కరివియ=కరివె. (చూ. కరివె.)

కరివె. డే. వి. ఇత్తడి మున్నగువానిలోఁ జేసి
విణాదండమును బొదివికొనియుండునట్లు సార
కాయపై నమచ్చెడుతదంగము, కఠభము. ఆం.
భా. ప్ర. ౧౨౬. “గీ. జీవరత్నంపుమేరువు చికిలి
కెంపు, బిరడలును గరిడవచ్చులకరివె జీని, వ్రాత
హంబట్టుగవునెన రాణఁ దనరు, వీణె యొక
యింతి నిల్పెను వెలఁదియెదుట.” వాల్మీ. ౩, ఆ.
౧౩౨.

కరివేద. డే. వి. నేల దున్ని విత్తుటకు వాన కేదురు
చూచుట. (శ. ర.)

కరిననము. వై. వి. (సం. కర్మణమ్. త. కరిననం.)
నేద్యము, వ్యవసాయము. “క...ధరణీ, నురులు

గడగి వాణిజ్యముఁ, గరిననమును జేయఁగలరు
కరికాలమునన్.” భార. ఆర. ౪, ఆ. ౨౩.
మా. పూ. ౩, ఆ. ౧౩౦.

కరిసింఁచే. వై. స. క్రి. (సం. పృష్ఠి.) పుష్పించు,
డికొను. “సీ. కంఠీరవము నైనఁ గరిసింఁచుటయ
కాని యెరుసి పన్నీనిభటోచ్చయంబు.” బహు
౧, ఆ. ౧౦౨.

కరిసింపు. వై. వి. (కరిసింఁచు భా.) పుష్పణము,
“క. చిటుమూల్లు లూఱిడింపులు, గరిసింపులు
గాయకములు గవరుణఁ గొనరున్.” సత్య. సాం.
౨, ఆ. ౬౭. పు.

కరిసె. వై. వి. (సం. కర్మా. త. కరిసె.) కాలు
వలము, వలములొ నాల్గవనంతు. “సీ. కరిసె
యనంగను కాలవలం బొప్ప...” ఆం. భా.
ద్వి. ౨౬౯.

కరిరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కుండ; 2. వెణు
తురుళి. పుం. న. నెదురుమొలకళి.

కరిషము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. ఏనువెడుక;
2. పేడ; 3. విడుక.

కరుగు. యు. డే. వి. (త. కరు.) పోత పోనెడి
యచ్చు. “చ. కరుగునఁ బోయుమాడ్కి నొడి
కంబుగ తాత మలంచుకై వడిన్.” చంద్రా.
౨, ఆ. ౧౨. వై. (సం. గర్భ.) గర్భము. (చూ.
కరువు); 2. వరిపొత్తకట్ట. (శ. ర.)

కరుగుడు. డే. వి. సీసము, తగరము. సాం. ని. స్థా.
౬౧.

కరుడు. డే. వి. 1. గట్టిపడినముద్ద. “సీ. అదిచకోర
ములవిం దా కాదు దుగ్ధాద్ధికడ జనించినవెన్న
కరుడుగాని.” పం. పంచ. ౪, ఆ. ౨౩౮. సా.
౨, ఆ. ౨౦౧; 2. దినదినము వ్రాసెడిసంకీర్ణపు
లెక్క. (శ. ర.)

కరుడుగట్టు. డే. ఆ. క్రి. (కరుడు+గట్టు.) ముద్ద
గట్టు; ముద్దగా చేర్చుడు. “గీ. కలసి శుక్రశోణి
తములు గరుడుగట్టి, విను మమేధ్యసంధ్యమునఁ
లృప్తధిఁ బొంది.” భార. స్త్రీ. ౧, ఆ. ౩౬.
పరహ. ౩, ఆ. ౧౧౯.

కరుణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దయ.

కరుణము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకానొకరసము.
(ఆలంకారికమతము); 2. నిచ్చళి. న. 1.

చైతన్యము; 2. శోకము. “క...పరితాపము పొందుచున్న పాంచాలిం గాం,చిరి...కరుణము మగుడంగఁ బొడమ...”భార. సా. అ. ౮౭. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కరుణ గలది; 2. దీన మైనది.

కరుణించు. సం. స. క్రి. 1. కనికరించు. “చ... పీనిం గరుణించి...”భార. ఆసి. అ. ఆ. ౭౫; 2. అనుగ్రహించు, దయదలచి యిచ్చు. “ఉ. మున్ను విధాత మోక్ష వరముల్ కరుణించుటఁ జేసి...”ఉ. రా. అ. ఆ. ౯౬. అ. క్రి. కనిక కరించు. “క. కరుణించి యిందు నాకుం, బురో హితుని గాఁగ మీనుపుత్తు...”భార. ఆది. ౧, ఆ. ౮౮. ౫, ఆ. ౨౫.

కరుబాజో. హిం. వి. పృథ్వీకేషము. ఉదా:—కరు బాజావండు. (బ్రా. వా.)

కరుమపుసాకిరి. వై. వి. (కరుమము+సాకిరి.) కర్త సాక్షి, సూర్యుడు. ప్రబంధ. ౭౮౮.

కరుమము. వై. వి. (సం. కర్త.) కర్తము, చేత. (చూ. కరుమపుసాకిరి.)

కరుమల = కవుర. (శ. ర.)

కరుమలి = కవురి. “నీ. కవురి కరుమలి...”అం. భా. ద్వి. ౨౮౪.

కరుమ, వై. వి. (సం. గ్రావా.) కొండ, పర్వతము.

“క...కరువ యనంగా, గుట్ట యనఁ నిప్ప యనఁ గన్పట్టును శైలాఖ్యులు...”అం. భా. ద్వి. ౨౮౪.

కరువట్టిట్టు. దే. అ. క్రి. తడఁబడు; వణియు. “చ. బెడరుచు సంతరంగమున భీతికెఁ గందవడంబు నుట్టి ప,ల్కెడు...మోవియుం గరువట్టిల్లెడు నీమని నింతతల్లడం, బొడవు డిడేమికారణము యుగ్మభి నా కెఱిగింపు మేర్పడన్.”మ. సం. ౪, ఆ. ౫౯.

కరువలి. దే. వి. (క. గరువలి.) వాయువు, గాలి. అం. భా. ప్ర. ౫౯. “నీ. కరువలిచేఁ దూలు కపిలజటాళియ కర మొప్పుశిఖలు గా...”భార. ఆది. ౩, ఆ. ౧౮౨.

కరువలికుడుపరి. దే. వి. (కరువలి+కుడుపు+పరి.) గాలిదిండి, పాము. “నీ. తెలికడలిని గరువలికుడు

పరిదొరపఱపువయి నిడురఁ గొఱలుచుచీయ.” అచ్చ. ఆర. ౧౧౪.

కరువలికొడుకు. ద్వ. వి. (కరువలి+కొడుకు.) వాయు పుత్తుడు. 1. అంజనేయుడు. మొల్ల. సం. ౬; 2. భీముడు. (ఇట్లే. కరువలికొమరుడు, కరు వలిపట్టి మున్నగున వెఱుంగునది.)

కరువలిచేట్టము. దే. వి. (కరువలి+చేట్టము.) వాయు సఖుడు, అన్ని వోత్తుడు. “వ...అక్కరువలి చేట్టంబు...రవులుకొని...”హరిశ్చ. ౩, ఆ. ౧౨౦. (ఇట్లే కరువలివిందు, కరువలిచెలికాడు మున్నగున వెఱుంగునది.)

కరువలిబలుతొలుకేజే ద్వ. వి. (కరువలి+బలు+ తొలుకేజే.) గాలికక్కుసి, తృణావర్తుడు. “క...దేరజపుం, గరువలిబలుతొలుకేజే, నరుదుగ గుఱెతాల్పురీటి కనిచెం గడిమిన్.”నీలా. ౧, ఆ. ౭౪.

కరువలియెర = కరువలికుడుపరి. “నీ. కరువలియెరనెజ్జ మురువుఁదామరబొజ్జ నెనఁగువాఁడు శుభంబు లానఁగువాఁడు.” ప్రబంధ. ౩౩౦.

కరువలికక్కు. ద్వ. వి. (కరువలి+రికక్కు.) స్వాతీనక్ష త్రము. (శ. ర. బ్రా.)

కరువాడు. దే. వి. 1. శుష్కమత్స్యము, ఎండిన చేప. అం. భా. ప్ర. ౧౬౦ (కఱువాడు. శ. ర.); 2. కృష్ణమీనము. (అం. పద.)

కరువు. యు. దే. వి. 1. పోత పోనెడియచ్చు. “చ. కరువునఁ బోగిరో విధునికొంటి నుధాల్లి తరంగఁ దెచ్చి గం,డను వాసరిచిరో...”భార. అను. ౧, ఆ. ౧౮౩; 2. అచ్చునఁ బోసినబొమ్మ. “ఉ...చిత్తరువో కరువో యనంగ...”ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౬౦; 3. కరగెడుమూస. “క. కరు వునఁ బూరితమై లో,హరసములొఁ గాలునట్లు ...”కు. సం. ౫, ఆ. ౯౯. వై. వి. 1. గర్భము. “క...అ ట్టియ్యరువురు నువయోగిం పఁగఁ,గరువులు కత్తత్వ)కారకలితములయ్యెన్.” భార. ఆను. ౧, ఆ. ౧౧౧. (ఉభగర్భా వనుప్రాప్తే, అని. మూలము.); 2. పరిపాట్ల కఱ్ఱ. (శ. ర.)

కరువుగట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కరువు+గట్టు.) అచ్చునఁ బోయె. “నీ. ఇరువురును సౌఖ్యరసముల గరువు

గట్టిపోసి చేసినరూపులపోల్చు తైరి." నిర్వ.

౮, ఆ. ౨౦.

కరును. యు. జే. వి. పచ్చిచర్మము. (ఆం. పద.)

వై. వి. (సం. ఘర్షణ) పరుపోస్తే, కఱుకు.

ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౭.

కరూశము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకానొకదేశము.

ఇట్లే; కరూషము.

కరేటువు. సం. వి. ఉ. పుం. పెద్దకొక్కెర.

కరేణువు. సం. వి. ఉ. పుం. 1. ఏనుగు; 2. కర్మి

కారము శీ. స్త్రీ. ఆంధ్రేయగు.

కరోటము. సం. వి. ఆ. న. 1. తలపుట్టె; 2. బట్టల పెట్టె.

కరోటి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కరోటము, పుట్టె.

కర్మంధవు. సం. వి. ఉ. పుం. స్త్రీ. 1. రేగుశీ.

2. వ్రణము. స్త్రీ; 1. యుద్ధము; 2. కాండి.

కర్మకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఎండ్రకాయ;

2. ఒకానొకరాశి. 3. ఒకజాతిచెఱుకుశీ.

కర్మటకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆడుఎండ్ర;

గొడ్డుకాకరశీ.

కర్మటము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఎండ్ర; 2. కొక్కెర;

3. కర్మకరరాశి. 4. నూగుదోసశీ; 5. అభి

నయనాస్తవిశేషము; 6. తామరదుంప; 7. ముల్లు;

8. రతిబాధవిశేషము; 9. బూరుగుకాయ; 10.

త్రానుదండపుకొన.

కర్మటి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆడుపీత. 2. దోసశీ;

3. బూరుగుశీ; 4. స్వరము; 5. చేదుచీరశీ.

కర్మము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఎండ్ర; 2. అద్దము;

3. కుండ; 4. తెల్లగుట్టము; 5. నిప్పు; 6.

కర్మటరాశి; 7. నూగుదోసశీ; 8. అందము.

(శ. ర.)

కర్మరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. అద్దము; 2. ముద్ద

రము; 3. కంకరతాయి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ)

1. దృఢము; 2. కఠినము. భార. ఆర. ౬, ఆ.

౨౯౨.

కర్మరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. గిండివంటిపాత్రము;

2. పెనమునుండి వెచ్చినవానిని వెలికి దీయు

నుచుకరణము; 3. దోసశీ. "గీ...దుర్వారకర్మ,

రీఫలామోదభౌరంధరీ పరిష్కృతపనములచేత..."

శుక. 3, ఆ. 3౮౧. 4. కాంతార మనునొక

జాతిచెఱుకుశీ. "సీ. ఘృతపిండనిధిగర్మరీఖండ
ములతోడ..." ఆము. ౨, ఆ. ౨౩.

కర్మరేటువు. సం. = కరేటువు.

కర్మశము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కంపిల్లముశీ.

2. కసిందశీ. 3. చెఱుకుశీ. 4. కత్తి; 5. రత్న

దోషములలోనొకటి. "ప...లకునపటలత్రాస

చ్చిన్నజర్మరకర్మససీలంబు లనియెడుదోషం

బులు గలవు." రత్న. ౧౬. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ)

1. కఱకై నది; 2. గట్టియైనది; 3. కనికరము

లేనిది; 4. తెగవగలది; 5. తెలియనిది; 6. అధిక

మైనది; 7. బాధించునది.

కర్మారవు. సం. వి. ఉ. పుం. గుమ్మడిశీ.

కర్మోటకము. సం. = కర్మోటము.

కర్మోటము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. అష్టనాగ

ములలో నొకటి. (అనంతండు), వాసుకి,

వద్దుడు, మహావద్దుడు, తక్షకుడు, కర్మోట

కుడు, కుళికుడు, శంఖుడు-వీరు అష్టనాగులు.)

2. మారేడుశీ.

కర్మూరము. సం. వి. ఆ. పుం. గంట్లకచీరముశీ.

న. 1. బంగారము; 2. హరిదళము.

కర్మ. యు. జే. వి. కఱుకు. "ద్వి...తల్లి, పిడు

కలు గొని వచ్చునెడ మహారగము, మొమెట

వచ్చుపుత్తని గర్వ..." పండితా. పురా.

౪౯౯. ప్ర. ౧౦. పం. హిం. వి. వ్యయము.

"ప...నీనుకు సూత్రంబులు పన్ని లతాం

తరంబు కర్మ చేసి..." ఆనంద. వీరి. గీ.౮.

కర్మకాయ = కరజకాయ. (శ. ర. ప్ర.)

కర్మము. యు. వై. వి. (సం. కార్యమ్. ప్రా. కర్మ).

కార్యము, పని; చేయఁ దగినపని. "ఉ. కర్మము

దప్పెనియెదురంగప్తపుమాటల కేలయోర్తురు..."

భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౨౪౨. "క. పాపంబులు

గర్మము లనియేపునఁ జేయంగ..." భార.

ఉద్యో. ౨, ఆ. ౬౯. విణ. చేయఁదగినది.

"తరువాత...ఎయ్యది గర్మము..." భార. ఆది.

౬, ఆ. ౨౪౨. "ఆ. ఇట్లు చేయఁవాడ నిదియ

కర్మము..." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౯౬. జే. వి.

భిక్ష్యునిశేషము. "ఉ...మేలుకర్మములు పంతుల

కిత్తురు నిందుఁగొంగిటం, గుత్తురు..." దశా.

౮, ఆ. 3౬౫.

కర్ణూరము. వై. వి. (సం. ఖర్నూరక) ఖర్నూరవృక్షము.
“మ. సురపొన్నత్ కనిగొట్టుం జెందుగలు కర్ణూ
రంబు లబ్బెందలున్.” య. గీ. ఆ. ౪౮.

కర్ణవీటి. స. వి. ఈ. స్త్రీ. జెట్టి.

కర్ణజలూక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జెట్టి.

కర్ణజలూకము. సం. వి. ఆ. పు. జెట్టి.

కర్ణధారుడు. సం. వి. ఆ. పు. ఓడ నడుపువాడు,
కర్ణగ్రాహకుడు.

కర్ణపత్తము. సం. వి. ఆ. న. చెవికత్తు.

కర్ణపూరము. స. వి. ఆ. పు. 1. పుష్పానికృతకర్ణ
భూషణము; 2. కంగళి; 3. తిరీషము; 4.
లిలకము. న. నీలగోత్రులము, నల్లకలువ.

కర్ణము. స. వి. ఆ. పు. 1. చెవి; 2. చుక్కాని;
3. కన్నము. (శ. ర.) విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) చెవులు
లేనిది. (పశువు. కే. ని.)

కర్ణలులిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చెవికత్తు.

కర్ణలుడు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) గొప్పశ్రవణ
శక్తిగలవాడు.

కర్ణవేష్టము. సం. వి. ఆ. పు. కర్ణాభరణము.

కర్ణాకర్ణి. సం. అవ్య. శ్రవణచరంపర, ఒకరు విని
మఱియొకరికి జెప్పగా వారు విని మఱియొక
రికి జెప్పబడే వ్యాప్తము. “కా...కర్ణాకర్ణిం
గధలందు మున్ను వినమే...” ఉ. హరి. ౪,
ఆ. ౨౯౬.

కర్ణాకర్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్ణాకర్ణిగా వినట.
“ప. ఈకృతి ప్రారంభంబు కర్ణాకర్ణికావశంబున
విని...” పరాహ. ౧, ఆ. ౧౦.

కర్ణాటము. సం. వి. ఆ. పు. ఒకానొకదేశము.

కర్ణాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కర్ణాటదేశపువనిత;
2. ఒకానొక స్త్రీ రాగము.

కర్ణాతు. చే. వి. మల్లయుద్ధముగోని విన్నాణము.
(ఆం. పద.)

కర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పశువులను గట్టురజ్జువు. వి. న్.
పు. కర్ణధారుడు. విణ. (న్. నీ. న్.) కర్ణము
గలది.

కర్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చెవికత్తు; 2. చేతనడి
త్రేలు; 3. వినఁగుతొండముచివర; 4. తామర
దుద్దు; 5. కుంభినకత్తె. (హేమ. ని.); 6. బాణ
విశేషము. (శ. ర.)

కర్ణికము. సం. వి. ఆ. న. కృష్ణాజినము. విణ. (ఆ. ఆ.
ఆ.) 1. పెద్దచెవులు గలది; 2. చుక్కానుగలది.
కర్ణికాచలము. సం. వి. ఆ. పు. మేరుపర్వతము.
కర్ణికారము. సం. వి. ఆ. పు. 1. కొండగోగుళి;
2. జేలక.

కర్ణిరథము. సం. వి. ఆ. పు. 1. పట్టికి మున్నగు
వాహనము; 2. బాలక్రీడాశకటము.

కర్ణేజపుడు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కొండకాడు.

కర్త. సం. వి. ఋ. పు. 1. లెక్క; 2. పరమేశ్వ
రుడు. విణ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) 1. చేయు
వాడు; 2. అధిపతి, ప్రభువు. “మ...రాయత్
నన్ను సింహాసనంబునకు గర్తను జేసె...”
కృష్ణ. ౨, ఆ. ౩౮; 3. వ్యాకరణమున ధాతువు
ఇచ్చుఅర్థముయొక్కవ్యాపారమును ఆశ్రయించు
నది.

కర్తనము. సం. వి. ఆ. న. 1. కత్తిరించుట; 2.
తెగఁగొట్టుట; 3. నూలువడకుట; 4. సాలెవాని
మగ్గము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. కత్తిరించునది;
2. తెగఁగొట్టునది.

కర్తరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కత్తిర; 2. యోగ
భేదము; భరణిమూడునాలుగుపాదములయం
దును కృత్తికయందును రోహిణిమొదటిపాదము
నందును సూర్యుడు డుండుకాలము; 3. బాణము
మొదటిభాగము.

కర్తరీముఖము. సం. వి. ఆ. పు. అభినయహస్త
విశేషము.

కర్తలాణము. సం. వి. ఆ. పు. తెల్లనిగోరిజలును
తోకయు వెండుకలును గలనల్లగుఱ్ఱము. “క.
తెల్లనియొకకర్తలాణలేజోహయమున్.” నైష.
౬, ఆ. ౯౬. (శ. ర. సా.)

కర్తవ్యము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) చేయఁదగినది.

కర్తారు. హిం. వి. (హిం. కర్తార్.) 1. తురుష్కుల
వైషము; అల్లూ; 2. సూర్యుడు. “గీ. ఆబ్జహతు
పేరు లవి యెన్ని యైన నుండఁబ్రౌఢకర్తారు
శబ్దంబు రూఢికెక్కిడిమ్మనృపభుద్ధధారావిదీర్ఘ
మత్తఃఖానపుంగవసాంగత్యగరిమ దివిన్.” కువల.
౧, ఆ. ౪౦.

కర్తారుడు = కర్తారు. (అల్లూ.) “కా. స్వర్తత్
తత్త్వ మటంచు నెంచఁగ మహాత్మవుల్ మనో

జన్మిష్యస్తూర్తింగా సుతియుప వైష్ణవులు విష్ణు
డంచు నెంచక దగం, గర్తాయు డనుచు దురు
పుల్లు మొదలైన గొల్వ..." విప్ర. 3, ఆ.
౧౦.

కర్తాలు = కర్తాను. "గీ. సారెసారెకు గర్తాలు దూలు
వారు." కృష్ణ. 3, ఆ. ౪౬.

కర్తించే. సం. అ. క్రి. కర్తయగు, కార్యముచేయు.
(విరళప్రయోగము.) "ద్వి. కర్తయు జనుడు
దత్తర్థవశుడు, గర్తించి దానెట్లు కర్తంబు
నెయ్యి." పండితా. వాద. ౧౩౮. పు. ౧౨.
పం. (ప్రాతప్రాతప్రతులపా.)

కర్త. సం. వి. ఈ. క్రి. 1. కత్తె; 2. చురకత్తి.
కర్తము. సం. వి. అ. పుం. 1. బురద; 2. పాపము.
న. మాంసము.

కర్పటము. సం. వి. అ. పుం. 1. వస్త్రము; 2. చేతి
యూలు.

కర్పరము. సం. వి. అ. పుం. 1. కటాహము; 2.
కుండపెంకు; 3. తలపుట్టె; 4. వెన్నెముక; 5.
మేడిచీ; 6. నిప్పు; 7. ఒకరకపుకస్త్రము.

కర్పరి. సం. వి. ఈ. క్రి. 1. మ్రానివసుపు పండిన
యంజనవిశేషము; 2. కొప్ప.

కర్పూర. సం. వి. అ. క్రి. పంచపంచ, మ్రానివసుపు.
కర్పూరగంధి. సం. విజా. (ఇ) కర్పూరముపండినగం
ధము గలది. (క్రి.) వి. బ. వస్త్రవిశేషము. ద్వి.
3, ఆ. ౧౮౮.

కర్పూరభోగి. సం. వి. న్. పుం. కప్పరభోగి.

కర్పూరము. సం. వి. అ. పుం. న. 1. ఘనసారము;
2. పచ్చకర్పూరము.

కర్పూర. సం. వి. అ. క్రి. 1. వాయిటచీ; 2. కలి
గొట్టచీ.

కర్పూరము. సం. వి. అ. పుం. 1. చిత్రవర్ణము; 2.
పాపము; 3. గంట్లకచోరముచీ. న. 1. నీరు;
2. బంగారము; 3. ఉమైత్తచీ. విజా. (అ. ఆ.
అ.) చిత్రవర్ణము కలది.

కర్పూరుడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుడు.

కర్త = కర్తము. (పని) "గీ. ఎఱుగునే నీడకన్నును
నెండకన్ను; జెలగి పూచునే కర్త పందిన
లతాంగి." శివరా. ౨, ఆ. ౩౯.

కర్తంది. సం. వి. న్. పుం. సన్నాని.

కర్తకరుడు. సం. వి. అ. పుం. —కర్తప్రకారము
హింసించువాడు — ముందు. విజా. (అ. ఆ.
అ.) కూలివాడు.

కర్తకారుడు. సం. వి. అ. పుం. కమ్మి. విజా. (అ.
ఆ. అ.) వెట్టికి పని చేయువాడు.

కర్తచండాలుడు. సం. వి. అ. పుం. కర్తచే చండా
లునిపండివాడు, చండాలకర్తముచేయువాడు.
(అపూయకుడు, పిశునుడు, కృతఘ్నుడు, దీర్ఘ
రోషుడు నని కర్తచండాలురు నలువురు. కర్త
చండాలునికంటెకాలిచండాలుడు మోగ్యుడు.)

కర్తజము. సం. వి. అ. పుం. 1. కలియుగము; 2.
మట్టిచీ. విజా. (అ. ఆ. అ.) కర్తవలన గలిగినది.

కర్తకుడు. సం. విజా. (అ. ఆ. అ.) పూనినకర్త
కొనసాగువఱకు పని చేయువాడు. "మ. జననీ
నీవమృతంబు నె వ్వునిన యీసత్వోక్తి వాటించి
యే, జని నానావిధకర్తకర్తకుడనై సాధించి
వే తెచ్చితిన్." భార. ఆశ. ౧, ఆ. ౨౬౩.

కర్తణ్య. సం. వి. అ. క్రి. 1. జీతము; 2. కూలి.

కర్తధారయము. సం. వి. అ. పుం. సమానాధికరణ
తత్పురుషము, ఒకానొకసమానము. (ఉదా:—
తెల్లగుల్లము. మొ.)

కర్తము. సం. వి. న్. పుం. న. 1. పని; 2. నిత్య
నైమిత్తికాది. (యజనము, యాజనము, అధ్య
యనము, ఆధ్యాపనము, దానము, ప్రతిగ్రహ
ము ఇవి షట్కర్తములు: గర్భాధానము, పుంస
వనము, సీమంతము, జాతకర్తము, నామక
రణము, అన్నప్రాశనము, చౌలము, ఉపనయ
నము, ప్రాజాపత్యము, సౌమ్యము, ఆశ్లేయము,
వైశ్యదేవము, గోదానము, సమావర్తనము, వివా
హము, అంత్యకర్తము ఇవి షోడశకర్తములు; 3.
ద్వితియాకారకము; 4. తర్కశాస్త్రమున పంచ
విధకర్తములలో నొకటి. (ఉత్పేదణము, అప
తేదణము, ఆకుంచనము, ప్రసారణము, గమ
నము. ఇవి పంచవిధకర్తములు); 5. వైద్య
శాస్త్రమున గలపంచవిధకర్తములలో నొకటి.
(వమనము, రేచనము, నస్యము, అనువా
సనము, నిరూహము ననునవి యైదు.); 6. యజ్ఞము; 7. శిల్పము; 8. యాతన; 9.
వడ్డి; 10. పుణ్యము; 11. పాపము; 12. జ్యోతి

శ్వాస్త్రమున జన్మనక్షత్రమునకు పదియవనక్షత్రము; లగ్నమునకు పదియవస్థానము.

కర్తయుగము. సం. వి. అ. న. కలియుగము.

కర్తసాక్షి. సం. వి. న్. పుం. సూర్యుడు. విణ. (న్. ఊ. న్.) పని చేయుచుండఁ గాంచువాడు.

కర్తారము. సం. వి. అ. పుం. 1. వెదురుచీ; 2. కర్తరంగముచీ.

కర్తారుడు. సం. వి. అ. పుం. కర్మరవాడు.

కర్తవు. సం. వి. న్. పుం. నవని, కర్తము.

కర్తేంద్రియము. సం. వి. అ. న. వాక్పాణిపాదపాయూషస్థములలో నొకటి.

కర్వరము. సం. వి. అ. పుం. 1. వ్యాఘ్రము; 2. అంజలి; 3. పాపము. న. 1. జలము; 2. కర్మము.

కర్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పార్వరి; 2. అడుపులి; 3. రాక్షసి; 4. భూమి.

కర్వరుడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుడు.

కర్వలి = కరువలి. “స్త్రీ... ఎండ గానె గర్వలి దొఱంగె.” కాళ. 3, ఆ. ౧౪౯.

కర్వకుడు. సం. విణ. (అ. ర్వికా. అ.) 1. కృశించువాడు; 2. కృశింపఁజేయువాడు.

కర్వకుడు. సం. వి. అ. పుం. కుజుడు. విణ. (అ. ర్వికా.) 1. ఆకర్షించువాడు; 2. నేల దున్నుకొని బ్రదుకువాడు.

కర్వణము. సం. వి. అ. న. 1. దున్నుట; 2. ఆకర్షణము; 3. ఒరయుట. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. దున్నునది; 2. ఆకర్షించునది; 3. లాగునది.

కర్వము. సం. వి. అ. పుం. 1. ఈడ్చుట; 2. ఒరయిక; 3. గీత; 4. దున్నుట; 5. తాండ్రు; 6. (వింటినారిని) లాగుట. “మ...కూరంపుటొప్పారునం, జలికం బైన మహాస్త్రముందొడివి కర్వం బుబ్బునం జేయుచున్.” భార. కర్ణ. 3, ఆ. 3౪౮. పుం. న. వదునాలుగుమాపములయెత్తు.

కర్వితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఒరయికగలది; 2. ఈడ్చుబడినది; 3. దున్నుబడినది. 4. వీడింపబడినది. “క. కర్వితరిపు లనోన్మానా, కర్వణ సంకర్షణావకర్వణముల సామర్థ్య లయి పెనగిరి...” భార. సభా. ౧, ఆ. ౨౦౪.

కర్వపు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. 1. కాలువ; 2. యక్షార్థము దున్నిననేల; 3. గొయ్యి; 4. నది. పుం. కరీషాగ్ని, పిడుకనిప్పు.

కర్వనము = కరినకము. 1. (కృషి) “అ. కాపులాపు వెరపు కలిగి కర్వనము నేయంగ.” భార. సా. ౧, ఆ. 3౧; 2. (దున్నుట) “స్త్రీ. గోవులు...కర్వనంబునకు నొదవు.” భార. ఆను. ౨, ఆ. 3౯౭.

కణ. వై. వి. 1. నలుపు. “స్త్రీ. అతిమనోహరనవయావనారూఢుండై కణలేని హిమరక్తికాంతిదాల్చి.” భార. ఆది. ౫, ఆ. ౧౫; 2. మచ్చ. “చ...దివ్యప్రభావంబునకొకగణయన్ మారునలేకపుట్టిన శుభాంగంబద్భుతాపాదియై, నెఱయంగన్నులు విచ్చి చూచుతనయన్ వీక్షించి మోదంబునన్.” హరి. పూ. ౫, ఆ. ౧౨౦; 3. ఆక్రి. “చ...ఇంకనికణ మేదినీవిభుడు గాంచెను...” సా. 3, ఆ. ౨౨౦. విణ. నల్లనిది. “ఉ. దట్టపువన్నెగుడ్డ కణ దట్టిబాకె నవించి...” రా. వి. ౨, ఆ. ౫౫. వి = కణ్ణ. (చార) “గీ...నల్ల, గణలపండుగవీర...” శుక. ౨, ఆ. ౪౮౬. ౪, ఆ. ౮౮.

కణక = కణ. (నల్లనిది) “ద్వి. అందంబులగు కణకంచు కావులును” పండితా. పర్వ. 3౦౮. పు. “ద్వి. కణకత్రాకుల వెండు కలును...” పండితా. పర్వ. 3౪3, పు.

కణకంతుడు. మి. వి. (కణకంతుడు.) నీలకంతుడు, శివుడు. “క...మదాత్మోపహారమిచ్చెద నీకుం, గణకంత వరము నాకుంబ, గణః బరిమార్పంగ శక్తి గలుగుటయచుమి.” భార. సా. ౧, ఆ. ౧౨౧. “క. మఱి రామేశ్వర తీర్థము, కణకంతున కాటవట్టు...” భీమ. 3, ఆ. ౧౫౬.

కణకంతుతలమానికము. ద్వ. వి. (కణకంతుని+తల+మానికము) చంద్రుడు. సాం. ని. దేవ. ౧౦. కణకంతుతలయేఱు. ద్వ. వి. (కణకంతుని+తల+ఏఱు) అమరతటిని, ఆకాశగంగ. సాం. ని. దేవ. ౧౬.

కణకంతురాణి. వై. వి. (కణకంతుని+రాణి) శివుని భార్య, గౌరి. సాం. ని. దేవ. ౬.

కటకరి. వై. వి. (కటకు+కరి. ను. కర్కశః.) 1. కఠినము; కఠినుడు. “వ...అనిన నతైఘవ యక్మకరివలుకుల కులికి...” స్వా. ౨, ఆ. ౬౧; 2. నిపుణుడు, నేర్పరి. “చ...వివిధాయుధాబులన్, గఠకరియై రణభటుల గద్దటియై...” స్వా. ౪, ఆ. 2.

కటకఱ. దే. వి. కందుట ప్రొద్దు పొడుచుట ఒరయుట తఱుంగుట మున్నగువనియొ దగుధ్వని కనుకరణము. (శ. ర.)

కటకటి. దే. వి. 1. బాధ. “చ. కటకటి పెట్టి సొమ్మడుగు...” ఆము. ౫, ఆ. ౬౧; 2. ద్వేషము “క. తఱిఁ జెఱుపమిఁ గొంచెపులుగ, గఠకటి నరిగట్టి పివపఁ గడు నొప్పించున్.” ప్రబోధ. ౨, ఆ. ౪౯. హంస. ౧, ఆ. ౧౨౩.

కటకు. వై. వి. (ను. కర్కశః.) 1. కాఠిన్యము. “నీ. కోకంబులకుఁ బ్రెడికుండలకటకుమో వంతయు సరసత నబ్బెనేని.” హరి. ఉ. 2, ఆ. ౧౦౩. (శ. ర. పా.) భీమ. ౨, ఆ. ౧౨౦; 2. శౌర్యము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౧. బ. 1. పరుషవచనములు. “ద్వి. కటకులాడెడుమాడ్డిఁ గాదు మీఁదటను.” రం. రా. య. ౨౦౩ పు. 2. క్రూరకృత్యములు. “గీ. ఓరి పాపాత్త... నీకటకు లెల్లఁ జక్కనగు నంతతో నని శాప మిచ్చె.” భో. ౫, ఆ. ౧౦౯; 3. అంపముమొ. వానికమ్మలు. “నీ...కటకులకల్లెంబు గాడ్డ కేల.” జేఱు. శ. ౬౪. ౬౫. 1. కఠినము, పరుషము. “క...కటకుమాటలతోడన్.” వి. పు. ౮, ఆ. ౧౫౮. నైష. 2, ఆ. ౯౩; 2. గఱుకైనది. “ఆ. కటకుదర్శపురివఱుపులు...” భార. ఆది. 2, ఆ. ౨౨౪; 3. మోటువాడు. “ఆ. అగ్ని శిఖయుఁ బోలే నంటను డాయను, జూడ రాని యట్టిసుభంగిత్ర, నెఱక లేనికటకుదెఱు కపేక్షించె...” భార. ఆర. ౨, ఆ. ౯౧; 4. పదునైనది. “క. కటకుగోతల విషములు, దొఱుగఁగ...” దశా. ౪, ఆ. ౧౦౨; 5. భయంకరమైనది. “గీ. కటకుమిడ్డిగ్రుడ్డు నిప్పులు గ్రుక్కదృష్టి.” భాగ. ౧౦. స్కం. ఉ. ౯౩౯; 6. డట్టము, సాంద్రము. “నీ...కటకుఁజేకటి వెన్నునఱుచు వాడు.” కాశీ. 3, ఆ. ౨౩౪.

కటకుదనము. ద్వ. వి. (కటకు+తనము.) 1. పారువ్యము. “గీ. సంతతంబును శ్రీహరిన్మరణ లేక, కటకుదనమున దుర్భాష లఱచెనేని.” జై. 3, ఆ. 3౪; 2. బిరుదునము. “ఆ. కటకుదనముఁ జాలఁ దఱచుఁదనంబును, నెరులసిరులు గలిగి విరులపేరి, కీర్తి బుగులుకొనఁగఁ గెలయూధర గొప్ప, కొప్ప గప్పమిఱి యొప్పు టొప్ప.” పాండు. 3, ఆ. ౨౦౧.

కటకుగిలు. వై. ఆ. క్రి. బిరుదగు. “వ...నిడుదిలై యందుకటకుగిలు నాసాకేశంబులును.” కవిక. ౫, ఆ. ౧౧౦. (శ. ర. పా. “నిడుదలై యుడుగ, కరనగిలు” ముద్రి. పా.)

కటకుట్టు = కట్టుకట్టు. “చ...తగునే కటకుట్టును జంకఁ బొత్తముల్.” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౩2. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౨.

కటకుదుమ్ము. ద్వ. వి. (కటకు+దుమ్ము.) గరగరలాడుదుమ్ము, ఇనుప. “నీ. గలయానిముచే దునూరంబు రేగుసాగంధికంబురజంబు కటకుదుమ్ము.” స్వా. ౫, ఆ. 3౮.

కటకుసాన. ద్వ. వి. (కటకు+సాన.) పదునుపెట్టుసాన. “గీ. కటకుసానల గొప్పుకలఁగడాని, చికిలి యగురీతి మెఱసె బాలననిమేను.” దశా. ౪, ఆ. ౧౦౧.

కటగొను. ద్వ. ఆ. క్రి. (కటకు+గొను.) కాశ్వతముగా నిలచు. “క. వెఱచోఁ జేసినపాపము, లఱుముక యయ్యెడ నడంగు నవి, ముక్తమునక, గుఱుకొని చేసినయఘములు, కటగొని దృఢవజ్ర లేవకం బగుఁ దరుణి.” వద్ద. 3, ఆ. ౮౮.

కటగొఱ. దే. వి. అగౌరవము, అపకీర్తి. “చ... వాని నెల్ల నే, దైతి నులుమాడఁ బంపుము కడిం దిగఁ జూడకు నీకు నేమియొన, గఱగొఱ కాదు పోమి కడఁ గప్పము నాకు నుదాత్తమాననా...” భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౨౨౩. “చ...చాలమి దెచ్చికొన్ననా, కటగొఱ దీర్తుగాక యొక కాలుఁడకా తలద్రుంప కేగెదే.” కకు. ౫, ఆ. 3౪.

కటచే. దే. న. క్రి. 1. కాటువేయ. “క. అఱచినఁ బఱచిన వ్రేలులు, గఱచిన నతఁ డించుక యను గరుణింపక యం, దఱ నుఱుము సేసె...”

భార. సా. ౨, ఆ. ౨. విరా. ౧ ఆ. ౨౭౯.
 “గీ. కన్నియలతోడ నాడుచు నున్నదాని, బాచ
 మర్దికమై యొక్కవన్నగంబు, కణమై గన్నయ
 లందఱు వెఱచి పఱచి, యఱచుచుండ బ్రను
 ద్వర యవని: దైత్యై.” భార. ఆని. ౧, ఆ.
 ౧౪౭; 2. ఖండించు. “క...కణచిన పిస
 లవనిసరము, తెఱగున పడగండ్లు ధవరదీపతి
 రాలెన్.” ఆము. ౪, ఆ. ౧౨౧; 3. నా:టు,
 గ్రుచ్చుకొను. “క. ఆఱిముఱిచేసి: బలకా,
 గఱచిననైంధపుని యలుగుం గని...” భార.
 ద్రో. ౧, ఆ. ౧౭౩; 4. పండ్లతో నొక్కి
 వట్టు. “చ. కఱచినపీనుగొన్ వెడఁడన్ పెన్
 యున్...” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౦౬. భార. ఆది.
 ౨, ఆ. ౭౩; 5. తిను. “ద్వి. ఖగపరి యెనవెడి
 కఱచునే యరిలు, మృగపతి యాఁగొని మే. కునే
 పొట్టు.” పండితా. మహిమా. ౨౬౦. పు.
 (ప్రాతప్రతి.); 6. నేర్చు. “సీ. పేదబులును ధను
 శ్వేదా: వివ్యలుం గఱచుచుం గడతెనయెలుక
 దనరు.” భార. ఆది. ౩, ఆ. ౧౨; 7. స్వరించు.
 తలపాయు. “క. ఎఱుక గలవారిచరితలు, గఱ
 చుచు నజ్జనులగోష్ఠి: గదలక ధర్మం, బెఱు
 గుచు నెఱిగినదానిని, మఱుప కనుష్ఠించునది
 నమంజనబుద్ధిన్.” భార. ఆది. ౩, ఆ. ౨౦౩.

కఱటి. దే. విణ. 1. మూర్ఖుండు. “క. మఱి యెఱిగి
 యెఱుంగ నొల్లని, కఱటిం చెలువంగ గమల
 గర్భనివళమే.” భార. ఆది. ౪, ఆ. ౭౨; 2.
 దుష్టుండు. ఆం. భా. త్ప. ౭; 3. మోసగించు
 నది. “సీ. మానంబు వీటితో మనసి ప్రేరిల
 జిక్కువఱచినయదియె యీకఱటిచూపు.” హరి.
 పూ. ౯, ఆ. ౨౨౪.

కఱటితనము. దే. వి. (కఱటి+తనము.) సూర్యుడు,
 మూర్ఖ పుంజుట్టుదల. “క. తెఱవా నాడెంటుచుర,
 తెఱవలకున్ లేనిమే ల్గదియ చచ్చునెడన్,
 జెఱచుకొనిం గూడ దిపు దీ, కఱటితనం బుడిగి
 నెచ్చి: నైకొను నన్నున్.” అచ్చ. సుం. ౪౦.

కఱకలాడు. వై. విణ. (కఱకల+కలాడు.) 1.
 విజ్ఞాండు, జ్ఞానవంతుడు. “సీ. ప్రజపవంచా
 క్షరోవనివత్స)పంచంబు కడదాక నెఱిగినకఱ
 కలాని.” కాశీ. ౨, ఆ. ౧౬౦; 2. దుశ్శిష్టుండు.

“క. కదలిన మొత్తును నెక్కడఁ, గదలెద వఱు
 కఱకలాడ...” హరి. పూ. ౫, ఆ. ౨౪౨.
 (క. ర. పా. ‘గఱకులాడ’ముద్రి.)

కఱకలు. వై. వి. బ. (సం. కృతమ్.) 1. చేష్టలు
 (౪ ర.); 2. దుశ్శిష్టలు. “చ. కఱకలు పెద్ద
 వీని...” నృసిం. ౪, ఆ. ౧౩౫. “సీ. కఱ
 కలు పోకిళ్లు...” అప్ప. ౨, ఆ. ౧౯౭.

కఱద. వై. వి. మాట. “గీ...కఱదనాం బలకు...”
 ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౦. బ. 1. మాయమాటలు
 మిథ్యావచనములు. “చ. ఎఱుగుదుం దన్
 మిలయు మహీసురవర్మ మతిప్ర కాశతన్, గఱ
 దలు మాని చెప్పము ఖగత్వము నేమినిమిక్
 మొంది లీపు...” పద్మ. ౪, ఆ. ౧౧౬; 2.
 బుద్ధులు, నుచిణములు. “సీ...కఱదల
 బుద్ధులు...” అప్ప. ౨, ఆ. ౧౯౭. అచ్చ
 అఱా. ౨౨; 3. కఱకలు. “క. విఱవిఱ విభ
 కది కరుగక, కొఱకొఱ లాడెద పదేమి గోరమ
 పేల్తే, వెఱ గయ్యెడిగద నీచెడ, కఱదల
 గనుగొన్న నెన్నుం గన్నెలమిన్నా.” రసిక. ౫
 ఆ. ౧౬౩; 4. వింతలు. “క. కఱదలపులు
 గిది...” ప్రభా. ౩, ఆ. ౪౭.

కఱదతనములు. వై. వి. బ. చాతుర్యము. “క. వితక
 పరిరంభణాంబులం, జతురవచోరుచులు నపుడ
 నెన్నితములుగా, నితలేరరతి నారికి: గతిపయ
 వసములు నెఱసెం గఱదతనంబుల్.” హరి. ఉ
 ౭, ఆ. ౨౦౫.

కఱదూపము. వై. వి. (కఱ+దూపము, సం. కా
 ధూపం.) 1. గృహధూపము, ధూధూపము
 “గీ. విరహపరితాపవేదన కేఱుచున్, చక్రవ
 కాంగనల కటాక్షమలయగ్ని, నాపహిల్లిన క
 దూప మనంగ నొప్పు, నుడుగఱాగీతబంబ
 నడిమి మచ్చు.” భీమ. ౨, ఆ. ౪౫; 2. పా
 చూటినదూగర. (ఆం. పద.)

కఱనూనె = రిజ్జనూనె. (క. ర.)

కఱపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కఱపు+పడు.) లోపించు
 న్యూనతగమ. “చ...యత్న మేమియం, గ
 పడపడ...” పేం. పంచ. ౫, ఆ. ౫౮.
 కఱపించే. దే. స. క్రి. 1. నేర్పించు; 2. కఱప
 జేయు, పండ్లతో గొఱుకకేయు. “ఆ. వెఱా

తల్లి దోకక గఱపించుకొని దివి, బఱచువానిఁ జూచి పార్థం డలిగి." భార. ఆది. ౮, ఆ. ౭౩.
కళపు. దే. స. క్రి. 1. నేర్చు, బోధించు. "క... కన్నియలకు నాట గఱవఁగా నోపుదు..." భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౩౩; 2. చెప్పి పెట్టు, దుర్బోధచేయు. "ఆ. దుర్జయమున శకునికర్ణ దుక్కానాత్, గఱవఁ బొండ్లలకు నఱయచేయు, గడఁగె..." భార. ఆది. ౩, ఆ. ౧౨, 3. కలుగఁజేయు. "వ... రుధిరప్రవాహంబు లకు జలప్రవాహంబులయెఱుపు నెఱవ..." జై. ౭, ఆ. ౧౭౫; 4. తెలియఁజేయు, చెప్పు. "ఆ. భూతలేశ నన్ను బుత్రైచి రిప్పుడు, తద్భయముబులెల్లఁ దలఁగునట్టి, ముత్రతంత్రవిధులనున్న యేమఱుండునది నిరంతరంబు ననియఁ గఱపి." భార. ఆది. ౨, ఆ. ౧౦౧. వి. 1. బోధనము. "ద్వి. నెఱవైనపెద్దలు నేలనియట్టి, కళపులు కళచే నీకతకాదిదై." అ. మ. క. ౧, ఆ. 2. దుర్బోధ. "ఆ. శకునికళపు విని యన న్నాగవృత్తికి, జూచి యిట్టియెడరు దెచ్చు కొనయి." భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౩౦. భార. ఆది. ౮, ఆ. ౪౧.

కళవ. దే. వి. ఒకానొకమూలిక. (శ. ర.)

కళపు. దే. వి. 1. క్షమము. "క. కళపుపయఁ గళపు వొరయుచు... అడఁచు దుష్కర్తములన్." భార. కాం. ౪, ఆ. ౨౩. భార. సభా. ౧, ఆ. ౨౭౧; 1. దారిద్ర్యము. "క. కళపుకు దో దావపంట గలిగిన కరణిన్." కువల. ౧, ఆ. ౧౦౧; హరి. ఉ. ౭, ఆ. ౧౬; 2. పూరి యిండ్లుకప్పునపు డేర్పఱచు కొనుమిలి. "నీ. కళపు గేస్తులయిండ్లఁ గప్పు నేతలయంద..." అచ్చ. బాల. ౪౭. విణ. దుర్లభము. "క... మాదృశవిరుద్ధ జగతిం గఱవా..." రామా. ౫, ఆ. ౧౪౮. "చ... పులిలోన వింత కళవా రథచోదకులు..." భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౦.

కళపునేయు. దే. స. క్రి. (కళపునచేయు.) లోపింపఁజేయు. "గీ. వెలఁ గళపునేయు వెల చేలములు..." సా. ౨, ఆ. ౧౯౮. (వెలఁ గళపునేయు = ఆమూల్యములును.)

కళి. వై. వి. 1. పశుయోని. (శ. ర. త్రా.); 2. నల్లదనము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౦౮. విణ. (శ. త. కళి.) నల్లనిది. "చ... వైదివ్రాతలకళి దెక్కిముత్..." య. ౧, ఆ. ౭౯. "నీ... కళివన్నెకొడె యనఁగ." బహు. ౨, ఆ. ౧౯. కళిగొను. దే. స. క్రి. (కళి+గొను.) - నల్లనిగు- అంటువడు. "గీ... ఈమట్టికుండల, నిచ్చు పండి పెట్టమెచ్చు గాదు, వంటఁ జేసి మొదలివంటనే కళిగొన్న, దానఁచొలుత వండఁదగుటయెట్టు." ద్వా. ౨, ఆ. ౩౦.

కళిజేయెన్న. ద్వ. వి. (కళి+జేయె+అన్న.) విష్ణునియన్న, ఇంద్రుఁడు. ఆం. భా. ప్ర. ౪౬. కళిపక్కము. వై. వి. (కళి+పక్కము.) కృష్ణ పక్షము, బహుళపక్షము. (శ. ర.) కళిపాము. ద్వ. వి. దౌ. (కళి+పాము.) పృష్ఠ సర్పము, నల్లత్రాచు. "నీ. అజాఱునెఱివేణికళి పాపహృష్టుకు వెడలుగుడ్డునువోలి నిరులు రాల." సాంబో. ౧, ఆ. ౧౧౯.

కళిమానికము. వై. వి. (కళి+మానికము.) ఇంద్ర నీలమణి. "నీ. కళిమానికంబులగముల లేటలను గూర్చినమేలిపట్టుంచు రెండుములును." య. ౪, ఆ. ౧౨౦.

కళిమెడదొర. ద్వ. వి. (కళి+మెడ+దొర.) శిలి కంఠుఁడు, శివుఁడు. అచ్చ. బాల. ౧౭౦.

కళిమొలలు. దే. వి. బ. అడ్డకుతగిలించునాగవాస ములు. (ఆం. వడ.)

కళియ = కళి. వి. (నల్లదనము) ఆం. భా. ప్ర. ౧౦౮. విణ. (నల్లనిది) "ఆ. కళియజలకణ్ణ గళి వేము..." భార. ఆను. ౩, ఆ. ౧౮౯.

కళివలువప్రాడ. ద్వ. వి. (కళి+వలువ+ప్రాడ.) నీలాంబరధారి, విష్ణుమూర్తి. సాం. ని. దేవ. ౧౫. కళివేము. ద్వ. వి. (కళి+వేము.) కళివేపాకు చెట్టు. భార. ఆను. ౩, ఆ. ౧౮౯.

కళిరతనము = కళిమానికము. "నీ. కళిరతనంపుఁ జొక్కపునరుద్ తఱకొత్త..." నీలా. ౨, ఆ. ౪౮.

కళివేలపు. ద్వ. వి. (కళి+వేలపు.) కృష్ణుఁడు. నీలా. ౧, ఆ. ౨౬. (యా. కళివేల్పు.)

కళివేల్పుడాకన్ను. ద్వ. వి. (కళివేల్పు+డాకన్ను.) చంద్రుఁడు. ఆం. సం. దేవ. ౧౫.

కటివేల్పురిక్క. ద్వ.వి. (కటివేల్పురిక్క.) శ్రవణ
నక్షత్రము. (శ. ర.)

కటివేల్పుహజ్జే. ద్వ. వి. (కటివేల్పు+హజ్జ.) 1.
విష్ణునిపాదము: 2. ఆకాశము. "నీ. వినుద్రిచ్చ
రులు కటివేల్పుహజ్జను బూజ సలిపినకొత్త
చెంగలవ లనంగ." ఆచ్య. ఆయో. ౧౩.

కఱుకు. యు. దే. స. క్రి. రాచు. "గీ. కఱుకుట
ఘ్రిల నిటికించి గజ్జగదల, గజికి నెటి నెటి
గోలెమ్మకయును విలుగ, విటిచె వడి: గైజు
నొకపెద్దవేదంబు." స్వా. ౪, ఆ. ౧౦. వై.
ని. (సా. త్తర: క. కఱుకు.) 1. మందాను మాడ్చి
రాచినపాడి. (శ. ర.); 2. భస్మవిశేషము. ఆం.
భా. ద్వి. ౨౪౩; 3. నఱుకుట మున్నగు వాని
యం దగుధ్వని కనుకరణము. (దీనిత్రమేడిత
రూపము కఱుకుకఱుకు.) "గీ. కఱుకు కఱుకునంగు
త్తుక గజచి విటిచి." వే. పంచ. ౪, ఆ. ౧౭౭.

కఱుకుట్టు = కఱుకుట్టు. "క...లిస,వేలా కఱుకుట్టు
పార్వతీశ్వర చెపుమా." కాళి. 3, ఆ. ౮౮.

కఱుక్కు = కఱుకు. (నఱుకుటమొ. వానియం దగు
ధ్వని కనుకరణము. దీని యామ్రేడితరూపము
కఱుకుకఱుక్కు.) "చ...నైంహిశేయుని శిరం
బు గఱుక్కునఁ ద్రుంచువంతా..." దశా. ౨,
ఆ. 3౬౯. "చ. కఱుకుకఱుక్కున న్నటికి..."
రంగా. 3, ఆ. ౧౨3.

కఱుగోల. దే. వి. (కఱు+గోల) వాత వేసెడియిసుకు
కమ్మి, చూడుగొడుపు. (శ. ర.)

కఱుదులూడు. వై. విణ. (కఱుదులు+అడు.) నేర్పరి.
"నీ. కఱుదులూ దగుచక్రి కపటంపుటనువునఁ
దను మోసపుచ్చిన..." హరి. ఉ. 2, ఆ. 3౦.

కఱుదులు. వై. వి. బ. (క. కరుబు.) నేర్పులు. "క.
కఱుదులమాటల మమ్మం, గుణుచవడుగ యేల
యింత గోనెక్కింపన్." హరి. ఉ. ౧౦, ఆ. ౨౪౧.
"ప...దీనికఱుదు రెంతయరుదులు." ప్రభా. 3,
ఆ. ౧౨. (శ. ర. పా. కఱదు ముద్రి. పా.)

కఱె = కటియ. ఉదా:—కఱెవాడ = యమునానది.

కఱ్ఱ. యు. దే. వి. 1. కొయ్య. (ఉదా:—కఱ్ఱ
సామాను.); 2. దండము; పుల్ల. ఉదా:—చేలి
కఱ్ఱ; గూటికఱ్ఱ. ఆము. ౪, ఆ. ౧౧౮. 3.
సన్యగుచ్చము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౭; 4. చాఱ,

(చూ. కఱ.) వై. వి. (సం. కాలి.) కళంకము;
మఱక. (చూ. కఱ.) విణ. నల్లనిది. "గీ. కిఱ్ఱ
జేవ్వలు దొడి నున్నగఱ్ఱతడుపు, తెలమిత్తో
గట్టి..." హరి. పూ. ౧; ఆ. ౨౧౨.

కఱ్ఱపట్టు = కఱ్ఱపట్టు. "నీ. నీరు వెళ్లంగ నొత్తి సివ్వల
నందంద కమ్మగా: గాల్చినకఱ్ఱపట్టు." రుక్మా.
3, ఆ. ౨౨౬. (ముద్రి. పా.)

కఱ్ఱకేవ్వాది. ద్వ. వి. (కఱ్ఱ+జవ్వాది.) ప్రశస్త
మైసంకుసుదము. వసు. ౨, ఆ. ౧౧.

కఱ్ఱపెత్తనము. దే. వి. (కఱ్ఱ+పెత్తనము) 1. యాజ
మాన్యము. (వా.); కఱ్ఱ చేతఁ బట్టుకొని పని
జరుగునది లేనది చూచుట.

కఱ్ఱరుడ. దే. వి. పెల్లగొనుట కుపయోగించుపనిముట్టు
"గీ. గడ్డపాటలఁ బాటలఁ గఱ్ఱరుడల, వెడఁద
గుద్దడ నాపుట్ట విరియఁ ద్రవ్వి." నా. పంచ.
౧, ఆ. ౨౪౦. (శ. ర. పా.)

కఱ్ఱి. వై. వి. అర్జునుడు. "ఆ. కఱ్ఱివిక్రమాంబు
గాల్చినే...రాజరాజపీఠుగు: గన్నారఁ,
గానఁ బదయమైలి మేని కృష్ణ." భార. ఉద్యో.
3, ఆ. ౧౧౭. విణ. నల్లనిది. "నీ. కఱ్ఱి వీడా
శూన్యకటి గోపురద్వార పరక్షకుడు కాలభైర
వుండు." కాళి. ౧, ఆ. ౨. హరి. పూ. ౯, ఆ. ౨౧౧.

కఱ్ఱినెచ్చెలి = కఱ్ఱినంగాలి. ఆం. సం. దేవ. 2.

కఱ్ఱినేస్త్రీ = కఱ్ఱినెచ్చెలి. ప్రబంధ. ౨౧౬.

కఱ్ఱియ = కటియ. (చూ. కఱ్ఱె.)

కఱ్ఱినంగాలి. వై. వి. (కఱ్ఱి+సంగాలి) అర్జునుని
మిత్రుడు, కృష్ణుడు. వేంక. దేవ. ౪.

కఱ్ఱు. దే. వి. 1. నాగటికింపయం దమచ్చెడియిసుకు
పాళము, కృవకము. (శ. ర.); 2. తలుపు తీయం
ధ్వని కనుకరణము. "ద్వి. గడియ గ్రక్కునఁ
బుచ్చి కఱ్ఱనఁ చలుపు, గడుఁ బాఱఁ దెఱచుడు
..." పండితా. దీక్ష. ౪౪, పు. (ప్రాంత ప్రతి
పా.); 3. కాకధ్వనివిశేషము. "గీ. కాకి కఱ్ఱనె
..." శుక. ౨, ఆ. ౨౨౮; 4. దగ్గుటయం దగు
ధ్వని కనుకరణము. "నీ...కఱ్ఱు కఱ్ఱుదగ్గు లగ్గు
లము గాంగ." శుక. 3, ఆ. 3౦.

కఱ్ఱుగుద్దలి. దే. వి. (కఱ్ఱు+గుద్దలి.) తొట్టిక. "నీ.
త్రవ్వటంబులతఱిఁ ద్రవ్వటంబులు కఱ్ఱుఁ దగి
నట్టి కఱ్ఱుగుద్దలి గడించి." కళా. ౪, ఆ. ౭౮.

కణ్ణ = కణ్ణియ, కణ్ణి. “నీ...ఎణ్ణిదుచ్చటి నొప్పు కణ్ణివాని.” ఆము. ౬, ఆ. ౧౯.

కల. ఉభ. దే. వి. స్వర్ణము. “చ. కమలవళాక్షిరో వినవుగా కల యొక్కటిగంటి పేరునన్.” ప్రభా. ౧. ఆ. ౧౨౨; ౧౨౫; ౧౨౮. ఆప. 1. భవిష్య దర్శకము. ఉదా:—కాంగల, పోగల; 2. శిష్యర్థ కము. పలసిన యనువర్థ మిచ్చును. మఱియు నిది సమర్థత, ఉద్దేశము, అర్హత మున్నగునని చెల్పును. “గీ. చేయ గలకార్యములు సువిశేష కృతులు, నాత్తదృష్టిమైఁ గని...” హరి. పూ. ౧. ఆ. ౧౧౯. “మ...మాతాడ గాఁ గలచా ...” శుక. ౪, ఆ. ౪౧. హరి. పూ. ౧, ఆ. ౧౯౧. విజ. ౨, ఆ. ౧౬౪; 3. ఆత్మర్థకము. “గీ...మున్న కల రట్టనాభునకును, మహిను లెర మండ్రు...” పారి. ౧, ఆ. 3౮. భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౯౫. (కలాదు, కలాను, కలానీ వున్నగు రూపములును క్వాచిత్కముగఁ బ్రకాశములఁ గన్పట్టుచున్నవి. మఱియు ‘కలమ’నకు కట్టు కద్దు అనురూపములు గాననగుచున్నవి.) విజ. ఉన్న, కలగిన. “చ ..ఉరోజకుంభముల్, గదిసి కలంకమేరయును నైకొని యున్నవి...” వైష. ౮, ఆ. ౬౫. పాండు. ౫, ఆ. ౪౪. భా. రా. యు. ౧౪౭౪. సు. వి. ఆ. స్త్రీ = కళ.

కలంకము. సం. = కళంకము.

కలంకారి. హిం. వి. (హిం. కలంకారి.) వ్రాడబని వస్త్రము. (శ. ర. ప్రా.)

కలంజము. సం. వి. ఆ. పూ. 1. విషము పూసిన బాణముచే జువబడినవృగాదికము; 2. బాగాను. (గంజాయి అని శ. ర.)

కలందాను. హిం. వి. (ఉర్దూ. కలందాన్.) కలము లంచుకొనుపెట్టె. “నీ నడికట్టులో మొల నిడిన కలందాను హస్తాగ్రమున వ్రేలుదస్తరంబు.” హాస. ౨, ఆ. ౨౯.

కలాబము. సం. వి. ఆ. పూ. 1. మారనార; 2. బాణము; 3. సమూహము; 4. కడవళి.

కలాది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తీగబచ్చలిశి.

కలాబుటుము. సం. వి. ఆ. న. 1. సద్యోఘృతము;

కలఁక. దే. వి. (క. కలకు. త. కలక్కమ్.) 1. కలఁత, ఊర్ధ్వము. “ఆ...నీదుపలుసల, గలఁక దేటి బుద్ధి తెచ్చివొచ్చె.” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౯౬. “గీ...నా సహనసంబు, కలఁక యంతయు బాసె నిన్నుల్లఘండ, వైతి...” భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౨౧౭; 2. కాలవ్యము, బురద. “నీ... సీత్యకలఁక నిందువు రాది తెలుచుభంగి...” భా. రా. 3, ఆ. 3౨; 3. నిద. “నీ. కడుఁ గళానిధి. చమోగ్రస్తుఁ జేసినదూఱు ఘుఱుల విస్మర్తక గలఁ పుకలఁక.” బిల్వ. ౧, ఆ. 3౭; 4. పాచము. “చ. త్రికరణశుద్ధిగా మగఁడె చేవుఁ డటఁ చని నిశ్చయించి యొడొకఁ డెటువంటి చాడయిన నొప్పుడు తోలగ సాధ్యు లుట్టెఱుం, గక మనఁ దప్పెనేని కలఁకన్ నిరయంబు రయం బునన్ గలున్.” శకాం. 3, ఆ. ౭౬; 5. జంతు, వెగుతీయుట. “నీ. బంధుల కగవడ్డఁ బాయు నవ్యయ చురు కలఁకమై జెనుటలు గ్రమ్మజేర.” భార. మరా. ౨, ఆ. ౭౦. పారి. ౨, ఆ. ౫౧; 6. పలపు. “ఆ...వైకానుశోక్తి నపని... తెలది యుచు నొకొత, కలఁక లేమి చూచి నెలఁత గనఁత.” సుసం. 3, ఆ. ౭3; 7. నేత్రరోగ విషమము గలవడ్డకలఁక. (శ. ర. వా.)

కలఁకబాటు. దే. వి. క్రి. (కలఁక+పాటు.) 1. కలఁకపడు, ఊర్ధ్వము. “మ. కలఁకబాటి మఱాదిచెల్లని చువగ్రోధుడై పట్టి...” భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౪౪. (శ. ర. పా. ‘కలఁగఁ బాటు’ యుద్రి.); 2. కలఁకితమగు; వెలవెలబోవు. “నీ. పొడవకనవృద్ధి బాపఁగా శశికిర్తి మలఁగె నా వెన్నెలల్ కలఁకబాటె.” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౪౨. (కలఁకపాటు ముద్రి.)

కలఁకపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కలఁక+పడు.) కలఁగు, ఊర్ధ్వము. (చూ. కలఁకపాటు.)

కలఁకపాటు. ద్వ. వి. (కలఁకపడు. భా.) కలఁత, ఊర్ధ్వము. “వ...ఇక్కలకపాటు తక్కిన భయంబునకుం గాదు” శకా. ౪, ఆ. ౧౭౭.

కలఁకు. దే. వి. 1. కాలవ్యము; 2. ప్రదేశము. “నీ. కలఁకదేశములు చెలఁగుఁ గలం కన...” ఆం. భా. తృ. ౫౧.

కలఁకువ. దే. వి. కలఁత, త్తోభము. “ఉ...నర్వకర్త
ములఁ జల్పుము పెక్కుకలఁకువతో మదిం,
గూరిన నైన...” వా. రా. ౧, ఆ. ౬౯.
“గీ...జలచరములకలఁకువతో గలుగుదాని.”
భా. రా. ఆగ. ౨, ఆ. ౪౨౨.

కలఁగఁబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కలఁగన్ + పడు.) 1.
కలఁగు, సుతొభించు. “క...సాత్కృతి శో, ల్ల
తోర్వక నీబలము గలంగఁబడియెన్.” భార.
ద్రో. ౪, ఆ. ౧. “క. ఆకాశపుఁగోల్లలను,
గాక కలంగఁబడి నాల్గుకడలకు విచ్చెం, శీకాకు
పడుచు నంగమ, హీకాంతునిసేన లెల్ల సెంతయు
భీరిన్.” కళా. ౮, ఆ. ౬౦; 2. చెదరు, విచ్చి
పోవు. “క. శరములవేగంబున గద, పరుసఁదనం
బునను గలఁగఁబడి చేడ్చుడ నా, కరులం దోలెను
భీముఁడు...” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౨౦౧; 3.
వ్యత్యస్త మగు; అపార్థము లేయఁబడు. “గీ.
కాలములకీడుకతమునఁ గలఁగఁబడిన, వేదముల
నీవు నాఁడును విమలబుద్ధి, నంచితవ్యాస
మొందించి...” భార. శాం. ౬, ఆ. ౧౨౭.

కలఁగఁబాటు. దే. ఆ. క్రి. (కలఁగన్ + పాటు.) 1.
కలఁగు, తొలఁగించు. “గీ. ఆడరుకాగ్రుచ్చుసంహ
ములు గవియఁ, బతులు నిజవచోదండ సంహతుల
బెదరు, పలుపకుండిన ధారణీపాలనభలఁ, గలఁగఁ
బాటుక నుకపులు మెలగు బెట్టు.” చంద్రా. ౧,
ఆ. ౧౬; 2. చెల్లాచెదరగు, విచ్చు. “మ. కలఁ
గంబాటి తొలంగె వారుణజరాఘంబుల్...”
హరి. ఉ. ౮, ఆ. ౨౭౨; 3. పంకిలమగు, కలుష
మగు. “నీ. కషలాకరం బెల్లఁ గలఁగఁబాటిన
నొట్ల కరుచెంచు శోదమరాయంచ లనఁగ.”
దశా. ౨, ఆ. ౨౬౮; 4. (బుద్ధి) వికలత నందు.
“చ...కాంఠిసం, పద నొకయంతయు గలఁగఁ
బాటుక యుండఁడె నిర్వికారఁడై.” భార. శాం.
౬, ఆ. ౨౦౨; 5. నశించు, తీరించు. “చ.
కలఁగఁగఁబాటె నాతనియఘోరములు...దవపహ్ని
చిట్టబిట్టధ్వనిన్, గలఁగఁగఁబాటు పక్షుల ప్రకా
రమునన్...” శివరా. ౪, ఆ. ౪౨.

కలఁగించు. దే. స. క్రి. 1. కలఁచు, చలించుజేయు.
“నీ. ఘువలూపాకశక్తిఁ గలఁగించె నెవ్వఁడు
రుతమునే కగమారుతముచేత.” చంద్రి. ౧,

ఆ. ౮; 2. పంకిల మొనర్చు; చెఱచు. “నీ. సింధు
నాయకుపొందు నేముఁ బోయెడితరంగిణి మదే
భము గలఁగించినటుల.” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౨౦.

కలఁగు. దే. ఆ. క్రి. (క. కలంగు.) 1. తొలఁగించు.
“చ. ఎడఁద గలంగ...” ఉ. రా. ౬, ఆ.
౨౦౩; 2. పంకిల మగు; (భయముతో)
తొలఁగించు. “క. కలఁగిన పెద్దమడుపు...” భార.
శాం. ౩, ఆ. ౩౪. “మ. కలఁగెం దోయధిస ప్ర
కంబు...” భార. విరా. ౪, ఆ. ౧౭౨; 3.
చెల్లాచెదరగు; చలించు. “క. నడిపింపఁగ బొడి
పింపఁగ, నెడమఁకలై కలఁగినప్పు డేర్పఱువఁగ
నేఁ, గడునేర్చు...” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౨౦౪; 4.
భయపడు. “చ. జగవతి వచ్చెనా నివి కలం
గుదు రితనికత్తు లచ్చుటన్.” వైష. ౧, ఆ.
౧౩౩. హరి. ౨, ఆ. ౧౬; 5. కామవశుఁ
డగు. “చ...లేజవరాలు చెక్కుగీఁ, టిన వన వల్పు
బాలకుఁడు డెదమునం గలఁగంగ నేర్పునే.”
వైష. ౧, ఆ. ౧౭; 6. కనులు కలఁగనందు,
నేత్రరోగము వచ్చు. ఉదా:—అమెఱు గనులు
కలఁగినవి.

కలఁచియాడు. దే. స. క్రి. (కలఁచి + యాడు.)
కలఁచు, సంతొలఁగించుజేయు. “గీ. ఇట్లు కార
వానీకంబు నెల్లఁ గలఁచి, యాడి భీష్మునిదెనఁ
బోవుక్రిడిఁ దాఁకె.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౧౮.

కలఁచు దే. స. క్రి. 1. కలఁచి యాడు, తొలఁ
పెట్టు. “క...ఎదిరినై న్యముఁ గలఁతున్.” భార.
ఉద్యో. ౪, ఆ. ౪౦౯; 2. (మనోవైకల్యము)
కలిగించు. “గీ...వేటొక్కండు మదిఁ గలంచు,
చున్నయది...” భార. శాం. ౧, ఆ. ౬. 3.
కామవశునిఁ జేయు. “నీ...యతివైన గుండె
జల్లనఁ గలంప.” ఆము. ౧, ఆ. ౧౯. “కా...
కలంచునే సతులమాయల్ ధీరచిత్తంబులన్.”
స్వా. ౨, ఆ. ౬౮.

కలఁత = కలఁక. (చూ. కలఁకపడు.)

కలఁకపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కలఁక + పడు.) కలఁగు,
సంతొలఁగించు. (క. ర.)

కలఁబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కలయన్ + పడు.) కలయఁ
బడు. (పరస్పరము) డీకొను. “క...ఇరువఱు
జగడమునఁ గలఁబడియెన్.” చంద్రా. ౬, ఆ.

28. “క. చనుగవయను జనునంబును, ఘనత
వనై పోరుచుండఁగాఁ గలఁబడకుండను మద
నుడు నడుమును ద్రవ్యసహిత మనంగ నాభివివ
రము పొల్పెన్.” చిత్రభా. 3, ఆ. ౫౫.

కలకంఠకంఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆవ్యక్తమధురధ్వని
గలస్త్రీ; స్త్రీ; భార్య. “క. కులకాంతతోడ
నెప్పుడుఁ గలహింపకు వట్టికప్పు ఘటియింప
కుమీ, కలకంఠకంఠి కన్నీ, రొలికిన సిరి యింట
నుండ నొల్లదునుమతీ.” సు. శ. 3౮. విణ. (న్.
సీ. న్.) ఆవ్యక్తమధురధ్వని గలకంఠము గలవి.

కలకంఠము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఆవ్యక్తమధుర
ధ్వని; 2. కొయిల; 3. పాపురము; 4. హంస.
విణ. (ఆ. ఈ, ఆ. అ.) మధుర మగుకంఠధ్వని
కలది.

కలకండ = కలకండము. (బ్రౌ. వా.)

కలకండము = కల్కండము. (చూ. కల్కండము.)

కలకల. చే. వి. 1. నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకర
ణము. “క...కారి కలకల నవ్వెన్.” భార.
ఉద్యో. 3, ఆ. ౫౬; 2. పక్షిహంతయం దగు
ధ్వని కనుకరణము. “క...పక్షుల్, కలకలను
గూయఁజొచ్చెను...” హంస. ౧, అ. ౧3౮.
పద్మ. 3, ఆ. 3౫. 3. పలుకుటయం దగుధ్వని
కనుకరణము. “క...నిలునిలు మచుచు బొవ్వు
కలకలఁ బలుకున్.” ద్వా. ౨, ఆ. ౧2. “సీ.
కలకలఁ బలుచిల్కిలకొల్కి...” ఉ. రా.
౬, ఆ. ౨2; 4. బాధ కలుగుటయం దగునను
కరణము. “చ...కాయజానమ్ముల గాయము
ల్ప దింగలకల నొంప...” ఆని. ౨, ఆ. 2౯.

కలకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గుంపునఁ బుట్టినపెద్ద
ప్రాంత, అలభలము. భారా. విరా. 3, ఆ. ౪;
2. వీణాదులధ్వని. “క...వీణా, కలకలములఁ
గలకల నగుపలుకుల...” పారి. ౨, ఆ. ౫; 3.
నజ్జనరము, ఒకానొక ధూపద్రవ్యము.

కలకలాత్కారము. సం. వి. ఆ. పుం. కాంచిననున్న
చిఱుగుంటలధ్వని కనుకరణము. “మ..., కల
కాంచీముణి కింకిణీకలకలాత్కారంబు తోరం
బుగా.” శివరా. ౨, ఆ. ౮౯.

కలకాలము. మి. వి. (కల+కాలము.) ఎల్లప్పుడు.
“క...ఈపులందు నాదరణమునన్, గలకాలంబు

చదాతుల, నలవున వశగతులఁ జేయ నగు నర
పలికిన్.” రుక్మా. 3, ఆ. ౬౪. రంగా. ౧, ఆ. ౮౬.

కలగంప. చే. వి. (కల+గంప.) కలగూరగంప, అనేక
వస్తువులు గలగంప. విణ. అనేకము, పెక్కు.
“సీ. కామికప్రదుఁడైనకళ్ళపుకొంగిటు ముచ్చట
దీర్చు శేముద్దరాండ్రు...గీ. వాగికలగంప
కడుపుల నేరుపఱుప, నరిదిదిడ్డలఁ బడసినబిరుదు
నతుల, నామములు నన్వయంబులు నీమనంబు,
పూనఁ జెప్పుదు వినవయ్య మానవేంద్ర.” భాగ.
౬, స్కం. ౨౫౫.

కలగర. చే. వి. భృంగరాజము, గుంటకలగర. ఆం.
భా. ద్వి. ౬౯.

కలగలపు. చే. వి. (కలపు+కలపు.) కలగలపు.
(చూ. కలగలపుచేయు.)

కలగలపుచేయు. చే. స. క్రి. (కలగలపు+చేయు.)
కూర్చు, కలుపు. “గీ. వారి వీరిని నన నేల వీరి
వారి, గలగలపుచేయు న న్ననవలయుఁగాక.”
రాధికా. 3, ఆ. ౪౫.

కలగలుపు = కలగల్పు. (చూ. కలగల్పు.)

కలగల్పు. చే. వి. (కలపు+కలుపు, కలుపు+కలుపు.)

1. కలుపుఁగొలుతనము. “సీ...కలగల్పుచూపుల
రాకపోకల బయ ల్పొకఁజేయు.” పాండు.
3, ఆ. ౬౨; 2. కొన్నికూరగాయలు కలిపి
పండినకూర. “సీ. ఒకకొన్నికలగల్పు లొకకొన్ని
బజ్జలు...” పాండు. ౪, ఆ. ౧౮౪; 3. కల
యిక, కూటమి. (చూ. కలగలపు.) విణ.
మిశ్రము, మంచిది చెడ్డది కలిసినది. ఉదా:—
కలగల్పునూనె, కలగల్పునెయ్యి.

కలగుండు. చే. వి. కలఁగుండు, కలఁత. “మ. కల
గుండై నెల వేది...” పసు. ౨, ఆ. ౧౪౨.
భా. రా. నుం. ౧౧౫; 2. గండశిల. (వా.)

కలగుండుగొను. చే. ఆ. క్రి. (కలగుండు+గొను.)
కలఁగు, ఊర్భవదు. “ఆ. చేది మగధకేకయాది
సేన, తెల్ల బెడరఁ దరలఁదల్లడపడఁ గల, గుండు
గొనఁగఁజేసెఁ గుంభజాండు.” భార. ద్రో. ౧,
ఆ. ౨౯3. హరి. ఉ. ౯, ఆ. ౨౨౦.

కలగుండుచేయు. చే. స. క్రి. (కలగుండు+చేయు.)
కలఁచు, ఊర్భవఁజేయు. “చ...భీకరవనీకిటి
యొక్కటి పక్కణంబులో, మదమునఁ జొచ్చి

యందుఁ గలనూనవులన్ గలగుండుచేయు
చున్.” చెన్న. ౨, ఆ. ౭౭.

కలగుండుపడు = కలగుండుపడు. (చూ. కలగుండు
పలుచు.)

కలగుండుపడుచే. దే. స. క్రి. (కలగుండుపడు.
ధా. ప్రే.) కలఁచు, కలగుండుచేయు. “వ...
గుటగుటార్థటుల భటులం గలగుండుపడుచి...”
రా. వి. ౩, ఆ. ౬౫.

కలగుండుపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కలగుండు+పడు.)

1. కలఁతనందు, ఊఁభించు. “ఉ...కలగుండు
పడెన్ మది యింక నెట్టికా.” శ్రీరాధా. ౨, ఆ.
౨౧; 2. చెల్లాచెదిరగు. “క. నిజసౌహనాదమున
నగ్గజములు గుడియలు వగిలి కలగుండువడన్.”
భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౨౦౭; 3. గండశిలలు
గల చగు. “సీ. కలగుండువడి కుండఁ గలమహా
ధరవంట్ల లాకులపా లొంచె నఖిలతరులు.”
రామా. ౫, ఆ. ౩౧౨. చంద్రి. ౩, ఆ. ౧౫.

కలగుండుపెట్టు. దే. స. క్రి. (కలగుండు+పెట్టు.)
కలఁచు, కలఁతఁ గలుగఁజేయు. “సీ. సాత్యకి
యేది ధృప్తద్యుమ్నుడును దాను గురువైనన్య
ములఁ గలగుండుపెట్టు.” భార. భీష్మ. ౩, ఆ. ౬౪.

కలగుర. దే. వి. (కల+గుర.) 1. వెక్కుదినసులు
కలిసికూరాకు. (శ. ర.); 2. కూరాకు. (తొంట
కూర, బచ్చలికూరమొ.) “ఉ. కూరికి నూనె
లంటి కలగురలకై పొలమెల్లఁ జుట్టి పాల్తాలక
...” శుక. ౨, ఆ. ౩౬౩.

కలగురగంప. దే. వి. (కలగుర+గంప.) 1. రకరక
ములకూరలు గలిసినగంప; 2. అనేకవిషయములు
గల గ్రంథభాగము; 3. విషయవృత్తాసము;
ఒకశాస్త్రమందలివిషయము మఱియొకశాస్త్ర
మందలి దని చెప్పట; శాస్త్ర మొకటిచెప్ప
చుండఁ దా నింకొకటి చెప్పట. “గీ. శాస్త్ర
సాహిత్యములు మాకె చాల జితమటంచుఁ గల
గురగంప సేయకుము...” బహు. ౧, ఆ. ౧౧౦.

కలగొనఁబాటు. దే. అ. క్రి. (కలగొనన్+పాటు.
స్వార్థమున.) కలఁతనందు, కలగొను. “చ. కల
గొనఁబాటుచున్ సతులు గమ్ముల నశ్రుజలంబు
లొల్క...తలలుఁ జేతులుఁ గొపు గ మోచి
కొందు...” భార. శల్య. ౨, ఆ. ౧౯.

కలగొను. దే. అ. క్రి. 1. (కలఁక+గొను.) కలఁత
నందు, వ్యాకులపడు. “గీ. అదవిఁ దరమిడి నటు
కంగ నందుఁ గలవి, హంగమంబులు గలగొన
నటుచు తెఱఁగు, దోచె నాతఁడు యోధులఁ
దురుమఁ గలఁగి, యన్యజనము లాక్రందించు
నప్పు డభివ.” భార. సా. ౨, ఆ. ౬, భార.
విరా. ౪, ఆ. ౧౬౭; 2. (కలపు+గొను.)
వ్యాపించు. “చ...మహాప్రళయనలంబువైఁ
గలగొని నస్తవారిధులు గప్పినభంగి...” శు. సు.
౧౦. ఆ. ౭. ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౧౦౭; 3.
సామీప్యమాదు. “క...పుణ్యం దురుతరజన్యం,
యలఁ బొందక హరిపదమునఁ, గలగొన బహు
కల్పశతము గాఁపుర ముండున్.” పద్మ. ౧౦, ఆ.
౫౦; 4. బయటకు వచ్చు, వెలువడు. “ఆ. కడు
పులొన నుండి కలగొనఁ బాటెడు, విమధవైరి
గురుఁడు వెడలకుండు, నట్లు...” భార. శాం.
౫, ఆ. ౪౭౨. స. క్రి. కలియు. “సీ. ఎలమావి
లకలవైఁ గలగొనఁ దారుచుఁ జెలఁగుచిల్లల
కల్పిపలువలకును.” మార్క. ౫, ఆ. ౭, నిరం.
౪, ఆ. ౩౧.

కలఘోషము. సు. వి. అ. పు. 1. కోయిల; 2.
అవ్యక్తమధురధ్వని. విణ. (అ. ఆ. అ.) అవ్యక్త
మధురధ్వని గలది.

కలజడముడి. ద్వ. వి. (కలపు+జడ+ముడి.) జటా
జూటము. “గీ. కలజడముడికలాడు ముక్కుంటి
యనఁగ, శంకరునినామధేయముల్ వేంకటేశ.”
వేంక. దేవ. ౫.

కలజోష్వి = కలుజాష్వి. “సీ. పతిమేన మకరికల్
ప్రాయనికేట్లు కేల్ల బే కలజాష్వికేట్లు గాక.”
అహ. ౩, ఆ. ౨౯.

కలధౌతము. సు. వి. అ. న. 1. వెండి; 2. బంగా
రము; 3. అవ్యక్తమధురధ్వని.

కలధ్వని. సు. వి. ఇ. పు. 1. నెమిలి; 2. పావు
రము; 3. కోయిల; 4. అవ్యక్తమధురధ్వని. విణ.
(ఇ.) అవ్యక్తమధురధ్వని కలది.

కలన. సు. వి. ఆ. క్రి. 1. గ్రహించుట; 2. స్వీక
రించుట; 3. ధరించుట; 4. వివక్షలు; 5. జ్ఞానము;
6. చేత.

కలనము. సు. వి. అ. పుం. ప్రబృలీ. న. 1. గుర్తు; 2. దోషము; 3. పట్టుకొనుట; 4. గ్రాసము; 5. క్షానము.

కలనాదము. సు. వి. అ. పుం. 1. రాజహంస; 2. అవ్యక్తమధురధ్వని. విణ (అ. ఆ. అ.) అవ్యక్తమధురధ్వని కలసి.

కలనితబిసి. ద్వ. వి. (కలను+తబిసి.) కలహస్త్రియముని. నారదుడు. ఆం. భా. ప్ర. ౪౨.

కలనితబిసిత్వ. ద్వ. వి. (కలనితబిసి+త్వ.) సరస్వతి. ఆం. భా. ప్ర. ౪౨.

కలనినక్క. ద్వ. వి. ఆశుభకాంక్షి. “గీ. కలని నక్కైనయధికారి గలనృపతికి, నేడీవులు గొన్న నమృద్ధిలేదు.” అము. ౪, ఆ. ౨౩౭.

కలనిపని. ద్వ. వి. (కలను+పని) యుద్ధకార్యము, పోరాటము. “ఆ. కలనిపనికి నైన గల్గొణమున నైన, నమత లేక యుగ్మం జక్కబడదు.” పార్వ. ౨, ఆ. ౧౩౭.

కలను. వై. వి. ఔ. (సం. ఖలమ్; ఖలి. బ. కలం కులు. దీని‘ను’పర్ణమునకు ఏకవచనముందు వికల్పముగాను బహువచనముందు నిత్యముగను బిందుపూర్వక‘కు’పర్ణము ఆదేశముగా వచ్చును.) 1. స్థానము, చోటు. “క...పండుకలను పాలి కల నిదిగంట నిధానంబు గంటకాదే...” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౯౯. “క. దురమునకున్ మధురయుఁ బుష్కరముఁ బ్రయాగంబుఁ దగిన కలఁకులు...” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౦౩; 2. కళ్లము. “నీ. కలనధాన్యములు గోవులపొడుగుల బాలు...హరించు; నతిసూక్ష్మరూపిణియై న్వయం హరిక...” మార్క. ౪, ఆ. ౧౦౨; విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౪; 3. పోరు. యుద్ధము. ఆం. భా. ద్వ. ౨౨౨, రామ. ౮, ఆ. ౫౪.

కలనుచెప్ప. ద్వ. అ. క్రి. (కలను+చెప్ప.) యుద్ధప్రకటనచేయు. “ప. కలనుచెప్పి మొనల దీర్చి కదిసిన సమయంబున...” పశ. ౨, ఆ. ౧౦; ౧౨, ఆ. ౫౩.

కలనుడింతపని. ద్వ. వి. (కలను+తిండి+తపసి.) కల హాశనముని, నారదుడు. “గీ...ముగ్ధ గలను దిండి, తపసి గని కల్లుకాదుపుతపసి కలికె.” అచ్చ. బాల. ౨౭.

కలప. దే. వి. 1. నాగలి. ఆం. భా. ద్వ. ౨౩౧; 2. ఇల్లు కట్టకొనుట వంట చేసికొనుట మున్నగు ప్రయోజనముల నుపయోగించు దారుసామగ్రి. “నీ. కదిసి యే నే నని కడగి మోవంగ యాగ నిలయాముఁ గలపయుఁ గలశములును...గీ... ఒక్కట నడపించె మచుజనాభ.” భార. ఆశ్వ. ౩, ఆ. ౧౫౬.

కలపకట్టియ. వై. వి. (కలము+కట్టియ.) వ్రాసెను కలము, కలముపుట్ట. (శ. ర.)

కలపతాల్య. దే. వి. (కలప+తాల్యపు.) 1. హలధరుడు, బలరాముఁడు; 2. వ్యవయసాయి, కాపు. సాం. ని. మాన. ౩.

కలపదారి. దే. వి. (కలప+దారి.) హలరాగ. ధుడు, బలరాముడు. సాం. ని. దేన. ౧౫.

కలపన. వై. వి. (సం. కల్పనా) 1. లేనిది కల్పించుట. (చూ. కలపనగంప.); 2. ఉపాయము, యుక్తి; విచ్ఛాటు. “క. కలనెడ బలి నగం డిన్నుట, మెలగట మాతండ్రి విన్న మేలగునే ప్రేవులగోన సురియఁ ద్రిప్పిన (ద్రిప్పడే?), కలపన పొడైన జెలిమికత్తెలు నగలే.” ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౧౬౩. [తాళపదప్రతిపా. ‘కలపనబిడి’ దే. వి. (కల పడము+పిండి.) త్విభము అని శ. ర., సూ. ని. పా., కలపన = యుక్తి; విచ్ఛాటు, పొడైన = కామైన అనగా విఫలమైన అని భావము. ‘కాయా? పాదా?’ అనుట వాడుక.]

కలపనగంప. ద్వ. వి. (కలపన+గంప.)—గంపల కొలది లేనిమాటలు కల్పించువాడు. (కలహశిలుం దని శ. ర., సూ. ని.) “చ. కలపనగంప యాతపసి కాలును నోరును బాదు గాన కెవ్వలనఁ బరిభ్రమించుచు నపాయపుఁ బ్రేరిమాటలాడి ధీరులమదితైన సూరక ఓరోధ మొనర్చుచు నుండు...” హరి. పూ. ౫, ఆ. ౯౨.

కలపము. దే. వి. 1. యత్నకర్తవ్యము, ఒకానొక లేపన ద్రవ్యము. “నీ. కలపము లభినవగంధంబులుగఁ గూర్చి తనువున నబరచు ననువు గాఁగ.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౦౫. ఆం. భా. ద్వ. ౧౬౩; 2. మిశ్రము, కలుపుట. “నీ. నచ్చంద నముకంటెఁ జందనంబునఁ గలపంబు చేసినకళ్లు

రంబుకంటె." పిన. శకుం. ౪, ఆ. ౧౭౬. య.
౪, ఆ. ౯౫.

కలపు. దే. స. క్రి. కలుపు, చేయి. "నీ...ఖండ
శర్మరలతోఁ గలసి కలసి." నైవ. ౬, ఆ.
౧౨౦. "గీ...అపొతులఁ గలసికొనుట, ధర్మ
పని రిది నయవిరుద్ధంబు గాకె." భార. ఆది.
౮, ఆ. ౩౮. వి. కలయక, కూటమి. "ఆ...
ఇరువురమనముల, కలపు పూర్వనుకృతఫలము
నున్ను." మార్క. ౫, ఆ. ౭౨.

కలబంద. దే. వి. పుత్రకుమారి, ఒకానొకమందు
మొక్క. "నీ...కలబాద గువ్వగుత్తి." హంస.
౪, ఆ. ౧౦. ఆం. భా. ద్వి. ౬౫.

కలభము. సం. వి. ఆ. పు. 1. ఏనుగుగున్న.
(అనురము.); 2. ఉమ్మెత్తళి; 3. పాతము, శిశువు.
కు. సం. ౯, ఆ. ౧౨౬.

కలమము. సం. వి. ఆ. పు. 1. తేష్టమున విత్తఁ
బడి మార్గ కీర్తనపుమానములఁ గోయఁబడు
వరివైరు; 2. వ్రాసెడుకలము; 3. అంకురము.

కలమరి. దే. విణ. (కలము+అరి.) ఓడ యెక్కి నది
దాఁటువాఁడు. "గీ. రథికునకుఁ గలమరికి సార
థియుఁ గర్త, ధారుఁడును బోలె నాత్మకుఁ దాను
నుపభ, వర్తనైకవిధాయి గావలయు యోగ,
ధారణా నిష్ఠయుం దగుధీరుఁ డధిస." భార.
కాం. ౫, ఆ. ౫౮౮.

కలమరించు. దే. స. క్రి. అఱిగించుకొన, లేకపోవు,
జీర్ణము చేసికొన లేకపోవు. "గీ. గగనయాన
వేగంబునఁ గలమరించి, కడుపు నిండంగఁ
గ్రోలిన కమలమధువు, గ్రక్మెనో నాఁగ
గగనమార్గంబునందు, భానుబింబంబు రక్తాత
పంబుఁగానె." శిషరా. ౩, ఆ. ౯౨.

కలము. ఉభ. యు. దే. వి. 1. ఓడ. "నీ. కలమువైఁ
గీలించి గాలి కెత్తినచాఁచవోలె..." భార.
ఉద్యో. ౪, ఆ. ౧౦౬. కాశీ. ౩, ఆ. ౧౨౩.
ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౭; 2. (క. కలమ్) పండ్రెం
డుతూముల పరిమాణము. "గీ...మన్నూటలు
వదికలముల, హేమతండులములు..." పరమ.
౩, ఆ. ౧౫౬. వై. వి. (సం. కలమరి. హిం.
కలమ్.) వ్రాత కుపయోగించుసాధనము. ఆం.
భా. ద్వి. ౨౮౯. సం. వి. ఆ. న. రేతస్సు. పుం.

1. కేంబ్రీ; 2. మద్దీ; విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1.
అఱుగనిది; 2. అవ్యక్తమధుర మైనది. (ధ్వని
మొ.)

కలముఁడు. సం. వి. ఆ. పు. చోరుఁడు, దొంగ.

కలయ. దే. ఆవ్య. ద్రు. 1. అంతటను. "వ...
కొలువుఁ గలయం గనుంగొని..." భార.
ఉద్యో. ౪. ఆ. ౨౩౬. భార. ద్రో. ౨. ఆ.
౨౨౬; 2. మిక్కిలి. "ద్వి. కనుమూసి తలవంచి
కలయ లట్టిచి." బస. ౩, ఆ. ౧౧౪౮. పు.
౩. అందఱును. "గీ. బాలుఁ డొక్కండు...,
కలయ నూరారెచ్చ దనతొక్కబలుకు లొప్పు." భార.
ఆది. ౬. ఆ. ౨౭౦; 4. బాగుగా. "ప.
నారదుఁ డప్తుమానీయద్విజాలఁ గలయం గను
గొని..." భార. కా. ౧, ఆ. ౨; 5. మన
స్ఫూర్తిగా. (చూ. కలయఁగ).

కలయంకి. దే. వి. 1. కలాపి, కస్తూరి మున్నగునవి
కలిసి చల్లెడునీరు. "క. కలపడగ రెత్తి కస్తూరి,
కలయంపులు చల్లి..." య. ౪, ఆ. ౧౫౨. భిమ.
౩, ఆ. ౬౨; 2. పేడనీరు; స్థలశుద్ధికై గోమ
యాదులు కలిసి చల్లెడునీరు. "నీ. వరుస నేనుం
గులు గురిసినదానధారావళి దగుకలయంకి
గాఁగ." భార. ఓరా. ౩, ఆ. ౭౪; 3. గోము
ఖము, అలకుట. "నీ. కలవడంబు కలాపి కల
యంకి చానపి యనగోముఖాఖ్యై యలరు
చుండు." ఆం. భా. ద్వి. ౨౩.

కలయఁగ = కలయ. 1. (మనసు కలయంట్లు, మన
స్ఫూర్తిగా.) "చ. కలయఁగఁ బల్కరించి రుప
కారులు నై రని నమ్మియుండఁగా, వెలవదు బుద్ధి
మంతులు నవప్రియు లైనధరాధిపాథులన్." భార.
ఆది. ౪, ఆ. ౭౦; 2. బాగుగా. "చ...
కంటిని గలయంగ నామనము..." హ. న.
౨, ఆ. ౫౪.

కలయఁబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కలయక+పడు+స్కార్థ
మున.) 1. కలయు, ఏకమగు. "గీ. మధురగాన
నినాదముల్ మయిలక్రొళ్లు, తెలయఁ బూరించు
నాదముల్ గలయఁబడఁగ." భా. రా. బాల.
౬౮౭; 2. ఒరిసికొను, రాచుకొను. "గీ. కలయఁ
బడి మూపుమూపునఁ దలఁగఁ ద్రోయ, రాని
నందడి నడచుపొరవ్రజంబు." జై. ౩, ఆ.

౬౨; 3. (ప్రేమచే) మేనుమేను దాకించు.
“క. కరమున మెట్టన నిమరుచు, గర మనురాగ
మున మెఱసి కలయంబడుచున్, గరి హరికత
మున బ్రదుకుచు, గరవీడన మాచరించె గరిజుల
మరలన్.” భాగ. ౮. స్కం. ౧౨౦; 4. కలః
బడు, కవియు. “క. కలయఁబడి పోరఁదొడఁ
గిరి...” భా. రా. య. 2గీగీ.

కలయక. దే. వి. (కలయుధా.) 1. కూడిక, సంబం
ధము. “క. అడవుల నవయ తపస్వికి, గడుసా
ఖ్యమె కోరునలికి కలయక తగునె.” పాండు.
గీ. ఆ. ౧౮3; 2. సంగమము, రతి. “గీ...
అమ్రోహనాంగి, జాతివారాంబుజేక్షణి నైత
మిత, శేర రనిపించె కలయకయారజముల.”
శుక. ౪, ఆ. ౨౬.

కలయకము. దే. వి. రతిబంధము. “క. కలయకము
లెఱిగి విటులన్, గలయుచు ధనమాన మిగులః
గలుగక ఘనులన్, ఖలులన్ సరిగాఁ జూడక,
మెలఁగెడు వారాంగనలను మెచ్చంగవలయున్.”
మల్ల. ౨, ఆ. ౧౭౦.

కలయు. దే. ఆ. క్రి. 1. ఏకమగు. “క. ఇతైః గున
నయ్యిరువుర, చిత్రము గలి నొడలు గలసి సిద్ధాంత
పరాయత్తు లగుమునులయెఱుకకు, విత్తై చెలవారె
జమిలివేల్చిని తెలుపన్.” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౭౮.
భార. కాం. ౨, ఆ. ౨౪3; 2. (రతియందు)
ఏకమగు. “ప... కలిశితనంబునన్ గలసి మెలసి
రతాంతంబునం బరిక్రాంతి యడంగ నంగణం
బుల నిలిచి...” స్వా. 3, ఆ. ౨౮. (సాధారణ
ముగా ‘కలసిమెలసి’ యని ప్రయోగముల గాన
నగును.) స. క్రి. 1. చేరు, కూడు. “సీ. తల్లి
దండ్రుల జంపి ధన మెత్తుకొనిపోయి చెలగి
తోత్తులపొత్తు గలయువారు.” దశా. ౧౦, ఆ.
౧౦గీ. ఉ. హరి. 3, ఆ. ౧౦౮; 2. రమించు,
రతిచేయు. “గీ. పలపు గలిగిన నిండుజవ్వనిని
వనిని, గలయుకంటెను సౌఖ్యంబు గలదె వెఱి.”
దశా. 3, ఆ. ౨౪.

కలరవము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కోయిల; 2. పావు
రము; 3. ఆవృక్తమధురధ్వని.

కలరూపు. ద్వ. వి. (కల+రూపు.) యాధార్థ్యము,
సత్యము; భూతార్థమున గలన్గితి. “ప... దానిది

కలరూ పెఱుంగ నవనీపతి యుత్సృకుఁ డయ్యు
నాత్మలాన్.” భార. ఆది. ౪, ఆ. 3౦.

కలలము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. గర్భసింహము;
గర్భాధానము పిదప ఏకరాత్రకాలపాకము నొం
దిన గర్భభూతచేతో వికారము; 2. మావి, గర్భ
వేదనచర్మము; 3. రాగిచెంబు; 4. లోహములము.
న. 1. ఎముక; 2. తోలునంబి. (కే. ని.)

కలప. దే. వి. 1. కలయుట. (శ. ర.); 2. కలసిన
యిసుకయు సున్నమును. (శ. ర.). విణ. కలసి
నది. (శ. ర.)

కలవంటకము. చే. వి. (కలపు+వంటకము.) మిక్తా
న్నము, పెక్కువస్తువులు కలిపి చేసినయన్నము.
(పులిహోరము.) ఆం. భా. ద్వి. ౨గీ2. “గీ.
వైడిచూలాలివేవిట్లు వాయు దోట, రలిమిచెలి
వెట్టుకలవంటకంబు లనంగ.” య. ౪, ఆ. ౯.

కలవడము. దే. వి. కలయంపి, గోముఖము. ఆం.
భా. ద్వి. ౨3.

కలవడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కలపు+వడు.) కలయు,
ఏకమగు. “క. కలపడిమాటలఁ బ్రియముల, నల
యింపక యావులందు నాదరణమునన్.” రుక్మా.
3, ఆ. ౬౪.

కలవరపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కలవరము+పడు.) కలఁత
వడు. “ద్వి. కలవరపడి పొర్లి కన్నులు జెఱచి.”
ద్వి. సా. ౨. భా. ౮3, పు.

కలవరపాటు. దే. వి. (కలవరపడు ధా.) 1. కలఁత;
2. చలనము. “క. జలచరములు తలదూపక,
కలవరపాటునఁ జెలంగఁ గన్నులనమకన్.”
విప్ర. ౨, ఆ. ౪౪.

కలవరపావు. దే. ఆ. క్రి. (కలవరము+పావు.) కల
వరపడు. (శ. ర.)

కలవరము. దే. వి. (త. కలవరం.) 1. కలఁత.
(శ. ర.) 2. చింత. (శ. ర.); 3. కలవరింత,
స్వప్నభ్రావణము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౨.

కలవరించు. దే. ఆ. క్రి. 1. కలఁతనందు, ధోభవము.
“గీ. ఒదిగి యలమందనముల నున్నరాజు, కన్య
కామణి మేల్కొంటి కలవరించి, బహువిధంబుల
విలపించె...” శుక. ౧, ఆ. ౪౭3, వేం. పంచ.
3, ఆ. ౨3౪. 2. (నిద్రా మోహజ్వరాదులచే)
మైమఱచి పలుకు. “ప... నిద్రలోఁ గలవరింప

... "వైష. గీ. ఆ. ౧౩౩. "గీ. కలవరించును
గృష్టాఖ్య తెలిసియున్నయపుడు గృష్టాఖ్య..."
హరి. పూ. ౮, ఆ. ౨౦. "నీ. చెలరేగి రాయంచ
చేరువ మెలగుచో గలికి నెప్పడలంచు గల
వరించు." అచ్చ. ఆర. ౯౫. (శ. ర. పా. 'కలవ
రించు' ముద్రి. పా.) స. క్రి. (నిద్రలో) పేర్కొను,
వలకరించు. "ఆ... రేయి నా ప్రక్కలో నుండి,
కలవరింపలేదే చెలుల నెల్ల." శ్రీరాధా. ౧,
ఆ. ౪౧.

కలవరింత. దే. వి. (కలవరించు. ధా.) 1. (నిద్రా
మోహజ్వరాదులచే) మైమఱచి వలకుట. "గీ.
వలకు నిద్దురలో బెండ్లికలవరింత." శుక. ౨.
ఆ. ౧౬౧. "గీ. తనరు పులకలు కలవరింతలును
మాట, వీడు పాటలు చెలులకు వెఱు గొనర్ప." కళా.
౨, ఆ. ౨౧౪; 2. అట్లుపలికినవలకు.
ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౨, కళా. గీ. ఆ. ౫౩.

కలవరింపు. దే. వి. (కలవరించు. ధా.) స్వప్నభాష
ణము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౨.

కలవాడు. దే. వి. (కల+వాడు.) 1. ఆవుడు. "ఉ.
కాంతనవుండు సర్వకురుసంతతికిన్ గలవాడు
గాఁడె..." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౬౫; 2.
ధనికుడు. "నీ. ఆరకూటకలాప మర్హమే కల
వానికి..." వైష. ౪, ఆ. ౬౮; 3. కుడేరుడు.
(సముద్రము) "నీ... కలవాని చెలికాని కలరు
దోట." చం. రా. ౨, ఆ. ౩; 4. శక్తుడు.
"క. బలవంతులు వై లేయలు, బలఘన రముఖుల
తోడ బద్ధద్యేవుల్, కలహములు కాక మానవు.
కలవాడవు నీవు విబుధకార్యుబుసకున్." కకు.
౨, ఆ. ౩౧. భార. ఉద్యో. ౩, ఆ. ౨౦౧.

కలవింకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పిచ్చుక; 2. కళం
కము; 3. కూకటిమూఁగ యనుకషి; 4. కళింగశి.

కలశ. సం. = కలశము.

కలశము. సం. వి. ఆ. పుం. న. ఘటము, కుండ;
తరికుండ.

కలశాబ్ధి. సం. వి. ఇ. పుం. పాలసముద్రము. (ఇట్లే:
కలశపాథోరాశి, కలశోదధి మొ.)

కలశి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. కుండ; 2. పెరుంగు
చిలుకుకుండ; 3. శోలపొన్నశి.

కలస. సం. = కలశ.

కలసము. సం. = కలశము.

కలసాబ్ధి. సం. = కలశాబ్ధి.

కలసి. సం. = కలశి.

కలహంస. సం. = కలహంసము.

కలహంసము. సం. వి. ఆ. పుం. రాజహంస.

కలహంసుడు. సం. వి. ఆ. పుం. రాజశ్రేష్ఠుడు.

కలహము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. జగడము; 2.
యుద్ధము; 3. కత్తియెఱు.

కలహంతరిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముందు శోకముచే
బ్రియుని విడనాడి వెనుక పరితాపము నందు
నాయిక.

కలహారము. వై. వి. (సం. కష్టార) సౌగంధికము.
కు. సం. ౯, ఆ. ౭౨.

కలహాశనుడు. సం. వి. ఆ. పుం. కలనుడిండి,
నారదుడు.

కలహించు. సం. ఆ. క్రి. జగడించు, జగడమాడు.
"చ. ఎడవనికూర్చి తోడ రమించి వృధా కల
హించి పాసిపో, యెడుతఱి గావినీకరగృహిత
పటాంచలులై నభర్తకై, వడి..." పరాచ. ౪.
ఆ. ౧౩౯.

కలాడి. దే. వి. (కలత+ఆఁపు. సంధిని వర్ణలోప
వర్ణవికారములు అని శ. ర.) కలయంపి. ఆం.
భా. ద్వి. ౨౩.

కలాదుడు. సం. = కళాదుడు.

కలాపకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. = కలాపము; 2.
ఏనుగుమెడత్రాడు. న. 1. సొంటి; 2. ఏక
వాక్యముగా నున్న నాలుగుష్టోకములు.

కలాపన. దే. వి. కలత. (శ. ర.)

కలాపము. ఉభ. దే. వి. కలత. (శ. ర.) సం. వి.
ఆ. పుం. 1. నెమలిపురి; 2. గుంపు; 3. నగ;
4. అమలపాడి; 5. మొలనూలు, కాంచి; 6.
వ్యాకరణభేదము.

కలాసి. సం. వి. న్. పుం. 1. నెమలి; 2. నెమలి పురి
విచ్చుకాలము; 3. ఈశ్వరుడు; 4. జువ్వశి. విణ.
(న్. నీ. న్.) కలాపము గలది.

కలాపుడు. సం. వి. ఆ. పుం. చంద్రుడు. విణ.
(ఆ. ఆ. ఆ.) వైదగ్యము కలవాడు.

కలాయము. సం. వి. ఆ. పుం. గుండ్రనిసెనగలు,
బటానీలు,

కలాయి. హిం. వి. చిలు మూర కుండగ పాత్రలకు
తగరముతో పూసినపూత.

కలాలి. హిం. వి. (ఉ. కలాల్) కల్లుసారాయు
లమ్మవాడు.

కలావంతుడు. సు. వి. త్. పు. చుద్దుడు. విణ.
(త్. పల్. త్.) 1. కళలు గలవాడు; 2. కళా
వేది; 3. శత్రుడు, సమర్థుడు. “క. నీమిత
యలుగ నేటికి, నావంతయు బౌరజనమనః
భేదము నొక్కావంత ద్రిక్కకుండ గ.లా
వంతులు మత్పతులు గలరు ఐగ దీర్చున్.” భార.
విరా. ౨, ఆ. ౧౬౧.

కలావతి. సు. = కళావతి.

కలాసి. హిం. వి. 1. ఓడమీద పనిచేయువాడు;
2. పడవలాగువాడు. (కళాసు అని వాడుక.)

కలి. ఉభ. దే. వి. ధాన్యామ్రము, పులియఁబెట్టిన
కడుగు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౦. “నీ. కలి వోసి
నాన్నిగచ్చుకాయలభంగి...” కాశీ. 3, ఆ.
౧౩౮. సా.—కలి వోసినవెనుక నుట్టు కనుః
గొనుట = కడుగు పోసినకు ఇంకను బెరుగు
పోయుదు రని యట్టవంక జూచుట. (ఫలింపని
కార్యముపై గంపెదాన పెట్టుకొనుట యని
భావము.) దుత్తా. ౪. ఆ. ౭౫. సా. ౨, ఆ.
౧౨౨. ప్ర. కొన్ని ధాతువులపై భావార్థమున
పచ్చుప్రత్యయము. ఉదా.—కనుకలి, వినుకలి
మొ. సుం. వి. ఇ. పు. 1. కలియుగము; 2. జగ
డము; 3. యుద్ధము; 4. ఒభీకకళి; 5. కలిపురు
షుడు; 6. హురుడు. స్త్రీ. కళిక. మొగ్గ.

కలింగలు. దే. వి. (త. కలింగల్.) ఆలంగు, కాలువ
చెఱుపు మున్నగువానినుండి నీరుపోవుటకుఁ గట్టిన
తూములు. (శ. ర.)

కలిక. సుం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మొగ్గ; 2. కళ; 3.
వీణామూలము.

కలికము. దే. వి. శై. శ్వనివారణార్థము కంటికి వేయు
మందు. (శ. ర.) విణ. స్వల్పము. “క. కలికపు
మాసి యని నీ, కలఁపున నిపు డల్ల నేలతాలుపు
మిన్నన్, జులకగఁగ జూచెదవు...” అచ్చు.
యు. ౨౧.

కలికి. దే. వి. 1. కోమలి; స్త్రీ. 2. కొంగతలయీక.
“గీ...కలికి యుగఁగ, గొంగతలయీక దంట

యుఁ గోమలియును. ఆం. భా. త్ప. ౬౨. విణ.

1. మనోజ్ఞము. “నీ...కరటిదానవునకుఁ గలికి
మాపు.” హర. ౬, ఆ. ౧౦౩ “నీ. దనుజ
శుద్ధాంతకాంతాకటాక్షములతోఁ గలికికాటు
కలకుఁ గానివాని.” ఉ. హరి. 3, ఆ. ౧౪౨; 2.
దంట, నేర్పరి. ఆం. భా. త్ప. ౬౨.

కలికితనము. దే. వి. (కలికి+తనము.) 1. స్త్రీ త్వము.
“గీ. గంధవహుకు సిగ్గు జలాధునకుఁ, గలికి
తనము బాపకునకు గౌను బినికి, దలఁపు నటి
యించుచును...” హర. ౬, ఆ. ౧౦౩; 2.
నేర్పు. “గీ...అమైయకలికితనము, నట్టిచెన్నును
నైరంగియంద కాక, కలవె యొరులకు...”
భార. విరా. ౨, ఆ. ౬౭. శుక. ౧, ఆ. ౪౪౧;
3. సాందర్యము. “గీ. కలికితన మేల యీకల్పి
గరఁపకున్, దిట్టతన మేల యీదిట్టఁ దేల్చు
కున్న.” శ్రీరాధా. ౪, ఆ. ౧౯౭.

కలికితురాయి. దే. వి. (కలికి+తురాయి) కొంగతల
యీకలతోఁ జేసినకోరోభూషావిశేషము. “నీ.
కనకపువ్వుముల నొప్పినకునుబాపాగ రాజింపఁ
గలికితురాయి మెఱయ.” వేం. మా. ౧, ఆ. ౧౩౪.

కలికిట్ట. దే. వి. (కలికి+ట్టి) పక్షివిశేషము. (బ్రా.)

కలిగించు. దే. స. క్రి. 1. నిలుపు. “చ...శంతనుని
యన్వయము గలిగించి తీవ...” భార. అశ్వ.
3, ఆ. ౨౦౧. భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. 3౭౩.
2. ప్రకటించు “నీ...వేదముల్ నాలుగు గలి
గించె నపుడు...” భార. కాం. ౬, ఆ. ౪౭౯.
3. సృజించు. “ద్వి. విభిధభంగులవిందు వేడ్కఁ
గావింప, నలయుఁ గాధన నీవు పలయువస్తువులు,
గలిగింపు మనవుడు గామధేనువును.” రం. రా.
బాల. ౫౩. పు.

కలిగొట్టు. దే. వి. పాటలకీ. ఆం. భా. ద్వి. ౪౮.
(నిదాఘము) “నీ. కలిగొట్టు చెట్టుగుంపుల కంటి
చుట్టంబు...” చంద్రా. ౨, ఆ. ౧౬.

కలితనము. వై. వి. (సుం. కలిత్వమ్. క. కలితన.) 1.
శూరత్వము. “నీ. త్రైలోక్యకంటకు దశముఖు
బుధుయు క్తంబుగాఁ జంపిన కలితనమ్ము.” భార.
ద్రో. ౨, ఆ. ౨౦౧; 2. సామర్థ్యము. “ఆ.
అరులగుణము లైన నగ్గింతు రెప్పుడు, గలయఁ
బెరసినపుడు కలితనంబు, మెఱయుదురు మహా

త్తులు..."భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౨౩; ౩. చాతుర్వము. (మేనక) "గీ. చెలులం దాను విలాసవి చేష్టితముల, గాధిజునిమ్రోల గ్రీడించె గలితనమున." కృ. శకుం. ౨, ఆ. ౧౧౫.

కలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) 1. తెలియబడినది; 2. పొందబడినది; 3. కూడియున్నది; 4. స్వీకరింపబడినది; 5. లెక్కింపబడినది; 6. కట్టబడినది; 7. ఆహించింపబడినది; 8. భేదించబడినది కలితీ. హం. విణ. స్వచ్ఛము కానిది, మిశ్రితము. వా:—కలితీనెయ్యి.

కలిపాత్రి. చే. వి. (కలి+పాత్రి) గాయములు మొక్కాచుటకు నేర్పుతో మడిచినమెత్తనిగుడ్డ పాత్రి. "మ...దర్శకశస్త్రముల గాడిపాటు నవభావంపు బ్రూయమాదుక గాఢంగఁ జెల్వ ఘటించుకలిపాత్రితో వోలె..."చంద్ర. ౪, ఆ. ౧౭౬.

కలిమము. చే. వి. మాంసము. "వ...తిత్తోలిచి గాలి గొనవైచిన కుక్క కలిమంబు గనుగొని..." భార. శాం. 3, ఆ. ౨౦౫. (శ. ర. ప్రాతప్రతి. 'కడిమము' ముద్రి. పా.) కలిమారకము. సం. వి. అ. పుం. పూలికము, సెమలియదుగుళి.

కలిమి. చే. వి. (కలుగు. ధా.) కలుగుట. "క. అంలిపురముచుట్టటికం, బెంతయుం గీడంతకంటె సగ్గు తదీయో, పాంతచరకబ్బవామన, కాతాదులతోడిపొందుకలిమి భటునకున్." భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౩౧. మార్క. 3, ఆ. 3౯౨; 2. సంపద. "క. కలిమియ చుట్టల జేర్చుచు, గలిమియ చెలులను ఘటించు..." భార. శాం. ౧, ఆ. ౧౧, వైష. 3, ఆ. ౧౩.

కలిమిగొండ. చే. వి. (కలిమి+గొండ.) సిరిగుబ్బలి, శ్రీశైలము. "గీ. కలిమిగొండకు నేతెంచి నిలిచి తనుచు, మిటి ముక్కంటి నిను గనుగొంటి మంటి." ద్వా. ౮, ఆ. ౧౫౨.

కలిమిచెలి. చే. వి. (కలిమి+చెలి.) లక్ష్మి. య. ౪, ఆ. ౯. (ఇట్లే కలిమిగుబ్బలి, కలిమి తొయ్యలి మొ.) కలిమిదండుగ. ద్వ. వి. (కలిమి+దండుగ) నేరము లేకున్నను ధనవంతునియొద్ద రాజు పుచ్చుకొనెడి ధనము. (Property tax), అస్తిపై వస్తు. "నీ.

తెల్లబట్టల గట్టి తిరుగులాడెడివారి బిగియించి కలిమిదండుగలు పెట్టి." పార్వ. ౨, ఆ. ౯౪.

కలిమివెలిది = కలిమిచెలి. వేంక. చేవ. 2. కలిమివెలిదికోడలు. చే. వి. (కలిమి+వెలిది+కోడలు) సరస్వతి. వేంక. చేవ. 2.

కలిమంబడు = కలంబడు. (వా.) కలియఁబెట్టు. చే. స. క్రి. (కలియన్+పెట్టు) కలియనట్లు కలుపు. వా:—అన్నము కలియఁబెట్టుము.

కలియు. చే. అ. క్రి. కలయు, చేరు; ఏకమగు. "నీ. ఈరాజుబింబాన్యకారణంబుగ నద్రితులము చేవకులంబు గలియుగాక." మార. ౪, ఆ. ౬౪. ఆము. ౪, ఆ. ౮. స. క్రి. రమించు, సంగమించు. "క. ఎక్కువకులం బతనిని, నిక్కపుటా లైనదాని నీచకులం డీ, నెక్కగఁ బలిమిం గలిసినఁ, దొడ్డిని చంపుటయ రాజధర్మం బెందున్." విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౭.

కలియుగమహిమలు. సం. వి. న్. పుం. బ. 1. కలియుగచిత్రములు; 2. ధాన్యవిశేషము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కలిలము. సం. వి. అ. న. 1. కాలవ్యము; 2. గుంపు; 3. చేపము; 4. పాపము; 5. గాంభీర్యము; 6. బేవము గల శుక్రశోణితములముద్ద (కే. ని.) విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కలిసినది; 2. చొరరానిది; 3. ఎఱుంగరానిది.

కలిపడగ. చే. వి. (కలిమి+పడగ.) ఉత్సవసమయముల యం చెత్తెనుజెండా; జెండా. "క. కలధాత మార్చ్యములమై, గలిపడగలు గలయ నెగసి క్రారె..." కు. సం. ౮, ఆ. ౪౩.

కలితి = కలిమి. "వ...నేరేళ్ల మారేళ్ల గలుపుల బలుపుల..." విన. శకుం. ౨, ఆ. ౧౪.

కలివిరి. చే. వి. ఒకానొకవృక్షము. "నీ. కలివిరి గుండ్రయు గ్రచ్చ..." మార. 3, ఆ. ౯.

కలివె. చే. వి. కరమర్దము, ఓంకళి. "నీ...కలివె, పండులు..." కాళ. 3, ఆ. ౬౯. మాడితా. పర్వ. 3౫౮. పు.

కలు. యు. చే. వి. 1. బండిచక్రము. "నీ. కల్పించి యాబండికలు దొల్చె సత్కలంకంబుననుండి యాకములగర్భుడు..." కాళి. ౧, ఆ. ౭౭; 2.

“సీ. ఇందుబింబముఁ జూచి చెందువృగలుసావి
యఱుతిత్తి నాకంగ నానపడిన.” కాశీ. 3, ఆ.
౧౨. వరమ. గీ. ఆ. ౯౬. వై. వి. (సం. కల్యా.
ప్రా. కట్టా. క. కల్.) మధ్యము, కట్టు. “క.
చలువురకుఁ బుట్టి నిచ్చలు, గలు ద్రావుచుఁ
బెరిగి యెట్లు గఱుతురు శీలంబులు...” భార.
కర్ణ. ౨, ఆ. ౪౮. రామా. ౨, ఆ. ౯౭.

కలుఁగానుగు. దే. వి. (కలు+గానుగు.) త్రాయం
తి శీ. (శ. ర.)

కలుఁగు. దే. వి. 1. రంధ్రము. “గీ...వల్లి కజుబు,
నెలకకలుఁగుచు కానిమ న్నెచకి పట్టి.” కాశీ. గీ.
ఆ. ౧౯౩; 2. గుహ; సారంగము. “క. కడువడి
నక్కలుఁగుమొగం, బడుకొక్కటి త్రొచి...”
అచ్చ. కిష్కిం. ౨౭. (శ. ర. పా.)

కలుఁజే. దే. వి. 1. తాకట్టు, శిలాబాధము, అలుఁ
గులు. ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౨; 2. నూతిగోడ.
“గీ. ఓరఁ గలుఁజాలు వడి తాప లూడి ప్రాచి,
బూరటిలి నీరు గనసిక పూరి మొలచు, బావు
లును...” చంద్ర. 3. ఆ. ౪౮.

కలుఁజేవ్వి. దే. వి. వృక్షవిశేషము. “ద్వి...కలు
జువ్విపండ్లును...” పంచితా. పర్వ. 3౫౮. పు.
కలుకోడి = కల్కోడి (చూ. కల్కోడి.)

కలుక్క. దే. వి. మనసు నొచ్చుటయం దగునను
కరణము. “చ...ఇ, తైఱుగు వినం గలుక్క
మనదే పగవారిమనంబు...” సా. 3, ఆ. ౫౦.
కలుక్రాంత. దే. వి. (కలు+క్రాంత.) కలుఁగానుగు,
త్రాయంతీలత. (శ. ర.)

కలుగచ్చే. దే. వి. (కలు+గచ్చ.) ఒకరకపుగచ్చశీ.
(శ. ర.)

కలుగానుగ. దే. వి. (కలు+గానుగ) తాతిగానుగ.
“క. చెఱి కొకటి గలుగఁగా మరు, చెఱికున్
లానైతి మనుచు జెఱికులగమి నేకటిఁ గలు
గానుఁగలాడుదు, రెఱిగి ప్రజల్ నుగుణు లన్న
రేంద్రునివీటన్.” రామా. ౧, ఆ. ౧౨౭. ద్వా.
3, ఆ. ౬౦.

కలుగు. దే. ఆ. క్రి. (దీనికి ‘కల’ ‘లే’ అను రూప
ములును గానంబడుచున్నవి.) 1. సంభవించు.
“వ...అమ్మగ్గకుం దనసన్నిధిఁ గామవికారంబు
పుట్టుట గలుగ భావించుచు...” భార. విరా.

౨, ఆ. ౮౨; 2. ఉండు. “ఆ. ఏను గలుగ
వెఱవ నేటికి...” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౨౧౩;
3. నిలపు. (చూ. కలిగించు.); 4. చాలు, నను
ర్థము. “గీ...ఎవ్వరిఁ గొనియత్తుండు, కొరవుల
మీద నెట్టి రాఁగలుగువాఁడు.” భార. విరా.
౨, ఆ. ౧౬౮; 5. పుట్టు. “వ...గర్భనను శిని
జన్మించె. శినికి గార్హ్యండు గలిగె...” భాగ.
౯. స్కం. ౧౫౯; 6. కలదగు. “ఆ...ప్రజకట్టె,
గరుణ కలుగుమువ్వు కమలనేత్ర...” భార. ఆది. ౮,
ఆ. గీ. వై. ౨, ఆ. ౯; 7. దొరకు. “ఆ. తలి
రుఁబోడి మంచిదానవు గలిగి తిట్టరుగుడెంతు
రమ్మ...” ప్రభా. గీ. ఆ. ౧౯; 8. తగు. “క...
కలకాలము, పాయక యత్తపసిగోడవః బడఁగాఁ
గలదే.” విప్ర. ౪, ఆ. ౧౭; 9. కడచు. “క...
వనజాయతనేత్ర నీవు వచ్చి ముహూర్తంబును
లేను పోవఁ దమకించిన నేమని నీకుఁ బ్రియము
చెప్పుదు గరివన్.” వి. పు. ౨, ఆ. ౨౬౮; 10.
రమించు. “మ. కళి మాటలు వేయఁనేటి కింక
నీకాయంబుతో వానితోఁ, గలుగన్ భాగ్యము
కల్గుతున్న విభవనిగాఁ జేయమి వీని రాఁగల
జన్మంబును...” అని. ౨, ఆ. ౧౪౧. స. క్రి.
1. కలిగియుండు. “క. గురులకు భక్తుం దుదా
రుఁడు, గరుణ గలఁడు...” భార. ద్వి. ౨.
ఆ. ౨౩౭; 2. పొందు. “ఆ. తల్లి పనిచె నని
యధర్మపు నేయుగ, నగునె యెఱక గలరె
మగువ లెందు.” భార. ఆది. ౨, ఆ. 3౪. భార.
కర్ణ. ౨, ఆ. ౯౦. (కృత్రిమప్రయోగముల
నీపదము నబింధకముగాఁ బ్రయోక్తము.) “లయ
గ్రాహి. సంగమును భంగముఁ గలుంగ...” సీతా
రా. ౨, ఆ. ౧౩౩. ౧, ఆ. ౬౭. “ఉ...భవత్ప
మానుఁ డే, లోకమునందు నెంచిన గలుంగఁగ
నేర్చునె...” చెన్న. ౪, ఆ. ౨౪.

కలుచే. వై. వి. (సం. కలుపమ్. ప్రా. కలును.) 1.
క్షోభము, కలత. “చ...ధృష్టరాష్ట్ర మానులు
కులక్షయ మయ్యెడుదాని కొర్చి పోసికె చెగి
వచ్చి రన్గులుచు రెండు నెఱిగెడునీవు నేను
దీనికెఱిగె జొర నేల...” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౮౬.
2. దోషము. “క. ఆలఘుపరవస్త్రపునకుం, గలచె
యభావంబు మనసు గానని కలుచన్.” భార.

కాం. ౪, ఆ. ౧౮౩; ౩. కోవము. “మ. కలుచం గోశబిలంబు వెల్వడి...” నైష. ౫, ఆ. ౧౫౭; 4. కారణము. “మ...వింటి మన్నకలుచన్ దీపించునే తత్త్వసం, గతబోధంబు...”

భార. కాం. ౧, ఆ. ౧౩౮. దశ. ౧౧, ఆ. ౧౩౫. కలుచేపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కలుచ+పడు.) కలతనందు, తోభేపడు. “వ...తద్వద్భోపాయంబునకు పాయం బూహించి యెద్దియుం గానక కలుచవడి ..” నృసిం. ౫, ఆ. ౪. “గీ. పొదిగె నేమటి పాటులే కదనం బదనం, గలుచవడమండ...” మే. పంచ. ౧, ఆ. ౬౨౦.

కలుచే. దే. న. క్రి. వలచు, మోహించు. “గీ. కలిచెనా సలరు వలచెననుట...” ఆం. భా. తృ. ౬. కలుజువ్వి. దే. ని. (కలు+జువ్వి.) తూటవర్కటి, కొండజువ్వి. ఆం. భా. ద్వి. ౪౪. “నీ కలుజువ్వి వావిలి...” హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

కలుపు. దే. న. క్రి. చేర్చు. “గీ...ఒకకుమారుని దయచేసి యుద్ధిలోన, గడుపు చల్లనికాకలం గలుపు నన్ను.” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౭౫, విక్ర. ౫, ఆ. ౩. వి. 1. కలుకు, సంగమము. “నీ. సితభాసుఁ డాచార్యుచిన్సరాకుఁబోడివై గన్నువై చినకన్నెకలుపుమరులు.” నైష. ౭, ఆ. ౧౫౧. 2. మైరు మొ. వానితోఁ గలసి మొలచినగడ్డి మొ. ఆం. భా. తృ. ౫౧. “నీ. మెలపుతోఁ జెట్లపామలంగలుపుదీయు.” వైజ. ౨, ఆ. ౧౨౧; ౩. పెరుగు; మిశ్రదధి. “చ...కలుపున్ వడియంబులు...” శకాం. ౩, ఆ. ౧౪. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౯; 4. మోహము. (చూ. కల్పు.)

కలుపుఁగోలు = కల్పుఁగోలు. (చూ. కల్పుఁగోలు) కలుపుఁగోలుతనము. ద్వ. వి. (కలుపుఁగోలు+తనము) అభిన్నత్వము, ఐకమత్యము. “ఉ...అభయమిచ్చితి నేలితి రమ్యమందు పొం, దచ్చపుదాయయైన శరణార్థిఁజూమి యని యొక్కుమాట వా, ప్రచ్చిన్పిమ్మటం గలుపుఁగోలుతనంబునం గాతువాని...” రామా. ౭, ఆ. ౮౫.

కలుపొన్న. ద్వ. వి. (కలు+పొన్న) ఒకనొకజాతి పొన్న. (చూ. కల్పొన్న.) కలుము. దే. వి. కలువగంధము. “ఆ. కలుము నాంగం గలువగంధము...” ఆం. భా. ప్ర. ౧౦౬.

కలువ. వై. వి. (సం. కైరవమ్. క. కలువ.) ఉత్పలము. “లయభాతి. చెలవ లానరొచులచలువలకుం దైనలముకలువలకు...” య. ౪, ఆ. ౧౦౪, ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౪.

కలువకంటి. ద్వ. వి. (కలువ+కన్ను+కం.) కువలయాక్షి; స్త్రీ. “నీ. చెదిలొనఁ బాటుగఁ జిమ్మె గొజ్జఁగనీటం గాలఘైరపు నొక్కకలువకంటి.” భీమ. ౫, ఆ. ౧౧౩.

కలువగొంగ. ద్వ. వి. (కలువ+గొంగ) కువలయారి, నూర్పుడు. “నీ. కలువగొంగకు లేనిబలుపగంగను జేనివలువరంగులు మైరి గలుగువాని.” ప్రబంధ. ౮౦౨.

కలువచెలి. ద్వ. వి. (కలువ+చెలి.) కుముదస్త్రియుండు, చంద్రుండు. “గీ. కలువచేయుచు బూవుదండలును..., కాముకునకు వికారంబుఁ గలుగఁజేయు.” భర్తృ. ౨, శ. ౮౯.

కలువడము. వై. వి. (కలువ+వడము. సం. కైరవ ఫటక. త. కలువటమ్.) 1. ఉత్పలాదికాలములో ధ్వజస్తంభాదులకు వ్రేలగట్టెడు కలువపూదండ, ప్రాలంబమౌక. “నీ. కలయంగ గృహములం గలువడములు గడు విలసిల్లె నంబరతలము గప్పి. భార. ఆది. ౬, ఆ. ౧౪౯. కళా. ౨, ఆ. ౯౧; 2. మేలుకట్టు. సాం. ని. మాన. ౧౯.

కలువనేస్త్రీ. ద్వ. వి. (కలువ+నేస్త్రీ.) చంద్రుండు. వేంక. దేవ. ౧౩.

కలువము. దే. వి. ముదు మొ. నూటుటకు వీలుగా పల్ల మేర్పఱచినతాయి. (శ. ర. వా.)

కలువరాయండు = కలువఱేడు. “గీ. కలువరాయండు దనుజులం గొంగిలించి.” శకాం. ౪, ఆ. ౨౦౧.

కలువఱేడు. ద్వ. వి. (కలువ+ఱేడు) కువలయదశము. “నీ. కలువఱేడులయేపు భాజనంబులూపు నిరసింపువాలూపునీటుదాని.” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౨౬౬. బ. విలుదులమీఁదినభిక్షతములు. వేంక. మాన. ౭౭.

కలువఱేడు = కలువలదొర. (బ్రా.)

కలువలదొర. ద్వ. వి. (కలువలు+దొర.) చంద్రుండు. రా. వి. ౪, ఆ. ౪౪. ఇట్లే కలువలరాయండు మొ.

కలువనిదు. ద్వ. వి. (కలువ+నిదు.) చంద్రుడు.

“గీ. కరము తోబుట్టు వగుటనో కలువనిదు,
కందు డనయందు దాల్చి లక్షణమూర.”
రామా. ౬, ఆ ౩౦.

కలువనిలుతుడు. ద్వ. వి. (కలువ+నిలుతుడు.)
పువ్వుధన్వంతు, మన్మథుడు.

కలువు=కలుగు. (పుట్టు.) “ఉ...నీవు కలువకొనియ
తోన్నలి గాంచె దండ్రీయున్.” వరు. ౧, ఆ.
౧౧ (కలవాడగు) “శా. నామిందం గృహమైపు
జాలగలవన్నా...” హరి. పూ. ౭, ఆ. ౩౮.

కలువచు. సు. వి. ఆ. పుం. 1. దున్నపోతు; 2.
నలుపు. న. 1. పావము; 2. ముటికి. విణ. (అ.
ఆ. అ.) 1. కలగఁబాటినది; 2. ముటికియైనది;
౩. నిందింపబడినది; 4. సామర్థ్యము లేనిది; 5.
నల్లనిది.

కలుషించు. సు. ఆ. క్రి. 1. కోపించు. “చ. అనిన
నమ్మాటలకుఁ గలుషించి కమలనాభుడు.” హరి.
ఉ. ఆ. ఆ. ౨౯; 2. అనభ్యించుకొను. “చ.
అని కలుషించి వేదవతి యచ్చటు వాసి చనం
దలించినన్.” నిర్వ. ౧, ఆ. ౧౭; 3. కలగఁ
బాటు. “వ...ఆబోటి కలుషించియు...ఉప
శమించుకొని...” భార. విరా. ౨, ఆ. ౪౮; 4.
విరోధించు. “క...కాశికనుతులొక, గలుషించి
ఋశ్యమూక, స్థలి కాశఁడు వోవఁ దోన చనియె
నితండున్.” నిర్వ. ౭, ఆ. ౧౩౦.

కల్మండము = కలకండము. ద్వ. వి. (కల+కండము)
ఒకవిధ మగుచక్కెర. “వ...చక్కెర కండ
చక్కెర డీనిచక్కెర కల్మండము పుల్కం
డంబు...” ప్రబుధ. ౧౧౨. రూ. కలకండ.

కల్మఫలము. సు. వి. ఆ. పుం. దానిమ్మళి.

కల్మము. సు. వి. ఆ. పుం. న. 1. కవటము; 2.
పావము; 3. పురిషము; 4. దేహమలము; ముటికి;
5. మడ్డి; 6. ఒకానొకగంధద్రవ్యము; 7. పొడి;
8. తాండ్రళి. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పావము
గలది; 2. చెడ్డది.

కల్మి. ఉభ. దే. వి. 1. స్త్రీ. “నీ. ప్రాబల్కుగల్మి
పావటకు సిందూరమై యెవ్వనిపడకంటి యెనక
మెనగు.” ఉ. రా. ౧, ఆ. ౬౯; 2. మనోజ్ఞత,
అందము. “నీ. పృథుజటాబంధంబుఁ బెన్నెటి

పెడియొంగిపెటాంబంబుం గల్మిత్తొలుగన్ను.”
కు. సం. ౧౨, ఆ. ౨౦౦. విణ. 1. మనోజ్ఞము.
“చ. చిలుకలకొల్మి కల్మి యొచ్చడియ...”
స్వా. ౧, ఆ. ౬౩; 2. సుందరుడు. “గీ. కలికితన
మేల యీకల్మి గరంపకున్న.” శ్రీరాధా. ౪,
ఆ. ౧౯౭. సు. వి. ఇ. పుం. కల్మ్యవతారము.
విణ. (స్. సి. స్.) కల్మము గలది.

కల్మితనము=కలికితనము. ఉభ. దే. వి. 1. స్త్రీత్వము;
2. దుష్టత్వము. సు. వి. స్. పుం. కల్మ్యవతా
రము. “ఆ. బుధులు మెచ్చ భువి ల్రబుద్ధత మెఱ
యటో, కల్మితనము సేయ భువత గలదె.” భాగ.
౧౦. స్కం. పూ. ౮౨౧. (వైయర్థముల కిది
యందాహరణము.)

కల్మడి = కలుకోడి. దే. వి. ఒకకొండ. (ఆశుభ
నూచక మగుకూడత కూయునది.) “ద్వ. ముక్కురో
కుట్టిని కూనెఁ గల్మడి, పురి మహాతాపమునొ
పుటై వెడియును.” బండితా. మహి. ౧౯౭. పు.
కల్మించు = కలిగించు. (లభింపఁజేయు) “నీ. పల
సినవస్త్ర లవ్వారిగా కదిరంబునందె కల్మించుమహా
విభూతి.” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౪౬.

కల్లు = 1. కలుగు; (గుహ.) “క...పాలనుమేవని
కల్లుమొగకొ దాసినమెలుగ్గాయి...” ఆచ్చ.
యం. ౪౪౧; 2=కలుగు. దే. అ. క్రి. 1. ఉండు.
“ఉ...వచియించెదఁ గల్లినమాట గట్టిగా.” విజ.
౩, ఆ. ౧౧; 2. సమర్థ మగు. “నీ...భవబంధ
ములఁ బెడఁబావఁగల్లు.” విక్ర. ౧. ఆ. ౧౯౭;
౩. సంభవించు. “మ. బహుబాధల బడఁగల్లు
నంచు: దమలో...” హర. ౨, ఆ. ౧౯.

కల్లు = కలుచు. (మోహించు.) “చ. కలువక
కల్పినట్లు...తానొరుఁ గల్వమి నేర్పు వేశ్య
కున్.” కు. సం. ౮, ఆ. ౧౪౨.

కల్లు. దే. వి. (కలు ధా?) కంసాలి; వడ్డంగిమొ.
“నీ...కల్లునిత్రము రంజకానిపాట.” రామలిం.
౨౩.

కల్లువి = కలుజువి. “ఉ...కల్లుప్రసరినెడ...”
కాళ. ౩, ఆ. ౧౦.

కల్లు = కలదు. కడ్డు. (ఉన్నది.) “చ. తమతరరోమ
వల్లిరికిఁ దా నిరువంకలఁ గల్లు లేదు నానీ...”
ప్రభా. ౨, ఆ. ౮౨.

కల్పకము. సం. వి. అ. పు. 1. = కల్పము; 2. కల్పవృక్షము; 3. కచోరము.

కల్పన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. విరూపాక్ష; 2. చేత; 3. అంకరణము; 4. రచన; 5. ఆరోపణము; 6. ఉపా; 7. యోధు యెక్కుటకై యేయగును సన్నద్ధము చేయుట; 8. అర్థాపత్తి; 9. విధానము; 10. ధృవనము.

కల్పనము. ఉభ. దే. వి. కలాపి. "సీ. పూసీరు కలవ పుష్పాంజ్ఞులు దంపింబి ననుప్రయితాగఁ గల్పనముఁ జల్లి." ల. వి. గ. ఆ. ౨౨. సం. వి. ఆ. పు. = కల్పన.

కల్పము. సం. వి. ఆ. పు. 1. న్యాయము; 2. పక్షాంశము; 3. విధి; 4. వైదికవిధానములు తెలుపునొకానొక శాస్త్రము; 5. సుకల్పము; 6. ప్రళయము; 7. బ్రహ్మసము; 8. తాండ్ర; 9. కల్పవృక్షము; 10. మద్యము. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఉచితము; 2. సమర్థము. ప్ర. (ఇది సమాసోత్తరపదముగానే తనుగునఁ బ్రయుక్తము.) సమాసము. "వ...అమృతకల్పంబు తైన యీఫలమూలంబు లుపయోగించి క్రమము..." భార. ఆర. 3, ఆ. 3.౨౨.

కల్పలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కల్పవృక్షము.

కల్పవృక్షము. సం. వి. ఆ. పు. కోరినవస్తువు లిచ్చెడి దేవవృక్షసామాన్యము, వేల్పువృక్షము; 2. దేవ వృక్షసేవము. (మందారము, పారిజాతము, సంతానము, కల్పవృక్షము, హరిచందనము అని యిది యైదు.)

కల్పాంతము. సం. వి. ఆ. పు. ప్రళయము, ప్రపంచ మంతయు నశించు కాలము.

కల్పించు. సం. స. క్రి. 1. రచించు. "మ...అట్టిభవ నక్షేమంకరం బైనభాగనమామ్నాయము బాద రాయజుండు దాఁ గల్పించె నే యొప్పుగన్." భాగ. ౧. స్కం. ౧౩౬; 2. సృజించు. "గీ... అఖిలలోకములు గల్పించు..." మార్క. ౧, ఆ. ౧౧౫; 3. లేనిది కలిగించు, ఆరోపించు.

కల్పితము. సం. వి. ఆ. పు. ఎక్కుటకు ఆయత్తము చేయబడినయేదుగు. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. రచింపబడినది; 2. ఆరోపింపబడినది; 3. న్నుట బడువఁబడినది.

కల్పాన్న. ద్వ. వి. (కలు (కలి?) + పాన్న) ఒకజాతి పాన్న. "ద్వి. అక్కజాబుగఁ బూచె నంతఁ గల్పాన్న." పండితా. మహిమ. ౧౯౭. పు.

కల్పచము. సం. వి. అ. పు. న. 1. పాపము; 2. ముఱికి; 3. మడ్డి; 4. హస్తపుచ్చము. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పాపము గలది; 2. ముఱికి గలది.

కల్పావము. సం. వి. ఆ. పు. 1. చిత్రవర్ణము. (అమ రము.) 2. నలుపు; 3. గంధకాలి; ఒకజాతిమరి. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. చిత్రవర్ణము కలది; 2. నల్లనిది.

కల్పి = కలిమి. 1. (ఉడుట.) "సీ. సరికల్పి లేములు సన నిశ్చయింపక..." భా. రా. కిష్కిం. ౭౦౪; 2. (పుట్టుక) "ఉ. పారులు మానవే ద్రునకుఁ బాత్రుఁడు గల్పికి మిన్ను మోసి సొం, పారగఁ జేసి రుత్సవములు..." మార్క. ౮, ఆ. ౨౦౬; 3. (సంభవించుట.) "చ. విను విని పింతు మాపనియు నీదుప్రసంగము మున్ను కల్పి యున్." ప్రభా. ౨, ఆ. ౫౦; 4. (అగుట) "క...ఆతని యానతికల్పి." కళా. ౨, ఆ. ౧౪.

కల్పిచ్చు. దే. వి. (కలు + ముచ్చు) దుష్టుడు. "గీ... కల్పిచ్చు చెడుగు సాచెనలవారి." హంస. గ. ఆ. ౧౧౩.

కల్ప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మద్యము; 2. కరకశీ.

కల్పజగ్గి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. ప్రాతకాలభోజనము; 2. చలిది.

కల్పము. సం. వి. అ. న. 1. వేకువ; 2. నిన్న; 3. కట్టు, మద్యము; 4. బగ్గుము. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. రోగము లేనిది; 2. సిద్ధమైనది; 3. నేర్పు గలది; 4. శుభప్రదము; 5. చెటిమీఁగ.

కల్పవర్తము. సం. వి. అ. పు. ప్రాతరాశము, చలిది యన్నము.

కల్పాణము. సం. వి. ఆ. న. 1. పండుగు; 2. శుభము; 3. పెండ్లి; 4. బంగారము. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. నాశములేనిది; 2. శుభమైనది.

కల్పాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. గోవు; 2. భూమి. 3. పార్శ్వది; 4. ఒకానొకరాగము; 5. మాష పల్లి. విణ. (నో. సీ. నో.) కల్పాణము గలది.

కల్పకం. సం. విణ. (అ. ఆ. ల.) సమర్థం; ఆన
త్వం. “వ...ధర్మావరణకల్పం దగు కల్పం
దును...” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౪౬.

కల్ప. దే. వి. 1. అనత్యము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౬.
“శా...కల్పయన్ నిజము వీడ్చు బొందగా
...” కళా. 3, ఆ. ౨౦౮; 2. తప్పు. “గీ. కల్ప
చేసితి రక్షిపుకాలకంఠ.” భీమ. 3, ఆ. ౧౯౪;
3. మోసము. (శ. ర.); 4. పరువపచము.
“నీ. తనకల్లి విసివి నిన్నను గొన్ని కల్లవాడుటయు
నే పెట్టిపోవుటయుఁ గలదు.” పరమ. 3, ఆ.
౨౯౭; 5. హాని. “గీ...త్ర్యక్ష యనుచు,
జవము సేయుదు రెవ్వ రావిపులపుణ్య, ఘనులఁ
గడిసినప్పుడ మీరుఁ గల్ల నచ్చు.” కాశీ. 3, ఆ.
౧౬౧; 6. తోలు లోనగువానివెలుగు, కట్టువ.
ఆం. భా. ద్వి. ౧౨. విణ. 1. అనత్యమైనది.
“మ...భావణమా కల్ల...” హంస. ౫, ఆ.
౧౧; 2. పరుషము. (శ. ర.); 3. మాయాకల్పి
తము. “ఆ. కల్లబింక ద్రుచ్చె...” అచ్చు.
యు. ౫౭; 4. మాయావి, దొంగ యైనవాడు.
“ఆ...ఆచట నున్న కల్లకసి, తెలుగు నతని
తోడ నెఱిగించి...” అచ్చు. యు. ౪౧౯; 5.
తెచ్చి పెట్టుకొన్నది, లేనివానిది. (మా. కల్ల
గుట్టు.)

కల్లగుట్ల. దే. వి. (కల్ల+గుట్ల.) బొంతుల ప్రాంగు,
అనత్యము లాడువాడు. ఒంటి. శ. ౧౭.

కల్లగుట్టు. దే. వి. (కల్ల+గుట్టు.) తెచ్చి పెట్టుకొన్న
గాంభీర్యము. “గీ. తెఱవ లిటు నీరునోయి పంది
రియ చేరి, యవలఁ గొఱకాక పిచ్చుకుండై
యనంగుఁ, డనువుగొనఁ జొచ్చెఁ గల్లగుట్టుమర
వారి, కధ్వగులు లాచియిదు విడియముల పేర.”
ఆము. ౨, ఆ. ౫౮.

కల్లచ్చులు. దే. వి. బ. (కల్ల+అచ్చులు.) తప్పు
మానికకట్టె. (వా.)

కల్లడి. దే. విణ. పొంగునది. “నీ. ఆననకాంతి
సుధాంభోధికల్లడి డిండీరమో చంద్రమండ
లంబు.” కు. సం. 2, ఆ. 2౧.

కల్లతనము. దే. వి. (కల్ల+తనము.) 1. పొరపాటు,
తప్పు. “గీ. అధిప సంకల్పవైషమ్య భుగుటఁ జేసి;
హోతకల్లతనంబును నువద కలిగె.” భాగ. ౯,

స్కం. ౧౪; 2. మోసము, కపటము. “ఉ. కల్ల
తనంబు గాక పొడఁ టైనపూర్వపురితి...” భాగ.
౬. స్కం. ౫; 3. తప్పునడత. “గీ. కల్లతనములు
వలమాటుఁ గప్పిపుచ్చు, నట్టిసామీదఁ జుపంగ
నలుగఱున్నె.” కాశీ. ౪, ఆ. ౯౦. వీర. ౧, ఆ.
౯౭; 4. అనత్యము. “ఉ. కల్లతనంబుగాక పొడ
కట్టినపూర్వపురితి, నేడు నాయల్లమునందు
నుడుచు...భారతీ.” భాగ. ౬, స్కం. ౫.

కల్లము. దే. వి. 1. వల్లబంధవిశేషము. ఆం. భా.
ద్వి. ౨౦౯; 2. రలిబంధవిశేషము. “నీ. వల్ల
వల్లభులట్ల మరుసాధనలపట్టుఁ గల్లములకు నచ్చి
కలసి కలసి.” రాధికా. 3, ఆ. ౧౩౭.

కల్లరి. దే. విణ. (కల్ల+అరి.) 1. అనత్యమాడునది;
అనత్యమైనది. “నీ. తచ్చునగొండి పోతరకత్తె
కల్లరి...” చిన్న. ౨, ఆ. ౨౪. “నీ...కల్లరివార్త
నిజముగా నిర్వహించి దేటినిటుకత్తె.” శుక. ౧,
ఆ. ౧౩౯; 2. నుచుండు; మాయలాడు. “ఉ.
కల్లరితోలుపేలుపుణ్ణేఁదల్లనఁ జెఱవట్టికొనుచునరు
గుచు నున్నాఁడు...” అచ్చు. ఆర. ౬౬. “గ...
కల్లరికృష్ణండు దానిఁ గని మఱి సొక్కెన్.”
దశా. ౮, ఆ. ౧౮౯; 3. దుష్టుడు, దుష్టురాలు.
“ఆ...కల్లరులకు మేలుగానియట్టి, తనువు తెన్ని
యైనఁ దాల్చి...” భాగ. ౧౦. స్కం. పూ.
౯౩. “క. ఆల్పద తాటక యనియెడు, కల్లరిరా
కాసి...” అచ్చు. బాల. ౧౧౨; 4. దోషి, అప
రాధి. “చ...రాజుతో, గపటము గాఁగఁ
జెప్పి నినుఁ గల్లరిఁ జేయుఁ జామి నిజంబుగన్.”
సా. ౨, ఆ. ౧౫; ౨౭౩; 5. మిక్కిలి శేర్పరి.
“ఉ. మెల్లన వేటవేపులగమిం బడి నల్లలఁ
జంప నేర్పిరి, గల్లరి యయ్యె నిప్పు డిది కానలఁ
బండుల పేరువి త్రనన్.” పం. ద్రా. ౨, ఆ. ౭౪.

కల్లరికత్తె. ద్వి. వి. (కల్లరి+కత్తె.) మోసకత్తె. (బ్రా.)

కల్లరితనము. దే. వి. (కల్లరి+తనము.) సాహసకృ
త్యము. “నీ. ముజరేంద్రంబువైఁ గుప్పించు
సింగంబుఁ జెల్లరే చని పండ్లు దుల్లఁదన్ను.”
“గీ...వానికల్లరితనము లీశ్వరుఁ డెఱుంగు.” రా.
వి. 3, ఆ. ౪౫.

కల్లరిండు. దే. వి. (కల్లరి+ండు. స్వాగ్రమున.)
దొంగ. సాం. ని. మాన. ౧౨.

కల్లురుజే. దే. వి. (కల్లు+అరుజు.) ఒకజాతిచేడు.

“నీ. మిసి కల్లురుజు లేలుమీను...” హంస. ౪,

ఆ. ౧౮౭. (శ. ర. బ్రా. పా. ‘కల్లురుజు’ ముద్రి. పా.)

కల్లువాఁపు. దే. వి. (కల్లు+వాఁపు.) నొప్పి లేనివాఁపు, ఒకానొకరోగము. (వా.)

కల్లువాటు. దే. వి. (కల్లు+పాటు.) గమనవిశేషము, ఏకవాటు. “ద్వి. పెళ్లనుఱుకుల బెదరి యాపిట్ట, కల్లువాటుడర నాకాశంబు ముట్టె.” ద్వి. సా. ౧, భా. ౧౧, పు.

కల్లునేయు. దే. ఆ. శ్రీ. (కల్లు+నేయు.) మోసగించు. “ద్వి. మాటుకాఁడేతెంచినలను గల్లు, నేయు చున్నాఁడెడనేయక వీనిఁ, దెగటారుము...”

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౯౫౩. చం.

కల్లు. యు. దే. వి. టౌ. ఆనా. 1. తాయి (బ. కండ్లు, కండ్లులు) “నీ...కటికి. ఆ. నేలఁ గండ్లు లొత్త నిద్రపొంపది...” భార. ఆది. ౬, ఆ. ౧౭౮. ఆం.భా. ద్వి. ౨౯. వై. ౮, ఆ. ౧౫౨. 2. బండిచక్రము. “క...దావటికల్లు గ్రుంగినఁ దేరు ఘూర్ణిలై...” భార. కర్ణ. ౩, ఆ. ౩౪౧. భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౨౫౧. వై. వి. (సం. కల్లుమ్. క. కల్లు.) మద్యము, ఒకరకపుమద్యము. “ఉ. ఉత్పలగంధి న న్నుడుగు మొడ్డను బంపుము కల్లుదేర...” భార. విరా. ౨, ఆ. ౯౩, ఆం. భా. ద్వి. ౩౦౩. “ద్వి. సారాయి యొకయేఱు నరచిని బాఱె, బాఱెఁ గల్లును నొక్కపావన తటిసి.” రం. రా. అయో. (శ. ర.)

కల్లుగాన్లు. దే. వి. (కల్లు+గాన్లు.) తాతిగానుఁగు. “నీ. కొండఱు గల్లుగాన్లులఁ బెట్టి రక్తముల్ పోరుకీ లేడలంగఁ బొంక మణఁచి.” సానండ్. ౩, ఆ. ౧౫౬.

కల్లుపాక. దే. వి. (కల్లు+పాక.) కల్లుమైడిచోటు. (వా.)

కల్లుపెంట = కల్లుపాక. (శ. ర.)

కల్లుప్పు. దే. వి. (కల్లు+పు.) తారీయుప్పు, ప్రైధవలవణము. (వా.)

కల్లువడు; ద్వ. ఆ. శ్రీ. (కల్లు+వడు.) తాపడు, ప్రంభించు. “వ...గుండె జల్లుమని కల్లువడి ముని

తల్లుజువదవల్లువంబులొ దైల్లి...” స్వా. ౫, ఆ. ౧౯.

కల్లువఱుచు. ద్వ. స. శ్రీ. (కల్లువడు ధా.) తారీని జేయు. “నీ. నీవికారము గావె నిర్జరాధిపుఁ గోడిగాఁ జే సహల్యను గల్లువఱిచె.” శ్రీరాధా. ౨, ఆ. ౧౮౪.

కల్లేడ. దే. వి. (కల్లు+ఎడ) నురుగు. “వ. గండ తైలంబు లొండొండ గుభులు గుభుల్లనం డొల్లు రభసంబున నభివృదులు తల్పిట్టి నెల్లెడలొ బెల్లె గయుకల్లేడలును...” శ్రీరం. ౧, ఆ. ౧౩౨. కల్లేడు = కల్లేడు. “నీ. కైజు గువ్వ కల్లేడు...” సుద. ౩, ఆ. ౧౯౪.

కల్లేలుక = కల్లేల్కు. (శ. ర.)

కల్లేల్కు. దే. వి. (కల్లు+ఎల్కు.) మూషికభేదము, ఒకజాతియొక. ఆం. భా. ద్వి. ౮౬. “గీ... పెల్లు, యెలుక కల్లేల్కు...” స్వా. ౪, ఆ. ౨౫. కల్లేడు. దే. వి. టౌ. ఒకానొకపక్షి. “నీ...కల్లేడు పొన్నంగి కొఱు జికిలి.” పార్వ. ౬, ఆ. ౭౭. “నీ...ప్రక్కలు నొక్కె నుఱుకకల్లేటినొక్కొరణంబు.” స్వా. ౪, ఆ. ౫౮.

కల్లేఱు. దే. వి. టౌ. (కల్లు+ఏఱు.) వీరభద్రవర్మత పాదమూలమున పాఱెడియొకనది. “నీ. పాఱె నేతైలుంబుపాదమూలంబునఁ గల్లేటితో వృథ గంగవారి.” కాశీ. ౩, ఆ. ౨౮.

కల్లోలము. సా. వి. ఆ. పుం. 1. పెద్దయల; 2. సంతోషము.

కల్లోలవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నదిదేవి. “క. అల్లండు నీ కాహరి, నీ వల్లుడ వై తతనికొ దదంఘీ) మమారీ, వల్లుభండ వైతి చిత్రము, కల్లోలవతీ కళత్ర కల్పవైత్రా రామా. ౩, ఆ. ౪౧.

కల్లోలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తరంగిణి, నది.

కల్లోలుండు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) శక్రుపు.

కల్లు = కలువ. “నీ. సొగసువాలు మెఱుంగుఱాపు లాకాపిధికలఁ గల్లువిరి మేలు కట్టులమర.” ఉ.రా. ౨, ఆ. ౧౨౪.

కల్లుకంటి = కలువకంటి. “క. చనుఁగవబంగరుపవఁ టుల, మినుకులవఱెఁ గురుచులు మినుమిను కనఁగా, వనకుజలకాజాలముఁ, గనకముగాఁ జేయుకల్లుకంటులఁ గంటె.” సుద. ౫, ఆ. ౨౯.

కల్పదము = కలువదము. “ద్వి. ఉప్పురపట్టంబు లొగి
గల్వదములు. పండితా.” మహిమ. ౧౭౯, పు.
(ప్రాంత ప్రతిపా. ‘కల్పదములు’ కొత్త ప్ర
తిపా.)

కల్పము = కలువము. “ద్వి. కలిసి దసంబుల గల్వ
బులందు; గసదెసగా నూటి...” నవ. ౫, ఆ.

కల్పతేకు = కలువతేకు. (పిఱుగులమీడినతక్రము)
శేంక. మాన. ౭౭.

కవ. దే. వి. 1. జోడు, ద్వయము. “ఉ...కన్నుం
గవ...” స్వా. ౨, ఆ. ౩౨; 2. జత. మిథునము.
“ఉ...పహుటిమెఱుగుచుబొందు” నిరాఘట
స్ఫురణ ప్రభ యను, నేటికి జక్కవలకవ యయి
విరాజిల్లెన్.” వైష. ౨, ఆ. ౧౭; 3. యనుళము,
ఒక తల్లి కించుమించుగా సమకాలమున పుట్టిన
శిశుద్వయము. “నీ. నల్లలితాశోకపల్లవంబుల
బాదపల్లవంబుల బాదపల్లవంబుల నొక్కతల్లి
ప్రజలొ, బ్రణమాతిశయమునఁ బాయనిజక్క
వకవయు నెవ్వలిసన్నుగవయుఁ గవయు.” కు.
సం. ౮, ఆ. ౧౨. బ. 1. నికులసహదేవులు. ఆం.
భా. ద్వి. ౧౮౨. భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౦౯;
2. కుశలపులు. “గీ. కవలు కవనీజే ముని ద్రాక్ష
ఫలాప, మానమానితవాల్మీకిమానిగదిత, చారు
రామాయణశ్లోకసమితి గాన, లీలఁ బరియింప...”
ఉ. రా. 2, ఆ. ౧౬౪. విజ. రెండు. “గీ.
కవలు కవనీజే లూని...” ఉ. రా. 2. ఆ. ౧౬౪.

కవకవ. దే. వి. 1. నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకర
కరణము. “చ. కవకవ నవ్వి...” వై. ౬, ఆ.
౧౧౯; 2. పలుకుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.
“నీ. కవకవఁ బలికెడుకరణి...” ఉ. రా. 2, ఆ.
౨౮౩.

కవకివ. దే. వి. పాపురములధ్వని కనుకరణము. “నీ.
బకదారికవకివ లొకదారి నైఁ జూపి...” హంస.
౨, ఆ. ౧౦౪.

కవకివకవ = కవకివ. “గీ. ఉవిదచెవిలోనఁ గవకివక
వలు గొణగ, నలవ యిదిమాకు నేర్పు మాటంచు
వేడు.” సావి. ౧, ఆ. ౮౯.

కవగూడు. దే. ఆ. క్రి. 1. రలికి గూడు. (మా.
కవగూర్పు); 2. ఎదుర్కొను; జతయై మార్కొ
ను. “నీ. స్వయంగచక్రముల్ జలజాతముకుళ

ముల్ కవగూడి మొనచూపి కలహ మంద.”
ఇందు. 3, ఆ. ౫౬.

కవగూర్పు. దే. స. క్రి. (కవగూడుధా. ప్రే.)
రలికి గూర్పు. “చ. అఱిముఠి గేళిదీగ్నిక
ప్రియంబునఁ గోకము తప్పితుఁడు వే, కఱచి
నెమ్మి తద్రసము కామినివాతెఱుఁ గుమ్మరించి
త, న్నఱపడి కేళికి గవయుతద్విధ మంతయుఁ
ద్రేమఁ చూపి య, తైఱన మనంబులోన విధి
దిట్టు నినుం గవగూర్పులేమిన్.” శ్రీరాధా.
3, ఆ. ౧౪౭.

కవగొను. దే. స. క్రి. (కవగొను.) గూడు. “క.
అది మొదలు వాని: గవగొని, మదవతి యారా
మమధ్యమందరమున నిం, పొదవఁగ రమింపఁ
దొడఁగెను...” హంస. ౫, ఆ. ౩౦౮.

కవచము. సా. వి. ఆ. పుం. స. 1. బొందలము,
ఇనుపచొక్కా. 2. మంత్రసాధనాంగ మగు
స్తోత్రవిశేషము. పుగ. 1. తప్పెట; 2. కల
జువ్వి; 3. నంది.

కవట. దే. వి. (త. కవటై.) 1. పెద్దకొమ్మ. “నీ.
కవట లొండొంటితోఁ గదియుచు...” భార.
విరా. ౧, ఆ. ౧౬౨; 2. లేతకొమ్మ. “ద్వి.
కది సిసకొండలు కవట లనంగ నశ్వమేధాద్రి
ముఖ్యాఖిల గిరులు, కాశ్యత శాఖోపశాఖ
లనంగ.” పండితా. పర్వ. ౨౩౬. పు; 3. పశు
రోగవిశేషము. “ద్వి...ముకుటంతి కవట...
అదిగా నెన్నఁ, గలవసరాలరోగములకు...”
నవ. ౧, ఆ. విజ. శే.తది, ఉదా:—కవటాకు.
(శ. ర. చా.)

కవటము. సం. వి. ఆ. స. 1. అన్నము. (కే. ని.);
2. ఎంగిలి.

కవడె. దే. వి. (త. కవుడి.) వాద్యభేదము. ఆం.
భా. ప్ర. ౧౨౮.

కవణకాడు. దే. వి. చుట్టగమనవేది. ఆం. భా. ద్వి.
౨౦౮.

కవణము. వై. వి. (సం. కబళమ్.) 1. గుఱ్ఱముమొ.
వానికిఁ బెట్టు ఉలవలుమొదాణ. “ఆ...గడ్డి,
కవణమును...” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౯౩.
ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౦; 2. ఆహారము. “క. గాలి

కవణంపు మేపుడు, చాలుపులం బోలి..." అచ్చ.
యు. ౨౯3.

కవనము. సం. వి. అ. న. కవిత్వము. "గీ. గణన
సేయఁదొ మరుసాముకవనములకుఁ, దాను
నాచేతఁ బడిన బెస్తంపు-బెట్టు." రాధికా. 3,
ఆ. 2. "క. తోచ దసాధ్యంబు కవనధోరణి
పట్టన్." ప్రబంధ. ౨౫.

కవను. దే. వి. (త. కవనై.) గడ్డి. ఆం.భా.ద్వి.౨౯.
కవపిట్ట. దే. వి. (కవ+పిట్ట.) జక్కన, చక్రవాకము.
(వా.)

కవపులుగు = కవపిట్ట. వేంక. దేవ. ౧3.
కవపుల్లదాయ. దే. వి. శశి, చంద్రుఁడు. వేంక.
దేవ. ౧3.

కవయు. దే. స. క్రి. రమించు, రలిచేయు. "క.
దినమున నురతం బెచ్చెడఁ, జనదు చెడిపకన్యఁ
గవయః జనదు..." భార. ఆను. ౪, ఆ. ౧౧౫.
ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౮.

కవరు. ఆం. వి. (Cover). 1. కాగితపుసంచి; 2.
వైకపపు.

కవఱులు. దే. వి. బ. పాచికలు. "గీ. కవఱు లురురత్న
కంకణరవ మెనంగఁ, బుడెములు గోరినైచుచు
పగడసాలఁ, దారతో నాడహరిజాంతుఁ జేరి
మ్రొక్కి..." శకాం. ౪, ఆ. ౧౬౯. ఆం. శే. ౫౫.

కవలవారు. దే. వి. బ. (కవలు+వారు.) 1. నకుల
సహదేవులు. "గీ. కవలవారు సూర్యేందుప్రకాశ
లేజులు..." భార. ఆవి. ౫, ౧33; 2. కుశ
లవులు. (చూ. కవలు.); 3. యమశము, ఒక
తల్లి కించుమించు సమానకాలమునఁ బుట్టినశిశు
ద్వయము. "నీ. కాశిరా జనువానిగాఁదిలికూఁ
తులఁ గవలవారల..." భార. సభా. ౧, ఆ. ౧3౫.

కవలు. దే. వి. (బ. కవల్లు.) వేదాదిపతనమందు
కొంతసామ్యముచే ఒకటి విడిచిబడి మఱియొకటి
వచ్చి కలియుట. "క. పదపర్ణ సౌధవోన్నతి,
యొదవగ రువ్విచ్చి యిచ్చి యొక్కెడను గవ,
ళ్లుదయింపకుండ..." పరమ. ౨, ఆ. ౧౦౯.
కళా. ౪, ఆ. ౪౧.

కవలుకొను = కవలువోవు. "గీ. కమలజునివేదపత
నంబు కవలుకొనియె." విక్ర. ౪, ఆ. ౫౧. (శ.
ర. పా. 'కవలువోయె' ముద్రి. పా.)

కవలువోవు. దే. ఆ. క్రి. (కవలు+వోవు.) కవ
లగు. "గీ. పాత మొరరించుతఱి దోడుపడు
గురునకుఁ, గవలువోకుండఁ బుత్తుఁ డోకలువ
కంటి." పాండు. ౨, ఆ. ౧౯.

కవవాయు. దే. ఆ. క్రి. (కవ+వాయు.) జత
విడుచు, వియోగమందు. "నీ. కవవాసి యలఁ
దురు కలహంసరుతము నా నాక్రందనారావ
మలిశయిల్లి." కు. సం. ౨, ఆ. ౮౬.

కవాటము. సం. వి. అ. పుం. న. తలుపు.

కవాడ్డి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తలుపు.

కవాడము. దే. వి. (త. కవాడమ్.) ఎద్దులు మోయు
బరువు. (గడ్డి మొ.) (శ. ర.)

కవి. ఉభ. దే. వి. (కవియు. ధా.) 1. మొగి, పెట్టు.
"క. తారకుకింకరు లుగ్రాకారులు శతకోటు
లాక్కకవిఁ గవిసిరి..." కు. సం. ౧౨, ఆ.
౧౦౨; ౧౧౪; 2. కవియుట, కూడుట. (చూ.
కవిగొను, కవిచేయు.) సం. వి. ఇ. పుం. 1.
శుక్రుఁడు; 2. వాల్మీకి; 3. పండితుఁడు; 4. జల
పతి; 5. కావ్యకర్త; 6. బ్రహ్మ. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1.
కల్లెము; 2. అంగుళిమము. విణ. (ఇ. ఇ. ఈ.
ఇ.) 1. కవిత్వము చెప్పవారు; 2. పండితుఁడు.

కవించు = కవియుచు. 1. వైకొలుపు. "చ. జట
మొదలంటఁగాఁ బెటికి...కవించె రాజునైనె."
భాగ. ౯. స్కం. ౧౦౨; 2 కలిగించు. "ఉ...
మోముదమ్మలక, వాలికసోటుగంట్లు చెలవంబు
గవింపఁగఁ బేరురంబులక, గ్రాలఁగ లీలమై దివిజ
కాంతలు వైచినపున్నమాలికల్." వైష. 3, ఆ. ౧౦.
కవిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కల్లెము; 2. ఒకజాతి
చేప.

కవిగొను. దే. ఆ. క్రి. (కవి+గొను.) కవియు, విస్త
రించు. "చ. కవిగొని దానియూర్పునెకెన్
గనుఁగంచె వనంబుపువ్వులున్." కవిక. ౪, ఆ. 3౦.
కవిచేయు. దే. ఆ. క్రి. (కవి+చేయు.) పెంటఁ
బోవు, సహగమన మొనర్చు. "గీ. తోడఁ గవి
చేయుదురు వానితో రమించు, కాంక లందఱు
..." జై. ౫, ఆ. ౧౦౯. (శ. ర. పా. 'గతి
చేయు' ముద్రి. పా.)

కవిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కవిత్వము.

కవిత్వము. సం. వి. అ. న. కవిత.

కవిదల. దే. వి. (కవియు. ధా.) ఆ క్రమణము, అటు
ముట. “చ. ఇట్టిభీషణకానను లైనగణాధీశ్వ
రులకవిదల కప్పునివక...” కు. సం. ౨, ఆ.
౬౭. ౧౧, ఆ. ౩౯.

కవియించు. దే. స. క్రి. (కవియు. ధా. ప్రే.) కవియఁ
జేయు, ప్రయోగించు. “క. కవిసిన గడంగి
యేనుచు, గవియించితి నంపవెల్లి...” భార.
ఉద్యో. ౪, ఆ. ౩౪౨; 2. వైకౌల్పు. “చ.
అలుక వహించి మక్షకరి నట్టై పయం గవియించి
...” ఉ. రా. ౫, ఆ. ౧౦౫; 3. పడవైచు.
“ద్వి...మితండ్రి పరికించి నన్ను, నవలీల నీల
పకాంబుజిలోనఁ, గవియించి పక్షముల్ గాచి
రక్షించె.” రం. రా. కిష్కిం. ౨౩౭. పు.

కవియ. దే. ఆ. క్రి. 1. విస్తరించు. “క. లిమిరము
కవిసిన...” భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౧౬౪; 2.
విజృంభించు. “క...ఈ, కదిసినవీరుల స్వల్పం,
గుడియించెద ననుచుఁ గవినెఁ గరువితతిపయన్.”
భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౩౬౧. 3. వైచదు, వై
కొను. (చూ. కవియించు.); 4. కలుగు “శ్రీ.
పితృకార్యవిధి సమాపించిన గడపని కడపని
ముట్టంటు గలిసెనేని.” కాశీ. 2, ఆ. ౧౩౯.
స. క్రి. 1. క్రస్తు, ఆవరించు. ఆం. భా. తృ. ౧౧2;
2. చేరు, దగ్గఱు. ఆం. భా. తృ. ౧౨౪;
3. ప్రతిఘటించు, ఎదిరించు. “చ...వి, చ్చలవిడి
భూవిభుం గలిసె...” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౨౫౦;
4. కప్పు, ఆచ్ఛాదించు. “క. చలిగాడ్చులమును
రులమెయి, వలిగొని ధాత్రీపురంధ్రి, వలిఁ బచ్చని
కంబలిఁ గవిచిక్కొన్నవిధమున...” కు. సం. ౬.
ఆ. ౧౦౦.

కవియుంచు. దే. ఆ. క్రి. (కవియు+తెంచు+స్కాంధ
మున.) 1. విస్తరించు “గీ...చీకటి యెడనెడఁ
గవియుంచె.” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౩౦౦;
2. విజృంభించు. (రక్కునఁడు) “క...రఘుకుల
వీరుల, దిక్కునకుం గవియుంచె...” భార. ఆర.
3, ఆ. ౯౭; 3. అనుగమించు. “గీ. హస్తీపురిఁ
బేరుగలమదహస్తీ నెక్కి, క్రాలుకావలిరథములు
కవియుచేర...వికట్టుండు వచ్చి తాఁకె.” భార.
విరా. ౫, ఆ. ౧౯౨.

కవిరి. వై. వి. (సం. భాదిర్య.) 1. తాంబూలముతోఁ
గూడ నుపయోగించుకొనుటకుఁ గాంచులోనగు
వస్తువులు చేర్చి చేసినయుండ. (శ. ర.) 2.
కాంచు. (వా.)

కవిల. వై. వి. (సం. కపిలమ్. క. కవిల.) కపిల
వర్ణము గలది. “మధ్యా. అవసరజ్ఞుం డయి
వ్యాసుఁ డేతెంచె నంత నత్రపసి, కవిలగడ్డంబును
గవిలజడలను గవిలకన్నులును...” భార. ఆది.
౪, ఆ. ౨౫౩.

కవిలనంచి. దే. వి. బంగారుపర్వకుండు మచ్చుముక్కలు
పిరపిడిరాయి గురిపిందగింజలు మున్నగునవి చేసి
కొనుసూని. “క. ఆకరులమచ్చులగుదిక, గ్నికాయ
వర్ణంబు మధుపనికషము గలత, మ్మికవలనంచి దివ
నవై, శ్శకులగ్రతి వాయి గట్టై సంధ్యావేళన్.”
వరాహ. ౪, ఆ. ౧౩౮.

కవిలియ=కవిత. “చ. కవిలియ విప్పి చూచి యనఘా
యితఁ డన్యయధర్మ కర్తముల్, నదిని యొనర్చె
...” భా. 3, ఆ. ౫౫. పాండు. ౫, ఆ. ౮౦.

కవిత. దే. వి. 1. మట్టించిన నీలపంటువర్ణ లెక్క
పుస్తకము. “నీ. కవితోనున్న ప్రకారంబు ప్రజ
పాపపుణ్యముల్ చిత్రగుప్తుండు తెలుప.” ఉ.
రా. 3, ఆ. ౩౧౬; 2. విదరఃటానులబొట్టి.
కవిరి యని వాడుక.

కవితెపట్టు. దే. వి. (కవితె+పట్టు+పద్ధతి) కడికెపుఁ
బుస్తకము. “క. అని పల్కి చిత్రగుప్తుగ, డనుప
మముగఁ గవితెపట్టుటాకులు గేలం, గొని...”
సానందో. ౨, ఆ. ౫౯.

కవుగిలి = కాగిలి. దే. వి. కౌ. (కవుగిలు. ధా.)
1. ఆలింగనము. (చూ. కవుగిలించు.) సాం.
ని. స్థా. ౫౧; 2. భుజాంతరము. “చ...ఎక్కుండు
తమకంబుతోడఁ దల గ్రుచ్చి కవుగిలిటఁ
సూర్పై నత్రతీన్.” కళా. ౪, ఆ. ౯౯.

కవుగిలించు = కాగిలించు. “చ. తిగిచి కవుగిలించి
...” భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౪౭.

కవుగిలింత = కాగిలింత. (కవుగిలు. ధా.) “ఉ...
వీడి పోనీని కవుగిలింతలు...” కాశ. ౧, ఆ. ౪౨.

కవుగిలింపు = కాగిలింపు. (చూ. కాగిలింపు.)

కవుగిలు=కాగిలు. “చ...నెఱిఁ గవుగిలం గొరవి
...పూచు...” పారి. ౪, ఆ. ౧౦.

కవుఁడే = కొఁజు. (చూ. కొఁజు.)

కవుఁచే = కొఁచు. 1. మాఁగఁడుమాఁసపుకంపు. “నీ. ఏనిటిసతుల సాలిండ్లపై గెంబూరనవహారముల విప్ప కవుఁచు మాన్పు.” అము. ౨, ౮. 3; 2. మాఁసము. అం. భా. ద్వి. ౧౩౧.

కవుఁడీలు = కొఁడీలు. (చూ. కొఁడీలు.)

కవుఁడు = కొఁడు. 1. కవటము. అం. భా. ప్ర. ౧౩౦; 2. అవస్థరము, స్వరము తప్పట. “చ. శ్రుతి గవు డొందినన్ గమలనూరికినైనను దీర్చి చెప్ప నేరుతురు... అప్పురివిప్రసత్తముల్.” విస. శకుం. ౧, ఆ. 2౬.

కవుఁను = కొఁను. (వృత్తియందు ‘ను’ వర్ణమునకు లోపము వికల్పము. ఉదా:—కవుఁదీగ. మొ. ఉత్తరపదమైనపుడు అంత్య ‘ఉ’ కారమునకు లోపము వికల్పము. ఉదా:—లేఁగుట్రనునుంగవున్. శ.ర.) 1. నడుము. “మ. బెళుకుంజూపులు సన్న పుంగవును శోభిల్లన్...” దశా. ౨, ఆ. ౨౯౪. నీలా. ౧, ఆ. ౫౬; 2. వింటిరడుము. (చూ. కొను.); 3. ఒకరకపుచెప్ప. అం. భా. ద్వి. ౨౯౦.

కవురు = కొరు. 1. = కురు. (వా.) 2. తుమ్మెదలగుంపు. (వర్ణాధిక్య మని శ. ర. ముదురు రంగు? అని నూ. ని.) “క. చివురా వాతెఱ నల్లని, కవురా నునుసోగమెద్దులు పుత్తడి మేల్, నవురా దేహము ముద్దుల, దవురా యని జనుల పొగడ నాదిత యడరున్.” హాస. 3, ఆ. ౧౯౩. ప్రబంధ. 2౦.

కవులు. హిం. వి. కొలు; దే. వి. (వేదాదుల లోపికపులు, పనసలు మున్నగువానిక్రమము. “గీ. తపసులు సకలపేదకౌస్తములు చదువు, నప్పుడు గవుల్లసోయినయట్టియడలఁ, దీర్చిచదివించునట్టి నద్దిజనులంబు, కలగి విలసిల్లు నప్పుణ్ణికాన నంబు.” చిత్రభా. ౧, ఆ. ౪.

కవేరకన్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కవేరుడను రాజర్షి కూఁతురు, కావేరినది.

కవేలము. సం. వి. ఆ. న. కలువ.

కవోష్ణము. సం. వి. ఆ. న. ఇంచుకవేడిమి. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఇంచుకవేడిమి గలది.

కవ్యము. సం. వి. ఆ. న. పితృదేవతల కీఁదగిన యన్నము.

కవ్యుడి. దే. వి. (కవ+వడి.) సవ్యసాచి, అర్జునుఁడు.

“క. కడగి ద్రుసదాసుజుఁడు నెప్పడిఁ గప్పడి నేనె... నరుఁ డస్త్రములన్.” భార. ఆది. ౬, ఆ. ౦౨. విణ. రెండుచేతులందును వడి గలవాఁడు. “నీ. ఉత్తుగఁగుఁవికాలార్ముఁ డనియెను గవ్య డియనియును...” భార. ఆది. ౦, ఆ. ౧౦౫.

కవ్యపుఁగొండ = కవ్యపుగట్టు. “చ. కమతనూ విలాసమునఁ గవ్యపుఁగొండ ధరించి దేవనీ, నమృతముఁ దెచ్చి యాశ్రితజనావలి కిచ్చితి...” నృసిం. 3, ఆ. 3౫.

కవ్యపుగట్టు. ద్వి. వి. (కవ్యము+గట్టు.) మందరపర్వతము. నీలా. ౨, ఆ. ౪౧.

కవ్యపుమల = కవ్యపుఁగొండ. (చూ. కవ్యపుమల తరిత్రాసు.)

కవ్యపుమలతరిత్రాడు. ద్వి. వి. (కవ్యము+మల+తరి+త్రాడు.) మౌగరనగమంథానసూక్రము; వేంక. తిర్తి. ౧౦౪.

కవ్యము. దే. వి. మంథానము, పెరుగు చిలికెడు సాధనము.

కవ్యు. దే. స. క్రి. 1. కబళించు. (శ. ర.); 2. ఆపహరించు. (శ. ర.)

కవ్యుకొను. దే. స. క్రి. (కవ్యు+కొను.) 1. ఆడుకొను. (ద్రా.); 2. ఆక్రమించు. (ద్రా.)

కశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కొరడా, గుఱ్ఱముమొ. వానిని కొట్టుచుండు; 2. మాంసరోహిణి.

కశిపు. సం. వి. ఉ. పు. న. 1. ఆన్నము; 2. వస్త్రము; 3. శయ్య. ద్వి. ఆన్నవస్త్రములు. (వై. ని; మే. ని.)

కశేరుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెన్నెముక.

కశేరుకము. సం. వి. ఆ. న. ఒకతొలిగడ్డిమంచ.

కత్తలము. సం. వి. ఆ. న. 1. మోహము; 2. పాపము; 3. మూర్ఖ; 4. మాలిన్యము. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మాలిన్యము గలది; 2. నిందించఁబడినది.

కశ్యము. సం. వి. ఆ. న. 1. మద్యము; 2. గుఱ్ఱపునడుము. విణ. (అ. ఆ. అ.) కశతోఁ గొట్టఁదగినది.

కవణము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఒరయిక; 2. కంఠాయనము. విణ. (అ. ఆ. అ.) వక్రము గానిది.

కవము. సం. వి. ఆ. పు. 1. ఒరయిక; 2. ఒరయెను. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఒరయెనునది.

కషాయము. సు. వి. అ. పుం. న. 1. ఓషధులు వేసి కాంచిననీరు; 2. ఒగరు; 3. ఎఱుపు; 4. విష యాభిలాష; 5. చందనాదులపూత; చంద నము; 6. చెట్టుబంక. పుం. 1. పోకళి; 2. దూడిగముళి; 3. కలియంగము. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఒగరై నది; 2. సువాసన గలది; 3. ఎఱు నిది; 4. విషయాభిలాష గలది; 5. ఇంకనుగ్ధుని కలది; 6. ఎఱుపు పసుపు కలసినది. (రంగు.)

కష్టపడు. మి. అ. క్రి. (కష్టము+పడు.) 1. దుఃఖ పడు. “క. నీవును ద్రోణుడు గలుగన్, వైరు లచే నేను గష్టపడితి...” భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౧౩౭; 2. శ్రమపడు; 3. బాధపడు.

కష్టపఱుచు. మి. స. క్రి. (కష్టపడు. ధా. ప్రే.) బాధించు. “మ...నిర్జరకోటి గష్టపఱుచున్ ధర్మంబు నష్టంబుగాన్.” నిర్వ. ౨, ఆ. ౮౬.

కష్టపాటు. మి. వి. (కష్టపడు. ధా.) ధ్వంసపాటు, చెఱుపు. “గీ. నందనమ్మనకును వజ్రనాభతైత్వం, డవుడు చేసినకష్టపాటబ్జనాభ, యిప్పుడు తలఁ పునఁ బాటిన హృదయమునకు, నధికతర మైన పరితాప మావహిల్లు.” ప్రభా. ౧, ఆ. ౭౩.

కష్టపుఁజచ్చుట. మి. వి. (కష్టము+చచ్చుట.) దుర్బరణము, చెడుచావు. “ఉ. కౌరవంశజాతుఁ డవు గష్టపుఁజచ్చుట చెచ్చుకొంటి నీ, పేరును బెంపు మాలి యరిబృందము నవ్వంగ నిట్లు నేయుడే.” భార. శల్య. ౨, ఆ. ౫౫.

కష్టపుఁబాటు = కష్టపాటు. (కష్టపడుట, బాధ పడుట.) “ఉ. కౌరవకోటిచేత మనకష్టపుఁబాటు దలంపు వచ్చినన్.” భార. ఉద్యో. ౮, ఆ. ౯౦. కష్టము. సు. వి. అ. న. 1. దుఃఖము; 2. పాపము; 3. శ్రమము; 4. కీడు. విణ. (అ. అ. అ.) 1. దుఃఖము కలది; 2. కీడించునది; 3. కష్ట సాధ్యము; 4. దుష్టము. “ఉ. రావణునింట నుండఁగ భరానత నే మరలంగఁ చెచ్చి సు, భావనసేత కష్టమని పల్కిరి చూచితె లక్షణా...” నిర్వ. ౮, ఆ. ౧౧౬.

కష్టముపాటు = కష్టపాటు. “ఉ...ఎంతయుఁ గష్టముపాటు వచ్చినన్.” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౨౯.

కష్టించు. సు. అ. క్రి. కష్టపడు.

కస. వై. వి. 1. (సుం. కషాయము. క. కస.) 1. రంజకర్త వ్యాదిసారము. (వా.); 2. ముఱిరి. (వా); 3. (సూ. కశా.) కొరడా. “నీ...పగ్గ ములు చతుస్వర్ణము ప్రణవంబు గనగోల బ్రహ్మ సూతుఁడు...” కు. సు. ౨, ఆ. ౨౫.

కసటు. వై. వి. (సగ. కష్టము) 1. మాలిన్యము. “ఉ. లెక్కకు నెక్కువై కసటు లేనిమహద్భుత లేజ మెల్లడం, బిక్కటిలం జరింతు రతిభీమ బ్రాధ్యులు విష్ణుమాతలు...” భాగ. ౬, స్కం. ౧౭౮. ప్యా. ౨, ఆ. ౫౫; 2. చిత్తమాలిన్యము, అజ్ఞానము. “క...కవాక్యము లన్నిట, భావం బలవఱిది కసటు వాపుము నెత్తి.” భార. శాం. ౫, ఆ. ౨౫౮; 3. దోషము. “అ. భరతనులము కసటు వాపి సుశుద్ధప్రతిష్ఠఁ గూర్చి యరుగు దెంచి తీశ.” భార. మా. ౮౭; 4. పాపము. అం. భా. ప్ర. ౯౮; 5. దుఃఖము. “వ... మనసుకసటు వానివివేకంబునను జేవ గలిగింది...” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౨౨౩. విణ. మలిన మైనది. “నీ. కలువపుష్పాళ్లచే గనదైనవన్నెల వలిపవన్నెలలాన వడిచి తేల్చి.” పారి. ౧, ఆ. ౪౮.

కససిన. చే. వి. మిక్కిలి నమలుటయందగుధ్వని కను కరణము. (అం. పడ.)

కసబెన. చే. వి. నూలుట మున్నగువానియందగుధ్వని కనుకరణము. “ద్వి. కలిపి రసంబులఁ గల్వంబు లందు; గనబెనగా నూటి...” నవ. ౫, ఆ.

కసచున. చే. వి. 1. తొందర. “చ...నీప్రతిట ప్రతాపము, గనమన దాటఁ బోయి యతి ఖంజత నొందె నహస్రపాదుడున్.” వైష. 3, ఆ. ౭౨; 2. తొట్రుపాటు. “క. అంతట నిద్దణమనసులు, కంతునివనఁ గలసె వింతకసమన లాలయన్.” విక్ర. ౮, ఆ. ౮౭; 3. తినుట యందగుధ్వని కనుకరణము. “ద్వి...మాంస మెల్ల, గద్దకుత్తుకపడఁ గనమన మెనఁగి.” నవ. ౧, ఆ.

కసరతు. హిం. వి. 1. శరీరవ్యాయామము. (వా.); 2. అభ్యాసము. (ప్రా. వా.)

కసరు. చే. అ. క్రి. 1. కొవవడు; విసుగుకొను. “క. పెనరుంబప్పేమిటి కని, కసరున్...” బహు.

గీ, ఆ. ర. పాండు. ర, ఆ. ౧౦౦; 1. చలిచు.
 “ద్వి. పసిడినలాక నుపాణిము త్రియము, కనరక
 నిలుచుక్రొక్కారు మెఱుంగు.” ద్వి. భాగ.
 2. స్కం. (శ. ర.); 3. విజృంభించు. “గీ.
 కనరి యెవ్వనికంత హుంకారవము, కొండ
 చిలువలకులములొక గూర్చు నహుంపు.” కాశీ.
 ౧, ఆ. ౪౦; 4. బొంతు, అనత్యమాడు. “క.
 పనుపురు గుంతుమగంధము...ఏ, బిసరుహములు
 యంటించెనొ, కనరక నాతోడ నిపుడు గట్టిగ
 జెప్పుమా.” శివలీ. ౧, ఆ. ౧౪౧. న. క్రి. తిట్టు
 (కొపించు అని శ. ర.) “క. అంప: దగువారి
 కనరుచు, నంపి...” స్వా. గీ, ఆ. ౨౩. “కా.
 అమ్మ బిచ్చ మటన్న వేయ దొకయింతైనన్
 సుహృద్భంధుజాలమ్మల్ గొంపకు వచ్చినం
 గనరు...” సానందో. గీ, ఆ. ౧౧౧. వి. 1.
 కోవము. “గీ. తెగువ లోలోననే నవ్వునగవు
 తెలువక, గలక మామిడి పనిలేనికనరు తెలువ.”
 ఆము. గీ, ఆ. ౬౦. శుక. ౧, ఆ. ౫౦౪; 2.
 పొగరు. “ద్వి. కన రక్కి యంత ముష్కరము
 సేయంగ.” ద్వి. సారంగ. 3. భా. ౧౦౫. పు;
 3. గాలివాన. “గీ. బిట్టు కన రత్తి మున్నీటినట్ట
 నడిమి, కరుగంగా జీనువై చినతరణి యనంగ.”
 రా. వి. 3, ఆ. ౧౧౯. స్వా. 3, ఆ. ౯; 4.
 అతిశయము. “క. అసురును రని సొలయుకొ
 రాజునురేంద్రుడు మలయపవనుచలికనరు
 నకున్.” కవిరా. గీ, ఆ. ౨౬౫; 5. (రత్న)
 దోషము. “క. ఈరత్నమునకుఁ బ్రుష్టియు,
 గారయుఁ గర్కశత యనంగఁ గనరులు మూఁ
 డే,పారు...” రత్న. ౨౮; 6. పించె, లేత
 కాయ. “గీ. కాయ కన రేచిగిని లించు గాన
 లొన, ఘోరదుఃఖముల్ గుడువంగఁ గోర
 నేల.” భా. రా. సు. ౧౭౮; 7. పెచ్చు,
 లాభము. (శ. ర.)

కనరుగాయ. దే. వి. (కనరు+కాయ.) కనరు, పించె.
 “ద్వి. రసరసాన్నములను మెనవెడువాడు, కనరుఁ
 గాయలఁ బ్రొద్దు కడపుచున్నాడు.” రం. రా.
 అయో. ౧౩౭, పు.

కనరుదనము. దే. వి. (కనరు+తనము.) దోషము,
 తప్పు. “నీ. కులగోత్రముల కాడిగొన్నచిన్న

తనంబు విసముఁ నుదయించు కనరుదనము.”
 కృ. శకుం. వీరి. ౫౬.

కనరుకొను. దే. ఆ. క్రి. (కనరు+కొను. స్పృగ్ధమున.)
 1. కోవపడు; 2. ఘోషించు. “నీ. జలదంబు
 గతి నిచ్చి వెలవెల బాజక కలశాంబునిధిరీతిఁ
 గనరుకొనక.” నరస. గీ, ఆ. ౧౯. (రెండ్రమ్మ
 లకు నిది యుదాహరణమే.)

కనవు. వై. వి. (సం. ఘానక. క. కనవు.) 1.
 గడ్డి. “మ...క్రికాశీ ప్రదేశంబునకొ, గనవై
 పుట్టెమభాగ్య మైన మనకుం గల్పింపదా దైవ
 ము...” కాశీ. 2, ఆ. ౨౦౬; పెట. “నీ. గల్లు
 గల్లిని రత్నకంకణంబులు మ్రోయ గంధవాహు
 నియాల కనవు నూచ్చు.” భిమ. 3, ఆ. ౬౨.

కనవుఁగట్టు. ద్వి. వి. (కనవు+కట్టు.) గడ్డివరక; తృణా
 గ్రము. “ఆ. వల్లభుడు రాక కెల్లప్పుడును దన,
 యెల్ల మెదురుచూచు చుండుకతన, గాలిఁగనవుఁ
 గట్టు గదలినఁ గనువిచ్చి, దీనవీక్షణములఁ దేటి
 చూచు.” రామా. ౬, ఆ. ౧౩౩.

కనవుఁగుప్ప. ద్వి. వి. (కనవు+గుప్ప.) 1. గడ్డిమేటి.
 (శ. ర.); 2. పెట ప్రాంగు. (శ. ర.)

కనవుకోడి. వై. వి. (కనవు+కోడి.) ఒకజాతికోడి.
 (బ్రా.) ఉల్లంకిపిట్ట, ముక్కుపురుడుపిట్ట.

కనవుగఱుచు. ద్వి. ఆ. క్రి. (కనవు+గఱుచు.) పూరి
 మేయు, చెడిపోవు, తక్కువగు. “నీ. ప్రళ
 యాంతక గభీరగళబిలావిర్భవత్రుతినహాసరవంబు
 కనవుగఱిచె.” రామా. 2, ఆ. ౨౭౨.

కనవుగువ్వ. ద్వి. వి. (కనవు+గువ్వ.) ఒకజాతిగువ్వ.
 (బ్రా.)

కనవుపోచే = కనవుఁగట్టు. “నీ. కనవుపోచలు కసి
 గాట్టుగాఁ గొఱుచు...” హరిశ్చ. ౧, ఆ. ౪౯.
 కసాయి. హిం. వి. (హిం. కసాయి.) కడికవాడు.
 సొనికుడు. (శ. ర. బ్రా.)

కసి. దే. వి. 1. కోవము. (శ. ర. వా.); 2. దురద.
 “క. చేతులకసి వోక గయ్యము, సేతవిలేడునట్టి
 విధము చింతింపు...” హరి. ఉ. 2, ఆ. ౧౮.
 భార. కర్ణ. ౧, ఆ. 3౦౦; 3. కోరిక, తమి.
 “క. కన్నులకసివోక జూచితి, నెన్నడు
 నెచ్చోటఁ బోరులిట్టి వెఱుంగనో, యన్న...”
 హరి. ఉ. ౮, ఆ. 3౪; 4. చావల్యము, చెడు

కోర్కె. “ద్వి. సినువు దినంగ నాసించినజిహ్వ,
కసి వోవ తున్నదే...” పండితా. మహిమ. ౨.
౧౭. పు. విణ. అల్పము. (చూ. కసికాటు.)
కసింద. దే. వి. (క. కసింద.) కానమర్తము. (దీని
భేదములు; తీటకసింద, కమృకసింద, కొండకసింద
మొ.) “సీ...కసింద కోరిందపాదల.” ఆమ.
౬, ఆ. ౧౩.

కసిండి. దే. విణ. (ప్రతియందు వికల్పముగా దీనికి
అంత్యవర్ణ లోపము. ఉదా:—కసికాటు, కసి
కోత, అల్పము. (చూ. కసిడికోత.)

కసిండికోత = కసికోత. (కసిండి+కోత;) నిత్యము
కలిగించుచు. “గీ...అటువంటిమగసితోడ,
గాఢపురము సేయునతి దొడ్డగజిత యగుచు,
గసిండికోతల నోర్చి...” పాండు. ౪, ఆ.
౧౫౭. “కా...కసిండికోత వలదా మీమన
విచారింపఁగన్.” వరాహ. ౫, ఆ. ౯౩.

కసికాటు = కసిగాటు. 1. కొంచెపుపంటికాటు.
“గీ...అగ్గలం బయినచింత వలసి యొల్లమి
నతండు, సొగటులను బోటు కసికాటులగ
భుజించె.” ఓజ. ౩, ఆ. ౪; 2. పంతక్షతము.
“ఉ. కామిని నీడుమోవి కసికాటుల చెక్కుల
గోటి నొక్కులున్...” సురా. ౧౨౮, విణ.
అల్పము. “గీ. మోసపోయిరి కసికాటుముచ్చట
లనె.” ప్రబంధ. ౭౫౦. పాండు. ౩, ఆ. ౭౨.
కసిగాటు. దే. వి. (కసి+గాటు.) కొంచెపుపంటి
కాటు. “ఉ. మజ్జనభోజనక్రియలు మాని వలూని
యతోచికంబునన్, భుజ్యము గొంత కొంత కసి
గాటులుగా భుజియించి...” విన. శకుం. ౨,
౧౬౭. ప్రబంధ. ౫౯. విణ. అల్పము. (చూ.
కసికాటు.)

కసిని = కసిండి. (చూ. కసినికోత.)

కసినికోత = కసిండికోత. “సీ. కసినికోతలు గోసి
గారింతు రవి బూతు తెలియఁగా వదిలెల దిట్టు
వారు.” శుక. ౩; ఆ. ౧౨౧. “గీ. ఇంటివారల
కసినికోత తెల్ల నుడిపి.” శుక. ౩, ఆ. ౨౯౭.
(కసినికోలు ముద్రి.)

కసిబిసి. దే. వి. 1. క్రోధము. (హ్ర.); 2. నమలు
టయం దగుధ్వని కనుకరణము. “చ. కసిబిసి నవ్వు

కంబునకుఁ గానివి చోళ్లు నమల్ బొలంతివో.”
పాంచాలి. ౧, ఆ. ౭౮. విణ. 1. నలఁగినది.
“వ...ముసలంబులమోదులం గసిబిసి యగువా
రును...” భా.రా. యం. ౧౪౩. ౨; 2. పటుత్వము
లేనిది. “చ. అసురులమాయ లన్నియును నబ్బద
శాక్షుఁడు వచ్చినంతటన్, గసిబిసియై నిర్లభము
గ్రమ్మనఁ బోయెను...” భా.గ.౮, స్కం.౩౪౩.

కసిమన. దే. వి. వేగముగా తినుటయం దగుధ్వని కను
కరణము. “క. కసిమన నాచట ఫలమున్, మెన
వుచు...” వేం. పంచ. ౪, ఆ. ౮౫.

కసిమనఁగు. దే. ఆ. క్రి. (కసి+మనఁగు.) 1. విజృం
భించు, చేలరేగు. “క. కసిమనఁగి యసురవిసరము,
లసిలతికల సురల నెగవ ననువులు వెడలం, బస
చెడిరి పడిరి కెడసిరి, యసమనమరవిలసనముల
నని వెడలి నృపా.” భా.గ. ౮, స్కం. ౧౪౬.
భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౨౯౪; 2. అధికమగు; వ్యా
పించు. “లయవిభాతి...కతిపు కసిమనఁగె విశ్వ
మున...” వరాహ. ౧౦, ఆ. ౨౮; 3. గడితేఱు,
నిపుణుఁ డగు. ఆం. శే. ౩౫. న. క్రి. 1. చంపు.
“క. అసురుల మాయోపాయులఁ, గసిమనఁగఁగ
నట మభంబుఁ గావఁగ నట తా, పసుఁ డొకఁ
డట సిసువులఁ గ్రొన్నిసువుల నడిగెనట...”
రామా. ౪, ఆ. ౯; 2. పాఠఁద్రోలు; నొప్పించు.
“క. వారల నందఱి రాద్రా, కారుడై కసిమ
నంగి గాంగేయుండు దుర్వారపటుబాణనిహారిని,
పిరాహవరంగమునకు విముఖులఁ జేసెన్.” భార.
ఆది. ౪, ఆ. ౨౦౨; 3. నఱుకు. “క...దశ,
గ్రీవుఁ డిసిఁ గసిమనంగిన, లావరి యగువులుఁగు
జేఁడు లా పటి పడియెన్. రామా. ౫, ఆ. ౨౦౩.

కసిమిరి. దే. వి. దురద. “కా. చేవా కయ్యముతోడి
చేడుక మదిం దిట్టాడుమర్త్యుండు నే, ప్రోవం
జేరులతీటల వుత్తు నని కోరుం దానవుం డైననా,
కివ చేతులు చేసి తీకసిమిరిం కె ట్టోర్తు...”
హరి. ౫, ఆ. ౨౧.

కసియము. వై. వి. 1. (సం. కషాయం.) కషాయము.
(అం. పదం.) 2. (సం. కచ్చ.) నీటియూటగల
తావు. (అం. పదం.)

కసివెంద = కసింద. ఆం. భా. ద్వి. ౬౩.

కనీవోపు. డి. ఆ. క్రి. (కనీ+పోపు.) ఉపశమిల్లు, తగ్గు. “క...కాంతామణి తనమదిలో, సెంతయూ గనీవోనివలపుపాచ్చినకతనన్.” శుక. ౧, ఆ. 3౦౧.

కనీదు. హి. వి. (ఉర్దూ. కనీద్.) వస్త్రముమీద పువ్వులుమొ. కట్టుట, బుటాపని. “నీ. మును మును చెవిచాయ జాతినయారసీకను గనీదురు మాలు భాసిల్లె గట్టి.” ప్రబంధ. ౧౭౯. ఇట్టే. కనీదా. (శ. ర.)

కనీసము. వై. వి. (సం. కానీసమ్. పా. కనీసం.) 1. అన్నభేది. (పా.); 2. నల్లచాయ గలతెల్ల బట్టి. “నీ...కలగౌతవస్త్రముల్ చెలగుచుండు, నవి నల్లచాయచే నలరుచున్నను గనీసం బనగాఁ దగు...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౫. విణ. నల్లనిది. “క...కనీసపు, మాంజీవ్యవోలె గగనమండవ మమ రెన్.” స్వా. ౫, ఆ. ౪౫. ఆము. ౪, ఆ. ౧౦.

కను. డి. విణ. (కనురుశబ్దమునకు పృథ్వియం దంత్య వర్ణము లోపింపగా మిగిలినరూపము.) 1. లేతది. (ఉదా:—కనుఁగాయ, కనుఁగందుమొ. 2. అల్పము; సన్ననిది. “ఉ...వక్ష మంతయున్, గామిడిచన్నుదోయి కనుఁగొను సమస్తము మన్ను...” బిల్వ. ౧, ఆ. ౬౭.

కనుగందు. డి. వి. (కనురు+కందు.) 1. లేతబిడ్డ. “దండ...నీ వంతలోఁ గావుకావంచు నేడ్పుల్ దలిర్పం గనుగందవై...” పారి. 3, ఆ. 3౮; 2. కొంచెమునలపు; నలపు. “ఉ...కనుఁగం దొకయించుక లేక తిన్ననై, పున్నమచందు, నొప్పిదముఁ బోలెడు మోమున నవ్వ దేఱఁగన్.” మై. ౧; ఆ. ౧౩౪. (శ. ర. పా. ‘కనుగందు’ ముద్రి. పా.)

కనుగందు. డి. ఆ. క్రి. 1. (కందు+కందు.) వాడు; మిక్కిలివాడు. “మ. అసురాధీశనమర్మిశంబు లగు నీలారామకల్పద్రుమ, ప్రసవంబుల్ కనుగంద వయ్యె...” భీమ. ౪, ఆ. ౧౪౬. “క...కను గందినబాహులతతో...” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౧౧, 2. మిక్కిలి బాధపడు. “క. కనుమాయుధుబాణ ములం, గనుగంది...” వైవ. ౪, ఆ. 3౪; 3. (కనురు+కందు.) కొంచెమైనను శ్రమపడు. “చ. అతడు మదీయసఖ్యపరుఁ డక్కట యే

గనుగందుమాడ నా, ఊరిపలి యిమ్మెయిం బరుల చేతఁ బరాధమ మొందె...” భార. సా. ౧, ఆ. 2౦. వి. మిగుల వాడుట. (చూ. కనుగందులు గందు)

కనుగందులుగందు. డి. ఆ. క్రి. మిక్కిలి వాడుట. “క. కనుగందులు గందిననవ, కనుచులతికవోలె మిగుల గోచలి యొప్పెన్.” కళా. ౪, ఆ. ౧౦౩.

కనుగు. డి. ఆ. క్రి. నలుగు, గొణగు “ద్వి. విసి గినఁ గనీగిన వెడనిద్ర నొంది, నుసలిన మసలిన ...” ద్వి. హృశ్వ. ఉ. ౧౫౪౧ పు. (శ. ర. పా. ‘కనీశ’ ముద్రి. పా.) స. క్రి. 1. నలఁచు (శ. ర.); 2. పులఁచు. (శ. ర.); 3. బాధించు: మిక్కిలి బాధించునట్లు త్రివ్య. “ద్వి...న న్లటా ఊంది రక్షింపు, మని వేడుకొనుచుట మఱి బిట్టు చెవుల, గనలుకూలము నాటి కనీగిన ట్టుయన.” నవ. ౨, ఆ. ౧౦౭ పు. (క్రి. ప్రతి.)

కనుబా. హి. విణ. 1. అధికారు లుండుగొప్ప గ్రామము; 2. తాలుకాలోని ప్రధానగరము. (ఆం. పద.)

కనుమాలము. వై. వి. (సూ. కశ్వలమ్ త. కనుమా లమ్) మాలిన్యము. “క. దేవా యీకనుమాలము, దేవెడుకేడ్డోయి నీదుదేహం బంటు,గా కెఱి వయ్యెడు...” కాళ. 3. ఆ. ౯౭. విణ. 1. మలినము; పాశ్చిన్యము. “మ...కన, కనుమాలం బగునాక మేల...” కాశీ. 2, ఆ. ౨౦౬; 2. పాపాత్మకుడు. “ఉ. మానవదానవుండు కను మాలము వీడు...” సాసందో. ౪, ఆ. ౧౦; 3. క్రూరము, దుష్టము. “క. పసిపాపఁ డనక నానుతుఁ, గనుమాలపుఁ జెడుగుఁబురుగు కఱి చెను...” నా. పంచ. 3, ఆ. 3౨౩.

కనురు = కనరు. డి. వి. కనరుఁగాయ, పిండ. “చ... కాయలం, గనురులు జేళ్లు వెల్లఁతులు...” నిర్వ. ౧౦, ఆ. ౧౨౧.

కనెచేరులు. డి. వి. బ. వట్టాయిబొందులు. (ఆం. పద. లక్ష్మీ.)

కనెము. వై. వి. (సం. కచ్చుకి.) 1. నీళ్లు చిదచిద యనెడుచేల. (శ. ర.); 2. ఊటగుంట. (పా.) కస్తీ. వై. వి. (సం. కష్టం. క. కస్తీ.) 1. కష్టము. “చ...డెందములోనిక స్తీ మృతనమునఁ దెల్పు

..." నీలా. ౨, ఆ. ౧౧౭; 2. బాధ. "నీ. గాధిమానుఁ డొనర్చుకస్తీకి నోర్వడే సతియుఁ దానును హరిశ్చంద్రవృత్తి." రంగా. ౨, ఆ. ౨౩౨; 3. దుఃఖము. ఆం. భా. స్ర. ౧౩౫; 4. వివత్తు. ఆం. సు. మాన. ౫౯.

కస్తీపడు. వై. అ. క్రీ. (కస్తీ+పడు.) దుఃఖించు. "ఉ. మానసికవృద్ధి రజలు మాన్వగ నోపిన పుణ్యరాశి గం, గానది జేరి యుండియును కస్తీ పడం దగునయ్య..." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౨౫౧. కస్తీపడుచు. వై. స. క్రీ. (కస్తీపడు. ధా.) దుఃఖి పెట్టు. "గీ. కామన మైహిత కౌంచమాతమునకు, వగవి నీచాటుకవి చెంచువానిఁ గినినె; గామ మోహిత యగునింటి కస్తీపడువ, నయజాఁ బురికొల్పి తిది నీకుఁ జయనె రామ." వైవ. ౮, ఆ. ౧౩౦.

కస్తూరి. వై. వి. (సం. కస్తూరి. క. కస్తూరి.) 1. మృగ మదము, ఒకవిధ మగుపరిమళద్రవ్యము. "చ... కస్తూరికలయంపు లేల తమచొక్కపుఁజూపుల యింపు కల్ల..." కళా. ౮, ఆ. ౨౨౩. వైవ. ౭, ఆ. ౧౧; 2. కస్తూరిమృగము. "గీ. కస్తూరి జలవని కస్తూరి గమిశువులు." పిన. శశం. ౧, ఆ. ౯౮; 3. వృక్షవిశేషము. "నీ...కస్తూరియు గన్నెరయుఁ బూచె." బహు. ౨, ఆ. ౨౧.

కస్తూరికట్టియలు, వై. వి. బ. (కస్తూరి+పట్టియలు.) 1. ధాన్యవిశేషము; 2. పుష్పవిశేషము. "గీ. పచ్చగన్నెరు కస్తూరికట్టియలును, గుల్తిమల్లెలఁ బ్రాధిగాఁ గూర్చి మఱియు, సకలజాతులఁ బోషింప శక్తిగలిగి, హరితులు చైత్రుఁ డగడదు. రవ్వరమున." భాను. ౧, ఆ. ౯. (ఇది రెండర్థములకు సుదాహరణమే.)

కస్తూరిపట్టెలు = కస్తూరిపట్టియలు. (శ. ర.)
కస్తూరిచనుపు. ద్వ. వి. (కస్తూరి+చనుపు.) గంధపారిద్ర. (శ. ర.)

కస్తూరిట్టి. వై. వి. (కస్తూరి+ట్టి.) గంధమృగము. (శ. ర.) గంధమార్జునము.

కస్తూరిమల్లచీర. ద్వ. వి. (కస్తూరి+మల్ల+చీర.) స్త్రీ వస్త్రవిశేషము; (ఆం. పద లక్ష్యీ.)

కస్తూరిమెకము. వై. వి. (కస్తూరి+మెకము.) కస్తూరి మృగము. "మ. పులిహాసత్ సవరాలుం గస్తూరి

మెకంబుల్ లేట్లు గుండెట్లు..." య. ౧, ఆ. ౧౦౪.

కస్తూరివీణియ. వై. వి. (కస్తూరి+వీణియ.) మృగనాభి, కస్తూరి ఉండెనుజికబొడ్డు. "వ...కస్తూరి వీణి యలను బిల్లిగడ్డలును..." భట్టా. 3. ఆ. (శ. ర.)

కస్తూరివీణె = కస్తూరివీణియ. (చూ. కస్తూరివీణె.)
కస్తూరి. స. వి. ఈ. స్త్రీ. కస్తూరి, మృగమదము. కస్తూరినిగరాలు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. "నీ. బంగాయతీఁగెలు గంగాజలములు కస్తూరినిగరాలు కటకనరులు." హాస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

కస్తూరిపట్టెలు = కస్తూరిపట్టియలు. (ధాన్యవిశేషము.)
"నీ...కస్తూరిపట్టెలు గంధనరులు." హాస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

కస్తూరిపసుపు. మి. వి. (కస్తూరి+పసుపు.) సువాసన గల యొకజాతిపసుపు. (బ్రౌ.)

కస్తూరివీణె = కస్తూరివీణియ. "నీ. కస్తూరివీణెలఁ గాను కగాఁ డెచ్చుకోయలజీతంబు గొప్పచేయు." పార్వ. ౧, ఆ. ౬౨. కవిజ. 3, ఆ. ౪౦.

కస్తూరిమృగము. స. వి. ఉ. పుం. బొడ్డునందుఁ కస్తూరిగలయొకజాతిలేడి, గంధమృగము.
కస్తూరము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. పోవునది; 2. పీడించునది.

కస్తేము = 1. కస్తేము. (శ. ర.); 2. కస్తేయము. (ఆం. పద లక్ష్యీ.)

కహకహ. ఉభ. వై. వి. (సం. కహకహ.) పెద్దగా నవ్వునపుడు గర్జించునపుడు గలుగుధ్వని కనుకరణము. "చ. కహకహ నవ్వె..." కాశీ. 2, ఆ. ౨౯. స. వి. ఆ. స్త్రీ. గర్జించుధ్వని కనుకరణము. "మహాస్రగ్ధర. గళరక్తప్రదనిర్యత్కహక హనినదోద్ధాధహసంబు..." స్వా. ౪, ఆ. ౯౫.

కహ్లాకరము. సం. వి. అ. న. సౌగంధికము, కొంచె మెటుపుఁ గొంచెము తెలుపు గలిగి మిక్కిలి పరి మళించుకలవ. "హ్లా...అహ్లాదికహ్లాసమిరణా హితే." శిశుపాలవధము. ౧౨. స. ౬౬. హ్లా.

కహ్లాము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకము, పక్కొంగ. కళ. ఉభ. దే. వి. 1. మూర్ఖ. "గీ. ధరము సీమింద నిడి వాగ్ధి దరుచునపుడు, హరునిమెడ గంచె హరియురం బంచె కెంపు, నమరసంధుము కళ నొంచె నహహ తెలిసె, ఘనజగత్తుక్షి వగుటగా

కమతవర్మ." చంద్ర. ౧, ఆ. ౭౪; 2. భ్రాంతి, భ్రమ. (చూ. కళవాణు); 3. రెన్న. "నీ. దక్షిణ హస్తపద్మంబుల దాల్చిన లలితంపుఃబువ్వారు కళలతోడ. పరమ. 3, ఆ. ౧౩. (శ. ర. పా 'ఘళి' ముద్రి. పా.); 4. మర్తము; కడ, అంతము. "క. అలుగు వగ చూపువేళం, దలతల మను నింతసోకికొ మగవాని, గళ దాకక బెనఁగు నొకమొక్కలపు దొరకరాసి నీటు కత్తియ యగుటన్." కువల. ౨, ఆ. ౧౩౯. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. భాగము, అంశము; 2. చంద్రునిలో బదునాటవభాగము; 3. ముప్పది కావ్యలకాలము; 4. స్త్రీరజస్సు; 5. శిల్పము; 6. మూలధనమువై వచ్చునట్టి; 7. ఓడ; 8. గీత వాద్యాదిచతుష్టయకళలలో నొకటి; 9. మనీసిల; 10. సప్తధాతువులలోనొకటి; 11. లెక్కించుట; 12. ద్రుతప్రకృతికము కానిపదము.

కళంకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గుఱుతు; 2. మఱక; 3. మాఱు; 4. ఇనుపచిట్టెము.

కళంకి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కళంకము గలవాడు. "నీ. అన్యాయంబున కాచి యగుచుదురుడువోలె నకట కళంకి వేలయ్యె దీవు." నైష. 3, ఆ. ౬౦.

కళంకు. వై. వి. (సూ. కళంకమ్) మచ్చ. "మ...చంద్రుడుగాఁ, డతఁ డానల్పు కళంకు గాదు..." సా. వి. ౨, ఆ. ౫౦. పార్వ. ౫, ఆ. ౧౫.

కళగొను. ఆ. క్రి. (కళ+గొను.) కాంతివంత మగు, ప్రకాశించు. "చ. చెలివచనమ్ములా గెలువఁ జల్కలు మానెడు బాలమోముచేఁ, గళగొనఁ బూర్ణచంద్రుఁడును గాఁకలఁ జేసెను..." పార్వ. ౫, ఆ. ౯.

కళత్రము. సం. వి. ఆ. న. 1. భార్య; 2. పిఱుందు; 3. కోట; 4. అడుగుఱి; 5. జ్యోతిశ్శాస్త్రమున లగ్నమున కేడవస్థానము.

కళపట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కళ+పట్టు.) మూర్ఛిల్లు. (చూ. కళపట్టు.)

కళవెళ. దే. వి. 1. కాఁగుట ఉడుకుట మున్నగు వానియందలిధ్వని కనుకరణము. "నీ. కళవెళ నుడుకు చక్కనిరూనియలు..." నీలా. 3, ఆ. ౧౬౧; 2. అర్బుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

"ద్వి. కాలాద్రభూతముల్ కళవెళ నార్పు, పోలిక..." అ. మ. క. ౨, ఆ. ౬౭. పు. 2. పం. కళపట్టు = కళపట్టు. "క. కళపట్టి పడినభీముడు, దెలిసెన్ హరికరణ..." దశా. ౯, ఆ. ౧౬౦.

కళవరము. దే. వి. మల్లబుధవిశేషము. "గీ. కళవరా నకుఁ జొచ్చి డొక్కరము చాత్తి." ఉ. హరి. 3, ఆ. ౬౦.

కళవసము. దే. వి. తోలు, చర్మము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౭. "గీ. కళవసం బూడ జలకమండలువు పీడ." కువల. ౨, ఆ. ౩౫.

కళవళపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కళవళము+పడు.) 1. తొందరపడు. "నీ. తెలియ శోధింపక కళవళ పడరా దటంచు నవ్విటుని నేపారఁ బిలిచి." సానందో. ౫, ఆ. ౧౪; 2. కలఁతనందు. "క... రామ, త్వష్టభుం డాత్మ లోనఁ గళవళపడుచున్. జై. ౬, ఆ. ౧౫౧; 3. తొట్టుపడు. "క... హరిరాజము గని పఱచెడు, కరిబృందముఁ బోలె జరిరి కళవళపడుచున్." భాగ. ౪ స్కం. ౩౩౯.

కళవళపాటు. ద్వ. వి. (కళవళపడు. ధా.) 1. కలఁత, మనఃశోభము. "చ. కళవళపాటుతోఁ జెలిమిక తైల దూఱుచు..." నీలా. 3, ఆ. ౧౪; 2. తొట్టు పాటు. "చ... నిచ్చుచుఁ బోయి రెంతయొక, గళవళపాటుతో..." ఉ. రా. ౫, ఆ. ౩౦౮.

కళవళమగు. దే. ఆ. క్రి. (కళవళము+అగు.) కళవళపడు, శోభించు. "క... మునులమనంబులు, గళవళమయ్యెన్ దదీయగర్వోద్ధతిన్." నృసిం. ౪, ఆ. ౧౩౯.

కళవళము. దే. వి. (క. కళవళ.) 1. కలఁత, శోభము. "చ. నిలిచినభీతియున్ వడఁకు నివ్వెఱపాటును భూరిలజ్జయున్, గళవళమున్ జనింప..." హరిశ్చ. ౫, ఆ. ౭౨. విజ. 3, ఆ. ౨౪; 2. తొందరపాటు; తొట్టుపాటు. "క. కిలిచి ప్రతి పచన మొనపమఁ, గళవళమన నిల్లు సొచ్చి..." కాశీ. ౫, ఆ. ౬౬. స్వా. 3, ఆ. ౨౦; 3. (నిద్రా మోహజ్వరాదులవలని) కలపరిత. ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౨. "గీ. విరహవిభ్రాంతి నొక్కొక్క వేళయందు గళవళపు వింతభావలకన..." నైష. 3, ఆ. ౯౬.

కళవళించు. దే. ఆ. క్రి. (కళవళము. ధా.) 1. కల: కళవళించు. "క. చతుర్ముఖవాడ నని వల్లినపలు కుల కలికి కళవళించుచు వినుచు, దనుమనో కాల్వమున, మునిగియు నిజయోగసత్త్వమున దరియించెన్." బా. 3, స. ౧౦. ౧౬౧. భార. విరా. ౨, ఆ. 3౧; 2. విరహవృద్ధి నందు. "గీ. చెలులు శిశిరోవచారముల్ చేయుపొందె, బ్రోవు లిడ్డప్పుణాళకర్పూర్వతలె, గాంచి వైదన్ది మదిలోన గళవళించె, జాలకాయాత చంద్ర కాజాల ముచు." వైష. ౨, ఆ. ౧౧౬; 3. తొందరపడు. "ద్వి. కలకంఠ యిది యేమి కళ వళించెదవు, పటల నాచేతఁ బోవచ్చునే యనుచు." బస. ౨, ఆ. ౪౭ పు. 2 మా: 4. చలించు, అల్లాడు. "గీ. ముద్దుమోము లల్లాప్పుచో మూపు లందు, గర్జభూషణజాలంబు కళవళింప." ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౨౭౬; 5. కలవరపడి యుండు. "నీ...వానికాలిపై లాకినియంగంబు దాకె, దాకిన వాడు దక్షణపాటుతో మేలుకని మ్రచ్చు మ్రచ్చుచుచు గళవళించె." కాశీ. ౪. ఆ. ౧౨.

కళాంజి = కళాంజి. "చ...వాలయం, బలుక కళాంజి కుంచె యడపంబును గొంపలు పూని కొల్వగన్." భా. ౧. ఆ. ౫౬.

కళాచిక = కళాంజి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౮.

కళాదుండు. సు. వి. ఆ. పుం. 1. కనుసారి; 2. చంద్రుడు. "కా...కళాదుండు చేలోపిధి సహ జాధనాపహరణోద్ధోగంబు నెగ్గించునే." పసు. ౪, ఆ. 3౪. (వైరెండర్థములకు నిది యుదాహరణమే.)

కళానిధి. సు. వి. ఇ. పుం. కళాధరుండు, చంద్రుడు. కళాయి. వై. వి. (సుం. కటాహరి. క. కడాయి.)

1. నీలి మందుమొ. కాంచెడుగంగాళము. (శ. ర. వా.); 2. ఇత్తడిపాత్రలకు పూసెడుతగరపుఁ బూత. (శ. ర. వా.)

కళాపరు. హిం. వి. ఆడెడుకాకతములలో నొకజాతి. (బ్రా. వా.)

కళాసము = కళవసము. "గీ. పులికళాసము కకపాల బూదిపూత." అచ్చ. ఆర. ౫౩, వైష. ౬, ఆ. ౧౧౫.

కళాసి. దే. వి. 1. నాట్యభేదము. శ్రీరంగ. ౪, ఆ. ౧౬౨; 2. = కలాసి. (కలాసు. వా.)

కళాసింఘ. దే. ఆ. క్రి. 1. (నృత్యము) ముగించు. "వ...నృత్య వనమయూరమశ్రకాశిని సకల మధురకంఠకేకాగీతికావసానంబునం గళాసింఘె..." కాశీ. 3, ఆ. ౨3; 2. డయ్య. "గీ. రతి గళాసించి వచ్చినరమణ మెఱుంగు, గొలని వెలు వడి నచ్చి రాజలజముఖు." విక్ర. ౫, ఆ. ౬౧.

కళాసిక. దే. వి. 1. నాట్యంతక్రియ. "వ... సురతతాండవంబునకుం గళాసిక యగు పారవశ్యంబున..." వైష. 2, ఆ. ౧౮౭; 2. ముగింపు. "నీ. శిఖితాండవము కళాసిక జేసి నదలించె గతి కుటీరకలపేరిగానెదిగువు." పాడు. ౪, ఆ. 3౭.

కళానువాడు. హిం. వి. పడవపై నుండువాడు; పడననడుపువాడు. (బ్రా.)

కళింగ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. స్త్రీ, ఆడమిది.

కళింగము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. చేశవిశేషము; 2. సెమిలియనుగళి; 3. మాకటిమాక యనెడి పక్షి; 4. కొండమట్టె; 5. శిరిషముగళి; 6. పుచ్చ తీగళి. "క. అతడు కళింగోద్భవు: దను, కతము ననో వ్రేలా జూపఁ గనుగండక యోగ్యతను స్వీకరమునకు. నిశనుండై గురుండై మునికు లేవ్వరమిటే." పాడు. 3, ఆ. ౧౭. న. కుంజ ఫలము, కొడిసెగాయ. బ. ధాన్యవిశేషము. "వ...కళింగులు పంగపంబులు జగన్నాప్రేయంబులు..." ప్రభాధ. ౧౧౨.

కళిందకన్య. సుం. వి. ఆ. స్త్రీ. యమునానది.

కళింపము. సుం. వి. ఆ. పుం. 1. యమునానది పుట్టిన పర్వతము; 2. విభీతకముగళి.

కళుకు. దే. వి. 1. కాలి. "గీ...వెన్నెకళుకు లమర." య. ౫, ఆ. ౯౮, ౪, ఆ. ౮౬; 2. కిరణము. ఆం. భా. ప్ర. ౮౨; 3. పక్షి భేదము. ఆం. భా. ద్వి. ౯౮. విణ. కళుకు గలది. "నీ. పాలిండ్లు కెగేలఁ బట్టనిచ్చిన కటికళుకు బంగరుగిండ్లు కానుకిత్తు." రసిక. ౫, ఆ. ౧౭౨. "చ. కళుకుమెఱుంగు గ్రొంబసిడికాంచిక..." పసు. ౫, ఆ. ౧౧౩. ఉ. రా. ౨, ఆ. 3౩౧.

కళేబరము. సుం. వి. ఆ. న. 1. చేపము; 2. శవము. (కే. ని.)

కళ్యాణము. వై. వి. (సం. ఖలీనం.) ఖలీనము, గుఱ్ఱము
నోటం దగిలించు లోహసాధనవిశేషము. "నీ.
కళ్యాణం బదిలంబు గానిగుఱ్ఱంబుల గ్రస్త
చుట్టున కీయగొలుపు వెరపు." భార. విరా. ౧, ఆ.
౯౪. శ్రీరాధా. ౫, ఆ. ౭౦. కాశీ. ౩, ఆ. ౧౧.
కల్ల = కల్లె. "గీ. కడగి వనలక్ష్మి యమిసినకల్ల
యనగ." నృసిం. ౨, ఆ. ౬౯.

కల్లము. వై. వి. (సం. ఖలీ.) ధాన్యము నూర్చు
చోటు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౩. "గీ...కల్లన
శూర్పవాత, ఘట్టనల బొలుపెనుబొల్లకట్ట
..." ఆము. ౪, ఆ. ౧౩. పరాహ. ౪, ఆ. ౧౪౮.

కల్లము = కల్లము. (శ. ర.)

కల్లలు. దే. వి. స్త్రీప్రత్యయము. (ఇది సమాసాంత
ములందే యుండును.) ఇది ఆలు పంటిది. "క.
డిమాయలపు ట్టిల్లగు, చెడుగుంకల్లలు..."
పే. పంచ. ౪, ఆ. ౪౧౨. (చెడుగుంకల్లలు =
దుష్ట.)

కల్లి. దే. వి. జెముడుళి. "ఉ. మామిడితోపుచు
దనరుమల్లిని భిల్లుండు కల్లిం జేన్చినట్టు..." చం.
రా. ౭, ఆ. ౩౩౩. ("జ్ఞో. మల్లీం చూతనాదివ
న్నుహిపనే." ఆని మూలము.)

కల్లియ = కల్లె. (మా. కల్లె.)

కల్లియము = కల్లెము. (శ. ర.) రాజ. శ. ౨౦.

కల్లె. దే. వి. వైత్యముచే గట్టిపడినయుమ్మి. ఆం.
భా. ద్వి. ౧౩౧. "నీ...తెలియదు బుమియ
కల్లెలు గాగ..." అచ్చ. కిష్కిం. ౬౬.

కల్లెము. వై. వి. కళ్యాణము, ఖలీనము. "నీ. తనువు
లాండినగాడ్చు లన నొప్పును త్రమాశ్వముల
ముత్యాల కల్లెములరుచులు." ఉ. రా. ౨, ఆ.
౩౩౧. దశా. ౨, ఆ. ౬౬.

కా.

కా. దే. అవ్య. ద్రు. 1. కదా. "క...తా, పను
డొకడొక సినువుల శ్రాన్నినువుల నడిగెనట
మునులు సిద్ధోహాలు గా." రామా. ౪, ఆ. ౮;
2. ఆగుధాతువుయొక్క సుజ్యంశరూపము. ఇది
ఆగునట్టు, అయి, అనుసరించి మున్నగునర్థముల
నిచ్చును. "నీ. ధర్మాభివృద్ధిగాఁ దగుపడువునకు
..." భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౮౪. "నీ...
నీకుఁగా నని పేరుట..." భార. భీష్మ. ౧, ఆ.

౧౫౭. "చ...వచనామృతంబు ప్పుతెసీమలఁ
గాదిగి బోధభూజ సేవన మొనరించుటన్..."
పాండు. ౨, ఆ. ౧౭౧; ౩. ఆని. "ఎ...ఎప్పటి
యట్టుకా వగచి..." భార. ఆది. ౭, ఆ. ౨౦౮.
౩, ఆ. ౧౭౮; 4. వియుండునట్లు. "ఉ...
ఎన్ననికొ...పురోహితుండుగాఁ జేకొనువారము
..." భార. ఆది. ౭, ఆ. ౧౫౫. భార. కాం.
౬, ఆ. ౪౭౬. ప్ర. ఉదా:—ఆటకాండు,
చెలికాండుమొ. (కొన్నియెడల దీనికి "గా" నిత్య
ముగా నాదేశ మగును; ఉదా:—అందగాండు.)

కాంక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోరిక.

కాంక్షకుడు. సం. విణ. (ఆ. క్షికా. ఆ.) కాంక్షించు
వాడు; కోరువాడు.

కాంక్షించు. సం. స. క్రి. కోరు. "మ. కలకాలం
బును నన్న దాన మొనగం గాంక్షించి..."
పరాహ. ౧౦, ఆ. ౬౪. ఆ. క్రి. నాంధ సేయ.
"మ. లలనా నీమధురాధరామృతము గ్రోలం
గాంక్ష గావించ కి, కలశీతుచ్చరొమ్మితంబునకు
నేం గాంక్షించినా నంచు నన్, జులకం జేయకు
..." దశా. ౨, ఆ. ౩౨౭.

కాంక్షిత. సం. విణ. (బు. త్రీ. బు.) కాంక్షకుడు.
కాంక్షితము. సం. వి. ఆ. స. కోరిక. "చ...ఆధ
నంజయనికాంక్షిత మెక్కడ నక్కడెల్లసెక్కు
డుగుద మొప్పు చేరు రథిగోటులవైఁ బఱపెన్
ముకుందుడున్." భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౨౪౮.
విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కోరఁబడినది.

కాంచనము. సం. వి. ఆ. స. 1. బంగారము; 2.
కాంతి; 3. చర్మకేశరము; 4. ధనము; 5. హరి
దళము; 6. బంధనము. పుం. 1. ఉమైతళి; 2.
సలపెంగళి; 3. మేడిళి; 4. పొన్నళి; 5.
మట్టిళి; 6. కాంచనముళి. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.)
సువర్ణమయమైనది.

కాంచని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పసుపు; 2. గోరో
జము.

కాంచనీయము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) బంగార
ముతోఁ జేసినది.

కాంచి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. రశన, అడుదాని
యొంటిపేట మొలనూలు. "ఉ. కంకణ కంఠికా
కటకకాంచి ముఖాధరణ ప్రబంబతో..."

నైవ. 2, ఆ. ౧౧; 2. మోక్షదాయకము లగు
సప్తసగరములలో నొకటి. “శ్లో. ఆయోధ్యా
మధురా మాయా కాశీ కాంచి రసంతికా, పురి
ద్వారపతీ వైవ సజైతా మోక్షదాయకాః.”

కాంచీనము. వై. వి. (సం. వి. కాంచనశి.) శోవి
దారముళి. (క. ర.)

కాంచీ. దే. స. క్రి. 1. చూచు. “ఆ. కాంచి
యాతః డొక్కకాలిత్రోవయు నంతక, గాంచి
...” ఆము. ౬, ఆ. ౧౬; 2. బిడ్డను గను.
“క... అంత నను గాంచి యది విసి, నాంతర
మున బాటవైది...” స్వా. ౬, ఆ. 3౮; 3.
“ఉ... జగన్నాటకసూత్రిచేతః గృహిణుండు
గాంచుఁ జిరాయుధున్నతుల్.” నైవ. ౧, ఆ.
3; 4. భాగ్యము నందు, యోగ్యత గను. “చ...
కృతకృత్యతం బొరయఁ గాంచు...” భార.
కాం. ౬, ఆ. 3౨౧. “క. వనకాయతాక్షి
కలిపయ, దినములఁ జూడంగఁ గాంతుఁ దివిరి
నలుసి...” భార. ఆర. ౨, ఆ. ౧౦౧; 5.
గ్రహించు. “ఉ. పూని ముకుందనాజ్ఞఁ గను
బొమ్మనె కాంచి...” ఆము. ౧, ఆ. ౪; 6.
స్తరించు. “గీ. కాళిదాసు మనంబులో గాంచి
మొక్కి.” నైవ. ౧, ఆ. 2.

కాంజి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కలి; 2. పెద్దతమ్మిళి.
కాండపటము. సం. వి. ఆ. పుం. తిరస్కరిణి, తెర.
కాండవృష్టుండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కొన్నకొడుకు;
2. పెంచుకొన్నకొడుకు; 3. కూర్చున్నీకె బుట్టిన
కొడుకు. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) ఆయుధములచే
బ్రదుకువాడు.

కాండము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. గ్రంథపరి
చ్ఛేదము; 2. ఊడుగుళి; 3. గుంపు; 4. నీరు;
5. బాణము; 6. సమయము; 7. ఈనె; 8.
కాడ; 9. పరిపాఠ; 10. దుబ్బు; 11. కట్టి;
12. వృక్షస్కంధము; 13. గనుపు; 14. గజము;
15. నిష్పన్నప్రదేశము; 16. తెల్లుళి; 17. స్తుతి;
18. నిందను చెలుపును. (ఈయర్థమున నిది
సమాసోత్తరపదముగానే యుండును. ఉదా:—

ప్రజాకాండము = కుత్సితప్రజ.)

కాండరుహ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణిళి.

కాండీగుడు. సం. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) బాణములు
ధరించువాడు, విలుకాడు.

కాండేషువు. సం. వి. ఉ. పుం. 1. గొబ్బిళి; 2.
కాశ నునుతెల్లుళి.

కాండ్ర. దే. వి. తృణవిశేషము. “ఉ... కనవుఁ
గాండ్రయు...” కాశీ. ౬, ఆ. ౨౬౨.

కాండ్రంచు. దే. ఆ. క్రి. క్రాయు. (బ్రా. వా.)
కాండ్రు. దే. వి. ఉమియునపుడు చేయుద్వని
కనుకరణము. (వా.)

కాంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కోరఁదగినస్త్రీ; 2. స్త్రీ.
3. భార్య; 4. ప్రేయసి; 5. పెద్దయలకిళి;
6. గంఠోవృక్షభేదము.

కాంతపక్షి. సం. వి. న. పుం. నెమిలి.

కాంతపుష్పము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వసంత
ఋతువు; 2. తాయ. (చంద్రకాంతము.); 3.
పట్టుగన్నేరుళి. న. 1. కుంకుమముళి; 2.
నూదంటుతాయెనుము. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1.
కోరఁబడినది; 2. ఇంపైనది.

కాంతలకము. సం. వి. ఆ. పుం. సంవృక్షము,
తున్నళి.

కాంతలోహము. సం. వి. ఆ. న. నూదంటుతాయె.
(రా. ని.)

కాంతారము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. పెద్దయడవి;
2. దుర్గమ మగుదారి; 3. రింద్రము. ఆ. పుం.
1. కొండారముళి; 2. ఒకకాలిచెలుసి; 3.
వెదురుళి.

కాంతాలపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కాంతాలము+పడు.)
అనూయపడు. “రగడ. తాల మెక్కిచె తాల
కటు కాంతాలపడు పంతాలదానవు.” చంద్రా.
౪, ఆ. ౨3౪.

కాంతాలము=కాంతాళము. (చూ. కాంతాలపడు.)
కాంతాళపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కాంతాళము+పడు.)
అనైర్వపడు. “నీ. తాళవృంతానిలోతాలవేదన
కోడి తాళక మిగులఁ గాంతాళపడుచు.” చంద్రా.
౪, ఆ. ౨౭౫.

కాంతాళము. దే. వి. 1. కోపము. ఆం. భా. ప్ర.
౧3౫; 2. అనైర్వము. “క. అని యువ్విట్టా
రుచు మడిసనయముఁ దలపోయు నున్నరనుఁ
గాంతాళంబునఁ బొరలు నిట్లు విరహంబున

కోర్కవక..." ప్రభా. 3, ఆ. ౪3;3. అనూయ.
"రగడ. ఇంతి దివిలో నొరనె నిడిగొ హింతా
శంబు, లింతవిరవాదివిరేకల గాంతాశంబు."
ఉ. రా. ౬. ఆ. ౬౦.

కాంతాళించు. దే. అ. క్రి. కోపించు, కినియు. "క.
అంతటను వేగం దమ్ముల, వంకల నిడి నీట ముంచు
వర్ష రువువై, గాంతాళించెనో యగ జల,
దాంతము శరవృద్ధితోడ నరుదెంచుటయన్."
పార్వ. ౪, ఆ. 32.

కాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. జగి; 2. అండము; 3.
కోగక; 4. ఒకచంద్రకళ; 5. స్త్రీ శృంగారసౌం
దర్యవిశేషము.

కాంతిలు. సం. ఆ. క్రి. ప్రకాశించు. "చ. కలువల
తేనిమండలము కాంతిలుచున్నది తూర్పుకొండ
వై." బిల్వ. ౨, ఆ. ౧౨.

కాంతుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. మగడు; 2.
చంద్రుడు; 3. కుమారస్వామి; 4. ప్రియుడు
కాందవికుడు. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) పిండినంట
లమ్మువాడు.

కాందారి = కాదారి. (చూ. కాదారి ప్రాద్దు.)
కాందారిమాందారి ప్రాద్దు. ద్వ. వి. నిశీధనము
యము, అర్ధరాత్రవేళ. అం. భా. ప్ర. ౯౪.

కాందారిమాందారివేళ = కాందారిమాందారి ప్రాద్దు.
"మ...శివశివా కాశీనతీ యంచు...కాందారి
మాందారివేళను ధన్యు ల్విహరింతురొ..." మల్ల.
వై. రాగి.

కాందిశీకుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఏదిక్కు
నకుఁ బోదు నని నెఱపుచే బాఠెడువాడు.
"ఆ. తెరలియిద్ద టొక్కతెరువునఁ బోవక,
యాకులితను గాందిశీకు లయిరి." నిర్వ. ౪, ఆ.
౭౬; 2. ఆన్నిదిక్కులకుఁ బోయి వాడవాడల
వెదకువాడు. "వ...గణాధీశ్వరు లెల్లకడలను
శోధించి దక్షుం డున్నవ డైప్పుట్టను గానక
కాందిశీకులై కనుకనిం జని సకలభువనాధీశ్వ
రువైఁ బరిగొని." కు. సం. ౨, ఆ. ౭౪.

కాంపిలము. సం. వి. అ. పుం. 1. దేశభేదము; 2.
నగరనిశేషము; 3. కంపిలము.

కాంబవికుడు. సం. వి. అ. పుం. పంబు (శంభు)
సంబంధ మైనవ్యాపారము చేయువాడు—1.

శంభుములతో నగలు చేసి అమ్మువాడు; 2. శంభు
మూడువాడు.

కాంబోజము. సం. = కాంభోజము.

కాంబోజి. సం. = కాంభోజి.

కాంబోజాడు. సం. = కాంభోజాడు.

కాంబోది. దే. వి. సమృద్ధిశేషము. "ఐ. వెండియు
నకాండప్రళయం బైననయ్యనావృష్టివోషంబు
సం బ్రాపించిన మహామోక్షమునంజేసి తద్దేశం
బున రాజసంబు లేజంబు దొలంగె...కాంబోది
బీదురాలె..." విష్ణు. నా. 3, ఆ. ౧౦౮.

కాంభోజము. సం. వి. అ. పుం. 1. కంభోజదేశపు
గుఱ్ఱము; 2. పొన్ను; 3. వెలిచంద్రు; 4.
ఒకానొక శేషము. భా. ౧, ఆ. ౧౯.

కాంభోజి. ఉభి. దే. వి. వస్త్రవిశేషము. "ద్వి...
కాంభోజి, పులిగోడపట్టును..." బస. 3, ఆ. ౧౦.
పు. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. వెలిచంద్రు; 2. గురి
వెండ్రు; 3. కారుగచ్చు; 4. ఒకానొకరాగము.
బ. ధాన్యనిశేషము. "నీ. చంద్రవంకలు జేసి
నరులు కాంభోజులు వంగాకుబొడములు పొంగు
బ్రాలు." హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

కాంభోజాడు. సం. వి. అ. పుం. 1. కంభోజదేశపు
రాజు; 2. కంభోజదేశేశ్వరుడు.

కాంస్యకారుడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కంచర
వాడు, కంచరి.

కాంస్యము. సం. వి. అ. న. కంచు. పుం. న. కంచు
పాత్రము. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంచుది.

కాక. దే. వి. (కాగు. ధా.) 1. జ్వరము. (శ. ర.);
2. తాపము; విరహవృద్ధి. అం. భా. ప్ర. ౪౯.
"ఉ. ఆవనజాక్షి కాకం బొరలాడ నలంగిన
సామ్మ జీరలుకొ, వేవిన నూడ్చి..." ఆము. ౧,
ఆ. ౧౧౧; 3. బాధ; "ఉ...ఇంక నెకొ, గాకలం
బెట్టకే విను..." శకాం. 3, ఆ. ౬౧; 4. తపము.
"ఉ. ఇంతిమృదుక్తిమాధురికి నిక్షురసం బెన
వోలఁ జాల కాద్యంతము నోడి మధ్యనుగూ
త్రయ మై నెఱకాక నెన్నిజ, న్నాంకరముల్
పహించియు..." వసు. ౨, ఆ. ౪౬; 5. కోపము.
"ఉ. కాక నెదిర్చి సంగరముఖంబున పొచ్చిన
రాజవంశముకొ, గూకటివేళ్లతో బెట్టి..."
వై. ౧, ఆ. ౬౪. రుక్మా. ౪, ఆ. ౯౯; 6.

వేడిమి. "గీ. దరికొని వహించునక్కాడఁ దాళలేక, తెరలి మృగములు మృగశృష్ట కరిసి సొదగు, మండు వేసవి..." ఉ. రా. ౨, ఆ. ౧౬౧. విణ. ఉష్ణము. (చూ. కాకవెలుగు.)

కాకదేణు. దే. ఆ. క్రి. (కాక+లేణు) 1. తప్తమగు. "నీ. నిగమఘోటలలాటనేత్రానలజ్వాలఁ గాకదేణినకాముకాండములును." కవిరా. 3, ఆ. ౧౧౦; 2. గడిదేణు, గడుసుమీఱు (వ:—వాడు అన్నిటఁ గాకదేణినాడు.

కాకర. వై. వి. (సం. కారవల్లభి.) కారవల్లముళి. (దీనిభేదములు; అడవికాకర, ఆకాకర, గొడ్డుకాకర, పొట్టికాకర మొ.) ఆం.భా. ద్వి. 2౦. బహు. ౪, ఆ. ౧౪.

కాకరవత్తి = కాకరపువ్వువత్తి. (శ. ౮.)

కాకరపువ్వువత్తి. వై. వి. (కాకర+పువ్వు+వత్తి) కల్పనపుడు కాకరపువ్వువంటి యగ్నికణములు వెలిగ్రక్క దికానోకబాణసంచు. (శ. ౮. వా.)

కాకరా. ద్వ. వి. (కాక+రా.) వెలుగులరాజు, సూర్యుడు. "వ...కాకరా విన్నెలగుత్తికం దోయమన్నీడ..." ప్రబంధ. ౨౧౬.

కాకవడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కాక+వడు.) తప్తమగు, కాలు. "నీ. కర్పరేక్షణవహ్నికణవర్ణములచేతఁ గతుబంతములు వెక్కు కాకవడగ." గంధ. ౨౦.

కాకవెలుగు. దే. వి. (కాక+వెలుగు.) ఉష్ణరశ్మి, సూర్యుడు. "ఉ...దీప్తిచేఁ గాకవెలుంగురంగు నొకకానికిఁ నైకొనదు..." నుడ. ౫, ఆ. ౧౫౫. రామా. 3, ఆ. ౫౨.

కాగ. = కాగా. ఆం. భా. తృ. 2౦.

కాగడా. దే. వి. (కాగ+గడా.) కరదీపిక, చేలి దివ్యజీ. "మ. జగతీజ్యోతులు కాగడాలు... ఆరతులు నగ్నిజ్యోతులకొ వెల్లగన్." హంస. 3, ఆ. ౨౮.

కాగా. దే. ఆవ్య. ద్రు. (కా+కాన్) కనుక. "నీ. నీకుఁ గాగాఁ జేడే చేతూరినది కాక కొంచె గానికి సమకూడు టెట్టు." బహు. ౫. ఆ. ౧౦౮.

కాగాని. దే. విణ. (కా+కాని) కూడని; తప్పు గలది. "నీ. గారాబుకూతులైన గాగానివనిఁ బూనువనజసంభవుని నెవ్వనమువెలిలి." వైష. 2, ఆ. ౧౫౧.

కాగు. దే. ఆ. క్రి. 1. క్రాగు, తప్తమగు. "గీ. ఎఱ్ఱగా నగ్నిఁ గాగినయినుపయినుక." కాశీ. 3, ఆ. ౧౫౨. బహు. ౫, ఆ. ౫౬; 2. బాధపడు. "గీ...విరహభరమ్మనఁ గాగి తుందు." ప్రబంధ. ౫౯; 3. కోపించు. "గీ. అనినఁ బునిఁ గొలవ్రేసిన యట్లు రేగి, కాగి హు మ్మని..." నృసిం. ౪, ఆ. ౧3౦. వి. రాగిబింద లేక డేగినా. (పెద్ద బాస. అని. శ.ర.) "ఉ. అనల త్రంపివెట్టి హృదయం బనుకాగున యోగవాసనా, భ్రాన్తసపునీరు గాదుటకు నాగమపావకముం దగిల్చి..." ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౮౬. పాండు. ౪, ఆ. ౨౧౧; 2. ఘటము, కుండ. "ఆ...కాగు కడప వనటినాఁ, బరగు ఘటాఖిలు..." ఆం. శే. ౨3.

కాగుడు. దే. వి. కాగుట, తపనము. (శ. ర.)

కాగుబింద. దే. వి. (కాగు+బింద) నీట్లకాచుట కుపయోగించురాగిబింద, డేగినా. (వా.)

కాజేర. వై. వి. (సం. కాజానీ.) కాసరళి. ఆం. భా. ద్వి. 2౦.

కాచి. వై. వి. (సం. కాకమాచి.) కాకమాచిళి. ఆం. భా. ద్వి. 2౦.

కామ్య. దే. న. క్రి. (కాగు. ధా. ప్రే.) 1. తపింపఁజేయు, కాగఁజేయు. "నీ. గుఱ్ఱగాఁ గాచినగోక్షీరపూరంబు జమిలిమండగలవై జల్లి చల్లి." వైష. ౬, ఆ. ౧౨౦; 2. చలికాచుకొను, చలిపోగొట్టుకొను. "గీ. సొరిచి వివారింతుకపు లాకచోటఁ గూడి, కడిదిచలిచేత మేనులు గడ వడంక, రాత్రి మెఱుంగారుభద్రోతరాళిఁ జూచి, కణఠగాఁబోలు నని నీతు గాచుచుండ." నా. పంచ. ౧, ఆ. ౫౦౪; 3. కల్ప, కాలఁజేయు. "గీ. పరకళత్రంబుకుచకుంభపాళియందు, నఖము దివిచినపాపాత్మనఖమునందు, నెఱ్ఱగా నగ్నిఁ గాచినయినుపమాదు, లుగ్రదృష్టిని జొన్నుఁ డత్యాగ్రహమున." కాశీ. 3, ఆ. ౧౫3; 4. (నొప్పిమొ పోవుటకై) వెచ్చచేయు. "నీ. కాడివిమకంటకములు మెల్లనఁ బుచ్చి తని వెచ్చు బాదపద్మములు గాచి." జై. ౬, ఆ. ౮౫. వి. ఖాదిరము, కవిరి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬2.

కాచే వడియము. ద్వ. వి. (కాచు+వడియము) కవిరియండ. "గీ. కాచువడియంబు లవగను

గైరవ శ్ల, నంగ ఖాదిరఘటికలు..." ఆం. శే. గిగి.

కాండేయు. దే. స. క్రి. (కాన్ + చేయు. ఆగు. ధా.)

1. కానించు, కలిగించు. "ద్వి. ఎక్కి తలంచిన నీరూప మైన, గ్రుత్తున నప్పుడ కాండేయు గిరులు." బస. 3, ఆ. ౧౦౦౧ పా.; 2. పోగొట్టు కొను. (వా.); 3. దొంగిలించు. (వా.); 4. వ్యయించు. వ్యవ:—నాసాద్వంతయు: గాండేసి నాడు; 5. ముగించుకొను. (వా.)

కాండ. దే. వి. 1. కూరాకు లోనగువానికాను. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౮; 2. తోడిను. (శ. ర.) 3. బాణము. "ఆ. హదను వచ్చుదాక నవరాధిపై దోష. నూగి చెఱువవలయు హదను వేచి, లక్ష్మ్య సిద్ధిదాక లావునశర మాగి, కాండ విడుచు వింటివాడవోలె." ఆము. ౪, ఆ. ౨౪౩. (కాండక = నాటుకొనునట్లు అనియు: జెప్ప వచ్చును.)

కాండి. దే. వి. (త. కాడి.) ఎట్లుమొ. వానిమీద నుంచెడుబండి మొ వానియుగము. "చ. పవనజు చాపమున్ హరుల వగ్గములుం దునుమాడి కాడితో, నవి పెనగాడగా వెడదయమునక గేతువుఁ గూర్చి..." భార. ద్రో. ౪, ఆ. ౨౩౩. "గీ. ఆట్టియరదంబు ముప్పుదియూలులక్ష, లందు నంటినకాడియు నన్నియోజ, నముల విస్తారమై తురంగములకంధ, రముల దగులుచు వెలుంగొందు ..." భాగ. ౫ స్కం. ౨, ఆ. ౮౨౨. వి. కాపుడు గంజి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౦.

కాడిగట్టు. ద్వ. వి. (కాడి+గట్టు.) ఒకపాలము నకు హద్దుగా నేర్పఱచినచిన్నగట్టు. (శ. ర. బ్రా.)

కాడిమాను. ద్వ. వి. (కాడి+మాను.) కూబరము, నొగ. వేంక. మాన. 2౧.

కాడిప్రాకు. ద్వ. వి. కూబరము, నొగ. "నీ. నొగ కాడిప్రాకు కనక దగుఁ గూబరము..." సాం. ని. మాన. ౪౬.

కాడు. దే. అ. క్రి. 1. నాటుకొను, గ్రుచ్చుకొను. "నీ. కాండినవిషకంటకములు మెల్పునఁ బుచ్చి తనివెచ్చు బాదపద్మములు గాంచి." జై. ౬, ఆ. ౮౫. ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౫౪; 2. క్రమ్ము,

సాంద్రమగు; దట్టమగు. "ఉ...భానుడు కిత భానుడున్, గాండిన మేసుకాళిమనికారము దూర మునీయు .." పాడు. ౪, ఆ. ౪౩. స. క్రి. నాటు, గ్రుచ్చుకొను. "గీ. కుకటము దూటి యంగుబు గాడి పోవఁ, స్త్రానారాచ మేసిన స్రుక్కె నతఁడు." భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౩౨. ఉ. సు. ౪, ఆ. 2౩.

కాదారి = కాదారి. అర్ధరాత్రము. (చూ. కాదారి ప్రాద్దు.)

కాదారి ప్రాద్దు. ద్వ. వి. (కాదారి+ప్రాద్దు.) నిశీధనమయము, అర్ధరాత్రవేళ. "ము...నంభో గేచ్చ నంతకపురాం, గనలు గన్ను మొఱుగి యప్పు రమునన్ గన్నేఱు కాదారిప్రాద్దున భీమే శుడు సానివాడ కరుగున్ ధూర్తప్రకారంబు నన్." భీమ. ౧, ఆ. ౧౧౧.

కాదారిమాదారి ప్రాద్దు = కాందారిమాందారి ప్రాద్దు. "గీ. పడివడిం జని పట్టి యెవ్వలంగంటి, నీదుపే చేమి యెవ్వండు నీదునుగఁడు, పూని కాదారిమాదారి ప్రాద్దుకడను, నెందు వోయెదు తలిదండ్రు లెవ్వ రనిన." య. ౨, ఆ. ౮౯.

కాపడము. దే. వి. (కాచు. ధా.) నొప్పి గలచోట వేడినీళ్లలో గుడ్డ చూచి విడిచి గాని వేడివస్త్ర పుతోఁ గాని యొతుట, కాచుట. (శ. ర. వా.) కాపత. దే. వి. (కాపు+తత్త.) కాపచి, శూద్ర స్త్రీ. (బ్రా. ఆం. పద.)

కాపచి. దే. వి. (కాపు+చిది.) శూద్రస్త్రీ. "క. కాపచి యనఁ దగునా యచి, కా పచిదూర్వ సై నలరు కనకముఁ బుటముల్, కాప దిగిన డాల్పాశ్రమ..." ఉ. హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౩౩.

కాపించు. దే. స. క్రి. (కాచు. ధా.) కాచఁ జేయు, పొంగునట్లు కాచు. "ద్వి. విదికి కుండల పాలు బింజెల బోసి, కాపించిన గరికిఁ గావళ్లఁ బంపి." నవ. ౧, ఆ. ౨౯. పు. ౧౪. చం. (క్రొత్తప్రతి.)

కాపు. దే. వి. (కాచు. ధా.) 1. శూద్రుడు. "క. పీకాచయిందు రమ్మని." భో. ౪, ఆ. ౫౯. ఆము. ౪; ఆ. ౧౩౩; 2. కర్షకుడు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౯. "ఆ. కాపులావు విజవు గల్గి కర్షనము సే, యంగ..." భార. సా. ౧, ఆ.

30; 3. కాపురము, నివాసము. “మ. అల పన్ని
ద్దఱుసూరులందున నముద్యల్లీలఁ గాపున్న వె,
గ్లపుందాపము...” ఆము ౧, ఆ. ౧౦. కళా.
3, ఆ. ౨౬౦; 4. గృహస్థు, సంసారి. “సీ. కేలఁ
కుల నున్నతండుజుచ్చు గృహమేధి దొడ్డిఁ
బెట్టినవేల్పుగిడ్డి కాపు.” స్వా. ౧, ఆ. ౬౬. దశ.
౬, ఆ. ౫౪. వి కాచడము. (వా.)

కాపుడు = కాచడము. (క. ర.)

కాపుది = కాచది. (వా.)

కాపురము. దే. వి. 1. నివాసము. “సీ ..లాగల
గుస్సి యదవకాపురముండునాఖుతతుల.” ఆము.
౬, ఆ. ౧3; 2. నివాసస్థానము, “క. పుర
మల్లద...విభవములకుఁ గాపురమై శోభిలెడు
...” కళా. ౫, ఆ. ౧౦౦; 3. సుసారము.
“ఉ...సుఖులై తలదండ్రులు గూడి దేవి
యొక, దేవరవోలె నుండి యిలు దీర్చుగఁ
గాపుర మొప్పు వానికిన్.” స్వా. ౧, ఆ. ౫3.
కాపురించు. దే. ఆ. క్రి. పసిండు, కాపురము
వేయు. “మ...ప్రియం, బెదుగ్గ మధ్యుడు
కాపురించఁ దగు లేదే యోగియై యొక్కతైల
దరిం జేరికొనం దగున్...” మల్ల. వై. ౬౬.

కాపువచ్చు. దే. ఆ. క్రి. (కాపు+వచ్చు.) కాపుర
ముండ వచ్చు, నిసింప వచ్చు. “గీ...నాకంబు
వేడ్క, నయ్యెడకుఁ గాపువచ్చినయట్టు లుండె.”
భార. ఆను. ౨, ఆ. 3౧౦. ఇట్లే: కాపులు
వచ్చు. భార. విరా. ౨, ఆ. ౨32.

కాపువాడు. దే. వి. (కాపు+వాడు.) కూర్చుండు
(వా.)

కాపువోవు. దే. ఆ. క్రి. (కాపు+వోవు.) కాపు
రముగాఁ బోవు, పలనకెట్ల. “వ...నముద్రంబు
కాపువోవుచందం బయ్యె...” భార. ఉద్యో.
౪, ఆ. ౧3౦ ఇట్లే: కాపులువోవు. ఆము.
౧, ఆ. 32.

కాబట్టి. దే. ఆవ్య. (కాన్+పట్టి) కాగా, కనుక.
“ఉ...నూతుండు తద్విదుండు కాబట్టి...”

కాశీ. ౧, ఆ. 2౬. ఆము, ౬, ఆ. ౬౬. ఆం.
భా. తృ. 2౦.

కాబడు. దే. ఆ. క్రి. (కాన్+పడు.) అగు.
“చ...చెలిమి గాబడుగాక...” తై. ౨, ఆ. ౬౧.

కాబోలు. దే. ఆవ్య. ద్రు. (కాన్+పోలు.)
బొనేమా, ఊహయ చెలుపును. “సీ. గంగా
ప్రవాహము గాబోలు నని వసిష్ఠాదు లతష్టాన
మాచరింప.” విక్ర. 2. ఆ. ౬౮. ఇట్లే: కాగఁ
బోలు. హరి. ఉ. 2, ఆ. ౧౧2.

కాక. ఉభ. దే. ఆవ్య—అగుధాతువుయొక్క వ్యతి
రేక క్తార్థకరూపము—1. కాకుండుట.
“చ. ఒకరుండ ధాత్రి యంతయును నోర్చె
గృతాస్త్రుడు గాక యుండియున్.” భార. ఆర.
౫, ఆ. 3౬౬; 2. పక్షాంతరమును చెలుపును.
ఆం. భా. తృ. 2౨; 3. కాని; అంతేకాని. “గీ.
నీవు నలునకుఁ బేర్చితో దేవివైన, గాక...
నీ...భీద్ర, లక్షణావళు లవి సఫలంబు లగునె.”
భార. ఆర. ౨, ఆ. ౨౦. “గీ. నిల్చి గెల్చిన
సత్కీర్తి నెగడుగాక, దప్పుదప్పుల నిట్లైన నవ్వ
రెట్లు.” భార. విరా. ౪, ఆ. ౬౨; 4. తక్కు.
“ఉ...నేనెకా, కెల్వరు నీకుఁ బ్రాణపదము
...” విజ. 3, ఆ. 3౧; 5. అశీర్వాదము. “ఉ...
అనాదిదంపతులు సత్కృప నిత్తురుగాక సాఖ్య
ముల్.” ప్రభా. వీతి. ౨; 6. కానియు. “కా.
అట్లే కా కని భూతి యందుకొని వైవాచార
సంపన్నుడు...” హర. ౨, ఆ. ౮; 7. కదా.
“ఆ. బ్రదుకవచ్చుగాక బహుబంధనములైన...”
భాగ. ౮. స్కం. ౫౯౮; 8. కావమును చెల్పును.
ఉదా.—వాడు భిక్షిభూతుఁ దగుగాక; 9.
ప్రతిష్ఠానిష్ఠగూఢులను చెలుపును. “గీ...ఆతని
సాధింతుఁగాక...” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ.
౨౮౪. “క...చాలింతముగా కింక బోర లెన్నె
యున్నె.” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. 3౪౦; 10.
కామచారానుజ్ఞ చెలుపును. “ఆ...వచ్చుగాక
లేమివచ్చుగాక, జీవధనములైన జెడుగాక
పడుగాక, మాటఁ దిరుగలేరు మానధనులు.”
భాగ. ౮. స్కం. ౫౯౮. సం. వి. ఆ. క్రి. 1.
కాకిదొండళి; 2. కారులొళ్లి; 3. కాకమాచిళి;
4. కాకజంభుళి; 5. గురివెండళి.

కాకచించ. సం. వి. ఆ. క్రి. గురివెండళి.

కాకచించి. సం. వి. ఇ. ఈ. క్రి. కాకచించళి.

కాకజంభు. సం. వి. ఆ. క్రి. 1. కాకిదొండళి; 2.
వెలమనందిళి.

కాకజంబుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకినేరేమిళి.
కాకతాళీయము. సం. వి. ఆ. స. తైవికముగా నేక
కాలమున రెండుపనులు జరగుట. విణ. (ఆ.
ఆ. అ.) కాకి వాలంగా దాటివండు పడినవిధము
పండిది, ఆకస్మికసంధవము.

కాకలింగము. సం. వి. ఆ. పుం. నల్లతుమిళి.
కాకతుండఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకిదొండళి.
కాకతుండము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కాలాగరుపు;
2. బాకా; 3. ఒకరకపుబాణము.

కాకనాసిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కాకిదొండళి; 2.
ఎఱ్ఱతెగడళి.

కాకపక్షము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కాకిజెక్క; 2.
కుంకటి, పిల్లజుట్టు.

కాకపదము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకానొకరలిబంధము.
స. 1. కాకపదముకొలది; 2. ఒకానొకగుఱుతు;
3. వజ్రదోషము. "ఆ. నడుమ నడ్డనిడుపు నల్లని
రేఖలు, గలిగెనేని సరియైన గాకపదము, వలదు
విలువ నిట్టివజ్రంబు దాల్చిన, జముండు దిట్టినట్లు
చచ్చు నిజము." రత్న. ఆం.

కాకపాణి. సం. వి. ఇ. స. రత్నదోషవిశేషము.
"నీ... ఘనసీలవర్ణంబు కాకపాణి..." రత్న.
గం.

కాకపీలుకము. సం. వి. ఆ. పుం. కాకితుమిళి.
కాకపుష్పము. సం. వి. ఆ. పుం. పరపుష్పము, కోయిల.
కాకపల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆడవిమడైళి.

కాకమాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాచిచి.
కాకమాత. సం. వి. ఋ. స్త్రీ. కాచిచి.

కాకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కాకి; 2. కాకివలె
తలనుమాత్రము మంచి చేయుస్థానము; 3.
మానభేదము. 4. ఒకద్విషము. స. కాకలగుంపు;
2. రతిబంధవిశేషము; 3. ఇరుడుజలము.

కాకముద్గ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిల్లపెనళి.
కాకరి. దే. విణ. (కాకు+అరి.) వ్యర్థండు. పిటి.
శ. ౧౭.

కాకరుము. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పదాళి.
కాకరూకుండు. సం. వి. ఆ. పుం. స్త్రీశతండు,
భార్యకు పశుం డైననుగవాడు. విణ. (ఆ. ఆ.
అ.) 1. పిటికివాడు; 2. దిగంబరుండు; 3.
దరిద్రుండు.

కాకలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కంఠమణి; 2. కాగి
తము; 2. (శ. ర.); 3. మాలకాకి.

కాకలి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. నూత్న మగునవ్వక
మధురధ్వని; 2. ఒకానొకవాద్యవిశేషము; 3.
గురిమెదళి. (వాచ.)

కాకాంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాకిదొండళి.
కాకాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. గురిమెదళి; 2.
తెల్లగురిమెదళి.

కాకి. ఉభ. వై. వి. (సం. కాకః. క. కాకి. త.
కాక్తై.) వాయసము. (బొంతకాకి, నీరుకాకి,
మాలకాకిమొ. దీనిభేదములు) ఆం. భా. ద్వి.
౯౩. "గీ. కాకికడకంటితైచూపు రాకమున్న."
కాకి. ౩, ఆ. ౧౪. (ఇది వాగ్ధకసూచక మగు
చూపు.) విణ. అల్పము, సీచము. ఉదా:—కాకి
బుగారము. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆడుకాకి.
2. వాయసీలక; 3. కాకకొల్లిళి.

కాకికలువ. ద్వ. వి. (కాకి+కలువ.) అల్లిపువ్వు, కాకి
త్వలము. (శ. ర. ప్రా.)

కాకిచిప్ప. ద్వ. వి. (కాకి+చిప్ప.) నీటిగుల్ల, శంబూక.
ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౧. య. ౩, ఆ. ౨౯. య.
౩, ఆ. ౨౯. హంస. ౪, ఆ. ౧౦౬.

కాకిచెఱుకు. ద్వ. వి. (కాకి+చెఱుకు.) చెఱుకుపంటి
త్వలవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౭౫.

కాకిచావు. ద్వ. వి. (కాకి+చావు.) 1. ఆకస్మికమర
ణము. (శ. ర. ప్రా.); 2. దిక్కుమాలిన చావు.
పా:—వాడు తుపకు కాకిచావు చచ్చినాడు.

కాకిణి. సం = కాకణి.

కాకణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తూనికయందు న్వల్పపరి
మాణము. "ప. ... పురుషేత్రంబునం గాకిణికా
మాత్రంలైనను గనకంబు దానంజొనర్చినదా
తలు..." కాకి. ఆ, ఆ. ౨౯.

కాకితము. వై. వి. (సం. కాగదమ్. త. కాకితం.)
1. వ్రాయుట కుపయోగించువత్తవిశేషము.
ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౮. "ఉ... కన్నులపండువై
యమరు గాకితమందలి వర్ణ పద్ధతుల్." భీమ. ౧,
ఆ. ౭౩; 2. ఉత్తరము, జాబు. "గీ... కొప్పులొక
జెక్కుకొన్న, కాకిత మొనంగ శిరమున గదియె
జేర్చి, యంతగోట లతోట యొక్కింత విచ్చి." సావి.
౧, ఆ. ౯౩.

కాకితీపు. ద్వ. వి. (కాకి+తీపు.) మూర్ఖురంగవిశేషము, కాకిసొమ్మ. (శ. ర.)

కాకితుమ్మి. ద్వ. వి. (కాకి+తుమ్మి.) నల్లతిందు కముళి. (శ. ర. బ్ర.)

కాకిదము = కాకితము. (అం. పద.)

కాకిదొండ. వై. వి. (కాకి+దొండ) కాకతుండిలి. అం. భా. ద్వ. ౬౦.

కాకినేరేడు. ద్వ. వి. (కాకి+నేరేడు.) కాక జంబువుళి. అం. భా. ద్వ. ౪౬.

కాకిపిట్ట. ద్వ. వి. (కాకి+పిట్ట.) కాకము, కాకి. "నీ. కాకిపిట్టకు బాలకడిలేని బ్రదుకిడి..." సీలా. ౧, ఆ. ౧౧౧.

కాకిపెంపుడు. ద్వ. వి. (కాకి+పెంపుడు.) పరధృతము, కోయిల, కాకపుష్పము.

కాకిపెనర. ద్వ. వి. కాకమున్నళి. అం. భా. ద్వ. ౫౦. బ. పిల్ల పెనలు. అం. భా. ద్వ. ౨౩౫.

కాకిబంగారు. ద్వ. వి. (కాకి+బంగారు.) సీతాభిరేకము, ఒకరకపులభిరేకపుష్పము. అం. భా. ద్వ. ౨౭౦.

కాకిబాతు. ద్వ. వి. ఒకవిధమైన అడవిబాతు. (శ. ర. బ్ర.)

కాకిబేగడ. ద్వ. వి. (కాకి+బేగడ.) కాకిబంగారు. "ద్వి. కాకిబేగడబొట్టు..." ద్వ. పరమ. ౪, ఆ. ౩౨౩ పు.

కాకిమేడి. ద్వ. వి. (కాకి+మేడి.) కాకోదంబుళి. అం. భా. ద్వ. ౪౨.

కాకిఱెక్కలు. ద్వ. వి. బి. (కాకి+ఱెక్క) కాక పక్షము. బి. ధాన్యవిశేషము. "నీ... కాకిఱెక్కలు పుష్పమంజరులు సీతాభిరంగనరులు..." హంస. ౪, ఆ. ౧౨౦.

కాకిఱెట్లు. ద్వ. వి. (కాకి+ఱెట్లు.) తృణవిశేషము, (దీనిపుట్టలను చివర నన్నముగా చెక్కి కలములుగా నుపయోగింతురు.) (శ. ర.)

కాకివెదురు. ద్వ. వి. ఒకజాతితృణము. హంస. ౫, ఆ. ౪౪.

కాకిసొమ్మ = కాకితీపు. (శ. ర.)

కాకు. చే. వి. 1. గాసి, బాధ. "క. కాకులతోఁ గోకిలములు, కాకులఁ బడలేక గులముఁ గలయంగ..." ద్వా. 2, ఆ. ౯; 2. నింద, అపమానము. (చూ. కాకుచేయు.) విజ. 1. వ్యర్థము. (చూ. కాకుచేయు); 2. కళావిహీనము. "ద్వి. వైకుంఠ

నగరంబు వనశారికరము, సోఁకనికుముదంబు జోకఁ గాకయ్యె." విష్ణు. పూ. ౨, ఆ. (శ. ర.)

3. చెల్లెలచెడరు. "క. పాకారిదురాలోక, ప్రాకారాకారపురపరాధపవరిపా, కాకులై కాకులవలె, గాకై చనఁజొచ్చి రెల్లకడలకు ననురుత్." రామా. ౬, ఆ. ౨౫౧; 4. వివాదపడినది. "కా... ఇద్దఱునుతుత్ వాక్యోపవాక్యంబులకై, గాకై ముండలపట్టుకం దొడఁగి రా కల్యాణ వేది ఫలిన్." హంస. ౪, ౨౪.

కాకుడు. సం. వి. అ. పు. 1. కుంటివాడు; 2. అలిగివుండు.

కాకుదనము. చే. వి. (కాకు+తనము.) దుశ్చిష్ట, చెడుపని. "ఉ. కాకుదనంబుచేసె గొడుకాయిక నేమన నేర్చుకొనెదలన్." పేం. పంచ. ౪, ఆ. ౪౨౯.

కాకుచేయు. చే. స. క్రి. (కాకు+చేయు.) 1. ఆపమానించు. "గీ... ఆతఁడు జమునినాపు, చేపయును బొల్లుగాఁ గాకుచేసి విడిచె. హరి. పూ. ౪, ఆ. ౧౫౫; 2. అణగఁగొట్టు. "నీ. ఒకటిచ్చి తోన వేతొకటికొని గోరినయట్టికాసీను గర్వంబుఁ గాకుచేసి." చంద్ర. ౧, ఆ. ౨౧; 3. ఆక్రమించు. "నీ... గాలి రబోవ్యాప్తి గాకుచేసి..." పను. ౪, ఆ. ౧౨, (ఇది రెండుమూఁదర్థములకుదాహరణము.) 4. గాసిపెట్టు, బాధించు. "ద్వి. కలికివై బడి తద్దఁ గరఁగించు నిన్నుఁ, గాకున్న నెనై నెఁక గల్లులు గూర్చి, కాకుచేయును రాజు గారితోఁ జెప్పి." ద్వ. తి. సా. ౧ భా. ౬ పు;

5. వ్యర్థపుచ్చు, పొల్లుకోఁజేయు. "మక్త... నిను వేడుకార్థముఁ గాకుచేయక చేయుమి. మైరా. ౧, ఆ. 2౨.

కాకుదము. సం. వి. అ. న. తాలువు, దొడ.

కాకున్నె. చే. ఆవ్య. (కాకు+ఉన్నె.) కదా, నిశ్చయాన్తము. "ఆ. అడవిఁ దచ్చుఁ బాసి యరిగిన నలికా, కున్నె యిట్లు సేయ నువిద కడఁగె." భార. ఆర. ౨, ఆ. ౨౬౪.

కాకుపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కాకు+పడు.) కలఁగు, ఊఁభవము. "క. చీకటికాటుకపిట్టలు, కాకుపడకై భాస్కరుండు కరజాలకముత్, ఏక నిగిడింప..." శకాం. ౪, ఆ. ౧౨2.

కానుపలుచు. ద్వ. స. క్రి. (కానుపడుధా. ప్రే.)
వశపలుచును, అనుకూలపలుచును. “నీ.

మెల్లనినగవుల సేనులు మఱపించి కడుజాణ
మాలలం గానుపటిచి.” భాగ. ౮ స్కం. ౩౧౮.

కానువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. 1. శోకభయాదులచే
గలుగుధ్వనివికారము; 2. జిహ్వ; 3. ప్రశ్నము
నను వ్యతిరేకభావము తెలుపుధ్వనిభేదము.

కాకుసేయు = కాకుచేయు. 1. (నిందించు.) “క.
పతత్య మెఱుంగ హారక, పరమర్థులతోడ నేన
పరముడ నంచుకొ, నురుత్తెడ గాకుసేయంగ,
దురహంకృతిం బలుకం పగునె తోయజగర్భా”
కాళి. ౫, ఆ. ౮౮; 2. తిరస్కరించు; జయించు.
“నీ. దిగువుఁజన్నులయొప్పు పృథులౌజ్జ్వలకరి
మంభములనైన గాకుసేయు.” పరమ. ౨, ఆ.
౩౭; 3. పొంగొట్టు. “నీ. కాచుబనితురంబకలిత
మై ప్రపాంచుకాళిందిగర్భంబు గాకుచేసి.” స్వా.
౩, ఆ. ౧౮; 4. లోపించు జేయు, లేపండజేయు.
“నీ. శబ్దతర్కార్థజైకార్యమున శ్రుతికట్టాని
దుష్టత కాకుసేసి.” కాళిద. ౬, ఆ. ౧౭౧.

కాకేందువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాకితుమ్మికి.

కాకేమి. దే. అవ్య. (కాక+మి) మఱియొకదాని
లేమిని తెలుపుచు. “వ...అశుభిభావమునం
గాకేమి యపురసుపతివ్రత మదీయవృత్తిగోచర
గాకున్న దయ్యో...” భార. ఆది. ౧, ఆ. ౯౮.

కాకోదరము. సం. వి. ఆ. పుం. ఉదరముతో
కుటిలముగా నడచునది—పాము. “క. కాకోదర
కుదవరపు కవిచౌడప్పా.” కవిచౌడప్పకతకము.

కాకోమంబరము. సం. వి. ఆ. పుం. బమ్మమేడికి.

కాకోలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మాలకాకి; 2.
పాము; 3. అడవిపంది. పుం. న. వివభేదము.
న. నరకభేదము.

కాకాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాయకొల్లికి.

కాక్షము. సం. వి. ఆ. పుం. కడకంఠియాపు, న.
(కొపాదులవలని) పుత్తికదృష్టి. విణ. (అ. ఈ.
అ.)—కొపాదులవలని - పుత్తివిదృష్టి గలది.

కాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. అడవితొగరికి; 2.
తొగరికి; 3. తొగిరిమున్ను, సారామ్రమృత్తిక.
(ఇదియే గోపీచందనము. నువాసితము.)

కాగడము. సం. వి. ఆ. న. కాగితము.

కాగము. సం. వి. ఆ. పుం. కాకి.

కాగిలము = కాకిలము. (క...కాగి. హం. కాగిల.
సం. కాగదం.) వ్రాయుట. “నీ...కాగి, తంపు
మరమాను...” దశా. ౩, ఆ. ౪౫.

కాగిదము = కాగితము. “నీ. దక్షిణముగఁ బెట్టియుల
లోనఁ బెట్టియున్న, తమమబుగారుజిగి కాగిదము
లలోన, సారముగ వ్రాసియున్నవస్త్రానిఁ జూచి.”
కృష్ణ. ౩. ఆ. ౧౦౭. ఆ. ౧౦౮. పీఠి. ౧౦౭.

కాగిన. దే. వి. ఒకజాతిచేయ. (క. ర. ప్రా.)

కాచనకి. సం. వి. న్. పుం. వ్రాచప్రతి.

కాచమణి. సం. వి. ఇ. పుం. గాజుపూస.

కాచము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గాజుమున్ను; 2.
గాజుపూస; 3. కావడియట్టి; 4. నేత్రకోగ
విశేషము; 5. అత్యల్ప మగునిలవ గలనాణెము,
కానుదమ్మడి. “క్లౌ. కాచాయ నీచం కమ
నీయవాచా మోచాఫలస్యాదుమచా నయాచే,
దయా కుచలే ధనవత్కుచలే స్థితే కుచేతే
శ్రితమా కుచేతే.” న. గాజుప్పూ, కాచలపణము.
కాచస్థాని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. గాజుపాత్ర; 2.
కలిగొట్టుకి.

కాచికోను = కాచుకోను. (చూ. కాచికోలు.)

కాచికోలు=కాచుకోలు. “చ...మానిసికి దనుదాన
కాచికోలాదవిన...” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ.
౩౮౫.

కాచిముందు. సం. వి. ఆ. పుం. తల్లిడుండ్రులు లేని
బిడ్డడు. (మే. ని.)

కాచితము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) కావడియం
దుంపఁబడినది. (కుడము.)

కాచు. దే. అ. క్రి. 1. ప్రతీక్షించు. “ఉ...
ఆశచీ, కాంతుఁడు గాచినాఁడు కుతుకంబున
నీదుకలాక్షునీక్షకున్.” దశా. ౭, ఆ. ౭౬; 2.
(వెన్నెల, ఎండ) కాయ, ప్రసరించు. “ఉ...
కాఱడవి గాచిన వెన్నెల...” ఉ. రా. ౩, ఆ.
౧౧౬. “క...నలుతర, నిలయాశలభాతి నెండ
వేసవి గావెన్.” కు. సం. ౬, ఆ. ౧౩౫; 3.
పుట్టికాయలు గలుగు. “మానిని. కాచి
బెడంగుగఁ బాడినయాసహకారములం గదళీ
తతులం, జూచుచు...” భార. ఆది. ౪, ఆ.
౨౦; 4. (కాయము) కలుగు. వా...మా

మామిడిచెట్టు నూలుకాయలు కాచినది. స. క్రి.

1. రక్షించు. "నీ...విప్రశలము నెల్లఁ బ్రోచుచు శరణన్నఁ గాచుచు భీషుల..." భార. ఆవి. ౧, ఆ. 2; 2. తమించు. "ఉ. కాతురు తప్పు విశ్వనయకార్యధురంధరులైనభూపతుల్." కాశీ. ౬, ఆ. ౨౨3. "క...మరుణ్, గావుము ప్రోవుము..." హరి. పూ. 2, ఆ. ౨3౮; 3. ఆపుకొను, నిగ్రహించుకొను. "ఉ...మనంబునఁ బొంగువివాదరోషముల్, గావఁగ లేక బాష్పములు గ్రమ్మఁగ దిగ్గన నేది యార్తయై." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౧౧౮; 4. సమయము కనిపట్టు, (ఆవసరమునకు) ఎదురుమాను. "ఉ. కీచకకోటి చేత నొకకీడును బొందక వచ్చితమ్య...చే, కాచి విరోధులం దురుమఁగా నిటు ముట్టుదురమ్మ నీవతుల్." భార. విరా. 3, ఆ. ౪౫; 5. (కూముకాయమొ) బయలుదేజు; పుట్టు. "ఉ...వసులుగైకొని వారక చేయుచుండుటన్, మున్నటులున్నపాణితలముల్ బలుగాయలు గాచెఁ జూచితే." భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౨౧; 6. ప్రసరింపజేయు, కాయఁజేయు. "గీ. వెలుంగులెల్లడఁ గాచుచు నలరునిర్ల, వేటకాఁ డప్పుడెంతయుఁ దేటమితె." అచ్చ. అయో. ౪౨. వి. మాంసము. (చూ. కాచుమేవరి.)

కాచుకొను. దే. ఆ. క్రి. (కాచుకొను స్వార్థమున.) ప్రతీక్షించు. "వ. నలకూబరుకాపానుభవంబు నకుం గాచుకొని యుండువానికి..." కళా. ౪, ఆ. ౧22. స. క్రి. రక్షించు. "గీ. దోసమును నవకీర్తియుఁ దొలగఁ లెట్టి, నాచు గురుఁ గాచుకొంటి..." విక్ర. 3, ఆ. ౧౨౯.

కాచుమేవరి. దే. విణ. (కాచు+మేపు+అరి) మాంసాశనుడు, రాక్షసుడు. (ఆం. పద.)

కాచుకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కోడి; 2. జక్రము. కాశీ. దే. వి. 1. ఒకానొకచెట్టు. "నీ. యువజనరాగ వయోరాసు లుష్పొంగ వెలిదిమ్మి కాటిపువ్వులు ముడుంగ." పారి. ౨, ఆ. ౪౯. (శ. ర. పా. 'జాటి' ముద్రి.); 2. (హిం. క్వాటి.) మహమ్మదీయస్వాయాధిపతి.

కాట. దే. వి. 1. కడుగు. "చ...ఇది దినంబును గంజియుఁ గాటఁ బోసి పెంచిన నీట నుండు

..." చెన్న. ౨. ఆ. ౨౬. (చూ. ౨2.); 2. గంజి. (బ్ర.)

కాటకము. దే. వి. కఱపు, తృమము. (శ. ర.)

కాటము. సం. వి. ఆ. పుం. మాపము, నూలు.

కాటా. హిం. వి. (హిం. ఖాటా.) ధాన్యాదులు తూచుసాధనము. (శ. ర. పా.)

కాటిక = కాటుక. (బ్ర. పా.)

కాటికాడు. ద్వ. వి. (కాడు+కాడు.) (శ్శశానమునఁ దిరుగునట్టి?) పక్షివిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౯౮.

కాటికాపరి. ద్వ. విణ. (కాడు+కాపు+అరి.) శ్శశానపుఁగావలివాడు.

కాటికాపరితనము. ద్వ. వి. (కాటికాపరి+తనము.) శ్శశానపుఁగావలియుద్యోగము. "ఎ...నీరుఁ గాటికాపరితనం బిచ్చితి నందుఁ బుట్టివధనంబునందు...నీవు రెండంశంబులు గొని బ్రతుకు మని..." మార్క. ౧, ఆ. ౨3౪.

కాటిపాపడు. ద్వ. వి. (కాడు+పాపడు.) 1. గొల్లవాడు. "ద్వి. కాటిపాపడు ససే గాచుచు నుండ." బస. ౪, ఆ. 3౧౮. పు; 2. కాటికాపరి. "ద్వి. పాటలగగని నీపలు కియ్యకొనఁగఁ, గాటిపాపని 'కేల కరుణ నీమీద." ద్వ. హాశ్వు. ఉ. ౨౧౮౪. పం.

కాటిపాపలవాండ్లు. ద్వ. వి. బ. జాలవిద్య చేయు నాటవికజనవిశేషము. (శ. ర. బ్ర.)

కాటితేడు. ద్వ. వి. (కాడు+తేడు.) శ్శశానాధిపతి, శివుడు. "గీ. కాటితేనికి మీఁదుగాఁ గట్టియున్న, గట్టివధహాని వరహాని గాఁగఁ జూడ..." శుక. 3, ఆ. ౫౦. "గీ...కాటితేనిఁ, గొలిచి." కాళ. 3, ఆ. ౪౯.

కాటు. దే. వి. 1. కఱచుట. "చ...మగ్ధ లందఱున్, గలఁగొనఁ బాటిరో యిందరు కాటుల మ్రాననుచున్ భయంబునన్. కు. సం. ౯, ఆ. ౧౧2; 2. కఱచుటవలనఁ గలుగుగాయము. "చ...మా, కఱచినకాట్లకున్..." నృసిం. ౪, ఆ. ౪3; 3. గాయము. (చూ. కాటుపి.స.); 4. మాడువాసన. "నీ. వెలికాటు గ్రమ్మఁ గూరలరుచుల్ గొన నేల పరు లెన్న నేల స్వభార్యగుణము." రామలిం. ౫౫. సా;—కప్పకాటు బాపనపాటు.

కాటుక. దే. వి. కజ్జలము, కంటి కుపయోగించు నల్లని లేపనద్రవ్యము. “చ. ఘనగతశంఖ గంచ మిడి గాటుక దిద్ది...” ఆము. ౨, ఆ. ౧౬. వై. ప. 2, ఆ. ౧౯3. “చ. చలువలజేనియపొప్పి డుపుఁజాయఁ దొఱంగినకందు దోచె రే, చెలువ కనుంగవం గమియఁ జెందినకాటుకకవ్యకైవ డిన్.” పారి. ౨, ఆ. ౪2.

కాటుకకొండ. ద్వ. వి. (కాటుక+కొండ.) అంజ నాద్రి. “ఉ. కాటుకకొండఁ బోలుమెయికాంతి ...” దశా. 3, ఆ. ౧౦౫.

కాటుకపట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కాటుక+పట్టు.) నల్లఁ బాటు, నల్లపడు. “క. బహుళజలప్లవమాన, ద్రుహిణాండము చెప్తుయ్యటికి రూక్షార్కవిభా, రహితకఁ గాటుకపట్టెను, రహి చెడి యన సంధ తమనరాసులు బెరసెన్.” స్వా. 3, ఆ. ౨౦.

కాటుకపిట్ట. ద్వ. వి. (కాటుక+పిట్ట.) కూడటి గువ్వ, భంజరీటము. ఆం. భా. ద్వి. ౯౦. (కాటుకపిట్టలు రతిచేయుస్థలమున ధన ముండు నని వాడుక. చూ. వసు. 3, ఆ. ౧౦౦.) సాం. ని. తిర్మ. ౮౧.

కాటుకరేకులు. దే. వి. (కాటుక+రేకులు.) ధాన్య విశేషము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కాటుకతాయి. దే. వి. (కాటుక+తాయి.) సౌపి రాంజనము. (శ. ర. బ్రా.)

కాటుకజేకులపాము. దే. వి. కాటుకవలె నల్లని పొడలు గలపాము, పులివెండెర. (శ. ర.) ఇట్లే: కాటుకజేకులపొడ. (బ్రా.)

కాటువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కాటు+వడు.) గాయము వడు, క్షతమగు. “నీ. తలలుఁ జేరలును గంపలు వట్టుకొని గాసిగా మ్రగ్గుటడవులఁ గాటువడియు.” నిర్వ. ౪, ఆ. 2౬.

కాటుబంటు. దే. విణ. (కాటు+బంటు.) బాగుగా కాటువేయనది. (కుక్క మొ.)

కాటుబంటుదనము. దే. వి. (కాటుబంటు+తనము.) బాగుగాఁ గఱచుకత్తి. “గీ. ఆని యిటులు వేలు వేఱ నాయకునియెడుటఁ, గాటుబంటుఁ దనం బులు వేఱకాండ్రు, మెచ్చి పొగడుచు మెక ములమోద గొలుసులులిపి జాగిలముల నుసికొలిపి రపుడు.” సా. ౧, ఆ. ౯౨.

కాటులాడు. దే. ఆ. క్రి. (కాటులు+లాడు.) కాట్టాడు, కలపించు. “నీ. ఆనుభందం బైవరాశ్చా మివంబునకు: గుక్కులభంగిఁ దమలోనఁ గాటు లాడి.” భార. కాం. ౧, ఆ. ౪౫. “గీ. శిఖలు వీడఁగ ముఖములు జేగురింపఁ, గటము లసరంగ నొకవిడిఁ గాటులాడి, యొండొరులమోచ కాపం బు లుగ్గడింప...” భీమ. ౪, ఆ. ౧౦౪.

కాటుపోవు. దే. ఆ. క్రి. (కాటు+పోవు.) కాటు వానన గల దగు; మాఁడి యడుగంటినవానన గొట్టు. “నీ...ఆవచన గాక జ్ఞిప్తము గాక కాటు పోక, గీ. దివ్యమై భవ్యమై సుధాదీప్త మగుచు, స్వాదుతర మైనచొక్కచుటోదనమ్ర, ప్రియము నొదవించె...” సాంబో. ౫, ఆ. ౨౯౫.

కాట్రగడ. దే. వి. కంపకాట. (శ. ర.)

కాట్రేడు = కాటిజేడు “ఉ...కా,ట్రేఁ డిలువేలు పొచు నొనరించె మనోరధసిద్ధిసంపదత్. శివరా. 3, ఆ. ౮3. య. ౨, ఆ. 3. పార్వ. ౬, ఆ. ౮౪.

కాట్టాడు = కాటులాడు. (చూ. కాటులాడు.)

కాతిన్యము. సా. వి. ఆ. న. 1. కతినత్వము; 2. నిర్దయ; 3. నిష్ఠురత్వము.

కాడు. వై. వి. టౌ. (సం. కటః. క. త. కాడు.)

1. శక్తకానము, వల్లకాడు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౫. “నీ. దివ్యమందిరములఁ దిరిగెనునరుఁ డైన నొకఁ గాడు కానక యుండలేడు.” భల్లా. ౧, ఆ. (శ. ర.) భార. ఆను. 3, ఆ. ౨౧౦. “క. ఎంత గడిచినఁ గూటికి, సెంతటివాఁ డైనఁ గాటి కిందునిభాస్యో.” కుచేల. ౧, ఆ. 2౮; 2. అడవి, కానము. “నీ. నిరుపాధినిస్సీమనిన్నిబం ధనవృత్తి గలమహాప్రతిభ యేకాటఁ గలిసె.” శివరా. ౨, ఆ. ౧౦౯; 3. నాశము; కీడు; “ఉ...శివునిభార్యకుఁ గాళికే బుణ్ణరాళికిన్, గా డొనరింపఁ జూచెదవు...” భీమ. ౨, ఆ. ౧౧౨. సా:—కాటికిఁ గాట్లచాచుట = మరణమునకు సిద్ధముగా నుండుట. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౫2. సం. ఆ. క్రి. వేఁడెక్కు. (కాటు! ఆని నూ.ని.) “ఉ. వాడినవక్త్ర పంకజము..., కాడినకన్నునీరు ...” కు. సం. ౧౧, ఆ. ౫౬.

కాడుచేయు. వై. స. క్రి. (కాడు+చేయు.) కాడ్చు ఱుచు, త్రోవేట్టు. (గోదావరి) “గీ. చిక్కనది

పొంత గార్హస్థ్యయుక్త మైన, పుణ్యశ్రవ మాచరించుచు బుణ్యజనులు, తాను బంధులు దొమరితంప రగుచు, గూడియుండంగ నెంతయుఁ గాడుచేసి." భీమ. ౪, ఆ. ౧౮౦.

కాడుపడు. వై. అ. క్రి. (కాడు + పడు.) 1. మఱుగు పడు, కనబడకుండు. "చ. తనయుఁ డొకండు వాడు గుణధాముఁడు క్రీడనవాంఛ సాంద్రకా, ననమన కేగి కాడుపడినం పడవం జనుడెంచి..." భార. కాం. 3, ఆ. ౧౫౮. ('సులం నవ్వు మన్నేప్పు వనమాగతం.' మూలము.) నిర్వ. ౪, ఆ. 2౬; 2. నశించు, చెడు. "గీ. కటకటా మివివే కంబు గాడుపడగ." భీమ. ౪, ఆ. ౫3; 3. కలతపడు, వ్యాకులమగు. "ఉ. ఎవ్వఁడ వీవు కాడుపడి యేకత మేటికి సంచరించెడు..." చెన్న. 3, ఆ. 2౫. ఉ. రా. ౧, ఆ. ౧౨౬; 4. ధర్మక్షయ మగు, సర్వధర్మములు నశించు. "క. కూ డమ్మిండ్లు జనములు, బాడబు లాగ మము లమ్మి బ్రదుకుదు రెండుం, జేడియ లమ్మయ రచ్చిటు, గాడుపడినకలియగమునఁ గౌరవ ముఖ్యా." హరి. ఉ. ౯, ఆ. ౪౨; 5. హరితప్ప. "ఆ. మరులుదీగె మెట్టి యిరు లన్ననో యని, యెడుతమిన్ర గాడుపడి పొలంబు, తెల్లఁ దిరిగి..." ఆము. ౬, ఆ. ౧౨. (చూ. ౧౪.)

కాడుపఱుచు. వై. స. క్రి. (కాడుపడు. ధా. ప్రే.)

1. చిక్కులఁబెట్టు, శ్రమపఱుచు. "నీ. మముఁ బాపఁ గాలుండు మాయాకురంగమై పరుహట వులఁ గాడుపఱిచె నకట." భా. రా. సుం. ౧౫౯; 2. విడిచిపుచ్చు; ఎడఁబాయు. "గీ. అబలఁ గడు నెడ యెఱుంగనియూటదాన, మెలత నలిభిక నన్ను నమ్మించి తెచ్చి, కాననబులూఁ గన్నులు కట్టి కాడు, పఱిచి నీ కిట్లు పోఁ జన్నె భావ జన్మ." కు. సం. ౫, ఆ. ౬౫; 3. చంపు. "నీ... క్రియంపదకొడుకుల గాంతాభూమిలో గాడు పఱిచి." దశ. 2, ఆ. ౬౮; 4. అతిక్రమించు మీఱు. "వ... చేసినశపథంబు గాడుపఱిచి..." భా. 2. ఆ. ౧2౦; 5. ఆవమానించు. "ద్వి. వీఁ డువో విప్లుని విధిఁ గాడుపఱిచి, నాఁ డురులిం గమై నలి నున్నవాడు." పండితా. దీక్షా. ౫3 పు.

కాడుపాటు = కాడ్పాటు. (చూ. కాడ్పాటు.)

కాడ్పడు = కాడుపడు. 1. కలఁగు, ఊళ్ళించు.

"స్తగ్ధర. కారూరంబులై రాక్షసులవృద్ధయ ముల్ గాడ్పడఁ రామునాజ్ఞ... కపులు గఁసి లాకాపురిగోపురప్రా, కారాదుల్ గూల్చి కారాగతసురనితాగ్లాంతి మాయించి రంతన్." ఉ. రా. ౧; ఆ. 2౫; 2. నశించు, భగ్నమగు. "చ. కరుల హరుల్ రథంబులును గాడ్పడె జేడ్పడి రెల్లనైనిమల్." ఉ. రా. ౨, ఆ. ౪౬.

కాడ్పఱుచు = కాడుపఱుచు. (దోషభూయిష్ట మొన రించు, ఆసక్తి పాలుచేయు.) "గీ. కాపు కోడలు కంచంతకాపురంబు, బాలవంటికు లంబు గాడ్పఱిచి యుఱికె, మగని నటువెట్టి రెండవమగని కంట." పాండు. 3, ఆ. ౮౧.

కాడ్పాటు వై. వి. (కాడుపడు. ధా.) కాడు పడుట, ఊళ్ళము. "క. ఆనిసిం బనియెను నొగ డొక; మానిసియుం బడఁడు దృష్టిమార్గంబున నట్లే నను గాడ్పాటునఁ జనఁగా నొ; చో నువరిభరము కంపలఁ దెలిసె." వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౪౮౨.

కాణము. ఉభ. వై. వి. (సం. ఖాదనమ.) దాణ, గుఱ్ఱము మున్నగువానికిఁ బెట్టు ఉలవలు మున్నగు నాహారము. "ఆ... పంటకట్టియలును గడ్డి, కాణ ములును బుట్టుగా నొడగూర్చి..." భార. ఉభోగ. ౧, ఆ. ౯3. (శ. ర. పా. 'కవణము' ముద్రి.) సం. వి. అ. పుం. కాకి. విణి. (అ. ఆ. అ.) 1. ఒంటికన్ను గలది; 2. చిల్లిది.

కాణయాచి. దే. వి. (త. కాణియూర్చి.) చిరకాల వాసస్థానము; ఆటపట్టు. "గీ... అంగభవున, కాపు రమ కాణయాచియై యమరు నేమి, కాపు రము నేయ వీరశృంగారములకు." కకు. ౧, ఆ. ౧౨3. "గీ. తండ్రి నుబ్బించునందంపుదాపు రంబు, పొనఁగుతములబడలిక పుట్టినిల్లు, కళలు నాటువదింటికిఁ గాణయాచి, వెలగుఁ జుక్కల తెరువున సితవరిచి." కాకంఠి. 3, ఆ. 33. ఆనంద. పీతి. 3. విణి. వంశవరంపరాగతము, కుల మర్యాదయైనది. "క. శ్రీకాళహస్తిపతిపద, కోకనదారాధనంబె కులధర్మము తల్లికవ్యాపక చిహ్ని, ద్యౌకారస్మరియె కాణయాచి మదంబా." కాళ. ౪, ఆ. 32.

కాణాచి = కాణయాచి. (క. కణాచి.) వి. 1. చిరకాలవాసస్థానము, ఆటపట్టణ. “కా. దేవబ్రహ్మణ భక్తిప్రాప్త ప్రయవక్తృత్వంబు కాణాచి...” విణ. ౧, ఆ. ౨౦; 2. వంశమగ్యార్థ, కులధర్మము. “మ. వెలయాండ్రుదంబు నన్నులించిరి ననుజేసినోళ్ల గాణాచికి, గలిగె దిక్కుని మీరు పుట్టినపుడే గారాము నాకింక నిష్ఠలమై పోక గలధర్మము వనలగా భావ్యంబై యోయక్కలా, ర...” కాళ. ౪, ఆ. ౨౫. విణ. 1. వంశపారంపర్యముగా వచ్చునది. “గీ... రంగ, ధాము కోవెల మున్ను తాతలతరంబు, నాటనుండియు మాకు గాణాచి గాచె.” విప్ర. ౫, ఆ. ౧౭; 2. చిరకాల మనుభవించినది. “క... తెకలేరక నీ. కెగవిడిచి పోయెదనె ప్రావగ నాకాణాచి మైన వలపులంటన్.” కళా. 3, ఆ. ౧౯౧.

కాణాచికాడు. దే. విణ. (కాణాచి + కాడు.) 1. చిరకాలనివాసి. “వ... చావంచదుగొండల కాణాచికాడా...” ప్రబంధ. ౨౧౬; 2. చిరకాలానుభవము గలవాడు. “నీ. సచరాచర ప్రపంచమును బాలించు రాచజీకమ్ము కాణాచికాడు.” వరాహ. ౧౧, ఆ. ౧౪.

కాణాదము. సం. వి. ఆ. పుం. కాణాదుఁ డను ఋషిప్రాక్త మగుతర్కశాస్త్రము.

కాణి. వై. వి. (సం. కాకణి.) కాకణి, కాని. ఆం. భా. ద్వి. ౨౭౨.

కాత = కావుత. 1. ఆశీగర్భకము. “మ... ఈశ్వరుఁ డిచ్చుచు గాత జయలక్ష్మీ సుగ్రైశ్వర్య శోభనముల్...” నైష. వీరి. ౨; 2. కాక, విసముసరే. “ఉ. జాతి తొలంగుఁ గాత నుజుకై రసాతల సీమకుం జనుం, గాత... బహుభంగుల విక్రమే మాకు మేలు...” భర్తృ. నీతి. ౩౨

కాతరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకజాతి చేప; 2. ఉడువము. విణ. (ఆ. ఆ. అ); 1. పిటికిడి; 2. భయపడినది; 3. వ్యాకులపడినది; 4. చంచలము.

కాతరిల్లు. దే. ఆ. క్రి. (క. కాతరిను.) సిద్ధపడు; ఉత్పాదించు. “ఆ... కరిణులును దారు... కామ కేళి నలువఁ గాతరిల్లి.” కు. సం. ౧, ఆ. ౯౮.

కాతర్యము. సం. వి. ఆ. న. 1. పిటికితనము; 2. భయము; 3. వ్యాకులత; 4. చాంచల్యము.

కాతా. హిం. వి. (భూతా.) వ్యాపారములో నుండు ధము, లెక్క. (క. ర.)

కాతాశము. దే. వి. 1. కాంతాశము, కోపము. “క. మాతంగరథభటాశ్వసరీతుఁ డగుచుఁ గ్రోవ పుండరికుండు చూపన్, గాతాశంబున నిలువక, పాతాశంబునకుఁ బోయి పాఁజులు చేయున్.” జై. ౭, ఆ. ౯౪; 2. ఈడు; ఉద్ది “క... చక్రైరతున్, జేరికిఁ గలవాసి నుమి, కాతాశము గాదు నీకు ఘనఁ డాతనికిన్.” వేం. పంచ. 3, ఆ. ౨౮౧.

కాతాశించే. దే. ఆ. క్రి. కోపించు. “నీ. తనుఁ దిట్టికొనక కాతాశించి గొణుగక మ్రచ్చిలింపక పాపమునకుఁ జొరక.” నీతి. ౩౨.

కాత్యాయని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పార్వతి; 2. యాజ్ఞవల్క్యునిభార్య; 3. సగమువయసు చెల్లి కామయవస్థ ములు ధరించువితంతువు.

కాథికుండు. సం. వి. ఆ. పుం. కథలు వ్రాయువాఁడు, కథారచయిత.

కాదంబము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కలహంస; 2. బాణము; 3. చెఱునీ; 4. కడిమి. విణ. (ఆ. ఈ. అ.) కదంబసంబంధమైనది.

కాదంబరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. బాణకవికావ్య ములలో నొకటి; 2. అండుకోయిల; 3. గోద వంక; 4. సరస్వతి; 5. మద్యము. “క. కాదంబరిఁ ద్రావించును, జూదం బాడింతు...” నైష. ౭, ఆ. ౧౨౦; 6. ఏనుగు షెక్కిలిమదము.

కాదంబిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మేఘపంక్తి.

కాదను. దే. స. క్రి. (కాదు + అను.) మెచ్చుకుండు. “శా... గురు గాదంచు...” భార. శబ్ద. ౧, ౮౭.

కాదా = కద. “శా... చింతయా, కంతైనం గడ మేనియం గడమ కాదా యంచు నూపించుచున్.” పాండు. ౪, ఆ. ౧౭౫.

కాదాచిక్కము. సం. వి. (ఆ. ఈ. అ.) ఎప్పుడో యొకప్పుడు సంభవించునది. (తఱుచుగా సంభవింపనిది.)

కాదు. దే. 1. అగుధాతువుయొక్కవ్యతిరేక కార్థక రూపము. (చూ. అగు.) దీనివై గలవికేష ప్రయోగము లీక్రింద సీయఁబడినవి. “చ. కడుఁ

బసివిడ్ల మీ డోకటి కా దవు నా నెఱుంగండు
...” భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౧౩. (ఇది బోగా
దనువంటిది, కాదవునను = మంచిచెడ్డలు చెప్ప
ఆని భావము.) “క. కాదుం గూడ దటన్నను
...” పరమ. ౫, ఆ. ౬౬. (అట్లు కాదన్నచో
ఆని భావము.) “చ...ఒక్కరు డును గాదు
గూడ దనఁ గల్గెనె...” భార. విరా. ౨, ఆ.
౨౫౭. (కాదుకూడదు = తప్పు, వోషము ఆని
భావము.); 2. దీనియొక్క ప్రామాణ్యమునకు
సంకేతము.” ఆం. భా. త్ప. ౭౪.

కాదె = కద. “చ...వాడు గాదె చేసె...”
భార. కాం. ౧, ఆ. ౭౯.

కాదే = కదా. “క...నీనియోగంబునఁ గా,దే నాడు
జలధి నుండుట, మాని యిటువ వచ్చినాడ...”
వి. పు. ౭, ఆ. ౧౮౪.

కాద్రవేయుడు. సం. వి. ఆ. పురాక ద్రవకోడుకు-
పావజాలివాడు. పడగయుఁ దోకయుఁ గలిగి
సరాకారముతో నుండునర్పభేదము. (అమర
సభ.) “గీ. కాద్రవేయులు భూమియుఁ
గైకొనంగ, నురగలోకంబు వెడలి తత్పరిభినీట,
నెగసి తోడనే ప్రంకుడు స్థిలువలేక, తత్తటా
బద్ధ గారుత్తతముల తులికె.” ఆము. ౨, ఆ. ౭.

కాన. యు. దే. వి. అవ్య. ద్రు. కావున, కనుక.
ఆం. భా. త్ప. ౭౦. “మ...కానక మాని గాఁ
దారయన్. చంద్రా. ౩, ఆ. ౧౧౫. “క. కానఁ
దటిచ్చుల మగురా, జ్యోనంబము మరగి...” ఆము.
౨, ఆ. ౮౧. ఈక్రింది భారత ప్రయోగమున
మాత్ర మిది కళగాఁ గాననగుచున్నది. “మ...
కాన తగం బొండుట కార్యము...” భార. ఉద్యో.
౧, ఆ. ౩౫౮; సంబోధనమున కనుప్రయుక్తమై
ప్రేమక్రొధాదుల నూచించును.” “గీ. ధర్మ
మేముఱుతుడుమీ తల్లికాన.” వైష. ౭, ఆ. ౯.
“ఉ. ఓసి గయాళికాన...” శుక. ౨, ఆ. ౩౭౩;
వై. వి. (సం. కాననమ్. త. కానం.) అడవి,
కోన. ఆం. భా. ద్వి. ౩౪, భార. ఆర. ౨, ఆ.
౯౪.

కానబట్టు. దే. అ. క్రి. (కానక + పట్టు.) కనఁ
బడు. “కా...భూ, నాకం బప్పుర మేకొఱంత

యును గానంబట్ట నెప్పట్టునన్.” భా. రా. యు.
౧౫.

కానఁబడయు. దే. స. క్రి. (కానక + పడయు.)
కను, చూచు. “నీ. కడఁ గంటి నాజన్మ కల్పి
కృతార్థతఁ గన్నులారఁగ మిమ్ముఁ గానఁబడసి.
హర. ౪, ఆ. ౫౯.

కానఁబడు. ద్వ. అ. క్రి. (కానక + పడు.) కనఁ
బడు, చూపట్టు. “క. స్వానుభవంబునఁ దధ్యము,
కానంబడు...” కాళ. ౧, ఆ. ౮౦. వైష. ౬,
ఆ. ౧౫. ఇట్లే: కానఁగఁబడు. హరి. ఉ. ౬,
ఆ. ౬౩.

కానక. దే. అవ్య. కనుభాతువునకు వృత్తిరేకత్వార్థక
రూపము. 1. కనకకనక. “నీ. కానక కన్న
సంతాన మయ్యె.” రామా. ౫, ఆ. ౧౨; 2.
అలోచింపక. “ఉ...కానక నీవయుఁ గాని
పోనియీ, వింత ఘటించినట్టి యలివేణులనోరికి
కాస్తీ ఓసి...” శుక. ౪, ఆ. ౫౪; 3. చూడక,
దృష్టించక. “అ...అవివేగియై, కోప మడర సార
గొని యతండు, ప్రేసి నెత్తు రపుడు వెడలఁ
బోయినఁ జీరఁగప్పికొంటి నీవు గానకుడ.” భార.
విరా. ౫; ఆ. ౩౦౯.

కానగు. దే. అ. క్రి. (కాన్ + అగు.) అగు. ఉ:—
కానైన. (కానైతే ఆని వాడుక.)

కాననగు. దే. అ. క్రి. (కానక + అగు.) కనఁబడు,
చూపట్టు. “గీ. అభవ నీకంతమూలంబునందుఁ
జెలిసి, కాననయ్యెడు నిది యేమిఁకప్పు నెప్పు.”
హర. ౬, ఆ. ౫.

కాననము. సం. వి. అ. న. 1. అడవి; 2. ఇల్లు.
(మే. ని.); 3. బ్రహ్మముఖము.

కాననివాడు. దే. విణ. కండ్లు కనఁబడనివాడు,
అంధుడు. “ఉ. కాననివాని నూతగొని కానని
వాడు విశిష్టవస్తువుల్, కాననిభంగి...” భాగ.
౭. స్కం. ౧౮౨.

కానపుంజ. ద్వ. వి. (కాన + పుంజ) వనకుక్కుటము,
అడవికోడ. సాం. ని. తిర్య. ౮౩.

కానమి. దే. వి. కనుభాతువుయొక్క వృత్తిరేకభావార్థ
కము. 1. చూడకపోవుట; కనఁబడకుండుట.
“క. అనిరుద్ధుల గానమికం, బెను నీ విబ్బంగిఁ
జింత డిందుటఁ గని నీ, యనుఁగలు వగచెద

రిందగు, ననుచుకాగ్నేయికిఁ దేర్చు మనఁకు
విచారా.” హరి. ఉ. రా, ఆ. ౧౨; 2. అజ్ఞా
నము. “ద్వి. దానవాసీకంబుతలఁపుగా నున్న,
కానమి యెట్ల నొక్కట వెల్లిరిసి, ననఁగఁ జీకటి
కడు నగ్గల బగుచు.” రు. రా. యు. 3౫౯.
పు. (ప్రాతః.) (3౧౨ పు. క్రొత్త.)

కానరానికాళ్లయది. దే. వి. (కానరాని+కాళ్లు+
అది.) సర్పము, పాము. ఆం. సు. తిర్య. ౧౮.
కానరానియేక్క. ద్వ. వి. (కానవచ్చు. ధా.) అభి
జన్మత్తము. (శ. ర.)

కానవచ్చు. దే. ఆ. క్రి. (కను. ధా.) కనఁబడు,
చూపట్టు. విక్ర. ౨. ఆ. ౧౦౮. ఇట్లే: కానన్
వచ్చు. వి. పు. ౨, ఆ. ౧౦౬.

కాని. యు. దే. విణ. ఆగుధాతువుయొక్కవ్యతి
రేకార్థకవిశేషణరూపము. చెడ్డ, కగని. (చూ.
కానితనము.) “క. కానివ్యయం బెన్నఁడు నొక,
కానియుం జేయఁగఁ దగదు ..” రుక్మా. 3,
ఆ. ౪౫. ఆవ్య. 1. తక్కు. “ఆ. నలునకాని
నలినదళనేత్ర వరియింపదు...” భార. ఆర.
౨, ఆ. ౫౨; 2. ఊతపదము. “క...రమ్మా
చూతముగాని నీగమనజేగంబున్.” భార. విరా.
౨, ఆ. ౮౯; 2. పూర్వోత్తరవాక్యార్థ భేది
సూచకము. “చ. ప్రియయలు బల్లి ని న్ననున
రింపఁగఁ బార్థుఁడు గాఁడునుమ్ము దుర్జయభుజ
శక్తి నిర్బధితశత్రుఁడు భీముఁడు గాని...”
భార. ద్రో. ౪. ఆ. ౧౪౮; 4. వికల్పార్థమును
చెలుపును. ఉదా:—నేడుకాని చేపుకాని; 5.
సరే, మంచిది. “గీ...నీవైనగాని, కరుణ చూడఁ
గరానె యోమదుశితాణి.” రాధికా. ౪, ఆ.
౫౧. సాం. ని. మాన. ౪3. వై. వి. (సం.
కాకణి.) కాణి, అజ్ఞానా న్యాలవంతురాగి
నాణెము. “క. కానివ్యయం బెన్నఁడు నొక,
కానియుం జేయఁగఁ దగదు...” రుక్మా. 3,
ఆ. ౪౫.

కానిక = కానుక. “ను...వశ్యకుసుమస్తోమంబునా
నిగ్ధి గానికగా నిచ్చిన...” దశ. రా, ఆ. ౨౬.
కానికిఁగోను. ద్వ. స. క్రి. (కానికిఁ+కాను.) కాని
విలువయైనను ఇచ్చు; లక్ష్యపెట్టు. “క...మముఁ
గానికి గొనవు...” భార. శాం. ౪, ఆ. 3౮౭.

కానిచ్చు. దే. ఆ. క్రి. (అగు. ధా.) జరగనిచ్చు.
“వ...అట్లే కానిచ్చు లె మ్మన...” ఆము. ౬,
ఆ. ౬౬; 2. నెఱి వేచ్చు. (వా.)

కానితనము. దే. వి. (కాని+తనము) చెడ్డతనము;
కూడనితనము. “గీ. మారుఁ డచె కానితన మూని
పోరఁ బోసి, నీదుప్రజ్ఞానికేని నే నేరనేని.”
రాధికా. ౪, ఆ. ౫౧.

కానిది. దే. విణ. (కాని+అని) కూడనిది, నిషిద్ధము.
“ఆ...కానివాని మానఁ జెప్పి.” భార. ఆను. ౧,
ఆ. ౨౭౮.

కానినేయుండు. సు. వి. ఆ. పు. 1. వ్యాసుండు.
“గీ. భిక్ష లేదని యింక కోపింతురయ్య, కాళికా
పట్టణముమీఁదఁ గానినేయ.” భీమ. ౨, ఆ.
౧౧౪; 2. కర్ణుఁడు. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) కన్యకుఁ
బుట్టినవాడు.

కానిపించు. దే. ఆ. క్రి. (కను. ధా.) ప్రత్యక్షమగు,
కనఁబను. “గీ...కృపవల్లిర్నంగఁ గానించె గేశ
పుండు. ఆ. కానిపించి యేమి గావలయును పర,
మడుగు మనిన...” కళా. ౨, ఆ. ౯౮౯౯. (శ.
ర. పా.) కవిరా. ౪, ఆ. ౮3. స. క్రి. చూపు.
దర్శింపఁజేయు. “క. వాని బోడ్డొని చని
యా భూనాథుం గానిపించి...” భార. ఆర. 2,
ఆ. 2. విక్ర. ౪, ఆ. ౧౯౨.

కానిపేరి. దే. విణ. ఇష్టముకానిది, పనికిరానిది.
“క. పలుమాఱు దలవాకిట, మెలఁగుట యసతీ
జనైకమిత్రత కలహంబు కలయుట నగుపలు
కులఁ బెలుచ నగుట నాకుఁ గానిపేరివి మగువా.”
భార. ఆర. ౫, ఆ. 3౦౨.

కానిపోని. దే. విణ. (అగు. ధా.) లేనిపోనిది, అసత్య
మైనది. “ఉ...కానిపోని యీ, వింత ఘటించి
నట్టియలవేణుల నోరికి తాన్తిచేసి...” శుక. ౪,
ఆ. ౫౪.

కానివాడు. దే. విణ. (అగు. ధా.) 1. అనర్హుండు,
అర్హత లేనివాడు. “గీ. దీని నెఱిగించునపుడు
భక్తియును శమము, దమము సంశ్రయమును జేద
తత్పరతయుం, గలుగఁ జూచి యెఱింగింపు కాని
వాని, కీమ మివిద్య పాత్రదానైకనిరక.” భార.
శాం. ౬, ఆ. ౬౫; 2. అనమర్థుండు, పనికి
మాలినవాడు. “క. నరు నజ్ఞుఁ గలవారిని, గురు

బల ముబ్బునెడఁ బొగడి కొఱకొఱ గాఁగె. గురుని గురుతనయు మద్రే, శ్వేరు నను నేమిటికిఁ గానివారిం జేయన్." భార. ప్రి. ౧, ఆ. ౧౦౫; 3. తలఘడు, సుబాధము లేనివాడు. "వ .. ఆవీరుల నిట్లు నేసి, నీవుకానివాడపోలొ దొలంగి యున్నవాడవు..." భార. ఆర. 2, ఆ. ౪౧౬; 4. ఆనిష్ఠుడు, కిట్టనివాడు. (బ్రా.)

కానీ. దే. ఆవ్య. (అనుభా. కా. ౧౪౪) 1. కానిమ్ము, అగోకారసూచకము. "కా...స్వానంబుహోమ బుయం, గానీ భోజన మైవపిమ్మట నలంకారిం చుకో నిచ్చెదన్." సానందో. ౧, ఆ. ౧౦౮. విక్ర. 3, ఆ. ౬౧. ఆము. ౨, ఆ. ౨౬; 2. కాని, వికల్ప సూచకము. "మ...ననుఁగానీ శంభుఁగానీ రమే, శ్వరుఁగానీ..." కాశీ. ౨, ఆ. ౯. "మ...పాదము లొక్కరమ్మటగానీ యొటియేమోకదా, నికట ట్టిణికి నేగుచె వ్వునుటగానీ కొంతనెయ్యింపుఁ బూ,నికతోఁ గన్నులు విచ్చి చూచుటయగానీ లేద యొక్కొంతయున్." కళా. ౪. ఆ. ౧౧౨. 3. క్రోధాదిసూచకము. "కా...కానీ వేగంబ హరించి తచ్చురులు భగ్గీ భూతముల్ నేనె దన్." దశా. ౧, ఆ. ౨౪3.

కానీమి. దే. వి. బొ. కానిచ్చుననుష్ఠితరేభావార్థక రూపము, కానీయకపోవుట. (బ్రా. వా.)

కానీకుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కన్యకొడుకు; 2. వ్యాసుడు; 3. కర్ణుడు.

కానీరా = కానీ. (నిర్లక్ష్యసూచకము) "కా. కానీరా యిటువంటినితము లనేకంబుల్ నినుం బోలి విన్నా నేనున్..." శకాం. 3, ఆ. ౬౯.

కాను. దే. వి. నీరు కలియని మజ్జిగ. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౯. "ఉ. వెన్నెలకాను జాఱుకొని వీధుల యందుఁ జకోరదంపతుల్, మిన్నులు ముట్టి .." కాళ. ౪, ఆ. ౯3.

కానుక. దే. వి. ఉపాయనము, దేవుడు బ్రాహ్మణుడు రాజు మున్నగువారి కిచ్చుపారితోష కము "క...కానుక లందుకొనకొ ను మోధుని నియమించెన్." భాగ. ౧౦. స్కం. ఉ. 22౦. "వ...యజ్ఞోపవీతంబు గాను కిచ్చి తూర్పున్న ...అవ్వీశ్వంభరాభర్త యిట్టనియె." ఆము. ౪. ఆ. ౫౯. సా. ౧, ఆ. ౬౫.

కానుగు. దే. వి. కరుణము. (దీనిభేదములు గంట్ల కానుగు తీగకానుగు మొ.) "నీ. కలిగొట్టు మోదుగు కానుగు..." వేం. పంచ. ౪, ఆ. ౫౨౨. ఆం. భా. ద్వి. ౪2.

కానుచు. దే. స. క్రి. 1. చూచు,కాచు. "క... సాత్యవతేయుం, గానివి యడ్చుని..." వి. పు. ౮, ఆ. 3౦౯; 2. కనిపట్టు. (చూ. కాన్పు) కానుపించు. దే. స. క్రి. చూపు, కనబడఁజేయు. "ఉ. శర్వునిఁ గానుపొతు నని జగమవద్యుడు ..." చెన్న. 3, ఆ. ౬౨.

కానుపు. దే. వి. (కను. భా.) 1. నేత్రము, దృష్టి. "క. ఏను ను బెద్దలనే మును, వీను లలరఁ దర తరంబ విన్నవిధుంబుకొ, మానసమున నున్న తెఱగు, గానుపునం గన్నక్రమముఁ గథన మొనర్చె." నృసిం. ౧, ఆ. ౨౪; 2. ప్రాప్తి, పొందుట. "క...కానేరదు మోక్షపదము,కానుపు పృథనిశ్చయంబు గానున్నేనిన్." భార. శాం. ౬, ఆ. ౨౯౦; 3. ప్రసవము, కనుట. "నీ. బహు వారదులయందు బహునవ్వులు గాంచి కలశ పాథోరాళి కాను పుడిగె." హర. ౬, ఆ. ౧౫౯.

కానోపు = కా.బో. "నీ ..వానయేపునఁ దెగియెఁ గానోపు నకట." భార. శాం. 3, ఆ. 3౧౦.

కాన్క = కానుక. "గీ ..భోవహానద్రకుంభి, కుంభ పరదంష్ట్రీదంష్ట్రీకాకోటిగళిత, కలితముక్తాఫలం బులు కాన్క చేసి." శుక. ౧, ఆ. ౨౪౬. ఉ. రా. ౧, ఆ. ౨3౫.

కాన్కి. దే. వి. (కను.భా.) కానుపు, దృష్టి. "చ... మహా, పురుషులకన్నకాన్కి యనసోహమ కాపు డిదేమి చోద్యమో." శు. సం. ౬, ఆ. ౧౬౨.

కాన్త = కానుగు. "గీ...కాన్త సన్న, విరిగి..." హంస. ౪, ఆ. ౧౧. అచ్చ. యు. ౪3౮.

కాన్పు = కానుచు. 1. చూచు. (చూ. కానుచు); 2. కనిపట్టు, తెలిసికొను. "ఉ...అమృతాత్మల కరి వ్రము లేమిట నెందు నేలపాటిల్లెడు వారిఁగాన్పు ట గడించి తదీయమహానుభావతన్." భార. విరా. 3, ఆ. ౯౯; 2. ఆశ్రయించు, శరణుచొచ్చు. "ఉ...భార్గవరాము నాశ్రిత, శ్రీకరుఁ గాన్పు మాపదలు నెందఁగనెఁ దడఁ డాశ్రయించినన్." భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౨౮౯.

కాన్పిం = కానిసిం. (ప్రత్యక్షమును) "గీ. కృప దల్పిరంగ కాన్పించె గేశవుండు." కళా. ౨, ఆ. ౯౮.

కాన్పు = కానుపు. 1. విక్షణము, చూపు. "ఉ... అత్తటిఁ గ్రొత్తకా న్నుగుట నడ్డము సొచ్చెనొ సిగ్గు పెంపును, న్నుత్తలమందఁ జేయుటకునో..." భార. విరా. ౨, ఆ. ౮౪; 2. కనుట; భాగ్యముండుట. "కా... ధర్మాత్మజుఁ డాత్మ మెచ్చు బగ సాధిం పంగఁ గా న్పుటమే." భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౭౫. భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౮౬; 3. భావించుట; తెలిసికొనుట; 4. జ్ఞానము, తెలివి. "గీ. కానఁ దనయట్లు యెదిరిని గాన్పుకాన్పు, జీవులకుఁ దారతమ్యంబుఁ జెప్పఁ దగదు." కాశీ. ౬, ఆ. ౭౮. (3, 4-అర్థముల కిది యుదాహరణమే); 5. తలంపు, అభిప్రాయము. "క. ఇరువదినాల్గు ను వారలు, నరసి మనశ్శుద్ధి బుద్ధి యనుకాన్పున న, పురుషునఁ బలికెదరు..." భార. ఆను. ౪, ఆ. ౨౭౫; 6. ప్రసవము, కనుట. "గీ. ఘనతఁ జొచ్చి పయిండ్లను దనయ లుండి, కాన్పునకుఁ బుట్టిని లేర్పరుక్రమము గనమె." ఆము. ౪, ఆ. ౭౮. 7. సంతానము, బిడ్డ. "ఉ... చివ్వ బోన మా, సిం చినకాన్పు..." విప్ర. ౧, ఆ. ౨౩.

కాన్పుకెక్కు. దే. అ. క్రి. (కాన్పుకు + కెక్కు.) కనఁబడు; ప్రకాశించు. "సీ. మరుమర్దుఁ దిం గెలొ మంజుసాదామనీభండంబులొ యనఁ గాన్పు కెక్కి... గీ... ప్రీతి వచ్చిరి పురి గల్లపేరఁ టాండు." శ్రీరాధా. ౪, ఆ. ౧౫౧.

కావంతము. దే. వి. తుక్కమెడకుఁ గట్టెడిఃట్టు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౦.

కావట్టము. సం. వి. అ. న. కవటము, మోసము. కావధము. సం. వి. అ. పుం. కుత్తికపుమార్గము, చెడు త్రోవ. "క... వలదు కావధ మననన్." శకాం. 3, ఆ. ౭౭.

కాచరి. దే. విణ. (కాపు + అరి.) రక్షకుడు, కాచువాడు. "ఉ. కాచరి లేనిగొట్టియలకై వడి..." భాగ. ౧. స్కం. ౪౮౨. పీఠ. ౧, ఆ. ౩౯.

కాపాడు. దే. స. క్రి. (కాచు ధా.) కాచు, రక్షించు. "క... ఇతఁ డెసతులం, గాపాడినవాడు..." ఆము. ౫, ఆ. ౪౦.

కాపించు. దే. స. క్రి. (కాచు ధా. ప్రే.) కాచు జేయు, కాపాడఁజేయు. "సీ. కట్టఁ గాపింప దక్షతలేమి నూరూర బండెలఁ బడిపొయెఁ బను గణంబు." స్వా. 3, ఆ. ౧౨౯.

కాపిలము. సం. వి. అ. పుం. పింగళవర్ణము. న. 1. కపిల ప్రాకము; 2. కపిలసంబంధి.

కాపికాయనము. సం. వి. అ. న. మన్యము, కట్టు.

కాపికాయని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ద్రాక్ష.

కాపికేయము. సం. వి. అ. పుం. పికాచము. (కల్ప.)

కాపు. దే. వి. 1. రక్షణము. "అ... ప్రజలవలనఁ గరణ, గలిగి వారి గీడు గదురక యుండంగఁ, గాపు పతి కహింసకత్వ ముకఘ్న." భార. కాం. ౫, ఆ. ౨౯౯; 2. కాయలు కాచుట. (శ. ర. వా.) విణ. 1. రక్షకుండు, కాపలివాడు. "రగద. ఆతివ దురుశరములకు నభిధృతావళికాపు, ప్రతి లేనివనసన్నపావి కామనికాపు." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౬౧; 2. వకుండు; బొలుండు. "గీ. ఉనిప నీ మెత కొంచెకత్తెవె జయింతుఁ, గాపుఁ జేసిన గరితపు కావ నీవు." కువల. ౪, ఆ. ౧౩౩.

కాపుకాడు. దే. విణ. (కాపు + కాడు.) రక్షకుండు. "గీ. కడిదిజడదారిజన్నంపుఁ గాపుకాడ." ఆచ్య. యు. ౭౯.

కాపురుషుండు. సం. వి. అ. పుం. కుత్తికపురుషుండు, సింద్యజనుండు. "క. కాపురుషులవలన నెట్టి కాటియ పుట్టెన్." భార. విరా. ౪, ఆ. ౧౪౦.

కాపెట్టు. దే. స. క్రి. (కాపు + పెట్టు.) కనుపెట్టుకొను, కాచుకొను. "క. చలి విడిచి జారకేభరు, కలయికచవి మరగి తెరువు కాపెట్టుక నిచ్చలు లేనిపనుల నెన్నే, నలవిఱుచుకయుండు విరహ మగ్గులమైనన్." హంస. ౨, ఆ. ౧౧౦. "క... రతిసేనమందిరమును గాపెట్టుకొని యుండు మోహము కల్గెన్." హంస. ౫, ఆ. ౧౩౩.

కాపేయము. సం. వి. అ. న. 1. కపిశబ్దము, కోతి గుణము; 2. కపిచేష్ట, కోతిపని; చెడ్డపని.

కాపాతము. సం. వి. అ. న. 1. కపాతసమూహము; 2. సావీరాంజనము. పుం. 1. బూడిదరంగు; 2. ఒకసంవత్సరగ్రానము నిలువఁజేసికొను వాన ప్రస్థుండు. (వై. ని.) విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. కపాతసంబంధి; 2. బూడిదరంగు గలది.

కావ్యకారము. సం. వి. ఆ. పుం. చేసిన పాపము
బరులకుఁ జెప్పట.

కాఫలము. సం. వి. ఆ. పుం. కట్ఫలము, కేసుళి.

కాఫీ. ఆం. వి. (Coffee) ఒకానొకచెట్టు. (దీని
గింజలు వేచి పొడిచుచేసి వేడినీళ్లలో గలిపి
వడపోసి వేడపాలు చక్కెర గలిపి పానీయ
ముగాఁ బుచ్చుకొందురు.

కామ. దే. వి. 1. ఛత్రధ్వజాదిదండము. "చ.
గొడుగుగఁ జేసి గోవులకు గోపకుమారులకుకా
నగంబు...కడు బెడఁగొందె హస్తము కామ
తిరంబుగఁ దాల్చి పొల్పుటన్." హరి. పూ.
2, ఆ. ౧2౮. "ఆ. సిడము కామ గూడు
పడఁకెడు..." భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౧౧౮; 2.
కలువ తామర మొ. వానికాడ. "గీ. కలువ
బెండ తాకినతొగకామభంగి." హరి. పూ.
2, ఆ. ౧౧౦. "గీ. కామః బాసినకమలంబుకరణి
బొలుచు, కర్ణుల..." భార. కర్ణ. 3, ఆ.
32౧; 3. కాకనాళము, కూరకాడి. ఆం. భా.
ద్వి. ౨౮౮. "గీ...కుమారి, గోంగుకామవిధం
బునఁ గొంత యెదిగె." పాంచా. ౧, ఆ. ౧౮;
4. శివుము, మగగుటి. "నీ. నైంధవలవదంబు
సరిగాఁగ మర్చించి కామః బూసిన వృద్ధి గలుగు
చుండు." కళాశాస్త్రము. 3, ఆ. ౬౨; 5.
చూచుకము, చనుమొక. "కీ. విచ్చుట మ్రొస
వఁడి: బిమిత్తములై వెలుఁగొందునీసఖా,
గ్రమ్మలకుకొ మృదుప్రకృతి గల్గుట గ్రొత్త
రమాకుచాద్రిపార్శ్వములయందు నందుఁ గల
సారగతుల్ నఖరాభిపాతసాధ్యములు కామఁగా
వలయు నట్లగుటన్ దిలెపుత్రకామ్రవా." పాండు.
గృ. ఆ. ౨2౮. (శ. ర. హ. 'కామి' ముద్రి.
పా.)

కామంచి. దే. వి. (క. కామంచి.) నిమ్మగడ్డి, పిక్
రకపుగడ్డి. ఆం. భా. ద్వి. 2౯.

కామకూడిము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కేశ్యాప్రదా
యము; 2. కేశ్యాభ్రము. (మే. సి.)

కామకూటుడు. సం. వి. ఆ. పుం. వేశ్యాప్రియుడు,
బటుడు. (మే. సి.)

కామకృతము. సం. వి. ఆ. న. కామనియొక్కవని.
విణ. (అ. ఆ. ఆ.) కోరికతోఁ చేసినది.

కామకేళి. సం. వి. ఇ. పుం. సురతము, మైథునము.
విణ. (ఇ) కామమడు.

కామగుణము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. రాగము, శోభక;
2. ఇంద్రియాశ్రమము; 3. హృహర్షత. (మే. సి.)
కామచారి. సం. వి. న్. పుం. 1. గరుడుడు; 2.
పిచ్చున. విణ. (న. బీ. న్.) 1. విషులవిడి
దిరుగువాడు; 2. యధేచ్ఛాగూచాగి; 2. కామ
కుడు.

కామచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కామధేనువు. (మే. సి.)
కామదార్డు. మి. బ. బ. ధాన్యపశేషము. "నీ...
శ్రీరుగాలు కామదార్డు." వాస. 6, ఆ. ౧౨౮.
కామదుఘ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కామధేనువు.
కామదువాము. సం. వి. ప. స్త్రీ. కామధేనువు.
కామధేనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. శరీరవస్త్రువు లెచ్చెడి
యావు, వెల్పుటావు.

కామన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇచ్చ, శోభక.
కామనియకము. సం. వి. ఆ. న. రిమణియట.
కామపాండు. సం. వి. ఆ. పుం. కోరికలు పాలించు
వాడు - బలరాముడు.

కామము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. ఇచ్చ, శోభక;
2. శోరబడినవస్త్రము; 3. పలపు; 4. చతుర్విధ
పురుషార్థములగా నొకటి; 5. ఒకరకపుమామిడిచీ.
న. రేతస్సు.

కామయతి. సం. విణ. (బు. త్రి. బు.) 1. కోరు
వాడు; 2. కామకుడు.

కామయాసి. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పిద్యుధిరుడు.
(త్రి. సి.); 2. అడవివంది. (తై. సి.) విణ. (న.
జ. న్.) 1. కోరినరూపము ధరించువాడు; 2.
అంబగాడు.

కామరేఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్య. (నాచ.)

కామలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శివుము, మగగుటి.

కామలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పసంఘము; 2.
మరభూమి; 3. కామెర.

కామలూడు. సం. వి. ఆ. పుం. (ఆ. ఆ. ఆ.) కామకూడు.

కామవరములు. సం. వి. ఆ. న. బ. వస్త్రవిశేషము.

"వ...కామవరములు సూరవరములు...అను
పేర్లు గలపుట్టంబులు గట్టుకొని..." ద్వా. 3,
ఆ. ౧౮౮.

కామవల్లభి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెన్నెల.

కామవల్లభము. సం. వి. అ. పుం. 1. వసంతముతువు; 2. మామిడిచెట్టు.

కామశరము. సం. వి. అ. పుం. 1. మన్మథబాణము; 2. మామిడిచెట్టు.

కామశాస్త్రము. సం. వి. అ. న. రతిశాస్త్రము. "గీ. కామశాస్త్రంబు ముఖ్యంబుగా ఘటించు." పశా. ౧౦, ఆ. ౯.

కామనజ్జే. మి. వి. (కామము+నజ్జ) శివయోగివరి కరమశేషము. "ద్వి. ఖ్యాతిమైనో పెడుకామ నజ్జలును." పండితా. పర్వ. ౩౧౬ పు.

కామనఖము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వసంతముతువు; 2. చైత్రయానము, 3. మామిడిచెట్టు.

కామనువు. సం. వి. ఊ. పుం. వాసుదేవుడు, పృష్ఠుడు. స్త్రీ. రుక్మిణీదేవి. విణ. (ఊ.) శోరి కల నీనునది.

కామాంకుకము. సా. వి. అ. పుం. 1. గోరు; 2. కామలత.

కామాంధము; సం. వి. అ. పుం. శోయిల. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కామముచే గ్రుడ్డియైనది.

కామాక్షి. ఉభ. దే. వి. 1. వాద్యవిశేషము; "ప... కామాక్షులు ముఖవీణలు పిల్లగ్రోవులు..." ప్రబుధ. ౬౦గీ; 2. యోగులు, ధరించునొక యాభరణము. "సీ. అపరంజిషసిండికామాక్షులు డామూపువై గొండ్లి గావించుయోగవట్టె." పం. పంచ. ౪. ఆ. ౧౦౧. "సీ. కడునొప్పు నంతులు కామాక్షికవ గాగ..." య. ౩, ఆ. ౧౬. సు వి. ఆ. స్త్రీ. నేపిమూర్తిభేదము. కాంచనగుప్రతిష్ఠిత యగుదుర్గాదేవి.

కామాటము. వై. వి. (సం. కర్తృక. క. కామాట.) సంసారసామగ్రి, ఇంటిపరికరములు. వా:— పదిదినములకు కామాటము కూడఁ దీసికొనిపో నక్కఱలేదు. "మ... భానుపుత్రాదులన, దినుమీ చంపక పట్టి తెచ్చి దినముకొ న్నియింటికామాట పుంబనిం జొచ్చెద మన్నదాడ నిదె చెండల్ వైతు మత్కుడలిన్." రామా. ౮. ఆ. ౧౮౧. (మోటపని, కూలిపని. అని శ. ర. సూ. ని.)

కామాటి. వై. విణ. (కామాటము+ఇ. త. కామాటి.) కామాటము గలవాడు. (మోటపని చేయు వాడు అని శ. ర. సూ. ని.)

కామాయధము. సం. వి. అ. న. 1. వస్త్రధుని కైదువు; 2. మగగతి. పుం. మామిడిశీ.

కామారి. సు. వి. ఇ. పుం. 1. శివుడు; 2. విట మాక్షిక మనుభాతువు.

కామాల. వై. వి. (సం. కామలా. త. కామావై.) కామె. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨2.

కామి. ఉభ. దే. వి. అనుభాతువుయొక్క వ్యతిరేక భావార్థకయావము. 1. కాకపోవుట. "క. ఘనతర గదపక ని స్వనమున మఱిమాటలాడ శక్యముగా మిన్." వారి. ౧, ఆ. ౧౩౨; 2. పనికొనుడుట. "క... విప్రజాలివనిత దాఁ బనిసేయ నడవునది య, పునులకు బెఱసరులు గామి..." భార. ఆను. ౨, ఆ. ౨౪౦. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. రతిదేవి. న్. పుం. 1. భార్యవతుఁ డగుభర్త; 2. సారస పక్షి; 3. పిచ్చుక; 4. పావురము; 5. జక్కవ; 6. ఋషభ మనునోపధి. విణ. (న్. సీ. న్.) 1. శోరిక గలవాడు; 2. కామకుడు.

కామిచే. సం. ఆ. క్రి. ఆభిలషించు, శోరు. "ద్వి. నీమనస్తాపంబు నీవగ మాన్పఁ గామించి వచ్చితిం గమలాయతాక్షి." బస. ౧, ఆ. ౧౬౪. ౧గీ, పం. స. క్రి. 1. వలచు, మోహించు. "ప... పరాశ రుండు దన్ను గామించుటయన్..." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౨౩౯; 2. కేరు, పేడు. "సీ... దేవతాన జ్ఞనసేవనములం గామించుపుత్రుని గామించి..." భార. ఆర. ౧, ఆ. ౧. భాగ. ౩ స్కం. ౩౬౬.

కామిని. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. స్త్రీ; 2. ప్రియసంగమ మన మిక్కిలి లోకంక గలస్త్రీ; 3. అందగతై; 4. పిఠికెనము గలస్త్రీ; 5. అడుజక్కువ; 6. అడు పావురము; 7. మధ్యము; 8. ప్రానిపనుపుశీ; 9. బదనిశీ; 10. స్త్రీసారసపక్షి.

కామినిభూతము. సం. వి. అ. పుం. తాను గోరిన వానితో సంగమించికాని విడువనియాడుద య్యము; విడువనియాడుది. "క. కంటికిఁ బ్రియ మగువానిం, గెంటనితమకమున గామినిభూత మనకొ, వెంటబడి కొగిలింపక, యింటికిఁ బోదవ్వ ధూటి కెంతటితమియో." శుక. ౨, ఆ. ౧౦౬.

కాముడు. సం. వి. అ. పుం. వస్త్రధుడు.

కాముక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సంభాగముతక్కు యితర మైనధనాదులయం దిచ్చ గలస్త్రీ.

కాముకుడు. సం. విణ. 1. (అ. ఆ. అ.) ధనాదుల
యం దిచ్చగలవాడు; 2. (అ. ఈ. అ.) మైథు
నేచ్ఛ గలవాడు.

కామెర. వై. వి. కామాల, కన్నులు పచ్చనగురోగ
విశేషము.

కామేశ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గాభేదము.

కామేశ్వరుడు. సం. వి. అ. పుం. పరమేశ్వరుడు.

కామ్యము. సం. వి. అ. న. 1. అగ్నిహోత్రాశ్వ
మేధాదికామ్యకర్తము. “శ్లో. ఇష్టాపూర్తస్య కా
మ్యానాం త్రివర్గస్య చ యో విధిః.” సం. భాగ.
౨ స్కం; 2. రాగి. (వై. సి.) విణ. (అ. ఆ.
అ.) 1. శోరదగినది; 2. శోరికతోఁ జేయఁబడు
నది; 3. కమనీయము, చక్కనిది. (కల్ప.)

కామ్యము. సం. వి. అ. న. ఇంచుకపులుపు. విణా
(అ. ఆ. అ) ఇంచుక పుల్లనిది.

కాయ. దే. వి. (కాయ. ధా. క. కాయ్.) 1.
చెట్టు తీగ మొ. కాచెడుకాయ. “చ...హకుఁ
గాయలం, గనురులు వేళ్లు వెల్లుచులు: గాక సము
జ్జ్వలభూషణంబులుం, బసిడియు నేల...” నిర్వ.
౧౦, ఆ. ౧౨౨. “కా...గుప్తుడికాయ యంత
యగుముతైంబై...” ఆము. ౪, ఆ. ౨౧౩; 2.
శలాటువు, వచ్చికాయ. ఆం. భా. ద్వి. ౩౯;
3. ఏణ కమర్చినసొరకాయ. “స్త్రీ. శశికాంత
మణిశీతి జాజువాఱగఁ గాయ బుత్తుంగకుచ
పాళి నత్తమిల్ల.” స్వా. ౨, ఆ. ౨౭; 4. కిణము,
రాసిడివలన నఱచేయుమున్నగువానియం దేర్పడిని
పాక్కు. “ఉ...పాణితలమల్ బలుగాయలు
గాచె జూచితే.” భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౨౧;
5. శిశువు, బిడ్డ. (అలంకారికము) “ఉ...నాలు
గేక, గాయలు గాయ పచ్చెలువగర్భమునం చెట్టు
పంటిపావమో.” వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౫౦౮; 6.
పంటియందు కామకాయ. “ద్వి...కాయకన్నుల
బిల్లిగడ్డంబును నల్లనిమేను.” బస. ౩, ఆ. ౧౧౧౬
పం; 4. జూడిము మొ. అడునపుడు ఉపయో
గించుసాఁజ లానగనది, చదరంగమందలిరాజాది
ప్రతిమ. (శ. ర. వా.)

కాయకంటి. దే. వి. (కాయ+కన్ను+ఇ.) కుదే.
రుడు. (శ. ర.)

కాయకన్ను. దే. వి. (కాయ+కన్ను.) కాయ
కాచినకన్ను. (శ. ర.)

కాయకన్నేటి. దే. వి. (కాయ+కన్ను+మేటి.)
కాయకంటి, కుదేరుడు. సాం. ని. దేవ. ౧౪.

కాయకము. దే. వి. (క. కాయక. త. కాయకమ్.)
జీవనోపాయము; వృత్తి “ఉ...మానితి నిస్సిరో
యనుచు మాకులకాయక మైనవేట...” కను.
౪, ఆ. ౫౭. చెన్న. ౩, ఆ. ౨౦౨.

కాయకాడు. దే. విణ. (కాయ+కాడు.) వేట
కాడు. “వ...కాయకాండ్రకు గాయము లారఁ
గటాక్షింది...” పార్వ. ౬, ఆ. ౮౪.

కాయక్లేశము. సం. వి. అ. పుం. 1. దేహబాధ; 2.
దేహపరిశ్రమము.

కాయజలము. సం. వి. అ. న. మూత్రము.

కాయజుడు. సం. వి. అ. పుం. శరీరమునఁ బుట్టిన
వాడు, మన్నుడు.

కాయధాన్యము. దే. వి. కాయనుండిపుట్టుధాన్యాది
కము. (వెసలుమొ.) ఉ. రా. ౮, ఆ. ౧౬, శుక.
౩, ఆ. ౪౮౧.

కాయపెండలము. దే. వి. ఒకజాతిపెండలము. (శ. ర.)

కాయమానము. సం. వి. అ. న. 1. పదిరి; 2. అకు
టిల్లు; 3. దేహపరిమాణము; 4. వేశ్యాగృహము;
5. కేశిగృహము. (వై. సి.)

కాయము. ఉభ. దే. వి. శరీరాలోగ్యమునకై బాలిం
తల కిచ్చుటకు శౌంతి విప్పలి మున్నగువానితోఁ
జేసినయండ. “చ. చెలవకు బిడ్డకుట్టు విల్లిపిల్లిగ
భిల్లిపురంధ్రులగతలొ, బిలువర మంత్రసానిఁ
దలపెట్టెఁ కాయముఁ గూర్చ...అనుచు నేర్ప
రులై కడు సంతోమింపఁగన్.” కాళ. ౩, ఆ. ౨౬.
సం. వి. అ. పుం. న. 1. శరీరము; 2. సమూ
హము; 3. మూలధనము; 4. ఇల్లు; 5. గుణము;
6. గుటి; పుం. ప్రాజాపత్యము, ఒకానొకపద్ధతి
పెండ్లి. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ప్రజాపతిదేవతా
కము; 2. ఋషిదేవతాకము.

కాయస్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఉసిరికళి; 2. కరకళి;
3. విలకిళి; 4. తులసిళి; 5. కారుకొల్లిళి.

కాయస్థుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. శరీరమం దుండు
వాడు-పరమాత్ముడు; 2. కరణము, లెక్కలు
ప్రాయువాడు. (పరశురామనిహతభీతమై

దాల్చిముని శరణు చొచ్చినక్షత్రియస్త్రీకి బుట్టి చిత్రగుప్తునికడ రెక్కలు వ్రాయుచు గాలముగడపినయాతనివంకన్ఘడు.); 3. ఒకా నొకక్షత్రియజాతివాడు.

కాయక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. రోజువారీవడ్డి, ప్రత్యహృద్ధి. (కే. సి.)

కాయకము. సు. విజ. (అ. ఈ. ఆ.) శరీరమునకు సంబంధించినది. (పాపముమొ.)

కాయదా. హిం. వి. ఏదేంటి నేలమువేయుభూమి మొ. (వా:—కాయదాపాట.)

కాయలా. హిం. విజ. రోగభూయిష్టము. (వా:—కాయలామనిషి.

కాయు. వై. అ. క్రి. (సం. కాన్. క., త. కాయ్.) 1. ఎడ వెన్నెల మొ. ప్రసరించు. “నీ...ఒకదీని పేరెండ యుద్ధికాయు.” కాశీ. ౧, ఆ. ౧౨. “ఆ. పిండి జల్లినట్లు పండువెన్నెలలు గాయగండదొడగె...కళా. ౮, ఆ. ౧౬; 2. (కాయలుమొ.) ఉద్భవించు. “ఉ...నాలుగేకొ, గాయలు కాయ వచ్చెలువగర్భమునం వెటువంటి పాపమో.” వేం. వంచ. ౧, ఆ. ౧౮౮; స. క్రి. 1. ప్రసరింపజేయు. “క. ఇటుండెండ గాయ శంకిలు...” భా. రా. బాల. ౧౨౬; కాశీ. 3, ఆ. ౨3; 2. కాపాడు. “మ...యజ్ఞము క్తహరి గాయం బంచి...” వరాహ. ౧, ఆ. ౧౨౯. విజ. ౧, ఆ. ౪; 3. కాయలు కాదు. “కా. కాయం జొచ్చె రసాల ముత్...” ద్వ్య. 2, ఆ. ౧౨.

కాయువు. దే. వి. 1. కాంక్ష, కోరిక. ఆం. భా. ప్ర. ౧32; 2. శృంగారచేష్ట. “నీ. బెరసినమేవడి సరుల గాయువు గని కన్నులచెన్నున నన్ను గాంచి...గీ...అధిపతి లలితాంగి గవనె నర్థి.” నిర్వ. ౮, ఆ. 2౨.

కాయ్యు = కాయువు. 1. కోరిక. “చ...ఏల నీ, కరమున బుచ్చమూల మిటు కాయ్యున బట్టెదు మేదినీశ్వరా.” మార్క. ౧, ఆ. ౨3౨; 2. అనురాగము. “నీ...కెమైవి యాని యెక్కింతు గాయ్యు.” భార. విరా. ౨, ఆ. 3౧౦; 3. శృంగారచేష్ట. “ఉ...ఒక్కచో నొకటి నొక్కటి గాంచి యెలర్చుకాయ్యలం,

జిత్రజుళేరి దేరె విలసిల్లుచు జక్కవదోయి వేసవన్.” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౦౯. (ముద్రి. పా. “చెయ్యలన్” శ. ర. పా.)

కార. ఉభి. దే. వి. కానమర్దము. ఆం. భా. ద్వ్య. ౬3. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చెఱ; 2. చెఱపాల; 3. వీణకరి; 4. దూలిక; 5. బంగారము; 6. కారిక, జ్ఞోకరూప మగుసూత్రము; 7. పీడ. (త్రి. సి.)

కారండవము. సు. వి. ఆ. పు. కన్నెలేడిపిట్ట.

కారాధని. సం. వి. న్. పు. 1. కంచుపనివాడు; 2. ధాతువాదరతుడు, రసవాది.

కారాధ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రియంగువు, ప్రేంకణము.

కారకము. సం. వి. ఆ. న. 1. క్రియానిష్ఠుడక మగునాటించినముహము. (కర్త, కర్త, కరణము, సుప్రదానము, అపాదానము, అధికరణము అను నివియూఁబు.); 2. కర్తమున్నగువానిని గుఱించి చెప్పువ్యాకరణభాగము. (ఉ:—కారకపరిచ్ఛేదము.); 3. కరకాజలము, వడగండ్లనీరు. విజ. (అ. రికా. అ) చేయునది. (ఇది సమాసాంతము లందే యొప్పును. ఉదా:—దుఃఖకారకము. మొ.) కార్గి. ద్వ్య. వి. (కారు+అగ్ని.) కార్పిచ్చు, దావాగ్ని. “గీ. ఎగ్గతంబున దాను గార్గి గారె, నటె...” భార ఆశ్చ. ౨, ఆ. ౧౬3. కాశీ. ౧, ఆ. ౧౧౯.

కారడుగు. ద్వ్య. వి. (కారు+అడుగు.) 1. రెండవ పంట. (శ. ర; బ్రా.); 2. అల్పధాన్యము. (శ. ర.) కారణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. యాతన; 2. ప్రేరణ. కారణకారణము. సం. వి. ఆ. న. 1. దూరకారణము; 2. పరమేశ్వరుడు; 3. పరమాణువు. సం. కిరా. ౧౮. 3౧ జ్ఞో.

కారణజన్మము. సం. వి. ఆ. న. కాపాదులవలన గలిగినజన్మము. “ఉ...కారణజన్మమై తనువికారము వచ్చిన బెవు తప్పునే.” భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౨.

కారణము. సం. వి. ఆ. న. 1. హేతువు; 2. పని ముట్టు; 3. వధము; 4. ఇంద్రియము. (కల్ప.) కారణశరీరము. సం. వి. ఆ. న. 1. అశ్వానరూప మగుశరీరము; 2. ఘోలసూక్ష్మదేహములకు (అపః)

నుండి మఱియొకదేహము నిచ్చుటకు హేతు వగుదేహము.

కారణికుడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) పరీక్షకుడు.

కారపుణెక్క. వై. వి. (కారము+పెక్క) ద్రాక్ష క్వుక్క. (శ. ర.)

కారపుఁబడుగు. ద్వ. వి. (కారము+పడుగు) గట్టి నూలిపడుగు. “నీ. కారపుఁబడుగులు కండెల కప్పెర...” హంస. అ. ఆ. ౧౧.

కారపుఁబూస. ద్వ. వి. (కారము+పూస.) కారపుఁ బూడి మెత్తనినెనగపిండిగాఁ గలిపి నన్ననిరంధ్రములు గలచక్రముగాఁ దూయుచు చమురున వేచిననన్ననితీగలవలె నుండుభక్త్యునికేషము. (వా.)

కారపుబూది. ద్వ. వి. (కారము+బూది.) కారము చల్లినబూది. (కారపుబొంది. వా.)

కారపుమన్న. వై. వి. ఊషరమృత్తిక. (అం. పద.)

కారము. ఉభ. వై. వి. (సం. క్షరః. ప్రా. కారం.

క. కారపు. త. కారమ్.) 1. కటుపు. పడ్ర సములలో నొకటి. “క...ఇత్తునంపుఁబాస కములో, మిరియపుఁగారంబువోలె ..” వై. ప.

2, ఆ. ౧౦౦; 2. చౌడు. “చ...అంబరమునఁ బట్టినట్టిమలచుకము గారములోని నద్దఁగా, విరిసిన యట్టు...” భార. కాం. 3, ఆ. 3౬౪; 3.

నూలు తడిపెడిద్రవ్యవికేషము. (శ. ర.) 4.

బిడ్డలకుఁ బెట్టినొకమందు. “నీ. పసిఁ దహతహ పెట్ట ముసరెడుకార్పిచ్చుఁ గారంపుమందుగా నారగించి.” చమ. ౧, ఆ. 3౨. విణ. కటువైనది.

కారము గలది. “చ. వలపులు గ్రమ్మఁగాఁ బొగచి పండిన కారపుఁగాయగూరలు...” ఉ. రా.

౫, ఆ. ౨౦౮. ప్ర. ఒకానొక తద్ధితప్రత్యయము. ఉదా:—నుడికారము. సం. వి. అ.

పుం. 1. పని; 2. యత్నము; 3. బలము; 4. రతి; 5. పథము; 6. బలి; 7. హిమాచలము; 8.

నిర్ణయము; 9. సుంకము; 10. ఒకధ్వనినిగాని వర్ణమునుగాని చెప్పనపుడు వచ్చుప్రత్యయము.

(ఉదా: ఉకారము. ఫీంకారము. మొ.)

కారములుమిరియములునూలు. ద్వ. అ. క్రి. (కారములు+మిరియములు+నూలు.) పగపూసు. కత్తి కట్టు. వ్యవ:—కాదు నామీద కారములు మిరియములు నూలుచున్నాడు.

కారముక. సం. విణ. (బు. శ్రీ. బు.) చేయుచు వాడు.

కారముల్లు. మి. వి. బొ. (కార+ల్లు.) కారా గృహము, చెరసాల. “తరలము. ఖలుండు గంనుండు పెద్దకాలము కారయింట్ల నడంచె ...” భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౧3౦.

కారవము. సం. వి. అ. పుం. కాకి. (ప్రి. ని.)

కారవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఇంగువళి; 2. నదావళి; 3. నుద్రజుట్టి; 4. పొట్టికాయ; 5. అడుకాకి.

కారవెట్టు. మి. స. క్రి. (కార+వెట్టు.) బంధించు; పృ. శా. “ఆ. వలలు దాయ నింక వచ్చి జాలి పేలు, కాలు నేలు గలచి కారవెట్టి, మిడిసి నాపిరిక మెదఁ బట్టుకొనియెద,రప్పు డెదుఁ జొత్తు చునుచుండు.” భాగ. ౮, స్కం. ౬౯౬.

కారకీల్లము. సం. వి. ఆ. పుం. కారకళి.

కారాకు. దే. వి. (కారు+కు.) జీర్ణపర్ణము, పండు టాకు. “క...కృపచాలకౌ కారాకు మేపి చంపను ప్రజలన్.” ఆము. 3, ఆ. 3౨. భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౨౦౪. “...శరువులఁ గారాకు ధరణిఁ దఱచై రాలెన్.” ద్వా. 3. ౧౨౯.

కారాకూరము. దే. విణ. 1. చలించినది. “క..., కారాకూర మును చునను కళవళపడఁగన్.” సా. ౨, ఆ. 3; 2. ఊళించినది. “సగ్ధర.

కారాకూరంబులై రాక్షసులహృదయముల్ గాడ్పడన్...” ఉ. రా. ౧, ఆ. ౧౨౬. వి. 1.

క్షోభము. “మ ..మా,రదశకౌ వేఁగెడుకాంత నిత పెనుఁగారాకూరముల్ సేసె...” పరమ.

3, ఆ. ౨౭౧; 2. నిర్బంధము. “కా...కారా కూరంబులు చేసినం గదలి నే రాను...” కాళ.

3, ఆ. ౮౨.

కారాగారము. సం. వి. అ. స. కారాగృహము, చెరిసాల.

కారాట. దే. వి. (కారాడు. ధా.) వ్యాపనము, విస్తరణము. (శ. ర.)

కారాడు. దే. స. క్రి. నడపు; విజృంభింపఁజేయు. “గీ. మ్రోమరథములఁ దోలి గంధాంధభద్ర, కరులఁ గారాడి దుముదారుగా హయాళి, జేరు.

వకు నూకి భటులకు జేయి వీచి, యభ్యుమి త్రీ
యవైవనైన్యంబు గదిసి." దశా. ౨, ఆ. 3౮౯.

కారామణులు. మి. వి. బ. నల్లబొబ్బరలు. (బ్రా.)

కారామల్లు. మి. వి. బ. తెల్లయలచందలు. (ఆం.పద.)

కారావు. డి. వి. (కారు+ఆవు.) అడవియావు.

(బ్రా.)

కారి. ఉభ. డి. ప్ర. ఒకానొకతద్ధితప్రత్యయము.

ఉదా:—మాటకారి మొ. సం. వి. ఇ. స్త్రీ.

క్రియ, పని. విణ. (న్. జీ. న్.) చేయువాడు.

(ఇది సమాసాంతములనే ప్రయుక్తము. ఉదా:—

కార్యకారిమొ.)

కారింయే. సం. స. క్రి. 1. బాధపెట్టు. "క. వైరము

గొని వైత్తుడు..., కారింపఁ దొడంగె నమ

రుల..." నృసిం. ౨, ఆ. ౧౧౩. భార. ఉద్యో.

౧, ఆ. ౩౧౪; 2. పరాధమిచు. "గీ. చని జన

సానమున కేగి దనుజభామ. కర్తృశూలంబునై

వాల భరునిమ్రాల, రాఘవలచేత నై నవరాధ

వంబు, చెలివె: చెలివినఁ గనలి వై లేయవరుడు.

క. తరుణి నినుఁ గారించిన, పారపాచ్చెపునరులఁ

జోరఁ బొరిగొనకున్నన్, భరనామధేయ మొ

ప్పునె, భరనామమె కాక నాకు గర్వాభునకున్." రామా. గీ. ఆ. ౧౪౧; ౧౪౨; 3. చంపు. "క.

తా రాజవంధ్రుఁ డగుటకు, సారంగముఁ బట్టఁ

గదియుఁకాద్యాలంబునై, గారించి రాజశేఖరుఁ, దై

రూఢి వహించెఁ గాన నవ్విధుఁ డచటన్." రామా. ౨, ఆ. 3౦.

కారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పని; 2. శిల్పము; 3.

స్తోతరూప మగుసూత్రము; 4. హింస; 5. నటుని

భార్య; 6. వాకుడుగీ.

కారికము. డి. విణ. (క. కారికె. త. కారిక్కుమ్.)

అనావాతము, చలువ చేయనిది. ('వస్త్రము.'

శ. ర. బ్రా.)

కారిజేము. వై. వి. (సం. కాలేయమ్.) కాలభాండము,

కడుపులో నీరులిత్తిక్రింద నుండెనుమూసభాండ

విశేషము. "ఆ. పెల్లుముడును వంటపిండితాలిం

పులు, సన్నసూర కారిజాబు క్రొవ్వు, పొదలు

మారిషములు పొసఁగుకజ్జాబులు, నంబుజాతగంధు

లచువుపటచి." రుక్. 3, ఆ. ౨౨౬. (శ. ర.

పా. 'గాలిజాబునొవ్వు' ముద్రి. పా.) స్వా. ౪, ఆ. ౬౦.

కారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అప్పు పుచ్చుకొనువాడు

తనయవసరమునుబట్టి తనంతటఁ దానే యిచ్చెద

నని యొప్పుకొన్నయధిక మగువడ్డి.

కారికము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. చెఱఁబెట్టఁ

బడినది; 2. బాధింపఁబడినది; 3. చేయుపఁబడి

నది. "ప... ఇట్టిదారుణాబు దుర్యోధనకారితం

బుగా నెఱిగి చింతించి..." భార. ఆది. ౬,

ఆ. ౧౬౮.

కారిశము. వై. వి. (సం. కార్యక్ష్మ) కృశత్వము;

బాధ "గీ. ఓతపస్విని..., కడు నార్త యగుదీనిఁ

గనికరంబు, దొఱిగి యే మివ్విధమున నత్యుగ్ర

భంగి, గారిసంబులఁ బెట్టడికారణంబు." శ్రీరం.

౪, ఆ. ౭౭౭. (కారిసంబులఁపెట్టు = కృశింపఁ

జేయు; బాధించు అని భావము.)

కారిషము. సం. వి. ఆ. న. కరిషనమూహము, ఏఱు

పిడుకల ప్రాగు.

కారు. యు. డి. వి. 1. అడవి. ఉదా:—కారు

చిచ్చు, కారెనుపోతు; 2. (క. కాకు.) నలుపు.

(చూ. కారుకొను.); 3. తాంబూలసేవనమునఁ

బట్టెడుగార. "నీ. కోరమీనములీరు నోరే పిట్టె

గారు నోరచూపులసారు నొఱపు దనర." చెన్న.

౪, ఆ. ౨౪. వై. వి. (సం. కాలం. క. కారు.)

1. కాలము. "నీ. ఎచ్చోటఁ దీర్థంబు లేకారు

జనులకిచ్చామాత్రభోగమోక్షప్రదములు." భీమ.

3, ఆ. ౬౫, ఆం. శీ. 3౬; 2. వర్షాకాలము.

ఆం.భా. ప్ర. ౮౬. "క. కారునీరుండు మెఱుఁ

గను, దోరనిఁ బాంథులను రిపులఁ దునిమినఁ

దణ్ణే, హరుణిందులు దొరికెనొ, ధారణి నన

నింద్రగోపకలి విలసిల్లెన్." కు. సం. ౬, ఆ.

౧౦౧; 3. జ్యేష్ఠామాసచతుష్ఠయము, కందా

యము. ఆం. భా. ప్ర. ౮౬. "కా...ము,

కారుం బండు నభండసేతువృక్షముల్ కాశ్చిరభం

డంపుఁగే, దారంబుల్ తెగనవ్వుగాఁ జనునె..."

పాండు. 3, ఆ. ౪౦; 4. ఎండకాలమునఁ జల్లు

వరిధాన్యము. ఉ:—కారువడ్డు. (శ. ర.); 5.

గుంపు, సమూహము. (ఉదా:—కుఱ్ఱకారు.వా.)

6. ఆం. వి. (Ugar)యంత్ర సాహాయ్యమున నడచు

శకటవిశేషము. మోటారు. డి. విణ. 1. దున్ను నిది. (పొలము.) “నీ...శత్రువువాన, కారుపొలం బునఁ గల్గెనేనియుఁ గొల్పు గావించ నేర్పునే యేవిధమున. వల నేర్పడఁగ దున్నుబొలములలో నైన వన్నంబు లేకున్న ధాన్యంబు లగునె.” భార. సౌ. ౧, ఆ. 3౧; 2. అధికము. ఉదా:— కారుపులుపు, కారునలపు (వా.); 3. పండిది. ఉదా:—కారాశు; 4. ఒగైనది. ఉదా:—కారు గాయ; 5. ఉప్పనిది. ఉదా:—కారుసిగ్గు. (వా.)

కారుడు. సం. వి. ఆ. పు. 1. పతి; 2. యతి. (సాలగ్రామనిఘంటువు.) విణ. (ఆ. ఈ. అ.) చేయువాడు. (ఇది సమాసాంతములందే యుపయుక్తము ఉదా:—గ్రంథకారుడు, కుంభ కారుడుమొ.)

కారుకంది. డి. వి. (కారు+కంది.) అడవికంది, వన తువరి. ఆం. భా. ద్వి. ౬౪.

కారుకొను. డి. ఆ. క్రి. (కారు+కొను.) 1. నల్లఁ బడు; 2. వ్యాపించు. “గీ. గర్భగోళస్థితుం దైన కాలకంఠుకంఠహలహలచ్చాయకాళిమంబునాభి బిలమున వెడలి కన్నట్టినట్లు, కమలవలేక్షణకు నారు గారుకొనియె.” కాశీ. ౪, ఆ. ౪. “గీ. ఆలఃలిపీమలచాలుతోఁ దలయొనర్పు, వఱల నాళికపత్రాక్షిమెఱుగుటారు, బాలిల భుజంగంబుఁ బోలి యపుడు, గాటమై పూటపూటకుఁ గారుకొనియె.” రసిక. ౬, ఆ. ౯౯. (మై రెండగ్గములకు నివి యుదాహరణములే.) “క. కారుకొనియె గాఢ మంధకారము దిశలన్.” హర. 2, ఆ. 2౧; 3. కూడఁబడు, క్రమ్ముకొను. “క. కారుకొని మేఘమాలా, కారంబునఁ జాలనొప్పెఁ గారవనైన్యంబు...” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౧౬౯; 4. అతిశయించు, విజృంభించు. “ఆ. కురునరేశ్వరుండు బురికొల్పఁ బ్రాచ్యక, శివగదాక్షిణాత్యులంగలము, మ్లేచ్ఛశత్రుయఁ దెరయ మెయికొని తాఁకిరి, గజఘటానమృద్ధిఁ గారుకొనుచు.” భార. ద్రో. 3, ఆ. ౯2. “మ. మదభృంగాలకకాంతి కారుకొను...” జాష్నాపీ. ౨, ఆ. ౧౦౯.

కారుకొమ్ముమెకము. ద్వి. వి. (కారు+కొమ్ము+మెకము.) దుప్పి. (శ. ర.)

కారుకొట్టి = కారుకొల్పి. (శ. ర.)

కారుకొల్పి. ద్వి. వి. (సం. కాకోలి.) 1. కలిగొట్టు. (శ. ర. ద్రా.) 2. వనకుభుక్తము, అడవియులవళి. ఆం. భా. ద్వి. ౫౮.

కారుకోడి. ద్వి. వి. (కారు+కోడి.) అడవికోడి. “గీ...కారుకోట్ల, కన్ను దెఱవనికస్తురిగమిశిశువులు...” పిన. శకుం. ౧, ఆ. ౯౮. ఆం. భా. ద్వి. ౯౨.

కారుక్రమ్ము. డి. ఆ. క్రి. (కారు+క్రమ్ము.) సాంద్రమగు, దట్టముగా నేర్పడు. “నీ...కల్పకావిరి కారుక్రమ్ముచోట.” సాండు. 3, ఆ. ౧౫౮; 2. నల్లనగు. “నీ. గరళంపుంగఘ్ననఁ గారుక్రమ్ముచు నున్నయఱుతము తెల్పుగంలసరి యమ్మి.” జాష్నాపీ. ౧, ఆ. ౧3౧.

కారుఖానా. హిం. వి. కర్పాగారము, పనిచేయుస్థలము. (ద్రా. వా.)

కారుగచ్చే. డి. వి. (కారు+గచ్చు.) వాగుజి. ఆం. భా. ద్వి. ౫౫.

కారుగోగు. డి. వి. (కారు+గోగు.) కొండగోగు. “వ...నిమ్మపండ్లయచ్చపుఁబచ్చడాలు చాల స్త్రీలుచుం గారుగోగులవైఁ బర్వ...” య. ౪, ఆ. ౧3.

కారుచిచ్చు. ద్వి. వి. (కారు+చిచ్చు.) దావానలము, కారగ్ని. “చ...కారుచిచ్చునకు గాడ్పులుదోడగుచంద మొందగన్.” ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౨౨.

కారుచే. డి. స. క్రి. కాండఁజేయు, నాటునట్లు చేయు. (చూ. కార్చు.)

కారుజేరము. డి. వి. గలక, శణపుప్పికళి. (శ. ర.) కారుణికుడు. సం. విణ. (ఆ. ఈ. అ.) కృపాళువు. భార. శాం. 3, ఆ. 3౬౫.

కారుణ్యము. సం. వి. అ. న. దయ, అక్కటికము. కారుణ్యమునేయు. మి. స. క్రి. దయచేయు, ఇచ్చు, భార్యగా నొనఁగు. “మ...ఈనరేంద్రసుతుం డొండొకభార్య నొట్లక ఫణీద్రా, యున్నవాఁడప్పుదా, లనఁ గారుణ్యమునేయు మీతనికి నుట్లా సంబు సఁధిల్లగన్.” మార్క. 3, ఆ. ౮.

కారుదున్న. డి. వి. (కారు+దున్న.) వనమహిషము, అడవిదున్న. ఆం. భా. ద్వి. ౮3.

కారునూపు. డి. వి. (కారు+నూపు.) అడవినూపు, జ్వలిము. (శ. ర.)

కారుపసరము. ద్వ. వి. (కారు+పసరము) అడవి బుతువు. (చూ. కార్పసరము.)

కారుపెసర. దే. వి. (కారు+పెసర. క. కారుపాసరు.) అడవిపెసర, ముద్దపర్ణిళి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩గి.

కారుపోక. ద్వ. వి. (కారు+పోక.) అడవిపోక, శైలపూగముళి. (శ. ర.)

కారుపోతు = కారుదున్న. (చూ. కార్పోతు.) నవ. ౧, ఆ. ౪౭ పు.

కారుబుడను. దే. వి. అడవిబుడను, తీవ్రగంధముళి. (శ. ర.)

కారుమినుము. దే. వి. (కారు+మినుము.) మాష పర్ణిళి. ఆం. భా. ద్వి. ౬౮.

కారుమునగ. దే. వి. (కారు+మునగ) అడవిమునగ, వనశిగువుళి. ఆం. భా. ద్వి. ౪౪.

కారుమెఱుగు. ద్వ. వి. (కారు+మెఱుగు.) ఎర్నా కాలపుమెఱుపులింగ. “క. కారుమెఱుగు గన... దేవయాన కడుఁ జెలవొందెన్.” య ౪, ఆ. ౯౧.

కారుమొగులు. ద్వ. వి. (కారు+మొగులు) వర్నా కాలమేఘము. “వ...కారుమొగులవలన దిగు నగణితజలధారతీరున...” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౬౧.

కారువు. సు. వి. ఉ. పు. 1. విశ్వకర్త; 2. ఇంద్రుడు. (కే. ని.); 3. శిల్పము. (హే. ని.) విజా. (ఉ. ఉ. రీ. ఉ.) 1. శిల్పి; 2. చేయువాడు.

కారుసంపెంగలు. ద్వ. వి. బ. (కారు+సంపెంగలు) ధాన్యవిశేషము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కారురు. దే. వి. (కారు+కారు. క. కారురు.) అడవిపల్లె. “వ...పల్లియల వైచి కోడెలం బట్టి పెనచి కారుళ్ల జట్టికాఱులకు వశంబునేయు బరవసం బెసంగిఁ గ్రుమ్మరువారును...” హరి. పూ. ౧, ఆ. ౧౪౨.

కార. వై. వి. (సం. కౌరకృణమ్.) కౌరకృణము, ఒకవిధమగుగడ్డి. ఆం. భా. ద్వి. ౭౬.

కారెనుపోతు = కారెనుము. ఆం. భా. ద్వి. ౮౩. భార. విరా. ౧, ఆ. ౮౩.

కారెనుము. దే. వి. కౌ. వనమహిషము, కారుదున్న. “వ...కారెనుపపెంట...” స్వా. ౪, ఆ. ౬౦.

కారము. దే. వి. మర్కట నీకు తోడు తాటిదోసె. (చూ. కారమెత్తు.)

కారమెత్తు. దే. ఆ. క్రి. (కారము+మెత్తు.) కారము తో నీళ్లు తోడు. “చ. బహువచార లిందుకక బాదులు త్రవ్వయ్యుఁ గారెమెత్తియన్.” విప్ర. ౩, ఆ. ౮౪.

కారేగి. దే. వి. (కారు+రేగి) అడవిరేగుళి. “క...కా, రేగులు కుగేర్లుగ నకు. దే. గన్...” ఉప్ప. ౨, ఆ. ౧౩౮.

కారేలకి. ద. ద్వి. (కారు+ఏలకి) అడవి ఏలకి, ఏలా పర్ణిళి. (శ. ర.)

కారోత్తము. సం. వి. అ. పు. కల్లులేట. (కారోత్తర మని కొందఱు.)

కార్కరకము. సం. వి. అ. పు. పాలనురుగు.

కార్కశ్యము. సు. వి. అ. న. 1. కర్కశక్యము; 2. మూరశ్యము.

కార్కొను=కారుకొను. 1. ఒక రెక్క. “సీ. కమ్మికెం పులకు నెత్తావి గూర్చునితప్ప చివురులు గార్కొనం జేయురవ్వ.” అచ్చ. ఆర. ౨౧; 2. విజృంభించు.

“క. కరితురగనమిఁ గార్కొని, కురువీరుల మొనలు మొగులుకొమరునఁ గవియన్.” భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౭౧; 3. అలికియించు. “కా... కార్కొన్నకొర్కుల్ మనికొ, జేరత్ పెట్టంగ...” య. ౧, ఆ. ౬౩. “గీ. కార్కొని దిగంతముల వానకాళ్లు నడచె.” ఆము. ౪, ఆ. ౮౯.

కార్కోడి = కారుకోడి. “క. మక్కలలో శబరులలో, గక్కెరచిమ్మటలలోనఁ గార్కోకులలో...” శివరా. ౪, ఆ. ౪౬.

కార్పిచ్చు = కారుచిచ్చు. “క. కార్పిచ్చు గలిసి మృగతలి, నేర్పుకరణి...” భార. భీష్మ. ౩, ఆ. ౨౭౮. భార. విరా. ౩, ఆ. ౧౩౨.

కార్పు = కారుచు. దే. ఆ. క్రి. “చ. కవ పటు డించి యె గురుకఁగా సురె గొంతులఁ గార్పు...” ఆము. ౬, ఆ. ౮౧. (శ. ర. పా. ‘కార్పి’ ముద్రి.)

స. క్రి. కాఱుఁజేయు, స్రనింపఁజేయు. “చ. అలికులవేణి యో ర్మికనిహస్తములకొ ముఖమజ్జ నాంబువుల్, గలఁతెయ యెత్తి పోయ నవి కార్పుచు నుండె విభుండు దోయిటన్.” నైష. ౬, ఆ. ౧౧౨. గంధ. ౯౬.

కార్ము = కారిజము. (శ. ర.)

కార్తము. సం. వి. అ. న. 1. గులిమి; 2. చెవిపోగు; విణ. (అ. ఈ. అ) చెవికి సంబంధించినది.

కార్తస్వరము. సం. వి. అ. న. 1. బంగారము; 2. ఉమ్మెత్తళి.

కార్తాంతికుడు. సం. వి. అ. పుం. జోన్ముడు.

కార్తికము. సం. వి. అ. న. కృత్తికానక్షత్రయుక్త మగుపౌష్ణమి గలమాసము. విణ. (అ. ఈ. అ.)

1. కృత్తికకు సంబంధించినది; 2. కార్తికమాస సంబంధి.

కార్తికము. సం. ని. అ. పుం. కార్తికమాసము.

కార్తికేయుడు. సం. వి. అ. పుం. కృత్తికల పుత్రుడు, కుమారస్వామి.

కార్త. వై. వి. (సం. కృత్తికా.) 1. కృత్తిక యను నక్షత్రము. “సీ. కార్త. బాయస మబ్జగర్భుని తార మాషము...” భార. ఆచ. అ, ఆ. 328; 2. (సం. క్రాంతి.) సూర్యుడగుడునక్షత్రము; అందు సూర్యుడగుడుకాలము. ఉదా:— చిత్తకార్త.

కార్పటము. సం. వి. అ. పుం. 1. చినిగినబట్ట; 2. లక్క.

కార్పటికుడు. సం. వి. అ. పుం. కోమటి. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కాషాయవస్త్రమును ధరించి తీర్థయాత్రలు చేయువాడు; 2. కర్మకుడు, పనియందు సేర్పు గలవాడు. (వాచ.); 3. గంగాదిజలము (గంగకావిడి) మోయుచు దీర్ఘ యాత్ర చేయువాడు; 4. పరులమర్మ మెఱిగినవాడు.

కార్పణ్యము. సం. వి. అ. న. 1. దారిద్ర్యము; 2. లాభితవ్యము; 3. దైన్యము.

కార్పసము = కారుపసరము. ద్వ. వి. (కారు+పస రము) అడవిమృగము; అడవిగోడ. “చ...కా, ర్పసరపుబాలచే నిపురఃబాహిన నివర్తియోగి రంబుతో.” చంద్రా. అ, ఆ. ౪౬.

కార్పాసము. సం. వి. అ. పుం. న. 1. ప్రత్తికాయ; 2. ప్రత్తి; 3. నూలు; 4. బట్ట; 5. కాగితము. విణ. (అ. ఈ. అ.) ప్రత్తికి సంబంధించినది.

కార్పాసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రత్తి.

కార్పారి. వై. విణ. (సం. కార్పకారి.) తీర్థరి, కార్పభారమును దీర్చువాడు. “సీ...తీర్థరి

కార్పారి నిట్ట యనఁగఁ గీ. గార్పకర్తవం జెలగు...” సాం. ని. మాస. ౧౧.

కార్పణము. సం. వి. అ. న. మూలికాదులచే జేయుచున్నబాదిక్రియ, చిల్లంగి. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. నెఱవేటుదాఁడబనిచేయునది; 2. పనియందు సేర్పు గలది; 3. కర్మకు సంబంధించినది.

కార్పారుడు. సం. ని. అ. పుం. 1. శిల్పి; 2. కమ్మరి. కార్పడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కర్మశీలుడు, పని చేయునవ్వభావము గలవాడు.

కార్పకము. సం. వి. అ. పుం. 1. పెడురుళి; 2. పెద్దవేముళి; 3. ఎఱ్ఱగన్నేరుళి. న. 1. విల్లు; 2. ధనూరాళి; 3. దూచియేనువిల్లు. విణ. (అ. ఆ. అ.) పనియందు వైపుణ్యము గలది.

కార్పెఱుంగు = కారుమెఱుంగు. “సీ. కార్పెఱుంగున కెట్టిశ గలచే...” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౦౯.

కార్పగులు = కారుమొగులు. పను. అ, ఆ. ౧౧.

కార్పకాడు. మి. వి. (కార్పము+కాడు.) కార్పము సిద్ధిపఁజేసికొనువాడు. “ఆ. ప్రతిస వలదు వైరిపట్టిన నృపతికి, దుడువిడలఁ దీర కుడుఁ దీరుఁ, గాకయూగిడి యుండి కాలాంత రమున నాఁగార్పకాడొ యంకకాడొ నృ పుడు.” ఆము. ౪, ఆ. ౨౬౩.

కార్పదర్శి. సం. విణ. (న. నీ. న.) కార్పము నెఱిగేర్చువాడు.

కార్పము. సం. వి. అ. న. 1. పని; 2. ప్రయోజనము; 3. అక్కట; 4. హేతువు; 5. జన్యము. (వృత్తి. కారణము); 6. వ్యాఖ్యము; 7. జన్మలగ్నమునకు దశమస్థానము; 8. నాటకమునందలి కథాపర్యవసానము. విణ. (అ. ఆ. అ.) కర్తవ్యము, చేయఁదగినది. “క. ఫలములయెడ బ్రహ్మార్పణ, కలనపరుం డగుచుఁ గార్పకర్తము నడపన్, వలయున్...” భార. కాం. ౧, ఆ. ౬౯. “క. ఇవి కార్పము యని పరిగ్రహింపుము నెమ్మిన్.” భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౨౬.

కార్పి. సం. విణ. (న. నీ. న.) 1. ఉద్యోగి; 2. కార్పారి; 3. వ్యాఖ్యమున నున్నవాడు.

కార్పాకు. దీ. వి. తృణవిశేషము. హంస. గ, ఆ. ౪౫.

కార్వ్యము. సం. వి. అ. న. 1. కృతత్వము, చిత్కృట; 2. తగ్గుదల; 3. నష్టచనము. పుం. 1. మద్ది; 2. కచోరము; 3. లతచము.

కార్వ్యకుడు. సం. వి. అ. (అ. ద్వి. కా. ఆ.) కృషీవలుడు, దున్నుకొని జీవించువాడు.

కార్వ్యాపణము. సం. వి. అ. పుం. న. 1. ఐదియాలు పణములయెత్తు; 2. కర్ణ మెత్తు వెండిటంకము. న. ధనము.

కార్వి కము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణ మెత్తువెండిటంకము. వి. అ. ఈ. అ.) 1. కర్ణ మెత్తుగలది; 2. ఒక కర్ణ మిచ్చి కొనబడినది; 3. దున్నుటకు దగినది.

కార్వికుడు. సు = కార్వకుడు.

కార్వి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. మన్వధుడు; 2. క్రీశుకుడు. ఈ. స్త్రీ. పిల్లపీచరశీ.

కార్వ్యము. సం. వి. అ. న. కృష్ణత్వము, నలుపు. వై. గి. ఆ. 3౯.

కాతీయ. వై. వి. (సం. కా. కా. ప్రా. కారి అ.) 1. కష్టము, దుస్థితి. “క... ద్రౌపదికి నెయ్యెడలం, దేహాటులు వాటిలైన, కాపురుషులవలన నిట్టి కాతీయ వుటైన.” భార. విరా. ౪, ఆ. ౧౩౦. “ఉ... ఈ, కాతీయ మష్టలంబునకు గాదగునే వివిధాస్త్ర సంపదల్, మీతన సీవే సూడగ...” భార. కర్ణ. ౩, ఆ. ౧౦; 2. బాధ, యాతన. “క. వే తొకవిలు గొని విమతుడు, దూఱగ హరిమేన నాడె దొడ్డుదియమ్మల్, మాతెనబ దింట బోదివె, గాతీయగా మతీయం బఱపె గమికొన దూపుల్.” హరి. ఉ. ౧, ఆ. ౧౫౭; 3. నలుపు. ఆం. భా. ప్ర. ౧౦౮.

కాతీయపడు. వై. అ. క్రి. (కాతీయ+పడు.) 1. బాధపడు, యాతన నందు. “క. మనుజు వరింపక మనుజాంగన మనుజాశను వరించి కాతీయ పడునే.” భా. రా. సం. ౨౨౨; 2. ఇడుములు గుడుచు, కష్టములపాలగు. “ఆ. బాదమాడి ధర్మసూనుడు రాజ్యంబు, ననుజాబలు బ్రియాం గనను బంబంబు, గాగ నొడ్డి యాడి కాతీయ పడడె...” భార. విరా. గి. ఆ. ౨౪౫.

కాతీయపెట్టు. ద్వ. స. క్రి. (కాతీయ+పెట్టు.) 1. బాధపెట్టు. “ఉ... మేక, గాతీయపెట్టెన

నొడికంబుగ వండుదు నెట్లకూరలున్.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౭౭. “క... మిము, గాతీయ పెట్టివి...” భార. ఆను. గి. ఆ. ౩౭౩; 2. చుడించు, శిక్షించు. “క. నరకం తెట్టివి కల్పవ, కరులకొ జముఁ డెట్టిభంగి గాతీయపెట్టన్.” భార. ఆను. గి. ఆ. ౧౬౯.

కాటు. య. వై. అ. క్రి. (సం. త్క.) 1. నవించు. “కా. మోముల్ వెల్వెలఁబాఱ గన్నుగవ నామోదాశ్రువుల్ గాఱ...” దశా. ౨, ఆ. ౨౯౯; 2. రాలు. “ఉ. కోఱలు దీటుచుకొ నయకొణములకొ దహనస్ఫులింగ ముల్, కాఱగ...” హరి. పూ. ౪, ఆ. ౧౪౪. దే. వి. (త. కార్.) 1. అజ్ఞానము. “క. వేఱుగఁ గనినకొ బ్రకృతికి, జాఱవిడిచినట్ల తనదు సుజ్ఞానము న, కాఱు విడిచి తనకంటెను, మీఱ నొకటి లేమి గాన్ను మెయివొనవలయున్.” భార. ఆను. ౪, ఆ. ౨౦౨; 2. సందంశకము, పట్టుకాటు. “గీ. మీఱు సందంశకము పేరు కాఱనంగ.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౮. చంద్ర. ౪, ఆ. ౧౭; 3. కామవికారము. “వ... కాటు పసులై తిరుగుచు...” హరి. పూ. ౬, ఆ. ౬౭. (‘కారు’ ము ద్రి.) బ. 1. పరుషోక్తులు. “ఉ... మాటలు చిత్తమునందు నిల్చుకే, గాటులు ప్రేరేదన్...” భార. ఉద్యో. ౩, ఆ. ౧౦౭; 2. అసత్యోక్తులు. “ఆ. ఇవముసూడుకొలపుటేలి కల్ మున్నెందు, గాటులాడి రనినకత యెఱుంగ.” అచ్చ. అయో. ౩౦; 3. గర్వోక్తులు. “ఆ. నీచులకు బలంబు నెట్లన పరునని, కాటు లఱచు చున్ని...” భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౯౮. వి. 1. సీచము, నింద్యము. “గీ... వేద ముల్ గాఱువేదములు మతంబులు సప్తకంబులు...” వరాహ. ౯, ఆ. ౫౦; 2. క్రూరము, కఠినము. “ఆ. కన్ను రెఱుచేసి యన్నుల గని కాఱుకూత లఱచె దేమి కోకిలంబ.” రసిక. ౪, ఆ. ౧౭౦; 3. వ్యర్థము, శుష్కము. “సీ. ఘట మంచుఁ జట మంచుఁ గాఱుయుక్తులఁ బెంచు దువ్వతొర్కికలకు దూర మగుచు.” కళా. ౮, ఆ. ౨౦౦; 4. సాంద్రము, పట్టము.

“క. కాటడవిఁ బఱచువృగముల, నూటడకయ
లిగిచి...” భార. ఆది. ౪, ఆ. ౧౯.

కాటుకొను = కారుకొను. (సంపదించు.) “ఉ...
ఘనప్రకరంబును బోలెఁ గాటుకొనుచుం దఱ
చైన దంతిభటనుందర కేతనరాజి గ్రోలఁగా.”
భార. విరా. ౫, ఆ. ౬౯.

కాటుకొమ్మలమెకము. ద్వ. వి. (కాటు+కొమ్మల+
మెకము.) సాంద్రశృంగమృగము, దుష్టి. ఆం.
సం. తిర్వ. ౯.

కాటుచే. దే. స. క్రి. కాటఁజేయు. (క. ర.)

కాటొడ్డకాడు. దే. విణ. (కాటొడ్డెము+కాడు.)
వరుషభాషణము లాడువాడు; గర్వి. “క...,
కాటొడ్డకాడు ఋణియును, బారము ముట్టంగ
లేరు బహుదుఃఖములన్.” కేవ. 3, ఆ. ౨౬౯.

కాటొడ్డెము. దే. వి. (కాటు+డిడ్డెము.) 1. చరు
షోక్తి. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧2; 2. తిరుగుఁబాటు
మాట. “కా...అది రా కాటొడ్డెమా నేను జెప్ప
న్ని విప్పని కొప్పకొమి యిది...” చం. రా.
౫, ఆ. ౬౧.

కాల. సం. వి. ఆ. క్రీ. 1. కలిగొట్టుకీ; 2. నల్లజీల
కఱ్ఱకీ; 3. పెన్నేరుకీ; 4. నల్లతెగడకీ; 5.
మంజీప్తికీ; 6. దుర్గ.

కాలకంఠము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నెమిలి; 2.
పిచ్చుక; 3. కాటుకపిట్ట; 4. వేగిసకీ; 5. కూకు
రుగుండె. విణ. (ఆ. ఆ. ఈ. అ.) 1. నల్లనికం
ఠము గలది; 2. కంఠమునందు నలుపు గలది.

కాలకంఠుడు. సం. వి. ఆ. పుం. శివుడు.

కాలకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పుట్టుమచ్చు; 2.
లక్క; 3. నీటిపాము; 4. కంటివల్లగుడ్డు. న.
1. కారిజము; 2. కటివేముకీ. విణ. (ఆ. లికా.
అ.) నల్లనిది.

కాలకీలము. సం. వి. ఆ. పుం. కోలాకాలము. (వాచ.)

కాలకుంఠుడు. సం. వి. ఆ. పుం. యముడు.

కాలకూటము. సం. వి. ఆ. పుం. న. హోలాకాలవిషము.

కాలకృతుడు. సం. వి. ఆ. పుం. సూర్యుడు.

కాలక్షేపము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కాలముపుచ్చుట;
2. కాలయాపనము.

కాలఖంజనము. సం. వి. ఆ. న. కాలఖండము,
కారిజము.

కాలఖండము. సం. = కాలఖంజనము.

కాలగోచరుడు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) కాలము
నకు విశమైనవాడు, కాలధర్మ మొందినవాడు,
మృతుడు. “వ. ఈశ్వరుండు నానికి వైద్యు
యం దఱువది వేపురుగొడుకులను నైబ్యయం
దొక్కొడుకుం గా వరం బిచ్చి యయ్యఱువది
వేపురు నతిదగ్గితులై యేకకాలంబునఁగాలగోచ
రులగుదు రనియు నయ్యొక్కొడుకు వంశకర్త
యగు ననియుఁ జెప్పి యవృశ్యుం డైన.” భార.
ఆర. 3, ఆ. ౫౧.

కాలచక్రము. సం. వి. ఆ. న. చక్రాకారముగాఁ
దిరుగుచుండుకాలము.

కాలజ్ఞవత్రి. సం. వి. న్. పుం. = కాలజ్ఞము.
“మ...కాకున్నఁ గాలజ్ఞవత్రిరుతం బెట్లు
చెలంగు మానకుకిత్రక్రీ కర్ణదంభోశ్రియై.” ఆము.
౫, ఆ. ౧౦౫. (ఇటుఁ గాలజ్ఞవత్రి యనఁ గోడి
యనియుఁ గోయిల యనియుఁ గూడఁ జెప్ప
వచ్చును.)

కాలజ్ఞము. సం. వి. ఆ. పుం; 1. కోడి; 2. కోయిల.
కాలజ్ఞాడు. సం. వి. ఆ. పుం. బోన్ముడు. విణ. (ఆ.
ఆ. అ.) ఉచితసమయ మెఱిగినవాడు.

కాలటక. దే. వి. (కాలు+అటక.) కుండ లుంచు
కొనుటకై రెండుమొనలు నిరుప్రక్కల గోడల
యందుఁ బొదిగి యూతగాఁ గాట్లంచి యడ్డ
ముగా నమర్చినవ్రాస. (క. ర.)

కాలధర్మము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కాలముయొక్క
ధర్మము; 2. మరణము.

కాలపక్వము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. కాలము
చేతనే పరిపాక మందినది; 2. కాలముచే పరి
పాకము చెందినది, మృతిసంద సిద్ధమైనది. “గీ.
అని జనార్దనుఁ గనుఁగొని యకట కాలపక్వ
మయ్యె నీనరపతి ప్రతతి యెల్లననుడు...” భార.
ఉద్యో. 3, ఆ. 322.

కాలపర్యయము. సం. వి. ఆ. పుం. కాలవ్యత్యా
సము, కాలపుమార్పు. భార. మా. ౧౮౮.

కాలపాశము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. యమపాశము;
2. ఉరితాడు.

కాలవృష్టము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకకాలివృష్టి;
2. కాపులుగు. న. 1. విల్లు; 2. కర్ణునివిల్లు.

కాలప్రభాతము. సు. వి. అ. న. శరదృతువు.
(ప్రి. ని.)

కాలము. సు. వి. అ. పుం. 1. నలుపు; 2. వేళ; 3. కోయిల; 4. కంటిగొడ్డు; 5. మరణము; 6. మూడుసంఖ్య. న. 1. ఇనుము; 2. కాలీయక మనుగంధద్రవ్యము; 3. కక్కులకముళి. విణ. 1. (అ. ఈ. అ.) నల్లనిది; 2. (అ. ఆ. అ.) క్రూరము, దుష్టము.

కాలముఖము. సుం. వి. అ. పుం. కొండమ్రుచ్చు.
కాలముచేయు. మి. అ. క్రి. చచ్చు. “క...మాయ గోవు పడుచుం, గనుగ్రుడ్డం దిరుగజేసి కాలము చేసెన్.” వరాహ. ౧౦, ఆ. ౪౦. ఆం. నం. మాన. ౫౩.

కాలమేషి. సుం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కారుగచ్చళి; 2. నల్ల తెగడళి; 3. మంజీన.

కాలమేషిక. సుం. వి. ఆ. స్త్రీ = కాలమేషి.

కాలయాచనము. సుం. వి. అ. న. = కాలక్షేపము.

కాలయోగము. సుం. వి. అ. పుం. 1. విధి; 2.

కాలముయొక్క కూడిక.

కాలరాత్రి. సుం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. ప్రళయ కాలము; 2. చీకటిరాత్రి; 3. దీపావళ్యకూ వాన్య; 4. మానవజీవితములో డెబ్బదియేడవ వత్సరమున నేడవమాసమున నేడవనాటిరాత్రి; 5. దుర్గాభేదము; 6. నదీభేదము; 7. యముని భగిని.

కాలరి. దే. వి. (కాలు+అరి.) 1. పదాతి, కాలి బంటు. “నీ. చేగలమెకములఁ జెందులెం దొన రించి కాలరిపాఞుల నేలఁ జమరి.” ఆచ్చ. సుం. ౧౦౮. ఆం. శే. ౩౧; 2. దూత, చారుడు. “వ...మనము వెన గలకాలరుల వేగం బుచ్చి ...” భార. ఉద్యో. ౧. ఆ. ౩౭. (“దూతా గచ్ఛంతు కీన్ఘగాకీ అని మూలము); 3. పథికుఁ డిచ్చుచున్న, అనువు.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౨.

కాలరు. ఆం. వి. చొక్కామెడపట్టి.

కాలవేయు. దే. స. క్రి. (కాలన్+వేయు.) కాలు టలై ప్రాయమిడఁ బెట్టు. వా:—గిన్నె కాల వేసినది.

కాలకాకము. సుం. వి. అ. పుం. కృష్ణనింబము, కటి నేముళి.

కాలశేయము. సుం. వి. అ. న. మజ్జిక.

కాలసర్పము. సుం. వి. అ. పుం. నల్లత్రాచు, కృష్ణ సర్పము.

కాలసూత్రము. సుం. వి. అ. న. 1. సరకభేదము; 2. మృత్యుహేతు చగుసూత్రము. (ఉరిత్రాడు మొ.); 3. కాలమును నడపుసూత్రము.

కాలస్కంధము. సుం. వి. అ. పుం. 1. చీకటిమాచళి; 2. తుమికిళి; 3. పొగడళి. 4. వేగినళి; 5. మేడిళి.

కాలస్థాలి. సుం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాటలి, కలిగొట్టుళి.

కాలహరణము. సుం. వి. అ. న. ఆలస్యము, కాగు.

కాలహాని. సుం. వి. ఇ. స్త్రీ = కాలహరణము.

కాలాంగు. దే. అ. క్రి. (కాలు+అంగు.) కాలాడు, కొంతకాల మాగు. “గీ. తిమురుమధ్యాహ్న మయ్యెను దేవ యచట, నేడు కాలాంగి మా మందపాడి చూచి, గోరసముఁ బాయసంబాలు నారరించి, నిగ్రహం బైననుమ్ము మన్నింప వలయు.” పిన. శకుం. ౧, ఆ. ౧౨౩.

కాలాతీతము. సుం. వి. అ. న. కాలాతిక్రమణము, యుక్తకాలము దాటిపోవుట. “స్థో. కాలాతీతే వృథా సంధ్యా వంధ్యస్త్రీమైథునం యథా.” (వాచ.) విణ. (అ. ఆ. అ.) యుక్తకాలము దాటిపోయినది.

కాలానుసార్యము. సుం. వి. అ. న. 1. సిలబిత్తు; 2. ఇరుగుదుళి; 3. నందివర్ధనముళి; 4. సుగంధి ద్రవ్యవిశేషము.

కాలాయనము. సుం. వి. అ. న. ఇనుము.

కాలారి = కాలరి. 1. (కాలిబంటు.) “ద్వి. కరు లతో హరులతోఁ గాలారితోడ.” ద్వీపద ఆధి మన్య చరిత్రము. ౧౪౪. పు. (త్రా.); 2. జనులమీఁద జనుచేయువచ్చు. (ఆం. పద.)

కాలిక. సుం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పార్వతి; 2. ద్రౌపది; 3. కుబ్జ; 4. ఉడుత; 5. బొగ్గు; 6. నలుపు; 7. రోమావళి; 8. నల్లపిచ్చుక; 9. మేఘావళి; 10. మద్యము; 11. నెలవారిపడ్డి; 12. జటామాంసిళి; 13. కారుకొట్టిళి; 14. నల్లసిరా; 15. నల్లదేల కట్టళి; 16. తొగరిమచ్చు; 17. తేలుకొండిళి; 18. కరకళి; 19. అశ్వదంతలేఖ; 20. వైవ ర్ణ్యము.

కాలికంబేము. దే. వి. (కాలు+కంచము.) ఇనుకల
కాలితోఁ గంచమువలె జేయునాట, బల
క్రీడావిశేషము. “నీ. కాలికంచమును గట్టె
గుట్టుము...” హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

కాలికడ = కల్కడ. (చూ. కల్కడ)

కాలికడియము. దే. వి. (కాలు+కడియము) అండ.
(చూ. కల్కడియము.)

కాలికట్ట. దే. వి. (కాలు+కట్ట.) పాడుక. (చూ.
కల్గట్ట.)

కాలికము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. క్రొంచపక్షి; 2.
బొగ్గు. న. 1. చగ; 2. కృష్ణచందనము. విణ.
(ఆ. ఈ. అ) 1. కాలమునకుఁ దగినది; 1. కాల
జన్యము; 3. కాలకృతము.

కాలిడు. దే. ఆ. క్రీ. (కాలు+ఇడు.) చొచ్చు;
అడుగుపెట్టు. “ఉ...నృపాలుసారలకుఁ గాలిడ
సెందును జూటు లేక...” భా. 2, ఆ. ౧౩౦;
2. కాపురముండు. “చ...నీయనుజయు నేనుఁ
గాలిడుదుము...” వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౨౮౬.

కాలితెరువు = కాదైరువు. (చూ. కాదైరువు.)

కాలిత్రోవ. దే. వి. (కాలు+త్రోవ.) ఏకపది, నడక
బాట. ఆం. భా. ద్వి. ౯. “ఆ. కాంచి యారఁ
డొక్కకాలిత్రోవయు నంతఁ, గాంచి...”
ఆము. ౬, ఆ. ౧౬.

కాలినడ. దే. వి. (కాలు+నడ.) పాదచారము,
కాలినడక. (శ. ర.)

కాలిపారువ. దే. వి. (కాలి+పారువ) మల్లయాంధ
ములాని మెలకువలానొకటి. (ఆం. భద.)

కాలిపుట్టువు. దే. వి. (కాలు+పుట్టువు.) పాదజూడు,
పూర్వుడు. (శ. ర.)

కాలిబంటు. ద్వి. వి. (కాలు+బంటు.) పదాలి,
కాలి; (శ. ర.)

కాలిబోను. దే. వి. (కాలు+బోను.) ఒకవిధ మగు
బోను. స్వా. ౪, ఆ. 3౭.

కాలిమ. సం. వి. స్. పుం. 1. నలుపు; 2. వైచర్యము.

కాలిముట్టు. దే. వి. (కాలు+ముట్టు.) కాలిన
గ్రుచ్చుకొన్నముట్టు. “ఆ. చెప్పులొనితాయి చెవి
లొనిబోరిగ, కంటిలొనినలును కాలిముట్టు,
నింటిలొనిపారు నింతంత గాదయా, విశ్వదాభి
రామ వినురవేను.” (వేమన.) విణ. (కాలిలొని

ముట్టు పంటివాడు.) క్షణక్షణబాధకుండు. “గీ...
గాలి, కాలిముట్టు మధ్యతాపిపాలిపిడుగు, రావ
ణుండు డించె భువనముల్ రక్తిఁ జెందె.” ఉ.
రా. ౧, ఆ. ౧౪౯.

కాలిమూక. దే. వి. (కాలు+మూక) కల్పలము.
“నీ. నూటి కొక్కడె చాలి మేటిమగంటిమిఁ
గాలుచ్రవ్వచు నుండు కాలిమూక.” రంగా.
౧, ఆ. ౧౩౭.

కాలియ. వై. వి. (సం. కాళికా.) విశాచము. “ఉ.
కాలియ పట్టినట్లు కడుఁ గంది కృశుం డయి
...” మార్క. ౧, ఆ. ౨౩౬.

కాలీచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యముని న్యాయవిచా
రణస్థలము.

కాలు. దే. ఆ. క్రీ. 1. దగ్గమగు. “చ...కాలిన
యట్టి మ్రాడుతై, పడి...” స్వా. 3, ఆ. ౪౬;
2. మండు. “గీ. సతి వియోగాన్నిమనములా
సంతతంబుఁ, దగిలికొని కాల...” కు. సం. 3,
ఆ. 3౩౦. వి. ఔ. (క. కాలు. త. కాల్.)
1. పాదము. “ఆ...నేలఁ బెట్టి కాలఁ జమర.”
భార. కాం. 3, ఆ. ౪౭౪; 2. నాలుగవపంతు.
“గీ. మూలనక్షత్రమునయందు మొదటికాలఁ,
గేంద్రమున నాంగిరసుఁ డుండ...” కాశీ. ౧,
ఆ. 3౨౬; 3. మంచముమొ. వానికొడు.
“ఉ...కంగటికాలు నన్నదగునైదువు...” వై.
౧, ఆ. ౮౧; 4. పద్యపాదము. “నీ...ఈమూఁటి
కక్షరంబులు నమం బన్నికాళ్ల...” ఆప్తు. ౪.
౧౮౧.

కాలుండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. శివుండు; 2.
యముండు; 3. శని; 4. ఒకానొకవిశ్వదేవుండు.
కాలుకంబము. ద్వి. వి. (కాలు+కంబము.) ద్వారము
యొక్క ప్రక్కచెక్క. (బ్రా.) “గీ. మరుండు
శృంగారవిధు లేర్పఱచి తనదు, పేర నొకపేటఁ
గట్టి సంప్రీతిఁ దోర,ణాల నుంచినకాలుకంబ
లనంగఁ, గలికియూరులు చెలగుఁ బైఁ గాంచి
మెఱయ.” బిహ్ని. ౨, ఆ. ౧౧౧.

కాలుకొను. దే. ఆ. క్రీ. (కాలు+కొను) 1. కాలితో
నడచు; నడచు. “నీ. కాలుకొన్నంతయుం గడు
వేగమునఁ బాటి...” నిర్వ. ౪, ఆ. 2౬. ౬, ఆ.
3౬. విక్ర. ౬, ఆ. ౧౦౦; 2. కాలు. (చూ.

కాలుకొల్పు.) 3. వ్యాపించు. “గీ. అంతకంతకు నెక్కుచు సంతమనము, గాలుకొనసేక చంద్రుండు గ్రాలె నధిప.” భార. ద్రో. 9, ఆ. 22గీ; 4. కాలుమోపు; నిలుచు. (చూ. కాల్యాను.)

కాలుకొలుపు. దే. స. క్రి. (కాలుకొను. ధా. ప్రే.) కాలుకొనఁజేయు, మండించు. “గీ. కాలుకొలిచిన పావకజ్వాల లనఁగ.” హరి. 2, ఆ. 2గీ. (చూ. కాలుకొల్పు.) “మ...వాత్యాననా,నిల జేగంబునఁ గాలుకొల్పి...” శుక. 3, ఆ. 9రర. కాలుగొను. = కాలుకొను. (చూ. కాల్యాను.)

కాలుచే. దే. స. క్రి. (కాలుధా. ప్రే.) కాలఁజేయు, దహించు. (చూ. కాలచ్చు.) కాలుచ్చు దే. వి. (కాలు+ఉచ్చు.) వేటసాధన విశేషము, కాట్ల బుద్ధించునొకవల. “క. మిడిబోనలఁ గాలుచ్చులఁ, బడఁదొలియఁ బోగులొనుపటిదియు లేళ్లకొనడి గలజింకల నెల్లకొ, బొడిచిరి కడుఁ జెంచు లాఱుపులఁ జెవ లదరన్.” య. 2, ఆ. 9ర.

కాలుదన్ను. దే. అ. క్రి. (కాలు+తన్ను.) కడలక నిలుచు. (చూ. కాలన్ను.) కాలుదివియ. ద్వ. వి. (కాలు+నివియ.) కాఁగడా. (శ. ర.)

కాలుద్రవ్య. దే. అ. క్రి. (కాలు+త్రవ్య.) 1. కాలితో నేలను ద్రవ్య. “నీ. ఆమృతాగ్ర వ్యాఘ్రము...” “గీ. పశువిఘాతపాతరణమ్మ గొలుపఁ, గాలుద్రవ్యచు నుండె దత్తాలమూల. మున మొగంబున రాద్రంబు మునుకొనంగ.” విక్ర. 3, ఆ. 9ర; 2. ఆకారణముగా సిద్ధపడు. (చూ. కాల్యావృత్తి.)

కాలుద్రొక్కు. దే. అ. క్రి. (కాలు+త్రొక్కు.) ఆభిముఖుఁ డగు, ఎదురుపడు. “గీ. పూసపాటి మహాస్థానభూమియందు, గాలుద్రొక్కుంగ నోడుఁ జూడఁబడె నఁ, గదలు మిటమాని దివిజ గంగాభవాని. (చూ. కవిచాటుపు) “గీ...కాలుద్రొక్కుఁ, గవినె గవినె ననంగ నాఖ్యి లయి యొప్పు, నభిముఖు డయ్యె ననుటకు...” ఆం. శే. 92. స. క్రి. 1. పెంబడించు. “గీ. చెలువ నిను రాజకిరంబు చెట్టనట్టె,గలికి నినురాజహం

సంబు కాలుద్రొక్కు, ముచితకమనంబు లివిగా నామాట చూడు, కన్నె యిలాసఁ బెండ్లిగాఁ గలదు నీకు.” విజ. 2, ఆ. 9ర; 2. పెండ్లాడు. (చూ. కాల్యావృత్తి.) వి. పెండ్లి. ఆం. భా. ద్వ. 922.

కాలుపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కాలు+పడు.) చిక్కుకొను. (చూ. కాలపడు.)

కాలుపలము. మి. వి. (కాలు+పలము.) పలముగా నాల్గవంతు. ఆం. భా. ద్వ. 22ర.

కాలుపు. దే. వి. (కాలుచు. ధా.) కాల్పుట. (చూ. కాల్పు.)

కాలబలము. మి. వి. (కాలు+బలము.) కాలినడ కను జనునేర. “ఆ. చచ్చెఁ గాలుబలము...” భార. భీష్మ. 2, ఆ. 92గీ.

కాలుమడి. దే. వి. (కాలు+మడి.) మూత్రము. (చూ. కాల్యాడి.)

కాలుమడుచు. దే. అ. క్రి. (కాలు+మడుచు.) మూత్రము విడుచు. (శ. ర.)

కాలుమానిసి. ద్వ. వి. (కాలు+మానిసి.) కాలిబంటు, పదాలి. “నీ...మొగు నేషంగుఁ బడుకాలుమాని సియును.” భార. ద్రో. 3, ఆ. 9ర.

కాలురి = కాలుచ్చు. “క. వెలివాఱును గాలు రులును, వలలు...” ఉ. హరి. 9, ఆ. 22.

కాలువ. వై. వి. (నూ. కుల్యా. క. కాలువె.) 1. కుల్య, నీరుపాఱుటకుఁ ద్రవ్వినమార్గము. “గీ. లోనితాతొట్టి నిండి కాలువఁ గొగి.” ఆము. 2, ఆ. 9ర, ఆం. శే. 23; 2. పరంపర. “నీ. అలిగి యద్దునుఁడు వాలంపకాలువ లాలి నడ రించుటయు...” భార. భీష్మ. 3, ఆ. 23ర.

కాలువల = కాలుచ్చు. “వ...కాలువలన నురుల బోనుల...” కి. శకుం. 2, ఆ. 9ర.

కాలువ్యము. స. వి. అ. న. 1. మనోవైకల్యము; కలఁత; 2. మాలిన్యము; మరద.

కాలుసాచు. దే. అ. క్రి. (కాలు+సాచు.) 1. ప్రయత్నించు, దీక్షవహించు. “నీ. ఎవ్వండు నీచిత్త మెరియించుచున్నాఁడు వైవ్యవధివై కాలుసాచి.” హర. 3, ఆ. 93; 2. ప్రయాణమగు. (చూ. కాల్యాచు.)

కాల్పాదు. దే. ఆ. క్రి. (కాల్ప+దే+దు.) 1. కాల్ప మోపు. "సీ. దీనికా నల్లడగానెకా గర్వించి యుర్విం జై త్రుసకుఁ గాల్పాదుఁ గలిగె." అము. 2. ఆ. ౧౦గీ., నైష. ౧౧, ఆ. ౧౨౭; 2. నిలుచు. "క...వి, పట్టునఁ గాల్పాదుక నిజపట్టణమున కరుగుచెంచి..." విక్ర. ౨, ఆ. ౨౨౬; 3. ప్రవేశించు. "క. బాలత్వ మెడలి తరుణిను, కాల్పాదుఁగ..." వా. రా. ౧, ఆ. ౧౧౪; 4. కాలిమీదనిలుచు, పోవ సిద్ధమగు. "క. ఈలీలఁ గొంతకాలము, బాలామణి సంచరించు ప్రాయము నాడే, కాల్పాది యెన్నయిందెరి, తాలిమి చెడి నిలువ కచటు తలఁగినయంతన్." హంస. ౨, ఆ. ౧౪౯.

కాలేయకము. సం. వి. అ. పుం. మ్రానిపనుపు. న. పీతచందనము.

కాలేయము. సం. వి. అ. న. 1. కారిజము; 2. నల్ల ఆగలు; 3. పీతచందనము. విణ. (అ. ఆ. అ.) కలియుగమునకు సంబంధించినది.

కాల్కడ. దే. వి. (కాల్ప+కడ.) మంచమునఁ గాల్క పెట్టుకొనువైపు, కాల్కకడ. "గీ. అతఁడు పవ డింప మును కౌరవాధినాథుఁడరిగి తలయంపించెన నున్నతానమున, నుండెఁ బదపడి కాల్కడ యొద్ద కల్లఁజని వినఘ్నుండై నిలుచుండె నవ్వ సాచి." భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౬౧.

కాల్కడియము = కాలికడియము. "క. అని చీసి చీనాబర, ఘనమణిహారములు మేలుకాల్కడి యంబుల్, గొనబుచ్చెఱుగుంగరములు, చన వమరంగ నిచ్చి పురుచ నముచితరీతిన్." హంస. ౧, ఆ. ౭౯.

కాల్కొను = కాల్కొను. 1. కాల్పమోపు. "క. నేరక తొడరిలిఁ గాల్కొనుఁభూరుహములు లతలు గిరులుఁ బొడవలేమియు లేవు..." భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౭౦; 2. నిలుచు. "చ...రవి గ్రంథె సంజ యెఱువందె సుపర్ణుండు వచ్చి యందుఁ గాల్కొనియెనొ మీద రాఘవుల కుక ఫణిబాధము లూడ్వఁగా ననన్." రామా. ౮, ఆ. ౭.

కాల్కడ = కాల్కడ. "చ...కాల్కడ దలయంపిగా నిదుర గైకొన..." హరి. పూ. ౧, ఆ. ౮౭.

కాల్కణ్ణ = కాలికణ్ణ. "ద్వి. సరణార్థి సరణార్థి సరణార్థి యనుచు, గరమగ్ని వారిచేఁ గాల్కణ్ణ గొనుచు." పండితా. దీక్ష. ౪౧. పు.

కాల్కొను = కాల్కొను. (నిలుచు.) "చ...ఎందుఁ గాల్కొనఁగఁ బట్టదు చిత్తము భీతి మీఱ..." భార. ఆర. ౪, ఆ. ౨౧౮.

కాల్పు = కాల్పు. దహించు. "చ...భాండ మాటు... కాల్పుగొడంగె మాతాశనుడు..." భార. ఆది. ౮ ఆ. ౨౧౯ భీమ. ౧, ఆ. ౧౮౮. కాల్పును = కాల్పుదన్ను. "సీ. అచటికి వేగంబ యరుగక యిచటఁ గాల్పున్నియుండెడునట్టిచైర్య మొందుగలదు..." భార. మా. ౯౭.

కాల్పివ్వు = కాల్పద్రవ్య. (అకారణముగా సిద్ధ పడు.) "ఆ. కయ్యమునకు వలదు కాల్పివ్వు..." భార. కా. ౨, ఆ. ౨౮౨.

కాల్పెరువు = కాలితెరువు. "ఉ...నడువఁ గాల్పెరు వైనను లేక..." జై. ౨, ఆ. ౭.

కాల్పొక్కు = కాల్పొక్కు. (వివాహమాడు) "సీ. దివివెలయాలికై తెగునన్నదమ్ములం దగ్రజుఁ గాల్పొక్కినట్టిజంత." చం. రా. ౨, ఆ. ౭౪.

కాల్పుడ = కాలినడ. "కా. ఆరాజేంద్రుండు కాల్పుడక వెడలెఁ దో నాలుం దమాజుండు నే, లేరక..." మార్క. ౧, ఆ. ౧౭౨. విణ. కాలిణి నడచిపోవ ననువగునది. "చ...కా, ల్పుడ లయు యెటు లింకె..." జాషువీ. ౨, ఆ. ౧౨౩.

కాల్పుడు = కాల్పుడు. "ఆ. కష్టగహనమందుఁ గాల్పుడియున్నారు..." శేషన.

కాల్పునికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. కల్పితము; 2. ఆరోపితము.

కాల్పుము. సం. వి. అ. పుం. కచోరము, కర్పూరము.

కాల్పు = కాల్పు. (బాధ; కాల్పుట.) "క...ఈరో తల, కీకాల్పుల కీయవస్థ కేమోపుదుమే." సానం దో. ౪, ఆ. ౧౮. "గీ. జనని జతరాన్ని కాల్పుల దచవు దూలి." సానందో. ౪, ఆ. ౬౨.

కాల్పువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కాల్పు+వడు.) కాలు; కాల్పును బొందు. "చ...కాల్పువడ్డజము కంటెను బెద్దవె నీవు..." కు. సగ. ౪, ఆ. ౬౬.

కొల్లులము = కాలుబలము. "నీ...కొల్లులములఁ గీటదని..." మార్క్. ౮, ఆ. ౧౦౪.

కొల్పడి = కాలుమడి. "గీ. కాట్లచేతులు నెన్నఁడుఁ గడుగుకొనఁడు, విడుచుఁ గొల్పడి నిలుచుండి నడచి నడచి." మల్లా. 3, ఆ. ౬. హరి. పూ. ౬, ఆ. ౫.

కొల్పడుచే = కాలుమడుచు. (శ. ర.)

కొల్ప. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎదవోయినయావు.

కొల్పకము. సు. = కొల్పము.

కొల్పము. సు. వి. ఆ. న. చేకును. విణ (ఆ. ఆ. ఆ.)

1. ప్రాక్షకాలము; 2 కాలభవము.

కొల్ప = కాలువ. "ద్వి. వారిధిఁ బిల్లకొల్పయ్యఁ బోలె దాఁటి." రం. రా. సుం. ౨౪౦. పు.

కొల్పరు. దే. వి. బ. పదాతులు, కాలిబుట్టు. "నీ...కొల్పరును నేవురు..." భార. ఆది. ౧, ఆ. ౮౦. హరి. ఉ. ౬, ఆ. ౧౨౪.

కొల్పించే = కాలుసాచు. 1. (అకారణముగా సిద్ధపడు.) "ను ..నాకమ్మగీనేత్రలమీదఁ గయ్యములకు గొల్పించులా గొప్పెడున్." కళా. ౧, ఆ. ౧౪౯; 2. (దండెత్తు) (కైట భాసురుడు.) "ను పరుజన్ గుహ్యకనాథు గెల్చి తనకుఁ వారిచ్చుకై కానుకల్, కరుణా మ్రోగిని బ్రహ్మపట్టణముపైఁ గొల్పించి..." శేష. ౪, ఆ. ౯౦.

కావచిక్కుము. సు. వి. ఆ. న. కవచధారలసమూ హము.

కావచ్చు. దే. ఆ. క్రీ. (అను. భా.) 1. కాబోవు. అగుటకు సిద్ధమగు. "క. ఈవంకము విచ్చేదము, గావచ్చినఁ గలము నిలువఁగా సత్యవతీ, దేవి పచనమున సంతతి, గావించెను వ్యాసుఁ డనుజగ త్కర్త దయన్." భార. ఆది. ౫, ఆ. ౮; 2. ఉపహను చెలుపును. ఉదా:—ఆముక్తమాల్య దాకర్త కృష్ణదేవరాయలే కావచ్చు.

కావడి. వై. వి. టౌ. (సు. కావటి? (శ. ర.) క. త. కావడి.) నీళ్లుమొ మోయుటకై రెండుకొన లను ఉట్టుమర్చినవెడల్పుగలగట్టివెదురుబద్ద, వీవ ధము. "వ...కావడుల నుంచెయ్య...స్వా. ౪, ఆ. ౬౦. "ఉ...నన్నుఁ గావటు...మోచు కేగుచో." ఆము. ౬, ఆ. ౮౪. భార. సూ. ౨౯.

కావడించే. వై. సు. క్రీ. 2. కావడిగాఁ గట్టు.

"ఆ. ప్రమథగణము దక్షుఁ బడఁగొట్టి కట్టుచు, గాలుచేయుఁ బడిచుఁ గావడించి, మువ్వగంబు గట్టికొని వచ్చుబలుచేట, కామివోలె వచ్చి కని శంభు." కు. సు. ౨, ఆ. ౮౪. కువల ౨, ఆ. ౧౩౬; 2. కావడిగాఁ బెట్టి తెచ్చుటకు వీలగు.

"గీ. కట్టజన్మాన్నియింకకుంభశివకాస్త్ర, కములు వింజామరంబులుఁ గావడించు, మెకములునుబిచ్చి కస్తూరినికరములును. స్వసయెదుటకుఁ చెచ్చిరి మృగయు లవుడు." సున. 3, ఆ. ౧౯౫.

కావరము. దే. వి. 1. గర్వము, మనము. "గీ. కిన్నర స్త్రీలఁ జూచి లంఘింపఁబాటుఁ గావరంబెత్తి యుద్ధాహకామవికృతి, నాయజవములు రవిలేరి వారువములు." కాశీ. 3, ఆం. భా. ప్ర. ౧౩ 3; 2. దుర్నదము, దుర్గర్వము. "ఆ. రక్షముఖులు కావరపునిజాతులు...మీర లగుట...కలఁచెదరు లతాంగిఁ జిలుకరార." కవిరా. 3, ఆ. ౧౪౫. విణ. దుర్నదము గలది; దుర్నదము గలవాడు. (ఇది అగ్గలము పంటిది. చూ. అగ్గలము.) "క. నీవు నుయ్యోధుపాలికిఁ బోవఁగ వల దనియు నొక్క బుద్ధి పొడమెడుకొ, గోవింద యశఁడు మంత్రులు, గావరములు చక్క వివరు కార్య వచనముల్." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౨౮. (ముద్రి.పా. 'కావరముననను' ప్రాతప్రతి పాఠమున వి. దుర్నదము అని చెప్పువచ్చును.)

కావరి. దే. విణ. (కావరము+ఇ) దుర్నదము గల వాడు; ధూర్తుడు. ఆం. భా. తృ. 2.

కావరించే. దే. ఆ. క్రీ. గర్వించు, పొగరెట్టు. "గీ. అంత నక్కంత నింతంత యనఁగరాని, తమకమున నబ్ధిభుండు గాధర్వసంజ్ఞ, మగు వివాహంబుచేత నింపావహిల్లు; గా వరించె మనో జుండు గావరించె." వరమ. ౨, ఆ. 3౯. ఉ. రా. ౨, ఆ. ౬౧.

కావరుడు. దే. విణ. కావరి, దుర్నదుడు. "ఉ... ఈ కావరి గట్టచిత్తు నధికంబుగ నమ్ముదు నీవు ..." భార. ఆర. ౬ ఆ. ౬౨. "గీ. లోకములఁ గలఁచె, గావరుండు ప్రతాపలకావరుడు." శతకంఠ. ౧, ఆ. ౬౨.

కావలము. ద్వ. ఆ. క్రి. (కాన్ + పలము.) ఆగు, కావలయు. “ప...త్తైటభారికనుంగు లగుడింగ రీలు దయాభువులు గావలఁదే...” ఆము. ౬, ఆ. ౬౬. (కావలవిదే = కావలదా! కావలయు నని భావము.)

కావలము. దే. వి. 1. పాపము. “గీ. దేవపూజలఁ బొలివోనికావలయు, బ్రాహ్మణోపాస్త్రి జెడి పోనిపాపచయము, లచ్చుతానంత గోవింద హరి మురారి, యని తలచినయప్పుడే యడఁగిపోవు.” వి. పు. 3, ఆ. ౧౩గీ. 2. దురాచారము. “ఉ...మనవంశముగాన లేని యీ, కావల మేల ...” వి. పు. ౨, ఆ. ౨౦౬; 3. మదము. “క. దేవి యితఁడు హర్యక్షీ, భావము భజియించి యుండఁ బ్రకృతిఁబోధు, దేమెటఁ గలిగె నోకోగ, కావలమున నకట సింహికానూనున కున్.” నైష. ౮, ఆ. ౧౯౬. విణ. కావరము. (చూ. అగ్గలము.)

కావలయు. దే. ఆ. క్రి. (అగు. కాన్ + పలయు) 1. కోరు. “క. కావలసినవర మిచ్చెద ...” విప్ర. ౫, ఆ. 2౨; 2. ఆపనరమగు. “గీ... కాపు కావలయునెడల.” ఇందు. ౨, ఆ. ౫; 3. బౌధవ్యము కలుగు. “సీ. జనకుండు నును: డును జన్మంబు సేసిన పనిత వా రేమి కావలయు నీకు.” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౧౬; 4. శాస్త్రీయగు. “క. మాతాపితృవర్జితఁ డగు, నీతని కే నెట్లు బిడ్డ నిచ్చితి నకటా, నాతప్పు గాక యిది దా, నీతనిత పెట్టు నాకు నిటు కావలయున్.” కాశీ. 2, ఆ. ౪౯. అవ్య. ద్రు. ఊహను చెలుపును. “ప. కచుండు...నిహతుడయ్యెఁ గావలయు.” భార. ఆది. 3, ఆ. ౧౧గీ.

కావలి. దే. వి. 1. కాపు, రక్షణము. “క...కావలినే నుండంగఁ జొచ్చువారుం గలరే.” ఉ. హరి. ౬, ఆ. ౧౫. హరి. ౨, ఆ. ౧3౮; 2. నిర్బంధము, బంధనము. (చూ. కావలిపెట్టు.); 3. గుప్తము. మొ. వానికడ నిలుబడి యితరులు లోనికి రాకుండఁ జూచుట. (చూ. కావలికాడు.)

కావలికాడు. దే. విణ. (కావలి + కాడు.) 1. రక్ష కుడు, కాపాడువాడు. (శ. రు.) 2. కావలి యుండునొకరు. “మ...కన్నగాంధ్రు పిని రాజ

ద్వారము నొచ్చి కావలివాండ్ర గగనుఁబ్రామి ...” కాశీ. ౪, ఆ. ౫౨.

కావలికామే. దే. ఆ. క్రి. (కావలి + కామే) కావలి యుండు. (చూ.)

కావలివారుడు. దే. విణ. (కావలి + వారుడు) కావలి కాచునొకరు. “ఉ. కావలివారి దోరి యెవకం బున గోవులఁ బట్టికొంటి...” భార. విరా. ౪, ఆ. ౧౯౨.

కావలండు. దే. విణ. కావలి; కావలము గలవాడు, గగ్గి. “ఉ. కావలం దైనపిండు తగు కార్యము పట్టునె వీరి కెమ్మెయి, గాఢ నిజాబు...” భార. విరా. ౨, ఆ. 2౮. (ప్రాతప్రతిపా.) ను. సం. ౫ ఆ. 2౯.

కావలి. దే. ఆ. క్రి. (కాన్ + వలి.) కావలయు. 1. ఆపనరమగు. (ఆది నాకుఁ గావలి); 2. కోరు. (ఇట్లు కావలి ననియే చేసేరిని.); 3. కావలసి యుండు, జరగవలయు. (ఆమెకు నివాహము కావలెను); 4. శాస్త్రీ దగ్గరండు. “ఉ...భవి వ్యదర్థముల్, కావలి నామనఁబునకుఁ గావలి నిట్టివిషాదవేదనల్.” నరస. ౨, ఆ. ౪2.

కావా. హి. వి. (హి. కావా.) ఆశ్వములమండ లాకారగతి, ఆశ్వగలవి శేషము. “క. ఆపనములఁ గీరావలి, యావలితగలిన్ భ్రమించునందా బల రక్షగావా తిగెడుమాటని, మావులు నా నపుడు నికటమండలగతులన్.” భద్రాపరిణ యము. ౪, ఆ. (శ. రు.)

కావారము. ను. వి. ఆ. న. శైవాలము, నాచేళి. కావారి. ను. వి. ౪౩. స్త్రీ. తృణాదినిర్జిత మగు ఛత్రము, గడ్డిగొడుగు.

కావి. దే. వి. (క. త. కావి.) 1. ఎఱుపు. ఆం. భా. ప్ర. ౧౦౮; 2. ఎఱుబట్టు. ఆం. భా. స్వ. ౧౫౪. పారి. ౧, ఆ. ౧౧గీ. విణ. ఎఱుగిని. “గీ... పోటులఁ దొరంగురక్తాంబుధార, లంగమెల్లను గప్పిన నప్పు డొప్పె, గావినెలయేను తెట్టెడఁ గలయఁ బర్వఁబోలుచు కులపర్వతంబుచాడ్చున నతండు.” భార. శల్క. ౨, ఆ. ౧౦౧, విక్ర. ౧, ఆ. ౧3౬.

కావించు. దే. ను. క్రి. (అగు. ధా.) 1. ఇచ్చు. “క...అది, కావించు ననూన భర్త కామార్థం

బుల్.” భార. ఆర. అ, ఆ. ౨౫౩; 2. చేయు.
 “క.దురితము కావించి తొలంగుదునె పరమున
 కున్.” ఆము. 3, ఆ. ౪౬; 3. వండు. “గీ.
 ఓగిరంబులు గావించు నొప్పు గాఁగ.” కాశీ. 3,
 ఆ. ౨౧౨; 4. సృజించు. “సీ...లోకంబులు
 గావించు దలఁచ నహంకార మెసఁగె...” భార.
 కాం. ౬, ఆ. ౪౭౯; 5. కల్పించు. “గీ...నా
 యందు దోషమొందు గావించి యాతండు
 ముడువాడొ.” భా. రా. కిష్కిం. ౪౫౩; 6.
 (తటాకాదులు) నిర్మించు; (కావ్యాదులు)
 రచించు. “సీ...చెఱువు గావించ నెంచినను
 గనరు.” విప్ర. 3, ఆ. ౧౫. “క. నీ విష్ణు
 డాద్రభావం, గావింపుచు నున్న చంపుకావ్యము
 ...” వి. పు. పీఠి. ౨౫.

కావిగొను. దే. అ. క్రి. (కావి+కొను.) ఎఱువగు,
 ఎఱుపెక్కు. “క...వనరుహనేత్ర కన్నుగవ
 ధవళరుచుల్, గావిగొన నేడ్చి...” స్వా. ౨,
 ఆ. ౭౧.

కావిగోచిదారి. దే. వి. (కావి+గోచి+దారి.)
 కాషాయవస్త్రధారి, సన్నాస్త్రి. ఆం. భా. ద్వి.
 ౧౭౬. వేకి. మాన. 3౪.

కావితాలుపు. దే. వి. (కావి+తాలుపు.) కాషాయ
 ధారి, సన్నాస్త్రి. (శ. ర.)

కావిపుట్టగోమేలసామి. ద్వ. వి. సన్నాస్త్రి, యతి.
 ఆం. సం. మాన. ౨.

కావిరి. దే. వి. (ఆధిక్యముచే నలు పెక్కిన) ఎఱుపు
 రంగు, ముదురుకావిరంగు, “ఉ. నావుడు రోష
 వహ్నివలనం బొగ రేగినభంగి మోమునం,
 గావిరి వర్ష...” ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౨౧౬.
 “సీ. లేరివాజులు మ్రొగె దెనలఁ గావిరి గప్పె
 బహుచిత్ర మేఘముల్ బయల నిండె.” భా. రా.
 ఆర. ౧, ఆ. ౧౦౨. సమీర. ౨, ఆ. ౧౨౨.
 (తుదిరెండు ప్రయోగములందు నిది యుత్పాత
 సూచకము.) విజ. (ఉత్పాతసూచకముగా
 నలు పెక్కిన) ఎఱుపురంగు గలది. “ద్వి. కావిరి
 పీఠకుల్ గవినె లోకముల.” విష్ణు. పూ. 3, ఆ.
 (శ. ర.)

కావిరిబొట్టు. ద్వ. వి. (కావిరి+బొట్టు.) కావు, దృష్టి
 దోషము కలుగనినిలికవిశేషము. “సీ. ఫాల

భాగంబువై: బరగుకావిరిబొట్టు కాముని గెల్విన
 కన్ను గాఁగ.” భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౨౯౭.
 కావితా. దే. వి. (కావి+తాయ) వద్దరాగము, కెంపు.
 కావితాయి. దే. వి. 1. కెంపు; 2. ఎఱువముట్టితాయి,
 జేగురతాయి. (శ. ర.)

కావు. దే. వి. 1. చుట్టిల్లలయేడ్చుధ్వని కనుకర
 కరణము. “ఉ. ఎత్తిలి కావు కావు రని యెప్పి
 తదీయపయోధరాగ్రముల్, కుత్తుక దాఁక బీల్చి
 కొని...” హరి. పూ. ౫, ఆ. ౧౫౦. వేం. పంచ.
 ౪, ఆ. ౪౪౪; 2. బొట్టు. (చూ. కావుకర
 టము); 3. వశీకరణాంజనము. “కా...చెలి
 నేత్రాంబులకొ వశ్యల, త్రిమూలా బగుకావు
 నించె నన నుంచె గజ్జలం బిలికిన్.” వసు. ౫,
 ఆ. ౧౧౦; 4. కావిరిబొట్టు. “సీ...నుడుట్టిలై
 నును. కావు కుదురుకొల్చి.” చంద్రా. ౨, ఆ. 3.
 5. చోరసాధనవిశేషము. (చోరులు జడిసిం
 చుటకు అమృతానిపతె బెడ్డబొట్టు వికారముగా
 నుడుటఁ బెట్టుకొందురు.) “సీ...కావుబొట్టు,
 జిలుగుగన్నపుఁగై బలపంబు...” వేం. పంచ.
 3, ఆ. ౧౯౯; ప్రబంధ. ౭౫౯; 6. పాఠరలో
 నగువానివైకప్పు. “ప...లావుగాఁ గావుఁ
 గప్పి...” స్వా. ౪, ఆ. ౬౦. కకు. ౪, ఆ. ౭౨.

కావుట. దే. వి. (అగు. ధాతువుయొక్కభావార్థక
 రూపము.) అగుట, కావుడు. “క. జీవుడు
 మత్సముపేతుడు, గావు బెఱిగి...” భార.
 కాం. ౬, ఆ. 3౦౫. భార. ఆది. ౧, ఆ. ౧3౦.
 కావుడు = కావుట. “చ...వారమృతాత్ములు గావు
 డొప్పుడే.” కు. సం. 2, ఆ. ౬౨.

కావుత. దే. అవ్య. ద్రు. కాత, ఆశీర్వాదము:
 “చ...కరివత్తడు...వరదుండు కావుతన్.”
 వరాహ. ౧, ఆ. 2.

కావుతము = కావుత. (కాత, ఆశీర్వాదము.) “ఆ.
 దానహామజవధిధానముల్ మన కివి, గలవయేని
 ధరణివలయరాజ్య, మింద యుండి ధర్మనంపనుఁ
 డొనరించు, చుండు గావుత వృఖండితముగ.”
 భార. ఆది. ౧, ఆ. ౬3.

కావుదిగు. దే. ఆ. క్రి. (కావు+దిగు) 1. కడుపుబ్బు.
 (బ్రా.); 2. పశువును పశువుపొదుచుటవలనఁ
 గడుపువాచు. (బ్రా.)

కావున. దే. అవ్యు. ద్రు. కాన, కాణట్టి. “మధ్యా
క్కర... నానతునకు భార్య వగు మన్న నొడ
బడి యియ్యయనియె గావునను దానిని దగ
వివాహ మగుము నెయ్యమున.” భార. ఆది. ౪,
ఆ. ౧౪౨.

కావుపట్టు. దే. వి. (కావు+పట్టు.) మిక్కిలిబాధించు,
యాతనఁజెట్టు. “ద్వి. కావరంబునఁ గన్నుఁ
గానవుజముఁడు, కావుపట్టక నినుఁ గావఁడు
నుమ్ము.” నవ. ౧, ఆ. ౪౮. పు. ౨౫. పం.

కావుపచ్చె. దే. అ. క్రి. (కావు+పచ్చె.) 1. కావు
వేయటచే పండు, ముగ్గు. వ్యవ:—మొన్న కావు
వేసినవం డ్లవ్వడే కావుపచ్చినవి; 2. పండున
కుండురంగు కలుగు. వ్యవ:—ఆపగడ్లకు కావు
పచ్చినది.

కావువేయు. దే. న. క్రి. (కావు+వేయు.) ముదురు
కాయలపై గడ్డిమొ. కప్పి పండవేయు. వ్యవ:—
నిన్న వేయిమామిడికాయలు కావువేసినాము.

కావేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఒకానొకనది; 2. వేశ్య.
3. వసుపుళి.

కావ్యము. సం. వి. అ. న. 1. కవికృతగ్రంథము; 2.
గుఖము.

కావ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శుక్రాచార్యుఁడు.

కాశము. సం. వి. అ. న. తెల్లు పువ్వు. శ్రీ. పుం. న.
తెల్లుళి. పుం. 1. ప్రభ; 2. తుమ్ము; 3. దగ్గు.

కాశి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. వారణాసి, కాశీపట్టణము.
ఇ. పుం. 1. ప్రకాశము; 2. సూర్యుఁడు. విణ.
(నీ. నీ. నీ.) ప్రకాశించువాఁడు.

కాశీప్రయాగం. సం. వి. అ. పుం. బ. ధాన్యవిశే
షము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కాశూల. సం. వి. అ. స్త్రీ. వేశ్య.

కాశ్మరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గుమ్ముడుళి.

కాశ్మర్యము. సం. వి. అ. పుం. గుమ్ముడుళి.

కాశ్మరజన్మము. సం. వి. న్. న. కుంకుమపువ్వు.

కాశ్మరము. సం. వి. అ. పుం. భారతదేశమందలిపెద్ద
సంస్థానములలో నొకటి. న. 1. కుంకుమపువ్వు;
2. టంకము. విణ. (అ. ఈ. అ.) కాశ్మరదేశసం
బంధి.

కాశ్యపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కశ్యపునిభార్య, భూదేవి.
ఇ. పుం. 1. ఆనాడు; 2. గదాడు.

కామయము. సం. వి. అ. పుం. కామిబట్ట. విణ.
(అ. ఈ. అ.) కామిరంగు గలది.

కాష్ఠ. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. దిక్కు; 2. పడునెనిమిది
తొప్పపాట్లకాలము. వి. పు. అ. ఆ. ౭౭; ౩.
అవధి; 4. స్థితి; 5. అతిశయము; 6. మ్రాని
వసుపుళి.

కాష్ఠతక్షకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వడ్రంగి.

కాష్ఠద్రువు. సం. వి. ఈ. పుం. మోడుగుళి.

కాష్ఠపాటల. సం. వి. అ. స్త్రీ. తెల్లకలిగొట్టుళి.

కాష్ఠమరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిలి.

కాష్ఠము. సం. వి. అ. న. కట్టి. “ఈ. కాష్ఠగత్తాన్ని
వోలె...” వి. పు. అ. ఆ. ౭౭.

కాష్ఠీల. సం. వి. అ. స్త్రీ. కదళి, అరటిళి.

కాష్ఠీలము. సం. వి. అ. పుం. రాజాగ్గము, రాచ
జల్లేడుళి.

కాస. వై. వి. (సం. కచ్చా.) కాసె. “గీ. చల్లదం
బులు దొడిగి కాసలు బిగించి.” కవిరా. ౨, ఆ.
౮౧. “కా. చల్లాడంబులమీఁదట బిగువుకాసల్
గట్టి...” అని. ౪, ఆ. ౩౪. (శ. ర. పా.)

కాసండ్డి. దే. వి. పాత్రవిశేషము. (వా.)

కాసమర్దము. సం. వి. అ. పుం. కసిందళి.

కాసము. సం. వి. అ. పుం. తవధవు, దగ్గు.

కాసర. దే. వి. కాశాదని, కాచరళి. ఆం. భా.
ద్వి. అం. కాశి. ౩, ఆ. ౨౩. బ. ధాన్యవిశేషము.
ప్రబంధ. ౧౧౨.

కాసరము. సం. వి. అ. పుం. మహిషము, ఎనుపోతు.

కాసలనాడు. వై. వి. బే. (సం. కోసలం.) కోసల
దేశము; ఆదేశమునుండి వచ్చిన యొకానొక
బ్రాహ్మణజాతి. “ఈ... కాసలనాటివారి కనకాం
గిని జూచితి నీళ్ల రేవునన.” వీధి. ౧౪.

కాసల్నాడు = కాసలనాడు. “క. కాసల్నాటను
శ్రేష్ఠుఁడు, మీసాలప్పయ్యగారి మేనల్లుఁడు...”
క్రిడా. ౪౪.

కాసా. దే. వి. దాసీపుత్రుఁడు. (శ. ర.)

కాసారము. సం. వి. అ. పుం. కొలను, సరస్సు.

కాసావాడు. దే. వి. కాసా. (వా.)

కాసి. వై. వి. (సం. కాశి.) కాశికాపట్టణము. (బ్రా.)

కాసిండు. వై. న. క్రి. 1. కానెగా ధరించు. “నీ.
కరకంచువలిపెంబు గట్టిగాఁ గాసింది వెలికాడు

కానెనై బలియఁజుట్టి." ద్వ. 2, ఆ. ౪౫; 2. బిగించు, కట్టు. "నీ. పులితోలు కచ్చడంబుగ మొలఁ గాసింది సర్వాంగములను భస్మంబుఁ బూసి." ద్వ. ౮, ఆ. ౧౦౪.

కానీయ = కానె. (కానెకోక, దట్టి.) "క...కట్టె బిగియం, దనకానీయ వారిరాళి దాఁటెడు తెగు వన్." రామా. ౬, ఆ. ౮౩.

కానీడు. చే. వి. (కానె+కుడు.) కానెవాడు, కానిపనివాడు. "గీ...ఒక్కనాడు కానీల కిట్టను నయము మీఱ." పరమ. ౫, ఆ. ౪౮. కానీనము. సం. వి. అ. న. అన్నభేది, ఒకానొకడవ ధాతువు.

కాను. వై. వి. (సం. కాచః క. త. కాను.) 1. దమ్మి డిబ్బ నైదవవంతు. (నాల్గవం తని కొందఱు.) "గీ...తనకుఁ దా నమ్మినట్టికాను పదివేలనిమ్మ ముల్ గాఁ దలంచి." భాగ. ౧౦. స్కం. ఉ. ౯౬౫; 2. అల్పార్థనూచకము. "గీ...తావు గానం తె చాలు." రావి. ౨, ఆ. 2౦; 3. ధనము. "గీ. చల్లగాఁ జేరికానెట్ల డుల్లి..." నిరం. ౨, ఆ. ౧౨౮. "గీ. కాంతలను నియ్య మాచేతఁ గాను లేడు." భట్టా. ౫, ఆ. (శ. ర.); 4. పండ్రెండ నాలయెత్తు గలబంగారునాణెము. (వా. కానుధర పెరిగినది); 5. నాణెము. "నీ. అది సుధాకర బింబమా కాదు మడికాసువన్నె వేలుపుటన్నువత్తి గాని." వేం. పంచ. ౪, ఆ. ౨౩౮.

కానె. యు. చే. వి. 1. తానిపనివాడు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౮౪; 2. తాయితోలివెడుపని. (శ. ర.) వై. వి. (సం. కచ్చా.) 1. దట్టి, కానెకోక. "మ. జిగిమై సొంపును దమ్మిమైమఱుపుదాచే గల్గచే కత్తియన్, సిగఁ బూముగలతాయెతుల్ చిగురు కానెం జెక్కినం జాలపొల్గును న్నేవఁగిఁజేయవంకి యును జాయల్ మీఱఁగా బూవుఁదీ, గెగుడెం దావలరాచయొంటి కడుం గేరించుచుం జేమ్మి నన్." య. ౫, ఆ. 2౪. ద్వ. 2, ఆ. ౪౬; 2. కుచ్చెల. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౩.

కానెనిలుకడ. ద్వ. వి. మల్లబంధవిశేషము, ముప్పది రెండువిన్నాణములతో నొకటి." ప్రబంధ. 2౮. హంస. ౧, ఆ. ౨౦౬.

కానెనిల్కడ = కానెనిలుకడ. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౯.

కానెయులి. చే. వి. (కానె+కులి.) టంకము, తాయి తొలుచుట కుపయోగించునాధనము. ఆం. భా. ద్వి. 3౦౦.

కానెవాడు = కానీడు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౮౪. వేమన. 3౨౪.

కానెవోయు. చే. ఆ. క్రి. (కానె+వోయు.) వస్త్రము గోచివలె వెనుకకుఁ దీసికట్టు. (శ. ర.)

కావాల. సం. = కావాల.

కావాలము. సం. = కావాలము.

కావాలి. సం. = కావాలి.

కావాలిక. సం. = కావాలిక.

కావాలికుడు. సం. = కావాలికుడు.

కావాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పెద్దడక్కా; 2. బాకా. కావాలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పిల్లి; 2. కోడి; 3. శబ్దము. న. 1. బాకా; 2. అవ్యక్తవాక్యము. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) 1. అసభ్యము; 2. శుష్కము; 3. ఖలము; 4. అధికము.

కావాలి. సం. వి. ఇ. పుం. శివుడు. ఈ. స్త్రీ. 1. బాకా; 2. యువతి.

కావాలిక. సం. వి. ఆ. పుం. బాకా.

కావాలికుడు. పం. వి. ఆ. పుం. బాకా డోడువాడు. పరమ. ౫, ఆ. ౯౧.

కాళ. వై. వి. కాళే, కావాలి. ఆం. భా. ప్ర. ౧౨౯. కాళండి. వై. వి. (సం. కలానీ. క. కాళంజి.) కమ్మ పడిగము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౮. "నీ. వేడ్యతోఁ గాళంజి దాల్చు..." ప్రభా. ౨, ఆ. ౧౫. రా. వి. ౨, ఆ. ౯౦.

కాళంజిక = కాళంజి. "వ...కనకలశంబులుఁ కాళం జికలు..." ఉ. రా. ౮, ఆ. 3౧౩.

కాళయుక్తి. సం. వి. ఇ. పుం. ఒకసంవత్సరము. (కాళయుక్త మని కొందఱు.)

కాళంజి = కాళంజి. "క. కాళంజిపూనెనొకసలి, నాళిక దళాక్షుమ్రాలు..." సాంబో. ౧, ఆ. ౧౮౧. కాళాగజ్జ. చే. వి. బాలశ్రీ డావిశేషము, పిల్లలుకాల్ల చాడి యాడునాట. (బ్ర. వా.)

కాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పార్వతి; 2. రాత్రి; 3. నల్లసిరా; 4. పాలపురుగు; 5. నల్లని క్రొత్తమట్టు; 6. నల్లని ఆడుది; 7. సత్యవతి; 8. అగ్ని యొక్క సప్తజిహ్వలలో నొకటి; 9. యముని

చెట్లలు, కాళరాత్రి; 10. నింద; 11. బొగ్గు; 12; లేలుకొండి శి; 13. దుంపబచ్చలి శి; 14. నల్లజీలకఱ్ఱ శి; 15. తొగరిమన్ను; 16. ఒకా నొకశివశక్తి; 17. బొమముడి; 18. సప్తమాతృ కలలా నొకతె; 19. పిప్పిశి. న్. పుం. సూర్యుడు.

కాళింగము. సం. వి. అ. పుం. 1. నేలగుమ్మడుశి; 2. ఏరుగు; 3. పాము; 4. కళింగదేశము. “ద్వి. సోనోని కాళింగనిషధదేశములు.” ద్వి. రం. రా. కిష్కిం. ౨౬౬. పు. (బ్రా.) న. కరబూజాశి. విణ. (అ. ఈ. అ.) కళింగదేశమునకు సంబంధించినది.

కాళింగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రాజకర్కటి, పెద్దనోనశి. కాళింది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. యమునానది; 2. కృష్ణనియప్తమహిషలలా నొకతె; 3. ఎఱ్ఱ తెగదశి.

కాళిందీభేదనుడు. సం. వి. అ. పుం. బలరాముడు. కాళిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. కాళి, పార్వతి. కాళిదాసుడు. సం. వి. అ. పుం. కాకుంఠలాదిగ్రంథ కర్త యగుమహాకవి.

కాళియ = కాళి. (చూ. కాళి.)

కాళి. వై. వి. (సం. కాహళికా. క. కమాళే.) బూర గొమ్ము, ఒకానొకవాద్యము. “క. పాలతుక చిలు తొడలన్ గాళెలు వోలమి...” య. ౪, అ. ౫౦.

కాళిజెట్టి. ద్వి. వి. (కాష్ఠ+జెట్టి.) కర్ణజలూక. అం. భా. ద్వి. రరా.

కీ.

కీ. దే. ప్ర. ద్రు. (పశ్చిమిభక్తియాదు ‘ఇ, ఈ, ఏ’ లకు దరువాత ‘సీకు మీకు’ ఇత్యాదులందు దక్క ‘కీ’ యున్ను, మిగిలిన యచ్చులతరువాత ‘కు’ యున్ను వచ్చును. ఉదా:—గిరికి, కిటికి, ఇరవైకి మూడు తక్కువమొ.) 1. సంబంధనామాన్యమును, సంబంధ విశేషములను చెబువును. “క...సీమఱికి, నవ రాధశతంబు నైపుమయ్య యుపేంద్ర.” భార. గభా. ౨, అ. ౫౯; 2. ఇది ఇతరవిభక్త్యర్థముల నిచ్చును: (తృతీయకు) “మ. సిరికి జెప్పెడు...” భాగ; ౮. స్కం. ౯౬. (చతుర్థికి) “సీ...

పాలికి బెనంగ.” అము. ౫, అ. ౧౪౩. (వంచ మికి.) “సీ...ఎల్లవారి, కధికులు కాచె భరా మరులు.” భార. ఆను. ౫, అ. ౩౩౮. (సప్తమికి) “గీ. ఎఱ్ఱకు విలువిద్యకలిమికి హీనుఁ డయ్యె, బాధనకు...” భార. అది. ౫, అ. ౨౪౪.

కింక. దే. వి. (కినియ. ధా.) 1. పగ. “ఉ. పంకజ నాభ మాపడిన పాటులు రాజ్యముఁ గోలుపోక యున్, గింకకు మూలమై...” భార. ద్రో. ౩ అ. ౧౩; 2. కోపము. “శా...నామీదనాభూ నాగ్రాగ్రణి కింక దక్కి కరుణాపూర్ణాత్మం డొగాక...” భా. రా. కిష్కిం. ౫౧౭; 2. రోగము, తెగులు. (మారి మొ. అంటురోగము. (బ్రా.) 3. పమలను మేకలనుజంపెడు రోగవిశేషము (శ. ర.) “గీ...తెవులు, కింక నారోగసంజ్ఞయై కెరులుచుండు.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౪.

కింకరుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. సేవకుడు, పరిచారకుడు, 2. అధీనడు, పశుడు. “వ... ప్రేక్షవనవిహర నిరతుం డగుశంకరుండు కరుణా కింకరుం డగుట నప్పును.” భార. శాం. ౩, అ. ౩౭౮.

కింకిణి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. 1. చిలుగంట; 2. గజ్జె; 3. గిలకశి; 4. పుల్లద్రాక్ష.

కింకిణీకము. సం. వి. అ. పుం. చిలుగంట. “క్లో... కింకిణీకవిభూషితాన్.” (హరివంశము.)

కింకిరము. సం. వి. అ. పుం. 1. గుల్లము; 2. కోయిల; 3. తుమ్మెద; 4. ఎఱుపు. న. వినుగుకుంభస్థలము. విణ. (అ. అ. అ.) ఎఱుగిరి.

కింకిరాతము. సం. వి. అ. పుం. 1. చిలుక; 2. కోయిల, 3. ఆశోకముశి.

కింకిరాతుడు. సం. వి. అ. పుం. మన్నుడు. ఇట్టే; కింకిరాటుడు.

కింకిరి. దే. వి. 1. కోపము. “మ...నేడు మీరు దుర్వ్యాపారులం జూచి కొంకక మీకింకిరికి జెలగిన దొలంగంబాటుఁ దద్దర్మున్.” ఉ. హరి. ౪, అ. ౬౮; 2. రోత. “ఉ. పంకజ ముం దొఱుగి తడుపాంతచరన్త ఘటప్రసక్తికొ, గొంగి యుపాధీరూపములకున్ జననాధునిమిత యక్కుపై, గిరికి గాంగ లచ్చి తిలకించి యజ ప్రము నుండుగాత నిశ్శృంక జటక్యవిశ్వమనుజ

ప్రభుపుణ్యకటాక్షదృష్టులన్."కావ్యా. ౧, ఆ. ౨. కింకిరిచేయు. దే. ఆ. క్రి. (కింకిరి+చేయు.) విష్టించు, మలమునిడుచు. "ద్వి. ఆవృద్ధ్యందనుఁ డామోగివరుని, చీరవైఁ గింకిరిచేయ..."నవ. ౪, ఆ.

కింకిరిపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కింకిరి+పడు.) 1. కోపించు. "క. అతిథి నిచ- గోరనేనియు, మదిఁ గింకిరిపడక యాలచూసగనక నీవతనికే బ్రయంబు నల్పుము..."భార. ఆను. ౧, ఆ. ౬౮. మార్కం. ౨, ఆ. ౧౫౮; 2. కోతపడు. "ద్వి. ఆడరుద్గంధాన కణుమాత్రమైనఁ గింకిరిపడక శంకింపక వైర్య, మింకక చుండాలునింటికి నేగి." ద్వ. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౮౪. పా.; 3. అనూయపడు. "ద్వి. జగతి లోపల హరిశ్చంద్రభూవిభుఁడు..., బొంకకుం డిననేమి బొంకిన నేమి, కింకిరిపడి పరికింప నాకేల." ద్వ. హరిశ్చ. ఉ. ౨౭౧౩ పం.

కింకిరిపాటు. ద్వ. వి. (కింకిరిపడుధా.) కోపము. "నీ. నగు మొగంబులకాని నాని నీదన నెత్తుఁ బతు లగుఁ గింకిరిపాటు లేదు." భార. ఆర. ౫, ఆ. ౨౯౧. ఉ. హా. 3, ఆ. ౧౪.

కింకుర్వాణుడు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కింకరుఁ డగుచున్నవాఁడు, నేవచేయుచున్నవాఁడు. "కా. కింకుర్వాణుపురుషరాదిక మహాకిర్వాణోటికిరీ, టాంకస్థాపిత నూత్నరత్నరుచిధారాక్షేపకిమ్మి రన, త్సంకేజుండు హరుండు..."కాశీ. 3, ఆ. ౯౫.

కింగాణము. దే. వి. వ్యతిరేకము. "ద్వి...అభిమతఫల మడుగు మనినఁ, గింగాణమును జేయ దంగనఁ జూడు. బస. ౪, ఆ. ౧౨౧. పు. ౨౨ పం. (కింగాణి. బ్రా. పాఠాం. కొంకగానివని అని. బ్రా—కింగాణము = వైచ్యము. వ్యాఖ్య.)

కింగిరి. దే. విణ. అల్పము. (శ. ర.) కించిజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కొంచెమే తెలిసివఁడు, అల్పజ్ఞుఁడు.

కించిత్తు. సం. అవ్య. ఇంచుక, కొంచెము. కై. 2, ఆ. ౨౦౬.

కించులకము. సం. వి. ఆ. పుం. వానపాము. కించే. దే. వి. విచారము, దుఃఖము. "ఉ...ఈతని కుత్తరంబు నే, నెవ్వగ నిత్తుఁ జిత్తమున కేమియుఁ

దోపదు కించ పుట్టె..." నానందో. 3, ఆ. 3౮.

కించు. కై. విణ. (సం. కించిల్. ప్రా. కించి.) అల్పము, నీచము. (చూ. కించుఁడనము.)

కించుఁడనము. కై. వి. 1. కించుఁడనము, అల్పత్వము.

"ఉ. కించుఁడనముతో నొకవృత్తియుఁ నెచ్చి ప్రతాపదీపితా, కాంచలం డుచు...ప్రతిష్ఠించెడు నన్ననిం బ్రతిఘటింపగ నేర్పర దేవదాన పుత్." రామా. 2, ఆ. ౨3౧; 2. శ్రమము, ఆయాసము. "ఉ. కించుఁడనంబు లేక వలకేల నొకించుక యప్పుళింత గా, మించినఁ బుడ్టు వీడు..రామా. 2, ఆ. ౧౬౮.

కింజల్కము. సం. వి. ఆ. పుం. కేసరము, ఆకరుపు. న. ఆకాశము. (కై. ని.)

కిందామిఁదా. దే. అవ్య. క్రిందనుపైని. వా—వాఁడు కిందామిఁదాపడుచు సుసారము గడపుచున్నాఁడు. (కష్టమునుఖముపొందుచుఅని. భా.)

కిందు. దే. వి. బౌ. 1. క్రిందు, పాలనము. "ద్వి. చేకొని నామాటఁ జేసితి గాన, నీకిందరాజ్యంబు నిత్యమై యుండు." రం. రా. ఉ. ౧33. పు. 2. వశము, స్వాధీనము. వా—వానికింద పనిచేయ లేను; 2. అడుగుభాగము. వా—దానికిందిది.

విణ. 1. అడుగుననున్నది. ఉదా—కింది పుస్తకము; 2. గలించినది. వా—కిందటిశుక్రవారము.

కింపచానుఁడు. సం. = కింపచుఁడు.

కింపచుఁడు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కొంచెమే మడుకొనువాఁడు. (లాభి.)

కింపాకుఁడు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) మూఁడు.

కింపురువము. సం. వి. ఆ. పుం. భారతాదిదేశములలో నొకటి.

కింపురుషుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కిన్నరుఁడు. (క్లో. పుష్పనవామూర్తి తనేత్రశోభి, ప్రియాముఖం కింపురువశ్చయంచే. సం. కు. సం. 3. స. 3౯.); 2. దేవయోనివిశేషము. (చూ. కింపూరుషుడు.)

కింపూరుషుడు. సం. = కింపురుషుడు. (క్లో. గంధర్వ కింపూరుషకిన్నరాజుగి. సం. భాగ. ౮. స్కం. ౨౦. ఆ. ౨౦. క్లో.)

కివనూతి. సూ. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. జనశ్రుతి, లోక ప్రవాదము. (సత్యముకావన్ను సనత్యము కావచ్చును.)

కివరాటుడు. సూ. వి. ఆ. పూ. ఆతివ్యయము చేయువాడు. (క్రొ. నృపలే కింక్షణో మూఘో దగిస్తాః కింవరాటకః, హి. తో. ౨, ఆ. ౯౦.)

కింశుక. సూ. వి. ఆ. స్త్రీ. జ్యోతిష్మతి, మానేగుళి.

కింశుకము సూ. వి. ఆ. పూ. 1. చిలుకమువృక్షనాటి పువ్వులు గలవి—మోసుకుళి; 2. నందిళి.

కికాక. డే. వి. నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. “చ...ఎవ్వరెవ్వరే, కికాక నవ్వి రిపుచుచు...” భట్టా. ౨, ఆ. (శ. ర.)

కికాక = కికాక. “చ...నగియె...కికాకన్.” కథా. ౮, ఆ. ౧౭౧. ౧, ఆ. ౪౦.

కి. సం. వి. ఇ. పుం. కొత్తెరళి. ఇ. న్. పుం; ఈ. స్త్రీ. పాలపిట్ట, చావము.

కిదివము. సం. = కిదివము.

కిదివి. సం. = కిదివి.

కిదివము. సం. వి. ఆ. పుం. కిదివి.

కిదివి. సం. = కిదివి.

కిదివి. సం. వి. ఇ. పుం. చావము, పాలపిట్ట.

కిమరియే. డే. ఆ. క్రి. మోసగించితిరుగు; తప్పించుకొనితిరుగు. “క. తీపు గలకజ్జ మన్యుడు, గోసింపగ నొడిసి పుచ్చుకొని త్రోపాడం, బైపడియది గోసి యొక్కడు, క్రేపులలో నిట్టనట్టుం గిమరించునృపా.” భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౪౫౪. స. క్రి. 1. మోసగించు. “నీ. కిమరించి రిచ్చి పుచ్చుకొనుచోటుల వార లాకకు లోనుగా కప్ప లీక.” స్వా. 3, ఆ. ౧౨౯; 2. పొంగొట్టు. “నీ. చెలవవేనలి చిచ్చుచీకటిం గిమరింప జంద్ర నూర్చులనుంచె జామయోర్తు.” వసు. ౫, ఆ. ౧౧౬; 3. ఓడించు, జయించు. “చ...అనంగుని మామవెలంగునాసం దీ, రినకణవాడితొపుం గిమరించినయోరమిటారి చాపునన్.” సా. ౨, ఆ. ౧౧3.

కిమరింక. డే. వి. (కిమరించు భా.) 1. మోసము. (శ. ర.); 2. మోసగించుట. 2. మంచనకరణము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯; 3. దాగుట. (చూ. కిమరితలాట.)

కిమరితలాట. డే. వి. (కిమరితలు+అట.) దాగుడు మూతలు. “నీ. స్వర్ణాల బాచెట్టశాఖలచాటుక సంతృప్తితురు కిమరితలాటలు...” చెన్న. ౫, ఆ. 3౭౮.

కిమరిపు = కిమరింత. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౨.

కిమరు. డే. వి. మంచన, మోసము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౨. భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౪౫౪. “చ...ప్రస్తుతు గిమరుపాడుచు...” భాగ. ౮ స్కం. ౧౦౮. ౧౦ స్కం. పూ. ౭౫౬.

కిమరు వెట్టు. డే. న. క్రి. (కిమరు+వెట్టు.) 1. మోస గించు. “క. ఏ నొక బ్రాహ్మణకన్యక, వై నరపతిం గిమరు వెట్టి యాతఃపురకా, తానివూములొనికి జరు, డే నోపును నానిగేయదివనంబులకున్.” దశ. ౯, ఆ. ౬౨; 2. త్రోసిపుచ్చు. “ఆ. ఆతని చేత నున్న యమృతసుగంధము సూచి, కెరలు వాడిచి మరలం గిమరు వెట్టి, పుచ్చుకొనిరి యసుర పుంగవు లెల్లను, మాటు లేనిబగినిమాన వేంద్ర.” భాగ. ౮ స్కం. ౨౯౫.

కిమరువాడు. డే. స. క్రి. (కిమరు+పాడుచు.) మోసగించు. “క. పొంగురు గిమరువాడుచుచు ...మీసగు రెన్నంగ రానివెలంబుల నృపా.” భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౪3౧; 2. త్రోసివేయు. (చూ. కిమరుపాడుచు.)

కిక్కున. డే. వి. నలలు, నృణవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౭౫.

కిక్కుముక్కురుము = కిక్కురుము (క్రి.)

కిక్కురించు = కిమరించు. (మోసగించు.) “ఆ... నానిం గిక్కురించిపోలుపెక్కిరించు.” భా. రాయ. ౨౬2.

కిక్కురింత = కిమరింత. (శ. ర.)

కిక్కురు. డే. వి. 1. మోసము. (చూ. కిక్కురువెట్టు.) 2. అల్ప మగునగతధ్వని కనుకరణము. (చూ. కిక్కురుమును.)

కిక్కురుచును. డే. ఆ. క్రి. (కిక్కురు+అను.) నోరెత్తు, కొంచెమైనను మాటాడు. “క. కిక్కురుచున కమ్మ తంబుం, గుక్కలుపెట్టుగురు నురలు...” హర. ౬, ఆ. ౧౨౨.

కిక్కురు వెట్టు. డే. స. క్రి. (కిక్కురు+వెట్టు.) మోస గించు. (మోసాని) “శా. శూలిక గిక్కురు వెట్టి

పోయె లతికాస్తోమాంతరాళంబులన్.” నిష్ఠు.
నా. ౪, ఆ. ౨౧౩, ౨౧౪. రసిక. ౩, ఆ. ౯౦.

కిక్కెన. దే. ఆవ్య. ద్రు. చచ్చునట్లు, ప్రాణముపోవు
నట్లు. (వి. మిక్కిలికదియిక అని. శ. ర. ఆవ్య.
గట్టిగా అని. సూ. ని.) “చండకము...” భయ
భ్రాంతుడై పాట నుంకించునక్కొంచు గంనుం
దిలోకినృశంసున్ నియుద్ధక్రియావద్ధతిం గిక్కె
సం గొంతుక్రోత్ నొక్కవే...” పారి. ౩, ఆ.
౩౮.

కిఖ. సం. వి. ఇ. పుం. కో.తి. (ప్రి. ని.) ప్రి.
సృగాలిక, కొంకనక్క.

కిగ్గాడి. వై. విణ. (సం. కీకట. క. కిగ్గ.) 1. హీనుడు,
అల్పుడు. “నీ. తనవిడిదికి రంభ ననుచవై తని
తిట్టుకి గ్గాడియనురకుఁ గేలుమొగిచి.” ప్రభా. ౧,
ఆ. 2౮; 2. ఆప్రయోజకుడు, ఎంచులకుఁ బనికి
రానివాడు. ఆం. భా. తృ. ౨, 2. “ఉ...
పచ్చెఁ గి.గ్గాడియుఁ బోలెఁ గామగవిగాఁడి
గలయ్య నృపాలువీటికిన్.” నుది. ౩, ఆ. ౪; 3.
సామాన్యము; అతిసామాన్యము. “గీ. పూని కర్ణా
త్తజుఁడు పృష సేనుఁ డాత్మహయము దాటించి
నట్టివాఁ గల్లయదిగఁ, నాటి కది యబ్బురము
గాని వీటిలోని, నేటి కిగ్గాడిగుణ్ణాలు దాటు
చుండు.” కళా. ౮, ఆ. ౧౩౩.

కిగ్గాడికాడు. ద్వ. వి. (కిగ్గాడి+కాడు-సార్థమున.)
ఆప్రయోజకుడు. “క. కిగ్గాడికాడై యెపుడుం,
దగ్గనిసంపదలఁ బోరల...” శుక. ౩, ఆ. ౨౭2.

కిచే. దే. వి. (గినియామ్రేడితరూపము కిచకిచ.) 1.
కో.తులుమొ. వాని ధ్వనికనుకరణము. “ద్వి. అచ
లంబుపైకి గుండనక చెట్టనక, కిచకిచధ్వనులతోఁ
గిచకొట్టకొనుచు, నెగఁబ్రాకి యెక్కుచో...”
రం. రా. కిష్కిం. ౧౮౯. పు; 2. చక్కిలిగింత.
ఉదా:—కిచకిచలు; 3. చక్కిలిగింతపలనిజల
దరము. (చూ. కిచకొట్టు.)

కిచేకొట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కిచ+కొట్టు.) 1. కో.తులు
ధ్వనిచేయు. “ద్వి. కిచకిచధ్వనులతోఁ గిచకొట్టు
కొనుచు.” రం. రా. కిష్కిం. ౧౮౯. పు; 2.
చక్కిలిగింతకలుగు. “నీ. పూవుగుత్తులపంటిపూప
చన్నులు గోళ్ల నదిమినఁ గిచకొట్టునట్టివేళ.”
శుక. ౧, ఆ. 3౦౦; 3. పక్షులు కో.తులు

మొ. వానివలె ధ్వనిచేయు. “నీ. కిచకొట్టు బక
దారికివత్ చెవి గుల్కి మదుగుబ్బ బరంబుఁ
గదియఁజేర్చి.” శుక. ౧, ఆ. 3౦౩.

కిచుకు. దే. వి. పాముమొ. భక్షించుటయందుఁ
జేయుధ్వని కనుకరణము. (గినియామ్రేడిత
రూపము “కిచుకుకిచుకు.” (పాము.) “వ...కిచుకు
కిచుకు రనక...నిఖలభేకంబులం భక్షించి...”
వేం. పంచ. ౩, ఆ. ౩౬౦.

కిచ్చేడి. దే. వి. (క. త. కిచ్చేడి. హిం. కిచిడి.) నానా
వస్తువులు చేర్చి వాడినచిత్రాన్నము “నీ...
పచ్చట్లు కిచ్చట్లు పాయసములు.” ఉ. రా. ౬. ఆ.
౧౨౨. “వ...పచ్చడులుం గిచ్చడులును బజ్జులం
గిజ్జులను...” కాశీ. 2, ఆ. ౧౮౧.

కిచ్చిలి. దే. వి. (క. కిచిలి. త. కిచ్చిలి.) 1. ఒకజాతి
నారింజశీ. (బ్రా.); 2. ధాన్యనిశేపము. (వా.)

కిటకిట. దే. వి. (త. కిడుకిడు.) 1. చండ్లు కొలుకుట
మొ. వానియం దగుధ్వని కనుకరణము. “వ...
కిటకిటం బండ్లు కొఱికి...” స్వా. ౧, ఆ. ౧౯.
“చ. కిటకిటం బండ్లు గీటి పలికెం జటిధూర్జటి
హుంకిరించుచున్.” దశా. ౨, ఆ. ౨౬; 2.
వీరడఁ ద్రిప్పుట మేను వడకుట మొ. వానియం
దగుధ్వని కనుకరణము. “నీ. శ్రుతులు విజ్ఞో
డైనచోఁ దంత్రి బిగువుగాఁ బిడించి కిటకిట
వీరడఁద్రిప్పు.” వైజ. ౧, ఆ. ౧౧౮. “క. ఆటు
నిటును జాణిగి మెల్లగఁ, గిటకిట యని మేను
వడక...” పార్వ. ౪, ఆ. ౧౨౪.

కిటకిటమును. దే. ఆ. క్రి. (కిటకిట+అను.) కిటకిట
మని ధ్వనిచేయు. “క. కిటకిట మన రదనపంక్తిఁ
గీటుచుఁ బలికెన్.” దశా. ౬, ఆ. ౮౨.

కిటకిటలాడు. దే. ఆ. క్రి. (కిటకిటలు+అడు.) సమర్థ
మగు, క్రిక్కిరియు. వ్యుదా:—నేడు తీర్థములో
జనులు కిటకిటలాడుచున్నారు.

కిటి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. పంది; 2. వరాహవతారము.
కిటికి. దే. వి. (హిం. ఖిడ్కి.) గవాక్షము, సోరణము.
(శ. ర. వా.)

కిటుకు. దే. వి. 1. మోసము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౮.
2. చెడ్డపని. “చ. కటకట మిమ్మువంటిగుణగణ్యులఁ
బుణ్యులఁ జెప్పరాని సంకటములఁ బెట్టి యెట్టి
కొఱగాములు చేసితిఁ బెక్కు నాకు నీ, కిటుకున

నేమిమేలు కలిగెన్...”వి. పు. 2, ఆ. ౯౪; 3. రహస్యము. (వా. అనలుకట కడి.) “గీ. ఆకటకు కూటిపఱచిగర్వాశితపసి.”చంద్ర. ౧.ఆ. ౧౩౪; 4. కష్టము, చిక్కు. “ద్వి. కపటనాటకుడైన కాళికుడ డాత్త, గృహమాలి నినుఁ బట్టి కిటుకులు వెట్టి.” ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౭౭. పం.

కిట్టమి. దే. వి. (కిట్టు. ధా.) విరోధము. (ఆం. పద.) కిట్టము. సం. వి. ఆ. న. 1. దేహమలము; 2. లోహాది ధాతుమలము, చిట్టెము; 3. నూనెమొ. వాని యడుగుడుదీ; 4. పురిషము.

కిట్టింపు = గిట్టింపు. (ఆం. పద.)

కిట్టితోల. దే. వి. ఇఱికించుటకుఁగా నొకవైపు కొనలం జేర్చి కట్టిచిన్నతోలతో నేర్పులుపఱచినసాధనము. (శ. ర.)

కిట్టిమము. సం. వి. ఆ. న. కారోదకము, ఉష్ణనీరు.

కిట్టు. దే. ఆ. క్రి. స. క్రి. 1. కలియఁ, తాఁకు. “ఉ...హరిఁగేవలనద్రుగ్గాఁ దలచి కిట్టినఁ బట్టినఁ దారు మంటపై,వావిరిఁ గ్రమ్మనాశలభ వర్ణముచాడ్చున వ్రుదిపోరె...”భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 3౯౦; 3. దగ్గఱు, సమీపించు. “మ...భీమాగ్రజం దాణిగిట్టినఁ బట్టు గడు నగ్గ మైన యెడ...” భార. ద్రో. ౧, ఆ. 3౦౮; 3. = గిట్టు. (ఆం. పద.) స. క్రి. 1. చంపు, వధించు. “ఉ. కిట్టుదుఁ గర్ణశల్య లనుకీటములన్...” భార. కర్ణ. 3, ఆ. ౨౬౧; 2. దాయా, సమీపించు. ఆం. భా. శృ. ౧౨౪. “చ...ఉగ్ర మృగనాథునినైనను గిట్టిముట్టిబె, బ్రదముగఁ గాల గేలను గడించుగంటిమి యల్లసేల్లఁ బట్టుదు...” భార. విరా. ౧, ఆ. ౮౩.

కిట్టొను. దే. ఆ. క్రి. (కిట్టు+కొను స్వార్థమున.) సమీపించు, చేరు. “క. చఱచియుఁ బొడిచియుఁ దాచియుఁ, గుఱుమూఁకలగుడఁ గిట్టొని కమలానన్.” దశ. ౬, ఆ. ౧౧౦.

కిణము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గట్టిపప్పులతోడి రాపిడివలనఁ జేరియందు కాచుకాయ; 2. ఎండిన పుండు; 3. కంటి.

కిణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఉత్తరేనుశీ.

కిణిసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఉత్తరేనుశీ; 2. తెల్ల గినియశీ.

కిణ్దుము. సం. వి. ఆ. పుం. న. శురారీజముశీ. న.

1. పాపము; 2. తెలికపిండి; 3. మధ్యద్రవ్య సముదాయము.

కిత. దే. వి. 1. దేవతార్పణమునకై కష్టమున నొక దెనను బోనెడిమూఁడుదోశిష్ట ధాన్యరాశి. (శ. ర.); 2. ధాన్యరాశి. (ప్రా. వా.)

కితవము. సం. వి. ఆ. పుం. ఉత్తైశ్చశీ.

కితవుడు. సం. వి. ఆ. పుం. నూదగి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.);

1. మోసకాడు; 2. దుష్టుడు; 3. వెచ్చివాడు.

కితాబు. హిం. వి. బిరుదు. “నీ. మెచ్చి పాచ్చి కితా బిచ్చుటచే వజారత విజయానందరంగ రాయ. గీ. లనగఁ బొరుషనామధేయులు వెలసి.” ఆనంద. పీఠ. ౬౮.

కిత్తవార. దే. వి. చాఁగనార. (శ. ర.)

కిత్తనారగుడ్డ. దే. వి. (కిత్తనార+గుడ్డ.) కిత్తనారతో నేసినగుడ్డ, మోటుగుడ్డ. (శ. ర.)

కిత్తలి. దే. వి. (క. కిత్తశీ. య. కిత్తలి.) కిట్టలిశీ. (శ. ర. ప్రా.)

కిత్తి = కిత్తు. “నీ. అలికనేత్రముకత్తి యారజ్య మొనమై టెప్పులసలగుల నిస్వ లుమినె.” హర. 2, ఆ. 2౯. పండితా. మహిమ. గంపు. ౨ పం.

కిత్తికంటిపలఁగి. నీ. వి. (కిత్తి+కన్ను+పలఁగి.) పోక. దేను. గి.

కిత్తు. దే. వి. (క. కిత్తు.) “గిత్తు. నిస్వ. ఆం. భా. ప్ర. రణ. సాం. వి. గేను. ౧౨.

కిదుకు. దే. ఆ. క్రి. మారొము పట్టు, బిడ్డలు చల పట్టు. “న. నిదులగిదినుశిశు వాఁకొని, కిదుకుమఁ జను గోల నిలి...”భాగ. ౧౧ పృ. ౧. పూ. ౨౧౦. “ద్వి. పత్తి నేనును నన్ను పడఁక లెగిది, యెత్తుకొమ్మనుచు. బెట్టెనగు ద్రవ్యమునఁ, గిదు కుచుఁ జిన్నికెంగల బైకొంగు, గదియించి బుడి బుడికన్నీరు దెచ్చి.” ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౩౪౮పం.

కిసియు. దే. ఆ. క్రి. 1. కిసింపు. (క. కిసిను.)

“చ. అనిమిషనాథ మెక బదిరిత ప్రమతావస పగ క్షముండుటకై, గినిసి ప్రతిజ్ఞ పసి...”ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౩౭. “నీ. కినిసి బిడోజుఁ దాగ్గు యాస్త్ర మడరింప నది కాగ్ని తేజంబునందుడించె.”

పారి. గి. ఆ. 3౦, 2. ద్వేషించు. “గీ. అఖల

విషయాసభిన్నే హుం డగుచు శుభము, నొంది
మురియక యశుభంబు నొంది కినియ, కుండు
నెవ్వఁడు..."సీతారా. 3, ఆ. ౧౪౨. స. క్రి.

1. కోపము. "గీ...రాధేయని గినిసి..."

భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౨౨౧. "ఉ...కుమా
రులం గినియ నోపడ..." భార. ఉద్యో. ౧, ఆ.

3౪౬; 2. సమీపించు. "గీ. కినిసి పాణినాశీ
కంబు సొనుపుటయ్యను." మా. న. ౨, ఆ. ౪౭.

(నలపక్షమున సమీపించు, హరిశ్చంద్ర పక్షమున
'కోపించు'.)

కినుక. దే. వి. 1. కోపము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౫.

"వ...కినుకనూనిననవ్వురొద్దరసంబలంకరింప."

భార. ద్రో. 3, ఆ. ౨౨౧; 2. ఉనికి. "చ...

అన్వికచపంజరచనపాంథయిదుర్మమ్యునుయ్య
నిల్లు నేకొనెడ పద్దిర మత్పతి వచ్చుచేళ నీ, కినుకలు
సాగ విచ్చట జగేయన నాతఁడు భీతచిత్తుడై." శుభ. 3, ఆ. ౧౯౬.

కినుకాఁడు. దే. విణ. (కినుక+కాఁడు.) కోపము
గలవాఁడు. (శ. ర.)

కినుకము = కినుక. (ఆం. పద.)

కినుపు. దే. వి. (కినియ భా.) కోపము. "గీ. కినుపు
కెలకిం దితము నాత్తఁ గీలుక నెల, నవతి నీక్షించు
ప్రాధయోషయిన బోలె." కాశీ. ౪, ఆ. ౧౪౮.
పెరికి. ౨, ఆ. ౧౪౩.

కినుపడు. ప్రి. ౧. క్రి. (కినుక+పడు.) కోపము.

"క...అధిపతి నిన్నుకొ, జన్నియ విడిచె రణము
నొటిమిన్నక కినువెడక పొమ్మ మిగ్గువమున
పిన్." భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౧౮.

కిన్గు = కినుక. "గీ...కిన్గు బూనినయలలెనగవు,
చెలుపు మొగమున కొకకొత్తపాలు పొనర్చు." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 3౬౪.

కిన్నర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఏడావిశేషము, కిన్నరుల
వీణవంటివీణె. "ఉ...మేల్కిన్నరఁ జెంతఁ జేరి
యొకకిన్నరకంటి యొసంగ..." చంద్రిక. ౨,
ఆ. ౯౫.

కిన్నరకంటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కిన్నరధ్వనివంటి మధుర
కంఠధ్వనికల స్త్రీ; స్త్రీ.

కిన్నరము. సం. వి. ఆ. న. భారతాదేశకభేషము.

కిన్నర. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కిన్నర. (కే. వి. కై. ని.);

2. కిన్నరస్త్రీ. "నీ. తతవాదక సమీరహతకిన్న
రీరుతుల్ కిన్నరీరుతులు నేకీభవించు..." వసు.
౧, ఆ. ౧౪౯.

కిన్నరుండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. సరముఖమును సశ్వ
శరీరమును గలదేవయోనివిశేషము. "జ్ఞో. మీబో
వ్గం బహుమనులే తురంగపక్త, శుంబంతం ముఖ
మిహ కిన్నరుం ప్రియాయా." శిశు. ౪, స.
3౮. జ్ఞో; 2. దేవయోనివిశేషము. "జ్ఞో. గంధర్వ
కింపూరుషకిన్నరాజు." సం. భాగ. ౮. స్కం.
౨౦. ఆ. ౨౦. జ్ఞో.

కిన్నరేశుండు. సం. వి. ఆ. పుం. కిన్నరులరాజు.
కుదేరుండు.

కిన్నెర. కై. వి. (సం. కిన్నరా.) కిన్నరులవీణవంటి
వీణ. 'నీ. శృంగారకుసుమంబు చిన్నిచుక్కల
రాజు పసిడికిన్నెరవీణ పలుకుచోడు." వైష. ౧,
ఆ. ౫.

కిన్వడు = కినువడు. "చ. జనకుని గన్నఁ గిన్వడుదు
సభ్యుల బంధులఁ గాంచినంగనలుదు..." హరి.
పూ. ౯, ఆ. ౮౫.

కిమ్. సం. స. (మ్) ప్రకృతిర్థము. (ఇది తెలుగున
సమానపూర్వపదముగానే వుండును. ఉదా:-
కింక ర్రవ్యము మొ. అవ్య. కుత్సితము. ఉదా:-
కింప్రభువుమొ.

కిముఖాబు. దే. వి. (హిం. కింఖాబ్.) బాగారు
మొ. వానిపువ్వులతో గుట్టినవిలువ గలపీతాంబ
రాదికము. "నీ. పులితోలు సరిగపూవుల హేచ్చు
కిముఖాబు గొప్పకమానుగా నొప్పు జేసే." పార్వ. ౫, ఆ. ౧౪౯.

కిముడు. దే. విణ. కొంచెము, అల్పము. ఆం. భా.
తృ. ౧౬.

కిమ్మతు. హిం. వి. వల.

కిమ్మత్తు = కిమ్మతు. (వా.)

కిమ్మను. వి. ఆ. క్రి. (కిమ్+అను.) నోకత్తు,
మాటాడు. "ఉ...ఇందుబింబముకొ, గిమ్మనెదు
మోము..." స్వా. 3, ఆ. ౬, సా. 3, ఆ. ౧౦౮.

కిమ్మరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. చిత్రపర్ణము; 2.
నారింజి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) చిత్రపర్ణము గలది.

కిమ్ము. డే. వి. ఇమ్ము, ప్రి. తి. “ఉ. కమ్మనిజున్న మంచి నెయి గట్టివి మీఁగడతో బెరుంగు... ఇమ్మె యిగిమ్ముల జెచ్చి యిచ్చు రతికిం బోమాలచుఁ బిల్చు నిచ్చునున్.” హంస. ౨. ఆ. ౧౧౧.

కియ్య. డే. వి. (కిందు+య.) హల్లు క్రిందియకారము.

ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౭. పాండు. ౧; ఆ. ౭౧.

కియ్యవడి. డే. వి. కియ్య, హల్లు క్రిందియకారము. (శ. ర.)

కిరకము. సం. వి. ఆ. పుం. పందిపిల్ల.

కిరడు. డే. వి. పాలకీ మోయువారు నడుచునడక లో నొకనడక. ప్రబంధ. ౬౦౫.

కిరణమాలి. సం. వి. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

కిరణము. సం. వి. ఆ. పుం. వయూభము, వెలుంగు.

కిరత్. సం. శ. త్ర. 1. కష్టచున్న; 2. చిమ్ముచున్న; 3. పీడించుచున్న.

కిరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పంది; 2. మఱుంగు దొడ్డి. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) చల్లునది.

కిరసనూ. ఆం. వి. (Kerosine oil) మట్టితైలము, దీపముల కువయోగించునూనె. (ఇది భినిజము.)

కిరస్తాని. ఆం. వి. (Uhrstian) క్రైస్తవజాతి. ఉదా:—కిరస్తానివాఁడు.

కిరాటాడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కైక్యూడు; 2. ప్లే చ్చుడు.

కిరాతకము సం. వి. ఆ. పుం. నేలవేముళి.

కిరాతలిక్తము. సం. = కిరాతకము.

కిరాతము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పికానోడేశము; 2. మత్స్యవిశేషము; 3. నేలవేముళి.

కిరాతుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నెమిలిపింధము ధరించి యడవిని దిరుగుబోయ; 2. ప్లేచ్ఛుడు. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) పొట్టివాడు.

కిరానా. హిం. వి. చిల్లరదినములు. (వా:—కిరా నావ్యాపారము.)

కిరానాకొట్టు. మి. వి. చిల్లరదినము లమ్మడుకాణము. (వా.)

కిరాం. హిం. వి. బాడుగ, బండియడ్డ.

కిరి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. నేలను ద్రవ్యునది—పంది. 2. సిక్కిను జిమ్మునది—మేఘము.

కిరాలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గంగ. ఈ. స్త్రీ. 1.

కిరాత స్త్రీ; 2. కుందెనకత్తె; 3. గంగ; 4. దుర్గ.

కిరీటము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. రాజుల ఒకవిధమైన తలపాగ. “క...కిరీటము పెట్టిన, తలకున్ సుళ్ల డుగఁ బోవఁ దగునే యెగునున్.” వాల్మీ. 3. ఆ. ౬౮; 2. మకుటము, శిఖరము.

కిరీటి. సం. వి. న్. పుం. 1. కిరీటుడు; 2. వినూగు దంబపుములము. (వై. సి.) విజ. (న్. వీ. న్.) కిరీటధారి.

కిరీటిపచ్చ. మి. సి. (కిరీటి+పచ్చ.) 1. మరకతమాణి క్యము, గరుడపచ్చ, “వ...కిరీటపచ్చలపొంగిల్లు చెక్కిళ్ల జెలంగ...” సాంబో. ౧, ఆ. ౯౩; 2. కిరీటియొక్కపచ్చలు. “క. చెలులు ప్రసంగవశ మ్మున, నలరెం గడు బియభవన నునిన న్నవల, తెలియ వినుక గలయగ గనుక, బలుమరు బాగౌ కిరీటిపచ్చ లటన్నన్.” విజ. 3, ఆ. ౨౬. (ఇది రెండిటికి నుదాహరణ-మే.)

కిరుచెన. వై. వి. (సు. గృధ్రస్త్రీ) రొండొకనివాత రోగనిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౬.

కిరుసు. డే. వి. (శ. కిరుచు.) ఇరుప్రక్కల నాదర గలగి వాడి యొకత్తి. “గీ. పిరిహినెత్తుటఁ జొత్తిల్లుకిరుసు లనగ, సరుణతరుణప్రవాళంబు లనుట నచటఁ గ్రమ్మ...” కార్తిక. ౪, ఆ. ౫౮౬. కువల. ౪, ఆ. 3౧. విజ. ఇరుప్రక్కల నాదర గలగి వాడి గలది. “మ...బర్కిరుమర త్తిరింగ బోలి...” శబ్దా. 2, ఆ. ౧౨. చంద్రా. ౨, ఆ. 2౫.

కిఱికిఱ. డే. వి. 1. రథ నేమి ధ్వని కనుగొరణము. (శ. ర.) 2. బండిపట్టాధ్వనిని నుగ్రరణము. (వా.) 3. చెప్పలుము. పానిధ్వనిని నుగ్రరణము.

కిలు = కిల్లు. (చూ. కిలుఁజెప్పు.) విజ. సన్నము, లల్పము. (చూ. కిలుకుఁతె.)

కిలుఁజెప్పు. డే. వి. (కిలు+చెప్పు.) కిల్లు గలచెప్పు. “మ...గోరాహినీయంఘ్రికే, గిలుఁజెప్పైన విధంబు నామనములొక గీలించినట్లయ్యెనున్.” వైష. ౮, ఆ. ౧౨౫. “క...దూ, డలఁ గాయంగ...కిలుఁజెప్పులు పిల్లనగ్గోవి యమరఁ బోలము దిరుగుచున్.” చెన్న. 3, ఆ. 3౧.

కిలుకు. డే. వి. 1. కెల్లట. “చ. కలుకులఁ బెట్టి వీరి నడకించి తొలంగుదమన్న పట్టిక, క్కుఱితియ కాసి వైవ మనుకూలము గాదు...” వై. ౬, ఆ.

కీలారము. దే. వి. గోమలము, పనులమంద. ఆం. భా.

ద్వి. ౨౬౦.

కీలారి. దే. వి. (కీలారము+ఇ.) గోపాలకుడు, పనుల

కాపరి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౦.

కీలారిచ్చే. ద్వ. ఆ. క్రి. 1. సీహనాదము చేయు.

“చ...చుడ్డు గొఱుకుచు నార్పటిచుచుం గిరా
రించుచు...సోరుచుడ...” పే. మా. 3, ఆ.
ర.౨; 2 కిలొట్టు. (శ. ర.)

కీలారుచే = కీలార్పు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కిల+ఆరుచు)

1. కిలకిలధ్వని చేయు. (శ. ర.); 2. సింహ
నాదము చేయు.

కీలార్పు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కిల+ఆర్పు) సింహనాదము

చేయు. “సీ దేవతల్ దయ్యంగ విక్రలు
ప్రయ్యంగ నవ్వుటవ్వుటికిఁ గిలార్పుకొనుచు”
ఉ. రా. 2, ఆ. ౧౨౦. “ఉ...చు, ద్రాగదు
జీవమల్ గొనికీలాచ్చెడ...” చంద్రా. ౬. ఆ. ౧౦౨.

కీలాసము. సు. వి. ఆ. న. సిద్ధ రోగము. సోదె.

కీలాసి. సు. విజ. (నో. నీ. క్.) సిద్ధలుడు, సోదె
రోగము గలవాడు.

కిలించే = కీలించే. (చట్టుకొను.) “చ...

వీగుఁబాడులం, బలిమిఁ గిలించి లెవ్వ మునివ
ట్టక టూడిన నవ్వి రుదణున్.” సాంబో. గి.
ఆ. ౧౦౧.

కిలింజము. సు. = కిలింజము.

కిలింజము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. చాఁప; కటము; 2.

తెల్లుమొ. వానితో పేనినత్రాడు.

కిలుము. దే. వి. (క. కిలుము.) చిలుము. (త్రా. వా.)

కిల్లిపము. సు. వి. ఆ. న. 1. పాపము; 2. అప

రాధము; 3. రోగము.

కిల్లిపించే. సుం. న. క్రి. చంపు. (త్రా.)

కిల్లా = కీలా. “చ...చెంగలిపట్టుకీల్లా జాగీరును...”

అనంద. వీరి. ౧౦౨. రుగా. ౨, ఆ. ౫౪.

కిల్లాకు. ద్వ. వి. (కిల్లా+అకు.) 1. వీటి. ఆం. భా.

ద్వి. ౧౦౮. శకాం. ౨, ఆ. ౮౬; 2. ఆళ్లా

వత్తము. “గీ...కొండంతపనికినైన...కిల్లాకు

పనుపసాగె.” కువల. ౨, ఆ. ౨౪. రామా. గి.

ఆ. ౧౭౭.

కిల్లాడి. దే. విజ. మోసకాడు. వ్యవ:—వాడు

మంచికిల్లాడి.

కిల్లి. దే. వి. 1. మల్లబాధవిశేషము. ప్రబంధ. ౭౮.

ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౯; 2. తాంబూలపుఁజుట్టు.

(వా. కిల్లి యునియు వాడుక.)

కివకివ. దే. వి. కోయిల పావురము మొ. వానిధ్వని

కనుకరణము “వ...కివకివ కూయుగోయిలల

యూరజుమునకు...” కువల. ౧, ఆ. ౧౭. “సీ. కిచ

కొట్టుబకదారి కివకివల్ చెవిఁ గుల్కి...” శుక.

౧, ఆ. 3౦౩. “సీ. చెవిగూట నెలకొన్న కవపిట్ట

కివకివల్ మొనసి నాదబ్రహ్మ మినుముడిప.

చంద్రా. 3, ఆ. (శ. ర. వా. ‘కవకవ’ ముద్రి.)

కివ్వు. దే. ఆ. క్రి. ముడియు, చచ్చు. (శ. ర. త్రా.)

కిశోరము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. గుఱ్ఱపుఁబిల్లి; 2. శిశువు.

ఉదా:—సింహకిశోరము మొ. భో. ౬, ఆ. 3౧౩.

కిశోరుడు. సు. వి. ఆ. పుం. సూర్యుడు. విజ. (ఆ.

ఈ. ఆ.) పదునొకఁడేండ్లకుఁ బదునై దేండ్లకు

నడుము గలవయసువాడు. (వాచ.) అస్రాప్తవ్యవ

హారం దగుబాలుఁ డని కొందఱు.

కిష్కావు. సుం. వి. ఉ. పుం. 1. జేన; 2. ముంజేయ;

3. మూర; 4. నలవదిరెండంగుళములకొలది.

కిసముస. దే. వి. వృధ, బాధ. “క. గునగునలువోయి

చలపుల, కిసముస లని తెలిసి రసికిసలయపాణుల్,

దీనకిసలకునుచువిసరము, వెన మసలక తెచ్చి శిశిర

విధిమానసలై. విజ. 3, ఆ. 3౭.

కిసరు. దే. వి. (క. కిసరు.) 1. దృష్టిదోషము.

“చ. కిసలయపాణి లేతనునుఁ గెంజిగురాకు

మెఱుంగు మోవికి, కిసరు దొలంగిపో వలసి కేళి

వసాంతరలక్ష్మిబోటియై, మనఁ జిటిబొట్టు వెట్టె

ననుమాడ్కి...” రాజ. చ. ౨, ఆ. ౧౪౪; 2.

చూపాపమి, కనుకుట్టు. “క. ఒసగి రగస్తూర్ణమి

మలం, గొసరి జనుల్ వార్ధి నీరు గ్రోలితిసిన్,

ససికై మాకిమ్మని కన్గిను రుడుగం గావ నవ్వు

గించెడు మాస్కిన్.” ఆము. ౪, ఆ. ౧౭౫.

కిసరుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కిసరు+పడు.) అమాయ

పడు. “వ...బోడు వీడక శ్రొష్ఠావులకమ్మని

కొవ్వల నిమ్మల ముసరి పసిమి గలకిసలయమ్ములు

వొసంగ మెసంగి కిసరుపడక కసరునెడి బిట్టరట్టడి

తనంబు లలమి మించి కరాళించుకోయిలల

మొత్తంబులును...” భాగ. రా. స్కం. ౪౪౭.

కిసలము. సుం. వి. ఆ. న. కల్లవము, చిగురు.

కిసలము. సం. = కిసలము.

కిసాలము. సం. వి. అ. న. కిసలము. “సీ...రసాల
కిసాలపటలి...” ఇందు. అ, ఆ. ౪౨.

కిసాలు. దే. వి. నవ్వుటయం దగుభస్మ కనుకరణము.

(ప్రా.) మృ. వి. ౧, ఆ. ౯.

కిసింఱు. దే. అ. క్రి. కృషిచేయు. (ప్రా.)

కిసిమిసి. దే. వి. (హిం. కిస్మిన్.) లఘుద్రాక్షణి. (వా.)

మృ. వి. అ, ఆ. ౧౧.

కిసుక. వై. వి. (సం. కృషి.) కృషి, సేద్యము. ఆం.

భా. ద్వి. ౨౩౩.

కిట్టి. హిం. వి. 1. పంతు చొప్పున చెల్లించు ద్రవ్యము;

2. పన్ను చెల్లించవలసినకాలము.

కిట్టిబంది. హిం. వి. వాయిదాలయేర్పాటు.

కిడ్డనుగుడగ. ఆం. వి. (Christmas=Xmas)

క్రీస్తుజన్మ దినోత్సవము.

కి.

కిరేరబాచేర. దే. విణ. కలగినది, చెల్లాచెడలైనది.

(ప్రా.)

కిఱు. దే. వి. గోతులు పక్షులు మున్నగునవి చేయు

భస్మ కనుకరణము. “చ...చేదనకొవనచరకాంత

చెట్టులికి నాథునికొంగిలి వాసి గీచుకొచ్చని కడు

బమ్మగించుచు...” భా. ౧౧, ఆ. ౯౪. “గీచు

గీచు మనుచు బక్షు లేచి లేచి మాయించుచుండె

నపు. 2.

కిఱుచిట్ట. దే. వి. (కిఱు+చిట్ట.) అదిమినపుడు

కిఱుకే చనునట్టు లోపల విట్టుచెట్టి కట్టినబటువు

తలగడ. (శ. ర.)

కిఱుబుట్టు. దే. వి. (కిఱు+బుట్టు.) 1. కిఱుచిట్ట.

“చ...గిలకలమంచమున్ విరులు నించిన

నెట్టియొగ గీఱుబుట్టుయొన్.” రాధికా. ౧, ఆ.

౧౦౪; 2. బాలక్రీడావిశేషము. హంస. 3,

ఆ. ౧౪౬. [వా.]

కిఱుమను. దే. అ. క్రి. కీచుభస్మచేయు. (ప్రా.)

కిఱురాయి. దే. వి. (కిఱు+రాయి.) రిద్ది, చివ్వుట.

(ప్రా. వా.)

కిఱులాడు. దే. అ. క్రి. (కిఱులు+అడు.) వాడు

లాడు, కలహించు. (ప్రా. వా.)

కికటము. సం. వి. అ. పుం. 1. గుట్టము; 2. ఒకా

నొకదేశము.

కికటుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. బీదవాడు;

2. లాభి, లుభుడు.

కికనము. సం. వి. అ. న. ఎముక. పుం. చులిపురుగు.

విణ. (అ. ఆ. అ.) కఠినము.

కిటకము. సం. వి. అ. పుం. రంధ్రముల ద్వారమున

గాలి పోసికొని మ్రోగుచేదురు.

కిటకము. సం. వి. అ. పుం. క్రిమి. విణ. (అ. ఆ. అ.)

కఠినము.

కిటమణి. సం. వి. ఇ. పుం. ఖద్యోతము, మిడుగురు

బురువు.

కిటము. సం. వి. అ. పుం. పురుగు. విణ. అ. పుం.

నీచము. ఉదా:—నృపకీటము. కాళ. శ. ౪౪.

కిటు. దే. వి. గోడ చెట్టునపుడు ఒకతడవ చెట్టెడు

మట్టిగోడపొడవు. “సీ. కీటు దిద్దెడుచోట గోవల

మృగనాభి మనుముద్దసరినుమ్ము మనుజనాథ.”

రా. వి. 3, ఆ. ౪౦.

కిడాడు. దే. న. క్రి. (కిడు+అడు.) నిందించు, రిట్టు.

“మ...నను...నీ విట్టులు కీడాడంగ నర్తుం

డవే.” భార. కర్ణ. 3, ఆ. ౧౬. స్వా. ౪, ఆ.

౧౯.

కిడు. దే. వి. (క. కీట్. త. కీట్.) 1. అపకారము.

“క. శకుని విను సమరభంగు పాండుమహారుల

తోడ నెప్పుడుం బగగొని చాకిరి గీడ రోయు

...” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౨౦౭; 2. నాశము.

“క...ప్రళయంబున కీడునఁజనకుండగ మీకు

రక్ష సలిపితిం గరుణన్.” భార. ఆర. ౪, ఆ.

౨౩౧; 3. తప్పు. “గీ. కృష్ణకృష్ణ యనంత యే

కీడు లేదు,వీరిదెస...” నృసిం. ౪, ఆ. ౧౧౮.

4. పాపము. “సీ. అధ్యాత్మవిధులనే నడగని

దురితంబు దానముల్ చేసినఁ బోనీకీడు.” వి.

పు. 3, ఆ. ౧౩౧. భార. ఆశ్ర. ౧, ఆ. ౧౧౩;

5. కనటు, మాలిన్యము. “గీ. తాత్ర మాదిగఁ గల

యట్టి ధాతుచయుము, గొలిమి నిడి యూరః

గీడెల్లఁ బొలియునట్లు.” మార్క. 3, ఆ. 3౧౧; 6.

హాని. “తరువోజ...మొందు పరికింపకున్నఁ గీ

డాబిట్లకున్నె...” భార. క్రి. అ, ఆ. ౧౮.

కేయూర. 3, ఆ. ౪౧; 7. చెడ్డపని, పాపకృత్యము.

“గీ. అడవి గోవులకై గాల్చుటధ్వరమునఁ,

బళ్ళవుఁ జంపుటయెను...కీడులు గావు పశ్చ.”

భార. కాం. ౧, ఆ. 3౦౨; 8. ఆశుభము. “క. కర్మములు మేలు నిచ్చును, గర్హములు కీడు నిచ్చు...” భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. 3౨; 9. అన్యాయ మగుమాట. “చ...భర్త నుతుడు..., విషయవికళిలముల విత్తుతుం డాతడు గీడు వల్కునే.” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౨౪; 10. నష్టము. సా:—కీడెంచి మే లెంచుము. విజా. 1. కత్తెన్నది. “చ. కావున గృతము దలంపమి గీడు...” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. 2౮; 2. చెడ్డది. “ఉ. ఆకృష్ట భర్త నుచుచియాస్యమునా దొక నాడు: గీడుకల్పాకృష్టుడు లేడు...” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౩3; 3. తప్పుచది. “గీ... ఏమిట నివృహాధ్యరంబు: గీ డుటి...” భార. ఆద్య. ౪, ఆ. ౨౦౮; 4. హానికరము. “ఉ... నీవలసివైరము గీడని చెప్పు జెప్పఁ నీ,కారవరాజు మానఁడు...” భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౫33; 5. తగనిది. “గీ. కాన నశ్చ త్రియనకు తైశంబు గీడు.” ఆము. 3, ఆ. ౬3.

కీడుపడు. ద్య. ౨. క్రి. (కీడు+పడు.) 1. అణగ. (చూ. కీడుపఱచు.); 2. కష్టపడు. (చూ. కీడు పాటు.); 3. ఓడు. (చూ. కీడుపాటు.)

కీడుపఱచు. ద్య. స. క్రి. (కీడుపడుభా. క్రి.) కీడ్ప ఱుచు. (చూ. కీడ్పఱుచు.)

కీడుపాటు. ద్య. వి. (కీడుపడు. భా.) 1. కష్టము. “చ. ఇది గడు ముద్దరాలు...ఒకకీడుపాటునకు మేలొనఁజాలదు...” భార. విరా. 1, ఆ. ౧౦3. “క...అనిమిఘలకు: గీడుపాటు నగుచుండుట ...” హరి. ఉ.౧౦. ఆ. ౧౪౬.

కీడుపడు = కీడుపడు. (తక్కువపడు.) “క. తనను నెడరై నతటి మా,లనికంటెం గీడుపడు నలజ్జత నది డా,నినయపుడ మఱిచి కుజియఁడు,నను బట్టపు రాజు కాగ దు:చు మనమునన్.” కేయూర. 3, ఆ. ౨౮.

కీడుపట్టు. చే. స. క్రి. (కీడు+పట్టు.) కీడ్పఱుచు, తక్కువచేయు. (చూ. కీడ్పెట్టు.)

కీడ్పడు = కీడుపడు. 1. ఓడిపోవు. “క. బలవంతుల బలములు నగ్గల మగుబల మెదురఁ గలుగఁగాఁ గీడ్పడు నేకొలఁదులవారికి గర్హము, నిలుచునె నయమార్గవృత్తి నిలిచినభంగిన్.” భార. ఉద్యో.

3, ఆ. 3౦3. వరాహ. ౬, ఆ. ౪౬; 2. తక్కువ యగు. “క...భీమునకు నం,దొఱుం గీడ్పడఁ దొడగి రుద్ధతులు రాజునుతున్.” భార. ఆది. ౫, ఆ. ౧౬౫; 3. అజ్ఞాతముగ నుండు. “ఉ... మత్స్యభూమిభృద్దేహమునంగుఁ జే.శి యనఁ గీడ్పడి యుండెన్...” భార. విరా. ౪, ఆ. 2౬; 4. ఆసూయ చెందు. “క...మిమ్ము గొని యాడుట నాతఁడు మనకు గీడ్పడం జింతిల్లెన్.” భార. కాం. ౧, ఆ. ౧2; 5. ప్రసరిపోవు. “చ. శినిసిశినేని యిద్ధరణిఁ గీడ్పడఁ ద్రొన్కుదు...” హరి. పూ. ౫, ఆ. ౯౦; 6. దైన్యపడు. “శీ. కృష్ణం దోడుగఁ గొని కీడ్పడి వీరలు వచ్చినఁ జెప్పితి వధవిధంబు.” భార. భీష్మ. 3, ఆ. 3౯౬.

కీడ్పరించు. చే. స. క్రి. (కీడుపడు. భా. క్రి.) కీడు పఱుచు, వించు. “క. శఁనిధినినాదనిభ మగు, పురఘోషము: గీడ్పరించి పాలుపగు గరచు,వృరి బ్రహ్మపురి మహీతుర, వరవేదాధ్యయనరవ మనా ర్యం బసచున్.” భార. ఆది. ౮, ఆ. 2౫.

కీడ్పఱుచు = కీడుపఱుచు. 1. వశపఱుచు. “గీ. ప్రాణ భయ మెట్టివారిఁ గీడ్పఱుపకున్నె.” భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౫౮; 2. అణచుకొను. “క. వెఱపింపఁదొయి వెఱచిన, తెఱచునఁదా వేడికొనఁ బరికొ వెను కొనియెం, నెఱవ లనయల్క నడు: గీ,డ్పఱిచి విజృంభించు విరహపరితాపముచేన్.” ప్రభా. ౫, ఆ. ౧౪౨; 3. చెఱచు “చ. చెఱగొని పోయి యాత్మపురిఁ జేర్చి దశాననుఁ డేనరేగి కీ,డ్పఱి చినసీతఁ దెచ్చుకొని...” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౨౧౦; 4. తీసివేయు. “శీ. పట్టెనామంబుఁ గీడ్పఱిచి నూతనవిభూతిని ద్రిపుండ్రంబులు దీర్పవచ్చు.” శుక. 3, ఆ. ౮౯.

కీడ్పాటు = కీడుపాటు. 1. దైన్యము; “శీ. ఎలుంగు గద్దదిక: దొట్టిల నేడ్పు విడు మని ప్రార్థించు మాట గీడ్పాటు దొఁప.” భార. విరా. ౪, ఆ. ౮౦; 2. మ్రోన్యము. “క...కీడు మెయిగొని వేయక, లాలత్వరహితచాయకుఁ, జాలం గీడ్పాటు వొలయు చందము వచ్చున్.” భార. కాం. ౫, ఆ. ౪౧౫; 3. అశుభము. ఆం. భా. ప్ర. ౯౯; 4. అవమానము. “కా...కీడ్పాటున కోర్చి పాఠె...” భార. శల్య. ౨, ఆ. ౨౧; 5.

హాని. "మ. క్రియ గోల్పోయి తపాబు పెద్దటి కముక్ గీడ్వాటునం బొంది యన్వయముం గంది...దేవేతు సుపాశ్రయించిమి..." హరి. ఉ. ౪, ఆ ౮౦.

కీడ్వడు = కీడుపడు. 1. (వశమగు.) "మ...కాలంబుం గర్హించి నాతనికం గీడ్వడి యుండు గావున గర్హిత్తుంబున్ గదాకారమున్." హరి. ఉ. ౯. ఆ. ౯౨; 2. (చిన్ను, నశించు.) "కా...నుహా, నిర్హతోగ్రంఘూత్రమాస్త్రనిహతికా నీకేటికికా గీడ్వడకొ, దీర్ఘత్రాధము మాని మానిని ధరిత్ర పుత్రి నిమ్మా..." రామా. 2, అ. ౨౦౩.

కీడ్వడుచే. దే. స. క్రి. (కీడ్వడు. ధా. ప్రే.) నశింపజేయు; మించు. "ద్వి...సూర్య, కిరణ విస్ఫురణంబుం గీడ్వడుచుచును." పండితా. మహిమ. ౯౮ పు. ౯ పం.

కీడ్వెట్టు = కీడుపెట్టు. "నీ. విక్రమక్రమమున విప్వ చ్యుతో బ్రతిపెట్టినబలిమి: గీడ్వెట్టువాడు." దశ. ౧, ఆ. ౭౫.

కీత. దే. విణ. (క. కీతు.) 1. స్వల్పము, తక్కువ. (శ. ర.); 2. నికృష్టము, నీచము. (శ. ర.)

కీతు. గో. వి. కొబ్బరిదూకులచాప. (త్రా.) వద్దుక్కు. స. విణ. (కో) ఎటువంటిది.

కీదృశము. స. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఎటువంటిది. కీనము. స. వి. ఆ. న. మాంసము. (వై. ని.)

కీనాశము. స. వి. ఆ. పుం. 1. కోరి; 2. అగ్ని.

కీనాశుండు. స. వి. ఆ. పుం. 1. రాక్షసుండు; 2. యముండు. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. దున్నువాడు, కర్షకుండు; 2. లుట్టుండు, లోభి; 3. కూలీవాడు, భృతకుండు; 4. రహస్యహంత, చాటుగాఁ జంపు వాడు; 5. నీచుండు, తుద్రుండు; 6. మేలు మఱచువాడు, కృతఘ్నుండు.

కీరము. స. వి. ప. పుం. చిలుక. బ. కాశ్మీరదేశము. కీరించు. దే. స. క్రి. కీలించు, కట్టు. "నీ. రంగ వల్లుల కప్పురపుముగ్ధ పెట్టిరి కీరించి రోగి మాల్వ తోరణములు." శివరా. ౨, ఆ. ౫౩.

కీరితి. వై. వి. (సం. కీర్తి.) యశము. "నీ. ఎవని కీరితి కుభృథపకుభృథ...రబుధకరినైంధవసమిధ హరిణుచిర, జు..." హంస. ౧, ఆ. ౧౫.

కీర్ణము. స. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. చిమ్మబడినది; 2. కప్పబడినది; 3. చెదరినది; 4. నొప్పించబడినది.

కీర్ణకుండు. స. విణ. (అ. ద్రికా. అ.) కీర్ణించువాడు. కీర్ణన. స. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. యశము; 2. కథనము. కీర్ణము. స. వి. ఆ. న. 1. యశము; 2. కథనము. "ఆ. అనఘ యి. సుగామరాశావతార, కీర్ణము..." భార. ఆది. 3, ఆ. ౮౪.

కీర్ణసీయము. స. విణ. (అ. ఆ. అ.) ప్రససియము, స్తుతించదగినది. "నీ. ధన్యుడై త్రియ్య దయఁ గాచి బుధలోకకీర్ణసీయం బగుకీర్ణి వడయు." భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౯౬.

కీర్ణము. స. విణ. (అ. ఆ. అ.) కీర్ణితము, ప్రసిద్ధము. "చ...సనత్కుమారుఁ డని యాగవ కోటియు నన్ను సప్రదీప్తి మొనరించు బుట్టువుమొదల్ దగ నిట్టి కుమారతాదశం, దన రుటఁ గీర్ణ మయ్యె నభిధానము నాప జగత్త్ర యంబునన్." హరి. పూ. ౨, ఆ. ౯౬.

కీర్తి. స. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. యశము; 2. అనుగ్రహము. 3. వైరల్పము; 4. పంకము; 5. విరివి; 6. దీప్తి; 7. ధ్వని; 8. కథనము.

కీర్తించు. స. స. క్రి. స్తుతించు. "కా...సగాకర సుతుకా నర్వజ్ఞుఁ గీర్తిచెనన్." హరి. పూ. ౧, ఆ. ౬.

కీర్తితము. స. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ప్రసిద్ధము. 2. కథితము; 3. కీర్తము.

కీర్తిశేషము. స. వి. ఆ. పుం. మరణము, చావు. (కల్ప.) విణ. (అ. ఆ. అ.) కీర్తియే మిగిలినది—మరణించినది.

కీల. స. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రభవాదిసంవత్సరములలో నొకటి.

కీలక. స. వి. ఆ. పుం. కీల.

కీలకము. ఉభ. దే. వి. కీలు, మర్మము. (శి. ర. వా.) స. వి. ఆ. పుం. 1. స్తంభము; 2. రాక్షు; 3. మంత్రాంగములలో నొకటి. (బీజము, శక్తి, కీలకము అని యివి మూడు.)

కీలనచేయు. మి. స. క్రి. (కీలనము+చేయు) కీలించు, ధరించు. "నీ. చిలువహంగులను ప్రేచ్ఛెవులఁ గీలన చేసి..." హరి. ౫, ఆ. ౫౫. ఉద్భ. ౨, ఆ. ౧౯.

కీలనము. సం. వి. ఆ. న. కీలింతుట, ధారణము.

కీలము. సం. వి. ఆ. పు. 1. మంట; 2. మోచేయి; 3. మేకు. 4. స్తంభము; 5. చేయి; 6. లెకము.

కీలము = కీలారము. (చూ. కీలరము సేయగ.)

కీలరము సేయు. ప్ప. స. క్రి. (కీలరము + చేయు.)
మందగట్టు. "సీ. ఆమరారితనపేరియచ్చులు
వెట్టించి సుగంధనుసమితి కీలరముసేసె." పు. సం.
౪, ఆ. ౧౧.

కీలరి. వై. విణ. (కీలు + అరి.) కీ. లెట్రిగినవొడు.
(శ. ర.)

కీలరు = కీలారము. "ద్వి. కీలరు బొడగాంచి కిని
యొచు దొడ్డి, పలుగాడి నిడి..." బస. 2, ఆ.
౮౧గి పం.

కీలరువాడు. ద్వ. వి. (కీలరు + వాడు) పనులకాపరి.
"ద్వి. ఏలేశుకేతయ్యకీలరువాడొ..." పండితా.
పురా. ౧౫౬ పు. (ప్రాతప్రతి.)

కీలరము. వై. వి. (సం. కీలాల.) పనులమంది.
"గీ. వలతి సురభుల కీలరములకు నిచ్చె." భీమ.
౫, ఆ. ౮౭. భో. ౬, ఆ. 3౧3.

కీలారి. వై. వి. (కీలారి + ఇ) కీలరువాడు, పనుల
కాపరి. ఆం. భా. ద్వ. ౨౬౧. "సీ. కీలార్లు
పెరుగునుం బాల మందలనుండి పడి శేపుమాపు
గావడులఁ జేర." చంద్రి. ౨, ఆ. ౧౧౫.

కీలారికనము. వై. వి. (కీలారి + కనము.) పశుపాల
కల్పము. "క. కీలారికనమునకు నేర, జాలుదు
..." భార. నిరా. ౧, ఆ. ౧౦౦. ("గోసం
ఖ్యాతా భవిష్యామి విరాటస్యమహీపతే." అని
మూలము.)

కీలాలము. సం. వి. ఆ. పు. పశుపు. (కల్ప.) న. 1.
అన్నము; 2. అమృతము; 3. నీరు; 4. నెత్తురు.
కీల. సం. విణ. (న. నీ. న్.) 1. కీలింతువాడు; 2.
జ్వలింతువాడు. (అగ్ని.)

కీలింతు. ఉభ. వై. స. క్రి. 1. ఉంచు, పెట్టు. ఆం.
భా. త్ప. ౧3౦; 2. కూర్చు; ధరింపజేయు.
'సీ. ముత్యాలపేరులు మొగపుదీగెయ్య బన్న
సరములు గీలింతు జాణ యొర్తు. య. ౪, ఆ.
౯౦. సం. స. క్రి. 1. తగుల్చు. (శ. ర.); 2.
కట్టు. పు. "ఎ. పద్మరేకుమరయ్య గళంబును..."

కీలం గీలించి..." హండు. 3, ఆ. ౮౯; 3. కది
యించు. "మ...చరణద్వంద్వంబుల గీలించి..."
భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౬32; 4. ప్రయో
గించు; మోచుబడవేయి. "కా. మాలిం జంపిన
మాల్యమంతుడు... ఉన్నీలజ్జ్వాలకరాశశక్తీ
గొని మేమే తాకి పెత్తస్థలిం, గీలింపెన్ జలదం
బుపై మెఱుంగుమాడ్కి..." శారంగి జెప్పుగాన్."
నిర్వ. 3, ఆ. ౨౮.

కీలతము. సం. వి. ఆ. స. బంధము. విణ. (అ. ఆ. ఆ.)
1. కట్టబడినది; 2. మేకులు మొ. వానితో బిగింపఁ
బడినది; 3. కొంతవేయబడినది; 4. నాటం
బడినది.

కీలు. జే. వి. (క. కీలు. త. కీల్.) 1. సాధి, అతుకు.
"క. కీ. లెడపిన శంక్రమక్రియ, నేలపయిం బడియె
మేదినితనయ పెసన్." నిర్వ. ౯, ఆ. ౧౭; 2. మర్త
స్థానము. "సీ. లేని మాపుల దెగటార్చి మఱి
యొను నెఱి. గీలు నో నేయ..." అచ్చ. యు.
3౧౭; 3. మర్తము. "క. ఈకి లేలుగంగపలకె
వృదయములొనన్." వైష. 3, ఆ. ౧3౯; 4.
కపటచేష్ట. ఆం. శే. ౫౫; 5. నీల. "క...కీలు
జరిగిన నచ్చొటన పడియె నొక్కయిగిదియ
..." చళ. ౧౦. ఆ. ౧౫౯; ౧౬3; 6. మర,
యంత్రము. "మ. ఒకమాణిక్యము బొమ్మ యెట్టి
పగకీలు" జానవాజాలపల్లిక బాగాల్ కపురంపు
టాకుమడుపుల్... అందియ నతండు... వై. సో
నియె..." నిజ. ౧. ఆ. ౧౦౬; 7. ఉపాయము.
"క...కీలున నెవ్వరు నెఱుంగం, జాలనియెడ
దాచి..." కేయూర. 3, ఆ. ౧౮౬; 8. విధము.
"ఉ. కిన్నరకంఠి యెట్టిడినకీలనఁ గాళెపురంబు
నందు భిక్షున్నము లెదు..." క. ప. 2, ఆ.
౧౭౯; 9. ముడి. "గీ. ఒకత వలవడి లెడలించి
యొర్తుకడకు, గొనుచు బోయి..." హరి. పూ.
౮, ఆ. 3౨; 10. తారు, మ్రాను మొ. వానివైఁ
మాయుద్రవ్యవిశేషము. (శ. ర.) విణ. కృత్రి
మము, కపటము. "ఉ. కీలెండుకొ ఘటించి పరి
కింపక పండుకయొండి..." హంస. ౪, ఆ. ౨3౪.
కీలుగొప్ప. జే. వి. (కీలు + కొప్ప.) జాణముడి గల
కొప్పవదులు గా ముడివేసిన కొప్ప. "సీ. కీలు

గొప్పనఁ దైఁడిగేదంగిరేకులు గొనలు గానం
గ రాఁ గుదురువఱివి.” వైష. ౮, ఆ. ౧౧౨.

లుకత్తి. ద్వ. వి. (కీలు+కత్తి.) మరకత్తి, మడకత్తి.
(బ్రా.)

లుకాడు. దే. వి. (కీలు+కాడు.) యుక్తగాడు,
మర తిన్నవాడు. “నీ. కీలుకాఁ డెడలించు. గెడ
సిబొమ్మలకైవడి...” భార. ద్రో. 3, ఆ. ౬౨.

కీలుకొను. దే. ఆ. క్రి. (కీలు+కొను.) 1. అంటు
కొను. “క...కర్త లేవముఁ దనతోఁ, గీలుకొననీక
నెలంగునీ, రాలంబనబోధకునుడు...” భార. శాం.
౪, ఆ. 3౫౮. శివరా. ౧, ఆ. ౬౧; 2. నాంటు
కొను. “గీ. బాహ్యమునఁ గొంత కొంత యభ్యంత
తరమునఁ, గీలుకొనియున్న మదన బాణాళివోలె.”
వైష. ౬, ఆ. ౫; 3. ఉండు. “గీ. నృపతిచేతికి
మీఁదగుగా నెలఁతచేయి, గీలుకొనఁ జేసె నొక
పేరఁటాలవడఁలి.” వైష. ౬, ఆ. ౯౦.

కీలుకొలుపు. దే. స. క్రి. (కీలుకొను. భా. ప్రే.)
1. నాంటుకొనఁజేయు. “క. వారికటాపులు
మేనం, గీలుకొలిపి...” భార. కర్ణ. ౨, ఆ.
౨౨౪; 2. పొందు. “నీ...కేలముమైనవాలుఁ
గీలుకొలిపి.” నీలా. ౧, ఆ. ౧౩; 3. బంధించు,
“ఆ...కేలు దనదుకేలఁ, గీలుకొలుపఁ దలఁచుఁ
గీచకాధముఁడు...” భార. విరా. ౨, ఆ. ౪౫.

కీలుకొల్పు = కీలుకొలుపు. 1. లగ్నముచేయు.
“కా...కొతుకపరితాని బ్రజాలంబులక, బాలా
రత్నము కీలుకొల్పి ముద మొప్పకొ విశ్వభూ
పాలుతై.” కావ్యా. ౪, ఆ. ౫౭. “గీ...యౌవన
లిలావికాసహస, హేలనాదులఁ జీత్రంబుఁ గీలు
కొల్పి. భాగ. ౫ స్కం. ౧, ఆ. ౧౭; 2. పెట్టు
కొను, భరించు. “చ...మేఖలా, వలయుము గీలు
కొల్పు నుజువన్...” రామా. ౪, ఆ. ౧౪౮; 3.
హర్షు. “గీ...నాడమబీజకంఠు గరాగ్ర,
కేలికాకరముఖమునఁ గీలుకొల్పి.” రామా. ౪, ఆ.
౧౪౯; 4. నిలుపు. “గీ. మ్రోల నుడురాజు
బుతురాజుఁ గీలుకొల్పి.” పను. 3, ఆ. ౧౬౯; 5.
“చ...త్రిశూలంబు కేలం గీలుకొల్పి.” భీమ. ౪,
ఆ. ౮; 6. ఆమర్చు. “నీ. నీలికానెలమీఁదఁ గీలు
కొల్పినయట్టి నెలవంకకత్తులతళుకు లెరుగ.”
చిత్రి భా. 3, ఆ. ౧౨౮.

కీలుగంటు. దే. వి. (కీలు+గంటు.) జాతుము డి
“చ...కేశపాశము తడి యొత్తికొంచుఁ గటి
సాధి నటించఁగఁ గీలుగంటు లం.వముగ నటించ
...” కాళి. ౪, ఆ. ౧౧౧. “నీ. కీలుగం టిది
యేల బోలఁగా నునుఁగొప్పఁ గీల్కొల్పుకొమ్మ
...” శుక. ౨, ఆ. ౪౫౬.

కీలుచు. దే. స. క్రి. 1. పొందు, 2. భరించు. (చూ.
కీల్పు.)

కీలుజేడ. ద్వ. వి. (కీలు+జేడ.) నాలుజడ. “చ...కీలు
జడఁ గొని నినాళి యొకరప్పను...” శుక. ౨,
ఆ. ౨౩౨.

కీలుబొమ్మ = కీల్బొమ్మ. దే. వి. (కీలు+బొమ్మ.) మర
బొమ్మ. “చ. తెలిగలతాతికంఠములఁ దీరిన
బంగరుకీలుబొమ్మ...” ఉ. రా. ౧, ఆ. 3౧౭.

కీలుబొమ్మరము. దే. వి. (కీలు+బొమ్మరము.) మర
బొంగరము. (చూ. కీల్బొమ్మరము.)

కీలుమలంగు. దే. ఆ. క్రి. (కీలు+మలంగు.) నేను
దిరుగు. “చ...ఆమృగశల్లజంబు...ఆవృరుష
పతంసుహంసరథ చండచండం బగువాలంబునం
గీలుమలంగి కొట్టుటయు...” సాంబో. 3, ఆ.
౨౯.

కీలుముడి = కీలుగంటు. (చూ. కీల్పుడి.)

కీల్మాను = కీలుకొను. 1. అంటికొను. “చ...చంచు
పునఁ గీల్మానుచిల్ప భలీనమై శగన్.” దశా.
౨, ఆ. ౧౭౪; 2. ఆతుమకొను. “ఆ. ధరణిఁ బడ్డ
శునుక తనుదానెకీల్మాన్పుష్పము...” వరాహ.
౧౨, ఆ. ౨౯; 3. ముడివడు; ముడుచుకొను.
“చ. జనితరణిత్వరం జెలలనన్నిధిఁ బయ్యెద
యంటుభర్తప్రె; గినిసి యదల్పుమై బొమలు
గీల్మానఁ జేసి...” కుక. ౪, ఆ. ౧౭౬.

కీల్మాలపు. దే. స. క్రి. (కీల్మానుభా. ప్రే.)
నిలుపు, ఉంచుకొను. “చ. గురువుల నాత్మఁ
గీల్మాలిపి...” వరాహ. 2, ఆ. ౯౫.

కీల్మాల్పు. దే. స. క్రి. (కీల్మానుభా. ప్రే.) 1.
ఘటించు, కూర్చు. “నీ. కీలుగం టిది యేల
పోలఁగా నునుఁగొప్పఁ గీల్మాల్పుకొ మ్మంచు
గీజుపోరు.” శుక. ౨, ఆ. ౪౫౬; 2. కలుగఁ
జేయ, పొందెంచు. “కా. కీ డొక్కింకయనుఁ

జెందనిక ప్రయముల్ గీల్కొల్పచున్...”
చా. పూ. 2, ఆ. 280.

ల్లంబు = కిలుగంటు. “నీ. వాల్లంబిల్లంబు మైచి
వచ్చినచెల్వ జడ యల్లకొనునాటిసౌరుం
జారు.” విజ. 3, ఆ. 13.

ల్లాప్పు = కిలుగొప్పు. “గీ. శ్రవణకర్ణమరుకుళంబు
జాతికుండమెరుగిల్లాప్పు వదిలి కైవెక్కకుండ,
సెత్తె శృంగారకుండుకం జెత్తినట్టి, కైటభారాతి
సుంభర మ్మధరంబు.” సూర. 2, ఆ. 42. నిధి.
అగి.

ల్లు = కిలుము. “నీ. విజయకంఠెడలఁ గీచ్చినకాతి
పటింబు గళమున దుద్రాక్షపరమాలు.” వేం.
పంచ. 4, ఆ. 100.

ల్లడ = కిలుజడ. “నీ. శ్రీరుక్మిణికి మకరికలు చెక్కుల
వ్రాసి సత్యల్లడకు బూసరులు నుట్టి.” క. రా.
పీఠి. 44.

ల్లాప్పు = కిలుబొప్పు. “నీ. హాసీలమణి మనోహర
మందిర స్తంభముల నిసోదించుకీల్లాప్పు వోలె.”
క. చా. 1, ఆ. 23.

ల్లాప్పురము = కిలుబొప్పురము. “నీ. కీల్లాప్పురము
కాలె గిజ్జనఁ ద్రిపురు తెఱంగున...” ప్రబంధ.
100.

ల్లుడి = కిలుముడి. సూ. సి. మాస. 10.

వాడ. జే. వి. ఊరుచుట్టునుండుపాటిపాలము. (అం.
చవ.)

శవర్ణము. సం. వి. ఆ. పుం. ఉత్తరేనుళి.

శవర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అపామార్దము, ఉత్తరేనుళి.

శము. సం. వి. ఆ. పుం. శో.తి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.)
నగ్నము, దినమొలది.

శవర్ణి. సం = శీశవర్ణి.

శీస. జే. విణ. (క. కీసు.) తక్కువ, అల్పము.
(చూ. ‘సవెలితి.’ అవ్య. కొంచెము, కించిత్తు.
“గీ...సంధ్య వార్షనిబ్రాహ్మణుండు, కీస
తక్కువకూర్చుండు కేవలంబు” కాశీ. 1, ఆ.
100.

శీసర. జే. వి. తిత్తిమొ.వానిలావలిపార. ‘చ...
మొలఁద్రాసును గీసరయందుతిత్తి...”హంస.
4, ఆ. 101. విణ. అల్పము. (శీసరపాలుమొ.
శ. ర.)

శీసవెలితి. జే. విణ. (కీస+వెలితి) 1. కొంచెము తక్కు
వది. “గీ. రత్నపుర మని గల దొకరాజధాని, కీన్న
రాధీకునగరికి గీసవెలితి.” శివరా. 2, ఆ. 3; 2.
కొంచెము తక్కువవాడు. “గీ. ఇతనిపుణ్యం
బగల్గొ మిం కితనితోడ, వాసవుడు గాఁడు ప్రతి
వాని గీసవెలితి, తమ్ముఁ డతనికి శార్థి యాతని...
నవయు. డగుట ఏశగఘ. నన్నుడే గానిక
యధులు.” రామ. 3, ఆ. 103.

శీసవెల్లికిసవెలితి. (కొంచెము తక్కువది) “గీ. ఇల్లుడు
ఘటికాద్యయం బయ్యె నినుండు పొడిచి, దత్త
జాల విమ్మోటికి చక్షవాటి, కేవలము మంచినడ
కైనఁ గీసవెల్లి, రెండుజాములు నిట నూరకుండ
నేల.” భీమ. 3, ఆ. 42.

కు

కు. = కి. 1. సంబంధసామాన్యమును సంబంధవిశేష
మును చెలుపురు. “కా నానం దమ్ముండు మీకు
సెప్పెలి...”భాగ. 2, స్కం. 30. “ఈ. ఘన్యుల
కానుభద్రకు శతకృతువుత్తున మధురించె నమ్మా
న్యయకుండు పుత్తుఁ డభిమన్యుండు...”భార.
ఆది. 1, ఆ. 214; 2. ఇది ద్వితీయ, తృతీయ,
చతుర్థి, సూచవి, సప్తమ్యర్థముల నిచ్చుగా.
“చ. చిరిముగ బ్రహ్మకుం దవను నీసి...”భాగ.
ఆది. 1, ఆ. 102. “క. శాంతనవుండు
భీష్టుండు..., అంతకతనూజునకు... ఇట్లనియెన్.”
భార. సభా. 1, ఆ. 3. “చ. మరువిభురాజ
నూజయమునకుఁ ధన మిచ్చిరి రాజు లెల్ల...”
భార. సభా. 1, ఆ. 121. “క. పితృపూజ
నమగ్నము దైవతపూజనమునకు...”భార.
ఆను. 3, ఆ. 101. “చ...శోమలి నీ కనురక్త
...”భార. ఆర. 1, ఆ. 101; 3. మీఁద.
“క...నానుతునకు నుజ్జోకా యలుగం చగునే
...”భార. శాం. 1, ఆ. 424; 4. మాటు,
బదులు. “చ...నుది కిష్ట మైనయది గోరుము
గోవునకు...”భార. ఆను. 1, ఆ. 424; 5.
ఇది దేశకాలాదులయవధిని చెల్పును. “క...వి,
దెనిమిది దివసములకు నిలు, ననుచెంచున్...”
భార. శాం. 2, ఆ. 101. సం. అవ్య.
1. పృత్తియందును పావనిందాలావృద్ధముల

నిచ్చును. ఉదా:—కుజనుడు, కుతర్కము, కుగ్రామము మొ.; 2. ఒకానొకప్పుడు దీనికి కదాదేశము వచ్చును: ఉదా:—కదశ్వము, కదుష్టము మొ.; 3. మఱియొక్కొక్కప్పుడు దీనికి కాకవాదేశము నగును: ఉదా:—కాపురుషుడు, కాపశము మొ. వి. ఉ. స్త్రీ. భూమి. (దీనికిఁ బెలంగున వృద్ధప్రయోగము కానరాదు. ఉదా:—కుభరము, కుజము, కుతలము మొ.)

కుంక. చే. వి. 1. బాలవిధవ. (శ. ర.); 2. విధవ. సాం. ని. మాన. 3౪; 3. ఆల్పాదృశ్యకము. ఉదా:—కుట్టుకుంక. మొ.

కుంకటి = కూకటి. వి. 1. జాట్టు. (శ. ర.) 2. పిల్ల జాట్టు. (శ. ర.) విణ. ప్రధానము. (శ. ర.)

కుంకటివేరు=కూకటివేరు. (కల్లి వేరు.) (ఆం. పద.)

కుంకట్టు. చే. వి. బ. మంగురులు. (ఆం. పద.)

కుంకముండ. చే. వి. (కుంక+ముండ.) బాలవింతువు “ఉత్సాహ. కన్నవారివంకవారి గానం బ్రాణ నాథుడు, మున్నె చచ్చె నేను కుంకముండ నెట్టు లేంగుదున్.” పే. పంచ. ౪, ఆ. ౪౪.

కుంకుడు. చే. వి. ఫేనిలముళి. ఆం. భా. ద్వి. ౪౪.

కుంకుడుబురుగు. చే. వి. ఒకానొకయెఱ్ఱపురుగు. (శ. ర. బ్రా.)

కుంకుడుపండు. చే. వి. (కుంకుడు+పండు.) ముదిరి యెండినకుంకుడుకాయ. (వీనిపులుసుతోఁ దల రుద్దుకొందురు.) “గీ. గగనలక్ష్మినిజోరు నక్షత్ర మాలి, కలు వియన్నదిజలముల గడుగం చినుక, నెఱుయకుంకుడుపండులనురు వనంగం. బలవలని పాండురాంబుదపట్టు లమరె.” ఆము. ౪, ఆ. ౧౫౭.

కుంకుమ. వై. వి. (సం. కుంకుమమ్. క. కుంకుమ. శ. కుంకుమా.) 1. ఘనృణము, ఒకానొకలేపన ద్రవ్యము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౦. “ఉ. గుబ్బలి పట్టి గబ్బునలిగుబ్బల జొబ్బలుతావికుంకుమమ్, గబ్బికోనంగం జాలునెద...” దశా. ౨, ఆ. ౬౯. నరస. ౨, ఆ. ౧౩; 2. ముఖమున బొట్టుపెట్టు నొనునొకానొకరాగద్రవ్యము. (చూ. కుంకుమ.)

కుంకుమపువ్వు. వై. వి. (కుంకుమ+పువ్వు.) కుంకుమము. “ఉ. కుంకుమపువ్వునూ బురుగు గొడ్డెగ నీరు...” వై. ప. 2, ఆ. ౧౧.

కుంకుమపూవు = కుంకుమపువ్వు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౧ దశా. ౧, ఆ. ౧౪.

కుంకుమము. సా. వి. ఆ. స. కుంకుమపువ్వుళి.

కుంకుమరేక. వై. వి. (కుంకుమ+రేక) ఆభరణవిశేషము. (ఆం. పద.)

కుంకుమి. సా. వి. ఈ. స్త్రీ. మహాజ్యోతిష్పలిళి. (దీనిరూగు కుంకుమరంగు.)

కుంకుము = కుంకుమ. (శ. ర. వా.) ముఖమున బొట్టు పెట్టుకొంటు కుంకుమింగిండు నొకానొకరాగ ద్రవ్యము. “మ. పురపొన్న కేతుకుంకుటల నంభోజారిపద్మాపులం. నిరవై కప్పు దలిర్పం బద్ద వదనల్ మేరాగలిక మిత్తుడొడు రవి గుంకుము నింపంగా...” చంద్రా. ౧, ఆ. ౧౭.

కుంగ = క్రూగు. (చూ. కంచు.)

కుంచనము. సా. వి. ఆ. స. 1. సోఁచము; 2. పంకర; 3. శేత్రరొగభేదము.

కుంచఫల. సా. వి. ఆ. స్త్రీ. గుమ్మడిళి.

కుంచిక. సా. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కంచకోల; 2. గంజళి. 3. నల్లజీలకఱ్ఱళి; 4. ఎఱ్ఱ; 5. పెరురుకొమ్మ; 6. మెంలిళి; 7. తూలిక. (శే. ని.)

కుంచితము. సా. వి. ఆ. స. నందివర్ధనపుష్పము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. పాకలైనది; 2. ముడుకల పడినది; 3. ముడిగియున్నది.

కుంచియ. వై. వి. 1. (సం. గుచ్చికి.) కుచ్చు. (చూ. కుంచె); 2. (సం. కుంచికా. పా. కుంచిక) చామరము. “చ. ఆతులికభక్తిఁ బూర్వదిశయందు నసుగ్రహ యక్షపదాటి దాఁ, గుతుకము మీఱగాఁ బసిఁడికుంచియ వైచుడు గొల్బు సేయు...” కళా. ౮, ఆ. ౨౩౦; 3. ఈగలు తోలుకొనుసాధనము. “ద్వి. పొలనుకై జామ్మని పొలయమక్షికలం, గుంచియతోఁ జోపుకొ నుచు...” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౩౮౯ పం. 4. గోడకు నున్నము కొట్టెడుమట్ట. (శ. ర.)

కుంచె = కుండియ. 1. (సం. గుచ్చికి. క. కుంచ. క్ష. కుంజం.) కుచ్చు. “గీ. వీలికుంచెతలంబు...” స్యా. ౪, ఆ. ౨౮. పారి. ౧, ఆ. ౨౪; 2.

(సం. కుంచికా.) సుత్తిగాఁ గట్టిన నెనులిపుకట్ట.
“చ...తనకుంచెయుఁ గృష్ణకృగాజినంబునఁ,
బలుమఱు వీచుచు గలకబంధుఁడు నారదుఁ
డాడె వేడుకన్.” భార. సభా. అ. ఆ.
30. ఆం. ౩. ద్వి. ౨౯౬. హంస. ౧.
ఆ. ౨౦; 3. సాలెవాఁడు పుగు నరి
చేసెడు సాధనము. “నీ. ఆనువోనెడు దాని హ
స్తంబురీతిని గుంచెదీనెడు దానికొమరు మిగుల.”
హంస. ౧. ఆ. ౨౦. 4. చిత్తరువు వ్రాయు
తూలిక. (శ. ర.); 5. కప్పెట్లు పెట్టినవస్త్రము.
“ద్వి. స్థిరచిదానందవీధిక- చోలఁబుచ్చె, చుట్టి
యొకభుజమున మార్చలయంగ. విష్ణు. ఉ. ౫. ఆ.
(శ. ర.) 6. గోడకు సున్నము గొట్టుదుట్టు.
(శ. ర.); 7. చామగము. “నీ. జాలపాదము
సంఘ్రిఁ గీలితం బగులితాబ్జముభారెఁ గుంచె హస్త
మునఁ ప్రేల.” పాండు. ౨. ఆ. ౧౭౨.

కుంచోల. ద్వ. వి. (కుంచెతోల.) 1. కుంచిక, తలు
పుకొనలిగడియ తీయుటకు వేయుటకు నువయో
గించుమకర గలయునువోల. “ఆ. కొడవలనెడు
కుంచోలచే వక్షక. చాట మిపుడు తెఱచి...”
చెన్న. 3. ఆ. ౪౩౬. “నీ. ఏదేవుకనుదోయి
గుగుధానుపోవీ కుటికాక చాటంబుకుంచోల.
గా. వి. ౧. ఆ. ౨౪; 2. ఒకరకపుబాసంచు.
“నీ. కోడనీ సరసీజాతపాదపద్మ. సుమదరూప
ములై కుంచోలగములు, చెలంగ...బహుచిత్ర
బాణవైభవంఁ గనుచు. ప్రబంధ. 22.

కుంచీము. దే. వి. (క. కుంజం) నాలుగుమానికముల
ప్రమాణము గలకొలతపాత్ర. ప్రథమ. ఆం.
భా. ద్వి. ౨౭౦. “క. విను మొకకుంచెడు
ధాన్యము, దన కాయతి గల్గునకడకు దాని
నొసఁగినక, ధనతోటి గల్గు...” భార. ఆను.
౫. ఆ. ౨౧౧.

కుంచీ = కుంచు. దే. స. క్రి. (కుంగు. ధా.)
1. కుంగుఁజేయు, పంచు. “ఉ. కొంచెముగా
నిజాంగజము కుంచి ధరిత్రికి నంతయంత లంఘిం
చిన లేచుదంతిఁ బరికించుజనంబులు...” కవిక.
౨. ఆ. ౬౦౧; 2. తగ్గించు, కొంచెవఱుచు.
“నీ. కులగోత్రములవారిచెల్లువుఁ గుంచఁ డొకింత
పాజ్ఞసామ్రాజ్యభారము వహించి.” పెద. శకుం.

౧, ఆ. ౧3. నిరం. ౪, ఆ. 3౫. 3. అపహసించు
మించు. “ఉ. లంచముఁ బట్టునం చలబలంగముచే
నడలంగ బంగరుం. గొంచెముగాని మేలితఱుకుత్
బెళుకుత్ బచరించుఁ జూపుటఁ, మించులుఁ
గుంచుమోమురజసివీటు గుప్పనఁ దప్ప...” రా.
వి. ౪, ఆ. ౯౦.

కుంజము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. పాదరిల్లు; 2.
వినుంగుండస్థలము; 3. వినుంగుకొమ్ము.
కుంజరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వినుంగు; 2. పెం
డుక; 3. హస్తనక్షత్రము. విణ. ఆ. పుం.
శ్రేష్ఠము. (ఈయస్థమున నీశబ్దము సమాసోత్తర
పదముగానే యుండును. ఉదా:—నృపకుంజ
రము మొ.)

కుంజరాశనము. సం. వి. ఆ. పుం. ఆశ్వత్థము, రావిశీ.
కుంజరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆడేనుఁగు.

కుంజలము. సం. వి. ఆ. న. కాంజకము, పులిసినకడుగు.
కుంట. వై. వి. (సం. కుండవ. క. కుంటె. త.

కుంటం.) 1. గుంట, అల్పతటాకము. ఆం. భా.
ప్ర. ౧౬౨. “ఉ...ఎందు మం, దాకిని నిర్మరా
గృతి యదారగనిం జనునొచ్చు తెల్ల ర, త్నాకరుఁ
బొంపఁ గాక యహహా చన నేర్చునె చొటి
కుంటకున్.” స. శకుం. 3, ఆ. ౬౪; 2. పొలను;
చెఱుపు. “ఆ. ఇంట నుండఁ గూడ వివృత నాని
చని, గుంటనైనఁ బెద్దకుంటనైనఁ, బెంటనైన
నైచి యిటికి నరుగుదెం, దనఁగ...” వేం. పంచ.
౫, ఆ. ౪౨; 3. భూవరిమాణవిశేషము. (శ. ర.
బ్రా.)

కుంటగించు. దే. ఆ. క్రి. ఆఁగు, నిలుచు. (బ్రా.)
కుంటదూలము. దే. వి. కడదూలమునకును గోడకును
నడ్డముగా నుంచుచిన్నదూలము. (శ. ర. దీనిని
గుంటదూల మనియు నందు రని శ. ర.)

కుంటముక్కు. దే. వి. మత్స్య విశేషము, ఒకరకపుఁ
జేప. “నీ...గొరకమాపురమును గుంటముక్కు
...గి...అని యగుమీలఁ బట్టు నకఁడు.” హంస.
౪, ఆ. ౨౪౦.

కుంటి. వై. విణ. (సం. కుంత్. క. కుంటు. కుంటుధా.)
1. కుంటు, కాలు విడిగినవాడు. ఆం. భా. ద్వి.
౧౨౨. “చ. అలుంగల మ్రంది యందుల మృగా
పలియొక విహంగంబులొక భయా, కులగతిఁ

బొంది మూగలుగు గుంటులండీకులు నైనయట్టు
తై." భార. ఆ. ౧, ఆ. ౨౦౧; 2. కాలు లేని
వాడు. "గీ... తానేల యగుడెంచు, గుంటి
సానధితో నట్లునుదువై 8." నరస. ౫, ఆ. ౧౭౯;
3. విడిగినది. "గీ. కుంటికా లొందుధర్మపుకుంటు
మాన్సు." కను. ౧, ఆ. ౬౦.

కుంటికుదుపు. ద్వ. విణ. (కుంటి+కుదుపు.) "గీ... అద్ది
వోదాసునాళ్లు, గొందినందిని నోకుంటికుదుపు
బేద, యనదబూతంబు నుండసిరైరి భటులు."
కాశీ. ౫, ఆ. ౨౮౭. "గీ. కుంటికుదుపు లశక్తులు
కువ్వరోగులు..." భీమ. ౫, ఆ. ౨౧. ("అశక్తాః
...పాగవోంధాశ్చ కుప్తినః" అని మూలము.)

కుంటిగడపరి. ద్వ. వి. (కుంటి+గడపరి) అనూరుడు.
"గీ... జగజంతవేల్పు, కుంటిగడపరి యొకబండి
కంటితేరు, గడప రిక్కులతెరువున నడవ
దొడగె." కాశీంది. ౨, ఆ. ౧౪౬.

కుంటిగాము. వై. వి. (కుంటి+గాము.) శనిగ్రహము.
(శ. ర.)

కుంటితనము. ద్వ. వి. (కుంటి+తనము.) పాదవైక
ల్యము. "చ. కులవసుధావరావలికిఁ గుంటితనం
బొదవించె..." పారి. ౪, ఆ. 33.

కుంటు. వై. వి. (నా. కుంతి. క. కుంటు.) 1. పాద
వికలతచే పాద మాని యానక నడచు. (వా.);
2. నశించు, బొంతు. "చ... శ్రవ గొటె నయంబు
భయంబు గుంటె గానెలె బిగి..." చంద్రా.
౪, ఆ. ౧౮౦. వి. కుంటితనము. "గీ. కుంటికా
లొందుధర్మపుకుంటు మాన్సు." కను. ౧, ఆ. ౬౦.
దకా. ౮, ఆ. 2౦. విణ. కాలు విడిగినవాడు.
"క... కుటిలాక న. కుంటునప నిత్తురంట..."
భో. ౫, ఆ. ౨3౧; 2. కాలు లేనివాడు.
"గీ. కుంటు వినతామనోదేవిబొదుకుగుట్టు." కాశీ.
౧, ఆ. ౧౨౧.

కుంటుగించు. వై. అ. క్రి. కుంటు. (శ. ర.)

కుంటుపడు. వై. అ. క్రి. (కుంటు+పడు.) 1. చెడు,
భగ్నమగు. "మ... నిర్భాగ్యురాల పనిత్రం బగు
పార్వణంబు నవలీలం బెంటవై వై వి కుంటుపడం
జేసితి క్రాధకర్మము..." జై. ౪, ఆ. ౧౦౧; 2.
తగ్గు, తలినమగు. "క. తొంటినడ గుంటుపడినన్ బు
టుతనము గుంటుపడక..." రామా. ౮, ఆ. ౧౫౫.

కుంటుపడుచు. వై. స. క్రి. (కుంటుపడు-ధా. ప్రే.
చెఱచు, పాడుచేయు. "నీ... వెరుగొండ
సాధించె గోవెలనెల్లాయ గుంటుపఱచె." వరాహ.
౧, ఆ. 3౦.

కుంటుపిచ్చుక. ద్వ. విణ. (కుంటు+పిచ్చుక.) పిచ్చు
కుంటు, పంగువు. "నీ. తాపన నెద్దియాధార
మా దివిఁ బ్రాచుపిత్తవర్మలకుఁ గుంటుపిచ్చు
కలకు." పాండు. ౫, ఆ. ౨౬౧.

కుంటుపడు. వై. అ. క్రి. (కుంటు+పడు.) 1. కుంటి
యగు; చెడు. "క. ఆరయగ నాలుగువిధముల,
బరగుఁ జతుష్పదవృత్తిఁ బరగినగోవుక, దొర
యుచు నందొకఁ డెడలిన, నరవర నధర్మ వర్తనము
గుంటుపడున్." భార. ఆను. ౪, ఆ. ౨౮౫;
2. మందగించు. "క. తొంటినడ గుంటుపడినన్,
బాటుతనము గుంటుపడక పరుషధ్వనితో, మిటికి
నిమ్మగ నంగటి, గుంటపముక నోరు దెఱచివొని
యున్నట్లుఁడై." రామా. ౮, ఆ. ౧౫౫; 3. ఆగు.
"వ... ఉప్పురం తెగసి జగదండ కర్పరంబున
గుంటుపడి మగుడువేగం బడరఁ బుడమికి డిగి
నలుగడల పెల్లివిరిసి..." చం. రా. 3, ఆ. ౨౫;
4. తెగిపడు. "గీ. ఘనభుజుండు సుమిత్రనంద
నుండు జిహ్వుఁ దగిల గరము గుంటుపడ నేయ..."
రాఘవ. ౪, ఆ. ౧౬౯.

కుంటువాటు. ద్వ. అ. క్రి. (కుంటు+పాటు.) బల
హీనమగు. "నీ. గుడియ చేకొనఁ దద్ద గుంటు
వాటి జముండు..." ఆవృ. బాల. ౬౮.

కుంటెన. వై. విణ. (నా. కుట్టనీ.) నాయికానాయ
కులను గూర్చువాడు; కూర్చునది. (మా. కుంటెన
కాడు, కుంటెనకత్తె.) వి. నాయికానాయకులఁ
గూర్చుపని. "చ... అభికిం, గలయుకకుంటెనల్
నడువఁగాఁ బని పూనినయాక పాలకుం, డల శివుఁ
డిచ్చుఁ గావుకఁ జిరాయువు..." కువల. ౧, ఆ.
3. శుక. 3, ఆ. ౧౦౯.

కుంటెనకత్తియ. వై. వి. (కుంటెనకత్తియ.) తార్చు
నట్టిస్త్రీ. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౦.

కుంటెనకత్తె = కుంటెనకత్తియ. (శ. ర.)

కుంటెనకాడు. వై. విణ. (కుంటెనకాడు.) తార్చు
వాడు. "నీ. సిగ్గింతయును లేక చెల్లెలికై తాను
కుంటెనకాఁ డైనకొంటెయికడు." కలం. ౮, ౩.

కుండెకానికనము = కుండెకనము. "క. మనసిజాఁ
డిద్దఱుకును గుండెకానికనము చేసిడిన్..."

విక్ర. ౮, ఆ. ౫౪.

కుండెకచ్చులు. వై. వి. (కుండెక+చ్చులు.) కర్ణ
భూషావిశేషము. (శ. ర., కొనచెవిసగలు. ఆం.
వచ.)

కుండెకనము. వై. వి. (కుండెక+నము.) తార్పు.
"వ...విసయ్యంగనం గోరి వరియింపం బోవు
చున్నాడ నచ్చచ్చెకుంటికిం గుండెకనం తెట్లు
నేయనేర్చు..." వై. ప. 3, ఆ. ౬౬.

కుండెనడచు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కుండె+నడచు.)
తార్పుచని జబుపు, దొడ్డు మొనరించు. "నీ. గుఱు
వడిమా నీను గుఱు తెక్కడిది భక్తి నుబికి
గుండెనడచినావు." నిరం. 3, ఆ. ౨౯.

కుండెనచు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కుండె+నచు.)
తార్పుచనికి నియమించు, "ఉ...ఈవు మును
భక్తుఁడు కుండెనచు బోది..." కాశ. 3,
ఆ. ౧౦౦.

కుండెనవని. ద్వ. వి. (కుండె+నవని.) తార్పుచని.
"నీ. విదైక్కుడించక వేసినమదకుండు పలుమాఱు
కుండెనవలు నడవ." అని. 3, ఆ. ౯౮.

కుండెనోవు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కుండె+నోవు.) కుండె
ననడచు. "మ. నిను నావాకిలి గావు ముటిన్
మచ్చున్నలాకభ్రాంతిఁ గుండెనోవు ముటిన్
..." కాశ. ౩. ౧౬. ఇట్టే: కుండెనోవు.
పాడితా. మహిమ. ౧౬౭ పు.

కుండెముడి. ద్వ. వి. (కుండె+ముడి.) తాటాకుల
పుస్తకముదారమునడుమ కుండెముడి. (శ. ర.)

కుండెనవుచ్చు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కుండె+నవుచ్చు)
కుండెనచుపు. "ద్వి. వారుండు గుండెనవుచ్చునట
వేయుమాడ, లరుదుగాఁ బడిగొనునదెయనుదిన
నము." పండితామహిమ. ౧౬౪. 3 వం.

కుండెనిడు. వై. వి. (కుండె+నడు.) కుండెన
కాడు. "వ...విము గుండెనిలు బుచ్చిన
నచ్చెలవయు..." దశ. ౫, ఆ. ౫౬; ౪౯. విక్ర.
2, ఆ. ౧౨౪.

కుండెట్ల = కుండెనవుచ్చులు. "నీ. కడియాలు కుం
డెట్ల..." చంద్ర. వి. ౨, ఆ. ౨౦.

కుంతన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుంతనము.

కుంతనము. సం. వి. ఆ. న. 1. మొక్కవోవుట, 2.
మొక్కవోడేయుట.

కుంతితము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. మొక్కవోయి
నది; 2. మూర్ఖము.

కుంతితుండు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) బలహీనుండు;
పౌరుషశూన్యుండు. "క. కీవతుండు ప్రేటువడి తన,
నీచ జన యొరు తెఱంగనేరక యుండెన్, లేచి
మొకఁ జని విస్తయ, గోచరుడై యనురకతనఁ
గుంతితుఁ డగుచున్." భార. విరా. ౨, ఆ. ౧౩౦.

కుంతుండు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. మూర్ఖుండు;
2. సోమన. ఇట్టే: కుంతనుండు. విణ. (ఆ. నీకా.
ఆ.) కుంతి. విణ. (నీ. నీ. నీ.) కుంతి. విణ. (ము.
ప్రి. ము.)

కుండ. వై. వి. (సం. కుండమ్. క. త. కుండు.) 1.
మట్టిమొ. వానితోఁ జేసినపాత్రము. "క...పూఁ,
జెండులవనమున్ బంగను, కుండలమెఱుంగున్
వెలదిగుల్బల కడఁగున్." సీరా. ౨, ఆ. ౨౪.
ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౫; 2. పరులభాండము,
గుండ్రనిపాత్రవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౬;
3. మేడమొ. వానిమీద నెత్తెడుకలకారము
గలయలంకారవిశేషము. "నీ. కంబాలఁ జీనినీ
నాంబరంబులు చుట్టి గోపురంబులఁ బైడికుండ
రెత్తి." విక్ర. ౪, ఆ. ౧౩౬. "మ...మేడలతుదం
దార్కొన్నబంగారుకుం. డట..." య. ౧, ఆ.
౭౮; 4. ఇరును తగిలించెడుబండిపక్రము నడిమి
గుబ్బ. "వ...మున్ను కొండొక క్రూరినచక్రంబు
కుండ మునుంగం దిగఁబడిన..." భార. కర్ణ. 3, ఆ.
౩౫౦. (శ. ర. పా. 'కుండు, గుండు' పాతాం
తరములు.) బ. వినుగకుంభస్థలము, "నీ. కుండలు
దాల్చి కన్దొనల నీ రొలుకఁ జేతులఁ జాఁపుకడ
యేనుఁగులను రోసి." అచ్చ. బాల. ౪౬.

కుండంగము. సం. వి. ఆ. పుం = కుడుంగము.

కుండకడుపు. ద్వ. వి. (కుండ+కడుపు.) పెద్దబొడ్డు.
"మ. నిడుమొముం గుఱుకేలుఁ గుండకడుపున్
..." మార్క. ౧, ఆ. ౨౨౪.

కుండకీటుండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. చెడిపోయిన
బ్రాహ్మణస్త్రీకొడుకు; 2. దానిని కామించిన
వాడు; 3. నాస్తికుండు.

కుండకీలుండు. సం. వి. ఆ. పుం. నీచుండు,

మండగోళరి. ద్వ. వి. (మండ+గోళరి.) పంట
వాడు. “ద్వి. మండగోళరిఁ జేసి కువలయేశు
లకు, మండపెట్టఁగఁ జేసి...” ద్వ. నల. అ. ఆ.
౨౯౯ పం.

మండపాదుగు. ద్వ. వి. (మండ+పాదుగు.) మండంత
పాదుగు; పెద్దపాదుగు. “ఉ. దండమె దీని
వాలధి సుధానిభవాకరకంబె దీని యీ, మండ
పాదుగు...” పాండు. గీ. ఆ. ౨౪౪.

మండపాంగులు. ద్వ. వి. బ. (మండ+పాంగులు) కర్ణా
భరణిశేషము, ఒకరకపుచ్చెవిపాంగులు. “సీ. మండ
పాంగులు చిచ్చుగొడ్డొడ్డు...” సీలా. ౩, ఆ. ౪౯.
(శ. ర. పా. ‘మండపాంగులు’ ముద్రిపా.)

మండబంతి. ద్వ. వి. (మండ+బంతి.) క్రీడావిశేషము,
హాకీ. (బా.)

మండబిరుసు. దే. వి. (మండ+బిరుసు.) ఒకరకపుబాణ
సంచు. “ప...మండబిరుసులు సంపంగివ్రాలబిరు
సులు...” హంస. ౩, ఆ. ౨౮.

మండమార్పు. ద్వ. అ. క్రి. (మండ+మార్పు.) ఒక
టిచ్చి మఱొకటి కైకొను. (శ. ర.)

మండమార్పు. ద్వ. వి. (మండ+మార్పు.) ఒక టిచ్చి
మఱొకటి పుచ్చుకొనుట. “సీ. చండాంతునుకు
పోల్కి గుండమార్పులు గాక వాసవమణిభౌతి
ద్రాసమంద, గీ. కొనగనేర్చువు యాచకప్రూహ
మునకు.” నరస. గీ. ఆ. ౧౯.

మండమార్పుపెండ్లి. ద్వ. వి. (మండమార్పు+పెండ్లి.)
ఒకపిల్ల నొకని కెచ్చి పెండ్లిచేసి యాతని సోద
రునితో మఱియొకదగ్గఱిచుట్టునునో తనయిం
కొకకన్యకనో సోదరినో యిచ్చి చేయుపెండ్లి.
(చా.)

మండము. సం. వి. అ. న. 1. మండ; 2. సకలమం
డము. (హోమమండము); 3. దేవభూత మగు
జలాశయము. (అగస్త్యమండముమొ); 4. ఒకా
నొకమానము.

మండలము. సం. వి. అ. పు. 1. కర్ణభూషణము
(మందనా లలి వాడుక); 2. త్రాడు; 3. గుండ్ర
తనము. (మే. సి.)

మండలి. సం. వి. ఈ. క్రీ. 1. లిప్పటిగళి; 2.
ఉప్పిళి; 3. మండలిసీకక్తి; 4. మండలాకార
నృత్యము, గొండ్లి “గీ. మండరానకవిభును

గుండలియను.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౪౦.
న. పుం. 1. పాము; 2. నెమలి; 3. చాటుగల
దుప్పి; 4. వరుణుడు; 5. కాంచనముళి. విణ.
(న. సి. న.) 1. మండలములు గలవాడు; 2.
గుండ్రనిది.

మండలించు. సం. స. క్రి. 1. సున్నచుట్టు. “గీ...పరి
వేషమిషమున సజ్జసూర్య, మండలముల విధా
త్పండు గుండలించు.” వైష. ౧, ఆ. ౨౬. “క. పుర
కాంతలకొనుటకు, సరిపడ దని బ్రహ్మ యాక
సము నారసి వే, సరి దాని: గుండలించిన, సర
ణిన్ విని ముట్టి యచటిసాలం బమరున్.” చంద్రా.
౧, ఆ. ౩; 2. వలయాకారముగ వంచు; వంచు.
“గీ. కోపమునఁ జాపముం గొని మండలించు.”
చం. రా. ౮, ఆ. ౧౨౪. “సీ. తనమేధ చక్రి
దాదంభసంభ్రమమున మెండొడ్డుమండలిఁ గుండ
లించు.” బహుళా. ౧, ఆ. ౬౦.

మండలికరణము. సం. వి. ఆ. న. సున్నచుట్టుట.
మండపీనులజోడు. ద్వ. వి. (మండ+పీనుల+జోడు)
కుంభకర్ణయోధుడు, రాజునితమ్ముడు. “క.
గుణుపెట్టుచుఁ గొండవలెకొ, వెఱఁ గొప్పఁగ
సున్నమండపీనులజోడుకొ.” అచ్చ. యు. ౨౨౧.
మండానుగు. ద్వ. వి. (మండ+అనుగు.) గోరక్ష
కుంబిళి. (శ. ర.)

మండి. సం. వి. ఈ. క్రీ. 1. కమండలువు, నిండి; 2. స్థాని.
మండిక. సం. వి. ఆ. క్రీ. = మండి.

మండు. దే. వి. 1. మొక్కలు వేయుట కుపయో
గించుమట్టిపాత్రము. “మ. అలమాకందము మండ
దింపఁ దగు నియ్యం ట్టొక్కచో వేయఁగా, వలె
...” విప్ర. ౨, ఆ. ౬౯; 2. నీరుమొ. నిలువ
చేయుపాత్రము. (కుడిలిమండా, నీటిపండు మొ.
వాడుక.)

మండుడు. సం. వి. అ. పు. మగఁ డుండఁగా అంకు
మగనిలోఁ బోయినస్త్రీకి బుట్టినకొడుకు.

మంద్యణాచి. సం. వి. ఈ. క్రీ. తెల్లబల్లి.
మందము. సం. వి. అ. పు. 1. బల్లెము; 2. ఈఁబె;
3. అడవిగోడుమళి; 4. నల్లి.

మంతలము. సం. వి. అ. పు. 1. కేశము; 2. నాగలి;
3. పానపాత్రము; 4. యవలు; 5. కురువేరుళి;
6. ఒకానొకదేశము.

కుంటి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పాదురాజుభార్య; 2. రేణుక యుగంధద్రవ్యము; 3. గుగ్గిలము; 4. అందుగుళి. ఇ. పుం. 1. ఒకానొకజేశము; 2. ఒకానొకరాజు. (కృష్ణుల దనుకాజునాడును) కుంది. చే. వి. (క. కుందు.) స్తంభము. (శ. ర. బ్రా.) కుందకము. ఉభ. చే. వి. (క. కుందక. క. కుందకము.)

1. ఆభ్యంతరము. (శ. ర. బ్రా.); 2. లోపము. (శ. ర. బ్రా.); 3. సేద్యము చేయక విడిచిన భూమి. (బ్రా.) సు. వి. అ. పుం. 1. మొల్ల; 2. సులరేనుళి.

కుందటిల. చే. వి. ఒకజాతిపక్షి. "నీ. సాశ్వము చేగ...కుందటిల..." హంస. 3, ఆ. ౧౩.

కుందనము. చే. వి. (క. కుందణ. త. కుందనమ్.) ఆవరణ, మేలిమిబంగారము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౭౬. "గీ. కుందనముపంటి మేను మధ్యునినాత, పొన్నపాలెం గండె..." స్వా. ౨, ఆ. ౪౭.

కుందము. సు. వి. అ. పుం. న. మొల్లపూవు. 1. కుచేరునినపనిధులలో నొకటి; 2. గన్నేరుళి; 3. సానఁబెట్టుయంత్రము.

కుంది. చే. వి. (త. కుందాణి.) 1. దంచునప్పుడు ధాన్యము చెదరి పోకుండ గుంటుమట్టును నమర్చు జాతికుదురు. (శ. ర. బ్రా.); 2. కుంచెన. ధాన్యము దంపుకొనుటలో. ఆం. భా. ౨౩౯; 3. దీపపాత్ర విశేషము. (ఉదా:—దీపపుకుంది. వా.)

కుందించు. చే. స. క్రి. (కుందు. ధా. ప్రే.) 1. తవ్వించు; బాధించు. "కా. శ్రోధంబరతి కారమై హృదయముం గుందించ..." భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౭౫. "ఎ...కాశియోగజనిత వేదసాధారణు దున్నహంబై యంతరంగంబు: గుందించ..." ధీమ. ౨, ఆ. ౫౦; 2. లాఘవ పజుచు. "కా...ఆత్మము నెప్పు రెప్పురును మానో ద్రేకమున గర్భముం, గోపంబుం దును ద్రిప్ప నాప్తజనులం గుందించుటన్..." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౪౫.

కుందిక. చే. వి. (కుందు+ఇక) కుందు, తోభము. "నీ. కలకపయారాళి చిలకుకవ్యపుంగును కుంది కబ్బుచినాడు కుందరంబు." కిస. శకుం. ౧, ఆ. ౩౯.

కుందికట్టు. చే. వి. బాలక్రీడావిశేషము. "నీ. పసిడి సోపనములతైల గుందికట్టుకై కడు నుద్దులైన జక్రవలకవలు." య. 3, ఆ. ౫౫.

కుందికాట్టు. చే. వి. బ. బాలక్రీడావిశేషము. "నీ... అంబులు మఱి కుందికాట్టు." వి. పు. 2, ఆ. ౨౦౨.

కుందియన = కుంచెన. చే. వి. కుంది, పసిబిడ్డలు కూర్చుండుటకై యేర్పఱచినతొట్టె. "నీ. పసిడి కుందియనలోపల బట్టుపొత్తులయొత్తున నొకరి కూర్చుండ నోచ్చు." వి. పు. 2, ఆ. ౧౨౫.

కుందిల్లు. చే. అ. క్రి. (కుందు. ధా.) క్రుంగు, దీన మగు. "మ...అమునీంద్రంగనా, కుల మత్యా కులస్మృతి చుండె వనటం గుందిల్లి చింతించు చున్." కు. సు. ౧౦, ఆ. ౪౨.

కుందు. చే. అ. క్రి. (క. కుందు.) 1. క్రుంగు. "చ...పయోనిధుల్ గలగగ దిగ్గజముల్ మద మేచి గుండె..." భార. ఆర. ౪, ఆ. ౯౪; 2. కాంతిహీన మగు. "నీ. కైరవకాననోత్కరములు కడుం గుండ..." విక్ర. ౨, ఆ. ౧౦౭; 3. కంటు, కాలు నేల నానక చదచు. (శ. ర.); 4. తగ్గు. "నీ. పెనుమంచుమీదఁ బరిగినవికాసము దప్పి చెలువు గుందిననరోజినివిధమున." భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౯౪; 5. చాధనము. "క...ము, చ్చిల వేచువాఁడుఁ గామా, కులవిత్తుండు నిద్ర లేక కుందుడు రధిపా." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౨౧; 6. దుఃఖించు. "అ...సౌఖ్యకారిణి యగు గతిఁ, బొందు నీనుతుండు గుండనేల." భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౨౩౪. సూర. ౨, ఆ. ౧౧౫. 7. తపించు, పరితాపపడి. "గీ. పోవరసపగమునఁ గుంది కుంరి వగలఁ, బొంది పొంది..." భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౩౧౯. నీలా. ౧, ఆ. ౧౦౯; 8. ముక్కులచేయు. "నీ. వండఁగాఁ గుందినవడు వున మావటిల్ పొడిపించి రిభముల విడిచి హనుల." చంద్ర. ౬, ఆ. ౧౦౦. వి. 1. దుఃఖము. "గీ. గుండుఁ బుల్లలమదికుందు చెండుమందు, తోచె నెత్తమివిరివిందు తూర్పునందు." రా. వి. 3, ఆ. ౯౯; 2. తక్కువ. "ఉ...హెచ్చుగఁ గుం దగున్..." భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౩౪. వైష. 2, ఆ. ౧౧౫. 3. క్షీణిత. "ఉ. కందును

గుండు లేనిశశికాంతి పహించిన నెమ్మెగంబుతో.”
భో. ౧, ఆ. ౧౨౫. విజ. 1. న్యూనము, తక్కువది. ఆం. భా. తృ. ౨౪; 2. పొట్టిది; వంకర యైనది. “ఆ...కుదియఁబడమెడయఁ గుండు కాట్లు, గుజ్జుపొడవు నై నశోమలి నొక్కతె, గంధపాత్రహస్తః గాంచె నెదుర.” పద్మ. ౯, ఆ. ౨౯౮.

కుందుడు. సం. వి. ఆ. పుం. వెన్నుఁడు, విష్ణువు. (కల్ప.)

కుందుకొను. దే.ఆ. క్రి. (కుందు+కొను. స్కార్ధమున.)
కుందు, దుఃఖించు. “నీ. ఇంక నాల్గవంబు లిడనై లింగా యంచుఁ గుమ్మరి నెమ్మదిఁ గుందుకొనఁగ.” శుక. ౨, ఆ. ౫౬3.

కుందురు. దే. వి. తృణవిశేషము. హాస. ౫, ఆ. ౪౫. ప్రబంధ. ౨౦౧.

కుందురుకీ. సం. వి. శ. క్రి. అందుగుళి.

కుందురుపు. సం. వి. ఉ. పుం. క్రి. కుందరము, ఒకా నొకగంధద్రవ్యముళి.

కుందుఱెల్లు. దే. వి. ఱెల్లులొనిశేదము, ఇత్సొరికళి. (శ. ర. ప్రా.)

కుందుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కుందు+పడు.) దైన్య పడు. “వ...కొందఱు దుష్టమతులు లేమిఁ గుండు నడినభర్త నధికకార్యణ్యంబు పచరించి నర్పిర్లవణ తైలతందులాదులకై సిబ్బిలిపఱుతురు...” కాశీ. ౨, ఆ. 2౯; 2. మర్దింపబడు. “నీ. కలికిగుబ్బుల పెంపుఁ గనఁ జాలఁ దమి యాంచి కోకముల్ రాజుచేఁ గుండువడియె.” చంద్రి. 3, ఆ. ౧౫.

కుందెగ. దే. వి. 1. ధాన్యము దాచుతోలు. ఆం. భా. ద్వి. ౨3౯. “ఉ...కలుమపాళిక గుంచెన నించి...దంచి...” చంద్రి. ౬, ఆ. ౧౬; 2. కుందియన. (శ. ర.); 3. ఒకానొకచెట్టు (శ. ర.)
కుందెనగిటి. దే. వి. (కుందెన+గిటి.) బాలక్రీడా విశేషము. “నీ...గుడుగుడుగుంచాలు కుందెన గిటి.” హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

కుందెనగుడి. ద్వ. వి. (కుందెన+గుడి.) బాలక్రీడా విశేషము. “నీ...గుడుగుడుగుంచాలు కుందెన గుడి.” కాళ. 3, ఆ. 33.

కుందెలు = కుందేలు. “ఉ...పంటయిల్, కుందెలు సొచ్చె...” భార. ఆది. ౬, ఆ. ౯౮౬. “ఆ.

వేటకానియిల్లు వెఱవక కుందెలు, సొచ్చినట్టులు ...” కు. సం. ౧౨, ఆ. ౮2.

కుందెటికొమ్ము = కుందేటికొమ్ము. “మ. మనుధర్మ గుండెటికొమ్ము తెచ్చుకొనఁగా ఎచ్చుం బ్రయత్నమునన్.” మల్ల. భూ. సీలి ౫.

కుందెవల = కుందేటివల. “క. ఎడవల కుందెవల...” హంస. ౪, ఆ. ౧౮౫.

కుందేటికొమ్ము. దే. వి. (కుందేలు+కొమ్ము.) శశశృంగము. ఆం. భా. ద్వి. ౬౬. విజ. చెవులపిల్లికొమ్ము వంటిది, శూన్యము. “గీ. లిరిగి కుందేటికొమ్ము సాధింపవచ్చు, జేరి మూర్ఖులమనన రుజింప రాదు.” భర్తృ. సీలి. ౫.

కుందేటితాల్పు. దే. వి. (కుందేలు+తాల్పు.) శశ ధరుఁడు, చుద్రుఁడు. “గీ. వచ్చి యవ్వేడి వేలుపువంగడంపు, నేలమొలత్రాటి నిందుగుం దేటితాల్పు, మ్రొల నిల్చి...” అచ్చ. యు. ౧౫౫.

కుందేలు. దే. వి. ఔ. శశము, చెవులకీల్లి. “గీ. పంట యిలు సొచ్చెఁ గుందేలు వనజనయన.” కాశీ. ౬, ఆ. ౨౨౧. ఆం. భా. ద్వి. ౮౫. స్కా. ౪, ఆ. ౫౧.

కుంకటి. దే. వి. (క. కుంకటి.) అగారధాని, నివ్వ లుంచెడుపాత్రము. “క...కుంకటిలో, దామర మొలచినక్రియ...” నృసిం. 3, ఆ. ౧౨2. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౧. ఆము. ౨, ఆ. ౬౯. రు. రా. ఆర. ౧౫3 పు.

కుంపిని. ఆం. వి. (Company) కంపెనీ, వర్తక సంఘము. “నీ. ఆమరఁ గుంపినివర్తకవళి యొక చోట నొకచోటఁ దక్కునుద్యోగిజనము.” ఆనంద. పీఠి. ౧౧.

కుంపె. దే. వి. కంపె, అంబూలపాత్రము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౬.

కుంపెన. దే. వి. కర్ణభూషావిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౮.

కుంపెరుగు. దే. వి. (కుండ+పెరుగు.) దధిభేదము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౯.

కుంబ. సం. వి. ఆ. క్రి. 1. యజ్ఞ భూమిచుట్టుకంచె; 2. ముడుగుకాటిక.

కుంభకము. సం. వి. ఆ. పు. 1. ఊపిరి బిగపట్టుట. (ప్రాణాయామమున కుంభక చేతక పూరకము లను నెఁగములవలన మొడిటిడి); 2. స్థావి, కుండ.

కుంభకారుడు. స. వి. ఆ. పుం. కులాలుడు, మమ్మరి.
కుంభఘోషము. స. వి. ఆ. పుం. కుంభాపురప్రాంత

ప్రసిద్ధపట్టణము. "చ. ఆలరుచు గాంచె ముందట
నహమ్మతి నిర్వధన ప్రవీణము... కుంభఘోష
మున్." కళా. ౨, ఆ. ౧౫౬.

కుంభము. స. వి. ఆ. పుం. 1. కుండ; 2. ఏనుగు
కుంభస్థలము; 3. కుంభరాశి; 4. ఇరువదిదో
ములకొలత. స. గుగ్గిలముళి.

కుంభయోని. స. వి. ఇ. పుం. - కుంభసంభవుడు -
1. ఆగమ్యుడు; 2. బ్రోణుడు; 3. వసిష్ఠుడు.
ఇట్లే: కుంభసంభవుడు మొ.

కుంభాండము. స. వి. ఆ. న. గుమ్మడిళి.

కుంభాండి. స. వి. ఈ. స్త్రీ. మూడివగుమ్మడిళి.

కుంభాభిషేకము. స. వి. ఆ. పుం. క్రొత్తగా గుడి
కట్టింది యందు ప్రతిష్ఠచేసినవిగ్రహమునకు
మంత్రపూతమై కుంభమునకు గలయుదకముచే
జేయించుస్నానము.

కుంభి. స. వి. న్. పుం. 1. ఏనుగు; 2. మొసలి;
3. కుమ్మరవాడు; 4. గుగ్గిలముళి. ఈ. స్త్రీ. 1.
వంటకుండ; 2. కలిగొట్టళి; 3. నాచు; 4. విన
గుమ్మడుళి. విణ. (న్. నీ. న్.) కుంభము గలది.

కుంభించు. స. స. క్రి. విగటట్టు. "కా...
కుంభించె బవనంబు పిక్కటిలక దత్తుత్తన్..."
భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౧౦౭౨.

కుంభిక. స. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. తీగపాచి, నాచుళి;
2. వేళ్ళ; 3. కలిగొట్టళి.

కుంభిని. స. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. భూమి; 2. ఆడేనుగు.
3. భద్రదంతిళి.

కుంభీనసము. స. వి. ఆ. పుం. పాము.

కుంభీపాకము. స. వి. ఆ. పుం. ఆవమందలి యిటు
కలవలె బొమ్మలు కాల్యుంబడునరక భేదము.

కుంభీరము. స. వి. ఆ. పుం. మొసలి.

కుంభీరుడు. స. వి. ఆ. పుం. దొంగ.

కుంభీసంభవుడు. స. వి. ఆ. పుం. ఆగమ్యుడు.
"కా. ఆంభోజానునంతవానిని శిశ్యుంజే నుతిం
పగ నో, సుంభీసంభవ... కాళికాక్షేత్రమున్." కాళి.
౬, ఆ. ౨౫౯, ౨౮౩.

కుంభుడు. స. వి. ఆ. పుం. 1. విటుడు; 2. కుంభ
కమ్మలిండుకు.

కుకరుడు. స. వి. ఆ. (అ. ఆ. అ.) ఈచవోయిన
చేతులు గలవాడు.

కుకుందము. స. వి. ఆ. న. స్త్రీ. లపిటిడిమిడిగుంట.
కుకురము. స. వి. ఆ. పుం. కుక్క. వి. దక్కర్వా
చేళము.

కుకులము. స. వి. ఆ. పుం. ఉముకనిప్పు. న. 1.
గనిక నాటిగగుంట; 2. కవచము.

కుక్క. కై. వి. (సం. కుక్కురః, కుకురః. ప్రా. కుక్కుర.
త. కుక్కుత్.) కుకుకము. "గీ. కడచినపుడు
క్రిము లొండె గాకు లొండె; గుక్కు లొండె
నియును భుక్తి గొనెడుదేహ, మొకఁడు ప్రార్థించి
యడిగిన నొనకపలచె." కాళి. ౬, ఆ. ౮౩.
భార. కాం. ౩, ఆ. ౫౦౮. విణ. అల్పము,
నీచము. (కుక్కుగొడుగు, కుక్కుసాగామొ.)
సా:—కుక్కుకు: డెంచాయ చక్క దన్నట్లు.
దశ. ౬, ఆ. ౮౬.

కుక్కుగొడుగు. ద్వ. వి. (కుక్కు+గొడుగు.) భక్తా
కము, పుట్టగొడుగు. (శ. ర. వా.)

కుక్కుగొట్టె. ద్వ. వి. (కుక్కు+గొట్టె.) కుక్కువలె
నుండుగొట్టె, ఒకజాతిగొట్టె. (బ్రా.)

కుక్కుచ్చు. ద్వ. వి. (కుక్కు+అచ్చు.) కుక్కువంటి
ముద్ర, శిక్షావిశేషము. "క. చంపినవానిని
సరిగాఁజూపుట తగు విప్రుల డైన జంపక పతి త,
తృంపదఁ గని తలగొఱిగి పదంపడి కుక్కుచ్చు
వేసి గుండింబదగున్." విజ్ఞా. ప్రా. ౬౪. ఇట్లే:
కుక్కుయచ్చు, విజ్ఞా. ప్రా. ౪౧.

కుక్కుతోలసి. వై. వి. ఫణిర్జకముళి. (శ. ర. బ్రా.)

కుక్కుపాల. ద్వ. వి. (కుక్కు+పాల) వటపత్తళి.
అం. భా. ద్వి. ౬౬.

కుక్కుబూరుగు. ద్వ. వి. (కుక్కు+బూరుగు.) ఒక
జాతి బూరుగుళి. హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

కుక్కుముల్లు. ద్వ. వి. (కుక్కు+ముల్లు.) రోగవిశే
షము. (శ. ర. బ్రా.)

కుక్కుమూలిపింజె. ద్వ. వి. (కుక్కు+మూలి+పింజె.)
క. పుడుగుకాలమున గాయలుదేలు పనికిమాలిన
పింజె. సా: చెడుకాలమునకు గుక్కుమూలిపింజె
లన్నట్లు.

కుక్కుమేడి. ద్వ. వి. (కుక్కు+మేడి.) కాళోదుంబరి,
కాళిమేడిళి. (శ. ర.)

కుక్కలకట్టు. ద్వ. వి. (కుక్కలు+కట్టు.) కుక్కలు మొఱుగకుండఁ జేయుసాధనవిశేషము, చోర సాధనములఁగా నొకటి. “ఉ. కత్తియు నీలివీర యును...కుక్కలకట్టును విండిలల్పమున్.” చెన్న 3, ఆ. ౨౯౪.

కుక్కవాయిట. ద్వ.వి. (కుక్క+వాయిట.) శ్వాస బర్పరముళి. ఆం. భా. ద్వ. ౨౬౭.

కుక్కి. చే. వి. 1. త్రాళ్లు వదులై పల్లము పడిననులక మంచము. “ఉ...కొఱమాలినకుక్కిమీద నీ, యోజ ననాథుపాటు పడ నోగిత మైతె...” భో. గి. ఆ. ౨౮౮. (శ. ర. పా. ‘కుక్కి’ ముద్రి. పా.) శివరా. ౪, ఆ. ౪౬; 2. అల్ప భట్ట, చిన్నమంచము. ఆం. భా. ద్వ. ౧౬౪. విణ. పాడుపడినది. (లొకతైన దని శ. ర. సూ. ని.) “ద్వి. ఆకుక్కినూతిలో నారీతి నున్నయాకవి సుతఁ గాంచి బుద్ధుడు బిది.” ద్వ. భా. ౯. పు. (శ. ర.)

కుక్కిదము. చే. విణ. (కుక్క. ధా.) 1. తొలకి నది. “ఆ. ఉవిదమానసమున నుప్పొంగి వలరసం, బొక్కపెట్టి తఱిమి కుక్కిదంబు, గాఁగ నిండి తాల్చి కట్టవినెనో యన, వెడలె నశ్రువారి వెల్లి గొనుచు.” కు. సం. గి. ఆ. ౧౨౭; 2. సాంద్ర మైనది. “ఉ. తారకుడున్ భుజాబలమదంబున షణ్ముఖుమీద నేసె నానాచిరాస్త్రసంహతి రణంబునఁ గ్రొక్కొని కుక్కిదంబు గాన్.” కు. సం. ౧౨, ఆ. ౧౩౫; (కుక్కిదము ముద్రిత పా) 3. అందమైనది. “ద్వి. గండరించినయట్టి గతిఁగుక్కిదముగ.” పండితా. దీక్షా. ౨౭౪. పు.

కుక్కివడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కుక్కి+వడు.) కుక్కి యగు, త్రాళ్లు తెగి పల్లమగు. “ఆ. కుక్కివడిన మిగులఁ గొంగోడుపోయినఁ, గుఱుచయైన... నుల్కమంచ మొప్పు దండ్రు.” వి. పు. ౪, ఆ. ౨౧౫.

కుక్కుటద్వజుడు. సు. వి. ఆ. పుం. కోడిపడగదారి, కుమారస్వామి.

కుక్కుటము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. కోడి; 2. అడవి కోడి.

కుక్కుటి. సుం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆడుకోడి; 2. మారుగుళి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. కపటచర్య.

కుక్కుభము. సుం. వి. ఆ. పుం. అడవికోడి. కుక్కురము. సు. వి. ఆ. పుం. కుక్క. న. గ్రంథి పర్తిళి.

కుక్కురి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆడుకుక్క. కుక్కురుకోయి = కొక్కురుకో. (త్రా.) కుక్కురోసట్టు = కుక్కురోకోయి. “ద్వి. కుక్కురో కుట్టనికూసె: గల్గొడి.” పండితా. మహిమ. ౧౯౭. పు. ౧౧. పం.

కుక్షము. సు. వి. ఆ. పుం. కడుపు. (కొముది.) కుక్షి. సుం. వి. ఇ. పుం. 1. కడుపు; 2. మధ్యభాగము; 3. కత్తియొఱు.

కుక్షింభి. సుం. విణ. (ఇ) తనబొట్టమాత్ర మే నిపు కొనువాడు.

కుక్షింభరుడు. సు. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) కుక్షియందు భరించువాడు, కడుపున నుంచుకొనువాడు. “శా...రత్నార్థంబు భరింపరాకె యభవుకై బ్రాహ్మకుక్షింభరున్.” భీమ. ౪, ఆ. ౧౦౦.

కుక్కుము. సుం. వి. ఆ. పుం. పల్లెటూరు. కుచుడి. సుం. వి. ఈ. స్త్రీ. చాగళి. కుచందనము. సు. వి. ఆ. న. 1. రక్తచందనము; 2. కంకుమపువ్వు.

కుచఫలము. సుం. వి. ఆ. పుం. దానివ్వుళి. కుచము. సుం. వి. ఆ. పుం. స్తనము. కుచరుడు. సు. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) పరులదోషములు చెప్పువాడు.

కుచాగ్రము. సుం. వి. ఆ. న. చను మొన, చూచుకము. కుచేలము. సుం. వి. ఆ. న. 1. భూమికి వస్త్రము సముద్రము. “హ్లో...దయా కుచేలే ధనదత్కుచేలే స్థితేకకుచేలే శ్రీకమాకుచేలే; 2. చినిగిన బట్ట.

కుచేలుడు. సుం. వి. ఆ. పుం. కృష్ణునిసహపాతియైన యొకానొకఁబుష్పి. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) చినిగిన బట్ట కట్టువాడు.

కుచోద్యము. చే. వి. 1. మోసము, పన్నుగడ. “వ...కొన్ని కుచోద్యంబులు నేసి నానాట మెచ్చుగా మచ్చరించిన...” ఆనంద. పీఠి. గీ. ౨; 2. పక్ష పాతము; అనూయ. “ఉ. కంటికి వింద వైతి తెఱగంటికి గంటికి బాస యిచ్చు నీ, వింటికి నారి నైన మన సిత్తువుగా యది గూడదేని నీ, వింటికి

నానినైన గొడ వీడజే మంచినగుం బటంచుఁ
జేకొంటి కుచోద్యమే కరముఁ గొప్పనఁగూర్చు
పుగా రఘూద్వహః." బహు. ౪, ఆ. ౮౩.

కుచ్చితము. వై. వి. (సం. కుచ్చితక. క. కుచ్చిత. త. కుచ్చితము.) కాట్యాయము. "ఉ. కుచ్చిత మేమి గూడు...నీయొచ్చపుఁజేత సౌఖ్యమున నుండుదు గా కని పల్కిపోయె న, వైచ్చః జామీ విరోధ మొదలె గరటాళి కలూకజాతికిన్." వేం. పంచ. 3, ఆ. ౧౩2. విణ. 1. కపటము, మోస గించునది. "క. చేసినమే తెలుగుదు రొరు, గాసింపరు కుచ్చితపుఁగఱప తెలుగ ర, త్యాస క్తసౌహృదులు న, త్యాసీతులు నురలు వారలవ కారకులే." ఉ. హరి. ౫, ఆ. 3౦౧; 2. నీచము, నింద్యము. "ఆ. కుచ్చితపుబ్రదుకుఁ గోరఁ దగునె," భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౮౨. మార్క. 2, ఆ. ౨3౬.

కుచ్చితుఁడు. వై. విణ. దుష్టుఁడు. వేంక. మాన. 3౦. ఆం. భా. తృ. 2. ఉ. రా. ౫, ఆ. ౧౬3. కుచ్చిష్ట. జే. వి. బ. బాలకీ దావీశము. "మ... పింకితులు కుచ్చిల్ గీరనంగింజ లా, మనగుంటల్ ..." కళా. ౬, ఆ. ౨౦౨. (ప్రాతప్రతిపా. 'కుచ్చెట్ట' శ. ర. పా.)

కుచ్చె. వై. వి. 1. కుచ్చెల. పింజె. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫3; 2. కెంపుపని. ఆం. భా. ద్వి. ౨22. కుచ్చెతీయ. ద్వి. న. శ్రీ. (కుచ్చె+తీయ.) రత్న మాలన సానబట్టు. (శ. ర.)

కుచ్చెల. వై. వి. (సం. కచ్చక.) 1. కుచ్చె, పింజె. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫3. "చ...నరిగంచుచావ్వుకు, చెల్లెలు..." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౬౧; 2. గాగర, పావడ. "నీ. మెఱుగుఁగుచ్చెలమీఁద జరతాబు పని మీఱుచెగావరంగాదువీరఁ గట్టి." హంస. ౧, ఆ. ౧౨౦; 3. పిడుకలు చొప్ప మొ. వాని ప్రాగు, రాశి. "గీ...రుబ్బు, తోలు పిడుకల కుచ్చెల దాలిగుంత, దనర నిరతంబు వెయ్య నా తనిగ్గుహంబు." శుక. ౨, ఆ. ౪౦౮. ఆం. భా. ద్వి. ౨3౦; 4. ఎనిమిదిగొట్టులకొలది. (శ. ర. జౌ.)

కుచ్చెలి = కుచ్చలి. ఆం. భా. ద్వి. 2౪. కుచ్చేల. వై. వి. (సం. కుచ్చలి) కంచెల, అవిక. "చ. కలువలు కొచ్చనన్ నగు మొగంబునఁ గన్తురి

బొట్టు పట్టుకు, చ్చలయును జంద్ర కావిమరు సాపనివల్లము మై రహింపఁగా." శుక. ౧, ఆ. ౧౬౯.

కుచ్చేలి. యం. జే. వి. కే.గుళి. ఆం. భా. ద్వి. 2౪. వై. విణ. కుచ్చలపాటిసి. (చూ. కుచ్చలిగంత.) కుచ్చేలిగంత. వై. వి. (కుచ్చలి+గంత.) యోగినులు యోగులు ధరించుబొంత. "నీ...గుబ్బ, చను దోయి వన్నెకుచ్చలిగంత డావలికరమునందు విభూతికక్షపాల." రాజ. చ. ౨, ఆ. ౯౪. పరమ ౧, ఆ. ౧౮౧.

కుచ్చేలిబొంత = కుచ్చలిగంత. "నీ. నలు వగుకలువ మొగ్గలు జడల్లా నాచు పొలువైన కుచ్చలిబొంత గాఁగ." య. 3, ఆ. ౫౬. "శా. నీ కికుచ్చలి బొంత యితమిగులన్ వింతైననీమాత్రముల్, మాకుం గ్రొత్తలు గావు సిద్ధపురుషా..." పరమ. ౧, ఆ. ౧౮౫.

కుచ్చే. వై. వి. (సం. గుచ్చక. ప్రా. కుచ్చ. క. త. కుచ్చు.) 1. పూవులు మొ. వానిగుత్తి. ఆం. భా. ద్వి. ౪౦; 2. పట్టుమొ. వానికుచ్చు. (శ. ర. వా.) బ. 1. స్త్రీలు జడయందుఁ చేర్చి యట్లుకొనెడి నల్లనిబలువైనదారపునగ. "ఉదా:-జడకుచ్చులు. "నీ...జడవీళ్లలును గుచ్చు లడగి వెలుగ." వేం. మా. ౧. ఆ. ౧3౦; 2. చెవికొన నుంచుకొన నొకవిధ మగునాభరణము. (శ. ర.) కుచ్చేమీను. వై. వి. (కుచ్చు+మీను.) గండోలము, పెద్దతోక గలచేవ. (శ. ర.)

కుచ్చేలమెకము. వై. వి. (కుచ్చులు+మెకము.) చమరీమృగము. (శ. ర.) కుచ్చము. సం. వి. ఆ. న. తెల్లగలువ. (వాచ.) కుజము. సం. వి. ఆ. పుం. చెట్టు, భూజము. కుజవారము. సం. వి. ఆ. పుం. మంగళవారము. కుజాఁడు. సం. వి. ఆ. పుం.—భూజాఁడు—1. నర నుఁడు. 2. అంగారికగ్రహము. కుటజము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కొండమల్లెళి; 2. అవిసెళి.

కుటజాఁడు. సం. వి. ఆ. పుం—కుంభసంభవుఁడు—1. అగస్త్యుఁడు; 2. క్రొణుఁడు; 3. వసిష్ఠుఁడు. కుటపము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఇంటితోట; 2. ఒకా నొకధాన్యమానము. రూ. కుడవము. న. పద్మము.

కుటము. సం. వి. ఆ. పుం. న. కుండ. పుం. 1. ఇల్లు; 2. గుడిసె; 3. కొండ; 4. కోట; 5. చెట్టు.

కుటరము. సం. వి. ఆ. పుం. తరిగంబము, చల్లచేయు రాడు.

కుటాక. దే. వి. పక్షివిశేషము. అం. భా. ద్వి. ౯౮.

కుటి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. శరీరము; 2. చెట్టు. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. పాకర. 2. గుడిసె. ఈ. స్త్రీ. 1. నీళ్లు మోయువనికత్తె; 2. ముర యనుగంధ ద్రవ్యము; 3. ఇనుము.

కుటిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నది. 2. స్పృక్క. కుటిలపడు. మి. ఆ. క్రి. (కుటిలము+పడు.) చెడు. (చూ. కుటిలపడుచు.)

కుటిలపడుచు. మి. స. క్రి. (కుటిలపడుధా. ప్రే.) చెఱుచు, నశింపజేయు. “వ...గుర్నదమత్తైరి లాశ్శీకరాలోకంబులను...కుటిలపడువుము....” భాగ. ౬ స్కం. 3౦౭.

కుటిలము. సం. వి. ఆ. న. నందివర్ధనపుంబూవు. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. వంకరయైనది; 2. కపటము గలది.

కుటీరము. సం. వి. ఆ. పుం. గుడిసె.

కుటుంబము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. భార్య; భార్యా పుత్రుడి. “ఉ. వినును నాకుటుంబ మగునీతర శాక్షియు...” హర. 2, ఆ. ౫౧; 2. బంధువు; 3. జ్ఞాతి; 4. సంతతి; 5. పేరు. (వాచ.); 6. సమూహము.

కుటుంబి. సం. వి. న్. పుం. గృహస్థుడు. విణ. (న్. నీ. న్.) దున్నుకొని బ్రదుకువాడు.

కుటుంబిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. భర్త పిల్లలు గల యాడుది; 2. కుటుంబసమూహము.

కుటుండు. సం. వి. ఆ. పు. శిలాకుట్టుకుడు, తాట్ల మలుచువాడు.

కుట్టుకుడు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) ఛేదించువాడు, పగులగొట్టువాడు.

కుట్టడము. దే. వి. (కుట్టు. ధా.) కుట్టువని. “నీ. అవికకుట్టడపుదోరపునిగ్గుజంటిలు తనులతాద్యు తికిక గైదండ యొనంగ.” శుక. ౧, ఆ. ౨౮౯. (శ. ర. పా. కుట్టడము ముద్రి. పా.)

కుట్టన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = కుట్టనము.

కుట్టనము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఛేదనము; 2. నిండి చుట; 3. వెచ్చచేయుట; 4. గుణించుట.

కుట్టని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ముద్రాకత్తె; 2. ఛేదన సాధనవిశేషము. “వ్తో. కుట్టనీ పేషణీ చుట్టి ఉద మంభీ చ మార్జనీ, పంచమానా ఇతి ఖ్యాతా స్తాభి స్సర్వం న గచ్ఛతి.”

కుట్టమిశము. సం. వి. న. దుకపీడనాదులచే గోచభావ మభినయించినను లోపల మిక్కిలి యానందము పొందునట్టిస్త్రీలచేష్టావిశేషము. “వ్తో. కేశస్తనాధరాదీనాం గ్రహే వార్దేపి సంభ్రమాత్, ప్రామా; కుట్టమిశా నామ శిరఃకర విధూననమ్.” సా. ద. 3. ౧౧౧.

కుట్టాకము. సం. విణ. (ఆ. ఈ. అ.) ఛేదించునది, పగులగొట్టునది. “మ. కుటిలారాతిపమాధిసేధవ శిరః కుట్టాకధాటి మహా, పటహాధ్యాన విపాట్య మానదశదిగ్భాగుండు...” వైష. ౧, ఆ. ౨౨.

కుట్టారము. సం. వి. ఆ. పుం. పర్వతము, కొండ. న. 1. రతి; 2. కంబళము.

కుట్టారిక = కట్టారుగ. (ధాన్యవిశేషము.) “నీ... కుట్టారి కారిక కొండబరిగె.” మాంస. ౪, ఆ. ౧౨౭.

కుట్టారుగ. దే. వి. (కుటుచ+ఆరుగ.) క్షుద్రకో ద్రవము. (శ. ర.) బ. ధాన్యవిశేషము. “మ... కట్టావికుట్టారుగో, నిరముల్ మెక్కి...” ఆము. ౪, ఆ. ౧3౪.

కుట్టావలు. దే. వి. బ. (కుటుచ+ఆవలు.) సర్వపరిశేషము, చిన్నావలు. (శ. ర.)

కుట్టిమము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. తాతికట్టడము గలనేల; 2. గుడిసె. పుం. దానియ్య.

కుట్టియ = కుట్టె. (శ. ర.)

కుట్టిరము. సం. వి. ఆ. పుం. కొండ, పర్వతము. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) పగులగొట్టునది.

కుట్టు. దే. స. క్రి. (త. కత్తు.) 1. వస్త్రము కర్తము మొ. వానిని దృఢముగా ననుసంధించు. “వ... కట్టినదొట్టులుల్లారులు...” ఆము. ౪, ఆ. 3౫. “నీ. నును బోకపాల్చి గుట్టినదొప్పగమితోడ...” ఆము. ౧, ఆ. ౭౬; 2. తేనెటిగ మొ. కఱచు, కొండెము మొ. లోనికిక జొనిసి బాధించు. “నీ. మధువు గొన నుత్తపించినమనుజు బట్టి, కుట్టి

నిర్జించుచును కర కలమునట్లు.” భార. ఆర. ౧, ఆ. ౨౧; ౩. స్రుచ్చు. “వ...పిశితఖాడంబులు... గుడులుగట్టియు...” స్వా. ౪, ఆ. ౬౦; 4. చెవులకుఁగాని ముక్కునకుఁ గాని రంధ్రము పొడుచు. (వా.); 5. కొఱుకు. “చ. గుమురులు గట్టి యారి కలు గట్టి ప్రవాళము వట్టి కింకతో, నమలక మ్రొగి...హయ్యుఁ గోవెలన్.” కు. సం. ౪, ఆ. ౧౦౭; 6. గోటితో గిల్లు. “ఉ...ఎనిగి కొక్కి యెఱుంగుట యెట్లు కట్టియా, చూడఁగ దోనకాయలెవిశుద్ధయశోధన యన్యచిత్తమున్.” హర. ౨, ఆ. ౬౩. వి. 1. కుట్టుట, సీవనము. ‘సీ. జంటముతైపుఁగుట్టుజంటిత్తకల నంటి బిగి గుబ్బచప్పులు పిక్కటిల్ల.” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౩౧. 2. కట్టినదారము. “ఉ. గుత్తుఁదాపితా అవిక కుట్టు పట్టుకొన విచ్చె రంభకున్.” కృ. శకుం. పీఠి. ౮౦; ౩. (కడుపులలోని) బాధ. “క. తల నొప్పి కడుపుఁగుట్టుం, బుంగుబుపు గాల్గ తీపు పాటించుచు...” శుక. ౨, ఆ. ౨౦౫; 4. ప్రాయ్యిలో క్రిక్కిరిసి యుండుబూడిదమొ. (శ. ర.); 5. కుట్టినరంధ్రము. (ఉదా.—చెవి కుట్టు); 6. పురిటినిొప్పి, పురుడు వచ్చుటకు మూడు స్త్రీకిఁ గలుగునొప్పి. “ఆ...దండికట్టుం బొడలక, నాతి యటు చుభప్రసూతి యయ్యె.” ద్వా. ౩, ఆ. ౩౯.

కుట్టుకాడ. ద్వ. వి. (కుట్టు+కాడ.) కుట్టుపోగు. (శ. ర.)

కుట్టుచేడు. దే. వి. (కుట్టు+చేడు.) దుర్బాధ్యండు? “చ. గురుసతిఁ గూడురట్టునకుఁ గొంకనిమోడు వియోగినీనము, త్కరములకీడు చూచుటకు దర్పకు రేచెడుకుట్టుచేడు...” పరాహ. ౪, ఆ. ౨౪. (ప్రయోగాంతరము కానరాదు. “కొరడా?” అని నూ. ని.)

కుట్టుడాకు. దే. వి. (కుట్టుడు+అకు.) విడియాకులను భోజనము చేయుట కనుకూలముగా కుట్టఁగా నేర్పినయాకు. (వా.)

కుట్టుడు. దే. వి. (కుట్టు. ధా.) కుట్టుట, సీవనము. (చూ. కుట్టుడాకు. శ. ర.)

కుట్టులేలు. దే. వి. (కుట్టు+లేలు.) 1. కంటకము, మల్లు; 2. తుద్రుండు, సీచు. “గీ. కుట్టులేలనఁ

గంటకమ్మద్రులగుదురు...” ఆం.భా.శృ.౪౬. కుట్టుపోగులు. దే. వి. బ. కర్ణాభరణవిశేషము, ఉంగరమువంటి వట్టిపోగులు. (శ. ర.)

కుట్టుపోయు. దే. ఆ. క్రి. (కుట్టు+పోయు.) కుట్టు. (శ. ర. బ్రా.)

కుట్టుసురు. దే. వి. (కుటు+ఉసురు.) కొంచెము మిగిలి యున్నప్రాణము. (శ. రి.)

కుట్టూరుపు. దే. వి. (కుటు+ఉసురు.) సయూపిరి. (వా.)

కుట్టె. దే. వి. గుదస్థానము. (శ. ర. బ్రా.)

కుట్టలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మొగ్గ; 2. సగము విచ్చినమొగ్గ; 3. మొగ్గవంటిబాణపుములికి. న. సరకవిశేషము. (ఇందలివారు యంత్రరజ్జువులచేఁ గొట్టఁబడుదు రని వాచ.)

కుట్ట. దే. విజ. 1. అల్పము, సన్ననిది. “ఉ...లేఁ, గుట్టనునుంగవుఁ గలుగుకోమలియై యగి మ్రోల నిల్చినన్.” విజ. ౨, ఆ. ౪౬; 2. ఉగ్రము, భయంకరమైనది. “కా. ఓసామి యిటువంటి కొండదరిలో నొంటి బులుల్ సింగముల్, గాసిం బెట్టెడుకుట్టనట్టడవిలాఁ గట్టువ్విక్రి నీడనే, యా సం గట్టితి వేటిగడ్డ నిలు...” కాళి. ౩, ఆ. ౬౫. వి. మాయ, సన్నగడ. (బ్రా. వా.)

కుట్టపువాడు. దే. వి. కుట్టువని చేయువాడు. (శ. ర. బ్రా.)

కుతరము. సం. వి. ఆ. పుం 1. తగిలంబము; 2. తుంగమునైశి.

కుతారము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గండగొడ్డలి; 2. గొడ్డలి; ౩. చెట్టు. (కల్ప.)

కుతారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గండగొడ్డలి. వి. న్. పుం. పరశురాముండు.

కుతేరకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నందిశి; 2. తెల్ల తులసిశి; ౩. నల్లగడ్డరశి.

కుడంగము. సం. వి. ఆ. పుం. న. పొదరిల్లు.

కుడతా. హిం. వి. చొక్కా. (శ. ర.)

కుడి. ఉభ. దే. వి. (కుడుచు. ధా. క.త. కుడి.) 1. కుడుపు. (చూ. కుడుముట్టు.); 2. కుడిభాగము. “క. వేదండము తొండమునరి, కొదండముఁ దివియు నెడమఁ గుడి నిబిడజ్ఞాని, నాదము రోదసి

నిండఁగ..."సా. ౪, ఆ. ౯. నీలా. 3, ఆ. ౧౫. విణ. ఎడమకానిది, దక్షిణము. "మ. నిడు వాలుం గుడికన్ను పాదములపై నేనుముతోఁ బెట్ట..."భీమ. ౬, ఆ. ౬౮. సం. వి. ఇ. పుం. దేవాము, శరీరము.

కుడిలి. దే. వి. తండురీణము, బియ్యము మొ. వాని కడుగునీరు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౦.

కుడినీరు. ద్వ. వి. (కుడి+నీరు.) త్రాగఁ దగినజలము. "చ...అర్చనాగృహం, బులు గుడినీరు మేడలును భోజనశాలలు..."వసు. ౪, ఆ. ౭౨. "నీ. పడ వట్టిపన్నీటి కుడినీరు రాయంచగిండులు చెంగటఁ గీలుకొల్పి." దశా. 2, ఆ. ౧, ఆ. ౨౭౬.

కుడిపి. వై. విణ. (సం.కురుషీ.) కురుషి. "క...సురు చిరవోరం, బక్కుడిపియఱత వైచుచు..."భా. ౫, ఆ. 3౪౦.

కుడిపించు. దే. స. క్రి. (కుడుపు. ధా. ప్రే.) తిని పించు. "గీ. హరిణవత్సంబులకు మీరు కరుణ తోడఁ, బాయసాన్నంబు గుడిపింప భక్తిఁ జూచి." హర. ౧, ఆ. 2.

కుడిమివాడు. దే.వి. పాములవాడు, విషవైద్యుడు. (క. ౦; బ్రా.)

కుడిముట్టు. దే. వి. (కుడి+ముట్టు.) భోజనపాత్రము. కంచము. "క. తొడవులు చివికినయెమ్ములు, గుడి ముట్టు కిపాల మిట్లు గుడి ముడియొద్దెక్కుడు గట్టుపలపు దోలగు, బడయనకై నవయ నేమి ప్రళయము వచ్చెన్." కు. సం. 2, ఆ. 3౯.

కుడియడుగుపరువడి. కే. వి. మల్లబాధవిశేషము. ప్రబాధ. ౪౮.

కుడియొరభృంగి.మి. వి. మల్లయొద్దిమంపలి పండ్రిండు దండలలో నొకటి. ప్రబాధ. ౭౮.

కుడిశము. సం. వి. ఆ. పుం. పిరకరకపుఁజేత.

కుడుంగము. సం. = కుడంగము. "క...ధాటిపటహ థాఁనినాదా, టోపప్రక్షుభిత దిక్కుడుంగ ప్రాదా."కాశీ. ౨, ఆ. ౧౬౬.

కుడుక. దే. వి. (త. కుడుకై.) 1. గిన్నె మున్నగు పాత్రము. "క. కుడిచేతి మాంసఖండము, లెడ కేలను మద్ద్యరససహిత మగుకంచుం, గుడుకయొ ధరించి..."శివరా. ౪, ఆ. 32; 2. తక్కిడ సిద్ధి "గీ. గుడ్డ య న్నట్టికడుక యెక్కుడుగఁ

దూఁగ, మాంసఖండంబు కుడుకలో మఱియు నించి, మఱియు నట్టిన నీక్షించి మది జెలంగి, త్రాసుపై నిల్చె. దాన యద్ధరణి విభుఁడు. శేష. ౨, ఆ. ౭౬.

కుడుచు. దే. క్రి. (క. త. కుడి.) 1. భుజించు. ఆం. భా. తృ. ౧౧౮. "ఉ. వానవందనుండు గుడువం గుడువం బలుమారుతాహతిం, జేసి చలించి దీపశిఖ చెచ్చెరఁ బోవుడు భోజన క్రియా, భ్యాసవశంబునక గుడిచి పన్నుగ నిట్టుల విద్య లెల్ల చ, భ్యాసవశంబునం బడయ భారము లేదని నిశ్చితాత్ముడై." భార. ఆది. ౫, ఆ. ౨౨౮; 2. త్రాగు. "చ...పాలు తను కిచ్చునె యెచ్చట వైన లేఁగలక, గుడువఁగ నీనిచోఁ గెరలి గోవులు తన్నును గాక భాస్కరా." భా. శ. ౪; 3. అనుభవించు. "క ఇడుమలు కుడువఁగఁ బుట్టిన, యొడలిది..."నిర్మ. ౯, ఆ. ౨3. భార. శల్య. ౧, ఆ. 33; 4. పొందు. "గీ. నగజ భయ మందఁ బ్రమథులు బెగడు గుడువ." హర. 2, ఆ. ౭౯. "ఆ. కొడుక నిన్నుఁ గాంచుకొఱతనోముల కాని, పెంచి గారించి పేర్చి నీడు, ప్రాపుఁ గుడువఁ గాంచుపుణ్యంబు దుదిముట్టి, నేల చేయ వైలి నేరు గట్టి." భార. ఆర. 2, ఆ. 3౪౩. (ప్రాపుఁగుడుచు = పోషణమభిము సంది.) ఆ. క్రి. విందోసఁగు. (చూ.కుడువనిచ్చు. సా. కుడిచి కూర్చుండు = అనావశ్యకముగాఁ గలుగఁజేసి కొను. "గీ. కుడిచికూర్చుండి నెతఁ జెచ్చుకొంటి మొకటి." ప్రభా. ౪, ఆ. ౧౬. వై. ౧, ఆ. ౬౮.

కుడుచుకొను. దే. ఆ. క్రి. స. క్రి. (కుడుచు+కొను.) 1 (చన్ను గుడిచినట్లు) చప్పరించు. వా.—పిల్లి వాడు వేలు కుడుచుకొనుచున్నాడు; 2. (పాలు) త్రాగు. వా.—ఈవేళ దూడ కుడుచు కొని పొయినది కాన పాలు లేవు.

కుడుపరి. దే. విణ. (కుడుపు+పరి) కుడుచువాడు, తినువాడు. "నీ. తెలికడలి గరువలికుడుపరిదొర పఱపువయ నిడరఁ గొలునుఱియ." అచ్చ. ఆం. ౧౧౪. (కరువలికుడుపరిదొరపఱపు=శేషకయ్య.)

కుడుపు. దే. స. క్రి. (కుడుచు. ధా.) అనుభవించు జేయు. "క. క్రూరపుఁబాపముఫలంబు గుడుపక యున్నే." భార. ద్వి. ౫, ఆ. 3౦. "క. తోలు

జన్మంబునఁ జేసిన, కొలయును బుణ్యంబున గట్టి కుడువకయున్నే." సా. అ. ఆ. 33. (కట్టి కుడుపు = అవశ్య చుచుభవింపజేయు. 'అవశ్య చుచుభాక్తవ్యం కృతం ద్ద తుభాశుభమ్.' వి. 1. భోజనము. 'గీ. నిల్వయందు' త్రిరాత్రింబు గుడుపు దక్కి, కొచ్చియై యశుమర్దణజపముఁ జేసి, యశ్వమేధఫలము నందు ననకు నరుండు." భార. ఆచ. అ. ఆ. ౮2. (కుడుపుపక్కు = ఉప నిసింపు.); 2. విందు. 'క. కడుపున బుట్టిన మామి, కొడుకు నుమమారము'ఁ గలవర్ధ నునిక; పెడఁగోసి చంపి సంజాడు, గుడుపుల జోగులకుఁ బెట్టుకూరులు గలకే." హర. అ. ఆ. 23; 3. అనుభవము, భుక్తి. 'గీ. కొంచె మైనను బగఁ బంచి కుడుపు మేలు." భార. ఉద్యో. అ. ఆ. ౪2. ఆ. భా. ద్వి. ౨౬౦; 4. వృత్తి, జీవ నోపాధి. 'వ...పడపు గుడుపుగాఁ బరఁగువడం కుల కిది మర్యాద..." కావ్యాపి. ౪, ౫౪.

కుడుము. దే. వి. (క. కుడుబు) మోదకము, ఒకా నొకభక్త్యము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౬. "క. ఎదిరిం దమయట్టులకా, మదిఁ దలఁచినఁ బొసంగుఁ గాక మాకుఁ గుడు మి, డిదె మీరు ప్రక్కఁ గొనుఁడని, చదు రడిచిన మఱనుభాండు చక్కంబడునే." భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. 3౧౨.

కుడుములలిడికాడు. దే. వి. (కుడుములు+లిండి+ కాడు.) విఘ్నేశ్వరుడు. ఆం. సు. దేవ. ౧౨. కుడువఁబెట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కుడువన్+పెట్టు.) 1. విందుచేయు. "వ...అవ్యప్రసక్త సూరముగో నుడువఁబెట్టు మని వంచిన..." భార. ఆది. 2 ఆ. ౧౧౫. 2. (ప్రసక్తము; కుడువకొని నిచ్చు, త్రాగిచ్చు. వా—అమె కిట్లవానికిఁ గుడువఁ బెట్టుచున్నది.

కుడువనిచ్చే. దే. ఆ. క్రి. (కుడువన్+ఇచ్చు.) విం దీయ నవ్వలించు. "వ...తనబాసంబువాని బిలిచి యే నొక్కబ్రాహ్మణునకుం గుడువనిచ్చి మణిచి యిండిలిం జెప్పెట నవ్వపునకు మాంసం బుతోఁ గుడువంబెట్టు మని పంచిన..." భార. ఆది. 2, ఆ. ౧౧౫.

కుడ్చు = కుడుచు. 1. (భుజించు.) "నీ. పక్షైరం బలఁ గుడ్చుబ్రాహ్మణులు..." భార. ఆర. ౫,

ఆ. 3౦౬; 2. (త్రాగు.) "నీ. మను మహిధేను వుచను వత్సమై కుడ్చి..." కు. సం. 2, ఆ. ౧3౧. కుడ్చు = కుడుపు. (చూ. కుడుపు) కుడ్చము. సు. వి. ఆ. న. 1. నోడ; 2. పూత; 3. కొడుకము. (మే. ని.)

కుణకము. సం. వి. ఆ. పుం. పిల్ల. (అప్పుడే పుట్టినవకు శిశువు అని అట్టే.) "వ...హరిణకుణకంబుం జూచుచు..." భార. ౫ స్కం. ౧, ఆ. ౧౦౫. కుణపము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. పడము; 2. పురుగు. న. పీము. విణ. (ఆ. ఆ.) 1. చెడ్డది; 2. దుర్గంధముగలది.

కుణము. సం. వి. ఇ. పుం. 1. నంది; 2. ఈచవో యినచేయు. విణ. (ఇ) ఈచవోయినచేతివాడు. కుతకుత. దే. వి. ఉడుకుటమొ. వానియం బగుధ్వని కనుకరణము. (బ్రా. వా.)

కుతకుతలాడు. దే. ఆ. క్రి. (కుతకుతలు+అడు.) కుతకుత మని ధ్వనించు. వా:—అన్యము కుత కుతలాడుచున్నది. ఎండకు ఒడలు కుతకుతలాడు చున్నది.

కుతగుండు. వై. విణ. (సం. కృతఘ్ను.) 1. కృత ఘ్నుడు, చేసినమేలు మఱచువాడు; 2. దుర్మార్గుడు, దుష్టుడు. "ద్వి. ప్రతత్పరతఁ బ్రితి ప్రితిపుచుండఁ, గుతగులై జైనులు..." బస. ౬, ఆ. ౨33 పం.

కుతనువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౫ దేరుడు. విణ (ఇ) కురుపి.

కుతపము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఎడ్డు; 2. సువ్వులు. పుం న. 1. కడప; 2. ఒకరొకరికంటె; 3. ఒక రకపువాద్యము; 4. దర్భ; 5. పడునేనుభాగములు కల కుగటిలా చెనిమిదవభాగము. "క...ఒక నాడు కుతపకాలమునందున్." స్వా. ౧, ఆ. ౫౮. కుతపుండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. బ్రాహ్మణుడు; 2. సూర్యుడు; 3. అగ్ని; 4. అతిథి; 5 తోడఁ బుట్టినదానికొడుమ, మేనల్లుడు.

కుతలము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. సప్తపాతాళము లలో నొకటి. (అతల, వితల, సుతల, పతల, తలా తల, రసాతల ధరాతలము లనునవి సప్తపాతాళ ములు.); 2. భూతలము, భూలోకము. "ఆ. శత్రువదుల నుగ్రసంగరూఢునఁ జంపి, కుతలరాజ్య

మెల్లఁ గొందు ననుచు." భార. సభా. ౨, ఆ. ౨౬౯.

కుటి = కుటిల. "నీ...చువ్వు కుటి శాలి చూకురుక స్త్రీ నా శోక మొప్పు." అం. భా. ప్ర. ౧౩౫. (ప్రాంత వ్రాత ప్రతుల. పా. 'కుడ' ముద్రి. పా.)

కుటిక = కుత్తిక. "ఉ...కుటికఁ గోసిన లోకమువారు తిట్టరే." వి. పు. 2, ఆ. ౧౧. 3, ఆ. ౧౧౨.

కుటికంటు = కుత్తికంటు. (స్త్రీ పురుషులకంత భూషణ విశేషము.) "నీ...కుటికంటు సరిపెణ గుండ్ల పేరు." హంస. ౨, ఆ. ౧౯౦. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౮. "గీ. కూర్మినిక నిట్టిశాచిని గోరు లుంచు, ననెడువగ గోళ్ల కుటికంటు నునిచె నొకతె." రాధికా. ౧, ఆ. ౯౩.

కుటికలబడు. ద్వ. అ. క్రి. (కుటికలన్ + పడు.) కూలఁ గడు. "ప...కూరుకుమా గుణికిలబడుననియు" స్వా. ౪, ఆ. ౨౭.

కుటిలు. జే. అ. క్రి. క్రంగు, కూలు. (చూ. కుటి కిలబడు.)

కుటిసి. హిం. వి. ఒకవిధమగుపట్టుబట్టు. "నీ...కుటిసిత లాడ దంతపుఁబావజోడు..." రసిక. ౪, ఆ. ౪. 3, ఆ. ౧౪౧, ౫, ఆ. ౧౫౮.

కుటిల = కుటిలము. (చూ. కుటిలకుడుచు.)

కుటిలకుడుచు. జే. అ. క్రి. (కుటిల + కుడుచు.) 1. దుఃఖించు, బాధపడు. "నీ. విను నృపాలక యూళ్ల వెంబడి దేవరగర్భ పంచలఁ జేరి కుటిలకుడిచి." హరిశ్చ. ౪. ఆ. ౧౯౧. "ఆ. అనుచు కెచ్చ నూర్చు నయ్యింతి లోఁ బుట్టు, రుతము లుగ్గడించుఁ గుటిలకుడుచు, మరలిపోవఁ జూచి విరహాగ్నిశిఖ లచ్చే, దిరుగు మరులుకొనుచు దివిజవిభుఁడు." పద్మ. 3, ఆ. ౨౧.

కుటిలగొను. జే. అ. క్రి. (కుటిల + కొను.) కుటిల కుడుచు. "ఆ...దైత్యరాజతనయ, దోడరి దేవ యానిఁ ద్రోపించె వలు ఏక, క్రంగి నూతిలోనఁ గుటిలగొనఁగ." భాగ. ౯. స్కం. ౫౨౩.

కుటిలపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కుటిల + పడు.) 1. బాధపడు, దుఃఖించు. "క...ఆకటఁ గుటిలపడు నతండు గువ్వకుత్తుకతోడన్." పాండు. 3, ఆ. ౨౦. "నీ...కుష్మామయంబునఁ గుటిలపడఁగ." శివరా. ౪, ఆ. 2౮; 2. కళాపీన మగు, కాంతి గోల్పోవు,

"గీ...నమదయాప, వతులలోఁ దమ లేజమున్ కుటిలపడెన్." శ్రీరాధా. ౧, ఆ. 2౪.

కుటిలపడుచు. ద్వ. స. క్రి. (కుటిలపడు. ధా. ప్రే.) బాధపెట్టు. "గీ...కొంత తడవ నేని, గులపలు వరె నృపుబంట్లు గుఱెలవారు." కాశీ ౫, ఆ. ౨౮౯. హం. ఉ. ౯, ఆ. 22.

కుటిలపాటు. ద్వ. వి. (కుటిలపడుధా.) కుటిలపడుట, బాధ. "నీ. ఎఱుంగఁడు మల్లిల్లి పరఁటిపుట్టువు గ్రుక్కొనినయప్పుడు గలపటలపాటు." య. ౧, ఆ. ౨౩.

కుటిలజిట్టు. జే. స. క్రి. (కుటిల + పెట్టు.) బాధపెట్టు. "ఆ...అరాజకత్వ, దోషజాత మైనదురితబాహు శ్లోంబు, కుటిలపెట్ట భూమి యతలమునకుఁ బోవ" భార. కాం. ౨, ఆ. ౮౯. య. 3, ఆ. ౯౩.

కుతుక = కుటిక. "నీ...నొసల మిక్కిలికన్ను విస పుఁగుతుక." రాజ. వి. 3, ఆ. ౧౯౦.

కుతుకము. సు. వి. అ. న. 1. కొతుకము; 2. సంతోషము.

కురూహలము. సు. వి. అ. న. 1. కుతుకము; 2. నాయకమ మనోజ్ఞ మగువస్తువును చూచుట యందుఁ గలలోలత్వము. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. ప్రశస్తము; 2. ఆశ్చర్యకరము.

కుత్కీలము. సు. వి. అ. పుం. కొంద. "ఉ...ధాతుకు, క్తీలము..." జై. ౬. ఆ. ౧౭2.

కుత్తిక = కుటిక. "గీ...కత్తిక గుత్తికను బిరానఁ గత్తి రించి." చంద్రా. ౨, ఆ. ౮౮.

కుత్తిని = కుటిసి. "నీ...సూరత్తుకు త్తినిపట్టుసిండ్లు..." సానందో. ౧, ఆ. ౧౩౯.

కుత్తుక. జే. వి. కంతము. "క...గద్గదిక నెలుఁగు గుత్తుకఁ దగులన్." భార. భీష్మ. ౨, ఆ. 3౬౪. స్త్రీ. ౧, ఆ. ౮.

కుత్తుకము = కుత్తుక. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౧.

కుత్తుకంటు = కుటికంటు. "నీ...కట్టాణిపూసలకుత్తు కం టనంగ." రా. వి. ౧, ఆ. ౬౨.

కుత్స. సుం. వి. ఆ. స్త్రీ. నింద, దూఱు.

కుత్సనము. సుం. వి. అ. న. 1. నింద; 2. నిందించుట.

కుత్సనేయు. మి. స. క్రి. (కుత్స + చేయు.) కుత్సించు.

"నీ. జీవితేశ్వరుఁడు డించినయోగిరంబులు కుత్స నేయక భుక్తిగొనుట తగవు." కాశీ ౨, ఆ. 2౫.

మర్రించు. స. అ. క్రి. అనన్యాయమునకు. "వ... అనిమిషనదీనందనుం డితం డింతయొప్పునిపల్కు పల్కునే యని మనంబునం గుర్తించుచు..." భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౪౨. కాశీ. ౪, ఆ. ౧౮. స. క్రి. నిందించు. "మ... ఇత్యుజనం డొత్తిలి నవ్వె వేదవిదులం గుర్తించి..." వైష. ౭, ఆ. ౧౩౩. శుక. ౪, ఆ. ౧౨౨.

మర్రితము. స. వి. అ. న. 1. నింద; 2. చెంగల్పు కోట్ట; 3. ముణము. (కే. ని.) విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. నిందింపఁబడినది; 2. నికృష్టమైనది. మగము. స. వి. అ. పుం. దర్శ. పుం. న. వినుగువై బఱచుచిత్ర కంబళము.

మదన. దే. వి. రొంపిదుక్కి. (శ. ర.) మదరము. స. వి. అ. పుం. గుణము. మదలం. దే. అ. క్రి. కదలం, చలించు. "గీ. పుణ్య జనుదగ్గి నందఱుం బొదివి పట్టిమదలమండంగఁ దలం చెంచిననుచు జనిరి." భాగ. ౯. స్కం. ౪౭౭.

మదించు = మదియించు. 1. వినియలట్టు. "కా... కాతం డొప్పునక వాగె గుదించినక బురు పకప్రాన్నప్రపూర్వాంగమై, కానంగా బడియెక మరుజ్జవ మంగంధర్వము..." ప్రభా. ౨, ఆ. ౩౭; 2. అణగఁగొట్టు. "నీ... జనుదగ్గి నూను గర్వము: గుదించి." జై. ౬, ఆ. ౨౪౫.

మదికిలబడు. ద్వ. అ. క్రి. (మదికిలన్ + పడు. స్వార్థ మున) చదికిలబడు; కూలబడు. "ద్వి. మదికిలబడి తన్నుకొన గుండె లవియ." రం. రా. యు. ౪౦౯. పు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౦౧. పం.

మదికిల. దే. అ. క్రి. చదికిలబడు. "ద్వి. ఒక్కఁడు మదికిల నుర్వివై ద్రోచె." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౫౦. పం.

మదియబడు. ద్వ. అ. క్రి. (మదియన్ + పడు.) 1. జంకు, వెనుదీయు. "నీ... చిందములతోలాహల ములకు గుదియఁబడక." భార. ౨. విరా. ౪, ఆ. ౬౨; 2. పృశించు. "నీ... చేపాంబు... మదియం బడఁగ." దశా. ౨, అ. ౧౩౯.

మదియించు. దే. స. క్రి. (మదియం భా. ప్రే.) 1. ఆదుము. నీ. మచము లురంబున గుదియించి క్రమమున నిజీనకాగింబ నిం పొనర్తు." భార

విరా. ౨, ఆ. ౩౦౦; 2. తగ్గించు. "అ. మొదలఁ బెనిచి పిదపఁ గుదియింప..." అము. ౪, ఆ. ౨౦౮; 3. నిగ్రహించు. "నీ. మదియించునని నెట్టుకొని యింద్రియవ్యాప్తి..." కాశీ. ౭, ఆ. ౧౧౯; 4. అణపు. "క. నదిరయము వార జేంద్రుఁడు, గుదియించినయట్లు..." భార. కాం. ౪, ఆ. ౫౮౨; 5. విగఁబట్టు. "ఉ. ఇంచుక కేల వాగె గుదియించిన..." య. ౧, ఆ. ౮౨; 6. తప్పించు. "నీ... ఇచ్చినకామంబు మదియింప నెమైయిం గొలది కాదు." మార్క. ౭, ఆ. ౨౦౪; 7. అణగఁగొట్టు. "క... వారల, యా, టోపము: గుదియించి..." భార. భీష్మ. ౩, ఆ. ౧౩౦; 8. బాధించు. "ద్వి. ఇడుమల గుది యించి..." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౨౦౯. పం; 9. ముడుచు. "గీ... పిడికిలిచి కరములు దాఁ గుదియించి..." దశా. ౮, అ. ౧౪.

మదియు. దే. అ. క్రి. 1. తుంగు. "నీ. తనయున్న గిరి బెట్టు తాచి బిట్టగసిన నది శేషపడగలఁ గుదియ నదును." భా. రా. ఆర. ౨, ఆ. ౧౧౮. కమ. ౩, ఆ. ౧౧౯; 2. నిగ్రహము. "క... ఉ, ధృరశిఖిబాణం బేసిన, గురుండు పరుణవిశిఖ నిహతి గుదియంజేసెన్." భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౩౨౫; 3. తీయించు. "ద్వి. మదియనికడఁకతో, గోరి యాకాశ, నది నాడఁ పోయిన నాగకన్య కలు." రం. రా. కిష్కిం. ౨౧౯. పు; 4. చెడు. "నీ... నెప్పికించెముదందకొనరేక యొక్కత మదియమడ." హర. ౬, అ. ౪౫; 5. వెనుదీయం. (చూ. గుదియఁబడు.)

మదిరి. వై. వి. (సం. మదర; ౩. మదిరె.) గుణము. "నీ. వెలిపట్టునిద్దంపుడఱుకులపుట్టుంబు మెలపారు పులుగుభంజకులమదిరి." కవిగ. ౧, ఆ. (శ. ర.)

మదిరిక. దే. వి. (మదురు. భా.) 1. పొందిక. (శ. ర. వా.); 2. నిలకడ. (శ. ర. వా.); 3. నెవ్వుది. (శ. ర. వా.)

మదిల = మలెల. (చూ. మదిలపడు.)

మదిలబడు = మలెలపడు. (చూ. మదిలపఱుచు.)

మదిలపఱుచు. ద్వ. స. క్రి. (మదిలపడు. భా. ప్రే.) 1. నొవ్వఁజేయు, నొప్పించు. "నీ. నృపతివై మఱి యామిచిరకలి యెనుబదిచిల్కు లడరించి

కుదిలపటిచె." రసిక. ౬, ఆ. ౩౪; 2. బాధించు, దుఃఖ పెట్టు. "నీ...కూలికై న న్నిట్లు కుదిల పఱచుచున్నార..." పరమ. ౫. ఆ. ౪౮. "ఆ. అతనుచంద్రహాస మంగనార నా,హృదయ పంకజంబుఁ గుదిలపటిచెఁబఱచు కేల యందుఁ బాధోరుహములకుఁ, జంద్రహాసములకు శాత్ర వంబు." సాంబో. ౫, ఆ. ౫౧.

కుదిలింపి. దే. స. క్రి. (కుదులు. ధా. క్రి.) 1. చిదుర్పు. "వ...కెంగేలు కుదిలించి తెలిచిరిను ..." కాశీ. ౬, ఆ. ౨౨; 2. నాటు. "క. కమి ముంచకు మరు లెంచకు,కుదిలించకు పువ్వులప్పుఁ గుదిలింప కెదన్." రాధా. ౨, ఆ. ౬౮.

కుదిలిక. దే. వి. (కుదులు. ధా.) కుదులుట. (శ. ర.) కుదుకనగోలు. దే. వి. పంచన. మోసము. "ద్వి... ఇకకైనఁ, గుదుకనగోలు నైకొనక నాధనము, వదలుము..." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౨౮౬. పం. ౧౩౨2. పం.

కుదుచు = కుదియించు. 1. నశింపఁజేయు. "నీ. నాకాధిపతి యైననహుఘనిలేజంబు గుదిచి పాముగ భూమిఁ గూలవైచి." భా. రా. ౧, ఆ. 2౬; 2. నొక్కు. "గీ. కదిసి నున్గోళ్లకొనలను గుదిచి పట్టి." య. ౨, ఆ. ౨౪; 3. బంధించు. "క. నాపాదంబులు గుదిచిన, పావంబున..." దశ. 3, ఆ. ౧౧౨; 4. విలసిల్లగొట్టు. "ఆ... ఇలఁ, గూలికాళ్లు గుదుచుకొనుచుఁ జచ్చె"వద్ద. ౯, ఆ. ౧౯3.

కుదుప. దే. వి. 1. దుర్మాంశపిండము. (శ. ర. బ్రా. వా.); 2. పేరుకొన్నముద్ద. "క. అత్తటి వెన్నె లచేఁ దళుకొత్తునకాండమున బుక్షయ్యకృం ద్రుఁడు భా,స్వత్తకకలకెఁ గుదుపల,మొత్త ముతోఁ దేలువెన్నముద్దం బోరెన్." బహు. 3, ఆ. ౫2; 3. పంచన. "చ. ఎఱుగనియట్ల యున్న ననురేశ్వరుఁ డప్పుడు గాలుఁజేయు లా,వఱి రథ సంబునం గుదుప నక్కడ నిక్కడ నూడఁజూచి ..." నిర్వ. 2. ఆ. ౮౪.

కుదుపు. దే. స. క్రి. కుదుచు, కదల్పు. (బ్రా. వా.) వి. కదలిక, చలనము. (వా.)

కుదురు. దే. ఆ. క్రి. (క. కుదురు. త. కుదిర్.) 1. నిలచు, నెలకొను. "నీ. గుబ్బపాలిండ్లను గుదిరెఁ

గొంజెనుటలు..." గంధ. ౨౧౨; 2. అనుకూల మగు. (శ. ర. వా.); 3. స్థిరమగు. (శ. ర. వా.); 4. స్వస్థమగు. (శ. ర. వా.); 5. మాను, తగ్గు. "నీ. అతనిపేరురమున నాటి కుప్పుక గాని గుబ్బల పొగ రెట్లు గుదురునప్పు." కలు. శ. ౧౯. వి. డౌ. అనా. 1. పాదు. "క. వెయగుదుట నిడిన మాతంబును నవమాలికయుఁ బోరె..." భార. విరా. ౫. ఆ. ౪౦౨. విక్ర. ౫, ఆ. ౪౦౨. విక్ర. ౫, ఆ. ౧౯; 2. మొదలు. "నీ. కుదురు సిండిన చిన్నిగుబ్బచన్నులమొద ముత్యాలత్రినరంబు మురువుఁ జూప." భీమ. ౧, ఆ. ౧౧౪; 3. పంశము. (బ్రా.); 4. ఆధారము. "క...నామ లక్ష్మీవెంపున కెట్లన్, సరసిరుహవదన నీవ కుదు రుగా నొనరించెదగు తూహల మెనఁగన్." భార. విరా. ౨, ఆ. ౧౨౨; 5. స్థానము. "గీ... ధర్మంబు నెడ నర్థకామములను, గోరుపురుషుడు సిందకు గుదురు కాఁడె." భార. శల్య. ౨, ఆ. 3౦౨. విక్ర. ౪, ఆ. ౧౪; 6. ఆగసారెవాని కుంపటి. "గీ. బొమ్మ యను పేయగసారెపూట చెలిసి,గోరి యలరించుటకుఁ జదల్కుదుటఁ గాంచి, నీట ముంచిన మేటివన్నియవసించి,పూఁజె యనఁ గ్రంతుకడలిలోఁబ్రొద్దు వ్రాతె." సీలా. 3, ఆ. 3; 7. చుట్టకుదురు. (బ్రా.); 8. కుదిక. "వ...ఈ మేనిలోఁ,గుదు రికన్నులబెస్కలు ..." ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౯౦; 9. పంక్తి. "క. వరుపంపు మొల్ల మొగ్గల, దొరగాఁ బల్కుదురుఁ బల్కుదురు జవ్వనికిన్." విజ. ౨, ఆ. 2౮; 10. భోజనముచేయుట కుపయోగించుపాత్రము. (కంచము మొ.) "ఆ. అబుబిడ్డలు లేనియట్టిత్రిమ్మ యగు, కొయ్యగాక కుదుటఁ గూడు వెట్టికుదుచు వార లిట్టికొవ్విదంబులు నేయఁజొచ్చు టిచ్చు గించి చూతురయ్య." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౯. విజ. స్థిరము. "క. కుడితోడపై వాచువదంబిడి యితరముమొద నితర మిడి నిశ్చలతం,గడుఁ గుదురై కూర్పుండుట, పుడమికో వీరాననాభ్యి ..." కళా. ౫, ఆ. ౧౫౪

కుదురుకొను. దే. ఆ. క్రి. (కుదురుకొను.) 1. ఉండు, వర్తిలు. "క...కేళుఁడు చటులవిహగ్నిం, గుదురు కొనఁ గంఠవిమునఁ,బదింబుగ నిలిపె..."

భాగ. ౮. స్కం. ౨౪౫. కవిక. ౨, ఆ. ౬౧; 2. స్థిరపడు. "చ. కుదురుకొనెం గిరీద్రములు ... విక్ర. ౨, ఆ. 2౦3; 3. కలుగు. "గీ. ఆధ్వగులు కొడిగములకై యాకులెల్ల, ద్రెంచి తాటావితానము ద్రుంచికై వ, మోడుపడియిందె నది నిల్వ నీడ పట్టు, గొడ్డుయును లేమి తన యందుఁ గుడురునగ." శుక. 3, ఆ. ౪3౯.

కుదురుకొలుపు. చే. స. క్రి. (కుదురుకొను. ధా. ప్రే.) నెలకొలుపు, స్థాపించు. "గీ. తురగ మేధంబుఁ జేసి కొతుకముతోడఁగరుపలంబున నట్కిరి గుదురు కొలుపు." జై. ౧; ఆ. ౬౧. ఇట్టే: కుదురుకొల్పు. చంద్ర. ౨. ఆ. 3.

కుదురుచే. చే. స. క్రి. (కుదురుధా. ప్రే.) కుదురఁ జేయు, నెప్పుదింపఁజేయు. (శ. ర.)

కుదురుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కుదురు+పడు) 1. నెల కొను, స్థిరపడు. ఆం. భా. తృ. ౯౯. "నీ. మత్సా దభక్తి యాత్మను జనించినమాత్రం గొనసాగి క్షానంబు గుదురుపడును." దశా. ౧, ఆ. ౨౨౨; 2. కట్టుపడు. "గీ. పరమముని మానసాలానబంధ నమునఁ, గుదురుపడ కుండు యాదవకుంజరంబు." పారి. ౫, ఆ. ౮౧.

కుదురుపఱుచు. చే. స. క్రి. (కుదురుపడు. ధా. ప్రే.) 1. నిలుపు. "గీ...ఎడఁ దాల్చి గుదురుపఱుపఁ, జాల కనురులు పఱచిరి..." ఉ. రా. 3, ఆ. 3౪2; 2. తాల్చు. "నీ. కీలంఁగొప్పునఁ బైడి గేదంగిజేకలు గొనలు గానంగరాఁ గుదురు పఱచి." నైష. ౮, ఆ. ౧౧౨; 3. కలిగించు. "నీ. వసివాడు జేరియున్న సరోజరాజికిఁ గుముద సౌభాగ్యంబుఁ గుదురుపఱచి." కవిరా. ౫, ఆ. ౨౧౮; 4. ఒప్పుగించు. "గీ. కొడుకులకు నెల్ల రాజ్యంబుఁ గుదురుపఱచి." భాగ. ౫. స్కం. ౨౧.

కుదురుపాటు. ద్వ. వి. (కుదురుపడు. ధా.) 1. నిలు కడ. "గీ. కొసర నెఱుంగనికూరిమి కుదురుపా టె, టుంగనిదిట్టంబు..." చంద్ర. ౬, ఆ. ౮౪౮; 2. విర్పాటు. "ఉ...వానితండ్రికిం, బట్టము గట్టి యాకుదురుపా టువునంతకు నిల్చి..." రాధా. 3, ఆ. ౫౨.

కుదురులెత్తు. చే. స. క్రి. (కుదురులు+ఎత్తు.) మొల కెత్తు; బయలుదేటు. "నీ...ఎడఁ జిన్ని చన్నులు కుదురులెత్తె." శివలీ. ౧, ఆ. ౪౫.

కుదురునేయు. చే. స. క్రి. (కుదురు+చేయు) చక్కఁ బఱచు, బాగుచేయు. "నీ. ప్రేలివంకరమాత్ర పింగ నొత్తంగ లేఁడు కుదురునేయుఁ గలండా గూను పీపు." రామలిం. 23.

కుదుర్కొను = కుదురుకొను. (ఉండు) "ఉ. వన్నియ మీఱ నన్నగరివాడలమేడలఁ గ్రీడలం గుదు, ర్కొన్న మెఱుంగుమిన్నలతకూనలకున్..." వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౫౨.

కుదుర్పు = కుదురుపు. (శ. ర.)

కుదుర్పడు = కుదురుపడు. (లేటు) "చ. వెలలి హజార మావృపలి వేల్పులు దవ్వగుదాఁకఁ నాచి మూర్ఖిలి నదివోపచారములఁ జేసి కుదుర్పడి..." కకు. ౪, ఆ. ౧౬౧

కుదుర్పఱుచు = కుదురుపఱుచు. (ఉంచు, పెట్టు.) "క...కిరిటి కర్ణును, తునిమస్తము రథముత్తఁ గుదుర్పఱచి మదిం, గనలుచు..." జై. 3, ఆ. 3౮.

కుదులు = కుదలు. 1. కదలు. "ద్వి. కుదులుచు నే మేలుకొని లేచి..." ద్వి. నల. ౪, ఆ. ౨౨౨; 2. అదరు. (శ. ర.)

కుదులుకొను. చే. ఆ. క్రి. (కుదులు+కొను. స్వార్థ మున.) 1. వడకు. "క. అది...కుదులుకొను నేల బునకొ, ద్విద వను నే నెట్లు చేపడితి నను నడలున్." వేం. పంచ. ౪, ఆ. ౫౦౨; 2. భయపడు. "చ...చంపెఁ గుమారుడు వేగ రక్కసుం, గుదులుకొనంగ బాటలు..." భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౪3౫.

కుదులుచే. చే. స. క్రి. (కుదులు. ధా. ప్రే.) కుదులఁజేయు, జాడించు. "చ. ముదిరినసాంద్ర చంద్రికలు మొత్తపుచంచుపులంబులం దిడికొ, గుదిలిచి చించి చీటి కడుఁ గ్రొవ్వివ వెన్నెల గుఱ్ఱ ముక్కునకొ, ముదితల కందియిచ్చుచుఁ బ్రమోదము నొండెడు నాచకొరముల్..." మల్లా. 3, ఆ. ౯౯.

కుదువ. దే. వి. (శ. కుదువై.) 1. తాకట్టు. ఆం.

భా. ద్వి. ౨౨౯. శుక. ౨, ఆ. 3౬౦; 2.

దాచుకొన్నసొత్తు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౬2.

కుదువపెట్టు. దే. స. క్రి. (కుదువ+పెట్టు.) తాక

ట్టుంచు. "సీ. విత్తంబు చాలనివిభవంబు గొఱగాదు

కుదువపెట్టంగ రాదు కుందనంబు." రామలిం. ౪౬.

కుద్దారము. సం. = కుద్దాలము.

కుద్దాలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గొడ్డలి; 2. కాంచ

సముఖి.

కుధరణము. సం. వి. ఆ. పుం. భూధరము, కొండ.

కునటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. మణిసిల; 2 దనియాలు;

3. వైపుణ్యము లేనినటి (కల్ప.)

కునాశకము. సం. వి. ఆ. పుం. తీ:టకసేందఱి.

కునికిపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కునుకు+పడు.) నిద్ర చే

దూలిపడు. (చూ. కునికిపాటు.)

కునికిపాటు. ద్వ. వి. (కునికిపడు. భా.) నిద్ర చే

తూ:గుట. (శ. ర. బ్రా. వా.)

కునికిలి. దే. వి. బౌ. శిరము. "ఆ. వాడిపారసము

నువర్తుని కునికిట, నాచె నయ్యున్నర్థనాధ

నుతుడు." భార. కర్ణ. ౧, ఆ. ౧౭౫.

కునిస్తి. దే. విణ. కుంటివాడు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౨.

కునుకు. దే. ఆ. క్రి. 1. నిద్ర చే తూ:గు. (శ. ర.

వా.); 2. కాంఠిహీన మగు. వా:—దీపము

కునుకుచున్నది. వి. అల్పనిద్ర. "సీ. ధన మున్న

నృపవహ్నితస్కర భయచింతక గునుకు కంటికి

రాక కుండుచుండు." రామలిం. 2.

కునుకుపట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కునుకు+పట్టు.) నిద్ర

పోవు. "సీ...కునుకుపట్టినఁ జాట్టుకొనుదవాగ్ని."

రామలిం. 3౧.

కునుసు. దే. వి. బౌ. పట్టికాగ్రము, కున. "క. చని

వాని పట్టెంచుచు, కునుసు గూర్చుండి..."

మల్లా. ౨, ఆ. ౧౦౧.

కున్ను = కునుకు. వి. (అల్పనిద్ర.) "ఆ...ఈతఁడు

...కూలిసేయుచుండి కున్ను జెందె." చెన్న.

3, ఆ. ౪౨౮.

కున్న. వై. వి. (సం. కుణకః క. కున్ని.) బిడ్డ. "క. ని

న్నింతవానిఁ జేసిన, యన్నాలుగు మోములతఁడు

హరిబాక్కిటియం, దున్న వెలిదమ్మి యీనిన, కున్న

యగుట తెలిసి విడువు కోవము తండ్రి." నృసిం.

గి, ఆ. ౨2. "ద్వి. పున్నెంబు చేసినపాల:తులు

నెలల, నెన్ను దొమ్మిది మోచి కున్నులఁగండ్లు."

బస. ౧, ఆ. 3౫౮ పు.

కున్నడు. వై. వి. కున్న, బాలుడు. (శ. ర. బ్రా.)

"ద్వి...చీరాలనంగ, కున్నడో కిన్నరుకొడుకొ

...పండితా." పురా. ౪౫౮ పు.

కున్నె=కున్న. "ఉ. వెన్నెలవన్నెలాడి నెలవి న్నెల

కొల్పెడు నవ్వుబువ్వుచాత్, న్నెలకున్నె

లాగునఁ దళుక్కును..." రా. వి. ౪, ఆ. ౯౧.

కుపకము. దే. వి. రాజస్త్రి లెక్క తెరలు గలబండి.

"ద్వి. కొల్లారుబండ్లును గుపకపుబండ్లు. ద్వి. భాగ.

౨ స్కం. 3౨ పు. "వ...భరతభార్యల నంద

లంబులను గుపకపుబండ్లును నిడుకొని..." భార.

ఆశ్ర. ౨, ఆ. ౨౮.

కుపసము. వై. వి. (సం. కూర్పానః.) 1. అవిక;

చొక్కాయ. "సీ. గురుపత్ని నాకొక్కటప

నంబుఁ గుట్టుముచలిగాలి యొడలివైఁ బొలయ

కుండ, గురునందనుండు నాకు రచింపు పాదుక

లడును పాదంబులం దంటకుండ. గీ...ఆనుచుఁ

బ్రార్థించి రందటి కతఁడు మ్రొక్కి, యన్ని

యును దాను గల్పింప నియ్యకొనియె." కాశీ.

2, ఆ. ౪౦; 2. పాముకూసము. "ద్వి. కుపసంబు

లూడ్చినక్రూరసర్పముల." రం. రా. యు. 3౮౪ పు.

కుపితుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోపించినవాడు.

కుప్రాయము. సం. విణ (అ. ఆ. అ.) కుల్పితము,

నిందితము.

కుప్ప. దే. వి. (క. కుప్ప. త. కుప్పత్.) 1. రాశి;

ప్రగు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౧. భీమ. ౨, ఆ.

౧3౯; 2. కమికిలి, పట్టిలి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౧.

కుప్పంగూర. క్రి. విణ. (కుప్ప+కూర.) 1. కుప్ప

కుప్పలుగా. "చ...మహాస్త్రశస్త్రముల్, గడు

వడిఁ గుప్పంగూరగఁ జలంబునఁ బైఁ దొరఁగింప

..." భార. ద్రో. 3, ఆ. ౧౫౨. "మ...శర

జాలమౌ బిఱుదఁ గుప్పంగూర నాఁడించు

చున్." నిర్వ. గి, ఆ. ౮౮; 2. అధికముగా.

"చ...మేను మొనఁగెఁ గుప్పంగూరలు..."

భార. అశ్వ. ౧, ఆ. 3౧.

కుప్పకొను. దే. ఆ. క్రి. (కుప్ప+కొను.) మెండు

కొను, అతిశయించు. (చూ. కుప్పకొలు.)

కుప్పకోలు. దే. వి. (కుప్పకొను. ధా.) అతిశయము, అధికము. (చూ. కుప్పకొలుగొను.)

కుప్పకొలుగొను. దే. ఆ. క్రి. (కుప్పకొలు+కొను.)
మొదగు, అతిశయించు. “వ...ఆర్ధరవంబులు
కుప్పకొలుకొన...” హరిశ్చ. 3, ఆ. ౬౦. (బ్రా.)

కుప్పగూలు. దే. ఆ. క్రి. (కుప్ప+గూలు.) కుప్పలుగా
పడు, అధికముగా పడు. “ఉ. వాహనసూతయోధ
రథవర్తము లాక్కటం గుప్పగూలు...” భా. రా.
యు. ౬౩౦. య. ౧, ఆ. ౪౪.

కుప్పగూలుచే = కుప్పగూలుచు. (కుప్పగూలు. ధా. క్రి.)

కుప్పగూలుచు. దే. స. క్రి. (కుప్పగూలు. ధా. క్రి.)
కుప్పలుగాఁ గూలుచు. “గీ. నిరతిశయముగ
వార్షులు నింగిముట్టఁ గుప్పగూల్చి విశాచరకొటి
నపుడు.” భా. రా. యు. ౧౯౬౫.

కుప్పట. దే. వి. దాస్యమువలనిధనము. “క. ఆయిండ్ల
గూలి కుప్పట, లాయముగా నిరవధీనయై మహుశ
వృద్ధీయసి...” వేం. పంచ. ౫, ఆ. ౪౩.

కుప్పటగురిగింజ. దే. వి. పీడిన వారు గెలిచినవారికి
పణముగా గురిపెంకరింజ లిచ్చుకొనునాట. “నీ...
కుప్పటగురిగింజ కొండకోటి.” హంస. 3, ఆ.
౪౬.

కుప్పటించు. దే. స. క్రి. కురియు, అధికముగా రాల్చు.
“మ...కన్దొలుకుల్ నిప్పలఁ గుప్పటించ...”
సమీర. 2, ఆ. ౧౨2.

కుప్పటిలంబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కుప్పటిలం+పడు.
స్వార్థమున.) రాశిగాఁ బడు, కుప్పటిలు. “ఉ...
కుప్పటిలంబడు లేదులున్...” కై. ౫, ఆ. ౫2.

కుప్పటిలు. దే. ఆ. క్రి. కుప్పలుగాఁ బడు, మెండుగా
రాలు. “క. అప్పుడు కన్నుల నిప్పులు, కుప్పటిలం
...” వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౬౦2 కకు. ౧, ఆ.
౬౦౩.

కుప్పటిల్లు = కుప్పటిలు. (మొదగు, మిక్కుటనుగు.)
“దండ...సౌరభ్యముల్ గుప్పటిల్లున్...” విష్ణు.
నా. ౫, ఆ. ౨౫౦.

కుప్ప తెప్పలు = కుప్పంగూరలు. “నీ. కప్పరపుగంది
వనిలొనఁ గలయ మెలంగుఁ గప్పరపుటింటిబోదల
నుప్పటిల్లి. కుప్ప తెప్పలుగా రాలుకప్పురంబు, దన
గవుఁ గప్పరంబును దడఁబడంగ.” మృ. వి. ౨,
ఆ. ౧౫.

కుప్పనంగూర = కుప్పంగూర. (బహువచనము ప్రాయ
కము.) “క. అప్పుడు గురుతనయాద్రి, గప్పంగ
వజ్రోపమానకాండములు వెనం, గుప్పనంగూర
వజ్రప...” భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౨౯౮. “క.
కుప్పనంగూరలు గా మిరుఁడప్పువులకోల లేయ
...” భో. ౨, ఆ. ౧2౫. “ఉ...కుప్పనంగూర
నొండొరులఁ గూడఁగనిక కడంగి వేలుపుం, గప్పర
గందు లెక్కిరి భగద్ధరితో న్నతశార్ద్రచేఖలన్.”
పారి. 3, ఆ. ౧౧. (కుప్పనంగూరి, కుప్పలంగూరి
పాఠాంతరములు. గుంపులుగా నని భావము.)

కుప్పము. దే. వి. (క. కుప్పము.) 1. ఊరు. వేంక.
స్థా. ౮౦. ఆం. భా. ద్వి. ౨3; 2. వల్లెవారి
గూడము. (శ. ర.)

కుప్పలుగట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కుప్పలు+కట్టు) ప్రా. గులు
వడు. “ఉ...కుండలచారుమ ప్రములు కుప్పలు
గట్టెఁ బురంబునిధులన్.” కేయూర. ౨, ఆ. ౧౧౬.

కుప్పలుగొను. దే. ఆ. క్రి. (కుప్పలు+కొను) కుప్ప
లగు, రాసులగు. “వ...కన్నులకొలుకుల నిప్పులు
గుప్పలుగొన...” భాగ. ౯ స్కం. ౪౪౯. “నీ.
కుప్పలుగొన జల్లుపుప్పొడి యెరువుగాఁ బొరిఁబొరి
విరహగ్నిఁ బొగులఁ జొచ్చె.” ద్వా. ౫, ఆ. ౧౩౦.

కుప్పలుఱుకు. దే. ఆ. క్రి. (కుప్పలు+ఱుకు.)
మెండుకొను, మిక్కుటనుగు. “నీ. నవ్యహర
ప్రభావై గనిగ్రంబులు కుచపర్వతంబులఁ గుప్ప
లుఱుక.” చిత్రభా. ౨, ఆ. 2౬.

కుప్పలువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కుప్పలు+పడు.) గుమి
గూడు. “క...పిమిటికి నిక నిచటన్, గుప్పలు
వడి నిలువఁగ...” వరాహ. ౧౦, ఆ. 3౪.

కుప్పవడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కుప్ప+పడు.) 1. కుప్ప
యగు, ప్రా. గగు. “క...ధరం బ్రేగులు గుప్ప
వడఁగ...” చంద్రా. ౨, ఆ. ౯౪; 2. ప్రభించు,
వడివాపు. “నీ. కాళ్లు కుప్పవడఁగఁ గదలఁజాలక
యట్టె నిడుమును గిడి శయనించు చెలువ.”
దశా. ౪, ఆ. ౪౫.

కుప్పనము = కుప్పనము. 1. (చొక్కా; అవిక.)
“క. తొడిగినకుప్పన మూడ్చిన, వడుపున...”
భో. ౧, ఆ. ౧౩2. చంద్రా. ౨, ఆ. 3౮.
“ఉ. కుప్పనముల్ వదల్చి వలిగుబ్బల నొత్తిరి
...” ఆము. ౫, ఆ. ౧౦౪. రా. వి. ౫, ఆ.

2గ; 2. (పాముకూసము.) “క...దుష్టభూ, జుగము తన ప్రాతకుప్పనం బూడ్చుగదిన్.”
శ్రే. ౬, ఆ. ౪౨. ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౮.

కుప్పి. దే. వి. 1. అవాక్కుప్పిళి. హంస. ౪, ఆ. ౧౦; 2. గాజుతోఁ జేసినచపకము. ఆం. భా. ద్వ. ౨౮౦.

కుప్పించు. దే. ఆ. క్రి. (క. కుప్పిను.) 1. ఎగురు టకుఁగాని దూఁకుటకుఁగాని పూర్వము కాళ్లు జోడించి నేల నడుము. “సీ. కుప్పించి యెగసిన కుండలంబులకాంతి గగనభాగం బెల్లెఁ గప్పి కొనఁగ.” భాగ. ౧ స్కం. ౨౨౨. భా. రా. సుం. ౧౧౮. 2. దూఁకు. “మ...పయికిం గుప్పించి లంఘించుచోన్.” రామా. ౬, ఆ. ౯౩. అచ్చ. యు. 3౮౧.

కుప్పిగంతు. దే. వి. (కుప్పించు. భా.) దుముకు చిన్ని గంతు. “క. ఇది తగుఁ దగ దనక కళా, విదులకు సీసమ్ముభమున విద్యల యెఱుకం, బొదవెట్టుట హనుమంతుని, యెదుర వెసం గుప్పిగంతు లెగయు టచుమ్మా.” ద్వా. ౨, ఆ. ౪౯. హరిశ్చ. ౧, ఆ. ౧౪౬. బ. బాలక్రీడావిశేషము. “సీ. కుప్పిగం తులు పిడి గుడ్డులాటలు...” వి. పు. 2, ఆ. ౨౦౨.

కుప్పిగంతుగొను. దే. ఆ. క్రి. (కుప్పిగంతు+కొను) దుముకు, గంతిడు. “ఆ. వ్యోమకేశుజడలనుండి యవ్వాహిని, కుప్పిగంతుగొనినఁ గ్రుంగె ధరణి. భో. 2, ఆ. 3౯.

కుప్పీలు. దే. వి. బ. బాలికాక్రీడావిశేషము. (శ. ర.)
కుప్పె. వై. వి. (సం. కూపి. క. ల. కుప్పె.) 1. కాచాదిపాత్రవిశేషము. (దీనిమెడ నిడుపుగా నుండును శ. ర.) “గీ. గాజు కుప్పెలఁ గస్తూరి కాజలంబు, కర్ణికారాంబవై నించెఁ గర్ణ మోటి.” భీమ. ౧, ఆ. ౧౧౧. పారి. ౨, ఆ. ౧౧౨; 2. గిండిమొ. వాని మీఁదిమూఁత; బిరడా. “క... కనకంకుభంబులపై, నీలపుఁగుప్పెల, నిలిపిన, పోలికఁ జనుమొనలఁ గప్పు పొలఁతికి నొప్పెన్.” నృసిం. 3, ఆ. ౧3౨; 3. సవరమునకు మొదట నుండుగ్రంధి. “గీ. అడర బెడఁగైన నిడువలుజడ నడల్పు, కుప్పె గనఁడ సవరంపుఁగొప్పుఁ బెట్టి.” హంస. ౧, ఆ. ౨౧౬. శు క. ౨, ఆ. ౪౧౧; 4.

గొడుగుమీఁదిగుబ్బ. “ద్వి. పెదవెద్దపసిఁడికుప్పెలు మీఁద నొప్పు...ధవళాతపత్రంబు దనుజులు పట్ట.” రం. రా. యు. 3౪౯. పు. 5. కత్తియొజ చివరితోడుగు. ఆం. భా. ద్వ. ౨౧౧; 6. దోష ధముయొక్కకిండ. (వా.); 7. ఇత్తడిమొ. వానితోఁ జేసి యెద్దుకొమ్మనఁ దగిల్చెడుగుబ్బ. (శ. ర.)

కుప్పెంట. దే. వి. హరితమంజరి, మూడుకొండళి. (శ. ర.)

కుప్పెకోల. ద్వ. వి. (కుప్పె+కోల.) త్నుద్రకము, ఒకరకపుబాణము. (అలుఁగు లేసిబాణ మని బ్రా.) “సీ...ఆతనిపయఁ గుప్పెకోల లిరువది నాఁటింప...” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. 3౯౩. ద్రో. 3, ఆ. ౨౭౦.

కుప్పెన. దే. వి. ఒకజాతి అడవిచెట్టు. (బ్రా.)

కుప్పము. సం. వి. ఆ. న. మెడి బంగారు కాక తక్కిన లోహము.

కుబుసము = కుప్పసము. 1. వస్త్రము. “ఆ. పుణ్య పాపకర్త పుంజనిబద్ధ మై, తొడగినకుబుసంబు పడువు దాల్చి, జీర్ణమగుచు నుండు చెనటిదేహం బున, యందు నీవు మమతఁ బొంద జలదు.” మార్క. 3, ఆ. ౧౦౪; 2. నిలుపుటంగీ. “గీ. కావి కుబుసంబు జలకుండికయును బూని.” స్వా. ౧, ఆ. ౪౯; 3. పాముకూసము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౮. “సీ. కుబుసంబు విడిచినకొదమనాగముతేప ...” పరమ. ౨, ఆ. 3౧. 4. చర్మము, తోలు. “ఉ...ఈడ్చె న, బౌలిశుఁ గాలభైరవుఁడు వై కుబుసం బొకపోరు వెత్తఁగన్.” పాండు. ౪, ఆ. ౨౯౪. భీమ. ౪, ఆ. ౧3౦; 5. తలపునకుఁ గ్రిందుమీఁదుల నుండెడికూచము. (శ. ర. బ్రా.)
కుబేరకము. సం. వి. ఆ. న. కురూపము. (వై. ని) పుం. నందిళి.

కుబేరాక్షము. సం. వి. ఆ. పుం. బాలక్రీడావిశేషము, దాగుడుమూఁతలు. “సీ. క్రీడించు నొకక్షుఁ దోడిబాలురఁ గూడి యక్షిణగతిఁ గుబేరాక్ష కేళి.” పాండు. ౪, ఆ. ౧3౪.

కుబేరాక్ష. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాటల, కలిగొట్టుళి.

కుబేరాద్రి. సం. వి. ఇ. పుం. వైలాసము.

కుబేరుడు. సు. వి. అ. పుం. ధనదుడు, వైడిజేడు.

(విశ్రవోబ్రహ్మకు ఇలబిలయందు బుట్టినవాడు.

రావణునకు నవతిత్తికొడుకు. ఈజిప్తి మూడు

కాళ్లును నెనిమిదిపండ్లును పెట్లకన్నును గల వికృత

దేహ మని కల్ప.) విణ. (అ. ఆ. అ.) కురూపి.

కుబ్జకము. సు. వి. అ. పుం. 1. నెమ్మిళి; 2. గొజ్జగ, గులాబిళి.

కుబ్జము. సు. వి. అ. పుం. 1. గూను; 2. వంపుగల్లి; 3. ఉత్తరేనుళి.

కుబ్జిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎనిమిదేండ్లవయసు గలకన్య.

కుబ్రము. సు. వి. ఆ. న. 1. బండి; 2. అడవి; 3.

ఇల్లు.

కుబృత్తు. సు. వి. త్. పుం. 1. రాజు; 2. కొండ.

కుమారము. సుం. వి. అ. పుం. 1. చిలుక; 2. ఉలి

మిళి; 3. సింధునదము; 4. ఒకానొకబాల

గ్రహము. న. శుద్ధమైనబంగారము.

కుమారవ్రతము. సు. వి. అ. న. నిత్యబ్రహ్మచర్యము.

కుమారనుపు. సు. వి. ఊ. స్త్రీ. కుమారస్వామిని

గన్నది—1. పార్వతి; 2. గంగ. పుం. అన్ని.

కుమారాయితము. సు. విణ. (అ. ఆ. అ.) కుమార

స్వామియంతటిది. (శక్తి, పరాక్రమముమొ.)

‘ఉ...గాం, గేయభుజాలంబున నికృతవిరోధి

సమాజుడై కుమారాయితశక్తికాలి ధృత

రాష్ట్రుడు రాజ్యము సేయుచుండె...” భార.

ఆది. గి, ఆ. ఒ.

కుమాది. సుం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కూతురు; 2. కన్య.

3. పార్వతి; 4. ఒకానొకనది; 5. విరజాజిళి;

6. కలబందళి; 7. విష్ణుకాంతళి; 8. పెద్దయలకిళి;

9. కొత్తిమిళి; 10. గొరంటళి; 11. జంబూ

ద్వీపమందలి కుమారికాభండము. ఉదా:—కన్యా

కుమారి; 11. క్యామాపక్షి. విణ. (న్. చీ. న్.)

కుమారులు గలవాడు.

కుమారిలు. దే. అ. క్రి. 1. శ్రంగు, కుమిలిపోవు.

“గీ. ఓరహవారిధి నే గడవెట్ల బెపుడు, పలవని

దురాశలను గుమారిలుటె కాక.” ప్రభా. 3, ఆ.

౧౩౪. సా. 3, ఆ. ౧౨౬; 2 రిగులు, రాజు.

“ఆ. జ్ఞాతికులము నూర్చి నూతన బోయక నాడు,

డెంద మించుతై న డిందుపడదు, కానరాదు గాని

లోన గుమారిలు, మన్న డిపుడ రోషహుత

పహంబు.” ప్రబోధ. అ, ఆ. ౬౮; 3. అనూయ
పడు, మచ్చరించు. “క. మానపతియిట్లు మానని,
మానశ్రోధములచే గుమారిలి చింతా, ధీనమతి
నుండ...” పారి. ౧, ఆ. ౧౧౪.

కుమారుడు. సుం. వి. అ. పుం. 1. కొడుకు; 2.
బాలుడు; 3. స్కందుడు; 4. (నాట్యోక్తి
యందు) యువరాజు; 5. విదేండ్లలోపుబాలుడు;
6. గుణ్ణపువాడు.

కుమి. దే. వి. కుమ్మి, కుసులవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి.
౨౪౦.

కుమిలిండు. దే. న. క్రి. (కుములు. ధా. ప్రే.) 1.

బాధపెట్టు. “క...మరు లెంచకు, కుమిలించకు

పువ్వుటమ్ము గుదిలించ కెదిన్.” రాధా. అ, ఆ.

౬౮; 2. ఉడుకబెట్టు. “సీ. చెలిపాదముల బెట్టి

చిగురులు గుమిలించి ఘనభీతి గనె బికకంతి

యొకతె.” చంద్రా. ౪, ఆ. ౧౬౫.

కుముఖము. సుం. వి. ఆ. పుం. పంది. న. కుత్సిత
మాఖము, కురూపము గలమొగము.

కుముటు. దే. అ. క్రి. వాంతికి ముందు కంతమున

వికారమెత్తు. (శ. ర.) వి. 1. కానభేదము. ఆం.

భా. ద్వి. ౧౨౬; 2. వాంతికి ముందు కంతబిల

మున నెత్తువికారము. (శ. ర.)

కుముద. సుం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గమ్ముడుళి; 2. నాచుళి;

3. ముయ్యాకుపొన్నళి.

కుముదబాంధవుడు. సుం. వి. అ. పుం. చంద్రుడు.

కుముదము. సుం. వి. ఆ. న. 1. తెల్లకలువ; 2. ఎఱ్ఱ

తామర; 3. వెండి; 4. దమనకముళి. పుం. 1.

నిర్మలిదిక్కునందలియెనుగు; 2. కర్పూరము; 3.

శివునిశంఖము.

కుముది. సుం. వి. ఈ. స్త్రీ. కట్టుబుము, పిసగుమ్ముడుళి.

కుముదిక. సుం. = కుముది.

కుముదిని. సుం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తెల్లగలువతీగ; 2.

తెల్లగలువ లుండెడిచోటు. (కొలసుమొ.); 3.

కుముద సమూహము.

కుముదుడు. సుం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకానొకరాక్ష

సుడు; 2. ఒకానొకవానరుడు; 3. ఒకానొక

నాగుడు. (కుశునిభార్యయగు కుముద్వతియన్న.)

విణ. (ద్) 1. సంతోషము లేనివాడు; 2. లోభి

త్వము గలవాడు.

కుముద్వంతము. సం. వి. (త. ద్వ. తి. త.) కుము
దములు మిక్కిలి గలది. (కొలనుమొ.)
కుముద్వతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తెల్లగలువతీగ;
2. తెల్లగలువలమొత్తము; 3. తెల్లగలువ
లుండెడుచోటు; 4. ఒకానొకనది; 5. శ్రీరాముని
కోడలు. (కుశునిభార్య.)

కుములు. దే. అ. క్రి. 1. తపించు, ఉడుకు. “గీ.
నవతి యాడినమాటలు సారె దలచి, కొనుచు
బేర్చినదుఃఖాన్ని గుములుచుండె.” భాగ.
౪, స్కం. ౨౨౬. చంద్రా. గీ. ఆ. 2౨; 2.
రగులు, రా. జ. “నీ. పూరజం బని చాల బొక్కించి
యమ్మరో కుమిలి నిగ్గులు చేరు కుమ్మ గుప్పి.”
చంద్రా. ౪, ఆ. ౧౬2; 3. నడలు, జిగి వీడు.
“నీ. యావన ప్రభవైహస్యంబున దేహంబు కుమిలి
గుడారునాఁ గుదియలబడగ.” దశా. ౨, ఆ.
౧౩౯.

కుమ్మకు. హిం. వి. 1. సాహాయ్యము. తోడు (వా.)
2. దురాలోచన. వ్యవ:—వారు నలుగురు
కుమ్మకు చేసి వానియాస్తి దొంగిలించిరి.

కుమ్మర. వై. వి. కుండలుమొ. చేసి బీబించెడుజాలి.
ఉదా:—కుమ్మరవాడు. వి. నల్లనిది. (చూ.
కుమ్మరగువ్వ మొ.)

కుమ్మరగువ్వ. ద్వ. వి. (కుమ్మర+గువ్వ.) ఖాజరీటము
ఒకజాతినిల్లనిపక్షి. (శ. ర.)

కుమ్మరచెట్టు. ద్వ. వి. (కుమ్మర+చెట్టు.) ఒకానొక
వృక్షము. (శ. ర. జ్ఞా.) [జ్ఞా.]

కుమ్మరత. ద్వ. వి. (కుమ్మర+త.) కమ్మరస్త్రీ. (శ. ర.)
కుమ్మరపురుగు = కమ్మరపురువు. (శ. ర.)

కుమ్మరపురువు = కమ్మరపుర్వ.

కుమ్మరపుర్వ. ద్వ. వి. (కుమ్మర+పురువు.) యమ
కీటము, వట్టిపురుగు. “ఉ. కట్టక యన్న పుప్పి
కముఁ గుమ్మరిపు ర్విని యందురో కదా.” (బట్టు
మూర్తిచాటువు.)

కుమ్మరపానిక. ద్వ. వి. (కుమ్మర+పానిక) కృష్ణముం
జము, నల్లనిముంజగడ్డి. ఆం. భా. ద్వి. ౬౪.

కుమ్మరపోలికి = కమ్మరచెట్టు. హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

కుమ్మరబూచి = కమ్మరపురుగు. “ఆ. కట్టక దేలు కట్టు
కున్నఁ గమ్మరబూచి, తోసిరా జటంచుఁ
జేసి...” రాధికా. 3, ఆ. ౧౨.

కుమ్మరసాన. వై. వి. (కుమ్మర+సాన.) కులాల చక్ర
ము. “నీ. ఘనవర్తలావర్తగర్తభాగముల దిద్దిరను
గుమ్మరసానరీతిఁ దిరుగు.” దశా. ౧, ఆ. ౧౯౫.
కుమ్మరసారె = కమ్మరసాన. (చూ. కమ్మరిసారె.) బ.
బాలక్రీడావిశేషము. “నీ. తుమ్మెదరేఁపుట్ల
కుమ్మరసారెలు...” హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

కుమ్మరసారెచుక్క. ద్వ. వి. (కుమ్మర+సారె+చుక్క.)
వికాఖానక్షత్రము. (శ. ర. జ్ఞా.)

కుమ్మరావము. వై. వి. (కుమ్మర+ఆవము.) ఆవాపము,
కుమ్మరికుండలుమొ. కాల్యుట కేర్పణచినకావు.
“గీ...కుమ్మరావమున రాగి, ముగత లేఱంగఁ
గలవె నీ కెంత యేల.” ఉ. హరి. 3, ఆ. ౪౮.
రా. వి. గీ. ఆ. ౯౯.

కుమ్మరి. వై. వి. (సం. కుంభకారక; క. కుంబర.
కుమ్మర+ఇ.) కమ్మరవాడు. “నీ. కుమ్మరియింట
...” ద్వ. ౧. ఆ. ౧౪౮. “నీ. పదమ పసిడి
గాఁగ భాండనంపద గల్లగ్రృత్తవర్తకులును గుమ్మ
రులును.” ద్వ. ౧. ఆ. 2౫. సా:—కుమ్మరి
కొకయేడు గుడె కొకపెట్టు. (సత్కార్యము
చేయుటకు చిరకాలము పట్టును. దానిని నశంపఁ
జేయుటకు క్షణము చాలు నని భావము.) కాశ.
౨, ఆ. ౯౯.

కుమ్మరించే. దే. న. క్రి. (కుమ్మరిలు ధా. ప్రే.) 1.
కుమ్మరిలంచేయు, (జూదులకు) మిక్కిలముగా
వెలువజుచు. కవిక. ౪, ఆ. ౧౬౬; 2. మిక్కిలి
వ్యాపింపఁజేయు. “నీ. చెమటచే జాతిన దికిలి
కమ్మరిబొట్టు ఘుమఘుమతావులఁ గుమ్మరింప.”
శశాం. 3, ఆ. ౯.

కుమ్మరింత. దే. వి. (కుమ్మరించు ధా.) కుమ్మరించుట.
“చ. పజచి మురారిచేనిజవక్షరుచిచ్చట లభ్య
కోటికిఁ, మెఱపులు గుమ్మరింత లయ మిన్నొఱ
గంటికి మచ్చగీతలై ...రహించగన్.” బహు.
3, ఆ. ౮.

కుమ్మరింపు. దే. వి. 1. కుమ్మరించుట. (వా.); 2. చుట్ట
బంధవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౯.

కుమ్మరిలు = క్రమ్మరిలు. (చూ. క్రమ్మరిలు.)

కుమ్మరిసారె = కమ్మరసాన. (కులాలచక్రము.) “గీ.
ధాల్లి కమ్మరిసారెవిధమునఁ దిగె” భార
ఉద్యో. ౪, ఆ. ౧౧౬. ప్రభా. ౨, ఆ. 3౪..

కుమ్మరు = క్రమ్మరు. (తిరుగు.) "ఉ...ఈ.కొండకు వచ్చినదైనల గుమ్మరిలిక నిను గాంచువాంఛ చెన్." చెన్న. 3, ఆ. ౧౪౨.

కుమ్మి. దే. వి. కుమ్మి, కుసులవిశేషము, పొణక. "నీ. మాసి ముట్టడిచి కుమ్మలొల్పువై మెత్తు లూడ్వడు వనైన నుండుగాని." పాండు. ౪, ఆ. ౧౪౯. చెన్న. ౪, ఆ. ౯౯.

కుమ్మ. దే. స. క్రి. (క.త. కుమ్మ.) 1. నలగఁగొట్టు. "నీ. గోడలు పూయంగఁ గుమ్మి గందంబున మేదించినట్టి జవాదయిడును." య. ౧, ఆ. ౪౭; 2. దంచు. "గీ...ఇనుకట్లోళ్లు న బడవైచి యినుము గాఁగఁ, గుమ్మచుందురు..." శేష. 3, ఆ. 3౭. "నీ. నీవారధాన్య మీసలెత కుమ్మ దటంచు..." పార్వ. ౨, ఆ. ౨౧; 3. పొడుచు. "నీ. ఈవారి నేవంక నేవంక వోకుండఁ గోటానఁ గోటలు కుమ్మినాను." మ. చ. ౨, ఆ. ౫౯. వి. 1. చెబ్బవేటలు. "గీ. ప్రతిబలము వ్రేయుతిరు గుడు తాళ్లకతనఁ, గమ్మలాడిన బాగారుగోడలు ..." కువల. 3, ఆ. ౧౦౪; 2. పొట్టునిప్ప, కుహలము. ఆం. భా. ద్వి. ౪౨. "నీ. పూరజం బని చాల బొంకించి యప్పురో కుమిలి నిగ్గులు జేరు కుమ్మ గిన్నీ." చంద్రా. ౪, ఆ. ౧౬౭; 3. పిడక నిప్ప, పిడుకలతో చేసికొను చలిమంట. (చూ. కుమ్మగాఁచు.) విజ. గూఢమైనది. (చూ. కుమ్మ నుద్ది.)

కుమ్మగాఁచు. దే. ఆ. క్రి. (కుమ్మ+కాఁచు.) ఆవు పేడపిడుకలతో చేసికొనుచలిమంటచే నొడలు వెచ్చచేసికొను. 'గీ. అత్తయును గోడలను గుమ్మ లాడుఁ గమ్మగాఁచుచోటికి మకరసంక్రాంతి వేళ." శివరా. ౪, ఆ. ౨౭.

కుమ్మపురువు. ద్వ. వి. (కుమ్మ+పురువు.) ఒకరకపురుగురుగు. ప్రబంధ. ౧౩౦.

కుమ్మలాడు. దే. ఆ. క్రి. (కుమ్మ+లాడు.) 1. జగడమాడు, పరుషములాడుకొను. శివరా. ౪, ఆ. ౭౨; 2. పొరు, కలయబడి క్రమ్మకొను. "నీ. కూలె నొక్కమ్మడిఁ గొమ్మకత్తులకొద్దిఁ గమ్మ లాడి మదాంధకుంజరములు." చంద్రా. ౬, ఆ. ౬౫.

కుమ్మనుద్ది. ద్వ. వి. (కుమ్మ+నుద్ది.) సంకేతవృత్తాంతము, గూఢార్థము గలసంగతి. (శ. ర. ప్రా.)

కుమ్మ. దే. వి. 1. పోటు, పొడుపు. "క. కుమ్మలు దాకినబంగరు, బొమ్మరములయెమ్మెఁ గడపు: బొమ్మనురేఖా, నమ్మిళిత స్తనకుంభిత,టమ్మ..." సా. ౨, ఆ. ౨౩౦; 2. ఊతము, నొక్క. "నీ. క్రొవ్వాఁడికొనగోటికుమ్మలు బిగియించు చెంప పెట్టు కపోలసీమ వెలుంగ." చంద్రా. 3, ఆ. ౨౭.

కుమ్మలువోవు. దే. ఆ. క్రి. (కుమ్మలు+వోవు.) 1. గంట్టువడు, ఊతమగు. "చ. ఎఱుంగదు లేత మోవిచిగు రెంతయుఁ గుమ్మలువోవ నొక్కటన్." శకాం. 3, ఆ. ౯౬. "ఉ. కుమ్మలువోవ నొక్క చెలి క్రొలినలేనియ. కావి మోవితో." శకాం. ౪, ఆ. ౧౬౯; 2. నొక్కలువడు, అదుము వోవు. "నీ. బిగువుఁ గాఁగిళ్ల చే బ్రియుబాహు పురు లొత్తి కుమ్మలువోయినకుచతటములు." ప్రభా. ౫, ఆ. ౬౨.

కుమ్మ. దే. వి. కూయి, మొఱు. (చూ. కుమ్మవోవు.) కుమ్మివెట్టు. విజ. రక్షకము. (చూ. కుమ్మవోవు.) కుమ్మివెట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కుమ్మ+వెట్టు.) మొఱు వెట్టు. "మ...కుమ్మివెట్టునెట్లు కూన్యోరుకూ,పవి తానం బన..." ఆము. ౨, ఆ. ౪౮.

కుమ్మవోవు. దే. ఆ. క్రి. (కుమ్మ+వోవు.) నిడిసింప నేఁగు; రక్షింపఁబోవు. "వ...కురునాగూండు ...ఉత్తరంబునం బనులం బట్టిన నతండు బృహ న్నల సారథింగాఁ గైకొని యొక్కరండ కుమ్మ వోవుట విని..." భార. విరా. ౫, ఆ. ౨౩౩. "నీ. పసులకై కుమ్మవోయి పరులకెన్నముల చే నని లోన నమసినయట్టివాడు." రుక్మా. ౨, ఆ. ౧౧౧.

కుమ్మ = కుమ్మాయి. "ద్వి. మొక్కలంబునఁ గుమ్మ ముట్టో యనంగ." ద్వి. సా. 3, ఆ. ౧౫౮. పం.

కుమ్మ. దే. వి. 1. మొట్టు. "ఆ. అనదవైతి నిచట నాలికుమ్మాయిలంపుఁ, డు..." భార. విరా. 3, ఆ. ౧౯; 2. కొంచెపుఁబలుకు. "క. ఇయ్యడవి వీని నేబలు, దయ్యంబలు వ్రేనె నొక్కొ తరలక యుండక, డయ్యఁ డొకింతయు మనతోఁ, గుయ్యన నొట్టాడు కన్నుగొన తెఱవంగన్." వాల్మీ. ౨, ఆ. ౧౨౦.

కుమ్మిడు. దే. ఆ. క్రి. (కుమ్మ+ఇడు.) ఆఱుచు. "చ...దివిజాల్ గుమ్మడకుండ ముం దొసగి ..." దశా. ౨, ఆ. 3౫౪; 2. మొఱువెట్టు. "ఉ.

కుయుడ శక్తి లే దువరగోళములోపల నున్న వాడ ది, క్షేయ్యది..." భాగ. స్కం. ౨౦౦. స. క్రి. అర్థించు, బిచ్చమడుగు. "క. ఆకట మలమలమాడుచు; దేవువడే చేతులొగ్గి దీన త్యమనక, గాకముగతి వాపోవుచు. గోకర్ణ త్రేత్రజనులఁ గుయుడఁదొడఁగెన్." బ్రహ్మో. ౨, ఆ. ౬౪.

కుయు. దే. ఆ. క్రి. 1. (పక్షి) పలుకు. "గీ. మనము మాటాడ వేళగా దుచు నేను, దియ్యచుమిడి యొప్పువై గుయ్యకణి, యుటి..." రాధికా. ౨, ఆ. ౧౩౧; 2. మొఱవెట్టు "కా. ఓసూర్యా త్తజ జుతుసంఘములు కుయ్యో యంచు గుయ్యంగ..." సానందో. 3, ఆ. ౧౨౦; 3. (భోజనాదులు) అర్థించు, బిచ్చమడుగు. "గీ. ఆతిథి వాటిట వచ్చి కుయ్యంగ నతని, నావరింపక మూలగేహుబులూన, భోజనము నేసి తా దృష్టి పొందినట్టి, కతిచిత్తుడు వీడు భాస్కర తనూజ." సానందో. ౨, ఆ. ౧౧.

కుయ్యో. దే. వి. భయమఃఖామల వలని యార్తధ్వని కనుకరణము. "కా. ఓసూర్యాత్తజ జుతుసంఘ ములు కుయ్యో యంచు గుయ్యంగ..." సానందో. 3, ఆ. ౧౨౦. "మ...కుయ్యో మొత్తో, విన మాలింపుచు చిత్తగొపుచు దయక విక్షింపు ముచేన్..." భాగ. ౮ స్కం. ౨౧౯.

కురంగము. సం. వి. ఆ. పుం. జింక. కురంగము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. జింక; 2. కొంఠి; స. 1. నెండ్లి; 2. ఒకానొకతీర్థము.

కురంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆడుతడి. కురంజి. దే. వి. ఒకానొకస్త్రీరాగము. "స్త్రీ... కురంజి ధన్యాని..." హంస. గీ. ఆ. ౧౨౩.

కురంటము. సం. వి. ఆ. పుం. పచ్చపువ్వులగోరంటళి. కురండము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. సాకరుండముళి; 2. బుడ్డ.

కురక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లకి, అందుగుళి. కురము. దే. వి. పశువులకు గలిగెడు శిథిలముగవశేషము. (శ. ర.)

కురరము. సం. వి. ఆ. పుం. లకుముకిపిట్ట. కురరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆడులకుముకిపిట్ట; 2. ఆడుగొట్టె.

కురవకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఎఱ్ఱగోరంటళి; 2. ఎఱ్ఱచేమారెళి.

కురస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోడిహడ్డ, బెండళి. కురాడము. దే. వి. చప్పురము, మంచపుబదిరిగుడ్డ. "ఉ... ఇంద్రగోపపు, బట్టుకురాడమున్..." పాంచా. గీ. ఆ. ౧౦. "ఉ... తెలిముతైపు కుచ్చులలోఁ గురాడమున్." బహు. ౪, ఆ. ౧౨౧. (బ్రా.)

కురాళము = కురాడము. "మ...గుజ్జరి నిద్రాత గటి కురాళములలో సంపెంగపూబాన్తున్..." చంద్రా. ౪, ఆ. ౨౦. కుక. ౪, ఆ. ౨౨.

కురాసాని. దే. వి. ఒకానొకదేశము. "మ. అలకక ఘోటకధట్టికాఘురపుటిహల్యక్ గురాసానిపు, చ్చలు వో దున్ని..." ఆము. ౧, ఆ. ౧౩౯. కకు. ౧, ఆ. ౧౩౯.

కురాసానియెనుము. దే. వి. యవానిక, కురాసాని దేశపుటోమము. ఆం. భా. ద్వి. గౌ. ౨.

కురించు = కురియించు. "ఉ... సురత్... క్రిష్టి రులవాన గురించిరి భామమొద..." భో. గీ. ఆ. 3౨3. శతకంఠ. ౪, ఆ. ౧౫౦.

కురింజి. దే. వి. లతావిశేషము. (బ్రా.)

కురిచీ. దే. వి. (క. త. కుర్చి. హిం. కుర్చీ.) కూర్చుండునున్న తాననము. "స్త్రీ... పట్టివేళ్లనురఁ టిటు మేత్తైండి కురిచీలు..." రసిక. ౧, ఆ. ౬౧.

కురిచీపీట. దే. వి. (కురిచీపీట.) ఎత్తుకాళ్లపీట. మృ. వి. 3, ఆ. ౨౫.

కురిడి. దే. వి. లోపల నీ రింకినబొబ్బెర. (శ. ర. బ్రా.)

కురిడీ = కురిడి. (వా.)

కురిమింద. దే. వి. ఆలిచిప్ప, శంబూకవిశేషము. హంస. ౪, ఆ. ౧౮౬.

కురిమిడి. దే. వి. మడిచుట్టు వేసినకట్ట, గనిమ. (శ. ర. బ్రా.)

కురియించు. దే. స. క్రి. (కురియు. ఛా. ప్రే.) పక్షి రంజితయు; మిక్కిటముగాఁ బడఁజేయు. "చ... పువ్వువృష్టి గురియించిరి కర్ణువయిం బ్రియంబునన్." భార. కర్ణ. ౨, ఆ. 3౭౫. భార. ఆర. 3, ఆ. ౨౦౬. "చ... వేలంపుం, గొమి రెలు కల్పభూజనవర్తరకముత్ గురియించిరో యనన్." విక్ర. ౪, ఆ. ౨౦౭.

కురియు. దే. అ. క్రి. 1. వర్తిండు. "నీ. వలసిన
యప్పుడ వానలు కురియుట సన్యసన్యధి ప్రశస్త
మయ్యె." భార. ఆది. ౧, ఆ. 3; 2. ఇచ్చు.
"క. తురగియు నుష్టియు ఖియును, గురిసిన
దుగ్ధములు నిండ్లకొడిగణితముల్." భార. కాం. ౧, ఆ. 3౨౧; 3. ప్రసరించు. "మ. చెరికిం గేలి
వసంతకోత్సలదళశ్రీలై కపోలంబులకొ, నవ
కాలాగురుపత్తరేఖలయ మేనం గమృకస్తూరి
యై, భవంభోరుహనేత్రవై గురిసె నుద్యుల్లిల
నీమౌతపుకొ, నవనాజ్యాలపతివోమ సంప్రభవ
చంచద్వహ్నిధూమచ్ఛటల్." శివరా. ౨, ఆ. ౧౦; 4. (వైకవ్యము. చెపి) వర్ష జలము లోన
బడు. వ్యవ:—వారిల్లు కురియుచున్నది. స. క్రి. 1. కురియించు, కురియజేయు. "గీ. ఆసుర
కామిని నేత్రతోయములు కురిసి, యంబుదద్యుతి
త్రిదశసన్యంబు: బ్రోచు, నెవ్వరె డవిష్టుండు..."
హరి. పూ. ౪, ఆ. ౧౧౧; 2. కలుగజేయు.
"నీ... మొల్లలేనగవులు ముద్దు గురియ." భీమ. ౧, ఆ. ౯౪; 3. ఇచ్చు. "చ... శోరినశోర్క
లన్నియం, గురియందు వీవు..." హరి. ఉ. ౨, ఆ. ౧౧౬.

కురుజే. దే. వి. 1. దూలముమీదిగుట్ట. "చ...
మదనచేతులచాతురి నెయ్యపుంగురుం, జువిదలం
దార్ప విష్ణుపద మొత్తుల బురికొ గృహలక్ష్మీ
నూత్నకన్." ఆము. ౨, ఆ. ౧౭2; 2. మంచె, సిర
రథము. "చ... వెకొ, గురుజులమీదఁ దార్కొ
నిన శ్రొతగుపుత్రడిబొమ్మ లెడైదన్..." య. ౪, ఆ. ౧౧3. విజ. ౨, ఆ. ౨౯. విణ. వామ
నుడు, పొట్టివాడు. (బ్రా.)

కురుకు = కూరుకు. (బ్రా.)

కురుక్షేత్రము. సం. వి. అ. న. కౌరవులు పాండవులు
యుద్ధము చేసినక్షేత్రము. (సూర్యపుత్రి యగు
తపతియందు సంవరణుండు గన్న కుమారుని పేరఁ
బ్రసిద్ధ మగుక్షేత్రము. "క. అనఘుండు పౌరవ
కులవర్ధనుఁ డదైననాథతనయఁ దపతి వివాహం,
బొనరంగ నయ్య నిరువుర, కను వంశకరుండుపుట్టెఁ
గురుఁడున్ను తుండై. వ. వానిపేరం గురుక్షేత్రం
బునాఁ బరగె..." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౧౧౩,
౧౧౪. (కురుండు దున్నుటచే గురుక్షేత్ర మను

పేరు వచ్చెను. "వ... కురుం డనురాజు దున్నుటం
జేసి దానికిఁ గురుక్షేత్రం బనునామంబు గలిగె
..." భార. శల్య. ౨, ఆ. ౨౧౪.)

కురుజే. దే. వి. చిన్నకంటము. (శ. ర.)

కురుజే. దే. వి. 1. ఒకజాతిజేగ. (శ. ర.) పిన
శకుం. ౧, ఆ. ౧౧౦; 2. ఈకలు రాల్చినపక్షి
ఆం. భా. ద్వి. ౯౦; 3. ఒకరకపు బాణసంచు.
హంస. 3, ఆ. ౨౯.

కురుజేలేనె. దే. వి. పట్టులేనె. "గీ. కురుజు లేనెయ్యం
గాదిరి మనుమరసము." శశాం. 3, ఆ. ౪౩.
"వ... పుట్టలేనె కట్టలేనె కురుజులేనె..."
ప్రబంధ. ౧౧౨.

కురుప. దే. వి. మేకలవాడు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౪.
కురుమ. దే. వి. 1. పశునేత్రరోగవిశేషము, పశువుల
కన్నుల నీళ్లు కాటురోగము. "ద్వి... కంటికురుమ
కట్టూర్పు, కప్పునావురు..." నవ. ౧, ఆ. 3౦ పు.
౨౦ వం. 2. (క. కుటుంబం) గొట్టబొచ్చుతో
గంబట్ల నేయుజాతి. (శ. ర.)

కురుమగొట్టె. దే. వి. (కురుమ+గొట్టె.) కంబట్ల
నేయుటకుఁ బనికివచ్చుకన్నె నిచ్చుగొట్టె. (శ.
ర. బ్రా.)

కురులు. వై. వి. (సం. కురుల. క. కుటుల్.) 1.
అలకలు, ముంగురులు. "నీ. ప్రస్తేదమునఁ దోగి
ఫాలంబుతో నంటి యుగ్మలి నీకురు లొప్పుగండె."
భార. విరా. ౨, ఆ. ౧౧౬. "ఉ. కూకటి
వేణిలో గురులు కూడకమున్న..." కళా. ౧,
ఆ. ౨౬. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౧; 2. శిరోజములు,
తలమెండ్రుకలు. "నీ. కొప్పు మెల్లన విచ్చి
కురులు చిక్కడలించి తలయంటె నేర్పుతో
బొలఁతి యొర్తు." య. ౪, ఆ. ౨౯. నీలా. ౧,
ఆ. 33.

కురువడములు. దే. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. "నీ. నివ్వ
రుత్... కురువడాల్ కంటసరులు." హంస. ౪,
ఆ. ౧౨౨.

కురువిందము. సం. వి. అ. పుం 1. నిడుము నైళి;
2. అద్దము; 3. ఇంగిలీకము; 4. ప్రిహివిశేషము;
5. పద్మరాగముణి. "నీ. సలితమత్తకోకిల
లోచనద్యుతి నలరారు గురువింద మనెడికెంపు."
రత్న. ౧౦.

కురువు. సం. వి. ఉ. పుం. 1. ఒకానొక వృత్తియందు.

2. ఒకానొక బుద్ధివక్కు; 3. ఒకానొక వర్ణము;

4. ఆన్నము; 5. వాడుకబడి; 6. ఒకానొక దేశము.

కురువేరు. ద్వ. వి. (కురులు + వేరు.) (క. కురు వేరు)

హీ) బేరము, కేశము. ఆం. భా. ద్వ. ౬౧. య. ౧౧, ఆ. ౯౮.

కుర్కుటము. సం. వి. ఆ. పుం. కోడి.

కుర్కురము. సం. వి. ఆ. పుం. కుక్క.

కుర్చు = కుటుచ. “ద్వి. మిక్కిలి బాడవైన మిగులఁ గలరైన.” ద్వ. భట్ట. ౨, ఆ. 32 పు.

కుర్చీ = కురుచీ. (వా.)

కుర్దనము. సం. = కూర్దనము.

కుర్పరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మోచేయి 2. మోకాలు.

కుర్పించు = కురియించు. (కురియఁజేయు) “ద్వి. అదిగాక మారుఁ దిరువదియొక్కదినము, వదిగొని కంచిలో వానఁ గుర్పించు.” బస. ౪. ఆ. ౧౨3. పు.

కుర్చట్టము = కుటుచుట్టము. “ఉ...కక్షపాల కుర్చట్టపుఁబావలుం గలుగుమానిశిఖామణిఁజూచి...” సావి. ౨, ఆ. ౧౪.

కుర్చు = కురియు. “చ. ఉడుగక యేడురాత్రులు మహోద్ధతి వాసలు గుర్చుఁ జూచి...” పద్మ. ౯, ఆ. ౨3౧.

కుర్వాణుడు. సం. వి. ఆ. పుం. భృత్యుడు, సేవ కుడు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) సేవచేయుచున్న వాడు. (చూ. కింకుర్వాణుడు.)

కుటుగలి. దే. వి. బౌ. చేరువునమీపము. “వ... ఇచ్చోటికిఁ గలుంగట...” భార. ఆది. 2, ఆ. ౧౧2. జై. ౧, ఆ. ౧2. విణ. దగ్గఱ యైనది. చేరువను గలిపి. “వ... ప్రభాసం బలతీర్థంబునకుఁ జని యందులకు ద్వారావతిపురంబు కుటుంగలి యని విని...” భార. ఆది. ౮, ఆ. ౧౬3. “క. చాలఁ గుటుంగటిమడుగుల...” కువల. ౨, ఆ. ౧౦౯.

కుటుకటు. దే. విణ. అత్యల్పము. “క. కుటుకటువేలుపుఁ చెఱవలఁ, జేఱవట్టినయలులె...” అచ్చ. నుం. ౧౦. “క. పఱతెంచి వనము వెలుతుట, కుటుకటు

రక్కసుల నొక్కొందఱఁ గేలన్, విటుచట...” రామా. ౬, ఆ. ౨3౪.

కుటు. దే. విణ. (క. త. కురు. వృత్తియందు ‘కుటుచ’ శబ్దమున కంత్యవర్ణము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము. దీని కచ్చువర మగునపుడు ‘ఱ’ వర్ణము నకు ద్విరుక్తలకార మాదేశ మగును. ఉదా:— కుటు + ఉసురు = కుట్టుసురుమొ.) పొట్టి; చిన్న. “కుటుగడ్డె” అము. ౪, ఆ. ౧౮. “కుటుగాడి.” శుక. ౨, ఆ. ౪౦౮.

కుటుకు. దే. వి. ప్రాగ్ర. (చూ. కుటుకులుగొను, కుటు కులుగట్టు.)

కుటుకులుగట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కుటుకులు + కట్టు.) ప్రాగ్ర. రాశిగా నేర్పడు. “మ. కుటుకుల్ గట్టె భటాంగముల్...” భార. ద్రో. ౪, ఆ. ౮3. ద్వ. హరిశ్చ. పూ. ౧౮౪. పం.

కుటుకులుగొను. దే. ఆ. క్రి. (కుటుకులు + కొను.) కుటుకులుగట్టు, ప్రాగ్ర. “మణిగణనికరము. గొడుగులపజీయలు గుటుకులుగొనుట.” భార. క్రి. ౨, ఆ. 3.

కుటుగడ. దే. వి. (కుటు + గడ.) గడవంటియనున సాధనము. “వ... విఱిగివడిన కుటుగడలను...” జై. ౧, ఆ. ౨౦. [మాల.]

కుటుగొను. దే. ఆ. క్రి. త్వరపడు. (అంధ్రధాతు కుటుచే. దే. వి. (త. కుటుచు.) 1. అచిరకాలము.

“వ... ప్రాణభయంబు... నిడుపు గుటుచల నెప్పుడుఁ దప్పదు...” అము. ౬, ఆ. 3౦; 2. వ్రాశ్యమగుచున్న. “క. కుటుచలవై యరబిం దులు, నెఱయఁగ నూఁదినను జెల్లు...” ఆం. భూ. ౧2; 3. ఒకానొకయశ్వగతి. “చ. పతి యలతేజి నెక్కి... కుటుచల్ వడి నూకి...” చంద్రా. ౨, ఆ. 2౦; 4. లొచ్చుకొద. సాం. ని. మాన. ౪౦. విణ. (దీనికి వృత్తియందుఁ గొన్ని యెడల నంత్యవర్ణ లోపము.) 1. పొట్టి, చిన్న. “సీ. కుటుచచేతులు...” భార. ఆర. ౧, ఆ. 3౦౦. “ద్వి. కుటుచముటల...” ద్వ. హరిశ్చ. పూ. ౨౨3౧. పం; 2. చులకన, లఘువు. “ద్వి. ననుఁ గుటుచగఁ జేసె నరనాథుఁ డనిన.” రం. రా. ఉ. ౧3౨. పు. “శా... నస్థులుచ గావి ప్పొ దనుకొ మెత్తుచే.” అము. ౬, ఆ. ౧౦౯.

కుటుచేపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కుటుచ+పడు.) తన్దు.
(క. ర.)

కుటుచేపడుచు. ద్వ. గ. క్రి. (కుటుచపడు. ధా. ప్రే.)

1. తగ్గించు, ప్రాప్తముచేయు. “గీ...అప్సర
వరుడు, మతీపయోదముగతిమేను గుటుచ
పటిచి.” భా. రా. సు. ౪౦; 2. అనత్యకుటుచు,
లాఘవముచేయు. “క. నెల యందురు తామర
యని, వలుకుదు రీమాము బుధులు భవ్యావృత్త
ము, జిలుకగరాజ మరందము, గులుకగ వలదే
బుధోక్తి గుటుచపటిచెదే.” కాళిం. ౬౨ ఆ. ౯౩.

కుటుచేలుద్రిక్తు. దే. అ. క్రి. (కుటుచలు+
త్రిక్తు.) నర్తించు, మిక్కిలి చలించు. “చ...
హరముల్, గుటుచలుచ్రొక్క ముంగురులు కొంజె
మటక బదనెక్క పేలుపు, దణవ యొకర్తు...”
వసు. ౫, ఆ. ౭౫.

కుటుచేసేయు. దే. స. క్రి. (కుటుచ+చేయు.) 1.
త్రోసేపుచ్చు. “ప...సీవును నాపలుకులు గుటుచ
సేయక...” భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౯; 2.
వృర్థముచేయు. “ఉ...నా, చిత్రము పూనికం
గుటుచ సేసినసోలముతోడి నక్ బ్రయో, ద్వలత్త
విశాలవక్షమునఁ దేజెడునట్లుగ న్రాసి చూసి
నా, యొక్కలపాటు మాన్పుము...” కవిక. ౩,
ఆ. ౧౦౭.

కుటుచువ్వు. దే. వి. (కుటు+చువ్వు.) నాసిరకపు
సువ్వులు. హంస. ౪, ఆ. ౧౨౭.

కుటుచుది. దే. వి. (కుటు+చుది.) ఒకవిధమైనలేడి.
(ప్రా.)

కుటుపు. దే. వి. (క. కురు. క. కురుపు.) 1. అల్ప
ప్రణామ. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౯; 2. ప్రణామ.
(క. ర. వా.)

కుటుమట్టము. దే. విణ. (కుటు+మట్టము.) పొట్టిగను
బుట్టిగను సున్నది. (కుడిమట్టముఅనివాడుక.)
“క..., కుటుమట్టపు బొట్టివడుగు గొంత నటిం
చెన్.” భాగ. ౮. స్కం. ౫౩౮. “మహాప్రథర.
...కుటుమట్టం వైసతోడం గొని విసరు వెనం
గూలంగా సాలపం క్తుల్...” వరాహ. ౧౨, ఆ.
౩౨.

కుటుమాడు. దే. వి. ఇంటిమూలకప్ప. (క. ర. ప్రా.)

కుటుమాపు. దే. విణ. (కుటు+మాపు.) కొంచెము
మాసిచది. “నీ. కుటుమాపు దడిమంపుంగోకలా
దొలకెడు కంపమాన నికంబకాంసొంపు.”
కభా. ౪, ఆ. ౧౦౮.

కుటుమాపుడు = కురుమాపు. “క...కురుమాపుడు
బుట్టం, బలవడ గట్టి...” భార. విరా. ౧, ఆ.
౨౯౧. వై. ౭, ఆ. ౧౪౧.

కుటువు. దే. వి. ఊరువు, తొడ. “ప. అక్కమలి
యొక్కనాడు దనకుటువు దలయంపిగాఁ గృష్ణ
జీనాస్తరణంబున నిజనాథుండు నిద్రితుండై
యన్నయవనరంబున...” భార. ఆది ౨, ఆ.
౧౫౮. “గీ. పాణిపుటకీధుపాత్రంబు బాణవైచి,
కుటువువై నున్నకిన్నర కుటుక ద్రోచి.” పాండు.
౫, ఆ. ౧౩౬; 2. (క. కుటువ. కొండమోది
త్రోవ, కురువ. అని క. ర.) గట్టు; గుట్ట. “ద్వి.
గొట్టమల్ డిగ్గుచుఁ గుటువు లెక్కుచును.”
పండితా. పర్వ. ౩౫౯ పు.

కుట్టి. దే. వి. 1. బాలుండు, చిన్నపిల్లవాడు. “ఆ.
కోరు మెద్దియెనఁ గుట్టి నీవు.” భాగ. ౭ స్కం.
౩౭౦. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౮; 2. కొడుకు,
పుత్రుండు. “గీ. ఎన్నఁ గొమరులు కల్లక యున్న
వారి, కిందు నందును నెప్పుది పొంద దనుచు,
బుడమి వేలుపులబెద్దలు నుడువుచుందు, రట్టగుటఁ
గుట్టి లిక నాకు నబ్బవలయు.” అచ్చ. బాల.
౫౦. రం. రా. ఆయో. ౧౨౫ పు. విణ. చిన్నది,
అల్పవయస్సు గలది. ఉదా:—కుట్టివాడు,
కుట్టిదిమొ. (కొన్ని చోట్ల నిది సమాసోత్తరపద
ముగా నుపయోక్తము. ఉదా:—కొడుకుగుట్టి.)

కుట్టిడు. దే. వి. కుట్టి, బాలుడు. “క...నందుని,
కుట్టినిచరితామృతంబు...” భాగ. ౧౦ స్కం.
పూ. ౬౩౩. ౯ స్కం. ౨౧౫. విణ. కుట్టి, చిన్న
వయసువాడు. “నీ. కొడుకుగుట్టిడు చన్ను
గుడువ కట్టుంట విచారించి...” పరమ. ౧, ఆ.
౧౩౯.

కుట్టి. దే. వి. ఆవు, గోవు. “ప...ధర్మదేవుండు దన
సమీపంబున లేగ లేనిలేగటి కుట్టిచందంబున
హతప్రభయై...ఉన్నధాల్కి కిట్టనియె.” భాగ.
౧, స్కం. ౩౯౫. భార. ఆది. ౭, ఆ. ౧౦౧;
౫, ఆ. ౨౧౮.

కుటు. దే. అ. క్రి. (త. కుటు.) కూయు. (శ. ర. డౌ.) వి. కూత. "సీ. పెల్లగాఁ బోలుచు పూరేశ్వకుటులనద్దు దొడ్డ యాబెళ్గువ్వ లాడ్డు రవళి." చంద్ర. ౨, ఆ. ౮౦.

కులకము. సం. వి. అ. న. 1. నాలుగింటికి మ్రైగా నుండి యొక క్రియతో ముగియువద్యావళి; 2. చేదుబొట్టళి; 3. సమాహము. పుం. 1. కాకి తుముకిళి; 2. మరువముళి; 3. పుట్ట.

కులకుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కులశ్రేష్ఠుడు. కులకుల. దే. వి. క్రి. మికిటకాదులు గుంపులుగా నుండుచోఁ గలుగుధ్వని కనుకరణము. (చూ. కులకులలాడు.)

కులకులలాడు. దే. అ. క్రి. (కులకులలు+అడు.) కులకులమను. (వా.—పేలు కులకులలాడుచున్నవి. పురుగులు కులకులలాడుచున్నవి.)

కులట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అంకుటాలు; 2. పలి వ్రత యగుభిక్షుకస్త్రీ.

కులటుడు. సం. వి. అ. పుం. దక్షపుత్రుడు.

కులపతి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. వంశశ్రేష్ఠుడు; 2. పదివేలకీష్యుల నన్నదానాదలచే బోషించి యధ్యయనము చేయుచుబ్రహ్మశ్రీ. "శ్రీ. మునీ నాం దశసాహస్రం యోగన్నదానాదిపాఞ్ణాత్, ఆధ్యాపయతి విప్రర్షిరసౌకులపతిః స్పృతః." (వాచ.)

కులవర్వతము. సం. వి. అ. పుం. ప్రధానవర్వతము. (మహేంద్రము, మలయము, సహ్యాము, శుక్తి మంతము, గంధమాదనము, వింధ్యము, పారి యాత్రము—ఇవి సప్తకులవర్వతములు.)

కులపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కులస్త్రీ, నద్వంశము నచ్చీలము గలయాడుది.

కులపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కులపాలి.

కులము. సం. వి. అ. న. 1. వంశము; 2. జాతి. (ఉదా:—విప్రకులము.); 3. ఇల్లు. (ఉదా:—గురుకులవాసము.) 4. ఊరు; 5. దేహము. పుం. పిల్లి. (కే. ని.)

కులమతుడు. సం. విణ. (తే. వలీ. తే.) కులీనుడు, నక్కులుజూడు. ఇట్లే: కులసంభవుడు, కులీ నుడుమొ.

కులస్త్రీ. సు = కులపాలి. ఇట్లే: కులాంగనమొ. కులాయము. సం. వి. అ. పుం. 1. నీడము, పక్షి గూడు; 2. ఇల్లు; 3. ప్రదేశము.

కులాలము. సం. వి. అ. పుం. 1. కుక్కుభము, ఆడవి కోడి; 2. కాశికము, గ్రుడ్లపూబ.

కులాలుడు. సం. వి. అ. పుం. కుంభకారుడు, కుచ్చరి. కులి. సం. వి. వ. పుం. కొండ. ఇ. పుం. చేయి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. వాచుడుళి. ఈ. స్త్రీ. భార్యయొక్క ఆక్క, పదిసె. (వై. ని.) విణ. (వే. సీ. వే.) కులమతుడు.

కులికించు. దే. న. క్రి. (కులకుధా. ప్రే.) కులక జేయు. (చూ. కుల్కించు.)

కులిరు, దే. వి. (క. కుళిర.) కైత్తము, చల్లదనము. (చూ. కులిరుగును.)

కులిరుగును. దే. అ. క్రి. (కులిరు+గును.) చల్లనగు. "క. కొలకేసులు నెలదూఁడులు; వరియు నీహారవారి దడిపి నయమునన్, గులిరుగొన మేన నొత్తిరి, లలనలు పార్వతికి శీతలక్రియ వెల యన్." కు. సం. ౫, ఆ. ౧౪౯.

కులిశము. సం. వి. అ. పుం. వక్రాయుధము. పుం. 1. ఒకజాలిచేద; 2. నల్లెరుళి.

కులీనుడు. సం. = కులమతుడు.

కులుకరించు. దే. అ. క్రి. కులుకు, సోనలువాణు. "గీ. పలుకుపలుకున నమృతంబు గులుకరింపఁదను తటిత్కాలి ధళధళధళ యనంగ, శంబరారాతి మోహనాస్త్రములరీతివనిత లేగిరి యుద్ధాన వనమునకును." సాంబో. ౪, ఆ. ౨౧౦.

కులుకు. దే. అ. క్రి. (కులుకు. త. కులుక్కు.) 1. విలాసముగా కుదులు. "ప...చెదరనముంగురులు చక్కదువ్వుచు నల్లనల్లనం గులుకుచు..." శకాం. 3, ఆ. ౨౧; 2. మిక్కిలి సుతోషించు. "క... కొండయనుగుఁగూతుఁ గలిసి కులికెడుదొర కన్." అచ్చ. బాల. ౨3; 3. శోభించు, బిచ్చ. "గీ...కంకణాక్షిర్ణకలక, లారవమ్ములు గులుక నొయ్యార మొలుక." సా. ౨, ఆ. ౪౭. ఈ. రా. ౪, ఆ. ౧౬౩. న. క్రి. 1. పూయు. "ప... అన్నులగుబ్బుచన్నులకొ, గులికినయెఱనాభినవ కుంకుమసంకుమదాకవంకనం, కలితవిలేపముల్ ..." నా. న. ౧౨, ఆ. ౧౦; 2. పోయు. "సీ.

గొజ్జంగిపూచేసె కులికి మేదించినకమ్మగమ్మరి మేనఁ
గలయ నలఁడు.” కాశీ. 3, ఆ. ౧౧౮; 3.

బాగుగాఁ గడుపు; (వేలితో) రంగరించు. “గీ
ఎఱ్ఱగా నగ్నిఁ గాగినయిసుపయిసుకఁ, గులికి
పోయఁడు వీనిముక్కునను జెవుల.” కాశీ. 3,
ఆ. ౧౫౨. “గీ. పల్లఱును దేఁటిచిన్ని పాపలకుఁ
గులికి, పువ్వుఁదేనియ నుగ్గులు పోసి పోసి.” య.
౪, ఆ. ౨౫; 4. చుంబించు, ముద్దు పెట్టుకొను.
“నీ...కెఱ్ఱావెఁ గులికి నీకత్తులు నలిపి.”
చంద్రా. ౨, ఆ. ౫. 5. వ్యాపించుజేయు,
పఱచు. “చ...చీకటుక్, గులికెమనీదట్టి...”
కువల. ౪, ఆ. ౨౦౨; 6. చిలుకు, వెదచల్లు.
“నీ. కొదలహుటలు తేనెగులుకుచుఁ బలుకుచో
...” కళా. ౬, ఆ. ౧౯౬; 7. కలుగఁజేయు,

పుట్టించు. “నీ.వలపులు గులుకుచెంగలువ క్రొవ్విరుల
జేసులు గానరా సేనకొప్పు ముడిచి.” వరాహ.
3, ఆ. ౧౧౧; 8. చేయిగలుపు, (బాహుబాహి)
పోరు. “క. కలకలతోఁ దాఁకించినఁదలమీఱు
గాలుగాలఁ దాఁకించిన మిక్కిలికాలు గలుగుఁ
జేతులఁగులికినఁ దనచేయి మీదగన్ ప్రేటున
కున్.” ఉ. హరి. ౬, ఆ. ౧౦౬. వి. 1. శృంగా
రపుఁగుదిలిక. “వ...మేలి మైనకులుకుల రసికజనం
బులమనంబుల మరులకొనం జాలి...” స్వా.
౫, ఆ. ౧౦౧; 2. విలాసము. ఆం. భా. ప్ర.
౧౩౯; 3. వలపు, ప్రేమము. “చ...సరసమ్మ
దూత్తులుం గులుకుచల్లెడుచూపులు గల్గి యొప్పు
న, తరుణినచేతనాంగము నెదం గదియించిన
సౌఖ్య మెట్టిదో.” కవిరా. ౫, ఆ. 3౧. విణ.
1. తుప్పనది, శృంగారపుఁగుదిలిక గలది.
“నీ. గుత్తంపుఱవిక దా మాత్తమండగఁజేసి కల
పంబు కులుకుగుబ్బలను మాయు.” హంస. ౧,
ఆ. ౧౨౯; 2. మనోజ్ఞము, ఇంద్రుని. “నీ.
కులుకుఁబాయపురాచతలిరాకుఁబోడులు ...”
నీలా. ౧, ఆ. ౨2.

కులుకుదనము. దే. వి. (కులుకు+తనము.) శోభ,
కాంతి. (చూ. కుల్కుదనము.)

కులుకులాడి. దే. వి. (కులుకులు+లాడి.) విలాసిని;
క్రీ. “గీ. వలపు గులికెడుసింగార మెలుక

ముద్దుఁ, జిలుకకడ నిల్చిఁ గోమటికులుకులాడి.”
శుక. ౧, ఆ. ౨3౭.

కులుకు. దే. వి. శోభ. (శ. ౮.)

కుల్కుంచే = కులికించు. (విలాసముగాఁ ద్రుల్కించు.)

“మ...గుబ్బచ, స్తులు గుల్కించు మెలంత
లున్...” మల్ల. వైరా. ౫౬.

కుల్కు = కులుకు. దే. ఆ. క్రి. 1 శృంగారముగాఁ
గుదులు. “చ. తెలియదు గాక నీకు మదతీ రతి
వైపుణిఁ జూపవచ్చునో...కుల్కువచ్చునో, చెలు
పునిచెంగటం బయనిచెంగటం బోలెఁ గురంగలో
చనా.” శుక. ౧, ఆ. ౫౨౯; 2. ఒప్పు “దరువు.
ఉరమున వల్లకి గుల్కు, నదియు హరినామమే
వరునఁ బల్కు.” మృ. వి. ౧, ఆ. ౧౩. స. ప్రక
టించు, వెలిపుచ్చు. “ఉ...మూఢతఁ గుల్కెడు
క్రామ్యచేష్టితం, బావహిలంగ...” కళా. ౬, ఆ.
౧౫౮. వి. విలాసము. “చ...దై, న్యరసం బుప్పు
తలకొ నెలంత వలవంతం గుల్కులకొ జెల్కు
పా, డరగండచ్యుతబాష్పధార కొనగోఁకొ
మీటుచుకొ బల్కుగన్.” సా. ౨, ఆ. ౧౨౮.
విణ. 1. విలాసము గలది; 2. గద్గడిము. “నీ.
పసివాళ్లు వాడెడువదనాఱ్ఱములతోడ పలపుఁ
దెల్పెడు కుల్కుఁబెలుగుతోడ. వరమ.” ౪, ఆ.
౧౦౧.

కుల్కుదనము = కులుకుదనము. “గీ. కుందనముఁ గేరు
చెక్కుకుల్కుందనంబు, వల్లనము నవ్వుచరణనం
వల్లవంబు.” చంద్రా. ౫, ఆ. ౧౨౫.

కుల్కు. సా. వి. ఆ. క్రి. 1. కాలువ; 2. తూము
కాలువ; 3. నది; 4. తిప్పతీగ; 5. సాధ్వి.

కుల్కుము. సం. వి. ఆ. స. 1. ఎముక; 2. మాంసము;
3. చేట; 4. ఎనిమిదిద్రోణములపరిమాణము.
విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. సత్కులమునఁ బుట్టినది;
2. కులహితమైనది; 3. గొప్పది.

కుల్లా = కుల్లా. “కా. కుల్లా వెట్టిరిఁ గోక నుట్టిలి...”
(శ్రీ నాథునిచాటుపు.)

కువ. దే. వి. (త. కువై.) 1. కువ్వ, కుప్ప. (చూ.
కువలువడు.); 2. పాఠశాల, (బ్రా.); 3. కోయిల
ధ్వని కనుకరణము. (దీనియూ ప్రేడితరూపము
కువకువ.) “చ...కువకువధ్వనిఁ బాటునీకాంగ
వన్...” స్వా. 3, ఆ. ౮౨.

కువము. సం. వి. అ. న. కువలము, కలువ.

కువరము. సం. వి. అ. పుం. ఒగరు. విణ. (అ. ఆ. అ.)
ఒగరై నది.

కువలము. సం. వి. అ. న. 1. నల్లకలువ. “నీ. నద
ములఁ గువలకాననవాటి యనుశంక నిందింపిర
శ్రేణి యెదురుకొనఁగ. గీ...అంధకారంబు
ప్రబలె.” భీమ. అ. ఆ. 3గ; 2. రేగుసండు;
3. ముత్యము; 4. జలము; 5. కలువ.

కువలయము. సం. వి. అ. న. 1. కలువ; 2. నల్ల
గలువ. పుం. న. భూమండలము.

కువలయిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. నల్లగలువలిఁగ;
2. కలువలనమూహము.

కువలయేనుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. చంద్రుడు;
2. రాజు.

కువలుపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కువలు+పడు.) కుప్ప
గూలు, శ్రెణిపడు. “క...వా, నవి వానిరథంబు
రథ్యసారథులకొ మహి, గువలువడ నేనె...” భార.
ఆది. 2, ఆ. ౮3.

కువలేశయుడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణుమూర్తి.

కువాడము. దే. వి. 1. కపటకృత్యము. “ద్వి. లోకం
బులో లేనిలాటలాటకత్తై, నీకువాడములన్నియు
మాకుఁ దెలియ.” ద్వ. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౦౮
పం; 2. కావట్యము, మోసము. “ఆ. నీకువాడ
మెట్ల నిన్నరాతిరి గంటి, నమ్మచెల్ల నిన్ను నమ్మ
రాదు, నవ్వుగాదు కేయి నాప్రక్కలో నుండి,
కలవరింప లేదె చెలుల నెల్ల.” రాధా. ౧, ఆ.
౪౧.

కువాడి. దే. విణ. (కువాడము+ఇ) కపటి, మోస
జ్ఞుడు. “ద్వి. క్రచ్చుట ద్వీపాంతరంబున నుండి,
వచ్చినయట్టి కువాడివడంగి.” ద్వ. పరమ. 2,
ఆ. ౫3 పు.

కువాడుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. చరులదోవ
ములను బ్రకటించువాడు; 2. దుష్టలాపము
లాడులాడు; 3. చెడ్డవాడము చేయువాడు.

కువాళము = కువాడము. 1. కపటపుఁబని. “చ...
ఈకువాళముల్, తెలియక వెట్టిరాజ యిది లెస్స
నిజం బని నమ్మినాడవే.” సా. 3, ఆ. ౨౦2;
2. వాహనము మొనానిగవునెన. ఆం. భా. ద్వ.

౧౫౯. విణ. మోస గాడు. “గీ...అక్కువాళంపు
రక్కనుఁడు.” అచ్చ. నుం. ౧౧౯.

కువాళి = కువాడి. “చ...మము, శేఱువ నుపాయ
మెంచి యిలు చేర్చెను దేవరసాముః దెచ్చి
యీ యజువకువాళి యింత యరియా నని కానక
మోసపోయిరిన్.” వైజ. ౪, ఆ. ౯౫.

కువాళించు. దే. న. క్రి. (మాయామోహాదులచే)
వశీకరించుకొను. “మ..., ప్రకటన్నేహ మెలర్చు
నాతనివయఁ బద్మావలీకాంత వా, లికక్రొవ్వాడి
మెఱుగుఁజూపులఁ నివాళించెకొ గువాళించు
చున్.” విక్ర. ౮, ఆ. ౨౪.

కువిందుడు. సం. వి. అ. పుం. తంతువాయుడు,
సాలెవాడు.

కువిచిలు. దే. వి. ఒకరకపువట్టిపాత్ర. “చ...చిట్టుల
సిద్ధియు దోనితొట్టియుం, గువిచిలు...” మాంస
గి. ఆ. ౧౨.

కువేణి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. చేపలబుట్ట.
కువేలము. సం. వి. అ. న. కువలయము, కలువ.

కువ్వ. దే. వి. 1. రాశి. ఆం. భా. ద్వ. ౧౦౧; 2.
పాతర. (బ్రా.)

కువ్వాడము = కువాడము. (శ. ర. బ్రా.)

కుశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. త్రాడు; 2. గుఱ్ఱపుకడ్డెము;
3. అరణి. అ. పుం. న. దర్భ.

కుశబ్బసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దర్భాననము. “నీ. వన
మునఁ గ్రుమ్మరువారిఁగాఁ గుశబ్బసీశయనాభి రతు
లఁగా...” భార. ఆర. ౧, ఆ. ౨౧౦.

కుశము. సం. వి. అ. పుం. 1. కుశద్వీపము; 2. చలుపు.
న. జలము.

కుశలము. సం. వి. అ. న. 1. క్షేమము; 2. శుభము;
3. పుణ్యము; 4. పూర్ణత. విణ. (అ. ఆ. అ.)

1. క్షేమమైనది; 2. శుభమైనది; 3. పుణ్యము
గలది; 5. నేర్పు గలది.

కుశస్థలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ద్వారక.

కుశాగ్రీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కుశా
గ్రమువంటిది; 2. సూక్ష్మము. “మ. విలసద్ధర్మ
విశుద్ధవృత్తులు పయోవృద్ధుల్ కుశాగ్రీయము,
ద్ధలు...” భార. ఆది. ౮, ఆ. 3౫.

కుశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నాగటికణ్ణు.

కుశికము. సు. వి. అ. పుం. 1. నూనె మొ.వాని ముద్దీ; 2. తాండ్రళి; 3. మద్దిళి.

కుశికుడు. సు. వి. అ. పుం. ఒకానొకరాజు. విణ. (అ. ఆ. అ.) మెల్లకంటివాడు.

కుశిలవుడు. సు. వి. అ. పుం. 1. నటుడు; 2. మంది; 3. గాయకుడు; 4. యాచకుడు; 5. వార్తీకి.

కుశుడు. సు. వి. అ. పుం. సీతారాములజ్యేష్ఠ పుత్రుడు. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మించిన వాడు; 2. పాపము చేసినవాడు.

కుశేయము. సు. వి. అ. న. నీటియం దుండునది. పద్మము. పుం. 1. సారసవక్షి; 2. కర్ణికారళి.

కుహవపు. సు. వి. ఉ. పుం. 1. సూర్యుడు; 2. అగ్నిదేవుడు; 3. కోతి.

కుషి. హిం. వి. ఆనందము, సుఖోపము.

కుష్ఠము. సు. వి. అ. పుం. న. 1. మహారోగము. 2. చెంగల్యోహుళి. విణ. (అ. ఆ. అ.) భూమియం దుండునది.

కుష్ఠి. సు. విణ. (న. నీ. న్.) కుష్ఠరోగము గలవాడు.

కుష్ఠ = కుష్ఠ. (వా.)

కుష్టలము. సు. వి. అ. న. 1. ఛేదనము; 2. ఛాదనము; 3. వికాసము.

కుష్టాదము. సు. వి. అ. పుం. 1. గుత్తుడిళి. 2. గర్భసిందము.

కుసి. దే. వి. (క. కసి.) 1. నన్నముగాఁ జెక్కిన మంచముపట్టె మున్నగువానిచివర, పట్టికాగ్రము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౪; 2. అపయవములసంధి. “నీ. పసిబాలుఁ డగునాడ బండిహాపముదైత్య పీరునిఁ గుసులకు విలుగఁ దన్నె.” చిత్రభా. ౫, ఆ. ౧౭౨; 3. మొదలు, మూలము. “క... కుసుమశరాసునివిల్లు కుసులకు విఠిగెన్.” కకు. ౧, ఆ. ౧౭౯; 4. కార్యము; 5. దుఃఖము. (ఆం. పద.)

కుసింబు. దే. ఆ. క్రి. 1. కృశించు. (ఆం. పద.); 2. దుఃఖించు. (ఆం. పద.)

కుసిగుంపు. దే. వి. 1. బాధ. “క. రుసివంటిదాన నన్నీ, కుసిగుం పొనరించి యేమి గుడిచెను...” వేం. వంచ. ౧, ఆ. ౨౫౦. ౧, ఆ. ౪౨౯; 2. విసుగు. “క. కొనరునగమాట లలుకలంఁ గుసిగుం

పులు లిట్లు మోరికొట్టులు జారుం, డసమనుఖం బుగఁ గైకొను, బసవెద్దగు మగఁడు మండిపడుఁ గుసుచూగి.” శుక. ౧, ఆ. ౫౩౦. విణ. మం దము. “ద్వి. కుసిగుంపు నడకల కోడెబాచకలు, అసమానగతి వచ్చి...” అ. మ. క. ౫, ఆ. ౨౩౨ పు. ౨ పం.

కుసిలింబు. దే. ఆ. క్రి. కుసులు, అతృప్తిచే దుఃఖించు. (శ. ర. బ్రా.)

కుసిలింత. దే. వి. అతృప్తిచేఁ గలిగినదుఃఖము. (శ. ర. బ్రా.)

కుసీదము. సు. వి. అ. న. వడ్డివ్యాపారమువలన చేయు జీవనము.

కుసీదుడు. సు. విణ. (అ. ఆ. అ.) కుసీదము కల వాడు.

కుసుంబా. వై. వి. (సం. కుసుంభః.) ఎఱుపు మించిన పసుపురంగు. “నీ. కనకపుష్పముల నొప్పినకు సుంబాపాగ...” వేం. మా. ౧, ఆ. ౧౩౪. మృ. వి. ౧, ఆ. ౩౨.

కుసుంభము. సు. వి. అ. పుం. 1. కుంకుముళి; 2. కమండలుపు. న. 1. కుంకుమపువ్వు; 2. బంగారము.

కుసుంభరాగము. సు. వి. అ. పుం. నాయికానాయకుల పూర్వారాగభేదము, బయటికి మాత్రము విశేషముగాఁ గాననైలాపల బొత్తిగా లేని యను రాగము. (నాయికానాయకుల పూర్వారాగము మూడువిధములు. 1. నీలిరాగము. (పైకి శోభింపకున్నను హృదయమున గాఢముగా నుండి యెన్నఁటికిని జెడనియనురాగము; 2. మంజిష్ఠా రాగము. (పైకి మిగుల శోభించునదియు నెన్నఁటి కిని జెడనిదియు నగుననురాగము.); 3. కుసుంభ రాగము.)

కుసుని. దే. వి. వాచునుడు, పొట్టివాడు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౩. (బ్రా. ‘కుసులి’ముద్రి.)

కుసుమ. యం. దే. వి. (క. కుసుంబే. త. కుసుంబం.) 1. ఒకజాతిపెట్టు. (శ. ర.); 2. ఒకజాతిపూల మొక్క. (బ్రా.); 3. ఒకవిధ మగునన్యము. బ. ధాన్యవిశేషము. “నీ. కుసుమ నెల్లగినెయు గోఁగు జనము.” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౭; 4. సుంకు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౭. వై. వి. (పుం. కుసుంభః.) 1. ఎఱుపు మించినపసుపురంగు. “గీ.

కుముదకేదారముననుండి క్రొత్తవీరియు, కమల
పండంబులకు వేడ్కఁ గావువచ్చు, కొదమకుమైద
కడఁజొక్కఁ గునుమ పెట్టె, నభీనవం బైనప్రథమ
సంధ్యాగమంబు.” నైష. ౮, ఆ. ౫; 2. కుసు
భము. “సీ. వసిండికమ్మలతోడి కుసుమపూవన్నియ
నిద్దంపుఁబుట్టంబు నెఱయఁ గట్టి.” కాశీ. 2,
ఆ. ౫.

కుసుమధన్వండు. సం. వి. న్. పుం. మన్మథుండు.

కుసుమపూరాజనాలు. ద్వ. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.
హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

కుసుమము. ఉభ. వై. వి. కుసుభవర్ణము. “క. కుసు
మం బల్బినవిధమున, బసుపున హత్తించినట్లు
బంగారమునం, బస నిచ్చినగతి సుద్యా, వసరం
బున నింగి యరుణవర్ణం బయ్యెన్.” నైష. ౮, ఆ.
౨౫2. బ. ధాన్యవిశేషము. అము. ౧, ఆ. ౬౬.
సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. పూవు; 2. స్త్రీరజస్సు;
3. పండు; 4. కంటిలోనిపువ్వు.

కుసుమాంజనము. సం. వి. ఆ. న. ఇత్తడిమలమునుండి
తీయుకాటుక, పుష్పాంజనము.

కుసుమాకరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. తోట; 2.
వసంతముతువు; 3. పూగుత్తి.

కుసుమాగమము. సం. వి. ఆ. పుం. వసంతముతువు.

కుసుమాధివము. సం. వి. ఆ. పుం. చంపకము.

కుసుమాలండు. సం. వి. ఆ. పుం. దొంగ, చోరుండు.
(కల్ప.)

కుసుమాస్త్రండు. సం. వి. ఆ. పుం. పుష్పబాణుండు,
మన్మథుండు. ఇట్టే: కుసుమాయుధుండు, కుసుమ
బాణుండు, కుసుమశరుండు, కుసుమేషువుము.

కుసుమించు. సం. ఆ. క్రీ. పుష్పించు, పూచు. (బ్రా.)

కుసులు = కుసిలించు. (శ. ర. బ్రా.) వి. 1. దండ
కడియము. (బ. కుసుప్థ.) “సీ. సందిలి నిరువక
నొందువైడికుసుళ్లనందంబు నొందు రుద్రాక్ష
పూస.” శుక. ౨, ఆ. 3౨; 2. (సం. కుశలమ్.)
సుఖము, సౌఖ్యము. (ఆం. పద.)

కుసులము. సం. వి. ఆ. పుం. ధాన్యము పోయు
బొజక; గాదె.

కుసులి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. చెడ్డనత్వడి; 2. ఇంద్ర
జాలము. విణ. (ఇ) దుర్వృత్తి గలవాడు.

కుస్తు. వై. వి (సం. కుస్తుమ్.) కుస్తుగోగము. ఆం.
భా. ద్వి. ౧౨౮.

కుస్తుంచు. దే. న. క్రీ. 1. బుజ్జగించు, లాలించు.
“సీ. నిండుకొంగిటఁ జేర్చి నెప్పిమైఁ దోఁడేబ
గొదమచిబోతుచు గుస్తుంచు.” కాశీ. ౨, ఆ.
౪3; 2. (లాలించు) తట్టు. “చ...ఆతఁడొదలఁ
గుస్తుంపఁగన్.” య. ౧, ఆ. 22. (శ. ర.
సా. ‘మస్తుంపఁగన్’ ముద్రి.); 3. పిదార్పు.
“గీ. పొరలి యేడ్చుచు నుండనదోట్టు తేలక ప్తి
పడెదమ్మ యని యెత్తి కుస్తుంప.” సా. 3, ఆ.
౪౨; 4. శాంతి పొందించు. “ఉ...పంచశర
వృథం దలఁకుభావము నేగతిఁ గుస్తుంచెదన్.”
విక్ర. ౬, ఆ. 3౮; 5. ఒప్పించు. “గీ. నమ్మ
దంబున వసుమంతుఁ డుమ్మరించి, కూర్చి బంధుల
నందఱఁ గుస్తురించి, గోలయుఁ బలివ్రతాధర్మ
శీల యగుచు, బ్రాణపద మైనయిల్లాలిపజ్జఁ జేరి.”
శుక. ౧, ఆ. ౧౮2; 6. కొలుచు. “గీ. మండలా
ముఖతీర్థంబుఁ గుస్తురించి.” భీమ. ౧, ఆ. ౨౧;
7. ధరించు. “సీ. సీమంతవధమునఁ జేర్చుక్క
నవరించి కుదులవైఁ జిన్నిపూఁగుస్తురించి.” కాశీ.
2, ఆ. ౧౪2; 8. కచ్చు. “సీ. జాలినీలపుందాళి
చాచకక్యప్రభౌ కస్తూరినెఱిపూఁతఁ గుస్తు
రింప.” సా. ౧, ఆ. 2౯; 9. ఆక్లాపించు. “సీ.
బిరుదువస్తాదలఁ దేర్యర నాదాడ మస్తాదుగా
నిల్వఁ గుస్తురించి.” రంగా. ౨, ఆ. ౧౯౮; 10.
సంతోషింపఁజేయు. (చూ. కుస్తురింపు.)

కుస్తుంపు. దే. వి. (కుస్తురించు. ధా.) సంతోష
పేతువు, ఉల్లాసకారణము. “ఉ...జారిణీ,
కారులకు స్తురింపు జలజంబులకుం దలవంపు...
చీకటిగుంపు...” ల. వి. ౪, ఆ. ౪౧.

కుస్తుంబరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ధాన్యాకము, కొత్తి
మిరిశీ.

కుస్తుంబురువు. సా. వి. ఉ. న. = కుస్తుంబరి.

కుస్తుభుండు. సా. వి. ఆ. పుం. 1. విష్ణువు; 2.
సూర్యుండు.

కుహకము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఇంద్రజాలము; 2.
మోహము.

కుహన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కపటచర్య.

కుహనము. సం. వి. అ. పుం. 1. ఎలుక; 2. పుట్ట.
న. మాయ. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) 1. ఈర్ష్య గలది;
2. మాయ గలది.

కుహరము. సం. వి. అ. న. 1. రంధ్రము; 2. గుహ;
3. తొట్ట; 4. చెవి.

కుహపు. సం. వి. డా. స్త్రీ. 1 చంద్రకళ కానరాని
యమావాస్య; 2. కోకిలధ్వని.

కుహేళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దట్ట మగుమంచు, మూడ
మంచు.

కుళము. డే. వి. (త. కుళమ్.) కొలను, చెఱువు “గీ...
ఇవి మతంబు, లివియ మణిమయపుండ్రు లివి
కుళంబులు... చెన్న.” 3, ఆ. ౪గి.

కుళాయ = కుళ్లాయ. “క...., శిరమున మిసిమికుళా
యలు, ధరియించి చెలంగి రఘులతరుచరము
ఖుల్.” ఉ. రా. ౫ ఆ. ౨౭౦.

కుళాయి వై. వి. కుళ్లాయ. య. ౧, ఆ. ౭గి. ఆం. భా.
ద్వి. ౧౫గి; 2. నగరములలో వివిధ ప్రదేశములకు
నీటి నందించుగొట్టము. (వా.)

కుళీరము. సం. వి. అ. పుం. కర్కటము; 2. కర్కట
కరాళి.

కుళుపు. డే. వి. ఉంగరమునకు బొడిగెడివిశాల మగు
మణిపిశేషము. “చ...అ, చెప్పరు వగునీలపుంగు
కుళు చెక్కిన మేలివసించి ముద్దుటంగరము...”
చంద్రా. ౧, ఆ. ౮.

కుళ్లా = కుళ్లాయి. “లయగ్రాహి... బురుసాపని బెడం
గుగలకుళ్లా...” రా. వి. ౨, ఆ. 3౯.

కుళ్లాయ = కుళ్లాయి. “క. తల గలిగినకుళ్లాయలు...”
సా. ౨, ఆ. ౧౬. (శ. ర. పా.)

కుళ్లాయి. వై. వి. (సం. భోలకకి. క. కుళ్లాయి. త.
కుళ్లా.) 1. చిన్నటోపి. “నీ. పరిజనంబులు పీచు
నురటితె మైరల బంగరువ్రాతకుళ్లాయి కళలు
గదల.” చంద్రా. ౨, ఆ. ౯3; 2. సవరము?
“క. పేరోజుబులకుళ్లా, యారాజుమారుళిరను
నందు దలిచ్చెంగారణ మానవనందకుమారక
మస్తాగ్రసింఘమంజరి యనగన్.” సాంబో. 3,
ఆ. 2.

కుట్ట. డే. అ. క్రి. 1. చెడు, పాడగు; 2. దుఃఖించు,
విచారించు. “గీ. రాజముఖులార వరముఖాంభో
జులార, చారుదినభావాలార రంభోరులార,

కందంగా నేల మడుగుచు గుండ నేల, కుట్టగా
నేలతలవంతుగో క్కవేల.” చంద్రా. ౪, ఆ.
౨౫౮. (వైరెం డర్థములకు సుదాహరణము.) వి.
1. మనోవృధ. (వా.); 2. కాపట్యము. (వా.)
3. కుట్టినపదార్థము. “గీ. కుట్టించి త్రికి గవినిన
కుక్కవోరె.” రామలిం. ౮3.

కుట్టకుట్ట. డే. వి. దగ్గుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.
“గీ... కుట్టకుట్టన దగ్గుకొనుచు, నుండు మనుజుడు
జర తన్ను నిండ ముంప.” శివధ. ౫, ఆ. ౬౮.
కుట్టకొను. డే. అ. క్రి. (కుట్టకొను. స్వార్థమున.)
దుఃఖించు. “నీ. గొఱియమందల నించుకొననైతి
గా యంచు గొల్లవా డూరకే కుట్టకొనగ.”
శుక. ౨, ఆ. ౫౬3.

కుట్టపాతు. డే. విణ. (కుట్టపాతు.) దుఃఖిలించు.
(శ. ర. బ్రా.)

కూ

కూ. డే. వి. 1. కూయు, మొట్టు. “అ. ఆకట యాడు
కూయు నాలకూయును లాఠి, వారికైన నరయ
వలయు...” భార. విరా. ౨, ఆ. ౧౭౭; 2.
పిలుచువపుడు బదులుచెప్పనపుడు నెచ్చరించు
కొనుపదము. (శ. ర.); 3. కోయిల కోడి మొ.
కూయుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. (వా.)

కూక. డే. వి. 1. కూత. “మ...చు త్రిల్లుకో, వెల
నీకారులకూకపాట లమరన్...” య. ౪, ఆ.
౧౨; 2. అజపు. “గీ. తోక యల్లాన్చి కేవుర
గూకక బెట్టి.” అచ్చ. సుం. ౧౦౭; 3. మొట్టు.
“నీ. ఒకమూల దాగి మేదమలకూకలు విని కలగి
పయ్యెద మేనిక గవ్వవెలది.” దశా. ౪, ఆ. ౪గి;
4. కేక. (చూ. కూతకపెట్టు.) బ. చీవాట్లు.
(చూ. కూకలువేయు.)

కూకటి. వై. వి. (సం. కూటకకి) 1. కూకటి, శిఖ;
ముడి. “అ. వాడి ధైర్యకత్తి వాలియమ్మన గొని,
వగతుళిరము చెక్క తగయ గొఱిగి, నరుల కెల్ల
జూడ నవ్వగునట్లుగా, గలయనైదుకూకటుల
నొనర్చె.” భార. ఆర. ౬, ఆ. ౨౫౦. “ఉ...
కూకటి కందక ఫాలపట్టికకొ, విదైము నేయు
ముంగురులు...” అని. ౨, ఆ. ౨౧; పిల్లజుట్టు,
కాకపక్షము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪గి. కాశి. ౪,
ఆ. ౬౯; 3. నెమిలిసింఘము. ఆం. భా. ద్వి.

౯౬; 4. శిరోజము. “నీ. జడలయల్లిక యూడ్వి సంపెంగనూనియఁ బిన్నకూకట్ల జొబ్బిలంగ నంటి.” హ. ౨, ఆ. ౧౦౭; 5. తల్లివేరు.

“ఉ...ఈ,గుత్తపుగుబ్బలాఁడిజడ కూకటి చీకటి మూలదుంపకు...” విజ. ౨, ఆ. ౧౦౮. విణ.

1. ప్రధానము. “ఉ. కూకటివేడితోఁ గురులు కూడకమున్న...” కళా. ౧, ఆ. ౬౬; 2. లేతది.

“క...ఆరఘుసులతలకు లనుదినాభ్యుదయతనూ, చారిమఁ కూకటిప్రాయము, వారై...” రామా. 3, ఆ. ౧౪౭.

3, ఆ. ౧౪౭.

కూకటిగుడ్డంగి. ద్వ. వి. దాత్యూహపక్షి, భరతపక్షి. (ఆం. పద.)

కూకటిగుప్ప. ద్వ. వి. (కూకటి+గుప్ప.) ఒకజాతి గుప్ప. ఆం. భా. ద్వి. ౯౮. సాం. వి. తిర్య. ౮౧.

కూకటిముప్ప. ద్వ. వి. (కూకటి+ముప్ప.) ఒకజాతి పక్షి. ఆం. భా. ద్వి. ౯౧.

కూకటిమూఁగ. ద్వ. వి. (కూకటి+మూఁగ.) కూకటిముప్ప. ఆం. భా. ద్వి. ౯౧. ఆం. సం. తిర్య. ౧౫.

కూకటివేరు. ద్వ. వి. (కూకటి+వేరు.) తల్లివేరు. “క...కూకటి, వేళ్లందఁ ముసిడివొనలు విఱుచుట గాడే.” ప్రబోధ. ౪, ఆ. ౩.

కూకపెట్టు. ద్వ. వి. (కూక+పెట్టు.) కేక కందు దూరము, శ్రోతప్రమాణము. “గీ...దాని, చెట్టులకు నెట్టు నరకూకపెట్టుపొడువు.” వరాహ. ౧౦, ఆ. ౧౨౬. అ. క్రి. = కూకపెట్టు.

కూకరించే. దే. అ. క్రి. చీవాట్లు పెట్టు, మందలించు. “నీ...కేచి వారిని కూకరించి పోవు.” సత్య. ౪, ఆ. ౫౮.

కూకరించు. దే. అ. క్రి. చీవాట్లు పెట్టు, మందలించు. “నీ...కేచి వారిని కూకరించి పోవు.” సత్య. ౪, ఆ. ౫౮.

కూకరించు. దే. అ. క్రి. చీవాట్లు పెట్టు, మందలించు. “నీ...కేచి వారిని కూకరించి పోవు.” సత్య. ౪, ఆ. ౫౮.

కూకరించు. దే. అ. క్రి. చీవాట్లు పెట్టు, మందలించు. “నీ...కేచి వారిని కూకరించి పోవు.” సత్య. ౪, ఆ. ౫౮.

కూకరించు. దే. అ. క్రి. చీవాట్లు పెట్టు, మందలించు. “నీ...కేచి వారిని కూకరించి పోవు.” సత్య. ౪, ఆ. ౫౮.

కూకరించు. దే. అ. క్రి. చీవాట్లు పెట్టు, మందలించు. “నీ...కేచి వారిని కూకరించి పోవు.” సత్య. ౪, ఆ. ౫౮.

కూకరించు. దే. అ. క్రి. చీవాట్లు పెట్టు, మందలించు. “నీ...కేచి వారిని కూకరించి పోవు.” సత్య. ౪, ఆ. ౫౮.

కూకరించు. దే. అ. క్రి. చీవాట్లు పెట్టు, మందలించు. “నీ...కేచి వారిని కూకరించి పోవు.” సత్య. ౪, ఆ. ౫౮.

కూకరించు. దే. అ. క్రి. చీవాట్లు పెట్టు, మందలించు. “నీ...కేచి వారిని కూకరించి పోవు.” సత్య. ౪, ఆ. ౫౮.

కూకలుపెట్టు = కూకపెట్టు. (అజుచు.) “క. ఆకట మలమలమాడుచుఁ, గూకలుపెట్టుచును జయటఁ గువలయసురు లుట్టాఁకల నుండఁగ నీ కీపీఁకఁ భుజియింపదగునె విప్రవరేణ్యుఁ.” శేష. ౧, ఆ. (క. ర.)

కూకలుపెట్టు. దే. అ. క్రి. (కూకలు+పెట్టు.) 1. కేకగిడు, కేకలువేయు. “నీ. తెరు వడ్డు కట్టంగ మరునికింకదులకుఁ గూకలు వేయునో కోకిలంబు.” పి. శశం. ౩, ఆ. ౩౫; 2. చీవాట్లు పెట్టు, మందలించు. (వా.)

కూకపెట్టు. దే. అ. క్రి. (కూక+పెట్టు.) 1. కూయు. “క. నురగాలి యెదురుపించె, వఱ డొక్కటఁ గూకపెట్టె పనుమలి వఱకెన్...” మై. ౨, ఆ. ౩; 2. కేకలువేయు. “ఉ...దిశల్ వడఁగూకపెట్టుచున్.” రామా. ౯, ఆ. ౧౦౯.

కూకపేటు. దే. వి. (కూక+పేటు.) కేకలు విని బెదరి మీఁదఁబడి కఱచుపాము. “నీ. కూక పేటులు చిల్లుగులియలు త్రాచుట...” ద్వారా. ౮, ఆ. ౯౮.

కూక. దే. అ. క్రి. ప్రంకు, అస్తమించు. ఆం. భా. తృ. ౯౭. “ఆ. మూఁకఁ గూడి ప్రాద్దు కూక దాక.” ప. చ. ౩, ఆ. ౧౨౫.

కూకడు. దే. వి. (క. కూకటి) కంకుడుళి. “నీ... చీకిరేను కూకడు నెమ్మి ప్రేంకణమ్మ.” హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

కూక. దే. వి. (కూయు. ధా.) 1. అజుపు; ఆశ్రోశము. “నీ...పరభృతముల కేచి కూకలు వేయించె గొడ్డు యొకతె.” చంద్రా. ౩, ఆ. ౯౭. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౫; 2. ప్రలాపము.

“చ...ఓసి యేమిటికతల్ దలపెట్టినదాన విచ్చుటన్, బెలియము గాని నీవు పెనుఁద్రిమ్మరికూకల దానవేకదా.” కళా. ౫, ఆ. ౫౦.

కూకతైదువు. దే. వి. (కూక+తైదువు.) శంఖము. వేంక. దేవ. ౨౦. సాం. వి. దేవ. ౧౪.

కూకతేల = కూకపెట్టు. ఆం. భా. ద్వి. ౯. కూకతపట్టుతేల = కూకతేల. ఆం. భా. ద్వి. ౯.

కూకతేలుదూరము = కూకతేల. “నీ. విను మిచ్చు టికిఁ గూకతేలుదూరంబునఁ గలదొక్క ప్రాదము...” హరిశ్చ. ౩, ఆ. ౬౫. ఇట్టే: కూకతేలు మేర. కకు. ౨, ఆ. ౮.

కూకతేలు. దే. వి. (కూయు. ధా.) 1. అజుపు; ఆశ్రోశము. “నీ...పరభృతముల కేచి కూకలు వేయించె గొడ్డు యొకతె.” చంద్రా. ౩, ఆ. ౯౭. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౫; 2. ప్రలాపము.

“చ...ఓసి యేమిటికతల్ దలపెట్టినదాన విచ్చుటన్, బెలియము గాని నీవు పెనుఁద్రిమ్మరికూకల దానవేకదా.” కళా. ౫, ఆ. ౫౦.

కూకతైదువు. దే. వి. (కూక+తైదువు.) శంఖము. వేంక. దేవ. ౨౦. సాం. వి. దేవ. ౧౪.

కూకతేల = కూకపెట్టు. ఆం. భా. ద్వి. ౯. కూకతపట్టుతేల = కూకతేల. ఆం. భా. ద్వి. ౯.

కూకతేలుదూరము = కూకతేల. “నీ. విను మిచ్చు టికిఁ గూకతేలుదూరంబునఁ గలదొక్క ప్రాదము...” హరిశ్చ. ౩, ఆ. ౬౫. ఇట్టే: కూకతేలు మేర. కకు. ౨, ఆ. ౮.

కూకతేలు. దే. వి. (కూయు. ధా.) 1. అజుపు; ఆశ్రోశము. “నీ...పరభృతముల కేచి కూకలు వేయించె గొడ్డు యొకతె.” చంద్రా. ౩, ఆ. ౯౭. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౫; 2. ప్రలాపము.

“చ...ఓసి యేమిటికతల్ దలపెట్టినదాన విచ్చుటన్, బెలియము గాని నీవు పెనుఁద్రిమ్మరికూకల దానవేకదా.” కళా. ౫, ఆ. ౫౦.

కూకతైదువు. దే. వి. (కూక+తైదువు.) శంఖము. వేంక. దేవ. ౨౦. సాం. వి. దేవ. ౧౪.

కూకతేల = కూకపెట్టు. ఆం. భా. ద్వి. ౯. కూకతపట్టుతేల = కూకతేల. ఆం. భా. ద్వి. ౯.

కూతు. దే. వి. 1. కూతురు, పుత్రిక. “సీ. పదసిరి పలువురం గొడుగుల గూతుల...” భార. ఆది. 3, ఆ. ౧౦. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౧; 2. ఆడుపిల్ల, స్త్రీశిశువు. “వ...శకుంకరక్షిత యైన కూతు...నెత్తికొని వచ్చి...శకుంతల యు నామం బిడి...” భార. ఆది. ౪, ఆ. ౪౭.

కూతురిబిడ్డ. దే.వి. (కూతురు+బిడ్డ.)—తనకూతు రగులక్ష్యకీ గూతురు—గంగ. ఆం. సం. దేవ. 33.

కూతురు = కూతు. దే.వి. దౌ. 1. పుత్రిక, కుమారి. “గీ...ల,తాంగి దుశ్వల యనుకూతు రమరం బుట్టె.” భార. ఆది. ౧, ఆ. ౧౦౮. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౧. “ఉ...నీ.కూతురి నీయం జూడఁ గలుగున్...” పార్వ. ౧, ఆ. ౭౨; 2. ఆడు పిల్ల. “ఆ...నలినవదన యెన్నినాడైనఁ జిన్ని కూతురవు...” కథా. ౪, ఆ. ౭౭; 3. ఆడువి. “ఆ. కొడుకు గాంచు రాచకూతు రెద్దానిది, నట్టిపనికి నుచిత మైననమయ, మొదలె దడయు టింక నొప్పును...” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౧౯౯.

కూతురుబుడమ. దే. వి. (కూతురు+బుడమ.) చూడదోసనీ. ఆం. భా. ద్వి. ౬౧.

కూకి. దే. వి. 1. పావురము. “చ. కొనలూ చెక్కు నొక్కుటలూ కూకిరదల్ పలికించి పల్కుటో.” ఆమా. 3, ఆ. ౧౯; 2. ఒకజాతిపావురము. ఆం. భా. ద్వి. ౮౯.

కూకి = కూకి. 1. పావురము. ఆం. సం. తిర్య. ౧3; 2. ఒకజాతిపావురము. “క...ఒకదాల్తును గూ, కీలు ననెడుపేరుల దగినపార్వములన్.” సా. ౧, ఆ. ౧౧౭.

కూకిపలుకు. దే.వి. (కూకి+పలుకు.) పావురాపలుకు; రతికూజితము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౦.

కూకు. దే. వి. 1. ఆమిక్ష, పాలవిజుగు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౨; 2. తునియ, ముక్క. (చూ. కూకులు వత్తులు.)

కూకుదుడు. సం. వి. ఆ. పుం. సాలంకృతకన్యా దానము సత్కారభూర్వకముగాఁ జేయువాడు. కూకురుగుండగి. దే. వి. పక్షివిశేషము, దాత్యు హము. (శ. ర. బ్రా.)

కూకురుగుండె = కూకురుగుండగి. ఆం. భా. ద్వి. ౩.

కూకులువత్తులు. దే. వి. బ. (కూకులు+వత్తులు.) తుక్తునియలు, ముక్కముక్కలు. “ఉ...రోమ పుం,గుమైలఁ బార్వభూజములు కూకులువత్తు లుగా...కుంజముల్, గొమ్ములఁ జిమ్ముదాని నొక ఘోరవరాహముఁ గాంచి...” వేం. పంచ. ౨, ఆ. ౧౦౧. ౧, ఆ. ౪౯. విజ. కలఃగినది, త్రోళించి నది. “క. చిలువదళవాయు లవ్వుడు, ..కూకులు వత్తులునై మొనతల, నిలువక శేషాహికడకు నెఱి చెడి పాజన్.” శై. 2, ఆ. ౧౦౨.

కూకుపు. దే. వి. ఎనిమిదేడ్లకన్య. (బ్రా.) కూగు. దే. వి. (క. కూగు.) కూతవేటుదూరము. “ద్వి. కూగెట నొక్కొక్కకూటంబు గలదు.” పండితా. పర్వ. ౪౮౦. పు. ౧౭. పు.

కూచము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కుచము. (కల్ప.); 3. ఏనుగు. (కే. ని.)

కూచి. ఉభ. దే.వి. (క. కూచి.) 1. (హిం. కూచ్.) దండయాత్ర. (చూ. కూచినేయు.) 2. కార్యము. ‘క...వాని జూచిన నీకు నిన్నుఁ గనుఁ గొన్నట్ వానికిఁ శోకసూ,ధానం బొందఁగఁ జేసినప్పుడుగదా నాకూచి లేకున్నచో, నేనే రంభనె...” కువల. ౧, ఆ. ౪౮. విజ. 1. వాడి యైనది. “ఉ...పరస్పరపీక్షణంబులకై, గూచి మెఱుగుబల్చిలుకుఁగోల పాలయి...” చంద్రా. ౨, ఆ. ౧౩౯; 2. వికసించినది. “గీ. నల్లప్రజపై నరగ దండు వెళ్లఁ దలంచి, రాజు వేయించు వెలిగుడారం బనంగఁ, దోచెఁ బాండిమ ప్రాచిఁ దోడ్దోనయందుఁ, గువలయదళము లవ్వుడు గూచి యయ్యె.” సా. ౨, ఆ. ౧౬౧. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆడుది; 2. ఆడేనుగు. (కే. ని.)

కూచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కుంజె; 2. తాళపుంజెవి. కూచిమతము. వై. వి. సాతానిమతము. “సీ. తనది కూచిమతంబు తమ్ముడు బొధుండు సశ్వేత్వర మతంబు పడ్డకునిది.” వేణు. ౬౯.

కూచిమారము. వై. వి. పోకిరితనము. (బ్రా.) కూచిమారుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పురుషజాతు లలో నొకజాతివాఁడగుకామించిన స్త్రీకి మందులు మాకులు పెట్టి బాధించువాడు. (భద్రుండు, పాంచాలుడు, దత్తకుడు, కూచిమారుడు,

మనోజ్ఞుడు నని యైదువిధముల పురుషకాతు లని కు. స. ౮, ఆ. ౧౪౩. నాల్గవకాతు లే యని క. ౮. సూ. ని.) 2. కామకాస్త్రగ్రంథకర్త లలో నొకఁడు. “మ. స్తరవాత్సల్యయన కూచి మాత్రకృత కాస్త్రగ్రంథసందర్శముల్. పరిశీలించిన వాఁడ...” వైష. ౨, ఆ. ౫౬.

కూచినేయు. దే. ఆ. క్రి. (కూచి+చేయు.) దండెత్తు. “సీ. కూచినేయుంపఁగాఁ జూచెనందమొ యేల వైద్యుఁ డెఱుంగఁడే శార్ఙ్గలతిక.” చంద్ర. ౫, ఆ. ౧౨౫. చంద్రా. 3, ఆ. ౫౨.

కూచీ = కూచి. (చూ. కూచీచేయు.)
కూచీచేయు = కూచినేయు. “శా... ఆరాజు కూచీ చేయించి సమంచితతాత్త్ బలవల్లేవాసమేతం బుగా.” రంగా. ౨, ఆ. ౫౯.

కూచేము. దే. వి. (క. కూచ.) 1. ప్రాభము. “సీ. గందంపుఁగూచముల్ బొందించి కురుజేల్ల నల వఁగాఁ గట్టిరయట్టిమహిమ.” రా. వి. 3, ఆ. ౮౧; 2. కుసి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౪.

కూజనము. సం. = కూజము.
కూజము. సం. = కూజితము.
కూజితము. సం. వి. ఆ. న. ఆవృత్తధ్వని.

కూజీ. దే. వి. (హిం. కూజా.) నిడు పగుసన్ననిమెడ గలపాత్రవిశేషము. (క. ౮. వా.)

కూటకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కబిరి, కొప్పు; 2. ఒకానొకగంధద్రవ్యము, ముర. న. 1. ఏడికొల లేనివాఁగలి; 2. ఫాలము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. కవటమైనది; 2. కల్లయైనది.

కూటపాకలము. సం. వి. ఆ. పుం. ఏనుఁగులకు వచ్చెడి యొకవిధమగుజ్వరము. “శ్లో... కలభం కఠోర ఇవ కూటపాకలః.” మాలతీ. ౮౨. “సీ. ఎవ్వని శ్రోధంబు హీనద్వర్ణమదేభవంపరకుఁ గూట పాకలంబు.” శేదాంతరసాయనము. ౧, ఆ. ౧౬. (బ్రా.)

కూటమి. దే. వి. (కూడు. భా.) 1. కూడిక. “సీ. ఎలమిఁ బొల్పుగుయ్యాధికలకు సంతలకూటముల కును మఱి విచ్చుమొగ్గ లొదవె.” ఆము. ౪, ఆ. ౧౨3; 2. చెలిమి. “మ... ఆచ్చుం దైననన్నార్ది ధ్మాన్నటికిన్ గూటమివంక వచ్చునికృతికిన్

మగ్నుండు గానేర్చునే.” స్వా. 3, ఆ. ౨౪; 3. సంభాగము. “చ. సరివల మైఁకూటమికి సాటిక లేదుగదా తలంపఁగన్.” సా. 3, ఆ. ౧౫౧. ఆం. భా. ద్వి. ౧2౮.

కూటము. ఉభ. దే. వి. 1. కొలుపుకూటము. “క. ఆలు కుడు మృగమదమున మ్రొగ్గులువెట్టుఁడు గప్పుర మునఁ గుంతుమున గోడలు పూయుఁడు మణి దామక, ములు గట్టుఁడు పెద్దకూటమున సొంపా రన్.” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౧౫౬; 2. చావడి. “క... దానికన్నునన్నం, గని కూటములో వసించె గంకటిమొదన్.” శుక. ౨, ఆ. ౫౨౪. 3. సంభాగము. “క. చని తల్పేళి గేహం, బున నొకమగనాలి కూటమునకై కనుకూర్మని యొక్కకాసుతో నిం, పునఁ బొదలంచు నుత్త రంపుమూల రమించెన్.” శుక. 3, ఆ. ౬౧౨. సా. వి. ఆ. పుం. న. 1. కవటము; 2. ఆవృత్తము; 3. గారడీ; 4. దంభము; 5. పాపము; 6. కొండ కొమ్ము; 7. రాశి; 8. ఆకాశము; 9. ఒకవిధ మగు బోను; 10. ఫాలము. 11. సప్తైశ్వు; 12. ఒకరక పుబాణము. న. సమాహము. పుం. ఇల్లు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. కృత్రిమము; 2. ఆవృత్తము; 3. కవటము; 4. నిందితము; 5. నికృలము.

కూటకాల్పలి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ; ఇ. పుం. కృష్ణ కాల్పలి, కొండకూటగుళి.

కూటస్థము. సం. వి. ఆ. న. పులిగోరుళి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) ఎల్లకాలము పరిణామాదులు లేక యొక్క విధముగా నుండునది. (ఆత్మ).

కూటస్థుఁడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వంశమూలపురు షుఁడు; 2. పరమాత్మ.

కూటహర్తృత్వము=కూటాగారము. “క. తిరుమలదేవీ చరణో, దరలొకల్పకల్పితస్థలకమల, స్ఫురదించి పరబంధుర, హరిహయమణివలయ కూట హర్తృత్వి విహారి.” స్వా. 3, ఆ. ౧౪3.

కూటాగారము. సం. వి. ఆ. న. 1. మేడమొదియిల్లు, చంద్రకాల; 2. క్రీడాగృహము.

కూటాము = కూటము. (క. ౮. బ్రా.)

కూటికుప్పలు. దే. వి. బ. భాస్యవిశేషము. “వ... కూటికుప్పలు సాదనంపెగ...” వ్రుతింభ. ౧౧౨.

కూటిసీట్ల. దే. వి. (కూడు+సీట్ల.) ఆరనాళకము.
(శ. ర. బ్ర.)

కూటిపేద. దే. వి. (కూడు+పేద.) తిండిలేనిది;
తిండిలేనివాడు. “సీ...కూటిపేద. గీ. యైన
మృగనేత్ర...రతి యొక్కగఁ గొఱగాదు రసి
కులకును.” వి. పు. ౪, ఆ. ౨౦. “క...ఆతఁ
డఁనంతవృథఁ కూటి పేదయై నెవ్వగలన్.” శుక.
3, ఆ. 3౫౫.

కూటు. దే. వి. ఒకవిధమగుగాదె, పురి. ఆం. భా.
ద్వి. ౨౪౦.

కూటుకట్టు. దే. అ. క్రి. (కూటు+కట్టు.) (ధాన్యా
దులు) పురికట్టు, గాదెము. వానిలో జాగ్రత్త
చేయు. (బ్ర.)

కూటువ. తై. వి. (సం. కూటిక. కూడు. ధా.) 1. జన
సమూహము. “ఉ...కొరికల్, గోరినివాడు
గూటువలఁ గూడనివాడు...” భాగ. ౧ స్కం.
గీం 2; 2. కూడిక. “వ...పెక్కింటికూటువ
దేహము...” భాగ. 2, స్కం. ౨32; 3. సంభో
గము. “సీ. ఇహము వరం బని యెంచును
గొన్నాళ్లు కూటువ మే లకుఁ గొన్నినాళ్లు.”
మల్లా. ౧, ౮౯; 4. “క. తోవలార కొదమ
జక్కవ, కవలార కడిందిసోయగవుఁడుమైదకూ,
టువలార...” అచ్చ. ఆర. ౮3; 5. ప్రాగు.
“క...ఆధరణంబుల్, గూటువలుగ నిడియెద
నిత, బోటి మాటాడి ముద్దు చూపంగదవే.”
రసిక. 3, ఆ. ౮౦.

కూటువలుగొను. దే. అ. క్రి. (కూటువలు+గొను.)
గుమిగూడు. “క. వీటగలచేడె రెల్లను, ...కూటు
వలుగొనుచుఁ జూచిరి...పద్దదళాక్షున్.” భాగ.
౧౦, స్కం. పూ. ౧౨౪౮. ఇట్లే. కూటువలు
గూడు. రసిక. ౬, ఆ. ౧౯౮.

కూటువమూక. దే. వి. (కూటువ+మూక.) ప్రాగు
చేసి తెచ్చినపిటికెబలము. “చ. అడవులఁ గొండలం
బడి మహాపద రూపతి చన్నవారి నిఃస్వదు గొని
వచ్చి కృష్ణుఁ డొకప్రోవుగఁ గూటువమూకఁ
గూర్చిన, బొడుతురె పొడునందనులు...”
భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౨౦౮. దశ. ౪, ఆ. ౧౧2.

కూటువసరులు. దే. వి. బ. (కూటువ+సరులు.) ఒక
విధమగుహారము, కృత్రిమహారము. “ద్వి. కాటుక

చెదరి కన్దవ నీరు జాఱఁ, గూటువసరులఁ జిక్కు
వడహారములు.” పద్మ. 3, ౨౧. (బ్ర.)

కూటువు=కూటువ. 1. (గుఃపు.) “సీ. చవులతోఁ
జెందొవవులతో నసలుఁబుట్టువులతోఁ జిలుక
కూటువులతోడ.” అచ్చ. ఆర. ౨౬. 2 (సంభో
గము) కళా. ౧, ఆ. ౯.

కూడ. దే. అవ్య. ద్రు. (క. కూడె. త. కూడు. ధా.)
1. సహారకము. “క...మిత్రగణంబుతో నుతు
లతోఁ గూడన్.” భార. ద్రో. ౫, ఆ. ౨౧౦;
2. సముచ్చయార్థకము. “గీ. తార కాశీశ్వరుండు
చింతామణియును, గూడ దుష్టాంబునిధిలోనఁ
గూలుఁగాత.” హర. ౬, ఆ. ౨౪; 3. నైకము.
వా.—వాడు దేవునికూడ లెక్కచేయఁడు.

కూడఁదీసికొను. దే. స. క్రి. (కూడన్+తీసి
కొను.) 1. కూడఁచెచ్చుకొను. (వా.); 2. చేర్చు
కొను. (వా.); 3. అనుకూలముగాఁ జేసికొను.
(వా:వాడు వానిని గూడఁదీసికొని వచ్చివాడు.)
కూడఁచెచ్చుకొను. దే. స. క్రి. (కూడన్+తెచ్చు
కొను.) కూడఁదీసికొను, కుదురుపఱచుకొను.
“ఉ...వెండియున్, జిత్రము గూడఁచెచ్చుకొను
చెప్పకపో దని నిర్ణయించి డగ్గర్తికవెట్టి లత్త
బుఁడు కోదులఁ జూచుచు నశ్రు లొల్కఁ
గాన్.” నిర్వ. 2, ఆ. ౧౨.

కూడఁబడు. ద్వ. అ. క్రి. (కూడన్+పడు. స్వార్థ
మున.) 1. కూడు, కలియు. “వ...వికాంతస్థలం
బునఁ దా రేవురును ద్రౌపదియును గూడఁబడు
నట్టితెజంగు నాఘటించి...” భార. విరా. ౫, ఆ.
3౦౫. ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౨౮౬; 2. కుదురు
పడు. “వ...చెదరినచి త్రంబు కూడఁబడ...” దశ.
3, ఆ. ౫౨; 3. ముడుగు. “గీ. కొన్నిదేశంబు
లివచేతఁ గూడఁబడియె.” కాశీ. ౧, ఆ. ౧32.

కూడఁబాటు. దే. అ. క్రి. (కూడన్+పాటు.) స్వార్థ
మున.) కూడు, కలిసికొను. “క...అమరు రెల్లఁ
గలఁగి యన్యోన్యపీడన, భయముఁ బొంది కూడఁ
బాటి...” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౧౪౨.

కూడఁబెట్టు. దే. స. క్రి. (కూడన్+పెట్టు.) 1.
ప్రాగుచేసిదాచు, నిలువచేయు. “క. కట్టక కుడు
వక యొరులకుఁ, బెట్టక తమతండ్రి కూడఁబెట్టిన
సిరి...” విక్ర. ౨, ఆ. ౧౬3; 2. సమాపక

పఱుచు, కలిసికొనఁజేయు. “చ. అని తనవంగడం బగుధరాధిపమౌత్రి పదాతివర్ణముం, బనిపడిఁ గూడఁబెట్టి...” ఉ. హరి. 3, ఆ. ౫; 3. తార్పు; కలుపు. “వ...తగవు గోరియుంబోలె గూడఁ బెట్టుచు...” కవిక. ౪, ఆ. ౧౧౩.

కూడముట్టు. డే. స. క్రి. (కూడన్+ముట్టు.) 1. వెన్నదపులు. “గీ. గూఢచారుండు నన్నని కూడ ముట్టి.” నుద. ౪, ఆ. ౧౨౨; 2. తఱుము; తఱిమి కలిసికొను. “ఆ...పమను డనుర, లెగిచి కూడముట్టు నెకిరింత యిఱిసోరి, గఱిక పిగిచి నోరఁ గఱుచుకొనియె.” కవిక. ౨, ఆ. ౧౨౦.

కూడలి. డే. వి. (క. కూడల్. త. కూట్టల్.) 1. కాలువ నది మొ. కలిసినచోటు. ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౪; 2. సరిహద్దు. (చూ. కూడలితాయి.) కూడలిదారి. డే. వి. (కూడలి+దారి.) నాలుగు దారులు కలిసినచోటు. (ప్రా.)

కూడలిపట్టు. డే. వి. (కూడలి+పట్టు.) సమావేశ స్థలము, పలువురు కలిసికొనుస్థలము. (ప్రా.)

కూడలితాయి. డే. వి. (కూడలి+తాయి.) సరి హద్దుగా నేర్పఱచినతాయి. (శ. ర.)

కూడలివాయి. ద్వ. వి. (కూడలి+వాయి.) రెండు పంచలు కలిసినమూలయం దేర్పఱచిన నీటిదారి. (శ. ర.)

కూడిక. డే. వి. (కూడు. ధా. త. కూడువై.) 1. పొందిక. “క...జక్కవలకూడిక...వెలది గుబ్బల కడగున్.” సింహ. ౨, ఆ. ౨౪; 2. సుభోగము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౮; 3. కలుపుట. ఉదా:—కూడిక, తీసివేత, గుణకారము.

కూడిమాడు. డే. ఆ. క్రి. (కూడు. ధా.) కలిసిమెలసి యుండు, అన్యోన్యప్రేమమున జీవించు. “చ...మీర లొకగాత్రముకై వడిఁ గూడిమాడుచుకొ, జెలగుట యొప్పు...” నరస. 3, ఆ. ౧౪౭. పి. శకుం. ౨, ఆ. ౪౯. స. క్రి. రమించు. “నీ. కలధన మెల్లఁ బోకడఁ బెట్టి నన్నాల్గిసియై బిచ్చ మెత్తనియగ్రజుండు. గీ. లేడు ధరలోన రతిసేన. గూడిమాడి, యున్నవిటులందు...” హంస. ౫, ఆ. ౧౨౦.

కూడివచ్చు. డే. ఆ. క్రి. (కూడు+వచ్చు.) అను కూలగును. వా:—వాఁ డేపనికి నాతోఁ గూడి

రాఁడు, 2. లాభించు. వా:—ఆపనిలో వాని కై నువేలు కూడివచ్చినవి.

కూడు. డే. ఆ. క్రి. (క. త. కూడు.) 1. గుమి గూడు. “వ...ఆక్కుడిపమోడమండంబు తల మంచుకొని పోయిన...” ఆము. ౪, ఆ. ౭౫; 2. దొరకు. “చ...వేగరమె కావలె భోజన మెట్లు కూడు...” వరాహ. ౪, ఆ. ౧౦౩; 3. కలుగు. “ఉ...ఘోరజరాదిదోషములఁ గూడవు...” వి. పు. 3, ఆ. 3౦; 4. ఒప్పు. “వ...దివ్యా భరణంబులతోడం గూడి పార్వతి సర్వలోక నయనోత్సవకర యయ్యె...” హర. ౪, ఆ. ౮౩; 5. సాధ్యమగు. “మ...సహాయుపంకూడునే

యింద్రబిద్బలము...” ఉ. రా. ౧, ఆ. ౧౫౭; 6. తగు. “ఉ. రాజగృహంబుకంటె నభిరామ ముగా నిలు గట్టకూడదు...” భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౨౩. ఆది. ౬, ఆ. ౨౨౭; 7. సుబంధము కలదగు. వా:—ఇది పదిమందితోఁ గూడినపని. స. క్రి. 1. పొందు. “చ...నేడు నా, కురుకుల మెల్లఁ బావతఁ గూడె...” జై. ౮, ఆ. ౧౩౧. ఆం. భా. తృ ౧౧౯; 2. కలుపు. “నీ. లఘువుల క్రింది వెల్లమ గూడి వెండియు నొక్కటి గలు పుక యుగ్గళింప. గీ. నై నసంఖ్య వృత్తము...” అప్ప. ౫, ఆ. ౧౪౯. ఆ. క్రి. స. క్రి. 1. చేరు, కలియు. “గీ. క్రంకఁబాటునహస్తాంశుఁ గూడలేక, మెనుకఁ జిక్కినజరదంశునితతివోలె.” నైష. ౨, ఆ. ౪౯; ౯౯; 2. సంభోగించు, రమించు. “క...మునీంద్రుండు మన్మథ, గోచరుడై దానిఁ బ్రితిఁ గూడఁగఁ దివిరెన్.” భార. ఆర. ౨, ఆ. 3౩౧. శుక. 3, ఆ. ౧౩౧. వి. ఔ. తిండి, అన్నము. “క...కూడుండీర నిడి సాక తంబు సేసినఁ జాలున్.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౧౯. “గీ...కూటిలోన...” భార. ఆది. ౭, ఆ. ౨౫౬.

కూడుకొను. డే. స. క్రి. (కూడు+కొను. స్సార్థమున.) 1. కలిసికొను. “వ...అనిలనందనుండు...ద్రుపద పుత్రుం గూడుకొనియె...” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. 3౭౩; 2. మిత్రునిగాఁ జేర్చుకొను. “గీ...విహీ నులఁ గూడుకొంట...వలదు పతికి.” ఆము. ౪, ఆ. ౨౫౭; 3. రమించు. (చూ. కూడ్చుకొను.)

కూడుగోకలు. దే. వి. బ. (కూడు+కోక+లు.) అన్న వస్తుములు. “నీ. కఱచుకాలంబుల మఱువుసొచ్చినవారికి గూడుగోక లాసంగివాడితుండు.” సానం. ౧, ఆ. ౧౫౨.

కూడుదల. దే. వి. (కూడు+తల. క. కూడుదలె. త. కూడుదల్.) లాభము, లబ్ధి. “క. వేడు కలర భూదేవికి, గ్రోదాకారంబు జూపి కులికెడుహరికిం, గ్రోదాచల మొప్పినచో, గూడుదలయ కాదె యటకు గొనిపొ మ్మికన్.” వేం. మా. ౧, ఆ. ౬౮. కూడుసీరు. దే. వి. (కూడు+సీరు.) గుఱి. “ఉ. వేళమె కోడిహాత యగువేళల జల్లి భుజించి బండ్లు గం, గాళముం దే...” శుక. ౩, ఆ. ౧౦౩.

కూడుసీర. దే. వి. (కూడు+సీర.) అన్నవస్త్రానికిము. “క. వినుము గుణవంతుఁ డొకరుడు, ధనవంతుం డైనయొక్క ధరణీనాథుం, దనకూడుసీరతై కాం, చన మడిగి తదీయబాలితత్వము పేర్చిన్.” భార. కాం. ౩, ఆ. ౧౬౫.

కూడ్కొను = కూడుకొను. (రమించు.) “ఆ...డివికి నేగినాడు, రమణుం డగుచు నచట రంభాది సతులఁగూడ్కొనకమున్న నన్నుఁగూడ ననువు.” ద్వా. ౧౧, ఆ. ౧౫౧.

కూడి. సం. విణ. (ఇ.) = కుడి. కూన. వై. వి. (సం. కుణః) 1. పశుపక్ష్యాదుల శిశువు. ఆం. భా. ద్వి. ౯౯. “ద్వి...పులులను చాని, కూనలకును జన్నుం గుడిపెడులేట్లు.” ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౪౭. పం; 2. కున్న, బిడ్డ. “క. కూనలఁ గానలకుం బంపుకొన నేరుతునే.” అచ్చ. బాల. ౧౦౨. విణ. లేతడి. ఉదా;—లతకూన.” పను. ౩, ఆ. ౮౨.

కూనగుంత. వై. వి. (కూన+గుంత.) మీట మొదలు ఆనెడువల్లము. “గీ. మ్రాన మీటుగ నెగయ గోమాయు పప్పు, డేకతాళ ప్రమాణ మట్లెగసి కూన, గుంతలొఁ బడి గ్రుడ్లు వెలుఁకుక గాలి, నడుముకఱచుక యఱచుచు బెడిసి మడిసె.” హంస. ౧, ఆ. ౧౯౩.

కూనరాగము. మి. వి. (కూన+రాగము. కూనిరాగ మని వాడుక.) అల్పమగుపాట, అల్పముగా రాగము తీయుట. వా:—వాడు కూనరాగము తీయుచున్నాడు.

కూనరోగము. ద్వ. వి. (కూన+రోగము.) నేత్ర వ్యాధివిశేషము. (ప్రా. Ophthalmia.) కూనలమ్మ. వై. వి. (కూనలు+అమ్మ.)—సేవించిన వారికి బిల్లల నిచ్చు—గ్రామదేవత. (చూ. కూన లమ్మపటము.)

కూనలమ్మచీర. వై. వి (కూనలమ్మ+చీర.) ఒకవిధమగు చీర. “గీ...కుఱునూపుకూనలమ్మ, చీర కుడిపైఱు లోఁలనిస్తుఱవిక, యెనఁగఁ జరియించు నిట్టు లయ్యె మైలాఁడి.” శుక. ౨, ఆ. ౪౧౧.

కూనలమ్మపటము. మి. వి. (కూనలమ్మ+పటము.) కూన లమ్మ కివ్వమైనచీర, అమ్మవారు కట్టుకొనుచీరవంటి చీర. “నీ. క్రొత్తకమ్మలతోడి కూనలమ్మపటంబుం గటివిప్పగా రెండుకట్టు కట్టి. గీ...అవ్వేశ్య మాత.” వై. జ. ౩, ఆ. ౯౯.

కూని. హిం. వి. (హిం. ఖూని.) నరహత్య; దారుణ హత్య. (శ. ర. వా.)

కూపకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. చెలమ; 2. గుంత; 3. చిలి; 4. తెఱచాపశియ్య; 5. నూనెసిద్ధి. కూపకూర్తము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నూతిలోని తాబేలు; 2. నూతిలోని తాబేలువంటివాడు— అల్పవిషయాభిజ్ఞుడు. (వాచ.)

కూపమండుకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నూతిలోని కప్ప; 2. నూతిలోనికప్పవంటివాడు, అల్పవిష యాభిజ్ఞుడు. ఇట్లే; కూపస్థమండుకము.

కూపము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నూయి; 2. గుంట; 3. ఓడతెరచాపశియ్య; 4. పెండ్లికూతురు. (కే. ని. వై. ని.)

కూపారము. సం. వి. ఆ. పుం. అకూపారము, సముద్రము.

కూపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కుప్పె; 2. అల్పకూపము. కూపెట్టు. దే. ఆ. క్రి. (కూ+పెట్టు.) 1. కుయ్యోయను, మొట్టోయను. “కా. కూపెట్టంగ మహీ సుపర్వులమెడల్ గోనెన్...” పరాహ. ౨, ఆ. ౯౮. కాశి. ౨, ఆ. ౯౦; 2. మొట్టెపెట్టు, ఆర్థిఁ దెలుపుకొను. “క...విపన్నుల్, కూపెట్టిన విని తీర్పుము...” అము. ౪, ఆ. ౨౦౪. స. క్రి. 1. (తలుపుమొ. కొట్టి.) పిలుచు. “క. తలుపు నడ లింపు మనుచుం, గులభామను మాంత్రికుండు కూపెట్టినచో...” హంస. ౩, ఆ. ౧౦౫; 2.

భూషింపజేయు. “ఉ...పద్మజుఁ గూర్చి యేగి
హా, పెట్టిరి హస్తముల్ మొగిచి పెద్దయెలుంగునఁ
దద్దబిస్తుతుల్.” హర. 3, ఆ. ౧౧.

కూబరము. సం. వి. ఆ. పుం. ని. బండినొగ. విణ.
(ఆ. ఆ. ఆ.) సుందరము, రమ్యము.

కూముడి. డే. వి. ద్రోణకాకము, మాలకాకి. (బ్రా.)
కూయి. డే. వి. 1. మొట్ట. “క. హ యాలింపం
గదయ్య గుణరత్ననిధి.” భాగ. ౧౦ స్కం. పూ.
౯౦౬; 2. వార్త; దుర్వార్త. “వ...సేదూకార
పులు పనులం బట్టి రని కూయి వచ్చిన...” భార.
విరా. ౪, ఆ. ౨౯. కాళ. ౪, ఆ. ౬౬. విణ.
రక్షతుండు. “చ. అసమున మీ దెఱుంగక మహా
గ్రహవృత్తి గడంగి చెచ్చెరంబనులకుఁగూయిగాఁ
జనియె బాపండు...” భార. విరా. ౫, ఆ. ౨౩౪.

కూయిడు. డే. ఆ. క్రి. (కూ+ఇడు; కూయి+ఇడు.)

1. కేకవేయు. “క. ఆయెడ నఖి లాకఁ
దొక్కఁడు, కూయిడి జతగూడి కెడసి గునుకు
వరువులం, బోయిరి చెంగటియూరుల, కు ..”
హంస. ౪, ఆ. ౨౨౨; 2. మొఱిపెట్టు. “ఉ.
కూయిడఁ జొచ్చె మన్మథునకుం గలకంఠమదాళి
దంపతుల్, కోయని...” రామా. ౧, ఆ. ౧౯2.

కూయు. డే. ఆ. క్రి. 1. అఱుచు. “క. మానె నభో
మణి నక్కలు, గూనెన్...” భార. విరా. ౪, ఆ.
౮౬. హర. 2, ఆ. ౧౩2; 2. మొట్టోయను.
“గీ. తలలు దఱిగి పూజించిన దర్బలీల, సెనఁగు
వీరుండు సీతైలమెత్తఁబోయి, బాచు లిటుకంగఁ
దాల్చిని బాసి కూనె.” హరి. ఉ. ౬. ఆ. ౯; 3.
పలుకు. “గీ. నాయకాగ్రణి దబ్బరల్ గూయ
సాగె.” నిరం. ౪, ఆ. ౬2.

కూర. వై. వి. (సం. కూరమ్.) 1. ఆకుపువ్వు కాయ
మొ. ఆవక్యాకాకపదార్థము. ఆం. భా. ద్వి.
౬౯; 2. పక్ష్యాకాకము. “మ...కూరలు చల్ల
నారవె మహాత్మా...” హర. ౨, ఆ. ౧౩౧. విక్ర.
౫, ఆ. ౨౧౯. “క. ఈరిలిఁ గడుపునొప్పిం,
గూరాకై యుడికి...” వేం. పంచ. ౪, ఆ.
౨౬౦. (మిక్కిలి బాధపడు అని భావము.)

కూరట. డే. వి. పొరలుట. (శ. ర. బ్రా.)

కూరఱుపు. డే. వి. (కూర+ఱుపు.) కూరలలోఁ
తేర్చుడుఱుపు.

కూరము. సం. వి. ఆ. పుం. న. అన్నము, వంటకము.
కూరముక్కు. డే. వి. (కూర+ముక్కు.) ఒకకాలి
చేను. “గీ. మోర పక్కర దొందును గూర
ముక్కు...ఆసి యగుమాలఁ బట్టు నతఁడు.”
హంస. ౪, ఆ. ౧౮2.

కూరాకుచేయు. ద్వ. న. క్రి.—కూరాకుఁ ద్రుంచు
నట్లు త్రుంచివేయు—నులుపుగాఁ జంపు. “గీ.
పులులఁ జట్టలు చీసి దుప్పలను లేళ్ల, నేకలమ్ములఁ
గ్రుమ్మి కూరాకుచేసి.” సా. ౧, ఆ. ౯౦.

కూరాకుపురుగు. ద్వ. వి. (కూరాకు+పురుగు.) ఆవఁ
గూరలకుఁ బట్టు ఒకానొకపురుగు. (బ్రా.)

కూరాడు. డే. వి. ధాన్యాష్టము, పులియఁబెట్టికడుగు
సీరు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౦.

కూరిచి. డే. ఆవ్య. కూరుచుఁభాతువునకు క్షార్థక
రూపము, గుఱించి. “క. అమ్మగువ చవలఁ గూరిచి,
యమ్మా...” శుక. 3, ఆ. ౫౯3. ఆవ. ద్విలిమా
విభక్తియం దుద్దేశార్థమున వచ్చు ప్రత్యయము.

కూరిమి. డే. వి. (కూరుచు. ధా.) 1. ప్రేమ. ఆం.
భా. ప్ర. ౧౩౬; 2. వాత్సల్యము. (చూ. కూర్మి.)
3. స్నేహము. “క. కూరిమి గలది నమలలొ, నేరము
లెన్నఁడును గలగ నేరవు...” శు. శ. ౩౮; 4.
వలపు. “క. వారిజలోచన సీతైఁ, గూరిమి గల
మగని వెదకికొనుము...” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ.
౩౫౦; 5. వలపుతమి; తీవ్రానురాగము. “చ.
వనజఃపాక్షి సీవు మదవశ్యతెఱుం గెఱి గొవ నాద
రిం, చునొ యటుగాక కూరుములు చూపుచు
నంగడి వాయ కింపులై, దని పెనుపువ్వుఁబోం
డ్లకు ముదం బొదవకై బరిహాసకంబు సేయునొ
...” శ్రీరాధా. 3, ఆ. ౧౫౩. విణ. ప్రియము.
“ఉ...సంయమి కులాగ్రణిగూరిమిపెట్ట...”
రాజ. చ. ౨, ఆ. ౯౫.

కూరిమికత్రియ. డే. విణ. (కూరిమి+కత్రియ.)
కూరిమి గలది, ప్రియురాలు. (చూ. కూర్మి
కత్రియ.)

కూరిమికత్తై = కూరిమికత్రియ. (చూ. కూర్మికత్తై.)
కూరిమికాడు. డే. విణ. (కూరిమి+కాడు.)
ప్రియుండు. (చూ. కూర్మికాడు.)

కూరు. డే. ఆ. క్రి. 1. కలుగు. “క...శోకము,
గూరకై గద్దవిక నెలుంగు గుత్తుకఁ దగులన్.”

భార. భీష్మ. అ. ఆ. 3౬౪. నిర్వ. 3, ఆ. ౧౦౪; 2. పడు. “ఉ...నరకార్థ వంబులీ, గూరిన నన్ను నేడు నెడమడ నొనర్చినపుణ్యమూర్తు లన్.” భాగ. ౬ స్కం. ౧౪౨; 3. బాధపడు. “ఉ...ఏటికి...తీరిని చింతాభరమున, గూరె దవు...” ప్రబంధ. 2౩౩; 4. దుస్సీపోవు. “ఉ... కడు నొప్పెడుమేనులు వాడికైదువుల్, గూరంగ నాటిసం బుడమి గూలుట కక్కట యోగం జచ్చునే.” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౨౬౨; 5. నిద్రించు. “లయగ్రాహి...కాశ్చీరకృతసేతువుల దారిం జనుల నచట గూరుకలహంస లగడై రొడనేయన్.” పరు. అ. ఆ. ౨౨. భార. స్త్రీ. అ. ఆ. ౨౦. స. క్రి. 1. పొందు. “గీ. పండి తులు పగఁ గూరరు పారవేంద్ర.” భార. స్త్రీ. ౧, ఆ. ౨2. “చ...బోయలు...భార్గవుఁ జేరి మమ్మఁ గన్గొనినది యాదిగాఁ గరుణఁ గూరెద వొక్కటి విన్నపింతుమే.” భార. ఆను. అ. ఆ. ౨2౦; 2. చొప్పించు. క్రమ్య. వా.—రాక్ష కూరు, అన్నము నోటగూరు, కారము కూరుమొ.

కూరుకిడు. చే. అ. క్రి. (కూరుకు+ఇడు) నిద్రపట్టు. (చూ. కూర్కిడు.)

కూరుకు. చే. అ. క్రి. 1. కూరు, నిద్రించు “మ. అచ నాబిడ్డనబట్టి దొంగలు మహాహంకారులై కొంచు నున్నదలైపోయెదరు..., కదలం డీమగవంద కూరుకుగతిం గన్పూసి గుర్చెట్టుచున్.” భాగ. ౯, స్కం. ౪౦౫; 2. కునుకు, తగ్గు. “ఉ...ఘృతం బతిమాత్ర వోసినం, గూరికి గూర్కి యాక్షణమ గొబ్బునమండినదీపమో యనన్.” వైష; 3, ఆ. ౧౧౬. వి. నిద్ర. “ఉ...కూరుకు రాదు రేయి నా, కెన్నడు...” భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౧2౧౪.

కూరుకుపాటు. చే. వి. (కూరు. ధా.) కునికిపాటు, తంద్ర. (చూ. కూర్పుపాటు.)

కూరుకువాడు. చే. విణ. (కూరుకు+వాడు.) నిద్ర పోతు. (చూ. కూర్పువాడు.)

కూరుకొను. చే. అ. క్రి. (కూరు+కొను స్వార్థమున. త. కూరుకొళ్.) కలుగు. (చూ. కూర్కొను.); 2. చొచ్చు. (శ. ర.); 3. దిగబడు. వా.— కాలు ఊబిలో కూరుకొనిపోయినది. స. క్రి. క్రమ్య. (చూ. కూర్కొను.)

కూరుచు. చే. అ. క్రి. ప్రియపడు. “క. కొరవులకు బాంధవులకు, నారయ సీమోక్కరూప యనదృశ ధర్మాచారుండవు రాజానకుం, గూరుతు కత మేమి యిట్టగుటకుం జెపుమా.” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౨౧2; 2. సంఘటించు. (చూ. కూర్పు.) స. క్రి. 1. పుట్టించు, కలిగించు. “క. అఱకా లను విఱగిన ములు, కుటు వైనను బిడకు జీము గూరిచెడుగలిన్.” ప్రబోధ. అ. ఆ. ౪౯; 2. = కూర్పు. (చూ. కూర్పు.)

కూరుచుండబడు. ద్వ. అ. క్రి. (కూరుచుండన్+ బడు. స్వార్థమున.) కూలబడు, చదివెలబడు. (చూ. కూర్పుండబడు.)

కూరుచుండబెట్టు. చే. స. క్రి. (కూరుచుండన్+ పెట్టు.) ఆసీనుఁజేయు. (చూ. కూర్పుండబెట్టు.)

కూరుచూడు. చే. అ. క్రి. ఆసీనుఁ డగు. “చ. నడ చుచుఁ గూరుచుండుచును...” కాశీ. ౫. ఆ. ౪౦. కూరుచొను. చే. అ. క్రి. (కూరుచు+కొను.) ఆద రించు. “క. నేరిచిన నేరకున్నను, గూరుచుకొని రాక మీర కోపించిన నెవ్వొ రిక మాకు శర జ్యులు...” దశా. అ. ఆ. 32.

కూరుచొకోలు. చే. వి. (కూరుచొను. ధా.) కూర్పు కొనుట. (చూ. కూర్పుకొలు.)

కూరుచరి. చే. విణ. (కూరుపు+అరి.) కూర్పువాడు, రచయిత. “క. అని యెల్లవేల్పులం జేర్కొని కల్పముకూరుపరుల గురునిఁ గడంకం, గొని యాడి...” అచ్చ. పీఠి. ౧౨. వి. నారాయండు బాణముఁ గూర్పుచోటు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౧. కూరుపు. చే. వి. (కూరుచు. ధా.) కట్టు. “వ...తొడిగి నట్టి సరిగకంగుల కూరుపుఁబని కవురుపరకాళా యొటిపారబిగువు నిడుపుఁగానెల...” ప్రబంధ. 2౦.

కూర్కిడు=కూరుకిడు. “చ...కూర్కిడినంతలోపలన్. “చ. ఒకకలఁ గంటి...” బిల్వ. అ. ఆ. 3౬, 32.

కూర్పు = కూరుకు. (నిద్రించు.) “చ...కుడుచుచుఁ బవ్వళించుచును గూర్పుచు... క్రిగగనగంగఁ దలంచి తృణించుఁ బాపముల్.” కాశీ. ౫. ఆ. ౪౦. వి. నిద్ర. “నీ. నగ్గుర్న కంఠాయనము సౌఖ్యమున గూర్పుపట్టుకూర్పుము గుఱుపెట్టె ననగ.” వరాహ. 2, ఆ. ౬౧.

కూర్మపాటు = కూరుకుపాటు. “సీ...కూర్మ పాటులఁ దూఁగి కూఱువాడు.” వరాహ. ౧౧, ఆ. ౧౨౬.

కూర్మవాఁడు = కూరుకువాఁడు. ఆం. భా. తృ. ౧౧.

కూర్మోను = కూరుకొను. (ఆ. క్రి. కలుగు.) “మ...కూర్మోనెం గంట...” రామా. ౩, ఆ. ౯౩. (స. క్రి. క్రమమ్.) “సీ. ఏనురాద్ధుదల్ప లెమిఁ బన్నిదమాడి కూర్మోని కూర్మోని కుడుచు నొక్కఁడు...” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౪౯౬.

కూర్మము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. పిడికెడుదర్పలు; 2. నెమిలిపించెము; 3. కల; 4. మిష; 5. దంబము 6. పొగడికొనుట; 7. భూమిధ్యము; 8. పెరిగి నగడ్డమును మిసమును. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కఠినమైనది.

కూర్మక్షీరము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. కొబ్బెరళి; 2. జీవక మనుగంధ ద్రవ్యముళి.

కూర్మకేఘరము. సం. వి. ఆ. పుం. కొబ్బెరళి.

కూర్మి = కూరిచి. “గీ. నిన్నకూర్మియే తెంతు నీనన్న కడకు.” భార. కాం. ౩, ఆ. ౩౩౨. భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ. ౧౩౨౦.

కూర్మిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మొగ్గ; 2. కుంచెకొల; 3. తూలిక; 4. నూది.

కూర్మియిచ్చుమిటారి. జే. వి. (కూర్మ. ధా.) కుంటెన కత్తె, దూలి. సా. ని. మాన. ౧౩.

కూర్మ = కూరుచు. జే. స. క్రి. 1. చేర్పు. “చ... కవుంగిలఁ గూర్చె...” కళా. ౪, ఆ. ౯౯; 2. కలుపు. “సీ...మలయజంబు కురంగమదముఁ గూర్చి.” భీమ. ౧, ఆ. ౧౧౧; 3. సంధానము చేయు. “ఆ. కొమ్మ నలవరించి కూర్పు టరుచె.” భార. విరా. ౨, ఆ. ౮౦; 4. వికముచేయు. “సీ. చందుపసుఁగఁగాలి కండేర్చి కూర్చి...” భార. విరా. ౨, ఆ. ౧౬; 5. అంటించు. “గీ. వస్త్రములు త్రైలమున ముంచి వహ్నిఁ గూర్చి.” హర. ౨, ఆ. ౩౦; 6. (వింట) సుధించు. “ఉ. భావజాఁ డప్పు డున్న దనబాణము తియ్యనిదింటఁ గూర్పుచో” వైష. ౧, ఆ. ౭౯; 7. స్పృశించు. “ఉ...పడ పరమృతము జిహ్వాఁ గూర్చి...”

భీమ. ౬, ఆ. ౨౬; 8. అలంకరించు. “ఉ... కల్పకుసుమంబులఁ గూర్చఁ గడంగి రయ్యెడన్.”

వసు. ౧, ఆ. ౭౩; 9. కూడఁబెట్టు. “గీ. కొంద అర్థము వారిక కూర్చి, యిచ్చిరి...” భార. ఆది. ౭, ఆ. ౧౩౨; 10. పొందించు. “గీ. దండ్రియ దం డింపకుండు టదండ్రియ, దండ, నంబు గూర్పుట ...” భార. ఆను. ౧, ఆ. ౬౬; 11. సిద్ధమొనరించు.

“క...అతఁడు సేనలు గూర్చెన్.” దశా. ౪, ఆ. ౩౬; 12. చేయు. “సీ. కలపము లభిరవగంధం బులుగఁ గూర్చి...” భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౦౭; 13. రచించు. “సీ. శ్రుతిపురాణోపసం హిత లేర్చి కూర్చిరి నకలకథాసారసంగ్రహంబు.”

ఆము. ౧, ఆ. ౧౩; 14. కలిగించు. “సీ. కువల యానందంబుఁ గూర్పుచల్లనిరాజు...” వసు. ౧, ఆ. ౨౧; 15. కట్టు. “ద్వి. ఇంతవానికి నీకు నిట నూదిఁ బూని, గంతబొంతయొక గూర్చుఁ గారణం జేమి.” ద్వి. పరమ. ౨, ఆ. ౮౪. పు. ఆ. క్రి. 1. ప్రియమగు, ఇష్టమగు.

“మ. హరి మేనల్లుఁడు గొంతకూర్పుమనుమండు ...” భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౨౩౬; 2. సంఘ టించు. “ఉ. కూర్పుట నూత్నరత్నమునకుం గన కంబునకుం దగున్.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౮.

కూర్మండఁబడు = కూరుచుండఁబడు. “గీ...రథంబు, మీఁదఁ గూర్మండఁబడియొక జేయూఁదిగొనుచు.” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౮౮.

కూర్మండఁబెట్టు = కూరుచుండఁబెట్టు. “గీ. అప్పు డొకబోటి నృపుని పాదాంతికమున, రెండు సందిట్ట పట్టి కూర్మండఁబెట్టి.” కళా. ౭, ఆ. ౧౪౧.

కూర్మండు = కూరుచుండు. “గీ. నిదుర మేల్కొంచి కూర్మండె నుదధినడును, విష్ణుఁ డఖలేశ్వరుండు శరణ్యశయండు.” కాళి. ౩, ఆ. ౨౨.

కూర్మకొను = కూరుచుకొను. 1. సంపాదించు. “సీ...ఈ తెల్లవిగురువెందపే రెండుఁ గూర్పు కొంటి.” జై. ౩, ఆ. ౭౪; 2. సన్నద్ధముచేయు. “ప. అచ్యుతుండు సురాసురులం గూర్పుకొని ...” హర. ౬, ఆ. ౪౦; 3. కూడుకొను. “క... బలిని గూర్పుక కలకీ, జులి మధియింపుడు...” దశా. ౨, ఆ. ౮౭. హర. ౬, ఆ. ౩౨.

కూర్పుకోలు=కూరుచుకోలు. “చ...మముఁ గూర్పు
కోలు దు, స్తరము...”భార. శల్య. ౧, ఆ. ౧౭.

కూర్పినిమాటు. హిం. వి. (హిం. కూర్పికాల్.)
సలాము. “గీ. సజరుగుజరానుపటిచె సొన్నా
కడాని, జాలె మాతఁడు కూర్పినిమాటు చేసి.”
రంగా. ౨, ఆ. ౮గీ.

కూర్పున. చే. వి. (కూరు+పన) ప్రోగగుట; గుమిగూ
డుట (చూ. కూర్పునపడు.)

కూర్పునపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కూర్పున+పడు) ప్రోగగు;
గుమిగూడు. “ప...కూర్పునపడి వలదాటి వెలి
జెంది గుమ్మపడునవియును బరువెల్లి వింటినెలకట్టి
యలఁ గొట్టఁబడునవియును వై...” పార్వ. ౬,
ఆ. ౮౪.

కూర్పుకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మోఁచేయి. ఆము.
౨, ఆ. ౬౧; 2. మోఁకాలు.

కూర్పురి = కూరుపరి. (శ. ర.)

కూర్పునము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. అవిక; 2. పొట్టి
చొక్కా; 3. కవచము.

కూర్పించు. చే. న. క్రి. (కూర్పు. ధా. ప్రే.)
మలామాచేయించు. “నీ...కూర్పించె నట్టిండ్లు
కుందనముల.” భీమ. ౧, ఆ. ౮౭.

కూర్పు = కూరుపు. వి. 1. కూర్పుట. (వా.); 2.
ముద్రణము. ఉదా: రెండవకూర్పు.

కూర్పుము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. తాఁజేలు; 2. కూర్పున
తారము; 3. అశినయహస్తవిశేషము; 4. ఒకా
నొకయువవాయువు.

కూర్పు. ఉభ. చే. వి. (క. కూర్పు.) 1. వాత్సల్యము.
“ఆ. బుజ్జగించి కూర్పు పొంపిరివోవంగ, హితమి
తోక్తిఁబుత్రి కిట్టు లనియె.”వార. ౪, ఆ. ౧; 2.
ప్రేమము. (చూ. కూరిమి.) విణ. ప్రియము. “గీ.
కూర్పుయనుజన్మహృదయంబుకొర్పి యెఱిగి.”
కాశీ. ౧, ఆ. ౧౨. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అందు
తాఁజేలు.

కూర్పుకత్తియ = కూరిమికత్తియ. “క. అటువంటి
కూర్పుకత్తియ...”కువల. ౪, ఆ. ౧౬గీ.

కూర్పుకత్తె = కూరిమికత్తె.

కూర్పుకాఁడు=కూరిమికాఁడు. “చ...అప్పుడఁతులఁ
గూర్పుకానివరె...తడవుచు...”కృ. శకుం. ౨,
ఆ. ౧౬౮.

కూలంకమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. —ఒడ్డును ఒరయునది—
నది.

కూలంకమము. సం. వి. ఆ. పుం. నముద్రము. విణ.
(ఆ. ఆ. ఆ.) 1. ఒడ్డును ఒరయునది. (నద్యాది.)
2. లక్షణచే—పూర్ణము. (కూలంకమప్రజ్ఞ మొ.)

కూలంబడు. ద్వ. అ. క్రి. (కూలన్+పడు. స్వార్థమున.)

1. కూలు, చచ్చు. “చ...ఖరుడు గాఁ డటు
గూలంబడంగ...”రామా. ౬, ఆ. ౧౩౯; 2.
చదికిలంబడు. “మ. అలరెం దత్తనవున్ ధరం
బడుట భూతాజ్ఞప్తి చేపెట్టి మోపులు నేలం
బడవై చి కూలంబడుకాఁపుల్గొత్త నప్పట్టునన్.”
కువల. ౨, ఆ. ౧౪౧; 3. కూలు, పడు. “నీ...
కులభూధరంబులు గూలంబడంగ.” దశా. ౪, ఆ.
౨౦౨. “ఉ. కూలంబడెకొ దిశల్...”రామా.
౮, ఆ. ౬౧.

కూలము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఒడ్డు; 2. దగ్గఱ; 3.
చెఱుపు; 4. సేనవెనుక; 5. స్తూపము.

కూలముద్రుజము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కూల
మును గూల్చునది. (నది, గజముమొ.) “క. సామ
ర్థ దళితపరభట, సామజహయ కూలముద్రుజత
జధనసి, కాముకితాఖిలజలధికి...” పారి. పీఠి.
౨౮. (‘కూలమూర్ధజ’ పాఠం.)

కూలము. చే. వి. (కూలు+అమ్ము.) (ప్రయోగింపఁ
గనే యెదిరివానిఁ గూల్చు) ఒకవిధమగుబాణము.
“క. కూలమున నొకఁడు సరి, తూలమున ఖడ్గి
నేసి కో యని యూర్చెన్.” చంద్ర. ౨, ఆ. ౪౧.

కూలవలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నది.

కూలారుచు. చే. న. క్రి. (కూలుధా.) కూల్చు.

కూలార్పు = కూల్చు. “ద్వి. కుటిలగుజానురుఁ
గూలార్పు...”పండితా. వాద. ౨౨గీ. పు.

కూలి. ఉభ. చే. వి. (క. త. కూలి.) 1. పనిచేసినం
దల కిచ్చెడుధనము, శీతము. ఆం. భా. ద్వి. 3౦౩.
“ఉ. కూలికి నూనె లంటి...”శుక. ౨, ఆ.
3౬౩; 2. పన్ను. “గీ. నీవు మాధర్మములలోన
వృషపరేణ్యు, కూలి యాజవభాగంబు గొనుచు
మమ్ముఁ, గావె బూనినకతమునఁ గాచె యొండు,
చింత యెఱుంగక రేలు నిద్రింతు మేము.”
మార్క. ౧, ఆ. ౧౩౮. సం. విణ. (న్. నీ. న్.)
కూలము గలది. (నద్యాది.)

కూలింఱు. దే. స. క్రి. (కూలుధా. ప్రే.) కూల్పు, రాలఱు. “సీ...పవనాభివారిఁ దూలుబంధుజీవ, కుంజుబుపువ్వులఁగూలింఱునిధమున...” పాండు. ౧, ఆ. ౧౭.

కూలికాడు. దే. వి. (కూలి+కాడు. క. కూలికాఱు.) కూలివాడు. “చ...ఘాసము లూడ్చు కూలి కాం. ద్ర. క. ..” వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౬౮౧. కూలిపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కూలి+పడు.) కూలిపని చేయు. (చూ. కూలిపాటు.)

కూలిపాటు. ద్వ. వి. (కూలిపడు. ధా.) కూలిపని చేయుట. “ఉ...ఈయమరుల కెట్లు జీవనము లందలివారల నాశ్రయించి నిత్యముగను గూలి పాటుఁ బడి తారు చరించెద రేమి చెప్పడున్.” పార్వ. ౨, ఆ. ౯౩.

కూలియాల. దే. వి. డొ. (కూలి+అలు.) వెలయాల, వేశ్య. “చ...రొక్కమీఁ గలుగువాడె మనో జుడు కూలియాలికిన్.” క. సం. ౮, ఆ. ౧౮౮.

కూలు. దే. ఆ. క్రి. 1. పడు. “మ...తత్సూతు నుద్ధరి నేనెం దల నేలఁ గూల...” ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౬౭; 2. చచ్చు. “ఉ. కూలిడువారె పాండవులు ఘోరపుటోర...” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౨౭౧; 3. పాడగు. “గీ. వెడలిపోయితి నివ్వీథివెంట నరుగు, వెండ్లివారల జూడ నాపిన్న తనము. గూల...” శుక. ౨, ఆ. ౧౩౧; 4. విఱుగు. “ఉ...లిట్టినం, దన్నిలిఁ దన్నినం దన పదంబులు గూల శపించె...” వి. పు. ౪, ఆ. ౩౨. వి. లనిత్రము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౧.

కూలుచు. దే. స. క్రి. (కూలు. ధా. ప్రే.) 1. పడఁ గొట్టు. “క...అతనికేతనము ధరం, గూలిచి...” భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౧౯౪; 2 = కూల్పు. (చూ. కూల్పు.)

కూల్పు. = కూలుఱు. 1. పడఁగొట్టు. “ఆ...దుర్యోధను, శిరముఁ దన్నువాడఁ ధరణిఁ గూల్చి.” భార. సభా. ౨, ఆ. ౨౭౬. “సీ...పక్షపరాగతతులఁ గూల్పు.” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౧౪౮; 2. పడవేయు. “సీ...పరిపాటికొంపలొఁ గూల్పక...” శుక. ౩, ఆ. ౧౨౮; 3. భగ్ను మొనర్చు. “గీ. నంద కము గూల్పు యాదవనందకంబు.” ఉ. హరి. ౩, ఆ. ౭; 4. చెఱుచు. “గీ...ఎన్నికాఁపురంబులు

గూల్చితో కద...” శుక. ౩, ఆ. ౨౦౧; 5. శాంతిపఱచు. “గీ...తాపంబుఁ గూల్పఁ జాల.” బిల్వ. ౨, ఆ. ౧౨౧; 6. చంపు. “ఆ...బొంతు మాటలాడి గురునిఁ, గూల్చి నేర్చినట్టిక్రూరాత్ముఁడు ...” భార. కాం. ౧, ఆ. ౧౯౯. హర. 2, ఆ. ౧౩.

కూవరము. సం. = కూబరము. కూశ్మాండము. సం. వి. ఆ. పుం. గువ్వుడిఱి. ఇట్టే: కూష్మాండము. కూసము. వై. వి. (సం. కూర్వాసక.) పాముతోలు. “ఉ...పాము కూసముతో.” రఘు. ౯, ఆ. ౧౧; 2. చొక్కా.

కూసు. దే. విణ. అల్పము, సీచము. ఉదా:—కూసు మతము. పా:—అభ్యాసము కూసునిద్య. (ప్రా.) కూళ. వై. విణ. (సం. క్రూర; క. కూళ. త. కూలై.) 1. క్రూరుఁడు. “చ...పూ, విలుతుఁడు కూళ వాఁ డిడెడుచేవన కోరువఁ జాల...” రసిక. ౩, ఆ. ౮౯; 2. దుష్టుఁడు, కుజనుఁడు. “ఆ. కూళ కూళ మెచ్చు గుణవంతు విడనాడి.” వేమన. (ప్రా.) ఆం. భా. తృ. 2; 3. అవివేకి. “గీ. పాణియా వారకబళంబుఁ బాఱవై చి, కూర్పరము నాకు పెను వెఱ్ఱికూళవోలె.” కాళి. ౨, ఆ. ౧౧౦; 4. దీనుఁడు. (చూ. కూళతనము.); 5. నీచుఁడు, అల్పుఁడు. “ఆ. తలకు నెరులు వచ్చి తను వెంత వడలిస, కూళవిటుఁడు యువతిఁ గూడుటెల్ల, పండ్లుపడ్డ కుక్క పసరము చీకదా.” వేమన. (ప్రా.)

కూళఁడు = కూళ. 1. అవివేకి. “ఉ...ఆ, కూళఁడు కామరాజ్యమునకుఁ వెలిగాఁడె తలంచి చూడఁ గన్.” యోడ. ౨, ఆ. ౧౧; 2. లుబ్ధుఁడు. “క. పండుగ పబ్బం బైనచు, గొంఁడిని యొకకాగు నీనికూళని...” భల్లా. ౧, ఆ. (శ. ర.)

కూళతనము. వై. వి. (కూళ+తనము.) వైస్యము. “ఉ...ప్రాంతబట్టకై, కూళతనంబునం బ్రభుల కుం దనుమర్దన మాచరించియున్.” శుక. ౨, ఆ. ౩౬౩.

కూళమారి = కూళ. (క్రూరుఁడు, దుష్టుఁడు.) “గీ. కూళమారి విధాత చేకూర్చె నిటులు.” ప్రబంధ. ౬౧౧.

కృ

కృంతత్రము. సం. వి. ఆ. న. నాఁగలి.

కృతము. సం. వి. అ. పుం. 1. కక్కరపక్షి. 2. క్రిమి.
కృతము. సం. వి. అ. పుం. కుత్తుక.

కృతము. సం. వి. అ. పుం. 1. కక్కరపక్షి. 2.
ఒకానొక ఉపపాయువు; 3. గన్నేరుళి.

కృతలాశము. సం. వి. అ. పుం. తొండ, ఊసరపల్లి;
ఇట్లే: కృతలాశము.

కృతవాకువు. సం. వి. ఉ. పుం. 1. కోడి 2. నెమిలి;
3. తొండ; ఊసరపల్లి.

కృతాలాసము. సం. = కృతలాశము.

కృచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. న. 1. సాంతపనాది
వ్రతము. 2. దుఃఖము; బాధ. పుం. మూత్ర
కృచ్ఛకోగము. న. పాపము. విణ. (అ. అ. అ.)
1. కష్టమైనది, శ్రమాపహము. 2. పాపము
గలది, అఘాయుక్తము.

కృతకము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కృత్రిమము,
కల్పితము. 2. కపటము, సత్కర్మదూరము.

కృతకాది. సం. వి. ఇ. పుం. — క్రిందిచుట కేర్ప
ఱుపఁబడినకొండ—చేతగట్టు.

కృతకృత్యుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) కృతార్థుడు.
ఇట్లే: కృతకార్యుడు, కృతక్రియుడు మొ.

కృతఘ్నుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) చేసినమేలు
మఱచువాడు.

కృతజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం. — చేసినమేలు మఱవ
నిది—కుక్క.

కృతజ్ఞుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) చేసినమేలు మఱ
చనివాడు.

కృతపడు. మి. అ. క్రి. (కృతము+పడు.) 1. కడచు,
గలించు. “వ...కృతపడినకార్యంబు గ్రమ్మఱం
బొడమునే...” భార. కర్ణ. ౧, అ. ౨౭౬; 2.
మరణించు, చచ్చు. “క. పనిచి కృతపడినగాంగే,
యునిజెన యుమ్మలక నాతఁ డుల్లము నానా,
ఘనతరచింతాభర మొందినఁ గుండుచు నుండఁ
గొన్నిదివసంబులకున్.” భార. క్రొ. ౧, అ. ౬;
3. విడఁబడు, వేరుగు. “నీ సురకరి యాయద్రు
జరించు నేనికొదమలఁ గృతపడ్డకొదమ
యొక్క.” మార్క. ౧, అ. ౯౭.

కృతపఱుచు. మి. స. క్రి. (కృతపడు. ధా. ప్రే.)
కడపు. “వ...దినంబులు కడం ద్రోచి...బుట
వులు కృతపఱచి...” సాంబో ౧, అ. ౧౩౩.

కృతపుంఖుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) విలువిద్య
యందు నేర్పు గలవాడు; 2. గుణితప్పక
యేయవాడు.

కృతబుద్ధి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. సునిశిత మైనబుద్ధి; 2.
స్థిరచిత్తము. విణ. (ఇ) 1. సునిశిత మైనబుద్ధి
గలవాడు; 2. స్థిరమైన చిత్తము గలవాడు.
ఇట్లే: కృతమతి.

కృతమాలము. సం. వి. అ. పుం. తేలలి.

కృతము. సం. వి. అ. న. 1. చేష్ట. “గీ...రోమ
పాదుఁ డనఁగ, ధరణిఁ బరఁగినవీరుండు దనపురో
హితావరాధకృతమున బ్రాహ్మణులచేత, విడువఁ
బడినఁ దన్నహి కనావృష్టి యయ్యె.” భార. ఆర.
3, అ. ౯౦; 2. కారణము. “చ...నీ, కృతమునఁ
గౌరవాన్వయ ముకల్పిచక్రీం బ్రకాశితం
బగున్.” భార. ఆర. ౧, అ. ౫౧; 3. చేసిన
మేలు. “క. కృత మెఱుంగుదు రుపకార, వ్రత
మున వర్తింతురు...” భార. విరా. 3, అ. ౬౪.
పుం. న. కృతయుగము. విణ. (అ. అ. అ.) 1.
చేయఁబడినది; 2. సంపాదించఁబడినది; 3. అల
వాటుచేయఁబడినది. “క. అకృతాస్తుఁడ బాలుఁడ
...” భార. విరా. ౪, అ. ౫౩; 4. సిద్ధము
చేయఁబడినది; 5. నొప్పించఁబడినది; 6. చాలినది;
7. నియమితము, ఏర్పాటుయినది.

కృతముఖుడు. సం. విణ. (అ. ఈ, అ. అ.) 1.
పండితుడు; 2. నేర్పరి.

కృతలక్షణుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. గుణము
లచే బ్రసిద్ధి చెందినవాడు; 2. కృతయుగలక్ష
ణములు గలవాడు. “ఉ...ఇటుల్ కృతలక్ష
ణండై చెలంగఁగా, ద్వాపరలక్షణం డనఁగవచ్చు
నొకో యల ధర్మనందనున్.” విజ. ౧, అ. ౨౩.

కృతవేది. సం. విణ. (నె. నీ. నె.) కృతజ్ఞుడు.

కృతసాపత్నిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. అధిపన్న, తాను
బ్రదికియుండఁగా మరలఁ బెండ్లాడినభర్తగలస్త్రీ.

కృతహస్తుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. నేర్పరి;
2. గుణితప్పక యేయువాడు. “క. మనసిజరా
గంబునఁ బెన్గినయెఱ్ఱిని లేడిఁ జూచి కృత
హస్తుఁడు పెల్లున యేనమ్ములనారెంటినిఁ ద్రెళ్లఁగ
నేనెఁ గడుఁ గఠినహృదయుం డై.” భార. ఆది.
౫, అ. ౪౯.

కృతాంజలి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. జోడించినదోసిలి; 2. లజ్జాశువు, సోకుడుముడుగుళి. విణ. (ఇ) చేమోడ్చినవాడు, నమస్కరించినవాడు.

కృతాంతము. సం. వి. అ. పుం. 1. వైవము; 2. సిద్ధాంతము; 3. పాపము; 4. శనివారము; 5. భరణీనక్షత్రము. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ముగించబడినది; 2. నశింపజేయబడినది.

కృతాంతుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. యముడు; 2. శని.

కృతార్థుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) కృతకృత్యుడు.

కృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. చేయుట; పని; 2. ప్రబంధము; గ్రంథము; 3. యత్నము; 4. హింస; 5. ఇరువది; 6. ఒకానొకభందస్సు. విణ. (న్. నీ. న్.) 1. నేర్పరి; 2. ధన్యుడు; 3. ప్రాజ్ఞుడు, చండితుడు.

కృతిపతి. సం. వి. ఇ. పుం. కృతిని స్వీకరించినవాడు, అంకితము గైకొన్నవాడు. భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౮.

కృతుడు. సం. వి. అ. పుం. కూటికి బనిచేయు భృత్యుడు.

కృత్రము సం. విణ. (అ. అ. అ) ఛేదించబడినది.

కృత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చర్తము; 2. తెరడు; 3. కృత్రికానక్షత్రము; 4. కత్తిరింపు; 5. బుజువత్రి.

కృత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కృత్రికానక్షత్రము.

కృత్రివాసుడు. సం. వి. న్. పుం. = కృత్రివాసుడు.

కృత్రివాసుడు. సం. వి. అ. పుం. శివుడు.

కృత్తు. సం. వి. త్. పుం. విశేష్యవిశేషణరూపము లేర్పడుటకై క్రియలపై వచ్చుప్రత్యయము. ఉదా:—మొలక, వాలిక, గమనముమొ. విణ. (త్) చేయుచాడు. (సమాసాంతములందే ఈయర్థమున నుండును. ఉదా: పుణ్యకృత్తు.)

కృత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పని, చేష్ట; 2. ఆశించార క్రియవలన బట్టినదేవతామూర్తిభేదము.

కృత్యము. సం. వి. అ. న. 1. కార్యము; 2. ప్రయోజనము. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చేయదగినది; 2. కోవించినది; 3. లాభించినది; 4. భయపడినది. 5. ఛేదించబడినది; 6. అవమానించబడినది.

కృత్రిమధూపకము. సం. వి. అ. పుం. అనేక పరిమళ వస్తువులు కూర్చి చేసినధూపద్రవ్యము.

కృత్రిమము. సం. వి. అ. పుం. చిల్లచుడ్డి. న. 1. బిడలపణము; 2. కాచలపణము; 3. రసాంజనము. విణ. (అ. అ. అ.) అస్వాభావికము, కల్పితము.

కృత్స్నము. సం. వి. అ. న. 1. నీరు; 2. కడుపు. విణ. (అ. అ. అ.) అంతయు.

కృదంతము. సం. వి. అ. పుం. క్రియాజన్యవిశేష్య విశేషణరూపములలో నొకటి, కృత్ప్రత్యయము కడపటఁ గలపదము.

కృప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శనికరము, దయ.

కృపణము. సం. వి. అ. పుం. క్రిమి. న. వైస్యము. (వాచ.)

కృపణుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. బీదవాడు; 2. లాభివాడు; 3. చెడ్డవాడు; 4. మందుడు.

కృపవాడు. మి. విణ. కృప గలిగినవాడు, దయకు నర్హుడైనవాడు. “ఉ...నివ్వడు లేజరిల్లు నతఁ డెప్పుడు నీకృపవాడు భార్గవీ.” వి. పు. ౧, ఆ. ౨౦౩.

కృపసేయు. మి. న. క్రి. 1. కృపతో నిచ్చు. “చ...అప్పుకుందుండె తనయఁగ నాకు నీశిశువుఁ దాఁ గృపసేసె నటంచు హృష్టుడై.” అము. గి. ఆ. గి. విక్ర. ౧, ఆ. ౨; 2. కృపతో నుపదేశించు. “నీ...నా కైహిముష్టికాసాఖ్యప్రదాయికుంఠ్రము కృపసేయవలయు.” వరాహ. ౧౨, ఆ. ౪౬.

కృపాణము. సం. వి. అ. న. —కృప లేకుండఁ జేయు నది—ఖద్గము, కత్తి.

కృపాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కత్తె; 2. చురకత్తి. కృపాశుడు. సం. విణ. (ఈ) కృపగలవాడు. ఇట్లే: కృపాశువు.

కృపీటము. సం. వి. అ. న. 1. కడుపు; 2. నీళ్లు; 3. నమిధ.

కృపీటయోని. సం. వి. ఇ. పుం. అగ్ని.

కృపుడు. సం. వి. అ. పుం. కృపాచార్యుడు, ద్రోణనివాసముఁబడి(చిరంజీవులలో నొకడు.) కృమి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. పురుగు; 2. గాడిద. 3. బక్క.

కృమిణిము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్రిములు గలది.
 కృకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. చిక్కినది; 2.
 సన్ననిది; 3. చిన్నది; 4. తీణావస్థలో నున్నది.
 “క. లేమ్మ తరునాథ కడంగము, మమ్మం గొని
 పాండుపుత్ర మధనమునకు నై; న్యవ్యధియును నీ
 చేతక గృ, శవ్యయ్యోడుఁజుమ్మ పలదు శంకింపం
 గన్.” భార. శల్య. ౨, ఆ. 3౧.

కృకాంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రియంగువు; ప్రేం
 కణముళి.

కృకానురేతనుడు. సం. వి. న్. పుం—ఆగ్నిలో
 రేతన్ను వైచినవాడు—శివుడు.

కృకానురేతుడు. సం. = కృకానురేతనుడు.

కృకానువు. సం. వి. ఈ. పుం. 1. ఆగ్ని; 2. చిత్ర
 మూలముళి.

కృకాశ్వ. సం. వి. న్. పుం. కృకాశ్వనిసూత్రము
 లభ్యయనము చేసినవాడు, నటుడు.

కృకాశ్వడు. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకానొకనాట్య
 కాస్త్రకారుడు.

కృకించే = కృకియించు. సం. ఆ. క్రి. 1. సన్న
 గిట్టు. “మ...కృకించే మేను...” ఉ. రా. ౧, ఆ.
 ౧౦౧; 2. బాధపడు. “ఉ. హా నరనాథ...ఆం,
 భోనిధిమేఖలాకలితభూమి యథార్థి కరాజచోర
 పీడానిరతిం గృకించ నకటా తగునయ్య యుపే
 డనేను...” భాగ. ౪, స్కం. ౮౪౩.

కృకియించు. సం. స. క్రి. కృకించుకేయు. “క...,
 దురితాత్ముల లేదు దప్పిపోఁ గృకియిం
 చన్.” దుక్ఖ. ౨, ఆ. ౨౬. ఆ. క్రి. సన్నగిట్టు.
 “గీ. తనువు గృకియింప...” ఉ. రా. ౧, ఆ.
 ౧౦౩.

కృవకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఎద్దు; 2. నాగటి
 కట్టు.

కృవకుడు. సం. విణ. (అ. పి. కా. ఆ.) కర్షకుడు,
 నేద్యకాడు.

కృవాణుడు. సం. వి. ఆ. పుం. కర్షకుడు, నేద్య
 కాడు.

కృషి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. నేద్యము.

కృషికుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కర్షకుడు,
 నేద్యకాడు.

కృషీపరుడు. సం. = కృషికుడు.

కృష్టపచ్యము. సం. వి. ఆ. పుం. దున్నినశలయందుఁ
 బైరగుధ్యానము. (అకృష్టపచ్యము = నీవారాది.)
 “గీ. వర్ణములు నాశ్రమంబులు వరుసఁ దప్పె,
 వేదములు నాగమంబులు విన్నబోయె, సౌర
 భంబులు కృష్టపచ్యములుఁ జేడియె, వృద్ధిబొందె
 నధర్మంబు విశ్వమునను.” కాశీ. ౬, ఆ. ౮, ౬.
 విణ. (అ. ఆ. అ.) దున్నినపాలమునఁ బండింపఁ
 బడునది. (ధాన్యాది.)

కృష్టము. సం. వి. ఆ. న. 1. దున్నుట; 2. లాగుట.
 విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఆకర్షింపబడినది; 2.
 దున్నబడినది. [కృష్టము

కృష్టి. సం. వి. ఇ. పుం. చదువరి, పండితుడు. ఈ. స్త్రీ. =

కృష్ట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కృష్టానది; 2. ద్రౌపది;
 3. యమునానది; 4. దుర్గ; 5. ఒకానొకయన్ని
 జిహ్వ; 6. ద్రాక్షళి; 7. పిప్పలి; 8. నల్లజీల
 కఱ్ఱళి; 9. గుబ్బడి; 10. కృష్ణతులసి; 11.
 కారుగచ్చళి; 12. కటుకరోహిణి.

కృష్టకందము. సం. వి. ఆ. న—నల్లనిదుంప గలది—
 ఎఱ్ఱగలువళి.

కృష్టకర్షుడు. సం. విణ. (ఇ.) పాపకర్షుడు, దురా
 చారుడు.

కృష్టకాయము. సం. వి. ఆ. పుం. దున్న. విణ. (అ.
 ఆ. అ.) నల్లనిదేహము గలది.

కృష్టగతి. సం. వి. ఇ. పుం. అగ్ని. విణ. (ఇ.) = కృష్ట
 కర్షుడు.

కృష్టతారము. సం. వి. ఆ. పుం. ఇట్టి. విణ. (అ. ఆ.
 అ.) నల్లనికనుగ్రుడ్డు గలది.

కృష్టదేహము. సం. వి. ఆ. పుం. తుమ్మెద. విణ. (అ.
 ఆ. అ.) నల్లనిదేహము గలది.

కృష్టదైవపాయనము. సం. వి. ఆ. పుం—యమునా
 నైకతమునఁ బుట్టినవాడు—వ్యాసుడు.

కృష్టనీలములు. సం. వి. ఆ. పుం. బ. ధాన్యవిశేషము.
 హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

కృష్టపద్ధి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నల్లతులసి.

కృష్టపాకము. సం. వి. ఆ. పుం. తలివెళి.

కృష్టఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కారుగచ్చళి.

కృష్టభేద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కృష్టము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నలుపు; 2. కాశి;
 3. కొదాయి; 4. ఆగ్ని; 5. కృష్టపచ్యము; 6.

మేళము; 7. కలియుగము; 8. నల్లత్రాచు; 9. నల్లయిట్టి; 10. కలివెళ్ళి. న. 1. మిరియము; 2. ఇనుము; 3. సీసము; 4. పాపము. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. నల్లనిది; 2. భయపడినది; 3. అశుభమైనది.

కృష్ణల సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గురిపెందళి.

కృష్ణలోహము. సం. వి. ఆ. న. అయస్కాంతము. సూదంటుతాయి.

కృష్ణలోహితము. సం. వి. ఆ. పుం. బూడిదరంగు, నలుపు నెఱుపును గలసినరంగు.

కృష్ణవర్ణ. సం. వి. న్. పుం—నల్లనివార్లము గల వాడు—1. అగ్ని; 2. రాచుపు. విణ. (న్. న్, ఆ. న్.) దువ్యవర్తనము గలవాడు, దురాచారుడు.

కృష్ణవేణి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = కృష్ణవేణి.

కృష్ణవేణి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విలసితంబగు కృష్ణవేణిమలాపహరిణి... భా. ౧, ఆ. ౪౦.

కృష్ణవేణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కృష్ణనది.

కృష్ణకారము. సం. వి. ఆ. పుం. నల్లయిట్టి. ఇట్టే: కృష్ణసారము.

కృష్ణాజినము. సం. వి. ఆ. న. నల్లయిట్టితోలు.

కృష్ణావాసము. సం. వి. ఆ. పుం. రావిశీ.

కృష్ణాప్రమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్రావణకృష్ణప్రమి, గోకులాప్రమి.

కృష్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లవళ్ళి.

కృష్ణిము. సం. వి. ఆ. పుం. నల్లదనము. ఇట్టే: కృష్ణిము.

కృష్ణుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. దేవకీపతిదేవులకుఁ బుట్టినవిష్ణుమూర్తి; 2. వేదవ్యాసుడు; 3. అర్జునుడు; 4. పరమార్థ.

కృష్ణమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. దున్నబడునది; 2. లాగబడినది.

క్ష్మ

క్షప్తీల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నియమపత్రము. (దస్తావేజామొ.)

క్షప్తధూపము. సం. వి. ఆ. పుం. చిట్టమడ్డి.

క్షప్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. రచింపబడినది, నిర్మింపబడినది; 2. నమర్చు, చాలినది; 3. భిన్నము, భండింపబడినది; 4. నిశ్చయింపబడినది.

“మ. అలఘుస్యందన మెక్కి ధైర్యగురుక్ష్మా మోఘులగ్నంబునన్.” శకా. ౫, ఆ. ౧౫.

క్షప్తి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. రచించుట. 2. విరూపు; 3. నిశ్చయము.

క్షప్తికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొనబడునది, ప్రక్రయము.

కే

కే. దే. విణ. వృత్తియందు ‘కేంపు’ శబ్దముయొక్కలు ప్రక్షేపరూపము. (చూ. కేంపు)

కేంగట. దే. వి. తాళబీజము, తాటిదొంక. “సీ. కేంగటం చనంగఁ జెలంగును దాళ బీజాభిధ...” ఆం. భా. ద్వి ౭౦.

కేంచేము. దే. విణ. నేర్పుగలవాడు, నైపుణ్యముగలవాడు. “క. కాంచిన ననసానాగద, కేంచపు మాస్తీడు బెట్టు గెరులుచుఁ జెలిఁ దై, కొంచు నెడఁ దటాయించన్, గొంచకయే మొగలితేకుగుమ్మలిఁ జిప్పెన్.” ఉ. హరికృ. ౪, ఆ. ౧౧౪. ప్రబంధ. ౭౦.

కేంజేయి. దే. వి. (కేంపు+చేయి.) హస్తపద్మము, పద్మమువంటిచేయి. “సీ. మానంగవచ్చునేమధ్యాహ్నకాలంబు శ్రీవికలాక్షి కేంజేలిభిక్ష.” కాళి. ౨, ఆ. ౧౧౨.

కేంటలము. దే. వి. గర్భవతికి అష్టమమాసమునఁ బెట్టు సూతసాలంకారవిశేషము. “క. ఆసలి కాన్యపుఁ డప్తము, మాసంబునఁ గేంటలం బమరఁబెట్టి మహా, ల్లానంబున నుండఁగ నవ, మాసంబులు నిండె గర్భ మహిమయు నలరన్.” ద్వా. ౩, ఆ. ౩౬.

కేందమ్మ = కేందామర. పారి. ౩, ఆ. ౨౪.

కేందామర. ద్వా. వి. (కేంపు+తామర.) ఎఱ్ఱతామర. ఆం. భా. పు. ౧౬౭.

కేందొగ. ద్వా. వి. (కేంపు+తోగ.) ఎఱ్ఱకలుపు. ఉ. రా. ౬, ఆ. ౬౧.

కేంపు. దే. వి. 1. పద్మరాగమణి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౭౭; 2. ఎఱ్ఱపు. “క. ఇనుడు తనకడకు నేతెంచిన రాగముఁ బొందు టది యుచిత మనఁగాఁ గేంపున మెఱసి పశ్చిమాశాం, గన జన సంభావనముల గౌరవమందెన్.” భార. విరా. ౨, ఆ. ౩౧౦; 3. దంతక్షతము. “చ...విడికేంపు మీ, టుమెఱుంగు మోవివైఁ జాటుచుఱు క్కను

కెంపులకుం దలంకంగన్." దశా. 2, అ. ౧౫౬.
 ఆం. భా. కృ. ౫౪. (ఇవి మూడవ మూలకు
 నుదాహరణములు) "నీ...చిన్ని కెంపులతోడి
 చిగురుమోవి." కాళ. ౧, ఆ. ౪, ౪౨. విణ.
 (క. త. కెమ్మ.) దీనికి వైకల్పముగా వృత్తియం
 దంత్యవర్ణము లాపించును. మిగిలిన దానికి
 గొన్నియెడల నుగాగమును, కొన్నియెడల మీది
 హల్లునకు ద్విత్వము నగును. ఉదా:-కెంజిగురు,
 కెమ్మైవి, మొ:-) ఎట్టనిది; ఎటు వెక్కినది.
 "నీ...కెంపువా తెలుసాంపె..." దశా. ౧, అ.
 ౧౬౪. "చ...కనుదోయి కెంపుగ నకుంతిత
 విక్రమ మొప్పు..." భార. కర్ణ. 3, ఆ. ౧౬౩.
 కెంపుకంటి. దే. వి. (కెంపు+కన్ను.) కోయిల. (శ.
 ర. బ్రా.)
 కెంపుకన్నులపులుగు. దే. వి. కోయిల. వేంక. తిర్య.
 ౧౦౨.
 కెంపుగాము. ద్వ. వి. (కెంపు+గాము.) కుజాడు,
 అంగారకుడు. (శ. ర. బ్రా.)
 కెంపునవతు. ద్వ. వి. (కెంపు+నవతు.) స్వాతీనక్ష
 త్రము. (శ. ర.)
 కెంబట్టు. ద్వ. వి. (కెంపు+పట్టు.) ఎట్టపట్టు. (బ్రా.)
 కెంబనుపు. ద్వ. వి. (కెంపు+పనుపు.) కుంకుమము.
 "నీ. నునుపుగా దువ్వి తీర్చినకెంపుబాలేందు పస
 మీఱునొసటి కెంబనుపుబొట్టు." శుక. ౨, ఆ.
 ౪౨౫.
 కెంబెదవి. ద్వ. వి. (కెంపు+పెదవి.) రత్నవర్ణము
 గలవాతెఱు. (బ్రా.)
 కెకరించు. దే. ఆ. క్రి. 1. కోరు. "ద్వి...చావ,
 కెకరించెనపు విధి గెలువ నీవశమె." నవ. ౧, ఆ.
 ౪౯. పు. ౧. పం; 2. కెక్కరించు. (చూ. కెక్క
 రించు.)
 కెక్కరించు. దే. ఆ. క్రి. (కోడిమొ. పురుగులుమొ.
 తినుటకు ముక్కుతో) మట్టిని చిమ్ము. వ్యవ:-
 వాడు కోడి కెక్కరించినట్లు కెక్కరించి రెండు
 మెతుకులు తిన్నాడు.
 కెడ = కడ. దే. వి. 1. పార్శ్వము, ప్రక్క. ఆం.
 భా. ద్వి. ౧౩౮. "గీ. కృపుడు వృ. నేనుడును
 వారి కెడనఁ గూడి." భార. ద్రో. ౪, ఆ. 3౦౩.
 (శ. ర. పా.); 2. దిశ, దిక్కు. "నీ. ఇటు వల్లె

త్రాటిమిక్కుటపుడెక్కురికింకెడ గొప్పతిప్ప
 వీక్షించినాడ." ప్రబంధ. ౧౪౯.

కెడమాడు. దే. ఆ. క్రి. 1. కూడనుండు, అనున
 రించు. "నీ. నెఱి లేక నీతోడినీడయై గెడగూడి
 పరంగినన్నింత యెరవు నేని." కు. సం. ౫, ఆ.
 ౧౨౩. "ద్వి...పురజనులు, గెడగూడి తన్నిరు
 గెలకులఁగొలువ." బస. ౪, ఆ. 2౦౯; 2. గుమి
 గూడు. "గీ...కొంద టున్నారు గగనపీఠి,
 నొరిమెఁ గెడగూడుకొని యెవ్వ రొక్కొ వీరు."
 కాశీ. 3, ఆ. ౧౩౮. స. క్రి. రమించు, భోగించు.
 "క. మగనికి వెఱవక యింటికి; దగఁ దానే కర్త
 యగుచుఁ దత్పరవృత్తిన్, వగ గలచై వెలిఁ దిరి
 గెడు, మగువం గెడగూడువాఁడు మదనుడు
 గాఁడే." మల్లా. ౨, ఆ. ౧౭౩.

కెడపు. దే. స. క్రి. (కెడయు. ధా. ప్రే.) 1. పడఁ
 గొట్టు; ప్రోయు. "నీ. కెరలి చీకటిమాను గెడ
 పగ నిక్కినననుచుగజంబుదంతము లనంగ."
 పాపి. ౨, ఆ. 3౬. జై. 3, ఆ. ౧౦౯. "క...
 రఘువీరుడు...నురాంతకుఁ బడఁ గెడపి..."
 రామా. ౪, ఆ. ౫౦; 2. చంపు; నశింపఁజేయు.
 "క. ఈహరిణయనఁ గెడపిన, స్త్రీమాత్యయుఁ
 గెడపవన్నఁజెచ్చెర స్వామి, ద్రోహంబును..."
 హరిశ్చ. ౫, ఆ. ౧౪౩. "గీ. అచ్యుత యనంత
 గోవింద యనెడునామ, కీర్తనం బొవధం బొచుఁ
 గెడవఁ రోగ, జాలములనెల్ల..." శేష. ౧, ఆ.
 ౫౧. కాశీ. ౬, ఆ. ౧౭౬.

కెడమారు. దే. ఆ. క్రి. ఏర్పడు? మార్పుచెందు?
 "ఆ. పగలు జేయు జేయుఁ బగలును గెడమారు,
 కునికి లేగిగతులు నొదవె నేని, కన్నెచన్నుఁ
 గవకు గన్నుంగవకు నీడు, కోకయుగము నవచ
 కోరయుగము." శ్రీరాధా. ౧, ఆ. ౧౬౫.

కెడయాడు. దే. ఆ. క్రి. (కెడ+అడు.) నడయాడు,
 తిరుగు. "నీ. ఈహంసయానంబు నింతయొప్పుయి
 యున్నె యలివ యిక్కడఁ గెడయాడెనేని."
 పోడ. ౮, ఆ. 3౯.

కెడయిక. దే. వి. (కెడయు. ధా.) 1. పతనము.
 (శ. ర.); 2. చాపు. (శ. ర.)

కెడయు. దే. ఆ. క్రి. 1. విఘ్న, వికలమగు.
 "మ. కరిబృందంబులు ద్రెళ్లెఁ చెల్లుగఁ దురంగ

స్తోమముల్ పెక్కు గూ, రెరథానీకము లగ్గలంబు
గడనెన్..."భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౨౦౦. భీష్మ
౩, ఆ. ౩౪౩; 2. పదు, పూలు. "సీ. కీలుకా
డెడలింపఁ గెడసినబొమ్మలకై వడి..."భార. ద్రో.
౩, ఆ. ౬౨; 3. భండితమగు; చచ్చు. "సీ. పర
ములు వడయంగ శిరములు గెడయంగఁ బంక్తి
కంఠుఁడు వీరిపాలఁ గనియె." ఉ. హరి. ౨, ఆ.
౧౮౧. "క. కసిమసగి యసురవిసరము, లసిలలి
కలమరల నెగవ ననువులు వెడలం, బనచెడిరి వడిరి
కెడసిరి, యసమనమరవిలసనముల నని వెడలి
నృపా." భాగ. ౮, స్కం. ౧౪౬. సా. ౧, ఆ.
౧౦౭; 4 ఎడమగు, పాయు. ఆం.భా.తృ. ౮౫.
కెడవు. దే. వి. (కెడయు. ధా.) వతనము, కెడయక.
(శ. ర. ప్రా.) విణ. ఒఱగినది, వ్రాలినది. "క.
విడు విమఁ డనిఫణి పలుకఁగఁ, గడుభరమున
మొదలఁ గుదురు గలగమిఁ గెడనై, బుడబుడరవ
మున నఖిలము, వడవడవడఁగఁ మహాద్రి వనధి
మునింగెన్." భాగ. ౮, స్కం. ౧౯౯.

కెడ్డెరను. దే. విణ. (కెడ+దెరసినది.) ఏకమైనది.
మొత్తమైనది. "గీ. సొంపు మిగులంగ జోడుల
యంపపాడల, దీప్తులును లేతనవ్వలదీధితులును,
హరిరత్నల గెడ్డెర నగుచు వెలుగఁ, దేరు లరిగె
నద్దామతఁ గారవేంద్ర." భార. శల్య. ౧, ఆ.
౧౦౪. (కీడ్డెర నగుచు"మద్రి.) "క...కెడ్డె
రనై పీనుఁగులు పడువుఁ బ్రేకయుఁ బడియెన్."
కు. సం. ౧౧, ఆ. ౧౨౪; ౧౯౦.

కెయ్య = కయ్య. (ప్రా.)

కెర. దే. వి. కిలకెలధ్వని. (చూ. కెరగొట్టు.)

కెరగొట్టు. దే.ఆ. క్రి. కిలకెల మను. ఆం.భా.తృ. 2.
కెరటము. దే. వి. కరడము, ఆల. (ఈపద మత్పాధుని
కులరచనలయందు వాడుకయందుఁ గాననగు
చున్నది.)

కెరలించు. దే. సు. క్రి. (కెరలు. ధా. ప్రే.) 1.
ఆతిశయింపఁజేయు, వృద్ధిపొందించు. "గీ. సోయ
గము గాంచి తిలకించి సొబగు మించి, మరులు
గెరలించి కెరలించి మది గరంచి, యఱుమరలు
దీఱ లాలించి యాచరించి, కలితొలికూటమి
విభుండు తులకరించె." కృ. శకుం. ౩, ఆ. ౫౦.
శకాం. ౪, ఆ. ౫౯; 2. విసిగించు, చిరాకు

గొలుపు. "ఉ. ఇం కిటు నిన్ను నన్ను నను నేమిటి
కిం గెరలించె జెంతయెం, బొంకము కాని నీవలని
బొంకులు మాచవి గావు..."పారి. ౧, ఆ. ౧౬౬.
3. బాధించు, కారింపు. "క. రాచిలుకా...,
మాచెలిఁ గెరలించి లేని మాటలు వచ్చున్." విజ.
౩, ఆ. ౫౮.

కెరలిపడు. ఆ. క్రి. (కెరలి+పడు.) 1. బాధపడు.
2. తొందరపడు. "క. కెరలిపడి జనని దూఱుట,
ధరణీపతి ననుట వెఱ్ఱితన మిఁక నేనా, పరితాప
మొద నామం, గఱకంఠుడె దిక్కు గాక కలరే
యితరుల్." సా. ౩, ఆ. ౩౨.

కెరలియాడు. దే.ఆ. క్రి. (కెరలి+అడు.) కిష్కాంగు,
మిక్కిలి సంతోషించు. "గీ...బాణానురుండు,
దనుజుండరిపహితుడై మన....లోనఁ, గెరలియా
డుచు మునుపానకేలఁ చేలి." ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౪౭.

కెరలు. దే. ఆ. క్రి. (క. కెరలు) 1. ఆతిశయించు,
విజృంభించు "గీ...వెడ్డయానపడు విమూఢుఁ,
దతని బాధించు దోషత్రయంబు గెరలి." భార.
అశ్వ. ౧, ఆ. ౧౧౬. "సీ. ఒండొరుల సరోవ
హంకృతిఁ గెరలుచుఁ గెరలి తూపులవాన గురిసి
కురిసి." రాఘవ ౪, ఆ. ౨౨౫. 2. వ్యాపించు;
(దుచి) కలుగు. "గీ. కృష్ణవధుని, లీల లెందైన
మీఁదుగాఁ గెరలుగాడె." భీర్మ. ౧, ఆ. ౭౭.
"క...వివో, ద మ్మగుకడ వినియెద యని, కమ్మని
చక్కెరలు కెరలఁగా నిట్టనియెన్." శుక. ౪, ఆ.
౧౦౭; 3. కోపపడు; కుసుగుకొను. "గీ...ఎవ్వ
రేమన నొకింత కెరలనినుశీల సంపన్న గేస్తురాలు."
సా. ౩, ఆ. ౪౬. స్వా. ౬, ఆ. ౪౭; 4. తక్షణ
పడు. "చ. కెరలక క్రమ్మటింప నడుగెంటనె
నిల్చునొకింత నూనినన్...తత్పురీహరుల్." పాండు. ౧, ఆ. ౧౧౪; 5. ప్రమాణముచేయు,
తిరుగు. "చ...ప్రమరజాల గుణాంబితపాంసు
చక్రముల్, గెరల..."పసు. ౩, ఆ. ౧౩౫; 6.
ఎగురు. "ప...అడల్పినం గెరలి చెరలుకొట్టుచు
మిన్నులవైఁ బాణుచిలుక వారువంబుల..."
క్రీరం. ౨, ఆ. ౨౯౫.

కెరలుకొను. దే. ఆ. క్రి. (కెరలు+కొను.) 1. పెం
పొందు, వృద్ధిపొందు. "క. వాడక వ్రాలక తెవు
భలఁ, గూడక తగ నల్ల గెరలుకొని నవకములై,

చూడగ భద్రము లగుచున్, వీడెన్ నన్యంబు
లిడును వీడెన్ బ్రజకున్.” భాగ. ౧౦, స్కం.
పూ. ౭౫౭; 2. ఉపాస్నాగు, సంతోషించు.
(చూ. కెర్టుకొను.)

కెరలుమే. జే. స. క్రి. (కెరలు. ధా. ప్రే.) కెర
లిండు. కెరలంజేయు. (చూ. కెరల్పు.)

కెరలవాడుమే. జే. అ. క్రి. (కెరలు+పాడుచు.)

1. విజృంభించు. ఆలీశయించు. “ఆ. ఆకనిచేత
నున్నయశ్యుతకుంధము నూచి, కెరలువాడిచి
నువలఁ గనరునెట్టి, పుచ్చుకొనిరి యనురవుంగవు
తెల్లను, మాటులేనిబిమి మనవేంద్ర.” భాగ. ౮,
స్కం. ౨౯౫; 2. వెంబొందు వృద్ధినందు. “గీ.
గరిమ నీగతిమెల్లనఁ గెరలువాడిచి, చెలఁగిచూ
డంగ...” భాగ. ౫, స్కం. ౧, ఆ. ౧౦౭.

కెరలెత్తు = కెరలవాడుచు. (కెరలు+ఎత్తు.) విజృం
భించు, మదమెక్కు. “నీ. ఘుమఘుమ నులు
ములు ఘోషింపఁ గెరలెత్తి మూర్ఛక మి
న్నులు మోవ నెగయు.” సాంబో. ౨, ఆ. ౧౯౩.

కెరల్పు = కెరలుచు. 1. రగుల్పు, మండించు. “నీ.
విరహచింతాగ్ని నివృద్ధి గెరల్పుడు నన్నచగిది
...” వరాహ. ౩, ఆ. ౭౫; 2. వ్యాపింపఁ
జేయు. “ఉ. తములదాయరూపు నెఱతావిఁ
గెరల్పు వసంతునేపు...” ఉ. హరిశ్చ. ౪, ఆ.
౧౧౫; 3. పురికొలుపు, ప్రేరేచు. “చ...సాళు
వంబులన్, దడవి కెరల్పుచున్...” స్వా. ౪, ఆ.
౩౦, కళా. ౬, ఆ. ౧౨౪; 4. కోపింపఁజేయు;
బాధించు. “చ...చి, క్రైర మునిము చ్చటంచు
గమకింపులచే: గపిలం గెరల్పి తద్దురుతరకోప
దీపమనకున్ శలభాకృతిఁ జెంది రెందఱున్.”
చం. రా. ౩, ఆ. ౧౪.

కెర్లు=కెరలు. 1. ఆలీశయించు. “గీ. మొనసి వలితెమ్మ
రలు కెర్లు పెనఁగులాడు.” కవల. ౩, ఆ. ౯౫; 2. వినుగు. “పంచచామరము...సారె సారె నన్నుఁ
గెర్లు జేయరాక పొ మ్మిడన్.” విప్ర. ౪, ఆ. ౫౯.

కెర్టుకొను = కెరలుకొను. (ఉపాస్నాగు, సంతో
షించు.) “గీ. పఱల దిక్కుల నెంచి దుర్వాద
మొనకీడు మేలును జెల్పుచుఁ గేక లిడుచుఁ, గెర్టు
కొనుచును దనపేరు కేరికొనుచు, వచ్చె నచటికి
దుబుడక్కివాఁ డొకండు.” హంస. ౨, ఆ. ౨౭.

కెల. జే. వి. నాట్యము? “నీ. కెల చూపురంధనెచ్చెలి
యయ్యె మూపున మంజిటికంచయ మాటి
యొచ్చె.” సాంబో. ౨, ఆ. ౩౪.

కెలకరించు = కెక్కురించు. (బొ.)

కెలకు. జే. స. క్రి. 1. కెరలిండు, కేపు. “వ...
ఇగ కలఁ బొందువడు ప్రత్యుత్తరంబుల వీనిం
గెలకిన బుద్ధిజోభంబుగా నింతకంటె నేమి
యబద్ధంబులు వివరించునో...” ఆము. ౬, ఆ.
౩౬. (శ. ర. పా. “వీరి గెలకిన” ముద్రి.); 2.
ఉండఁజెఱుకు, లాగివేయు. “వ...భగవీకన్నులు
కెలకి పూపుపండ్లు వెఱికి...” కాశీ. 2, ఆ.
౯౫. (శ. ర. పా. “కెలికి” ముద్రి.)

కెలను. జే. వి. బొ. (బొ. చూ. కెలకు, కెలంకు.)

1. పార్వము, ప్రక్క. “నీ. కెలంకులున్న
తంగెటిజున్న గృహమేధి యజమానుఁ డంక
స్థితార్థపేటి.” స్వా. ౧, ఆ. ౬౬. “క. బలగము
గలభూపాలండు, గెలనిమ హేశ్వరుల బుద్ధికిని
ప్రే గగుచున్.” భార. ౩౦, ౨, ఆ. ౩౫౮; 2.
దగ్గఱ, దాపు. “గీ...కెల నన్ను, చిన్నిముద్దుల సిరి
యాశ నెట్టి కనియె.” హర. ౨, ఆ. ౭౩. ఆం.
భా. తృ. ౨౧; 3. దిక్కు, దిశ. “చ. తురినె
బ్రచండపృష్టి ఘనఘోషములెల్ల కెలంకులన్
భయం, కరములుగా...” భార. ఆర. ౩, ఆ. ౨౯౭.
విణ. 1. ప్రక్కనున్నవాడు, పొరుగువాడు.
“చ...ఆన్నదమ్ములను బొందిన నేరి కసాధ్యు
లట్లుగా, కెరవము నిల్పినం గెలని కెల్లిదమై పటి
వోదు రెంతయున్.” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౮౮;
2. ఎదుటివాడు. “ఆ. ఆవులింత తుమ్ము హాసంబు
నిశ్చేషనంబు గుప్తవర్తనములుగాఁగఁ, జలప
వలయు నృపతి గొలుపున్నయెడల బాహిరము
లైనఁ గెలని కెర్లు లగుట.” భార. విరా. ౧, ఆ.
౧౩౭; 3. పగవాడు, శత్రువు. “గీ. కెలని
నోడించువిధముఁ దా గెలుచువిధముఁ, దలఁచు
కొనుచును రాజ్యతంత్రంబు చాగు, రీతి గోల్పడి
...” పిన. శకుం. ౪, ఆ. ౧౬౪.

కెలయు. జే. అ. క్రి. 1. ఉత్సహించు. “గీ. కెలసి
నెలపుల్లగములు గ్రుక్కిట్ల మింగఁ, గ్రమ్ముకొని
వచ్చునెన్నెలకెప్పు యనఁగ.” చంద్రా. ౫, ఆ.
౫౩; 2. గర్విండు. “ద్వి. కెలయుచు నిను నీవే

జీర్ణించుకొనెడు, కులజుండు తనుదానె కొని యాడుకొనునె.” రం. రా. ఆర. ౧౬౬. పు. ౧౫. పం. కువల. ౨, ఆ. ౨౪; ౩. వికటించు, వికట ముగాఁ బలుకు. “నీ...కట్టుకొంగు. గీ. తొలగి ఒఘనంబు కనిపింపఁ గెలసి నవ్వు.” దశా. ౮, ఆ. ౧౯౦. “నీ. స్త్రీలగా నందఱ సృష్టింపరైతి రం చును సుపథాతలఁ జూచి కెలయు.” దశా. ౪, ఆ. ౧౧౯.

కెలవు. దే. వి. వలపు, వాంఛ. “గీ. సగము మొగించిన కనుగవ సగము నగవు, సగమునగ మగువలుకులు సగము మఱపు, కెలవు సగమును దగ రతిఁ గలిసి యలసి, లోలలోచన నాయెద వ్రాలు బెపుడొ.” రాధికా. ౨, ఆ. ౧౨౩. విప్ర. ౩, ఆ. ౭౩.

కెలసము. దే. వి. (క. కెలస.) 1. పని. “గీ. ఐన సగుఁగాక విడుతుమే పూనినట్టి, కెలసము...” రామా. ౨, ఆ. ౧౧౪; 2. కావలసినపని. “ఉ... నీకెంబుబుదీరెదదంబు, జట్టన నచ్చు బుపుము భృశం బుగ నెయ్యది కార్య మిత్తఱిన్.” భార. ఆర. ౫, ఆ. ౨౨౪; ౩. సేవ. (దీవిజగణములు) గీ... తమకుఁ దార, పచ్చి కెలసంబు సేసినవారె కారె.” కు. సు. ౨, ఆ. ౨౫. [రేచు. (శ. ర.)

కెల్లగించు. దే. స. క్రి. 1. వెల్లగించు. (శ. ర.); 2. కెల్లు = కెరలు. (చూ. కెల్లుమలఁగు.)

కెల్లుమలఁగు. దే. ఆ. క్రి. (కెల్లు+మలఁగు.) మరలు; పరాజ్ఞుభవగు. (కైలసత్వ) “గీ. కేకరాలోక సంబులఁ గెల్లుమలఁగె.” హర. ౩, ఆ. ౮౧.

కెవ్వు. దే. వి. ఆర్పుట సింహనాదముచేయుట కేక వేయాట మొ. వానియందలభ్యుని కనుకరణము. “గీ. శరకరుండు నందివై నెక్కి హుంకరించి, యతిశయాల్పటిఁ గెవ్వున నాల్పి పేర్చి.” అని. ౪, ఆ. ౪౬. ఉదా:—కెవ్వునఁ గేకవేయు.

కెవ్వున నేడ్చుమొ. (వా.)

కెళుకులి. దే. వి. క్రి. డాసరస్సు. “నీ. ఈకెళుకులిలోన నెలనాగ ప్రాదిరాయంచలకవల నిందించి యాడె.” షాడ. ౮, ఆ. ౩౮. (శ. ర. పా.)

కెళ్ళు. దే. వి. 1. పార్శ్వము, కెలను. “గీ. ఊరు పాడైనఁ గెళ్ళులయూళ్ళ కుఱికి, మెనవదొరఁ కొంటిఁ బ్రజ మారిమనఁగినట్లు.” స్వా. ౫, ఆ. ౨౬. క్రి. ౮, ఆ. ౧౨౩. 2. దూరము, దవ్వు.

“క...మనము కెళ్ళవు దొలగి యుండుద మను చున్.” క్రి. ౫, ఆ. ౫౩. “నీ. వినుతికి విడిపట్టు వినయములకు గట్టు కలఁక కిరవు కీర్తులకుఁ గెళ్ళవు.” సత్య. సా. ౩, ఆ. ౧౩౪.

కెళాకులి = కెళపలి. “నీ. ఈకెళాకులిచెంత రాకేందు బింబాస్య తివిరి యంచకు నడత్ దిద్దుచుండె.” రసిక. ౩, ఆ. ౧౦౭.

కెళాహుళి = కెళహుళి. “గీ. తావిత్తమ్మికెళాహుళి దండ నొప్ప, గొప్పపన్నీటికాల్వకు...” రా. వి. ౩, ఆ. ౮౧. [శ్రాసు.)

కెట్లు. దే. ఆ. క్రి. (క. కెట్లు.) తిను. (చూ. కెట్లు కెట్లకొను. దే. ఆ. క్రి. (కెట్లు+కొను. స్వార్థమున.) తిను; శోటవైచుకొను. “వ...పినిక మెదట్లు కెట్లు కొనియు నమలి చఁగొన లేక మరల వెడలఁ గ్రక్కు డాకినీగణంబులను...” కవిక. ౨, ఆ. ౧౯౭.

కెట్లరుకు = క్రేట్లరుకు. (బ్రా.)

కెట్లవాణు = క్రేట్లవాణు. (బ్రా.)

కే.

కే. దే. వి. ఉత్సాహముతో వేయుకేక మొ. వాని ధ్వని కనుకరణము. “క. నాయుంటం బదికడవల, నేయి పెరుగు పాలుఁ ద్రావి నీప్రియతనయుం, డోయవ్వు కడవ లన్నియుం, గేయని బోరగిలఁ ద్రోచి కేరుచు వచ్చెన్.” హరి. పూ. ౫, ఆ. ౨౧౨. పార్వ. ౪, ఆ. ౯౪.

కేంద్రము. సుం. వి. అ. న. 1. పృథ్వీత్రముయొక్క మధ్యస్థానము; 2. లగ్నమును దానికి జతుర్ధన ప్రతు స్థానములును; 3. మధ్యము.

కేఁగేలు = కెంగేలు. “గీ. చెలువ చెలువయ్యె బత్ పల్కు చిలుక చిలుక, వెలది వెలది నీకేఁగేల నలరునలరు.” సావి. ౨, ఆ. ౭.

కేఁగో. దే. వి. నెమిలిమొ. కూయకూతయం దగు ధ్వని కనుకరణము. “క. లేఁగొదనునెమిలి పల్కెడుఁ, కేఁగో యని వైశ్య మనకు గెలుపగుఁ జూన్చి.” క్రి. డా. ౬౨.

కేక. ఉభ. వై. వి. (సుం. కేకా. క. కేక.) 1. నెమిలి కూత. ఆం. భా. ద్వి. ౯౨; 2. అఱపు. “క... లోడిజననాథసుతుల్; సారెకుఁ గేకలు వేయఁగ ...” సా. ౨, ఆ. ౩. సుం. వి. ఆ. స్త్రీ. నెమిలికూత.

కేకటగెమ్మటలు. దే. వి. బ. కే కే యనుచుఁ జేయు పరియాచకము. “ద్వి. కర మురుక్తియ కారణం బుగను, గిరిజేశుఁ గేకటగెమ్మట లాడి,యును సర నము చేసియును గేలిచేసియును...” పండితా. మహిమా.. ౨౭౩. పు.

కేకయము. సు. వి. అ. పు. ఒకానొక దేశము.

కేకయి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. కైక, కైకేయి.

కేకరము. సు. వి. అ. న. 1. మెల్లకన్ను. (వాచ.); 2. కడకన్ను.

కేకరాక్షి. సు. వి. ఇ. న. = కేకరము. ఆము. ౨, ఆ. ౨౬.

కేకరించు. ఉభ. వై. అ. క్రి. కేకలు చేయు; గొంతుక సరిచేసికొనునట్లు ధ్వనిచేయు. “ద్వి. క్రిడించి మలయుచుఁ గేకరించుచును.” నవ. 3, భా. (శ. ర.) “ఆ. కేకరించి కొన్ని పాకలఁ బోయి యచ్చేడెచూపు దన్నుఁ జేరఁగనికె.” తుక. ౧, ఆ. ౧౭౬. న. క్రి. మించు; తక్కువవఱుచు. “నీ. ఇంచునీటిని కేకరించుచున్నమాట జాబిల్లితోఁ బొందుఁ జలుపుమోము.” గంధ. ౧౯౯. సు. అ. క్రి. కడగన్నిడు, క్రిగంటఁ జూచు. “గీ... ఇంద్రునిక్కుడ, కేకరించియుఁ జూడక కృష్ణుడొడచి, తానను దయ యుండె ననాదరమున.” హరి. పూ. 2, ఆ. ౧౯౬.

కేకరింత. దే. వి. (కేకరించు. ధా.) కేక, గొంతు సరిచేసికొనునట్లు కేకపండిధ్వని చేయు. “నీ. ఒడ వెడుగాద్దద్య మదిరిపాటునఁ బల్కరింపఁ బుట్టెడు కేకరింత చెలువ.” ఆము. ౧, ఆ. ౬౦.

కేకరుడు. సు. వి. అ. అ. అ. మెల్లకంటివాడు. కేకసలాడు. దే. అ. క్రి. (కేకసలు+ఆడు.) (పరి హాసాదినయములలో) చప్పట్టుకొట్టు. “ఉ. కాక మదీయవాక్యములు వైకొన నొట్లక మోర త్రోపునం, కేకసలాడుచుం జనిన...” మత్స్యపు రాణము. (నూ. ని.)

కేకసలు. దే. వి. బ. (పరిహాసాదికముల నవ్వుచుఁ గొట్టు) చప్పట్టు. “మత్త... వారివారికి వారిలోఁ, గేలిఁ దేబుచుఁ జాలఁ బ్రేలుచుఁ గేకసల్ వడిఁ గొట్టుచున్.” రా. చ. ౨, ఆ. ౧౬౦. ఆం. భా. తృ. ౯౭.

కేకి. సు. వి. న్. పు. కెమిలి.

కేకిసలాడు = కేకసలాడు. “గీ... కేకిసలాడుచుఁ బొండుపడని, పలుకు లెసంగంగ...” భార. మా. ౧౪.

కేకిసలు = కేకసలు. “చ. వనిత యొగర్తు... హరిఁ జూచెఁ గేకిసలు గొట్టుచు బోటులు దాని నవ్వఁ గన్.” హరి. 3, ఆ. ౧౨. (ఈక్రింది ప్రయోగ మున సూక్త మీయర్థమున నేకవచన ప్రయోగము కాననగుచున్నది.) “ఉ. కేకిన గొట్టి యోర్తు గిలి గించిన... చంద్రి. ౪, ఆ. ౧౭. (ననుస్కార ములు) “రగడ. శ్వేతాద్రిస్థలి సింహలోచనున కెలమిని గేకిన లిచ్చుచు భక్తిని.” హంస. ౪, ఆ. ౨౧౩. “గీ. కిసలముల కేల యింత కేకిసల మనల.” బహు. ౨, ఆ. ౪౧.

కేగరించు. దే. అ. క్రి. సమీపించు, దగ్గఱు. “ద్వి క్షేట్టవాణుచు నీడఁ గేగరింపుచును.” పండితా. పురా. ౨౯౯ పు. ౧ పం.

కేట త్రాడు. దే. వి. ఔ. (కేడు+త్రాడు.) యమ పాశము, కాలపాశము. “క. పితరదొర కేట త్రాటన్, జతనంబునఁ దివియ మిగుల జడువున నెదలో, వెళకుడుచు తపసిబిడ్డని, బ్రతికించి యనుబు గన్నబల్లిదున కొగిన్.” నీలా. ౧, ఆ. ౨౨.

కేటాయించు. దే. న. క్రి. వేటువఱుచు. (శ. ర. వా.) కేటాయింపు. దే. వి. (కేటాయించు. ధా.) వేటు పాటు. వా.—దేని కది కేటాయింపు మంచిది. కేడ. దే. వి. అ. (త. కేడన్.) ధూర్తుడు, ములుచ. ఆం. భా. తృ. 2.

కేడించు. దే. అ. క్రి. తొలఁగు, తప్పుకొను. “నీ. కేడించి కుంభినిక్రిందికిఁ బోరాదు మనుజసిం హుడ నని మలయరాదు.” భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౧౩౪౦. “నీ... ప్రాణమతుండును శల్యుం డుఁ గేడించి చనిరె యవుడు.” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౭౦. (ప్రా.) న. క్రి. తొలఁగించు; నిర సింతు. “గీ... చాకేటం బెట్టినట్టి, తడకఁ గేడించి పొదరునఁ దార్పి...” విప్ర. 3, ఆ. ౬౮. “కా... నముద్యుతప్రబోధాత్తు లెట్లం గేడిం పక యాదరింపుడు...” కావ్యా. 3, ఆ. ౨.

కేడించుకొను. దే. అ. క్రి. (కేడించు+కొను. స్వార్థ మున.) తప్పుకొను. “నీ. కేడించినసింహం

కేడించుకొను నిట్టి మెరుకగాఁ గట్టూర్పు విడిచి
త్రేళ్ల." కతు. ౪, ఆ. ౮౬.

కేడు. దే. అ. క్రి. (క. త. కేడు.) చచ్చు. (చూ.
కేడువాణు.) వి. చావు. (చూ. కేటత్రాడు.)

కేడువాణు. దే. అ. క్రి. (కేడు+పాణు. స్వార్థ
మున.) చచ్చు. "గీ. సారథులు వ్రాలఁ గొమ్ము
చదిసి కూలఁ బక్కెరలు వ్రీలఁ గరవాలఁటలి
తూలఁ గేడువాణంగ నవి పొదు భేచరాళి,
హర్షమునఁ జూడఁగా బొమ్మలాడినట్లు." కువల.
అ, ఆ. ౧౪౫.

కేడెము. వై. వి. (సం. భేటకమ్. త. కేటయం.)
డాలు, వలక. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౬.

కేతకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చచ్చుపూమొగలి, గేదఁగి.
(చెట్టు, పువ్వుమొ.); 2. జాజీ; 3. నువర్ణముభి
నది. "కా...కేతక్యాపగం గ్రూకుచున్..."
కాళ. ౪, ఆ. ౧౭౩.

కేతనము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఇల్లు; 2. స్థానము; 3.
బెక్కెము; 4. గుణులు; 5. కృత్యము; 6. నిమం
త్రణము.

కేతుమాలము. సం. వి. ఆ. న. నవవర్ణములతో నొకటి.

కేతువు. సం. వి. ఈ. పుం. 1. నవగ్రహములఁగా
నొకటి; 2. బెక్కెము; 3. గుణులు; 4. కాంతి;
5. ధూమకేతువు; 6. అగ్ని; 7. కిరణము; 8.
శత్రువు. విణ. ఈ. పుం. శ్రేష్ఠః. ("మచ
వంకకేతుం." సం. రఘు. అ, ఆ. ౩౩.)

కేదారకంకణము. సం. పి. ఆ. న. హస్తాభరణాశీ
షము. "నీ. ఆడుగునైత్రముల నవరంజిపావాలు
కరమునఁ గేదారకంకణంబు." కాళ. ౧, ఆ. ౩౦.

కేదారగాళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకానొకనపుంసక
రాగము. "నీ. కాంభోజి కేదారగాళ శోకవి
రాళి పున్నాగగుమ్మ కాంభోజి..." హంస. ౫,
ఆ. ౧౨౪.

కేదారము. సం. వి. ఆ. పుం. న. పంచుడి; పుం. 1.
ఆలవాలము, పాడు; 2. ఒకానొకపుణ్యక్షేత్రము.
పాడు. అ, ఆ. ౨౧౨. 3. శివలింగభేదము; 4.
పర్వతభేదము. 5. పరిపండు పాలము; "కా...
కేదారమ్ముల్ తెగ నమ్మఁగాఁ దగునె..."
పాండు. 3; ఆ. ౪౦.

కేదారి = కేదారిగాళ. (బ్రా.)

కేదారుడు. సం. వి. ఆ. పుం. గంగాధరుడు, శివుడు.
కేదారేశుడు. సం. = కేదారుడు. "కా. కేదారేశు
భజించితిన్..." స్వా. ౧, ఆ. 2౧.

కేసము. దే. వి. టక్కు, మోసము. "వ అని...నిజ
నందనల బుజ్జగించి వెలగూఁకేసంబు లలనడ
నోజగొల్పుచు." కు. సం. ౮, ఆ. ౧౪౧. విణ.
సాటి, సమానము. "ఉ...గా, గేయుండు దార
కాసురుండు గేసలు లే కనిసేసి రీసువన్." కు.
సం. ౧౨, ఆ. ౧౪౫.

కేసిపాతకము. సం. వి. ఆ. పుం—నీటిలోఁ బడ
వై చుటచేఁ బడవ నడవ సాధనమైనది—ఒడత్రెడ్డు.
కేయూరము. సం. వి. ఆ. న.—బాహుశిరమున నుండు
నది—ఆంగదము. పుం. ఒకానొకరలిబాధము.

కేరజేము. దే. వి. ఒకానొకపక్షి. "నీ. మూలసంకుల
నుండి మూల్గుడాబలక్రండు గుపుకేరజపుకయ్యం
పురొదలు." చంద్ర. అ, ఆ. ౮౧. చిత్ర భా.
3, ఆ. ౧౨౨. (కేరము అని ఆం. భా. తృ. ౯౮.)

కేరడము. దే. వి. (కేరు. ధా.) 1. వక్రశ్రీ. "గీ.
కేరడము లాడునలి మధ్యధీర..." నరస. అ, ఆ.
౨౯. ("ప్రియం సోత్వా"న వక్రశ్రీక్రూమధ్యా
ధీరాదహేంద్రుషా" అని సాహిత్యదర్పణము);
2. వేశాశము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౯. చంద్ర.
అ, ఆ. ౧౪౫; 3. చతురోక్తి. "గీ. వలపులకుఁ
జిక్కి కేరడములకు జొక్కి." హంస. అ, ఆ.
౧౧౨; 4. తిరస్కారోక్తి; తిరస్కారము.
"గీ...కేరడములాడుచుండిరేసి, గవియుపా
డవబాణాన్ని గానునువ్వె, తమ్ముః దమహాభ
మనుచిచ్చు దరికొనంగ, దెగినవారలు పొదు
రింలియ తలంప." భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౩౫౩.
"గీ. మువ్వరస గేరడము చేయ నవ్వెఘాబు, నైఃవ
లేక..." హరి. పూ. ౧, ఆ. ౧౭౭.

కేరడించే. దే. స. క్రి. పరిహాసించు; వక్రార్థము
గలిగించు. "నీ. కడుమొఱుంబక కటకంబులన
మ్రోయుఁ గటకముల్ శుభయత్నగరిమ ననుచు.
గీ. జెలిచలకుఁ గేరడించుచు..." హను. ౫, ఆ.
౭౬. "ఆ. నగినఁ గేరడించినకొ మిసలంటినఁ,
బట్టి లివియ నాకు బాడిగాడె." ద్వా. 2, ఆ. ౫౧౧.
కేరళము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకానొకదేశము.

కేరించు. దే. అ. క్రి. నవ్వు, హసించు. (చూ. కేరింత.)
కేరింత. దే. వి. (కేరించు. ధా.) హాసము, నవ్వు.

అం. భా. ప్ర. ౧౩౧.

కేరిజేము = కేరిజము. (బ్రా.) 'నీ. కేరిజంబులఁ గోరి
కేరులు వీరించి పూరేండ్లఁబడకలఁ బూడ్డెఁ గలిసి.
ద్యా. ౧, ఆ. ౨౩౨.

కేరిజేవ్వ. దే. వి. శ్యేనవిశేషము. (బ్రా.)

కేరియ. దే. వి. (కేరుధా.) కేరింత. (చూ. కేరి
యలువాలు.)

కేరియలువాలు. దే. అ. క్రి. (కేరియలు+పాటు.)
కేరింతలుకొట్టు. "ఉ. జీతక కల్లుద్రావి మదసిం
ధురగామిను లన్ని కేతీయల్, వాటుచు గొడుగీత
ములు వాడుచు..." కు. సం. ౬, ఆ. ౪గీ.

కేరియవాలు. దే. అ. క్రి. (కేరియ+పాటు.) కేరిం
తలుకొట్టు. (చూ. కేరియలువాలు.)

కేరు. దే. అ. క్రి. 1. ఉత్సహించు, ఉత్సాహపడు.
"మంజులగతిరగడ. స్వర్ణమందిరమవర్ణ స్వామికే;
గేరుచు జరిపెద గిడిగి శ్లనుచును." హంస. ౪,
ఆ. ౨౧౩. స్వా. ౩, ఆ. ౨౩; 2. ఉత్సాహ
ముతోఁ బలుకు; కూయు. "చ...కుచంబు
లారగా, వెలుపడఁ బైఁటవేయు నెఱవంతగఁ
గేరు మరుల్కానంగ..." హంస. ౧, ఆ.
౨౧౨. "గీ. కీరకలకంతములు త్రొవ్వి కేరు
చోట." స్వా. ౩, ఆ. ౧౧౧; 3. కుతూహల
పడు. "చ...ఉగ్ధలి మరియార్తు వేనలిని గంధము
మెత్తి మిటారిగుబ్బలన్, గలయఁ బ్రహునమాలి
కలు గట్టి హరిం గనఁ జేరఁ గేరుచున్." రుక్మి.
గీ, ఆ. ౨౬. 4. ఆతిశయించు, మిక్కుట మగు.
"చ...కుమలయాధిపుపాటలు పాడినం గరం,
బలరుచుఁ గేరికేరి నగు..." కళా. ౬, ఆ. ౧౯గీ;
5. దివ్య. "ఉ. కేరును గేతకిన్ మొగలి గేదఁగి
యం చనుపేరు లావ్వు భిర్రారము గజ్జారంబనఁగ
...అం. భా. ద్వి. ౭౯. న. క్రి. 1. పరిహా
సించు. "గీ. బెళికి తప్పించుకొనుచు బిట్టులికి
వఱచు, కలికి నవ్వుచు రావె యీవలికి నీవు, వలికి
వఱచిన నని కేరి కలికికొనుచు, వెలఁదిమిన్నలు
నీరాడి వెడలునపుడు." దశా. ౯, ఆ. ౭౮. ఉ.
రా. ౧, ఆ. ౪. 2. లెరస్కరించు. "గీ. చిన్న
చీమలనునబాదు వెలువరూరు, కదళికాకాండ

ములమీఱు కాంతయూరు, లందములఁ జెందు
రతిఁ గేరు నతివసారు, దాని కెనయైననారు లిద్ద
రణి లేరు." హంస. ౨, ఆ. ౧౮.

కేరుకొను. దే. అ. క్రి. (కేరు+కొను. స్సార్థమున.)
ఉత్సాహపడు. "వ...బాధోరులఁ గడవం గేరు
కొను దేతాళ బాలికాజనంబులవలనను..." పారి.
గీ, ఆ. ౧౩. స. క్రి. గొప్పగాఁ జెప్పుకొను.
"గీ...తనపేరు కేరికొనుచు, వచ్చె నచటికి డుబు
డక్కవాఁ డొకండు." హంస. ౨, ఆ. ౨౭.

కేలు. వై. వి. బొ. అనా. (సం. కులిః.) 1. చేయు.
"ఆ. కట్టినాడఁ గేలఁ గంకణంబు." పాండు.
౪, ఆ. ౧౦గీ; 2. తొందము. "చ. తొలఁగక
యమ్రహాబలుఁడు దోర్బల మొప్పఁ గృపాజపాత
భం, గులఁ గరినాథుకేలు నిరుగొమ్మలతో బెర
యంగఁ ద్రుంబ..." భార. ఆర. ౬, ఆ. ౨౨౯.

కేలుదుడ. వై. వి. (కేలు+దుండ.) కైదుండ,
చేయూఁక. "చ...రఘూద్వమంబుం డతిరయం
బున లక్ష్యజుకేలుండఁడతో." దశా. ౭, ఆ. ౨౮.

కేలుదోయి. వై. వి. (కేలు+దోయి.) హస్తద్వ
యము. (చూ. కేల్దోయి.)

కేలుమెకము. వై. వి. (కేలు+మెకము.) కరి, వీనుఁగు.
రా. వి. గీ, ఆ. ౮గీ.

కేలుమొగుచు. ద్వ. అ. క్రి. నమస్కరించు. "గీ.
కృష్ణవర్ణకు భక్తిమైఁ గేలుమొగిచి..." పారిశ్వు.
౩, ఆ. ౧౩౦. (శ. ర. బ్రా.)

కేలుమొగ్గు. వై. వి. అంజలిబంధము, చేమోడ్పు.
కేలుమోడ్పు. ద్వ. అ. క్రి. (కేలు+మోడుచు.)
నమస్కరించు. (చూ. కేల్దోడ్పు.)

కేలుమోడ్పు. ద్వ. వి. (కేలు+మోడ్పు.) నలి,
మ్రొక్కు. "నీ...కేలుమో డ్పెఱుగుదు, నాఁగఁ
జెన్నొందును నతి..." అం. భా. ద్వి. ౧౭గీ.

కేలువిడుచు. ద్వ. అ. క్రి. (కేలు+విడుచు.) చేయి
వీచు, అడ్డపించు. "ఆ. పన్ని వేగించువరనిజ
ధ్వజేనులఁజూచి కోప మేచి త్రోచి యపుడు,
పొర నొండొకంటిఁ బొడుచుట కవనిశ, విబుధరి
పులు కేలువిడుచుటయను." కవిక. ౨, ఆ. ౧౧గీ.

కేలుసాచు. ద్వ. అ. క్రి. (కేలు+సాచు.) అడుగు
కొను, విచ్చమెత్తు. "నీ. క్రి. కాంత దానయ్యఁ

ప్రియు నిరోధింపదు క్రింద విరోధిక గేలం సాచు." పను. ౧, ఆ. ౬౫.

కేలానగు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కేలు+ఒకగు.) ననున్న రించు. "మంజులగతిరగడ. వ్యాప్తుప్రస్థలయందు మహాబాహుస్వామికి గేలానగెడ హితముగ." హంస. ౪, ఆ. ౨౧౩.

కేల్దాయి = కేలుదోయి. (దీనిబహువచనరూపములు కేల్దాయిలు, కేల్దాలు.) "క. బాలామజుల్కాక్కొకయెడ, నాలొలై లాలతాగతాఖలు నలిసేచ్చా లీల వ్రాలగఁ గేల్దాలు చలాచలక దాపుమయ పయ్యదలన్." శ్రీరాధా. ౨, ఆ. ౧౪౩.

కేల్దాపు = కేలుమోపు. "గీ. పలికి నిట్టి కేల్దాపు ప్రభువిగూర్చి." రసిక. ౧, ఆ. ౬౪.

కేవడము. కై. వి. 1. (సూ. భేటకమ్) ఒకరకపు డాలు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౯. స్వా. ౪, ఆ. ౨౮; 2. నాశనము (చూ. కేవడించు.)

కేవడించు. దే. స. క్రి. నశింపజేయు. (ద్యుతము.) "నీ. ధర్మశిలములు మర్చింబు భేదించుఁ గీర్తిధనం బులఁ గేవడించు." విష్ణు. నా. ౨, ఆ. ౧౭.

కేవరి. దే. వి. (కేవు+వరి.) కేవు పుచ్చుకొనువాడు. (శ. ర. బ్ర.)

కేవలము. సం. వి. ఆ. న. నిర్ణయము, అవధారణము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. అంత, సమస్తము; 2. అచ్చము, ఒక్కటి; 3. ప్రధానము. "క... ఆర్జునుడు విరాటనుతున కిట్లును: గేవలపీఠరసమ యాత్మకుఁ డగుచున్." భార విరా. ౫, ఆ. ౩; 4. సామాన్యము. "క. విహరింప మానవాకృతి. సహితంబుగ మహికి నర్థి జనుచెంచినపద్మహి తుడొ శచీ, గృహమేధియు కాక యితఁడు కేవల నరుడే." భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౧౫.

కేవలండు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) సామాన్యుడు. "ఉ...కీటడఁగించు నర్థునుడు కేవలంఁడే యని భీకచిత్తై...పాఱినన్." నిర్వ. ౭, ఆ. ౫౨.

కేవు. దే. వి. 1. కేవు, అర్పుటయం దగుధ్వనికను కరణము. "నీ. అని పల్కి కేవున నార్చి..." అచ్చ. యు. ౨౮౯. "ఉ...ఉగ్రమూర్తియై, కేవున నార్చి..." కవిరా. ౪, ఆ. ౧౨౬; 2 (హిం. కేవ్.) ఓడకూలి. (శ. ర. బ్ర వా.)

కేశకారము. సూ. వి. ఆ. పుం. 1. గొఱపము; గుట్టుముల మెదుక్రలక త్రించుకత్తెర; 2. ఒకజాతిచెఱుకుళి.

కేశగర్భము. సూ. వి. ఆ. పుం. కొప్పు.

కేశఘ్నము. సం. వి. ఆ. న. ఇంద్రకము, బట్టశల.

కేశచ్చిదుడు. సూ. వి. ఆ. పుం. మంగలి.

కేశపాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సిగ.

కేశమార్దకము. సూ. వి. ఆ. న. = కేశమార్దకము.

కేశమార్దనము. సూ. వి. ఆ. పుం. దువ్వెన.

కేశము. సూ. వి. ఆ. పుం. 1. తలమెదుక్ర; 2. గుట్టుపుమెడమెదుక్ర; 3. కిరణము; 4. యోని. పుం. న. కురుమేరుళి.

కేశముచ్చి. సం. వి. ఇ. పుం. మహానింబము, పెద్ద వేముళి.

కేశరంజనము. సూ. వి. ఆ. పుం. భృంగరాజము గుంటగలగరళి.

కేశరాజము. సం. = కేశరంజనము.

కేశవము. సం. వి. ఆ. పుం. శురభాన్నళి.

కేశవుడు. సం. వి. ఆ. పుం. —కేశి యరురాక్షసుని జంపినవాడు—విష్ణుమూర్తి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) చక్కనికలమెదుక్రలు గలవాడు.

కేశవేశము. సం. = కేశగర్భము.

కేశాంతికము. సూ. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. తలమెదుక్ర కలపణ కుడునది; 2. తలయెత్తుపాడువు కలది.

కేశి. సం. వి. న్. పుం. 1. ఒకానొకరాక్షసుడు. (చూ. కేశవుడు); 2. సింహము. ఈ. స్త్రీ. సిగ. విణ. (న్. సి. న్.) మంచిమెదుక్రలు గలవాడు.

కేశికుడు. సం. విణ. = కేశవుడు.

కేశిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కురులసౌభాగ్యము గలస్త్రీ; 2. ఒకరాక్షసి; 3. దుర్గ.

కేశుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వరుణుడు; 2. విష్ణువు.

కేశరము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. సింహాదులమెడ జాలు; 2. కింజల్కము. పుం. 1. నాగకేశరముళి; 2. పాన్నళి, 3. పాగడళి. న. 1. ఇంచున. 2. బంగారము, 3. అన్నభేది.

కేశరి. ఉభ. కై. వి. 1. (సూ. భేవరక.) ఒకానొక మృగము. ఆం. భా. ద్వి. ౮౫; 2. ఒకవిధ మగు విరివైరు. "ప...కేసరులు చంద్రమంకలు..." ప్రబంధ. ౧౧౨. హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮. సం. వి. న్. పుం. 1. ఒకానొకవానరుడు, హనుమం

కునితండ్రి; 2. సింహము; 3. గుఱ్ఱము; 4.

పాన్నశీ; 5. నాగకేసరముశీ. విజ్ఞ. న్. పు.
శ్రీమృదు. “మ. అనిశ్చింతితపస్వికేసరి యఖం
దానందదుగ్ధాద్రవం, బునః శ్రీడించుచు...”
కాళ. ౧, ఆ. ౧౪౭.

కేసి. దే. వి. వైపు, ప్రక్క. ఉదా:—వాసికేసి,
దాసికేసి. (బ్రా.)

కేళహళి = కేళాహళి. “గీ. ఆంబుధులు కేళహళులు
మలచలములు.” కనిక. ౨, ఆ. ౧౭౭. రసిక. ౪,
ఆ. ౪౪.

కేళహళి. కేంక. స్థా. ౯౦. భీమ. ౩, ఆ. ౧౦౯.
“గీ. కాలువలు దీప్తి న పసిడి కేళహళి.” విక్ర.
౧, ఆ. ౧౯.

కేళాహళి = కేళాహళి. ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౩.

కేళాహళి. వై. వి. (సం. శ్రీదాభాతమ్) శ్రీదా
నరస్సు. “నీ. లలిత మైనట్టికేళాహళిఁ జుట్టి వె
ల్లల్లినదాడవం దిట్లచెంత.” శకాం. ౪, ఆ.
౧౬౫. “క. లోకాలాకమహీధర, మేకోట మల
చలములు కృతకాద్రులు కేళాహళులు జల
రాసులు, శ్రీకరధృతిసాంద్రుఁ డౌ హరిశ్చం
ద్రునమన్.” కవిజ. ౧, ఆ. ౨౬.

కేళి. సం. వి. ఇ. పుం. ఈ. శ్రీ. 1. శ్రీద, ఆట;
2. శ్రీపురుషుల విహారశ్రీద. (ఎనకేళి. జల
కేళి మొ.) 3. ధుని (వాచ.)

కేళిక. ఉభ. వై. వి. (సం. కేళికా.) 1. నృత్యము,
నాట్యము. “చ...జిక్కిరిరవండి మేళములఁ
గేళిక నల్పి...” రామా; 2. నాట్యవిశేషము.
“ద్వి. కేళికఁ జోకయు లీల నటించు.” బస. 2,
ఆ. ౧౫౪ పు. సం. వి. ఆ. శ్రీ = కేళి.

కేళికిల. సం. వి. ఆ. శ్రీ. రతిదేవి.

కేళికిలుండు. సం. వి. ఆ. పుం. విదూషకుండు. విజ్ఞ.
(ఆ. ఆ. ఆ.) పరిహాసము చేయువాడు. ఇట్టే:
కేళికిలుండు, కేళికిలుండు మొ.

కేళినచివుడు. సం. వి. ఆ. పుం. నర్త సఖుండు. (విదూ
షకాది.)

కేళ్లు = కేళ్లు. (బ్రా.)

కేళ్లుదాటు = కేళ్లుదాటు. (బ్రా.)

కేళ్లుణుకు = కేళ్లుణుకు. (బ్రా.)

శ్రీ.

శ్రీ. దే. వి. (క. త. శ్రీ.) 1. చేయి. “మ...చిలు
కం శ్రీ నుంచకే చిల్కప,ల్కుల్క నీపల్కుల్క
కాంచ లేము...” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౬; 2.
తొండము. (శ.ర.); 3. కవి. (బ్రా.); 4. కుక్క
మొఱుగుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. “మ...
(కుక్క)...శ్రీశ్రీశ్రీశ్రీ శేయుచున్.”
బ్రహ్మ. ౨ ఆ. ౧౩౦. ప్ర. (మ+వి.) చతుర్థి
విధశ్రీప్రత్యయము, కొఱుకు. “గీ...దీనికై వెఱవ
నేల.” శ్రీ. ౧, ఆ. ౭౩. భార. సభా. ౨, ఆ.
౧౭౪.

శ్రీంకర్మము. సం. వి. ఆ. న. నేవ, ఊడిగము.

శ్రీక. వై. వి. (సం. శ్రీకేయా.) దశరథునిభార్యలలో
నొకతె. భీరతునికల్లి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౫.
అచ్చ. అయో. ౯౪. [ప్ర. ౧౧౨.

శ్రీకట్టు. ద్వ. వి. (శ్రీ+కట్టు.) సందర్భము. ఆం. భా.
శ్రీకయి. సం = శ్రీకేయి.

శ్రీకర్ణిక. మి. వి. (శ్రీ+కర్ణిక.) పశ్చిమకౌషధము.
“క. సానమందరనముఁ బసమను, ఘనమణిమంత్రే
షధములుఁ గైకర్ణికకా,వును....తవిలిచి తెత్తున్.”
మాంస. ౨, ఆ. ౩౯.

శ్రీకలవాడు. దే. వి. తంతువ యభేదము, ఒకజాతి
సాలెవాడు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౩.

శ్రీకానుక. దే. వి. (శ్రీ+కానుక.) ఉపాయనము.
“మ...జవాదిశిల్పిలు మొదల్గా గానలో వాని
గుంపులుఁ గైకానుక చేసి...”య. ౧, ఆ.
౧౦౪. ఇట్టే. శ్రీకాన్క. మాంస. ౨, ఆ. ౩౭.
కుక. ౨, ఆ. ౨౦౯.

శ్రీకానము. మి. దే. వి. (శ్రీ+కానము?) వేదన,
బాధ. “క. చేనెడువలరాయనికై,కానములకు
...”వే. పంచ. ౪, ఆ. ౪౦౮.

శ్రీకూలి. దే. వి. (శ్రీ+కూలి.) వినాటిమని కానాఁ
డిచ్చెదుకూలి, శ్రీజీతము. “ద్వి. కొడవలి గడి
యించుకొనుచుఁ గైకూలి,వడిరాజనములకు నొడఁ
బాటు చేసి.” బస ౪, ఆ. ౧౩౫ పు.

శ్రీకేయి. సం.వి. ఈ. శ్రీ. కేకయరాజుకూతురు; శ్రీక.
శ్రీకొను. దే. ఆ. శ్రీ. 1. పనియగు; ప్రతమగు.
“క. మాకుం బుణ్యము సాలమి, గాకేమి జగత్త్ర
యంబుఁ గానం బ్రోవం, శ్రీకొన్ననీవు నకలవి,

చేసి మాడుకు మెఱుంగవే మధుమధనా." ఉ.
హరి. ౪, ఆ. ౯౬; 2. సంభవించు. తటస్థమగు.
"క. ఏకరి తనకు నపాయము, గైకొనంగా
దనదుమార్ధకంబము సేయక, లోకమున కపుడు
నకలను, హీకంబము పుట్టునట్టియభరాజుమన." భా.
రా. బా. ౪. ౨౦. స. క్రి. గ్రహించు.
"గీ. తైకొనుము దీని నని యిచ్చె నాకవనిత." నైష.
3, ఆ. ౧౨౦; 2. వివాహమాడు. "మ. జయ
లక్ష్మీనతితో ననుగవతి నిచ్చుం గైకొనం గోరి
యొజ్ఞయినీ నాభుండు..." విక్ర. ౪, ఆ. ౧౪;
3. లక్ష్మ్యపెట్టు. "మ. మనసేనం గలంగంగ
జేయుచు మదికై మందాశీనందనుడు నను
గైకొనవన్నవాం డితనియాటోపం బడంగిచె
దన్." భార. భీష్మ. ౨, ఆ. 3౧; 4. వశపఱచు
కొను. "గీ... అయ్యింతి ననుం గనుగొనియె
నాత్తఁ, గైకొనియె రాగరసమునఁ గడలుకొనియె,
మదనవికృతి బయల్పడ నుచిలగొనియె." భార.
విరా. ౨, ఆ. ౮౩; 5. పొందు; అనుభవించు.
"మ... కాశీశ్వర నీలకంఠ యచుకున్ మ్రా
గన్నువాటిల్లఁ ద, తల్లలశీమారుండు మూర్ఖ
గైకొనుఁ గ్రమతామాక్షసోల్లాసియై." కాశీ.
౨, ఆ. ౧౪౪. "గీ... ఆభలరాజ్య, వైభవంబులు
గైకొంచు..." కవిక. ౬, ఆ. 3౯; 6. అనున
రెంచు. "మ. చరమాకాంతరసిద్ధిఁ గైకొని సరో
జాతప్రియుం డేగఁగా..." విక్ర. ౨, ఆ. ౧౧౧.
హర. ౨, ఆ. ౧౩; 7. నవ్వుతించు. "గీ... గెల్పు
గెల్పుగ మదియ, బుద్ధి గైకొనదు..." భార.
శాం. ౧, ఆ. ౬. భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. 3౧౪;
8. ధరించు. "శా... నాఁ డేను గైకొన్న కాంతా
కారంబు..." భాగ. ౮, స్కం. 3౯౧.

తైకొలుపు. చే. స. క్రి. (తైకొను. ధా. ప్రే.) 1.
అంగీకరింపఁజేయు; 2. ధైర్యముచెప్పు. "క...
మది బెదరం, గా వల దని చెప్పి దొరలు గైకొలు
పుటయన్." భా. ౪, ఆ. ౭౪. (రెండిటికి నిజే
యదాహరణము.)

తైకొల్లు = తైకొలుపు. (పుకొలుపు, ప్రేరేచు.)
"వ... మఱిలన్నిభావు లయి భూవరులు రుక్మి
గైకొల్పిన నకండు..." భాగ. ౧౦ స్కం. ఉ.
3౦౦.

తైకొల. చే. వి. గుడ్డలు నేసి బ్రతికెడునొకానొక
జాలి. (శ. ర.)

తైకొలు. చే. వి. (తైకొను. ధా.) 1. నవ్వుతి. "క.
నీకును ముక్తలకును నీ, లోకమువారలకు నాత్మలో
నిశ్చితమై, తైకొలు కలిగెనే..." దశ. 2, ఆ.
౧౨౪; 2 స్వీకారము. "క. లాభంబు ధర్మముఖ్య
ము, గా భరవడి మార్గకుద్ధి గనుగొని తైకొ, బ్రా
భూవరునకు నిహవర, శోభనములు సేత చెప్పు
శ్రుతివాక్యంబుతో." భార. శాం. ౨, ఆ. ౪౧౦.
3. శబ్దము. "క. నేలయు నుదకముఁ దేజము,
గాలియు నాకాసము నెఱుంగఁ గాచితి నాత్మై,
శోలిచె..." ద్వ్య. ౧, ఆ. ౧౯౮.

తైచెఱ. ద్వ్య. వి. (తై + చెఱ) చే: జిక్కుట, వశమగుట.
(చూ. తైచెఱయిచ్చు)

తైచెఱయిచ్చు. ద్వ్య. ఆ. క్రి. (తైచెఱ + ఇచ్చు.)
తనంతఁ దాచు వశమగు, చేతులార లొంగు. "క.
ఏదినతననిడువాలవి, లోచనములచెల్లవమునకు
లొంగి జలజముతో, తైచెఱయిచ్చె ననం గే, లీ
చాలితనలిన మాకలికి ధరియించున్." వరాహ.
౧౧. ఆ. ౧౦.

తైచేఁపు. చే. వి. (తై + చేఁపు.) అంజలి, నమ
స్కారము. "మంజులగతిరగడ... నిదిడస్థలితో
నిదిడాకార, స్వామికి మతిఁ గైచేఁపు లాసం
గుచు." హంస. ౪, ఆ. ౨౧౩.

తైజీతగాఁడు. ద్వ్య. విణ. (తైజీతము + కాఁడు.)
జీతము పుచ్చుకొని యుద్ధముచేయుడొధుండు.
"నీ. మూలబలంబును మొత్తాలవారును మిత్త
బలంబును శత్రుబలము; ఆ. గాననంబుబలముఁ
గైజీతగాండును, నైనయట్టిబలము లాఱు నరసి." భార.
ఆశ్ర. ౧, ఆ. ౭౩.

తైజీతము. ద్వ్య. వి. (తై + జీతము.) ఏనాటి దానాఁ
డిచ్చుజీతము. "గీ. అగుచుఁ గైజీతములవార
లనికి నిగిడి." కువల. ౨. ఆ. ౧౪౩. రా. వి.
౧, ఆ. ౧౩. విణ. శవధాయుధనిషేధి, వెనుకకు
మరల నని యొట్టుపెట్టుకొని యుద్ధముచేయు
వాడు. ఆం. భా. ద్వ్య. ౧౮౧. ప్రబంధ. ౭౯౭.
తైజో. చే. వి. వాఁగెను వెనుక కీడ్చి కట్టుట; కట్టెపుఁ
బగ్గపుకట్టు. "నీ. తైజో యమర్చి నక్రంబువై
వరుణుండు..." శ్రీరం. మా. ౪, ఆ. ౧౯౧.

త్రేజోచేయు. దే. అ. త్రే. (త్రేజో+చేయు.) గుట్టపు నోటికట్టెమునకు: దగిలించువగ్గుము బిగించు. (దీని వలన గుట్ట మానిపోవును.) “క...విభూషణ హయము డిగి హుసా,రై త్రేజోచేసి మహానోక హతలమున నిలిచి...” చంద్రా. అ. ఆ. ౧౧౧. “కా. త్రేజోచేసినబొందుమట్టి విరిబట్ట ండాజగా బోదులే,జీకాడన్...” కువల. ౪, ఆ. ౯౯.

త్రేజోమోర. దే. వి. (త్రేజో+మోర.) 1. హయ శీర్షకంపనము,గుట్టము తలయాడించుట. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౦; 2. త్రేత్వపుఁబగ్గుము బిగించినహయా దులమునాటి. “కా...పురిం బొట్టు నా,జానే యంబులు భేనహస మిడి త్రేజోమోర లట్టార్పు చున్.” ఆము. అ. ఆ. ౨౬. వసు. ౧, ఆ. ౧గి. త్రేజో. దే. వి. కసింజలము, కొంజునక్షి. ఆం. భా. ద్వి. ౯౪. స్వ. గి. ఆ. గి౮.

త్రేటభారి. సం. వి. థి. పుం. విష్ణువు. ఇట్టే: త్రేటభ వైరి. కాశీ. ౬, ఆ. ౯౩; త్రేటభారాతి. హర. ౬, ఆ. ౪గి.

త్రేటభుండు. సం. వి. ఆ. పుం. విష్ణునికర్ణములనుండి పుట్టి బ్రహ్మను జంపఁబోగా విష్ణునిచే నిహతుఁడైనయొకనొక రాక్షసుఁడు. (ఇతనితోఁబుట్టిన మఱియొకఁడు మఘండు.)

త్రేత. వై. వి. (సం. కవితా.) కవిక, కవిత్వము. “ఉ. పూఁకమెఱుంగుజం బనరు బూఁతలెడంగులు చూపునట్టివా.త్రేతలు...” పెద్దనచాటుపు.

త్రేతవ్య. దే. వి. (త్రే+తవ్య.) పొరపాటు, ప్రమాద వశము. “ఉ...దేవ నిన్న త్రేతవ్యనఁ జేరె నీ హయము...” జై. గి. ఆ. ౧౬౮. విజ. చేతి నుండి తప్పినది, చేజాఱినది. “నీ. కంగుకంగున నేల: గైతవ్యగాఁ బడవేటమ్మ లేఱక దాఁటి దాఁటి.” స్వ. ౪, ఆ. ౧౦౩.

త్రేతవము. సం. వి. ఆ. పుం. ఉమ్మెత్తగి. న. 1. మోసము; 2. జూదము; 3. మదము; 4. వైదుర్యము. [కాఁడు.

త్రేతవుండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. జూదరి; 2. మోస త్రేదండ. దే. వి. (త్రే+దండ.) 1. చేయూత. “నీ. త్రేదండ లిచ్చి రాకలువరాయనిఁ బెచ్చి...” య. ౪, ఆ. ౯౩; 2. ప్రోద్బలము. “నీ. గంధేభ

ఘటికాఘూఘూణిత్ ఘనబృంహితధ్వానము లను: గైదండ యొరంగ.” దశా. అ. ఆ. ౩౭౭.

త్రేదారకము. సం. = త్రేదార్యము.

త్రేదారికము. సం. = త్రేదారకము.

త్రేదార్యము. సం. వి. ఆ. న. కేదారసమూహము, పరిమళ్లగుంపు.

త్రేద. దే. వి. త్రేజు. (శ. ర.)

త్రేదువ=త్రేదువు. 1. (ఆయుధము.) ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౧. “చ. కరమున త్రేలభేది యగుత్రేదువ యున్నశచికశత్రుడో...” హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౭౧. 2. (ఆంచు.) “చ...బిడుత్రేదువుల్,గలయవరంజి బిళ్ల తుంగన్ బులిగోరును...” రా. వి. అ. ఆ. ౨౧. 3. (త్రేజు) “నీ. ఈమించుత్రేదు వట్టెన్నిగల్గిన నైనఁ దిత్తి దీనినమాడ్పిఁ ద్రెంచి పట్టు.” చంద్రా. అ. ఆ. ౭౭.

త్రేదువు. దే. వి. ఆయుధము. “క...పారి మిడుఁ గుఱు లెగసి త్రేదువులపాడి రాలెన్.” భార. ద్రో. గి. ఆ. గి౧. స్వ. ౪, ఆ. ౧౯.

త్రేవడు. ద్వ. ఆ. త్రే. (త్రే+వడు.) త్రేవ్రాలు. (చూ. త్రేవడు.)

త్రేవదము. ద్వ. వి. (త్రే+వదము.) సమస్య. “ఉ. త్రేవద మిచ్చువారలును గ్రహ్మనఁ బద్యము చెప్పువారలన్.” భో. అ. ఆ. గి౦.

త్రేపాల. వై. వి. కక్షపాల. (ప్రా.)

త్రేపు. దే. వి. 1. సారాయి. మేక. మాన. ౭౨. ఆం. భా. ద్వి. ౩౦౩; 2. మత్తు. (చూ. త్రేపు మిగులు.); 3. మదము; పొగరు. (చూ. త్రే పెమ్మ.) 4. కపటము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౮; 5. ఆతి శయము, ఉద్రేకము. “క...వేసవి, త్రేపు సడలఁ దోఁచెఁ గారుకాలము దశమై.” పాండు. ౪, ఆ. ౧౯; 6. విధము, రీతి. “నీ. కలతలయం చని వెలుంగు మెఱుంగులు దీసికాస్తోమాబుకైపుఁ జెద.” పార్వ. ౩, ఆ. ౮గి. చంద్రా. ౬, ఆ. ౧౦౦; 7. సౌందర్యము. “ఉ. కారుమెఱుంగులం దెగడుకైపున నొప్పు నెలంతలు...” య. ౪, ఆ. ౧౦౩; 8. విలాసము. “నీ. పేరోలగం బున్నఁ బేర్పు త్రేపులతోడ నచ్చరపూఁబోఁడు లరుగు చేర.” య. గి. ఆ. ౧గిగి. విజ. సుందరము, మనోజ్ఞము. “ఉ. ఎల్లరు నంత మేలుకొని

యందుముఖుల్ ముఖమజ్జనాచికం, బల్లనం దీర్చి
కైపుగ దులూబరముల్ మజ్జిభూమకావళుల్,
మల్లెనరంబులు బరిమళంబులు దాలించి..."

రామా. ౧. ఆ. ౧౦౭.

కైపుమిగులు. దే. ఆ. క్రి. (కైపు+మిగులు.)
కైపెక్కు, మత్తిల్లు. "గీ. విరహకాలంబు మద
బాణవికతం గొన్న, గంటు లన్నియల బ్రయం
గూడి కైపుమిగిలి, పెనగునెడ నెట్ల విరిసెనా
వనిత మేన, గలయ నవనభదంతవిక్షతము లడచె."
కు. సం. ౮. ఆ. ౧౭౮.

కైపెక్కు. దే. ఆ. క్రి. (కైపు+ఎక్కు.) 1. తీవ్ర
మగు. "మ. ధృతరాష్ట్రం దతిలాభదూషితుఁడు
ధాత్రీభాగ మిచ్చెచ్చునే, సుతుఁడుం గష్టఁడు
సంధియల యగు నందుకొ నన్త కైపెక్కినట్టి
లం పచ్చుత నీకుం గల్గినది..." భార. ఉద్యో.
3, ఆ. ౭౨; 2. మదింపు, పొగచెక్కు. (వా.)
3. ఆలసము, సోమరియగు. "గీ. జలుబు మిన్న
కైపెక్కి యశక్య మని మనంబుకొవల నుక్కి
కార్యంబునందు, బూని యుద్యోగ మొనరింప
చేసి యెట్లు, దాని సఫలతాఫలతలు దారు
గంధ్రు." మార్క. 3, ఆ. ౪౭; 4. వీలు, వదు
లగు. "నీ. కబరికాభారంబు కైపెక్కి విరుల
నవటుభాగంబువై నత్తమిల్లు." కాశీ. పీఠి. 3.
5. చెదరు, ఇలువలు తొలగు. "గీ. శ్రవణ
కష్టరమునశంబు జాతిమండ, విరులీల్లావ్వు
వదలి కైపెక్కు నుండ, నెట్లె శృంగారకందుకం
బెత్తినట్లు, కైటభారాతి మందరత్నధరంబు."
హర. ౬' ఆ. ౪౫.

కైఫీయతు. హిం. వి. (హిం. కైఫీయత్.) సమా
చారము; వివరణము.

కైముడి. ద్వ. వి. (కై+ముడి.) చాద్యవిశేషము,
తాళము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౨౮.

కైమోడుపు. ద్వ. వి. (కై+మోడుపు.) నతి,
మ్రొక్కు. "మంజులగతిగడ. మాహరమందసమా
నత విడిసినకాలమేఘునకు. కైమోడుపు లని."
హంస. ౪, ఆ. ౨౧౩.

కైరండు. దే. వి. ఒకజాతిగజ్జము. "మ...తజ్జల
దంబు కైరం డెగయున్ ధారావివరంబులన్."
పరాహ. ౧౦, ఆ. ౯౩. ప్రబంధ. ౧౮౪.

కైరవడి. వై. వి. (సం. ఖాదిరవడి.) ఖాదిరముటిక,
కాంచువడియము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౭, ఆం.
కే. ౫౫.

కైరవము. సం. వి. ఆ. న. తెల్లగలువ.

కైరవి. సం. వి. వ. పుం. చంద్రుడు. ఈ. స్త్రీ.
వెన్నెల.

కైరవిడి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తెల్లగలువతీగ; 2.
తెల్లగలువలమొత్తము; 3. తెల్లగలువ లండు
కొలను. [వాడు.

కైరవుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. జూదరి; 2. పగ
కైరి = కైరండు. (బ్రా.)

కైలాగు. దే. వి. (కై+లాగు. త. కైదండ. 1.
చేయూత. "క...పరిజనములు కైలా గొసంగ
స్నానోద్దమిల్లుడై." విజ. ౧. ఆ. ౫౫; 2. అవ
లంబము, ఉపత. "మ...కనపాడికల్లకము కైలా
గిచ్చి..." విప్ర. ౪, ఆ. ౮౬.

కైలాట. దే. వి. మాయ. "వ...అరి కల్ల గాదు
కైలాట గాదు..." వేం. మా. ౫, ఆ. ౩౮.

కైలాటకము = కైలాట. "నీ. పనిలేనిపనికైన
బాటి కైలాటకంబులు నేయమునిం గన్నప్రాద
వేల్పు." చిత్రభా. ౪, ఆ. ౧౧౩.

కైలాటకాడు. దే. వి. 1. (కైలాట+కాడు.)
మాయాని. వేంక. మాన. ౩౦; 2. (కైలాటము+
కాడు.) దుష్టుడు. ఆం. సం. మాన. ౧౧.

కైలాటము. దే. వి. 1. నతి, మ్రొక్కు. "మంజుల
గతిగడ. ఉత్తలతిలమన నుత్తమహరికిని ఘన
తరభక్తిని కైలాటము లని." హంస. ౪, ఆ.
౨౧౩; 2. మాయోపాయము. "ఉ...కైలాట
మునకొ ఘటిల్లె సకలార్థము..." కాశీ. ౬, ఆ.
౧౪౧.

కైలాసకి. దే. వి. నాట్యవిశేషము. "ఉ...కైలా
సకి...నాట్యకలనకొ బ్రకటించెను హవభావ
ముల్." శ్రీరం. చూ. ౪, ఆ. ౧౬౨; 3. మో
సము. "గీ. వివిపుట్టునొ కైలాట మింకమోద,
మగువ దయలేక విడనాడె దగునె నీకు." విజ.
౨, ఆ. ౧౯౮.

కైలాసము. సం. వి. ఆ. పుం. మోడికొండ.

కైలు. హిం. వి. (హిం. కైల్.) పండినధాన్యము
కొలత. (శ. ర.)

తైవడి. దే. వి. (తై + వడి.) 1. కరజపము, చేతివేగము. అం. భా. తృ. ౫౨; 2. విధము, రీతి. “క. క్రికాశహస్తిరాయకుః, డీకైవడి జగముల్లెల్ల నేలుచు...” కాళ. ౧, ఆ. ౨౦. భార. భీష్మ. ౯౩; 3. సావ్యశ్యము, పోలిక. “ఆ. అతనిమేను కుంటియట్లుల తైవడి, యరయ...” భార. కాం. ౧, ఆ. ౧౨.

తైవడిమునై. తై. వి. (సం. తైవర్తముస్తా.) తుంగమునైశి. (శ. ర.)

తైవడు = తైవడు. “వ...డికయింటిమచ్చెకంటి... వేణికాభరంబు తైవడ...చేరం బిలిచిన...” భీమ. ౨, ఆ. ౧౧౦.

తైవర్తము. సం. వి. అ. న. తుంగమునైశి.

తైవర్తి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = తైవర్తము.

తైవర్తుడు. సం. వి. ఆ. పు. నీటియందు వర్తించువాడు, జాలరి.

తైవల్గము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఏకాకిత; 2. వికృత; 3. మోక్షము.

తైవళి. దే. వి. ఉపమ, పోలిక. అం. భా. ద్వి. 3౦౨.

తైవసము. ద్వ. వి. (తై + వసము.) స్వాధీనము. “క...కాశేరినదిన్, నేమించినవారలకున్, నైవస మగుఁ గ్రతుఫలంబుఁ గైవల్గంబున్.” శేష. ౪, ౧౦౨. నరస. ౨, ఆ. ౪౦.

తైవారపుఁజెయ్యి. దే. వి. (తైవారము + చెయ్యి.) తైమోడుపు, సమస్కారము. “మంజులగతిగడ. తనరుశరణ్యస్థలము శరణ్యస్వామికి నిదె తైవారపుఁజె య్యని.” హంస. ౪, ఆ. ౨౧౪. పార్వ. ౫, ఆ. ౪౦.

తైవారము. దే. వి. (త. తైవారమ్.) 1. స్తుతి, వినుతి. (ఇది దేశ్యముగనే యచ్చతెలుంగ్రంథము లందలిప్రయోగములఁబట్టి విదితము. కాని, కర్ణాటకసంప్రదాయముల ననుసరించి హేరాళాది పదములకువలెనే క్రిస్తాథుఁడు దీనినిగూడ సంస్కృతసమాసఘటితము గావించినాఁడు.) “నీ. తైవారి మనఁగ...వినుతి.” అం. భా. ప్ర. ౧౧౪. “గీ. ఆనుచుఁ తైవార మొనరించు నవ్వలంతి...” నీలా. ౨, ఆ. ౪౨. “నీ. భారతీదేవి తైవారవాక్యంబులు వలించుచున్నది ప్రస్తుటముగ.” కాశీ. 2, ఆ. ౪2. నైష. 2, ఆ.

౮౯. భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౨౨2; 2. పరిధి. (శ. ర. త్రా.)

తైవారి. దే. వి. (తైవారము + ఇ.) వంది, స్తుతిపాఠకుఁడు. “మ. కమలాక్షన్మరఘన్మరాజ్ఞభవులం గైవారు...” హరి. పూ. ౧, ఆ. ౪; ౧౧౯. తైవారు. దే. ఆ. క్రి. తైవడు, మగు. “గీ. ప్రాద్దు తైవారుదాక నప్పొలఁతులండి.” శుక. 3, ఆ. ౯3. [జేయు, పంచు.

తైవారుచే. దే. స. క్రి. (తైవారుధా. ప్రే.) ఓజగఁ తైవీగు. దే. ఆ. క్రి. (తై + వీగు.) చేతులు లాగు-అలయు, డయ్యు. “వ. అంత సుభయబలంబులం గైవీగి శివీరంబుల కరుగునవసరంబున...” కు. సం. ౧౧, ఆ. ౨౦3.

తైవు. దే. వి. తైవు, వత్తు. (చూ. తైవెక్కు.)

తైవెక్కు. దే. ఆ. క్రి. (తైవు + ఎక్కు.) తైవెక్కు, మట్టిల్లు. “క. నావుడు మురారి నవ్వచు, నావీదులు నూఱిడించి యనుచితము మహీ, దేవునిఁ జంపుట యనుచుఁ గైవెక్కినవానిమేను కరమున నిమిరెన్.” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౫౦.

తైవ్రాలు. దే. ఆ. క్రి. 1. వంగు. “ఉ...పండితై, వ్రాలినరాజనంబులకు...” విక్ర. ౪, ఆ. 3౯; 2. వ్రాలు. “నీ...నుడులు గైవ్రాలెనా స్ఫుటికాక్ష మాలికదగ.” ఉ. రా. 3, ఆ. ౧౦3; 3. పడు. “శా. కంఠేకాలపదారవిందమలపైఁ గైవ్రాలి...” చంద్ర. 3, ఆ. 2౨; 4. గలించు. “గీ. ప్రాయ మితకు మిగులుఁ గైవ్రాలకుండ.” కాశీ. ౧, ఆ. 2; 5. వాడు. “క. వ్రాలినతెప్పలు వెతఁ గై, వ్రాలినహృదయాంబుజంబు...” సా. ౨, ఆ. ౨౫౫.

తైవ్రాలుచే = తైవారుచు. (శ. ర.)

తైశికిము. సం. వి. అ. న. కేశసమూహము.

తైశికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఒకానొకకావ్యవృత్తి; 2. దుర్గ.

తైశోరము. సం. వి. అ. న. వయోవిశేషము. “వ. బాల్యకౌమారకైశోరవయోవిశేషంబుల వింశతి హాయనంబులు గడచు...” భాగ. 2, స్కం. స్కం. ౨౧3. విజ. (ఆ. ఈ. అ.) కిశోరసంబంధ మైనది.

తైశ్యము. సం. వి. అ. న. కేశసమూహము, తైశికిము.

కై నడలు. దే. అ. క్రి. (కై + నడలు.) కై నడలు, కై నడు. “ఉ. వేనలిపాట పాట నరమోద్రుకతోఁ దిలకండులానవ్వయ్య, క్రి నటియింపఁ కై నడలి వ్రేఁచనిచప్పులు పాలవంకలై, కొ నసియార్పు ...” కాశీ. 2, ఆ. ౧౫౯.

కై నరుండు. వై. వి. (నం. కవీశ్వరకం.) కై కగాండు, కవీశ్వరుండు. సాం. ని. మాన. ౬.

కై సాటిచుక్క. ద్వ. వి. (కై + సాటి + చుక్క.) హస్తశక్త్రము. (శ. ర.)

కై సేత. ద్వ. వి. (కై సేయు. థా.) ఆలంకృతి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౬. “క...పరిణయపుంకై సేతల, నరపతి యొఱ పరిశయిల్లునటనఁ జెలంగున్.” విజ. ౨, ఆ. ౧౩.

కై సేయు. ద్వ. స. క్రి. (కై + చేయు.) 1. ఆలంకరించు. “క. ఆనమయమునఁ గుమారింకై సేసి ...” విక్ర. ౪, ఆ. ౧౯౨; 2. గౌరవింపు? “గీ. ఎలమి నభిమన్యు పెండిలి యిద్విధమునఁ, జేసి యల్లాసలక్ష్మి కై సేసి మత్స్య, మనుజ పతియన్వయంబు పావనముచేసి.” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. 3; 3. పూజించు. “మ...సే, మును పూజించితిఁ బిమ్మటన్ హరియు నంభోజాత గర్భుండునున్, గని కై సేసిరి...” భీమ. ౪, ఆ. ౨౦౩.

కై శము. సం. వి. అ. న. 1. వినోదము; 2. కేళి సమూహము.

కొ.

కొంకణము. సం = కొంకణము. (ప్రా. వా.)
కొంకనక్క. ద్వ. వి. (కొంకు + నక్క.) త్సంద్రజంబు కము, నీచకాలినక్క. “ఉ. చీమణుఁ గాకులుం గ్రిములు జింకలు నక్కలుం గొంకనక్కలున్.” భార. అశ్వ. ౨, ఆ. ౧౧౭. ఆం. భా. ద్వి. ౮౩.
కొంకర. దే. వి. వంకర, వంపు. (శ. ర.); ముడుగుట, ముడుచుకొనిపోవుట. (మా. కొంకరవంక రలుపోవు.) విజ. 1. వక్రము, వంకరలు గలది. “క. ఎక్కడిమొగ మెక్కడిపాడు, వెక్కడిరూపేడ గమన మెక్కడికంతం, లెక్కడ వినము కనుగొన, మిక్కింకరమెకము ననుచు నేడైఱ, దానిన్.” వేం. చుచ. ౧, ఆ. ౪౭౬; 2. దూవ్యము, నిండితము. “వ...ఈ బ్రహ్మచారి శంక

రునిగుఱించి యింకను వంకరకొంకరమాట లాడ నుంకించుచున్నవాఁడ...” హర. ౪, ఆ. 3౩.

కొంకరలుపోవు. దే. అ. క్రి. (కొంకరలు + పోవు.) కై త్యాదులచే చేపములు ముడుచుకొనిపోవు; వంకరలుపోవు. “చ. నినుఁ దనచంక కైచుకొని నీరనిధానచతుష్టయంబునన్, జని చని సాంధ్య కృత్యములు నల్పేడునంతకుఁ ద్రిప్పి తెచ్చి పెం, పున నటవైచి కొంకరలుపోయినసేమయి చక్క నొక్కి పో, ననిచినవాలినదనుడ నంగమఁడన్ దశకలఁ మిటివే.” రామా. 2, ఆ. ౨౫౦. ఇట్లే: కొంకరవంకరలుపోవు; వంకరకొంకరలుపోవు.

కొంకి. దే. వి. (క. కొంకి.) 1. వెదురుమొ. వాని చివర గట్టుపుల్లమొ. “క...కొంకి గలవిదుపు వెదురునం జేద పుచ్చి...” దశ. ౧౧, ఆ. 2౮; 2. దోటి. (శ. ర.); 3. వంపుచీల. (శ. ర.); 4. చోరసాధనములలో నొకటి. “ఉ. కత్తియు నీలి చీరయును...కొంకియు నడత లొల్కుబూచి యున్.” చెన్న. 3, ఆ. ౨౯౪; 5. అయుధవిశేషము. “వ...కొంకి శ్రు మైదు దగరు మొదలుగాఁ గలసాధనంబులచేఁ జేకాకుటచీచియు ...” ఉ. హరి. 3, ఆ. 3౬; 6. కాలిమడమ వైభాగము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౬. ఆము. ౬, ఆ. ౮౧. శుక. ౧, ఆ. ౨౬౩. విజ. వంకరది, కొంకిపండిది. (ఉదా:—కొంకివ్రేళ్లు, కొంకిసిగ మొ.) బ. 1. ముచ్చిలిగుంటప్రక్క నుండే యెముకలు. (శ. ర. ప్రా.); 2. మోకాలిచిప్ప లోతట్టున నుండునెముకలు. (శ. ర.)

కొంకికొను. దే. అ. క్రి. (కొంకు + కొను. స్సార్థమున.) కొంకు, జంకు. “ఉ...అనుమానముతో నొక కొంత కొంకికొంచు...” హంస. ౧, ఆ. ౮౯.

కొంకిరిమికిరి దే. విజ. వక్రము, వంకర గలది. (వా: కొంకిరిమికిరివ్రాఁత.)

కొంకు. దే. అ. క్రి. 1. సంశయించు. “క. తనయగపాటారు లెఱుంగుదు, రని సూతుండు నమయభంగ మగుటకు భీముండును గొంకుచు...” భార. విరా. ౨, ఆ. ౧౪౪; 2. జంకు, భయపడు. “క...కాననాంతమున మ్రుచ్చుటకుం, గొంకి యన హయతను నే, వంకకు నరిగితిహ...” విక్ర. 2, ఆ. ౧౨౭; 3. మొదీయు. “ఉ. ఇట్టిది ప్రారకర్ష

మని యిరుచుకొంకక లక్ష్మయింటఁ జిచ్చొట్టితి
 ...” భార్య. శబ్ద. అ, ఆ. ౧౩౪; 4. సిగ్గు
 పడుట. (ప్రా.) వి. 1. భయము. “ఆ. తలకు
 పుట్టె గొంతు కొలదికి మిఠె...” భార. విరా.
 అ, ఆ. ౧౦౬; 2. సుశయము. “క. తెఱవ
 యెడబాటుమాటు, బఱివోయినకొంకుతోడ
 బ్రాహ్మణుఁ గొని కన్నఁ గగునెడకు నరిగె...”
 భార. ఆను. ౧, ఆ. ౭౪; 3. కొంకర. (చూ.
 కొంకువోవు); 4. సిగ్గు. (ప్రా.)

కొంకునక్క = కొంకనక్క. (ప్రా.)

కొంకుపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కొంకు+పడు.) 1. జంకు,
 భయపడు. (ప్రా.); 2. వెనుదీయు. (ప్రా.)

కొంకుపాటు. ద్వ. వి. (కొంకుపడు. ధా.) 1. భయము.
 “సీ. పరులు తిట్టినచోటఁ బ్రత్యుత్తరము లేక
 ప్రాణహానికిఁ గొంకుపాటు లేక.” కవిక. ౪, ఆ.
 ౧౦౭; 2. సుదేహము. “చ...శకుం గని కొమలి
 కొంకుపాటుతోఁగొంతుకుచుఁ బల్కె...” హంస.
 3, ఆ. ౨౦౦.

కొంకువోవు. దే. అ. క్రి. (కొంకు+వోవు.) కొంకర
 వోవు. “గీ. కొన్నిదేశంబు లివముచేఁ గొంకు
 వోయె.” కాశీ. ౧, ఆ. ౧౩౭. “చ...ఆపదం.
 బొరయక యండఁ జేయుము ప్రభూతపుసీతునఁ
 గొంకువోయెడున్.” భార. కాం. 3, ఆ. 3౧౩.

కొంగ. వై. వి. (సం. క్ర. త్.) 1. క్రొంచము. ఆం.
 భా. ద్వి. ౯౩; 2. బకము. సాం. ని. తిర్య. ౭౯.
 కొంగకాళ్లవాడు. ద్వ. వి. (కొంగ+కాళ్లు+
 వాడు.) ఉర్ధ్వజ్ఞాను, ఎత్తుకాళ్లవాడు. (శ. ర.)
 కొంగగడ్డలి. ద్వ. వి. (కొంగ+గడ్డలి.) ఉప్పురవాఁ
 డుపయోగించు నొకానొక త్రవ్వెడుసాధనము.
 (ప్రా.) [చేప. (ప్రా.)

కొంగముక్కు. ద్వ. వి. (కొంగ+ముక్కు.) ఒకజాతి
 కొంగవాలు. వై. వి. (కొంగ+వాలు.) 1. మాదిగ
 వానికత్తి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౯; 2. ఒకరక
 మైనకత్తి. “సీ...కొంగవాలన గట్టిగొంగ
 గెలిచి.” అచ్చ. య. ౪౭౪. య. అ, ఆ. ౧౦.
 “సీ. కొంగవల్లులుకు లంగుళలఁ బట్టుక జబ్బు
 లంటఁ గుట్టిడ కెఱ్ఱ నరయువారు.” ఆము. ౬,
 ఆ. ౮౫.

కొంగు. దే. వి. (స్త్రీ. పురుషుల) చేలాంచలము, చెఱుగు.
 “చ...తనయుత్తరీయ వస్త్రపునుకొంగునకొ
 దుడిచెఁ దన్నికపోలపుఘర్త బిందువుల్.” కళా.
 ౪. ఆ. ౯౨. భాగ. 3. స్కం. ౪౭౦. ఆ. క్రి.
 1. కొంగపఱుచు, సంభోగమిచ్చు. (ప్రా.); 2.
 ఒఱుగు. (చూ. కొంగోడు.)

కొంగుపఱుచు. ద్వ. అ. క్రి. (కొంగు+పఱుచు.) 1.
 సిద్ధముగు. “గీ. కొంగుపఱుచిరి నృపతి లాకూటి
 కొఱుకు.” రామలిం. ౨౩; 2. సంభోగ మిచ్చు.
 “గీ...పలుగాకులకుఁ గొంగుపఱుచుచెల్లల, నంటి
 ...” శుక. అ, ఆ. ౧౨౦.

కొంగుపసిడి. ద్వ. వి. (కొంగు+పసిడి.) కొంగు
 బంగారము. విణ. సులభసాధ్యము; వశమైనది.
 “క. తను గన్నతండ్రి నెప్పిన, పని సేసిన సుగతి
 కొంగుపసిడియకాడె.” భాగ. ౯. స్కం. ౫౫౭.
 ఇట్లే: కొంగుబంగారము మొ.

కొంగుబత్తెము. ద్వ. వి. (కొంగు+బత్తెము.) కొంగునఁ
 బోసికొనుబత్తెము, ధాన్యాదికమైనకూలి. “చ...
 నిలిచినకుప్పకావలికి నిల్పుదు రప్పురిఁ గొంగు
 బత్తెపుఁగొలుపున కీయకొల్పి హలికుల్ బికిరంబు
 పొసంగుకేలుపున్.” చంద్ర. ౧, ఆ. ౨౫.

కొంగుమాయు. దే. అ. క్రి. (కొంగు+మాయు.)
 చెఱుగుమాయు, ముట్టుగు. (శ. ర. ప్రా.)

కొంగుముడి. దే. వి. (కొంగు+ముడి.) 1. (భార్య
 భర్తలు.) కొంగులు కలికిచేసికొనుముడి. “చ...
 కొంగుముళ్లతో, వరములు దంపతు ల్వడయ
 ...” హంస. అ, ఆ. ౮౫; 2. కొంగుచివరి
 వేసినముడి. విణ. 1. పశము, స్వాధీనము.
 “ఉ. అంగన నాకుఁ గొంగుముడి యై తగసి విపు
 డిచ్చునీవి...” రామా. ౪, ఆ. ౧౬౨; 2. స్త్రీతి
 కరము, ఇష్టమైనది. “చ...కొంగుముడి కాచె
 భవద్వచనంబు నావుడున్.” వసు. 3, ఆ. ౪౩.

కొంగుముడివేయు. దే. అ. క్రి. (కొంగు+ముడి+
 వేయు.) నిశ్చయించు, స్థిరపఱుచు. “క. మది తహ
 తహ విడిచి యిక్కడ ముదమున సతులార కొంగు
 ముడివేసికొనుండిచ నేటిమాపటికిఁ గూర్చెద
 వాలాయముగ నేలు బ్రియులను మిమ్మున్.”
 ప్రభా. ౫, ఆ. ౮౫.

కొంగొంగు. దే. వి. కొంగలధ్వని కనుకరణము. “నీ... కొంగలుచెలగి కొంగొంగు రనఁగ.” హర. ౫, ఆ. ౧౬.

కొంగొడ్డు. దే. ఆ. క్రి. (కొంగు+ఒడ్డు.) కొంగు పఱచు, సంభోగమిచ్చు. “గీ...కాసువీసములకై యబ్బినట్టిపురుషులకు నెల్లఁ గొంగొడ్డి పొట్టపొసి, కొనెడివెలయాలిబ్రదు కిట్టి దనఁగ నేల.” వరము. 3, ఆ. ౨౦౭.

కొంగోడు. దే. వి. (కొంగు+కోడు.)—ఒఱగినకోడు—ఒఱగుట, వ్రాలుట. (చూ. కొంగోడువడు, కొంగోడువోవు.)

కొంగోడువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కొంగోడు+వడు.) ఒఱగు, ఒడ్డగిల్లు. “నీ...కులపర్వతములు కొంగోడువడియె.” మై. ౨, ఆ. 3౭.

కొంగోడువోవు. దే. ఆ. క్రి. (కొంగోడు+వోవు.) ఒఱగినకోడు గలదగు. “ఆ. కుక్కివడిన మిగులఁ గొంగోడువోయిన..., చల్కమంచ మొప్పు దండ్రు.” వి. పు. 3, ఆ. ౨౦౫.

కొంచించు. దే. ఆ. క్రి. (కొంచు+ఇంచు. స్వార్థమున.) 1. తగ్గు. “గీ. వేడివేలుపుకృష్ణుని వేడఁ బోవగురుత కొంచించుకాంతయే కొఱతవడిన, గౌరవము వోవు నని చెప్పఁగాఁ బనేమి.” కాళిందీ. ౨, ఆ. ౨౦; 2. సంశయించు. “మ... పుత్రుడటంచును గొంచించక మీ నొంచుఁ డిపుడు...” దశా. ౪, ఆ. ౧౭౧.

కొంచించుము = కొంచెము. (తక్కువది, అల్పము.) “గీ. గోష్ఠదముకంటె మున్నీరు కొంచించుము.” చం. రా. ౬, ఆ. ౯౨. “ఆ. చంద్రశేఖరునిఁ బ్రసంగవశంబునఁ, గొలిచినారు భక్తి కొంచించుము.” కాశీ. 3, ఆ. ౧౪౦.

కొంచించుముచేయు = కొంచెముచేయు. (నూన్య పఱచు.) “నీ. శ్యామోదయము కొంచించుము చేయనేలెంచి. శ్యామోదయమును హెచ్చుఁగఁ దనర్చె.” చంద్రి. ౪, ఆ. ౪౫.

కొంచెకత్తె. వై. వి. (కొంచెము+కత్తె.) 1. అల్పురాలు. (శ. ర.); 2. సామాన్యరాలు. (శ. ర.); 3. అమాయకురాలు. “గీ. ఉవిద నీనెంతకొంచె కత్తెవె జయంతుఁ, గాపు జేసినగరితవు కావె నీవు.”

కువల. ౪, ఆ. ౧౭౩. (వృథిరేకలక్షణచే ‘కాణ’ అని భావము.)

కొంచెకాండు. ద్వ. వి. (కొంచెము+కాండు.) 1. సామాన్యకాండు. “క...కొంచెకాండవె, యన్నన్న నభాగ్ర నిర్జితావి గాడే.” శుక. 3, ఆ. ౨౦౫. బహు. ౫, ఆ. ౧౦౦; 2. అల్పుకాండు. (శ. ర.)

కొంచెతనము. వై. వి. (కొంచెము+తనము.) 1. అల్పత్వము, నీచత్వము; 2. సన్నఁదనము, సూక్ష్మత్వము. “ఆ...గొనముఁగొను, కొంచెతనము...” అచ్చ. ఆర. ౨౩.

కొంచెవడు. వై. ఆ. క్రి. (కొంచెము+వడు.) 1. న్యూనమగు. “వ...తండ్రి నీప్రసాదంబున నన్నియు సమకూరెడుంగాక కొంచెపడియెడునే...” భో. ౬, ఆ. ౧౯౧; 2. పన్నగిల్లు. “నీ. కడుదొడ్డకటికటి కడుఁ గొంచెపడియుండె...” చంద్రా. ౧, ఆ. ౯౭; 3. చులకనగు. “క. ఒరు నొద్ద కేగి హ్రాన్యము, పరికించగ వేడి కొంచె పడియెడుకన్నకొ, మరణం బుక్కృష్టము...” శివభ. ౫, ఆ. ౯౪; 4. నశించు. “గీ. క్రూర సుతతి వెలయునే కొంచెపడక.” సీతి. ౫౯. “గీ. తరుణి నీచేత మదనకంఠంబు తెఱఁగఁగోరి యున్నాడ నాయాన కొంచెపడక, యుండ సురతమఘాంబుది నోలలాచ్చి, యింపు సొంపార నన్ను మన్నించవలయు.” వి. పు. ౨, ఆ. ౨౦౭.

కొంచెపఱచు. ద్వ. స. క్రి. (కొంచెవడు. ధా. ప్రే.) 1. తక్కువపఱచు. “క. అప్పుడు చతురంగంబుల, కుప్పలు కులగోత్రగరిమఁ గొంచెపఱచుగా నుపొంగి...” వై. ౫, ఆ. ౧౯౩; 2. చెఱచు. “గీ. వాని గనుమన్న కులశీలవర్తనములు, కొంచె పఱచక...” వరాహ. ౨, ఆ. ౧౨౪.

కొంచెపుడనము. వై. వి. (కొంచెము+తనము.) న్యూనత. “వ...వగతుకొంచెపుడనంబు వినుట...” దశ. ౧౨, ఆ. ౧౨౪.

కొంచెపువాడు. ద్వ. వి. (కొంచెము+వాడు.) అల్పువాడు, నీచు. “క...పరిమార్తుఁ గొంచెపు, వారై యున్నెడన...” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౧౪. కొంచెము. వై. వి. (సం. కించిత్. క. కొంచ. త. కొచ్చె.) న్యూనత, కొఱత. “ఉ...నీకు నీ, కొంచెము వచ్చు బెల్ల హరిఁ గోరి నుతింపమి

నావ్యపూజితా." భాగ. ౧, స్కం. ౯౫; 2. అచిర
కాలము. "ఉ...కొంచెములొననె కాయసిద్ధికి.
గారణ ముద్ది..." సా. 3, ఆ. ౨౫౧; 3.
సంక్షేపము. "క. అని మన్వాదులు విస్తరమునఁ
జెప్పినమర్మధర్మములు కొంచెమునక. వినిపించిన
..." పరాహ. ౯, ఆ. ౧౩౧. విణ. 1. ఆల్పము,
చిన్నది. "ప...కొంచెంబు పెద్ద యన లేదు సమ
రంబున జయంబు దైవాధీనంబు..." భార. భీష్మ.
౧, ఆ. ౧౪. హరి. ఉ. ౨, ఆ. ౧౯; 2. తగు
మాత్రము, మితము. "నీ. కొంచెపుటకనంబు
గొనుచు సంగంబులఁ బాసి యింద్రియములపజ్జఁ
జవమి." భార. కా. ౬, ఆ. 3౮; 3. సులభ
సాధ్యము. "క...ఆత్మానినితో బొందు
కొంచెమా యొనగూడన్." శుక. ౪, ఆ. ౧౬;
4. సీచము, తక్కువది. (చూ. కొంచెపువాడు.)

కొంచే. వై. వి. (సం. క్రాంచః. క. కొంచ.) 1.
క్రాంచము. ఆం. భా. ద్వి. ౯౩. భార. భీష్మ.
౨, ఆ. 3౦; 2. ఒకానొకపర్వతము. (చూ.
కొంచగట్టు.)

కొంచేగట్టు. వై. వి. (కొంచ+గట్టు.) క్రాంచాద్రి.
ఆచ్ఛ. యు. ౨౦౯.

కొంచేపీఠ. వై. వి. (కొంచ+పీఠ.) క్రాంచపీఠము.
(శ. ర.)

కొంచేపాణు. ద్వ. ఆ. క్రి. సంశయించు; వెనుదీయు.
కొంచేమల = కొంచగట్టు. (శ. ర.)

కొంచేమొగ్గరము. వై. వి. (కొంచ+మొగ్గరము.)
క్రాంచపూహము. (శ. ర.)

కొంచేసారము. వై. వి. (కొంచ+సారము.) సప్త
స్వరములలో నాల్గవది, మధ్యమస్వరము. (శ. ర.)

కొంచే. యు. వై. ఆ. క్రి. (సం. కుంచ.) 1. సంకో
చించు; భయపడు. "క...ఎట్టివారి జంపుదుఁ
గొంచన్." ప్రబోధ. ౨, ఆ. ౬౬. "ఉ. కొంచక
యంబుధి బడినకొండపక్రము లూడ్చదయ్యె
నూ, టుచులక త్తి..." వసు. 3, ఆ. ౧౦౭; 2.
మందగించు, తగ్గు. "మ...ముఖపాండుశ్రీ
మిటారింపె గుల్కునడల్ గొంచె..." ఉ. రా.
౧, ఆ. ౧౮౧. వి. 1. సంకోచము. "ఆ. ఓరి
దోసకా...కిక్కురించి రాగఁజనునె కొంచు
లేక." ఆచ్ఛ. కిష్కిం. ౨౯; 2. న్యూనత. "గీ.

ఎంచుచుండు నతం డెందుఁ గొంచులేక." నీలా.
౧, ఆ. ౪౮; 3. మదము. "మ...నీట దళత్వం
కజనేత్ర యోధు తనసీడఁ జూచి యారార
కొంచు దలిర్పక జెలియెవ్వతో పగలు పంజుల్
మించ నేతెంచె నేనిదిగో దాని జయంతు నంచు
దుమికె హేళావతులే నవ్వగన్." చంద్రా.
౪, ఆ. ౨౪౫. విణ. ఆల్పము, తక్కువది.
"ఆ...కొంచు గాని, కినుకతోడ..." ఆచ్ఛ. యు.
౧౦౦. దే. వి. ముఱికిచెనుట. "నీ...కొంచు చనః
గను ముఱికిచెనుట." ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౦.

కొంచేడు. వై. విణ. సామాన్యండు. "కా...ఆ,
భట్టాకేంద్రుడు జాంబవంతుడు తలంపా
గొంచుండే..." శతకం. ౧, ఆ. ౧౦౫.

కొంజ = కొంచు. దే. ఆ. క్రి. (దీనికి వ్యతిరేకార్థ
ముననే ప్రయోగములు కాననగుచున్నవి.) 1.
సంకోచించు. "చ...కొంజ మఖసాధనాశ్వ
మును జుభవిరోధి హరించునుద్ధతిన్." భాగ.
౪, స్కం. ౪౬౪. భాగ. ౧౦. స్కం. పూ.
౧౩౧౭; 2. లోభించు. "క. రంజిలి తామును
మున్నుగ, చంజిలిపడ కిచ్చెనేని నయముగ వారున్,
గొంజక నిత్తురు క్రమ్రుట, ముంజేయియు
నాడెనేని మోచే యాడున్." కుచేల. ౧, ఆ.
౧౦౮; 3. విసువు. "క. కంజదళాక్షుండు వెద
కెను, గొంజక లేగల సపారగురుత్పణవనికా,
పుంజంబుల..." భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౫౦౫.
దాశ. శ. ౨౩.

కొంట. దే. వి. కొనుట. (అనుప్రయుక్త మైనకొను
ధాతువునకును రూప మిట్టైబుండునది. ఉదా:—
చేకొంట, కైకొంటము.) "ఉ...గొంగులైన మఱి
యందులమాధునిఁ జూచి కాచె భుగ్ధారఫలంబులం
బ్రియము చొప్పుడ లోకులు గొంట భాస్కరా." భా.
శ. ౬౮. "నీ. పొరుగు బేడిసెండు పుటము
గొంటయఁబోలే జవనహయంబులు చొకళింప." సాంబో. 3, ఆ. ౧౬౮.

కొంటె. దే. విణ. త. (కొండి.) అల్లరిపనులు చేయు
వాడు. "క. కొంటివి మాహృదయంబులు,
గొంటివి మానంబు లజ్జఁ గొంటివి వలువల్, గొంటి
విక నెటులు నేనెదో, కొంటెవుగద నిన్ను నెఱిగి
కొంటిమి కృష్ణ." భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౮౨౨.

కొండెతనము. దే. వి. (కొండెతనము.) 1. అల్లరి తనము; 2. అకార్యము. “క. వింటికదా నీతన యుని, కొండెతనము...” భా. ౫, ఆ. 33౧; 3. క్రూరత్వము. “ఉ...లోకమున్, కొండెతనం బునం గెలిచికోలిచి యచ్చెరియులు మన్నఁఁగా.” కృ. శకుం. ౨, ఆ. ౧౭౯.

కొండెపాడికట్ట. దే. విణ. (కొండెపాడికట్ట.) ధూర్జడు; దుష్టుడు. (బ్రా.)

కొండ. దే. వి. (క. కొండ.) 1. మల, పర్వతము. “నీ. ఈకొండ మణికాంచనాకారమని కాంచె...” విక్ర. ౨, ఆ. ౧౫; 2. ఆకాశము. “కొండ మీడిమెడిగిన్నె కొక్కిరాజుకాలు విడిగె.” (వా.); 3. ఘనకార్యము. “క. కొండ ఘరించుట నాకొకకొండా ..” వారి. పూ. 2, ఆ. ౧౭౯. విణ. ఘనమైనది. “గీ. తా నెఱిగియు నీజాతి గానిదాని, మాట తెల్లమ గొండగా మదిం దలంచి.” విప్ర. ౪, ఆ. 22. సా:—1. కొండఁ ద్రవ్య యెలుకను బట్టు. పరమ. ౧, ఆ. ౧౦౭; 2. గోరంతలు కొండంతలు నేయు. ఆము. ౫, ఆ. 22; 3. కొండ విడిగి మీదఁ బడ్డట్టు. (వా.)

కొండంగి. దే. వి. (కొండ+అంగి.) గోలాంగులము, కొండముచ్చు. ఆం.భా. ద్వి. ౮౩. ‘(కొండొంగి’ అని బ్రా. ‘కొండొంగ’ అని శ. ర.)

కొండకంది. దే. వి. (కొండ+కంది.) ఒకజాతిపెద్ద కందిచీ. (శ. ర. బ్రా.)

కొండకాకి. ద్వ. వి. (కొండ+కాకి.) అద్రికాకము, మాలకాకి. (శ. ర. బ్రా.)

కొండకాలువ. ద్వ. వి. (కొండ+కాలువ.) నెలయేరు. (శ. ర. బ్రా.)

కొండకోటి. దే. వి. (కొండ+కోటి.) 1. కొండ ముచ్చు; 2. బాలక్రీడావిశేషము. “నీ. దాగిలి మూఁతలు...గురిగింజ కొండకోటి. హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

కొండగుమ్మడు. దే. వి. (కొండ+గుమ్మడు.) ఒకజాతి పెద్దగుమ్మడుచీ. హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

కొండగులుతు. దే. వి. (కొండ+గులుతు.) సామాన్య లక్షణము. (శ. ర. వా.)

కొండగొనుగు. దే. వి. (కొండ+గొనుగు.) అత్తీటుముచీ. (శ. ర.)

కొండగొట్టె. ద్వ. వి. (కొండ+గొట్టె.) రోహిషము, పాట్టెలు. “గీ. కోతితో మైత్రి వాటింతుఁ గొండ గొఱియ, చూర్యకేయునిపుణ్యాశ్రమాతర మున.” కాశి. ౨, ఆ. ౪౩. ఆం. భా. ద్వి. ౮౫. ఇట్టే: కొండగొఱియ, కొండగొట్టియము. (దీనిబహువచనరూపము ‘గొర్లు’ అని య. ౨.ఆ. ౩౨. నమాశ్ర మున్నది.)

కొండగోగు. దే. వి. (కొండ+గోగు.) 1. కర్ణికార వృక్షము. “నీ. కొనరి వావిలిఁ గొండగోగున ననికించె మూర్ఖుని మాటాడి ముదిత యోర్తు.” య. ౪, ఆ. ౧౯; 2. కందరాళముచీ. ఆం. భా. ద్వి. ౪౩.

కొండదిలవ. దే. వి. (కొండ+దిలవ.) గోసనము, కొండబ దుడుపాము. ఆం. భా. బ్ర. ౧౪౭. కొండచీమ. దే. వి. (కొండ+చీమ.) ఒకజాతి(నల్లని పెద్ద)చీమ. (శ. ర.)

కొండచేయు. దే. న. క్రి. (కొండ+చేయు.) అధి పతిగా నెంచుకొను. “నీ. ఈకొండమణి కాంచ నాకారమనిఁ గాంచె గొండ తెల్లమ దమ గొండ చేయ.” విక్ర. ౨, ఆ. ౧౫. ‘(కొండచేయు.’ ముద్రి.)

కొండమోలి. దే. వి. (కొండ+మోలి.) పార్వతి, గిరిజ. భాగ. ౯. స్కం. ౫౧౪. ఇట్టే: కొండ రామాలి, కొండపట్టిమొ.

కొండఘోషి. దే. వి. (కొండ+ఘోషి.) కలుజువ్విచీ. ద్వి. పరమ. ౨, ఆ.

కొండజోన్న. దే. వి. (కొండ+జొన్న.) ఒకజాతి జొన్నచీ. (శ. ర.)

కొండతంగేడు. దే. వి. (కొండ+తంగేడు.) ఒకజాతి తంగేడుచీ. (శ. ర.)

కొండత్రిమిరి = కొండముచ్చు. (శ. ర.) (ఇట్టే: మలత్రిమిరి, తిప్పత్రిమిరిమొ. శ. ర.)

కొండదాసి. దే. విణ. (కొండ+దాసి.) చెట్టుకాని గుట్టకాని యెక్కి పలుకుచు బిచ్చ మెత్తుకొని జీవించువాడు, నీచజాతిభిక్షుకుడు. (వా. చూ. కొండదాసితనము.)

కొండదాసితనము. దే. వి. (కొండ+దాసి+తనము.) కొండగాని చెట్టుగాని యెక్కి బిచ్చ మెత్తుకొను వృత్తి, బిచ్చమెత్తి బ్రదుకుట. “గీ. తనదుచెల్లెలి

దొడ్లభూధవున కిచ్చియకనివలనను సిరిగాంచు
నంతకంటె, సారమై తోచుచు గొండదాసరి
తనంబు." రామలి. 2౮.

కొండవారుక. దే. వి. (కొండ+వారుక.) చిజు
నాలుక, గళశూడిక. (శ. ర. బ్రా.) ఇట్లే: కొండ
నాల్గు. "నీ. ఎచోచ్చు ముచ్చిచ్చు నేడేసి
నాల్గులు కొండవారుకలదాకఁ గోకవడియె." భీమ. 3. ఆ. 32.

కొండవగుతుడు. దే. వి. (కొండ+వగుతుడు.) పర్వ
తారి, ఇంద్రుడు. "నీ. కొండవగుతుపట్టెకోడలి
నిండువేకటిఁ గాచినట్టివేకటివాడు." రా. వి.
౧, ఆ. 2౧.

కొండవలుకు. దే. వి. (కొండ+వలుకు.) పర్వతగుహ
యందలి ప్రతిధ్వని. "గీ. కొమరుఁ బిల్వని యల
వల్గు కొండవలుకు." చంద్రా. ౧, ఆ. ౫3.

కొండపిండి. ద్వ. వి. (కొండ+పిండి.) నగభేది. "నీ.
కొండపిండి యనంగఁ బిండికొండ యనంగ నగ
భేది సంజ్ఞ గానలరుచుండు." ఆం. భా. ద్వి. ౬౫.
కొండపిచ్చుక. దే. వి. (కొండ+పిచ్చుక.) కొండలఁ
దిరుగుపిచ్చుక. "నీ...కొండపిచ్చుక వానకోయిల
యును." హంస. 3, ఆ. ౧౨.

కొండప్రత్తి. ద్వ. వి. (కొండ+ప్రత్తి.) ఒకజాతి
ప్రత్తి. (శ. ర.)

కొండబుగ్గ. దే. వి. (కొండ+బుగ్గ.) ఒకజాతి
సస్యము. హంస. ౪, ఆ. ౧౨2.

కొండబూరుగు. దే. వి. (కొండ+బూరుగు.) కూట
కాల్తలి. ఆం. భా. ద్వి. ౪2.

కొండబెండ. దే. వి. (కొండ+బెండ.) కచ్చూర
కము. (శ. ర.)

కొండమల్లయ్య. ద్వ. వి. (కొండ+మల్లయ్య.) శ్రీశైల
మల్లికార్జునుడు, శివుడు. "నీ. కొండమల్లయ్యచే
నుండు నందురు గాని జీకను గాన మేవక
వైన." య. ౧, ఆ. ౧౦౫. [(శ. ర.)

కొండమల్లె. ద్వ. వి. (కొండ+మల్లె.) గిరిమల్లిక. (శ. ర.)
కొండమామిడి. దే. వి. (కొండ+మామిడి.) కోకా
మ్రము. (శ. ర.) [గర్భము. (శ. ర.)

కొండమారేడు. దే. వి. (కొండ+మారేడు.) గంధ
కొండము. వై. వి. (సం. కుండము.) గుండము. (శ. ర.
బ్రా.) ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౧.

కొండముక్కిడి. దే. వి. (కొండ+ముక్కిడి.) ఒకజాతి
ముక్కిడి. హంస. ౪. ఆ. ౧౧.

కొండముచ్చు. దే. వి. (కొండ+ముచ్చు.) గోలాం
గూలము. నల్లనిముఖము గలపెద్దకోతి. (శ. ర. బ్రా.)
కొండమునువ = కొండముచ్చు. (శ. ర.)

కొండయల్లుడు. దే. వి. (కొండ+యల్లుడు.) శివుడు.
"నీ. కొండయల్లునిమేర గొమరారుసిరి మించి
..." చిత్రభా. ౫, ఆ. ౧౦.

కొండయెక్కు. దే. ఆ. క్రి. (కొండ+ఎక్కు.) 1.
(ధనాదులచే) మిన్నందు, ఘనతఁగను; విజ్ఞప్తిఁగు;
గర్వింపు. "ద్వి. హరికృపఁ గల్గునర్హైశ్వర్య
ములును, గొఱత లేదిప్పుడే కొండయెక్కుదవు." మృ. వి. ౨, ఆ. ౬2. "గీ. కొండయెక్కుదు
బలిమాలకొనిఁకొలది." సిం. నార. ౧2; 2.
వ్యతిరేకలక్షణచేఁ జిటిపావు. వా:—దీపము
కొండయెక్కుచున్నది. ఇట్లే: కొండెక్కు. సా:—
కోడికియ్యిబాగారమంటే కొండెక్కి యేటిగినట్లు.

కొండరా = కొండజేడు. (బ్రా.)
కొండరావి. దే. వి. (కొండ+రావి.) ఒకజాతిరావి. హంస. ౪, ఆ. ౧౦.

కొండరాయడు = కొండజేడు. వీర. 3, ఆ. ౧౦౮.

కొండరి. దే. వి. (కొండ+రి.) కిరాసుడు, బోయ
వాడు. "వ...బుకెతలకఱకుకొండరుల నను
దెంచిన..." ద్వా. ౧౧, ఆ. ౫౬, ౧౧, ఆ. ౧౯.

కొండజేడు. దే. వి. (కొండ+జేడు) పర్వతరాజు,
హిమవంతుఁడు. "ఆ. కొండజేనికూతు కుసుమావ
చయకేళి..." భా. ౫, ఆ. ౧౯౧.

కొండరాయడు. ద్వ. వి. (కొండ+రాయడు.)

1. పర్వతరాజు, హిమవంతుడు; 2. సప్తపర్వత
రాజు, ఏడుకొండల కధిపతి, తిరుపతివేంకటేశ్వ
రుడు. "నీ. కొండలరాయనిఁ గొలుచుకవులకు
బంగారుంబుముడుపు మోత్రాళ్లమడుపు." ప్రబంధ.
౨౪. [పుష్పిక. (శ. ర.)

కొండల్లము. ద్వ. వి. (కొండ+అల్లము.) తృణ
కొండవాడు = కొండరి. (శ. ర.)

కొండపీడు. దే. వి. బొ. (కొండ+పీడు.) 1. కైలా
సము. "గీ. కొండపీ డేలువేలుపుఁ గూడి...
కడిమిపూఁడోటలో నాడుగరితఁ దలఁచు." అచ్చ.
పీఠి. ౨; 2. ఆంధ్రదేశమందలి యొక

నొకనగరము. "సీ. మఱికొండవీ డెక్కి
మార్కొని నలియైన యలకనవాపాత్రు నంటి
రాఁడె." అము. ౧, ఆ. ౩౬. సా: కొండవీటి
చేంతాడు. (కొండవీటిలో నూతులు చాలలోత
నియు నందులకు వలయుచేదాడు చాలపాడు
గైన దనియుఁ బ్రసిద్ధము.)

కొండసంపెంగ. ద్వ. వి. (కొండ+సంపెంగ.) ఒకరకపు
సంపెంగళి. హంస. ౪, ఆ. ౧౧. [౨౫]

కొండనూడు = కొండపగతుడు. అచ్చ. కిష్కిం.

కొండాట. దే. వి. (కొండాడు. ధా.) 1. స్తుతి.

"కా...ఉన్నపురమున్ కొండాట కర్హంబులే."

కాళ. ౧, ఆ. ౧౦; 2. -్యసంగము. "గీ. హరు

నితోడిద కొండాటయై లతాంగియై గ్రతాపంబు

నైరింపకున్నఁ జూచి." వీర. ౧, ఆ. ౧౦౪.

(ముద్రి. పా. 'కొండాటమై' శ. ర. పా.)

కొండాటము. దే. వి. (కొండాడు. ధా.) 1. స్తుతి.

"సీ. కుచ్చితకాం ద్రన్నఁ గొండాటములు సేయు

..." వల్ల. ౩, ఆ. ౪; 2. వ్యాసంగము.

(చూ. కొండాట.); 3. కలహము. "క. అని కెలసి

పులుకుపులుకునందనుఁ జూడఁ జూడఁబట్టి తన్నెం

గొట్టెన్, దవివినక దిట్టె ననలుగ, గొనలుగ రొద

మగనిఁ బెగనికొండాటమునన్." వేం. పంచ.

౪, ఆ. ౪౬౦. విణ. కలహశీలము గలది. "కా...

చూడు నేఁడికొండాటపుటెల్ల యుల్కెలుగ

కిట్టేపార ధక్షిం చెడున్." వేం. పంచ. ౨, ఆ. ౯౦.

కొండాడు. దే. స. క్రి. (త. కొండాడు.) స్తుతిచు.

ఆం. భా. తృ. ౧౨౪. "ఉ. చేడియ యానృపాల

కులశేఖరు...కొండాడగ వేయిసోట్ల వలె..."

రాజ. చ. ౩, ఆ. ౧౩౨.

కొండి. దే. వి. 1. లేలుతోక. ఆం. భా. ద్వి. ౮౦; 2.

లేలుతోకచివరిముట్టు. (బ్రా. వా.); 3. టెక్క

తలుపునంచులయందుఁ గొట్టెడు లేలుతోక

పంటి యనుపగిల్లెము. (శ. ర.); 4. సీతడెక్క.

"క. ఆక్కర్కట ముండగ నల, కొక్కెర

దత్తరస మొలిచిగొని తినునదియై, ముక్కిత్తి

చూచు నాలా, నొక్కాయనఁ గొండ్ల నిటికి

యొత్తై గళమున్." వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౩౨౬.

కొండిక. వై. వి. (సం. కుణకః) 1. చిన్నవాడు.

"క. అని పలికి హరి గిరిటింగనఁగొని కొండికపు

నీవు గావున నీకుఁమును గోరఁ బాడి యన

పుడు, విని కృష్ణునిఁ గోరుకొనియె విజయుం డెల

మిన్." భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౭౬. (శ. ర.

బ్రా. పా. 'కొండొకపు' ముద్రి.); 2. బాలుడు,

శిష్యుడు. "సీ...కొండిక వ్రాయఁడే గురుడు

వ్రాయ." రామలిం. ౩౫; 3. బాలిక, చిన్నపిల్ల.

"క...తూతుం గొండిక యన కంచవలయు

గూరిమి ననుజన్." య. ౪, ఆ. ౧౨౬. విణ.

1. చిన్నది. "క...నీయడుగున భూమండల

మఠిసూక్ష్మకృతిఁ గొండికమచ్చయునుబోలె

గొమరొందు హరి." పాండు. ౨, ఆ. ౬౦.

పరాహ. ౪, ఆ. ౧౩౫; 2. అల్పము, నీచము.

"క. కొండికలము మన కెంకటి, దండి గలుగు నధిక

వస్తుతతి హరి కొనఁగన్." కుచేల. ౧, ఆ. ౧౧౦.

కొండికవాడు. ద్వ. వి. (కొండిక+వాడు.) బా

లుఁడు. "ఉ...ఇచ్చ డీకొండికవాని నమ్మ పగో

లివి కార్యమె మీకు కార్యమె." కు. సం. ౧౦,

ఆ. ౧౬౩.

కొండియ = కొండె. "సీ. చందురులో నున్నకందు

దా మణిఁగించుతేనఁ జెందలల కొండియలు

చెలగ." విప్ర. ౧, ఆ. ౬౦.

కొండియము = కొండెము. "గీ. ఆదరింతురు కొండి

యం బవనిపతుల." హరి. ఉ. ౯, ఆ. ౫౬. భార.

అను. ౨, ఆ. ౬౧.

కొండియఁడు. దే. విణ. కొండెకాడు. "ఉ. క్రూ

రుడు లాభియున్ శత్రుడుఁ గొండియఁడున్

...చేదవ నున్ని భూపతికిఁ జెట్ట..." భార.

శాం. ౩, ఆ. ౪౬౩. ఆం. భా. తృ. ౧౩.

కొండీ = కొండి. (బ్రా. వా.)

కొండీడు. దే. విణ. (కొండెము+కాడు.) కొండె

కాడు. "సీ. కొండినినాలుక రెండుగాఁ జీరెడు

నలభగంబులఁ జూడు మవనినాథ." మార్క. ౨,

ఆ. ౯౫. కేష. ౩, ఆ. ౩౩.

కొండుక. దే. విణ. 1. చిన్న. "వ...వానికిం గొం

డుకవాని విచిత్రవీర్య రాజ్యాభిషిక్తుం జేసి..."

భార. ఆది. ౪, ఆ. ౧౧౩; 2. చిన్నవాడు.

"ఆ...పరశురాముఁడు... దండికాపాతుండు

గొండుక యయ్యెను దద్ద, గణములందుఁ బెద్ద

యయ్యె." భార. ఆది. ౩, ఆ. ౭౦; 3. వివేక

హీనము. "నీ. కొండము బ్రాహ్మణుల గొండుక
లాత్త తులూచితాచారములు యిడిగి కాన,లకుఁ జన్న
..." భార. కాం. ౧. ఆ. 2౧.

కొండె. దే. వి. (స్త్రీపురుషుల) కలముండునగు. ఆం.
భా. ద్వి. ౧౪౫. "గీ. కురులు నవసించి విరులతోఁ
గొండె గట్టి." వేం. మా. ౪, ఆ. ౨౪౫.

కొండెడు = కొండీడు. "క. ధరఁ గాఁపు కొండె
డైనను,గరణాలకు బ్రతుకు లేదుగదరా నుమతీ."
ను. శ. ౮౫.

కొండెకత్తె. దే. విణ. కొండెములు చెప్పునది. (స్త్రీ.)
కొండెకాఁడు. దే. విణ. కొండెములు చెప్పువాఁడు.
(చూ. కొండెకానికనము.)

కొండెకానికనము. దే. వి. (కొండెకాఁడు+కనము.)
విశునత్వము, కొండెములు చెప్పుట. (రంభ.)
"గీ...చేరరాదయ్యె నమరమాని, కొండెకాని
కనానకు గురువు కాన." నిరం. ౪, ఆ. ౨3.

కొండెక్కు = కొండయెక్కు. (వా.)
కొండెపుండవసి. దే. వి. (కొండెము+కవసి) నార
దుఁడు. "నీ...కొండెపుండవసిఁ గైకొనక చెలఁగి."
చిత్రభా. ౫, ఆ. ౧౦.

కొండెము. దే. వి. వైశువ్యము,లేనినేరము చెప్పుట.
"నీ. కొట్టు దేహదులగొనఁబుటంగడులద తఱ
చుగాఁ గొండెముల్ తలుపులంద." అచ్చ. బాల.
౨౧. సా. ౨, ఆ. ౨౪2. [(శ. ర.)

కొండెపల. దే. వి. చేఁపలుకట్టుటకు వేసిడువల.
కొండెలమారి. దే. విణ. (కొండెముల+మారి.) చాడీల
మారి, చాడిగొట్టు. "నీ...మఱుదలు కొండెల
మారి బసివి." ఆహ. 3, ఆ. ౪3. ఇట్టే: కొండెపుఁ
గొఱవి. పండితా. పురా. ౧౧౬. పు.

కొండొక. వై. విణ. (సం. కుఱకక.) 1. కొంచెము.
"వ. ఆని చెప్పి యెత్తమద్విజలహితపాతం
బెట్టునుం గీడు గావున నీకు నొకహాని పుట్టుటకుం
జాలక యిబ్బంగిం జేసిలి నని మెడియుం గొండొ
కకీకాలంబు దొరంగం దుడుచుచుండె..."
భార. విరా. ౫, ఆ. ౨౬౨. భార. విరా.
౧, ఆ. ౨౦2; 2. చిన్నది. "నీ...అబ్బినరుహాక్షి,
కొండొకనవలియు..." రాఘ. ౪, ఆ. 2౪; 3.
చిన్నవాఁడు. "వ...నేను విద్యాభ్యాసంబునం
దగిలి కొండొక వై యుండ..." భాగ. ౬. స్కం.

౧౫. భార. ౨, ఆ. ౮౪; 4. పాట్టి. "గీ. బాలుఁ
డొక్కఁడు కొండొకకొల నేతఁబట్టుకొని..."
భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౬౦; 5. ఒక. (ఉదా:-
కొండొకనాఁడు.) క్రి. విణ. 1. కొంచెముగా.
"క. ద్యూతశ్రీదకు గొండొకనేతున్..." భార.
విరా. ౧, ఆ. ౧౯౬; 2. కొంచెమునేపు. "వ...
ఒండొకయుపాయంబు మదిం దొఁచమికిం గొం
డొక చింతించి..." విక్ర. ౨, ఆ. ౧౮౮; 3.
కొంతదూరము. "వ. ఏనుసు భక్తిమయం బగు
సాష్టాంగమండప్రణామం బాచరించి కొండొక
దొలంగి..." భార. విరా. ౧, ఆ. ౧3.

కొండొకనవ్వు. ద్వి. వి. (కొండొక+నవ్వు.) చిటు
నవ్వు, మందహాసము. "గీ. అనినఁ గొండొకన
వ్వులయంగఁ జూచి." భార. విరా. ౫, ఆ. ౧౧౪.
కొండ్ర. దే. వి. 1. ఒకసారి చాలు చుట్టినకొలది
గలపాలము. "క. ధరఁ గొండ్ర వేలు పొదును,
బరంగుం బురుషాయువంబు ప్రజలకు నెల్లన్."
కాశీ. ౪, ఆ. ౨౯౯; 2. పాలము. "గీ. కొండ్ర
లం బగదు నారంభకొటు లెల్ల." భీమ. 3, ఆ.
౧౪౨; 3. చాలు. "నీ. ఓర్పు నాగలిఁ గూర్చి
యొకకొండ్రయైతైన ఫణిరాజు తలగుట్ట బయలు
పడఁచె." కళ. ౧. ఆ. ౧౬౯. (ఒకకొండ్రయెత్తు =
ఒకచాలు దున్ను.)

కొండ్రకైదుపు. దే.వి. (కొండ్ర+కైదుపు.) నాగలి.
"గీ. కొండ్రకైదుపుబల్లిదుకూర్చి తోడు." రా. వి.
౧, ఆ. 2౧. (కొండ్రకైదుపుబల్లిదుఁడు =
హలధరుఁడు, బలరాముఁడు.) (శ. ర. పా. 'కొండ
కూటువపగవాని కూర్చి తోడు' ముద్రి. పా.)

కొండ్రచేయు. దే. ఆ. క్రి. (కొండ్ర+చేయు.)
కృషిచేయు, వ్యవసాయముచేయు. (బ్రా.)
కొండ్రపోతు. దే. వి. (కొండ్ర+పోతు.) ఎలుగ
బంటి. (బ్రా.)

కొంత. వై. స. (సం. కించిత. కొంచెము+అంశ.)
ఇంచుకొలది, ఇంచుకంత. "క...ఒక, కొంత
యొగనిరేసి నట్టికూ దేమిటికిన్." భార. శల్య.
౨, ఆ. ౧3.

కొంతము. వై. వి. (సం. కుంతక. క. కొంత.) 1.
ఈఁదె, బల్లెము. "క. వ్రేలిరి గడగొంతంబులఁ,
గూలిరి గడిదలలు దాఁకి కుంభినిమొదన్." కు.

సం. ౧౧, ఆ. ౧౨౬. “క. గొంతాన నొకడు బెబ్బలి, గొంతానం జిదిమి...” శుక. ౧, ఆ. ...; 2. ఆయుధము, అస్త్రము. “క...విరి, కొంతపువే ల్లనగ రాజు కొలువున్నయెడన్.” య. ౫, ఆ. ౪౫. (విరికొంతపువేల్లు = పుష్ప యుధుడు.) “క. ఎంతజిలేంద్రియు లైనను. నెంచనదాచారు లైన నేకాంతమునం, గాంతల సంగతి నుండిన, గంతునికొంతాలపాలు గాకుం డుదురే.” విక్ర. 3, ఆ. ౬౦. విణ. కుంతాకారము గలది. “సీ. పాలుపొందఁగా తెల్లు పూచినవిధ మున మనుకొని కొంతంబు ముగ్ధరంబు.” కు. సు. ౧౧, ఆ. ౯౦.

కొందలు. వై. స. బ. (కొంత+వారు.) కొంతశబ్దము యొక్క మహన్న హత్వర్ధకరూపము, కొంతసంఖ్య గలవారు. “మ...మిమ్ము గొందఱన్...” భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౨౯౪.

కొందలపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కొందలము+పడు.) 1. కలతనందు, ఊర్బించు. “క...మనంబు గొందల పడఁగా...” భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౨౯౨; 2. దుఃఖించు, విడుపు. “క...అలిదీనతతోఁ గొందల పడ...విజ. ౨, ఆ. ౫౭.

కొందలపఱుచు. ద్వ. స. క్రి. (కొందలపడు+పఱు.) కల చు, “క...ఇట్లు పగలు మిగిలి కొందలపఱు పన్.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౯౭.

కొందలపాటు. ద్వ. వి. (కొందలపడు. ధా.) కలత, ఊర్భము. “ఉ. కొందలపాటునకొ మనము గుండిన గంటికి విద్ర రాక...” నిర్మ. ౬, ఆ. ౮౦. భార. విరా. ౨, ఆ. 3౧౫.

కొందలపెట్టు. దే. స. క్రి. (కొందలము+పెట్టు) 1. కలఁచు. కలవరపఱుచు. “సీ. డెందంబు నెవ్వగఁ గొండలపెట్టెడు...” మార్క. ౬, ఆ. ౨౨; 2. బాధించు, దుఃఖింపఁజేయు. “చ...వై త్కుండు మమ్ము నింక నేనొకఁడుల నైచునే కిరము కొం దలపెట్టక...” హరి. పూ. ౪, ఆ. ౨౨.

కొందలము. దే. వి. (త. కొండళ్ళము.) 1. కలత, ఊర్భము. “మ...కొందలమండక ద్రిదశేంద్ర పట్టణము...” భార. విరా. ౪, ఆ. ౧౭౨; 2. వ్యభ, బాధ. ఆం. భా. ప్ర. ౧౫౦; భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౨౪౭; 3. విచారము, దుఃఖము.

“చ. కలఁగుచు నేయఁపాయమును గానక నిచ్చుచు సీతనూజుఁ గొండలమున విక్రయించు పసుభా ధవుఁ డెవ్వకైన నెచ్చెరన్.” హరిశ్చ. 3, ఆ. ౨౫౦; 4. జుకు, సాక్షించు. “చ. అఱి కిటి మాగధధరాధిపుబాహులు ద్రొంచి గ్రక్కు నం, వలయుచు ద్రుంచి యేచుగు నుదగ్రతఁ బీచుఁ గుఁజేసి నట్లు గొండల మొకయింత లే కతని తమ్ముడు దండఁడు దా. కి...” భార. కర్ణ. ౨, ఆ. 3౧౫; 5. సాక్షయము. “క. కొందలు గలఁ డందురు నినుఁగొందలు లేఁడందు రతఁడు గుణి గాఁ డచుచున్, గొందలు గలఁ డని లేఁ డని, కొందల మందురు నిచ్చుఁగూర్చి మహేశా.” భాగ. ౮. స్కం. ౨౨౫; 6. వైన్యము. “ఉ... కట్టి వెనఁ గొట్టుచు భంగము లెల్లః జేయఁగాఁ, గొండల మంది యేడ్చుచును గూఁతలువెట్టెద రాలకింపుఁడా.” వి. పు. ౨, ఆ. ౧3౦.

కొందలించు. దే. ఆ. క్రి. కలఁగు. ఊర్భవము. “వ. అ ప్పడు మదికమపులవెలవెంటా దవలి కొందలంపం జిందఱమందఱగాఁ జేసి ..” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౫. కొందాఁక. ద్వ. అవ్య. ద్రు. (కొంత+దాఁక.) కొంత వఱు. “మ. కులకాంతాకరసంగమంబు మఱి యుం గొందాఁక నాకాంక్షసే, యలలూటాక్షుని ...” పరాహ. ౬, ఆ. ౨౭.

కొందు. దే. స. క్రి. (త. కొందు.) 1. నాటనేయు. “గీ. మోదమున నై దుతూపులపాదుసాహి, కమ్మి దోడుమ్మి గొంది డెందమ్మ గ్రమ్మి, కమ్మకొని దొమ్మి సేసిన సొమ్మసిల్లి, యమ్మహమహం డిట్లను నెమ్మనమున.” ఉ. రా. 2, ఆ. ౪౬౬; 2. ముక్కలుచేయు, నణ్ణగా నఱు. (క. ర. ద్రా.)

కొంప. దే. వి. 1. ఆల్పగృహము. “సీ. అరిభయంకర లంక యందేదకొంపయే కింపించుకొని పోయి కొఱవఁ జూడ.” రామా. 2, ఆ. 2. ఆం. భా. ద్వ. ౧౪; 2. గృహము. “శా. అమ్మా బిచ్చమటన్న నేయ దొకయింతైనకొ నువ్వాదృగ్ధుశా, అమ్మల్ కొంపకు పచ్చినం గనరు...” సానందో. ౫, ఆ. ౨౧౧. పార్వ. ౪, ఆ. ౫౦.

కొంపచెఱుపు. దే. విణ. (కొంప+చెఱుపు.) దుష్టఁడు. “గీ. కొంటెకనుమాలమును దూబ కొంపచెఱుపు.” హంస. ౫, ఆ. ౧౧3.

కొంపదీయ. దే. అ. క్రి. (కొంప+తీయ.) కొంప
మునుగు. స. క్రి. నశింపజేయు. (బ్రా. వా.)
కొంపమునుగు. దే. అ. క్రి. (కొంప+మునుగు.)
గొప్పప్రమాదము పచ్చు. (వా. వాడు కొంప
మునిగినట్లు పరుగెత్తుకొని పచ్చినాడు.)
కొంపోపు = కొనిపోపు. "క. చంపినను జుపునన్నటు,
కొంపోకుండినను జాలు..." ప్రభా. 3, ఆ.
౧౪౩.

కొంపేలు. ఆం. వి. (Council.) సభ. "సీ. జాతి
కొంపేలు మేజాపల్కపై: గొట్టి లీల నేఘనుడు
చెల్లించుకొనియె." ఆనంద. పీఠ. ౫౯.

కొకబెక = కొకిబికి. (బ్రా.)

కొకిబికి = కొకిబికి. (బ్రా.)

కొకిబికి. దే. విణ. 1. వికృతము. "క. ఎక దిగఁ
బాతినచన్నలు, చికిబికివెండుకలకొప్పు చిటుత
పిటుండుల్, వికటపుమోముం గలిగిన, కొకి
బికియంగమున నొక్కగోతై నిలిచిన్." శ్రీరాధా.
౫, ఆ. ౧౦౮. స్వా. ౪, ఆ. ౭౩; 2. తప్పు
గలది, అపవద్ధము. "క. తకిట తకతక యటం
చని, యొకజగి యెడమరాల నున్నదియది యా,
దికి సరిపడ నటియింపుము, గొకిబికికాలైన బిరుదు
గొనుమా మెకన్." పార్వ. ౫, ఆ. ౧౮౯.
(కొకిబికికాలు = తిప్పనాట్య మని భావము.)

కొక్కరాయ. దే. వి. ఒకానొకటిగళి. (బ్రా.)

కొక్కరాయి = కొక్కెర. (శ. ర. బ్రా.) ఆం. భా.
ద్వి. ౯౪.

కొక్కరించు. దే. స. క్రి. (క. కొక్కరించు) పండ్డికి
లించు, పెక్కిరించు. "ద్వి. కొనచెవుల్ టిక్కించి
కొక్కరించుచును." రం. రా. నుం. ౨౭౪. పుట.
"చ...యుగాంతయమకాసమై వడి మించు
వేల్పులన్, గనుగొని కొక్కరించు దశకంఠు
..." దశా. ౭, ఆ. ౧౫౧.

కొక్కరిత. దే. వి. కొక్కరించుట. (శ. ర.)

కొక్కి. దే. వి. 1. కొక్కెము. (బ్రా.); 2. గుప్పిలి.
"చ...దిక్కులు ఒగిలించి బ్రహ్మ నొకకొక్కికి
దెచ్చెద మాక్షణంబునన్." మై. 3, ఆ. 3౬.
(ఒకకొక్కికిదెచ్చు = హస్తగతము చేసికొను.);
3. కొక్కెర. (యా. కొక్కిరాజు.) విణ. గొగ్గి,
వికృతము. "సీ. కాంతతో నీ పాపకానిమో విటు

లానికొక్కిదంతంబు నొక్కడగునె." హంస.
౧, ఆ. ౯౧.

కొక్కిరాజు. మి. వి. (కొక్కి+రాజు.) కొక్కెర
రాజు. "కొండమీది మెడిగి న్నె కొక్కిరాజు
కాలువిజ్ఞిగె." (ప్రాంతపాట.)

కొక్కిరిబిక్కిరి = కొంకిరిబికిరి. (వా.)

కొక్కిస. దే. వి. 1. మల్లబంధవిశేషము. ఆం. భా.
ద్వి. ౨౦౯; 2. వృక్షవిశేషము. (బ్రా.)

కొక్కు. దే. వి. 1. పండికొక్కు. ఆం. భా. ద్వి.
౮౬; 2. ఒకానొకయాట. (వా.)

కొక్కులోకో. దే. వి. కోడిహత కనుకరణము. "గీ.
అప్పురఃస్త్రినికేతనాధ్యంతరములఁ, గొక్కురోకో
యటంచును గోట్లు మానె." హర. ౭, ఆ. ౧౩౭.

కొక్కురాతు. ద్వి. వి. (కొక్కు+రాతు.) వినాయ
కుడు. ఆం. భా. ప్ర. ౪౩.

కొక్కె = కొక్కెము. (బ్రా.)

కొక్కెము. దే. వి. కొలికి. (బ్రా. వా.)

కొక్కెర. దే. వి. ఒకము, కొంగ. ఆం. భా. ద్వి.
౯౪. భార. కాం. ౩, ఆ. ౪౭౮.

కొక్కెస = కొక్కిస. (బ్రా.)

కొక్కెక్కో = కొక్కెరోకో. "క. కొక్కెక్కో
యనుచుఁ గోడి కూయఁ దొడంగెన్." పరాహ.
౪, ఆ. ౧౬౪.

కొక్కెరాకో = కొక్కురోకో. "సీ. కొక్కెరాకో
యని కుక్కుటంబులు గూనె..." కాశీ. 3, ఆ.
౨౩౫.

కొక్కెరోకో = కొక్కురోకో. "ఉ...కొక్కెరో,
కో యని కూయఁడే యతఁడు..." వైష. ౮,
ఆ. ౭౯.

కొక్కోకము. సం. వి. ఆ. న. రథికాస్త్రవిశేషము.

కొక్కోకో = కొక్కురోకో. "కా. కొక్కోకో యని
కుక్కుటవృత్తులంబుల్ రెచ్చె నల్లికుల్లన్." బహు. 3, ఆ. ౯౪.

కొక్కు. దే. వి. (హిం. ఖొక్కు.) 1. రాజివాసపుఁ
గావలివాడు; 2. చండుడు. "సీ. వీధులఁ దిరు
గంగ వెనఁ దలారులు పట్టి కొక్కును జేసిరో..."
భో. ౪, ఆ. ౩౧౯.

కొటారము. వై. వి. ధాన్యాదిరాసు లంచుచోటు.
"క...సొబగులచట కొటారంబు కళలచంటర

మనఘా." ఉ. హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౭. పదు. ౨, ఆ. ౧౪౯.

కొటారి. వై. వి. (కొటారము+ఇ.) ఉగ్రాణపురాడు, కోష్ఠాధికారి. "ద్వి. బోయాడు బాచయ్య భూరి కొటారి" బస. ౨, ఆ. ౪౬. పు.

కొటారు. వై. వి. (సం. కోష్ఠాగారమ్. క. కొట్టారు.)
1. కోష్ఠగృహము, కొట్టు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫. హంస. ౨, ఆ. ౨౨౬; 2. ధాన్యాదిరాసు లుంచు కల్లము. "గీ. తేరులా కొమ్ముటేరుగు బారులా పసారులా చొక్కటపురాచదారులా కొటారులా తీరులా గొనబారు నార,ప్రాలియొ య్యార మేరిక బొగడ నరిసి." ఆచ్చ. బాల. రా; ౩. స్థలము, చోటు. "సీ...జూహరి యెత్తె రాసి గాతలకొటారు..." చెన్న. ౨, ఆ. ౨౪.
కొటి = కోటి. (చూ. కొటికాడు.)

కొటిక. వై. వి. (సం. కుటీ.) 1. చిన్నగ్రామము. ఆం. భా. స్థా. ౪, శివలీ. ౨, ఆ. ౪౩. వై. ౧, ఆ. ౮౬; 2. నగరము "సీ...ముక్కొటికొసోఁడు దులదిగులు." ఆచ్చ. బాల. రా. (ముక్కొటిక = త్రిపురము.) విజ. వామనుడు, పొట్టివాడు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౩.

కొటికాడు. చే. వి. (కొటిక+వాడు.) గ్రామపు నోకరు, తలారి; గ్రామమున శిక్షింపబడినవానిని నజుకువాడు. "ఉ...కుమారుడు కొరి నెవ్వు దిక్, గట్టిగ నిల్చు నట్లు కొటికాండ్లు కృష్ణ వల కాలిపిల్ల ప్రేత్,ముట్టగ గోసి..." జై. రా. ఆ. ౪౧.

కొట్టొన. చే. వి. (కొన+కొన.) చిట్టచివర, అన్ని టికిగొన. (శ. ర. బ్రా. వా.)

కొట్టడి. వై. వి. (సం. కోష్ఠి. త. కొట్టడి.) కొట్టు, సరకు లుంచుగది. "ప. పరంగెడురస్తుకొట్టడులు ..." హంస. ౧, ఆ. ౧౧౯. ఇట్టే: కొట్టడి. హంస. ౧, ఆ. ౮౧.

కొట్టము. వై. వి. (సం. గోష్ఠమ్.) 1. పసుసాల. "ఉ...ఎద్దీనె నటన్ను కొట్టమున నేర్పడగట్టు మటన్నచందమే, కానంగ నయ్యె..." సా. ౨, ఆ. ౨౭౬. భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౯౩; 2. చావడి, కాల. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩; 3. (సం. కోష్ఠాగారమ్.) కొట్టు, కోష్ఠగృహము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫.

కొట్టరువు = కొటారు. (ధాన్యాదిక ముంచుకొట్టు.)
"ద్వి. కొట్టరువున బట్ట కొలిపించుచుండ." బస. ౬, ఆ. ౬౪౭. పు.

కొట్టాడు. చే. ఆ. క్రి. (కొట్టు+అడు.) 1. జగడ మాడు. (శ. ర.); 2. దుఃఖించు, బాధపడు. "క. కట్టా త్రికరణ మెఱుంగక, పుట్టినమరితముల నపుడు పొలియింపనియా,కట్టిడిదేహం బుడిగిన, గొట్టాడును బిట్టు నరకమాడుబులలోన్." భాగ. ౬. స్కం. ౪౩.

కొట్టాము = కొట్టము (పసుసాల.) (శ. ర.)
కొట్టాయి. చే. వి. తృణపర్ణాదికాల. (బ్రా.)
కొట్టి = కోటి. (చూ. కొట్టికాడు.)
కొట్టియే. చే. స. క్రి. 1. పడగొట్టకేయు. "సీ. నట్టింట చేపల్ల పెట్టె పెట్టికరిస్తా గొట్టి: ది వెనక బాదిరూడు చేసే." శుక. ౩, ఆ. ౫౦; 2. మ్రోయించు. స్వా. ౪, ఆ. ౩౭.

కొట్టిక = కొటిక. (గ్రామము) ఆం. సా. స్థా. ౪.
కొట్టికత్తె. వై. వి. పరిచారిక. "ప...గుత్తులయెడచి గుడ్డు...కొట్టికత్తెలు పిడికిన..." కేయూర. ౪, ఆ. ౫౦.

కొట్టికాడు. వై. వి. పరిచారకుడు; చారుడు. "క. హరిణాజినో క్షత్రియుడు, నిరాయుధుడు నగుచు నతనినెల వగునడవిన. తొర: గొట్టికాండ్లు డెక్కి ముఱబొకించి యెఱిగి కలయబడి మాత లిడన్." ఆము. ౩, ఆ. ౨౬.

కొట్టిగడ్డ. చే. వి. కాకాంచి. (బ్రా.)
కొట్టిడి = కొట్టిడి. (బ్రా.)

కొట్టిడియెద్దులు. ద్వి. వి. బ. (కొట్టిడి+ఎద్దులు.) సర కులబండ్లకు: గట్టునెద్దులు. (బ్రా.) (వా.)
కొట్టివేత. చే. వి. (కొట్టివేయు. ధా.) కొట్టివేయుట.
కొట్టివేయు. చే. స. క్రి. 1. తీసివేయు, తొలగించు. (బ్రా.); 2. మాల్పు, పడగొట్టు. "క. దళవాయి తోడ గోటకు,వెలుపటియిల్లిట్లు గొట్టివేయించి పిరం,గులు లగ్గంబులమీ:దన్, నిలింపంగ బనిచి నిగుడునెవ్వగతోడన్." మవల. ౩, ఆ. ౩.

కొట్టు. యు. చే. ఆ. క్రి. 1. తా:కు, సో:కు. "తరల. అరిగి తక్కుపటంపుభేనువు నల్లనల్లన మల్లలో:, దిరుగుచుకొ పడి గాలి గొట్టిరక ద్రెళ్లుచుకొ మఱి లేచుచున్." వరాహ. ౧౦. ఆ. ౩౮; 2. ఆగు;

కలుగు. “సీ. ఆకలి గొట్టి నే వడిగినయన్నంముః
బెట్టింపుము...” కళా. ౬, ఆ. ౭౧; 2. దంచు.
“ఉ. కోమలి నాకు నెట్టియెడఁ గొట్టినపిండి
ననుస్తూకమున్.” కళా. ౬, ఆ. 3౬. (గొట్టిన
పిండి = మిక్కిలి తెలిసిన దని భావము.) స. క్రి.
1. ప్రహరించు, తాడించు. “క. తనచేతినాగ
బెత్తముఁగొని చసరముఁ గొట్టినట్టు గొట్టెనద
యైదై.” స్వా. ౪, ఆ. ౪౫; 2. వాయించు,
మ్రోయుచు. “చ...మ్రోగుటకుద లెక్కి చప్ప
టలు గొట్టి యదల్పుగ...” ఆము. 3, ఆ. ౨౨;
3. కూల్చు, చంపు. “గీ...తురకలపట్టణములు,
గొట్టి సాధింపవలయు...” కృష్ణ. ౨, ఆ. ౯౬;
“ఉ...దైత్యుల నూచముట్టుగాఁగొట్టిన శౌర్య
ధువ్వనకు...” శై. ౬, ఆ. ౫౫; 4. పోఁగొట్టు.
“గీ. నిద్దరను గొట్టి వైరాగ్యనియతిఁ బట్టి.”
పార్వ. ౪, ఆ. ౪౨; 5. బ్రద్దలుకొట్టు. “సీ...
నాఁకేళములు గొట్ట.” శుక. 3, ఆ. ౪౪౨; 6.
కొటికివేయు. “చ...అవ్వని నేమటి నిద్రవో
వగా, నెలుకలు గొట్టినేమె సిగలు...” కకు.
౫, ఆ. ౧౭; 7. కొల్లగొట్టు. “మ...అర్థపుం,
దెరువాటున్ తెగి కొట్టి కష్టపరిపద్విజ్ఞాత
చార్యక్రియా,విరచుండై కొఱచెంబడున్ గుకవి
...” స్వా. ౧, ఆ. ౯; 8. ప్రేరణార్థమునఁ
దుమున్నంతముల కనుప్రయుక్తమగును. ఉదా:-
చెడఁగొట్టు, విడఁగొట్టుమొ; 9. అనుకరణశబ్ద
ముల కనుప్రయుక్తమగును. ఉదా:-కిచ
కొట్టు, ఋషకొట్టుమొ; 10. నాటువేయు.
“చెట్టుఁ గొట్టఁగాఁ బాలు గాఱగా చెన్నాపట్టం
జువ్వుచ్చి” (ప్రాంతపాట.) వి. 1. చెబ్బ. “గీ.
ఇట్లు గొట్టినకొట్టిన నెఱ్ఱవాటి, పువ్వుకోమలధవళ
కళాతలము, కరుణ పుట్టించె...” వరాహ. ౨,
ఆ. ౧3౫; 2. దండోపాయము. ఆం. భా. ద్వి.
౧౯౦; 3. వృక్షవిశేషము. “వ.కలుగొట్టఁ గొట్ట
...” పి.న. శకుం. ౨, ఆ. ౧౪. వై. వి. (సం.
కోష్ఠం.) కోష్ఠము, సామగ్రి లుండెడుగది. “సీ.
కొట్టు చేహారలగనబుటంగడులంద తఱచుగా
గొండెముల్ కలుపులంద.” అచ్చ. బాల. ౪౭.
వ్యవహారమునందలి ప్రయోగవిశేషములు: కంపు
కొట్టు, దిట్టికొట్టు, దారికొట్టు, ఈతకొట్టు, ఊ

కొట్టు, గంటకొట్టు, ఎండకొట్టు, అచ్చుకొట్టు,
కొట్టుకొట్టు, నున్నముకొట్టు, చెంపకొట్టు, తల
కొట్టు. మొ.
కొట్టుకాడు. చే. ఆ. క్రి. (కొట్టు. ధా.) కొట్టాడు;
బాధపడు. “గీ. బయలు వెడలంగఁ జాలదు
భయముచేత, నిమిదుకొని యుండఁజాలదు
ప్రమముచేతఁగలికి యపు డోదమునఁ బడ్డకరిణి
కరణిఁదొట్ట వడికొట్టుకాడును ద్రొక్కుకాడు.”
రాధా. ౨, ఆ. ౪౬.
కొట్టుకొను. చే. ఆ. క్రి. (కొట్టు+కొను.) 1. బాధ.
పడు. వ్యవ:-ఆచెబ్బుతో దానిస్తాణములు గిలగిల
కొట్టుకొన్నవి; 2. అల్లలాడు. వ్యవ:-గాలికి
ఆకులు కొట్టుకొనుచున్నవి; 3. జగడమాడు;
పోరు. వ్యవ:-పిల్లలు కొట్టుకొనుచున్నారు.
(ఇట్లే యితరము లూహించుచు.) [[ద్రా.)
కొట్టుడుబిడ్డ. చే. వి. (కొట్టుడు+బిడ్డ.) గోళికాయ.
కొట్టుప(వ)డు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కొట్టు+పడు.) 1.
చెబ్బుతిన్నట్లు—లేచు. “సీ. పొడవంటుకొనఁ
గొట్టువడి గొంతవడి హరుల్ శరదప్రజాతనంజాత
బుద్ధి. గీ. చూప...” రామా. ౬, ఆ. ౯౯; 2.
దైన్యమందు. “ఉ. కూలినచోటఁ గొట్టువడి కుం
చినచోట...కానరు దుఃఖభారమున్.” భాగ.
౬, స్కం. ౧౨3; 3. వ్యయమగు. (శ. ౮); 4.
చెబ్బులెను. “క. కొట్టువడి యటకు మునుపే,
లిట్టుంబడి...” స్వా. ౪, ఆ. ౮౬; 5. నికృష్ట
మగు, నీచతనందు. “క...తృష్టం, గొట్టువడకుం
డఁగాఁ దన,పట్టపుటిల్లాలిఁ గష్టపడి పోషించెన్.”
హంస. ౨, ఆ. ౧౫౮.
కొట్టుమిట్టాడు. చే. ఆ. క్రి. (కొట్టు. ధా.) 1.
స్వేచ్ఛగాఁ దిరుగు. “క. రక్కసులు వేడబంబుల,
మిక్కిలి నాముకొని కొట్టుమిట్టాడంగా, నక్కట
యొక మెకమునకై, యిక్కానల నొంటి. దిరుగు
టిది తగవగునే.” య. ౨, ఆ. ౫౭; 2. అతిశ
యించు, మిక్కుట మగు. “సీ. ఆకలి కొట్టుమిట్టా
డంగ...” భాగ. ౯, స్కం. ౧౦౧; 3. మిక్కిలి
ప్రయోగపడు. వ్యవ:-దానికోస మంత కొట్టు
మిట్టాడుదు వేల ?
కొట్టుమిట్టెపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కొట్టు ధా.) త్రుట్టి
పడు; ఎరిపోవు. “ఉ. దిగ్గన లేచి నిబ్బరము దీటు

కుచంబుల వాచ లేక తాదాగ్రహం గొట్టుమిట్టి పడు వైంటచెఱం గఱసేల జాఱగన్." ఉ. హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౨౬.

కొట్టులాట = కొట్టాట. (శ. ర.)

కొట్టులాడు = కొట్టాడు. (చికిరిసోకరు) కొట్టుకొను. "రగడ. ఆపుడు కొంద జురుణనాదవాజ్జబృంద ములను ద్రుంఁ, నిపుణచాటుఫణితి నీటు నిగుడ ప్రేటూడ సెంచి, బలనాశములుకాలసరఁలీలఁ గొట్టురాడి." రా. వి. 3, ఆ. ౧౨౨.

కొట్టె. చే. వి. (త. కొట్టె.) 1. కుమారునికేషము, ఒక రకపుగానె. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౦; 2. పండు లానినిక. (ప్రా.)

కొట్టుము. చే. వి. (కొట్టు. భా. క. కొట్టు.) 1. ధాన్యము. "ద్వి...మానక కొట్టుంబు దినముఁ గాట్టెడు దంపంగఁ బోలక..." బస. ౪, ఆ. ౧౧౨. పుట. "మ...మాధవకాన సేదరలపెట్టిం దీవపూఁబోడు లుత్కళిక కొట్టుము తేటి చాట తనగం గా నుచుతీసె..." చంద్రా. ౪, ఆ. ౨౦౫; 2. దంపు. "ద్వి. వెట్టిఁ గొట్టుము నీళ్లు వెలయంగఁ గనవుఁగట్టెలు నివి యాచిగాఁ గలవనులు, పగ తెల్లఁ జేసి..." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౬౧. పం; 3. వివాహకంఠ్రవికేషము. (శ. ర.); 4. ఊడిగము, సేవ. "కా. ఇట్టట్టెందును బోవరాక పగతో నెల్లప్పుడుకొ వెలపుతో, వెట్టిం గొట్టుముఁ జేయ..." య. ౨, ఆ. ౬3.

కొట్ట. చే. వి. చానుచు, పొట్టివాడు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౪. వి. పిండిమొ. ఉడుకఁబెట్టుటకుఁ బెట్టినయెనను. "వ...కీచకంఠులంబులం బిండి కొట్టి కొట్ట బోసి యుష్వి గొప్పలుగాఁ జేసి యావిందికపడుములబాసలు..." కాళ. 3, ఆ. 3౬.

కొట్టమారి. చే. వి. (కొట్టు+మారి.) కొట్టు పడు న్యభావము గలవాడు. "నీ. తాళమల్ చూడఁ గీర్తనసాక్రము లటంచుఁ గొట్టమారులబోడు సూర్యుఁ దగునె గీ...గద్దించెల్లబృగవను." చంద్రా. ౪, ఆ. ౧౨3.

కొట్టాట. చే. వి. (కొట్టు+ఆట.) పోట్టాట. "గీ. వికిరిపిట్టలఁ గొట్టాట పెట్టి చూచు." కవల. ౫, ఆ. ౯. ఆహ. ౧, ఆ. ౧౦౪.

కొట్టాడు. చే. ఆ. క్రి. (కొట్టు+ఆడు.) పోట్టాడు. "గీ. చుట్టములతోడ నొప్పుమి పుట్టినప్పుడదడవి వానితోడఁ గొట్టాడియెన,దాని నుడువంగఁజొర వన్న వాని క్రూరకర్తుఁ డని చెప్పుదురు కర్మ కాండవిరుణ." భార. ఉచ్ఛ్వా. 3, ఆ. ౨౪౨. రా. వి. ౨, ఆ. ౧౫.

కొడక. చే. వి. చిన్నగిన్నె. (ప్రా.) కొడకము. చే. వి. కుక్కమొ. వానిమెడకుఁ గట్టి పట్టుకొనుకట్టు. "క. కొడకములు విచ్చి కుక్కల, విడుచుచు..." కర్. ౧, ఆ. ౧౧3.

కొడమ. చే. వి. ముఖభాగమునందుఁ గట్టు లేకనడుచు వలవలె నల్లిక గలముఁకవంటి చేపలబట్టు నొకానొక సాధనము. "గీ. కొడమ తిట్టడ్డకొడమ ..." మాస. ౪, ఆ. ౧౦౪. ప్రబంధ. ౧౯౪. కొడము. చే. వి. 1. కుండహారతి. (ప్రా.); 2. కొడను. (ప్రా.); 3. సిటికుండ. (ప్రా.)

కొడవలి. చే. వి. చా. ఆనా. లవిశ్రము, ఒకానొక కోతసాధనము. (దీని బహువచనరూపములు. కొడవలులు, కొడవల్లు, కొడవసలు, కొడవదులు, కొడవడ్లుమొ.) "క. కమ్మలొకొడవలివోలెం, జమ్మగఁ జెగి యున్న క్రూరసర్పమువదనం, బొక్కటియొండగఁ గనుఁగొని, యక్కజముగఁ బరికిఁ జూపి యతఁ డిట్టించెన్." భా. ౪, ఆ. ౬౦. "క..., కొడవంటఁ గోయునురవడి..." పరాహ. ౧౨, ఆ. ౨౪. "గీ. బలయువై రాగ్య ముచుకొడవలినకాని." భార. కాం. ౪, ఆ. ౧౯౨. కొడస. వై. వి. (సం. కుటజం.) కుటజము, కొండ మల్లెళి. ఆం. భా. ద్వి. ౫౦.

కొడి. వై. వి. (సం. కొటికి. క. కుడి.) 1. దీపశిఖ. "నీ. కొడిఁ బుట్టుకాళిమాంకురపుమేఘములకు మెఱుగులై చూపుఁ గ్రొమ్మించు లెర." పాండు. ౨, ఆ. ౧౨౭; 2. దీపశిఖయండి వెడలుపొగ. "క. శ్రీకమలగృహము మోముమి, లొకించగ దీప కళికలు కనుగవయో, నాకొడి వాతీననన్నపు, లేలు నా బొమ్మలు నుండొకిఁ జెలవొందున్." పిన. శకుం. ౨, ఆ. ౧౭౯; 3. (వత్తిచుట్టమొ. వాని) కాలినకుడిభాగము. ఉదా:—దీపపుకొడి మొ. (ప్రా.); 4. తెండా,ధ్వజము. ఉదా:— కొడిశేయు = తెండాయెల్లె. కొడిస్తంభము =

ధ్వజ పూజము. (ప్రా.); 5. స్వభావము. ఉదా:-
చవిటికొడిసేట. (ప్రా)

కొడిసే = కొడిసిలి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౦.

కొడిసిపూస. డే. వి. మొలత్రాటిని గ్రుచ్చి ధరించు
వెండిము. వాసిబిడ్డ. "సీ. కొడిసిపూసల నంటు
కొలిపిన మొలత్రాడు తలదద్దు చీరజంబులపొచ్చి
యును." వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౧౯౦.

కొడిసిలి. డే. వి. డౌ. 1. వచినచేర; పుడిసిలి. "చ.
అడఁకువ మీకు నేమి యిడ నక్షయమా ననుటకై
నిజబుగాఁ, కొడిచెడుదానలోయ మడుగుం
డిగ దమ్ములు ముజ్జగంబులన్, దడలు కొలం యై
నుగ్గున క్రమహంసవరాగయుక్తిచే, గడలు
కొనంగ జేయునలకై తవవామను నిన్ను నెన్నె
దన్." చంద్రా. ౧, ఆ. 2౯. ఆం. భా.
ద్వి. ౧౪౦; 2. వెద్దయటచేయి. "చ. కొడిచెడు
నెమ్మెగంబు తభుమచెలికన్నులు చేరచేసిగా,
విడిచెడుగా నుచుంగవును లెన్నెరులం దెగ
చారచేసిగా." బహు. ౪, ఆ. ౧౦౫.

కొడిమె. డే. వి. 1. లేనిది. "క. విడువక మీగా
నము సొగసిదుటయు మఱి పాడుఁ దనుట
యెగ్గి పానెం, బడిగినవారే పేదలె, కొడిమెలు
గట్టుకుడి యతనిఁ గొని వనియేలా." ఆము. ౫, ఆ.
౫౦. కౌ. ౫, ఆ. ౫౬; 2. లేని నేరము. "చ.
జడముడి జాహ్నువీతటనికావరపోతముఁ జూచి
యెవ్వరి, కొడిమెలు గట్టి వెండ్లికొడుకు గడి
యారము మోవఁ జేసి రం, చదుగ వివాహవేది
పయి నందిక నెచ్చెలిఁ జూచి నవ్వునా, మృదుఁడు
..." జై. పీఠి. ౨; 3. అసత్యము. ఆం. భా.
ప్ర. ౧౧౦; 4. పాపము. (చూ. కొడిమెలాడు);
5. కువేచి, చేపలబుట్ట. ఆం. భా. ప్ర. ౧౫౯;
6. నావ, కడవ. (ప్రా.)

కొడిమెలాడు. డే. వి. (కొడిమెలు+లాడు.)
పాపాత్ముడు. (శ. ర.)

కొడివడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కొడి+వడు.) చలించు,
కణకు. "ఆ...పన్ని నిలిచె గాయ్యతో దానవ,
కులబలంబు నేల కొడివడుగ." కు. సం. ౧౧,
ఆ. 2౯.

కొడిస. డే. వి. మత్స్యవిశేషము. "సీ...కొడిసలఁ బరి
హసకులకు నిచ్చె." ద్వా. ౧, ఆ. ౨౪౧.

కొడిసే = కొడస. ఆం. భా. ద్వి. ౫౦. హరి. పూ.
౯, ఆ. ౬౦. [భా. ద్వి. ౧౯.

కొడిసెపాల. డే. వి. కొడిసెవిత్తు. (శ. ర. ప్రా.) ఆం.
కొడుంగురు. డే. వి. 1. దీపముయొక్క చిట్టెము. (శ.
ర.); 2. కొంకర. (చూ. కొడుంగురువోవు.)

కొడుంగురువోవు. డే. ఆ. క్రి. (కొడుంగురు+వోవు.)
కొంకరవోవు. "చ...సీతునం, గొడుంగురువోయి
యున్న సఖుఁ గ్రోతఁ గనుగొని..." కేయూర.
3, ఆ. ౨౭౦.

కొడుకడు. డే. వి. కొడుకు, బిడ్డడు. "క. కొడు
కడు నాపొదిగిటిలో, జెడిపోయిన నాటనుండి
చెలియా తెలియం, బడ దేవార్తయు..." భాగ.
౧౦. స్కం. ఉ. 3౨.

కొడుకు. డే. వి. 1. పుత్రుడు. "క...సీ, కొడు కని
యీశని నెంతయు, నెడమడుగుగఁ జూప దెత్తె
యిందలు నగఁగాన్." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౧౦౦;
2. మగబిడ్డ. "ఆ. ఘనభుజుండు రాధ యను
దానిపతి యొక్క, నూతుఁ డరుగుచెంచి చూచి
రత్న, పుంజభరిత మయిన మంజునలో నున్న, కొడుకు
దానితో న కొనుచు వచ్చి." భార. ఆది. ౫, ఆ.
3౧; 3. పురుషుడు. "క...జడిసెఁ గాఁపుంగొడు
కా, లో..." వేం. పంచ. ౪, ఆ. ౪౦౦.

కొడుకుగట్టు. డే. వి. (కొడుకు+గట్టు) 1. పుత్రుడు.
"గీ...సీ కేల రాధ, కొడు కితం దనుతక్కువ
కొడుకుగట్టు." భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౫౯. 2.
గారపుబిడ్డడు. "సీ...వడఁకు గుబ్బలికూతు
కొడుకుగట్టుకు జనుబా, లిడి..." వేం. పంచ.
౪, ఆ. ౪౦౧.

కొడుపు. డే. వి. 1. (ప్రల్లి)కాడ. "సీ. శయనించె
నొకచోట శ్రవణనక్షత్రంబు గుంటిమీదటి
ప్రత్తికొడుపు వోలె." కాశీ. ౧, ఆ. ౦3౦; 2.
గంటమున్నగునవి వాయించుకోల. "ఉ...; క్రం
గన గంటవై కొడుపు వ్రాటుట యెన్నఁడో..."
నైవ. 3, ఆ. ౨౫. రామా. ౬, ఆ. 2; 3. కడ్డి.
"ఉ...ఎండపె, స్ఫిటికమెటఁ దోచుతోగ పేరు
బడికొ గొడువై చెలంగఁగా..." ఆము. ౨, ఆ.
౫౪; 4. తంతి మీటుటకు బంగారులొనగు
వానితో జేసి వ్రేలికి వేసికొనెడిగోరు. (శ. ర.
ప్రా.); 5. వెదురుకనుపులనడిమిభాగము. (శ. ర.)

కొడుము. దే. వి. బిందెపంటికుండ. “క. కొడు మెత్తు కొఱకు గుడికికొనడచుకొ వెలపడుచు...” శుక.

3, ఆ. ౧2.

కొడుకొడుకు. “గీ. పరమకళ్యాణనిధుల దంపతుల గొడ్డుగోడలిని దోడుకొని యడకుంజరంబు, మరలె ద్వారకకు...” సాంబో. గీ. ఆ. 3౦౬.

కొడ్డిపూస = కొడిపిపూస. “సీ... ఈ కొడ్డిపూస సీ కెప్పుడొచ్చె.” జై. 3, ఆ. 2౪.

కొణజేము = కొణజా. (ప్రా.)

కొణజా. దే. వి. వాకిటికావలియిల్లు, ద్వారమాత్ర సంరక్షక మగువంచ. (శ. ర. ప్రా.)

కొణత = కొణతము. 1. కుక్కను గట్టెడుకొయ్య. (శ. ర.); 2. మల్లవరికరవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯2.

కొణతము. దే. వి. 1. కుక్కను గట్టెడుకొయ్య. “సీ... కొణతము విప్పినంతనే కుక్క కెదముక జెప్పు.” జేబు. 3౬; 2. మల్లవరికరవిశేషము. “మ. అమరం గ్రొవ్విరిలేనెజాలుకొణతా లందందు లాగించి...” శకాం. ౨, ఆ. ౧౧2.

కొణిగ. దే. వి. దిబ్బ, కప్ప. (శ. ర. సూ. ని.) “వ... క్రీడాపులినపుంగొణిగెలె జెబుగురుగుల...” కృష్ణ. పీఠి. ౨౦. (ప్రయోగాంతరములేదు)

కొణిగ = కొణిగ. “సీ... పవడాలకంబముల్ రత నాలకొణిగలు...” ఆనంద. పీఠి. ౯2.

కొణిగచూరు. దే. వి. (కొణిగ+చూరు.) కొణిగ. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧.

కొణిగ. దే. వి. 1. ముంకూరు, వలీకము. “చ. చెదరి కపోతముల్ గొణిగె చేరక...” వసు. ౪, ఆ. ౬3; 2. నతి, కై మోడ్డు. “రగడ. గోవర్ధనమున గొలువై కన్నుడు, గోవవేషనకు గొణిగె లాన ర్పుచు...” హంస. ౪, ఆ. ౨౧3.

కొణిడ. దే. వి. 1. కొడిపి. (ప్రా.); 2. ఒకానొక మనుష్యుల. (శ. ర. ప్రా.)

కొణిపిలి = కొడిపి. “గీ... కొణిపెడుజల మైన నొండుపుష్పమైన...” సానందో. గీ. ఆ. ౧22. (‘కొణిపెడు’ అవముద్రి.)

కొణుగురు = కొడుగురు. (శ. ర.)

కొణుజా. దే. వి. పిడుకా, కనుపులచేహమున జేర రక్తములు బీల్చుకృమివిశేషము. (శ. ర. ప్రా.)

కొణుజెక్కు. దే. ఆ. క్రి. (కొణుజా+జెక్కు.) కొణు జాలు పట్టినవగు. “సీ. ఎరువు తిప్పలుగొని యెల్ల మందలు కొణుజెక్కు...” హరి. పూ. ౬, ఆ. ౫. (ముద్రి. పా. ‘కొణుజెక్కు’ శ. ర. సూ. ని.)

కొలిమి. జై. వి. (సం. కస్తుంబి. క. కొతుమురి.) దనియపుమొక్క. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౯.

కొలిమిపురుగు. జై. వి. (కొలిమి+పురుగు.) శల భముమటికీటకవిశేషము. (ఇది కొలిమివాసన: గొట్టును.) (ప్రా.)

కొతుకు. దే. ఆ. క్రి. 1. జంకు, వెనుదిము. “సీ... కొతుకక మవ్వంబు గ్రోలువారు.” సానం. ౪, ఆ. 3౮. ౨. రసిక. ౪, ఆ. ౧2౦; 2. వర్ణలూప ముగా నూటాడు. (శ. ర.). 3. రక్తవిగు. “క. కొతుకక మణితము నలిపె: గోమలి యంతన్.” నల్పు. సాం. ౨, ఆ. ౯౫. పు. వి. జంకు, సరి చము. (శ. ర.) ౪. గ్రస్తము, వర్ణలూపము గలది. (మాటపడముమొ.) ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౮.

కొతుకుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కొతుకు+పడు.) 1. తక్కువయగు. “క. అశ్వశి మంజూల యనగా, నతి యొక్కతె గలదు దానినతి యెన్నుటవం, గొతుకుపడు రతియుం జతురత, నితరుల నెన్నంగ నేల...” హంస. ౨, ఆ. ౮౯. (“రతికి జతు రత, యితరుల.” ముద్రి. సూ. ని. పా.); 2. (నూట)లు ప్రసర్ణ మగు. (శ. ర.)

కొత్తడము. దే. వి. కొటమరుజా. “ద్వి. టము చైన యట్టికొత్తడములతోడ, నిజ వైనముందటియట్టిక గోడ.” రం. రా. యు. 3౦3. పు. ౧౮. పం.

కొత్తడి. దే. వి. బృందము, సంఘము. “ద్వి. అతని పరమసాధ్వి యతివ మాదాబ..., కొత్తడి నెల్లను గొండొక్క పెద్దయుత్తమురాలు...” బస. ౧, ఆ. ౧3. పు. ౧౮. పం.

కొత్తము = కొత్తళము. “సీ. తివిరి కొత్తము లొద్ద: దీర్ఘ వాసులనిప్పి పరిహాసములు చేసి...” మల్ల. 3, ఆ. 2.

కొత్తళము = కొత్తడము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨. “చ. తలకున గోటలొ గడలె దల్పులు వేల్పులు మాసి డాసి కొత్తళములపై నలంగములె దా ర్గొని...” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨2౨.

కొత్తెము. దే. వి. తాటిపేకము. (శ. ర.)

కొత్తెమ్మ. దే. వి. యోగిని. (ప్రా.)

కొత్తెమ్మసాని = కొత్తెమ్మ. "ఎ... ప్రక్కటిక్కడ మోక్ష
లక్ష్యవిశేషంబులం బోనియనకన ప్రవేశపెట్టెఱు
శంబు లగుమేనులు గలకొత్తెమ్మసానులు..."

విప్ర. ౨, ఆ. ౧౪.

కొత్తెమ్మ. దే. వి. (సిం. కొత్తెమ్మ.) పోతెమ్మఅధి
కారి. "గీ... ముప్పరపురుషులవలం బొమ్మని
కొత్తెమ్మలకప్పగితురు..." కృష్ణ. ౨, ఆ. ౧౨౩.

కొద. దే. వి. 1. కొఱత, లోపము. "క. తుదఁ
జిక్కు లేల మీమది, కొద దీఱినఁ జాలు నమ్ము
కొనవలసిన వచ్చెద నమ్ముకొనుడు..." కళా. ౪,
ఆ. ౧౨౪. "గీ. నీవు విచ్చితి మెలయ్యె నిదియ
చాలునతఁడు రాకున్నఁ గొద లేక మైన లేదు."
3, ఆ. 20, నిర్వ. ౬, ఆ. ౬3; 2. అక్కఱ,
అవసరము. "క. ఇది గాంధర్వవివాహము, నుదతి
మన కిప్పుడు సాక్షి నూర్చ్యుడె యన నో, ముది
కడ నీకొద దీఱిన, వదలెద వే నొల్ల ననుఁ బ్రవా
ణాధరయున్." భో. 2, ఆ. ౧౧౪; 3. లిమి,
ఆశ. "వ... జాఱినవచ్చెదలు దారిన పేరెదల
కొలది గడచిననద్దులు కొద దీఱిననద్దులు..."
సమీర. 3, ఆ. ౧2౮; 4. సంకోచము, జుకు.
"చ. ఎడ గొద లేక ముచ్చులని యెట్లు వదించి
తిరి..." బరమ. 3, ఆ. 3౧; 5. కేవలము, అరు
వాయి. "గీ... కొదయుఁ దీర్పంగ మగిడి..."
ఆము. ౬, ఆ. ౮3.

కొదము. దే. వి. 1. కళువత్యాదులపిల్లి. ఆం. భా.
ద్వి. ౯౯. భార. విరా. ౧, ఆ. ౯౪; 2. అము
మెంకపిల్లి. (శ. రు.); 3. గుఱ్ఱము. "క. తురగవరీ
త్యావిదు లగు, పురుషులం బిలిపించి యశ్వపుంగువు
గని తెం, డరయుండు మకొదములలో, నిరుపమ
లక్షణముఁ గీర్తయింబును గాన్." భార. అశ్వ. 3,
ఆ. ౨౧2. విజ. 1. కరుణము, వడుచుచి.
"నీ. గోడిగజాతిలోఁ గొదముమెట్టుల నేర్చి..."
భార. విరా. ౧, ఆ. ౯౪; 2. దృఢము, బల
మైనది. "నీ. కొదముగల్బులదాని..." దశా. ౨,
ఆ. ౧౦; 3. లేతది; చిన్న. "గీ... కొదముయొడ,
ప్రాచి కభినవహాణి కృష్ణదక మయ్యె." కాశీ. ౧,
ఆ. ౧౨3. "ఉ. సోరణగండ్ల రాఁ గొదము
చుక్కలు..." ఆము. ౨, ఆ. ౧3.

కొదమకనము. దే. విజ. (కొదమకనము) బొమ్మము,
లేద్రాయు. "గీ. కొదమకనమున నొప్పాగి
పిదప గండు మెఱసి బొడలెగుచ్చుగ సాగు తెఱగు
దోష." హరి. పూ. ౬, ఆ. ౧2౮.

కొదము. దే. వి. (కొదమకనము) పిల్లులు గలది.
"ది... మదగజేంద్రంబు, కొదమలిపించిన న్నుడు
చునే దేవి." పండితా. మహిమ. ౨౬౦. ప్ర.

కొదరు. దే. ఆ. క్రి. ఆతిశయించు. "నీ. కొద్రుల
తమకింబు కొదరయం దావిమిపొండన నందింద
క్రిందువడఁగ." హరి. ఉ. 2, ఆ. ౧23. (శ.
ర. పా. 'కొరియు' ముద్రి. పా.); 2. చెదరు,
చిందు. (శ. ర. ప్ర.); 3. రేగు. (శ. ర.)

కొదలించు. దే. స. క్రి. కొదలంజేయు, (స్థాయి)
తగ్గించు. "నీ. వెడతొట్టులబలుకుల విసిపించు.
గొదలించు గలయవల్లభులకలకుపొంత." ప.
సం. ౯, ఆ. ౧౪౬.

కొదలు. దే. ఆ. క్రి. తగ్గు, నుపచితమగు. (చూ.
కొదలించు, కొదలువడు.) విజ. 1. అవ్యక్తము. "నీ.
కొదలమాటలు లేనె గుఱుకుచుఁ బుంకుచో మో
హనం బగుచితముఁ ద్వులెల్లవు." కళా. ౬, ఆ. ౧౯౬
విప్ర. ౧, ఆ. ౧౨; 2. అలసము. "గీ... సారె
దెల్లంబు యవజన శ్రమజలంబునిముడుకొన దక్షి
ణము వాని యెగుఁచెంచె, గొదలునడకొడఁ బవ
హనకుంధిజాండు." చంద్ర. 3, ఆ. ౧౦2.

కొదలువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. కొదలుకవడు.) కొఱత
వడు. (చూ. కొదల్పుడు.)

కొదల్పుడు = కొదలువడు. "ఉ... నా, ప్రమ్మనిముద్దు
మాటలు గొదల్పుడబల్కెను చిల్కబోష..."
నిర్వ. ౪, ఆ. ౧౦౪.

కొదవ = కొద. 1. కొఱత, లోపము. "గీ. ఇది
యెఱుంగక యున్న నా కేమి కొదవ." శుక. 3,
ఆ. ౨23; 2. అవమానము. "గీ... ఘట్టికొదవ
మా కొదవనేల." రాము. 3, ఆ. ౬౪; 3. సంజే
హము. "గీ... అప్రమగదా మదికొదవ దీఱు."
కళా. ౨, ఆ. ౧౪2; 4. నేరము. "చ... అది
నాకు నేర మగునే కద యీకొదవకొ నహించి
నన్నునుపుడు..." కుమల. ౨, ఆ. ౮౧. విజ.
న్యూనము. ఆం. భా. తృ. ౨౪.

కొదపచేయు. దే. స. క్రి. (కొదప+చేయు) చిన్న
బుచ్చు, సిగ్గుపడుచు. “క...పాపం దగ దుష్టి
సచో, మఱి నిన్నుం గొదప చేసిన, తెలు: గగు...”
విప్ర. ౪, ఆ. 23.

కొదపను. ద్వ. అ. క్రి. (కొద+పడు.) 1. లోపము
కల దగు, విఘ్నము నందు. “క. యాగము కొద
పడ మండగ, సాగింపుడు...” శివ. శమ. 3,
ఆ. ౧౦౬; 2. విచ్చిన్న మగు, తెలిపోవు. “నీ.
కొదపడ్డకారపక్షి జీవాలపతనం నందు నిలచె
నెవ్వనివలన.” వరాహ. ౧, ఆ. ౯; 3. ఊచించు,
తగ్గు. “క...జవనత్వ మింకుం గొదపడు
జూపున్...” మద. ౨, ఆ. ౧3౬.

కొదపపడు = కొదపడు. 1. విఘ్నమునందు. “నీ...
చను లన్నియుం గొదపపడక నాగు.” పరమ.
గీ. ఆ. ౧౫; 2. పాడగు. “క. కొదపపడియె
బస యుచున్...” వే. పుచ. ౧, ఆ. ౯౬.
కొదపపడుచు. ద్వ. స. క్రి. నశించుచేయు. “గీ.
ఎవ్వనియశంబు జగ మెల్ల నెరసి చుట్టుకొండ
యవ్వలతమ మెల్లం గొదపపడుచు.” కాళి. ౧,
ఆ. 3౫. [తృ. ౨౪.

కొదుక. దే. వి. (కొదు+క.) తక్కువ. ఆం. భా.
కొదుగ. దే. ఆ. క్రి. 1. భయము. “గీ. కొదుకునే
మిట చేహానోకో యటంచు.” సావి. ౨, ఆ. ౮౮.
పు; 2. సొకొంచు. “క...మితయు వెతచే,
గొదుకును నిట్టిని వలికెన్...” దశా. ౫, ఆ. ౫.
కొదుకుకొను. దే. ఆ. క్రి. (కొదుకు+కొను. స్వార్థ
మున) భయపడు. “గీ. గోలయును బోలె నొదు
గుచుం గొదికొనుచు.” విప్ర. 3, ఆ. 3.

కొదుపు. దే. ఆ. క్రి. 1. ఏకని నోల వేసికొనియ్రి
గక ఊరక నమలు. (శ.ర.); 2. ఊరించు. (బ్ర.)

కొద్ది = కొలది. దే. వి. 1. పరిమితి. “ద్వి. కలకొద్ది
దానముల్ గావించువారు.” రు. రా. అయో.
౮౮. పు. ౧౯. పు; 2. శక్తి. “నీ. కూలె నొక్క
మృడి గొమ్ముకల్లుకొద్ది గుమ్ములాడి మదాంధ
కుంజరములు.” చంద్ర. ౬, ఆ. 2౫. వి. 1.
అల్పము. “ద్వి. కొద్దిగా ముత్తైపుగొనబువజ్రాల,
మద్దికొయలడాలు మలయం జెక్కిల్ల.” రు. రా.
బాల. ౨౦. పు. 3౦. పు; 2. పాటిసి, ప్రమాదము
కలది. వా:—సిండికొద్దికొట్టె.

కొద్దికాడు. దే. వి. (కొద్ది+కాడు.) తుద్రుడు,
నీచుడు. ఆం. భా. తృ. ౧3. [వజుచు.)
కొద్దిపడు. ద్వ. అ. క్రి. న్యూనతనందు. (చూ. కొద్ది
కొద్దిపడుచు. ద్వ. స. క్రి. (కొద్దిపడు. ధా. ప్రే.)
న్యూనత నందించు. “ఆ. లెట్టేనేని గొట్టుం గొట్టిర:
గొట్టుచు, గొట్టెనేని యముండు కొద్దిపడుచు.”
వేమ. ౧౧3౧.

కొన. దే. వి. (కై. ఆ. ని. శ. ర.) (క. కొనె. త. కొనై)
1. చివర. “ఆ...వేగుబోక తెమ్మర తెబడెగ,
కొనలవక లొత్తు ననల: బ్రోచు.” భార. ఉద్యో.
౨, ఆ. ౧౧౨. వే. పుచ. ౪, ఆ. ౫౬౫; 2.
చెట్టుచివరికొమ్మ. “చ...ఆకులు, గొనలును కొంచ
ముల్...” భార. కాం. 3, ఆ. 3౯౪; 3. గజ్జపు
జాలు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౨.

కొనకొన:గోడి. దే. వి. (కొనకొన+గోడి.) జలకుమ్మ
లము, నీటిగోడి. “గీ. కొనకొనగోడి యెట్రిత
కొంకనక్క, నమలి యీరాలోగిటిదర్శనంబు
లెన్న.” క్రీడా. ౫౨. ఆము. ౪, ఆ. ౧౮3.

కొనకొను. దే. ఆ. క్రి. (చూ. కొనకొను.)

కొనటి. కై. వి. (పు. కునప్పి.) కురూపి, వికృత
రూపము కలవాడు. “గీ...రూపపీనులు దారు
యాపు, గలిగి తొలుమేరం గొనటులం బలికెనారు.”
భార. ఆర. ౫, ఆ. ౯3. మార్క. 3, ఆ. ౨3౬.

కొనమునిగించు. దే. స. క్రి. (కొనమునుగు. ధా.
ప్రే.) పూర్తిగా ముంచు; మిక్కిలి బాధించు.
“చ...కినిసి వల్లిరి వారి: బికాచులార! పొం,
డని యిటు లన్నమాత్ర నెవచోకిని పాతమువోలె
వారలం గొనమునిగించె నాపంతు కుత్తికమాపులు
గాంగం జేయుచున్.” ఉచ్చ. ౧, ఆ. ౧౮౮.

కొనమునుగు. దే. ఆ. క్రి. (కొన+మునుగు.) పూ
ర్తిగా మునుగు; మిక్కిలి బాధపడు. (చూ. కొన
మునిగించు.)

కొనరిక్కు. ద్వ. వి. (కొన+రిక్కు.) రేవేరితక్రము.
“క. కొనరిక్కు పేరిపాలకుక, పెనిమిటివై నాగ
లియును బెనుతాటిసిడంబును బూని...” అచ్చ.
బాల. ౧3౨.

కొనలిడు. దే. ఆ. క్రి. (కొనలు+ఇడు.) వధిల్లు,
వృద్ధిపొందు. “క. క్రుయ్య దొకయిండుకై నన్,

డయ్యదు కొనలిడియె: దృష్ట..." భాగ. ౯, స్కం. ౫౭౭.

కొనలునిగుడు = కొనలిడు. "ఆ. కుశల మసిగి ప్రియము కొనలునిగుడు." భార. ఆర. ౫, ఆ. ౨౯. హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౨౭౦.

కొనలువాలు = కొనలునిగుడు. "వ...కొనలువాటి యుద్ధిపించు ప్రద్యుమ్న ప్రకాశ కై భవబును బోలె..." ప్రభా. ౨. ఆ. ౧౦౫.

కొనలుసాగు = కొనలువాలు. "గీ. గోపకాంతల యాసలు కొనలుసాగు, చందము..." వి. పు. ౭, ఆ. ౪౭. కాశీ. ౭. ౨౩౪.

కొనలాత్తు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కొనలు+త్తు.) వర్ణిల్లు. "ద్వి...వెడ్డులు కొనలాత్త నపుడు." రం. రా. బాల. కాం. ౨౫. పు. ౨౦. పం.

కొనసాగు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కొన+సాగు.) 1. ప్రసరించు. వ్యాపించు. "గీ. నవమయూఖాళి కొనసాగి మిపుల నొప్పె." కళా. ౮. ౧౫. జాషువీ. ౧. ౧౪౬; 2. ప్రవహించు. "సీ. మజ్జిమ్ము: బవిత్ర ముగం జేయఁ తీర్థమ్ము: గొనసాగం చేసినయనఘ మూర్తి." ౧, ఆ. ౧౭౭; 3. వర్ణిల్లు. పెరుగు. "ఆ. కొడుకు గన్నవేడ్క గొనసాగు." భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౧౯౭. దశా. ౧, ఆ. ౨౭౨; 4. సెఱవెఱు. "గీ...ఆశక్తు లైన, వారిచేతలు కొనసాగి ఎచ్చు నట్లు." పరాహ. ౧౧. ౨౪.

కొని = కొన్ని. "గీ...మఱచి యున్నయెడను గొని దినములకున్." నిర్వ. ౭, ఆ. ౬౩. హల్లు పరమ గుచో నికారతాపము. "ఉ. కొన్ని గొణంగి కొన్ని లిసి..." పాండు. ౪, ఆ. ౧౪౭.

కొనితెచ్చు. చే. స. క్రి. (కొని+తెచ్చు.) తీసికొని వచ్చు. "చ...సుశీఘ్రతం గొనితెచ్చు..." ప్రభా. ౧, ఆ. ౧౩౬.

కొనిపించు. చే. స. క్రి. (కొను+పా. ప్రే.) కొనఁ జేయు, మూల్యమునకు బుచ్చుకొనఁ జేయు. ఉదా. ఆతనిచే గొనిపించుట కిష్టము.

కొనిపోవు. చే. స. క్రి. (కొని+పోవు) అవహరించు. "క. నాచిన్ని ముద్దుగూతురు, నాచక్కనితల్లి వీధి నడయాడంగ నన్నిచు కొనిపోయె..." రాజ. స. ౨, ఆ. ౩౧. (ఇట్లే: కొనిచను, కొంచుజను, కొంచేగు, కొంచుబోవు. మొ.)

కొనియాడు. చే. వి. (కొనియాడు+భా.) పొగడ్డు.

"ఉ...ఆ. త్యాదరవృత్తి మీరు విజయాశ ననుం గొనియాఁడ జేసి..." భార. ద్రి. ౧. ఆ. ౭౩. భార. కాం. ౧, ఆ. ౧౭; 2. ఆచరణము. "సీ... ధర్మ యెపు: గొనియాట నాస్తికగోష్ఠి జనమి ..." భార. ఆర. ౧, ఆ. ౫. ౪౪; 3. నేవనము. "క...సీ, యడుగులం గొనియాటకు బను, వడి నారము..." హరి. ఉ. ౮. ఆ. ౫౨.

కొనియాడు. చే. స. క్రి. (కొని+అడు.) 1. పొగడ్డు.

"క. తనదలకు లోకమెల్లను, గొనియాడం దగిన లోకగురుడు..." భార. ఆవి ౭, ఆ. ౨౪౬; 2. గౌరవించు. "సీ. కుంతీమహాదేవి కోడండ్ర లోకల నగ్గలఃఖుగం గొనియాడఁ బరంగి." భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౧౬. భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౫౪; 3. కొలుచు. "సీ. స్వర్ణ కాములు శివప్రవర్తంబు: గొనియాడి యిహలోకముఖిల లెల్ల గాంచి." హరి. పూ. ౨, ఆ. ౧౩౦; 4. కాపాడు "గీ...అతని పుత్రకులు దాని, సొగిగులు పెట్టి కొనియాడ సెలమి: బెరింగి." భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౫౪; 5. ఆలంబించు. "చ...మా, మొదలిటివా రొనర్చునిధముం గొనియాడితి మేము నియ్యె డన్." భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౭౯. భార. కాం. ౬, ఆ. ౫౦౪; 6. తలంచు. "క. విధివశమున వచ్చినకీ, దధములు గొనియాడి వ్రేగులై విపుల భవాంబుధి మునుగుదురు..." భార. ఆను. ౧, ఆ. ౯. కొనివచ్చు. చే. స. క్రి. (కొని+వచ్చు.) తెచ్చు. "సీ. తనసంతతికి మేత గొనివచ్చురీతి దిక్కరిశరీరం బులగరుల నాను." దశా. ౧, ఆ. ౨౯౯.

కొను. చే. ఆ. క్రి. (త. కొన.) 1. చెల్లు. "ఆ. కుటిలబుద్ధు లిచటం కొనపు సెట్టన ఘన, దోర్బ లంబు మెఱసి తొడరవలయు." భార. విరా. ౪, ఆ. ౧౯౭; 2. ఉండు. "చ. మనమునం గొన్న సెవ్వగలు మాన్చి..." కవిక. పీఠి. ౮; 3. అతిశ యించు. "చ. గనగన సెల్లప్రాద్దుం గొని క్రాలెడు వేడిమి: బేర్చుభర్త్రపే, సెనయను దగ్గఱకొ నయిచ కెంతయు భీతి నొదుంగుచున్..." హరి. పూ. ౧, ఆ. ౧౬౭; 4. విర్బడు. "ద్వి. గుంపులు గుంపులు గొని తన్ను దూఱి, సొంపేది రాముని నుద్ది చెప్పుచును." రం. రా. అయో. ౧౨౧. పు.

౨౦. పం; 5. (ఇది సకర్త క్రియల కాత్తనే
 వదార్థమందును అకర్త క్రియలను స్వార్థమందును
 అనుప్రయుక్త మగును. ఉదా: చుపుకొను. మొ.
 (కొన్, కొంగన్, కొన్న, కొక, కొని, కొందురు,
 కొందు, కొందురు, కొందు, కొమ్ము, కొ,కొకొమ్ము,
 కొవయ్యమొదలగువిశేషరూపములు వ్యాకరణము
 లనుబట్టియు ప్రయోగములనుబట్టియు గ్రహింప
 వలయును.) దే. స. క్రి. 1. గ్రహించు. "నీ.
 గంధర్వకావినీ కాముకవ్రాతంబు లాతాలం గొని
 మోచి లజ్జు గొందు." హర. ఆ. ౧౦; 2. తీసి
 కొనిపోవు. "ఆ...అతివపించు. గరుల దురగ
 ములను నరదంబులను గొనియరుగుచె..."
 భార. మా. ౧౧గీ; 3. స్వీకరించు. "గీ. కపిల
 యిచ్చినవానిన కాదు నిజము కొన్నవానిని బుణ్యా
 త్తవనిగఁజేయు." భార. ఆను. 3, ఆ. ౧౦3;
 4. లోగొను. "గీ...నముద్రంబులోన బుజ్జు,
 వైవ గొన్నంత గొనుఁ గాక..." భార. భీష్మ.
 ౨, ఆ. ౨౮౨; 5. ఆవహరించు. "ప. పొత్తిచీరఁ
 గొని వసిడిపురువగు." మార్క. ౨, ఆ. ౧౧౮.
 "క. ఆమిష వని దానిం గొనఁగా మది సమకట్టి
 యొక్కభగ మాభగమున్, వోయ్యమునఁ దాఁక
 ..." భార. ఆది. 3, ఆ. ౨౯; 6. ఆభారముగాఁ
 జేసికొను. "గీ. ఎవ్వరిం గొని యతండు,కొరవుల
 మీద నెత్తిరాఁ గలుగువాడు." భార. ఉద్యో.
 ౨, ఆ. ౧౬౯; 7. పొందు. (ఇది క్షణము విశే
 ష్యముల కనుప్రయుక్తమై ఈయర్థముతో శబ్ద
 పల్లవక్రియగా ఏర్పడును. ఉదా: తెవులుగొను.
 మరులుకొను. మొ.) "గీ. కునుమధనువున నెవ్వండు
 గొను విజయము." భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ.
 ౧౦, "ఉ...నురేశ్వరాదుల, బన్నములాడి నీ
 మగనిపక్షము వల్లెదుగాక జేలనీ, కొన్నమరుల
 జగజ్జనులు గొందురె వ్రాత్యులఁ బూజ్యులుం
 దురే." కు. నం. ౨, ఆ. 3౪; 8. గుఱి
 చేయు. "ద్వి. పసిడిపింజల నొప్పుబాహము
 ల్లాడిగి,గోముఖు డనవానిం గొని కాక నేసె."
 రం. రా. 2౫. పు. ౧. పం; 9. లక్ష్యవెట్టు. "క.
 కొనరు బుధులమాట నాస్తిమయి వినయనిధి."
 భార. కాం. ౬, ఆ. ౨౨౫. భార. ఉద్యో. ౪,
 ఆ. ౨౨౪. 10. పశచటమకొను. "గీ. ఇందు

రమ్మన్నచోట నిజ్జెల్లఁ గొనుట." కువల. ౨, ఆ.
 ౨3; 11. ధరించు. "క. చలువదితోమ్మదిరూపం,
 బులు గొనియున్..." పాండు. ౧, ఆ. ౧౮౫.
 కువల. ౨, ఆ. ౧౨2; 12. పూసు. "ఆ...ప్రాణ
 మిత్తు ననుచుఁ బ్రతివఁ గొంటి." జై. ౮, ఆ. ౯౦;
 13. కవీయు. "నీ. కమలకాననమధ్యకలహంస
 విభుభాతః గూర్చినెచ్చెలిపించు గొని చెలఁ
 గుచు." పాండు. ౨, ఆ. 3౧. కేయూర.
 ౪, ఆ. ౧౬౫; 14. కలఁచు. "క. అది రవి స్తం
 కుట గాఁ గొని..." భార. ద్రో. ౪, ఆ. 3౧౬;
 15. నెఱవేర్చు. "క. రాచింపఁ బల్కి తనపని,
 జాడై కొను..." ఆము. ౪, ఆ. ౨౬౯; 16.
 తెచ్చుకొను. "చ...లేనివగలం గొని మాటికి
 గుల్కు..." హంస. ౧, ఆ. ౨౧2; 17. చేర
 నిచ్చు. "ప...కేపులం గొననియావుల..." హరి.
 పూ. ౫, ఆ. ౧౫౨; 18. భుజించు. "క. కను
 యాత్రకుఁగా నశనముఁ,గొను..." భార. కాం.
 ౫, ఆ. 3౨౧; 19. త్రాగు. "క...శ్రీపాదోద
 కముఁ గొనియె..." హర. ౨, ఆ. ౧౨౪; 20.
 విలుచు. "క. ఏమచ్చెద మనిన...కొనుట యొప్పె
 దుతెరువు..." భార. ఆశ్వ. ౪, ఆ. ౧౯౫; 21.
 భండించు. "చ...పుట్టుదువెన రాహువు ప్రకము
 గొన్ననుదర్శనజేవుఁ గొల్పెదన్." ఆము. ౧, ఆ.
 ౯; 22. కొట్టు. ఆం. భా. తృ. ౧3౨. భార.
 భీష్మ. 3, ఆ. 3౧౯; 23. గ్రచ్చుకొను. "చ.
 ఒకబలుతూ పురంబు గొని యుచ్చి చనన్..."
 భార. ద్రో. ౫, ఆ. ౧23.
 కొనుకొను. దే. స. క్రి. (కొను+కొను. స్వార్థమున.)
 విలుచు, వెలకుఁ గైకొను. "గీ...బ్రదుకు గలిగె,
 నేని యర్థంబు పీరాని విచ్చియెనఁ,బొందు గొను
 కొందు నెట్టరనిదనయన." ఉద్భ. ౨, ఆ. ౧౬౮;
 ౨౨౧.
 కొనుగోలు. దే. వి. 1. (కొనుధా.) క్రయము. (శ.
 ర.); 2. (నాట్య) శబ్దోచ్ఛారణము ప్రబంధ. శ.
 కొనుబడి. దే. వి. (కొను ధా.) క్రయము. (శ.ర. బ్రా.)
 కొనుమొదలు. దే. వి. (కొనుధా.) కొనుట కిచ్చిన
 సొమ్ము. (శ. ర. బ్రా.)
 కొన్నాట్ల. ద్వ. వి. (కొన్ని+నాట్ల.) కొన్నిదినములు;
 కొంతకాలము. పను. ౧, ఆ. ౧౨3. నీలా. 3, ఆ. ౨౫.

కొన్ని. ద్వ. స. డా. (కొంతకొద్దుయొక్క అనుమానకలబహువచనరూపము.) "నీ...కొన్ని వెడలనుమిసి..." స్వా. 3, ఆ. ౬౬. "ఉ. కొన్నిటి పార్శ్వముల్ నలియ..." భార. భీష్మ. అ. ఆ. ఆంగ. (క్రొందినోట నిది మహర్షిహత్యగ్రామముగా గూడఁ బ్రయత్నము.) "ది...మఱికొన్ని వేల్పులు..." బస. ౪, ఆ. ౧౧౩. పు.

కొప్పురు. వై. వి. (సం. గోపురము.) 1. కిభరము. "క. దాటుటయుఁ గొండకొప్పురులు. చీలునాకెన్..." అచ్చ. కిష్కిం. ౧౦౨; 2. ఉన్నని. "ఆ...విజుఁడుఁగొప్పురును..." అచ్చ. ఆర. ౨౩. (శ. ర. పా. 'కొవర' ముద్రి.)

కొవెర. డే. వి. కొవైర, పెద్దమూలిగలచిన్న పాత్ర. "నీ. సారాయికొవెర గంజాపాడుల్..." కువల. ౧, ఆ. ౪౧.

కొప్పురము. వై. వి. 1. కిభరము. (శ. ర.). 2. మూపు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౨. వరాహ. ౧, ఆ. ౧౪. విణ. విజృంభితము. "ఉ...రోగముల్, కొప్పుర వైనచో..." దా. శ. ౧౯.

కొప్పరించు. వై. ఆ. క్రి. 1. ఆతిశయించు. "వ... కప్పురంపుండు మైలఁ గొప్పరించినవరసముధురసంబులు నించి..." పారి. అ. ఆ. ౫౩; 2. విజృంభించు. ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౫౬; 3. రోమాంచముకలదగు. "గీ. గునియుఁ గుప్పించు లంఘించు గొప్పరించు..., వంది మెల్లన రణపరిపంధి యగుచు." భాగ. ౩. స్కం. ౬౩౨. ఉ. రా. 2, ఆ. ౩౬౩; 4. పండ్డినిలించు, వెక్కిరించు. "ద్వి. కొప్పరించుచు బండుకోతియై యుండె." ఆభివన్దుచరిత్రము. (బ్రా.) ౧౭౪. స. క్రి. నింపు. "నీ...మాదానీతి యముల్ కొప్పరించినగాజుపప్పె లనగ." విప్ర. ౩, ఆ. ౨౮.

కొప్పరింత. వై. వి. 1. ఆతిశయము. (శ. ర.); 2. విజృంభణము. (శ. ర.)

కొప్పూ. డే. వి. (త. కొప్పు.) 1. మగవానిసిగ. "ఆ... వానిఁగొప్పూ పట్టి యీడ్చుకొని వచ్చె..." భార. ఆది. 2, ఆ. ౫౫; 2. వేసలి. "చ...కొప్పూతీరు..." నీలా. అ. ఆ. ౧౯౩. వింటిగొన. ఆం. భార. తృ. ౬౧; 4. ఇంటినడికొప్పూ మొగుడు. (శ. ర.); 5. ఉన్నతస్థానము. "క. లలిఁ గొప్పూ

క్రించితి మధువుల శుశుల నడుగువఱచితి..." చంద్రా. ౫. ఆ. ౯౧; 6. నాట్టవిశేషము. "గీ. కొప్పవగ జక్కిణిగొప్ప ద్రొక్కె నొక్కచక్కని మిటారి..." దశా. 2౪. ౧, ఆ. ౨౭౨.

కొప్పవల. డే. వి. (కొప్పు + వల.) వాలచాక్కావిశేషము; చలమెద్రుకలను బంధించుచు తాళలనరము (బ్రా.) ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౭. కళా. 2. ఆ. ౬౬. య. ౪, ఆ. ౮౯.

కొప్పెర. వై. వి. (సం. కర్పరం.) 1. కటాహము, కాఁగు. "గీ...చమురుగొప్పెరలహాస." వై. ౪, ఆ. ౧౧౦; 2. పాత్రవిశేషము, కమండలుపు. "గీ. పసిడికొప్పెర లాతంబు పచ్చకోల, తాల్చి నెఱమిడవంగ మగుచు." హర. ౫, ఆ. ౪౦; 3. తలపుట్టె. "క...నడునెత్తి పగులఁగొట్టగ, వెడతొగొప్పెరసెత్తురు..." దశా. ౮, ఆ. ౧౫౭.

కొప్రము = కొప్పరము. (కిభరము.) "ఉ. క్రొన్నెల తాలమేలివనికొప్రపుమేడల..." నీలా. ౧, ఆ. ౨౮.

కొబ్బరి = కొబ్బెర. (వా.)

కొబ్బెర. డే. వి. 1. నారికేళముగి. "నీ. కేఠిఁ కొబ్బెరకాయ కొనకెక్కి పడఁద్రోయు దాని జలంబులు ద్రావగలదె." రామలిం. ౧౭; 2. కాయలానిపేళము. ఆం. భా. ద్వి. 2౮.

కొబ్బెరపండు. (కొబ్బెర + పండు.) కొబ్బెరపేళము. "ఉ...చక్కెర కొబ్బెరపండు లండ్రముల్..." నీలా. ౧, ఆ. 2.

కొబ్బెరపూవు. డే. వి. (కొబ్బెర + పూవు.) కొబ్బెర కాయలా పేర్పడు తెల్లనిమరిడీ. (వా.)

కొబ్బెరయుండ. డే. వి. (కొబ్బెర + ఉండ.) భక్ష్య విశేషము, మాండము. (శ. ర.)

కొమ. డే. వి. 1. కాభి. (శ. ర.); 2. కొమ్మ, స్త్రీ. (శ. ర.); 3. భార్య. "చ...నీ కొమ చరితున్ది గాంచె గయిగొమ్మనఁ గొమ్మ గురుండు చేరి నెన్." శకాం. ౫, ఆ. ౧౭౨; 4. చెలి. "నీ. కొమ లార మీ రేల భ్రమరాళిఁ దబుచు. గా..." సావి. అ. ఆ. ౩౯.

కొమరసామి. వై. వి. (సం. కుమారస్వామి.) కుమార స్వామి. "నీ. కొమ్మరోగో యని కొమరసామి రథంబు కంఠంబు సాచి క్రేంకార మిచ్చె." భీమ. అ. ఆ. ౨౮. కాశీ. ౪, ఆ. ౩౦౨. క్రి. డా. ౧౪౯.

కొమరాలు. ద్వ. వి. డౌ. (కొమరు+అలం.) 1. స్త్రీ.

“గీ. తమ్మికొమరాలు పత్త నేత్రములు మోడె.”

వేం. పంచ. ౪, ఆ. ౨౩; 2. యువతి. “నీ.

కొమరాలిని బైంపుగుబ్బ పొందమ్మి మొగ్గులు...”

పె. శకుం. ౨, ఆ. ౮౭; 3. నువరి. “గీ. అట్టి

కొమరాలు బాగోడ్లయమునఁ దానవచ్చి కా

మింప నొల్లనివాఁడు గలఁడె.” భాగ. 3. స్కం.

౭౮౭. ౯. స్కం. ౭౨.

కొమరిత. వై. వి. (నం. కుమారి.) కూతురు, దుకాత.

“గీ...రాచకొమరిత...” పాంచా. ౨, ఆ. 3౧.

కొమరు. వై. వి. (నం. కూబర.) 1. మనోజ్ఞత. “నీ.

పదనంబుకొమరు భావనఁ జేసి...” భార. విరా.

౧, ఆ. ౨౨౮. ఆం. భా. కృ. ౪౧; 2. విధము,

రీతి. “క. కురువీరుల మొనలు మొగులు కొమరునఁ

గలియున్.” భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౭౦; 3.

అందము, సౌందర్యము, ఉదా:-“కొమరుమిగులు,

కొమరారుమొ. 4. (నం. కుమారి.) కుమార

స్వామి. సాం. వి. చేప. ౭. విం. 1. మనోజ్ఞము.

“గీ. కొమరుమే నొప్పు...” కళా. ౪, ఆ. ౯౯;

2. విభావయుక్తము. “క...హయరత్నము...,

కొమరుగ నేకతమ యిచ్చఁ గ్రుచ్చరుచున్నన్.”

భార. ఆది. ౨, ఆ. ౨౬; 3. (నం. కుమారి.)

యువకుడు. “గీ. కొమరుజుగమునకు నిచ్చె

గోర్కి తీత.” హర. ౧, ఆ. ౨౩.

కొమరుంపనము. వై. వి. (కొమరు+పనము) యౌవ

నము. “లయగ్రాహి. తేనికొమరుంపనము లేనిచెలు

వంబును...” కళా. ౪, ఆ. ౪౯.

కొమరుడు. వై. వి. (నం. కుమారి.) (దీనికి బహు

వచనమున “కొమలు” అనురూపము అము. ౪,

ఆ. ౧౩౪. నఁ గానవచ్చుచున్నది.) 1. పుత్రుడు.

ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౧. 2. మగవాడు. “ఉ...

రాకొమరుండు...” విక్ర. 3, ఆ. ౭౮; 3.

కొమారవయస్కుఁడు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౮; 4.

కుమారస్వామి. “చ. కొమరుండు సామి కొంచ

మలఁ గొట్టిరజాణ...” ఆం. భా. ప్ర. ౪౪.

కొమరుఁబాయము. వై. వి. (కొమరు+పాయము.)

యౌవనము. “క...నీకొమరుంబాయము మిక్కి

లి, గొమఁబాడెను...” కళా. ౪, ఆ. ౪౬.

(శ. ర. పా.)

కొమరునాడు. ద్వ. వి. (కొమరు+నాడు.) యౌవ

నము. “చ...కొమరునాడే చెట్ల మాత్రైఖరుల్.”

కకు. ౪, ఆ. ౨౬.

కొమరులు. వై. వి. బ. పేలుదూలముమీఁదిగుజ్జులు.

(శ. ర. ప్రా.)

కొమరేజు. ద్వ. వి. డౌ. (కొమరు+ఏజు.) కుమార

వాహిని, స్వామిపుష్కరిణి. “నీ. కొమిరేటికల్వ

ణకమలపండంబుల...” భీమ. ౨, ఆ. ౬౨; ౬౩.

కొమరి. వై. వి. కుమారి, కూతురు. “గీ...రా

కొమరి.” చంద్రా. ౪, ఆ. ౧౯౧.

కొమరిత = కొమరి. “క. మదిచ్చు నైకొంటి నీ

కొమరితపొందున్.” ప్రభా. గీ. ఆ. ౨౦౬.

పాంచా. ౨, ఆ. ౧౦.

కొమరుండు. వై. వి. 1. పుత్రుడు. ఆం. భా. ద్వి.

౧౧౧. (బ. కొమాడ్లు. సా. ౨, ఆ. ౮౫); 2.

పురుషుడు. “గీ...రాచకొమరులందు.” భోజ

చుతా. ౨, ఆ. ౫౨.

కొమరై = కొమరిత. (కూతురు.) “నీ...లొలిచేబ్బ

రాయనికొమరై.” య. ౪, ఆ. ౫౭. కువల.

౨, ఆ. ౨౮.

కొమరై = కొమరిత. (కూతురు) “ఉ...కృష్ణ

రాయభూకాంతుకపం గొమరై నొనఁగె

...” కృష్ణ. ౪, ఆ. ౭౪.

కొమిరె. వై. వి. (నం. కుమారి.) 1. కొమారవయ

సునఁ గలస్త్రీ. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౬; 2. యువతి.

“క...పేలుపుఁగొమిరెలహ...” విక్ర. ౨, ఆ.

౨౪౫. ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౧౦; 3. కూతురు.

“చ. కొమిరె మనోవ్యధం బొగుల గ్రచ్చి

కవుంగిటఁ జేర్చి తల్లి...” వసు. 3, ఆ. ౧౦౫;

4. అండు. “గీ...రాచకొమిరె నిదురించుతటి

...” కుక. ౧, ఆ. ౪౬౪. విం. యౌవనము

గలది “ప...కొమిరెహరిణిలోచనల...” అము.

౪, ఆ. 3౫.

కొమ్మ. వై. వి. (క. కొంబు.) 1. కాభ. “నీ...మట్టి

కొమ్మను గట్టివ్రేలేడుమట్టి...” విక్ర. ౨, ఆ.

౪౪; 2. స్త్రీ. “క...రెంజవకొమ్మ...” ౬, ఆ.

౧౮; 3. భాష. “గీ. కొమ్మలారైందుధరుకొమ్మ

గోపలమ్మ.” భీమ. ౧, ఆ. ౯౮; 4. (కొంబు.)

శిఖరము. “లయగ్రాహి...కొంబులకొ నెగడు

కొమ్మకొ." స్వా. గ, ఆ. 30. "నీ...కూలు
కొమ్మలతోడిగోపురములు." చంద్ర. 3, ఆ. 80.
కొమ్మత్తిమ్మ. డే. వి. (కొమ్మ+త్తిమ్మరి.) కొ.తి. "గీ.
కొమ్మత్తిమ్మరినా దొనగూడఁ జేతు." ఆచ్చ.
యు. 102. (శ. ర. పా. 'కొండత్తిమ్మరినాడు'
ముచ్చి.)

కొమ్మదాటుమెకము. ద్వ. వి. (కొమ్మ+దాటు+
మెకము) కొ.తి. పేక. తి. ౯౫.

కొమ్మవాసరి. డే. వి. (కొమ్మ+వాసరి.) చెట్టెక్కి చిచ్చ
నుడుగునొకదానిజాలివాడు. (వా.)

కొమ్మనడి. డే. వి. (కొమ్మ+ఆచడి.) కడలివిశేషము,
ఒకజాతిచర. టి.టి. "గీ. చననపం డేదపండ్లు కొమ్మ
నడికండ్లు." రక. ౧, ఆ. 28. ఇట్లే: కొమ్మ
నరడి. వైవ. 2, ఆ. 133.

కొమ్మగొడ్డెసిండిచెట్టు. డే. వి. పూతికళి. (శ. ర.)

కొమ్మగొలిబిడి. డే. వి. మూఁఫలళి. (శ. ర.)

కొమ్మగోర. డే. వి. 1. ఒకానొకవృక్షము. (శ. ర.);
2. కొండసిండిళి. (ప్రా.)

కొమ్మమెకము = కొమ్మదాటుమెకము. "క. విను
కొమ్మమెకపులియుండ .." ఆచ్చ. కిష్కిం. ౮.

కొమ్మలవోపు. డే. ఆ. క్రి. (కొమ్మలు+పోపు.) వృద్ధి
పొందు. "చ...రతికొమ్మలు కొమ్మలువోవ..."

నిర్వ. ౮, ఆ. 23.

కొమ్మి. డే. వి. 1. ఒకానొకచెట్టు. "గీ. కొమ్మిపం
డ్డేదపండ్లు..." కళా. 3, ఆ. 2౯. హంప.
౪, ఆ. 10౫; 2. ఒకజాతిచేప. (ప్రా.)

కొమ్మ. డే. వి. (క. త. కొంబు.) 1. పశుశృంగము.
"ఉ. కొమ్మల గ్రమ్మలాడుమడఘోరవృషంబుల
మాడ్కి..." ఉ. రా. 3, ఆ. ౨౫0; 2. వీనుగు
దంతము. "నీ. తొండమ్మకొమ్మలు తునియప్రేటు
లుచడి కొండవడ్డయేగుగొదకు వోలె." దశ. 3,
ఆ. ౪; 3. పదికొ. "నీ. నీటిలో మునిగిన
నేలచేడియ: గొమ్మకొన నుబ్బనె ల్లిసఘోడి వీవ." పా. ౧, ఆ. ౪౯; 4. చొటచేపయొక్కఱు
పమువలె నుడువవయవము. "నీ...కొమ్మన
శేషా గ్రచ్చి యెత్తు." దశా. ౧, ఆ. ౨౨౫;
5. చుద్దునిపక్షపారం? రేఖయందలికొన. "నీ...
కుమరాచూరారణకొమ్మ దఱిగె." (దారణకొమ్మ=
పెల హెచ్చుతగ్గులను నూచించుకొన.) కాళ. 3,

ఆ. ౧౪౯; 6. (విట్టుమొ. వాని)కొన. "నీ. ధనువు
క్రిందటికొమ్మ ధరణివై మోపి మీదటికొమ్మ
వామనాస్తమనం బట్టి." భా. గ, ఆ. ౨2; 7.
(చనుపు మొ. వాని) నిడువైనదుంప. ఉదా:—
సొంటికొమ్మ; పనుపుకొమ్మమొ 8. చిమ్మనగ్రోవి.
"గీ. కొమ్మ దగఁ బూని...జలకేళి నల్లి రపుడు."
చంద్ర. ౪, ఆ. ౨౪2; 9. కొండకొన. "క.
గుబ్బలికొ మ్మెక్కటి నిబ్బరమునం బెఱికి..."
ఆచ్చ. యు. ౨౪౧; 10. కొటకొమ్మ. ఆం. భా.
ద్వి. ౧౨; 11. వృక్షకాళి. "ఉ...మా,కందము
కొమ్మనకొ బిలియ: గాళులు రెండు దగిల్చి ప్రేలు
చున్..." నిర్వ. ౧0, ఆ. 20; 12. (చెఱుపు)
కొన. "గీ. చెఱుపుకొమ్మనం గయ్యంబు నేయు
చుండె." పే. పంచ. ౧, ఆ. ౨3౨; 13. (బల్లకి
మొ.) దండె. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౧. దశా. ౨,
ఆ. ౨2౪; 14. ఊడువాద్యములలో నొకటి. "క.
కొమ్మలనినదమ్ములు శంఖములశబ్దములు..." రా.
వి. గ, ఆ. 2౦. ఆం. భా. తృ. ౫౨; 15. బలము,
సేన. "క. కొమ్మ దానవనాధునికొ మ్మహవము
నకు: దొలగె..." భాగ. ౧0. స్కం. ఉ. ౧౮2;
16. ఉత్సాహము. "ఆ...వైత్యభటుల, కొమ్మ
వీడ సురలకొమ్మ వర్ణిల వానికొమ్మ వెఱికి..."
భాగ. ౧0. స్కం. పూ. ౧౧౪౪; 17. చాటునకు:
జేర్పు'ఉ'కారచిహ్నము. ఆచ్చ. ౪, ఆ. ౪౯; 18.
మాదిగవాడు క్రొవ్వంబునొ నెడిపాత్రము. (శ.
ర.); 19. గవూడ్లవాడు బుడము తగిలించెడు
కత్తిపిడిగొనినాకరకొయ్య. (శ. ర.)

కొమ్మకాడు. డే. వి. (కొమ్మ+కాడు.) 1. కమ
సాలివాడు; 2. పంది. "నీ. నరకహేతుకారణ్య
హరణవృత్తి జరించుకొమ్మకానిభజించుకొదవ
లెల్ల." వసు. ౧, ఆ. 2౨. (రెండర్థములకు నీది
యుదాహరణమే); 3. కొమ్మాంచువాడు. ఆం.
భా. ద్వి. ౨౮౯.

కొమ్మకాకర. ద్వ. వి. (కొమ్మ+కాకర.) ఒకానొక
జాతికాకరళి. (శ. ర.)

కొమ్మచేప. డే. వి. (కొమ్మ+చేప.) ఒకజాతియాడు
చేప, శృంగి. (శ. ర.)

కొమ్మచోట. డే. వి. (కొమ్మ+చోట.) అంపము
పంటియవయవము గలచొటచేప. "శ...సుర

వాహినీ దళియకొమ్ముచోటయూ బోలెన్.”
కు. సు. ౧౧, ఆ. ౧౫౬.

కొమ్ముటుడుము. దే. వి. (కొమ్ము+ఉడుము.) గోధికా
విశేషము, కొమ్ము గలయొడుము. “ఆ. కాలు
ద్రవ్యి యునికే గని కొమ్ముటుడుములఁగఱచి
లిగిచెఁ గొన్ని మొఱచడముల.” చంద్ర. ౨, ఆ.
౪౫. ఇట్టే: కొమ్ములయొడుము. స్వా. ౪, ఆ. ౫౩.
కొమ్ముచేరుగు. దే. వి. (కొమ్ము+చిరుగు.) పురుష
గజము, మగయేరుగు. “గీ. కొమ్ములేరుగుమొగ
మైనకొడుగుఁగొట్టె.” వార. ౩, ఆ. ౨౫. విక్ర.
౫, ఆ. ౧౮౨.

కొమ్ములేటి. దే. వి. (కొమ్ము+లేటి.) కొమ్ములు గలవాహ
నము—వృషభము, ఎద్దు. “నీ...కొమ్ములేజాల
నెక్కు గునియొవారు.” పాండు. ౧, ఆ. ౧౬౫.
కొమ్ముపెర. దే. వి. (కొమ్ము+పెర.) ఒకరొపు పెర.
(శ. ర.)

కొమ్ముమాచేకన్పు. దే. వి. (కొమ్ము+మాచకన్పు.) తొ
మ్ములు గలమాచకన్పు. (శ. ర.) “స్తవములు విచ్చి
యు ముట్టురానిది.” బ్రా.)

కొమ్ములాడు. దే. వి. (కొమ్ములు+అడు.) కొమ్ము
కాడు, పాడి. “నీ. లాచి తప్పినజాగిలమురొట్టు
కొట్టునఁ గూడినపిడిఁ గూల్చె: గొమ్ములాడు.”
కళ. ౪, ఆ. ౨౨.

కొమ్ముగలపేలుపు. ద్వ. వి. ఏకదుతుడు, విఘ్నేశ్వ
రుడు. రాజ. చ. ౧, ఆ. ౫.

కొమ్ములనూపు. దే. ఆ. క్రి. (కొమ్ములు+నూపు.)
1. కొమ్ములుచేయు; 2. ఎదిరించు. “నీ. పుభోద
కముఁ బోసి యుభోజముఖి నెంపఁ జూతము
కొమ్ములనూపఁ దొడఁగె.” విక్ర. ౪, ఆ. ౧౫౬.
(ఇది వైరెండర్థములకు నుదాహరణమే.)

కొమ్మువాడు. దే. వి. (కొమ్ము+వాడు.) కొమ్ముడు
మాడిగవాడు. (శ. ర.)

కొయగూర. దే. వి. కొయ్యలొంటకూర. “క...కొయ
గూరే, కొనరున్...” బహులా. ౫, ఆ. ౮.
హంస. ౪, ఆ. ౧౩౩.

కొయ్య. దే. వి. 1. కఱ్ఱ. ఆం. భా. ద్వ. ౩౮; 2.
స్తంభము. ఉదా:—పిడగొయ్యము; 3. (కోత
కోసినవరిమొ)నస్యములమ్రాడు. “గీ...కొయ్యలే
చెన్నఁగాడె.” కాశీ. 2, ఆ. ౧౪౩; 4. దంశము.

“నీ. కొయ్య లూడినపెండ్లికొడుకును దెలి వచ్చె
...” వే. మచ. 2, ఆ. ౧౮౫; 5. చూర
సాధనములలో నొకటి. “చ. మైలమండఁ
గొయ్యయి నుచి గ్రొంకి...” వహ. ౫, ఆ. 2౭.
విహ. క3నుడు. (మూర్ఖుఁ డ౩ రావము.) “ఆ.
ఆలవిడ్డ లేనియట్టిత్రిమ్యు యగు; కొయ్య గాక
కుదులుఁ గూడుపెట్టికుడుచుచు రిట్టికొవ్వనం
బులు నేయఁజొచ్చు చిచ్చునెచి చూతుఁయ్య.”
భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౯.

కొయ్యకాటుక. దే. వి. (కొయ్య+కాటుక.) ఒకమగా
నలడినకాటుక. “ద్వి. కుటిలపుఁజూపులఁ
గొయ్యకాటుకలు.” వంశీతా. చర్మ. ౩౪౧. పు.
కొయ్యకాలు. దే. వి. (కొయ్య+కాలు.) కోరికఁగల
వరిమొ. చస్తములమ్రాడు. “నీ...కలఁబులఁ
గొయ్యకాలె తొలుట్టు.” రామ. ౧, ఆ. ౫౩.

కొయ్యకూర. ద్వ. వి. (కొమ్ము+కూర. శ. ర.)
కొయ్య+కూర. బ్రా.) ఒకవిధ మగుకొమ్ముకూర.
(శ. ర.) ఇట్టే: కొయ్యలొంటకూర. (వా.)
కొయ్యజోడు. దే. వి. (కొయ్య+జోడు.) ద్రవము,
బొంద. (బ్రా.)

కొయ్యతనము. దే. వి. (కొయ్య+తనము.) 1. దుష్ట
త్వము; ధార్మ్యము. “గీ. కొయ్యతనమునఁ
గోపించుఁ గొంతకడవు.” వరాహ. ౧౧, ఆ. 2౬;
2. కార్యము, పురుషుడనము. “గీ...పురకాఖ
యయ్యుఁగొయ్యతనమున నప్రేమఁ గోరఁ
డెచట.” ఉభ్య. ౩, ఆ. ౩౩౩; 3. కొందెవని.
“గీ. వట్టణములొన నీవు దర్శమునఁ జేయు,
కొయ్యతనములు వీక్షించి కొత్తైతనయ, నవ్వ
దురు...” కాశీ. ౪, ఆ. ౯౫.

కొయ్యనగాఁగు. దే. విహ. మూర్ఖుడు. “ద్వి. కొఱ
గానిజఱఱులఁ గొయ్యనగాండ్ర.” బస. ౫, ఆ.
౯౧. పం.

కొరడా. హిం. వి. చురుకుఁగట్టి. “క. రూకలకొమటి
కొడుకా, పోకలఁ బోయెన వచేల దారా పోరా,
నీకుం గత్తే కొరడా, చేకొని కొట్టింతుఁ గొంటె
చెనఁటిగరానా.” అహ. ౧, ఆ. ౧౦౦.

కొరడు. యు. దే. వి. (క. కొరసు.) రోహితము,
బుజు వగునిద్రభయస్సు. “అ. గుండె లవియ
మింటఁ గొరడు దోచె.” మైరా. ౨, ఆ. ౪.

అ. భా. ప్ర. ౭౨. వై. 1. గుడ్డగూబ (శ. ర.); 2. ఒకజాతిపక్షి. "నీ...నిజగాదు కొరడు." నుద. 3, ఆ. ౧౯౪.

కొరద. దే. వి. ఒకజాతిచేప. "నీ. కొరదయ్య గడెనె..." వే. పుచ. ౧, ఆ. ౨౯౪. "నీ. కొరద దానని కొయ్య..." హంస. ౪, ఆ. ౧౮౭. (శ. ర. పా. 'కొరడు' ముద్రి.)

కొరవంజి. దే. వి. (క. కొఱవంజి.) 1. ఎఱుకువాడు. "క...క...క...డిబోయలలో మఱి యొక్కడు చాయలమలల మెలగుకొరవంజులలోన." చంద్ర. ౨, ఆ. ౪౭౭. (శ. ర. పా. 'కొయలలోన' ముద్రి. పా.) ౨. ఎఱుకుజాతిస్త్రీ. "కా. వియేభూములు చూచినావె కొరవంజి..." శుక. ౧, ఆ. ౧౦౧; 3. ఎఱుకులు చేయునాట్యభంగి మములలో నొకటి. "క. ఎఱుకు యెఱుకె యటంచుం, కొరవంజి నటించె నొక్కగురుకుచ..." దశా. ౭, ఆ. ౧, ఆ. ౨౮౮; 4. నాట్య విశేషము. "నీ. చలపుచున్నది ప్రోడజాడలం కొరవంజి యల లిల్లాక్షమనృత్యనిలయనీమ." కవితా. 3, ఆ. ౮౮.

కొరవి. వై. వి. (ను. కరవక.) ఎఱుగోరంటి. ఆం. భా. ద్వి. ౫౩. కాశీ. ౧, ఆ. ౧౩౮. కొరసానిగండు. ద్వ. వి. కొర్నవగండు. (శ. ర. బ్రా.) కొర్న = కొఱకు. "ద్వి...కండలు కొర్నకొనుచు." పండితా. పర్వ. ౫౧౧, పు. ౧౨. పా.

కొర = కొఱత. (కొఱ్ఱు, కూలము) "చ...వీతి హోత్తుడ చెప్పడుగులం గొల్పుం కొరవయి జెక్కినరీతి సభాంగణంబునన్." పార్వ. ౨, ఆ. ౯౯. కొర్నవగండు. ద్వ. వి. కొర్నగండు, దుములగొండ. "చ...చెవులదాతులు కొర్నవగండ్లు..." కాశ. 3, ఆ. ౪౮.

కొర్నెల్ = కొఱుకెల్. "చ. చెలగి చెలంగి మాన నము చిల్లులువోవగ నేనె బాలికణ, వలపుల రాచబోదు ప్రసవంబులపేరిటి కొర్నెల్లన్." పిన. శకుం. 3, ఆ. ౧౬౯.

కొఱ. దే. వి. (త. కుత్తె.) 1. కొఱత, లోపము. ఆం. భా. త్వి. ౪౬; 2. కేషము, మిగులు. "క. కొఱ గలకల నగు నడుపుడు..." ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౭౨; 3. మంచి, మెలు. "క...

ఆడుచి యుసురుమన్నం గొఱగాదు నుమి." సా. ౨, ఆ. ౧౨౩; 4. ప్రయోజనము. "ద్వి. తఱి చనుచేర నాతనితోడిదలనం గొఱ గలయొక మంచికొడుకు జరించె." ద్వి. భాగ. ౮, స్కం. (శ. ర.); 5. శిల్పము. "నీ. కొఱ ముంచువగ దుపుగుండ్రంబులు..." ఆచ్చ. ఆయో. ౪, ఆ. ౪; 6. వికారము. "ద్వి. కంతునికొఱ రోసి కన్నులు మూసి, చింత లొక్కటి చేసి శివుఁ దలపోసి." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౩, పం; 7. అందము. ఆం. భా. త్వి. ౪౬. ఆచ్చ. ఆయో. ౧౧౯; 8. ఒకజాతిచేప. ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౦; 9. అపరాధము. "నీ...నిరపరా ధులమొండ గొఱ తలచి...గీ...పరగినట్టి, పరమపాతకుఁ డభూమిపాలమండు." సానందా. ౨, ఆ. ౮౬; 10. (కొపాదలదు) డిశిర్దులం గలుగిండ్లని. (మా. కొఱకొఱ, కొఱకొఱ లాడు.) విణ. 1. ఆల్పము, తక్కువపడి. "గీ. జగతిం గొఱనోమ నోచునబలజముఖుల, కూరిమి గణించి యతఁ డేల గారించు." కను. ౪, ఆ. ౧౧౧; 2. ప్రయోజనకారి. "గీ...అంతకంటె, నేముం గొఱ గాము మాచేత నింత పుట్టె." భార. ఆశ్వ. ౪, ఆ. ౪౭; 3. మనోహరము. "క...మాయట్టివారిమాటలు కొఱయె." భార. సభా. ౨, ఆ. ౧౯౦; 4. మేలైనది. "వ... తత్పత్నీహరణప్రయత్నంబు కొఱ గాదు..." పరావా. ౧౧, ఆ. ౫౭; 5. ఆగినది. "క. చెలి మియి సంతాపమును, బలిమి విప హంబుం ద్రోపుం బాడియెం దమయం, తలవారితోన తగు నధికుల హీనులతోడ నైనం గొఱగా దధిపా." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౪౬; 6. శక్తుఁడు, సమర్థుఁడు. "చ...నమరంబునకుం గొఱ యైన వాడ..." భార. విరా. 3, ఆ. ౧౫౦.

కొఱకు. దే. వి. బిడు, విలీతము. ఆం. భా. ద్వి. ౬. కొఱత. దే. వి. 1. చేయవలసినపని. "క. నాకొఱతం దీర్చి వచ్చితి, నీకొఱతయె యొక సూతునిం దెగఁ జూడన్." భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౭౪; 2. లోపము. "అ...నీకు, గురువ యొక నొక్క కొఱతయె లేదు..." భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౫౩; 3. అవమానము. "నీ. పారయం గల్గెనె

పాండుపుత్రులసతి దుస్ససేయందు సగను జేసిన
కొఱుత.” వి.ప్ర. ౪, ఆ. ౪౯; 4. దోషము.
“గీ...నీమిడికొఱుత, నీకు గానంగ వచ్చునె
...”భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౧౦౬; 5. మిగులు.
“వ. నియమాచరణాబుసకు నొక్కసంవత్సరము
కొఱుత గలదు...”భార విరా. ౧, ఆ. 3౧3;
6. కొఱు, కూలము.”ఆ. భా. త్ప. ౪౬, సాం.
ని. నానా. ౦౬. విణ. 1. అల్పము. “గీ. శౌరి
మేము నులస్థానపారుషముల, నేమిట కొఱుత
లెల్పమా...”దశా. ఆ. ఆ. ౧౯౦; 2. తక్కువ.
“గీ...పార్థ నొకటి, కొఱుతగా నూఱుకరముల
నుఱక నొంచె.” భార. కర్ణ. 5. ఆ. 3౨౧; 3.
మిగిలినది. “క. కావించు కొఱుత కార్యము...”
దశ. ౬, ఆ. ౧౨2.

కొఱుతపడు = కొఱుతపడు. (చూ. కొఱుతపఱుచు.)
కొఱుతపఱుచు. ద్వ. స. క్రి. (కొఱుతపడు. ధా.)
తక్కువచేయు, జయించు. “నీ. కమలాక్షినిడు
వాలంగన్నలు కుసుమాస్త్రకొవ్వొడితూపుల
కొఱుతపఱుచు.” వి. పు. ౨, ఆ. ౧౯౬.

కొఱుతపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కొఱుత+పడు.) 1.
లోపమువచ్చు. “నీ. తల్లిదండ్రులు నన్నదములు
జెలికొంద్రు గురువులు శిక్షించు కొఱుతపడునె,
పిదప మే లగుంగా...” భాగ. ౮, స్కం.
౬౪2; 2. మఱుగుపడు. “నీ...తదృష్ట
మొకటి కొఱుత, వదలరాదల ప్రత్యక్షపరిచితం
బైనది కాదె నీబుద్ధి...”హరి. పూ.౧,ఆ.౪౮.

కొఱుతపెట్టు. దే. స. క్రి. (కొఱుత+పెట్టు.)
మిగుల్చుదాచు, మఱుగుపఱుచు. “క. కంఠుడు
ధర్మనుతుడు వల,లాంకుడు భిముందు గవలు
నాయశిక్షగో,కింకరులు నెప్పుడొడగిలి,నింక
కొఱుతపెట్ట నేలయె నిర్జనుడనె.” భార. విరా.
౪, ఆ. ౧3౪.

కొఱుతపోవు. దే. ఆ. క్రి. (కొఱుత+పోవు.) తక్కు
వగు. “ఉ...అందునె,పెంట గొఱుతపోనివృధి
వీనురుం దొక్కఁడు సోమశర్మ పేరింట నెనంగు
...” శుక. ౨, ఆ. ౧౪౪.

కొఱుకంచు. దే. వి. (బ్రా. వా.) (‘కొఱుకచ్చు’. క.
ర., నూ. ని.) కొఱువి, అలానము. “చ...వె;
న్నెలకొఱుకంచులూ యనంగ నిండిన బీకటిమిడి

నిగి. జాక్కలు కనువట్టె...” రామా. ౨, ఆ.
౯౪. (ముద్రి. పా.) “గీ. వసుపుజేసఱుకొఱు
కంచుమీమి దేఱు,మిట్టకనుగ్రడ్డు...” పెం.
వంచ. 3, ఆ. ౧3౪. (ప్రాతప్రతి. పా.)

కొఱుకు. దే. అప. ద్రు. (కొఱు+కు. చతుర్థిలిశక్తి
ప్రత్యయము.) 1. కై, కోనము. “నీ...భాదఱు
గృతార్థులఁ జేయకొఱుకొ...” కళా. ౨, ఆ.
౬; 2. సుప్రదానార్థము. “క. వేదోక్తవిధిని
మేమా,యావిజాఱుకొకె యిత్తు మధ్యభాగంబు
...” దశా. ౧, ఆ. ౨౭౪.

కొఱుకొఱు. దే. వి. 1. కోనము. “క. వెలికితనంబును
జలమును,గొఱుకొఱు యాలేనిగుణము...” నీలా.
౧, ఆ. ౪౪. శివలీ. ౨, ఆ. ౧౨౫; 2. పగ.
“వ...ఆచూఱుకొని విష్ణుశక్తియది నదా మా
తోకొఱుకొఱు మానదు...” ప్రబోధ. ౨, ఆ.
౪౮; 3. (కోపాదులందు) ఉద్వేగులు విసిరుట
యం దగుధ్వని కనుకరిణము. “క. తెఱుకలకడుపు
లలో నే,దైఱు: బెగెడుప్రాద చేయిచ్చురి
దొరవై:గొఱుకొఱు నూర్చులు నిగుడుచు, తెఱుగు
నగాటపుటూర్పుడెమైర లడచెన్.”అచ్చ.బాల.
౮౨. విణ. కోపి; పగగలవాడు. “గీ...ఆతఁడు
...కొఱుకొఱు గానున్నె,యెట నైచునె మహా
న్నతుండు.” హరి. ఉ. ౮, ఆ. ౧౯.

కొఱుకొఱుకాడు. దే. ఆ. క్రి. (కొఱుకొఱు+కాడు.)
కోపాదులచే విసుగుకొను. “క. బిణబిణినిభుకడ
కరుగక,కొఱుకొఱుకాడెద వదేమి...” రసిక. ౫,
ఆ. ౧౬3.

కొఱుగానివాడ. దే. విణ. (కొఱు+కానివాడు.)
ప్రయోజనకారి కానివాడు, అప్రయోజకుడు.
ఆం. భా. ద్వి. ౨2.

కొఱుగామి. దే. వి. (కొఱు+కామి.) 1. పనికిమాలిన
తనము. “క. కొఱుగానికొడుకు పుట్టిన,గొఱు
గామియె కాదు తండ్రెగుణముల జెఱుచున్...”
సు. శ. ౪౧; 2. చెడ్డవని. “క. వెఱువక కలలొ
జేసిన,కొఱుగామికి పగచుచోట గుణరత్నము చే,
కుఱె...”ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౧౪3; 3. దౌష్ట్యము.
“క. ఎఱుగుదు నేను నుయోధులు,కొఱుగామియు
...”భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౨32; 4. దోషము.
“క. ఇక్కిఱుగాములూపల, నొక్కటి నీచిత్త

వృత్తి నొకెక్కొ..." భార. ఉచ్ఛ్వా. ౨, ఆ. ౨౧; 5. హని. "ప...చంద్రవీగణదనుల కేమి కొఱగామి సంఘజీర్ణుల" యని తలంకెద..." ప్రభా. ౪, ఆ. ౨౨; 6. దన్నిమిత్తము. "ఉ. వికొఱగాము వైన మము నిత యెఱుంగక మించి వచ్చునె." రామా. 2, ఆ. ౬౯.

కొఱడు. దే. వి. ఔ. (౪. కుఱడు.) 1. స్థాణువు. "వ...నిరుద్ధంబు లగుమనశ్చక్షురాదీంద్రియంబులు గలిగి యభిలాషారంబులు వర్జించి కొఱడు చందంబున." భాగ. ౧, స్కం. 3౨౨; 2. ఆయుధవిశేషము, కొఱడు. కోల. "ఉ. భూరిధృతి బసిండ్లబాపాతకకటార్డు: గొఱబ్బ: బూని..." కళా. ౮, ఆ. ౯౯; 3. స్రావము. "నీ. ఒకచోదగుల్పదె నుపకార్యకొఱటికిఁ దరమైనరోహిణి తారకంబు." కాశీ. ౧, ఆ. ౧3౮. విణ. మూర్ఖుడు. "క...చానడిభనులు, కొఱవి దల బటికి కొన్నకొఱడులు గారె." ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౧౦౬.

కొఱడుకోల. దే. వి. (కొఱడు+కోల.) ఆయుధవిశేషము. "చ. కొనలు మొనల్పడు గొఱడుకోలవిధంబున..." చంద్రా. ౨, ఆ. ౯౫. (శ. ౪. పా. 'కొరడుకోలు' ముద్రి.)

కొఱడుపాటు. దే. ఆ. క్రి. (కొఱడు+పాటు.) కొయ్యపాటు, తిమరుపట్టు. (శ. ర. ఔ.)

కొఱడుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కొఱడు+పడు.) ప్రాస పడు. "నీ...కొఱడుపడుట..." అష్ట. ౨, ఆ. ౧౯౬.

కొఱనవృత్తి. దే. వి. (కొఱ+నవృత్తి.) మందహాసము, చిఱునవృత్తి. "నీ. కొఱనవృత్తి కపురంపుఁగ్రోవియానన సేల గొనబువెన్నెలరాకి యనఁగరాజె." బహు. ౫, ఆ. ౫౨.

కొఱను. దే. వి. ఔ. 1. చీడు, చివితము. ఆం. భా. ద్వి. ౬; 2. వనము, అడవి. "క. సరసీరుహానంభే పుచే,నరకుం డేవరము వడసి నమ్రువవాడో,పురములు గైకొని కొఱకుల,తెరువుల బట్టించె నన్ను దిక్పాలకులన్." ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౬౯.

కొఱపము. ద్వ. వి. (సం. తురప్రక్తి.) గుఱ్ఱమును తోమెడునొకానొకసాధనము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౯; హంస. ౫, ఆ. ౪౧.

కొఱప్రాణము. మి. వి. (కొఱ+ప్రాణము.) కొన యూపిరి,పట్టు నుడు. "క. జాఱుజాఱుకని నెత్తురు వెలి,వఱకుచు రొదసేయ నఱితియెడఱిన యూర్పుల్,వఱవ మిడిగ్రుడ్డ వడఁకుచు,గొఱ ప్రాణముతోడఁ దన్నికొనునమైదవున్." ఆము. 3, ఆ. 33.

కొఱమాలు. దే. ఆ. క్రి. (కొఱ+మాలు.) 1. పనికి మాలు. "క...కొఱమాలినయెఱుక లెఱిగి కొదఱు నీపే,రెఱిగియుఁ దఱవఁగ నొల్లరు..." భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౯౪; 2. దియమాలు, క్రూరము. "నీ. కొఱమాలి విన మిడ్లకఱకు రొగ్గినెఁ జెడి..." సీతా. ౧, ఆ. 3; 3. సౌందర్యహీనము, వికృతము. "నీ...కొఱమాలినట్టి దృగ్గోళకములు." కాశీ. 3, ఆ. ౧3౮.

కొఱముట్టు. దే. వి. (కొఱ+ముట్టు.) ఉపకరణము, పనిముట్టు. (శ. ర. నా.)

కొఱలు. దే. ఆ. క్రి. 1. ఉండు. "గీ...ఒకపర్ణశాల గామించి యచట, గొఱలి నారాచసీర గంపుఁగొదమనోయి." రామా. ౫, ఆ. ౬౫; 2. వెలుంగు. "నీ. క్రుంకుగుబ్బలిఁ బుట్టి కొఱలుచుఁ గడలవెంబడిఁ బ్రాకు సేరగలిమంట లనఁగ." అచ్చ. ఆయా. ౧3; 3. అతిశయించు. "నీ...కొఱలురజస్త మోగుణములందు, వర్తించునీపాప వర్తికి..." భాగ. ౬, స్కం. ౪౪౦; 4. ఒప్పు. ఆం. భా. తృ. ౮౩; 5. నిండు. "నీ...కొఱలుట నిండుట..." అష్ట. ౨, ఆ. ౧౯2; 6. పగ గొను. "క. పిఱుదం గురుధరణీపతి, నఱచేతం బ్రాణములు ఘనారాతిబలంబుఱి తెగువ ముదటఁ బెన్దొఱలుట చిత్తమనఁ బెట్టుకొని విహరించెన్." భార. స్త్రీ. ౨, ఆ. ౮2. స. క్రి. 1. కామించు, వలచు. "గీ...ఆపురస్త్రి యొకర్లు, గోపకామినీరూపయై కొఱలి యకని,వలన గర్భంబుఁ దాల్చె నీవ్వరునియాజ్ఞ." హరి. ఉ. ౨, ఆ. ౧౧౬; 2. ఆటలించు,కొరు. "చ...సనా,తన మగుమోక్షముం గొఱలి తా విడుచుకొ గృహధర్త వర్గమున్." భార. శాం. ౫, ఆ. 3౧౦; 3. బొందు, పడయు. "క...కొఱత వడక యుండి నడపి కొఱలుము శుభమున్." హరి. పూ. ౧, ఆ. ౧2౧.

కొఱలుకొను. దే. అ. క్రి. (కొఱలు+కొను. స్వార్థమున.) కొఱిండు, ఒప్పు. “నీ. కలయగఁ గుమడిసికల మెల్ల నభివశోశనంబు తెచ్చే కొఱలు కొనఁగ.” కవిక. ౪, ఆ. ౧౯౭.

కొఱు. దే. వి. ఒకానొకకొండకాలి. (శ. ర. జ్ఞా.)

కొఱవత. దే. వి. (కొఱవ+త.) కొఱవకాలిస్త్రీ. (శ. ర.)

కొఱవి. దే. వి. 1. కొఱవండు. “క...హంసవిధములు, కొఱవిం దల బఱికికొన్న కొఱములు గారే.” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౧౦౬ భార. ఆర. ౬, ఆ. ౨౨౬; 2. నిప్పు. “నీ. అభయంకరలంక యం బేదకొంపయే కొఱించుకొని పాయ కొఱవి జూడ.” రామా. 2, ఆ. 2. పా. — కొఱవితో దలగోఁతుకొను = ఎఱిగియే కీడు తెచ్చుకొను. భార. ఆర. ౫, ఆ. ౨౦.

కొఱవిశాల. దే. వి. (కొఱవి+శాల) ఆన్నేయూస్త్రము. (చూ. కొఱిశాల.) (శ. ర.)

కొఱవిచీను. దే. వి. (కొఱవి+చీను) పెద్దయెఱ్ఱచీను.

కొఱవిదయ్యము. ద్వ. వి. (కొఱవి+దయ్యము.) 1. పికాచభేదము. “గీ. గగన మురుగుద్ర భూమి నేక తమ తినుగు, నదరు లుమినెడు కొఱవిదయ్యములు పిఁడె” నైష. ౨, ఆ. ౧౨౨; 2. కొఱవిరూపమునఁ గాన నగుదయ్యము. “ఆ. మఱచి కాననమునఁ కొఱవిదయ్యముఁ గాచి, యగ్నిఁ గోరి మెఱ నరుగుమాడ్కి.” భాగ. ౫, స్కం. ౧, ఆ. ౧౬౭.

కొఱవిదాలువు = కొఱవిదయ్యము. పేంక. దేవ. ౨౪.

కొఱవోవు. దే. అ. క్రి. (కొఱ+వోవు) తెల్లవోవు. నిశ్చేష్టతనండు. “వ... బ్రహ్మహటలపం గొఱ వోయినవాణి యేమిటం దేతె ..” భార. అశ్వ. ౨, ఆ. ౨౨.

కొఱనంది. ద్వ. వి. (కొఱ+నంది) ఆయము, జీవస్థానము. “క. పఱతెంచి కరి మదము నే, దైత్యుఁ దొండం బెత్తి వ్రేయ చెప్పఁజిమునకొ, గొఱ నంది డాడి నేలకు, నొఱగిన సింగంపుఁగొదమ యొ ప్పుమరంగన్.” నిర్వ. ౧౦, ఆ. ౨౯. భార. విరా. ౨, ఆ. 3౫౧.

కొఱికికొను. దే. న. క్రి. (కొఱుకు+కొను. స్వార్థమున.) 1. (ఉడిపిపడునట్లు) కఱుకు. “ఆ... అతనిచెవులు గూబ లంటఁ బెఱికి, ముక్కు గొఱికి కొని ధుముక్కునఁ దనసేన, నరసి కుఱికి రామ

చంద్రుఁ గాంచె...” రామా. ౮, ఆ. ౧౪౮; 2. (కోపాదులచే) పండ్లు పటకటలాడించు. “నీ... కొకిలాక్షుండు చుడ్డుగొఱికికొనియె, అగ్ని జిహ్వంబు ఘోరాట్టహాసంఁ నేసె...” కాశీ. 2, ఆ. 3౧.

కొఱుకు. దే. న. క్రి. (క. కొఱుకు.) 1. కఱుకు. “గీ. పటకటఁ గపాలపంక్తులఁ బగులఁగొఱికి.” స్వార్థ. ౪, ఆ. ౧౧౩. కుచేల. 3, ఆ. ౫౨; 2. చుడ్డు పటకటలాడించు. (చూ. కొఱికికొను.); 3. అపహరించు. “క. చిటకాటకీ యచలంబెయు. నటలం బడి సొక్కి సొక్కి నదమమమై తా, నటు నెటుఁ బోవను జాలక, చిటిముడిచేఁ గాను తెల్లఁబెల్లఁగఁ గొఱకెన్.” మల్ల. 3, ఆ. ౧౨. వి. 1. అహరము, ఎర. “నీ... కొక్కుగుంపుల కిడ్డకొఱుకు లనఁగ.” చంద్రా. ౫, ఆ. ౫౨; 2. తినుట. “గీ. కొఱుకునకు లేక మూషకకొఱిచేర, కునికి...” కుక. 3, ఆ. ౨౪౫; 3. మేహకోగ విశేషము. (శ. ర.)

కొఱుకునుఱుకు. దే. అ. క్రి. (కొఱుకున్+కొఱుకు.)

1. తలకు మించినవని చేయు, అతిసాహస మొనర్చు. “ఆ. కొఱుకునుఱుకుఁ గాని కొడు కెన్నఁ డును గార్యతంత్రమునకుఁ జొరఁడు...” భార. స్త్రీ. ౧, ఆ. ౧౭. హరి. పూ. 2, ఆ. ౨౯; 2. కొఱుకున దిగఁబడు. (వృత్తి) విణ. 1. క్రూరుఁడు. “ఆ. చెలంప మగనిదిక్కు చేనన్నఁ జూసి యీ, కొఱుకునుఱుకు ముక్కు గోసె ననియె.” విక్ర. 2, ఆ. ౧౬౦; 2. దుష్టుబుద్ధి. “వ... నీచెప్పెడి ధర్మంబులు కారవులమం దెప్పవలనదా వారలు గదా మీఁ దెఱుగక కొఱుకునుఱుకులై చెడు తెరువునం బోయెడువారు...” భార. ఉద్యోగ. ౧, ఆ. 3౪౩; 3. సాహసికుఁడు. “గీ. చుఱుకు చూపునఁ గాలినకొఱుకునుఱుకు.” కాళీ. 3, ఆ. 2౧.

కొట్ట. దే. వి. 1. ప్రియంగువు, ఒకానొకసన్నము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౪. “ఆ. కొట్టగొజ నోరఁ గొఱికియు నొక ప్రాప్తు. చెఱుకు నొన్నవిధము...” కుచేల. ౧, ఆ. ౫౨. ౨. ధాన్యవిశేషము. “నీ... కొట్టలు చామలు...” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౭ 2. మత్స్యవిశేషము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౦. హంస. ౪, ఆ. ౧౮౭.

కొట్టు. జే. వి. హె. (దీనిబహువచనరూపములు: కొట్టులు, కొట్టులు, కొట్టు. రూపాంతరములు: కొటిలిన్, కొర్లిన్, కొట్టుకన్, కొర్లన్. మొ.)

1. ముట్టు. “క. సొలయక తూనిగలం గొట్టులం బెట్టిలి నీవు...” భార. ఆసి. ౪, ఆ. ౨౭౦; 2. ఇరువముట్టు. “నీ. లిఖచాపశికి వృక్షల చెన్నగుం గాక బొంగరంబుల గొర్ల బూన్చువలదె... గీ... తెజవపాలిండ్లతోడ వాడించెనేని.” పె. శకుం. ౨, ఆ. ౭౫; 3. మేకు. “చ...ముట్టు వుచ్చి కొట్టడిచినచంద మయ్యె...” స్వా. 3 ఆ. 3౪; 4. హులము. “నీ...యవపుష్టిభో జాంధకవీరవరులం, గొట్టుల నిడుడు...” వి. పు. 2, ఆ. ౪౦౩. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౪.

కొల. జే. వి. (క. కొలె. త. కొలె.) 1. వధు, హింస. “చ. మనసిజ దోన మాడుకొల మానం గదయ్యి తలంచి మ్రొక్కెదన్.” చంద్ర. ౪, ఆ. ౮౪; 2. పాపము. “క. తొలుజన్మంబున జేసిన, కొలయును బాపంబుం గట్టి కుడువక యున్నే.” సా. ౨, ఆ. 33; ౧౦౨; 3. పగ. “ద్వి...దశరథాత్మజుని, గొలిచితి బంటవై కొల యొగవైతి, చలమున నీతండ్రి జంపినాడతడు.” రం. రా. యు. 3౪౭. పు; 4. బాధ, ఆర్తి. “క. నిలుకాల నిలువనీయక, కలుహెత్తుడు బాధపెట్టెగా విధి నాత్తన్, బలుమాలు దూఱుం గోమట్టికొల యొక్కడం గలిగె నంచు గుండుచు నాత్తన్.” మల్లా. 3, ఆ. ౭౯; 5. (కొలుచు. ధా.) కొలత. (చా. చూ. కొలకొల.)

కొలకు. జే. వి. చెఱువు. “మ...అకాశంబునకొలెం దుగా, కలు... కలహం బాడి కొలంకులొనఁబడి లోకం బెట్ల వీక్షింపఁగాఁ, గలహంనత్వమునొందె...” కాశీ. ౬, ఆ. ౧౮౭. ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౩.

కొలకువు = కొలకు. “కా...కొలంకువు గలంకం బొందఁగాఁజొచ్చి...” భాగ. ౮ స్కం. ౧౦౧, కృ. శకుం. ౨, ఆ. ౧౬౬.

కొలది. జే. వి. 1. పరిమితి. “ఆ. కొలదిమీఱు కుడుపుం గడువమియును.” భార. ఆను. ౫, ఆ. ౨౬౩. కాం. ౬, ఆ. ౨౭౧; 2. అవధి. “క. తలఁవంగ రిపులకు నిమ్మగు, కొలదిఁ గడచి వచ్చి తిమి...” భార. విరా. ౪, ఆ. ౯౩; 3. బలము.

“ఆ...తనచేతి, కొలది నూపి క్రిడి నెలంగి...” భార. విరా. ౫, ఆ. ౬౬; 4. గొప్పతనము. “క...ఈలతాంతము, కొలదులు నెప్పంగ నిచ్చ క్రొత్తలు నుమ్మి.” పారి. ౧, ఆ. ౬౩; 5. స్థితి. “వ...వగచుకొలంది కడ చనియె ధీరుడవై వార్తల నవధరింపుము.” భార. శల్క. ౧, ఆ. ౧౦౯; 6. విధము. “నీ. పెడత్రోవ మును చెప్పి వడి నవ్వఁ దిరుగునప్పుడు కొలందినె యవశ్రవయు మరల.” ఆమా. ౪, ఆ. ౧౬౩. విణ. 1. పరిమాణము గలది. “క...చె, పెద్దకొలందియె వాని కరుణపెంపు కచూరా.” భార. విరా. ౫, ఆ. ౨౧౬; 2. సమానమైనది. “గీ...లిక్కనకొలంది సచివ్వాడింక నొక్కగుం డెన్నంగ నెందుం గలడు.” దశ. ౧, ఆ. ౯౩; 3. అల్పము. “క. కొలదియె గంగాశిశయము గుణరత్ననిధి.” జామ్నవీ. 3, ఆ. ౭౨; 4. సాధ్యము. “చ...దానితెఱంగెఱుంగంక బ్రహ్మకుం, కొలదియె...” భార. సభా. ౧, ఆ. ౭౯.

కొలదియిడు. జే. న. క్రి. (కొలది+ఇడు.) లెక్కించు. “క. కొలదియిడరానిశరతలిఁబొలిపోవక జేవ శిల్పి బొదివిన...” హరి. ఉ. ౧౦, ఆ. ౬౬.

కొలదివెట్టు. జే. న. క్రి. (కొలది+వెట్టు.) 1. గణించు. “క...శ్రీ, హరిమాయాగుణవిభూతు లగుబలనిధులుం, బరగినదీవులు వర్షము, లరయంగాఁ కొలదివెట్టి నలవియె జగతిన్.” భాగ. ౫, స్కం. ౨, ఆ. ౧౬. భో. ౪, ఆ. ౨౪౮; 2. తక్కువ చేయు. “నీ. పాడవుల నడిసన్న యొడశలబెక్కి యమ్ములపెంపు గగనంబుం కొలదివెట్టి.” భార. విరా. 3, ఆ. ౧౬౭.

కొలదివేరు. జే. వి. (కొలది+వేరు.) పట్టివేరు; అల్ప తృణము. “నీ...అరటి, మోచుల వీజనంబులు నేయుం కొలదివేరి శ్లిరవుగాఁ గూర్చి చామరలు నేయు.” కు. సం. ౫, ఆ. ౧౩౯.

కొలకనుగోడి = కొనకొనగోడి. జే. వి. కుక్కుట విశేషము. “చ. పొలతుక క్రిందుమీఁ దగుచు భూవణతూర్గనినాద మొప్పుగాఁ, కొలకనగోష్ఠ లావుకలం గోకిలముల్ కలహంసముల్ శిఖా, వశములు బాదవాలు నలంపంక బ్రతిధ్వను

లీయ లీయమై, గళరవముతో ఘటించె రతికాంతర
కాంతరశంఖభంకృతిన్." దశా. ౮, ఆ. ౨౩౬.

కొలకొల. వై. వి. (సం. కలహం.) 1. కిటికిట. "చ.
కొలకొలముచు నుండునీతకోకనదప్రళవప్రమాత
నా, కొలునిది తొంటికాడ చిత్తికోటునుదడి
..." వై. ౩, ఆ. ౧౩. (కొలకొలము =
కిటికిటరాదు.); 2. వక్షులుమొ. వాని ధ్వని
కనుకరణము. "చ...కొలకొలః గూయు...కోక
దంపతుల్." స్వా. ౩, ఆ. ౬౨.

కొలకొల. దే. వి. (కొల+కొల.) కొలకట్ట, మానవం
డము. "నీ. ఈవారినిస్తార మితయా నని నల్వ
కొల్చి తివ్వనికొలకొల యుగ...గీ...సేతుఁ
వొనరించిలివి నాడు భూతలేంద్ర." శుక. ౧,
ఆ. ౧౦౨.

కొలగాడు. దే. వి. (కొల+కాడు.) (ధాన్యాదులు)
కొలుచుచాడు. (శ. ర.)

కొలగారిము. దే. వి. 1. దాగ్యముకొలత కిచ్చెదుకూలి.
(శ. ర. బ్రా.); 2. కొలత. (బ్రా.)

కొలత. దే. వి. (కొలుచు. ధా.) 1. పరిమాణము.
(శ. ర. వా.); 2. (ధాన్యాదులు) కొలుచుట.
(శ. ర. వా.)

కొలనాడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కొలను+అడు.) 1. స్నాన
ము చేయు. "గీ. మేని లేనియ నిండినమెట్టుకమ్మి,
జేరి కొలనాడి పుస్తాడిపేకత్త, పొనగ నవ్వలి
క్రొవ్వలిపుటియిల్లు, వితనాఁ జెందుఁ దేటిబారెంత
కంటె." కవల. ౩, ఆ. ౧౨౫; 2. తీర్థయాత్ర
చేగు. "నీ పిచ్చవనంబునదాఁడ బలిమినానము,
మెంటె నై నేని కొలనాడఁ గడలుధిగి." కాశీ.
౨, ఆ. ౮౬.

కొలను. వై. వి. బౌ. (సం. కూలమ్. త. కళమ్.) 1.
చెబుట. "నీ. మరకతత్రైసలోక్తరమల విసిట్టఁ
గొల నని నన్న జిష్ణులము చూచి." భార. సభా. ౧,
ఆ. ౧౨. "గీ. కొలనఁ గరిదుంపతులు వద్దకళిక
లాకటికొకటి యానెత్త మకరంద మొబక..."
ఆము. ౪, ఆ. ౧౭౩; 2. చిన్నగుంట. "గీ. కాయ
మొనరింప జలకంబు గాఁచు గెలవఁ, గొలను
ద్రవ్యంప..." ఇందు. ౨, ఆ. ౫.

కొలపగ. ద్వ. వి. (కొలము+పగ.) కలశ త్రువ్వము,
జానివైరము. "క. తీరనికొలపగయంబలె, నీరహణి

మణికి నాప నెనయదు..." వే. చుచ. ౩
ఆ. ౧౯౫. తుక. ౨ ఆ. ౨౮౪.

కొలపగతుడు. ద్వ. వి. (కొలము+పగతుడు.) జాతి
వైరి; గద్దక త్రువు. "క... కొలపగతుడుగాఁ
యూపతులు లోభులకున్." వే. చుచ. ౨, ఆ. ౧౪౧.
కొలపెట్టు. దే. న. క్రి. (కొల+పెట్టు.) కొలుచు.
"ప...నీమొదలివలము కొలపెట్టరాదు..."
పరాహ. ౧౨, ఆ. ౪౩.

కొలము. వై. వి. (సం. కూలమ్.) 1. మశము. "గీ.
మానినం బవు గద కూదిమచి కొలము. చందయ
..." నీలా. ౧, ఆ. ౧౫; 2. కజాల్మస్తాజి
సముదాయము. "నీ. కలకలః బల్కల-చిల్కల
కొలములఁ జాల నలరుపొన్నల మూగి యలరు
లాగి." య. ౪, ఆ. ౧౫.

కొలవేరు = కొలరివేరు. "క. కొలవేసలు నెలమాఁ
దులు..." కు. సు. ౫, ఆ. ౧౪౯.

కొలసామి. వై. వి. (కొలము+సామి.) కొలముసామి.
జాతివైరి. "క. ఆది యొకఁ డంబరమున, బిది
వేలు బకాదివారివక్షులు ననగా, నకె నాకొల
సాములు వో, యెద రిని యడ్డముగఁ బాజి..."
కేయూర. ౩, ఆ. ౧౫౦.

కొలారకము. దే. వి. కొలత. నేక. మాన. ౭౦. (శ.
ర. పా. 'కొలారికము' ముద్రి.)

కొలారము. దే. వి. కొల్లారము. (శ. ర.)

కొలారికము. దే. వి. ఒంటిపోకమల్లలమఁ నైదువు
లేర్పఱుచుట. ఆం ధా. ద్వి. ౨౦౬. "నీ. ఈ
లేమఁసి:డిమే నెప చూచఁ గల్గినహరికిఁ గొలారిక
మంపరాజె." సాని. ౧, ఆ. ౭౫. (కొలారిక
మంపు = పోరుకకు రమ్మని కటారి నంపు.)

కొలారు = కొలారము. (శ. ర.)

కొలారుబండి = కొల్లారుబండి. "నీ. తండ్రివతుడమై
గండ్రివలము లుండువధములుందుఁ గొలారుబండ్ల
నాగి." శుక. ౧, ఆ. ౨౭౧.

కొలికి. దే. వి. 1. కంటికి. "ద్వి. కొలుకులు చెందు
నంగళముల నమఁచు, గలమఁగఁ గన్నెట్లుఁ గొలు
కులై శాత్రునక్కను గొలుసులు నజచేత మూ
లకుఁ బక్కిళ్లఁ బించుచి పాటంగఁ దొడగె." బస. ౩, ఆ. ౭౭౮. ౨; 2. ముక్కు నంటిన
కంటిమూపు. (మా. కొల్కి.); 3. కొక్కెము.

“నీ. ఘనకీటింబులు గట్టిగా నవరించి కలితకుం
డలములకొలుకు లదిమి.” దశా. ౧, ఆ. ౧౮౩;
4. బంధము. “క. వలుపుల నగవుల నడవుల,
నలుకల సేదలొకనముల నాగీరదహూ, నలముల
మనములకావిమి, కొలునుల వదలించుఘనునిఁగొలి
చెద మదిహాన్.” భాగ. ౧, స్కం. ౨౨౪; 5.
కంఠము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౧; 6. పరిపాకము.
“వ...ఇష్టము నీడలు యున్నది. కార్యమును
గొలికి వచ్చివది...” పీఠ. 3, ఆ. ౫౪; 7.
వశము. లాంగుదాటు. “ద్వి. నిమ నే మునుభుమున
నెత్తున ప్రామి, కొని నుట్టచుపక కొలికి రావు.”
ద్వి. హరిశ్చ. ౬. ౧౬౮. పం.

కొలికిచెప్పు. దే. వి. (కొలికి+చెప్పు.) కొలికి గలచెప్పు,
పాదరక్షావిశేషము. “నీ...కొలికిచెప్పులు జమ్మి
గూడలు...” తుక. ౧, ఆ. ౫౪౫.

కొలికిపూస. దే. వి. (కొలికి+పూస.) కొలికిఁ దగి
లించెమపూస. (చూ. కొల్కిపూస.)

కొలికిముడి. దే. వి. (కొలికి+ముడి) జాటుముడి.
(శ. ర. బ్రా.)

కొలిపించే. దే. స. క్రి. (కొలుచు. ధా. ప్రే.) 1.
ధాన్యాదులు కొలువఁజేయు. (శ. ర. వా.); 2.
నేపించఁజేయు. “వ...కులగురుం దగునమ్మందాకి
నీనందకుండు నారి నభినందించి కొలిపించుకొని
యుండె...” భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౪౨౦. ఆ. క్రి.
నట్టువుండు కొనుగోలు చేయు. (శ. ర.)

కొలిమి. దే. వి. (క. కొలిమె) కమ్మరిమొ. లోహక
దులు కాల్చెడునివ్వగుంట. “నీ. కోపంబు గదిరిన
కొలుముల కెన యైనకన్నుల నివ్వలు గడలు
కొనఁగ.” భా. రా. యు. ౧౩౨౫. మార్క.
3, ఆ. 3౧౫.

కొలిమిలిత్తి. దే. వి. (కొలిమి+లిత్తి.) కొలిమి యూఁ
డెడిలిత్తి. భస్మి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౯.

కొలివెట్టి. దే. వి. ఒకరొపు తెల్లచుచ్చలుగల పక్షి
విశేషము. (బ్రా.)

కొలుచే. దే. స. క్రి. 1. కొలకవేయు. “ఉ...అవ్వ
ఘటిక్రల్లన్నలు చేరలా కొలుచుకైవడి...”
వైష. ౮, ఆ. 3౯. హర. ౧, ఆ. ౨3; 2.
సేరించు. “క. భరణిశ్వరుం డమ్మనివీరు...భక్తి
వడక కొలిచెన్.” భార. సభా. ౧, ఆ. ౧౩౯.

భార. ఆది. 3, ఆ. ౧౧౦; 3. ధ్యానించు. (చూ.
కొల్పు); 4. నమస్కరించు. ఆం. సం. మాన.
3౧. వి. 1. ధాన్యము. “క. కొలు చవహరించు
నన్నరుం, డెలుకయుం బందియును నై నయ్యాదుర్ల
ననం, బులఁ జొందు...” భార. ఆను. ౪, ఆ.
౨౬౧. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౬; 2. చరి. “క.
కొలుచు యడలు నెనగలు...” మార్క. ౨, ఆ.
౧౧౪.

కొలుపు. దే. ఆ. క్రి. 1. ఇష్టపడు. “క. కావున
నిమ డెడ బాయఁగ, నోవిహగవరేణ్య కొలుప
దుల్లింబు...” కళా. ౧, ఆ. ౧౭౯; 2. ఇష్ట
మగు. “క. ఈపేదమాట తెల్లమ, గోపవివశుఁ డైన
నాకుఁ గొలువవు...” భార. ఆను. ౧, ఆ. ౧౧;
3. చెల్లు. “ద్వి. తక్కువ నీవట్టితానకంబులును,
గొలువవు మాయడఁ గుటిలించార.” ద్వి. హరిశ్చ.
పూ. ౧౧౮౭. పం; 4. నట్టువుండు కొలిపించు.
(శ. ర.) స. క్రి. (కొను. ధా. ప్రే.) 1. పురి
కొలుపు. “క. అలిగి దశాష్టాధీశుండు, కొలిపెను
భగదత్తుమీఁదఁ స్మారగజము...” భార. భీష్మ.
3, ఆ. ౧౫౧. రాఘవ. ౪, ఆ. ౧౨౧; 2.
పుట్టించు. “నీ. తపనమండలము శస్త్రపరంపరలఁ
గప్పి కదన మంతయును జీకట్టు గొలువ.” జై.
౧, ఆ. 2౦; 3. కనుగీటు. (చూ. కనుగొల్పు);
4. వ్యాపింపఁజేయు. (చూ. కొల్పు.) వి. 1.
సేవ. “గీ. హరి యొకండ జగత్కర్త యఖిలభర్త,
విశ్వసంహర్త భోక్త వివేకయోక్త, తలఁపుబలు
పును గొలుపును చెలువు నతని, దెనన కాపింప నగు
నొండువిక్రు వోక.” నృసిం. ౪, ఆ. ౧౦3; 2.
వందనము. సాం. ని. మాన. ౨౫; 3. జాతర.
ఆం. భా. ప్ర. ౧౪3.

కొలువడి. దే. వి. (కొలుచు. ధా.) కొలత. వేంక.
మాన. 2౦. [(శ. ర.)

కొలువాసము. దే. వి. మత్స్యవిశేషము, రాజీవము.

కొలువు. దే. వి. 1. సేవ. “చ...వివపుఁగొలు వైన
నాకు నిలువ మది గొల్చుదు...” భార. విరా.
౧, ఆ. ౧౯౭. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౮; 2. ఆస్థా
నము. “క...అతఁడు కటకటఁబడి యకొల్లులుపు
వెడలిపోయెన్...” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౮౦.
ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౧. 3. చోటు. “క. పొలఁలి

సువుత్రయు నిడుచుకు, గొలువుగ నట్టడమిహానఁ
గొడుకుం గాంచెన్.” దశ. ౨, ఆ. ౯౦.

కొలువుకాడు. దే. వి. (కొలువు+కాడు.) సేవ
కుడు. (శ. ర.)

కొలువుకూటము. దే. వి. సభామందిరము. భార.
ఉద్యో. ౪, ఆ. ౧౩౭. ఇట్టే: కొలువుసాలము.

కొలువుగొను. దే. స. క్రి. (కొలువు+గొను.) 1.
సేవప నచ్చు, సేవ చేయ ననుమలించు. “వ...
మునీంద్ర! నన్నుం గొలువుగొని మీరిందు నిలు
చుట మా కెల్లపుడుపార్థంబులు...” దశ. ౧౧,
ఆ. ౫౦. భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౨౪; 2. సభ
దీర్చు. “క... ప్రజ గొలువుగొనన్, గించిదవశిష్ట
ముగ నే, తొంచె దరణి గగఁనుభ్యదేశంబునకున్.”
సాంబో. ౨, ఆ. ౩౭.

కొలువుడుకాడు = కొల్లుడుకాడు. (శ. ర.)

కొలువుసేయు. దే. ఆ. క్రి. (కొలువు+సేయు.) 1.
సభిచేయు; నివసించు. “గీ. భోగింశ మైనగోదంగి
పూవునకును, వగచుచుది గొన్నిబుధుజీవకల
తాంత, గుచ్చములలోన నొకకొన్ని కొలువు
సేయుఁ, డేటు లఖలర్తుచువసినవాడిఁ గమించి.”
పాండు. ౧, ఆ. ౧౦౧; 2. సేవ నుపాదించు.
“క. కసి కొలువు సేసికొని మా, లిని నాఁ జని సాధ్య
యది మలీచునప్పక్షం, బునపాంతఃబోవ దెన్నఁడు,
నను ప్రేకఁడనంబు దోచుఁట్టు చరితున్.”
భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౦౬.

కొలె. దే. ఆవ్య. ద్ర. 1. మొదలుకొని. “కా...
భూపాలుఁ డా, రామక్షోణికిఁ జన్ననాఁటఁగొలి
నిద్రాసౌఖ్యము ల్లానినాఁ, డేమో యుచు...”
వసు. ౪, ఆ. ౭౬; 2. ఉండె. “చ. నృపవర
పెక్కునాళ్లఁగొలె నిన్నుఁ గనుగొన కున్నయట్టి
మా, తపములు పండె...” (“...గొలెనికొనకుం
డినయట్టి సేఁడు, మా...” వాళ్ల వారి పా.)
భాగ. ౯. స్కం. ౩౧౦.

కొల్కి = కొలికి. (ముక్కు నంటినకంటిమూల.) “ఉ.
కోఱలు చప్పరించి కనుఁగొల్కుల నివ్వక లొల్కు
...” శుక. ౧. ఆ. ౨౬౦.

కొల్కిపూస = కొలికిపూస. “మ. పాలుపారక శర
దంగనాలిక మంభోజాకరంపుంజొకా, కొలికికొ

దామరకొల్కిపూస వెనుఁ కొల్కిఁ జే...
చంద్ర. ౪, ఆ. ౩౨.

కొల్లు = కొలుచు. దే. స. క్రి. 1. కొలకజేయు.
“మ... పదాంబున బొకటికొ మ్మేజీగది గొల్చి
...” దశ. ౫, ఆ. ౧౧౪ శుక. ౨. ఆ. ౫౦౬; 2.
భ్యాసించు. “ఉ... విష్ణుచరాశ్చజ్ఞా,
భోరుహమిత్రుఁ గొల్చి...” భార. ఆది. ౧, ఆ.
౨౨. ౪, ఆ. ౭౪. వి. 1. దాశ్యము. “గీ. నెట్లు
కొని కొల్లు పోడకుఁ బుట్టెఁ దమ్మె.” ఉ. రా.
౧, ఆ. ౧౪౧; 2. భావప్రసంగం. “క. విను మఱి
యలరుఁ చేసియఁ, గొనుగతి నక్రంశముఖముఁ
గొన ననుఁ గామఁబున కధిశుఖము లొందని,
జనుసిరి దాఁ గొల్పు లేనినన్యుమ కాడె.” భార.
కాం. ౩. ఆ. ౪౬౦; 3. వశిభావము. భార.
సా. ౧, ఆ. ౩.

కొల్ల = కొలక. (పా.)

కొల్లి = కొలఁది. 1. (విభజన.) “ప్రస్థిత... పుత్రు
సివార్త దంభోజియై, హలఁగా ప్రయోగింపఁజేసి
టిక్కిన్, జాలి నొందించె...” భాగ. ౬, స్కం.
౪౫౩; 2. (పరిమిత) “మ... నెవ్వడిఁ జేకొల్లిగఁ
దీసి...” నీలా. ౩, ఆ. ౧౩; 3. (బలము.) “మ...
చేకొల్లలకొ మోఁది...” శ్రీరం. మా. ౩, ఆ. ౯౦.

కొల్లు = కొలచు. “చ. భర యనుకొల్లియొ మొలచు
తామరపూ వన...” పాండు. ౧, ఆ. ౧౦౬.
నా. పంచ. ౩, ఆ. ౧౧౨.

కొల్పించు = కొలిపించు. (సేవించుచేయు.) “వ...
ఇవ్వెదంబున నుఖు జేసి నన్ను గొల్పించుకొని
...” భార. ఆదు. ౧, ఆ. ౩౬౯.

కొల్పు = కొలుపు. ఆ. క్రి. 1. (వర్షవదు.) “క.
ఈయనతోఁ గూ మివ్వడు; నెయ్యగ మది కొల్పుదు
...” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౨౫౬; 2. (చెట్టు.)
“ఉ. మాయలు గల్గుదుఘటకు మాయపుభంగులె
మందు గాక నిర్దాయత నుల్లిసిల్లెడువరాక్రమ
లీలలు గొల్పునెట్లు...” భార. శల్య. ౨, ఆ.
౫౨. వి. (నమస్కారము) సాం. ని. మాన. ౨౫.

కొల్పుడుచేతులు. దే. వి. బ. (కొల్పుడు+చేతులు.)
నమస్కారములు. “రగడ. పైత్రమాటమున సర
సతఁ గొల్పుగు, గోవిందునకును గొల్పుచుచేతులు.”
హంస. ౪, ఆ. ౨౧౩.

కొల్లి = కొలిమి. "నీ. వసుమతీస్థలి కొల్లి ఘనకింతు కప్రసూనము లంగారవారులు..." ప్రబంధ. ౪౪.

కొల్లి. డి. వి. (క. కొల్లి. క. కొల్లి.) దోపుడు. ఆం. భా. ద్వ. ౨౨౩. స. ౩౦. వి. ఆత్మధికము. "ఉ...ఫలియించెను గోరిక తెల్లం గొల్లిగా." దశా. ౨. ఆ. ౧౫. కవిక. పీతి. ౨౦.

కొల్లిబోవు. డి. ఆ. క్రి. (కొల్లి+బోవు.) 1. విఘ్నమును, చెడు. "మ...చాచి వృథానృము గాచె నాతపము భక్తి బాడు గాకున్నె యెల విచారించగ నెల్లియుకొ వ్రతము కొల్లిబోయింక జూచెన్." కాళ. ౨, ఆ. ౧౧౪; 2. దోపుడు వడు. "నీ. చాచరులు గొన్నవార లేగిరి తోట తెల్లను బహుచే గొల్లిబోయె." శుక. ౨, ఆ. ౩౬౦. [ఆదాది. క. ర.]

కొల్లికత్తె. ద్వ. వి. (కొల్లి+కత్తె.) కొల్లిపెట్టునది. కొల్లికాడు. డి. వి. (కొల్లి+కాడు.) కొల్లిపెట్టు వాడు. "చ.పడుచులతోడ నాడంబనిబాలుడవా వలదన్న మాన చాగడములుకొన్ని చేపుతివి... కొల్లికాడనైదుడకులు సేయ సాగితివి..." రాధా. ౧, ఆ. ౨౭.

కొల్లికొట్టు. డి. స. క్రి. (కొల్లి+కొట్టు.) 1. కొల్లిపెట్టు. (శ. ర.); 2. అధికముగా సంపాదించు. (శ. ర. ప్ర.) కొల్లిగొను. డి. స. క్రి. (కొల్లి+గొను.) 1. కొల్లిపెట్టు. "మ. అశ్వనీ త్రిదశేంద్రచూపులర కన్యాగండ పాళిద్యయ, నవలక్షణ్యరంబుం గొల్లిగొని..." స్వా. ౫, ఆ. ౧౨; 2. అధికముగా సంపాదించు. "గీ. ఎల్లవారను మోక్షంబుం గొల్లిగొనగ, జూడం జాల..." వరాహ. ౧౦, ఆ. ౧౩.

కొల్లిపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కొల్లి+పడు.) కొల్లిబోవు, దోపుడుబోవు. (మా. కొల్లిపడుచు.) కొల్లిపడుచు. ద్వ. స. క్రి. (కొల్లిపడు. ధా.) దోచు కొను. "కొల్లి పరాజక మైనచదావనభము, గొల్లిపడుచి కొల్లిబో కొల్లిగాను." రంగా. ౩, ఆ. ౨౬౫.

కొల్లిపుచ్చు. డి. స. క్రి. (కొల్లి+పుచ్చు. ధా.) 1. దోచు కొను. "గీ. విసుకొంచనరత్నాదివివిధవస్తుశోటి నెల్లను నందుచ కొల్లిపుచ్చి." భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ. ౧౩౨; 2. చెడుచు. "గీ. స్త్రీలు దుర్జనగోష్ఠి

వర్జించి కులము, శీలమును గొల్లిపుచ్చు..." జామ్న. పీ. ౩, ఆ. ౭౯.

కొల్లిపెట్టు. డి. స. క్రి. (కొల్లి+పెట్టు.) దొంగిలించు. "మ...విచా కృష్ణ వ్రేచల్లెగా, నను బాల్వెన్నులు కొల్లిపెట్టి..." దశా. ౯, ఆ. ౧౯౬.

కొల్లిరావు = కొల్లిబోవ. (ప్ర.)

కొల్లిము. డి. వి. కొండవైభా. "ద్వ. కొల్లిముల్ డిగ్గడుం గురువు లెక్కమును, మోలముల్ సొచ్చుచు నెడఁ జనుచు, కైలముల్ బ్రతుచు ..." వండితా. పగ్వ. ౩, ౪౮. పు. ౧౮. పం.

కొల్లిరి. డి. వి. (కొల్లి+రి.) దోపుడుకాడు. "గీ. కొల్లిపడుచి కొల్లిరు లొక్క గాను." రంగా. ౩, ఆ. ౨౬౫.

కొల్లిరాడు = కొల్లిగాడు. 1. (దోచుకొను.) "నీ. నల్లగల్వలచెల్వ కొల్లిరాడుచు రూఢి కెక్కు చొక్కపుమేనిచక్కదంబు." పరమ. ౩, ఆ. ౮౦; 2. (చక్కగా ననుభవించు.) "నీ. కుంత లొంచదరాశకుంత లొగురుగంధకుంత లొమోద ముల్ కొల్లిరాడి." శశాం. ౨, ఆ. ౨౮.

కొల్లిలిడు = కొల్లిపెట్టు. (ప్ర.)

కొల్లిలు గొమ్ములబోవు. డి. ఆ. క్రి. (కొల్లిలు+గొమ్ములు+బోవు.) ఆత్మధికమును, పుద్ధిసొందు. "ఉ...వికారపూరితులు గొల్లిలు, గొమ్ములు బోవ..." దశ. ౧౦, ఆ. ౧౧౧.

కొల్లిచట్టు. డి. స. క్రి. (కొల్లి+చట్టు.) దోచు. "మ...ఈశ్వరిపూర్ణ రత్నదండశోట యవనాశ్వ వ్రాతముకొ భీమను, గరరంగంబునం గొల్లిచట్టుని ..." వరాహ. ౧, ఆ. ౩౧.

కొల్లివిడుచు. డి. స. క్రి. (కొల్లి+విడుచు.) 1. చూడ విడుచు, స్వేచ్ఛగా ననుభవించ నిచ్చు. "గీ... ఉన్నధనముం, కొల్లివిడిచినవ్రాక్షాణు తెల్లం దనిసి, విడిచి రథంబు..." త్రి. ౧, ఆ. ౭౩; 2. వశ పడుచు, స్వాధీనముచేయు. "గీ. కుంజ తలపోత లకు మదిం గొల్లివిడుచు." ప్రభా. ౨, ఆ. ౧౧౧.

కొల్లిపెట్టు. డి. స. క్రి. (కొల్లి+పెట్టు.) 1. దోచు కొను. "మత్తకోకిల. ప్రల్లదంబున కేల లుద్ధతి చాటి రాజనివాసముం, కొల్లిపెట్టి నమస్త్రనిత్రముం గ్రూరతం గొనిపోవగా." భాగ. ౭, స్కం. ౨౨౫; 2. అధికముగా సంపాదించు. "గీ. అఖల

తీర్థంబులును నాడి యవనిరుడుడు, గోల్కమైః
బూర్గులత్తులఁ గొల్లవెట్టె." కాశీ. 3, ఆ. ౯౦.

కొల్లాటిచక్కి. మి. వి. పిలికిట్ట. (ప్రా.)

కొల్లాడు = కొల్లలాడు. 1. (దోచుకొను.) "సీ...
అగ్రహారములు కొల్లాడి కాన్పు." కి. హరిశ్చ.
౪, ఆ. ౮౪; 2. (అవహరించు.) "మ...గొల్ల
గుబ్బెతలమానం జెల్లఁ గొల్లాడఁడో." దశా. ౧౦,
ఆ. ౮౦; 3. (అధికముగాఁ బొందు.) "క...
కొల్లాడిరి కైవల్యలక్ష్మి నమరులు మునులన్"
కాశీ. ౨, ఆ. 32; 4. (కనిపింప ననుభవించు)
"గీ...ఇతని, యలరుఁ బ్రాయము కొల్లాడు
మచుచుఁ బలికె." శుక. ౪, ఆ. ౨3. [(ప్రా.)

కొల్లాపురి. దే. వి. కొల్లాపురము; ఒకానొకనగరము.
కొల్లాబాడి = కొల్లారుబాడి. (శ. ర.)

కొల్లాయ. దే. వి. చిన్నయంగవస్త్రము. (వా.) ఇట్లే:
కొల్లాయగుడ్డ. కొల్లాయపామె. మొ.

కొల్లాయి = కొల్లాయ. (ప్రా.)

కొల్లారము = కొల్లారు. (శ. ర. ప్రా.)

కొల్లారు. దే. వి. చతుర్థాంశము, చదువు బయలును నాలుగు
ప్రక్కల కట్టడమును గలయిల్లు. (శ. ర. వా.)

కొల్లారుబాడి. దే. వి. (కొల్లారు+బాడి.) కంబళవాహ్య
కము, కంబళముచేఁ గట్టుబడినబాడి. "గీ. పావ
లటు మీటి కొల్లారుబాడి యెక్కిదురదురన రుభ
యంటికి నరిగి..." కువల ౪, ఆ. ౨౧3.

కొల్లార్పండి = కొల్లారుబాడి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౧.

కొల్లి. దే. వి. వృక్షవిశేషము. (శ. ర. ప్రా.)

కొల్లు. దే. స. క్రి. చుపు. (ప్రా.) ని = కొల్లుకట్ట. (ప్రా.)

కొల్లుకట్ట = కొల్లుగుంట. (ప్రా.)

కొల్లుగుంట. దే. వి. నీళ్లగుంట. (ప్రా.)

కొల్లెరు. దే. వి. ఒకానొక చిన్ననది; 2. ఒకానొక
పెద్దచెరువు. ఉదా:—కొల్లెటికొంగలు. (ప్రా.)

కొల్లు = కొలుపు. (అస్థానము.) "చ...కొల్లున
కేగుడెంచి మన్ననఁ బ్రజ పన్నపములు విసం
గదవయ్య..." విక్ర. 3, ఆ. ౪౪.

కొల్లుడుకాడు = కొలుపుకాడు. ఆం. భా. ద్వి.
౧౮౪.

కొవ్వ = కొవ్వ. (ప్రా. వా.)

కొవ్వెర = కొవ్వెర. (కొవ్వెరికాయలొనిముక్క.) ఆం.
భా. ద్వి. 2౮.

కొన. దే. వి. 1. కొన. "సీ. మనమున మనః జుట్టి
కొనమెద్దులు వెట్టి హుమ్మని యుదియ లురియఁ
దాచి." కుక. ౪. ఆ. ౧౭౭. పం. పంచ. ౨,
ఆ. ౧౯౪; 2 కొను. "గీ. కొన దిగు నీల
పుట్టులు ముచును వెట్టి" హర. 2, ఆ. ౧౧౯.
విణ. కొనది, చివరిది. "గీ...ఇది కొక్కకొనమాట
యాకిపు." మొ. రా. య. ౧, ఆ. ౨3.

కొనరు. దే. ఆ. క్రి. 1. కూయు. "గీ. కొకలము
పంచమశ్రుతిఁ గొననిట్లు." క్రి. డా. ౧౦౧; 2.
చెలకేగి కూయు. "సీ. పాశ్చాత్యకలతాపల్లవం
బులు పేసి కొనరె నుద్వారపుంసోకిలములు."
హర. 2, ఆ. ౧34; 3. వెనుదీయు. "గీ. కొనర
కన్నెఁ బ్రవేదించె గుఱునూక్షి." కాశీ. ౫, ఆ.
౧2౦; 4. తప్ప. "క. కోరికవర పేమి యెవఁ
గొనరక యిత్తున్." భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ.
౮3౪. స. క్రి. (క. కొనరు.) 1. కొను. "క...
పండుగను గొయకూరే, కొనరున్..." బహు.
౫, ఆ. ౮; 2. జేడు. "సీ. ధన్యః గూర్చిఁ గొనరు
చున్నవిశాలె ముఖరాశివనరుహోన్మములఁ బన్ని
నులు తెజవె." స్వా. ౫, ఆ. ౪౦; 3. కొన
రడుగు. "ఉ...పుష్పముల్ కొనర కూరక
యన్నిక్రి నల్ల నవ్వెచున్." విక్ర. ౧, ఆ. ౮3;
4. అనుభవించు. "గీ...సతిమోముతావిఁ గొనర
..." వసు. 3, ఆ. ౮4. వి. 1. అనుభవము,
మాటిమాటికి చలువట. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧4; 2.
కోరిక. "చ...అ, కొనరు తెజు గెఱింగి పంచమధ
ములం బలిఁ దాల్పు..." ఉ. హరి. ౫, ఆ.
౧౨4; 2. ప్రార్థనము, పేడికోలు. "గీ...అర్చ
నటులు, కొనరుఁబలులతో గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి
యడుగు." కువల. ౫, ఆ. ౧౦. శకాం. 3, ఆ.
౯2; 4. నరకులు కొనవానికి విక్రేత యిచ్చు
వెచ్చు. (శ. ర. వా.); 5. వెనుదీయుట. "అ
కొడుకు నొకదయ్య కొనరు లేక." భాగ. ౯,
స్కం. ౧౯౪; 6. విభూషణము. "సీ...బంటి
కన్నునఁ గొన రుడిపి యుడిపి." దశ. ౯, ఆ. 33.

7. లోపము. "మ...పానగళా నేఁ గృతిఁ
జెప్పుగాఁ బరిమళంబుల్ చాల కొక్కొక్కచోఁ,
గొన రొక్కించుక కల్గెనేనియును..." పిన. శకుం.
౧, ఆ. 2; 8. సంశయము. "ద్వి. బసవనుజ్ఞాన

భక్తిమార్గముఁ, కొనరులు దీర్చు మామను వశ
మగునె” ప్రభులిం. ౪, ఆ. ౧౦గీ. పు. ౧౮. పం.
కొస్సె. వై. వి. (సం. కుశం) కుశ, వర్ష. ఆం. భా.
ద్వి. 2గీ.

కొట్ట. దే. వి. 1. దగ్గుటయం దనధ్వని కనుకరణము.
“సీ...కొట్టకొట్టన దగ్గుచో...” చిప్ర. ౪, ఆ.
౧౯; 2. బ. (సం. కుశభక్తి) కులఁలం. “సీ...
కొట్టగంజి...” హంస. ౨, ఆ. ౧౧గీ; వేం. పంచ.
౪, ఆ. ౪గీగీ.

కో.

కో. దే. వి. 1. ఉత్సాహసూచక మగుకేక కనుకర
ణము. “క. కో యని తలపడ్డ బోరు ఘోరం
బయ్యెన్.” భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౪౦౯; 2. విడుపు
నందలిధ్వని కనుకరణము. “చ...కో యను
నేవులు నువ్వులిట్టెడున్.” వై. ౧, ఆ. ౧౧౨; 3.
కోడికోయిలకూతయందలిధ్వని కనుకరణము. “గీ.
కొక్కురో కోయటంచును గోట్ల కూసె.” హర.
2, ఆ. ౧32. పార్వ. ౧, ఆ. ౨౬2. “క.
కోయిల లంతయుఁ గనుఁగొని, కో యని కూయంగ
...” చిత్తభా. 3, ఆ. 32; 4. భయంకరధ్వని
కనుకరణము. “క...కో యనుకూతల్, విని చేరిన
వికృతాకృతిఁ గని...” శుక. ౨, ఆ. ౧32; 5.
చాటువాఁడు వేయుకేక కనుకరణము. “ఉ...
దినాంతయోధుఁ డీచాయఁ దదియపల్వ్విఁ బెలు
చం బడ నీడిచికించుఁ బోయెడుం, గో యను
మాడ్కి...” పాసి. ౨, ఆ. 30; 6. (కొనుధా.)
కొన్నియెడల కొనుధాతువున కాదేశముగా వచ్చు
నది. ఉదా:—కోవయ్య, కోకొమ్మ, కోను, కోము,
కోయ, కోక, కోన్ మొ.

కోంకణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రేణుక, జమదగ్ని భార్య.
కోంకణము. సం. వి. ఆ. పుం. సహ్యాద్రికిని నమర్ర
మునకును నడుమఁ గలయొకానొక దేశము.

కోంకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కొం ఆనుధ్వని. “క...
కుక్కుటములు పక్కణమునఁ గోంకృతి నలి
పెన్.” రామా. ౨, ఆ. ౧౦3.

కోంగు. దే. న. క్రి. గొలుగు, ముండనము చేయు. ఆం.
భా. ద్వి. ౧22.

కోంచే. దే. వి. పిటికెతనము. “గీ. కోచ యొక్కింత
లేక యారాచపట్టి.” రంగా. ౧, ఆ. ౧౬౮. విణ.

పిటికె. “ఆ. పిరి కోచబంట యొక్కించుకేనియు,
మగతనంబు లేక జగతుఁ జేరి.” అచ్చ. యం.
౧౨౦. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౧.

కోంచేతనము. దే. వి. (కోచ+తనము.) 1. భీరుత్వము,
పిటికెతనము. “క. అని తమదొర దూఱెడుధన,
దుని మారీచప్రహస్తహమాక్షుకా, ద్యనిమి
షరిపుమంతులు మా, రొగ్గిని నిలువఁగ లేక చనిరి
కోచతనమునన్.” ఉ. రా. 3, ఆ. ౪౯; 2.
అల్పవ్యయ, తక్కువతనము. అనంద. పీఠి. ౪౦.

కోంచేవాటు. దే. ఆ. క్రి. (కోచ+పాటు.) భయ
పడు. “గీ...వేల్పు, రావచారలు నాకత్రిఁ గోచ
వాటునితఁ డనఁగ నెంత...” చంద్రా. 3, ఆ.
33. ప్రభా. ౨, ఆ. ౧౮.

కోండు. దే. న. క్రి. బియ్యము మొ. చేటలొక బోసి
క్రక్క-వాటుగా నీటునటు త్రిప్ప. “చ..., గురు
కులు గోండుచుకొ వరుణగుండియఁ దేండుచు
...” కథ. ౧, ఆ. ౧౨3.

కోంత. దే. వి. (కోయు. థా.) 1. కోయుట, లవనము.
(శ. ర.); 2. హింసనము, బాధ. “ద్వి. కమలాక్షి
తుచ్చభోగముల కాసించి, యమునిచేఁ గోంతల
కమ్మ నేనోర్వ.” ద్వి. సా. ౧. భా. ౨౮. పం;
3. ఖండనము. “క. వెడగోంతల నెత్తు రొలుక
...” భార. శాం. 3, ఆ. ౧౦౮.

కోంతపట్టు. దే. ఆ. క్రి. కోంత కోయ నారంభించు.
(శ. ర. చా.)

కోంతపడు. ద్వి. ఆ. క్రి. (కోంత+పడు.) 1. ఖండిత
మగు, కోయఁబడు. “గీ. మొనసి హితమాచరించిన
మండముక్కు, కోంతపడె ననుమాటయై గోచ
రించె.” కాశీ. ౬, ఆ. ౨౨గీ; 2. హింసనందు,
బాధించఁబడు. “గీ. కాలంచేఁగోంతపడ లేక కడకుఁ
దొలఁగఁ, గాలుచేఁ గోంతపడఁ జేసె నాలతాంగి.”
సా. 3, ఆ. ౧౨౦. (ఇది మొదటియర్థమునకు
నుదాహరణమే.)

కోంతపడు = కోంతపడు. (నటుకఁబడు.) “సీ. ఎచ్చోట
ముచ్చిచ్చు నేడేసినాల్కలు కొండనాల్కల
దాఁకఁ గోంతపడియె.” భీమ. 3, ఆ. 32.

కోతి. దే. వి. (క. కోతి. త. కోంది.) వానరము.
“ఉ...అకట కోతికి మానిక మేల...” దశా.
౧, ఆ. ౨౯గీ. రామలిం. ౧2. విణ. కోతిమంటి

చేట్టలు గలవాడు, దుండగీడు. వ్యవ:—వాడు పట్టికోటి.

సా:—1. నిష్పద్మోక్తుకోటికి సేవ మెల్లినట్లు. రంగా ౨, ఆ. ౨౨౬.

2. తా: జెడ్డకోటి వన మెల్లం జెఱచినట్లు.

3. కోటిపుండు బ్రహ్మరాక్షసి.

4. కోటికి గొబ్బెరకాయ దొరకినట్లు.

5. కులమింటికోటి యెవను మేలు.

కోటిహొప్పుచి. దే. వి. (కోటి+హొప్పుచి.) బాల క్రీడావిశేషము. (బ్రా. చా.)

కోటిగుమ్మకట్ట = కోటిహొప్పుచి. (బ్రా.)

కోటిపుల్లలు. దే. వి. బ. (కోటి+పుల్లలు.) మగ్గపు: బలకదారములను మీదికి దగిల్పెడిపుల్లలు. (శ. ర. బ్రా.)

కోటిమూమిడి. దే. వి. అంబాళము, కపీతముళి. (దీని చండ్లు కోటుల కివ్వము.) (శ. ర.)

కోటిదాడు. దే. వి. ఔ. తాళపుక్షవిశేషము. “నీ. ముక్కుదాడిమ బీజ మొగలింగ కోటిదాడు...” హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

కోక. దే. వి. 1. (పురుషుని)వస్త్రము. “గీ. అపుడు గురుభావ చిత్రాంగి యలమి బలిమి, నాడిసెట్టినఁ బైకోక విడిచి చనియె.” సా. ౨, ఆ. ౧౩౨. పరమ. ౧, ఆ. ౩౬; 2. స్త్రీలుకట్టుబట్ట. “నీ. కుల టలఁ గూడదు తొలఁగనీయకు వైట మీఁ గాళ్లవైఁ గోక మెలఁగనీదు.” దశా. ౧౦, ఆ. ౧౦౯.

కోకనదము. సం. వి. అ. న. 1. ఎఱ్ఱకలువపూవు; 2. ఎఱ్ఱతామరపూవు.

కోకటించే. దే. అ. క్రీ. కో యను. “ద్వి. మాకటి గిఱుపుచుఁ గోకటించుచును.” పండితా. పర్వ. ౪౩౯. పు. ౬. పం.

కోకము. సం. వి. అ. పు. 1. జక్కవ; 2. కప్ప; 3. తోఁడేలు; 4. ఈతళి.

కోకిలము. సం. వి. అ. పు. 1. కోయిల; 2. కొఱవి; 3. ఛండోవిశేషము.

కోకిలాక్షము. సం. వి. అ. పు. ములుగొలిమిడిళి.

కోగెల. వై. వి. (సం. కోటిక.) కిక్కు, కోవెల. (శ. ర.)

కోచము. సం. వి. ఆ. పు. సంకోచము, ముడుంగుట. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. ముఘగునది; 2. ముడుంగుఁ డేయునది.

కోట. వై. వి. (సం. కోటక. క. కోటె.) 1. రాజ ధానిమట్టు ముడువ్రహ్మి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨. నైష. ౨, ఆ. ౪౫; 2. చుట్టును బ్రాకారము గలిగి రాజవాసస్థాన మగుపురము. “నీ. కోట యేనుఱ కెప్పు: బాటించి...” భార. కా. ౨, ఆ. ౨౮౪. విణ. కోటపండి, మిక్కిలిరక్షకము. “ఉ. పెట్టనికోట నీకు వారి...” బాఠ. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౨౯౭. స్త్రీ. ౨, ఆ. ౧౭౪.

కోటచు. దే. వి. (క. కోట్లాన్.) గ్రుడ్లకాలు. ఆం. భా. ద్వి. ౯౧. క్రీడా. ౧౧.

కోటహొప్పు. దే. వి. (కోట+హొప్పు.) దుర్గస్థాకారశిఖ రము. “గీ...పొల్లుఁ జూడఁబట్టణముకోట కొమ్మపంక్తి గగనమండలశ్రీకి నగమగిడుద వోరె.” అము. ౨, ఆ. ౧౧. నీలా. ౧, ఆ. ౩౧.

కోటము. సం. వి. అ. పు. 1. కోట; 2. కుటిలక.

కోటరము. ఉభ. దే. వి. కోడలితనము, శ్చుఱ త్వము. “చ. అరయమిఁ జేసి నవ్వుహాపురుషుని పాలికిఁ బతులువోపఁగ వీరలతోన యేను జెచ్చెరఁ జని కోటరంబు వగఁ జేయునుకో...” భార. ఉద్యో. ౩, ఆ. ౧౧౨. సం. వి. ఆ. పు. న. చెట్టుతోట్ట.

కోటరించే. దే. అ. క్రీ. కోరాడు. “నీ. చిఱితయై గురుతఁగిరి రొప్పి కుప్పించుఁ గోలమై లీలమైఁ గోటరించు.” ల. వి. ౨, ఆ. ౧౦౨.

కోటవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. నన్నక; 2. దుర్గాభేదము. కోటానఁగోటులు. మి. వి. బ. (కోటులు+కోటులు.)- పెక్కుకోటులు-అనేకము, అనేకులు. “క. హాట కములు దక్షిణాంగ, గోటానంగోటు లానగి...” విక్ర. ౧, ఆ. ౧౩౦. భా. రా. యు. ౨౬౩. “క. కోటానఁగోట్టు వచ్చిరి. వీటం గలరసేవ లెల్ల వేడుకఁ జూడన్.” వల్ల. ౨, ఆ. ౧౭.

కోటి. యు. వై. వి. (సం. కోటిక.) నూఱులక్షల సంఖ్య. “క...కోటికి నెత్తిన, పడగలచేఁ గోమ టి-డ్లు బంగరుమళిగత్.” య. ౧, ఆ. ౮౯. “క. అన సెట్టిపలువయఱపుల, సును గోటికఁ బడగ యెల్ల గుటి యగు చెద్దన్, నిచ నవ్వురాదుగా కట్టానరిచితే నిట్టిలంచ మొనఁగ నేనీశన్.” కళా. ౭, ఆ. ౨౭. (కోటికిఁ బడగయెత్తు = కోటిశ్వరుఁ డైనట్లు జెందాయెత్తు, సునుఁ డగు అని భావము.) దే. వి.

చేగు, చారుడు. “క. చెడ విడిగి యడవి: బడి యెడ, నెడ గట్టులతుడల గోటి యిడి లోగడ కున్, దడుగు వొడిపించి యాకుల, గుడిసెల వసి యించె మంత్రిగురుభటయతు:డై.” ఆము. 3. ఆ. ౧౭. (శ. ర. పా.) (కోటి యిడు = చారుల వేర్పడుచు.) సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. అంచు; 2. చివర; 3. వింటికోప్పు; 4. మెంపు; 5. నూలు లక్షలు; 6. నమదాయము; 7. (గణిత) త్రిభుజ త్రిమన భుజకోర్ణములకు భిన్నమగు ఆవయవ రేఖ.

కోటికాండ. దే. వి. (కోటి+కాండ. స్వార్థమున.) చారుడు. “క. హరిణాబిసోత్తరీయుడు, నిరాయుధుడు నగుచు నతనిసెల వగునడవిన్, జొర: గోటికాండ్రు బెక్కెము, వరికించి యెటిగి కలయబడి కూత లిడన్.” ఆము. ౮, ఆ. ౨౬. (శ. ర. పా.) (కోటికాండ్రు. పాతాం.)

కోటికొండలు = కోటానగోటులు. విజ. అత్యధికము. “గీ. నృపులపదహలకేఖల కెల్ల మాభు, జాగ్రహల కేఖలే మూల మనుచు: గోటికొండలుగ భాన్య రానులు పండ పిట, సుజనభజనైకవిభ్రాతి శూద్ర జాతి.” ఆము. ౨, ఆ. ౩౬. “తరలము... సన్యము కోటికొండలు పండ...” నిర్వ. ౧౦, ఆ. ౧౬౦.

కోటివర్ణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్పృక్క యనుగంధ ద్రవ్యము.

కోటిరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కిరీటము; 2. జటా జాటము. సం. వై. ౧౧, స. ౧౮. వ్లో. కోటేరు. దే. వి. దుక్కికి బోవునపుడుగాని దుక్కియై మరలి వచ్చునపుడుగాని దుంపమీదుగా కాడికి తగిలించిననాగలి, వివర్యయబద్ధలాంగలము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౨. “నీ. మీ టేరుపడి మంచికోటేరు పెట్టిన మురువు చూపట్టెముకుట్టెట్టు.” చాల్మీ. 3, ఆ. ౧౧౭.

కోట్టము. సం. వి. ఆ. పుం. దుర్గపురము. కోట్టారము. సం. వి. ఆ. న. 1. కోట్టము; 2. కొలని మెట్ట; 3. నూయి.

కోట్టము. దే. వి. కోడటిరము. “నీ. వైవాహిక క్రియావ్యసనంబు గొన్నెండ్లు గొన్నెండ్లు కోడండ్రకోట్టహలును.” ప. పు. ౧, ఆ. ౧౮౭. ౬, ఆ. ౭౩. నిరం. ౨, ఆ. ౧౮.

కోతరము. సం. వి. ఆ. పుం. అంకోలము, ఊడుగు. కోడ. దే. వి. 1. ఒకవిధమగునూలు. ఆం. భా. ద్వి. ౩౫. (ప్రా. పా.); 2. ఒకవిధమగుపొద, కంప. “నీ. కోరింద నలతుమ్మ గొట్టె కోడ... గీ... మొవ లగా జగలిగట్లు, కంపలన్నియు...” హంస. ౪, ఆ. ౯.

కోడంగి = కోణంగి. “ద్వి. కోడంగిగతి బాలుర డాడు మనంగ, వేడుక మలె: దొల:కాడంగ నాడు.” పండితా. పురా ౧౬౬. పు.

కోడంట్లము = కోడటికము. “క... ఓ, రమణీమణి నికోడంట్లము నెలుగరు...” కళా. 2, ఆ. ౮౯. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౧.

కోడంట్రికము = కోడటికము. “క... సకి నాతనుజు నకు నీవు సతివై కోడంట్రిక మెపుడు చేసితిని నీ, మొకమే నే నెలుగరు...” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౦౬.

కోడబడి. దే. వి. భక్త్యవిశేషము. (ప్రా. కోడిబడి. శ. ర.) హంస. ౧, ఆ. ౧౦౫.

కోడటికము. దే. వి. (కోడలు+టికము.) కోడలి తనము. “చ. పలుకువెలంది యేయువిదవజ్జల: గోడటికంబు సేయు...” రామా. పీఠ. ౨. (ముద్రి. పా. కోటటికము. శ. ర. పా.) ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౧.

కోడలితనము. దే. వి. (కోడలు+తనము.) స్నుహ త్వము. “నీ. అత్తగా రని బత్రి నడుగు లొత్తుచు శచివనజాక్షికోడలితనమునెఱుప.” దశా. 3, ఆ. ౫౦.

కోడలు. దే. వి. బొ. (కొడుకు+అలు.) కొడుకుభార్య. స్ను. ౪. ‘క. లలితాంగి: బడసె: దనకోడలిహుప ముకంబె: గడు బెడం గగురూపోజ్జ్వలకాంతి గలుగుదానిన్...” భార. ఆర. 3, ఆ. ౨౬౬. పా. డు. 3, ఆ. ౬౦.

కోడాడు. దే. స. క్రి. 1. కోరాడు, కమ్ము. “వ... ఇద్విధంబున సవేదండంబు లూండొండ చండ క్షీడకో గోడాడుచుండ.” నృసిం. ౪, ఆ. ౪౭; 2. (ప్రాణము) తీయు. “మ... అమ్మానిశాలంబు చే, కొని నారాయణప్రాణముల్ రణముగ: గోడాడ: జూడన్...” ఉ. హరి. ౬, ఆ. ౪౫. కోడి. వై. వి. (సం. కుక్కుటం. క. కోటి.) కుక్కుటము, ఆజ్ఞవాలు. ఆం. భా. ద్వి. ౯౨. బ. కోట్ల. కోట్లము. “గీ. కొక్కురో కో యటంచును గోట్ల

కూనె." హర. 2, ఆ. ౧౩౭. "ఉ. పాములుఁ దేబ్బనం బనులుఁ బొదులుఁ గుక్కలు మీలుఁ గొట్టులున్." భార. అశ్వ. ౨, ఆ. ౧౧౭.

కోడిగ. దే. వి. (త. కోడి.) 1. హరము. "నీ. కోయ చేడెను: గొప్పకోడిగల నొసంగి గురిగింజలను దీసి సరము గూర్చు." పార్వ. ౨, ఆ. ౨౩; 2. రత్న ములయిరువదింటినంజ్ఞ. (శ. ర.)

కోడిగము. దే. వి. 1. మోసము. "క. వీడక యిట్టుల నాల్లెదేదలుల విహరింప గర్భ మిరవుగ నిలిచె, న్రి డావలికిని నాహరి, కోడిగ మే మనుచుఁ బల్కు గుణరత్న నిధి." ఉ. హరిశ్చ. ౨, ఆ. ౧౯; 2. శృంగారచేష్ట. "ఉ...ఈ, కోటివిటుండు చేయు పెడకోడిగముల్ గని మాటి వత్తుకే." భట్టా. ౫, ఆ. (శ. ర.) అని. ౧, ఆ. ౧౧౯; 3. పరియాచకము. "నీ. అతులితచేదచేదాంతవర్చల బ్రహ్మ నైనఁ గోడిగ మాడుహంసతులు." చెన్న. ౧, ఆ. ౨; 4. కొంటెతనము. "గీ. అధ్ధగులు కోడిగములకై యాకుఁ డెల్లఁద్రెంచి శాఖావితానముల్ ద్రుంచి వ్రీవ, మాడుపడయుండె..." శుక. 3, ఆ. ౪౩౯; విణ. 1. చెడ్డది. "గీ. కోడిగవుఁగంతుఁయాతన కోడి వల్లి, కోడియై కూనఁ గొక్కురోకో యటంచు." ఆహ. 3, ఆ. ౭౧. విప్ర. 3, ఆ. ౪౦; 2. వ్యర్థము, పనికిమాలినది. "చ. పని మఱి లేనికోడిగపుత్రాణని నీ వాక ప్రాది సేసి..." విప్ర. ౨, ఆ. ౮౩.

కోడిగించు. దే. ఆ. క్రి. కూడు. రమించు. "నీ. గొట్ట యిట్లాండ్రతోఁ గోడిగించుటఁ జేసి పరకామిని నవహరించకఁ జూప." పారి. వీతి. ౧౭. స. క్రి. పరిహసించు. "నీ. మండుచేసవివాటిమార్తాండ బింబాబుఁ గోడిగించుకొనిండెగుబ్బతోడ." కాశీ. ౪, ఆ. ౨౯౪.

కోడిగోడు. దే. విణ. (కోడిగము + కూడు.) 1. విలాస వంతుఁడు. "నీ. కుంటెనీలకు నిచ్చి కోడిగోలకు నిచ్చి మిన్నక వారకామిచల కిచ్చి." విక్ర. 2, ఆ. ౧౨౪; 2. కొంటెవాడు. "నీ. తనరింకంబు నకుమాధవనత్యభామల గుణ్ణాలఁజేసినకోడిగోడు." పరాహ. ౨, ఆ. ౧౦౦. చిత్రభా. ౫, ఆ. ౪౩.

కోడికొంట. వై. వి. (కోడి + కొంట.) అనుకర్తము, నొగ చివర క్రింద నెత్తుగా నుంచెడుమోపుడుకొయ్య.

"నీ. పంకదుహరిబులు బండికప్పులు .. కోడి ముల్ కోడికొంట." తు. సు. ౪, ఆ. ౮౩.

కోడిపోరు. ద్వ. వి. (కోడి + పోరు.) కోడిపూయము, ద్యూతవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. 3౦౭.

కోడియ. దే. వి. కోడెమాడ, గి. ప్త. "గీ...ఆకోడి యలను బట్టి." నీలా. ౨, ఆ. ౭౨. పే. పంచ. ౧, ఆ. ౫౮౭.

కోడితెప్ప. ద్వ. వి. (కోడి + తెప్ప.) నేత్రకోడితే పము. "ద్వి. తెప్పఁ జిత్రము కోడితెప్ప పెన్నిదా." బస. 3, ఆ. ౭౮౭. పం.

కోడి = కోడిగ. (శ. ర.)

కోడు. దే. వి. పౌ. 1. (మంచముమొ. వారి) కాలు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౪. దశా. ౧, ఆ. ౧౪; 2. దోరిదరి నీటిపల్లము. "గీ. నీరుకడఁ గోళ్లఁ గూడి మున్నీటిఁ గవయు, మొగులుబడి వాహినుల కెట్లు మొరయ వచ్చు, వార్ధు లేనీటికి వలపువనిత యైన, మంగళోత్సంగ గౌతమిగంగ యెడర." భీమ. 3, ఆ. ౨౨. ద్వా. ౬, ఆ. ౭౦; 3. చేభ, గీత. ఆం. భా. త్వు. ౫౩. [(శ. ర. బ్రా.)

కోడుతాటు. దే. ఆ. క్రి. పండినవైరు మిక్కిలియెండు.

కోడె. దే. వి. 1. కాండి మరపఁ దగినదూడ, గి. ప్త. (శ. ర.); 2. గోవు మొ. దానిమగదూడ. ఆం. భా. ద్వి. ౨౭౨; 3. ఎడ్డు. "ఉ...కూలపాణిం, గాలాకటే మొకుంటివలె గన్నడుచున్నది లేకకోడె నే, కేళల నెక్కుచుం దిరుగ జేల్చెయె..." పార్వ. ౪, ఆ. ౯౨; 4. గోవళ్ళము, ఆవుదూడ. "ఆ. భక్తుఁ డెందుఁ జనినఁ బఱతెంతు వెనువెంట, గోవు వెంటఁ దగులుకోడెభంగి." భాగ. ౯, స్కం. ౧౧౯; 5. విటుఁడు. "గీ. అపగినంబయు రో యిచ్చినట్టికొత్త, కోడెఁ జేసెసి..." కవిక. ౪, ఆ. ౯౯. విణ. 1. పడుచుది, పడుచువాడు. "కా. కామూఢల్ వెలనాటికోడెవిధవల్..."

క్రి. డా. ౨౦౯. దశా. ౯, ఆ. ౧౩౦. "క. మద మొదవుకోడెంటులకు..." హంస. ౧, ఆ. ౨౧౨; 3. మగది. "గీ...ఎవరి, నెరిగిొమ్ములఁ గ్రుమ్ముచుఁ గదిసి కోడె, తఱులచు బొడ్డుచు..." సీలా. ౨, ఆ. ౪౩.

కోడెకాడు. దే. వి. (కోడి + కాడు. స్వార్థమున.)

1. తరుణుడు. "గీ...మించుదోడ్డఁగూడి జల

కోకి: గామించుకోడెనాని, దలిరువిల్కాని నగు చక్కచవమువాని." దశా. ౬, ఆ. ౭౪. ఆం. సం. మాస. ౮; 2. నరూరుడు, బద్వవమునకుఁ బూర్వదశయం దున్నవాడు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౮; 3. విటుడు. "చ. ఘను లగుకోడెకాండ్ర కును దండెజున్నులు... 'రామా. ౧, ఆ. ౧౪౧. విప్ర. ౨, ఆ. ౨౮.

కోడెకొండ. చే. వి. (కోడె+కొండ.) హిమవత్పర్వతము. (భూమిని ఛేనువుగా హిమవంతుని దూడ గను జేసి పృథుచక్రవర్తి యోవధులు పిఠుకుట పురాణప్రసిద్ధము.) "ఉ...దాత్రికెం, బన్నిన కోడెకొండ యొడబాటున దాల్చె దవంక మిప్పుడున్." కను. ౧, ఆ. ౧౯౪.

కోడెగాడ్డు. చే. వి. (కోడె+గాడ్డు.) మందమారుతము. "నీ. నుజువకేలున్నవి నెఱయ టైర్లంబును గందపునులకోడెగాడ్డుములు." ప్రభా. ౫, ఆ. ౭౪.

కోడెతనము. చే. వి. (కోడె+తనము.) 1. పశుచుఁ దనము.(పుల్ల); 2. ప్రాధత్వము. "నీ...జవ్వాజి కస్తూరి కులుకుగుల్మలఁ బూయుకోడెతనము." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౬౮; 3. విటత్వము. "ఉ. వచ్చి పురంబువాకిట దువారపుగోడెతనంబుతోడఁ గ,న్నిచ్చుకు వచ్చుచేడియల నెచ్చుకొంచుచు..." విక్ర. ౮, ఆ. ౮.

కోడెత్రాచే. చే. వి. (కోడె+త్రాచు.) పదుచుత్రాచు సాము. "నీ...కోడెత్రాచును ముద్దలాడినట్టు." వేణు. ౫౦. ఇట్లే: కోడెనాగు. మొ.వాల్మీ. 3, ఆ. ౪3. కోడెరాతు. ద్వ. వి. (కోడె+రాతు.) పృషభవాహ నుడు, శివుడు. "నీ. ఇటు కోడెరాతు మై నిడ్డ సొమ్ములమేతసొంపు లీనెడుకొండఁ జూచి నాడె." నరస. ౫, ఆ. ౨౨. ఇట్లే: కోడెవయాళి పజీరుడు. శుక. ౨, ఆ. ౨౪౪.

కోణింగి. చే. వి. (త. కోణింగి.) అంగములను వికార ముగాఁ జూపి జనులను నవ్వించుచు విచ్చ మెత్తు దానరి. "నీ. ఆకించు నెప్పుడు నత్యానై నవ్వునా నటుడు నేనగరిఁ గోణింగి యగుట." వైజ. ౧, ఆ. ౪౨. హంస. 3, ఆ. ౨౯.

కోణింగితనము. చే. వి. (కోణింగి+తనము.) కోణింగి చేష్ట, మెక్కిరింప. (ప్రా.)

కోణిపుడు. సం. వి. ఆ. పుం. టైర్వతుడు, మూల తేడు.

కోణము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఇల్లుమొ. వానిమూల; 2. మూల; 3. అంచు. 4. నుజగ్రహము; 5. దుడ్డు కట్ట; 6. శనిగ్రహము; 7. (గణిత.) రెండురేఖలు కలియుచోటు (మూల).

కోణాలగొంది. మి. వి. (కోణాల+గొంది.) మిక్కిలి యిటుకైనచీకటిమూల. "మత్తకోణిల...కోణాల గొందిఁ గరంబు ననుజనంబు..." పాండు. ౫, ఆ. ౨౯౩. (కోణాలగొంది. ముద్రి.)

కోణే. చే. వి. (క. కోణే.) అంతశ్చరము. "కా. కోణే వాని వారి నిల్చి...నృపాలుఁ డంతిపురముం జేరెం బ్రమోదంబునన్." కువల. ౨, ఆ. ౪౮.

కోదండము. ఉభ. చే. వి. (క. కోదండ. త.కోదండం.) దండనసాధనవిశేషము, నేరము చేసినఁ బట్టించి నేలాడఁజేయుటకై మీఁదఁ గట్టినత్రాడు. "గీ. తొడలు వడిపెట్టి కోదండ మదరఁ గట్టి, రెట్ట లెగఁ బెట్టఁ బట్టించు రేపు మాపు." హంస. 3, ఆ. ౧౪౧. సం. వి. ఆ. న. 1. విల్లు; 2. ధనూరాశి. పుం. 1. కనుబొమ్మ; 2. చేశభేదము.

కోదండరామములు. సం. వి. ఆ. పుం. బ. ధాన్యవిశేషము. హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

కోదండి. సం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) విటకాడు.

కోద్రంగము. సం. వి. ఆ. పుం. మంచె. "వ్హో. కోద్రంగస్త తమంగస్సాన్యత్." అమరపదసారిజాతము.

కోద్రవము. సం. వి. ఆ. పుం. కోరదూపము, అట్ల.

కోన. వై. వి. (సం. కాననమ్) 1. అడవి. "ఆ. గోల యట్టికాఱుగోనాని నిన్నొంటి, డించి చనగఁ జనునె..." అచ్చ. ఆర. ౪౯; 2. తోట. "చ... మల్లియలు పూచినగోనలు..." వసు. ౨, ఆ. ౨౦; 3. చేశభేదము. "నీ. కోన బిట్టేచ్చె గొట్టానఁ దగిలె." స్వా. ౧, ఆ. 3౭; 4. గోసముహము. ఆం. శే. 3౨; 5. (సం. కాణి. క. కోణే. త. కోణమ్.) మూల. "నీ. కొంటిఁకటులు క్రమ్ముకో వల కోనల..." సా. 3, ఆ. ౨3౨. దశ. ౫, ఆ. 2౧; 6. లోయ. "నీ. మందరశైలంబునందు నొకానొకకోనలో..." దశా. ౪, ఆ. 2౮; 7. కొన. "మ...కన్యోనలకొ దంద్ర యొక్కడు

దోచెన్...” హరి. ఉ. 3, ఆ. ౧౭౮. పాడు.

౧, ఆ. ౧౬౧.

కోనతెంకి. ద్వ. వి. (కోన+తెంకి.) కో.తి. “క...

అక్కినతెంకిబంట్లు...” అచ్చ. యు. ౨౪౪.

కోనత్తిమ్మరి = కోనతెంకి. అచ్చ. కిష్కిం. ౯.

కోనన్మనికొవట్టు = కోనతెంకి. అచ్చ. కిష్కిం. ౧౧.

కోనమెకము. వై. వి. (కోన+మెకము.) కో.తి. అచ్చ.

యు. 3౧౧.

కోనతోడు. ద్వ. వి. (కోన+తోడు.) వై రృతుడు;

మూలతోడు. (శ. ర.) [మాన. 23.

కోనవంక. ద్వ. వి. (కోన+వంక.) నెలయేలు. వేంక.

కోనెలు = కోనేలు. “క...కో, నెలు బుగ్గ వాగు

...” హంస. ౪, ఆ. ౨౧౦.

కోనేలు. ద్వ. వి. డౌ. (కోన+విలు) (క. త. కోనే.)

పుష్కరిణి, చుట్టును మెట్టు గలిగి చదరముగ నున్న

చెలుపు. ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౨.

కోవకత్తె. మి. విణ. (కోవము+కత్తె.) కోవము గలది.

“నీ. నువ్వు త్రియకులంబు నివృత్తముగఁ జేయు

కొడుకుఁ గాంచినయట్టికోవకత్తె.” క్రీ. డా. ౧౨౯.

కోవకాడు = కోవగాడు. (శ. ర.)

కోవకుడు. నం. విణ. (అ. పికా. ఆ.) కోపించువాడు.

కోవగాడు. మి. విణ. (కోవము+కాడు.) కోవము

గల వాడు. “గీ. ఆన్న మితండ్రి కోవగాఁడొనొ

కాడొ.” కాశీ. ౪, ఆ. ౯౦. సా. ౨, ఆ. ౧౧౫.

కోవగించు. వై. అ. క్రి. (సం.కోవ.) 1. కోవపడు.

“గీ. ఆపడంతుక దెల్పినఁ గోవగించి.” సా. ౨,

ఆ. ౨౭౦; 2. వగగను. “గీ. ధర్మ నిర్మలబుద్ధి

సుశర్మఁ గడిసి, గెలువఁగా లేక చని కోవగించి

...” పాడు. ౫, ఆ. ౯౮.

కోవగిలు. వై. అ. క్రి. (సం. కోవ.) కోవపడు. “నీ.

వేగ మూహించుమీ విధుబింబములు కోవగిలిన

భావము...” చంద్రా. 3, ఆ. ౮౭.

కోవదారి. మి. విణ. (కోవము+దారి.) కోవము గల

వాడు. చెన్న. ౪, ఆ. ౨౭౭.

కోవన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోవము గలఅడుది. [వాడు.

కోవనకుడు. సం. విణ. (అ. నికా. ఆ.) కోవము గల

కోవనము. సం. వి. అ. న. కోవగించుట. విణ. (అ. ఆ.

అ.) 1. కోవపడునది; 2. కోవము కలిగించునది;

3. ప్రకోపించజేయునది.

కోవము. సం. వి. ఆ. పు. 1. కిరుక; 2. ప్రకోవము.

కోవయుత. సం. విణ. (బు. స్త్రీ. బు.) కోపించ

జేయువాడు.

కోపి. సం. వి. న్. పు. పిటి పావురము. (కల్ప.) విణ.

(న్. నీ. న్.) 1. కోవము గలవాడు; 2. కోవము

గలిగించువాడు; 3. ప్రకోవము గలిగించునది.

కోపించు. సం. ఆ. క్రి. కోవగించు. “ఆ. కొడుకు

పాటు చూచి కోపించి కాళింగ, పతి...” భార.

భీష్మ. ౨, ఆ. ౬౫. స. క్రి. కోవపడు. “దు.

గురుకాస్తాథ్యగరిష్ఠు ధైర్యబుధులకొ గోపింపఁగా

రాదు...” మల్లభూ. నీతి. ౧3. ద్వా. 2, ఆ. ౧2.

కోపించుకొను. మి. ఆ. క్రి. (కోపించు+కొను. స్వార్థ

మున.) కోవపడు. “నీ. ఆవిభయంకరలంక లయజేద

కొంపయే కోపించుకొని పోయి కొఱవఁ జూడ.”

రామా. 2, ఆ. 2.

కోపితుడు. సం. విణ. (న్. ఆ. ఆ.) కోపించుజేయుఁ

బడినవాడు. భార. భీష్మ. ౨, ఆ. 23.

కోపు. దే. వి. (క. కోపు. ర. కొప్ప.) 1. నాట్యగతి

విశేషము. ఆం. భా. ప్ర. ౧3౦. వైజ. ౧, ఆ.

౧౨౯; 2. అందము. “క. వాలారుజాపుగోపుల,

వేలపుఃఖాఁబొండ్లు నీకు వెనుబలముగ...” చంద్రా.

3, ఆ. 3౧; 3. బలము. “దండకము... మందరా

గుఱుఁ బెకొగోపురకొ మూపురం దాల్చివా...”

కృ. శకుం. 3, ఆ. ౧౪2; 4. కారణము. “చ...

వేటకొపున నవరించినకొ డెరలు బోసులు

కైకొన కొట్టయిట్టి వచ్చినఁ జచఁచించివాడ

...” య. ౨, ఆ. ౫౫; 5. కడ. “నీ. కరకంక

ణులు గల్గినఁ చెలు లిరుకొపులఁ జేరి పిచోపు

లిడఁగ.” శకాం. ౪, ఆ. ౧౪౬; 6. విధము. “ఉ.

కోధము మూర్తిఁ కైకొనికొపుర...” ఉ. రా.

3, ఆ. ౨౪౧; 7. బలము. (శ. ర.); 8. విడి

కొన. ఆం. భా. కృ. ౬౨; 9. మనస్సు. సాం.

ని. మాన. ౪2; 10. సమయము. (శ. ర. బ్రా.);

11. చేపలు గ్రుచ్చెనుచూచి. (శ. ర. బ్రా.);

12. దుకాణము. (చూ. కోపుదారుడు); 13.

నిడివి. “నీ. ఆప్తవిక్రమములం దప్తాంగములు

మించఁ గోపు గాంచినవజ్రహుజరములు.” దశా.

౫, ఆ. ౧౫. బ. మదనము. “ప...పినాకి నీకు

నమస్కారంబు కైలాసనిలయా నీకు గోపులు

“చ...ఇంకా పాఠశాలనయినవంబులు సముత్సుకతం గనకంపుగోరలం, గొని హరనన్ని భావమునఁ గ్రోలి...” భార. మా. 30. నృసిం. 3, ఆ. ౯౪; 3. పట్టెము. “గీ. లాస్య మొనరించె నక్కమలాస్య యపుడు...కట్నములుఁ బ్రేడిపోరబాగాలు నంప.” వైజ. ౧, ఆ. ౧౨౯. స్వా. ౫, ఆ. ౯౬. 4. కొలగిన్నె, కొలతపాత్ర. “ద్వి. మంచిగంధుల పాలు మరగంగఁ జూచి, మంచెనఁగోరతోఁ గొలిచి చేపట్టి.” బస. 3, ఆ. 20. పు. “ద్వి. కోర బెడం గెనో మంచెడు లేవా.” బస. 3, ఆ. 20. పు. విణ. పెద్దది. (ఉదా:—కోరమీసముమొ.)

కోరంగి. ఉభ. దే. వి. 1. ఉసికికళి. (బ్రా.) 2. ఒకానొక చిన్న రేవుపట్టణము. (బ్రా.) సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చిట్టెలకిళి; 2. పిప్పలిళి.

కోరకము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. మొగ్గ; 2. తామర తూడు; 3. తక్కిలముళి; 4. చోరముళి.

కోరకించు. సం. ఆ. క్రి. మొగ్గతోడుగు. “ఎ... కోరకించినసేవభూరుమాబునుఁ బోలె...” ఉద్భ. ౨, ఆ. ౨౬.

కోరకితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మొగ్గ తొడిగి నది. (లతాది); 2. ముడుగు. “గీ. కోరకించిన కడకంటికొలికిఁ జూచి.” నైష. 2, ఆ. ౧౪౦. (వాఙ్మేళనలి. పా.)

కోరకొండ = కోరసిగ. (శ. ర.)

కోరకొమ్మ. దే. వి. (కోర+కొమ్మ.) వాడి యైన కొమ్మ. “సీ. హోమమండలముపై కుటికి కొంకర కోరకొమ్మలఁ గోరాడుఁ గొంతకడవు.” వరాహ. ౧౧, ఆ. 2౬.

కోరగించు. వై. అ. క్రి. (సం. కోరకక.) 1. మొగ్గ దొడుగు. “సీ. జలదాసిలాబనఁ బులికించెనో యనఁ గుటజభూజంబులు కోరగించె.” విక్ర. ౪, ఆ. 3౧; 2. ఎఱ్ఱపడు. “ఉ. నా విని కోరగింప నయనంబులు...” వేం. వంచ. ౪, ఆ. ౪౬౬; 3. ఉదయించు. “కా. నాళికాపూడు కోర గించు నట ముకొ బ్రత్యూషకాలంబునన్.” తపతీ. 3, ఆ. ౬; 4. చెదరు. “సీ. మించుకన్నులు కోరగించురాజాన్నంబు...” విక్ర. ౪, ఆ. ౧౮౮; 5. మారముచేయు. (విడ్డలు) “గీ. కొంటెతన

మునఁ దెచ్చుచుఁ గోరగించుఁడల్లి యేమియు నన లేక తల్లిడించె.” పంచే. ౧, ఆ. 3౯.

కోరగొను. దే. ఆ. క్రి. (కోర+గొను.) కోరపోవు, కొంకరలగు. “ఉ...కాట్ల నేలవైఁద్రొక్కఁ గ రాక కోరగొని తొల్లువడంగ...” ఉద్భ. 3, ఆ. 2౯.

కోరచూపు. దే. వి. (కోర+చూపు) వికృతపుఁజూపు. “సీ. కోరచూపులయెఱ్ఱచేరు గ్రుడ్డులవాఁడు...” వరాహ. ౨, ఆ. ౪౫.

కోరడి. దే. వి. అపరణముగా పేసినపాడిమట్టిగోడ, కరగోడ. (శ. ర. బ్రా.)

కోరదూషము. సం. వి. ఆ. పుం. కోరదము, ఆరికళి. కోరదోడ. దే. వి. (కోర+దోడ.) చప్పిదోడ. “సీ. ఆరేయి గలనెల్ల వారును గోరదోడలును నెల్లని మేను గలనెలంబెయొక్కత యిటు పొచ్చి యువిదల నీడివికొనిపోవ... కనిరి.” భార. మా. ౨౫. [పాగ. (వా.)

కోరవాగ. దే. వి. (కోర+పాగ.) ప్రక్కకుఁ జూర్చిఁ గోరమీస = కోరమీసము. “గీ. కోరమీస మిడిగ్రుడ్డు ...” నైష. 2, ఆ. ౯3.

కోరమీసము. దే. వి. (కోర+మీసము.) బొద్దుగాఁ బెరిగి తుదను వంగినమీసము. “ఆ. ముజరక్త సిక్తతనువును గోరమీసములు...” భార. అశ్వ. 3, ఆ. ౮2.

కోరము. ఉభ. దే. వి. 1. కోరుసాధనవిశేషము. (పా.); 2. ఒకానొకవిషయమును. (బ్రా.) సం. వి. ఆ. పుం. 1. మొగ్గ; 2. చిన్న మొలక. కోరవాయి. ద్వ. వి. (కోర+వాయి.) చాతకోగవిశే షము. ఆం. భా. ద్వి. ౬౨౫.

కోరవాణు. దే. ఆ. క్రి. (కోర+పాణు.) వికృతమగు; భయంకరమగు. “ప్రగ్ధర...నేత్రాంతముతో కోర వాణిన్, మీసంబుతో దీటి పల్కెన్...” వరాహ. 3, ఆ. ౨౦.

కోరపోవు. దే. ఆ. క్రి. (కోర+పోవు.) 1. కొంకర పోవు. “ఎ. అట్టిసమయంబున నిరంతరధారాపా తంబునం దడిసి నలుదెసలం బఱచి ప్రేయవా యువునఁ గోరవోయి యొండొంటిచాలున కొదింగి ...” హరి. పూ. 2. ఆ. ౧2౧. విక్ర. ౧, ఆ. ౨౦౦; 2. (పక్షవాతముమొ. వానిచే) పడిపోవు.

“గీ...ప్రత్యక్షమాభివృద్ధి నడచును లెలమి, నడచును దేవ మానసి నన్ను గన్న, నోరిమాటకు దనకేమి కోరికయ్యె.” భాగ. ౪. స్కం. ౪౨.

కోరిసిగ. ద్వ. వి. (కోరిక+సిగ.) దీనిమూడి, ముఖమునకు బ్రక్కను వేసెడుజడముడి. “గీ. కోరిసిగ వేయు చోటనే కొమ్మ పుట్టి.” రామా. ౨. ఆ. ౧౧౦. వై. జ. ౪. ఆ. ౬౨.

కోరా. డే. విణ. అనాహతము, తెలుపు చేయనిది. “మ. తలల గోరాముడిగుడ్డయున్...” చెన్న. ౫. ఆ. ౨౫౨.

కోరాడు. డే. స. క్రి. (కోరు+కడు.) 1. (గణాదులు) కుమ్ము. “క. జేగురుల గోరాడినచునా గంబులరితి...” వై. 2. ఆ. ౧౬౨. వరాహ. ౧౧, ఆ. 2౬; 2. (వందిము. నేల) కెల్లగించు. “(వరాహము) నీ. అనీకలముమోర నలపోక గోరాడు...” విక్ర. ౨. ఆ. ౧౩౫; 2. దుమ్ము లేగగొట్టు. “గీ. గ్రొచ్చి కోరాడి తన్నిరి కుతల మెట్ల.” భాగ. ౯. స్కం. ౨౦౫. రామా. ౧, ఆ. ౨౦౬; 4. ధ్వంసముచేయు. “నీ. సరిదువవన సరోవరముల గోరాడి మందల గొందలమంద జేయు.” భాగ. ౧౦, స్కం. ౬. ౫౪౧.

కోరాబంగారు. డే. వి. (కోరా+బంగారు.) మట్టపు బంగారు, ఇకరలోహములతో, గలసి వన్నె తగ్గిన బంగారము. (శ. ర. బ్ర.)

కోరింద. డే. వి. జతూక, లక్క కలుగునొకటిగళి. (శ. ర.) “నీ...కసింద కోరిందపొదల.” ఆము. ౬, ఆ. ౧౩. య. ౧, ఆ. 3౦.

కోరిక. డే. వి. (కోరు ధా. క. కోరికె.) 1. వాంఛ. “క. కోరికయు నొట్టమియు లేక...” భార. శాం. ౬, ఆ. ౨౨౪. పారి. ౧, ఆ. ౫౧; 2. కోరికయొక్కఫలము. “ఉ...ఇచ్చెదల గోరికవారి కోరికల్.” దశా. ౧, ఆ. ౨౫౫; 3. పరము. “గీ. నలువ కోరిక లొనకగడినాడు...” అచ్చ. య. ౮.

కోరిక = కోరిక. వాంఛ. “క. నీకోరిక యప్రతి హతము...” భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౧౬౧.

కోరికిపడు. ద్వ. అ. క్రి. (కోరిక+పడు.) అపేక్ష పడు, కోరు. “మ. విని వీక్షించినదాక ముచ్చట పడుకొ వీక్షించి గాఢోపగూహనలాభం బగు దాకం గోరికిపడున్...” మల్లభూ. శృం. ౨౨.

కోరికె = కోరిక. (వా. ధ.) “క...మామకమానస, కేదారములందు గోరికెలు ఫలియించెన్.” తపతీ. ౧, ఆ. 2.

కోరితము. సం. = కోరకతము.

కోరు. య. డే. స. క్రి. (క. త. కోరు.) 1. వాంఛించు. “క. కోరినవంటకములు నా, నేరిమిం దగ నెఱిసి...” భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౧౯. న్యా. ౨, ఆ. 2౬; 2. పంించు. “ఉ...మృగాయత లోచన నన్ను గోరునో, కోరదో...” దశా. ౧, ఆ. ౧౨౫; 3. ఎదుగుచు. “గీ...ఉంటిం దన్నెదర్చనము గోరి...” దశా. ౧. ఆ. ౧౨౫; 4. చీరు. “నీ. తోరుపుంగొమ్ముల గోరి చెండాడుచో...” నృసిం. ౪, ఆ. ౧౨౧; 5. (కొబ్బరిము.) గుంజాతీయు. వ్యవ:—కొబ్బరికాయ కోరుము. వి. 1. (గీసిన) కొబ్బరిపదార్థము. ఉదా:—కొబ్బరికోరు; 2. పాలు, భాగము. “ఉ. నైరులఁ జూపి భూప్రజకు వర్ధనముం గలిగించి పాడిమై, గోరి గంచు నన్వయము గోరి యొనర్చుట రాజధర్మ విస్తారము...” భార. భీష్మ. 3, ఆ. 3౦౯. ఆ. శే. ౪౪.

కోరురాజనాలు. డే. వి. బ. (కోరు+రాజనాలు.) ధాన్యవిశేషము, ఒకజాతి ధాన్యము. “నీ...కోరు రాజనాల్ బూదపాల్ రాజనాలు...” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

కోరువెట్టు. డే. స. క్రి. (కోరు+వెట్టు.) బలియిచ్చు. “చ. అరులకు గోరువెట్టికదా నినుం దమ్ముడ వైరి జూపి యె, వ్వరివలమూపుమింద విలువైతు నయోధ్యకు కెట్లు పోవుడున్.” రామా. ౮, ఆ. 3౮.

కోర్కి = కోరిక. “చ...ఇతైఱంగు కోర్కికి గత మేమి...” భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౧౦౯.

కోర్కగండు = కోర్కగండు. “మ...కోర్కగండు గురు పోతుల్ కొండగొట్టెల్...” ఇందు. ౨, ఆ. ౫౧.

కోఱ. వై. వి. (సం. ఖంకి.) దండ్రి. “ఉ. కోఱలు దీటుకు నయనకోఱములుకొ దహనస్ఫులింగ ముల్, కాఱగ...” హరి. పూ. ౪, ఆ. ౧౪3. భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౧3.

కోఱకైదు. వై. వి. (కోఱ+కైదు.) దండ్రి యధము, పాము. “గీ...కోఱకైదువదునెదారి

గుఱుతుగట్టు, సామి సంతోసమున నున్ననమయమునను." ప్రబంధ. ౨౦౦.

కోఱకొమ్మ. ద్వ. వి. (కోఱ+కొమ్మ.) వాడిమొన గలకొమ్మ. "నీ. మొటివొవ్వాడి కోఱకొమ్మలఁ బుట్టలాడుకాడమను కోరాడి యాడి." వి. పు. 2, ఆ. 3౦౪.

కోఱడమాడు. దే. ఆ. క్రి. (కోఱడము+అడు.) పరిహాసించు, వేరొకొకము చేయు. "ఉ. జీతక కల్లు ద్రావి మదసింధురగామిను లన్ని కేరియన్, వాఱుచు గొండుగీతములు వాడుచుఁ బొల్పుగఁ గ్రాలియాడుచున్, గోఱడమాడుచుకొ బతులకుకొ వశవర్తులుగాక మేరమన్, మొఱుచు వన్యకాంతలు రమింతురు తద్దిగిసాంతరంబున్." కు. సు. ౬, ఆ. ౪౫. (వన్నెకాంతలు. ముద్రి. పా.) ఇట్లే: కోఱడము లాడు. నిర్వ. 3. ఆ. ౯౯.

కోఱడము. దే. వి. 1. ఆహాసము, వేరొకొకము (చూ. కోఱడమాడు.); 2. ప్రోగము, కోపము. "చ...తొడిబడ ప్రసె దీవ్రతరదోరసిని దను నీడఁ బోక కోఱడమున..." నిర్వ. ౫, ఆ. 22; 3. ప్రారత్వము. "గీ. బాలకుఁ జూపఁ దలఁచుట పాప మనక, కోఱడంబున నొండొరు మొఱ: బొఱ, వేఱవేఱెయుపాయమల్ కెడకి కెడకి..." దశ. ౨, ఆ. 2౦; 4. దౌష్ట్యము. "గీ. అతనివెనుకన కర్ణుండు ననుజగణము, శమనియును వారిపొందైన జనవతులును, బోయి రఘ్నేయుఁ జరి యొక్క ప్రోవుగట్టి, వేఱ యంతంశ నుడిచి గోఱడ మున." భార. ఉక్కో. 3, ఆ. 22౪.

కోఱపల్లు. ద్వ. వి. బొ. (కోఱ+పల్లు.) కోఱవండ్రి. "నీ. దేవేంద్రమదభేది తెలిచాయగలకోఱపట్టి మొనల్ సానవ్వుకొమ్మ." కువల. ౨, ఆ. ౧౦౨.

కోల. ఉభ. దే. వి. 1. దండము, పట్టు. "గీ...గొయ్యి. కోలఁ ద్రవ్వినమాత్రఁ బాతాళహూఁ, మేల సిద్ధింప నేర్పు..." భార. ఆశ్వ. 3, ఆ. ౧౦౫; 2. బెత్తము. "గీ...హెగ్గడికై లదిది, వైడి కోలలు పూని వే నడఁ డటంచు, బల్లకిముందఱును బరాబరులు నేయ." య. ౪, ఆ. ౧౫౯; 3. గడ. (చూ. చెఱుకుగోల.); 4. కామ. "చ గొడుగుల గాలిఁ గూల్చి మఱి కోలల తోడన పాఱ నానెచ్చి కే, ద్వడ జడి మేఘుండు..." ఆము. ౪, ఆ.

౧౨౯; 5. పుమక. "క. చాలఁగ చురసినపుడులు, కోలలఁ గెలఁచుట..." పిన. శమం. 3, ఆ. ౧2౦; 6. బాణము. "క. విందునిపారధి నొకకో, లు దునిమివ ..." భార. భీష్మ. 3, ఆ. 33. హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౧౫౫; 7. ఇసుపనకాక. "నీ...వాచలి చేరియును, బెడిదంపుగోలలు బెడఁగొంద..." భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౦౧; 8. మగచి. 'గీ. గుడమునఁ చేరుమాటులు: గోల నొక్క, చూఱు..., చమిరి శాచుబు నేయుట చదురుచనము." విజ్ఞా. ఆచా. 3౯. విణ. దీర్ఘవృత్తము. (వ్యతి. గుండ్రము.) "నీ. బూరకాఘలు నీచవోయినవేతులు: కోల మూఁపులు గురిగొన్న తోడలు." ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౧౨. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పిచ్చులీ; 2. చవ్య చురుగంధద్రవ్యములీ.

కోలాకి. దే. వి. పక్షివిశేషము. (బ్రా.)

కోలాంబకము. సు. వి. ఆ. పుం. వీణాశరీరము.

కోలకము. సు. వి. ఆ. న. 1. తక్కిలములీ; 2. మిరి యములీ; 3. ఒకానొకగంధద్రవ్యము. పుం. 1. ఉడుగులీ; 2. విరిగిలీ.

కోలకాండు. దే. వి. (కోల+కాండు.) 1. కేత్ర ధరుండు. "నీ. ఆఱులజీవుల నేర్చుయముండు నాముదఱు, గోలకాండై యుండువేళ యెఱిగి." శతకంఠ. ౪, ఆ. ౧౦౧; 2. కామాతు రుండు. "ద్వి. ఆలఱేండునుబోలె నటయుటఁ జనుచు, గోలకాండును బోలెఁ గూర్చెనగొనుచు." పండితా. పర్వ. 32౨. పు.

కోలక్రొంతురు. దే. వి. బ. (కోల+క్రొంతురు.) కోఱి కొమ్మచి, బాలక్రీడావిశేషము. "నీ. కోల క్రొంతులు బల్లగోడ్లు..." వి. పు. 2, ఆ. ౨౦౨.

కోలగగ్గెర. దే. వి. (కోల+గగ్గెర) ఎడ్డులను కాట్ల గట్టి క్రిందపడ వేయుట. ఆం. భా. త్వు. 3౨.

కోలగగ్గెరవ్రోయు. దే. స. క్రి. (కోలగగ్గెర+వ్రోయు.) మూటకట్టుగాఁ బడఁ ద్రోయు; చాచు చుట్టుగాఁ ద్రోయు. "గీ. ఆసియుఁ బాత్రయుఁ దేఁ బంచి యాత్రవల్లి; గోలగగ్గెరవ్రోయఁ దత్తుజముతోడ, నొరగి రక్కసుతో దైన్యవిర హితముగ, ధర్మ మెఱిగించునూక్తి నాకనీ ననియె." ఆము. ౬, ఆ. ౨2.

కోలచారి. డి. వి. (కోల+చారి.) నాట్యవిశేషము.

“ఉ. దేశవిధంబు రట్టణము దివ్యకలాసియుఁ గోల చారియున్.” శ్రీరం. మా. ౪, ఆ. ౧౬౦.

కోలజేము. డి. వి. (కోల+జేము) ఒకరకపుజున్ను, డౌడ్డాలకము. (శ. ర.)

కోలజెముడు. డి. వి. (కోల+జెముడు.) ఒకరకపు జెముడుళి. “గీ. కేలతీరట కసిదయఁ గోల జెముడు.” మాస. ౪, ఆ. ౧౦. [(శ. ర.)

కోలదబ్బు. డి. వి. (కోల+దబ్బు) ఒకజాతిదబ్బుళి.

కోలదలము. సు. వి. అ. న. నఖ మయగంధ ద్రవ్యముళి.

కోలదివియ. ద్వ. వి. (కోల+దివియ) కాగడా, కర దీపిక. “ఆ. వారు సంప్రమించి వడిఁ కోలదివి యలు, గొనుచు నులివుమిగుల గూడఁబాటి, నృత్యకాల జొచ్చి...” భార. విరా. 3, ఆ. ౪, దశ. గీ, ఆ. ౯౦.

కోలదివ్వె=కోలదివియ. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౩౧౯, పం.

కోలనిమ్మ. ద్వ. వి. (కోల+నిమ్మ) ఒకజాతినిమ్మళి. (శ. ర.)

కోలపాల. డి. వి. (కోల+పాల) ఆర్కపుష్పికళి. (శ. ర.)

కోలపొన్న. ద్వ. వి. (కోల+పొన్న.) అంప్రి పర్ణికళి. ఆం. భా. ద్వి. ౫౫.

కోలమారి. డి. వి. దుష్టుడు, పీడించువాడు. (బ్రా.)

కోలమారికనము. డి. వి. దౌష్ట్యము, పీడించుట. (బ్రా.)

కోలము. ఉభ. డి. వి. (త. కోలమ్.) నాట్యవిశేషము.

“గీ. గగనరంగస్థలంబున మిగుల బ్రాశ్చిమమునఁ గాళిక నిల్చి కోలము నటించు.” ఆము. ౪, ఆ. ౯౦. (ముద్రి. పా. ‘నీలికోలము’ శ. ర. పా.)

సు. వి. అ. పుం. 1. పుది; 2. తెప్ప; 3. శని గ్రహము; 4. ఒడి; 5. కాగిలి; 6. ఎలుక. న.

1. రేగఁబండు; 2. సొంటి; 3. త్రొక్కుటకము.

విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కంటివి.

కోలమెఱుంగు. డి. వి. (కోల+మెఱుంగు.) నిలుపు

మెఱుపు, విరావతి. “ఉ. నీలయోధరావతి విని ర్భరదీధితు లాడకాడకుం, గోలమెఱుంగుతంద ములఁ గొల్చి గ్రహించెడుమాడ్కి...” విష్ణు. నా.

౧, ఆ. 3౯. “నీ. శివుడిక్కునందు కేతువఁ గోల మెఱుంగులు మెఱునె...” హరి. పూ. 2, ఆ. ౧౬౦.

కోలలవారు. డి. వి. బ. (కోలలు+వారు) వేత్తధ రులు. “వ...కోలలవారియెబంగులును...” ఉ.

హరి. 3, ఆ. ౧౭౦.

కోలవల్లి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. గజపిప్పలి.

కోలవన. ద్వ. వి. (కోల+వన.) జటిలళి. (శ. ర.)

కోలాకుపొన్న. ద్వ. వి. (కోల+అకు+పొన్న.) అంప్రి పర్ణికళి. “నీ...చిత్రమూలము నట్లతీగె కోలాకు పొన్న...” మాస. ౪, ఆ. ౧౦.

కోలాట = కోలాటము. “వ...మోహనాంగులు... కోలాటలాడ...” ల. వి. గీ, ఆ. 2౪.

కోలాటపుంగమ్మ. డి. వి. (కోలాటము+కమ్మ.) కర్ణా భరణవిశేషము. “నీ. కడియాలఁ జెక్కుజోకల యుంగరములు ముంగరయుఁ గోలాటపుంగమ్మ జోడు.” కళా. 2, ఆ. ౬౬.

కోలాటము. డి. వి. (కోల+అటము. త. కోలాట్రా.)

1. హట్టీనకము. ఆం. భా. ప్ర. ౧3౦; 2. బాల క్రీడావిశేషము. “నీ. కోలాటములు పిల్లఁగ్రోవు లు...” మాస. 3, ఆ. ౧౪౬.

కోలారికమంపు = కోలారికమంపు. “క. నూరెలను నింద్రజుఁడు కోలారికమంపిన...” కుమల. గీ, ఆ. ౫౫.

కోలారికము = కోలారికము. (చూ. కోలారికమంపు.)

కోలాస. డి. వి. (కోలు+అస.) 1. పేరాస. “నీ... దర్శనములు కోలాసఁ గొనక...” పిన. శకుం. ౪, ఆ. ౧౭౫; 2. దురూహ, చెడ్డయాలోచనము. (బ్రా.)

కోలాసక త్రియ. ద్వ. వి. (కోలాస+క త్రియ.) పేరాస గలస్త్రీ. “ద్వి. పుట్టినప్పుడే నేర్పుబుద్ధులపోక, కోలాసక త్రియ...” పండితా. పురా. ౧౨౨, పు.

కోలాహలము. సు. వి. అ. పుం. కలకలము, పెద్దహోద.

కోలి. సు. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. రేగుళి; 2. గంగ రేగుళి.

కోలు. డి. వి. (కొను. థా.) 1. అనుప్రయుక్త మైన కొనుధాతువునకు భావార్థకరూపము. “నీ... తెచ్చికోలు మాగ్ధ్యమున డాచి.” స్వా. 3,

ఆ. ౯౭; 2. కొల్లు; బలి. “క. మున్నును నేఁ గారణముగ, నన్నియిడుమ లనుభవించి రనుజులు వీరిం, గన్నారఁ జూడుఁగాని జగన్నుత భీష్టుఁకుఁ గోలుగా నిడఁజాలన్.” భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౨౮౦.

క్రి. విణ. మిక్కిలి. (చూ. కోలుమనఁగు.) విణ.

పెద్ద. (చూ. కోలుపులి.) అవ్వ. మొదలుకొని, ఉండి. “గీ. ఇప్పుడేడాదిగోత సామి యేగు దేమి, నేల యీనిరతెజుగున నోలి నెపుడు, గడిమి నెడయాక తిరుగుమెకంబు లడవి.” య.

౧, ఆ. ౧౦౬.

కోలుకాడు. దే. విణ. (కోలు+కాడు.) 1. కావలి చాడు. “క. కనుగొనినమాత్ర నొండోరు, మనములు నొడబడిన వారి నుటి యెక్కడనుం, జనకుండ నడ్డుపెట్టంగ, మనసిజా: దనుకోలుకాడు మాటికి: దటిమెన్.” విక్ర. ౮, ఆ. ౨౫; 2. నుంకరిక్రిందిబంబు. “సీ. పెనుగోలుకాండ్రకు జనసమూహంబులగఱుతి చూపెనునాయకప్రభుండు.” హంస. ౨, ఆ. ౪౯; 3. నియమించు నధికారము గలవాడు. “క. పులి కోలుకాడు గావున, నలయక పరు నెఱిగి వాని ననుపంగ...” నా. చంచ. ౧, ఆ. ౨౪౬; 4. ముద్రలు వేయునధికారి. (బ్ర.)

కోలుకొను. దే. ఆ. క్రి. (కోలు+కొను.) 1. ఉత్సహించు. (చూ. కోల్కొను.); 2. వర్ధిల్లు. (చూ. కోల్కొను.); 3. లేఱుకొను. “గీ. కొంతమాత్రపుటివి గా కొంతలేసి, కలముతప్పినయీవులు తగునె యియ్య, నిచ్చి నుటి కోలుకొన లేక యేవు: దటిగి: ప్రాప: దెగడర జనులు దుర్బుధి యనుచు.” హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౮౩.

కోలుకొలుపు. దే. స. క్రి. (కోలుకొను. ధా.) ప్రోత్సహించు. “సీ. రవి: దెత్తుమే సీకు రమణుండుగా నల కూబరు: దెత్తుమే కోలుకొలిసి.” కు. నుం. ౬, ఆ. ౧౨.

కోలుకోలన్నలు. దే. వి. బ. బాలక్రీడావిశేషము. “సీ. గుజ్జెనగూడులు కోలుకోలన్నలు గీరనగింజలు...” హంస. ౫, ఆ. ౧౫౫.

కోలుకల. దే. వి. (కోలు+కల. క. కోలుదల్.) 1. ముఖాముఖ: జేయుయ్యద్ధము. “క. భూరిబలఘోర మగునా, భూరతుజునికోలుకలకు: బోవక భీష్మ, స్సార్ధఫలము ద్రోణునిదో, స్సార్ధంబుకు నచ్చి నీదునై న్యము పెనగెన్.” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౧౦౯; 2. యుద్ధసన్నాహము. (చూ. కోలుకల సేయు.)

కోలుకలసేయు. దే. ఆ. క్రి. (కోలుకల+చేయు.) యుద్ధమునకు: ప్రోత్సహించు. “గీ. ఉన్నచో

టన కవలక యున్న ద్రోణ, భీష్ములును గోలుకల సేయు: దెజిగి సేన. చంద్రు: ముదము: ద: దె: గినకరధియట్లు, తోడుతోడుక: తొ: మాద నొప్పె.” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౧౧౭.

కోలుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కోలు+పడు.) కవహృత మగు, దొంగిలించుబడు. “క. హరిభార్యలు బోయలచే: బిభేషమును బొంది కోలుపడిరి...” వి. పు. ౮, ఆ. ౨౮౩. స. క్రి. పోగొట్టుకొను. “చ. తమనగపాలు గోలుపడి దానిన యిప్పుడు గోరువీకికొ, నముచితవృత్తి నిచ్చి...” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౧౯. భా. రా. యు. ౫౯౪.

కోలుపాటు ద్వ. వి. (కోలుపడు. ధా.) కోలుపడుట. (చూ. కోల్పాటు.)

కోలుపుచ్చు. దే. స. క్రి. (కోలుపోవు. ధా. ప్తే.) 1. పోగొట్టు, నశింపజేయు. “చ...భృతి: గోలుపుచ్చె: గునుచాయుధు: చు...” భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౬౩; 2. చుపు. “ఉ. ఏముటి రక్షసాలనిమ్మగొండుని నక్కయ్య: గోలుపుచ్చు...” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౮౦.

కోలుపులి. దే. వి. (కోలు+పులి.) వ్యాఘ్రము, పెద్దపులి. భార. విరా. ౧, ఆ. ౮౩.

కోలుపోక. దే. వి. (కోలుపోవు. ధా.) పోగొట్టుకొనుట. “ఉ. చంకజనాభ మాపడినపాటులు రాజ్యముకోలుపోకయున్.” భార. ద్రో. ౩, ఆ. ౧౩. దశ. ౪, ఆ. ౧౦.

కోలుపోవు. దే. ఆ. క్రి. 1. చెను. “ఆ. ఇట్టులగుట యెఱిగి యెట్టిభంగుల రహ: న్యంబు కోలుపోని యట్లు గాంగ, నడరునీడుకోర్కి కనురూప మెట్టిది, యట్టిభోగభోగి ననుభంపు.” భార. విరా. ౭, ఆ. ౨౬౨; 2. మోసపోవు. ఆం. భా. తృ. ౯౭.

కోలుమనగు. దే. ఆ. క్రి. (కోలు+మనగు.) 1. మిక్కిలి విస్మంభించు. “చ. తపితయుగాంత రుద్రుగతి: కోలుమనంగినవాడు భీష్ముడు...” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౩౮; 2. మిక్కిలియగు. “సీ. కోలుమనం గెడు కోర్కెలు మెనుమెంబ...” భార. విరా. ౨, ఆ. ౩౧౫. స. క్రి. చుపు. “సీ. తండ్రి యధ్వరవిఘాతకు బారినమర: గొడుకు శంఖనఖాఖ్యు: గోలుమన: గి.” కిశు. ౨, ఆ. ౧౧౮.

కోలుముందు. చే. వి. (కోలు+ముందు.) అతిశ్ఛర్మ,
అన్నిటికంటె ముందు. "గీ...అయ్యబలమిద.
కవిసామంతు కనుపేసినాడు గాన,కోలుముం
దుగ నీవ చేశానంగవలయు." పరాహ. ౧౧, ఆ. ౫౨.

కోలుమొనడి = కోలుమొనలి. (చూ. కోల్పానడి.)

కోలుమొనలి = కోల్పానడి. (చూ. కోల్పానలి.)

కోలి. చే. వి. కొయ్యకాలు. పెత్తుకోసినకాడ.

(శ. ర. ట్రా.) ఆప్య. ద్రు. 1. మొనలుకొని,

ఉండి. "నీ...నిన్నటగోరె..." భార. ఆది. ౩౬.

౮, ఆ. ౧౧౮. భార. నిరా. ౧, ఆ. ౬౪; 2.

పజుక, దాక. "వ...దానికరికసాగంధ్యంబు

యోజనంబునంగోరె జనులకు నేర్పడునట్టుగా:

బ్రసాదించిన నది గంధవతి యనియు యోజన

గంధి యనియుఁ బరగి..." భార. ఆది. 3, ఆ. ౪౧.

కోలెముక = కోలెమ్మ. "ఉ. కొన్నిటి నవ్వులింపుకొని

కోలెముకల్ నులుమాడు..." భార. సా. ౧, ఆ.

౧౮.

కోలెమ్మ = కోలెమ్మక. "ఆ. నేలఁ దెట్టి వానికోలెమ్మ

బల్లన, విడిచి..." భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౧౫.

కోలెమ్మక. చే. వి. (కోలు+ఎమ్మక.) పెల్లెమ్మక. "గీ...

కోలెమ్మకయును విలుగ..." స్వా. ౪, ఆ. ౫౮.

కోల్పాన = కోలుకొను. 1. (అశ్చకొను.) "ఉ...

బంధునర్గమున్, ఘోరముగా వధించుటకుఁ

కోల్పానపవన్నది బుద్ధి..." భార. ఉద్యో. ౪,

ఆ. ౯౦; 3. (అతిశయించు.) "క. దీప మణిగఁ

జేకటియను, గోప మడంగ కాంతిగుణముఁ

కోల్పానక్రియ..." పాడు. ౪, ఆ. ౧౬;

3. (తేజుకొను.) "క. నరనూన నపుడు కర్ణజాఁ,

డిరుమాఁడుకీలముఖంబు లెద నించిన నొచ్చి

రయంబుకఁ గోల్పాని..." శ్రే. ౭, ఆ. ౧౯.

కోల్ప = కోలుకల. 1. (యథాముఖః జేయు

యథము.) "క. ఆకతనపుఁగోల్పకుఁగాక

కలంగఁబడి నాల్గగడలకు విచ్చెన్నఁజీకామపడుచు

నంగను, హికాంతునిసేన లెల్ల నెంకయు భీతిన్."

కళా. ౬, ఆ. ౮౦; 2. (తీవ్ర మగుచెప్పు.) "చ.

గురుఁ డనుతీవ్ర మారుతముకోల్ప కోర్వక..."

భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౨౬౭.

కోల్పసేయు = కోలుకలసేయు. 1. (యథాసన్యా

హము చేయు.) ఆం. కే. ౧3; 2. (యథము

చేయు.) "ఆ. అతఁడు వడిన వెండి యాసేన

గోల్పల, సేయు..." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౨౧౭;

3. (యథమునఁ బ్రోల్పకొను.) "క. బరవన

మునఁ గోల్పలకేసరి పుటకొని కడగి వైత్యసేనలు

మగుడన్." నిర్వ. 3, ఆ. ౧౪; 4. (వైశ్యము

నడపు.) "క. నమరఘండు బిరుదు లక్షణ, కుమార

కుఁ చేచి మొనలఁ గోల్పలసేయున్." భార.

ఉద్యో. ౪, ఆ. ౨౨౪.

కోల్పడిపావు = కోలుపావు. (పోగొట్టుకొను.)

"ఉ...నిన్ను నప్పి నా, గుట్టును వేజముకొ మిగులఁ

గోల్పడిపావతి నేమి సేయుదున్." పారి. ౧, ఆ.

౧౨౭.

కోల్పడు = కోలువడు. ఆ. క్రి. 1. (తీరించు.) "క.

ఆలకాపువగలచిరుకల, కొలికికె దమి యింత

యైనఁ గోల్పడక..." హంస. ౪, ఆ. ౧౫౫;

2. (చంపఁబడు.) "చ. అడవిం గోల్పడుప్రాణి

యెయ్యదియు లేక..." పారి. పూ. ౮, ఆ. ౧౦౪.

స క్రి. 1. (పోగొట్టుకొను.) "చ...కోల్పడి

తీవును నీదుశిలమున్." భార. కాం. 3, ఆ. ౧౪౫;

2. (ఓడిపావు.) "చ...నిన్నును, మడమిని దమ్మఁ

గోల్పడిరి పొల్లి భవత్పకు లైనపాదపుత్." భార.

సహ. ౨, ఆ. ౧౪.

కోల్పాటు = కోలుపాటు. 1. (పోగొట్టుకొనుట.)

"గీ. ధరణిరాజ్యముగోల్పాటుఁ దండ్రిచావు..."

భార. ఆర. ౧, ఆ. ౨౧; 2. (చావు.) "కా.

మంతిసూనునిచేత గర్జన కనిం గోల్పాటు వాటి

ల్లునే." భార. కర్ణ. 3, ఆ. ౨౭౫.

కోల్పచ్చే = కోలుపుచ్చు. (చెజుచు, నశించుజేయు.)

"గీ. మిగిలి యప్పాండవగృజామగఁజిమియును,

జలముఁ గోల్పచ్చి తూలఁబోక బలికి..." భార.

కర్ణ. ౧, ఆ. ౧౪౨.

కోల్పలి = కోలుపులి. (పెద్దపులి.) "క. గొటియల

పిండునకుఁ గవియుకోల్పలిక్రియ..." భార.

భీష్మ. ౧, ఆ. ౨౯౬.

కోల్పాపు = కోలుపావు. (స. క్రి. పోగొట్టుకొను.)

"గీ. కాంతిపంపదఁ గోల్పాయి కలియుగంబు,

సాధ్యసాలిలేకంబున జలదరించె." వైష. 2, ఆ. ౯౬.

కోల్పనయ = కోలుమనయ. (ఆ. క్రి. విజృంభించు.)

"చ.....ఆదినూ, కరములపాలెఁ గోల్పనయి

కైపునఁ గొన్ని మహాంధగంధసిం దురములు..."

కు. సం. ౧౧, ఆ. ౧౩3.

కోల్తానడి = కోలు మొనడి. భార. ఆది. ౮, ఆ. ౧౮౮.

కోల్తానలి = కోలు మొనలి. కళా. ౪, ఆ. ౧౮౨.

కోవ. దే. వి. 1. హరము. "ఉ...సురాంతకుభాగ్య

రత్నపుం, గోవ యనం దనర్చిన త్రిహటము ను
మ్మిసి లక్షణాగ్రహా." రామా. 2, ఆ. ౧౪౦;

2. హరములూనిపేట. "ఉ. క్రొత్తమెఱుగు

ము త్తియపుఁగోవయొ నాలు మెఱుంగుదీవయో."

సున. ౪, ఆ. ౬౦; 3. మత్తము. (చూ. కోవలు

వడు.); 4. బిడ్డలగొంతురోగము. "ద్వి. అఱి

మియో కోవయో యంగిటిముల్లా." బస. 3, ఆ.

3౬౫. పం; 5. కోరు, గోపురాకారముగా నుండు

పుట్టచివర. (శ. ర.); 6. మాకాను క్రమము. (బ్రా.)

కోవరము. దే. విణ. గాధము, అధికము. "క. కోవర

పుంబ్రేమఁ గాఁపుకొడు కప్పేశన్." వేం. పంచ.

౪, ఆ. ౪౯2.

కోవలువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (కోవలు+వడు.) ముచ్చ

ములకోవవలె నుండు, ముత్తములు రాలినట్లుండు.

"క. ఆవృషలీపతి యూవ, జ్ఞీపంబుగ నంతనంత

జేసిననానాం, హోవిసరంబులు వటుమున, గోవలు

వడ న్రాసి చిత్రగుప్తుడు దాచెన్." పాండు.

౫, ఆ. 2౪. (స్పష్టముగా, వివరముగా నని

భావము.)

కోవి. దే. వి. కాడు, ఊణసన్యము. ఆం.భా.ద్వి. ౨32.

కోవిదారము. సం. వి. ఆ. పుం. ఎఱ్ఱకాంచనముళి.

కోవిడుడు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) పండితుడు;

విద్వాంసుడు.

కోవు. దే. వి. ఆర్పుటయూ దగుద్దని కనుకరణము.

"ఉ...కంతుఁ డుగ్రుడై కో పని యార్చి..."

ఏన. శతం. 3, ఆ. 3౪. కకు. ౨, ఆ. ౯౧.

కోవురము. దే. వి. 1. చెట్లవైగాని గుట్టలవైగాని

యొక్క వైరులను బొంచి చూచుట. ఆం. భా.

శృ. ౨౯. "గీ. ఉనయగిరిమీద గోవురం బుడి

నిగుడు, నహితవరశ్చిచే బద్ధుఁ డగుచుఁ దోడి,

బలగ మైనట్టిచుక్కలవలన ప్రోవఁబావ నేతెంచె

నన వేగుఁజొక్క వాడిచె." స్వా. 3, ఆ. ౫౪.

కోవెల. యం. దే. వి. 1. గడి. "ఉ. కోవెలపారు

వత్తెమునకుం బనిఁబూనియు..." ఉ. రా. 2,

ఆ. ౨౬. బహు. ౫. ఆ. ౬౦. ఆం. సం. ౨౬;

2. వర్తలదీర్చు జేవలయము. ఆం. బా. ద్వి. ౧౬.

వై. పి. (సం. కోకిల.) కోయల, పికము. "నీ.

తులకించుమూఁడవ తొలివల్లూరవళికోవెలకూత

లకు నొక్కవంత నెఱుప." య. ౨, ఆ. ౫౦.

దశా. 3, ఆ. ౧2.

కోశకారము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పట్టుపురుగు; 2.

ఒకరకపుచెఱుకుళి.

కోశపల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మహాకోశాకకి, పెద్దబీజళి.

కోశము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. పాత్రము; 2.

పెట్టె; 3. కత్తియెఱు; 4. కప్ప; 5. రాకి; 6.

బొక్కనము; 7. వేడిబంగారములు; 8. నిఘం

లుపు; 9. గ్రంథము; 10. మొగ్గ; 11. కాళి

కాయ; 12. జట్టుకాయ; 13. అడుగుఱి; 14.

పువణము; 15. గ్రుడ్డు; 16. చంచకోశములూ

నొకటి. (ఆన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ,

విజ్ఞానమయ, అనందమయకోశము లని యివి

యైదు); 17. జల్లు; 18. తిత్తి; 19. శాళికాయ

తెరడు; 20. ఒకానొకదివ్వము.

కోశలికము. సం. వి. ఆ. న. లంచము.

కోశాగారము. సం. వి. ఆ. పుం. బొక్కనము.

కోశాకకి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. బీజళి; 2. పొట్టళి;

3. అవడళి.

కోశాధ్యక్షుండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. బొక్కన

మువై నధికారి; 2. కుబేరుండు.

కోశామ్రము. సం. వి. ఆ. పుం. కొండమామిడిళి.

కోవము. సం = కోశము.

కోవ్వుము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. సామగ్ర లుంచెడు

గడి; 2. గాఢ. (ప్రాణకమ్య); 3. కడుపులోని

భాగము; 4. ఇంటిలోపలిభాగము.

కోవ్వుము. సం. వి. ఆ. న. ఇంచుకవేడి. విణ. (ఆ.

ఆ. ఆ.) ఇంచుకవేడి కలది.

కోసము. దే. అవ్య. 1. కొఱకు, సిమిత్తము. "ఉ.

భూసుతకోస మేఁ గనుక బొంకితినేనియు..."

ఉ. రా. ౮, ఆ. ౮౬; ౧, ఆ. ౧౬౯; 2. కార

ణమున. "క. పొది నవ్వయు నేనును బన్నిద

మాడినకోస మొకనిం దెచ్చిలి..." వై. జ. 3, ఆ. ౬౬.

కోసరము = కోసము. (క. కోసరం.) (కొఱకు.) "సి.

ముక్తికోసరము..." నరసింహశతకము. 2; ౫౨.

కోసం. సం. వి. ఆ. వై. అమృతాద్వయము.
కోసము. సం. వి. ఆ. వై. వికారోకకోశము.

కోసు. వై. వి. (సం. క్రొక్క) క్రొక్కము. “గీ...పరు
కొనుట...” భీమ. అ. ఆ. రౌ. విజ. దీర్ఘము.

ఉదా:—కోసుకుత్తము. (బ్రా.)

కోష్ఠ. వై. వి. (సం. కృష్ణ) చెంగల్వకోష్ఠ, పా3
భావ్యముళి. (శ. రి. మా. సి.)

కోస్తా. ఆం. వి. (Oost) సముద్ర తీరము.

కోహళము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కాహళము; 2.
వికరికల్పనద్యము.

కోహళి. చే. వి. ఆలవట్టము; ఉల్లడ. “నీ. పార్వతీ
కలికి: ప్రభాతభూకలి గొన్నయలరుగెందమి
కోహళియనంగ...గీ...భానుబింబము గన్నుల
పండువయ్యె.” ఉ. హరి. 3, ఆ. రౌ. “కా.
హళి గోహళి సుఖుడిందినక్రియక మధ్యా
హ్న పేళ్ న మహాకాళం వైసనభావిభాగమున
పింక గాని బీజుడ...” హరి. 2, ఆ. రౌ. “
కోహళుడు. సం. వి. ఆ. పుం. నాట్యకాస్త్రప్రవర్తకు
వైసయ్యెనుని.

కోహళి. చే. వి. పరిహాసము చేయుటయం దగుభ్యసి
కనుకరణము. “వ...కేలుచఱచి కోహళి యని
గోలియుంగడికాకదంబులు చప్పటలు...”
ఆము. ౪, ఆ. 3గి.

కోళ. చే. వి. (క. కోళ.) బొంద, ద్రుపదము. “ద్వి.
హులిసంకెల: జాతి నూకె బంగారు, కోళంబులొ
గాలు గ్రుచ్చినట్టయ్యె.” ప్రభులిం. 3, ఆ. రౌ. పు.
కోళి. చే. వి. నలి. “వ...మధుసూదనుకను గోళి
...” ప్రబంధ. రౌ.

కోళి. చే. వి. వి. విస్తీర్ణుడు, వెలుగుపడినవాడు. ఆం.
భా. త్మ. ౯.

కా.

కా. చే. వి. 1. వృత్తియందు కానశబ్దమునకు మీడి
పర్ణము పోసింపరా మిగిలినరూపము. (ఉదా:—
కా. ది. ౪. మా. కాను.); 2. కాకధ్వని కనుకర
ణము. (దీనియూపైడికరూపము కాకా.) “కా.
ప్రాతకాలము వాయనంబు పుణిసాపత్మోక్త
కాస్త్రంబులొ; దాకణ్డెలు చెప్పుడెవ్వయను
చందం బొప్పు గా కా యనన్, బాతుర్లం బల
రార నుత్తరము విస్పష్టంబుగా: గోకిల, నాతం

వివ్రే: మహి మహి యరి గృహానామ ప్రజేశం
బులన్.” వై. ౮, ఆ. ౧2.

కొకణము. సం. = కొకణము. [ప్రవృత్తుళి.

కొలి. సం. వి. ఈ. వై. శేషక యనుగంధ
కొలేయుడు. సం. వి. ఆ. పుం. ముతికొడుకు.

కొగిలి. చే. వి. బౌ. 1. భుజాంతరము, కొడము.

“మ. పాలతుక్ గొగిలి గ్రుచ్చి యెత్తి తలఁపై

లొచ్చియుచునవ్వేళ...” హరి. వీరి. ౪; 2.

ఆలింగనము, కొగిలింక. “క. నలకాబరుదిగికొ
గిలి. నలరుచు సుఖులుచు రింభయట...” ఉ.

రా. ౪, ఆ. ౨3౨. ఇందు. ౬, ఆ. ౧3గి.

కొగిలిండు. చే. స. క్రి. 1. ఆలింగమునచేయు.

“చ...వై:బడి కొగిలిచినకా.” శకాం. 3, ఆ.

౮౯; 2. ఆక్రమించు. “నీ. తరళతాటంకరత్న

ప్రభాసింభోళి గండ్లఫలంబుల గొగిలింప.”

కాశి. ౧, ఆ. 3; 3. పట్టుకొను. “గీ. కర్ణ

శస్కులికలంబు: గొగిలింది, యీడఁజేయుచు

...” వై. ౨, ఆ. 2.

కొగిలింక. చే. వి. (కొగిలిండు. భా.) ఆలింగనము.

“చ. మృదయము లెప్పుడుకొ గడియకే తఱచొ

నెడకొగిలింతలన్.” ఆము. ౨, ఆ. ౬౨.

కొగిలింపు=కొగిలింక. “నీ. తరితీ పెఱుంగనితలిరు

లేనడిచాపు కరఁగింప నెఱుంగనికొగిలింపు.”

చంద్రా. ౬, ఆ. ౧౪౮.

కా. జా. వై. వి. (సం. కపింజలం.) కపింజలపక్షి. “నీ.

కా. జా. పా. జాల బోపగానిక...” రసిక. ౧, ఆ.

౧౧గి.

కాకృత్యము. సం. వి. ఆ. న. 1. అకార్యముచేయుట;

2. పశ్చాత్తాపనడుట.

కాక్కుటికుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కపటి, వంచ

కుడు; 2. మత్కుటమునలె క్రిందికి జూచుచు

నడచు యతి.

కొక్షింభర్యము. సం. వి. ఆ. న. పొట్టపొడికొనుట.

“నగ్ధర. కొక్షింభర్యంబు దీర్చు గడుపున కిడు

దుం గాలసంప్రాప్తికన్.” భీమ. 3, ఆ. ౨౦౦.

కొక్షేయకము. సం. వి. ఆ. పుం. భిక్షము, కత్తి.

కాచు. చే. వి. 1. చేపమీడిపాలను. “మ. దివిజ

ద్యేషి నుదారవారిచరమూర్తి ద్రుంచి చాతుర్య

మొప్పు వడిం జొకపుంజెల్లకొచుగమి దంభం

బొంద మొదట... "అమ్మ, ర. ఆ. 2; 2. చర్మము
వై: గలపాట్లు. "నీ. క్రొవ్వినవంతుల: గొన్నిటి
గనులిచి కత్తితాలపు బిడ్డ కాదు గదా?" ప్రబంధ.
అం: 3. మానము. "మ... కాదుదొబ్బ
గుడుత్ చప్పులు హేమమధములె..."
మల్లభూ. వై. ౧౬. ('నైవే మానగ్రంథి కనక
కలకావిల్లువమితా' అని మూలము.); 4. వర్ణం
ధము. "నీ. వీటినితులపాలిండ్లవై గంబూర నవ
హారములచిప్పకాదు మామమ." అమ్మ. అ. ఆ. అ.
(బ్రా. పా.) నరస. ౧, ఆ. 3౫.

కామ్యముచ్చే. దే. వి. (కామ్యముచ్చే.) మాంసాహారి,
రాక్షసుడు. (బ్రా.)

కామ్యమేవ = కామ్యముచ్చే. ఆం. భా. కృ. ౬.
కాటినుడు. నం. వి. ఆ. పు. చుగ్గవత్సవలను
జూపి విక్రయించుకనామువాడు. విణ. (అ. ఆ.
అ.) 1. వలతో: దిరుగువాడు; 2. కుటిలుడు.

కాటిల్లుము. నం. వి. ఆ. న. 1. మకర; 2. కుటి
లకృము; 2. కాటిల్లునియర్థకాస్త్రము.
కాటిల్లుడు. నం. వి. ఆ. పు. చాణక్యుడు, అర్థ
కాస్త్రగ్రంధరచయక.

కాటుంబము. నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. కుటుంబ
మునకు వలయునది; 2. కుటుంబసంబంధి.

కాటుంబినుడు. నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. కుటుంబము
పోషించువాడు; 2. కుటుంబములొనివాడు.

కాడు. వై. వి. (నం. కవలక.) కవలము. ఆం. భా.
ప్ర. ౧3౮.

కాడుపు. దే. వి. వైవడి, వలె. ఆం. భా. ద్వి. 3౦౨.
కాడుపెట్టు. దే. న. క్రి. (కాడు + పెట్టు.) మోస

గించు, కడటము చేయు. "క. ఆచటయు నలమ
త్సరతక, బెన: గెడువారలకు గొడుపెట్టి వలది
వై, నొనియెద నీవస్త్రపు లని..." పాడ. అ. ఆ.
రం. (శ. ర. పా. 'కాడుపెట్టి' ముద్రి. పా. కాడు
పెట్టి. శ. ర.) [మూలరేడు.

కాణపుడు. నం. వి. ఆ. పు. 1. రాక్షసుడు; 2.
కాతుకము. నం. వి. ఆ. పు. 1. కహతహ, అనుభ
వింపనిశోరికయూ దాశ; 2. పెండ్లియందు చేరికి-
గట్టుకొనెడితోరము; 3. ఉత్సవము; 4. పేడుక;
5. సంలీనము; 6. శోరిక; 7. కల్యాణవరంపర;
8. పరిహాసము.

కాతుకి. నం. విణ. (నీ. నీ. నీ.) కాతుకము కలవాడు.
కాతుకితుడు. నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) = కాతుకి.
కాతుకాలము. నం. = మరూకాలము. "ఉ. ఆహరి
కాక్షి ముడ్తయలరాకెడుపువ్వులమండ రాకా,
తూహలై కృష్ణించునెడ..." నై. ఆ. ఆ. ఆ. ఆ.
కాద్దాలినుడు. నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) సద్వర్తనో:
ద్రవ్యజీవితువాడు. "ఉ. సత్కృత్. హాళిత
లైన నేమి గూఢాకరసీమల గురమాల
కాద్దాలినులైన నేమి నిజదాసులొందరాక్ష
కార్థమై." భా. పీ.

కాద్రవీణము. నం. వి. ఆ. న. ఆర్థ పుష్పభూమి.

కాను. దే. వి. 1. నదుము. "నీ. ఉచ్చునకొ: పీ: గ
యండుము..." భా. ఆ. 3, ఆ. ౨౨. విరా.
ర, ఆ. ౨౫. స్వా. 3, ఆ. ౬; 2. వింటినదిము.
"చ. విడికె: కాదు గొప్ప: గవి ప్రేమ: ద్రిన
క్రమగూ: జేసిలే. విడికె: దుకొను: గొప్ప:
బయిపెచ్చు నుండుము గుటి నందు..." అమ్మ.
౧, ఆ. ౮; 3. పాదరక్షావిశేషము. (మా. కవులు.)

కాపము. నం. వి. ఆ. న. నూలిసేరు. విణ. (అ. ఈ. అ.)
నూలిసంబంధమైనది.

కాపీనము. నం. వి. ఆ. న. 1. ఆకార్యము; 2. గోచి;
3. గుహ్యవయవము.

కాబేరము. నం. వి. ఆ. న. 1. చొగల్వకొస్త్రా; 2.
ఒకరకపుసిడివంట. విణ. (అ. ఈ. అ.) కుబేర
సంబంధమైనది.

కాహారము. నం. వి. ఆ. న. బాల్యమునకు: దరు
వాలియకట్ట. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. కుమారునకు
సంబంధించినది; 2. కుమారులొకరి సంబంధించినది.

కామాది. నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. సప్తమాశృకలహ
నొకతె; 2. బ్రహ్మచారిని బెండ్లాడిన స్త్రీ.

కామారికేయుడు. నం. వి. ఆ. పు. కన్యను బెండ్లా
డినపురుషుడు.

కామదము. నం. వి. ఆ. పు. కార్తికమాసము.

కాముది. నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. వెన్నెల; 2. కార్తిక
పూర్ణిమ; 3. ఆశ్వయుజపూర్ణిమ; 4. ఉత్సవము.
కామోదకి. నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కష్టనిగద; 2.
ఒకానొకరిధము. పాడు. అ. ఆ. ౧౫౦.

కొరపుడు. నం. వి. ఆ. పు. కురువంకపువాడు.
కొను. దే. వి. కవులు. (శ. ర.)

కాలజీనేయుడు. సం. వి. ఆ. పు. భిక్షుకయు బలి ప్రకయు నైచడానికొడుకు.

కాలజేయుడు. సం. 1. కాలజీనేయుడు; 2. మాట కొడుకు.

కాలజేయుడు. సం. వి. ఆ. పు. కుటుంబము.

కాలవ. సం. వి. ఆ. పు. బహువిధముల నొకటి. (చూ. కరణము.)

కాలేనము. సం. వి. ఆ. న. వి. 1. ఆకారము; 2. ఆకారకరణము; 3. ఆకారప్రకారము; 4. జగదము; 5. కులీనము. 3. గుహ్యమయము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) వశవరుసగా వచ్చినది. (అచారము.)

కాలు. దే. వి. (హి. భౌ. క. కాలు.) 1. రాజులు ప్రజల కిచ్చునభయశక్తియు. ఆం. భా. వి. ౧౮౮. 'నీ. జికాలు వసుకలు చిగురాకు నకు: బ్రాహ్మ కలికికొయిలమున గాలు కును.' కును. ౪, ఆ. ౧౩౮; 2. ఈశ్వరుని నైపుణ్యము. (చూ. కదపా.) 3. (వేదాదులలోని) క్రమము. (చూ. కవులు.)

కాలేయకము. సం. వి. ఆ. పు. కుక్క. విణ. (ఆ. ఆ.) మంచులమునఁ బుట్టినది.

కాలము. సం. వి. ఆ. న. 1. కేమము; 2. నేర్పు కనము. భా. ఆది. 2, ఆ. ౧౭౦. [కానుక.

కాలి. సం. వి. ఆ. న. 1. కాలప్రకృతి; 2.

కాల్యము. సం. = కాలము.

కాలికము. సం. వి. ఆ. పు. 1. గుడ్డగూబ; 2. ముగిస; 3. గుగ్గిలము. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) 1. ఒకటి పెట్టబడినది; 2. గుడ్డగూబకు సంబంధించినది; 3. కుశికవంశముది.

కాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఒకనొకనది; 2. దుర్గ; 3. ఒకనొకవృత్తి.

కాలికుడు. సం. వి. ఆ. పు. 1. విశ్వామిత్రుడు; 2. పాములవాడు; 3. ఇంద్రుడు; 4. శాశాన్కుడు; 5. నిఘంటువు తెలిసినవాడు; 6. నిఘంటువుక.

కాలేయము. సం. వి. ఆ. న. 1. పట్టు; 2. పట్టుబట్టు. కానీయము. సం. వి. ఆ. న. 1. వడ్డివలన జీవించుట; 2. ఆలస్యము; 3. కునికిపాటు.

కానుగము. సం. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) 1. కుంకుమ పూవుతో చేయబడినది; 2. కుంకుమపూవురంగు చేయబడినది.

కానుము. సం. వి. ఆ. న. 1. మకరందము; 2. పుష్పాడి; 3. పుష్పాంజనము. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) కుసుమసంబంధమైనది. [కుండు.

కాన్యలిమడు. సం. వి. ఆ. పు. మోసకాడు, వంచకాన్యభము. సం. వి. ఆ. పు. కన్యభ-సముద్ర-ముందు బుట్టినది—విష్ణుపునకస్థలమందలిమణి. కాన్యభము. సం. వి. ఆ. న. ఉలవలుపండుభూమి.

క్ర.

క్రంగు. దే. వి. (క. కఱంగు.) మ్రోగుటయొక దగు ధ్వని కనుకరణము. "ఉ. క్రంగన గంటవై గొడుపు వ్రాలుట యెన్నడో..." నైష. 3, ఆ. ౨౫. ఎక్ర. ౫, ఆ. ౧౨౮.

క్రంచేటు. దే. క్రి. విణ. ద్రు. (క్రంచు+అణు.) 1. పెటక. "క...ఉమేశాస్త్రమునన్, క్రంచట సంకతుపు కేగిందితి..." భార. ఆర. ౪, ఆ. ౮౬; 2. విడువకుండగా. "నీ. క్రంచట నీరిలో ముంచుచు నెత్తుచు గారించి తీరంబు సేర బెట్టు." భార. ఆది. ౫, ఆ. ౧౬౬.

క్రంచేటు. దే. ఆ. క్రి. (క్రంచు+అణు.) మణుగు లేకుండు. "గీ. పగఱ గని నైతులేయు మృగ కలంబుగని సహింపరు రాజులు మొనసి వాని, క్రంచటగఁ జంపుదురు నమ్మించి చంపఁజనదు మాయ బలంబునఁ జనదు చంచ." భార. ఆది. ౫, ఆ. ౫౬.

క్రంచు. దే. వి. 1. మాంధ్యము, ఆలస్యము. (చూ. క్రంచు.); 2. మణుగు, చాటు. (చూ. క్రంచు.)

క్రంత. యు. దే. వి. పెండ్లికొడుకువారు పెండ్లికూతు నకు దీసికొనివచ్చు ప్రధానద్రవ్యము. (కంత'అని వాడుక.) "వ...యోగ్యవస్తువులవిస్తరిల్లిన క్రంత నడవ..." భార. విరా. ౫, ఆ. 3౮౯. రామా. ౪, ఆ. ౧౧౪. వై. వి. (సం. కర్త.) 1. రాజవీధి. "నీ...క్రంతలఁ బన్నీరు గలయఁ జల్లి." నీలా. 3, ఆ. ౪౮; 2. త్రోవ. "చ. చొరనివిలంబు లున్ వెడలఁ జూడనిక్రంతలు..." ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౩౧; 3. సందు. "నీ. రచ్చలు క్రంతలు

రాజమార్గంబులు..." భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧౭౧౭; 4. వీధి. "మ. ప్రజ లెల్లం బురి గ్రంథ క్రంతల మహాపాపంబుగాఁ బల్కెడున్." హర. ౨, ఆ. ౭౯: 5 రాజసభ. "ద్వి. తనకాడ తెలిసి క్రంతకు నేడ్చిచేసి... కట్టుకొట్టును బడి..." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౪౩. పం; 6. రంధ్రము. "ఉ...నృపాలదేహమున్, గ్రంతలు చేసి చొచ్చె విశిఖంబులు..." శై. ౨, ఆ. ౬౮.

క్రందకుడు. సు. విణ. (ఆ. దికా. ఆ.) 1. ఏడ్చు వాడు; 2. ఏడించువాడు.

క్రందనము. సు. వి. అ. స. 1. (యోధుల) ఆర్పు; 2. ఏడ్చు; 3. పిలుపు; 4. ధ్వని. పుం. పిల్లి. (వాచ.)

క్రందయిత. సు. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఏడ్చుచువాడు.

క్రందిత. సు. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఏడ్చువాడు.

క్రందితము. సు. వి. అ. స. = క్రందనము.

క్రందిల్లు. వై. అ. క్రి. (సం. క్రంద్.) 1. మ్రోగు.

"క. అందముక వీరకాహళ, దుంపిభినిస్సూత శంఖతూర్కంబు లాగిన్, గ్రందిల్లె..." వీర. ౪, ఆ. ౧౬౧; 2. సింహనాదము చేయు. "క. స్కందగణేశులు తోడై క్రందిలి యిటుదెసలఁ దలుచు గణనాథబలంబు, బందంబు చెలఁగియూర్పుల, సందడి మిన్నంది కృష్ణునైన్యముఁ దాఁకెన్." షడ్. ౧౦, ఆ. ౧౬౩.

క్రందు. వై. అ. క్రి. (సం. క్రంద్.) 1. మ్రోగు.

(చూ. క్రందిల్లు.); 2. విడిచు. "సీ...శృత ఘ్నును గ్రంథకసముదయముమీఁదఁ, గ్రంద నది మియు మఱియు దుఃఖములఁ బెట్ట, తెఱగు లెన్ని యన్నింటను బఱురధిప." భార. ఆర. ౪, ఆ. ౨౬౩. వి. 1. మ్రోత, ధ్వని. "సీ. సిరిఁ బాసియును నొక్కచింతయు లేక వీచు లక్రం దడంగినజలధివోలె." భార. కాం. ౪. ఆ. ౪౧౨; 2. రోదనము, ఏడ్పు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౩; 3. అతిదారుణధ్వని. ఆం. భా. ప్ర. ౧౨౧; 4. సందడి. "ఉ. కామవిలాభ కన్నుపాలగర్వపరంపర క్రందు వాసి..." హరి. పూ. ౧, ఆ. ౧౦; 5. ఉపద్రవము. "గీ. ఇతై ఱంగునఁ గలగుక్రం దెల్ల నోర్చి, నిల్చి గెల్చిన నశ్శీర్తి నెగడుంగాక." భార. విరా. ౪, ఆ. ౩౨; 6. అతిశయము, పెంపు. "చ...శోర్గుల

క్రందు చేష్టితంబులఁ దడఁబెట్ట..." హరి. ఉ. ౩, ఆ. ౮; 7. విరోధము. "క. పాం దైవ దెన్చు విరసపుఁ గ్రం దయ్యెడుచంద మైన రాజుల నెట్లన్, ముందర రావించి క్రమంబొందుఁగ మముఁ బిలువఁ బంపుఁ దొయ్యన పిదపన్." భా. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౪౫. దశ. ౫. ఆ. ౪౫; 8. భేదము. "ఆ. సూతపుత్ర యితఁడు నాకలఁ బెద్దమో, పెత్తి నమ్మి యున్నయట్టిచోట, గ్రందు సేయ నాకుఁ గాదని వైరించి, యున్న బ్రదికి తింక నూరకుండు." భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౨౫౦. ('మిథో భేదో న మేకార్థ స్తేజీవసి సూతజ' మూలము.) విణ. 1. అధికము. "వ...అందు గ్రందుగా ముఱుచేడియలు చెందొంటుగా..." స్వా. ౫, ఆ. ౭౧; 2. సుఖము, దొమ్మి యైనది. "సీ. విందాచువిందులు గ్రందున వెళు గుంభిలోజుని నాతనిపుత్రుఁ దాఁకి, 3..." భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౨౬౬.

క్రందుకయ్యము. ద్వ. వి. (క్రందు+కయ్యము.) దొమ్మియుద్ధము. నిర్వ. ౫, ఆ. ౨౨౪. భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౩౮౦.

క్రందుకొను. ద్వ. అ. క్రి. (క్రందు+కొను.) 1. ఆరితయించు. (చూ. క్రందుకొలుపు.); 2. ప్రక టితమగు. "చ. కని విసయంబు క్రందుకొనఁగాఁ బ్రణమిల్లి..." శై. ౭, ఆ. ౭౪; 3. బహుళ మగు. "గీ. సుతతరంగసపరచుకాంసప్రమోద, కారణమహావికస్వరకమలచక్ర, పూర్ణదనల సరసు లేపురమునందు, గ్రందుకొనుచుండు నాచి దానందనగరి." ప్రబోధ. ౧, ఆ. ౩౯; 4. పూర్ణ మగు. "సీ. ఆలంబితహారావళి ప్రభుతొఁ గొన్తుభోగీమలు గ్రందుకొనఁగ." భాగ. ౩, స్కం. ౫౩౮; 5. మూగు. "ఉ...పితృరాజుకింకరుల్, గ్రందుకొనంగ నేపడర గానిగఁ జేసె దవాజ్ఞ నెంతయున్." నిర్వ. ౫, ఆ. ౫౦.

క్రందుకొలుపు. చే. స. క్రి. (క్రందుకొను+ప్రే.) ఆరితయించు జేయు. "సీ. భీష్మలోక్తమహాయ హేమవిఘ్నోపంబు గరిబ్రంహితిస్సూక్తిః గ్రందు కొలుకు." భాగ. ౬, స్కం. ౩౬౯.

క్రందువడు. ద్వ. అ. క్రి. (క్రందు+వడు.) 1. గుమిగుడు. "క. ఇలఁ గోలఁ దట్టుచున్ సంబలి

కంఠి యనుచు: క్రందుపడునములకున్, బొల: గుచు..."మాల్క. ౧, ఆ. ౨౨౫; 2. కుప్పలగు: "నీ. గ్రహశాస్త్రములు మహా: గ్రందుకడ: దాల్చి నవి క్రందుపడె లెల్ల నకడె చాలు." భా. కా. ఆర. ౧, ఆ. ౨౮౮; 3. మజుగుకడు. (చూ. క్రందుపడుచు.)

క్రందుపడుచు. దే. స. క్రి. (క్రందుపడుధా. ప్రే.) మజుగుకడుచు. "నీ. తులనీపజాశమంజులదాచు కంబలు గొస్తుభిషదకంబు: క్రందుపడును." కాశీ. గృ. ఆ. ౧౧౨.

క్రందుపాటు. ద్వ. వి. (క్రందుపడుధా.) (నమరము) సుకులనుగుట. "గీ. ఇద్విధంబునఁ గ్రందుపాటికయైన...చిక్కుపడకపోకె..." భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౧౧౨.

క్రంప = కంప. భార. ఆను. 3. ఆ. ౨౩౫. క్రకచక్రము. సు. వి. ఆ. పు. 1. టేకుళి; 2. మొగలిళి. [చురుళి.

క్రకచము. సు. వి. ఆ. పు. 1. అంబము; 2. వెణు క్రకరము. సు. = క్రకచము విణ. (అ.ఆ.ఆ.) దీనము. క్రక్కున. వై. విణ. (సు. కర్కశా.) కర్కశము, కకశము. "ఉ...తామరచూలిదేవి యాక్రక్కు నజవ్వనిం గరము గారన మొప్పుగ: జూచి..." వై. ప. గీ. ఆ. ౧౧౬.

క్రక్కునపడు. వై. ఆ. క్రి. (క్రక్కున+పడు.) క్రూరమగు. "క. నిక్కుచు జని గంధర్వులు: గ్రక్కునపడి కొట్టి రమితగదలకొ దలలన్." వేం. మా. 3, ఆ. ౧౧.

క్రక్కించు. దే. స. క్రి. (క్రక్కు. ధా. ప్రే.) 1. క్రక్కుజేయు, వెలిగ్రక్కు. "ఉ...మరువ్య మానములు దించును గ్రొవ్వితి వాని నెల్లఁ గ్రక్కించె..." భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౯౪; 2. తిరిగియిచ్చు. "ద్వి. దక్కించి జోయినధన మెల్ల మగుడఁగ్రక్కింపవన్న నే కలహకంఠి కనె" ద్వ. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౭౦. పం.

క్రక్కు. దే. స. క్రి. 1. కడుపున వికార మెత్తి తిన్నది వెలిపుచ్చు. "క. నలుం దొల్లి యాక్ర మించినకలి కరికొటకవింబు గ్రక్కుచు..." భార. ఆర. ౨, ఆ. ౨౭౮; 2. వెడలఁజేయు. "మ. గద లన్నివ్వనమాహుతి మిడుగులున్

గ్రక్కుంగ సారించుచున్." భార. ద్రి. ౧, ఆ. ౧౮౫

క్రక్కుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (క్రక్కు+పడు.) (బు పాతముగా) బయటపడు. "నీ. ఆశ్రోశపరిదేవ నాక్షరప్రాశంబు కంఠగద్గదికవే గ్రక్కుపడంగ." హర. 3, ఆ. ౯౨.

క్రక్కెర = కక్కెర. (శ. ర.)

క్రచ్చేటు. దే. క్రి. విణ. ద్రు. (క్రచ్చు+టెన్.)

1. వెంటనే. "చ...క్రచ్చట మునివర్గవాహ నుండవై చనుజెమ్ము .." భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౧౭౬. భార. ఆర. 2, ఆ. 3౬౫; 2. పరిపాటిగా.

"ఉ. క్రచ్చట వేటు వచ్చి యట కణ్డమహా మునిఁ జూచి పోవఁగా,వచ్చితిమి..." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౨౭. భార. ఆది. 2, ఆ. 3౬౬;

3. సమభాగముగా. "చ...ఇంకఁ గ్రచ్చట నిల: బంచి చక్క నగ మక్కుడ నెప్పికిని చుప్పలం, బెఱుగక యాదలించినను నే నది యేటికి నమ్మ తించెదన్." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 3౬౧; 4. ఏకకంఠముగా. "చ...అని క్రచ్చటఁ బల్కుం బురాణసంహితన్." భీమ. 3, ఆ. ౧౬౦.

క్రచ్చేటించు. దే. స. క్రి. (క్రచ్చటెన్. ప్రే.) మిగులఁజేయు, మించు. "నీ. గంధిక సరివచ్చు సరసమందస్తితకళ మాక్తికాంతులఁ గ్రచ్చ టింప." శ్రీరాధా. ౧, ఆ. ౧౦3.

క్రచ్చేటు. దే. ఆ. క్రి. (క్రచ్చు+టెన్) మిగులు. (చూ. క్రచ్చటెంచు.)

క్రచ్చు. దే. స. క్రి. చుట్టుకొను. "ప...మచ్చరం బిచ్చం బెచ్చుపెరుంగం జెచ్చెరం జొచ్చి కచ్చి ...పులుగు కలఁగుండువఱచి చఱచినం గనలి ..." రామ. గీ. ఆ. ౧౯౯. వి. 1. పేసిన త్రాడు కొనగునానియం దువయుక్తము కాని తృణాదులయంశము. (శ. ర.); 2. పొల్లు. "గీ. గూనివా:డును బిచ్చుకకుంటు గొజ్జుగొలుచు లమ్మచో గ్రచ్చులు గలికి...పూర్వభవమున లాభంబు జొందినారు." భార. ఆను. గీ. ఆ. ౧౦౪; 3. కోపము. "క...చూడ్కిన్, గ్రచ్చె గయఁ బోవుచున్నాఁడచ్చెరు విది..." వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౬౦౨; 4. కోరిక. "నీ. కటివేల్పు

చూడ్కొక్కర లుబ్ధిపాతక బలుగ్రచ్చుఁ
బైరులు పండఁ గలవె." నీహ. ౧, ఆ. ౧౦౩.

క్రమ్యకొను. చే. స. క్రి. (క్రమ్య+కొను. స్వార్థ
మున.) 1. చుట్టకొను. "క...చెలవ్, గ్రచ్చు
కొని యడుగ నిట్టచు, నచ్చేడియ..." వసు. ౪,
ఆ. ౫౭; 2. సమాహించు. "వ...వచ్చికలమచ్చి
కల విచ్చలవిడిఁ గ్రచ్చుకొని మెసవ నుంకించు
నంకంపురాజింక..." వసు. ౨, ఆ. ౧౦.

క్రమ్యంసి. సు. వి. నో. పు. జన్మపువొంగ, శివుఁడు.
క్రమపు. సం. వి. ఉ. పు. 1. యజ్ఞము; 2. విజ్ఞపు;
3. ప్రభావతి.

క్రమము. సం. వి. ఆ. స. 1. హింస, వధము; 2.
చేదనము, నణకట.

క్రమితవ్యము. సు. విణ. (అ.ఆ.అ.) హింసించుదగినది.

క్రమ్యము. సు. = క్రమితవ్యము.

క్రన్న. చే. క్రి. విణ. ద్రు. 1. పిట్టలు. "గీ...
మున్ను తన్నోటు, వడియెనో నన్ను మన్నోటు
వడి విభూడు, గ్రన్నఁ దన్నోటువడియెనో
యన్న..." భార. సభా. ౨, ఆ. ౨౦౯;
2. మరల. "ఆ. ఇప్పు రేండుచేత మున్న గృహీ
తమై,యున్న నాకరులు గ్రన్న నింక, నోరుల
కర్మచగునె..." భార. ఆది. ౩, ఆ. ౧౬౦;
3. కీర్తనముగా. "తరల. తరుతి ద్రావి యిట్లు
పాండవదార్తరాష్ట్రుల వైసభి; కరచరపురకావ
వేగము గ్రన్నఁబాచి వివత్తికా,గలనిమగ్నులనుద్ధ
రించెను..." భార. సభా. ౨, ఆ. ౨౬౦.

క్రన్నన=క్రన్న. 1 (పిట్టలు) "మానిని...ఉగ్రతః
దాకిన నిద్రాతన, గ్రన్నన శక్రనువర్ణుల
కయ్యముకైవడి ఘోరరణం బొదవున్." మార్క.
౧, ఆ. ౩౭; 2. (కీర్తనముగా) ఆం.భా. తృ. ౭౧.

క్రమకము. సు. విణ. (అ. మికా. ఆ.) 1. క్రమము
కలది; 2. వాఙ్మనది.

క్రమము. సు. వి. ఆ. పు. గజ్జము. న. 1. పాద
నాగము, అడుగిడిట; 2. ఆడుగు. పాదము.

క్రమము. సం. వి. ఆ. పు. 1. మెరుగుముదలుగా
ను...ట. పురుగు; 2. ఆక్రమించుట; 3. సామ
ర్థ్యము, 4. కష్టములు; 5. వడంకు; 6. పెద
మున పదము నంకితానుసారముగాను దానికి
విలోమముగాను పంపించుట; 7. జయగుట. (ఉదా:-

కాలక్రమమున); 8. అచరణము; 9. విడి; 10.
విధము.

క్రమించు. సు. స. క్రి. 1. (ఆతిక్రమించు.) "కా
మదామోచలముత్ క్రమించి జుంభర్త ప్రాధ
తుత్ దాటి..." అని. 3, ఆ. ౩౪; 2. (ఆక్ర
మించి) చుపు. "నీ...ఆచక్రధరుని. జర యచ
రాక్షసి పెరపునఁ బట్టి క్రమించు..." భార.
మా. ౧౦; 3. (కడపు.) "చ...కొన్ని ప్రాద్దులు
క్రమించగ నంకట నంకనంక ప్రాద్దులనెల
యైచ..." సావి. ౧, ఆ. ౧౧౫.

క్రమికము. సు. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) 1. క్రమముగా
వచ్చినది; 2. మంకవరంబరగా వచ్చినది.

క్రమియించు = క్రమించు. 1. (ఆతిక్రమించు.)
"ఉ...అన్నీరును ద్వారపట్న మునివేగమునకొ
గ్రమియించి నక్షుర ద్వారము నేరగా..." ఉ.
రా. ౪, ఆ. ౯; 2. (కడపు.) "చ...అవ్వభా;వరి
గ్రమియించె..." భా. రా. యు. ౭౩౦.

క్రమకము. సు. వి. ఆ. పు. 1. పోకళి; 2.
ప్రత్తిళి; 3. గంగరావి; 4. నాగమువైళి; 5.
పిట్టలాడునళి. న. పోకకాయ. [క్రమ.

క్రమేలము. సు. వి. ఆ. పు. ఒంటె రూ. క్రమేల
క్రమన. చే. క్రి. విణ. ద్రు. కీర్తనముగా, పెంటనే.
"చ. క్రమమున వైర శాస్త్రపులఁ గ్రమన వైరను
జావఁజేత ధర్మము..." భార. శాం. ౧, ఆ.
౧౭౦. జై. ౩, ఆ. ౪.

క్రమ్య. చే. అప్య. ద్రు. (క్రమ్యు. ధా.) మరల.
"క...చచ్చి క్రమ్యుఁ, బుట్టినచుదమున..."
వైప. ౨, ఆ. ౪. పారి. ౧, ఆ. ౭౪.

క్రమ్యంగ = క్రమ్యు. "క. నారాయణుడు
కృత్రిమ,నారీరూపమునఁ దన్మనంబుల కలిమె,
చరంధకారుడై యచు,రావలచే గ్రమ్యంగ
నవృత్తము గొనెయిన్," భార. ఆది. ౨, ఆ. ౧౭.

క్రమ్యటి = క్రమ్యు. ఆం. భా. తృ. ౬౯.

క్రమ్యటించు. చే. స. క్రి. (క్రమ్యు. ధా.) మరలపు,
వెనుక్రిచ్చు. "చ. అనిలజలంబునం జలచు నవ్వద
నాగ మెదిల్చి క్రమ్యటి, చిరచికాడపాలెం గురు
సింహమూఢము నిట్లు గ్రమ్యటించునె..." భార.
అది. ౪, ఆ. ౨౦౬. విరా. 3, ఆ. ౧౬౭.

క్రమము. డి. ఆ. క్రి. (క్రమము) మరలు. "చ. పరిచయ దేవతలును పునః సర్వనః క్రమము..." పాం. ౪, ఆ. ౮౦.

క్రమము. డి. ఆ. క్రి. (మరలు) "మ...క్రమము చూచుకొని దాని నిల్పు...మాయామృగం బిమ్మలకొ." భా. ఆ. ౨, ఆ. 3౧౭. రాఘవ. 3, ఆ. ౧౦౯.

క్రమము = క్రమము. "చ...పాల్గొని, నెక్కుచూచి క్రమమునకు..." భా. వి. ౨, ఆ. ౨౩. ఆ. 3, ఆ. ౧౭౦.

క్రమము. డి. ఆ. క్రి. (క్రమము+తెచ్చు. స్వార్థమున.) మరలు, మరలించు. "ఉ...పే తెలుగున, క్రమముచేయకొరవనికాయముగర్వ మడంపు దన్న..." భా. కర్ణ. ౨, ఆ. ౧౯౮.

క్రమము. డి. న. క్రి. (క్రమము+ప్రే.) వ్యాపించు. "నీ. కొదమగుబ్బలదాని గ్రమించు గ్రమించు నెప్పేనిగనిగల్గిగలదాని." దశా. ౨, ఆ. ౧౦. ౧౯.

క్రమ. డి. ఆ. క్రి. 1. వ్యాపించు. "చ. కరమున నన్నుకూలమునఁ గ్రమమెఱుంగులు..." భా. భీష్మ. 3, ఆ. ౧౦౮; 2. ప్రవించు. "గీ. రమణి పారిఁబారి గన్నురు గ్రమ..." భా. ప్రీ. ౨, ఆ. ౬౪; 3. ప్రవహించు. "క. క్రమన నెత్తురు బేలులు, గ్రమ..." జై. 2, ఆ. ౧౬౧; 4. కవియు. "క...పొంగుజలధి యన గ్రమింప యుద్ధతలము..." భా. భీష్మ. ౨, ఆ. ౨౧౭; 5. కలుగు. "క...క్రమింపకమకంబున విల్లు విడిచి..." పా. ౪, ఆ. ౭౧. స. క్రి. 1. కలియు, కలియించు. "మ...మాచొట్ట నుద్ధరించే గ్రమగ నేల నీరు గజవే తారుజ్యాలవణ్ణి జృంభితరంభాదినింపభాము..." పను. ౨, ఆ. ౧౩౬; 2. చుట్టుకొను. ఆం. భా. తృ. ౧౧౭. పను. ౧, ఆ. ౧౪౪.

క్రమము. డి. ఆ. క్రి. (క్రమము+కొను. స్వార్థమున.) ఆపించు, మూడు. "నీ. దర్పకు నెఱుకొను దనముపేర్కొని గ్రమమున సతేజ క్రిఠిఘనము లవగ." ప్రభా. ౨, ఆ. ౪౧.

క్రమము. డి. వి. 1. క్రమము. (శ. ర.); 2. కష్టము. (ప్ర.)

క్రమము. డి. ఆ. క్రి. (క్రమము+తెచ్చు. స్వార్థమున.) 1. (వ్యాపించు) "నీ...ఖరనఖరొచ్చులు క్రమముచేర." భా. 2, స్కం. ౨౯౧; 2. (ప్రవహించు) "గీ...సౌఖ్యరసముపెన్నిట్ట పారిఁ బారిఁ గ్రమముచేర, సప్తదాంబుధిఁ జేలిరి సరియుఁ బరియు." భా. వి. ౨, ఆ. ౪౦౨; 3. (బయలుపెడలు) "చ...నోర మంటలు, బొగలు క్రమముచేర..." భా. రా. య. ౧౪౮౨.

క్రమించు = క్రమించు. (వ్యాపించు.) "నీ. కేసరంబులు దళియే, సరంబులు కొన్ని కడివోని ఘుమఘుమకొ గ్రమించు." సాంబో. ౧, ఆ. ౧౬౦. క్రమము. ద్వ. ఆ. క్రి. (క్రమము+చదు.) పూడు, మూతము. "గీ. ఘనుడు గృహమేధి పెరటిలో గ్రంథంబు జూచి, క్రమమున మంచి దొక రేగుకొన్న వేయు, మనుచు భృత్యునిఁ బలుకంగ నంబుజాక్షి, వానిగొడ్డలి నడబానిలోన వైచె." గంధ. ౬౬.

క్రమము. డి. ఆ. క్రి. (క్రమము+మక్కు. స్వార్థమున.) పాటు, ప్రవహించు. "మ. ఉదకం బింకిన లావు దూలినడఁ దా నుష్టింపఁగా రొం పిలొగదలంబాలనిమిష వాన గురియం గ్రమముపెన్నెటిలొ, బొదలం గన్నవిధంబు..." స. శ. ౯౪.

క్రయము. మి. స. క్రి. (క్రయము+పెట్టు.) ఆమృతము అకటించు. "నీ. పొరుగుల్ల గల మాన్యభూములధాన్యంబు క్రయముపెట్టి..." సి. ౨, ఆ. ౨౬.

క్రయము. స. వి. ఆ. పు. 1. వెల; 2. కొనుట. క్రయవిక్రయము. స. వి. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) క్రయ విక్రయములచే జీవించువాడు. క్రయించు. స. స. క్రి. వెల యిచ్చి కొను. (శ. ర.) క్రయము. స. వి. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) సరకును వెల యిచ్చి కొనువాడు.

క్రయ్య. డి. వి. కయ్య, కాయన. "ఉ. క్రయ్యలు గట్టి యన్నరధిరస్థలంబున్..." భా. రా. య. ౬౯౮. భా. సా. ౨, ఆ. ౧౭.

క్రయ్య. ద్వ. ఆ. క్రి. (క్రయ్య+చదు.) 1. కలియు. "క. వెయ్యెండ్లయ్యెను నీతోఁ గ్రయ్యం బడి యన్న వాడఁ గామనుభములన్." భా. గ.

౯, స్కం. ౧౭౭; ౭. బహుక్రమింతు. “క...

కన్యక, గ్రయ్యంబడి చేసికొనిన రాక్షస మయ్యెన్.” విశ్వా. ఆచా. ౧౦౦; ౩. చొచ్చు.

“క... గ్రయ్యంబడకు నుడడి యగుచోన్.” భా.

౬, ఆ. ౩౨.

గ్రయ్యంబాటు. దే. ఆ. క్రి. (గ్రయ్యంబాటు.)

కలయఃబాటు, ఏకముఖముగా బ్రవహించు.

“(గంగ.) ప... ముగుడ, యన బయలుపడక

ప్రమద యన గ్రయ్యంబాటుచు... ప్రవహించి

...” భాగ. ౯, స్కం. ౨౩౦.

గ్రయ్యము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కొనువారలకు

అంగడియందు పఱవబడినది. (సరకు.)

గ్రయ్య. దే. ఆ. క్రి. కలియు. “ప... ముద్దుంబు

దురుతోడ నెయ్యంబున గ్రయ్య నడచి చొప్పు

దప్పుక సాగి...” భాగ. ౯, స్కం. ౨౩౦.

గ్రల్ల. దే. వి. భస్మము. (చూ. గ్రల్లవడు.)

గ్రల్లవడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గ్రల్లవడు.) దగ్ధమగు,

బూడిద యగు. “క. తరుల్లె. గ్రల్లవడుగా, విరళ

ములై వీధు లున్నవిధ మొప్పె నహఃపురరుచుల

తోడఁ దలపడి, యదుడుగఁ బోరాడి తుముదులై

పడినక్రియన్.” హరి. పూ. ౬, ఆ. ౩౭.

గ్రవ్యము. సు. వి. ఆ. న. మాంసము.

గ్రవ్యాత్తు. సు. వి. ద్. పుం. 1. రాక్షసుడు; 2.

మాంసాహారి. విణ. (ద్) మాంసము తినువాడు.

గ్రవ్యాదుడు. సు. వి. ఆ. పుం. రాక్షసుడు. విణ.

(ఆ. ఆ. ఆ.) మాంసము తినువాడు.

గ్రవ్యాశి. సు. విణ. (న్. సి. న్.) మాంసము తిను

వాడు. వి. న్. పుం. = గ్రవ్యాత్తు. [బడినది.

గ్రశితము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కృశింపఁజేయఁ

గ్రశిమ. సు. = గ్రశిమము. “క. చతువులఁ బొరిగొని

ముఖములు, విశదములుగఁ జేయుబుధుని వీక్షించి

తమున్, విశననము సేయునో యని, కృశిమన్ బెగ

డొందు భూతగణము నరేంద్రా.” భాగ. ౭,

స్కం. ౪౫౬.

గ్రశిమము. సు. వి. న్. పుం. కృశిత్యము.

గ్రష్ట. సు. విణ. (బు. స్త్రీ. బు.) 1. కృశించు

వాడు; 2. దున్నువాడు; 3. లాగువాడు.

గ్రష్టవ్యము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. దున్నుదగినది;

2. లాగఁదగినది.

క్రా.

క్రాంతవస్తి. సు. విణ. (న్. సి. న్.) ఇంద్రియా లీకవిషయజ్ఞానము.

క్రాంతము. సు. వి. ఆ. పుం. గుణ్ణుఁడు. ౧. పోవుట;

2. పాదము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. పాదము;

పెట్టినది; 2. ఆక్రాంతము, ఆక్రమించుచున్నది;

3. వ్యాప్తము, వ్యాపించుచున్నది. “ఉ. కాంతన

పుం దనేకబలసంతతి సుదృఢకౌర్మపారమర్థాద

పరాక్రమస్ఫురణః దాశి సముజ్జ్వలకాశసాయక,

క్రాంతపరీత నిర్వర్ధిత కంశిత పాలికమూర్తిః జేసి

...” భార. భీష్మ. ౩, ఆ. ౨౪౬.

క్రాంతి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పోవుట; 2. అను

గిడుట; 3. మీటుట; 4. సూర్యమార్గము.

క్రాంత. దే. వి. (క్రా. గు ఛా.) కాంత. (శ. ర.)

క్రా. గు. దే. ఆ. క్రి. 1. తపించు, కాని నలసలబాదు.

“క. ఈగంగాదికతీర్థము, ఓగంగాదితీర్థ తమఃపి

ద్ధాంబువులం, దోఁగెను వారల గనగనఁ, గ్రాఁగెను

సంగారసింధుకల్లాలములన్.” పాండు. ౧, ఆ.

౧౫౦; 2. కాలు, దగ్ధమగు. “ఉ. కౌరవోటి...

దుర్భారభవత్ప్రతాపశిఖఁ గ్రాఁగె మదిన్ పగ

పేల దీవికన్.” భార. కాం. ౧, ఆ. ౯౩; 3.

దుఃఖించు, బాధపడు. “సీ... గతి లేక యాకటఁ

గ్రాఁగువారు.” వి. పు. ౪, ఆ. ౧౫౪; 4. నశించు.

“క. బలవత్ప్రగౌరవోపానలభస్వీ భూతుఁడై

క్షణికుఁడ వాడుకొలువ మఱి గ్రాఁగె నుదగ్ర,

జ్వలన జ్వాలావర్షితకలభమపాలెన్.” భార. ఆది.

౨, ఆ. ౯౦. ఆర. ౨, ఆ. ౨౬౩. వి. కాంగు,

పెద్దబాన. “గీ. క్రాంతమై మొగ్గుతెలిసిగ్రాఁగి

పొంగ.” రా. వి. ౩. ఆ. ౧౩. ఆం. భా. ద్వ. ౨౫౪.

క్రా. గు. దే. వి. (క్రా. గు ఛా.) కా. గు. దు. (శ. ర.)

క్రామ్యే. దే. స. క్రి. (క్రా. గు. ఛా. ప్రే.) 1. తపింపఁ

జేయు, నలసలఁ గ్రాఁగఁజేయు. “సీ. కనకగిరి

స్ఫూర్తిఁ గరఁచె గౌతమిః గ్రాఁచె...” స్వా.

౧, ఆ. ౩౭; 2. కాబ్బు, దగ్ధముచేయు. (మహా

నలంబు) “సీ... మ్రాకులం బొదలను గ్రాచి

కొనుచు... గీ... చరఁగె...” భార. ఆత్మ. ౨,

ఆ. ౧౬౧; 3. వీడించు, బాధించు. “చ... నికా

చరులన్ బడల్కుడన్ ఘనభుజుడండచండహరిఁ

గ్రాచిన...” భార. ఆర. ౩, ఆ. ౭౬౭; 4.

చంపు, నశించుచేయు. "గీ...విప్రులకుపు
వ్రచ్చును నెలవడి క్రాచి క్రొత్త." భార. ఆర.
అ, ఆ. 3౩3. "చ...కామలముఖు యున్న
లికఁ గ్రాచితే చిత్తము ప్రీతిఁ బొందెనే." భార.
కా. ౧, ఆ. ౪.

క్రాఢము. సు. వి. ఆ. పు. హింస, వధము.

క్రాయకుడు. సు. విణ. (అ. యకా. అ.) కొను
వాడు, క్రేర.

క్రాయు. చే. ౪. క్రి. కాంక్రించు. "నీ ధవళలా
గులకల్లవచాలనంబులు గొమ్మడిచ్చాయలఁ గ్రాసి
యుమియు." కాశీ. ౪, ఆ. ౨౬౯. శుక. 3, ఆ.
౪౯. స. క్రి. 1. కమ్ము. "క. కొలఁది యెఱుం
గక తిసి కోలకామిని నెడలఁ గ్రాసెఁ గిసల
యభివృద్ధి...". పరాహ. 3, ఆ. ౧౦; 2.
ఉమియు. "గీ. కడలిని రత్నకలశముల్ గ్రాసె
..." ఆము. ౪, ఆ. ౧౧. ఉ. హరి. ౨, ఆ.
౧౨౪; 3. దుః; చేబతోఁ జెరగు. "నీ. ఒడి
కొఱగా ప్రేసి యొక్కింత నేపై నిరుసవడ్లను
బోసి యొడ నెఱిసి, యొయ్యనొయ్యన గ్రాసి
యముక నవ్వలకొచి కొని నేప్పుమైఁ గలకూర
విలిచి." దశ. ౧౦, ఆ. ౧౦౫. రా. వి. 3, ఆ. ౧౧౪.

క్రార. చే. వి. (క్రయ్యు+ర.) జడ్డయై యొకయక్షర
ముతోఁ గలియుచేపుము. ఆ. భా. ద్వి. ౧౦౨.
అప్పు. ౪, ఆ. ౪౯. [(శ. ర. ప్రా.)

క్రారవడి. చే. వి. (క్రార+వడి. స్వార్థమున) క్రార
క్రాలించు. చే. స. క్రి. (క్రాలభా. ప్రే.) క్రాలఁ
జేయు, ప్రవర్తిల్లఁజేయు. "క. కాలరసనాది
మొగుల, గాలాకృతిఁ బొదలుచదలు గవిఁ బవి
శిఖవాఃతూలనమసీముఖునఁ, గ్రాలించి మెఱుం
గుఁబిఁడిఁ గనె రసనీధిన్." రామా. ౬౪, ౧౧.

క్రాల. చే. ఆ. క్రి. 1. అల్లలాడు. "ఉ...మంద
సమీరణంబులఁ, గ్రాలుప్రవాళమంజరులు..."
నైష. ౨, ఆ. ౪౦. భా. రా. ఆయా. ౧౦; 2.
తిరుగు. "క. నేలకు నడ్డెడుపొడవునఁ, గ్రాలుచు
..." భార. ద్రో. ౫, ఆ. 3౧2; 3. ప్రవర్తిల్లు.
"క. వైలాసనగమునందును, గ్రాలెడుప్రావృట్టు
యోధరముచందమునన్." వి. పు. 2, ఆ. 33౯;
4. చెరు. "ఉ...విఘ్నలింగముల్, క్రాలఁగ..."
భాగ. ౬, స్కం. ౪౨౫; 5. నంచరించు. "ద్వి.

ఏలే వహువణి యెన్నిచందములఁ, గ్రాలు
చున్నాడను గట్టకటాంఠనపు." రం. ౭౮. ఆర.
౧౦౨. పు. టి. విజృంభించు. "క...బలుమి
గొని, క్రాలుచు నాభిమముఖ్యరధినుల నొచ్చెన్."
భార. ద్రో. ౪, ఆ. ౨౯; 7. ఒప్పు. ఆం. భా.
తృ. ౧౩; 3. ఆవరించు, వైబడు. "గీ...అకాల
నిద్ర. ననుగవలఁ గ్రాల..." హరి. ౪ ఆ. ౬2;
9. ప్రకాశించు. 'ఆ. కర్ణకేతనంబు క్రాలెడు
నల్లచె..." భార. విరా. ౫, ఆ. 2౦; 10.
ప్రవర్తిల్లు, బ్రనును. "చ...నిర్గుణతయె నట్టి
క్రాలు తమకు దగువారలు చెప్పసొయ్యభావ
ణము నిరర్థకంబు..." నిర్వ. ౬, ఆ. ౬.

క్రాలుఁగంటి. చే. వి. తరళేశ్వర. (చూ. క్రాల్లాంటి.)
క్రాలుఁగచ్చు. చే. వి. బౌ. (క్రాలు+కన్ను.) 1.
చంచలేక్షణము, విలాసపుఁజూపు. "కా...ఒయ్య
రపు, క్రాలుంగన్నులఁ గ్రొమ్మెఱుంగులు దొలా
కక..." పరాహ. ౪, ఆ. ౧. స్వా. ౧, ఆ.
౧౨; 2. కాకిచూపు గలకన్ను. "ద్వి. క్రాలుఁ
గన్నును నీరు కాఁజెడికన్ను." పండితా. మహిమ.
౨23. పు.

క్రాలుకొను. చే. ఆ. క్రి. (క్రాలు+కొను.) ప్రకా
శించు. "ప...బలజలని తెలిసిటికాలునం గ్రాలు
కొనుచు ..." వసు. ౪, ఆ. ౨3.

క్రాలంటి. చే. వి. బౌ. (క్రాలు+కన్ను+ఇ.) చలించు
నట్టికన్నులు గలయాఁడుది; ఆఁడుది. "క...చను,
కట్టులం గడు బలినె నపుడు క్రాల్లంటులకున్."
అచ్చ. బాల. 2౯. నీలా. 3, ఆ. 3౬.

క్రి.

క్రి. చే. విణ. వృత్తియందు 'క్రిందు' శబ్దమునకు
మిఁదివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము.
(దీనికికొన్నిపట్ల సుగాగమును గొన్నిపట్ల మిఁది
వర్ణమునకు ద్విత్వమును, కొన్నిపట్ల లుప్తశేషము
నకు దీర్ఘమును వచ్చును. ఉదా:—క్రిందల
క్రియ్యాట, క్రీనీద.

క్రించు. వై. విణ. (సం. కించితే.) 1. అల్లము,
నీచము. "గీ. పాడిమానును లంఘు ని న్నాలు
నొకనిఁ, బొదివి రిస్సెరొ పెక్కుండు ప్రోడ
లిదియు, మగఁటిమయె క్రించుపని కిట్లు తెగిన
యప్పు, దుట్టుములు వారలకు నెట్లు లుండు

నొక్కొక్క భార. క్రి. ౧, ఆ. 2౬; 2. అల్లుడు, నీచుడు. “ఉ...ఈ క్రించుల యావవాన్దయులఁ గేలియసారె ధనుస్విము క్రిని, ర్వుచిత సాయకాగ్ని కనవద్యహవిస్సులుగా నొనర్చెదన్.” హరి. ఉ. ౧, ఆ. ౧౦౮. సాంబో. ౧, ఆ. ౧౨3; 3. దుష్టుడు, దుర్మార్గుడు. “దుడకము... అక్రించుఁ గంసుం ద్రిలోకీనృశునన్...” పారి. 3, ఆ. 3౮; 4. అనూమూపరుడు, చుచ్చురుడు. “క. క్రించు లగురావశనములు, వందింపక యాచుదు రవవాడోప్తుల లోకగొంచు నృపాలుని మ్రొలను, బంచమహాశక్తిములును బహుళములయ్యెన్.” వైష. ౬, ఆ. 3౪.

క్రించుడు. దే. వి. క్రించు, నీచుడు. “మ. జననిందం బడలేక నిన్నుఁ గతిరస్వాంఠంబుతోఁ గాన నంబునఁ ద్రోయించినతప్ప చాలక జగంబున్ చూచి శోకింపఁ గ్రించునిచందంబున రచ్చవెట్టిలి నటంచుం డాఁగి బాసేల సాంపున నేఁ డింకొక సారి నీసగుమొగంబు జూపవే జానకి.” ఉ. రా. ౮, ఆ. ౯౬.

క్రించుఁడనము. దే. వి. (క్రించు+కనము.) 1. నీచత్వము. “క...నిజభామ నొట్లక, ధామమున నటించెఁ గ్రించుఁడనమున జడుడై.” భాగ. ౬, స్కం. ౧౦౬; 2. దౌష్ట్యము. “దుడకము... దక్షుండు మాతృర్యదక్షత్వమై క్రొవ్వి వీక్షాప్రసారైకమాత్రాపక్షాతాంశమ న్నిన్నుఁగర్వాని రప్పింప మహిమగి దర్పించి క్రించుదనం బొందుచున్ మందభాగ్యోదయత్వంబునన్ బన్ని జన్నంబు నేయంగ...” ఉద్భ. 3, ఆ. ౨౮.

క్రిందంటు. దే. ఆ. క్రి. (క్రించు+అంటు.) నేల పాలగు, నశించు. “ఉ...మత్తుమారిమే, నంటియు నొటి కేగి చద లంటినదుర్బలి నేన తోడఁ గ్రిందంటఁగ మంటివాన గురియం గల దేడుదినంబులు...” ఉ. రా. 2, ఆ. 332.

క్రిందల. దే. వి. (క్రించు+తల.) తలక్రిందు, అధోముఖము. “నీ. మోముఁదమ్మకిఁ దెటిమొత్తమై పొగ పర్వ ప్రేలుఁ గ్రిందలగాఁగ వృక్షకాభి.” పాండు. ౧, ఆ. ౨౯.

క్రిందు. దే. వి. టా. 1. అధోభాగము. “గీ. వృష్టితఱి నిర్దజనఁ ద్రావఁ గ్రిందనుండి.” ఆము. ౪, ఆ.

౧22. “గీ. నాభిరంధంబుక్రిందట...” కాశీ. ౧, ఆ. ౧౨గి; 2. గతకాలము. “వ...కకవి తోడఁ గ్రిందఁ బడితరుంబులవారును ముందఁ బడితరుంబులవారును బొందుదురు.” బాగ. ౧౦, స్కం. ఉ. ౪౮౧; 3. అధికారము, అజ్ఞ. “నీ. తాచు రుక్మిణి యయ్యుం దగ వన దాత్త నాయకుఁ డొకనరుక్మింఁ హులఁ బట్ట.” పు. ౧, ఆ. ౬గి. వి. 1. అధోభాగమున చున్నది. “నీ. చరమాంగ పీఠకానావిరజోద్భుడు కిరవకచ్చరజాక్షక్రింది మట్టు.” హర. ౬, ఆ. ౪౦. బస. 3, ఆ. 2౮. పు; 2. తప్పుపది. “నీ. శ్రీకార దా నయ్యుఁ ద్రియు విరోధింపదు క్రిందై విరోధికిఁ గేలు సాయ.” పు. ౧, ఆ. ౬గి; 3. కదలిక. ఉదా:— క్రిందటికాది.

క్రిందుపడు. వ్య. అ. క్రి. (క్రించు+పడు.) 1. ఊడించు, తగ్గు. “నీ. బ్రతుకుభాగ్యము క్రిందు పడఁగ బాపనయిఁడ్ల కరిగి యాచటికిఁ గూడడిగ ననుచు.” శుక. ౧, ఆ. ౫౪2; 2. పడమగు. “మ. పగవార దైనచు వచ్చి క్రిందుపడి తాఁ బ్రార్థించినకొ వానికి, దగునంభావన లిచ్చి పుచ్చుటయహా ధర్మంబు...” వి. పు. ౬, ఆ. ౧౬౧; 3. పీడు. “క...ఇంద్రాక్షి, బృందారక వరులతోడఁ జెనఁతు నెందుం, గ్రిందుపడనండఁ దపమున, నందిరి వన మఖిలభువనహనోత్పు కతన్.” హర. 2, ఆ. ౧2౯; 4. అడుగున పడి నలఁగు. “క...శంభు: దాననము జిగ్గకమున్, దనవామవదాగుష్టుంబున నదిమె దకాన్యహస్తములు క్రిందుపడన్.” ఉ. రా. 3, ఆ. ౮3.

క్రిందుపఱుచు. వ్య. అ. క్రి. (క్రించుపడు. ధా ప్రే.) 1. సమీపింపఁజేయు, దగ్గఱకుఁ దెచ్చు. “మ...లంఘనచాతుర్యము నింగిఁ గ్రిందుపఱు పుగా...” భా. రా. యు. ౧౪౨2; 2. చులకన చేయు. “నీ...గిరి యెత్తి దేవేంద్రుఁ గ్రిందు పఱిచె.” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧3౨౮; 3. పీడించు. “నీ...కుండలిశ్వరు క్రిందుపఱచిన కాబ్దికుడు.” వరాహ. ౯, ఆ. 3౪.

క్రిందుసేయు. దే. స. క్రి. (క్రించు+చేయు.) 1. క్రిందిముఖముగా సేయు. “గీ. క్రిందుసేయంగఁ బడినట్టికృష్ణపృథుని, కీల లెందైన మీఁదుగాఁ

గెరులు గాక." భక్త్య. ౧, క. 22; 2. కల్పవళియ. "చ...సమస్తము: గ్రంథనేసి మి...చిరబలువేల్పు: దీక్షము చేత్రము నొక్కడ: గూడియుండనేని నిరవమాద్యులి దక్షిణి నీవు మము గరుణించగా దగున్." పాండు. ౧, ఆ. ౧౪౨.

క్రీక. దే. వి. 1. పం. 2, బట్ట. ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౬. కావ్య. 2, ఆ. ౬3; 2. యతిభూషణ విశేషము. "చ. జడలును బూచి బొక్కణము జన్నిదముం బులితోలు వీరయ్యంగొడుగును గ్రీక్రియై వెదురుగోలయుం గృష్ణమృగా జీసంబు: బొల్పుడరంగం దాల్చి...చికతాపసోత్త ముడు..." దశ. ౬, ఆ. ౧౪.

క్రీకటిల్లు. దే. ఆ. క్రి. కుపించు. పదం. "శా. వ్లోచిత్రము గ్రీకటిల్లింగ చిశల్ ఘూర్జిల్ల..." పద్మ. ౯, ఆ. 3౨౧.

క్రీక్రియ = క్రిక్రియ. (నిండు.) "ద్వి... క్రిక్రియి నెక్రియి పిక్రిటిల్లి..." పండితా. మహిమా. 3౧౯. పుట.

క్రీక్రిటి. దే. విణ. (క్రీక్రిటియు. ధా. వృత్తి యందు పాతీకయులొకము) ఇటువై నది, రారాపు. "ఉ. క్రిక్రిటిచన్నదోయి యిదు గ్రేవలకాయయుం బుచబాణు: గ్రొవ్వెక్కంగ జేయ..." వైష. 2, ఆ. ౧౯౪.

క్రీక్రిటించు. దే. న. క్రి. (క్రీక్రిటియు. ధా.) 1. నిండించు, క్రిక్రిటిసి యుండజేయు. "క... పార్థసేనా: కలకలములు నిజపురోపకంఠసరణి దిక్కులం గ్రీక్రిటింప..." జై. ౮, ఆ. ౧౨2. (శ. ర. పా. 'వ్రక్కలింపగా' ముద్రి. పా.) 2. ముడుంగజేయు. "వ...నడితెక్కం గ్రీక్రి టించుచు..." పాండు. ౪, ఆ. ౨32; 3. కిక్కిరించు, మోసపుచ్చు. "ద్వి. కిన్నరబ్రహ్మయ్యం గ్రీక్రిటించివొ, కన్నదబ్రహ్మయ్యంగనుమఱి గలివొ." పండితా. మహిమా. 3౦౬. పు.

క్రీక్రిటియు. దే. ఆ. క్రి. (క్రీక్రిటి+ఇటియు.) 1. ఇటుకగు, ఎడము లేక పోయిండు. "ఉ... ఎల్లచోటులుం, క్రిక్రిటియంగం గ్రంధుకొని కీకబలములు..." భా. రా. క్రిక్రి. ౧౧౩. "క. క్రిక్రిటినిచన్నుంగలం గ్రీక్రినినడు

మున్." భాగ. ౮, స్కం. ౨౬౫; 2. నాటు కొడు. "చ...నికాతసాయకము లొక్కమొగి బది మేనియందు గ్రీక్రిటియంగం జేసి..." భార. విరా. 3, ఆ. ౨౧౫; 3. తూడు, చేరు. "ఉ. లెక్కను నెక్కువై కనటు లేనిమహాదృఢత లేజ మెట్లెడం, చిక్కిటిలం జరింతు రణిభీమబలా ధ్యులు విష్ణుమాత లాచక్కని ధర్మశాంతు లలి సాహసపంతులు దేవపూజితుల్, గ్రీక్రిటియుం జగంబునను గేకవసేవకరక్షణార్థమై." భాగ. ౬, స్కం. ౧2౪. ఆం. భా. తృ. ౧౧౯.

క్రీక్కు = కిక్కు. (శ. ర.)

క్రీక్కును. దే. ఆ. క్రి. (క్రీక్కు+కొను.) నిండు. "క. మృదుబలము లుర్వి: గ్రీక్కున, విడిసిన..." న. సం. ౮, ఆ. ౮2.

క్రీగ్గాలి. దే. వి. (క్రీక్కు+గాలి.) తూర్పుగాలి. (జ్ఞా.) "ద్వి...చిద్రపుష్పములు, క్రిగ్గాలి: దూల ..." బస. ౪, ఆ. ౧౨౫. పం.

క్రీతము. దే. వి. (ఇతము) మునుపు, పూర్వము. "మ. ప్రతిహారాచుతంబు నీవలన నల్పంబైన నే గంటినే, క్రీతము..." హర. 3, ఆ. ౮౬. ప్రబోధ. 3, ఆ. ౫౬.

క్రీమి. సం. వి. ఇ. పుం = కృమి.

క్రీమిఘ్న. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పొగాకుళి.

క్రీమిఘ్నము. సం. వి. ఆ. పుం. వాయువిశంగముళి.

క్రీమిజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లక్క.

క్రీమిజాళము. సం. వి. ఆ. న. లక్క.

క్రీమిశైలము. సం. వి. ఆ. పుం. వల్లికము, పుట్టు.

క్రీయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ధాత్యర్థము; 2. చేయుట; 3. చేష్ట; 4. విద్యాభ్యాసము; 5. పూజ; 6. ప్రాయశ్చిత్తము; 7. చికిత్స; 8. వ్యవహార మందు సాక్షిపత్తాది; 9. ఉపాయము; 10. ఉప కరణము; 11. అంశము; 12. విధము. "క... పుష్పిజశంగమలత క్రియ నున్నతకుచ సమదెంచె బవనందను డాయన్." భార. ఆది. ౬, ఆ. ౧౯౦. వైష. ౫, ఆ. 2౬. (కడపటియర్థము తెనుగుననే కలదు.)

క్రియగొను. మి. ఆ. క్రి. (క్రియ+గొను.) 1. ఏర్పడు. "క. ఉడుగక మే మహితముం బలి, కెడివారము నీవు హితవు క్రియగొనగా బ, లెక్కించువాడవు

... భార. ఆది. ౮, ఆ. ౪౦. ('కేవలముం బల్కెడువాడవు' అని పాఠాంతరము); 2. పూను. "ద్వి. ఒకర ముందర కిరం బుడ మో: కాలి, కిని సేస వెట్టంగఁ గ్రియగొనినట్లు." పండితా. దీక్ష. ౬౯. పు.

క్రియమాణము. సు. విణ. (అ. ఆ. అ.) చేయఁ బడుచున్నది. "సీ. మదమదక్రియమాణ నానా ప్రాతికూల్యాభిరామమై కొన్నినాళ్లు. గీ. రతి జరుగఁ జచ్చి రతివల కతులసేవ." ప్రభా. ౫ ఆ. ౧౦౭.

క్రియాకారము. సు. వి. ఆ. పు. ప్రతిజ్ఞ.

క్రియాకారుడు. సు. వి. ఆ. పు. క్రొత్తకీష్యుడు. విణ. (అ. ఈ. అ.) పనిచేయువాడు.

క్రియాపవర్తము. సు. వి. ఆ. పు. కార్యసమాప్తి. సు. కిరా. ౧. స. ౧౩. శ్లో.

క్రియావంతుడు. సు. విణ. (త్. వతీ. త్.) కార్య సాధకుడు, క్రియాసక్తుడు. "క. సంతకగృహ మేధిఫలం, బంతయుఁ బడయంగ నోపు నమగుణ భార్యావంతుం డగువాడు క్రియావంతుడు దాంతుండు బుత్ర వంతుండు నగున్." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౮౩. [యించువిశేషణము.

క్రియావిశేషణము. సు. వి. ఆ. న. క్రియలో నన్వ

క్రియాసమభివేశము. సు. వి. ఆ. పు. మరలమరల పనిచేయుట. శిశు. ౨, స. ౮౩. శ్లో.

క్రియ్య = క్రియ్యు. (కృశించు.) "క. క్రియ్యఁ సినచన్నుగవలఁ గ్రిస్థిగనడుమున్." భాగ. ౮, స్కం. ౨౬గీ. ౧౦, స్కం. పూ. 2౦౭.

క్రియ్యాట. చే. వి. (క్రిందు+హీట.) క్రింది యూట. "గీ...అందలిక్రియ్యాటకసిమిశేటఁ బాడు... సరసధాన్యంబు..." పాడు. ౧, ఆ. ౧౧౮.

క్రి.

క్రి. చే. విణ. (వృత్తియందు 'క్రిందు' శబ్దమువకు మీడివర్ణము లోపించగా మిగిలినరూపము.)

క్రిందివి. (చూ. క్రిగాడు.)

క్రిగడుపు. ద్వ. వి. (క్రింది+కడుపు.) పొత్తికడుపు. వ. ప్రి. ఆం. భా. ద్వ. ౧౩౬.

క్రిదొడ. చే. వి. (క్రిందు+తొడ.) తొడయను భాగము. "గీ...ఒకటి మద్దినేద్ర, తనయు

క్రిదొడఁ బొలిచె నక్కరము గాఁగ." భాగ. కాం. ౧, ఆ. ౨౦.

క్రిగాడు. చే. వి. (క్రిందు+గాడు.) ఆహార వాయువు. "గీ. మీఁదిగాడు. క్రిగాడుతో మేళమిది." పిన. శకు. ౨, ఆ. ౧౧౩.

క్రిగోడు చే. వి. ఔ. (క్రిందు+గోరు) కాలి గోరు. "కా...క్రిగోట" మే యుగమున్ ..." పు. సు. ౧. ఆ. ౧౦౦.

క్రిడ. సు. వి. ఆ. శ్రీ. 1. బతులుము. వానితోడి యూ; 2. ప్రియులపరిహాసము; 3. ఆనాదరము; 4. విహారము.

క్రిడత్. సు. శత్ర. క్రిడించుచున్న, విహరించు చున్న. "మ. కడయొ క్రిడకమర్త్యదంబతి విభోగంభీరహాసంబు... కైలాసమున్." హా. ౬, ఆ. ౭.

క్రిడనము. సు. వి. ఆ. న. 1. ఆట. భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౨౪౮. 2. ఆటబొద్దు.

క్రిడాగృహము. సు. వి. ఆ. న. కేళిమందిరము.

క్రిడానాసి. సు. వి. ఈ. శ్రీ. వేశ్య.

క్రిడారత్నము. సు. వి. ఆ. న. 1. రతి, సంతోగము; 2. ఆకౌట కైవరత్నము.

క్రిడావనము. సు. వి. ఆ. న. ఉద్యానము.

క్రిడి. వై. వి. (సు. కిరిటి. ప్రా. కిడి) అడ్డుకులు. భార. విరా. ౮, ఆ. ౧౬. నాం. వి. చేప. ౧౬.

క్రిడించు. సు. ఆ. క్రి. 1. రమించు. "మ...ఎల మీ క్రిడించు నాతో మనోహరకేళిరతి..." మార్క. ౪, ఆ. ౨౪౦; 2. విహరించు. "గీ... దివ్యకన్యకలు ధన్యమతులు క్రిడింతు రయ్యు క్రమస్థులమన." పాడు. ౨, ఆ. ౧౩౭.

క్రిడిక. సు. విణ. (ము. శ్రీ. ము.) క్రిడించువాడు.

క్రిడికము. సు. వి. ఆ. న. క్రిడ.

క్రితము. సు. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొనఁబడినది.

క్రితి. సు. వి. ఇ. శ్రీ. కొనుట.

క్రిసిడ. ద్వ. వి. (క్రిందు+సిడు) క్రిందిసిడ. "గీ. లతలక్రిసిడఁ దిలకంచులితము లగుచు, గాంత యా నిడుకేజేనికరము లనుచు." వైష. ౮, ఆ. ౧౭౪.

క్రిసిరునేల. చే. వి. (క్రిందు+సిరు+నేల.) ఆనూ పము, ఊటనేల. ఆం. భా. ద్వ. ౭.

క్రియాట = క్రియ్యాట. (క్రి + టాట.) “వ...
 తోరంపుకంపుకానీటి మేటిక్రియాటల
 చలువఁ జెలువంబు లగుచువంపుచువంపుఁ
 బొదల...” సాంబో. ౧, ఆ. ౯౩. [(క. ర.)
 వ్రాడ. ద్వ. వి. (క్రి + వాడ.) పాటిపాలము.

క్ర.

క్రంకించు. చే. న. క్రి. (క్రంకుదా. పే.) క్రంకం
 జేయు, అ స్థాయిఁజేయు. “గీ. అనుచుఁ గ్రంకింప
 రానిప్రాప్తసియరసి.” భార. విరా. ఆ. 2౧౪.
 క్రంకిడు. చే. ఆ. క్రి. (క్రంకు + ఇడు.) స్నానము
 చేయు. “కా. విమేలిర్థములందుఁ గ్రంకిడిలిరి
 ...” స్వా. ౧, ఆ. ౬౮.

క్రంకు. చే. ఆ. క్రి. 1. అ స్థాయిచు. “క. మాయ
 రవి మేలక్రంకడోనో యచ...” భార. విరా.
 ౨, ఆ. 3౧౨; 2. చచ్చు. “కా. శంకాక్షీర్ణమన
 న్మదానవరిపుల్ చక్రాయధుం డింకతోఁ,
 గ్రంకింబో యని భీరు లైరి...” ఉ. హరి.
 ౬, ఆ. ౧౮౦; 3. మునుగు, స్నానముచేయు.
 “చ...క్రంకితి నీర్లమ జాపు దప్పచే.” భార.
 శల్య. ౨, ఆ. ౫౪. “గీ. కణకం గౌం లేయమున
 వృద్ధగంగఁ గ్రంకి.” కాశీ. 3, ఆ. ౧౬; 4. నాటు
 కొను. “ఉ. కోఱలపంధి సెంపములు గ్రంకిన
 నంక దినక్రంబునన్, మోతిన నొడ్వి భుక్తిఁ గొన
 నేరక...” కేయూర. 3, ఆ. ౧౧౫; 5. అడుగు
 నకుఁ బోవు. “కా...రవిష్టితి గ్రంకి పాతాళ
 గ, వృద్ధము నూతనదాని...” ఆము. ౨, ఆ.
 ౬౬; 6. దాటు, ఆతిక్రమించు. “ఆ. నిలవ
 వలయు నీకుఁ గలవారి నెల్లనుగూర్చి మోహ
 విచిగొని కడంగినడవు నమరమునకు వెడ జంకం
 లో వింకం, దప్పఁ గ్రంక లేదు తటికిఁ జొరుము.”
 భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౧౯౧. హరి. ఉ. ౬, ఆ.
 ౬౦2. వి. 1. స్నానము. (చూ. క్రంకిపెట్టు);
 2. పండు; 3. అ స్తవయము. పి. శకుం. ౪, ఆ.
 ౧౬౪.

క్రంకుగడలి. చే. వి. (క్రంకు + గడలి) వచ్చివనము
 ప్ర. మ. “గీ...క్రంకుగడలి... బొద్దు వ్రాత.”
 సి. ౩, ఆ. 3.

క్రంకుగట్టు. ద్వ. వి. (క్రంకు + గట్టు.) ఆస్తాది,
 పడమటికొండ. “క...చేరాజు క్రంకుగట్టన

కరిగెన్.” వైజ. ౧, ఆ. ౧౧౦. య. ౫, ఆ.
 3౦. (ఇట్టే: క్రంకుగుచ్చి, క్రంకుమల, క్రంకు
 పెట్టు, క్రంకుపెట్టు, క్రంకుకొండము.)
 క్రంకుడు. చే. వి. (క్రంకు. థా.) అ స్తవయము.
 (చూ. క్రంకుడుగట్టు.)

క్రంకుడుగట్టు = క్రంకుగట్టు. య. 3, ఆ. 3౪.

క్రంకులిడు = క్రంకిడు. “నీ. తెల్లవాటె నటంచుఁ
 దివిరి యజ్ఞస్వగ్నట్టేటిపొంతకుఁ గ్రంకులిడంగఁ
 జన్న.” ఆచ్చ. బాల. ౧౪౬.

క్రంకులుపెట్టు = క్రంకుపెట్టు. 1. (స్నానముచేయు.)
 “నీ. యజ్ఞ తటాకంబునందు గ్రంకులుపెట్టి...”
 భీమ. 3, ఆ. ౧౧2; 2. (పంగు.) “గీ. ఎట్టు
 గ్రంకులుపెట్టుచు నేచి పట్టనిక...” భా. రా.
 ఆర. ౨, ఆ. 32.

క్రంకుపెట్టు. చే. ఆ. క్రి. (క్రంకు + పెట్టు.) 1.
 మునుగు. “మ. అపరాధంబులు పెక్కు చేసితి
 మహాహంకారకామక్రియా, విపులాంభోనిధిఁ
 గ్రంకుపెట్టి...” నిరం. 3, ఆ. ౪౯; 2. స్నానము
 చేయు. “నీ. గంగలో మణికర్ణికాతీర్థమునయందు
 నంకంపుతూర్వంబు గ్రంకుపెట్టి.” కాశీ. 3, ఆ. ౮౯.
 క్రంగబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (క్రంగన్ + పడు. స్వార్థ
 మున.) క్రంగు, దిగబడు. “ఆ. ధరణి క్రంగం
 బడంగ...” భా. రా. కిష్కిం. ౪3౧.

క్రంగిలబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (క్రంగిలన్ + పడు.)
 ముడుచుకొను. “గీ. పాశ్చమీదటఁ గ్రంగిలం
 బడంగ దిగిచి, ప్రథమసురతంబుఁ గావించుప్రాధ
 వార.” రాజగో. ౫౬.

క్రంగిలు. చే. ఆ. క్రి. (క్రంగు. థా.) ముడుగు,
 క్రంగు. “ఉ...రెమ్మిపోకముడి న్ముచ్చినఁ
 గ్రంగిలి రెండుకొంగులుం, బిగ్గ నడంచుచున్
 విడిచిపెట్టదు...” విజ. ౨, ఆ. 3౦.

క్రంగు. చే. ఆ. క్రి. 1. (క్రిందికి) అడంగు. “నీ.
 క్రుద్ధంబుతోబృహత్పూలతాకాటిల్యవికృతిఁ గ్రం
 గననాటిమిధ్యభీభరి.” వైష. ౧, ఆ. 3౫; 2.
 దిగబడు. “నీ. ఆకాశవాహినీనైకతంబుల ఖురాం
 చలటంకములు గ్రంగ జడనుపడిన.” కాశీ. 3, ఆ.
 ౧౨; 3. కర్గు. ఆం. భా. తృ. ౮౮; 4. నశించు.
 “కా. కాశీదేవనదీజలంబులను గ్రంకం గ్రంగు
 సర్వాభుమత్.” సురా. ౨౦; 5. చచ్చు. ఆం.

భా. ద్వి. ౨౦గ; 6. వగు. “సీ...వాడు...
అవనిఁ గ్రుంగి నిలుచు.” భార. విరా. ౨, ఆ. ౧గ; 7. ప్రాశ్నమగు. “మ...క్రంగి క్రంగి
కనక స్తంభము చిత్రంబుగా, సరసిపూసను
స్థితం బగుటయున్...” విక్ర. ౨, ఆ. ౧౧గ; 8. నీరసించు. వా:—వాడు కష్టములకుఁ గ్రంగి
పోయినాడు.

క్రంచము. సం. వి. చ్. పుం. 1. క్రౌంచపక్షి. ఒక
జాతికొంగ; 2. హంస. ఆ. పుం. 1. క్రౌంచపర్వ
తము. 2. క్రౌంచపక్షి.

క్రక్రించు. దే. స. క్రి. (క్రక్ర-ధా. ప్రే.)
కూరించు. “వ...కేదారపంకంబులొన...
జేరంబుఁ గ్రక్రించి...” వరమ. గ, ఆ. ౨౦.

క్రక్రిదము. దే. విణ. 1. ఆవిరళము, తఱచగునది.
“ఉ. ఆక్రజమై మహార్థనివహంబు సదుత్తలు
మెచ్చఁజూచినన్. గ్రక్రిద మైననక్కల్లితి...”
కు. సం. ౧, ఆ. 3౦; 2. కప్పువడినది, క్రక్ర-
బడినది. “ద్వి. గ్రక్రన భస్మంబు గాఱురం
ధ్రంబు, గ్రక్రిదంబై కట్టకొని కీటుకొనుడు.”
పండితా. పురా. ౧3౪. పు.

క్రక్ర. దే. స. క్రి. 1. పేనుమొ. గోటితో నొక్ర-
“గీ. ఎలయునీత్యారములతోడ నీట్లు గ్రక్రి-
పాడు. 3, ఆ. 3౦. ప్రభా. ౧, ఆ. ౧౦౦; 2.
ఆడఁచు. “సీ. పొడము రసాజేతమున వచ్చు
నర్మోత్త లొదవి నాలుకకు రాకుండఁ గ్రక్రి-
న్వా. 3, ఆ. ౯౭; 3. తూరుచు. “ఉ. ఆక్రమ
లాయతాక్షుండు భయంకరబాహువు దైత్యు
కుక్షిలోఁ, గ్రక్రిన...” వి. పు. 2, ఆ. 3౨౪.
వి. మోసము, పంచనము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౨.

క్రక్రడు. దే. వి. (క్రక్ర-ధా.) 1. క్రక్రట.
(శ. ర.); 2. పీడనము. ఆం. భా. ప్ర. ౧గ౦.

క్రచ్చు = కూర్చు. (చూ. నాక్రచ్చు.)
క్రచ్చు. సం. వి. ధ్. స్త్రీ. కోపము.
క్రచ్చ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోపము.
క్రద్ధము. సం. వి. ఆ. న. కోపము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.)
కోపము వందినది.

క్రవ్వరించు. దే. స. క్రి. (క్రవ్వరు-ధా. ప్రే.) 1.
(కడవ మొ. వానితో) ఒక్కసారిగాఁ బోయు.
“గీ. కడవలను గ్రవ్వరించినవడువు తోఁచఁ;

గురియుచుండఁగ...” ద్వా. ౧౦, ఆ. ౪౪; 2.
ప్రజ్వలింపఁజేయు. “సీ. శ్రోధపావళః దుండు
కుండులు లన నేత్రగోళముతో మంటలు గ్రవ్వ
రించ.” ఉ. రా. 3, ఆ. 3౪గ; 3. ప్రసరింపఁ
జేయు. “గీ. కవ్వరి పినాళివలపులు గ్రవ్వరించు,
కవ్వజవ్వాది...” వసు. గ, ఆ. ౧౦౯.

క్రవ్వరిల్లు. దే. ఆ. క్రి. (క్రవ్వరించు. ధా.) 1.
(కడవ మొ. వానిచుండి జలాదులు) ఒక్కసారిగాఁ
బడు. “క...శృంగారరసంబు గ్రవ్వరిలు పొద
రింపన్.” కవిరా. ౨, ఆ. ౧౬౧; 2. గుట్టలుగాఁ
బడు. “వ...క్రవ్వరిల్లినబొమ్మిజీకమ్ములును గుం
పులుగొనుపడగలును...” పద్మ. ౧౦, ఆ. ౨౬.

క్రవ్వరు. దే. ఆ. క్రి. 1. విహరించు, తిరుగు. “క.
అమృతముతో నుచ్చవమై, యమచేక్లరయోగ్య
మైవహయరత్నము తద్విమలదధితీరంబునఁ,
గొమరుగ నేకతమ యిచ్చఁ గ్రవ్వరుచున్నన్.”
భార. ఆది. ౨, ఆ. ౨౬; 2. వర్తించు, మెలంగు.
“క. ఉరులింగము బోధించినకరణి౯ గ్రవ్వరుచు
...” చెన్న. గ, ఆ. ౨౨౪; 3. (జలాదులు
ఘటాదులనుండి) ఒక్కసారిగాఁ బడు. (చూ.
క్రవ్వరించు.)

క్రమ్ము. దే. స. క్రి. 1. పొడుచు. “గీ. ఈటియలఁ
గ్రమ్మి నొంచరి లేఁటిగముల.” య. ౨, ఆ. ౧౭.
ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౪౨; 2. వర్తించు. “సీ.
కంసారి బిగియారఁ గోగిటఁ జేర్చిన గుబ్బలఁ గని
దీఱఁ గ్రమ్మెఁగొమ్మ.” రాధికా. ౨, ఆ. ౧3౬.
వి. 1. పోటు, పొడుపు. “సీ. కులకుగుబ్బల
టొమ్ము గ్రమ్ము లేర్పడి గ్రచ్చి తనివారఁ
గోగిట ననగి పెనగి.” ఉ. హరిశ్చ. ౪, ఆ.
౧3౨; 2. ఉద్ధరి. “సీ. దయ పిఱిందికి వైచి
నయము ప్రవ్వడఁగించి...” దశ. 3, ఆ. ౯.

క్రమ్ముడి. దే. వి. (కురులు+ముడి.) కురులుముడి,
కొప్పు. (చూ. క్రొమ్ముడి.) “ద్వి. కడఁకతోఁ
గూఁతు క్రమ్ముడి గోసి మాకు, జడఁ గట్టె మానక
జారుండు...” బస. ౪, ఆ. ౧౨3. పు. 2. పం.

క్రమ్ముడు. దే. వి. (క్రమ్ము ధా.) పోటు, పొడుపు.
(శ. ర.)

క్రమ్ముడువడు. ద్వి. ఆ. క్రి. (క్రమ్ముడు+వడు.)
పోటుపడు. (శ. ర.)

క్రమ్యలాడు. డే. ఆ. క్రి. (క్రమ్య+అడు.) 1. క్రమ్యలతో గ్రమ్యలాడు. "గీ. కొనక కావోతు నావోతు గ్రమ్యలాడు." కాశీ. ఆ. ఆ. ౧౨౪; 2. పోరు. "ఉ. మన్మథకారము కైర్మము గ్రమ్యలాడు." కాశీ. 3, ఆ. ౧౯; 3. వాగ్యవముచేయు. "గీ. పిని బడవైచె నాతడా పిరు దళుచు; గాదళుచు గ్రమ్యలాడున క్రొంచ రాధ." కవల. ఆ. ఆ. ౧౦౧౦.

క్రమ్యైశ = క్రమ్య. (పోటు, పొడుపు.) (చూ. క్రమ్యైశలాడు.)

క్రమ్యైశలాడు. డే. ఆ. క్రి. (క్రమ్యైశ+అడు.) పోట్లాడు, యుద్ధముచేయు. "మ...రాచబిడ్డలు మకొ పెల్లవొరల్ దురమునకు నొడ్డాపించి ప్రవ్యాడితాడు; కులతో గ్రమ్యైశలాడసాగి రలుకన్..." రంగా. 3, ఆ. ౨౧౦౮.

క్రయ. డే. వి. కొండ్లలో దోచినపెండ్లుకలముడి "నీ. క్రయ పెట్టి కాటినక్రముడిలోపలిపెరులు కుమైపలకు విందుపెట్ట." కాశీ. గీ. ఆ. ౧౧౯.

క్రయ్యబాటు. ద్వ. ఆ. క్రి. (క్రయ్య+పాటు. స్వార్థమున.) క్రయ్య, కృశించు, "నీ. పరికి యెంచయ్య: క్రయ్యబాటినకునుకెక్కు లం నంద కడిపెడి నశ్రువా." హరి. ఉ. 3, ఆ. ౪౭.

క్రయ్య. డే. ఆ. క్రి. (సం. కృత్.) 1. కృశించు. "చ...పితయును గ్రస్సి ఖంఠంబు వ్రస్సి పుర్వంబు గడ్డుపుగ బాట: దద్దయును గాటియ: బొందె ప్రజాబుక బసుల్." హరి. పూ. ౬, ఆ. ౪౩; 2. ఊరించు. "క. క్రయ్య దొకయిచ్చునెన్, దయ్యను కొనలిషయ: దృష్ట..." భాగ. ౯, స్కం. ౪౭౭, ౩: వెనుదీయ. "ఉ. ఎయ్యడ: కయ్యుతుల్ గలవొ యెవ్వరు చివ్వల కుత్సహిం త:వో, క్రయ్యక..." హరి. పూ. ౮, ఆ. ౧౧౬; 4. వెనుకబడు. "చ...తరణతరణి ఇళంబలు...వెనోడుంబుల నడటుమీటి కడచి చరం బండ్లంబజరత ప్రముఖులు క్రస్సి యోలాకు కడ నెడనెడం గావేయై తగవారు నడపింప ..." హరి. పూ. ౬, ఆ. ౨౨; 5. క్రమముందు. "క...దుర్బుధ:ప్రాణంబుల్: నయ్యన: దొమ్మిది యమ్ముల: గ్రయ్యక దయ్యక యతండు గొనియె నరేంద్ర." భార. ద్రో. ౪, ఆ. ౧౯౮౮.

క్రవ్యము. సం. వి. ఆ. న. 1. విడుపు; 2. కూత; 3. ధ్వని. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. అఱచినది; 2. తిట్ట:బడినది; 3. యుద్ధాదులకు: బిలువ:బడినది. క్రవ్యగించు. డే. ఆ. క్రి. (మనసులో) దుఃఖించు. (శ. ర.)

క్రవ్యగింత. డే. వి. (క్రవ్యగించు. ధా.) మనసులోని దుఃఖము. (శ. ర.)

క్రవ్య. డే. ఆ. క్రి. 1. క్రవ్యగించు. "నీ. కొవ్వోకా దుల: గ్రవ్యుడు..." భాగ. ౬, స్కం. ౧౦౯; 2. అవియ, పగులు. "నీ. గుండియలు గ్రవ్య: దన్నిన..." శుక. 3, ఆ. ౯౩౩. భో. ౬, ఆ. ౧౧౦; 3. (కాలాతిక్రమమున ఫలాదులు) చెడు. (శ. ర.)

క్రవ్యకాటు. డే. విణ. (క్రవ్య+పోటు.) క్రవ్య గించునవ్వభావము గలవాడు. (శ. ర.)

క్రూ.

క్రూ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఎఱ్ఱగలిజేరుళి; 2. రేగుళి, 3. వాతుమళి.

క్రూకొవ్వడు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) మలబంధ రోగము కలవాడు.

క్రూరగంధము. సం. వి. ఆ. పుం. గంధకము.

క్రూరదృక్కు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. శని; 2. అంగార కుడు; 3. విశనుడు. స్త్రీ. క్రూరదృష్టి. విణ. (శ్రీ) క్రూరదృష్టి గలవాడు.

క్రూరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. డేగ; 2. రాపులుగు. న. ఆస్థి. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) భయంకరమైనది; 2. దయ లేనిది; 3. హింసించునది; 4. కఱకైనది; 5. ధనము లేనిది; 6. ఉష్ణము కలది.

క్రూరరావి. సం. వి. న్. పుం. మాలకాకి.

క్రే.

క్రే. డే. విణ. (వృత్తియందు 'క్రే'వ శబ్దమునకు తుది వర్ణము లోపింపగా మిగిలినరూపము. ఉదా:- క్రేగన్ను, క్రేగయమె.) క్రక్కది. (చూ. క్రేగన్ను.)

క్రేంకారము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మయూరాదిధ్వని. "నీ. కొక్కురోకో యని కొమరుసామి రథంబు కంఠంబు సాచి క్రేంకార మిచ్చె." భీమ. ఆ. ఆ. ౨౮; 2. శస్త్రభూషణాదు లొకదాని కొకటి తాకిన: గలుగుధ్వని. "నీ. శస్త్రభూషణము

చ్చయములు నులువంగఁ గడలాత్తువలుఁదక్రేం
కారములును.” వారి. ఉ. 2, ఆ. 30.

క్రేంకృతి. సం. వి. థ. స్త్రీ. 1. కారికమరాళాదిధ్వని.
“ఉ...కలారవఃక్రేంకృతి...” రామా. ౨ ఆ.
౧౦౪. ఆము. ౪, ఆ. ౧౦౦; 2. నూపురాది
ధ్వని. “చ...అందియలక్రేంకృతి...” కాశీ.
౪, ఆ. ౧౧౪; 3. క్రేం అనుధ్వని. (చూ. క్రేం
కృతికాఁ.)

క్రేంకృతికాఁ. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) క్రేం అను
ధ్వని చేయునది. “ఉ...కటవిద్రుమద్రుమ,
క్రేంకృతికాఁ...” పాండు. ౨, ఆ. ౧౦౯.

క్రేంక్రేయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పక్షిధ్వని. “ప్రగ్ధర.
కేలిలాంబివిజాలీకృతమధుకల క్రేంక్రేయా
నంకులుబుల్.” వై. ౧, ఆ. ౧౧౯.

క్రేంగన్ను. దే. వి. టౌ. (క్రేవ+కన్ను.) ఆపాంగము.
కడకన్ను. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౪. “గీ. ఆనుచుఁ
క్రేంగంట నీరసం బంకురింప.” కాశీ. ౪, ఆ. ౧౪౪.

క్రేంగయి. ద్వ. వి. (క్రేవ+కయి.) హస్తాంగము.
“ఉ. మంచపుగోడుతాలువరిమన్నిబిడారపు
మెట్టుఁ క్రేంగయి, గొంచక యెత్తనట్టినిను...”
అచ్చ. యు. ౧3.

క్రేంటు. దే. ఆ. క్రి. 1. గొంతు సవరించుటకై
శబ్దించు. “వ...ఆట్యేటి క్రేంటుచు నిట్టసయె.”
స్వా. ౬, ఆ. ౯; 2. తొట్టుపడు. “ఉ...
అమానచీటిఁ క్రేంటుచు సేగుచెంచెడురేయిని
జోరుడు గన్న పెట్టుగన్.” భట్టా. ౧, ఆ. (శ. ర.)
వి. గద్దవకంఠమును సరిచేసెనుటకై చేయు
ధ్వని. ఆం. భా. ప్ర. ౧౨౨.

క్రేంటుకొను. దే. ఆ. క్రి. (క్రేంటు+కొను. స్వార్థ
మున.) గొంతు సవరించుకొనుటకు ధ్వనిచేయు.
“క...ఆతనిఁ జాతయఱుఁ గోపమునం జూచి
క్రేంటుకొనుచుం బలికెన్.” స్వా. ౨, ఆ. ౬౯.

క్రేందొట్టు. దే. ఆ. క్రి. (క్రేవ+తొట్టు.) గట్టారయి.
“వ...క్రేందొట్టుకరల్లకైవడి...” ఉ. వారి. 3,
ఆ. ౬౪. (నూ. ని. పా. ‘క్రేతొట్టు’ శ. ర. పా.
‘క్రేతొట్టు’ ముద్రి. పా.)

క్రేగాలి. దే. పి. (క్రేవ+గాలి.) మందమారుతము.
“ద్వి. సంపదగైక్రేగాలిఁ జలియించులైఁటి, గుంపుల
గతి...” ఆ. మ. క. ౨, ఆ. ౬౭. పు.

క్రేగో. దే. వి. హంసకూతయందలిధ్వని కనుకరణము.
“ద్వి. విగతియును లేమి నే రాజహంస, క్రేగో
యనుచు మమ్ము గేలిసేసెవపు.” పండితా. పురా.
౧౪౧. పు.

క్రేడి. దే. వి. 1. సుబాప్తుతోఁ గలసినకాచు బొసగు
ఎఱ్ఱపట్టు. (శ. ర.); 2. పరిహాసము. (నూ. క్రేడి
సేయు.)

క్రేడించు. దే. ఆ. క్రి. 1. తొలఁగు. “క...నిచ్చ
చ్చుఁడు క్రేడించి యొండువనికే నడచెన్.”
భార. భీష్మ. ౨, ఆ. 3౦2. ద్రో. ౧, ఆ. 32౪;
2. ఉపేక్షించు. “చ. కని ద్రోణాత్తజుః చేచి
సాత్యకి భుజాగర్వము మాన్పింతుఁ బొమ్మని
పాఁబో నడుమకొ ఘటోత్కచుడు ఘోరా
కారవైశ్యవ్రజాబురు దాసుం బట్టించిఁ దాఁకు
టయు నిపు ట్టుండుఁ గర్ణుండుఁ దక్కినవారకొ
డిత నాని తోడియనికొ క్రేడించి యున్నవార.”
భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౬౦. ౧, ఆ. 3౦౪.

క్రేడిసేయు. దే. ఆ. క్రి. (క్రేడి+చేయు.) పరిహా
సించు. “వ...విలయమార్తాండముఁడలబువేడి
మిం క్రేడిసేయుమూడవబాణంబు తూణంబునం
దిగుచునప్పుడు...” జై. ౧, ఆ. ౪౨. (శ. ర.
పా. ‘క్రేడిసేయు’ ముద్రి.)

క్రేణి. దే. వి. 1. పరిహాసము. “ఉ. నారి యొకర్లు
చొక్కపుననల్ గలచక్కనిచిన్నపొన్నకు, జెరి
ప్రమాననచ్చము లకేషముఁ గోసియొక క్రేణి
నోర్తు నీ, భూరుహ మెక్కు మన్న నగి పూచిఁగఁ
జేయుదు నా కిదెంతయున్, మేరువు గాదు నా నది
నమేరు వరం దగి పూచెఁ గ్రచ్చుతన్.” చమ.
౧, ఆ. ౬౦. (శ. ర. పా.); 2. ఆధికారము.
“క. మించి ధనమానఁ బ్రజ నెచ్చి, యించుమరాత్తు
లకుఁ క్రేణియిచ్చుట పతి కూ, హించిన నిండిన
చెఱు వని, యించి శకులకులము సంగ్రహించుట
కాదే.” కవిక. ౨, ఆ. ౧౦౯.

క్రేణించు. దే. న. క్రి. ఉపేక్షించు, తిరస్కరించు.
“నీ. కమల మొక్కటి నేను గాన్కొని నిచ్చినఁ
గనునన్నుఁ క్రేణింపఁ జనునె నకియి.” రామా.
౧, ఆ. ౧౦౪.

క్రేణిపట్టు. దే. న. క్రి. (క్రేణి+పట్టు.) సుపాదించు.
(బ్రహ్మజుండు) “గీ. పరమకల్యాణి యాపగాంభ

క్రేణి వేడి, రాజరేఖావశంసుగారాపురాణి, సమధిక క్రేణి దేవి యానత్యవాణి, కేవలత్వకుభక్రేణి గ్రేణివిద్యై." కాళి. 3, ఆ. ౯౦.

క్రేణిసేయు. దే. స. క్రి. (క్రేణి+సేయు.) 1. పరిహసించు. "క... ద్రోణుడు, దుశ్శార్కాదుని క్రేణిసేయుచు జ్వలనభగ్న మెల్లడికలు వెలిగించగ బ్రతివ్రాసుగ మును గవెనె మొన గడిమితోఁ గవి యన్." భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౧౩2. భార. విరా. ౧, ఆ. ౨3౪; 2. బోలు. "ఉ. అందు పుకొదిరాద్దురుల నాహవరంగమునందు మీఱు వారందఱొ యెన్నుమా యిచట సిగరుభిష్టులఁ గ్రేణిసేయువా, రెండఱొ..." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౨౬౪. [కొనువాడు.

క్రేక. సు. విణ. (ఋ. వ్రీ. ఋ.) వెల యిచ్చి క్రేపు. దే. వి. 1. దూడ. ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౨. భార. కాం. ౨, ఆ. 3౮౯; 2. పాడివకుపు. (అవు, గెవ) "నీ. క్రేపులు కమయంత తీరముల్ గుసెను..." శకాం. ౫, ఆ. ౧౬౪; 3. (పర్వత) శిఖరము. "ఉ... ఇంద్రబింబముక, గిమ్మననిదు మోము గిరిక్రేపులు మూపులు కొను గానరా,దు ..." స్వా. 3, ఆ. ౬.

క్రేయము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కొనఁదగినది.

క్రేయో. దే. వి. వెడలఁగొట్టుటయం పగుడ్డని కనుకరణము. "కా... ఈ, యోషిద్వాడబులక ధనంబుఁ గొని క్రేయో యంచు మర్త్యాళిదు, రాష్ట్ర మల్ వల్కు బురంబులో వెడలఁ బంపం బాడి ..." భట్టా. 3, ఆ. (శ. ర.)

క్రేప. దే. వి. 1. పార్శ్వము. "కా. తావుల్ క్రేవలఁ జల్లువంగలవకేదారంబుతీరంబునన్." స్వా. ౨, ఆ. ౨౨; 2. పగ్గణ. ఆం. భా. శృ. ౨౧; 3. ప్రదేశము. "ఉ... చలువక్రేవల కేగుచు సిరు ద్రావుచున్." చెన్న. ౫, ఆ. ౧3.

క్రేష్ట. దే. వి. బ. 1. అతిశయము, పెంపు. "నీ... క్రేష్టాచలంబులక్రేష్ట గలిగి." భా. రా. యు. ౨౨2౧; 2. గంతులు, కరువులు. (చూ. క్రేష్ట దాటుమొ.)

క్రేష్టమౌచు. దే. స. క్రి. (క్రేష్ట+మౌచు.) చంచల ముగాఁ జూచు. "ఉ... నేర డబ్బనం, పచ్చటు

లంబులై మెఱయు బచ్చెనమాపులఁ క్రేష్టమాడఁ గన్." పిన. శకుం. ౨, ఆ. ౧౬౦.

క్రేష్టమౌపు. దే. వి. (క్రేష్ట+మౌపు.) చంచలదృష్టి. "నీ. క్రేష్టమాపులకలికనంబుపన నేర్చె..." కళా. ౬, ఆ. ౨౦౦.

క్రేష్టతృష్ట. దే. ఆ. క్రి. (క్రేష్ట+తృష్ట.) ఎగిరిపడు. "నీ. తలవాంచి బెళుకుఁజూపులు క్రేష్టతృష్టఁగఁ బెఱుమునునఁ నిల్పు నొఱపుఁ జూచి." తువల. ౪, ఆ. ౮౧.

క్రేష్టదాటు. దే. ఆ. క్రి. (క్రేష్ట+దాటు.) 1. ఎగిరిపడు. "స్వ... మీలు, క్రేష్టదాటుచు..." విష్ణు. పూ. ౨, ఆ. (శ. ర); 2. గంతులిడు. "నీ... మనుచిట్ల డొంకలనుండి క్రేష్టదాటు." స్వా. ౨, ఆ. 2.

క్రేష్టదోలు. దే. స. క్రి. (క్రేష్ట+దోలు.) పరుగు లెత్తించు. "వ... తేను క్రేష్టదోలి పాంచాల బలంబులపై నడరె." భార. భిష్మ. 3, ఆ. 3౬౮.

క్రేష్టద్రిష్టు = క్రేష్టదోలు. "మ... శోర్కులు క్రేష్ట ద్రిష్టు..." స్వా. ౨, ఆ. 3౦.

క్రేష్టబ్బు. దే. ఆ. క్రి. (క్రేష్ట+ఉబ్బు.) అతిశ యించు. "నీ. ఆలజలంబులు ధాత్రి నవపుళింపక మున్న క్రేష్టబ్బువారియకి ద్రివంక, ము..." నరస. ౫, ఆ. ౧౦౨.

క్రేష్టమలఁగు. దే. ఆ. క్రి. (క్రేష్ట+మలఁగు.) వెను దీయు, నిరాకరించు. "నీ. ఉనుకుచా దుల నంట నూహించు నూహించి క్రేష్టమలంగిన డిల్లిపోవు." సాంబో. ౧, ఆ. 2౦. 3, ఆ. ౧౪3.

క్రేష్టమనలు. దే. ఆ. క్రి. (క్రేష్ట+మనలు.) సంచ లించు. "గీ. యమున కొకయింత యోరఁగా నడుగు లూడి, సాలమూలంబు నాఁగటం జాల గొచ్చి, యీవతుడఁ గేలఁ దివిసిన నీవదార్తి, క్రేష్టమనలుచు వెన నొడ్డగిల్లఁ బురము." సాంబో. ౫, ఆ. ౨3౧.

క్రేష్టఱుకు. దే. ఆ. క్రి. (క్రేష్ట+ఉఱుకు.) 1. ఎగిరి పడు. "నీ. కేలిమై నొక్కట లీలఁ క్రేష్టఱిక్రేడు వాఁగుసోగల నేలుదెంచి." (... "వాలుగ సో గల మేలుడించి." శ. ర. పా.) భార. విరా. ౨, ఆ. ౮3; 2. గంతులిడు. "క. క్రేష్టఱిక్రేడు మనలె లేఁగలు, మల్లడిగొని అంకె లిడియె మదవృష

భంబుల్.” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧౭౭; ౩. దూకు. “క...క్రేళ్లుటికెం దొలగం బగతునియ

ఁకటనుండి భువిమీఁది కల్పలియుండున్.” హరి.

పూ. ౭, ఆ. ౧౧గి. భార. శల్య. ౨, ఆ. ౨౭గి.

క్రేళ్లువాఱు. దే. ఆ. క్రి. (క్రేళ్లు+పాఱు.) 1. గంతు

లిడు. “ఉ...లోచన ప్రభా, జాలము క్రేళ్లు

వాఱుగఁ గుచద్విత్తయంబు చలింప...” కృ.

శకుం. ౨, ఆ. ౪౮; ౭. విజృంభించు. “గీ. మలఁగి

గజకంధరము ద్రుంచి తొలగ నుటికి, కెంపు దళు

కొత్త వాలుతోఁ గ్రేళ్లువాఱు, నావృకొదరువై

గవియంగఁ జేయి, నీచె సేనకుఁ గాళింగవిభుఁడు

గడఁగి.” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౭౦; ౩. చెదటి

పావు. “ఉ...వే, గప్పె శరాళి సూతుఁడు

తెగఁ హరు లోటటి గ్రేళ్లువాఱుగన్.” భార.

ద్రో. ౪, ఆ. ౧౨గి.

క్రేళ్లునను. దే. ఆ. క్రి. (క్రేళ్లు+చను) ఎగిరిపడు.

“నీ. హస్తలగదురున కడచి నిల్వక క్రేళ్లునను

హయంబులమణిన్యందనములు.” భా. రా. యు.

గీ. ౧౮.

క్రేళ్లుగయు. దే. ఆ. క్రి. (క్రేళ్లు+గయు.) వై

కెగురు. “క...క్రే లొగిఁ దెగి యలుగుతోన

క్రేళ్లుగని పడిం, దూరె...” తు. సం. ౧౧, ఆ. ౧౧గి.

క్రే.

క్రే. ఒకానొకఅక్షరము. (ఈయక్షరముక్రింద

‘క్రైలు’ ‘క్రైలుదారి’ యనవదములు శ. ర.

సూ. ని. మొ. సిఘంటాపులు గ్రహించినప.

అందుల కాధారముగాఁ జూపిన. ఉ. హరి. ౪,

ఆ. ౨౯. లో శ. ర. పా. ఎచటను గానరాని

కారణమునను ముద్రితప్రతులలో మఱియొక

చక్కనిపాఠ ముండుటచేతను నవి యట త్యక్త

ములు.)

క్రో.

క్రో. దే. విణ. పృథ్వియందు ‘క్రోత్త’శబ్దము

యొక్కలు ప్రవిశేషరూపము. (చూ. క్రొత్త.)

క్రోకి. దే. వి. క్రొకి, యద్ధాదిసాధనవిశేషము.

“గీ...క్రోతులు బ్రద్దపరులగగ్గి గొంతంబు

లాడినెట్లఁ గత్తగములు.” ఉ. హరి. ౨, ఆ.

౯౨. “చ...ఉరిక్రోకి నారినము...” దశ.

గి, ఆ. ౭౨. (ఇట నిది యొకచోరసాధనము.)

క్రోచే. వై. వి. (సూ. క్రొచక. పా. కొంచ.)

క్రోచము. “ఉ. తొక్కలు సింఛి కంఠమున

తొక్కలు వాసి శిరంబు ప్రచ్చి పేరుక్కునఁ

గ్రొంచచంద మగునొడ్డు గలంగఁగః జేసీ...”

భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౩౦. సాంబో. ౨, ఆ. ౧గి.

క్రోజమురు. దే. వి. (క్రోత్త+చమురు.) క్రొత్త

నూనె. “చ...మే, చిదిమిచమాత్రఁ గ్రొంజ

మురు చిట్టున మీఁదికి గుప్పలింపఁగా.” సాంబో.

౨, ఆ. ౧౮౬.

క్రోజిగురు. దే. వి. (క్రోత్త+చిగురు.) క్రొత్త

చిగురు, లేతచిగురు. “నీ...క్రోజిగు రొత్తిన

గుజ్జుమావి.” దశా. ౨, ఆ. ౨౮౨.

క్రోజిగురులవిజ్ఞాఁడు. దే. వి. (క్రోత్త+చిగు

గురు+విజ్ఞాఁడు.) వనస్తభుఁడు. ఆం. భా. ప్ర. ౪౪.

క్రోజిలగుఁజల్వ. దే. వి. (క్రోత్త+చిలుగు+చల్వ.)

అతిసున్నిత మొనవస్త్రము. “చ. జలకములాడి

క్రోజిలగుఁజల్వలు దాలిచి...” ఉ. రా. ౧గి,

ఆ. ౨౪౭.

క్రోజీకటి. దే. వి. (క్రోత్త+చీకటి) మునిచీకటి,

మనకచీకటి. “మ...కన్యజ్ఞైఁ గ్రొంజీకటుల్.” పను.

౪, ఆ. ౧౦. [కాంతి. ఇందు. ౧, ఆ. ౧౭౩.

క్రోజ్ఞాయ. ద్వ. వి. (క్రోత్త+చాయ.) చక్కని

క్రోదమ్మ = క్రొత్తమ్మ (శ. ర.)

క్రోదావి. దే. వి. (క్రోత్త+తావి.) చక్కనిపరి

మళము. హంస. ౧గి. ఆ. ౩౬౬.

క్రోంబట్టు. దే. వి. (క్రోత్త+బట్టు.) క్రొత్తపట్టు,

చక్కనిపట్టు. దశా. ౭. ఆ. ౭౨.

క్రోంబని. దే. వి. (క్రోత్త+పని.) చక్కనిబిల్వము.

ఇందు. ౬, ఆ. ౧౩౧.

క్రోంబువిలుకొండు. దే. వి. (క్రోత్త+థూ+విలు

కొండు.) నవమన్మథుఁడు. కృ. శకుం. ౧, ఆ. ౭౦.

క్రోంబెరుగు. దే. వి. (క్రోత్త+పెరుగు.) సద్యో

దధి, అవ్వడే చక్కగాఁ దోడుకొన్న పెరుగు.

పిన. శకుం. ౧, ఆ. ౧౩గి.

క్రోంబొగ. దే. వి. (క్రోత్త+బొగ.) క్రొత్తబొగ,

బాగుగా వ్యాపించినబొగ. భా. రా. యు. ౨౧౯.

క్రోక్కారము. దే. వి. కొడికూత. “నీ. కార్కోడి

గముల క్రొక్కారంపునందడి...” చంద్రా. ౨,

ఆ. ౮౧. (శ. ర. పా. ‘కోకారము’ ముద్రి.)

క్రొక్కారు. దే. వి. (క్రొత్త+కారు.) వర్ణకాలము.
వై. 3, ఆ. ౮౮.

క్రొగ్గటి. దే. వి. (క్రొత్త+గటి.) క్రొత్త
గాయము, ఆపుడే వడనగాయము. కు. సు. ౧౧.
ఆ. ౧౩౨. (వావిళ్ల ప్రతిలో యూనివర్సిటీ
ప్రతిలో ముద్రితవా. 'క్రొంగంటుల.')
క్రొత్త. దే. వి. 1. నవీనత, నూతనత. "ఉ. అబ్బు
రసంబులం జవులయందు క్రొత్తలుపుట్ట నిచ్చు
లుక, పేటకభంగి బాకములు కన్న నవోప్పుగఁ
జేసి చేసి..." భార. విరా. ౧, ఆ. ౭౭; 2.
ఆపూర్వత. (చూ. క్రొత్తచేయు.) విణ. (వృత్తి
యందు మీఁదివడ్డును వికల్పముగా లోపించి
నపుడు కొన్నియెడల నుగాగమును గొన్ని
యెడల బరచుగుహల్లునను ద్విత్వమును వచ్చును.
ఉదా:—క్రొంబసిడి, క్రొక్కారుమొ.) 1.
నూతనము, నవీనము. "నీ. క్రొత్తముత్తములతో
..." కాశీ. ౧, ఆ. ౩౯, భాగ. ౧౦, స్కం.
పూ. ౧౬౮౨; 2. ఆపూర్వము. పూర్వ మెఱుంగ
నిది. "క...తద్దాదుణశలీపుష్టి మిగులఁ గ్రొత్త
యగుచు వీక్షణముల కత్యధ్యకకారణమై..."
కళా. ౬, ఆ. ౯. క్రి. విణ. క్రొత్తగా. "నీ.
క్రొత్త దోమినదంతశోరకంబునయందు దాం
బులరాగంబుకళకు గూర్చి." శ్రీధా. ౧౩౪.

క్రొత్తచేయు. దే. ఆ. క్రి. (క్రొత్త+చేయు.) 1.
(అలంకారలేమి) వికృతి గలిగించు. "క...మధు
రసపానం బీచపలునికిం గ్రొత్తచేసి నుకటపటి
చెన్." ప్రబోధ. 3, ఆ. ౬౦; 2. క్రొత్తగా
సాపాదించు. 'వ...శూలపాణికిం బరమసాధనం
జైనసాక్షుపతంబు నీకు బ్రస్తుటపరిజ్ఞానం
బయిన నీవు జయద్రథవధం బవశ్యంబును జేయు
దు వస్తుహస్త్రంబుకలిమి నమంత్రికముష్టికస్థానక
విజ్ఞానంబుగా గ్రొత్తచేసికొనుట మేలు తదర్థం
బుగా నెఱేవుఁ జేత్రంబున నిలిపి సభక్తికధ్యానంబు
సేయుము..." భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౩౬౦.

క్రొత్తడము. దే. వి. కొంటుబురుజు. "నీ. క్రొత్త
డంబులకెపు క్రొత్తడంబులరంగు నింకిడి దోపు
వన్నియలు నింప." య. ౧, ఆ. 3.

క్రొత్తడి. దే. వి. 1. పతివ్రత. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౬;
2. పుణ్యస్థి, పరిసన్ని. "క. ఆత్మలకు మొక్కి

తక్కడి, క్రొత్తడు లందఱకు బ్రియము కొనలు
నిగుడంగా." హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౨౩౪. "చ...
ఆచి పుణ్యచరిత్ర మహాగ్రగణ్య క్రొత్తడి నక
లంబుఁ జూడ నన వైద్యముఁ బొందటం జూచి
పొక్కిలిన్." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౧౮౭.

క్రొత్తవడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (క్రొత్త+వడు.) క్రొత్త
యగు. (చూ. క్రొత్తవలుచు.)

క్రొత్తమగఁడు. దే. వి. (క్రొత్త+మగఁడు.) అంకు
మగఁడు, బారుడు. "ఆ. కొట్ట మూయ దుద్దు
గొంగడి పటిచిన, మంచమునకుఁ గ్రొత్తమగనిఁ
గొనుచు, గుఱుకునడల నరిగి కూర్చుండె దాని
క్రిందింటిమగఁడు దాఁగు తెఱుగ లేక." వేం.
పంచ. 3, ఆ. ౨౪౭.

క్రొత్తముట్టు. దే. వి. (క్రొత్త+ముట్టు.) 1. నూలి
పోగు; 2. సమర్థ. "గీ. క్రొత్తము ట్టన నూలి
పోగును సమర్థ." ఆం. భా. తృ. ౪౭.

క్రొత్తమ్మి. దే. వి. (క్రొత్త+తమ్మి.) పుట్టపద్మము.
పిన. శకుం. ౧, ఆ. ౧౭౫.

క్రొత్తవలుచు. ద్వ. స. క్రి. (క్రొత్తవడుభా.)
ప్రకాశింపఁజేయు, నూతనశోభ నిచ్చు. "మ.
ప్రచుదం బాననకాంతిఁ గ్రొత్తవలుపన్..."
భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౦౫.

క్రొత్తశము = క్రొత్తడము. (శ. ర.)

క్రొత్తావి = క్రొందావి. పిన. శకుం. ౨, ఆ. ౬౧.
క్రొన్నన. దే. వి. (క్రొత్త+నన.) క్రొత్తమొగ్గ.
ఆము. ౫, ఆ. ౧౧౫. శకాం. ౨, ఆ. ౯౭.

క్రొన్ననఁబోడి. దే. వి. (క్రొత్త+నన+పోడి.)
స్త్రీ; నూత్నకుసుమాంగి. నీలా. ౧, ఆ. ౧౧౬.

క్రొన్ననలొత్తు. దే. ఆ. క్రి. (క్రొన్ననలు+లొత్తు.)
ఆతిశయించు. "ఉ...క్రొన్ననలొత్తునిజావలో
కనో, క్కంత నలెప్రయత్నమునఁ దత్కృతి నిట్లు
పఠింప..." పరమ. ౫, ఆ. ౧౧౪.

క్రొన్ననవింటివాడు. దే. వి. (క్రొత్త+నన+
విట్టు+వాడు.) మన్మథుఁడు. విక్ర. ౧, ఆ. ౧౦౭.

క్రొన్నిలుటద్దము. దే. వి. (క్రొత్త+నిలువు+
అద్దము.) క్రొత్తనిలువుటద్దము. కాళిందీ. ౨, ఆ.
౧౦౪.

క్రొన్నురుగు. దే. వి. (క్రొత్త+నరుగు.) నూత్న
ఫేసము. పరమ. ౧, ఆ. ౬౩.

క్రొన్నెత్తురు. ద్వ. వి. డౌ. (క్రొత్త+నెత్తురు.)
కవిక. ౨, ఆ. ౧౯౭.

క్రొన్నెల. దే. వి. (క్రొత్త+నెల.) బాలచంద్రుడు.
దశా. ౩, ఆ. ౪౬. బ. చెక్కిళ్లయందును దొడల
యందు మీఠేతులందును గావించునభివృత్త
ములు. వేంక. మాన. ౭౭.

క్రొన్నెలతాలుపు. ద్వ. వి. (క్రొత్త+నెల+తాలుపు.)
చంద్రశేఖరుడు, శివుడు. రాజ. చ. ౧, ఆ. ౫.

క్రొమ్మవి. దే. వి. (క్రొత్త+మవి.) క్రొత్తగాః
బూచినమామిడి. ఉ. రా. ౩, ఆ. ౬౬.

క్రొమ్మి. దే. వి. ఎఱ్ఱగోరంటి. ఆం. భా. ద్వి. ౫౩.

క్రొమ్మించు. దే. వి. (క్రొత్త+మించు.) 1. క్రొత్త
మెఱుపు. నీలా. ౨, ఆ. ౨౭; 2. నూత్నకాంతి.
హర. ౫, ఆ. ౪౪.

క్రొమ్మించుదాం. ద్వ. వి. (క్రొత్త+మించు+దాం.)
మేఘము. వేంక. దేవ. ౨౩.

క్రొమ్మడి = క్రమ్మడి. (క్రొత్త+మడి.) భార.
ఉద్యో. ౩, ఆ. ౧౧౩. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౫.

క్రొమ్మెఱుగు. దే. వి. (క్రొత్త+మెఱుగు.) 1.
తొలకరిమెఱుపు. “క. ఉటు ముఱిమి మూల
గాడ్పులు, చఱచి విసరఁజొచ్చె మదనసహరు
దెసఁ గ్రొమ్మెఱుగుదప్పించె...” హర. ౨, ఆ.
౧౭; 2. నూత్నకాంతి. దశా. ౪, ఆ. ౨౯.

క్రొమ్మేఘము. ద్వ. వి. (క్రొత్త+మేఘము.) నూత్న
మేఘము. భీమ. ౩, ఆ. ౮౭.

క్రొవ్వాడి. దే. వి. (క్రొత్త+వాడి.) తీక్షణ. “ద్వి.
క్రొవ్వాడి చూపక తూరత లేక.” పండితా.
దీక్ష. ౬౧. పు. విణ. మిక్కిలి వాడి గలది.
“కా...నఱకెనో క్రొవ్వాడిఁబాటుచే...”
హర. ౭, ఆ. ౬౯.

క్రొవ్వారు. దే. ఆ. క్రి. (క్రొవ్వ+వారు.) 1.
బలియు. “కా. క్రొవ్వారుజనువోయి వ్రేగు
నకు నాగోరంతకొ నంతయున్, జ, వ్యాడంగ
...” భాను. ౪, ఆ. ౪౪; 2. అందమగు. “గీ.
విరిసె క్రొవ్వారి నాగకేసరపుఁబువ్వు.” భీమ.
౫, ఆ. ౯౬.

క్రొవ్వడము. దే. వి. (క్రొవ్వ+వడము.) 1. మదిచి
చేయువని, దుష్కార్యము. “ఆ...ఇట్టి క్రొవ్వ
దంబులు సేయఁజొచ్చు టిచ్చగించి చూతు

రయ్యు” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౯; 2. బలుపు.
“ఉ. చమ్మల క్రొవ్వడంబుఁ గఱిచక ప్రభుఁబెంపును
...” పద్మ. ౩, ఆ. ౮. విణ. పరువైనది. “నీ.
విరియ నూకించు క్రొవ్వడపుమల్లియమొగ్గ తెల
తాఁ జొక్కించురిక్కలందు.” నృసిం. ౩, ఆ. ౭౫.

క్రొవ్వరి. దే. వి. (క్రొత్త+వరి.) రూపన ప్రసవము,
అపుడే వికసించివచ్చువ్వ. వైష. ౮. ఆ. ౧౬౧.

క్రొవ్వ. దే. ఆ. క్రి. 1. మదిచు. “నీ...దంభో
ద్భవుం డయరాజు... క్రొవ్వ...” భార. ఉద్యో.
౩, ఆ. ౨౮౭; 2. వాఁడియగు. “ఉ...కదీయ
మస్తమం, క్రొవ్వినమచ్చరంబునకు మాల్పెద...”
ఉ. హరి. ౩, ఆ. ౪౩; 3. బలియు. “ఉ.
క్రొవ్వినగట్టిబిచ్చరపు గుబ్బుచుంకమలున్...”
హరిశ్చ. ౧, ఆ. ౧౦౨; 4. మిక్కుట మగు.
“చ...క్రొవ్వినమంగళ ధూప ధూమముల్.”
కాశీ. ౧, ఆ. ౪౯. వి. 1. వనశరీరధాతువులలో
నొకటి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౨; 2. మరము. “క.
ఇవిధమున శివీదరిని, క్రొవ్వ వెఱచి...” భార.
శల్య. ౧, ఆ. ౨౨౬; 3. సారము. “నీ. వన
జాక్షిచూపులు వలరాజుతూపులు క్రొత్తవెన్నెల
లోని క్రొవ్వ నవ్వ.” విక్ర. ౧, ఆ. ౧౧౯;
4. బలుపు. “ఉ. కొమలతామ్రచూళికల క్రొవ్వెఱ
నంజను బోదివెట్ట...” వైష. ౮, ఆ. ౧౫౩.
బ. గర్వోక్తులు. “చ. తగుముపుఁగోషయాత్రను
బదంపడి గోగ్రహణంబునందుఁ జేరుగొనిననకు
నిట్లనుట క్రొవ్వలు దక్కుము సాలు నిన్ని
యున్.” భార. ద్రో. ౫, ఆ. ౯౯.

క్రొవ్వగొను. దే. ఆ. క్రి. (క్రొవ్వ+గొను.)
క్రొవ్వెక్కు, మదిచు. “నీ. పరువపుఁజేనుకుల
పనఁ గ్రొవ్వగొని తేలగిలఁబడువానకొయిలల
యొప్పు.” హరి. పూ. ౯, ఆ. ౭౨.

క్రొవ్వెక్కు = క్రొవ్వగొను. “ఉ. క్రిక్కిరిచిన్న
దోయి యరుక్రేవలకాంతియుఁ బంచబాణుఁ
గ్రొవ్వెక్కుగఁ జేయ...” వైష. ౭, ఆ. ౧౯౪.

క్రొవ్వెద. దే. వి. (క్రొవ్వ+వెద.) కేశధమ్మిల్లము,
కొవ్వ. “క...చెం, గలువలు క్రొవ్వెదకు వే
ఱొకర్తు ఘటించెన్.” ఆము. ౬, ఆ. ౧౨౯.
ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౫.

క్రొవ్వేడి. జే.వి. (క్రొత్త+జేడి.) మిక్కిలిజేడిమి. విణ. బాధకము, సహృదయమి. “గీ. విబుధముని మాట చెవికి: గ్రొవ్వేడి యగు ద,మధ్యగర్వోదయు డైనమిధ్యకిభిః,చాల నుద్వేగ ముది...” కాశీ. ౧, ఆ. ౧౦౬.

క్రొత్తు. జే. వి. దగ్గుటయు దగుభ్యుచి కనుకరణము. “చ. కదలురదాళితో నరయుగడ్డముతో బిగి తప్పి కట్టునున్,వవలినమేనికొంగనులవై బడికమ్మెను భ్రూయుగంబుతో; గుదియను గేల చూనుకొని క్రొత్తున దగ్గుచు...” పార్వ. ౪, ఆ. ౬౦.

క్రో.

క్రోగచము. సు. వి. ఆ. పు. క్రొంచాది. (చాచ.) క్రొలి. జే. వి. (క. క్రొలి. త. క్రొడి.) క్రొంటి. “ద్వి. ఆహారకకు: గాక యగచరుల్ తటవనోక్రొంతు లార మిటుక నేమిటికి.” రం. రా. యు. 32౬.

పు. ఉ. రా. 3, ఆ. ౨2౬.

క్రోడ. సు. వి. ఆ. ప్రి. 1. తొమ్మ; 2. ఒడి.

క్రోడము. సు. వి. ఆ. పు. 1. మది; 2. తోటరము. న. 1. తొమ్మ; 2. ఒడి; 3. లావలిభాగము. “మ...నాభిమ,కరువాక్రోడ మిళిందబృంహము ...” ఆము. ౧, ఆ. ౧; 4. మద్యము. “క. ఆమృతిజహుకహితక, మిరాభాశకలనినద మేడరవికరా, భీమశ్వాలాశాలము, తాశక్రోడ మున వేర్చి రాములు లెమిన్.” స్వా.గీ,ఆ ౯౯.

క్రోడాడు. జే. స. క్రి. 1. క్రోరాడు, (పువభము మొ. కొమ్మలతో) పాచుచు. “క. విడాతుపొన్న కొమ్మలు. గ్రోడాడెమనదవి గౌరుకొదములు మోద,క్రిడక దనరుచాడున...” హరి. పూ. 2, ఆ. ౧౧2; 2. (మదిమొ.) నేల కెల్లగించు. “వ. మహాదేహంబు లగువరాహంబులు చొచ్చి ఘోషంబుల నెల్లచోట్టుం గ్రోడాడం దొడంగె.” హరి. పూ. ౬, ఆ. ౧౦.

క్రోడించు. జే. స. క్రి. తరచు, మధించు. “గీ. నవమతిన్నూర్తి: గ్రోడించినాడ వఖిల,కావ్య లక్షణలక్ష్యసాగరము నెరయ.” మై. ౧, ఆ. ౧౦.

క్రోడీకరణము. సు. వి. ఆ. న. 1. క్రోడీకరించుట; 2. ఆలింగనము. (హళా. ని.)

క్రోడీకరించు. సు. స. క్రి. 1. ఒకటిగాక జేర్చు. (క. ర.); 2. తెలిసికొను. “వ...కాస్తంబులు

క్రోడీకరించి పురాణంబులు మృద్ధతంబులు గావించి...” సా. ౧, ఆ. ౧3.

క్రోతుండు. సు. వి. ఆ. పు. శనిగ్రహము.

క్రోధన. సు. వి. ఆ. పు. ఒకానొకసంవత్సరము. ఆ. ప్రి. క్రోవము గలప్రి.

క్రోధనము. సు. వి. ఆ. న. 1. క్రోవము; 2. క్రోపించుట.

క్రోధనుడు. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) క్రోషి.

క్రోధము. సు. వి. ఆ. పు. 1. క్రోవము; 2. రాద్ర రసస్థానభావము.

క్రోధి. సు. వి. న్. పు. 1. ఒకానొకసంవత్సరము; 2. దున్నపోతు; 3. కుక్క. విణ. (న్. నీ. న్.)

క్రోధము గలవాడు.

క్రోధించు. సు. ఆ. క్రి. క్రోవగిల్లు. “క...వారాణ సివై:గ్రోధించినదికన్న ర్త క్రోపింపఁడొకొ.” కాశీ. 2, ఆ. ౧౯౪.

క్రోధిల్లు = క్రోధించు. “ద్వి. (శిలాకారగజము) సాధకు డెవ్వఁడే సాధించి యెక్కు,గ్రోధిల్లు ...” పండితం. పర్వ. 3౦౪. పు.

క్రోధ. సు. విణ. (ఋ. ప్రి. ఋ.) క్రోపించువాడు.

క్రోయు. జే. స. క్రి. (పాము, మంటమొ.) నాలు కలు చాచు. “ఉ...నాలుకలు గ్రోయుమహో రగరాజయుగ్దముం,జే3...” భార. ఆర. ౬, ఆ. ౧2౦. “క. నాలుకలు గ్రోయుపహ్నులు...” నృసిం. ౨, ఆ. ౧3.

క్రోలగచ్చు. జే. వి. నర్నాక్షిశీ. (బ్రా.)

క్రోలించు. జే. స. క్రి. (క్రోలుధా. ప్రి.) త్రాగించు. “నీ. హులపగ్గము లూడ్చి యంబువుల్ గ్రోలించి ...” చం. రా. ౪, ఆ. ౬2.

క్రోలు. జే. స. క్రి. 1. త్రాగు “చ...తియ్యునినీరు గ్రోలి...” హర. 3, ఆ. 3౨; 2. తిను. “క. తలిరాకుగుత్తి: దమి: గో,యిల చందున: జించి క్రొతె...” హరి. 3, ఆ. ౪౯; 3. మ్రింగు. “నీ. ఉగ్రసత్త్వాహర ముపకమించుటకు నా బడబాన లము: గ్రోలి పాఱివిడుచు.” దశా. ౧, ఆ. ౨౦౯; 4. ఆనుభవించు. “గీ...ప్రియుండు, బ్రియయు: గ్రోలిరి నూతనప్రేమరసము.” హరి. ఉ. 2, ఆ. ౨౦౪; 5. ఆహ్వానించు. “గీ. మావి కడ నిల్చు విరులనెత్తావి: గ్రోలు.” స్వా. 3, ఆ. 3౧. వి. 1. క్రోపి,గొట్టము. “చ...గొంతుక్రోత్,

గఱచి..." అము. 3, ఆ. ౨౦; 2. చివ్వున గ్రోవి.
"నీ. కనకంపు: గ్రోకుళ్ళ గొని ముంచి కాళ్ళిర
జలము లొండొరులవై జల్లుచారు." కు. సు.
౯, ఆ. ౧౧; 3. జాడు, జీణసస్యము. ఆ.
భా. ద్వి. ౨౩౭. విణ. కోలు, వెద్దది. "గీ. క్రొలు
పులి లేగదూడను గొంచు: బోవ;" పార్వ. 3, ఆ.
౧౧౭. [విశేషము. (శ. ర.)

క్రొలుకనపు. ద్వ. వి. (క్రొలు+కనపు.) నడము, తృణ
క్రొలుచు = క్రొల్పు.

క్రొల్పు. దే. అ. క్రి. కూయు. "చ. కొనక వసంత
కాలమున గోయల క్రొల్పినభంగి..." కాశీ.
౧, ఆ. ౧౬౭. స. క్రి. (క్రొలు ధా. ప్రే.) 1.
త్రాగించు. "ఉ. వీరుల చేసెయై మరయ వింతగఁ
గావ్వరసంబు గ్రొల్పి యమ్మనవతోటికిం బశు
సమానత మానగఁ జేసి..." నృసిం. పీఠ. ౭.
(శ. ర. పా. 'క్రొ'ముద్రి.); 2. అభ్యసించు.
"కా...ఆత్మాయముల్ క్రొల్పుచో." పాండు.
౧, ఆ. ౧౭౧. శివరా. ౨, ఆ. ౧౨౭. 3. ఆలా
పించు. "ఉ. గోయలకుచనునర్జరము క్రొల్పిన
భంగిని..." క్రీడా. ౧౭౦.

క్రొవ. దే. వి. 1. సరము. "నీ...ఆణిముత్యపుఁగ్రోవ
..." సీల. ౨, ఆ. ౨౭; 2. రోగవిశేషము.
ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౮.

క్రొవి. యు. దే. వి. 1. గొట్టుము. "గీ. తియ్యపూ
జేసియలక్రొవి దీవి మెవి." వైష. 3, ఆ. ౧౭౦;
2. ఆనుపోయి గొట్టుము. "నీ...దుడె నాడె
క్రొవి." మాన. ౨, ఆ. ౧౧; 3. తుపాకి. "నీ.
చేతిక్రొవులు వైచి బీతుచెయ్యలఁ బాతి బగ్గము
పాడె తుపాకియొక." రా. వి. ౧, ఆ. ౧౧; 4.
బుడ్డి. "నీ...నన్నటి క్రొవి." సీల. 3, ఆ. ౯౦;
5. బరణి. "నీ. తలిరులేమావి క్రొత్తజవాబలుఁ
గ్రోవి..." అప్ప. బాల. ౧౩౯; 6. మూస.
"ఉ. కాలకళారు: డొడ యనుకాంచనరేణువు
ప్రత్యగాశనాఁ గ్రాతెడుక్రొవి: గూర్చి కరఁగంగ
..." కళా. ౮, ఆ. ౯; 7. కంఠనాళము. "గీ.
కొంద టినతనూజాదుల క్రొవిలోనఁ బ్రాణముల
గల్గఁ దెలియుండి బ్రతికెద మన." రాఘవ. ౪, ఆ.
౧౧౧; 8. రంధ్రము. "నీ...పుట్టక్రొవులలోనఁ
బుట్టె జెట్టు." వాల్మీ. 3, ఆ. ౧౪౦; 9. భూమి

లోపల నీళ్లు వచ్చుట కేర్పఱచినమార్గము. "చ.
కొలఁతుల వాఁగులకొ నదులఁ గ్రోవుల బావుల
నిర్దురంబులన్." భార. ఆర. ౪, ఆ. 3౩౨; 10.
కానుసు. (బ్రా.) వై. (సం. మరవక.) ఎఱ్ఱ
గోరంటి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩.

క్రోశనము. సు. వి. ఆ. న. 1. కూడక; 2. ఆటపు.
విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. ఆటచునది; 2. కూయునది.
క్రోశము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. విడుపు; 2. పిలుపు;
3. కోను.

క్రోష్టుపుచ్చిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. కోలపొన్నళి.
క్రోష్టుపు. సం. వి. ఉ. పుం. నక్క.
క్రోష్టి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆడునక్క; 2.
నెలగుమ్మడుళి; 3. లొంగలిళి.
క్రోసు. వై. వి. (సం. క్రోశి.) కోను. "గీ. ఆపుడు
వారాణసీతేత్ర మైదుక్రోసు, లొకమేర యుప
ద్రవం బందకుడు." కాశీ. ౨, ఆ. ౧౧.

క్రౌ.

క్రౌంచదారణుడు. సు. వి. ఆ. పుం. 1. గుహుండు;
2. చరకురాముండు.
క్రౌంచము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకజాతికొంగ; 2.
ఒకానొకపర్వతము; 3. ఒకానొకద్వీపము.
క్రౌంచాదనము. సు. వి. ఆ. న. తామరతూడు.
క్రౌర్యము. సు. వి. ఆ. న. తూరస్యభావము.
క్రౌశకతికుండు. సు. వి. ఆ. పుం. 1. నూలుక్రొసులు
నడచువాడు; 2. నూలు క్రొశములదూరమున
నుండఁగా వచ్చి కలిసికొనఁ దగినవాడు.

క్ల.

క్లమకము. సం. విణ. (ఆ. మికా. ఆ.) 1. బడలునది;
2. బడలఁజేయునది.
క్లమకము. సు. = క్లమము.
క్లమము. సం. వి. ఆ. పుం. శ్రమము.
క్లమి. సం. విణ. (నొ.సి.నొ.) బడలినది, శ్రమమందినది.
క్లమిక. సం. విణ. (బు. ప్రీ. బు.) శ్రమమందు
వాడు, బడలువాడు.

క్లౌ

క్లౌరము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. బడలినది;
2. వాడినది.
క్లౌతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. బడలిక, శ్రమము.

క్షణము. సు. వి. ఆ. పు. 1. ఆత్మల్యకాలము; 2. ముహూర్తము; 3. గడియలో నాఱవభాగము; 4. తీటిక; 5. ఉత్సవము; 6. సమయము; 7. ఆస్వతంత్రత; 8. ఇతరవ్యాపారము లుడుగుట. "సీ. కర్మకాండవిదుండు గాచియున్నాడు బ్రహ్మత్వమునకు క్షణం బుది భృగుడు." కాశీ. 2, ఆ. ౫2. [2. క్షణమాత్ర ముండునని.

క్షణి. సు. విణ. (న. నీ. న్.) 1. ఆవకాశము గలది; క్షణించు = క్షణించుచు. (శ. ర.)

క్షణిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. మెఱపు.

క్షణికము. సు. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. క్షణకాల ముండునది; 2. నశించునది.

క్షణించుచు. సు. స. క్రి. విందున కాహ్వానించు. "వ. ఆయ్యా నీవతిథిది మాయంటఁ గృతభోజ నుండవై పొమ్మని క్షణించిన." భార. ఆది. ౧, ఆ. ౧౦౦.

క్షతజము. సు. వి. ఆ. న. 1. నెత్తురు; 2. చీము.

క్షతము. సు. వి. ఆ. న. 1. గాయము; 2. అపాయము; 3. దుఃఖము; 4. చెబ్బ; 5. చీల్చుట. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. గాయపడినది; 2. నశించినది; 3. చీల్చబడినది; 4. కొట్టబడినది; 5. నీడింపబడినది.

క్షతయోని. సు. వి. ఇ. స్త్రీ. కన్యాత్వము చెడినస్త్రీ.

క్షతి. సు. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. గాయము; 2. నాశము; 3. ఛేదనము; 4. ఊణత్వము.

క్షత్ర. సు. వి. ఋ. పు. 1. ద్వారపాలుండు; 2. సారథి; 3. కూద్రస్త్రీయగు క్షత్రియునకుఁ బుట్టినవాడు; 4. దానీపుత్రుడు; 5. బ్రహ్మ; 6. చేద; 7. రాయబారి; 8. రోకలి; 9. శివుడు. విణ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) 1. చనిపోయినవాడు; 2. నీలి విడిచినవాడు.

క్షత్రము. సు. వి. ఆ. న. 1. క్షత్రియకులము; 2. శరీరము; 3. ధనము; 4. నీరు.

క్షత్రియ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. క్షత్రియస్త్రీ. (ఇట్లే: క్షత్రియక, క్షత్రియిక, క్షత్రియాణి మొ.)

క్షత్రియుండు. సు. వి. ఆ. పు. క్షత్రియకులమునఁ బుట్టినవాడు.

క్షత్రుడు. సు. = క్షత్రియుండు.

క్షకు. సు. = క్షణదు.

క్షమణుడు. సు. వి. ఆ. పు. 1. దౌష్ట్యశూన్యసి.

"గీ. జటిమఃప్రాచికాశ్చిక్షమణికాశ. భూతకాశాలి కాద్యనాథులకు..." స్వా. ౧, ఆ. ౬౬; 2. విక్రమాదిత్యునియూహారము దున్ననవర్షము లలా నొకడు. "శ్లో. ధన్వంతరి క్షమణ కామర సింహ శకు. బేతాళ భట్ట ఖుట కర్పర కాళిదా సాఃఖ్యాతోబాహమిహిరోవృషతేస్సభాయాం, రత్నానివై చరచిర్మచవిక్రమస్య. (కల్ప.)

క్షమణము. సు. వి. ఆ. న. ఉపవాచము. మువ్వపులి. ౪. ౨౨౨.

క్షపాకరుడు. సు. వి. ఆ. పు. చుచ్చుడు.

క్షపానాథుడు. సు. = క్షపాకరుడు.

క్షపితుడు. సు. విణ. (అ. ఆ. అ.) నాశము నొందిన వాడు, చెడినవాడు. "క. జననియమహ్నాభ్యా య. ప్రమచములు విడిచిగలరు బ్రహ్మజులు జనాభివ కూర్చులు విపులరకఃక్షపితులు గాంగ లరు వినె కలికాలమునన్." భార. ఆర. ౪, ఆ. ౨౮౬.

క్షమ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఓర్పు, సహనము; 2. భూమి, నేల; 3. మన్నింపు తప్పనైచుట. "ఆ. క్షమయ తాల్చియుండఁ జన కెల్లప్రాద్దుఁ చేజుబ తాల్చి యుండఁ జనదు పతికి, సుకతక్షమండు సుకతలేజుండు, నగుట దోషమందు రసఘ మతులు." భార. ఆర. ౧, ఆ. ౨౧2.

క్షమకుడు. సు. విణ. (అ. మి. కా. అ.) క్షమించువాడు.

క్షమాపణ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. క్షమాపము.

క్షమాపణము. సు. వి. ఆ. న. క్షమించు వేడుకొనుట.

"శ్లో. బ్రహ్మస్వం గచ్ఛభద్రం తే నాభాగతన యం నృపమ్ క్షమాపయ మహా భాగతకళ్యాతిర్వ వివృతి." సు. భాగ. ౯, స్కం. ౪, స. ౬౪. శ్లో.

క్షమి. సు. విణ. (న. చీ. న్.) 1. ఓర్పువాడు; 2. మన్నించువాడు; 3. సమర్థుడు.

క్షమించు = క్షమించుచు. ఉ. రా. ౨, ఆ. ౨౫.

క్షమిత. సు. = క్షుత.

క్షమితవ్యము. సు. = క్షుతవ్యము.

క్షమించుచు. సు. స. క్రి. 1. సహించు, ఓర్పు.

"క. క్షమించువారిఁ గని చాలమివెట్టుదురు ..." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౫౦; 2. కష్టపైచు, మన్నించు. "ఆ. ఆది నవరాధ మొక్కటి యైన

నదియు. నల్ప మైనను క్షమియించు నదియు. గాక, చెనసి యపరాధములు పెక్కు నేయుచున్న. పాపకారపులకు సహించుగ నేల." భార. ఆర. ౧, ఆ. ౨౧౯. ౧, ఆ. ౩౭౭; ౩. ఉచకవిల్ల: జేయు. "క...అంకను క్షమియించి కారు: దగుపురుషుడు..." భార. ఆది. ౭, ఆ. ౧౪౩; 4. సరిపెట్టు. "నీ. తనకు బ్రతుకైన మొనరింప పుడిన క్షమియించుకొన బృహస్పతిని గాను." దశా. ౨, ఆ. ౪౧.

క్షముడు. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. సహించువాడు; 2. సమర్థుడు; 3. హితుడు; 4. తప్పనిచు వాడు. "ఆ. సంతతక్షముడు సంతతతేజుడు. నగుట దోష ముడు రసమగుతులు." భార. ఆర. ౧; ఆ. ౨౧౭.

క్షయ. సు. వి. ఆ. పు. ౨. కానొకసంవత్సరము. క్షయణము. సు. వి. ఆ. న. వాసస్థానము. విణ. 1. (ఆ. ఆ. ఆ.) జీవించుజేయునది. 2. (ఆ. ఆ. ఆ.) క్షయించుజేయు సాధనమైనది.

క్షయము. సు. వి. ఆ. పు. 1. తగ్గదల; 2. ప్రళయము; 3. క్షయరొగము; 4. ఇల్లు; 5. హింస క్షయ. సు. వి. న్. పు. చంద్రుడు. విణ. (న్. న్. న్.) 1. నశించునది; 2. తగ్గదల; 3. క్షయరొగము గలది.

క్షయించు. సు. ఆ. క్రి. 1. జీవించు, తగ్గ; 2. నశించు, చెడిపోవు. "వ. అతనికపాబు భిన్న భాండ గతం వై నక్షీరుబు చంద్రబున క్షయించు." భాగ. ౪, స్కం. ౪౪౭. [సాధనమైనది.

క్షయ్యము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) క్షయించుజేయు క్షరము. సు. వి. ఆ. పు. మేఘము. న. నీరు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. స్రవించునది; 2. నశించునది. క్షరి. సు. వి. న్. పు. వర్షాకాలము. క్షరించు = క్షరించు.

క్షరితము. సు. వి. ఆ. న. 1. స్రవించుట; 2. నశించుట. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. స్రవించినది. భార. ఆది. ౮, ఆ. ౨౧౧; 2. నశించినది.

క్షరియించు. సు. ఆ. క్రి. 1. నశించు; 2. స్రవించు; 3. ఉడయించు. "క. క్షర చంద్రు దానివలనను, క్షరించినతత్త్వములను..." భార. కా. ౬, ఆ. ౬.

క్షపవత్తు. సు. వి. ఉ. పు. 1. తుమ్ము; 2. దగ్గు. క్షవము. సు. వి. ఆ. పు. 1. తుమ్ము; 2. దగ్గు; 3. నల్లవత్తు.

క్ష

క్షంశము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. మన్నించు బడినది; 2. సహనస్వభావము గలది.

క్షంతి. సు. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. ఓరుపు; 2. మన్నించుట.

క్షత్తము. సు. వి. ఆ. న. 1. క్షత్రియధర్మము; 2. క్షత్రియసమూహము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) క్షత్రియవశు సబంధించినది.

క్షయము. సు. వి. ఆ. న. 1. కఠపు; 2. నాశము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. కృశము; 2. అల్పము.

క్షయ్యము. సు. = క్షంతవ్యము.

క్షరకము. సు. వి. ఆ. పు. 1. వసరు మొగ్గ. (కను గాయ యని కొందఱు); 2. (వక్షులను మత్స్యములను జేయు) బుట్ట.

క్షరకుచు. సు. వి. ఆ. వి. పు. చాకలవాడు.

క్షరము. సు. వి. ఆ. పు. 1. ఉప్పు; 2. కారము; 3. గాజు; 4. బూడిద; 5. ఉప్పైకత్తి; 6. బెల్లము; 7. కాలుట; 4. వెలిగారము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. స్రవించునది; 2. తిక్తలవణరసమిశ్రణము చేరినది.

క్షరిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆకలి.

క్షరితము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. స్రవించు బడినది; 2. నశించుజేయుబడినది; 3. ఉప్పునుండి యావిరూపమున దీయబడినది; 4. మోషు బడిననిద గలది.

క్షరొదకము. సు. వి. ఆ. పు. ఉప్పునముద్రము.

క్షరకుడు. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. కడుగు వాడు; 2. శుద్ధి చేయువాడు. [చేయుట.

క్షరన. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కడుగుట; 2. శుద్ధి

క్షరణము. సు. వి. ఆ. న. కడుగుట. విణ. 1. (ఆ. ఆ. ఆ.) కడుగునది; 2. (ఆ. ఆ. ఆ.) కడుగు సాధనమైనది.

క్షరము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. కడుగునది; 2. శుద్ధిచేయునది.

క్షరయిక. సు. విణ. (బు. స్త్రీ. బు.) = క్షరకుడు.

క్షరళము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. కడుగుబడినది; 2. శుద్ధిచేయుబడినది.

తీ.

తీ.తము. సు. వి. అ. న. 1. నాశము; 2. హింస. విణ. (అ.అ.అ.) నశించినది; 2. హింసించబడినది

తీ.తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. భూమి; 2. ఇల్లు; 3. నాశము; 4. ప్రళయము; 5. కర్మవల.

తీ.తిధరము. సం. వి. అ. పు. వర్మతము.

తీ.తిపలి. సం. వి. ఇ. పు. రాజు.

తీ.ప. సం. వి. అ. స్త్రీ. తేజనము, చిమ్మట.

తీ.ప్రము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. త్రోయబడినది, 3. ఉపేక్షించబడినది; 4. కలగినది.

తీ.ప్రి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. త్రోసివేయుట; 2. తిరస్కరించుట.

తీ.ప్రము. సం. వి. అ. న. 1. ముహూర్తమున బదునైదవభాగము; 2. బొటనవ్రేలికిని జూపుడు వ్రేలికిని నడిమిభాగము. విణ. (అ. అ. అ.) పేగము గలది. త్రి. విణ. (అ. న.) శీఘ్రము, పేగముగా. [ద్వాజపతీ.

తీ.ప్రశ్యేనము. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఏటింక, భార

తీ.య. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. షయము, కర్మవల; 2. ధర్మవ్యతిక్రమము, అధర్మవర్తనము.

తీ.

తీ.ణము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. నశించినది; 2. అల్పమైనది; 3. కృశించినది.

తీ.ణించు. సం. అ. క్రి. 1. నశించు; 2. కృశించు; 3. సన్నగిల్లు; 4. తఱుగు.

తీ.ణుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) మర్తిల్లినవాడు.

తీ.రగ్రాహి. సం. వి. న్. పు. ఒకకాలియుండ్రనీలమణి. “క. సారం బగునీలము గో, తీరములం దిడంగ నదియై గృహము నైనన్, తీరగ్రాహి యనంబడు, నారతోత్తమముఁ దాల్చి నమదుల కమరున్,” రత్న. ౭2.

తీ.రసీరన్యాయము. సం. = తీ.రోదకన్యాయము.

తీ.రసీరము. సం. వి. అ. న. 1. నీరు పాలు గలసిన మిశ్రము; 2. బిగికొంగిలి.

తీ.రము. సం. వి. అ. పు. న. 1. పాలు; 2. నీరు.

తీ.రమోరట. సం. వి. అ. స్త్రీ. చేకొణనశీ.

తీ.రవిదారి. సం. వి. హ. స్త్రీ. నల్ల నేలగుమ్మడుశీ.

తీ.రశుక్ల. సం. వి. అ. స్త్రీ. నల్ల నేలగుమ్మడుశీ.

తీ.రాశ్మి. సం. వి. ఇ. పు. పాలనముద్రము.

తీ.రావి. సం. వి. హ. స్త్రీ. చిఱుపాలశీ.

తీ.రాశము. సం. వి. అ. పు. మాంస. విణ. (అ.అ.అ.) పాలు త్రాగునది.

తీ.రి. సం. విణ. (న్. టి. న్.) పాలు గలది.

తీ.రిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. పాలశీ; 2. చరమాన్నము.

తీ.రోదకన్యాయము. సం. వి. అ. పు. సీర్జను

పాలును గలిసి యుండునట్లు క్కటిగాఁ గలిసి

యుండువర్తము. “గీ. కలవరాయఁడు దనుజులఁ

గొఁగిలించి, వావివసుధలు మెఱయంగ వారుఁ

దాను, నెనసి తీ.రోదకన్యాయమున వసించె.”

శకా. ౪, అ. ౨౦౧.

తీ.రోదము. సం. వి. అ. పు. పాలనముద్రము.

తూ.

తూ.దానము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) పొడి చేయునది.

తూ.జ్ఞము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పొడి చేయబడినది; 2. నలగినది. (మార్గము); 3. బాగుగా

నవ్వసేయబడినది (పాతము).

తూ.జ్ఞుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) వృత్తశుద్ధుడు,

(శాస్త్రాదులందు) నిరూఢ మగుప్రజ్ఞ కలవాడు.

తూ.తము. సం. వి. అ. న. తుమ్ము.

తూ.లి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. తూతము.

తూ.త్తు. సం. వి. ద్. స్త్రీ. పొడిచేయుట. ద్. స్త్రీ.

ఆ.కలి. త్. స్త్రీ. తుమ్ము.

తూ.ద్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ఊర; 2. తేనెటీగ;

3. అంగహీన యగువాఁడు; 4. వేశ్య; 5.

గర్హశ్రీ; 6. పులిచింతశీ; 7. వామడుశీ; 8.

ఆడవిగోదముశీ. [కో.ల. (శ. ర.)

తూ.ద్రకము. సం. వి. అ. పు. దాణవిశేషము, తుమ్మె

తూ.ద్రఘటిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. చిఱుగంట.

తూ.ద్రశంభుము. సం. వి. అ. పు. నక్షత్రము.

తూ.ద్దుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. నీచుడు; 2.

క్రూరుడు; 3. పేదవాడు; 4. లాభి.

తూ.ధ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఆ.కలి.

తూ.ధితము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆ.కలిగొన్నది.

తూ.బ్బము. సం. వి. అ. పు. కష్టము. విణ. (అ.అ.అ.)

తూ.భితము.

తూ.భితము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కలగినది; 2.

భయపడినది.

తూర్పుమాణము. సం. వి. (అ. అ. అ.) తోభవెట్ట
బడుచున్నది. "శ్రీ...నగియెడునదివోలె నాగ
నక్రమకరకులతూర్పుమాణమై..." భార. ఆర.
3, ఆ. 32. పం. పం. పీ. ౯.

తూ. సం. వి. అ. ప్రి. 1. నీలశి; 2. అగినెశి; 3.
జనముశి. [మిడిశి; 3. బొట్టుగుశి.

తూరకము. సం. వి. అ. ప్రి. 1. పల్లెరుశి; 2. గొలి
తూరప్రము. సం. వి. అ. ప్రి. కొడవలి.

తూరమర్ది. సం. వి. న్. పుం. మంగలి.

తూరము. సం. వి. అ. పుం. 1. మంగలక ప్రి; 2.
డెక్క; 3. బాణము; 4. పల్లెరుశి; 5. గొలిమిడిశి.

తూరి. సం. వి. న్. పుం. మంగలి. ఈ. ప్రి. 1. క ప్రి;
2. మంగలక ప్రి.

తూరిక. సం. వి. అ. ప్రి. 1. క ప్రి; 2. మంగలక ప్రి.

తూరిణి. సం. వి. ఈ. ప్రి. మంగలది.

తూర్లకము. సం. వి. అ. పుం. నత్తగల్లు. విణ. (అ. అ.
అ.) 1. అల్పము; 2. నీచము; 3. పేద; 4.
కనిష్ఠము; 5. మూఢము.

తే.

తేత్రకరుడు. సం. వి. (అ. అ. అ.) పాలమువలన
జీవించువాడు.

తేత్రకృత్తు. సం. వి. (తే.) = తేత్రకరుడు.

తేత్రజ్ఞుడు. సం. వి. అ. పుం. భర్తయనజ్ఞ చేత
భార్యకు మఱియొకనివలన గలిగినకొడుకు.

తేత్రజ్ఞుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. జీవుడు; 2. వర
మాత్త; 3. తేత్ర మెఱిగినవాడు. విణ.
(అ. అ. అ.) నేర్పరి.

తేత్రము. సం. వి. అ. న. 1. పరిమడి; 2. పాలము;
3. స్థానము; 4. పుణ్యస్థలము; 5. భార్య; 6.
యోని; 7. శరీరము; 8. ఆకాశము; 9. గృహము;
10. బృందము.

తేత్రాజీవి. సం. వి. (న్. నీ. న్.) = తేత్రాజీవుడు.

తేత్రాజీవుడు. సం. వి. అ. పుం. పాలమువలన
బ్రదుకువాడు, సేద్యకాడు.

తేత్రియము. సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. తేత్రము
నకు సంబంధించినది; 2. మఱియందు బుట్టినది.
(తృణాది); 3. కుడుప్పరానిది. (రోగాది.)

తేత్రియము. సం. వి. అ. పుం. 1. వరదాడరుడు;
2. తేత్రాధిపతి.

తేవణము. సం. వి. అ. న. 1. త్రోయుట; 2. విన
రుట; 3. జరపుట; 4. నివసించుట; 5. దూఱుట;
6. పోగొట్టుట. "మ...రిపుడైర్యతేవణాటోప
తన్." భార. ద్రో. 3, ఆ. ౧౫. విణ. 1. (అ.
అ. అ.) చిమ్మనది; 2. కదల్పునది; 3. నిర
సించునది; 4. (అ. ఈ. అ.) తేవణసాధన మైనది.

తేవణి. సం. వి. ఇ. ఈ. ప్రి. 1. తెడ్డు; 2. చేపవల;
3. ఒడిసెల.

తేవము. సం. వి. అ. పుం. 1. చిమ్మట; 2. త్రోయుట;
3. గర్వింతుట; 4. ఉల్లాఘించుట; 5. ఆతేవణము;
6. అలస్యము; 7. పూత; 8. అనాదరము.

తేమ. సం. వి. అ. ప్రి. దుర్గ, పార్వతి.

తేమకారి. సం. వి. న్. పుం. గరుత్మంతుడు. "ఆ.
తేమకారి దీర్ఘం జలచేరి యనుకూలమారుతంబు
నీచె..." అని. ౪, ఆ. 3౬. విణ. (న్. జీ. న్.)
తేమంకరుడు.

తేమతండులములు. సం. వి. అ. పుం. బ. ప్రయాణ
మున వట్టిచేతులతో బోక యింటినుండి పట్టు
కొనిపోయెడు కొలఁదిబియ్యము. "నీ...కాలి
తేమతండులములు." ఆము. ౨, ఆ. ౯2.

తేమము. సం. వి. అ. పుం. న. 1. కుశలము; 2. లబ్ధి
రక్షణము. (అల్పపాపియోగము); 3. మోక్షము;
4. చోర మనుగ్రంధద్రవ్యముశి. విణ. (అ. అ. అ.)
1. తేమము గలగంజేయునది; 2. తేమము గలది.

తేమ్యము. సం. వి. (అ. అ. అ.) తేమమునకు దగినది.

తే.

తేజ్యము. సం. వి. అ. న. తేజిత.

తేత్రజ్ఞము. సం. వి. అ. న. అత్తనర్తరూపజ్ఞానము.
విణ. (అ. ఈ. అ.) తేత్రజ్ఞ సంబంధమైనది.

తేత్రము. సం. వి. అ. న. 1. తేత్రసమూహము.
విణ. (అ. ఈ. అ.) తేత్ర సంబంధి.

తే.

తేదము. సం. వి. అ. పుం. 1. పినుంగును గట్టుకంబము.
(కల్ప); 2. అడవి. (వైజ.)

తేడి. సం. వి. ఇ. ఈ. ప్రి. 1. భూమి; 2. మంజ
తృణముతో నల్లిన బ్రహ్మచారి మొలతాడు.

తేడిసురుడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మణుడు,
భూదేవుడు. భార. విరా. ౫, ఆ. ౨౪౨.

క్షోదము. సం. వి. అ. పు. 1. నూజుట; 2. పొడి చేయుట.

క్షోదితము. సం. వి. అ. న. పొడి, పిండి. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొడి (పిండి) చేయఁబడినది.

క్షోదిష్ఠము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఆత్మలప్థము; 2. అలినచము.

క్షోదీయము. సం. విణ. (స్. యస్. స్.) క్షుద్రశరము

క్షోభపడు. మి. అ. క్రి. (క్షోభము + పడు.) కలవరముండు.

క్షోభపెట్టు. మి. న. క్రి. (క్షోభము + పెట్టు.) కలత నందించు. [3. వికారము.

క్షోభము. సం. వి. అ. పు. 1. కలఃక; 2. చలనము;

క్షోభించు. సం. అ. క్రి. కలతపడు. (క. ర.)

క్షోభిత. సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) క్షోభించువాడు.

క్షోభితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షోభపెట్టఁబడినది.

క్షౌ.

క్షౌద్రము. సం. వి. అ. పు. చుపకము, సుపెంగళి.

న. 1. తేనె; 2. నీరు; 3. ధూళి; 4. చైత్రము.

5. అశ్వత్థము. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. క్షుద్ర నకు సుబంధించినది; 2. తేనెటీగలకు సుబంధించినది.

క్షౌమము. సం. వి. అ. పు. న. 1. నట్టుబట్ట; 2.

మేడమోడిగది. న. నారవీర. విణ. (అ. ఈ. అ.)

అగ్నిసంబంధి. (బట్ట.)

క్షౌరము. సం. వి. అ. న. ముండనము.

క్షౌరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంగలకత్తి.

క్షౌరికుడు. సం. వి. అ. పు. మంగలి.

క్షౌ.

క్షౌవిత. సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) వాడిచేయువాడు.

క్షౌ.

క్షౌతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వాడి చేయఁబడినది.

క్షౌ.

క్షౌ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నేల; 2. ఒకటి యనుసంఖ్య.

క్షౌజము. సం. వి. అ. పు. శ్చెట్టు.

క్షౌశాని. సం. వి. ఇ. పు. - భూమి జాయగాఁ గల వాడు - రాజు.

క్షౌజాడు. సం. వి. ఆ. పు. భూపుత్రుడు. 1. నర కాసురుడు; 2. అంగారకుడు.

క్షౌతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపించినది.

క్షౌదారుడు. సం. వి. ఆ. పు. = క్షౌశాని.

క్షౌపతి. సం. వి. ఇ. పు. రాజు. [బడినది.

క్షౌపితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపించఁజేయు.

క్షౌపుడు. సం. వి. అ. పు. రాజు.

క్షౌశ్చత్తు. సం. వి. త్. పు. 1. కొండ; 2. రాజు.

క్షౌయిత. సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) కంపించువాడు. క్షౌ.

క్షౌంకము. సం. వి. ఆ. పు. ఎఱ్ఱనిమొగము గల

యాదుకోరి. (వై. ని.) [విడువఁబడినది.

క్షౌణ్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. జిడ్డుగలది; 2.

క్షౌ.

క్షౌడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. సింహనాదము; 2.

వెదురునలాక. [క్షౌడితము, క్షౌలితము.

క్షౌడనము. సం. వి. అ. న. సింహనాదము. ఇట్లే:

క్షౌడము. సం. వి. అ. న. చేడుబీజపువ్వ. పు. 1.

విషము; 2. ధ్వని; 3. కర్ణరోగవిశేషము. విణ.

(అ. ఆ. అ.) 1. వంకరైనది; 2. పొందరానిది.

క్షౌశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. క్రిడ. (కల్ప); 2.

సింహనాదము. ఇట్లే, క్షౌశిక.

ఖ.

ఖ. సం. ఒకానొకయక్షరము. వి. అ. పు. సూర్యుడు.

న. 1. ఆకాశము. (ఈయర్థముననే తెలుగునఁ

బ్రయోగము గలదు.) "ఈ. ఖాబుగదే కవుక్"

శ్రుతిసుఖాబుగదే నుడి..." దుక్తి. గి. ఆ. ౬౦;

2. స్వర్ణము; 3. ఇంద్రియము; 4. నక్షత్రము;

5. పాలము; 6. సుఖము; 7. జ్ఞానము; 8.

బ్రహ్మము; 9. ఇల్లు; 10. పట్టణము; 11. (గణిత.)

కూన్యము.

ఖంగు. దే. వి. 1. గంట మ్రోగుటమొ. వానియం

దగుధ్వని కనుకరణము. "గి. గంట ఖం గని

మ్రోయ..." వాస. ౨, ఆ. ౪౮. కళా. ౮,

ఆ. ౬౬; 2. ఘనపదార్థములరాయిడివలనఁ గలుగు

ధ్వని కనుకరణము. "ఈ. కచ్చపరాజువెన్నెముక

ఖంగునఁ దాఁకనిగట్టు లేదు..." రామా. 2,

ఆ. ౧౩౩; 3. గట్టిగా మాటలాడుటయం దగు

ననుకరణము. "స్త్రీ...ఖంగుఖం గనుచుక్కుటు

లుల మహాస్వనము." పరమ. గి. ఆ. ౪౦.

ఖంగుఖంగు. దే. వి. ఘనపదార్థములరాయిడివలనఁ

గలుగుధ్వని కనుకరణము. "ఈత్యా...డబ్బు

దుబ్బుఖంగుఖంగు తంగుకింగువద్ద న్నన్." కళా.

రా, ఆ. ౧౦౯.

ఖంగురింగు. దే. వి. చిన్న ఫిరంగులవద్దని కనుకరణము.

"వ...జురుజుగులఖంగురింగులు... ప్రబంధ. 2౮౮.

ఖాజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఛందోవిశేషము.

ఖాజనము. సం. వి. ఆ. పు. కాటుకపిట్ట.

ఖాజపాదము. సం. వి. ఆ. పు. గంజనగాలు, మాటుచునాడెను నొకవిధమగుపాలస్త్రీద.

ఖాజి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాద్యవిశేషము. "నీ. కాహళమందుభిఖాజిమద్దళభేరిపాములు బోయకలుగ." భాను. ౪, ఆ. ౬౪.

ఖాజిరీటము. సం. వి. ఆ. పు. కాటుకపిట్ట.

ఖంజరీటము. సం. = ఖంజరీటము.

ఖండ. సం. వి. ఆ. పు. ఖండము, (మువర్త లోపము. ఇది దర్పాదులలోనిది. ఆ. స్త్రీ. అని శ.ర.) స్వార్థకర్తృప్రతిపాదక మగుమంత్రాభిభాగము. (గర్భాధానఖండ) "ఈ...కైతల- దవ్వవట్టుదుకొ, ఖండల ముద్ది విప్పి గని నవ్వదు పెండి ప్రయోక్తలన్..." ఆము. 2, ఆ. 3. [దూతాది.)

ఖండకావ్యము. సం. వి. ఆ. న. చిన్న కావ్యము. (మేఘ ఖండనము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఛేదించుట; 2. విజృంభించుట; 3. కఠించుట; 4. యుక్తులచే నిరాకరించుట; 5. విచ్ఛిత్తి.

ఖండవరకుపు. సం. వి. ఈ. పు. 1. దుశములు ఖండింపబడినయేనుగు; 2. రాహుపు; 3. పరశురాముడు; 4. శివుడు; 5. గుండగొడ్డలి.

ఖండము. సం. వి. ఆ. పు. న. 1. నగము; 2. భాగము; 3. ముక్క. పు. 1. పులకండము; 2. రత్నచోషము. న. 1. ఒకజాతికప్పు; 2. ఒకజాతిచెఱుపు. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. ఖండించునది; 2. ఖండింపబడినది; 3. కొఱవడినది.

ఖండశర్కర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పులకండము, కండచక్కర.

ఖండా. వై. వి. (సం. కరంధి.) ఖద్గము, కత్తి. "క. తుండములతోడ మదపేదండములు గాండకతుల ధరణిబడగా, ఖండా జెందెనని యా, ఖండలపాత్రుండు బలికె గడుచేడుకతోన్." కృష్ణ. 3, ఆ. ౯౨. "నీ. చికిలిసేయించిన చిగురు

ఖండాజోడుకన్నెగేదంగిచేకత్తు లనంగ." దళా.

రా, అ. ౨, ఆ. ౧౬గి. కను. ౪, ఆ. ౪గి.

ఖండించు. సం. స. క్రి. 1. ఖండములుచేయు. "మ...ఈభూజము వంటకట్టియలకై ఖండింపగా నేటికిన్." భార. విరా. ౨, ఆ. ౧3౬; 2. (వాదము) నిరాకరించు. "నీ. మందుమంత్రంబులు మాయలు వచరించి ఖండించి తూచిమారుడు లెనుగు." మల్లా. ౨, ఆ. ౧3౮.

ఖండిక = ఖండిక. దే. వి. 1. చిన్నపల్లె. (శ. ర.) ('గ్రామఖండిక' యని భిమ. గి. ఆ. ౮౦. న. గలదు); 2. పన్ను లేకుండ గుత్త కిచ్చినభూఖండము. [చంక.

ఖండికము. సం. వి. ఆ. పు. 1. బటానిగింజ; 2. ఖండిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నాయికాభేదము. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ఖండించువాడు.

ఖండికము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. నజకబడినది; 2. నశించిపోయినది; 3. నిరాకరింపబడినది.

ఖండియరాయ. మి. వి. ఒకానొకబిరుదము. "క. ఖండియరాయనిచే..." నిర్వ. ౪, ఆ. ౧౦౦. వై. ౧ ఆ. 3౨.

ఖండీ. దే. వి. (హిం. ఖండీ.) పుట్టి. (శ. ర.) [నలు. ఖండీరము. సం. వి. ఆ. పు. వీరముద్గము, పచ్చపె ఖండిక = ఖండిక. (పన్ను లేకుండ గుత్తకిచ్చినభూఖండము) "క. వినాటియగ్రహారము, మానాటికి మాన్యమాయె మాపని దీరకొ, మినాటి ఖండి కాయెను, నానాటికి దీనికట్టు నాగంభట్టా. (చాటుపు.)

ఖగము. సం. వి. ఆ. పు. 1. పక్షి; 2. గాలి; 3. బాణము; 4. సూర్యాదిగ్రహము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) ఆకాశమన బోవునది.

ఖగుడు. సం. వి. ఆ. పు. 1. సూర్యుడు; 2. దేవత. ఖగోళము. సం. వి. ఆ. పు. ఆకాశగోళము. (ఖగోళశాస్త్రము = Astronomy.)

ఖచరము. సం. వి. ఆ. పు. 1. పక్షి; 2. మేఘము; 3. గాలి; 4. సూర్యాదిగ్రహము.

ఖచరుడు. సం. వి. ఆ. పు. 1. సూర్యుడు; 2. గంధర్వాది; 3. రాక్షసుడు. [౪. ఆ. ౨౧3. ఖచించు. సం. స. క్రి. చెక్కు, బొడుగు. ఈ. హరి.

భచిత్తు. దే. వి. 1. శుకాదులు చుట్టు గింజలుమొ.
కొలుతుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. “చ. జలి
బిలితెక్క లాస్త్రుచు భచిత్తున ముత్తునఁ
బక్వదాడిమీ, ఫలయుగళంబు నొత్తునొకబాల
శుకంబు...” కృ. శకుం. ౨, ఆ. 33; 2. మద్దిం
చుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. “ఉ...గుబ్బలు
భచిత్తునఁ గ్రుమ్మగరాదు...” హంస. ౧,
ఆ. ౯౪; 3. (బాణాదులు) వియుటయం దగు
ధ్వని కనుకరణము.

భచితము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. చెక్కఁబడి
నది; 2. తూడినది; 3. వ్యాప్తమైనది.
భచియించు = భచించు. “క. భచియించినపజ్రం
బుల, రుచుల...” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౧౨3
భజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కవ్వము; 2. క్రెడ్డు; 3.
యధము; 4. మధనము.

భజకము. సం. వి. ఆ. పుం. కవ్వము.
భజవము. సం. వి. ఆ. న. నెయ్యి. [మధనము.
భజము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కవ్వము; 2. క్రెడ్డు; 3.
భజాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిన్నగరిటె; 2. కవ్వ
ము; 3. అంకుటాలు.

భజానా. దే. వి. (హిం. భజానా.) ధనాగారము.
“మ...దస్తు సేయఁడు భజానా నింపుఁ డిం
పొందగన్.” రంగా. ౧, ఆ. ౧౪౦.

భజ్జము. దే. వి. భక్త్యవిశేషము. “ఉ. మజ్జనభోజన
క్రియలు మాని వలనియరోచికంబునకే, భజ్జము
కొంతకొంత కనిగొంటులుగా భుజించి...”
పిన్. శకుం. ౨, ఆ. ౧౬2.

భటకము. సం. వి. ఆ. పుం. విడికిలి. [ము.
భటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. బలవము; 2. కర్ణరంధ్ర
భటికము. సం = భటకము.

భట్టి. సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. పాడె, శవవాహనము.
భట్టిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిన్నమంచము; 2.
గడ్డె; 3. పాడె. [లను పేటాడువాడు.
భట్టివఁడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పేటకాఁడు; 2. పత్తి
భట్టు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మంచము; 2. కోలకించి.
భట్టంగి. సం. వి. న్. పుం. శివుఁడు. ఇట్టే: భట్వాం
గధరుఁడు.

భద్రము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కత్తి; 2. భద్రమృగ
ము; దానికొమ్మ. న. ఇళుము.

భడ్డి. సం. వి. న్. పుం. భద్రమృగము, విణ. (న్. పి.
న్.) కత్తిగలవాఁడు.

భణి దే. వి. మ్రోగుటయు దగుధ్వని కనుకరణము.
“ద్వి. వడి: మీట భణిభణి వాగుచు గిరుల, బెడఁ
గు నైకొనుజిగిబిగిచమ్మగవల.” అ. మ. క. ౫, ఆ.
భణిల్లు. దే. వి. 1. భాద్రాదులు విలుగుటయం దగు
ననుకరణము. “సీ. అడిదంబు జళిపించి మెడ
మీఁద వైచిన నది భణిల్లుచుచు రెండయ్యె
నపుడు.” దత్తా. ౪, ఆ. ౧22. “గీ. భణిభణిల్లుని
మెట్టియెత్ కడు రహించు.” హంస. ౫, ఆ.
22౦; 2. ఎద్దుమొ. అంకెవేయుటయం దగు
ధ్వని కనుకరణము. “వ...సందిపాతు పోకరించి
భణిల్లన అంకెవైచె...” కాశీ. 3, ఆ. ౨3.
“సీ. వెన భణిల్లుని అంకెవేసి...” సానాదో. ౧,
ఆ. ౧౦౯. భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ. ౪౦3.

భణిలుభణిలు. దే. వి. ఎద్దు అంకెవేయుటయం దగు
ధ్వని కనుకరణము. “చ...వృషభాధిపు
భణిల్, భణిలున అంకెవేయ కెఱుగన్ సమ
కూడదు...” కాశీ. ౪, ఆ. ౧౫3.

భతమాలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పొగ; 2. మబ్బు.
భదిర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అక్షపత్రిక; 2. ముడుంగు
దామరకీ.

భదిరము. సం. వి. ఆ. పుం. గాయత్రి, చంద్రకీ.
భదిరసారము. సం. వి. ఆ. పుం. కవరి. [దు.
భదిరుఁడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఇంద్రుఁడు; 2. చంద్రుఁ
భద్ది. దే. వి. ఉత్సాహము. (బలము, శక్తి అని శ.ర.
సూ. ని.) “సగ్ధర. భద్దిక జెండాదు మ్రాటన్
...” స్వా. ౪, ఆ. ౮.

భద్దించు. దే. ఆ. క్రి. ఉత్సాహించు, ఉత్సాహపడు.
“సీ. ముద్దుఁజెప్పలు నొక్క భద్దించు భద్దించి
తారసింపమిఁ దహతహఁ జలించు.” సాంబో.
౧, ఆ. 2౦. న. క్రి. తక్కువచేయు. “క.
ఉద్ధండవృత్తి నపుడా, మద్దల నడఁగించినట్టిమత
కరి ప్రావృ, బోవ్విద్రామవిద్యుదాళిక, భద్దించు
గృహంబు చొచ్చి కహకహ నగుచున్.” సాంబో.
3, ఆ. ౫౯.

భద్యోతకీటము. సం. = భద్యోతము. (సిరులు) “మ.
...భద్యోతకీటప్రభోత్.” కాశీ. శ.
భద్యోతము. సం. వి. ఆ. పుం. మిడుగుఱుఁబురుగు.

భద్రోఃకుఁడు. సు. వి. ఆ. పు. సూర్యుఁడు.

భనకము. సు. వి. ఆ. పు. ఎలక.

భనకుఁడు. సు. వి. ఆ. పు. కన్నపుదొంగ. విణ.

(ఆ. నికా. ఆ.) ప్రవృత్తుఁడు.

భననము. సు. వి. ఆ. స. 1. త్రవ్వట; 2. పాఠపెట్టుట.

భని. సు. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. గర్భిణీమలు పుట్టుచోటు.

భనిత్రకము. సు. = భనిత్రము.

భనిత్రము. సు. వి. ఆ. స. 1. గడ్డపాఱ; 2. గడ్డలి.

భవరాగము. సు. వి. ఆ. పు. చీకటి.

భుట్టుఁడు. సు. వి. ఆ. పు. ఆన్నము చేయిన భుజించువ్రకము గలవాఁడు.

భపురము. సు. వి. ఆ. పు. 1. పోకళి; 2. మాని
బాక; 3. నాగము వైళి; 4. గంధర్వనగరము.

విణ. (ఆ. ఆ. ఆ) సోమరి. ద్రావరహరి.

భర. సు. వి. ఆ. పు. ఒకానొకసంవత్సరము. ఆ. స్త్రీ.

భరకరుఁడు. సు. వి. ఆ. పు. సూర్యుఁడు.

భరగుటి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. గాడివలసాల; 2.
మంగలిసాల.

భరభారాత్కారము. సు. వి. ఆ. పు. ఎముకలు
చిదుకుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. "నీ.
తోరపుజెమ్మలతోడ నుగ్గుడు వగుదండభర
భరాత్కారములును." వా. ఈ. 2. ఆ. 230.

భరపుచ్చ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. వాయిటళి.

భరపుచ్చము. సు. వి. ఆ. పు. మరువముళి.

భరమాజరి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. ఉత్తరేళుళి.

భరము. సు. వి. ఆ. పు. 1. గాడిన; 2. కంచర
గాడిన; 3. కాకి; 4. రాబుడు; 5. కుర్రకమ్మి. న
1. వేడిమి; 2. వాడిమి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.)
1. వాడియెనది; 2. వేడికొనది; 3. గట్టిది;
4. క్రూరమైనది.

భరా. హి. విణ. 1. సరియైనది. (భరాగాఁ జెప్పుము);
2. స్థిరమైనది. (వాడు భరాగా నుండఁడు.)

భరాబు. హి. విణ. చెడ్డవాడు; తుంటి. "నీ...
భరాబు కూళ్..." హంస. గృ. ఆ. 103.

భరాబుచేయు. మి. స. క్రి. పాడుచేయు. (కాగి
కము భరాబు చేయకము.)

భరిమ. జే. వి. (హి. భరిమ్.) వెల. (శ. ర. వా.)
భరిమచేయు. జే. స. క్రి. (భరిమ+చేయు.) వెల
యిచ్చికోను. (వా.)

భరుమే. జే. వి. (హి. భర్మ.) వ్యయము.

భరుమేచేయు. మి. స. క్రి. (భరుమ+చేయు.) 1.

వ్యయముచేయు. (వాడు ఒక్కకాని భరుమ

చేయుడు); 2. ఓడించు. "ఉ. ఊరపయోనిధి"

భరుమ చేయుచు నెంతయుఁ చేరినెనీ, నీరయ
నారసిహవిభు విశ్రుతశీర్షులు ముజ్జగంబునన్."

సత్య. సా. 1, ఆ. 30. పు.

భరుప్ర. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. భర్తను పరించుకన్య. పు.

1. మన్నుఁడు; 2. ఈశ్వరుఁడు; 3. పురుషుఁడు.

4. స్త్రీ; 5. తెలుపు; 6. దంతము; 7. గుఱ్ఱము;

8. దప్పము. విణ. (ఉ) 1. క్రూరము; 2. తీక్ష్ణము;

3. తెల్లనిది; 4. దురాచారుఁడు.

భర్మ = భరుచు. (శ. ర.)

భర్మచ. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తీటు; 2. చిట్టిఁడుళి.

భర్మారము. సు. వి. ఆ. పు. 1. భర్మారపుచెట్టు; 2.

తేలు. న. మెడి. బ. దాన్యవిశేషము. "మ. సారిని

జేచ్చినతీగెమ్మలియలు భర్మారంబులు..."

ఆము. 1, ఆ. 22.

భర్మారి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. ఈతళి.

భర్మరము. సు. వి. ఆ. పు. 1 చిచ్చుమెత్తెడుచిచ్చు;

2 తలపుత్తె; 3. మండపము; 4. తుత్థాంజనము.

భర్మరి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. తుత్థాంజనము, పాలతుత్తము.

భర్మరుఁడు. సు. వి. ఆ. పు. 1. దొంగ; 2. మోసకాడు.

భర్మటము. సు. వి. ఆ. పు. న. గ్రామవిశేషము.

భర్మము. సు. వి. ఆ. పు. న. సంఖ్యావిశేషము.

(10,000,000,000) పు. కుచేసిననిధు

లలో నొకటి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. పొట్టిది;

2. అధనము.

ఖలతి. సు. విణ. (ఇ. ఇ. ఈ. ఇ.) బట్టతలవాడు.

ఖలపుపు. సు. విణ. (ఉ. ఉ. ఉ.) కళ్లమూడువాడు.

ఖలము. సు. వి. ఆ. స. 1. నేల; 2. చోటు; 3.

కల్కము. పు. 1. ఉత్తేజశీ; 2. వెదురుళి; న.

కళ్లము.

ఖలిని. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కళ్లములసమూహము;

2. ఖలలసమూహము.

ఖలీనము. సు. వి. ఆ. పు. న. గుఱ్ఱపుకల్లము.

ఖలుఁడు. సు. వి. ఆ. పు. సూర్యుఁడు. విణ. (ఆ.

ఆ. ఆ.) 1. క్రూరుఁడు; 2. నీచుఁడు; 3. అధ

ముఁడు; 4. దుష్టుఁడు.

ఖల్లము. సం. వి. ఆ. పు. 1. తాతికల్వము; 2. గొయ్య; 3. తోలు; 4. వానశోయల; 5. కాలవ; 6. వస్త్రవిశేషము.
ఖల్వాయిడు. సం. విణ. (క.ఆ.క.) బట్టకలగలవాడు.
ఖనూచి. సం. విణ. (ఇ) ఆదిగినది చెప్పులేక ఆకాశము చూచువాడు, ప్రతిభాహీనుడు.
ఖస్థసము. సం. వి. ఆ. పు. గనగనశీ. న. గనగనలు.
ఖశీఫెళి. దే. వి. వీరణము. మొ. వాయించుటయం దగుధ్వని కనుకరణము "నీ. ఫెళిఫెళి వీరణాల్ ఖశీఫెళి వాయించి..." హంస. అ, ఆ. ౮౯.
ఖశీఫెళి. దే. వి. కోడిపుంజులు తన్నుకొనునపు డగు ధ్వని కనుకరణము. "చ... ఖశీఫెళి బుజులు తన్నులాదగన్." హంస. 3, ఆ. ౨౧౬.
ఖళూకక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గరిడీ. "చ... మంటికై, పారల రథీకుఁ డీకమలబుద్ధి ఖళూకకఁ దక్క..." ఆము. అ, ఆ. 3౪; 2. గరిడీపాల. "నీ. ఒకయ్యమ్మ గగనగంగు ఖళూకక నొక్క యడుగు వేదములకు విడిదిఁ జూప." శ్రుభంధ. గగి.౨.

ఖా

ఖాండవప్రస్థము. సం. వి. ఆ. పుం. హస్తినాపురము నుండి వెడలినతరువాతఁ బాండవులు వసించిన స్థానము. "క. కమ్మి: గని ఖాండవప్రస్థము నివాసముఁ జేసి..." భార. ఆది. ౮, ఆ. ౬౭.
ఖాండవము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పులకండము; 2. తిరుబండము. న. ఇంద్రునియొక్కవనములలో నొకటి. [చేయువాడు.
ఖాండవితుడు. సం. వి. ఆ. పుం. పిండివింటలు ఖాండితుడు. సం. = ఖాండవితుడు.
ఖాణి. హిం. చ. వస్త్రవిశేషము. (ఉదా: ఖాణియొక్కా. ఖాణిగుడ్డ. వా.)
ఖాట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చాడె. శవవాహనము.
ఖాటము. సం. వి. ఆ. పుం. పాడె, శవవాహనము.
ఖాటి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. పాడె; 2. పెంకెకట్టు.
ఖాటిక. సం. = ఖాట.

ఖాణము. కై. వి. (సం. ఖాదనం. హిం. ఖానా) దాణా, ఆక్వాడులమం బెట్టులిండి. "క. మును దివ్యాస్త్రబలమున, జనియించిననీరితోన సంభూతంబై, యొనరినఖాణము మేపె, దనివునసం

దురగములకు దివ్య మెలర్చన్." భార. వ్ర. 3, ఆ. ౧౬౪. విజ. ౧, ఆ. ౬౬.
ఖాణా = ఖాణము. "మ... లేగజ్జువాన్నలు పున్నా గములై వనిక బెగురుఖాణా మేటికై మెచ్చు గాన్." శకాం. అ, ఆ. ౧౧౮.

ఖాతకము. సం. వి. ఆ. న. ఆగడ్డ. ప్రదేశవాడు. ఖాతకుడు. సం. వి. ఆ. పుం. ఆధమర్తుడు, ఆహ్వాతము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఆగడ్డ; 2. గొయ్య; 3. కొనేరు; 4. గుహ; 5. త్రవ్వట. విణ. (ఆ. ఆ.) త్రవ్వబడినది.

ఖాతరు=ఖాతీరు. (వా:—నా.మాట వానికి ఖాతరు కాదు. ఖాతరుచేయు = లక్ష్య పెట్టు.)

ఖాతీరు. హిం. వి. (ఖాతల్) లెక్క, లక్ష్యము. "కా... వెల్లబిడ్డ ముమల ఖాతీరును జేడొక్కో." రంగా. అ, ఆ. ౮౯. (ఖాతీరుకు: చెచ్చు = లెక్క నేయు, లక్ష్య పెట్టు.) [ఆడవి; 4. కొనేణు.

ఖాత్రము. చం. వి. ఆ. శ. 1. గుడ్డలి; 2. దారము; 3. ఖాదకుడు. సం. వి. ఆ. పుం. ఆహ్వాపుచుకొను వాడు. విణ. (ఆ. దికా. ఆ.) 1. తినువాడు; 2. తినిపించువాడు. [తినుట; 2. తిండి.

ఖాదకము. సం. వి. ఆ. పుం. కల్లు, దంకము. న. 1. ఖాదకము. సం. వి. ఆ. పుం. కల్లు. న. 1. తినుట; 2. తిండి.

ఖాదము. సం. = ఖాదనము. విణ. (ఆ.ఆ.ఆ.) తినునది. ఖాదముక. సం. విణ. (ము. స్త్రీ. ము.) తినిపించు వాడు.

ఖాదిత. సం. విణ. (ము. స్త్రీ. ము.) తినువాడు. ఖాదితము సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) తినబడినది. ఖాదిరము. సం. వి. ఆ. పుం. కవరి, కాంచు, రంగ దము. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) ఖదిరసంబంధమైనది. ఖాద్యము. చం. వి. ఆ. న. మిఠాయిమొ. తినుబండము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) తినదగినది.

ఖాన = ఖాను. 1. (తురుష్క. చక్రపు.) పను. అ, ఆ. ౨౦; 2. (తురుష్క. నాను ధేయంతవాచకము.) "గీ. ఆమీనుఖాన, యొడయిడు...." య. ౧, ఆ. ౬.

ఖానకము. సం. = ఖనకము. ఖానకుడు. సం. = ఖనకుడు. ఖానము. సం. వి. ఆ. న. తినుట. ఖాని. సం. = ఖని.

భాను = భానుడు: 1. (తురుష్క ప్రభువు.) "నీ. ఉడుగనివిభ్రాతి: దళగాట్టుపడ నిల్చుభానులు డాంగఁ జేఁటులుచేసె." వసు. ౧, ఆ. ౪౬; 2. (తురుష్కనామాంతవాచకము.) "క...అమీను భానుసింగంబునకున్." య. ౧, ఆ. ౪౪.

భానుడు. హి. వి. (భాన్.) 1. తురుష్క ప్రభువు. "కా. ఆమాటల్ విని భానుడు..." రంగా. ౨ ఆ. ౪౮; 2. తురుష్కనామాంతవాచకము. (ఇది శర్మ శాస్త్రీ వంటిది.)

భామారు = భామారు. (శ. ర.)

భాయము. హి. విణ. (భాయమ్.) స్థిరము, కాశ్య కము. (శ. ర. వా.)

భారము. సు. వి. ఆ. పుం. పుట్టి, పరిమాణవిశేషము.

భారి. సు. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. భారము, పుట్టి.

భారీకము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) పుట్టెడువిత్తులు విత్తదగినది. (పాలము.)

భారీవాపము. సు. = భారీకము. [చేయుధ్వని.

భార్గూరము. సు. వి. ఆ. పుం. ఓండ్ర, గాడిద

భాలీ. హి. విణ. (భాలీ) ఉత్తది. "గీ. కొట భాలీ యొనర్చుట కేటినబలు." రంగా. ౨, ఆ. ౧౪౮. ౨, ఆ. ౧౪౪.

భావదు. హి. వి. (భావద్.) ప్రభువు, అధికారి. "కా...మేల్లడీ, భాలీచేసి యథేచ్ఛ మేగు మని మీభావదుకున్ వ్రాయమి." రంగా. ౨, ఆ. ౧౪౮. ౨, ఆ. ౧౪౪.

భానా. హి. విణ. (భాన్.) సొంతముది. (శ. ర.) భాశీ = భాలీ.

భి

భిదానము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) భేదపడుచున్నది, దుఃఖించుచున్నది.

భిభి. సు. వి. ఇ. పుం. కిభి, కొంతనక్క.

భిదిరుడు. సు. వి. ఆ. పుం. 1. చుద్రుడు; 2. తపిడ్డ; 3. దరిద్రుడు.

భిద్రుడు. సు. వి. ఆ. పుం. దరిద్రుడు.

భిన్నము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. భేదమంపినది; 2. కైన్యపడినది.

భిలము. సు. వి. ఆ. న. శేషము, విగిలినది. "జ్ఞో. ఆలం దక్షిణ ద్రుమైదీతైః భిలానాం శివమస్తు

వః." సు. భాగ. ౬, స్కం. ౪, ఆ. ౧౬ జ్ఞో. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. దున్ననిది. (సేల); 2. చెడినది; 3. శిథిలము; 4. సంక్షిప్తము; 5. గ్రంథాంతమునఁ జేర్చబడినది.

భిలీభవించు. సు. ఆ. క్రి. భిలమగు, నశించు. "వ... సప్తాంగపరిక్షయంబునఁ ద్రివర్గంబు నశించు. త్రివర్గనాశంబున నుభయబాకమార్గంబును భిలీ భవించు గావున." కాశీ. ౧, ఆ. ౨౯౮.

భి

భిదా. హి. వి. (భిదా) అల్లా, దేవుడు. "గీ... రాయలతోఁ బోరి గెలువ మరకు, వశమె యైన భిదా యున్న వాఁ డటంచు." కృష్ణ. 3, ఆ. ౨౬. రంగా. ౨, ఆ. ౨౧౨.

భిరము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. గొరిజ; 2. నఖ మను గంధద్రవ్యము; 3. మంగళికత్తి; 4. మంచపుకోడు.

భిరళి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పాము; 2. శస్త్రాభ్యాసము; 3. శస్త్రాభ్యాసముచేయుచోటు. రూ. భిరళిక.

భిరాకము. సు. వి. ఆ. పుం. పశువు.

భిరాలకము. సు. వి. ఆ. పుం. ఇనుపబాణము.

భిర్దరము. సు. వి. ఆ. న. క్రీడ, ఆట.

భిరసా. హి. వి. (భిరసా) క్షేమము; నుభము.

భిల్లము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. తుద్రము; 2. దరిద్రము; 3. దుష్టము.

భిల్లను. హి. వి. వివరము.

భిసి. హి. వి. (భిసీ.) సంతోషము. "మ. ఖిసి మీఱన్ సురధాని నిండుకొలువై కూర్చున్నచో" హర. వీరి. ౨౨.

భి

భిని = కూని.

భిబు. హి. అవ్య. (భిబ్) సెబాను, ౭ శీ "మ. అవురా వాతెఱతేటఱుఱు పిఱుదొయ్యారంబు మజ్జారె చన్దవతల్కుల్..." ప్రబంధ. ౪౮౪.

భే

భేచరము. సు. = భిచరము.

భేచరి. సు. = భిచరి.

భేచరుడు. సు. = భిచరుడు.

భేటము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. కర్షకగ్రామము; 2. నూర్యాదిగ్రామము; 3. కఫము; 4. నునందకము, బల

రామునిగద. పుం. న. 1. వేట; 2. చర్మము. న.

1. గడ్డి; 2. డాలు. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. అధముము; 2. వడ్డిచే బ్రదుకునది.

ఫేటాయియే = కేటాయియ. (హిం. ఫేటా.)

ఫేటి. సం. విణ. (న. నీ. న్.) 1. పారుడు; 2. కాముకుడు.

ఫేటించు. మి. స. క్రి. (హిం. ఫేటా.) విడిచిపెట్టు, ఖాళీచేయు. “మ...మీ రాజాట ఫేటింపుడన్, షడముల్ దప్పినపల్కు వల్కుడగునే...” రంగ. అ. ఆ. ౧౭౪.

ఫేదకుడు. సం. విణ. (అ. దికా. అ.) 1. ఫేదపడువాడు; 2. ఫేదపెట్టువాడు.

ఫేదనము. సం. వి. ఆ. న. 1. దైన్యము; 2. బాధ; 3. దారిద్ర్యము; 4. బడలిక; 5. రోగము; 6. క్షయము.

ఫేదపడు. మి. అ. క్రి. బాధపడు, దుఃఖించు. “ఉ. అక్కట వేగింపడుచు నుచిలి నమ్మనంపనెజ్జుగా, నెక్కునకారి ఫేదపడు నేరమి వచ్చె నటంచు లేచుచున్.” కాళిద. అ. ఆ. ౧౬౯.

ఫేదము. సం. వి. ఆ. పుం. = ఫేదనము.

ఫేదింబే. సం. అ. క్రి. ఫేదపడు. “న...హయమంతుడు ఫేదింబ లక్షణుడు వగలాబొగుల...” భా. రా. యు. ౨౩౭౪.

ఫేయము. సం. వి. ఆ. న. వరిభి, అగడ్త. పుం. సిద్ధపాటుట కనువుగా గట్టిన ఆనకట్ట. విణ. (అ. ఆ. అ.) భిన్నము, త్రవ్వదగినది.

ఫేల. సం. వి. ఆ. క్రి. క్రిడ, ఆట.

ఫేలల్. సం. శత్ర. 1. క్రిడించుచున్న; 2. అల్లలాడుచున్న. “కా. ఫేలస్తార్థము తై నతాశతరుచల్ కృష్ణుండు విక్షించుచున్.” హరి. పూ. ౭, ఆ. ౭౫.

ఫేలనము. సం. వి. ఆ. న. 1. అల్లలాడుట; 2. క్రిడ; 3. క్రిడాసాధనము.

ఫేవిహారుడు. సం. వి. ఆ. పుం. ఫేవరుడు, దేవత. “ఉత్సాహము. యక్షసిద్ధసాధ్యఫేవిహారగుడ కిన్నరాధ్యక్షమణి కిరిటకోటితరుణికిరణమంజరి, ప్రేమణీయచరణకమలు భీమనాథదేవునిన్, దక్షవాటికాపులై కథామ నాశ్రయించెదన్.” భీమ. 3, ఆ. ౨౦౨.

ఫై

ఫైదీ. హిం. వి. (ఫై) చెఱుగు చుచుబడినవాడు. ఫైదు. హిం. వి. (ఫై) చెఱు, కారాగృహము.

ఫైలికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) జలమండలి, ఆకుబంధమున చున్నది.

ఫో

ఫోటి. సం. వి. ఇ. ఈ. క్రి. 1. జాణ; 2. మాయావిని. ఫోడుడు. సం. వి. ఆ. పుం. శని. విణ. (అ. ఆ. అ.) కుంటివాడు.

ఫోలికము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. శిరస్థాణము; 2. పోకచిప్ప; 3. పుట్ట; 4. పాకము.

ఫోల్లకము. సం. వి. ఆ. పుం. ఉంగారకుడు.

ఫ్యా

ఫ్యాక. సం. విణ. (ఋ. క్రి. ఋ.) చెప్పువాడు.

ఫ్యాకము. సం. వి. ఆ. న. 1. ప్రకటనము; 2. చెప్పట. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. చెప్పబడినది; 2. ప్రసిద్ధము; 3. చాటబడినది.

ఫ్యాకవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చెప్పబడినది. ఫ్యాలి. సం. వి. ఇ. క్రి. 1. ప్రసిద్ధి; 2. ప్రశంస; 3. చెప్పట; 4. జ్ఞానము.

ఫ్యానము. సం. వి. ఆ. న. చెప్పట.

ఫ్యావకము. సం. విణ. (అ. వికా. అ.) 1. చెప్పనది; 2. బయలుపడుచునది.

ఫ్యావనము. సం. వి. ఆ. న. 1. చెప్పట, ప్రకటించుట; 2. ప్రసిద్ధముచేయుట.

ఫ్యే

ఫ్యేయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఫ్యాకవ్యము, చెప్పదగినది.

గ

గ. ఉభ. దే. ఒకానొకయక్షరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గంధర్వుడు; 2. విష్ణుశ్వరుడు. న. గానము, సంగీతము. ఆ. క్రి. గాథ.

గంగ. ఉభ. దే. విణ. పెద్దది. (ఉదా:-గంగజోలు మొ.) సం. వి. ఆ. క్రి. 1. భాగీరథి. (భాగీరథి, గౌతమి, కృష్ణవేణి, కావేరి, తుంగభద్ర-మొచ గంగలు. ఆకాశగంగ మందాకిని, పాతాళగంగ భోగవతి.); 2. నది. “గీ. మిన్నయా గౌతమి గంగవన్నె కెక్కు.” రసిక. ౬, ఆ. ౧౭౩; 3.

నీరు. (ఈయర్థము తెలుసుకనేకలదు.) వా:— గంగాద్వారము. సు. వి. అ. న. హరిద్వారము, మామూపురి. “వ...కురుక్షేత్రంబు గంగా

గంగక. సు. వి. అ. స్త్రీ. = గంగ. (ప్రా.)

గంగచిప్ప. దే. వి. (గంగ+చిప్ప.) పెద్దజాతి ఆలిచిప్ప గంగాధరుడు. సు. వి. అ. పుం. 1. శివుడు; 2. సముద్రుడు.

కంబళము, ఆవులకు పెద్దకును గళముక్రింద గంగాపుత్రుడు. సు. వి. అ. పుం. 1. భీష్ముడు; 2. కుమారస్వామి. 3. గంగాతీరమున యాత్రికులచే స్నానము చేయించుబ్రహ్మణుడు; 4. ఒకానొక సంకీర్ణజాతివాడు.

గంగడోలు. దే. వి. (క. గంగవోవల్.) 1. గళ కంబళము, ఆవులకు పెద్దకును గళముక్రింద గంగాపుత్రుడు. సు. వి. అ. పుం. 1. భీష్ముడు; 2. కుమారస్వామి. 3. గంగాతీరమున యాత్రికులచే స్నానము చేయించుబ్రహ్మణుడు; 4. ఒకానొక సంకీర్ణజాతివాడు.

2. పెద్దడోలు. ఆం. భా. త్వు. ౪. 2. గంగాళము. దే. వి. (క. గంగాళ. త. కంగాళ.) 1.

గంగనమ్మ. మి. వి. ఒకానొక గ్రామదేవత. (గంగానమ్మ యని వాడుక.) “గీ. గొప్పచిల్లొతుకడుపులఁ గూర్చి నీకు, గావు పెట్టింతుఁ జుప్పి యొగంగనమ్మ.” నీచా. ౧, ఆ. ౧౧౩.

గంగనురుగు. మి. వి. భక్త్యవిశేషము. “ద్వి. వరుగు లప్పడములు పడియమల్ గంగ, చురుగులు...” వ్రతులిం. ౪, ఆ. ౧౫౦. పు.

గంగమయిల. దే. వి. నలుపు. (ప్రా.) విణ. 1. నల్లనిది. (ప్రా.); 2. నలుపువనుపువర్ణములు గలది. ఉదా:— గంగమయిలావు. (క. ర.)

గంగమ్మ. మి. వి. 1. గంగనమ్మ. ఉదా:—గంగమ్మ జాతర; 2. గంగానది. “గీ...జవంబు, వడువు నొప్పుగ గంగమ్మ నడువమమ్మ.” భీమ. ౪, ఆ. ౧౭౫.

గంగరావి. దే. వి. బ్రహ్మదారువు. ఆం. భా. ద్వి. ౪౨. భాను. ౨, ఆ. ౫౮.

గంగరేగు = గంగరేగు. ఆం. భా. ద్వి. ౪౫.

గంగరేను. దే. వి. పెద్దరేగు, లివచముళి. “నీ...

గంగరేనువండ్లు.” కాళ. 3, ఆ. ౬౯.

గంగవాడిజేట్లు. దే. వి. గుత్తిము నడుమను గట్టు ఆభరణవిశేషము. (ప్రా.)

గంగసిందూరము. మి. వి. కుంకుమగోల గలిసి బొట్టు పెట్టుకొను నొకజాతిసిందూరము. (వా.)

గంగాక. సు. = గంగ.

గంగాజలములు. సు. వి. అ. న. బ. 1. గంగలోని నీళ్లు; 2. ధాన్యవిశేషము. “నీ. బంగారుతీగెల్ల గంగాజలమ్ములు కస్తూరినిగరాల కటకనరులు.” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

గంగాళము. దే. వి. (క. గంగాళ. త. కంగాళ.) 1.

నీరు మొ. పోసిగొనుటకై మూతి వెడల్పు గల పెద్దపాత్రము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౬. శుక. 3, ఆ. ౧౦౩; 2. భోజనపాత్రము. “గీ. మగనిఁ గూర్చు మనుచువస్తూయాలాడి, వెడదగంగాళము నఁ గూడు గుడిచి లేచి.” పేం పంచ. ౪, ఆ. ౪౫౬.

గంగి. దే. వి. 1. సాధు పగుచావు. “ద్వి. మంచిగంబల పాలు మజుగంగం గాచి.” బస. 3, ఆ. ౪౧౩. పం; 2. గంగమ్మ. (వా.) విణ. సాధువైనది. “ఉత్సాహ...గంగిగోవువంటి సాదుబాచపనికొ నెనున్, జనునె పలువ యరంగ...” కళా. 2, ఆ. 3౦.

గంగికుట్టి. దే. వి. (గంగి+కుట్టి.) సాధు వైనయావు. విణ. సాధు వైనయావువంటిది, పరమసాధు వైన వాడు. “కా...నా, పౌన్నాభుకొ ద్విజా గంగి కుట్టి నకటా హింసింప నేలయ్య ..” భాగ. ౯, స్కం. ౨౪౬.

గంగిరెద్దు=గంగెద్దు. “నీ. గంగిరెద్దుమలేవె ఘనతూర్పు రావమల్...” రామలిం. ౧౦.

గంగెద్దు. దే. వి. (గంగి+ఎద్దు.) దానరులు శృంగా రించి యాడించెడియెద్దు, దేవవృషభము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౧.

గంగెద్దులాట. దే. వి. (గంగెద్దులు+లాట.) బాల శ్రీదావిశేషము. “నీ. బండ్లికలను జొప్పబెద్ద మంచులు గంగెద్దులాటలు...” హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

గంజ. సు. వి. అ. స్త్రీ. 1. గుడిసె; 2. కల్లుపాక; 3. కల్లుమండ; 4. గంజాయి. “క. శిలముఁ బట్టియు గంజా, హల లంపాంశున భుజించునధములబైటం, జాలడు వైవన్...” ఆము. ౪, ఆ. ౪౭. (గంజా

శబ్దము హోలాశబ్దము గూడ దేశ్యములే మైనను
నీట సంస్కృతపదములుగా వాడబడినవి. హోలా
శబ్దమును బ్రాచీనులుగూడ సంస్కృతమున వాడిరి.
గంజా భిన్నపదముగాఁ జైకొనఁ దగు నని వేదం.
వేం. వ్యాఖ్య. కాని, 'హోల' అని బహువచ
నాంత ముండుటచే నట్టెంచుట యాలోచ
నీయము.)

గంజము. సు. వి. అ. పు. 1. గని; 2. అంగడి; 3.
బొక్కనము; 4. గోవ్రము; 5. తిరస్కారము.

గంజి. వై. వి. (సు. కాంజికమ్. క. గంజి. త. కంజి.)
అన్నము వార్షికరసము. "ఉ...పొట్ట కొక

చేరెడుగంజియు లేక యాఁకటంజచ్చియుం
జావము..." ద్వ్య. ౧, ఆ. ౧౫, ఆం. భా. ద్వ్య. ౨౬౦

గంజిగుల్ల. వై. వి. (గంజి+గుల్ల.) నీటిమిగ్గవలె లేచెడి
బొబ్బ. (శ. ర. ప్ర.)

గంజితోరక. ద్వ్య. వి. (గంజి+తోరక.) గంజిమీడి
మీఁగడ. (శ. ర.)

గంజే. జే. వి. కృషికి యోగ్య మైనభూమి. (శ. ర.
గంజేగూలు. ద్వ్య. వి. బాలక్రీడావిశేషము, ఖంజ
పాదక్రీడ. ఆం. భా. ద్వ్య. ౨౦౭.

గంజా. వై. వి. (సం. గంజా. క. కంజా. హిం.
ఘంజా.) మత్తు కలిగించెడియొకానొకవస్తువు. "నీ.
సారాయొకపెర గంజాపొడుత..." కువల. ౧,
ఆ. ౪౧.

గంజాయి = గంజా. 1. గంజామొక్క. ఆం. భా.
ద్వ్య. ౭౩; 2. దానిమాకు. ఆం. భా. ద్వ్య. ౪౧;
3. గంజాయాకుతోఁ జేయుమత్తుపదార్థము,
కలంజము. "ద్వ్య. గంజాయి విసె నేమి కలుద్రావె
నేమి." ద్వ్య. హరిశ్చ. ౨. భా. ౧౪౧౧. పం.
ఆం. భా. ద్వ్య. ౩౦౪. (శ. ర.)

గంజే. జే. వి. తూరలము. అమ్మనీళ్లు, తూరలబజారు.
గంట. యు. జే. వి. గడ్డిదుబ్బు. "గీ. తెల్లుగంటల

నాఁబోతు లుల్లిసిల్లే." ఆము. ౪, ఆ. ౧౫౬;
౪, ఆ. ౧౨౪. వై. వి. (సం. ఘంటా. క. గంటె)

1. ఘంట, పాదస్థానము. "నీ...కమనీయమగు
వైడిగంట..." కు. సు. ౮, ఆ. ౨౨. రామా.

౮, ఆ. ౨౫; 2. కింకిణి, చిఱగంట. "నీ. గంటల
మొలనూలు కడిచియొడ్డాణంబు..." య. ౪, ఆ.

౮౯; 3. చెండున్నగడియలకాలము, అఱువది

నిమునుమలకాలము. (వా. శ. ర.); 4. ఒకగడియ.
ఆం. భా. తృ. ౫౩.

గంటకట్టు. జే. ఆ. క్రి. (గంట+కట్టు) దు బేర్చు
డినదగు. (శ. ర. ప్ర.)

గంటకట్ట. జే. వి. (గంట+కట్ట.) నవ్యనాళము. ఆం.
భా. ద్వ్య. ౨౩౭.

గంటము. జే. వి. (త. గంటం.) తాటాకుమీఁద
వ్రాయుటకు నన్ననిమొన గలిగి యుక్కుతోఁ
జేయుబడిన సాధనవిశేషము. ఆం. భా. ద్వ్య.
౧౮౯. భీమ. ౧, ఆ. ౮౬.

గంటలమ్మ. వై. వి. (గంటల+అమ్మ.) ఒకానొకగ్రామ
దేవత. (శ. ర. ప్ర.)

గంటవేట. ద్వ్య. వి. (గంట+వేట.) దీపములు చిఱు
గంటలు చువమోగించుచు వాడెడియొకానొక
రకపువేట. "గీ. గంటవేటయు మొదలుగాఁ
గలుగువేటలు..." రామా. ౨, ఆ. ౨౯. కాళ.

గంటి. వై. వి. (సం. గంటికి.) 1. గాయము. "ఉ.
పంటికిలందిఁ జక్కెరలపావక మూరెడుకావి
మోవిఁ బెన్నంటి యొనర్చి..." రసిక. ౪, ఆ.
౧౪. భార. శబ్ద. ౨, ఆ. ౧౬౯; 2. రంధ్రము.
"నీ. క్రొంచాచలముహోటుగంటిఁ దూతినరాజ
హంసముల్..." విజ. ౩, ఆ. ౨౪. ద్వ్య. ౧౦.
ఆ. ౧౨౨.

గంటిపడు. వై. ఆ. క్రి. (గంటి+పడు.) 1. క్షత
మగు. "నీ. తమిళాద్ది నధరబింబము గంటిపడసిక
మొనపటంబ నొక్కింత మోపు ముచు." అని.
౩, ఆ. ౧౬; 2. రంధ్ర మేర్పడు. (చూ. గంటి
పఱుచు.) ఇట్టేఁ గంటిపడు. భా. రా. యు. ౧౪౩౦.

గంటిపఱుచు. వై. స. క్రి. (గంటిపడు. ప్రే.) 1.
గాయపఱుచు, దంతక్షతము చేయు; 2. రంధ్రము
ఁడఁజేయు, చిల్లుపఱుచు. "గీ. ఫలఫలముత్కర
ములు గంటిపఱుచు ననుచు." వంద్రా. ౪, ఆ. ౧౯౩.

గంటిపెట్టు = గంటిపఱుచు. (గాయపడఁజేయు.) "క.
నేటి కిది గంటిపెట్టంగ, నేటికి నీబోయవంట నిడ్డ
సరము లీ. పూఁటఁ గడవఁ జాలవె..." కేయూర.
౩, ఆ. ౧౪౩.

గంటిసేయు. సు. స. క్రి. గాయపఱుచు, క్షతము
గలుగఁజేయు. "నీ...నాథునియధరబింబము
గంటిసేయంగ నెంచు." దశా. ౩, ఆ. ౧౭.

గంటీలు. ద్వ. వి. బ. ఒకరకపురై ప్రాగులు. “గీ. గంటీలు గంటీలు...” హాస. ౪. ఆ. ౧౩౮. ఆం. భా. ద్వ. ౧౪౮.

గంటు. వై. చ. క్రి. 1. గాయపటము. ‘ఉ. వేదము గొన్నమానవుని వేదము గంటియు బిట్టు కాల్చి యుకొ, మోదియు నీటఁ ద్రొక్కియును మున్నోని తీర్చు గడుగువెట్టునట్లు...” నృసిం. గీ. ఆ. ౧౨. వి. (సం. గ్రంథి. క. గంటు.) 1. గాయము. “నీ. చికిలిదనుదుకొని చిగురాకు నునుమోచి నంటిమొరపంటిగంటుఁ జూచి.” శుక. ౧, ఆ. 3౧౫; 2. హృదయగ్రంథి. “నీ. గంటెఱుఁ బగుల్గు గడు హెచ్చువహ్నిచే మోదినుడలికన్య మేలుకొలిపి.” వరాహ. ౧౦, ఆ. ౫౪; 3. మెద్రుకలముడి. “గీ... పరులు దుష్టిగంటుగావైచి...” శార్దూ. గీ. ఆ. ౧౨౯; 4. (సంచి) కట్టుముడి. “మ... వెలుచుగంటు పులుక్కునం దునిసి వే వృద్ధిం బడె జాలె ...” ఆము. ౪, ఆ. 3; 5. గురుపు. ఆం. భా. ద్వ. 2౪. గంటుబారంగి. ద్వ. వి. (క. గంటుబారంగి.) భాగ్య.

ఒకానొకయొషధిశీ. ఆం. భా. ద్వ. ౫౪.

గంటుపెట్టు. దే. స. క్రి. (గంటు+పెట్టు.) (కోపా సహృదులచే మొగము) ముడుచుకొను, మడి వడఁజేయు. “శా. అన్నకొ మోములు గంటు పెట్టుకొని రోహయత్తుడై యత్తటిన్.” విశ్వ. 3, ఆ. ౧౦2. “వ. ఏ నిట్టిదాని వినం జాల ననుచు మొగంబు గంటుపెట్టుకొని దిగ్గన లేచి పోయె.” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 23.

గంటె. దే. వి. 1. గంటె. ఆం. భా. ద్వ. ౨౪3; 2. సజ్జవైరు. “వ. గంటె కొట్ట తఱచును...” భీమ. 3, ఆ. ౫3. మి. సజ్జలు, ధాన్యవిశేషము. (శ. ర.)

గంటెకాము. దే. వి. ఒకానొకపెట్టు. “నీ... ముయ్యాయ పొన్నయు మానపాది గంటెకాము...” హాస. ౪, ఆ. ౧౦.

గంటకచోరము. ద్వ. వి. వడ్డ్రోళికశీ. (శ. ర.)

గంటకానుగు. దే. వి. వడ్డ్రోళముశీ. (శ. ర.)

గంటము. దే. వి. గర్భిణులకోరిక, చోహదము. “నీ. పూలలేనియలందు జూలాలిగొరువకపిండు గంటములఁ బెట్టి పెట్టి.” య. ౪, ఆ. ౧౫.

గండ. యం. దే. వి. మ్రొక్కులశీ. (చూ. గండదల మొ) వై. వి. (సం. గండశి. క. గండ.) శూరుడు. “గీ... మేనగట్టురాకన్నియయును, గలుగు జగముల గండరగండవేల్పు.” అచ్చ. యం. గీ. ౮. నరస. గీ. ఆ. ౨౦.

గండండు. వై. వి. శూరుడు. “క. గండండు శంభు ద్రోహర, గండండు...” వీర. ౬, ఆ. 2౯.

గండకత్తెర. వై. వి. (గండ+కత్తెర.) 1. మెడక గత్తి రించు పెద్దకత్తెర. “క. శిలము దొరగినవట్టుట, నేనా కాయంబు దీని నెడనేయుటయే, మేలని హృదయాబ్జుబున, గాలాతన నిల్చి గండకత్తెర గొనఁ గాన్.” చెన్న. ౪, ఆ. ౨౧2. కళా. 3, ఆ. ౧౦; 2. నుకటము. (ప్రా.) విషమస్థితి. వాః— నే నిపుడు గండకత్తెరలో నున్నాను. [(ప్రా.) గండకట్టెలు. దే. వి. బ. వంటచెఱువ, వంటకట్టెలు. గండకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పులిగోరుపదకము; 2. భద్రవృగము; 3. అంతరాయము; 4. చేప పిల్ల. “ఆ. గండకముల కిట్టిగండముల్ గల వింకే, మనఁగ వచ్చు నెట్లుమనఁగ వచ్చు.” దశా. ౧, ఆ. ౧32.

గండకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఒకానొకనది; 2. అందు భద్రవృగము.

గండగొడ్డలి. వై. వి. టా. (గండ+గొడ్డలి.) (క. కండగొడ్డలి.) వరశువు. “నీ. పులులమొత్తంబుల బోనుల జూరఁ దోలి గండగొడ్డొడ్డచే జెండి చెండి.” రసిక. ౧, ఆ. ౧౧౦.

గండగొడ్డలితాలుపు. ద్వ. వి. (గండగొడ్డలి+తాలుపు.) వరశురాముడు. అచ్చ. యం. ౨౨. గండడగించు. ద్వ. స. క్రి. (గండడగు. ధా. ప్రే.) గండడఁచు, నశింపఁజేయు. “చ... కోధకామముల గండడగించి...” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౮2. వసు. ౪, ఆ. 3౨.

గండడగు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గండు+అడగు.) సత్త్వ హిమం దగు. “చ... పగతుండు గండడగి కాతర భావము నెప్పునంబునకొ, దనికిన...” హరి. ఉ. ౨, ఆ. ౬2.

గండడఁచు = గండడగించు. “నీ. ఎదిరించుకరి నైన బెదరించుకరి నైన గండడంబుగఁ జాలు గుండె దిటము.” ఇందు. ౧, ఆ. ౧౫2.

గండదల. దే. వి. (గండ+తల.) మ్రొక్కుబడికి బలిగా నిచ్చుతల. "సీ. మునుబావముఁడు లిమ్మల నంబి కకు గండదల లియ్య..." భా. ౧, ఆ. ౨౪౯.

గండదీపము. వి. వి. (గండ+దీపము.) మ్రొక్కుబడి నిమిత్తము పెట్టుదీపము. "సీ. విరహజనంబుల పేగంప మారుండు తెలివిఁ బెట్టినగండదీప మునగ." కాళింపీ. 3, ఆ. 3౦. శుక. ౨, ఆ. ౪౯౫ (జబ్బుపడినప్పుడు కాని కష్టసమయములొ నున్నప్పుడు కాని దేవునకు మ్రొక్కి దానివలన శుభము కలిగినవెనుక నది చెల్లించుట కొక పెద్ద పాత్రగా నేయి పోసి పొడిప ద్దులతో వెలిగించి నెట్టిని పెట్టెకొని గుడిచుట్టు లిచ్చుదీపము. బ్రా.)

గండపెండరము. ద్వ. వి. (గండ+పెండరము.) 1. కూరులు కవులు మొ. వారు కాలిని బిరుదముగా ధరించు నంబ. "సీ...డాకాల గండపెండర ముచ్చు." ఆచ్య. య. ౨౦3; 2. ఆభరణవిశేషము. "గీ. పెద్దపీతాంబరము గండపెండరపుం. గటకటి సూత్ర కేయూరకంకణాదివ్యభూషణ కాలంబుఁ దేజరిల్లు. రాముఁ డభినవకృంగారధా ముఁ డయ్యె." దశా. 2, ఆ. ౧, ఆ. ౨౪౦.

గండపెండరము = గండపెండరము. 1. (కూరులు మొ.వారు బిరుదముగా ధరించుకాలియంబ) "సీ. డాకాలిగండపెండరంపుదాపున బొమ్మలై కైరి భూభుజులు ప్రేల." కాశీ. ౧, ఆ. ౪౫. రామా. ౪, ఆ. ౧౦౯; 2. (ఆభరణవిశేషము.) "సీ. శ్రీ పాదములఁ బైఁడిచిఱుగజ్జి యలతోడ తవణిల్లు గండపెండర మమర...గీ...దివ్యబాలకుఁ డొక్కండు లేజరిల్లె." కాశీ. 3, ఆ. ౨౪౧.

గండపెండెము = గండపెండరము. (కూరాదిబిరుద చిహ్న మగుకాలియంబ) "సీ. తొలుపేల్పురా ప్రతిమలచెక్కడపుగండపెండెంబు డాకాల దండెఁ జూప. గీ. కాత్రవజీవ నరుడెంచె జక్ర ధరుఁడు." ఉ. రా. ౨, ఆ. ౪౨.

గండపెండెరము = గండపెండరము. (కూరాదిబిరుద చిహ్న మగుకాలియంబ.) "సీ. దండగా మగ రాలు దాసినబలితపుగండపెండెరము డాకాలఁ గ్రాల." చికి. ౧, ఆ. ౪౮.

గండ పెండెరము = గండపెండరము. (కవిబిరుదచిహ్న మగుకాలియంబ.) "సీ. బిరుదై నకవిగండపెండె

రమున కీపె తగు దని తానె పాదమునఁ దొడిగె." (పెద్దనచాటువు.)

గండచేరుండము. వై. వి. (గండ+చేరుండము.) 1. రెండుతలలు మూడుకన్నులు గలపక్షివిశేషము. "గీ. సరబ సాశువ మశుపాబు సారమెగము, గండ చేరుండ మని మఱి కలుగుజీవు, లని యెఱుంగ కేము తడవింట నమ్మునిండఁ, దొడిగి యెడవుల పేటాడఁ దొడఁగినపుడు." సాంబో. ౨, ఆ. ౧౭౯; 2. మృగవిశేషము. "వ...సింహమువధ కాద్దులగండచేరుండ భల్లూకపరాహిద్యుగం బుల..." దుక్తా. 3, ఆ. ౧౦౦. ('గండచేరుండ' మని తక్కువముగా నిట గ్రాహ్యము.)

గండమాల. సా. వి. ఆ. శ్రీ = గండమాలము. "క. కని దీని నైతఁ దోడ్చు, మనజాసి దలఁచంగఁ బనుల మారియెచ్చెన్, మను గండమాలమొడను. మొన కుఱువుం బుట్టె నన్న మోసం బాయెన్." ద్వా. ౧౦, ఆ. ౫౪.

గండమాలము. సా. వి. ఆ. పుం. పెడచుట్టును గడ్డలు లేచెడివ్రణవ్యాధివిశేషము.

గండము. గం. వి. ఆ. పుం. 1. కపోలము, చెక్కిలి; 2. వినుగుచెక్కిలి; 3. నీటిలోనిబుడగ; 4. కుఱువు; 5. కిణము; 6. గుర్రు; 7. ఖడ్గముగము; 8. ఆశ్విన్యాదినక్షత్రములదృష్టభుడియల; 9. దృష్టనక్షత్రభుడియలయందుఁ గలిగినజననము వలినహాసి; 10. గుండ్రాయి; 11. ఆశ్వికంక భూషణము; 12. కవచము. విణ. ప్రశస్తము, శ్రేష్ఠము. (సమాసముదే ఆని విల్యము.)

గండరించు. దే. ఆ. శ్రీ. 1. ఆతిశయించు, సంపూర్ణ ముగాఁ బ్రకాశించు. (పుట్టు ఆని. సూ. వి.) "సీ. సిండుఁ బున్నమనాఁడు గండరించినచంద్ర మండలశ్రీలతో మాఱుమలయ." భాగ. ౬, స్కం. ౨౬౦; 2. ఆదర్శమిచ్చు. పుట్టు. (బ్రా.) స. శ్రీ. జాయిమొ. తొలిలి రూప మేర్పఱుచు. "గీ... ప్రళయకాలావలమున, గండరించినరూపంబు కరణి భీముఁడతిభయంకరాకారత సరిశయిల్లె." భార. విరా. ౨, ఆ. ౧3౪. మార్క. 3, ఆ. ౯౨.

గండరులు. వై. వి. బ. (సం. ఖండః) తునుకలు. (శ. ర. బ్రా.) (చూ. గండ్రలు.)

గండరువు. జే. వి. 1. తాయమొ. తొలిచి చేసిన
యాకారము, గండరించినరూపు. “చ. కరువునఁ
బోసిరో విధనికాంతి నుదాభిక్తరంగఁ జెచ్చి
గండరు వానించిరో...” భార. ఆము. ౧ ఆ.
౧౦౨౩; ౩. అట్టిరూపేర్పఱచునచ్చు. “క. కరు
వున గండరువనఁ జి, త్రురువున నివచంద్రుచులఁ
దారల దుచులన్, హరిహరధాత్రాక్షుల కీ, హరి
ణము రిరూపు వడయ నలవియె యొడున్.”
భా. రా. ఆర. ౨, ఆ. ౩౩. నిర్వ. ౬, ఆ. ౫౩.

గండతైలము సు. వి. ఆ. పుం. (భూకంపాచుల
వలన) కొండకుండి జాతి పడినపెద్దతాయి.

గండాదు. జే. ఆ. శ్రీ. (గండు+అదు.) మైథునము
చేయు. రమించు. “క. చండాలితో ద్విజుడొగి,
గండాడిన పక్షమున భగము వ్రాసి తగన్, నండువు
గొని జేశంబున, నుండక యుండంగ నడచు టుచి
కము పరికిన్.” విజ్ఞా. ప్రా. ౧౨౬.

గండారము = గండరువు. (గండరించినరూపు.)

“ఉ...ఆ, చేరువకంఠముం గడిసి చిత్తపువో
కరువో యనంగ గం, డారపుబొమ్మవోలె నచటం
గద లించుక లేక యుండఁగన్.” ఉ. హరి. ౧,
ఆ. ౬౦. ప్రబంధ. ౭౦౮.

గండారు. జే. వి. చెఱసాల. “కా. ప్రేలుంగొమ్ములు
నేల దారపినిక వెళ్లంగ రాకుండఁగా, లాలోఁ
ద్రిష్టనసాలిగామ్ములు వగళ్లకఁ రేలుఁ బూదా
వులన్, కాలక్ ముచ్చిలిపోవఁ బట్టుకొని పజ్జక్
బచ్చుగండాల్లలో, సోలక్ గావలిపెట్టె నాచుని
యనక జూపట్టె లేఁదోటలన్.” య. ౪, ఆ. ౮.

గండావి. సు. వి. ఈ. శ్రీ. 1. తెల్లగఱిఁగి; 2.
సర్పాక్షి.

గండి. ఉభ. జే. వి. (న. గండి.) 1. రంధ్రము. “ఉ.
సన్నత్రగండి యొక్కటి రసాంతరమార్గము పోలె
నిమ్మమై.” భో. ౫, ఆ. ౭౫. ఆం. భా. ప్ర.
౧౪౫; 2. (తోడిమమొదలి) చిన్నగుంట. “శ్రీ.
ఆకురాజుపుగండ్ల నానెడునాన నిం తడుగూది
బంకంటి యంగ లాచ్చి.” ఆము. ౫, ఆ. ౧౧౭.
స్వా. ౬, ఆ. ౨౭; 3. సుదు. “ఉ...గండి
గాంచి నరులేకధంబునఁ బోవ వారికిన్.” భార.

ద్రో. 3, ఆ. ౮౩. సు. వి. ఇ. పుం. స్కంధము.
గండిక = గండి. (శ.రం) సు. వి. ఆ. శ్రీ. గులకతాయి.

గండిచేయు. జే. స. శ్రీ. (గండి+చేయు.) బొడ్డె
పొడుచు. “గీ. బండికల్లుగ నీమేను గండిచేసి.”
స్వా. 3, ఆ. ౪౦.

గండిదొంగ. జే. వి. (గండి+దొంగ.) కనుపుదొంగ,
గజదొంగ. “చ. బలవము లేతనవు నుచుబయ్యెద
సన్నపుఁగావిచీర మిం, చులుగొనుజల్లుజుపు నుచుఁ
జాడ్రియై కన్నపుఁగత్తి మోలితీ, వలవడఁ
జొక్కుచున్ దగ విటానలిడెందముఁ గన్న పెట్టి
యి, పులధన మెల్లఁ దీసికొనిపోవలె: గామిని గండి
దొంగయై.” మల్లా. ౨ ఆ. ౧౮. ఆ. బా. ద్వి. ౨౯౧.

గండివనఁగు. వై. వి. (సం. గ్రంథివృక్షం) గ్రంథి
వృక్షముగి. ఆం. భా. ద్వి. ౬౨.

గండిరము. సు. రి. ఆ. పుం. 1. ఏలువంగళి; 2.
తురుజుకూరళి. న. చిట్టకూరళి.

గండిరి. సు. వి. ఈ. శ్రీ. జెనుడుగి.

గండు. వై. వి. (సం. గాడగ. క. గండు.) 1. పారు
వము. “క. గండున రాధాతనయుడు, రెండు
దినంబులు పెనంగి...” భార. అశ్వ. 3, ఆ.
౧౨౪; 2. శక్తి. “క...నిమ్మన్, భండవమునఁ
బడనై వఁగ, గండు గలుగు టమ్మతంబు...”
భార. శ్రీ. ౨, ఆ. ౭౭; 3. మగజంతువు. ఆం.
భా. ద్వి. ౧౦౦; 4. మగకుక్క. “చ...వేట
దీర్చుఁగాఁబులితలగుండు గండఁ దనఁ బొల్పినగం
డిది...” చంద్రా. ౨, ఆ. ౭౫; 5. గర్వము.
“ఉ...దుర్దమదోర్వులు లమ్మనోత్తకున్, గండున
బెట్టు వైఁబడుట కార్యము గాదు...” భార.
సా. ౧, ఆ. ౨౨; 6. కోపము. “గీ. అని గయా
ళించుకొనుచు...మొగమునఁ బూసుగండు, తోడ
బొనుముడి నిగుడ నల్మోయజాక్షి.” శుక. ౪, ఆ.
౪౩. విణ. మగది. “శ్రీ...గండుగోయిలల
సొంపు.” భార. ఆను. ౧, ఆ. ౧౯౧.

గండుడు. సు. వి. ఆ. పుం. కూరుడు.

గండుతాయి. ద్వ. వి. (గండు+తాయి.) మగతాయి,
వృజ్రము. “శ్రీ. గండుతానిగ్గుచొకాటంపు మొగ
ముట్టు తొగరికలవతాణి దుమికియాడ.” ఉ.
హరిశ్చ. 3, ఆ. ౧౩౧.

గండువావలి. ద్వ. వి. (గండు+వావలి) పోతువావలి,
పుడ్రుకేవము. “శ్రీ. కలుజువ్వి వావలి గండు

వావిలి యేఱుమద్ది మద్దియును..." హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

గంధూపదము. సం. వి. ఆ. పుం. వానపాము.

గంధూపది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆంధువానపాము.

గంధూష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = గంధూషము. (కే. సి.)

గంధూషము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. పుక్కిలింత;

2. పుడిసిలి; 3. వినుగులొండముచివర; 4.

పుక్కిలం బట్టిననీరు.

గంధూషించు. సం. న. క్రి. 1. పుక్కిలింతు; చక్క

గా జదువు. "వ...కాదంబరి గంధూషించి

..." స్వా. 3, ఆ. ౨౮; 2. పొట్టఁబెట్టుకొను.

"వ...ఆర్యావర్తనేశమత్తకాశీ జామాకాండ

పాండిత్యంబు గంధూషించు చిగురుపొట్టుల గను

వట్టునవియు...వినుప్రాసంగుండేలును..." కాశీ.

2, ఆ. ౨౨.

గంధూషీకృతము. సా. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) పుక్కి

లించినది; త్సుణ్ణముగా గ్రహింపఁబడినది. "కా.

గంధూషీకృతవేదకాస్త్ర నిఖలగ్రంథార్థసారుండు

...మా, ర్మండేయుండు..." హరిశ్చ. ౧, ఆ.

2౪.

గండె. వై. వి. (సం. గడక. త. కెండై.) 1. చేప

"గీ. తాను నురమానినృపతనుల్ దాల్చి యకట

కామినీతలి నుడికించుకంటె నట్టై, గండయును

నల్లదాసరిగాండు గిరియు, హరియునై పోవు

టయు మంచి దనుయగంబు." ఆము. ౫, ఆ.

౪౧; 2. ఒకజాలిచేప. "ఉ. అద్దెయు గండె

రొయ్యి వర కాదిగఁ జేవలఁ బట్టి..." ప్రబంధ.

౧౯౫.

గండెక్కు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గంధూ+ఎక్కు.) మదింతు.

"ద్వి. గండెక్కి యున్నావు కళ్ళలు వైవార,

మిండజంగము కింత మెత్తన యేల." ద్వ. క్షణ్ణ.

3, ఆ. ౬౬. పు.

గండోలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. బెల్లము; 2. బెల్ల

ముతో వండినయొకానొకయాషధము; 3. నోరు

వట్టుముద్ర; 4. గుండ్రముగాఁ జేసినరాయి, గోలి.

గండోలి. ఉభ. దే. వి. = గండోలిగాండు. సం. వి.

ఈ. స్త్రీ. కణుఁదురీంక. (వై. సి.)

గండోలిగాండు. దే. వి. (గండోలి+కాండు.) వికృత

వేషమునఁ గడుపుట నవ్వించువాండు. (వా.)

గండ్ర. యు. దే. విణ. 1. భృష్టుండు. (శ. ర.); 2.

పెద్దది. (చూ. గండ్రచీమ.) బ. కఠినవాక్కులు.

"కా...గండ్రల్ గానటు లాడి ధిక్కుతులఁ

బోకల్పంఁటివి..." స్వా. ౫, ఆ. ౧2. వై. వి.

బ. (సం. ఖండక.) తురుకలు. "ఉ. ఆత్తతీ నమ్మ

మండుండు తదత్తసహస్రశరాసంబులన్, గత్తి

మొగంబుటమ్ములును గండ్రలు నేయును..."

అని. ౪, ఆ. ౮౫. ఆం. భా. ద్వ. 2౫.

గండ్రచీమ. దే. వి. (గండ్ర+చీమ.) ఉలంకలము

పెద్దనల్లచీమ. (శ. ర.)

గండ్రపురి. దే. వి. (గండ్ర+పురి.) పెద్దపురి. "నీ.

వతయాసు వసుబొది పడకుండుటకు గండ్రపురు

లిచ్చుగలఁ జాలఁ బోవు లునిచి." పాండు. 3,

ఆ. ౫౬.

గండ్రించు. వై. స. క్రి. ఖండించు. "క...వానతల

యలఁ గూలం, గండ్రించువెల్పువగతుం, డీద్రల

మారయ్య నితని నెన్నఁగఁ దరమే." చెన్న. ౫.

ఆ. ౨౫౦.

గండ్రిక. వై. వి. (సం. ఖండకక.) 1. ఖండము;

తునుక. "స్తగ్ధర...గండ్రీకల్ చేసి నేలన్,

నిండించె దుప్పులన్..." య. ౨, ఆ. 3౨.

ఆం. భా. ద్వ. 2౫, 2. ఒకవిధ మగుండిపంట.

"నీ. గడితంపు వెన్నెల గండ్రీకల్ సిగరిగాఁ దియ్య

వెన్నెలలోనఁ చెచ్చి పెట్టి." య. ౨, ఆ. ౮3.

గంత. ఉభ. వై. వి. (సం. కంఠా. క. కంఠె.) 1.

బొంత. ఆం. భా. ద్వ. ౧౫౮; 2. ఎద్దులుమొ

వానిమీఁద వేయుగోనె, మెత్త. (శ. ర.); 3.

గానుఁగెద్దులుమొ. వాసికిఁ గనబడఁతుండఁ గల్గెను

గట్టు తోలుముక్క. (వా.) సా:-గంతకుఁ దగిన

బొంత. "క. భోగేచ్ఛ నాకుఁ గల్గిన, నీగలెఁ జరి

యింపనేటి కింటనె యెన్నన్, సాగచె మున్ని

టివిట ను, భోగము గంతలకుఁ దగినబొంతలు

లేవ్." వై. జ. ౨, ఆ. ౧౦౧. సం. విణ. (ఋ.

శ్రీ. ఋ.) 1. బొవువాఁడి; 2. పొందువాడు.

గంతవ్యము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) పొందఁదగినది.

గంతు. దే. వి. 1. దుముకు, పుతగలిభేదము. "ఉ...

వీరి నీ, గంతు లడంగిపోవ..." వాల్మీ. 3, ఆ.

౧౫౪. బ. త్రుక్తు, మిడిసిపాటు. "మానిని. అంత

మదింబకువే యని నల్గిన నంత మదింబకువే

యనుచు, గంతు లడంచెద లేవ్వనినట్లైన గంతులడంచెద లేవ్వనుచున్." కళా. 3, ఆ. ౧౯గీ. పను. ౪, ఆ. ౨౮.

గంతుగొను. డే. ఆ. క్రి. (గంతు+గొను.) 1. దుముకు. "వ...ఒకకాఖరు గంతుగొని..." భా. రా. సు. ౧౭౬. భాగ. ౬, స్కా. 3౭౮; 2. చచ్చు. "మ...నిట్టే మనుచిట్ల గంతుగొనె..." సా. ౧, ఆ. ౧౦౭. ఆం. భా. తృ. ౮౭.

గంతుపు. సు. వి. ఉ. పు. పోవువాడు, వెళ్లువాడు. గంధపట్టియ. వై. వి. (సు. స్కంధపట్టికా. క. గంధపట్టిగ.) 1. స్కంధపట్టిక, తలుపుమీద నమచ్చెడు నడ్డుకొయ్య. "క. బలిసద్ద ద్వారేద్రో, చలఫలకకవాట మనగఁ బరగె నడిసి యూర్పు లుగంధపట్టియలుగాఁజెలగు..." చంద్ర. ౪, ఆ. ౨౬; 2. (సు. గంధము) గంధపురేఖ.

గంధపట్టి = గంధపట్టియ. 1. (స్కంధపట్టిక.) "మ...ఆనా త్రిశుమక్షకవాటమునై నెట్టాకొ గంధపట్టిగలి నుండక నాడుకే లేవ్వటల్." కళా. 2, ఆ. ౧౧౦. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧; 2. (గంధపురేఖ.) "గీ. ఉడటుగుబ్బలు గలరల్పు టురము నూచి, గంధపట్టిలు చూచి బుగారు నూచి." ఆము. ౨, ఆ. ౧౦. ఆం. భా. తృ. ౫౪.

గంధపుగొండ. వై. వి. (గంధము+గొండ.) మలయా చలము. "చ...అయ్యళికచ నేడ జేర్చె నపు డందపు గంధపుగొండయ్యారల్." రా. వి. 3. ఆ. ౮౦. "నీ. కరులు కొమ్ముల ప్రేయ విరియు గంధపు గొండతరురాజీపువ్వలకావి కొంత." సాబో. ౫, ఆ. ౧౮. ఇట్టే: గంధపుమల మొ. గంధపుగొండటాడెవారు. ద్వ. వి. పవనుడు, వాయు దేవుడు. పోక. డేవ. ౧౫.

గంధపుప్రాచ. ద్వ. వి. (గంధము+ప్రాచ.) చందన పృక్షము. "చ. ననిచినగుణ్ణామావికెలనం దగు గంధపుప్రాచినిమ్మలన్." విక్ర. 3, ఆ. ౫.

గంధపూడి. ద్వ. వి. (గంధము+పూడి.) గంధ చూర్ణము, ముక్కా. "నీ. బలుకప్పురపుర దివ్యలు వికర్ణలు గాగఁ బుప్పూడుల్ పలిగంధపూడులు గాగ." రసిక. ౨, ఆ. ౧౪. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౦.

గంధము. వై. వి. (సు. గంధః.) 1. చందనపృక్షము. "ద్వి. గంధపుగొమ్మల గాలాపా మట్టు, చం

దాబును..." ద్వి. పరమ. ౪, ఆ. 3౨౯. పు. 2. చందనపురేక్కమొ. అటుగఁదీయగా పచ్చినలేవనద్రవ్యము. "గీ. గంధ మందాద డెం దాబునందు నలది." విక్ర. ౪, ఆ. ౧౫౯; 3. సువాసన. "ఉ...క్రొత్తకప్రపు, గంధముచంద ముం జెగడుఁ గన్నియనెమ్మెయితావి..." నీలా. ౧, ఆ. ౫౮; 4. సువాసన. ఆం. భా. ప్ర. ౧౦౬.

గంధగోళము = గంధగోళము. (ప్రా.)

గంధవాడి = గంధపూడి. "క. గంధవాడిబరణి యొక్కతె, పహాయింపెన్." సాబో. ౧, ఆ. ౧౮3.

గంధాడివాడు = గంధోలిగాడు. "నీ. పూల్గట్టు సాతానీబోడి కుంగర మిచ్చు గంధాడివానికి విందు నేయు." హంస. ౫, ఆ. ౧3౪.

గంధగోళము. డే. వి. అల్లరి, గొడవ. (ప్రా. వా.) గంధకము. సు. వి. ఆ. పు. ఒకానొకయొకధాతువు. గంధకారి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. ముడుగుఁదామరళి. విణ. (న్. జీ. న్.) ముక్కావాడు. "వ... అంధ్ర)జీయు లగుగంధకారులు...అసహనమైన జల్లుగా..." ఆము. ౪, ఆ. 3౫.

గంధకారిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. నైరంధ్ర, సువాసన ద్రవ్యముల నాయుత్తపఱుచుస్త్రీ. గంధకుటి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. ముర యనుగంధ ద్రవ్యముళి.

గంధగజము. సు. వి. ఆ. పు. మదపుటేరుగు.

గంధఘాళి. సు. వి. ఇ. స్త్రీ. కస్తూరి.

గంధనము. సు. వి. ఆ. న. 1. ఉత్సాహ పెట్టుట; 2. ప్రకటించుట; 3. వెలిగించుట; 5. నొప్పించుట; 6. నలుగు పెట్టుట; 7. సూచించుట.

గంధనామలి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. సర్వాక్షి.

గంధపుష్పము. సు. వి. ఆ. పు. 1. మొగలిళి; 2. చుట్టళి; 3. విరిగిళి; 4. అంకొలముళి.

గంధఫలి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ప్రేంకణముళి; 2. సుపాగిమొగ్గ. "కా. నానాసూనవితానవాసనల నానందించుసారంగ మే,లా నన్నెల్ల దటంచు గంధఫలి లల్పాకం దపం మూని..." పను. ౨, ఆ. ౪౭.

గంధమాదనము. సు. వి. ఆ. పు. 1. పెద్దనల్లకుమ్మెద; 2. గంధకము. పు. న. పర్వతవిశేషము. న. గంధ

మాదనపర్వతమందలియడవి. విణ. (అ. ౪. అ.) సుగంధముచే బరవశమైనది.

గంధము. సు. వి. అ. పుం. 1. సువాసన; 2. వాసన;

3. లేశము; 4. గంధకము; 5. చందనాదిలేపన

ద్రవ్యము; 6. సంబంధము; 7. గర్వము.

గంధమూలము. సం. వి. అ. పుం. వలంజనముళి.

గంధమూలి. సం. వి. ౪. స్త్రీ. గంట్లకచోరముళి.

గంధమూషి. సం. వి. ౪. స్త్రీ. చుంచు.

గంధమూషికము. సం. వి. అ. పుం. చుంచు.

గంధస్యగము. సు. వి. అ. పుం. 1. పునుగుపిల్లి; 2.

కస్తూరీమృగము. [విశేషము.

గంధరసము. సు. వి. ౪. స్త్రీ. గోపము, ఉపధాతు

గంధరాజము. సం. వి. అ. పుం. 1. జవాది యను

గంధద్రవ్యముళి. "సీ. ఘమఘమత్సను గంధ

రాజాంగమద్దనవైః జిరోష్ఠమజ్జనము లాడి."

అము. ౪, ఆ. ౧౩౬; 2. చందనపుష్పము.

గంధర్వనగరము. సం. వి. అ. పుం. 1. (దుఃఖాదులు

లేక పరమసుఖద మైన) గంధర్వలపట్టణము. "ఆ.

మఱియు నీగృహస్థమార్గంబునం దెల్లవిషయముల

ను బొంది విశ్వమెల్లఁగడఁకతోడ నిట్లు గంధర్వ

నగరంబుఁగాఁ దలంచి మిగుల మోద ముడు."

భాగ. ౫, స్కం. ౧, ఆ. ౧౬౬; 2. భూమియం

దెండవావులవలె నాకాశమునఁ దోచుమిథ్యానగ

రము. "వ...గంధర్వనగరంబును బోలె న్నవ్వు

లభ్యమనోరథంబును బోనియర్థంబుఁ బాసి కానం

బడుచు..." భాగ. ౬, స్కం. ౪౬౦.

గంధర్వము. సం. వి. అ. పుం. 1. గుఱ్ఱము; 2. మగ

కోయిల; 3. ఒకానొకమృగము; 4. మరణించిన

తరువాతఁ దిరిగి జన్మించులోపున యాతనా

శరీరము ధరించినప్రాణి.

గంధర్వహస్తము. సం. వి. అ. పుం. అముదముళి.

గంధర్వండు. సం. వి. అ. పుం. 1. దేవయోనివిశే

షము; 2. గాయపడు.

గంధవతి. సం. వి. ౪. స్త్రీ. 1. భూమి; 2. సత్యవతి.

(వ్యాసునికల్పి): 3. మద్యము; 4. అడవిమల్లెళి;

5. ముర యనుగంధద్రవ్యముళి; 6. వాయుదేవుని

నగరము.

గంధవహ. సం. వి. అ. స్త్రీ. నాసిక, ముక్కు. ఇట్లే:

గంధవాహ.

గంధవహాయము. సు. వి. అ. న. వాతాయము,
కిటికి. (పురాంగనలు) "ఉ...గృహపాదితగంధ
వహాయనంబులక, విష్ణుగ హత్తియన్..." ఉ.
హాశ్య. ౪, ఆ. ౨౨.

గంధవహుండు. సం. వి. అ. పుం. వాయువు, గాలి.
ఇట్లే: గంధవాహుండు.

గంధవరులు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. "సీ. కస్తూరి
పట్టెలు గంధవరులు." హాస, ౪, ఆ. ౧౨౮.

గంధసారము. సం. వి. అ. పుం. చందనముళి.

గంధాహువు. సం. వి. ఉ. పుం. చుంచు.

గంధాశ్లము. సం. వి. న్. పుం. గంధకము.

గంధించే. సం. అ. క్రి. పరమశివుడు. "సీ. స్వామిచు

మోమిచు నీమనాంకయందు గంధించి సొగయు

నీమూడుడు." చెన్న. సీ. ౨౮.

గంధికము. సం. వి. అ. పుం. గంధకము. విణ. (అ. ఆ.

అ.) గంధముగలది.

గంధిని. సం. వి. ౪. స్త్రీ. మురయను గంధద్రవ్యముళి.

గంధిలము. సం. వి. అ. పుం. వృద్ధజుబుకము, వరదు

నక్క. (చూ. బ్రా.) విణ. (అ. ఆ. అ.) 1.

పరమశివుడని. "సీ. దవగంధవహంబు దహ్య

మానానేకకాశికాగురుధూపగంధిలంబు." రామా.

అ, ఆ. ౨౧; 2. విస్తరించునది. "ఉ. గంధిల

పారుచు ప్రకటగౌరవ రాఘవ..." రామా. 2,

ఆ. ౮౯.

గంధోత్తమ. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కణ్డూరింగ; 2.

కచోరముళి.

గంప. డే. వి. (క. గంపె.) కండ్లోలము, పెదురుమొ.

వానితో నల్లినమట్టు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౦. అము.

౧, ఆ. 2౫.

గంపపులుగు. డే. వి. (గంపంపులుగు.) కుక్కుభము,

అడవికోడి. ఆం. భా. ద్వి. ౯2.

గంబుర. వై. వి. (సం. కర్పూరం:) కర్పూరము. "ఉ...

తెలిగంబుర వెన్నెలలానిలేట..." శుక. ౧, ఆ.

౧౮౩. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౨.

గంబురము = గంబుర. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౨.

గంబురా = గంబుర. "సీ. గంబురా మించ గడు

మించి కొందఱు కలికెన్నియలు బాగా లాసంగ."

భాను. అ, ఆ. (క. ర.) శకాం. ౧, ఆ. ౧. ఆం.

భా. ద్వి. ౧౬౨.

గంబూర = గంబుర. “క. గంబూర కుడికి యసురా,
గం బూర...” సా. ౨, ఆ. ౫౪. ఆము. ౨, ఆ. 3.
గంబూరము = గంబుర. “సీ. తావిగంబూరంపుదీవి
సేమొగము...” పసు. ౬, ఆ. ౮౪.

గంబూరరాజనాలు. ద్వ. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.
“సీ...గంబూరరాజనాల్ కన్నెసరులు.” హంస.
౪, ఆ. ౧౨౮.

గంభౌ. సు. వి. క. స్త్రీ. గుమ్మడుశీ.
గంభీరము. సు. వి. ఆ. పు. 1. తామరశీ; 2. నిమ్మశీ.
విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. లోతుగలది; 2. గుట్టు
గలది; 3. మంద్రము; 4. దురవగాహము.

గంభీరచేది. సు. వి. న్. పు. తో లూడునట్లును
నెత్తురు కాణునట్లును గండ యూసునట్లును బరి
గోలతో సంకళముతో సెంత బాధించినను నొడ
లెఱుంగనిమదగజము. (చిరకాలపరిచితం బగు
శిక్షను దీర్ఘకాలమునకుఁ గాని తెలిసికొన లేని
యెనుఁగని కొందఱు.)

గంభీరము. సు. వి. న్. పు. గాంభీర్యము.
గంభీరము. సు. = గంభీరము.
గగనకుసుము. సు. వి. ఆ. పు. న. ఆకాశపుష్పము.
(కూన్యార్థమునఁ బ్రయుక్తము.)

గగనము. సు. వి. ఆ. న. 1. ఆకాశము; 2. కూన్యము,
సున్న. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) దుర్లభము. (ఈయర్థ
మున వైకృత మని శ. ర. సూ. ని. కాని, వన
పర్యాయ మగుగహనశబ్దము దుర్లభపర్యాయ
మనుట యుక్తము. ఇది తెలుఁగుననే యోయర్థ
మునఁ బ్రయుక్తము.) “సీ. గగనఘటాపఘ
క్రమణికిలన కెంత గగన మయ్యె లతంగికొనుఁ
జదలు.” పసు. 3, ఆ. ౯౯.

గగరు. చే. వి. భయసంతోషాదులచే మేనిపెండ్లుకలు
నిక్కెఱొడుచుట, రోమాంచము. ఆం. భా. ద్వి.
ప్ర. ౧౪౧.

గగరుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గగరు+పడు.) రోమాంచ
మగు. (చూ. గగరుపాటు.)

గగరుపాటు. ద్వ. వి. (గగరుపడు. ధా.) రోమాం
చము. “గీ. గగరుపాటును పణుకును గానిపింఱు”
ఉ. రా. ౧, ఆ. ౨౨౧. ఇట్లే: గగర్పాటు. ఉ.
రా. ౧, ఆ. ౧౩౬.

గగరుపాటు. చే. ఆ. క్రి. (గగరు+పాటు.)
రోమాంచము కలదగు. ఇట్లే: గగర్పాటు. “మ.
కమలాకామినిపాణిపంకజము సోకక మే గగ
ర్పాటు...” ఉ. రా. ౮, ఆ. 3౧౧.

గగరుపు. చే. వి. రోమాంచము. ఇట్లే: గగర్పు. “ఉ.
గుప్తున కప్పుడప్పడఁగిగుబ్బలు మించె గగర్పు
కూర్పునన్.” చంద్ర. ౬, ఆ. ౧౪౨.

గగరుపాడమిచ్చు. చే. స. క్రి. (గగరుపాడము
ధా. ప్రే.) రోమాంచము గలిగించు. ఇట్లే: గగ
ర్పాడమిచ్చు. “చ...కుటిలకదాల్పుబోగిని గగ
ర్పాడమిచ్చుచు...” పాండు. ౪, ఆ. ౪౮.

గగరుపాడము. చే. ఆ. క్రి. (గగరు+పాడము.)
రోమాంచితమగు. (చూ. గగరుపాడమిచ్చు.)
గగరుపాడుచు. చే. ఆ. క్రి. (గగరు+పాడుచు.)
రోమాంచితమగు. “గీ. కైదుపలు విడిచి యొడగ్గ
గగరుపాడును.” ఉ. హ. ౧, ఆ. ౪౧. ఇట్లే:
గగర్పాడుచు. “ఉ. గుబ్బమెఱుంగుజక్కవ గగ
ర్పాడువన్...” స్వా. ౨, ఆ. ౨౮.

గగరుపాడుపు. చే. వి. (గగరుపాడుచు. ధా.)
రోమాంచము. ఇట్లే: గగర్పాడుపు. “సీ...పురి
మోసులు గగర్పాడుపు గాఁగ.” అచ్చ. కిష్కిం.
౬౬.

గగ్గలిట్లు. చే. ఆ. క్రి. కంపించు. “గీ...నేల, గగ్గ
లిట్లంగ నిజపాదఘట్టనమున.” నుద. ౫, ఆ. ౫౮.
గగ్గ. చే. ఆ. క్రి. సంకోచించు. (శ. ర.) వి. గద్గదిక,
దగ్గలిక. ఆం. భా. ప్ర. ౧౨౨.

గగ్గురు = గగరు. ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౧.

గగ్గులకాడు. చే. వి. ఔ. (గగ్గులు+కాడు.) 1.
ధాన్యము రాల్చినకంకులరాశి. (శ. ర.); 2.
ధ్వంసము. “గీ. కలఁచి తెరలించి గగ్గులకాడు
సేసి, సకలబలముల దెసలకు సరగఁ దెచ్చె.”
శ్రీరాధా. ౫, ఆ. 2౦; 3. పల్లకాడు, శ్రకానము.
“ఉ. దగ్గఱి యెవ్వఁడో కటకటా శివలింగము
మీఁదిరత్నముల్, గగ్గులకాటఁ గల్పి ములుకంపలు
తీవలు పెట్టి నేడు...” కాళ. ౨, ఆ. ౧౧౦; 4.
పథము. ఆం. భా. తృ. ౧౨3. విణ. 1. చెల్లా
చెదరైనది. “సీ...గగ్గులకా డైరి భవరవరులు.”
పారి. ౫, ఆ. 32; 2. కలఁగినది, త్రోవపడినది.
“క. చదివెం గాలుబలములగ్గదిమొక గుఱ్ఱులు

పాఞ్జు గర్గులకాదై, చెదరంగ..."కాళ. ౨, ఆ. ౪౧; ౩. చెదరంగొట్టునది. "ఉ. సిగ్గునకుం బికాసి కలు చిత్తనమున్నది పేరిరా ద్రకున్, గర్గులకాదై... యభేష్టరహః ప్రసంగముల్." కవిక. ౩, ఆ. ౨౦౯. గర్గులు. దే. వి. బ. గింజలురాల్చిన కంఠులు. (శ. ర. బ్రా. చూ. గర్గులకాదు. ౧ ఆర్థము.)

గర్గర. దే. వి. 1. వృక్షవిశేషము. (శ. ర.); 2. (నువాసన గలిగి పూజాద్రవ్య మగు) ఒకరకపు మొక్క. "గీ. దవనమును గర్గరయు బిల్వరళము లాదియై పూజార్హ వస్తువు లవుడు చెల్చి." ఉ. రా. ౩, ఆ. ౨౦౧.

గర్గోడు = గర్గోలు. (చూ. గర్గోడుపడు.) గర్గోడుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గర్గోడు+పడు.) కలఁగు; తొలఁగు. "గీ. విమతాళములును గర్గోడు వడియె; తెల్లగించి మహాధ్రుంబు పెరికినప్పుడు..." హర. ౬, ఆ. ౪౭.

గర్గోలు. దే. వి. 1. తొలఁగు. "గీ. గొల్లవాడల నెల్ల గర్గోలుపుట్ట." నీలా. ౩, ఆ. ౫౫; 2. పెద్దగొడవ. "గీ. ఆవును కొండలు మృగయు లయ్యడవిఁ దూటి, ఘోరముగ నెల్లకడల గర్గోలు గాఁగఁ, గూత లిడి..." రసిక. ౧, ఆ. ౧౦౮. విణ. 1. అధికము. "ఉ...గర్గోలుగ నుప్పలితై బిగిగుబ్బ లవై బులగాంఠరావహత్." గంధ. ౭౩; 2. ప్రియము. "క...గర్గోలుగ నన్నారివయ్యు బడుదు నని ఘనం బగుప్రేమన్." శుక. ౨, ఆ. ౨౧౫.

గర్గోలుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గర్గోలు+పడు.) 1. ప్రతిధ్వనించు. "గీ...చటులపటనా, ఘూర్జిత ధ్వని దిశలు గర్గోలుపడఁగ." కవిరా. ౩, ఆ. ౧౪; 2. కలఁగు. "ద్వి. నే నొక్కరుడ నన్నీటఁ దో డొకరిఁ, గానక బెగడి నల్లడలు చూచుచును, బడలుచు గర్గోలుపడి మోరబెరిచు." విష్ణు. పూ. ౩, ఆ. (శ. ర.); ౩. అధికమగు. "వ...నీలంపు నిగ్గులు గర్గోలుపడుకొనపాదిరిం గొంగిలిందిన పొగడగుంపులనట్టనడుమ..." మవల. ౪, ఆ. ౯౨.

గచ్చే. దే. వి. గచ్చ, యక్షాక్షిశీ. ఆం. భా. ౨౨౪౯. గచ్చేకాయలు. దే. వి. బ. గచ్చకాయలతో నాడు నాట, బాలక్రిడావిశేషము. "సీ. గచ్చకాయలు కిట్లు గానుగల్గి పుట్ట..." హంస. ౩, ఆ. ౧౪౬.

గచ్చే. దే. వి. 1. పూత. "సీ. వసిడిగ చ్చమర సోపానముల్..." ఆము. ౪, ఆ. ౫౮. చంద్రా. ౩, ఆ. ౮౩; 2. కాంతి. "ఉ. క్రాలెనుపచ్చ పట్టుతురుగచ్చులకొమ్మెఱుఁ గైచలింప..." హరి. పూ. ౬, ఆ. ౧౧౬; ౩. ఇనుక నున్నము దంది తయారుచేసినపదార్థము. గార. "సీ. గచ్చు చమరదారుచక్రంపుబిళ్ల." స్వా. ౫, ఆ. ౪౦. విణ. 1. కపటము. "క...గచ్చుగ నిట్టినియె గోప కన్నక బలితోన్." హంస. ౨, ఆ. ౧౨౪; 2. గ్రస్తము; కొతుకైనది. "ఆ. గచ్చు కొతుకు నాగ గస్తాఖ్యులెసిట్లు." ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౮. (బ్రా. శ. ర. పా.) బ. బీరములు. "సీ. గెలవరినాజును బుగచ్చులును మోడు నెలమి మచ్చు మెఘనేచ్చ మోడు." వేణు. ౧౭.

గచ్చేకొను. దే. ఆ. క్రి. (గచ్చు+కొను.) కట్టుకొను, అంటియుండు. (శ. ర. బ్రా.)

గచ్చేకనము. దే. వి. (గచ్చు+కనము.) కావ బద్ధము, మోసము. (బ్రా.)

గచ్చేలాడి. దే. విణ. (గచ్చులు+లాడి) 1. నూయ లాడి; దానినూరాలు. (శ. ర. బ్రా.); 2. విలాసిని యగుస్త్రీ. "ఉ...ఇటు వచ్చినయచ్చగచ్చు లాండ్రలో, నేరుదిరాంగి చక్కనిది..." ఆహ. ౧, ఆ. ౭౨.

గచ్చేరిచ్చేగు. దే. ఆ. క్రి. (గచ్చు+రిచ్చు+అగు.) వికలమగు, చెడిపోవు. "గీ. గచ్చురిచ్చయ్యె బార కికవ్రజంబు." కృష్ణ. ౩, ఆ. ౩౯. ఆం. శే. ౯.

గజత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గజసమూహము, వినుఁ గులగుంపు; 2. గజత్వము, గజభర్తము.

గజపతిలోగీలు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. "వ... కుదర్పణోగులు గజపతిలోగీలు..." ప్రబంధ. ౧౧౨. [విపులిశీ.]

గజపిప్పలి. సం. వి. స్త్రీ. ఈ. వీరుగుపిప్పలి, పెద్ద గజపుష్పము. సం. వి. ఆ. న. నాగ కేసరభ్రపుష్ప. "వ. అని లక్ష్మణునిచేత నజుతం గుఱుతుగా నొక గజపుష్పమాలికఁ గీలుకొలుపం గావించి..." రామా. ౫, ఆ. ౩౧౧.

గజభిక్ష్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లకి, అందుగుళి. గజము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వినుఁగు; 2. ఎనిమిది సంఖ్య; ౩. ముప్పదియూఱుగుళములు.

గజయాన. సం. వి. ఆ. క్రీ. 1. కరిగమన; 2. క్రీ. గజాజీవుడు. సం. వి. ఆ. పుం. మావడిడు.

గజాననుడు. సం. వి. ఆ. పుం. విశ్వుశ్వరుడు.

గజావ్యాయము. సం. వి. ఆ. న. హస్తీరాపురము.

గజి. సం. వి. ఈ. క్రీ. ఆ. దేవుడు.

గజిబిడి. దే. వి. 1. కలవరము. “చ. గజిబిడి లేక యుబ్బక...” భాగ. భీష్మ. ఆ. ఆ. 33: 2. నిడుపు. “క...నిత్యమును హరిక, గజిబిడి లేక తలచిన, నుజులకును నతనియందుఁ జొరఁగా వచ్చున్.” భాగ. ౧౨, స్కం. 2; 3.

తమకము. “వ...పరశేషం బాహుశనంబు గొనం దమకించుతనబలంబు గజిబిడి యుడిపిసొని...” భాగ. విరా. 3, ఆ. ౧౩౧; 4. గొడవ. “క... ఏ, గజిబిడి లేకుండఁ దాల్చెఁ గౌరవలక్ష్మిన్.” భాగ. ౧, స్కం. ౪౩౭. శకా. ౫, ఆ. ౧౨౭;

5. బాధ. “చ...దేరజపులతాంబుబాటుడు కరి స్థికవల్లకభద్రధారచే, గజిబిడి చేసి నేని మఱి తార్కము తప్ప నటంచు గొబ్బుచన్.” రాజ. చ. 3, ఆ. ౮౩, 6. వైస్యము. “క. భజగర్వ చుడఁగఁ జుట్టిన, భజగాస్త్రము లిట్లు నట్లుఁ బొర లుబడినన్, గజగజి లేదు మొగంబున, మజ బాపుర వీనిఁ బోల మగలం గలరే.” ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౨౭౦. విణ. 1. కలవరపడినవాడు. “క. గజిబిడియై నభాస్థలిఁ బ్రజ లెల్లను బొట్టివడుగు బాచునిరాకన్.” భాగ. ౮, స్కం. ౫౩౪; 2.

గాయపడ్డది. “నీ. ఈగబ్బ లికమోద నాగోటి కొనఁబాటి గడిసిన గజిబిడి గాక యున్నె.” కువల. 3, ఆ. ౫౪; 3. వ్యయమైనది. “క. పాలఁతుక నిజదయతునకై, కలమానధనంబు చాల గజిబిడిగాఁ దా, నిలువడియును గులగరియును, దలఁచమియ త్రపావినాశదశ యనఁ బరఁగున్.” కావ్యా. ౨, ఆ. ౭౬.

గజిబిడిచే. దే. ఆ. క్రీ. 1. కలఁతపడు. “వ. అట్టి యెడఁ దడియనైస్యంబు గజిబిడిచిగ.” ఉ. హరి. 3, ఆ. ౭౮; 2. గజిబిడిచేయు. “ద్వి. భుజములు విచ్చుచుఁ బొంగుచుఁ దాను, గజి బిడిపుచుఁ జిట్టకంబులాడుచును.” పండితా. పురా. 3౩౯. పు. ద్వి. భాగ. 3. ప్ర. ౫౧; 3.

కొలాపాలముచేయు. “ద్వి. క్రందును క్రందును గజిబిడింపంగ.” పండితా. పర్వ. 3౯౫. పు. గజిబిడిపడు. ద్వ. ఆ. క్రీ. (గజిబిడి+పడు.) కలఁత పడు. “క. గుజగుజుబోవువారును, గజిబిడిపడు వారు...” భాగ. ౮. స్కం. ౫౩౪.

గజ్జి. ద్వి. వి. (నం. కచ్చాః) 1. తీటకులుపు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౯; 2. చిన్నకులుపులమొత్తము. గజ్జిపట్టు. ద్వ. ఆ. క్రీ. (గజ్జి+పట్టు.) చిన్న చిన్న తీట కులుపులుకలుగు. (బ్రా. వా.)

గజ్జియ. దే. వి. ఒకవిధమగుచిలుగంట. “నీ. శ్రీపాద ములఁ బ్రేడిచిలుగజ్జియలతోడ తవణిల్లుగండ పెంఢార మమర.” కాశీ. 3, ఆ. ౨౪౧.

గజ్జె = గజ్జియ. “ఉ. చక్కనితండ్రి పాదజలజాబుల గజ్జెలు మ్రోయ...” ఉ. రా. ౧, ఆ. ౧౮౪. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౧.

గజ్జెగొలును. ద్వ. వి. (గజ్జె+గొలును.) శ్రీపాదా భరణవిశేషము, పాఁజేములు. (శ. ర. బ్రా.)

గజ్జె. వై. విణ. (సం. గజః) పెద్ద. (ఇది సమాన పూర్వపదమగనే యుండును.) ఉదా:— గజ దొంగ, గజదొండ, గజనిప్పు, గజయీత. మొ. గజగజ్జె. దే. వి. వడఁకుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. “ద్వి. కడు భయంబున వాడు గజగజ మేను, వడఁక...” నవనాథ. 3, ఆ. ౨౨౬. పు. ౧౭ ప.

గజేదండ. ద్వ. వి. మల్లవిద్యావిశేషము. “వ...ఆవ్వి రుండు గజదండ కుక్కుటపుదండ మొదలుగాఁ గలకుదిరెండుదండల యఖండపాండిత్యంబు...” హంస. ౧, ఆ. ౨౦౬.

గజేదొంగ. ద్వ. వి. (గజ+దొంగ.) పెద్దదొంగ, గొప్పదొంగ. (బ్రా. వా.)

గజేదొండ. ద్వ. వి. (గజే+దొండ.) పెద్దదొండళి. (వా.)

గజేనిప్పు. ద్వ. వి. (గజే+నిప్పు.) పెద్దనిప్పు. “రగడ. నెలకొనుచుఁ బ్రజలు గజనిప్పులను నిప్పులను.” భాను. ౨, ఆ. ౬౮. ఆం. భా. ద్వి. ౪౨.

గజేబొంతు. ద్వ. వి. (గజ+బొంతు.) గొప్పయన త్యము, పచ్చియబద్ధము. “ఉ. చేరిక వీరబాహుని భజించుటచే గజబొంతు బొంతులకొ, సారము దూరె మున్నుని...” సాఁబో. ౧, ఆ. ౧౯.

గజేము. వై. వి. (సం. గజః, హిం. గజ్) ఇనుప
యూచ, తుపాకిలా మందు దట్టించునినుప
సలాక. (శ. ర. వా.)

గజయూత. ద్వ. వి. (గజ+కూత.) గొప్పయూత.
(వా.) వాడు గజయూతగాడు.

గజ్జ. దే. వి. తొడనాడు. “క. జలనిధులు కాను
దప్పుంబులు గాఁ గులిగిరులు గజ్జపాడువులు గా
...” భా. రా. సం. 300. పార్వ. గీ. ఆ. 080.

గజ్జేదుముకు. దే. వి. (గజ్జ+దుముకు.) మల్లలిద్యా
విశేషము. “వ... లావెలి గజ్జదుముకు చూరణ
నటుకు మొదలైన...” ప్రబంధ. 20.

గజ్జే. వై. వి. (సం. కమ్మః.) వి. 1. మదము.
(చూ. గజ్జకట్ట; 2. ఆధికము. (చూ. గజ్జకేగు.)
గజ్జేగలయు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గజ్జ+కలయు.)
మడిచు, పొగచెక్కు. “గీ. చిలుకజవరాలుగమి
గజ్జాగలసి మరుసి, మర్త ముద్ధాటనము నేసి
మలయుచోట.” సాంబో. 0, ఆ. 022.

గజ్జేపట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గజ్జ+పట్టు.) “ద్వి. కర్త
కాద్యము మాని గామితురేసి. మర్తంబుఁ జెప్పెద
మఖ మొనర్చుటకు, గజ్జకట్టిన యహంకారంబు
పశువు, రజ్జువు వాయుపూరికమె యూపంబు,
మనసు జ్ఞానమె యగ్ని...” ప్రభులిం. ౪, ఆ.
03౫. పు. 00 పం.

గజ్జేరము. వై. వి. (సం. ఖర్జూరః.) ఖర్జూరము.
(శ. ర. బ్రా.)

గజ్జేరేగు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గజ్జ+రేగు.) మడిచు.
“గీ. తెల్లు కొల్లిల్లె మంకెన లల్లసిల్లె, కాలకంఠర
వాహంబు గజ్జరేగ.” పాడు ౪, ఆ. 32.

గజ్జేలాడు. ద్వ. వి. (గజ్జలు+లాడు.) మడించిన
వాడు, గర్వి. “వ. అని యర్థమందు పల్కిన
నాగజ్జలాడు మోతకంబున మొగ మడ్డంబు
గదల్చి...” హర. 2, ఆ. ౬0.

గటక. దే. వి. 1. పిండితోఁ జేసినకావ. (శ. ర.)

2. లేపనార్థము నూటి యుడికించినపిండి. (బ్రా.)

గట్ట. వై. వి. (సం. ఘట్టనాః.) సిద్ధనోటికి వేసి గట్టి
చెడచిరడ. (శ. ర.)

గట్టన. వై. వి. (సం. ఘట్టనా.) గట్టిచుట. (శ. ర.)

గట్టము. దే. విణ. గట్టిది. “చ. పరువులిడంగ నాత్మ
ఖరపాతములం గనకాద్రిచెంగటన్, గర మప

రంజిరామొరనుగట్టపునేలలు చూర్ణి కంబులై...”
కవిక. ౨, ఆ. 000.

గట్టి. దే. వి. 1. పొట్టు కాసిగింజ. “గీ. మాగభాధను
బహుభాన్యమర్దనమున, కేసు రోకలి గైకొంటి
నిది నిజుదై, యొక మిలాస గట్టిపా ధైర్యపఱచి,
చెరుగఁ జక్రంబై చాలజ్జ క్రిహరికిని.”
దశా. ౯, ఆ. ౫0; 2. కార్మము. “ఉ. మందర
రాజుఁ బుచ్చి బలముల్ గలయంబడి గోవ్రజం
బులన్, దూడజెట్టకుడఁ బిలువకొ నడి
పింకఁగఁ బంది గట్టిమై, నంపము నింకకున్ వెను
కయై మొన లేర్చి...” భార. విరా. ౪, ఆ.
00౪. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨0; 3. కైర్మము. ఆం.
సం. మాన. ౫3; 4. బాటరు వ్రాసిగొనుప్రాని
పలకమీద బొగ్గుపాడి కనరు కలిసి పూయు
పూత. “ఉ. వేది తమోమషీరసము లేటఁ
బొసంగగ గట్టి వెట్టి యంకావలి వ్రాయఁగాఁ
దొడఁగ...” వైష. ౮, ఆ. 020; 5. ఉండ.
“నీ. హరిహరబ్రహ్మ మహావభావంబు లొక్కటి

గాఁగఁ గరఁగినగట్టి యనఁగ... భానుబింబంబు
పూర్వార్చివై వెలింగె.” భార. విరా. ౨,
ఆ. ౨౪0. విణ. 1. దృఢము. “గీ. బుద్ధ
నీగట్టివృదయసంపుటముఁ దాటి, కుంతిము
లయ్యె మరుసంకూల లెల్ల.” వైష. ౮, ఆ.
03౯. ఆం. భా. త్వు. ౨3; 2. ఆధికము.
“గీ. ఆట్టికీకర్మముఁ జూచి నట్టివారు,
గట్టిపుణ్యంబుఁ జేసినయట్టివారు.” విక్ర. 0, ఆ.
0౯2; 3. నిశ్చితము, తప్పనిది. “ఆ. ఇకనికడుపు
వ్రచ్చి యిది పిల్ల రత్నంబుఁ గాంచిరేసి తనదు
కడుపు వ్రత్తురుఱక చంపి బోదు రూరక విడు
వరు, కడుపు వ్రచ్చు బెట్టు గట్టి తనకు.”
కేయూర. 3, ఆ. 330; 4. దిట్ట. “నీ. వేద
కాస్త్రంబులు వెదకి గానగ లేనిగట్టి వేత్తలతోలఁ
గట్టువిడియె.” భాగ. 00, స్కం. ఉ. ౬౯0; 5.
సాంద్రమైనది, గుల్లకానిది. “గీ... గట్టిపహా
...” శుక. 3, ఆ. ౫0.

గట్టిగా. క్రి. విణ. ద్రు. (ఇది ప్రస్థానంకముగఁ గూడ
నుండును.) కఠినముగా. “ఉ. గట్టిగ నుండుకొండ
లును...” నీలా. ౨, ఆ. ౨3; 2. విగుప్తగా.
“క. అని పొగడుచు నొయ్యారపు, టనువున

జడ లట్టి జీలుగు లగువయ్యెదలూ, జరువట్టు గట్టి గట్టిగ..." పా. 3, ఆ. ౮౩; 3. శ్రద్ధతో, సావధానముగా. "క... శ్రద్ధనము నొక్కటిగా నొనరించి గట్టిగా నుచు మదిపా." పాండు. ౧. ఆ. ౧౦; 4. శ్రద్ధముగా. "క. ఇట్టిదినములు ముచ్చడి, శ్రద్ధక కడదాక కొక్కనెల యట్టి నెలనీ, గట్టిగ బండ్రి దలచు..." వి. పు. ౧. ఆ. ౧౦; 5. స్పష్టముగా. "ఉ... వంశ మెల్లః బూత పుత్రు నేడుచర్చ నని దాతవడం తియె యారలిచ్చె స్పష్టమున వచ్చి తావక గుణములు చూచినయట్లు 'కట్టిక'." కళా. ౪, ఆ. ౧౨౨; 6. బాగుగా ఆచరణ. "నీ. పీఠ భట్టిమభూము లిరుకనెల లబంచు గట్టిగా నడుగులు పెట్ట వెఱచు." దళా. ౧, ఆ. ౨౭౨; 7. నిశ్చలముగా. "క. తగ మేకాచంబుపై నవ్య గుల్మ మిడి దాకిపైః దహన్య బిడి గట్టిగ గూర్పుండుట యోభద్రగదా మోక్షనరాఖ్య మై వెంపొందున్." కళా. ౧, ఆ. ౧౨౪; 8. రూఢముగా. ఉదా:—దృఢము గట్టిగా వచ్చినది; 9. బిగ్గరగా. ఉదా:—గట్టిగా మాటాడనిచో నాకు వివరదను.

గట్టిచే. వై. స. క్రి. (సం. ఘట్టకమ్) గట్టన చేయు. "నీ. గంధపుఃబాడి వైచి గట్టించి యందునై నెలకాలం గట్టిననెలవులాదు." య. ౧, ఆ. ౯౮.

గట్టిచేయు. ద్వ. స. క్రి. (గట్టి+చేయు.) 1. దృఢ పజును. వా:—నీ పన్నుమాట గట్టిచేయుము. (ద్రా.); 2. గట్టితనము గలిగించు. (వా.)

గట్టితనము. చే. వి. (గట్టి+తనము.) 1. బిగువు, జిగి. "ఉ. శ్రీలలితంబు సాచనయశితగణాంబును జారుపాదరే, బాలచరంబు జమ్మంగవగట్టి కనంబు నితంబోదయన్..." పల్లి. ౧, ఆ. ౧, దళా ౧, ఆ. ౬, 2. దృఢత్వము. వ్యవ:—ఇరుమునకు గలగట్టితన మిట్లడి మండను.

గట్టిబోడి. చే. వి. బాలక్రి. దానిచేయు. "నీ. చిడుగు ముచ్చలవాటి పెండు గట్టిబోడి యల్లి యుప్పునః బట్టెబప్పుళాలు." కళ. 3, ఆ. 33. ప్రబంధ. ౬౧3.

గట్టిపాటు. చే. ఆ. క్రి. (గట్టి+పాటు.) బలపడు, తెదరుతీటు. "గీ. వాడు నానాటి కభివృద్ధి

వఱలః బెరిగి, కాకలను దేటి గడిమిటి గట్టిపాటి, రాలుగాయతనాన చేరజపుదారి..." మాంస. ౧, ఆ. ౧౧౦.

గట్టిట్టు. వై. ఆ. క్రి. (సం. ఘట్) సంభవించు, కలుగు. "ద్వి. సెట్టికి. గర్భంబు లిట్టు దేవరకు, గట్టిలై నిలియ..." బస. ౪, ఆ. ౬౪3.

గట్టిప. ద్వ. విణ. (గట్టి+పా.) ధూర్తుడు. "ఉ. గట్టి వేతం బసలుం గల్లకనంబులు..." పారి. ౧, ఆ. ౧౨౭.

గట్టివా. ద్వ. వి. ధూర్తస్త్రీ. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧2. విణ. 1. మాటకారి. "గీ. గట్టివా యొక్కతె సహస్రకరునిమీద, దఱుచు గాల్గొనుకై నాల తమము నింది, దలచు నిది యొక్కటిమె యయ్యెక్రం బటంచు, విభుండు చిఱునవ్వ నవ్వ నవ్విచ్చె నఖులు." ఉ. రా. 3, ఆ. ౨౧౪; 2. ధూర్తురాలు. "మ... లాఁ దాల్చి యూదని బాడం బులకాంకురంబు లొనగూడం గట్టివా యింటి వేచని యవ్వాకిటి కడమై నిలిచి కా. తు బట్టగాఁ బోయినన్." సా. ౨, ఆ. ౯3. ఆచ్య. ఆయో. 2౨; 3. వరుషవాక్కు గలది. "గీ. తదిలి పలుమఱు జేవులు నీదఱగొనంగ. బిట్టు మొరెను వన త్రాగినట్టు లిట్టి, గట్టివాబాడ తెట్టుగాఁ బట్టువడియె." నీలా. 3, ఆ. ౨౯; 4. దుష్టుడు. "దండకము... బిట్టు దట్టిపుచుం జెట్టల బెట్టు బల్లట్టివారక్కన స్వేక్కన, లైన పేరుక్కుతో నుక్కుగంబాబునం బట్టి గట్టి పవా..." ఆచ్య. యం. ౧౬౧; 5. దిట్టండు. "నీ వెనుబా. పపేరు వేసినగట్టివాకుంబిదై త్యా వరోధ వైధవ్యదాయె." వరాహ. ౬, ఆ. ౮౯. గట్టివాడు. ద్వ. వి. దిట్ట. ఉదా:—వాడు వేద వేదాంగములఁ జాల గట్టివాడు.

గట్టివాతనము. ద్వ. వి. (గట్టివా+తనము.) గయ్యారి తనము. "ప. వెంటనంట వచ్చునిజచ్చాయలం గని తమ్ము నంతనంతం జూపెట్టుక వచ్చునొంటని తమ్మికంటు లని యప్పట్టున గట్టివాతనంబులు గను పట్ట: దమనేరమి వారిపై నారోపించి..." చంద్రా. ౧, ఆ. ౬3.

గట్టివాయి = గట్టివా. వి. (ధూర్తురాలు.) "క. పంచాడించక తాలిమి, డించక బిగు వెడలి దల్ల

డించక మదిలో, నించుక మైనను దా: జలి,
యించక యాగట్టివాయి యిట్టని పలికెన్." సా.
3, ఆ. ౨౦౬. ఆం. సం. మాన. ౪. సాం. ని.
మన. ౫.

గట్టివాయికనము. ద్వ. వి. (గట్టివాయి+కనము.)
ధాత్వము. "తే. సగము ముడిచినవేడికాస్తబక
మొక్క, చేత ధరియించి చనువెంచె జెలవ
యొద్దు, ఫణిఫణాగ్రాహి కేడిభంబు: గడిసి, గట్టి
వాయికనంబున బట్టి ననగ." నుద. ౫. ఆ. ౧౩౩.

గట్టివారు. దే. వి. 1. నైరంధి, పరులయింటియం
దుడి గంధపుష్పములచే నలకరించుచు
స్వతంత్రముగా నుండుస్త్రీ. "సీ. గట్టివారై లక్ష్మీ
కై నేయుచున్నది చేరి యంకపురస్థిజనముల." కాశీ. 2. ఆ. ౫2; 2. గంధపుష్పముల నమ్ముస్త్రీ.
"గీ. ఏకజాలినుమంబు లనేకజాలి, కలికనుమనక
కదంబమ్ము గా నొనర్చి. వలచి కరికిపు పుట్టింది
వీలుకు రచ్చి. గట్టివారుపడతు లప్పట్టణమున." తవతీ. ౧, ఆ. ౬౧. ఆము. ౨, ఆ. ౨3.

గట్టివైను. ద్వ. వి. ప్రాడతనము. (చూ. గట్టివైనుది.)
గట్టివైనుది. ద్వ. విణ. (గట్టివైను+అది.) ప్రాధ.
సాం. ని. మాన. ౧3.

గట్టు. వై. వి. (సం. ఘట్టః) 1. పర్వతము, కొండ. "ఆ.
గాడ్పువేల్పువట్టి గట్టెక్కి యుక్కునఁ, జూచె
నూటి నేటిబోటిమగని, భావిసేతు పచ్చువడ..." రామా. ౬. ఆ. ౯౨. ఆం. భా. తృ. ౫3; 2.
తీరము, ఒడ్డు. ఆం. భా. తృ. ౫3.

గట్టుదిమ్మరి. ద్వ. వి. (గట్టు+తిమ్మరి.) వానరము,
కోతి. "క...చీర మైదవఁగ నగ్గంటుం. దిమ్మరి
మొనగానిఁ బట్టి తెచ్చెద నెలమిన్." అచ్చు.
సం. ౧౨౮.

గట్టుతాలుపు. ద్వ. వి. (గట్టు+తాలుపు.) నగధరుడు,
విష్ణువు. "సీ. మశకపంక్తులయట్టు మా ద్దురుధ్ధరిఁ
జూపగట్టుతాలుపుచెట్టుబెట్టు: జెందె; మకరవైభరి
వైరినికరంబు చెలరేగ వనజనాభుడు వార్ధిపహి
పహించె." ఉ. రా. ౨, ఆ. ౫౦.

గట్టుదాయ. ద్వ. వి. (గట్టు+దాయ.) నగవైరి,
ఇంద్రుడు. "గీ. బహుయ మ్మేర్చి యజ్ఞగబంటు
మీద, వైవనది సంపఁ జాలక వానిఁ గడియఁ,
గట్టివైచిన మే నల్లఁ బట్టి వైచి, తండ్రీకడ

నిల్చె నగ్గట్టుదాయచూడు." అచ్చు. సం. ౧౩౨.
(గట్టుదాయచూడు = ఇంద్రునిట్లు.)

గట్టుకట్టి. ద్వ. వి. (గట్టు+కట్టి.) 1. మైదానము.
"సీ. గట్టుకట్టిరి: జెట్టుకట్టి చట్టువ లేరి కట్టికట్టినిఁ
గ్రోలు కట్టితనము" అచట. 3, ఆ. ౪౧; 2.
పార్శ్వతి. "సీ. కలకపారావార కన్యకామతి
నాఁగఁ గన్తు: మ్మి వనించుగట్టుకట్టి." పరాహ.
౯, ఆ. ౫౮.

గట్టురామాలి. ద్వ. వి. (గట్టు+రాచ+మాలి.) 1.
పార్శ్వతి. "దండ: ము... కలకు: జ్ఞాలవై యున్న
యాగట్టురాచూలివి స్మిదకాచే..." రాజ. చ.
౨, ఆ. ౮౯; 2. మైదానము. (ప్రా.) ఇట్టే:
గట్టురాకట్టిమొ.

గట్టురాజ్జేలుడు. ద్వ. వి. (గట్టు+రాజు+కట్టుడు.)
శివుడు. "ఉ... గట్టు రాజ్జేలుడు మిటినేర్పున
నమంచితయామము నందుచుదమా; చల్లుడు..."
రామా. ౧, ఆ. ౪3.

గట్టురాజే. ద్వ. వి. (గట్టు+రాజు.) సామంతుడు.
(చూ. గట్టురాజ్జేలుడు.)

గట్టులయోకిమీడు. ద్వ. వి. (గట్టులు+కిమీడు.)
హిమంతుడు. రామా. ౨౧3.

గట్టులరాముడు = గట్టులయోకిమీడు. సాం. ని. స్థా.
౫౫.

గట్టులజేడు = గట్టులయోకిమీడు. (శ. ర. ప్రా.)

గట్టువారు. దే. వి. నైరంధి. (పర్వతమువలె చలింప
నిది. అనఁగా కరపురుషకా: గత్యము: గోరనిది.)
"మ. రా జెలమిన్ దెచ్చినగట్టువా లిది యనన్
..." హరి. పూ. ౯, ఆ. ౨౯. "ఆ. విను గట్టి
వారుదాన." భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౯౮.

గట్టువిలుకాడు. ద్వ. వి. (గట్టు+విలు+కాడు.)
శివుడు. అచ్చు. సం. ౧౫౨.

గట్టువిలుతుడు = గట్టువిలుకాడు. ఆం. సా. దేవ. ౬.

గట్టాచూలి = గట్టురామాలి. "కా...చుట్టా
నిల్పరు గాక నన్ను నమరజ్జోణిక విభృంభించి
యాగట్టాచూలివిభుం డెదిర్చిన నహంకారంబు
పారించెదన్." జై. ౬, ఆ. ౯౨.

గట్టగొంగ. దే. వి. దేవేంద్రుడు. "సీ...కొంగ
వాలన గట్టగొంగ గెలిచి." అచ్చు. యు. ౪2౪

గట్టజేసినిడ్డ = గట్టురామాలి. ఆం. భా. ప్ర. ౪౧.

గట్టచూడు. డి. వి. డేవే ద్రుడు. (చూ. గట్టగొంగు) గడ. యు. డి. ప్ర. చేర్చాడలకంటే వచ్చునొకా నొక కృత్యము. (చూ. అత్తగడ, చేరు గడ; మొ.) వై. వి. (సం. కాండ; క. గడె.)

1. చెఱుగడ మొలగు నిడుపాటితో. "నీ కమలపుపాశంబు గాలాపు:ద్రాడుగాఁ గాల్గొ మండులు గడయు: గాఁగ." డ. సం. ౧౦; ఆ. ౫౩౫. ఆం. భా. ౬౩. ౭౫; 2. పిడకంబము. "క. గడకట్టి:యోడకవిసి..." శివయోగచారము ౨, ఆ. (శ. ర.) 3. యుద్ధసాధనవిశేషము. "నీ, వెదురుపాదల్ పేర్చువిధమునఁ గనిసింపుగడల పొజులు ననుగ్రముగఁ గూడి." విజ. 3, ఆ. ౧౫౨. నా. ౨, ఆ. ౧౯౦; 4. కంబమువంటిచెట్టు యొక్క అడుగుభాగము. "నీ. పరిభ్రాతవిసపద్మ భాతులు చేతులు కదలివాయుగళంబు గడలు తొడలు." భా. రా. సం. ౧౫3; 5. (సం. ఘటా ప్రా. ఘట.) సమూహము. "నీ. మట్కువ: దే:శువ దక్కి లాదవిలి యాడెమరక్రవాకపు గడలతోడ." నిర్వ. ౮, ఆ. ౫3.

గడగట్టు. డి. ఆ. క్రి. (గడ+కట్టు) ప్రతిష్ఠించు; నిర్ధారణచేయు. "ఉ...రామమూర్తికిన్, రెండవ సాటివైన విశ: లే: దనుచుకొ గడగట్టి... చా:దెదచు..." దాశ. శ. 3౪.

గడగడ. డి. వి. (త. కడకడవ్యం) వణుకుట, వెడలుట మున్నగువానియందుగుండ్లుని కనుకరణము. "క. గడగడ వడకెడుమేన, నిడుమెండ్రుక పెట్టి..." ఉ. హరి. ౬, ఆ. ౯౬. "ద్వి. కూటమి నొకబోడుతోడై యెన్న, నాటిసఖ్యము మది నాటి ప్రేరేప, గడగడ వరుదేవుకడ కే:గ నకడు." ఆ. మ. క. ౧, ఆ. ౨౬ పు. (వడిగా వెడలు అని భావము.)

గడగడపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గడగడ+పడు) వణుకు. (చూ. గడగడకణము.)

గడగడకణము. ద్వ. సం. క్రి. (గడగడపడు భా. ప్రే.) వణుకించు, భయపెట్టు. "ద్వి. కనకరేఖాకాంతి గడగడకణము, తనవల్లికయు వీణ: దలపించు వెలుగు." రు. రా. ఉ. ౭౦, పు. ౭ పం. (ఇట మీఱు నను సర్వమితో నొపమ్యముఁ చెలపును.)

గడగడచూడు. డి. ఆ. క్రి. (గడగడలు+చూడు) వడకు. భయపడు. వ్యవ—వాడఁ నన్నఁ జూచి గడగడచూడును.

గడచీల. ద్వ. వి. ఏకపుటానయందుమర్చి యుండెడు చండ్రు:బీటలు దగుల్పుటకు గడతల నుండెడు చీల. (శ. ర.)

గడన. వై. వి. (సం. ఘటనా) 1. సంపాదనము. "క. గడనగలమగని:జా:విశ:నడుగులకున మడుగు లిడుదు రతివలు..." సు. శ. ౪౩. వై. జ. ౨, ఆ. 3౦; 2. ఎన్నిక (సం. గణనా.) "నీ. లక్షించి మలయశైలమ్రు: దే: డని కాని గంధసారమునకు గడన లేదు. వై. ౫, ఆ. ౧౬౭; 3. ప్రోక్తము. "ఆ...ఎనయఁ జేతిసారె గొని ప్రేసెఁ బతి పేడి, గడన యుడుగు మన్న నుడుగ వచ్చు." భార. విరా. ౫, ఆ. ౨౫౯; 4. దొంగమేపు. ఆం. భా. త్ప. 3౫.

గడనకత్తె. వై. వి. (గడన+కత్తె) వేళ్ళు. (శ. ర.) గడనచేడియ. వై. వి. (గడన+చేడియ) వేళ్ళు. "గీ...గడనచేడియ లాడిగీత్ గాణ లాజ్ఞ, బా:పవయ్యలు దీర్చరుల్ బలసి కొలువ." నీలా. ౨, ఆ. ౪౯.

గడనపడలి. ద్వ. వి. బోగముది, వేళ్ళు. గడనపడలితుక = గడనపడలి. పేక. మాన. 3౬. గడనము. వై. వి. (సం. ఘటా) సమూహము. "క. పిడుగు లయి తాంకు నలుగడ, జడనిధులై ముంచు గోత్రశైలములై వై, పడుఁ జనియఁ గారుమొగుళుల, గడనములై చుట్టుఁ బన్నగ ములై కప్పన్." కు. సం. ౧౨, ఆ. ౧౮౪.

గడప. డి. వి. దేవాళి. ద్వారముయొక్క క్రిందికమ్మి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫.

గడబడ. డి. వి. (హిం. గడ్ బిడ్.) 1. ఆల్లరి. (శ. ర.); 2. తొందర; బాధ. (ప్రా.)

గడబిడ = గడబడ. (వా.) గడమంచె = గడమంచె. (వా.)

గడము. ఉభ. డి. వి. కుండలానగువానిమూత. ఆం. భా. ప్ర. ౭౬. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గండచేప; 2. విఘ్నము; 3. తెర; 4. కంచ; 5. అగడ్త; 6. ఒకానొకదేశము.

గడలపజుము. సం. వి. అ. న. గడదేశముందు పుట్టిన
తాతయిప్పు.

గడవంచె. దే. వి. (హిం. ఘరోంచి.) మూటలు
మున్నగునవి పెట్టుటకై కొంచె మెత్తుగా నుండు
నట్లు కోళ్లమర్చినట్లు. (వా.)

గడసాదన. వై. వి. సాము, వ్యాయము. (శ. ర.)
గడసియ = గడసె. (శ. ర.)

గడసిల్లు. దే. అ. శ్రీ. సమమగు. "సీ. ఎవ్వఁడు
వింధ్యాద్రి నిట్టింతు లింకించె గంభీరహంకార
గర్జనమున, గడసిల్లుధర యొడ్డగెడవైన
నెవ్వఁడు త్రానుతై గట్టచందమున వుండె."
భీమ. ౨, ఆ. ౫౫.

గడసె. దే. వి. అటుక. (శ. ర.)

గడి. ఉభ. దే. వి. 1. ఎల్ల, పాలిమేర. "క. పరః
గున నచ్చట వాహిని, విరజ యనఁగ మిగుల
నొకటి విమలామృతని, ర్భరపూర్ణ యగుచు నది
గడి, పరమపదమునకు భవప్రపంచముకన్." పరమ. ౧, ఆ. ౨౪. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪; 2. అంతు, మేర. "చ. ఎదిరిన యోజకొరినరమే
దునికీర్తి నిజాంశుమక్తిక, మదనవిరోధి భీతుఁ
డయి మార్కొన కేగినదద్రుంబుడ, తృదనము
నాక్రమించి రభసంబున నావృషభాధిపధ్వజున్,
వెదకఁజుమి యశాండముల పే వెడలె" గడి
లేసి యీనునన్." నరస. ౪, ఆ. ౬౫; 3. చదరం
గపుబల్ల మున్నగువానిమీఁద గీచినయిల్లు. ఉదా:-
చదరంగపుగడి; 4. సమీపము. "క. తరుగల్ప
దుల మణువునఁ, దరతరమ చలించి గడికిఁ
దారుచుఁ బురసం, హరు నెయిదఁ జొచ్చె
గాముడు..." కు. సం. ౫, ఆ. ౧౪; 5. కుంపటి మున్నగు వానిమూత. ఆం. భా. ప్ర.
౫౬; 6. మర్కాద. "గీ. వాడు నానాటి కభి
వృద్ధి వజుల బెరిగి, కాకలనుదేటి గడి మీఁత
గట్టపాటి, రాలుగాయతనాన బేరజపుదారి.
నాటిలేటియు బలుగుంటమారి యయ్యె." హంస.
౫, ఆ. ౧౧౦. వేంక. మాన. ౪3; 7. రెండు
రెండుపశువుల కొక్కొకకాలు చేర్చి వేయు
బందము. (చూ. గడిత్రాడు); 8. కొట. "క.
అబొబ్బిలిగడివై తెఱఁగ బురుజులపై నెసంగ
నాగ్నేయకళా, ధీబదయోచయ మైనయ,

రాబాసాంశున్న నెన్నరా చెప్పవీక్షిన్." రంగా.
౨. ఆ. ౨౭. చం. వి. ఇ. పుం. గి. శ్రీ, వోడెమాడ.

గడించు. వై. స. శ్రీ. 1. సంపాదించు. "చ. పుడమి
నము న్రవర్ణములపొల్లులు నీలుపు దప్పి లుండెలై,
వడిచి గడించు రర్థములు..." వరాహ. ౯, ఆ.
౧౨౬. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౮౮౮. పం; 2.
కల్పించు. "మ...దో, సమును మ్రోడు నిరాప
నిందలు గడించన్..." సా. 3, ఆ. ౧౨. కళా.
గీ. ఆ. 3౮; 3. నాటించు, లక్ష్యమొనర్చు. "క.
వెడచెరువు లివటం జెల్లవు, పుడమి నహహ
దొంగ లానపొడిచినఁ గోకల్, విడుతురె
గడించునే యొక్కడి గతిమాలిన వికాచికవా నీ
మాటల్." కళా. 3, ఆ. ౧౯3. ఇట్టే; గడి
యించు.

గడికట్టు. దే. ఆ. శ్రీ. అటలేటు. వ్యవ. — అట్టి
వాఁడు అప్పుడే గడికట్టివాఁడు.

గడికాట్టువేయు. దే. స. శ్రీ. రెండురెండుపశువుల
నొక్కొకకాలు చేర్చి బందము వేయు. ఉదా.
అవులను పొలములా గడికాట్టువేసిరా? (శ. ర.)

గడితపడు. వై. అ. శ్రీ. (గడితము + తడు) గట్టిపడు.
"గీ...వలరాచ మేపుడుకంటివేల్పు, జడలలా
నుండి వడియుచు గడితపడిన, లేటవేలుపుటెటి
పెన్నిటిబొట్టు, లనఁగఁ జొక్కలు కనుపట్టె..."
య. ౨, ఆ. 2౧.

గడితము. వై. వి. (సం. ఘటితమ్) 1. తఱచు,
బాహుశ్యము. "క. మిడుతల గడితము తొలు
కరి, విడుగుల బెడిదాబు చిలువమీడులవడియున్." అచ్చ. య. 3౨౫; 2. మోటుఁదనము. (శ. ర.);
3. చిక్కన. "క. పడఁతుక యొక్కతె పోగుల,
గడితము గలచల్లవల్లఁ గైకొని..." పార్వ.
గీ. ఆ. ౧౨౮. విజ. 1. "సీ. పబ్బియేనికతోలు
పచ్చదంబుఁ దృణించి గడితంపుఁబట్టువచ్చడము
గట్టు." వార. గీ. ఆ. గీ. హరి. ఉ. 2, ఆ. ౨౧3;
2. సాంద్రము, చిక్కనిది. "సీ. కుండబొజ్జలక్రింద
ద్రొండుగా బిగియించి గడితంపుమంగులు గట్టి
నారు." వై. ప. 2, ఆ. ౬3. రసిక. గీ. ఆ.
౧33; 3. అధికము. "క...గడితపు, వలవంతం
జెంది కుందవలదు నృపాలా." రసిక. 3, ఆ.
౧౫౧. రసిక. ౧, ఆ. ౨.

గడిత్రాడు. డే. వి. డౌ. (గడి+త్రాడు.) రెండు
రెండుపనువుల నొక్కొక్కకాలు చేర్చి బందము
వేయువలువు. (శ. ర.)

గడిదల. డే. వి. ఆయుధవిశేషము. “క... కూలిరి
గడిదలలు దానికి కుభినిమోదన్.” కు. సం.
౧౧, ఆ. ౧౨౬. ప్రబంధ. ౭౭౮.

గడిదేలు. డే. ఆ. క్రి. (గడి+దేలు.) ఆరిదేలు
నిపుణుడగు. “చ...మిక్కిలిక, దెగువరికంతు
కేళి గడిదేలినకాణ...” నిరం. ౨, ఆ. ౩౫.
ఆం. శే. ౩౫.

గడిదొంగ. డే. వి. నిపుణక గలదొంగ. (బ్ర.)

గడిపాతు. ద్వ. వి. (గడి+పాతు.) అబోతు. “ద్వి...
గడిపాతువలె మేనికండలు పెంచి.” ద్వ. హరిశ్చ.
ఉ. ౫౫౮. పం.

గడియ. యు. డే. వి. తలుపునకు నడ్డుగా వైచుకట్టి.
“గీ...తలుపు, మూసి గడియ దిగించెద మొన
పాక.” కుక. ౨, ఆ. ౧౨౨. ఆం. భా. ద్వ.
౨౨. వై. వి. (సం. ఘటికా.) 1. ఇరువది
నాలుగు నిమగ్నములకాలము, ఘటిక. ఆం. భా.
ప్ర. ౯౫; 2. అల్పకాలము, మహూర్తము.
“ఆ. నీవు నిష్ఠ నిట్లు గావించితివి గాన, గడియ
లాన మెచ్చు గలిగె నీకు.” ద్వ. ౨, ఆ. ౯౮.
దకా. ౩, ఆ. ౩౭.

గడియకుడుక. ద్వ. వి. (గడియ+కుడుక.) గడియ
లను దెలుపుపాత్రవిశేషము. (ఇది యడుగునక
బిల్లులు కలిగి యుండును. దీనిని నీటిలో
వేయగా నాచిల్లులనుండి నీరు లోనికి ప్రవహించి
యది మునుగుతు. దీనినిబట్టి పూర్వము కాల
మానము నెఱుంగవారు. నూ. ని.) “గీ...గడియ
కుడుక మునుంగుట గని గురుండు, తెల్లవాణెడు
నని వణితెంచి పలుక.” కువల. ౨, ఆ. ౧౨౫.
ద్వా. ౪, ఆ. ౨౩౯.

గడియారము. (క. గడియార. త. గడికారం. తు.
గడియాల్.) 1. గడియలు మొదలగుకాలమును
దెలుపుయంత్రవిశేషము. (బ్ర.) 2; ఘంటలు
నిముగ్గుములు తెలుపుయంత్రము. “ఉ. అనలినాయ
తామ్రగడియారమునం దభిసారికాజ్ఞాం,
సానిరక ప్రమానశరచాపగుణధ్వనుల యనంగ

ఘంటానినదాబు లయ్యెడ విసంబడియెన్...”
...”పా. ౨, ఆ. ౫౦. క్రి. డా. ౧౫౫.

గడిసిలబడు. డే. ఆ. క్రి. (గడిసిల్+బడు. స్వార్థ
మున.) పాడగు. “నీ. ఇగురుమేతల నొగ
రెక్క గోకిలకును వడి తొమ్ము గడిసిలబడియె
నేని...” పిన. శకుం. ౩, ఆ. ౧౯౧.

గడిసిలు. డే. ఆ. క్రి. చెడు, పాడగు. (చూ.
గడిసిలబడు.)

గడి. డే. వి. కొలు. “గీ. రావువారిగడిమోద రాచ
వారి, పనువునక బరానువారు కోపంబుచేసి.”
రంగా. ౨, ఆ. ౧౨౨.

గడు = గడ్డు. (చూ. గడుగాయ.)

గడుకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గిండి; 2. బంగారుగిండి.
గడుగాయ. డే. విణ. (గడు+కాయ.) తుంటరి. (వా.)
గడుమన్నెము. డే. విణ. (గడు+మన్నెము.) గడ్డు
మన్నెము. (వా.)

గడురుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మణుగుట్టు
వాడు, కట్టుడు. (శ. ర.)

గడులుడు. సం. = గడురుడు.

గడువు. ఉభ. డే. వి. కాలముయొక్కయవధి. “ద్వి...
కొన్ని, దినములు గడు విడి...” ద్వ. పరమ.
౭, ఆ. ౫౪౯. పు. ఆం. భా. ద్వ. ౬౯౧. సం. వి.
ఉ. పుం. 1. గిండి; 2. బల్లెము; 3. వానపాము.
4. మెడమోడికంటి; 5. నిరర్థకవస్తువు. విణ.
(ఉ) కుట్టుడు.

గడుసరి. డే. విణ. (గడుసు+అరి.) 1. కతిరుడు;
కతినము. ఆం. భా. తృ. ౧౨. “ద్వి. నమ్మిక
పుట్టించి నయములు చేసి, గడుసరిమనములు గరం
గించి పుచ్చి.” ద్వ. హరిశ్చ. ఉ. ౬౧౯. పం; 2.
మాయలమారి. “క. అడుగులు తొట్టుపడంగా,
నడలాండిన యదియలాలె నయ్యెయెడలన్,
బుడమిల బడి మ్రొగ్గి లేచుచు, గడుసరి యగు
శశక మొయ్యగ గడియం బోవన్.” నా. పంచ.
౧, ఆ. ౨౫౪. వై. జ. ౪, ఆ. ౯౪; 3. అసా
ధ్యుడు. (శ. ర.); 4. దుష్టుడు. “క. ఒడయడ
నే నొకజన్నము, గడువేడుకతో నొనర్చు
గడగిన నెప్పుడున్, గడుసరిరక్కను లిరువురు,
దొడరి వడికె జెఱుపుచుండుదురు చల
మొదవన్.” అచ్చ. బాల. ౯౫. పండితా. పురా.

౧౧౫. పు; 5. ధైర్యవంతుడు. వేంక. మాన. ౨౯; 6. తెలివైనవాడు. వా:—వాడు మంచిగడుసరి. [దనము. (బ్ర. వా.)

గడుసరితనము. ద్వ. వి. (గడుసరి+తనము.) గడుసు: గడుసు. చే. వి. 1. కాశ్యము. (శ. ర.); 2. ధార్మ్యము. (చూ. గడుసుపడు.); 3. మోటు: దనము. (చూ. గడుసురాటు.) విణ. 1. కతనము, గట్టిది. “కవిరాజ...గడుసు:జనుగవ...” కవిరా. ౫, ఆ. ౨౪౫. శుక. ౨; ఆ. ౪౧౨; 2. దుష్టుడు. “ఆ...ఆతతాయి గడుసు నవ్యచేష్టు నధర్మ ...” ఆము. ౪, ఆ. ౨౦౯. ఆం. సు. మాన. ౧౧; 3. అధికము. “క...గడు సగుశోకము నెత్తుది, నడగక...” పార్వ. 3, ఆ. 2౪; 4. అపాధ్యము. (శ. ర.)

గడుసు:దనము. చే. వి. (గడుసు+తనము.) 1. కాశ్యము. “గీ. గడుసు:దన మొందుచులనాగు ములయుండు.” చం. రా. ౪, ఆ. ౨౯; 2. ధార్మ్యము. “వ...మీర లీప్రుచ్చుల నెచ్చుకం గనిపెట్టుకొని యుండు: దనుటయు నుదిరి పడుచు నప్పుడుచులు గడుసు:దనంబున: నతని నధిక్షేపించి.” ప్రభా. ౧, ఆ. ౧౦2; 3. మోటు: దనము. “నీ. రాం:గూడ దని పల్కురమణుజుమెదిడి నేగికానల వివారింపు గడుసు:దనము, మాయా మృగముమెట మగడు: బోవగ దుటమఱిది నంపిన వాటి మంతు:దనము.” కృ. శకుం. పీఠి. ౫౦.

గడుసుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గడుసు+పడు.) మొండి తనము దాల్చు. “గీ. పలికి బొంకక గుణముల వెలిలి రాక, నడక నడలక యడిగిన గడుసుపడక, యన్వయాచార మెడలక యాచితైవ, లక్షణాబుల నాధరాధ్యక్షు: దమరు.” ఉద్భ. ౧, ఆ. ౧౬౬. ఇట్టే; గడుసుపడు. పాండు. 3. ఆ. ౧౪.

గడుసుబుట్టు. చే. వి. (గడుసు+బుట్టు.) మంచిమేధ. వ్యవ. —వానిది మంచిగడుసుబుట్టు. విణ. మంచి మేధగలవాడు. వ్యవ. —వాడు గడుసుబుట్టు.

గడుసురాటు. చే. వి. (గడుసు+రాటు.) గడుసు:దనము గలస్త్రీ. “ద్వి. కండక్రొవ్విస: బైన గడుసు రాల్సెన.” ద్వ. భట్టా. ౨, ఆ. 3౮. పు.

గడ్డి. దై. వి. గడియ. 1. కువల. ౨, ఆ. ౪౬. పాండు 3, ఆ. ౮౪; 2. బట్టెము. (చూ. గడ్డికారి.); 3. ఘటికి, గంట. (బ్ర.)

గడ్డికారి. చే. వి. (గడ్డి+కారి.) 1. బట్టెము గల వాడు. (శ. ర.); 2. పాకిరి. (గడ్డికారియనివాడుక.) గడ్డి:ము. ఉభ. చే. వి. గడియారము. (బ్ర.) సు. వి. ఆ. పు. మేఘము.

గడ్డి:రము. సు. వి. ఆ. పు. 1. బెల్లము; 2. కలశము. గడ్డి. దై. వి. (సు. గుండె. క. గడ్డి.) 1. ప్రణము. ఉదా:—నెత్తురుగడ్డి; 2. దూప. (శ. ర.); 3. ముటిపెల్ల. “క. ఘనతరమగు స్త్రీగౌరవమున మునిగిన బాప మణులమును రూపునెడు, లెనుపున యగ్గలిక బొగడు, గనినవయోరాశి: బడ్డగడ్డయు: బో:లెన్.” భార. ఆరు. ౨, ఆ. ౪౦. ఆం. భా. ద్వ. ౨3౦; 4. ఓడ్డు. తీరము. “ద్వి... కావేరి, ఘనవేగమున రెండుగడ్డలు జరుపుకొని పాఱ...” ద్వ. వరున గీరగ పు. 3 పం. కాళ. 3 ఆ. ౬౫.

గడ్డలీరువ. ద్వ. వి. (గడ్డ+లీరువ.) భూమిని కొలు చుట; కొలిచినభూమి. (బ్ర.)

గడ్డపలుగు. ద్వ. వి. (గడ్డ+పలుగు.) గునపము. (బ్ర.)

గడ్డపాఱ. ద్వ. వి. (గడ్డ+పాఱ.) గునపము. “చ... గడలు గుడార్లు పగ్గములు కత్తులబోములు గడ్డ పాఱలు; వడి: గొని మేటిదొమ్మరులు వచ్చిరి ...” చెన్న ౨, ఆ. ౨౦౯. కళా. ౬, ఆ. ౨2. ఆం. భా. ద్వ. ౨3౦.

గడ్డప్రాయ్య. ద్వ. వి. (గడ్డ+ప్రాయ్య.) గడ్డలతో నేర్పఱచినప్రాయ్య. (శ. ర.)

గడ్డము. చే. వి. 1. చిబుకము. “మ...తా నొక్కచే, తన కంతంబును గొ:గిలింపి యొక చేతక గడ్డము న్నట్టి...” కళా. ౫, ఆ. ౬౧. ఆం. భా. ద్వ. ౧౪౨; 2. శృంగుపు, గడ్డముమీ:దిపొడుగుపాటి వెండ్రుకలమొక్కము. “వ...ఆర్ధనారి గావునం బురుషుడు గా:డు గడ్డంబు కలిగినకంబున యో పగాదు...” కాశీ. 2. ఆ. ౪2. ఆం. భా. ద్వ. ౧౪౬.

గడ్డి. చే. వి. కనపు, తృణము. ఆం. భా. ద్వ. 2౬. గడ్డివరక. చే. వి. (గడ్డి+వరక.) అల్పకృణము. (వా.) విణ. గడ్డివరకమంటివాడు. వ్యవ. —వాడు నా కొకగడ్డివరక.

గడ్డిపాము. జే. వి. (గడ్డి+పాము.) ఒకకాలిపాము.

(శ. ర.)

గడ్డిసిట్ట. ద్వ. వి. (గడ్డి+సిట్ట.) పక్షివిశేషము. “నీ. వికిలిసిట్టలుగడ్డిసిట్టలుగోరలుబంగరుపిచ్చికలు...”

రకీక. ౧, ఆ. ౨౭. (శ. ర. పా.)

గడ్డిబొద్దు. జే. వి. (గడ్డి+బొద్దు) 1. చుట్టకుదురు.

(శ. ర.); 2. బాకిమీద తీసికొనిరా: దగు పెద్ద

మోపు. “గీ. గడ్డిబొద్దువలెను మేను గానిసింప.”

చంద్ర. వి. ౧, ఆ. ౭౯.

గడ్డు. జే. వి. అధికము. (చూ. గడ్డుకొను.) విణ

1. అసాధ్యము. ఉదా:—గడ్డుకొగము; 2. అధి

కుడు. “నీ అలు చైనవనియి జ్ఞాతమింపగఁ

జూచుఁ దనకు గడ్డెనఁ బాదములు వట్టు.”

రామలింగ. ౨౩. ౨౬; 3. కష్టమైనది: వా:—

ఇది చాల గడ్డుదినములు. శ్రీ. విణ. అధికముగా.

(చూ. గడ్డుఱుకు.)

గడ్డుకొను. జే. ఆ. శ్రీ. (గడ్డు+కొను.) అతిశయించు.

“ప. యాదవతిమేదో మృతంబు జెడ్డున గడ్డు

కొనిన పూపాదిత్యు పలువరునయంతంబున నుప్పు

తిల్లు ప్రుట్టమెఱుగులు...” భీమ. ౫, ఆ. ౯.

గడ్డుఱుకు. జే. ఆ. శ్రీ. (గడ్డు+ఱుకు.) మీద బడు.

“ప...గడ్డుఱుకునీకయడ్డంబుగా నొడ్డుకొనియెడు

నెడురుపిడికిలి వాయం దట్టి...” కళా.

3, ఆ. ౨౬౬. రాఘవ. ౪, ఆ. ౧౫౨; 2. పాటి

పోవు. “ప...ఆడ్డగింది నించినయొడువలలకు

నడ్డొలి పెద్దనం బడక గడ్డుఱికియు మృగంబులు

...” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౯.

గడ్డెనబొడ్డి. జే. వి. బాలశ్రీ దావిశేషము. “నీ. గడ్డెన

బొడ్డి యొక్కసికొక్క...” హంస. 3, ఆ.

౧౪౬. (బ్ర. పా. గడ్డెనబొడిముద్రి.)

గడ్డూరము = గడిమూరము. (బ్ర.)

గణకుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. జోన్యము; 2.

గ్రామపులెక్కలు వ్రాయువాడు, కరణము.

గణగణ. జే. వి. (క. క. కణకణ.) ఘంటాధ్వని

ను. రణము. “నీ...గణగణ మొంచులిగంట

లువియు.” ప్రబంధ ౧౮.

గణన. సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. ఎక్కువ; 2. తలంచుట.

గణనము. సం. వి. ఆ. న. 1. లెక్కపెట్టుట; 2.

తలంచుట.

గణనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గణించదగినది.

గణపతి. సం. వి. ఇ. పుం. వినాయకుఁడు.

గణము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. సమూహము; 2.

ప్రచుభులసమూహము; 3. సేనావిశేషము. (ఇన

పదేపిరధములు నన్నియేరుంగులు నెరుబదియొక్క

గణములు నూటముప్పదియేపురుకాల్వారులు గల

సేన); 4. ఛందోనియమవిశేషము. (మ గణము.

మొ.)

గణయల్. సం. శ. శ్ర. గణించుచున్న.

గణరాత్రము. సం. వి. ఆ. న. పెక్కురాత్రుల

సమూహము.

గణరూపము. సం. వి. ఆ. పుం. జిల్లేకుళి.

గణహాసము. సం. వి. ఆ. పుం. చోర మునుగంధ

ద్రవ్యముళి. విణ. (అ. ఆ. అ.) పెక్కురకు

పరిహసించునది.

గణాచారి. సం. వి. న్. పుం. ఒడ లెఱుగక గంతులు

వేయువాడు. (ఇది యాంధ్రీయసమాత్ర మే.)

శుక. 3, ఆ. ౧౮.

గణాధిపుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వినాయకుఁడు;

2. శివుఁడు; 3. ఒకగణమునకు నాయకుఁ డైన

వాడు.

గణి. సం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. వెక్కిరించుట; 2. (పదక్రమా

దులు వెక్కిరించుచు) సాంగవేదాధ్యయన

మొనర్చినవాడు.

గణించు. సం. స. శ్రీ. (చూ. గణించు. 1.

లెక్కించు.) “నీ...పరమాణుగణము. గీ. వైన

గణించువఁగా వచ్చుఁ గాని వినుము, తత్కృత

యుగంబుతోపలిదైత్యమధన, కృతచరిత్రంబు

లన్నియు నెన్నరాదు...” వరాహ. ౫, ఆ. ౪౬;

2. ఆలూచించు. “కా. దారస్వీకృతియున్

దయాభిరతియున్...దీన దా, సీరాజీనుతబాంధ

వాతురజనశ్రేణీసమృద్ధాన్నస, త్కారోదార

తయు వ్గణింప గృహికిన్ ధర్మంబు లుద్యత్త

తిన్.” మార్క. 3 ఆ, ౧౪; 3. లక్ష్యపెట్టు.

“చ. వరద నిరీహయోగిజనవర్ణమపూజిత నీవదా

జ్ఞముల్, నిరతము నంతరంగమున నిల్చి భవత్స

దమగ్రహాదిక, స్ఫురణఁ దనర్చునన్న నతిమూఢు

లవిద్యులు మున్న మంగళా, పరణుఁ డటంచుఁ

బల్కినభవనతి నే గణించుననుచుతా.” బాగ.

౪, స్కం. ౧౭౫; 4. చూచు. “ఉ. ఎక్కడఁ జూచినక జనమదేభతురంగమనోజ్ఞరావ మే, చక్రిగణించినన్ వివిధచూరభూషణకేతనద్యుతుల్...” ఇందు. ౫, ఆ. ౬౦; 5. చెప్పు. “చ...మా,నిని యతిధర్మముల్ శ్రుతిగణించిన భంగిన యేను జెప్పెతిన్.” భార. ఆను. ౫, ఆ. ౧౬. ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౯౯; 6. పొగడు.

“మంజులగతిరగడ...హరిశ్చేత్రంబున నెలకొను సాలగ్రామస్వామి గణించుచు.” హంస. ౪, ఆ. ౨౦౩.

గణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కేశ్య; 2. ఆడేనుగు; 3. అడవిమొల్లళి; 4. నెల్లిళి.

గణికారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నెల్లిళి.

గణితము. సం. వి. ఆ. న. 1. లెక్క; 2. గణిత శాస్త్రము; 3. గణించుట. విణ. (అ. ఆ. అ.) లెక్కించుటనది.

గణిత. సం. విణ. (క. నీ. న్.) 1. గణితశాస్త్రజ్ఞుడు; 2. గణించినవాడు.

గణుతి. వై. వి. (సం. గణితమ్.) 1. ఎన్నిక. “నీ. పెనుగోలుకాండ్రకు జననమూహంబులగణుతి చూపెడునాయక ప్రభుడు.” హంస. ౨, ఆ. ౪౦; 2. పొగడ్త. (చూ. గణుతింపు.); 3. లక్ష్యము. “నీ. కనపుమోచరిగాలి గణుతియే మా కంచు నగినట్టి వదనధేనముల రాల్చు.” కళాం. ౨, ఆ. ౨౫.

గణుతింపు. వై. స. క్రి. 1. తలచు. “ఉ...మీ, తెచ్చనవక్షకోటి గణుతింపఁ గృతార్థకంబొడ...” సిర్వ. 2, ఆ. ౧౪౬. భార. శాం. ౫, ఆ. ౨౪౨; 2. పొగడు. “నీ. గణుతింతు నిరవద్య గద్యపద్యనిబంధవతోషిఁగి స్థాణు భట్టబాణు.” భీమ. ౧, ఆ. 2. భాగ. 2, స్కం. ౧౨౦; 3. లక్ష్యపెట్టు. “ఉ. దిగ్గన లేచి పోయె గణుతింపక వాడు విరోధులబ్ధితై, యగ్ధలికంబుగన్...” సిర్వ. 3, ఆ. ౧౦౮.

[(శ. ర.)

గణేము. దే. వి. వేషధారులు ధరించెడిలక్కసాస్తు; గణేయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గణనీయము. గణేరుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కుండెనకత్తె; 2. పనికత్తె, దాసి.

గణేరువు. సం. వి. ఉ. పుం. కర్ణికారముళి. స్త్రీ. 1. కేశ్య; 2. ఆడేనుగు.

గణ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. లెక్కించదగినది; 2. లక్ష్యము నేయించగినది; 3. గణములాఁ జేరినది.

గతపడు. మి. ఆ. క్రి. (గతము+పడు.) 1. కడచు. (శ. ర.). 2. చచ్చు. “ద్వి. హతశేషు లగురాక్ష సాపలి చెప్పు, గతపడ్డయమ్మనాకాయునిఁ దలచి...” రం. రా. యు. 3౭౮.

గతము. సం. వి. ఆ. న. 1. పోక; 2. నడక; 3. విధము. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పోయినది; 2. కడచినది; 3. పొందఁబడినది; 4. తెలియఁబడినది; 5. చచ్చినది.

గతమునేయు. మి. ఆ. స. క్రి. (గతము+చేయు.) చంపు. “ద్వి. భంబింతు మలయింతుగతము నేయుదును, గాక నైరింతునే...” పండితా. పర్వ. ౫౨౧. పు.

గతాగతము. సం. వి. ఆ. న. రాకపోకలు.

గతానుగతికుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఒకరు ప్రవర్తించినటులు ప్రవర్తించువాడు.

గతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. పోక; 2. నడక; 3. మార్గము; 4. ఉపాయము; 5. ఎఱుక; 6. ప్రమాణము; 7. నారిపుంటికంటిత్రిమ (శ. ర.); 8. స్థానము; 9. దిక్కు. “గీ...అంద అకు నీవ గతి గాక యన్యుఁ డొకఁడు, నీకు గతి యానె నకలలాకైకవాఁ.” దశా. ౧, ఆ. ౧౬౨. విధము. “గీ...వీర,మేమిగతిఁ బల్కినను నది యెల్ల మనము, నైకొనవలయు...” భార. విరా. ౫, ఆ. ౨౮౫. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౫౧. పం.

గతింపు. సం. ఆ. క్రి. 1. కడచు. “చ...గొమ్మున నమయంబు కాకులకుఁ బోలె గతించె బరాన్న భుక్తులన్.” భర్తృ. వైరా. ౪౭; 2. చచ్చు. (శ. ర.)

గతిగొను. మి. ఆ. క్రి. (గతి+గొను.) ఏకమగు. “క. కలికిపరుమదనకదనపుఁ, బలుకులకలము బెడఁగు వడుమేఖలము, వ్యలరవళిఁ దగిలి గతిగొనఁ, గల కంఠిరతంబు సలంపుగమకము గనియెన్.” భాగ. ౬, సం. ౯౯.

గతిపడు. మి. ఆ. క్రి. (గతి+పడు.) ప్రాప్తించు. “క...వానితలఁచ్రొంచి సముత్క్రటముగ ననల

ముఖా నొక్కట వైపుము సిద్ధు లెల్ల గతివడు
సీపన్." ద్వా. ౧౨, ఆ. ౬౫.

గతిసేయు. మి. ఆ. క్రి. (గతి+చేయు.) గతియగు.
కాపాడు. "క. ఆకలికృప నిట్లు బ్రతికితి, ఊతి
రాబులుగులకు నెట్ల సేవ్వు:డనై వికతివర్షంబులు
పెరిగితి, గతిసేసిన యతఃకీడుగచుగొన వలనెన్." ద్వా. ౫, ఆ. ౭౬.

గతిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. వరుస; 2. విణు; 3.
చేముడి.

గతుకు = కతుకు. దే. స. క్రి. 1. (తునకాదులు)
కొలదికొలదిగా నాన్పాడించుట. "క. ప్రతి
గృహము నెప్పుడు దిరుగుచు, నభిశయమున భృక్త
శేష మాతురమిస్తై, గతుకుచు వీధుల నుడుచు.
గతివయసువత్సరములు గడచితి నచటన్." బ్రహ్మ. ౨, ఆ. ౧౨౪; 2. (సీపముగా) తినుట.
(బ్రా.) (వి. 1. పొగిలితినుట. (శ. ర.); 2. చిన్న
గొయ్యి. వ్యు:—గతుకులకొలది చడుటచే గాలు
కొంచెము నొప్పించేసినది. సా:—గతుకులకు
బోయిన బ్రతుకులు పోయినవి. (బ్రా.)

గత్త. దే. వి. ఎరువు. (రూ. గత్తము. శ. ర.)

గత్తర. దే. వి. 1. ఉపద్రవము. (శ. ర.); 2.
క్రమము లేక కలిసిపోయి యుండుట. (బ్రా. వా.)
గత్తరపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గత్తర+పడు.) క్రమ
భంగమగు, చెడిపోవు. (బ్రా.)

గత్తు. దే. వి. మూత్రగంధము. (శ. ర.)

గత్తరము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. పోవునది;
2. నశించునది; 3. కడచునది.

గద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుడియ.

గదమాయిచే. దే. స. క్రి. గద్దింపు. (శ. ర.)

గదము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. రోగము; 2. ఉణుము;
3. ఒకరకమువిషము.

గదాధరుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. విష్ణువు; 2. ఒక
తర్కగ్రంథ రచయిత.

గది. ఉభ. దే. వి. ఇంటిలోపలియట. (శ. ర.) సం.
విణ. (న్. సీ. న్.) 1. గద గలవాడు; 2.
రోగము గలవాడు.

గదుకు. దే. స. క్రి. = కతుకు. (తునకాదులు)
కొలదికొలదిగా నాన్పాడించు. "చ. కలిసిన
నోరు పోయి యొరుకబ్బువుదొంతుల నత్పదార్థ

ముత్, గదుకుచు నెట్టివారి బొడగన్నను గుఱిని
స్నేహసౌఖ్యముత్, మదికి నసహ్యమై తునక
మార్గమునం జరియించుచున్నదుష్పరికవు లెల్ల
మక్కవిత: బట్టక తప్పులు విద్రు గావుతన్." వాసిష్ఠ. ౧, ఆ. ౭. వి. పొగిలి తినుట. (శ. ర.)

గదుము. దే. స. క్రి. గద్దింపు. "సీ. వా. ౧౨
దిని యాము గవిషమన్యోధులు కాలుపోతులై,
గదుము జూచు." సా. ౧, ఆ. ౬౯. ఆం. భా
త్య. ౧౨౪.

గదుమొను. దే. స. క్రి. (గదుము+కొను.) గదు ము.
"క. నురు దార్పి పోష పో కన. పితృపు
గదుమొనుచు వెన్నరుమంగా"య. ౫, ఆ. ౧౧౯.

గదురు. దే. వి. దుర్వాచన. "ప. మదమున నోచు
కానురుడు మ్రచ్చిలి యచ్చలమార గొన్నప్రా,
జమపులు తెచ్చి తజ్జకరనాంద్రరూత్రము
లంట నంటు నిత్, గదురు దొలంగ గీర్తి యను
గంగ: దొలించి..." పాండు. ౨, ఆ. ౫౬.
విణ. 1. విప్రము, వచ్చివాసన గలది. ఆం. భా.
ప్ర. ౧౦౨; 2. ఇద్దరి. "సీ. పులితోళ్లవై నాజు
బోసిన రక్తార్ధికిరిశోముక్తాగి గదురుకంపు."
చంద్ర. ౫, ఆ. ౧౨౧. సీ. గదురుకంపునఁ
ద్రేవు లదరఁ జేసిడుదాని..." భాగ. ౭, స్కం.
౪౩౫. [(కంఠ, పర్వము.)

గద్దదము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) దగ్గర్తికపడినది
గద్దదస్వరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. దగ్గర్తికపడిన
కంఠధ్వని; 2. ఎనుబోతు.

గద్దదిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దగ్గర్తిక.

గద్ద. వై. వి. (సం. గృధ్ర.) పక్షివిశేషము, గృధ్రము.

గద్దగోరు. వై. వి. బే. (గద్ద+గోరు.) 1. గద్దయొక్క
గోరు; 2. ఒకానొకచెట్టు. (దీనియాకులు గద్ద
గోరువలె నుండును) "వ... ఇప్పు కప్పురముద్ది
గద్దగోరు.. మొదలు గల తెక్కు తెఱంగుల మ్రాకులు
..." పిన. శకుం. ౨, ఆ. ౧౪; 3. చోరసాధన

విశేషము. (ఇది గద్దగోరువలె పంపుగా నుండి
యెదుటిదానికి దగ్గరించినచో చిట్టుపట్టును.)

"గీ. కావు ములుబంతి సికముట్లు గద్దగోరు...
తోలునిచ్చెన మొదలు ముందుగ ధరించి."

ప్రబంధ. ౭౬౯. పేం. పంచ. ౩, ఆ. ౧౯౯;

4. ఒకవిధమైన గొండ్లము. (వా.)

గద్దన. దే. వి. గద్దించుట. ఆం. భా. తృ. 30.

గద్దటి. దే. విణ. 1. నిపుణుడు. “ఉ. గద్దటియోగి హృత్కమల గంధరసానుభవముఁ జెందువె. నిద్దపుగండుఁజేటి.....” దాశరథి. శ. ౪౬.

“చ. కరితురగాధిరోహముల గద్దఱులై విలువెక్కి లందు నేర్పరులయి...” చం. రా. ౨, ఆ. ౫౬; 2 పొగరు గల; “క. ఎద్దులు మఱుగులు గాఁ జని, గద్దఱులై చేరుపెన్నెకంబుల చాలా, నుద్దవిడి నొందిరి” య. ౨, ఆ. ౧౮. పరమ. ౫, ఆ. 3౬3. 3. దుష్టము “ఉ...తద్దృహసీమ పసింపనియ దీ, గద్దటిగద్ద చేరి కలకాలము పోరెడి...” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౨30. నీచా.

౨, ఆ. ౧౦౫. 4. దట్టమైనది, “చ...ఆ. యత మగుచక్రవాళినియఁచరి గద్దటియఁచ కారమున్”...నీమం ౧, ఆ. ౧౬౦.

గద్దటించు. దే. ఆ. క్రి. గద్దించు, గట్టిగా నటించు. “నీ. కఠినవాలము జెట్టు గాలించి యొకచోటఁ గడిమిమై తొప్పుచు గద్దటించు.” హ. వరాహ. ౪ ఆ. ౮.

గద్దటికాడు. దే. విణ. (గద్దటి+కాడు - స్వార్థమున) గద్దటితనముగలవాడు, దిట్ట. “ఉ... ఇట్టిప, బద్దటికాడు వాడిని జగంబుల గెల్పుట యేమి వింత...” అచ్చ. మా. ౧౨.

గద్దటితనము. దే. వి. 1. క్రూర్యము “క. పెద్దపులి వెడలి చనె నని గద్దటితనమునను నక్కకదు పులు పొదలా, నుద్దవిడిఁ జొచ్చి చిఱుతల, యొద్దం బడినట్లు లయ్యె నోయమరేంద్రా.” దశా. ౪ ఆ. ౪౦ 2. పొగరు. “వ...పదములు ఖండించెయు మరలి గద్దటితనంబున గద్దించిన నుద్దవిడి గడిసి పండిపోట్లు పొడిచెయు.” వరాహ. ౪ ఆ. ౮౦.

గద్దించు. దే. ఆ. క్రి. అవలించు. “నీ. గవి నన్న పులిఁ గన్నఁ గడిసి గద్దించి గొబ్బిన నీడ్చి లేనోపుప్రొడ నేచు.” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౪౦౪.” రామా. ౧. ఆ. ౧౮౪.

గద్దంపు. దే. వి. (గద్దించు. ధా.) అదలంపు. “నీ. అతనిగద్దంపులకు భయ ముడుచారు.” కపల. ౨, ఆ. ౬౯. ఆం. భా. తృ. 30.

గద్దగ. దే. వి. (గద్దించుమీఁదఁ బఱచు) కంబళి. “నీ. బులువుగద్దయలపైఁ బట్టుగద్దగరితి జఘన చేకముల హిశారులవరు.” కపల. ౧, ఆ. ౮౬. కపల. ౨, ఆ. ౮.

గద్దయ. వై. వి. (సం. ఇట్టికా) 1. సింహాసనము. “నీ. త్రియమఁ జెచ్చి తొలితొలిగద్దయ నిశి, పట్టబద్ధఁ గావించు...” హరి. పూ. ౧, ఆ. ౧౦3. హర. 3, ఆ. ౪౦. 2. పీట. ఆం. భా. ద్వి. ౧2౫. 3. పుష్పలహా చుండెడిదుద్దు. “నీ. తమ్మి గద్దయ దాకట గ్రెచ్చి యట్టి కొప్పుగావించు బోలు నెత్తెచ్చియాలి.” మను. ౨, ఆ. 3౬. 4. (సం. గద్యాణమ్) వరహ. చా. గద్దె.)

గద్దవ. దే. వి. గద్దము. “నీ. వెడలి గద్దవ మోవ వీడియంబులు చేరి కాంక్షఁ జెంపలు మోవ గొడ ములవి.” కవిక. ౪, ఆ. ౯౪. పార్వ. ౨, ఆ. ౧౬3.

గద్దె. వై. వి. (సం. ఇట్టికా) 1. సింహాసనము. “నీ. ఉచితంబు లగుహాడకోపచారంబుల నాగద్దె కలిభక్తి నావరించి.” విక్ర. ౨, ఆ. ౯౫. హర. 3, ఆ. ౪౦. 2. పీట. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౫. 3. సోపా. (శ. ర.) 4. (సం. గద్యాణమ్) వరహ. బంగరునాణెము. “నీ. పదివేల మొదపులు పదివేల గద్దెల పసిఁడియు నిమ్మహోపమల క్షేమ్మ.” భార ఆర. ౨, ఆ. 3౪౪. (శ. ర. పా.) 5. గద్దము. (వృత్తి. పద్దెము. బ్రా.)

గద్దెపొంకము. ద్వి. వి. (గద్దె+పొంకము.) కరువు ననుఁ దగినగౌరవపుమాట. “నీ. కలవి లేనివి కొన్ని కొలుపునఁ గూర్పుండి గద్దెపొంకము చెప్పగలరుగాక.” చందా. ౨, ఆ. ౪౯ (శ. ర. పా.)

గద్దము. సం. వి. ఆ. న. వచనము. విణ.(ఆ. ఆ. ఆ.) చెప్పుదగినది.

గద్యాణము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వరహ. 2. నలువది యెన్నిది గురిపెందగింబయెట్టు.

గనగన. దే. వి. 1. కాలట (మేలు) యందలియను కరణము. “నీ. వేసవి గనగన వేగుచుట్రాతిపై నగ్గి నల్లడ మండ నర్కుణాచి.” నిర్మ. 3, ఆ. ౬3. 2. కోపముచే మండిపడటయందలి యనుకరణము. “క. ఆనుటయుఁ మానుడు

గనగనఁ, గనలి..." ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౧౯౬.
విణ. గనగన యుకాంతి గలది. "వ. మవ్వంపు
దివ్వెలవతి నివ్వటిలుగనగననిములకై....."
ఉ. రా. 3, ఆ. ౧౦౧. ప్యా. ౪, ఆ. ౬౦.

గనగనలాడు. డే. ఆ. క్రి. (గనగనలు+అడు.)
గనగన ముడు. సానాడో. ౨, ఆ. ౬.

గనప. డే. విణ. పెద్దది. "నీ. కావినెలమేలు లురి
వెను గనపకొండ, కరణి నొక భానుడు
బాహుకర్తమును." హరి. ఉ. రా. ఆ. ౨౧౨.
భార. కా. ౫, ఆ. ౪౦. (దీనికి సమానముడే
ప్రయోగము కన్పట్టుచున్నది.

గనపర. డే. వి. గన్నెరు. (చూ. గనిమెరు.)

గనపరాకులు. డే. వి. బ. (గనపర+అకులు) గన్నె
రాకులపండియములయలుగులు. "గీ...గనపరా
కులు నిగిడ్చి, చెక్కుటట్టులు శోధించి సిగలు విప్పి."
ఆము. ౬, ఆ. 2౮.

గనము. వై. విణ. (సం. ఘనమ్) అధికము. సాం.
ని. మాన. ౪౯.

గనయము. 1. పోకముడి. "నీ. అనయముఁ దిన్నని
యచువున గనయంబు క్రిదులంగ మెలగి చొ
క్కొదవఁ జేయు. ఆ. నిక్కరంబు..." భార. క్రి.
౨, ఆ. ౧33. కావ్యా. ౬, ఆ. ౯౧: 2. వింటి
కొప్పు. "క. గొనయంబు నెక్కఁ ద్రోవిన, గన
యంబున కెక్కకున్నఁ గ్రమ్మితమకం, బున
విల్లి విడిచి వే తొక' యనిమిషభటుఁ డనికెవడలె
నడిచుముఁ గొనుచున్." పారి. ౪, ఆ. ౨౨.

గని. వై. వి. (సం. భరిక) 1. ఆకరము; బాగారు మొద
లగునవి పుట్టుచోటు. "గీ...అధికశుభంబులకు
భ, వత్స) హిదంబు గని కాచె వానుడే." భార.
శల్క. ౨, ఆ. 33౯. హంప. ౫, ఆ. 3౨౨; 2.
బిలము. "చ. అనవుడు నిప్పురోత్తమమునందు
మహాబిల మొప్పుచుండు దా, నను గుహి
యొక్క బెప్పుడును నవ్యముగాఁ గనుపట్టు
నందులో, నచుపమ మైనగుండు గల చుదును
నేడు బిలంబు లుండు నగ్రహలఁ జరించుఁ దుమ్మె
దలకై పడి నెప్పుడు వాసిప్రాణముల్." మై. 3,
ఆ. ౧౨౧; 3. (సం. ఘనమ్) గడ్డ. (చూ. గని
కట్టు.)

గనికట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గని+కట్టు) గడ్డకట్టు. "వ...
హిమనలములు కస్తూరిమెకంబులమదభరంబులం
దొరఁగుచాభీర క్రూరు లిది గనికట్టిర నిగరములు
గరుచిశిని..." వసు. ౨, ఆ. ౧౧.

గనికెకాడ. డే. వి. బాల్కనీ దారశేషము. "నీ.
బండ్లికలుచు జొవ బెడ్డసుంచులు గంగెడ్డు
లాటలు గనికెకాడ..." హంప. 3, ఆ. ౧౪౬.

గనిచు. డే. వి. చిన్నగట్టు. "మ. గనిమల్ దీతీచి
కాల్వ లేర్చుట..." బహు. ౨, ఆ. ౨౦. వసు.
౧, ఆ. ౧3౮.

గనిమెరు. డే. వి. గన్నెరుళి. "ద్వి. గనిమెరుళాఁ
జాయ గలుగురొక్కని, గనుపట్టు కాటిమిఁ
గాళ్లతో నొరయ." ద్వ. పరమ. ౪, ఆ. ౨౬౮.
పు. "నీ. గనిమెరుల పరువమును గనకమయకదళి
తరుకునుముల..." సాంబో. ౫, ఆ. ౨3.

గనియ. వై. వి. (సం. కలికా.) భండము, ముక్క.
"నీ. కాట్లను జేతులు గనియలుగాఁ బట్టి చిది
మింపఁ దగు నని వదరువారు." ద్వా. 3, ఆ.
౬౦. ఆం. భా. ద్వ. 2౫.

గనివోటు. ద్వ. వి. అనవాలుకై తాళ్లమీఁద వేయు
పోటు. "నీ. చెడివంపుటట్టిలు దిగియించి గని
వోటు కొండఁ గొట్టెడుకట్టుగుండ్లరనము." పర.
మ. ౫, ఆ. ౪౦. ద్వ. పరమ. 2, ఆ. ౫౧౫. పు.
గనీబు. డే. వి. ఒణ. "చ. కలకల నవ్వునుకొ నృప
శిఖామణి హాస్యగనీబులోని యిట్టలపు
మెఱుంగుఁజాయల బెడంగుఁగటారి జరిన దూసి
..." ఉ. రా. 2, ఆ. ౨౧౧.

గనుపు. డే. వి. వెదురు చెఱకు మున్నగునానియం
చెడచెడ నేర్పడి యుండుముడి, పర్వము. ఆం.
భా. ద్వ. 2౪. [త్రోడ. ౨, ఆ. 23.

గనె = గనియ. "నీ...తనుపారురసదాడి గనెల
గన్నెరు. డే. వి. కరవీరముళి. "రగడ...వలదు లేనె
లకు పంపకు గన్నెరు." రాజ. చ. ౨, ఆ. ౧౪౯.
బహు. ౨, ఆ. ౨౧.

గన్నెరాకమ్మ. డే. వి. (గన్నెరు+అకు+అమ్మ) గన్నె
రాకుపండియలుగు గలబాణము. "వ. అట్టు
తాఁకుటయు నకండు గన్నెరాకమ్మలఁ జీకాకు
పఱిచె..." భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౨౧౯. వై. ప.
౬, ఆ. 3౮.

గన్నెరు = గన్నేరు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩. బ. భాష్య విశేషము. వేంక. మార. ౨౮.

గన్నేరు. దే. వి. కరవీరము ౪. "నీ. గన్నేరుఁబూఁ జాయఁ గనుపట్టుబిలుగైన నలికామయ వస్త్రంబుఁ గట్టి." దైవ. ౮, ఆ. ౧౦౩. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩. బ. భాష్య విశేషము. సాం. ని. మార. ౧౬.

గబ్బులించు. దే. న. శ్రీ; పీల్చు. గ్రహించు. "నీ. పొత్తి సారసనమ్మగనాభిమ్మగి నెత్తురులు గబ్బు లించిననెలవు లయ్యు." రా. వి. ౩, ఆ. ౧౫.

గప్పాలు. దే. వి. (హిం. గవ్) అతిశయపుమాటలు. (శ. ౮.)

గవ్వ. దే. వి. వాననకొట్టుటయందలియనుకరణము. "రగడ. కవ్వరంపుటనంటు లివిగో గవ్వగవ్వనఁ దావి జిత్కడు." కిరా. ౩, ఆ. ౨౦.

గవ్వన. శ్రీ. విణ. ద్రు. 1. శీఘ్రముగా. "నీ. పట చిత్రితాకారపరిరేఖకనురాయ విష్ణు తొప్పలచేత నప్పళించె, నప్పళింపఁగనీక గవ్వనఁ గనుదోయి నలమి వైబడ లజ్జ యడ్డకట్టె." చంద్ర. ౧, ఆ. ౨౨; 2. ఆకస్మికముగా. "ఉ. గవ్వన న్రాలగా దివురుకైవడి నుబ్బన నిబ్బరింపుచున్." చంద్ర. ౬. ఆ. ౧౧౬.

గబగబ. దే. వి. పరుగెత్తుట మున్నగువానియందగు ననుకరణము. (వ్యవ.) వాఁడు గబగబ పరుగెత్తి పచ్చినాఁడు.

గబీలు. దే. వి. ముండుట మున్నగువానియందగు ననుకరణము. (శ. ౮.)

గబీలుము. దే. ఆ. శ్రీ. (గబీలు+అయ) మండినట్లుగు, పరికపించు. "క...అతనిఁ గనినంతనె నా, డెదము గబీలు మనియెన్..." అనా. ౩, ఆ. ౮.

రా. (ప్రాంతప్రతి. పా. 'భగీలుమనియెన్' క్రిత ప్రతి. పా.)

గబుక్కున. దే. వి. ఉటుకుట మొదలగువానియందలి యనుకరణము. వ్యవ. వాఁడు గబుక్కున నేటిలా నుఱికినాఁడు.

గబు. దే. వి. కపటము. ఆం. భా. ద్రు. ౧౩౮.

గబ్బరించు. దే. ఆ. శ్రీ. గబగబధ్వనించుము. "ద్వి. బొబ్బలు నొడుచుచుఁ బొంగుచుమాటు, గబ్బ రించుచు..." పండితా. భర్త. ౪౮౪. పు. ౨. పం.

గబ్బాటు. దే. వి. కలత. (శ. ౮.) విణ. వెల తక్కువైనది. (చూపు కంద చేమ నెరుచు పెండలము మున్నగువస్తువు అని శ. ౮.)

గబ్బి. దే. వి. కపటము. ఆం. భా. ద్రు. ౧౩౮. విణ.

1. గవ్వ. "క గబ్బినురుం బొత్తి పెఱుఁగక, గొబ్బునఁ బైబడు..." విజ. ౨, ఆ. ౧౯౧; 2. నిక్కినది. "నీ. కొన లుచ్చి గబ్బులై యప రుజిమండలై కొండలై దండ నిండి." నరస. ౧, ద్రు. ౧౧౩. మార. ౩, ఆ. ౨౩; 3. గొప్ప వాడు. "గీ. కడలిఁ గోలపఁ తెచ్చిన గబ్బివీవ." పారి. ౧, ఆ. ౪౯. "క. అబ్బునముగ నీచే నొక, కబ్బుము గావించి దానిఁ గైకొని కీర్తనఁజొచ్చిల నందఱిలో నుదయి గజాల మొనర్చుఁ గడుమున మొనవన్." ఆనంద. పీఠి. ౧౮; 4. ధీరుడు. చూ. గబ్బితనము.)

గబ్బిదా. దే. వి. తలక్రిందుగా ప్రేలాడునొకానొక పక్షి, గబ్బిలము. సాం. ని. తిర్య. ౮౧.

గబ్బిదాయి. = గబ్బిదా. గబ్బిలము. ఆం. భా. ద్వి. ౯౪.

గబ్బితనము. ద్వ. వి. (గబ్బి+తనము.) 1. గర్వము. "నీ...రాచ, బిడ్డయై యుండి గబ్బితనం బెఱు గఁడు..." ఉ. మారి. ౧, ఆ. ౨౭౮. పరమ. ౨, ఆ. ౪౬; 2. ధైర్యము. "గీ. ఒగి నిరాయుధ హస్తుడై యొక్కనాడు, కారయవనునికడ కేగి గబ్బితనము, నెలయఁ దనచేరు చెప్పి గర్వించి తన్నుఁ దఱిమి పట్టుగ నోపిరఁ దగిలి రమ్మ. చ. అనుటయు..." వి. పు. ౮, ఆ. ౧౮, ౧౯.

గబ్బిలము = గబ్బిదా. "గీ. గబ్బిదాయి యనంగన గబ్బిల మనఁజైలపాయిక చెన్నొందు దక్షశిక్ష." ఆం. భా. ద్వి. ౯౪.

గబ్బిలాయి = గబ్బిదా. "నీ...గబ్బిలము గబ్బిదా గబ్బిలాయి చీకర యనంగను జైలపాయి కాఖ్యలు చెల్లె..." ఆం. నం. తిర్య. ౮౧.

గబ్బిలి. దే. వి. డౌ. పిడికిలి. ఉదా: గబ్బెడుమూరలే. (శ. ౮.)

గబ్బివాడు. ద్వ. విణ. (గబ్బి+వాడు.) గబ్బితనము గలవాడు. "ద్వి...వడుచు, చనుగుచ్చి గోరెత్తి చనుగబ్బివాడు." ఆ. మ. క. ౧, ఆ. ౩౪. పు. గబ్బి. దే. వి. ఒకానొకమూలికళి. (శ. ౮.)

గబ్బు. యం. డే. 1. గంధము, చానక. "సీ... గభస్తీ. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. అగ్నిభార్య. పుం. 1. పాలగబ్బు..." చంద్రా. 1. ఆ. ౧౮. ఆం. భా. సూర్యుడు; 2. కిరణము.

ప్ర. ౧౦౬; 2. దుర్గంధము. "సీ. ఏడ లేక గభస్తీమంతుడు. సం. వి. త్. పుం. సూర్యుడు.

తఱచు నేలెడుబిట్టిలచే గబ్బులు పెదచల్లు గభీరము. సం. విణ. = గంభీరము. విణ.

గర్భహము." చంద్ర. 3, ఆ. ౪౮. వై. వి. గభీరము. సం. వి. న్, పుం. గాంభీర్యము.

(సం. గర్భ. క. గబ్బు.) 1. గర్వము. "క. గమకము. ఉభ. డే. వి. 1. యత్నము. "క. గమక

నిబ్బరపు బాలహంకయు, గొబ్బునఁ జేజుబు ముడియుఁ గోల్పడి నతుండై, ప్రస్థిరపగచే

విప్రుడు, సిద్ధిలితో నొడలిగబ్బు నెడి వడిఁ జని యెన్." భాగ. ౧, స్కం. ౧౭౩. బస. ౬, ఆ.

గీగ్. పం; 2. (జుతువుల) మదము (చూ. గబ్బు చెంక మెకము.) విణ. గాఢము, దట్టము, (చూ. గబ్బుచీకటి)

గబ్బుకొను. ద్వ. ఆ. క్రి. (గబ్బు+కొను.) గబ్బుకల దగు, పరిమళించు. "ఉ. గుబ్బలికట్టి గబ్బవలి

గుబ్బల జొబ్బిలుతావికుంతుమన్, గబ్బుకొనంగఁ జాలు నెదఁ గప్పిన బెబ్బలివపైపచ్చడగ, బబ్బు

రమై తనర్ప...వచ్చె మహేళుః దత్తతీన్." దశా. 1, ఆ. ౬౯. [కారము. (శ. ర.)

గబ్బుచీకటి. ద్వ. వి. (గబ్బు+చీకటి.) గాఢాంధ గబ్బుచెంక మెకము. ద్వ. వి. (గబ్బు+చెంక+మెకము.)

మదము చెంపలయందుఁ గలజుతువు, వినుగు. "సీ. గబ్బుచెంక మెకంబు గట్టి కళవసంబు కుబు

సంబుగాఁ జేసినొన్నదంట." ఆం. భా. ప్ర. 3౭. గబ్బుచేటు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గబ్బు+చేటు.) అతిశ

యించు. "సీ. మెఱపులై మిట్టలై మిక్కిలి బటువులై క్రాలుగన్నలచెన్న గబ్బుచేఱ..."

పాండు. 1, ఆ. ౯౧. గబ్బుమీఱు. ద్వ. క్రి. (గబ్బు+మీఱు.) గట్టిదగు.

"సీ. పచ్చబొగారు కుప్పలు సేయగా రాదె గబ్బుమీఱికివీరిగుబ్బలందు." పాండు. ౧, ఆ.

౧౧౭. గబ్బులుగు. డే. వి. ౭కానొకకమనపుష్పి, భాసం తము." ఉ. మానక యుద్ధి గబ్బులుగు మాటికి

మాటికి గ్రోల్చె గొత్తుతై..." వార. 1, ఆ. ౧౮. ఆం. భా. ద్వ. ౯౭. ఆము. ౬, ఆ. ౬౬.

గబ్బెక్కు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గబ్బు+క్కు.) దట్టమగు. "ఉ...గ, బ్బెక్కిన మబ్బు తెలగుహ వీరె దిశల్

బెలంగొండె..." వేం. పంచ. 3, ఆ. ౧౦౭. గమకముగొను. డే. ఆ. క్రి. (గమకము+కొను.)

యత్నించు. "క. పలికెద నని గమకముగొను, బలికిన గడు నలుగు విఘ్నేడు ప్రతిపచనములన్,

బలుక, డని నిలుచు..." భాగ. 2, స్కం. 3౩౩. గమకించు. డే. ఆ. క్రి. 1. యత్నించు. "మ. గగ

నారణ్యచరాంధకారగజము గా లాహ్వయ వ్యాధుఁ డ,చ్చేగఁ బట్టన్ గమకించి..." భాగ.

౧౦. స్కం. పూ. ౧౨౪౨. శకాం. ౪, ఆ. ౫౪. 2. దివ్య. "ద్వి...చిత్రాంగిఁ గనుగొని

మొక్కి, వినుతింప వారాసివిధమునఁ బొంగి, వెట్టనది.

గమకముగొను. డే. ఆ. క్రి. (గమకము+కొను.)

యత్నించు. "క. పలికెద నని గమకముగొను, బలికిన గడు నలుగు విఘ్నేడు ప్రతిపచనములన్,

బలుక, డని నిలుచు..." భాగ. 2, స్కం. 3౩౩. గమకించు. డే. ఆ. క్రి. 1. యత్నించు. "మ. గగ

నారణ్యచరాంధకారగజము గా లాహ్వయ వ్యాధుఁ డ,చ్చేగఁ బట్టన్ గమకించి..." భాగ.

౧౦. స్కం. పూ. ౧౨౪౨. శకాం. ౪, ఆ. ౫౪. 2. దివ్య. "ద్వి...చిత్రాంగిఁ గనుగొని

మొక్కి, వినుతింప వారాసివిధమునఁ బొంగి,

వెట్టనది.

గమకించుముత్యాలగడ్డెవై నుడి..." ద్వి. సా. ౧, ఆ. ౨౨. పు. వై. ౪, ఆ. 3౦; 3. కలచు. "మ...ప్రతిష్ఠా నూచినం దీరునా, తమి యంచున్ గమకించు భీతి మదిలొఁ ద్దొంచుఁ గాంచున్ వెతన్." శకా. ౮, ఆ. ౨౧. హంస. ౧, ఆ. ౧౪౦.

గమకింపు. డే. వి. బెదరించుట. "చ...చిక్కెర మునిము చ్చుటంచు గమకింపులచే గపిలుం గెరిల్లి త, ద్దురుతరకొఁపడివమునకుఁ శలభాకృతిఁ జెంది రంజున్." చం. రా. 3, ఆ. ౧౪.

గమగమ. డే. వి. (క. గమగమ) 1. పరిమళించుట యం దగుననుకరణము. "సీ. గమగమ వలచు చొక్కఁపుఁగల్గుఁగన్తురి నలం గిడె నొకమదనాగ యాన." రసిక. ౧, ఆ. ౨౧. హంస. ౫, ఆ. 3౨౦; 2. కోపించుటయం దగుననుకరణము. "క. అనుటయు హంచుడు గమగమఁ గనలి..." ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౧౮౬; 3. కమరుటయం దగు ననుకరణము. "సీ. ఎఱ్ఱఁగాఁ గాగినియిచ్చు కంబములతోఁగట్టినఁ గమగమఁ గమరువారి..." దశ. 3, ఆ. ౧౬; 4. నువ్వానన. "క. వలచు వవనవాననలం, గలవివణులమృగమదాదికము గమగమలన్...కమ." ౧, ఆ. ౧౪౪.

గమగమించు; డే. ఆ. క్రి. గమగమ యని వానన గొట్టు. "గీ. కప్పరభ్రవిడియపుఁదావి గమగ మించ." కేవ. ౪, ఆ. (శ. ర.)

గమగము. సం. వి. ఆ. పుం. తొవ.

గమగుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పోవు వాడు, మార్గఘట; 2. యాత్రికుడు.

గమనము. సం. వి. ఆ. న. 1. పోక, వెళ్లుట; 2. ప్రయాణము; 3. పొందుట; 4. రమించుట.

గమనించు. సం. ఆ. క్రి. పోవు, వెళ్లు. "సీ. నడిచె నింద్రుడు కిన్నరకాహసలు మ్రోయ గమనించె కిఖి డిడిమములు మ్రోయ." వరాహ. ౨, ఆ. ౮. జై. ౨, ఆ. ౧౦౬; 2. సంకరించు. "ద్వి. వసు ధేనునొద్దనె వదలక నీవు, వసియించ దగు నన్న వచ్చితి నేను, దలంచినప్పుడు వచ్చి ధరియింతు రూపు, గలిగియు బొడ లేక గమనించ నేర్తు." రం. రా. ఉ. ౧౧౫. పు. ౧౮. పం; 3. వెలు పడు. "ద్వి. అమృతాంశురుచిలొన నడఁగక

వెలికి, గమనించె నన దేహకళ జ్వలఁబాజె," రం. రా. బాల. ౧౯. పు. ౨౪, పం; 4. వేచుకపడు. "ఉ. నింతపు నామకోర్కి గమనింతువు కేళి కన్నుకొడు." శకా. ౪, ఆ. ౮౦. (ఇట 'కలఁచు' అని శ. గ. స. క్రి. 1. గ్రహించు (వా); 2. పాటిచు (వా); 3. కడపు; 'క...నిధివడు గఁ గలిచివుడె రథ ము గును..." వేమన. (బ్రా.)

గమనిక. ఉర. వే. వి. ౩౩౫. "వ...మృత్యుజేవ యెత్తునం గాఁబాక కమచుగమనిక..." భాగ. ౧౦. స్కం. ౧౩౧౮. సం. వి. ఆ. క్రి. మార్గము; ౪౪౩. "గీ. మంత్రివర్తనము దుక్త, గమనికయును నిధి తై వదానవిధులు బహుళ త్యాగములును లోక, సుపుతము లయ్యె..." భార. ఆశ్వ. ౪, ఆ. ౨౦౨.

గమనీయము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. తెలియఁ దగినది; 2. పొందదగినది.

గమము. సం. వి. ఆ. . పుం. 1. పోక; 2. ప్రయాణము; 3. త్రోవ; 4. దండయాత్ర; 5. ద్యూత భేదము; 6. పొందుట; 7. రతి, పొందు.

గమయత్. సం. శక్ర. 1. నడపుచున్న; 2. పొందించు చున్న.

గమయిత. సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. నడి పించువాడు; 2. పొందించువాడు.

గమయ్య. డే. ఆ. క్రి. ఘమఘమవాననకొట్టు. "గీ. గమయ్యకలమటకములతోఁ గాఁక్షితి, హితమితాన్నంబుఁ గజలించి రెల్లవాడు." సామో. ౫, ఆ. ౨౯౬.

గమాయించు. డే. ఆ. క్రి. గమగమించు, పరిమ లించు, "మ. పరమాన్నంబులం బిడివంటలను సూపంబుల్ గమాయించు పుద్గరళంబుల్..." అని. ౧, ఆ. ౧౦౫.

గమి. ఉభ. డే. వి. సమూహము. "ఆ. కవలవారు గొడుగు గమియుం బొంచాలవర్గంబు..." భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౨౯. భీమ. ౨, ఆ. ౨౯. విణ. సాంద్రము. "క. నెఱి దగఁ దేటికమై గమి, మెఱుంగు లడరుదారసమున మిక్కిలి పడి నే, డైట మెఱయ నురము నొంచిన..." భార. కర్ణ. 3, ఆ. ౫. సం. విణ. (కే. నే. నే.) పోవువాడు.

గమించు. సం. అ. క్రి. వెట్ట, ప్రయాణముచేయు. "ఉ. చయ్యన నేగి డయ్యనొకచక్కిరవిచ్చునిఁ జొక్కి వేనలింబయ్యెదకొంఁగు చాటుగొను భర్త కరం బవలంబయ్యెగానొయ్యనఁ జేరి యూత గొని యూతటఁ గాంచు గమించు నిర్బధిన్." రామా. ౫, ఆ. ౧౦౫ తై. ౨, ఆ. ౨౦౨. స. క్రి. 1. వేరు. "వ. నీకు దక్క నన్యులకు నా తాటక యన్నదేశంబు గమింప నశక్యంబు..." భా. రా. బాల. ౨౩౭; 2 రమించు. (చూ. గమించు.)

గమిగత్తె. ద్వ. వి. (గమి+కత్తె.) అంతఃపురపరిచారి కలలా ముఖ్యురాలు. "క. గమికత్తెలతో నపుడా, క్రమ మెఱిగింపఁగ వారు గ్రమ్మనఁ జేతః, ప్రమదప్రదమై యొప్పెడు, ప్రమదవనముఁ జేరి యపుడు ప్రమదం బెసఁగన్." శకాం. ౪, ఆ. ౧౬౪.

గమికాడు. దే. వి. (గమి+కాడు.) 1. అధిపతి. "నీ. కయ్యాన జమ్మలగమికాని ముక్కంటిఁ గులిలపెట్టటలు నీకతనఁ గాడె" య. 3, ఆ. ౬౪. భాగ. ౧, స్కం. ౨౧౫; 2. సేనాధిపతి; అల్లు సేనాధిపతి. "క. అక్కరణ బోరుటక్కరి, రక్కసిగమికాండ్ర మువ్వర వ్వానిసితేఁ, దొక్కొక్క కఱకుటమ్మనఁ, బిక్కంగానీక దలలు చిడిమెం గినుకన్." ఆచ్చ. ఆర. ౧౪. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౪; 3. ముఖ్యజనుడు. "గీ. అనుడు నందులో గమికాండ్రు రతనిఁ జూచి, దేవరకు నిట్టియక్కఱఁ దీర్చుగాక, యెన్నటికి మేము నీ సొమ్ము దిన్నవార, మిందఱము నని తమమూఁక లెల్లఁ జూపి." పరమ. ౫, ఆ. ౧౧.

గమిగూడు. దే. ఆ. క్రి. (గమి+కూడు.) గుంపు గూడు. "నీ. ౭వి గ్రంక ముకుళించురాజీవ ములఁ బాసి గడిగూడు తుమ్మెదకడు వనంగ." కువల. ౪, ఆ. ౧౨.

గమిగను. దే. ఆ. క్రి. (గమి+గను.) ప్రోగవడు. "క. వేటొకవిలు గొని విమతుడు, తూటఁగ హరిమేన నాటెఁ దొప్పిది యమ్మల్, నూతెనుఁ బదింటఁ బొదివెం, గాజీయగా మఱియుఁ బఱపె గమిగవఁ దూపుల్." హరి. ఉ. ౧, ఆ. ౧౬౩. కావ్యా. ౨. ప్ర. ౬౯.

గమియించు = గమించు. పరాహ. ౯, ఆ. ౧౨౭. సేతు. 3, ఆ. ౧౬.

గమియు. దే. ఆ. క్రి. దగ్గదఱగ్గఱగాఁ బెరుగు; తఱచగు. "నీ. గురివెందపూఁదీఁగకొదమ లల్లిన చోటఁ గపురంపుటనఁటులు గమియించోట." సాంబో. ౧, ఆ. ౧౭౭. స. క్రి. 1. అణఁచు, పొంగొట్టు. "ఆ. నడక చూపునెడల నాళిక వత్తాక్షి, గమియు హంసశిఖులగర్వరేఖ." సాంబో. 3, ఆ. ౧౧౦; 2. అందిచ్చు. "క. ఏల విచారము జయమున, భూలోకగుభంబు లెల్లఁ బొందఁగ వచ్చున్, వాలికశరవిధి నీల్లినఁ, గేలు గమియు రంభ నృపతికిం గుళలమఱి." సాంబో. ౫, ఆ. ౭౪.

గము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ. ఇది యుత్తరపదమై వృత్తియందుమాత్రమే యుండును.) 1. పోవునది. (ఉదా: మార్గగము); 2. పొందునది. (ఉదా: దేహగము.)

గములుగొను. దే. ఆ. క్రి. (గములు+గొలు.) గుంపు గూడు. "వ. వఱదలును వఱదలవలన మెదలి పాఠెడియేటులును నేటులవెంట గలులుల్రిప్పుచు గములుగొని గ్రన్నేటి కెదురునడచుమానం బులును..." భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౨౫౬.

గమ్మత్తు. దే. వి. (హిం. గమ్మల్.) 1. చమత్కారము. "క. గమ్మత్తు చిమ్మనొకకథఁ, గ్రమ్మఱఁ బెల్లెతను..." హంస. ఆ, ఆ. ౬; 2. చేడుక. (శ. రి.)

గమ్మను. దే. ఆ. క్రి. (గమ్మ+అను.) పరిమళించు. "ఉ...కైతలు..... కమ్మనగమ్మనన్వలెన్." పెద్దనచాటువు.

గమ్మము. వై. వి. (సం. ఘర్మ.) చెమట. "వ. తను వునఁ జెమటలు గ్రీక్కిఱిసిన మదనసూరూపిలన సంబునం బొడమిన ప్రోడతనంబున నెంతగమ్మంబు గ్రమ్మె నని వతులకుఁ బెలియకుండం బలు కుచు..." చంద్రి. ౪, ఆ. ౧౦౨.

గమ్మ. దే. వి. వాననకొట్టుట మున్నగువానియం దగుననుకరణము. "చ. కలవపుఁదావి నల్లడల గమ్మనగన్..." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౬౧. "ఉ. గమ్మనఁ గమ్మనీ రొలుకఁగా నపు డెట్లను..." భో. ౫, ౪౨.

గమ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పాంతః బడుచున్నది; 2. తెలియబడుచున్నది.

గమ్యము. సం. = గమనీయము.

గయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకానొకపుణ్యక్షేత్రము. (ఇందు క్రాద్ధము పెట్టినచోఁ బిత్తదేవతలు తరింతురు.)

గయము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ధనము; 2. గృహము; 3. పశువిశేషము; 4. అపత్యము.

గయాళము. = గయ్యాలము. (శ. ర.)

గయాళి = గయ్యాలి. (శ. ర.) దే. వి. ధూర్జరాలు. “సీ. గట్టివా జుడ తాగ గయాళి యనఁగను ధూర్జయోషాభిధ దోచుచుండు.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౨. సాం. ని. మాన. గి. విణ. 1. స్త్రావము. “గీ. సడలువడనికడిందిరానఁగు గయాళి, బోరప్రాఁతుడుకొలములపులుగుజేడ. అచ్చ. బాల. ౬ 3; 2. వడరుఁబోతు. “క. బాలా వేలాగుల బలి, మాటిన విన కిగ్గయాళిమ డఁతులవెంటకొ, బేలవయి చనెదు...” రసిక. 3, ఆ. ౯౧. కళా. ౪. ఆ. ౬౨.

గయాళించు = గయ్యాలించు. (శ. ర.) 1. ఉద్ధతి చూపు. “మ. అనుచు గంకణనిస్సవంబులు బెడంగై మ్రోయఁ గాంబీకల, స్వనముల్ వీనుల విందుకేయ నునుటంజన్ముల్ గయాళింప లో, చనదీప్తిల్ చెలఁగంగఁ బ్రేకొను...” విప్ర. 3, ఆ. ౮౯; 2. అతిచు. “గీ...అమ్మచెల్ల, వింత నావంటిదానికా యింతమాట.” “గీ. అని గయాళించుకొనుచు హస్తాంబుజముల, నలరు పాపని దురదుర నరిది తొట్టు, లోనఁ బడవైచి మొగమునఁ బూను గండు, తోడ బొమ్ముడి నిగుడ నత్తొయకాక్షి.” శుక. ౪, ఆ. ౪౨; ౪ 3.

గయాళు. దే. వి. సేవ్యము చేయుటకుఁ దగనిపొలము. (శ. ర. వా.)

గయ్యుండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకానొకరాక్షసుండు; 2. షోడశమహారాజులలో నొకఁడు.

గయ్యాలము = గయాళము. దే. వి. ధిక్కారపు మాట. (శ. ర.)

గయ్యాలి = గయాళి. దే. వి. ధూర్జరాలు. “సీ. గట్టివాయి యనంగ గయ్యాలి యన తాగ యన ధూర్జసతికి నాహ్వయము లమరు.” ఆం. సం.

మాన. ౪. విణ. 1. ధూర్జుండు; ధూర్జరాలు. “గీ. ఉద్ధతులు గొంట్లు పలుగాఁకు బుడురుమిడుకు, లాకతాయలు శతులు గయ్యాలి లగుచు.” హర. ౬. ఆ. ౧౦; 2. జగడగొండి. “సీ. కలహాలె కూడుగా మెలఁగెడుగయ్యాలి నిఘ్నత్యముఁ జూపునెఱకరాని.” శుక. 3, ఆ. ౧౮.

గయ్యాలించు = గయాళించు. దే. ఆ. క్రి. ధిక్కరించు. “ద్వి. అనఁటికంబముల గయ్యాలించు తొడలు.” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 3గిగి. పం.

గర. ఉభ. దే. వి. 1. గడ్డ, ముద్ద. (చూ. గరవడు) 2. రేఖావిశేషము. “గీ. రేక యనఁగను రేఖయై రీతి గాంచు, గర యనఁగఁ దద్విశేషమై పరఁగు చుండు. ఆ. భా. ద్వి. 3౪. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దేవతాళము లీ.

గరకట్టు. దే. ఆ. క్రి. (గర+కట్టు.) గడ్డకట్టు. “ఉ. క్రమైదుకోణితంబు గరకట్టుట...” జై. ౬, ఆ. ౧౯౬.

గరకొను. దే. ఆ. క్రి. (గర+కొను.) గడ్డకట్టు. (శ. ర.)

గరగ. జై. వి. (సం. కరకః.) 1. నీట్ల త్రాగుట మున్నగువాని కువయోగించెడు చిన్నపాత్రము. “గీ. గరగ లానఁగిన వరుడు భూసురు లానర్పు, నాచమనముఖ కర్తంబులందు వష్ట, భాగఫల మొందు...” భార. ఆను. ౨, ఆ. 3౮౮; 2. కుండ. “ద్వి. వరుణుండు తనబల్లి వర్ణించి వచ్చి, గరగకావడి మీఱఁగాఁ గాచియుండు.” రం. రా. సం. (శ. ర.) “సీ...గరగతో వినులొదక ములు డించి.” హర. ౨, ఆ. ౧౨3; 3. గ్రామ దేవతాఘటము. (వృణ.) ఆచారీవాఁ డమ్మవారి యుత్సవములో గరగను ధరించినాఁడు.

గరగడ. దే. వి. (గరగ+గడ.) నూనె మొదలగునవి చిన్ననోరు గలపాత్రములలోఁ బోయుటకు ఆడుగున నాఁదోడవలె శ్రావీ యమర్చి చేసిన వికాలముఖపాత్ర విశేషము, గళాయి. (శ. ర.)

గరగర. దే. వి. కాంతి. “ద్వి. గాజుటోపరిలాన గర గర మీఱ, రాజిల్లు నవపువ్వరాగరత్నముల.” నవ. ౧, ఆ. ౬౨ పు. ౧౮. పం. విణ. (దీనికిఁ గర్త ధారయమున నిగాగమము వచ్చును.) 1. మేడు భసు, చక్కవై నునువైనది. (చూ. గరగరవి

వాడు); 2. చక్కనిది. “వ...గరగరనినెటి
కురులు గుటిగడవ బెడిగినవగుటాజేసి...” స్వా.
3, ఆ. ౯; 3. పరిశుభ్రమైనది. “క. మెడమన్న
నలచి యలకలు, ముడిగొని నిజపాణివద్దములు
గరగరగా, గడుగుకొని...” పాడు. 3, ఆ.
30; 4. రుచ్యమైనది. “గీ. విను మాటలవాడనై
యానరేంద్రుఁగొలిచి గరగరగా గూడుగూర
చిత్తమునకు పచ్చినచందమునన యొచ్చి...”
భార. విరా. ౧, ఆ. 2౬. క్రి. విజ. 1. చక్కగా.
“ద్వి. నన్నబియ్యం బేర్చి జడికట్టకుండ, గన్నుల
కింపుగా గరగరం గాచి...” ప్రభులి. ౪, ఆ.
౧౫౦ పు. ౨ పం; 2. పూర్తిగా. “క. తరితీపు
లేనిమాహము, గరగరగా విడువవలయు...”
ను. శ. (ప్రా.)

గరగరన. చే. విజ. 1. నున్నవైనది. “ద్వి...నీరు
వెడలి, గరగరనైన చొక్కపురాతిమీడఁ, బరు
వడి నందంద పుట్టుల సాగి.” ద్వి. సిం. భాగ.
౨, ఆ. ౧౯ పు; 2. రుచ్యమైనది. “క. బిరు
సింత గాక నడిమికి, మురియక ననుబ్రయివడి
చిముడఁ బాతక యే, బెరికియును లేక మిక్కిలి,
గరగర నగునేఱుబ్రలకలమాన్నంబుల్.” జై.
౮, ఆ. ౧౯౮; 3. అందమైనది. “క. ఆగురువు
చిగురుఁబోడి న, దా గరగరనై మనోజాతరవారి
గలిన్, సోగమెఱుగు తెఱుగునఁ, దా గేపాము
లోన మెలఁగుఁ దారుణ్యమునన్.” పరాహ. 2,
ఆ. ౧౯. హంస. ౪, ఆ. ౮౦; 4. పూర్తిమైనది.
“చ...నర్మకార్యమున్, గరగరనయ్యో రమ్మ...”
కాశీ. ౬, ఆ. ౮౦.

గరగరనివాడు. చే. విజ. (గరగర+వాడు) మేదు
రుడు, చక్కనై నున్నవైనవాడు. “గీ. మేదుర
నమాఖ్య మా మినమిననివాడు, గరగరనివాడు
నాఁగను గాలకంఠ.” ఆం. భా. తృ. ౧౦. “గీ.
గరగరనివాడు నవ్వముగంబువాడు...” విజ.
౨, ఆ. ౧౬౪.

గరగరిక. చే. వి. 1. నైర్మల్యము. “నీ. రరియచ్చిన్న
సూత్రమునఁ జిక్కక మత్తెములు రాల గరగరి
కలు పహింప. గీ...వలఁతు లప్పద్దముఖులు.”
ఆము. ౨, ఆ. ౬౧; 2. అందము. “గీ. చెలువమెడ
కుంటవిల్లినిచింద మరయ, నందు నిరుగడ వైచిన

కుందనంపునదులు పూఁబోడిచేతులు చాల నర
యఁ, గాకయుండిన నీగరగరిక గలదె.” య. ౪,
ఆ. ౪౨, కళా. ౧, ఆ. ౧౮; 3. శృంగారరసము.
“నీ. గరగరిక యన సింగార మనంగను శృంగార
నామామి చెలఁగుచుడు.” ఆం. భా. ప్ర. ౧3౧;
4. అలంకారము. “ఆ. పరిప్రవాసవేళఁ బాటించు
కొనపు నె, మైన గరగరికలు మెఱుఁగుఁబోడి.”
కళా. ౪, ఆ. ౧౨౯. ఆం. భా. ప్ర. ౧3౧; 5.
విభము. “క. పరదేశం బెఱుఁగక తగు, గరగరికన్
విడువ ముడువఁ గలిగి నడుమఁ జే, దటికము
పాటిలి తిరియన్, విటిగినననుబోడి కమరునే
యింతైనన్.” పేం. పంచ. ౨, ఆ. ౧3౧. విజ.
1. అందమైనది. “చ. గరగరి కైనదై నెనరు గల్గి
నదై...” శకాం. ౪, ఆ. 2౦; 2. పరిశుభ్ర
మైనది. (చూ. గరగరికతనము.)

గరగరికతనము. చే. వి. (గరగరిక+తనము.) పరి
శుభ్రత. “క. దొరకైనఁ బేదకైనన్, వెరవరి
యిల్లాలికైన వేళ్ళకుకైనన్, గరగరికతనము
బాగగు.” కవిచా. శ. ౬౧.

గరగు. చే. వి. వృక్షవిశేషము. “నీ. గరగుకాయయు
ముల్గుకాయ యందుగుకాయ లుసిరికకాయలు
...” హంస. ౪, ఆ. ౨3౫.

గరణము. సం. వి. ఆ. న. 1. మ్రొగుట; 2. చట్టట;
3. విషము.

గరదము. సం. వి. ఆ. న. విషము.

గరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వ్యాధి; 2. తడుపుట;
3. మ్రొగుట; 4. విషము; 5. కృత్రిమవిషము;
6. కంఠము. న. ఒకానొకకరణము. (చూ. కర
ణము); 7. జలము.

గరళము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. విషము; 2. సర్ప
విషము. న. గడ్డిమోపు. [గరుడపచ్చ.
గరళారి. సం. వి. ఇ. పుం. (విషమునకు శత్రువు)
గరవడము. చే. వి. మల్లబంధవిశేషము. “వ...అబ్బ
లానుజాం దుబ్బి గొబ్బున మేను వర్ధిల్లి నర్ధాంగం
బుననుండి జానువుల సెత్తుచు నురవడిం గరవ
డంబున నున్న...” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ.
౧3౪౫.

గరవడు. ద్వి. ఆ. క్రి. (గర+వడుం) గడ్డకట్టు. “నీ.
కరఁగు బెన్నఁడు లేక గరవడ్డలేమంఁచు దెచ్చి

యున్నతముగాఁ దీర్చివొక్కొ.” భా. 2, ఆ. ౨౧గ.

గరవళము. దే. వి. మల్ల బంధవిశేషము. “చ...చేబ యున్, గరవళమున్ నృసింహమును నైకొని జేట్టును గాంచి వెంబడిన్.” ప్రబంధ. ౮౧.

గరవ్రతము. సం. వి. ఆ. పుం. మయూరము.

గరాగరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దేవతాళముళి.

గరాగరిక. దే. విణ. అందమైనది. “చ...మదనోజ్జవి తయై గరాగరికయై మాణిక్యపుఁ బొప్పు యామది రాక్షిన్ నృళియింతు నే నొకతె మన్మాపత్వ్య ముం జూడుమా.” అనా. ౨, ఆ. ౯.

గరాధిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. లక్క; 2. లక్క పురుగు.

గరాను. వై. విణ. దుష్టుడు; దుష్టురాలు. “గీ. గ్రామ మన కెల్ల చూలిమికాండ వగుట, బ్రతికిపోలివి పోర బాఁచన గరాను.” శుక. ౨, ఆ. ౪౭౪. “ఉ. బిడ్డయొ పాపయో చివిమిపెట్టినకైవడి నున్న నిన్నుఁ దానడ్డ యొనర్చ కవ్వలఁ బికాచముమంటి గరానుఁ గూడె...” శుక. ౧, ఆ. ౧౨౭. ఆం. భా. తృ. 2.

గరి. దే. వి. అతిశయము. (చూ. గరిగొను.)

గరిఁబె. దే. వి. ఇనుము ఇత్తడిమున్నగువానితోఁ జేసిన తెడ్డు, కంటి. “ద్వి. సేము గరింబెడున్ బోయక యున్న.” పండితా. వాద. ౨౦3. పు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪3.

గరిగ. దే. వి. కుండ, పాత్రము. “క. ఊయయుగం బనుపేరన్, బాజెడుబంగారునీటివాడను రలి యున్, మారఁడును జిన్నిగంగలు, సౌరుగ ముంచి రనఁ జెలికి జానువు లమరున్.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౪2.

గరిగొను. దే. ఆ. క్రి. (గరి+గొను.) 1. అతిశయించు. “ద్వి...గరిగొన్న పెనుమేక కంతరక్తమున.” రుం. రా. యు. 3౬౯. పు. గి. పం; 2. అట్టుకొను. “ద్వి. లతగరిగొన్న మూలస్తంభ మనఁగ.” పండితా. దీక్ష. ౮. పు.

గరిడి. వై. వి. (సం. ఖురళి. క. గరడి.) 1. సాము “నీ. గరిడిసాదనలవేడ్కలఁ గొంతతడవు...” కళా. 2, ఆ. 3౪. కళా. 3, ఆ. ౧3౦; 2. సామునేద్యుహించుట. ఆం. భా. తృ. ౪౬; 3.

అభ్యాసస్థానము. “గీ. సర్వవేదప్రరాణాస్త్రముల గరిడి...సర్వమోక్షములకును నాస్పదము కాళి.” కాళి. 2, ఆ. ౨౦౮; 4. సమీపము. “నీ. ఆనన విఠియందును సరసులగరిడి నివృపురాణపరిచిఁ బ్రియమందెడునమయంబున...” రాఘవ. ౨, ఆ. ౧౯. నీ. నికటభిఘాతాత్ నెగడుచు గరిడి నా...” ఆం. భా. తృ. ౪౬. విణ. ఆరితేటిన వాడు. (చూ. గరిడిముచ్చు.)

గరిడికెక్కు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గరిడికి+ఎక్కు.) ఆరి తేలు. “ద్వి. హరునిభక్తులయాజ్ఞ కిరమునఁ దాల్చి, గరిడికెక్కిన యంకకాఁడుచు బోతె.” పండితా. వాద. ౧౭౬. పు.

గరిడిముచ్చు. 1. ద్వ. వి. (గరిడి+ముచ్చు.) దొంగ. వేంక. మాచ. 3౧; 2. ఆరితేటినదొంగ. కళా ౧, ఆ. ౪౧.

గరిడియ. వై. వి. (సం. కరండకః.) బుట్ట. “క. ఫల భారము దుర్భర మని, వెలది యచట నొక్క వృక్షవిటచంబున ని, మ్ముల గరిడియఁ దగిలిచి యుజ్జ్వలపరశువుఁ గొనుచు మృదులసంభ్రమ లీలన్.” భార. ఆర. 2, ఆ. ౨౬౬.

గరిడి = గరిడి. వి. “చ...కెంపుటోడుబిళ్లలగరిడిలు శిలశిలాతలమున్...” వసు. ౪, ఆ. ౭౨. స్వా. ౨. ఆ. ౪3.

గరిత. వై. వి. (సం. గృహస్థా.) 1. భార్య, గృహస్థురాలు. “నీ. మూఁడు ప్రోవలఁ బాటి మున్నటి గంతగాఁ బరంగునేదేవునిపాదతడిని.” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౨౪౪. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౧; 2. పతి వ్రత. “నీ...అతనిదేవేరి సీతమ గడించి, గరితయ యెని జగంబుల కిది మేలుపనియేని యిమ్ముల్కి పఱచి చెనఁటి. గీ. పొలనుమేపరిగమికానిఁ బొలియఁజేయుఁగాత...” అచ్చ. రా. యు. 3౧౬; 3. స్త్రీ. “ద్వి. కదలి నే రోతలి నైకొన్న నవలఁగదలుదు రివాదగరిత లిందఱును.” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౯౬. పం. ఆం. సం. మాన. ౯.

గరితతనము. వై. వి. (గరిత+తనము.) పాలివ్రత్యము. “క. ఈగలి పెలంగునంగన, లా గాబలదేవుఁ డెఱిగి లలనా రావే, బాగాయెం గద చిన్నెలు, నిగరితతనంబు గంటి నే నివ్వేళన్.” శుక. ౨, ఆ. 3౭౨.

గరితము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) విషము గలది.

గరిపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గరి+పడు.) కలియబడు.

“గీ...నిజచ్ఛాయలప్రతి, కరులని గరిపడుట గల్గు గంధకరులు.” ప్రబంధ. ౫౩; ౭౮.

గరిమ. ఉభ. దే. వి. విధము. “సీ. భరతునిచాగునఁ బరశురామునిభారీ రంతిదేవునిభంగి రాముగరిమ.” విక్ర. ౨, ఆ. ౬౯. సం. వి. న్. పుం. 1. బరువు; 2. గౌరవము. “ఉ. దైన్యము దక్కి దూత యుచితంబుగఁ బొందునృపాలుపాలు రా, జన్య పరుండు ధర్మజాడు నవ్వులి వేడెడు నన్న లోక సా, మాన్యవిధిం దగంగ గరిమాబున నిచ్చినఁ బుచ్చి కొందము...” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౩౨; 3. శ్రేష్ఠత్వము; 4. అణిమాద్యైశ్వర్యములలా నొకటి.

గరిమము. సం. = గరిమ.

గరిమిడి. దే. వి. 1. పండికొక్క. “సీ. చొరఁబడ్డ ముంగిస యారిఁబడ్డ గరిమిడి మునుపుగా గొల్లున ముగిసిపోవ.” కట. ౪, ఆ. ౯౮; 2. గణిక, దూర్వ. “సీ...గరిమిడి గణిక నాఁగఁ జను దూర్వ.” ఆం. భా. ద్వి. ౭౪.

గరిమిడికొక్క. దే. వి. (గరిమిడి+కొక్క.) పండి కొక్క. “సీ...కొక్కన గరిమిడికొక్కనంగను బందికొక్కనంగను మూషికాభిద లగు...” ఆం. భా. ద్వి. ౮౬.

గరివడియము = గరివడిము.

గరివడిము. వై. వి. (సం. భరవటకః.) ఒకవిధమైన వడియము. “సీ. పొల్పుమామెఘావము వడ యనంగను వడియ మనంగను వడక మెనుగు, గరివడి మనంగను భరవటకం బొప్పు...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౫.

గరివీచు. వై. ఆ. క్రి. గర్వపడు. “గీ. చేర్చె గరి వింప నేర్చె...” కవిక. 3, ఆ. ౨౬౬. (శ.ర.పా.)

గరివ్వుము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) 1. మిక్కిలిబరు వైనది; 2. మిక్కిలిశ్రేష్ఠమైనది.

గరినె. వై. వి. (సం. గంజః.) ధాన్య ముంచెడుకొట్టు. గాదె. “సీ. భాండసంభారము బగిలించి గోడలి గోరాడి గరినెలు కూలఁ దాకి.” హరి. పూ. ౬, ఆ. ౧౩౮. “సీ...శుకూలాభిధ గాదె యనంగను గరినె యనగ.” ఆం. భా. ద్వి.

౨౪౦; 2. మానవిశేషము, అటువందలకుంచముల పరిమాణము. (శ. ర. వా.)

గరినెన. దే. వి. భక్త్యునిశేషము. “సీ...లడ్డువాల్ గట్టుల గరినెనప్రొగులు నటిసెమెట్టు లప్పడాల కొటారులు...” శ్రీరం. మా. ౬, ఆ. ౧౧౦.

గరినెబావి. వై. వి. (గరినె+బావి) గరినెవలె చువ్వలు మొదలగువానితో నల్లి భూమిలాపలికి దింపి ఏర్పఱచు నొకవిధమైననూయి. (శ. ర. త్రొ.)

గరిబు. దే. వి. (హిం. గరిబ్. త. గరిబు. క. గరిబ.)

1. మహమ్మదీయులలా నొక తెగ. “గీ...ధక్కును మొగ ల్గరిబు వఠాణు లాది పౌఞాలఁ బలాయన మొనర్చుపటిను గల్గుతుకదొరలము మాకు హిందువులు భరమె.” రంగా. ౨, ఆ. ౩౯. రా. వి. ౫, ఆ; 2. బీదవాడు. (శ. ర.)

గరియము. సం. విణ. (న్. సి. న్) గురుతరము.

గరు. దే. వి. గగురుపాటు, రోమాంచము. “గీ. మేను గరు దాల్చెఁ జలి వచ్చె మెడలు నొచ్చె.” కాశీ. 3, ఆ. ౧౨౧. (శ. ర. పా. గఱుదాల్చెముద్రి.) శివ. రా. ౧, ఆ. ౬౧.

గరుటామంతుడు. వై. వి. (సం. గరుత్తాన్.) “క. గరుటాలమంతుఁ డనఁగను, గరుడునిపే జ్ఞివ్వ ...” ఆం. భా. ప్ర. ౫౩. వేంక. దేవ. ౨౦.

గరుటాలమంతుడు = గరుటామంతుడు. “సీ. కంబ మయ్యరొ మేలు గలిగింపు నీకొక్కగరుటాలమం తుని గాను కిత్తు.” య. ౨, ఆ. 3. ఆం. భా. ప్ర. ౫౩.

గరుడకంబము. మి. వి. (గరుడ+కంబము.) 1. గరుడ స్తంభము; 2. నేరమొర్రునవానిని బంధించుటకై కొత్తాలుచాపడియెడుట నుండు స్తంభము. “సీ. గరుడులను గరుడకంబాలఁ గట్టి గంధర్వల గంధ ర్వకతుల నడచి.” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౨౯౮.

గరుడధ్వజాడు. సం. వి. ఆ. పుం. విష్ణువు.

గరుడపచ్చే. మి. వి. (గరుడ+పచ్చు.) 1. మరక తము, అకువచ్చవన్నెగలరక్తము. “సీ. గరుడ పచ్చేలచాయ గలపచ్చ గందనికూరలు కైవలాం కురము లయ్యె.” వై. స. ౬, ఆ. ౧౨౪. య. ౪, ఆ. ౮౬; 2. గరుడపచ్చవన్నె గలవస్త్రవిశే షము, “గీ...గరుడపచ్చలు నేత్రముల్ తురగ

వట్ట...మొదలుగా వల్లలు ధరించి ముదిత
లవును." ప్రబంధ. ౨౭౨.

గరుడము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గరుడాకారముగా
గట్టిరయిల్లు; 2. పూహభేదము.

గరుడనరులు. వి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. హంస.
౪, ఆ. ౧౨౮.

గరుడస్తంభము. సం. వి. ఆ. పుం. విష్ణ్వలయము
నెదుట నుండెడుధ్వజస్తంభము.

గరుడాశ్వము. సం. వి. న్. పుం. గరుడశవచ్చ.

గరుడి. వై. వి. (సం. గరుడః) గరుత్తంతుడు. "క...
గరుడివిచిత్రాంగమువై, హరి యెక్క వెలింగ
మేన హరిసీలరుచుల్." కు. సం. ౮, ఆ. ౨౯.
"గీ. గరుడి యొరరించు చూపు నుక్కటతుభులు."
సాంబో. ౧, ఆ. ౪.

గరుడిరవుతు = గరుడిరౌతు.

గరుడిరౌతు. వై. వి. గరుడవాహనుడు, విష్ణువు.
"నీ. పంటవలలినంటు పాపపాపునంటు తరిగట్టు
మోవరి గరుడిరౌతు...గీ...వెన్నుఁ దన నీడు
పేట్ట..." పేంక. దేవ. ౪.

గరుడుడు. సం. వి. ఆ. పుం. గరుత్తంతుడు.

గరుత్తు. సం. వి. త్. పుం. పక్షము, జెక్క.

గరుత్తంతుడు. సం. వి. త్. పుం. 1. గరుడుడు;
2. అగ్ని.

గరుదాల్పు. దే. వి. (గరు+తాల్పు.) గరుదపాటు.
"నీ...గరుదాల్పునంగన బరంగ రోమాంచము
..." ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౧.

గరుపాటు. ద్వ. వి. రోమాంచము. "చ. ఆన విని
గుండె జల్లనగ నచ్చెరుపాటును తీచ్చపాటు
నెక్కిన గరుపాటునుం గమరఁ గొండొకసే
పటు లూరకుండి..." శకాం. 3, ఆ. ౬౪.

గరుపాటుమొన. ద్వ. వి. (గరుపాటు+మొన.) పంది
మూతి (శ. ర.) "నీ. గరుపాటుమొనఁ ద్రవ్వి
కడుపుఁ బోసికొనెడుపందితోఁ బొందు నిర్బంధ
మనియు." పేం. పంచ. ౧, ఆ. ౭3.

గరుపాటు. దే. ఆ. క్రి. (గరు+పాటు.) రోమాంచ
మగు, గరుప్పొడుచు. "క. కని యుత్తరుండు
గరుపాటిన మేరును దలఁతుమనము తీచ్చవడిన
చూపును వై తొట్టువడుచు, నిట్టనియె..."
భార. విరా. ౪, ఆ. ౧౧. "నీ...గరుపాటె

మైజు పర్వ నచగఁ,దగును రోమాంచనాను
ముల్..." సాం. ని. మాన. ౨౪.

గరుము. దే. వి. సులకతాలచేత గట్టియైనది. ఉదా:-
గరుపనేల. (శ. ర.) (గరుపనేల = ఎత్తిరియిరుక
నేల. గొడ్డునేల. బ్రా. చా.)

గరువము. వై. వి. 1. (సం. గర్వః) గర్వము. "ఆ.
కల్లబొకఁ జిసిమె గండగొడ్డలితాల్పు, గరువ
మడఁచె నకనికడిమి యనజె." ఆచ్చ. య.
౧౧౬. పారి. ౧, ఆ. ౮౦. ఆం. శే. 3౦; 2.
(సం. గౌరవః) గౌరవకనము. "చ...నిను మది
నాదరించు టిది నీదగుభాగ్యము గాచె యింత
యెన్, పరిత యెఱుంగవైతి గరువపురిచారము
లేదు నీమెడన్." భార. ఆర. ౬, ఆ. ౪౦౫; 3.
మర్యాద. "క. దూతీముఖమున గరువము,
ప్రీతియుఁ బొదలంగఁ గదియుఁ బ్రియము
లరయఁ గా,ర్యాతురతఁ దార వ్రేలిను, జేతెరువునఁ
గాదు చూడు మిది సిబుద్ధిన్." హరి. ఆ. 2, ఆ.
౧౪౬; 4. విరివి, విస్తృతి. "మ. గరువం
బారఁగ నీకు నిన్నియును వక్కాణింపఁగా నేటికిన్
..." వి. పు. ౧ ఆ. ౧౨౯. (గరువంబారఁగ =
విస్తారముగా) వి. 1. అధికమైనది. "ఉ...
ఈకాంతకు మశకలగుణగౌరవయావనరూప
సత్కళా,మతుండు కాంతుఁ దైవ గరువంపుఁ
దపంబు ఫలాబు నొందుబో." విక్ర. ౬, ఆ.
౫౧. కాశీ.౪, ఆ. ౬౯; 2. పెద్దది. "ఉ. చూకమె
దాని పక్షతరళుక్తిపుటాంతర దృశ్యహృత్తిక,
వ్రాతములై వెలుంగ గరువంపుఁగొటారుల మెప్పు
..." స్వా. 3, ఆ. ౮౯; 3. వివరము, స్పష్టము.
"చ. వనఃటఁ దొలంగఁబెట్టి గరువంబుగఁ
జెప్పుము దీనిమూలమున్." భార. ఉద్యో. ౪,
ఆ. ౨౯౮.

గరువు. దే. వి. 1. చెంప. "చ. గరువున కొత్తఁ
జెంగలువకచ్చు ఘటించినమాళిఁ జాటెఁ జెందిరిక
చెటంగునకొ బసిడితీఁగలు నించినజిల్లఁబాగ..."
స్వా. ౫, ఆ. ౫౮; 2. గట్టినేల. "ఆ. గరువు గరును
నాగ ఖరభూమి విసిట్టు." ఆం. భా. ద్వ. ౪.
"వ...అచ్చటకొ గొచ్చి గరువునేలల గుంట
లొనరించి..." స్వా. ౪, ఆ. ౬౦.

గరును. యు. దే. వి. 1. మేర, హద్దు. “సీ. గరు నులు గడవంగ గదలి...గీ...వయోనిధు లొక్కటఁ, బెల్లుకేఁగి జగము లెల్ల వాడిచె.” భార. ఆర. ౪, ఆ. ౨౨౨. భా. రా. యు. ౨౩౦; 2. మర్యాద, గౌరవము. “క. దురమునఁ జాట్టఱికం బనుగరు సిడికొను బేల కలుగుఁ గౌరవ నాథా.” భార. ద్రో. ౫, ఆ. ౧౨౩; 3. తోలు, చర్మము. “సీ. దొనదొనమునఁగతుట్టెలరూ పేజు వడక క్రంపలను ప్రేలెడుగరునులు.” ఆము. ౪, ఆ. ౧౭. కై. విణ. (సం. కర్మశః. క. గరును.) 1. గులకతాయి. “క. జల మిత్తుఫలరసంబులు, గలుపంబురుహోత్పలములు గరునులు ముత్యం, బులు మీలు మణులు సంకుల, నవి సస్యము చెఱుకు రాజనపుఁగొల మెల్లన్.” కు. సం. 2, ఆ. ౯౨౫; 2. గట్టినేల, భరభూమి. “ఆ. గరువు గరును నాఁగ భరభూమి విలసిల్లు.” ఆం. భా. ద్వి. ౪.

గరునెక్కు. దే. ఆ. క్రి. (గరును+ఎక్కు) మేర మీఱు, పొంగు. “క. కని మనమునఁ గోరిక ని, క్క నితాంతానందవార్ధి గరునెక్కుఁగఁ జక్కనసతి నాశిఖరికి మ్రొక్క నియోగించుచును మ్రొక్కి కొత్తూహలియై.” వరాహ. ౧౦, ఆ. ౪౭.

గర్జము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వృషభము; 2. వాన పాము.

గర్జరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పెరుగు చిలికెడుకుండ; 2. కుండ. [నాదము.

గర్జ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మేఘధ్వని; 2. సింహ గర్జన. సం. కత్త. గర్జించుచున్న.

గర్జన. సం. = గర్జ.

గర్జనము. సం. వి. ఆ. న. 1. మేఘధ్వని; 2. ధ్వని; 3. శోపము.

గర్జము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మేఘధ్వని; 2. ధ్వని; 3. వినుగు.

గర్జరము. సం. వి. ఆ. పుం. ముల్లంగిళి.

గర్జించే. సం. ఆ. క్రి. అఱుచు. “గీ. గోండు గోండ్లని గర్జించుఁ గొంతతడవు, శోరచూపుల పీక్షించుఁ గొంతతడవు.” వరాహ. ౧౧, ఆ. ౧౬. కై. జ. ౨, ఆ. ౧౪.

గర్జితము. సం. వి. ఆ. పుం. మదపుటేనుగు. న. మేఘ ధ్వని.

గర్జిలు. సం. ఆ. క్రి. = గర్జిల్లు. (అఱుచు.) “లయగ్రాహి. నిర్జరవరప్రముఖదుర్జయఁ డనం బరగు దుర్జ యుండు...కనలి గర్జిలుచు వీరకన్.” వరాహ. ౫, ఆ. ౨౬.

గర్జిల్లు. సం. ఆ. క్రి. 1. అఱుచు. (చూ. గర్జిలు.); 2. మ్రోగు. “క...బోరన దివి దేవదుందుభులు గర్జిల్లెన్.” నిర్వ. ౧౧, ఆ. ౧౪౬. కై. ౬, ఆ. ౧౨౬; 3. ఉఱుము. “క...కదలే విలయకాల మేఘ మొదరి గర్జిల్లె నన...” కై. ౬, ఆ. ౧౩౫.

గర్జ=గరిత. (భార్య.) “చ. విను మొకబ్రాహ్మణుండు కులవృత్తముపెంపు దొఱంగి బోయదా, సి నొకత గర్జ జేసికొని...” భార. కాం. 3, ఆ. ౪౭౨.

గర్జము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గొయ్యి; 2. పిఱుందుల మీఁదిగుంత; 3. త్రిగర్జదేశము.

గర్జాటము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పుడికొక్కు; 2. ఎలక. గర్జక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సాలెవాడు నేత నేయు చోటు.

గర్జభము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గాడిద; 2. గంధ ద్రవ్యవిశేషము. న. తెల్లగబువ.

గర్జభాండము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కలజావ్విళి; 2. పిప్పళి.

గర్జభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. అడుగాడిద; 2. పేద పురుగు; 3. తెల్లవ్రాకుడుచెట్టు.

గర్జన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = గర్జనము.

గర్జనము. సం. వి. ఆ. న. తృష్ణ, పేరాన.

గర్జనుండు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) గృహ్నువు, పేరానగలవాడు.

గర్జము. సం. వి. ఆ. పుం; 1. తృష్ణ; 2. యాచన; 3. గర్జభాండముళి.

గర్జి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) పేరాన గలది.

గర్జించే. సం. ఆ. క్రి. పేరానపడు. “సీ...లోభంబ యది...ధర్మంబు గలచి నరుని, బ్రయమారి యేమిటికయినను గర్జించువానిగా ననుకట్టు...” భార. కాం. 3, ఆ. ౩౯౯.

గర్భకము. సం. వి. ఆ. పుం. కలవెండుకలలో ముడుచు కొన్నపూలదండ. న. ఒకరాత్రి ముగియువఱుకు గలకాలము, రజనీద్వయము. (విల్యము.)

గర్భచుళి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గర్భస్రావము.

గర్భపాశి. సం. వి. న్. పుం. అజువదిదినములలో పండువరిశి.

గర్భము. సం. వి. అ. పుం. 1. కుక్షికడుపు; 2. కడుపు లోనిసిండము. చూలు; 3. శిశువు; 4. గర్భారంభ కాలము; 5. అగ్ని; 6. నాటకసంఘలలో నొకటి; 7. కడుపులోనిశిశువు; 8. పనసముల్లు; 9. అప వరకము, లోపలిగది; 10. సంతానము; 11. లోపలిభాగము; 12. శుక్రము; 13. సమూహము; 14. సారము; 15. కచాదులయందు గట్టుకొనినపులదండ.

గర్భవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చూలాలూ.

గర్భాగారము. సం. వి. అ. న. 1. గర్భాశయము; 2. లోపలిగది; 3. పురుటిల్లు; 4. దేవాలయమున దేవతావిగ్రహ ముంచుచోటు.

గర్భాధానము. సం. వి. అ. న. 1. గర్భము కలిసి చుట్ట; 2. గర్భోత్పత్తికై కావించుసంస్కార విశేషము.

గర్భాశయము. సం. వి. అ. పుం. స్త్రీశరీరమున ప్రాణ ముంచుచోటు; 1. గర్భమును బాట్టుకొని యుండుసంచి, మాచి.

గర్భిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చూలాలూ.

గర్భీకరించు. సం. న. క్రి. 1. కను. “సీ. శక్తిగర్భీకరించకయుండెనే నదుంధరి నొక్కగతి నీ దనంగ వచ్చు, జనులు నిందింప ముందుగి గాంచుండెనే ఛాయ గొంతనమటు నేయవచ్చు.” ఉ. రా. ౧, ఆ. 3౯; 2. ఆదరించు. “ద్వి. శరణన్నచతువుల సత్కృప గాను, బిరుదు దలంచి గర్భీకరించుకొని, శరణార్థి యనుటయే చాలు నా కనుచు, బరిపాలనమునేయ భారము మీది.” ప్రభులిం. 3, ఆ. ౧౦౧. పు. ౧౮. పం.

గర్భుత్తు. సం. వి. త్. స్త్రీ. 1. గండె, తృణసస్య విశేషము; 2. బంగారు; 3. తీగ.

గర్భము. సం. వి. అ. పుం. 1. అహంకారము; 2. ఒకానొకవ్యభిచారిభావము. (అలం.); 3. గర్భపు మాట. “మ...వారికి దగం బాలిక గర్భము లా, డి...” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౨౬౬.

గర్వాడు. అ. క్రి. మేయు. “సీ...గర్వాడె నాంగ మేపుమేసె ననుట దనర్చున...” ఆం. భా. తృ. ౯౭.

గర్వి. సం. విణ. (సీ. న్. సీ.) గర్వము గలవాడు.

గర్విండు. సం. అ. క్రి. గర్వపడు. “ప్రగ్ధర...జైత్యులు ద్విక్షులై సువిద్ధారంభర్యనత్రికై వెసం గవీసి గర్వించి రీపేల్చు లాచున్.” వరాహ. ౧౧, ఆ. ౬౦.

గర్వితుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) గర్వించినవాడు.

గర్వ = గరుచు. (మేర, హద్దు.) హార్క. ౨, ఆ. ౧౨.

గర్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నింద.

గర్వాణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నింద.

గర్వాణము. సం. వి. అ. న. నింద.

గర్విండు. సం. న. క్రి. నిందించు. “వ...వారలు కొనియాడుచు క్రంబులు గర్విందిరి...” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౨౦౧. మార్క. ౧, ఆ. ౮౬.

గర్వితము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) నిందింపఁబడినది.

గర్వ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) నిందింపఁదగినది.

గజగజ. దే. వి. భక్త్యవిశేషములు నమలుటయందు దగు ధ్వని కనుకరణము. (వ్యవ—వాడు పరుగులు గజగజ నమలుచున్నాడు. శ. ర.)

గజగోట. దే. వి. తక్కువ. “చ. తటిమి నుశర్త తమ్ములును దానుచ నాటికి నన్ను చిల్వ నే, నెఱుఁగనియట్లు లుండు టిది యేపురుషార్థము వారి నెల్ల నే, డెఱుఁగ నుఱుమాడఁ బుపుము కడదిగఁ జూడకు నెకు నేమియుంగజగోట గాదు లోమి గడఁ గవ్వము నాకు నుదాత్తమానసా.” భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౨౨౩. విణ. తక్కువయైవవాడు. “క. గరగరిక నిన్ను నైసం, గజగోటగాఁ జేయు నేమి గజలించఁ జెలిన్.” సావి. ౨, ఆ. ౭౨.

గజీ. యు. దే. వి. గజుకుందనము. వా:—పిల్లివారు కకు గజీ యెక్కువ. విణ. గజుకు. (చూ. గజీ గవ్వ.) వై. వి. (సం. గరుల్.) 1. పక్షము, జెక్క. “సీ. పర్వస్యశరణులు ప్రాపించి గజులతోఁ జదలఁ గ్రువ్వురుళిలోచ్చయ చయంబా.” కృ. శకుం. ౧, ఆ. 3౭. ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౬౦; 2. బాణము మొదలగువానిజెక్క. “మ...నిచ క్కుండు న, త్రజీ నేసెం దెగ నింద నారసములొ దైత్యారిపక్షమునం, గజీ దోఁపన్ హరియున్ భుగుల్ భుగులుగాఁ గ్రక్కెన్ వెసన్ నెత్తురుల్.” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౩౧. వరాహ. ౪, ఆ. ౮౩.

గణిత. డి. వి. దూర్వ, తృణవిశేషము. “వ... మైత్రనిగణిత మేసి పోసించి...” ఆము. ౪, ఆ. 3౫. సాం. ని. స్థా. ౬౦.

గణితచెక్క. డి. వి. (గణిత+చెక్క) పచ్చికతోడి మట్టిపెట్ట. (శ. ర.)

గణితమోడిచెక్క = గణితచెక్క. (బ్రా. శ. ర.)
గణితసూదులు. డి. వి. బ. (గణిత+సూదులు) కాలి ధాన్యవిశేషము. (శ. ర.)

గణితగమ్మ. డి. వి. (గణిత+గమ్మ); అంపమువలె గలు కై నయంచులు గలతాటికమ్మ. (బ్రా. వా.)
గణితచిప్ప. డి. వి. (గణిత+చిప్ప) ముత్యపుల తిప్ప. (శ. ర.)

గణితబిలుకు. డి. వి. (గణిత+బిలుకు) తొక్కలు గట్టిన బాణము. “క...గణితబిలుకులు విడ్డు లోనుగాఁ గొంచు వెసన్.” య. ౧, ఆ. ౪౨.

గణుకు. డి. వి. కొడవలిలోనగువానికత్తు. “గణుకుల కట్టెంబు గాడ్డకేల.” (శ. ర.) విణ. గణగణగలది. గణుకుకాకికము. (వా.)

గణుగు. డి. వి. పృథ్విశేషము. (శ. ర. బ్రా.)

గణువ. వై. విణ. (సం. గురుః క. గరువ.) 1. మర్యాద గలది. (చూ. గణువతనము); 2. గంభీరము. (చూ. గణువతనము); 3. గొప్పవాడు. “చ...గణువత్ చవిగానికథ ల్వచింతురే.” ప్రభా. 3, ఆ. ౫; 4. పెద్ద. “వ...మిక్కిలి నక్కఅజహి వేడక ప్రాడ లగుగణువ లిరువు రేకాంతమాడుచోటి కేటికి బోయెదరు...” ప్రభా. 3, ఆ. ౫౨; 5. ప్రాధము. (చూ. గణువతనము.)

గణువతనము. ద్వ. వి. (గణువ+తనము) మర్యాద. “వ...జూదరియాలికి గణువతనం బెక్కడియది...” భార. విరా. ౨, ఆ. ౧౫3. నిరం. 3, ఆ. 3౧; 2. గాంభీర్యము. “గీ. ధీరయై యిట్లు నమ్మదపూరమునకు, గణువతన మకు బలితంపుల గట్ట పెట్టి, వెలది యెఱుంగనియదివోలె వికృతి లేక,యల్ల నెప్పటియట్టుల యరుగుటయును.” భార. విరా. 3, ఆ. ౫౫; 3. కార్యము. “లే. చూచి వారలలేజంబు సొంపుమెప్పు, గరువతన ముకు దను భీతుఁ గా నొనర్చు.” ఉ. రా. ౫, ఆ. ౫3; 4. ప్రాదతనము. “వ...రాగవల్లి యా

గణువతనంబులాగు వేగరితలందు చూచితే యంచు నాయంచవై నాదరాష్ట్రదమేదురనిరీక్షణంబుల నీక్షించి...” ప్రభా. 3, ఆ. ౫౫.

గణ్ణు. డి. వి. శ్రేణుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. “ఆ...ఆమ్మనీశ్వరుండు, గడుపు: దడవికొనుచుఁ గణ్ణునఁ ద్రేచినననుర జీర్ణమయ్యె నాక్షణంబు.” భార. ఆర. ౨, ఆ. 3౪౫. కాశీ. ౪, ఆ. ౨3౭. (దీనియూమ్రేడితరూపము గణ్ణుగణ్ణు.) చంద్రా. ౬, ఆ. ౧౦౦.

గణ్ణి. డి. వి. మత్స్యములబట్టెడు సాధనవిశేషము. (దీనియూకారము తిట్టివంటిదికాని యిది మిక్కిలి పెద్దది. శ. ర.)

గలఁతెయ. వై. వి. (సం. గళంతికా) చెంబు,పాత్రము. “చ. ఆలికులవేడియో రొకసినాస్తములకొ ముఖ మజ్జనాంబువుల్, గలఁతెయ యెత్తి పోయ నవి గార్చుచుకుండె నతండు దోయిబున్.” నైష. ౬, ఆ. ౧౧౨. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౭. “చ...దీని చ,న్దలఁతెయఁ జంద్రరేఖ లిడఁగా...” సాంబో. ౫, ఆ. 3౦౨.

గలఁతె = గలఁతెయ. “నీ...తగు గళంతిక గలఁతె గరిగ యన.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౭.

గలగల. డి. వి. భూషణములు మొదలగునవి కదలుట యం దగుధ్వని కనుకరణము. “చ. గలగల మ్రోయునందెలును గజ్జెలు మువ్వలు వ్రేడి యంగరంబులు...” కళా. ౬, ఆ. ౧౯౯; 2. పృథ్వుడులు కదలుటయం దగుధ్వనికనుకరణము. “ఆ. గగనభాగ మెంతగల దంతట నగంబు, లాడఁజొచ్చెఁ దెచ్చునపుడు కపులు, వరుస కెగుర నెగుర వైవఁగా గలగలఁ, గలుక నాననములు గ్రక్కదలఁగ.” రామా. 2, ఆ. ౧౨2. ప్రబంధ. ౧౮౬.

గలతరించు. డి. ఆ. శ్రీ. (మేను) జట్టుమను. (ఉదా: నా కొడలంతయు గలతరించుచున్నది. శ. ర.)

గలబ. డి. వి. (హిం. గలబా.) 1. జగదము. “వ... ఈమహోత్సవంబులలో నిట్టిగలబలు సేయుదురే బలుబంట్లకు సందిక్రంత జగదంబులు వల దని...” ద్వా. 2, ఆ. 3౦; 2. దుండగము. “ద్వి. క్రతుకర్తములకు విఘ్నములు గావించి, శ్రీలిమోద గలబలు చేయుఁ డెలైడల.” దిల.భాగ. 2, స్కం.

(శ. ర.); 3. అల్లరి. “సీ. గలబ గాకుండ చేల్లుల నొక్కనొకనిగా ధనరాజువెలినుండి యనువు నాడు.” కవల. అ. ఆ. ౬౦. ద్వా. 2, ఆ. ౬౪.

గలబరించు. చే. అ. క్రి. కలగను. (ఉదా. నాకు బుద్ధి గలబరించుచున్నది. శ. ర.) [నీయకుము.]

గలబా = గలబ. (ఉదా. — బాలరను గలబా పడ గలబెల. చే. వి. రొదచేయుటయం దగుధ్వని కను కరణము. దశ. ౫, ఆ. ౧౨౯.

గలి. సు. వి. ఇ. క్రి. 1. లత; 2. శక్తి కలిగియు బరువు మోయనీయెడు.

గలిజెరు. చే. వి. మూలికావిశేషము, పుకర్నపశి. ఆం. భా. ద్వి. ౬౯.

గలిజేరు = గలిజెరు. “సీ. గలిజె రనంగను గలిజే రనంగఁ బునగ్గువసంజ్ఞగా నమరియుండు.” ఆం. భా. ద్వి. ౬౯.

గల్జేరు = గలిజేరు. “సీ...గలిజేరు గుంటగల్జేరును దంటి బందారు నేల, తంగెడు...” హంస. ౪, ఆ. ౧౦.

గలిబిలి. చే. వి. 1. నందడి. “క...చూసులు దమలో, గలిబిలి చాలించి కన్నుగఱపులు దీఱన్, గొలు వను మ్రొక్కను బొగడన్, దలఁపులు పురికొలుపు జూచుకటి...” శ్రీరం. మా. ౬, ఆ. ౨౭; 2. కలఁత. (చూ. గలిబిలిసేయు.)

గలిబిలిసేయు. చే. అ. క్రి. (గలిబిలి+చేయు.) కలఁచు. “క. ఎలమి గలలక్ష్మి యొకనికీ, గలిగిన నది పుచి కుడువఁగాఁ గూడి యనేకులు పెక్కు భంగులం గలిబిలిచేయుదు రతవిమనసు భేదించి తగన్.” దశ. ౧౧, ఆ. ౮౯.

గలిబు. చే. వి. (హి. గలాఫ్). 1. తలగడ వలుపు మొదలగువానికి తోడుగుగొనెన. (శ. ర. వా.) 2. కత్తియొజ్జ. “ఉ. ఆజనకేంద్రకన్యరుచిరాంగ విలాసముఁ జూచినంతలో, లేచిగురాకునిద్రపు గలిబున నుంచినతమ్మితేకుఖం, డా జలిపించి మారుడు తటాలునఁ బేరెదఁ జూచి వైవఁగా, రాజ్యపాలకేఖరుడు రామనృపాలుండు సొక్కి నెప్పదిన.” దశా. 2, ఆ. ౨౧౧; 3. కత్తియొజ్జ తోడుగుగొనెన. “సీ. కోశనమా చ్చాది కొఱలు గలిబున...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౫.

గల్బము. సు. వి. (అ. ఆ. అ.) 1. చిట్టమైనది; 2. గర్భము గలది.

గల్ల. చే. వి. 1. పొట్ట; 2. మాదిగవాఁడు తోలు నానవేసెడుచట్టి. (శ. ర.)

గల్లకము. సు. వి. ఆ. పు. 1. మద్యపానపాత్రము; 2. ఇంద్రనీలమణి.

గల్లము. సు. వి. ఆ. పు. గండధ్వజము, చెక్కిలి.

గల్లు. చే. వి. భూషణాదులు మ్రోయుటయం దగు ధ్వని కనుకరణము. “సీ. కరకంకణాబులు గల్లనఁ జెలు విరుకోపులఁ జేసి పిచోపు లిడఁగ.” శకాం. ౪, ఆ. ౧౪౨. (దీపియాప్రేడితరూపము గల గల్లు, గల్లుగల్లు.) కృ. శకుం. 3, ఆ. 3౫. హర. గల్లరు = గల్లు. [గి. ఆ. గిం.

గల్లరుమచు. చే. అ. క్రి. గల్లమని ధ్వనిచేయు. “సీ. ఇల్లెల్ల బెవరంగ గల్లరుమచు.” సావి. ౧, ఆ. ౫౯.

గల్వర్కము. సు. వి. ఆ. పు. 1. పుటికము; 2. ఇంద్రనీలమణి; 3. మద్యపానపాత్రము.

గవఁకు = గవకు. (గోపురము.) “సీ. అవనీశ్వరోత్తమ యవ్వరంబున నాల్లంకల నున్నగవఁకులు వినుము... అతొమ్మిదిగవఁకులనుపరికింపన నేడుఁ గ్రిందిదిక్కునను రెండు నయి యుండు...” భాగ. ౪, స్కం. ౭౬౭. “సీ...గవఁక గవను నాగఁగ గలవు గోపురసంజ్ఞలు...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౧.

గవగవ = గవగవ. వి. కవియుంట మొదలగువానియం దగుననుకరణము. “క. గవయిం గవ యాడై కమిఁ, గవయం గవయంబు మీఁద గవగవఁ గవయం, గవి యించినజాగిలములఁ, గవియంగానీడు భర్త కరుణాన్వితఁడై.” కృ. శకుం. ౧, ఆ. ౬౬.

గవతము. చే. వి. కవపు. “సీ...గడ్డి గాదము గవ తము కవపు కవను, పుల్లు పూరి యనంగఁ జెల్లును దృఢసంజ్ఞ...” ఆం. భా. ద్వి. ౭౬.

గవను. చే. వి. టౌ. పురద్వారము, గోపురము. “సీ. కేశవస్వామిలోగిలి పరామర్శించి కాలభైరవ దేవుగవను జూచి.” కాశి. ౨, ఆ. ౪౧. రామా. ౯, ఆ. ౬౯.

గవనికాపరి. (గవను+కాపరి.) చే. వి. పురద్వారపాల కుండు. “గీ. అరిగి మెల్లన గవనికాపరులచేత,

నేలకటక దమరాకడ యెఱుగఁ జెప్పి..."సిల్లా.

అ, ఆ. ౪౭.

గవయము. సం. వి. ఆ. పుం. గురుపోతు. "మ. రతిరా జాధిపతిమొ నొక్కచుఁ గోరాజాశ్వుని నొత్తఁ బోనతని స్త్రీపును జేగ నొత్త గవయం బాబో తును దాకి యుగ్గ కఁ బోరాడఁగ నున్నయన్న డిమి లేఁగల్వాలె శోకానల, స్థితిపాలై మొఱి పెట్టివక మనుపవే శ్రీకాళహస్తీకర్తా." కాళ. శ. ౬౦.

గవయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అడుగవయము.

గవర. వై. వి. (సం. గార్యః) కొలఁదియెఱుపు. విణ. కొంచె మెఱుగిది. "ద్వి. రవరవ తాంబూల రాగంబుతోడ, గవరలై యున్నచక్కనిదంతము లును." ద్వి. పరమ. ౩, ఆ. ౧౮౮. పు.

గవరవ. వై. వి. (సం. గార్యః) కొలఁదియెఱుపు. విణ. కొంచె మెఱుగిది. "సీ. కడుపు మండించునాకటి చిచ్చునెగదాడి గవరలై యున్నకన్దవలవారు." వై. ౨, ఆ. ౧౩. "ద్వి. గవరనివసపులఁగ్రాల్పలి గోట్ట." పండితా. పర్వ. ౩౧౭. పు. ౧౨. పు.

గవలము. సం. వి. ఆ. పుం. దున్నపోతు. న. దున్న పోతుగొమ్మ.

గవలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గేడ.

గవాంబలి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. ఎద్ద; 2. నూర్పుడు; ౩. అగ్ని; 4. పనులకాపరి.

గవాక్షము. సం. వి. ఆ. పుం. కిటికీ.

గవాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పిన్న పాఁపరళి; 2. బుడమళి.

గవాగ్రము. సం. వి. ఆ. న. గోసమూహము.

గవాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పనులకవపుతోటి; 2. పెద్దపాఁపరళి.

గవామృతము. సం. వి. ఆ. న. ఆవుపాలు.

గవి. చే. వి. (క. గవి. త. తెవి. హిం. గవ్యి.) 1. గుహ. "మ. గవిలో బెబ్బలి డాగి గ్రుడ్లు మొఱి పంగాఁ గాంచి రా జేసె..." స్వా. ౪. ఆ. ౪౬. రామా. 2, ఆ. ౩౪; 2. గుంట, ఘాతము. "గీ. డోతయలజల్లఁ జెఱుపుల నుడరాక, కార్తీసల్ల నెగల్గున గవులు విడిచి, తరలి చెంతలనూతిగుంతల వసించె." పేం. పంచ. ౧, ఆ. ౨౯౪. ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౬.

గవితము. చే. వి. గందములో రాచి కలిపెడువిత్తు.

(శ. ర. సోపువంటి పరిమళపదార్థము. బ్ర.)

గవుండ్లవాడు. = గాండ్లవాడు. వి. సారాయమ్మ వాడు. (కల్లుగీచువాడు అని కొందఱు. శ. ర.)

గవుడు = గౌడు. (చూ. గౌడు.)

గవుకున. చే. అవ్య. ద్రు. తొందరతో, అసాహచిర ముగా. (గబుత్తున అని వాడుక.) "గీ. అట్టి నన్ను జేసి భయంబు లేని, పాలుపుతో నున్న దీపువుఁబోడి చెంత, ననుచు గవుకునఁ బట్టరా దరయవలయు, యోజన యొనర్చి చేయుట రాజ సిలి." శుక. ౨, ఆ. ౨౪౯.

గవుడపేరు = గౌడపేరు. వి. కంఠభూషావిశేషము.

"సీ. తరుణమైహయరాజసంతాస్థిపటలంబు గవుడ పేరుగఁ జేసి కట్టె నఱుత." శ్రీధా. ౧౨౮.

గవుడసరము = గౌడసరము. "ద్వి. ముత్తైపుఁజేరులు ముంగారురములు, నొత్తులు రాజులు నొడ్డనపనులు గవుడసరాలు బంగారుకడెములును, నవరని రత్నాల సందిదండలును." ప్రభులిం. ౪, ఆ. ౧౪౩. పు.

గవుడ = గౌడ. (చిరుకము.) "సీ...ముక్క, నువుఁ బువ్వు చెవులు శ్రీత్ నునుఁబండ్లు మొల్ల లధర మిగు ర్నెక్క లద్దములు గవుడ, తాటిగింజ..." ప్రబంధ. ౩౯౮.

గవుడకట్టు = గౌడకట్టు. (చూ. గౌడకట్టు.)

గవుర = గౌర. (చూ. గౌర.)

గవురు = గౌరు. (చూ. గౌరు.)

గవులు = గౌలు. 1. (గంధము, వాసన.) "ఆ. కంపు గబ్బు గవులు గందంబు వల వన, గంధ మొవ్వు ..." ఆం. భా. ప్ర. ౧౦౬; 2. (దుర్గంధము, చెడువాసన.) "చ. పొలనుగవుల్ కడుం గదురఁ జొట్టుకఁ గల్గె నటంచు నార్పుచుకొ, సొలయక వచ్చుతాటకఁ గనుంగొని..." య. ౩, ఆ. 2.

గవునెన = గౌనెన. (వీణ కట్టు మొదలగు వానికిఁ దొడుగుగలిగి.) "గీ. ఘనకుచములను గిన్నెరకాయలకును, బట్టుపయ్యెడ గవునెనబాగు నూప, నకలసౌభాగ్యలక్షణచారుమహిమ, నుల్ల సిల్లెడుకన్యక నోర్చుఁ దెచ్చి." వి. పు. ౨, ఆ. ౧౯౬. హరి. ఉ. ౩, ఆ. ౧౫౯.

గవుళి = గౌళి. (చూ. గౌళి.)

గవేదువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. అడవిగోధుమలు.

గవేమకుడు. సం. విణ. (అ. పికా. అ.) వెదకువాడు.

గవేమణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెదకుట.

గవేమణము. సం. వి. ఆ. న. = గవేమణ. [వెదకునది.

గవేమము. సం. వి. ఆ. పుం. వెదకుట. విణ. (అ. ఆ. అ.)

గవేషించు. సం. న. క్రి. వెదక. “దండకము. క్రి

నాథనాథా...నీపాదయుగ్మంబు యున్నప్పుట

భోజనీదోద్ధతం దైవవేదాండజశ్రేణిచేతఁ గవే

షించి సంప్రాప్తులై యుందురు...” భాగ. 3,

స్కం. ౨౦౩.

గవేషితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వెదకఁబడినది.

గవ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఆవులమంద; 2. గోరో

జనము; 3. రెండుక్రొనులదూరము.

గవ్యము. సం. వి. ఆ. న. 1. పరులు మేయుపాలము;

2. అల్లెతాడు; 3. రాగద్రవ్యభేదము. విణ.

(అ. ఆ. అ.) 1. ఆవునకు పితమైనది; 2. గోవు

సంబంధమైనది. (పంచగవ్యములు. పాలు,

పెరుగు, నెయ్యి, పంచితము, పేడ.)

గవ్యూతము. సం. వి. ఆ. న. = గవ్యూతి.

గవ్యూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. రెండుక్రొనులదూరము.

గవ్య. దే. పి. 1. పరాటిక. “నీ. ఎడమలాచనము

గుడ్డగనీ గవ్యయుఁడోలే నజ్ఞుఁడలూగును

నుండఁగాక.” కాశీ. ౪, ఆ. ౧౧౦. ఆము. ౪.

ఆ. 3౫; 2. ఒకానొకనాణెము. “మ. చరమాశా

నికపాపలాంచలమునన్ సుధాప్రకాశోదయం,

బొరఁ గావించి విరించివేఁ గొనినసూర్యుం డ

నృదార్యస్సెబం, గరపుంబూదియై వియద్విపణి

వేడ్కన్ గాలమన్తన్యు చెప్పెర జెల్లించినగవ్య

చౌక మన మించెం దారకాచక్రమల్.”

వైష. ౮, ఆ. ౧౧౯.

గళికము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నూనెమొదలగువానిమడ్డి.

2. ఒకవిధమగుమేకు.

గవ్యసరులు. దే. పి. బ. (గవ్యసరులు.) ధాన్య

విశేషము. హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

గస. వై. పి. (సం. కానక. ౮. కళం.) ఉబ్బనము. (శ.ర.)

గసగస. వై. పి. (సం. గసక. క. గసగసె. త. కస

కసా. హిం. కష్. ఖామ్.) నన్యభేదముళి. బ. 1.

గసగసవిత్తులు. “గీ. జాతికాయలు జాపత్ర చాట

పల్లు, నెనగ లనుములు గసగసల్ మునగపువ్వు,

మదనవిత్తులు కొత్తైర మందసాల, నూజిత్రాగ

మదముబ్బుఁ జేరువేళ.” హంస. ౫, ఆ. ౧౩౧.

2. భవ్యవిశేషము. “వ...గళగళలుఁ జెనరపులగ

ములుఁ జెలిగునవములు...” కాశీ. ౮, ఆ. ౧౮౬.

ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౧.

గసగసాలు = గసగసలు. (గళగసవిత్తులు.) “నీ. వెదురుఁ

బ్రాలును జూలిపదనికల్ గసగసాల్ జట్టిమెకపుఁ

బాలుఁ జాటవచ్చు.” య. ౧, ఆ. ౧౦౩.

గసాబు. దే. పి. తుపాకిపంటియొద్దసాధనవిశేషము.

“ద్వి. క్రొవ్వులు జుబురుజుగులు ఫెరంగులును, మన

క్రొవ్వులును గసాబులు తుపాకులును, వరుధ

లీఁగ నొక్కవడిఁ గాల్చి...” అ. మ. క. ౩, ఆ.

౧౪౧. పు.

గసి. వై. పి. (సం. గళిక.) 1. ఒకవిధమగుమేకు.

“నీ. పసి గసి మే కన వసుధ శంకు. గీ. భేద

నామంబు లగు...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౮. రం.

రా. యం. ౩౬౫. పు. ౧౨. పం; 2. ఒకానొక

వేలసాధనము. “అ...పనులు గనులు...ఆది

గాగ దెచ్చి రాటవిటు.” విన. శకుం. ౧, ఆ.

౧౧౬. హరిశ్చ. ౨, ఆ. ౬; 3. నూనె కాచిన

నెయ్యి మొదలగువానిమడ్డి. “నీ...గసినా

ఘృతాదికల్కంబు దనరు.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౯.

గసిక. వై. పి. (సం. గళిక.) 1. త్రవ్వట కను

వుగా కొన చెక్కినకొయ్య. (శ. ర. వా.); 2.

కూలము. “ద్వి...మానవమాంస, ఖండంబు

లాంజొండ గసికల గ్రుచ్చికమ్మఁగాఁ గాల్చి

చుకను బెట్టి మెనఁగి.” ద్వి. హరిశ్చ. ౬.

౧౬. ౨౪; 3. మొన గలుగునట్లు చెక్కినకొయ్య

బాణము. “గీ. గసికొలలు గొని ఖిల్లదినరుహాక్షు,

లడవె దిరుగుదు రాత్త నాయకుల గూడి.” కాళ.

3, ఆ. ౧౫; 4. ఒకవిధమైనమేకు. “గీ. కన్నుఁ

గవ సూదిగోరుల గసికఁగొట్టి మలముమూత్రంబుఁ

ద్రావించి మాటిమాటి, కన్నుఁ బడవైచి వేతు

రాయమునిభలులు, మద్యపానంబు చేసినమానవు

లను.” కేష. 3, ఆ. ౯.

గసిలిసి = గడలిడి. దే. విణ. 1. మిక్కిలి చెదరినది.

“వ...అనురులమాయ లన్నియును నట్టవళా

క్షుండు వచ్చినంతనే, గసిలిసియై నిరర్థ మయి

గ్రక్కునఁ బోయెను నిద్ర నొంది సంతసమున

మేలుకొన్నగతిఁ దాల్చి చెలంగిరి వేల్పు లందఱున్."భా.గ. ౮, స్కం. ౩౪౩: 2. వృత్త్యప్రము. క. లసితాలంకృతి సుధలు, గసిబిసియై చెదరకుండఁ గల్పించినఁ బొం,చెనఁగెడుసంయోగంబది,రసికులు సరసిపానంకరం బనఁ బరఁగున్." కావ్యా. ౩. ప్ర. ౯. బస. 2, ఆ. ౯౦౫. పం; 3. కలఁగినది. "సీ. ముసలపాతంబుల గసిబిసిగా మొత్తి నునికెత్తోద్వృతవరశువుల నఱికి." రం. రా. యు. ౧౨౩౯. పం.

గసిబిసిచేయు. దే. స. క్రి. (గసిబిసి+చేయు.) కలఁచు. "గీ...అయ్యవనివిధుని, వ్రతము లన్నియుఁ గొనిపోయి యఱవఁ గలిపి, చిత్త మంతయు గసిబిసిచేసి విడిచె." భా. ౨, ౪. ౧౦౦.

గస్తాలు. దే. వి. బ. మల్లవిద్యావిశేషము. "సీ. మనుషు జెట్టి యనంగ మల్లాభిధానంబు తద్విద్య సా మనఁ దనరుచుండుఁగన్నాతలు పుటముల్ గస్తాలు మాడిలు...రాజ్ఞిలుఁ దద్వేదనామంబులు." ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౭.

గస్తీలు. దే. వి. బ. (గస్త+ఈలు.) కావలివారు. ఉదా. తైగస్తీలు వచ్చినారు. (శ. ర.)

గస్త. దే. వి. (హిం. గస్త. క. గస్త.) రాత్రివేళ దొంగతనము లోనగునవి జరుగకుండుటకై కావలి ఊరు లిగి కాచుకావలి. "గీ. కుశలగతి మజ్జనము లాడి కుడిచి కట్టి, ప్రజలు నిద్రించి రయ్యర్థ రాత్రివేళ, ఖడ్గఫేటక పాణియై గస్త దిరిగె, బెడతలపరి కింకరోపేతుఁ దగుచు." పం. పం. 3, ఆ. ౧౯౭. రంగా. ౨, ఆ. ౧౯౮.

గహనము. సం. వి. ఆ. న. 1. అడవి; 2. గుహ; 3. దుఃఖము; 4. జలము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. దట్టమైనది; 2. చొరరానిది; 3. ఎఱుంగరానిది.

గహ్వము. సం. వి. ఆ. న. 1. గాంభీర్యము; 2. పోవుటకు శక్యము గానిచోటు.

గహ్వరము. సం. వి. ఆ. పుం. పొదరిల్లు. న. 1. అడవి; 2. గుహ; 3. విద్యు; 4. జలము; 5. దంభము; 6. గాంభీర్యము. కుచేల. ౨, ఆ. ౮౩.

గహ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. గుహ; 2. నేల.

గళంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. జారీ; 2. చెంబు; 3. లింగమువై నభిషేకార్థము వ్రేలాడఁగట్టు ధారా చాత్రము.

గళంతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = గళంతి.

గళకంబళము. సం. వి. ఆ. పుం. గంగడోలు.

గళకత్తెర. మి. వి. (గళము+కత్తెర.) మల్లబాధవిశేషము. "ప...పాదగళాస్త్రీయు నృసింహంబు నాదియగుముప్పదిరెండువిన్నాణంబుల నాజెంబు పరీక్షించి..." హంస. ౧, ఆ. ౨౦౬. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౯.

గళకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కంతము; 2. మత్స్య విశేషము.

గళగళ. దే. వి. 1. గొలుసులధ్వని కనుకరణము. "సీ. గళగళధ్వనులతోఁ గంతశృంఖల లాడ్చి నుడివడఁ గుక్కల నడవఁ గలిపి." స్వా. ౪, ఆ. ౧౦౩; 2. ఉదకముపోయుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. "సీ. సలిలంబు గళగళఁ దలలమోదటఁ బోసి మజ్జికాయల నెత్తి పొడిచి పొడిచి..." వాల్మీ. ౨, ఆ. ౯౬; 3. పుష్కలిండుటయం దగు ధ్వని కనుకరణము. "ద్వి. చెలువార వాసిల్లుకిత లోదకము, లలరఁగ గ్రుక్కగ్రుక్కనఁగఁ ద్రావుచును, మూించి గళగళఁ బుష్కలిండుచును." చండితా. దీక్షా. ౩౨. పు.

గతనము. సం. వి. ఆ. న. 1. జాటుట; 2. కాటుట. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. జాటునది; 2. కాటునది. గళము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కుత్తుక; 2. సాలవృక్ష నిర్మాసము, సజ్జరసము; 3. మత్స్యవిశేషము; 4. తెల్లగడ్డిశీ.

గళసుడిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కొండనాలుక.

గళస్తరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అడుమేక.

గళాయి. దే. వి. గడగడ. (వా.) నూనెమొ. సీసాలో బోయుసాధనము. (గళాయి, గళాయి, అని వా.) గళితము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. జాతినది; 2. కాతినది; 3. తఱిగినది; 4. తినబడినది.

గళ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గళములసమూహము.

గళ్ల = కళ్ల. (శ. ర.)

గల్లె = కల్లె. (బ్రా.)

గల్లెము. దే. వి. పాలమొగడవంటి లేతకొబ్బెర.(శ.ర.)

గా

గా. ఇది మహద్వాచముల కనుప్రయుక్తమై నీచత్వ మిత్రత్వములఁ జెలుపును. (ఇది పరమగునపుడు పూర్వాచ్చున కాదేశముగా 'ఇ' వచ్చును. దీనిని

కొండలు 'ఇగా' అని గ్రహించిరి. సామర్థ్యముందు
'గ' అనురూపము నుండును.) "క. జగములు
వొగడగ నెగడిన, జగబుటరికొమరుఁ డయ్యె
జతనమునఁ గటా, పగదీటుప దోపపు నీమగతన
మేమిటికిఁ దులువమాకొద్దివ్వరిగా." అచ్చు.
యు. ౧౨౨. "క...గోపాలగ ర వ్వుటాచుఁ
గొడుకుం బిలిచెన్." అహోబలపండితీయము.
౩౫౬. పు.

గాంగము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గంగకు సుబు
ధించినది.

గాంగుడు. సం. వి. అ. పు. 1. గంగాపుత్రుడు; 2.
కుమారస్వామి.

గాంగేయము. సం. వి. అ. పు. మత్స్యవిశేషము. న.
1. బంగారు; 2. ఉమ్మెత్తళి.

గాంగేయుడు. సం. = గాంగుడు.

గాంగేయకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బీజళి.

గాండీవము. సం. = గాండీవము.

గాండివి. సం. = గాండివి.

గాండీవము. సం. వి. అ. పు. న. 1. విల్లు; 2.
ఆర్జునునివిల్లు.

గాండివి. సం. వి. న్. పు. ఆర్జునుడు.

గాండ్రించే. దే. అ. క్రి. (ముఖము.) ఉమ్మ. (శ.ర.)
గాండ్రు. దే. వి. పులి యజురుతుయం దగుధ్వని కను
కరణము. "వ...పాటమ్ములు తొమ్మకెలంకలం
గాండ గాండ్రు గాండ్రు మన రొప్పి నొప్పి కుప్ప
రంబుగా వియత్తలంబునకు విల్లెత్తుపాడు వెగసి
..." స్వా. ౪, ఆ. 32.

గాండ్రుపెట్టు. దే. అ. క్రి. (గాండ్రు+పెట్టు.)
గాండ్రుమని ధ్వనిచేయు. "ద్వి. మండ్రాటముగ
నిట్టిమాంసంబు మెనవి, గాండ్రుపెట్టిడు పెద్ద
గండుమెకాలు." ద్వీ. సా. ౨౮. ౮౦. పు. ౧౨. పం.
గాండ్ర. దే. వి. నూనె అమ్మి జీవించుకాతి. (చూ.
గాండ్రవాడు.)

గాండ్రవి. దే. విణ. (గాండ్ర+అవి.) గాండ్రకాలిస్త్రీ.
గాండ్రవాడు. దే. విణ. గాండ్రకాలివాడు. "వ...
కటిక బట్టు లెట్టి దేండ్ర తొగట గాండ్రవారును
..." హంస. 3, ఆ. ౨౯.

గాంధర్వము. సం. వి. అ. పు. 1. వధూవరులు పర
స్పరేచ్ఛచే తేసికొనువివాహము; 2. గుఱ్ఱము; 3.

దినముయొక్కవడు నేనుభాగములలో నేడవది. న.
గావము, పాట.

గాంధర్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. భాష, వాక్కు; 2.
దుర్గ.

గాంధర్వుడు = గంధర్వుడు.

గాంధారము. సం. వి. అ. పు. 1. సుగీతస్వరవిశే
షము; 2. సిందూరము; 3. ఒకానొకజేశము.

గాంధారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. గంజాయి; 2. ధృత
రాష్ట్రనిభాద్య; 3. తీటకసింహళి. ఇ. పు. కమని.

గాంధికము. సం. వి. అ. పు. గంధద్రవ్యము.

గాంధికుడు. సం. వి. అ. పు. గంధద్రవ్యములు
అమ్మపురుషుడు.

గాంధీయము. సం. వి. అ. న. 1. లోతు; 2. (క్రొధ
తోకాదులచే) వికారము నొందకుండుట.

గాంజేర. యు. దే. వి. ఒకానొకడువ. "అ...
పెండల, మల్ల మల్లి కనుపు మల్లంగి వెల్లుల్లి, గాం
జరయును మొదలు గాంగఁ గలవు..." హంస.
౪. ఆ. ౧౩౧. వై. వి. (సం. కలంజు.) పొగాకు.
"నీ. గంజాయి యనఁగను గాంధారి చెన్నందు
గాంజర యంచనగాఁ గళంజ, మగు..." ఆం.
భా. ద్వీ. 23.

గాండి. దే. వి. 1. తొలిచి కాని త్రవ్వ కాని నిడు
పుగా నేర్పఱచినపట్లము. (చూ. గాండిప్రాంయ్య);
2. నిపానము, పనులు నీరుత్రావుటకు గాండి
యేర్పడతాతితోఁ గట్టినతొట్టి. "గీ. ప్రతిదినముఁ
గ్రోల నిది గాండి బావి గాడ, కృతశక్తకృత్క
నందగోబృందమునకు..." వేం. హం. 3, ఆ.
౧౨౧. ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౩; 3. చనులఁ గట్టు
చోటఁ గనవు వేయుటకుఁ బలకల లోనగు
వానితో గాండిగా నేర్పఱచినస్థానము. "గీ. కామ
గవి గట్టు గడిని దా గాండిపట్టు." ఉ. రా. ౪, ఆ.
౨౪౯. పెన. శకుం. ౪, ఆ. ౪.

గాండిప్రాంయ్య. దే. వి. (గాండి+ప్రాంయ్య.) గాండి
త్రవ్వ యేర్పఱచినప్రాంయ్య. (వా.)

గాండు. దే. వి. 1. దురద. "గీ...దుల జల నవ
నన గాడు దురద యనఁగఁ బరఁగుం గండుతి
..." ఆం. భా. ద్వీ. ౧౨౯; 2. కామమదము.
(శ. ర.)

గాగర. దే. వి. స్త్రీలు కట్టుకొనుపావడ. (శ. ర.)

గాజరము. సం. వి. ఆ. న. పచ్చముల్లంగి.

గాజీయ = గాజియ. వై. వి. (సం. గజి.) ధాన్యము మొదలగునవి పోసికొనుట కేర్పడినచిన్నబొట్ట.

గాజె = గాజియ.

గాజోపరుణ్ణే. ద్వ. వి. భిక్షాదిముష్టిసంగ్రహ్యతలము.

“గీ. జరవరుంజనంగను బరుగు నదియెచనును మెల్లలిపరుణు గాజోపరు: జన.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౦గీ. (శ. ర. పా.)

గాజో. వై. వి. (సం. కాచి. క. గాజు.) 1. ఇసుక కరగించి చేసినయొకపదార్థము. “గీ. వలచు: గస్తూరినిగరాలతలుపు దెఱవ, గాజుతోవరిలో ధూపగంధలవారి.” నైష. 2. ౧౫౪. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౦; 2. గాజుతో చేసినహస్తవలయము. “గీ. గాజు లెగఁద్రోసి చప్పుడు గాకయుండ, పచ్చె నూర్చుకి యద్దనావాసమునకు.” హర. 2, ఆ. ౧౦౯. ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౧౫3; 3. హస్త వలయము. “నీ. సడలి ముంజేవ్రాలు జాభవా వైడిగాజులు వైకి నెగఁద్రోయచో విలాసము ...” దశా. ౨, ఆ. 3౬౦. మండితా. వర్ణ. 3౧౪. పు. ౧౨. పం.

గాజోగడియము. ద్వ. వి. (గాజు+కడియము)

గాజుతో చేయబడినకడియము. “క. రాజా రాజులు బ్రాతే,రాజులు ధనపాలకుడు రా: గుండు...వె,రాజు మగఁ డైన నేలా,గాజుగడి యంబు కడను గలదే యొందున్.” మల్లు. ౨, ఆ. 2. బ. ధాన్యవిశేషము. “ప...ఈదుఘటికలు గాజుగడియములు జాజికునుము...అనునాట నాలుగువగలవైరులు.” ప్రబంధ. ౧౧౨.

గాజోబూస. ద్వ. వి. (గాజు+పూస.) గాజుతో

చేసినపూస. “కా. గాజుబూస నురేంద్రసీల మణిగాఁ గన్పించుచందంబునన్...” ఒంటి. శ. ౧౧. “కా. మేక,గాజుబూసకు నందు లేక కదియం గాయంబులం చేసినన్.” ఆచ్చ. యు. ౫౦3.

గాజోపైరలు. ద్వ. వి. బ. (గాజు+కప్పైరలు.)

ధాన్యవిశేషము. “నీ...గాజుకప్పైరతో కురువ డాల్ కంటనరులు...గీ...ఆది యగుచేరు గల్లవ క్షతనియింట; నుండు...” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

గాజోపై. ద్వ. వి. (గాజు+పై) కాచపాత్ర విశేషము. “నీ. చేదిపైప్రతిమ చానీతిబంధముల మేల్కట్టు గొజ్జగిసీటిగాజుపై. గీ. కలరతా గారమునను...” వైజ. 3, ఆ. 2౪.

గాజోపైర. ద్వ. వి. (గాజు+పైర.) గాజుతో చేసినయొకరకపుపాత్రము. “గీ. గాజుపైర యనంగను కర్పర మగు.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౪గీ.

గాజోపడు = గాజువాటు. (గాజు+పడు.) చిన్నా భిన్నమగు; “ఉ. ఆజగదేకవీరుఁ డగునెట్లను:డు... వదునూర్పుర నొక్కపెట్టునం, గాజుపడంగఁ గూల్చె...” చిత్రభా. 3, ఆ. ౧౨౧.

గాజోప్ప. ద్వ. వి. (గాజు+ఉప్పు.) ఒకానొకఉప్పు, కాచలవణము. (శ. ర.)

గాజోలవాడు. ద్వ. వి. (గాజులు+వాడు) గాజు లమ్ముబలికె. (శ. ర. వా.)

గాజోవాటు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గాజు+పాటు.) చిట్టు;కాంతి హీనమగు. “గీ. నెఱయ నర్చి నెనయునీనెమ్మె గంబు, ఘనభుజంగవిషవ్యాప్తి గాజువాటి, రాహు కబళితరోహితీరమణుమాడ్కి, నుండఁ గనుఁగొని యే నెట్టు లందుఁ గుట్టి.” మార్క. ౧, ఆ. ౨౫౪. హరిశ్చ. ౪, ఆ. 3౯.

గాటుము. వై. విణ. (సం. గాటుమ్. క. గాటు.) 1. అధికము. “ఉ...గాటుముగాఁ దనర్చుకుతుకంబులఁ... కడుక్ నుఖించు...” కళా. ౧, ఆ. ౨౦; 2. సాంద్రము, దట్టము. “ద్వి. పాటలాలింత్రిణీ ప్రముఖవృక్షముల, గాట మానడపుల...” ద్వి. హరిశ్చ. పూ. గీ౮౬. దశా. ౧, ఆ. ౨౧౧.

గాటు. వై. వి. (సం. కటుకి.) 1. కారము. “గీ... గాటు,కార మొ ట్టొజ్జన యనంగఁ గటువు వెలయు.” ఆం. భా. ప్ర. ౧౦౪; 2. తీవ్ర మగు వాసన. “నీ. బొట్టుకన్దురి నీటుపట్టుబల్కులెవాటు దొట్టుగంధపుగాటుఁ దొంగలింశు.” షెన్న. ౪, ఆ. ౨౬౪. విణ. 1. కారము గలది. ఉదా:- మిరచ కాయలు గా డైనవి; 2. తీవ్ర మగువాసన గలది. ఉదా:- ద్రావకము గాటుగా నున్నది.

గాడి. వై. విణ. (సం. గాఢమ్.) గాఢము. “రగడ. గాడిగ వెన్నెల గాయంగఁ దరువుల, నీడల బొడ వెన్నెలలు...” బిల్వ. ౨, ఆ. ౨౯.

గాడిద. తై. వి. (సం. గార్దభః.) భరము. “చ. గాడిదరూపు దాల్చి యుముకల్ దినుచుండగఁ జూచి యుల్లసం, బాడెదు శక్ర...” భార. కాం. ౪, ఆ. ౩౯౬. ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౬.

గాడిదకాళ్ళ వాడు. ద్వ. విణ. ఒకటితో నొకటి తగులుమోకాళ్ళ వాడు, సంజ్ఞాపు. (శ. ర.)

గాడిదగడపర. ద్వ. వి. పిషధీవిశేషము, పిండితకముళి. “గీ. పొదలఁ బిండితకమ్ము గాడిదగడపర, చాగ రాడి వెలికి యటం చన.” ఆం. భా. ద్వి. ౬౫. హంస. ౪, ఆ. ౧౦. [(శ. ర.)

గాడిదపులి. ద్వ. వి. దుమ్ములగొండి, కొర్నువగండు.

గాడి. చే. వి. (హిం. గాడి.) 1. బండి. (వా.); 2. మనుష్యులచే లాగఁబడునొకరకపుటాడి. (వా.)

గాడు. చే. వి. గుదము. “నీ...గుదసమాహ్వయముతా గుద్ద గాడు పిట్ట పిఱుక దన...” వేంక. మాన. ౪౨.

గాడుపు. చే. వి. వాయువు, గాలి. “నీ. ఏచి యాచెవి గాడు పాచెవి బోవంగ...” పాడు. ౨౨. ౨౯.

గాడుపుకొడుకు. చే. వి. (గాడుపు+కొడుకు.) 1. హనుమంతుడు; 2. భీముడు.

గాడుపుచూలు. చే. వి. (గాడుపు+చూలు.) వాయు పుత్రుడు, హనుమంతుడు. “క...కులుపతొలు వేలుపులం, గాడువడఁ దఱిమి యార్చుచు, గాడుపు చూల్చిడు సొచ్చె గాటపుఁగినుకన్.” ఆచ్చ. నుం. ౧౭౧.

గాడుపుతండ్రి. చే. వి. (గాడుపు+తండ్రి.) ఆకాశము. “క. ఆపు డగ్గివన్నె తొలువేలుపు తననెమ్మేని మంటలు గడిదిగ గాడుపుతండ్రి బోదువఁ గోరిప, దుపువై నరదంబు నెచ్చితోఁ బఱపుట యున్.” ఆచ్చ. యు. ౪౯౦.

గాడుపుసంగడి. చే. వి. (గాడుపు+సంగడి.) వాయుసఖుడు, అగ్ని. “గీ...ఇంద్ర జితుండు దీవి, కరిగి గాడుపుసంగడిఁ దలర నొక్క, వండ వేలిమి యొనరింప...” ఆచ్చ. యు. ౧౩౮.

గాడ్డ. = గాడిద. “నీ. జాత్రై నబారాహజారలేజికి గాక కఱువలక్కయి గాడ్డ కేట” వేణు. శ. ౬౪.

గాడ్డు = గాడుపు. “నీ...చల్లనిగాడ్డు...” భార. ఆది. ౪, ఆ. ౨౩. ఆం. భా. ప్ర. ౫౯.

గాడ్డుకొడుకు = గాడుపుకొడుకు. (ఆంజనేయుడు; భీముడు.) “నీ...గర్వ మదంచి నిడిచె గాడ్డు

కొడు కొన్.” రాఘవ. ౪, ఆ. ౩౩. (ఇది రెండ్రములకు నుదాహరణము.)

గాడ్డుచేట్టము. చే. వి. (గాడ్డు+చేట్టము.) అగ్ని. ఆచ్చ. నుం. ౧౫౧.

గాడ్డుచూలి = గాడుపుచూలు. (హనుమంతుడు.)

“ఓ...గాడ్డుచూలి యిట్టివమునూడు, గ్రంథ నొకకు నొదిగి యొక్కండచున్న.” ఆచ్చ. నుం. ౨.

గాడ్డుతూపు. చే. వి. (గాడ్డు+తూపు.) వాయు వ్యాప్తము. “చ...గాడ్డుతూపునెవ్వడిఁ జిగించి చేయి దెగ వైచె గడిదిగ రాముఁ డత్త టిన్.” ఆచ్చ. యు. ౨౫౭.

గాడ్డుదిగిడి. చే. వి. (గాడ్డు+దిగిడి.) పవనాశనము, పాము. “నీ. ఏవంట యొనఁగుచున్నాదిదోనపు దుల్గు గాడ్డుదిండులవో వాకట్టుచుండు.” ఆచ్చ. బాల. ౧౧.

గాడ్డుదిండిములికి. చే. వి. (గాడ్డుదిండి+ములికి.) నాగస్త్రము. “ఆ. సోలి యపుడె తెలిసి సో. మజో దెంతయు, నులికి గాడ్డుదిండిములికి వైవ.” ఆచ్చ. యు. ౩౫౩.

గాడ్డునెచ్చెలి. చే. వి. (గాడ్డు+నెచ్చెలి.) అగ్ని. “నీ. నీటినినువు గాడ్డునెచ్చెలి...అంటఁగూడని వేలు వనఁ దగు కిభి.” వేంక. చేప. ౧౬.

గాఢము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. దిగువైనది. (ఆలింగనాది); 2. గట్టమైనది; 3. ఆధికము; 4. అవగాహనము చేయఁబడినది. (నద్యాది); 5. అవగాహనము చేసినది.

గాణ. తై. వి. (సం. గాయణః. క. గాణ.) 1. పాట కాడు. “నీ. గాణయం చనఁగను గాయకాభిధ చెల్లు...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౮౭. వేంక. మాన. ౩౨; 2. పాటకత్తె. “వ...కలమధురకిన్నరీ నిక్కాణాంబులరాణం ద్రాణంజెఱుచు విన్నాణాపుఁ గొల్పబెలంగులను వేల్పుగాణలు పాడులక్ష్య నారాయణుల కల్పాణాపుఁబాటలం దీటుకొను తిన్న నీరవంబులునుం గలిసి...” స్వా. ౫౨. ౭౧.

గాణతనము. ద్వ. వి. (గాణ+తనము.) గాయ కత్వము. “ఉ. వీణీయ ముట్టి పంచశరవిక్రమ ముల్ పచరించుగీతముల్, గాణతనంబు మీఱు బలుకం గలభాగ్యము నాకుఁ గల్గునే.” చంద్ర. ౪, ఆ. ౧౧౨.

గాణపతము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) గణపతికి సంబంధించినది.

గాణిక్యము. సం. వి. ఆ. న. గణికలసమూహము.

గాణీ. వై. వి. (సం. గాయనీ.) పాటకత్తె. “క. విదువగాణీలశుభా, పాదన గేయములపేర భారతి సలిచై, మోదమున ధవళవర్ణ, ప్రాదుర్భావంబు నెఱపెఁ బలుమఱు నిచటన్.” వసు. ౫, ఆ. ౧౨౬. వసు. ౨, ఆ. ౧౧.

గాణు. దే. వి. హాని. “క. రాణించిన నీకొంటిఁ, బ్రాణేశ్వర నాకు మగుడఁ బ్రాయము వచ్చెన్, బాణ లగువారికూర్చికి, గాణు గలుగనేర దెంత కాలంబునకున్.” శ్రీబోధ. ౨, ఆ. ౨౫.

గాణుడు. వై. వి. (సం. గాయనీ.) పాటకాడు. “కా. పక్షంబుల్ లలిఁ దొల్పుకీరనిధిదీప్యద్వాణు లుక్ గాణులున్.” హరి. ఉ. ౭, ఆ. ౧౨౦. (శ. ర. పా.)

గాత. ఉభ. వై. వి. (సం. ఘాత.) 1. చెబ్బ. “సగృహ...ఖండి జెందాడు మ్రాతల్ కవుఁగిటి కొలఁడుల్ కత్తి నొక్కొక్కగాతన్.” స్వా. ౪, ఆ. ౮. (శ. ర. పా.) “మంచచామరము. కటారికాని గాతచేత...” రా. వి. ౪, ఆ. ౪౭; 2. ద్రోహము. “నీ...బైరాని గాతలకొటారు. ఆ. మగనికంటెనెరను పగలఁడి...” చెన్న. ౨, ఆ. ౨౪; 3. విణ. (సం. గాథా.) కథ, గొడవ, సంగతి. “ఉ...నీవు నీ, గాతర వల్లి మాయలఁ బ్రగల్భుకఁ జూపిన...” విష్ణు నా. ౪, ఆ. ౧౬౫. సం. విణ. (బు. శ్రీ. బు.) గానము చేయువాడు.

గాతము. వై. వి. (సం. ఖాతమ్. క. గాతాము.) గోయి. “ఉ. ఆతఁడు సంబడించుకొని యాకరి చొప్పున నేగి యేగి తా, నాతతగుల్ల మధ్యమున నారసి కన్దొని దానిఁ జూడ్చి రా, గాతము ద్రవ్వి యాకలముగప్పినఁ గానక కూరె వారణం, బాతతపక్షముల్ తునుమ సంబుధిఁ గూలినకొండ కైవడిన్.” వాసి. ౫, ఆ. ౧౬౦. (శ. ర. పా.) ఆం. భా. చు. ౧౪౬.

గాతి. యు. దే. వి. గ్రాసము. లిండి. “గీ. చెఱకులను బెల్లమును జూపి చిన్నవాండ్రు, జంపి తొడవులు గొనివచ్చుసాహసమునఁ, బావముల కెల్ల నొడికట్టి పాయ కెప్పుడు, శ్వేతుఁ డీరితి లంజయగాతి

కొఱకు.” భట్టా. 3, ఆ. (శ. ర.) చం. రా. ౬, ఆ. ౯౦. వై. వి. (సం. ఘాతి. క. గాతి.) చెబ్బ. (చూ. గాతిగీతు.)

గాతిగీతు. ద్వ. ఆ. శ్రీ. (గాతి+గీతు) కొట్టు. “నీ...దేవరాద్ధహనదండి, గాడుపాళిమరుత్తుల గాతిగీనిన, ధనదుఁ జెందిరి...వరాహ. ౬, ఆ. గాతు. దే. వి. ప్రేల్పుట. (చూ. గాతుగాదంచు.) గాతుకలఁగు. దే. ఆ. శ్రీ. (గాతు+కలఁగు) ప్రేలు, పగులు. “నీ. కణిత తెల్లను గాతుకలఁగి దిక్కురు లకుఁ బొటపొటఁ గన్నీటిబొట్టు పడియె.” రామా. ౮, ఆ. ౭౪. వై. ౭. ఆ. ౧౭౯.

గాతుగా. దే. ఆవ్య. ద్రు. తప్పక. “ద్వి. గాతుగా నాకొల్వుకాడ వై...” ద్వ. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౭౯. పం.

గాతుగావించు. దే. స. శ్రీ. (గాతు+కావించు.) ప్రేల్పు. “గీ. రెక్క కెక్కుడు గాఁ దూఁగు రేకలాలు...పిరంగు, లొక్కమొగి గాతుగా వింప నుక్కుమెఱసె, గుండ్లగుంపులు జడివాన గురిసినట్లు.” రంగా. 3, ఆ. ౬౬.

గాతువు. సం. వి. ఉ. పుం. 1. గంధర్వుఁడు. 2. అన్నము. 3. మగ కోయిల. 4. గండుడుమైద. శ్రీ. భూమి. విణ. (ఉ) 1. కోపి. 2. గాయకుఁడు.

గాత్రము. ఉభ. దే. వి. కంఠము. “నీ. రహి వుట్ట జంత్రగాత్రముల రాల్చరఁగించు విమలగాంధ ర్వంబు విద్య మాట.” స్వా. ౨. ౪౩. విణ. స్థూలము. “గీ. ఒప్పుగాత్రము గమకము హొమ్ము నాఁగ, పూలమగు...” ఆం. భా. శృ. ౨౦. సం. వి. ఆ. న. 1. శరీరము. 2. ఆవయవము. 3. ఏనుగు యొక్క ముందటిపిక్కలు లోనగుచోటు.

గాథ. సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. చరిత్రము. 2. పాట. 3. ప్రాకృతభాష. 4. వృత్తభేదము. గాథకుఁడు. సం. విణ. (అ. థిశా. ఆ.) పాడెడు వాడు.

గాద. యు. దే. వి. 1. కదుము, నొప్పి. “ఉ... మేను వెనుగాదలు గట్టయ వ్రేసికొంచుఁ ద, నైచ్చక యున్నవానిఁ గని మే గరుదాల్చయ నిట్లు వల్లినన్. వాసిష్ఠ. ౨, ఆ. ౧౯౨. 2. చెవటకాయలతము. (శ. ర.) 3. గడ్డి.

“సీ. వైరు మునుగ గాద బలిసినచేలలోఁ చెర
లక కలుపులు దీసి తీసి”. ఉ. హరిశ్చ. ౪, ఆ.
౧౩. వై. వి. (సం. గాథా) వృత్తాంతము, వార్త.
“గీ...తత్ప్రసాదములు, దేవకీదేవి కిమాట చెల్వ
తున్న; గా దనుచుఁ జేరి చెలియున్న గాద వెలిసి,
రి...” విజ. ౩, ఆ. ౬౮.

గాదము. చే. వి. 1. కడుము, ఘాతభవగ్రంథి. ‘గీ.
గాద మనఁగను బొప్పివాఁ గడుము వాఁగఁ,
దగును ఘాతభవగ్రంథి...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౦;
2. గడ్డి. “గీ...గాదమున మాటువడి
యున్నకాయవోరె”. విక్ర. ౪, ఆ. ౬౦. ఆం.
భా. ద్వి. 2౬.

గాదిలి. చే. వి. 1. ప్రేమ. “గీ. అలరుఁ జుట్టము
కూర్చి గాదిలి యనంగ.” ఆం. భా. తృ. ౪౬.
ఆం. శే. ౬; 2. చుట్టము. ఆం. భా. తృ. ౪౬.
3. భర్త. “ఉ...భర్తృభా, గమ్మలకర్త భారతికి
గాదిలి మువ్వరతొల్లపేరు...” హరి. పూ. ౧.
ఆ. 3; 4. భార్య. “ఉ...అల్మతోఁ, గమ్మల
నివ్వ లొల్కుచారుగాదిలి దమ్మనిఁ జాలి
యిట్టచున్.” కు. సం. ౨, ఆ. ౨౮. విజ. 1.
ప్రియమైనవాడు. “ద్వి...యక్షేశసఖునిసన్నిధిఁ
ల్రసాదంబు గొనఁగ నాగాదిలి రావె” బస. పు.
౪, ఆ. ౪౪౬; 2. ప్రియమైనది. “సీ. కాళిరా
జనువానిగాదిలికూతుఁడ గవలవారల నీలికాంతి
మతుల.” భార. సభా. ౧, ఆ. ౧౩గ.

గాదియ=గాదియ. “సీ. ఎదురుమాటినపండి: గదిసి
గాదియక్రిందిపండికొ క్కని మోరఁ బట్టి
కెడపు.” రా. వి. ౩, ఆ. ౪గ.

గాదె=గాడె. “ద్వి. గంభీర మగుకొల్లుగాదెలొన...”
పండితా. దీక్ష. ౪౪. పు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౦.

గాడ్డవ్యము. సు. వి. ఆ. న. గడ్డవభావము. “సీ.
దుర్వారతత్వేన గర్వగళగ్రహ కలిత గాడ్డవ్య
ఘర్షణము మాట.” కాశీ. ౪, ఆ. ౨౦౨.

గాధము. సు. వి. ఆ. న. 1. స్థానము; 2. సుపాద
నేన్పు, లిప్య; 3. లోఁతులేనిచోటు, మిట్ట. విజ.
(ఆ. ఆ. ఆ.) మొరకగా నున్నది, లోఁతు లేనిది.
(వృ. లి. అగాధము.)

గాధి. సు. వి. ఇ. న్. పుం. విశ్వామిత్రుని తండ్రి.

గాధేయుడు. సు. వి. ఆ. పు. గాధితృప్తుడు,
విశ్వామిత్రుడు. [వ్రతి.

గానము. సు. వి. ఆ. న. 1. పాట; 2. ధ్వజ; 3.
గానిని. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. కవయి.

గానుఁగ. చే. వి. (క. గాణ. త. కాణియ.) గానుఁగ,
నూనె చెఱువరకు మొదలగునవి తీయు
యంత్రము. “సీ. తిలయంత్రసంజ్ఞ యై యలను
గానుఁగ యన...” ఆం. భా. ద్వి. ౩౦౨.

గానుఁగి. చే. వి. (గానుఁగ+తి) గానుగాను
జాలి స్త్రీ. “ఉ...దీసి గడికాచుచేఁ జేయక
నిర్దయాత్మ్యఁడై, గానుఁగదానిఁ జేసివకారవిధి
దల మొక్కఁగ దగునె.” క్రీడా. ౧౦౪.

గానుఁగిపిండి=గానుఁగుఁబిండి. (బ్రా.)

గానుఁగరోకలి. చే. వి. బ్రా. (గానుఁగ+రోకలి) గానుఁ
గాడుట నవహరించు రోకలి. “చ...తదం
గము లొండొకటిం బొరిం బొరిం, గదియఁగ
నొక్క నొక్క పెరుగానుఁగరోకట నిశ్చంభాద
ముల్, చివపు తెఱంగునం జిదియఁజేయుడు...”
కవచ. ౧, ఆ. ౮౯.

గానుఁగవట్టె. చే. వి. (గానుఁగ+వట్టె) గానుగాడు
నపు డాడువారు కూరుచుండుటలక. “ఉ. ఈనలి
నాక్షి దాఁ దిరుపుటెట్లఁ బ్రతీదము మోసి
రొవ్వచున్, గానుఁగవట్టెవైఁ దిరుగు గట్టిఁడి
టిట్టిభయదరాద్రిము, భానకమధ్యమానలెమిథా
మజల స్త్రీమిముడలం బధిష్ఠానము గా శ్రమించు
నలసంపదచేడియఁ బోలముడునె.” క్రీడా. ౧౦౩.

గానుఁగతోలు. చే. వి. బ్రా. (గానుఁగ+తోలు)
గానుఁగాడుటకుఁ గట్టతోఁ జేయఁబడు తోటి
పంటిపనిమట్టు. “సీ. బూరుగు పెనుప్రసూపాదపు
గానుఁగతోటివలయు దేహము దాఁకపంటినోరు.”
చంద్ర. వి. ౧, ఆ. ౮గ.

గానుఁగవాడు. చే. వి. (గానుఁగ+వాడు) తేలిక
వాడు, తిలఘాతుకుడు. “సీ...తిలఘాతుకు
డొప్పుఁ జెలికవాడు, గానుఁగవాఁ డన...”
ఆం. భా. ద్వి. ౨౮గ.

గానుఁగాడు=గానుఁగులాడు. (వా.)

గానుఁగు = గానుఁగ. (శ. ర. బ్రా.)

గానుఁగుఁబిండి. ద్వి. వి. (గానుఁగు+పిండి). తెలిక
పిండి. (చూ. గానుఁబిండి.)

గానులలాడు. చే. స. క్రి. (గాను:గులు+అడు)

చెఱకు లోనగువానిని : గానులలో బెట్టి రసము తీయు. “క. చెఱ కొకటి గలుగఁగా మరు, చెఱకున్ లోనైతి మనుచుఁ జెఱకులగమి నే, తఱిగన గాను:గులాడుదు, రెఱిగి ప్రజల్ నుగుణులన్నరేంఁద్రనిపీటన్.” రామ. ౧, ఆ. ౧౨౭.

గానువు=గానుగు. చే. వి. “క...అతనివంశం బెట్టన్, గానువునఁ బెట్టి యాల్పిన, నేనియుఁ జాల దిది పెద్దయే దఱునవన్.” కు. సం. ౨, ఆ. ౯౪.

గాన్లు=గానులు. (చూ. గాన్లుబిండి.)

గాన్లుబిండి. ద్వ. వి. (గాన్లు+పిండి) తెలికపిండి “నీ...లెలపిష్టమున కగుఁ దెలికపిండి. గీ. గాన్లుబిండి యనంగ...” సాం. ని. మాన. ౪౭.

గాబ. చే. వి. తృణవిశేషము. “ద్వి. గాబ కొరిందలఁ గడు దట్టమైన.” ద్వ. వరమ. ౭, ఆ. ౪౯౯. పు.

గాబము=గాబ. (శ. ర.)

గాబరా. చే. వి. (హి. గాబరా.) భయము, కలవరము; తొందర. (శ. ర.)

గాబరాపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గాబరా+పడు.)

1. కలగు, చలించు. (వా.); 2. కంగారుపడు. (వా.)

గాబాగూబీ. చే. వి. గడబిడ. “క. నీబానిసలొత్తిది దయ, చే బాసల నిచ్చి చాలఁ జేపట్టు మి:కన్, గాబాగూబీ సేయక, నీబలిని గూడుగుడుపు నిత్యము సామి.” చంద్ర. వి. 3, ఆ. ౧౪౮.

గాబు. చే. వి. 1. కొప్పెర, చూలి వెడల్పు గలపెద్ద పాత్రము. “గీ. గాబు కొప్పెర యనఁగను గర్పరమగు...” ఆం. భా. ద్వ. ౨౪౫; 2. కలుపు మొక్క. (బ్రా.)

గాబుతోట్టె. చే. వి. (గాబు+తోట్టె.) నీటితోట్టె; నీరుకాగు. (బ్రా.)

గాబుతీయు. చే. ఆ. క్రి. (గాబు+తీయు.) కలుపు తీయు. వా: ఆచేనిలో గాబుతీయుచున్నారు. (బ్రా.)

గాభీర్యము. సం. వి. ఆ. న=గాంభీర్యము. లోఁతు. “క. గాభీర్య మమర: గూపము, సాభాగ్యముఁ జెంది నుడికి నమమై బళిరా, యాభీరువునాభి కడున్, కోభిల్లె...” గాధే. ౮౮.

గామ. చే. వి. విపీలికావిశేషము. (శ. ర.) “ది కలగొని చీమల గామలవలెను, జేలగుచు ముంద శిశువు లాడఁగను.” ద్వ. హరిశ్చ. ఉ. ౨౮౯: పం.

[ప్రాంధున!

గామి. సం. విణ. (న. నీ. న్) 1. పోవునది; !

గామిడి. వై. విణ. (సం. గ్రామణి.) 1. శ్రేష్ఠుడ “మ...ఊరిగా, మిడిబాఁపల్ చనుదెంచి రద్ద పదభూమిభర్తయిల్ చేరఁగన్.” పాంచా. ౪, ఆ. 3౮. ఆచ్చ. బాల. ౯౭; 2. గయ్యా: “ఉ. ఆమహితాత్ముఁ డొక్కవెలయాలికి మిక్కిల తాను గూర్చువాఁడై మమత స్థైలంగుచు నొ! ప్పడు నేమియు నీయకున్నచో, గామిడిదా తల్లి విటకంటికి యి త్వడలింప...” విప్ర. ౪ ఆ. ౪౨; 3 బలిష్ఠము. “ఉ. మో మఖలంబు గన్నఁగవ ముచ్చట మీఱఁగ వడమంతయున్ గామిడిచన్నుదోయి కనుఁగొను నమస్తమ మిప్పు...” బిల్వ. 3, ఆ. ౬౯; 4. దుష్టము. “ఉ.గామిడిదైవ మీవిశముగా మిడిమేలపుఁ జేత నిర్దయన్, నీమలు గానిసీమలకుఁ జేల్వొడయేఁగఁగఁ దెచ్చె నక్కటా.” శకాం. ౨, ఆ. ౧33. బస. 3, ఆ. ౧౧౨గీ.

గామిడికత్తె. వై. వి. (గామిడి+కత్తె స్వార్థమున.) (దుష్టరాలు.) “ఉ. సీమపొలుంతు లెల్లఁ దమ చేతికి వచ్చినదాఁక నోయి నా, సామి వితీర్ణ కర్ణ యన సాగుదు రంతటిలోన నోయి నీ, గ్రామము నాను మెయ్యడియొకా యనఁ జూతురు కూతు రావగన్, గామిడికత్తె గాదు మిముఁ గన్నులఁ గప్పకొనంగ నేరుచున్.” బహు. ౫, ఆ. ౧౨౨.

గామిడికాడు. వై. వి. (గామిడి+కాడు) 1. గామిడి, దుష్టుడు. “క. కాఁకబొరబిడ్డతమ్ములఁ, గాఁకం బొరలంగఁజేయుగామిడికానిం, గా కెనయ నిట్లు దూఱుచు, గాఁ కెనయం బువ్వు రువ్వుకట్టిడిఁ దిట్టున్.” కాళింది. 3, ఆ. ౮౯. 2. వరాహయూధపము. “గీ. పంది నలు గేకల వ్వునఁ బరంగుఁఘృష్టి, తనరు గామిడికాఁ డనఁ దద్దణేకుడు...” ఆం. భా. ద్వ. ౮౨.

గాము. వై. వి. (సం. గ్రహః) 1. సూర్యాది గ్రహము. “నీ...నాలు, గవలగనంబున నన్ని

గాములును మేల్కొన్నప్పుడు దనరార వేడ్క బొదలి, మొదలివెలంది రాముని గాంచె..." అచ్చ. బాల. గౌ. కవిరా. 3, ఆ. ౧౫3; 2. విశాచము. "గీ. గాము సోకినరీతిని గలవ రించు..." (రాధావధూటీ.) రాధికా. ఆ. ఆ. ౧౯. ఆం. భా. ప్ర. ౬3; 3. తాపము; మదన తాపము. "గాముగొన్న మేము మేసి, గాము దీతి తేవకదను తేమ మరల నీటనాడి చెలగి యుందుము." నర్త. ౪. మొందు. నర్త. ౪.

గాముగొను. ద్వ. ఆ. క్రి. (గాము+కొను) తాప గాములమేటి. ద్వ. వి. (గాములు+మేటి) గ్రహవతి, సూర్యుడు. "ఉ. గాములమేటి లోకముల కన్ను... భానుడు తూర్పున దోచె నత్తటిన్." కృ. శకుం. 3, ఆ. గౌ.

గాములజేడు. వై. వి. (గాములు+జేడు) సూర్యుడు. "ద్వి. కలువలవగవాడు గాముల జేడు." ద్వ. హరిశ్చ. పూ. ౨౦౦ పం.

గాయకము. దే. వి. మాయ, పంచన. "గీ. చాయ వాటులు నన్నలు గాయకములు, మెచ్చులను దచ్చనలు పొరపొచ్చెములును, దగవులును వార కాంతావితానములకు, జలజలొచనలార నైగర్మిక ములు." కాళ. ౪, ఆ. 3౦. సా. ఆ. ఆ. ౬౫. విణ. 1. పంచకము. "గీ. ఓసి పాపాత్మరాల నీవేనదారి, గాయకపుణ్యుడై లెల్ల నాకాశవాణి, తెలువ విని వచ్చి..." సా. 3, ఆ. ౨౦౪; 2. ఎక్కువవెల గలది. ఉదా:- పన్నులన్నయం గడు గాయకము గా నున్నది.

గాయకుడు. ఉభ. వై. విణ. (సం. గాయకం) చతురుడు. "ఉ. గాయకు డొక్క గాయకకళా మణి యాయెడఁ దద్దురున్ వివ, జ్యాయతవృత్తి వర్తిలక్ష్మియ ప్రతనూనుని గాంచి వైశ్యరా, భేయ సుధీజనావలి విభేయ భవత్పుతుఁ డిచ్చి నట్టికా, శేయముఁ గంటి దానగుణశేఖరుఁ డంచుఁ బదంబు వాడినన్". బహు. గీ. ఆ. ౧౫౪. విజ. ౧, ఆ. ౧౪. సం. విణ. (ఆ.ఆ.ఆ) 1. పాటపాడువాడు; 2. నర్తకుడు.

గాయల్. సం. శత్ర. గానముచేయుచున్న. గాయత్రి. సం. వి. ఈ. క్రి. 1. ద్వితీయ సుఖోద్ధి పానపానమయమున నారాదియ జేవతా

విశేషము; 2. ద్వితీయ సుఖోద్ధి పానపానమయ మున జపించుచున్న విశేషము; 3. ఒకానొక ఛందస్సు; 4. చంద్రశి.

గాయనము. సం. వి. ఆ. న. పాట. చాడు.

గాయనుడు. సం. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) పాట పాడు

గాయమానము. దే. వి. శస్త్రవిద్యాభేదము. "సీ... సావకాఁడనంగను శస్త్రజ్ఞుఁ. గీడలరుదద్విద్య సావన యనంగ నెగడు, నజుతుపరువడి గాయ మానంబు విసరు, మొన లనంగను దచ్చేదములు చెలంగు." ఆం. భా. ద్వ. ౨౦౫. ప్రబంధ. 2౦.

గాయము. దే. వి. (క. గాయ. త. కాయం.) కత్తి లోనగువానితామనఁ గల్గఁజును, డతి. "కా... ఆతఁడు రాకాసిమెల్పుతివై; దేవారం లెడి దంపునారనము లెఱేసి న్నడివైచి మే, గ్రాజా బూనకు సందులేక కదియం గాయంబుల జేసి నన్." అచ్చ. యు. గౌ. 3, రా. వి. 3, ఆ. ౪౦.

గార. య. దే. వి. వృక్షవిశేషము, ఇంగుది. "గీ... అంచు వడి గారచెక్కై యజుచువారు, నైన యనురుల కనియె మత్స్యపుష్పమూర్తి." దశా. ౧, ఆ. ౨2౯. ఆం. భా. ద్వ. ౪2; 2. గార చెక్కతోఁ దీసినగంధము (ఇది త్రాగిన చేవలు మత్స్యి డడిపోవును. బ్రా.) "గీ. గారఁ ద్రావిన మీనుసంగతి మనోజ, వేదన నతండు పొరల..." వైజ. ఆ. ఆ. ౧౪౦. భాగ. ౮ స్కం; 3. మత్స్యవిశేషము (బ్రా.) ౬౦౬. దశా. ౧, ఆ. ౧౫౪. వై. వి. (సం. మారక. క. గారె.) 1. గోడ లోనగువానికిఁ బూయుటకై యినుక చేర్చి దంచిన సున్నము. "సీ. చికిలిప్రాఁగెంతుటిట్టికలు గోడలువెట్టి వజ్రపుగారలవను లొనర్చి." ఉ. రా. ఆ. ఆ. ౨౯౨. ఆం. భా. ద్వ. ౧2; 2. రత్నదోషవిశేషము. "క. ఈరత్నమునకుఁ బ్రువ్యయు, గారయుఁ గర్మకము ననంగ గన రులు మూఁ డే, పారు నది యెల్లఁ జెలియక, వారక ధరియింప జగతి వల చెప్పరికన్." రత్న. ౨౦; 3. డాగు. ఉదా:- పండ్లు గార పట్టినవి; 4. పట్టు. ఉదా:- కంటికి గార వేయవలెను.

గారకాడు. ద్వ. వి. (గార+కాడు) సూనరి, సున్నపులని చేయువాడు. "సీ. మీఱు సూనరి యన గారకాడు." ఆం. భా. ద్వ. ౨౦౨.

గారకాయ. ద్వ. వి. 1. ఇంగుడిఫలము; 2. గారకాయల మందు మూల కమాదుచేసిన ఒకరకపు బాణమును. (వా.)

గారడము. వై. వి. (నం. గారడము. క. గారడ. త. కారడం.) 1. విషమూత్రము. (శ. రు.); 2. మాయ. "గీ. గారడపురక్కనుని నెందు గారకుడిరి..." ఆపు. యు. 3. 2; 3. పరిహాసము. "గీ. ఆయము బరమేశ్వరు డాడ నల్లరములు; లమ్మ నేఁపెల్ల యెంతటిహాడీడు, చెంతఁ జెలులుండ నొక్కింత సిగ్గు పూనఁ, డిట్టివాఁ డొక చేపట్టి యిడ్చునున్నె." "గీ... ఆయము దురీతి పగలచే నానఁ గొల్పి, యతనిఁగనుగొని గారడా లాడుకొనుచు." పార్వ. ౪, ఆ. ౧౮౫; 4. ఆనత్యము. "క. తలఁపున నిది గారడ మని, తలఁపకు మాసింగఁ డల్లతగొండవరిన్, దల మోచి తెచ్చినవి యివి, తల నుంచుచు పసిఁడితాయెతల నుంచి నృపా." శుక ౧, ఆ. ౯౯.

గారడి. వై. వి. (గారడము+ఇ) పాములు పట్టువాడు. "గీ. వ్యాకృతగ్రాహి నామమై పఱలు గార, డీఁ దనంగను బాములవాఁ దనంగ, గారడి యనంగ..." ఆం. భా. ప్ర. ౧౮౮.

గారడీ. వే. వి. 1. మాయ; 2. ఇంద్రజాలము. (వా.) గారడీడు. వై. వి. (గారడి+ఈడు) 1. పాములఁ బట్టువాడు. "ఆ. ఆను వెఱింగి భూపుఁ డను పాముఁ బట్టియా, డించుమంత్రి గారడీనికరణి." ద్వా. ౧; ఆ. ౧౯౪. ఆం. భా. ప్ర. ౧౮౮; 2. (గారడీ+ఈడు.) వింద్రజాలికుడు. "గీ. వింద్రజాలికసంజ్ఞయై యలరుచుండు, గారడీఁ దన..." ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౭.

గారకూనె. ద్వ. వి. (గార+కూనె) ఇంగుడితైలము. (వా.) గారపిండి. వై. వి. (గార+పిండి) గారకాయలపిండి. "ద్వి. మొనసి లిలొదకములు వోసివగలు, పెనఁ గొన మఱి గారపిండిచేఁ బుణ్యధను లర్చిఁ బొడ ప్రదానముల్పేసి." రు. రా. ఆయో. ౧౩౮. పు. ౮౯. పు.

గారము. వై. వి. (నం. గారడము.) 1. ఆపేక్ష, శారీరక. "నీ. కందుకక్రీడవై గారము పచరించు హస్తాబ్జములు బాను నక్షమాల." హర. ౪, ఆ. ౧౧; 2. మైత్రి, స్నేహము. "గీ. పొం దొరిమె

పొత్తు గారము పొందిక యనఁ, బండుచుండును మిత్రభావము..." ఆం. భా. ద్వి. ౨౮౬; 3. ప్రేమ, అనురాగము. "నై. గర్భ. రమియించున్ దుక్కిడిన్ వారణవరదుండు గారాన ధీరాను రక్తన్." పాంబో. ౧. ఆ. ౧౭౫; 4. మనుకారము, ఆత్మచరాగము. "నీ. ౨౮ నెందుఁ దల్లిదండ్రుల గార మారఁగ బెరిగి..." భో. ౬, ఆ. ౩౨౨. విరా. ఆధికము. "క. సూరిల ముడికొముడిసి, గారము గార ముని పాము కన్నల మెఱుగున్, బాటుచెను వారునొకతెలి, పాయప మిట వ్రాలె..." సా. ౨, ఆ. ౨౧౫.

గారముచేయు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గారము+చేయు) ప్రేమించు. "ద్వి. సకియ నీయింటికి సారంగ ధరుండు, ఒకపావురమునెంట కుఱికి రాలేచె, రాఁగానె నీవు గారముచేయలేనె, బాగుగా నీకాళ్లఁ బడి మ్రొక్కులేచె." ద్వి. సా. ౩, ఆ. ౧౦౪. పు. ౧౨. పు.

గారవము. వై. వి. (నం. గారడము.) 1. గొప్ప తనము. "నీ. నిండుఁగొల్పవను గూర్పుండి ధర్మజుతోడఁ గార్పంబు దెలిపెడిగారవంబు." దత్తా. ౧. ఆ. ౯౪; 2. ప్రేమ. "క. ఈరాజు రాజముఖయును, గారవమునఁ గలసి మెలసి కందర్పసుఖ, క్రిరతులై విహరించెద, రీరీలిని మనము నునికి యొకయు నొప్పున్." విక్ర. 2, ఆ. ౮౫; 3. వాత్సల్యము. "క. ఆరాజుని యు దానికి, గారణ మమ్మరియకాఁ బ్రకాశజ్ఞానో, దారమతి నెఱిగి కన్నయ, గారవమునఁ గొని పులస్త్యకడకుం జనియెన్. నిర్వ. ౨, ఆ. ౨౭; 4. గౌరవము, ప్రీతి. "ఆ. మత్స్యవిషయరాజ్య మహిమకు యుక్తుండు, గాఁ దలంచెనేని గారవ మున, నట్ల చేసి భక్తి ననుచరింతు నమాత్య, నుతమవృద్ధులార్యయుతము గాఁగ." భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౮౮; 5. లాలసము. "గీ. చెంచుఁ జిగురాకుఁబోజులచేత తెల్ల, నభినయింతురు పర్ణ కాలాంతరమునఁ, దండ్రు లెదేసి చనునపు తల్లు తెదుర, గారవము చేయుమునికన్యకాజనంబు." హర. ౫, ఆ. ౩౭; 6. విధము. "నీ. శిఖరాలిక మరుత్తుచెల్వనను దిలీపుకరణి నువోత్తుని గారవ మున." విక్ర. ౨, ఆ. ౬౯.

గారమిచ్చి. వై. స. క్రి. 1. లాలనచేయు. "నీ. తన మజ్జాలాపతని గూడి భాషించుకేరము నొకేల గారమిచ్చి." విక్ర. ౨, ఆ. ౧౭. ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౬; 2. ఆదరించు. ప్రీతిమాపు. "నీ. నాకు బ్రాణము ప్రాణమై నన్ను దన్ను, కాగ భావించి యాదేవి గారమిచ్చు." భార. విరా. ౧. ఆ. 3౧౬. భార. కాం. 3, ఆ. 2౪; 3. ఆలంకరించు. "చ. అనుడు నొకేతలేతనగ నానన పద్మము గారమిచ్చ..." ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౮.

గారవిలు. వై. ఆ. క్రి. 1. లాలనము నొందు. "నీ. తనమంకకర్త చుట్టలబాధపువరి తోలు కనము లర్పిల్ల జాచి గారవిలుట." విజ. ౨, ఆ. ౪౦; 2. ప్రేమ మొందు. "క. చెలువా పదివలైనను, విలువా నిరు జాచి గారవిలువారలకున్." చంద్ర. ౪, ఆ. ౧౧౪.

గారవిల్లు=గారవిలు. (సూ. గారము.)

గారాబము. వై. వి. (సూ. గౌరవము) 1. గొప్ప తనము. "క. వారలలో గౌరవాన్ని నారీమణి యభిలషావన శ్రీమద్ద, ర్భామధలక్షణముల, గారాబము జెంద విభుడు గడు రంజిల్లన్." రామా. 3, ఆ. ౮౧; 2. వాత్సల్యము. "ఆ... కన్నకల్లి మిగుల గారాబమున జెంప, బెరిగె: వైత్రలక పెంపు మీఱ." వశా. ౮, ఆ. ౮౦. విజ. ప్రీయము. "నీ. రాక్షసునిగారాబపు: బూదోట విపులామహాదేవివెల్లచేల... గీ... అంబరాళి." చిత్రభా. ౫, ఆ. ౧.

గారాబు. వై. విజ (సూ. గౌరవము) ప్రీయము. "నీ. కమలాపుసారభి గారాబు దమ్ముడు..." పారి. ౨, ఆ. 2౧. భీమ. 3, ఆ. ౬౦.

గారాము. వై. వి. (సూ. గౌరవము) 1. గొప్ప తనము, ఉడుటు. "నీ. మారేడుమడుల గారాము నెఱుఁచు యెలచన్నుగవ జేడుకల: బొనర్చె." భార. ఆను. ౧, ఆ. ౫౦; 2. ఆదరము, ప్రీతి. "క. ఆరాజుసేయు నెయ్యము, గారామును జెప్పె దీపు గడు: దీపులుగా." భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. 3౪౦. 3. గౌరవము, మర్యాద. "ఆ. వికతనాథ తైన మగువలగారాము, నెడక యుండునట్లు నడచి కొనుచు." భార. మా. ౧౭౫; 3. ప్రేమాతి శయము. "కా. ఆరామానుజి మీదిప్రేమమున

నిట్టరామసేమానర, వారము వీలకొని యందు చలిమర్కారులై మీఱుభృం, గారావము లచే ననంగుజ కొంగారు నురగాక్షి కృం, గారాగారము జేరి తాల్చి నిలువంగా రాక గారా మునన్." వసు. 3, ఆ. ౮3; 4. ఆదర్శము. "కా. ఈరాక్ష కలహాపలం గలనె నన్నేరా పునం జేన చా, కేరా పితటి మేటిరాచి: దా రిట్టలుగా నోమున. గారా మేలలితాంగికి గలుగు..." ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౫౫. విజ.

1. ప్రీయము. "నీ...భూక్తివ్రతుడు నీమ, గారాపుబిట్టి..." భార. క్రి. ౨, ఆ. ౧౭2. వై. ౧, ఆ. ౧౭; 2. గౌరవాన్నుము. "క. దేవకియును రోహిణియును, కేవలియును రుక్మిణి యును ప్రీయము నెనగ చు, భావన లొనర్చ గారా, మై నెలనె బింద్రుపాత్రి యదుకతి కెల్లన్." హరి. ఉ. ౮, ఆ. ౨౬౬.

గారు. వై. వి. బౌ. ఇది రణముగా ప్రీయము లగు నట్టియు ప్రీతింగము లగునట్టియు నేకవచనాంత దేశ్యశబ్దములకు: గొన్నిటికి జీవరంజేర్పుబడి పూజ్యకం జెలుపుచు. "ఉ...కూమియల్లు నంపుచో, నెట్టివిహద మాత్త నుదయించెనొ మామకు నత్రగాకిన్." వై. 2, ఆ. ౪. ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౧౪.

గారుడము. సూ. వి. ఆ. పుం. 1. గరుడవచ్చు; 2. విషమంత్రము; 3. అస్తవిశేషము; 4. వ్యూహ విశేషము; 5. బంగారు. ౧. గరుడమంత్రము. విజ. 1. గరుడసంబంధమైనది, గరుడు: దధిదేవ తగా: గలది. (అస్తాది); 2. గరుడాకారము గలది. (వ్యూహాది.)

గారుడినుడు. సూ. వి. ఆ. పుం. పాములవాడు. గారుత్తము. సూ. వి. ఆ. స. గరుడవచ్చు. విజ. (ఆ. ఈ. ఆ.) 1. గరుడసంబంధమైనది (అస్తాది); 2. గరుడాకారము గలది. (వ్యూహాది.)

గారె. వై. వి. మిగులవర్ణ రుద్ధి దానితో వండు భవ్యవిశేషము; వడ? "నీ. గారెలు బూరెలు చారులు మోరులు: గమ్మనిమాంసముల్ ఘమ్మ మునుచు." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౨౨. రామా. ౨, ఆ. ౧౫.

గార్దము. సూ. వి. ఆ. పుం. గాడిద.

గార్భీణము. స. వి. ఆ. న. గర్భిణుల సమాహారము.
2. గర్భిణీ సంస్కారవిశేషము, సీమంతోన్నయ
నము. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) గర్భిణీకి సంబంధించి
నది.

గార్వపత్నము. స. వి. ఆ. పు. క్రైతాగ్నులహా
నోకటి. (గార్వపత్నము, దక్షిణాగ్ని, అహవ
నీయము నని క్రైతాగ్నులు మూడు.) న. గార్వ
పత్నము.

గార్వాప్తము. స. వి. ఆ. న. 1. గృహస్థాశ్రమము;
2. గృహస్థునికి సంబంధించినది. (పంచయజ్ఞాది
కము.)

గాలగాడు. ద్వ. వి. (గాలము+కాడు) గాలము
వేసి చేపల బట్టువాడు. "నీ... పాకనిర్లుత్తుడై
మఱియొక మాచరింపగ యోగ్యుడగునరుండు.
గీ. మనసు వట్టుట ముఖ్యపుటనువు దాని, కామి
షము గాలగాని కెట్లు..." భార. ఆను. గి.
ఆ. ౨౫౬.

గాలనము. స. వి. ఆ. న. 1. పడఁబోయుట; 2.
కరగించుట; 3. తిట్టు, కావము.

గాలము. ఉభ. వై. వి. (సం. గాలమ్. క. గాళ్.)
1. చేపల బట్టుటకై యుక్తుకమ్మితో వంక
రగాఁ జేసినసాధనము, బడిశము. (దీనిభేదములు:
ఉంటగాలము, గోరుగాలము. మొ.) "ఆ. నీళ్ల
లోనిచేప నెఱిమూసమాశకు, గాలమందుఁ జిక్కి
కూలునట్టి, యాశ పుట్టి మనుజుఁ దారితిఁ జెడి
పోవు..." వేమన ౧, ప్ర. ౫౫. ఆం.భా. ప్ర.
౧౫౯; 2. నూతిలో చేద మొదలగునవి తీయుట
కుపయోగించు సాధనవిశేషము. (వా.) సం. వి.
ఆ. పు. 1. గళనము; 2. ఉష్ణైత్త. న. 1.
ఉష్ణైత్తకాయ; 2. గాలము, బడిశము.

గాలవము. సం. వి. ఆ. పుం. తాద్గు, తాద్ధిము.

గాలాము=గాలము. వై. వి. "నీ. వాలారుగోరు
మేల్ గాలాము చేసినే జేజేపిరణ్యానుశితకము
నకు." పాండు. ౨, ఆ. ౧౩౭. కువల. ౨, ఆ.
౧౩౭.

గాలి. దే. వి. (క. గాళి. త. కాల్.) 1. వాయువు.
"నీ. కమ్మని చల్లని గాలి మెల్లన వీచె హాహూన
లంబు వెన్నొంది వెలెగె." భాగ. ౧౦. స్కం. ౧౦౫.
భా. ౧౦౫. ఆం. భా. తృ. ౫౩; 2. మృగాది

గ్రాహ్యగంధము, పసి. "నీ. ఎగుచుకూతలు ముట్టె
యెత్తి బిట్టావించి గమికె గన్నా కలు గాలి
యరయు." స్వా. ౪, ఆ. ౪౨; 3. పికావము.
"క. ఆన విన వదరకువే యీ, తని కేమియు
లే దటంచు దానిపిఱుందన్, జని వీరుఁ డతని
యాకృతిఁ, గని త్రోవం గాలి సోకె గావలె
ననుచున్." శుక. ౨, ఆ. ౫౩౮. ఆం. భా. తృ.
౫౩. సావి. ౨, ఆ. ౬౦.

గాలించు. దే. స. క్రి. 1. బియ్యము లోనగువానిని
నీళ్లలో బోసి జాబ్బ లేకుండగ శోధించు. (శర.
ప్రా.); 2. వెదకు. "నీ... కోటగవకు, లారసి
బలితంపుడేరులు గాలించి..." అచ్చ. నూ. రా.
భా. రా. నుం. ౧౨౭; 3. శోధించు, కలఁచు.
"మ... కడుపులోఁ జేపెట్టి గాలించుబాగుల
బాలయ్యెడు..." సావి. ౨, ఆ. ౧౦౧ పు.

గాలింపు. దే. వి. (గాలించు ధా.) శోధనము, వడఁ
బోత. "నీ. వడిగట్టు గాలింపు కడుగు డేరు.
గీ. పలు పనఁగ శోధనాభిధ పరఁగుచుండు."
ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౨.

గాలింబుచ్చు. దే. స. క్రి. (గాలిన్+పుచ్చు.) వ్యర్థ
మొనర్చు. "కా. వాలుంగేలున నంటఁ బట్టుకొని
జేపం దింత నిస్సారమే, యేలా సాహస మింత
పూరమతివై యేకాంత మిక్కానలో, గాలిం
బుచ్చెదు పౌరుషం దిది వినం గానం గడున్
దోసము..." దశ. ౬, ఆ. ౬.

గాలిబోవు. దే. ఆ. క్రి. 1. (గాలిన్+పోవు.) వ్యర్థ
మగు. "ఉ... వాఁ, దాయతశక్తి నన్ను నిట
నంకిలికెట్టి నప్తు రామభూ, నాయకు నాజ్ఞ
గైకొనిన నాపని చెల్లగ గాలిబోవదే." భా.రా.
నుం. ౭౧; 2. నశించు. "నీ. ఎవ్వడు జంకించు
హృతకాతకింజిరి గావరంబునఁ దన్ను గాలి
బోవ." వరాహ. ౪, ఆ. ౨౧; 3. గాలి కెగిరి
పోవు. "గీ. గాలిబోయెడివరుగాకుగలి గరంబు,
తూలిబోయెడినెవ్వనితోడఁ జనుచు, విప్ర
పర్యండు కన్నులవిందు గాఁగ, వీక్షణము చేసె
రుక్మిణీవిభువురమ్ము." కుచేల. ౨, ఆ. ౭.

గాలికబురు. దే. వి. (గాలి+కబురు.) నలుగురు చెప్పు
కొనుమాట. (వా.)

గాలికుంటు. దే. వి. (గాలి+కుంటు.) చతుష్టయ గౌరీ
జలయందు పుండుపడెడువ్యాధి. (శ. ర.)

గాలికొమ్ము. దే. వి. (గాలి+కొమ్ము.) వాద్యవిశేషము.
“నీ. గాలికొమ్ములు దోడ్తు కైముట్లు రంజలు.”
మొ. రా. యు. 3, ఆ. 12.

గాలిగంగలు. మి. వి. బ. (గాలి+గంగలు) గంగా
నమ్మ మున్నగు తుద్రస్త్రీదేవతలు. “క. ఆకటిఁ
దన్నగరిపతి, జాతర సాటింపె బతువినర మనిత
రసా. ధ్యోతతవాతామయని, ధ్వాతాపాఠి దూల
గాలిగంగల కెల్లన్.” పాండు. 3, ఆ. 23.

గాలిగాడు. దే. వి. (గాలి+గాడు.) గాడిద. “చ...
అనఘతఁ గృష్ణజన్మమన నాపసుదేవుడు మీఁద
బెత్తుగాఁ గనుగొని గాలిగానికడకాళ్ళకు
మొక్కుండె నాడు భాస్కరా.” భా. శ. 30.
వేంక. తిర్య. ౯౬.

గాలిగుడి. ద్వ. వి. (గాలి+గుడి) సూర్యచంద్రులకుఁ
జుట్టు చేర్చుడేడుమండలము, పరివేషము. (శ. ర.)

గాలిగొను. దే. అ. క్రి. (గాలి+గొను) తడి యాటు,
ఎండు. “వ...తి త్రొలిచి గాలిగొన వైచినకుక్క
కలిమంబుఁ గనుగొని...” భార. కాం. 3,
ఆ. 109.

గాలిగోపురము. మి. వి. (గాలి+గోపురము) మిక్కిలి
యెత్తుగా నుండువేలవాయపుగోపురము. (వా.)

గాలిగ్రద్దు. దే. వి. (గాలి+గ్రద్దు.) విజ. 1. పేద.
(శ. ర.); 2. అవివేకి, తెలివిమాలినవాడు.
(త్రా.)

గాలిచీర. ద్వ. వి. (గాలి+చీర) 1. తెరచాచ. “క.
కులిశపాఠి బడనిహరిగిరి, పాలుపున నొకకలము
చేరెఁ బుణ్యముపొడవై, జలనిధి ననుఁ జేరు
గతిం, జెలు పగుధవళంపు గాలిచీరతోడన్.”
దశ. 10, ఆ. 90. పరాహ. 9, ఆ. 2౬; 2.
చోరసాధనవిశేషము. “మత్త. గాలిచీరయు
నొక్కబూడిద గ్రద్దగోరున గొంకియన్, గోల
యన్...మ్రొచ్చులున్.” ద్వా. 10, ఆ. 100.

గాలిచూలు. దే. వి. (గాలి+చూలు) 1. హుమం
తుడు; 2. భీముడు. “గీ.తుంగవడువున నాడు
మాతంగవిభుని, భంగి భవదీయనై న్యంబు బడలు
పడగ, లీల నిస్సంభ్రముం దయి కేలి నలిపె,

గాలిచూ లపు గగనచరాలి వొగడ.” భార.
భీష్మ. ౨. ఆ. ౨౨౨.

గాలితము. సు. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. పడఁబోయఁ
బడినది; 2. వస్త్రాదులఁజూచి బోసి మెత్తనిది
క్రిందికి దిగునట్లు చేయఁబడినది. (ఉదా. వస్త్ర
గాలితము.); 3. కరుగింపఁబడినది.

గాలిమిడి. దే. వి. (గాలి+మిడి). పవనాశనము,
సర్పము. “గీ. మీఁది కప్పలు తాఁజేస్త గాలి
మిండ్లు, మొదట తొడ్రులు నెగడులు మొదలు
గలుగు, నీరుద్రిచ్చి పడుపులు...” ఆచ్చ.
యు. 3.

గాలిద్రిచ్చు. దే. వి. (గాలి+ద్రిచ్చు) పికాచము.
“నీ. విమి పికాచుల యాశ్వురూడే నిన్ను భేద
బుద్ధిఁ బాపఁ జేరకుండు, కాక భూచర యేను
గర్జనే యయ్యాశుఁడనుమతి మ్రొగెద నంటి
నిన్ను...గాలిద్రిచ్చు యీశుం దకల్పమందు,
హింసఁ జేయించునే...” క్రిర. మా. ౬. ఆ.
10.

గాలిసెప్పలి. దే. వి. (గాలి+సెప్పలి) వాయు
సఖుడు, అగ్ని. “ఆ. నీరుపాప గాలిసెప్పలి
యన్నింటి తిండికాదు...అగ్ని యనఁగ నొప్పు
ననలుఁ డీశ.” ఆం. సు. దేవ. 10.

గాలిపట. దే. వి. నిర్ణయము లేనిపట (శ. ర.)

గాలిపటము. మి. వి. (గాలి+పటము) 1. బాలక్రీడా
విశేషము, గాలిపటముతో నాడుకొనుపాట.
“నీ...దోడ్కిట్లు గాలిపటంబు నరిచేసి పుటచెందు
చాకిమాట.” హంస. 3, ఆ. 10౪; 2. బాల
క్రీడాసాధనవిశేషము, గాలిపడగ. “మ. అరు
దాచన్ రఘువీరుఁ దొక్కుతేలి బాల్యక్రీడ
మారీచము, మృదుమే నాశుగ యుక్తి గాలిపట
ముగా వింట నాడింపుచున్.” చంద్రా. 1,
ఆ. 10. శుక. 3. ఆ. ౪౪2.

గాలిపట్టి. ద్వ. వి. (గాలి+పట్టి) = గాలిచూలు. (హను
మంతుడు.) “నీ...కడిచిపులుగు, నకుఁ దగి
నట్టిచందము దీర్చి యరుగునుఁ బంప చేరువ
గాలిపట్టిఁ గాంచి.” య. 3, ఆ. 10.

గాలిపడగ. ద్వ. వి. (గాలి+పడగ) పిల్లలు గాలిలో
నెగురవేసికొనుటకై కాగితము మొదలగువానితోఁ
గట్టినపటము; బాలక్రీడాసాధనవిశేషము. “గీ.

అలకాలంబు నీటిపై నాడుకాడ, గాలిపడగ
యాకసమునఁ గ్రాటుతోవ, నిమిరలోపలఁ గలఁ
దోఁచునీడ పిదపఁ, గానవచ్చునె యప్పుడ కన్నఁ
గాక." ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౧౦౦.

గాలిశికాచము. మి. వి. (గాలి+శికాచము) గాలి
రూపమున నుండుశికాచము. "ఉ. గాసిలి పట్టఁ
గోల్చుడినగాలిశికాచమువోలెఁగట్టన, న్నొసిన..."
పేం. పంచ. ౧, ఆ. ౮౪౩.

గాలిబిల్ల. చే. వి. (గాలి+బిల్ల) గౌడలు వాడురోగ
విశేషము. (వా.)

గాలిమాట. చే. వి. (గాలి+మాట) లోకప్రవాదము;
ఆధారములేనిమాట. "నీ. మలయుమారుత మైన
మెలఁతఁ దెచ్చునటన్నఁ గానరా దదియును
గాలిమాట." తపతీ. ౨, ఆ. ౭౯.

గాలిమెకము. ద్వ. వి. (గాలి+మెకము) లేడి. "నీ.
తడవింట నేయక తఱిమి గాలిమెకంబు నును
యతోఁ గొనివచ్చుననమజమము." రా. వి. ౩,
ఆ. ౪౬.

గాలిమేతరి. చే. వి. (గాలి+మేత+ఆరి) పవనాశ
నము, నర్పము. "నీ. కప్పుగుత్తుకవాడు గాలి
మేతరియంచెజోటివాఁడరమెయిజోటివాడు"
అచ్చ. బాల. ౧౩.

గాలిమేరి. చే. వి. (గాలి+మేపు+ఆరి) "నీ. ఘన
పువళేంద్రుండు గాలిమేపరికిండు వాటిగా
భూషణరాజి గాఁగ." చెన్న. ౨, ఆ. ౧౮౭.

గాలివాన. చే. వి. (గాలి+వాన) గాలితోడివాన;
ఝుంఝు. "వ...అప్పు డప్పువ్వఁదోట గాటంపు
గానివానచేత నేకీడునుం బొరయకునికి జనులు
కొలఁగందుచుండిరి..." కళా. ౪, ఆ. ౯౩.

గాలివేత. చే. వి. (గాలి+వేత) 1. గాలి కొట్టుట;
2. జ్వరభేదము. (శ. ర.)

గావు. చే. వి. బలి. "గీ. గొప్పచింబోతుకదుపులఁ
గూచ్చి నీకుఁ, గావు వెట్టింతునన్న యోగంగ
నన్ను." నీలా. ౧, ఆ. ౧౧౩.

గావుకేక. చే. వి. (గావు+కేక) బలి యిచ్చుకపుడు
వేయుకేక; పెద్దకేక. (వా.)

గావుకొను. చే. స. క్రి. (గావు+కొను) బలీగొను.
"చ. గొఱియల మేకపొతులను గొమ్ముపొట్టేళ్లును
గావుకొందువు..." కాళికేశ్వరీ. వీధి. ౪౧.

గావుకోడి. చే. వి. మూలికావిశేషము. (శ. ర.)

గావుపట్టు. చే. స. క్రి. (గావు+పట్టు) 1. చంపు.
"నీ. కడుదురిఁగయుం బోలె వడిఁ దోలి కఱివి
యాకసూరిదుప్పుల గావుపట్టు." సా. ౧, ఆ.
౯౮; 2. నాశ మొనర్చు. "ద్వి. పొదలేడు
పురుషార్థముల గావుపట్టి, మదము మాత్సర్యంబు
మట్టి మట్టాడి." విష్ణు. పూ. ౩, ఆ. (శ. ర.)
వి. గట్టిపట్టు, కార్యము నెఱవేదపఱుప వీడ
కుండఁ బట్టినపట్టు. (శ. ర.)

గానటవీసట. చే. వి. సలక్షణము గానిచదువు. (శ.ర.)

"ఉ. భాసురభారతార్థములభంగులనిక్క మెఱుంగ
నేరమిం, గానటవీసటే చదివి గాథలు త్రవ్వు
తెనుంగువా రికిన్, వ్యాసముని ప్రణీతపరమార్థము
తెల్లగఁజేసినట్టియ, భాసనకల్లులూ దలఁతు
నాద్యుల నన్నయ తిక్కనార్యులన్." నృసిం.
వీధి. ౯.

గానము. వై. వి. (సం. గ్రాసః) 1. ఆహారము, తిండి.

"నీ. నల్లదేవరశాలఁ బల్లవేసినమేటి విసము
గానము గాఁగ మెనఁగునయ్యు." శివధ. ౩, ఆ.
౮౫. భాగ. ౮. స్కం. ౪౪౭; 2. బల్లెము,
జీతము. "గీ. బంటు నెఱుంగవు గాన మిస్తుండె
గనరె, దవసరము వచ్చె మముఁ జూడు మనెడు
వారు, నైరి..." రా. వి. ౫, ఆ. ౫.

గాసి. చే. వి. (శ. గాసి) 1. వృధ, దుఃఖము.

"ఉ...ఆ, యోగ సరసీరుహాక్షి మదయోగభరం
బున నిట్లు భిన్నయై, గాసి పహించి యున్నది..."
కుక. ౧, ఆ. ౨౧౪. "నీ. అపుడు వైచినపచ్చి
యరుగువైఁ బవళింతఁ గలువకాఁడై మేను గాసిఁ
బొదల." రా. వి. ౨, ఆ. ౭౦. ఆం. భా. ప్ర.
౧౫౦. విణ; 1. చెడినవాడు. "గీ. కర్ణశకుని
దుశ్శాసనుల్ ఘనులు గాఁగఁదలంచి వారలఁ గొని
మమ్ము గెలుచువాడ, వై మనంబున శంకింప
కట్టు కీడు, చేసి తావుఁపుడన్నిర గాసి యైరి."
భార. శల్య. ౨, ఆ. ౫౯; 2. చెడినది, నశించి
నది. "గీ...జేహార మాడు, టయును గోరక్ష
గావించుటయును మొదలు, గాఁగ బ్రతికెడు
తెరువులు గాసి గావె" భార. శాం. ౨, ఆ.
౨౫౫; ౩. నిష్ఫలము. "చ...నీదగునహాయతఁ
గౌరవసేన రూపుమా, పుట యవలీల నాకు నను

బొట్టుగఁ జేయుట నీకుఁ బాడియే, కటకట నాపరాక్రమము గాసిగఁ జక్రముచేతనంటిలే." భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౧౬౧; 4. నలగినది. "నీ. కమ్మకొవ్విరినరుత్ గాసియై యసియాడ బలు కీలుఁ గొవ్వలఁ బట్టి యాడ్చి." ఉ. రా. ౪, ఆ. ౯౩.

గాసింమే. దే. స. క్రి. బాధించు. "క. చేసినమే తెలుగుదు రొరు, గాసింపడు కుచ్చికంపుఁ గఱవ తెలుగఁ ర, త్యానక్తసాహృదలు న, త్యానీశలు నురలు వారలపకారకులే." హరి. గీ, ఆ, 3౦౧. ద్వి. పరమ. ౪, ఆ. 3౩౪. పు.

గాసింబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గాసిం+బడు) 1. చెడు. "క. ఆనమయమున రహస్యము, గాసింబడ కుండ..." దశ. 3, ఆ. ౧౧౭; 2. బాధపడు, దుఃఖించు. "నీ. హోమాజ్యగంధోర్తి కుడ్యేగ మొందుచుఁ గ్రతుధూమములచేతగాసింబడుచు." వైష. 2, ఆ. ౧౨౩. "క. స్త్రీ సంతోషించు తెఱం, గానపడనిమనసు గలుగునట్టియధముఁ డి, చొచ్చి నడిఁ గనుఁ జని యచొచ్చి, గాసింబడు జమునిభటులు గాఱియకెట్టన్." భార. ఆశ్వ. ౪, ఆ. ౮౨౮.

గాసింబఱచు. ద్వ. స. క్రి. (గాసిం+బడు. ఛా. ప్రే.) 1. బాధించు. "నీ. బహురూపులను మిఱి పర్ణ కాలలు దూఱి కడగి మునిస్త్రీల గాసింబఱచు." ఉ. హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౮౪; 2. "చ...గడుసరి దానవులు పసిమి గలపసిఁడి కానచేసి పడ ద్రోసి గాసింబఱచిన ప్రాసాదంబులును..." ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౫౩.

గాసింబఱచు. ద్వ. స. క్రి. (గాసిం+బడు. ఛా. ప్రే.) కీడించు. "నీ. కవచక్కవలదెక్కు గాంచురీచను దోయి కలికి యేకఱినుండు గాసింబఱచె." ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౭౭.

గాసింబెట్టు. దే. స. క్రి. (గాసిం+బెట్టు) 1. చెడఁ గొట్టు. "గీ...వికాత మంతయుఁ గాసింబెట్టు. గడగి..." దశ. ౬, ఆ. ౮౨; 2. దుఃఖపెట్టు, బాధపెట్టు. "క. ఆనభ సమైయి నీదు, క్వాననుఁ డప్పొందుపుత్రసరిఁ గ్రూరాత్ము, డై నంక లేక పెద్దయు, గాసింబెట్టుగ..." భార. స్త్రీ. ౨, ఆ. ౫౬. భార. శాం. 3, ఆ. ౧౫౩.

గాసిచేయు. దే. స. క్రి. (గాసి+చేయు) 1. బాధ పెట్టు. "గీ. ఖియు నొక్కండ్ర దుద్రుల బాఱ విడిచె, గాసిచేయక కాశాలకురుడట్టి, తండ్రి పేరివా రగుట చిత్తమునఁ దలంచి." కాశీ. 2, ఆ. ౮౫; 2. నాశమొనర్చు, పాడుచేయు. "చ...సమస్తభూజమూత్, బలుదిడి గాసిచేసి బహుభంగుల నెట్టులు త్రుప్తుచున్నెడన్." భా. రా. మం. ౫౪౦. నిర్మ. 2, ఆ. ౧౩౨.

గాసిలు. దే. ఆ. క్రి. 1. బాధపడు. "ఉ. గాసిలనీక రాజతులఁ గౌకికుఁ డాకలి పిరువట్టు నా, యానము లేనిమూక్తము...కృపచేసికృతార్థులఁ జేసె నెంతయున్." రామా. ౪, ఆ. ౨౮. పారి. ౧, ఆ. ౧౩౩; 2. కోడడడు. "క. వానవుడు నందగోవుడు, చేసినయవరాధమునకుఁ జిత్తము లానన్, గాసిలి..." వి. పు. 2, ఆ. ౨౪౩. ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౧౨౮; 3. క్రమపడు. "క. వానవనందనుఁ డెంతయు, గాసిలి యున్నాడు మనలఁ గని యిచ్చుకయున్, దా నైరణ నేయఁడు..." భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౩౦; 4. నశించు, చెడు. "చ...నామనంబునఁ గడించి భయంబు జనించె దక్షిణాం, గనికరముల్ చలింపె ధృతి గాసిలె మే నవకత్న మొండె..." ఉ.రా. ౬, ఆ. ౨౩౬.

గాసిల్ల=గాసిలు. (చూ. గాసిలు.)

గాసిసేయు=గాసిచేయు. (బాధపెట్టు.) "ఉ. భంగము తోడ చున్నననుఁ బుపు విరాటునిమీఁద భూమి కిం, కెంగటకుండు నావయినదీతపుటూళ్లులు నుత తులు వా, నిం గడు గాసిసేయు నతనిం జెఱుపం దటి యయ్యె..." భార. విరా. 3, ఆ. ౧౧౯.

గాహనము. సు. వి. ఆ. స. 1. స్నానము, మునుక; 2. చొచ్చుట.

గాహమాచుడు. సు. విణ. (అ.ఆ.అ.) 1. స్నానము చేయుచున్నవాడు; 2. ప్రవేశించుచున్నవాడు. గాహము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. స్నానము; 2. చొచ్చుట. విణ. (అ. ఆ. అ.); 1. స్నానము చేయునది; 2. చొచ్చునది.

గాహితము. సు. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మునిగినది; ప్రవేశింపబడినది.

గాళ్ళకుడు. దే.విజ. (క. గాళ్ళక.) 1. దిట్టడు, ధీరుడు.

“ఉ. గాళ్ళ తాపురిభటకీభామణు తెక్కటి యొక్కతున్న లాభితరాశనుల్ చిదిమి పెట్టినబంటులు...” విజ. ౧, ఆ. ౧౦; 2.

ప్రాధుడు. “ఆ. అనుచు నెల్లవేల్పులను గొల్చి మునుకబృములను గన్నగాళ్ళతులను దలచి.” నీలా. ౧, ఆ. ౧౦.

గాళ్ళ. దే. వి. (క. గాళ్ళ) నాశము, పాడు. (చూ. గాళ్ళచేయు.)

గాళ్ళచేయు. దే. స. క్రి. (గాళ్ళ+చేయు) నాశ మొనర్చు. “నీ. ఆటవిష్టులు ప్రచ్చి పాట బండులు గూల్చి కట్టువ లన్నియు గాళ్ళచేసి.” అచ్చ. సుం. ౯౫.

గి

గిఁగి. దే. ఆప. నిందయుండు హస్తాది యైనయా ప్రేడితశబ్దముయొక్క యాద్యక్షరమునకు వచ్చు నాదేశము. “చ. హరి గిరి వహ్ని గిహ్ని మఱి యంతకు గింతకు త్రైత్యు గీత్యు వా, ర్మరు గిరు గాడ్చు గీడ్చు ధనవల్లభు గిల్లభు...” భా. రా. యు. ౯౦౪. ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౧౦౭.

గింగురు. దే. వి. వింటినానుండి బాణము వెడలుట మొనలగువానియందు దగుధ్వని కనుకరణము. “ద్వి. కొదమనాగముఁ బోనిపోలమిజ్జురులు, నెదరంగ దొనఁ దీసి కింజీని దొడిగి, తెగ గింగు రనఁ బాపి దృష్టి సంధించి, తెగ నేయుటయు...” ద్వీ. హరిశ్చ. పూ. ౭౧౯.

గింజే. దే. వి. బీజము, విత్తు. “నీ. వీడెపుబలుకెంపు విరిసి వెన్నెల గాయ మరిగింజ నొకటఁ బల్వరున దోచు”. ఆము. ౧, ఆ. ౬౧. ఆం. భా. ద్వీ. ౩౯.

గింజే. దే. స. క్రి. చిమ్ము, విదిలించు. “ద్వి. జయ కాముఁ డలుంగలు జళికించి చిమ్ము, క్రియఁ గర చరణముల్ గింజి యాడుచును”. ఆ. మ. క. ౧, ఆ. ౨౮. పు. ౨౦. పం.

గింజోను. దే. ఆ. క్రి. (గింజు+కొను) 1. శ్రమపడు, బాధపడు. “ప. చండికానముద్దండపాశంబునం దగులుపడి గింజోనుమనుకాశనులు పన్నినవలలం బడి తన్నుకొనుమన్నుఁబోతులరితి నుండిరి...” వరాహ. ౧౧, ఆ. ౧౦౧; 2. బాధించదలచు.

“కా. ఏ నిన్నే శరణందు బాంధవులు గానీ యెల్లవారుం బగే, కానీ మృత్యువు తల్లకిందు పడసి కాలుండు గీపెట్టనీ, నానాకర్మచయంబు గింజోననీ నాకేమి నే రాజని, లే నీచాటున దానియున్నపుడు బీలే యింక సర్వేశ్వరా.” స. శ. ౧౩౨. స. క్రి. చిమ్ము, విదిలించు. “కా... మీఁజేతులం గన్నులిం, పారం దోముచుఁ జేవఁ బూని పిఱుఁ దొయ్య న్నిది కల్లాద్యుచున్, శ్రీరమ్యాంఘ్రియుగంబు గింజోనుచుం జెల్వంబు రెట్టింపఁగన్.” హరి. పూ. ౫, ఆ. ౧౭౦. వైష. ౧, ఆ. ౧౦౧.

గింటెన. దే. వి. దింటెన. “నీ...గింటెన యనఁగను దింటెన యనఁ గిరికర్ణి చెలవొందు...” ఆం. భా. ద్వీ. ౫౬.

గింటెము. దే. వి. జమిలిపోగునేతబట్ట. “గీ. మడత పసిమిడి గింటెముల్ మంజిడి జిగి, దోమతెర మంచములు హనుతులు జవాది, యగలు సిరులు చిన్నెలు గాఁగ నతఁడు గడవె, జలినెలలు తద్దధూకుచకరణుఁ డగుచు.” కళా. ౭, ఆ. ౧౮౧. విజ. 1. సాంద్రము. “నీ. రింగులువాణి మైరికపుగింటెపుఁ బచ్చడము గట్టిప్రదేశమునఁ గట్టి.” వరాహ. ౬, ఆ. ౪౦. వాల్మీకి. ౩, ఆ. ౧౫౧; 2. ఘనము, గట్టిది. “ఉ. గెంటనిప్రేమ మేను పులకించె గిటికిఁ బూ లొనంగి వా, ల్లంటి గిఱుక్కునం దిరుగఁ గమ్మనికమ్మరి తావి గ్రమ్ముకొ, గింటెపుగబ్బిగుబ్బలజిగిన్ వెలె జమ్మనొయారి జిల్లంబ, య్పుంటచెఱుం గొకింత దనయంగముపై నటు సోకినంతటన్.” విజ. ౨, ఆ. ౧౩౪.

గిండి. వై. వి. (నం. తుండి. క. గిండి) 1. నన్నని మెడ గలపాత్రము. “నీ. గొడుగు పావలు కేలఁ గొని నాగ్నజితి యుండ జలములగిండి లక్షణ వహింప.” ప్రభా. ౨, ఆ. ౧౫. ఆం. భా. ద్వీ. ౧౯౩; 2. కమండలువు. “నీ. దేవదేవుని నేల రిట్టితి వీ పని కీరవాణి యొకర్లు గిండి ద్రోచె.” పార్వ. ౪, ఆ. ౧౬౨. చుద్ర. ౩, ఆ. ౨౧.

గిచ్చే. దే. స. క్రి. గీచు. (శ. ర. చా.) గిజిగాడు. దే. వి. పచ్చపిట్ట, బంగారుపిచ్చుక. “ఉ... శృం, గారపనద్రుమాళి గిజిగాడులు గూడులఁ

జేర్పు..." స్వా. ౧, ఆ. ౩౬. ఆం. భా. ద్వి. ౯౮.

గీటిబిడి. దే. వి. నమలుటయు దగుననుకరణము. "ప.

అజునివరంబుకల్పి నిటలాక్షమహోక్షముఁ దాఁకి గూల్చుది, గ్గజములమోపు మూఁపురముగాఁ గొన నోపునురాస్త్రముల్, గీటిబిడి బిప్పిగానమలు గిత్త తదీయముదాదృశంపుట, క్కజములు లేరి గిల్చులప్రకారము లాతఁ డజేయుఁ డెమ్మెయిన్."

కవ. గీ, ఆ. ౭౨.

గీజ్జిగాఁడు=గీటిగాఁడు. (శ. ర. బ్రా.)

గీజ్జిణి. దే. వి. భక్త్యవిశేషము. "ప...బజ్జాలు గిచ్చట్ల గీజ్జిణులు." కాశీ. 2, ఆ. ౧౦౫.

గీజ్జిగీజ్జి. దే. వి. 1. కలవరము. (చూ. గీజగీజవడు);

2. కాట్లచేతులు విడిచిచుటయు వగుననుకరణము. వా:-వాఁడు బాధచే గీజగీజ తన్నొను చున్నాఁడు.

గీజ్జిగీజ్జుమచే. దే. ఆ. క్రి. (గీజగీజ+కడుచు) కలవరమొందు. సీ. కదలించి యెత్తఁగాఁ గడు నశత్తుం డయి గీజగీజకుడిచె నక్కేకయుండు." చమ. 3, ఆ. 23.

గీజ్జిగీజ్జుడు. ద్వి. ఆ. క్రి. (గీజగీజ+వడు) కలవర మొందు. "క...చిలుకులు, గీటిగొనఁ బఱపు టయు వాఁడు గీజగీజవడుడె." ఆచ్చ. యం. ౨౧౭.(ముద్రి. పా. "గీజగీజగ్గు." శ.ర.పా.)

గీజ్జిగీజ్జయగు. దే. ఆ. క్రి. (గీజగీజ+అగు) బాధ నొందు. "క. గజవదనాదులు గాలచిరి, నిజరక్షిత సీమః గాలనియమితభృశ్య, వ్రజకృతబహువిధ బాధల, గీజగీజయగుశూద్రభక్తుః గీలితజేహున్." శ్రీ రం. 3, ఆ. ౫౨౨. బస. ౬౧౦. పం.

గీజ్జిగీజ్జలాడు. దే. ఆ. క్రి. (గీజగీజలు+అడు) కల వరమొందు. "ప...ధవళకిరణకిరణంబులు చుఱుకు చుఱుకున మర్తంబు లంటిన గీజగీజలాడి తాళఁ జాలక మూర్ఖ గ్రమ్మి సొమ్మసిలివ..." మృ. వి. ౨, ఆ. ౮౪.

గీజ్జిరు. దే. వి. 1. గింజ, బీజము. "గీ...బీజాఖ్యుఁ డరంగ విత్తు. విత్తనము గింజ గీజ రన..." ఆం. భా. ద్వి. ౩౯; 2. మామిడిపండుమున్నగువాని యం దుండుపేసెము. (శ. ర. బ్రా.); 3. శోడి గ్రుడ్డులానివచ్చునివధార్థము. (బ్రా. వా.) విణ.

ముదిరినది, గింజ ముదిరినది. వా:- గీజరువం కాదు.

గీజ్జిరు=గీజ్జిరు. (శ. ర. బ్రా.)

గీట. దే. వి. కృశించుటయు దగుననుకరణము. "క. పెటపెటపెటఁ గానెన్ రవి, పటపటపటమచుచు గిరులు యిలెన్ రిగిలెన్, జీటచిటచిటమచుచున్ పని, గిటగిటగిటమచుచు జనము నృకయించె నెగన్." రా. వి. గీ, ఆ. ౯౮.

గీటక. దే. విణ. పొట్టివాఁడు. "సీ. పొట్టి మొట్టి గీటక పొడిటి పొడడు...రిగణా యనఁగన వామనాఖ్య దనరు." ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౩.

గీటగీట. దే. వి. పండ్లు గీటుటయు దగుధ్వని కనుకరణము. "ద్వి. గీటగీటఁ బండ్లచు గీటి కొళికుఁడు, చిటచిట మిడుంగుర్లు చెదర ఓక్షించి." ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౮౩. పం; 2. పణఃకుట యం దగుననుకరణము. (చూ. గీటగీటమచు); విణ. నూత్నము, సన్నము. (వృత్తియందు విగాగము) "క...క్షీర్ణక నటి, యింపన్ గీటగీటనికా నొకింత చలింపన్." విజ. 3, ఆ. ౭౯. కరమ. 3, ఆ. ౨౫.

గీటగీటన. దే. విణ. 1. అల్పము. "ప...చుపొంద్ర నివధద్రోణంబులు దవిద్రాణంబులు హేమకూటంబు గీటగీటన తక్కుఁజిక్కుకొండలం బేర్కొనం గారణం జేసి..." కాశీ. ౧, ఆ. ౧౦౦; 2. కృశము. "ప...ఈబోటి...పుటపాకనికాశం బగుకాకం జీకాకువడి నాఁడునాటికి నగు చున్నట్ట గీటగీటనగుడున్నది..." ఆము. గీ, ఆ. ౫౫; 3. కొలఁది, కొంచెము. "ప...చడువదొర కొనిన నరునకుఁ గాలంబు నాలంబు విఘ్నంబు లఖిలాద్యమఘ్నంబు లందులకు సామగ్రి గీట గీటన." ఆము. ౧, ఆ. ౭౮. (శ. ర. పా.); 4. నుమూరము. "ద్వి. కటకట భార మెక్కడనుండి వచ్చె, గీటగీట వైనయీకిరవాణిని..." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౧౮. పం.

గీటగీటమను. దే. ఆ. క్రి. (గీటగీట+అను) పణఁకు; చలించు "క. చనుగనప్రేగున గీటగీట, మను నెచ్చుండు మేమి యగున్ యనియెడుశంకన్, గనకపుఁగట్టిడినాఁడో పనశాసనుఁ డనఁగ పనిత పరు లింపెనగున్." ప్రభా. ౨, ఆ. ౮౩.

గిట్టు. దే. వి. 1. ఖరము, డెక్క. "గీ. గోరిజ డెక్క, గిట్టు యన ఖరనామంబు గేరుచుండు..." ఆం. భా. ద్వి. ౧౯2; 2. బాణము. "వ...మైందునిఁ జొమచగిట్టుల గజు నెరిమిదికోలలఁ గుమును నైదమ్ము..." అచ్చ. యం. 3౬౪. రా. వి. గీ. ఆ. ౧౨.

గిట్టకఱచు. దే. ఆ. క్రి. 1. చనిపోవునపుడు పండ్లు దగ్గఱగా వడు. వృష:—వ్యాధి ముదిరినది. పండ్లు గిట్టకఱచుకొన్నవి; 2. కోవముచే పండ్లుబిగించు. (వా.)

గిట్టించు. దే. ఆ. క్రి. గిట్టుబడి యగు. (శ. ర.) స. క్రి. (గిట్టుభా. క్రి.) 1. చంపు. "దండకము... బల్లజ్జివారక్కనున్ వెక్కనం బైన పేరుక్కుతో నుక్కుఁగంబంబునం బుట్టి గిట్టించవా..." అచ్చ. యం. ౧౬౧; 2. భేదించు. "ద్వి. తనయుఁడు పిన్నని తలపోయ వలదు, కినిసినఁ గొండలు గిట్టించనోవు." ఆ. మ. క. ౧, ఆ. 3౫. పు. ౨౨. పం.

గిట్టించు. దే. వి. (గిట్టించు. భా.) 1. చావు (శ. ర.) 2. గిట్టుబడి. (శ. ర. బ్రా.)

గిట్టు. దే. ఆ. క్రి. 1. చచ్చు. "ఆ. వీరు కలియుంగ మన వేయేండ్లలోపల, బుట్టి గిట్టఁ గలరు భూవ కేంద్ర." భాగ. ౯. స్కం. ౬౮౨. సా. ౧, ఆ. ౧౦2; 2. నశించు, చెడు. "సీ. గుట్టు పోని చ్చిన గిట్టుఁ బెద్దటికొంబు దుర్వ్యయవరుఁ డైనఁ దొలగు మిసిమి." రామలిం. ౪౮; 3. అనుకూ లించు. (శ. ర.) 4. హితమగు. వా:—నన్నుఁ జూచిన వానికి గిట్టదు. ఆకూర నాకు గిట్టదు; 5. లాభించు. వా:—అధరకిచ్చిన నాకు గిట్టదు; 6. చాలు. వా:—కూలి గిట్టినచోఁ బనిచేయు దుము.

గిట్టుబడి. దే. వి. (గిట్టు+బడి) అమృతమునందలి లాభము. (శ. ర. బ్రా.)

గిడన. దే. విజ. పొట్టి వామనము. (శ. ర. బ్రా.) గిడి. దే. వి. బిగువు. (చూ. గిడికొను)

గిడికొను. దే. ఆ. క్రి. (గిడి+కొను) 1. బిగువెక్కు. (బ్రా.) 2. కప్పటలుగొట్టు (ఉదా:— గిడికొన్న చేతులు. బ్రా.)

గిడిగిడి. దే. వి. 1. నమస్కారము. "సీ...గిడిగిడి బొంకణాలు బోత. గీ...అన దండము పేర్లు వేంకటేశ." వేంక. మాన. ౪2. హంస. ౪, ఆ. ౨౧3; 2. చిరత, భజనచేయు సాధనవిశేషము. (బ్రా.)

గిడిబిడి. దే. వి. వాద్యవిశేషము. "సీ. చనియె దండ భయండు జయందుభులు మ్రోయ వెల్లె వైత్యులు గిడిబిట్ల మ్రోయ." వరాహ. ౨, ఆ. ౮. (గిడిగిట్ల. ఆపము ద్రి.) హంస. 3. ఆ. ౨౯.

గిడియ. దే. వి. పటహరిశేషము. "సీ...తమ్మటంబనఁ గను దమటం బనంగను దమటాభిధానంబు దనరు చుండు. గీ. దుడు మనంగను దమకునా గిడియ యనఁగ, నరగజ మనంగఁ దచ్చేదనామము లగు."

ఆం. భా. ప్ర. ౧౨౬.

గిడుగు. దే. వి. కామలేశిగొడుగు. (శ. ర.)

గిడ్డ. దే. వి. (క. గిడ్డ.) వామనమూర్తి, విష్ణుని యవతార భేదము. "రగడ. మీను తాచే ల్పంది మానిసి మెకము గిడ్డయు నేలవేల్పును..." అచ్చ. యం. ౬౪. విజ. పొట్టివాడు. "గీ...కుటుచ తింగణ గిడ్డ గిఱక గుఱ్ఱ, పొట్టి యన వామనాభ్యుతా..." సాం. ని. మాన. గీ.

గిడ్డంగి. దే. వి. (క. త. గిడ్డంగి) 1. నరకు లుంచి యమైడియల్లు; 2. చెఱసాల. (శ. ర.)

గిడ్డి. వై. వి. (నం. గృప్తి. క. త. గిడ్డి) 1. భేషపు, ఆపు. "సీ. దొడ్డిపెట్టిన వేల్పుగిడ్డి కావు." స్వా. ౧, ఆ. ౬౬. ఆము. ౨, ఆ. ౯2; 2. పొట్టిమాపు. "సీ...కేరు వామనగవి గిడ్డి యనఁగ..." ఆం. భా. ద్వి. ౨౬3. విజ. పొట్టిని, వామనము. "సీ...ఆపు పొట్టియు గిడ్డి యనఁ జెలంగు..." ఆం. భా. తృ. ౪౬.

గిడ్డు. దే. వి. శ్యేనవిశేషము. "గీ. మృగయు లంతటఁ దెచ్చిరి లగుడు గిడ్డు, జాలె జలకటై కణుజు వేసడము బైరి...అనుడేగకులము..." విన. శకుం. ౧, ఆ. ౧౧౦. య. ౧, ఆ. ౪౦.

గిత్త. దే. వి. 1. బుడ్డకొట్టనికోడె, అర్ధభృము. "సీ. గిత్త నా బిబ్బ నాఁ గెరలు నార్దభృము..." ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౨; 2. ఎద్దు, వృషభము. "సీ. గిత్తకత్తడివాడు బుత్తి ముత్తు లిడంగఁ జాలువాఁ డోదలజాలువాడు." అచ్చ. బాల. ౧3.

సిద్ధ. దే. వి. సోలయందు నాల్గవభాగము. (శ.ర.వా.)
సిద్ధు=సిద్ధు. “ఆ. ధర్మగుణముచేతఁ దగిలియుండియు
నీకు, నోచ్రనేన యిట్టి యుగ్రకృత్య, మేల
యనెడుకరణిఁ గోలాహలము చేసె, సిద్ధులలమి
లొడువ భేషరములు.” సాంబో. 3, ఆ. ౨3.

గినియ. దే. వి. కటభి శి. (శ. ర.)

గినుమాడు. దే. స. క్రి. (గినుము+అడు.) పంచించు.
“మ. తను నాపూయితుఁ జేసి రేపు గృహ
కృత్యంబుల్ వానర్పం దొడం, గింతల్లిం గిను
మాడి తప్పడుగులం గ్రీడారతిం బోయి...”
హరి. పూ. గి. ఆ. ౧౯౮.

గినుము. దే. వి. పంచన. (చూ. గినుమాడు.)

గిన్నియ=గిన్నె. (లోహాదిపాత్రము.) “గీ. వేడిగిన్ని
యలు చేపట్టి పుణ్యస్థిలు శిరమున మాక్షికేష
లిడఁగ.” ద్వా. ౨, ఆ. ౬౦. “చ...వజ్రపు
గిన్నియలోనితీర్థము...” శాంబో. ౨, ఆ. ౭౦.

గిన్నె=గిన్నియ. దే. వి. (క. గిణ్ణిత్. త. గిణ్ణీ.) 1.
లోహాదిపాత్రము. “గీ. సాని యాకానియై
మహాశక్త్యవమునందు, గేల నవచంద్రకాంతపు
గిన్నె పూని...” భీమ. ౧, ఆ. ౧౦౪. దశా.
౪, ఆ. ౧3౮; 2. పానపాత్రము, చమకము.
గీ. గిన్నె యన దబ్బు రనఁ గొర యన్నఁ జమ
కము...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౪.

గిబ్బ. దే. వి. 1. ఎద్దు, పృషభము. “వ...వడి గల
గిబ్బలం బూన్చినశకటంబులు...” భాగ. ౧౦
స్కం. పూ. ౨౧౧; 2. బుద్ధకొట్టనికోడె, ఆర్ష
భ్యము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౨. విజ. శ్రేష్ఠవాచ
కము. (ఇది యుక్తరచపమై యుండును.) “క.
చమ్ములు జక్కవగిబ్బలు...” నీలా. ౧, ఆ. ౧౧౧.
దశా. ౧. ఆ. ౧౬౪.

గిబ్బరవుతు. ద్వ. వి. (గిబ్బ+రవుతు) పృషభవాహ
నుడు, శివుడు. “క. బెబ్బులల నంటవచ్చుం,
బొబ్బమెకంబులను జేసి ముద్దిడవచ్చుకో, గిబ్బ
రవుతన్న నలుకుదుము...” పార్వ. ౨, ఆ. ౧౭౬.

గిబ్బలతోడు. ద్వ. వి. (గిబ్బలు+తోడు) నంది, శివుని
వాహన మగువృషభము. “క.. వాస్తమున న్నిశిత
ప్రిశాలముం, బూని మంచి అంకెలిడుపోటరి
గిబ్బలతోని నెక్కి యీ, కానుడు వచ్చె...”
హరి. ౪, ఆ. ౮౫.

గిబ్బవరూఢిబోడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గిబ్బ+వరూఢి+
బోడు) పృషభము నెక్కి విహరించువాడు,
శివుడు. “క. గుబ్బలిజేరితాలిమి నగుకో నిజ
భూవిభూతిశంపదకో, గిబ్బవరూఢిబోడు నడఁ
కించు...” రామా. వీతి. ౮౪.

గిబ్బు. దే. ఆ. క్రి. చుపు. “నీ. పోతరించి సిమగు
లీకలాతల నేది గల్పియెల్లలైన గిబ్బుఁ జూచు.
సా. ౧, ఆ. ౬౮.

గిరక. దే. వి. 1. చూతిరాట్టుము, ఘటయంత్రము.
(శ. ర. ‘గిలక’. వా.) చూతిరాట్టుముయొక్క
చక్రము. “నీ. తుతుచంతలి సముత్పాటనయం
త్రంబు రాట్టు మంచనగు రహికి నెక్కుం,
దబ్బధ్ధపూత్రంబు తగు వడి యం చన గిరక నా
భ్రమకంబు చరఁగుచుండు.” ఆం. భా. ద్వి.
౨౬౪.

గిరగిర. దే. వి. తిరుగుట ముచ్చగువానియొ దగువ్యసి
కకురణము. “చ...చచండమాదలా, గ్రము జగి
పించుడుఁ గిరగిర నిరుగకో మ్మెగజేలి వట్టు
చున్.” కళా. ౬, ఆ. ౧౪. భాగ. ౧౦. స్కం.
ఉ. ౫౪౪.

గిరణము. సా. వి. ఆ. వ. మ్రొగుట.

గిరదా. దే. వి. (హిం. గిర్దా) గుర్రముగా చుట్టు
కొని యుండు తలమెద్దుకలు. (శ.ర. ‘గిరజాను.’
వా.)

గిరవు. దే. వి. కుదువ, తాకట్టు. “నీ. కనుదోయి
మెఱుంగులు కుతుతూపులకడ గిరవుగాఁ బెట్టి
హరిణనయన. విక్ర. ౭. ఆ. ౬౨. ఆము. ౧,
ఆ. ౫౪; 2. కానుక. “గీ. హరిణకహరిచమ
రంబు లక్షితుంభ, మధ్యనాలాకృతులు దెచ్చి
మనువుకొఱకు, భిల్లవలియింట గిరవులు పెట్టె
ననఁగ, దృష్టువలగ్నచికురచారిమల నోవ్వు.”
వరాహ. ౨, ఆ. ౧౧3.

గిరన. దే. విజ. పిటికి, సమరభీరువు. (శ. ర.)

గిరాక. దే. వి. 1. అధికమగుసొనుబడి. వా;—కాను
ధరతగ్గగానే గిరాకి హెచ్చినది. 2. అలభ్యత. ఉదా:
వస్తువులగిరాకి హెచ్చుగా నున్నది. విజ. 1.
అధికము. వా;—వస్తువులభర గిరాకిగా నున్నది;
2. వెల యధికముగాఁ గలవి, ప్రియమైనవి.
వా;—సామాన్యులు గిరాకివస్తువులు కొనలేదు.

గిరాకీ=గిరాకీ. (చా.)

గిరి. సు. వి. ఇ. పు. 1. ఛర్మతము; 2. అచ్చన గాయలు; 3. నేత్రరోగవిశేషము; 4. జుష్టి శీ; 5. సన్నాహములునునుండి తేర్చబడుచున్న దము. ఉదా: అనందగిరి. మొ.) స్త్రీ. మ్రొగుట. ఐ. పూజ్యము.

గిరిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిట్టెలుక; 2. పనురాజు భార్య; 3. జలగ; 4. పార్వతి; 5. విధవ; 6. అడవిమల్లె శీ.

గిరికంటకము. సు. వి. ఆ. పు. వజ్రాయుధము.

గిరికర్ణి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. దిండెన శీ.

గిరికర్ణిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. భూమి; 2. దిండెనశీ.

గిరిగిటు. దే. వి. ఆదునవ్వుడు వాయించుకంచుతాళము. (శ. ర.) “ద్వి...పసిడిపానంబు, గిరిగిట్లాం బట్టి కేళికల్ శేయు.” భల్లా. 1, ఆ. (శ. ర.) చండితా. వాద. 13౯. పు.

గిరిజ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పార్వతి; 2. కొండ యరటి శీ; 3. మల్లెటిగ; 4. నది.

గిరిజము. సు. వి. ఆ. స. 1. లాహము, ఇనుము; 2. అభ్రకము; 3. శిలాజిత్తు; 4. కావితాయి. వి. (ఆ. ఆ. ఆ.) కొండయందు బుట్టినది.

గిరిధరుడు. సు. వి. ఆ. పు. గట్టుతొల్పు విష్ణువు.

గిరిపుష్పకము. సు. వి. ఆ. స. శిలాజిత్తు.

గిరిభిత్తు. సు. వి. ద్. పు. 1. ఇంద్రుడు; 2. వజ్ర) యుధము.

గిరిమల్లిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. కొండమల్లె శీ.

గిరిరాజు. సు. వి. ఆ. పు. హిమవంతుడు.

గిరిశయుడు. సు. వి. ఆ. పు. శివుడు.

గిరిశుడు. సు. =గిరిశయుడు.

గిరిసారము. సు. వి. ఆ. పు. 1. ఇనుము; 2. తగ రము; 3. మలయపర్వతము.

గిరిసెము. వై. వి. (సం. శిరీషక) దిరిసెనము, శిరీషము శీ. “నీ...దిరిసెము గిరిసెము దిరిసెన మనఁ, జనున శిరీషాఖ్య...” అం. భా. ద్వి. ౪౯.

గిరిస్తని. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. భూమి.

గిరిశుడు. సు. వి. ఆ. పు. వైలాసవతి, శివుడు.

గిరిట=గిరిగిటు. “ద్వి. గెడగూడి పసిడిగిరిట కేళికలను, గడు నొప్పుసొన్నలికపురంబువారు.” అం. ఆ. 23. చం.

గిర్ను=గిరిము. (గొప్పతనము; విభవము.) “గీ. సగము గనవచ్చియును మఱినగము గాన, రానివలయాచలముగిర్ను దా నబెంత.” సాంబో. 1, ఆ. ౧33.

గిరిక. దే. ఇ. పాట్టి. (శ. ర. బ్రా.)

గిరికతాడు. ద్వ. వి. ట. (గిరిక+తాడు) హింతాలము శీ. (శ. ర. బ్రా.)

గిరికపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గిరిక+పడు) పాట్టిదగు. “క. గిరికపడి కొనలు సాంగక, యొలులు లతాంగనలఁ బెంచి యొప్పుగఁ బుష్పం, బఱు బుష్ప మొగ్గుబల్లులు, వఱు ఫలం బెనఁగఁజేసె వలపు బుతు వొగిన్.” కాళిం. 3, ఆ. ౧౨.

గిటీ. దే. వి. (క. గిటీ) వలయాకారపురేఖ. “మ... తనచుట్టున్ గిటీ గీసె నాఁగఁ బరిధిన్ భద్రోతుఁ డొప్పె నివిన్.” పె. శకుం. 3, ఆ. ౧౦.

గిటికొను. దే. ఆ. క్రి. (గిటి+కొను) వ్యాపించు. “చ...మెఱుంగులు గర్జితంబులును విక్రిలి సోనయుఁ గల్గుమేఘముల్, గిటికొన నొప్పునాక నములీల...” భార. ద్వి. ౧, ఆ. ౨2౮. సాంబో. 1, ఆ. ౧౪౪; 2. స్థిరపడు, నిశ్చలముగా నుండు. “క. ఈలీల నిజపదార్పన, కేళికత్పరత నతఁడు గిటికొని యుండన్.” విప్ర. 1, ఆ. 3౪; 3. పాటు. “గీ. ఉడుగ కందంద త్రావుచో నురముమీఁద;వఱదలై క్రొత్తనెత్తురు గిటికొనంగఁ గడముల నున్నకుఱవంబు కఱచి కఱచి, పలక బళంబు మెనఁగుచు భయదభంగి.” హరిశ్చ. 3, ఆ. ౯౧; 4. అతిశయించు. “క. తెఱవపులకాంతు రంబులు, గిటికొన నజ్ఞేరఁ జూడ్పికి ముదంబొన. గెన్, గఱకుంబు మొగ్గుతూపులు, గిటికొన్న మనోజగరధికిం బ్రలీనిధియై.” వై. 1, ఆ. 1, 1. ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౪2. నరస. ౧. ప్ర. ౧3. స. క్రి; 1. ఆవరించు, కప్ప. “క. అఱవఱలైన రథంబులు...తూలినకరులున్, గిటికొనియెన్ సమర మేదినితల మెల్లన్.” భార. భీష్మ. 1, ఆ. ౨31; 2. క్రమ్ము, చుట్టుకొను. “క. ఉఱక మదియాం గంబులు, గిటికొన నట్టేయుటయును...” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. 3౨౦. అం. భా. త్వు. ౧౧2. గిటికొలుపు. దే. స. క్రి. (గిటికొను+పా. ప్రే.) క్రమ్ము కొనఁజేయు. “క. మఱియును శరశతకము మెయి

గిటికొలిపిన వృష్టివరుడు గినియంగలే కే, పటి యున్న జూచి యార్పుచు, మెఱసిరి నీతనయు లుబ్బుమిగిలి నకేంద్రా." భార. ద్రో. 3, ఆ. ౨౭౧.

గిటిపిట్టాడి. దే. వి. స్త్రీలు కాల ధరించెడి పిట్టాడి. (శ. ర.)

గిఱుకను. దే. అ. క్రి. (గిఱుకు+అను) చచ్చుడగు. "క. ఆన విని వా రిది యగు నని, చనుటయు నానాఁటిరేయి శయ్యవయ న్నా, ధునిప్రక్క నుండి తమిరే, గినఁజెల్లిచి చనియె: దలపు గిఱు కనకుండన్." శుక. ౨, ఆ. ౧౨౪.

గిఱుకు. దే. స. క్రి. (త. గిఱుక్కు) 1. అక్షరములు బటువుగా వ్రాయక వకరకొంకరగా గీడు. (శ. ర. వా.); 2. తప్పువ్రాతను తుడుచు. (శ. ర.) వి. తుడుపు. (శ. ర.)

గిఱుక్కు. దే. వి. శీఘ్రముగా మరలుట మొదలగు వానియొ దగుననుకరణము. "నీ. చేరి మాటాడక చెవి గిఱుక్కున నేగ మతి చుఱుక్కుని చాల వెతలఁ జెంద. శకాం. ౨, ఆ. ౯౬౦ దశా. ౨. ఆ. 3౧౫.

గిఱుపు. దే. స. క్రి. 1. (కను) గీటు. "చ...ఆతఁడు, చెఱిపి యొకింత గాంచి ఘనలీత్రశరంబున నారిఁ ద్రుంచి క, న్నిఱిపినమాత్రలాన నతనింబలుబాణ చతుష్కయిగ్న మే, ద్రైఱుఁదొడి మాన్వగ్నవృత ఘటించు నెడన్వడినేసి యార్చినక." భార. విరా. ౫, ఆ. ౧౪౧. హరి. ఉ. ౨, ఆ. ౧౪౨; 2. కదలించు. "చ. అనురేశ్వరుఁ డప్పుడు గాలుఁ జేయు లా, పటి రథసంబునం గుడువ నక్కడ నిక్కడ నూడఁ జూచి మై, గిఱువఁగ నన్ని శక్తి యెఱిఁగించుట నెప్పునిఁ గోరి వాని మై, నుఱునుఱు స్రుక్క నొక్కె బలనూదననూనుడు ప్రక్క దాపునక." నిర్వ. 2, ఆ. ౮౪. మార్క. ౫, ఆ. 3౫౯; 3. దువ్వు, నిమరు. "నీ. హరిమ్రొల వివతాంగుఁ డై యున్నయెరగారియెఱుకలు పలు మాఱు గిఱిపి గిఱిపి." నృసిం. ౧, ఆ. ౫౪. వి. గొప్పతనము; విభవము. (మా. గిర్వు.)

గిఱ్ఱ. దే. క్రి. విణ. ద్రు. గుండ్రముగా. "నీ. పట్టి విడచుచు నట్టి నిట్టూర్పు పుచ్చుచోఁ గిటకిటఁ గొండలు గిఱ్ఱఁ దిరుగు." సావి. ౧, ఆ. ౧౦౫.

గిఱ్ఱ. దే. వి. 1. గుండ్రముగాఁ దిరుగుటయొ దగు ధ్వని కనుకరణము. "నీ. కీల్పాస్త్రము శాలె గిఱ్ఱనఁ ద్రివ్వరు తెఱుగున..." ప్రభావ. ౧౦౯; 2. శీఘ్రముగా మరలుట మున్నగువానియొ దగు ననుకరణము. "గీ. బరులకొడూతికై రాయఁ బడిన తరువు, తునిసి పెట్టన విఱిగి గిఱ్ఱనను మరలి, చతుస్కను కెండుతునియలై పడఁగఁగొట్టె, భీకరం బగునొకదొడ్డనూకరంబు." చంద్రా. ౨, ఆ. ౯౨; 3. ముడుచుట మున్నగువానియొ దగు ననుకరణము. "ద్వి. దుడిదుడి వచ్చి తత్తోయంబు తొడిగి, నడికి గిఱ్ఱుచుఁ దొండములు వేదేగ, ముడిచి పాఁజెడిని..." భా. రా. ఆర; ౧౫3. గిఱ్ఱపురుగు. ద్వ. వి. (గిఱ్ఱ+పురుగు) చెట్టియొ దుండి యెట్లప్పుడు గిఱ్ఱ మనిహాయునట్టి యొకపురుగు. (శ. ర.)

గిల. దే. వి. 1. గిలక మున్నగువానిధ్వని కనుకరణము (దీనియాప్రేడితరూపము. గిలగిల.) "చ. ఆలర గళశలింగ మపు దాక్షకరంబున నిల్చి వితగా, గిలగిల నాఁగ గిల్క యొకకీలఁ గదల్చుగ..." చెన్న. ౫, ఆ. ౧౯౪; 2. చుట్టెలు మావ్వలు మొదలగువానిధ్వని కనుకరణము. "గీ...చలువ వలువ, వెళ వెళల్ గిల్కచుట్టెల గిలగిల్ ర, హించ రాయంచకడ నిల్వెఁ జంచలాక్షి." హంస. 3, ఆ. ౫౪. "ద్వి. మువ్వలగిలగిల మొఱయ జాడించి, గ్రొవ్వన నుప్పొగు కొమరుసాళ్ళ ముల." ఆ. మ. క. గీ. ఆ. ౨౨౧. పు. ౨౮౪.

గిలక. దే. వి. (క. గిలకె.) 1. గిలగిల మ్రోగు బాల క్రీడాసాధనము. "నీ. జలదేవతాపుత్రికలు దాల్చి నిచ్చినగిలకలక్రియఁ జెందోవలు దనర్చు." రాజ. చ. ౨, ఆ. ౧౫౨; 2. గిలగిలమని మ్రోగునినువ రేఖవిడ్డ. "గీ. పసిడిగిలకలచేర్కొల..." కాశీ. 3, ఆ. ౧౨. నా. వంచ. ౨, ఆ. 2౪; 3. ఆంత్రరోగవిశేషము. (వా.) 4. శేఫముయొక్క రూపాంతరనామము. "గీ. మొదల శేఫాక్షరంబు నావిదప దాని, జడ్డయును గూర్చి యొకటి గాఁ జదువుకొనుచు, ముందుజడ్డయు వెస శేఫమునకు బదులు, గిలక విభజించియు లిఖంతు రలఘు మతులు." ఆప్ప ౨, ఆ. ౪౧. బ. బాలక్రీడా విశేషము. "నీ...గిలకలు చిటికలు కీచముఱులు..."

గిరిగింతవోవు. దే. అ. క్రి. (గిరిగింత+వోవు) గిరిగింత
కల దగు; గులగులమును. “గీ. ఎదుట జలకేళి
గావించు దదభిలాంగ, ములు నిరీక్షించి గిరిగింత
వోవుమనను, నిజుచ లేనికతంబున నిర్లమింపె,
జనుభాతువు వైలని ర్థ్యరమువోయె.” పరాశు.
౧౧, ఆ. ౮౧. ఇట్టే: గిరిగింతవోవు. “వ...
గొప్పచనుగుబ్బలు తొమ్మన గాడిపాతి బిగియ

గొంగిలించినవాడు...అంతకరణాబు గిలిగిలకలు
వోవ నర్సంత యర్సంత యునుచు నంతకంతకు
నిందియవికారులు బలవంతమై చుండిల్లు.”

ప్రబోధ. 3, ఆ. ౧౦.

[౧౭.

గిలిగిల్లిచెట్టు. డే. వి. ఖుటారవళి. ఆం. భా. ద్వి.

గిలిగిలి. డే. వి. 1 గిలిగిలక. “చ. అలివలచేటి యో

ర్మికనిహస్తమున స్తుభమజ్జనామువుల్, గలఁచియ
యెత్తి పోయ నవి గావ్వుచునుండె నకండు దోయి
టన్, నెలకొని దానికొమ్మెఱుగునద్దపుఁజెక్కులు
ముద్దుపెట్టెనోఁ, గెళ్ళవుల వారిగూపు గిలిగిల్లి
మొఱుగఁగ వేళఁ నోఁచున్.” వైష. ౬. ఆ.
౧౧౨. 2. మంగముయొక్క సకలభస్మని కనుకర
ణము. “క. ఒకచోటఁ బువ్వులబాదిరి, యొకచోఁ
జపుఁము దూఁగులుయ్యెల యొకచో, సకల
గిలిగిలిమందఁ, బొకచోఁ గవ్వరపుఁబుఁగుటోపరి
యొకచోన్.” వైష. 2, ఆ. ౧౪౮.

గిలిగిలిచే. డే. స. క్రి. గిలిగిలిచు. (చూ. గిలిగిలిచు.)

గిలిగిలింత. డే. వి. (గిలిగిలిచు కా.) “నీ. అలిఁ గహ

లాబులు గిలిగిలికలు వచ్చి నవ్వింపఁ : అలఁ
నవ్వి నవ్వి.” హరి. పూ. ౧, ఆ. ౧౯౦.

గిలికము. సా. విణ. (౨. ఆ. ఆ) మ్రింగఁబడినది.

గిలుకరించే. డే. ఆ. క్రి. మ్రోగు. “గీ. కలికిమాపులు

వీనులఁ బలుకరింప, నొలపునడపులనదియ ల్లిలు
కరింప.” చంద్రా. 3, ఆ. ౯౭.

గిలుకు. డే. వి. 1. మట్టెలు మొదలగువానిధ్వని కను

కరణము. “నీ...గిలుకుముఁవలకొలఁ : కలఁ బట్టి.”

హర. ౧, ఆ. ౧౧౧. ౬. రా. ౧, ఆ. ౨౪౮.

2. ధ్వని. “నీ. అంతరాంతరములా దస్తిబ్రృందం

బులు వెళ్ళవెళ్ళ మనియెడుగిలుకు లెసఁగ.” భీమ.

౪, ఆ. ౧౩౮.

గిలుకుపలుకు. డే. వి. (గిలుకు+పలుకు) మణితము.

“నీ...గిలుకుపలు కన మణిత మొచ్చు...” వేం

క. మాన. ౧2.

గిలుకు=గిలుకు. “చ...మట్టెలు గిలుకు గిలుకురం

చనన్...” పార్వ. 3, ఆ. ౪౯.

గిలుపు. డే. స. క్రి. గిలుపు. 1. (కను) గీ టు. “వ...

కన్నియ మొఱుగి యచ్చెలులు కిఘరకుం గవ్వు

గిలికి యొడొరు లొక్కొక్కనెమరుబుననిరి...”

రామా. ౪, ఆ. ౧౧౬; 2. అడిచు, కదలించు.

“ద్వి. మోకాళ్లు దొడలుకు ముడివచ్చుకొనుచు ,
గూఁకటి గిలుపునుఁ కొక్కరించుచును. ’పండితా.
పర్వ. 3 2౧.

గిలుబాడు. డే. స. క్రి. (గిలుబు+అడు) 1. అడుకొను

“నీ. కని కని మారినజననోధనములు తొలి

తొలి గిలుబాడుదొడ్డకాదు.” ద్వా. 3, ఆ.

౧౨౬. పాడు. 3, ఆ. ౧౬; 2. మోసగించు.

“ద్వి. వనజాక్షి యొక్కలి మనసుఁ బంపుకును,

జరి మనోహరునితోడను రమింపుఁ, దను గిలు

బాడఁగదా మనం బనుచు, నెనయ నపుంసకం

దిల మనశ్శబ్ద, మనిఁ పాఁసినూత్ర మాలినేయు

చును, వరిక నోడించుడు వచ్చుఁవచ్చును.”

పండితా. పీఠా. 22. పు; 3. ఎన్ను, విణు. “నీ.

కేసరి ధూత్రాక్షు గిలుబాడుకొనె నానకేక్యమందు

ప్రహస్తు నేటికొనియె.” రామా. 2, ఆ. ౨౮౮.

గిలుబు. డే. స. క్రి. అడుకొను. “గీ. తలఁపుగతి

వచ్చుఁ గోరినదాయ మన గ, శకునిజూదాబు

దీరియచ్చొకొ యవంగ, గెలుపు నాయదెకా

నొడ్డు గిలుబ వేర్చి, యెల్లపిడికిల్ల విడిపించి యేన

కొందు.” ద్వా. ౧౦, ఆ. ౮౮. చంద్రా. ౧, ఆ.

౧౦౪. వి. అపహరణము, చౌర్యము. “నీ. భరంగుఁ

దెక్కలి యన బాదిహ టనఁగను గిలు బనఁ

గాను ల్లింకింపు నాఁగ, దాఁవర మనఁగను...

చౌర్యంబు...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౨.

గిలుబుకొను. డే. స. క్రి. (గిలుబు+కొను స్వార్థమున.)

దొంగిలించు. “రగడ. గురివెంద నదె గిలుబుకొని

యెఁబయ్యెరదొంగ.” స్వా. 3, ఆ. ౮౪. రామా. 3౬౬.

గిలుబుచేయు. డే. స. క్రి. (గిలుబు+చేయు స్వార్థ

మున) అడుకొను. “నీ. తలిదండ్రులకు నవ్వుతం

బుగా నలికిరెట్టియ నుబుచు నొకింత గిలుబు

చేయు.” నిరం. ౨, ఆ. ౨2. ఇట్టేఁ గిలుబు

నేయు. “నీ...కృతవిద్యునర్థంబు గిలుబునేసి, కొని

డాఁచి యున్నవా రని భార్గవుల నెల్లఁ బలి

కిన...” భార. అది. 2, ఆ. ౧౩3. (క. ర. పా.)

గిలుకు=గిలుకు. (మట్టెలు మున్నగువానిధ్వని కనుకర

ణము.) “చ...మట్టెలుగిలుకు గిలుకురం

చనన్...” పార్వ. 3, ఆ. ౪౯. క్రి. డా. ౧౩౬.

గిల్లిక=గిలిగిలక. “మ...బాహుమూలముగగిల్లిగిల్లికఁ

గావింప న; య్యరవిందానన నవ్వ నాతఁ డధరం

బాసక్తిమై నొక్కినన్." శకా. 3, ఆ. ౯౨.

విజ. ౧, ఆ. ౧౩౯.

ల్యాడు=గిలుబాడు. (గ్రహించు.) "ఉ. వేడుకతో విమర్శకుడు విశ్వసనీయుఁ డనంగఁ జాలి తా, నీడయుఁ బోలె: దోఁ దిరిగి నెయ్యము కల్పి విధులు చెల్పుఁగా, నీడగుమాటలం బనుల నిచ్చులు నిచ్చకు పచ్చుభంగి గిం, ల్యాడి తదంతరంగము బయల్పడ మా కెఱిగించు నిచ్చటన్." దశ. ౬, ఆ. ౧౬. [మొ.)

గిల్ల. దే. విజ. మెల్ల, కేకరము. (చూ. గిల్లకన్ను. గిల్లకన్ను. దే. వి. బొ. (గిల్ల+కన్ను) మెల్లకన్ను, శ్రేతదోషవిశేషము. "నీ. వింతవానిఁ గటాక్ష విక్షణంబునఁ జూచుకొనలయ్యాన్తి వహించు గిల్ల కన్ను." కాశీ. ౨, ఆ. ౮౦.

గిల్లయోపు. దే. వి. (గిల్ల+చూపు.) మెల్ల. "ద్వి. పిల్లి కన్నులు బల్ల పెరిగినకడుపు, గిల్లచూపులు చాల గిఱిగొన్నబొచ్చు." నవనాథ. 3, ఆ. ౧౦౭. పు. ౧౯. పం.

గిల్ల. దే.న. క్రి. 1. గోళ్లతో త్రుంచు. "గీ. గిల్లి రచ్చకు నకులు రాగిల్లి విరులు." రామా. ౧, ఆ. ౧౮౮. పి. శకుం. ౨, ఆ. ౧౧౮; 2. గోళ్లతో తులి చేయు, గిచ్చు. "క. ఆనుచుఁ దనూజాల నిద్దఱ; గొనగోటం గిల్లివారు కో యని యెడ్డన్." తుక. ౨, ఆ. ౨౧౭. వి. నఖక్షతము. (శ. ర.)

గిల్లడు. దే. వి. (గిల్ల డా.) నఖక్షతము (శ. ర.) గిల్లుణు. దే. న. క్రి. గీటు. "గీ. వెడలుబీటెడకును శరద్యృక్షము డిగి, వార్తి కమె యెక్కి త్రోటి నిర్వృంకవక్షకులను గిల్లుణుడు వెట్టిచూపుల నురంబు, కెల కులు గనుంగొనుచుఁ గానఁ గేకు లుండె." ఆము. ౪, ఆ. ౧౮౧. (శ. ర. పా. 'నిపురు' ముద్రిపా.)

గినుకు. దే. వి. తుమ్ముటయం దగుననుకరణము. "ద్వి. భసితంబుఁ టాయంగ గినుకునఁ దుమ్మ, నావేమ విభుడు శతాయుద్య మనుచు." పండితా. పురా. ౧౬౮. పు.

గీ

గీ=గి. ఆప. నిదయందు దీర్ఘాంతమైనయాప్రేషితశబ్ద మయొక్క యాద్యక్షరమునను వచ్చునాదేశము. "మ...ఇంకన్ సాత్యకి గీత్యగిన్..." ఉ. హరి.

౪, ఆ. ౧౩౨. భా. రా. యు. ౯౦౪; 2. ఘంటా ధ్వని కనుకరణము. "ఉ...వరించి రా, భామిను లందఱున్ గునునుబాణుఁడు గీయని ఘంటప్రయః గాన్." భాగ. ౯. స్కం. ౧౭౭.

గీకపతి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. బృహస్పతి; 2. పండి తుఁడు.

గీ. ద్రు. దే. వి. వెద్దధ్వని వినుటవలన చెవులలోఁ గలుగుధ్వని కనుకరణము. "క. వినువక చను నెమ కెమన, పుసిపాపఁడు తల్లిదాపుఁ బాయుచుఁ గడువె; క్కనపమచు సారె సారెకు, ననురుగులై చెఱలు గీ. ద్రు మన వాపోయెన్." వేం. పంచ. ౪, ఆ. ౪౩౩.

గీ.క. వై. వి. (సం. వీరకార్య) వినుఁగుకూత, బృంహితము. "క. గజము మద ముడిగి తిరుగుచు, గుజగుజవై గీక వెట్టఁ గులిశము నేలన్, భజనచెడి విడిచె నింద్రుఁడు..." భాగ. ౬, ఆ. ౪౦౭. ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౪.

గీ.కు. దే. న. క్రి. గోరుమున్నగుచానితో గీచు. "ద్వి. కొదమసింగములను గోరి తుండముల, ముదమున నొయ్యనఁ బుడుకునేనుఁగలు, వానిచెక్కులతీఁట వక్రనఖాళిఁ, బూని గీకుచు నున్నపులులును..." ద్వి. హాశ్వ. పూ. ౧౭౧ పం.

గీ.టించే. దే.న. క్రి. గీటు, (చన్ను) కొఱుకు. "నీ... బటువై నయొడలు నున్నతఘోణమును గడునిశిత దశనయంగమును, గిటగిట గీటించుఘటఘటూర్కట ముల నడరిమహార్థవమందుఁ జొచ్చి. గీ. హేమ నయనానురుని జుపి భూమి సవ్య, రదమునను నానిఁ ట్టివరాహరూప..." రాజగో. శ. ౧౩.

గీ.టు. దే. న. క్రి. 1. (కన్ను) గిలుపు. "క. మును దక్షుఁ డభవుఁ బలుకఁగఁ, గనుగీఁటిన భగునిఁ బట్టి కన్నులు వెకలిం, చెను నందీశ్వరుఁడు..." భాగ. ౪, స్కం. ౧౧౯. ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౯; 2. (పండ్లు) కొఱుకు. "మ...లగ్న మిదిగో డానిన్ మహోగ్రుండు రాజానయో నిన్న నెఱుంగరా కదలుఁ డుచున్ బండ్లు గీటున్ వడిన్." పాంచాలీ. ౪, ఆ. ౨౦. 3. వరాహ. ౨, ఆ. ౧౩౨; ౪. చిమ్మ. "క...కంటిసిరు గీ.టి యత నివై, ధూళి వెనఁ దుడిచి..." వాసి. ౪, ఆ. ౪౦; 4. చీల్చు. "చ...ధరితి కొమ్మనం, దల

పడ మాటి రక్కసుడియంగము గీటి బల్లి ద్రునిన్
రిసా, తలమున మాటి..." దా. క. 33; 5.
మీటు, స్పృశించు. "చ...లేజవరాలు చెక్కు
గీటిన వన వల్పుబాలకుడు చెందమున గల
గంగ నేర్పునే." వై. 1, ఆ. 12. సా. 1, ఆ.
10; 6. కొట్టు. "క. ఏటికి నీరాచరికం, గీట
బాటవి మొఱవెట్ట: బతువు లాతురపడ నో,
యాట దని లేచి దొంగల, గీటవు వెడలంగ
శవముక్తియ నుండె చిదే." భాగ. ౯. స్కం.
౪౦౮.

గీత. దే. వి. 1. గీటు, శేఖ. (క. ర.) 2. గీయుట.
(చూ. గీతకత్తి. మొ.)

గీతకట్టియ. ద్వ. వి. (గీతకట్టియ.) పడ్డవాడు
గీతలు గీయుట కుపయోగించుచున్నట్లు. కత్తి
కాను. (క. ర. ప్ర.)

గీతకట్టె=గీతకట్టియ. (క. ర.)

గీతకత్తి. ద్వ. వి. (గీతకత్తి.) గీత గీసెడికత్తి,
ఈద్రవానికత్తి. "మ. మొలచుట్టు న్నడిగోలు
దాన నగుబల్లాలాపయి గీతకత్తిలునూఱున్..."
చెన్న. గీ. ఆ. ౨౧౨.

గీటు. దే. స. క్రి. గీయు, ప్రాగు. "మ. కనకాగీ
మణికందు గీచినగతిన్ గంఠంబు మీఱన్ జటం,
తనిరూఢ ప్రతిపాఠ మొందిన పులస్త్యబ్రహ్మవేద
భ్యుదయి, విరి..." ఉ. రా. 1, ఆ. 10౮.

గీట. దే. వి. పీఠులాట. (ప్ర.)

గీటోహారు. దే. ఆ. క్రి. (గీటోహారు) 1. విరామము
లేకుండ జగడమాడు. "నీ. క్రింగు టిది యేల
వాలంగా నునుగొప్పు గీల్కొల్పు కొమ్మచు
గీజాపోరు." శుక. ౨, ఆ. ౪౧౬; 2. మిక్కిలి
మారము చేయు. "గీ. శిశువులు...చిఱుదిడిగని
యిది తెచ్చుటంచు, గీజాపోరుట కెద పెట్టిగిల్లఁ
బోగిలి, పొలంతి యూరార్చ నతడు కాపురము
సేయు." శుక. 3, ఆ. ౨౪౪.

గీటడంగించు. దే. స. క్రి. (గీటడంగుధా. ప్రే.)
1. చుపు. "నీ. ఆరాచకకవు లాతరించిన పనుదేవ
ముఖ్యులఁ జూపి తెగువ మెఱసి, వృష్టిభోజ
దశార్హ వీరులఁ జగటార్చి మునుకడు రాజ్య
కాముకుడు భుజుడు, నగునగ్ర సేను మాయయ్య
గీటడంగించి...నఖులతోడ భూమిచక్ర మేరెద..."

భాగ. 10. స్కం. పూ. 10౬౨. భార. విరా.
౨, ఆ. 1౩౧; 2. ఓడించు, జయించు. "నీ.
ఉత్కంఠరమ నంబు నొఱపు గీటడంగించి వెలిపి
తులుములఁ జూలకఁ జూచి." పె. శకు. 1, ఆ.
౪3.

గీటడంగించు=గీటడంగించు. (జయించు, ఓడించు.)
"దాడకము...భీమకోపంబు న్నొకవిద్రావణకొ
రావణకొ ధాటిచే గీటడంగింతు మచు..."
శృ. శకు. 3, ఆ. 1౦౨.

గీటడంగు. దే. ఆ. క్రి. (గీటు+అడంగు) 1. చచ్చు.
"నీ. జననాథ శబ్దంబు నమనె సౌబలుడు గీట
డంగె నలూపంబు మడిసె సకల, నంకత్తకులఁ
గడచనిది..." భార. శబ్ద. 1, ఆ. ౯; 2.
నశించు. "చ...మహాత్మ మీరు చెప్పినవరమార్థ
తత్త్వమునపెపున నాహృదయంబునఁ గ,
ల్లినయవివేక మంతయును గీటడంగె నుఖ
నైతి..." వి. పు. 3. ఆ. 3౬౪.

గీటడంచు. దే. స. క్రి. (గీటడంగు ధా. ప్రే.) "క...
మన, కీచకు లందఱు రాత్రి గీటడంచె రహ,
స్వోచితవిధమున గంధ, ర్వాచరణముపేర
భీముడు..." భార. విరా. గీ. ఆ. 33౧.
భార. కర్ణ. 1, ఆ. ౪౨.

గీటు. దే. వి. (గీయుధా.) 1. గీత, శేఖ. (శర.వా)
2. గర్వము. (ప్ర.); 3. ఆనాదరము. (చూ.
గీటునఁబుచ్చు); 4. నుదుటిప్రాతః. (వా.)

గీటునఁబుచ్చు. దే. స. క్రి. (గీటునన్ +పుచ్చు) 1.
ఆనాదరించు. "క. విని విననివానిచందం, బున
గీటునఁబుచ్చి..." శై. ౮, ఆ. 3౯; 2.
పోగొట్టు. "వ. అతండు భీమ సేనపక్షపాతుంబున
నతనిచింత గీటునంబుచ్చె." భార. శబ్ద. 1, ఆ.
3౧౦; 3. తృణీకరించు. "క. ఆనవుడు నమ్మాటలు
గీటునఁ బుచ్చుచు...అరిగె నత్యంతధృతిన్." నిర్వ. ౯, ఆ. 2.

గీట్టుబద్ద. దే. వి. (గీట్టు+బద్ద) కాగితములు లోనగు
వానియందు గీట్టు చేయట కుపయోగించుకోల.
(క. ర.)

గీత. సం. వి. ఆ. క్రి. అధ్యాత్మికతత్త్వవిషయమై
ప్రశ్నోత్తరరూపమున నుండు గ్రంథవిశేషము.
(ఉదా: భగవద్గీత, శివగీత. మొ.)

గీతము. సు. వి. అ. న. 1. పాట; 2. అంభోచ్ఛందో విశేషము. ఆప్య. ర; ఆ. ౨౦౪.

గీతి. సు. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. పాట; 2. వృత్తవిశేషము. విణ. (నో. నీ. నో.) గానము చేయువాడు. 3. సంగీతముతోఁ జదువువాడు.

గీదుపోయఁజీబుపోయ. "నీ. యోసాన కలిగిన నోసీ పోయెప్పుడు బేదపాదలఁ బ్రోవ గీదుపోయ. గీ... ఆయ్య ననుఁ గన్నగొయ్యగయ్యాళితల్లి." విప్ర. 3, ఆ. ౧౫.

గీపెట్టియే. ద్వ. స. క్రి. (గీపెట్టుధా. ప్రే.) మొఱ పెట్టుజేయు, మొక్కుగొను. "నీ. అలమి గీపెట్టితు ములకఁగోఱు నూటి వైవచ్చుభూ దారపరులనైన." హ. న. ౨, ఆ. ౧౯.

గీపెట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గీ+పెట్టు.) 1. ఏనుఁగు ఘోకారము చేయు. "నీ. కల్లలమెకముల గీపెట్టు టలును మావులనకిలిక లగ్గలపుఁదేర్చి, రొదలు కాలరుల యార్పులు వాయదమ్ముల మ్రోతలు నొక్కటై..." ఆప్య. య. 3౨౨; 2. మ్రోయు, భర్తవించేయు. "క. మదిరాక్షసంఘు లుగజా, గద లగు నూహింపఁ గావు కాపాఁపు లైన, న్నదుకు విడక గీపెట్టక, పదను దివిసి రాగిదేవి వలుకక యున్నే." పాం. 3, ఆ. ౧౮౨; 3. మొఱ పెట్టు. "క. జావీరము లేక యిప్పుడు, గ్రేవుల గోపాలనతులఁ గృష్ణనితోడకొ, గీపెట్టుఁగ మిగిద నని, పాపపురక్కనుఁడు త్రోవఁ బడి యుండె నృపా." భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౪౬౮.

గీము. వై. వి. (సు. గేహమ్. క. గీము.) 1. ఇల్లు. "నీ. ఎడపక గీమున కేతెంచుమిదుల కెలమి పల్ల లను సొమ్ములు నొసంగు." నీలా. ౧, ఆ. ౪౯; 2. నివాసము. "కా. సామీ దేవరపేరు నెప్పి కొని యీసంద్రంపుఁడెన్గొనలొ, గీము త్రైకొని చుట్టకన్నములతోఁ గీ డెన్నఁడుకొ లేక మా, భూమి న్నల్లినకెఱతోడఁ గడుపువ్వు పూరిం తుము..." చంద్ర. ౨, ఆ. ౬. ఉ. రా. ౫, ఆ. 3౦౨.

గీమువేల్పు. ద్వ. వి. (గీము+వేల్పు) గృహదేవత, ఇలువేల్పు. "క...వేనోములు నోఁచి గీము వేల్పుల కెన్నో, కానుకలు నించి కాంచిన,

మాచలఁ గానలకుఁ బంపుకొన నేరుతునే." ఆచ్య. బాల. ౧౦౨.

గీయు=గీచు. దే. స. క్రి. 1. గోఁతు. "చ. కలయగ వారిదేవతలు గాంచునరోవరదంభదవృణా, బుల వయి దట్టపుంజిలము నోవఁగఁ దారల కంచు గీయఁగాఁ, బలె నలువంకలం గలయఁబాయక లేలుచుఁ బద్మరేణువుల్, కెలకలఁ బాసి పోఁ జెలఁగఁ గ్రొక్కతు లిచ్చుచురాళిమాలికల్." ఆము. ౪, ఆ. ౧౮౦. ఉ. రా. ౮, ఆ. ౧౨౬. 2. చెక్కు, చివురు. "గీ. నలువ నన్నంబుగా దీని నడుము గీసి, యశావసుమునకు నిచ్చె నాయంశ మెల్ల, నది యుపాదానముగఁ గదా యిది నృతాచె, నున్నతము లైనయేతత్పయోధరముల." వై. 3, ఆ. ౧౯౧. చంద్రా. ౨, ఆ. ౯౪; 3. అజుఁగఁదీయు. "నీ. ఇందు గీసినరీతి నించుకించుక చేరి గిలుబాడుఁ దల్లివైఁ గలవసిండ్." పాం. 3, ఆ. ౧౬; 4. బలవము మున్నగువానితోఁ బలక మున్నగువానిపై గీచు. (శ. ర.) రీ. గంట మున్నగునవి కొడుపు మున్నగువానితో రాచు. "వ...అంచెచన్నదుకొ గింకిరిరవంబును నురుమ గీసినగతికొ దేటి మ్రోసినక్రియ..." స్వా. ౪, ఆ. ౧౧౫.

గీరనగింజి. దే. వి. బాల్యక్రి. డావిశేషము. "నీ... గీరనగింజ కొండకొఁటి..." హంస. 3, ఆ. ౧౪౬. శకాం. ౨, ఆ. ౧౯.

గీర్ణము. సు. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మ్రొగఁబడినది; 2. పొగడఁబడినది; 3. వర్ణింపఁబడినది.

గీర్ణి. సు. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. స్తోత్రము; 2. మ్రొగుట; 3. వర్ణించుట.

గీర్ణేవి. సు. వి. శ. స్త్రీ. సరస్వతి.

గీర్వుతి. సు.=గీరవతి.

గీర్వాణుడు. సు. = గీర్వాణుఁడు.

గీర్వొట్టు=గీటునామము. "గీ. వెలయ మృగనాథి గీర్వొట్టు పెట్టినారు..." వై. 2, ఆ. ౬3.

గీర్వాణకుసుము. సు. వి. అ. న. లవంగముళి.

గీర్వాణుఁడు. సు. వి. అ. పుం. దేవత, వేల్పు.

గీఱ. దే. వి. గీతక, రేఖ. "రగడ. కన్నెచంటిముంటి గీఱఁ గన్నుఁ గన్నతల్లి దిట్టు..." వరాహ. 3, ఆ. ౯౨.

గీలు. దే. ఆ. క్రి. 1. నాట్య, గ్రచ్చిగొను. "ఉ... గుంజము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పూలగుత్తి; 2. వ్యక్తదరుండు పదితూపులు వాములు పట్టుకొని ఆవృత్తమధురధ్వని. కిం, దూరినయట్టుగా బ్రజలదోర్బల మేప్పడ నేయ గుంజాటన. పి. వి. వ్యసనము. (శ. ర.) నెమ్మలన్, గీతిన మూర్ఖు ఐచ్చి యెఱుఁగుంజిక. సం. వి. ఆ. క్రి. గుంజోదభూష. గున్..." భార. భీష్మ. ఆ, ఆ. ౩౯౮. భా. గుంజికము సం. వి. ఆ. న. ఆవృత్తమధురధ్వని. ఆశ్ర. ౧. ఆ. ౧౧౮. స. క్రి. 1. భేదించు. గుంజిలి. దే. వి. దాదాతము. (మా. గుంజిలిపెట్టు.) "క...గీలునె నాత్తికలబుద్ధి గిచ్చెనచయ బ. చేతులు కట్టుకొని రెండుకాళ్లు చేచ్చిపెట్టి ముచ్చడి లేచుట (శ. రి. బ్రా. 'గుంజో' అనివా.) ముల్." నృసిం. ౧. ఆ. ౯౫. 2. నటన. "ఎ... గుంజిలిపెట్టు. దే. ఆ. క్రి. (గుంజిలి+పెట్టు.) ఇట్లు మధుసూదనుం డేయుంసాయకంబులు... దాచు. "ఉ. కావమెత్తి యెట్లు పను గాతయ పెట్టుచునున్నదాని నిచ్చావలెఁ జూచి లేచి రథ సంబర చెత్తన కల్గె నోసి సే, చేప యెఱుంగి కాయములు చెప్పక గుంజిలిపెట్టియున్న సే, చే పుడన్న పేషుకొనపే మెఱయే నయి చెప్పినాఁ దనె." పేం. పంచ. ౪, ఆ. ౪౬౯; 2. గుంజిల్లు తీయుచు నవలె మైకిఁగ్రింకింకదలు. "క. మెజె మట కాణి వోవలి, పింజెలు మాటికిని గాళ్లు బెనఁ గొనఁ గడుపుల్, గుంజిలిపెట్టుగ వేలుపు, లంజెలు గూడంగఁ జని హళాహళి మెఱయన్." వాల్మీ. ౧, ఆ. 2౫. 3, ఆ. ౮౧.

గీలుగాజో. ద్వ. వి. ఒకవిధమైనగాజు. (శ. ర.) గీలుము. దే. వి. 1. గోతుము; 2. భేదనము. (శ. ర.) గీలునామము. దే. వి. (గీలు+నామము.) గోటితో గీటి తీర్చెనెఱుఁట్టు. "సీ. కట్టు జెప్పలు గొప్పగీలు నామంబులు మొలఁ జెక్కుగర్తులు నిలువు సిగలు." నీలా. 3, ఆ. ౪౯. విజ. 3, ఆ. ౧3. గీఱుత్తు. దే. ఆ. క్రి. (గీలు+పత్తు) దిద్దుతరుగు. వ్యవ:—ఎండతగిలి తల గీఱుత్తినది.

గీవు ■ గిరవు. (శ. ర.)

గీవృత్తి. (ఈశబ్దము పాణినీయమునకు విరుద్ధము. నూ. సి.) "ఉ...గీవృత్తి యేమి చెప్పె నిట క్రింద బలాఁకిఁ గామవిక్రియా, దుష్పథపుత్రి కిన్..." వైష. ౪, ఆ. ౨౮.

గు

గుంజ. సం. వి. ఆ. క్రి. 1. గుంజెదగి. 2. ఆవృత్త మధురధ్వని; 3. తిప్పెట, వాద్యవిశేషము; 4. ఉప్పుశము, ఉప్పుబట్టు; 5. రెండుగురిమెదగింజల యెత్తు; 6. కట్టుదుకాణము. [చున్న. గుంజో. సం. శత్ర. ఆవృత్తమధురధ్వని చేయు

గుంజిల్లుతీయు. దే. ఆ. క్రి. (గుంజిల్లు+తీయు.) చేతులు కట్టుకొని కాళ్లు చేచ్చి పలుమాఱులు ముచ్చడి లేచు. (వా.) ఇట్టే: గుంజిల్లుపెట్టు. "సీ...చేతుల గుంజిల్లుపెట్టిచుగొదమబాఁడు." పేంక. చేప. ౮. సాం. ని. చేప. ౨.

గుంజే. వై. వి. (సం. గుండ్రమ్. క. గుంజే.) 1. స్తంభము. "సీ. వికలంపుఁ జెడ్డపాలక దొంకు చేతులు మదిలిగుంజలకగిది కాళ్లు." ప్రబంధ. ౬, ఆ. ౨; 2. స్తంభమువలె నుండురాట్నముయొక్క అవయవము. "క. వడి దారము చెవులుం ద్రొక్కుడువలకయు దిండుకదురు గుంజలనుం ద్రొక్కుడుబొమ్మయునుం ద్రివ్యధు, పుసుక యునుం గలుగురాట్నములు గైగొనుచున్." శుక. ౨, ఆ. ౪౧౯. [చీరలు. (బ్రా.)

గుంజో. దే. వి. ఒకవిధమైనరంగు. ఉదా:—గుంజా గుంజోటన. దే. వి. వ్యసనము; విచారము. (బ్రా.) గుంజోయపి. పిం. వి. లోపము, పొరపాటు. (ఉదా:—ఆలెక్కలో నేమియు గుంజాయపి లేదు. బ్రా.)

గుంజో. దే. స. క్రి. (క. గుంజో) 1. (బాధకలగు నట్లు) లాగు. "నీ. అని చిన్న పూకటిఁ దెంచిన జడ వట్టి గుంజి యాచిది చెంకు గొట్టి పట్టి" హరిశ్చ. గి. ఆ. ౧౮. ౪, ఆ. ౧౬౩; 2. (చల. మొ) కాడించు; "కా. తారా ప్రోక్షులఁ గాల సూతుఁడు వియద్యరాశి వెంటాడి ప్రాక్షులకుఁ బం బుబట్టఁ జెట్టి నలినాయు గుంజి యాదారఁ జెన్నార నై చినజాలమో యనఁగ శోభాకించ నత్వంబునన్, దారానాయకమండలం బమరె నస్త్రగమకూటంబునన్." కాళ. ౪, ఆ. ౯౬; 3. ఉడుకు. "నీ...అయ్యెడకుఁ జీరలు గుంజునొక్క చాకితయఁ దా నొట్టివచ్చి..." భా. ౪, ఆ. ౧౪గి; 4. (బట్ట లదికినట్లు గట్టిగా) కొట్టు. "నీ. పాదంబు లిరుచేకఁ బట్టి గుంజుండు జర్జరికంబుగా వీనిఁ జట్టురాక." కాళి. 3, ఆ. ౧గి. 2. వి. 1. ఈత, తాటిపెట్టుమున్నగువానిమొవ్వు. "గీ... ఈతగుంజు మొదలుగఁ దినదొరకొనియె జనము." కాళ. 3, ఆ. ౧గి; 2. తాటితేగ మొనయుదుబుట్టులో నుండెనుగిజారు.(శ.ర.వా.) 3. తాళపేకము. "గీ. తాళపేకంబు గుం జు బోలు నభవ." ఆం. భా. ద్వి. 22; 4. ఫలా మలలో ఆసుకుగా నుండుసారము, గుజ్జు. (బ్రా.) 5. క్రొవ్వు. "నీ...ఉరువడి నొకటిపై నొక దాని వైచి వై వుటికి యారెంటిగుం జాఱక మట్టు...గీ...కామపాలుండు భీమనాగ్రామ కేళి." శ్రీరాధా. గి. ఆ. ౬౯. [బ్రా.) గుంజోనొను. దే. ఆ. క్రి. (గుంజు+నొను.) లాగు. గుంజోనునుకు. దే. స. క్రి. (గుంజోనునుగు. అని శ. ర.) పరిచాసించు. (శ. ర. బ్రా.) వి. ఎలుగు బంటియాట. (శ. ర. బ్రా.) గుంజోపిట్ట. ద్వ. వి. పక్షివిశేషము. (బ్రా.) గుంజోలాడు. దే. స. క్రి. వెనఁగులాడు. (బ్రా. వా.) గుంట. వై. వి. (గుం. కుండమ. క. కుండె. త. కుంటు) 1. చిన్నగొయ్య. "ప...గరువునేల గుంట లొనరించి..." న్యా. ౪, ఆ. ౬౦; 2. చిన్నచెబువు. "గీ. కుండ గుంట యనంగఁ జేర్చి నఁగ వచ్చునల్పమైనతటాక మార్యాసమేత." ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౦. ఆము. ౪, ఆ. ౨3౬; 3. కొండ. "గీ. ప్రబలు నీతానివృత్తి కొండ

యన గుంట యనంగ..." ఆం. భా. ద్వి. ౨33; 4. భూభరిమాణవిశేషము. (శ. ర. బ్రా.); 4. జాతిసత్తు. 5. భిక్షువు. ఆం. భా. త్ప. ౫3. గుంటక. దే. వి. (క. కుండె.) దున్నె విత్తులు చట్టిన వెకుక నేల చదురుచేయుసాధనము, పాపటము. (శ. ర. బ్రా.) "నీ. గుంటక నాఁగను గొట్టుక నా...మరఁగును గృహిసాధనభేదముల్..." ఆం. భా. ద్వి. ౨33. గుంటకగుజ్జులు. దే. వి. బ. (గుంటక+గుజ్జులు.) పాపటమునందలిభాగములనుగలుపుకట్టుముక్కలు. (బ్రా.) గుంటకపాయు. దే. ఆ. క్రి. (గుంటక+పాయు) గుంటకతో చదునుచేయు. (బ్రా.) గుంటకలగర. ద్వ. వి. భృంగరాజము. "నీ... గుంటకలిజేరు కలగర గుంటకలగర యనఁ జెన్నందునా భృంగరాజసంజ్ఞ." ఆం. భా. ద్వి. ౬౯. గుంటక్రోవి. ద్వ. వి. (గుంట+క్రోవి.) ఒకరకము ఫిరంగి. (గుంటక్రోవ. బ్రా. శ. ర.) "గీ. గుంట క్రోవి, జమరుజంగి తు పాకి జజా యనంగ, వెలయు నగ్నిప్ర సారణాభ్యులు మహేశ." ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౮. గుంటగలిజేరు. ద్వ. వి. (గుంట+గలిజేరు.) గుంట కలగర, భృంగరాజము. ఆం. భా. ద్వి. ౬౯. మాసు. ౪, ఆ. ౧౦. గుంటచేళ్లు. ద్వ. వి. బ. (గుంట+చాళ్లు.) (గుంట జోళ్లు = గోళీలయాట అని బ్రా.) బాల్య క్రీడావిశేషము. "నీ...పుట్టచెం ధ్రువ్వనబట్టె లాలంకులు గుడుగుడుగుంచాలు గుంటచాళ్లు... ఆదిగా శైశవక్రీడ లాడి రచట..." వి. పు. 2, ఆ. ౨౦౨. గుంటదూలము. వై. వి. గృహవిశేషములయందు కడ యొత్తులమొదనుండి గుజ్జులనడిమికిఁ జొప్పించెడ చిన్నదూలము. (శ. ర.) గుంటనక్క. వై. వి. చిన్నజాతినక్క, కిభ. (శ. ర.) గుంటప్రాయ్య. ద్వ. వి. (గుంట+ప్రాయ్య.) గుంట క్రద్వి యేర్పఱచినప్రాయ్య. (శ. ర.) గుంటమాన్యము. మి. వి. ఒకచిన్నమాన్యము. (భూమి. బ్రా.)

గుంటమారి. ద్వ. విణ. (గుంట+మారి.) దుష్టుఁడు.
“గీ. వాఁడు నానాటి కళివృద్ధి వఱుల బెటి ?,
కాకలరు బేటి గడిమిని గట్టిపాటి, రాలుగాయ
తనాన బేరజపురారి. నాటిబేటియు బలుగుంట
మారి యయ్యె.” హంస. 3, ఆ. ౧౧౦.

గుంటలువడు. వై. అ. క్రి. (గుంటలు+వడు.)
లోతగు. “వ...వెన్నంటుకొనిన యుదరాబులు
గుంటలువడినకన్నులు...” దశ. ౨, ఆ. ౫౩.

గుంటి. దే. వి. 1. చేనిభాగము. “నీ...శయించె
నొకచోట శ్రవణవత్తంబు గుంటిమీదటి
ప్రత్తికొడుపువోరె.” కాశీ. ౧, ఆ. ౧౩౮; 2.
దున్నుట మొదలగువాని కేవలముకొన్న పాలము
యొక్క భాగము. (శ. ర. బ్రా.); 3. నెలపు,
స్థానము. “క. ఆగదుడికి వెఱచి చుడ, నాగెం
దుఁడు వచ్చి యరుదినము నొకపామున్న
గుంటికడకు నేనై, వేగమె పుత్తెంతు నింక వేలాడ
కుమీ.” ద్వా. ౫, ఆ. ౧౮౯.

గుంటికె = గుంటక. (బ్రా.)

గుంటిక్రొవి. ద్వ. వి. (గుండు+క్రొవి.) 1. ఒకవిధ
మగు తుపాకి. “గీ. క్రొవులకు గుంటిక్రొవులః
గోటమూడ, యలముఖాబున దొట్టిరణలము
నెల్లముంగలములొని పేటలమాడ్కి బేల్చె.”
రా. వి. ౫, ఆ. ౨౨. ప్రబంధ. 2౮౮; 2. ఒక
విధమగు బాణసంచు. (ఇరువగట్టములొబోసి
తమారుచేసి యేస్తుంధము వైసనోయించి
కాల్చెడియొకరకపుమవ్వ. బ్రా.)

గుంటుకాడు. చే.వి. బొ. (గుండు+కాడు.) గుండు
ఆయుధముగాకలవాడు. “నీ. ఎంప నుర్పుడు
నేయు నేనికకానిముక్కియ్యలు వడక్రేయ
గుంటుకాని.” కు. సం. ౧౧, ఆ. ౨౧౦.

గుంతనము. సం. వి. ఆ. న. 1. కప్పుడు; 2.
పూయుట.

గుంతకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కప్పుబడినది;
2. పూయబడినది.

గుండ. యు. దే. వి. గుడ్డ, బట్ట. “నీ. ఎండ గట్టిన
కాలిగుండల కెంజాయ చిగురుకొంపంబులచెక్కు
బెంప.” య. ౨, ఆ. ౫౦. (శ. ర. పా.) ప్ర.
ద్రు. పంచమావిభక్తి ప్రశ్నయము. “గీ. కైకొనక
సమిధలు తొంటికరణి గోయుచుండె ఖండిత

తల్లనిగుండ నెత్తు, నెముక మొదలుగ లే వయ్యె
నించుకైన, భూతియెవడలె నొక కహవిహారి.”

వరాహ. ౧౨, ఆ. ౨౫. ప్రబంధ. ౫, ఆ. ౯౮.
వై. వి. (సం. గుండకట) పాడి. (శ. ర. పా.)

గుండ ౩. దే. వి. 1. పిదకొడి. “గీ. వడిలపన్నులు
నామూల వెలయు పిదకొడి యనః బుల్లకొర
కన గుండని యన.” ఆం. రా. ద్వి. ౯౨; 2.
తెల్లని మొగముగల వల్లనిక్రొలి. (బ్రా.)

గుండగోట్ట. ద్వ. వి. (గుండగో+ట్ట.) దాక్షా
హము, ఒకకాతెవత్తి. (బ్రా.)

గుండడు. దే. వి. (శ. మండ.) దానుడు, బంటు.
“నీ. బానరీ: దన బంటు వరపుడు గుండడు
నాగ దాపాఖ్యలు గాగ దనరు.” ఆం. భా.
ద్వి. ౨౮౮. హంస. ౫, ఆ. ౧౧౩.

గుండకము. సం. వి. ఆ. పు. 1. ఆవృక్షమధుర
వ్వ; 2. చమురుపాత్రము; 3. దుమ్ము; గుండ.
విణ. (అ. ఆ. అ.) మలినమైనది.

గుండక్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రాగవిశేషము. “నీ.
గుడ్డ పులహరి గుండక్రియ వరాధి దేవగాంధారి
...” ప్రబంధ. ౯౫.

గుండగొయ్య. ద్వ. విణ. (గుండ+గొయ్య) దుష్టుఁడు.
(శ. ర. చూపుడు. బ్రా.)

గుండము. ఉభ. వై. వి. (సం. మండము. క. మంటం.)
1. నిర్మలగుంట. “ద్వి. ఈగుండములు సొచ్చి
యెలమిః జుట్టియరు, జాగిలి వడియుండు నర్ప
మల్ వెక్కు.” రం. రా. యు. ౨౯౦. పు.
౨౦. పు. క్రి. డా. ౧౮౨; 2. లోతుభాగము.
“ఉ. గాముల మెటి లోకములకన్న తపస్సులమిత్తి
యామిసి, భూమిలోలగుబాప నెకవాడల
గుండము...” కృ. శమం. 3, ఆ. ౫౮. విక్ర.
౫, ఆ. ౧౭౦. సం. వి. ఆ. పు. వాసన గల
యొకవిధ మగుగడ్డి.

గుండవర్ధకము. సం. వి. అ. న. పృథ్వీశేషము. “ద్వి.
గుండవర్ధకములు కొండగోడులును ప్రళులి. 3,

గుండా. దే. వి. ధీమండు. (శ. ర. బ్రా.) [అ. బ్రా.
గుండాను. ద్వ. స. క్రి. (గుండ+అడు.) గుండగాఁ
జేయు, నలవజేయు. “నీ. మండగంబునఃబూల
గుండాడవకరకవృత్తి గల్గుక పాటి పిటిబోయె.”
వరాహ. ౧౦, ఆ. ౧౫.

గుండికము. సు. వి. అ. పు. చియ్యము మున్నగు
వానిసిడి.

గుండిగ. వై. వి. (సు. కుండికా. త. కుండిగై.)
కెడల్పనోరు గలవాహపాత్రము. (శ. ర. ప్రా.
వా.) [బడినది; 2. కప్పబడినది.

గుండికము. సు. వి. (అ. ఆ. అ.) 1. పొడిసేయ
గుండియ. జే. వి. (క. గుండిగ. త. కుండి.) గుండె

కాయ, హృదయము. "సీ. పాంచజన్యధ్వని కర్ణం
గుండియ లదిసి చేట్టింప లే కలసియలసి..." హరి.
ఉ. 2, అ. 3౪. ద్వా. ౪, అ. ౧౫౧.

గుండి. జే. వి. (క. గుండ. త. గుండి.) 1. బొత్తము.
(శ. ర. ప్రా.); 2. ఒకవిధమగు పుక్కి. (ప్రా.)

గుండు. వై. వి. జే. (సు. గుండ. క. గుండు. త.
కు.) 1. గుండ్రపుతాయి. "సీ. వర్షలకలపేరు
వణలు గుం డనగను." ఆం. భా. ద్వి. ౨౯.
భాగ. ౧౦. స్కం. ఉ. ౫౪౪. పాండు. ౫. ఆ.
౨౪౦; 2. తూనికతాయి. (శ. ర. ప్రా.); 3.

విరంగి తుపాకి మున్నగువానిగుండు. "చ...
పేలుపుంజెరువు గొప్పవిరంగిని కాయమందుతోచి,
గొణివెడునిన్ను మానికపుగుండు ఘటించి యగాదు
చేసికన్." రసిక. ౪, అ. ౯౫. ఉ. హరి. 3, అ.

3౬; 4 ఉండ, గోళకము. "సీ...గుం డన
సుండ నా నమరు గోళకాభ్య..." ఆం. భా.
ద్వి. ౨౭౬; 5. వర్షతము. "సీ. ఒంటిగా మడి

కాను గుంటివై గూర్చుండి సుజకెంకాయపెష్ట
డలు దాల్చి. నరస. ౨. ఆ. ౧౨౯. అచ్చ. సుం.
౫2; 6. మోటుకట్టుగుండు. (శ. ర.); 7. పెద్ద

తాయి. "గీ. ఎదుర ఘనమైనయొకళిల: గదియ
లోయి, బలకంఠమాతివాయ బిట్టారసిగొనగ,
నంటుకొనె నవ్వరాశ్య మగ్ధుఁటితోడ, జిగురుగడ

తాకి విహగంబు తగిలినట్లు." వై. ౪, అ. 2౬
8. లంగదు. "సీ. బెడిదంపుగాలిచే బెదర యెత్తిన
చాచ విడిచి గుండ్లను డిగవిడుచుటయను." దశ.

౧౦, అ. ౬3; 9. నగలలోని బొడుగుతాయి
"సీ...రెండుగుండ్లముంగరలు మైకాణుబీరలు"
కుక. ౨. ఆ. 33౨. విణ. గుండ్రనిది. (మా

గుండు బులుగు, గుండుచున్న.)
గుండుబులుగు. ద్వ. వి. (గుండు+పులుగు.) చక్ర
వాకపక్షి. "వ...గుండుబులుగులపేలుకాడు

కామకసాకేత నికేతన గచ్ఛదిచ్చావతులపై
వైచిన పువ్వవలలచిమ్మిన...బహు. 3, ఆ. ౫౯.

(గుండుబులుగులపేలుకాడు = కోకారి, చం
ద్రుడు) ఇట్లే: గుండుబుల్లు. "గీ. గుండుబుల్లుల
మదిమందు చెండు మందు, దోచె నెత్తమ్మిరి
మిదు..." రా. వి. 3, ఆ. ౨౯.

గుండుక = గుంటక. (ప్రా.)

గుండుకొను. ద్వ. స. క్రి. (గుండు+కొను) చుట్టు
కొను. "క. గుండుకొని చూచుమానిసి, తండము
దొలగంగఁ ద్రోచి తత్కరి వెన నా, చండాలు
దెచ్చి భూజనమండలి కభిషిక్తుఁ జేసి మంత్రులు
చూడన్." వాసి. ౪, అ. ౧౦3.

గుండుగిలు. వై. అ. క్రి. చుట్టచుట్టుకొనిపడు,
గుంపుకావడు. "వ...అయ్యుభయబలంబులు దల
వడునప్పుడు కొండలపాటులం జరియువారును
దరువులవ్రేటుల వ్రాలువారును గండకైలంబుల
తాకున గుండుగిలువారును..." భా. రా. యు.
౧౪3౨. నిర్వ. ౫, ఆ. ౫౮.

గుండుగుత్త. వై. వి. (గుండు+గుత్త.) నమస్తస్యా
తంత్ర్యములలోనిచ్చెడుగుత్త. (శ. ర. ప్రా.)

గుండుగూడు. ద్వ. అ. క్రి. (గుండు+గూడు.) 1. ఏక
యత్నము చేయు, ఒక్కమృదేఁ బ్రయత్నించు.
"వ...అప్పు డందఱును వాచాకారంబుల గుండు

గూడుకొని సవరింపఁ గలిగె..." ద్వా. ౯.
ఆ. (ప్రా. పా. 'గుంపులుగూడుకొని...పలవ
రింపఁగ...ముద్రి.); 2. (ఒక్కచో) నిలుచు,

పూను. (ఆరంగ) "ద్వి...అప్పురి వెల్లివిరిసి,
క్రిక్కిరిసెక్కుకొని పిక్కిటిల్లి గిరి, గుక్కిడంబై
కట్టుకొని గుండుగూడి, నిట్టద్రోచి..." పండితా.

వర్వ. ౪౦౧. పు. ౬. పు.

గుండుజెల్లు. ద్వ. వి. (గుండు+జెల్లు.) పెద్దగంప. (శ. ర.)
గుండుములుపుగాడు. జే. వి. పక్షినికేషము.
(శ. ర. ప్రా.)

గుండువేయు. ద్వ. అ. క్రి. (గుండు+వేయు.) 1.
చచ్చు. (ప్రా.); 2. తుపాకిపేల్పు. (ప్రా.)
గుండునున్న. వై. వి. (గుండు+నున్న) గుండ్రని
చుట్టు గీత. (వా.) విణ. 1. పూర్తిగాఁజెడినది.

వా:—వానిపరిక్ష గుండునున్న యైనది; 2.
బొత్తిగా లేనిది. వా:—వానికి తెలివి గుండునున్న.

గుండునూది. (గుండు+నూది.) గుండుగలచిన్ననూది. గుండ్రకవము. కై. వి. (గుండ్ర+కవము.) వర్జుల (ప్రా. వా.)

గుండె. జే. వి. = గుండియ. 1. హృదయము. “స్త్రీ. ఎదిరించు కనినైన బెడరించు హరి నైన గండ దండగం జాలుగుండెవిటము.” ఇందు. ౧, ఆ. ౧౫౨. ఉ. రా. ౧, ఆ. ౧౪౯; 2. ధైర్యము “స్త్రీ. పాండుపుత్రులబింకపాణంబు నుత్తమశీల సమగ్రం బొంచాలతనయన, గొనిపోవునకటి గుండె విమోహంభావనపు: వైననైంధవుకకు.” భార. ఆర. ౬, ఆ. ౧౯౭.

గుండెకాయ. జే. వి. (గుండె+కాయ.) హృదయము; కాయవలెకుండు హృదయావయవము. “ఆ. కపటధర్మకంచుకంబున బెరిసి, గాని సత్కపురుష కారవరులు, గాదు పాండుగుతులు వారల సమంగం, గాదు చేత గుండెకాయ యడిన.” భార. కల్ప. ౨, ఆ. ౩౯౭. భార. ద్రో. ౩, ఆ. ౯౫.

గుండెకల. జే. వి. (గుండె+కల.) వక్షము, తొమ్ము. “గీ. గుండెకల బిట్టు దన్నిన గూటుయ్యను.” దశ. ౬, ఆ. ౧౫౩.

గుండెసిగులు. జే. వి. (గుండె+సిగులు.) శత్రువు. “ఉ. ఘోరకృతాకపీరభటకొడికి గుండెసిగుల్ ...నీతారకనానుము...” దాశాధి. ౩౮. ఇట్టే: గుండెబెడ. “ద్వి కాలవామలతుడినానక మట్టు, మాతెమకర్తనదుల గుండెబెడరు.” పండితా. వాచ. ౫౧౧. పు. ౧౮. పం.

గుండ్ర. యు. జే. వి. 1. చృక్షవిశేషము. హంస. ౪, ఆ. ౯; 2. చెఱుకురాట్టులకొలలు. “మ ఇలకు స్త్రీలగుగం బాడి తీరవనపుండ్రేపు చృటల్ దీపులగ్గలమైత్రాల చురుగ్గనంబు లెన: గుంగా ద్రిప్పురాన్నిపుసం. ద్రలు నా: జేన కొలంకులం బొరలి పాఱి స్విచ్ఛునంకేనునా. బుల నాడెం దొలనంజ: జేటివలయంబుల్ తార యుకారముల్.” ఆము. ౪, ఆ. ౧౫౨. కు. సం. ౧౧, ఆ. ౧౬౭; 3. శ్రమణము. (చూ. గుండ్రించు.) విజ. (వృత్తియందు ‘గుండ్రము’న కంత్సవర్ణము లోపింపగా వినివిన రూపము. దీనికి వృత్తియందు నిగళమును వికల్పము.) వర్జులము. ఉదా: గుండ్ర మొగము. మొ.

గుండ్రతుంగ. ద్వ. వి. (గుండ్ర+తుంగ.) ఒకవిధ మగు తుంగళి. (శ. ర. ప్రా.)

గుండ్రన. కై. వి. వర్జులత్వము. (శ. ర. ప్రా.) గుండ్రము. కై. విజ. (చూ. కుండలము.) వర్జులము. (శ. ర.)

గుండ్రలుకొలు. జే. ఆ. క్రి. గుండ్రయనిష్ఠునిచేయు. (చూ. గుండ్రలుకొలుపు.)

గుండ్రలుకొలుపు. జే. ఆ. క్రి. (గుండ్రలు+కొలుపు.) గుండ్రగుండ్రయనిష్ఠునిచేయు. “క. కాకాబులు వాపోయెడి, ఘాతంబుల నరర: బరలు గుండ్రలు కొలిపెన్.” భాగ. ౧, స్కం. ౩౪౨.

గుండ్రా. ద్వ. వి. (గుండు+తా.) 1. సన్నకట్ట. “క...గుండ్రా దాచిన దండె మేమిటికి: బిక్కు గవ్వముప్పించు.” సాన్. ౫, ఆ. ౧౭; 2. చట్రాయి. (చూ. గుండ్రాయి); 3. పొత్త రము. (శ. ర. ప్రా.)

గుండ్రాయి = గుండ్రా. బొ. (చట్రాయి) “క. గుండ్రాతిరావు: గైకొని, తండ్రీ పెక్కేడులందు: దలక యుండిన్.” ఆచ్చ. బాల. ౧౪౮.

గుండ్రించు. జే. ఆ. క్రి. 1. తిరుగాను. “గీ. నీవు మఱి యిటిలోన గుండ్రించుచున్న, గడుపు నిమిష దొరక జేరి గాన మడుగు.” శుక. ౨, ఆ. ౩౭౧; 2. తిరుగంబడు. “వ. ఇట్లు దాకి... జాబానుకేంద్రునిట్టి ముట్టి మూడలించిన నతని కవిదల కబ్బగొవక గుండ్రించి...” క. సం. ౧౨, ఆ. ౬౫; 3. కడుపులో దివ్వు. (శ. ర. ప్రా.)

గుండ్రించు. జే. వి. (గుండ్రించు. భా.) గుండ్రించుట, కడుపులో దివ్వుట. (శ. ర. ప్రా.)

గుండ్రకప్పు. జే. వి. నదీవిశేషము. “వ...తీర్థయాత్రా వర్జులకు నురతరువుకొమ్మ యగు గుండ్రకప్పుయు ...” కాళ. ౩, ఆ. ౧౮౮.

గుండ్లుబెండ్లాడు. జే. స. క్రి. (గుండ్లు+బెండ్లు+ ఆడు.) చలంపంజేయు. “ద్వి...నాయువు లొగి జాకపాత్తులన్నియు గుండ్లుబెండ్లాడంగ దొండగె.” రం. రా. ఉ. ౧౧. పు. ౧౪. పం.

గుంత. కై. వి. (సం. గర్త:) 1. చిన్నగోయ. “గీ. కార్సొనట్ల పెగట్టుల గవ్వులు విడిచి, తరలి చెంకల

నూరిగుంకల వసింపె; గెరలి వర్తిలునప్పుడు గ్రీష్మమునను." పేం. పుచ. ౧, ఆ. 30౮. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౩౬. పు; 2. పిఠిఁది మీఁది గుంట. (శ. ర.) విణ. పట్టమైనది. "నీ. వక్షంబు గుంతయై వర్షంబు పడుననై తెరనోరఁ ద్రేవుడు తీఁగసాగ..." కాశీ. ౬, ఆ. ౪౧. మార్క. ౫, ఆ. ౧౪౧.

గుంతపురువు. వై. వి. (గుంత+పురువు.) క్రిమి భేదము. "గీ. తుమ్మపురువు చిక్కుపురువు గుంత పురువు, నుడిపురువు..." ప్రబంధ. ౧3౦.

గుండలము. సు. వి. ఆ. పూ. మద్వలప్రాతః.

గుండ్ర. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నాగము పైశీ; 2. స్త్రేకణముశీ.

గుండ్రాలము. సు. వి. ఆ. పూ. చక్రారవక్షి.

గుంధము. సు. వి. ఆ. పుం. గుంజే.

గుంపించు యుడే. న. క్రి. అతిక్రమించు. (శ. ర.)

"క. చుంకిన జచ్చెద ననుచును, గుంపించక యోరి చలువ కతిసోత్తల నన్, గుంపించెడు చావునకుం, దొబ్బియై పదరువాని తెఱఁగునఁ గుమతీ." భాగ. 2, స్కం. ౧2౦. వై. స. క్రి. తుప్పజేయు.

"క. ఘూకంబు లున్న గుహకును, వాకిటఁ గావ్యములుఁ దృణము వడి గుంపింపన్, వే కదిసి చిరం జీవియు, దానిని తనముక్కుకొఱవిఁ దగిలించి వడిన్." నా. పుచ. 3, ఆ. ౨౮౬. (శ. ర. పా.)

గుంపు. వై. వి. (సం. గుంభః. స్త్రా. గుంబో. క. గుంపు త. కుంబు.) 1. సమూహము, ప్రా. గు. "నీ. నిడుదపెన్నెటిగుంపు జడగట్ట నగరుముమ్మకు మండు తవము గైకొనినచోటు." స్వా. ౧, ఆ. ౯. పారి. 3, ఆ. 3౮. 2. నూలుపడుకు నపుడు నడుమ నడుమ పచ్చునట్టియుండ. "గీ. దివస మంత వితాపయే నవుర రాన, గుంపువంపును లేకుండ గుడుపాఁగు, గాఁ బదాటిటి తరమును గాఁగ నూలు, పడుకరే యంచు నొండొరుల్ నుడివికొనుచు." శుక. ౧, ఆ. ౪౧౮.

గుంపుదీర్చు. ద్వ. వి. (గుంపు+తీర్చు.) (కిరోజములు) గుంపుగాఁజేయు; నవరించు. "ఉ. అల్లన లేవఁగాఁ దిగిచి యొకతలమునఁ జేర్చి కన్నుల, జల్లగ తామ నశ్రుతలసంతతికై ననఁ బాపి చెన్నెఱుత్, మెల్లన గుంపు దీర్చి..." కాళిదా. ౧, ఆ. ౬3.

గుంపెన. చే. వి. 1. ఒకానొకపెట్టు. "గీ. పూగముల నవ్వకునుమపరాగ మెనఁగె, నిమ్మలందును లేత పూరెత్తు లమకె, ననలఁ బెరఁగొనెఁ జిన్నిగుంపె నల గుంపు, లభిసవం బగునావసంతాగమును." కవిజ. ౧, ఆ. ౬. య. ౪, ఆ. ౧౫; 2. గంతు. "గీ. వెట్టి యవరాదు వైబడి వెక్కిరించు, గామి డవరాదు మొగమున గంటువెట్టుఁ, బొకె యవరాదు వట్టిగుంపెనలు వేయు." శుక. 3, ఆ. ౧౧. హంస. ౫, ఆ. ౬౬. 3. విజృంభణము. (శ. ర.); 4. పోటు. "నీ. బిబ్బోకపతి గబ్బి గబ్బ గుంపెనసొపు గనునరబున దివ్యకవచ మొప్పు." శకం. ౫, ఆ. ౧౪. (ప్రా. పా.)

గుంభన. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. = గుంభనము.

గుంభనము. సు. వి. ఆ. న. 1. కూర్చుట; 2. రచించుట.

గుంభము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. కూర్చు; 2. బహు భాషణము; 3. శక్తువు; 4. రచన.

గుంభించు. సు. ఆ. క్రి. గుంభితమగు, చెదరకుండు.

"మ. అచరాధీశ సమర్పితంబు లగులీలారామ కల్ప ద్రుకు, ప్రసమాబుత్ కనుగందవయ్యె విలసత్వా ట్టిరగోరోచనా, ఘున్యగాలేపనపాడితాకలనమై గుంభించె..." భీమ. ౪, ఆ. ౧౪౬.

గుంభితము. సు. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కూర్చుంబడి నది; 2. రచించుంబడినది.

గుంబము. చే. వి. గుమ్మము. (శ. ర.)

గుంభనము. సు. = గుంభనము. (కొందఱు తెలుగు కవు లీరూపము గ్రహించి, కాని యీరూపము సంస్కృతవిభూతువులఁ గానరాదు;) 1. కూర్చు. "ఉ. గోలతనానఁ బల్కెదవు కుంభపచాపరిరంభ గుంభనో. ద్వైలనుభోదయం బనుభవింపనివాడవు గాన..." శకా. 3, ఆ. 2౦; 2. విధము. "క. కుంభీనములు వ్రేలివ, గుంభనమునఁ గుంభీకస్త గురుతరధారా, రంభమున రేయఁబగలున్, గుంభ ద్రోణములు వట్టి కురిసెన్ వానల్." కవిక. ౬, ఆ. ౧3.

గుగ్గిలపాడి. ద్వ. వి. (గుగ్గిలము+పాడి.) గుగ్గిలము యొక్కపాడుము. "నీ. తుముదాబులకుఁ గలక్రొ వ్వగుగ్గిలపాడి యంచుదీపంబుపుటిక యనఁగ." శకాం. ౪, ఆ. ౧౨౫.

గుగ్గిలము. వై. వి. (సం. గుగ్గిలకకి. క. గుగ్గిళ. క. కుంగిళియం.) 1. గుగ్గిలపుఁజెట్టు. "నీ. గుగ్గిల మంచన గుగ్గిలపు దనర్చు." ఆం. భా. ద్వీ. రగి. మాంస. ర. ఆ. ౧౧; 2. గుగ్గిలువృక్షపు బంక. "గీ. ఆగ్ని రపులింఁచి యావాలు గుగ్గిలంబు. బేడేపుడుకలు కానుగుచిడుగు లగరు..." ఆచ్చ. యం. ౪౩౮; 3. గుగ్గిలపుఁజెట్టుకట్టు. "క. గుగ్గిలపుఁ బొల్లఁ గొని తామగ్గిని రగులకొనురీతి..." పార్వ. 3, ఆ. ౫౯.

గుగ్గిళ్లు. వే. వి. బ. ఉడికిందిననెనగలు మొదలగునవి; ఆఘృతము. "నీ...ఆలసంద గుగ్గిళ్లు కొడిదెండు ..." బహు. ౫, ఆ. 3. ఆం. భా. ద్వీ. ౨౫3.

గుగ్గిలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గుగ్గిలపుఁజెట్టు; 2. గుగ్గిలము.

గుచ్చకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పూలగుల్లి; 2. నెమిలిపుర; 3. బాద; 4. కమూళాము; 5. వరి మన్నగువానిదుబ్బు; 6. ముప్పవెండ్రుపేటల పోరము.

గుచ్చనక్షత్రము. సం. వి. ఆ. పుం. తాటిచెట్టు.

గుచ్చఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఆరఃటిళి; 2. ద్రాక్షళి; 3. వాఙ్డుళి; 4. నిమ్మిళి; 5. కాకమాచి, కాచిళి. [ఇందుగుళి.

గుచ్చఫలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పంపమిళి; 2. గుచ్చము. సం. = గుచ్చకము.

గుజ్జెగుంపు. వే. వి. 1. సంరంభము, ఆదాపుడి. "య. భుజగర్వంబున నాశరుల్ నురలు నంభోరాళి ద్రచ్చ న్నహా, భుజగగ్రామణిమ స్తపుచ్చముల నార్పు త్రీత సందించునా,గుజగుంపుల్ గననయ్యె నీనెలపు మాకుకొ జాపుమంచుకొ నమోరజముల్ నత్తగుణంబుఁ బట్టి చలపోరం జూచుచుదంబు నన్." ల. వి. ౧, ఆ. ౧౧౪; 2. గునగున. "నీ. రమ్మ మారునిగుదారమ్మ మారు నిజమ్మ గుంపు చోటుల గుజగుంపు లెల." కవల. ౪, ఆ. ౧౪౨

గుజ్జెగుంపుపెట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుజగుంపుఁజెట్టు.) ఆల్లరిపెట్టు. "ద్వీ. గొల్లయిల్లాద్రవు గుజగుంపు పెట్టు; నల్లవాగ్రణిఁ బుణ్ణు పుష్యదేవతనయు ..." ద్వీ. సిం; భాగ. ౨, స్కం. 3౮. పు.

గుజ్జెగుజ్జె. వే. వి. 1. గునగున, నింద. "ద్వీ...గుజ గుజలకు నెల్ల గుజి యైరిసింక, నగుబాటు వట్టిల్లె

నాతులలోన, మొగ మెత్తనేర్చునే..." బహు. ౫, ఆ. ౧౪౪. పు. ౫. వం; 2. రహస్యము. "ద్వీ. ఇదియేమి గుజగుజ లేకాంతమునను, విడికంబుగా వాకు విసిరింపుఁ దెనిన." ప్రభులిం. ౨, ఆ. 3౬. పు. ౧౦. వం; 3. గజబిజి. (మా. గుజగుజ లాడు.) విం. బాధికము. (మా. గుజగుజయగు.) గుజ్జెగుజ్జెయగు. వే. ఆ. క్రి. (గుజగుజఁజగు.) బాధ పడు. "క. గజము వద ముడిసి తిరుగుచు, గుజ గుజయై గీతవెట్ట..." భాగ. ౬, స్కం. ౪౦2. వం. 3, ఆ. ౧౦.

గుజ్జెగుజ్జెమలు. వే. వి. బ. నాలికాక్రీడావిశేషము. "నీ. గుజగుజ్జెమలు గుజ్జెగుజ్జెలు బొత్తులపెం డిండ్లు కమ్మకములు." దశా. ౮, ఆ. ౮౧.

గుజ్జెగుజ్జెవాడు. వే. ఆ. క్రి. (గుజగుజలఁజగు.) 1. గునగునలాడు. "గీ...సభవార లందఱు నంత నంత, నల్లనల్లన గుజగుజలాడుచుండి..." భార. విరా. ౨, ఆ. ౮3; 2. గజబిజివాడు, త్రొక్కు లాడు. "ద్వీ. ఆతఁ డగన్తుని నల్లన గోంకె, నాతఁడు జమదగ్ని నవిమె నాస్తమున, నీవిధి నుత్తరం బీక యొందొరుల, నీవు నీవని చూపి నీఖల నన్దునులు, గుజగుజలాడ..." ద్వీ. వారిశ్చ. పూ. ౨౨3. వం.

గుజ్జెగుజ్జెవోవు = గుజ్జెగుజ్జెవోవు. (రహస్యముగా మాటలాడు.) "వ. ఆనుచు గలదు లేదని వెళ్తు విధంబులం దలపోసి గుజగుజలవోవు చుండుదురు ..." భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౦౧.

గుజ్జెగుజ్జెవోవు. వే. ఆ. క్రి. (గుజగుజఁజోవు.) రహస్యముగా చెప్పుకొను. "క. తాళిభృజ మదె యగు నగు, దాళాంకుం దనుచుఁ జాల దలఁకి తురు మహి, పాలనిదళములు భయరస, కోరాహలతరళి తముగ గుజగుజవోయెన్." సాంబో. ౫, ఆ. ౨౦2. భాగ. ౧౯, స్కం. ఉ. 32౯.

గుజ్జెగులి. వై. వి. (సం. ఘూర్జరిక.) 1. ఘూర్జర దేశము. "ద్వీ. చిత్రజనకలక్ష్మీనివాహంబు, గుజ రాలికౌపులగోడ లిఖంప." రం. రా. బాల. ౨3. పు. ౧2. వం; 2. ఘూర్జరదేశభావ. "గీ. ఆరణి పారసి గుజరాతి యారె మన్ను, తెనుగు కన్నీడ మొదలుగాఁ బెరిసి వ్రాయ, దారిగన్నట్టివాడ ..." య. ౧, ఆ. ౪౨. 3. నాట్యవిశేషము

నానుంబు గుడ్డెనగూడనఁ గొజలుచుండు.” అం.
భా. ద్వి. ౨౧౩. భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౧౬.
౮౮.

గుటక. డే. వి. (క. గుటుకు.) ఒకపారి నోట
బొసెకొని మ్రిగుట. (బ్రా. వా.)

గుటకలుపేయ. డే. ఆ. క్రి. (గుటకలు+పేయ.)
ఉవ్విట్టూరు, అభిలషించు. (వృవ.) వాడు భిక్ష
ములఁ జూచి గుటకలుపేయఁచున్నాడు. వాఁ
డానుదరిఁ జూచి గుటకలుపేయఁచున్నాడు.

గుటగుట. డే. వి. (క. కుడుకుడు.) 1. వ్యాఘ్ర
భిల్లాకవరాఙ్గములు చేయుధ్వనివిశేషమున కను
కరణము. “సీ. ఒకవాసరమున వై విక తీర్థమాడుచో
గుటగుట మనుచు నాఁకొన్నకొలు, పులి తటామున
ద్రేఁజపాదయండి మానిపుంగవుమీఁద నుఱికిన
...” వరాహ. 2, ఆ. ౮౦. య. ౨, ఆ. ౮;
2. అన్న ముడుకుట సీడ్డు త్రాగుట మున్నగు
వాని యందలిధ్వని కనుకరణము. (క. ర.) బ.
పెద్దజీకపుమాటలు. (క. ర.) “వ...అటమటమున
విద్యగొనుటయుం గాక గుటగుటలు గురువులోనా
యని...” స్వా. ౫, ఆ. ౧౯. శకా. 3, ఆ. 2౮.
గుటి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. మాత్ర; 2. గుండ్రని
వదార్థము.

గుటిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. = గుటి.

గుటుకు. డే. వి. మ్రిగుటయు దగుధ్వని కనుకర
ణము. “క...విషము...మృషుఁడు గుటుకున
మ్రిగెన్.” హర. ౬, ఆ. ౬౮. దశా. ౧, ఆ.
౨౮౯. (దీనియొస్త్రేడితమామము గుటుగుటుకు.)
భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౨౫౫.

గుటుక్కును. డే. ఆ. క్రి. (గుటుక్కు+అను) చచ్చు.
(శ. ర. బ్రా.)

గుటుక్కు = గుటుకు. “సీ. దారుణాఖండమార్తాండ
మండలము నుప్పొగి గుటుక్కున మ్రింగవిచ్చు.”
నరస. ౫, ఆ. ౧3౦. కవిక. ౨, ఆ. ౧౪౦.

గుటుక్కును = గుటుక్కును. (బ్రా.)

గుట్ట. వై. వి. (సు. గొత్తక. క. ఉట్ట.) 1. పర్వ
తము. “సీ. వలిమెట్టు నాకుఁ గావలపట్టు దేవ
సామిగుట్టకు నేను సామి నొడయ.” చంద్ర. ౨,
ఆ. ౪౫. ఆం. భా. ద్వి. ౨2; 2. తాటగుట్ట.
“వ. నలునిది దిలిచి నీవు వానరసిరులు తెచ్చి

యందిచ్చుగట్టుగుట్టల ట్ట కట్టిన వనధి కట్టు
వడు.” రామా. 2, ఆ. ౧౨౨. య. ౧, ఆ. ౮3;
3. ప్రా. గు. “సీ. చెడిపెరు మృదుకయ్యఁ జేర్చిన
విడిచి బల్లెంటగుట్టలఁ బనిపించఁ జూచు.”
రామలి. 3౪. దశా. ౬, ఆ. ౧32.

గుట్టకూలు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుట్ట+కూలు.) గట్టగాఁ
బడు, ఒక్కమృషిఁగూలు, చచ్చు. (చూ. గుట్ట
కూలు.)

గుట్టకూల్చు. ద్వ. స. క్రి. (గుట్టకూలు. భా. ప్రే.)
చచ్చు, నశించుజేయు. (బ్రా.)

గుట్టిమ్మ. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుట్టు+ఇచ్చు.) తెలియ
నిచ్చు. “వ...గుట్టిక నలంగియు నత్రమామల
చిత్రము వచ్చునట్లు భిక్షికత్తులు మెఱసి పాటు
లం బడుముఱిపరిసౌదర్శనము...” పాండు.
3, ఆ. ౨౪.

గుట్టు. వై. వి. (సు. గూఢమ. క. త. గుట్టు.) రహ
స్యము. “క. ఎమోయని యుంటిమి ను, త్రా
మునగు డైల్లఁ వెలిసె...” దశా. 2, ఆ. ౬౧;
2. మోసము. “ఉత్సాహ. గుట్టులోడ నీట్టొసంగఁ
గ్రోలియేరు నన్నుతో, గుట్టు పాటి యుండునంతఁ
గుంకుమెట్ట నెత్తపుంజుటమీఁదఁ బ్రొద్దు చేరె
...” య. 3, ఆ. ౧౨3; 3. ధైర్యము. “ఉ.
వీడ దొఱంగి యాహరి విసిచిముఖుల్ ప్రమ
నొంది గుట్టుపా, నాడకొ మచసాయకరహాతి
పాల్చడి పున్నుఁబాసులన్, వాడొ...” రాజ.
చ. 3, ఆ. 23.

గుట్టుకీడు. ద్వ. వి. (గుట్టు+కీడు.) గూఢకత్తువు.
“చ. పలుకులు పేయు నేమిటికిఁ బార్శివుఁ డాత్మ
భుజాభృతక్షమా, తలమున గుట్టుకీడు బహుధా
యరయించి యడంచె...” ఆము. ౪, ఆ. ౨౫౦.

గుట్టుచెడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుట్టు+చెడు.) అత్రైర్య
పడు. “వ. ఇట్టి తెఱుగునం దిట్టువడి గుట్టుచెడి
గట్టువడి జేరుటకై యగడికం బడి మునిగి దరిం
జేరి...” రా. వి. ౫, ఆ. 3౨.

గుట్టుపట్టు. ద్వ. వి. (గుట్టు+పట్టు.) గూఢి. “ఉ. బాల
విరాళి నెట్లు మునుబాకెరాళికఁ జంద్రచంద్రి
కా, పాళికి నన్ను గాలికిని భావజులేదవయాళికి
రహో, దేవులమదాళికి బ్రసవదీప్రవసిలుకుమాళి

కొనదా, లోలక గుట్టుకట్టల లోగి వడింపుచు నాత్తి చెందగన్." ఉ. హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౪౪. గుట్టుసాకిరి. కై. విణ. (గుట్టు + సాకిరి.) వాచి తన వ్యవహారము గొల్పుటకొఱకు రక్షింపఁగా వచ్చి దాని యుండి ప్రతివాదియొక్క నూట లన్నియుఁ జక్కగా విన్నసాక్షి. (శ. ర.)

గుడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గుడిక; 2. జెముడుశీ; 3. ద్రాక్షశీ; 4. ప్రక్షిశీ.

గుడకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గుడిక; 2. కబళము. న. 1. జెల్లము; 2. జెల్లముతోఁ జేసినమందు.

గుడగుడ. దే. వి. 1. ఉడుకుటయం దగుధ్వని కను కరణము. "క. గుడగుడ నుడికెడునుదకము..."

ద్వా. ౮, ఆ. ౧౮౮; 2. కడుపులోఁ గలుగు ధ్వని కనుకరణము. వా. — కడుపులో గుడగుడ మనుచున్నది.

గుడతృణము. సం. వి. ఆ. న. చెఱుకుశీ.

గుడిదారువు. సం. వి. ఉ. పుం. న. చెఱుకుశీ.

గుడకిష్టము. సం. వి. ఆ. న. 1. జెల్లము కలిపిన పిండి, చలిమిడి; 2. జెల్లపుపూడి; 3. జెల్లపుపాక ములా పిండికలిపి చేయఁ నొకపదార్థము.

గుడపువ్వుము. సం. వి. ఆ. పుం. మధుకము, ఇచ్చశీ.

గుడఫలము. సం. వి. ఆ. పుం. గొనుగుశీ.

గుడము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. జెల్లము; 2. పొగడశీ; 3. ఏనుగుకవచము; 4. కబళము; 5. ఆచ్చన గాయ.

గుడలము. సం. వి. ఆ. న. జెల్లపుసారాయి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) జెల్లముతోఁ జేసినది.

గుడకర్పర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పటికజెల్లము.

గుడాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నిద్ర; 2. అలసత్వము.

గుడాకు. మి. వి. (గుడము + అకు.) జెల్లముతోఁ జేర్చి మర్చించినపొగాకు. (శ. ర. త్రా.) "చ. గుడిగుడి ద్రాగ బుగి జడఁ గూర్చినచిల్లుగుడాకుమద్ద..." పార్వ. ౨, ఆ. ౯౮.

గుడాకేశము. సం. వి. ఆ. పుం. — జెముడువలె మిక్కుటముగఁ దెలిసిన కేశము — బటాజాటము.

"నీ. ధవళాబ్జిలోచన ద్వయిమూయించువారును డమ గుడాకేశంబు లిడుదువారు." దశా. ౪, ఆ. ౧౧౩.

గుడాకేశుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఆద్దునుడు; 2. కిప్పుడు.

గుడారము. కై. వి. (సం. గణాలయక.) పటకటిరము, దేవా. "చ... నాల్గవంకల గుడారము లెత్తిరి జీసిపట్టువ. గ్రములు బిగించి..." వాల్మీ. 3, ఆ. ౯౬. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౯; 2. గుడారమువలె నుడుచెవిభాగము. "నీ. శ్రవణైకదేశ మాచ్చా దనగేహంబు మీరుచునుండు గుడార మనగ." ఆం. భా. తృ. ౫౪.

గుడారు = గుడారము. (దేవా.) "క. ఆదిరివనుల పట్టుగుడారుల్..." శుక. ౧, ఆ. ౧౮౯. చెన్న. ౨, ఆ. ౨౦౯.

గుడి. దే. వి. (శ. గుడి.) 1. దేవాలయము. "క. తొడవులు చిలికినయెమ్ములు, గుడిముట్టు గపాల విల్లు గుడి ముడియె దైక్కుడు గట్టువలుపు దోల గు, బడరనకై నవయ నేమిప్రళయము వచ్చెన్." తు. సం. 2, ఆ. 3౯, నుద. ౨, ఆ. ౨౦; 2. జలయాకారపుకేళి. "గీ. పక్షి గుడివోలెఁ దన చుట్టుఁ దిరిగి యుండఁ, బరుల కేరికి గ్రహణగోచ రము గాక, నివధరాధికభాషితవిషమభావ్య, ఫక్కికయుం బోలె నొప్పె నవృట్టణంబు." నైష. ౨, ఆ. 3౮. సా. ౧, ఆ. ౧౦౯; 3. పరివేషము.

"నీ. పరివేషనామంబు భాసిల్లుచుండును గుడి యన బరిది నా గుడును నాగ." ఆం. భా. ప్ర. ౮౨. 4. ఇకారచిహ్నము. "క. చెలులు తలకట్టు లాచార, పలు నైత్వత్వములు మిత్రములు గుడిరి వయన్, నుళిగవయ నెత్వయగమును, జెలువగు చుట్టములు ద్వివిధశృంగౌత్వముల్." ఆప్తు. 3, ఆ. ౪౫; 5. ఒకరకపుగుడారము. "మ. ఒడఁబా టించుక లేక నీమనసులో నుత్పల్లవత్రాక్షి యీ, యెడ నేకాదశి మానకున్న నుతునికొ హింసింపు మా యంచు మా, కడనే యుండి వినంగరానివలు కుల్ త్నాపాలకున్ బల్కుటల్, గుడి నుండే గుడి త్రాళ్లు గొయటయు నాకుం బాడ నీచంద ముల్." రుక్మా. ౫, ఆ. ౧౧౯; 6. ఆడుగుటి.

శుక. ౨, ఆ. ౫౦౬. (గుడిముద్ర వేసికొను = బ్రహ్మచారిణిగానుండు.) బ. బాలకీడావిశేషము.

"గీ. గట్టు దాగిల్లముచ్చులు గొడపెట్టెలు..." వి. పు. 2, ఆ. ౨౦౨. సా. 1. గుడిమింగేదానికిఁ దలుపు లప్పుడములు: — పెద్దపనిచేయువాడు చిన్నపనివలెగాఁ జేయుగలడు." ప్రబోధ.

గుడిముద్ర వేసికొను = బ్రహ్మచారిణిగానుండు.) బ. బాలకీడావిశేషము.

"గీ. గట్టు దాగిల్లముచ్చులు గొడపెట్టెలు..." వి. పు. 2, ఆ. ౨౦౨. సా. 1. గుడిమింగేదానికిఁ దలుపు లప్పుడములు: — పెద్దపనిచేయువాడు చిన్నపనివలెగాఁ జేయుగలడు." ప్రబోధ.

గుడిముద్ర వేసికొను = బ్రహ్మచారిణిగానుండు.) బ. బాలకీడావిశేషము.

"గీ. గట్టు దాగిల్లముచ్చులు గొడపెట్టెలు..." వి. పు. 2, ఆ. ౨౦౨. సా. 1. గుడిమింగేదానికిఁ దలుపు లప్పుడములు: — పెద్దపనిచేయువాడు చిన్నపనివలెగాఁ జేయుగలడు." ప్రబోధ.

గుడిముద్ర వేసికొను = బ్రహ్మచారిణిగానుండు.) బ. బాలకీడావిశేషము.

"గీ. గట్టు దాగిల్లముచ్చులు గొడపెట్టెలు..." వి. పు. 2, ఆ. ౨౦౨. సా. 1. గుడిమింగేదానికిఁ దలుపు లప్పుడములు: — పెద్దపనిచేయువాడు చిన్నపనివలెగాఁ జేయుగలడు." ప్రబోధ.

అ, ఆ. ౨౭; 2. గుడిప్రింగువానికి నంది పిండి వడియము."విక్ర. అ, ఆ. ౨౩౯; 3. గుడిప్రింగు వానికి లింగ మూర్చిండివడియము. సి. నార. శ. 3౬.

గుడిక. సూ. = గుడిక.

గుడికట్టు. చే. వి. (గుడి+కట్టు.) గ్రామము నాలుగు దిక్కులయొట్టులయేర్పాటు. (శ. ర. బ్రా.) "గీ. సరవి గుడికట్టుగాఁ జెంగ జెరకు వ్రాసి, యంతకము చేసి కులవర్ణ లాయకట్టు, దీర్చి..." హంస. ౪, ఆ. ౨౯.

గుడికొను. చే. ఆ. క్రి. (గుడి+కొను.) 1. వ్యాపించు, క్రమ్ము. "క. పడముడి శబ్దాని .. పడనై చిన యెడ నొడల, గుడికొనుడు వుక్కడు తుడుచు కొనుచు జనియెన్." పాంచాలి. అ. ఆ. ౬౮; 2. ఉబురు. "క. అడలుచు జెడవుల తడుపుచు, గుడికొనుకన్నెరు గ్రుక్కుకొనుచున్..." సా. 3, ఆ. ౧౬౫; 3. అధికమగు. "చ...నార పీఠం, గొడుకులు దాన గట్టుకొని కూరలఁ గాయల తుత్తు మాన్పుచున్, గుడికొనువంత లేవగలుఁ గుండుచు నెంత నలంకియన్నదో, యడవులలోన నీత..." ఉ. రా. ౮, ఆ. ౭3; 4. గుండ్రముగాఁ దిరుగు. "నీ...గుడికొను గిజ్జిన నడరు నుడులు." ఉ. హరిశ్చ. అ, ఆ. ౧౬౬.

గుడికి. చే. వి. (క. గుడికి.) మోకాలువలకుఁ దొడిగి కొను వస్త్రకవచము. (శ. ర.)

గుడిగుడి. చే. విణ. పొంగి పుచ్చునది. "ద్వి. గుడిగుడి కన్నెరు గ్రుక్కుచు నొందు, కుడువ నాలుక రాక నులివేడియూర్పులందగనిరుడ..." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౭. పం. ద్వి. శ. సా. అ, ఆ. ౭౬. పు. ౨౦. పం.

గుడిగుడి. చే. వి. హుక్కాగొట్టము. "నీ. ఎలమితో సోమయాజులవెడతానీలు గుడిగుడింగుఁ జేసి కొనెడివారు." సిం. నార. ౨౦.

గుడిచేట్టు. చే. ఆ. క్రి. మండలాకారముగాఁ దిరుగు. "మత్తకోకిల. చూడ నీజగ మంతయున్ జెనఁ జాటి పట్టుక లీల నేజోడులేక రయంబునకొ గుడిచేట్టునట్టిస్వతంత్రతకొ, గూడి యుండినకాల చక్రముఁ గోరి చూచనివాని కేజాడఁ గల్గును గర్భసంగతిఁ జారుమోక్షపదం బిలన్." బాగ.

౬, స్కం. ౨౩౬. (గుట్టలు) మండలాకార ముగాఁ దిరుగు. (బ్రా.) వి. 1. మార్గచంద్రుల చుట్టు చేర్చుదువలయును, చూచేదము. (శ. ర. బ్రా.) 2. అక్కగలిపి చేదము. (వా.)

గుడిజెల్ల. చే. వి. (గుడి+జెల్ల.) మక్కువచేదము. (శ. ర. బ్రా.)

గుడిత్రివ్వా = గుడిదిరుగు. (బ్రా.)

గుడిదిరుగు. చే. ఆ. క్రి. గుండ్రముగాఁ దిరుగు. (చూ. గుడివరుగుకొను.)

గుడిదిరుగుకొను. చే. ఆ. క్రి. (గుడిదిరుగు+కొను.) స్పృశ్యముచి గుండ్రముగాఁ దిరుగు. "క...కడు దిరుగుఁదొడఁగఁ దడవగా. బొద్దులము దిరుగుచు రవడిఁ గుడ్డసాచె గుడిదిరుగుకొనేదివమునకొ." జై. గీ. ఆ. 3౫.

గుడివడు. ద్వి. ఆ. క్రి. (గుడి+వడు.) వస్త్రలగు. "ద్వి. ఎడవక మడుచు సామేవుపు లుటచు, గుడి వడు...కొడుడ మనఁగ, నలదరిల్లుచినుచు యగు చుడమాను, కళలతోఁ మార్గనగంబునై నిలిచె." అ. మ. క. అ, ఆ. ౮౬. పు. 3. పం.

గుడినె. యు. చే. వి. 1. ఒకరకపుదిగవడు. ఆం. భా. ద్వి. ౪౭; 2. వక్షివిశేషము. "నీ. గుచ్చంగి కనకాక్షి గుడినె...ఆ. ఆది యైవవత్తు లతఁడు దీర్చు." హంస. 3, ఆ. ౧౨. జై. వి. (సూ. వక్షిరక. క. గుడినెలు. త. వక్షిన్సె.) కంభములు గోడలు లేకుండఁ దృణానులతో చేర్చుటచివలెనై యిట్లు, వక్షిరము. "మ. వనతు తెల్లగ్గడి వానకై గుడినె మోచన్ రాక..." ఆము. ౪, ఆ. ౧33. భార. ఆకు. ౧, ఆ. ౨౭౬.

గుడినెవేటు. ద్వి. వి. (గుడినె+వేటు.) మక్షేశ్వరి, కులట. "నీ. వట్టపురాజు చేపట్టి యుంచుగానె గుడినెవేటును బానిసుణము రాదు." వేణు. శ. 2.

గుడినెవేటుని. చే. వి. (గుడినెవేటు+అని.) మక్షేశ్వరి, కులట. "నీ. గుడినెవేటుని యన నడనుఁ గునే కాన్యె." ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౭.

గుడుక్కు. చే. వి. మ్రి గుటయం దగుననుకరణము. (అప్రేడితరూపము గుడుగుడుక్కు.) "ద్వి. ఉడు గక జెడలు నిట్టూర్పుతోడ, గుడుగుడుక్కున మ్రింగుగ్రుక్కుతోడ." ద్వి. నల. గీ. ఆ. ౧౦౧. పం.

గుడుగుడు. డే. వి. (క. గుడుగుడు.) 1. పరుగెత్తుట యందున కరణము. (క. ర. బ్రా.); 2. నడచుటయందున కరణము "క. ఆడుగులు పుడమిని పడి నిడి, గుడుగుడుమని నడచి..." పార్వ. ౪, ఆ. ౧౬౩.

గుడుగుడుగుంటేము. డే. వి. బాల్యక్రీడావిశేషము "నీ గొప్పకిటుంగు ప్రేగునఁ దడఁబడునదల్ గుడుగుడుగుంచ మించడర నాడ." నీకా. ౧ రాగి. వి. పు. ౩, ఆ. ౨౦౨.

గుడుగురావిలము. డే. వి. పక్షివిశేషము. "నీ కార్కొడి గుములక్రొక్కారపునదడి గుడుగురావిలముల బెడఁగుసారము." చంద్రా. ౨, ఆ. ౧౦. (క. ర. పా.)

గుడుకు. డే. వి. గుడియ. "గీ. గుడె గుడియ దుడ్డు గురువము గుడవ యనఁగ, మద్దరము..." ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౬.

గుడును. యు. డే. వి. (క. గుడును. త. ముడు.) 1. పరివేషము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౨; 2. ఇకార చిహ్నము. "గీ. గుడునువైఁ గ్రియనదురు నా గుడునువచ్చి, భిన్నయతి యగురానిచోఁ బెరియతి యగు, నెడను లచ్చిని హరి ధరియించె ననఁగ..." అచ్చ. 3, ఆ. ౧౦. కటిరము. "నీ... గుడిసె నా గుడును నా నీరెండు వెలయుఁ గుటిరమునకు." ఆం. భా. ద్వి. ౧౪. విలా వర్తలము. "నీ. గుడునైన పూవింబఁ గూడిఁ బునితూపు కలుకాముఖపుఁగేలఁ గరము మెఱయ." వై. 2, ఆ. ౪౧. భా. రా. ఆర. ౧, ఆ. ౨౦౮. వై. వి. (నూ. కటిరక.) గుడిసె, కటిరము.

గుడునుకైదువ. డే. వి. (గుడును+కైదువ.) చక్రము, విష్ణునిరూపము. "నీ. మడికత్తి చుట్టల్లు గుడునుకైదువ... ఆనఁగ రాగిల్లు జక్రమునకు..." వేంక. డే. వ. ౨౦.

గుడునుకైదువఁబోదు. ద్వ. వి. (గుడును+కైదువ+బోదు) చక్రపాణి, విష్ణువు. "క. అని మొఱలిడు జేతేల, గనుఁగొని యగ్గడునుగుడునుకైదువబో దిట్టలియెన్..." అచ్చ. బాల. 2౦. ఇట్టే గుడునువాల్చెఁబోదు. వేంక. డే. వ. ౪.

గుడునుకొండ. ద్వ. వి. (గుడును+కొండ.) చక్రవాళపర్వతము. "గీ. ఒకగొడుగునీడ నీవు కి

డుమగ నడుపు. గుడునుకొండకు లోనైనపుడమిఁ గలుగు, ప్రజల కెల్లను బ్రియ మైనపగిది..." చంద్రా. ౨, ఆ. ౬౬.

గుడునుపడు = గుడునుపడు. (చూ. గుడునుపఱుచు.) గుడునుపఱుచు. ద్వ. స. క్రి. (గుడునుపడు. ధా. ప్రే.) గుడునుపడఁజేయు. "నీ. ఒకనితోఁ బెనఁగనోపక భంగ మొందిన పడముడిన త్వంటు గుడునుపఱచి." చంద్రా. ౧, ఆ. ౨౧.

గుడునులుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుడునులు+పడు.) పరివేష్టించు. "క. వడిఁ దూపు లెగయ గుడునులు, పడి కార్దుకపంచకతము కరఁగ విఘ్నండు సొం, పడరెఁ బావేషుండలె, నడుమ కరద్యుతుల వెలయు నలినాపుక్తియన్." భాగ. ౯, స్కం. ౪గిగి.

గుడునువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుడును+పడు.) 1. గుండ్రమగు, వర్తలమగు. "క. మృదుఁడు కనకా ద్రిచాపము, గుడునువడం దివియ..." భీమ. ౪, ఆ. ౧౩౪. భార. కర్ణ. 3, ఆ. ౪౧; 2. పీనమగు. "గీ... గుడునువిల్లు, గుడునువడ వాడి యమ్ములఁ గొన్ని చేవి..." పార్వ. ౬, ఆ. ౪గి.

గుడునువాలు. డే. వి. (గుడును+వాలు.) చక్రము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౨. అచ్చ. యు. యు. ౬౪. గుడూచి. నూ. వి. ఈ. స్త్రీ. తిప్పతీగళి.

ఉడేరము. నూ. వి. ఆ. పుం. 1. గుళిక; 2. కలశము. గుడ్డ. డే. వి. 1. వస్త్రభండము. "నీ. గుడ్డ నాఁ జేలు వొందు వస్త్రభండము..." ఆం. భా. ద్వి. ౧౫2; 2. వస్త్రము. (క. ర. వా.); 3. శ్రేష్ఠభాగము. "గీ. గుడ్డవృత్తులు వృత్తులఁ గొలుచుగుత్త, చేలు నామాంశములు నాధి నేలెల్ల, జనవరుల కమ్మఁ జూచు నిచ్చావిహార, వర్తి వాడేమిగా నున్న వాడొ మ్మాడ." పాండు. 3, ఆ. ౧౬; 4. స్థానము. "ద్వి. ప్రతివలగుడ్డ విశ్రుతభక్తి గడ్డ, వ్రతములపంట..." బస. ౨, ఆ. ౧౩౩. పా; 5. బిడ్డ. ద్వ. పొడ్డలబాచయ్య గడ్డయో నంది, బిడ్డెడో..." పండితా. పురా. ౧గి౬. పు.

గుడ్డము. డే. వి. చేను. "క. ఎడ్డెతనపుగై నేతల, రడ్డులు నడచి పురస్సరద్యార్థముగా, గుడ్డూబు చక్కఁ గట్టంబడ్డమహాశక్తి దివ్యభవనంబు నకున్." పాండు. 3, ఆ. 2గి.

గుడ్డము = గుడ్డము. (శ. ర. ప్రా.)

గుడ్డి. దే. వి. 1. అట్టవెత్తుముటలో వెలికిలబడ్డ బంటికాయ. (శ. ర.); 2. అంధుడు. “గీ... అంధుఁ కగుఁ జేతు గుడ్డపుపేరులు...” పేక. మాన. ౨౯. విణ. 1. అల్పము; నీచము. (ఉదా:- గుడ్డివెన్నెల); 2. స్రుడ్డియైన. ఉదా:- గుడ్డి వాడు.

గుడ్డిఁగ. దే. వి. (గుడ్డి+కఁగ.) ఒకకాలి చెడ్డయఁగ. (ప్రా.)

గుడ్డు = గుడ్డు. (ప్రా. వా.)

గు. స. వి. అ. స్త్రీ. 1. దూర్వశి; 2. మాంసహింసాశీలి. గుణము. స. వి. అ. పు. గుణించుసంఖ్య. హెచ్చించుసంఖ్య.

గుణకారము. స. వి. అ. పు. గుణించుట.

గుణనము. స. వి. అ. న. గుణించుట.

గుణని. స. వి. ప. స్త్రీ. దృఢస్వముకొఱకు మరల మరల వాపుత్రిచేయుట, నిరంతరాభ్యాసము. గుణనిక. స. వి. అ. స్త్రీ. 1. నృత్యము; 2. దండ; 3. నిరంతరాభ్యాసము; 4. శూన్యత.

గుణనియము. స. వి. అ. పు. 1. నిరంతరాభ్యాసము. విణ. (అ. అ. అ.) గుణింపఁదగినది.

గుణపడు. మి. అ. క్రి. (గుణము+పడు.) చక్కలదు. (శ. ర. ప్రా.)

గుణచగు. మి. అ. క్రి. (గుణము+చగు.) కదురు నివృణించు. వా:- గుణికి వ్యాధి గుణమైనది.

గుణమిచ్చు. మి. అ. క్రి. (గుణము+ఇచ్చు.) 1. గుణపగు. (వా.); 2. (వ్యాధిమొ.) కర్ణించు. వా:- ఆమడు గుణమిచ్చివది. ఇట్టే గుణము చేయు. (ప్రా.)

గుణము. స. వి. అ. పు. 1. వస్తుధర్మము. 2. సుగుణము; 3. ప్రయోజనము. 4. త్రాడు 5. దారము; 6. అవృత్తి; 7. అత్తైత్రాడు; 8. ఆప్రభానము; 9. ఇంద్రియము; 10. (వ్యాకృ. అ. వి. పిలవనశబ్ద; 11. పిలవమున్నగువాద్యములలోగ; 12. మోటు. 13. గొప్పనము; 14. నత్తాడి. (ప్రకృతిగుణములు మూడు: సత్త్వము, రజస్సు, తమస్సు. భూతగుణము లయిదు: శబ్దము, స్పృశము, రూపము రసము, గంధము. భగవద్గుణము లాఱు: వికృత్యము, వీర్యము, యశము, జ్ఞానము, శ్రీ.

జైరాగ్యము. రాజనీతిగుణము లాఱు: సుధి, విగ్రహము, మానము, ఆననము, వైశ్రవము, ఆశ్రయము. కావ్యగుణములు పది: మాధుర్యము, ప్రసాదము, ధ్వేష, సౌతుహర్యము, సమత, అర్థ దీక్షనము, బౌదార్యము, కాలి, పీజయ్య, సమాధి. కీరగుణములు ఐదునాలుగు: దేశకాలజ్ఞత, దార్ద్యము, సర్వజ్ఞత సహిష్ణుత, సర్వవిజ్ఞానిత, దక్షత, పీజయ్య, ముత్రగోవనము, అవిసంవాదిత, కావ్యము, శక్తిజ్ఞత, కృతజ్ఞత, శరణాగతవాత్సల్యము, ఆహ్వానిత, ఆహారలము.)

గుణాశ్రయము. స. వి. అ. పు. పిడకంబము.

గుణాలయము. స. వి. అ. పు. గుడారము, దేరా.

గుణి. స. వి. అ. పు. విష్ణు. వి. (అ. అ. అ.)

గుణము కలవాడు.

గుణించు. స. స. క్రి. 1. పట్టజేయు. “ద్వి. సరి గూడి ఋగ్యజుస్సానుజేదములు, పరఁగ గుణించెడు బ్రహ్మరాక్షసులు.” ద్వి. హరికృ. ఉ. ౧౬. ౧౦. పు; 2. తలపాయు. “ఉ...వికాంతము కేశిశయ్యపయి గంత గుణించు మనోరథార్థముల్.” శివరా. ౨. అ. ౮౯; 3. హెచ్చుచేయు. (ప్రా. వా.)

గుణితము. జై. వి. (స. గుణితమ్.) 1. హల్లులతో అచ్చులను హల్లులను జేప్పుట. “శి. దండమునను గుణితము పెట్ట రత్నన్న సంగతి ప్రణమాయె ననుచు జూడిగి.” హంస. 3. అ. ౧౮౧; 2. అంకెలను హెచ్చుచేయుట, గుణించుట. (ప్రా. వా.)

గుణితము. స. వి. (అ. అ. అ.) 1. గుణింపఁబడినది. (సంఖ్య); 2. అధికముగాఁ జేయఁబడినది.

గుణియించు=గుణించు. 1. (హెచ్చుచేయు.) “నీ... తద్దాము త్రిగుణిత మైనవానిని యగు దాని పడి మూట గుణియింపఁ బృథక వా: బరఁగుఁ దప్పితన నూఁట. ఆ. గుణిత మైనఁ జము పగున్...” భార. అది. ౧. అ. ౮౦; 2. (వట్టజేయు.) “చ. ద్విజపరులన్ గుమారుల నతిక్రియ దర్శన వైనవారి ఋగ్యజుషపద క్రమంబులు క్రియన్ గుణియించుచు పచ్చువారి నగ్గజపుర పల్లభించు గని గ్రమ్మన డాయఁగఁ బిల్చి...” భార. అది. ౨. అ. ౧౯౧. వరాహ. ౪. అ. ౯౨.

గుణిభూతవ్యంగ్యము. సం. వి. ఆ. స. వ్యంగ్య మప్ర
ధానముగాఁ గలకావ్యము.

గుణాడు. సం. వి. ఆ. పుం. మటలవాడు.

గుణ్యము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. గుణింపః దగినది;
2. శ్రేష్ఠ మైనగుణములు కలది.

గుత్త. వై. వి. (సం. గుప్తమ్. క. గుత్తై, గుత్తిన్.)
ఫలప్రద మైనభూమ్యాదుల నాసౌత్తు గలవానికిఁ
దగినధన మిచ్చి తనయనుభవమున నుంచినట్లు.
“సీ... డోర్లు గుత్తకీక.” పి. శకుం. ౪. ఆ. ౧౨౫.
నిరం. ౨, ఆ. ౪౮. విణ. గుత్తకుఁ దీసికొనఁబడి
నది. “ఉ. పిన్నటనుండియన్ మిగులఁ బేర్చిన
ప్రేముడిఁ జిత్తపుత్రిఁ గై, కొన్నయనుంగు గొల్ల
తలగుత్తమగం డయి యున్నయట్టియ, వ్యెచ్చుడు
...” శ్రీరాధా. 3, ఆ. ౧౨౪. శుక. ౨, ఆ. ౧౪౫.

గుత్తకాడు. ద్వ. వి. (గుత్త+కాడు.) గుత్తకుఁ
దీసికొన్నవాడు. (శ. ర.)

గుత్తగట్టు. ద్వ. స. క్రి. (గుత్త+గట్టు.) గుత్తకిచ్చు.
“ఆ. బత్రిఁ బత్రి రిడిన ముత్రిబుత్తులు రెండు,
నొత్తి గుత్తగట్టుచుండు జేడ.” నీలా. ౧, ఆ.
౧౧౮.

గుత్తగను. ద్వ. స. క్రి. (గుత్త+గొను.) గుత్తకుఁ
బుచ్చుకొను. “లయగ్రాహి... మదమత్తఘనదా
కినుల నృత్తగతిఁ బ్రేపుల్, చిత్తరములం దిగిచి
మెత్తమెడదు ల్హాససి గుత్తగొనుచుండ భయ
వృత్తిఁ గల నొప్పెన్.” భాగ. ౬, స్కం. 323.
కళా. 3, ఆ. 23.

గుత్తము. వై. విణ. (సం. గుప్తమ్.) 1. కచ్చితము.
ఎక్కువతక్కువలు లేక సరిగా నుండునది. “వ...
గుత్తయు లగుమిగులమెత్తని జలహితతోలుపట్టె
డలు మెడల నమర...” స్వా. ౪, ఆ. ౨2.
సాంబో. ౨, ఆ. ౧౮౧; 2. గట్టిది, ఘనము.
“ఉ. చిత్తయోర్లు ముత్రియపుఁ బేరు వలగ్ను
మునకొ ఘటిచి కేల్లరైపుఁజన్నుఁడోయి నొనఁ
గూర్చి రయంబునఁ జూడవచ్చె రాజోత్తము
...” వసు. ౬, ఆ. ౧౪. వసు. ౨, ఆ. ౧౧; 3.
రహస్యము. “క. కొఱమాలినదుర్లక్షణ, కొఱ గా
దివినీకు నాలె గుత్తంబుగ నిజ్జఱభి వధించెద నీతో,
నఱ లేని మనోజకేళి నలరెద నెలమిన్.” భా. రా.
ఆర. ౧, ఆ. ౧౪౦. రా. వి. ౧, ఆ. ౪2.

గుత్తవట్టు. ద్వ. స. క్రి. (గుత్త+వట్టు.) గుత్తకుఁ
బుచ్చుకొను. “సీ. పచ్చిట్టితో లృఙ్గెచుచ్చాల
మెట్టందికొనఁ దాన యూరెల్ల గుత్తవట్టు.”
ఆము. ౬, ఆ. ౬౯.

గుత్తి. వై. వి. (సం. గుచ్ఛః. క. గుత్తు. త. కొత్తు)
1. పూవులు మన్నగువానిగుచ్ఛము. “ఉ... పుర
వరోపవనంబులు సొచ్చి యిచ్చు బూ, గుత్తుల
వ్రాలి...” విక్ర. ౧, ఆ. ౯౪. ఆం. భా. ద్వి.
౪౦; 2. సమూహము. “క. కత్తులబోనులు
మాటుచు, గుత్తిగఁ బెక్కుండ నొకటి
గొని మోయుచు ను, వైత్తునఁ బంటును దూలము,
నెత్తుచు మఱి కొంద తాపి రెలమి వహింపన్.”
చెన్న. ౨, ఆ. ౨౨౪. 3. చీలమండ. “సీ. గుత్తుల
కొలదికి గృత్తంబులై నడి యున్న పాదంబు
లాగొక్కచోట.” నిర్వ. ౪, ఆ. ౬౧; 4.
మనికట్టుకొంది చేతిభాగము. (వా.); 5. వృక్ష
విశేషము. “సీ... వేరువనన గుత్తి వెట్టివారు
వలేల వనన కరక కొమ్మి చుంకరేణి ... గీ...
మొదలుగాఁగల్గబహువిధభూరుహములు.” హంస.
౪, ఆ. ౧౧; 6. (కవ్యముయొక్క) చిట్ట. “వ...
కొండకవ్వంబుగుత్తి జిఱజిఱం దిరుగు వేగంబునఁ
జటచటాయమానంబులై గుబులుగుబు ల్లుచవవ్వ
ట్టుపురం బెగసి...” భాగ. ౮, స్కం. ౨౦౮;
7. బాధ, కష్టము. (చూ. గుత్తివడు.)

గుత్తిక. వై. వి. పాదము. (చూ. గుత్తికగువ్వ.)
గుత్తికగువ్వ. ద్వ. వి. (గుత్తిక+గువ్వ.) కఠో
తాంప్రిశీ. (శ. ర.)

గుత్తికవ్వము. ద్వ. వి. (గుత్తి+కవ్వము.) వెదురు
కొయ్యచివరను జేల్చి దారముతోఁ గట్టి యేర్పఱ
చినకవ్వము. (శ. ర. బ్రా.)

గుత్తిపండ్లు. ద్వ. వి. బ. (గుత్తి+పండ్లు.) గుత్తులు
గుత్తులుగాఁ బండునొకకాలిపండ్లు. (శ. ర. బ్రా.)

గుత్తిబలుగుత్తులు. ద్వ. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. “వ...
పసుపుగన్నేర్లు గుత్తిబలుగుత్తులు రావిపూరా
జనాలు...” ప్రబం. ౧౧౨. (దీచిరూపాంత
రము. గుత్తిబలుగుత్తులు) హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

గుత్తిమల్లెలు. వై. వి. బ. (గుత్తి+మల్లెలు.) ధాన్య
విశేషము. “గీ. పచ్చగన్నేరు కస్తూరిపట్టియలను,
గుత్తిమల్లెలు ప్రాణిగాఁ గూర్చి మఱియు, నకల

కాతుల బోపింప శక్తి గలిగి, హాళిలు చైత్రు బొగడుదు రవ్వరమున." భా. ౧, ఆ. ౯.

గుత్తివడు. వై. ఆ. క్రి. (గుత్తి+వడు.) కష్టపడు.
"గీ. కొన్ని జేశంబు తెండచే గొవరువోయె, గొన్ని
జేశంబు లివముచే గొంతువోయె, గొన్ని జేశంబు
లిరులచే గుత్తివడియె..." కాశీ. ౧, ఆ. ౧౩౭.

గుత్తుక = గుత్తిక. (చూ. గుప్పగుత్తుక.)

గుత్తుగుత్తు. జే. వి. మహాభయము కలిగినపుడు ప్రాణ
ములు కొట్టుకొనుట కనుకరణము. "గీ. తలకి
యన్నవా పున్నచోఁ దలలు గట్టికొనిర మఱి
ప్రాణములు గుత్తుగుత్తువంగఁ, జరినగోకంబు
క్రస్తుఁ: దరు బొదువంగ, జేపీజేవి మూర్ఖు
విధేయ యయ్యె." హరి. పూ. ౯, ఆ. ౧౩౧.

గుత్తులగొను. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుత్తులు+గొను.) గుత్తులు
బయలుజేయు. "చ...కునుమంబులు వాసన కెక్కి
యెక్కి గుత్తులుగొని పండి పండి విరుతులే దగ
వారము లొప్పె నామనిన్." కు. సం. ౪, ఆ.
౮౭.

గుత్తుకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పూలగుత్తి, ౨ చ్చ
కము; 2. గ్రంథభాగము.

గుత్తుము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. = గుచ్చము; 2.
గ్రంథిపర్ణము.

గుదగుద. జే. వి. పరితపించుటయం దగుననుకరణము.
బ. సుదేహము. "ద్వి. కుడుపున కియ్యడ గుద
గుద లేలకుడికెడు చెత్తునా గుజ్జానోగిరము." బస.
3, ఆ. ౪౨౬. (పాతాంతరము గుదగుదలు.)

గుదగుదడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుదగుద+డు.) పం
తపించు. "ద్వి. ఇది యేల వెడకత నిన్నియుం
బన్న, గుదగుదపడక నెప్పుది నుండుం దనిన." బస.
2, ఆ. ౨౨౯. పు. ౧౭. పం.

గుదగుదము. జే. ఆ. క్రి. (గుదగుద+ము.) పరిత
పించు. "ద్వి. గడి కేగరామిని గుదగుద మనుచుం,
గుడువక..." బస. ౬, ఆ. ౧౨౦. పు. ౪ పం.

గుదగుదాడు. జే. ఆ. క్రి. (గుదగుద+డు.)
దగ్గుత్తితో నేడ్చు. (శ. ర. డ్రా.)

గుదము. సం. వి. ఆ. న. పాయువు, ముడ్డి.

గుది. యు. జే. వి. (శ. గుది.) 1. ఆకులు మున్నగు
వానిదండ. "చ. కరమునకున్న కులమునఁ గ్రమ్ము
మెఱుగులు శత్రునై నృభీకరములుగా గజాశ్వ
రీటకాయములకొ గుది గ్రుచ్చినట్లుగాఁ, జెరు
వుచు వచ్చువానిఁ గుదసింహుఁడు చూచి..."
భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౧౦౮. భార. కాం. 3, ఆ.
౧౯౬. కు. సం. ౨, ఆ. ౭౬; 2. తాళములు
పూలు. మొనలగువారిగుత్తి. "సీ. ఇది సిగ్గు
బీగంపుగుదికిఁ జేయగునేమొ కాజేని మరలి
పొంగఁ బడెమి." సాంబో. ౨, ఆ. ౧౫౯. ఉ.
రా. ౬, ఆ. ౧౦. ఆం. భా. ద్వి. వై. వి. (సం.
గ్రంథి.) 1. కంఠి. "మ.. రోతపట్లగుపూబోండ్ల
విశంబములే కరటిమంభాంభులులే కొచుదొబ్బ
గుదుల్ చప్పులు హేమకుంభములే..." మల్ల.
వై. వి. ౧౬; 2. చీలము ద. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౫;
3. కొట్టెరచెట్టు మున్నగునవి యెక్కునపుడు
కాళ్లకుఁ దగిలించుకొనుటదము. (చా.)

గుదికాలు. ద్వ. వి. (గుది+కాలు.) చీలముదదిగున
నుండుపాదము వెనుకటిభాగము, పార్శ్వి. "సీ. తని
యక యెదురెక్కి దయనేయు మని మ్రొక్కి గుది
కాట్ల వెన్నునఁ గూర్చి నొక్కి." శకాం. 3, ఆ.
౯౫.

గుదికూర్పు. జే. వి. (గుది+కూర్పు.) మాటలు మున్నగు
వానికూర్పు. (శ. ర.)

గుదిగట్టు. ద్వ. వి. (గుది+గట్టు.) దువ్వుచుగోవు
మొదలగువానికి పాతిపోకుండుటకై మెడకు
గట్టెడుకట్టు. (శ. ర. డ్రా. చా.)

గుదిగుంజేబు. ద్వ. వి. బ. (గుది+గుంజేబు.) పనుల
దొడ్డి లోనగువారిద్వారముందు నిలువుగాఁ బాఁతిన
కంబములు. (శ. ర. డ్రా.)

గుదిగుంపులు. ద్వ. వి. బ. (గుది+గుంపులు.) గుదిగా
గ్రుచ్చినగుంపులు. (చూ. గుదిగుంపులుచేయు.)

గుదిగుంపులుచేయు. ద్వ. వి. బ. (గుదిగుంపులు+
చేయు.) ప్రోవుచేయు, గుదిగ్రుచ్చు. "శ. అది
గనుక దివిజశక్యల, సదనంబుల నున్న మానిసంతతి
తలఁపుల్, గుదిగుంపుచేసి మ్రొది, పత్ర యవకాశంబు
గలగ వర్ధమునందున్." నిరం. ౨, ఆ. ౩౨.

గుదిగొను. దే. ఆ. క్రి. (గుది+గొను.) 1. ఆరిక
యించు. "సీ. భవమండలంబున గుదిగొనుచెప్పుట
విసరి పయ్యదకొంగుఁ బొసంగ వైచి." సురా.
౬౯. హంస. 3, ఆ. 3ర; 2. దట్టమగు. "క...
మొగ్గలగుదులు తలిరుఁ గొప్పలాదు గుదిగొని
పొదలెన్." ఉ. ఆ. ౬, ఆ. ౧౦; 3. స్థూలమగు.
"సీ. బూరగాభలు సీచవోయినచేతులుఁ గోల
మూఁపులు గుదిగొన్నతోడలు." ఉ. హరి. ౨,
ఆ. ౧౨౨; 4. మూటకట్టుగాఁ గూలబడు. "మ.
మదిరాపాన వికారచేట్లఁ గడుక్ మల్లిల్లి రక్తా
క్షుఁడై, యెదురుం దన్ను నెఱుంగలేక మిగులక్
హేయంబు వాటిల్లఁగాఁ, బదముల్ తొట్టు
పడఁగఁ జొక్కుచు మతివ్రొందిం బడంబాఱు
చుక్, గుదిగొచున్ వెడపాటఁ బాడుచు దురు
క్షుల్ ప్రేలుచుక్ సోలుచున్." హరిశ్చ. ౪, ఆ.
౨౧౪; 5. తొట్టువడు. "క. పెదవులు దడు
పుచు బదములు, గుదిగొనఁ దత్తఱపుమాట
గుత్తుక దగులన్, ముదునలితనమున బెదరున,
వదలినయంగములు మిగుల వడక గడంకన్." ఉ.
హరి. 3, ఆ. ౧3౬. శుక. 3, ఆ. ౫2౮;
6. మిఁదపడు. "సీ. గోముఖవ్యామ్రమై గుదిగొను
మాయత్త..." రాధికా. ౪, ఆ. ౮౧; 7. గుంపు
లగు. "సీ. గుదికొని వెన్నాడుకునుపుంజము
తోడఁ జుద్రసూర్యాది భూషణముతోడ." రాధికా.
౧, ఆ. ౯.

గుదిత్రాడు. ద్వ. వి. జౌ. (గుది+త్రాడు.) దూడ
కాలికఁ గట్టుత్రాడు. (శ. ర. బ్రా.)

గుదిత్రోయు. ద్వ. స. క్రి. (గుది+త్రోయు.) కాళ్ల
కట్టి త్రోయు. "క. ఇదె యిచ్చెద నదె యిచ్చెదఁ,
బదపదఁ దని యానఁ జాపి పలు తెఱుగులు నా,
హృదయము నొప్పించితి విఁక, గుదిత్రోనెద
నేడు నిన్నుఁ గొంకక యిచ్చటన్." హరిశ్చ.
౪, ఆ. 3౪. ద్వీ. హరిశ్చ. పూ. ౧2౧౬. పం.

గుదియ. వై. వి. (సం. గదా. క. గుదిగె.) 1. గద.
"గీ...అతనిశిరముఁ జేలి, గుదియఁ బగులంగ నొక
వైటు గొనియె సేరి." మార్క. ౧, ఆ. ౧3౫.
ఆం. భా. ద్వీ. ౨౧౬; 2. దండము, కట్ట. "చ.
గుదియను గేల నూనుకొని కొట్టన దగ్గుచు నోటి
తుంపరల్, చెదరఁ గ్రమంబుఁ జెప్పుచును కితన

గాత్తజఁ జేర..." హర్ష. ౪, ఆ. ౬2; 3.
యమవండము, యమునిగద. "సీ. గుదియఁ జేకొని
తద్ద మంటిపాఱు జముండు..." అచ్చ. బాల.
౬౮; 3. గుదికట్ట. (బ్రా. శ. ర.)

గుదియకట్టలు. ద్వ. వి. బ. (గుదియ+కట్టలు.) గుది
గుంజలకడ్డముగాఁ జొప్పించెడుకట్టలు. (శ. ర. బ్రా.)
గుదియతాల్పు. ద్వ. వి. (గుదియ+తాల్పు.)
యముండు. "క. కొండలు పిండియొనర్చునొ, గం
డెనఁగఁగ నలువగుడ్డు గాలింతునొ వే, చెండు
మనొ గుదియతాల్పు, కండలు సుండియలు
వేల్పుగమి నొంపుడునో." అచ్చ. సం. ౨3.
వేంక. దేవ. ౧౬.

గుదిపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుది+పడు.) 1. బద్ధమగు,
కట్టువడు. "మ...నిశ్చేష్టం బదద్వంద్వముల్,
గుదిపడ్డక బెగడొందియియన్..." భార. విరా.
3, ఆ. ౨౬. భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౨3౪; 2.
కంపించు, వణుకు. "చ. గుదిపడుచున్న నెన్న
డుము..." పద్మ. 3, ఆ. 3౬. (బ్రా.)

గుదివెట్టు. ద్వ. స. క్రి. (గుది+వెట్టు.) బంధించు,
కట్టు. "చ...ఒక్కయంచ గని బోరనఁ బట్టి
నరోజనాశతంతుల గుదివెట్టి..." దశ. 3, ఆ.
౧౦౮.

గుదులుగొను. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుదులు+గొను.) 1.
ఆధికమగు. "క. ఎదిగినవాఁ డరదము వడిఁ, గది
యంగాఁ దోలి తూపుగము లద్దొరవై, గుడలు
కొన నేసి..." అచ్చ. యం. ౪౯౨. దశా. ౬,
ఆ. ౧౧౫; 2. కూలు. "చ...వెలంగ ప్రాసితోఁ,
జదియఁగ నొక్కవెట్టు గొని చంపె గుమారుండు
లేఁగరక్కనుం, గుదులుకొనంగ బాలకులు
గోయని యార్య సభర్వలీలతోన్." భాగ. ౧౦,
స్కం. పూ. ౪3౫; 3. సంకటపడు. (బ్రా.)

గుదులుకట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుదులు+కట్టు.) కదల
కుండఁ గూర్చుండుటచే గాట్లనుబంధించువ్యవహారము.
చాలసేపు కూర్చుండుటచే నాకాట్ల గుదులు
పట్టినవి.)

గుదె = గుదియ. 1. (గద.) "ఆ. తర్కవిద్యలను బ్రతా
పించిమోదిరి, గుదెల నెముక లెల్ల గుల్లలుగను." ప్ర
బోధ. ౫, ఆ. ౯౯; 2. (దండముకట్ట.) "క.
ఇది వెక్కేడులుపట్టెకొ, సదనంబులుగట్టు నాకు

శంభునిజాతము, చుడి: గుర్తుకొకయేడుచు.
గుడె కొకపెట్టెనుమాటకు నరివచ్చెన్.”
కాళి. ఆ, ఆ. ౯౯; ౩. (తెత్తము.) “నీ. మరుని
ముందట బరాబరీయే కంచుకి కులముచేతుల
మెడిగుడె లవంగ.” పా. ఆ, ఆ. ౩౯.

గుడెకొల్ప = గడియతాళపు. ఆం. సం. దేవ. ౧౯.
గుడెలవాడు. ద్వ. విణ. (గుడెల+వాడు.) దండ
ధరుడు, రక్షకత్వము వహించినవాడు. “గీ.
మోసహక మహావస్తు ముద్దరాలు, దాన నసెట్ట
లేక పాతాళమునకు, దాన కొడుకలు నొక
కొంత దడన నేని,గురిలముపకె నృపుబుట్టు
గుడెలవాడు.” కాళి. గీ, ఆ. ౨౦౯.

గుడ్డ. వై. వి. (సం. గుడప. క. గొడ్డ.) 1. ఆపానము,
ముడ్డి. “నీ...గుడ్డ పిట్ట యనంగ గుడము
దవరు.” సాం. వి. మాన. ౧౯. వేజు. శ. ౧౦:
2. ఆడుగుజీ, దగము. (వా.)

గుడ్డలి. వై. వి. డౌ. (సం. గుడ్డాలి. క. గుడ్డలి.)
వేర్లు మొదలగునవి వెల్లడించు సాధనవిశేషము.
“చ...దమనీరు చేసికొని ముట్టిడి గుడ్డలు వెండి
చేసిమెత్తనకయి వేరు వెల్లడియు: ద్రవ్యైకుకర్షకు
నట్లు...” ఆము. ౪, ఆ. ౨౧౯. వారి. ఉ. ఆ, ఆ.
౧౬.

గుడ్డలించు. వై. ప. క్రి. 1. గుడ్డటితో త్రవ్వ;
త్రవ్వ. “నీ...కొండలు లోడుగా గుడ్డలించి.
గీ. పెల్లిగులు గాంచి వెరవున వెల్లడించి.” దశ.
3, ఆ. ౧౩; 2. మీటు. “కీ. గురువయోధర
భారపరిణాహవిస్ఫూర్తి గుడ్డలింతురు హేమమంధ
గరిమ.” భీమ. ౧, ఆ. ౯౨; 3. వెల్లడించు.
“గీ. పల యెన్నోకరులు సిద్ధబద్ధ, వెద్దవావులు
కోధించి గుడ్డలింకు. వారకాంతాజనములకు చావి
గలడె.” హర. 2, ఆ. ౧౨౦; 4. వెడు. “నీ...
బాలాదుర్గనగరమోసాల వెడికి, దండపాణ్యాసవ
భౌదేశ్వరములు: గుడ్డుట స్థానము గుడ్డ
లించి.” కాళి. ఆ, ఆ. ౨౧.

గుడ్డలిగొను. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుడ్డలి+కొను.) కీడు
చేయ నూహించు. “వ...కురుకులంబునకు గుడ్డలి
గొని దుష్ట్యారము నీవ తొడలి...” భార.
శల్య. ఆ, ఆ. ౩౨౨. వండితా. దీక్ష. ౪౩. పు.
స. క్రి. 1. త్రవ్వ. “చ. మునుకొని నన్యసంఘ

ముల మోరకు గుడ్డలిగొంచు నెట్లెడం, దవపు మై:
జరించు...” విక్ర. ఆ. ఆ. ౧౨౯. వైజ. ఆ,
౧౩౬.

గుడ్డు = గుడ్డు. (బ్ర. వా.)
గునగు. వే. వి. వేగముగా నడచుటయు దగునకు
కరణము. “వ...నొండలు గునగున కే? వేరువ:
బుట్టుల జేరుచారు...” ప్రబంధ. 2౦౨.
విక్ర. ఆ, ఆ. ౧౨౯. [కొడి.]

గునవనకొడి. వే. వి. వికృతము. (మా. గుప్పన
గునవము. వే. వి. గడ్డపాట, భరిత్రము. “గీ...బలి
తంపుటికుక బ్లమర నొప్పు. వెండిగునవము
కాక వెండికట్టు. మురువగునవములో యనం దగరి
మరి. నెంతయును జిత్రజల్లు నేడుముడ్డు.”
కా. ఆ, ఆ. ౨. వారి. ఉ. ఆ, ఆ. ౧౬.

గునామొలచాలు. వే. వి. దిట్టలు కట్టుకొను కటి
మాత్రవిశేషము. “ఉ. నెంపులరావిచేక జుమి
కిత్ పులిగోరును జండమును నా. వు:పునూలు
గాజాలు గునామొలచాల్ రవగజ్జె లందియల్.”
భానుమర్మిజయము. ౧, ఆ. ౧౬. (బ్ర.) శ. ర.)

గునియు. వే. ఆ. క్రి. 1. ఊగు. “వ...కావట్లు
మోచికొని యొండొరులతోడం బంతంబు
లాడుచు గునిసి గునిసి నడుచువారు...” వి.
పు. 2, ఆ. ౧౪2; 2. కులుకు. “నీ. పులితోలు
హంబట్టు:బుట్టుముల్లలవారు కొమ్మలేజాల నెక్కి
గునియువారు.” పాడు. ౧, ఆ. ౧౬౧; 3.
వర్తించు. “(ఆరివగాహము.) గీ. గునియు
గుప్పించు లంఘించు గొప్పరించు, నెగయు ధరం
ద్రవ్య...” భాగ. 3, స్కం. ౬౩2. పండితా.
దీక్ష. ౧౧: 4. చెవరు. “గీ. గునియు జార్చిగ
చెక్కిట గోరు మోవి, నెంపులత్తుక నుదుర
గంధంపు:టిబులు, వాడ పకు మటువలువతో
వచ్చినట్టి, పుత్ర యది కాని నడకకుం బులుగు
కాడె.” ప్రబంధ. ౬౯3; 5. చలించు. “కవి
రాజ...కుచార్చములన్, విరులు నటింప: గురుల్
గునియన్...” భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ. ౪౦౨.

గునిసియాడు. వే. ఆ. క్రి. (గునిసి+యాడు.) నర్తించు.
“నీ. వేడుకతో: బోరు నూడంగ గంటి నే నని
సారదుడు వొగి గునిసియాడె.” కు. సం. ౧౨,
ఆ. ౧౦౪. భాళి. ౧౦, స్కం. ఉ. ౪౦౩.

గునిసె. దే. విణ. పొట్టివాడు. "సీ...మట్టి మట్టము మట్టనము గొనచు గొనచ గొనిసె గిరిక తొగణా యనఁగను వామనాఖ్య దనరు." ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౩.

గునుకు. దే. ఆ. శ్రీ. 1. నెత్తుదిగాఁ బరువెత్తు. "గీ. శ్రోవ్య నడగొండకై వడి గునుకు నొక్క యొంటి గాని మహిసాధుఁ డొదిగి యేయ." స్వా. ౪, ఆ. ౪౭. ఆము. ౬, ఆ. ౮౧; 2. పరుగెత్తు. "క. అని కలహాయుఁడు దమహి, మునుకుచు: దిక మకలు గొనుచు మురిరిపుకడకుం, గునుకుచు నేగిరి వారలు; ఘనరాక్షసుఁ గన్నకన్నుఁగవ బెక్కిలగన్." భాగ. ౬, స్కం. ౩౨౫; 3. తొలఁగు. "సీ. ఘటపూర్ణమంత్ర పుష్కరధార లెత్తించి గుణము గానక రోసి గుడికె నొకఁడు." పం. పంచ. ౧, ఆ. ౧౨౦. వి. 1. నెత్తుదిగాఁ బరువెత్తుట. "సీ. గునుకు దనంగను గును కనఁగా నల్పధావనసంజ్ఞ యై తనరుచుండు." ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౪; 2. తృణవిశేషము. "సీ. చీమలు ప్రాతీర్ష్యఁ జివిన వెలుగువట్టునఁ బాడి యొండి శ్రుంగినగురుకుల." ఆము. ౬, ఆ. ౧౩. వేంక. స్థా. ౮౪. బ. తృణ ధాన్యవిశేషము. "సీ...తృణ ధాన్యములు చెలంగు, గునుకులు దూసరున్ గొలిపె లనంగను ..." ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౯. కాళ. ౩, ఆ. ౧౫౧. విణ. మందమైనది. "గీ. ఒనరు దుప్పట్లు కడనిల్చి గునుకునడల..." రా. వి. ౨, ఆ. ౪౪.

గునుకుడు. దే. వి. నెత్తుదిగాఁ బరువెత్తుట. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౫.

గునుకెత్తు. దే. వి. (గునుకు+ఎత్తు.) "క. గునుకెత్తు చున్నగాడిద, గనుఁగొని సింహంబు వలికె..." పం. పంచ. ౪, ఆ. ౫౧౧.

గునువము. దే. వి. గద. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౬.

గునుపు. దే. వి. విలాసము. (విలాసవిశేషము. శ. ౮.) "సీ...గునుపు గొనము మురివము మురుపు సొగసు ...హాయి లనఁగ విలాస మొప్పుచుండు." ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౯.

గున్న. వై. వి. (సం. కుణకః క. గున్న.) 1. పండి. వినుఁగు; హంస మున్నగువానికిట్ల. "వ...మొగము దప్పుమాటున బలుమాటునం గదిసి పెద్దగున్న ఆను చీలుగున్నలను బిడిచందులను నెడమల్లరంబు

లను గొమ్ముకాండ్రను నొక్కువ్వుడిం గ్రమ్మునప్పు డుచు." ద్వా. ౮, ఆ. ౨౯. "గీ. విన్ను మట్టిన యేనికగున్నలార." అచ్చ. ఆర. ౮౬. "క... రాయంచల, గున్నలు..." చిత్ర. భా. ౨, ఆ. ౧౦౮; 2. బాలుడు. "క. ఇన్నాళ్ల నుండి కిలు వక, న న్నిప్పుడు పిలవ వచ్చినాఁ డన నావై, గన్నెట్ట నీసినాడవొ, గున్నలవైఁ గినుకనేయఁ గూడునె బావా." చెన్న. ౩, ఆ. ౧౪౬; 3. కుటుంబయైనకొత్తులు నూడలు గలచెట్టు, త్తుపము. "సీ...గున్న యం చనఁగను త్తుపనమాఖ్య." ఆం. భా. ద్వి. ౩౬; 4. గుమరుగాఁ బెరిగిన మామిడి పాన్న మొదలగు వృక్షకము. "రగడ కొఱవెఁ జిగు రెలమావిగున్నలను..." రాఘవ. ౨, ఆ. ౬. "వ...మెఱుకగుఁబోదులు చిన్ని పాన్నలా గని..." ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౬౩. విణ. పొట్టిది. "సీ. పొట్టి మొట్టి గిరిక పొదిటి పొదడు గున్న...తింగణా యనఁగను వామ నాఖ్య దనరు." ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౩.

గున్నంగి. దే. వి. 1. వక్షివిశేషము. "సీ...గున్నంగి పోపిట్ట గూడబాతు...గీ. అనఁగ నిట్టనిచక్షిణే దాఖ్య లలరు." ఆం. భా. ద్వి. ౯౮. హంస. ౩, ఆ. ౧౨; 2. వృక్షవిశేషము. "గీ...గున్నంగి దిరిసెనంబు, మొదలంగాఁ గల్గు బహువిధభూరుహ ములు." హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

గున్ననకోడి. ద్వ. వి. వనకుక్కుటము. "సీ. గున్న గున్ననకోడి గోర్వంక కోయిల..." ప్రబంధ. ౨౩౪.

గుప్త. సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. సురతగోపన మొనర్చు పరకీయనాయిక; 2. ఆంకశపురశ్రీ; 3. దూల గొండిశీ; 4. వైశ్యునిసామాంతమున వచ్చు పేరు. (ఇది శర్మ వర్మ పంటిది.)

గుప్తచారి. సం. వి. ఆ. పుం. చారుడు. విణ. (అ. ఈ. అ.) రహస్యముగా నంచరించువాడు.

గుప్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. రక్షితము; 2. గూఢము.

గుప్తి. సం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. రక్షణము; 2. దాచుట; 3. కప్పట; 4. గోయి శ్రవ్యుట; 5. పాఠతఱ; 6. చెఱసాల; 7. రంధ్రము.

గుప్తులింఁ. జే. ఆ. క్రి. చల్లు, చిమ్మ, ఉబుకు.
“చ. ఆదియుతుగాక మాయదవి నన్నునఁ గన్నునఁ
గానలేక మే, చిదిమినమాత్రఁ గ్రోజమును చిట్టున
మీడికి గుప్తులింపఁగాఁ, గమత్రులగట్టి యున్న
యవి...చదకలకొలరాజములు...” సారా.

అ, ఆ. ౧౮౬.

గుప్తులింఁ. జే. ఆ. క్రి. 1. అతికయించు. “చ.
ఆగిల బంట్లచా లిగె నవ్వును చవ్వును గుప్తు
లింపఁగాన్.” రా. వి. అ, ఆ. ౫౪; 2. పుక్కి
లింఁ. “నీ. నననీల గుప్తులింఁచెను గళావతి యోర్లు
జీగి మోవిబీటికె లెగయకుండ.” అ. ఆ. ౮౩; ౩.
క్రి. 1. వస్త్రములుమున్నగువానిని ఉడుము
(శ. ర. బ్రా.); 2. కలిగించు. “నీ. పోమబింబా
నృదకనవాపోతుకల్లి, కొప్పుచంద్రికనెఱుదాలు
గుప్తులింఁచె, జిలుగులబలుచని వాపోవిశేషము
లకుఁ, తెన్నినఁగుగాదు మొట్టమొదటికెన్నెకలిమి.”
పాడు. 3, ఆ. ౧౮౧; 3. వ్యాపించజేయు.
“వ...దెహనమాపుల తెగడుకొడదేదీనలబిత్త
ఱుతుటూర్పుల మృగనాళివరములొయలు గుప్తు
లింఁచుచు...” దశా. ౫, ఆ. ౧౦౮; 4. చల్లు.
“వ...ఇనుక మెదువునెలవులు లన్నిచవనుపుటా
మాజపురంబులలోన గుప్తులింఁచిన కవ్వరంబుల
తోడి కరువేరుచునొంబులును...” పాడు.
౪, ఆ. ౧౬; 5. (చదుగులు) వేయు. “నీ. ఆవ్వు
డొప్పులకుప్ప కవ్వపువిభులఁ, చప్పు కందఱఁ
బ్రభులఁ గందర్వుశిఖుల, గొప్పుకన్నుల తెప్పలు
విప్పి కనుచు, నిప్పుపూదండఁ గొన నడల్ గుప్తు
లింఁచె.” పాచాలి. అ. ఆ. ౧౬; 6. ఎగురు.
“వ...నిప్పుకల చొప్పున తెక్కలపులింపుడుఁ
గుప్పిగంటలు గుప్తులింఁచునకులు గప్పినొనఁ
కొప్పుడు పూజపురమ్ము.” ఆచలా. అ, ఆ.
౬౪.

గుప్తులింఁ. జే. స. క్రి. 1. (బాగాదుల నధికముగా)
ప్రయోగించు “మ...కర్మాంత ధైర్యవహినుకృతి
నేచి భీష్ముడు శరవ్రాతంబు గుప్పించినన్.” భార.
భీష్మ. 3, ఆ. 3౧౯. భార. శల్క. ౧, ఆ.
౧౯౧; 2. (అధికముగా) ఇచ్చు. “వ...కని
నైగమక వారివాంకిత వైతాళికాదు లగునర్థి
జనంబులకు నర్థంబులు గుప్పించియు...” హర.

క్రి. 2; 3. తొయు. “క. రప్పించి యధిక
సాక్షమ, ముప్పొంగఁగ నందనోపుఁ దుచ్చవ్రజ
ముదై, చెప్పురపుతాలవర్షము, గుప్పింపుడు
గోగదాముల నోళ్లు చుకియన్.” వి. పు. 2,
ఆ. ౨౪౪.

గుప్పిడి = గుప్పిలి. (బ్రా. వా.)

గుప్పిలి. జే. వి. బొ. క్రి. 1. “వ...విప్పుగ నానొప్పు
కన్నుగవం గవ్వకొనం గవ్వరంపురంబు బొప్పుగ
గుప్పుగుప్పున గుప్పిళ్లలొందిగ గుప్పుచు...”
రసిక. 3 ఆ. ౧౪౩. క్రి. దా. ౧౬౬.

గుప్పు. జే. స. క్రి. 1. (బాగాదుల నధికముగా)
ప్రయోగించు. “ఉ...చూపుతూపులన్. గుప్పిలి
విపు ..” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౦౫. నిర్వ. 3, ఆ.
౧౬; 2. (అధికముగా) పెట్టు. ఉంఁ. “ఉ. చెప్పినఁ
బ్రీతులై యకలఁ జెప్పెనఁ బోనొనిపోయి మూఁ
లుం, బప్పున నెయ్యుఁ బాయనముఁ బక్కపూ
దులు నేత్రత్వక్రిగా, గుప్పి ముక్కవశ్రమము
గూనినమేరికి దప్పిడియన. ట్టు ..” భో. 2, ఆ.
౨౨౬; 3. చల్లు. “నీ. పూయరే క్రొమ్మావిపూఁ
దేనె నతులార గుప్పురే కపురంబు కొమ్మలార.”
చంద్రా. ౪, ఆ. ౧౬౩. పార్వ. ౬, ఆ. ౪; 4.
వెలిగ్రక్క, చిమ్మ. “నీ. కవ్వరపుఁదావి గుప్పు
బాగా లొసంగి.” కవల. ౫, ఆ. ౧౦౮; 5.
(బియ్యము మున్నగువానిని) గట్టిగా చుచు.
“చ...చందమాపుతోటకు నేకుగుగొమ్మకొఁ
కటన్, బ్రిదిలెడుకొప్పుతో వెదురుబియ్యము
గుప్పు నిజప్రియూగనన్.” వల్లికి. అ, ఆ.
౧౦౫; 6. పొడుచు. “ఉ...వానియెడ గబ్బి
చమగవచేత నెప్పుడు చేగుప్పుడు గుప్పి వాని
రతి కొరుట యెప్పు డటుచు నెంచుచున్.” శుక.
అ. ఆ. 3౭౯. భో. ౬, ఆ. ౨౧; 7. తొయు.
“ద్వి. ఆవ్వును దివినుడి యణలదేవతల, గుప్పి
మందారకునుమందంబు.” ద్వి. శ. సా. 3, ఆ.
౧౨౦. పు. ౧౦. పా; 8. కొట్టు, తాడించు.
“నీ ..చట్టి వెల్గుట ముక్కగుట్టును నను
వాడు గుడియల గుడులుఁ జదియ గుప్పి, యద
రంట గంటల నాగి వట్టుదు ననువాడుచు...”
హరి. పూ. ౬, ఆ. ౧౩౬. వి. 1. వాసనగొట్టుట
యం దగుననుకరణము. “వ...కవ్వరంపుటనంటి

గుప్తుమనః గప్తుతావులకుఁ దామల బగు తావుల..." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౨౪; 2. ధ్వని చుటయుఁదగునకురణము. "ద్వీ. తప్పక రత్నాంగి తనయునిఁ జూచి, గుప్తుగుప్తుక తొమ్ము గుప్తుకొంచు..." ద్వీ. శ. పా. ౨ ఆ. ౯౨. పు. రా. పు. సానంకో. ౨, ఆ. ౨౪. పు.

4. మోచుటయు దగునకురణము. "సీ. గుప్తు గుప్తున మోచికొనియున్నవలతోఁ బలలంపుఁ బొత్తరత్ పాటెచి." స్వా. ౪, ఆ. ౧౦౩; 5. దిగుటయు దగు నకురణము. "క. అరదము గుప్తున డిగి స్పాదరికిం బ్రణమిల్లి...తై" రా. ఆ. ౧౫౮. దశా. ౫, ఆ. ౨౩; 6. దూకుటయు దగునకురణము. "చ. నలుపురు గుప్తుగుప్తునను నాటగుమూలనుండి దూకి..." హంస. 3, ఆ. ౧౧౦; 7. లేచుటయు దగునకురణము. "సీ. తలయూచు నెదరాగఁ దలఁజి గుప్తున లేచు..." రసిక. ౪, ఆ. 2; 8. చడుటయు దగునకురణము. "వ...గుప్తుగుప్తునం బడుపిడుగులవడిన్ ..." సమీర. 3, ఆ. ౧౭౮; 9. పోవుటయు దగునకురణము. "క. అప్పుడవికాన్పు నెత్తుక, టిప్పునఁ జదలనకు నెగసి తేసినకడఁకన్, గుప్తునఁ గుతుతఱి నొడయఁడు, తప్పక యొకకోల వాని తలఁ జెగనేనిన్." అచ్చ. ఆర. ౫; 10. హరి; దెబ్బ. (బ్రా.)

గుప్తుడు. దే. వి. (గుప్తు.ధా.) ప్రాగు,రాళి. "వ...కట్టి కొమ్ముసింగోలులగుప్తుడులును..." ప్రబంధ ౭౮. గుప్తుతెచ్చున. దే. క్రి. విణ. ద్రు. కీ.మ్రుముగా "ఉ. ఆప్తుడు తద్వధూటి చలితాధరయై వరు గుప్తు తెచ్చునన్, జప్తుడుగా నదల్చి..." తుక. ౧, ఆ. ౫౪౦.

గుప్తున. దే. క్రి. విణ. ద్రు. 1. కీ.మ్రుముగా. "ఉ. ఇప్పుడునైత మల్లగిరిశృంగ సమాపముఁ జేర నూర్పుఁ జెల్లప్పటికాంతి మాని విక్రూతాకృతి యానపరాష్ట్ర శంభుతన్, గొప్పపులత్ తనుం గనిన గుప్తునఁ దూజునటుంచు దూజునా, యప్పురమేళువైని నతఁ డాగిరి గేయన బొక యుండుగన్." పార్వ. ౧, ఆ. ౫౫. చంద్ర. ౨, ఆ. ౬; 2. ఆకస్మికముగా. "ఉ. అప్పుడు వెళిగాఁ వెలిసి యచ్చెరువారంగ మోహింపఁగెలతో,

గుప్తున మ్రొల వ్రాలి రఘుకుంజరుసేమపు వార్త మున్నుఁగాఁ, జెప్పి..." రామా. ౬, ఆ. ౧౭౬; 3. అశ్శబ్దకముగా. "ఉ. గుప్తున మేనితావి వగ గుల్కంగఁ గమ్మరికందివప్పు మా,కమ్మనమీకురాదు ..." బలరామ చరిత్రము. ౬. ౧౩౫. (బ్రా.) గుబక. దే. వి. తలుపుగొదవట్టె మిఁదిగుబ్బ. (శ. ర. బ్రా.)

గుబగుబ. దే. వి. 1. కోకిలధ్వనియం దగునకురణము. "సీ. గుబగుబమని వల్కుకోవెలవల్కులు విని యివి నేర్పువా యనుచు నవున్." శకాం. ౨. ఆ. ౮౬; 2. కెరటములు మున్నగువానిధ్వని కనుకరణము. "సీ. గుబగుబధ్వనుల బత్ గుట్టలవైఁ బొద్ది మిడిసి క్రేళ్లుటికి త్రువైదుకరుల్లు." ఉ. హరిశ్చ. ౨, ఆ. ౧౨౬; 3. నీరు క్రమ్ముట మున్నగువానియం నగునకురణము. "సీ. గుబ గుబ కన్నీరు కొలుకుల నానుచో హెచ్చిన మైకాఁక నింకజేయు." సుదంతా. ౨, ఆ. ౧౫౯. గుబాటున. దే. క్రి. విణ. ఉణమాత్ర, వెంటనే. (బ్రా.)

గుబాబెబ. దే. వి. విలాసము, హాయిలు. "చ... గుబాబెబ నిధులవెంట జంటై...ఏఁగెడు దుండె కాండ్రాన్." హంస. ౫, ఆ. ౧౬౦ గుబాలున. దే. క్రి. విణ. వెంటనే. వాః—వాడు నీళ్లు గుబాలున దుమ్మిసాడు. (బ్రా.)

గుబారు. దే. వి. (హిం. గుబాల్.) పుకారు, అప వాదు. (బ్రా.) (చూ. గుబారుచేయు) గుబారుచేయు. దే. ఆ. క్రి. (గుబారు+చేయు.) లేనిపోనిమాటలుకల్పించు. "చ...వడంతి యింత లో, మఱలను జూడలేక నడుముం త్రపువారు గుబారుచేసి గొబ్బున నినుపంటిదాని కెగఁబోసిరి నాతలఁ పొవ్వుకుండగన్." రాధా. 3, ఆ. ౭౮. గుబాళించు. దే. ఆ. క్రి. పరిమళించు. "గీ. రామ నుతుండు చిత్రాంగదమైజవాది, కమ్మకావి గుబాళించు తమ్మికొనిసి,కెలకులకుఁ జేరి..." విజ. ౧, ఆ. ౧౩౮. ఉ. రా. 2, ఆ. ౪౭౨.

గుబిలి. దే. వి. (క. గుబిలి.) ఒకానొక శతనపక్షి, కనకాక్షి. "గీ. వెలయుఁ గనకాక్షి సకినాల పులుఁగు గుబిలి,వైడికంటి నా..." ఆం. భా. ద్వీ. ౯౦; 2. గులిమి. "సీ. కర్ణమలనాను

మొప్పున గుదిలి నా గుదిలి నా గుదిలి యనఁగ.”

అం. భా. ద్వి. ౧౩౪.

గుదిలిగాడు. చే. వి. ఒకానొకపక్షి. “నీ...రూబ శంబర కాకి గుదిలిగాడు...గున్నంగి కనకాక్షి ...అదియైనపక్షు లతఁడు దీర్పు.” హంస. ౩, ఆ. ౧౨. “వ...మేను బండ నుండ వెతల కిచ్చు య్యెడు నని పల్ల చరికి యెఱుకులు గుదిలిగాని కడ నుంచుజివురుగండ్లెగురుప్పుడునవియు...” పార్వ. ౩, ఆ. ౧౨౮.

గుబుతు = గుబుతు. (శ. ర. బ్రా.)

గుబురు. చే. వి. సమూహము. “క. వెఱుచుచు పగుచు న్రాలుచు, నఱిముఱి గుబురులకుఁ జనుచు హరి హరి యనుచున్. నుఱుగుచు చలువకు దిరదిరఁ, గురుమట్టపుఁబొట్టిపడుగు గొంత నఱించెన్.” భాగ. ౮, స్కం. ౫౩౮. అం. భా. ద్వి. ౧౦౦.

గుబురుకొను. చే. ఆ. క్రి. (గుబురు+కొను.) 1. దట్ట మగు. “గీ. గుబురుకొనునట్టినిదలఁ గొఱలి తెరువు, చెంత నొప్పారు ఫలతరుకేణు లొనగు, నుక్కుత గరిమొనునకుఁజూడ బోడు గావు, నద్దణాకర వాయుపేదశతము లయిన.” కావ్యనీ. ౩, ఆ. ౩౨; 2. గుంపుకూడు. (చూ. గుబురులుకొను.)

గుబురులుకొను. చే. ఆ. క్రి. (గుబురులు+కొను.) గుంపుకూడు. “క. ముచు రమ్మపదార్థంబులు, గొని వీధు లలంకరించుకొని జనులు గనుఁగొనియెడు వేడుక గుబురులు. కొనియున్న పురంబుఁ జొచ్చెఁ గొడుకుం దానున్.” నిర్వ. ౫ ఆ. ౧౪౧.

గుబులు. చే. వి. 1. గుప్తమగుకొట్టువానన. “క చొక్కపునడతోఁ దలకుఁబుక్కా గుమగుమలు తట్టుపురుగుగుబులు నల్,దిక్కులు నిండఁగ నెంతయుఁ, జక్కుని కాళిది యనెడుజన్మని వచ్చెన్.” చమ. ౧, ఆ. ౧౨. (శ. ర. పా. భుగత్ ముద్రి. పా.); 2. భయము. (శ. ర.); 3. ఉడుకు, తాపము. (వృవ.) గాలి లేక శరీరము గుబులుగా నున్నది; 4. ఉన్నదము, పిచ్చి. (వృవ.) వాడు గుబులెత్తి పాఠిపోయినాడు.

గుబులుకొను. చే. ఆ. క్రి. (గుబులు+కొను.) (నువా నన) గుప్తమగు కొట్టు. “క...మేనకొ, గొన బగు జన్మాదితావి గుబులుకొనంగన్.” శకాం. ౩, ఆ. ౫౩. విక్ర. ౮, ఆ. ౨.

గుబును. చే. వి. కవటము. (శ. ర.)

గుబ్బ. చే. వి. 1. కుదము. “ఉ. కుప్పనము ల్గువల్లి పవీరుబ్బుల నొత్తి...” ఆము. ౫, ఆ. ౧౦౪. అం. భా. ద్వి. ౧౩౭; 2. గొడుగుమీదిగుబ్బ. “నీ. ముడువేనవివాటి మాత్రాండమింబులు గోడ గించు బొంజిగుబ్బతోడ...గీ...విష్ణునకుఁ బట్టె వెనకయ్యు వెట్టగొడుగు.” కాక. ౪, జ. ౨౯౪. పరాహ. ౯, ఆ. ౭౬; 3. తలుపుకుదవట్టెలు మున్నగువానిమీదిగుబ్బ. “గీ. ఉడుబుగుబ్బలు గలతల్పుటురముఁ బాడి.” ఆము. ౨, ఆ. ౧౦ అం. భా. త్వు. ౩౪; 4. బాణములగుక్రింది గుబ్బ. “వ...ఒకటి చెండు మూడు గొరకల నెఱుకులు గాడ గుబ్బకొలంకిం దిగవైది...” స్వా. ౪, ఆ. ౧౦౫; 5. కులి, గ్రంథి. “గీ... గుబ్బ, బుజి...అనంగు బొసగు గ్రంధి.” అం. భా. ద్వి. ౭౪; 6. పర్వతము. “ఉ...పడంతు గుబ్బపే, రుబ్బడఁగింది పాల్కడలి నోర్చి హసించు హాహాని దగన్, గొబ్బరివేంగళ ఊలిపకుంజరుమాఱుకీర్తి కుంజరుత్.” రామా. ౧, ఆ. ౨౬; 7. కాలిబోడుమీదిగుబ్బ. ఉదా...గుబ్బలబోడ్లు. (బ్రా.) విణ. గుండ్ర మైనది. “నీ. కుడురునిండెమించుగుబ్బరచ్చుల మీద జిలుంగుమవ్వులవకంచెలయాఁ దొడిగి.” వైష. ౬, ఆ. ౨౨. స్వా. ౨, ఆ. ౨౮.

గుబ్బకాయ. చే. వి. (గుబ్బ+కాయ.) విణ కమర్చు సౌజకాయ. “నీ. తలకులిపువట్టములు వోలె నీదలు గానంగఁ దగుగుబ్బకాయ లమర...గీ... విణె యొకయింది నిల్చెను వెలఁదియెదుట.” వల్లికి. ౩, ఆ. ౧౩౨. అం. భా. ప్ర. ౧౩౬.

గుబ్బటిలు. చే. ఆ. క్రి. తివగుడువడు. “గీ...దిక్కు తెనిమిదియును, బగులఁ బాతాళతలము గుబ్బ టిలఁ జెలఁగె, కౌరి పూరింప నప్పించుజ్వ రవము.” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౧౬. భో. ౪, ఆ. ౭౭. (చూ. గుబ్బటిల్లు.)

గుబ్బలి. = గుబ్బ. (పర్వతము.) (బ్రా.)

గుబ్బలిలు. చే. ఆ. క్రి. 1. అతిశయించు. “క. అబ్బాలిక జేయేతం, బుబ్బుచుఁ దుల్యె యొక్క యుత్పాదాబున్, గుబ్బలిలఁ గొన్నిచెట్టకు, నిల్బర ముగ జలములెత్తి...” హంస. ౧, ఆ. ౧౮౬,

2. కిట్నాంగు. “క. బాలహరిణములఁ జూచిన, కొలుపులిగలిగి మనంబు గుబ్బలింఁగ...” తై. ౮, ఆ. ౯౨. కృ. శకుం. 3, ఆ. 3 గ; 3. మందు ప్రజ్వలింఁచు. “క. వినుచల్లనిమాటలఁజూ, మునిగి యలుక గుబ్బలిలు సముద్రజలములొనన యుండి యాట కెప్పుడు, గనగనమున బాడ బాగ్నికరణి నశేంద్రా.” భార. కాం. 3, ఆ. ౨౬౩. నిరం. ౨, ఆ. ౯౯; 4. పరితపించు.

గుబ్బలిల్లు = గుబ్బలిలు. 1. (అతిశయించు.) “ఉ... సీలకంఠములు మ్రోయు...వట్టదీ, మాలికఁ దోచు నబ్బరపుమబ్బలయొమ్ములు గుబ్బలిల్లుఁ గన్.” పను. ౧, ఆ. ౧౩2; 2. (పరితపించు.) “ద్వి...చిత్తజానిబారిఁ బడియింటిగొన, నెక్కడ నింటివా రెఱిగెద రనుచు, గ్రుక్కుచు లోలోనె గుబ్బలిల్లుచును, నుండితి నిన్నాట్లు నొకరితి...” ద్వి. పరమ. ౫, ఆ. ౪౨౦. పు.

గుబ్బన. చే. క్రి. విణ. ద్రు. శీఘ్రముగా. “చ... గుబ్బనఁ బరిచివ్యభివ్యమణిపాదుక లంఘుల సంఘు టించి యక్కనకపురంబు చొచ్చి...” విక్ర. ౨, ఆ. ౧౦౫.

గుబ్బమేకు. చే. వి. (గుబ్బ+మేకు.) గుండ్రనితలగల యొకరకపుమేకు. (బ్రా. వా.)

గుబ్బలొమరాలు. చే. వి. బౌ. యువతి. “గీ... ఒక్కగుబ్బలొమరాలు చక్కవచ్చి...” నైష. ౬, ఆ. ౬౬.

గుబ్బలాడి. చే. వి. (గుబ్బలు+లాడి.) యువతి. “ఉ. చక్కెర పెట్టచే వికచసారలొనన మాట జేర్చచే, చొక్కపుగుబ్బలాడి...” నరస. ౫, ఆ. ౧22. “ఉ...అటుంటరిగుబ్బలాడి వగతో విగతోదువిచేకపాకయై.” శకాం. 3, ఆ. 3.

గుబ్బలి. చే. వి. పర్వతము. అం. భా. ద్వి. ౨2.

గుబ్బలిపట్టి. ద్వ. వి. (గుబ్బలి+పట్టి.) పార్వతి. “ఉ. గుబ్బలిపట్టి గబ్బివలిగుబ్బల జొచ్చిలుతావికుంకు ము, గబ్బికోనంగఁ జాలునెద గప్పినబెబ్బలి వచ్చెవచ్చడంబబ్బరమైతనర్ప...వచ్చెను హేనుఁ డత్తతీన్.” దశా. ౨, ఆ. ౬౯. ఇట్టే. గుబ్బలిరా కన్నియ.” అచ్చ. బాల. ౧2౦.

గుబ్బలిజేడు. ద్వ. వి. (గుబ్బలి+జేడు.) పర్వత రాజు, హిమమతుడు. “ఉ. గుబ్బలిజేసితాలిమి

నగు నిజభూరివిభూతిసంపదన్.” రామ. ౧ ఆ. ౮౪.

గుబ్బలివిలుకాడు. చే. వి. బౌ. (గుబ్బలి+విలు+ కాడు.) శివుడు. “క. అబ్బటువు వాలు దాల్చుచు, గుబ్బలివిలుకాడు నంచగుజ్జపు జోదున్, గొమ్మన నడ్డమువచ్చిన, నిబ్బరముగఁ బోర నేడు నినుఁ చెగటార్తన్.” అచ్చ. యు. ౫౦౧.

గుబ్బసరము. ద్వ. వి. (గుబ్బ+సరము.) ఒకరకమైన హారము. (పెక్కుచునునులులు గ్రుచ్చినసరము. శ. ర.) “నీ. సరివాటు గాఁగఁ గేసరములు గ్రుచ్చిన గురిమెద విరిగుబ్బసరముతోడ.” కళా. 3, ఆ. ౨౦౪. ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧2౨.

గుబ్బిక. చే. వి. వట్టులు మున్నగువానిని బట్టుటకై యొగ్గునొకరకమైనయొచ్చు. “గీ...ఉపకాంత ముఖ్యుచటక, సుఖులులకును గుబ్బిక...” హంస. ౨, ఆ. ౮3. (మద్రి. పా. గుబ్బికే ‘గుబ్బికె’అని బ్రా. పా.)

గుబ్బిరి. చే. వి. ఒకానొకవృక్షము. “నీ...ఉత్త రేచ...గీ...మొదలు, గాఁ గలుగునట్టిచిటు చెట్టఁ గాంచి యంత.” హంస. ౪, ఆ. ౧౦.

గుబ్బిలి = గుబ్బలికాడు.

గుబ్బిలికాడు. చే. వి. (గుబ్బిలి+కాడు.) శకున పక్షి. “నీ. జరగు గుబ్బలికాడు నకినాలువెల యించు వక్కి...” సాం. ని. తిర్వ. ౮౨.

గుబ్బ. చే. వి. 1. గుండె యదరుటయం దగుననుకరణము. (దీనిఅప్రేడితరూపము గుబ్బుగుబ్బు.) “ఉ...దానన గుండె గుబ్బుమన...” కళా. ౪, ఆ. ౨౦. రా. వి. ౨, ఆ. ౬౮; 2. సముద్ర ఘోషమున కనుకరణము. “ఉ. పారి నంభోనిధి గుబ్బుగుబ్బు రనుచుఁ బోర్కల్ల దేవాసురుల్, ఖరకార్యోన్నతి గల్గి తర్కిరి మధాకణ్ఠోలినీవల్ల భున్.” వీర. 3, ఆ. ౨౧౦; 3. పగులుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. “వ...పెనుబొబ్బలం బ్రహ్మాండకటాహంబు నిర్భరంబు గుబ్బుగుబ్బని యురల...” భాగ. ౮, స్కం. ౨౦౮; 4. అలుచుటయం దగుననుకరణము. “క. నిబ్బరపుదప్పి మంటలు, ప్రబ్బిన ధృతి లేక నేత్రపదహస్తం బుల్, గొమ్మన వివృతము లగుచును, గుబ్బును

చున్నట్టిహాతం గూలె న్నేలన్." భాగ. ౧౦, గుభలు = గుభాలు. (దుమువటయం దగుధ్వని కనుకరణము. ఆప్రేడికరూపము గుభలుగుభల్లు.)

గుబ్బెక. చే. వి. (గుబ్బ+ఎక.) 1. యవతి. "ఉ... ఆ,గుబ్బెక శేపులెల్ల: దఱి: గొంతు నిరుపకలబ్బ పెంపునన్." ప్రభా. ౫, ఆ. ౯౯. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౬; 2. స్త్రీ. "నీ. కలిమి గుబ్బెకమిన్న గబ్బినిబ్బరపుబ్బగుబ్బలో జక్కవగిబ్బజోట్టు." దశా. ౧, ఆ. ౧౬౫; 3. భార్య. "క...తగవే దని పతికి గుబ్బెకలు కలచైనన్." సత్య. సాం. ౪, ఆ. ౨౦౯. (బ్రా.)

గుభాలు. చే. వి. 1. పడుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. "చ...గుభాలనకొ లవమమ ల్క)౦వై వడుకొ లేచు..." ఆము. ౧, ఆ. ౫౭. వరాహ. ౮, ఆ. ౧౬; 2. పరిమళము వ్యాపించుటయం దగువచకరణము. "చ...మద్దుగాజుపల్కులం జెవికమ్మచే దగుకెగుక్కచుచ్చెక్కులం బట్టె:దేసి గుబ్బలు: గసుచూపు టేరివ గుభాలచతావల దీసికె కెగున్." కవల. 3, ఆ. 3౨; 3. చగు లుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. "చ. దరులు గుభాలనం బగుల..." కేష. ౧, ఆ. (గుబాలు అని శ. ర.); 4. దుమువటయం దగుధ్వని కనుకరణము. "చ. అని మొలపాకి ధుస్సి సమరా ధ్బటి: కావడిక్రిందికి గుభాలన దుముకన్ ..." ఆహ. ౧, ఆ. ౧౧౪.

గుభిల్లు. చే. వి. = గుభాలు. (వ్రాలుటయం దగు ననుకరణము.) "ఉ...దిక్కటాహమత్,సిక్కటి లంగ: జెల్లెన గుభిల్లన శుక్తిమతీప్రవంతిపే, రిక్కున వ్రాలి యా:గె భువనావళి..." పసు. ౨, ఆ. ౧౪౬.

గుభలు=గుభాలు. 1. (సీరు మొదలగువానిలో తాయి మొదలగునవి పడుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.) "క. చని నూతిలోపల గుభల్లన నొక గుం జెత్తి వైచి..." శుక. ౨, ఆ. ౧3౫; 2. (భేరి, తుపాకి మున్నగువానిధ్వని కనుకరణము.) "నీ. గంధవాహములు సుగంధంబు వెదచల్లెగుభి లున దేవదుందుభులు మొరన్." కావ్నాపీ. ౧, ఆ. ౯౪. ప్రబంధ. 2౮౮, 3. గుండె అదరుట యం దగుననుకరణము. "నీ...ఆకుమూసుసుల గుండె గుభల్లన..." సా. 3, ఆ. ౨౮.

కరణము. ఆప్రేడికరూపము గుభలుగుభల్లు.) "చ. రభసగతు ల్సెలంగ నతిరాజకకేళిసో వరంబులొ, గుభలుగుభల్లురం దుమికి..." భాను. ౨, ఆ. ౮౦.

గుభేలు = గుభాలు. 1. (దుమువటయం దగుధ్వని కనుకరణము.) "క. సలసలం గ్రాగెడుతైలము, కొలది యెఱుగం దల:చుభుగి గుండెత్తునము, జ్వలుండు గుభేలన చుడికెయ..." ద్వా. ౬, ఆ. ౧3౫. వరమ. ౪, ఆ. ౧౦౭; 2. (పడుట యం దగుధ్వని కనుకరణము.) "క...వెనుగుబ్బలి పడిగతి గుభేలనం బడియెన్." రామా. ౮, ఆ. ౨౯౯; 3. (వ్రాలుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.) "నీ. నగకెఱాళిల లెగసి గుభేలరనం గూలి." రామా. ౬, ఆ. ౯౯.

గుమంజి. చే. వి. సుగంధ ద్రవ్యవిశేషము. "రగద. సంకుమరంబు గుమంజియల: బూతియం జుదన ఖండంబులం గర్పారము." కవిక. 3, ఆ. ౧౯౫.

గుమగుమ. చే. వి. 1. గుమగుమ యనువాసన. "క. చొక్కపునడతో: దళుకుంబుక్కా గుమగుమలు కట్టుపునుగు గుబులు నతో,దిక్కుల నిండంగ నెంతయుం, జక్కనికాళింది యనెనుజవ్వని వచ్చెన్." చమ. ౧, ఆ. 2౪. సా. 3, ఆ. ౧౫౨; 2. ముడుటయం దగుననుకరణము. "క...గుమగుమ మని శోకవహ్ని గుబ్బలిలంగన్." విరం. ౨, ఆ. ౯౯.

గుమాస్తా. చే. వి. (హిం. గుమాస్తా.) క్రింది యుద్వోగస్థము. (శ. ర. బ్రా. వా.)

గుమి. చే. వి. 1. సమాహము, సంపు. "ద్వి. వేడు కతో విచవీధి: జన్వారు, నాడకాడకు గుములై యేగువారు." రం. రా. యు. ౧3౭. పు. ౨౧. పం; 2. ప్రాపు. "నీ. చిమ్మ:జీకటి గ్రమ్మకొమ్మవి గుమి నట్టివిల్లియరాక్షసాద్విన్దనదుమ." ఉ. రా. 3, ఆ. ౧౦౬. పసు. ౪, ఆ. ౧౨౮; 3. గుడి. "నీ. తిమితిమింగిల ముఖ్యదీర్ఘమక్యంబులం గొమ్మన గుములుగా గుచ్చి యెత్తు." దశా. ౧, ఆ. ౨౮౯; 4. పొడ. "ప...ఫలవృక్షకంబులు వ్రేయ సమాకటిక సేము పల దని యవ్వెదురుగుమి నూపినం దడచేసె." భారి. ఆర. ౧, ఆ.

౧౨౫; 5. నడుగు. “తోటకము. జముకన్ గుమి బాచని జొకక వేదముకన్...” అచ్చు. బా. ౧, ఆ. ౨౧. పు.

గుమికట్టు. దే. ఆ. క్రి. (గుమికట్టు.) గుంపు గూడు. “నీ. గోడలదాపున గుమికట్టి నిలిచిన...” దశ. ౫, ఆ. ౧౨3.

గుమికాడు. దే. వి. (గుమికాడు.) కాకి, వాయ నము. “నీ. గుమికాడు కాకి నా గొఱలుం గాకముపేట్ల.” సాం. ని. తిర్వ. ౮౨.

గుమిగూడు. దే. ఆ. క్రి. (గుమి+గూడు.) 1. గుంపు గూడు. “వ...చై వనమస్కారంబులు దూరంబు చేసి పదుగురైదుగురు గుమిగూడుకొని కోడె కాండ్రూపాధిక్యహైన్యంబు లుపవ్యసించు సామాన్యకన్యకలును...” శుక. ౨, ఆ. ౧౧. 2. ప్రావగు. “క. క్రొక్కారుమెఱుగు లన్నియు, నొక్కడ గుమిగూడి నిల్చి యున్నవిధముగా...” పేం. మా. ౧, ఆ. ౧3౦. చుద్రా. ౨, ఆ. ౬౨.

గుమిగొను. దే. ఆ. క్రి. (గుమి+గొను.) గుంపు గూడు. “చ. గుమిగొని వైలం బైలం బడికొంచు భూపతి చూడఁ బోవ వేచ్చుముఁ గొని పోవు దాదులు నిజంబు గనుంగొని...” శుక. ౨, ఆ. ౪౦.

గుమిడికము. దే. వి. విల్లు. “నీ. గుమిడికంబులరీతిఁ గొనలు పంగినబొమ్మ వరచాటుకన్నులపై నటింప.” శుక. ౨, ఆ. ౧౧౯.

గుమితి. దే. వి. ఆయుధవిశేషము. “కా. బాణా పంకిణిఁ బెద్దకత్తి గుమిలెన్ బాణాసనప్రాధిమన్...” శకాం. ౨, ఆ. ౧2.

గుమిలి. దే. వి. పక్షివిశేషము, కనకాక్షి. (శ. ౮.)

గుముకు. దే. స. క్రి. (క. కుముక్కు.) విడికిలి ముచ్చగువానితోఁ బొడుచు. “క. తముఁ దామె బెడరి పులుగులు, గుములై వైకెగని యల్లుకొని కొమ్మతుడన్, గమకముగఁ దాకి తొలుతొలు, గుమికినక్రియఁ ద్రెట్ల నేలకును వ్రేఁగగుచున్.” చుద్రా. ౨, ఆ. ౬3. వాల్మీకి. ౨, ఆ. ౯౬.

గుముడు. వై. వి. (సం. కుముదిక.) 1. ఒకవిధమగు బేఁకుళి. “ద్వి. గొనలైనలేఁలు గుముడులేకు లను.” ద్వి. పరమ. ౨, ఆ. ౫౪. పు. ౪. పు; 2. = గుమ్ముడు. (తా.)

గుమురు = గుబురు. వి. గుంపు, సమూహము.

“ద్వి...మము వృథా చంప నిచ్చోట, సమ కట్టితే యంచు నకలవానరులు, గుమురులు గుమురులై కూడి యొండొరులు.” రం. రా. కిష్కిం. ౨3౧. పు. ౯, పం. ౮౦. రా. యు. ౨౯౯. పు. 2. ప్రా. పు. రాశి. “గీ. ఆచటిమడి చిత్రభూములు నచట నమరు, నమరతరువుల గుమురులు...” పను. ౨, ఆ. ౫; 3. కొమ్మలు చివ్వుట్ల ఆకులు మున్నగువాని గుంపు, విలపము. “వ...మొగలిగములగుమురులనడుమఁ బొడవు లుగ దీపించుతోఁపుగుడారంబులచెలుపు నలరించు చివురు బెలమావిశండంబులును...” కళా. ౬, ఆ. ౨౨౪. విణ. దట్టమైనది. “రగడ. గుమురు లగులేమావిచిగురులు గోయఁ గో యని కూసఁ బికములు...” పారి. ౪, ఆ. ౧౬.

గుమురుకొను. దే. ఆ. క్రి. (గుమురు+కొను.) గుంపగు, ప్రావగు. “నీ. కలుచలై గుమురులై గొనబులై వేఁబాఁపకొమ్మఁ జుట్టినజడల్ గుమురు కొనఁగ.” పాండు. ౨, ఆ. ౯౧.

గుమురుకట్టు. దే. ఆ. క్రి. (గుమురు+కట్టు.) గుంపు గూడు. “క. హయముల మరల్చు మీతల్లియు బంధులు నెడలు సంచరింప గుమురుగట్టి యెదురు నూతురు...” భార. విరా. ౫, ఆ. ౨౨3. ఇట్లే: గుమురులుగట్టు. “చ. గుమురులుగట్టి యారి కలు గట్టి ప్రవాళము పట్టి కింకతో, నమలక మ్రింగి...కూయుఁ గోమెల్.” కు. సం. ౪, ఆ. ౧౦2.

గుములుగట్టు = గుమురుగట్టు. “వ...కిరీటిపరాక్రమ ప్రకారంబులం దనుడెన నానాదేశంబుల చతు రంగబలంబులు పొలిసినపెల్లులకు సంతంక గుములు గట్టి చెప్పుకొనుచుండ...” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౧౬౬. స్వా. ౪, ఆ. 32.

గుములుగూడు = గుములుగట్టు. “గీ. విజులై పాణు నెత్తురు లెందుఁ జూడఁ, గొండలై పడుకండలు గుములుగూడి, దానికై పోరుభూతబేతాళ తతులు, గలిగి భీకరమయ్యె సంగరము గరము.” దశా. ౨, ఆ. ౪3౪.

గుమురుగట్టు = గుమురులుగట్టు. పిర. ౪, ఆ. ౧౬౨.

గుమ్మ. డి. వి. 1. పాలు పిండునప్పుడు...వైద్యుడు ధార.

'క. వేలుపుటావును గుమ్మెడు; పా లడిగెడు రీతి...అల్పదానము...ఆడుగవచ్చితి నిన్నున్."

హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౧౯౯. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౮;

2. స్త్రీ, ఆడువి. "గీ. చెలువ దనచెలికత్తెలః బిలిచి నాకు; గూర్పుగుమ్మ తెవరెవ టీమ్మ లాడు." ప. సా. ౬, ఆ. ౨౭. ఆహ. ౧, ఆ. ౨;

౩. గాదె; కుసూలవిశేషము. "సీ. గాదె

బొట్టయును దుగ్ధాసారమును ముద్దుగుమ్మయు పెలయును గుమ్మ యనఁగ." ఆం. భా. కృ. ౬౪.

గుమ్మ. డి. వి. ౧. అలంకరించుకొనువాడు; సొగసు

కాడు. "సీ...గుమ్మః డంచనఁగను జీలికా

డనఁగ సొగసు, కాడనఁగను వన్నెకాడనఁగను

సేటుకాడనఁగా నలంకారి యొప్పు." ఆం. భా.

కృ. ౧౦.

గుమ్మకాంఠోజి. మి. వి. (గుమ్మ+కాంఠోజి.) రాగ

భేదము. "సీ. కాంఠోజమును గుమ్మకాంఠోజి

యును..." ప్రబంధ. ౯౬. హంస. ౫, ఆ.

౧౨౪.

గుమ్మటము. డి. వి. (క. గుమ్మట.) రాయ మున్నగు

వానితో నిర్మించినదీపపుసూడు. "మ...మేల్

బొమ్మచి, క్తరు బంగారుపటాలు నిచ్చలపునిద్దా

కెంపు తాగుమ్మటాల్, మరువపునిర్విమలైశ్రాన

రులు చల్వొల్ చిల్కుపాదిట్ట..." సారంజో.

౩, ఆ. ౪౬.

గుమ్మడి. వై. వి. (సూ. కూక్తాడః.) కూక్తాడముళి.

"క. అమ్మగువ గనుగొనియెన్, ముమ్మరముగఁ

బట్టె నాముములు మైసెట్లన్, గ్రమ్మిన నుట్టి

బెట్టిన, గుమ్మడికాయయునుబోలెఁ గూర్పున్నత

నిన్." వైజ. ౨. ఆ. ౫౬. వార. ౨, ఆ. ౯౯.

సా. "గుమ్మడికాయలోని యవగింజాత = కడు

నల్లము." కాళ. ౪. ౭౭. "గుమ్మడికాయలో

నావగింజయుఁగాదు = కావలసినదానిలోఁ గొంచె

మైనఁగాలేదు." ప్రభా. ౪, ఆ. ౫౨.

గుమ్మడిమూట. ద్వ. వి. (గుమ్మడి+మూట) గుమ్మడి

పాడువలె సుడుమూట. "ఉ. ప్రక్కలుపాచు

పంచి మునిపండ్లును బండ్లును రాచు రాచి

రొమ్మ క్కలఁ జేయుఁ జేసి తల యట్లనఁగాకుల

నందు నందిల్క, చక్కికి నొక్క నొక్క

యిరుచుబడ గుమ్మడిమూటగట్టి వీ, పెక్కి దువో

చేసి చలి యిక్కడనక్కడఁ బెట్టు వేకున్."

క్రీడా. ౪౬.

గుమ్మడిగింజాచము. ద్వ. వి. (గుమ్మడిగింజా+చము.)

గుమ్మడిగింజాచై, సుండుబొట్టు. కవల. ౪, ఆ.

౧౮౮. ఇట్టే: గుమ్మడిగింజాచము. ప్రభా. ౪,

ఆ. ౧౩౭.

గుమ్మటీలు. డి. వి. బ. కర్ణభూషావిశేషము, ఐతితమైల

సుంజెడిసామ్మ. (శ. ర. బ్రా.)

గుమ్మచదు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుమ్మ+చదు.) గాదె

భాస్యము వడుచట్టు. - పప్పుగాఁబడు; పప్పు

కూలు. "వ...కూర్పుచఁబడి వలదాఁటి వెలి:

జెంది గుమ్మచదుచవియును..." పార్వ. ౬, ఆ.

౮౪.

గుమ్మము. డి. వి. వాకిరీ, ద్వారము. (శ. ర. బ్రా. వా.)

గుమ్మనరులు. డి. వి. బ. భాస్యవిశేషము. "వ...చచ్చి

కములు గుమ్మనరులు ననుచుటనాబుగు వగల

వైయల..." ప్రబంధ. ౧౧౨.

గుమ్మి. డి. వి. ఆయుధవిశేషము. "క...మొగలి

జేతుగుమ్మిలిఁ జిప్పెన్." ఉ. హరిశ్చ. ౪, ఆ.

౧౧౪. శకాం. ౨, ఆ. ౭౦.

గుమ్మిలీ = గుమ్మిలి. "చ. మదనునిగుమ్మిలీమొకలు

మాటికి మర్మము లంటఁబాటినన్..." ఆహ.

౩, ఆ. ౪౧.

గుమ్మ. డి. న. క్రి. పిడికిటితోఁ బొడుచు. (శ. ర.)

వి. 1. పిడికిటిపోటు. (శ. ర.); 2. పరిమళించుట

య దగుననుకరణము. "ఉ. గుమ్మకుకమ్మఁబెప్పె

రలకు దులకించి..." కృ. శకుం. ౧, ఆ. ౭౩;

౩. లెనుగుటయు దగుననుకరణము. (ఆప్రేడిత

రూపము గుమ్మగుమ్మ.) "ఉ. వేలుపులు నికా

చరులు వెండియుఁ గప్పపుఁగొండ వార్ధిలాఁ,

జేలుచు గుమ్మగుమ్మఁగఁ ద్రిప్పఁగఁ జొచ్చిరి..."

హర. ౬, ఆ. ౭౪.

గుమ్మడు = గుమ్మడు. వై. వి. (సూ. కుముడికా.)

1. కుముడిక, బేఁకుళి. "గీ. గుమ్మః డనఁగను

కుముడిక నమ్మలిపడు." ఆం. భా. ద్వి. ౪౬;

2. బేఁకులానొకరకము. (వా.)

గుమ్మెట. డి. వి. వాద్యవిశేషము, కుంభివాద్యము.

"వ...చూరి భేరి గారు గుమ్మెట తమ్మటంబు..."

లోనగు నసంఖ్యాకవాచిత్రత్రయ పరపరలు... ఆము. ౪, ఆ. ౩గి. కాళ. ౩, ఆ. ౩౬.

గుమైత = గుమైట. "నీ. గుమైత యనఁగను గుంభ వాద్యము తోచు..." ఆం. భా. ప్ర. ౧౨౦. హంస. ౩, ఆ. ౧౦౮.

గుమైతకాండు. దే. వి. (గుమైత+కాండు.) గుమైత వాయించువాడు. "ఉ. గుండసికిఁ బసిఁడిపసి గోరడిబండకు పెండితాయెతుతో, లాడికిఁ జేక డేంబు పడిలంబుగ గుమైతకాని కుండెలున్..." హంస. ౧, ఆ. ౧౩౬.

గుమైతగుడారము. ద్వ. వి. (గుమైత+గుడారము.) గుమైతపంటియాకారము గలగుడారము. "క... రంభోర్వసులన్, గుమైతగుడారములకడ, ఘుమ్మ నుకపురంపుజగలిఁ గూర్చుండి తగన్." వల్లికి. ౩, ఆ. ౧౦౧.

గుయ్యారము. వై. వి. (సం. గువ్యోగారమ్.) కారా గృహము, చెఱసాల. "గీ. ఆడరుఁ గారాగృ హంబు గుయ్యారము. చెఱసాల యనఁగను..." ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౬.

గురుగుర. దే. వి. 1. పదియఱుపున కనుకరణము. "ద్వి. గరువునేలలఁ దుంగగడ్డలు త్రవ్వి, గురుగుర మనుపది గున్నలబాద్లు." ద్వి. శ. నా. ౨, ఆ. ౮౦. పు. ౧౪. పం; 2. ఇట్టిధ్వని కనుకరణము. "ఆ.. గురుగుర, మనుచు వేఁటయిట్లు లరుగు బెంచె." చంద్ర. ౨, ఆ. ౨౧.

గురణము. సం. వి. ఆ. న. యత్నము.

గురస్తు. వై. వి. (సం. గృహస్తుః) గృహస్తుడు. "గీ. ఆస్తు నేఁజెట్టి బాఁచవయ్యా వుతేమి, రజ్జు లాడిదు మంచిగురస్తు వగుదు." తుక. ౨, ఆ. ౪౭౩. తుక. ౩, ఆ. ౨౩.

గురి. దే. వి. 1. ములకళి. "నీ... గురుగటంచన్నను గురి యనంగ, ములకటంచన్న నద్బుదఫలి మచు చుండు..." ఆం. భా. ద్వి. ౬౪; 2. = గురిగి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౭.

గురిగి. దే. వి. ఆడుపడుచు లాడుకొనుచిన్నపిడుత. "నీ... అత్తల్పభాండం తోపు గురిగియం చనఁ గను గురి యనంగ." ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౭.

గురిగింజే. ద్వ. వి. (గురిజ+గింజం.) గురిజతూస. "నీ. పుదికొమ్ము పెదుళ్లఁ బండినముత్యాలు గురిగింజ లను గూర్చునరముతోడ." పార్వ. ౬, ఆ. ౮౧.

గురిజే. వై. వి. (సం. గుంజా.) 1. గు. పెండళి. "నీ. భుజమధ్యమునఁ గ్రాలు భుజగహారంబులు గురిజ తూనల గుబ్బునరులు గాఁగ." హర. 2, ఆ. ౪౧. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨; 2. గురిగింజ. "ఆ. గురిజ పేరు లఱుకఁ గొమరార ధరియించి, యడవి మొల్లలఁ గురులందుఁ జెరివి." ద్వా. ౧౧, ఆ. ౬. య. ౧, ఆ. ౪౮.

గురిమిడి. దే. వి. ఒకకాలిదుంప. ఉదా:—గురిమిడి గడ్డ. (బ్రా.)

గురిమెద. ద్వ. వి. (గురిజ+మెద. శ. ర.) గుంజా లత, గురిజళి. "క. గురిమెద వేము నడరిన, పరుసు..." దశ. 2, ఆ. ౪౪. హర. 2, ఆ. ౧౪౦. (రూ. గుర్వెంద.)

గురు. దే. వి. గవయమృగము. "నీ... అడవి నేలనె కాసి నడయాడనేరము గురులపాడియకాని కొసరనేరము..." సాంబో. ౨, ఆ. ౧౭౮. పాండు. ౩, ఆ. ౮౭. [చుట.

గురుకారము. సం. వి. పుం. గౌరవించుట; పూజించుట. 1. ఒకవిధమైనకూరాకుళి. "మ. గురుగుం జెంచలి డప్పి..." ఆము. ౪, ఆ. ౧౩౪. ఆం. భా. ద్వి. 2౩; 2. భక్త్యవిశేషము. "వ... చాఁ పట్టు లిడ్డెనలు తేనెతోలు గురుగు లేలకి కాయలు..." ప్రబంధ. ౧౧౨; 3. గురిగి. (బ్రా.); 4. భూరుండి, శ్రీహస్తినీళి. "నీ... శ్రీహస్తినీ సంజ్ఞ చెలఁగు గురుగు, నాఁగ..." ఆం. భా. ద్వి. ౧౨.

గురుఘ్నము. సం. వి. ఆ. పుం. తెల్లఁపిడి.

గురుజే. దే. వి. ఒకరకముకూరాకుచెట్టు, ఉత్తుండిళి. (శ. ర.) "ఆ. కటియ జేలకట్టు గట్టివేము గురుజ యి, గవ ప్రవర్ణనీయతోటి యగుట." భార. ఆను. ౩, ఆ. ౧౬౩.

గురుజేలు. దే. వి. వజ్రము. (బ్రా.) "నీ. పాలు చును వజ్రంబు మూలరా లన మగరాలనంగను గురుజా లనంగ." ఆం. భా. ద్వి. ౨౭౮.

గురుజే. దే. వి. తిరుగటికిఁగొట్టుకొయ్య. (వా.)

గురుపత్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చింతళి.

గురుపోతు. ద్వ. వి. (గురు+పోతు.) పురుషగవ
యము. “సీ. తెరః మాటి వెఱబాటు గురు
పోతువై వైసఁ బడి యెక్కి పొడుతు నీపాద
మాన.” స్వా. ౪. ఆ. ౩౫. ఆం. భా. ద్వి. రాగి

గురురత్నము. సం. వి. ఆ. న. 1. గోమేధికము; 2.
పుష్కరాగము; 3. శ్రేష్ఠః పురువు
గురువారము. సం. వి. ఆ. పు. బృహస్పతివారము.
గురువు. ఉత్త. చే. వి. పరుగు. (బ్రా. చేగపురుగు.

క. ర. చూ. గురువుచేటు, గురువులువాటు.) సం.
వి. ఉ. పుం. 1. తండ్రి; 2. కులముపెద్ద; 3.
తండ్రిసోదరుడు; 4. అన్న; 5. మేనమామ; 6.
ఉపాధ్యాయుడు; 7. మంత్రోపదేశముచేసిన
వాడు; 8. రాజు; 9. బృహస్పతి; 10. తాత;
11. రక్షకుడు; 12. పుష్కరకర్తము; 13.
మామ; 14. దూలగొండికి. విజా (ఉ. ఉ. ద్వి.
ఉ.) 1. బరువైనది; 2. పెద్దది; 3. దీర్ఘము;
4. భరించరానిది; 5. పూజించదగినది; 6. అల
ముపు. (చంద); 7. బలీయమైనది.

గురువుచేటు. చే. ఆ. క్రి. (గురువు+చేటు.) రక్తము
(మున్నగునవి)చేటునఁ బై కుటుము. “ఉ.త్రెవ్వడు
గంటులకొ గురుగుచేటుచు నెత్తురురాకమున్న
...” భా. రా. యు. ౨౧౪౫.

గురువులుదాటు = గురువులువాటు. (మించు, అలి
క్రమించు.) “ద్వి... గొబ్బురఁ గొంగుదొలంగ,
గుబ్బురచవులమించు గురువులుదాటి. తరళఁ
రంబలు కసకులుచెదర...” నవనాథ. ౧, ఆ.
౪౩. పు. పు.

గురువులువాటు. చే. ఆ. క్రి. (గురువులు+వాటు.)
1. పరుగెత్తు. “చ. గురువులువాటి బిట్టటికి
కొమ్ములఁ జిమ్ము నంత నంత దగ్గఱుచు...
అహరిణింబు లీలతోన్.” భాగ. ౫. స్కం. ౧,
ఆ. ౧౦౬. పీఠ. ౧, ఆ. ౫; 2. అధికము. “క.
నరుడును రాధేయుడు నొండొరువులతో
బెనఁగుచేడ్క లుట్టంబులతో, గురువులువాటంగ
నిల్చి...” భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౧౩౫; 3.
పొగరెత్తు. “చ... శ్రోత్వనం, గురువులువాటు
కంటకుల గొండగల్గిత చోరు దోలి పొరువం,
బటిముఠః గ్రాల బింగళకుఁ దన్ మృగరాజు
చరించు నచ్చటన్.” వే. పంచ. ౧, ఆ. ౧౦౧;

4. ఉప్పొంగు. “చ... మై, గురువులువాటుఁ గేలఁ
బడుతు బెరమోవుల నత్త్య నింపు కొంపి
గొనఁ గొనికేయుఁడు కుర్చుత్తుత కట్టము కట్ట
వింఁదగన్.” తు. సం. ౧౦, ఆ. ౧౧.

గురువువాటు = గురువులువాటు. (పరుగెత్తు.) “ద్వి.
కరములఁ గొఱవలుఁ గైకొని పేర్చి, గురువు
వాడెడివెన్నొంటివయ్యములు.” ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. ౧౬౪౩.

గురును. చే. వి. 1. ఆయువుపట్టు, మర్తము. “క.
తురగముల సూతుఁ జూపిన, గురువతి పొలివొక
యశనిగురువన నేయన్.” భార. ద్రో. ౫. ఆ.
౧౧౫, కాశి. ౬. ఆ. ౬౦; 2. మొదలు,
కదురు. “చ... గురు లెత్తి నత్తరగతిఁ గుభ
ముల్ వలల దంతుల వైచుచు దంతకాండముల్,
గురుదుల గూడి రాఁ దిగిలి ఘోరరికాచరకాటి
మోదుచున్...” భా. రా. యు. ౬౪౪.

గుర్లుగిమ్మే. చే. ఆ. క్రి. గుర్లుచునువర్లువిడేయు.
(చూ. గుర్లుగిచ్చుమెకము)

గుర్లుగిచ్చుమెకము. ద్వ. వి. (గుర్లుగిచ్చు+మెకము.)
అడవిపాది. “సీ. గుర్లుగిచ్చుమెకంబు కొమ్ముకాఁ
దొంటి పది యేకలముచు బంటుమెకము...
వాలుమెకం బన వఱు దుష్టి.” వేంక. తిర్య.
౯౫.

గుర్లుగింక. చే. వి. 1. అడవిపాది. “గీ. వికలము
గుర్లుగింక తన నెనఁగ దుష్టి. సాం. ని. తిర్య.
౭౫; 2 గుర్లుగిచ్చు. [చేకము.
గుర్లుగము. సం. వి. ఆ. పు. మూర్ఖరము, గుజరాతి

గుర్లు=గులుతు. (లక్ష్యము, లెక్క.) “ఉ... మాకునీ,
యీవు లడేమి గుర్లు...” వైజ. ౨, ఆ. ౧౬.
గుర్లుణఁగిమ్మే. ద్వ. స. క్రి. (గుర్లుణఁగు ధా. ప్రే)
నశించజేయు. “ద్వి. పూర్వజన్మాజ్ఞాతభూతికర్త
ములు, గుర్లుణఁగించు నాకొడుక రావయ్య.”
బస. ౪. ఆ. ౧౧౬. పు. రా. పం.

గుర్లుణఁగు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గుర్లు+అణఁగు.) అధి
క్యముణఁగు; నశించు. (చూ. గుర్లుణఁగించు.)

గుర్లు. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గర్భిణి.

గుర్లుణి. సం. = గుర్లు.

గుర్లు. వై. వి. (సం. గురు) అధిక్యము. (చూ.
గుర్లుణఁగించు.) విజా. 1. అధికము. “ఉ...

చాలి యడ్డమై, బోరన వచ్చి యవ్విహగపుంగవ
కేతను నేసె నెంతయున్, స్రాగము లైనయమ్ము
లను గుర్వగ దానవు లుత్పజింపగన్.” నిర్వ.
3, ఆ. ౨౫; 2. పూర్ణము. “ద్వి. నర్వమాన్యము
నీకు గుర్వగా నిత్తు, శర్వనత్తండవై చరియింపు
మనుడు.” బస. ౪, ఆ.

గుర్వెట్టు. దే. ఆ. క్రి. (గుఱు+పెట్టు.) గుఱుకపెట్టు.
“కా...కాలుం గేలు నెఱుంగకన్న కరణిం
గన్తోడ్చి గుర్వెట్టుచున్.” భాగ. ౧౦, స్కం.
పూ. ౨౧౦౮. (శ. ర. వా.)

గుఱుక. దే. వి. (క. గుఱుకె.) 1. నిద్రయదలిధ్వని
“క. సతిప్రక్కల బండ్సెవ్వడు, రతికొద్దక నిదుర
వోమరా యయ్యో నా, చతురుడ గుఱుకలు
చాలున్, గతి చెప్పమటంచు వానిఁ గడు బాధిం
చున్.” కుక. ౨, ఆ. ౧౦2. ఆం. భా. ప్ర.
౧౪౨; 2. వ్యాపూదులు చేయుధ్వని. “క...
వాలము భూ, మిని దాఁటించుచు దద్దళమును
జూచుచు గుఱుక నుఱుక బోసటు లున్నన్.”
కుక. ౨, ఆ. ౨౫౨.

గుఱుకపెట్టు. దే. ఆ. క్రి. (గుఱుక+పెట్టు.) నిదు
రలో ధ్వనిచేయు. “గీ...పులివోలె గుఱుకపెట్టు,
నిదురవోపగ...” ఉ. హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౧౫.

గుఱుకపోతు. ద్వ. వి. (గుఱుక+పోతు.) అతినిద్రకల
వాడు, నిద్రపోతు. (వా.)

గుఱుకలిడు. దే. ఆ. క్రి. (గుఱుకలు+ఇడు.) గుఱుక
పెట్టు. “గీ...గుఱుక, లినుచు నిదురించు లేచు
నల్లదలఁ దిరుగుఁ, గుంభకర్ణుడు నడయాడు
కొండ కరణి.” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౧౪౮. స్వా.
౨, ఆ. 2.

గుఱుకలుపెట్టు = గుఱుకపెట్టు. “నీ. దిక్కరుల్ నెపు
డొంద దేవతల్ వెఱునెంద బెట్టుగా గుఱుకలు
పెట్టుకొనుచు.” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౨౯౫.

గుఱుగుఱు. దే. వి. ఒకనిధమైనదురద. (శ. ర.) విణ.
గురదగలిది. “చ. కరినివహంబు రాచుకొనఁగాఁ
జలియింపడు బొడ్డుబంటిగాఁ, బెరిగినపుట్టల
వెడలుభీకర భోగికులంబు ప్రాకఁగా, గుఱుగుఱు
గాదు...మనిముఖునియొకను మంచు దావ
కుల్.” వరాహ. ౧౦. ఆ. ౫3.

గుఱుము. దే. వి. అశ్వము. “నీ. ఖరభూతి శరధి
గుర్మన నోపునో యనఁ దగి నేతుబంధంబు
లగుగుఱులు.” రామా. 2. ఆ. ౨2౪. య. ఆ.
౧౫౫.

గుఱులగోచే. దే. వి. అశ్వపాలకుడు. “నీ. గుఱు
మన గుఱులగో చనఁగా గులబ యనంగఁ దగు
నశ్వపాలకుడు.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౪.

గుటి. దే. వి. (క. గుటి. త. కుటి.) 1. లక్ష్యము.
“చ...పువ్వులఁదె చిక్కనిచక్కనియమ్ము వేయు
చో, గుటి యదె చిత్తముల్...” దశ. 3, ఆ.
౧౨౯; ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౨; 2. విశ్వాసము.
“గీ. వఱుకటివేల్పు మది నెంత గుటి దలిగ్గు.”
౧, ఆ. 3; 3. గుఱుతు. “గీ. వసుధలో నెట్టి
శ్రీగలవారివేని, కరభములు దాన్యములు చేయు
నరసిజాక్షి, యూరుపుల కెట్టులన్నఁ బైఁ దాను
మోచు, గొడుగులును నల్లకలశముల్ గుఱులు
కావె.” ఆము. ౫, ఆ. 3౧; 4. దృష్టాంతము.
“ఆ. గాలపుండ గుటియుఁ గాఁడె మనకు.” భార.
ఉద్యో. 3, ఆ. 3౦౫. ఆము. ౪, ఆ. ౧2౯;
5. సాక్షి. “తరళ. కడఁగి విన్నవెలంగు దా
గుటిగాఁగ నబ్బలుకానలో, నడలుచున్నననుం
గనుంగొని యవ్వు దర్శిలి నూతిలో, వెడలఁ
దీయుచుఁ గేలువట్టితివే కదా యిఁకఁ బెండ్లికిన్.
గడమల్లెను సొంపులు...” య. ౪, ఆ. ౬౦
భా. రా. యు. ౨3౬౬; 6. నిర్ణయము. “క
నానెత్తునమునఁ గలయనుమానము పరతత్త్వ
బోధమహమ గుడుపు ప్రభానిధి యీశుల్కము
నిం, పూనఁగఁ గైకొనుట యనుచు నొకగుఱు
చేసెన్.” పరమ. ౪, ఆ. ౧౯; 7. ఉపాయము
“చ. కటకట మీర లాడుపెనుగడ్డపువిద్వల
చూడఁ దాయె ముచ్చటనుఁ బనేమి పోదముఁ
చామయ పల్కినఁ దక్షనాజ నూఱుకురువేళ
యో యనఁగ రాజిలుచుండెడి చెన్నసాని నీవీ
వగఁ జెంద నేమిటికి నే గుఱుక జెప్పెద నంఁ
నిట్టునున్.” చెన్న. ౨, ఆ. ౨3౦; 8. మితి. “గీ
ఏదేవుఁ డింతకు వింతయె యంతకు నంతయె గుఱు
లేక యతిశయిల్లు.” పాండు. ౫, ఆ. ౫2. ది.
హరిశ్చ. ఉ. ౧౪2౯. పం; 9. వాగ్దు. “నీ. గు
మిటి రోదనీకువార మొక్కట ముఁ

నీయక వింకచేతల గుటివేయవలయు.” మల్లాది.

అ. అ. ౨౦.

గుటిసేయు. దే. స. క్రి. (గుటి+చేయు.) 1. ఉద్దేశించు. “గీ. అన్యరాజన్య గుటిసేసి యరిగె వాడి.” నై. ౧. అ. ౧౩౬; 2. ఉదాహరణ మొనర్చు. “సీ. సీచందమున నన్ను నెఱయ సేవించక మధ్యక్షులగుదురు మత్సరలకు, గుటిసేయ సేవ యొక్కండ కైతివి...” భాగ. 2, స్కం. 32౯; 3. సరళచేయు. “క...ని న్నొకయించుకయును గుటిసేయక యమ్మెయి జెనకే తలకడ తడచు నెను మదిన్.” రాఘవ. ౪, అ. ౪౨. కథా. 3, అ. ౨౧౩; 4. గణించు, ఎత్తు. “మ. కరుణా జేకొనినీని రారవవనగ్రస్తాత్త దేవేంద్రుగాఁబరగంజేయుదు రాత్తలో నలిగిరే బద్ధన్యనారారవో, తల్లవంక ప్రవీన కీటకముగాఁ గల్పించు రన్నట్టిచో, వరయక భక్తులశక్తి యెట్లు గుటిసేయక వచ్చు నన్నేర్వరా.” స. శ. 3౬.

గుటు. దే. వి. = గుట్టు. (చూ. గుటుపెట్టు.)

గుటుకు. దే. వి. పశువ్యాధివిశేషము. “సీ...చతు వ్యాధిభేదాభిధ యొప్పుచుండును నుండి యన, జరుక నా గుటుకు నా...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౨గీ. (బ్రా. వా.) (గుటుకు. ముద్రి.)

గుటుకొను. దే. అ. క్రి. 1. యత్నించు, ప్రాసు. “క. గుటుకొని కార్యాకార్యము, తెఱుగక దుశ్చరితుడయి యహితుడగు నేనిన్, మఱవక గురునైనను జను, తెఱుగఁగ శాసించునది మహితుడు ముద్దన్.” భార. ఆది. ౬, అ. ౧౦౩. భా. రా. బాల. ౪౦౯; 2. అధికమగు. “క...నలుగడలఁ బడ నవారికవృష్టుల్, గుటుకొని కురియఁగఁ బంచెను, మఱియును నయ్యవలుమీఁద మఘపుండలుకన్.” భార. ఆది. ౮, అ. ౨౭౦. ద్వా. ౪, అ. ౯౭.

గుటుగుట్టు. దే. వి. (పాము) ఒఱుకుటయం దగుననుకరణము. “మ...గుటుగుట్టు చెడనంది బిట్టాఱులున్నోరాహి నీయంప్రీతిన్, గిటు జేతైన విధంబు నామనములొక గీలించిన ట్టయ్యెడున్.” నై. ౮, అ. ౧౨గీ.

గుటులించు. దే. స. క్రి. 1. ఆహ్వానించు. “సీ... తూమెఁ డిత్తురసమున కెన్ని వలయుఁ, జేగాను గానంగఁ జెఱవడందము లని గుటులించఁగా నూఱుకొల తైన్, బాలం బొమ్మనబుద్ధి నుభవించెను...” మార. ౧, అ. ౨౦; 2. ఆనవాలు వట్టు. (వా.)

గుటులిమ. దే. స. క్రి. (గుటు+లిమ.) అభిలషించు, కోరు. “ద్వి. ఫలములు గుటులిమభక్తుల కెట్టులబడదు లింగనిరంతరముఖము.” బస. ౧, అ. ౧౯౯. పం.

గుటుతు. దే. వి. (క. గుటుతు.) 1. ఆనవాలు. “ఆ... కిశ్వనాధదేవుతరుణి, గుటుతు చెప్పి తన్నుఁ గొలువంగఁ బుట్టేర, వచ్చివాఁడ నేలలదె తనకు.” భీమ. 3, అ. ౯. దశా. 2, అ. ౨, అ. ౯౧; 2. యశము. “గీ. గుటుతు గలరాజు మంగయ గురపరాజు.” పాండు. ౧, అ. ౮౦; 3. విధము. “ప... కొండబు దొమ్మరులగుటుతున నహహోయని బడితీఁగెలవెంబడి నెగఁబ్రాఁతువారును...” ప్రబంధ. 2౮౮; 4. పరిమితి. “సీ. దిక్ష్మవ్వరును లేనిదీక్షల నురలైకొన్న నీకరుణకు గుటుకులదె.” నృసిం. ౧, అ. ౧౪౨ కై. 3, అ. 3౪; 5. సాక్ష్యము. “క. ననుక జూడ రాఁడ జేమోయని నిను దూఱిసొనుచుండు ననయము నాపై నెనరు గలందుకు గుటు తిదె, కనిపించెను...” సా. ౨, అ. ౬౧; 6. స్థానము. “చ... ని, న్నెఱుకవడక మృగేంద్రునకు నింపుగఁ జెప్పి తదియభక్తికె, గుటుకుగ నిన్నుఁ జేసి...” ...” నా. పంచ. ౧, అ. 3౬౮. మార్క. ౪, అ. ౮౪; 7. తక్కు, లక్ష్యము. “ఉ. ఈవిటు రమ్మ పొమ్మనుటయే గుటు లింతియకాక మాకు నీ, యీపు లదేమిగుర్తు విడెమే వదిలచ్చలు...” కై. ౭, అ. ౮౬; 8. మచ్చ, కళంకము. “గీ... గుటి మచ్చ మచ్చము గుటుతు చిన్నె, లక్కలం బనఁగఁ గళంకు...” ఆం. భా. ప్ర. ౮౦. విజ. 1. ఘనము. “ద్వి. గుటుతైన నెలయోటిఘమఘుమ ధ్వనుల, నుటుము లటంచుఁ బెట్టుల్లి... నెనులి, పొరిఁబొరి నాడెదు...” రం. రా. అయో. ౧౩గీ. పు. ౨౬. పం; 2. తెల్లమైనది, విన్నప్తము. “ద్వి. నెఱతనంబును గల్గు నేర్పరి యనుచు,

గుణులుగ నలవరాంకుశముఖ్యములు, పరికిన దివ్యరబంధరత్నముల, పలన నిచ్చలు విని..." ది. పరమ. 3, ఆ. 332. పు; 3. సత్యమైనది. "చ. గుణులుగ స్త్రీలకు మగలకు మది నిల్పడ లేదు లేవు సీ, గుణుగనిసీతియుం గలకె యేటికి దత్తపాటు..." సా. అ. ఆ. ౧౪. క్రి. వి. చక్కగా. "క. గుణులుగ విని యభి మన్యుని, పరతనయుండు..." కుచేల. ౧, ఆ. ౧౨౨.

గుణులువడు. ద్వ. వి. (గుణులు+పడు.) స్పష్టమగు, తెలియు. "అ. పర్వతవనవాసిపరిణామవర్తన, కూపవాసి కెట్లు గుణులువడును, బ్రహ్మనిష్ఠులెట్లు బ్రాహ్మకుఁ డగుననా..." వేమన. ౧. భా. ౧౫3.

గుణులుమాట. దే. వి. (గుణులు+మాట.) ప్రసిద్ధి కెక్కినమాట, లోకోక్తి. "గీ. ఎఱుక విడికెడుధన మచ్చ గుణులుమాట, తక్కు మాఁ గాకె..." కుచేల. ౧, ఆ. ౪౬.

గుణులుపెట్టు. దే. స. క్రి. (గుణు + పెట్టు.) లెక్కించు. "గీ. మనుజునాథ త్రివిక్రముమహిమ కొలది, యెఱుంగఁ దక్కింప లెక్కింప నెవ్వఁ డోవు, గుంభినిరేణుకణములు గుణులుపెట్టు, వాఁడు నేరండు దక్కినవారివశమె." భాగ. ౮, స్కం. ౬౮2.

గుణులెఱుగు. దే. స. క్రి. (గుణులు+ఎఱుగు.) అన వాలుపట్టు, తెలిసికొను. "క...తుములమునను గుణులెఱుగక డాసిన నీపెరిమిటిఁ దునిమితి, వెనుక నెఱిగి పొక్కి పడితి వెలదిలి యచ టన్." ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౦౪. కళా. 3, ఆ. ౨౬2.

గుణుపెట్టు. దే. ఆ. క్రి. (గుణు+పెట్టు.) 1. గుణక పెట్టు. "సీ. పెట్టుగఁ బలుమాటు నిట్లున్ను లిచ్చుచు భీకరంబున గుణుపెట్టుకొనుచు...గీ... బ్రహ్మణి నువ్రిఁ బొందె." హరిశ్చ. ౫, ఆ. ౫౫; 2. మొఱుగు. "సీ. శ్రొత్త యా తనుఁ గని కుక్కలు గుణుపెట్టి కళచునో యని దవ్యగా నరుగుచు." చెన్న. ౨, ఆ. ౨౯౨. వి. గుణక, నుత్తరవము. "సీ. గుణక యనంగను గుణుపెట్టనంగను కోభిలుచుండును నుత్తరవము." ఆం. పు. ౧౪౨. ఇట్లే: గుణుపెట్టు. ఆంధ్ర. యు. ౨౨౫.

గుణుపొడుచు. దే. ఆ. క్రి. (గుణు+పొడుచు.) గుణకపెట్టు. "సీ. లొక సొచ్చితి ముచు చూచా రములు నెల్లఁ గలవెంచుచు బిట్లు తెలియు వారు, వీచులతాకున నేచునర్జవరన మదలి పొవఁగ గుణుపొడుచువారు." భా. రా. యు. ౨2౬.

గుణుము. దే. వి. గింజ, బీజము. "క. జీవుండు శుక్ర చ్ఛాయా, భావితుఁ డైనత్రుడు విష్ణు భావించుట పున్, దా వెరపరి యగుఁ దద్గత, భావి మైననగు గుణుము లేనిపా దగునెలవై." భార. కాం. ౫, ఆ. ౪౨౧. (గుణుము. ఆకము ద్రి.) భార. ఆచ. ౫, ఆ. ౨౮. [కత్తము. (శ. ర.)

గుణుపుఁజాక్క. వై. వి. (గుణుము+చాక్క.) ఆశ్వసీ గుణుపుఁదోకలు. ద్వ. వి. బ. (గుణుము+తోకలు.) భాస్కవిశేషము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

గుణుపుఁబీట. వై. వి. (గుణుము+పీట.) ద్వారబంధ ముమీద నుండెడు గుణుపుమూలికొయ్య. (శ. ర.) గుణుపుమోమువేల్పు. ద్వ. వి. (గుణుము+మోము+ వేల్పు.) కింపురుపుండు. (శ. ర.)

గుణుపుఁబెరజే. ద్వ. వి. (గుణుము+పెరజా.) నర్ప విశేషము. "సీ...చిల్వగుదియలు ద్రాచులు పెర జాలు గుణుపుఁబెరజా లచటఁ, గలవు..." ద్వా. ౮, ఆ. ౯౮.

గుణుపుపొరము. వై. వి. (గుణుము+సొరము.) సర సరములలో నొకటి, ధైవతము. (శ. ర.)

గుణుము. వై. వి. (సం. భయ.) ఆశ్వము. "సీ. కళ్యాణఁ జదిలాలె గానిగుణుములఁ గ్రొత్తముట్టున కియ్యకొలుపువెరవు." భార. విరా. ౧, ఆ. ౯౫. పాండు. ౨, ఆ. 3౮.

గుణుమెక్కుడు. ద్వ. వి. (గుణుము+ఎక్కుడు.) బాల క్రి దావిశేషము. "సీ. గచ్చకాయలు కిట్లుగానుగ త్రిపుష్ట గుణుమెక్కుడు మంటిగుండ్లు..." మాన. 3, ఆ. ౧౪౬.

గుణు. దే. వి. 1. కోపించుటయొ దగుననుకరణము. "చ...ఎట్టివారినిఁ బొడగన్నను గుణుని..." వాసిష్ఠ. ౧, ఆ. 2; 2. గుణక, నిద్రాధ్వని. (వా.); 3. కోపము. (బ్రా.)

గుణుగుణు. దే. వి. 1. దగ్గుటయొ దగుధ్వని కనుకరణము. "సీ. గుణుగుణుని కొట్టొట్టన దగ్గుచొఁ

దవలినచెవులు చిందర్లువోవ." ఏ.ప్ర. ౪, ఆ. ౧౯;
2. మూలుగుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.
"వ...గుట్టుగుట్టున మూల్లను..." ప్రబంధ.
2౮౮; 3. నిద్రాధ్వనికనుకరణము. (వా.)

గుట్టెత్తు. డే. ఆ. క్రి. (గుట్టు+ఎత్తు.) గుట్టుకలుగు.
"గీ. పాడమి గుట్టెత్తి తాల్వొవ్వుపుటుమ లెడి." కవిక. గీ. ఆ. ౧౧౧. (బ్రా. పా. 'పాడమి
గుట్టెత్తి' ముద్రి.)

గుట. ఉభ. డే. వి. దురద. (బ్రా. వా.) సు. వి.
ఆ. స్త్రీ. న్నుహి.

గులక. వై. వి. (సు. గుడికా.) ఒకరకమొకరాయి;
గులకరాయి. (శ. ర. బ్రా.) [ములుగును.]
గులకరములు. డే. వి. బ. మొలకలు. (చూ. గులకర
గులకరములుగొను. డే. వి. (గులకరములు+కొను.)
మొలకలెత్తు, ఆంకురించు. "వ...నునుజెనుటం
దదంబడి పులకరములు గులకరములుగొన..."
భాగ. ౮, స్కం. 3౯౬.

గులకరించు. డే. ఆ. క్రి. 1. ఆంకురించు, కలుగు,
"గీ. మొలకనగవులు మొగమున గులకరింప." చంద్రా. 3. ఆ. ౯౨; 2. వ్యాపించు. "గీ...
అలరుకప్పునివాసనల్ గులకరింపఁ, గెలవఁ దియ్యని
తేనెలు చిలుకుచుండఁ, గలికి లతకూన యాకొమ్మ
బలికె నపుడు." సా. ౨, ఆ. ౧౬; 3. వెలుపడు.
"నీ. మునుగువెట్టిన నేమి ముత్యాలకమ్మల
క్రొమ్మించులీలలు గులకరించె." క్రీడా. ౯గీ. స.
క్రి. కల్గించు. "వ...చక్కెరమోచి చురుక్కున
నొక్కినన్...కమనీయసీతార్కర కంఠనాదభేదం
బులు గులకరించుచున్..." వసు. ౪, ఆ. ౨3.

గులకరింత. డే. వి. (గులకరించుధా.) త్పూర్ణజల
జుతువిశేషము. "నీ. గులకరింతయు నీరుగుట్టు
శంఖసఖాబు...గీ...ఆది దొరగాలిజంతువు లన్ని
విడిచి." హంస. ౪, ఆ. ౧౮౬.

గులగుల. డే. వి. 1. (ఎలుగులు) పుట్టులు కోరాదుట
యందగుననుకరణము. "వ...చీమకుజెదలునకు
నెయంగులు గులగుల బుట్టులు నిశికనిజసఖరకులిశ
కోటుల గ్గోరాడ..." స్వా. ౪, ఆ. 32; 2.
పక్షులకూత కనుకరణము. "వ...బిడ్డలారా
యేలగున నతిత్పత్తిపాసాకులంబులై కులాయ

కులాబులు గులగులు గూనెద రని విలాపంబు
నేయుచు..." వై.ప. ౧, ఆ. ౧౦౮. శివరా.
౪, ఆ. ౨౧; 3. దురద. (శ. ర. బ్రా.); 4.
చూర్ణము. "చ. వెలఁదనిఁ జూపు మంచుఁ దొలి
వేలుపురాయనియెమ్మ లొక్కటన్, గులగులగా
నడంతున్..." ఆచ్చ. సుం. ౨౨. బ. ఖండ
ఖండములు, తునాతుచుకలు. "సగ్ధర. గుడ్డు
గోత్రాచలంబుల్ గులగుల లయి పో గోతము
ల్లు)డ్డలీలన్." స్వా. ౪, ఆ. ౮. భా. రా.
యం. ౧౯౧౬. విణ. బ. "క. ఆని క్రిమతి
యానతి యిచ్చిన మందల విడిచె నతని సిద్ధ
విభుండు వాడును గులగులలై లావగ, లిన మై
విడిలించుకొనుచు లేచె గిడుకుచున్." పాండు.
౪, ఆ. ౨౯2. భాను. ౨, ఆ. (శ. ర.)

గులప. డే. వి. అశ్వపాలకుడు. "నీ. గుల్లా మన
గుజాలగో చనఁగా గులప యనంగఁ దగు నశ్వ
పాలకుండు." ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౪.

గులము. సుం. ౩ గుడము.

గులాబి. డే. వి. (హిం. గులాబ్.) 1. పుష్పవిశేషము.
(శ. ర.); 2. అపుష్పములుపూచు వృక్షవిశేషము.
(వా.)

గులాము. డే. వి. (హిం. ఘులామ్. క. గులాము. త.
గులామి.) దానుఁడు; దానురాలు. "క. ఇత్తడి
పుత్తడి యగునే, తోత్తుది నగ లెన్ని యడిన
దొరసా నగునే, యుత్తరుకులుఁ దొనాదె,
లత్తుప సరిచేసెను గులాము గులామే. (అడిదము
సూరకవిచాటువు); 2. బిచ్చము. "చ. లలనరొ
యొందు నీవిక గులామునకున్ జన వడ్డు..."
వై.జ. ౨, ఆ. ౧౨౮. వై.జ. ౨, ఆ. ౧౨౨.
విణ. హినుఁడు, నీచుఁడు. "కా. వేధం దిట్టగ
రాదు గాని భువిలో విద్వాంసులం జేయనే, లా
ధీచాతురి జేసె జేసినగులా మాపాటనే పోక
త్పద్యధాదుల్ కలిగింప నేల యది కృత్యం
బైన దుర్మార్గులంజే ధాత్రికుల జేయ నేటి
కకటా శ్రీకాళహస్తీశ్వరా." కాళ. శ. ౮3.
వేం. పంచ. ౧, ఆ. 2౬3.

గులి. సుం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. మాత్ర; 2. గోరీ, బాలు
రాడుకొనుచిన్నరాయి మున్నగువానియుండ; 3.
రోగభేదము.

గురిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మాత్ర; 2. కూడ; 3. గోళి; 4. అటూరి; 5. ముత్యము.

గులివి = గులిమి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౪.

గులిమి. డే. వి. కర్ణమలము. "నీ...కర్ణమలము మొప్పుచు గులివి నా గులివిగా గులిమి యనగ." ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౪.

గులిమికదురు. డే. వి. (గులిమికదురు.) గులిమి తీసికొనెడుకదురు, గులిమి తెడ్డు. (శ. ర. బ్రా.) గులిమి తెడ్డు = గులిమికదురు. (శ. ర. బ్రా.)

గుల్బము. సు. వి. ఆ. పు. చీలముడ.

గుల్మము. సు. వి. ఆ. పు. 1. బోక లేనితీగ మొ; 2. పొడ; 3. స్త్రీహము, హృదయవాచకభాగమున చుడుపప్పునిమాంసభాగము; 4. తొమ్మిదిరకములు తొమ్మిదియేడుగులు నిరుపదియేడుగుల్మములు నలువదేవురుకాల్గురురు గలసే; 5. వ్యాధి విశేషము, కడుపులొనైక్యముచే పుట్టివహించు గ్రంధి; 6. నైస్యరక్షణము; 7. గ్రామరక్షకభట స్థానము. (ఆ. ని.)

గుల్మమాలము. సు. వి. ఆ. న. అల్లముళి.

గుల్మి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఉసిరికళి; 2. లవలిళి; 3. విలకిళి; 4. డెరా. విణ. (న. ని. న.) గుల్మ రోగము గలవాడు.

గుల్మిని. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. సొద, ఉలవము; 2. కుకానోకయల్లుడుతీగ.

గుల్మము. సు. వి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) మధురము; లియ్య తైనది.

గుల్మ. వై. వి. (సు. తుల్లక.) 1. జలజాతువిశేషము, తుద్రశంఖము. "నీ. ఉలుచల: జిహిత గుల్మల నమలుచు...గీ...తనరుబకపాత్రలకు..." ఆము. ౨, ఆ. ౫౩; 2. చింతపాదు మున్నగువానిపై నాచ్ఛాదకముగా నుండుగుల్మ. (వా.) "గీ...అన్నికాచుని నొడిసి, కాలు పట్టి మీ:దికి నెత్తి నేలతోడ,నొడలు గుల్మలతిత్రి గా నుడికి చువె." భా. రా. యు. ౬౨౦. ప్రబోధ. ౫, ఆ. ౯౯; 3. బొబ్బ, పొత్తు. (శ. ర.); 4. కప్పచిప్ప, శంఖాక. (శ. ర.) విణ. 1. అల్పము. "క. ఇల్లాలు మెలగకున్నను, గుల్మై సౌఖ్యంబు; పరికి: గొండంతైనన్, ఇల్లాలు మెలగుచున్నను, గొల్లా సౌఖ్యంబు పరికి: గోరం తెనన్." శేష.

౧, ఆ. ౧౩౯; 2. బోలు, గట్టిపొరసి. ఉదా: గుల్మకట్టి, గుల్మకంటె మొ.

గుల్మకాడు. ద్వ. వి. (గుల్మ+కాడు.) ప్రియము లేనివాడు, ఆకించుడు. "గుల్మకాడై మన యాటిగుఱుకు లడుగ వచ్చిని." క్షే. క్రయ. ౯౭౨. పు. ౧౧౨. పదము.

గుల్మకావి. ద్వ. వి. (గుల్మ+కావి.) కొంచెము నీలి రంగుగలయొకపు. "నీ. నికటేకటి:తెక్కునీలపు: బిడిబా.కు కనకకాటిక గుల్మకావి గట్ట." పదన. ౪, ఆ. ౧౪౧. రా. వి. ౧, ఆ. ౧౫.

గుల్మకాను. ద్వ. వి. (గుల్మ+కాను.) విలప కమ్మన యగునాణెము. "నీ. ఆటచుటిచిర: బట్టె: డొక పాదము గాక కాదేని యొకగుల్మకాను గాక... గీ...ఈగిన్నె మమ్మునుటివారలు గొన నెంతవార లయ్య." విప్ర. ౫, ఆ. ౧౯.

గుల్మగుట్టు. ద్వ. వి. క్రి. (గుల్మ+గుట్టు.) తఱుగు, నశించు. "గీ. ఆక్కతోడరుమీ వాసు ముక్కు రైసగజేసి తెట్టుచు మని దానిదాసి కొంత, మెల్లమెల్లన: జేరిసా మెల్ల నిట్టు,గుల్మగుట్టుగ: దిని కల్లజిల్ల:జేయు." నిరం. ౨, ఆ. ౧౧౫.

గుల్మపడు. వై. ఆ. క్రి. (గుల్మ+పడు.) అపహాసపడు (చూ. గుల్మపడుచు.)

గుల్మపడుచు. ద్వ. స. క్రి. (గుల్మపడుభా. క్రి.) "ద్వి. నిత నేడు ముఖమున నెక్కురుప్రామి,కొని గుల్మపడుచక కొలికి రావు." ద్వి. హాశ్వ. ఉ. ౧౬౨. పం.

గుల్మపుటికె. ద్వ. వి. (గుల్మ+పుటికె.) చిన్నగంప. (బ్రా.)

గుల్మరున్నము. ద్వ. వి. (గుల్మ+రున్నము.) నున్నపు గుల్మలవలన: దయారై ననున్నము. (బ్రా. వా.)

గుల్మాము. డే. వి. 1. అశ్వపాలకుడు. "నీ. గుల్మా మన గుతాలగో చనంగా గులప యంగం: దగు నశ్వపాలకుడు." ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౪; 2. (గులాము) దానుడు. "ఆ. కూలి నాలి చేసి గుల్మామువని: జేసి, తెచ్చిపెట్ట నాలు మెచ్చ నేర్పు." వేమన. ౧. భా. ౬౩.

గువాకము. సు. వి. ఆ. పుం. పోక.

గువ్వ. డే. వి. 1. అడవిపావురము. (శ. ర.) హంస. 3, ఆ. ౧౩; 2. వక్షి. "నీ. పిట్ట వక్షి. పులుగు

జిట్ట గువ్య యనంగఁ బక్షి సామాన్యమై పరంగు
చుండు.” అం. భా. ద్వి. ౯౬. (తురుకుటగువ్య,
పొడగువ్య, పచ్చగువ్య, చిట్టగువ్య, రాగువ్య,
ఎటబొంతగువ్య—గువ్యలలోని భేదములు. బ్రా.)
గువ్యకరి. దే. వి. (గువ్య+కరి.) విజృంభణము.
“మ...ని, స్ఫరగతి వ్రాలునమృతకరమ్ములు గువ్య
కరిక నడింపఁగన్.” భోజనశా. 3, ఆ. ౨౬.
గువ్యకరిగొను. దే. ఆ. క్రి. (గువ్యకరి+కొను.) అతిశ
యించు. “క. అచోచ్చితిర్థవాదులు, వచ్చి తగునె
నికుఁ బుణ్యవాహిని నిటు వా, త్రుచ్చితి పని వడి
నందఱు, గచ్చకదలినట్లు కరిగిని లెట్టన్.” జై.
౪, ఆ. 2౨. పరాహ. ౧౦, ఆ. ౪౧.
గువ్యగుత్తుక. దే. వి. (గువ్య+కుత్తుక.) అశలిచేతఁ
గలుగుపీనస్వరము. “క...కూడు లేక యాకటం
గులిపడువకండు గువ్యగుత్తుకతోడన్.” పాండు.
3, ఆ. ౨౦.
గువ్యకుత్తుకపడు. ద్వ. వి. (గువ్యకుత్తుక+పడు.) నీర
సిట్లు. “ద్వి. సెవ్వగఁ గుందుచు నీరసాన్నములఁ,
గ్రీవ్వి బల్తురె గువ్యకుత్తుకపడక.” ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. ౧౨౦౦. పం.
గువ్యకొను. దే. వి. (గువ్య+కొను.) గుమిగుడుట.
(చూ. గువ్యకోలుకొను.)
గువ్యకోలు. దే. వి. (గువ్య+కోలు.) గుమిగుడుట.
(చూ. గువ్యకోలుగొను.)
గువ్యకోలుగొను. దే. ఆ. క్రి. (గువ్యకోలు+కొను.)
గుమిగుడు. “గీ. కడుపు చువ్వులు చుట్టఁగాఁ
గన్నకన్నె, చిలుక నెడఁబాసి యేరితి నిలుచు
వాడ, నెక్కడి వివేక మన మంత్రి తెల్లఁ గదిసి,
కువలయొద్దనితో గువ్యకోలుగొనుచు. గీ.
మానుమీ మోహ మని తెల్పి...” శుక. ౧, ఆ.
౪౬౨, ౪౬౩. [౧౦౯.
గువ్యకోల్కొను = గువ్యకోలుకొను. స్వా. 3, ఆ.
గువ్యకోల్కొను = గువ్యకోలుగొను. శుక. ౨, ఆ. ౧౦౯.
గువ్యగుత్తి. ద్వ. వి. కపోతాంఘ్రిశీ. అం. భా. ద్వి.
౬౫. (బ్రా. వా.)
గువ్యగుత్తిక. దే. వి. కపోతాంఘ్రిశీ. “నీ. గువ్యగుత్తిక
యన గువ్యగుత్తి యనంగఁ జనుఁ గపోతాంఘ్రి
...” అం. భా. ద్వి. ౬౫. (బ్రా. పా.) హంస.
౪, ఆ. ౧౦.

గువ్యగుత్తుక. దే. వి. (గువ్య+కుత్తుక.) కపోతాంఘ్రిశీ.
(శ. రం.)
గుసగుస. దే. వి. 1. రహస్యపుమాటలచవ్వడు.
(శ. రం); 2. సల్లాపము. ‘నీ...గుసగుస ముచ్చట
యన, సల్లాపసంజ్ఞయై యుల్లసిల్లుచు నుండు...’
అం. భా. ప్ర. ౧౧2; 3. రహస్యపుమాట. “గీ.
చేరి చెవిలోన గుసగుసల్ చెప్పినట్లు, మోహమున
వానిచెక్కిట మోముఁ జేర్చు.” శకాం. ౨, ఆ.
22.
గుసగుసలుపోవు. దే. ఆ. క్రి. (గుసగుసలు+పోవు.)
గుసగుసలాడు. “ప. నిన్న మనము విన్నది నిజంబై
తోచుచున్నది చూడుండు చూడుం డని గుస
గుసలుపోవువారు...” ఉ. రా. ౬, ఆ. 3౪3.
శుక. ౧, ఆ. ౧౦౮.
గుసగుసలాడు. దే. ఆ. క్రి. (గుసగుసలు+అడు.)
రహస్యముగా మాటలాడు. “ప...మాటిమాటికిఁ
గొరవి విరిగి లిపై వ్రాలి యెగయుంభనలపంక్తిఁ
గొవ్వుపుష్పమంజరులు గ్రాయమునలం బని గుస
గుసలాడుచు.” రా. వి. 3, ఆ. ౧౧౪. ముకుంద.
3, ఆ. ౨౪3.
గుసగుసలుపోవు. దే. ఆ. క్రి. (గుసగుసలు+పోవు.)
గుసగుసలాడు. “క. మెత్తుమగదె మన మెత్తుడు
ది, లోత్రమచక్కఁడన మీత, లోదరియెదుటన్,
మెత్తబడె దానిచెలు వని, యత్తటి గుసగుసలు
వోయి రచ్చర తెల్లన్.” విక్ర. 3, ఆ. ౧౦2.
కువల. ౨, ఆ. ౨౯.
గుహ. సం. వి. ఆ. క్రి. 1. కొండయందటబీలము;
2. కల్లుము; 3. హృదయము; 4. దాగుట; 5.
బుద్ధి.
గుహము. సం. వి. ఆ. పుం. గుట్టము.
గుహశయము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పరమాత్మ; 2.
సింహాదిజంతువు. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) గుహయందు
శయనించునది.
గుహినము. సం. వి. ఆ. న. అడవి.
గుహుండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కుమారస్వామి; 2.
ఒకనిమిదరాజు.
గుహేరుండు. సం. వి. ఆ. పుం. కమ్మరి. విజ. (ఆ.
ఆ. ఆ.) రక్షించువాడు.
గుహ్యకుండు. సం. వి. ఆ. పుం. దేవయోనివిశేషము.

గుహ్యకేశ్వరుడు. సు. వి. ఆ. పు. మదేరుడు.

గుహ్యదీపకము. సు. వి. ఆ. పు. మిమంసాఖ్యము.

గుహ్యపుష్పము. సు. వి. ఆ. పు. రావిశి.

గుహ్యము. సు. వి. ఆ. పు. 1. మంచన; 2.

తాచేలు. స. 1. వికాశము; 2. మగగుడి; 3. ఆడుగుడి.

గుళిక. సు. = గుళిక.

గుళిగ. వై. వి. (సు. గుళికా. = గుళిక.

గుణచ్చము. సు. వి. ఆ. పు. పుష్పమున్నగువాని గుత్తి, గుచ్చము.

గుర్జ. జే. వి. బ. ముదెనగుడి యచటలక్ష్మీదావశేషము. "నీ. కుప్పిగంతులు విడిగొద్దునాటలు విట్టి దీవులు గొట్టిగ్గ సూపనాలు. గీ. గుర్జ దాగిరి ముచ్చులు గోడిపట్టె,..." వి. పు. 2, ఆ. ౨౦౨.

గూ.

గూర్జ. జే. వి. 1. గుర్జరూపకాంత. (శ. ర.);

2. కడుపులో కలుగువికారము. (వా.)

గూర్జియే. జే. ఆ. క్రి. 1. (గుర్జరూప) కూయ.

(శ. ర.); 2. కడుపులో వికారముకలుగు. వా:—కడుపులో గూర్జించి గూర్జించి పరువము పెట్టినది.

గూడి. వై. వి. (సు. ఘృష్టిక) పండి. (శ. ర.)

గూడినవ్య. జే. వి. (గూడునవ్య.) ఈకలు

రాల్చినవత్తి. "గీ...గూడిగు వ్యవ నజు జన. గురు జనంగ, నీక రాల్చినవత్తి యా నిడు మాళి." ఆం. భా. ద్వి. ౯౮.

గూడిపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గూడుపడు.) దాగు,

మఱుగగు. (చూ. గూడిపడు.)

గూడిపడుచే. ద్వ. స. క్రి. (గూడిపడు. భా. ప్రే.)

దాచు, మఱుగుపడుచు. "గీ. ఆకిటుకు గూడి పఱచి గయ్యాలితవనీ,యెంత ప్రియములు నెప్పిన నియ్యకొనక, చంద్రభానునిపే రన్న నైఃప కట్టు, పక్షపాతము మీఱ నుపేక్ష నేనె." చంద్ర. ౧, ఆ. ౧౩౪.

గూడు. జే. వి. జె. (క. గూడు. త. కూడు.) 1.

కులాయము, పక్షికట్టినయిల్లు. "ఉ...గిడిగాదులు గూడులఁ జేర్చుదీపికల్, గా..." స్వా. ౧, ఆ. 3౬. ఆం. భా. ద్వి. ౯౯; 2. గోడయందు

దీపముమొ. ఉంచుట కేర్పఱచినగుంట. "గీ. తన

గృహంబుక గూడినొక దంపుమాల, చిరు

తన...." కుక. 3, ఆ. ౧౩౧; 3. చేల, మజ

రము. "క...పులలజేరి మహేంద్రుం. దూం

గులపెనగూటఁ జేర్చుట్టుగఁ జేర్చె." స్వా. ౧, ఆ. ౨౭. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౯; 4. ఆకు

గుడిసె. (శ. ర. : 5. సుహృదము మొ. పెట్టు

కొనుగట్టుము. (ప్రా); 6. చాచము. కానితో

గట్టిన బాడివైరవ్య. ఉదా:—బాడిగూడు.

(వా.)

గూడుకావపు. జే. వి. (గూడుకావపు.) నిదో

వ్యము—చక్షి. "నీ. తెగూడు కావపులేదేవ

జీరుచే వివ్వఁగా గోడ లేరిమెప్పుడొ..." పుష్ప.

చు. ౧౭2. ఇట్లే: గూడుకావపు: ఆన్న. యు.

౧౬౧. గూడుపులుపు. ఆన్న. ఆర. 2౧౧.

గూడుబాడి. జే. వి. (గూడుబాడి.) గూడుగట్టిన

బాడి. (శ. ర. 'గూడిబాడి' వా.)

గూటము. వై. వి. (సు. గూట. క. గూట.) 1. వడ్డ

వానియొకనొకకొలుముట్టు. (శ. ర. ప్రా.); 2.

మేకు. (శ. ర. ప్రా.); 3. గుంజ. (శ. ర. ప్రా.);

4. మాదిగవాని సాధనవిశేషము. (శ. ర. ప్రా);

5. జేరాగుంజ. "చ...నాల్లమకలు గుదారము

లెత్తిరి జీరిపట్టుపగ్గములు బిగించి గూటములఁ

గట్టి నరాతులఁ గూర్చి..." వార్తి. 3, ఆ. ౯౬.

గూటము = గూటము. (శ. ర.)

గూడ. జే. వి. (క. గూడె.) 1. వానలో తడియ

కుండుటకై తలవై వేసికొనుజమ్మిచాచు."మ. వన

కుల్ వెల్గుడి వానికై గుడినె నోవల్ రాక తా

నాని యేవనగా నిల్చిన జమ్మగూడ..." ఆము.

౪, ఆ. ౧౩౩; 2. తిరువగూడ. (శ. ర.); 3.

బుట్ట: "వ...పూరిలు...ఆదిగా గలభక్త్యంబులు

గూడల నింది..." మాన. ౧, ఆ. ౧౦౧; 4.

పూలనట్ట. "నీ...విరులతోమాటలు...గూడ

నునుచు." ఆము. ౧, ఆ. 3౦; 5. మత్స్య

గ్రహణసాధనము. (శ. ర.); 6. నీరుతోడుసాధన

విశేషము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౭; 7. దోష్ట.

"చ...ఒకయోగికి భిక్షము తోలుగూడఁచే; దివి

చిన వేడిపాయవము: పెచ్చి రయంబునఁ బెట్టె

..." భా. 3, ఆ. ౧౧.

అం. భా. ద్వి. ౧౪౪. వై. వి. (సం. ఘాతక.)
 గ్రద్ధసూత్ర. "సీ. పీకటికప్పు నేసిన సోదరుహనేత్ర
 సూత్రయై వసియించు గోటరమున." కాశీ. ఆ.
 అ. ౮౦. విణ. సూత్రపటి—1. నిమ్మము,
 సేవము. "సీ. ఇరుగింటిదర్శనము పొరుగింటిని
 సూత్ర..." శుక. 3, ఆ. ౨౦; 2. ముష్టము,
 చెడ్డది. "ద్వి. కలకల వేలయిన కాలకాశికుడు.
 కుటిలచిహ్న సీసూత్రజులెకల." ద్వి. హరిశ్చ
 ఉ. ౭౭౮. చం.

సూత్రతడ. జే. వి. (సూత్రతడ.) మహాబలి. ఆం.

భా. ద్వి. ౧౭.

సూత్రి. జే. వి. (సూత్రతరి.) హరిగవాచు. ఆం.

భా. ద్వి. ౨౮౯.

సూత్రి. వై. వి. ఘాతము, గ్రద్ధసూత్ర. (జా.)

సూత్ర. జే. వి. ఒకకాలిగజ్జము. "సీ. హరికవిశేష

మెరుగును సూత్ర నాగ." అం. భా. ద్వి. ౧౯౭.

సూత్రనాట. జే. వి. బ. బాలకృతావిశేషము. "సీ...

గొబ్బిట్ల సూత్రనాట." వి. పు. ౭. ఆ. ౨౦౨.

సూత్రనము. సం. వి. ఆ. న. గోతనము, దాచుట.

సూత్ర. వై. వి. (సం. గృహ్యము) పోదగ్రద్ధ (జా.)

గృ.

గృంజనము. సం. వి. ఆ. పు. ౩. వెల్లుల్లి, 2.

గంజాయి. న. విషము పూసిన దాచుముతో జండు
 బడిన జంతువు మొక్కసంజము.

గృధ్రపు. సం. వి. ఉ. పు. చున్నఘను. విణ. (ఉ
 కామించువాడు.

గృధ్రపు. సం. విణ. (ఉ) కాశి.

గృధ్రము. సం. వి. ఆ. న. కోక. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.)
 కోరందగినది. [కోరిక గ. వి

గృధ్రము. సం. వి. ఆ. పు. గ్రద్ధ. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.)

గృష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. ఒకసారి యీరియ్యపు;
 2. ఒకబిడ్డకు గన్నస్త్రీ.

గృహకచ్ఛము. సం. వి. ఆ. పు. పన్నెకట్లు.

గృహగోధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బట్టి ఇట్టే: గృహ
 గోధిక, గృహగోలిక, మొ.

గృహవతి. సం. వి. ఇ. పు. 1. గృహస్థుడు; 2.
 మంత్రి; 3. యజమాని; 4. కృషీపలుడు; 5.
 సత్రయాగము చేయువారిలో: బ్రాహ్మణుడు.
 విణ. (ఇ. ఇ. స్త్రీ. ఇ.) గృహమునకు యజమాని.

గృహమణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. దీక్షము, దిక్కు.

గృహము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఇల్లు; 2. భార్య; 3.
 గృహస్థాశ్రమము; 4. జోహానాన్ని; 5. కల
 జిత్తు. పు. బ. 1. ఇల్లు; 2. భార్య.

గృహస్థము. సం. వి. ఆ. పు. మక్క.

గృహమేది. సం. వి. వే. పు. గృహస్థుడు.

గృహమేది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గృహస్థవిభాష.

గృహస్థ. సం. = గృహస్థుడు.

గృహస్థుడు. సం. వి. ఆ. పు. సాంగవేదాధ్యయన
 సంకరము గురువాజ్ఞచే భార్యకు విద్యుక్తముగా
 గ్రహించి భర్తాధికారుల నడపుచు వంశ
 యజ్ఞములను జేయుచు గ్రహించువాడు.

గృహస్థాణము. సం. వి. ఆ. న. చిల్లడు, పంటి
 నడిమి కంటము.

గృహకడు. సం. వి. ఆ. పు. ఆరిది.

గృహకగ్రహణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వేదవి, నడవ.

గృహి. సం. వి. వే. పు. గృహస్థుడు.

గృహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఇల్లాయి, భార్య; 2.
 కడుగునీళ్ళ; 3. నడవ.

గృహీతము. సం. వి. ఆ. న. గ్రహించుట. విణ. (ఆ.
 ఆ. ఆ.) గ్రహించబడినది.

గృహిణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గ్రహించుకత్తి గలబద్ధి.
 "సో. హరిహరిహరిహరిహరి గృహిణిర్గృహిణి
 తమా. (అమరవహ భాతము. గ్ర. పి.) విణ.
 (వే. పి. వే.) గ్రహించువాడు.

గృహ్టా. సం. కత్త. గ్రహించుచున్న.

గృహ్టలుడు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) గ్రహించు
 చున్నవాడు.

గృహ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శాఖానగరము, పేట.

గృహ్యము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. ఇంట
 నుంచునది. (పెంపుడుమృగముపక్షి మొ.); 2.
 పరాధీనము, ఇతరులయొధీనమున నున్నది.

గృహము. సం. వి. ఆ. పు. 1. పెంపుడుమృగము
 పక్షి మొ; 2. ఇంటిని నియ్యనారోక్తము. న
 1. స్వార్థకర్తబోధకగ్రంథవిశేషము; 2. గుడము.
 విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. గ్రహించబడినది; 2.
 గృహమున పెంపగుచున్నది. (మృగపక్ష్యాది);
 3. ఇంట నుంచునది; 4. ఆధీనము, సిద్ధమైనది.

గె

గెంటరి. దే. విణ. (గెంటు+అరి) వీరుడు. “రగడ.

నెఱచిరుదు కూరులును నెన కెనయు గెంట
రులు...” కిన. శకుం. 3, ఆ. ౨౨గ.

గెంటనము. దే. వి. 1. ధారపాటుమాట. “గీ. చిచ్చు
గెంటన మన స్థలితోక్తిసాక్షి.” ఆం. భా. ప్ర.
౧౧౭; 2. కతివవాక్కు. “గీ. ఆనుచు ననమిటి
పెనుదంట నాడరావి, గెంటనము లాడి...”
వను. ౪, ఆ. ౪౪. భా. ౬, ఆ. 33౦. విణ.
తీక్షణము; కూరము. “నీ. పరగించు నప్పటప్పటి
కిని గడ్డైతె గెంటనం బైన క్షే.గంటిచూపు.”
వైజ. ౧, ఆ. ౧౧౮.

గెంటించు. దే. స. క్రి. (గెంటు. ధా. ప్రే.) 1.
కడుపు. “వ...అయ్యవ్వ కూతు నెత్తుకొని మరల
నింటికి గెంటించక వచ్చి...” భాగ. ౧౦.
స్కం. పుం. ౧౪గ; 2. చాపు. “క...ప్రభువై
యుంటకు నార్చులయాపడ, గెంటించగ ఫలము
గాదె కీర్తి మృగాక్షి.” భాగ. ౮. స్కం.
౨33; 3. ధ్వంసముచేయు. “శా...మత్తురిం,
గెంటించు జనుచేరఁ బోలుదురు...” భాగ.
౧౧. స్కం. ఉ. ౮౮౭; 4. వడఁగొట్టు. “క.
కంటకులు నృపులు కూడఁగ, మింటం గంపించు
యంత్రమీనముఁ గోలన్, గెంటించి మనము
వారుం, గంటిం జేకొంటి మతనికరుణన కాదే.”
భాగ. ౧. స్కం. 3గ; 5. ఓడించు. “క. వల
రాజు నిన్ను రూపున, గెలిచినజేమూతవాహు
గెంటించగ లే, కలఘమతి నబల నొంచెదు,
వలువురు వినిరేని బంటుపంతము డిగదే.” ద్వా.
గ, ఆ. ౧33.

గెంటు. దే. అ. క్రి. 1. చలించు. “ఉ...గాం,
గేయవసుంధరాధరము గెంటిన గెంటుడు...”
హరిశ్చ. 3, ఆ. ౧౨; 2. పోవు. “ఉ...మాసి
రుల్, గెంటక యుండఁ బ్రోవు...” య. ౨,
ఆ. ౧౨; 3. కడచను. “గీ...నూత్నయావనము
దనకు గెంటి పోకుండ...” వి. పు. ౬, ఆ.
౧౪౭; 4. సంకోచించు. “నీ. పనిత నీమేఖ
కాంతి కెన యెందు లే దని గెంటక ద్విజరాజు
నంటవచ్చు.” సా. ౨, ఆ. ౨౦౪; 5. తొలఁగు;
తగ్గు. “ఉ. గెంటనిచ్రేమ మేను పులకించె గిరి

టికిఁ బూ లొనుగి వా, ల్లంటి గిణుక్కునం
దిరుగ...” విజ. ౨, ఆ. ౧3౪.

గెంటు. దే. స. క్రి. 1. త్రోయు. “గీ. మేటికే ద్రిష్ట
రుల గెంటుపోటుబంటు.” ఉ. రా. ౧, ఆ. ౮౦;
2. తీర్పు. “ద్వి. గెంటక యాచువ్వ గెంటి యా
తులుప. బంటు నేలక పాచును కొవ, ము...”
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧3౭౭. పం; 3. వియు.
“చ. ఆరదం బొండొక బెట్టి విల్లు గొని
పంచాస్త్రంబులు గెంటి భా, స్కరచాస్త్రం
చెగలించి...” జై. గ, ఆ. ౧౦. వి. 1.
త్రోపు. వ్యవ:—వాని నొక్కగెంటు గెం
టుము; 2. చలనము. “ఆ. వడఁతి కలచె
తాలిపతిమకు జక్కిలి, గింత నాదుధృతికి గెంటు
లేదు.” కళా. 3, ఆ. ౪గ.

గెంటుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గెంటు+పడు) తప్పి
పోవు, వై తొలఁగు. “గీ. జుల వదలక తిరుగు
మీవంటిచేబలు, వెంటఁ దిరిగెనుభాగ్యంబు గుంటు
వడియె, గెంటుపడఁ జూచుఁ డింకఁ దొల్లింజి
నెయ్యి, మింటి కేఁగుడు మీరు వాల్చంటులార.”
చంద్రా. ౪, ఆ. ౧౬౯.

గెంటుపడు=గెంటుపడు. “క...చవనజూడు గదా
హతి నొకఁడున్, గెంటువడకుండఁ బీనుఁగుఁ,
బెంటలు గావించె దివిజబృందము పొగడన్.”
జై. 3, ఆ. ౧౦గ.

గెంటెము. దే. వి. జంటనేతవస్త్రము. “నీ...వహం
బట్టుబెలుగు గెంటెముతోడ.” స్వా. ౬, ఆ.
౧౦౨. విణ. దట్టము, అధికము. “శా...మదిన్,
గెంటెపుంజల ముప్పతిల్ల...” స్వా. గ, ఆ.
౧౪.

గెండియ=గెండె. (బ్రా.)

గెండె. వై. వి. (సం. గండకః) ఒకజాలిచేత. ఆం.
భా. ప్ర. ౧గ; ద్వా. ౧, ఆ. ౨౪౦.

గెగిలి. దే.వి. (గేలి+గేలి) మిక్కిలిగేలి, పరిహాసము.
(బ్రా. ‘గెగలు’ అని శ. ర.)

గెచ్చె. దే. వి. ఒకజాలిచేత. “గీ. పుల్లరుజు గెచ్చె
గెండెయు బొమ్మడాయ.” హంస. ౪, ఆ. ౧౮౭.

(బ్రా. పా. ‘గెజ్జె’ ముద్రి. పా.)

గడ. దే.వి. 1. సమీపము, దగ్గఱ. “క. విను ప్రద్యు
మ్నాదిభవ, తనయలగడ నైన నేకకంఠున

నేకా, సనమన నుండుట దూవ్యం, బని యెఱుగుము..." భార. ఆర. గి, ఆ. 3౨౦. ఆము. గి, ఆ. ౧౨౨; 2. చావల, అంతరము. "చ. తమ తమ నెచ్చెలులు, దాదన నెప్పటియట్లు యాటఁ జి, క్రము వీసివోక వాంఁగెడ దామరసాక్షియై రామదేవుఁడున్, నముచితలెలమై వివిధచారువిహారము లర్థి నల్పిరి..." నిర్వ. ర, ఆ. ౬3; 3. చెలిమి, స్నేహము. (చూ. గెడక త్రియ.) 4. జక. "నీ...వెలిమావుగెడల వాగెలు ధరించి, నొగ లవై వారి యెప్పు..." భార. ఉద్యో. ర, ఆ. ౧౨గి; 5. వాలిక, పగి. "క. దొరయు గెడ జోడు వాలిక..." కావ్య. గి, ఆ. ౧౬; 6. ఒకానొకవేటరాధనము. "క. వడవోట్లప ముప్పిట్లను, నడివంబులు వెడవవాలియలుగులపాదులున్, దడవెండ్లుఁ బండిగోట్లను, గెడలున్ ధరియించి భటులు వెలఁకుల నొల్పన్." భిక్షా. 3, ఆ. (శ. ర.)

గెడక త్రియ. ద్వ. వి. (గెడ+క త్రియ.) చెలికత్తె, స్నేహితురాలు. "చ. మెల పొవవించి తీవలకు మేళుల... వెక్కురే, భలఁదమతోడ నాడుగెడక త్రియ కాఁగయునేసి రామనిన్." కు. నం. ౯, ఆ. ౧౦౦.

గెడక త్రియ. గెడక త్రియ.

గెడగూడు. చే. ఆ. క్రి. (గెడ+గూడు.) 1. జక పడు, కవియ. "క. గెడగూడ వీని సితని, యొడలివయి బెట్టి కాల్య టుచితం బరయన్." భార. విరా. 3, ఆ. ౧౨; 2. రతిగూడు, మిఠన కృత్యమునఁ గలియు. "గీ. ఉష్ణకేతాన్నకబళము లొకఁడు సూపఁ, బవలా రాత్రియొ గెడగూడ నవసర మని, దాని కుత్తర మొక లతాతన్ని యిచ్చె, నధరబొంబులు విఱచి నుభ్యాగమ మని." వైష. ౯, ఆ. ౧౦౨; 3. వెంటబడు, వెన్నంటు. "క. మిన్నుదలఁ బాఱె భగవతి, యచ్చుచియును బాఱఁ దొడఁగె నవనియద్రవ నే, మున్నో తా మున్నో యని, పన్నిదమునకు గెడగూడి పాఱిన భంగిన్." భా. 2, ఆ. ౪౨.

గెడనేయు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గెడ+నేయు.) కూర్పు, కలుపు. "క. కడువెడ్డుతోడ నీకుం, గొడు కయ్యెడు నంతకంటెఁ గొల్పియుం గలదే, జడుఁ

డక నన్నుఁ గైకొని, గెడనేయుము నన్నుఁ గాత్రికేయుఁడోడన్." ఉ. హరి. గి, ఆ. ౧3. (శ. ర. పా.)

గెడుము. చే. స. క్రి. గెంటివేయు, పాఱఁజ్రోలు. "మ...మృత్యువున్, గెడుమఁగాఁ గలబాహు విక్రముఁడు నుగ్రీవుడు సామాన్యుడే." శక కుత. ౧, ఆ. ౧౦3.

గెనయు. చే. ఆ. క్రి. శపఁపొందు. "చ...ఆ పృథుడు దా, ఒనఁము నొందు బెట్టులు రసా సలి ధేవుఁడే నీ లోకమున్, గెనయుఁగ నేల పాలు విడిచెన్ వినిపింపుము నాకు నేప్పడన్." వి. పు. ౨, ఆ. ౯౦.

గెనను. చే. వి. (క. గెనను.) ఆలుపు, ఒకానొక దువ. "గీ. తరుచువృత్తు గెనను...ఆనవృత్తాంగి, జనిమిఁ గంపనివంతాయ బండి కెడియె." బహు. ౪, ఆ. ౧౫. హంస. ౪, ఆ. ౧3౧.

గెబ్బు. యు. చే. స. క్రి. 1. గెంటు. "నీ. వెలి మబ్బు బలుచుబ్బు పడి గెబ్బురుచి నబ్బురం బొసం గెడువనంబుతోడ." కాళిదీ. ౧. ఆ. ౧౦. విజ. ౧, ఆ. ౮౪; 2. చుపు. "నీ. ఆలమబ్బు వెలిఁద్రొమ్ముపొలగబ్బు గలయుబ్బుకలబెబ్బులుల గెబ్బుఁ దరల కొకఁడు." చంద్ర. ౨, ఆ. ౮౦. ఉ. రా. 2, ఆ. 3౯౧. కై. వి. (నం. గర్వక. పా. గబ్బో.) గర్వము, పొగరు. "నీ...కావ రము గెబ్బు. గీ...నా గర్వ మొప్పుచుండు." ఆం. భా. ప్ర. ౧33.

గెఱ. చే. వి. (క. గెఱ.) 1. రేఖ, గీత. "నీ. గెఱ వ్రాసీ మాయ నంగీకరింపనిభంగి వననంబు గట్టుక వచ్చువాని." భాగ. ౧. స్కం. గి౧౬. (ప్రాత వ్రాత ప్రతులపా. 'అంగీకరించినభంగి' శ. ర. సూ. ని. ముద్రి. పా.) హంస. 3, ఆ. ౨౧౯; 2. ఆకారము, రూపము. (చూ. గెఱకట్టు.) 3. గిరి, నున్న. "ద్వి. ఆనపొతు గెఱవ్రాసె నాగెఱ లాన, పుండిటాకము పెట్టె బ్రహ్మలోత ముడు." వల్పా. 3౧౦. పూ. (ద్రా.)

గెఱకట్టు. చే. ఆ. క్రి. (గెఱ+కట్టు.) ఆకృతి గలుగు, రూ పేర్చు. "నీ. గెఱకట్టుకొని పుట్టునెఱుఘ వనులతోఁ గడు నన్నగిలుచున్నకానుతోడ." రాధికా. ౧, ఆ. ౫3. "నీ. గెఱకట్టి కళకులై

కెరలి పోకకుత్తై లింకత్తై చెంతల విరిని చెయ్య.”
నరస. గె. ఆ. ౧౧౩.

గెలగొను. దే. ఆ. క్రి. (గెలగొను.) రూపముదు.
“నీ. క్రే. గుడిమాపున గెలగొన్నప్పు గెలగొ
జేసుల కన్నదమ్ము లగుచు.” ఉ. హరి. ౧, ఆ
౧౧౧.

గెల. దే. వి. పుష్పయొక్క కాని కాయలయొక్క కాని
గుత్తి. “ఉ... గెలల్ నుగంధి కదళీనపపత్తుల
నొప్పు నప్పున్.” ఆము. ౧, ఆ. ౬౯.

గెలిసిండు. దే. స. క్రి. (గెలుచు. ధా. ప్రే.) గెలువః
జేయు “క... గెలిసిండు నిను వెఱవకు...” శుక.
౩, ఆ. ౪౨.

గెలివి. దే. వి. 1. ఆనందము, సుతోషము. “మ...
ప్రియుని గూర్చు మరుం డెంతయున్, గెలివి
దానికి బెడ్డిపడియము సాగింపక మదిం
జాచెనో.” చంద్రా. ౪, ఆ. ౧౧౪; 2. ఆనంద
మున పేయు శేక; గొడవ. (చూ. గెలివివాడు.)

గెలివిడి. దే. వి. గెలివి. (శ. ర.)

గెలివివాడు. దే. విణ. (గెలివి+వాడు.) ఆనందాతి
శయముచే—గోలచేయవాడు, రవణుడు.
“నీ... గెలివా డనగను జెలగు రవణుడు
...” ఆం. భా. త్వు. ౧౨.

గెలుచు. దే. ఆ. క్రి. 1. జయముదు, విజయము
గను. “మ వినవచ్చెక వినువీధిపక్కున నుధి వేద్యం
బులై యొద్రవానన పరిల్లు పురంజయో మను
కకుత్స్థాన్ గెల్వ మన్నాకృముత్.” కమ. ౪, ఆ.
౩౫; శుభాకాంక్షలో పోయి రమ్ము. “(నీత).
గీ... జరగానిరత్న మింద మరుచు, నిచ్చి తెల
తెలవాఱగ వచ్చె గెలుపు, నునిలకా యంచు
దీపించి యనుపుటయును.” రామా. ౬, ఆ. ౧౯౮.
స. క్రి. 1. జయించు. “గీ. వాడ మొనరించి
గెలిచి...” ఆము. ౨, ఆ. ౮౫. “గీ. పూ
పట్టులు దాల్చును పొడిచి గెలుము.” భార.
ఉద్యో. ౪, ఆ. ౧౪౬; 2. పోగొట్టు. “క.
రోషము గెలిచినజనుడు విశేషస్థితి వివిజపదము
జేయన్...” జాన్నపి. ౩, ఆ. ౨౭; 3. కడపు,
పుచ్చు. “క. కంకుర దయ ధర్మజాడు వలరాం
కుండై వాయుజాడు బృహన్నలయై నిశ్చంకుడు
పాథుడు నాయ గోకింకరులై కంబుల దొల్లి

గెలువరి వినముత్.” భో. ౭, ఆ. ౨౦౭.
(శ. ర. పా.)

గెలుపు. దే. వి. (గెలుచు. ధా.) విజయము. “క...
గెలు పొదిచును.” భార. ఉద్యో. ౩, ఆ. ౩౪౦.
“ఆ. పలుపు రొకని గెలుపు గెలుపు గా దోడిన,
వాడు గాఢ డితండు వారి కాజి.” మార్క. ౮,
ఆ. ౧౨౭.

గెలుపుఃగంబము. ద్వ. వి. (గెలుపు+గంబము.) విజయ
సూచకముగా నాఁచిన స్తాదము “వ... గుండ్రాజు
దుండగపు రాచకొడుబుల జెడి ముండాలగ్రావం
బులకెలంకుల గెలుపుఃగంబములు నిలిపె.”
వరాహ. ౧, ఆ. ౨౦.

గెలుపుకాడు. దే. విణ. (గెలుపు+కాడు.)
జయించువాడు, జేత. “ఆ. అలర వేల్పురాచ
గెలుపుకాడు.” అచ్చ. యు. ౧౫౨. (వేల్పు
రాచగెలుపుకాడు = ఇంద్రజిత్తు.)

గెలుపుకొను. దే. స. క్రి. (గెలుపు+కొను.) జయించు.
“చ. కలువల గండుమీలఁ దొలుకారు మెఱుగుల
... గెలుపుకొనంగ జాలు మృగనేత్రయపాగ
నిరీక్షణమృతుత్.” విక్ర. ౬, ఆ. ౨౬.

గెలుపుపేరువజీరు = గెలుపుబాసయొడయెడు.
ప్రబంధ. ౧౬౦.

గెలుపుబాసయొడయెడు. ద్వ. వి. (గెలుపు+బాస+
ఒడయెడు.) కవ్వడి, అడ్డునుడు. పేంక. దేవ. ౨౧.

గెలుపులచ్చి. ద్వ. వి. (గెలుపు+లచ్చి.) విజయక్రి,
జయలక్ష్మి. ప్రబంధ. ౧౪౨.

గెలుపుసిరి = గెలుపులచ్చి. య. ౧, ఆ. ౬౬.

గెలుపోటములు. దే. వి. బ. (గెలుపు+పోటములు.)
జయపాజయములు. సి. శకుం. ౧, ఆ. ౧౬౪.

గెలువడి దే. వి. (గెలుచు+వడి.) జయము. ఆం.
భా. ద్వి. ౨౨౩.

గెలువము. దే. వి. (గెలుచు ధా.) గెలుపు, జయము.
“క... ఈ గెలువం బీబుద్ధి యేరికిం గలదు...”
కమ. ౧, ఆ. ౧౮౭. “గీ... జయము, గెల్పు గెలు
వడి గెలువము గెలు పనఁ దగు.” ఆం. భా. ద్వి.
౨౨౩.

గెల్పు = గెలుచు. (జయించు.) “మ... గెల్పునబో
దిశ్వరుడు...” నైష. ౧, ఆ. ౨.

గెల్పు. జే. వి. (గెల్పు+కరి.) జయించువాడు
'నీ శత్రుడు గెల్పు పరిమేతుఁ డోహ...' (ప్ర. పా. 'గెల్పు' ముద్రి.)

గెల్పించు = గెలిపించు. (జయింపజేయు.) 'క...

నేడు గెల్పించితివి... ప్రభా. 3. ఆ. ౫౭.

గెల్పు = గెలుపు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౩.

గెల్పుకొను = గెలుపుకొను. 'నీ. నీవు గెల్పుకొని
వాడి నొనరెడి జేయచేతులతోని గెడసివలయు
గెలిచె.' ఆద్య. సు. ౧౫౭.

గెల్లము. ద్వే. ఆ. క్రి. (గెల్ల+కము.) చలింపు,
కదలు. 'వ...వృద్ధులూచందకందం బగుకందు
కంబుఁ గరారవిందంబునం దున్న యున్ననం
జేర్చి చెక్కున నాల్పించి చుంకయు మోసి
చూడుకంబులం గవించులని నభింబుల పొలుచు
పెల్లమెల్ల గెల్లముకరకమలంబులఁ గనకమనే
వలయుంబుల ఘోషుల యన...' భాగ. ౮,
స్కం. ౩౯౬

గెల్లి. జే. వి. ఉప్పుపుప్ప. (క. ర. ప్రా.)

గెల్లు. వై. వి. (సం. ఖర్ద.) 1. కలకలధ్వని వోంచు
...గెల్లన రొద యన...' ఆం. భా. ప్ర.
౧౨౧; 2. చలనము, కదలిక. (చూ. గెల్లము.)

గెల్లుపడు. వై. ఆ. క్రి. (గెల్లు+పడు.) విజృంభించు.
'క. వల్లియులు ద్రొంచుకొని బలమెల్లం దెల్లలిలఁ
జొచ్చి యొకయిం నలుకన్, గెల్లుపడి నురభి
హుంకృతి, మల్లడిగొనఁ బ్రజల మారెమనఁగఁ
దొడంగెన్.' పద్మ. 2, ఆ. ౨౩౮.

గే

గేండుకము. సం. వి. ఆ. పు. కందుకము, బాలి.

గేండుకము. సం. = గేండుకము.

గేదగి. వై. వి. (సం. కేతకీ. క. గేదగి.) 1. మొగలి
జెట్టు. 'గీ. గాలికిని బూచుగేదగికరణి చన్నుఁ,
గాన్ను లుడిగియు మాయవ్వు గర్భ మయ్యె.'
పార్వ. ౬, ఆ. ౧౧౮; 2. మొగలిపువ్వు. 'నీ.
క్రేంగంటిమాపున గెజగొన్నపన్ను గేదగితేతుల
కన్నదమ్ము లగుచు.' ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౧౧;
3. పచ్చత్రామొగలిజీ. (ఇది కేవలత్రాజకనర్హము.)
'రగడ. తెలఁప మరుకాతు గేదగికి రాల్పము.'
ఉ. రా. ౬, ఆ. ౬౧.

గేద జే. వి. 1. పాట్టిపట్టె 'నీ. వాడుగుహిషియై
వలలు గేదె యనుగ...' ఆం. భా. ద్వి.
౨౬౩; 2. పట్టెమహిషి, ఆం. సం. లిప్య. ౧౦.
గేదెలెల. జే. వి. (గేదె+లెల) చూ దేడ్డయెలవ
మాడు. (క. క. ప్రా.)

గేదెడ్డు. జే. వి. (గేదె+డ్డు.) ఇందుమించు చాలు
గేడ్డయెలవమాడు. (ప్రా.)

గేదెపెయ్య. జే. వి. (గేదె+పెయ్య.) ఇందుమించుగా
రెండేడ్డలందుగేదమాడు. (ప్రా.)

గేయము. సం. వి. ఆ. న. గారముపాలు. వి. (ఆ.
ఆ. ఆ.) 1. పాద. కనినది; 2. వాడుకది.

గే. జే. వి. వి. (ప్రా.) 'నీ. తానున్న కేకంక
టికి గణాచారి...' తుక. 3. ఆ. ౧౮. (ప్రా.
పా. కేకంకటికి ముద్రి.) 'గ. ఉండురప్పటి
గేరొన నురకేలులు.' సక్త. పా. ౨, ఆ. ౩౯.

గేలి. వై. వి. (సం. కేక. క. గేలి) పోకాళము,
చరితానము. 'క. మేల్తె వచ్చినమెత్తురు, కాల
వకతఁ జేసి గీడు కవిరన నకని, గేలియొనర్చుచుఁ
జాతురు, నాలినతులమాట లంత నమ్మ గలదే.'
భా. ౪, ఆ. ౧౪. య. ౧, ఆ. ౧౫.

గేలింపు. జే. సం. క్రి. గేలిసేయు, పరిహసించు.
'ద్వి... చుద్ర, శకముల గేలింపుచాయఁ
గై సేసి.' ద్వి. పరమ. ౧, ఆ. ౧౧౫. పు. ౬, పం.
గేలిగొట్టు. ద్వ. సం. క్రి. (గేలి+గొట్టు.) పరిహా
సించు. 'ఉ...రాజుల గణింపక తిట్టుచు గేలి
కొట్టుచున్.' పాచా. ౨, ఆ. ౫౨.

గేలిగొను. ద్వ. సం. క్రి. (గేలి+గొను.) పరిహసించు.
'నీ...ఇంద్రుడు ననుచెంచి యేల యచట, దుని
యెవ పని నమ్మజాధిపతి తనకొక్క సెప్పిన
గేలిగొనుచుఁ జనియె...' భార. కల్ప. ౨, ఆ.
౨౧౫. హరి. ఉ. 2, ఆ. ౫3.

గేలిచేయు. వై. సం. క్రి. (గేలి+చేయు.) పరిహా
సించు. 'చ...అగ్నిదీప్తులు...గేలిచేసె గడు
...రథాంగవకంగతతారుణమ్యులిన్.' ప్రభా.
౫, ఆ. ౫౯.

గేలిపెట్టు. ద్వ. సం. క్రి. (గేలి+పెట్టు.) పరిహా
సించు. 'చ...హాసముల్, నలిసిరి గేలిపెట్టుచును
జంబులకొ జెలిపిండు పేషవన్.' కవిక. ౪, ఆ.
౧౯౦.

గేలిసేయు = గేలివేయు. బస. ౨: ఆ. ౪౦౮. పం.
గేష్టువు. సం. విణ. (ఉ) పాడువాడు.

గేస్తు. వై. వి. (సం. గృహస్థ:) 1. గృహపతి. "సీ. కఱవు గేస్తులయిండ్ల కప్పు నేతలయింద..". అచ్చ. బాల. ౪౭. ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౬; 2. సోమ యాజి. (చూ. గేస్తుడు); 3. పతి, భర్త. (చూ. గేస్తుడు.)

గేస్తుడు = గేస్తు. 1. (పతి, భర్త.) "సీ. దురములూ గిరిగేస్తు చెరసాచ్చి పగవారి గెలిచినకప్పుడియల వ కెంత." య. ౧, ఆ. ౮౭; 2. (సోమయాజి, యజ్ఞ.) "గీ. మన్ను గేస్తుడు నగ్నియు మిన్ను సిరుప్రాద్ధునెలగాడ్పు లెవ్వనియాపు లయ్య." సీలా. ౧, ఆ. ౧౨. అచ్చ. బాల. ౨౧౪.

గేస్తురాలు: ద్వ. వి. (గేస్తు+ఆలు.) 1. ఇల్లాల, కులస్త్రీ. "ను...దర్శకజన్యంబున గేస్తురాల నయితిం బ్రావీణ్యపాన్యంబునన్." కువల గీ. ఆ. 3౦. సా. 3. ఆ. ౧౬; 2. గృహిణి, భార్య. "గీ. గేస్తురా లొకపరి రతికేళిమీఁద, మనసు పాటిసఁ గంటి మైలచీరఁ బఱచి విడి మొట్టరే యందుఁ బలుకరింపఁ, గుక్కూఁతుర వల దంచు కెక్కిరించు." శుక. ౨, ఆ. ౪౧౮. అచ్చ. అయో. ౮౨.

గేహము. సం. వి. ఆ. న. గృహము, ఇల్లు.
గేహ. సం. = గృహి.
గేహిని. సం. = గృహిణి.

గై

గైత. దే. వి. కిరాతభేదము. "సీ...గైత నీ వాజాద గనఁగఁ జూపు." ప్రబంధ. ౧౯౩.

గైరము. సం. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) 1. కొండయంద లిది; 2. కొండకు సంబంధించినది.

గైరికము. సం. వి. ఆ. పుం. న. జేగుణు. న. బంగా రము.

గైళికుడు. సం. వి. ఆ. పుం. గిరిచరుడు, కిరాతుడు.

గైరేయము. సం. వి. ఆ. న. శిశుజిత్తు; 2. జేగుణు డాయి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కొండలొ పుట్టినది.

గొ

గొంగ. దే. వి. 1. శత్రువు. "చ. కువలయవర్ష మబ్బ ములగొంగ..." భా. రా. సం. ౧౭౦; 2.

మృత్యువు. "మ...వైరిమనుజేంద్రశ్రేణికిం గొంగ ..." నిర్వ. ౧, ఆ. 3౯.

గొంగడి. దే. వి. (క. గొంగడ.) 1. కంబళి. "క. గొంగడు లెగురఁగ తైచుచుఁ, జంగున దాటు చును జెలఁగి చప్పట లిడుచున్." భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧౩౭. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౮; 2. ఒకజాలిపక్షి. "సీ. గొంగడి కక్కెర..." హంస. 3, ఆ. ౧౨.

గొంగడికాడు. దే. వి. (గొంగడి+కాడు స్వార్థ మున.) ఒకజాలిపక్షి. "వ...దాబ గొంగడికాడు మున్నగుపక్షులు..." చంద్రా. ౨, ఆ. ౮౪.

గొంగళి = గొంగడి. (కంబళి) "క. గొంగళిమును గుతో నయ, సంగతి నిలు వెడలి..." పరమ. ౪, ఆ. ౬.

గొంగళిపురుగు. ద్వ. వి. (గొంగళి+పురుగు.) కంబళి పురుగు. (శ. ర. బ్రా. వా.)

గొంజ. దే. వి. వంధ్య, గొడ్డుటావు. "గీ. గొడ్డన వంజ నా గొంజ నా వంధ్య యా..." ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౩.

గొంజి. దే. వి. వృద్ధవిశేషము. "గీ. కొమ్మిపం డ్డిత వండ్లును గొంజివండ్లు." కాళ. 3, ఆ. ౬౯.

గొంటరి. వై. విణ. (గొంటు+అరి. స్వార్థమున.) కతి నుడు, క్రూరుడు. "సీ. గొంటరిధాత కీకు నుమ కోనులయంగ చులయంగఁ జేయ నేచల మటంచు." హ. న. ౪, ఆ. ౪౧; 2. నేర్పరి, చతురుడు. "ఉ. కోయిలపేరి గారడపుగొంటరి తా ఋతురాజముందటన్, మాయ వహించి లేచిగురుమారునికత్తుల మ్రింగ వాడు ముక్తాయత హారవంక్రులు ప్రియమ్మగ నీయఁగ దెచ్చి నించె నా, నేయడ మొగ్గచాలు జనియించెను భృంగకులంబు మెచ్చగన్." శకాం. ౨, ఆ. ౧౧౬.

గొంటు. ఉభ. దే. ప్ర. కలది, కలవాడు. ఉదా:—
తెవుజగొంటుమొ. వై. విణ. (సం. కుంతి:) 1. క్రూరుడు; క్రూరురాలు. "సీ. నీపట్టు వదల వన్నిట గొంటువు..." మృ. వి. ౧, ఆ. ౪౧. "ఉ...ఈతఁ డా, గొంటునికాచరిక మనుభవ గూల్పుట వింటిమికాద యేర్పడన్." హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౨౩౩; 2. దుష్టుడు. "కా...కలటారే

వాసివై కాంబిన్, గొంటుజండుము మీఱ
శిష్యులగడం గూర్చుండి..." స్వా. గి. ఆ. ౧౪:
3. మంచుడు. (చూ. గొంటుతనము.) 4.
నేర్పు. "గీ. కనకకళిపుని జనుల్రాలి కనుపు
గొంటు." రా. వి. 3, ఆ. 3. వి. (చూ. ఘోటా)
మొద్దువక్క. "క. జచ్చనియాకు దానికి
బుచ్చినగొం టొకటి నమలు..." బహు. గి.
ఆ. ౯. వై. 3, ఆ. 2౨.

గొంటుకాడు. ద్వ. వి. (గొంటు+కాడు.) కరి
నుడు. "గొంటుకాడు మువ్వగోపాల
రాయడు." తే. త్ర. ౨౧. పదము.

గొంటుతనము. వై. వి. (గొంటు+తనము) 1. కాకి
నృము, కనికరములేవి. "ఉ. ఇంటికి వేగ మేగు
మని యాడిగభామిని నెత్తికెత్తె బల్గొంటు
తనంబునకొ మధువు తుదము మోచుట యెట్లు
లక్కటా." సురా. ౬౪. భా. రా. యు.
౧౫3౦; 2. మంచము, మోసము. "ఉ. గొంటు
తనంబునం గులుకుగుప్పలపయ్యెద చక్కెర తేప్పి
..." శుక. ౨, ఆ. 32౪; 3. నైపుణ్యము,
చతురత. "చ. కొడుకులమందలబాస నిడి గొంటు
తనంబున మోసపువై నీబడుగురు బట్టి చంపు
టిది భావ్యము..." భాగ. ౧౦, స్కం. పూ.
౧౧౪౯.

గొండము. వై. వి. (సం. తుండ.) తుండము; నిప్పుల
గుంట. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౧.

గొండి. చే. ప్ర. తాచ్చిల్లమున వచ్చుప్రకృత్యము.
ఉదా:—లంచగొండిమొ.

గొండిలి = గొండ్లి. (నృత్యము.) "నీ. తెర లెత్తి నప్త
సాగరములు: బొరలంగ వరుణుండు గొండిలి పరి
ధరింప." ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౧౬.

గొండిలు. చే. వి. బ. మందములు. "రగడ. ఆలరంగః
గాయిప్రదతలమునఁ గలమిందువకును గొండి
లెన్నుచు..." హంస. ౪, ఆ. ౨౧3.

గొండెము = గొండెము. "నీ...తటచుగా గొండె
ముల్ తలుపులంద." ఆచ్చ. బాల. ౪2.

గొండ్లి. వై. వి. (సం. క్రీ. డా.) 1. ఆట. "గీ. గొండ్లి
నలుకుగ ననుగుఱుబాబోండ్లు కారు." ఆచ్చ.
ఆయో. 22. భా. ప్ర. ౧౪౦; 2. నాట్యము;
ఒకరకపునాట్యము. "నీ. తనకీర్తి నరక్తి ఘనతర

బ్రహ్మాండభవనభూముల గొండ్లి: బరిభరిల్లి." ౧. ఆ. ౧౧౫. "నీ జలదేవతాహస్తచామరా
నిలములు పటికాలకములకు గొండ్లిగఱు." కాశీ.
గి. ఆ. ౫౬; 3. నర్తకి, ఆటకై. "క. లలిత
గగనరంగంబున. నల మక మ్రేమిండు గొండ్లియై
యానెడిచో. నలవిడియి మొలకులెడను,
బొలు మనవరంగంబుల ప్రహ్లాదలయి." హరి. పూ. ౬. ఆ. ౧౦2. (క. ర. వా. 'మొ
డియి' పాఠాం.) పక. ౧౧, ఆ. ౧౬3.

గొండ్లికాడు. ద్వ. వి. (గొండ్లి+కాడు.) నలుడు.
"నీ. కలకూలు లొక్కమకకు దొలగుదు
నుడ గొండ్లికాడును గెలవల నటించ." ప్రి.
౬, ఆ. ౧౦.

గొండ్లిపోతు. ద్వ. ఆ. క్రీ. (గొండ్లి+పోతు.) నటించు,
నాట్యమాడు. "నీ. పెదవి ఒరెల్లి కాననసి
త్పక్తితో: గూర్చుండువై బృహ్మి గొండ్లిగనంగ." సుర. 3, ఆ. 3౪.

గొండ్లెము. చే. వి. 1. తలుపుదిలుకు. (గొడ్డె మని
నాడుక); 2. బండిమంపటి, గొండ్లెములు గల
మంపటి. "నీ. బండిమంపటి చిల్లు చరంగు గొండ్లె
మనంగ..." ఆం. భా. తృ. ౫౧; 3. గంగా
శముతుంపటి మువ్వగునవి యొకచోటునుండి
మఱియొకచోటికి: గొంపోవుట కనువగుట్టు
పర్వలాకారమున నరికినసాధనము. (చా.)

గొంతి. వై. వి. (సం. తుంతి.) 1. తుం. పాదురాజు
భావ్య. "ఉ...వన్నును సౌఖ్యమునట్లుగాన
దీ, గొంతి యనేకదుఃఖములఁ గుండుచు నుండును
భాగ్య మెట్టిచో." భాగ. ౧. స్కం. ౨౦౯.
భా. ఆ. త్ర. ౨, ఆ. 2౬; 2. క్రీ. "ద్వి. తోపించి
యాకండు గొంతి నెట్లయి." బస. 3, ఆ. ౫2౫.
పం. (చా.)

గొంతు. చే. వి. 1. కంఠము. "క. తడిప్రాతకొ
గొంతు గోయుతగ వెడిచితివో." పాంచా. 3,
ఆ. ౬౫. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౧; 2. కంఠము
లోపలిభాగము. "గీ. పెదవి పేదెత్తు నాలుక
పిడుచగట్టు గొంతు తడితీయు..." దశా. ౨, ఆ.
౧3౬; 3. కంఠధ్వని. "నీ...గొడ్రాలిముండకు
గొంతు పెద్ద." వేణు. ౨౦.

గొంతుక. డి. వి. (గొంతు+ఉక స్వార్థమున.) (కంతము.) “ఉ...దానవున్, గొంతుక త్రుంచి...” జై. ౬, ఆ. ౧౭గి. “ఉ...గొంతుకల్. గోసితి...” వరాహ. ౭, ఆ. ౭గి.

గొంతుపోక. ద్వ. వి. (గొంతుక+పోక.) గొంతుముడి. (శ. ర.)

గొంతుకూర్చుండు. డి. ఆ. క్రి. (గొంతు+కూర్చుండు.) పాదములు నేల నాని మోకాళ్లు గొంతువఱకు వచ్చునట్లు కూర్చుండు. (వా.)

గొంతుకూర్చుండుకొను. డి. ఆ. క్రి. (గొంతు కూర్చుండు+కొను స్వార్థమున.) గొంతు కూర్చుండు. “సీ. శార్తిమీదను గొంతుకూర్చుండు కొనినట్లు నూతిపైఁ బసిదిడ్డ నునిచినట్లు.” వేణు. ౫౦.

గొంతుకొను = గొంతుకూర్చుండు. “ద్వి. ఒరుగాళ్ల నడచుచు ధరగొంతుగొనుచు.” పండితా. వర్వ. ౪౪౦. పు. ౮. వం.

గొంతుమాటు. డి. వి. ఒకానొకవల్లబాధను. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౯. హంస. ౧, ఆ. ౨౦౬.

గొంతుముడి. డి. వి. (గొంతు+ముడి.) గొంతుముందటి ప్రక్క పోకవలె నుండునెముక. (శ. ర.)

గొంతెను. ద్వ. వి. (గొంతె+అను.) ఒకానొకగ్రామ చేవక. (బ్రా. ఈచేవక యెప్పుడు నశాధ్యపుఁ గోరికలేకోరుచుండును. అమెనుబట్టియే గొంతెను కోరికయనుసామెత యేర్పడినది.) “గీ. చాల కుండిన నగుఁ జెట్టబాలుఁ డిడఁడు, కొసరి గొంతెను కోరికల్ గోరె నేని, యిడక పోఁబోల నిడఁబోలదు...” పాండు. ౪, ఆ. ౧౬౬.

గొంతెనుగోరు. ద్వ. వి. (గొంతెను+గోరు.) సారణి, లాకెనవడముళి. “సీ...సారణి గొంతెనుగోరు లాకెనవర మన నగు...” ఆం. భా. ద్వి. ౭౦.

గొంతెన్ను = గొంతెను. (బ్రా. వా.)

గొంది. డి. వి. (క. గొంది.) 1. నిర్మల్పకొణము, కొండమఱుగుచోటు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧; 2. మూల, మఱుగుచోటు. “క. పులి నమలెడు మాంసము వెర, వలవడఁ దా మవహరించి యా నక్కకు నిచ్చుల నిల్వం గావించిన, నిలయఁజున గొందిఁజెట్టి నేర్పారంగన్.” భార. కాం. ౩, ఆ. ౬౦ ఆని. ౩, ఆ. ౮గి; ౩. స్థానము, చోటు. “గీ.

కట్టివెల్పు మఱింది భోగములగొంది.” కృ. శకుం. ౧, ఆ. ౨౨; 4. లోకము, జగము. “చ...దుష్క థానిఁలఁ జరించువారలను నేరరు పొందఁగ నిందిరానునో, హరచరణారంపదభజనాత్మకు లుండెడుగొంది వారయన్.” భాగ. ౩, స్కం. ౫౦౮.

గొందిపెట్టు. డి. స. క్రి. (గొంది+పెట్టు.) దాచు, మఱుగుపఱుచు. (బ్రా.) ఇట్టే గొందులపెట్టు. (బ్రా.)

గొగ్గి. డి. వి. 1. ఎచ్చుకర్దులుగా నుండుట. (వా.); 2. శిరస్త్రము, బొమిడికము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౪; 3. నెరడైనముత్యము, ఎచ్చుకర్దులు గల ముత్యము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౭౬. విణ. ఎచ్చు కర్దులు గలది. “గీ. డొప్పుచెవులును గొగ్గివండు లును గలిగి.” వైష. ౭, ఆ. ౯౩.

గొగ్గఁగ. జై. వి. (సం. కుట్టక. క. గొజ్జగె.) కుట్ట కముళి. (వచ్చుపువ్వుల మొగిలి, అడుమొగిలిళి అని బ్రా. చిన్నతేకులచేమంటి అని కొంపము.) “సీ. గోరంటలును గొండగోగులు చేవకాంచన కనుచుమాలు గొజ్జగవిరులు.” ఉ. రా. ౩, ఆ. ౨౦౧. స్వా. ౩, ఆ. ౮౪.

గొజ్జఁగనీరు. ద్వ. వి. బా. (గొజ్జగ+నీరు.) వన్నీరు. “గీ. చేవకి యొసంగఁగా మనుచేవుఁ డవుడు, చంద్రకాంతపురిండి గొజ్జంగనీరు; బసిఁడివల్లె ములోఁ బదాబ్జములు గడిసి, తనను మేనల్లురకుఁ గన్య ధారవోసె.” విజ. ౩, ఆ. ౧౧౧. పారి. ౨, ఆ. ౧౦.

గొజ్జేగి = గొజ్జగ. “సీ. గొజ్జగి యిజ్జాజీవజ్జు నిసల మొందునెలకె కన్తురియుం గన్నెరయుం బూపె.” బహు. ౨, ఆ. ౨౧. ఆం. భా. ద్వి. ౫౨.

గొజ్జేగిమంచు = గొజ్జగనీరు. “ఉ. గొజ్జగిమంచు లక్ష్మి గలపి కూర్చున్నప్పుడుడితి న్నెమిద...” వసు. ౩, ఆ. ౧౬౮.

గొజ్జే. డి. వి. చిక్కనిపులుసు. (బ్రా.)

గొజ్జాఁబ్రాలు. డి. వి. బ. (గొజ్జా+ప్రాలు.) ధాన్య వికేషము. “సీ...ప్రయాగలు గొజ్జాఁబ్రాలు.” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

గొజ్జెగ = గొజ్జగ. “ఉ...కవ్వగొజ్జెగలు...” వరహ. ౩, ఆ. ౧౮౯. “గీ. చిలుకుఁ చేనియతోడి

గొట్టెగల్గూవుండులగడ యమ్యి..." కళా. ౬, ఆ. ౨౫౧.

గొట్టెగనెరు = గొట్టెగనెరు. "గీ. బహుళకస్తూరి కామేభుపటలమునకు, కికరాసార మయ్యె గొట్టెగనెరు." భీమ. ౫, ఆ. ౧౨౧.

గొట్టెగట. దే. వి. గోండ్రించుట మున్నగువానియం దగుధ్వని కనుకరణము. "సీ. శ్రోత్తులుల్ మత్తిల్లి గొట్టెగట మని రొప్పి బలుసింగములనైన బట్టు జూడు." సా. ౧, ఆ. ౬౮. ద్వి. హరిశ్చ. ౬. ౧౯౮౦. పం.

గొట్టెము. దే. వి. లోపల బోలుగా నుండువెదురు మొ. వానిశ్రోవి. (శ. ర. బ్రా. వా.)

గొట్టి. దే. వి. 1. ఒకదినుగుగడ్డ, కళేరుకము. (శ. ర. బ్రా.) (కడివ్రదేశములలో బయలుదేలు తానైన వెళ్లవేరుగడ్డ గుడి; దీనిని పేరులు తిందురు. బ్రా.); 2. గచ్చవీగపంటిముగడ్డకాతి వృక్షవిశేషము. (బ్రా.)

గొట్టికంటి = గొట్టి. (బ్రా.)

గొట్టు. దే. వి. 1. దౌష్ట్యము, చెడ్డతనము. (చూ. గొట్టుసేయు.); 2. అల్లరి, గొడవ. (చూ. గొట్టుసేయు.) వి. వాయువు, గాలి. ఆం. సు. దేవ. ౨౩. నిజ. 1. కఠినము, కర్ణకఠోరము. "ప... ఈగొట్టుమాట దిట్టకనంబుతో నభివలించి తేరి యొక నెట్టు విన్నపము సేయుదు..." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౩౪౩; 2. వీధిత్వము. "మత్త కోకిల... ఆగొట్టుపిరుడు వార లేసినక్రూర శస్త్రము లన్నియుం, జుట్టి పట్టుక మ్రింగి కూరక జోక నాచ్చె మహాగ్రుడ్డై." భాగ. ౬, స్కం. ౩౨౧; 3. దుష్టము. (చూ. గొట్టుకనము.); 4. శత్రువు, విరోధి. "చ... జక్కవలగొట్టు చోరులమేలియట్టు..." రా. వి. ౩, ఆ. ౮. ప్ర. 1. తాల్పిల్వార్థమున వచ్చుప్రత్యయము. ఉదా:—గొడవగొట్టుమొ; 2. స్వార్థమున వచ్చు ప్రత్యయము. ఉదా:—సినిగొట్టు, వాసిరిగొట్టు మొ.

గొట్టుకనము. ద్వ. వి. (గొట్టు+కనము.) దౌష్ట్యము, చెడ్డతనము. "ఉ. గొట్టుకనాన రేక వెడలఁ గొట్టినదిట్టు రట్టచుంతుో, బుట్టువునాట నొండ నక పోయితి..." ఉ. రా. ౨, ఆ. ౩౦౯.

గొట్టుసేయు. ద్వ. స. క్రి. (గొట్టు+సేయు.) 1. బాధించు. "గీ. ఇట్లు తారాదవట్టిని బట్టి చాల, గొట్టుసేయుచు నడుచేయు గొంచు: బోయి, నజిమను మటాడు..." సా. ౩, ఆ. ౩౯; 2. ప్రకటించు. వెల్లడిచేయు. "గీ. అలుచగఁడుకు నియ్యూరియజుక నిలిచి, చలిది భుజియూప నా సొమ్ము సంగ్రహించె, గొట్టుసేయక పిరి: కానెట్టు కొనుచు, నిచ్చటికి: చెచ్చిలిమి పట్టు: డిప్పు డితని." శుక. ౩, ఆ. ౫౮౬; 3. నిందించు, తిట్టిపోయు. "సీ... గ్రుడ్డిక న్ననరాదు గొట్టు సేయు. గీ. వెట్టి యనరాదు వైచిడి నెక్కిరించు." శుక. ౩, ఆ. ౨౧.

గొట్టె. వై. వి. ఘోటబడికి. (శ. ర.)

గొట్టె. వై. వి. (సం. ఘోటా.) కేంగుచెట్టు. (శ. ర.) గొడఁగు. కే. ఆ. క్రి. స. క్రి. 1. మాట విని విన కుండ నోటితో నేదో యుకొను. (శ. ర. బ్రా. వా.); 2. (మాత్రములు నెత్తుదిగా) ఉచ్చరించు. "అ... హుచుంతునకు... కడకఁ బ్రాంతమిను కునుదువులు గొడఁగిన, గడిచిమీఱి బమ్మకట్టు వీడె." అచ్చ. నుం. ౧౭౦. కథ. ౪, ఆ. ౧౩౦. 3. కనరు. కోపముతో బలుకు. "సీ. గొడఁగుచుఁ దిట్టి..." చంద్రా. ౩, ఆ. ౯౭; 4. కూయు. "చ. గొడఁగెడుపావురాలొడఁ గూడి..." చంద్రా. ౪, ఆ. ౪౯; 5. ఆడు, చలుకు. "సీ. అగుదురా లోఁబుట్టు లభిమహారకులార మరులతో ముచ్చటల్ గొడఁగొనుచు." కకు. ౧, ఆ. ౧౦౪.

గొడగ. వై. వి. (సం. మాటకమ్) విడికోల లేని నాగలి. (శ. ర.)

గొడగర. దే. వి. చెప్పులు కట్టి జీవించెడుకాతి. (ఉదా:—గొడగరది, గొడగరవాడు.) శ. ర. (బ్రా.)

గొడగరి. దే. వి. (గొడగర+రి) గొడగరవాడు, మాదిగవాడు. "అ. చాకి బోయవాడు జలగరి గొడగరి, కుక్క మానగాడు కోడి పంది, బొడ్డు క్రిందియంగముల విప్రు, సోఁకిన, నచట గడుగ వలయు నంద్రు బుధులు." విక్లా. ఆచా. ౫౮.

గొడవ. దే. వి. (శ. గొడవ.) 1. అపద, కీడు. "క... ఇ, త్తటి నగునిమిత్తములు నృప, గొజగా విక

మనకు బెద్దగొడ వగు ననినన్." స్వా. ౪, ఆ. ౬౩; 2. దోషము, కష్టము. "చ. ఆముగక కాని దాచినపదార్థము లిచ్చుట నీతి గాదు నీ వడిగిరి కాన నివృద్ధు సమర్థుల చేసితి నిక నాయెడన్, గొడవలు లేవు..." వి. పు. ౬, ఆ. ౩౩౯; 3. దుఃఖము, బాధ. "గీ. కడప నాడకు చాలు సీగొడవ యేల." స్వా. ౫, ఆ. ౧౩. అచ్చ. యు. ౧౯; 4. యుద్ధము, పోరు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౨; 5. కలహము, జగడము. "సీ. పూసిగొండి తనాన బోయి యెవ్వరికైన గొడవలు గావించు కొండెగాడు." వరాహ. ౯, ఆ. ౨౬; 6. బోలె, సంబంధము. "గీ. ఆమ్మగొడ వేల యాగవయమ్మ లకును." చంద్ర. ౨, ఆ. ౪౩. రం. రా. కిష్కిం. ౧౯౦. పు. ౨౯. పం; 7. అల్లరి. వ్యవ. ...పిల్లలు గొడవ చేయుచున్నార; 8. కలక, తోటము. (శ. ర.); 9. అడ్డి నిరోధము. (శ. ర.); 10. గంద్ర గోళము. (వా.)

గొడవగొట్టు. చే. విణ. (గొడవ+గొట్టు.) గొడవ చేయు స్వభావము గలవాడు. "ద్వి. గొడవ గొట్టులు ముడివిడుపులు...వారవనితలు..." పండితా. పురా. ౧౧౬. పు.

గొడవపాకు. చే. విణ. (గొడవ+పాకు.) గొడవ చేయుస్వభావము గలది. "ద్వి. గొడవపాకునె నిండుచుండదైన." ద్వి. భట్ట. ౨, ఆ. ౨౦. పు. గొడారి = గొడగరి. "ద్వి. మాలకు మానంబు మఱి గొడారికిని, దోలును నన్నట్లు..." బస. ౪, ఆ. ౧౦౦. పం.

గొడిగ. వై. వి. (సం. గుడికా.) గులకతాయి. (శ. ర.) గొడియ. చే. వి. 1. అందలముయొక్కయవయవ విశేషము. "సీ. తిగి గుల్కలైమాచిగురుటాకు పడము తొగరు నెత్తెమరతూడు గొడియలు..." చంద్ర. ౩, ఆ. ౬౦. దశా. 2, ఆ. ౧, ఆ. ౨౯; 2. నేరము చేసినవానిచేతులప వేయు బంధనసాధనము. "సీ. వీరభద్రారెడ్డి విద్యాంధు ముంజేత వియ్యకుండెనుగదా వెయగుగొడియ." వీధి. ౪౦.

గొడివె. చే. వి. కష్టము, ఇసుమ. "క. అడవులం బనునాల్లేడులు, గొడివెల కొడిగట్టి సాకు కొండిచి మమ్మాబడలిక నిపు డిజ్జగడపుంబుడమిం

బవళించి నిదురకొయితొ తండ్రి." అచ్చ. యు. ౩౯౩; ౧౦౯.

గొడినె. చే. వి. 1. చింతకాయ. "క. ఉడుపతి తనలూ నమృతము, గడలుగొనియు: బెక్కుచవులు గానక కృతుడై, విడిచినకళ లన్నియు సీగొని నెలయాపమునఁ జొరకఁ గొలువఁగఁ బోయన్." ద్వా. ౩, ఆ. ౧౫౯; 2. పండినచింతకాయలూ కొకగింజ యుండుభాగము. (వా.)

గొడుగు. చే. వి. 1. ఆకవస్త్రము, ఛత్రము. "సీ. పూర్వదిక్పతియొద్దఁ బోలుపారుగొడుగునై భవిక మా మాణిక్యకలశ మవఁగ." ద్వా. ౫, ఆ. ౧౫. ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౩; 2. పావకోట్లము. వానికి గొడుగువలె నుండుగుట్టు. "వ...గొడుగుపావల గిలకలు గులకరింప..." భీమ. ౨, ఆ. ౧౨2. శుక. ౩, ఆ. ౩౨౫; 3. హస్తరేఖావిశేషము. "గీ. వసుధలూ నెట్టిక్రి గలచాపేని, కరధములు దాస్యములు చేయు నరసిజాతీ, యూయపుల కెట్టుటన్నఁ బైఁ దారు మోచు, గొడుగులును నల్ల కలశముల్ గుఱులు కావె." ఆము. ౫, ఆ. ౩౧; 4. గొడుగువంటికట్టడము. "ద్వి. క్రొత్తదంబులఁ గోటకొమ్మల గొడుగు, తెల్లించి..." బస. ౩, ఆ. ౫౦౪. పం.

గొడుగుగడ్డి. చే. వి. (గొడుగు+గడ్డి.) అలిచ్చత్రము, గ్రుడ్డికామచిహ్న. (శ. ర. బ్రా.)

గొడుగుబట్ట. చే. వి. (గొడుగు+బట్ట.) తలుపుమోది కుమునము తిరిగెమపట్టె (శ. ర.)

గొడుగుమెట్టెలు. చే. వి. (గొడుగు+మెట్టెలు.) వాలుము పెట్టి పీఠలు సన్నగాఁ దీర్చినవెడలుపు మెట్టెలు. (శ. ర.)

గొడె = గొడియ. (అందలముయొక్క అవయవవిశేషము.) "సీ. ఉపరికంకణము లింబాసంగుదంతపు గొడెల్ నయము మించినముననాబుపడము." రా. వి. ౨, ఆ. ౪౩.

గొడ్డ. చే. వి. బిణును. (శ. ర.) బ. బిణునుమాటలు. "గీ. నాడు నేడును దమ కీడు లేక డటాచు, గొడ్డలాడుదు రొండొరు లాద్దులేక." రా. వి. ౧, ఆ. ౫౪. విణ. బిణునైనవాడు. "ద్వి. ఘుటిక సిద్ధుడు తాయి గొట్టినగొడ్డ." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౪2. పం.

గొడ్డగము. జై. వి. దుండగము. “శ్రీ. ప్యామిగుట్టి
యించి వెళ్ళుయజ్జములు నల్లి, భూమిప్రజ
లెల్ల సింద్రులై పోతరమున, గొడ్డగము లెల్లు
చేయంగ నడ్డవెట్టరాక బహునాయకం బయ్యె
నాకపురము.” చరాహ. ౧౦, ఆ. ౧౫. విణ.
బాధకము, హింసకము. “క. గొడ్డగపుజరా
వ్యాజుల, నడ్డ మగుకొ మృత్యుచుభవానై
మిగులన్, దొడ్డగు ముక్తి నుభవ మగు, నొడ్డా
ణపుబంధ మెలవి యొగ్గింద్రులవన్.” శేవయో.
3, ఆ. 2౪.

గొడ్డకనము. ద్వ. వి. (గొడ్డ+కనము.) బిజును
దనము, కాశ్యము. “సీ. మఱచితే నత్తభామా
మురారుల బండిగొడ్డలఁ జేసెగొడ్డకనము.”
చంద్ర. 3, ఆ. ౧2.

గొడ్డము. జే. వి. ఆచారము. హరి. (చూ. ప్రాణ
గొడ్డము.)

గొడ్డలి. జై. వి. హె. (సం. కతారక.) 1. కతారము;
జేగొడ్డలి. “క. దెడిదముగఁ గల్గి గొడ్డటఁ
బొడువఁ దగినప్రాసఁ జిగురు వొడము...” భార.
ఉద్యో. ౨, ఆ. ౬౦. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౬; 2.
పశువు, గండగొడ్డలి. “చ. పొలుపుగఁ గొండ
కట్టెలకుఁ బోయెడివానిభంబు దోచు గొడ్డలి
యిది యేమి దీన జగదం బొనరించుగ వచ్చితే
బరీ, బరీ భృగురామ...” దశా. ౬, ఆ. ౧౧౯.

గొడ్డు. జే. వి. (క. గొడ్డు.) 1. వంధ్య, సంతతి లేని
యావు. “ప. ఆ.బోతుపంచితంబు మూర్ఖునినను
లైగాలి పీచినను గొడ్డునైనం కాలు నిలుచు
...” భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౦౨. ఆం. భా.
ద్వి. ౨౬3; 2. సంతతిలేమి, గొడ్డాలికనము.
“సీ. కనిపించి గొడ్డు వీరంగ రత్నముపంటి పుత్ర
సంతానంబు పుట్టె ననగ.” రామా. ౨, ఆ.
౧౦౬; కాశీ. ౪, ఆ. ౦2; 3. ఆవు, గోవు.
“సీ...ఏటికె గ్రేవుఁ బాసి గొడ్డొటలేచిగది
నడలేదు...” జై. ౬, ఆ. ౨౬౫; 4. వృషభము,
ఎడ్డు. “సీ. మఱచితే నత్తభామామురారుల బండి
గొడ్డులఁ జేసెగొడ్డకనము.” హర. ౪, ఆ. ౨౦; 5.
పశువు, జుతువు. “చ...బిందురెం దెనుఁగొడ్డకు
...” శేం. పంచ. ౧, ఆ. ౪33; 6. ఘాటు,
తీక్షణమైనవానన. ఉదా:-కారపుగొడ్డు. (హం)

విరా. 1. వంధ్య, సంతతి లేనిది. “క. చిడ్డును
దొడవుచు చూపుచు, దొడ్డకనము గలిగి ప్రజ్ఞతో
మెలగనియా పిడ్డుచు గతుకంటెచు నతి, గొడ్డకను
మేలనంగఁ గుడులు గలిగెన్.” వ్యా. ౮, ఆ.
౧3౬. వి. పు. ౬, ఆ. ౨౨౧; 2. వంధ్య, ఫలించ
నిది. ఆం. భా. ద్వి. 3౫; 3. కూచ్యము, నట్టిది.
“ప...పివడ్డపాలు గొడ్డేమఁగా లెడ్డుపజుచు గల
చారమే...” హర. ౨, ఆ. ౧3౨; 4. కేవలము,
ఇతరము లేనిది. ఉదా:-గొడ్డువారము, గొడ్డు
కావము; 5. వృద్ధము, నిష్ప్ర)మోజకము. ఉదా:-
గొడ్డుచని. (హం)

గొడ్డుఁగారక. ద్వ. వి. (గొడ్డు+కారక.) గొడ్డుకన
ముచు బోగొట్టుకాఁకరి, వంధ్యాకర్మోటకశీ.
(చాలగ్రామనిఘంటువు.)

గొడ్డు బోతు. జే. విణ. (గొడ్డు+బోతు.) నిష్ప్ర)మోజ
కుడు. (క. రం)

గొడ్డుకాదు. జే. విణ. (గొడ్డు+కాదు.) సతులేని
వాడు. నిర్దయుడు. “ఆ. పూల శేసీ తమిని
బుట్టించి నతితోడఁ, గూర్చుబోవ నిట్లు శోధ
సింపె. గంటిమాట మరుని గాల్పెగా పుమేతు,
డిట్టిగొడ్డుకాని నెందుఁ గాన.” పార్వ. 3, ఆ.
౯౯. (‘గొడ్డకాదు.’ అవము ద్వి.)

గొడ్డుగేత. జే. వి. (గొడ్డు+గేత.) ఈనిక లేనిగేత.
సా. గొడ్డుగేత యీనె నన్న దూడను గట్టి
జేయు మన్నట్టు.

గొడ్డురాలు. జే. వి. హె. (గొడ్డు+రాలు.) వంధ్య,
సతు లేనియాడుది. “చ...గొడ్డురాలి కల
నెక్కడిమోహము లేచి చూడగన్.” సా.
3, ఆ. ౫౦.

గొడ్డువోవు. జే. ఆ. క్రి. (గొడ్డు+వోవు.) 1. వృద్ధ
మగు, ఫలించుండు. “చ...వీని బట్టి క్రచ్చుఁ
బిహర్చుఁ జేసెనయుపాయము లన్నియు గొడ్డు
వోయె...” వృసిం. ౪, ఆ. ౧3౫; 2. క్షీణుఁ
డగు, పుంస్వము లేనివా డగు. “చ. మును
మము గొడ్డువోయి రసి మువ్వరకం జెడనాడి
నట్టిదుర్బల...” భార. శల్య. ౨, ఆ. ౨౦౫;
3. గొడ్డాలగు, వంధ్యస్త్రీ యగు. “క. అని చదివి
లవుడు రాకువ, మనుజేతునితల్లి వీరమాఁతలు
సీతాజనని కుశలవుల నిరువురం, గనియు నకట

గొడ్డువోయే గడపట ననుచున్.” జై. ౬, ఆ. ౧౧గ; 4. (భూతకోటి) సృష్టిలేకుండు. “గీ... నప్తార్థములు, నిండుకొని యుండఁగా రిత్తనిగి తోడఁగి, గొంతకాలంబు శూన్యమై గొడ్డువోయె.” శివరా. ౧, ఆ. ౫౧.

గొడ్డేలు. దే. స. క్రి. (గొడ్డు+ఏలు.) గుత్తయెత్తు, గుత్తకు దీక్షింపు. (శ. ర. బ్రా.) “గీ. బొడ్డు పల్లెను గొడ్డేటి మోసపోలి, నెట్లు చెల్లింతుఁడంకంబు లేదునూర్డు.” వీధి. ౪౮. ఆ. క్రి. 1. సంత విడుచు. “క. ఒడ్డారించి విడుంబున, కడ్డము చనుదెంచి కావ నధికులు లేమిన్, గొడ్డేటి మ్రంది రాలన, బిడ్డన నెడ లేక జనులు పృథ్వి నాథా.” భాగ. ౮, స్కం. ౨౧౭; 2. సంత లేకపోవు. “గీ. చెలియలికి నాకు గొడ్డేటి కలక వుట్టె.” క్రీడా. ౨౪౮. వి. 1. చిన్నయేలు, అల్పవాసిని. (బ్రా.); 2. సీరులేనియేలు. (చూ. బిడ్డుపలుచు.) (ఈపదము విణ. వ్యర్థము. క్రి. విణ. వ్యర్థముగా; దిక్కులేకుండఁగా ననువర్థము లతో నూ. ని. గ్రహించినది. కాని, యాపాఠములు సర్థములు భాషాభాగములును జీంత్యములే.)

గొడ్డాలు = గొడ్డురాలు. “మహాస్తగ్ధర. కనసి గొడ్డాలు బిడ్డక గగన కునుమున్ గల్గిసి...” జాండు. 3, ఆ. ౧౨౮. వై. ౨, ఆ. ౧౩౮.

గొణగు = గొడగు. 1. (ఇతరులకు వినపడి వినపడ నట్లు నోటిలో నేదో యనుకొను.) “ఉ...నాథు లో,లోన గొణిగి లెట్టుచు...” చెన్న. ౨, ఆ. ౪౬; 2. (దూలు, నిందించు.) “నీ. పిలిచి పెట్టని వన్యభిక్ష గైకొనువాడె కోరి పెట్టరటంచు గొణగనాఁగె.” కువల. ౨, ఆ. ౨౪; 3. (పాదు. గానము చేయు.) “గీ. నోర జగముల యెకిమానిపేరు సారె,గొణగుచును పచ్చె జగ డంపుఁగూటి తపసి.” అచ్చ. యు. ౧౫౪.

గొణగ = గొడగ. (శ. ర.)

గొణగొణలాడు. దే. వి. గొణగుటయం దగుభ్యసి కనుకరణము. (శ. ర.)

గొణగొణలాడు. దే. ఆ. క్రి. (గొణగొణలు+అడు.) గొణగొణ యను. (శ. ర.)

గొణిజే = గొణిద. (శ. ర.)

గొణిద. దే. వి. తలుపుగ్రంథ తగిలించుటకై దార బంధమున బిగఁగొట్టినవీల. (శ. ర.) గొతుపు. దే. వి. వీలముడివిశేషము. “నీ. కప్పురా లనఁగను గనుపట్టు నీలముల్ గొతుపునాఁ దచ్చేద మతిశయిల్లు.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౮.

గొత్తు. యు. దే. వి. పెన్న మొదలగునవి పాసిపోయిన కంపు. (శ. ర. బ్రా.) వై. వి. (సం. గుచ్చక.) 1. గుల్లి. “గీ. జలరుహము పువ్వుగొత్తులు పట్టు దాళి.” దశా. 2, ఆ. ౨, ఆ. ౬౮; 2. క్రమము, వరుస. (బ్రా.)

గొద. వై. వి. (సం. త్సూ. క. గొద.) 1. ఆకలి, త్సూత్తు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౦; 2. అతిశయము, విజృంభణము. (చూ. గొదగొను.)

గొదగొద. దే. వి. వగ, విరోధము. “క. నా విని విహగము లను నయ, కోవిద యాచెంటి కేల గొదగొద పొడమెన్, జా వేల పచ్చె నోతువు,చే వానికి నింతపట్టు చెవుమా తెలియన్.” వేం. పంచ. 3, ఆ. ౯౯.

గొదగొను. ద్వి. ఆ. క్రి. (గొద+గొను.) 1. ఆకలి గొను, త్సూచ్ఛాధ నంది. “నీ. కొల్లులి వీకమై గొదగొని లేళ్లకు నులుకుతెఱంగునఁ దటియఁ జొచ్చి.” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౩౯. హరి. పూ. ౯, ఆ. ౧౩౯; 2. విజృంభించు, చెలరేగు. “క. ఒదవినకిమకం గొదగొని,గద గొని హల ధరుండు రథముకండ్లుచు నొగలున్, జదిసి...” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౪౬; 3. అతిశయించు, అధిక మగు. “ఉ...చనుదెమ్ము లే మ్మనన్, ప్రీతిగరిమంబు వాపుచు నొకించుక లేవఁగఁ బూను మను నా,లో గొదగొన్నగ్గనఁ జెల్లల్ బలిమిం దగు దివ్యఁ గోరుచున్.” కళా. 2, ఆ. ౧౧౭; 4. త్వర చెందు, వేగపడు. “క. కదిసినబలములు విచ్చినఁ, గదుపులఁ జెదరంగనీక గాండీవి పెనంబొదివి యటు గడపె నవియును, గొదగొని తమపాలము సొచ్చె గోపాలరతోన్.” భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౭౧. ౨, ఆ. ౨౪౦. స. క్రి. అపహించు, తాల్చు. “గీ...గొదగొనె ననఁ దనరు నావ, హించె ననుమాటగా...” ఆం. భా. త్ప. ౧౧౯. గొనకొను. దే. ఆ. క్రి. 1. లెకయించు. “ద్వి గొనకొన్నప్రేమమై గొలుపు చాలించి.” రం

రా. ఆర. ౧౭౦. పు. ౩. పు; 2. స్థిరపడు. "చ. గొనకొని యమ్మహత్తుడు విమోచకపురంబున నున్నవాడు..." భాగ. ౩, స్కం. ౬౬౨; 3. ఒప్పు. "చ. గొనకొని వీడు పితరు శకుంతలకుం బ్రయసూదనుడు..." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౧౦౫; 4. బయలుదేలు. "క. జననాథి జేటు నెరుమున; గొనకొని కన్యాశ్రమమునకుఁ వచ్చి ..." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౭౪. 5. చొప్పుడు. "చ. ...న ధర్మవృత్తికి, గొనకొనడేచి ..." భార. కాం. ౬, ఆ. ౨౪౩.

గొనకొలుపు. చే. న. క్రి. (గొనకొను. భా. ప్రే.) చొప్పుడజేయు, పురికొల్పు.

గొనకొల్పు = గొనకొలుపు. "క...విక్రమమునకుఁ గొనకొల్పి తిట్లు వీర..." భార. ఆశ్ర. ౧, ఆ. ౧౬౧.

గొనకు. చే. విణ. పొట్టివాడు. "నీ...గొనకు గొనకు...అనగను వామనాఖ్య కనరు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౩.

గొనకు. చే. వి. 1. జర్జలంగలము, అజీగననాగేలు. (క. ర.); 2. = గొనకు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౩.

గొనబారు. చే. ఆ. క్రి. (గొనబు+అరు.) ఇంకను, నుందరమగు కు. సం. ౮, ఆ. ౧౩౬. "నీ. గొన బారునాఁగారు కొదమతుమ్మెదబారు..." సీతా. ౧, ఆ. ౫౬. రసిక. ౩, ఆ. ౭౨.

గొనబు. చే. వి. 1. సొగసు, విలాసము. "నీ... గొనబు...చూయ ననగ విలాస మొప్పు చుండు." ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౯; 2. సౌందర్యము, నుందరత. (చూ. గొనబుకాడు.) విణ. 1. మనోజ్ఞము, సొగసైనది. "చ. గొన బగుమద్దు మోము..." శుక. ౩, ఆ. ౧౦౫. ఆం. భా. తృ. ౧౪; 2. మధురము, రియ్యనది. "ఉ. చాలర చాలు సేగొనబుచక్కెరమోవి యెుంగి యెలరా." శకాం. ౩, ఆ. ౭౦; 3. సురభి చక్కగాఁ బరిమళించునది. "క. అని చింతించుచు నుండగ, పనకాయత నేత్ర వచ్చి వానిసమీ పంబునఁ గూర్చుండెను మేనం. గొనబగుజవాది తావి గుబులుగొనంగన్." శకాం. ౩, ఆ. ౫౩; 4. క్రావ్యము. చెవికండువైనది. "గీ. గొనబుఁ గోకిలపములఁ గొంతసేపు." శకుం. ౪, ఆ. ౬౮;

5. హృదయము, లేతద్రువది. "గీ. ఆదిది నూడుటు కలవలె హత్తి హత్తి, గొనబుఁ దీవయచుదానఁ బెంఁగి పెనఁగి, కాముదిన జుద్రకలవలెఁ గరఁగి కడసి, నమరతుల నేతె నాదాల నరకలెల." శకాం. ౩, ఆ. ౯౫.

గొనబుకాడు. చే. విణ. (గొనబు+కాడు.) 1. అపదగాడు, చుండరుడు. (క. ర.); 2. విలాస పంతుడు, సొగసుకాడు. "క. ఎన లేనగొనబు కాదా..." అప్ప. నుం. ౧౮౧.

గొనబు = గొనకు. (జీర్ణకాంగలము.) ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౨.

గొనము. చే. వి. (నం. గుణం.) 1. అక్షయము, కౌర్యాది గుణము. "క...ఈ, గొనములు గలనృపులఁ జేరు కొని చెప్పు జూచిన జగమున నుజ్జయిసి, మరు జేంద్రుడు గాక యితరమనుజులు గలఁడే." ద్వా. ౨, ఆ. ౬౪; 2. సౌకిర్యాదిగుణము. "చ. గొనబులప్రాక సియరుఁడు గూఁతురు దీరికలంపు మాన్వఁగా, మనకు నశకృము..." భార. ఆర. ౭, ఆ. ౧౮౪; 3. వింటినారి. "గీ. గొన మలై నారి కాగుణము వరఁగు." సాం. వి. మాన. ౪౪.

గొనయము. చే. వి. (నం. గుణం.) 1. చూర్మి, వింటి నారి. "క. అని వెన నాదివృశరంబుననుమత్ర ప్రకాశ మానట్టులు గా, గొనయమునఁ జేర్చి ..." భార. ప్రో. ౩, ఆ. ౨౦౪. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౧; 2. ధనుర్గము, వింటికోర్పు. ఆం. భా. తృ. ౫౧.

గొనినె = గొనను. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౩.

గొనుగు. చే. వి. గుడఫలముకీ. (క. ర.)

గొప్ప. చే. వి. 1. గొప్పతనము, కీర్తి. వ్యవః— వాడు గొప్పకొనము తంటాలవడుచున్నాడు; 2. ఘనత, భాగ్యము. వ్యవః—ఎవరిగొప్ప వారిచే. విణ. 1. పెద్దది, స్థూలము. (చూ. గొప్పడుగు మెకమ.); 2. విలువ గలది, మూలమైనది. "చ...గొప్పతమ్మికెంపులు..." సీతా. ౧, ఆ. ౬౧; 3. అహంకారము, అనేకము. "నీ...కప్పలు గొప్పలుగలవు మ్రొగ." దశా. ౧, ఆ. ౧౩౭; 4. పెడఁద, వికారము. "నీ. గొప్పకేన్నులవాడు..." విజ. ౨, ఆ. ౧౬౪; 5. గౌరవము కలది, అము ష్యాంబుము. వ్యవః—వారిది గొప్పకటుంబము.

(ఇట్లే ఆయాధర్మములు సందర్భపూర్వకముగా గ్రహించునది.)

గొప్పచేయు. ద్వ. వి. (గొప్ప+చేయు.) హెచ్చించు, పెంచు. “సీ. కస్తూరిపిణెల గానుకగాఁ జెచ్చు కోయకు జేతంబు గొప్పచేయు.” పార్వ. ౧, ఆ. ౬౦.

గొప్పడుగుమెకము. ద్వ. వి. (గొప్ప+అడుగు+మెకము.) ఏనుగు. వేంక. తిర్య. ౩౩.

గొప్ప. యు. దే. వి. 1. నిమోన్నత మగుభూమి. వ్యవ:—ఆదారి యంతయు గొప్పలతో నున్నది; 2. మట్టి, మట్టి ప్రాగై యేర్పడి గట్టిపడినది. వ్యవ:—ఆగొప్ప తగిలి నాకాలు బ్రద్దలైనది. పొలములో గొప్పల క్రవ్వవలయును. వై. (సం. గోవాసనీ.) చూడుపట్టె. (శ. ర.)

గొబ. వై. వి. (సం. గుహ.) 1. గుహ. “గీ. కఱచు నురపడి బొడమునిబ్బరపు మ్రోత, కొండగొబ లెల్ల జొచ్చి యొండొండ పెరుగు.” హరి. ఉ. ౫, ఆ. ౧౬౧; 2. గొంది. “క. మార్జాలంబులు నెలగుచు, గడ్డించెను గొబల నడగి...” ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౩౬.

గొబడి. దే. వి. కట్టిపెట్టె. ఆం. భా. ద్వి. ౯౮.

గొబ్బండు. దే. వి. (గొప్ప+పండు.) పెద్దపండు. “సీ. పాకవేగారంభిపరిపాటిఁ దమయంతః బగిలిన కనగొబ్బండ్లజేన. గీ. ము...” పాండు. ౧, ఆ. ౧౧౮. (శ. ర. పా. ‘పాకవేగారంభ...’ కొం బండ్ల’ ముద్రి. పా.)

గొబ్బన. దే. అవ్య. ద్రు. గొబ్బన, శీఘ్రముగా. “చ...గొబ్బన వెడలింపె వామకరణద్రుమునన్ ...” భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ. ౪౫౬. ఏక. ౪, ఆ. ౧౩౪.

గొబ్బరము. దే. వి. ఎరువు, చేలకు వేయుపెంట. (శ. ర. బ్ర.)

గొబ్బి. దే. వి. 1. ధనుర్దాసదినములలో ప్రాతఃకాలము లందు (సాయంతాలములందు అని శ. ర.) కడప లకు ముందు గోమయముతో తయారుచేసి బొద్దులు పెట్టి పూవులు చల్లుచు పాటలు పాడుచు చేయు నొకవిధము. “సీ...గొబ్బికిని...గీ..., కొఱతపడకుండ గుండ లాకుర్చి రిచ్చు.” హంస. ౫, ఆ. ౧౪; 2. నమర్చినప్పుడు బాలికలు

పాటలు పాడి చేతులు తట్టుచు జుట్టి వచ్చి జరపించెడియొకవేడుక. (శ. ర.); 3. తురము, గొలిమిడిశీ. ఆం. భా. ద్వి. ౫౬. బ. నమస్కారము.” సాం. ని. మాన. ౨౫.

గొబ్బికాయలు. దే. వి. బ. (గొబ్బి+కాయలు.) ధాన్యవిశేషము. “సీ. గొబ్బికాయలు బలుగుత్తులు పాలమొగడలు...” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

గొబ్బిళ్లు. దే. వి. బ. 1. బాలక్రీడావిశేషము. “సీ... గొబ్బిళ్లు గూవనాలు.” వి. పు. 2, ఆ. ౨౦౨. హంస. ౫, ఆ. ౧౫౫; 2. ఒకానొకపాట. “సీ. బెకుకునందములు గొబ్బిళ్లు పాటలు...” శుక. ౨, ఆ. ౪౩౩; 3. నమస్కారభేదము. వేంక. మాన. ౪౭. ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౫. “రగడ... గోవక్రియనకు గొబ్బి క్షనుచును.” హంస. ౪, ఆ. ౨౧౩.

గొబ్బన. దే. అవ్య. ద్రు. 1. శీఘ్రముగా. “సీ. తత వియోవిధిప కీలతమాన కానన్నపున్నాగవిహృతి గొబ్బననె యబ్బు.” వసు. ౨, ఆ. ౫౯. సాం. ని. మాన. ౨౧; 2. ఆకస్మికముగా. “సీ... గొబ్బనఁ బయ్యెదకొంగు నడల.” ఏక. ౧, ఆ. ౧౨౨. వై. ౩, ఆ. ౧౧౬.

గొబ్బెత్తు. ద్వ. వి. (గొబ్బి+అత్తు.) గొబ్బియను విసోదము. (బ్ర.)

గొమలి. దే. వి. పువ్వువిశేషము. (మొగలిపూవు. మొగలి పర్వవృక్షయముచే గొమలి కావచ్చును.) “గీ. జాణవిప్రుండు సిగఁ దాల్చెఁ జందమామ, గొండనాలుక యగునొక్కగొమలిజేకు.” క్రీడా. ౧౭౬.

గొయి. దే. వి. గోయి, చల్లము. “చ...ముండట నుయ్యి వెన్న లోతగుగొయి యన్నలా గయన...” ఏక. ౩, ఆ. ౮౧.

గొర. వై. వి. (సం. ఘుర్లురక.) చందిచేయు ఘుర్లుర ధ్వని. (బ్ర.)

గొయ్యి = గొయి. (శ. ర. బ్ర. వా.)

గొరక. యు. దే. విణ. గజకు, బిణుకు. “ఆ. గొరక పెండ్లుకలను గుణుచచేతులు నయ్యెఁ,దరుణులకుఁ బికాచతనువు లాదవె.” షడ్. ౩, ఆ. ౧౮౯. జాహ్నుషీ. ౪, ఆ. ౨౦. వై. వి. 1. (సం ఖురా కక.) కుకువు, జంతువు. (మృగవిశేష మని శ. ర.

కారెను మని (ప్రా.); 2. (సం. ఖురాలక.) ఇరువబాణము. (శ. ర.)

గొరకకట్టె. వై. వి. (గొరక+కట్టె) 1. అలుగు గల చేతికట్టె. (శ. ర.); 2. చేతియొంటె. (ప్రా.) గొరకచేప. దే. వి. (గొరక+చేప.) తుద్రమత్సవ విశేషము. (ప్రా.)

గొరగ. దే. వి. 1. మైలారుతుద్రదేవతను గొలుచు మతమువాడు. "శ్రీ. గొరగయై మైలారు: గొసి యాడు నొకచేళ నొసలివై బుడారువతులు దాల్చి." కాశీ. 2, ఆ. 30; 2. మైలారును గొలుచుమతము. "గీ. వీరమైలారుదేవర వీర భటులు, గొడ్డిరూతును నున్నారు గొరగ పడుచు, నాడుచున్నది..." శ్రీ డా. ౧౪౩; 3. కైవుడు. "ద్వి. దొరగ లుష్కైకపత్తిరి: బూజ సేయ, మరులెత్తి వచ్చితి యొరుతరాబడికి." బస. 3, ఆ. ౬౪౫. పు; 4. విచ్చనాడు. "క. పులిరాను లిండిగొరగం, గలిచియు నోచ్చెయియక గల్పించెను..." కు. సూ. 2, ఆ. ౪౩.

గొరగొర. యు. దే. వి. పక్షులుమొ. బారుదీరి వచ్చుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. (జేగ మని శ. ర.) "క. ఇరువకలఁ దన్నఁ బొడివి, గొరు వకలుఁ దుమ్మెదలును గోయిలలుం దక్కరిచిలు కలుఁ బురిపులుఁగులు, గొరగొర రా మరుఁడు వెడలె: గొమ్మఁ గలంపన్." సీతా. 3, ఆ. ౧౧; 2. (సం. ఘుర్గురక.) పండితేయు ముర్గురధ్వని. (ప్రా.)

గొరజే. దే. వి. కాలిత్రోవ. (ప్రా.)

గొరమ. దే. వి. మిట్ట. "ద్వి...చాగుల మమల: బట్ట ముల, గొరమల గుడు:గుల: గొండలవని." నవనాథ. ౪౬. పు. (ప్రా.)

గొరవంక = గోరువంక. "క. చిలుకలు గొరవంకలుఁ గోయిల లంచలు..." శివలీ. ౨, ఆ. 2౬. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯. య. ౨, ఆ. ౨౪.

గొరవంకరాజునాలు. వై. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. "వ...గొరవంకరాజునాలు కాటుకరేపలు..." ప్రబంధ. ౧౧౨.

గొరవక = గొరవంక. "ద్వి...విను, కలఁగ్రోతులను బిచ్చుకల గొరవకల." పండితా. పర్వ. 3౪౨. పు. 3. పం.

గొరిజే = గొరిసె. "క...ముని: గొ, గపటకిటిస్వని గొరిజు: నా:డివబొడియన్." రామా. 2, ఆ.

౧౩౧. సా. ని. తిర్వ. 2౨.

గొరిసె. వై. వి. (సం. ఖురక: క. గొరిసె.) కతువుల కాలిగట్టె, ఖురము. "చ. గొరిసెలయారము: గుజుచకొమ్మలచుదము వెన్నుమాదమున్." దశా. ౨, ఆ. ౨౨౪. సా. ని. తిర్వ. 2౨.

గొరిసెగాలి. ద్వి. వి. (గొరిసె+గాలి.) కతువులగొరి సెలనమను పుండై పురుగులు పడెనువ్యాది. (శ. ర.)

గొర్లు = గొఱుగు. "క. అల దుక్తి రుక్తవనశుడు, కలయును మూలియును గొర్లి కను విడుచుట యున్." భోజకుతా. ౪, ఆ. ౧౪౪.

గొఱక. దే. వి. కారుపోతు, అడవిదున్న. (ప్రా.) గొఱకపేయు. దే. ఆ. శ్రీ. (గొఱక+పేయు.) కారు పోతువలె నఱుచు. "గీ. ఒక్క దమగెత్తి గొఱక పేయుచును దాచి, నట్టెని టెంకి: గది వీక: బట్టుటయును, మృగయు లందఱు: జని వెల్లెరించి నిశిత, కాండముల: జెండి రొకపెద్దకారుపోతు." స్వా. ౪, ఆ. ౪౮.

గొఱకు. వై. వి. (సం. త్కల్పక:) వీచుడు, దుర్మార్గుడు. "ఆ. తాను జెడుట గాక తక్కినవారిని, జెఱుఁడఁ బాచె నార గొఱకు:బడుచు, వీని నెట్లు తెన వినువక పొలియింపవలయు..." నృసిం. ౪, ఆ. ౮౬.

గొఱకుఁదనము. వై. వి. (గొఱకు+తనము.) దౌష్ట్యము, దుర్మార్గత్వము. "చ. ఎఱుకులఁ గూడి భూములకు నేగుచు చూర్లుకు తొచ్చి ప్రేల్చిడి, బఱిపఱి సేయుచున్ సతుల బాలర నేపునఁ బట్టి తెచ్చు చున్, జెఱి నిడి దండువులే గొనుచు: జెట్టలపుట్ట యీకండు నాఁగ నే, గొఱకుఁదనంబు మీఱి ధర: గ్రుచ్చుచుండుదు నెల్ల కాలమున్." దశ. 3, ఆ. ౧౧.

గొఱవము. వై. వి. (సం. త్కల్పక:) 1. గొఱవము, గుఱ్ఱముకు దోముసాధనవిశేషము. "వ...పిడుక గొఱవంబు తోమకంబునఁ బుటపుటవై కొదమ కట్టువగుంపు..." ఆము. ౪, ఆ. 3౫; 2. గొఱవ ముతోఁ దోముట. "గీ. గొఱవమా లేదు సీరార్పు గొడవ యెఱుగ, గడ్డి వేయఁడు..." శుక. 3,

ఆ. ౪౦౮; ౩. అర్థవంద్రాకార మగుబాణము.
“ద్వి. కరగనంబులఁ ద్రొంచి కత్తులఁగోసి, గొట్టి
పాములకు దున్ను కొట్టవలఁ జూడె.” రం. రా.
ఉ. ౧౨. పు. రా. పం.

గొట్టిగింజు. వై. స. క్రి. (గొట్టుగుఱ్ఱా. ప్రే.)
గొట్టుగఁజేయు. “చ...కల గొట్టిగింజు బంజె
...” కాళ. ౧. ఆ. ౪౮.

గొట్టియ. వై. వి. (సం. తురగి.) 1. మేషి. “క. ఉజ్జ
వగునాచుగపాటలు, గొట్టియలపాడియును దఱ
చగున్...” భార. ఆర. ౪, ఆ. ౨౯౫. అచ్చ.
యు. ౨౩౧; 2. నికృష్టుడు; నికృష్టజాతువు.
“ద్వి. కొట్టానిజఱులు కొయ్యనగాండ్ర,
గొట్టియలువార్తలు కూడునే త్రవ్వ.” బస. ౫,
ఆ. ౯౧. పం.

గొట్టియగొంగ. ద్వ. వి. (గొట్టియ+గొంగ.)తోడేలు.
వేంక. తిర్య. ౯౧. ఇట్టే. గొట్టియలనూడుమొ.
సాం. ని. తిర్య. ౭౬.

గొట్టియపాతు. ద్వ. వి. (గొట్టియ+పాతు.) మగ
గొట్టి. విడిక. “గీ. గొట్టియపాతుల నఱికి ప్రా
లుగ నిడ్డ, వెల్లలపుటచ్చి నంజుల్లు...” అచ్చ.
యు. ౨౩౧. సాం. ని. తిర్య. ౭౪.

గొట్టుగు. వై. స. క్రి. (సం. తురగి.) తైరముచేయు.
“ఆ. వాడి యొకకృత్తివాఁలియమునఁ గొని,
వగతుశిరము చెక్కి లెగయ గొట్టిగనరుల కెల్లఁ
జూడ నవ్వగునట్లుగాఁగలయ నైదుగూడటుల
నొనర్చె.” భార. ఆర. ౬, ఆ. ౨౫౦. భాగ.
౧౦, స్కం. పూ. ౧౭౭౦. వి. వసనము,
తైరము. (చూ. గొట్టుగులువడు.)

గొట్టుగులువడు. వై. ఆ. క్రి. (గొట్టుగులు+వడు.)
గొట్టుగఁబడిన వగు, తురిత మగు. “చ. గొట్టుగులు
వడ్డవెండుకలఁ గూరపుఁజూపులు...” వడ్డ.
౨, ఆ. ౧౯౧.

గొట్టువడము. వై. వి. గోరువడము, నల్లకంబళము.
“ద్వి. నెట్టి నెన్నిమాటులు నీళ్ల లాపలను, గొట్టు
వడం బుడికిన మఱి తెల్ల నగునె.” బస. ౭, ఆ.
౮౬౫. పం. చెన్న. ౩, ఆ. ౩౧.

గొట్టె. వై. వి. గొట్టియ, మేషి. “చ...గొట్టెతోట్టె
...” పాంచాలి. ౨, ఆ. ౪.

గొట్టియ = గొట్టె “గీ. గొట్టె గొట్టియ యరగను
గొట్టు మేషి.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౫.

గొట్టు. వై. వి. 1. ముప్పుదిరెండుకుంటలవరిమిరి.
(శ. ర.); 2. దున్నినపాలము చదురుచేయు
సాధనము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౩. శుక. ౨, ఆ.
౪౦౮.

గొట్టె=గొట్టియ. “నీ...గొట్టెలుక బట్టెలున్...”
నీలా. ౨, ఆ. ౪౧. [[ప్ర.]

గొట్టెవెదలు. వై. వి. బ. ఒకజాతికికనమూసము.
గొట్టెపాతు = గొట్టియపాతు. సాం. ని. తిర్య. ౭౪.

గొల. వై. వి. (సం. గుళుచ్చు. క. గొలె.) 1. (తూ
పుల) గుత్తి. “చ...కొండగోగుతూ, గొల...
పా. ౨, ఆ. ౬౯. 2. (పొద్దు) గల. “గీ...
అరణిపంటి, గొలలు...” శుక. ౨, ఆ. ౩౭.

(బ. గొట్టె అనురావ మిక్రిందప్రయోగమునఁ
గానవచ్చుచున్నది.) “గీ. చారుదినబాహుళార
రంభోరులార, కండఁగా నేల ముడుగుచుఁ గుండ
నేల, కుళ్లఁగా నేల తలవంపుగొల్ల వేల.” చంద్రా.
౪, ఆ. ౨౫౮.

గొలక. వై. వి. 1. (తూల) గుత్తి. “గీ. పొదుపు
మలపొన్నవై నెలపువ్వుగొలక, నెలకొన నొకింత
నగియె నాఁ జెలుపు దోఁచె.” మా. స. ౪, ఆ.
౧౪; 2. కలకలధ్వని. ఆం. భా. ప్ర. ౧౨౧.

గొలగొల. వై. వి. 1. కలకలధ్వని. “నీ ..కొదమ
కొయిలచాలుగొలగొలలకు.” నీలా. ౩, ఆ. ౧౫;
2. మూఁగుటమొ. వానియం దగుధ్వని కనుకర
ణము. “చ. గొలగొల మంచు మూఁగి చిటిగుంపు
లఁదేనియ లానులేఁటిలేఁబిలకలు మించ...”
పార్వ. ౩, ఆ. ౧౫.

గొలగొలలాడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గొలగొలలు+లాడు.)
గొలగొలధ్వని చేయు. “క. చిలకలు గొర
వంకలఁ గోయిల లరిచలు నెమలిగములు నెడవక
యెపుడున్, గొలగొలలాడుచు విరహాల, నిలువఁగ
నిచ్చునె వనంబు నీకుం గొట్టయె.” శివలీ. ౨, ఆ.
౭౬.

గొలిమిడి. వై. వి. తురము, గొట్టి. ఆం. భా. ద్వి.
౫౬. ౪, ఆ. ౧౦.

గొలివె. వై. వి. తృణవిశేషము. (శ. ర.) బ. తృణ
ధాన్యవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౯.

గొల్లుగు = గొలుగు. (శ. ర.)

గొలును. డే. వి. (క. గొలును.) 1. చేతులం గాని మెడలూ గాని ధరించుచు భరణవిశేషము. “సీ...గొలు ననలలంబికావిశేషం బగు...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౯; 2. వినుగుకాలికె గట్టెడు గొలును. (శ. ర.); 3. శృంఖల. సంకెల. “గీ. అడుగొ మువ్వల గట్టుగట్టుచు మ్రోయ, నొడలు జరించు నవ్వేసి నొడుటు వినుము, పున్న మలరేళ గొలును... గొట్టినేయు, సిందునలలి మండేటి కెగల రొంగు.” పార్వ. ౬, ఆ. ౧౯ ఉప. ౨. ఆ. ౪౩.

గొలునుగొను. ప. ఆ. క్రి. (గొలును+గొను.) గొలును వలె నొకదాని నొకటి యంటి యుండు. “గీ. అదిశబ్దము ను మీద నడదువడము, దగువిశేష ణములతోడ; దగిలి వరుస, గొలునుగొని యర్థ సుగతి: పూడెనే! నదియు నేకాశీ సుజ్ఞ రచన సంప్ర.” కావ్యా. ౬, ఆ. ౨౧.

గొలునుమోడి. కే. వి. విడివిడిగాఁ గాక గొలునువలె నొకటితో నొకటి కలిసి యున్నయక్షరముల వ్రాత. (శ. ర.)

గొల్లు. యు. డే. వి. 1. ద్వారపాలకుడు. “సీ. వెలిహాకారంబున నిలిచి గొల్లులు నిల్చ...” దశా. ౨, ఆ. ౯౭. పరమ. 3, ఆ. ౬౪; 2. ధన పాలుడు, కోశరక్షకుడు. (శ. ర. ప్రా.) వై. వి. (సం. గోపాలక. క. గొల్లు.) పశువులను మేపియు పాలుపెరుగు లమ్మియు జీవించునొక జాతి. (ఉదా:—గొల్లువాడు, గొల్లుది. శ. ర.) విణ. గొల్లుజాతివాడు; గొల్లుజాతిది. “క. తా నవ్వుడు గొల్లు మెచ్చెన దనకులకాంతన్.” నా. పంచ. ౧, ఆ. ౪౫౫. “సీ. గొల్లుయల్లాం డ్రతోఁ గోడిగించుటఁ జేసి పరకామిసహోద రతఁ బూన.” హరి. పీఠ. ౧౭.

గొల్లుడు. వై. వి. ఆలకాపరి. విణ. మూఱుడు, తెలివి తక్కువవాడు. “క. ఒల్లిననలి నొల్లినపలి, నొల్లని చెలికాని విడువ నొల్లనివాఁడే, గొల్లుడు కాక ధరలూ, గొల్లుడును గొల్లుఁ డెనె గుణమున నుమరీ.” ను. శ. ౨౩.

గొల్లుత. వై. వి. (గొల్లు+త.) గొల్లుది, గోవిక. “గీ. అనిన వేటొక్కగొల్లుత...” హరి. పూ. ౫, ఆ. ౨౨౬.

గొల్లుతనము. వై. వి. (గొల్లు+తనము.) ఆలకాపరి తనము; అనాగరికత. “ఉ. ఎక్కడిమాట గొల్లు తన మించుకయేనియు లేదు నీదెసన్.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౦౧.

గొల్లుదొందు. ద్వ. వి. (గొల్లు+దొందు.) ఒకజాతి చేయ. “గీ. అల్లెదమ్మపన్నజేయ ను గొల్లుదొందు.” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౭.

గొల్లుపల్లియ = గొల్లుపల్లె.

గొల్లుపల్లె. వై. వి. (గొల్లు+పల్లె.) ప్రేపల్లె, ఘోషము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩.

గొల్లుభాను. వి. వి. (గొల్లు+భాను.) 1. గొల్లుజాతి స్త్రీ. (ప్రా. వా.); 2. కీటకవిశేషము. (ప్రా. వా.) గొల్లుము. వై. వి. 1. నీళ్లగుంట. “గీ. మాడి గిరులుఁ దరులు గొల్లుంబు బల్లుంబు నరసి...” ఉ. హరి. ౫, ఆ. 3౧౧; 2. పల్లము. “ఆ...ఎల్లగుహల యందు, వెదకి యోలములు వివేకించి చఱుల భావించి గొల్లుములకుఁ బంచె దృష్టి.” భో. ౫, ఆ. ౫౩.

గొల్లువాడు = గొల్లు. ద్వా. 3, ఆ. ౧౦.

గొల్లుసివాలు. ద్వ. వి. బ. (గొల్లు+సివాలు.) గొల్లు వాడు సివమెత్తి వేయుకేకలు పాడుపాటలు మొ. “సీ. ఒక్కండు పట్టుగా నూఁగొనఁ దట్టిబ్బు పాటు గొల్లుసివాలు పాడుకొనుచు.” కువల. ౨, ఆ. ౧౧౫.

గొల్లియన. డే. వి. ఒకవిధమైనగుడారు. “క. పసిడి జలపోననంబుల, ననమరుచిం బొలుచుగొల్లియ నలు...” కవిక. ౨, ఆ. ౯౬. ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౦౬.

గొల్లు. వై. వి. 1. కలకలధ్వని. “క. అది యేమి గొల్లు బైటను, పద నందీ యనినఁ జూచి వచ్చి ...” పార్వ. ౬, ఆ. ౨౩. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౧; 2. నవ్వుటయం దగధ్వని కనుకరణము. “ఉ...గొల్లున నవ్విరి ప్రాధభౌమికుల్.” భాను. ౨, ఆ. ౭౦; 3. నక్కకూతయం దగుధ్వని కను

గొల్లుమకు. ద్వ. అ. క్రి. (గొల్లు+అను.) 1. దుఃఖించు, విడుపు. “ఉ...కానకు రానువుండు పోఁగా నిపు డెంకపుటై: గడగం డ్దమవార్లు మిచ్చు ముట్టి బిట్టై సగ లెల్ల గొల్లుమకు నాగత మయ్యెఁ బ్రభాత మంకటన్.” చం. రా. ౪, ఆ. ౮౫; 2. మాటుమోగు, ఆతిశయించిమోగు. “సీ. పాదుకన్ మెట్టుచోఁ బటునేత్రధరసౌవి దల్లపాహోధ్వజత్ గొల్లుమకునఁగ.” ఇందు. ౨, ఆ. ౧౨3; 3. గొల్లుమనుధ్వజతోబిగ్గఱగా నేమ్ము. వా:—ఆకనిప్రాణము పోఁగానే నలుగురు నొక్కసారి గొల్లుమనిరి.

గొల్లెక = గొల్లెక. “ద్వి. గొల్లెకమాకుంబు గొల్లెక యిల్లు.” బస. ౨, ఆ. ౫౦౫. పం. మే. పంచ. ౧, ఆ. ౫౮౪.

గొల్లెన = గొల్లెయన. “మ...వల్లి గొల్లెన లెత్తింతు విరోధు లంబునిధి వెల్లిం డొల్ల జల్లింపగన్.” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౦౬. సాం. ని. మాన. ౪౬.

గొల్లెనబండి. దే. వి (గొల్లెన+బండి) గూఁటిబండి “ఉ. పల్లవలక్ మహోష్ఠముల భద్రగజంబుల నందలంబులక్, గొల్లెనబండులక్...ఎక్కి...” జై. ౨, ఆ. ౧౧3.

గొవరు. దే. వి. ఉడుకు, తాపము. (చూ. గొవరు వోవు.)

గొవరువోవు. దే. అ. క్రి. (గొవరు+వోవు.) ఉడికి పోవు, తప్తమగు. “గీ. కొన్నిచేశంబు లెండచే గొవరువోయె.” కాశీ. ౧, ఆ. ౧౭2.

గొహరు. దే. వి. 1. ఆహోషణము, అంతు. “సీ... గొహరు గోర పన వెలయు, నాహోషణమహాభ్య...” ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౫. “గీ. విటికి గొహరు తనకు నా కేల వెరవ.” కువల. ౫, ఆ. ౧౬; 2. తాపము. (చూ. గొహరుసేయు.) విణ. శుక్రము, ఆహోషణముతోఁ గూడినది “సీ. అందఱిలో మున్నె యగడోట చాలదే యింక గొహరువా కేల కనకు.” కువల. ౫, ఆ. ౧౯.

గొహరుసేయు. ద్వ. స. క్రి. (గొహరు+సేయు.) తపింపజేయు, ఉడికించు. “పంచచామరము. జొహరు మీకు జల్లఁ గాఁగఁ జూడుఁ డోస మీరకం, జహరుబార మంట మాని శంబరారిఁ

గూడినన్, గొహరుసేయ నేల సారెకుం జలంబు నన్...” సా. ౨, ఆ. ౧౮౦. విజ. 3, ఆ. ౪౯. గొల్లెము. దే. వి. ద్వారకవాట బంధనవిశేషము. “చ...లేది, సత్వరమున జన్మజీగృహకవాటము గొల్లెము వెట్టి మర్చిసన్...” చెన్న. ౪, ఆ. ౨౮౮.

గో

గో. దే. అర్థ. ఆహా, నెబాను. (బ్రా.)

గోంగూర. దే. వి. (గోంగు+మార.) గోంగూర. (బ్రా. వా.)

గోండు. సా. వి. అ. పు. ఒకానొక పామర కొండబావివాడు. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఉఱుకు బొడ్డు గలవాడు.

గోండ్ర. దే. వి గడ్డనము అటపు. (చూ. గోండ్రలు పెట్టు.

గోండ్రలు పెట్టు. దే. అ. క్రి. (గోండ్రలు+పెట్టు.) గర్జించు ఉఱుము. “ఉ. గోండ్రలు పెట్టి మేముఁ దరిశోపమునక్ గురియంగఁ జొచ్చె...” చాటు. ౨, భా. ౪3. పు. ౧. ప.

గోండ్రించు. దే. అ. క్రి. అటకు. “ద్వి. గొటగొట గోండ్రించి శోఱ లాండొంటి, గటగట దాకింప గర్భంబు గలఁగి.” నవనాథ. 3. భా. (శ. ర.)

గోండ్రలు = గోండ్రించు. “ద్వి. బిలముల గుహ లందు బెబ్బులల్ చిఱుత, పులులు గోండ్రలు చుండు...” ద్వ. నల. 3. భా. ౧3౯. పు. కృ. శకం. ౧, ఆ. ౬౧.

గోండ్రెల్లు = గోండ్రెలు. (శ. ర.)

గోండు. దే. వి. 1. అంగలార్పుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. “చ...ఆ, కెళవున నాడునాల భుజగిం గని గోండుని యంగలార్పుచున్.” ఆము. 3, ఆ. ౧౯; 2. గర్జించుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. “గీ. గోండు గోండుని గర్జించుఁ గొంతకడవు.” వరాహ. ౧౧, ఆ. 2౬.

గోండు పెట్టు = గోండ్రలు పెట్టు. 1. (గర్జించు, ఉఱుము); 2. (అంకెవేయు.) (బ్రా.)

గోకు. దే. స. క్రి. 1. దురదపావునట్లు నెమ్మదిగా గీకు. “గీ. శిరము గోకంగఁ దగ దిరునేత...” భార. ఆను. ౪, ఆ. ౧౦౨; 2. తోలు లేచునట్లు గీఱు. “గీ. ధరణి మఱియును బెక్కువిధంబు లందు, బ్రహ్మవిదు లై నబ్రహ్మణ ప్రభులనుహిమ,

వినుమె యెఱిగి యెఱిగి సద్విమర్శచరిత, శాంతి
గొని వెట్టినే తలగోరికొనగ." భార, ఆర. గి,
ఆ. ౧౯. (గోరికొనగ. అపముద్రి.)

గోతుడుపాట. దే. వి. (గోతుడు+పాట.) దోతుడు
పాట, తవుగోల. (శ. ర.)

గోతు. దే. వి. (క. గోగి.) గోను, తీక్షణవృక్షము.
(ఇందలిభేదములు: ఊరగోగు, కొండగోగు,
చిక్కిగోగు, ధరాసరిగోగు, పుల్లగోగు, వర
గోగు, సీమగోగుమొ.) "సీ. కాకి తూ కందుగు
కానుగు వరగోగు గోగు బొట్టుగు చిక్కిగోగు
కొండగోగు..." మాన. ౪, ఆ. ౧౧.

గోగులమ్మ. ద్వ. వి. (గోగులు+కమ్మ.) దుర్గాభేదము;
దేవతాభేదము. "గీ. కోమలాధేందుధరుకొమ్మ
గోగులమ్మ." భీమ. ౧, ఆ. ౯౮.

గోటి. దే. వి. ఖండకము, కచ్చడము. ఆం. భా.
ద్వ. ౧౫౭. ప్రభా. ౧, ఆ. ౧౦౨.

గోచికట్టు. దే. వి. (గోచి+కట్టు) బ్రహ్మచారి.
"గీ. ఆన లన్నియు మొదలంట గోసి యున్న,
గోచికట్టున కటువంటిగొడవ గడవ, రాక మెడ
జాట్టుకొనియె..." పాండు. గి, ఆ. ౧౩౮.

గోచికాడు. దే. వి. గోచి+కాడు. బ్రహ్మచారి.
(శ. ర.) విణ. గోచియే మిగిలినవాడు—దరి
ద్రుడు. "గీ. ఆరివేరంబురీతి నిందండు విరుగు,
గోచికాడయ్యె బాపకొడెగాడు." ప్రబంధ.
౭౫౪.

గోచిపాత. దే. వి. (గోచి+పాత.) గోచిగడ్డ,
గోచి. "గీ. తుక్కించుచు మొంతయు గోచి
పాత." శివభ. గి, ఆ. ౬౮.

గోచిపాతరాయడు = గోచికాడు. (దరిద్రుడు.)
"ఆ. పేర్ల నదరు గుండెపిక్కచెదరు లేక, యుండ
వచ్చు: బేద యులుకు దిక్కి, రమణ గోచిపాత
రాయడు దొంగల, మిండ: దనెడుమాటమేలు
దెలిసి." కుచేల. ౩, ఆ. ౪౭.

గోచిబాపడు. ద్వ. వి. (గోచి+బాపడు.)
గోచికట్టు. ఆం. సూ. మాన. ౨.

గోచివాడు = గోచికట్టు. "గీ. ప్రతిసవలమ్మ
చర్యాప్తి, భవ్యతరత: పోబాంబున గడు బీజు
వోసి గోచి, వాడ ననుచు నిజానుభావంబు
దెలిసి." మా. న. పీఠి. ౧౧.

గోజోట. దే. వి. (గోజాడుధా.) పీడించి యడు
గుట. (శ. ర. బ్రా.)

గోజోడు. దే. స. క్రి. (గోజా+అడు.) పీడించి
యడుగు. (శ. ర. బ్రా.)

గోజో. దే. స. క్రి. పీడించియడుగు. (శ. ర.) వి.
1. పీడించి యడుగుట. (శ. ర. బ్రా.) "క.
కావున వేఱే గోజాలు, గావు ననుం జూడ నేను
గన్నది యింటే." పార్వ. ౨, ఆ. ౭౫; 2.
తాపము, బాధ. "ఉ. శైలవశేణ్యగన్యకలకాం
బుధిరత్ను కోడెప్రాయపు, స్వేళఁదపం బటాచు
దలపెట్టెడుగోజాలు చూడఁ జాలఁ జాల్పాలు
..." పార్వ. ౪, ఆ. ౧౬౧.

గోజాలాడు = గోజాడు. (బ్రా.)

గోటు. దే. వి. 1. కోకయంచునక శేర్పి కుట్టెడు
నన్నునిసరిగపట్టె. (శ. ర. బ్రా.); 2. ఒయ్యారము.
(శ. ర. బ్రా. వా.); 3. రేఖ. (శ. ర.); 4.
మాస్త భూమివిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౯.
గోటుకత్తె. ద్వ. విణ. (గోటు+కత్తె.) ఒయ్యారము
కలది, విలాసిని. (శ. ర. బ్రా.)

గోటుకాడు. దే. విణ. (గోటు+కాడు.) ఒయ్య
రము కలవాడు, విలాసవంతుడు. (శ. ర. బ్రా.)

గోడు. దే. వి. బంక, బందన. (శ. ర.)

గోడురు = గోడురుకప్పు. (శ. ర. బ్రా.)
గోడురుకప్పు. దే. వి. (గోడురు+కప్పు.) పెద్దజాతి
కప్పు. "సీ...గోడురుకప్పు కప్పు..." మాన
౪, ఆ. ౧౮౬.

గోడురుగవ్వ. దే. వి. (గోడురు+గవ్వ.) ఒకపెద్ద
జాతిగవ్వ. (బ్రా.)

గోకంటకము. సం. వి. ఆ. న. పుం. న. 1. ఆవుడెక్క;
2. పల్లెయశి.

గోకర్ణము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. దక్షిణదేశముదలి
శివశైల్రవిశేషము; 2. ఒకానొకగణదేవత; 3.
జాత్ర; 4. కందరగాడిద; 5. ఆవుచెవిమాకారము
గలపాత్ర; 6. మృగవిశేషము.

గోకర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మూర్ఖ, చాగళి.

గోకిలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. రోశలి; 2. నాగలి.
గోకిలము. సం. = గోకిలము.

గోకలము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఆవులముంబ; 2.
గోకాల, గోవ్యము; 3. వ్రేకడ్డ.

గోకులక. సు. వి. ఆ. శ్రీ. ఆడునున బడినయావు. గోకులకు. సు. వి. ఆ. శ్రీ. ఆడునున బడినయావు ను పేక్షించువాడు; 2. మెల్లకంటి వాడు.

గోకృతము. సు. వి. ఆ. న. ఆవుపేడ.

గోక్షరము. సు. = గోకంటకము.

గోగ్రంథి. సు. వి. ఇ. పుం. 1. చనులపాల; 2. విజు పిడుక; 3. గోజిహ్వ, బెండళి. [నము.

గోచందనము. సు. వి. ఆ. న. గోశీర్షము, పచ్చచంది గోచరము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. ఇంద్రియములకు గనుపడువిషయము; 2. జ్ఞానాదివిషయము.

ఉదా:-శిశృసద్ద గోచరక. (సుం. కు. సుం. గి. 22.)

గోచరించు. సుం. ఆ. శ్రీ. 1. కనబడు. “చ... దృష్టి గోచరించినన్.” సమీర. ౧, ఆ. ౧33; 2. తోచు. “గీ. మొనసి హితము చరించిన ముండముక్కు; కోతవడు ననుమాట నకో గోచరించె.” కాశీ. ౬, ఆ. ౨౨౧.

గోచారము. సుం. వి. ఆ. పుం. మేమదిరానులయందు సూర్యాదిగ్రహములసంచారము.

గోజిహ్వ. సుం. వి. ఆ. శ్రీ. బెండళి.

గోటాపన. వై. వి. ఘోషించుట, ఘోష. (‘పక్షి యాఁక’ అని శ. ర. సూ. ని.) “క. నేటుకొర వండ్లు కొలుకుచు, బీటికి మాటికిని గనరుచిలుకకొ జీలుకా, బోటుల నలయించెడునీ, గోటాపన యెన్నఁ డింక గూటంబడునో.” నీలా. 3, ఆ. ౨౬.

గోటిచెనకు. దే. వి. (గోరు+చెనకు.) నఖక్షరము. ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౨౧.

గోటిసాటు = గోటిచెనకు. కవిరా. గి. ఆ. ౨3౦. సాం. ని. మాన. గిం.

గోడ. వై. వి. (సం. కడ్యమ్.) 1. కడ్యము, భిత్తి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨. అచ్చు. నుం. ౯౧; 2. (సం. ఘోటక. హిం. ఘోడా) గుఱ్ఱము. “చ... నెబా నగుగోడ యటంచుమెచ్చుచున్.” ఇందు. ౨, ఆ. ౧౬.

గోడకాలు. ద్వ. వి. (గోడ+కాలు.) కరగోడ, కంచె నాలుటవై పొడిమట్టితో నేర్పబడినగోడ. “నీ. కమ్మలేనియనిట్ల గట్టి పుటాడి మట్టి గోడకా వీర్చినప్రాడతనము.” రా. వి. 3, ఆ. ౮౧.

గోడగించు. దే. ఆ. శ్రీ. (శృంగారము)పాడు. “ఉ. వారణరాజున కనువారముఁ గుంతలమధ్యనీధి సిం. దూరము దూరమయ్యె మగతుమైదప్రాడలు గోడగించు యు, కారము కార మయ్యె...” కవిక. 3, ఆ. ౮౭. స. శ్రీ. మించు. “నీ. మండు వేసపినాటిమార్తాండబింబంబు గోడగించు పసిండి గుబ్బిలోడ.” కాశీ. ౪, ఆ. ౨౯౪.

గోడచేర్చు. ద్వ. వి. (గోడ+చేర్చు.) గోడదరిని జేరుట. విజ. మందుడు, జడుడు. “ద్వి. ఈ రాజు... మొండరి చల్లవప్పుడు గోడచేర్చు.” ద్వ. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౯౯. పం.

గోడపురువు. వై. వి. (గోడ+పురువు.) మత్కు ణము, నల్లి. సాం. ని. తిర్య. ౮3.

గోడా. వై. వి. వి. (సం. ఘోటక. హిం. ఘోడా.) గుఱ్ఱము. “క. జోడనలు నిబ్బరంబులు, వేడెంబులు మెఱయ రాజు వేడుకతోడన్, గోడా దుమి కింపఁగ జఘ, గూడిరి దొరలెల్ల భటులగుమి వెను కొడియెన్.” ఉ. రా. 2, ఆ. 3౯౯.

గోడాడు. దే. ఆ. శ్రీ. (గోడు+అడు.) ఏడ్చు, విలపించు. “ఉ. విడువ నేల తండ్రి తన వేముల కుండుడు తోడులార నే, నూ డిదెతీ ర్తు నందుఁ బరశువ్యతి భీముడు రాముఁ డుగ్రుడై, యోడక యద్దనాత్మభవు లున్నపురంబున కేగి చొచ్చి గోడాడఁగఁ బట్టి చంపె వడి నద్దనజాతుల బ్రహ్మ ఘాతులన్.” భాగ. ౯, స్కం. ౪౮3. ద్వా. 2, ఆ. ౨3౬.

గోడి. దే. విజ. 1. ఏటవాలైనది. (చూ. గోడివడు.) 2. వంపు గలది. “నీ. గూనినీపులోడ గోడియై బోటెత్తి తఱివడ్డకంకాణతండములును.” కాశీ. 3, ఆ. ౧3౮; 3. లోప ముండియు లేనట్లు కనుపడునది. వ్యవ:-వాడు గోడిగా సంసార మీడ్చుచున్నాడు.

గోడిగ. వై. వి. (సం. ఘోటికా.) ఆడుగుఱ్ఱము. “నీ. గోడిగజాతితోఁ గొదమ పెంటుల నేర్చి మావుల వాల్తించుమార్దవంబు.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౯౧. ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౭.

గోడిపట్టెలు. దే. వి. బ. బాలశ్రీ దావిశేషము. “గీ. గుట్ల దానిలిముచ్చులు గోడిపట్టెలు...” వి. పు. 2, ఆ. ౨౦౨.

గోడివడు. ద్వ. అ. క్రి. (గోడి+వడు.) ఏటవాలగు.

“గీ. గోగణము మూగలిగ నేల గోడివడంగ, నడచు
కొరపరాజనై న్యంబుఁ గనియె.” భార. విరా. ౪,
అ. ౨౫౦. రామా. ౬ అ. ౮౬.

గోడిపెట్టు. దే. స. క్రి. (గోడి+పెట్టు.) గోడిగాఁ
బెట్టు, వండు. (శ. ర.)

గోడు. దే. వి. 1. దుఃఖము, బాధ. “క. పరమ
ముసీంద్ర సమరమృత, కరువేరుల మాచనముల
గో డుడుగ భవత్కరుణ జలయ లోకంబు, చెప్పరు
వందఁగఁ జూపవే విచిత్ర ప్రమహిమన్.” భార.
ఆశ్ర. ౨, అ. ౯౨. సాం. ని. మాన. 33; 2.
రోదనము, ఏడ్పు. “సీ...కొఱలు రోదన మేడ్చు
గోడు నాఁగ.” ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౧; 3. ఏడ్చుట
యం దగుధ్యని కనుకరణము. “ఉ...గో డని
యేడ్చుచున్...” కుచేల. 3, అ. ౧౦౨; 4.
నిందన జెలుపును. (ఇది సంస్కృతమందలి ‘ధిక్’
పంటిది.) “చ...ముప్పిరిగొన్నభయంబు భేద
మున్, మనమున నిండఁగాఁ దొడగి మార్గొన
లేక కులేరుఁ డేగె న, ద్దనుజుల నింత చేసినవిధా
తకు గో డనఁబోవు చాడ్చునన్.” ఉ. హరి. ౧,
అ. ౪౨; 5. లోపమున్నను లేనట్లు కనఁబడుచు
నైపుణ్యము. వ్యవ:—వాడు గోడు చెడకుండఁగ
కాలక్షేపము చేయుచున్నాఁడు; 6. ఓటమి, అప
జయము. (చూ. గోడునేయు.); 7. ఉనులు,
బాధించినపాపము. (చూ. గోడుపోసికొను.)

గోడుపోసికొను. దే. అ. క్రి. (గోడు+పోసికొను.)
ఉనులుండు, తోధ పెట్టిన పాపము కట్టుకొను. “అ.
లంజెకల్లు లనఁగ లక్షింపఁగా నిట్టి, కట్టెడులకు
నలువ కరుణలేక, బ్రాచిమాలినట్టి బ్రతుకులు నిడు
పుగాఁ, జేసి విటుల గోడుపోసికొనియె.” కవిక.
౪, అ. ౧౧౦. ఉ. రా. ౪, అ. ౯౪.

గోడునేయు. ద్వ. స. క్రి. (గోడు+చేయు.)
ఓడించు; మిందు. “సీ. కొటిచంద్రులడాలు
గోడునేయఁగఁ జాలు మొగముకుంతుమచుక్క
పొగనుగుల్క.” పిథి. ౯.

గోడెము = గూడెము. (కొండదొన నాశ్రయించి
యుండు బోయవల్లె.) అ. భా. ద్వి. ౨3.

గోణము. వై. వి. (సం. కాపీనమ్) గోచి.
“ఉత్సాహ...కాచిగోణములు గట్టుదారి వైన

నగుచుఁ జీత్రజాండు చి, త్రములు గలఁచి చెఱచు
...” శివ. ఉ. అ. ఆ. 3౫. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫2.
గోణముదా3. వై. వి. (గోణము+దారి.) కాపీన
ధా3—సన్నాహి. సాం. ని. మాన. 2.

గోణము = గోణము. “సీ. బంగారువ్రాతచెఱంగుల
గోణము గళమున దుద్రాక్షకంఠమాల.” కాళ.
౧, అ. 3౦.

గోణి. ఉభ. దే. వి. ఎద్దు (శ. ర.) సం. వి. ఈ.
స్త్రీ. గోసె.

గోతము. దే. వి. 1. ఆల్పగోతీవిశేషము, జనుపరార
సూచి. (శ. ర.) “సీ...గోసెలు తణగాలు గోత
ముబుచు.” హంస. ౪, అ. ౮౪. ఆం. భా. ద్వి.
౨౬౬; 2. మల్లసాధనవిశేషము, మల్లులు సాదన
కొఱకు తాళ్ల నించి యుంచుకొనెడుగోసె.
(శ. ర.) “ప్రథర. గ్రద్దుక్ గోత్రాచలంబుల్
గులగుల లయి పో గోతముల్ గ్రద్దులీలన్.”
స్వా. ౪, అ. ౮.

గోతము = గోతము. (మల్లసాధనవిశేషము.) ఆం.
భా. ద్వి. ౨౦2.

గోతి. దే. వి. 1. స్త్రీ, ఆడుది. “క. క్షాతులయెడ
గోవులయెడ, గోతులయెడ ధర్మ మెడలి క్రూరుఁ
డగుట...” భార. ఆను. 3, అ. ౨3౪. ఆం.
భా. ద్వి. ౧౦౪; 2. భార్య, పత్ని. “క. ఆతండు
పుష్కరిణి యను, నాటికి వీరణనమాఖ్యనందనుఁ
గనియెక్, బ్రీతి యెనఁగ నడ్వలయను, గోతికి
యతనివలనఁ గాంచె గొడుకులపరునన్.” హరి.
పూ. ౧, అ. ౬౧-భా. 3, అ. ౨౪౪.

గోతుంబ. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. పిన్నపాపరశ్మి; 2.
పుచ్చశ్మి; 3. బుడమశ్మి.

గోత్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. భూమి; 2. గోసము
నాము.

గోత్రకీల. సం. వి. అ. స్త్రీ. భూమి.
గోత్రభిక్తు. సం. వి. ద్. పుం.—1. బర్హతభేది,
ఇంద్రుఁడు; 2. వంశభేది—కుపుత్రుఁడు. ఇట్టే:
గోత్రభిమండుమొ.

గోత్రము. సం. వి. అ. పుం. 1. కొండ; 2. మేఘము
న. 1. వంశము; 2. ధనము; 3. పేరు; 4.
గొడుగు; 5. అడవి; 6. బలిమి; 7. పరిమడి; 8.
దారి; 9. గుంపు.

గోత్రస్థలనము. సం. వి. అ. న. ఒకరిని వడియొక
పేరుతో చిలుచుట. ఇట్లే: గోత్రస్థలికము.
గోత్రుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. గోవులను
గాంచువాడు; 2. భూమి పాలించువాడు.
గోద. ఉభ. దే. వి. ఎద్దు. “ద్వి. భయమునది యొంటి
గోదయు మీదఁ గనవు, వయిచుక యన్నది
వడరుచు నెదుర.” బస. 3, ఆ. ౯2. పు. ౪౯3.
సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గోదావరి; 2. గోదాదేవి,
తైత్తిరీపాస్య యగుదేవతాభేదము.
గోదము. సం. వి. ఆ. పుం. మెదదు. విణ. (అ.ఆ.అ.)
గోవుల నిచ్చునది.
గోదరి. దే. వి. చర్మకారుడు, ముచ్చెవాడు. ఆం.
భా. ద్వి. ౨౮3.
గోదానము. సం. వి. ఆ. న. 1. గోవును దానము
చేయుట; 2. కేశాంతము, కేశచ్ఛేదనసంస్కా-
రము. (ఇది బ్రాహ్మణునకు బదునాజవయేటను
క్షత్రియున కిరుపదిరెండవయేటను వైశ్యున
కిరుపదినాల్గవయేటను శేయఁదగినది. మనుస్మృతి.
౨, ఆ. ౬౫. క్లో.)
గోదారణము. సం. వి. అ. న. 1. భూమిని జీల్చుకది
నాఁగలి; 2. గొడ్డలి.
గోదారి. యు. దే. వి. వెన్నకాచినమట్టి. వై. వి.
(సం. గోదావరి.) గోదావరినది. (వా.)
గోదావరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నాసికయం దుద్భవించి
రాజమహేంద్రవరముమీఁదుగాఁ బ్రవహించు
నది.” హర. ౬, ఆ. ౫౯.
గోదు. హిం. వి. తుమ్మజిగురు. (శ. ర.)
గోదుము. వై. వి. (సం. గోధుమతి.) సస్యవిశేషము.
బ. ధాన్యవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౨3౪.
గోదుమపూసలు. ద్వి. వి. బ. (గోదుమ+పూసలు.)
స్త్రీకంఠభూషావిశేషము. (శ. ర.)
గోదుహుడు. సం. వి. హ్. ఆ. పుం. గొల్లవాడు.
విణ. (హ్, అ. ఆ. అ.) ఆవుపాలు పిరుకువాడు.
గోద్రవము. సం. వి. ఆ. పుం. గోమూత్రము.
గోధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉడుము.
గోధనము. సం. వి. అ. న. గోరూపధనము, గోపలము.
గోధాపది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చెప్పుకొచ్చి.
గోధి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. అలికము నొసలు; 2.
గోధ, ఉడుము.

గోధుక్కు. సం. వి. హ్. పుం. గోదుహుడు. విణ.
(హ్) గోదుహుడు.
గోధుము. సం. = గోధూము.
గోధూము. సం. వి. అ. పుం. 1. గోదుముధాన్యము;
2. నారింజి.
గోధూలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. సాయంసంధ్యాకాలము.
గోధేయపు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ప్రాత్రగా నీనిరయాప.
“క...కొను మిచ్చెద నీకు లక్షగోధేయపులన్.”
భార. ఆది. 2, ఆ. ౯.
గోనంది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గోనర్దము, బెగ్గురుపక్షి.
గోనర్దము. సం. వి. అ. పుం. గోనంది, బెగ్గురుపక్షి.
న. కైవడిమునైశి.
గోనసము. సం. వి. అం. 1. కొండచిలుక; 2.
వైక్రాంతమణి.
గోనానము. సం. = గోనసము.
గోనియ. వై. వి. (సం. గోణి) ధాన్యాదికము
నించుజనుపసారనంచి. (శ. ర.)
గోను = గోంగు. “నీ...గురిమెద గోను లేను.” వేం.
వంచ. ౪, ఆ. ౫౨. ఆం. భా. ద్వి. ౪3.
గోనె = గోనియ. “నీ...గోనెలు తణిగాలు గోత
ములును.” హంస. ౪, ఆ. ౮౪.
గోనెనంది = గోనె. (గోత మని శ. ర.)
గోపకుడు. సం. వి. అ. పుం. గొల్లవాడు. విణ.
(ఆ. వికా. అ.) 1. ప్రాచువాడు. 2. గాంచు
వాడు. 3. ఆవులను గాంచువాడు.
గోపపతి. సం. వి. ఇ. పుం. 1.—గోవులపతి
ఆఁబోతు; 2. స్వర్గపతి-ఇంద్రుడు; 3. భూపతి;
రాజు; 4. పశుపతి-శివుడు; 5. అంశుపతి-
సూర్యుడు; 6. దిక్పతి-దిక్పాలకుడు; 7. గోవుల
కథిపతి - గోపాలుడు.
గోపవలము. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పాఁకళి.
గోపన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కాచుట; 2. దాచుట;
3. దూఱుట; 4. కాంతి; 5. ఈర్ష్య; 6. కలఁత
గోపనము. సం. = గోపన.
గోపనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ప్రావ-
దగినది; 2. దాచఁదగినది.
గోపము. సం. వి. అ. పుం. 1. గోపన; 2. బాలెంత
బోళము.
గోపావని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చూరుపట్టి, గొచ్చు.

గోపాయకుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కాచు
వాడు; 2. దాచువాడు.

గోపాయనము. సం. వి. అ. న. 1. కాచుట; 2.
దాచుట. [కుడు.

గోపాయత. సం. విణ. (బు. త్రి. బు.) = గోపాయ
గోపాయితము. సం. వి. అ. న. = గోపనము. విణ.
(అ. ఆ. అ.) 1. కావలసినది; 2. దావలసినది.

గోపాలము. సం. వి. అ. పుం. దానరులు బిచ్చమెత్తుట
కుపయుక్త మగుపదము. (సూ. ని.) “గీ...
గోపాల ముచు, నిధి కెవ్వారు నుడిసిన వెక్కి
రించు.” విప్ర. 3, ఆ. ౧౫.

గోపాలమెత్తు. మి. అ. క్రి. బిచ్చమెత్తు. (బ్రా.)
గోపాలుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. గొల్లవాడు; 2.
రాజు; 3. శివుడు; 4. కృష్ణుడు. విణ. (అ. ఆ. అ.)
గోవులను గాచువాడు. ఇట్టే: గోపాలకుడుమొ.

గోపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గొల్లది.
గోపించు. వై. స. క్రి. (సం. గుప్.) ప్రచ్ఛన్నముగ
నుండు. “ద్వి. పనమునఁ బాడ్రెండుపత్నరంబు
లును, జనగోష్ఠమై యొక్క సంవత్సరమును,
నియతితో గోపించి నేఁ డెల్లి వారురయ మొప్పు
గోపించి రావన్నవారు.” ద్వి. భార. విరా. ౧,
ఆ. ౧౧. పు.

గోపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గొల్లది.
గోపించనము. సం. వి. అ. న. ఒకకాలినుద్దమన్ను.
“ఉ. ద్వారకకుడు వచ్చెనటు వర్ణుఁ డొకండు
విసీలకంధ రా, కారుడు గోపించనవికస్వర
పాలుడు...” విష్ణు నా. ౧, ఆ. ౧౦౮.

గోపిత. సం. = గోపాయిత.

గోపీధము. సల. వి. అ. న. నీటిదొన.
గోపు. వై. వి. (సం. గోపాల.)—గొల్లవానివంటి
వాడు—మూర్ఖుడు. “నీ. ఆకతాయి బికారి
...మొప్పె గోపు.” హంస. ౫, ఆ. ౧౧౩.

గోపుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. గొల్లవాడు; 2.
రాజు; 3. గోపాలుడు. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1.
కాచువాడు; 2. దాచువాడు; 3. గోరక్షకుడు.

గోపుచ్చు. సం. వి. అ. పుం. 1. ఆవుతోక; 2.
కొండముచ్చు; 3. హరివిశేషము.

గోపురము. సం. వి. అ. న. 1. దేవాలయద్వారము;
2. కైవడిముస్తానీ; 3. పురద్వారము; 4. స్వర్గము.

“వ...ఉదగ్రగోపురక్తి చుంబితగోపురంబును
భరాపురం ద్రీరత్ననూపురంబును నగునాపురంబు
నకు...” రామా. ౧, ఆ. ౧౫౩.

గోప్త. సం. విణ. (బు. స్త్రీ. బు.) = గోపాయిత.
గోప్తము. సం. = గోపనము.

గోప్యము. సం. వి. అ. పుం. 1. నేపథ్యము; 2. దాసీ
పుస్త్రుడు.

గోప్రవేశము. సం. వి. అ. పుం. గోధూళి, సాయం
సంధ్యాకాలము.

గోమూతుడు. సం. విణ. (ల్. మతీ. ల్.) గోవులు
కలవాడు. [౧. ఆం.

గోమతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నదీవిశేషము. కుందమాల.
గోమయచ్చక్రము. సం. వి. అ. న. కుక్కగొడుగు.

గోమయప్రియము. సం. = గోమయచ్చక్రము.
గోమయము. సం. వి. అ. పుం. న. 1. ఆవుపేడ;

2. ఆవుపేడపిడుక. ముద్రారా. 3. ఆం. ౧౫. జ్ఞో.
గోమాయపు. సం. వి. ఈ. పుం. వికృతముగా నటించు
నది. నక్క.

గోమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. (ఇది జంతుమారి వంటిది.
మి. వి. అని. శ. ర.) ఆం. భా. ద్వి. ౮౮.

గోమి. సం. వి. న్. పుం. నక్క. విణ. (న్. నీ. న్.)
గోవులు కలవాడు.

గోమించు. దే. స. క్రి. గారాబము చూపు, అమిత
వాత్సల్యము చూపు. “క. ఈమాడ్కి నమిత
భోగక్రి మెఱుంగ నొక్కనాడు చిత్తమున
నిజ, స్వామియుఁ దలిదండ్రులుఁ దను, గోమించిన
నడకఁ చెలిసికొని యతఁ డెలమిన్.” శుక. ౧,
ఆ. ౪౨౮.

గోమిడి. దే. వి. ఒకానొకకాలిపూరేడుపట్ట. (బ్రా.)

గోము. దే. వి. 1. సౌందర్యము, అందము. “నీ. మరక
తంబులయొప్పు మై నుప్పలిల నొప్పుగోమువాఁ
డెలనవృష్టమొమువాడు.” శుక. ౧. ఆ. ౧౧;
2. సౌకుమార్యము, శ్రమమెఱుంగనితనము. “నీ.
చెలవ నీటిగి గోము గలమొము మఱి వానితోటి
నోరున ముద్దువెట్టఁ దగునె.” హంస. ౧, ఆ.
౯౧; 3. వికాసము, పుట్టక. “చ. కుముదినీ పొంగె
లద్దినలగోము దొలంగె...విధుండు పూర్వభాగ
మున వెలింగె...” కృ. శకుం. ౨, ఆ. ౧౯౫;

4. గారాబము, అతిలాభనము. “క. గోము మిగుల

ప్రేమలైను, భీమంతులు రామవాసదేవులు బాల్య
క్రి మెజసి..." హరి. పూ. ౧, ఆ. ౨౫౦; 5.
మదము, పొగరు. "మ. అనిలా నింద్రునిగోము
మాన్వి పెరదేవాసీకముం జీరికిం, గొనక..." హరి.
ఉ. ౪, ఆ. ౧౩౯; 6. విధము, రీతి. "వ...
పుష్పంధము ప్రసంధముస్తామంబు హోమధూమం
బుగోమున నెసంగ..." ఇందు. ౨, ఆ. ౪౪.
విజ. 1. మందరము, ఆందమైనది. "గీ.
గోముగా కాకురుల్ గొప్పవెట్టినవార్త నోయ
చెప్పిన బుద్ధునరెండు లొనగె." కలు. ౩, అ. ౨౬; 2.
మకుసూరము, శ్రమమెజుగనది; 3. మృదువైన
మెట్టనిది. ఆం. భా. తృ. ౨౪; 4. బల్యము,
బిగువైనది. "కా...వీణామాధు... కలననాంబు
దొలకం దా నేచ్చెం గన్నీట మక, గోము
జన్ములు దొప్పదోగి కడకక లావెప్పచున్.
నుక్కుచున్." రాధా. 3, ఆ. ౪౦.

గోముఖము. సం. వి. అ. పుం. న. వాచ్యవిశేషము.
పుం. మొసలి. న. అలుకుట.

గోముఖవ్యామము. సం. వి. అ. పుం. 1.—వైకి
గోముఖము గలిగి లోపల వ్యామస్వభావము గల
జంతువు; 2. అట్టిస్వభావముగల జనుడు.

గోముత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిత్రకవిత్వములాని
బంధవిశేషము.

గోమేదకము. సం. వి. ఆ. న. పుం. పీతమణి, పసుపు
రంగు గలరత్నవిశేషము.

గోమేదము. సం. వి. అ. పుం. గోమేదకము.

గోమేదికము. వై. వి. (సం. గోమేదకమ్.) పీతమణి.
"గీ. రమణ మిఱుగ గోమేదికములు చాల,
జెలువ మొప్పార నంచుల జేర్చి చేర్చి." య.
౪, ఆ. ౧౧౬.

గోమేధము. సం. వి. అ. పుం. గోవును జంపి చేయు
యజ్ఞము.

గోయి. వై. వి. బౌ. (సం. గర్తక.) గర్తము, గోయ్య.
"నీ... తెలిపుల్లు మరదగోతులకు జనునె." నీలా.
౨, ఆ. 2౬.

గోర = గోరువంక. "నీ. పికిలిపిట్టలు గడ్డిపిట్టలు గోరలు
..." రసిక. ౧, ఆ. ౬౭. (శ. ర. పా. 'గోవలు'
పాఠాంతరము.)

గోరంక = గోరువంక. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯.

గోరంకపు. సం. వి. ఉ. పుం. 1. గోరువంక; 2.
నన్నుడు; 3. బట్టు.

గోరంబ. దే. వి. గుడము, బెల్లము. వేంక. మాన. 2౪.
గోరంబ. వై. వి. (సం. కురంబకః.) 1. కురంబకము,
మైదళి. ఆం. భా. ద్వి. ౧3; 2. గోరంటాకు
నూతి వెట్టుకొనగాఁ గఱిగినయెఱుపు. "నీ.
గోరంటా గోర్తనిక్కువపుఁగెంపొ యని చెయి
వట్టి నయమున నెజ్జ జేర్చు." స్వా. ౬, ఆ. ౮.
గోరంక్షము. సం. వి. అ. పుం. 1. పశుల గాఁచుట;
2. నారించుట; 3. బురుషభోషణి.

గోరగించు వై. అ. క్రి. భయంకరమగు. (చూ.
గోరగింత.)

గోరగింత. వై. వి. (గోరగించుధా.) ఘోరత, భయం
కరకృత్యము. "గీ. గోరగింత యనంగను గోరత
యగు." ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౨.

గోరడి. వై. వి. (గోరు+డి.) నఖభతము, గోటి
నొక్కు. "క. వెడలి నలి రలిఁ దెసంగిన, బడలిన
నిట్టూర్పు తొట్టుపాటును జనుగోరడి మోవి
కాటు చినుచిను, జడిచెట్ట నటింపఁ జూపె
సాపానగతుల్." పాంచా. ౧, ఆ. 3౨.

గోరతనము. వై. వి. (గోరము+తనము.) దువ్వు
వర్తనము, చెడునడక. "గీ. గోరతనములు మాన
రాకొడుకుగుట్ట." కాశీ. ౪, ఆ. ౯౧.

గోరప. దే. వి. అంత, అఘోషణము ఆం. భా. ప్ర.
౧౧౧.

గోరపడు. వై. అ. క్రి. (గోరము+పడు.) బాధపడు.
"క. చేరినఁ గాసారాఖ్యుడు, రా రమ్మని మిగుల
నాదరమ్మనఁ జొర టిం, పార నొసఁగెఁ గక్కన
మని. గోరపడక యివిను సాత్త్వికులచరితంబుల్."
పరమ. ౧, ఆ. ౮౪.

గోరము. వై. వి. (సం. ఘోరమ్.) 1. దేహము
యొక్క అస్వాస్థ్యము. (శ. ర.); 2. అపద, కష్టము.
"క... మాయన్నకుఁ జే, గుగపడియెనేని జేజేల్,
ముగురును గడ లేనిగోరములపాల్గారే." అచ్చ.
ఆర. ౪2; 3. దారుణకృత్యము, ఘోరపుణ్య.
"నీ. కొడుకునకై యట్టిగోరంబు నేసినయింతి యీ
కై కేయి యేమి గనియె." భా. రా. యు. ౨, ఆ.
౬౧౧; 4. రోఁత, అనన్యత. (శ. ర.); 5.

పోరు, జగదము. “చ...నవలిగోరము గాన
చుటంచు నెంచి...” శుక. ౨, ఆ. ౧౧౨.
గోరవంక = గోరవంక. వేంక. తిర్య. ౯౮.
గోరనము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఆవుపాలు; 2.
పెరుగు; 3. మజ్జిగ.
గోరాటి. సం. వి. ౬౪. స్త్రీ. గోరుమక, కారిక.
గోరి. హిం. వి. కర్తవ్యమాది.
గోరించు. డి. ఆ. క్రి. ఎగయు. “నీ. చెండు గోరించిన
దండిగాఁ జైతుండి నలుచున్నట్లుల బడుఁ గొంత
సేపు.” రాధికా. ౪, ఆ. ౧౦౫. శకాం. 3, ఆ.
౧౧౧.
గోరింపు. డి. వి. (గోరించు. థా.) ఎగపు, ఎగయుట.
“నీ. కసిదీక్ష కలు లేచి గ్రక్కునఁ దమి రేచి
కులుచగోరింపులఁ గొంతసేపు.” శకాం. ౪, ఆ.
౬౮;
గోరింపుబులు. డి. వి. (గోరింపు+బులు.)
బొక్కిడావిడము. “నీ పావరాటిపట్టులఁ
జదరింపునట్టులఁ బంతుగా గోరింపుబులు లాడు.”
ఉ. హరిశ్చ. 3, ఆ. ౧౫.
గోరింపులాడు. డి. ఆ. క్రి. (గోరింపులు+అడు.)
ఎగురఁగొట్టు, చంపు. “నీ. తొలివేలుపులమూఁక
దురుములా గోరింపులాడి తాండవమాడునట్లు
గాదు.” నిరం. 3, ఆ. ౯.
గోరు. వై. వి. టౌ. (సం. ఖురక.) 1. నఖము. “కా.
వాలారంగనగోళ్ల నీ వలసకల్ వాయించుచో
నాటకు, మేళం వై నవివంది...” స్వా. 3, ఆ.
౫2; 2. తంలిమిటుటకు బంగారుము. వానితోఁ
జేసి వేలికిఁ దగిలించుకొను ప్రతినఖము. “ఉ. కీర
మనోజ్ఞ వాణి యొకకిన్నరి కిన్నెర మీటి మీటి
యొయ్యారపులీల చే గి వసుధాధిపుఁ గన్గొనె
జిల్లవయ్యెదన్, హరముఁ జక్కఁబెట్టెడు కుచా
యికవస్త్రము వై డిగోళ్ల హింసారతిసేయు దర్ప
కుని సంపగిముల్కులువోలె మించగన్.” స్వా.
౫, ఆ. ౬౪. 3. గడ్డగోరు, చోరునిసాధనములలో
నొకటి; 4. అరణిపువ్వులొనికేసరములపైఁ గల
వృత్రాంశము. “గీ. కదళి దివియించె వాగ్రంఘ్రి
కంబు లొడల, పెనుపు నెట్లన్నఁ బొరలసోదన
నడుచు, కొన్నయాఁదోఁకపాటును గొప్ప విష్ణు.
మెఱయుగోర్చుచ్చులును గెంపు నులు గావె.”

అము. గీ. ఆ. 3౦. (ఇది మూఁడుగాలుగర్థముల
రెండిటికి నుదాహరణమే.) విణ. 1. అల్పము
చిన్న. ఉదాః—గోరుచిక్కుడు; 2. గోర
సహింపఁ దగినది. ఉదాః—గోరువెచ్చ. సాః—
1. గోరంతాలస్వమునఁ గొండంత ప్రయోజనము
తప్పను.” శకాం. ౨, ఆ. ౧2౦; 2. గోరంతల
కొండంతలుచేయు. అము. గీ. ఆ. 22; 3. గోర
నాపనికి గొడ్డలి యన్నట్లు. శకాం. ౪, ఆ. ౧౬౦
4. గోర్ల నిల్లుకొనుచు కూర్చుండు = వ్యర్థముగఁ
గాలము కడపు. (వా.) 5. గోర్ల మీటుచు
వ్యర్థముగఁ గాలము కడపు. శుక. ౨, ఆ. 333.
గోరుగట్టు. ద్వ. వి. టౌ. (గోరు+కట్టు.) నఖోత్పా
టని, గోర్ల తీయుసాధనము. “ఆ. వదనుగోరు
గండ్లఁ బదరక కొందఱు, కండ్లు వెఱికి...”
సాశుండో. 3, ఆ. ౧౦౮.
గోరుగాలము. ద్వ. వి. (గోరు+గాలము) చేఁచలను
బట్టుటకు చివర గోటివలె నున్న సాధనము గల
గాలము. (శ. ర. వా.)
గోరుగొండి = గోరుగట్టు. “ద్వి. దండియై యాచుల్ల
హస్తంబున గోరు, గొండి వల్లుటికంటిగోలిలో
నుంది.” చండితా. మహిమ. ౨౫౧. పు. 3౦.
పు. ౮. చం.
గోరుచిక్కుడు. ద్వ. వి. (గోరు+చిక్కుడు.) ఒకకాలి
చిక్కుడు. (శ. ర. వా.)
గోరుచీరణము. ద్వ. వి. (గోరు+చీరణము.) గోటివలె
గొనయందు వంపు గలయులి. (శ. ర.)
గోరుచే. డి. స. క్రి. బంధినిగొట్టు. (చూ. గోర్పు.)
గోరుచేట్టు. ద్వ. వి. (గోరు+చేట్టు) గోటిచేట్టు
లేచుకులుపు. సాః—గోరుచేట్టువై రోఁకటిపా
టన్నట్లు = బాధకుపై మఱియొకబాధ. “ఆ.
నుజనవినుత గోరుచేట్టువై రోఁకటిపాటు తాడి
నట్టపాఁ తలంప.” హరిశ్చ. ౫, ఆ. ౮౯.
గోరుపడము. వై. వి. గోణుపడము, నల్లకంబళి. ఆం.
భా. ద్వి. ౧౫౮. [గోరుపులాడు.]
గోరుపు. డి. వి. (గోరుచే. థా.) గోర్పుట. (చూ.
గోరుపులాడు. డి. స. క్రి. (గోరుపులు+అడు.) బాలి
కొట్టు, ఎగురఁగొట్టు. “చ. గురుకుచగుబ్బచన్నుఁ
గవ గోరుపులాడును బుట్టచెండ్ల...” చంద్రా.
౨, ఆ. ౧౨౨. (ఇటబొప్పయ్యదోర్తకము.)

గోరురాజనాలు. ద్వ. వి. బ. (గోరు+రాజనాలు.)
ధాన్యవిశేషము. “సీ. బిలకణరాజనాల్ చింత
పుత్తలు గోరురాజనాలు...” మాస. ౪, ఆ.
౧౬౮.

గోరువంక. వై. వి. (సం. గోరుంకు.) 1. కారిక. “గీ.
గోరువంక గోరుక నా గోరువంక.” వేంక. తిర్య.
౯౦; 2. నఖక్షతము. ఆం. భా. తృ. ౬౦.

గోరువెచ్చే. ద్వ. వి. (గోరు+వెచ్చు.) గోరు పట్టు
వెచ్చనము. విణ. గోరు సహించువెచ్చనము
గలది. (చూ. గోర్వెచ్చు.)

గోరుత్తు. ద్వ. వి. ఆ. క్రి. (గోరు+త్తు.) నఖ
క్షతము. “సీ...గోరుత్తులకు జనుగుబ్బు లానగి.”
కళా. 2, ఆ. ౧౬౧. భాను. ౨, ఆ. 3౯.

గోరోచనము. సం. వి. ఆ. న. హరితాళము, అరి
దళము.

గోరోజనము. వై. వి. (సం. గోరోచనా.) కతువుల
పిత్తరసమునుండి తీయఁబడిన యొకానొకపనుపు
పచ్చవిపదార్థము, గోరోచన. ఆం. భా. ద్వి.
౧౬3.

గోర్లోండి = గోరుగొండి. “సీ. మెడ మెట్టి గోర్లోండి
మెఱికి పుచ్చుడు వీనిగ్రుడ్లు చెక్కుల నెత్తురులు
స్రవింప.” కాశీ. 3, ఆ. ౧౫౨. “గీ. వాడి
గోర్లోండి గన్నులు పోచియైన.” భీమ. ౬,
ఆ. ౧౦౦.

గోర్పు = గోరుచు. 1. (బంలియెగురగొట్టు.) “మ.
తరుణుల్ వీటికిరోగృహాధి నిసి ముక్తాకండుకం
బాడుచోఁ, గరకంజంబున జాటి బంలి
కడ కేగం దత్సృలిం కేరుచం,దురు
దద్దుధి గ్రహించి గోర్పుగఁ దదస్త్రో
కాహలిం గంచె గా, కురుమాలిన్యము సత్క
లాధిపతి కెట్టొందున్ మదిన్ జూడఁగన్.”
చంద్రి. ౧, ఆ. ౧౦౨; 2. (ఖండించి)గురఁ
గొట్టు.) “మ...మారీచము,వల్లరుమే నాశుగ
యుక్తి గాలిపటముం గా వింట నాడించుచున్,
సూరిదిం దక్కినదైత్యకోటికలబంతు ల్లోర్పి
మెప్పించె...” చంద్రా. పీఠి. ౨౧.

గోర్పుట్టు = గోరుచుట్టు. శేష. 3, ఆ. ౨౬3.

గోర్పుడము = గోరుపడము. “గీ...వేలుపుం జూపి
నపుడెయెలమి నాపయిగోర్పుడం బిత్తు నీకు.”
చెన్న. 3, ఆ. 22. వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౫౯౮.
గోర్పిట్ట. దే. వి. బ. గోరింపులు, బాతుకాట. (చూ.
గోర్పిట్టార్పు.)

గోర్పిట్టార్పు. దే. స. క్రి. (గోర్పిట్టా+పు. ప్రే.)
చెండువలె నెగయఁజేయు; బంతులవలె నెగురఁ
జేయు. “కా... అతండు...దంతిరధరధ్యవ్రాత
ముల్ చేతులన్, గోర్పిట్టార్పుచు వచ్చుచున్నఁ
గని రక్షిం నాధసేనాధిపుల్.” రామా. ౬, ఆ.
౨౦౬.

గోర్వంక = గోరువంక. ఆం. భా. ద్వి. ౮౯.
గోఱజేము. వై. వి. గోరోజనము. “ఆ. గోఱజంబు
జాన్న చాఱవవ్వ.” స్వా. ౪, ఆ. ౧౪.

గోల. ఉభ. దే. వి. 1. స్త్రీ, ఆడుది. “గీ. గోల
లెచ్చట గాటంపుఁగోనలెచట.” అచ్చ. అయో.
22. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౪; 2. ఆవృత్తధ్వని;
కలకలము. (చా.) విణ. 1. మగ్గుడు. “ఉ...
విప్రవరుండు గోలయున్, బాబుఁడుఁ గాన నపు
టికిఁ బై బడఁ గొంకెను...” స్వా. 3, ఆ. ౬౪;
2. మగ్గు, ముద్దరాలు.” ఆం. సం. మాస. ౪. సం.
వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గోదావరి; 2. కాంగు; 3. మణి
సిల; 4. చెలికత్తె; 5. చెండు; 6. గోలీ.

గోలకము. సం. = గోళము.

గోలకుడు. సం. గోళుడు.

గోలతనము. ద్వ. వి. (గోల+తనము.) మగ్గుము,
ముద్దరాలితనము. “ఉ. గోలతనంపుఁజిల్క యని
కోమలి నవ్వకు నీవు ముందుగా, జేలవు గాక
తప్పదు...” రాధా. ౨, ఆ. ౧౪౨. రసిక. ౫,
ఆ. ౧2౨. [ఖంజోటి.

గోలత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆడుకాటుకపిట్ట,
గోలము. సం. = గోళము.

గోలాంగులము. సం. వి. ఆ. పు. ఆవుతోఁకపంటితోఁక
కలది-కొండముచ్చు.

గోలాంగూలము. సం. = గోలాంగులము.

గోలింజే. దే. స. క్రి. చమరు పోసి వేచు. (శ. ర.)
(చూ.)

గోలి. వై. వి. (సం. గోలాంగూలమ్) కొండముచ్చు
(చూ. గోలికాండు.)

గోలికాడు. తై. వి. (గోలి+కాడుస్వార్థమున.)
గోలి. "ద్వి. గోలికాడునుబోలె గోర్చేనఁ
గొనుచు." పండితా. పర్వ. ౪౪౦. పు. ౧౪. పం.

గోలిహము. సం. వి. అ. పుం. ముష్కకముళి.

గోలి. తై. వి. (సం. గోలకః.) బాలు రాడుకొను
చిన్నతొలియుండ. (శ. ర. వా.)

గోలికాయ. ద్వ. వి. (గోలి+కాయ.) గోలి. (వా.)

గోలిధము. సం. = గోలిహము.

గోలు. దే. వి. 1. పేముబొడ్డునకు ప్రక్క నేర్పుట
చెడుసన్నని పేముబొడ్డు. (శ. ర.); 2. విప్పుట
యం దగుధ్వని కనుకరణము. (ఆప్రేడితమున
గోలుగోలు.) "వ...గోలుగోలున నేడ్చిన..."
వై. ప. ౧, అ. ౯౮.

గోలురించు. దే. అ. క్రి. గాండ్రించు, పులి యటచు.
(శ. ర.)

గోలురింపు. దే. వి. (గోలురించుధా.) వ్యాఘ్రగర్భా
ధ్వని, పులియటపు. అం. భా. ద్వి. ౮౨.

గోలెము. తై. వి. బాన, (కాగు అని శ. ర.) "ఆ.
మగనిరాక యెఱిగి మగువ యొయ్యన అంతు,
మగనిఁ చెచ్చి యింటిమఱుగునందుఁ, గట్టు
గోలెమునను గదియించి యామీఁద, గంపదబుట్టు
వెట్టె: గదలకుట." భట్టా. ౧, అ. (శ. ౦.)

గోలొమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తెల్లగఱికళి; 2.
మరులుమాతంగిళి; 3. వనళి; 4. నలుగొలిమిడిళి;
5. వేశళి.

గోల్లాలు. దే. వి. గోలు. (గోలుయొక్కఆప్రేడిత
రూపము.) "క...దుల్లాలున నేడ్చెన్..."
పరమ. ౪, అ. ౧౧౩. (శ. ర. పా. 'గోడ్లోడు
పాతాం.)

గోవ. దే. వి. 1. గవయము, గురుపోతు. అం. భా.
ద్వి. ౮౫; 2. యౌవనము. (చూ. గోవాట్టు); 3.
పశ్చిమమున ద్రవీరముదలి నగరవిశేషము. "ఉ.
గోవజవాది..." విజ. 3, అ. ౧౯౧. విణ. 1.
మనోజ్ఞ. (శ. ర.) "ఉ. గౌవశిక్వజంబునునుఁ
గూఁతకు..." దశ. ౬, అ. 3౭; 2. దుష్టము,
చెడ్డది. (చూ. గోవావు, గోవతనము.)

గోవందని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రౌళణముళి.

గోవందిని. సం. = గోవందని.

గోవణము = గోణము. "గీ. పృథక్కాఖాంచలంబుపై
వ్రేలుచున్నకొటిసంఖ్యలనీర్కావిగోవణములు."
కాశీ, అ. అ. గీ. ౪, అ. ౬౦.

గోవతనము. ద్వ. వి. (గోవ+తనము.) దౌష్ట్యము,
చెడ్డతనము. "క. మీనీటిమ్రుచ్చు లేవుదు, మాపిటం
గన్న పెట్టి మణిభూషణముల్, గోవతనంబునఁ
చెచ్చిరి, నీ విటు నేయించు బెల్ల నేరము కాడే."
దశ. ౪, అ. ౨౪.

గోవత్సము. సం. వి. అ. పుం. ఆవుదూడ.

గోవమొలత్రాడు. దే. వి. మగవాని మొలనూలు,
శృంఖలము. (శ. ర. వా.)

గోవర్ధనము. సం. వి. అ. పుం. గిరివిశేషము. న. గోవుల
వృద్ధి. విణ. 1. (అ. అ. అ.) గోవృద్ధి గలిగించు
నది; 2. (అ. ఈ. అ.) గోవృద్ధికి సాధన మైనది.

గోవశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గొడ్డావు.

గోవావు. దే. వి. (గోవ+ఆవు.) దుష్ట మగుగోవు-
కపట. "వ...దూడలం గుడువ విడిచి దుగ్ధదోహ
నంబునకుం జేరవచ్చిన బెదరి పనులనందునం
బాటిపోవుగోవావుల వెనుదగిలి..." వి. పు. 2,
అ. ౧౪౭.

గోవాళులు. దే. వి. బ. (గోవ+వారలు.) 1. యౌవన
వంతుడు. (చూ. గోవాట్టు); 2. యౌవన
వంతులు. "మ...ఎఱుగుగోవాళుల్ ప్రసూనా
శుగ, ప్రదర్శనీకచి కృష్ణులగుచుకా బ్రాంతము
లం ద్రిష్టరన్." కాశీ. 3, అ. ౧౧; 3. విఘ్నండు.
(చూ. గోవాట్టు.)

గోవాట్టు = గోవాళులు. 1. (యౌవనవంతుడు.)
"క. తిమిరంపువయసుగబ్బుల, కొమరాలపు నీకుఁ
దగిన గోవాట్టు మహీన్, నెమకి నగరాజె ముఱిసిన,
మఱుఁ జెనకెన నేమి గలదు మద మేమిటికిన్."
స్వా. ౪, అ. ౮౩; 2. (విఘ్నండు, జారుడు.)
అం. భా. ద్వి. ౧౧౬; 3. (విటులు, జారులు.)
సాం. వి. మాన. ౮.

గోవిందుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. గోపాలుడు;
2. కృష్ణుడు; 3. బృహస్పతి.

గోవిట్టు. సం. వి. ఓ. స్త్రీ. గోమయము, ఆవుపేద.
గోవు. సం. వి. ఓ. స్త్రీ. 1. ఆవు; 2. ఆడుగజ్జము;
3. గుఱ్ఱము. పుం. స్త్రీ. 1. స్వర్ణము; 2. వక్రము.

3. ఉదకము; 4. కిరణము; 5. నేత్రము; 6. బాణము; 7. రోమము; 8. నారి, అడ్డెత్తాడు.

గోవువధము. సం. = గోవువధము.

గోవువధము. సం. వి. ఆ. పుం. ఆ. బోతు.

గోశ్చరము. సం. వి. ఆ. న. హరిచందనము, అరిదళము.

గోమ. హిం. వి. ఘోమ, అంతఃపురము. (శ. ర.)

గోష్ఠము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. పశులసాల; 2.

గొల్లపల్లె.

గోష్ఠకృష్ణము. సం. వి. ఆ. పుం. గోష్ఠమందలికుక్క. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) పశులసాల యందలికుక్కవంటి వాడు—తా నుండుచోటనుండి పరులను దూషించి ద్వేషించువాడు.

గోష్ఠి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. నభి; 2. నంఘము; 3. నల్లపము; 4. ఒక్కయంకముతో ముగియు రూపకవిశేషము.

గోష్ఠవధము. సం. వి. ఆ. న. 1. గోపాదపరిమాణము గలచోటు; 2. గోపాదమున నేర్పడినగుంట; 3. గోవులు సంఛరించుతావు.

గోసంఖ్యుడు. సం. వి. ఆ. పుం. గొల్లవాడు.

గోసంగి. కై. వి. (సం. గోహింసకః) 1. మాదిగ వాడు, గూబరి. “క. సంగీతఫలంబున గోసంగి నగ మైన దయ పానగ సీతే...” అము. ౬, ఆ. ౬౪. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౯; 2. ఆతతాయి, గురుభార్య నవహరించినవాడు. “గీ. ఆరయఁ బాశ్చాత్యమహిభృత్పదాంతరమునఁ, దిగిగి నుర పానపాతరీతి సౌల గెసంగిసరగ గురుభక్తి దొరిగి గోసంగి కై తెనీకు జెల్లనె ద్విజరాజనియతి చంద్ర.” కృష్ణ. ౪, ఆ. ౮౬.

గోసడమే. దే. స. క్రి. (గోసు+అడఁచు) నిందించు, తిట్టు. “ను. మనలక ధూర్జటితోడ గోసడఁచి కామధ్వంసి కట్టిక పొందని చక్రాంకునిఁ జూపి ...” నిర్వ. ౨, ఆ. ౯౩.

గోసన. కై. వి. (సం. ఘోషణా.) 1. చాటింపు, ప్రకటనము. (చూ. గోసనపుచ్చు) ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౪. 2. ఘోషము, గోల. “క. మాసామ్న మాకు నోసఁగిన, మీసామ్న మికు మగుడ మీమాసామ్నతో, వానివడకుండ నూరక, గోసన యేమిటికి మార్చుకొనియెడ మొండెన్.” పిన. శకు, ౩ ఆ. ౮౨.

గోసనపుచ్చు. ద్వ. స. క్రి. (గోసన+పుచ్చు.) 1. చాటింపు, వెల్లనచేయు. “చ...దాసియున్, గొఱగొఱ విట నెల్లడల గోసనపుచ్చిన...” దశ. ౧౦, ఆ. ౧౨౬; 2. మెచ్చు, కీర్తించు. “ను. తనదుర్వారతరప్రతాపమునఁ జిత్తస్నేహముతో గట్టిసేయునితం డెట్టివిదగ్ధుఁడో దలఁప నోషణా యంచు లోకంబు గోసనపుచ్చున్...” దశ. ౧. ఆ. 2.

గోసము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. బాలెంతబోళము; 2. వేకువ. గోసర్థము. సం. వి. ఆ. పు. ఆవులను (మేతకు) విడుచుకళఁ ప్రభాతము. వేకువ.

గోసు. కై. వి. (సం. ఘోషః) 1. గోటింపు, ప్రకటనము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౪; 2. నింద, దూఱు. (చూ. గోసడఁచు) హరి. పూ. ౫, ఆ. ౨౩౪.

గోసెక్కించు. ద్వ. స. క్రి. (గోసెక్కు థా. ప్రే.) మెచ్చు, కీర్తించు. “క. కణుదులమాటలమమ్ముం, గుణుచపడుగ యేల యింత గోసెక్కింపన్, నెఱియఁగ నీయిష్టము మా, నెఱిగింపుము వేడ్క నిత్తు మెయ్యది యెనన్.” హరి. ఉ. ౧౦, ఆ. ౨౪౩. కాశీ. ౧, ఆ. ౫౩.

గోసెక్కు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గోసు+ఎక్కు) 1. మెప్పు గను. (చూ. గోసెక్కించు); 2. గోరంతలు కొండంత లగు; దోమారోపణ మగు. “ఉ. ఆక్కట యేను వేడ్కపడి యానెడునానవ మర్ధిఁ చేరగా, నొక్కనికృష్టఁ బంచుటకు నోవక చెప్పిన దీని నీవు గో, నెక్కఁగఁ జేసి నిన్ను నతిహీనవిధాననియుక్తఁ జేత గా, నెక్కమ యెప్పులించి తిది నెయ్యము తియ్యముకల్పియే నటి.” భార. విరా. ౨, ఆ. ౯౮.

గోసనము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఆవుచనుకట్టు; 2. నలువది పేటలు గలరత్నహారము.

గోసని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ద్రాక్ష; 2. నదీ విశేషము.

గోస్వామి. సం. వి. న్. పుం. 1. గోపాలుడు; 2. జితేంద్రియుడు. (గోస్వామితులసీదాసు); 3. (నాట్యరీతిభాషయందు) రాజకుమారుడు.

గోహత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆవును జంపుట. గోహత్యగాడు. మి. వి. (గోహత్య+కాడు) ఆవును జంపినవాడు. విరాహ. ౧౦, ఆ. ౬౫.

గోహరి. దే. వి. కౌర్యము, పరాక్రమము. “సీ. హరికోరములగోహరికి శోషలనిమర్పారగర్వాటోపవీరభటులు.” జై. ౬, ఆ. ౧౫౪.

గోహరికకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మారేడుశీ.

గోళకము. సం. = గోళము.

గోళకుడు. సం. = గోళుడు.

గోళము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. (భూమ్యాది) మండలము; 2. గోలీ. పుం. బాలికబోళము.

గోళి. వై. వి. (సం. ఘోలీ) ఒకానొక ఆకుకూర. “గీ...చిల్కూరగోళికూర...” హంస. 3, ఆ. ౧౩౩. “సీ...గోళి యటన్నను ఘోలియొప్పు.” ఆం. భా. ద్వి. ౭౪.

గోళుడు. సం. వి. ఆ. పుం. వితంతువునకు జుకు మగనివలనఁ జుట్టికొడుకు.

గోళ్లకులికంటు. ద్వ. వి. స్త్రీకంఠభూషణవిశేషము. (శ. ర.) గోళ్లగొంఠి. ద్వ. వి. తృణవిశేషము. బ. తృణధాన్యవిశేషము. “గీ. గునుకు బూదద్దు బరపటల్ గోళ్లగొండులు...” కాళ. 3, ఆ. ౧౫౧.

గౌ

గౌండ్లవాడు. వై. వి. (సం. గోండ్ల.) గవుండ్ల వాడు. (శ. ర.)

గౌండు. వై. వి. 1. సారాయి అమ్మువాడు; 2. కాపునారిపట్టుపుపేరు. (శ. ర.) విణ. మోటు సింగరము గలది. “ఈ. జీటికకల్లు ద్రావి మదసిం భురగామినులన్నికేరియల్, వాటుచుఁ గౌండు గీతములు వాడుచుఁ బొల్కుగఁ గ్రాలి యాడు చున్.” కు. సం. ౬, ఆ. ౪౫.

గౌడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకానొక స్త్రీరాగము. గౌడపేరు = గవుడపేరు. (చూ. గవుడపేరు.)

గౌడము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకానొకదేశము. న. భిక్షువిశేషము, గుడములోఁ జేసినవిండివంట.

గౌడలి. దే. వి. మనలి, బల్లి. వేంక. మాన. 3౬.

గౌడసరము. ద్వ. వి. (గౌడసరము.) 1. చెంప సరము. కళా. ౭, ఆ. ౬౫; 2. హస్తాధరణవిశేషము. “గీ. కేట గాజులు గౌడసరాలు దొడిగి.” వైజ. ౪, ఆ. 3౦.

గౌడి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఒకానొకరిలి; 2. ఒకానొక స్త్రీరాగము.

గౌడికము. సం. వి. ఆ. పుం. చెఱుకశీ. న. ఒకరకపు మద్యము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) బెల్లముతోఁ జేయఁ బడినది.

గౌణము. సం. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) 1. అప్రధానము; 2. దౌషచారికము; 3. గుణసంబంధమైనది.

గౌణ్యము. సం. వి. ఆ. న. అప్రధాన్యము.

గౌతమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. గోదావరి; 2. గౌతమ న్యాయశాస్త్రము; 3. గోమతీనది; 4. బుద్ధబోధ; 5. పశువు; 6. గోరోజనము.

గౌతముడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గోతమవంశ జాడు; గౌతమమహర్షి; 2. శతానందుడు; 3. భరద్వాజమహర్షి; 4. కృపాచార్యుడు; 5. బుద్ధ దేవుడు.

గౌద. దే. వి. 1. చుబుకము. “సీ...చూస్తాంగులి ద్వయ మబలగౌదక్రింద విచ్చగ నిడి...” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧౨౭౭; 2. చెంప. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౩.

గౌదకట్టు. దే. వి. (గౌదకట్టు.) 1. చెంపలను మూసి కట్టుట. ఆం. భా. తృ. 3౭; 2. అట్లు కట్టినకట్టు. “చ...గౌదకట్టు గనచేరులబెక్కియు దోపు నొల్చి పోన్.” ఆము. ౬, ఆ. ౮౧.

గౌధారము. సం. వి. ఆ. పుం. ఉడుముపిల్లి. ఇట్టే గౌధేయము, గౌధేరముమొ.

గౌర. దే. వి. దేశాది, వర్తకుడు. “గీ. ఆతనినగరున నోడకాఁ డగుచు నొకఁడు, వెలయు వసుమంతుఁ డనుగౌర చెలువు మీఱు.” శుక. ౧, ఆ. ౧౭౨. హంస. ౧, ఆ. ౧౧౨.

గౌరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. తెలుపు; 2. పసుపు; 3. ఎఱుపు; 4. తెల్లపశీ; 5. ఒకానొకకాలి మృగము. న. 1. ఆకరువు; 2. బంగారు; 3. కంఠమపువ్వు. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) 1. తెల్లనిది; 2 ఎఱునిది; 3. పసుపురచ్చనిది; 4. స్యచ్చమైనది.

గౌరవము. సం. వి. ఆ. న. 1. బరువు; 2. గొప్ప తనము; 3. మన్నన. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) గురు సంబంధమైనది.

గౌరవించు. సం. న. క్రి. మన్ననచేయు. హర. 3, ఆ. ౫౩.

గౌరవికము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) పూజ్యము, గౌరవము గలది.

ది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పార్వతి; 2. ఎనిమిదేండ్ల పిల్ల. (జ్ఞో. ఉచ్చవర్ణా భవే ద్దారి నవవర్ణాతు రోహిణి.); 3. సురూడనికన్య; 4. భూమి; 5. చనుపు; 6. గోరోజనము; 7. తులసిశీ; 8. వాక్కు; 9. సువర్ణకదళిశీ; 10. మంజిష్ఠశీ; 11. ఒకానొకరాగము. “ఉ...గారి విభావారి...” చెన్న. అ, ఆ. అ. 23.

రికుంకుమలు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. “సీ... సీతాభోగనరులు గారి,కుంకుమల్...” హాస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

రిగనయము. మి. వి. వస్త్రవిశేషము. “ద్వి. గారి గనయమును డీరోదకంబు.” బస. 3, ఆ. ౫౬. పు. ౧౨. పం. (గారిగణ్యము లని. బ్రా.)

రిజము. సం. వి. అ. న. అర్థకము.

రారు. దే. వి. 1. ఏనుగు. “చ...ఏనుగు గటంచు గొమ్ములం, జెనకకగ వచ్చి కోటపయి జేసినముతైపు సింగపుంగుమిం, గనుగొని పాటుపేల్పుదొరగౌ రకడొదల తుస్తరింపగన్.” య. ౧, ఆ. 22. భార. అను. ౧, ఆ. ౨౨౧; ౨౨3; 2. కాహళి, కాకా. ఆం. భా. తృ. ౪౪; 3. కపటము. ఆం. భా. ప్ర. ౧3౮. విణ. కాహళివంటి, బిగ్గణయైనది. “ఆ. నమ్మివేగమిటకురమ్మ బాలక యని, యెలుంగు పిలిచె గౌరుబెలుంగునెలగ.” ద్వా. ౧, ఆ. ౨౫౧. (బ్రా. పా. ‘కాటుబెలుంగు’ ముద్రి.)

గౌరుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. చంద్రుడు; 2. బ్రహ్మ.

గౌరుకాకి. ద్వ. వి. (గౌరు+కాకి.) బిగ్గణగాఁ గూయునది, బొంతకాకి. (బ్రా.)

గౌలు. ద్వ. వి. 1. వాసన. “చ...లేగపులితండము నెత్తుడిగౌలుకై హాళిహాళిమెయి రాగ...” సా. 3, ఆ. ౧౧2; 2. దుర్వాసన. “గీ. మూడు వేళలఁ బురువుల దోడి వేసి, నీళ్లచే గౌలు వోపంగ నెమ్మి గడిసి.” భీష్మ. ౨, ఆ. (శ. ర.) గౌష్ఠీసము. సం. వి. అ. న. అంతకుముందు గోవుల మంద యున్నచోటు.

గౌసెన. తై. వి. (సం. కోశకి.) పీట మొదలగువాని మీదియొఱు. “క...నాదగు, కడిమియ నీనైస్స మునకు గౌసెన గాదే.” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ.

గౌళ. ఉభ. దే. వి. ఒకానొకజాతి. (బ్రా.) విణ. కఠినము, బిగ్గణయైనది. ఉదా:—గౌళగొంతు. (బ్రా.)

గౌళము. దే. వి. వాసనకై యఱుగఁదీసి గండము నూనెలతోఁ గలుపునొకగింజ. “సీ. గౌళముల్ పచ్చాకు కచ్చారములు...” హాస. ౧, ఆ. ౮౧. గౌళి. దే. వి. బల్లి, గాడలి. “గీ. బల్లి గౌళన ముసలికై బరఁగు సాంబ.” సాం. ని. తిర్మ. 2౪.

గ

గ్రంథకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. గ్రంథాలయము; 2. గ్రంథములు వ్రాసికొనుగది.

గ్రంథన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కూర్పు, రచన; 2. మాలికాదులను గ్రచ్చుట.

గ్రంథనము. సం. వి. ఆ. న. గ్రంథన గ్రంథము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కావ్యము; 2. పుస్తకము; 3. మాలికాదులను గ్రచ్చుట; 4. ధనము; 5. అనుష్టుప్య, ముప్పదిరెండక్షరములశ్లోకము.

గ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. కంటి; 2. గనుపు; 3. ముడి; 4. గండివనముశీ; 5. కుటిలత్వము; 6. బట్టకొంగున ముడివేయఁబడినధనము; 7. కీలు, అవయవసంధి. న్. పుం. 1. గ్రంథములు కల వాడు; 2. గ్రంథపాఠకుడు.

గ్రంథికము. సం. వి. ఆ. న. 1. పిప్పలీమూలము; 2. గండివనముశీ; 3. కరీరము.

గ్రంథికుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. జోన్యుడు; 2. సహదేవుడు.

గ్రంథితము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. రచించఁ బడినది. (మాలికారి.)

గ్రంథివర్ణము. సం. వి. ఆ. న. 1. గండివనముశీ; 2. పచ్చాకుశీ; 3. మాచిపత్రిశీ.

గ్రంథిలము. సం. వి. ఆ. పుం. వెణుతురుశీ. న. 1. పిప్పలివేరు; 2. ఆల్లముశీ. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) గనుపులు గలది.

గ్రంధ. దే. వి. ద్వారబంధములొనగువాని నిలుపుల బిగగొట్టినచీలలకు తగిలించెడు తలుపులయందలి యిసుపపట్టె. (శ. ర. గ్రంథి అని వాడుక.) గ్రక్కలిలు. దే. ఆ. క్రీ. కంపించు, వణికు. “ఉ...

రా. యు. ౧౭౩౪. రామా. ౨, ఆ. ౭. దశా.
౭, ఆ. ౨, ఆ. ౧౧౪.

గ్రక్కదలు. చే. ఆ. క్రి. (గ్రక్కు+అదలు.) 1.
చలించు, కంపించు. “చ. గదా గొని భీము
దంత్యలయకాలకృతాదుడపోతె నేగ్రక్క;
దల నదల్చి నిల్చిన.” భార. ఆర.౪. ఆ. ౧౦; 2
తూలు, పాడగు. “చ...కంతుశరవృథ మాన
మెట్ల గ్రక్కదలి కలంగకుండ...” వరాహ.
౪, ఆ. ౪౨.

గ్రక్కన. చే. క్రి. విణ. ద్రు. కీఘముగా. “మ...
ధాత...గ్రక్కన లంకాపురి కేగెఁ బారణ
ముఖుల్ వైవారముల్ నేయఁగన్.” ఉ. రా.
౫, ఆ. ౧౨. పారి. వీరి. ౨౩.

గ్రక్కిలు = గ్రక్కలిలు. (చూ. గ్రక్కిలువడు.)
గ్రక్కిలువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గ్రక్కిలు+వడు.)
చలించు. “ద్వి. గ్రక్కిలువడకనరంబులు
ప్రక్క.” చండితా. పురా. ౨౭౫. పు. ౧౦౮. పం.

గ్రక్కున = గ్రక్కన. 1. (కీఘముగా.) “చ...
గ్రక్కున ననలప్రవేశమునకుం గృతనిశ్చయ
యయ్య నంతటన్.” విక్ర. ౬, ఆ. ౧౨౬; 2.
(మిక్కిలిగా) “ఉ...కపోతహం కృణిన్
గ్రక్కున మూల్గుచున్...” వసు. ౨, ఆ. ౯.

గ్రచ్చే = గచ్చు. “క. గ్రచ్చు కదలనట్టు...” జై.
౪, ఆ. ౭౨. ఆం. భా. ద్వి. ౪౯.

గ్రచ్చేకాయ. చే. వి. (గ్రచ్చు+కాయ.) గచ్చుకాయ.
“నీ. కలి వోసి నాన్నిన గ్రచ్చుకాయలధంగి...”
కాశీ. 3, ఆ. ౧౩౮. బ. బాలక్రీడావిశేషము,
గచ్చుకాయలు కొన్నిక్రిందఁ బెట్టి కొన్ని పైకి
రువ్వుచు క్రిందపెట్టినవి పైకి రువ్వినవి పట్టు
కొనుచు నాడునాట. “నీ. డాగిలిప్రుచ్చులాటలు
గ్రచ్చుకాయలు...” కాశీ. 3, ఆ. 3౩.

గ్రచ్చే. జై. విణ. (సూ. గ్రస్తమ్) వర్ణలోపము
గాని పదలోపముగాని కలిగినది. (మాట. శ. రం.)

గ్రథనము. సూ. వి. ఆ. న. 1. (రక్తాదులు) గడ్డ
కట్టట; 2. (మాలికాదులు) గ్రుచ్చుట; 3
(గ్రంథాదులు) రచించుట.

గ్రథనము సూ. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. గడ్డకట్టినది.
(రక్తా. ౧); 2. గ్రుచ్చబడినది. (మాలికాది.); 3.
రచించబడినది. (గ్రంథాది.)

గ్రద్ద. చే. వి. చివము, వీరి. “వ...మూరచరిత్రాబు
తే... జను గడంబుబాతి...మూరచిచా
రూప్రద్ద...” భాగ. ౯. స్కం. ౧౩౦. రా,
స్కం. ౪౪౭ జై. వి. (సూ. గృధ్రః) గద్ద. ఆం.
భా. ద్వి. ౯౩.

గ్రద్దగోరు = గద్దగోరు. 1. (చోరపాథనములలో
నొకటి.) “మత్త. గాలిదీరము నొల్కిబూడిద
గ్రద్దగోరును గ్రొంకిచున్.” ద్వా. ౧౦, ఆ.
౧౧౦; 2. (చుట్టపాథనములలో నొకటి.) “గీ...
గ్రద్దగోళ్లు, చూబాణా ధరించు చప్పీరుఁ
డెఱుడు.” మాస. ౧, ఆ. ౨౦౫.

గ్రద్దన. చే. క్రి. విణ. ద్రు. కీఘముగా. “క...
అయ్యద్దము దమరథములవై, గ్రద్దన నిడివాని
తొలంగఁగాఁ జని రథిపా.” భార. భీష్మ. 3, ఆ.
౪౩.

గ్రద్దముక్కువాడు. ద్వ. వి. (గ్రద్ద+ముక్కు+
వాడు.) ఖరణనుడు, వాడముక్కు గలవాడు.”
ఆం. భాం. ద్వి. ౧౨౧.

గ్రచ్చున = గ్రద్దన. “క. గ్రచ్చున నెత్తురుదేరులు;
గ్రచ్చున్...” జై. 2, ఆ. ౧౬౧.

గ్రసనము. సూ. వి. ఆ. న. 1. కలలించుట; 2. కల
లము; 3. లినుట.

గ్రసించు. సూ. న. క్రి. 1. లిను; 2. ఆకర్షించు.
“చ...సుందరహరి నీలజాలము కృణంబుఁ
గ్రసించె: దదీయవైల్యభాగురుకచమంజుమంబు
నకు నోడి...” కవిజ. ౧, ఆ. ౬౫. (వైరెండర్థ
ములకు నుదాహరణము.); 3. ఆంకర్ణతము చేసి
కొను, అనడఁచుకొను. “చ...కదీయదోషమునఁ
గుంభి యోషధుల౯ గ్రసించిన్.” మార్క.
౪, ఆ. ౪౨.

గ్రసియించు = గ్రసించు. (మ్రొగు.) “వ...అవ్వి
యత్తత్తద్వంబు పునరంబు గ్రసియించు...” భార.
కాం. ౬, ఆ. ౮౮.

గ్రసిష్ఠువు. సూ. విణ. (ఉ) 1. మ్రొగువాడు; 2
లినువాడు.

గ్రస్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. లివఁబడినది; 2. మింగఁబడినది; 3. ఆక్రమింపఁబడినది; 4. లొంగఁదీయఁబడినది. (రోగగ్రస్తము దేహము.); 5. వర్తల్లాపముగాని పదల్లాపముగాని కలిగినది. (మాట); 6. గ్రహింపఁబడినది.

గ్రస్తీ సం. వి. ఇ. స్త్రీ. = గ్రననము. గ్రహణము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఉపరాగము, గాహు కేతువులు సూర్యచంద్రులను బట్టుట; 2. పట్టు కొనుట; 3. తెలిసికొనుట; 4. తీసికొనుట; 5. బుద్ధి; 6. ఆదరించుట; 7. చేయి; 8. ఇంద్రియము; 9. శబ్దము; 10. బండి.

గ్రహణి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. అతిసారరోగము; 2. ఒకాశోకనాడి.

గ్రహణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గ్రహింపఁ దగినది.

గ్రహణీపారము. సం. వి. ఆ. న — గ్రహణిని తొలగింపఁగలవంగము.

గ్రహణేమి. సం. వి. ఇ. పుం. చంద్రుఁడు.

గ్రహపతి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. సూర్యుఁడు; 2. జిల్లేదుళి; 3. చంద్రుఁడు. “క్షో. తస్య విస్తీర్ణతే రాజ్యం బోధితాన్ గ్రహపతీనః.” భార. శాం. (వాచ.)

గ్రహము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. సూర్యుఁడు; 2. గ్రహింపుట; 3. గ్రహణము, 4. చెఱు; 5. విశాచము; 6. అనుగ్రహము; 7. ఆగ్రహము; 8. రాహువు; 9. నవసంఖ్య.

గ్రహధారము. సం. వి. ఆ. పుం. ధ్రువసత్త్రము. ఇట్లే: గ్రహశయముమొ.

గ్రహించు. సం. న. క్రి. 1. స్వీకరించు 2. పట్టుకొను. “గీ. పదియు నెనిమిదివిద్య లీపద్దనయన, శ్రవణముల రెంటు నర్థ పర్థము గ్రహించె” చైవ. 3, ఆ. ౧౮౪.

గ్రహించు = గ్రహించు. (పట్టుకొను.) “నీ... గ్రహించు విరులచాల్ గగనలక్ష్మి.” ఉ. రా. ౧, ఆ. ౫౯.

గ్రహింపుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. గ్రహించువాడు; 2. చలనము గలవాడు.

గ్రహీత. సం. విణ. (బు. స్త్రీ. బు.) 1. కట్టకొనువాడు; 2. తెలిసికొనువాడు.

గ్రహీతవ్యము. సం. = గ్రహణీయము.

గ్రాంథికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గ్రంథమునందలిది. (భాషమొ.)

గ్రాంజి. దే. వి. పృథ్విశేషము. “గీ. కడిమి చిగిరించె గ్రాంజవంగడము ననిచె, నఖిలహిత మైనమేఘోదయంబునండొ.” పాండు. ౪, ఆ. ౨౧.

గ్రాహటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వల్పగ్రామము, వల్లెటూరు.

గ్రామశి. సం. వి. ఈ. పుం. మంగలి. ఈ. స్త్రీ. 1. వేశ్య; 2. నీలిశీ. విణ. (ఈ. ఈ. ఇ) గ్రామాధిపతి; 2. ముఖ్యుఁడు.

గ్రామశి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గ్రామములసమూహము. గ్రామశేషుఁడు. సం. వి. ఆ. పుం. గ్రామస్థులవశమందున్నవడ్డంగి.

గ్రామము. సం. ౩. ఆ. పుం. 1. ఊరు; 2. వడ్డాది స్వరము; 3. (శబ్దభూతగణానులకంటె పరమగు నడు) సమూహము. (ఉదా:—ఇంద్రియ గ్రామము); 4. గ్రామ్యధర్మము, మైథునము. (వాచ.)

గ్రామముపని. మి. వి. (గ్రామము+పని.) గ్రామాధికారిత్వము భార. అను. 3, ఆ. ౧౭౫.

గ్రామమృగము. సం. వి. ఆ. పుం. కుక్క.

గ్రామసింహము. సం. = గ్రామమృగము.

గ్రామి. సం. విణ. (న్. జీ. న్.) 1. గ్రామము కలవాడు; 2. గ్రామాధిపతి; 3. గ్రామవాసి; 4. స్త్రీలంకలుఁడు.

గ్రామికుడు. సం. వి. ఆ. పుం. గ్రామాధికారి.

గ్రామిణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నీలిశీ; పాలంక్య శాకముళి.

గ్రామిణము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కుక్క; 2. కాకి; 3. ఊరఁబంది. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఊరిలో నున్నది; 2. నాగరికత లేనిది.

గ్రామేయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఊరిలో నున్నది.

గ్రామేయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వేశ్య.

గ్రామ్యకర్కటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గుమ్మడిశీ.

గ్రామ్యకర్మము. సం. వి. న్. న. మైథునము, రతి.

గ్రామధర్మము. సం. వి. ఆ. న. గ్రామ్యకర్మము.

గ్రామ్యము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. కావ్యదోషవిశేషము; 2. గ్రామమందలివశువు. న. 1. మైథునము, రతి; 2. ఒకానొకరతిబంధము; 3. ఆనభ్యవాక్కు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. గ్రామమున నున్నది; 2. మూర్ఖము; 3. పామరము; 4. ఆనభ్యము; 5. అపవ్రంశము.

గ్రామ్యవాది. సు. విణ. (న్. నీ. న్.) 1. అపశబ్దములు మాటలాడువాడు; 2. ఆనభ్యముగా భాషించువాడు.

గ్రామ్యసఖము. సు. వి. ఆ. న. మైథునము, రతి.

గ్రామాశ్వము. సు. వి. ఆ. పుం. గాడిద.

గ్రావము. సు. వి. న్. పుం. 1. తాయి; 2. కొండ; 3. మేఘము.

గ్రావము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. మద్ద; 2. మ్రొగుట; 3. ఆహారము; 4. గ్రహణము.

గ్రాహకము. సు. వి. ఆ. పుం. డేగ. విణ. (ఆ. హి. కా. ఆ.) 1. గ్రహించునది; 2. గ్రహించఁ జేయునది.

గ్రాహకడు. సు. వి. ఆ. పుం. పాములవాడు.

గ్రాహము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. మొసలి; 2. గ్రహణము; 3. ఆగ్రహము.

గ్రాహి. సు. వి. న్. పుం. వెలగళి. విణ. (న్. టీ. న్.) గ్రహించువాడు.

గ్రాహించు. సు. స. క్రి. స్పృశించు, ముట్టు. “కా... ముర్రపద్మంబి లంఘించి యు, త్సాహం బొప్పుగ నెత్తె మందరమహిధంబు... దిక్ష్మిచలం, గ్రాహిం పక్ష బతమాబునిష్ఠురమహాగంధోపలధాన ముత్.” భీమ. ౪, ఆ. ౧౮.

గ్రాహ్యము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) గ్రహించఁదగినది.

గ్రీక్కిను. డే. స. క్రి. చేష్టించు. “గీ... గ్రీక్కినె నన, వెలయు చేష్టించె ననుటకు...” ఆం. భా. కృ. ౧౧౭.

గ్రీవ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. మెడ.

గ్రీవి. సు. వి. న్. పుం. లాట్టిక్కిట్ట. విణ. (న్. టీ. న్.)

గ్రీవము కలవాడు.

గ్రీవము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. వేసవికాలము; 2. వేడిమి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) వేడిమి గలది.

గ్రీష్మి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. నవనల్లికళి.

గ్రంగుటగుట. డే. వి. (గుటగుట+గుటగుట.) త్రాగుటయు వగుధ్యని కనుకరణము. “చ. కొట కొట ధారగా వడియుచు గడలాస్తూధార సము గ్రం, గుటగుట నప్పటప్పటికిఁ గ్రోలుచు...” పాండు, ౪, ఆ. ౪౮.

గ్రంక. వై. వి. (సు. గర్తః.) గుంట, పల్లము “గీ... పెద్దవాన..., మరియొకడంగ వలనలు గ్రంక మిట్టలాక్కొలదిగఁ బాతె నీ ర్థక్కుజముగ.” ద్వా. ౧౦, ఆ. ౪౪.

గ్రక్క. డే. వి. ఒకసారి మ్రొగుట “ఉ. గ్రక్కకు గ్రక్కకు జవులు కొర్రలు నేయఁగ...” చంద్రా. 3, ఆ. ౧౦౬; 2. ఒకసారి నోటఁ బోసిగొని మ్రొగెడు కొలది. “క. నామనబా లొక్క గ్రక్కెం, దోచిన్ని కుమర త్రావుము...” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౨౧౧; 3. ఒకసారి నోటఁ బోసిగొని మ్రొగుటకు సరిపడుజలము. “క... మీన్, మ్రొగిన గ్రక్కన్ వారిధి, కిం గొఱచయె...” ఆము. ౬, ఆ. ౬౪, 4. ఊసిరి. “నీ, గడియయైరను గ్రక్క విడువక వూయలుగా నవగడంబుగఁ దాన చునెడు చేర్చు.” కువల. ౪, ఆ. ౧౧౧.

గ్రక్కగొను. డే. స. క్రి. (గ్రక్క+గొను.) 1. మ్రొగు. (శ. ర.); 2. త్రాగు. “ద్వి. ఆక్క జంబుగ నట్టి నాహాశనముగ, గ్రక్కగొన్నట్టి యాకుంభజఁ డుండ.” ద్వి. హరికృ. పూ. 3౦౨. పం. మా. ౧, ఆ. ౯౫.

గ్రక్కలుపెట్టు. డే. ఆ. క్రి. (గ్రక్కలు+పెట్టు.) త్రాగు. “క. కెక్కురు మన కమ్మరంబును, గ్రక్కలుపెట్టుదురు నురలు...” హర. ౬, ఆ. ౧౨౨.

గ్రక్కలుమ్రొగు. డే. ఆ. క్రి. (గ్రక్కలు+మ్రొగు.) 1. ఆపేక్షించు, కావలయునని యుంబ లాటకడు. “చ. మునుగొని మూడుమూలలను మువ్వరు గ్రక్కలుమ్రొంగ...” హంస. 3, ఆ. ౧౦౩; 2. సంకోచించు, సందేహపడు. (శ. ర.)

గ్రక్కిలి. డే. వి. డౌ. గ్రక్క. “గీ. చందమామకు గ్రక్కి లాయెండువదన,” కవిక. 3, ఆ. ౪౯.

గ్రుక్కిట్టమింగిండు. దే. స. క్రి. (గ్రుక్కిట్ట మింగుదా. ప్రే) అపేక్షించు. "నీ. కోకిల వ్రాశంబు గ్రుక్కిట్టమింగించు కొమ్మచిగు రాకుగొడుగుతోడ." హర. 3, ఆ. 3౦.

గ్రుక్కిట్టమింగు=గ్రుక్కలుమింగు. (కావలయు నని మిక్కిలి యుబలాటచదు.) "నీ భోగించు వారల బుల్కుపుల్కునఁ జూచి మెల్లన గ్రుక్కిట్టమింగువారు." ప్రవ. 2, ఆ. ౫3. "గీ...చందమామ చెరులకెంపు మోములవధకు గ్రుక్కిట్టమింగ." శకాం. ౫, ఆ. ౧32.

గ్రుక్కు. దే. ఆ. క్రి. 1. సుకోచించు, (చెప్పు నొల్లక) మాటలు మ్రింగు. "ఉ...ఓయక్కరొ యెవ్వఁడే తనని యాకఁడు మాటలవేది యాడిలే. గ్రుక్కనమింక..." సావి. ౨, ఆ. 3౪. ప్రభా. ౫, ఆ. ౨౦; 2. తడవుకొను, తొట్టుచదు. "క. వీచులకు నుభారసముల, సోనలు వర్షించునృగు లనున్వరఫణిసె, దా నిట్టటు గ్రుక్కక..." ప్రభా. ౪, ఆ. ౬౦.

గ్రుక్కుమిక్కును. దే. ఆ. క్రి. (గ్రుక్కు+మిక్కు+ ఆను.) విమోచన బలుకు, కొంచెమైన మాట్లాడు. "క. ఒక్కతెనె గ్రుక్కుమిక్కున దిక్కెడనె డితి నుంటి..." హంస. ౪, ఆ. ౨3౬. (ఇట్లే: గ్రుక్కుమిక్కుము. ప్రభా. ౧, ఆ. ౨౨ గ్రుక్కుమిక్కురను. శుక. 3, ఆ. ౬33. కాని, తుదిరెండు ప్రయోగములందును వ్యతిరేకార్థము ననే ప్రయోగము లుండుట నూ. వి. ఆవ్య. గా గ్రహించినది; ఇది చింత్యము.)

గ్రుచ్చే దే. ఆ. క్రి. నాటు. "చ...భీకరముగ మూడుమూడుశతకాండములకొ దగ గ్రుచ్చు నేసినన్." భాగ. ౪, స్కం. 3౨౫. ఆ. క్రి. స. క్రి. విగ బట్టు. గట్టిగా పట్టుకొను. "ఆ. గ్రుచ్చి కవులించుకొని యవహీధర, సార్వ భౌముదేవి..." హర. ౪, ఆ. ౫. స. క్రి. 1. నాటకేయు. "శా..., నారాచంబులు పెక్కు లొక్కమొగి వేనక గ్రుచ్చు మూర్ఖులై .." భార. కర్ణ. ౧, ఆ. ౧౬౫; 2. గాఢముగా పట్టు కొను. గాఢముగాఁ గొంగిలించుకొను. "గీ...ని న్నతఁ డెత్తి గ్రుచ్చి...కొంగిలించగ..." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 3౫3. "నీ...గుచ్చె దావులు

సోకఁ గ్రోవరెమ్మ." వసు. ౧, ఆ. ౧౫౦; 3. చీల్చు. "చ...నరసహమాన్వివై, కుటిలనఖాగ్ర ముచికల గ్రుచ్చవె వానియురకవాటమున్." హరి. 3, ఆ. 3౨; 4. (మాలికామలు) కూర్చు. "నీ...నరసోత్తలన నవ్వ నరులు గ్రుచ్చు." విక్ర. ౫, ఆ. ౧౪2; 5. తూర్చు. "మ. తలఁ బట్టచ్చట గ్రుచ్చి బాతువులు కేదారంపుఁ గుల్పూతరస్థలి నిద్రింపఁగ..." ఆము. ౧, ఆ. ౬౫.

గ్రుచ్చుకొను. దే. ఆ. క్రి. (గ్రుచ్చు+కొను స్వాధి మున) నాటు. చొనికి దిగు. వ్యవః—అంతకాలిగా ముల్లు గ్రుచ్చుకొన్నది.

గ్రుచ్చెత్తు దే. స. క్రి. (గ్రుచ్చు+ఎత్తు.) చేర్చు, కలుపు. "నీ. గొజ్జాగినియన గ్రుచ్చెత్తి కపురాన రంగు మీఱగ నరంగు వైచి." చము. ౧, ఆ. ౨౦.

గ్రుడ్డి = గుడ్డి. 1. (అంధుడు) ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౦; 2. (అంధురాలు.) "నీ. గ్రుడ్డవ్వ..." హర. ౨, ఆ. ౨౭2. (గ్రుడ్డికనము) ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౪. గ్రుడ్డిగిలాయి. దే. వి. (గ్రుడ్డి+ఇంగిలాయి) ఒక జాతివేఱ. (శ. ర.)

గ్రుడ్డికపాదుసా. దే. వి. (గ్రుడ్డి+కన్ను+ పాదుసా.) కుదేరుడు. వేంక. దేవ. ౧2.

గ్రుడ్డికామంచి. దే. వి. (గ్రుడ్డి+కామంచి.) అతి చ్ఛత్రము, గొడుగుగడ్డి. (శ. ర.)

గ్రుడ్డికాను. దే. వి. (గ్రుడ్డి+కాను.) చిల్లిగవ్వ. "మ... గ్రుడ్డికా వైన లేదు..." వల్లభూ. వైరా. 3.

గ్రుడ్డికొక్కరాయి. ద్వ. వి. (గ్రుడ్డి+కొక్కరాయి.) కోయప్తికము, వీశకొక్కెర. (శ. ర.)

గ్రుడ్డికొక్కెర. ద్వ. వి. (గ్రుడ్డి+కొక్కెర.) కోయ ప్తికము. ఆం. భా. ద్వి. ౯౪.

గ్రుడ్డికవ్వ = గ్రుడ్డికాను. (వా.)

గ్రుడ్డిదీపము. దే. వి. (గ్రుడ్డి+దీపము.) మిఠకు మిఠకు మనుకాంటిహినుగుదీపము. (బ్రా. వా.)

గ్రుడ్డిదేరము. ద్వ. వి. (గ్రుడ్డి+దేరము.) తెలివి తక్కువదేరము. (బ్రా. వా.)

గ్రుడ్డినడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (గ్రుడ్డి+నడు.) కన్ను కన్ను గానకపోవు. "గీ. కొన్నిదేశంబు లిరులచే గ్రుడ్డి పడియె." కాశీ. ౧, ఆ. ౧32. [కము. (శ. ర.) గ్రుడ్డివాటు. ద్వ. వి. (గ్రుడ్డినడు. ధా.) వైవి

గ్రంథివెన్నెల. దే. వి. (గ్రంథి+వెన్నెల.) “అల్ప బోక్సన్న, కాంతిహీనమగువెన్నెల. (బ్రా.వా.)

గ్రంథు. దే. వి. 1. కనుగ్రంథు. “నీ...భగవని గ్రంథులు ధర: బడగఁ జెప్పె.” కాశీ. 2, ఆ. ౮౪; 2. తారక, వల్లగ్రంథు. ఆం. భా. తృ. ౫3; 3. (పాము పక్షి మొ. వాని.) ఆంధము. “నీ. అఱు బాటునెఱివేరికటిపాచొప్పుకు వెడలుగ్రంథులు వోలె విరులు రాల.” సాంబో. ౧. ఆ. ౧౧౯. నీలా. ౧, ఆ. 2౮; 4. గ్రంథీకనము. “క. కని గ్రంథిక్ వినియఁ జెప్పుదుకానె తలంపన్.” శేష. ౪, ఆ. (శ. ర.)

గ్రంథుకానుపు. దే.వి. (గ్రంథు+కానుపు) అంధజము. 1. పక్షి; 2. పాము. “నీ. గ్రంథుకానుపుతోడను గ్రంథుకానుపుతోడను గుఱులు పానునై కొదురు మిగుల.” ఆచ్య. బాల; 3. (వైరెడర్థములకు నదాహరణము)

గ్రంథెఱు. దే. వి. (గ్రంథు+ఱు) రావము. “గీ. ఎదురు తెను రేల పోవించె నిదుధరుడను, అకట గ్రంథెఱు బాదరాయజునిబాడ.” భీమ. ౪, ఆ. ౧౨.

గ్రంథగూబ. ద్వ. వి. (గ్రంథు+గూబ.) ఘూకము, పెద్దగ్రంథు గలగూబ. సాం. ని. తిర్య. ౮౦.

గ్రంథు. దే.న. క్రి. (క. గ్రంథు.త. శ. త్వు.) 1. పిడికిటితో బలముగాఁ గొట్టు. “నగర. గ్రంథిక్ గోత్రాచలం బుల్ గులగులయిహా గోతముల్ గ్రంథులీలన్.” స్వా. ౪, ఆ. ౮; 2. పొడుచు. “గీ...గేదంగి చేయమ్మకొద్ది గ్రంథి.” చంద్రా. 3, ఆ. ౧౧2. పార్వ. ౪, ఆ. ౧౦౯. వి. పిడికిటిపాటు. వ్యవ:- వాని నొక గ్రంథు గ్రంథుము.

గ్రంథులాట. దే. వి. (గ్రంథులాడు థా.) 1. యధము. “నీ... గ్రంథులాటనిన యధము...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౨; 2. పొట్టాట, జగడము. (వా.)

గ్రంథులాడు. దే. ఆ. క్రి. (గ్రంథు+అడు.) ఒకరి నొకరు గ్రంథుకొనుచు పొట్టాడు. (శ. ర. వా.)

గ్రంథ్యు. దే. న. క్రి. గ్రంథ్యు, నాటు. ఆం. భా. తృ. ౧౨౨.

గ్రంథ్య. దే. వి. గుప్త్య, అడవిపావురము. “గీ. గ్రంథ్య గడ్డ దివ్యాలుపుఁ బ్రువ్వ...” భార. ఆను. ౪, ఆ. ౧౧౯; ౨౬౬.

గ్ర

గ్రమ్ము. దే. న. క్రి. సాంగఁజేయు. “గీ. మఱిజమ్మెటి యనబఁ గ్రమ్మించుమించుఁబొడివిమన ప్రతా సాన్నిఁ బుటము వెట్టి, తచ్చిగడ్డియదాకట గ్రమ్మి యట్టి, కొమ్మ గామింపఁబోలు నె క్కమ్మియాలి.” వసు. ౨, ఆ. 3౨.

గ్ర

గ్రవము. సం. = గ్రే వేయకము. గ్ర వేయకము. సం. వి. ఆ. న. (పుం. అని కొందఱు. గ. అని సంస్కృతనిఘంటువులు.) కంఠభూషణము, మెడఁ దాల్చునలంకారము.

గ్రవేయము. సం. విణ. (అ. ప్తి. కా. ఆ.) గ్రీష్మ ఋతువునందు పుట్టిరది.

గ్రవ్యము. నా. విణ. (అ. ఈ. అ.) గ్రీష్మర్తుకాలంధ మైనది.

గ్రవ్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నవమర్తిక, విరజాజిహ్వి.

గ్ర

గ్రచ్చు. దే. న. క్రి. (గ్రంథ్యథా. త్వు.) 1. వెల్లగించు. “గీ. గ్రచ్చుకొరాడి త్రవ్వరి కుతల మెల్ల.” భాగ. ౯, స్కం. ౨౦౫. దశా. 3, ఆ. ౨౦౮; 2. త్రవ్వ. “ప...అంత నాక్షత్రియు లొక్కభార్గవునియిట్లు గ్రచ్చి యనంతం బైన యర్థంబుం గని యలిగి రాజధనవంతులై రని భార్గవులశ్లో నిగ్రహించి...” భార. ఆది. 2, ఆ. ౧3౪. కు. సం. ౧, ఆ. ౫౨; చీలు. “నగర. గ్రచ్చుక్ రథ్యవ్రజంబుక్ ఘుటఘుటరథిక్ ఘోటియై...” రాజ. చ. ౨, ఆ. 2౬.

గ్రవ్పించు = గ్రచ్చు. (త్రవ్వ.) “గీ. మిమ్ము మిడుగులు బట్టులై మెఱసి రెండు, మెఱుగు లొకపుట్టలా నున్న నెఱుంగ కేను,బుట్ట గ్రవ్పించి యారెంటిపొలుపుఁ గానఁజడిగి వచ్చితి విషయ పడి మనమున.” భార. ఆర. 3, ఆ. ౧2౯.

గ్రవ్య = గ్రంథ్య. (చూ. గ్రవ్పించు.)

గ్రంథ్య. దే. ఆ. క్రి. వల్లముపడు, గుంటయగు. “గీ. ఆమహాత్ముడు...ఇచ్చుగోణంబులగొరిజల గ్రంస్థి యయ్యెఁగానె యానరోవరము జగ న్ముతముగ.” భార. ఆర. ౪, ఆ. 3౬౮.

గ

గ్లవము. సం. వి. అ. న. ద్వాని కలిగించుట. విణ.
(అ. అ. అ.) ద్వాని కలిగించునది.

గ్లవము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) గ్లవము. “మహా
ప్రగ్ధం. హరివాణీద్రామరేంద్రాద్యమరగణ ఫణీం
ద్రానురేంద్రోరుజాటో, త్కరనద్రత్నాలిధామా
గ్లవితవదనఖోఘః ప్రపూర్ణేందరక్తి, స్ఫూరితాంగో
ద్యత్సభాభి ఘభితవరనిధిస్తోత్ర సంగీతరావా, వరి
తాకాద్యంబకోభావమల గనియె మునివ్రాతమా
జేవదేవున్.” కు. సం. ౮, ఆ. 3.

గ్లవము. సం. వి. అ. పుం. 1. జాదము; 2. పాచిక;
3. చణము.

గ్లా

గ్లానము. సం. వి. అ. న. 1. దౌర్బల్యము; 2. తైన్యము;
3. తెగులు; 4. వాడిపోవుట. విణ. (అ. అ. అ.)
1. రోగముచే దుర్బలమైనది; 2. దీనత చెందినది;
3. వాడిపోయినది.

గ్లాని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. (క్రమాదిశముచే గలిగిన)
దౌర్బల్యము; 2. ఆనందభక్తి; 3. తెగులు; 4. బడ
లిక; 5. హని; 6. వాడుట. [నందినవాడు.

గ్లాన్నువు. సం. విణ. (ఉ) రోగముచే దౌర్బల్యము

గ్లో

గ్లో. సం. వి. కౌ. పుం. 1. చంద్రుడు; 2. కర్పూరము.

గ్లో

గ్లో. సం. వి. కౌ. పుం. 1. చంద్రుడు; 2. కర్పూరము.

ఘ

ఘ. ఒక నొకయక్షరము. సం. వి. అ. పుం. 1. గంట,
2. ఘర్భరథ్యని. ఆ. స్త్రీ. మొలమూలు.

ఘంట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గంట; 2. అటువది
నిముసములకాలము; 3. బీజశీ.

ఘంటావళము. సం. వి. అ. పుం. 1. పదిబారలు
కడలవ్వగల రాజమార్గము; 2. మల్లినాథుడు
రిచించినకెరాతాద్వనీయవ్యాఖ్య; 3. నృప్తరీతి,
నిస్సందేహమార్గము.

ఘంటారవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గిరిగిచ్చశీ.

ఘంటాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బీజశీ. [నాలుక.

ఘంటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిలుగంట; 2. కొండ

ఘండము. సం. వి. అ. పుం. కుమ్మెద.

ఘట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. సమాహము; 2. ఏనుఁ
గులసమాహము; 3. గోష్ఠి; 4. కూర్పు.

ఘటక్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆంధ్రమున కొన్ని
ధాతుజన్యరూపముల కనుప్రయోక్త మగు
ధాతువు. ఉదా:—అగు, పోవుమొ. ఇది కొన్ని
యెడల నిరర్థకముగను గొన్నియెడల విశేషార్థము
గను నుండును. ఉదా:—రా.డయ్యెన్, రాక
పోడు.

ఘటకము. సం. వి. ఆ. పుం. వనస్పతి, పూవులు
లేకయే కాయలుకాచువృత్తిది. [నాడు.

ఘటకుడు. సం. విణ. (అ. టికా. ఆ.) ఘటిల్లుజేయు
ఘటదాసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నాయికానాయకులను
సంఘటించజేయుస్త్రీ.

ఘటన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = ఘటనము.

ఘటనచేయ. వి. న. స్త్రీ. సంఘటిలజేయు, కూర్పు.
“గీ. వనజసంభవుఁ డిరీతి వరుసగాను, గలికియం
గుబు తెల్లను ఘటనచేసి, కవును లే దనుమాటను
వివరపఱుచు, సున్న పెట్టెనొ యన నాభి చూడఁ
దగియె.” పార్వ. ౬, ఆ. ౯3.

ఘటనవడు. వి. ఆ. క్రి. (ఘటనవడుధా. ప్రే.)
కూర్పు, సంఘటిలజేయు. “గీ. అవధరింపుము
నీపేర నంకితముగ, నకలలక్షణగ్రంథవిస్తారసార,
వటిమ లన్నియు నొకటిగా ఘటనవఱచి, లక్షణ
గ్రంథ మొనరింతు రంగనృపతి.” ఆనంద. ౧,
ఆ. ౨.

ఘటనము. సం. వి. అ. న. 1. ప్రయత్నము; 2.
సంభారము; 3. కూర్పు; 4. సమాహము.

ఘటమానము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఘటిల్లుచున్నది,
సంభవించుచున్నది. భార. ఆర. ౧, ఆ. ౨౬౬,
33౦.

ఘటము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కుండ; 2. ఏనుఁగు
కుంభిష్టలము; 3. కుంభకము; 4. కుంభరాశి; 5.
శిఖరము. [ఏకము.

ఘటయంత్రము. సం. వి. ఆ. న. 1. నూరిగిరక; 2.
ఘటకాసి. సం. వి. న్. పుం. ఘటికోపాధ్యాయుఁడు,
తార్కికుఁడు. ఆము. ౬, ఆ. ౮౯.

ఘటాఘటిలు. దే. విణ. బ. అధికులు, గొప్పవారు.
“కా... హే, మాహేమీలు ఘటాఘటిలు...”
సరాహ. ౧౦, ఆ. ౮.

ఘటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చిన్నకుండ; 2. గడియ, ఇరువదినాలుగునిముసములకాలము; 3. గడియలు తెలుపుట కుపయోగించుచున్న నీటికుండ." న్. పుం. కుంభరాశి.

ఘటించు. సం. ఆ. క్రీ. 1. ఘటిల్లు, కలుగు. "క. ఆనదిం ద్రియపుర్ణణమున, పశుమలి నిర్విణ్ణశగుడు పనరడినా కేయనదృశ మోహత మోచిని, రసనం బనఘాత్త యేవేరవున ఘటించున్." భాగ. 3, స్కం. ౮౬౭; 2. పనిచేయు, ఫలితముకలుగు. "చ. పురుషుడు నిర్దవోఃగలలఁ బొందుననర్థక ముత్ ప్రబోధమా,దరయఁగ మిథ్యలై పురుషు నందు ఘటించనికై పడిన్..." భాగ. 3, స్కం. ౯౧౬. స. క్రీ. 1. కలిగించు, చేయు. "ఉ... మీరు వెఱి కుండుడు భూప్రజలార నేడ యానందపనంబునందు దహనంబు ఘటించెద యోగనంబడన్." కాశీ. ౫, ఆ. 3౧౦; 2. సంపాదించు, పొందు. "చ...భోగపరుండు గావు నన్, ధనము ఘటించఁగాఁ దగువిధం బని చూచి..." భార. కాం. 3, ఆ. ౪౭౨.

ఘటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. = ఘటి; 2. ముహూర్తము, రెండుగడియలకాలము.

ఘటితము. సం. విణ. (ఆ.ఆ.ఆ.) 1. కలిగించఁబడినది. ఘటియించు = ఘటించు. (కలిగించు) "క...మేలు ఘటియించి..." ఉ. రా. ౧, ఆ. ౧౦౨.

ఘటియిల్లు. సం. ఆ. క్రీ. కలుగు. "చ...తాండ వారభటిపాటనముం ఘటియిల్లు." భార. కాం. ౫, ఆ. ౨౨౮.

ఘట్టన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = ఘట్టనము.

ఘట్టనము. సం. వి. ఆ. న. 1. గట్టించుట; 2. కదల్చుట; 3. ఒరయక; 4. ల్రతుకుచెరువు.

ఘట్టుము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నద్యాదులకేవు; 2. నుంకము ప్రబ్బుకొనుచోటు; 3. కదల్చుట; 4. రసవంత మగువట్టు. ఉదా:—ఈ గ్రంథమున నిది మంచిఘట్టుము.

ఘట్టించు. సం. స. క్రీ. పొడుచు. "వ...మనలంబుల మోడుచు ముద్గరంబులం జడియుచు ముష్టివల యంబుల ఘట్టించుచు..." భాగ. ౮, స్కం. 3౩౪.

ఘట్టితము. సం. విణ. (ఆ.ఆ.ఆ.) 1. గట్టించఁబడినది; 2. నిర్మించఁబడినది; 3. కదల్చఁబడినది.

ఘణఘణ = గణగణ.
ఘణంఘణ = గణగణ. "సీ...మణికింకెణులఘణం ఘణలు..." దశా. 3, ఆ. ౪౩.

ఘణిల్లు. చే. వి. ఖణిల్లు, అంకెవేయుట, భూషణాదులయొరయక మున్నగువానివలనఁ గలుగుధ్వని కనుకరణము. (దీనియూప్రేడితరూపము ఖణి ఖణిల్లు. "గీ...ఘణిల్లర అంకెలిడుచు." కవిక. ౧, ఆ. ౨౫. "సీ. ఘణిఘణిల్లురటంచు గగన మార్గంబున వైమానికులవిమానములు తాడ." దశా. 3, ఆ. ౧౧౦.

ఘన. సం. వి. ఆ. పుం. పేదపాతవిశేషము. ఆ. స్త్రీ.

1. మేనవట్టి; 2. రుద్రజటశి.

ఘనచ్ఛదము. సం. వి. ఆ. న. మునగళి.

ఘనకల్పము. సం. వి. ఆ. పుం. మునగళి.

ఘనము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. తుంగము నైశి; 2. దార్ధ్యము; 3. ముబ్బు; 4. విరివి; 5. ముద్గరము; 6. సమూహము; 7. శరీరము; 8. కథము; 9. ఆభరణము; 10. సమానమైనయూడుసంఖ్యలు గుణించఁగా వచ్చినలబ్ధము. ౨౫౨౫౨ = ౮.)
న. 1. నృత్యాదిమధ్యమానము; 2. కంచుతాళము మొ. వాద్యము; 3. తగరము; 4. చెట్టువట్టు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. గట్టిది; 2. దట్టమైనది; 3. గొప్పది; 4. అధికమైనది.

ఘనరసము. సం. వి. ఆ. పుం. న. 1. సిద్ధు; 2. కర్పూరము; 3. కమాయము; 4. చెట్టులంక; 5. చాగళి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. దిక్కునిరసము గలది; 2. చాలరసము గలది. [రము.

ఘనసారము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. సిద్ధు; 2. కర్పూరము.

ఘనపాఠోదయము. సం. వి. ఆ. న. ఒకానొకనుగంధి ద్రవ్యము. ద్వా. 3, ఆ. ౨౦౬.

ఘనాగమము. సం. వి. ఆ. పుం. వర్షాకాలము.

ఘనాఘన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకచూచిశి.

ఘనాఘనము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కురియు మేనుము; 2. వరస్పరఘర్ణణము; 3. హింసించుచుదపుటేనుగు.

ఘనాఘనండు. సం. వి. ఇ. పుం. ఇంద్రుడు.

ఘనాత్యయము. సం. వి. ఆ. పుం. శరత్కాలము.

ఘనాశ్రయము. సం. వి. ఆ. పుం. ఆకాశము.

ఘనీభవించు. సం. ఆ. క్రీ. 1. ముద్గకట్టు. "ఉ... జముదివీవలికాంటి ఘనీభవించెన్..." కాళ.

౪. ఆ. ౧౫౬; 2. కూడియుండు. "మ. కనకం బందు ఘనీభవించినకళంకం దెల్ల నువ్వుత్తిగా ననలాస్యంబున గ్రామిపోవుగతి జీవాత్మం బ్రవేశించి చేతనొని వర్తించినదుర్బలక్రయ పరిత్యోభంబు నీభక్తిచేతను జావంబడుం గాని జేతొకటి చేతం బోదు నక్కేవ్వరా." స. శ. ౬౮.

ఘనోపలము. సం. వి. ఆ. పుం. చక్షగల్లు.

ఘమ్మ = గమ్మ. "గీ. మధురతరళిత మమృతా రమహిత కుసుమ, మమృతమ్మంబు ఘమ్మని పరిమళించె." చంద్రా ౪, ఆ. ౮౮.

ఘరట్టము. సం. వి. ఆ. పుం. తిరుగల.

ఘర్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిలుగండ. "నీ. మదము తోడఁ జతుస్సముద్రముల్ గాఢలఘుర్లలపగిది: గలసి మ్రోయ." త. సం. ౮, ఆ. ౨౨. ('దుర్లభము' అవమాది.)

ఘర్లము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఊకనివ్వు; 2. కొండకనము; 3. వాణిలి; 4. గ్రద్దగూలు; 5. హ్యూం. 6. (ఆ. ఆ. ఆ.) అప్పువ్వము. "నీ సుల్యాశకరశీవ్రగర్వ గళగళహళిత గాదద్య ఘర్లము మాట." కాశీ. ౪. ఆ. ౨౦౨.

ఘర్లరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిలుగంట; 2. ఒకా నొకవాద్యము.

ఘర్లము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. చెరుట; 2. ఉక్క; 3. ఎండ; 4. వేడివి; 5. వేసగి; 6. విరుగు గండస్థలమండలిమదము.

ఘర్లకము. సం. వి. ఆ. (ఆ. ర్తికా. ఆ.) 1. ఒరయనది; 2. తోమునది; 3. వర్షించునది; 4. స్పర్ధపడునది.

ఘర్లణము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఒరయక; 2. మర్దనము; 3. తోముట; 4. స్పర్ధ; 5. వాగ్వివాదము. వి. 1. (ఆ. ఆ. ఆ.) ఘర్లణము చేయనది; 2. (ఆ. ఈ. ఆ.) ఘర్లణసాధన మైనది.

ఘర్లము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. = ఘర్లణము; 2. భాక్రము.

ఘర్లించు. సం. స. క్రి. 1. ఒరపెట్టు. "నీ. ఘర్లించు గండభాగముఘటోల్కావిత్వ భవనోపకంఠంమీ పంబు కాఖ." కాశీ. ౬, ఆ. ౧౭౮; 2. బాధించు "గీ. సాధ్వి ఘర్లించు నొక డెట్టు చాలగలడు." కాశీ. ౨, ఆ. ౮౮; 3. కనరు. "నీ. కాశోదర స్యామి ఘర్లించుఁ బలుమాలు పలికాడు" వసుఁ

జేర వచ్చె ననుచు." దశా. ౨, ఆ. ౯౦; 4. చదునుచేయు. "నీ. కవ్వంపుఁగొండ నిమ్మంట కంబుగఁ జేసి ఘర్లించి యతనిభోగంబు జాట్టి." భాగ. ౮, స్కం. ౧౯౨.

ఘర్లిత. సం. వి. ఆ. (ఘ. స్త్రీ. ఘ.) ఘర్లించువాఁడు. ఘర్లితము. సం. వి. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. ఘర్లణము కలది; 2. ఘర్లించఁజేయఁబడినది.

ఘల్లు. చే. వి. మువ్వలుమొ. వానిమ్రోత కనుకరణము. (దీనియాప్రేడితరూపములు. ఘల్లుఘల్లు, ఘుఁఘల్లు, ఘులుఘులుమొ.) "చ...ఘల్లుచుంచులియఁ బసిండిమువ్వగమి..." ఆము. ౧, ఆ. 2౪. భీమ. 3, ఆ. ౬౨; 2. సిహముమొ. వాని యతిప్రసం దగధ్వని కనుకరణము. "నీ. ఘల్లు రంచు నెదుర్పు కఠిరపంబుల..." కృ. శకుం. ౧, ఆ. ౬౧.

ఘస్తయఁడు. సం. వి. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. తిండిపోతు. తిరువాడు; 2. చంపినవాడు.

ఘస్తము. సం. వి. ఆ. పుం. చినుము. వి. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కొనించునది, కాధించినది.

ఘళ. చే. వి. తరంగాదిధ్వని కనుకరణము. (దీని యాప్రేడితరూపములు: ఘళఘళ, ఘళఘళఘళ మొ.) "క. జలసేవనఘళఘళలు..." బహు. ౪, ఆ. ౨౮, దశా. ౪, ఆ. ౨౧౩.

ఘళుకు = ఘల్లు. "వ ..సాలెవాడు ఘళుకుకునునఁ బలక చులకఁగాఁ దాటించువాటంబున..." చంద్ర. వి. 3, ఆ. ౧౩౧.

ఘల్లు. చే. వి. ఘళఘళ మనధ్వని. (చూ. ఘళుకు.)

ఘా

ఘాంటికము. సం. వి. ఆ. పుం. ఉమ్మెత్తశీ.

ఘాంటికుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఘాటలు వాయించువాడు; 2. వేకువను గంట వాయించి రాజాను మేల్కొలుపువైతాళికుడు.

ఘాట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెడతల. (అందలి ముచ్చిలి గంట యని కొందఱు.)

ఘాటము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. = ఘాట; 2. ఘట్టము; 3. గోవుమొ. లెరుగుప్రదేశము.

ఘాటించు. సం. ఆ. క్రి. చెలరేగు. "ద్వి. ఘాటించి ఘోరమృగంబులు బిట్టుగఱచిన..." నవ. ౧, భా. ౪౧, పు.

భూతకుడు. సం. విణ. (అ. లి. అ.) హింసకుడు, బాధించువాడు.

భూతనము. సా. వి. అ. న. 1. చుపుట; 2. చంపిం చుట. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చంపుచు; 2. చంపించునది.

భూతము సా. వి. అ. పు. 1. చెట్టు; 2. చంపుట; 3. గుణించుట; 4. బాణము; 5. గుణించగా వచ్చినట్లుము; 6. దోచిడి; 7. ఉచ్చేదము; 8. (జ్యోతి) చైతన్యతార.

భూతి. సా. వి. ఇ. పు. వక్షులను బట్టువల. విణ. (నో. నీ. నో.) చంపినవాడు.

భూతియే. సా. స. క్రి. చంపు. “క...నాకేశు ననిన్, భూతింపగ నోపెనును, నాతతలలు నవ్వరాంగి యర్పించుటయున్.” హరి. పూ. ౧, ఆ. 2౯.

భూతుకుడు. సా. = భూతకుడు.
భూత్వము. సా. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చంపదగినది; 2. గుణించదగినది.

భూత. సా. వి. అ. పు. నేదనము. తడుపుట.
భూతము. సా. వి. అ. పు. 1. ఆహారము; 2. లేత వచ్చిక. “చ. పురగదాత్మ సౌధరుచిపుంజము మాన మటచు నెంచి లోచనము చౌకళింప ...” కాళిద. ౧, ఆ. ౬౪.

ఘో

ఘోరాయించే. జే. స. క్రి. (హిం. ఘోరానా.) ముట్టడించు, దండెత్తు. “గీ. ఆపుడ రంధ్ర శ్రుతి ప్రభురాజ్ఞ వడసి, తడసి కొన కేగి పడవాల్తు దిండువెంట, గడి ఘోరాయించు లై నమల్ గం డటచు. నైనికల కెల్ల మోహము సాటిరపుడు.” రంగా. 3, ఆ. ౮.

ఘో

ఘోకరించు. సం. అ. క్రి. ఘోకారము చేయు. “చ. కనుగొని నీలదానవుడు గంధగజాకృతి ఘోక రించి వచ్చిన...” పరాహ. ౬. ఆ. ౧౧౨.
ఘోకారము. సా. వి. అ. పు. వినుగూగీక, బృంహ తము.

ఘోకృతి. సా. వి. ఇ. క్రి. ఘోకారము.
ఘో
ఘుండము. సం. వి. అ. పు. తుమ్మెద.

ఘుక్కు. జే. వి. మూకధ్వనియు దగుననుకరణము. “క. ఘుక్కుని మాటిమాటికిని గోటండు వల్కెను వామదిక్కునన్.” క్రి. దా. ౫౧.

ముటఘుట. జే. వి. గొచ్చుటయు దగుధ్వని కను కరణము. “స్వగర. గొచ్చుకో రక్ష్యత్ర జంబుక్ ఘుటఘుటరభికిక్ ఘోషియై...” రాజ. చ. ౨, ఆ. 2౬.

ఘుటము. సా. వి. అ. పు. చీలమాడ.
ఘుటిక. సం. వి. ఆ. క్రి. 1. చీలమాడ; 2. గుళిక, ఘుణము. సా. వి. అ. పు. మ్రానుకొలుచు పురుగు నునిపురుగు.

ఘుచుఘుచు. జే. వి. 1. నువాన వ్యాపించుటయు దగుననుకరణము. వ్యవ:—పువ్వు ఘుచుఘుచు పరిమళించుచున్నది; 2. శంఖము మ్రానుట తగంగము లొరయుట మొ. వానియు దగునను కరణము. “క...శంఖ మపును ఘుచుఘుచు మ్రానిన్.” హరి. ౨, ఆ. 22. హర. 3, ఆ. 3౦.

ఘుమ్ము. జే. వి. 1. గుమ్ము, పరిమళించుటయు దగు ననుకరణము. “క. ఘుమ్మునుకపురపుజగతిఁ గూ ర్పూషితగన్.” వాల్మీ. 3, ఆ. ౧౦౧; 2. వీణాది ధ్వని కనుకరణము. “నీ. ఆపిమ్మట వియచ్చరీపాణి వల్లకీగుంధనరంబులు ఘుమ్మురనియె.” వసు. ౫, ఆ. 3.

ఘుర్లుర. సా. వి. ఆ. క్రి. వుదియటపు.
ఘుర్లురము. సా. వి. అ. పు. ఘుర్లుర.
ఘుర్లురి. సా. వి. ఈ. క్రి. ఘుర్లురము.
ఘుర్లురించు. సం. అ. క్రి. ఘుర్లురధ్వని చేయు. “నీ...ఘుర్లురించుచు బయల్ కొమ్ము జిమ్ము.” స్వా. ౪, ఆ. ౪౨.

ఘుషము. సా. విణ. (అ. అ. అ.) ఘోషించునది.
ఘుషితము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఘోషించబడినది.
ఘుష్టము. సా. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పేనబడినది; 2. ఘోషించబడినది.

ఘున్మణము. సం. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు.

ఘూ

ఘూకము. సం. వి. అ. పు. గుడ్డగూబ.
ఘూకారి. సం. వి. ఇ. పు. కాకి.
ఘూకి. సం. వి. ఈ. క్రి. అడుగుడ్డగూబ.
ఘూర్లము. సా. వి. అ. పు. గుజారతిదేశము.

భూషిల్లు. సం. అ. క్రి. మ్రోగము. “చ. తెగి
వృదాగనిగృహణభేరుట భూషిల...” భా. రా.
న. ౪౬౦.

భూషుడు. సం. వి. అ. పుం. గొట్టవాడు.

పూ

పూతర్పణము. సా. వి. అ. న. మంచివాసన. విణ.
(అ. ఆ. అ.) మంచివాసన గలది.

పూణము. సం. వి. అ. న. 1. ముక్క; 2. వాసన
చూచుట. విణ. (అ. ఆ. అ.) వాసనచూడబడినది.

పూణించు. సం. న. క్రి. వాసనచూడు. “కా. ఉత్సా
హమున నొక్క పాడిమొదలై యూధాబు
పూణించుచున్...” భాగ. ౭, స్కం. ౪౦౦.

పూత. సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) వాసనచూడు
వాడు.

పూకము. సం. విణ. = పూణము.

పూకవృత్తు. సం. వి. అ. న. వాసన. విణ.
(అ. ఆ. అ.) వాసనచూడదగినది.

పూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. వాసన; 2. ముక్క;
3. వాసనచూడుట.

ప్రే

ప్రేయము. సం. వి. అ. న. వాసన. విణ. (అ. ఆ. అ.)
వాసనచూడదగినది.

జ

జ. సం. ఒకానొకయక్షగము. వి. అ. పుం. 1. విష
యము; 2. విషయేచ్ఛ.

జవనము. సం. వి. అ. న. ధ్వని.

జవమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ధ్వనిచేయు
చున్నది.

జా

జావపడు. సం. విణ. (అ. వి. కా. అ.) ధ్వని చేయు
వాడు. [చేయుచునది.

జావయిత. సా. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ధ్వని
చేయు.

జు

జుతము. సా. వి. అ. న. ధ్వని.

జుతి. సా. వి. ఇ. స్త్రీ. ధ్వని.

జో

జోత. సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ధ్వని చేయు
వాడు, ధ్వని చేయునది.

చ

చ. ఉభ. జే. ఒకానొకయక్షగము. సం. వి. అ. పుం.
(దీనికి తెలుగున పక్ష స్త్ర ప్రయోగము లేదు.) 1.
శివుడు; 2. తాచేరు; 3. చంద్రుడు; 4.
దొంగ. (మే. వి.)

చంకురము. సం. వి. అ. పుం. 1. రథము; 2. వృక్షము.
(మే. వి.)

చక్రము. సం. వి. అ. న. 1. చురల చురల
దిరుగుట; 2. చాటుట. విణ. (అ. ఆ. అ.)
మిక్కిలి తిరుగునది.

చక్రము. సా. వి. అ. పుం. 1. మిక్కిలి తిరుగుట;
2. చెత్తదిగాఁ దిరుగుట. “చ. అపవచగగృభార
మున నంగన చక్రమకేరికిఁ నహిం, పరియల
మదగామిని...” రా. హ. 3, ఆ. ౯౬. విణ.
(అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి తిరుగునది.

చంగుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. నేర్పరి; 2.
నుందరుడు; 3. ఆశోగ్యవంతుడు.

చంచ. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. చాచ; 2. గడ్డితోఁ
జేసినబొత్తు.

చంచల్. సం. శక్ర. కదలుచున్న.

చంచరీకము. సం. వి. అ. పుం. తుమ్మెద.

చంచలము. సం. వి. అ. పుం. 1. గాలి; 2. మాద
పిచ్చుక. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కదలనది; 2.
అస్థిరము; 3. కాముకము.

చంచలించు. సం. అ. క్రి. 1. కదలు. “క... మేను
ముఖం జంచలించు మెఱపును బోలెన్.”
పరాహ. ౪, ఆ. ౮౨; 2. జంకు. “ఆ. చంచలించ
కిట్టిసాహసకృత్యంబు, చేసినావు గాన నోసి
పోయి, భయదరూప మైనపాపాని మై పుట్టు
...” నిరం. ౪, ఆ. ౪౪.

చంచురుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నేర్పరి.

చంచువు. సం. వి. ఉ. ఉ. స్త్రీ. పక్షిముక్క. పుం.
ఆమాదపుచెట్టుళి; 2. నేడి.

చంచుసూచి. సం. వి. ఇ. పుం. సూచిపంటిముక్క
గలది-కారండపక్షి.

చండ. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. పార్శ్వ; 2. శోపశిల
యగుస్త్రీ; 3. నల్లకచోరముళి; 4. బలంకెన్నళి;
5. శంఖపుష్పళి; 6. దూలగొండిళి; 7. ఎలుక
బడిళి; 8. లింగపొట్టళి; 9. లెడ్డూర్యళి.

చండము. సు. వి. ఆ. పుం. చింతకెట్టు. న. 1. తీవ్రత; 2. కోడము; 3. తీక్షణత. విణ. (అ.ఆ.అ.)
 1. తీవ్రమైనది; 2. మిక్కిలికోపము గలది; 3. మిక్కిలి చురుకైనది; 4. దుష్టమైనది; 5. తీక్షణమైనది. [తీర్థేశ్వరశ్రీ.]
 చండాంశువు. సు. వి. ఆ. పుం. 1. సూర్యుడు; 2. చండాతకము. సు. వి. ఆ. పుం. న. వేళ్ళలు నాట్యము చేయునపుడు ధగించులాగు, ఆరచట్ట.
 చండాతకము. సు. వి. ఆ. పుం. గన్నేరుశ్రీ.
 చండాలిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మాలలు వాయించు విణ; 2. పీచువిశేషము; 2. పార్వతి. (వాచ.)
 చండాలుడు. సు. వి. ఆ. పుం. మాలవాడు. బ్రహ్మణస్త్రీయందు శూద్రునకుఁ బుట్టినసంకర శాలివాడు. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్రూరకర్దుడు.
 చండి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పార్వతి; 2. మిక్కిలి కోపము గలస్త్రీ.
 చండించే. సు. ఆ. క్రి. 1. మిక్కిలికోపించు; 2. కలపించు. “క. ఇలునించితోనట మొదలుగఁ, జలమున మెం డొడ్డి మిగులఁ జండించుచు దత్తలకంతి గురుజంఘలు, కులధర్మం బెంచ కేలుకొంచుం దిరుగనన్.” కుక. 3, ఆ. 34ర; 3. క్రమింపించు. “నీ. చండించ నామహేశ్వర కుమారునితోడఁ గ్రాంచభూధర విదారణ నిరూఢి.” దశా. 2, ఆ. ౧, ఆ. ౧౩౦.
 చండిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పార్వతి; 2. ఏడేండ్ల కుమారి. (వాచ.)
 చండిను. సు. వి. న్. పుం. 1. వాడిమి; 2. వేడిమి.
 చండిలము. సు. వి. ఆ. పుం. చక్రవర్తిహారశ్రీ.
 చండిలుడు. సు. వి. ఆ. పుం. 1. శివుడు; 2. మంగలి.
 చండినము. సు. వి. ఆ. పుం. ఎత్తుగన్నేరుశ్రీ.
 చండుడు. సు. వి. ఆ. పుం. 1. యమకింకరుడు; 2. ఒకానొకరాక్షసుడు; 3. శివుడు; 4. కుమార స్వామి.
 చందకుడు. సు. వి. ఆ. పుం. చంద్రుడు.
 చందన. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మామెనశ్రీ; 2. నదీ భేదము.
 చందనగిరి. సు. వి. ఇ. పుం. మలయపర్వతము.
 చందనము. సు. వి. ఆ. పుం. మలయజము, మంచి గండపుకెట్టు. పుం. న. మంచిగండము.

చందనీయ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. గోరోజనము.
 చందము. సు. వి. ఆ. పుం. కర్పూరము. (వాచ.)
 చందిరము. సు. వి. ఆ. పుం. వీరుగు. న. జలము. (కే. ని.)
 చందిరుడు. సు. వి. ఆ. పుం. చంద్రుడు. “... విమలశారదచూరిచంద్రికా...” భట్టికావ్యము. వైజ. ౧. ఆ. 4౯.
 చందుడు. సు. వి. ఆ. పుం. చంద్రుడు. (కల్ప.)
 చంద్ర. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. విలకిశ్రీ; 2. మేలుకట్టు; చంద్రకము. సు. వి. ఆ. పుం. 1. సెనులిపురికన్ను. 2. గోరు; 3. నీటియందు చమురు మొదలగునవి పడినందువలన నేర్పడుమాడలము; 4. ఒకజాతి చేప. న. తెల్లమిరియము.
 చంద్రకాంత. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. రాత్రి; 2. ఒక జాతిపుష్పము. “నీ...చంద్రకాం తెల్లనియ బృంద యెఱ్ఱుతుమ్మి.” హంస. ౪, ఆ. ౪౦.
 చంద్రకాంతము. సు. వి. ఆ. పుం. ఒకజాతిమణి. న. 1. తెల్లగలుప; 2. భక్త్యవిశేషము. “వ... తేనెతొలలు గురుగు లేలకాయలు వెన్న మెఱుం గలు నిడి కుడకలు లద్దాలు ముతైపుఁజిప్పలు చంద్రకాంతములు...” ప్రబంధ. ౧౧౨. హంస. ౧. ౧౦౫. [వెండి.]
 చంద్రకాంతి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. వెన్నెల. ఇ. న.
 చంద్రకి. సు. వి. న్. పుం. 1. సెనులి; 2. పెద్దపులి.
 చంద్రకితము. సు. విణ. (అ. ఆ. అ.) సెనులిపురి కన్నులపంటికాడ కలది. “చ...చంద్రకితశిర్ధసరి క్తటమార్గసీమలన్.” పారి. ౨, ఆ. ౧౦౨.
 చంద్రఖండము. సు. వి. ఆ. పుం. న. భక్త్యవిశేషము. “శా. దోర ల్నట్టిన చంద్రఖండములు దొంతుల్ గొన్న వెన్నున్నముల్.” పాచా. ౪, ఆ. ౫౮.
 చంద్రజ్యోతి. సు. వి. న్. పుం. మతాబు. “నీ. విజునులు చివ్వులు బెడగుఁ జంద్రజ్యోతులను నభం బెల్ల వెలుంగఁజేయ.” రసి. ౬, ఆ. ౧౯౧.
 చంద్రద్యుతి. సు. వి. ఇ. స్త్రీ. వెన్నెల. పుం. చంద నము. (వాచ.)
 చంద్రనామము. సు. వి. న్. పుం. కర్పూరము.
 చంద్రబాల. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. పెద్దయెలకిశ్రీ.
 చంద్రభస్మము. సు. వి. న్. న. కర్పూరము.

చంద్రమనుడు. సం. వి. న్. పుం. చంద్రుడు. 5
 చంద్రము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కర్పూరము; 2. నెలవిపురికన్ను; 3. కంపిల్లముళి. న. 1. కలువ; 2. వెండి. పుం. న. బంగారు.
 చంద్రముడు. సం. వి. న్. పుం. చంద్రుడు.
 చంద్రవంక. మి. వి. 1. ఆభరణవిశేషము; 2. ధాన్య విశేషము. "నీ. చంద్ర వంకలు జేసినరులు కాంధో జాలు..." హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮. 3. నదీభేదము.
 చంద్రవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. బండిగురి వెండ తీగళి; 2. సోమలతళి.
 చంద్రవ్రతము. సం. వి. ఆ. న. చంద్రాయణము.
 చంద్రకాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. వైశేవ; మేడ మీడియిల్లు; 2. వెన్నెల.
 చంద్రసంభవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిట్టేలకిళి.
 చంద్రహాస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తిప్పతీగళి.
 చంద్రహాసము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కత్తి; 2. రావ జులికత్తి. న. వెండి.
 చంద్రాతపము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వెన్నెల; 2. మేలుకట్టు.
 చంద్రాలోకము. సం. వి. ఆ. పుం. వెన్నెల. "శా. ఆనందంబున నర్ధరాత్రములఁ జంద్రాలోకమున్ కాయఁగా..." భీమ. ౨, ఆ. ౯౧.
 చంద్రాస్పద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కటకృంగిళి.
 చంద్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కారుగచ్చళి.
 చంద్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. వెన్నెల; 2. పెద్ద యేలకిళి; 3. మల్లెతీగ; 4. మత్స్యవిశేషము; 5. తెల్లవాఁకుడుళి; 6. మెంతిళి.
 చంద్రిలము. సం. వి. ఆ. న. చక్రవర్తిహారళి.
 చంద్రిలుడు. సం. = చండిలుడు.
 చంద్రుడు. సం. వి. ఆ. పుం. చందమామ. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) నుందరుడు; 2. శ్రేష్ఠుడు. (సామాన్యముగా నీయర్థమున నిది సమాసాంత గతమై యుండును. ఉదా: రాజచంద్రుడు.)
 చంద్రోదయము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నెలపొడుపు; 2. మేలుకట్టు; 3. ఔషధవిశేషముళి.
 చంపకమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. స్త్రీలకంఠాభరణ విశేషము; 2. సంపెంగులదండ; 3. వృత్త విశేషము. [కదళిళి.
 చంపకము. సం. వి. ఆ. పుం. సంపెంగళి; 2. సువర్ణ

చంపకాలుపు. సం. వి. ఈ. పుం. వనసళి.
 చంపకోషము. సం. వి. ఆ. పుం. వనసళి.
 చంపాలుపు. సం. వి. ఈ. పుం. వనసళి.
 చంపుపు. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గద్యపద్యయకావ్యము.
 చకచక. సం. వి. ఆ. పుం. కాలి. "చ. చికిలిపసిండి వ్రాతనుడు: జైంద్రిక వన్నియమేలుకట్టునం, జక చక వర్స..." వసు. ౬, ఆ. ౭౪.
 చకచకల్. సం. శక్త. ప్రకాశించుచున్న. "ఈ... మరందనం, ఘాతవియద్ధునిచకచకద్విక చోత్పల సారసంగ్రహ, యాతన మారగంధపహానానిగుంధ విలాసయుక్తమై..." (పెద్దరచాలుపు.)
 చకాసల్. సం. శక్త. ప్రకాశించుచున్న.
 చకచక. దే. అవ్య. పరు వెత్తుట మొదలగువానియం దలియచుకరణము. (వా.)
 చకచకలాడు. దే. ఆ. క్రి. (చకచకలు + అడు.) చుటుకుగా నుండు. ఉదా: వాఁడుతనపనిచకచక లాడుచు చేయుచున్నాడు.
 చకితము. సం. వి. ఆ. న. 1. భయము; 2. నాయకకు ప్రియునియెదుట కలిగెడుభయసంభ్రమము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) వెలిచినది.
 చకోరకము. సం. వి. ఆ. పుం. వెన్నెలపులుగు.
 చకోరము. సం. = చకోరకము.
 చక్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నాగరముస్తళి; 2. కర్కటకృంగిళి.
 చక్రకము. సం. వి. ఆ. న. 1. కర్కటకోషవిశేషము; 2. దద్రురోగము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) చక్ర కారము గలది.
 చక్రకారకము. సం. వి. ఆ. న. 1. పులిగోరుళి; 2. గోరు.
 చక్రకుల్ల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కొలపొన్నళి.
 చక్రగజము. సం. వి. ఆ. పుం. తగిరినచెట్టుళి.
 చక్రగుచ్చము. సం. వి. ఆ. పుం. అశోకముళి.
 చక్రచరము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) గుమిగూడి తిరుగునది. (పక్ష్యాది.)
 చక్రచరుడు. సం. వి. ఆ. పుం. గారడీవాడు.
 చక్రచారి. సం. వి. న్. పుం. రథము.
 చక్రదేవకుడు. సం. వి. ఆ. పుం. కుమ్మరి.
 చక్రదోల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఊంతులరాట్టుము.

చక్రదూతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నేపాళముళి.

చక్రదాన్తము. సం. వి. ఆ. పుం. పండి.

చక్రధరము. సం. వి. ఆ. పుం. సర్పము.

చక్రధరుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. విష్ణువు; 2.

చక్రవర్తి; 3. గారడీవాడు.

చక్రధారణము. సం. వి. ఆ. న. బండికుంచము.

చక్రనాభి. సం. వి. ఇ. పుం = చక్రధారణము.

చక్రనాయకము. సం. వి. ఆ. పుం. పులిగోరుళి.

చక్రవక్షము. సం. వి. ఆ. పుం. హంస.

చక్రవర్తి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కోలపొన్నళి.

చక్రపాణి. సం. వి. ఇ. పుం. విష్ణువు.

చక్రపాలుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. యుద్ధమున

చక్రములను రక్షించుట కేర్పడినయోధుడు; 2.

సేనానాయకుడు; 3. రాష్ట్రాధిపతి; 4. విష్ణువు.

చక్రబంధపు. సం. ఉ. పుం. సూర్యుడు.

చక్రభేదిన. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రాత్రి.

చక్రభ్రమము. సం. వి. ఆ. పుం. సానపట్టుతాయి.

చక్రమండలి. సం. వి. న్. పుం. కొండుచిలువ.

చక్రమర్దనము. సం. వి. ఆ. పుం. తగిరినళి.

చక్రమర్దము. సం. = చక్రమర్దనము.

చక్రము. సం. వి. ఆ. న. 1. సుదర్శనము. (విష్ణుని

చక్రము); 2. బండికల్లు; 3. సమూహము; 4.

జువ్వరిసారె; 5. సేన; 6. రాష్ట్రము; 7. పూహ

విశేషము; 8. నీటినుడి; 9. గ్రామసమూహము;

10. గానుగు, నూనెయంత్రము; 11. పల

యము; 12. మూలాధారము మున్నగు నాలు

కడములు; 13. కావ్యబంధవిశేషము; 18. శ్రీ

చక్రముమొదలగు దేవార్చనయంత్రము; 19.

దద్దురు. పుం. చక్రవాకపక్షి.

చక్రముఖము. సం. వి. ఆ. పుం. పండి.

చక్రల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒట్టనము నైళి.

చక్రలక్షణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుడ్డూరి, తిప్పటిగళి.

చక్రవర్తి. సం. వి. న్. పుం. 1. సార్వభౌముడు;

2. కాకవిశేషము.

చక్రవర్తిన. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. సార్వభౌమురాలు;

2. కోరింబళి; 3. లత్తె; 4. జటామూసిళి.

చక్రవాకము. సం. వి. ఆ. పుం. చక్రవాకపక్షి.

చక్రవాటము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. హద్దు; 2. దీప

స్తూభము; 3. కార్యప్రారంభము.

చక్రవాతము. సం. వి. ఆ. పుం. సుడిగాలి.

చక్రవాళము. సం. వి. ఆ. పుం. చుట్టుగొండ;

లోకాలోక మనువర్తకము. న. 1. గుంపు; 2.

మండలము.

చక్రవృద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వడ్డికినడ్డి.

చక్రశల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెల్లగురివెండళి.

చక్రశ్రేణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అజగ్రుగి, జాట్టుపుళి.

చక్రాంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సుదర్శనళి. [హంస.

చక్రాంగము. సం. వి. ఆ. పుం. చక్రవాకపక్షి; 2.

చక్రాగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆడుహంస; 2.

ఆడుజక్కవ; 3. కలుకరోహిణి; 4. కర్కట

శృంగిళి; 5. మంజిణి.

చక్రాటుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మోసగాడు; 2.

పాములవాడు.

చక్రాధివాసి. సం. వి. న్. పుం. నారించళి.

చక్రి. సం. వి. న్. పుం. 1. విష్ణుడు; 2. రారాజు;

3. జువ్వరి; 4. గారడీవాడు; 5. గాండ్లవాడు;

6. వైశ్యస్త్రీయందు శూద్రునకు బుట్టినవాడు;

7. చక్రవాకము; 8. పాము; 9. లిసానముళి;

పులిగోరుళి. విణ. (న్. బీ. న్.) 1. చక్రము

కలవాడు; 2. కొండెములు చెప్పవాడు.

చక్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మోకాలు.

చక్షణము. సం. వి. ఆ. న. 1. కథనము, చెప్పట;

2. సంజానొకద్రవ్యము.

చక్షుర్వహణము. సం. వి. ఆ. న. జాట్టుపుళి.

చక్షువు. సం. వి. న్. పుం. కన్ను.

చక్షుశృంగము. సం. వి. న్. పుం. పాము.

చక్షువ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అంజనవిశేషము.

చక్షువ్యము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మొగలిళి; 2.

ముచగళి. ఫండరికముళి! న. 1. సోపరాంజనము;

2. పాలకుత్తము. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కంటికి

కాకమైనది; 2. కంటికింపైనది; 3. కంటినుండి

పుట్టినది.

చక్షూరాగము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కంటియెలుపు;

2. నాయకానాయకులకు పరస్పరదర్శనమువలన

గలుగజనురాగము.

చటక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఆడుపిచ్చుక; 2. పిచ్చుక యొక్క ఆడుపిల్ల; 3. పిచ్చులివేరు.

చటకము. సు. వి. ఆ. పుం. పిచ్చుక. రూ. చటకకము. చటకారి. ఆర. వి. ఈదేశమునఁ బుట్టిన అడ్డోయ సంతతివాఁడు; 2. సంకరజాతివాఁడు.

చటకాశిరము. సు. వి. న్. న. పిచ్చులివేరు.

చటనము. సం. వి. ఆ. న. 1. పెట్టుట; 2. తునియ లగుట.

చటాకు. వి. (హిం. ఛటాక్.) నేరులఁ బడునాణవ వంతు.

చటుల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మెఱపు.

చటులము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. కదలునది; 2. మనోహరమైనది.

చటువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. న. చాటువాక్యము. పుం. వతువులకడుపు; 2. ఆననవిశేషము. విణ. (ఉ.) చంచలము.

చణకము. సం. వి. ఆ. పుం. నెనగళి.

చణము. సం. వి. ఆ. పుం. నెనగళి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. ప్రసిద్ధము; 2. నిపుణము; 3. ధనికము. “ఉ... మాధవుండు... పథి కావశీశయ, శ్రీచణః డయ్యె...” అము. గి. ఆ. ౧౨౦.

చతుర్. సం. విణ. (౮.) నాలుగు (ఇది తెనఁగున వ్యుత్తముగా నుండదు.)

చతుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మృగీవిశేషము.

చతురంగము. సం. వి. ఆ. న. 1. నేర; 2. చదరంగము. విణ. (ఆ. ఆ. ఈ. ఆ.) నాలుగంగములు గలది.

చతురంగుళము. సు. వి. ఆ. పుం. తేలశి.

చతురంతయానము. సం. వి. ఆ. న. పల్లకి.

చతురము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గుండ్రనిది; 2. వంకరనడక. న. గజకాల; 2. అల్పభ్రుకుటి.

చతుశ్రము. సం. వి. ఆ. పుం. చదరము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. అందమైనది; 2. నాలుగుములలు గలది.

చతురాననుడు. సం. వి. ఆ. పుం. బ్రహ్మ. ఇట్టే: చతుర్భుఁడుమొ.

చతురిమము. సు. వి. న్. పుం. నేర్పు.

చతురుడు. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. నిపుణుడు; 2. చురుకైనవాడు; 3. బుద్ధిమంతుడు; 4. అందమైనవాడు.

చతుర్ధతి. సం. వి. ఇ. పుం. తాఁబేలు.

చతుర్థము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) నాలుగవది.

చతుర్థి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చవితి; 2. ఒకవిభక్తి.

చతుర్థిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పుము.

చతుర్దశము. సం. వి. ఆ. పుం. విరావకము.

చతుర్దశి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పదునాలుగవతిథి; 2. పదునాలుగంతులు గలవీణ.

చతుర్దోలము. సం. వి. ఆ. పుం. న. పల్లకి.

చతుర్బాహువు. సం. వి. ఉ. పుం. విష్ణువు. న. చదరము. విణ. (ఉ.) నాలుగు చేతులు కలవాడు.

చతుర్బుద్ధము. సం. వి. ఆ. న. బలము క్తము లైన ధర్మార్థకామమోక్షములు.

చతుర్బుజుడు. సం. వి. ఆ. పుం. విష్ణువు.

చతుర్బలము. సం. వి. ఆ. పుం. ధర్మార్థకామమోక్షములననుదాయము.

చతుర్బుద్ధిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నాలుగేంద్రవయసు గల ఆవు; 2. నాలుగేంద్రప్రాయము గలకన్య.

చతుర్బుద్ధహుడు. సం. వి. ఆ. పుం. విష్ణుడు.

చతుర్బాహునము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. నాలుగేంద్రవయసు గలది; 2. నాలుగేంద్రనుండి యున్నది. (ఇది చేతనములం దుపయుక్తమైనపుడు స్త్రీలింగమున నీకారాంతమై చక్రము నొందును. ఉ. చతుర్బాహుణి. మొ.)

చతుర్బలము. సం. వి. ఆ. న. నాలుగింద్రజవంతి.

చతుర్ముము. సం. వి. ఆ. న. 1. నాల్గింటినముదాయము; 2. నాల్గుపేటలు గలవారము; 3. చవికె.

చతుష్క. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పెద్దకోనేణు; 2. దోమతెర.

చతుష్టయము. సం. వి. ఆ. న. 1. జ్యోతిర్వాస్త్ర సంబంధ మైనకేంద్రస్థానము; 2. నాల్గింటినముదాయము.

చతుష్పత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాహణభేదిశి.

చతుష్పథము. సం. వి. ఆ. పుం. నాలుగుమార్గములు కలియుచోటు, చదుకము.

చతుష్పథుడు. సం. వి. ఆ. పుం. బ్రహ్మజుడు.

చతుష్పద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఋతు.

చతుష్పదము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకకరణము, 2. నాలుగుకాళ్లజంతువు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) నాలుగు కాళ్లు కలది.

చతుష్పది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చదయము.

చతుష్పాత్తు. సం. వి. ద్. పుం. 1. ఒకకరణము; 2.

నాల్గొకళ్లజంతువు. విణ. (ద్. వృద్ధి. ద్.)

నాల్గుపాదములు గలది.

చతుష్పత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. ఋగ్వేదము; 2. అఋ
వది నాల్గుకళలు; 3. ఆఋవది నాలుగు. విణ. (ఇ
స్త్రీ.) అఋవది నాల్గువది.

చత్వరము. సం. వి. అ. న. 1. అగ్నిస్థాపనమునకై
సంస్కరింపఁ బడిన ప్రదేశము; 2. ప్రతమ పూనిన
వాడు భుజుకొనఁడగిన ప్రదేశము; 3. ముంగిలి;
4. నాల్గుమార్గములు కలియుచోటు.

చత్వారము. దే. వి. (సం. చత్వారింశత్.) నలువది
యొడ్డకు పప్పు దృష్టిమాంద్యము. (అత్వవిశిష్ట
మైనచకారము దుత్వ మని వ్యాకరణము. కాని
యిది తాలవ్యముగనే వాడుకలో నుచ్చరింపఁబడు
చున్నది.) “క. కండ్లకుఁ జత్వార మొదవెఁ
గాయము ముదిసెన్.” చంద్ర. వి. అ. అ. అం.

చత్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. వినినదానిఁ జెలిసికొన
సమర్థమైనబుద్ధి; 2. చదుకము.

చదిరము. సం. వి. అ. పుం. 1. వినుగు; 2. పాము.
3. కప్పరము.

చదిరుడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుడు.

చపల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మెఱపు; 2. లక్ష్మి; 3.
ఊకుటాలు; 4. సిప్పలీళి; 5. గంజాయిళి; 6.
పుత్రవిశేషము.

చపలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రాగజ్యోహదులచే పనుల
యందు కలుగు తప్పిబుట్టు, వ్యభిచారిభావములలో
నొకటి.

చపలము. సం. వి. అ. పుం. 1. కొఁరి; 2. చేఁబ; 3.
చేలుపఱాయి; 4. పాదరసము; 5. చోరక మను
గంధద్రవ్యము. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కదలునది;
2. నిలుకడ లేనది; 3. వడి గలది; 4. తొందర
వడి చేయునది; 5. నీచము.

చపేటము. సం. వి. అ. పుం. 1. చాచినచేట్ట గల
అఱచేయి; 2. అట్టిఅఱచేతితో చెంపమోడఁ
గొట్టినదెబ్బ, చెంపకాయ.

చపేటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చపేటము.

చమత్కరణము. సం. వి. అ. న. = చమత్కారము.
చమత్కరించు. సం. అ. క్రి. చమత్కారము చేయు.

“ఉ...కపోలసాళిచుంబించి చమత్కరించి వల

పించి కళక్ గరగించి మించి సా, క్కించి
కడుకొ నుఖించి కిలికించితకేళి రమించె వేడు
కన్.” అని. 3, అ. 2౯. న. క్రి. చుట్టుకొను.

“చ. మొదలఁ బురందరాశఁ దగముట్టిరి రాగము
తోడఁ బద్దినన్, బిదపఁ జమత్కరించిరివి వేద్యుఁ
గరాబులు సాచి యీక నన్, బొదువకు మంచు
దూఱుచు నపూర్వశిశాంగన కాలఁ దాచినన్,
దపమితయావక ద్రవముఁ దాల్చెను నా నీనుఁ
డొప్పె రక్తిమన్.” ఉద్భ. అ. అ. 33.

చమత్కారము. సం. వి. అ. పుం. 1. నేర్పు; 2. వింత.

చమత్కరించు. సం. = చమత్కరణము. “లయ
విభాతి...చంక్రమణవిలసన చమత్కరించులఁ
బొలయు నెలయించున్.” రామ. గి. అ. ౧౬౦.

చమరపుచ్చము. సం. వి. అ. పుం. ఉడుత. న. వింజా
మరము.

చమరము. సం. వి. అ. పుం. సవరపుమెకము. వింజా
మరము.

చమరి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆడునవరపుమెకము.

చమరికము. సం. వి. ఆ. పుం. ఎఱ్ఱకాంచనముళి.

చమనము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకయజ్ఞపాత్రము.

చమసి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మినువసిండ్డి.

చమువు. సం. వి. డా. స్త్రీ. 1. నేవ; 2. 2౨ రథ
ములు; 2౨ వినుగులు, ౨౧౨ గుఱ్ఱములు,
3౬౪ గి పదాతులు కలసేన. భార. ఆది. ౧,
అ. ౮౦.

చమూచరుడు. సం. వి. అ. పుం. సేనానాయకుడు.

చమూరువు. సం. వి. డా. పుం. ప్రాస్వపుచ్చము గల
మృగవిశేషము.

చయనము. సం. వి. అ. న. 1. సేకరణము; 2. యజ్ఞ
విశేషము.

చయము. సం. వి. అ. పుం. 1. సమూహము; 2.
అగడ్తనుండి క్రద్వి కొలగొడ చుట్టును పోసిన
మట్టిదిబ్బ; 3. చయన మనునొకయజ్ఞము; 4.
సంగ్రహించుట; 5. పీఠము.

చరకము. సం. వి. అ. పుం. 1. చరకరచిత మైనవైద్య
శాస్త్రగ్రంథము; 2. పాపటళి; 3. దుప్పటి.

చరకుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. చారుడు; 2. చరక
మనువైద్యశాస్త్రగ్రంథమును రచించినవాడు; 3.
భిక్షువు.

చరటము. సం. వి. అ. పుం. కాటుకపిట్ట.
 చరణగ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. చీలముండ.
 చరణపర్వము. సం. వి. స్. న. చీలముండ.
 చరణము. సం. వి. అ. పుం. 1. ఋగ్వేదాది; 2. కిరణము. పుం. న. 1. పాపము; 2. చెట్టుపేరు
 3. పద్యముయొక్క పాదము; 4. పాతిక పాలు
 న. 1. భక్షణము; 2. సంచారము; 3. ప్రవర్తనము; 4. ఆచరణము. పుం. బ. గుర్యానిశబ్దము.
 కనుప్రయుక్తమై పూజ్యతను చెబువును. ఉదా:
 గురుచరణాః.
 చరణాయుధము. సం. వి. అ. పుం. కోడి.
 చరణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. భక్షింపఁ
 దగినది; 2. సంచరింపఁదగినది; 3. అనుష్ఠింపఁ
 దగినది.
 చరణ్. సం. శత్ర. చరించుచున్న.
 చరద్రవ్యము. సం. వి. అ. న. కదల్చుదగినవస్తు
 సుబత్రి. (వ్యతి. స్థిరద్రవ్యము.)
 చరమకాలము. సం. వి. అ. పుం. 1. మరణసమ
 యము; 2. చివరకాలము.
 చరమక్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దహనాదిక మైన
 అంత్యకర్తము.
 చరమదళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మరణాశ్శయి; 2.
 ముదిమి.
 చరమము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. అంత్యము;
 2. పదముటిది; 3. వెనుకటిది.
 చరమాద్రి. సం. వి. ఇ. పుం. అస్తగిరి, క్రంకుమల
 చరము. సం. వి. అ. పుం. 1. ఒకానొకజూదము; 2.
 కాటుకపిట్ట; 3. గవ్వ; 4. మంగళవారము. న.
 కదల్చుదగినవస్తుసంబత్రి. (వ్యతి. స్థిరము.) విణ.
 (అ. ఆ. అ.) 1. కదలునది; 2. నిలుకడ లేనిది;
 3. సంచరించునది.
 చరాచరము. సం. వి. అ. న. 1. జగత్తు; 2. ఆకాశము.
 విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మిక్కిలి తిరుగునది; 2.
 చరస్థిరరూప మైనది.
 చరి. సం. వి. ఇ. పుం. వశువు. (వాచ.)
 చరించు. సం. అ. క్రి. 1. తిరుగు. “ఈ ఇచ్చ హితా
 హితంబు గణించిపనిగోలవు” గాన గానకున్,
 వచ్చిలిగా కయో వధికవర్తము నొంటి జరింప
 నిచ్చునే, యిచ్చటియన్యపుష్టవయము...” వసు.

3, ఆ. ౧౨౨; 2. వ్యభిచరించు. “క. విడువఁదగు
 సతి చరించిన, విడువగా రాదు ప్రాణవిభా: గుల
 సతిన్.” యక్ష. ౪, ఆ. ౧౧౨. న. క్రి. చేయు.
 “ను. వ్రతముల్ చరించె నధికేచ్ఛక్ గుంభ
 కర్ణుడు...” భార. ఆర. ౨, ఆ. ౨౭౮.
 చాత. సం. = చాతము. “క. ధరణిప్రజ ధర్మసుతును,
 స్థిరనిర్మలచాతః జేసి...” భార. ఆది. ౮, ఆ. ౮౩.
 చరితము. సం. వి. అ. న. 1. నడవడి; 2. స్వభా
 వము; 3. జీవితము; 4. తిరుగుట. విణ. (అ. ఆ. అ.)
 1. ఆచరింపఁబడినది; 2. పొందఁబడినది; 3.
 భక్షింపఁబడినది; 4. తెలియఁబడినది; 5. కకచివది.
 చరితార్థము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కృతార్థము;
 2. సార్థకము.
 చాత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చింతచెట్టు. ఆ. న. =
 చరిత్రము. చరిత్రము. సం. వి. అ. న. 1.
 జీవిత గ్రంథము; 2. నడవడి; 3. స్వభావము; 4.
 ధర్మము.
 చరిష్టపు. సం. విణ. (ఉ.) తిరుగుస్వభావము కలది.
 చరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. 1. చారుడు; 2.
 అంగారకుడు.
 చరువు. సం. వి. అ. పుం. 1. దేవతలకు హోమము
 చేయునిమిత్తమై వండినయన్నము; 2. హవ్యము
 వండెడిస్థాన; 3. మేఘము.
 చర్చ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఆధ్యయనముచేయుట.
 2. విచారణ; 3. చందనాద్యనులేపము; 4.
 పాఠ్యత; 5. పుంశ్చలి.
 చర్చకుడు. సం. విణ. (అ. క్రి. కా. అ.) 1 ఆధ్యయ
 నము చేయువాఁడు; 2. విమర్శింప వాఁడు; 3.
 చందనాదులను పూయువాఁడు.
 చర్చనము. సం. వి. అ. న. 1. ఆధ్యయనము; 2. విమ
 ర్శనము; 3. చందనాదులను పూయుట.
 చర్చము. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుని నవనిధులలో
 నొకటి.
 చచ్చి. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. 1. గీలిభేదము; 2. చచ్చుట;
 3. ఇచ్చకము; 4. దంభవాక్యము; 5. నెఱికురులు.
 చర్చరీకము. సం. వి. అ. పుం. 1. తల దువ్వుకొనట;
 2. కాకముః.
 చర్చరీకుడు. సం. వి. అ. పుం. మహాకాలుడు.
 (వాచ.)

చర్చించు. సు. స. క్రి. 1. విమర్శించు. "సీ. చర్చించి చూచిన సర్వజ్ఞతాపట్టప్రాధిమ్యమును పూజించు. పూజించుచున్న సర్వజ్ఞతాపట్టము విలాసము చేపట్టవలయు." పరాహ. ౧, ఆ. 3౯; 2. చర్చు. "క. ముందర శిఖాడి నిడి సు, క్రందన నందనుడు నేరి గంగాతవయాన్, న్రుందించె: గవటమున నాచంద మొడి కడ్డునాడు జర్చించి రాక్షా." భార. కర్ణ. ౧, ఆ. 3౯.

చర్చకము. సు. వి. ఆ. న. 1. విమర్శనము; 2. చంద నాద్యనులేపనము. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. చంద నాడులచే పూయబడినది; 2. విమర్శనమునది.

చర్చటము. సు. వి. ఆ. పు. 1. పాపటళి; 2. చెంప కాయ.

చర్చకము. సు. వి. ఆ. క్రి. సుబరేషుళి.

చర్చకారి. సు. వి. ఈ. క్రి. 1. సుబరేషుళి; 2. మాదిగక్రి.

చర్చకారుడు. సు. వి. ఆ. పు. మాదిగవాడు. విణ. (అ. ఆ. అ.) చెప్పలు కట్టుట మున్నగు పని చేయువాడు.

చర్చచటకము. సు. వి. ఆ. పు. గబ్బిలము.

చర్చచిత్రకము. సు. వి. ఆ. న. బొల్లిలోగము.

చర్చజము. సు. వి. ఆ. న. 1. శెత్తురు; 2. శరీరము దలిమెద్రుక.

చర్చణ్యలి. సు. వి. ఈ. క్రి. 1. నదీవిశేషము; 2. అరటిచెట్టు.

చర్చదండము. సు. వి. ఆ. పు. తోలుకట్టు.

చర్చద్రుమము. సు. వి. ఆ. పు. భూర్జముళి.

చర్చనాళిక. సు. వి. ఆ. క్రి. తోలుకట్టు.

చర్చనక్ర. సు. వి. ఆ. క్రి. గబ్బిలము.

చర్చపాదుక. సు. వి. ఆ. క్రి. పాదరత్న.

చర్చప్రభేదిక. సు. వి. ఆ. క్రి. చెప్పలుకట్టునూది.

చర్చప్రసేవిక. సు. వి. ఆ. క్రి. కొలిమిలిత్తి.

చర్చప్రభేదిక. సు. = చర్చప్రభేదిక.

చర్చము. సు. వి. న్. న. 1. తోలు; 2. డాలు.

చర్చముండ. సు. వి. ఆ. క్రి. పార్వలి.

చర్చయప్తి. సు. వి. ఈ. క్రి. తోలుకట్టు.

చర్చరి. సు. వి. ఈ. క్రి. విషభేదము.

చర్చరువు. సు. వి. ఈ. పు. మాదిగవాడు.

చర్చశము. కే. వి. చవర. (త్రా. వా.)

చర్చచంభవ. సు. వి. ఆ. క్రి. పెద్దమేలకిళి.

చర్చాడు. సు. వి. ఆ. పు. మాదిగవాడు.

చర్చ. సు. వి. న్. పు. 1. భూపత్రముళి; 2. అరటిళి; 3. నందికేశ్వరుడు. విణ. 1. చర్చము కలవాడు; 2. డాలు ధరించినవాడు.

చర్చ. సు. వి. ఆ. క్రి. 1. ఆచరణము; 2. నడవడి; 3. చేయ-చసినది; 4. గరునము; 5. ఆచారము; 6. లిమట.

చర్చ. సు. వి. ఆ. క్రి. నమలుట.

చర్చణ. సు. వి. ఆ. క్రి. 1. నమలుట; 2. ఈగ.

చర్చణము. సు. వి. ఆ. పు. న. 1. నమలుట; 2. అనుభవించుట.

చర్చితచర్చణము. సు. వి. ఆ. న. 1. నమలినదానినే నమలుట, నెమరువేయుట; 2. చేసినదానినే చేయుట. [వింపబడినది.

చర్చకము. సు. వి. ఆ. 1. నమలబడినది; 2. అనుభవ. సు. వి. ఆ. క్రి. 1. లక్ష్మి; 2. మెఱపు; 3. అంకుటాలు; 4. సిద్ధాక మనుగంధద్రవ్యముళి. (వాచ.)

చలచంచువు. సు. వి. ఈ. పు. చళోరము.

చలత్. సు. శక్ర. చలించుచున్న.

చలదంగము. సు. వి. ఆ. పు. మత్స్యవిశేషము.

చలదళము. సు. వి. ఆ. పు. రావిచెట్టు.

చలనకము. సు. వి. ఆ. న. నృత్యసమయమున వేశ్యలు ధరించుచల్లడము.

చలనము. సు. వి. ఆ. న. 1. కదలుట; 2. లెరుగుట; 3. వణికుట. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కదలించు నది; 2. వణికించునది.

చలని. సు. వి. ఈ. క్రి. 1. విరుగును కట్టుగొలును; 2. నృత్యసమయమున వేశ్యలు ధరించుచల్లడము.

చలమంచము. సు. వి. ఆ. పు. డోయెలకుంచము.

చలము. సు. వి. ఆ. పు. 1. వణికు; 2. వాయువు; 3. పాదరసము. విణ. (అ. ఆ. అ.) కదలుట.

చలాకీ. హి. విణ. చుట్టుకై నది. (వా.)

చలాచలము. సు. వి. ఆ. పు. కాకీ. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. చలించునది; 2. చలించునదియు చలించు నిదియు.

చలానుడి. హిం. వి. చెల్లుబడి. (వా.)

చలాయించు. హిం. న. క్రి. 1. సాగించు; 2. పాటి పోవు. (వా.)

చలించు. నం. అ. క్రి. కదలు. “ఉ...భాసురపక్ష మారుతము వర్షతపోజీవ జలంపఁడేయ...” మార్క. ౧, ఆ. 3౫.

చలితము. నం. వి. అ. న. 1. కదలుట; 2. వణఁకుట; 3. గమనము; 4. స్పృశ్యభేదము విణ. (అ.ఆ.అ.)

1. కదలించఁబడినది; 2. వణఁకింపఁబడినది; 3.

గలించినది; 4. పొందఁబడినది.

చలుకము. నం. వి. అ. పుం. పుడిసిలి.

చలువు. నం. వి. ఉ. పుం. పుక్కిలింక. (వాచ.)

చలము. నం. వి. అ. పుం. బొబ్బరలు.

చవి. నం. వి. ఈ. స్త్రీ. = చవ్వము.

చవిక. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. = చవ్వము.

చవ్వ. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. వసళి; 2. చ్చత్తిళి.

చవ్వజ. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. గజసిప్పలిళి.

చవ్వము. నం. వి. ఆ. న. ఒకమందడినను.

చవకము. నం. వి. అ. పుం. కట్టుత్రాగఁగిన్నె. 2.

గిన్నె న. 1 ఒకవిధచుగుకట్టు; 2. తేనె.

చవలి. నం. వి. ఇ. పుం. 1. చువుట; 2. లెనుట.

చఘాము. నం. వి. అ. పుం. 1. యూపస్తంభమునం దండుకట్టకగియము; 2. తేనెపట్టు.

చా

చాగము. నం. వి. అ. పుం. 1. పులిచింతళి; 2. దంతపటుత్వము.

చాగేరి. నం. వి. ఈ. స్త్రీ. పులిచింతళి.

చాంచల్యము. నం. వి. అ. న. చంచలత్వము.

చాండాలి. నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చండాలకాలిస్త్రీ; 2. లి:గపట్టిళి.

చాండాలికి. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పార్వలి; 2. మాల విణ.

చాండారుడు. నం. = చండారుడు.

చాంద్రకము. నం. వి. అ. న. సొంటి.

చాంద్రునము. నం. వి. అ. న. మృగశిర్ష నక్షత్రము. విణ. (అ. ఆ. అ.) చంద్రునకు సుబంధించినది.

చాంద్రమానము. నం. వి. అ. న. చంద్రునిగలివి బట్టి యేర్పఱచెడికాలమానము.

చాంద్రము. నం. వి. అ. పుం. 1. శుక్లపక్షము; 2.

చంద్రకాంతముడి. న. 1. చాంద్రమానము; 2.

మృగశిర్ష నక్షత్రము. 3. అష్టముళి

చాంద్రాయణము. నం. వి. అ. న. ఒకానొకవ్రతము.

(ఈవ్రతమును భుజింపఁదగిన కలశములలో చంద్రునియొక్కపృథ్విక్షయముల ననుసరించి శుక్లపక్షమున నొక్కొక్కకలశమును హెచ్చించుచు కృష్ణపక్షమున నొక్కొక్క కలశమును క్షీంచుచు నాచరింతురు.)

చాందిని. హిం. వి. మేలుకట్టు. (వా.)

చాంద్రి. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కెన్నెల; 2. తెల్ల వాడుముళి.

చాంకిల. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. చుపానది.

చాచేయకము. నం. వి. అ. న. కింజల్కము.

చాచేయము. నం. వి. అ. పుం. 1. బాగారు; 2.

కింజల్కము; 3. సంపెంగళి; 4. నాగకేసరముళి.

చాకచక్యము. నం. వి. అ. న. చుఱుకుదనము.

చాకచిచ్చ. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిఱుబొడ్డిళి.

చాకిగి. హిం. వి. నీచమైనకొలుపు. (వా.)

చాకారకము. నం. వి. అ. న. చకారపక్షులగుంపు.

“ఉ...పొంగెఁ జంద్రికా, సారము తత్ప్ర)మోద మున సంయమికోటి వెలండువట్ల చా.కారకములొ చెలంగె...” విష్ణు. నా. ౫, ఆ. ౨౦౬.

చాకారము. నం. వి. అ. న. చకారపక్షులగుంపు.

విణ. (అ. ఆ. అ.) చకారములకు సుబంధించినది.

చాక్రికుడు. నం. వి. అ. పుం. 1. గాండ్లవాడు;

2. బండివాడు; 3. కుమ్మరి; 4. వేకువను రాజును

నిద్రనుండి మేల్కొలుపువాడు; 5. వైశ్యస్త్రీకి

శూద్రునివలనఁ బుట్టినవాడు. విణ. (అ.ఆ.అ.)

చక్రముతోఁ దిరుగువాడు.

చాక్షుషము. నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. చక్షువులచే

గ్రహింపఁబడునది; 2. చక్షుస్సంబంధమైనది.

చాచలి. నం. విణ. (ఇ. ఈ. ఇ.) మిక్కిలి చలించునది.

చాటకైరము. నం. వి. అ. పుం. పిచ్చుకమగపిల్ల.

చాటము. నం. వి. అ. పుం. ఒకానొకసూక్తిర్ణవర్ణము.

చాటుడు. నం. వి. అ. పుం. న. మోసగాడు.

చాటుకము. నం. వి. అ. పుం. ఇంకావైన సంభాషణము.

చాటుకారము. నం. వి. అ. పుం. బాగారులూపలు గుచ్చినయొంటిపేటహారము.

చాటుకారుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) ప్రియవాక్యములు పలుకువాడు.

చాటుపటుడు. సం. వి. ఉ. పు. అకతాయ. విణ. (అ. అ. అ.) ప్రియముగా మాటలాడుటయందు సత్తుడు.

చాటుపటువు. సం. వి. ఉ. పు. విదూషకుడు.

చాటువు. సం. వి. ఉ. పు. న. 1. ప్రియవాక్యము; 2. మిథ్యాప్రియవాక్యము. స్త్రీ. న. రాజాది ప్రియవాక్యము. పు. 1. శ్రద్ధ; 2. పశుల కడుపు; 3. శ్రద్ధునివర.

చాణీనము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) నెనగలపంటకు తగినది (శ్రేష్ఠము).

చాతకము. సం. వి. అ. పు. చానకాయలు.

చాతకానందనము. సం. వి. అ. పు. 1. మేఘులు; 2. వర్షకాలము.

చాతురము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. నాల్గింటికి నంబుధించినది; 2. చేర్చు గలది; 3. కంటికి గనబడునది; 4. నాల్గింటిచే లాగబడునది (శకటాది)

చాతురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నేర్పు.

చాతురికుడు. సం. వి. అ. పు. సారథి.

చాతుర్థకము. సం. విణ. (అ. ధికా. అ.) నాల్గేసి దినముల కొకసారి వచ్చునది. (జ్వరము.)

చాతుర్థికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) నాల్గేసిన ముల కొకసారివచ్చునది (జ్వరము.)

చాతుర్నాసి. సం. వి. ఈ. 1. ఇష్టిభేదము; 2. నాలుగేసి నెలలకు వచ్చుపూర్ణిమ; 3. చాతుర్నాస్యవ్రతము చేయువాడు.

చాతుర్నాస్యము. 1. నాలుగు నెలలు చేసేడియొక యజ్ఞము; 2. నాలుగు నెలలు చేయునొక వ్రతము.

చాతుర్యము. సం. వి. అ. న. నేర్పు.

చాతుర్వర్ణ్యము. సం. వి. అ. న. బ్రాహ్మణాదీచతుర్వర్ణములు.

చాదస్తము. దే. వి. 1. వెట్టికనము. (వా.); 2. ఛాందసము. (వా.)

చాదస్తుడు. దే. వి. వెట్టివాడు. (వా.)

చాపము. సం. వి. అ. పు. 1. విల్లు; 2. ధనూరాశి.

చాపలము. సం. వి. అ. న. 1. పణి; 2. విమర్శించు చేయుట; 3. పొగదుబొతుకనము; 4. నిలుకడలేమి.

చాపల్యము. సం. = చాపలము.

చాపి. సం. వి. న్. పు. ధనూరాశి. విణ. (ఇ. ఈ. ఇ.) చాపము గలవాడు.

చామర. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. వింజామరము. "ఉ... చామరత్ కప లిడన్." భార. శాం. ౧, అ. ౧౪౯; 2. దండము.

చామరపుష్పము. సం. వి. అ. పు. 1. పోకచెట్టు; 2. మామిడిచీ; 3. మొగలిచీ. 4. జెల్లుచీ.

చామరము. సం. వి. అ. న. 1. వింజామరము; 2. దండము; 3. పృథ్విశేషము.

చామరాలు. సం. వి. అ. పు. బ. ధాన్యవిశేషము.

చామరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = చామరము. న్. పు. గుఱ్ఱుడు.

చామరికుడు. సం. వి. అ. పు. వింజామరరక్తుకొను వాడు.

చామికరము. సం. వి. అ. న. 1. బాగారము; 2. ఉమ్మెత్తళి.

చాముండ. సం. వి. అ. స్త్రీ. సప్తమాతృకలలో నొకతె.

చారకము. సం. వి. అ. న. 1. కారాగృహము; 2. మోరటిచీ.

చారకుడు. సం. వి. అ. పు. చారుడు. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పశులకావరి; 2. నేలమున్నగు వానిని నడపువాడు.

చారచక్షువు. సం. వి. న్. పు. రాజు.

చారటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. మెట్టతామరచీ; 2. నేలయిసిరికచీ.

చారణుడు. సం. వి. అ. పు. 1. నానాదేశసంచారి యైననట్టువుడు; 2. నానాదేశసంచారకుడైన బట్టువాడు; 3. ఒకజాతిభేదరుడు; 4. చారుడు.

చారపథము. సం. వి. అ. పు. రాజనీధి.

చారమికుడు. సం. వి. అ. పు. గ్రంథాదులు చివర పఠకుల జనువువాడు.

చారము. సం. వి. అ. పు. 1. కారాగారము; 2. తిరుగుట; 3. ఆచరణము; 4. సౌకల్య; 5. చౌజుచీ. న. కృత్రిమవిషము.

చారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నృకృత్రి దావిశేషము.

చారిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. పరిచారిక.

చారికము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తినిపించబడినది; 2. నడవబడినది,

చారిత్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చింతశీ.

చాత్రము. సం. వి. ఆ. న. = చరిత్రము.

చారుడు. సం. వి. ఆ. పుం. వేగువాడు.

చారుకేశర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నాగరముస్త్రీ.

చారునేత్రము. సం. వి. ఆ. పుం. జీవ. విణ. (అ. ఆ. అ.) అదమైనకన్నులు గలది.

చారుపుటము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకవిధమైన తాళము (సంగీ.)

చారుఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ద్రాక్షశీ.

చారువు. సం. వి. ఉ. పుం బృహస్పతి. న. కుంకుమ పువ్వు. విణ. (ఉ. ఉ. ర్వి. ఉ.) మణిహారము.

చార్మికుడు. సం. విణ. (అ. ఈ. ఆ.) విమర్శవిషయక గ్రంథములఁ జదువువాడు.

చార్మిక్యము. సం. వి. ఆ. న. చందనాదికములను పూయుట.

చార్తము. సం. వి. ఆ. న. చర్తములసమూహము. విణ. (అ. ఈ. ఆ.) చర్తముతోఁ జేయఁ బడినది.

చార్వాకము. సం. వి. ఆ. న. 1. లోకాయత మను నాస్తికమతము; 2. వాగ్వాదము. “ఉ...దేవుని తోడ నేలచా, ర్వాక మొనర్చితిన్...” కాళ 3, ఆ. ౧౭౪.

చార్వాకుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకరాక్షసుడు; 2. చార్వాకమతమువాడు; 3. చార్వాకమత స్థాపకుడు.

చార్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఊహాహామము మైన బుద్ధి; 2. అదగతై; 3. వెన్నెల; 4. పుడేరుని భార్య; 5. కాంతి.

చాలకుడు. సం. విణ. (అ. లికా. ఆ.) 1. మఱొక చోటికిఁ గొంపావువాడు; 2. చలింపజేయు వాడు.

చాలనము. సం. వి. ఆ. న. 1. జల్లెడ; 2. కదల్పుట; 3. వణికించుట; 4. జల్లించుట.

చాలని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జల్లెడ.

చాలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కదలిక; 2. కదల్పుట; 3. ఇంటిపూరికప్పు.

చావము. సం. వి. ఆ. పుం. చాలశీట్ట.

చి

చింక. దే. వి. బ. తుషయుక్తములగు స్వల్పధాన్యములు, చెట్లలో నుడువొన్నలు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౮; వి. చిన్నకాలువ. (శ. ర. బ్రా.) చింకలిక్క. వై. వి. (సూ. క్షిప్రంకం.) ఎఱ్ఱబిమ్మగము గలకోతి. (శ. ర.)

చింకలికము. వై. వి. = చింకలిక్క. (బ్రా.)

చింకటము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకజాతిచేప.

చింగులువాణు. దే. ఆ. క్రి. మడతమడతలుగా నుండు. “ద్వి. బాగయచెఱుగు పట్టంచుదట్టి, చింగులువాణంగ జెలువుగాఁ గట్టి.” ద్వి. భక్త. ౨, ఆ. ౨౬. పు.

చింగోటి. దే. వి. ఆయుధాశేషము. (శ. ర.)

చించ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చింతశీ. “క...నిశ్చించల కాఖాచిత మగు, చించావృక్షంబుఁ బాడు చిత్త జరూపా.” ద్వా. 3. ౧౫3.

చించేలము. దే. వి. ఓషధివిశేషము.

చించు. దే. స. క్రి. (చినుగు. ధా.) 1. చినుగఁ జేయు. “గీ. అతనుడఁట జోదు పూ మొగ్గయఁట శరంబు, చించినదియట తద్దర్శకంఁచుకంబు.” వై. ౧, ఆ. ౮౦. శుక. ౨, ఆ. ౪౩౭; 2. పాఠఁద్రోలు. “క...తమముంజించున్...” పాడు. ౪, ఆ. ౧౨౬.

చింత. ఉభ. వై. వి. (సూ. చించా. త. చింతమ్.) లింఱిజీవుక్తము. “గీ...క్రొవ్విసగొఱియ దా, జింకకట్టె మేయఁ జేద టయ్యు.” ద్వా. ౪, ఆ. ౧౩౫. “సీ. చింత యసంగను జించ యా...” ఆం. భా. ద్వి. ౪౭. కాళ. ౪. 3. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. దుఃఖము; 2. ఆలోచనము; 3. తలఁపు. చింతకుడు. సం. విణ. (అ. లికా. ఆ.) చింతించు వాడు.

చింతకల్ల. వై. వి. బెరడుతో నుడుచింతపండు.

చింతన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = చింత.

చింతనము. సం. వి. ఆ. న. = చింతన.

చింతనాగు. దే. వి. సర్పవిశేషము. (బ్రా.)

చింతనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చింతించు దగినది.

చింతపాడు. ద్వ. వి. వి. (చింతపాడు.) బెరడు తీసినలింఱిజీవుక్తముద్ద. “క. కలములఁ జోలిన

భయమై కలము లిపుడు చింతపండికందున యగు
ఓన్, గళపట్టు దర్పనాపద, జెలఁగెనుతా లెల్ల
మేలిజ్జున దోగన్." సా.బో. ౨, ఆ. ౧౦౨.

చింతపూవు. ద్వ. వి. (చింత+పూవు.) 1. బాల
క్రీడావిశేషము. "వ...గుజగుజరేకులు చింత
పూవులు చిట్టపాట్లులు..." భోజనశా. ౨,
ఆ. ౯. బ. ధ్యానిశేషము. "నీ. జలకణరాజ
సాల్ చింతపూవులు..." హంస. ౪, ఆ. ౧౨౦.
చింతయల్. సు. శత్రు. చింతించుచున్న.

చింతాకు. ద్వ. వి. క. చింతాక. త.చింతాక్కు.)
1. బాలక్రీడావిశేషము. "నీ. చీకటిమొటికాయ
చింతాకు చుణుదులు పులిమాటలును..."
హంస. ౪, ఆ. ౧౩౬; 2. స్త్రీభూషణవిశేషము.
(వా.); 3. చింతయాకు. "కా. చింతాకంతయం
జుత నిల్వడుగదా..." కాళ. క. 3.

చింతామణి. సు. వి. ఇ. పుం. కొరికల నొసంగుమణి,
దేవమణి.

చింతావేశము. సు. వి. న్. న. రాజాదులయాలా
చనామందిరము.

చింతించు. సు. ఆ. క్రి. దుఃఖించు. సు. క్రి. 1.
ధ్యానించు, తలపోయు. "కా. చింతించక వలె
నీవదంబుజములొ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా." కాళ.
శ. ౧౧౬; 2. పరిశీలించు, ఆలోచించు. "మ...
చింతించంగ నాశ్చర్యమే." భాగ. ౧, స్కం. ౧౨౨.

చింతిడి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. చింతశీ.

చింతితము. సు. వి. ఆ. న. ఆలోచనము. "వ...తన
చింతితంబునుడివి." గాథే. ౮. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.)
చింతించబడినది. [బడుచున్నది.

చింత్యమానము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) చింతించ
చింత్యము. సు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. చింతించ
దగినది; 2. విచార్యము.

చింద. వై. వి. (సం. చిల్లి) చీపరకట్ట, చిన్నగడ్డ.
"గీ. పాదివేటఁ జూడఁ బదరెడు రాణేని, మది
నెఱింగి తడవు మనిన వెలిచె, కాఁజూ కారుకొడి
కక్కెర పూరేడు చింద లున్నగూండ్లు చేరఁ
జెచ్చి." య. ౧, ఆ. ౨౧.

చిందము. దే. వి. శంఖము. "ఈ...చానమెడచం
దము చిందము చెంద..." గాథే. ౮౩. "క.

చిందముల ప్రాతః బగతుర, దేందంబులతోడ
దిక్తటీసంధులు నం, దంద పగులంగన్." భార.
ఉద్యో. ౧, ఆ. ౨౨౨. వేంక. దేవ ౨౦.

చిందఱ. యు. దే. వి. 1. కోపము. "ఈ. అంతట
నొక్కచోచు కడు నగ్గలికం జని పందిపోటుమై,
జెంతకు బోవ జూచుటయుఁ జిందఱఁ గొమ్ముల
నెత్తఁ బంది నిం,తింకలు చెక్కలై పడఁ బయి
బడి నొంచెన్..." య. ౨, ఆ. ౯. ఆం. భా. ప్ర
౧౩౫. వై. వి. 1. చిల్లి. "ద్వి. చెవులు సింద
ఱలు వోజెలఁగెఁ జిమ్మలు." హరిశ్చ. ౧, భా.
౧౦౪౫. 2. చీలిక." నీ. తనదేహ మిటులు చిం
దఱ తాననెడిరీతిఁ గులుకుగుబ్బలు వాడిగోళ్లఁ
వచ్చి." సా. ౨, ఆ. ౧౫౦. 3. బాలక్రీడా
విశేషము. "గీ. బంధినికమాట చిందఱవఱపు
లాట, లనెడు కైశవమర్పితి నధిగమించి."
ప్రబంధ ౬౧౩.

చిందఱకొట్టు. దే. ఆ. క్రి. (చిందఱ+కొట్టు) చెల
రేగు. విజృంభించు. "ద్వి. గోడలు వడ నూఁకి
కొమ్ములనేలఁ, గ్రొదాడి తోఁ కెత్తుకొని పంచితి
లుచు, గడిదిఁ జిందఱకొట్టి కడిమి కేళ్లుటికి, వడి
ఱంకెవిడుచుఁ గ్రేవల నాకికొనుచు" ఆ. మ. క.
౨, ఆ. ౧౧౭ పు. ౨౪. పం.

చిందఱగొను. దే. ఆ. క్రి. (చిందఱ+గొను.)
విజృంభించు. "నీ. అడఁపంగవచ్చిన నడటునఁ
జిందఱగొని యెట్టిబలియురఁ గొనక కవియు."
హరి. పూ. ౬, ఆ. ౧౨౬. 2. చిల్లులువడు.
"క. అప్పాలవెల్లిలోపల, నప్పటికప్పుటికి మంద
రాగము దిరుగం, జప్పడు నిండె నజాండము,
నెప్పెడి దే మజానిచెవులు సిందఱగొనియెన్."
భాగ. ౮, స్కం. ౨౦౯.

చిందఱరేగు. దే. ఆ. క్రి. (చిందఱ+రేగు.) చెల
రేగు, విజృంభించు. "వ...నందినియుఁ దన
వత్సంబు బట్టుకొన వచ్చినజనుల కలిగి చిందఱ
రేగి..." భార. ఆది. 2, ఆ. ౧౦2.

చిందఱలాడు. దే. ఆ. క్రి. (చిందఱ+లాడు)
ఖండించు. "వ...మాపుతుల నిష్ఠివితులఁ జేసియుఁ
గంధర్వంబులు చిందఱలాడియు నడుములుకడి
కండ లొనర్చియు..." పరాహ. ౨, ఆ. ౨౯.

చిందఱవందఱఱ. డే. వి. (చిందఱ+వందఱఱ) 1. తునుక. “వ. ఉదంచితంబు లగుబాణవరంవరల చేత నరాతిన్నెన్యంబులందుఁ జిందఱవందఱఱ లగు నరదంబులును.” కళా. ౮, ఆ. ౧౨౩. 2. కల వరము “క...అందఱముందఱఱ నీవని, చిందఱ వందఱఱ గుట్టుచిట్టాడంగాన్.” సా. 3, ఆ. ౧౫. 3. చిల్లి. “చ...చెలగి యెలుంగు చేఁ జెవులు చిందఱవందఱఱనొందఁ గూయుచున్...” కవిరా. 3. ఆ. ౧౪౭. విణ. 1. కలవరపడినది. “క. వెఱుగ కుండు పాఱుకుండు చిందఱ వందఱఱ గాకుఁ డే, ధైర్యము దూలన్.” ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౨౨2; 2 వ్యక్త్య ప్రమేనది. “చ. చినిగె దిశత్ నభం బవినెఁ జిందఱవందఱఱయై గ్రహస్థితుత్, ననియె...” కళ. ౨, ఆ. ౧౩3.

చిందఱవందఱఱచేయు. డే. స. క్రి. (చిందఱవందఱఱ+చేయు.) 1. ఖండించు. “నీ. మదభరభీషణ మాతంగముల ముట్టి చిందఱవందఱఱచేసి చేసి.” భార. విరా. ౫, ఆ. ౫౬; 2. చిల్లులువడఁజేయు. “చ. చిలుకలు గోయిలల్ చెవులు చిందఱ వందఱఱచేయ...” సా. ౨, ఆ. ౧౫౪. 3. బాధించు. “చ. కిశువులకూడు కూడనుచుఁ జిందఱవందఱఱచేయన్...” భో. ౬ ఆ. ౧౪౯; 4. చెదరఁగట్టు. “చ...గజమొండుమొఁ గవసి చిందఱవందఱఱచేసి మూఁకలన్.” భార. ద్రో. ౧, ఆ. 3౨౪.

చిందఱవందఱఱలాడు. డే. స. క్రి. (చిందఱవందఱఱ+లాడు) ఖండించు. “ఉ...లేరిచక్రముల్, చెక్కలుచేసి వైపాదవు చిందఱవందఱఱలాడి వాజాలన్, వ్రక్కలుచాపి నూతుఁ బడవైచి”.. భా. రా. య. ౮౪౭.

చిందఱవందు. డే. విణ. చిందఱవందఱఱయైనది. “ఉ...డెదము చిందఱవందు గాఁగ నొక్కించుక ధైర్య మూఁది...సా.వి. ౨, ఆ. ౮౨.

చిందఱవోవు. ద్వ. అ. క్రి. (చిందఱ+వోవు.) చిల్లివడు. “నీ. చెవులు చిందఱవోవఁ జెలఁగు కవీంద్రులపోరిటిమా శనివారపుజఁ.” కళా. 2, ౧౯.

చిందఱవేయు ద్వ. స. క్రి. (చిందఱ+చేయు) భండించు. “చ. ఒడివెలతారిచందమున నుర్వడి

సింగిఁజేల వాఱుకైవడి లగుడాఁకఱం బఱచు వైఖరి చిన్నన సాళువంబు దూఁతెమక్రియఁ తూఱఁబాటి కిటిబృందముఁ జిందఱవేసెఁ జెంచులు...సా. ౧, ఆ. 3౯.

చిందాడు. డే. అ. క్రి. (చిందు+అడు) గంతులు వేయు. “ఉ...పెదవిమీఁదను లేనఁగ వంతు రించి చిందాడఁగ”...హంస. ౨, ఆ. ౨౮.

చిందియ=చింద. (చూ. చిందె.)

చిందిలి. డే.వి. సంభ్రమము (చూ. చిందిలివడు.) చిందిలివడు. ద్వ. అ. క్రి. సంభ్రమించు. “వ. ఇందుండు చిందిలివడపాగె.” కాశీ. ౨, ఆ. ౧౫౯.

చిందిలిపాటు. ద్వ. వి. (చిందిలివడు ధా.) తొందఱ పాటు. “ద్వి. తిన్నగా నతని చిందిలిపాటు చూన్చి.” విష్ణు. ఉ. ౫, ఆ. (క. ర.)

చిందిలిమందిలియగు. డే. అ. క్రి. (చిందిలి+మం దిలి+అగు.) చలిండు “ఉ. మీ రిటుఁ బూని యీక్రమము మేళిని చేసిన దివ్యరాజ్యల, త్రీర మణియైభవము చిందిలిమందిలిగాక కట్కుఁ బెం, పారఁగ నాకు...” నృసిం. ౨, ఆ. ౫3.

చిందిలు. డే. అ. క్రి. చలిండు. “ఉ...మదీయ కాంతువైఁ జేసినభక్తియొన్నఁడును జిందిలదేని.” నా. పంచ. ౧, ఆ. ౧౯2.

చిందు. డే. అ. క్రి. 1. (జలదులు పాత్రమునుండి) ఒలుకు. “వ. మకరందంబు చిందఁ బోరలు విలుగం బుప్పొడి నడల...” హర. ౬, ఆ. ౧౬; 2. రాలు. “మ...పడికొ విరులు చిందఁ...” స్వా. ౨, ఆ. ౬2; 3. వ్యాపించు. “చ. చెలువలు వీచుపూనురండఁ జిందినతె మైరలకొ రుమాలు చుంగులు గడలంగ...” తువల. ౨, ఆ. ౬; 4. పోవు. “గీ. లజ్జ వొలియించుఁ దాలిమి యుజ్జ గించు, నింద కొడిగట్టు కీలంబు చిందఁజేయు... పానగోష్ఠీవిధంబు...” పి. శకుం. ౪, ఆ. ౧౬౬; 5. తెల్లముగు. “ద్వి...నారదుండు, చనువెంచి హితవు పిసాళించి నవిద్వి, తననాలితనము చిందఁగఁ జెవిఁ జేరి...” ఆ. మ. క. ౧, ఆ. ౧౮. పు. ౧౬. చూ. స. క్రి. 1. వ్యయముచేయు. “గీ. చంపి ధార్తికుండు సరిఁ బొంది మఱి అమ్మ, చారి బొంకి నత్యకాలి యూరగింది నదువచాసి

కేడించి శూరుండు, చించి ధనియు నగు విచిత్ర
నరణి." ఆము. ౪. ఆ. ౨౭౦; 2. ఒలికించు. "క...
సింగారము, చిందుచు నున్నాడటలంబు సిద్ధము
గాఁగన్." సా. 3, ఆ. 3౮౨. 1. చిందువు. "చ.
కలవ మలాదుచో నొలుకుకొనిచిందులచేత..."
కువల. ౪. ఆ. ౧౭౨; 2. నాట్యవిశేషము. "సీ.
మాతంగనాట్యనామం బగుఁ జిందు నా..."
ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౧; 3. కోవము. "సీ. అలక
యనంగఁ జిం దనంగఁ గాంతాళ మనంగఁ
రోస మనంగఁ జిందఱ యనంగ...గీ...తనరుఁ
గోవము." ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౧; 4 ఒకవిధ
మైనపాట. "సీ. గీతంబుదరువు జక్కిణి చిందు
మొదలుగా నొక్కక్కర్థంబు నుగ్గడించి." వి.
పు. 2. ఆ. ౨౭౧. విణ. పడినది. "మ. సీకతా
సేతువు నిమ్మగా రయముచే జిందైనచదాన
సా, త్యక్తిజేతం బడు శత్రుసంఘము." ఉ. హరి.
౪, ఆ. ౧౨౬.

చిందుగ. దే. వి. 1. వృక్షవిశేషము. "సీ. తాండ్ర
చందన మేపె దాసాన మెఱ్ఱదాసానము చిందుగ
చాట జొన్న." హంస. ౪, ఆ. ౧౧; 2. పూర
మృగవిశేషము. (...త్రా.)

చిందుగను. దే. ఆ. క్రి. (చిందు+కొను.) కదలి
యాడు. "చ...అబ్బురపు న్నెలి గబ్బిగుబ్బుపై నరు
లినుమంత చిందుగనఁ జక్కనిచూడ్కులు
నూచువారి పేరుఁమునఁ గాడ నవ్వెలది
యొర్పునఁ గండెలు నుట్టు సేర్పునన్." హంస.
౨, ఆ. ౨౩.

చిందుద్రొక్క. దే. ఆ. క్రి. (చిందు+ద్రొక్క.)
నర్తించు. "సీ. వీడెపో నందునివిరిబోడిముందఱ
మొనసి చిందులు ద్రొక్కముద్దులాడు." నీలా.
3, ఆ. ౧౧. "ఉ. బంగరుదళకొండెక్కలును
బంజాలకత్తలదాలు చిందుద్రొక్కంగ..." ఉ.
రా. 3, ఆ. ౮౧.

చిందుపరువు. దే. వి. కాలక్రీడావిశేషము. "సీ.
వెన్నెలకుప్పులు త్రేలు బొట్టన నీసింగన్న
వత్తియుఁ జిండుపరువు." హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

చిందులవాణు. దే. ఆ. క్రి. (చిందులు+వాణు.)
నాట్యముచేయు. "ఉ. చిందులవాణుచున్

జిగురుచేతుల దాళము లొత్తి యాడుచున్..."
హరిశ్చ. ౨, ఆ. ౧౨౪. భాగ. ౯, స్కం. ౪౧౦.
చిందువ. దే. వి. 1. చిన్నపెట్టె. "సీ. చిటిచాఱ
ధూపంబు చిందువ బకదారి పంజరములు సొమ్ము
బరణి మంచి, నీళ్లగిండియు..." మరా. ౧౦౬;
2. = చిందుగ. (శ. ర.)

చిందువందు దే. ఆ. క్రి. బొట్టుబొట్టుగా రాలు.
"ఉ...అశ్రులు చిందువందగన్." స్వా. ౨, ఆ.
2౦. విణ. 1. చెవరినది. "ప...డెందంబు గంది
తాలిమి చిందువందై." స్వా. 3, ఆ. ౨౮.
సాంబో. ౧, ఆ. ౧౧౦; 2. కలతనొందినది.
"గీ. దక్షుఁ డెచ్చటఁ బొట్టేలితల ధరించె,
జిందువందయ్యె నెచ్చట నిందుడు..." భీమ.
3, ఆ. 3౭.

చిందువందుచేయు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చిందువందు+
చేయు.) 1. చెవరిగొట్టు. "ప...అందద
ముందటా గ్రందుకొనుమణియన్యందనంబులం
జిందువందుచేయును." జై. 3, ఆ. ౧౧౧; 2.
వ్యయముచేయు. "సీ. జనని చేయించిన కాశ
వాతాయెతున్ వడ్డీలెక్కకుఁ జిందువందుచేన్."
నిరం. ౨, ఆ. ౧౧౬.

చించె దే. వి. శెట్టుధరించుకుల్లాయ. "ద్వి...వట్టు
కుప్పునమును బట్టుతప్పరము, వట్టుచిందియ..."
పండితా. చునామ. ౨౭౯. పు. ౨౬. పం.

చింపి. దే. విణ. (చింపు. ధా.) చినిగినది. "గీ.
చింపు లైనమైచుపులు చిందువలైన, సీసకం
బులు నలి యైచచిందములును." జై. ౧, ఆ.
౧౯౨. వి. 1. చినిగిపోయిన వస్త్రభాగము.
"చ...లాగులు రావిరేకులుం, గలిగినగుఱ్ఱరూప
ములఁ గంబడిచింపులు..." సా. ౧, ఆ. ౧౧౬.
ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౭; 2. చిరుగు. "ఉ. చెప్పిన
నేమి లేదుగద చింపులదోవరిన్..." శుక. ౨,
ఆ. ౪౪౪.

చింపిటి. దే. విణ. పొట్టిదిగాను చెదఱినదిగాను వంకర
గాను చిరునుగాను ఉండనది. (జాట్టు.) "సీ. కల్ల
చింపిటితల..." హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౧౬౮.

చింపు = చిందు. (వా. శ. ర.)

చింపుడు. దే. వి. (చింపు ధా.) గుడ్డముక్క. "సీ.
దాచికొన్నను బలితంపుఁజింపుడు గాక పిక్కిన

నొకపోకవక్క గాక." విప్ర. గీ, ఆ. ౧౯.
విణ. చినిగినది. "క...కటి: జంపుడువల్లలము
దూల..." ప్రబంధ. 3, ఆ. ౨౦.

చింబు. దే. వి. ఆంధ్రమేక. ఆం. భా. ద్వి. ౨౬గీ.
చింబోతు. దే. వి. (చింబు+పోతు.) మేకపోతు.
"ద్వి. బక్కచింబోతు లంపటపెట్టినట్లు." ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. ౯౬గీ. పం.

చింబోర. దే. వి. ఎద్దునకు గట్టెనుకొనకొకయూభర
ణము. "ఉ...పేరుచింబోరయం గంచుపప్పె
లను...దిచ్చు మహాక్షము పొల్చువానిన్." హంస. గీ, ఆ. ౬౯.

చిక్టూరి = చిక్టూరి. "నీ. విక్టూరివీరులప్రకటా
మావము మాన్పు చిక్టూరిపాదలికల్ చెప్పు
మిగుల." కళాం. ౨, ఆ. ౧౬.

చిక్మక. దే. వి. చిక్కు. "క. పికమా యభినవమణి
దీ, పికమాడ్కి వెలుగునిందుమిబాసన యో, పిక
మాలి యొందు గుండెనె, చిక్మకలం బెట్టి కిపుడు
చెప్పుమా మాకున్." రసిక. ౬, ఆ. 2గీ.

చికాకు. దే. వి. 1. కలత. "గీ. కన్సుగవ నీరు
నించు జికాకు నొందు." మృ. వి. 3, ఆ. ౯2;
2. వినుగు. వ్యవ:—ఆకట్టవానికి చదు వన్న
జికాకు. విణ. కలత నొందినది. "గీ. ఆఫిరంగుల
రవళికి నాన్పుపాలు, శివర మెట్ల జికాకయి
చెదరదొడగె." రంగ. 3, ఆ. ౨౬గీ.

చికాకుపడు. ద్వి. అ. క్రి. (చికాకు+పడు.) 1.
కలకనొందు. (వా); 2. వినుగునను. (వా.)

చికి. దే. విణ. చిన్న. (చూ. చికిరాయడు.)
చికిచికి. దే. విణ. చిన్న. "ప. చెదరినచికిచికిమెద్రు
కలు పొదుపుటా జిలుమొగులు మొలకులు బంస
కొటనెలకుం బాటి యగువెన్నదురుల నున్నచెమ
రులు తులంగలింప." హరి. పూ. గీ, ఆ. ౧౪3.
ప్రబంధ. ౬౨౧.

చికిత్స. సం. వి. అ. క్రి. రోగమునకు జేయుప్రతి
క్రియ.

చికిత్సకుడు. సం. విణ. (అ. ల్పికా. అ.) వైద్యుడు,
వైజ్ఞ.

చికిత్సనము. సం. వి. అ. న. వైద్యముచేయుట.

చికిల్పించే. సం. అ. క్రి. వైద్యముచేయు. స. క్రి.
ఆరోగ్యవంతు నొనర్చు. "ప...తెవులుగొంటుల

జిల్పించువారును..." హరి. పూ. గీ, ఆ.
౧౪౨.

చికిల్పము. సం. వి. అ. న. వైద్యముచేయుట. విణ.
(అ. అ. అ.) వైద్యముచేయబడినది.

చికిరము. వై. వి. (సం. చిక్కిణమ్.) మంచినన్నె
గలవక్క. (శ. ర.)

చికిని = చికినము. (శ. ర.)

చికిలి. దే. విణ. చెదరినది. "ప...కొకిలికిమొకంబురం
జికిలి మెద్రుకలు..." విప్ర. ౪, ఆ. ౨౪.

చికిరాయడు. ద్వి. వి. (చికి+రాయడు.) యవ
రాజు. "నీ. క్రిరాయచంద్రునిజికిరాయపట్టంబు
గట్టగా..." దశా. 2, ఆ. ౨. ఆ. ౨.

చికిలి. దే. వి. మణిఖడ్గాదులకు మెఱుగుపెట్టుట.
"క. బెళికి ము బెళికనిచూపుల, మొలచియు
మొలవనియురోజములం దేనియలన్, జిలికియుం
జిలుకనివలకులం, బెళిమై నూహుగు వయసు
చికిలిం దనచ్చెన్." ప్రబంధ. ౧౮౮. విణ. 1.
ప్రకాశించునది. "గీ...చికిలికంకణములు..."
ఇందు. ౧, ఆ. ౧౮; 2. మెఱుగుపెట్టినది. "చ.
చికిలిరీటిపచ్చల రచించినచిల్కలకోళ్ల నందమా,
నకినెలపట్టించుము..." హంస. ౧, ఆ. ౬౯;
3. పడునైనది. "నీ. చికిలితూపున మూడుచీరక
ల్లా జిహ్వా సింది..." కకు. గీ, ఆ. ౮2; 4.
అందమైనది. "ద్వి. చికిలిచూపులు నునుజెక్కలు
ముద్దు, మొకము కెంపులమోవి మొలకనవ్వు
లుకు" రం. రా. బాల. ౬౦. పు. ౧గీ. పం; 5.
నవ్వుమైనది. "నీ. సిగ్గురం దలవంచి చిలునవ్వు
నవ్వుచోర గెలకులం జికిలివెన్నెలలు గాయ." కుసల. ౨, ఆ. 3౦.

చికిలిచే. దే. స. క్రి. (చికిలి. ధా. క్రి.) కను
తెప్పులు మాటిమాటికి చూసితెలుచు. (వా.)

చికిలికాడు. దే. విణ. (చికిలి+కాడు.) అందగాడు.
"గీ. చికిలితెలువన్నెకాండ్రకు సివములెత్త, నెనసి
చియించు నావీట హేమరేఖ." హంస. ౧, ఆ.
౨౨౦; 2 కత్తులు మొనలగువానికి మెఱుగుపెట్టు
వాడు. (శ. ర.)

చికిలిచేయు. దే. స. క్రి. (చికిలి+చేయు.) మణి
ఖడ్గాదులకు మెఱుగుపెట్టు. "నీ. శృంగారరస
మున జికిలిచేయించినకంతుమోహన సాయకంబు

లవఁగ.” రుక్మాం. ౧, ఆ. ౭౧. “నీ. ఒంటిమీదై
ములతో కొట్టకొప్పులకాంతి చెక్కులజవ్వాది
జీలిచేయ.” సా. ౧, ఆ. ౭౯.

చికిలివాడు. దే. వి. (చికిలి+వాడు.) కత్తులుమొద
లగువానికి మెఱుంగు పెట్టువాడు. ఆం. భా.
ద్వి. ౨౮౨.

చికిలిసాన. దే. వి. (చికిలి+సాన.) ఒఱిపిడితాయి.
“ఆ. వె. చికిలిసాన దీర్చుజీవరత్నమురీతి.”
రాధికా. ౧, ఆ. ౬౮.

చికిలి. దే. ఆ. క్రి. చనవుచే నేడ్చు. “నీ. కల్పితన
మునకై తల్లి కోసింది చేయిత్త కొట్టింఁ జికిలి
చికిలి.” శేష. ౩, ఆ. (శ. ర)

చికిర్న. సా. వి. ఆ. క్రి. చేయునిచ్చు.

చికిర్నకుడు. సా. విణ. (ఆ. ర్నికా. ఆ.) చేయఁగోరు
వాడు.

చికిర్నికము. సా. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) చేయఁగోరఁబడినది.

చికిర్నపు. సా. విణ. (ఉ.) చేయఁగోరువాడు.

చికురము. సా. వి. ఆ. పుం. 1. మెద్రుక; 2.
కొండ; 3. పక్షివిశేషము; 4. వృక్షవిశేషము; 5.
చుంచెలుక. న. ఈషన్నిమిలితమగు యువతి
నేత్రము. (శే. సి.) విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) చుంచలము.

చిక్క. ఉభ. దే. విణ. 1. (దీనికి కర్మధారయమున
బహుళముగా నిగాగముము వచ్చును.) 1.
సాంద్రము. “చ. తనగుహలోపల నిల్చి
తామును గ్రోలఁగఁ జిక్కినట్టి చిక్కనితరిపాలు
దానపుడు కంఠముమోవఁగఁ ద్రావఁజేయు...”
సా. ౩, ఆ. ౧౯౫; 2. బలమైనది. ‘క. చక్కని
చిక్కనిపేనులు, నిక్కదాడములు నైన నెఱుఁ
గరె మన మీ, చక్కటి విలుతమె శస్త్రము,
లాక్కడ రాఁచుటకు వేషయోజనములకున్.”

భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౫౬; 3. కఠినము. “నీ
చపలాక్షిచూపులచాడ్చున కెడమిచ్చు చక్కని
చనుగవఁ జేరఁ గోయ.” భార. ఆది. ౩, ఆ.
౩౮. క్రి. విణ. ద్రు. 1. గట్టిగా. “నీ. కఱకు
రక్కనుని నొక్కరునిఁ జిక్కఁగఁ ద్రొక్కి
భద్రకాళిక యొందుఁ బ్రస్తురించు.” పాండు.
౫, ఆ. ౨౯; 2. అధికము. “నీ. క్రిగంధవానఁల్
చిక్కంగ నిక్కంగ...” సా. ౩, ఆ. ౨౩౮.

సా. వి. ఆ. క్రి. 1. పోకళి; 2. పోకవండు
(వాచ.); 3. వక్క. (విల్యము.)

చిక్కఁబట్టు. ద్వ. స. క్రి. (చిక్క+పట్టు.) “ఆ...
గత, చేప్తుఁ జయన యచరఁ జిక్కఁబట్టి.” భార.
ఆది. ౬, ఆ. ౨౧౫.

చిక్కంటె. దే. వి. (చిక్కఁగా. చిక్కంటి, చిక్కంటె.
రూ.) తలచిచ్చు తీసికొనెడునిమిషపుడువ్వన. “నీ.
చిక్కంటె యెరవు దెచ్చెన నంచుఁ జని యిచ్చు
గమకాతురున కింపుకొనింపు.” శుక. ౨, ఆ.
౩౬౮. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౮.

చిక్కదనము. దే. వి. ధైర్యము. “ఉ. అచ్చట
లోకమంతయును నక్కటికంటె నున్నదింప
నీ, చిచ్చు చొరంగఁ బోక మది చిక్కదనమున
నియ్యకొన్ననా, కిన్నటఁ దెచ్చి ని నిడుచు
టొకటి వెద్ద...” నిర్వ. ౯, ఆ. ౮౯; 2. అరుచి.
“నీ. ఒకనిసామ్రేమి వే టొక్కనిసా మ్రేమి
చక్కెర కమరునే చిక్కదనము, లోకులు గన
నేమి తాకనుగొననేమి వెన్నెల భూసునే విన్నఁ
దనము.” రాధా. ౩, ఆ. ౧౪౭.

చిక్కఁబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చిక్క+పడు.)
సాంద్రమగు. “వ... నేరించుచోర కదంబాబుల
పుక్కిళ్లకు వెక్కినాటై ముక్కులకు నెక్కి
చిక్కఁబడి...” స్వా. ౩, ఆ. ౨౮.

చిక్కటారి. ద్వ. వి. (చిక్క+కటారి.) చిన్నకటారి.
“గీ. చికిలిచేసిన మరుచేతిచిక్కటారి.” కవిజ.
౩, ఆ. ౩౦.

చిక్కటి. దే. వి. ముల్లు. “నీ. చిక్కట్లు పట్టినచివ్వ
లవై గుట్టుపాటుటాకులు వైచి రూఱువారు.”
పార్వ. ౨, ఆ. ౭౦. (చిక్కట్టబట్టిన ముద్రి.)

చిక్కణ. సా. వి. ఆ. క్రి. ఉత్తమగోవు.

చిక్కణము. సా. వి. ఆ. పుం. పోకళి. న. పోక
కాయ. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. తఱచైనది; 2.
సునువైనది.

చిక్కణి. సా. వి. ఈ. క్రి. 1. పోకళి; 2. పోక
కాయ.

చిక్కన. వై. వి. (సా. చిక్కణమ్. క. చిక్కణ. త.
చిక్కణమ్.) 1. చిక్కదనము. విణ. 1. బల
మైన. “ఉ. చిక్కనిపొటుమానిసి విసీ వినువారలు

నవ్వ నేమిగా, నెక్కడుంటా లాడెదవు...”
భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౨౫౩; 2. గట్టిచైన.
“క...చిక్కనిదండము గొని పాములఁ గలి
నవ్వడ యడువఁ దొడఁగె...” భార. ఆది. ౧,

ఆ. ౧౫౨; 3. నునుకైనది. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౨
క్రి. వి. ౧. ద్రు. 1. బలముగా. “మ. ఆనినక
స్వగ్నిజే వత్సెఁ దన్నుఁ జెలులారా నేలతా
డోలఁ జిక్కనచూపం దెగి వ్రాల...” ఆము
౫, ఆ. ౬౩; 2. స్థిరముగా. “క...నీయమును
వీరముఁ జూచెదఁ, జిక్కన నిలు మునుఁగఁడు
విప్పించి వడిన్.” భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౦౩.

చిక్కనాచిత్త. దే. వి. బాలక్రిడావిశేషము. కాళ.
3, ఆ. 3౩. హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

చిక్కచట్టు. ద్వ. వి. (చిక్కని+చట్టు.) నిర్ణయము.
(క. ర.)

చిక్కము. వై. వి. (సం. శిక్యమ్. క. చిక్క. త.
చిక్కమ్.) 1. ఉట్టి. “మ...శిలలం బల్లవముల్
దృఢంబులు లతల్ చిక్కంబులుం బువ్వ
లావలు కంచంబులు గా భుజించి రచటన్...”
భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౪౯౫; 2. త్రాట్ల
మొదలగువానితో నల్లి పనులమూలికఁ దగిలించు
బంధనసాధనము. “నీ...తోడె, దామెనవగముల్
తలత్రాట్ల చిక్కంబులును చల్లిచిక్కములును
...” శుక. ౨, ఆ. ౫౪౫; 3. దారముమొద
లఁ గానితో నట్లైనవని. “ద్వి. చిక్కముల్
కనులచిక్కముల్...” ఆ. మ. క. ౧, ఆ. ౪౯.
పు. ౨౦. పం; 4. ఒకరకమైనవల. ఆం. భా. ద్వి.
౨౯౩. సం. వి. ఆ. పుం. చుంచెలక. విజి. (ఆ.
ఆ. ఆ.) చప్పిడిముక్కు గలది.

చిక్కనము. ఉభ. వై. వి. (సం. చిక్కనమ్. ప్రా.
చిక్సా.) నలుఁగుపిండి. “నీ. పనచేపతాగాత్ర
మునను జైత్రుఁడు నించి కడఁగి రాలించిన
చిక్కన మనంగ.” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౫. సం.
వి. ఆ. న. యవలపిండి.

చిక్కి = చికి. (మా. చిక్కిగోఁగు.)

చిక్కించు. ద్వ. స. క్రి. (చిక్కు. ధా. క్రి.) 1.
తగులవడఁజేయు. “మ...తద్యాపాజనల్
పాంథులకొ, నురకప్రాణివిహారవైభవములకొ
జొక్కించుచిక్కించుచున్.” వై. ౫, ఆ. ౧౦౭;

2. చట్టకొను. “గీ...చక్క లెక్కి, పిక్కు
ప్రక్కయుఁ జొక్క పేరక్క చెక్కు, ముక్క
చిక్కించుకొనఁ న్నక్కె నక్కిటియును.” రా.
వి. 3. ఆ. ౬౬.

చిక్కిగోఁగు. ద్వ. వి. (చిక్కి+గోఁగు.) చిన్నజాలి
గోఁగు. హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

చిక్కిణి. దే. వి. నాట్యవిశేషము. “నీ. మొగవరి
కట్టడ మొనవుకొలాటంబు చొక్కంపుమురువులు
చిక్కిణిలు.” మల్లా. ౧, ఆ. ౮౦.

చిక్కు. దే. ఆ. క్రి. 1. కృశించు. “నీ. ధరణి
భ్రైశం బెందు దొరకదాయెనె చిక్కి నగమైతి
విది యేల చంద్రమాళి.” దశా. ౨, ఆ. ౭౫; 2.
గతించు. “క. ఎల్లచుఖంబులఁ జేకొనఁ, జెల్లుట
యావనమునంద చిక్కిన మఱి పాటిల్లునె...”

భా. రా. నుం. ౧౮౧; 3. మిగులు. “చ. తన
గుహలోపల న్నిలిచి తాముచు గ్రోలఁగఁ జిక్కి
నట్టిచిక్కుని తరిపాలు...” సా. 3, ఆ. ౧౯౫.
నిరం. ౨, ఆ. ౧౧౬; 4. మరణించు. “మ. కెడ
నెక దువ్వలు డింకవేసి నెలుంగుల్ గట్టెక
బులుల్ సింగమల్, కడగొట్టెన్...కడుతున్.”

సా. ౧, ఆ. ౧౦౭; 5. వెనుదీయు. “ఉ. బాలుఁడు
రాచబిడ్డఁడు కృపాభుఁడు సాధుఁడు లోకమాన్య
సం, బాలుఁడు వీ. దవధ్దుఁడని చిక్కక న్నక్కక
ప్రారచిత్తులై, కూలములం దదంగముల నున్ధి
రులై ప్రహరించిరి.” భాగ. ౭, స్కం. ౧౯౧;
6. ఆగిపోవు, నిలుచు. “శా. గుండ్రా దాచినఁ
బెండ్లి యేమిటికిఁ జిక్కుకొ గప్తముప్పింపచా.”

స్వా. ౫, ఆ. ౧౭. “గీ...దాశరథియుఁ, జిక్కి
యారాల్చి మఱునాఁడు చిత్రమాట, శిఖరితెరువు
భరద్వాజాచేత నెఱిగి.” భా. రా. ఆయా.
౨౫౧; 7. బద్ధుఁడగు. “క. చిక్కఁడు సిరికొని
టిల్లా...” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. 3౮౩; 8.

దొరకు. “క...దేవా కుఱుగటనె పెదకి తెలియఁగ
వచ్చున్, జూపే చోరులఁ జారుల; చేపిటికి దవ్వు
వోరు చిక్కుడు రింతన్.” ఉ. హరి. ౫, ఆ.
౨౮౯; 9. లోబడు. “క. పెక్కిం ద్రు గోవులం
గొని, యుక్కుమిగిలి నడవ వెనుక నుద్ద

నడిం దా, నొక్కడ నరుఁ డేతెంచినఁ, జిక్కి
నమ స్తంబు నది ప్రసిద్ధము కాదే.” భార. ఉద్యో.

3, ఆ. 33౯; 10. తగులుకొను. “మ. పలకాఁ జిక్కినకల్పిజక్కపలకేవన్...” దశా. అ. ఆ. 3౪౦. స్వా. అ. ఆ. ౪౧౦; 11. ఇమిడియిందు. “నీ. పెక్కువన్నెలకంధచక్కిఁ జిక్కక నిక్కి చనుదొయికలకుల జొకళింప.” విక్ర. 2, ఆ. ౧౪. వి. 1. మెలిక. “నీ. చెదరినయలకల చిక్కు చక్కఁగఁ దీర్చి...” శుక. ౧, ఆ. ౧౪౦; 2. బంధము. “గీ...అటుతఁ దాళంబు వైచి చి క్కులపరించి...” కాశీ. ౫, ఆ. ౬౧; 3. పట్టు. “ఉ. చిక్కటి కాలభైరవుని చేతివిధాతృకపాల పాత్ర యే, చక్కటియిందు జాతివడె...” భీమ. 3, ఆ. ౧3౯; 4. సంఘటము. ఉ...సురాసురా దులందొట్టి జయించఁజాలు నృకధూర్జటి కెక్కడి చిక్కు గల్గు...” భా. రా. ఆర. అ. ఆ. 2౨౧ 4. సంశయము. “ఉ. జీవః క్షణం విశేషనకుఁ జెప్పెఁ జామీ హరిభక్తి మున్ను నీచే వివరముగా వినినఁ జిత్తములొపలిచిక్క దీటునం, చున్...” ప్రబోధ. ౫, ఆ. 2౪. భాగ. ౮, స్కం. 23౦ చిక్కుజేరు. చే. వి. (చిక్కు+జేరు.) తుక్తుమురు. “నీ. చిక్కుజేరుగఁ గూల్చుసింహపాతకములఁ దొలి తొప్పుటలాడుఁ గ్రోలుపులుల.” పి. శకుం. అ. ఆ. ౧౨. వి. 1. జీటువాటునవి. “నీ. జడ లూడి యహలకై వడిఁ జిక్కుజేరుగా నవనివైఁ బడి పొరలాడువారు.” పి. శకుం. 3. ఆ. ౧౦౫; 2. ఆవృతము. “నీ. మనసు నా కేమిట మట్టు వడక, మాటికిమాటికి మారుతాహతమున ప్రచ్ఛన్న చంద్రబింబముపాఠెఁ, జింతాచరంవరఁ జిక్కుజీ రయ్యెడు...” ప్రబోధ. ౫, ఆ. 3౨. చిక్కుజేరువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చిక్కు+జేరు+వడు.) 1. తుక్తుమరగు. “ప. కరికుటలు సొచ్చినం గొమ్ముల దగిలియుఁ దొండంబులం దొడరియు ప్రొక్కునం జిక్కియుఁ జిక్కుజేరునడుతురం గమ్ములును...” హరి. ఉ. 3, ఆ. ౧3౦; 2. చిక్కువడు, మెలికలువడు. “చ. న్నకుతుకపూర్తి గాఁగ రతి సల్పి నుపు ప్తి వహించి రంత నా, యిక యును నాయకుండుఁ దమయిద్దఱయంగములున్వి మిక్తభావకలనఁ జిక్కుజేరువడ వై చినచంపక నీలకంఠమా, లికల తెఱంగునం బరఁగ...” ప్రభా. ౫, ఆ. ౪౯.

చిక్కుఁడు. చే. వి. (చిక్కు ధా.) ఒకానొకటిఁగ.

ఆం. భా. ద్వి. 2౨.

చిక్కుతాళము. చే. వి. (చిక్కు+తాళము.) క్రొత్త వారు తేలికగా తీయలేనితాళము. (ప్రా.)

చిక్కువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చిక్కు+వడు.) మెలి కలువడు. “నీ. కొదమకు మైదలట్లు పొదలునీ నెఱికురుల్ చెలియ యేచులిసుండు చిక్కు వఱిచె.” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౨2; 2. బాధవడు. “నీ. కాలంబులొది రెక్కలపెట్టెనేరక విత్ర గుప్తాదులు చిక్కువడిరి.” కాశీ. ౧, ఆ. ౧32; 3. నిరోధించుట. “క. మాహివృత్తధిసాయకు, బాహునేతువునఁ జిక్కువడి కరతోయా, వాహిని కడు నుడివడియెన్...” ఉ. రా. 3, ఆ. ౨౧౬; 4. పట్టువడు. “నీ. సరియూరి లేనిచో శకునాంత కునిచేతఁ జొక్కుంపుఁబట్టులు చిక్కువడునె.” సీతారా. ౧, ఆ. ౧౧౪. ఆం. భా. తృ. ౧౧౫; 5. లాఁబడు. “ప...చెండాడుచుండం జండకిటి యొక్కటి చిక్కువడక యొక్కనడకతో మెలు వడి వడిగల బంట్టుమొత్తముల కుంతములదంత మ్ములఁ దుక్తుమురుగా నప్పించి...” రా. వి. 3, ఆ. ౬౫.

చిక్కుపాటు. ద్వ. వి. (చిక్కు+పడు ధా.) 1. ఇల్లుండి వడుట. “ప...తాఁ బడినచిక్కుపాట్లును...” వేం. మా. ౫, ఆ. ౧౦౧; 2. మెలికలువడుట. “ఉ...కుంతలపంత్తల చిక్కుపాటులున్...” శ్రీరాధా. ౪, ఆ. ౫౨.

చిక్కుపురువు. చే. వి. (చిక్కు+పురువు.) ఒకవిధమగు పురువు. “గీ. కుమ్ముపురువు చిక్కుపురువు గుంత పురువు,...” ప్రబంధ. ౧3౦.

చిక్కువఱుచు. ద్వ. స. క్రి. (చిక్కు+వడు ధా. ప్రే.) బాధపెట్టు. “క. కలఁగని మేల్కొని మును మదిఁ, గలసంశయ మెట్లు విడువఁగా నవ్వడుకో, ర్గులు చిక్కువఱుచి మరుఁ డమ్ములవాసలు చూపెఁ దాపమున కిరవై లెన్.” దశ. 2, ఆ. ౯౬.

చిక్కులమారి. చే. వి. (చిక్కులు+మారి.) చిక్కులు పెట్టువాఁడు. “ఉ. చిక్కులమారి యాబలిజెన్టి...” హంస. ౫, ఆ. ౪౮.

చిక్కిట్టు. చే. ఆ. క్రి. చిక్కిట్టు. “క. ఇక్కనగ్గకు మగఁడే యితఁడక్కట యీమగని కేటియా

లిది యనుచుంజిక్కిట్ట వలదు..." ఉ. హరి.
గీ, ఆ. ౧౪౭.

చిక్కిల. దే. వి. (చిక్కి+ల.) చిక్కింటె.
(శ. ర.)

చిక్కిడము. సం. వి. ఆ. పుం. ఉడుత.

చిక్కిడము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి తడి గలది.

చిక్కిడుడు. సం. వి. ఆ. పుం. చంతుడు.

చిగరుగోరు. దే. వి. జుట్టుముడి విరించుట కువయో
గించుచాక్షువశేషము. "సీ. చిగరుగోళ్లు ను జాణు
సిగ నిక్కంగా వేసి కదలిపూలేతులు గానఁ
జెరివి." మల్లా. 3, ఆ. ౯.

చిగిరించు. దే. ఆ. క్రి. 1. చిగురుజెట్టు. "శా.
దంభాపేత విత్తిర్చితోయములు రగ్ధృం దొట్టి
హట్టస్థిత, స్తంభంబుల్ చిగిరించుచున్నవి యనన్
..." ఆము. ౨, ఆ. 3 గీ; 2. పరిల్లు. "క. చగ
వెలిగ గని లో దన్యుల, జిగిరించగఁజేసి నృపతి
చిక్కునడక బనల్, తెగి చేయక తారే దిక్కుగ
నడకు రశంక నల్లికొని దున్నచివుల్." ఆము.
౪, ఆ. ౨౨౮.

చిగిరింత. దే. వి. (చిగిరించే ధా.) తృణవిశేషము.
"సీ. సగము దుమ్మునఁ మూడి చిగిరింత వా
మూయఁ బెరిగిననూతిపాకరబొఱియల్." ఆము.
౬, ఆ. ౧3.

చిగురాకు. దే. వి. (చిగురు+ఆకు.) లేతయాకు. "సీ.
చిగురాకు బొగరాని చెలగి యెలుంగించు పిక
నికాయములకు బెదరి బెదరి." విక్ర. 2, ఆ.
౬౦. ఇట్లే: చిగురుటాకు. పారి. ౧, ఆ. ౧౨.

చిగురాకుదిండి. దే. వి. (చిగురాకు+దిండి.) కొయిల.
"సీ. చిగురాకుదిండ్లపల్లవ మంట కెనంగురల్లవ
మంటవమున నిల్వంగ నునిచి." చంద్ర. ౪, ఆ.
౧౯౧.

చిగురాకుబోడి. దే. వి. (చిగురు+ఆకు+బోడి.)
చిగురుమంటివృదుశరీరముగలస్త్రీ; స్త్రీ. దశా.
౨, ఆ. ౨౪౧.

చిగురాకువిలుకాడు. దే. వి. (చిగురు+ఆకు+విలు
కాడు.) మన్తధుండు. "సీ. చిగురాకువిలుకాని
చేరిచక్రమురేలి..." శకాం. 3, ఆ. ౨౦.

చిగురు. దే. వి. 1. పల్లవము. "గీ...వట్టిమ్రాకులఁ
చిగురులు పుట్టునట్లు." విక్ర. ౧, ఆ. ౧౧౨ ఆం.

భా. ద్వి. 3౯; 2. ముగ్ధతో జెట్టునలంకార
విశేషము. పృథ:—గడచకు చిగురు కొట్టిరి; 3.
దంతములచుట్టు నుండుమె త్రనిమాంసఖండము.
(బ్రా.) విజ. లేతది. "ప. ఆనంతరంబ చిగురు
ముదురును గానినిదుపు వెడల్పుం గలకదళీపలా
శంబు..." హర. ౨, ఆ. ౧౨గీ. స్వా. ౧, ఆ.
గీం.

చిగురుగైదువుజోడు. ద్వ. వి. (చిగురు+గైదువు+
జోడు.) మన్తధుండు.

చిగురుగొమ్మ. దే. వి. (చిగురు+గొమ్మ.) లేతకొమ్మ.
స్వా. ౧, ఆ. గీం.

చిగురుబోడి = చిగురాకుబోడి. "మ. చిగురుం
బోడి..." కళా. 3, ఆ. ౧3౧.

చిగురుబోడి = చిగురాకుబోడి. స్త్రీ. "క...నెల
యేలులలో జల్లులు, జిలుకులు నాడుదురు
ముచలచిగురుబోడి." హర. ౪, ఆ. 32.
నైష. 3, ఆ. ౧౯౧.

చిగురుకొను. దే. ఆ. క్రి. (చిగురు+కొను.) 1.
పుట్టు, అంకురించు. "గీ. సొగసునకవులు మొగ
మునఁ జిగురుకొనగ." చంద్ర. 3, ఆ. ౯౮;
2. ఎఱ్ఱనగు. "చ. మగఁ దపరాధియై కుచము
మక్కువనంటఁ గటాక్షమాలికల్, చిగురుకొనంగఁ
జూచె నటు చిట్టునఁగోపముతోడ..." గంధ.
౧౬౦.

చిగురుచే. దే. ఆ. క్రి. 1. చిగురొత్తు. ఆం. భా.
ద్వి. 3గీ; 2. కలుగు, బయలుదేటు. "గీ...చిగిరి
చెం గెంపుజిగి నింపుచిగురుగుంపు." ఇందు. ౨,
ఆ. 3౮; 3. ఎఱ్ఱనగు. (చూ. చిగుర్పు.)

చిగురువిలుకాడు. దే. వి. (చిగురు+విలు+కాడు.)
మన్తధుండు. "గీ. అన్నుతలమిన్న కొమ్మెలుగారు
చూపు, చిగురువిల్కానివాల్తాపుఁ జెనక నోపు."
పె. శకుం. ౧, ఆ. ౧౬3.

చిగురెక్కు. దే. ఆ. క్రి. (చిగురు+ఎక్కు.) వాసి
కెక్కు. "ద్వి. ఎడవక జంగమం లేవన్నవైన,
నమగ కుండినకొట్టు నడిగిన లేదు, ఆనినచో నా
యెట్టు నఖలంబు వినగఁ, దనకని గర్వించి
దండితో గంట, మొగసాల గట్టించి మ్రోయించి
కొనుచు, జిగురెక్కియొన్నాడు..." ద్వీ.
భల్లా. ౨, ఆ. ౨౪. పు.

చిగురొత్తు. దే. అ. క్రి. (చిగురు+ఒత్తు.) 1. వల్ల
మించు. “గీ. చెప్పువే కరుణాలత చిగురొత్తు.”
భార. కాం. గీ. అ. ౧౪౨; 2. కలుగు. “క
మొగముక గయ్యపువేడుక, చిగురొత్తు...”
భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౧౪౧; 3. అనురక్తమగు.
“చ. అలినప్రేమ వెన్నెలబయల్ల జెలగుదు రట్టి
జేనవిన్, మలయపురానిరాకలకు మాననముల్
చిగురొత్తు దంపతుల్.” ఇందు. 3, ఆ. ౧౦౨.
హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౧౯౨.

చిగురొక్కును = చిగురుహీను. (అతిశయించు.) అము.

౧, ఆ. ౮౨ (వ్యాపించు.) ఇందు. ౧, ఆ. ౧౮౨.

చిగుర్పు = చిగురుచు. (ఎత్తినగు.) “మ...కన్గోనల్
చిగుర్పుగ వేశపియించెన్...” జై. ౪, ఆ.
౧౦౧.

చిచ్చేట. జై. వి. (సం. శుచిః ప్రా. చిచ్చి. కి.
కిచ్చు.) అగ్ని. “క. మెచ్చిర మచ్చి కలిగిన,
నిచ్చిన నీవచ్చు గాక యిచ్చ నొరులకుంజిచ్చు
గడికొనగ వచ్చునె చిచ్చటయా వచ్చువడినశివు
నకు దక్కన్.” భాగ. ౮, స్కం. ౨౪౬. విజ.
అగ్నిమయము.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౪౩.

చిచ్చేటకంటి. ద్వ. వి. (చిచ్చట+కన్ను+ఇ.)
శివుడు. “సీ. కొఱత గానీక చిచ్చేటకంటిచెంగు
గుఱుగుగా విలువిదై గఱచినాడ.” అచ్చ. బాల.
౨౦౧.

చిచ్చేటపిడుగు. ద్వ. వి. (చిచ్చట+పిడుగు.) అగ్ని
పిడుగు. భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౪౩.

చిచ్చేటమ్మ. ద్వ. వి. (చిచ్చట+మ్మ.) అగ్నే
యాస్త్రము. భా. రా. సు. ౧౨.

చిచ్చి. దే. అవ్య. బిడ్డలకు జోలపాడునపుడు పీడా
పరిహారార్థము చెప్పబడుమాట. (శ. ర.)

చిచ్చి దే. అవ్య. (చీ+చీ.) 1. ధిగర్థకము. “క.
లచ్చన మెఱుంగనికవులను, జిచ్చి యని నుకవి
వరులు చేపట్టరుగా.” కవిజ. అవతారిక. ౪; 2.
చిచ్చి. (శ. ర.)

చిచ్చి. జై. వి. (సం. శుచిః ప్రా. చిచ్చి. కి. కిచ్చు.)
1. అగ్ని. “ఉ. అచ్చట లోక మంతయును
నక్కటికంబున నుమ్మలంపనీ, చిచ్చు చొరంగ
బోక మది చిక్కడనంబున నియ్యకొన్న నా,
కిచ్చట చెచ్చి ని నిడుచు దెంకటిపెద్ద జఘన్య

వృత్తిచే, నచ్చట రచ్చ కెక్కుటకు నాఱిపోకకు
నోర్తు మైథిలీ.” నిర్వ. ౯, ఆ. ౮౯; 2. తాపము.
“సీ. ఈవెండు కలు పట్టి యాడ్చినయీచేయి
తొలుతగాఁ బోరితా దుస్సనేను, తను వింత
లింతలును తునియలై చెదరి రూపతీయన్ను గని
యందుకాఱుగాక, యలుపాలఁ జొనువడునట్టి
చిచ్చే యది...” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౧౧౭.

చిచ్చేపిడుగు. ద్వ. వి. (చిచ్చే+పిడుగు.) అగ్ని
పిడుగు. “గీ...ముచ్చు దొరకొలనన్నాని చిచ్చు
పిడుగ.” ప్రబంధ. ౭౯౪.

చిచ్చేబుడ్డి. ద్వ. వి. (చిచ్చే+బుడ్డి.) ఒకరకపుబాణ
సంచు. (శ. ర.)

చిచ్చేట = చిచ్చట. అచ్చ. య. ౬౪.

చిచ్చేటపిడుగు = చిచ్చేపిడుగు. “చ...చిచ్చేట
పిడు గట్టు లట్టదరి కూరుటమొత్తము నుగ్గునేని
టన్.” భార. విరా. ౪, ఆ. ౮౩.

చిచ్చక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. చైతన్యము.

చిటచిట. దే. వి. (క. చిటచిట. త. చిడుచిడుపు.)

1. కాగిననూనె మున్నగువనియందు నీటిబొట్టు
పడఁగాఁ గలుగఁధ్వని కనుకరణము. “సీ. నఖ
ముఖోజ్జితవరాజ్ఞుఖముక్త బాష్పాంబువటిమ
దీపపుఁజిటచిటలు చెలువ.” అము. ౧, ఆ. ౬౦;
2. మిడుగులులు చెదరుట లోనగువనియం
దగుధ్వని కనుకరణము. “క. కటకటము లదరఁ
గన్నులఁ, జిటచిట నిప్పుకలు చెదర...” ఉ. రా.
౭, ఆ. ౧౨౧. రా. వి. ౧, ఆ. ౧౭; 3. జ్వాలలు
లేచునపుడును చెట్టుమొదలగునవి కాలనపుడును
గలుగుధ్వని కనుకరణము. “క. నట లూడ్వఁ
బడిన కేసరి, యటువలఁ గేసరి భయంకరాభృటి
దిక్కుల్, పెట్టిలపడఁ గన్నుగోనలఁ, జిటచిటశిఖ
లెగయ శిఖరి జేకొని వైవన్.” సమీర. ౧, ఆ.
౧౬౮.

చిటచిటము. దే. అ. క్రి. (చిటచిట+అను.) 1.
మాడివడు, మిక్కిలికొవగించు. (శ. ర.); 2.
చిటచిట అని ధ్వనించు. “క...రగిలెన్; జిటచిట
చునుచుకొవని...” రా. వి. ౧, ఆ. ౯౮.

చిటచిటలాడు. దే. అ. క్రి. (చిటచిటలు+అడు.)
1. మిక్కిలి కొవగించు. “చ. నట లిట మాన
రోరి హరి నర్వమయం దదె యంచు బట్టితో

జిటచిటలాడి యందుఁ గనఁజేయుము నీ వని
వైత్యుఁ డాడినన్, బటబటతాలికంబ మిరువా
యలు గా నరసింహమూర్తివై, కుటిలనఖాగ్ర
కుచికల గ్రుచ్చవై వానియొరకవాలచున్.”
పారి. 3, ఆ. 3౨, 2. చెనుటచే చర్మము
తాపమునొందు. వ్యవ:—నాశరీర మిపుడు చిట
చిటలాడుచున్నది.

చిటపెట. డే. వి. తాళమును బెలుపుటకు వీణవ్రక్క
తీఁగలు మీటునపుడు కలుగఁగల్గిన కనుకరణము.
“నీ. గోట నూనంబుగాఁ బాటబోవలఁ గేట జిట
పెటఁ దాళంబునుటన నడుపు.” వైజ. ౧, ఆ. ౧౧౮.

చిటపాట. డే. వి. 1. చినుకులు కాయలు మొదలగు
నవి రాలుటయం దగఁగల్గిన కనుకరణము. “క.
అటమున్న మొగులు బలియుచు, జిటపాటచుని
పాటపాటఁ జినుకులు వడఁ జొచ్చుట యాది
గాఁగ...” కళా. ౪, ఆ. ౮౬. “ద్వి. చివిడి
కాయలు నేలఁ జిటపాట రాల.” ద్వి. హరిశ్చ.
పూ. ౨౨౪౬. పు; 2. ఆకులు తినుటయం దగు
గల్గిన కనుకరణము. “క. నటనవరకేకపాత్ర, చుట్ట
యవనిక లన మొగుట్లు పొదివెక్ భూభృత్రటు
లనవి దూకుఁ దిను చిటపాటరవములు చెలఁగె
దాళములచచ్చుదునై.” ఆము. ౪, ఆ. ౧౧౧; 3.
ప్రణయశోభము. “చ. కుటిలకటాక్షరీక్ష
ణముఁ గోమలనూత్నకపాలరాగముం, జలుల
నమంచితభ్రుకుటి సంవళనంబులు జూచువేడు
కన్, జిటపాట రేచె రాజా సరసిదునానేత్రకు
...” నైష. ౮, ఆ. ౪౨.

చిటాలు. డే. వి. చిటచిట మనుగల్గిన. (దీనియొస్తే
డికరూపము చిటాలు చిటాలు.) “వ...మిటా
రంపుఁ గటారంబులఁ జిటాలుచిటాలునఁ దుటారం
బడర హుటాహుటిం బటాపంచలుగఁ దఱుముచు
...” అచ్చ. యు. 3౬౪. (శ. ర. పా.) విజ.
తుదిది, చివరిది. వ్యవ:—చిటాలుకొమ్మ.

చిటి. డే. వి. (క. చిటి.) 1. చిన్న. “ఉ...కట్టు
కొన్న చిటికమ్మలచీర కగంగ...” తుక. ౨, ఆ.
3౯౬; 2. నుందరము. “క...నీ కిపు డాబంగరు
చిటిపాపచెలిమి పాటిలవలడే.” అచ్చ. ఆర. 3౨;
3. నన్నము. ఉదా:—చిటిచాచు. (శ. ర.)

చిటిక. వై. వి. (నూ. చాటికా. క. చిటికె. క.
చిటిక్కె.) 1. చేరినడిమి వ్రేలినిబొలునవ్రేలితోఁ
జేర్చి చేయుధ్వని. “మ...చిటికె వ్రేలినిబ్రాగె
పారుపములక జేకానుకల్ నేయుచున్.” కేం.
పంచ. ౨, ఆ. ౧౯౨; 2. మిక్కిలికొలఁదికాలము.
ఆం. భా. తృ. 3౦.

చిటికన. వై. వి. కనిష్ఠిక. “ద్వి. కనుపట్టునల చిటికన
వ్రేలు గొలుచు.” ద్వి. పరమ. 2, ఆ. ౧౪2. పు.
చిటికరించే. వై. ఆ. క్రి. చిటికజేయు. (చూ.
చిటికరింత.)

చిటికరింక. వై. వి. (చిటికరించు ధా.) 1. ఆత్మల్ప
కాలము. ఆం. భా. తృ. 3౦; 2. చిటిక. (బ్ర.
శ. ర.)

చిటికాడు. వై. వి. (చిటికాడు) 1. చిన్న
వయసు గల సేవకుడు. (బాగిలంబులన్.) “క.
నిగనిగినైఁడిగొలుగులు, నిగిడింపుచు బట్టినట్టి
నిద్రపుఁజిటికాం, ద్రగణంబు వెంటరా విభుశ్య
గణికుఁ డీక్షించి మొక్కి చక్కిం జనియెన్.”
రా. వి. 3, ఆ. ౧౧౧. విజ. చిన్నవాడు. (శ. ర.)

చిటికె. వై. వి. చేరినడిమి వ్రేలిని బొలునవ్రేలితోఁ
జేర్చి చేయుధ్వని. “చ...చిటికెచెసి...”
హంస. 3, ఆ. ౨౧౬. బ. బాలక్రిడావిశేషము.
“నీ...గిలకలు చిటికెలు కీచులుటలు.” హంస.
3, ఆ. ౧౪౬.

చిటికెన. డే. వి. కనిష్ఠిక. “చ. ఇటు తగునయ్య
విపుడ వహీనగుణాధ్యుడ వీవు నీవు నేమిటి
కిటువదిదొవ్వము శమించునె మజ్జనండు
ఐన్నఁ దక్కుటిజను లేమి యుద్ధమది
గాంధయె కల్గిన నగ్నిసాక్షిగాఁ జిటికెనపట్టికాక
వృథచేయుట ధర్మమె కన్యకాత్వమున్.” భా.
౪, ఆ. ౨౩3. (చిటికెనపట్టు అనగా నిచట
పాణిగ్రహణముచేసిగొని అని యర్థము.)

చిటికెన వ్రేలు. డే. వి. (చిటికెన+వ్రేలు.) కనిష్ఠిక.
ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౦.

చిటికెనబొద్దులు. డే. వి. బ. (చిటికెన+బొద్దులు.)
కాళ్ల చిటికెనవ్రేళ్లయం దుంచుకొనుభూషణవిశే
షము. (శ. ర.)

చిటికెలిడు. వై. ఆ. క్రి. (చిటికెలు+ఇడు.) చిటి
కలువేయు. “గీ. ఏమి మాటాడినను నులియించు

మిగులఁజటికెలిడు జృంభణంబునఁ జేరి దివిజ,
వైరి కగదారి యచ్చకదారి యగుచు.” దశా.

అ, ఆ ౧౩౧.

చిటిగార. దే. వి. (చిటి+గార.) చిన్నజాలియింగునిశీ.

హంస. ౪, ఆ, ౯.

చిటిగొట్టె. దే. వి. (చిటి+గొట్టె.) చిన్నజాలిగొట్టె
చెట్టు. హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

చిటిచాఁచ. దే. వి. (చిటి+చాఁచ.) పట్టువలె
మెత్తగా నుండుజమ్ముతో అల్లినచాఁచ. (బ్రా.
సన్ననిచాఁచ. శ. ర.) “నీ. బాలిసురకనంపుగీలు
బొమ్మలు చిటిచాఁచలు పెడదవింజామరములు.”
రసిక. ౧, ఆ. ౬౧. సురా. ౧౦౬.

చిటితాళము. మి. వి. (చిటి+తాళము.) వాయించుట
కువయోగించు చిన్నతాళము. (మృనితోఁ జేసిన
తాళవిశేష మని. శ. ర.) “నీ. చిటితాళములు
చంకపుటిక నొక్కొకమాటు గతిరయంబునఁ
దాఁకి కలసి మొఱయు.” ఆము. ౬, ఆ. ౬. ఆం.
భా. ప్ర. ౧౨౯.

చిటిపాటి. దే. విణ. (చిటి+పాటి.) 1. చిన్న. “క.
చిటిపాటినవృత్తులు కనుగవఁ బొటవరిలన్...”
సా. 3, ఆ. ౧౪౫; 2. అత్యల్పము. (శ. ర.)

చిటిబొట్టు. దే. విణ. (చిటి+బొట్టు.) 1. ముతైదు
వలు అక్షతలు మొదలగువానితో ధరించుచున్న
బొట్టు. “నీ. కాశ్చీరతిలకరేఖావృద్ధమునయందు.
బుణ్ణంపుఁజటిబొట్టు పొందుపఱచి.” కాశీ. 3, ఆ.
౨౧౨; 2. దృష్టిదోషవరిహార్యము పెట్టుచిన్న
బొట్టు. “చ...కేళివనాంతరలక్ష్మీ బోటియై, మనఁ
జటిబొట్టు పెట్టె...” రాజ. చ. అ, ఆ. ౧౧౪.

చిటిబొడ్డు = చిటికెనబొడ్డు.” ఆం. భా. ద్వి. అ,
ఆ. ౧౦౧.

చిటిముటి. దే. వి. పృథ్వీశేషము. హంస. ౪, ఆ.
౧౦. కాళ. 3, ఆ. ౬౯.

చిటిముడి. దే. వి. (చిటి+ముడి.) దొంగయెత్తు
మోసము. “క. విటతాటకి యనులంజెయు, సట
లంబడి సొక్కి సొక్కి సదమదమై తా.నటునిటుఁ
బోవను కాలక చిటిముడిచేఁ గానుడెల్లఁ జేల్లఁగఁ
గొటికెన్.” మల్లాది. 3, ఆ. ౧౨.

చిటిముత్తెములు. ద్వ. వి. బి. (చిటి+ముత్తెములు.)
ఒకజాలి నన్నభాగ్యము. (శ. ర.)

చిటిలించు. దే. స. క్రి. (చిటులుథా. ప్రే.) 1.

చెడఁగొట్టు. “క. చటులతరసురబాణో, నృటనటన
పటుప్రతాపతాపాగ్నిశిఖన్, జటివర నితపో
రాశిన్, బెటిలింతున్” వానిమనసు బిగి జటి
లింతున్.” చంద్రా. 3, ఆ. ౮౩; 2. చెడఁగొట్టు.
“చ. వన కసురక్తి హెచ్చు నిద్ర మం దని
కంతముఁ గాఁగిలించి నిశ్శీనఫణిరాజవల్లి యెఱిఁ
గింపఁగనో యనఁ బూగముల్ భరంబునఁ బడు
మట్టచేఁ జెఱుపముత్రియముల్ చిటిలించి తద్ర
సం, బనిశము పండు సంకెతలాంకికఁ జూర్ణము
చేయు నప్పురిన్.” ఆము. ౧, ఆ. ౭౦; 3. ముడు
తలు పడఁజేయు. వేం. మా. ౧, ఆ. ౨౩౦.

చిటిలిపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చిటిలి+పడు.) 1. చెదరి
పడు. “వ...పంచశర పంచకాఖామండలిత
పుండ్రశోదండదండంబునందుండి చిటిలిపడు
బటువు కట్టాణిముత్రియంపుఁబూసకరణి...”
చం. రా. 3, ఆ. ౨౫; 2. మిక్కిలి శోషించు.
“క. కటములుఁ బెదవులు నానా, పుటములు
నదరంగ మేనుపారిఁ గంపింపం, జటిలిపడి మండి
యెవ్వం, డిటు నిన్నుం జేసె ననిన నిట్లు నది
యున్.” భా. రా. ఆర ౧. ౨౬౬. 3. గర్వించు.
“గీ. తగవు వివరజాల కేల మితండ్రియట్లు, చిటిలి
పడుచున్నవాడవు చెడఁ దలంచి.” భా. రా.
యు. ౧౨౯.

చిటిప్రేలు. దే. వి. ఔ. (చిటి+ప్రేలు.) కనిష్ఠిక.
“నీ. చిటిప్రేలివ్రాసవై ఘటియిల్లు పెడపట్టుచిమ్మల
సురియడా ల్లువ్వరముగ.” ఆము. ౬, ఆ. ౮౦.
ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౦.

చిటుకను. దే. ఆ. క్రి. (చిటుకు+అను.) అల్పధ్వని
యగు. “క. చిటుకనక మాఁటునుడఁగిన...”
విప్ర. ౪, ఆ. ౫౭. ఇట్టేఁ చిటుకుమను, చిటుకు
రను, చిటుక్కుమను. “క. వినునెందుఁ జిటుకు
మన్నను...” రాధికా. 3, ఆ. ౧౬౫. “గీ. చీమ
చిటుకురన్నఁ జెప్పుట జెఱున్న, నెదుర మూషక
ములు మొదలుకొనిన, నిదురలేక భూమినిర్ధరుఁ
డాలించు, నప్పు డబల కాలిచప్పుడనుచు.” వేం.
పంచ. ౪, ఆ. ౧౪౭. “క. కొనగోరఁ దీసి
కాటుక, కనునీరు చిటుక్కు మనఁగఁ గడమిటుచు
వం, చినకల యెత్తక యుండెడు, నన్మతోదరి
...” సా. 3, ఆ. ౭.

చిట్టు. డే. ఆ. క్రి. చిటికలువేయు. ఆం. భా. త్ప. ౧౩౦. వి. 1. అల్పధ్వని కనుకరణము. (దీని యాప్రేక్షితురూపము. చిటుకుచిటుకు, చిటుకు చిటుక్కు.) “చ...కన్నుగోసలన్, బొటపొట రాలున శ్రుకణమున్ కొనగోళ్లు మూటిమాటి కిన్, జిటుకుచిటుక్కునన్ జెదరఁ జెప్పుచు...” రఘునాథరామాయణము. ఆ, ఆ. ౧౨౯; 2. సరసము? (చూ. చిటుకులాడి.)

చిటుకుపొటుకు. డే. వి. వాన వెలిసినకిదవ వృక్షాదులనుండి నీటిబొట్టు పడనప్పుడు కలుగుధ్వని కనుకరణము. వ్యవ:—చిటుకుపొటుకున చినుకులు పడుచున్నవి.

చిటుకుపొటుకుమను. డే. ఆ. క్రి. (చిటుకుపొటుకు+అను.) పలుకు. వ్యవ:—వాడు చిటుకుపొటుకుమనక యున్నాడు. (క. ర.)

చిటుకులాడి. డే. విణ. (చిటుకులు+అడి.) సరసురాలు, రసికురాలు? “క. అని చిటుక లేనియల బో, రసియెడ జడివాన వెలిసటువలె బలుకం, దనయంతనె తానిల్పిన, నిని కోమటిచిటుకులాడి వెన నిట్లనియెన్.” శుక. ఆ, ఆ. ౨౯.

చిటులు. డే. ఆ. క్రి. 1. చీటలువాణు. “చ. చిటి లినగందముం దగుకుఁజెంపను క్రేలురమాలు...” శుక. ౧, ఆ. ౪౧౫; 2. చెదరు. “చ. పయితర విక్రమస్ఫురణఁ బాకుపకంబులు రెండుఁ బోరఁగాఁ, జిటిలిన విస్ఫులింగములఁ బిట్టులువోయె నభిషలంబు...” శివరా. ౧, ఆ. ౯౦.

చిటులుచే. డే. స. క్రి. (చిటులు+చే.) పోగొట్టు. “క. అటులు ప్రణమిద్ది దివిష, క్కుటిలా లక రాచతపసిగోమరుఁ గని బలా, జటులా వీకిఁ దానిమిఁ, జిటిలిచి యే నెవ్వ డొక్కొ సిగ వేయింతున్.” కళ. ౧, ఆ. ౧౭౩.

చిట్ట. డే. వి. చిటిక. “కా...జింక ల్బుక్కిగొనంగ నేమిటికిరా చేచిట్టి మ్రొయించి యా, తంకంబున్ ఘటియించిలి...” హర. ౧, ఆ. ౪; 2. చిన్న పొద. “చ. పగడపుఁజిట్టలన్ మనిసిపట్టుగఁ గట్టిన పట్టజేనువుల్...” వసు. ౧, ఆ. ౧౦౪; 3. పేదప్రశ్నములలోని యధ్యయముల యొక్కయు సధ్యయములలోని ఋక్కులు మొదలగువానియొక్కయు క్రమము జ్ఞప్తికి

వచ్చుటకై కూర్చుబడినపదములవరుస. ఉదా:— సమస్తే సమో హిరణ్యబాహవే సమస్యకామా నాయ...పుష్పముగ్ని రాగ్యయ రసావైతపన్న ...యజుర్వేదము. విణ. కల్పితము. వ్యవ:— ఇది చిట్టగా నున్నది. (క. ర.)

చిట్టంటుచేతలు. డే. వి. బ. (చిట్టంటులు+చేతలు.) విలాసచేష్టలు. “ద్వి...కైకేయి, వరపు డామంధర వడి నేగుడెంచి, చిట్టంటుచేతలఁ జెడు దట్టు దట్టుటయుఁగట్టు రాముఁ డాకాష్ట్యముచేత, నడిచిన నొక్కకా లప్పుడే విడిగె.” రం. రా. బాల. ౨౧. పు. ౧౧. పం. “నీ. చిట్టంటుచేతల సిగ్గుకే రెడలించి పలికింప నల్లనఁ బలుకుటయును.” భో. ౪, ఆ. ౧౦౯.

చిట్టంటులు. డే. వి. బ. (చిట్టి+అంటులు.) కథదంత తాదులు. (వృత్తియం దేకవచనాంతము. చూ. చిట్టంటుచేతలు.) “గీ. అంతకంతకుఁ జిట్టంటు లంటి యంటి, చెబువలకు యాననము విందుసేయ మన్న, మానగుబద్ధ మన్న నమృత సిగ్గు, రుచిరరసవృద్ధ నాయనిరుద్ధుఁ జూచి.” ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౧౦౨. “నీ. పారవశ్యదములై పరగు చిట్టంటులఁ జనవున గనయంబు సడలఁ జేసి...” విక్ర. ౪, ఆ. ౨౨౩.

చిట్టకపుఁదనము. డే. వి. (చిట్టకము+తనము.) పరిహాసము. “గీ. కప్పురము గుల్మకష్టబాగాలు మడుపు, లలివచే నీడి తా నవి యందుకొనియె, జిట్టకంపుఁదనాలకుఁ జేయి సాచి, విడెము పెట్టు ననంగ నవ్వేళ విభుడు.” రామ. ౪, ఆ. ౧౬౭.

చిట్టకము. డే. వి. 1. కృంగారచేష్ట. “ఉ. ఇంతులు కూడి చిట్టకము లిట్టినరింపఁగ నించుకేనియున్, వింతతెఱంగు లేక ధరణిధరముంబలె నున్నయా దృఢస్వాంతునిఁ జూచి...” పరమ. ౩, ఆ. ౧౯౯; 2. లీల. “క. నీకొడుకు నీక యిచ్చిలి, గైకొనుము విరించిచిట్టకాలకు లానై...” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౦౪; 3. కపటము. “ఉ... లోభపుం, బొం దనృతంబు చిట్టకపుఁబోకలు దబ్బుఱ లొర కీర్తిమిన్నందినఘోకపాఖ్యాసచివా గ్రణికిన్ బరికించి చూడఁగన్.” పె. శశుం. ౧, ఆ. ౫౦. ఆము. ౨, ఆ. ౫౯. ఆం. కే. ౭౦;

4. చరిత్రాను. పి. శకుం. ౨, ఆ. ౭౭. స్వా. 3, ఆ. ౨౮.

చిట్టచివర. దే. వి. (చివర+చివర.) తుట్టుతుద.(శ. ర.)

చిట్టదవి. ద్వ. వి. (చిట్టి+అదవి.) తుప్పయదవి. పి. శకుం. ౨, ఆ. ౮.

చిట్టదుగుకత్తెర. దే. వి. (చిట్టి+అదుగు+కత్తెర.) సాములో నదుగులు వేయక మములలో నొకటి. ప్రబంధ. ౭౮.

చిట్టకుమికి. దే. వి. రావణవృక్షము. (శ. ర.)

చిట్టమిడి. దే. వి. (చిట్టమిడుచు+మి.) చిటిక వేయుట. "వ...అమ్మనీం ద్రుండు హరిఃపూజలుకు జేయువాత్సల్యంబునకు నద్భుతంపడి యంగుళి స్ఫోటనంబు నేనె నచిట్టమిడికి నాలేడికిల్లులు చిట్టు బెదిరి చెదరి వేయొక పటచిన..." వార. ౧, ఆ. 3.

చిట్టమిడుచు. దే. ఆ. క్రి. (చిట్ట+మిడుచు.) చిటిక వేయు. "నీ. సకలాంగకంబులు జాడకొక బుల కొచి చెయ్యొకొడుక యెత్తి చిట్టమిడిచి." వైష. ౧, ఆ. ౭.

చిట్టలు. దే. వి. పి. ఆశ్చర్యము. "క. మునిపాద చెప్పక జెట్టలు, మనయనితద్ధండు నిన్న మగు వలు గొలువన, దనయింట రాత్రి నెమ్మది, నునికి గలిగెక బిదప నున్నయనిన యడగన్." ఉ. హరి. ౬, ఆ. ౫. విణ. పి. ఆద్యుకమైనది. "ఉ...నీదుమహాత్మ్య మెంతయిం, జిట్టలుగాదె ..." భార. ఆర. ౫, ఆ. ౨౨౩. "కా.. నాని వర్తనము చెప్పం జిట్టలు..." నిర్వ. ౭, ఆ. ౯౯.

చిట్టా. పిం. వి. దినపులెక్క. (శ. ర.)

చిట్టాడు. దే. ఆ. క్రి. (చిట్టి+అడు-శ. ర.) 1. సంచరించు. "కా. అవేశ్ గినుక్ యంగం ధరుడు హాహాకారముల్ వర్మగా, నావైరితీతి పాలకొక్తముని బ్రహ్మ స్థానసంధానవిద్యావైదు ష్యధురీణతా ప్రధితబాహశక్తిః గూర్వైక్ సుత్, న్యోవీధిక్ విసులింపక దర్శలము గొండుల్ దూరి చిట్టాడగన్." చంద్ర. ౬, ఆ. ౧౧౧, పి. శకు. ౨, ఆ. ౮; 2. కష్టపడుగలు వేయు. "నీ. చిట్టాడునాడు నాచిటికెనవ్రే ల్బట్టుచేతుల యివి మద్దుఁజిన్నకూన." సా. 3, ఆ. ౨౮౬; 3. చలించు. "క. కందోయి చట్టగా నిటు,

గందోయి నృపాల తెన్నగా నిక నొకమాఁబం దిటముందట నీ వని, చిందటందటల గుట్టు చిట్టాడగన్." సా. 3, ఆ. ౧౫ శకు. ౧, ఆ. ౧౧౭; 4. ప్రసరించు. "కా. గాంగేయాదులు నీకడక నిలిచి వేడ్కం జూడగా నర్వ నే, నాం గాంగంబులమీద గాలియును జిట్టాడగన్ కేతు లీ, కం గాంగేయుల దాకి..." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౨౬౮; 5. అతిశయించు. "క. దితియును నిష్పిదగర్వ స్థితికై మదిలోన సిగ్గు చిట్టాడగ నా, నడవదర యగుచు..." భాగ. 3, స్కం. ౪౭౨, రంగా. ౧, ఆ. ౧౫౩. న. క్రి. చలించు. "మ...రణతీతియుం బీయగువెంట జేసె జెనయం జిట్టాడగా శక్యమే." భార. ధో. 3, ఆ. ౧౬౭.

చిట్టాముదము. ద్వ. వి. (చిట్టి+అముదము.) 1. బల, చిన్నగింజలు గలయాముదపుజెట్టు. (శ. ర.); 2. చిన్నయాముదపుగింజలచమురు. "నీ. చిట్టాము దమ్మున శిర సంజి..." ఇందు. ౨, ఆ. ౧౫. బ చిట్టాముదపుగింజలు. (వా.)

చిట్టి. దే. వి. (క. చిట్టి). 1. సోలలో నాలుగవ భాగమైన మానవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౭౦. శకు. ౨, ఆ. 3౮౧; 2. కలశము. "ద్వి. గట్టులై గుట్టులై కామునిపసిడి, చిట్టులై బెట్టులై చెలగు పాలిండ్లు. "ద్వి. వరము. 3, ఆ. ౧౮౨ పు. ౨౦, పం. విణ. 1. చిన్నది. "నీ. చిట్టికుంకుమ బొట్టుక బెట్టు నెన్నుదుటికి..." వైజ. 3, ఆ. ౭౨. విక్ర. ౪, ఆ. ౧౬౬; 2. అసాధారణము. "వ. అని పలికినపటునిపలుకులకు వార్ష నిర్భరచేత న్గుండై వైరోచనుండు. ఆ. పుట్టి నేర్పు కొనెనొ పుట్టక నేర్చెనో, చిట్టిబుద్ధు లిట్టిపాటి వదుగు, పొట్టనున్న లెల్ల బూమెలు నని నవి, యెలమి ధరణి దాన మిచ్చె నపుడు." భాగ. ౮, స్కం. ౬౧౮, ౬౧౯.

చిట్టితాళము = చిటితాళము. "ద్వి. అట్టిదకా కంచు నప్పుడు నంది, చిట్టితాళము వేసి చేయెత్తి మ్రోక్" పండితా. మహిమ. ౨౮౯. పు.

చిట్టిపాటి. దే. వి. (చిట్టి+పాటి) చిన్ననగ. "నీ... చిట్టిపాటి ధరించి రిట్టునట్టు." పాండు. 3, ఆ. ౭౪.

చిట్టెనట్ట. డే. వి. (చిట్టి+నట్ట.) చిన్నతాటిమొక్క.
(వా.)

చిట్టియ = చిట్టె. (చూ. చిట్టె.)

చిట్టియము = చిట్టెము. (శ. ర.)

చిట్టిఁక = చిట్టిఁదు. (ప్రా.)

చిట్టిఁదు. డే. వి. (చిట్టి+కుడు.) చిట్టితనెట్టు. “శ. వెలివాడకు గడుఁ జేయవ, నెలయెటికిఁ జొరుపు తాట్లు జిట్టిదులు నాఁకల దలుచు భద్రకాళీ నిలయును...” శివరా. 3, ఆ. ౧౦౦.

చిట్టిక. డే. వి. (చిట్టి+కడ.) ఘోరరక్తకారంగముళి. (శ. ర.)

చిట్ట. డే. వి. తవును గలిసినపుడొక. (శ. ర. వా.)

చిట్టుడును. డే. వి. (చిట్ట+డును.) కొంచెముగా నుడుకుట. “నీ. కారణంధులు చిట్టుడును వట్టిగఁ జొంగి యడుచు దమామై యావు గకె.” శివరా. 3, ఆ. ౧౨౬. విజ. కొంచెము వెచ్చవై నది. చ. కలకంఠికుని గీసినగళిఁ జేరెలంగును చిట్టుడును గడుచు సోనయై. చరకగ నేడ్చి..” శా. 3, ఆ. ౧౩.

చిట్టుములు. డే. వి. బ. (చిట్ట+ములు.) 1. గొప్పటి స్త్రీలకు గలుగుచిన్నయములు. “మ...చిట్టుము లల్లసీల్లె దలుచై తోడ్చి గురుగాక్షికిన్.” స్వా. 3, ఆ. ౧౨౦. విజ. 3, ఆ. ౨౨, 2 గర్భిణులకుఁ గలుగునరుచి. “క చిట్టుములు చిట్టె దాఁ గనువట్టికి నిటమొద ధర్మచదుల నిమిలం, బుట్టెదు నరుచి యటంచున్, గట్టిగ జనములకుఁ జెల్పువై నది దిరికిన్.” దశా. 3, ఆ. ౧౦౬. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౯.

చిట్టాట. డే. వి. (చిట్టి+టాట.) చెమ్మ. “గీ. గ్రామ నికటంబు గాక దూరంబు గాక, చొటిపార గాక చిట్టాటచోటు గాక, వెల్లితల గాక క్రిందదో వేరుపురువు, రాలిపోటును లేని బారాదినేల.” విప్ర. ౨, ఆ. ౧౮.

చిట్టాడి. డే. వి. (చిట్టి+డి.) ఒకజాతిహారానుళి. (ప్రా.)

చిట్టె. డే. వి. 1. ఒకవిధమైనబట్టయంచు. ఆం. భా. భా. ద్వి. ౧౫3; 2. నుడుటియం దుంచుకొనడి రేఖ. “వ...వెన్నుదురుల వలపులగొలుపుజేగురు కాచిబొట్టులచిట్టెను...” ప్రబంధ. 2౮; 3.

బరువులు మోసికొనిపోయెడికట్ట. “ద్వి. చేరి మూఁకలుగట్టి చిట్టెలు గట్టియొగదిగ రవముల హేలల్ల యనుచు.” ద్వి. పరమ. 2, ఆ. ౫౧౬. పు. పం; 4. పెదురుగనుపు. (శ. ర.)

చిట్టెము. డే. వి. (శ. చిట్టెము) ఇనుము కానునప్పుడు వచ్చుముటికి. (శ. ర.)

చిట్టెలక. డే. వి. (చిట్టి+లక.) చిన్నజాలియెలుక. “నీ. చిట్టెల్లగములతోఁ జేలములు వాటించు చ్చియమున బావురు చిట్టిగములు.” హరిశ్చ. ౨, ఆ. ౫3. ఆం. భా. ద్వి. ౨, ఆ. ౮౬.

చిట్టెలకి. ద్వ. వి. (చిట్టి+లకి.) చిన్నజాలివలకి. (శ. ర.)

చిట్టెపాస్టలు. డే. వి. బ. బాలక్రిడావిశేషము. “వ...గుజగుజచేతులు చింతపూవులు చిట్టెపాట్టు లును గుగుగుడుగుంచుబులు...” భోజనతా. ౨, ఆ. ౯.

చిట్టెపాట్టకాయ. డే. వి. బాలక్రిడావిశేషము. “నీ. చింతమొటికాయ చింతాకుచులుదులు పులి యాటలును చిట్టెపాట్టకాయ.” ప్రబంధ. ౬౧3. చిట్టెపాట్టకాయ. డే. వి. బాలక్రిడావిశేషము. “నీ. చిట్టెపాట్టకాయ సిరిసింగనావత్రి గుడుగుడు గుంచాలు వుండెనగుండి.” కాళ. 3, ఆ. 33.

చిట్టించు. డే. స. క్రి. (చిట్టెధా. ప్రే.) చిట్టెజేయు. (ప్రా.)

చిట్టింతకూర. డే. వి. ఒకానొకహారానుళి. (ప్రా.)

చిట్టు. డే. ఆ. క్రి. 1. బీటలువాలు. “కా...వీపుతో చిట్టి పోగొట్టుచున్...” శుక. 3, ఆ. ౨౭2; 2. చెదరు. “గీ. ఏనుఱుమిదక్క నొండొకం డేల చోరజనులఁ జిట్టంగ నడుచుట కనఘచరిత.” భార. కాం. ౫, ఆ. ౬౦౦; 3. మిక్కిలి కొపించు. (శ. ర.) వి. వృత్తాంతము. “శ. ఇట్టయ్యిరువురు దమలా, జట్టువడిసి కొర్కు లక్కజంబుగ నఖు లీ, చిట్టెఱిగినఁ గార్కముతుది, నెట్టుగనో యనుచు నుండ నింతటిలానన్.” భో. 3, ఆ. ౨౦౯.

చిట్టుకట్టె. ద్వ. విజ. (చిట్ట+కట్టె.) 1. మిక్కిలి కొపము గలవాడు. (శ. ర.); 2. శత్రుడు. ఆం. భా. శృ. ౧3.

చిట్టుకొఱవి. దే. విణ. తాపకారి. "సీ. పంచశయం. చిడిముడిపాటు. ద్వ. వి. (చిడిముడిపడు. భా.)
 డోక ప్రశయకాలయముందు చిన్న పొపుడు
 చిట్టు చిట్టుకొఱవి." కలు. శ. గిగి.

చిడిపి. దే. విణ. 1. అల్పము. "చ...అంతధనంబును
 నట్టిరాజ్యముకొ, గొనగనయ్య యిచ్చిడిపిపట్టికి
 నీ కిది యేల యేను దీనన శిశువేపతాపిధిజనం
 బులఁ దృపులఁ జేయుచుండునుకొ, జనవత దీని
 త్రోచుటయె చాలు దపయ్యల కేల సువదన్." భార. ఆది. 2, ఆ. ౧౦౨; 2. కఠినము. "గీ
 చిడివిజంగము వాని గాంక్షించుదగునె." శివరా. ౨, ఆ. ౮౪. "గీ. కొన్నిజీవులు చిడికితాల్లాటికి
 బ్రదుకుకొన్ని నురుపోగవెన్నెల కొలి
 బ్రదుకు." దైవ. 3, ఆ. ౧౪౦. (శ. ర. పా.)

చిడిముడి. దే. వి. సంభ్రమము, తొందర. "ద్వి.
 చిడిముడి దనకైటచే దడియెత్తి." సా. ౧
 ౪౮౩. ఆం. భా. ౨౨. ౧౪౦; 2. కలఁత. "ద్వి
 సింహానంబులై జికిము తోడ. సింహవిక్రమ
 కాలి చింకనీయుడు." ద్వ. శ. సా. 2, ఆ.
 ౧౦౦. పు. ౧. పా; 3. కొవ్వము. (చూ. చిడి
 ముడిపడు.); 4. అనూయ. వి. "సకియా కాము
 నకు రతియును గ్రోదుకప సింహము లోభునకు
 దృష్టయుఁ బ్రాణకాయకలు వీరలకు నీయెడం
 చిడిముడి లే కుండుట చోద్యంబు..." ప్రబోధ.
 ౨, ఆ. ౬౯.

చిడిముడిపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చిడిముడిపడు.)
 త్వరపడు. "క. అక్షతీ సురభిచరాదుల, చిత్తము
 లనిఁ జూచువేడ్కఁ జిడిముడిపడఁగా, నొత్తొరు
 వున నిరువెఱుగుల, యుత్తమవీరులను దాక
 నుంకింపంగన్." భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౫౧.
 మార్క. ౫. ౧౨౨; 2. కలఁతనొందు.
 (రాముడు) "క. అడలడచి నెవ్వనంబున, వెడ
 తెలి వొడఁ గూర్చి మాట వేర్పడకుండం, జిడి
 ముడిపడక నయంబున, వెడనుడు వొక్కింక లేక
 యిట్లును సరితోన్." నిర్వ. ౮, ఆ. ౧౩౧. భార
 ఆర. 2, ఆ. ౧౪౪; 3. "క. నడతెంచి నడ
 ముడినిఁ గని, చిడిముడిపడి నన్నుఁ బరిహసించెద
 వోరీ, యొడ లెఱుగక నాదృష్టిం, బడి తెలు
 వోయె దనివెంటఁబడి వడి రాగన్." సమీర.
 2, ఆ. ౧౨2.

చిడిముడిపాటు. ద్వ. వి. (చిడిముడిపడు. భా.)
 1. సంభ్రమము, తొట్టుపాటు. ఆం. భా. ప్ర.
 ౧౪౦; 2. కలఁత. "సీ...చేవకి నీర్వాడె రమ్మ
 రమ్మని భోజరాజుతోడఁ, జెప్పిన నాతఁడు సిడి
 ముడిపాటుతోఁ దల్పంబులై లేచి..." భాగ.
 ౧౦, స్కం. పూ. ౧౪౮. భార. ద్రో. 3, ఆ.
 ౨౫౦; 3. కొవ్వము. "చ. కడఁక యొకింతలేచి
 పలకాఁకఁ గాగును లోగి తాఁగలై, చిడిముడి
 పాటుతోఁ జెలలఁ జెఱలఁ జేరఁగెక..."
 నీతా. ౨, ఆ. ౧౦౩. స్కం. ౨, ఆ. ౬౧.

చిడుగు. దే. విణ. అల్పము. "క. వెడబడుగుం జడ
 దారల, చిడుగుండోడునల విరుగఁజేయుట
 యరుదే.." చంద్రా 3, ఆ ౩౫. (శ. ర. పా.)

చిడుగుము. దే. వి. బాలక్రిడాంశము. "సీ. చిడు
 గుడు వ్యలపోటిరెండు గట్టిన పోడి యిల్లియుక్కునఁ
 బట్టె లప్పుకాలు." కాశ. 3, ఆ. 3౩. చంద్రా.
 ౧, ఆ. ౧౦.

చిడుగుడుపరువులు = చిడుగుడు. "మహాస్రగధ. సిరి
 సిగన్నాలవత్తుల్ చిడుగుపవః వుల్ చింద
 రాటల్ మొదల్గా..." ఇందు. ౨, ఆ. ౧౮.

చిడుగు. దే. వి. మర్తస్థలము! "వ...చురులుదనం
 బెక్కించి కొనియెద నని దాని కెఱింగించి.
 "సీ. చేసంకు వట్టుచుఁ జిడుపలు వెడపచు నొరి
 గాల దేవులు నడికి పడుచు." దశ. ౬, ఆ.
 ౧౫2.

చిడుము. దే. వి. గజ్జ. "ద్వి. చిడుము గోతుచు జరఁ
 జెక్కిన ట్టుండి." ద్వ. హరిశ్చ. ౬. ౧౨౫౩.
 పం. ఆం. భా. ద్వ. ౧౨౯.

చిత. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చితి; 2. ప్రాగు.

చితము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. కూడఁబెట్టబడినది;
 2. కప్పబడినది; 3. సుపాదించబడినది; 4.
 చెక్కబడినది; 5. వ్యాప్తము.

చితాచూడకము. సు. వి. ఆ. న. చితి.

చితి. సు. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. శవమును దహించుట
 కేర్పఱచినకాష్టాదికము; 2. ప్రాగు; 3. ప్రాగు
 చేయుట; 4. జ్ఞానము.

చితిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ప్రాగు; 2. చితి; 3.
 మొలత్రాడు.

చితుకు. దే. అ. క్రి. 1. చగులు. వ్యవ:—కురుపు. చిరికినది; 2. నలగు. వ్యవ-కల్లము నలుగఁగొట్టి రసముఁదీయుము.

చిత్ర. కై. వి. (సం. చిత్ర. ప్రా. చిత్రా.) 1. చిత్రాక్షత్రము; 2. చిత్రకారై. (క. ర.)

చిత్రగించు. కై. అ. క్రి. (సం. చిత్రమ్. క. చిత్రయను.) 1. మనసుంచు. "ఆ. తెలిసినంత నేను తెలిపెద నంతేమి; మనసు జిత్రగించి వినుము తెలియ..." భాగ. గ. స్కం. 2, ఆ. ౧౬. వాగ్మి. 3, ఆ. ౮౯; 2. దయయుంచు. "గీ... పంశ మేరిలి వర్తిచె వారిలోనఁ జనినవారిని జనుల రిం జనెడువారి; జెప్పజే వ్యాసనందన చిత్రగించి." భాగ. ౯, స్కం; స. క్రి. 1. తలంచు. "సీ... ప్రవరసేనుని దండ భాసుఁడలంచి, హద్దు బిల్లు జూని మల్లుజుఁ జోరుఁ గొనినూడి తే మొద్రు వేడుక జిత్రగించి..." కాశి. ౧, ఆ. ౧౯. "గీ. తలఁపఁము మాతృపురముఁ దై న్యపడుట, బుద్ధిసేయకు భీష్మవియ్యధకంత్త, మారయంగ యద్దంబు గా దండఁ బుట్టు, కీమ మే లెమియును జిత్రగింప కుండు." భార. ఆశ్వ. ౧, ఆ. ౧౧౬. భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౮౧. 2. ఆలోచించు. "ఆ. విన్నవన్నకొన్నివింత లెంతయు మీకుఁ జెలువవలయుఁ గానఁ దేటవడఁగ, విన్న వింపివార మిన్ని యాకర్షించి, కొంచె మనక చిత్రగించవలయు." కృష్ణ. అ. ఆ. ౧౩౯. "గీ. స్త్రీలబుద్ధులు ప్రళయమల్ చిత్రగి.ప." కుచేల. ౧, ఆ. ౧౧౪; 3. చిత్రమునకు పట్టించుకొను. "క. పౌరులవృత్తాంతంబులు, చారులచే జిత్ర గింప నమయం బని..." కై. ౬, ఆ. ౨౩. భాగ. ౧౦, స్కం. ౬. ౮౩౦. వ్యవ:—నావిన్నవ మొక సారి చిత్రగింపుడు.

చిత్రజాఁడు. సం. వి. అ. పు. మన్మథుఁడు.

చిత్రజెల్లు. ద్వ. వి. (చిత్ర+జల్లు) చిత్రకారై కురియుడబొట్టువాన. (ప్రదియించుక సేపుట్టుముగ కురిసి వెంటనెరిలచిపోవును.) "కా. ...కి ప్పె విత్, మ్రోయూ బెల్లగు చిత్రజల్లులిగాఁ గ్రవ్వాడి బాణంబులన్." భా. రా. యు. ౧౦౪. ౧. వి. ఆధికము. "సీ. పెట్టుగావిన జిత్ర

జల్లుగా వెదజల్లు పెంపరుల్ బెంపాటునంపగ ముల." కృష్ణ. 3, ఆ. ౪. కళా. ౬, ఆ. ౮.

చిత్రడి. దే. వి. (చిటు+తడి.) 1. కొంచెముతడి. "క. మొగు లెఱుగని బలుచిత్రడి, మిగుల నొగిలె గన్నుదోయి మెలఁతను..." కాశి. ౧, ఆ. ౧౪౦. "సీ. సింహారలిలకంబు చెమటచిత్రడి దాడి యలికభాగంబునం దనలుకొనఁగ." కాశి. ౧, ఆ. ౯౦; 2. ద్వ. వి. (చిత్ర+తడి.) చిత్ర కారైవాన. "సీ. చిత్రజరాకాళి వీకాంబువుల మాడ్చి జల్లు గాఁ జెమటచిత్రట్ల సరియ." అనా. 3, ఆ. ౧౦౪.

చిత్రము. సం. వి. అ. న. 1. మనస్సు; 2. దయ. "మ...జువ్వని నీచేరిసి నాదుదేహమును డీపం బున్ వృధామాటలే, లనె నీచిత్రము నాదుభాగ్య మింక నీళ్ల న్దుంచినం బాలముంచిన నీవే మఱి యెం దెఱుంగ నిదియే సిద్ధంబు ముప్పాటికిన్." దశా. ౬, ఆ. 3౪౦; 3. ప్రజ్ఞ. దే. ఆప్య. అంగీ కారమాచకము. వ్యవ. గురువు; 4. విపాకమును జక్కగఁ జదువుము. శిష్యుఁడు; చిత్రము.

చిత్రర. దే. వి. మత్స్యవిశేషము. హంస. ౧, ఆ. ౧౮౭.

చిత్రరము. కై. వి. (సం. చిత్రమ్.) ఆశ్చర్యము. "చ. చెలువలు మేడలోఁ జెలిమిచే నిడుసొమ్ము ధిరించి వేల్పురా, చెలువలు చిత్రరంపడుచుఁ జెల్వగుసొమ్ము వేడఁ బోయినన్..." కాశి. ౧, ఆ. ౮౪. వి. ఆ. ఆశ్చర్యకరము. "సీ. చిత్రరుత్ ఖటియించె. జిత్రుల బులిల నెంచంద యొకచాన యందమాన." ఇందు. ౪, ఆ. ౨౦.

చిత్రరంచు. కై. స. క్రి. చిత్రరువువాయు. "ద్వి. మల్లిలు. మడికిమల్లు చమిలను, జిత్రరంచిన మాడ్చి జిటబిలవోపి." మడితా. దిక్ష. ౬౦. పు. "సీ. చిత్రరచినభారీ చెట్లలు దివిలయూ కారరేఖా నముచిత్రముగ." చెన్న. సీ. 3౧.

చిత్రరువు. కై. వి. (సం. చిత్రమ్.) 1. పటముమొదలగునది చిత్రములు వ్రాయుట కుపయోగించు. "క. కరువున గండరువునఁ జిత్రరువున నినచంద్ర రుచులఁ దారలరుచులన్, హరిహరిభాత్రాదుల కీ, హరిణము నరిరూపు వడయ నెలమయి యొకన్." భా. రా. ఆర. ౨, ఆ. 3౩. దశా.

౯, అ. 3౦గి; 2. పటము మొదలగువానియందు వ్రాసినరూపము. “ఉ...జగతివర చిత్ర మపాంగ దృష్టిచేఁదప్పుక చూచి రాజనుత తానును జిత్రమ వయ్య నత్తటిన్.” కవిక. 3, అ. ౬౯. విణ. ఆశ్చర్యకరము. “ను...తనతుట్టారములేడే జీవు, స్కన్నం దాఁటించి గుడించి చిత్రపువ్వుగుల్లి అ నాడించె శోభన తద్వల్లనవల్ల దగ్గిమరుచిన్నా యత్కిరిటాబుతోన్.” కళా. ౧, అ. ౧౧౧. సా. ౧, అ. 2౮.

చిత్రణి. ద్వ. వి. (చిత్ర+తణి.) వర్ణముతువు. “సీ. కారు చిత్రణి తొలుకార తొలుకారి నా వర్ణరు సుజ్జలై పరగుచుండు.” ఆం. భా. ప్ర. ౮౬. (చై. సా.)

చిత్రి. సు. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. జ్ఞానము; 2. చైతన్యము.

చిత్రిసి. వై. వి. (సం. చిత్రిణీ. వ్రా. చిత్రిసి.) చిత్రిణీ, స్త్రీకావీశీషము. ద్వా. ౧, అ. ౨౧౬.

చిత్తు. ఉభ. దే. వి. 1. దిద్ది చక్కఁబఱచునీమొదటి వ్రాత. (శ. రు); మొదట గుణించుకొనులెక్క (శ. రు) వై. వి. సమిధ. “క. ధర్మారత్రసము గతి, సత్తుగదన్ హేమనాళ మలరించి కడున్, జీవులు నమఱిచి, యత్తణి తెడిదముగ జ్వాల లట్టాడుతటిన్.” శ్రీరం. మా. ౮, అ. ౨౮. సం. వి. త్. స్త్రీ. 1. జ్ఞానము; 2. చైతన్యము. విణ. (త్.) 1. ప్రాగుచేసినవాడు. (పుష్పచిత్తు); 2. పయనముచేసినవాడు. (అగ్నిచిత్తు.)

చిత్రేకుడు. సం. వి. అ. పుం. భర్త. “ను...వను దేవనందకుడు నాచిత్రేకుఁడొగాక...” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧2౦గి. వైవమును, ప్రభువును, భక్తితో హృదయించునపుడు పయోగించఁబడును. (ఇది తెలుఁగు గ్రంథములమాత్ర మే కన్పట్టును.) “సీ. పంచమస్వరమునఁ బద్యాక్షి యొక్కతె యవధారు చిత్రేక యనుచుఁ బలుక.”

వి. పు. ౧, అ. ౧౮. “ను. తపవీయానితపేత్ర ముత్ గొని ప్రజ న్నడించి చిత్రేక దేవ పరా కెచ్చరి కంచ భూపతులు సేవాపుత్రిమై మ్రొలు ...” ఉదయనోదయము. ౧, అ. ౧౧౬. కాళ. ౧, అ. ౪గి.

చిత్ర్య. సం. వి. అ. స్త్రీ. చిత్రి.

చిత్ర్యము. సం. వి. అ. స. గోరీ. విణ. (అ. ఆ. అ.)

1. ప్రాగుచేయఁదగినది. (పుష్పాది); 2. సంస్కరింపఁదగినది. (అగ్ని.)

చిత్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ఒకానొకనక్షత్రము; 2. ఎఱకజీడిశీ; 3. గుమ్మడిశీ; 4. మిడమశీ; 5. విన్నపావరశీ; 6. దంలి; 7. మంజిష్ఠ.

చిత్రకంఠము. సం. వి. అ. పుం. కపోతము.

చిత్రకము. సం. వి. అ. పుం. 1. పులి; 2. చిఱుతపులి; 3. ఆముదపుఁజెట్టు; 4. గుమ్మడిశీ; 5. చిత్రమూలము. స. తెలకము, బొట్టు.

చిత్రకారుడు = చిత్రకారుడు.

చిత్రకర్తము. సం. వి. స్. పుం. లిసానముశీ. స.

1. చిత్రపువ్వు; 2. అద్భుతకృత్యము; 3. చిత్రపువ్వు. (విల్యము.)

చిత్రకాయము. సం. వి. అ. పు. 1. పెద్దపులి; 2. చిఱుతపులి. విణ. (అ. ఆ. అ.) చిత్రమగుశరీరము కలది.

చిత్రకారుడు. సం. వి. అ. పుం. విశ్వకర్తకు శూద్ర స్త్రీయందు పుట్టిన సంకరకాలివాడు. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. చిత్రపులు వ్రాయువాడు; 2. అద్భుతకృత్యములు చేయువాడు.

చిత్రకుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చిత్రపులు వ్రాయువాడు.

చిత్రకూటము. సం. వి. అ. పుం. క్రయాగసమీపమున నున్నయొకపర్వతము.

చిత్రకృత్తు. సం. వి. త్. పుం. 1. లిసానముశీ; 2. చిత్రకరుడు. విణ. (త్.) 1. చిత్రపు వ్రాయువాడు; 2. అద్భుతకృత్యము చేయువాడు.

చిత్రశీలము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిబల్లి.

చిత్రగంధము. సం. వి. అ. స. హరిదళము.

చిత్రగుప్తుడు. సం. వి. అ. పుం. యమునియొద్ద జీవులపావపుణ్యములలెక్క వ్రాయువాడు.

చిత్రతండుల. సం. వి. అ. స్త్రీ. వాయువిడంగముశీ.

చిత్రతండులము. సం. వి. అ. స. = చిత్రతండుల.

చిత్రత్వక్కు. సం. వి. త్. పుం. భూర్జవృక్షము.

చిత్రత్వచము. సం. వి. త్. పుం. భూర్జవృక్షము.

చిత్రదండము. సం. వి. అ. పుం. కందశీ.

చిత్రదేవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పెద్దపావరశీ.

చిత్ర నేత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోరువక. ఇట్టే; చిత్ర
అంచన మొ.

చిత్ర పక్షము. సం. వి. ఆ. పుం. తీతువుపట్ట. విజ.
(ఆ. ఆ. ఆ.) చిత్ర మగుజెక్కలు గలది.

చిత్ర పత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నీరుపిప్పలిశీ.

చిత్ర పత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కోలపాన్నశీ;
2. తుమ్మిశీ; 3. కస్తూరి. “ఉ. మానవతీ కచాల
కుచమండలమండిత చిత్ర పత్రికా, నూనవిశేష
వాసల...” (బ్రా.)

చిత్ర పద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పృక్షుకేషము; 2.
హంసపక్షిశీ.

చిత్ర పక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కోలపాన్నశీ; 2.
నీరుపిప్పలిశీ; 3. మంజీవ.

చిత్ర పాద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోరువక.

చిత్ర పిచ్చకము. సం. వి. ఆ. పుం. నెమలి.

చిత్ర పుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిటుబొద్దిశీ.

చిత్ర పుష్పము. సం. వి. ఆ. పుం. ఊరందిచ్చుక.

చిత్ర ఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. దోసశీ; 2. బుడమశీ;
3. లింగదొండశీ; 4. పెద్దపావరశీ; 5. ములకశీ;
6. వాడుడుశీ.

చిత్ర ఫలకము. సం. వి. ఆ. న. 1. మత్స్యవిశేషము;
2. చిత్తరువు వ్రాసినఫలక.

చిత్ర బర్హము. సం. వి. ఆ. పుం. నెమలి.

చిత్ర భాను. సం. వి. ఈ. పుం. ఒకానొకసూర్యరము.

చిత్ర భానువు. సం. వి. ఈ. పుం. 1. అగ్ని; 2.
సూర్యుడు; 3. ధైర్యుడు; 4. చిత్ర మూలముశీ;
5. జిల్లేడుశీ. ద్వి. అగ్నినీకుమారులు. విజ. (ఈ.)
చిత్ర మగుకాంతి గలవాడు.

చిత్ర భేదజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకేమేడిశీ.

చిత్ర ము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఆముదపుజెట్టు; 2.
అశోకముశీ; 3. చిత్ర మూలముశీ. న. 1. ఆశ్చ
ర్యము; 2. ఆలేఖ్యము; 3. కర్పూరవర్ణము; 4.
లిలకము; 5. ఆకాశము; 6. కష్టభేదము; 7.
కావ్యభేదము.

చిత్ర మూలము. సం. వి. ఆ. పుం. ఓషధివిశేషము.
హంస. ర, ఆ. ఇం.

చిత్ర నృగము. సం. వి. ఆ. పుం. దుప్పి.

చిత్ర మేఖలము. సం. వి. ఆ. పుం. నెమలి.

చిత్ర యోధి. సం. వి. న. పుం. 1. అర్జునుడు; 2.
మద్దిశీ.

చిత్ర రఘుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. సూర్యుడు; 2.
ఒకానొకగంధర్వరాజు; 3. ఇంద్రుడు.

చిత్ర ల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కుండానురశీ; 2.
ఆడుమేక.

చిత్ర లక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మంజీవ.

చిత్ర లేఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిత్తరువు.
(విల్యము); 2. ఒకానొకయవ్వరస; 3. పృక్ష
విశేషము.

చిత్ర వాలము. సం. వి. ఆ. పుం. పాలపిట్ట.

చిత్ర వీర్యము. సం. వి. ఆ. పుం. ఎజ్జాముదపుజెట్టు.

చిత్ర శిఖాజిహ్వాడు. సం. వి. ఆ. పుం. బృహస్పతి.

చిత్ర శిఖాడి. సం. వి. న. పుం. నర్మదలో నెవడో
యొకడు. “హ్లో. మరీది రంగిరా ఆత్రి: పులస్త్యః
పులహా: క్రతువా: వసిష్ఠశ్చైతే నచైతే క్షేయా
శ్చిత్రశిఖండినః. (వాచ.)

చిత్ర సర్పము. సం. వి. ఆ. పుం. ముట్టుబాము.

చిత్రాంగద. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకానొకయవ్వరస;
2. అర్జునునిభార్యలలో నొకతె.

చిత్రాంగదుడు. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకానొకగంధ
ర్వుడు; 2. ఒకానొకచంద్రవంశపురాజు; 3.
బ్రహ్మపాదమునకు బుట్టినచిత్రగుప్తాదులు మువ్వ
రలో నొకడు.

చిత్రాంగము. సం. వి. ఆ. పుం. ఎఱ్ఱనిచిత్రమూలముశీ.
న. 1. హరిదళము; 2. ఇంగిలీకము.

చిత్రాక్షుపము. సం. వి. ఆ. పుం. తుమ్మిశీ.

చిత్రాటిరుడు. సం. వి. ఆ. పుం. శంధ్రుడు.

చిత్రాయనము. సం. వి. ఆ. న. ఉక్కు.

చిత్రాననము. సం. వి. ఆ. న. జపముచేయునపుడు
కూర్చుండుట కుపయోగించు చిత్రవర్ణము గల
యాననవిశేషము.

చిత్రించు. సం. న. క్రి. చేయు. “క. పుత్రవతి
వైతి పని భూపుత్రక నగ్నించి నేరుపునఁ బ్రసవ
విధుల్, చిత్రించి మునిక మానికళత్రము లెఱిఁ
గింప నలుపులం బనుచుటయున్.” కై. ౩, ఆ.

రూ. మార్కు. 3, ఆ. ౯3; 2. చిత్రము
నాయు. (శ. ర.)

చిత్రిక. దే. వి. మ్రాసు నునుపు చేయటకై వడ్రంగు
లుపయోగించు సాధనవిశేషము. (వా.)

చిత్రికగుట్ట = చిత్రిక. (వా.)

చిత్రికపట్టు. = చిత్రిక. "సీ. పదను దప్పక లోహ
పాహణములఁ బట్టు చిత్రికపట్టు డాచేతఁ
బూని." కను. అ, ఆ. ౨3.

చిత్రిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పద్మిని చిత్రిణి శంఖుని
హస్తేతి ఆటసాలుగు స్త్రీజాతులలో నొకజాతిది
"క్రీ. భీమతి రతిరసజ్ఞానాతి ఖర్వా న దీర్ఘ, లెక
నునునానా స్థిగ్ధనీలోత్పలాక్షి, ఘనకతెనక
చాఢ్యా నుందరి బద్ధకీలా, నకలగుఁబిచిత్రా
చిత్రిణి చిత్రవక్త్ర". (రతిమంజరి.)

చిత్రితము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) చిత్రించు. బడినది.

చిత్రియమాణము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. ఆశ్చర్యపడు
చున్నది. "క...ఆట్టిచిత్ర పథం జూచి చిత్రియ
మాణచిత్తులై భీమసేనుపరాక్రమము పొగడుచు
నందఱు..." భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౧౬; 2.
వింత కలిగించుచున్నది. భట్టి. గీ. న. ౧౮.

చిదంబరము. సం. వి. ఆ. న. 1. చిదాకాశము; 2.
ఒకానొకపుణ్యక్షేత్రము.

చిదక. దే. విణ. చప్పిడి, లోపల కడగినది. "ద్వి...
జీరసరములును జీదుక, ముక్కును ముడివోమల్
మొగి దోసకడుపు." బస. పు. 3, ఆ. ౧౧౧౮. పు.

చిదగోద. దే. వి. వృత్తాసము. "క. మొదిల నవా
యం బెన్నుట, పదిప నుపాయంబు లెక్కి పెట్టుట
తగునీ, ఓదిగోదలఁ గాదె ము న్నొక, ముది
కొక్కెర యనుగు నుతుల ముంగిస కిచ్చెన్." పే.
పుచ. ౧, ఆ. 2౪౮; 2. గృహకలహము.

(జా.)

చిదమిది. దే. విణ. నలగినది. "సీ. కల్పాంతకాశకల్ప
కాళియభణములఁ జదమిదగాఁ బట్టి ముఁ
నుడుచె." చిత్రభా. ౬, ఆ. ౬౮.

చిదాత్త. సం. వి. న. పు. పరిమాత్త.

చిదిమి పెట్టు. ద్వ. స. క్రి. (చిదిమి+పెట్టు.) 1.
పొచి పెట్టు. "క. మృతు లైనవీర లంబులు, నల
వీరులు విరి కెల్ల నడిగితి నమరా, విరిఁ బట్ట
లెదు పరసుర, నెరు లందఱు జిదిమి పెట్టుఁజాలరు

పరుసన్." కు. సం. ౧౧, ఆ. ౧౮౦; 2. చక్కని
రూపమేర్పరుచు. "ఉ. బిడ్డయ్య పాపయో
చిదిమి పెట్టినకై వడి నున్ననిన్నుఁదా, నడ్డ యొనర్ప
కవ్వలఁ బితాచమువంటిగరానుఁ గూడె నీ, యెడ్డెఁ
డు..." శుక. ౧, ఆ. ౧౨౭; 3. ఆరితేఱు.
"క...ఎవ్వనిఁ జాతమున్న దొంగిలు, పనికిఁ
జిదిమి పెట్టినట్టిబంటులునుమ్మా." పరమ. ౧, ఆ.
౧౨. చిత్ర భా. ౮, ఆ. ౧౧.

చిదియు. దే. ఆ. క్రి. (త. ౬౭౭.) నలగు. "చ.
చిదియపు కొండవైఁ బడిన..." వారి. ఉ. ౧.
ఆ. ౨౧. "ఆ...ఆశనులో యనంగ ననురవరుల,
శిరముతోన మేను చిదిసి బాపంగ నుచ్చి, యెఱికి
చంపి రిట్లు లురక కపులు." భా. రా. యు.
౧౯౬౦.

చిడకు. దే. ఆ. క్రి. (క. చిదుకు.) 1. నలగు. "సీ...
శిలఁ దృణధాన్యముల్ సిదుక నడిచి, కొందఱు...
ఆహారంబు గొందురు..." భార. ఆను. ౧, ఆ.
౨౮; 2. పైఠుముకు, చిప్పిలు. "చ. పదములు
కొంకుతోఁ బిసికి ప్రక్కల నుక్కెడలించి దంశ
పంశదమనవృత్తి నింబొసంగి సాన్ననఖంబుల
దువ్వి నెత్తురుల్, చిదికెడుగండ్ల భూరజము
చిల్కి..." పాండు. ౧, ఆ. ౨3౬. వి. చిదు
కుటయం దగుధ్వనికనుకరణము. (దీని యాప్తేడిత
రూపము చిదుకుచిదుకు. "వ...శీకరవరంపరల
చొదుగులు మదుగులుగొనినఁ చిదపిదనగుచుఁ
జిదుకుచిదుకు మరురొంపులును..." భాగ. ౧౦,
స్కం. పూ. 2౧౬.

చిదుపు. దే. వి. సమధ, ఎడినపుట్ట. "చ. చిదుగుల
వృద్ధిఁబొందుకొఖిలెల్లన..." ఉ. రా. ౨, ఆ.
౨౮౯. ఆం. భా. ౬౨. 3౮.

చిదుపు. దే. స. క్రి. (చిదియుధా. ప్రే) చిదియఁ
జేయు. "గీ. విశ్వరూపభిషమ్మూరివిభవమహిమ,
యెంతపిల్లంపఁ జాలు మాయామనంబు, ప్రాంత
వైచీరవజ్రగున బడుగువాఁడు, హేమకైలంబు
ఓదిసి తా లెన్నిముడుచు." వైష. ౮, ఆ. ౧౮౮.
పరమ. ౧, ఆ. ౮౬.

చిదుము. దే. స. క్రి. 1. గిల్లు. "గీ. అదరసీయక
యెక్కున నదిమి తెక్కు, చిదిమి నెమ్మెము
మొమునఁ జేర్చి..." శుక. ౧, ఆ. ౨౧౧; 2.

పొడుచు. “క. గొంతాన నొకడు బెబ్బలి,
గొం తానం జిదిమి మెచ్చుకొని తను చెలువన్.”
శుక. ౧, ఆ. ౧౭౨; ౩. ఖండించు. “చ...
కొన్నికంతముల్, చిదుమును నేల రక్తపిక్తము
గాగను వాలలీలన్.” భార. సా. ౧, ఆ.
౫౩; 4. (ప్రహ్వలు) కోయు. “ఉ...
పుష్పాపచయప్ర మోదభిలాత్తకుడై చిదిమెక్
లతాంశముల్.” పారి. ౪, ఆ. ౧౨. “సీ
ఎవ్వఁడు డాచేలికొవ్వఁడొకభిమున జిదిమె
బాహుదేవిచిగురుముక్కు.” కాశీ. ౩, ఆ. ౩౨
కవిక. ౬, ఆ. ౯౫; 5. చుప్చు. ఆం. భా. ద్వి.
౨౨౪. “క. అదకోదవ మీయమేనా, బొదలుచు
మున్నీరు సొచ్చి పూనికబోడన్. జదుగుల తెక్కు
లికానిన్, జిదిమి నలుచకలక దీటిచితి వీవె
కనా.” అచ్చ. చాల. ౧౫౧; 6 వైచు. “ఓ.
మఁడూకకురచ్చుచు. గఁడూపడమఁజీర క
మానక కారండబకముల వెడి బిడి దివి గారిని
దగఁ జెదుముదురు ప్రళయన్.” కాశీ. ౫ ఆ.
౫౩; 7. నేకరించు. “ద్వి. ఇదె నేడు సొదగ్గు
మెల్లను బ్రహ్మచీమి చక్కనిరూపు నేసినయట్టి.
రాచమాతురు...” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౪౮.
పం. వి. 1. వల్లవము. “సీ. చిదుముడి చిదుములు
మదకోకిలాబలాప్రభువున బల్లవపాణులార.”
చంద్ర. ౪, ఆ. ౨౩౩. (శ. ర. పా); 2.
మొత్తము. “క. ఈపరి యందఱ మొక్కచిదుమై
వెంటనే గుంపు లడ్డలు తుటుములు మూఁకలు
గా...” ప్రబంధ. ౮౮౮.

చిదుర. చే. వి. సూక్ష్మభాండము. “సీ. చిదురగాఁ
జేసినచిరునవ్వుజీయనా మురు వైసముక్కరి
ముతై మురు.” చమ. ౧, ఆ. ౫౧. (నక్షత్ర
వర్ణనము.) “సీ. బాభారీదోష్టసంభవంభోళిహారి
దూలి చెదిరినతారాద్రిచిదుర లనంగ.” భాను.
౩, ఆ. ౧౧. భార. శాం. ౪, ఆ. ౪౪౩. విణ.
అత్యల్పము. “గీ. అయ్యుధిష్ఠిరరాజసూయంబు
చిదుర, పాలుఁ బోలదీమఖము వైభవసమృద్ధి.”
భార. ఆర. ౬, ఆ. ౯౦. భార. ఉద్యో. ౨, ఆ.
౧౬౧.

చిదురుపలు. చే. వి. బ. సూక్ష్మభాండములు. “క. గద
ద్రిపి బిట్టు వైచిన, నది రథ్యంబులను సూతు

నరదము సిదమున్, చిదురుపలు నేయ...”
భార. ద్రో. ౫, ఆ. ౨౨౧. భాగ. ౧౦. స్కం.
ఉ. ౩౮౩. భో. ౫, ఆ. ౨౨. విణ. అత్యల్పము.
“క. పెల్లగ మఱియును డెందము, చిల్లులువో
నేనె నతఁడు చిదురుపలేయన్, మెల్లనె ధైర్య
రమావలి, జన్మింపంగ బట్టు పెద్దబడ్డెడ యరంగన్.”
చంద్ర. ౬, ఆ. ౮౫.

చిదురులు = చిదురుపలు. “ద్వి. చెదనకరములు
చిదురులై వడిగదలును...” రా. రా. యు.
౩౫౬. పు. ౧౬. పం. “చ...కరీరపు, చిదు
రులు నీరు దక్కతులచేతుల గాకమలంబువాతు
లన్” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౧౦౯.

చిదు = చిచ్చు. నీ. విణ. “క. చిదునవ్వనకుంత్రితన
యిది...” కవిసాశయవిచ్చేదము. ౧, ఆ. ౩.
“చిదునవ్వు” చమ. యు. కా. (శ. ర.)

చిది = చిన్ని. చే. విణ. 1. చిచ్చు; 2. చిన్నోడు.
(శ. ర. కా)

చిదు ౧. చే. ఆ. క్రి. 1. ప్రస్తావకము చిచ్చుచును. నీ.
౨. ౨ లిచ్చిచేల నామఠించి డా. దిగినన
చచ్చుములు చిదిగిపోయె.” శుక. ౨. ఆ. ౩౬౦.
పొడు ౫, ఆ. ౧౪౩; 2. బద్దలగు. పలుచు
నొకకడిలి బలిమకు, జేతులకై యేయఁ జిచ్చ
చినుంగఁగ...” స్వా. ౪, ఆ. ౪౫. రం. రా.
ము. ౨౬౪. పు. ౧౨. పం; ౩. చిద్రిచమ. “క...
తనరి జెనుచాది బొడిచినఁ, జినుంగక యలిసి
బిడ మగుచుఁ జీకటివర్చెన్.” వద్ద. ౩, ఆ. ౨౩.
వి. చిరుగు. వ్యవః—చిరుగులబట్టి.

చినుకు. చే. ఆ. క్రి. కాలు, రాలు. “చ. అని
యెగురుడి మ్రొక్కి నయనాంబురుహంబుల
బాష్పబిందువుల్, చినుకఁగ వెక్కి వెక్కి కలకీ
నుతుఁ డోయన నేడ్పు...” కాశీ. ౨, ఆ.
౧౪౭. “సీ...జీమాతడబరం బేవె మధ్యం
దినంబుల రేపాడి చినికెఁ దుహరంబుచిన
దినము.” కాశీ. ౩, ఆ. ౧౪౯. సా. ౩, ఆ.
౧౩. న. క్రి. ప్రే. కార్పు, రాలు. “ప.
మేఘంబులు నెత్తురు సినికెడు...” రం. రా.
యు. ౬౩౭. “మ...లలాటఫలకం బందంద
ఘర్తాంబువుల్, చినుకన్...” స్వా. ౫, ఆ. ౧౮.
కాశీ. ౩, ఆ. ౧౦౬. వి. 1. వర్షబిందువు. “ఆ.

చిన్నతాను బడ్డచినుకు ముక్కల బాయి, నీళ్ల బడ్డ చినుకు నీళ్ల గలనె." వేమన. ౧, ఆ. ౧౩౬; 2. చిందువు. "నీ. ప్రాయంపులదుచుల బనిగొంటి కే దూది యగుదుపాటలఁ దేసెచినుకు రీడ." శుక. ౧, ఆ. ౪౨౧; 3. చిన్న వాన. "చ...ప్రాప్త వాయిసం, జినుకు శోన్య యిందునె వసించుట మేలనుఁ బెక్కుభాగులన్." విప్ర. 3 ఆ. ౬౫. ఆం. భా. ప్ర. ౭౫.

చినుకుఁబూన. దే. వి. (చినుకు+పూన.) ముక్త్యం. "నీ. అనిదిండిజడదారి చినుకుఁపూనల క్రొవ మగి రాలువెన్నెలల్ తొగలఁజేడు." అచ్చ. యం. ౫౯౨. సాం. వి. స్థా. ౬౧. పేర. స్థా. ౮౬.

చినుకు మేపుదుపుల్లు. దే. వి. (చినుకు+మేపుదు+పుల్లు) చాతకము. "నీ. తనచాగ మురుపు మొనమేటువా రుచినుకు మేపుదుపుల్లు వెల్లి పొడల." య. ౧, ఆ. ౫౭.

చిన్నదారి. ద్వ. వి. (చిన్న+దారి.) మేఘము. "గీ. అనిన నాతఁడు వల్కె నోయయ్య చిన్న.. దారిదారియనుఁగుఁగూన గోరి కూర్చి, దనరం, గేనరి యనుకొన మఱికివట్టు, కలికియంజన యం నది కన్నవాడ." అచ్చ. కిష్కిం. ౧౧. (చిన్న- దారిదారియనుఁగుఁగూన = మేఘములకు దారి యగు నాకాశమునకుఁ బ్రియమగుఁడు, వాయువు.)

చిన్న. దే. వి. 1. వృక్షవిశేషము. "నీ. చెలయఁచుఁ గిలకిల్ గులుకుకొవెలకు నలఁకువల్ నడపుచిన్న లకునుజిగి." య. ౧, ఆ. ౧౫; 2. పిల్లవాడు. "క. కన్నులుగలిగెనఫలమీ, చిన్నం గనుఁగొంటి ..." నుద. ౧, ఆ. ౧౧౫. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౮; 3. పిల్ల. "రగడ. పడఁతి రాతి నాపాలిటి పొన్నకు, ముడి విడె రోసము మొన్నటిచిన్నకు." కువల. 3, ఆ. ౧౨౭. విజ. 1. అల్పము. "ద్వి. ఆకడ వైష్ణవు లగువారిలోన, నాకన్న నెన్నఁ జిన్నులు లేరు గాన." ద్వి. పరమ. ౮, ఆ. ౬౨౭. పు. ౧౨. పం. ఆం. సం. మాన. ౭౦; 2. కనిష్ఠము. (శ. ర.)

చిన్నయిచ్చు. దే. స. క్రి. 1. న్యూనపక్షము. "నీ. చిగురుటాకులదాలుఁ జిన్నయిచ్చుగఁ జాలు

సాంద్రంపుఁగెంపుమాస్తములు చూచి." వీ. శకుం. ౧, ఆ. ౧౪౦; 2. విఫలముచేయు. "గీ. కిన్న నటియించి మావేడ్క చిన్నయిచ్చి." క్రి. డా. ౯౫. "క...కులకాంతలు శోరినశోరకై జిన్నయిత్తురే బుధు లనుచున్." దశా. 3, ఆ. ౮౨; 3. నిగాకరించు. "శా. చిన్నంబుచ్చుక నన్ను నేలకొనవే..." కాళ. శ. 33.

చిన్నబోవు. దే. ఆ. క్రి. 1. ఖన్నము. "గీ... నెవ్వగ మరమునఁ బొకొనంగఁ, జిన్నబోయిన మొగముతో సింహులుఁడు." భార. విరా. ౧, ఆ. ౫౯. దశా. ౫, ఆ. 3౨; 2. విఫలము. "గీ. వగవ నేటికి నేమనవచ్చు నిల్చుడు, చేతనాహానిఁ గార్యంబు చిన్నబోయి." నైష. ౪, ఆ. ౯౬. కు. ల. ౪, ఆ. ౮౦; 3. శోభాహీన మగు. "మ. అనినక నంపద తెన్ని గల్గిన నరేంద్ర యంద్ర నఃకాశనం, దనుఁ డొక్కండును లేదు సీనగరు చిన్నబోయి..." వరాహ. ౧, ఆ. ౯౨. ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౫౭.

చిన్నకన్నువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చిన్న+కన్ను+ వడు.) ప్రాగన్నగు, సోలినకన్నుగలుగు. "చ. తొలఁగవు చిన్నకన్నువడి దుప్పలు చప్పడు గాక యుండ..." నాంబో. ౧, ఆ. ౧౮౮.

చిన్నకారు. దే. వి. (చిన్న+కారు.) బాల్యము. (బా.)

చిన్నచూపు. దే. వి. లఘుభావము, అగౌరవము. (చా.)

చిన్నతనము. దే. వి. (చిన్న+తనము.) 1. బాల్యము; 2. అల్పత్వము. "ఉ...మోవిజిగి చిన్నతనంబు వహించె..." జాన్నానీ. ౪, ఆ. ౫౫; 3. లాఘు పము, అగౌరవము. "లయగ్రాహి. చిన్నతన మేర్పడఁగఁ గన్నియలకున్ వలచి నన్ను మఱపం దగునె..." వీర. ౧, ఆ. ౨౧; 4. శోభాహీనత. "చ...అనంబ్బుతాంగియై, జిగి విడనాడుకాక నల చిన్నతనంబు వహించు నెచ్చెలిన్." కాళిందీ. ౧, ఆ. ౧౭౫.

చిన్నది. విజ. (చిన్న+అది) చిన్నయైనది. పాండు. ౧, ఆ. ౯౧. వి. దాలిక (శ. ర.)

చిన్నటనాడు. దే. వి. బా. (చిన్నట+నాడు. శ. రం) బాల్యము. "ఉ. చిన్నటనాడునుండియును

జెల్వ్ గూర్చినదాన వాట..." వసు. ౪, ఆ. ౧౦౬.

చిన్నవాడు = చిన్నటవాడు. "క. ఎలదోట లీఁగె యుయ్యెలకలకూరికె జిన్నవాటికతలై తోఁ చెన్." శివరా. ౨, ఆ. ౪౬. ఉ. ౨, ఆ. ౨౬౯.

చిన్నపడుచు. దే. వి. (చిన్న+పడుచు.) బాలిక. వేంక. మాన. ౨౮.

చిన్నము. దే. వి. 1. నాలుగుగురివెదగింజలయెత్తు గలబాగారునాణెము. (శ. ర. వరహాని సెనిమి దవవంతువిలువ గలనాణెము. బ్రా.) "చ. ముని ఋణ మేగజేత మొనలముట్టుగఁ దీర్చెద రొక్కచిన్నమున్; జనపతిచేఁ లేడు..." హరిశ్చ 3, ఆ. ౧౫2; 2. బంగారము. "శ్రీ. చిన్నంబుచే పెడిచే నుక్కోతను ద్రిశముల్ మయిండు నిర్మించి యొగగ దళ. ౯, ఆ. 2; 3. నాల్గు గురివెదగింజలయెత్తు. "గీ. చిన్నవాడొను బ్రియ నొకటి మంత, హట యాడిన విరి తావమగ్న వడు." కళా. ౪, ఆ. ౧౨౮. (చిన్న మంత = కొ. వెను అని గానము.) "క. చిన్న ములుఁ బాలెకెం బరె..." సాంబో. ౫, ఆ. ౯.

చిన్నరి. దే. విణ. సుందరము. "ఉ. చెన్నగుజాభవా యొశవుచిన్నరికెంపులమెట్టు..." చంద్రా. ౨, ఆ. ౯౫.

చిన్నరిపొన్నరి. దే. విణ. (చిన్నరి+పొన్నరి.) ముద్దు లాలుకునది. ఆం. భా. తృ. ౨౬.

చిన్నటికము. దే. వి. (చిన్న+టికము.) బాల్యము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧2.

చిన్నవాడు. దే. వి. (చిన్న+వాడు.) బాలుడు. "గీ. నకలవిద్యలలోవల సారమైన, విద్యయొక్కటి వినుటకు వేడ్క యయ్యెగన నను జిన్నవాఁ డని గడువ కిపు డు, వన్యసింపు మటన్న నప్పద్ద భవుడు." చెన్న. ౧, ఆ. 3౨. విణ. చిన్నయైన వాడు. (శ. ర.)

చిన్నారి. దే. విణ. 1. మనోహరము. "ఉ. వారణ లేక మా ప్రియభక్తసేవకు వచ్చి పోవుచి, న్నారి మిటారు లీపురమునం గలరు..." వేం. చంచ. ౪, ఆ. ౪౫౯. ఉ. హరిశ్చ. ౨, ఆ. ౫౫; 2. అల్పము. "ద్వి. చన్నుగొండలచ్రేగు నైరింప

లేక, చిన్నారికాడేగ జివ్వాడుచుండ." ద్వి. వరకు. ౪, ఆ. ౨౯౧. పు. ౧. చం.

చిన్నారిపొన్నారి. దే. విణ. (చిన్నారి+పొన్నారి.)

1. మనోహరము, ముద్దుయొకది. "సీ. చిన్నారి పొన్నారి చిట్టుకకూడటినాడు రచియించితి మరుత్తరాట్పురిత్ర." కాశీ. ౧, ఆ. 2. ఆం. భా. తృ. ౨౬; 2. చిన్నది. "సీ. చిన్నారి పొన్నారికికిరాంతుఁ దలఁ దాల్చి శానగోటిజత వేడికొదమఁ బూని." హర. ౫, ఆ. ౫౫. చిత్రభా. ౪, ఆ. ౧౧౫.

చిన్ని. దే. వి. 1. ఎండలెట్టి తేనెమున్నగువానిలో నై చినమామిడిముక్క. (వా.); 2. ఒకానొకపెట్టు. ఉదా:... చిన్నిపువ్వుఁదేసె. విణ. ఇది సహసభూ ర్గదముగనే కన్నట్టుచున్నది. 1. చిన్నిది. "సీ. ఆలలితేజెమటచే ననలుకొన్నలలాట కుంకమం బునఁ జిన్నికురులు మునుగ." కాశీ. ౧, ఆ. 3. "సీ... చిన్నిజాబిల్లిచే సింధూరతిలకంబు చెచ్చ గిల్ల." స్వా. ౧, ఆ. ౫; 2. మనోహరము. "గీ. ఆనుచుఁ గొనియాడి తిలకించి యావధూటి, చిన్ని లేనపుడెక్కులఁ జేరువాణి, సిగ్గు నెగ్గించుచుదు రోక్తి చెవులఁ జిలికి..." విక్ర. ౮, ఆ. ౨౮. స్వా. ౨, ఆ. ౪3.

చిన్నిచుక్కలు. దే. వి. బ. (చిన్ని+చుక్కలు.) భాగ్యవిశేషము. ప్రబంధ ౧౧౨.

చిన్నిదము. దే. వి. 1. చిన్నిపువ్వు; 2. బంగారు. (శ. ర. బ్రా.)

చిన్నినపువ్వు. (చిన్ని+నపువ్వు.) మందహాసము. "సీ. చిప్పకూడటవానిఁ జిన్నినపువ్వులవానిఁ జేరివిన మంచివించియమువాని." పాండు. ౧, ఆ. ౨౧3. కావ్యా. ౧, ఆ. ౨౧.

చిన్నిపువ్వు. ద్వి. వి. 1. నమస్కారవిశేషము. "రగద. అష్టభుజస్థలి నష్టభుజానకుఁ జిత్తము రంజిల్లె జిన్ని పువ్వు లని." హంస. ౪, ఆ. ౨౧3. ఆం. భా. ద్వి. ౧2౫. వేంక. మాన. ౪2; 2. కుంకుమ కర్పూరాచిమార్గము. (భూషణవిశేష మని శ. ర. బ్రా.) "సీ. తురగఖురోద్ధాతధూళి యప్పు రసలచిన్నిపువ్వులతోడఁ జెలిమిసేయ." భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౦౪. కు. సం. ౯, ఆ. ౧౨౬. కాశీ. 2, ఆ. ౧౪2.

చిన్నిపూజేత. ద్వ. వి. (చిన్ని+పూ+జేత.) అలంకారవిశేషము. “వ...అంగనలు ముత్యాలజిల్లి చెందిరింపుఁజేరుచుక్క చిన్నిపూజేతలు... అదిగాఁ గలయలంకారంబుల నలంకరించిరి.” ౬, ఆ. ౪౪.

చిన్నియ = చిన్నె. (శ. ర.)

చిన్నె. కై. వి. (నం. చిన్నుమ్. ప్రా. చిన్జిమ్. క. చిన్నె.) 1. గుఱుతు. “నీ. వెన్నెలసోగ కీచిన్నెలున్నవె యిది మరునిరాచిల్లసాంబ్రాణి యేమొ.” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౮౯. “ఆ. కొలము గొనము రూపు గలుగక యుండు నీ, కిట్టిరాచ చిన్నె లేల యిపుడు.” అచ్చ. యు. ౨౫౭; 2. విలాసచేష్ట. “ఉ. చిన్నెలు దక్కియుండె నఖి చేసినజంత్రపుబొమ్మకై వడిన్.” అని. ౨, ఆ. ౧౩౨. నీలా. ౨, ఆ. ౯౨.

చిన్నెలాడి. ద్వ. విణ. (చిన్నెలు+ఆడి.) విలాసవతి. (శ. ర.)

చిన్నెలాడు. ద్వ. విణ. (చిన్నెలు+ఆడు.) విలాస మంతుడు. (శ. ర.)

చిప్పికము. నం. వి. ఆ. పుం. పృథుకము, ఆటములు.

చిప్పిము. నం. వి. ఆ. పుం. ఆటములు. విణ. (ఆ. ఆ.) చప్పటముక్కు గలది.

చిపుటము. నం. = చిప్పికము.

చిప్ప. వై. వి. (నం. శు క్షిః. ప్రా. నీక్ష్వి. క. చిప్ప. త. చిప్పి.) 1. నత్త మున్నగుకొన్నిజలజంతువులపై నుండు వెంతు, కప్పచిప్ప. “ద్వి. చిప్పలుగుల్లలుఁ జిక్కంగఁ దన్ను, నిప్పుడ ధూళిగా నింకించు వాడు.” రం. రా. యు. 3౦౨. ౨౯. చం; 2. కల్లు మొదలగునవి త్రాగుట కుపయోగించు పాత్రము. “క...కనకపుఁజిప్పల నిండించి మదము చిప్పిలుచుండన్. ఉ. అందఱఁ గైకొనం బనిచి యాదటఁ గాంతయుఁ దాను నొక్కతో, రం దనుపార దివ్యమదిరామధరామృతపానకేళియం, దంద యొనర్చఁగాఁ దొడఁగె...” నృసిం. 3, ఆ. ౯3, ౯౪. పారి. ౨, ఆ. ౫౨; 3. ముత్యపు జిప్ప. “నీ. వివీటిసతులపాలిండ్లపై గంబూర నవ హారములచిప్పకవును మాన్పు” ఆము. ౨, ఆ. 3; 4. చిప్పయాకారముగా నుండుశరీరమందలి యొముక. “క. పతిచు నొకకడిలిఁ బలిముకు,

జెఱుమలకై యేయఁ జిప్ప చినుంగఁగ నది యుక్కుఁ గాడి పాటి...” స్వార్. ౪, ఆ. ౪౫. భాగ. ౮, స్కం. ౫౫; 5. తాచేటివీపు చిప్ప. “నీ. తలచూచ లేక చిప్పలు పూని వంకల మెలఁగడితామేటిమేకి నన్ని.” అచ్చ. బాల. ౪౬. సా. ౪, ఆ. 3౧; 6. బ్రహ్మాండము యొక్క. అర్థభాగము. “క. ఉప్పర మెగసి యజాండము, చిప్పలు రాలంగ, .” కాశీ. ౧, ఆ. ౧౧౨; 7. కాయ మున్నగువానిచిప్ప; ఉదా: కొద్దెరచిప్ప. గరి. ౭. “ఉ...చుధారనము చిప్పెగువోయక మున్న...” హర. ౬, ఆ. ౧౭౨; 8. ముక్కు, శకలము. “ద్వి. అచ్చు డాకపిసేయంగంబు తెల్లఁజిప్పలు చిద్రువలై చెదరంగఁ జూచి.” రం. రా. యు. 3౫౯. పు; 9. తలపుట్టె. (శ. ర.); 10. చేపలచేహము మీఁదిపాలను. “నీ. అడుగునడుగునఁ బొడము చిన్నాంపుమీల, మేనిదిప్పలువోలె...” పాండు. 3, ఆ. ౧౬౭; 10. కృణువిశేషము, చిప్పవలె ఆవరించినదుబ్బు గలగడ్డి. “నీ...చిప్పర చిప్ప నా భూస్త్రుణ మొప్పు.” అం. భా. ద్వి. ౭౬. విణ. అల్పము. (శ. ర.)

చిప్పకత్తి. కై. వి. (చిప్ప+కత్తి.) చెట్లకొమ్మలు మున్నగునవి నఱకెడు మోటకత్తి. “ఉ. చెట్లపు చిప్పకత్తుల నశింపవు ప్రేకపుబాతుతాతులన్.” చంద్ర. ౨, ఆ. ౨౦.

చిప్పకనవు. ద్వ. వి. (చిప్ప+కనవు.) భూస్త్రుణము, చిప్పగడ్డి. (శ. ర. ప్రా.)

చిప్పకూకటి. ద్వ. వి. (చిప్ప+కూకటి.) పిల్లజాట్టు. “ద్వి. కదలేడిచిప్పకూకటిగలవాడు.” రం. రా. బాల. ౨౨. ౧౯. చం. చం. రా. ౨, ఆ. ౬౧.

చిప్పగడ్డి = చిప్పకనవు. (శ. ర. ప్రా.)

చిప్పగుడ్డలి = చిప్పగొడ్డలి. (శ. ర. ప్రా.)

చిప్పగొడ్డలి. ద్వ. వి. (చిప్ప+గొడ్డలి.) పెడతైలన ఆరు గలగొడ్డలి. “నీ. కుండపోగులు చిప్ప గొడ్డండ్లు నెలగోలలు...” నీలా. 3, ఆ. ౪౯. చిప్పచిప్పగోట్ల. వి. బ. బాల్యక్రి డావిశేషము.

చిప్పలిల్లు = చిప్పిల్లు. (ప్రపించు, కాణు.) “నీ... చెమటచిత్తడిసోన చిప్పలిలంగ. విక్ర. ౧, ఆ. ౧౨౨.

చిప్పెణక. దే. వి. (చిప్ప+పెణక.) ఇంటిపార్వ
ములకప్పు. (శ. ర. ట్రా.)

చిప్పూ. దే. వి. పెద్దమూట. (శ. ర. చిన్నమూట
అని ట్రా.)

చిప్పముతైము. దే. వి. (త. చిప్పముత్తు.) చేసిన
ముతైము. “సీ...మాత్రిక మొప్పు...గీ. చిప్ప
ముత్తై బటా ద్రదే చేయఁబడిన.” ఆం. భా.
౨౭౬.

చిప్పమూలి. దే. వి. (చిప్ప+మూలి.) చిప్పవలె
నుండుమూలి. (శ. ర.)

చిప్పయమ్మ. దే. వి. (చిప్ప+అమ్మ.) పెడల్పు గల
బాణము. “చ...త్రుంచె జిప్పయమ్మలనది...
విజయండు...” భార. ఆశ్వ. ౪, ఆ. ౮.

చిప్పర. దే. వి. చిప్పిగడ్డిశీ. “క...పాలుపుర జిప్ప
రలు గవసె భూతల మెల్లన్.” ‘చిప్పరువు’
(వాణిశ్ల పా.) కు. సం. ౬, ఆ. ౧౦౦. ఆం. భా.
ద్వి. ౭౬.

చిప్పిల్లు = చిప్పలిల్లు. దే. ఆ. క్రి. 1. కాలు,
స్రవించు. “క. అప్పుడు పదిపదియమ్మలఁదప్పక
యాదవుల బ్రహ్మదత్తమానుత్, నొప్పించ రుధి
రధారలు, చిప్పిల్లనివారు లేరు...” ఉ. హరి.
౪, ఆ. ౨౭౭; 2. కలుగు, పుట్టు. “క...నలు
వకుఁ, జెప్పిన నతఁ డాగ్రహంబు చిప్పిలుమది
లాన్.” వరాహ. ౬, ఆ. ౭౨; 3. చిమ్ము, చైకి
పచ్చు. “ఉ...చిప్పిలి వేడినీర్తురులు జేగురు
లేరులు కొండనుండి జాతొప్పునఁ గాఱ...”
కాశ. ౨, ఆ. ౧౬. రాజ. చ. ౧, ఆ. ౪.

చిప్పె. వై. వి. (సం. కిల్పి. త. చిప్పి.) బట్టలు
కుట్టువాడు. “గీ. చిప్పె యనంగను విలసిల్లు
చిప్పెవాడు.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౮౨.

చిప్పెవాడు = చిప్పె. ఆం. భా. ద్వి. ౨౮౨.

చిబుకము. సం. వి. అ. న. గడ్డము.

చిబుకు. దే. న. క్రి. చప్పరించు. “సీ. కోమలతర
పదాంగవృంబు చిబుకుచు...” శై. ౮, ఆ. ౧౩.

చిమచిమ. దే. వి. 1. పుండు గాయము మున్నగునది
మండుట. “క...మోచికాటుచిమచిమ...”
పాంచాలి. ౧, ఆ. ౩౨; 2. మండుటయం దగు
ననుకరణము. “సీ. మొనపంట మొనసె నొక్కిన

నొక్కుచే గొంపుటధరంబు చిమచిమ యనిన
యట్లు.” అని. ౨, ఆ. ౭౧.

చిమచిమలాడు. దే. ఆ. క్రి. (చిమచిమల+అడు.)
చిమచిమ కలుగు. (వా) లేలు కట్టినచోట చిమ
చిమలాడుచున్నది.

చిమట. దే. వి. (క. చిమట. త. చిమిట్టా.) 1. తండ
నము, మంగలవాడు మెట్టుకలను బీకుసాధన
విశేషము. “గీ. చిమటవని మీసములకప్పుఁ జెంప
కురులు.” దశా. 2, ఆ. ౧, ఆ. ౨౨౫; 2. కత్తి
మొదలగు వానిపిడికొన. “సీ. పరుఁజాలోపలఁ జీల
పట్టించునలుగువా యమరుప యోగ్య మైనట్టి
తావు, మొసలికా టనఁగను మొసలివా యనఁ
గను జిమట యనంగను జేలఁగుచుండు.” ఆం.
భా. ద్వి. ౨౧౬; 3. చిమ్మట ఈలపురుగు. (శ.
ర. ట్రా.)

చిమి. సం. వి. ఇ. పుం. చిలుక.

చిమిడిక. దే. వి. చిమిడిపోయినయన్నము. “గీ. చిమి
డిక యనంగ...చెలఁగుచుండు నధికవక్వాన్నము
...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౭.

చిమిడివడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చిమిడి+వడు స్వార్థ
మున.) బాధపడు, తపించు. “క. ఉదురాజ నీవు
పొడిచిన, జడనిధి యుడుకెక్కి వెక్కిరింబునఁ
బొంగున్, బడబాగ్ని మీఱి నావుడుఁ, బడఁతుక
నీవేడిఁ జిమిడివడ కెట్లుండున్.” ద్వా. ౧, ఆ.
౧౪౨.

చిముటాలు. దే. వి. బ. (క. చిముటి.) తైరమప్పుడు
తండనముతో మెట్టుక లూడఁదీయుట. (శ. ర.)

చిముటు. దే. న. క్రి. (క. చిముటు.) నైఁగచేయు
టకై కన్ను మూసితెలుచుట. (శ. ర.)

చిముడు. దే. ఆ. క్రి. 1. ఉడికిపోవు; అన్నాదులు
అమితముగా నుడికి ముద్దయగు. “ద్వి. కమరి
పువ్వులు మ్రందగాఁ జివ్వరనుచు, జిమిడి
కాయలు నేలఁ జిటబొట రాల.” ద్వి. హరిశ్చ.
పూ. ౨౨౩౬. పం. “వ...చిముడ నుడికిన వెలవ
రించి...” స్వా. ౪, ఆ. ౬౦; 2. కాలు, తక్కు
మగు. “సీ. పట్టఁజాలనిచూపు లట్టిట్లు పఱచుచోఁ
జిటజిట నడల్పఁ జిమిడి మండు.” సావి. ౧, ఆ.
౧౦౫; 3. (నిద్రవీధులచే) బాధపడు. (చూ.
చిమిడివడు.)

చిముడుచే. దే. న. క్రి. (చిముడు. ధా. ప్రే.) తప్తము గావించు. చిముడఁజేయు, “చ... అకాండ మంతయున్, జిమిడి చెడన్...” రామా. ౮, ఆ. 3౬. (చూ. చిముమ్ము.)

చిమ్మ. దే. వి. జలకణసముహము. “మ...లోచన గోళంబులఁ జిమ్మలై చిలువలై... బాహ్మంబుర్పు రంబులువృత్తిలై...” స్వా. 3, ఆ. ౧౩౬.

చిమ్మఁజేకటి. దే. వి. (చిమ్మ+చీకటి.) 1. గాఢాంధ కాఠము. “కా...సంసారపుం, జిమ్మఁజేకటి కప్పి నక గడపు నక శ్రీకాళహస్తీశ్వరా.” కాళ. శ. ౨౭; 2. చిన్న చీకటి. “సీ...చిమ్మఁజేకటి మునిచీకటి ముఱి. గీ. చీకటి మనక ముఱిముఱి చీకటి యన, నవతమననామధేయమై యలరు చుండు.” ఆం. భా. ప్ర. ౧౮౬.

చిమ్మట. దే. వి. ఈలపురుగు, ఝిల్లి. “గీ...చిమ్మట యనఁగ ఝిల్లి, దనరు...” ఆం. భా. ద్వి. ౯౫; 2. తండనము, మంగలవానివనిముట్టు. “సీ... కేకోత్పాది తండన మనఁగను జిమ్మట యనఁగను జెలఁగుచుండు.” ఆం. భా. ద్వి. 3౦౧.

చిమ్మటతార. దే. వి. (చిమ్మట+తార) నుషిరవాద్య విశేషము, ఊడెడునొకానొకవాద్యము. “సీ. తారలు చిమ్మటతారలు శంఖముల్ కావళాల్ వసెఁడిధక్కులను చిడులు.” మొ. రా. యు. 3, ఆ. ౨౬.

చిమ్మదిరుగు. ఆ. క్రి. (చిమ్మ+తిరుగు.) గిరిగిరఁ దిరుగు. “గీ. చిమ్మదిరుగుడు నిలువక శిరము వ్రాల.” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౨౨౫.

చిమ్మచీకటి = చిమ్మఁజేకటి. “క. క్రొవైఱుంగల దగ దగరుచి, చిమ్మనచీకటుల విరియఁజేసిన...” విప్ర. 3, ఆ. 2౧.

చిమ్మనగ్రోవి. దే. వి. (చిమ్మన+గ్రోవి.) 1. జలక్రీడ యందు నీళ్లు చిమ్మెడిగొట్టము, శృంగము. “సీ. చిమ్మనగ్రోవి నా శృంగ మా...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౮. “ఉ...వేలపుదేవీవయిం గుతూ హల, శ్రీలమరు న్నదీవిభౌండు చిమ్మెడిచిమ్మగ్రోవీనీ రనన్.” కళా. ౪, ఆ. ౧౯౪; 2. బాల్యక్రిడా విశేషము. (ఈయర్థమున నిది బహువచనాంతము) “సీ...బంతులు చిమ్మనగ్రోవులు...” హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

చిమ్మనపుగ్రోవి = చిమ్మనగ్రోవి. “గీ. చారుతరనాభి యనెడుగంభీర సరసిఁ, గడఁగి క్రీడించుమరుని శృంగారరసపుఁ, జిమ్మనపుఁ గ్రోవిధార నాఁ జెన్నమిఱు.” ప్రభా. ౨, ఆ. ౮౧.

చిమ్మనచిల్లలు = చిమ్మచిల్లలు. (చిమ్మనము+చిల్లలు.) “ద్వి. చిమ్మనచిల్లలు చిలుకనగౌల, బొమ్మకమ్మలు సూత్రములు శండుకములు.” ద్వి. భాగ. ౧౦. స్కం. (శ. ర.)

చిమ్మనము. దే. వి. చిమ్మలు, విశేషించుట. (చూ. చిమ్మనపుఁగ్రోవి.)

చిమ్మిట=చిమ్మట. (వా. చిమ్మటలు ఎక్కువగా నున్నవి.) చిమ్మి. ఆం. వి 1. పొగగూడు, పొగగొట్టము; 2. లాంతరుమున్నగువానికి పెట్టెడుగాఢాగొట్టము.

చిమ్మిరి = చిమ్మిలి. (త్రా.)

చిమ్మిరేగు. దే. ఆ. క్రి. (చిమ్మి+రేగు.) 1. మిక్కిలి విజృంభించు. “వ...ఇత్రైఱంగున నుగ్రీవుండు మూర్ఖులైన నుల్లంబుల భేదక్రోధంబులు గ్రమ్మం జిమ్మిరేగి...” రామా. ౮, ఆ. ౯౩. “చ... కాలువవెంటఁ బూచుచు, ల్లికలవలం బనం బుగ నలిప్రకరధ్వని చిమ్మిరేగ...” స్వా. ౨, ఆ. ౨౧; 2. అతిశయించు, చివ్వ. “ఉ. చెప్పఁదొడంగెఁ దేనియలు చిల్కఁగ ల్రాక్షలు రాలఁగ ప్రపుం, దివ్వలు చిమ్మిరేగ...” హంస. ౧, ఆ. 3౪; 3. భయము మున్నగువానిచే చెదరు. “కా... చూపులు చిమ్మిరేగి విరోలంబాళిఁ గల్పింప...” స్వా. ౪, ఆ. ౬౮.

చిమ్మిలి. దే. వి. బెల్లమును నూలవవ్వను గలిపి దంచి చేసినముద్ద. “గీ. ప్రేమ మిఱుంగ లతకూనపేరఁ టాండు, కొమరుకొమ్మిరిపెండివల్లెములఁ దేటి, యలఁచి చిమ్మిలివాయన మందుకొనఁగఁ, బ్రథమ ఋతువయ్యె...” దశా. ౮, ఆ. 3౫౨. “సీ. చిలుకునూనియలఁ జిమ్మిలిముద్దయునుబోలె...” సాంబో. ౪, ఆ. ౮౮.

చిమ్మ. దే. న. క్రి. (క. చిమ్మ. త. చింబు.) 1. చల్లు, విశేషముచేయు. “వ...అచ్చరలు చిమ్మినఁ గ్రమ్మకుంభాంభేపూరంబులును...” భీమ. గీ. ఆ. ౧౨౯. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౪౯౪. పం; 2. సమ్మార్దనము చేయు, చీలపురు మున్నగువానిచే తుడుచు. (క. రు); 3. కడలఁగొట్టు, తోట.

“ఉ...పీవది, బమ్మనమివదేశమునఁ బాయక
యాడెడితేటికి శివ ద్విత్తున మాటిమాటికి నమం
చితవిద్రుతులదృష్టియై, యమ్మదిరాక్షి చిమ్మ
...” వార. 2, ఆ. 20; 4. కొట్టు, తాడించు.
“సీ. చెవిలానఁ బాటుగఁ జిమ్మె గొజ్జగనీటఁ
గాలతైరపు నొక్కకలువకంటి.” భీమ. ౫, ఆ.
౧౧3; 5. పొడుచు. “సీ. త్రొవ్వాడికొమ్మల
కొనలచిమ్మన వలాహకసమూహము వకావకలు
గాఁగ.” అని. ౪, ఆ. ౪౫. స్వా. ౪, ఆ. ౪ ;
6. విసరు, వైచు. “ఉ. చేరి మనోజధీనరునిచేత
భవాంబుధిలోన నంగనాకారముఁ బూని యున్న
పెనుగాలము చిమ్మఁగ నయ్యె...” భర్తృ. అ.
౪. ౫౭; 7. ప్రయోగించు, వియు. “చ...
వెడందనెఱుఱుపుకొ న్నింగిడిం గూర్చి వా,విరి
సార్వత్ నిగుడంగ రాకొమరువై వే చిమ్మి
నొప్పించ...” అచ్చ. యు. 3౪౪; 8. మీటు,
సులుపుగా నెట్టు. “క...రాఘవుఁ డంగువద్దువ
...దుందుభిసునకాయమ్మకొ...చిమ్మెన్.” భా.
రా. కిష్కిం. ౧౭౨. వి. 1. పోటు. “మ. రదసూ
తోత్థితరాజతాచలరజోవ్రాతంబు నిందారుకా,
ముదియై దిక్కులఁ బిక్కజీల్లఁ దనకొమ్మంజిమ్మ
లకొ పిడుపెల్ల దివికొ జండురుండై వెలుంగ...”
భోజనతా. ౧, ఆ. 2; 2. చిప్పు. “ఉ...
మరుచేచిగురాకడిదమ్మచిమ్మలన్...” భాగ. ౯,
స్కం. 3౯౦; 3. మీటుట, చిట్టించుట. “సీ.
గోటిచిమ్మలు తెచ్చికోలునివ్వెఱ లేనివెఱపును
నెచ్చెలివెన్నుచఱపు.” శుక. అ. ఆ. ౪33.

చిమ్మడు. దే. వి. చిమ్మట, విశేషము. (శ. ర.)

చిమ్మబిల్లులు. దే. వి. బ. బాలక్రీడావిశేషము. “సీ.
పికటిమొటిట్ల చిమ్మబిల్లులు నెట్టుబొట్టనగోలలు
బొద్దురాలు.” వి. పు. 2, ఆ. ౧౦౨.

చిమ్మతాయి. దే. వి. (చిమ్మ+తాయి.) బాలక్రీడా
విశేషము. “సీ. చెఱుకులవంచెముల్ చిమ్మతాయి
...గీ...అకట యగచాట్టపోతనై యాడి
కొనుచు.” హంస. 3, ఆ. ౧౪౯.

చిమ్మలాట. దే. వి. (చిమ్మలాడుధా.) చిమ్మలాడుట,
ఒకరిమీఁద నొకరు నీట్ల చిమ్మకొనుట. (శ. ర.)

చిమ్మలాడు. దే. న. క్రి. (చిమ్మలా+అడు.) చల్లు
లాడు; ఒకరిమీఁద నొకరు చిమ్మకొను. “సీ”

చిమ్మన గ్రోవులఁ జిమ్మలాడుచు...” వరమ. ౪,
ఆ. ౧౦2. [౧3౧.

చియ్య. దే. వి. కండ, మాంసము. అం. భా. ద్వి.
చిరంజీవి. నం. విణ. (న్. నీ. న్.) వాక్యల్యముగల
పుత్రులు మొ. వారియెడనువయోగించువది. “గీ.
మనచిరంజీవికి వివాహ మొనరఁ జేయ,వలయు
...” ఇందు. ౫, ఆ. ౧2.

చిరంజీవుడు. నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చిరకాలము
జీవించువాడు.

చిరంటి. నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. విదువరాలు, నువాసిని;
2. జేవరాలు.

చిరంతనము. నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ప్రాంతది,
చిరకాలమునుండి యున్నది.

చిరకారి. నం. విణ. (న్. జీ. న్.) దీర్ఘసూత్రుడు,
తానుసించి వని నలుపువాడు.

చిరకాలము. నం. వి. ఆ. పుం. చాలకాలము.

చిరజీవకము. నం. వి. ఆ. పుం. వేగినశీ. విణ. (అ.
వికా. అ.) చాలకాలము జీవించునది.

చిరజీవి. నం. వి. న్. పుం. 1. కాకి; 2. వేగినశీ;
3. బూరుగుచెట్టు; 4. విష్ణుమూర్తి; 5. మార్కం
డేయుడు. (ఈచిరజీవు లేడుగురు. 1. అశ్వ
త్థాను; 2. బలి; 3. వ్యాసుడు; 4. హను
మంతుడు; 5. విభీషణుడు; 6. కృపాచార్యులు;
7. వరకురాముడు.) విణ. = చిరంజీవి.

చిరజీవిక. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిరకాలము జీవించుట.
చిరలిక్తము. నం. వి. ఆ. పుం. భూనింబము, నేల
వేముశీ.

చిరత్నము. నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) = చిరంతనము.

చిరపాకి. నం. వి. న్. పుం. వెలగశీ.

చిరపుష్పము. నం. వి. ఆ. పుం. చాలకాలమువరిమ
ళించుపూలుగలది—పొగడశీ.

చిరప్రసూత నం. = చిరసూత.

చిరబిల్వము. నం. = చిరిబిల్వము. (కల్ప.)

చిరచిర. దే. వి. భేదము. “సీ...చెలిమి వేర్పాటును
జీరమరలకుఁజొరక...” భార. కాం. ౧, ఆ.
౫౨.

చిరము. నం. వి. ఆ. న. దీర్ఘకాలము, బహుకాలము
అన్య. మ్. బహుకాలము. (ఉదా. చిరంజీవి.)

“చ. చిరముగ బ్రవృత్తుం దవము నీసి...” భార.

అది. అ, ఆ. ౧౨౮. విణ. (అ. ఆ. అ.) చాల
కాలమువఱకు ఉండనది.

చిరకూత. సం. ఆ. ఆ. స్త్రీ. చిరకాలము క్రిందట నీసిన
గోవు.

చిరాకు. దే. వి. శోపము. “పంచచామరము. చిరాకు
మీఱ దట్టమైనసింగిణిలతోరుటన్.” కృష్ణ. ౩,
ఆ. ౩౦.

చిరాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెల్లగలికేరుళి.

చిరాయువు. సం. వి. నీ. పుం. వేలుపు, దేవుడు.

విణ. (నీ) దీర్ఘాయుధాయము గలవాడు.

చిరి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. చిలుక; 2. అగ్ని.

చిరిపి. దే. వి. తెలమార్చకము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౩.

చిరిబిల్వము. సం. వి. ఆ. పుం. కానుగుళి.

చిరిమిడి. దే. వి. భిక్ష్యునిశేషము. “వ...నడ లామ
వడ లొబ్బట్టు...చిరిమిట్ట...” హంస. ౧, ఆ.
౧౦౫.

చిరుగు = చినుగు. 1. (చలు). “గీ. నరవతులకీర్తి
పలుములు చిరుగుతుండ.” హరి. ౪, ఆ. ౨; 2.
కన్నములుపడు. “సీ. చిలుకపోటులచేతఁ జిరిగిన
సహకారఫలములఁ దొరఁగడివచ్చిలేనె.” పాండు.
౧, ఆ. ౧౦౮; ౩. పీడు. “చ...చిరిగినసిగ్గులు
గలిగి...” పాండు. ౩, ఆ. ౬౯. వి. రంధ్రము,
కన్నము. (వ్యుత్ప. — మూఁట చిరుగులొనుండి
బియ్యము కాలుచున్నది.

చిరుగుడు. దే. వి. చర్మవ్యాధివిశేషము. ఆం. భా.
ద్వి. ౧౨౮.

చిరుగడము. దే. వి. తీయకంద, ఒకజాలిదుంప. ఆం.
భా. ద్వి. ౭౨.

చిరుతలు. దే. వి. బ. మిలుమిట్టు. (చూ. చిరుతలు
కవియు.)

చిరుతలుకవియు. దే. ఆ. క్రి. (చిరుతలుకవియు.)
మిలుమిట్టుగొను. “ద్వి. కుమానావటునిఁ గనుఁ
గొని నభాసదులు, కనుగవల్ చిరుతలుకవియఁగఁ
దిరుగ.” ద్వి. భాగ. ౮, స్కం. (శ. ర.)

చిరుతలక్రమ్య = చిరుతలుకవియు. (శ. ర.)

చిరుతలువాణు = చిలుతలుకవియు. (శ. ర.)

చిరునామ. వై. వి. (హిం. సర్నామ) కాలుల
మీఁదను వ్రాయుపేరు మొదలగునది. చిలానము.
(శ. ర. వ్రా. వా)

చిరువడము = చిరుగడము. “శ. ఆరుదుగ నపు
డొక్కొకయెడ, మరకతమణిపాత్ర గగనమండల
మయ్యెన్, చిరువడములపాకము శశభరుఁ
డయ్యెన్...” వై. ప. ౬, ఆ. ౧౧౩. ఆం. భా.
ద్వి. ౭౨.

చిరువు. సం. వి. ఊ. పుం. బాహుసంధి.

చిర్నవ్య = చిలునవ్య. (శ. ర.)

చిర్నటము. సం. వి. ఆ. పుం. నక్కదోనళి.

చిఱ. దే. వి. శోపము. (శ. ర.)

చిఱచిఱ. దే. వి. శోపప్రకటనయం దగుధ్వని కనుకర
ణము. (చూ. చిఱచిఱలాడు.)

చిఱచిఱలాడు. దే. ఆ. క్రి. (చిఱచిఱలు+అడు.)
శోపముచే మండిపడు. “వ...చిఱచిఱలాడుచుఁ
జుఱచుఱం జూచుచున్నం గని వెన్నుండు...”
మృ. వి. ౩, ఆ. ౫౩.

చిఱి. దే. వి. ఒకజాలిమారాకుళి. (శ. ర.)

చిఱిగోరు. దే. వి. ఒకజాలిదుంప. “ఆ. చేమకంద
గెనును చిఱిగోరు పెండ్లము...” హంస.
౪, ఆ. ౧౩౧.

చిఱినెల్లి. దే. వి. ఒకజాలినెల్లి. “సీ...చిఱినెల్లి
కాయయుఁ జెల్లికాయ...” హంస. ౪, ఆ.
౧౩౫.

చిఱు. వై. విణ. (వృత్తియందుఁ జేఱుతశబ్దమునకు
మీఁదివర్ణము లొకపగా మిగిలినరూపము.) 1.
అల్పము, నీచము. “ఉ...చిఱువేల్పులు వైత్య
దానవుల్...” కాశి. ౫, ఆ. ౨౯౧; 2.
కొంచెము, స్వల్పము. “గీ. చిటిలకస్తూరిలకంబు
చిఱుచెమటయ్యె.” దళా. ౩, ఆ. ౧౪౫.

చిఱుదొడ. ద్వి. వి. (చిఱు+అొడ.) పిక్క, జంఘ
“శ. పఱుతెంచి కుంభసంభవు, చిఱుదొడ వడిఁ
బట్టుకొనియె...” భార. అది. ౫, ఆ. ౨౫౬.
“చ...సరబ్బంపాతకాల విశేషగర్భసంపదయును
బొట్టుపేసి నగు భామచిఱుదొడదొయి యాయ
తిన్.” సాంబో. ౩, ఆ. ౯౧.

చిఱుగంట. వై. వి. (చిఱు+గంట.) చిన్నగంట. “గీ.
కాన సిగ నొక్కచిఱుగంట గట్టుకొన్నవాడ
పగుచును...” శుక. ౩, ఆ. ౧౭౯. ఆం. భా.
ద్వి. ౧౫౧.

చిటుగాజునొక్క. ద్వ. వి. (చిటు+గాజు+నొక్క.)
గాజుయొక్క చిన్ననొక్క. “నీ. నును మేనఁ జిటు
గాజునొక్క లే దవి కృష్ణ...” రాధా. ౧, ఆ.
౯౮.

చిటుగాలి. ద్వ. వి. (చిటు+గాలి.) పిల్లవాయువు.
మందమారుతము. “గీ. వచ్చుచిటుగాలిసోకును
మెచ్చి మెచ్చి.” భార. ఆను. ౧, ఆ. ౧౮౨.

చిటుగూబ. వై. వి. (చిటు+గూబ.) చిత్రఘాతము.
వైడికంటి అనునొకజాతిపక్షి. (శ. ర.)

చిటుబోతు. ద్వ. వి. (చిటు+బోతు.) బారంగిళి. “గీ.
చిటుబోకి లొద్దగు జీడిపాల...” హంస. ౪,
ఆ. ౧౧. ఆం. భా. ద్వి. ౫౪.

చిటుత. వై. వి. (నం. చిత్రకీ.) 1. చిన్నది,
అల్పము. “గీ. చిటుతకుకట్టు దూఁగాడ...”
హరి. పూ. ౨, ఆ. ౨౧౨. ఆం. భా. తృ. ౧౬;
2. లేతది. “నీ. నెటిమించుచిటుతవన్నియచేల
మిరుమేన నిరుమేన రతి మోహరవిభూతి.” వసు.
౧, ఆ. ౬. వి. 1. చిన్నపులి. “నీ...చిటుతమీసపు
నేతచిటుత దట్టి.” చంద్రా. ౨, ఆ. 3౮. ఆం.
భా. ద్వి. ౮౨; 2. బాలుడు, బాలిక. “క...
నాతాల్నినవ్రతమును జెఱువ నంతచిటుతనె
చెపుము.” భార. ఆది. ౪. ౨౨౨. ఆం. భా.
ద్వి. ౧౧౮. “నీ...ఎఱిగింపు మనుటయుఁ జిటుత
తాను.” చెన్న. 3, ఆ. ౧౦౦; 3. సాముచేసెడి
వారులె మ్మెదుచిన్నకోల. (శ. ర.); 4. ఎద్దుల
మెడపై కాండికి తగిలించుకట్టచీల. (వ్యవ:—
కాండికి చిటుతలు లేవు; 5. భజనమున్నగువాని
యందు తాళముచేయుట కువయోగించుకట్టతాళ
ములు. (వా.)

చిటుతఁడు. వై. వి. (చిటుత+వాడు.) బాలకుడు.
“వ. అనిన నచ్చిటుతం డిట్టనియె.” చెన్న. 3, ఆ.
౫3.

చిటుతగండు. ద్వ. వి. (చిటుత+గండు.) మగచిటుత
పులి. “వ...చిటుతగండ్లగమిచేత దైవికంజన
దాత్రక్క మీఁదువడ దాటువడి...” స్వా.
౪, ఆ. 3౭.

చిటుతనము. ద్వ. వి. (చిటుత+తనము.) బాల్యము.
చిన్నతనము. “చ. చిటుతనసంబునం దగవుచిత్త

మునం దలపోయ లేక...” భార. ఉద్యో. 3,
ఆ. 3౬౧. స్వా. ౧, ఆ. ౭3.

చిటుతనగోడు. ద్వ. వి. (చిటుత+గోడు.) బాల
క్రిడానశేషము. “నీ. చిటుతనగో డాడ విటు
తురు పెళ్లన గడదంత మొక్కచేలఁ గరము వట్టి.”
చను. 3, ఆ. ౧౦౯. ఆం. భా. ద్వి. 3౦౭.

చిటుతనబిల్లు. ద్వ. వి. బ. (చిటుత+బిల్లు.)
బాల్యక్రిడానశేషము. “గీ. పేర్కి జెలరేగి
చిటుతనబిల్లు రాడు.” దుష్ట. ౧, ఆ. ౮౬.

చిటుతనవ్వ. ద్వ. వి. (చిటుత+నవ్వ.) మందహాసము;
చిన్ననవ్వ. “ద్వి. చిటుతనవ్వలు తీయచెయ్యులు
గల్గి...” రం. రా. ఉ. ౧౧౦. పా. ౧౧. కం.

చిటుతనాడు. ద్వ. వి. (చిటుత+నాడు.) చిన్న
తనము, బాల్యము. “గీ. చిటుతనాడునువాడు
దాకివఁబోడు.” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౮౭.

చిటుతపడు. వై. ఆ. క్రి. (చిటుత+పడు.) పొట్టి
యగు. “నీ. ఆభ్రంకవములైనయానకెరశృంగ
శృంగాటకములిట్లు చిటుతపటిచి.” కాశీ. ౨, ఆ.
౧౬3.

చిటుతపాయము. వై. వి. (చిటుత+పాయము.)
బాల్యము. “నీ. చిటుతపాయపుగొల్ల తెఱవలవల
పించి...” నీలా. ౧, ఆ. 3.

చిటుతపిప్పలి. మి. వి. (చిటుత+పిప్పలి.) చిన్నజాతి
పిప్పలి. “నీ...చిటుతపిప్పలి...” అప్ప. ౨,
౪3౧.

చిటుతపులి. ద్వ. వి. (చిటుత+పులి.) చిత్రకము,
ఒకజాతిపులి. ఆం. భా. ద్వి. ౯౨.

చిటుతవోవు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చిటుత+వోవు.) 1. తగ్గు.
“నీ. పూజేంద్రియ జ్ఞానకళయాదసాదుగా
జిహ్వవివేకంబుచిటుతవోవ.” కాశీ. ౧, ఆ. ౧3౯;
2. చిన్నదగు. “గీ. చిటుతవోయినమూఁకుటి
చెలుపుదాల్చి.” కాశీ. ౧, ఆ. ౧3౮.

చిటుతుక. వై. వి. (చిటుత+తుక. స్వార్థమున.)
1. చిన్నవయసుగలది. “ఆ. చెలగి లేవనేడ్చు
చిటుతుకదానిఁ గ్ర,వ్యాదఘోరమృగములశన
బుద్ధి, బట్టకుండ...” భార. ఆది. ౪, ఆ. ౪౬;
2. చిన్నవయసువాడు. “గీ...చిటుతుకఁజేసి
జూచి...” సా. 3, ఆ. ౧౬౮.

చిటులేకు. ద్వ. వి. (చిటుత+లేకు.) భాగ్యశీ. ఆం.

భా. ద్వ. ౧౪.

చిటుదిండి. ద్వ. వి. (చిటుత+దిండి.) భక్త్యము. "నీ. చిటుదిండితనవారిమొఱిగి యాహరించు..." కాశీ. ఆ. ఆ. ౮౦.

చిటునవ్వు = చిటుతనవ్వు. "మ...నీనెమ్రము నందియ్యవై. చిటునవ్వుగ..." భా. ఆ. ౮. ౩౪౨.

చిటునాలుక. ద్వ. వి. (చిటుత+నాలుక.) 1. వ్యాధి విశేషము, గళకుండిక. (శ. ర.); 2. కొండ నాలుక. (బ్ర.)

చిటుపాల. ద్వ. వి. (చిటుత+పాల.) క్షీరాపిశి. ఆం. భా. ద్వ. ౧౫.

చిటుపాలు. ద్వ. వి. (చిటుత+పాలు. క. చిరునాళి చిటుపాలు. అని. శ. ర. సూ. వి.) గగ మిగురఁ గాచినపాలు. "మ...చేమరుక్మను నేయుం చిటుపాలు వెల్లువుగ నాహరిం చిన్ ..." ఆము. ౧, ఆ. ౮౨. ఆం. భా. ద్వ. ౧౫౮.

చిటుపులి = చిటుతపులి. ఆం. భా. ద్వ. ౮౨. 'క. ఓడకచిటుపులిమొత్తము, నేడికబాట్టెల్లరిలి నెదిరి .." రామా. ఆ. ఆ. ౧౬.

చిటుబలిపనుపు. వై. వి. (చిటుత+బలిపనుపు.) చాయగలపనుపు, వారిద్రము. "క. ఆంతటఁ గను పట్టెను భా, న్యంతుడు...చిటుబలిపనుపుముద్ద నన్నెవై నిడుభంగిన్." వై. ఆ. ఆ. ౧౦౦. "నీ. సిద్ధవాచినీటిఁ జిటుబలిపను పాడి శ్రీవికా లాక్షి కై నేయఁదొడఁగె." భీమ. ఆ. ఆ. ౨౮.

చిటుబొడ్డి. ద్వ. వి. (చిటుత+బొడ్డి.) పాతశీ. (శ.ర.)

చిటుమాను. ద్వ. వి. (చిటుత+మాను.) ఆర్జునము, మద్దిశీ. (బ్ర.)

చిటుము. దే. ఆ. క్రి. చెలకేగు, విజృంభించు "ద్వి. చిటిమి వసిష్ఠకాశికలతోపాగులులుక లోకంబు లాహుతిఁ గొను ననుచు." ద్వ. హరిశ్చ. పూ. ౪౧౭. పం. "ఆ. వీపు చిటుమనేల నేటి రాత్రి." దశా. ౬, ఆ. ౧౪. న. క్రి. 1. చిమ్ము. "చ...మందర మంగుటంబునం, చిటుముదునే ..." భా. రా. ఆ. ౨, ఆ. ౧౦౪; 2. కోరాడు. ఆం. భా. తృ. ౧౩౨.

చిటువరి. ద్వ. వి. (చిటుత+వరి.) ధాన్యవిశేషము. "నీ. చిటువరి పచ్చగన్నెరు..." ఆం. భా. ద్వ. ౨౩౪.

చిటువాడు. ద్వ. వి. (చిటుత+వాడు. త. చిటు వాడు. మిగులుచుకొన్న చిట్టరధము. "గీ. చేరి రవ్వేళఁ దమమునిచెఱుగులందుఁ గానుదుడ్డును బంగారుభూస వెండి, తురుక మొదలింటిచిటువాడు గనిన జల్లు..." తుక. ౩, ఆ. ౧౧౭.

చిటువేరు. ద్వ. వి. (చిటుత+వేరు. త. చిటువేర్.) ఎఱ్ఱరంగువేయుట కుపయుక్త మగునొకానొక నేరు. "నీ. చిటువేరుచాయతోఁ జెలిమిచేయును గాని..." కపటీ. ఆ. ఆ. ౨౦.

చిటుసాన. ద్వ. వి. (చిటుత+సాన.) ఆయుధములకుఁ బడచు వెట్టుచున్న సాన. "నీ. చిటుసానఁ బట్టింది ఎడఁ నేయుంచిన గండ్రగొడ్డలి వికాగహనలతకు." కాశీ. ౧, ఆ. ౧౨౧. ప్యా. ౬, ఆ. ౧౩౧.

చిటుసెల. లం. వై. వి. బ. (చిటుత+సెలగలు.) చిన్న జాలెలగలు. (శ. ర.)

చిట్ట. దే. వి. శోపము. (శ. ర.) విజా. చింపిరి యైనది, తెదరిపోయినది. "ఆ. గొట్టబొచ్చుకంటె చెట్టచై చిట్ట తాళుచెట్టుకలను గూడ దువ్వి." చంద్ర. వి. ౩, ఆ. ౮౩.

చిట్టగొట్టు. దే. విజా. (చిట్ట+గొట్టు.) శోపిష్ఠి. "నీ... వెట్టికెయ్యములదో చిట్టగొట్టు." చెన్న. ౪, ఆ. ౩౯.

చిట్టచిట్ట. దే. వి. సంభ్రమము, తొందర. "వ... చిట్టచిట్ట నట్లాడుధనువుల వేటువేఱుం బిలుచు వారును..." వి. పు. ౭, ఆ. ౧౪౭.

చిట్టలువొడుచు. దే. ఆ. క్రి. (చిట్టలు+వొడుచు.) సంభ్రమించు. "వ...పసులు వెసం దిరిగి మున్ను వివ్వచ్చుండు వచ్చినజాడఁ గైకొని దక్షిణదిశకు చిట్టలువొడుచుచుం చెరలం బాఱిన..." భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౬౫.

చిట్టి. వై. వి. (సం. చిట్టి.) ఒకదినముకూరాకు, తండు లీయముశీ. ఆం. భా. ద్వ. ౬౭. "ఆ. చిట్టిమేడి కాయచెంచలివంకాయ..." వై. ౪, ఆ. ౯౬.

చిట్టిపట్టె. ద్వ. వి. (చిట్టి+పట్టె.) బాలక్రీడావిశే షము. (శ. ర.)

చిట్ట. దే. వి. 1. కోపము. (శ. ర.); 2. కోపము దగుననుకరణము. "నీ. పార లూని మేతాలుపులఁ జిట్టమని వెఱికింపుచు..." అచ్చ. బాల. ౧౦౬. చిట్టది. ద్వ. వి. (చిట్టతఁడది.) చిన్నజత. "వ... ఇతరవల్లపుల్లచిట్టద్దలై వచ్చినవయంబున..."

భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౭౩౦

చిట్టబుట్టలు. దే. వి. బ. (చిట్ట+బుట్ట) "నీ... చిత్తునఁ గ్రోవులు చిట్టబుట్టలు..." హంస. ౩, ఆ. ౧౪౬.

చిట్టబుట్టు. దే. వి. (చిట్ట+బుట్టు) 1. కోపమునం దగుధ్వని కనుకరణము. "నీ... ఆఁబోతుతత్తడి చిట్టబుట్టునంగ." హర. ౫, ఆ. ౧౬; 2. గొంతుకకు శ్లేష్మ పద్దుపడునపు దగుధ్వని కను కరణము. "నీ. శ్లేష్మము కుత్తుకఁ జిట్టబుట్టున..." శుక. ౩, ఆ. ౩౦.

చిట్టబుప్పు. దే. వి. (చిట్ట+బుప్పు.) కోపము దగు ధ్వని కనుకృతి. "కా. ఆమందోదని చిట్టబు ప్పుచు చనూమూక్రాంతయై పోయి." శుక. ౩, ఆ. ౨౭౭.

చిట్టమను. దే. ఆ. క్రి. (చిట్ట+ఆను) 1. కోపించు. (శ. ర.); 2. బుసకొట్టు "నీ. పార లూని మేతాలుపులఁ జిట్టమని వెఱికింపుచు రెండు నాల్కలు దలిర్ప." అచ్చ. బాల. ౧౦౬.

చిట్టమట్టాడు. దే. ఆ. క్రి. (చిట్టముట్టు+ఆడు. స్వార్థమున); 1. పెరంగులాడు. "నీ. చిగురు జొంపములలోఁ జిట్టమట్టాడుచు..." మార్క. ౫, ఆ. ౭. "ఉ... చిట్టమట్టాడుచు... ఆడె ననుదాలికులంబు..." కు. సం. ౯. ఆ. ౧౦౨. 2. ఆతిశయించు, మించు. "గీ. అడవి కోర్కెలు చిట్టమట్టాడ..." భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౯౨. 3. వ్యాపించు "మ... కనుమించున్ చిట్టమట్టాడఁగఁగ." ఆము ౬. ఆ. ౧౩౧. స. క్రి. 1. చీల్చు, భేదించు. "ద్వి. చేకొని శవ ములఁ జిట్టమట్టాడు, కాకఘాతానేకకంక గృ ధములు." రం. రా. యు. ౫౩౭. పా. ౧౩. సం. 2. నిరాకరించు, త్రోసిపుచ్చు. "ద్వి. జీన దర్శనంబులఁ జిట్టమట్టాడు, మనవీరభద్రుని మది కరి వచ్చె." బస. ౫, ఆ. ౧౮౨. పం.

చిట్టముట్టు. దే. వి. (చిట్ట+ముట్టు.) కోపమందు కలిగెడిధ్వని కనుకరణము. "ఉ. వి నటు చిట్టము ట్టుచు నించుకొడము తాళలేమి..." విక్ర. ౪, ఆ. ౭౨. "మత్త... బాధుండు చిట్టముట్టు మటంచు నో, నోరి జైనసికాచ నగుండ." ప్రబోధ. ౩, ఆ. ౨౨.

చిలచిల. దే. వి. 1, ఎందుటయం దగుననుకరణము. "క... చిలుగందపుటన లొకింత చిలచిల మని వేగినను దరుపట్టుకొన..." కళా. ౬, ఆ. ౨౫౪; 2. కను మున్నగునవి చిమ్ముటయం దగునను కరణము. "క. చిలుకలు ముక్కున నొక్కినఁ, చిలచిలబొండ్లములకండ్లఁ జిమ్ముచు రసముల్." కార్తిక. ౩, ఆ. ౩౫ పా.

చిలవ. దే. వి. నీరుకొడి. (శ. ర.)

చిలాయి. దే. వి. బొట్టుపెట్టుకొనుచాడు. (వా.) చిలికించు. దే. న. క్రి. (చిలుకు. ధా. ప్రే.) నీరు మొదలగువానిని చల్లు. "నీ... కలయించి చిలి కించుఁ గప్పుడెన్న." భీమ. ౩, ఆ. ౬౨. "గీ. ఇంచుక విఘాలిఁ గొని చిలికించుటయును." చెన్న. ౧ ఆ. ౨౪౦; 2. వ్యాపించు. "నీ. చెక్కు టద్దములజైఁ జిలునప్పు చిలికించి..." విక్ర. ౧, ఆ. ౧౫౮.

చిలిపి. దే. విజ. అల్పము, చిన్నది. "మ... ఆరయన్ వానము లేక యాచిలిపిపట్టా కేమి ప్రా పయ్యె డన్." జై. ౮, ఆ. ౧౦౪. (ఇట నికృష్ట మనియు నర్థాంతరము.) "నీ... సిద్ధలింగము లిట చిలిపితాలు." రుక్మా. ౫, ఆ. ౬౧.

చిలిమిడి. దే. వి. అక్షోభము. భా. ద్వి. ౬౩. చిలివిలి. దే. వి. దట్టము. (చూ. చిలివిలివోవు) చిలివిలివోవు. దే. ఆ. క్రి. (చిలివిలి+వోవు.) దట్ట మగు, "చ. చిలివిలివోవుకొరికలు చిత్తమునం దల రెత్త..." విక్ర. ౪, ఆ. ౨౨౪.

చిలివినము. ద్వ. వి. (చిలిపి+వినము) 1. కొఱ మాలినవని. "ద్వి. చిలివినంబులు కొన్ని చేయు చున్నాడు." ద్వ. పరమ. ౫, ఆ. ౩౬౧; 2. అనూయ. (చూ.)

చిలుక. జై. వి. (చం. చిడికి, శుకః) 1. శుకము. "క. చిలుకలకొలి కిది నాతోడ, బుకంగు గొంత సిగ్గుపడియెడు..." విజ. ౨, ఆ. ౧౮౩;

2. తలపునకు వేయగడె. (త్రా ; 3. ఇరును నకు వేయచీల. అం. భా. ద్వి. ౨౦౩; 4. తోటకూరలనిభేదము, పిలమోచికళి. అం. భా. ద్వి. 2౩.

చిలుకకూర. ద్వ. వి. (చిలుక+కూర) చిలుకతోట కూరళి. (శ. ర.)

చిలుకకొయ్య. ద్వ. వి. (చిలుక+కొయ్య) నాగ దంతము, వస్త్రములు తగిలించుటకై చిలుకయొకారముగఁ జేక్కినదారువిశేషము. అం. భా. ద్వి. ౨౦.

చిలుకగోణము. ద్వ. వి. (చిలుక+గోణము) ఆకుకులు గలగోచి. (త్రా.)

చిలుకడ. ద్వ. వి. (చిలుక+కడ) 1. కొలికిగా పేయముడి, బంధవిశేషము. (శ. ర.); 2. ఎద్దు నకుఁ గట్టుగంతత్రాటికొనముడి. (త్రా.); 3 కత్తియొజ్జుఁగట్టుతాడు. అం. భా. ద్వి. ౨౦౧.

చిలుకతత్తడిరాతు. ద్వ. వి. (చిలుక+తత్తడి+రాతు) చిలుకయే గుఱ్ఱముగాఁ గలవాఁడు, మదనుఁడు “నీ. చిలుకతత్తడిరాతు చేతిలియ్యనిదింట...” చంద్రి. ౨, ఆ. ౬౯. ఇట్లే చిలుకరవుతు, చిలుక పటాణిరాతు, చిలుకసాంప్రాణిసామి, చిల్క లేజిదొర.

చిలుకతాళి. ద్వ. వి. (చిలుక+తాళి) ఇరుప్రక్కల చిలుకరూపేర్పఱచినవతకము. “నీ. జాభవాజి గిటిరాసరి వెణలమెఱుంగు చిలుకతాళి నొకసిరి యొసంగ.” శుక. ౧, ఆ. ౨౪౯.

చిలుకత్తు = చిలుకొత్తు. ద్వ. వి. (చిలుక+త్తు) కవచము. అం. భా. ద్వి. ౨౦౪.

చిలుకముక్కు. ద్వ. వి. (చిలుక+ముక్కు) చిలుక ముక్కుపంటిపువ్వుగల, వృక్షవిశేషముళి. అం. భా. ద్వి. ౬౬. బ. ధాన్యవిశేషము. “నీ...చిలుక ముక్కు, లేదుకట్టులు వంకెలు...” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

చిలుకయారె. వై. వి. (చిలుక+యారె) ఒకవిధమైన మాదిగవానినూది. (శ. ర.)

చిలుకరించు = చిలికించు. దే. స. క్రి. చల్లు (శ. ర. వా.)

చిలుకరింపు. దే. వి. (చిలుకరించు. ధా.) సీరు మొదలగు వానిని చిలుకుట, చల్లుట. (శ. ర.)

చిలుకలకొలికి. ద్వ. వి. (చిలుకలు+కొలికి) చిలుక కుండుకొలుకులపంటి కొలుకులు గలది, అఁడుది. “గీ. చలుకుచలుకున నమ్మతంబు చిలుకుచుండఁ, చిలుక వేటికిఁ జిలుకలకొలికికాన.” వైష. ౮, ఆ. ౫౦. అం. సం. మాన ౯.

చిలుకు. దే. ఆ. క్రి. (క. చిలుకు) 1. చిందు, చెదరికడు. “క...ఆ, త్రానందరసం బొకకణ మైనఁ జిలుకనీక...” భార. శాం. ౬, ఆ. ౧౨౧. హర. ౫, ఆ. ౧౬; 2. ప్రవేశించు. “మ...ఆ, ముఱ్ఱీగానము వీచులం జిలికినన్...” భాగ. ౧౦. సుం. ఉ. ౧౩౩౩; 3. ప్రసరించు, వ్యాపించు. “నీ. చిలికినచో నెల్ల సిరి వెలయుంచునీయవనీశు దరహాస మపుతనిధియొ.” హంస. 3, ఆ. 3౦; 4. మీఱు, చెలరేగు. “నీ. చేదు మ్రొగెద వంచుఁ జిలికి నవ్వె ఘృతాచి...” స్వా. 3, ఆ. ౧౦౯; 5. కురియు, పర్చించు. “చ. కొలఁకులపజ్జ నజ్జ కపుగొజ్జఃగిపూఁబొదరిండ్ల జోరునం, జిలుకు పిమాంబుపూరములు...” పను. ౨, ఆ. ౧౨. పాండు. ౪, ౧౧౨; 6. ప్రకటితమగు. “నీ... రిపులవలన మంత్రము వెలిఁ జిలుకనిచ్చుట లెన్న...” మార్క. 3, ఆ. ౧౨౮. స. క్రి. 1. ప్రాక్షింఁకొను. “క. తల నీగంగాతీర్థము, చిలికిన వాఁడీశ్వరుండు...” విజ. ౧, ఆ. ౫౪; 2. చల్లు. “చ...చిలుకు నిశారజగటలిచెన్ను పహించె...” ఆము. ౪, ఆ. ౧౪2; 3. కురియు, పర్చించు. “నీ...తొండంబుముక్కున శీకరా సారంబుఁ జిలుకు డుంతి.” కాశీ. ౨ ఆ. ౫3; 4. ప్రకటించు. “ఆ...ఇంటఁ జక్కెరల్ దిని మని, వెగటు చిలుకు నీకుఁ దగునె చిలుక.” రసిక. ౪, ఆ. ౧2౨; 5. ప్రసరింపఁజేయు. “క...రస మొలుకుచూపు పదనాజ్ఞమువైఁ, జిలుకుచు...” కవిరా. ౫, ఆ. ౨23; 6. మధించు “గీ. పాలు చిలుకంగ వెన్న యేలీలఁ బొడమె.” దశా. ౨, ఆ. ౨౪౨. (వి. త. చిలుక్కు) 1. కొలికి, మడి. “నీ. శిథిలశ్చ మందినచెంగావిజడి ముడి చిలు కూడి నెలపువ్వు చెంపనంట.” పాండు. ౫, ఆ. ౧3౬; 2. అలుగు, బాణాగ్రము. అం. భా. ద్వి. ౨౦3; 3. గొండ్లము; తాళము. శుక. 3, ఆ. 3౪౮. (శ. ర.); 4. బాణము “నీ...

చిలుకు శరము... అం. శే. ౧౬. "నీ...సింగి నోకదొడ్డచిలుకు గూర్చు" అచ్చ. కిష్కిం. రగి; 5. మిగులు, శేషము. (బ్ర. వా.); 6. జలక్రీడావిశేషము. "క...నెలయెలులలో జల్లులు, చిలుకులు నాడుదురు..." వార. ౧ ఆ. 3౬.

చిలుకుటమ్మ. దే. వి. (చిలుకు+టమ్మ.) ముఠికితోర గూడినబాణము. "చ...కుందపు మొగ్గచిలుకుటమ్ములు మరు దేవు..." చంద్రి. ౪, ఆ. ౧౨౧. "చ. చిలుకు లేజీవదీరునిచిలుకుటమ్ములు..." దశా. ౧, ఆ. ౧౧౧. ఇట్లే. చిలుకుతూపు, చిలుకుకొరి మొ. చిలుకుడు. దే. వి. (చిలుకు ధా.) చిలుకుట.(శ. ర.) చిలుకుడుగుంజే. దే. వి. (చిలుకుడు+గుంజ) పెరుగు మన్నగునవి కుధించుగుంజే. (బ్ర.)

చిలుకొత్తు. దే. వి. (చిలుకు+ఒత్తు.) "ఉ...కలి చ్చిలుకొత్తు దాల్చి..." ప్రబంధ. ౧౧౪.

చిలుగు. దే. వి. దీర్ఘ యప్టికళి. (శ. ర.)

చిలుప. దే. వి. 1. కొంచెము నిలిచిననీరు. "మ... లోచనగోళంబుల జెమ్మలై చిలువలై..." స్వా. 3. ౧3౬; 2. భండము, ముక్క. "క. మిల మిలని గోళ్ల జిలుపలు, గులగులుగ..." చంద్రా. ౨, ఆ. ౯. విణ. అల్పము. "నీ...చిలుప వెన్నెలలాని తారకాజులు..." దశా. 3, ఆ. ౨౮. సైవ. ౧, ఆ. ౧౯౨. "గీ. చిలుప చిలుప నిశేతులజిడ్డు జేజి." స్వా. ౪. ఆ. ౧౭.

చిలుము. దే. వి. (త. చిలుంపు.) 1. లోహాదుల మలము. "నీ. శృంగారరసమున జిలుము వోర గడిగినలలితమవర్ణశలక యనంగ." హ. వరాహ. ౨, ఆ. ౨౯. భా. శుక. ౨, ఆ. ౪౧౧; 2. విషము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౮. విణ. విషము కలది. (చూ. చిల్లు.)

చిలుమువారు. ద్వ. వి. (చిలుము+వారు.) త్రువ్వ పట్టినకత్తి. ఆం. భా. తృ. ౧౨. విణ. తులువ, కుత్తితుడు. ఆం. భా. తృ. ౧౨.

చిలుప. దే. వి. (చిలుము+పా.) 1. నోటియందు విషముగలది, పాము. "చ. చిలువలగుపు వెల్లడిన చెల్లున..." ఉ. రా. ౨, ఆ. ౨౧౨. ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౮; 2. బాట్టిబాతు. (బ్ర.)

చిలువగట్టు. దై. వి. (చిలువ+గట్టు.) శేషశైలము. "క. తోచినవగ రచియింపెదర, దోచనిచోర

జిలువగట్టుదొరతోడై నా, యాచకయె..."

ప్రబంధ. ౨౧.

చిలువజగము. ద్వ. వి. నాగలొకము, పాతాళము.

"ఆ...మూరక, జిదిమివై చివానిఁ జిలువజగంబున కనిచి..." అచ్చ. యం. ౪౨౯.

చిలువజుడెపుమేటి. ద్వ. వి. పాములు జుడెముగాఁ గలవాడు, శివుడు. వేంక. దేవ. ౮.

చిలువబెంకి. దే. వి. (చిలువ+బెంకి.) పల్లీకము, పుట్ట. వేంక. స్థా. ౯౦. యయా. ౪, ఆ. 3౯. చిలువతాలుపు. ద్వ. వి. (చిలువ+తాలుపు.) ఈశ్వరుడు, శివుడు. "నీ...దళవాయియెగొల్పు తాల్చు." అచ్చ. నం. ౪౧.

చిలువతాలుపుబిక్షళిక ద్వ. వి. (చిలువ+తాలుపు+బిక్షళిక.) ఈశ్వరునియమ్ములబాది. సముద్రము. వేంక. దేవ. ౧౮.

చిలువలిండి. దే. వి. 1. సర్పాశనుడు, గరుడుడు.

"గీ. చిలువలిండిహుయ్యుమై మెలంగవాడు."

ఉ. రా. ౧, ఆ. ౧౯౨; 2. సెమిలి. "నీ. చిలువ లిండులకు జెచ్చెరనాటకమిమిజె..." అచ్చ. కిష్కిం. ౬౭.

చిలువపట్టు. దే. వి. (చిలువ+పట్టు.) = చిలువబెంకి. చిలువమేత. దే. వి. (చిలువ+మేత.) పాములిండి, గాలి. ఆం. భా. ప్ర. ౧౯. (ఇట్లే చిలువలమేత. వేంక. దేవ. ౧౪.)

చిలువమేపరి. దే. వి. (చిలువ+మేపరి) గరుడుడు.

"గీ. చిలువమేపరితలపులొపల నెవచ్చి." సమీర.

౬. ౧౪౧. [గరుడపచ్చ. ప్రబం. ౧౬౬.

చిలువమేపరిపచ్చ. దే. వి. (చిలువమేపరి+పచ్చ.) చిలువరాయడు. ద్వ. వి. (చిలువ+రాయడు.) సర్పరాజు, శేషుడు. రామ. ౨౪౧.

చిలువజేడు. ద్వ. వి. (చిలువ+జేడు.) సర్పరాజు. ఇందు. ౨, ఆ. 2౪.

చిలువసొమ్ము. దే. వి. (చిలువ+సొమ్ము.) సర్పభూషణుడు, శంకరుడు. "గీ. ముమ్మరపుటల్కతోర జిల్వసొమ్ముముల్క, గ్రమ్మణిగుడ్డు..." అచ్చ. యం. ౧౮౪.

చిలువానము. దే. వి. (త. చిలువాణమ్.) కర్పనకు పయోగించుచిల్లిరసరకు. "నీ. వంటకొట్టుము చిలువానముంచినమిడ్డ..." శుక. 3, ఆ. ౪౮౧

చిలువాయనము. దే. విణ. త్తుద్రము, సీచము. "సీ.

చిలువాయనపువేల్పుకొలముఁ గొల్వక..."

పాండు. ౨, ఆ. ౮గీ.

చిలువారు. దే. వి. ఇగురంగాచినపాలు. "గీ. పండు

వెన్నెలచిలువాలపాయనంబు." చంద్ర. ౪, ఆ.

౭౭. "ద్వి. చిలువాలవెన్నెలుచీచక్కెరలు."

రం. బాల. ౫౩. పా.

చిల్లు = చిలుము. (విణ. విషముగలది.) "ఉ. అంబిత

హారవల్లి వలయాభరణంబుల తక్కుఁ ద్రోయుఁ

చీల్లంచు బసిండి..." ఆము. ౧, ఆ. ౬౧.

చిల్లుగులియు. దే. వి. సర్వభేదము. "సీ. కూకటికేటులు

చిల్లుగులియలు..." ద్వా. ౮, ఆ. ౯౮.

చిల్లు. ఉభ. వై. వి. (సం. శల్యమ్.) 1. బాణపు

ములికి. "క. విను చిల్లు యిడినయాయుధమును

..." భార. కాం. ౨, ఆ. ౪౨౧; 2. చీలిక,

పాయ, (చూ. చిల్లుజడ.) విణ. పట్టిసి,

కూన్యము. (బ్రా.); 3. కతకము. ఇందుగుళి.

ఆం. భా. ద్వి. ౬౩. ౪. సిద్ధి)కము, ఒకానొక

వృక్షము. ఆం. భా. ద్వి. ౬౬; 5. (సం. సిద్ధాం.)

సిద్ధము, ధూపద్రవ్యము. (చూ. చిల్లుమడి.) సం.

వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఆడుచీవరపక్షి; 2. ఆడుగ్రద్.

చిల్లంగి. దే. వి. 1. ఉచ్చాటనాదికము; పంపుమున్న

గునది. (చా. చిల్లింగి అని శ.ర.) 2. కలహము.

(చూ. చిల్లంగిగొండి); 3. కొందెతనము. (చూ.

చిల్లంగిచేతలు.)

చిల్లంగిగొండి. దే. విణ. (చిల్లంగి+గొండి.) జగడా

మారి. (బ్రా. శ. ర.)

చిల్లంగిచేతలు. ద్వ. వి. బ. (చిల్లంగి+చేతలు.)

కొందెచేతలు. "సీ...మద్దులపట్టి చిల్లంగిచే

తలు చేయుచుండ." ద్వా. ౪, ఆ. ౨౨.

చిల్లంగిపోతు. దే. విణ. (చిల్లంగి+పోతు.) దయ్య

ములఁ బెట్టునకండు. (చా.)

చిల్లక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఝిల్లిక, తలపురుగు. (కల్ప.)

చిల్లకట్టె. దే. వి. (చిల్ల+కట్టె.) శ్రీదావిశేషము.

"సీ...చిడుగుడు మొకమాట చిల్లకట్టె." హంస.

3, ఆ. ౧౪౬.

చిల్లకొల. ద్వ. వి. (చిల్ల+కొల.) 1. తోమరము

(శ. ర.); 2. కొరడా. (బ్రా.); 3. కూటులు

గలఅమ్మ. "గీ...పాటవారియమ్ములును చీల్ల

కొలలు..." పి. శకుం. ౧, ఆ. ౧౧౩; 4. భింది

పాల ముననాయుధము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౬.

చిల్లగి:జే. దే. వి. (చిల్ల+గింజ.) ఇందుగింజ. "సీ.

వానకాలంబుచే వండుపట్టినజలం బెల్లఁ దేర్చుగఁ

జాలుచిల్లింజ." వరాహ. ౮, ఆ. ౮౯.

చిల్లగొండి. దే. విణ. (చిల్ల+గొండి.) కలహశీలుండు.

(బ్రా. శ. ర.) [కలహము. (వా.)

చిల్లజేగడము. దే. వి. (చిల్ల+జగడము.) అనవసరపు

చీల్లజేడ. ద్వ. వి. (చిల్ల+జడ.) పాయలు తీసి

వేసినజడ. "గీ. చేరుఁబో వారగణికాకటిర

తటులఁ, చిల్లజడనల్లలువ..." కకు. ౧, ఆ.

౧౨౦.

చిల్లపెంకు. దే. వి. (చిల్లర+పెంకు.) కండ లోనగు

వానిశకలము. "క. నా కనఁగఁగనకము భా.మా

కనుఁగొనఁ చిల్లపెంకుమాత్రము..." శుక. ౧,

ఆ. ౫౨౦.

చిల్లపెంచు = చిల్లపెంకు. "ద్వి. సంచితం బగువస్తు

సమిలియుఁ చిల్లపెం చాదిగా..." బస. 3, ఆ.

౪౯౯. పం.

చిల్లమడ్డి. ద్వ. వి. (చిల్ల+మడ్డి.) అందుగుజిగురుతోఁ

జేసినధూపద్రవ్యము. (శ. ర.)

చిల్లము. ఉభ. దే. వి. చుక్కాకు నిష్ఠా పెట్టుకొనెడి

పాత్రము. (శ. ర.) సగ. వి. అ. న. తడిసినకన్ను.

పుం. 3 చీవరపిట్ట. విణ. తడికంటిది. (శ. ర.)

చిల్లర. దే. వి. (క. చిల్లఱ. శ. చిల్లఱై.) "క. ఎల్లండి

సమారాధన, చిల్లరవెచ్చములు గొనఁగ..." శుక.

౨, ఆ. ౧౮౩; 2. కొంచెపాటినాణెములమొత్తము.

(చా. శ. ర.); 3. మిగిలియున్న అల్పభాగము

(చా.); 4. దవ్వకృత్తము. "చ...కూరతారచ

నలఁ చిల్లరత్ చలుపురక్కసిపాలియగాండ్రఁ

గొట్టుచున్." కువల. 3, ఆ. 2. విణ. అల్పము;

సామాన్యము. "ఉ...చిల్లరవేల్పులవాడికూపు

లన్, భీరులఁ జేసి..." ఉ. రా. ౪, ఆ. 3౩౫.

చిల్లరకాండు. దే. విణ. (చిల్లర+కాండు.) సామా

న్యూడు. (శ. ర.)

చిల్లరమ్మ. దే. వి. (చిల్ల+అమ్మ.) ఆయుధవిశేషము

భిందిపాలము. "ప...చల్లరమ్ములఁ చిల్లరమ్ములఁ

జామరమ్ములఁ దోమరమ్ముల...చెండాడుచుండ."

రా. వి. 3, ఆ. ౬౫.

చిల్లరవాడు = చిల్లరకాడు. ఆం. భా. కృ. ౧౬.

చిల్లరసేయు. ద్వ. స. క్రి. (చిల్లర+సేయు.) కలత కలిగించు. “చ. ఆనుపమలీల దొడ్డినభయంబును చిల్లరసేయ...” శుక. ౩, ఆ. ౫౩౦.

చిల్లాడము. దే. వి. బాకు, వంకరకత్తి. (ఆయుధవిశేషము—అని. శ. ర.) “శా. చిల్లాడంబులమీదటన్ బిగువుకానెత్తుట్టి...” అని. ర, ఆ. ౩౪

చిల్లాణము = చిల్లాడము. (శ. చిల్లాణ) బాకు, వంకరగలకత్తి. ఆం. భా. ద్వ. ౨౧౭. “క...చెడిదపు. చిల్లా : మలది గుచ్చి చీరకొ గీరెన్.” చంద్రా. ౨, ఆ. ౮౯.

చిల్లాభుడు. సం. వి. ఆ. పుం. గడ్డవలె హతాత్తుగా చౌర్యము చేయువాడు, బందిపోటుదొంగ. (శ. ర.)

చిల్లి. ఉభ. దే. వి. (సం. చిల్లమ్. ప్రా. చిల్లి. క. చిల్లి.) కన్నము రంధ్రము. “క. చిల్లి గలఘటంబు నందు జేసినదియన్.” వైజ. ౩, ఆ. ౧౨౩. ఆ. భా. ప్ర. ౧౪౫. సం. వి. ఇ. పుం. కనుబొమల మధ్య. ఈ. స్త్రీ. 1. వాస్తుకళ; 2. లాభ్యముళ; 3. కులపురుగు.

చిల్లు. దే. వి. చమురు మున్నగుద్రవములు వైకి చిమ్ముటచుం దగుననుకరణము. “వ...చంద్రకాలా ఖేలనాలనాళికలచనాలాచనంబుల నురిచి నీచికలపెల్లు చిల్లునం జేవునఁ గ్రోవుల...” కళా. ౨, ఆ. ౯. సార. ౧, ఆ. ౭౧. (దీనియాప్రేడిత రూపము చిల్లుచిల్లు) “వ...చిల్లుచిల్లున కెట్లు నుల్కులజ్వాలామాలికల...” కళా. ౮, ఆ. ౧౧౨.

చిల్లుపొల్లు. దే. వి. (చిల్లు+పొల్లు) తుత్తునియలా, ఖండఖండములు. “పంచ. జిరాగుజాల నేసి డాసి చిల్లుపొల్లు సేయుచున్.” కృష్ణ. ౩, ఆ. ౩౦.

చిల్లులుపుచ్చు. దే. స. క్రి. (చిల్లుపోవు. ధా. ప్రే.) చిల్లులుపడఁజేయు. సోరణగండ్ల రాఁ గొడమ చుక్కలు పట్ట సతుల్ కవాటముల్, చేరుక మా క్షికంబు లని చిల్లులుపుత్తురు...” ఆము. ౨, ఆ. ౧౩.

చిల్లులువోవు. దే. ఆ. క్రి. (చిల్లులు+పోవు) తూటాలు పడు. “ఉ. అస్తిగృహంబు దేహము దురాశలఁ

జిల్లులువోవ న్నుక్కి...” ద్వా. ౫, ఆ. ౨౪౧. వై. ౪, ఆ. ౨౪.

చిల్లొట్టి. దే. వి. ఒకవిధమైనడాలు. ఆం. భా. ద్వ. ౨౧౬.

చివరి = సీవరి. (శ. ర.)

చివక. దే. వి. సన్ననిచిన్ననిడుపాటికొప్పు. ఉపకాఖ. ఆం. భా. ద్వ. ౩౭.

చివచివ. దే. వి. తొందరగా నడచుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. “లయవిభాతి...వడిఁ జివచివకొ రెండడుగు లెదురెక్కి...” కళా. ౮, ఆ. ౯౫. ఆచ్చ. య. ౨౮౮.

చివర. దే. వి. కొన. 1. అగ్రము. (వా); 2. తుద. అంతము వ్యవః—నాడు చివర కన్నంతవనియం జేసినాడు; 3. ఉపకాఖ. ఆం. భా. ద్వ. ౩౭.

చివాలున. దే. క్రి. నిజ. ద్రు. తటాలున, “ఉ. తోయధి గోష్ఠ్యంబుక్రియఁ దోఁపఁ జివాలున దాటి...” ఆవు. ౧, ఆ. ౧౫.

చివికిపెలము. దే. వి. కాకజంఘళి. ఆం. భా. ద్వ. ౬౬. చివుక. దే. వి. నాలుగణాలనాణెము, పావులా. (శ. ర.) చివుకపీట్ట. దే. వి. ఒకజాతిగబ్బిలము, జతుక. (శ. ర.)

చివుకపీట్టి. ద్వ. వి. ఒకజాతిమార్కాలము. (శ. ర.)

చివుకము. సం. వి. ఆ. స. చిరుకము, గడ్డము.

చివుకు దే. ఆ. క్రి. 1. (నీరు మొ. వానిలో నాని) బలము లేని దగు. “గీ. తవము సేయంగఁ దొల్లిటి తనువు లెల్ల. శీతవర్షాతపంబులఁ జివికి యెండి.” వాసిష్ఠ. ౨, ఆ. ౧౬౧. నీటిలోఁ జివుకక నిలిచి ...” పాండు. ౨, ఆ. ౬౬; 2. త్రోవించు, కలతపడు. “ఆ. సింహకల్పవంశశీఖరజన్మఁ ద్రుంచితి మనంబు వగలఁ జివుక కున్నె.” భార. కాం. ౧, ఆ. ౧౯౭. వాసిష్ఠ; ౧, ఆ. ౧౨౪; 3. బలాదులతగ్గు, చిక్కు. “క...నీయవరజా లిడు మలఁ బడకడుఁ, జివికిరి...” భార. ఆర. ౧, ఆ. ౨౧౧. హరి. పూ. ౮, ఆ. ౧౫౦; 4. త్తవండు, చిన్న గాయముకలవగు. “నీ. పేరులు చక్కఁగాఁ బెట్టెడుమిదమునఁ జిన్నిగుబ్బలు గోరఁ జివుకఁ జేసి చిత్రభా. ౫, ఆ. ౧౪౭; 5. చచ్చు, మరణించు. “క. భయపడి యుపవాసంబులఁ, జిరతవములఁ బొరలి పొరలి చివికిరినేనికొ, నరపతిక్రియ నఖల మభో, త్తర మగుజన్మంబుఁ బొందెదను...” హరి.

పూ. అ. ఆ. ౧౯౬. విజ. సారములేనిది,
“అ. శివునిచివ్రకువిజ్ఞ కీర్తునై యానాడు.
విజ్ఞచిహ్నాడ...” మొల్లరా. బాల. ౯౩,
అచ్చ. బాల. ౧౩౧. వి. 1. ఎగయుట
లోనగు వానియం దగుననుకరణము. ద్వి...చివ్ర
కున మింటి, కెగయునివ్వలకుప్పలు...”విష్ణు.
అ. ఆ. (౪. ౮.); 2. మనసు నొచ్చుటయం
దగుననుకరణము. “క. కని మనసు చివ్రకు మన
...”వరాహ. ౧౧, ఆ ౭౧. వల్ల. అ. ఆ.
౧౧౦.

చివ్రకుచెదారము. దే. విజ. (చివ్రకు+చెదారము.)
మిక్కిలి చివ్విగిది. “చ. చివ్రకుచెదారపుంధనువు
జేల్పుట కింత మదింప నేటికిన్.” చం. రా. ౩,
ఆ. ౧౪౬.

చివ్రక్కు. దే. వి. 1. ఎక్కుట దాటుట లోనగు
వానియం దగుననుకరణము. “మ...కనతుక్కురం
పులేజీ చివ్రక్కున దాటించి...”కళా. అ. ఆ.
౧౧౧. ఉ. రా. ౩. ౪౦౪.

చివ్రక్కురు. దే. వి. మనస్సు నొచ్చుటయందలియను
కరణము. “క. కళ లంటి కరచి తనచెయ్యల
జొక్కెడు తపసిమచి చివ్రక్కురు మనగా. కళా
౩. ఆ. ౪౭. “క. అన విని మనసు చివ్రక్కురు,
మనగఁ బ్రభావలి...”ప్రభా. ౩, ఆ. ౯౨.
చివ్రు = చిగురు. (వల్లవము.) “అ. చివ్రునవురు
జవురునువిదమోవి.” విజ. ౧, ఆ. ౮౪. ఆము.
౪, ఆ. ౮౪.

చివ్వ. దే. వి. 1. యుద్ధము. “ఉ. చివ్వకు వచ్చి
ని న్నెదురఁజెల్లెనె?...” రామా. ౭. ఆ. ౫౫.
ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౨; 2. సన్నముగా నుండు
రివ్వ. చువ్వ. ఆం. భా. ద్వి. ౩౭. పార్వ. అ.
ఆ. ౭౦; 3. తఱచి. సాం. ని. మాన. ౪౩. బ.
ఒకానొకబాణసంచు. “సీ. బిలునులు చివ్వలు
బెడఁగుచంద్రజ్యోతులు...రసిక. ౬, ఆ. ౧౯౧.

చివ్వంక. ద్వ. వి. (జిలు+పంక) చిన్నపంకర.
“క. నెవ్వలచన్నులవ్రేగునఁ, జివ్వంకలు పంగ
నాను...”కు. సం. ౯, ఆ. ౧౧౩.

చివ్వంగి. దే. వి. సిపంగి. ఆం. భా. ద్వి. ౮౨.
“నర్థర...త్రుంచె జివ్వంగిమూకన్...”య.
అ. ఆ. ౩౨.

చివ్వపట్టు. దే. వి. (చివ్వ+పట్టు.) యుద్ధరంగము.
“గీ. చివ్వ పట్టెల్ల నల్లయుఁ గ్రొవ్వ మెదడు.”
అచ్చ. సం. ౧౦౮.

చివ్వలయోగిరపుండవసి. ద్వ. వి. (చివ్వలు+ఓగిరము+
తపసి.)కలహభోజనుడు, నారదుడు. “క. ఇవిధ
మున దానముగొని, చివ్వలయోగిరపుండవసి...
ల్లన నగుచున్.” పారి. గీ. ఆ. ౮౪.

చివ్వవెదురు. దే. వి. (చివ్వ+వెదురు) ఒకానొక
జేటసాధనము. “గీ. జిగురుగండెలు గాలపు
జివ్వవెదురు, లాది యగుసాధనంబులు...”శుక.
౧, ఆ. ౧౬౫.

చివ్వలతడిక. దే. వి. (చివ్వలు+తడిక.) జేటసాధ
నము. “చ...వల్లెత్రాల్ల చివ్వలతడికల్...”
చంద్ర. అ. ఆ. ౧౭౭.

చవ్వలాడి. (చివ్వలు+అడి) కలహశిల. “గీ. తగవు
చెప్పంగ నిన్ను బ్రార్థన యొనర్చి, యెవ్వ రిచ
టికిఁ జెచ్చిరోచివ్వలాడి.”హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౧౭౭.

చివ్వ. దే. స. క్రి. (క. చివ్వ.) 1. చెక్కు.
“ఉ. లోరపుఁబోటకత్తుల వెదుల్ల సమగ్రము
గాఁగఁ గొట్టి...”వరమ. ౧, ఆ. ౧౨౭; 2.
గీ.కు. “ఉ. గ్రొవ్వనయేకలంబులను గొన్నిటి
గూర్చి కమర్చి పెంచులం, జివ్వచు...”కాళ.
౩, ఆ. ౫౦; 3. నలుకు, ఖండించు. “ఉ. చివ్వదఁ
గ్రొవ్వదం గలయశేషరోధుల యాకిరోధు
లన్.” పాంచాలి. అ. ఆ. ౫౮. కళా. ౧, ఆ.
౭౭; 4. దువ్వ, విసరు. “రగడ. పువ్వల గొల
గొని పాలతుక చివ్వకు మెవ్వ లేగి రే యిచ్చుడు
చివ్వకు.” రాజచ. అ. ఆ. ౧౪౮.

చివ్వన. దే. క్రి. విజ. ద్వి. కీర్తిముగా, (దీని
యామ్రే డితరూపము చివ్వచివ్వన.) “వ...
చివ్వనఁ జేరుదుము...”భార. మా. ౧౮౧.
రామా. ౭, ఆ. ౨౭౬. “చ...చివ్వచివ్వనన్,
రథనగతుల్ చెలంగ...”భాను. అ. ఆ. ౮౦.

చివ్వు. సం. = చివ్వుము. (గుర్తు.) “మ...రుర్తు
చివ్వు లివె వీనిం బుచ్చి రా నేచ్చిరే”. కు. సం.
అ. ఆ. ౨౩.

చివ్వుము. సం. వి. అ. న. 1. గుర్తు; 2. ముర్తు;
3. బెక్కము. [బడినది.

చిహ్నము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) గుణు తుంచఁ

చీ

చీ. చే. అవ్య. ధిగర్థకము. నిందను చూచించును.

“క...పాండవేయుల, శ్రీయిష్టైయి: గొనిన నిన్ను జీ యనరె యొరుత్.” భార. సభా. ౨, ఆ. ౧౦౫. “వ...అవిమక్తమహి మెల్ల: జేయ నంగ...” ఉ. హరి. ౩, ఆ. (శ. ర.)

చీంబోతు = చింబోతు. “గీ...చీంబోతుఁ దా నచటఁ గట్టి.” నా. చంచ ౩, ఆ. ౧౫౬.

చీడిలి. చే. వి. చీపురుగట్ట, సమ్మార్జని. (శ. ర. జ్ఞా.)

చీడ. తై. వి. (సం. చిట్టి.) చీపరగిట్ట. “నీ... చెమరుంగాకి కోయిల చీడ గొరువంక...” పార్వ. ౬, ఆ. ౨౨.

చీడఱ. చే. వి. 1. బాధ. “ను. ఎలజేటున్ దను చాలుగల్గవలవై నిందివరభ్రాంలెచే, మెలఁగం జేరలఁ గవ్వుకో నలవి గామిం జీడఱం జెంది ...” పారి. ౪, ఆ. ౧౪; 2. (క. నీతర్.) కోపము. (చూ. చీడఱగొను.); 3. రో.త. (జ్ఞా.)

చీడఱగొను. ద్వ. అ. క్రి. (చీడఱ+గొను.) 1. ఉప ద్రవవడు. (శ. ర.); 2. చేడు. “నీ. చీడఱగొని పాటుచోఁ దరుశ్రేణులు దుర్వాతహరిఁ బోరెఁ దుమురు గాఁగ.” భో. ౬, ఆ. ౩౧౫. నీలా. ౩, ఆ. ౨౯.

చీడఱచేగు. ద్వ. అ. క్రి. (చీడఱ+చేగు.) 1 చిందచేగు, చెచ్చు. “నీ. చీడఱచేగి గర్జించి గోపతి మేను వెంచి...” కు. సం. ౧౧, ఆ. ౩; 2. అనేకమెత్తు. “ఉ. చీడఱచే గినట్లు రిపునేనల నెల్లను ముట్టి...” హరి. ఉ. ౧, ఆ. ౧౦౧.

చీడఱలువోవు. ద్వ. అ. క్రి. (చీడఱలు+పోవు.) తూటులువడు. “క...శునకము శ్రుతి, పుటములు చీడఱలువోవ మునుకొని మొలుగున్.” భో. ౬, ఆ. ౩౪౨.

చీడు. చే. స. క్రి. మొదటిరెండు చేళ్లతో ముక్కు నదిమిపట్టి చీమిడి వెలికి రా బుట్టన నూపిరి విడు చుట. “నీ. కడుకపాలము దాడి కలగంగఁ జక్కఁగాఁ జేసాఁచి జిట్టునఁ జీది చీది.” కాళ. ౨, ఆ. ౧౪౨. “గీ. జిట్టుమని చీడ రెవ్వారు చిక్రకలన.” ఉద్భ. ౧, ఆ. ౧౦౨.

చీడుడు. చే. వి. (చీడుడు. ధా.) నాసికామలమును దొలఁగించుట. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౬.

చీఁపర. చే. వి. ఒకానొకజాలితేగ. “క. చీఁపరపాఁ పరతీఁగల...” (చాటువు)

చీ.పు. చే. వి. చీపురుకట్ట, సమ్మార్జని. (చూ. చీపు రుగట్ట.)

చీపురుగట్ట. చే. వి. (చీపురు+కట్ట.) సమ్మార్జని. “ఉ...చేచీపురుం, గట్టయుఁ దానుకొప్పి...” కాళి. ౬ ఆ. ౨౬౨.

చీబోతు. చే. వి. చింబోతు, బలిసినమేకపోతు. “గీ. పరభసామునఁ జీబోతుఁ జూపి తినిరి.” నా. చంచ. ౩, ఆ. ౧౫౭.

చీకటి. చే. వి. 1. అంధకారము. “క. నాశోఱత దీప్తి వచ్చితి, నీశోఱతయ యొక మాతునిం దెగఁజాడన్, లోకము వం చింపను దగు, జీకటిచే యొదవె నేమి నేనెదో చెప్పరా.” భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౭౧. “ఉ. ప్రాకటవిక్రమస్ఫురణ రాజ మహేంద్రము రాజధాని...చీకటియుం గళింగ యును...” కాళి. వీరి. ౬౦. “క. లోకాలోక ములొక గెఁ, చీకటి నెల్ల నొకపొడవు నేనొని యెనొ...” కు. సం. ౨, ఆ. ౬౩. నిర్వ. ౬, ఆ. ౧౦౭. (ఈపదము సానుస్వారముగాఁ గొందఱు ప్రాసముల నిలిపిరి. “ఉ. చీకటి కానచిచ్చు భవుచేలకునుంభము తూర్పుఁ గొండకున్, సూ.కటిరత్న మజ్జరమమారిమిపంట చకోరరాజి పే, రా.కటిమాట శోణిరణావళిగంట రథాంగ కేళికి, దేకువ వెంట మింటఁ జనుదెంచె దినేం ద్రుడు కాలఘంటయై.” కాళ. ౪, ఆ. ౯౭. “ఉ. ఆ.కొనిదాడ...కా.కకు...చీకటి...తోఁ కల...” రామా. ౭, ఆ. ౬౬. “ఉ. చీకటి... తా కు...అజ్ఞాఁడల...కా.కలవేల్పు...” నుద. ౫, ఆ. ౨౫; 2. దుఃఖము. “ఉ. చీకటి రాజ కేభునిచీకటితోడనె కూడి పాయగా...” ద్వా. ౬, ఆ. ౮౦; 3. రాత్రి, చీకటిగలకేయి. “కా. ఉద్దే)కంబున రారు శస్త్రధరులై యద్ధా పరిక్ వెరు కిం, చిద్దో)సంబును నీకు జేయరు బలుతే కంబుతోఁ జీకటిన్, భద్రాకారుల జిన్న పావల...సంహరింప నకటా నీచేతు లెట్లా డెనో.” భాగ. ౧, స్కం. ౧౬౧.

చీకటిగాము. ద్వ. వి. (చీకటి+గాము.) రాహువు. (శ. ర.)

చీకటిగుండెదిగులు. దే. వి. (చీకటి+గుండెదిగులు.) సూర్యుడు. వేంక. దేవ. ౧౨.

చీకటిగొంగ. దే. వి. (చీకటి+గొంగ.) సూర్యుడు. "నీ. ఆకశ్యపురికి దక్షాత్త జయదిలికి గొమరుండై చీకటిగొంగ వాడమె." భాగ. ౯, స్కం. ౮. ఆం. సుం. దేవ. ౧౬. [(శ. ర.)

చీకటిచెట్టు. దే. వి. (చీకటి+చెట్టు) తమాలము. చీకటితప్ప. దే. వి. (చీకటి+తప్ప.) జారత్వము, వృశ్చిచారము. "నీ. చీకటితప్పచేసి నరరౌదహ నేత్ర గూఢయై వసియించు గోటరమున." కాశీ. ౨, ఆ. ౮౦. వైవ. ౭, ఆ. ౪౨.

చీకటిమొటికాయ. దే. వి. (చీకటి+మొటికాయ.) మోము గప్పి తలవై మొట్టి ఎవరు మొట్టి రని యడుగునట్టికూట. "నీ. చీకటిమొటికాయ చింతాకు..." హంస. ౩, ఆ. ౧౪౬.

చీకటిమొటికట్ట. దే. వి. బ. (చీకటి+మొటికట్ట) బాల్యక్రిడావిశేషము. "నీ. చీకటిమొటికట్ట చిమ్ములిల్లు..." వి. పు. ౭, ఆ. ౨౦౨.

చీకటియాగ. దే. వి. (చీకటి+యాగ.) చిన్నదోమ. (శ. ర.)

చీకటివిరిచుక్క. దే. వి. (చీకటి+విరిచుక్క.) శుక్రము, తెల్లవారుకామున పొడిచెడిక్క. "ద్వి. కడు దూర మరిగి చీకటివిరిచుక్క, వాడుచువేళకు గృష్ణపురి కేర వచ్చి." ద్వి. పరమ. ౭, ఆ. ౫౩౦. ౭, పు.

చీకటివేరుచిత్తు. దే. వి. (చీకటి+వేరుచిత్తు.) చీకటిని పోగొట్టునతడు, చంద్రుడు. "గీ. వేలుపుల బువ్వ చీకటివేరుచిత్తు." ఆం. సుం. దేవ. ౧౫.

చీకటులమిత్తి. దే. వి. (చీకటుల+మిత్తి) చంద్రుడు. "గీ. కందు గలమండగిడు చీకటుల మిత్తి." సాం. ని. దేవ. ౧౦.

చీకట్టుగొను. దే. ఆ. క్రి. (చీకట్టు+గొను.) చీకటితో నిండు. "గీ. కరము భూభోజితరము చీకట్టు గొనియె." కళా. ౪, ఆ. ౮౮.

చీకర. దే. వి. ఆము. "క. ఈకరణి విధునికరములు. క్రి. కాంతానుతునిచివురు చీకరలగరిన్, దాకగ." కృ. శమం. ౨, ఆ. ౧౯౭.

చీకాకు. దే. వి. (చీక+అకు.) 1. చివికినయాకు. (శ. ర.); 2. కలంత, తోభ, (చూ. చీకాకుపడు.);

3. శ్రమము, ఆయాసము. "క...వేల్పులు, చీకాకునఁ బడిరి కలఁగి శ్రీహరిదక్కన్." భాగ. ౮, స్కం. ౨౭౮. వి. ౧. బాధనందినది. "క. చీకా కగుచును వేలుపులు..." య. ౨, ఆ. ౧౦౭; 2. చెదరిపోయినది. "క. చీకాకుగ ధైర్య మెడలఁజేయఁడె మరుడున్." ౨, ఆ. ౨౬. "కా...చీకాకై పోయెడుబోక నొచ్చి చని రా కంపింప నర్హుండున్." ఉ. రా. ౩, ఆ. ౨౮౫; 3. కఠినమి. "ఉ...చీకా కయి యూరకే యెగదిగం దలపోయుచు నున్న వారిన్." రామా. ౭, ఆ. ౯౬.

చీకాకుచేయు. దే. ఆ. క్రి. (చీకాకు+చేయు.) 1. చెదరఁగొట్టు. "నీ. వై మిన్న వ్రాలినఁ బదరని ధైర్యంబుఁ గటకటా కలఁచి చీకాకుచేసె." చంద్రా. ౪, ఆ. ౯౬; 2. కలఁచు. "నీ. పదియు నిర్వదియు ముప్పదియు నల్పది చొచ్చె కడుపులు చెదరఁ జీకాకుచేయు." శుక. ౧, ఆ. ౧౭౦.

చీకాకుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చీకాకు+పడు.) 1. కలఁగు. "ద్వి. చీకాకుపడియె నాశేషలాకంబు." రం. రా. ఉ. ౨౧. పా. ౨౦. పం. "వ...కాంది శీకత్వంబునఁ జీకాకుపడియు..." కాశీ. ౬, ఆ. ౨౯౨; 2. చెదరు (చూ. చీకాకుపటుచు.)

చీకాకుపటుచే. ద్వ. స. క్రి. (చీకాకుపడు. ధా. ప్రే.) 1. చెదరఁగొట్టు. "క. కేకయుచేవురబల ములు, నాకుతలంబుద మార్గజాపారమునం, జీకాకుపటిచె భీష్ముడు..." భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౨౯౫. ఉ. హరి. ౬, ఆ. ౧౧౮; 2. ముక్కలు ముక్కలగు. "గీ. అలనవళితంబు లైనకటాక్ష విక్షణాచలంబుల యవధైర్యకంచుకములు, చించి చీకాకుపటిచి..." వైజ. ౧, ఆ. ౧౩౧; 4. పాడగు. ధ్వంసమగు. "వ...పాండ్రభూపా లుండు యడపిరునగరంబుకలుఁగోబ..." చీకాకు పటిచియు..." ఉ. హరి. ౩, ఆ. ౩౬.

చీకిరేను. దే. వి. వృక్షవిశేషము. "ఆ. చిల్లి చింత మొగలి చీకిరే నూడుగు." వేం. పంచ. ౪, ఆ. ౫౨౨. హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

చీకిలించు. అ. క్రి. మిఱుమిట్టగొను. “సీ. చీకిలించుక
యందుఁ జిగురుఁజెప్పలలోనఁ గునునుఁచాయకవైరి
నొనరికన్న.” కాశీ. 3, ఆ. ౧౯౫. స. క్రి.
కన్నులుమాటిమాటికి చూసితెలుచు. “ద్వి...
శేత్రములు, చీకిలిపుడు...” అ. మ. క. ౫,
ఆ. ౨౩౪. పా. ౨౦. పం.

చీకిలిమాకిలి. దే. విణ. కొక్కిరిచిక్కిరి, పంకర. “క...
చీకిలిమాకిలిగా నల్లిన, చెలఁదితెరల్ నూచి సంత
సిండుటలేదే.” సా. ౧, ఆ. ౧౫.

చీక. దే. విణ. అంధము, గ్రుడ్డిది. “ఉ. కన్నులు
చీకులై...” భార. శల్క. ౧, ఆ. ౧౬. భార.
సభా. ౧, ఆ. ౧౪; 2. చివికినది. “సీ. మాటి
మాటికి నొకపేదమానిసి నెన్నుచుఁ జేసిన
కెంతయుఁ జేవ యిడుచు.” అప్ప. యు. 3౬.
“సీ. చీకుదానర్థము జీతముల్ సహజముల్...”
వేణు. 2౪. వి. 1. అంధకారము, చీకటి.
“ఉ...నధ వంతయుఁ జేసిన చీకు వర్ష...”
ద్వా. 3, ఆ. ౯౦; 2. అంధము, ఏమి చేయ
వలెనో తెలియదు. “క. శోకము వార్షము వెఱు
గును, జీ కొనరింపంగ...” సా. 3, ఆ. ౨౦౨.
స. క్రి. 1. చప్పరించు. “సీ. ఎగిచి గీతరజాఱ
లేర్పడఁ దుదముట్టఁ జీననలివచ్చికేకములు.”
ఆము. ౬, ఆ. ౧౭. పను. ౧, ఆ. ౫౬; 2.
చుంబించు, చుద్దవెట్టుకొను, “చ...కుచంబ
లంటుచు, బెనవులు చీకుచున్...” భా. రా.
నుం. ౪౦౬; 3. కొలుకు. “సీ. ఈతకాయలించి
రోకప్రామిడినోరఁ జీకఁ జేసెర దీనిదిగురు
మోవి.” నురా. ౫౯. “సీ. విశ్రాంతరదనులై
చేర్చు చీకెడి వారి మోము చేర్చి...” పను. ౧,
ఆ. ౫౬.

చీకుకొక్కర. ద్వ. వి. (చీకు+కొక్కర) ఒకజాతి
కొంగ. (శ. ర.)

చీకుబండ. దే. వి. (చీకు+బండ) జాఱుడుతాయి.
“మ...చీకుబండపంక్తి వేడుక నెక్కి జాఱు
కొనుచుండన్.” నిరం. ౨, ఆ. ౬౯.

చీకురాయి = చీకురువాయి. 1. (ఒకజాతిగబ్బిలము)
ఆం. భా. ద్వి. ౯౬; 2. (గబ్బిలము, తైల
పాయిక యనునొక గబ్బిలముజాతి) సాం. ని.
తిర్వ. ౮౧. “అ...కమును నడ్డిక్కులఁగ్రమ్మి

జీకురాలరవము లెనఁగె.” చెన్న. ౨, ఆ. ౨౦౭;
3. ఇలకొడి. (ప్రా.)

చీకురించు. దే. అ. క్రి. అంధును. “సీ. పంకేరు
మాంబులు బాగుగా వికసించె ఘోకముల్ కన్నులు
చీకురించె.” నురా. ౧౧౬.

చీకురువాయి. దే. వి. (క. చీకురువాయి) 1. ఒకా
నొకజాతిగబ్బిలము. “ద్వి. కుఱుకులుగట్టి చీకురు
వాయి లడరె.” ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౦౪.౨;
2. ఇలకొడి, చివ్వుటపురుగు. “సీ. ఆలిన చీకురు
వాయి యాహుషములపేర...” గంధ. ౧౪౧.

చీకువాలు. దే. వి. చీకటి. “క...రూపింపఁగ జీకు
వాలు రోదసి నిండెన్.” భా. రా. యు. 3౫.
“ఉ...చీకువాలు వెం,పారె జగంబు బెగ్గలము
నచ్చెరుపాటుచు బొంద ..” దశ. ౬, ఆ. ౬౦.

చీకొట్టు. దే. స. క్రి. (చీ+కొట్టు) చీచి యను,
నిండించు. “క. కొకలు డబ్బులు సొమ్ములు,
జోకలు గలయట్టి నరులఁ జాచిన సభకుం,
గైకొని యిటు రమ్మందురు, చీకొట్టుదు రందఱును
గుచేలందైనన్.” కవేల. ౨, ఆ. 3౨. పను.
౨, ఆ. ౮౯.

చీటకము. కై. వి. రీతి, విధము. “గీ. హస్తములు
రెంట నందంద యదిమి యదిమి, తాటిపం దార
గించెడిచీటకమున.” కాశీ. ౫, ఆ. ౮౧.

చీటము. దే. వి. 1. శృంగారచేష్ట. “వ...తారా
దేవిమీదఁ దారకారాజు వజ్రచీటంబు
వాటంబునేయు లలితకటాక్ష...విశేషంబులును
...” హర. ౫, ఆ. 3౯; 2. శ్రీడ, ఆట.
క...కాటెఱుకు కొఱివింటన్, చీటంబున వేడ్క
యెల్లఁ జెఱచిలిగదరా.” హర. 2, ఆ. 2౨.

చీటి. దే. వి. (క. చీటి, త. చీట్టు) 1. చిన్నవ్రాత
గలకాకితము, ఖండపత్రిక “గీ. మును కళా
వంతుఁ డానతిచ్చిననుభాషితము లిఖించినచీటి
...” శుక. ౧, ఆ. ౧౨౧. ఆం. భా. ద్వి.
౧౦౮; 2. జాఱు, ఉత్తరము. “సీ. చెక్కుచెప్పుట
చేలవెఱుగునఁ దుడుచుట చెలిమికి నదితుచిచీటి
యేమో.” ఉ. రా. ౬, ఆ. 3౦౨; 3. ఆజ్ఞా
పత్రము. “సీ. తనచీటి యప్పచిత్తము లేలుచేల్చుల
బిలువుపాగల తురాచెలుపు చూపు.” దశా. ౧, ఆ.

౧౧౯. శుక. ౪, ఆ. ౧౨; 4. అద్వైతపురుషుడు.
(బ్రా. వా.)

చీటికిమాటికి. దే. అవ్యు. ద్రు. (చీటికిన్+మాటికిన్)

1. మాటిమాటికి. “ఉ. చీటికిమాటికిం దెనలు
చిట్టులువోవగఁజేసె హేషలన్.” కాశీ. ౪, ఆ.
౨౭౦. ఆం. భా. తృ. ౭౦; 2. నిష్కారణముగా
“ద్వి. చీటికిమాటికిఁ జెడుదురే బుధులు.” రం.
రా. ఆర. ౧౫౫. పా. ౨౨. పం.

చీడ. ఉధ. దే. వి. 1. సస్యాదులను పాడొనర్చు
ఒకానొకపురుగు. “క. వనజములు చీడ విడి విక,
ససలక్ష్యహము లయ్యె...” కాహ్నవీ. ౨, ఆ.
౧౪౪. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౪; 2. బాధ, వ్యధ.
(బ్రా. వా.) సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దేవదారు.
విశేషముగీ.

చీడపురుగు. దే. వి. (చీడ+పురుగు) సస్యాదుల పాడొ
నర్చుపురుగు, “ఆ. చీడపురుగు జేరి చెట్టుఁ జెఱుచు.”
వేమ. ౧. భా. ౧౭. ఆం. భా. ద్వి. ౮౭.

చీడు. దే. వి. విడుపుంజములనూలు. (శ. ర.); 2.
ఒకానొకవృక్షవిశేషముగీ. (వా.)

చీడుదబ్బ. దే. వి. (చీడు+దబ్బ) వెదురుబద్దలతో
గుచ్చటమువలె కట్టఁబడిన సాలెవానిసాధనము.
“నీ. పరివరియచ్చులు చరికుండ యూడిత చీడు
దబ్బులు దండె...” హంస. ౨, ఆ. ౧౧౧.

చీత్కారము. సం. వి. ఆ. పుం. గాడిద వినుగు
మున్నగువానిొడ.

చీత్క్రకము. సం. వి. ఆ. న = చీత్కారము.

చీనకర్పూరము. సం. వి. ఆ. పుం. చీనాదేశముందుఁ
దయారగునొక రకముకర్పూరము.

చీనజము. సం. వి. ఆ. న. — చీనదేశమునఁబుట్టినది.
ఉక్కు. [సీనము.

చీనవిష్టము. సం. వి. ఆ. న. 1. సిందూరము; 2.
చీనము. సం. వి. ఆ. న. 1. సీనము; 2. పుం. చీనా
దేశము; ఒకజాలిజింక; 3. సీతముద్దము, వచ్చు
కెసరగీ; 4. మాను; 5. వస్త్రవిశేషము. (చీనదేశ
మందలిది.)

చీనపంగము. సం. వి. ఆ. న. సీనము.

చీనా. వై. వి. (సం. చీనః. క. చీనా.) 1. చీనా
దేశము. “వ...చీనానూలిత్రాట్ట...” ప్రబంధ
౬౦; 2. చీనాదేశపుమొత్తనిచ్చెర. (వా.)

చీనాంబరము. సం. వి. ఆ. న. చీనదేశమునందు
నేసినబట్ట-వట్టుచీర.

చీనాంశుకము. సం. వి. ఆ. న. = చీనాంబరము.

చీనాకము. సం. వి. ఆ. పుం. కర్పూరము.

చీనాపంచదార. ద్వ. వి. (చీనా+పంచదార) చీనా
దేశమునఁ దయారయి ఇరుకవరి నుండుచక్కెర.
(వా.)

చీని. వై. విజ. (సం. చీనః. క. చీని) చీనదేశసంబంధ
మైనది. (చూ. చీనిచక్కెర.)

చీనిచక్కెర. వై. వి. (చీని+చక్కెర.) ప్రశస్త
మైనపంచదార. “ద్వి. ఫలవిశేషంబులు పాయ
సాన్నములు, చిలువారు వెన్నలుఁ జీనిచక్కెరలు.”
రం. రా. బాల. ౫౩. పా. ౨౧. పం. దశా.
౨, ఆ. ౨౩౮.

చీనిపావడ. ద్వ. వి. (చీని+పావడ) ప్రశస్తమైన
లంగా. “చ. తొడవులు పుచ్చి నిర్జరవధూటులు
వేలుపుమానిచీనిపా, వడలు ధరించి...” పారి.
౪, ఆ. ౨౪.

చీనీలు. దే. వి. బ. వస్త్రవిశేషములు. “వ...వచ్చు
వట్టులు చీనీలు నేలువలు...” ప్రబంధ. ౬౧౫.
హంస. ౫, ఆ. ౩౫౬.

చీవర. దే. వి. ఒకజాలిపక్షి, ఆతాయి. (శ. ర.)

చీసి. దే. వి. 1. ఒకవిధముగునేత్రరొగము. “నీ...
చీసికన్నులఁ బురు లేపుమీఱ.” చంద్ర. వి. ౧,
ఆ. ౬౯. వి. పశురొగవిశేషము. (బ్రా.)

చీపు. దే. వి. అరటి అశ్రమునందలి యొకభాగము.
ఆం. భా. ద్వి. ౫౮.

చీను. దే. వి. కిషీలిక. (దీనిలానిభేదములు. చలిచీను,
కండచీను, కొండచీను, పుల్లచీను, మొ.) “గీ.
చెలగి యారేవును మళకంబు చీను నల్లి.” కాశీ.
౬, ఆ. ౭౯. “ఉ. చీనువికంబునం బరువు
నేయనివాని...” పార్వ. ౩, ఆ. ౧౭౫. ఆం.
భా. ద్వి. ౮౮.

చీనుచింత. దే. వి. (చీను+చింత) ఒకవిధమైన
ముండ్డు గలచెట్టు. (వా.)

చీనుచిప్పర. దే. వి. (చీను+చిప్పర) కృణవిశేషము.
“గీ. చీనుచిప్పర చిప్పర చేతితోధ.” హంస.
౫, ఆ. ౪౫.

చీమిడి. దే. వి. నాశామలము, సింహాపూణము. చీ...పునులకు చీమిడికిని బుట్ట యైన మొగంబు" ...ద్వా. ౧, ఆ. ౧౦౦.

చీము. దే. వి. చెడిపోయి తెల్లనైన నెత్తురు, పూయము. "క. మొదవులు చెత్తురుఁ జీమును..." భాగ. ౩, స్క. ౬౦౫. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౨.

చీముపట్టు. దే. ఆ. క్రి. (చీము+పట్టు) చెడినరక్తముచే నిండు, చీముగలది యగు. వ్యవ:—పప్పు లెనుటచే పుండు తిరిగి చీముపట్టునది.

చీముపోయి. దే. ఆ. క్రి. (చీము+పోయి) చీము పట్టు. (నా.)

చీముంక. దే. వి. చెంబు, మూత. (క. ర)

చీములుగట్టు. దే. ఆ. క్రి. (చీములు+కట్టు.) (చీము పట్టినపుండు కలవానివలె) బాధచెందు. "చ. పుడమిజనంబు లెట్ల నినుఁ బ్రవ్వంగఁ దిట్టంగ విండు నున్ని నొచ్చెడు మది యెప్పుడుకొ చెవులు చిములుగట్టెనుఁ గౌరవేశ్వరా." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౦.

చీర. వై. వి. (సం. చీరమ్. క. సీరె.) 1. వస్త్రము, బట్ట. "వ...రజకుఁ జొరిగొని కొనియెఁ జరలు ..." వారి. ఉ. ౫, ఆ. ౨౨౬. "క. పేరు వల లండు కూడును, జేరయు నిడి..." భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౧౯; 2. స్త్రీలు ధరించుకోక. "చ... తనువల్లి యుచ్చికం, చెల తెగిపడ్డఁ గేశనము చీర చెఱుగున మూసెఁ జన్నులన్." న్నా. ౫, ఆ. ౬౪. ఆము. ౨, ఆ. ౨౩.

చీరచాప. ద్వ. వి. (చీర+చాప.) పడవలకుఁ గట్టు తెరచాప. (ప్రా.)

చీరచింపు. ద్వ. వి. మత్స్యవిశేషము, ఒకజాతిచేప. "ఆ...చీరచింపు జిల్ల నారజెల్ల." ద్వా. ౧, ఆ. ౨౪౦.

చీరచిక్కు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చీర+చిక్కు.)—చీర చాలకపోవు—గర్భజే యగు. "ఉ...కినుంగవ న్నెరుగు తేర్పుడె నపు మనంబుఁ గోరికల్, పెక్కువిధంబులై పొదలెఁ బ్రితిగ చాతికిఁ జీర చిక్కినన్." ద్వా. ౩, ఆ. ౨౮. "మ. చెల రెణ్ణెలకుఁ జేరచిక్కుఁ ద్రిజగన్నిర్మాతయల్లాలి కిన్." కాళ. ౨, ఆ. ౩౮.

చీరణము. దే. వి. (క. చీరణ.) చిన్నయులి, చెక్కుడు పనిముట్టు. "సీ. కొడిదిపూసలు నంటుకొలిపిన మొలత్రాడు తలదడ్డు చీరణంబుఁబొదియును." పెం. పంచ. ౧, ఆ. ౫౯౮. వాంస. ౨, ఆ. ౧౮౧.

చీరపిట్ట. ద్వ. వి. (చీర+పిట్ట.) చీరపేను. (ప్రా.శ.ర.) చీరపేను. ద్వ. వి. (చీర+పేను.) బట్టనంటుకొని యుండు తెల్లనిపేను. (శ. ర.) "వ...పేను నల్లి చీరపేను లానైనజంతువులం జంపక..." భార. ఆను. ౫, ఆ. ౫౪. నా. పంచ. ౧, ఆ. ౩౦౨. చీరపోతు. ద్వ. వి. (చీర+పోతు.) చీరపేను. (శ. ర. ప్రా.)

చీరము. సం. వి. ఆ. న. 1. వస్త్రభాగము, పీలిక; 2. నారబట్ట, వల్లలము; 3. గతి, రేఖ; 4. జాట్లు; 5. త్రపుపు; 6. జలుగుచ్రాక; 7. సరము, హారము.

చీరావి. ద్వ. వి. (చీర+ఆవి.) కంటికి దెబ్బ తగిలి నప్పుడు బట్ట నోటిలో నిడి ఊడి కలిగించు వేడి, నోటియావి. "ద్వి. చీరావి గొని కంటఁ జెర్పి వాల్చించి." బస. ౩, ఆ. ౮౪. పా. ౭౭౫. పం.

చీరి. ఉభ. దే. వి. చీరిక, లేకము. "ఉ. వేయును నేల పార్థులును విప్పులు నేఁబదివేలు పచ్చినన్, జేయుదు మేము గయ్య మొకచీరియు సంపదఁ బొది యిత్తుమే." భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౨౦౧; 2. లక్ష్యము. "సీ. ఎత్తువడ్డమహాకుభృత్తుల నతులిత ధృతిఁ జిక్కి గొననిధీరభిలులు." వసు. ౨, ఆ. ౧౫౨. నిర్వ. ౩, ఆ. ౧౦౮. "మ...నృపా లండు భటెతరుం డయిన శత్రుల్ చీరికిం గొందురే." ఉ. రా. 2, ఆ. ౬౯. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. కన్నులకుఁ గట్టుగంత; 2. తాలపురుగు; 3. గోచి.

చీరిక. ఉభ. దే. వి. 1. చీలిక, ముక్క. "సీ. చికిలి తూపున మూడుచీిక ల్లా జిహ్వా సింబి." కకు. ౫, ఆ. ౮౭; 2. చిహ్నగడ్డ. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౭. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తాలపురుగు.

చీరు. దే. సం. క్రి. (క. చీరు) 1. చీరుచు. "ఉ... శాత్రవకుంభకుంభముల్, చీరుచు..." భార. ఆర. ౬, ఆ. ౧౮౭. "గీ. నగరపరిభ్రామయశ్రుర ణంబు నేయ, సీరమాఖమునఁ గాళించి జీరి తెచ్చె." ఉ. వారి. ౧, ఆ. ౮; 2. గోకు, గీటు. "సీ. చువ

లాక్షీచూపులచాడ్చున కెద మెచ్చుఁ జిక్కిని
చనుగవ చీరఁ గోరు.” భార. ఆది. 3, ఆ. 30;
3. పిలుచు, ఆహ్వానము చేయు. “కా. ఈరూపం
మున సంస్కరిం దొఱఁగి మీ శేచింతలం జెంతలం,
జీరం గోరక...” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౮౫. “సీ.
తమమ్రాల నుండునందలముఁ జానక దాఁటి పే
రెలుంగున బెస్తఁ చీరువారు.” ఆము. ౫, ఆ. 2;
4. ఖండించు, ముక్కలుచేయు. “ఉ...ఁఁగంబుఁ
బగిల్చి కేతువుఁజీ...” భార. ఆశ్వ. ౪, ఆ.
౧౦౪. ఆం. భా. త్ప. ౧౫౬. *

చీరుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఝిల్లి, ఈలపురువు. (శ.ర.)

చీరుడు. దే. వి. (చీరుధా.) 1. చీల్చుట, విచారణము.
(శ. ర.); 2. పిలుపు, ఆహ్వానము. ఆం. భా.
ప్ర. ౧౧౨.

చీరువాణు. దే. ఆ. క్రి. (చీరు+పాణు.) పిలుచు!
“సీ...సిగ్గువఱుంగునఁ జీరువాణు.” క్రిరాధా.
౫, ఆ. ౧౪2.

చీర్ణపర్ణము. సం. వి. ఆ. పు. 1. ఖర్జూరము; 2
వేచెట్టు.

చీర్ణము. దే. వి. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) 1. చేయఁ
బడినది; 2. నేర్వబడినది; 3. సంపాదించబడినది;
4. చీల్చబడినది.

చీణు. దే. ఆ. క్రి. వలవించు, రోదించు. “క.
పాణుడ ముదిసినవాడనొ, గాణడవిం చెరువు
దప్పి గాదిలిసుతునిం, జాణకు నొప్పించిలి నని,
చీటితి నెలఁగెల్లి వారిచేరువఁ గలయన్.

వ...ఇట్లు చలవించగ.” దశ. ౨. ఆ 2౨, 23.
స. క్రి. 1. చీరు, గీరు; 2. చీల్చు. (శ. ర.); 3.
పిలుచు, ఆహ్వానముచేయు. “ఉ...ఆణుమొగంబు
లాతఁడు...ఆణుముఖంబులఁ...ఆణుముఖంబు
లయ్యెడి...నవ్వుచుం, జీణుట యోగివర్చునకుఁ
జింత్వముగన్...” భా. ౫, ఆ. ౨౦౧; 4
వదరు, తొందరమాటలాడు. “ఉ...సికొఱగని
వాక్యముల్, చీణక శంభుఁ గొల్వము...”
పద్మ. 2, ఆ. ౫2.

చీణుడు = చీరుడు. (శ. ర.)

చీలమండ. దే. వి. (చీల+మండ. క. చీలమండె)
గుల్మము, కాలివేలు. ఆం. భా. ద్వి. ౧3౫.

చీలమన్ను. దే. వి. కౌ. (త. చీలైవన్.) పుటము
వేయఁపాత్రలకు గుడ్డ చుట్టి పూయుమన్ను.
(వా.) మూసకు పూయుమన్ను. (బ్రా.)

చీలి. దే. వి. 1. పిల్లి, మార్జారము. వేంక. తిర్య. ౯౨.
(శ. ర.); 2. పిల్లిని పిలుచునపు డుచ్చరించు
నుడి. (బ్రా); 3. తాత్పర్యమున వచ్చుకద్దిత
ప్రత్యయము. “సీ. జగదాలచీలివై నవతితోఁ
బోరాడి వీఁగి వచ్చియుచ్చట దాఁగితొక్కా.”
(చాటువు.)

చీలిక. ఉభ. దే. వి. బ్రద్ద, పాయ. “వ...మేఘు
మాలికలఁ జీలికలు సేయ...” ఉ. రా. 3, ఆ.
౨౪౬. చంద్రా. 3, ఆ. ౧౫. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.
ఈలపురుగు. (వాచ.)

చీలిగాడు. దే. వి. (చీలి+కాడు-స్వార్థమున.) పిల్లి.
బిడాలము. “ఉ. తత్తరపాటుతో నెలుకదారికిఁ
గాడినచీలికాని గో, రొత్తుల సారెకుం బడుటకు
...” గంధ. ౬౪.

చీలు. దే. ఆ. క్రి. 1. విచారితమగు, బ్రద్దలగు.
“దండ...ప్రాతేయవైలాది కుత్సలముల్ చీలె
...” దశా. ౪, ఆ. ౨3౨; 2. చెడు, నశించు.
“ఉ...లొకజేషగొనంగ లేక ధృతి చీలంగ
మారము దూల...” భా. రా. అయో. ౪౦.

చీలుచే = చీల్చు. (చూ. చీల్చు.)

చీల్చు. దే. సం. క్రి. 1 నజకు, ఖండించు. “వ...
కొమ్మలఁ జీల్చుచు...” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౬౧;
2. చీరు, ముక్కలుచేయు. “చ...భైరవాశ్వ
వం, కులు వదియెదు లొక్కమొగిఁ, దూఱినఁ
గోజలఁ జీర్చివై చుచున్.” ఉ. రా. 2, ఆ.
౪౧౫.

చీవరము. సం. వి. ఆ. సం. 1. సన్నాపి, అడుగుకొను
వాడు; 2. సన్నాపిపిస్త్రము. (శ. ర.)

చీవాట్లమారి. దే. విణ. (చీవాట్లు+మారి.) చీవాట్లు
లినువాడు, అల్లరచెల్లనవాడు. “గీ. ధర్మవిదుఁ
డైవరాజునాథుఁడనునను, తేరు నొక్కొక్క

చీవాట్లు. డే. వి. బ. (చీ+వాటులు.) నిందావాక్యములు, తిట్టులు. (చూ. చీవాట్లమారి.)

చీవాట్టులిను = చీవాట్లుపడు. (వా.)

చీవాట్లుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చీవాట్లు+పడు.) నిందావాక్యము లనుభవించు. (వా.)

చీవాట్లుపెట్టు. డే. స. క్రి. (చీవాట్లు+పెట్టు.) గర్వించు, నిందించు. (వా.)

చీశ్రుక. డే. వి. ఒకజాతిగర్బిలము. అం. భా. ద్వి. ౯౪.

చీశితపెట్టు. డే. స. క్రి. (చీశితము+పెట్టు.) తొలగఁజెట్టు, రాలింపు. “ఉ. వాలుగఁడాలువానిదశవాయి పసంతుడు జైత్రయాత్రకై, సాలములందు జీర్ణదళసంఘము చీశితపెట్టి క్రొత్తగా, మేలిదళంబులకొనిలికి...” శశాం. ౨, ఆ. ౧౧౨. (చీశితపెట్టు. ముద్రి.)

చీశితము. డే. వి. తొలఁగుట; రాలింపు. (చూ. చీశితపెట్టు.)

చు

చుంబరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చింతగిజలతో నాడు ఆట.

చుంచువు. సం. విణ. (ఉ.) ప్రసిద్ధము, నేర్వగలది. (ఉదా:—విద్యాచుంచువు.)

చుంటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. బావి; 2. నిపానము, నూయదగ్గఱిజలాశయము. (వాచ.)

చుంది. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. తార్కుకత్తె. (వై. వి.)

చుంబ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముద్దు, చుంబనము. “(చుంబాదిరామే వదనం ప్రమాప్తి.” వాచ.)

చుంబకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. త్రాసుముల్లు; 2. సూదంటుకాయ.

చుంబకుండు. సం. విణ. (ఆ. బి.కా. అ.) 1. ముద్దిను వాడు; 2. ధూర్జుడు, పొగరుబోతు; 3. అన్ని విషయములను కొంతకొంత తెలిసినవాడు; 4. స్పృశించునది. “శ్లో. జంభారిహాళిమందారమాలికామధుచుంబిరసిజేయు రంతరాయాల్లి హేరుంబవదపానపక.” కుందమాల. ౧, ఆం. ౧. శ్లో.

చుంబనము. సం. వి. ఆ. న. ముద్దు.

చుంబనీయము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) చుంబించఁ దగినది.

చుంబము. సం. వి. ఆ. పుం. ముద్దు. (వాచ.)

చుంబిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) చుంబనము చేయ నతఁడు.

చుంబితము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) 1. ముద్దిడఁబడినది; 2. తాఁకఁబడినది; 3. తెఱసికొనఁబడినది.

చుంబితవ్యము. సు. = చుంబనీయము.

చుంబ్యమానము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) ముద్దుపెట్టుకొనఁబడుచున్నది.

చుంబ్యము. సు. = చుంబనీయము.

చుక్కార్ము. సం. వి. ఆ. పుం. సింహనాదము. (త్రి. ని.)

చుక్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పులిచింతళి; 2. చింతళి.

చుక్రము. సం. వి. ఆ. పుం. పుల్లప్రబ్బళి. న. 1. పులికడుగు; 2. చింతపండు.

చుక్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పులిచింతళి.

చుచువు. సం. వి. ఉ. పుం. నీటిచెండళి.

చుఱుకము. సం. వి. ఆ. న. గడ్డము.

చుట్రము. సం. వి. ఆ. న. మోము.

చుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దొంగతనము.

చురి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బాలిదగ్గఱ నున్ననీటిగుంట.

చుజంపము. సం. వి. ఆ. పుం. బాలరను లాలించుట.

చులుకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పుడిసిలి; 2. చిక్కని బురద; 3. ముంక; 4. మినుముగింజముకుం నీరు.

చుల్లకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. భాండవిశేషము. (మే.ని.)

చుల్లము. సు. వి. ఆ. న. అక్షిరోగముచేఁ దడిసిన నేత్రము, చిల్లము. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) వడిసిన కన్ను గలది.

చుల్లి. సు. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. చిలి; 2. ప్రాయ్య; 3. మూడుముఖములు గలబంపరి.

చూ

చూడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. సిగజాట్టు; 2. చౌలము; 3. దండకడియము; 4. నమిలిజాట్టు; 5. బావి; 6. వలభి; 7. చివర, ఆగ్రము; 8. కిరన్ను, కల.

చూడకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. బావి; 2. అగినెళి; (వై. ని.)

చూడాకరణము. సం. వి. ఆ. న. చౌలము.

చూడాకర్తము. సం. వి. న్. న. = చూడాకరణము.

చూడామణి. సం. వి. ఇ. పుం. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. కిరముమానికము; 2. గురిగింజ; 3. గ్రహణము. విణ. శ్రేష్ఠము. (ఉదా: గోపాలచూడామణి.)

చూడాన్లుము. సం. వి. అ. న. చింతవండు.

చూడాల. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. నాగము నైశీ; 2. ఒకరకపుమునై.

చూడాలము. సం. వి. అ. న. శిరము, తల. విణ.

(అ. అ. అ.) జాట్టు కలది.

చూడిమడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) చూడాలుడు, జాట్టుకలవాడు.

చూతము. సం. వి. అ. పు. 1. మామిడిశీ; 2. నూయి (మే. సి.)

చూతకము. సం. వి. అ. పు. మామిడిశీ.

చూరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నూయి. (విల్వము.)

చూర్ణకము. సం. వి. అ. పు. సక్తుపిండి. న. ఒకా నోకావ్యవిశేషము. విణ. (అ. ర్షికా. అ.) గుండ చేయునది.

చూర్ణకారుడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. గుండ చేయువాడు; 2. ఒకానొకసంకరకాలివాడు;

3. గల్ల కాలించువాడు, ముగ్ధ చేయువాడు.

చూర్ణకుంతలములు. సం. వి. అ. పు. బ. ముంగు క్క రులు, అలకలు.

చూర్ణఖండము. సం. వి. అ. పు. న. కంకరతాయి.

చూర్ణనము. సం. వి. అ. న. పొడిసేయుట.

చూర్ణసీయము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) గుండచేయ దగినది. [(రాజ. సి.)

చూర్ణపారదము. సం. వి. అ. పు. ఇంగిలీకము.

చూర్ణము. సం. వి. అ. పు. న. 1. పిండి, పొడి;

2. ధూళి; 3. గండవాడి; 4. పొడిసేయుట. 5.

సున్నము. విణ. (అ. అ. అ.) తగులబెట్టబడినది.

చూర్ణయమానము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) గుండ చేయుచున్నది.

చూర్ణయిత. సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) పొడి చేయునది.

చూర్ణయితవ్యము. సం. = చూర్ణసీయము.

చూర్ణి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. గవ్వ. 2. గద్య భేదము; 3. మహాభావ్యము; 4. నూలుగవ్వలు.

చూర్ణిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. పిప్పము; 2. గద్య భేదము.

చూర్ణమానము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) గుండ చేయబడుచున్నది.

చూర్ణ్యము. సం. = చూర్ణసీయము.

చూర్ని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. తిరుగుట; 2. పోవుట.

చూల. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. జాట్టు; 2. చంద్రకాల.

చూలము. సం. వి. అ. పు. పెండుక. (కల్ప.)

చూలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. చాపాగ్రము. 2. అప్పము.

చూలిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. గజకర్ణమూలము; 2.

నాటకాంగము; 3. కోడిపుంజానైత్తిపైజాట్టు.

చూలికము. సం. వి. అ. న. గోదనుపిండితో చేసిన పంటకము. పు. నువ్వులు.

చూష. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. నడికట్టు. 2. పీల్చుట. 3. తోలిపూకు.

చూషకము. సం. విణ. (అ. పికా. అ.) త్రాగునది.

చూషణము. సం. వి. అ. న. 1. త్రాగుట; 2. పీల్చుట.

చూషణీయము. సం. = చూషితవ్యము.

చూషితవ్యము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) త్రాగదగినది.

చూష్యమాణము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) త్రాగ బడుచున్నది. [పీల్చదగినది.

చూష్యము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) త్రాగదగినది,

చె

చె. దే. విణ. (ఇది వృత్తిలో చెన్నుకల్పముమీది వర్ణము లోపింపగా మిగిలినది. దీనికి నుగాగమము వచ్చును.) శోదార్థకము, ఎట్టనైనది. (ఉదా. చెంగలువ, చెంగావిమె.) [౧౪౩.

చెంక. దే. వి. కపోలము, చెక్కిలి. అం. భా. ద్వి. చెంకవేయు. దే. అ. క్రి. (చెంక+వేయు.) చెంప మీదకొట్టు. (త్రా.)

చెంగగొట్టు. దే. న. క్రి. (చెంగక+కొట్టు.) పిడించు.

“సీ. సింగంపుగుంపుల జెంగగొట్టినవాడు...”

భాను. అ. అ. ౨౦౯.

చెంగనలు. దే. వి. బ. నమస్కారవిశేషము. “రంగడ. అవని పలుస్థలమందలివిష్ణు క్రిమూరికి నిద్ర చెంగ నలో యని.” హంస. ౪, అ. ౨౧౩.

చెంగనాలు. దే. వి. బ. 1. చెంగనలు, నమస్కార విశేషము. “వ...క్షరాభిస్థలియందలి శేషశయను నకు జెంగనాలు...” ప్రబంధ. ౮౮౦. అం.

భా. ద్వి. ౧౭౫; 2. బాలక్రిడావిశేషము. అం.

భా. త్వి. ౪౪; 3. పశువులు వేయుదాటులు.

“వ...తొంగలించినచెంగలి మేసి చెంగలించి

చెంగక చెంగట జెంగనాలం బొసంగనాలకడు

పుల...” బహు. అ. అ. ౩.

చెంగలి. డే. వి. డౌ. 1. సమీప ప్రదేశము. “క. ఎవ్వరిదానవు నీ పే, రెవ్వతె యేమిటికి వచ్చి తిచ్చెంగటికిన్.” రసిక. 3, ఆ. 22. చూర. 1, ఆ. 108. 2. ప్రక్క, పార్శ్వభాగము. “క. ముంగటను సప్తసింధువు, చెంగటఁ గ్రతుపరసి...” భీమ. 3, ఆ. 101; 3. చెంగలిగడ్డి “వ... చెంగలి మేసి...” బహు. 1, ఆ. 3. ఆం. భా. ద్వి. 21. విణ. సమీపము, దగ్గర. “వ...చెంగటి విమానంబు లెక్కికొని...” ఉ. రా. 3, ఆ. 20. ఆం. భా. ద్వి. 21.

చెంగలించు. డే. ఆ. క్రి. 1. పుట్టు. “గీ. సిగ్గుతోఁ గూడి పులకలు చెంగలించె.” చిత్ర. భా. 1, ఆ. 130. కేవ. 8, ఆ. 101; 2. ప్రకాశించు. “వ...కొఱ్ఱతఱచును గనగనలివయును జెంగ లించు జాంగలప్రదేశంబున...” భీమ. 3, ఆ. 12. 3. నవ్వు, ఉ...ఎత్తికొనంగఁ బిల్వ నిం, పొందఁగ నేగి వైలదుచు నుబ్బురఁ గేరుచుఁ జెంగలించుచున్. కళా. 1, ఆ. 100; 4. అతిశయించు. “చ. కనుగొని యద్భుతంబును వికాసము భక్తియుఁ జెంగలించు...” వి. పు. 2, ఆ. 312. హంస. 3, ఆ. 103, 5. వి. వికసించు. “చ. వదనము చెంగలించ నిడువాలికకన్నులు వాడుదేర...” వి. పు. 1, ఆ. 13; 6. విజృంభించు. “గీ. సింహవాదంబు గావించెఁ జెంగలించి.” జై. 2, ఆ. 110; 7. ఉత్సాహపడు. “గీ...బంగారుకొలుపుపాల, ముంగలను నిల్చి మదిలోనఁ జెంగలించి.” య. 8, ఆ. 21. చెంగలించు. డే. వి. (చెంగలించుధా.) చెంగలించుట. (క. ర.)

చెంగలితోడ్డు. డే. వి. ఒకానొకమందుచేట్టు. (చౌ.) చెంగలిపట్టు. డే. వి. (చెంగలి+పట్టు) నగరవిశేషము. “కా. అంతం జెంగలిపట్టునం దనరు కేవాద్రీంధ్ర సత్పుత్రి యా,కాంతారత్నము...” ఆనంద. పీఠ. 20

చెంగలువ. డే. వి. ఎఱ్ఱకలువ. (చూ. చెంగల్వ.) చెంగలువనేస్తే. డే. వి. (చెంగలువ+నేస్తే.) కలువలకు మిశ్రుఁడు. చంద్రుఁడు. గీ. కొదమరాయంచ యంచల మెదలె ననఁగ, గులభనడ యంద

మయ్యెఁ జెంగలువనేస్తే. ప్రబంధ. 100. ఆం. భా. ప్ర. 22.

చెంగల్వ. డే. వి. (చెన్ను+కలువ) 1. హల్లకము, ఎఱ్ఱకలువ. “దు. ఇకుఁడ స్తంగతుఁడైన...జగా చెంగల్వపూముల్కులా, యన...” ఉ. రా. 8, ఆ. 103. ఆం. భా. ప్ర. 118; 2. ఎఱ్ఱతామర. “నీ. చెంగల్వగవాఁడు చెంగల్వచెలి కాఁడు కటికచీకటివిండికరమువాఁడు.” ఇందు. 8, ఆ. 20.

చెంగల్వతోడ్డు = చెంగలితోడ్డు. (త. చెంగోటు) “నీ. చెంగల్వతోడ్డును జీలుకపిప్పలియును...” అప్ప. 1, ఆ. 830.

చెంగల్వదొర. డే. వి. (చెంగల్వ+దొర) చంద్రుఁడు “నీ. పాఁపమేపరిపచ్చుపలకలఁ జెంగల్వదొర తాలఁ దీర్చినదూలములును. య. 1, ఆ. 101.

చెంగావి. డే. వి. (చెన్ను+కావి. త. చెంగావి) 1. అందమైనరక్తిమ, మంచియొలుపు. “నీ. మెఱుగుఁ గుచ్చెలమీఁద జరతామపని మీఱుచెంగావిరం గారుచీర గట్టి.” హంస. 1, ఆ. 100; 2. కుంకుమరంగు గలబట్ట. “నీ. చెంగావి గట్టె నెచ్చెలి యొద్దు...” రాజ. చ. 3, ఆ. 100. ఆం. భా. ద్వి. 118.

చెంగు. డే. ఆ. క్రి. 1. తొలఁగు, పాము. “గీ. తమము చెంగి ద్విజప్రతాపము చెలంగె.” రసిక. 1, ఆ. 101. “నీ...భంగించి ముక్తంబు చెంగఁ ద్రోలి. భాగ. 1. స్కం. 112; 2. చలించు, చెదరు, “ఉ. చెంగినతాల్మి కల్పి రఘుసింహము.” రామా. 1, ఆ. 108. స. క్రి. వివర్జించు, విడుచు. “క. అంగజుని గెలిచె నొక్కండ. గాంగేయుఁడు తమకు నలవిగా దని మహిభృ, త్వంగపు లీవ్రత మోచక, చెంగిరి నీకలవి యైనఁ జేయుము నియతిన్.” జై. 1, ఆ. 21. వి. 1. కొంగు. “నీ. మొలఁ బింజె పట్టి చెంగలు మాటి కట్టినవలిసిర్కావిదోపలి నెలంగ.” నీలా. 1, ఆ. 10; 2. వాద్యము “నీ. చిటితాళ మనఁ గను జెంగు నా జేగంట యన వాద్యభేదంబు లలరుచుండు.” ఆం. భా. ప్ర. 101. “క. చెంగులు ముఖవీణియులు ను,పాంగము...” ప్రబంధ. 103; 3. గంటలు, దాటుట మున్నగు

వానియం దగుననుకరణము. “వ...మేటివెనం
కునం జెంగన నెగసి...” సీ. 3, ఆ. 28.
(దీని ఆప్రేక్షితరూపము చెంగుచెంగు) “సీ. శర
భంబు లాహార మరసి పోషింపగఁ జెంగుచెంగున
దాటుసింగములును.” శకాం. 9, ఆ. 98.

చెంచిత = చెంచెత. “క. మంజులంబులు హరిచే,
నించి కరాలంబనముల నెగడుచు నిద్ర క్రీడించెద
రంగనఁ జూడుము, చెంచితలం బింధనస్త్రచేలాం
చితలన్.” భాగ. 90, స్కం. పూ. 283.

చెంచెత. తై. వి. (నం. చఞ్చు) ఒకజాలికిరాతకస్త్రీ.
“గీ. చెంచునిటికిఁ బోయి చెంచెతకుఁ బ్రియము,
చెప్పి...” కాశీ. గీ. ఆ. 29. సాంబో. 1, ఆ. 98.

చెంచేదము. దే. వి. ఒకజాలిదేగ. “సీ. జలకట్టె గిద్దు
చెంచద మన శ్యేనభేదములు...” ఆం. భా. ద్వి. ౯౦.
“సీ. ఈచెంచదపుడేగ యెటుమంటిఁ బ్రేటి
వేటునఁ బాటన విడక వట్టు.” చంద్రా. 1, ఆ. 22.
(ఇటు నిందుడు అని యర్థము.)

చెంచేలి. దే. వి. ఒకజాలిపూరాకు. శీ. ఆం. భా. ౬౮.
చెంచు. తై. వి. (నం. చఞ్చు) కిరాతభేదము. “గీ.
బోయ నాఁగఁ గిరాతుఁ డాఁ గోయ చెంచు...”
ఆం. భా. ద్వి. ౨౮౯. హర. 2, ఆ. ౬౪.

చెంచుమల. ద్వ. వి. (చెంచు+మల) చెంచుదుర్గము.
“క. చెంచుమలచూతకారునకు...” వై. ౪. 9,
ఆ. ౪౨. వి. పు. 9, ఆ. 93.

చెంచుమలహరి. ద్వ. వి. (చెంచు+మలహరి) ముప్పది
రెండురాగములలో నొకటి. “గీ. చెంచుమలహరి
దేశాక్షి శ్రీవరాభి.” హంస. గీ. ఆ. 9౨౪.

చెంచాడు. దే. స. క్రి. (చెంచు+అడు స్ఫార్యమున)

1. చంపు. “మ. శిశుపాలక నరకాదులం బరు
వడిం జెందాడి...” ఉ. హరి. 1, ఆ. ౮౬; 2.
ఖండించు. “క. కరితురగ రథపదాతులు, బెరసి
...చేరిన...విజయు సింది చెంచాడె వడిన్.”

భార. ద్రి. 9, ఆ. ౨౧౬. మనుచ. ౪, ఆ. ౮.

చెండిపోతు; దే. వి. (చెంచు+పోతు) చెప్పినమాట
వినినది. “ద్వి. చెండిపోతైనఁ దుచ్చులగాను
వైస.” ద్వి. భట్టా. 1, ఆ. 3౮. పు.

చెంచు. దే. స. క్రి. 1. ఖండించు. “సీ. పలుమరు
నెరయ నిప్పది శత్రు శిరంబు చెంచుదు నను

మాడ్చి జెందుగొనుడు.” రా. వి. 1, ఆ.

౨3. “క...చెండెదఁ, జిన్నాభిన్నములు గాఁగ

నేల నెల్లన్.” విజ. 3, ఆ. 98; 2. చంపు.

“గీ. అడఁచె జెండె ననంగఁ బొందగు వధింపె,

ననుటకు...” ఆం. భా. తృ. 9౨3. సీ. 9,

ఆ. 3; 3. పోగొట్టు. “గీ. ఉదయగిరిదుర్గమునఁ

దమోభ్యుదయబలముఁ గూల్చుగా నొడ్డిన పిరం

గిగుం డనంగ, గుండుఁ బుల్లల మదికుండు చెంచు

మందు.” రా. వి. 3, ఆ. ౨౯; వి. (శ. చెంచు)

1. కందుకము. “గీ. కందుకము చెంచు బంటి

నాఁగకు దరచ్చు.” ఆం. భాం. ద్వి. 9౬౪.

భాగ. 90. స్కం. పూ. ౯౦౪; 2. పువ్వలు

మున్నగువానిచెంచు, బంటి. “దండ...జాళువా

గిండ్లఁ బూఁజెడ్ల దానిచ్చుపండ్లన్.” దశా. ౪,

ఆ. ౨3౨; 3. బాలక్రిడావిశేషము. “సీ. విడుగు

దువ్వలపోటి చెంచు గట్టినబోది...” కాశీ. 3,

ఆ. 33.

చెంచుగోరింపులు. దే. వి. ౪. (చెంచు+గోరింపులు.)

బాల్యక్రిడావిశేషము, ఒకవిధమగు బంటియాట.

“సీ. పింపిట్ల చెంచుగోరింపు లోనునగుంటలు

...” దశా. ౮, ఆ. ౮9.

చెంచుదానిచ్చు. ద్వ. వి. (చెంచు+దానిచ్చు) కాయలు

లేక భూవు లమాత్రము చెంచువలెఁ బూచెడి

యొకజాలి దాడిమి. (శ. ౮.)

చెంచుబెండాడు. దే. స. క్రి. (చెంచు+బెంచు+

అడు) నటకు, ఖండించు. “గీ. చెంచుబెండాడి

కండలు గుండియలును.” అచ్చ. యం. ౨౮౯.

రా. వి. 3, ఆ. ౬౪.

చెంచుబెండొనరించు = చెంచుబెండాడు. “సీ. చేగల

మెకములఁ జెంచుబెండొనరించి...” అచ్చ. నం.

90౮.

చెంచునుట్లె. ద్వ. వి. (చెంచు+నుట్లె) ముద్దనుట్లె,

ఒకజాలినుట్లె. (బ్రా. వా.)

చెంత. దే. వి. 1. నమీనము, దగ్గట. “గీ...రాముఁ

డనుజ, సహితముగ వంశగురుచెంత సకలవిద్య

లభ్యునించి...” దశా. 2, ఆ. 9౨3. ఆం. భా.

తృ. ౨9; 2. ప్రక్క, పార్శ్వభాగము. “సీ.

వీచెంతఁ జూచిన నిందు బింబాస్యలగములు

నటించురంగస్థలములు.” కచేల. ౨, ఆ. ౮.
దశా. ౪, ఆ. ౪౮.

చెందమ్మి. దే. వి. (చెన్ను+తమ్మి.) ఎఱ్ఱతామరపువ్వు.
“సీ. కొమ్మచేదోయి చెందమ్మల మాల్చించి...”
వసు. ౩, ఆ. ౧౮౨. ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౪.

చెందల. దే. వి. (చెన్ను+తల.) అందమగుశిరస్సు.
“సీ. చందరులూ నన్నకందుఁ దా మణిఁగించు
తేవఁ జెందులఁ గొండియలు చెలఁగ.” విప్ర. ౧,
ఆ. ౬౮.

చెందామర. ద్వ. వి. (చెన్ను+తామర.) ఎఱ్ఱతామర;
నుందరమగుపద్మము.

చెందిరము = చెంద్రము. (దీనికి వృత్తియందు మువర్ణ
లాభము వైకల్పికము.) 1. రససిందూరము. ఆం.
భా. ద్వి. ౨౮౦; 2. గంగసేందూరము. “గీ.
చెందిరపుఁగావిపావడల్ పొందుపఱచి.” య. ౩,
ఆ. ౫౯. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౧.

చెందిరిక = చెంద్రిక. (త. చెందిరిక్కం.) 1. దుద్దు.
“చ...చెందిరికతెఱంగునక బసిడితీఁగలు
సిందినల్లిపాగ...” స్వా. ౫, ఆ. ౫౮; 2.
కుసుంభవర్ణము. “చ. వడఁలి యొకర్లు చెందిరిక
పావడఁ బైఁ దడియొత్తి వైచ...” వసు. ౫,
ఆ. ౮౧. చంద్రి. ౬, ఆ. ౩౬.

చెందిలి. దే. వి. న్యూనత, తక్కువ. “చ. చెదరని
యట్టిశిరోకలు చెందిలి నందనియట్టి నేడల్లెనన్.”
మల్లా. ౧, ఆ. ౩౭. పా.

చెందు. దే. ఆ. క్రి. 1. కలుగు. “క. ని నింకవానిఁ
జేసిన, యన్నలినజాతండ్రి విష్ణుఁ దట్టివిభునిచే
మన్ననలు గన్నవారల, కెన్నఁడు దుఃఖముల
చెంద వెఱుఁగుము దండ్రీ.” వి. పు. ౨, ఆ.
౩౦౩. “ఉ. మిత్తులచేతలకొ నుభము మేకొను
నంటయుఁ జెందు దుఃఖముల్.” భార. కాం. ౧,
ఆ. ౨౦౭; 2. సిద్ధించు. “ఉ. చేసిననామనో
రథము చెందదు కారణ మేమి చెప్పఁదా.”
పరాహ. ౨, ఆ. ౯౧; 3. చేరు, సమావించు. “ఉ.
కందుపిసాళిసాళియలు గట్టి కదంబపు బాఁత
తావికిం, జెందిన లేటిదాఁటు లన...” వాల్మీకి.
౩, ఆ. ౧౧౨. భార. ఆను. ౨, ఆ. ౨౫౮; 4.
వసించు. “సీ...ముసింద్రులు సిద్ధులు కాఖలఁ
జెందియుండు, విహగకులంబులవిధమున వసి

యుతురు...” భార. కాం. ౨౬, ఆ. ౫౯౮; 5.
అంటుకొను. “చ. చలవలరేనియబొద్దుపుఁ
బాయఁ దొఱంగినకందు దోఁచె రే, చెలవకనుం
గపం గమియఁ జెందినకాటుకకప్పువైవడిన్.”
పారి. ౨, ఆ. ౪౫. న. క్రి. (రతియందు)
కలయు, మాడు. “ఉ...ఇత్తలాదరిం, జెందఁగఁ
కాన్పకాదె ఫలసిద్ధి పురాణనపుణ్యవృద్ధికిన్.”
భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౬; 2. పొందు. “క...
విద్యుద్వందిత నాపుణ్యంబునఁ, జెందిలి ని నిష్ఠ
ఫలము చెందినపాటన్.” భార. ఆది. ౪, ఆ.
౨౩౧. హరి. పూ. ౧, ఆ. ౩౨. ౩. చేరు.
“క...బుద్ధిమంతులఁ జెందఁడు సాక్షరుఁడు
గాఁడు శిశుకాలమునన్.” కేయూర. ౩, ఆ.
౨౯౦. భార. ఆది. ౪, ఆ. ౨౩.

చెందుగపులి. దే. వి. చిఱుకపులి; సివంగి. (చౌ.)
చెందువ్వ. ద్వ. వి. నైంధపలవణము. “సీ. ఇందు
బింబముఁ జూచి చెందువ్వ గలసావి యఱులైతి
నాకంగ నానపడిన.” కాశీ. ౩, ఆ. ౧౨.

చెందోవ. దే. వి. (చెన్ను+తోవ.) ఎఱ్ఱకలువ. “క.
మినుఁగొలఁతునఁ బూచినచ, క్కని చెందోవ
యనఁగఁ దనఁదె గలువలదొర...” నీలా. ౩,
ఆ. ౯.

చెందోవచెలి. దే. వి. (చెందోవ+చెలి.) చంద్రుఁడు.
“క. పొందిన నృసింహనృపనం, క్రం దమనశ్రీర్తి
చేత ... చెందోవచెలియంకరుచిచిశేష మదం
గెన్.” నరస. ౫, ఆ. ౭౩.

చెందోవరా. దే. వి. (చెందోవ+రా.) కలువలరాజు,
చంద్రుఁడు. ప్రబంధ. ౭౨.
చెందోవవిందు. దే. వి. (చెందోవ+విందు.) చంద్రుఁడు.
“ఉ. చెందోవవిందుపట్టణము చేరఁగ నేగి...”
శకాం. ౪, ఆ. ౧౬౨.

చెంద్రకావి. ద్వ. విణ. (చంద్రము+కావి.) సిందూ
రమువంటియెఱుపు గలశి. “క. చరమాద్రినితం
బంబుల, నెరసినయెఱుపజకెంపునిగ్గులు వోలెన్,
దరుణీజనకటిమింబో, పరితలములఁ జెంద్రకావి
పావడ లమచేన్.” సాంబో. ౫, ఆ. ౪, “చ.
కలయఁగఁ జెంద్రకావిజనికంబలె...” విజ. ౨,
ఆ. ౯౨.

చెంద్రము. వై. వి. (సం. సిందూరమ్.) గంగసిందూరము. “నీ...వాతెఱు చెంద్రంపువాన గురియ.”

ఆము. ౧, ఆ. ౬౭.

చెంద్రవంకలు. వై. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. (శ.ర.)

చెంద్రిక. వై. వి. (సం. సిందూరమ్.) 1. కనుంధ పర్ణము. “చ. జీలుంగుల బెట్టుచున్ దొడలఁ జెంద్రికపావడ యంట మైకడిన్.” స్వా. ౧, ఆ. ౬౦; 2. ఒకజాతిపూలచెట్టు. “నీ. చెంద్రిక పూవన్నెజీలుంగురుమాలువై...” దశా. ౧, ఆ. ౭౧. పారి. ౨, ఆ. ౧౨; 3. కుంకుమపువ్వు. “ఉ...అందువయఁ జెంద్రికవన్నియసాలు చుట్టి...” విజ. 3, ఆ. ౧౩౧; 4. స్త్రీలవాసా భూషావిశేషము. (వా.); 5. తాటాకుజాబు మున్నగువానిమీఁదివలయుము. “ఉ. ఇంద్రజు రాక ధర్మజున కేర్పడగా శుభలేఖ వ్రాసి వే, చంద్రిక వట్టి...” విజ. 3, ఆ. ౧౩౧.

చెంద్రికవన్నె. వై. వి. (చెంద్రిక+వన్నె.) కుంకుమ రంగు గలబట్ట. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౪.

చెంప. చే. వి. 1. కపోలము, చెక్కిలి. “నీ. శిథిలత్వ మొందినచెంగావిజడముడి చిలుకూడి నెలపువ్వు చెంప నంట.” పాండు. ౧, ఆ. ౧౩౩. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౩; 2. పార్శ్వము, ప్రక్క. “నీ మకరధ్వనిజానికొంప యొకచెంపక గనుపించ జీరఁ గట్టినదయా చిగురుబోడి.” క్రీడా. పీఠి. ౬౧, ౪, ఆ. ౧౦౭.

చెంపకల్లి. చే. వి. స్త్రీ. భూషావిశేషము. “నీ. తోర నూముత్యాల కులకించుచెంపుల చెంపకల్లిరుచుల్ చిందుక్రొక్క.” కఠి. శ. ౧౧.

చెంపకాయ. చే. వి. (చెంప+కాయ) చెంపదబ్బ. (శ. ర. బ్రా.)

చెంపకొప్పు. చే. వి. (చె.ప+కొప్పు) చెంపపై పుండు నట్టు పెట్టినకొప్పు. “నీ. మూపుత్రై గురులు క్రొమ్మడినేయు నొకవేళ నొకవేళ జెంపకొ ప్పొరగ దిద్దు.” వైజ. ౨, ఆ. ౧౩౪. శుక. ౨, ఆ. ౩౩౨.

చెంపగిల్లు. చే. ఆ. క్రి. పెడదారి వట్టు. ప్రక్కకు దిరుగు. (బ్రా.)

చెంపతల. ద్వ. వి. (చెంప+తల) మిక్కిలి సమీపము. “చ. ఆరిమర్దనండు త్రూ.రోరగభంగి జెంపతల

నుండగ నెవ్వరిని ద్రవచ్చు...” వేం. పంచ. 3, ఆ. ౧౬౪. (బ్రా. పా. ‘చంపదల’ ముద్రి.)

చెంపపెట్టు. చే. వి. (చెంప+పెట్టు) చెంపకాయ. “నీ. క్రొవ్వాడికొనగోటికుప్పెలు బిగియించు చెంపపెట్టు కపోలనీయ వెలుగ.” చంద్రా. 3, ఆ. ౨౭. హాస. ౪, ఆ. ౩౯.

చెంపబిళ్ల. చే. వి. (చెంప+బిళ్ల) మెత్త, తలగడవంటి గంత. “నీ తరుణిలేనునుదొడల్ తలగడదిం డ్దాయ వెలదిగుబ్బలు చెంపబిళ్లలాయె.” రాధికా. 3, ఆ. ౪౦.

చెంపలువేయు. చే. స. క్రి. (చెంపలు+వేయు) చెంపమీఁద కొట్టు. “క. వెంపు విచారింపక విని, పింపగ రా దనక వచ్చి ప్రేరెడుపీరి, జెంపలు వేయరు...” శువల. ౨, ఆ. ౧౧౦.

చెంపనరులు. చే. వి. బ. (చెంప+నరులు) స్త్రీభూషా విశేషము. (శ. ర.)

చెంబట్టు. చే. వి. (చెన్ను+పట్టు.) ఎట్టుపట్టు. “నీ. వేయకన్నలు గలవేల్పుఁ దొయ్యలిచేత కా వట్టుచెంబట్టు నురటి యనగ.” విక్ర. ౬, ఆ. ౬౭.

చెంబడి. చే. వి. పల్లెవాడు. “నీ. చెడగు చెంబడి బిడ్డ కడుపురక బొడమిర జడదారివడి నుడి నడరునాడ.” ప్రబంధ. ౨౧౭.

చెంబు. వై. వి. (సం. శుల్కమ్. క. త. కు. తు. చెమ్మ.) ఇత్తడి మున్నగువానితో చేసినచిన్న పాత్రము. “గీ. చేర గొజ్జంగిపూనీట జెంబు లిడుడు.” వార. 3, ఆ. ౯౪. శశాం. ౧, ఆ. ౧౪౧.

చెంబుతల. ద్వ. వి. (చెంబు+తల) చెంబువలె నున్న వైశళిరము. “గీ. చెంబుతలవాని నవటుకచంబు వాని.” ఆము. ౬, ఆ. ౧౦౯.

చెకడము = చెక్కడము. “చ. చెకడపుగోళ్ల నొప్పు జిగి చిప్పిలుచప్పర మొప్పు శయ్యయందు...” ముకుంద. ౧, ఆ. ౩౧౪.

చెకడా. వై. వి. (సం. శకటః) సరకులు మోసేడి రెండెడ్డబండి. (శ. ర.)

చెకపికలాడు. చే. స. క్రి. చెక్కముక్క లొనర్చు. “గీ. కొట్టి కొలాహలము చేసి కూలఁ గ్రుచ్చిచెండి చెకపికలాడమా యుండెనేని.” సా. ౧, ఆ. ౪౪.

చెకబొకలాడు = చెకవికలాడు. “సీ...దీసనే రామ రావణరథసవేశం, “గీ. చెండి చెకబొకలాడిలి దుండగంపు, సోఁతుమూఁకల జగ మెట్లె జోద్య మంద.” సాంబో. 3, ఆ. ౧౪౬.

చెకము. చే. వి. వస్త్రము మొదటిబట్టె. (శ. ర. బ్రా.) చెకాచెకలు. చే. వి. బ. చెక్కచెక్కలు. “చ. కదన మపారమై భరంగ గత్తులు కత్తులు నీటె లీటియల్ గదియ నెకాయెకిం బడి చెకాచెకలై తునియంగ ...” రంగా. 3, ఆ. ౧౯౮.

చెకుందము. చే. వి. చైత్రుణ్ము. “మచ. ముకుంద బట్టెముం గరంబుఁ బూని శత్రు నైన్యమున్. చెకుందముం జెలంగఁ జొచ్చి చింతు పితగా ననెన్.” కృష్ణ. 3, ఆ. ౮౭.

చెకుముకి. చే. వి. నిప్పు పుట్టుటకై తాళిని కొట్టు ఉక్కుముక్క. “సీ. అగ్నిసాధన విశేషాభిధ చెకుముకి...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౨. శుక. 3, ఆ. ౪౪౯.

చెకుముకిరాయి = చెకుముకి. (బ్రా.)

చెక్కు. చే. వి. (సం. శకలః) 1. పేడు, చిన్న ముక్క. “ఉ. అక్కనకాద్రి బిట్టదర నంటి యదల్పి యెదిర్చి యవిష్టుం, డెక్కినలేరు నెక్కలుగ నేసీ...” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౬౮. భార. శాం. ౬, ఆ. ౧౨౬; 2. చెక్క, బట్ట. (మామిడి చెక్కలు, వనసచెక్కలు (వా); 3. చెట్టుపై బరడు, పట్ట. ఆం. భా. ద్వి. 3౭. “గీ. పెనువలల వేయచా రవి పనికి రా వటంచు వడి గార చెక్కకై యణుచువారు.” దశా. ౧, ఆ. ౨౭౯.

చెక్కుకొణజే. ద్వ. వి. (చెక్కు+కొణజా) పశువుల మేసిరక్తము పీల్చునొకజాతి జంతువు. (శ. ర.)

చెక్కుపేరు. ద్వ. వి. (చెక్కు+పేరు.) చెక్కు కొణజా. (బ్రా.)

చెక్కుచెట్టు. ద్వ. వి. ఎత్తిరంగు వేయట కుపయోగించు నొకానొకవృక్షము. (శ. ర.)

చెక్కుడము. చే. వి. 1. రత్నములను భాదుగుట. “సీ. కటకంబు వేరి కీకటభర్త పని చెక్కుడపుఁ జొక్కటపు మకుటంబుఁ దాల్చె.” పాంచా. ౧, ఆ. ౬౮. విజ. 2, ఆ. ౧౮౯; 2. కొలాడుల చెక్కి చేసినగిషీపని. “గీ...చెంకఁ జెక్కుడపు సింగ, ములను గల్గొన...” పిలా. ౧, ఆ. 3౨.

చెక్కుతాపి. ద్వ. వి. (చెక్కు+తాపి.) బేలందరిగోడ మొదలగువానిమీఁద పూసినగారను తాచి చుట్ట వలచెడు పీఠపున పిడియమచ్చిన గుండ్రని నిడుపు జేసెడు వలక. (శ. ర.)

చెక్కుపిడుఁజే. ద్వ. వి. (చెక్కు+పిడుఁజా) పశువుల మేసిరక్తము పీల్చు ఒకజాతి జంతువిశేషము. (శ. బ్రా.)

చెక్కులుచేయు. ద్వ. స. క్రి. (చెక్కులు+చేయు) ఖండించు, నణకు. “శా...నేకాలు న్యారాజుల్ గైకొని కోటలోఁ గొలుచునారాజుల్ తదం గంబు లుగ్రాణి జెక్కులుచేయుచో...” రావి. ౫, ఆ. ౨౧.

చెక్కులువాపు. ద్వ. స. క్రి. (చెక్కులు+పాపు.) పగులగొట్టు “ఉ. ఒక్కతాంగ మాశఁడు సముద్ధరిం గైకొని మోహరించినన్, జెక్కులు వాపె బార్ధుఁడది...” జై. ౫, ఆ. ౭౨.

చెక్కులువాఱు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చెక్కులు+పాఱు) ముక్కలగు. “సీ. తనరు దిద్దలిదంతములు నెక్కులువాఱు. నుగ్రదంష్ట్రలు ద్రిప్పునక్క మిలిలి.” భాగ. ౬ స్కం. 3౨౦.

చెక్కికొను. చే. స. క్రి. (చెక్కు+కొను స్వార్థ మున.) సవరించు, దిద్దు. “చ. నగుచుం బయ్యెఁద జక్క చెక్కికొను వీణాపాణిఁ బ్రార్థించెదన్.” బహు. ౧, ఆ. ౬. నురా. ౧౨౪.

చెక్కిపుచ్చే. చే. స. క్రి. (చెక్కు+పుచ్చే - స్వార్థ మున.) మెఱుంగునకై చెక్కు “చ. కన కము చెక్కిపుచ్చిర ప్రకారమునన్ గిరికొన్న పన్నియొ దనరునితంబవించుమును...” విష్ణునా. 3, ఆ. ౨౮౭.

చెక్కిలి. చే. వి. టె. గండస్థలము. “ఉ. చెన్నటి పాణిపల్లవము నెక్కిటఁ జేరిచి తుందునుందరిన్. భా. రా. ఆర. ౨, ఆ. ౧౮౦. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪3.

చెక్కు. చే. స. క్రి. (క. నెక్కు.) 1. దోఁపు, పెట్టు కొను. “సీ...కొవ్వలోఁ జెక్కుకొన్నకాగిత మొసంగ.” సావి. ౧, ఆ. ౯3. “క. మొల దట్టి చెఱుగుఁ జెక్కుచు, బలదిట్టికెరాతుఁ డొకఁడు.” స్వా. ౪, ఆ. ౫౭; 2. సవరించు, దిద్దు (చూ. చెక్కి కొను); 3. రత్నములను భాదుగు, తాపటముచేయు.

“మ. అనురాధీశుడు రోహణాచల సముద్య ద్రక్ష్యముల్ చెక్కి రమ్యసువత్త్వాద్విని మాళిఁ జేయ...” దశా. 3, ఆ. ౧౭౨; 4. ఖండించు, “ఉ...దారుణజ్రము: దాల్చి సుతతో, త్రాన తదీయపక్ష సముదాయము మ్రోడుగఁ జెక్కి నుక్కుచన్.” వారి. ఉ. ౯, ఆ. ౧౮౮. “కా... రాజు రావలె గదా చెక్కింతు నీకీలు కేల్.” సా. ౨, ఆ. ౧౩2; 5. నశింపఁజేయు. “చ... ప్రానుదువుల వస్త్రైక్కి మహి నూల్కొను విన్నము లెల్లఁ జెక్కి...” అహ. ౧, ఆ. ౮; 6. బొటిగ మున్నగువానితో గోబ. వ్యవ:-వాఁడు చెంగలి చెక్కుచున్నాఁడు; 7. (దేవతారూపము లను) రచించు; చిత్రించు. “సీ. జేజేలయొకిమీలఁ జెక్కినగండపెండారంబు పదమున గండుమీఱ.” దశా. 2, ఆ. ౧౮౭.

వి. 1. ఫలకము, చెక్కు. “గీ. చెక్కులు కదాని జాళువాచెక్కు లరయ.” సానందో. ౧, ఆ. ౮; 2. చెట్టువట్ట. త్వక్కు. ఆం. భా. ద్వి. 32; గండము, చెక్కిలి. “చ...లేజవరాలు చెక్కు గీఁటినఁ బనవల్పుబలకుఁడు డెందమునం గలఁ గంగ నేప్పునే.” వైష. ౧, ఆ. ౧2; 4. ఆం. వి. హుండి.

చెక్కుచెమరించు. దే. ఆ. క్రి. చెక్కు+చెమరించు. చెక్కుచెమరు. భా. ప్రే. బడబ. “సీ. ఈ క్రొవ్విరులు గ్రోలు నెలికుమైదల చెక్కుచెమ రింపకున్న వాచిగురుఁజోడి.” విజ. 3, ఆ. ౬౨.

చెక్కుచెమరు. దే. ఆ. క్రి. (చెక్కు+చెమరు.) ఆలము. (చూ. చెక్కుచెమరుచు)

చెక్కుచెమరుచు. దే. ఆ. క్రి. (చెక్కు+చెమరుచు) ఆలయు, ఆరూపమందు. (చూ. చెక్కుచెమరుచ్చు) “ద్వి.బిలక నక్కునఁ బెట్టఁ జెక్కునెమరుచ్చు...” ద్వి. వారిశ్చ. పూ. ౧౭౯౬ పం. (ఈపదము వ్యతిరేకమున నుండి ఎంతమాత్రమును ఆలయక అనునర్థ మిచ్చును.) “ఉ...అద్దెనఁ గల్ల యాధలు...నిశ్చితతనుల్లసిల్లెదరు చెక్కుచెమ ర్నక కారవేశ్వరా.” భార. శల్య. ౧, ఆ. ౫౦.

చెక్కు ౩. దే. వి. (చెక్కు భా.) చెక్కుట. (చూ. చెక్కుటపాఱు)

చెక్కుడుపాఱు. దే. వి. (చెక్కు+పాఱు) గడ్డి మున్నగువానిని గెక్కుట కుపయోగించు ఇనుప సాధనము. “ఉ...కన వారసి తె మ్మని కూతు చేరికి, జెక్కుడుపాఱు యాయ.” శుక. 3, ఆ. ౪౧౦.

చెక్కులు సేయు. ద్వ. స. క్రి. (చెక్కులు+సేయు) నశింపఁజేయు. “కా. ఘోరాపారమహాఘ పంచ కముఁ జెక్కుల్ సేయఁగా...” అము. ౪, ఆ. 3౧.

చెక్కులాత్తు. దే. ఆ. క్రి. (చెక్కులు+అత్తు) మొల కెత్తు, పుట్టు. “సీ. వివశివనై లజ్జ మదిఁ బద నిచ్చినఁ జెలిమేనఁ బులకలు చెక్కులాత్త.” భాగ. ౧౦. స్కం. ఉ. 33౧.

చెక్కిము. దే. వి. ఎఘులయం దుండుసేయి. “ఉ...డేగ వడిం బని గిట్టి వట్టి మేసిందినఁ గాలి మూలగయుఁ జెక్కిముఁ జక్కెర నద్ది యిచ్చియే, లేంచె నొకండు...” చంద్రా. ౨, ఆ. ౧౦౫. (శ. ర. పా.)

చెచ్చెర. దే. క్రి. విణ. ద్రు. (చెర+చెర.) 1. కీపు) ముగా. “కా...నం, పన్న సేవాముతోడ నీకు నెఱింగింపక వచ్చితిం జెచ్చెరిన్.” వార. ౨, ఆ. 2౪. ఉ. రా. ౨, ఆ. ౪౦; 2. నులభముగా, నులువుగా. “సీ. చెచ్చెర నరంగున జెలఁగును నుల భంబు...” ఆం. భా. తృ. 3౦.

చెట్ట. తె. వి. (నం. చేట్టా.) 1. కీడు, “కం. మ య లం జెప్పిన సౌఖ్యము, ర య లం జెప్పినను జెట్ట రయమున వచ్చున్.” కవిజ. నం. 3౯. “ఉ... అరివ్యసనత్వము గల్గువారలం, జేరువ నున్ని ఘాపలికిఁ జెట్ట యొనర్చు...” భార. శాం. 3, ౪౭౯; 2. ఆపద. “సీ. చేటు చెడిది చెట్ట నేగి సిలు గనంగ నాప దభీఖ్యలై యలరుచుండు.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౧; 3. ఆకుభము, అమంగళము. “గీ. చేటు చేట్టాటు గీడ్పాటు చెట్ట కీడు, నేగి చెడిది సిలుగు నాగఁ జెలఁగు నశుభ, ము...” ఆం. భా. ప్ర. ౯౯; 4. చేయి, హస్తము “గీ. గౌరి కీ విశ్వసాధుండు కనకరత్నపాదు కలు మెట్టి చెట్టలు పట్టుకొనుచు, నేగుడంచరి ...” భిషి. ౨, ఆ. ౧౪2. ఆం. భా. ద్వి. ౧3౮. విజ. ద్రోహ మెంచు డు, దుష్టుఁడు. “చ... మీఁది పరికింపక యుష్టు నువు పాఱుతునది,

దనులకుఁ జెట్టవై వృషదయతాపము వచ్చినఁ బల్కె దొండులన్." భార. ద్రో. ౪. ఆ. ౨౦౯. ఆం. భా. శృ. ౪౪.

చెట్టగొను. వై. స. క్రి. (చెట్ట+గొను) చేయి పట్టు కొను. "క. తనకుఁ గలయర్థ మంతయు, నను రాగముతోడ నిచ్చి యబ్బులచే నిర్ధనవృత్తిఁ జెట్టగొనియెను, యనఁగ..." దశ. గీ. ఆ. ౮౧.

చెట్టతనము. వై. వి. (చెట్ట+తనము.) దుష్టత్వము. "నీ. చుట్టాలు సీదగుచెట్టతనమునఁ బాసి పశ్చాత్తాపపరుడఁ వగుచు." భార. అను. ౪, ఆ. 3౮౨. ఉ. రా. 3, ఆ. ౨౧౩.

చెట్టపట్టలు = చెట్టాలు. (చూ. చెట్టపట్టలుపట్టు.)

చెట్టపట్టలుపట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చెట్టపట్టలు+పట్టు.) "ప్రే మాదులచే నన్యోన్యము చేతులుకలుపు. "ద్వి. బంతులేర్పడఁ జెట్టపట్టలుపట్టి." ఒండీతా. పర్వ. ౪౦౧. పు.

చెట్టపట్టాలు. వై. వి. బ. అన్యోన్యము చేతులు పట్టుకొనుట. "గీ. జవ్వనం బారెఁ దనదుకై శవము తోడఁజెట్టాలకును గొంత చెయ్యి చాప." పరమ. ౪, ఆ. ౧౯.

చెట్టపట్టు. వై. స. క్రి. (చెట్ట+పట్టు) 1. చేయిపట్టు, పెండ్లాడు. "గీ. చెలఁగు శ్రీకృష్ణరాయలఁ జెట్ట పట్టి." కృష్ణ. ౪, ఆ. ౨౪. వై. ౪, ఆ. ౪౮; 2. ఆదరించు. "నీ. గట్టుపట్టినిఁ జెట్టపట్టి చట్టుప లేలనట్టి జెట్టిని గ్రాలుదటతపము." ఆచలా. 3, ఆ. ౪౧. వి. వాణిగ్రహణము, పెండ్లి. (శ. ర.)

చెట్టాపట్టాలు = చెట్టపట్టాలు. "క. ఆట్టియెడ నైంది వోవల, పట్టికలం గట్టినట్టి వలుమెట్టికిలక, మెట్టి డిగి కొలను జొచ్చిరి, చెట్టాపట్టాలు పట్టి శీతాం శుముఖుల్." బహు. ౨, ఆ. ౧౪.

చెట్టు. దే. వి. (శ. చెట్టు) 1. వృక్షము. "చ. శిల లఖలంబు లింగములు చెట్టు నమస్తము కల్ప భూజముల్." విక్ర. ౧, ఆ. ౧౯౯. ద్వ. పరమ. ౨, ఆ. ౧౦౬. పా; 2. గుల్మము. (శ. ర.); 3. ఓషధి. "నీ. మాత్రు మా ననగ ననోపా నంజయార, జెట్టన నోషధిచెప్పబడును." ఆం. భా. ద్వ. 3౧. సా. చెట్టిక్క చేతులు విడిచి నట్టు = గొప్పతనము సువాదించి యుండునట్లు భ్రష్టుఁదెంచునట్లు. "గీ. షష్టతంబున నాన్దు ట్ల

మోలు, వడినఁ జెట్టిక్క చేతులు విడిచినట్టు, కోకచింతానిమగ్నుండవై..." పరాహ. ౧, ఆ. ౯౬; 2. చెట్టుచేరు చెప్పికొని మడ్లమీనట్టు = పెద్దలచేరు చెప్పి తాను కీర్తిసంపాదించునట్లు. (వా.)

చెట్టుఁ ద్రిమృరి. దే. వి. (చెట్టు+త్రిమృరి) చెట్టుమీఁదఁ దరుగునది. శ్లో. "క. క్రముకొని మీరు చెట్టుం, ద్రిమృరులై పుట్టుచు..." అచ్చ. బాల. 2౨.

చెట్టుకట్టు. దే. ఆ. క్రి. (చెట్టు+కట్టు.) చెట్టుగా ఎర్రడు, వర్ణిల్లు. "నీ. నినుఁగూర్చి చెట్టుకట్టెను గాలవతిపక్షి ప్రబలించె రుది మందపాలనాని." బహు. ౧, ఆ. ౧౧౬. "గీ. ధీకిసంయుక్తి యను పోతపాల నొయ్యఁ, జెట్టుకట్టుచు ముని కాఖ నిట్టమాప." వాండు. 3, ఆ. ౧3౯.

చెట్టనట్టు. దే. వి. (చెట్టు+నట్టు) చెట్టునివాసముగాఁ గలది వాసరము. "గీ. అనిన విని తొలివేల్పు రాయరికిఁ జెట్టునట్టు మొనగాఁడు పెండియొ నిట్టు లనియె." అచ్చ. సుం. ౧౪౬.

చెట్టుప. దే. వి. (త. చెట్టై) ఎఱక, టెక్క. "ఆ. పట్టపండఁ జెట్టుపలఁ గప్పి రక్షించు, కొని శతుంకతరులు గూడి యుండె." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౪౬. వై. ౮, ఆ. ౧౧3.

చెట్టుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చెట్టు+పడు) క్షుంభించు. "ప...అక్షరట్టు వినినవ్వడె చెట్టుపడి పుట్టిన కోపంబు పట్టజాలక..." ఉ. రా. ౬, ఆ. 3౪3.

చెట్టుబిడారు. దే. వి. (చెట్టు+బిడారు) శ్రోలి, "నీ...బల్కడంక నచ్చెట్టుబిడారు బొబ్బమెకం బుపై నగ్గలంబుగఁ బాఱవాలి, యమ్ములు వనువ ..." అచ్చ. సుం. ౧౧౯.

చెడఁగొట్టు. దే. స. క్రి. (చెడఁ+గొట్టు) పాడు చేయి. "ప. ధ్వజంబులఁ జెడఁగొట్టుచు..." ఉ. రా. ౨, ఆ. ౬౧. చెడనాడు. దే. స. క్రి. చెడఁ+గొట్టు) దూషించు "ఉ. ఆపవశాత్తు నిట్లు చెడనాడెన నక్కల నోరు పున్నదే." నిర్వ. ౮, ఆ. ౧౧2. భార. కాం. ౧, ఆ. ౧౧2.

చెడిది. దే. వి. 1. ఆమంగళము. "గీ. చేటు చేట్వాటు గీడ్వాటు చెట్ట కీడు, నీగి చెడిది సీలుగు నాగఁ జీలగు నశిధి, ము..." ఆం. భా. ప. ౯౯; 2. విషమము, ఆపద. ఆం. భా. ద్వ. ౨౧౧.

చెడిప. దే. వి. (క. చెడియజ్. చెడిన+అచ్చు) స్వేచ్ఛా విహారిణి, అంకులాలు. “క. దినమున సురతం తెయ్యెడఁ, జనదు చెడిపఁ గన్వఁ గవయఁ జనదు ...” భార. ఆను. ౪, ఆ. ౧౧౫.

చెడిపె = చెడిప. “గీ. చెడిపెతోఁ జాల పోరామి సేయఁ జనదు.” కాశీ. ౨, ఆ. 2౪. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౬.

చెడిపోవు. దే. ఆ. క్రి. (చెడి+పోవు స్వార్థమున) పాడగు. “చ. పుర మిది చూడ నింత చెడిపోయె నయో...” శుక. ౨, ఆ. 3౬౯.

చెడు. దే. ఆ. క్రి. (క. కెడు. మ. కెటు) 1. ప్రతి కూలముగు. కానిదగు. “ఉ...లక్ష్మీ...వాని నెడఁ జెందునె పోదరుఁ డైనరుద్రునిన్.” ఆము. ౧, ఆ. 3౦; 2. వర్ధమగు, రిక్తయగు. “మ. అని సంభావరతంతుఁడై నిజవ నయ్యస్తంబు శత్రుఘ్నుఁ డేసిన నాతం డెడఁద్రుంఁచినం జెడక తచ్చేవంబు సీతాతనూ, జానికొదండము రెండుగా నటికి...” శై. ౬, ఆ. ౧౨౫; 3. నశించు, పోవు. “క...అర్జునువలని భయము నెడి తొమ్మనఁ జే యిడి నిద్రవోయె ముదితా క్తుండై.” భార. ఆది. ౬, ఆ. ౬౨. “గీ. మంటి మిడైలవారికి మరువసులకు, నెలత వాసినవారికి నిదుర చెడియె” ఆము. ౪, ఆ. ౧౨3; 4. దొంగిలపోవు. “సీ. చెడినసొ మైవ్వనిచే నుండువాని...చట్టి యరయవలయు.” విజ్ఞా. ప్రా. ౨౫. భో. ౫, ఆ. ౨2౪; 5. తగ్గు, ఊడించు. “చ. అడుగుననుండియుం బదిలమై చదలంబెడు నొప్పుల్రొక, చెడినికడంక దంచనవుఁజేతుల గం గనుకాని దూఱగా...” ఆము. ౨, ఆ. ౯; 6. దురవస్థను పొందు, “గీ. సంచితార్థంబు నిప్పుయోజనము గాఁగ, నల వెలుంగక వెచ్చించునతఁడు చెడఁడె.” విక్ర. ౨, ఆ. ౧౬౯. హరి. 3, ఆ. ౧౫; 7. చచ్చు, మరణింపు. “ఆ. జీవుఁ డెల్లభంగిఁ జెడియెడివాఁడుఁ గాఁదలఁచితేని వగవవలదు మున్ను.” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౯2. భాగ. ౯ స్కం. ౧౬౦; 8. దూరమగు. “ఉ...ఇహపరంబుల కూరక దూరమై వయస్సీ చన రెంటికిం జెడినచేపడ నొడ నె నీరజేక్షణ.” స్వా. 3, ఆ. ౧౦౫. ౯. 0. పూ.

౬, ఆ. ౧౨౫; 9. భయపడు. “క. మండి వదా తులఁ గొండజఁ, జెడాడిన నున్నవారు చెడి పాటిరి...” ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౨౨౫; 10. మకిలికల దగు, “ఉ...దుర్భకము...వాజా లూర్పుం జెడు మాణిబంధముపరంబులకాళిమ పేరఁ గార్కొనున్.” ఆము. ౨, ఆ. ౨౦; 11. ఇది తుమున్నంతమైనపుడు మిక్కిలి, యనునర్థము గల దగును. “చ...కృతధ్వజనందను నైనికావళీ, హళహళిం జెడ న్విడిగె నార్తి మితధ్వజనంద నుం డనిన్.” ఆము. 3, ఆ. ౧౬; 12. చిముడు, పాడగు ఆము. ౪, ఆ. ౨౨3. విణ. దుష్టమైన, చెడ్డదైన. “క. చెడుతెరు వాకొరపుల్లల, కడ నిలుచుంగాక, మనకుఁ గ్రొర్యం బేళా.” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౯౧. సా. ౨, ఆ. ౧౪౫.

చెడుగఁడు. దే. వి. (చెడు ధా.) క్రూరుఁడు. “మ. అడవిం నోల్పుడుప్రాణి యెయ్యదియు లే కాటొప మేపార న, చెడుగం డుగ్రతఁ దద్వ్ర జంబుకడకున్ శిఖ్రింబ యేతెంచె...” హరి. పూ. ౮, ఆ. ౧౦3.

చెడుగరము. దే. విణ. (చెడు. ధా.) 1. దుష్టము, దుర్మార్గము. “గీ. చెడుగరపుడొక్క యోరోరి నెట్టికుక్క.” వేం. పంచ. ౧, ఆ. 2౬3. భద్రా. ౨, ఆ. 3౮. పా.

చెడుగజ్జ. దే. వి. (చెడు+కజ్జ) మాంసపుముక్కలు గ్రుచ్చి కాల్చుట కుపయోగించు కజ్జ, కూలము. “క. చెడుగజ్జల గ్రుచ్చిననం, జాడు మంటలఁ దగిలి నెయ్యి జొటజొట వడియున్.” స్వా. ౪, ఆ. ౧౯.

చెడుగాడు. దే. స. క్రి. (చెడుగు+అడు) నిందించు, లెట్టు. “మ. నముఖానం జెడుగాడు గాని యొరులం జాలింపఁ డుచ్చృంఖల, త్వమునక వర్తిలు...” మల్ల. సీలి. ౪౯.

చెడుగు. దే. విణ. (క. కెడుకు) 1. దుష్టము, “మ...పింగళ శ్రు కేశంబులుం, జెడుగుంగంపును గల్గి హేయ మగునీచీభావముం దాల్చి...” మార్క. ౧, ఆ. ౨౨౪. భో. ౪, ఆ. ౧౫2; 2. క్రూరము. “చ...కడుం జెడు గీపాడపాఁప పుయ్య...” భార. ఆను. ౧, ఆ. ౬; 3. ధూర్జుడు, పొగొట్టెడు. “సీ. చెడుగు గావరి నీచు చెడి

కేడ ములుచ చేరజ మన ధూర్తు పేరు వెలయు.”
అం. భా. తృ. 2. వి. చెడ్డమట. (చూ. చెడు గాదు.)

చెడుగుండనము. దే. వి. (చెడుగు+తనము.) దౌష్ట్యము
“చ...అగ్రజాబుధిమాటఁ జేసి నుము శుభంబు
మాన్యుచెడుగుండన మే లని దూత తెల్పినన్.”
ఉ. రా. 1, ఆ. 308.

చెడ్డ. దే. వి. (చెడు ధా.) కీడు. (ఉదా:-మంచి
చెడ్డలు.) విజ. దుష్టము. “క...వలపు చెడ్డని
నుష్టి. “శుక. 1, ఆ. ౪౭౫.

చెడ్డ. దే. వి. మోఁకాలివఱకుఁ దొడిగి నొనుగుడిగి.
(శ. ర. చా.)

చెడ్డు. దే. స. క్రి. తొడవఱచు. (శ. ర.)
చెజుకు. దే. వి. చమత్కారము. “క. అన విని శుక
మిట్టనియెను, వినితా యేనుదు దానివగూ
త్రుళ్ళోచెజుకో తెలివో...”రాధికా. 3, ఆ. 10౬.

చెత్త. దే. వి. (త. తెత్తె) 1. పెంట్, తుక్కు. అం.
భా. ద్వి. ద్వి. ౧౨; 2. ఎండినగడ్డిఆకులు మున్న
గునిస్సారవదార్థము. “గీ. సాగ రమృతవలకు
మించంగఁ గరము, వీది వైటికిఁ జెత్తలఁ ద్రోచి
వైచి...”రావి. ౫, ఆ. ౮. (ఇటు చెత్తలు =
బలహీనులు అని తాత్పర్యము.)

చెత్తగొడుగు. (చెత్త+గొడుగు.) గడ్డి ఎండటాకులు
మున్నగువానితోఁ జేసినగొడుగు. “సీ. జాణు
తొజ్జయు నునుదబ్బునంబెళయును, జెత్తగొడుగును
జక్కఁ దాల్చి కుతుకమున.” హర. 2, ఆ. ౧౨.
చెడ. తె. వి. (సం. శిథిలీ. త. చిడల్) “ఆ. పుట్టు
లోను జెడలు పుట్టవాగిట్టవా.” భేమన. ౧, ఆ.
2౬. “ఉ...చెడ వట్టినభార్త పుడొక్కఁ గాంచిరి
...”వాసిష్ఠ. 3, ఆ. ౨౯.

చెడరబడు. దే. ఆ. క్రి. (చెడర+పడు స్వార్థమున)
వికీర్ణమగు, ఇటునటుపడు. “ఉ. రాలినభూమ
జాలిఁ జెడరంబడియొన్న శతాంగకోటి నాభీ
లత నొంచె నారణము...”భా. రా. యం.
౧౧౮౨.

చెడరంబాటు. దే. ఆ. క్రి. (చెడర+పాటు. స్వార్థ
మున) 1. వ్యాపించు. “మ. చెడరంబాటు దశ
స్రభంజనములకొ శిక్షకొ నుపుచ్చుంబునకొ,
గుదియంబట్టి...”సర్వే. శ. ౪౮; 2. ఇటునటు

చెడరబడు. “వ...నిశాచిశాలలోచన చెడరబడిన
సెఱికురులం దనిలి కొఱులుక్రొవ్విరుల సంచున
...”చంద్రా. ౫, ఆ. ౬౩.

చెడరించు. దే. స. క్రి. (చెడరు. ధా. ప్రే.) 1.
చెడరఁజేయు, అటునిటు వరుగెత్తఁ జేయు.
“క. తదనీకంబు గజంబులు, నొదివిన బలుగాలి
మేఘములఁ దీవ్రగతిం, జెడరించుచుగిది నరుఁ
డు, న్నడుఁడై నలుజెనలఁ దోలె మనజాధికా.”
భార కర్ణ. 1, ఆ. 3౧౬; 2. చెడఁజేయు.
“క. అది యెప్పు డనుచు మీరలు, పడటంబును
జేసి కార్యభాగం బెల్లకొ జెడరింపవలదు...”
పార్వ. ౪, ఆ. ౫౪; 3. చివ్వుఁజేయు, చిందఁ
జేయు. “మ...ఘోరపరస్పరప్రమాతు లత్యు
గ్రంబగా నెత్తురుల్, నెడరింపన్...”భార.
ద్రో. ౧, ఆ. ౧౮౫.

చెడరు. దే. ఆ. క్రి. (క. చెడఱు. క. చిడఱు)
1. ఇటునటుఁ బోవు. “సీ. ఆమెనకను నరూపా
శ్వాని చెడరక చక్రాకృతిని బర్హునరణి తోఁడె.”
ప్రభా. 1, ఆ. 32. “గీ. తుహిన ధారా
గృహంగిబిరుదువులు చెడరు.” అము. ౫, ఆ.
౮౬; 2. తప్పిపోవు. “క. అది గని యూర్వశి
నవును, నదిరా మది జ్ఞానవంటి దనియెడి
వలకుం, జెడరె నువమాన మొక్కటి వెడక
నలయు వీనిమదికి...”వాల్మీ. 3, ఆ. ౧౩౫;
3. పాడగు, చెడు. “ఆ. మురులు తపము చేయు
చును బకిరింపియిం, బుల మనంబుతోడఁ గలిసి
నిలికి, యచలసిన్ధుఁ దాల్చు రది గాన వారి
మనంబుఁ గలఁపఁ దద్యుక్తంబు చెడరు.”చిత్రభా.
1, ఆ. ౫౪. కళా. 2, ఆ. ౧౦౦; 4. పాటి
పోవు, దాడిపోవు. “సీ. చెట్టొక్కపిట్టయై
చెడరిరి దిక్కుల బలువెతఁ బడరానిపాట్లు వడిరి.
సిం. నార. ౫2. భార. ఉద్యో. 1, ఆ. ౧౩౯.
5. చలించు, నడలు. “క. చెడరని నిజభక్తిని
ద్రుత్పదపద్మము లాత్మ నిలిపి...”భాగ. ౧౦.
స్కం. ఉ. ౮౩౩. ఉ. రా. ౨౦2; 6. కలఁత
నొందు. “మ. ఇది యేలొకమొ యేపురంబొ...
నాడెందంబు విభ్రాంతకళ, జెడరకొ మ్రాన్పడి
యొన్నచాడ...”కళా. ౫, ఆ. 2౫. రం.
రా. బాల. ౬౫ పా. ౨౮. పం; 7. మిటుమిట్టు

కొను. వా. ఈమెలుపుకాంతికి నాకన్నలు చెదరి నవి; 8. ప్రసరించు. క్రమ్ము. “దు...పల్నాటుకు చువూపుంకృతుల్, సెనరకొ పెండియం దొండ ముక్ విద్రుచుచున్...” కేయూన. ౨. ఆ. ౧౦౨. “వ...కంకణంబురత్నంపుల దళకులు సెదర...” స్వా. 3, ఆ. ౨౮. వి. 1. చెదరుట (శ. ర.); 2. కలఁత. “క...అవ్వనికమదె జెదరు గదుర నతని కిట్లను...” భా. 2, ఆ. ౧౮౬.

చెదలు. వై. వి. చెద. పుట్టులుబోయుచీమబారియెకా నొక జుతువు. “వ...పొట్టకై...చీమలకుం జెదలునకు నెలుంగులు...పుట్టులకొగోరాడ...” స్వా. ౪, ఆ. 3౬. ఆం. భా. ద్వి. ౮౮.

చెదారము. జే. వి. చె. “గీ. చెడ్డయింటి చెదారమై శివునికదలు, నివ్వటిలు...” కాశీ. ౪౯౧. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨.

చెదురు. జే. ఆ. క్రి. పాటిపోవు. “క. ఆదురుదురే బగదాయకు, జెదురుదురే పైర్వ మెడలి...” చంద్రా. ౬, ఆ. ౯౬.

చెనఁగి. జే. వి. పొట్టికొబ్బెరచెట్టు. (శ. ర.) బ. ధాన్యభేదములు. “గీ. తెల్లనల్లచెనంగులుఁ దీవ నరులు.” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

చెనఁటి. జే. విజ. 1. కూన్యము, రిత్త. “గీ. మేను మృదుశయ్య సగము నామేరిమిడ, సగము గాఁ జేర్చికొని మద్దుమిగుల నిద్ర, నేయనట్టిని విప్పుడు చెనఁటిసేలఁ, దశపు పొందుట కొన్నితే తండ్రి నెపును.” భార. ద్రో. ౨. ఆ. 33౪; 2. వ్యర్థము, విత. “ఉ...విప్రావళిమాటలు జెనఁటి యయ్యెనె కార్యముకప్పెనోగజే.” భా. ౬, ఆ. ౮౪. “ఆనుచు వగచుకలుకు లాలించి భీష్మాది, యోధవరులలో నుయోధనుండు, చెనఁటిమాట లేమి వినియెద రనిన...” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౨౨౮; 3. వైవలము లేనివాడు. “ఆ. అఖిల రాజ్య మేలువారి నఖం దయ్యె నా, చెనఁటి భూనురుండు కుచేలు దయ్యె.” కుచేల. ౨, ఆ. ౧౦౦. శుక. 3. ఆ. ౧౯౨; 4. కఠినము, క్రూరము, “ద్వి. అని, భయంకరముగా నమ్మ హమునలు, చెనఁటిప్రతిజ్ఞలు గేసిన...” ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౪౦౪. వం. “ద్వి. చెనఁటియై ని స్నింతచేసినగాధి, తనయుని...” ద్వి. హరిశ్చ.

పూ. ౧౮౮3. వం; 5. కుల్పితము, దుష్టము. “ఆ. మంచివారి నెల్ల మనిచి చెనంటుల, నడఁచి ...” అచ్చ. ఆయా ౬. భా. ౫, ఆ. 3౧౧; 6. నీచము, తుచ్ఛము. “చ...హేయ మైనయి, చెప్ప నఁటి శరీరముకొ విడిచి...” భా. రా. ఆర. ౨, ఆ. 3౯౫. “గీ. చెల్లఁబో యింక నెలువంటి చెనఁటిగొల్లఁ, జెట్టపట్టంగ దయ్యంబునేయు నొక్కొ...” నీలా. ౨, ఆ. 2౬. క్రి. విజ. ఆనవ సరముగా. “వ...అశ్వికులు నేల కొఱగినం జెనఁటి దిరిగియు ననేకఘోటకంబులు రూపఱిన...” భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౨3౯.

చెనకియాడు. జే. స. క్రి. (చెనకి+ఆడు. స్వార్థ మున) కొట్టు. “క. గొబ్బునఁ గొబ్బునఁ జేరికి, నబ్బినకైదువులఁ జెనకియాడిన జెనకుల్.” కకు. ౧, ఆ. ౧౮౧.

చెనకు. జే. స. క్రి. 1. ముట్టుకొను, “నీ. గుజ్జు మామిడి బాక గోరొత్తసివుగా యని చేతఁ జెనకె గయ్యాలి యొకతే.” రామా. ౨, ఆ. ౧౦౦. ఆం. భా. తృ. ౧3౨; 2. రమించు. “నీ...త్రిద శేశ్వరుండు కాంతఁ గామించి ఘోటకాంగంబు సొచ్చి, గీ. చెలువఁ జెనకుటకై చరించిన నెఱింగి.” హరి. ఉ. ౮, ౬౯; 3. ఎదుర్కొను. “క. బాల ధ్వంసకు నాదు, స్త్రీలుం గాచుటకు నన్నుఁ జెనకెన ...” భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౨2౮. హ. న. ౧. ౨౬; 4. రేఁగునట్లు చేయు. “గీ...నర్మోక్తిఁ జెనకుచు మించఁబొండ్లఁ, గూడి జలకేళి గావించు కొడెకాని.” దశా. ౬, ఆ. 2౪. కళా. ౫, ఆ. ౬౦; 5. ద్వేషించు, అప్రీతిచూపు. “క. ఆకట భవద్దురునేనా, దిక మిపు దేమియం బురస్థిలిం బరఁగమి ని, న్నొకయింతుకయును గుఱిసే, యక యిమ్మెయిఁ జెనకి తలఁకఁ డతఁడు నెడుమదిన్.” రాఘు. ౪, ఆ. ౪౨; 6. కఱుచు. (హ. చెన్ను.) వి. 1. కలియంటు, రమించుట. “గీ. దినదినంబును గసికాటుచెనకువలన, దస్పితీఱనితమకంబు జెప్ప రంబుఁ, బావ నమకట్టి జారుఁ డప్పాటుఁ డనలి, నెత్తుకొనిపోవ నిందందు నెడరు వేచె.” పాండు. 3, ఆ. 2౨; 2. (గోరు మున్నగువాని) తరము “క. ఇవి పులిగోరులచెనకులు...” రా. వి. 3, ఆ. ౬౮; 3. పొటు, చెబ్బు. “క. గొబ్బునఁ

గొబ్బునఁ జేలికి, నల్లినకైదువులఁ జెనకయ్యాడిన
చెనకతో.' కకు. అ, ఆ. ౧౦౦.

చెనయు. చే. ఆ. క్రి. ఒప్ప. "నీ. అలిభక్తితోడ
జొన్నటువంటి పిడికెడు చినిగినకొంగునఁ జెనయ
చుడిచి." పద్. ౧౦, ఆ. ౨౪౦. పండితా.
దీక్ష. అ, పా. స. క్రి. 1. తాఁతు, స్పృశించు.
ఆం. భా. తృ. ౧౩౨; 2. మార్కొను, ఎను
ర్కొను. "మ. ఇతఁ డిన్నింటిని రిక్షపుచ్చును
మదం బేపార విష్టై రణ, క్షీలియించి నీనుగు
పెంటఁ జేసిఁ జెనయం బిట్టాడఁగా శక్యమే." భార.
ద్రో. 3, ఆ. ౧౬౭. నిర్వ. ౧౦, ఆ. 3; 3. పోలు, ఎనయు. "నీ. పరువంబు దప్పిన
విరుల రాజుచుఁ దరుచయము చుక్కలు లేని
చపలఁ జెనయ." భార. ఉద్యో. అ, ఆ. ౧౧౨.
హర. ౪. ఆ. ౫౯; 4. పొందు. "నీ. మదురంగఁ
బండిన మాలారఫలములు చెంచుకన్యలకుచక్రిలఁ
జెనయ." కాశీ. ౧, ఆ. ౯౧.

చెనపరి. చే. విణ. గ్రామ్యము. "నీ. చెదరినకేశ
ముల్ చెనపరిమాటలు వికృతస్వరంబును వెలయఁ
గలిగి." భా. రా. బాల. ౫౯౩.

చెక్కు = చెనకు. 1. (ఎదుర్కొను) "గీ. గురు
భుజాకొద్దగ్గ నినఁ జెన్కదరమె.. "నరస. ౫,
ఆ. ౧౫౦; 2. (కలుచు) "చ. అదియునుగాక
తక్షకుఁ డహంకృతి నేటికి లోహితాస్యనికొ,
రవములఁజెన్కె..." ఉ. మరీచ్ఛ. అ, ఆ. ౧౯.

చెన్నంగి = చెరంగి. "ద్వి. చిటుపాల బూరుగు చిట్ల
చెన్నంగి." ద్వి. శ. సా. అ, ఆ. ౮౦ పా. ౧
పం. బ. ఒకజాతిధాన్యము. "గీ. గన్నెరులు
నేర్పకొమ్మలు చెన్నంగులును." వేంక. మాన.
౭౬. "నీ. నాగకేసరులు చెన్నంగులు కరువులు
..." సాం. వి. మాన. ౫౨.

చెన్నటి = చెనటి. 1. (నీచము.) "ఉ. నృత్ర
విరోధిముఖ్యులగువేల్పులుఁ బుట్టఁ దలంతురు...
పొండరికను, క్షేత్రపరిక భజించి తమచెన్నటి
పుట్టువు నీగుఱోరికన్." పాండు. అ, ఆ. ౯౦.
హరి. పూ. 2, ఆ. 32; 2. (దౌష్ట్యము.)
"క. మిన్నక యాడుగర యిడుమి, చెన్నటికన
ముడిగి రాచసొంగునకన్." అచ్చ. సుం.
౧౪౫. ఆం. భా. తృ. 2; 3. (రిక్త, ఖాళి.)

"నీ. ఒడఁబడ్డయడైన నదరి చెన్నఁ జాచి
చెన్నటి యగుట నిశ్చేష్టఁ బొరయు." భార.
విరా. అ, ఆ. 3౦౧.

చెన్నటిపోవు. చే. ఆ. క్రి. (చెన్నటిపోవు.)
వ్యర్థమగు. "ఉ. మీరును నేచివారములు మిన్నక
చేయక పెంపుమీఱ నాచేరువ రండు గెల్పుటను
క్రియను గీర్తియు ముక్తియొక్క మృతిం,
జేరురణప్రయత్నవిధి చెన్నటిపోవునె..." హరి.
ఉ. ౧౦, ఆ. ౧౨3.

చెన్నకెర్త. చే. వి. లాంగళి. (శ. ర.)

చెన్నచెఱుకు. చే. వి. అగ్నిశిఖ, తరిగొట్టళి. ఆం. భా.
ద్వి. ౬౮.

చెన్నపట్నము. స. వి. (చెన్నపట్నము) మదరాసు
నగరము. (దామెర వెంకటాద్రి నానుటఁడు
పాలించి కనతండ్రి పేరిడిన నగరవిశేషము.) (ద్రా.)

చెన్నపురి = చెన్నపట్నము. (వా.)

చెన్ను. చే. వి. 1. అందము. "మ...ఒక్కలతా
కన్య చెలంగి పొంగుమడికాంక్షల్ దీర మేనెల్లఁ
గ, న్నులు గావించి కమారుజన్వనము చెన్నుకొ
జూడుచందంబునన్." స్వా. ౫, ఆ. 2౦. ఆం.
భా. తృ. ౪౧; 2. కాంతి, "నీ. రాజించు
కాలివజ్రాలమేడలదాటు కండువెన్నెలచెన్ను
పరిధంప." దశా. ౧, ఆ. ౨౬౨. ఆం. భా.
ప్ర. ౧౩౯; 4. విభము. "క. వెన్నెలఁ బయనము
నడచిన, చెన్నున..." కు. సం. ౧౧, ఆ. ౨౫.
సమీర. 3, ఆ. ౨౭2. విణ. అందమైనది.
"నీ. చెలువంపుమేనును జెన్ను మొగంబులై
యెప్పుడు పొడనూపె దింకఁ గట్టి." భార.
ద్రో. అ, ఆ. 3౩౮.

చెన్నలరు. చే. ఆ. క్రి. (చెన్ను+అలరు) ఒప్ప.
"క...చిన్నప్పటినుండి తలఁపు వేటొకపనివై,
జెన్నలరు చెన్ని తెఱంగల..." సీతా. అ, ఆ. 3౮.
(ఇట ప్రవర్తించదు అని భావము.)

చెన్నార = చెన్నలరు (చెన్ను+అరు) "క. వారణ
యానలు గరముల, నీరడిచినరవము మురజన్వన
ముగఁ జెన్నారంగఁ బద్మినులాడెను..." హరి.
౪, ఆ. 3౧.

చెన్నుఁడు. చే. విణ. అందగాఁడు. (శ. ర.)

చెన్నుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చెన్ను+పడు.) శోభ
గలుగు. (చూ. చెన్నుచును.)

చెన్నుచును. ద్వ. స. క్రి. (చెన్ను+చు.)
శోభకరించు. అలంకరించు. (బ్రా.)

చెన్నుమిగులు. దే. ఆ. క్రి. (చెన్ను+మిగులు.) ఒప్పు.
“నీ. వికటాపీరుల ప్రకటానామిక మాన్యుచిక
టారిపాదలిక చెన్నుమిగుల.” శకాం. ౨, ఆ. ఆ.
౧౬.

చెన్నుమిగులు = చెన్నుమిగులు. (చెన్ను+మిగులు) ఒప్పు
“గీ. చేత ముమ్మెరకైదువు చెన్నుమిగులు.” హరి.
ఉ. ౬, ఆ. ౩౪.

చెన్నెసలారు = చెన్నారు. (చెన్ను+సలారు) ఒప్పు
“ఉ. క్రమన నేన యన్నియును నైకొని యేతెద
నీసహాయులై, చెన్నెసలారువీరు గతచేష్టత నదైన
దులి పాటంగన్.” హరి. ఉ. ౨, ఆ. ౧౨౮.

చెన్నుదనము. దే. వి. (చెన్ను+దనము.) అందము,
సాగను. “నీ. వెన్నెలపులుగుల చెన్నుదనం
బుతో జక్రాంగభేదము చాల మించె.”
కాళిద. ౩, ఆ. ౩౯.

చెప్పించు. దే. స. క్రి. (చెప్ప. ధా. ప్రే.) చెప్పించు.
జేయు. (బ్రా.)

చెప్పించు. దే. స. క్రి. (చెప్ప+చూచుస్వార్థమున)
చెప్ప. “నీ. చెలలతో నింకయుం జెప్పిచూచెద
నన్న సిద్ధ నాచనవులు చెల్లనీడు.” విక్ర. ౧.
ఆ. ౧౨౯.

చెప్ప. దే. స. క్రి. (త. చెప్ప.) 1. వచించు,
వలకు (దీనిద్విత్వము ప్రార్థనాదులయందు
వికల్పముగా లోపించు. “చ...కారణం, లమల
చాత్ర యేమి చెపునయ్య విసం గడుచేడ్క
యయ్యెనున్.” భార. ఆది. ౧, ఆ. ౧౨౮.
స్వా. ౬, ఆ. ౯౧; 2. స్తుతించు,
పొగడు. “చ. విరటుండు నిన్ను నెత్తు లది
వేపురముందట జెప్పు బాహువిష్ణుకుండు
కౌర్యకాలి...అనుచు...” భార. విరా. ౪, ఆ.
౭. “గీ. నన్ను నే జెప్పికొందునే యెన్నడైన,
నాత్మసంస్తుతి పొరువం బగునె చెపును.” భార.
ఉద్యో. ౨, ఆ. ౨౬౪; 3. (గ్రంథాదికము)
రచించు “క. విజ్ఞానేశ్వరము జగతి వెలయంగ
జెప్పెన్.” విజ్ఞా. వ్యవ. ౧౫౨. “ఉ...నీ వికం.

బద్ధము చెప్పకుండీరను...” పరమ. ౨, ఆ. ౬౨;
4. ఆశ్చర్యించు, నియమించు. “గీ. బాలుం
డీకండు మీమింద భక్తి గలఁడె, చేయునా
వీడు నుభుడై చెప్పినట్లు.” కాశీ. ౪, ఆ.
౧౫. జై. ౪. ఆ. ౯౪; 5. తెలుపు, ఎఱిగించు.
“వ...కేరళభూరమణుండు కళాపూర్ణుకడకు...
కౌర్యంబుకొంది నెఱుపుద మని చెప్పించిర...”
కళా. ౮, ఆ. ౯౮ జై. ౧, ఆ. ౧౩౮. ౬. 1.
మాట, వలకు. “గీ. సారసార మెల్ల నిస్సార
మేల, చేయనెత్తెను వలకు నాచెప్ప “యెను.”
కు. సం. ౭, ఆ. ౪౦; 2. పాదరక్ష. “ఆ. కాలం
జెప్పుచిక కదలరాదు.” వి. పు. ౪, ఆ. ౨౪౫.
ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౮.

చెప్పుడుమాట. దే. వి. (చెప్పుడు+మాట) అనన్యము
వా: వాండు చెప్పుడుమాటలు విని పడినాడు.

చెప్పుకట్టు. దే. వి. (క. చెప్పుకట్టు) గోధాపదిశీ.
“నీ. చెప్పుకట్టుగతు జెలగు గోధాపది...”
ఆం. భా. ద్వి. ౬౧.

చెను. దే. వి. చెనుట. “గీ...స్వేదమునకుం జెనుట
యనం జెనుట యనంగ జెల్లు.” వేంక. మాన. ౪౫.

చెనుట = చెను. “నీ. చెనుటలొల్లరివాసచే నంకు
రించు కందళములభంగి...” పరాహ. ౪, ఆ.
౧౬౨. “గీ. నతత బహువిధరత పరిక్రాంతి
నొంది, యున్న వనపాలదంపతు లొడల నున్న,
చెనుట లల్లనం బాయంగ...” విక్ర. ౧, ఆ.
౯౫. ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౦.

చెనుటకాయ. దే. వి. (చెనుట+కాయ) చెనుట
వలనం గలిగినబొక్క. (వా. బ్రా.)

చెనుటకోక. దే. వి. (చెనుట+కోక) చెనుటపాత,
ఒకవిధ మగువేటసాధనము “ఆ. అచట జెనుట
కోక యమరించి కుడిచేత, గడిదిదేగం బట్టి...”
ద్వా. ౧, ఆ. ౨౩౫.

చెనుటకొట్టు. దే. వి. (చెనుట+కొట్టు) చెనుటపట్టిన
వాడు. (శ. ర)

చెనుటపట్టు. దే. ఆ. క్రి. (చెనుట+పట్టు.) దేనము
నందు చెనుటకలుగు. (వా.)

చెనుటపాత. దే. వి. (చెనుట+పాత) వేటకాడు
దేగవ్రాలుటకు మణికట్టునకు కట్టుకొనుగడ్డ.
(బ్రా.)

చెనుటపోయు. దే. ఆ. క్రి. (చెనుట+పోయు)
చెనుటకలుగు. (వా.)

చెనుటియావు. దే. వి. చిత్తవర్ణము గలగోవు. ఆం.
భా. ద్వి. ౨౬౨.

చెనురించు. దే. ఆ. క్రి. చెనురుచు, స్వేదముకల
దగు. “క. ఆచెనురించుట నుమ్మి, యీచెనురిం
చుట భవాని...” హర. ౨, ఆ. ౧౨. “నీ. చెను
రించి యున్నచో జిగురుటాకుల గొంపి
టొయ్యన విసరుదు రుత్సహించి.” భాగ. ౧౦,
స్కం. ౪౫. ౬౦౯.

చెనురు. దే. ఆ. క్రి. కరుగు, ద్రవించు. “నీ. చెనుట
గస్తురిబొట్టు చెనురి ఫాలములపై నలకంబులక
వింతచెలుపు దెలుప.” ప్రబంధ ౧౯. వి. 1
చెనుట. “చ. జిలుగుల బయట దూల నును
జెక్కుల లేజెను రంకురించ...” కవిజ. 3, ఆ.
౨౬. “నీ...చెనురించె దుర్గలేజెనురనొసలు.”
పాగడు. ౫, ఆ. 3౦౦; 2. చెనురుగాకి.
“నీ. చెనుటపో తెడరయ్యె జెనురు దాడన
జావె...” ఉరా. ౬, ఆ. ౨3౫. వి. శకుం.
౧, ఆ. ౧3౨.

చెనురుగాకి. ద్వ. వి. (చెనురు+కాకి) ద్రోణ
క కము, చికజాలికాకి. “గీ...చెనురు, గాకి
నొకబోయ కదలంసీక వైచె.” సార్వ. ౬, ఆ.
౬౬. “క. చెనురుంగాకిం గని వైచె మరుద్యే
గంబు డేగఁ జేరిన...” రా. వి. 3, ఆ. ౬3.
ఆం. భా. ద్వి. ౯3.

చెనురుగాయ = చెనుటకాయ. (బ్రా.)
చెనురుబోతు. దే. వి. (చెనురు+పోతు) చెనురు
గాకి. “గీ. చెంత పలకెక్క చూచెను జెనురు
బోతు.” తపతీ. ౫, ఆ. ౧౫. విణ. మిక్కిలి
జెనుట గలవాడు. (శ. ర.)

చెనురుచే. దే. ఆ. క్రి. చెనుట గల దగు. “చ...
విజెనురిచి తంచు...” హా. ౧, ఆ. ౨౫.
చెనుర్కాకి=చెనురు. గాకి. వేంక. తిర్వ. ౧౦3.
చెనుర్పు=చెనురుచు. “చ...ఆవృణిత చెనుర్పు మో
మవృత్తపర్తి నుధాఃరబింబము...” సాంబో.
౪, ఆ. ౧౪౧. కళా. 3, ఆ. ౮౦.

చెనుక. దే. వి. బ. చేయనపుడు తెగిననూలు ఆడ
కుట కువయోగించునూలుముక్కలు. “గీ. గంబ

తోల్ల కళాసంబు కదురు చెనుక, నూలు రాట్నంబు.
...” హంస. ౨, ఆ. ౧౧.

చెమికె. దే. వి. బట్ట చేసిననూలికంటె వేణురంగు
నూలితో చేసినబట్టంచు. (బ్రా) “ద్వి. వద్దు
మొగంబులు పలిపెంపుఁజెమికె, బద్దెలఁ గూర్చిన
వచ్చడంబులును.” పండితా. వర్ణ. 3౪౪. పా.
చెముడు. వై. వి. సింహుండముళి. (నం. సింహుణ్ణి.)
“నీ. చెము డన జెమ డనఁ జెలగు సింహుండము
...” ఆం. భా. ద్వి. ౫౬.

చెచ్చు. దే. వి. 1. తడి, ఆర్ద్రీకృము. “ఉ...
చం,చ జ్వరతాపింతుకము చాయనుడుంగుల
నొత్తె జెచ్చునీ,రుజ్జులన్...” స్వా. ౫, ఆ.
౫2; 2. చెచ్చుచెట్టు (చూ. చెచ్చుకాయ.) విణ.
తడియైనది. “ఉ...రోయు జిడ్డంచు జవాది
ధూపితమ యందుకుతెక్క విదుర్వు బూవుఁ
జెచ్చుంచు...” ఆము. ౫, ఆ. ౬౧.

చెచ్చుకాయ. దే. వి. (చెచ్చు+కాయ) ఎనిమిది మొదలు
పడియంగుళముల పొడువుగల యొకజాతి
చిక్కుడు. (బ్రా.)

చెచ్చుగించు. దే. న. క్రి. తడిచేయు, తడుపు. “క.
అని బాష్పవారిధార,ల్లనుబోయి జెచ్చుగింపఁగా.”
వేం. పంచ. 3, ఆ. ౧౦3.

చెచ్చుగిలు. దే. ఆ. క్రి. ఆర్ద్రీకుగు. “చ...చెచ్చుగిలు
చెక్కులతేటలు ముద్దుమాటలన్.” ఉ. రా. ౬,
ఆ. ౯౨.

చెచ్చుగిల్లు = చెచ్చుగిలు. “చ...చిత్తజాదేహము చెచ్చు
గిల్లుగా.” రాధికా. 3, ఆ. ౧౦2. “నీ...
సింధూరలెలకంబు చెచ్చుగిల్లు.” స్వా. ౧, ఆ. ౫౦/
చెచ్చుట. దే. వి. స్వేదము. “క...చిలువచిలువచెచ్చుట
లాడల గడలుకొన...” ఉ. రా. 2, ఆ. ౧౨౫.
శృ. శకుం. 3, ఆ. 3౫.

చెచ్చుయొలుకు. దే. ఆ. క్రి. (చెచ్చు+యొలుకు.) చెచ్చు
గిల్లు. “క. బహుళజలప్తమన, ద్రుణిగాండము
చెచ్చుయొలికి రుక్షార్కవిభౌరహితతఁ గాటుక
పట్టెను...” స్వా. 3, ఆ. ౧౮.

చెచ్చురించు = చెనురించు. “మ. తను వాద్యంతుము
చెచ్చురించ భయగాద్యధ్యంబు గాన్పించ...” ఉ.
రా. 3 ఆ. ౨౮౮. సా. 3, ఆ. ౪౦.

చెచ్చురు = చెనురు. (చూ. చెచ్చురించు.)

చెయి = చెయ్యి. వై. వి. (సం. శయ్య. క. కెయి.)

1. హస్తము. "క. చెయ్యివులసాకిరికట్టడు. నెయిదోయి మొగిడ్చి రాచసింగముతోడన్." అచ్చ. యం. ౨౩౩. "గీ... చెయి నొన జెయి వేసి వరిత నగి." దశా. ౭, ఆ. ౧, ఆ. ౧౪౮; 2. హస్తము, తొండము. "నీ. గొప్పడుగు మొక మేష్టు చెయి గలమొకమ్మ." వేంక. తిర్య. ౯౧. "క. లేరులు చెయిగలమొకములు..." అచ్చ. యం. ౩౬౨; 3. చెడుమూలకొలది. (శ. ర. చూ. చెయ్యిడు); 4. శక్తి, నవర్థక. "గీ. నా చెయినిఁ జాడు మలు వెన్నఁ దోచు నీకు." పార్వ. ౬, ఆ. ౭౦.

చెయిచేచే. ద్వ. ఆ. క్రి. (చెయి+చేచు.) 1. చేయించాడు; 2. అర్థించు, శోధు. "చ...౨బ్బి నదునామి త్రవంశ్యుఁ డొకచిత్రికై చెయిచాచెఁ గామిని; వ్యసనపరాయణుం డెఱుగునా నిజ గౌరవకై భవోన్నతిన్." నువ. ౧, ఆ. ౧౧౬. (రెండర్థములకు నిది యుదాహరణము.)

చెయిదము. వై. వి. శృత్యము, చని. "క. కానిచెయి దములునేయక..." భార. శా. ౨, ఆ. ౪౦౬. "క...ధూర్తగోపాలుడు చేసినచెయిద మేమి నెప్పుడు..." పారి. ౧, ఆ. ౮౬.

చెయిది = చెయిదము. "ఆ. కర్ణునగవు లొకగర్హితు డగు దుస్స, సేమచెయిదికంటె శిఖియపాలె" భార. ఆర. ౧, ఆ. ౧౩౯.

చెయివట్టు. ద్వ. స. క్రి. (చెయి+వట్టు.) 1. కాపాడు; 2. పెద్దాడు. (బ్రా.)

చెయిమించు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చెయి+మించు.) 1. గొప్పవాడగు, అధికుడగు. "గీ. తనకు జెయి మించునట్టిడు ధరణి లేనిఘనము..." చిత్రభా. ౨, ఆ. ౧౦౭; 2. వశము దాటిపోవు, వ్యవః— చెయిమించినతరువాత నేమి చేసిన నేమి కాళము.

చెయిమీఱు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చెయి+మీఱు.) 1. చేతగొట్టు. "ఉ...మేలముతోడఁ బిల్చి చెయి మీఱెద నంచునొ వేంకటేశ్వరా." (తాళ్ళపాక వారి) కృం. శ. ౧౦౩; 2. వశమందాటిపోవు. (వృషి.)

చెయివు. దే. వి. 1. విసి, కార్యము. "మ. చెయివుల నెయిరికితో విధాకిరికితో జెన్నెదు

..." భాగ. ౧౦, పుం. పూ. ౧౯౧; 2. విరాన చేష్ట. (చూ. చెయ్యి.)

చెయివులసాకిరి. ద్వ. వి. (చెయివులు+సాకిరి.) కర్త సాక్షి, సూర్యుడు. "క. చెయివులసాకిరి కట్టడు, నెయిదోయి మొగిడ్చి..." అచ్చ. యం. ౨౭౩.

చెయి. = చెయిదము. "ఉ...భయం, పడక మదీయ పుత్రి బల్లి రమించిన క్రించుచెయియల్." ఉ. రా. ౭ ఆ. ౩౩౬. వారి. పూ. ౯, ఆ. ౧౧౧.

చెయి = చెయిని. "తోటకము...వీరిపద, ద్విత్వయంబు గమం జెడచిన్నది నూ, చిత్ర నక్కలు దైవము చెయిగటా." భార. స్త్రీ. ౨, ఆ. ౧౧౧.

చెయ్యిడు. దే. ఆ. క్రి. (చెయ్యి+డు.) రెండు మూలకొలది యగు. "క. శయ్యాగార నమీప ని, కాయ్యాజీర రచికరత్న ఖచితవిత్తరి, జెయ్యాదురత్నకంబళి నయ్యాదవసార్వభౌము నయ్యెడ నుంచెన్." బహు. ౩, ఆ. ౨౩.

చెయ్యి. దే. వి. (క. కెయ్యి.) 1. చేయి, హస్తము. "గీ. చేర రాఁ చెల్లుఁ దంచును జెయ్యిఁ బట్ట." పార్వ. ౩, ఆ. ౬౩. ఆం. సా. మాన. ౨౧; 2. తొండము. "క. చెయ్యి గలమొకపుబారుల, బయ్యరవడి గల్లజక్కిచదుపులనిడి..." అచ్చ. బాల. ౧౯౧.

చెయ్యివిచ్చుకొలుపు. ద్వ. వి. (చెయ్యి+విచ్చు+కొలుపు.) నమస్కారము. వేంక. మాన. ౪౭.

చెయ్యి = చెయివు. "నీ. పలుకులఁ జెయ్యిలఁ బొందవులకుఁ బ్రితి గలయట్లు యుండుదు గాని ..." భార. ఆది. ౮, ఆ. ౨౧.

చెర. దే. వి. 1. శీఘ్రముగాఁ బోవుటయం దగుధ్వని కనుకరణము (చా.); 2. శీఘ్రత. (చూ. చెరచెర); 3. శోపాదుల దగుధ్వనికనుకరణము. (బ్రా.)

చెరచెర. దే. క్రి. విణ. చెచ్చెర, శీఘ్రముగా. ఆం. భా. ప్ర. ౬౧.

చెరప. దే. వి. చెక్కిలి. (బ్రా. శ. ర.)

చెరమ. దే. వి. నాసాపుటము. "గీ...నా, సితాబిలం బు నూర్చుల గడలుకొనఁ జెరమ లొక్క లావు. నొత్తి..." భా. గా. ౧...౮౬౧ ద్వ. పాశ్చ. ౨, ౯౪౨. ప. (చూ. చెరమ.)

చెరలాట. దే. వి. చెరలాట. “ద్వి చిలుకలు పిల్లులు చెరలాటలాడు.” ప్రభు ౪, ఆ ౧౩౧ పా. ౭. ౪౦. చెరలాటము = చెరలాట. “సీ. తుట్టాటగొండ్డివాఁ డోచుచు గ్రీడాఖ్యయని మించదగుఁ జెరలాట మనఁగ.” ఆం. భా. ప్ర. ౧౮౦.

చెరలాడు. దే. ఆ. క్రి. (చెరలు+ఆడు) 1. ఎక్కువగా ఆడు. “ద్వి. పురములోపలనుండి పులుఁగులఁ బట్టి చెరలాడుచును బోయి చిత్రాంగిఁ జూచి.” ద్వి. శ. సా. ౧, ఆ. ౪౯. పా. ౧౫. పం. “సీ. గుంజమంటపమట్టి శ్రోదమధ్యంబున నాఖ్యతోఁ జెఱలాడునదవిల్లి.” కాశీ. ౨, ఆ. ౪౩; 2. వ్యాపించు. “సీ. చెక్కుటద్దములపైఁ జెరలాడు నర్జును కత్తుకాపత్రకములఁ బోతె.” వైష. ౬, ఆ. ౧౦౩.

చెరలు. దే. ఆ. క్రి. ఉత్పాదించు. “ద్వి. చెరలుచు గోవాత్య చేసినయూర...” బస ౭, ఆ. ౪౦. పం. వి. ఉత్పాదము. (చూ. చెరలుకొట్టు.)

చెరలుకొట్టు. దే. ఆ. క్రి. (చెరలు+కొట్టు.) ఉత్పాదించు. “ప... క్రిన్ననమునికొలఁ గదల్చినం గెరలి చెరలుకొట్టుచు మిత్తులపైఁ బాటుచిలుక వారువంబుల...” శ్రీరం. ౨, ఆ. ౨౯౫.

చెరప. వై. వి. (సం. చరుఁగి) వెడలుపుయాలి గల పాత్రము. “గీ. ఇలఁ జెరప మూయ మూతుడు గలదు గాక, నోరు మూయంగ మూతు డెందులను గలఁజె.” సా. ౨, ఆ. ౨౪౯. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౫.

చెరి. దే. వి. మట్టి, కట్టి మున్నగువానితోఁ జేసిన శిల్పము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౬.

చెరికి. దే. విజ. ధూర్జడు. “సీ. చెడుగు గావరి నీచు చెరికి కేద ములుచ...” ఆం. భా. తృ. ౭.

చెరుగు. దే. స. క్రి. (ధాన్యాదుల) చేటతో నిక్షేపించు. “సీ. చేటఁ గైకొని యాట్ల చెరిగెద నని పోవు...” శుక. ౨, ఆ. ౨౦౮. దశా. ౮, ఆ. ౬౦.

చెరువు. యం. దే. స. క్రి. (త. నెరుక్కు...క. నెర్కు...) 1. గ్రుచ్చు, నాటు. “చ. కరమున నున్నకూలమునఁ గ్రమ్ముమెఱుగులు క త్రునైనన్ భీకరములు గా గజాశ్శభటకాయముల గుది గ్రుచ్చిట్టుగాఁ జెరువుచు...” భార. భిష్. ౩. ఆ. ౧౦౮. “క. కృతివర్తయెడల నాకృతి శితి

సాయకములు పదాఱు నెరివన...” భార. ద్వి. ౪, ఆ. ౧౫; 2. పువ్వులు మున్నగునవి, కూర్చు, సంఘటింతు. “సీ. చెరువంగఁ గలిగెఁ గ్రొవ్విరి పురాణాతికి...” సాంబో. ౧, ఆ. ౨౦౧. వైష. ౮, ఆ. ౧౬౧; 3. దువ్వు. దిద్దు. “ఆ. ఎఱక లొయ్యఁ జక్కఁ జెరివి మోమిఁజేరి, కొఁజా కక్కెరలను గదియ వైచె.” ద్వి. ౧, ఆ. ౨౩౫; 4. దోచుకొను. “సీ. బిట్టుల్ని గట్టురా చట్టి, దొడ్డికభీతి జెవుల జుట్టనవ్రేల్చి చెరివి కొనియె.” గీ... భీరభాధణా ధణల నపుడు.” దశా. ౨, ఆ. ౫౫. వి. 1. దోచును. “ప... మలయానిలము మలయావలుచని తావులకు మలయాచెరువులు నెరివి...” ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౧౩౬; 2. (సం. నరఁగి) కటాకము. “రగడ. చిన్నిచెందోపలచేఁ జెరువులును దొరువులును.” రాఘవ. ౨, ఆ. ౬.

చెరువుతోడి. దే. వి. (చెరువు+తోడి) నీటితోడి. “సీ... గౌరవంక జక్కవ చెరువుతోడి.” హంస. ౩, ఆ. ౧౨.

చెర్లాట = చెర్లాటము. “సీ. శ్రేష్ఠచెర్లాట రంజితైదు హరులు...” కళా. ౩, ఆ. ౧౦.

చెర్లాటము. దే. వి. మిక్కిలిఆడుట. “ఉ... దానవుణ్ ... త్రిప్పి చెర్లాటము చూపి...” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౬౯.

చెర్వ = చెఱువు. “క... చెర్వన నూనియ నెరసిన క్రియ...” సాంబో. ౩, ఆ. ౩౬.

చెఱి. వై. వి. (సం. చారఁగి. క. నెఱి. త. చిఱి) 1. కారాగృహము “నఱుకుట యర్థము గోను టయుఁ జెఱి నునుచుట...” భార. కాం. ౨, ఆ. ౩౭౬; 2. బుది. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౫; 3. దాన్యము, “చ. యోధులం. బఱిపఱిచేసి వేలు పులపాలి నుధాధన మీవు తెచ్చి వేచెఱి యుడి గించి కల్లికిఁ బ్రసిద్ధిగఁ జావవె పుత్రకృత్య ముల్.” హం. ఉ. ౮, ఆ. ౪౭; 4. నిర్బంధము. “ఉ. నీచెఱి బాసిపోయి రజసిచర చక్రిభింప ...” ఆము. ౬, ఆ. ౪౫; 5. బాధ. “సీ. చెఱివఁ బాలాదపు వ లెఱియొని కొంగంతు చెఱివఁ బా లొమనే చుగుది. బోణి.” విజ. ౨, ఆ. ౧౯౪.

చెఱుగఁ. దే. వి. (క. నెఱుగఁ.) 1. కొంగు, బట్ట యొక్క అంచు. "గీ. అవని గంపింప లలితపీఠాం బరంబు, చెఱుగు దూలఁ జక్రాంకులఁ దుఱు గలింప." భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౧౫౫. "చ. ఊవి కయఁ బట్టుఁబట్టము చెఱుగునుఱుం గయి యున్పిఁజేసి..." వై. ౬, ఆ. ౧౩౧; 2. కొన, చీరకొన. "చ. పుడమిచెఱుగు రెల్లి యట బోరగిలంబడఁ ద్రిప్పివైతుమె." రామా. 2, ఆ. ౫౪; 3. వస్త్రము "నీ...చెఱుగుముట్ట దనుచు జేందు మఱపు." చంద్రి. ౧, ఆ. ౬౫; 4. భాగము, భండము. "ఆ. బలభరంబుచేత భారతవర్షంపుట్టుచెఱుగుమోదియన్నదిక్కు, పడగ లొరగి శేషఫణికి..." రామా. 2, ఆ. ౩౨; 5. వైపు, దిక్కు. "క. నాలుగుచెఱుగుల నేలయఁ, బాలింపుం దంచు..." భాగ. ౯, స్కం. ౫౮౫. వేంక. దేవ. ౨౧.

చెఱుగుమాయ. దే. ఆ. క్రి. (చెఱుగు+మాయ) బట్టమాసిందగు, ముట్టగు. "గీ. చెఱుగుమాసిని మూన్నాళ్లు గుఱోడఁ, బలివిలాకనమార్గంబు పరిహరించి." కాశీ. ౨, ఆ. 2౨, "గీ. జీగురు కొన్నరజన్నార్చిః జెఱుగుమాసి." కాశీ. 3, ఆ. ౨౧.

చెఱుకడము. దే. వి. (చెఱుకు+కడము.) బెల్లము. "నీ. పడఁబెట్టిలో జెఱుకడము సా. బాలాన్న జెలగు నుదారంపుఁ జింతపండు." ఆము. ౨, ఆ. ౯2.

చెఱుకు. దే. వి. (క. చెరుకు) 1. ఇళ్లుపు. చెఱుకుశీ. "క. చెఱు కొకటి కలుగఁగా మరుచెఱుకుకొ లానైలి పనుచు జెఱుకులగమి నే, కఱిం గలు గానుగులాడుదు, రెఱిగి ప్రజల్ నుగుణులన్న రేండు నివీటన్." రామా. ౧, ఆ. ౧౨2. ఆం. భా. ద్వి. 2౪; 2. పంటచెఱుకు, కట్టి, (ఈయర్థమున నిది) 'పంట' పూర్వకముగానే యుండును.) వా - పంటచెఱుకు ఒకపుట్టి కొనికెమ్మ,

చెఱుకుగట్టు. దే. వి. (చెఱుకు+గట్టు.) ఇళ్లుపడడము. (వా)

చెఱుకుగోల. దే. వి. (చెఱుకు+గోల) చెఱుకుగడ. "ఆ. మఱియు నట్టిపష్టమారపుఁ గింకరుల్, విఱిచి చెఱుకుగోల విఱిచిపట్టు, బాధపెట్టు చుండ..." భాగ. ౫, స్కం. ౨, ఆ. ౧౪౪.

చెఱుకుదీఁగె = చెఱుకుగోల. (చెఱుకు+దీఁగె) "క. చేగానుఁగాడు చెఱుకుం, దీఁగెరనంబునఁ బురారిఁ చేల్చక గుడువన్." మార. ౧, ఆ. ౧౮.

చెఱుకుపందెము. దే. వి. (చెఱుకు+పందెము) పందెము వేసికొని చెఱుకుగట్టులను విఱుచునొకానొక యాట. "గీ. వికిలిపిట్టలఁ గొట్టాటఁ బెట్టి చూచు, దిట్టతనమునఁ జెఱుకుపందెము లాడు." కువల. ౫, ఆ. ౯.

చెఱుకులపందెము = చెఱుకుపందెము. "నీ. వామన గుంటలు పడఁగున్పిగంతులు చెఱుకులపందెముల్ చిమ్ముతాయి." మాంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

చెఱుకుపాలు. దే. వి. (చెఱుకు+పాలు) చెఱుకురసము. "నీ. విరిచియై చెఱుకుపాల్ వెల్లువ వాఱెడిక్రమ మున నాలాపగతులు వెలయ." ఉ. రా. 2, ఆ. ౧౬౪.

చెఱుకువిలుకాడు. దే. వి. (చెఱుకు+విలుకాడు) - ఇళ్లుధన్వండు = మన్నధన్వండు. "గీ. చెఱుకువిలు కానిబారికి జెఱుచి నీడు, మఱుగుఁ జేరిఁ జేడట్టి మనుపు నన్ను." విజ. ౧, ఆ. ౯3.

చెఱుకువిల్కాడు = చెఱుకువిలుకాడు. "నీ. ఎల్లె టికము లేక యేలుచునున్నాడు చెఱుకు విల్కా నికి జిక్కినాడు." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౨౦౦.

చెఱుకు విల్లుడు. దే. వి. (చెఱుకు+విల్లుడు) మద నుడు. "నీ...చెలి నీకు పళి యగుఁ జెఱుకు విల్లుడు..." ఉ. రా. 3, ఆ. ౧౦2.

చెఱుగొను. ద్వ. స. క్రి. (చెఱు+గొను) చెఱుపట్టుకొను. "గీ. నత్తుఁ చెఱుగొని గంధర్వరాయకుండు." భార. ఆర. ౬, ఆ. ౯. హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౪3.

చెఱుచే. దే. స. క్రి. 1. (చెడఁజేయు, వృద్ధము చేయు) "ప...అయిన మీపచనంబులు చెఱువంజాల..." మార. ౬, ఆ. ౧౧౫. (మానభంగముచేయు) "క. అతనిపొరుగింటియంగన...చెఱువఁ గోర్పి తిఁగఁసాగన్." కేయూర. ౨, ఆ. ౨౧. 2. (కగ్నించు) "ప...పలుకంబిండ్ల మారేడుపండ్లగా రాముఁ జెఱుచు గబ్బిగుబ్బులు." మార. 3, ఆ. ౨3.

చెఱుచెఱలాడు. దే. ఆ. క్రి. (చెఱుచెఱలు+అడు) కొవముచే తుండిపడు. (శ. ర.)

చెఱుదెచ్చు. ద్వ. స. క్రి. (చెఱు+తెచ్చు) బందిగా
తీసికొనివచ్చు “ఉ...ధరాతనానాఁడు, త్రేజిత
శక్తిఁ దొల్లి చెఱుదెచ్చినవారిఁ బదాఱువేల
ధా, త్రీ జనమాన్యలన్...” భాగ. ౧౦, స్కం.
ఉ. ౨౦౬.

చెఱుపట్టు = చెఱుగొను. “సీ. శతమత్యుఁ జెఱుపట్టు
జాలిరే వగవార లని తపోభావమును
బెగడ.” ఉ. రా. ౫; ఆ. ౬. భార. ఆర. ౨
ఆ. ౬౧.

చెఱుపనచేట. దే. విణ. (చెఱుచు ధా.) 1. అర్చియుఁ
బాడొనర్చునతఁడు - నాశకుఁడు. “శ. అఱి
మించి చొచ్చిని ల్లటు, చెఱిచిది వికఁ బుట్టి
నిల్లు చెఱిచెన ననియే, వఱుతొచిలి రొడింద్లకు
జెఱుపనచేట వము యేమి చేసికి దనుచున్.”
జై. ౪, ఆ. ౬౯. హంస. ౫, ఆ. ౧౧౩; 2.
తొందరపడి పరిచేయువాఁడు, కాబ్బుఁడు.” ఆ.
భా. తృ. ౬.

చెఱుపోవు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చెఱు+పోవు) నిర్బంధ
మునై పట్టువడు. “వ...నైంధ్రపుచేతం బాంచాలి
చెఱుపోయె నని వలకుడు...” భార. ఆర. ౬
ఆ. ౧౯౬. ఉ. రా. ౬; ఆ. ౩౧౮.

చెఱును = చెరను. “క. వఱుచునొకకడిలిఁ బరిముకుఁ,
జెఱుమలకై యేయఁ జిప్పచినుఁగఁగ...” స్వా.
౪, ఆ. ౪౫.

చెఱుబుగొను = చెఱుగొను. “సీ. ఆకతాయలు మూఁక
లై దేశమంతయుఁ జెఱుచి పుణ్యస్థీలఁ జెఱులు
గొనిరి.” వి. పు. ౨, ఆ. ౧౨౩.

చెఱులుదెచ్చు = చెఱుదెచ్చు. “వ...నమంచితరూప
విధవాభిరామలం జెఱులుదెచ్చి యొప్పింప...”
హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౪౫.

చెఱులుపట్టు = చెఱుపట్టు. “సీ. తొలివేల్పుదొరను
నకొగొలువ రా రేలంచుఁ దఱుగంటిచెఱువలఁ
జెఱులుపట్టు.” సమీర. ౧, ఆ. ౧౫౦

చెఱువడు: వై. ఆ. క్రి. (చెఱు+వడు) బదియగు,
“క. ఖలుచేఁ జెఱువడి భీతిం, గలఁ గెడునీతఁ
గని...” భా. రా. ఆర. ౨ ఆ. ౧౬౩.

చెఱుసాల. వై. వి. (చెఱు+సాల) కారాగారము.
“క. చెరసాలలందుఁ జెఱి బల్లలు నారసి...”
అచ్చ. నుం. ౧౮. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౬.

చెఱి = చెఱు. (శ. ర.) “వ...అంత...భృష్టకేతుం
దును...నహదేవుడును జెఱియొక యత్నోహతి
తోడం జనుడెదిరి...” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ.
౨౧౯.

చెఱు = చెఱి. దే. ఆవ్య. (ఇది ఉన్న భ్యమనుటకుఁ
గాని కాదనుటకుఁగాని నిర్ధారకముగాఁ గాన
రాదు.) ఒక్కొక్కరికి. ఒక్కొక్కవానికి. ‘ఉ...
సుఱియఁజెఱు జెఱుచేయి నే...’ భార.
సభా. ౧, ఆ. ౧౪. భార ఆది. ౨, ఆ. ౫౧.

చెఱుక = చెఱి. 1. ఒక్కొక్కదానికి. (శ. ర.); 2.
ఁరపునము. (జౌ.)

చెఱుచే = చెఱుచే. 1. (హాఁగొట్టు) “ఆ. అట్టి
యొఱుక జతుల కాక్షణమాత్తన, చెఱుచునుద్య
సేస సేయనగునె.” భా. ఆది. ౩, ఆ. ౧౨౦;
2. (త్రోసిపుచ్చు) “వ...అయిన మీవదనం
బులు చెఱుపంజాల...” హర. ౬, ఆ. ౧౧౫;
3. (చంపు, నశింపజేయు.) “సీ. తొల్లి యిచ్చ
టన యాదూరదృష్టియును దూరశ్రవణము నిద్దు
రాత్తకుండు, సాధించి నాడె తత్సాధన కెది
తొదఱుపత్తుకలు కోసి చెఱిచెనొక్కొ.” కళా.
౩, ఆ. ౧౦౨; 4. మానభంగము చేయు.
“వ...అద్భుత్తుఁడు బల్లిఁ బట్టి చెఱిచెన్ వేమాట
లింకటికిన్.” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౨౯; 5. పాదు
చేయు. “ఆ. ఘోరాలు లురుల నశలకై తను
మాడు, చెఱువ మావులంటి చెలువపిండు...”
ఆము. ౫, ఆ. ౧౨౨. (దీనిరూపాంతరముచెర్చు)
“ద్వి. యజ్ఞేనుఁడేని క్రియాదక్షనక్షు, యజ్ఞ
మేటికి జెర్చి...” పండితా. వాద. ౨౦౫, పా.

చెఱుచరి. దే. విణ. (చెఱుపు+అరి. త. నెఱుపువర్)
చెఱుచువాఁడు, నాశకు ఁడు. ‘గీ...నీకుఁ గొంప
చెఱుచరిపొయగును నూడె నపుడు.’ చంద్రా.
౫, ఆ. ౧౦౮. (గొంపచెఱుచరి = అగ్ని అని
తాత్పర్యము.)

చెఱుపు. దే. స. క్రి. చెఱుచు, తుడిచివేయు. (వా.)
వాడు వలకమీఁదివ్రాంత చెఱుపుచున్నాఁడు.
వి. 1. విఘ్నము. “గీ. కక్కనులఁజేడ నీ కిటుల్
నుక్కనేల, దురములొప, మాత్తురఁ దొడరి
గెలుచు కాడ తెన్నేని గల పెన జంకుమాలి,
చెఱుపుదొర లని వ్రేలియి నేయు మొకటి.”

అచ్చ. యు. ౪౩౫; 2. కీడు, ఆవద. వా:-
దేవుని నమ్మినచోఁ జెలువు గలుగదు.

చెలువు. దే. వి. (క. కెఱి.) తటాకము. “చ. చెలు
వాకరుండు గట్టిని విశేషపులాభము లేక
యన్నచో, నెలయఁగజేటాకండు తననేర్పునఁ
గట్టఁదలంచేనేనియుం, జెలు వొని గట్టనాతవిఁ
జెప్పి యొకంబడఁ గట్టు టొప్పు...” విశ్వా.
వ్యవ. ౧౫౦. భార. కాం. 3, ఆ. ౧౬.

చెలంతు. దే. వి. ఉత్సాహము. “ఉ...చుహి
పాలునివీక్షణభీరుపంక్షులు గంతు లిడుం జెలం
తులన్.” కృ. శకుం. ౨, ఆ. ౨౦.

చెలఁగించు. దే. స. క్రి. (చెలఁగు. ధా. ప్రే.) 1.
వ్యాపింప జేయు. “వ...సింహనాదంబులు చెలం
గించి...మై. ౨, ఆ. ౮౭; 2. చేయు. “నీ.
చెలఁగి గర్భస్థులన్ చెలఁగించి చెలఁగించి...”
అవి. ౨, ఆ. ౯౧; 3. మెప్పించజేయు. “గీ.
తెలువకయ తెల్పి కడునేర్పు లేకవడఁగ,
నలరుటొంకలఁ జెలఁగించి...” ద్వి. పరమ. 2,
ఆ. ౫౩౦.

చెలఁగు. దే. అ. క్రి. 1. మిక్కిలిఉత్సహించు. “అ.
చెలఁగి చెలఁగి చులఁగి చులఁగియల్లన, క్రావి
క్రావి...చళోరచయంబు చదలు దనుచయంబు
గాఁగ.” నిర్వ. ౬, ఆ. ౪౮. భీమ. ౫, ఆ. ౧౯౬;
2. విజృంభించు, దండెత్తు. “క. జననాథులమ్రై
తెల్లైన వారలు నొక్కపెట్ట చెలఁగి ముకుందా,
ద్వనుల బటుబాణార్ద్రం, బున ముంచిన నారె
సిదుపుత్రబలంబుల్.” భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౧౩.
సా. ౧, ఆ. ౯౪; 3. విప్పాటు, విచ్చు. “నీ.
ఆరాజదగ్గనం బబ్బక యుండిన నయనోల్పలంబు
లేక్రియఁ జెలఁగు.” రసిక. ౫, ఆ. ౧౪; 4.
ప్రకటించు. “క. జైమిముని తా నేర్పనసామ
మునకు బహుసహస్రకాఖిలు గలుగం, గాము
న్ననర్పి శిష్యులచే మూడుజగంబులండుఁ జెలఁ
గఁగ జేసెన్.” విప్ర. 3, ఆ. ౯౫; 5. విక్ర-
టిట్టు. “ప్రథర...దేవతల్ పొంగి యార్జున్,
గుతలం బట్టాడఁగా డిక్కులు నెలఁగ వడిం గూతె
...” కు. సం. ౧౨, ఆ. ౧౯౦; 6. ధ్వనించు,
వాగు. “ఉ...అనకడుండ భుల్ నెలఁగ...”
భార. ఆది. ౮, ఆ. ౨౧౭. కాశీ. 2, ఆ. ౨౦౨;

7. ఒప్పు. “చ. కనుఁగొని యర్థచంద్రవిశిఖం బడ
రించినఁ గర్జునూతి ముత్తునియలు సేయుచుం
జెలఁగ...” జై. 2, ఆ. 3౨. ఆం. భా. తృ.
౮౩; 8. మోదించు, సంతసించు. “చ. కలిమియు
లేమియుఁ సతముగా పని చెందినచోఁ జెలఁగు
చున్, గలఁగుచు నుక్కి ధీరులప్రకారమె...”
భార. ఆర. 2, ఆ. ౧౯౩. “క. చెలఁగదు కలఁ
గరు సాధులు...” భాగ. ౧, స్కం. ౪౮౭;
9. ఉండు. “ఉ...పాటికట్టున్నగతిం జెలఁగు
చుని...” ఉ. హరి. ౬, ఆ. ౨౧౩. “అ...
మనవు వచ్చినదాక, నంబురాను లేకమై
చెలఁగు.” వి. పు. ౧, ఆ. ౬౯; 10. ప్రకా-
శించు. “చ...చందమామ కడు నింగి జెలఁగి
మెలంగె నెంతయున్.” రామ. ౨, ఆ. ౯౫;
11. కలుగు, జనించు. “ఉ...చుట్టు నానందన
మగ్రులై బలసి నవ్యవికాసవిసీతంధ్రమ, స్పంద
నమల్ నిజంబు లగుభావములం జెలఁగంగ నత్త
టిన్.” హరి. పూ. 2, ఆ. ౨౩౦.

చెలఁది. దే. వి. (క. సిలంది.) సాలెపురుగు. “కా.
గోరితుండు చెలఁది బాము గజముల్...” కాళ.
౨, ఆ. ౯౩. ఆం. భా. ద్వి. ౮౭.

చెలఁదితెర. ద్వ. వి. (చెలఁది+తెర.) సాలెపట్టు. “క.
నెలపూదాలుపు మనపూజలు మెచ్చునె యని
మఁక విచారించకు చీ, కిలిమాకిలిగా నల్లిన, చెలఁది
తెరల్ సూచి సంతసించుటలేదే.” సా. ౧, ఆ.
౧౫.

చెలఁదిపుర్వ. ద్వ. వి. (చెలఁది+పుర్వ.) సాలెపురుగు.
“నీ. నులిగొన్నచెలఁదిపుర్వల నూలివట్ల నా నమ
రెడుముడుతకన్మౌనులవలన.” కళా. 3, ఆ. ౮౩.

చెలక = చెలిక. (జౌ)

చెలగము = చెలఁది. (శ. ర.)

చెలమ. దే. వి. చుంఢిసిటికై త్రవ్వినగోయి, నూయి.
“నీ. కుండికానదిలంబు గుల్కాప్రపూరంబు నెల
యేటిపాధున్చెలమనీకు.” కాశీ. 3, ఆ. ౨౨౪.
ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౨.

చెలయు = నెలయు. (శ. ర.)

చెలరేగు. దే. అ. క్రి. (చెలఁగి+రేగు.) 1. మిక్కిలి
రేగు, సంతసించు. “క. అనుచు జెలరేగి
మంత్రులు, గొనియాడుచు నుండిరి...” సా.

౧, ఆ. ౩౨. “గీ. బాలికలతోడఁ జెలరేగి బంతు రాడు.” భాగ. ౧౦; స్కం. పూ. ౧౬౮౮; 2. విజృంభించు. “చ...ముదంగునఁ జెలరేగి యార్వ...” ఉ. రా. ౩, ఆ. ౨౩౩. ఆం. భా. కృ. ౯౭; 3. తొందరపడు. “చ. ఆనలకిఘాలిఁ గాంచి యభయం బభయం బని దేవతల్ నభం, బున జెలరే గి చీరుటకుమున్న మనోభవు నీటు చేసి పోయిన...” కు. సం. ౧, ఆ. ౧౩; 4. ఆరిశయించు. మించు. “వ...నముజ్జ్వలమాణ నక్పభావాప్తిం జెలరేఁగునికానైచికిం బట్టి...” చంద్రి. ౪, ఆ. ౧౦౭.

చెలగు. చే. న. క్రి. నఱుకు. వా:—దారిలోని తుప్పలు చెలినార.

చెలవు = చెలఁ. “నీ చెలఁగి ముద్దేడుమాటులు గండగొడ్డిన నుల వగాపాఁజాలఁ జెలవివాడ.” ఆచ్చ బాల. ౨౦౧. ద్వి. తి. సా. ౧, ఆ. ౧౭. హ. ౩౦. ౧౦.

చెఁచుణి. చే. క. చెల్లుట. (వా.)

చెలాచుణియగు. చే. ఆ. క్రి. (చెలాచుణి+అగు.) నాణెము మొ. వ్యవహారమునఁ జెల్లుబడియగు, అడ్డులేకవాడఁబడు. వా:—వెనుకటినాణెము లిపుడు చెలాచుణికావు.

చెలి. చే. వి. (క. నెల్లి.) 1. ఆడుది. “గీ. పురుషుల నెంత చెలలకు మరులకొలువ.” కవిరా. ౪, ఆ. ౭౯. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౪; 2. పాతుడు. “క. ఈనలుపురు దక్కఁగ మన, సేనల నొక్క రునినైనఁ జేద్దనభిభటుం, గానం జెలి కెడ రైనం, బూని కలఁగునకడచూపె పురుషుం డెందున్.” భార. విరా. ౩, ఆ. ౨౩౧; 3. చెలికత్తె. “నీ. చెలి యనఁ జెలికాడు చెలికత్తెయను దోచు...” ఆం. భా. కృ. ౪౪.

చెలిక. చే. వి. 1. క్షేత్రము, చేను. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౦; 2. బీడు. (చూ. చెలికపట్టు.)

చెలికపట్టు. = చెలిక. (చేను.) “వ...సారంగంబుల ఖురళికారంగంబు లనక గనుపట్టు చెలికపట్టు లును...” స్వా. ౪, ఆ. ౩౭.

చెలికత్తియ. చే. విణ. (చెలి+కత్తియ. స్వార్థమున.) స్నేహితురాలు, సఖి. “క. అత్తటి మురివపునడఁ జెలికత్తియగమి గొలువ...” స్వా. ౬, ఆ. ౩౦.

చెలికత్తె = చెలికత్తియ. “నీ. చెలికత్తె నెలుగెత్తి చీరుతోయ్యలిఁ దమకుల మని కోయిలల్ గుంపు గూడ.” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౨౭. వై. ౧, ఆ. ౧. చెలికవెలుగు. చే. వి. (చెలి+వెలుగు.) కాక జంఘళి. (క. ర.)

చెలికాడు. చే. వి. (చెలి+కాడు. స్వార్థమున.) స్నేహితుడు. “చ. అనవుడు నిట్లునుకో విదురుఁ డక్కడ ధర్మనుకుండు బాంధవుండును జెలి కాడునున్...” ఉద్యో. ౨, ఆ. ౨౪. ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౬.

చెలికారము. చే. వి. (చెలి+కారము.) స్నేహము. “రగడ. బహుకాలము తన మొనరించినధనపతి చెలికారము నువకృతి చేసితి.” ఉద్య. ౩, ఆ. ౨౮౭. “నీ. అభివోఁ జెలికార మంది మైనా కంబు రవియింతె నిజపక్షరక్షణంబు.” సాంబో. ౧, ఆ. ౧౩౪.

చెలితనము. ద్వ. వి. (చెలి+తనము.) స్నేహము, మైత్రి. “తరువోజ. చెలితనంబున గంగ చెల్వ పార్వతికిఁ జేసె నత్కృతు లెల్ల క్రిసాంపు మెఱయ.” హరి. ఉ. ౩, ఆ. ౭౧.

చెలిది. చే. వి. 1. మేహరోగము. (క. ర.); 2. చర్మ రోగము. “గీ...చెలిది యనఁగఁ, ద్వర్గతవ్యాధి భేదమై వఱుచుండు.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౮ చెలినురి. చే. విణ. (చెలిమి+అరి.) చెలికాడు, చెలి కత్తె. (క. ర.) సాం. ని. మాన. ౧.

చెలిమి. చే. వి. (చెలి+ఇమి.) 1. స్నేహము. “క. చెలి మియు సంభాషణమును, బలిమి వివాహంబు...” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౪౬. ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౬; 2. సంబంధము. (చూ. చెల్లి.)

చెలిమికత్తియ = చెలికత్తియ.

చెలిమికత్తె. = చెలిమికత్తియ. “క...చెలిమికత్తెలు నగరే.” ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౬౩. వాల్మీ. ౧, ఆ. ౨. చెలిమికాడు. చే. విణ. (చెలిమి+కాడు.) మిత్రుడు. “క...గతకల్పతోడఁ జేమికాడై యుండెన్.” వేం. పంచ. ౨, ఆ. ౬౩. కాశీ. ౧, ఆ. ౧౨౧.

చెలిమిచెలువ. చే. వి. (చెలిమి+చెలువ.) చెలిమికత్తె. “గీ. చెలిమిచెలువలతోఁ గూడఁ జిదిమిగొనుచు.” కృష్ణ. ౪, ఆ. ౪౯.

చెలిమిడి. దే. వి. నీరుబిట్ట. ఆం. భా. ద్వి. ౨౭.

చెలిమివాడు. దే. విణ. (చెలిమి+వాడు.)

ప్రియుడు. "నీ. బలిమి వాసపుచెట్టు నులిమి వాకిటఁ బెట్టుకలిమివాలుగకంటి చెలిమివాని."

చంద్రా. ౧, ఆ. ౮౪.

చెలియ. దే. వి. 1. ఆడుది. సాం. ని. మాన. ౨౦;

2. చెలికత్తె. "క...మెలతకుం బలికిన్, వలపు నమం బగుట జన్మవాసన చెలియా." స్వా. ౬, ఆ. ౬౬.

చెలియలికట్ట. దే. వి. (చెలియలు+కట్ట. చెల్లు+అల+కట్ట అని బ్రా.) సముద్రపుటాడ్డు, వేల. "క. చెలి

యలికట్ట సముద్రము, నిలిపినక్రియ నేన పార్థ నిలిపెద ననుచున్." భార. ద్రి. 3, ఆ. 3౮.

భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౨౨.

చెలియలు = చెల్లెలు. "వ...తమచెలియలివివాహంబునీయ..." భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ. ౧౨౪.

భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౧౧.

చెలివి. దే. వి. వృక్షవిశేషము. (బ్రా.)

చెలుకు. దే. న. క్రి. 1. వెలుకు, వెల్లెగించు. "నీ. క్రి

కంఠమూర్తి నీక్షింపనివారలకన్నలు చెలుకుండు గల్గిమొనల." సానందో. ౨, ఆ. 33. పా; 2 చిమ్మ, పోవునట్లుచేయు. "నీ. పొదరిండ్లు చెలికి

తపోధనులచనుత్రోవ ఘంటావధము నేయఁ కాసరములు." కకు. ౧, ఆ. ౧౫౨.

చెలువు. దే. న. క్రి. పూయు, అలండు. "నీ. వెలిమిడి

నలికంబు చెలువంగఁ బోవుచు తెలుపార మైనెంద నలది కొనుచు." కు. సం. ౮, ఆ. ౬౬.

చెలువ. దే. వి. (చెలువు+అ.) 1. స్త్రీ, ఆడుది. "ఉ.

వారివివరవేళఁ జెలువా చెలువారెడు వీచకుం గవన్." శైష. ౫, ఆ. ౧౦౮. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౪; 2. పల్కి భార్య. "ఆ. చనుచుచుండి తనదు సంగీతచాతురీ, గరిమవనకు మున్ను సరిసిజాతు,

చెలువ లాత్త మెచ్చి..." కళా. ౨, ఆ. ౪౦. హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౧౫౪.

చెలువము. దే. వి. 1. సొగసు, అందము. "ద్వి

అన్నియునేల యాయలివేడిచెలువ, మెన్నినజగతి సహిస్తరి యనగ." ద్వి. వరమ. ౫, ఆ. ౪౪3. పా. శైష. 3, ఆ. ౧౦; 2. కుకలుము. "మ.

చెలువందే నినుపిటిసిటరులకుఁ జేజేలకుఁ

లెన్నయే." చం. రా. ౨, ఆ. ౨౦; 3. విధము.

"క...వివృచ్చకొడుకు కోపించినఁ, జిమ్మ మిడుతపిండు నేర్పుచెలువము దోచెన్." భార.

ద్రి. ౨, ఆ. 22. విణ. అందముగలది. "నీ.

జేజేలరాతాలచెలువపు గృహపాళికటికి వీకటి గుంపు గరిమ నింప." దశా. ౧, ఆ. ౨౬౨.

నీలా. ౧, ఆ. ౬.

చెలువారు. దే. ఆ. క్రి. (చెలువు+అరు.) జిమ్మ.

"నీ. శేషపుచ్చచ్చాయఁ జెలువారుదినములు తన్నగ్నమరదంతిదంకములుగ." శైష. ౧, ఆ. ౯౬.

చెలువు = చెలువము. 1. (అందము.) "గీ. చిట్టు

మజ్జాడుచుండ నచ్చెలువచెలువుఁదగిలి..." భార. విరా. ౨, ఆ. ౮౫. ఆం. భా. తృ. ౪౧;

2. జేతుము. "క. ఇలవతులచి క్షన్నత్తులు, కలయ కలం దెలిసి మెల పూతల చెలమి, జెలు

వొనరు జయము చేతులు..." హంస. ౧, ఆ. ౧3౫; 3. విధము. "క. చెలి చెనెననడ

మామిడి, చె వునఁ బటతెంచె భీషనేనుఁడచటి కిన్." భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౨౨3. విణ. 1.

యుక్తము, అర్హము. "చ. పోవుగ దానధర్మములు చేసినవారల...కామతురు పుణ్యలాక మతో." కామా. 3, ఆ. ౧౦౧; 2. ఇవ్వము.

ప్రియుము. "క. శ్వేతులు నిద్రింపఁజ్జిత, చేత న్దులు నైననరులఁ జెలువుగ మానో, పేతులఁ గంటినచట..." భార. కాం. ౬, ఆ. ౪౬౬.

"గీ. శివకథాగోష్ఠి చెవులకుఁ జెలువు కాదు." భీమ. 3, ఆ. 2౨.

చెలువుడు. దే. వి. 1. ప్రియుడు. "చ...కుల్కు

వచ్చునో, చెలువునిచెంగటం బరునిచెంగటం బోలెఁ గురంగలోచనా." శుక. ౧, ఆ. ౪౪౦; 2.

మగఁడు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౫; 3. విటుడు. "క. వ్యాఘ్రాదికథయదాటవి, శీమగతి స్థలం గు

నసతిఁ చెలువుఁడు దానున్." పాండు. 3, ఆ. ౮౫; 4. అందగాడు. "చ. చెలువుఁడ నీయెడం

జెవులు చీడఱఁ జెందగఁ బెక్కులాగులంబలు కఁగ నేల యాతలిరుఁబాయపుటన్నులమిమ్మచెల్లి

నీకలవడెనేని...పసిండితోడ...మానికంపు రవ బొందుగఁ గూర్చినచందమాంబ జామి." నీలా. ౨, ఆ. 3౦.

చెల్ల = చెలిక. (చేను.) “ఉ...అంటలు గట్టి చెల్ల
లవ నాం ద్రును విడ్డలు...” అము. 3, ఆ 33.

చెల్ల = చెలగు. (అలిశయించు.) “నీ లంకసాబ్బిలి
నుంచు హంకారములు నెల్ల గలవించుచు
బిట్ట తెలియునారు.” భా. రా. యు. 262.

చెల్లికత్తె. చే. విణ. (చెల్లి + కత్తె స్వార్థమున) నఖు
రాలు. “కత్తరమ్మ మాని నిద్రువు వీడి వచ్చి
చెల్లి, కత్తెలలో నిపుడు నీవు బాత్తు గూడవే.”

సప్త. ౧౦. “కా...తానుకు జెల్లికత్తె లగు
సుశ్రీజుల్ ప్రవీణాత్తలై.” గాథే. ౧౬౧.

చెల్ల. చే. అవ్య. 1. సంతాపము నూచించుటకు. “గీ.
చెల్ల చనులకు బోవలె జేల విడువుము...”

దశా. 2, ఆ. ౧. ఆ ౧౪౪; 2. ఆశ్చర్యము
నూచించుటకు. “రగడ. చెల్ల విరులనె కనెరి
చెలులు తమరదములు.” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౬౧.

చెల్లఁబెట్టు. చే. స. క్రి. (చెల్ల + పెట్టు) పో. జేయు.
“ఆ. వివసిభంబు లైనవివయాభిలాషంబు, తెల్లఁ
జెల్లఁబెట్టి యేను బ్రహ్మ, చర్యధుర్యవృత్తి నవ
రించు చున్నాడ...” పాండు. ౧, ఆ. ౨౦౮.

చెల్లఁబో. చే. అవ్య. (చెల్ల + పో.) 1. ప్రశంసా
ర్థమునకు. “క. చెల్లంబో యితవికరుణచెలి వి
ట్టున్నే.” భార. అశ్వ. ౪, ఆ. ౧౨౦; 2. సంతా
పార్థమునకు. “క...దీనికి జెల్లంబో యిట్టి
మగఁడు నేమిట ననగన్.” భా. ౧, ఆ. 3౨౬.
వరాహ. ౨, ఆ. ౧2; 3. ఆశ్చర్యార్థమునకు.
“ఆ. రాజనూయకర్త బ్రహ్మదత్తుం డబ్రైరసభ
మెనఁగ హంసడిభకులబ్రై, చేయఁ బనుచువారు
చెల్లఁబో లవణంబా, పాచ్చువాడఁ గాక ముర
విరోధి.” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౧౫౪.

చెల్లచెదరు. చే. విణ. (చెదరు + చెదరు.) ఎక్కువగా
చెదరు. “గీ. అరయ దన లేక నీధనం బడవిశాసఁ
జెల్లచెదరయ్య...” హరి. పూ. 2, ఆ. 3౯.
భా. రా. యు. 2౪౮.

చెల్లరా = చెల్ల. (సంతాపార్థకము.) “క. సామి
లియు దుఃఖించుచు, రామున కెడయైతిఁ
జెల్లరా యని యాత్మన్.” వద్ద. ౯, ఆ. ౪2.

చెల్లర = చెల్ల. (సంతాపార్థకము.) “చ. నరుఁడు
విహససాధనుఁడు నా కెదురై లలిఁ ద్రుణ్ణి

యాడఁ జెల్లరె యిటు నూడఁగాఁ దగునె...”
హరి. ఉ. 2, ఆ. ౨౧౫.

చెల్లరే = చెల్ల. 1. (సంతాపార్థకము) “ఉ. తాపన
వృత్తి నుంచులరైవము నేమననేర్చు జెల్లరే
...” పిర. ౨, ఆ. ౨౬౦; 2. (ఆశ్చర్యార్థకము)
“ఉ. క్రొందలిరాకుబాసు దొరమక్ దొరకించు
భవంబు చెల్లరే, చందనగంధి చన్నుగవ చంద్రుఁ
డొ యింద్రుడొ యాముపేంద్రుడొ.”
కృ. శకుం. ౨, ఆ. ౧౨.

చెల్లాపఁజెదరు. చే. క్రి. విణ. చెల్లాచెదరుగా.
“క...చెల్లాకుంజెదరు చేతు శిశుమె వానిన్.”
రంగా. ౨, ఆ. ౨౪2.

చెల్లాచెదరు = చెల్లచెదరు. “క...చెల్లాచెదరై యత్తులు
పెల్లిలం బజిదిరి...” నిర్వ. ౪, ఆ. 2౫. హరి.
ఉ. ౬, ఆ. ౧3౫.

చెల్లాట. చే. వి. ఆట. “నీ. సతతపుష్పితలతాయుత
మెనరై వతకాద్రి యెవ్వనిచెల్లాటగట్టు.” గట్టు.
నువ. ౧, ఆ. ౮౯. “క...గోపాలునితో, మల్లా
దుచు నెల్లచ్చుడు చెల్లాటల నుండురాధ జిలివిలి
తమిచ్చేన్.” రా. ౧, ఆ. ౧౫.

చెల్లాటము = చెల్లాట. “గీ. అనుచుఁ బెనుచూట
పోలె జెల్లాట మెనఁగ.” వేం. వంచ. ౪, ఆ.
౧౨2. హంస. ౧, ఆ. ౧3౪.

చెల్లాడు = చెరలాడు. (క్రి. దనలుపు) “కా. ముల్లోకం
బులు దల్లిజీల్లు నిపు డీముంగోపి కేనుంగుతోఁ,
జెల్లాడంజను బాజలీల...” చం. రా. 3, ఆ.
౧౪౨. రాజచ. ౧, ఆ. ౪2.

చెల్లించు. చే. స. క్రి. (చెల్ల. భా. ప్రే.) 1. గలి
పించు. “గీ. అభలధర్మ పరాజ్ఞాఖుఁ డయిన నతని,
మతము చెల్లించె నెందును మనుజుకోటి.” హరి.
పూ. ౧, ఆ. ౧౦౦; 2. తీర్పు, నెఱవేర్పు;
“నీ. తల వంచుకొని భవద్ధర్మ వికారిక చెల్లించె
గదలి విచ్చేయవలయు.” జై. ౬, ఆ. ౪౬.
మార్క. ౮, ఆ. ౧౫3; 3. ఇచ్చు, “ఉ. ఇంతయు
నేల మీకు నెదురెక్కటి నొక్కటికిం బదాటు
చెల్లింతు...” ఉ. హరి. 3, ఆ. ౧౧2. “గీ.
ఎట్లు చెల్లింతుఁ డంకంబు లేడునూర్పు.” (చాటువు)
4. వధింపు, చంపు. “క...ఇంకెల్ల తెఱంగుల
మిమ్ము, జెల్లింపెద చెల్లుగములు చెలగుచు

నుండన్." సీ. 3, ఆ. 23; 5. సాగించు, నడపు. "సీ...అప్పుర స్త్రీజనము, నాట గంధ ద్వలపాటు: జెల్లింపుడు నావుడు వా రట్ల నడపి..." భార. ఆశ్వ. ౧, ఆ. ౧౦౨. వార. ౧, ఆ. ౪౦.

చెలియ = చెల్లె. (వా.)

చెలియలు = చెలియలు. (శ. ర.)

చెల్లు. చే. ఆ. క్రి. (క. చెలి.) 1. తగు, అర్హుడు. "మ...ఇప్పుడుకొం, దకు రా జెల్లునె బుద్ధి బాధ్యజనితో న్నాదుల్ గదా శ్రోత్రియుల్." స్వా. ౨, ఆ. ౧౬. వరాహ. ౯, ఆ. ౧౨౭; 2. చెల్లు; అడ్డులేకుండ సాగు. "ఉ...సీపలుకు బంకము నెల్ల మదీయగేహకేళివనవాటి వేడుక దలిర్పగ నిల్పుము..." పారి. ౪, ఆ. ౧౧. ఆము. ౪, ఆ. ౨౦౬. "చ. అతడు వరప్రసాద మహిమాలికయమున జేసి విష్ణువ్రతయము గీడ్పడం దనదు లేజము చెల్లుచు నుండ..." నిర్వ. ౨, ఆ. ౬౩; 3. చెల్లవేటు. "గీ. చెడ్డకాలంబు యత్నసంపీడ నంది, చెల్లజేసినవని యొక్క పొల్ల వగతుచే నసిద్ధత బొందుట..." భార. ఆను. ౪, ఆ. ౩౮౬; 4. శక్తికలవాడగు. "గీ. చెలియండియు నైరణ సేయనకడు." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౪౨; 5. సరివడు. "సీ...ఉత్పలమాలికలు శేత్రములకు జెల్లు." హంస. ౧, ఆ. ౬౨; 6. కడచు. "వ...ప్రాద్దు గ్రంకి నవ్వుడు రణం బునసంహరించుచు చేప కడఁ దొడంగుచుం బెనంగ నిరువదిరెండుదిన సంబులు చెల్లిన..." భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౩౩౦. 7. (అవ్వ మొ.) పీఠు. "ద్వి. అనఘాత్త పీఠుణం బంతయుఁ జెల్లె." ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౯౩౩. "మ...నిను నానీయొడఁబాటు నెల్లె..." భార. ఆను. ౧, ఆ. ౨౬౩. 8. నశించు, 'గీ...మాత్సర్య మలికయిల్లె, జెల్లె దయ..." వరాహ. 2, ఆ. ౩౧. వరమ. ౧, ఆ. ౪౩; 9. మరణించు, చచ్చు. "సీ. కాష్టాలముఖుఁ డీల్లె నైవతనాదుడు నెల్లె..." అచ్చ. నుం. ౧౨౪. భార. శల్య. ౧, ఆ. ౩౭౦; 10. ప్రస ర్థిల్లు. "క...రణ, మెద్విధి నూలుకొని చెల్లె నెఱిగింపు తగన్." భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౨౩౨.

దశ. ౯, ఆ. ౧౯; 11. వీలగు. "ఉ...వాడు తనయుగ్రతఁ జాపెద నన్న మిమహీ, వల్లభు వారి కేల యమవహ్నులకై నమరూపుతోడఁ బోఁ, జెల్లుదు..." భార. కర్ణ. ౧, ఆ. ౨౧౦. భా. రా. యు. ౬౦౧; 12. ముగియు, పూర్తియగు. "క. కడుచుగ్రం బగువ్రత మిది, దొడగితి దివసక్రయంబుతో నిది నెల్లెన్." భార. ఆర. 2, ఆ. ౨౦౪. శుక. ౨, ఆ. ౧౬౦; 13. అయి పోవు. "ఆ. చేలికానుక లెల్లఁ జెల్లంగవచ్చున." భట్టా. 3. (శ. ర.) "తరల...తరలమై పరి యెల్లఁ జెల్లగ..." వరాహ. ౧౦. ఆ. ౩౮; 14. ఒప్పు. "గీ...ఒప్పునిధులు, జెల్లుబోధసాధనముల కెల్ల నిష్ఠ, యొక్కటియొ యిది భిన్న నిష్ఠాదికములా." భార. కాం. ౬. ఆ. ౧౧౨. భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ. ౨౧౮; 15. చెందు, ప్రాప్తించు. వ్యవ-ముడుపు చెల్లినది; 16. మాటువ్యవ:-ఈరూపాయి చెల్లుదు; 17. నమ్మ తమగు. (వా) ఈపాటు చెల్లుదు. విణ. చేరినది. (శ. ర.)

చెల్లుచీటి. చే. వి. (చెల్లు+చీటి.) రసీదు. "ద్వి. క్రితి నాథుచే సొమ్ము చెల్లినందులకు, నితనికి నిప్పింపుఁ డిటు జెల్లుచీటి." ద్వి. వరమ. ౬. ఆ. ౪౮౦ పా.

చెల్లుబడి. చే. వి. చెల్లు ధా-) 1. సాగుట. "మ... ఈయంచతక్రడి రాహుత్తునిమాట చెల్లు బడి..." చం. రా. ౨, ఆ. ౩౧. కళా. ౧, ఆ. ౭౦; 2. అధికారము "గీ. పీటఁ దమ కెవ్వ రెదు రని వెఱపు లేక, చెల్లుబడిఁ బల్లదంబులు సేయఁ దొడగి, రభవులెంకలు..." వార. ౧, ఆ. ౮; 3. సమర్థత. "క. చెల్లుబడి గలిగి యెవ్వఁడు, దల్లికిఁ దండ్రికిని వేహధరములవృత్తుల్, చెల్లి వఁడు..." భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧౩౯౦. విణ. 1. చెందినది. "సీ. పొడుపుఁ గొండకుఁ జెల్లుబడికొన లని యెల్లు..." ప్రబుధ. ౧౬౧; 2. నెగ్గినది, గెలిచినది. "ద్వి. పలుకువంతము చెల్లుబడి గాఁగ నతనిఁ, జలపట్టి బొంకింపఁ జాలక యున్న." ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౩౮౮ పం.

చెల్లె. చే. వి. 1. సోదరి. "కా. ఏమే చెల్లె విజీత రా గడవె..." ఉ హుశ్చ. 3, ఆ. ౩౭ ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౩; 2. వాక్యల్యూహాచకము. "సీ.

చెల్లె బొడ్డులపెండ్లి చేసే దీ పేటికి..." దశా. ౮, ఆ. ౭౨.

చెల్లెలికట్ట = చెలియలికట్ట. (చెల్లెలు+కట్ట) "నీ. వాటంపుమున్నీటివలి చెల్లెలికట్ట: గలిగిన నళికల వలపు గొంక." సాంబో. ౫, ఆ. ౧౮. భాగ. ౮, స్కం. ౭౦౯.

చెల్లెలు. డే. వి. డౌ. సోదరి. "క. బలియు రగు దొరలు తమగాదిలిచెల్లెండ్రకు ధనంబు చెత్తురు..." ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౦౩. వై. ౨. ఆ. ౧౧.

చెల్వ = చెలువ. 1. (ఆడుది.) "చ...నీచెలువము గల్లనే కడనుచెల్వలకన్న..." దశా. ౭, ఆ. ౧. ఆ. ౭౪; 2. పెండ్లాము. "చ...అఖిలలోక రక్షకుని చెల్వవయిం బటుదీప్తబాణముల్." హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౧౫౪.

చెల్వము = చెలువము. "ఉ. అక్కజమైచెల్వమున నాత్తకు ప్రేం గయిబొల్పుపొల్లివై." భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౩. స్వా. ౧, ఆ. ౫౫. విణ. 1. అందమైనది. "చ...జిగివాళ్ళాచెల్వపుకొ ముద్దు:జెక్కిలి ముద్దాడుచు..." దశా. ౩, ఆ. ౭౭; 2. మనోహరము. "చ. చిలువనుధారసాధరల చెల్వపుఁబుక్కితావి..." ఆము. ౫, ఆ. ౧౦౭.

చెల్వారు = చెలువారు. "కా. శ్రీకాంతాకుచపేరు కుంభములవై: జెల్వారు కాశ్చీరము..." వి. పు. ౧, ఆ. ౧.

చెల్వ = చెలువు. (కాంతి.) ఆం. భా. ప్ర. ౮౦. భార. ద్రో. ౫, ఆ. ౧౧౪; 2. (విభము.) "చ. చిలువలగుపు వెల్వడినచెల్వన..." ఉ. రా. ౨, ఆ. ౨౧౨.

చెల్వడు = చెలువుడు. 1. (ప్రియుడు.) "ఉ. చెల్వడు నన్నియుం బెలిసి చెల్వడు తానెటుగాఁ దలంచునో." నీరా. ౧, ఆ. ౧౦౬; 2. (విటుడు.) "ఉ...వి. నుద్దియ లేక కన్పొది చూచు మనో గలిఁ దోచుచెల్వనిన్." పాండు. ౩, ఆ. ౩౧.

చెవాకు. ద్వ. వి. (చెవి+ఆకు.) "ఉ...చెవాకు గాజు లుం, గొంపెత్తుద్యమున్..." పి. శకుం. ౪, ఆ. ౭౮.

చెవి. వై. వి. (సం. శ్రవణ. క. కివి. త. చు. చెవి. తు. చెవి.) 1. కర్ణము. "నీ. అచ్యుతుచరితము లాలకింపనిచెవి చెవి గాదు..." వై. ౧, ఆ. ౮౬.

ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౪; 2. రాట్నపుచెవి. "క. పడిదారముచెవులుం ద్రొక్కుడుసలకయు..." శుక. ౨, ఆ. ౪౧౯; 3. తాళపుచెవి. (శ. ర.)

చెవియారు ద్వ. ఆ. క్రి. (చెవి+ఆరు.) వీరులందగు. "నీ. అమృతావస్తువును నుదానాశ్రయియ నంగం జెవియారు విందుము..." భార. ఆశ్వ. ౨, ఆ. ౪౯. చెవులారు = చెవియారు. "నీ. నీవు వేదకాస్త్రార్థముల్ భావితాత్మ్యులగుమునీంద్రులచే జెవులారు వింటి." భార. ఆశ్ర. ౨, ఆ. ౩౦.

చెవిజెందు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చెవి+జెందు.) వినం బడు. "ఉ...చెవి: జెందె పహుయ్యదుగీతనాద ముల్." భా. ౫, ఆ. ౨౨౨.

చెవి: బడు. వై. ఆ. క్రి. (చెవి+బడు.) వినుపించు. "క. అనుకలకలంబు చెవి: బడ..." కువల. ౪, ఆ. ౧౨౮.

చెవి: బెట్టు. ద్వ. స. క్రి. (చెవి+బెట్టు.) విశు. "ఉ. కట్టెడు యోగ్యకాటి: బొడకట్టెడు రాచ నగళ్లకుం జెవి: బెట్టెడు కీర్తి..." బహు. ౫, ఆ. ౬.

చెవులపాడువు. ద్వ. వి. (చెవులకు+పాడువు.) శ్రవణానందము, వీరులవిందు. "నీ. ప్రతిభతో నారణ్యపర్వతేషముం జెప్పెం గవులకుం జెవుల పాడువులు గాఁగ." వి. ప్ర. ౧, ఆ. ౧౩. ఇందు. ౬ ఆ. ౬౫.

చెవులుగఱచే. ద్వ. ఆ. క్రి. (చెవులు+గఱచు.) చాడీలుచెప్పు. "క. పలుగూఁ తలఱచు నానిం, గలు ద్రావెడువాని: జెవులుగఱచెడివానిన్." వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౪౪౫.

చెవికొణక. ద్వ. వి. (చెవి+కొణక.) కొనచెవి. (శ. ర.) చెవిచొరుపాము. ద్వ. వి. (చెవి+చొరు+పాము.) కర్ణజలూక. (శ. ర.)

చెవిటి. ద్వ. విణ. (చెవి+అవిటి.) చెవిటివాడు. "నీ...ఉన్నత్తునిధంగం జెవిటి, గీ...పడువునను ..." భాగ. ౪, స్కం. ౩౮౮. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౦.

చెవిటిమూఁగ. ద్వ. విణ. (చెవిటి+మూఁగ.) చెవి టియు మూఁగతనమును గలవాడు. (శ. ర.)

చెవిదోర: బెట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చెవి+దోర+బెట్టు.) చెవి యొగ్గి విను. ఆం. భా. తృ. ౧౧౯.

చెవియాకు = చెవాకు. 1. లక్కాకు. (శ. ర.); 2.

కర్ణభూషావిశేషణము. “మ. కుసుమంబుత్ కబిరీ భరంబు చెవియాకుత్ మంగళాలంకృతుత్.”

కాశీ. ౧, ఆ. ౭౩.

చెవుడు. వై. వి. (సం. క్షేదక:) బధిరత్వము. “నీ. కమనీయశతకోటి ఘంటికాఘణఘణారవముచే దిక్కుదుత్ నెవుడువారయ.” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౩౨౦. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౪.

చెవుడుపడు. వై. ఆ. క్రి. (చెవుడుకల దగు. “గీ... ప్ర,చండఘంటాస్వంబున సకలదిశలు, చెవుడు పడఁ జేసే...” మార్క. ౬, ఆ. ౧౯౭. భార. మా. ౫౦. రూపాంతరము: చెవుడ్చుడు. “ఉ. పుష్పధనుర్ల తామధువపుంబగుణకవ్వణనం బొనర్చి వాస్తోష్పతికర్ణముత్ మనసిజాండు చెవుడ్చుడఁ జేసే నక్కటా.” వై. ప. ౪, ఆ. ౨౮.

చెవుడుపలుచు. వై. ఆ. క్రి. (చెవుడుపడుధా. ప్రే.) “నీ. గోపికాపల్లకీధనోపణంబులు గావు శింశనీ రవములు చెవుడుపలుచు.” భాగ. ౧౦. స్కం. భా. ౧౫౪౪.

చెవుడుపాటు. వై. వి. (చెవుడుపడుధా.) చెవుడు గలుగుట. (శ. ర.)

చెవుడ్చాటు = చెవుడుపాటు. “వ...తత్పటు ఘోషంబుల దిక్కుటంబులు చెవుడ్చాటుటొంద...” దుశ్శి. ౫, ఆ. ౭౫.

చెవులపిల్లి. వై. వి. (చెవులు+పిల్లి.) శశకము. (శ. ర.)

చెవులపువ్వు. వై. వి. (చెవులు+పువ్వు.) కర్ణభూషా విశేషము. “నీ. చెవులపువ్వు బొగడ...ఆనంగఁ గర్ణభూషావిశేషముత్ బొల్చు...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౮.

చెవులపూవులు. వై. వి. బి. (చెవులు+పూవులు.) కర్ణభూషలు. “గీ. చెవులపూవులు బవిరలు...” కళా. ౭, ఆ. ౬౬.

చెవులపోతు. ద్వ. వి. (చెవులు+పోతు.) కుండేలు. “నీ. చెవులపో తెదురయ్యె చెవరు దాదనఁ జావె...” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౨౩౫. ఆం. భా. ద్వి. ౮౫.

చెవ్వ. దే. వి. పిల్లలకు గలుగుగజ్జి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౯. [(శ. ర. ప్రా.)

చెవ్యాకు. ద్వ. వి. (చెవి+అకు.) కర్ణభూషావిశేషము.

చే

చే = చేయి. వై. వి. 1. హస్తము. “క. చే నజిబి నవ్వచుం బరి,హాసోత్తులు మెఱయుచుండ నాయుగ్గులులు...” హరి. ఉ. ౭, ఆ. ౬౬. భార. భీష్మ. ౩, ఆ. ౩౦౧; 2. తొండము. “వ...ఆతని రాజ్యంబునఁ గనవుఁ గజిబి చే యెత్తి మొఱఁ బెట్టుట కరులయంద...” ఆము. ౪, ఆ. ౧౮౭; 3. అధీశత. “క. పూనఁగ రాదే నా కెద్దానిం బూనినను నీవు తలఁగిని తీర్పం,గా నునికి గలుగ నే నీ,చేనుండఁగ నిట్లు లేల చెప్పెదు చెవుమా.” భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౩౧౫; 4. తృతీయావిభక్తి ప్రత్యయము. (ద్రు.) “క...శోల్పడితి గోధనము మ్రుచ్చులచేన్.” భార. ఆది. ౮, ఆ. ౧౧౭. భాగ. ౮, స్కం. ౭౩.

చేంతాడు. దే. వి. (చేడు+తాడు.) నూలిలో నీరు తోడుసాధనమునకుఁ గట్టుకొబ్బెరము. వాని నారతోఁ జేసినత్రాడు. (ప్రా. వా.)

చేత. వై. వి. (చేయుధా.) 1. రచించుట. “కా. సర్వజ్ఞాత్ భువి మీరు భారతము ప్రజ్ఞం జేత యిం తొప్పడే.” హరి. ఉ. ౯, ఆ. ౨౦; 2. కృత్యము, పని. “ఉ...సురాంగన లెల్ల యిట్టి నీ,చేతకు మెత్తురవ్వు...” న్యా. ౩, ఆ. ౩౩. భార. ఆను. ౩, ఆ. ౩౩౮; 3. చేయుట, ఆచరించుట. “ఉ...సత్యభాను...అవ్వరమహీరుహ దనసాము నేతతై, మెత్తన వేడెఁ జిత్తవిధు...” హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౨౦౪. భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౫౫; 4. సంగల్పము. “నీ...సృష్టియెవ్వనిచేతచే జనించు.” భాగ. ౮, స్కం. ౧౦.

చేతకతై. ద్వ. విణ. (చేత+కతై.) పరిచారిక. “ఆ. ఆతనుచేతకతై లమరంగఁ గాంతలు.” వేమన. ౩, ఆ. ౨౫౩.

చేతకాని. ద్వ. విణ. (చేత+కానిది) 1. అసహాయము; 2. వ్యర్థము. (ప్రా.); 3. తెలివితక్కువది. చేతకానితనము. ద్వ. వి. (చేతకాని+తనము) 1. అశక్తత; 2. అసహాయత. (వా.); 3. తెలివ లేమి.

చేతగట్టు. ద్వ. వి. (చేత+గట్టు) కృతకాద్రి. “నీ. వైడిమెట్టుక లెక్కి వై కేసిన చేతగట్టుండు దాగుడుమూఁత లాడి యాడి.” య. ౩, ఆ. ౫౩.

చేతరాసి. వై. వి. చేతరాసి, బకానోక కూరాఖ
చేట్టుళి. (శ. ర.)

చేతటికము. ద్వ. వి. (చేత+టికము.) కీడు.

“క. ప్రాంత యగుమంత్రి తనకు, జేతటికముఁ
జేసి ననుచు శిక్షించి...” నా. పంచ. ౧, ఆ.
౨౯౦.

చేతలాసి = చేతరాసి. (శ. ర.)

చేతికాయ. దే. వి. (చేదు+కాయ) చేదు గల
కాయ. “ఆ. జిహ్వ కింపుగాని చేతికాయలు
ద్రౌప, నేల పాతలై పనేల పడవ.” భా. ౧.
ఆ. ౯౨.

చేతిదొండ. దే. వి. (చేదు+దొండ) చేదు గల
దొండళి. (శ. ర.)

చేతిదోస. దే. వి. (చేదు+దోస) చేదు గలదోసళి
ఆం. భా. ద్వి. ౭౧.

చేతిపుచ్చే. దే. వి. (చేదు+పుచ్చు.) చేదు గల
పుచ్చళి. (శ. ర.)

చేతిపొట్ట. దే. వి. (చేదు+పొట్ట.) చేదు గల
పొట్టళి. ఆం. భా. ద్వి. ౬౦.

చేతిబీజ. దే. వి. (చేదు+బీజ) ఆవడ, భామార్ద
మముళి. ఆం. భా. ద్వి. ౬౦.

చేతిసొజ. దే. వి. (చేదు+సొజ) కటుకు_బిళి.
ఆం. భా. ద్వి. ౭౧.

చేత్రాడు. దే. వి. (చేదు+త్రాడు) నీర్లు చేదు
త్రాడు. (శ. ర.)

చేద. దే. వి. (చేదు+అ.) నీటిని తోడేడిపాత్ర.
“వ...కొంకి గల నిడుపుమెరుసం జేద పుచ్చి
...” దశ. ౧౧, ఆ. ౭౮. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౩.

చేదు. దే. స. క్రి. 1. రాగు. “నీ. చెప్పునిపని
నీర్లు చేదద నని పోవు...” శుక. ౨, ఆ. ౨౦౮;
2. ఉద్ధరించు. “ద్వి. చేదుతో చేదుతో సిరిగిరి
నాళ, చేదుతో మల్లయ్య చేదుతో వుడుచు.”
పండితాచర్య. ౩౧౧, పు; 3. ప్రయోగించు. “సిం
గాజింగోలు చేదినఁ దఱచుగా నవి యెల్లు విఫలం
బులగుచుఁ బడియె...” దశ. ౪, ఆ. ౧౭౭; 4.
కూల్చు. “వ...పెడచేతులం బఱచియు బచ్చ
దబ్బలకొ మోదియుఁ బాడుబావులం జేదియు
నిట్టధికావస్థలం బెట్టుచు...” సానందో. ౨, ఆ.
౨౪ బా. వి. బా. అనా. 1. పద్మసములూ

నొకటి, లిక్తము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౦౪; 2.
గరళము, విషము. “నీ. చేదుభోజనము చేసిన
మొక్కలీడు దక్షాధ్వరధ్వంసదీక్షాధికారి.”
పరాహ. ౬, ఆ. ౮౯. హ. స. ౪, ఆ. ౬౭. విజ.

1. లిక్తము. “గీ. వైత్యదోషోదయంబునఁ బరుస
నైన, జిహ్వికకుఁ బంచదారముఁ జేదుగాదె.”
వై. ప. ౨, ఆ. ౮౨. ౧౨౩; 2. వీచుల కింపు
కానిది. “క. వీచులకుం బలుకులు నేఁదైనను
జెప్పుదు...” భార. కర్ణ. ౧, ఆ. ౩౧౦. వై. 2, ఆ.
౯౦. [(వా.)

చేదుకట్టు. దే. వి. (చేదు+కట్టు) విత్తకోశము.
చేప. దే. వి. మత్స్యము. “చ. మిరిగడమ దిమిగిల
తమెయ్యెయి వెచ్చిన నీరువాతఁ గుత్తికవలకాశి
యైఁ జినుజే పది వైట్టుట నీవు మ్రొగుటే.”
ఆం. ౪ ఆ. ౧౯. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౯.

చేకటు ద్వ. వి. (చే+కట్టు) 1 చేతుల పుడుకొను
భూషణి చేదము. “వ...అవిరించి జనకునకు నర
ణియగా... అంగదములు చేసరటు చేకటులు”
ప్రబంధ. ౬౦౧ “నీ. నూలచేకటు లొకమూల
వైచి నీరాజిగతుల గట్టచేకటుల. దాల్చి.”
శుక. ౧, ఆ. ౨౩౭; 2. నొకెలు. (చూ.
చేకట్టు.)

ట్టు = చేకటు. హస్తభూషణి చేదము. బంగారపు
గుండ్లు వన్నకంబుగల్లులు మొ. కలిపి గుచ్చు
వలయు. (బా.) “నీ...చేకట్టుపాలెలు చెన్ను
మెఱుగుటాకులు...” దశ. ౩, ఆ. ౭౭. వేం.
మా. ౧, ఆ. ౧౩౦. బ. (నొకెలు.) “నీ. కొమ్మ
వాతెఱిగొరము గైకొనఁ బచ్చి కఠినవిద్రుమము
చేకట్టుఁ బడియె.” పా. ౨, ఆ. ౪౧.

చేకట్టుదండ. దే. వి. (చేకట్టు+దండ) హస్తమును
కదలకుండఁ జేయుదండ. “నీ. వాకట్టు బదనిక
చేకట్టుదండలు...” విన. శకుం. ౧. ఆ. ౧౧౩.

చేకత్తి. ద్వ. వి. (చే+కత్తి) చిన్నకత్తి. “మ. నెల
కట్టెత్ తడవిండ్లు నమ్ములపొదుల్ చేకత్తులన్
...” రామా. ౨, ఆ. ౨౨. ఆం. భా. ద్వి.
౨౦౬.

చేకత్తికాడు. ద్వ. వి. (చే+కత్తి+కాడు) చేకత్తి
యున్నవాడు, వీరుడు. “గీ. తీంద్రవయ
నెచ్చుఁ జేకత్తికాండ్రుగూడి, గరిడిమస్త్రీల జెట్ల

తోగల్గినాము, వెనుగులాట లానర్చుచు..."
ప్రబంధ. ౬౧౬. [౧౫౩.
చేకము. చే. వి. దశ, బట్టలంచు. ఆం. భా. ద్వి.
చేకలవాడు. ద్వ. విజ. (చే+కలవాడు) 1. వరా
క్రమకాలి. "ఉ...నీరజగర్భరమావిభం గడుం,
జేకలవాఁ డటం ద్రతనిచిత్రము లా సమరంబు
సేసి..." చే. ౪, ఆ. ౯౨; 2. దాత. (శ. ర.)
చేకానుక. ద్వ. వి. (చే+కానుక) ఉపాయనము.
"ఉ...నాకు జేకానుక చేసె నీవృధలికామిని
..." శుక. 3, ఆ. ౫౩౪. (దీని రూపాంతరము
చేకాన్క.) "ను...ఇది కొంచుం బోయి చేకా
న్కగా. ఘటియించుం దగు దైత్యచేత కని..."
దశా. ౧, ఆ. ౨౭౮.

చేకీతానుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఈశ్వరు డ; 2
కానోకయాదవుడు. విజ. (ఆ ఆ. ఆ) విక్రీలి
తెలిగలవాడు.

చేకరు = చేకలు. ద్వ. ఆ. క్రి. 1. లభించు.
దొరకు. "చ. కరుణలు చిల్కబొద్దులును
దంతపుబొద్దులు మేలిగాజు బన్నరలును..."
పేర్చి లీలఁ జేకర బొనురిండ్లఁ జేయనగు
కూర్కను వండుచు..." శు. సం. 3, ఆ. ౩౬;
2. సిద్ధించు. ఫలించు. "చ. హరివదసేవః జేయుచు
ననంతగుణాకరు సన్నుతించుచుకొ, సరిసిజనాభిఁ
గొల్పుచును జక్రికథాస్థిత లాలించుచుకొ
నిరతముఁ గాలముం గడపునీకు నభీష్టఫలంబు తెల్లఁ
జేకరు టది యబ్రమే..." రామా. ద్విరేఫ
దర్పణము. ౪, ఆ.

చేకలు = చేకరు. 1. లభించు. "క. నెఱవకు
కలలాఁ జేసిన, కొఱగామికి వగచుచోట గుణ
రత్నము చేకుట నీకు నలగి తన్ననఁ, బఱపు
వయం బడనయట్లు వద్దడలాక్షి." ఉ. హరి. ౫,
భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౨౯౭; 2. కలుగు. "క...
చేకలుఁ మూర్ఖాకాఁము నీ, కలవుగ కాపమున
కవధియును నవ్వు దగున్." భా. రా. ఆర. ౨,
ఆ. ౫౦౦. కళా. ౬, ఆ. ౧౬౦; 3. నెఱవేలు.
"ఉ...గృహః బలక్షీక, సేవితమయ్యె నిష్ట
ములు సేకుట..." భాగ. ౧౦, స్కం. పూ.
౧౨౬౫; 4. కట్టువడు. "నీ. కడకాళ్ళ నందంద
యొడిసి చేకలుఁ బట్టి..." దశ. ౫, ఆ. ౧౨౩.

చేకాడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చే+కాడు.) 1. లభించు,
దొరకు. "కా. ఆకాపాశము వాఁ గడు న్నిడుపు
లే దంతంబు రాజేంద్ర వా,రాశిప్రావృతమేదిసి
వలయనామ్రజ్యంబు సేకాడియుం, గాసిం
బొందిరి..." భాగ. ౮, స్కం. ౫౭౫. ఆం.
భా. తృ. ౯౯; 2. నెఱవేలు. సిద్ధించు. "గీ.
నిచ్చుఁ గనుగొనఁగాఁ గల్గెఁ గన్నులారఁ, గోర్కు
లెప్పు నుమాకు జేకాడె సేడు." య. ౫, ఆ.
౩౨.

చేకారు = చేకరు. 1. (కలఁగు.) "గీ...శృంగార
వతులరతులఁ జెనయించి...కేరుచేరుపు నీకె
చేకార నార." రసిక. ౪, ఆ. ౮౭. చంద్ర.
3. ఆ. ౩౮; 2. సమర్థమగు. "ద్వి. శేషుని
భేదించు జేకారమన్న, భీషణగతి వీఁచెఁ జేర్చి
వాయులలు." రం. రా. యు. ౩౦౩. భా. ౨.
వం. 3. వశపడు. (చూ. చేకారు.); 4. సిద్ధించు.
(చూ. చేకారు.)

చేకారుచు. ద్వ. స. క్రి. (చేకారు. భా. క్రి.) 1.
వశపఱచు; 2. సిద్ధింప జేయు. (చూ. చేకారు.)
చేకారు = చేకారుచు. 1. (వశపఱచు.) "క. నా
కనఁగాఁ గనకము భా,మా కనుగొనఁ జిట్టివెంకు
మాత్రము దానిం,జేకారుని నాతను విచె,నీకుం
గైవస మొనర్చ..." శుక. ౧, ఆ. ౪౩౦; 2.
(సిద్ధింపఁజేయు.) "క. నిను సేవించితిఁ గావున,
ననఘా నీవాంభ తెల్పు మదిచేకారున్." దశా.
౫, ఆ. ౯౨.

చేకూలి. ద్వ. వి. (చే+కూలి.) ఏదినమున కాదినము
ఇచ్చెడుకూలి. "ద్వి. ప్రాకటంబుగ నొక్కఁబాఁపని
యింటఁ,జేకూలి గొని కొల్చి జేవించుచుండె."
వండితా. దీక్షా. ౪౯. పు.

చేకొణద. చే. వి. తీరమారఁటల్. (శ. ర.)
చేకొణజే. చే. వి. వచ్చరంగు గలచెదలు. (శ. ర.)
చేకొణుడు = చేకొణజు. "నీ. గంధర్వనగరరేఖలు
మేఘపదమునఁ జేకొణులు వేత్తసీమలందు."
కాశీ. ౬, ఆ. ౫౮.

చేకొను. ద్వ. స. క్రి. (చే+కొను) 1. పరిగ్రహించు.
"చ...చేకొని భరియింపు మీతని శకుంతల
నక్కము వత్కె..." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౧౦౪;
2. పుచ్చుకొను, "చ. కనుగవఁ బిన్ననవుని దొల

కన్ మునినాథునికన్నునన్నని, చ్చినదగభోజ
నందనయుఁ జేసొని..." పారి. ౧, ఆ. ౧౫.
భార. ఆది. ౨, ఆ. ౧౯౫; ౩. పట్టుకొను.
"క. కట్టియఁ జేసొని డేగం, బట్టి..." ప్యా. ౪, ఆ.
౨౪. దశా. ౨ ఆ ౨౬౦; 4. పెండ్లాడు,
"గీ శచినిఁ జేసొగ్గు పాకకావనులిథంబి..."
కావ్వాపి. ౧, ఆ. ౧౪౦. భాగ. ౧౦, స్కం. ౬.
౧౩: 5. నున్నించు. "క. తన కవకారము
మదిఁజేసినఘనుఁడల్ప దనివచ్చుచేసొనియుండకొ
జను..." భార. ఆది. ౬, ఆ. ౧౧౫. "ఉ...
అ, చేడివిభుండు వారలన చేసొనువాఁ డగు..."
భార. ఆది. ౮, ఆ. ౧౩; 6. జయించు. "క...
ఇష్టం, జేయని దానిక తెత్తు న, జేయుడనై
యమరవరుల జేసొని యైకన్." భార. ఆది.
౨, ఆ. ౧౨; 7. వశము చేసొను "చ... పోను
యాజి మనుష్యులకు చేసొను నెట్టివెంటలకొ.
జేడుముగాదె నీకతనఁ జీరయుఁగూడును లేక
పుత్రకా." కాశీ. ౪, ఆ. ౯౩; 8. తోడ్కొను,
"క. నాయనుజునకు వివాహము, నేయంగఁ
గన్యాత్రయంబుఁ జేసొని బలిమిం, బోయెద
నడ్డం బగువా, నాయతభుజశక్తి నడ్డమగుఁ దాజి
మొనన్." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౧౯౮; 9 భరించు.
"క... కార్యపూర్తియూర్తి చేసొన్నక్రియన్." భార.
భీష్మ. ౧, ఆ. ౨౪౬; 10. పొందు. "నీ.
హరిచందనాన్నదం బగుచనుఁగవమీద బట్టు
చేసొనుఁగాక భసితధూళి." హర. ౪, ఆ. ౨౮.
భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౨౧౦; 11. కాపాడు
"ఉ... కారవలంబులు నెత్తురువెల్లిఁ దేలఁగాఁ,
జేసినఁ గర్మ కర్మ మముఁ జేసినచే యనుచుకొ
భయంబునన్." భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౩౮౨. భా.
రా. కిష్కిం. ౧౦౦; 12. అభయించు. "చ...
ను. స్థిరమరి రాజ్యభోగములు చేసొనఁగాఁ దఱి
లేమి..." విక్ర. ౧, ఆ. 2౧. వరాహ. ౧౧.
ఆ. ౧౬; 13. తెలిసికొను. "క. నాకుం బ్రియ
మిటు చెప్పిరి, చేసొని హితమగుట సతసింబిరి
దరుణి" భా. రా. కిష్కిం. ౨౦౦. విక్ర ౧,
ఆ. ౧౧౦; 14. లెక్కచేయు. "క. గోకులమును
గోపాలకుఁ, దామలమునఁ దోలునట్టు లమరుల
నెట్లం, జేసినక తోలి పంపె మ, హోళుడు వీర

భద్రుఁడలిబుండు శివా." శివ. సా. ౩౦౮;
15. విశ్వసించు. "క. నీకతమున నాదాస్యము,
ప్రాకటముగఁ బాయు ననినవలు కెడలొనం, జే
సొని యూఱడి నిర్లత, శోకస్థితి నున్నదాన..."
భార. ఆది. ౨, ఆ. ౧౦౦. ఆ. క్రి. పూను. "క.
నా కభిరుతంబు నిట్టిదమితును నువకార మగు
సమీపితబుద్ధిం, జేసొని చేసెద..." భార. ఆది.
౪, ఆ. ౧౨౯. ప్రభా. ౧, ఆ. ౮౦.

చేకోల. ద్వ. వి. (చే+కోల.) చేలికట్టు. "నీ. వీరులు
వట్టినచేకోల యది పోయె..." భా. రా.
ఆయో. ౨౦౫.

చేకోలు. ద్వ. వి. (చే+ను. భా.) చేసొనుట. "నీ...
నీనుఁజికి నేడుగడయు నీవ చేకోలు గలిగి
గక్షింపు మింక." దశ. ౧౨, ఆ. ౧౦.

చేగ. చే. వి. (క. చేగు. త. చేకమ్) 1. చేవ, చెట్టు
ప్రానులొనిపారము. ఆం. భా. ద్వి. ౩2. "క.
చేగ గలచెఱుకువంటను, బాగుగ నీలాత్పలంబు
బాణంబుగ..." భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. 2౬2;
2. శ్రేష్ఠత. "నీ... విపాశవాసియుఁ జంద్రభాగ
చేగ, యను శరావలిభూలియును..." పాండు.
౧, ఆ. 1౧౩౮; ౩. ముద్ద, అచ్చు. "ఉ...
బంగారముచేగ యాతరుణి కన్నులవండువుగాదె
చూచినన్." ద్వా. ౧, ఆ. ౧౧౫. విజ. దృఢము.
"గీ. నెలనువిండ్లును మొదలైనచేగవిండ్లు." కాశ.
౩, ఆ. ౩౫.

చేగగడ్డ. చే. వి. (చేగ+గడ్డ.) ఒకానొకయోషధి.
(చా.)

చేగడియ. ద్వ. వి. (చే+గడియ.) చేలిలోఁ దీసికొనఁ
దగినగడియ. "గీ. వచ్చి యరరనిరోధంబువలను
జాలి, కాంతుచేప్త యెఱంగి చేగడియఁ దివియఁ
గూడదు..." శుక. ౨, ఆ. ౧౨2.

చేగలమెకము. ద్వ. వి. (చే+కల+మెకము.) విరుగు
చాస్తీ. "నీ. చేగలమెకములఁ జెండుబెండొన
రించి..." అచ్చ. నుం. ౧౦౮.

చేగానుగు. ద్వ. వి. (చే+గానుగు.) చేలితోఁ
ద్రి పెడిగానుగు. "క. చేగానుఁ గాడుచెఱుకుం,
దీగెరసంబునఁ బురారిఁ దేల్చక మడువన్." హ.
౧, ఆ. ౧౮.

చేగిండి. ద్వ. వి. (చే+గిండి.) చిన్నకూకా. “సీ. చిత్ర శేఖ పసిండిచేగిండి భరియించ గ్రతుకుల్గు మణిపాడుకలు పహించ.” దశా. ౪, ఆ. ౯౭.

చేగు. చే. వి. (చే. చేకు.) 1. క్రూరుడు. “ద్వి. అసమయమునఁ దృణావర్తం దనెడి, యానుగ నుర గాలి యై భోజుఁ దనువ...అయ్యెడ మింట నద రునచ్చేగు, బుడమిపైఁ గెడసి...” ఆ. మ. క. ౧, ఆ. ౭౯. ౧౧. పం.

చేగురు. చే. వి. వృక్షవిశేషము. (బ్రా. దీనివేళ్లనూడి యెఱ్ఱరంగు తయూరుచేయుదురు. బ్రా.)

చేగొడ్డలి. ద్వ. వి. బొ. (చే+గొడ్డలి.) పరశువు. గండ్రగొడ్డలి. “క...రాముండునవదియొకయగి నృపతుల, శిరములఁ జక్కడిచెఁ దరదుచేగొడ్డం టన్.” భాగ. ౯. స్కం. ౪౭౭.

చేగొడి. ద్వ. వి. (చే+గొడి.) కొడిపడ, భక్త్యవిశే షము. (శ. ర.)

చేచేమురు. ద్వ. వి. (చే+చేమురు.) పృథము, నేయి, “సీ...నే నెయ్యి చేచము రన నాజ్ఞ మొప్పు ...” వేంక. మాన. ౭౨.

చేచేమే. ద్వ. ఆ. క్రి. (చే+చేమే.) 1. ఆశించు, “క...ఎవ్వరికిం, కేరకరాని మహానిధానము నకుం జేచాచిలిం దొయ్యలీ.” ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౧౫౫; 2. సిద్ధపడు. ఇట్టే: చేసాచు. (సిద్ధ పడు.) “క. ఎవ్వనితో నెచ్చోటం, జివ్వకుం జేసాచుపలదు చేసాచినచో...వగ ననం దీర్చు దగున్.” కాశీ. ౧, ఆ. ౧౦౯.

చేచేపు. చే. ఆ. క్రి. (చేపు+చేపు.) ఎక్కువగా చేపు. “ద్వి...పాలిండ్లుచేచేపుమది బుత్తుపైఁ బ్రేమమల్లడిగొనంగ.” ద్వ. పరమ. 3, ఆ. ౧౫౭. పా. పు.

చేట. చే. వి. బొ. చెరిగెడిసాధనము, కూర్చము. “ఉ...నిండుబండికిం, జేట భరంబె...” వైష. ౭, ఆ. ౭౭. “క...పిట్టలు, చెట్టడిచినఁ జేటెఁ దన్ని జిలజిలనెగయున్.” సాంబో. ౨, ఆ. ౧౯౪. (చేటెఁదన్ని = అనేక మని భావము)

చేటకొట్టారు. చే. వి. (చేట+కొట్టారు.) గృహవిశే షము, మ్రొకాల. ఆం. భా. ద్వ. ౧౪.

చేటగోళ్లబోటి. చే. వి. (చేట+గోళ్ల+బోటి.) కూర్చుండు. “ఆ. సంతసిల్పి చి యంతనిచెంత కట్టులు

వోవఁ, జేటగోళ్లబోటి బూటకంబు, దెలిసి...” ఆచ్చ. ఆర. ౧౧.

చేటచేరుపు. చే. వి. (చేట+చేరుపు) అనకూలమై కొంచెమేటవాలుగానండుట.

చేటచేటు. చే. వి. (చేట+చేటు.) అడుదానిదక విధమైనకొకట్టు. (శ. ర.)

చేటపెయ్య. చే. వి. (చేట+పెయ్య.) 1. దూడ పోయిన వెనుక దానిచర్మముతోఁ జేయుకృత్రిమ పత్నము. (వా.); 2. ఒకానొకరిట్టు. “గీ...చేట, పెయ్య కల్లుచ్చు చెమగు.” హాస. ౫, ఆ. ౧౧౩; 3. లేనిపానిమాట, కృత్రిమపుమాట. ఉదా:— సా. చెబుతుంటు చేటపెయ్య చాచును.

చేటచ్చ. చే. వి. (చేట+చ్చ) చేటలో బదులిచ్చు దాహ్యాదికము. (బ్రా.)

చేటరిక్కు. ద్వ. వి. (చేట+రిక్కు.) వికాశానవృద్ధి. (శ. ర.)

చేటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దాసి, పనిచేయునాఁడుది.

చేటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = చేటి.

చేటు. చే. వి. (చేటు. భా.) 1. నాశనము. “ఆ తనియం బండకుండ మను గోసీనం జని, చేటె కాదు విత్తుచేటుం గలుగు.” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౫౭. భార. కాం. ౨, ఆ. ౧౭౧; 2. మరణము. “ఆ. నలునిబుద్ధి జూచి నాకారిచేటింక, నిక్క మయ్యె నంచు నిశ్చయించె.” భా. రా. ఆర. ౨, ఆ. ౧౪౮; 3. అశుభము. ఆం. భా. ప్ర. ౯౯; 4. ఆపద. ఆం. భా. ద్వ. ౨౧౧; 5. నొప్పి. “ఆ. పేదకొవ మెందుం బెదవులచేటు గా, కుడికి యేమి నేమనోపు నన్ను.” కళా. ౭, ఆ. 3౦. భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౨౪.

చేటుండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. దానుండు; 2. నాయకానాయకుల గూర్చుటయందు తగు సలిపుండు. (వీరు సీతమర్దుండు, విదూషకుండు, చేటుండు మొ. వారు వీరిలో జేటు దధముండు.)

చేటుకాలము. మి. వి. (చేటు+కాలము.) వివాహ కాలము, అంత్యకాలము. “సీ...చేటుకాల, గీ. మైనఁబ్రతినపట్టె నంటియ...” భార. ద్రో. ౪, ఆ. ౨౯౧. “క...నరకుం డిష్టెయి, గారింఁచెం దనకుం జేటుకాలంబునకున్.” ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౧౪.

చేటుతటి. దే. వి. (చేటు+తటి.) అంత్యకాలము.

“గీ. ఇకనులీనుడు...అగ్రశిఖర మెక్కి వెలిగి లొకచేటుతటికి...” భా. రా. యు. ౪౬౧.

చేటుపడు = చేద్దడు. (చూ. చేటుపాటు.)

చేటుపాటు. ద్వ. వి. (చేటుపడు. ధా.) భంగపాటు.

“గీ...చిరజీవి జాతబాహువుడై చెప్పె దనచేటు పాటు మతికి.” వే. పంచ. ౩, ఆ. ౧౬౮.

చేటుమణిగు. దే. ఆ. క్రి. (చేటు+మణిగు.)

నశించు, చెడు. (చా.)

చేటుమణిచే. దే. న. క్రి. (చేటు+మణిగు. ధా. ప్రే.)

చెఱచు, నశింపజేయు. (చా.)

చేట్టొఱివి. దే. విణ. (చేట్టు+ఱివి.) నిర్భాగ్యుడు;

ఖలుడు. “నీ...ఖలుం డొప్పు వాట్లఁ డనంగ నురిపికడై, యనంగను బాట్టని యనఁ జేట్టొఱివి నా...” ఆం. భా. తృ. ౧౩. (శ. ర. చా. పా. “చెట్లకరివి.” లక్షీనారాయణీయము. ఆం. పదా.)

చేడియ. వై. వి. (సం. చేటికా.) 1. స్త్రీ. ఆడుది.

“గీ...చెట్టిచేడియలు గలరె.” భార. విరా. ౨, ఆ. ౨౭; 2. పత్ని, భార్య. “నీ. కూడులేకాతని చేడియ మువ్వరు కొడుకులలాపల నడిమివాని, మెడఁ ద్రాడువాసి...” హరి. పూ. ౨, ఆ. ౪౦.

చేడె = చేడియ. (స్త్రీ, ఆడుది.) “గీ. చెట్ట యని

లిట్టకే తోడిచేడె లెల్ల.” ఉ. రా. ౧, ఆ. ౧౮౩. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౪.

చేద్దడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చేటు+పడు.) 1. చచ్చు

నశించు. “చ...కాల్పదోదంగె హుతాశనుండు సేద్దడఁగ వనంబులోని మృగపక్షిభుజంగను భూతసంఘముల్.” భార. ఆది. ౮, ఆ. ౨౧౮. అచ్చ. యు. ౧౦౧. 2. భగ్నుడు. “కా. బాబుం డెక్కడ బండి యెక్కడ నభోభాగంబువైఁ జేద్దడు, గాలం దన్నుట యెక్కడ...” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౨౧౭; 3. వ్యాకులపడు. “క. కమభయమున మూలి చే, ద్దడి రిచ్చిచోదని మునం దపాటువుఁ డైనన్.” భార. ఆర. ౪, ఆ. ౬౩. ఉ. రా. ౮, ఆ. ౮౧; 4. కష్టపడు, బాధ చెందు. “ఉ. ఈవును సేనవాలెయ మునీర్షిం భాగ్యములెమ్మిజేసి కాశీరహస్వి తాపము

జేద్దడినాడవు...” భీమ. ౩, ఆ. ౧. మల్లభూ. వై. ౭౮.

చేద్వాటు = చేటుపాటు. (చేద్దడు. ధా.) 1. ఆశు

భము. ఆం. భా. ప్ర. ౯౯. 2. ఆపద. ఆం. సం. మాన. ౧౯; 3. బాధ. “కా. సింగం బాకటితో గుహంతరమునం జేద్వాటుమె నుండి...” భార. విరా. ౪, ఆ. ౯౧. భీమ. ౩, ఆ. ౬.

చేత = చే. వై. ప్ర. ద్వు. 1. తృప్తీయావిభక్తి

ప్రత్యయము. (సమానమం దిత్యము వచ్చును.)

“వ...అంత ప్రాణచేత ననుభూతుండై...”

భార. ఆది. ౬, ఆ. ౩౪. “క...లేజోధనుడఁ

బరేతుడ నీచేతను గానంబడితి నిదె పితామహా

కంటే.” భాగ. ౩, స్కం. ౩౨౧. “ఉ...కాలు

చేలిబల్, త్రొక్కుల నన్నును ప్రభృతుల్ దుద

యాపణ మండ నేర్పిరే.” ఆము. ౨, ఆ. ౭౮;

2. పంచమ్యర్థము “గీ...నారదు చేతవిండి.” హరి.

ఉ. ౨, ఆ. ౧౨౨. “కా. ఆప్తుల్ నారిధిచేతఁ

బుద్ధిగొని...” ఆము. ౪, ఆ. ౧౧౮.

చేతఁబట్టు. ద్వ. స. క్రి. (చేత+పట్టు) ఆధార

ముగాఁ జేసికొను. “ఆ...నరనాథ...విడువు

కోక మకనిఁ, జేతఁబట్టి నీవు మాతంగతురగాది,

కముల బంధుజనులఁ గాచికొనుము.” భార. చూ.

౧౧౭.

చేతకము. సం. విణ. (ఆ. లికా. అ.) 1. తలఁపించు

నది; 2. తలఁచునది.

చేతికి. సం. వి. తా. స్త్రీ. 1. కంకళి; 2. కరకకాయ;

3. జాజిళి. (వా. చ.)

చేతడి. ద్వ. వి. (చే+తడి.) (చూ. చేతడియాటు.)

చేతడియాటు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చేతడి+ఆటు) చేయి

యాటునంతమాలస్య మైన లేమండు. స్వల్ప

కాలమగు “గీ. ఆజ్ఞ వీడ్చించి చేతడియాటు దివును,

దీని కెన్నంగి మోహనం బైనవేజి, గలిగి...”

కాళ. ౧, ఆ. ౧౪.

చేతన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. జ్ఞానము; 2. బుద్ధి; 3.

తైతన్యము; 4. చిత్తప్రతిభేదము; 5. మనస్సు.

“ఉ. చేతన కీచపుగుల్మఁగ వదివు మనఁగ...”

నమిర. ౪, ఆ. ౧౬.

చేతనఁబ్రాలు. దే. వి. బ. తలఁబ్రాలు, సేనలు.
“ఉ...తరంగమాలి కానీకము లై నములైములు
నిచ్చలుఁ బ్రేపయిరాదు ముక్తికం, జాతదళాయ
తాక్షిణునసంభి)య మొప్పు ముముత్తుచూళివైఁ,
జేతనఁబ్రాలు వోయుగతి శీతనమిరసమిరితం
బులై.” వాల్మీ. ౧, ఆ. ౭౦. [కాయ.

చేతనకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. హరితశీ; 2. కరక
చేతనపడు. మి. ఆ. క్రి. (చేతనము+పడు.) చైత
న్యమునొందు. “సీ. సృష్టిచే నెవ్వఁడు చేతనపడ
కుండు...” భాగ. ౮, స్కం. ౧౦.

చేతనము. సం. వి. ఆ. పుం. జంతువు. విణ. (ఆ. ఆ.
అ.) ప్రాణముగలది.

చేతనించు. సం. ఆ. క్రి. చైతన్యమునొందు. “ఆ.
అతని కన్నునీడ నాపుతం లైనయా, శవము చేత
నించి చలన మొంది.” భార. ఆను. ౨, ఆ. ౮౫౦.
చేతనీయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బుద్ధి అనునీపధిశీ.
చేతనీయము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. అ.) తెలియఁదగినది.
చేతనుఁడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మనుష్యుఁడు; 2
జీవుఁడు; 3. దేవుఁడు.

చేతన్నఁబ్రాలు = చేతనఁబ్రాలు. “మ. చెలువొం
దిండుచు రాలుఁ బువ్వవిశతుఁ చేతన్నఁబ్రాలు
యనన్.” ప్రద్యుమ్నపరిత్రము. (బ్రా.)

చేతవ్య. ద్వ. వి. (చే+తవ్య) వ్రాయునపుడు
వచ్చినబారపాటు, వ్రాతకవ్య. “గీ...వ్రాయ
వ్రాయఁ, గొంతుకొనరును జేతవ్యఁ గొనక
యొందు.” పాండు. ౧, ఆ. ౭౧.

చేతము. సం. = చేతస్సు. “ఉ. చేతము చల్లఁజేయ
వలెఁ జిట్టనఁ జల్లవలె...” (పెద్దనచాటువు.)

చేతముకు. ద్వ. వి. (చే+తముకు) చిన్నతముకు.
(శ. ర.)

చేతముకవ్యము. సం. = చేతనీయము.

చేతరించు. తై. ఆ. క్రి. (శ. చేతరిను.) చైతన్యము
గలదగు. “సీ. భాషామృతముఁ గర్షవధముల
జొనువచే చెలువ నీజేదంబు చేతరించ.” కు. సం.
గీ, ఆ. ౧౩౫. పండితా. దీక్షా. ౩౬, పా.

చేతవులు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చే+తవులు) దొరకు,
లభించు. “శ. చేతులకసివోఁ గయ్యము, నేతవి
లెడుఁజ్జీ నిధము చింతించి ననుం, వ్రీతుంగఁ
గరుణించుము...” ఉ. హరి. గీ, ఆ. ౨౨.

చేతస్సు. సం. వి. న్. న. 1. చిత్తము, మనస్సు; 2.
చిత్తవృత్తి; 3. చైతన్యము; 4. తెలివి.

చేతాఁకు. ద్వ. వి. (చే+తాఁకు.) సాహసము.
“శ. నాతోఁ దలఁపొయక రో హతురక
బ్రలివఁజ్జీ తపసివాడ, వ్రాతంబు వినఁగ నీట్టులు,
చేతాఁకున నెప్పురంబు నేసితి కంటే.” భా.
ద్రో. ౨, ఆ. ౩౦౨.

చేతాట్లు. ద్వ. వి. బ. మట్టుని యాయధవిశేషములు.
ఆం. భా. ద్వ. ౨౦౭.

చేలించు. సం. ఆ. క్రి. చైతన్యమునొందు. “ద్వి.
ఆత్మయు నొడలు వజ్రై యొండియను ద,దాత్త
చేతను వ్యాప్త మైనదేహంబు, చేలించినట్లు
దోచియు శరీరంబు, చేలించ దాత్తయు చేలించుఁ
గాని.” పండితా. వాద. ౧౯౫.

చేలిబిడ్డ. ద్వ. వి. (చేయి+బిడ్డ) పసిబిడ్డ. (శ. ర.)

చేలికానియిది. ద్వ. విణ. హస్తగతము, అధీనము.
“గీ...పజ్జునచేలి, లానియిది బ్రహ్మలొకంబు
దీని మీర,లేర్పడఁగ నెన్నఁడును విని యెఱుంగ
రెట్లు.” భార. కాం. ౬, ఆ. ౨౯౮.

చేలికానివాఁడు. ద్వ. విణ. హస్తగతుఁడు, అధీనుఁడు.

“ఆ. ఇట్లు సేయవేరి యంద్ర నిరర్థ నా,చేలి
లాని వార చెప్ప నేల.” ప్రభా. ౧, ఆ. ౮౮.

చేలివ్రాలు, ద్వ. వి. బ. (చేయి+వ్రాలు.) 1.
హస్తరేఖలు. (శ. ర.); 2. సంతకము. (వా.)

చేతోంకువు. సం. వి. ఉ. పుం. జీవుఁడు.

చేతోభవుఁడు. సం. వి. ఆ. పుం. మన్మథుఁడు.

చేత్రాడు. ద్వ. వి. (చే+త్రాడు) యల్లునియలంకార
విశేషము. ప్రబంధ. ౭౮.

చేదండ. ద్వ. వి. (చే+దండ) కైదండ, హస్తావలం
బకము. “ద్వి. చేయెత్తి లెప్పుని చేదండ యిచ్చి.”
ద్వి. శ. నా. ౩, ఆ. ౧౧౫, పా. ౩, పం.

చేదవ్య. ద్వ. ఆ. క్రి. (చే+తవ్య) చేయిదాఁటి
పొవు, గలించు. “శ. చేదవ్యనకార్యములకు,
వేదనఁ జొందుదురె...” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౦౫.

చేదరినెనము. తై. వి. (చే+దరినెనము) చేకానుక.
(చూ. చేదర్చెనము.)

చేదర్చెనము. తై. వి. (చే+దర్చెనము) చేకానుక.
“గీ. నెమ్మి నీలిలిఁ జేదర్చెన్ము లానగి.” తై.
౩, ఆ. ౭౬.

చేది. సం. వి. ఇ. పుం. ఒకానొకదేశము.

చేదిరాజు. మి. వి. (చేది+రాజు) చేదిదేశమునకు రాజు - శిశుపాలుడు.

చేదివియ. వై. వి. (చే+దివియ) దివ్యుణ్ణి, కర దీపము. "వ...క్రందుగా మండుచేదివియలు చెందొవలెను గా..." స్వా. గీ. ఆ. 20.

చేదివ్వ = చేదివియ "సీ. చేదివ్వప్రతిమ చాసీలి బంధులమేల్కట్టు గొజ్జగి నీటిగాజుకుప్పె." వైజ. 3, ఆ. 28.

చేదుడ్డు. ద్వ. వి. (చే+దుడ్డు) చేతికట్టు, లగుకము. "మ...చోఁద్రుడు కోలులకు కుటుచ చేదుడ్డుక నమగ్రంబులై, చెలువారన్..." హరిశ్చ. 1. ఆ. 8.

చేదోడు. ద్వ. విజ. (చే+తోడు) సహాయము, "కా...శుభచ్ఛయా, సంపదైర్బంధ మొల్ల కే.గె. దనయజ్ఞానంబు చేదోడుగన్." దశ. 8, ఆ. ౧౪. హరి. పూ. ౧, ఆ. ౨౫. య. ౧, ఆ. ౬౦.

చేదోడుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చేదోడు+పడు) సహాయముగు. "క...హరివై, జిక్కినదిత్రంబు దనకుఁజేదోడుపడన్." హరి. ఉ. గీ. ఆ. ౨౦౧.

చేను. చే. వి. ఔ. (బ. చేబు.) 1. శ్రేత్రము, పాలము. "సీ. చేన బండినవిత్తుచేసిక ఫలకాంతుఁ జేర్చి గ్రమ్మతి వెదవెట్టికట్టు." కు. సం. ౧, ఆ. ౪౯. ఆం. భా. ద్వి. ౨30; 2. సస్యము. "సీ. వినఁట విరిసిట నిరుగారును బండుఁ బ్రాసంగవరిచేల బసిడిచాయ." భీమ. ౨, ఆ. ౫౪; 3. అరణ్యము. "సీ. అల కంబమయ్య దానైనదేమోకాని సింగ మొక్కటియైన జేల లేదు." య. ౧, ఆ. ౧౦౬.

చేపట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. చేపట్టుపట్టు. "గీ. జేట్టితం డంబుతోడ చేపట్టి హొంత, కారి విఱచిన యట్టు నగ్గలిక విఱుకు." భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౧. స. క్రి. (చే+పట్టు) 1. చేతితో బట్టు కొను. "సీ. తడవండ్లు సేపట్టి తడయక యెఱు కులై యార్చుచు..." భార. ఆర. ౧, ఆ. 3౦౦. భీమ. గీ. ఆ. ౧౦౦; 2. పెండ్లాడు, "మ. అలి లాకుండు స్వరోచి నీకు బడె యా నారాజుఁ జేపట్టి యున్నదిమక్రి విధిమంబు గాంచెదవు..."

స్వా. ౬, ఆ. ౫౬. ఆనంద. సీ. 23. 3. ఆశ్రయించు. "క. పుట్టిలి వజ్రతనువునఁ జేపట్టిలి పురాణపురుషు భవనము..." భాగ. ౧, స్కం. ౯౧; 4. తీసికొను. "మ...నీపట్టంబు నీమంత్రి లిచ్చిరి నా కింతయు నీమరాజ్య విడిచే చేపట్టు సే-బోయెదన్." భా. రా. కిష్కిం. ౧3౦; కాశీ. 3, ఆ. ౨౦౮. 5. ఆదరించు; "కా. నాకమ్మండు ఘుండు మల్లరథినీనాథండు నిన్నాకత, శ్రీతోడకొనముచేతుఁ జేసి యెలమి జేపట్టి మా కిచ్చుటన్." హరి. పూ. ౧, ఆ. 32, నృసిం. గీ. ఆ. ౧౪౫; 6. నిశ్చయించు, స్థిరపఱచు. "సీ... వారును నట్టిలగ్న. గీ. మరసి చేపట్టి యానన్న మయ్యె దేవ." వై. ౬, ఆ. 3౬; 7. పూను. "క. ఈపనికి మీరు దైర్యముఁ జేపట్టుట యిరవు గాదె..." రుక్మా. గీ. ఆ. ౧౨2. శివరా. ౧, ఆ. ౧౦3; 8. పూను. "గీ. భాగ్యదేవత రూపు చేపట్టినట్లు." ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౪౬. కాశీ. గీ. ఆ. 3౧౫; 9. సంపాదించు. "ఉ. పెట్టిలి బంధుకోటికి నభీష్టికవస్తుచయంబు కీర్తిచేపట్టిలి ..." కాశీ. 3, ఆ. ౨౧౫. వై. ౨, ఆ. 22; 10. కలియు, రలియండుగూడు. "మ. కృతి విశ్వాన మెఱింగి చేకొనియెడుకొ శృంగారపద్మ ల్లవి, రతులం జొక్కియుం గుట్టమేను వగ మొఱిగొ దీర్చి చేపట్టఁడే." అని. ౧, ఆ. ౧౬. కళా. ౪, ఆ. ౧౨౮. వి. 1. (ముగ్ధమున్నగువానితో) పెట్టుపట్టు, "క. చూపట్టగ గోమయమునఁ జేపట్టొనరించి..." శుక. ౨, ఆ. 3౮. పాండు. ౪, ఆ. ౧౬౮; 2. పెండ్లి. ఆం. భా. ద్వి. ౧22. ద్వా. ౪, ఆ. ౨3; 3. ఆధారము. "క. ఆపర్యతశిఖరస్థలి; ప్రాపున నొకయొలుకుపల్లె వటుకరలొకై, కాపావిత సౌఖ్యశ్రీ, చేపట్టుయి వెలయు..." భట్ట. 3. (శ. రు.) బ. 1. చేతి పట్టు. "సీ. ఎలతుమైదలదిమ్ము తలఁ గ్రమ్మకయె మున్ను లిగురుచేపట్టుకు డెగకమున్ను." పను. ౪, ఆ. ౨౫; 2. కలహము, "మ...సిగవీడక వెను చక్రిపింకి పదలకొ జేపట్టుకు వచ్చినన్." ఉ. రా. ౬, ఆ. 3౬౧. "సీ. పాద్మి చేపట్టుకు వచ్చు నాతని విలాకించి ప్రార్థనము గావించవలయు." ప్రబోధ. ౪, ఆ. ౨8.

చేపట్టుగించుము. ద్వ. వి. (చేపట్టు+కంచము)

1. ఎవ రేది యడిగినను లేదనక యిచ్చుట సిద్ధమైనవాడు—మహాదాత. “సీ. చేపట్టుగించుమట్టిణిరంగదభంగ శృంగారశాస్త్రప్రసంగలాలంకారు...” కుక. ౧, ఆ. ౪౮; 2. చతుడు, నలభుడు; “గీ...చేపట్టుగించుమగుచు, వాడు వర్తిచ...” కుక. ౨, ఆ. ౨౦౪. ౧, ఆ. ౧౬౧.

చేపట్టుగొచ్చు. ద్వ. వి. (చేపట్టు+గొచ్చు) హస్తావలంబనము, ఆధారము. “గీ...నదాచారమునకు, బ్రాపు నైపుణ్యమునకు జేపట్టుగొచ్చు, యలవియ నులించ గంకంటియప్పనుని.” ఉ. రా. ౧, ఆ. 32.

చేపడవ. ద్వ. వి. (చే+పడవ.) చిన్నదోనె. “గీ. చేపడవ లోడ లాదిగా జెలగునట్టి, యంబుకరణంబులకునెట్ల యధిపుఁ డతఁడు.” హంస. ౪, ఆ. ౧౮౨.

చేపడు. వై. ఆ. క్రి. (చే+పడు.) 1. లభించు, దొరకు. “క...కుదినెట్టులు, క్రివిధము పొందవులకు జేపడునుగదే.” భార. భిష్మ. ౨, ఆ. ౧౯౯. శేష. ౨, ఆ. ౯౪; 2. ఆగు, కలుగు. “క...క్రియును బ్రాయంబుఁ దలయఁ జేపడును దుదిన్.” హరి. ఉ. 2, ఆ. ౧౦౬; 3. వకమగు, ఆధీనమగు. “క...అత్యంతవరీ, తాపంబునందు మాలని, చేపడుటకు జేరు పెంపు చెడిపోవుటకున్.” మార్క. ౧, ఆ. ౨3౪. ఆము. ౪, ఆ. ౨౦౦; 4. పట్టుపడు. “ఉ. ఈవనిమీది భారమున నీ విట వచ్చితి గాన పొండవుల్; నేపడిరేసి చంప...” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౬౮. ఆం. భా. కృ. ౧౦౫.

చేపావడ. ద్వ. వి. (చే+పావడ.) చేరిదుమలు “వ...చేపావడల మొగంబులు దుడిచికొనుచు...” రఘు. రా. ౨, ఆ. ౧33.

చేపు. దే. ఆ. క్రి. (క. చేపు. ఇదిసానుస్వార మని క. ర.) పాలు స్రవించుట కన్య భుమగు. “క...ఆ, వ్యనికకుఁ బాలెకలెఱంగునఁ జన్ములు నేపె నపుడు గూరిమిపేర్చిన్.” భార. ఆర. 2, ఆ. 3౫౨. భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. 33. “క. కొని పొయి భర్తగేహసి, కసుర క్రి నొసంగఁ బొంగి యాయమయిన జేపునవత్తులఁ బుచ్చెచెని

చెన్...” ఆము. ౫, ఆ. ౬. స. క్రి. 1 (పాలను) స్రావోన్ముఖముగాఁ జేయు. “క...అతనియున్న యెడ గోధనముల్, మెఱుంగెక్కి పాండి నేమిక్, గొఱతవడక యండఁ జేసి కురియుచునుండున్.” భార. విరా. 3, ఆ. ౧౦3; 2. (పాలను) స్రవించజేయు. “క. క్రేపుఁ దలచి పసి మేయుచు, జేసినపాల్ గలయ నెండచే బాంధ జనల్, దూకింపమి కజాఁ డంపిన, యాపాగా యనఁగ నడల నంచలు మెఱునెన్.” ఆము. ౪, ఆ. ౧౬౮. వి. (పాలు) స్రావోన్ముఖమగుట, “గీ. కూలి నాంచారిపాలిండ్ల చూచుకములు, పాలచేపున గిలిగింకపాటుటయును.” మార. ౨, ఆ. ౯౫. పరాహ. ౧౦, ఆ. ౪౮.

చేపుణిక్కిళ్లు. ద్వ. వి. బ. (చే+పుణిక్కిళ్లు) చేలితో కడవులాటలు. “క. రా పొమ్మని పిలువనియా, భూపాలునిఁ గొల్పు భక్తిముక్తులు గలచే, దీపంబు లేనియంటను, జేపుణిక్కిళ్లాడినట్లు సిద్ధము నుచుతీ.” సు. శ. ౯౨.

చేపురించే. దే. స. క్రి. (చేపు ధా. ప్రి.) చేపఁ జేయు. (క్రి.)

చేపెట్టు. ద్వ. వి. (చే+పెట్టు) చేలిదెబ్బ, గ్రద్దు. “క. మాని నయినాడ రాముని, చే నొకచేపెట్టు మేసి...” చం. రా. ౫, ఆ. ౬౦.

చేపెట్టె. ద్వ. వి. (చే+పెట్టె) చిన్న పెట్టె. (క. ర.) చేబ. దే. వి. చితానొకవిన్నాణము. ప్రబంధ. 2౮. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౯.

చేబంతులు. ద్వ. వి. బ. (చే+బంతులు.) కందుక విశేషము. “సీ. పుష్పవాటికలలోఁ బొదలందు విహరించు బంతంబు మెఱసి చేబంతు లాడు.” బ్రహ్మ. 3, ఆ. 3౦.

చేబడి. ద్వ. వి. (చేయు ధా.) చేత, చేష్ట. “సీ. నీ నాభి జనియించునిగువుచేబడి గాజ భువన ప్రచారంబు బొంకపడట.” సాంజో. ౪, ఆ. ౨౧.

చేబదులు. ద్వ. వి. (చే+బదులు.) పద్మ మున్నగునవి బ్రాయకుండ మాటువై నల్ల మగుసొమ్మును బడిలు పుచ్చుకొనుట. (వా.)

చేబాడిత. ద్వ. వి. (చే+బాడిత.) చిన్నబాడిత. “సీ. చికిలినిగ్గులు చిమ్మచిన్నాది కొవ్వాడిచేబాడిత పొగ్గనీమఁ జేర్చు.” రు. ౨, ఆ. ౨3.

చేబాడిన. = చేబాడిక. (క. ర.)

చేబియ్యము. ద్వ. వి. (చే+బియ్యము.) తవుడు
చాపనియెట్లుపారగల బియ్యము. (చా. వా.)

చేబిరునులు. ద్వ. వి. బ. (చే+బిరునులు.) ఒకవిధ
మైనబాణసంచు. "క...వంజాయి బగలువత్తులు.
పుంజము లాకాశబాణములు చేబిరునుల్." రావి
గీ. ఆ. ౬౦.

చేబుట్టు. ద్వ. వి. (చే+బుట్టు) డోడునట్టిపాదసము.
"గీ. అంతక బరకాలుఁ డెలచూచునాక్షభృత్యు
లీలవెట్టియుఁ జేబుట్టు లిడియు మిగులఁదన్ను
నెచ్చరింపఁగ..." పరమ. ౪, ఆ. ౨౦౫.

చేబోడి. ద్వ. విణ. (చే+బోడి.) చేత నేమియు లేని
వాడు, నిర్ధనుడు. "గీ...తనవల్లులంజెయఁబాము
లేక, ప్రిడ యిడుక లేనిచేబోడిబోజు గు." కవిక. ౪, ఆ. ౯౯.

చేచు. చే. వి. ఒకరకపుమాప. "గీ. గాజనలతోడఁ,
జియగడపుఁ బెండలముతోడఁ జేచుతోడ." భీమ.
౨, ఆ. ౫౬. ఆము. ౨, ఆ. ౫౩.

చేమంతి. వై. వి. (సం. నేచు న్నీ.) 1. ఒకానొకపూల
మొక్క. ఆం. భా. ద్వి. ౫౨; 2. పుష్పవిశేషము.
చేమంతిపూవు. "నీ. నెట్లవైఁ బఱచినచేమంతి
జేమలు కలయనిందీవరదళము లయ్యె." విక్ర.
౧, ఆ. ౧౩౯.

చేమంతిపువ్వు. వై. వి. (చేమంతి+పువ్వు.) 1. పుష్ప
విశేషము. (వా.); 2. కదాకారయగుబాగారు
భూమివిశేషము. (వా.)

చేమపూరాజ్ఞికాలు. చే. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.
(క. ర.)

చేమిరి. ద్వ. వి. (చే+మిరి.) కాచినపాలలో వేయు
తోడు. "నీ. కలదండివసిక బిండి కాచి చేమిరిఁ
బెట్టి యొఱగఁకుండఁగఁ బట్టియుట్టి నొట్టి." వేం.
వంచ. ౪, ఆ. ౪౫౫. శుక. ౨, ఆ. ౫౬౧. ఆం.
భా. ద్వి. ౨౫౬.

చేముట్టు. ద్వ. వి. (చే+ముట్టు.) పనిముట్టు, "దం...
అంభోజసంభూతమూర్ధంబు భిక్షుటనవ్రక్రియా
పాత్రగా గోత్రభృత్కూర్తర కంకాళముం
దాళమై చేముట్టుగా..." ఉద్భ. ౩, ఆ. ౨౮.

చేమొగుచు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చే+మొగుచు.) 1.
చేతులు దగ్గఱకు చేర్చు, చేమొచ్చు. "క. కాంచి

యతుహనము ముగియించి యరుగునట్టిచేక
నెడుట నిలిచి యూచంచలబోచన లతనికే, గించి
ద్వారముగఁ జేమొగిచి మ్రొక్కుటయున్." వైజ.
౨, ఆ. ౭; 2. నమస్కరించు. (వా.)

చేమొగుతు. ద్వ. వి. (చే+మొగుతు.) నమస్కా-
రము. "వ క్రిత్రకుత సూదలి నాచుచేవునకు
మ్రొక్కు లామోదస్థలమందలి సాక్షణునకుఁ
జేమొగుతు..." ప్రబంధ. ౮౮౦.

చేమొడుచు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చే+మొడుచు.)
నమస్కరించు. ఆం. సం. మాన. ౩౧.

చేమొచ్చు = చేమొడుచు.

చేమొడుపు. ద్వ. వి. (చే+మొడుపు.) నమస్కా-
రము. (మా. చేమొచ్చు.)

చేమొచ్చు = చేమొడుపు. "మ...ఆవధాన చేవ
యనుచు జేమొచ్చుతోఁ గంచునల్, విని
పింపన్..." ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౭౪. సాం. ని.
మాన. ౨౫.

చేయ. బెట్టు. ద్వ. స. క్రి. (చేయక+బెట్టు.)
చేయించు. "గీ. భోజనము చేయ-బెట్టినమావ
రేణ్య, వైతృకం బొప్పు నర్థసంపన్న మగుచు." వి.
పు. ౪, ఆ. ౨౬౬.

చేయవ్వు = చేబలులు. "నీ. చేయవ్వు లడిగి తెచ్చిన
నందుఁ జని కాందుఁ గోడెమిండినితవ్వుకోలు
మ్రొక్కు." శుక. ౨, ఆ. ౭౬౮.

చేయము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ) 1. కూర్చుండగినది;
2. కోయఁదగినది.

చేయమ్ము. ద్వ. వి. (చే+యమ్ము.) చేత విసరడి
బాణము. "నీ. తనకుక్రొవ్వాడి బెబ్బలికోఱ
చేయమ్ము గుత్తంపుటెలుగుతో ల్కుప్పనూము." చంద్ర.
౨, ఆ. ౩౮. ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౩.

చేయలఁచి. ద్వ. విణ. (చే+అలఁచి.) 1. అధీనము,
స్వాధీనము. "నీ. నే నిన్నుఁ గీర్తింతు నిట్టికీర్తన
మున వరద ముకుంద నిర్వాణరూప, నాచిత్తమే
కీడునకుఁ జేయలఁచిగా కేపొద్దు నీయంద యలరుఁ
గాక." హరి. ఉ. ౫, ఆ. ౨౦౩. భార వ్రో.
౨, ఆ. ౨౯౬; 2. సాధ్యము, శక్యము. "క. అడి
బీర ముడిగి రాక్షస, చెడక మరలిపొమ్ము నీకుఁ
జేయలఁచియె యూయెడ యింక నీవు నిలిచివఁబడ
నడుఁతురు గన్న నిన్నుఁ బ్రమథగణంబుల్."

నిర్వ. ౪, ఆ. ౮౪. వి. 1. హస్తకాశలము. “క. చేయలలిం గని సమరము, నేయుము ననుబోటి తోడ...” భార. ద్రి. ౪, ఆ. ౨౪౩; 2. దగ్గఱ. “మ. ఓటచుం దవ్వుగఁ జేయలలి నిలు చున్.” భార. ఆర. ౬, ఆ. 3౭౨. భా. రా. ఆర. ౨, ఆ. ౪౬.

చేయి. వై. ౩. ఔ. సు. శ్రయః. 1. హస్తము “క. పుడమిం జేయవు చేతులు, కుడువ నో రకడి మాటకును దవ్వగునే.” కుచేల ౧, ఆ. ౯౪. వై. ౧, ఆ. ౬౮; 2. తొండము. “ఉ. భీముఁ డుదగ్రం గదియఁ బెల్లగువాకిరిచేలికిర.స్తోమ మానకొ దురంగములు దోగి...” భార. ద్రి. ౧, ఆ. 3౨౬. దశా. ౨, ఆ. ౨౮; 3. కిరణము. ఆం. సం. చేప. ౧౬. “మ. తొగనూ దల్లిక తప్పిమిద్దియఁ జేరుత్ సాలి నిద్దంపుమేల్, బీకి కన్నట్టుమడుండువవ్వలువలిచ్చెంగుర్చి నా...” ఆచ్చ. ఆమో. ౪౪; 4. ఇరువదిచాలుగు అంగుళములపొదిలి. “గీ. పరమానాథఁ దిగిరా నిరువదీను, చేతుల ప్రమాణమునఁ గల్గు భూతలంబు.” పాండు. ౨, ఆ. ౧౧౬. కండితా. పర్వ. 3౮౪. పా; 5. విడింటి మొత్తము. (వ్యవః—నూటికి ఒకచేయి నెలగ; 6. పశము. అధీనత. “గీ. దూలి యున్నాను నేను నీచేలిలాన.” గంధ. ౨౦3; పరాహ. ౯, ఆ. ౧3; 7. పక్షము, వైపు. (శ. ర. వా.); 8. కక్తి. “క. పొడిచెద నొడిచెద నపీతుల, నుడుగక నాచేయి చూచుచుండుదుమిరత్.” హరి. ఉ. ౧౦, ఆ. ౧౧౮; 9. తాళపుఁ జెవి. “నీ. ఇదిసిగ్గుబీగంపుగుదికి జేయగునేమొ కాదేని మరలిపోఁగాఁ బనేమి.” సాంబో. ౨, ఆ.

చేయించు. వై. స. క్రి. చేయు. భా. ప్రే. 1. ఒన రించజేయు. “క...చెచ్చెర ధర్మజ్ఞుఁ దీర్థసేవ నేయింపు మొగిన్.” భార. ఆర. ౨, 3. ౧౯గి. విక్ర. ౪, ఆ. ౧౯౨; 2. ఆచరింపజేయు. “ద్వి...మీరైన నన్ను, జేకొని యజ్ఞంబు నేయింపవలయు.” రం. రా. బాల. ౧౬. పా. ౧౨. పం; 3. నిర్వహించజేయు. “గీ. మగువ నీ వింక రామునిమాట జూపు, తీవ్ర మిది యేల నీకుఁ బరివ్రతంబు, వచ్చి మందోదరిచంద్రవదన

చేతఁబనులు నేయించుకొన నీకు మనసు రావె.” రామా. ౬, ఆ. ౧౧౬.

చేయిచ్చు. దగ్. ఆ. క్రి. (చే+ఇచ్చు.) అందు, దొరక. “నీ. జఘనంబుఁ బ్రెగొన సమకట్టు నను ట్టి యీ తారినఁ జిన్నబొవు.” సాంబో. ౧, ఆ. 2౦. హర. ౧, ఆ. 3.

చేయివోలు = చేవోడు. (సహాయము.) “నీ. ఆది కల్పంబునాఁ దభిలప్రపంచంబు సృజింపఁ బ్రవృత్తుఁ జేయివోడు.” భీమ. ౧, ఆ. ౪౧. చేయూత. ద్వ. వి. (చేయి+త; త.) చేయూతులతో నీదు ఈత. “ద్వి. చెనఁటియభవవార్ధి చేయూత నీదు.” ద్వ. పరమ. ౨, ఆ. ౮౬. పా. “గీ...విది మున్నీరునయూత నీద.” భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౧3.

చేయు. వై. స. క్రి. (క. కెయ్. త. నెయ్.) 1. ఒనరుచు, కావించు. “ఉ...చేయుము దూత కృత్యమున్.” వై. ౩, ఆ. ౬3. భార. ఆది. ౮, ఆ. 3౦౪; 2. సృజించు, పుట్టించు. “గీ. అంత మేల్గుని కూర్చుండె నాదిపురుషుఁడాదిమ బ్రహ్మ జగము నేయంగఁ దలంచి.” శివరా. ౧, ఆ. ౧౪. వై. ౨, ఆ. ౪౧; 3. పచనముచేయు. పండు. “నీ...అన్నంబు నేయంగ నతనిఁ బనుప.” భాగ. ౯, స్కం. ౨32. హర. ౨, ఆ. ౧౨౬; 4. మార్చు. “నీ. ఉల్ల తెల్లనితురగోత్తమువాలంబు నల్ల నేసిలికేని...” భార. ఆది. ౨, ఆ. 3౪. శుక. 3, ఆ. 2౬; 5. నెఱవేర్చు. “క. పితృసం కల్పము నేయంగ, నుతుల కపశ్యమును వలయు ...” భార. సభా. ౧, ఆ. ౯3. వై. ౩, ఆ. ౧౨౧; 6. కలిగించు. “ఉ...పరాశరుఁడు గర్భము నేసిన...” భాగ. ౯, స్కం. ౬౬౯. హర. 3, ఆ. ౯; 7. ఆచరించు, “ఉ. చేయుము రాజసూయ మెడసేయక దానన చేసి దోష ముల్, వాయు...” భార. సభా. ౧, ఆ. ౯౪; 8. (చేరుమున్నగునవి) పెట్టు, “ప...అతనికి ...ఉగ్రుండును మహాచేపుండు ననునామ ధేయంబులు నేసి...” వి. పు. ౧, ఆ. ౧౨౨. భా. రా. బాల. ౧౨౦; 9. (విచారాదులు) పూను, పహించు. “ఉ. పీయ మహీనురప్రవర యల్లమునం దిక చింత యేమియుం, జేయకు

... "నీయం. ౧, ఆ. ౪౦. కు. సం. ౧, ఆ. ౮౬;

10. విభజించు, "ఉ. ఆరి నవంతసఖ్యుఁ దన
రారుచు నేరి కగవ్య మైన మావేదము తెల్ల...
నాలువుగఁ జేసినపుణ్యుఁ బరాకురాక్షజున్." విక్ర. ౧ ఆ. ౧౦; 11. ఏర్పఱచు. "గీ. కాదు
వరమెట్టి నీయనఁ క్రార్థ మెఱిగి, శుష్పములు
నీకు నాయుభయములుగఁ జేసె." వైష. ౨, ఆ,
౧౩౬. భా. రా. యు. ౧౩౪౧; 12. పోలు.
"కా. అనేకంబున నేకదేశమును జేయఁ జాల
దేశేశముక" రఘు. రా. ౨, ఆ. ౫; 13.
పాలించు. "క. చేయునది రాజ్యముట..."
ఆము. ౪, ఆ. ౨౮౪; 14. పెండ్లిచేయు. "క.
చాలుంజెప్పుట నీకా, యాలెటికి మేదినురాధిప
యేనొందాలిం జేసెనఁ జేసెన్..." మార్క. ౫.
ఆ. ౧౪౪.

చేయూఁత. ద్వ. వి. (చేయ+ఉఃత్.) హస్తావలం
బము. "గీ. గగనవీధి విమాన మెక్కకయె చనిరి,
యొగవిద్యాబలంబు చేయూఁత గాఁగ." వైష. 3, ఆ. ౫.

చేయేకము. ద్వ. వి. (చే+ఏకము) చేరితో తోడు
ఏకము. "క. అబ్బావిడి జేయేకం, బుబ్బుచుఁ
దంబలి యొకరిచ్చి..." హంస. ౧, ఆ. ౧౮౬.

చేర. దే. వి. (క. నేరై. క. నేరై) ప్రకృతి. "ఉ...
కన్ను లంటిమా, చేరలఁ గొల్వఁగా పలయు..."
విజ. ౧, ఆ. ౬౬. ఉ. రా. ౨, ఆ. ౨౮౮.

చేరఁదీయు. దే. స. క్రి. (చేర+తీయు) అన
రించు. "ఉ. ప్రేయసీ జేరఁదీసి రతిభేదములం
గరఁగించి..." హ. వరాహ. ౪, ఆ. ౬౧ పా.

చేరఁబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చేర+పడు) 1.
కలియు, విశిష్టించు. "ఓరోరి నీవు నేసిన,
గోరపుఁబాపములు నీవుఁ గొడుకులు నాలుం,
జేరఁబడి చునుకొందురొ, వారిఁ బరిలేక నీక
వచ్చునొ చెప్పుమా." వాల్మీ. ౨, ఆ. ౧౦౦; 2.
క్రంకు. "ఆ. ప్రాద్దు చేరఁబడినఁ బోయి
రిండ్లకు వార,బు..." నా. సం. ౧, ఆ. ౯౦.

చేరవేయు. దే. స. క్రి. (చే+వేయు) 1. దగ్గ
ఱగాఁబెట్టు. (వా.); 2. ఒకస్థలమునకు చేర్చు.
(వా).

చేరిక. దే. వి. (చేరు. ధా.) 1. కలసియుండుట.

"నీ. ఒడిమీఁద నిడికొని శిరమువై జేర్చుట చేరిక
కది కడసారి యేమొ." ఉ. రా. ౬, ఆ. 3౦౨;
2. సమీపము. "గీ. హుఁకరించినఁ జేరిక నుండ
లేక." పార్వ. ౪. ౨. కాపువ 3. ఆ. ౧౪౧;
శ్మశానము. "గీ. చేరిక లానచ్చి లేసయిన్
చిలుక బికి." హంస. ౨ ఆ. ౧౬౯. 4. పరి
"ఉ. చెల్లుగ మాకు నిద్దఱకుఁ జేరిక నుగరిఁ
గ్లఁల జెప్పుమా." రాధా. ౨ ఆ. ౧౬; 5.
నియమము? "ఉ. కడియశిక్ష నొకచేరిక గ్రొని
కొంతవేదము, భాస్వరము చేసె..." విష్ణు. నా.
౧, ఆ. ౧౧.

చేరికయగు. దే. ఆ. క్రి. (చేరిక+ఆగు) సమీపించు
"క. ఆనయముఁ జేరిక యగుతఱి, ననివార్యప్రీడ
భయభరామలగతియై." ప్రభా. ౫, ఆ. 3౧
ఉ. రా. ౨, ఆ. ౧౭౮.

చేరు. దే. ఆ. క్రి. (క. చేరు.) 1. సమీపించు.
"కా... అప్రేతున్ పల్కినపాతకంబునకుఁ
జేరం గాల మివ్వేర..." వై. 2, ఆ. ౪౭.
ఆము. ౨, ఆ. ౨౧; 2. లభించు, దొరకు. "కా...
ఎవ్వారికిం జేరక రానిచుహనిధానమునకుం జే
సాచిలిం దొయ్యలీ." ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౧౫౫;
3. కలుగు. "క... సవతులచే, నీచులుకఁ దనంబు
చేరనీకముకృష్ట." ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౭౮. వి.
పు. 3, ఆ. 3౦; 4. సెలవేలు. "క. అవ్వల
నొకనికి మీఁదుగ, జవ్వన మిటు గట్టియున్న
జలజేడ్డతో, నెవ్వగఁ బలుకులు పలికిన, నెవ్వ
గయే కాని చేరనేరవు కోర్కున్." శువల. 3,
ఆ. 3౯. ఆము. 3, ఆ. ౫౭; 5. పడు. "చ...
నల్లని పగువెన్నెలున్ సలిలబాటకటంబునఁ
జేరె వ్రేలుచున్." గంధ. ౧౫3; 6. ఒలుగు.
(శ. ర.); 7. అధీనమగు. "కా. ఆకేశిధ్వజుఁ
డంత నానృపునిరాజ్యం బెల్లఁ జేరెన్..." ఆము.
3, ఆ. ౧౮; 8. పోవు. "ఉ. నైర్వవిహరధీర
లగుసారసలొచన లున్నచోటికిన్... నే, చేరిక
..." వసు. ౨, ఆ. ౫౫; 9. అందు వ్యవః—
నాసొమ్ము నాకు చేరినది. (వా.); 10. ప్రవేశించు.
వ్యవః—వాఁడుబడిలోచేరినాడు. స. క్రి. 1.
పొందు. "చ. దినకరమండలం బపరదిగ్గరి

కూటము: జేరె..” పా. 1, ఆ. 22; 2. (రతియందు.) కూడు, కలియు. “ఉ. సిగ నొక్కప్పుడు కన్నెఱుగి హా త్ జేరెం బ్రహ్మించును, ర్వరవన్...” ఆము. 1, ఆ. 2. హాస. 1, ఆ. 131; 3. తగులు. స్పృశించు. “క. కూమి మీఱగఁ జేరు, జేరిచి నర్వజ్ఞ కరుణఁ జేరె నటచున్.” విక్ర. 3, ఆ. 13. ఆం. భా. 3, ఆ. 129; 4. నమిపించు. “ఉ. భావము చూడఁ గోరి యొకపార్వము నన్ దమయంతి చేరిభా, త్రిపురు: దుడె...” జైష. 3, ఆ. 110. భార. ఉద్యో. 8, ఆ. 1; 5. ఆశ్రయించు. “క. చేరిలి నిను నామతోర్కెఁ జింతింపు తగన్.” విక్ర. 1, ఆ. 111. వి. 1. మిరియములు మున్నగు వానిగుండ వేసికాంచిన చింతపంటిరసము, చారు. “ద్వి. మించుచీరక కొత్తిమిరిమిరియములు, మెఱయుచు మించుచే మించుచేరులును.” ఆ. మ. క. 9, ఆ. 108. పా. 12. పం. ఉ. 9, ఆ. 108; 2. హారము యొక్కపేరు. “క...జిలిదిలి బదనికలపూస చేరులు...” వా. రా. 1, ఆ. 100. ద్వి. శ. సా. 1, ఆ. 10. పా. 8. పం; 3. త్రాడు. “గీ. ఉట్టిచేరులు గోయంగ నత్సకించి.” విక్ర. 1, ఆ. 8. పా. 1, ఆ. 39; 4. బారు వరుస. “సీ. మగువకొప్పు నభంబుఁ దెగడ నిర్దో మంపుఁజొక్కచేరు ఘటించె నుదలి యోర్చు.” పను. 9, ఆ. 111; 5. కంటిశాఙ్గి. “సీ. కోరచూపుల యెఱ్ఱ చేరుగ్రుడ్డులవాడు...” వరాహ. 1, ఆ. 89; 6. త్రాళ్ల పంటిరము. (వా. ఎత్తునుండి యురికినచో చేరులు దిగును); 7. కత్తువులమగంటి. (వా.)

చేరుకోల. ద్వి. వి. (చేరు+కోల.) బండిగజ్జమును తోలుకొరడా. “సీ...వానియఁజలవిలముఁ, జేరి నప్పెటలను జేరుకోలఁ వ్రేసి...” భార. భీష్మ. 3, ఆ. 138. హరి. ఉ. 1, ఆ. 132.

చేరుగడ. దే. వి. (చేరు+గడ.) 1. రక్షణము, దిక్కు. “సీ. విహికనుభము లుపార్జించ వలసిన వారికి విప్రులు చేరుగడలు.” భార. ఆను. 9, ఆ. 320. భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 108; 2. ఆశ్రయము, ఆధారము. “క. ధరణి నెఱి దబ్బ

నొఱిగిన, కరిహయరచయము భాజలంగా గరుణము భూనర యొలసి శిదిరముగఁ దర, కర యంగఁ జేరుగడ లేమి నని వృథ యయ్యెన్.” భార. సా. 1, ఆ. 108; 3. స్థానము. “క... వట్టియవశీర్వులకుం, జేరుగడ దోషములను హాశా రము...” విప్ర. 3, ఆ. 10.

చేరుగొండి. దే. వి. 1. తగులబడతై. (శ. ర.); 2. చేరువచ్చుభావ్య. (బ్ర.) విణ. 1. చేరువచ్చుది. (శ. ర.); 2. దుష్టము. (ఇది చేరుగొండినూపు. శ. ర. తప్పిపోయినవచ్చుది. “చేరుగొండి వశువు” అని బ్ర.)

చేరుచే = చేరుచు. దే. స. క్రి. 1. దజ్జగగానుచు. చేరుబెట్టు. “ఉ. సోరణగండ్ల రాఁ గొదమ చుక్కలు పట్ట సతుల్ కవాటముల్, చేరువ ...” ఆము. 1, ఆ. 13; 2. శించు, నిలుపు. “కా...వి:దద్దోరంతరపీఠి: జేరుతు: గుచన్యం ద్వంబు సినక్కొచ్చన్.” జైష. 1, ఆ. 28.

చేరుచుక్క. దే. వి. (చేరు+చుక్క.) పాటలు యందుఁ బెట్టుకొను రత్నభూషావిశేషము. “సీ. కలువపల్లార్పడాది కటకాధిపతివధూ సేమంత విధులఁ జేరుచుక్క.” కాశీ. సీ. 38. ఆం. భా. ద్వి. 108.

చేరుడుబియ్యము. దే. వి. (చేరుడులు+బియ్యము.) “సీ. చిమగు లేఁజిగురాకుచేరుడుబియ్యాలకవ ణపుటేనుంగుములు గదల.” ఉ. హరి. 3, ఆ. 13. ప్రబాధ. 108.

చేరుడులు. దే. వి. బ. కొంచెముగా దంచినబియ్యము, ఆత్మజ్ఞతండులములు. (చూ. చేరుట్లు.)

చేరుపు. దే. వి. సమీపస్థలము. (చూ. చేర్పు.)

చేరుబడి. = చేర్పు. (శ. ర.)

చేరువ. దే. (విణ. దగ్గఱది, సన్నిహితము. “క. చేరువ తీర్థముకంటెను దూరపుతీర్థంబు మేలు...” భార. ఆను. 9, ఆ. 108. భాగ. 2, స్కం. 109. వి. సమీపప్రదేశము. “సీ. ద్వారకానగరంబు చేరువ ఘోటక మరుగంగఁ బ్రీతులై యడుకుమారులు ...” భార. ఆశ్వు. 8, ఆ. 108; 2. సమీప కాలము. “ఆ...నీకుఁ జేరుఁ జేరువనె మనో రథంబు...” వరాహ. 10, ఆ. హరి. 3, ఆ. 89; 3. మనుజసంఘము. “సీ. ఆభిసారికా

సమూహముకాలిసంకెల మ్రచ్చు చేరువలకు విచ్చు మొగ్గ.” కవిజ. 3, ఆ. ౧౧. ఆ. భా. తృ. ౫3; 4. సేన. (శ. ర.); 5. సేనాధిపతి. “ద్వి... ముప్పై రెండుకోట్లచేరువలు, పెప్పి నం దొక్కొక్కనికి పేయిపేయి.” రు. రా. యు. 33౪. పా. ౨2. పం; 6. కలయిక. “క. ఊరకయండక పజువుర,తో రవ మెసంగంగక బజకక దొడరు పక మదిం, జేరువ గలనాగరకులు దారుక గలసి పలుకపలయు ధరణీకుకడన్.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౨2; 7. సమూహము. “గీ. అంతికంబున కును సమూహంబునకును, నామమై యొప్పచేరువ నాంగ నభవ.” ఆం. సం. నానా. ౧౯. సాం. వి. మాన. 32.

చేరుపకాడు. చే. వి. (చేరుపకాడు.) 1. సేనా నాయకుడు. “గీ. జాంబవంతుని జాపి యో స్వామి యితడు, జెరవునకు లావునకు ధురం ధరుడును స్వైకలరు నా నిట్టిచేరుపకాండ్రు చేవి.” రామా. 2, ఆ. ౨2 రా. వి. ౫, ఆ. ౧2; 2. అధిపతి. “క. సారసభివునకు నుతుడగు, సీరజనా భాంప్రిభ క్తనీవహంబునకున్, జేరుపకాడవు ...” శేష. ౫, ఆ. ౯౦. చంద్రా. ౨, ఆ. 3౯; 3. కావలివాడు. (శ. ర.)

చేరువడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చేరుపకాడు.) సిద్ధిచు. (చూ. చేరుణుచు.)

చేరువలుచు. ద్వ. స. క్రి. (చేరుపకాడు ధా. ప్రే.) సిద్ధిపడజేయ. “క. గౌరముఖుడు మండస్థిత, గౌరముఖుం డగుచు మానికము గామితముల్, చేరువలుచు నాన్వపలికె, జేరువ నిడి వాడుదేవుఁ జింతించుటయిన్.” వరాహ. ౪, ఆ. ౧౨౧.

చేరుట్ల = చేరుడులు. “సీ. అక్షుణ్ణితండులావ్వా యము చేరుట్ల నాంగను దనరుచుండు.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౪.

చేర్కొల = చేరుకోల. “గీ. చిన్నచిగురాకుఁ జేర్కొలఁ జేరక బట్టి, పేరుటామనిరాజిల్ల లేరు నడువ.” వైష. 2, ఆ. ౪౧. కాశీ. ౨, ఆ. ౧౨.

చేర్చు = చేరుచు. 1. (సమీపమున నుండు.) “సీ... ఉపకరణంబుల నొయ్యక జేర్చు.” హర. 3, ఆ. 3౩; 2. (లభించుజేయు.) “సీ. కల్యాణసామగ్రి

ఘటియించె నిధిరాజు జితదర్శకత్వంబుఁ జేర్చె శివుడు.” వసు. ౬, ఆ. ౪3; 3. (ఉంచు, వైచు.) “ఉ...చుంచ మెక్కి చేర్చె న, మూనవ నాభుకంతమున మంగళసవ్యమహాక దామ ముల్.” వైష. ౬, ఆ. 3; 4. (ప్రసరింపఁ జేయు.) “సీ. కర్ణికారముఁ బొడగన్న మాటా డదు సింధువారముమీఁదఁ జేర్చ దూర్పు.” విక్ర. ౧, ఆ. ౧33; 5. (పొందించు.) “చ... ధర్మనందనునకు నెవ్వ రీహయవతంసముఁ జేర్చెడువారు పిమ్మటన్.” శై. ౫, ఆ. ౧౧౦. భార. కాం. ౪, ఆ. 3౫2; 6. (తెచ్చు.) “గీ. సింధురమహాశ్యముఖ్యముల్ చేర్చుదొల, దీవిపటి కూట్ల నద్దహములు పురి...” ఆము. ౪, ఆ. ౨౫౦; 7. (రప్పించు.) “ప...అని వెక్కుభంగుల నక్కుమారునిభయంబు దీర్చి తనసమీకంబునకుఁ జేర్చి యుచితోపచారంబు లొనర్చి...” విక్ర. 3, ఆ. ౮౪; 8. (పెచ్చు. ఒకదానిపైనొకటిగా నుండు) “గీ...దొంతులు సేరి నాయి, దోర్పు నేర్పుఁ గా కది యేమి సేర్పు నేర్పు.” ట. సం. ౧, ఆ. ౨౯.

చేర్చుక్క = చేరుచుక్క. “గీ. చొనిపె సీమంత వీధిఁ జేర్చుక్క యోర్తు.” ఆము. ౬, ఆ. ౧౨౦. చేర్చు. చే. వి. సమీకస్థలము. “ఉ. తాపల మెద్ది మాకపటదైత్యు పు చేర్చున కే గుడెచి...” కళా. ౬, ఆ. ౧౧.

చేర్చు = చేరువ. (వి. సమీపప్రదేశము.) “కా... కాంత స్త్రీవు గొంపోయి యా, వాల్మీకి వసి యించునాశ్రమము చేర్చుకొ డింపి రమ్మ గునెన్.” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౨౨౨.

చేర్చకోల = చేరుకోల. (చేరులుతోల.) “సీ. పవ మానములు నేమి రవము పేదములు లేజేలు త్రిన్వ త్తులు చేర్చకోల.” వరాహ. ౫, ఆ. ౧౦౮. పరమ. ౫, ఆ. ౨౮.

చేలు = చేరు. (చూ. చేలుకోల.)

చేలుకుట్టు. చే. వి. (చేలుకుట్టు.) రోగవిశేషము. (చా.)

చేలుకోల = చేరుకోల. “గీ. అపుడు నమ్మెటకోల ప్రేటుల నిజతాఱు, యదలపుల వాహనంబులు నెదరి పటచె.” భార. ద్రో. 3, ఆ. ౪౮.

చేటుబొందు. చే. వి. (చేటు+బొందు.) కొట్టెడు
తోలుపట్టెడ. (శ. ర.)

చేటులశాల = చేటుశాల. (శ. ర.)

చేల. వై. వి. (సం. చేలమ్.) వస్త్రము. “చ...పిక
బోఁటియు బంగరుచేల వైచే...” య. ౪, ఆ.
౮౮. నిరం. అ, ఆ. ౬౯.

చేలని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జూదమునందలిపారె.

చేలము. సం. వి. ఆ. న. వస్త్రము. విణ. (అ ఈ. ఆ.)
ఆధము.

చేలా = చేల. “మ...సాంధ్యరాగంపు హేమపు
జేలా దిగజాణ...” నిరం. అ, ఆ. ౬౯.

చేలాగు. వై. వి. (చే+లాగు.) చేయూత. “నీ.
చేరి చేలా గిచ్చు చినయూడిగవుఁగూర్చి
డెందంపుఁబ్రోడ చేడియలతోడ.” ఇందు. 3,
ఆ. ౨౭.

చేలాలము. సం. వి. ఆ. పు. తీగచవనశి.

చేలించు. సం. ఆ. క్రి. చలించు. “క. ఆలూఁగని
చేతోభృతి, చేలింపక మిమ్ముఁ గూడి చెప్పితి నది
యన్, జాలింపక కైశికజిత, రోలంబకదంబ యే
నరుంధరి గానన్.” నిరం. అ, ఆ. ౫౭.

చేలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. వస్త్రము; 2. అవిక.

చేవ = చేగ. 1. (పుష్కపారము.) “నీ. సకలాగమ
జ్ఞానసారమహిజాతజాకంఘిక జేవ శంభు
సేవ.” రాజ. చ. ౧, ఆ. ౬౭. ఆ. భా. ద్వి.
౩౭; 2. (సమర్థత.) “క. ఎఱుంగవె యజాత
శక్తుని, సెటియను...తగుచేవ గలుగు దెఱు
గవె యధిపా.” భార. ఉద్యో. ౩, ఆ. ౨౭౮.
నీలా. అ, ఆ. ౪౪; 3. (బలమెక్కుట.) “ఉ.
నీవు మహానుభావుఁడవు నీహృదయము మదీయ
భక్తితోఁ, జేవ వహించియందుట ప్రసిద్ధము
...” వి. పు. అ, ఆ. ౩౧౯; 4. (ధీరత.) “గీ.
సింహనాదంబుఁ జేసినఁ జేవ దక్కి.” దశా.
౪, ఆ. ౧౦౧. ఉ. హరి. ౩, ఆ. ౩౫; 5.
(గర్వము.) “ఉ. ఇక్కడఁ జౌర్రఘాపతి
ఁహినవజేకత జేవ యెక్కఁగా, సెక్కడి నను
దేవుడు...” ఉ. హరి. ౩, ఆ. ౪; 6. (పారము.)
“నీ. గీసి గజ్జఁగిసిరు పోసి నూతనక్రొత్తవిణు
బంటి ననువులాఁ జేవ నలది” హర. అ, ఆ.
౧౦౭. (విణ. చేవగలది.) “గీ. ఆచటఁ బుట్టిన

చిగురుఁ గొమ్మెకఁ జేవ.” స్వా. ౧. ౫౦. పను.
౩, ఆ. ౧౭౩.

చేవదలు. ద్వ. న. క్రి. (చే+వదలు.) విడిచిపెట్టు.
“ఉ...గా, జేవభూజాది రాక్షసులఁ జేవదలె
జలజాతుభూమికల్, భూవర భూవరుండు ముని
పుంగవు మోమును విట్టుఁ జూడఁగన్.” కళ. అ,
ఆ. ౯౧.

చేవలఁది = చేయలఁది. 1. (చేతనున్నశక్తి, భుజ
శక్తి. “గీ. వాడివండ్లు బిగించి చేవలఁది నెగిరి,
యెత్త మో పెత్తరాదయ్యె...” హర. ౧, ఆ.
౨౦; 2. (సమీపము.) “నీ...నలఁతెక్కు నూపె
జేవలఁది జె నరు.” వి. శకుం. ౧, ఆ. ౧౩౨.
(విణ. ఆధీరము. వశమైనది.) “క. కావున నరు
లకుఁ దల్లే. త్రావన మొనర్చు నైహికాముష్మిక
ముల్, చేవలఁతు లగుదుఁ దలసొను...” పాండు.
౩, ఆ. ౧౧౮.

చేవాడి. ద్వ. వి. (చే+వాడి.) 1. చేలికరుతుక
నము. “క. లో వాడియొ వా వాడియొ,
జేవాడియొ గలిగి...” ప్రబంధ. ౭౬౭; 2.
దొంగనము. (చూ. చేవాడికాడు.)

చేవాడికాడు. ద్వ. వి. (చేవాడి+కాడు.) చేలి
చుణుకు గలవాడు—దొంగ. “నీ. గడిదొంగ
చేవాడికాడు దోచుడుకాడు...” వేంక.
మాన. ౩౧.

చేవాటు. ద్వ. విణ. (చే+వాటు.) సమీపము,
దగ్గఱ. “ద్వి. చెలవారి నిచటికి జేవాటునేల,
గల దొకనిర్తలకచలాకరంబు.” ద్వి. హరిశ్చ.
పు. ౧౮౩౦. పం.

చేవార్పు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చే+వార్పు.) చేతులు
గడుగు. “గీ. అందఱు భుజింపి చేవార్పుకవనర
మున.” పార్వ. ౫, ఆ. ౧౮౬.

చేవిచ్చు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చే+విచ్చు.) నమస్కరించు.
(శ. ర.)

చేవిచ్చు. ద్వ. వి. (చే+విచ్చుఁగా.) నమస్కారము.
“గీ. వందనంబును జేవిచ్చుఁ బ్రణతు లిడుదు.”
కార్తిక. అ, ఆ. ౨౦. పా. ప్రబంధ. ౮౮౦.

చేవెలఁగు. ద్వ. వి. (చే+వెలఁగు.) 1. ఎడటివారు
చక్కఁగా కనఁబడుటకై చేలితోఁ గావించెడి
ఆడ్డు. “క. దీవించి యతనివదనము, చేవెలఁగిడి

చూచి..." వార. ౨, ఆ. ౪౯. ౧౫౫; 2. కర దీపము, కాగడా. (శ. ౪.)

చేవ్రాలు. ద్వ. వి. బ. (చే+వ్రాలు.) 1. సంతకము. (శ. ౪); 2. చేతియందలిచేకలు. "ద్వి...ఆతని, చెవి దాసి కూతురిచేవలఫలము, విమించి చూచితి..." నన. 3, ఆ. ౧౪౫. పా.

చేష్ట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. శరీరవ్యాపారము, పని; 2. నడవడి. [[వాచ.)

చేష్టకము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకానొకరతిబంధము. చేష్టకుడు. సం. విణ. (అ.ప్రకా.ఆ.) పనిచేయువాడు. చేష్టనము. సం. వి. ఆ. న. చేష్టించుట, పనిచేయుట. చేష్టిమే. సం. ఆ. క్రి. పనిచేయు. "క. కనకం దోడ్పడి యని నొచ్చినవారిం గాంచి కడగి చేష్టింపక యున్నారేంద్రుఁ బొందుపాపంబు నకుఁ గొలచి గలచె..." భార. కాం. ౨, ఆ. ౪౨౨. న. క్రి. 1. కదల్పు. "కా. చెల్లాడం జను బాలులెల నికనిం జేష్టిచినం గీడువాటిట్లున్ ..." చం. రా. 3, ఆ. ౧౪౨; 2. ప్రవర్తించు; సంవర్తించు. "ప. మఱియుం బ్రతుక్తులై యధీరు లగునరులందు వృకంబుచూపంబున నొడిగి లాచుకొని యుండి చేష్టించుం గాని ధీరులైన వారికిం గలివలన భయంబు లేదు..." భాగ. ౧, స్కం. ౪౪౩.

చేష్టికము. సం. వి. ఆ. న. 1. గతి; 2. చేష్ట; 3. నడవడి. విణ. (అ. ఆ. అ.) చేష్టగలది.

చేనడలు. ద్వ. న. క్రి. (చే+నడలు.) నడలు. "సీ. వరకద్దమకరముల్ కరగతంబులు నీకు నరిసిని యింత చేనడలరావె." నన. ౬, ఆ. ౪౪.

చేనరులు. ద్వ. వి. బ. (చే+నరులు.) వాస్తాభరణములు. "రగడ. చొక్కట్లు నొంట్లు చేనరులునుకొ మొలకట్టు, రాకట్టు చుట్టుంగరములు బల్మే కట్టు." వాంస. ౫, ఆ. ౩౫౬. ప్రబంధ. ౬౦౫.

చేసి. చే. ఆవ్య. 1. తృప్తియావిధక్రృష్టకము. "ప. అరుదుగ దివ్యరత్ననివహంబులజేసి నిలుంగు చున్న మందరశిఖరంబు నెత్తికొని..." భార. ఆది. ౮, ఆ. ౨౮౨. "ఆ...తండ్రి, ననపు. జేసి ముదిమిగొని జవ్వనం బిచ్చె..." భార. ఆది. 3, ఆ. ౯౫; 2. పంతున. "క. ఉరుశస్త్రవృష్టి నావైఁ గురిసినఁ దత్తక్షణమె యొక్కొకనిపయ నేదన్,

వరుసఁ బదిసేసిబాణము, లరుదుగ నేసితి..." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౬౧. మార్కు. ౪, ఆ. ౧౮౪. చేసే. వై. ఆవ్య. ద్రు. (చే+చే.) చేసేత. స్వ. ముగా. "మ. చెయవల్లొదము చేయ కుంభములతోఁ జేసే నొసంగన్..." పాం. ౨, ఆ. ౧౧.

చేసేత = చేసే. (చేతక+చేతక.) 1. ఒకరొకరి చేలిమిందుగా. "కా. చేసేతక బృథినితులందు కొనఁ గాగేసింధుతోయంబులన్." నిర్వ. ౧, ఆ. ౨౬. భార. ఆవ్య. ౧, ఆ. ౧౦౩; 2. స్వయముగా. "కా...చేసేత మధిమఁగాఁ దొడఁగె దుగ్ధాంభో నిధిక్ భూవరా." పరావా. 2 ఆ. ౬౦; 3. వెంటనే. "క. చేసె మఖము తత్ఫలము; చేసేతం గుడిచె గాని..." భార. కాం. 3, ఆ. ౨౫౧. ద్వ. వరమ. ౪, ఆ. 3౧౬. పా.

చై

చై. = చెయి. "క. కై యనఁ గయ నాఁ గే నన; జై యనఁ జై నాఁగఁ జెయ్యి చే నాచాస్తా, హ్యయము లగు..." ఆం. సం. మన. ౨౧.

చైతన్యము. సం. వి. ఆ. న. 1. ప్రాణము; 2. తెలివి; ప్రకృతి.

చైతసికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) మానసికము, చిత్తమునందైనది.

చైత్యము. సం. వి. ఆ. న. 1. యజ్ఞశాల; 2. దేవాలయము; 3. బౌద్ధప్రాసాదము. పుం. 1. రావి చెట్టు; 2. రచ్చుప్రాసాదము; 3. గ్రామాదులకు ఎట్లగా కట్టినతాళిబట్టడము.

చైత్రము. సం. వి. ఆ. పుం.—1. చిత్రానక్షత్ర యుక్తపూర్ణిమ గలది. ఒకానొకసెల; 2. పర్వ పర్వతవిశేషము. న. 1. చృతి; 2. దేవకులము; 3. యజ్ఞస్థానము.

చైత్రధము. సం. వి. ఆ. న. మదేయనితోట. చైత్రపఖ. సం. వి. ఆ. పుం. ఆమనిచెలి, మన్నభుడు.

చైత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిత్రానక్షత్రయుక్త పూర్ణిమ, చైత్రపూర్ణిమ.

చైత్రికము. సం. వి. ఆ. పుం. చైత్రమనము. చైద్యుడు. సం. వి. ఆ. పుం. చేదిదేశపురాజు, శిశు పాలుడు.

చైలము. సం. వి. ఆ. న. వస్త్రము. విణ. (అ. ఈ. అ.)
వస్త్ర సంబంధమైనది.

చైపు = చెయ్యపు. "ఈ... పేరక్కనఁ జేప్పి గబ్బ
చనులంటఁ గవుంకిం పెత్తునవ్వు డాచక్కెర
బొప్ప మార్చలయ్యచైపులక్కొ విభుఁ డల్లసిల్లు
చున్." కుక. ౧, ఆ. ౨౦౩.

చైపులసారిరి = చెయ్యపులసారిరి. "సీ. వేయిచేతుల
జేడు పెలుగులయోకిమీఁడు చైపులసారిరి చాయ
వగఁడు.." ఆం. సం. దేవ. ౧౬.

చో

చోడము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. హాశువుము;
2. నమర్థము; 3. ఇంతైనది; 4. తీక్షణము.

చోచము. సం. వి. ఆ. న. 1. చెట్టవట్ట; 2. చర్మము;
3. కొల్పరికాయ; 4. లవంగపువట్ట.

చోదకుడు. సం. విణ. (అ. దికా. అ.) 1. త్రోలు
వాడు; 2. ప్రేరేపించువాడు; 3. నడపువాడు.

చోదన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. త్రోలుట; 2. నడ
పుట; 3. పురికొలుపుట; 4. విధివాక్యము, ప్రవర్త
నావాక్యము.

చోదనము. సం. వి. ఆ. న. 1. త్రోలుట; 2. నడ
పుట; 3. పురికొల్పుట; 4. విధివాక్యము. విణ.
(అ. ఆ. అ.) 1. త్రోలునది; 2. పురికొల్పునది.
(అ. ఈ. అ.) చోదనసాధనమైనది.

చోదము. సం. వి. ఆ. పుం. చటుకు. న. లవంగపు
వట్ట. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ప్రేరేపించునది; 2.
త్రోలునది; 3. నడపునది.

చోదితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. నడవఁబడినది;
2. త్రోలఁబడినది; 3. విధింపఁబడినది; 4. పురి
కొల్పఁబడినది.

చోద్యము. సం. వి. ఆ. న. 1. ప్రక్షము; 2.
అశ్చర్యము; 2. భూర్భవక్షము. విణ. (అ. ఆ. అ.)
1. త్రోలఁదగినది; 2. నడువఁదగినది; 3. పురి
కొల్పఁదగినది; 4. ప్రస్తావించఁదగినది; 5. అక్ష
వింశదగినది; 6. అశ్చర్యకరమైనది.

చోరకము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకానొకగుంధద్రవ్యము.

చోరపుష్పి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కట్టతీగ.

చోరము. సం. = చోరకము.

చోరస్నాయపు. సం. వి. ఈ. పుం. కాకిదొండళి.

చోరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దొంగతనము.

చోరికము. సం. వి. ఆ. న. దొంగతనము. విణ.
(అ. ఆ. అ.) దొంగిలించఁబడినది.

చోరుడు. సం. వి. ఆ. పుం. దొంగ.

చోలకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కవచము; 2.
చెట్టువార; 3. అవిక.

చోలకి. సం. వి. స్. పుం. 1. నారింజళి; 2. మని
కట్టు; 3. వెదురుమొలక.

చోలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకానొకదేశము;
2. అవిక; 3. చొక్కా; 4. పాదాగ్రమువలకు
త్రేలాడుబట్ట.

చోషము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పీల్చుట; 2. అధిక
తాపము. [2. వావిలిళి]

చోస్కము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మంచగుట్టము;
చా

చాక్షము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) మనోజ్ఞము,
అందమైనది.

చాడము. సం. వి. ఆ. న. చూడార్చ. విణ. (అ.
ఆ. అ.) 1. చూడాసంబంధమైనది; 2. చోడ
దేశసంబంధమైనది. [శక్తి.

చారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చార్యము; 2. గాయత్రీ

చారుడు. సం. వి. ఆ. పుం. చోరుడు.

చార్యము. సం. వి. ఆ. న. దొంగతనము.

చాలము. సం. వి. ఆ. న. చూడార్చము.

చ్య

చ్యవనము. సం. వి. ఆ. న. 1. జారుట; 2. కాలుట;
3. పోవుట.

చ్యవమానము. సం. వి. ఆ. న. 1. చ్యవనముగలి
గించుట; 2. తటిమిచైచుట. విణ. (అ. ఆ. అ.)
చ్యవనము గలిగించునది.

చ్య

చ్యుతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. జాతినది
2. కాతినది; 3. పోయినది.

చ్యుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. జాటుట; 2. కాటుట;
3. గలి, పోక; 4. గునము; 5. భగము.

చ్యో

చ్యోతకము. సం. విణ. (అ. లికా. అ.) 1. కాలు
నది; 2. జాటునది; 3. పోవునది.

చ్యోతము. సం. వి. ఆ. న. 1. జాటుట; 2. కాటుట.

చోళిలకము. సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కాటినది; 2. జాటినది; 3. పోయినది; 4. ప్రవింపజేయబడినది; 5. జాటునట్లు చేయబడినది; 6. పోవునట్లు చేయబడినది.

చ

చేంక. వై. వి. (సం. కక్ష.) బాగుమూలము కక్షము. “చ...తగునే కక్షకుట్టుచు జంక బొత్తముల్.” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౩౭. విజ. 3, ఆ. 3౪. “క. శరచాపధారణంబున్, పరమమనశ్శాంతి దాంతిపరిపాకంబున్, బరికింపఁ జాకదుడ్డుచు, శరణార్థియు నగెడునట్టిచందము దోచెన్.” హర. 2, ఆ. ౧౭. (చంకదడ్డు శరణార్థి = చంకలో కట్టి నుంచుకొని రక్షించ జేచువాడు.

చేంకకట్టలు. ద్వ. వి. బ. (చంక+కట్టలు.) కుటివాడు నడచుటకు చంకలక్రింద నుంచుకొనెడి కట్టలు. (వా.)

చేంకకాట్ల = చేంకకట్టలు. (వాచ.)

చేంకతాళి. ద్వ. వి. (చంక+తాళి.) చంకను తగిలించుకొనుమాట. (శ. ర.)

చేంకలువైచుకొను. ద్వ. అ. క్రి. (చంకలు+వైచుకొను.) సంతోషపడు. “సీ. కానున్నవనికె జంకలు వైచుకొనరాదు గడచినవెత దుఃఖపడఁగరాదు.” రామలిం. ౫౨.

చేంకిలి = చంక. ఔ. “క. ఆకరుణి మెచ్చి కైకొను, నాచడె మాయల్లుం దనుచు నచటికె జని క, న్యాతిలకముఁ జంకిట నిడి, వాతెతి ముద్దిడుచుబుజు పంబునఁ బలికెన్.” ద్వా. ౪, ఆ. ౫౫. శ్రీరాధా. ౪, ఆ. ౨౧౩.

చేంగలించు. చే. ఆ. క్రి. చలించు, తొలగు. “గీ. కమ్మగమ్మరి చెట్టులఁ గరఁగి జాఱఁజమ్మఁగవ మీఁదివయ్యెద చంగలంప, నడుగుండమ్ములు మిక్కిలి కడఁబడంగ, నరిగె...” వై. ౧, ఆ. ౧౬౦.

చేంగు. చే. వి. (క. చంగనె.) వేగముగా బాటుట నడచుట మున్నగువనియం దగుననుకరణము. “ఉ. శ్వసనునిఘోటి ఘోటివలె జంగునఁ దాటి పయిం జనంగ...” సా. ౧, ఆ. ౧౦౪. “ఉ... ప్రచ్ఛన్నముఖాబ్జయై నడచెఁ జంగున బొందిలి భామ గోమనన్.” వీధి. 3౬.

చేంచడము. చే. వి. శ్వసనభేదము, ఒకకాలిదేగ. “గీ. ఓరణంబును జలకట్టై వైరి గిద్దు, చుచడము సాపకము శనిశరము...” ప్రబాధ. ౧౯౧.

చేటిపాప = చండిపాపము. (శ. ర.)

చేటిపాపము. చే. వి. (చక్కు+పాపము.) చతుఃపాలుఁ త్రాగుపిల్లవాడు. “ఉ. ఆలలు చండి పాపఁడఁట యంగడి లేక వచారముల్ గృహం, బేల ప్రవాసి గాఁడె...” మే. పంచ. ౪, ఆ. ౪౫౦. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౦౮.

చేటిపి. చే. వి. (చక్కు+పి.) స్తనంధుఁ, పాలు త్రాగుపిన్నది. (వా.)

చేటివాడు. చే. వి. (చక్కు+వాడు.) చండిపాపము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౦౮.

చండి. వై. వి. (చూ. చండి. క. త. చండి.) పార్వతి. ఆం. భా. ప్ర. ౪౦. విజ. 1. సిద్ధహరినహుడు.

“చ...తమాధవు లాఱివోయి రింక గానలఁ జరియింపఁబోవుటయె నా పుచితం బటుగాక చండినై, నిలిచితినేని మాటలనె నిచ్చట భీముడు చూడుచుండఁడే.” భార. శల్క. ౧, ఆ. 3౧; 2. లాభి. “ఉ...అర్థమశభిలాషి నై, యోడివ పన్నిదం బిడక యుండినఁ జండినకాఁ దలంపరే.” నిరం. 3, ఆ. 3౯; 3. సోమరిపాతు. ఆం. భా. తృ. ౬; 4. మూర్ఖుడు. (చూ. చండితనము.)

చండించు. వై. ఆ. క్రి. 1 చలపట్టు, మచ్చించు. “ద్వి...తొల్లి, రెండువరంబు లర్థించినదొటఁ, జండించి కానకన్దలికి రాఘవునిఁ, బనిచిన...”

రం. రా. బాల. ౫. పు. ౨౯. పం. చం. రా. 3, ఆ. ౧౪౨; 2. మందగించు. “కా... కూర్పులు నందడించె నడ చండించెన్...” విజ. ౨, ఆ. 3౬౧, ఆ. 3౫.

చండితనము. వై. వి. (చండి+తనము.) మొండితనము. “ఉ. చండితనంబునకొ మిగుల నందడి సేయుచు...” పాడు. ౨, ఆ. ౧౯౪. హరి. పూ. ౯, ఆ. ౧౦౮.

చండిపాతు. ద్వ. విజ. (చండి+పాతు.) 1. మూర్ఖుఁ పట్టుదల గలవాడు. (శ. ర.); 2. సోమరి. “ద్వి...ఈరాజా, నుకవాసి పనిపాద చూపు గుఱ్ఱంబు...చండిపా కనునట్టికాద నున్నాడు.”

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౦౦. పు; ౩. దుర్జయఁడు.
ఆం. సం. మాన. ౧౧.

చేండివడు. వై. ౪. క్రి. (చండి+వడు.) మొండి
తనము వహించు. “వ...రుధిరపల్వలబుబు
ఁజిసి మజ్జనక్రీడావగాయణాబై చు విషి కదల
మి గృతాంతుండు విడిచిపోయెన...లులా
యంబువలనను...” పా. ౫, ఆ. ౧౩.

చంద్ర. చే. వి. ఖదిరవృక్షము. “సీ. జమ్మి బలును
గార చంద్ర...” హంస. ౪, ఆ. ౯. ౨౦. భా.
ద్వి. ౪౮.

చంద్రనివ్వ. చే. వి. (చంద్ర+నివ్వ. చంద్రకట్ట
కాల్పగాఁ గలిగిననివ్వ, ఖదిరాన్ని “సీ. చంద్ర
నివ్వలకంటె మేంద్రంబు లగునట్టికమ్మల
గోపాన్నికణము లురల.” హరిశ్చ. ౩, ఆ. ౯౨.
స్వ. ౪, ఆ. ౧౭.

చంద్రలాటలు. చే. వి. బ. బాలక్రీడాకేషము.
“సీ. ఆంధ్రచీ.కెలు చంద్రలాటలు చుండ్రాట్ట
...” హంస. ౩, ఆ. ౧౪౬.

చందరము. వై. వి. (సం. చందర.) 1. మంచి
గందము. (చూ. చందనకావులు.); 2. మంచి
గందపుఁజెట్టు. “ద్వి. చందనంబులచెల్వఁ జూడల
కాల్వ, నరకుల...” పండితా. వర్ణ. ౩౬౪. పు.
గీ. పం.

చందనకావులు. ద్వ. వి. బ. (చందనము+కావులు.)
వస్త్రవిశేషము. “ద్వి. చందనకావులనరిసాటి
కావు, లందాబులగు కఱకందుకావులును.”
పండితా. వర్ణ. ౩౦౭. పు. ౨౪. పం.

చందమామ. వై. వి. (సం. చందమామ. పా.
చండిమా. క. చందమామ.) 1. చంద్రుఁడు.
“గీ చలుజాతి పైరులదొర చందమామ.”
పేక. చేప. ౧౩. ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౪౮; 2.
శ్రేష్ఠవాచకము. (తాయర్థమున నిది యుక్తరవద
మగును.) ‘గీ...ఆరాచచందమామ, ఆగ్రహా
దగ్గవిగ్రహుల దగుచు ననియె.” శుక. ౧, ఆ.
౩౧౫. ఆం. భా. తృ. ౧౫; 3. లేగ పీల్చుగా
లొనుండు కాండ. (బ్రా. వా.); 4. గ్రుడ్లకా
నుండుపసుపుపచ్చనిజెక. (బ్రా.)

చందమామగుటకలు. ద్వ. వి. బ. (చందమామ+
గుటకలు.) “చందమామ రావె,జాబిల్లి రావె”

యని పాడుచు చుట్టిపల్లవకు నోట వట్టిచేతులతో
దిలికింపఁగా వారు తినునట్లు నటించుచు వేయు
గుటకలు. ఇది వహార్థముయొక్క అలభ్యభావము
సూచించును. “ఉ. అందనిపంటి కేమిటికి నట్లు
నిగిడ్చెను రిష్టు డున్న యా, కందుచు చందమామ
గుటకల్ విజ మివని గట్టిపెట్టి నా, డెందము
...” వి. పు. ౨, ఆ. ౫౧.

చందమామగుక్కిట్లు. ద్వ. వి. బ. (చందమామ+
గుక్కిట్లు.) చందమామగుటకలు. “గీ. ఎలమి
మముహూర్తమునఁ దెర యెత్తునంతఁ బ్రేమ
మది మిఱుఁగాఁ జూడమామరెంబల, కెంపు
మోపులనుధకు గ్రుక్కిట్లుమీగ, క్షీణిం గలిగె
జూడమామగుక్కిట్లు కాఁగు.” శకా. ౫, ఆ.
౧౩౭.

చందమామముటిక = చందమామగుటకలు. “గీ.
పాత్రసంతుష్టి కాన్ద్యం నువస్తరించి, యూర
కుడిరి యిదియేమి యొక్క వీరు, కానరావిప్తు
కాకపాకములు నెమర,చనకు నిజమయ్యె నలచంద
మామముటిక.” భీమ. ౨, ఆ. ౧౩౫.

చందమామవక్కి. ద్వ. వి. (చందమామ+వక్కి.)
చి.జాలిచే.ప. (శ. ర. బ్రా.)

చందమామపురుగు. ద్వ. వి. (చందమామ+పురుగు.)
ఇంద్రగోపము, ఆరుద్రపురుగు. (బ్రా.)

చందమామపులుగు. ద్వ. వి. (చందమామ+పులుగు.)
చిశోరము. “క. వాలికలై వెలిదమ్ముల, పోలికలై
చందమామపులుంగులకును దా, మేలికలై...”
నరస. ౨, ఆ. ౮౬.

చందమామయల్లుడు. ద్వ. వి. (చందమామ+
యల్లుడు.) మన్మథుఁడు, కంతుఁడు. “గీ...చంద,
మామయల్లుడు పలరాజు...శునుమధ్వని.” ఆం.
సం. చేప. ౧౪.

చందమామయల్లుడు = చందమామయల్లుడు. “ఉ...
చందమామయల్లుని బోలునీతలిరుటాదపుఁ జక్కని
శోమకాంగునిన్.” సా. ౩, ఆ. ౧౮౨.

చందము. వై. వి. (సం. చందము. క. చంద.) 1.
విధము, రీతి. “గీ. పండునకు బిడ్డనిచ్చినచంద
మొందు.” భార. కాం. ౧, ఆ. ౩౩౨; 2.
ఆకారము, రూపము. “సీ...ఉష్టభిరగోహ

యంబులయందుల నొక్కటిచంద మొంది." భార. కాం. ౪, ఆ. ౪౦౭; ౩. మర్యాద, న్యాయము. "గీ. చెట్టునే రోషరస మొక చిలుకఁ జిలుక, సారెఁ గుందింపఁ జందమా చందమామ." రామా. ౬, ఆ. ౨౧౩. ఇందు. ౩, ఆ. ౭౨; 4. చందన్ము. "నీ. పదబంధశిల్పిత వాటిల్లఁగానీక యేచందములయందు నేమరిలక." కళా. పీఠి. ౮.

చేందా. చే. వి. 1. ప్రతిభాపేక్షనోఁ గాని ప్రతి భూపేక్ష లేక నీ యెచ్చెడిద్ర వ్యము. (ప్రా. 2. దేశవిశేషము. (చూ. చందాకావు?)

చందాకెంపు. చే. వి. (చందా+కెంపు.) ఒకజాలి కెంపు. "నీ. మేరఁ జందాకెంపుమించుటాడ్డా ణంబు మొలనూలివిజుగంటఁ గలుపరవళి." సూర. ౨, ఆ. ౬౭. ఉ. రా. ౪, ఆ. ౨౧౨.

చేందాదారు. చే. వి. చందాయిమ్మనాడు. (చా.) చేందిరిక. వై. వి. (నా. చంద్రికా క. చంద్రిక. వెన్నెల (శ. ర.)

చేందు. వై. వి. (నం. చందక. క. చందు.) 1. చంద్రుఁడు. "మ. చెవి యజ్ఞంబు భవప్రవా కృతి రహించె గానఁ జంద్రుడై, యలవెక్ నీముఖప్రభాన..." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౭౭. వేంక. జేవ. ౧౩; 2. నెల. మానము. సాం. ని. చేమ. ౨౦; 3. అదము. "నీ. సకతరక్షిపాయ చణ ములై భుజములశంఖచక్రములు చందుమీఱ" కళాం. ౨, ఆ. ౪౬. విజ. 1. అదమైవది. (శ. ర.); 2. హితము. "ఉ. విను హితంబు చెప్ప నిటు లేచి గురాచఁజంబు లిమ్మెయిన్, మానవు రోగిచందంబునమం దఱువుచెపు లంటఁదాకి నం,గాని యెఱుంగఁడు..." నిర్వ. ౪, ఆ. ౬౧.

చేందుగు. చే. వి. 1. వృక్షవిశేషము. "మ. నుర బాన్మల్ కలిగొట్టు చందుగులు క్షణారంబు లబ్బెందలున్." య. ౧, ఆ. ౪౦; 2. చందుగు వెట్టి, చిన్న వెట్టి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౭.

చేందుచేట్టు = చేందురా. (చేదు+చేట్టు) "ఉ... చందుచట్టులొక, గట్టివెట్టులు..." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౨౬.

చేందునయ. వై. వి. (చందు+నయ.) చంద్రుని తండ్రి; సముద్రుఁడు. "గీ. చందునయ లచ్చి తండ్రి నా జలధి పరచు." సాం. ని. చేవ. ౧౭.

చేందునయ్య = చందునయ. వేంక. జేవ. ౧౮.

చేందురకావి = చంద్రకావి. 1. (సిందూర వర్ణము.) "నీ. విశదముక్తాదామరశనఁ జందుర కావి పలికపువలువ వై నలవించి." స్వా. ౬, ఆ. ౧. విజ. ౨, ఆ. ౧౩౦; 2. ఎఱ్ఱబట్ట. "నీ. సంపంగికావృణ చందురకావృణు వెలిపట్టు జేములు..." ప్రబంధ. ౨౭౨. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౪.

చేందురజోలి. వై. వి. (నం. సిందూరజోలికి. చందు కము+జోలి) ఒకవిధ మ్రోబాణంబు. (శ. ర.) చేందురపూవు. వై. వి. (చందురము+పూవు.) కనుంధ పుష్పము. (శ. ర.)

చేందురమామ. వై. వి. (నం. చంద్రమాక) చంద్రుఁడు "ఉ. చల్లనినాఁడు మానెలపు చందురమామ..." నాన. ౨, ఆ. ౧౨౧.

చేందురము. వై. వి. (నం. సిందూరం. ప్రా. సిందూ రం.) సిందూరము. (శ. ర.)

చేందురా. ద్వ. వి. (చందు+రా, చంద్రకాంతము, ఇందునుడి. "నీ. చక్కనివెలికొన్ నొక్క నప్పుడుగదా యీచందురాతిన్నె యింపానప్పు." ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౭౨.

చేందురుఁడు. వై. వి. (న. చంద్రు.) చంద్రుఁడు. "గీ. కంఠ యొత్తముఁ కేలు వేరెఁ జందురుఁడు." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౦౭. నృ. సిం. ౩, ఆ. ౯౭.

చేందురుమానలు. ద్వ. వి. బ. (చందురుఁడు+ మానలు) నఖక్షతములు. "క...కరకుమాక్షత ములు మెఱయుచుండు. "గీ. గోరువంకలు చందురుమాన లనఁగ." ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౦.

చేందురురాయి = చేందురా. "ఉ. చందురురాతిచాగ డపు జంటబవంలి కెడందయంకణంపుం దగు లాని..." విజ. ౩, ఆ. ౧౮౯.

చేందురువంకలు. వై. వి. బ. (చందురుఁడు+వంకలు) నఖక్షతములు. (శ. ర.)

చేందుతా = చేందురా. "గీ. అంద నుగుచందు తాతిన్నెలందు..." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౭౩.

చేందువ. చే. వి. 1. ఆస్తరణవిశేషము. రగడ. దుద్దు కంబళ్లు చందువలు లివాచీలు." హంస. ౧, ఆ. ౩౧౬; 2. మేలుకట్టు. "నీ. వన్నెకోకలు చందు

వలు గలమంటపం బొకటి నిర్మించి..."అనంద.
శీలి. ౯౭. శకాం. ౩, ఆ. ౧౦౪.

చేందువా. వై. వి. (సం. చంద్రోదయ?) మేలు
కట్టు. "చ. ధరణి విశాలతల్ప ముపధానము
బాహువునిగి చేదువా, నురటలు గంధవాహ
ములు..."భర్తృ. ౩, వై. ౯౪. రశిక. ౧, ఆ. ౬౧.

చేదుగాయ. చే. వి. నుస్యవిశేషము. (బ్రా.)
చేద్రశావి = చంద్రశావి. (శింధూర్వర్ణు.)
"చ...మె...చంద్రశావి. బృలవయి చంద్ర
శావిని పశ్యదాంగం లెడల్పి..."నవల. ౧,
ఆ. ౮౮. రామా. ౧. ఆ. ౧౭౯.

చేద్రము = చదురుము. "శీ. చక్రవాకములకు
జల్లగా ముదు ద్రాగించిన చంద్రపుగిన్నె
వోలె" ఉ. హరి. ౩, ఆ. ౮౬. ఆము. ౧, ఆ.
౩౯.

చేపు. చే. స. శ్రీ (చచ్చు ధా. ప్రే 1. చావ
జేగు. "గీ. అట రాధేయ జువించు టర్వు
మగునె." వై. ౪. ౮. ఆ. ౧౩౫. భార. విరా.
౧, ఆ. ౩౫౩; 2. బాధించు. "క...నృప.
చాజ్ గారాకు మేపి చంపకు ప్రజలన్." ఆము. ౩, ఆ. ౩౧. వి. చుపుట. "గీ. అప్పు
డతికాయఁ దొరార యదిచరులు, జమిలి
చంపులు చంపి రిచ్చట నటంచు." రామా. ౮,
ఆ. ౧౬౫.

చేపుడు. చే. వి. (చంపు. ధా.) చంపుట. "గీ. పారి
గొనుట పిల్కూమార్పు చంపుడు దునుముట,
యనగఁ దగు హింస..."అం. భా. ద్వి. ౧౨౪.
చేపుడుగట్టు. చే. వి. (చంపుడు+గట్టు) పథ్యస్థానము.
"వ...చంపుడుగట్టు యగు శిలావట్టంబు మెట్టి
నిలిచి..."కాశీ. ౫, ఆ. ౧౬౯.

చేపుడుగట్టు. చే. వి. (చంపుడు+గట్టు) పథ్య
స్థానము. (శ. ర.)

చేకచేక. చే. వి. (క. చకచక.) వేగముగా పరు
గెత్తుట వ్రాయుట మున్నగువనియందలి యను
కరణము. "చ...మోరలీపుతో, జకచక బాటు
తెంచు..."భట్టా. ౧, ఆ. (శ. ర.) (వా:-వాడు
చకచక వ్రాయుచున్నాడు.)

చేక్క. వై. విజా. (సం. చక్రః) 1. ఋజువు, తిన్న
నిది. "శీ. చక్కచాయఁ జరింప ననుమారపండుట

నిడ పింగళను గాలి యొక్కు డిగ్గు." కాశీ. ౧,
ఆ. ౧౨౧; 2. నుందరము, అందమైనది. "ఉ.
అక్కడ నొక్కభూపతి నసంగునికంటెను రూప
సంపదం, జక్కనివానిఁ జూచి..."వై. ౪. ౫, ఆ.
౧౧౪. శ్రీ. విజా. ద్రు. 1. అందముగా.
"వ...కొప్పు చక్క జెప్పుచు..."స్వా. ౧,
ఆ. ౬౧; 2. తిన్నగా. "గీ...చక్క నాపాలి
కేటెంచుకొని వీడు." భార. శల్క. ౧, ఆ.
౧౭౯. వి. ౪. ౪, ఆ. ౪౯; 3. సంపూర్ణముగా.
"గీ అప్పు చక్కంగఁ దీర్చినయనువు మెఱయ." హర
౧, ఆ. ౧౧౯.

చేక్కజేయు. వై. స. శ్రీ. (చక్క+జేయు)
1. చక్కబఱుచు. "ఆ. విరసమయ్యెనేని వెర
నెద్ది మఱి చక్క, జేయ నీవ చింతచేసి చూడు." ద్రు. భా. ౫. ఆ. ౧౯; 2. సంస్కరించు.
"శీ. స్వానాలు గానించి చనుజెంచునంతలా
జవవేదిఁ దగులిరిఁ జక్కజేయు." ఉ. రా.
౧, ఆ. ౧౯౯; 3. పూర్తిచేయు. "చ...పోయి
వచ్చి నీవని మఱి చక్కజేసెద నెవంబు నహిం
పుము వేగ మేటికిన్." భా. రా. నుం. ౮౩; 4.
నశింపజేయు. "కా. గంగానందనుఁ గూల్చి
ద్రోణువని సక్కుంజేసి కారవృషి, రాంగమ్మల్
నులుమాడి..."భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౫౩; 5.
అణచు. "శీ...జలరాశిగర్వంబుఁ జక్కజేసి." భాగ. ౬, ఆ. ౩౦౬.

చక్కదనము. వై. వి. (చక్క+తనము) 1. సౌంద
ర్యము. "గీ. చక్కదనమున కొకవింతచక్క
దనము." పారి. ౧, ఆ. ౫౬. ఆం. భా. తృ. ౪౧.

చేక్కబడు. వై. ఆ. శ్రీ. (చక్క+పడు) 1.
పొనగు, "క. ఎదిరిం దమయట్టుల కామది
దలచినఁ బొనగుఁ గాక మాకుం గుడు మిం,డిద
మిరు వ్రక్క గొనుఁ దని, చదురడిచిన మనసు
పొందు చక్కంబడునే." భార. ఉద్యో. ౧, ఆ.
౩౧౧; 2. మంచిమార్గమునకు వచ్చు. "గీ. సము
చితము లగుమాటలఁ జక్కబడక, తక్కువే
నుక్తివుం దగుధార్తరాష్ట్ర." భార. ఉద్యో.
౧, ఆ. ౨౭; 3. తీరు. "వ...వీరలవాడు మన
చేతఁ జక్కంబడనేరదు..."భార. ఆర. ౪, ఆ.
౨౦౨; 4. నెఱవేలు. "గీ. జాంబవంతునిఁ జూపి

యోస్వామి యికడు, వెనవునకు లావునకు
ధరంధరుడునువ్వె. కలరు నా కిట్టిచేరువకాండ్లు
దేవ, చక్కబడకున్నె మీర్రయోజము తెల్ల.”
రామా. 2 ఆ. ౨2; 5. కృష్ణుడు, “క. వ్యాప్తి
బొందక వగవక, ప్రాప్తం బగులేక మైనం బదిపే
లనుచుం, దృష్టిం జేందనిమనుజుడు, సప్తద్వీప
ములనైనం జక్కంబడునే.” భాగ. ౮ స్కం
౧28.

చక్క-బెట్టు. ద్వ. స. క్రి. (చక్క+బెట్టు.) 1.
సవరించు, సరిచేయు. “సీ. చనవరియై వడి
జాతెదురత్నభూషణము నెప్పటి కప్పు చక్క
బెట్టు.” దశా. ౨, ఆ. ౧౨౯. స్వా. ౧, ఆ.
౬౪; 2. బాగానర్చు. “సీ. ఆది జుత వానిమాయ
లకు లోంగునె యెందఱు జక్కబెట్టెనో
యనెనువారు.” మవల. ౪, ఆ. ౧౮౪. (ఇట
పాడుచేయు అని భావము.); 3. “గీ. చెన్ను
గుబ్బలపోరాటం జక్కబెట్టు; బోయి మధ్యభ
భావంబు పొందలేని, కతన లజ్జించెనంగ మొగాలు
నల్లవాలు గురిపెంద్రునల పేరు వైచు.”
వరాహ. ౨, ఆ. ౧౧౧. కై. ౧, ఆ. ౧౨౪; 4.
పోగొట్టు. “సీ...చుక్కలలేజంబు చక్క
బెట్టి.” వీర. 3, ఆ. ౨౨౨. “ఆ...వేలుపు, వీర
మెల్లం జక్కబెట్టి యంత.” య. 3, ఆ. ౧3;
5. చంపు. “క. నీచెప్పెడిపెద్దలు ద్రోణా
చార్యులు మొదల గాంగ ననికొల్లనివారై చేరి
వాం గొనియే చక్కంబెట్టువాడ నే చాండ
వులన్.” భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౨౧౦; 6. నిర్వ
హించు. “గీ. వినుతబల రై నయాదవవీరవరుల,
గలంగ వారలచే గానికార్యమిపు, సక్కబెట్టుట
యెట్లు...” భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ. ౨౨౦౬;
7. పరిపాలించు. “ద్వి. జనపతి రాజ్యంబు
జక్కబెట్టుచును.” పండితా. దీక్షా. 2౨. పా.
భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౮౨.

చక్కటి. యు. దే. వి. 1. ప్రదేశము, స్థానము.
“క. చక్కనిదిక్కనిపేరులు, నిక్కొందములు
వైన నెఱుంగరే చున మీ, చక్కటి నిలకమె
కస్త్రము, లొక్కడ దాచుటకు వేదయోజని
ములకున్.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౧౬. భీమ.
3, ఆ. ౧3౯; 2. అగ్రభాగము, ఎదురు. “గీ.

కంటె గాంగేయు నతనిచక్కటి కిఖండి, బెట్టుము
...” భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౧౯౦; 3. చిక్క,
వైపు. “క. ఎంతమహాత్ముడ నయ్యా నంతసమున
నీవు దిగుచక్కటికి రమా, కాంతుడు మొగంబు
ద్రివ్వచు, నెంతయుఁ బ్రేమమునం జూచె...”
పరమ. ౨, ఆ. ౧౨౧. రాజ. చ. ౨, ఆ. ౯౯;
4. సమీపము, చేంత. “క. ఎక్కడినుకు లెక్కడి
నకు, లెక్కడి బంధువులు కలులు నెక్కడి
భృత్యుల్, డొక్క పడిపోవువేళల, జక్కటికిని
నెవరు రారు...” వేమన. ౧, ఆ. భా. ౧౬2;
5. న్యాయము, ధర్మము. “ఉ. చక్కటి లేని
యాలమునం జంపె ననక వలదు...” భార.
శల్య. ౨, ఆ. 3౨౧. భా. రా. యు. ౮౬; 2.
రీతి, పద్ధతి. “క. కత్తురికొడు కార్యము;
చక్కటి యెఱుగండు...” నా. పంచ. ౧, ఆ.
3౨౦. “ద్వి. తెరువులచక్కట్లు తెలనడ్లువారు.”
పండితా. పర్వ. 3౧౦. పా; 3. ఆర్థము, లిన్నం
దనము. “గీ...ఎంతప్రియము, చేసి లిరిగిన ధర్మను
చిత్త మేల, చక్కటికి వచ్చు...” నా. పంచ.
౧, ఆ. ౨౯౪. భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. 3౧2;
4. కలహము, పోరు. “గీ...విటులవేళ్ళాజముల
చక్కటులం దీర్చు, వారలును గల్గి శంబరవైరి
సంత, పేట యన నొప్పనవ్వేకవాలమునను.”
వైజ. 3, ఆ. ౬౯; 5. విధానము, విర్మాటు.
“క...వైవము, చక్కటి యెగలియె కాని
సంగ్రామమునన్,” భా. రా. యు. ౮౦౮. విజా.
ఎదుటిది. “ఉ. పాడువృపాలనందనులు పావని
ముచ్చగ నేవి యట్లు భీష్ముడు కడంకమై నడచు
చోటికి జక్కటి గాంగఁ ద్రోచి యొందొండ
కడంగి...” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౨౪౪.

చక్కటిమాటలు. దే. వి. బ. (చక్కటి+మాటలు.)
నీలివాక్యములు. “చ...జనని కడంగి యే నతని
జక్కటిమాటలఁ దేర్చువాడనై.” భా. రా.
యు. ౧౧2.

చక్కటిముని. దే. వి. (చక్కని+అని.) ధర్మ యుద్ధము
“సీ. గాంగేయగురుకర్ణ కారవపతులు. జక్కటి
యని బరిమార్చు గానమై, లిమి...” భార. శల్య.
౨, ఆ. 33౧.

చక్కట్టుదిద్దు. దే. స. క్రి. (చక్కట్టు+దిద్దు.) 1. చక్క-జేయు, నవరించు. “కా...నిజాంబనిన్, శంకల్ సేయుమొగంబు జక్కవకవో జక్కట్టు దిద్దుకో గుచా,హంకారంబు...” విజ. ౨, ఆ. ౧౬; 2. (జెడ్డది మంచి దని) నవర్పించు. “చ... నిక్కము గాఢ గను నాతఁడేమియుం, జెలియఁడు సాదుబిడ్డఁ డని నేరుపుమాటలఁ జేలనాడి గా,దిలి నుతుచేతఁ జక్కటులుదిద్దెద మెతటిసంగ నాచివే.” సా. 3, ఆ. ౧౧౩.

చక్కడఁగు. దే. ఆ. క్రి. (చక్కు+అడగు.) చచ్చు. “నీ. సమయంబు యీల్గుట చావు చక్కడఁగుట...నామీఱు మరణము...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౧.

చక్కడఁచు. దే. స. క్రి. (చక్కడఁగు. భా. ప్రే.) 1. ఖండించు, తునియలుచేయు. “వ...రథిక సారథిసహితంబుగా నరదంబులు చక్కడఁచి ...” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. 2౧౦. భీమ. ౬, ఆ. ౯౯; 2. చంపు. “క. ఒక్కడ మననై న్యంబుల్, నక్కడఁచుచు నున్నవాఁ డలంబున కంటే.” భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౯౯. ప్రభా. ౧, ఆ. ౧౦౮.

చక్కడుచు = చక్కడఁచు. 1. (ఖండించు, నఱుకు.) “క. ...సాత్వకి మఱియుం,ద్యుతిముగ నొక్క పెట్టుగ, శరాసనము తెన్నియేనిఁ జక్కడిచె వడిన్.” భార. ద్రో. 3, ఆ. ౧౩౨; 2. (చంపు.) “ఉ. ఇక్కడినేఁ జక్కడిచె నేనియుం జూతున కాక...” భార. భీష్మ. 3, ఆ. 3౦2; 3. (మించు, అతిశయించు.) “నీ. ఈవిచేతనెకాదు తీవిచేతనుగూడ శశిరేఖ నెంతయుఁజక్కడంచు.” రాధికా. ౧, ఆ. ౨3.

చక్కదము. దే. వి. 1. అందము. (ప్రా.); 2. విభము. “చ. ఒదవెడువేడ్కఁ దన్ను మును నూఱుడఁ బల్కి మొఱంగి చన్నచ, కక్కదములు రోపభావ్యకణగద్దభావలచేత జెప్పుచున్.” కావ్యా. 3, ఆ. ౪౮. విజ. తగినది. “మ... కంచి నయ మొప్పుం జొచ్చి యచ్చోటఁ జక్కద మాభావనఁ జేర నేఁగె నృపుఁడు...” ద్వా. ౯, ఆ. 3౨.

చక్కనఁ. వై. వి. అందము, చక్కడనము. (ప్రా. ర.) విజ. 1. సుందరము. “నీ. జడలుగట్టియు

నింత చక్కనైనది వేడి...” ప. సం. 2, ఆ. 2; 2. యాక్రమ, “చ. తనమునువడ్డబన్న ములు దమ్మునై గలకూర్చిపేర్చి నీ, జనపతి నైఁవకున్నె యిది చక్కన రాజ్యము పాలు లేక తీ,ఱున కొడఁబాటు గల్గిన వెఱుంగమి వెట్టరె ...” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౧౦3; 3. సిద్ధము. “ఉ...కాలుస్త్రాలి కే,గింకెడఁ జక్కనై నిలుము కిట్టి రణంబున రాక్షసాధనా.” భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౯౪. “క. చక్క నగు మనిన రక్కసుఁ, దక్కజముగఁ బెఱిగి...” భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౦3; 4. చిన్నచ, ఋజువు. “నీ. స్వస్తికాసనము నిశ్చలముగా బంధించి తనువుఁ గంఠరయు మస్త కము సరిస,చక్కనై నిలువ...” హరి. ఉ. ౧౧, ఆ. ౧2౪; 5. స్పష్టము. “మ...చక్కనగా ముందటఁ గానుపించుఘటముం గన్నట్లు బ్రహ్మం బుగాఁ, దనుఁ దాఁ గాంచినయంతలో నిఖల ముగ్ధాదై వెలుంగుగ్ధ దగన్.” సీతా. 3, ఆ. ౧౧౧.

చక్కనగు. ద్వి. ఆ. క్రి. (చక్కన+అగు.) 1. న్యాయమగు. “నీ. కలికిభుజంగ సంగతిఁ గన్న కేతకి సాధ్యుడెంత వసించఁ జక్కనానె.” ఇందు. 3, ఆ. 2౨; 2. సిద్ధిచు. “గీ...శృంగారవనికి, నరుగ నన్నియుం జక్కనా నచట ననుచు.” వసు. 3, ఆ. ౧౧౬; 3. సిద్ధమగు. “మ. శర చాపంబులఁ గేలఁ బూని రథివై సంగ్రామ మర్థించి భూ,వర నీవై నిద వచ్చినాడ మొదలగ్ధ వారా శివై వాలివై, ఖరువై నేనినశాల లేయు మిటఁ జక్కం గప్పు నాయమ్ము లిం,కొరువైఁ బాఱువు ...” భా. రా. యు. ౧౦౨౮; 4. పూర్తియగు. “క. చగతువనిఁ నక్కనయ్యెగ్, వగ మానుము ...” భార. సా. ౨, ఆ. ౮౯; 5. నశించు. “ఉ...వంచనా, కృత్యజ మైనయూనిబిడకిల్పివ మేమిటఁ జక్కనయ్యెడున్.” జై. ౧, ఆ. ౧౬. కేయూర. ౪, ఆ. ౧౧౯.

చక్కనయ్య. వై. వి. (చక్కన+అయ్య.) 1. మన్న యుండు. “గీ...పూర్ణ,చంద్రముఖ నేచకయ్య యోచక్కనయ్య.” వసు. 3, ఆ. ౧22; 2. అందగాడు. “గీ. ఉత్కుగబింబు వెడలినచక్క నయ్య.” గంధ. ౨3.

చక్కనిమిన్ను. వై. వి. (చక్కని+మిన్ను.) అకాశ మధ్యము, నడిమిన్ను. “వ...అప్పుడు కయ్యంబు కలరూపాతయ్యుం గనుంగొనుట మింటిక్రేవ నున్న వెరవు గా దనువరుసన నవిత్పూడు చక్కని మింటికిం జనుచుచె...” భార. భీష్మ. 3. ఆ. 38౬.

చక్కరవతి. వై. వి. (సం. చక్రవర్తి.) చక్రవర్తి, సామ్రాట్టు. శేంక. మాన. ౨.

చక్కనగము. ద్వ. వి. (చక్క+నగము.) సరియైన నగము. “గీ. ధవళశేలశిఖాళి గాత్రమునం జెరివి. మోకమామిడి కొకకొంత మ్రొక్కినలిచి, యొడ లిగించి జక్కనగము నాకొనఁగు మనుడు.” ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౫౬. ఇట్టే: చక్కనచము. “ఉ... పందివెట్టెదం, జక్కనమంబు గాఁగ నిది సమృత మాఁగద మిగు వారికిన్.” దశా. ౨, ఆ. 3౪3.

చక్కాడు. ద్వ. స. క్రి. (చక్క+అడు.) 1. ఖండించు, నఱుకు. “క...వరదివ్యాస్త్రముల నెల్ల వడిం జక్కాడెన్.” భా. రా. బాల. ౫౭౬; 2. చంపు, పథించు. “గీ. అఖలబలములతోడఁ జక్కాడు నిన్ను.” భా. రా. ఆర. ౨౦౧. ఆం. భా. కృ. ౧౨3.

చక్క. దే. వి. 1. ప్రదేశము, స్థానము. “క. చనుఁ గవ ఘనమో జఘనము, ఘనమో యని నడిమి చక్కెఁ గమిచి విధి కరంబునఁ దూచె దీనిఁ గా కిట్టనువుపడునె పగులపేర నంగుళిరేఖల్.” వై. హ. ౫, ఆ. ౧౬. సా. ౨, ఆ. 2౨; 2. పార్శ్వము. ప్రక్క. “ద్వి. చక్కుల సున్న భూజము లెక్కి కొంప, టిక్కువ చూపట్ట నీలలు జెట్ట.” ద్వ. పరమ. 2, ఆ. ౪౯౮ పా. ౧3, వం. విక్ర. ౮, ఆ. ౧౦౯; 3. విధము, రీతి. “గీ. అతఁడు పంచత్వ మొందినయచటు వాసి, యొక్కపురిఁ జేరి యింటింటఁ గుక్కచక్కి, మెలఁగి...” సానందో. ౫, ఆ. ౮౬, పా; 4. మార్గము, దారి. “గీ. ప్రాశస్త్యోటకొమ్మలఁ బులుఁగుతాల, గఱిక యని దాసి చెంతఁ జెక్క దపుసింగములను గల్గొని నడుచక్కిఁ ట్టోప జెఱచి.” నీలా. ౧, ఆ. 3౨; 5. చేరువ, నికటము. “సీ. నంపెంగబాదరింటి చక్కి గోరంట గాంచి యునురంతు నుగిడి నోరూరు ననియు.” పాం.

3, ఆ. ౫౧; 6. విషయము, వట్టు. “క. నిపట్టున వినువక ర, త్నవరుఁడవు కము ప్రజలచక్కిన్ ...” ఆము. ౪, ఆ. ౨౦౪; 7. వాద్యవిశేషము. “వ...డక్కి చక్కి చుయ్యంకి లానగుచసం భాకవాదిత్ర త్రితయపరంపరలు...” ఆము. ౪, ఆ. 3౫.

చక్కియ = చక్కి. 1. (పార్శ్వము.) “గీ...అయ్యె జకురాజు, మందజను జక్కియల నొక్క మొ?వ నెలిచి.” భార. ఆర. ౧, ఆ. 3౦౦. మార. ౨, ఆ. ౨౦.

చక్కిలము. వై. వి. (సం. శక్కులీ. క. చక్కులి) పిండి మెలిపెట్టి చేసెడిభక్ష్యవిశేషము. “సీ. కైట భారాలి చక్రము ప్రయోగించిన వెనఁ జక్కిలము బోలె విఱచి బొక్కె.” కాశీ. 2, ఆ. ౮౪. ఆం. భా. ద్వ. ౨౫౬.

చక్కిలి. దై. వి. (సం. కక్షి) చంక, బాహు మూలము. (చూ. చక్కిలిగింత.)

చక్కిలిగింత. ద్వ. వి. (చక్కిలి+గింత) చంక మున్నగుచోట్ల అన్యకరస్పర్శముచేతఁ గలిగెడు కంపము. “ఆ. పడఁది కలచె జాలిపలిమకు చక్కిలిగింత నాదుధృతికి గెంటు లేదు.” కళా. 3, ఆ. ౪౫. పి. శకుం. ౨, ఆ. ౧౪౦.

చక్కిలిగింతలువోవు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చక్కిలిగింతలు+ వోవు) అన్యకరస్పర్శముచేత చంక మొదలైన యంగములు కంపించు. “చ. తనదుమెఱుంగుం జెక్కింబు దాఁకఁగనీక మొగంబు నాఁపుచుకొ, జవబొగడల్ నభాకలనఁ జక్కిలిగింతలువోవ లొంగుచున్.” కళా, ౧, ఆ. ౨2.

చక్కిలిగిలి. ద్వ. వి. (చక్కిలి+గిలిగిలి) చక్కిలి గింత. (శ. ర.)

చక్కి. దే. వి. 1. ఓల్లకి మొదలగువానిలా వేయుటకును తీయుటకును వీలగునట్లు పేము పట్టెడ మున్నగు వానితో నేనినుచట్టము. (వా.); 2. ఒకానొక రకము పంచదార. (చూ. చక్కిపంచదార.)

చక్కిపంచదార. దే. వి. 1. గడ్డకట్టిన తెల్లచక్కెర. (శ. ర. శుద్ధిచేసినచక్కెర అని భా.)

చక్కిమంచము. ద్వ. వి. (చక్కి+మంచము) చక్కి గలశయ్య. (వా.)

చేక్కు. వై. వి. (సం. చక్కు. 0. 1. ఆఱు, “క. ఇరు
చక్కుమేను లూకొబు, దొరకొంపు బాల
వాఁన తొగలయనునై.” అచ్చ. బాల. 0. 2;
2. (సం. శల, మ్.) ఖండము, శకలము “సి.
చక్కుగా నఱకిన కాడుచొప్పలు నులపలపివ్వు
ములు బలివర్ధనులకు.” వగాహ. ౪, ఆ. 0. 3; ౬;
ప్రబాధ. 0. ౬; 3. ఆడుటయం దగునను
కరణము. “చ. అనయము జక్కుచక్కునంగ
నాడెదురూపులు నోలి యుప్పుచ్చున కలయంగ
బాటువిధాయణధారలు...” షి. సం. 0. 0,
ఆ. 0. 0.

చేక్కుచేయు. వై. స. క్రి. (చక్కు+చేయు.)
ముక్కులుచేయు. “సి. భిల్లచరంపరల్ వరగించి
ధరురాదినాధన ప్రకరంబు చక్కుచేసి.” భా. రా.
యు. ౪. 1; 2. ఖండించు, నఱకు. “గీ. చక్ర
మున నక్రశిరముడు జక్కుచేసి.” వాల్మీకి. 0,
ఆ. 0. 0; 3. అడచు. “ఉ. మూగినదైత్య
దానవులమొక్కల ముక్కున జక్కుచేసి...”
ఉ. హరి. ౬, ఆ. 0. 0.

చేక్కుచగడ. ద్వ. వి. (చక్కు+చగడ.) నవ్వునఖ్య
విడు. వేంక. మాన. గీ. ౨.

చేక్కెర. వై. వి. (సం. శర్కరా, ప్ర. సక్కరా.
క. తు. సక్కరె. త. చక్కెరె.) పంచదార “క.
చక్కెరలా నిండువెన్నెల, యక్కెరలా
యమృతధారలా యిది...” నుద. ౨, ఆ. 0. 0, ౧,
ఆం. భా. ద్వి. ౨. 0.

చేక్కెరలిండి. ద్వ. వి. (చక్కెర+లిండి) చిలుక.
“ఉ. చక్కెరలిండికత్తడి వెనక దుమికించుచు
...” ఉ. రా. ౪, ఆ. 0. 0. (ఇట్లే చక్కెర
లిండిపులుగు, వేంక. తిర్య. 0. 0).

చేక్కెరలుగడ. ద్వ. వి. (చక్కెర+లుగడ) భక్త్య
విశేషము. “వ...జొంగులు జక్కెరలుగడ
లుక్కెరలు...” హంస. 0, ఆ. 0. 0.

చేక్కెరబొమ్మ. వై. వి. (చక్కెర+బొమ్మ) చక్కెర
బొమ్మవలె ఇష్టమైనది. 1. భార్య. “వ...ఆమె
తకు జేసినయనుగులుం దాము బంతులుదీరి
క్రితవెన్నెలల గుత్తుకబంటిగా మెక్కి తమతమ
చక్కెరబొమ్మలం గలసి ముక్కుముక్కునం
గదియ నొక్కుచు...” భోజనశా. గీ. ఆ.

౨౦; 2. మనోజ్ఞురాలు. “ఉ. చొక్కపుంగుంద
నంపుజిహ్వయగముం గలముద్దుగుమ్మయో, చక్కె
రబొమ్మ...” పె. శ. కం. ౨, ఆ. 0. 0.

చేక్కెరముద్దుగుమ్మ. ద్వ. వి. (చక్కెర+ముద్దుగుమ్మ.)
మనోజ్ఞురాలు. “ఉ...ఈ, చక్కెరముద్దుగుమ్మ
సరస్వతీయభావల నింబానరృడిన్.” వేం. వంచ.
3, ఆ. ౨. ౦.

చేక్కెరవిలుకాడు. ద్వ. వి. (చక్కెర+విలుకాడు,
మన్నభుడు. ఆం. భా. ప్ర. ౪. ౧.

చేక్కెరవిల్కాడు = చక్కెరవిలుకాడు. మృ. వి.
౨, ఆ. 2. ౦. [ఆ. 2. ౦.

చేక్కెరవిల్లుడు = చక్కెరవిలుకాడు. చంద్రి. ౨,
చేక్కిను. దే. ఆ. క్రి. (చక్కు+కొను) సరియగు
(చూ. చక్కిలుపు.)

చేక్కిలుపు. దే. స. క్రి. (చక్కిను భా. ప్రే.)
సరిచేయు; నిలుపు. (బ్రా.)

చేగుడు = చేవుడు. (శ. ర.)

చేచ్చేవుకము. వై. విణ. (చవుకము+చవుకము.)
చచ్చేకము. (శ. ర.)

చేచ్చేదరము. వై. విణ. (చదరము+చదరము) సరి
యైనచదరము. “చ. పొనగు మెఱుంగు జచ్చ
దరపుం జిగిరత్తుపుమేలిచట్టువై.” కాళిందీ. ౨,
ఆ. 0. ౬. ౪.

చేచ్చీ. దే. ఆ. క్రి. 1. మృతినొందు. “గీ...బతుని
యట్టు, చత్తు రని రక్కసుల కెల్ల జాటె వినగ.”
భార. ఆది. ౬, ఆ. 3. 0. వై. వ. ౨, ఆ. ౪; 2.
నశించు, తగ్గు. వా:—ఆవాలలో కారము చచ్చి
నది. (బ్రా.) విణ. 1. నిస్సారము. ఉదా:—
చచ్చుచున్న. (బ్రా.) 2. అశుభము. ఉదా:—
చచ్చుమాట. (బ్రా.)

చేచ్చీడి. దే. వి. చందాలజాతిభేదము. (శ. ర.)

చేచ్చీడు. విణ. చచ్చినది. (ఉ. చచ్చుడుబాకె. శ. ర.)

చేచ్చేకము = చేచ్చేవుకము. (బ్రా.)

చేటాలు. దే. వి. (క. చటల్) కొట్టుట మున్నగు
వానియందగుభవి కనుకరణము. “క...పొత్తుని
నను జెక్కున నెత్తు రుట్టిపడ వీడనిరోహవేశ
మున జటాలున గొట్టెన్.” వరాహ. ౨, ఆ.
0. 3. ౪. నరస. గీ. ఆ. 0. 3. 0.

చేటిల్లు = చేటాలు. (క. చటిల్) చఱచుటయం దగు ననుకరణము. “గీ. బాహులై త్తి చటిల్లనఁ బటిత శించి, దేవదేవుఁడు వలకు...” క. హరి. ౬, ఆ. ౮౫.

చేటిలు = చేటాలు. (కొట్టఁటయం దగుననుకరణము.) “నీ. తవిలి రావణునిదొడముఁ జటిలునఁ గొట్టి నురల మెప్పించునీయరిది తెగువ.” చంద్రా. 3. ఆ. ౫౬.

చేటులు. చే. వి. కాశము? (చూ. చటులువడు.)

చేటులువడు. ద్వ. అ. క్రి. (చటులు+వడు.) 1. నశించు? “నీ. ప్రాకారగోపురపాపాదమంటవ చంద్రకాలమెప్పు చటులువడియె.” విష్ణు. నా. ౨, ఆ. 3౫; 2. మొక్కవోవు. “నీ. సర్వభూ తంబుల కాసింపఁ జాలెడుఁజములావు గిరియందుఁ జటులువడునె.” కాశీ. ౨, ఆ. ౧౦౫.

చేట్ట. యు. చే. వి. 1. ధాన్యము పోనెడిచిన్నగోనె. (క. రం); 2. చర్మము. “నీ. రెట్టిద్రావుదుగామ చట్టదువ్వలువతో...” క్రిరం. నూ. ౪, ఆ. ౮౦. ఆం. భా. ద్వి. ౧3౧; 3. తొడయొక్క మెలువలిభాగము. “వ...ప్రాణంబులు విడికిటం బట్టుకొని పోవుచు వివిధకేదారంబులం ద్రెల్లి చట్టలు వగంబడి వెడల లేకుండ...” ఆము. ౪, ఆ. 3౫. రం. రా. యు. ౪2౭. పా. ౫. పం; 4. కవచము. “ఉ. చట్టలు చీరియుం దొడలు చక్రముచేసియుం జెడివైచియున్, బొట్టలు చించియున్ మెడలు బోరనఁ ద్రుంచియుఁ బో రానర్చుగన్.” భా. రా. యు. ౧333; 5.

భుజము. “క. చట్టలు చఱచుచుఁ బలుమఱుఁ జట్టలు మిడుచుచు దివంబు చేతుల విరియం దట్టుచు...” దశ. ౪, ఆ. ౪౮. ఆం. భా. ద్వి. ౧3౮; 6. భూత. “నీ. పొడుపుగుబ్బలిసెల పురు టింటియిడుపునఁ జఱచినగండంపుఁజట్ట లనఁగ.” 7. చొక్కా. “నీ. అఱచట్ట తొడిగి మై నడ్డంబు వలివడుపుటి వల్లెపాటు చేసి.” వైజ. ౨, ఆ. ౪2. (అఱచట్ట = చిన్నచొక్కా.) విజ. వృద్ధము. “ద్వి. అంతరంగమున లింగావధానంబు, సంత రింపనిభక్తి చట్టనూ బసవ.” ప్రభులిం. ౪, ఆ. ౧౧2. పా. ౧౦. పం. క్రి. విజ. ద్రు. కీర్తి ముగా. “నీ. పలుకుల కెడ లేదు బాణాసనము

గొని చనుదెమ్ము నాతోడఁ జట్ట ననిన.” భార. ఆది. ౮, ఆ. ౧౧౮.

చేట్టన. చే. క్రి. విజ. ద్రు. (క. నట్టనన్.) కీర్తి ముగా. “ఉ. చట్టన నన్ను బంపుము భృకంబుగ నెయ్యది కార్య మిత్రతీన్.” భార. ఆర. ౫, ఆ. ౨౭౮.

చేట్టపుమొకము. ద్వ. వి. (చట్టము+మొకము.) పునుగు సిల్లి. పాం. వి. తిర్య. ౮౨.

చేట్టము. కాశ. చే. వి. 1. బట్టలతో చేసినమంచము లోనగువానిభాగము. “నీ. ముత్యాల బవిరి కౌపులచట్టము తదంతుధట్టంబుమాడ్కి గొట్టు వఱపు.” వసు. ౧, ఆ. ౧౪౪; 2. పునుగుసిల్లి దేహములోఁ బరిమళద్రవ్య ముండులిల్లి. “నీ. పునుగుచట్టంబులు బుక్కారజంబులు పొంతమా మళిగ. పొంతఁ దరలి.” హంస. ౧, ఆ. ౮౧. శుక. ౧, ఆ. ౧౫2; 3. (సం. కాస్త్రము) కాన నము, న్యాయకాస్త్రము. (వా. ఆచట్టము కానన సభవారు నిర్మించినది.)

చేట్టలుచీరు. ద్వ. స. క్రి. (చట్టలు+చీరు) వధించు, చూపు. “ఉ. అంగమఁ డద్దురాత్మల రయంబున నీడిచికొంచు నింగిన్, చంగన దాటి నల్వ రను జట్టలుచీరు...” రామా. 2, ఆ. ౨౬౫. సా. ౧, ఆ. ౯౦.

చేట్టఁదూము = చట్టలుచీరు. “కా. కట్టెగట్ట దూన్ మహామకర మబ్రహ్మాక్షై దా ననుం, జట్టల్ దూయకయుండ రమ్మ...” వరాహ. ౬, ఆ. ౨౨.

చేట్టలుద్రుచ్చు = చట్టలుచీరు. “ఉ. చట్టలుద్రుచ్చు రావణుని సారసలొంచనఁ బావకుండినన్.” మొ. రా. నుం. 3౬.

చేట్టలువాపు. ద్వ. స. క్రి. (చట్టలు+పాపు.) నాశ నముచేయు. “చ...క్రొధకామముల గండఁదఁ గించి వరోవకారముకొ, జఱఁబడఁ దోచి వాచ పులఁ జట్టలువాసి...” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౮2.

చేట్టి. చే. వి. (క. త. మ. తు. చట్టి.) 1. నోరు వెడల్పుగా నుండుచిన్నమట్టిపాత్రము. “మ... చట్టి చుయ్యసునా దాఱనిహారగుంపు...” ఆము. ౧, ఆ. ౮౨. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪2; 2. చిన్నగిన్నె; వడ్డెము. (చూ.)

చేట్టు. ఉభ. దే. వి. 1. భూమిలో నున్నతాయి. ఆం.

భా. ద్వి. ౧౯; 2. తాయి. "గీ. చట్టుబొమ్మకు గిరిగిరిక పెట్టునట్టులు..." పార్వ. 3, ఆ. ౫౭; 3. చర్మకము. "నీ. చట్టుకూతు నొకర్లు నర్మజ్ఞుల దగుమహేశ్వరునితోఁ దాల్చినవాడురచన."

చంద్రి. ౬, ఆ. ౧౦౮; 4. (నలగఁగొట్టు) కల్వము? "నీ. చట్టుపై పోకలై చనిరి గంభిరములు..." హరి. ౫, ఆ. 3౭; 5. (సూక్ష్మాత్రి) శిష్యుడు. "గీ. చట్టు పఱియింప బోధించు నద్దురుడు." కాశీ. ౬, ఆ. 2౪. య. 3, ఆ. ౧౧౩

విణ. మూర్ఖము. (చూ. చట్టుతనము.)

చేట్టుతనము. ద్వ. వి. (చట్టు+తనము) మిలిమిఱిన మూర్ఖత్వము. (ప్రా.)

చేట్టుర. దే. వి. తెక్క, కక్షము. "ఉ...మాని నము

ధీతుఁ డయ్యె నేనినై, బెట్టినట్టు కట్టిన, చట్టులుబాని శ్రవశృకుంతముల్, చట్టువ లెల్లి మూదఱికి సాగదలాల .." పాండు. ౫, ఆ. ౨౪౯. ఆం. భా. ద్వి. ౯౯.

చేట్టువకు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చట్టు+వకు.) 1. తీ

ణించు, నశించు. వ్యవ:—వానితెలివి చట్టువకు నని; 2. (తాలిమయమగుటచే) విసువఁబడు.

వ్యవ:—చట్టువడ్డకుయ్యి. (ప్రా.)

చేట్టుమోపు. దే. స క్రి. (చట్టు+మోపు.) శిక్షగా

తాలిని మోవఁజేయు. "గీ. మరల సొమ్మిచ్చుటకు బహుశుభనడిన, యజ్ఞజాని రోసి పూట

కాఁ వైచహరిని, జట్టుమోసి రనంగ..." దశా. ౨, ఆ. ౧౯౦.

చేట్టువ = చట్టువము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౪.

చేట్టువము. దే. వి. (త. చట్టువం.) గగిఁడె, తెడ్డు.

"నీ. చట్టువం బొకచేతఁ బట్టి ఖడ్గము నుకఁ దగి

లించి..." భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౧౧. కాశీ. 2, ఆ. ౧౪౧.

చేట్టాయి. దే. వి. డా. (చట్టు+తాయి.) చావ

రాయి. "నీ. వేసవి గనగన వేగుచట్టాలిపై నల్ల

నల్లడ నుండ నర్కు జాలి." నిర్వ. 3, ఆ. ౬౩. ఉ. హరి. 3, ఆ. 3౦.

చేట్టాలు. దే. వి. డా. (చట్టు+టాలు.) తాలి

టాలు. "దండకము...నిన్నట్టి చేట్టాలిలోఁ

గట్టినన్..." పాం. 3, ఆ. 3౮.

చేడి. వై. వి. (నం. ఛడికి) చలికి. (శ. ర.)

చేడ్డు. దే. విణ. అల్పము, నీచము. (ప్రా.)

చేటికిలఁబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చలికిల+పడు)

కూలఁబడు. "క. మెడఁ బట్టుకొని తనూలక

జడియం గునియించి నేలఁ జరికిలఁబడి..." శుక.

౧, ఆ. ౪౧౧. కాశీ. ౨, ఆ. ౧౪౧.

చేటికిలు. దే. ఆ. క్రి. పిట్టలు నేల నాను. (చూ.

చడికిలఁబడు.)

చేత్వారము. వై. వి. (సం. చత్వారింశత్.) నలు

పదియేండ్లప వచ్చుదృష్టిమాంద్యము. "క. కండ్లకు

జత్వార మొదవఁ గాయము ముదిసెన్." చంద్ర.

వి. ౨, ఆ. ౨౧౦.

చేదర. వై. వి. (సం. చతురశ్రమ్.) 1. సమచతు

రశ్రమై కూర్చుండుట కువయోగించుచావ.

(వా); 2. చన్నవిస్తరాకు. (శ. ర.)

చేదరంగము. వై. వి. (సం. చతురశ్రమ్. క. చద

రంగ) ఒకవిధమగుట. "గీ. మంచిదిసగటుపై

నిదె మంత్రి కావలున్న నీచదరంగ మిట్టుండ

నిమ్ము." కువల. ౪, ఆ. ౧౦౮. ఆం. భా. ద్వి. 3౦౫.

చేదరము. వై. విణ. (సం. చతురశ్రమ్. క. చదర.)

1. చతురశ్రము. (ప్రా.); 2. ఎత్తుపట్లములు

లేనిది, చదునైనది. "నీ. కట్టలములు లేని

కమలాకరముఁ బోలె జవరమై యున్న పామాణి

మందు." భాగ. ౫, స్కం. ౧౫౫; 3. సమాన

మైనది. "గీ. సారె మోపును బొరలును జవర

మైన, నెటికి లాగైనఁ గైకొని యించుకంత,

పానఁగపండిన రుక్తి జి బొంకు..." 3, ఆ. ౧౨౮;

4. నలుపు, సుభము. "ద్వి. చదరంబుగా దిద్దు

జాడఁ గైకొనక." ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౬౦౦.

చం. పాండు. ౫, ఆ. ౨౧౪. వి. బ. ఇంటికురు

జులమిదిబిగువుపట్టెలు. (శ. ర.)

చేదలము. దే. వి. 1. నైవ్యము. "నీ. వాయునూనుని

గృతపర్వాదియోధులఁ జదలంబు పెంబనే కదలఁ

బనిది." వై. 3, ఆ. ౮౧. ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౪;

2. దండువిడియుచోటు, శిబిరము. "గీ. నకల

జనులకుఁ బయనంబుఁ జాటఁ బంచి, జలముఁ జద

లంబుఁ గదలింపఁ బంచిపెట్టి." వై. ౨, ఆ. ౧౦౬.

చేదలు. దే. వి. 1. ఆకాశము, మిన్న. "నీ...చదలఁ

దిరుగు, నయ్యంత్ర మేసి..." భార. ఆది. ౮, ఆ.

౧౦. ఆం. భా. ప్ర. ౬౯; 2. చర్మము. (చూ. చేదలుప్రము.)
 చేదలుకాపు. చే. వి. (చదలు+కాపు) దివోక
 నుడు, వేల్పు. (శ. ర.)
 చేదలుకట్టుడు. చే. వి. (చదలు+కట్టుడు.) గాలి.
 "చ...చదలుకట్టుని గొట్టి...". ఆచ్య. యు.
 ౪౯౬.
 చేదలుకెంపు. చే. వి. (చదలు+కెంపు.) నూపుడు.
 ద్యుతుణి. (కర్మ)
 చేదలుకొడి. చే. వి. (చదలు+కొడి.) చక్షిణిశేషము.
 "ఆ. చదలుకొడి గువ్వ వదదతి" కలవేడి, నూది
 యైవవత్తు లకండు దీర్పు. 'వాచ. 3, ఆ. ౧3.
 చేదలుచూలి. చే. వి. (చదలు+చూలి.) గాలి. "ఆ.
 జనునికరి: బొంగె జదలుచూలి." ఆచ్య.
 క్షిప్రం. ౧౦౦.
 చేదలుతొడుగు. చే. వి. (చదలు+తొడుగు.)-చర్మ
 ముండుడుతపు - కామధేచపు. "నీ...తే కీర్తి
 చదలుతొడుగు తెల్ల మొద ననంగ నురగపి పేల్లగు
 ..." సాం. సి. దేవ. ౧౯.
 చేదలుమానికము. ద్వ. వి. (చేదలు+మానికము.)
 ద్యుతుణి, నూపుడు. "ఆ. చదలుమానికంజ
 జగముకన్ను." నివా. 3, ఆ. ౪౫. ఆం. ను. దేవ.
 ౧౬.
 చేదలుమాను. చే. వి. (చదలు+మాను.) కల్ప
 వృక్షము, వేల్పుప్రము. "నీ. చదలుమానుల
 నీడ జలివెల్లురానిదికల: బ్రోదిద్రాక్షచదివల
 క్రింద." పె. శకుం. ౨, ఆ. ౧౪3. వసు. ౨,
 ఆ. ౪.
 చేదలువాడ. చే. వి. (చదలు+వాడ.) ఆశావసి-
 గంగానది. "నీ...జడదారివెయ్యాట చదలు
 వాడ." సాం. సి. దేవ. ౧౬.
 చేదలేలు చే. వి. డౌ. (చదలు+లేలు.) మందాకిని.
 "నీ. శరీర కీర తత్తము: జదలేలు నురగజా జల
 శేలి నవరించు వెటంగె." స్వా. ౧, ఆ. ౧౧.
 వైవ. ౨, ఆ. ౪౯.
 చేదలేటివట్టి. చే. వి. (చదలేలు+వట్టి.) గంగా
 నుతుడు, భీష్ముడు. "నీ. పుకం కల్పిత జాటు
 బనులు నీయించు వెట్టిమై: జదలేటివట్టివైన."
 య. ౧, ఆ. ౪౫.

చేదికిలబడు = చలికిలబడు. 1. (కులబడు) "చ.
 అది నరుడెద మాడుటయు నాకండు మూర్ఖ
 మునిగి లేచె: జదికిలబడ్డ..." భార. కర్మ.
 ౨, ఆ. ౨32. పె. శకుం. 3, ఆ. 2౦; 2. (కదల
 ముడు) "గీ. పాయ కొకచోట: జదికిల: బకగ
 నుండ, చైన ఫల మేమి యటునిదోదార్థ మనిసి."
 భీను. ౫, ఆ. ౧౫.
 చేదికిల = చలికిల. (చూ. చదికిలబడు.)
 చేదిమ చే. వి. నలగుడు. (శ. ర.) "ద్వి...కుష్టి:
 చదిమయ: గలములు చదియ: గా.గ." ద్వి.
 హర్ష. పూ. ౧౯2౬. పు.
 చేదియ:బడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చదియ + పడు.
 స్పార్థము) "క. మిచ్చునకుంపి భరంబుక, బన్న
 గలకలలు చదియ:బడ భారునియ: న్నిలిది
 వై నలేకండు వెచ్చునిపదము:కు చివయచలి
 యొరప్పెక." పారి. ౨, ఆ. 2౨.
 చేదియంచు. చే. న. క్రి. (చదియ భా. ప్రే.)
 నశింప:శేయు. "మ. చదియొకా నకలాది
 వైశ్యము రాజకల్పభూకాతమై." నా.
 పంచ. ౧, ఆ. ౨౫.
 చేదియ. చే. ఆ. క్రి. 1. నలగు. "నీ...చదకుట్ట
 నుబుల జదిసి రాలునుము గాంగ..." భార.
 ఆది. ౬, ఆ. ౧౬౦. నృసిం. ౪, ఆ. ౬౪. 2.
 చచ్చు "మ...బల్ విడుగుహడ్పి దాకుమం
 గుట్టుముల్, ననినొ సారథి ప్రదై: చేద వారి
 నెన్..." భార. ద్రో. ౪, ఆ. ౧౫౦; 3.
 నశించు. (చూ. చదియంచు.)
 చేదిక. చే. వి. చర. "గీ...కటాననము చదిక
 యనంగ జర్మళ మర: దనరు." ఆం. భా. ద్వి.
 ౧౬౫.
 చేదించు. చే. న. క్రి. (చదువు భా. ప్రే.) 1.
 చదువ:శేయు. "నీ. వేదాధ్యయనవిద్య వేదింబుల
 నిది చదివించ: బననము చదువ: బోలు."
 సాంబో. 3, ఆ. 3; 2. (కట్టుకానుకలు) పురో
 హితునిచే పెప్పించు. "మ...కాటికాచేటికల్
 నరగాప్తి జదివించి రావులగురాజ్యుల్ గురుల్
 మీఱగన్." వేం. పంచ. ౪, ఆ. 32౦; 3.
 చలికించు. "నీ. కనకపంజరకారికలం జక్కెర

బెట్టి చదివించ శ్రీరాజో నకియ లిప్పుడు." పారి.
౧, ఆ. ౧౦౬.

చేదివింపు. చే. వి. (చదివించు ధా.) కట్నాదులు
పురోహితాదులనే జదివించుట. (ప్రా. వా.)

చదుకము. వై. వి. (సం. చతుష్కము. ప్రా. త.
చదుక్కుం.) చతుష్కము, నాలుగుపీఠులు
కలియుచోటు. "గీ. పిను జర యనురాక్షసి నివ్వర
మునఁ, జనుకమును బాచకుడును నంకతంబు."
భార. ౧౪. ౧, ఆ. ౧౧౦.

చేదుక. చే. వి. 1. మరద. "గీ... ఉత్పలి యపుణ
చదుకు నా నొప్పణ బంకము..." ఆం. భా.
ప్ర. ౧౪గ; 2. జాటుట. (చూ. చదుకువదు.)

చేదుకువదు. ద్వ. ఆ. శ్రీ. (చదుకు+వదు.) 1. చలి
కిలఁబడు. ఆం. భా. శృ. ౯౦; 2. ఊపిశోవు
"ఆ. మురిసి మురిసి రావె ముని శ్రేష్ఠనకుముక్కు.
చదుకువడియె: చేదు జాలకొనియె." వరాహ.
౯, ఆ. 2౮.

చేదుకొక్కు = చదుకువదు. (చదుకు+ఎక్కు.) రాజ.
"ఉ. కెంతిగురాకుడాలు దులకించుధాతువటంబు
చాయఁ జేయం జదుకుక్కుపుష్పాదుల నంటిన
లేటులు..." పాండు. ౪, ఆ. ౧౪.

చేదును. చే. వి. సమమగుమామి. "ఆ. చదును నా
సమోర్వి సాంబమూర్తి." ఆం. భా. ద్వ. ౪.
విణ. సమము, వల్లము మెరక లేనిది. "ద్వి.
సన్నపునునుఁబూత చదునుగాఁ జూసి." రం. రా.
ఉ. 2౦. పా. ౧౨. పం. విక్ర. ౨, ఆ. ౨౧.

చేదుపు. చే. స. శ్రీ. (చదియు. ధా. ప్రే.) 1
చదియుఁజేయు, నలఁగఁగొట్టు. "క. పడుకుల రథ
వాహంబులఁ, జదుపుడు..." భార. ద్రో. ౧,
ఆ. 3౨౮. హరి. ఉ. ౧, ఆ. ౧3౪; 2. చంపు,
నశింపఁజేయు. "క. కదనమునందును గ్రోధునిఁ,
జదిపినఁ చము దామె మిగుల నదమమమై కూల
దురు..." వ్రబోధ. ౪, ఆ. ౨2. ఆం. భా.
శృ. ౧౨3; 3. పొంగొట్టుకొను. "సీ. పుండరీ
కాక్ష నీపుణ్యలీర్థములకుఁ జరికాని కలంబు
చదువరాదు." వరాహ. 2, ఆ. ౬౮; 4.
తాడించు, కొట్టు. "ఆ... ధరుపు మ్రోయించుచు,
నంభగములు వఱచ నవ్విభుండు, వానినెల్ల వింతు

వడిఁ బొంగ జదుపుడు..." భా. రా. ఆర. ౧,
ఆ. ౨౨౮. ఆం. భా. శృ. ౧3౨.

చేదుము. చే. స. శ్రీ. 1. నలఁగఁగొట్టు. "ద్వి. పొదివి
యూయితితో భువనంబు తెల్లఁ, జదిమి మ్రొగద
..." రం. రా. ఆర. ౧౪౯. పా. ౧౯. పం. అచ్చ.
యం. ౨3౪; 2. గుడ్డు. "ద్వి. కాశోదరంబుల
ఘనమృగావళులఁ, జదియఁ ద్రొక్కియు నేలఁ
జరుగియు ముప్పిఁ, జదిమియు..." ద్వ. హరిశ్చ.
పూ. ౧౯2౬. పం. ౪. సమానమైనస్థలము. "గీ.
ఇందు విహరించువిద్యాధరేందుముఖుల, చరణ
లాక్ష్యంకములతోఁడిచదుము లమరు." వరాహ.
౧౦, ఆ. ౫౦. "రగడ. ఒనరఁగ నగ్గరిచదుమున
నొకసభ యోజన శతవిస్త్రుత్తిమై వెలఁగును."
వరాహ. ౧౦, ఆ. ౧౪౪.

చేదుర. వై. విణ. (సం. చతురా.) చాతుర్యము గల
శ్రీ. "గీ. పేరు కలభాషిఁడివిగత చిరుదుచదుర,
వగుదు..." కళా. ౧, ఆ. 22.

చేదురడుచు. ద్వ. ఆ. శ్రీ. (చదురు+అడుచు.)
పరిహాసమాడు. "క. చదురడిచిన మనసుపొందు
చక్కంబడునే." భార. ఉపో. ౧, ఆ. 3౧౨.

చేదురము. వై. వి. (సం. చతురమ్.) 1. కశ్యము,
సాధ్యము. "గీ. శూద్రజాతింహిమంబుఁ గొని
యాడఁ జదుర మగునె" సాంబో. ౧, ఆ.
౧౪3; 2. నేర్పరికనము. (చూ. చదురురాలు.)

చేదురాలు. ద్వ. వి. (చదురు+అలు.) చాతుర్యము
గలశ్రీ. "చ. తోముఖ మంబుజాత మని దందడి
మూపునలివ్రజాబుతో, బెనఁగుదిగ్ధయోల నొక
బేలునలిం గని యోలఁ బెట్టి పిల్చిన నది దన్నుఁ
లట్ట నని చేరినఁ దేలుట దాని మూవికొండను
చును గ్రంకిశోయి చదురా లయి నవ్వచు
లేనె నొక్కెడనె." కు. సం. ౯, ఆ. ౮౮.
ద్వా. ౮, ఆ. ౧౬౬.

చేదురు. వై. వి. (సం. నదః.) 1. సభ. "సీ. స్వర్ణాధి
పతి వల్చి చదురునఁ గూర్చుండ నాకఁ డే
యూనివాఁడ నెడివారు." పార్వ. ౫, ఆ. ౧౧3.
విక్ర. ౨. ఆ. ౪౪; 2. సింహాసనము, గద్దె. "క.
వృగయావిహరలంపటుఁడగుచు నపుడే చదుర
డిగ్గి యెరిరయమున... నంతఃపురికి జనిన..."
రసిక. ౧, ఆ. ౫౮; 3. పెండ్లిండ్లులో జరిగించు

అటకచ్చేరీ. (క. ర.): 4. (సం. చతురథ క. చదురు.) చాతుర్యము, నేర్పు. “క. మది సుఖము, గోరి దుఃఖంబొదవం గలకార్యములకు సుత్పా. మామునీ, గురువునితృప్తిపట్టించి, చదు చేమియు లేనియట్టిజను లాతురురై.” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. 3౦౬. నిర్వ. ౧, ఆ. 2; 5. చతురశ్రై. చాతుర్యముగలమాట. “చ. చదురుల్ పల్కుచు. గూర్చి నిట్టనిరి...” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧౦౭౨. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౦; 6 విధము, రీతి. “ద్వి. పాదలు కేశారికొప్పున నొప్పువిరుల, చదురున మింట నక్షత్రము తెనఁగె.” ఆ. మ. క 3, ఆ. ౧౪౪. పా. 3. పం. విణ. నిపుణము. “నీ. చదురైనమాటలు నడినన్న జెప్పి...” దశ. ౫, ఆ. ౧౪.

చేదురుడు. వై. విణ. (స. చతురః. ప్రా. చదురో) చతురుడు, నేర్పరి. “క. చదురుకు బ్రహ్మ వ్రాసిన, నుదుటిలివులు దుడువం గలవి మాల్గొను వెరవులే.” హరి. ఉ. ౯, ఆ. ౨౯. “ద్వి. చదు రుండు గాఢని మది నొట్టవేసి...” పండితా. పురా. ౧౧3, పా.

చేదురుదనము. వై. వి. (సం. చతురక్వచ - చదురు + తనము.) నేర్పరినము. “క. చదురుదనమున మును దా, మదిఁ గనెనయి పాయ మినచుయ మునఁ దగఁ జేయుదు...” దశ. ౬, ఆ. ౧౧.

చేదురుమొన. ద్వ. వి. (చదురు + మొన) పల్లబంధ విశేషము, ప్రబంధ. 2౮.

చేదురులాడు. ద్వ. వి. (చదురులు + అడు) నేర్పరి. “నీ...జగములఁ గలిగించు చదురులాడు.” భోజనతా. ౧, ఆ. ౨౫.

చేదువయ్య. ద్వ. వి. (చదువు + అయ్య) పండితుడు. “క. ఇది యెఱుంగరు చేదువయ్యలు, మది ముక్తికి నాన్బందము మహిలో వేమా.” వేమన. 3, ఆ. ౧౯౭.

చేదువరి. చే. విణ. (చదువు + అరి.) 1. పండితుడు. “గీ. చేదువరులు గాని విప్రులు చాల ముగ్ధు లకట...” హరి. ఉ. ౧౦, ఆ. ౨౪౪. ఆం. భా. ద్వ. ౧౭౦; 2. పండి; స్తోత్రపాఠకుడు. సాం. వి. మాన. ౬.

చేదువ. చే. స. క్రి. 1. ౨౦౦. “గీ...శివాగమ మలు చదువుచును...” కు. సం. 2, ఆ. 3. “ద్వి. ఆనకు రామాయణం బధితోఁ జదువ.” రం. రా. కాల. ౮ పా. ౨౭ పం; 2. పలుకు. “నీ. శ్రవణసఖంబుగా సామగానంబులు చదివెడి శుకములచదువుఁ దనిలి.” భార. ఆది. ౪, ఆ. ౨3. వి. 1. విద్య. “చ. గురువులు చెప్పుచే చదువు కొంత విశేషము మిమ్ముఁ జేరదే.” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౫౫. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౧; 2. బ్రహ్మయజ్ఞము. ఆం. భా. ద్వ. ౧౭౧; 3. వేదము. “క. మచ్చెమయి సోమకుండు మును, మ్రచ్చిలి వేదములు గొనుచు మున్నీరు సారం, జొచ్చి మామచ్చి మగుడగ, నచ్చుదువులు దెచ్చి నాడ వచ్చుక లీలన్.” భా. రా. యం. ౬౧౫. రా. ౨, ఆ. ౧3; 4. పలుకు. భార. ఆది. ౪, ఆ. ౨3.

చేదువఁబెట్టు. చే. స. క్రి. (చదువఁ + పెట్టు) 1. చదివించు. “క...చదువఁబెట్టఁగ, సున్నచలియుఁ బోయె నను టహో నిజమయ్యెన్.” విజ. 3, ఆ. ౧౦; 2. పోగొట్టు. “నీ. ఆశ్రవా రిచ్చిరయవ రంజింపిలు నంశయింపక వేగఁ జదువఁబెట్టె.” నిరం. ౨, ఆ. ౧౧౬. కరా. ౬, ఆ. ౬౬.

చేదువొయ్యలి. చే. వి. (చదువు + అయ్యలి) నరస్థలి. “నీ. కొండయల్లనిమేనఁ గొమరారు సిరి మించి చేదువొయ్యలి మేలిచాయఁ దాడి.” చిత్రభా. ౫, ఆ. ౧౦.

చేదువుపిట్ట. చే. వి. (చదువు + పిట్ట) శుకము, చిలుక. వేంక. తిర్య. ౧౦౧.

చేదువులజేవరాలు. ద్వ. వి. (చదువులు + జవరాలు) నరస్థలి. “వ...అచ్చుదువులజవరాలు పలి యెదుట కరుదొచ్చి...” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౨౦౨.

చేదువులదేవర. చే. వి. (చదువులు + దేవర) బ్రహ్మ దేవుడు.

చేదువులపులుగు. చే. వి. (చదువులు + పులుగు) చిలుక. ఆం. సం. తిర్య. ౧౪.

చేదువులముడుకడు. చే. వి. (చదువులు + ముడుకడు) బ్రహ్మ. “క. చేదువులముడుకడు మొదలం, బొద లించిన బలిమివలన...” అచ్చ. భా. ౬౭.

చేదువులప్పు. ద్వ. వి. (చదువులు+అప్పు) సరస్వతి.
“ఉ. అడ విభాకకు జదువులప్పు నదా చనిపాట
సేను...” కాళ. ౨, ఆ. ౭౨.

చేదువులప్పు. ద్వ. వి. (చదువులు+అప్పు) శివా
ధ్యాయుడు. (బ్రా. శ. ర.)

చేదువులప్పు. దే. వి. (చదువులు+వేలు) బ్రహ్మ.
ఆం. సం. దేవ. ౮.

చద్ది = చలిది. (చూ. చద్దిబువ్వ)

చద్దిబువ్వ. దే. వి. (చద్ది+బువ్వ) చలిది, శీతగ్రామము
“ఉ. బ్రాహ్మణ జద్దిబువ్వ దిని...” తెన్న. ౩,
ఆ. ౧౪౩.

చేద్దు = చేదువు. (వరించు.) “ద్వి. బసవపురాణ
మొప్పుగఁ జద్దువారు.” వండితా. పర్వ.
౩౫౦ పాం.

చేనవరి. దే. విణ. (చనవు+అరి) మిక్కిలి చనవుగల
వాడు, అప్రచుడు. “సీ. చనవఁద్రై విడి జాతెడు
రత్నభూషణము తెచ్చిటికపుడు చక్కఁబెట్టు.”
దశా. ౨, ఆ. ౧౨౯. ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౭.

చేనవు. దే. వి. 1. పరిచయము. “వ... ఆరాజాకడం
జనవుగలి వర్తింతు...” వైవ. ౨, ఆ. ౫౫.
ఆము. ౪, ఆ. ౨౬౫; 2. అనురాగము. “క. ధన
మిచ్చి పుచ్చుకొన్నను, మనమున నోర్వొగవచ్చు
మగఁ డింతులకున్. జన విచ్చి పుచ్చుకొన్నను,
మన వచ్చునె...” పారి. ౧, ఆ. ౨౮; 3.
స్వాతంత్ర్యము. “గీ. కన్యకావాసవేశ్వర గలను
చనవు, కీరి గృహస్థులకంటె నజ్ఞేనానుకు.”
వార. ౪, ఆ. ౬౭. విజ్ఞా. వ్యవ. ౮౦; 4.
జోచిత్యము. “క. చనవెఱిగి నడచుయెచు
వియోచితవృత్తి సంధివిగ్రహయాచా, సు
సంశ్రయణదైర్వ్యము...” కు. సా. ౧౦, ఆ.
౧౮౨; 5. కోరిక. “గీ. నమర మొనరించి విచ్చి
నీచనవుఁ దీర్తు” వై. ౪, ఆ. ౧౧౭. దశా.
౩, ఆ. ౮౨; 6. అవకాశము. “ఉ. చూపట
కోర్కి సింద రిపుహరతకుం జన విచ్చి...”
వారి. పూ. ౯, ఆ. ౧౨౪. వాసిష్ఠ. ౪, ఆ.
౩౦౩; 7. గొప్పతనము. (చూ. చనవు)

చేనవురాళ. దే. విణ. (చనవు+అళ) విష్ణురాళు.
“ద్వి. జనవాక్కునకు చాను జనవురాళై న, నైకము
బుట్టి...” రం. రా. ఆయా. ౯౯ పా. ౫ పద.

చేను. యం. దే. ఆ. శ్రీ. 1. పాశ్చ. పెద్ద. “సీ...
అనన్యసాచి, దనమేనమణిదలి ధనభాక్షిఁ
దోడ్చొని చనియె...” భాగ. ఆది ౮, ఆ.
౨౦౮. కళా. ౩, ఆ. ౧౪౧; 2. దాడివెట్టు.
“క. తనతనముండు రాక్షసుడై, జనియెడు నని
...” వ్రభా. ౨, ఆ. ౧౮; 3. లేకపోవు. “క.
క్లాగలనిరితమును గో, వ్రాతము నాక్రమము
విప్రవర్ణముచనవున్, నాతులఁ గారింతుటయును,
ప్రీతిం జూనియ్యరకనిపె బొప్పు నృపా.” భార.
ఉద్యో. ౨, ఆ. ౮౩. వి. ప్ర. ౫, ౫; 4.
నశియి. “ఉ. స్నాయు వసావసేక మలిస మ్మన
నెమ్ము గ్రహించి జాగలం, బాచుకమోద మందుఁ
జన దాకలి దానికీ...” భర్తృ. సీతి. ౨౩.
ఆము. ౩, ఆ. ౭౦; 5. నా; యనున. “సీ. అన
వ్యసాచి, దనమేనమణిదలి ధనభాక్షిఁ దోడ్చొని
చనియె నాకని కది చనవై చెపుడ.” భార.
ఆది. ౮, ఆ. ౨౦౮. భార. సభా. ౨, ఆ.
౨౬౩; 6. చచ్చు. “చ... కండితుల్, వగతురె
యన్నవారి నెవక్యవిధేయతఁ జన్నవారిన్.”
భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౯౬. భా. రా. యం.
౮౮౧; 7. భిష్టము. “సీ. అగిరివైపునల్ప
లన్యతేలి నిచ్చినవృద్ధి చనవై శుద్ధాన్యయంబు.
శుం. ౨, ఆ. ౫౫౪; 8. చెల్లు. “క. అనుడు
కృపాచాద్యుం డి, జ్ఞపవళిం గాఁగ నేను నైరిం
చిన నేమని చరణిలేని నీకుం, జనియెం బొమ్మింక
వలదు సంభిం మనియెన్.” భార. ద్రో. ౫,
ఆ. ౧౦౯; 9. బిచ్చ. “క. చనఁ దేకి దార
శ్రీయ, యుం జెరికి మగుఁగీలియాను...”
భార. సభా. ౨, ఆ. ౧౪. ఆం. భా. కృ. ౧౩;
10. సంపదించు. “జనవై యన్యాయంబున,
జనునెడ మెనచుఁదేని నభ్యులు పాపంబున
మునుగుడరు...” విజ్ఞా. వ్యవ. ౫. వరాహ.
౧౦, ఆ. ౩౭; 11. గలిండు. “సీ. సమయ
కాలము నన్నఁ జని మయోధనుఁ జంపి...”
భార. శాం. ౧, ఆ. ౮౯. భార. ఆను. ౫.
౯౫; 12. జరుగు. “మ... ఏ మొప్పురఁ లేక్క
బ్బముల్, నవయాగంబుఁ దొడంగఁ జూచెదము
...” వారి. పూ. ౧, ఆ. ౧౦౨. స. శ్రీ.
పాండు. ప్రాప్తిండు. “క. అనవచ్చుమగ జ

మేజయుఁ, దను జనపతి నేనుగద్యమాగనిమి
త్తంబునఁ బామలు పుచ్చుచు, సనియెనుమని
యఁగఁగఁడు. కాన విచ్చెన్." భార ఆది.

అ, ఆ. 3౬ భార. ద్రో. అ, ఆ. ౨౦౩. వై.
వి. (సం. ప్రక) చన్న. "నీ మునుమహిధేవు
చను పత్తిమైతుడ్చి..." కు. సం. 2. ఆ. ౧౩౧.
స్వా. ౧, ఆ. ౪.

చేనుగద్య. ద్వ. వి. (చనుకకట్టు) వయ్యద. వై.ట.
"గీ. తొలుగిపోయిన చనుగద్య మలిపటము.
హాశ్వు. గి, ఆ. 2౧౧. స్వా. 3, ఆ. 3౧.

చేనుగద్య. ద్వ. వి. (చనుకకట్టు) కచద్యయము.
'ఈ. బంగరుబొంగరాని పరిపాటిచకుగవ...'
విజ. ౧, ఆ. ౧౧౦. భర్తృ. అ, ఆ. ౯.

చనుబాలు. ద్వ. వి. (చనుకపాల) పిమ్మిపిమ్మి
(శ.ర)

చేనుబాలు. ద్వ. వి. (చనుకపాలు.) మానుషీ
స్తవ్యము. "ఈ. పాలదానినఁ జూసి చనుబాలు
నెయిం గిలొట్టి..." సా. ౧, ఆ. ౪గి.

చేనుకట్టు. ద్వ. వి. (చనుకకట్టు.) 1. ప్రవృత్తదేశము.
"క. పట్టినమాత్రనే దేవత, పట్టి కర్మాజ్ఞము లలాట
పట్టికపెనులతో, పట్టె గనులొడిచెం జను, కట్టక
యినుమంత వీడె గట్టుంగొంగున్." విజ. అ, ఆ.
౧2౮. కు. సం. ౮, ఆ. ౧౨; 2. అవిక. "ఈ...
చనుకట్టులొ బిగువుజక్కవగుబులయుబు దెల్పు
..." ఈ. రా. ౬, ఆ. ౧3౮.

చేనుకట్టు. ద్వ. వి. (చనుకకట్టు.) కట్టులంటిచన్ను.
"క. పడిగఁ జరుగుబుడిగ గన్నుదుజిలుంగున్నగ
చలువపయ్యంటపయిన్." దశా. 3, ఆ. 2గి.

చేనుగొయ్య. ద్వ. వి. (చనుకొయ్య.) బండిచట్టము
నకు రెండువైపుల నాడెమొయ్యలొ నొకటి.
"నీ. చంకరుమాటులు బండికన్నులు...కాదులు
చనుగొయ్యలు..." కు. సం. ౪, ఆ. ౮౩.
వీర. అ, ఆ. ౯౪.

చేనుదెంచు. దే. అ. క్రి. (చనుకతెంచు.) స్వార్థ
మున. 1. వచ్చు. "ఈ...ధర్మసంజేహనిపుత్రి
బొందె: జకుదెంచె: బరాశరమానుడు..."
భార. ఆది. 2, ఆ. ౨౪౪; 2. పొవు. "వ...
నాస్త్రీపురము నిరర్థక ప్రయాణము...చనుదెంచి

..." వై. అ, ఆ. ౨ (దీనికి చనుదేరక, చను
దేర్, చనుదేక, మున్ను పరూపాతరము బున్నువి.)

చేనుదోయి. వై. వి. (చనుకదోయి) కుచద్యయము.
"నీ. శోమలిచనుదోయి కొదమజక్కచకోయి
..." విక్ర. ౧, ఆ. ౧౧౯. అము. ౧, ఆ. ౧౬.

చేనుప. చే. వి. 1 స్వార్థము, వర్తకసంఘము. "వ...
ముండట నొక్కచకుం గని..." భార. ఆర.

అ, ఆ. ౧౦౧; 2. స్వార్థము. ఆం. భా. ద్వి. ౮.
చేనుపకము. వై. వి. (సం. చుచకః) సంపెం. "ఆ.
చనుపకములకావి కొనక రోకాబాండి..."
సాబో. అ, ఆ. ౧౦౩. కు. సం. ౪, ఆ. ౯౩.

చేనుమఱ. ద్వ. వి. (చనుకమఱక) చకుచట్టు కుండు
నల్లనిచోటు "చ. చునుమఱియను పక్షురం
జక్షురుపాకములందు జెప్పెయిన్." హరి. ౧, ఆ.
ఈ. హరి. ౪, ఆ. ౨౪౦; 2. తొమ్ము. "గీ.
చిక్కువడఁజేసి చునుమఱ యొక్కదొడ్డ నా
రసజన బిట్టెయ..." భార. ద్రో. ౪, ఆ.
౧౧౧. అము. ౬, ఆ. ౮౦.

చేనుమఱువు. ద్వ. వి. (చనుకమఱువు) అవిక.
(చూ. చన్నువు)

చేనుమానము. చే. వి. స్నేహము. "ఈ...చుమా
చనుమానముతోడ నావుమన్." సా. అ, ఆ.
౬3. దశా. ౧, ఆ. ౧౪2; 2. ఆధికారము.
"గీ. అంతచనుమానమునకు రా నింతెకాని."
నిరం. అ, ఆ. ౧౪౧.

చేనుముక్కు. ద్వ. వి. (చనుకముక్కు.) చూచుకము.
"నీ. ఇక్కడ జూడఁ గట్టి నికె యంచు జను
ముక్కునకెండు పాజుల నంట నలగి యలగి."
కళా. 2, ఆ. ౧౬౧. పె. శకుం. 3, ఆ. ౧2.

చేనుమొన = చనుముక్కు. "క...చనుమొనలు నల్ల
పడియెన్..." స్వా. 3, ఆ. ౧౧౯. ఆం. భా.
ద్వి. ౧౩2.

చేనుమొము. ద్వ. వి. (చనుకమొము.) చనుముక్కు.
(శ. ర.)

చేనుమొర = చకుమొము, చనుమర. (బ్రా.)
చేనువాడు. చే. వి. (చనుకవాడు.) చెల్లుబడి గల
వాడు. "చ. కడుఁ జునువాడుకై పురుష
కారుడు పక్షుడు నైనయంత్ర..." భార.
నభా. ౧, ఆ. 3౧.

చేనువు = చనువు. 1. (పరిచయము.) “చ...పిల్లు న, చువుచునకే ధనాది గొని...” ఆము. ౪, ఆ. ౨౬౫; 2. (అధికారము.) “క. చనువు ననువు లేదు దీనినమిది నడవన్.” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 3౨౮; 3. (ప్రార్థన.) “చ...ఇంతవట్టు నా, చనువునఁ బోవనిచ్చి నృపనక్రమ పొరికి గర్జులంపఁజే.” భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౧౭౧; 4. (గొప్పతనము.) “సీ. ముగరుపేల్పులు మెచ్చు భృగువున కర్పిలిమనుచు డన్నది నీకుఁ జనువుగాదె.” య. 3, ఆ. ౧౫3.

చేన్కట్టు = చనుకట్టు. “కా. కలగుల్ తీరినతైతి, తీరిక విక చేన్కట్టుచే రాజింపఁగా.” విజ. ౨, ఆ. ౧౫౭.

చేన్గవ = చనుగవ. “లయగ్రాహి...మణిహారములు చన్గవలఁ దారసిల...” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౧౯౫.

చేన్దెంచు = చనుదెంచు. “ఆ. ఇచ్చటికి నలూపి యే మిటి కిపుడు స, ద్దెంచె...” భార ఆశ్వ. ౪, ఆ. ౧౫౭.

చేన్దొయి = చనుదొయి. “మ...చన్దొయి లేఁగొను ప్రైదయతప్పన్...” ఆము. ౧, ఆ. ౫౬.

చేన్నిట్ట. చే. వి. బ. (చట్ట+నీట్ట.) శీతోదకము. (శ.ర.)

చేన్ను = చను. వై. వి. ట్. (సం. ప్రసము.) “ఉ. చంట వింబు మెత్తుకొని చంపుదు నర్జును సంచు వచ్చి...” హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౨౩3; 2. ప్రకృయ. పాలు. “గీ. కదుపు నిండఁగఁ జర్చిచ్చి...” హరి. పూ. ౫, ఆ. ౧౫౬; హంస. ౪, ఆ. ౧౫౦; 3. మొగలియూడ. “న...ముదిరిన మొగలిచెట్టు నుంబోలె నేలమోపఁ జచ్చులు దిగి...” కవిక. ౪, ఆ. ౧౧3; 4. తాటిచన్ను. (శ. ర.); 5. మేఁతమెదలా వ్రేలాడుచర్చి విశేషము. “మ... విసద్యాలతు భావైకదు, వ్రవిధతో మానుచె చూడ మేఁతమెదపఁటన్” దల్లి కారుణ్యదృష్టివిశేషంబున నిచ్చుచంటలె...” కాళ. శ. ౪౪.

చేన్నుగప్పు = చనుగప్పు. ద్వ. వి. (చన్ను+కప్పు.) వైట. “పంచ. నరుల్ పెనంగనంగ జెల్లుజన్నుఁ గప్పుజాఱఁగా.” య. ౪, ఆ. ౧౯.

చేన్నుగవ = చనుగవ. (ట్రా. శ. ర.)

చేన్నుబాలు = చనుబాలు. “ఉ...భూతన యవా రణ నెత్తికొనంగఁ జనుబాల్ గొంటయు...” హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౨33.

చేన్ను = చనును. “సీ. ఇచ్చన్నతోఁ జనియివ్వున వ్దేశంబుఁ దలఁగుదు నని బుద్ధిఁ దలఁచియుండ.” భార. ఆర. ౨, ఆ. ౧౧3.

చేన్నుకము = చనుకము. “చ...చారునాసికన్, సొగసులచన్నకంబు లని శ్రుక్కుచు మూర్ఖున లేవు భీరిచేన్.” కాళిందీ. ౧, ఆ. ౮౦.

చేన్నుట = చనుట. (వత్తము.) “ద్వి. మహితాస్త్ర మొకటి చన్నుట గాఁడ నేచు.” రం. రా. బాల. ౨౭. పా. ౨౨. పం.

చన్నువు = చనుమఱువు. “చ...అచ్చెలి వేకువ మేలుకాంచి మ.జ్జనవిధి దీర్చి సొమ్ములిడి చన్నువుం దలకొండె...మెఱయ...” నేం. పంచ. ౧, ఆ. ౧౧౧.

చేన్నుక్కు = చనుముక్కు. “క. జక్కచలముక్కు తుడలం, జెక్కినయ్యత్తులడలంబు చిదురలగరిఁ జ, న్దుక్కుల నలు పెక్కిన.” నుద. ౨, ఆ. ౯3.

చేన్నొన = చనుమొన. “మ...చ, న్నొనలకొ నీలిమ యాపరించె...” ఉ. రా. ౧, ఆ. ౧౮౧.

చేవచేవగా. చే. క్రి. విణ. ద్రు. వృద్ధముగా. “ద్వి. మచహిశసంసారభుముల మైన, కాయంబు చవ చవగా విడనాడి.” నవ. ౧, ఆ. ౬౮. పా. ౨. పం.

చేవచేవన. చే. విణ. వృద్ధము. “చ... పలా, శివతుల ముష్కలుం జెవులుఁ జెక్కిగ వచ్చియుండఁగా, జవజవ వ్రై నకద్యధవిచారవిశేషముతోఁ గగ్గర్చుఁ దున్.” కళ. ౫, ఆ. ౧౬౨.

చేవు = చర్చుడు. (శ. ర.)

చేవు. చే. వి. (క. చవు. త. చవు.) 1. ముద్ర. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౬; 2. యమున నదియైన త్రోవకుఁ ద్రిపుటకై చక్రములక్రిందఁ బెట్టెడి కొయ్యముక్కు. (వా. చీల, మేట. అని ట్రా.) విణ. 1. రసహీనము. నీమాట చవుగా నున్నది; 2. ఉప్పులేనిది, ఉప్పుచాలనిది. ప్యవ:—హార చవుగానున్నది. క్రి. విణ. ద్రు. రసహీనముగా. “సీ. కిభిహవిర్భాగ మిచ్చిన మెనంగుచుఁ జవు నున్నది యనుచుఁ బై నమియవచ్చు.” దకా. ౪, ఆ. ౧౧౯.

చేవుదనము. వై. వి. (సం. చర్చుట; క. చవుటె.) చవుటము, “ఉ. చవుటతాళముల్ మెఱయ

నాస్తతితూర్వము గాంగ నాడుచున్." భీమ. ౪, ఆ. ౧౫౭. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౦. బ. శ్రేష్ఠ చాచినఅతిశేతులు కలియునట్లు కొట్టుచెబ్బలు. "నీ. తొగలమొగ్గల వైవ దూర మేగమిఁ బెట్టు చప్పుట్టఁ జన్నులు జడలుఁ గదల." ఆము. ౪, ఆ. ౧౬౩. విణ. అణఁగినది. ఉదా:—చప్పుట ముక్కు.

చేష్టకుకొట్టు = చప్పుటలిడు. (వా.)

చేష్టటలగు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చప్పుటలు+అగు.) 1. నన్నగిట్టు. (బ్రా.); 2. అణఁగు; అదుముడువడు. "చ. ఒడవెడుజన్మనంబు వెలికొక్కఁగ బయ్యెద సద్గుఁ గూడి చిట్టదుముఁగ లేక లాట దిగ నా కకు మీఱును లేక వక్షపుం, జదుపునఁ బ్రక్కల నైఱిని చప్పుటలై మఱి లాఘఁ గూడఁ బైఱ, బొడవె ననంగ..." ఆము. ౫, ఆ. ౨౧.

చేష్టటలిడు. ద్వ. వి. (చప్పుటలు+ఇడు.) చప్పుటలు కొట్టు, రెండఱిచేతులుఁ బలుచుఱుచఱుచు. "ద్వి. సరసంబులాడుచుఁ జప్పుటలిడుచు." పండితా. పర్వ. ౪౪౦. పు.

చేష్టటలువెట్టు = చప్పుటలిడు. పండితా. పర్వ. ౨౯౬. పు. ఇట్టే: చప్పుట్టువెట్టు. పండితా. పర్వ. ౩౦౪. పు.

చేష్టటించు. వై. స. క్రి. చఱుచు. "ఉత్సాహ... అకంఠ దా,కాలిమడమఁ జప్పుటించుఁ గాల వృత్తు వక్రమున్." కాశీ. ౬, ఆ. ౨౭౮.

చేష్టడి = చప్పుట. (బ్రా.)

చేష్టడించు = చప్పుటించు. (బ్రా.)

చేష్టర. చే. వి. చప్పుడనము. (శ. ర.) పిణ. 1. చప్పురిది, ఉప్పు కారములు లేనిది. "నీ. అమృ లోపమానంబు లగుభోజ్యములు చప్పునైన మహా నసాధ్యులౌ దఱుము." సాంబో. ౪, ఆ. ౧౪౪. ఆం. భా. ప్ర. ౧౦౫; 2. రసహీనము, నిస్సారము. (వా.)

చేష్టరమంచము. స్వ. వి. (చేష్టరము+మంచము.) (శ. ర.) వసు. ౪, ఆ. ౭౮.

చేష్టరము=చప్రము. చే.వి. (శ. చేష్టర. త. చప్పురం.) 1. మీఁదపందిరివలె శేర్పఱుచిన నలుచపరపు మ్రానిచట్రము, కాయమానవిశేషము. "ఆ. రమ్మ మైన చప్పురముల దర్శనం, స్తరణములను..."

భార. అశ్వ. ౩, ఆ. ౧౪౯. వి. ౨, ఆ. ౯౫; 2. మంహము. "నీ. తొవలచ్చి వినుడు వేడ్క వసించ రా మ్రొలబిన్నిన కెంపుచప్పు మనంగ." చంద్ర. ౪, ఆ. ౬౭. రావి. ౨, ఆ. ౩౫; 3. నృత్యము మున్నగునవి చేయుటకు కొంచె మెత్తు గ నిర్మించినగద్దె. "గీ. ఓవధి ప్రస్థపురమున నుచ్చి యుచ్చి, హేమపుంజపురంబుల నెక్కి యాడు." హర. ౫, ఆ. ౬. విక. ౧, ఆ. ౧౫; 4. గుడారము, డేరా. "చ తెరయును మేలు కట్టు తగుదీవియులు తెలువొంద మేటిచప్పుర మునఁ జాల హృద్య మగు పావున..." భార. సా. ౧, ఆ. ౧౪౭. భార. మా. ౩౩; 5. దేవతావిగ్రహముల నుంచి ఊలేఁగించుటకై యేర్పఱచినకప్పు గలకట్టడము. (బ్రా.)

చేష్టరించు. చే. స. క్రి. (శ. చప్పురిను.) 1. భక్త్యా దులరసము నాలుకతో నాస్వాదించు. "వ... నెలవులు చప్పురించుచు..." దశా. ౩, ఆ. ౧౯౭. "నీ. అదుచి ఓజుగ వాతెఱి యాని యారార చవులంచు వెడవెడఁ జప్పురించు." సా. వి. ౧, ఆ. ౧౧౪; 2. నమలు. "నీ. చప్పురించువెదుళ్ల నట లబ్బ దంష్ట్రాగ్ని చొంగవై బడి చుంఱు చుంఱు మనఁగ." స్వా. ౪, ఆ. ౧౨; 3. నిమరు. "ఉ. నన్నులవాఱఁ బల్కుచుఁ గుచంబులు నూపుచు... పెన్నెఱివేణులు నచ్చరించుచున్ ..." కు. సం. ౮, ఆ. ౧౦౧; 4. ఓప్పించు. "ద్వి...భక్తులమహిమ, కథలును నీతులు కారణంబులును, శెప్పి మాటల మిమ్ముఁ జప్పురించుటలు, చొప్పుగునే ప్రతిచూపెద మీకు." పండితా. డీక్షా. ౫౨. పు; 5. నిర్లక్ష్యముచేయు. "గీ. జవతపాములు దలఁచినఁ జప్పురించు." మల్లా. ౩, ఆ. ౩. రం. రా. యు. ౩౬౯. పు. ౨౯. వం. ఆ. క్రి. చప్పుడించు. "వ...దిశావలి యద్రువఁ జాచా యని చప్పురించుచు..." పండితా. పర్వ. ౪౮౩. పు.

చేష్టరింక. చే. వి. (చప్పురించుధా.) 1. నాకుట. "నీ. అన నిద్దైన నేక నద్ది నిల్వినదొప్పవై చప్పు రింతలపనతోనలు." పాంచా. ౪, ఆ. ౫౯; 2. వరాహము, పంది. సాం ని. తిర్య. ౭౫.

చేష్టలించు = చప్పురించు. 1. (లాట్టులువేయు)

“క. అడెనురూపులుం గలియనాడెనుగద్దలుం జప్పులింబి పోరాడుకొనమూత్...” కు. సం. ౧౧, ఆ. ౧౮౮; ౬. (అస్సాదించు.) “చ. ఘను చప్పులింబి...” మై. ౧, ఆ. ౧౫.

చేష్టి. చే. విణ. లానికి అణగినది. “నీ...ముడి బొమ్మలను జప్పించుకు...” వారిశ్చ. ౪, ఆ. ౧౬౮.

చేష్టి. చే. వి. ఉప్పువేరననిభోజనపదార్థము. వా:- వాడుచప్పడిలించునాడు. విణ. 1. లానికి అణగిపోయినది. (వా. చప్పడిముక్కు.); 2 ఉప్పువేయనిది. ఉదా:-చప్పడిరూర.

చేష్టు. చే. న. క్రి. (క. నవ్వు.) నవలు. “నీ. నకల వేదామృతజలధి గండూషించి దప్పి నంగేడు ఫుల్ చప్పి చప్పి.” కాళి. ౪, ఆ. ౧౩౭.

చేష్టుడించు. చే. ఆ. క్రి. చవ్వుడువేయు. “ఆ. అనుచు ధిక్కరించి హస్తతలములం, జవ్వుడించి నగుచు జుము మీఱు.” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧౧౪౦. “గీ. అప్పటప్పటి కాళిలం జవ్వు డించి.” నా. వంద. ౨, ఆ. ౭౫.

చేష్టుము. చే. వి. ధ్వని. “చ. కడునడి గాడ్పుచే విణుంగరా బడి త్రెళ్లుచుకూరు మాళిచ,వ్వుడు విని ...” భార. ఆర. 3. ఆ. ౨౯౬. “క. జలజల ప్రవహించునెలలు చవ్వుట్లు...” స్వా. ౪, ఆ. ౧౫.

చేష్టున. చే. క్రి. విణ. 1. కీప్రముగా, వెంటనే వ్యవ:-నీవుచవ్వునరమ్మ; 2. పూర్తిగా. ఉదా:- నీరు చవ్వున తీసిపోయినది. (బ్రా.)

చేష్టము = చవ్వురము. (పందిరి.) “గీ. మేలుకట్టు చంప్రము విర్చించి యనఁటి, కంబములు నిల్చి లోరణాల్లట్టియందు.” ఉ. హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౬౪.

చేబుకు. చే. వి. (క. చుటుకు.) కొరడా. “గీ. చుటుకు సాదులు మ్రోలం నైకా యొరప్పి.” చిత్రభా. ౪, ఆ. ౬౩.

చేబుకునేయు. ద్వ. న. క్రి. (చుటుకు+చేయు) చుటుకుతోఁ గట్టు. “గీ. నైంధనముల ధే యని చుటుకునేయ.” తై. ౬, ఆ. ౫౩.

చేమరు. చే. న. క్రి. 1. కొట్టు. “మ...అస్త్రంబు లు,జమరం కొచ్చిర నొచ్చి విచ్చి...” ఉ.

హరి. 3, ఆ. 3౦; 2. చూడు. “చ...మహాద్రి గదల్చుగఁ బోలునే దవానలుం జమరంగ శక్యమె ...” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౪౦౩; ౪. చంపు. “గీ. కరనమాస్త్రంబు దుకమాడి కార్తవీర్యుం,జంపి ముయ్యెడునరుల నకలవృపులం, జమరి...” భా. రా. యు. ౬౨౧; 4. నలంచు, గాడు. “చ. అఁఘుబలుండు భీముండును నంతన మేల్కొని యర్చిపారగంబులం జరణంబులం జమరి...” భార. ఆది. ౫, ఆ. ౧౭౭; 5. = చెరురు. (బ్రా.)

చేమరు. గాకి = చెమరు గాకి. (బ్రా.)

చేమరుచే = చెమరుచు. (బ్రా.)

చేమురు. చే. న. క్రి. రాము. “గీ. ముదమునకు గడ్చిననెఁ బెల్ల మూలికిడ్లు, మోమునకు మేనం జమిరి...” హరి. పూ. ౫, ఆ. ౧౯౪. వి. 1. నూనె మొదలగు ద్రవ్యము. “ఆ. నందుఁ డాది గాంగఁ గొందఱుగొల్లలంబగిది ధనము దీర్చు బాలుం జమరు, నులప గొందు...” వి. పు. ౭, ఆ. ౭౩. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౯; 2. నేయి. సాం. వి. మాన. ౪౭; 3. జీగురు. (బ్రా.)

చేష్టు. చే. వి. 1. తంబళి. “నీ...శింబియూ: జవ్వు తంబ యరంగ...” ఆం. భా. ద్వి. ౭౨; 2. మినుములు కందులు మొదలైనవని బొట్టు. (బ్రా.)

చేష్టున. చే. క్రి. విణ. ద్రు. కీప్రముగా. “ఉ. చవ్వున నేఁగి యంబఁజవిశాలవిలోచనం గాంచి ...” భార. విగా. ౨, ఆ. ౨౪౫. ఆం. భా. త్వు. ౭౧.

చేరచేర. చే. వి. (క. చరచర.) 1. వేగమువలన గలుగుధ్వని కమకరణము. “వ...బాణములచర చరలు...” పల్లం. ౭౭౨. ఆం. భా. ద్ర. ౧౨౪; 2. కీప్రము. (వా. నీవు చరచర అన్నము లేచుము.)

చేరలాట. చే. వి. (క. చల్లాట. చరలాడుధా. నరస మాడుట. (చూ. చరలాటము.)

చేరలాటము చె చేరలాట. (చూ. చరలాటమాడు.)

చేరలాడు. చే. ఆ. క్రి. (చరలాటము+అంగు.) నరస మాడు. “నీ. నుంజమంటపసుట కొడవధ్యంబున నాఖిలోఁ జరలాడునడవిల్లి.” కాళి. ౨, ఆ. ౪౩.

చేరలు = చెరలు. (చూ. చరలాటము.)

చేరవ. వై. వి. (సం. చరు.) చేరకుండ. (బ్రా.)
చేరాలున. క్రి. విజ. ద్రు. కిన్నుముగా. (చూ.
చరాలు.)

చేరాలు = చరాలున. "నీ. ఉన్నైశ్రవంబు చుం
చొడిసివట్టి చరాలు నెరి యొక్కవ్వుడి నెక్క
వారు." రంగా. ౧, ఆ. ౬౨.

చేరి. చే. వి. గంజి. (చూ. చేరకుండ.)
చేరికుండ. ద్వి. వి. (చరి+కుండ.) సాతెవారిగంజి
కుండ. "నీ. పరిపరియడ్చులు చేరికుండ యూడిత
..." హంస. ౨, ఆ. ౧౧. [[బ్రా.)

చేరిగలు. చే. వి. బ. ఒకవిధమైన పొల్లిధాన్యము.
చేరిజే. చే. వి. గీలిభేనము. "ద్వి. చేరిజలు చిదులు
చాపదాత్..." పండితా. జర్న. ౩౪౨. పా.
చేరిది. వై. వి. (సం. ఛర్మ.) క్రి. క్కుగ్గము. ఆం.
భా. ద్వి. ౧౨౭. [౧౨౪.

చేరుక. చే. వి. పశుకోగవిశేషము. ఆం. భా. ద్వి.
చేరుకుడు. చే. వి. ఒకబండియొడుగడ్డి. (బ్రా.)

చేరుము. చే. స. క్రి. 1. నిమరు, మెల్లగ రాను.
"నీ...గంబురా యిట్టి దెక్కడ లేదు చూడుమా
యని రవకనుతెప్పలందు జరిమి." ప్రబంధ. ౨౧;
2. ఎన్ను, విజు. "గీ. కొంబమాకుడు మకరాక్షుం
జరుముకొనియె." రామా. ౭, ఆ. ౨౦౯. భా.
రా. ఆర. ౧, ఆ. ౮౧.

చేర్వాట = చరవాట. "నీ. వేళ్లచేర్వాట రంజిల్లెడు
వారులును..." కళా. ౩, ఆ. ౧౦.

చేర్వాటమాడు. చే. ఆ. క్రి. (చర్వాటము+ఆడు.)
క్రి. డిందు, ఆడు. "నీ. వాడుచు మచ్చిక వచ్చి
యప్పిల్లతో జర్వాటమాడుచు సంచరించు."
భార. కాం. ౩, ఆ. ౨౪౫. పాండు. ౩, ఆ. ౬౩.

చేర్వాటము = చరవాటము. (చూ. చేర్వాటమాడు.)
చేర్వాడు = చరవాడు. (చూ. చరవాడు.)

చేటిమే. చే. స. క్రి. 1. అణిచేతితో గొట్టు. "క.
చేటి యొకచేత గూర్చుము; బెఱచేత గజాబు
బట్టి పెనచి..." భార. ఆది. ౨, ఆ. ౬౮; 2.
కొట్టు. "క. ఇయ్యకొని నగన కట్టుచు; నయ్యెడ
నొకచేగదూల మది వ్రక్కలు గావ్రయ్యుటకు
నాడకాడకు; జయ్యన గీలములు గాడక జఱ
ననడవన్." నా. పంచ. ౧, ఆ. ౮౮. ఆము.
౪, ఆ. ౩౫; ౩. సాగగొట్టు. "నీ ..మాధవుఁ

డనెడికమరి...మొగడ లక్ష్మములుకులమొనలు
చఱచు. (చాటువు.) "నీ. ఇట్లు లుండవలదా చేటి
సోగవగచావు మెఱుగువెన్నెలజేసు చఱచి
నటులు." రావి. ౪, ఆ. ౯౩; 4. ఆశ్చలన
మొనర్చు. "క. గొప్పన లేచి బుజంబులు,
దబ్బునఁ జఱచుకొని..." నీలా. ౩, ఆ. ౬౨;
5. మ్రోయించు. "వ...ప్రస్థానభేరి నఱవం
బుచిన..." భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౧౧౫; 6.
తుడుచు. "గీ. చరణములు కేట గడిగి ముచ్చట్టు
చఱచి." విజ్ఞా. ఆచా. ౬౭; 7. ఒడ్డు. "గీ.
వన్నిదము నఱు మని తెగఁబాటి పలికె." భార.
ఆను. ౧, ఆ. ౧౯౦; 8. వ్యాపించు. "గీ. కఱసి
చంద్రాకపము కేట చఱచి కాయ." భీమ. ౨, ఆ.
౪౬. ఆ. క్రి. మించు, అతిశయించు. "క. ఉఱు
ముఱిమి మూలగాడ్చులు. చఱచి విసరఁ జొచ్చె
..." హర. ౨, ఆ. ౧౭. హరి. పూ. ౬, ఆ.
౩౪.

చేటిపించు. చే. స. క్రి. (చఱచు. వా. ప్రే.)
మ్రోగించు. "నీ. వస్త్రానపటవా ముచ్చటభంగి
చఱపించె రతిరాజువేపుల్లంపభిచేత." సాంబో.
౨, ఆ. ౧౪౫. వరాహ. ౩, ఆ. ౨౬.

చేటిపు. చే. వి. (చఱచుధా.) 1. అణిచేతిపెట్టు.
వ్లవః—వానివీపువైచెడు చఱపులుచడినది; 2.
జేతు. "నీ. బంగారుచఱపులవన మించుతముల
పాకుల మాపటాలు కొండలుగ వైచి." కళా. ౭,
ఆ. ౬౦. [తట్టినవిడక. (క. ర.)

చేటిపుటిమక. చే. వి. (చఱపు+విడుక.) గోడను
చేటి. చే. వి. (క. నఱి. త. చరిపు.) తటము, వర్ణిత
శిఖరమునకు క్రిందివోటు. "గీ. దీనితేనియ
ద్రావినమానవులకు, జరయు రుజయను దప్పియుఁ
జావుఁ గలుగ, దవఁగఁ గొండఱుబోయలు విని
కడంగి, యుఱక మొఱుకులై చఱిఁ బడ నుఱికి
రపును." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౨౭౮. హరి.
పూ. ౭, ఆ. ౧౦౫.

చేటిను = చేటి. "గీ. గిరులచఱియలఁ బసివట్టి తిరుగు
-వోట." స్వా. ౪, ఆ. ౫౧. ఆం. భా. ద్వి. ౩౦.
చేలచేల. చే. వి. ద్రవపదార్థముల కలుచదనము
తెలుపుటయందు దగుధ్వని కనుకరణము. "గీ. అంతఁ
జలచల పివడిద మచుచు ననిచి, కలఁమై విప్రు

వాలును గరుడుగట్టి, తల దలిర్చుగ గర్భమై తరతరంబు నెలమనలె..." కృ. శకుం. ౨, ఆ. ౧౪౪.

చేలచేలన. దే. విణ. ద్రవమాచము గలది. "క. చల చలనై విదవిదనై, కలలంబై కరుడుగట్టి..." భాగ. 2, స్కం. ౪౯౩.

చేలపకారము. దే. వి. (చలము+కారము.) 1. పట్టుదల. (చూ. చలపకారి); 2. అసూయ. "ప...అప్పుడు దుర్మానుండు కర్వాణీచరికి దండ ప్రజాపంబు లాచరించి చలపకార మొందక..." కాశీ. 2, ఆ. 2౩.

చేలపకారి. దే. విణ. (చలపకారము+ఇ.) పట్టుదల గలవాడు. "గీ. సాంబు నడచినదాక వ్రతంబు వట్టి, జలజనంభవతనయుండు చలపకారి." కాశీ. 2, ఆ. ౯.

చేలపట్టు. దే. ఆ. క్రి. (చలము+పట్టు.) 1. పట్టుదల గలదగు. "ద్వి. నీతకై చేలపట్టి నేతువు గట్టి." రం. రా. బాల. ౬. పా. 3. పం. "క. మనయభి మతభేలములు, మనమున నైరింప కెన్నిమాయ లకట యేదనుజాడొక మాతృర్మం, బానరగఁ జలపట్టి వన్నుచున్నాడు గడున్." కా. 3, ఆ. ౨౪౬; 2. మాతృర్మము గలవాడగు. "నీ. చల పట్టి యధ్వరాశ్వముల దొంగిలిపోవువానవుం డేరారవమునఁ గూలె." దకా. ౧౦, ఆ. ౪౪. బిష్ట. ౨, ఆ. ౬౫.

చేలపాది. దే. విణ. (క. చలవాది.) 1. పట్టుదలగల వాడు. "క. చిగురాకడివపు ధారను, జగములఁ బరవశము చేయుచలపాదికి..." భాగ. ౧౦, స్కం. ౬. ౨౨. ఆం. భా. తృ. ౨౬; 2. మాతృర్మభిలాషు. "గీ. అనినఁ జలపాదియై పాద పాగ్రగణ్యుఁ, డిట్టనియె..." శుక. 3, ఆ. ౪౬౬; 3. దుష్టము. "ఉ. పక్కున వచ్చునప్పు చలపాదిమిటారపునవు తొక్కుటన్." కువల ౫, ఆ. 3౩.

చేలపాదితనము. ద్వ. వి. (చలపాది+తనము.) 1. ఓర్పులేనితనము. (వా.); 2. పట్టుదల. "చ. పనివడి వారితోడఁ జలపాదితనంబు వహింప నేల వై, కొని చనెనేని త్రొక్కుటము గూడను..." రంగా. ౨, ఆ. ౨౨౯.

చేలపాడుమే. దే. ఆ. క్రి. (చలము+పాడుము.) దుష్టుడు. "క. చలపాడిచి అంకె లిడుచును, బలుమలు ముంగార్జఁ ద్రవ్వి..." నీలా. ౨, ఆ. ౫౬.

చేలపారు. దే. ఆ. క్రి. (చలము+పారు.) చలముతో పారాడు. "ద్వి. నల. ౨, ఆ. ౬౯౦.

చేలమగి. దే. విణ. (చలము+అరి.) చలపాది. "చ. అలిమలవేణి యిట్లు పలమాంకబిసాంకురవన్న గాలికిం, జలకురిచల్లగాలికిని...లోఁగి..." వసు. 3, ఆ. ౧౧౨.

చేలము. దే. వి. (దీనికి వృత్తియందు మువ్వలోపము ప్రాయము.) 1. పట్టుదల. "గీ. నమ్మలిపుము నామాట చలము మాని." ఉ. హరికృ. ౨, ఆ. 2౧; 2. మాతృర్మము. "చ. చలమునఁ జెప్పు మాటలు నిజం బని కానక కన్నపట్టినిర్మలు వధి యింతె..." 3, ఆ. ౬౬.

చేలముకొను. దే. ఆ. క్రి. (చలము+కొను.) పట్టు పట్టు. "చ. చలముకొనంగ నేల శుభసంగమనం బెడనేత కృత్యమే." భార. మహా. ౫౪. కాశీ. ౬, ఆ. ౧2౨. [బ్రా. క. ర.]

చేలవాది. దే. వి. చావునమాచారము చెప్పువాడు. చేలాచేలి. దే. వి. 1. అతిత్వర, మిగులవేగము. "చ. ఆవి గని ఋర్విజాల్ విమఖులై నురలార బలాధ తుండు దానవుఁ డొకఁ డేగుడెంచె నవనంబున భాగము లాహరింప నన్న విని చలాచలికొ విమధనాథులు దమ్మనితోడఁ జెప్పినన్." పరాహ. ౫. ఆ. ౧౧౧; 2. సంచలనము. "ఉ. అప్పుడు కామరూపి మహిషాసురుఁ డేగుఁడ నెక్కి నన్న డోల్, చప్పుడుచేఁ గుప్పలు చలాచలిఁ బొందఁగ దాడివెట్టి..." పరాహ. ౧౧. ౬౦.

చేలాడము. దై. వి. (సం. చలనమ్.) చల్లడము, "నీ. రకపునామ్రాణి వార్ధాడాచలాడంబు చిఱుత మీనపునేత విఱుతదట్టి." చంద్రా. ౨, ఆ. 3౮.

చేరి. దే. వి. (క. చలి) 1. కైత్యము, చల్లదనము. ఆం. భా. ౧, ఆ. ౮౦. 2. చలిబాధ. "నీ... పూర్తశిరాసిలంబుఁ జలి వట్టి పణితుడు..." దై. ప. 2, ఆ. ౧౨3; 3. శీతువు. "కా. ప్రావా రాజినరాజిఁ గంబళతలికొ బట్టాంబరాళిఁ దయూ, ప్లావస్సిగ్గుమలికొ జలికొ గృహవిప్రకే

జీతైః గవ్యః..."పాడు. అ, ఆ. ౮౮; 4. భయము. "క...చలి, వీడి కృషీవలుడు నవ్వె పెండెడి ననియెన్." పం. చంచ. ౪, ఆ. ౪౬౪. హంస; అ, ఆ. ౧౧౦. విణ. చల్లనైనది. "గీ. నివిరెం జలికేల నాన్యపునవయవములు." భార. ఆశ్ర. ౧, ఆ. ౪౨. ఆం. భా. ప్ర. ౮౦.

చేలికప్పడము. దే. వి. (చలి+కప్పడము) చలి పోఁ గొట్టెడి వస్త్రవిశేషము. "రగడ. సకళాతులుం బెలుపు చేలికప్పడంబులును, హంబట్టు లాడీలు ..."హంస. గి, ఆ. 3౫౬. ప్రబంధ. ౬౦గి.

చేలికాపు. దే. వి. (చలి+కాపు) ఆగ్ని. సాం. ని. తిర్మ. ౮3.

చేలికారు. ద్వ. వి. (చలి+కారు.) శిశిరముతువు. ఆం. భా. ప్ర. ౮౬.

చేలికి. దే. వి. మల్లబంధవిశేషము. "నీ. చలికి వట్టివ మునునన్నపునిన్నాణములు దొరకొన్నను ముట్టి కొనఁడు." భార. విరా. ౨, ఆ. ౧౫.

చలికూతుడు. దే. వి. (చలి+కూతుడు) కంకుడు మ్రానుశి. (శ. ర.)

చేలికూడు. దే. వి. దే. (చలి+కూడు) పర్యుషి తాన్నము. "గీ. చిల్లకొలులు చలికూళ్ల చిక్క ములును." ప. చ. ౨, ఆ. ౫3. "ద్వి. చలి కూటివై వెన్నసారంగధరుని, మనసు గరంగదు ..."ద్వి. శ. సా. ౧, ఆ. ౨౭ పా. ౧౨ పం.

చేలికొండ. దే. వి. (చలి+కొండ) హిమాలయము. "నీ. చేలికొండ వెలిగట్టుచాయల గలుబాడి కొండొప్పుడవని గైకొనక చెలగి." చిత్ర. భా. గి, ఆ. ౧౦.

చేలికొండకూతురు. దే. వి. (చలికొండ+కూతురు) సార్వలి. "క...చలికొండకూతు పుట్టింటికి గారివెంట జన సీతునితో బఱతుక సురా ధిపా." వీర. ౨, ఆ. ౬౫.

చేలికొండకొడుకు. దే. వి. (చలికొండ+కొడుకు) మైసాకుడు ఇందు. గి, ఆ. 3౯.

చేలిగట్టు. ద్వ. వి. (చలి+గట్టు) హిమాలయము. "గీ. విగి చేలిగట్టువై నొక్కయెడ నవత్కు మారు జతమాయ బ్రహ్మమారు గాంచి." ఉ. రా. గి. ౧

చేలిగరువు. ద్వ. వి. (చలి+గరువు) లోపల ఇను కయు గలకరాట్లను గలగల్లమట్టిసేల. (చై. "మీద ఇనుక కలతాలిపాటుసేల." అని శ. ర.)

చేలిగాడ్చు. దే. వి. (చలి+గాడ్చు) శీతలవాయువు. చల్లనిగాలి. "గీ. ఆధికతాపవరితాత్ము డైననాకు, నెట్లు వచ్చిలి చేలిగాడ్చునట్లు నీవు." నైష. ౨, ఆ. ౨౮. పను. ౪, ఆ. ౨౪.

చేలిగుణికాడు. దే. వి. (చలి+గుణికాడు.) శీత కిరణుడు, చంద్రుడు. "క...చలిగుణికాడై నిగనిగ, గలువలచెలికాడు పుట్టై గలశవ యోధిన్." సూర. ౬, ఆ. ౭౯.

చేలివీను. దే. వి. (చలి+వీను) ఒకవిధమైనపీలిక. "నీ. చేలివీనునెనియుఁ జాఁద్రొక్క శంకించు ..." పాండు. ౨, ఆ. ౬. సు. శ. ౮2.

చేలివాయ. దే. వి. (చలి+వాయ) సూర్యుడు. సాం. ని. దేవ. ౯.

చేలివి. దే. వి. పర్యుషితాన్నము. "చ...చిక్క మునక సారకాయబుట్టులొ, జలిదియు నుంచి ..."కుక. 3, ఆ. ౨౪౮.

చేలిదిమూట. ద్వ. వి. (చలిది+మూట.) 1. చలిది ఆన్నపుమూట. 2. చిల్లముడము. (శ. ర.)

చేలిదీటు. దే. ఆ. క్రి. (చలి+దీటు) నిర్భయముడు. "గీ. ఇన్నిధంబున జలిదీటి యింటివనులు, నూలు నటు నెట్టి..."కుక. 3, ఆ. 3౫3.

చేలినట్టు. దే. వి. (చలి+నట్టు) గాలి. "క. కలువల దాయయు నగ్నియు, నెలయును గేనుడుఁ జడలు నేలయు సేరుక, జలినట్టులు రూపులుగాఁ బొలుపొందెమవన్నెకాడ బూచులజేఁడా." అచ్చ. బాల. ౨౧గి. ఆం. సా. దేవ. ౨౨.

చేలినట్టువట్టి. దే. వి. (చలినట్టు+వట్టి) వాయు పుక్తుడు 1. హనుమంతుడు. "క. చేలినట్టు వట్టి బలుగు, బృలి యొక్కటి దెచ్చి వానివై ప్రేయము..." అచ్చ. యు. ౨3౯; 2. భిముడు.

చేలిసెల. దే. వి. (చేలి+సెల.) శశిరద్రువులొనియొక సెల..." "గీ...అకఁడు గడపె; జలిసెలు తద్దధూమచశరణు దగుచు." కళా. 2, ఆ. ౧౮౧.

చేలిపండ్లు. దే. వి. (చలి+పండ్లు) చల్లనిలేకపుల్లని వస్తువులు తినుటచే భిక్షువును కండ్లు. (చై.)

చేలిపందిరి. దే. వి. ఐ. ౬౩. (చలి+పందిరి.)
మంచిసీరు పోనిడిమందిరి, ప్రప. "సీ. చల్లగా
నెడరుచో జలిపందిరులు కట్టి యధ్యునిలదప్పె
యార్చివారు." కాశీ. ౪, ఆ. ౬౬ భార. కాం.
౧, ఆ. ౩౦౩.

చేలిపందిలి = చలిపందిరి. "క. తమమాటలతో సరి
యగు, నమృతరసము ముంచి యిత్తురమరంగ దురి
కుంభములఁ బ్రపాపాలిక లని, కముఁ దత్పుర
రాజేధి: జలిపందిళ్లన్." వరాహ. ౯, ఆ.
౧౫౨. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫.

చేలిపట్టు. దే. ఆ. క్రి. (చలి+పట్టు.) చలిపేయ.
"సీ. వలపుచెప్పట లింక జలిపట్టునందురు చలువ
గొజ్జగిసిట జవరప్పు." రాధికా. ౨, ఆ. ౭.

చేలిపను. దే. వి. (చలి+పని) తైత్తిర్యవచారము.
"రగడ. చలిపనుల్ గావించ జాలి మానుటలే." య.
౫, ఆ. ౭౭. "గీ. ఎన్నరాకట్టివను తెన్ని
యేని, జేయ..." నీలా. ౩, ఆ. ౩౩.

చేలిపిండి. దే. వి. (చలి+పిండి) వృక్షవిశేషము. "సీ.
సహదేవి జుట్టుపు చేలిపిండి చిటెముటి..."
హంస. ౪, ఆ. ౧౦.

చేలిపిడుగు. ద్వ. వి. (చలి+పిడుగు.) మంటలేని
పిడుగు, కొన్నిదేశములందు కాలవిశేషమున
ఆకాశమునుండి పడెడుచెడగలుపునుంచుగడ్డ.
"ద్వి. చేలిపిడుగునుబోలె కాకుంబు దాడి" రం.
రా. య. ౩౯౦ పా. ౧౯ పం. వరాహ. ౪, ఆ. ౨౩.
[ట్రై వేనెడిమంట. (వా.)

చేలిమంట. దే. వి. (చలి+మంట) చలికాఁడుకొను
చేలిమందు = చలిపని. (చలి+మందు) "ఉ. వే చని
విశ్వనాథు గుణవిశ్రుతుఁ దోకొనివత్తు మంచు
ము; స్త్రీచెలు తెల్ల నన్నుచలు కెల్లగఁ జూచిలి
నోమి దేల నాకీచలిమందు లేమిటి..."
కావ్యా. ౨, ఆ. ౭౯.

చేలిమల. దే. వి. (చలి+మల) హిమాలయము.
"చ...ఈ, చేలిమలవల్ల నుల్లసఁచల్లఁదనంబును
నునకుండినన్." స్వా. ౨, ఆ. ౧౦.

చేలిమలపట్టి. దే. వి. (చలిమల+పట్టి) పార్వతి.
"చ...కాన్క యిత్తు ర, చ్చలిమలపట్టి కొక్క
దివసంబును రా రది రాక కక్కినన్." వేం.
పంచ ౧, ఆ. ౧౧౩.

చేలిమిడి. దే. వి. 1. ఒకజాలిహారాకుమొక్క. ౨.
"చ...తుమ్మి దుఃస్వరి బల గూటిబొద్ది వెలి
చల్లిడి వల్లెడు..." హంస. ౪, ఆ. ౧౩౩. 2.
తెల్లము పిండి పాలతో కలిసి చేసినభోజ్యము.
"సీ. చల్ల గావలె నని చేలిమిడి భక్షించు..."
వల్ల. ౨, ఆ. ౫౦. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౪.

చేలిమి. దే. వి. తైత్తిర్యము. "సీ. వలమతసంతాప
మొలసియఁ బెల్లన చేలిమిరి దోడ్తోన కమన
మొంద." హరి. ఉ. ౭, ఆ. ౧౭౩. ట. సం.
౫, ఆ. ౧౭౧. వి. శీతము, చల్లనిది. "చ. చేలి
మిరిగాడుచే నెగసి నన్నపును క్లగు చాకసంపు
మందల వికసిల్లె బుబ్బుదులు..." య. ౪, ఆ.
౧౦.

చేలిమిరుల. దే. వి. (చలిమిరు+ల) చలిమొండ.
హిమాలయము. ఆం. సు స్థా. ౧.

చేలియక్క. దే. వి. (చలి+యక్క) గాలి. "సీ. చేలి
యక్కదిండియఁదలతేని జగిచేగసింగాడి తెఱ
దినచేకకాడ." ఆచ్చి. ఆయా. ౯౩.

చేలియనుక. దే. వి. (చలి+యనుక) కర్పూరము.
"సీ. పటికంపుఁబణకులపజ్జ గొజ్జగిసిటియెటిక్రే
వలఁ జలియనుక వెట్టు, నేడాకుటగుంటుల..." పను.
౨, ఆ. ౨౧.

చేలివంద్రి. దే. వి. (చలి+వంద్రి.) చలిపందిరి.
(వా.) [(క. ర.)

చేలివాపు. దే. స. క్రి. (చలి+వాపు.) బుజ్జగించు.
చేలివాలు. ద్వ. వి. (చలి+పాలు) ఇగురొంఁచిన
పాలు. "క. చేలివాలు నవ్వు లద్దువ, ములు
చన్నులు..." శైవ. ౬, ఆ. ౧౩౪.

చేలివిడి = చలిమిడి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౪.

చేలివిందల = చలివంద్రి. "ఆ. చలువచప్పరములు
చలివిందలలునెడ, నెడలఁ గలుగఁజేయు మెప్పటి
కిని." ఉ. రా. ౮, ఆ. ౧౫.

చేలివెందర = చలివంద్రి. "చ...చలివెందర లచ్చపు
భక్తి నేయఁగన్." ఆనంద. పీఠ. ౬౨. దశా.
౮, ఆ. ౧౫౫.

చేలివెంద్ర = చలివంద్రి. "ద్వి. తల్లుకొట్టెడి గంట
దరిఁ జాలఁ ప్రబలి, చల్లగా నీడయై చేలివెంద్ర
వోలె." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౭౪. పం. హంస.
౨, ఆ. ౧౫౮.

చేలి వెలుగు. దే. వి. (చలి+వెలుగు) చంద్రుడు.

“సీ. వెల్లువెల్లుచు జలివెలుగు నెమ్మొననఁ గన్నులబొలుపుమైఁ గానఁబడియె.” సాంబో. 3, ఆ. 23. ఇట్టే: చలివెల్లు. ‘చ...కా, బిలిచెలి వెల్లు చందురుడు...’ ఆం. భా. ప్ర. 22.

చేలివెల్లుతా. దే. వి. (చలివెలుగు+తా) చంద్ర కాంతముణి. “సీ. చలన ప్రాకులనీడఁ జతవెల్లు తావేదికలఁ బ్రోదిద్రాక్షపదిభుక్రింద.” పె. శకుం. ఆ, ఆ. ౧౯౩.

చేలివేందల = చలివంద్రి. (ప్రా.)

చేలివేంద్ర = చలివంద్రి. (ప్రా.)

చేలప. దే. వి. 1. తాయి. “గీ. దినకరనిశాకరులు పాలుదీర్చుకొనఁగ, దిననిశాకధ్యమస్థులంబుల ఘటించు, తగుతుజిగితెవుఁ బొలిమేరచలువయో యనంగఁ గనువట్టె నపుడు సుధ్యావిభూతి.” చంద్రా. గీ. ఆ. ౪౬; 2. చావతాయి. “చ. నలుంగడలందుఁ గంబము లనం దగి చైవతకాది వర్మతంబులు వయికప్పురాచలపహాలిక సింగియు ...” కళా. ౧, ఆ. ౫.

చేలుపు. దే. స. క్రి. 1. కడపు, పుచ్చు. “చ. జల రుహనాభి రమ్యగిరిసానుజంబుల వేటలాడు చున్, జలుపుద మీనిదాఘ దివసములు...” భార. ఆది. ౮, ఆ. ౨౩౨; 2. ప్రసరింపఁ జేయు. “సీ. అస్తువకొడిగయందాము మచి నిల్పు జఘనచక్రంబువై జలుపు దృష్టి.” భార. ఆది. 3, ఆ. 3౮; 3. కావించు, చేయు. (చూ. చల్పు); 4. (పడనన్నగువానిని) నడపు. (చూ. చల్పు); 5. ఆనునరించు. “సీ. మీవిశ మున నరదేవోత్తముల వైసనద్ధర్మమార్గంబు నలుపుదయ్యె.” భార. సభా. ౧, ఆ. ౧౫; 6. నాలు, గుచ్చు. “గీ. సుధులను నారసంబులు నలుపువారు.” క్రీడా. ౧౪౨.

చేలుచ. దే. వి. (త. చలవై.) 1. తైత్తము, చల్లఁ దనము. “వ...మలయుంబున గలచలువకు విలువ యొయ్యది...” స్యా. ౧, ఆ. 2౨. హర. ౪, ఆ. 2౮; 2. రోగమువలనితైత్తము. “సీ...చలువ లెక్కినను తైవజ్య మేల.” రామలి. ౬౧; 3. తెలుపుచేసినబట్ట. “సీ. కడియొత్తె నొక్కపుత్తడి బొడ్డు నృపతికిఁ జెలువెచలువ లిచ్చెఁ జెలువ

యొకతె.” సా. ఆ. ఆ. ౧౯౨; 4. శిశులాప చారము. “గీ. సిచ్చు జలువలు గోరడు నెఱ విరాళి, సిచ్చు జలువలు గోరునమ్మచ్చెకంటి.” ముకుంద. ఆ, ఆ. ౧౩౦. విజ. 1. చల్లనిది. “క. గ్రామగ్రామంబున నొక; సామంతున కిడినచలువచప్పురములు...” ఆము. ఆ, ఆ. ౬౯. ఆం. భా. ప్ర. ౮౦; 2. తెలుపుచేసినది (వస్త్ర ముమొ.) “గీ. చలువనుచ్చటి వలెవాటు వెలయ ...” దశా. ౧, ఆ. ౯౮.

చేలువగట్టు. ద్వ. వి. (చలువ+గట్టు) చలిమల, హిమాద్రి. “గీ. వేల్పు మలవింటిదేవర పొల్పు దాల్పు, జన్మపుండిండి విడిమట్టు చలువగట్టు.” య. ఆ, ఆ. 3౬.

చేలువగుట్టుము. దే. వి. (చలువ+గుట్టుము) గాడిద సాం. సి. లెక్క 2౬.

చేలువచేయు. దే. స. క్రి. (చలువ+చేయు) చాటి నీళ్లలా నుడికించి యుండుట. (శ. ర.)

చేలువజోడు) కన్నులకు చలువదనము గలిగించు అద్దములజోడు. (వా.)

చేలువజోలి. ద్వ. వి. (చలువ+జోలి) చంద్రుడు. ఇట్టే: చలువజోలి మొ. “మ. జలకం బింటికి రావణుండు మృగయాక్రాంతిం బ్రవేశించుచో, జలువజోలి తదంతరస్థుటిక పాచాలి కరోద్య న్నిజో, వలకుంభీకకనిల శీతలజలప్రాచుర్యుండై ...” చూ. రా. ఆ, ఆ. ౨2, పంక. దేవ. ౧3.

చేలువడాల్దొర. దే. వి. (చలువడాల్+దొర) శీతాంతుడు. (చూ. చల్వడాల్దొర.) [శ. ర.)

చేలువడి. దే. వి. (చలువ+వడి) తైత్తము. (ప్రా.)

చేలువతెమైర. దే. వి. (చలువ+తెమైర) చల్లగాలి. “గీ. చలువతెమైర యిమ్మెటిశ్రమము మాన్పె.” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౬2.

చేలువదీర్పు = చలువచేయు. “సీ. చలువదీర్చిన నన్నలిపెదోవలిమీఁద నవరంజిమిలత్రాడు హవజుకలచి.” నిరం. ఆ, ఆ. 2౪.

చేలువపట్టు. దే. ఆ. క్రి. చలువచేయు. “సీ. చల్లద మామీఁద జలువపట్టినదట్టి దలిమంపుడువ్వుటి దానిమీఁద.” నిరం. ఆ, ఆ. ౨౦. వి. చల్లని చోటు. “ద్వి. చలువపట్టునిడిసె సాంతెల్లవనుచు” పండిత. వర్మ. ౨౯౦ పుం.

చేలువమందు = చలిమందు. (తైత్తిరీపచారము.)

“గీ. నయ మొకించుకయైన గానంగరాదు,
చలువమందుల తైత్తిరింబు సంభవించు.” పి. శకుం.
3, ఆ; ౪౪.

చేలువమణ్ణిగ. దే. వి. (చలువ+మణ్ణిగ) నిమ్రసము
చేర్చినతేటమణ్ణిగ. “వ...చలువమణ్ణిగ లెగిసెరు
శొంఠికమాయంబు...” ప్రబంధ. ౧౧౫.

చేలువమిన్న. దే. వి. (చలువ+మిన్న) చలువతోడు,
చంద్రుడు. “సీ. తైత్తివత్కరకుత చలుల
ధారారేఖ శమిత నాటింపెఁ జలువమిన్న.”
చంద్రి. ౨, ఆ ౭౦.

చేలువమిరియము. ద్వ. వి. (చలువ+మిరియము.)
తోఁకమిరియము. (శ. ర. వా.)

చేలువతా. దే. వి. (చలువ+తా) చంద్రకాంతమణి
“సీ. జాలువాపడుకింటిచలువతాజగిలైఁ గెం
దమ్మినెత్తావి చందురాల.” దశా. ౪, ఆ. ౧౦3.

చేలువతాయి = చలువతా. (శ. ర.)

చేలువతోడు = చలువలతోడు. (శ. ర.)

చేలువలబచ్చు. దే. వి. (చలువల+బచ్చు) చంద్రుడు
“సీ. విన్నులనైఁ బాటువెల్లి మత్తపుజల్లిచలువల
బచ్చు చెంగలువకచ్చు.” వరాహ. ౯, ఆ. ౮౮.

చేలువలమల. దే. వి. (చలువల+మల) చలిమల
హిమాలయము. వేంక. స్థా. ౭౯.

చలువలతోడు. దే. వి. (చలువల+తోడు)
చంద్రుడు. “చ. చలువలతోడ సేనపురు సన్న
ముగా నిక విందు రాకుమీ.” నీలా 3, ఆ. ౨౦.

చల్లి = చలిడి. (పద్యపితామహము.) “ఆ. తైశవంబు
మొససి చల్లి గుడిచె.” భాగ. ౧౦ స్కం. పూ.
౪౯౮, ౪౯౬.

చేల్పు = చలుపు. “సీ. వనకేలి చల్పు బోవగను జీకటి
గ్రమ్మ పొదరిండ్ల వేడి యూర్పులను విడిచె.”
సార్వ. ౫, ఆ. ౧౧.

చేల్పిడి = చలిమిడి. “ద్వి. ఇద్దెనకుడుములు ఘృతము
చల్పిడులు.” ప్రభు. ౪, ఆ. ౧౫౦. పా. ౨౨. వం.

చేల్లిరి = చలిమిరి. “చ. వలిపెపుసన్నకావులను
వారిరుహోక్షుల పీగుచన్నులకొ గలిగినచల్లిరికొ
ల్రదికె...” స్వసిం. 3, ఆ. ౬౮.

చేల్లి. దే. వి. మణ్ణిగ. “ఉ...చట్టణవీధులఁ జల్లి
లమ్మచో, గొల్లకఁ జీలువాటి...” పృథ్వా. శ.

౬౮. దశా. ౯, ఆ. ౧౨౫. విణ. శీతము, చల్లు
నిది. “గీ. పూవులంగల్లలోఁ జల్లుతూట పీటఁ,
జేడియలతోడ దేరంబు లాడునపుడు.” కకు.
౧, ఆ. ౧3౧.

చేల్లంగ. దే. క్రి. విణ. ద్రు. 1. నెమ్మదిగా. వా:-
వాడు సభనుండి చల్లంగాజాతినాడు; 2. వృద్ధి
యగునట్లు. “గీ...వి మెఱుంగమె యార్చి
గడుపుచల్లంగఁబలికి, కరుణచేసితి...” ఆము. ౬,
ఆ. ౧౧౪. “గీ. కడుపుచల్లంగ వేదాలఁ గన్న
తల్లి.” కాశీ. 3, ఆ. ౧౮౬.

చేల్లఁజేయు. దే. స. క్రి. (చల్లక+చేయు) 1.
చల్లార్చు. “గీ. దక్షకన్యామనోజసంతాపభరము
నెయ్యమునఁ జల్లఁజేయు పన్నీటికొలఁకు.” కవిరా.
౨, ఆ. 3. ద్వి. పరమ. ౪, ఆ. ౨౮౯; 2.
కరఁగించు. “సీ. వద్యాయతాక్షి సీపలుకులు
చాలవే, సరసులవృద్ధయంబుఁ జల్లఁజేయు.”
వల్లు. ౨, ఆ. ౭౫.

చేల్లఁదనము. ద్వ. వి. (చల్ల+తనము) తైత్తిరము.
“ఉ. చల్లఁదనంబై చంద్రునకుఁ జక్కుదనంబై
ప్రసూనధన్విన్.” సరస. 3, ఆ. ౧౦. “ఉ.
మొదల జల మిడినభూజము. దుది నడుమను
జల్లఁదనము దొరఁగొనుమాడ్కిన్.” భాగ. ౮
స్కం. ౧౫౬.

చేల్లఁబడు. ద్వ. వి. (చల్లక+పడు) చల్లవగు. “గీ.
వెలదివిరహాగ్ని మిన్నంది వెలుగుచుండఁ బడ
మరకు డిగ్గ కడుఁ జల్లఁబడియొ బ్రొద్దు.” చంద్రా.
౫, ఆ. 3౯. [శ. ర.)

చేల్లకడి. దే. వి. (చల్లక+కడి) మెంఠిమణ్ణిగ. (బ్రా.
చేల్లకము. దే. వి. (చల్లు ధా.) చల్లుట. (బ్రా. శ. ర.)
చేల్లకవ్వము. దే. వి. (చల్లక+వ్వము.) 1. చల్లు
చేయుకవ్వము. (బ్రా. వా.); 2. ఒకానొక
వక్షి. (బ్రా.); 3. గొల్లభామ పురుగు. (బ్రా.)

చేల్లగడ్డ. దే. వి. (చల్ల+గడ్డ) శతమూలి. పిల్లి
పీఁచరిశి. “సీ. శ్రీకులసియొ సంబరేను నేలసిరి
కిక్కరి నేలవే మూటి చల్లగడ్డ.” హంస. ౪, ఆ.
౧౦. [శివభ. 3, ఆ. ౮౫.

చేల్లగుబ్బలి. దే. వి. (చల్ల+గుబ్బలి) హిమవంతుడు.
చేల్లచేంపు. దే. విణ. (చల్ల+చంపు) —చల్లుగా చంపు
నది —చోరసాధనవిశేషము. “చ. బలము

లేతనవృత్తు చునుబయ్యెద నన్నపుగావిచేర మిం,
చులుగొనుజల్లచంపు నునుఁజ్ఱియొ కన్నపుఁ
గల్గె మొనితీ,పలవడఁ బొక్కుచుం దగ విటా
వలిడెందముఁ గన్న పెట్టి యింపుల ధనమెల్లఁ దీసి
కొనిపోవఁతె గామిని గండిదొంగయ్యె.” మల్లా.
అ, ఆ. ౧౮. పి. శకుం. ౩, ఆ. ౧౭౯.

చల్లచేప్పుడు. చే. విణ. (చల్ల+చప్పుడు) జడుడు.
(శ. ర.) “ద్వి...తరాజా, మొదటి చల్లచప్పుడు
గోడచేర్చు.” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౮౯౯ సు.
చల్లచీను. చే. వి. (చల్ల+చీను) ఒకకాలిచల్లచీను.
(ఇది కుట్టక చల్లంగా విడుచును. కాన నీపేరు
వచ్చెనని బ్రా.)

చల్లడము. చే. వి. (సం. చలనీ. క. చల్ల. త. చల్ల
డమ) లాగు, పుమాకరియము. “క. చల్లడ
మేటికి గోవక, బల్లిదుండను లోకమందుఁ బ్రభా
తుండ గా, చల్లడముక్రింద దూఱిని, మట్టులు లే
రెల్లధరణిమండలమందున్.” భాగ. ౧౦ స్కం
భా. ౧౩౩౯. కు. సు. ౧౧, ఆ. ౨౦౦. ఆం.
భా. ద్వి. ౧౧౮.

చల్లన. చే. విణ. 1. చల్లనిది. “గీ. అగ్ని వెచ్చన
చల్లనో యని మనమునఁ, గరము నందియ
మందుట గాదె...” భార. కాం. ౬, ఆ. ౨౧౬.
నై. ౪. అ, ఆ. ౧౧; 2. శుభమైనది. “ఉ...
రావయ్యా, చల్లనివార్తఁ గొంచు రథసామున
నోయి నమీరనందనా.” రామా. ౬, ఆ. ౧౯.
వి. వైశ్యము, చల్లదనము. ఆం. భా. ప్ర. ౮౦.
చల్లనారు = చల్లారు. “నీ. పక్కాన్నములు కాక
పాకాదికంబులు చల్లవారినయేఁక జవులు దవ్వ.”
కాశీ. ౪, ఆ. ౧౦౧. [సాం. ని. స్థా. ౬౮.

చల్లవందిలి. చే. వి. (చల్ల+వందిలి) చలివేంద్ర.
చల్లవడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చల్ల+వడు) చల్లదనము
కలుగు, సాయంకాలమగు. (చూ. చల్లవడువేళ)
చల్లవడువేళ. ద్వ. వి. (చల్ల+వడు+వేళ) సాయం
కాలము. “క. కొంతవడి నీలిచి వారల, కుతం
బులు వినుచుఁ జల్లవడువేళకు న, క్కాంతార
మునకొ గలమృగ, సుతతి పధియించి...”
వరాహ. ౪, ఆ. ౮౭.

చల్లపిట్ట. ద్వ. వి. (చల్ల+పిట్ట) పక్షివిశేషము. “నీ...
నల్లచ్చికాఁడును జల్లపిట్ట.” ఆం. భా. ద్వి. ౯౮.

చల్లపిల్లి. చే. వి. పృథవిశేషము. “నీ...చల్లపిల్లి
మాడుపుచాఱిపిల్లిడు చిత్తమాలము...” హంస.
౪, ఆ. ౧౦. [(శ. ర. బ్రా.)

చల్లరాదు. చే. వి. (చల్ల+రాదు) తరికంబము.
చల్లరించు = చల్లార్చు. (బ్రా.)

చల్లచడియము. ద్వ. వి. (చల్ల+చడియము) పటక
విశేషము. “ద్వి. చల్లచడియములు చక్కిలంబు
లును.” ధర్మ. ౩, భా. (శ. ర.)

చల్లసేయు. చే. ఆ. క్రి. (చల్ల+సేయు) 1. పెరు
గును తక్కువగునట్లు త్రచ్చు. (వా.); 2.
చల్లార్చు. “ఆ. చల్లసేయుమచ్చు చందమామ.”
ద్వా. ౧, ఆ. ౧౪౧. రం. రా. సు. ౧౧౬;
3. శుభములిచ్చు; సుఖములిచ్చు. “గీ. ఆంధఱకు.
నన్నివగల నానందమిచ్చి, చల్లసేయ గ నింటింబఁ
జం ద్రుండగుచు, మందలొ నుడు మచ్చగకున్న
భుండు.” రాధికా. ౧, ఆ. ౧౧; 4. పడువు
చేయు, ఆనందమిచ్చు. “ఉ...కమ్మలు చల్ల
సేయు నలకైరవమిత్త్రుడు లోకమిత్త్రుడై.”
శకం. ౨, ఆ. ౩౩.

చల్లడము = చల్లడము. “నీ. గండగొడ్డండ్లు గొంగ
ట్లను జీకిలిచల్లడముల్ మైర చల్లడములును.”
విల్లా. ౩, ఆ. ౩౪. “నీ. నీలిచల్లడంబు మేలి
కానె బిగించి...” కెన్న. ౪, ఆ. ౨౦౧.

చల్లారు. చే. ఆ. క్రి. (చల్ల+అరు) 1. ఉపక
మిల్లు. “కా...త, దూర్భిధ్యాంత కలిందజాపటు
పయఃపూరంబు జృంభించి చల్లారంజేసెను ప్రేల్చి
డిన్...” కవిజ. ౩, ఆ. ౬౮. దకా. ౮, ఆ.
౧౦౨; 2. చల్లఁబడు. (చూ. చల్లనారు.)

చల్లారుచు = చల్లార్చు. (బ్రా.)
చల్లార్చు. చే. స. క్రి. (చల్లారు. భా. ప్రే.)
చల్లారఁజేయు. (బ్రా.)

చల్లు. చే. స. క్రి. (క. చల్లు) 1. నీళ్లుమొ. చిలుక
రించు. “ఉ...మాఁడిన నేమి చేసెదవు మంత్రపు
నీకులు చల్లు వచ్చునే.” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౯.
“నీ. కస్తూరిముంగిళ్లఁ గలయంకిగాఁ జల్లి...”
విక్ర. ౪, ఆ. ౧౩౬; 2. పోయు. “క...ని ప్పు
కలవయి నేయి చల్లుపోలిక మీఱన్.” నీలా.
౨, ఆ. ౧౧౨; 3. పాఱఁబోయు. “నీ. ఉప
భూమి నెవ్వరే నుమిసిన పీటికా చర్మితాదుల

శల్లి చల్లి చల్లి." కవిక. గి. ఆ. ౧౯; 4. (నువాసనము) ప్రసరింపజేయు. "నీ. తరి దాల్చుపొక్కజీతమ్మి కమ్మనితావి యబ్బ నల్లె నలను జల్లి చల్లి." నృసిం. ౧. ఆ. ౪. "ఉ... చల్లదిగాలి చల్ల..." ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౪౪. "ఉ...వనుపువత్సలు చల్లకదానిగోడలున్." ఇందు. 3, ఆ. ౯; 5. కెల్లడించు, నృప్తవళుచు. "చ...నరనృదూక్షులకొ గులుకు చల్లదు మాపులుగ గల్లి యొప్పున, ద్రుణిసచేతనాంగము ..." కవిరా. గి. ఆ. 3౧; 6. దానముచేయు. "క. ధనము నవరించినఁ బ్రయోజన మేమి యపాత్రములకుఁ జల్లి చెఱుచునేని..." భార. కాం. ౨, ఆ. 3౯౯. శుక. ౪, ఆ. ౧౧౧; 7. ఎక్కువగా చెప్పు. "ఆ. పెల్లుకల్లు లల్లి బొల్లి మాటలఁ జల్లి, మెల్లమెల్లి నిల్లి గుల్లనేము." చంద్ర. వి. ౨, ఆ. ౨౯; 8. విక్షణములు చల్లు. వా:-చేనిలోని క్తనాలు చల్లిగి. ఆ. క్రి. వ్యాసించు "గీ. పల్ల మామూల వలిపిరి చల్లు నిచట." విప్ర. 3, ఆ. 22. "ఉ. చల్లగ మేనివాసనలు చల్లగ దిక్కుటలందు..." ఇందు. గి. ఆ. ౧౦౫. వి. చల్లుట. (చూ. చల్లులాడు.)

చేల్లుకొడు. చే. న. క్రి. (చల్లు+కొను. స్వార్థమున) చల్లు, విక్షేపించు. (చూ. చల్లుకొలుపు.)

చేల్లుకొలుపు. చే. న. క్రి. (చల్లుకొను థా. ప్రే.) చల్లుకొనునట్లుచేయు "నీ. కమ్మపుటొడిగొన దుక్కురం బాడించి చలువగొజ్జగిసిటఁ జల్లుకొలిపి." రాధికా. 3, ఆ. ౧3౦.

చేల్లుపోరాట. చే. వి. (చల్లులాడు. థా.) జలక్రీడ, ఒకరివైనొకరు నీళ్లుమొ. చల్లుకొనుట. "ద్వి. తల హించె హరికి శ్రీతరుణికే గలక, జలధిలోపలి క్రీడ చల్లుపోరాట." మృ. వి. 3, ఆ. ౫౦.

చేల్లుపోరాడు. చే. ఆ. ప్రి. (చల్లుపోరు+అడు) ఒకరినొకరు నీరుమొ. చల్లులాడు. "ఉ. వేడుక నొక్కరుండు శతపీఠ పహరులతోడఁ జల్లుపో, రాడి జయించి..." భార. ఆది. గి. ఆ. ౧౦. "ఉ...వారిఁ జల్లుపో, రాడియెలలాడిరి లతాం గులు రాగరనైకమృతై." రామా. ౧, ఆ. ౨౦౬.

చేల్లుపోరు. చే. వి. (చల్లు+పోరు.) ఒకరివైనొకరు నీరుమొ. చల్లుకొనుట, జలక్రీడ. (చూ. చల్లు పోరాడు.)

చేల్లులాడు. చే. న. క్రి. (చల్లులు+అడు.) (నీళ్లు మొదలగునవి) చల్లుకొను. "నీ...జలధరాంభముఁ గరుల్ చల్లులాడ." స్వా. గి. ఆ. ౪౪. కళా. 2, ఆ. 2౦. ఆ. క్రి. జలక్రీడచేయు. "గీ. అంబుజాకరములఁ జల్లులాడఁ జనదు." భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౪3౦.

చేల్లువెద. చే. వి. (చల్లు+వెద) విక్షణములు నుడిచి గుప్పిడితో తీసి చల్లుట. "ఉ. నైపుణిఁ జూద నాద్రిగహనదు, మసారభవించి దామ్రపక్షిపరి ల్గహాక్షకుణి ప్రకరంబులు దోచి దక్షిణా, శాపవతుండు నల్లువెదఁ జల్లు జనించెనకాక..." ఆము. గి. ఆ. ౧౧౪.

చేల్వ = చలువ. 1. (చల్ల+నము) "చ...ఉడి వోనీచూలబెరిగి..." పారి. పీఠి. ౬; 2. (చలువ చేసినవస్త్రము) "నీ...చల్లపావడలఁ దుడువ." దశా. 2, ఆ. ౨2.

చేల్వగని. చే. వి. (చల్ల+గని) చంద్రుఁడు. "మ. నశశ్శిధనవశ్శతోహరుండు జీవంజీవజీవంబు వచ్చునివిల్కొనికిమాను చల్వగని..." పారి. ౪, ఆ. ౪2.

చేల్వడాల్వార = చలువడాల్ దొర. "చ...చల్వడా, ధొరరతనంపుటువ్వుగలా..." ఆచ్చ. పీఠి. ౧.

చేవల. చే. వి. తల్లిచాలాలై యుండుటచే బిడ్డకు గలుగుకార్యము. (వా.) [(ద్రా. క. ర.)] చేవలము. చే. వి. వరహాని సెనిమిదవభాగము. చేవలవాడు. చే. వి. (చవల+వాడు) గర్భిణీహస్త సంగతబాజుడు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౦.

చేవి. చే. వి. 1. రుచి. "చ. చవులకుఁ బ్రేముడించు ననికంబును నాలుక..." భార. ఆర. ౬, ఆ. ౧౨3; కక్తి. "క. మాయలు జూదముతోడన, పోయెం గా కింక నిచటఁ బొనగునె యవి ను, త్నాయకము లడ్డపాల్చే, నీయాచవి లేదు పొచ్చు నిలువక మామా." భార. ద్రో. ౧, ఆ. 3౬౨. "క. జలువిడి మనవివ్యాస్త్రంబులచవి మాపంగవలయుఁ బోనిమ్మ రథంబు..." భార. విరా. గి. ఆ. ౧౬3; 3. ప్రేమ; "నీ. కడుగల

వింటుం జొక్కపుంజవుల్ పుట్టింది..."వసు. 3, ఆ. ౫3. వసు. ౨, ఆ. ౯౦; 4. ఆశ, తీసి. "క. పోర నకట ప్రాముచవి, గూరి తగవు మఱుతులేని గులజాలు ధీరుల్, కూరు లనుమాట యేటిది..."హరి. ఉ. 2, ఆ. ౨౦౦; 5. అను భవము. "గీ. తొంటిచవి గని యిప్పుడు దోచి పాండు, సుతులు రాజ్యంబు చేయగఁ జూచు కలుచ, నాకు నీదీటునే..."భార. ఉద్యో. 3 ఆ. 3౬౨. భార. కారి. ౧, ఆ. ౧౪౧; 6. సౌఖ్యము. "క. నాకనక ప్రాచదము, నాకొలుపు విలాసినులను నాచుట్టుములుకొ, లేకన్న నేమి కొంటి, నీకామినియన్నఁ జాలు నెల్లఁజవు లకున్." ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౨౧౦; 7. ముత్య ములతూనిక. "నీ. చక్కెరమో విచ్చి చవులఁ దేలిండు నీముత్యాలకమ్మల ముద్దులాడి." విజ. ౧, ఆ. ౧౬. ఆము. ౪, ఆ. ౧౪౯; 8. ముత్యము. "నీ. చవులతోడ జెందొవవువులతో ననలుఱుట్టు వులతోడ జెబుకూటువులతోడ." ఆచ్చ. ఆర. ౨౬. వసు. ౨, ఆ. ౧౦౪; 9. గుఱ్ఱపుంజాలు. "నీ. వాటినిగర్భంబు వాచవు ల్లుతైపుతూనిక చవులు నాఁ దోచుచుండు." ఆం. భా. 3, ఆ. ౬3; 10. లవణము. (వా.) విణ. 1. ఇంపు. ప్రియము. "చ. మునిపతి వచ్చి పూ పొనగి మోదముతోడ భవత్ప్రియంగనక, వినుతి యొనర్చుగా విసనవీడుల మాచవి గానిమాటలకొ, విస వలనెం గదా..."పారి. ౧, ఆ. ౧౨౮. భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 3౫౫; 2. దుచ్చయ, దుచికలది. "నీ. ఆయెటిసలిలంబు లమ్మతేభూరము కంబెఁ జవి యని క్రొలునిర్భరగణంబు." వరాహ. ౧౦, ఆ. ౧౧౯. ఆము. ౪, ఆ. ౧౪౯.

చేవిక = చవికె. "చ...పెడ్డిచవికం గదియం జని కూరుచుండినన్." చంద్ర. ౫, ఆ. ౧౨౦.

చేవికె. వై. వి. (సం. చతుష్టి) చతుష్కాణముండ వము. "చ...మిక్కిలి పులఱత్తై కొల్వచవికెం గొలుపున్నగలికొ శుభస్థిలెన్." కళా. ౧, ఆ. ౫. హర. ౪, ఆ. 2౮.

చేవిగొను. చే. వి. క్రి. (చవి+గొను) 1. దుచిచూచు. "నీ. ఏమి దాఁ జవిగొన్నప్పుడయేతుకె మ్రోవి దోఁతక యది మున్ను దోఁవకుండె." కళా.

౬, ఆ. ౨౧౪. వరాహ. ౧౧, ఆ. ౮3; 2. పొందు, అనుభవించు. "నీ. అక్షేపవృత్తి రాజ్యము చవిగొన్నవా లేల యిత్తురు నీకుఁ బాలు నెపును." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 3౫. కాశీ. 3, ఆ. ౨౦౬; 3. భుజించు, తిను. "గీ. మునుపు మధురాన్నములు చవిగొనియెనేని." వి. పు. ౪, ఆ. ౨౧౧; 4. క్రొలు, పానమొవర్చు. "నీ. కొమ్మలేఁజిగురాకు కెమ్మోవి చవిగొని యమ్మ తంబు నీరస మని తలంతు." విక్ర. 3, ఆ. ౪౮. చేవిచేదువులు. చే. వి. బ. (చవి+చదువులు) శృంగార విద్యలు. "క. ఆవిరశముగ వికృతపీఠపుగుణ ములు పొగడుచోటఁ దద్దతమలెయై, చెవిఁ బెట్టుదు నొకముద్దయి, చవిచదువులు గఱపుఁ గీరకాలంబులకున్." కావ్యా. ౧, ఆ. ౧౦౬.

చేవిచూచు. చే. స. క్రి. (చవి+చూచు) 1. దుచి చూచు. "ద్వి. తవిలి ఖండింపుదుఁ దాఁ జవి చూచి, చనియున్న తెచ్చుచాంసము దొప్పఁ బెట్టి." బస. 3, ఆ. ౬౯౪ పా; 2. పానము చేయు, ఆస్వాదించు. "నీ. అధరంబు చనిచూపు మన్య మేమియు నొల్ల..."వై. 2, ఆ. ౧2౬. దశా. ౨, ఆ. 3౧౧.

చేవిర = చవికె. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪.

చేవిరె = చవికె. (ప్రా.) చేవిరె. చే. వి. 1. నాల్గుదబ్బులు. "ఆ. కాయ కూర కట్టె...చవిరె లోనివెలనరకు మ్రచ్చిలినవాఁ, డాటువణము దండు..."విక్టా. ప్రా. ౯౬; 2. అయిదు అడ్డుగజ-(వా.); 3. చవల. (ప్రా.) (చూ. చవిరెపోవు.)

చేవిరెపోవు. చే. ఆ. క్రి. (చవిరె+పోవు.) నన్నగిల్లు; కృశించు. (ప్రా.)

చేవు. వై. వి. (సం. చతుః) నాలుగు. (ఉదా. చవు పంచ.) విణ. చతురక్రము. (చూ. చవుడోలు) చేవుక. చే. విణ. (క. చవుక. త. చవుకై.) 1. తక్కువ, అధమము. "గీ...నాటిపొందు, చవుక యైనట్టియిచ్చటఁ జనదు నిలవ." ఆము. ౫, ఆ. 2; 2. తక్కువవెలగలది. (వా.) వి. అనాదర భావము. పారి. ని. మాన. ౨౪,

చేవుకట్టులు. ద్వ. వి. బ. (చవు+కట్టులు త. చవు కట్టడి. క. చవుకలి. మ. చవుక్కిలి.) ముత్యములు

మార్గమున నాచును చేర్చి కట్టివేసెను. అందుకు బంధువులు. “అయ్యో! బంధువులకు బంధువులకు బంధువులకు బంధువులకు...” రా. వి. అ. ఆ. 3౯. ఇట్టే: చతురత్నం. “నీ: చతురత్నంబట్టె జన్మకట్టు మేలిసీలాలపాఠంబోధు కేలుగొలిపి” వై. జ. అ. ఆ. ౪౭.

చేతుకము. ద్వ. అ. క్రి. (చతురత్నం) న్యూన మగు. (చా. చతురత్నంబు.)

చేతుకమును. ద్వ. స. క్రి. (చతురత్నం భా. ప్రే.) తక్కువవచ్చును, న్యూనతనొందించు. “నీ. కను మోమున యొప్పునవృత్తుల భోజనలజ్జెదల నైనఁ జతురత్నంబు.” వరమ. ౩, ఆ. 3౭.

చేతుకము. వై. విజ. (సం. చతురత్నం. క. చతురత్నం. చతురత్నం) 1. చతురత్నము. “గీ. చుట్టు చుంచాది నెట్టిది కట్టి నందుఁ, జతురత్నముగ మూడుచేతులచవికె యొకటి.” వై. జ. ౧, ఆ. ౮౭; 2. కలచదర మగుచుంటున్నది. “ద్వి. ఆల రుచుఁ దబసియై యదుదాది తన్నుఁ, జతురత్నం దునిది నొసల భూతివెట్టి.” బస. 3, ఆ. ౬౩౦ వం.

చేతుకలి. ద్వ. వి. (చతురత్నం) అడువారికల నేతయందు నూలిపోగులచేత నేర్పడినచచ్చు కపుటిల్లు. (శ. ర.)

చేతుకలిండు. ద్వ. అ. క్రి. 1. ఆకు. కడలు. “గీ. చెవులద్రాక్షపోగులు చతురత్నంబు.” స్వా. ౧ ఆ. ౫౯. నీకా. అ. ఆ. ౫౦; 2. ఎగురు. “గీ. చూచి తా నందు నానాన మాచరింపఁ, నివి కత్తోట్టరనునకు జతురత్నంబు.” వరమ. ౨, ఆ. ౧౯౬.

చేతుకలింక. ద్వ. వి. (చతురత్నం) 1. చతురత్నంబు; 2. అశ్వగతివిశేషము. (చూ. చాకలింక.)

చేతుకలింపు. ద్వ. వి. (చతురత్నం) చాకలింపు. (చా.)

చేతుకనేయు. ద్వ. స. చాకనేయు (చూ. చాకనేయు)

చేతుకాడిగదియు. ద్వ. వి. (చతురత్నం) (చా. ఆడిగదియు)

చేతుకారము. వై. వి. (క. చతురత్నం) చతురత్నం.

“ఈ. వేగమెక్కిడిమఁత యగువేగల జల్లి భుజించి

బంధు గం, గాఢము కూడు నీరు చతురత్నము: చే విడియఁపు: నొక్కతో, మైలలమోపు వీపున నమర్చిచెల్లుతురాని వెక్కి...” శుక. 3, ఆ. ౧౦౩.

చేతుకాలిపీట. ద్వ. వి. (చతురత్నం) చాకలిపీట. (శ. ర.)

చేతుకీ. ద్వ. వి. (క. చతురత్నం) చతురత్నంబు. (శ. ర.)

చేతుకు. ద్వ. వి. (క. చతురత్నం) చేతుకొల. “వ... చతురత్నం గొట్టియు...” సానందో. అ. ఆ. ౨౪.

చేతుకుచెట్టు. ద్వ. వి. (చతురత్నం) చాకలిచెట్టు. (శ. ర.)

చేతుకుంటి. ద్వ. వి. (చతురత్నం) చాకలింటి.

చేతుట = చాట. (చూ. చాట.)

చేతుటకొప్పు. ద్వ. వి. (చతురత్నం) చాకలికొప్పు. (చూ. చాటకొప్పు.)

చేతుటవరి. ద్వ. వి. (చతురత్నం) చాకలివరి. (చూ. చాటవరి)

చేతుటప్పు. ద్వ. వి. (చతురత్నం) చాకలిప్పు. (చూ. చాటప్పు.)

చేతుడు. ద్వ. వి. (క. చతురత్నం. క. చతురత్నం) 1. చాకలిమి. ఆం. భా. ద్వ. ౫; 2. చాకలి నేల. “గీ. అలవి యెఱుంగక ధారరాష్ట్రంబు కడంగి, మమ్ము బలంపాటులు మాననమునఁ, జనుట బెట్టినవిత్తులచంద మొంది, యంకరింపక కడిపోయె నంబుకాక్ష.” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౭౬.

చేతుడోలి. ద్వ. వి. (చతురత్నం) చాకలి. (చూ. చాకలి)

చేతుడోలు. ద్వ. వి. (చతురత్నం) చాకలి. (చూ. చాకలి)

చేతుతా. వై. వి. చిన్నచెట్టి. (శ. ర.)

చేతులి. వై. వి. (సం. చతురత్నం. క. చతురత్నం) చతురత్నం, నాల్గవది. “నీ. తదియ కారవగణధ్వంసంబు చతురత్నం బరబ్ధిద్రవ్యసప్తాక్షి...” వారి. భా. ౧౭౪. ఆం. భా. ప్ర. ౮౮.

చేతుకు. ద్వ. వి. చాకలి మైసంబు. (చూ. చాకలి)

చేతుదంటి. వై. వి. (సం. చతురత్నం) 1. చాకలి వశము. “క. చతురత్నం వియన్నదిలో, నవగాహ

మొనర్చి..." సా. 3, ఆ. ౨2; 2. చతుర్థంత
దంతాశ్రయము. "కా... కదండంబుతో చవువంతు
రాటఁదలిపె" దండెత్తిభూపాలిన్." ఆడు.
౪, ఆ. ౧౧౪.

చేవుదరి. వై. వి. పెత్తనకాండగుకావు. (చూ.
చాదరి.)

చేవుదరితనము. వై. వి. (చవుదరితనము) గొప్ప
తనము. (చూ. చాదరితనము)

చేవువనము. వై. వి. (చవు+వనము) 1. నాలుగు
మూలలు. (చూ. చావనము); 2. గిరివిశేషము.

చేవుపుటము. వై. వి. (చవు+పుటము) జాటు.
(చూ. చాపుటము)

చేవురు. దే. వి. రసము, రుచి. (మేకపాలపంటి
యొకవిధ మైరరుచి అని. శ్రా.)

చేవులము. దే. వి. ఆర్థరూప్యము. (చూ. చాలము.)

చేవువంచే. ద్వ. వి. (చవు+వంచ) అయిదు. "సే.
కాలిపాఞ్చ వెక్కినపుటూర్పులబంటు చవువంచ
కడలును జెవుడువడఁగ." అచ్చ. యు. ౧౦౪.

చేవువీధి. మి. వి. (చవు+వీధి) శృంగారము, చతు
ష్పథము. "చ... ఉత్కటాక్షసం, చరణము
మీఱఁ బూన్వం గడసాలయనం జవువీధి చెల్వ
గున్." చంద్ర. ౧, ఆ. ౬౪.

చేవువచ్చి. వై. వి. (చవు+వచ్చి) అటువదినాలుగు.
(చూ. చావచ్చి.)

చేవుసాల. వై. వి. (సం. చతుర్కాలం - చవు+సాల)
నడుమబయలును నాలుగు ప్రక్కలందుఁ గట్టడ
ములును గలయల్లు. (శ. ర.)

చేవుసీలి. వై. వి. (సం. చతురశ్శిలి) ఎనుబదినాలుగు.
"ఉ... గోప్యము లాచవుసీలిబాధముల్." సా.
౨, ఆ. 2౪.

చేవ్వ. దే. వి. చుట్టకన. "ద్వి... మటుమాయలాడు,
హరి మీర లాజనీయాదురూపంబు, చవ్వ
నేయక కన్న జగములొక, నవ్వగు..." చిష్ట.
ఉ. ౪, ఆ. (శ. ర.) విజ. 1. రుచిలేనిది. (వా:-
ఈనీరు చవ్వగా నున్నది); 2. నిస్సారము. (శ్రా.)

చేవ్వంచే. ద్వ. వి. (చవు+వంచ) అయిదు. (శ. ర.)

చా

చా. దే. ఆవ్య. నిందార్థకము. వీ. "ద్వి. చా కాలు
లేమని చదువుచున్నారు." బస. 2, ఆ. ౧౦౬

వం. వి. ధ్వనిచేయుటయు వగు ననుకరణము.
(దానిచూమై శీతము చాచా) "ద్వి... వికావళి
యద్రువం జాచాయని చప్పురించుచు .."
పండితా. పర్వ. ౪౦౩. పు.

చాంగణ. దే. వి. మల్లబంధవిశేషము. (శ. ర.)

చాంగు. దే. ఆవ్య. (క. చాంగు) 1. వేత్తధులు
హెచ్చరికలు చేయునపుడు వాడుమాట. "క.
మలవలియు వేత్తధరు లా, త్రిలి సాంగు బా
యనంగఁ జేరు డిగి..." పను. ౧, ఆ. ౧౧౦.
పండితా. మహిమ. ౨౯౧. పా. 2. ప్రశంసార్థ
కము. (చూ. చాంగురె.)

చాంగురె. దే. ఆవ్య. (చాంగు+రె.) ప్రశంసార్థకము.
"ద్వి. చాపురె జంగమప్రాసంత్రాణ, చాంగురె
జంగమ నమసుఖిచిత్త." పండితా. దీక్ష.
౮౩ పా.

చాందిని. దే. వి. (ఛాం. చాందీని) వితానము. "సే.
గుడ్డికంటికి మంచిగొప్పయద్దం చేల నరవిడిసెకు
బో చాంది నేల." వేణు. ౧౩.

చాణిలి. దే. వి. చా. చంక. "ద్వి. మేకపిల్లలఁ దన
చాణిలి నిటికి." బస. 2, ఆ. ౧౧౨౨ పం.
"ద్వి. చూడలొకన చొచ్చి మునుముట్ట నంది,
జాణిలి నిడుకొని జడయారి యరుగ." పండితా.
మహిమ. ౧౨2 పా.

చాంగ. వై. వి. (సం. ప్రవా.) మోరటక. "గీ చాంగ
పురి దాల్చి నారి గా నుకరించి." కాళ. 3,
ఆ. ౧౧. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪.

చాంగబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చాంగ+పడు స్వార్థ
మున) 1. దుఢాకారముగా నేలకు వ్రాలు.
"గీ. ధీమ నువలిగ నునియెడుదివ్యపురుషుఁ,
గాంచి యల్పత నుండి చాంగబడి మ్రొక్కి."
చెన్న. ౧, ఆ. ౨౧౬; 2. బాధకలగునట్లు వడు.
"సీ. కాశులఁ జేతులఁ గానెట్టికేటుఁ జలు తెక్కి
లోయలఁ జాంగఁబడియు... గీ... కాందికిమ తైరి
..." నిర్వ. ౪, ఆ. 2౬.

చాంగఱ. దే. వి. నాశము. (శ. ర.)

చాంగఱగు. దే. న. క్రి. (చాంగఱ+గు) 1.
చావఁగట్టు. నాంగలి సాచుచు దిగిచి నాగర
భాశ్వభటవలం గడన్, కాంగఱగన్నఁ జక్కగ
..." ఉ. హరి. ౬, ఆ. ౬౮; 2. ఖండించు.

“చ. మఱకువ గత్తరించి మదమానములు జాతి
వుచ్చి మెచ్చు జాంగఱగొని శ్రోధకామముల
గండడఱించి...” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౮౭. “ద్వి.
వాని నిన్నును లట్టి వడి నంటఁ గట్టి, చంపి
చాంగఱగొని నవచుదం బాడి.” ద్వి. పరమ.
౪, ఆ. ౩౦౦ పా. ౧౫ చు.

చాంగఱకాదు. దే. స. క్రి. (చాంగఱలు+కడు)
వధించు. ఆం. భా. తృ. ౧౨౩.

చాంగిలబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చాంగిల+వడు)
దండాకారముగా నేలపైఁ బడు. “క. నలుపురు
బంటుం దానును, వలనగఁ జని వేడి వెలుంగు
వంగడపుంజాబిలిఁ గాంచి దవ్వలనె చాంగిలబడి
యిట్లనియె...” అచ్చ. యం. ౪౭.

చాంగిలి. దే. వి. (చాంగిల. థా.) నమస్కారము.
సా. ని. మాన. ౨౫.

చాంగిలింత. దే. వి. (చాంగిలు. థా.) నమస్కారము
“రగడ. కడఁక సంగమగ్రామంబందలి సంగమ
సామికిఁ జాంగిలింత లని.” హంస. ౪, ఆ.
౨౧౭.

చాంగిలు. దే. ఆ. క్రి. 1. సాష్టాంగనమస్కారము
చేయు. “క. యోగిప్రవరులు కపిలుండు, శైగ్రీవ
పుండు సభకుఁ జనుదెంచుటయొక్క, జాంగిలి
నరనాయకుఁ డ, భ్యాగతత్రాజనము చేసి పలికెం
శ్రీలిన్.” పరాహ. ౧, ఆ. ౧౩౨. ఆం. భా. తృ.
౧౨౮; 2. దండాకారముగావడు. “క. రంజలి
యంజలిచేసి ధరం జాంగిలి మ్రొక్కి నిలిచి...”
రామా. ౫, ఆ. ౩౦౧. వి. నమస్కారము.
“గీ. చిన్నిపుత్ర మోడ్చు బోహరు, కొల్చు చాంగిల్లు
మ్రొక్కు మొగుపు బోహరు...దండముపేళ్లు
...” వేంక. మాన. ౪౭.

చాంగు. దే. ఆ. క్రి. 1. సాష్టాంగనమస్కారము
చేయు. “నీ...దుర్వాసామనీంద్రుండు వచ్చిన
సెదరుకొని న,సంభ్రాంతస్వాంతుడై చాంగి...”
పరాహ. 2, ఆ. ౯౭; 2. దండాకారముగా
వ్రాలు. “క. ధరఁ జాంగి మ్రొక్కి దశకం,
ధరుడు...” నిర్వ. 3, ఆ. ౬౮. ఆము. ౬, ఆ.
౧౮; 3. దీర్ఘముగు, పొడవగు. “నీ. చాంగిన
కాళి లాకాచక్రముల కొలందులు బారవెట్టంగఁ
కొలుచుదాని.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౬౦.

భీను. ౪, ఆ. ౨౭. అవ్య. 1. వేత్రధరులహెచ్చ
రికవదము. “ఉ...చాంగు బలి యంచు నశిములు
మ్రాయ...” స్వా. ౫, ఆ. ౪౨; 2. ప్రశం
సార్థకము. “గీ. బాపువలరాజగర్వంబుఁ బాపు
రూపు, చాంగు రేరాజుకళమిం చాంగు రేఖ.”
విజ. ౨, ఆ. 2౩. పాండు. ౧, ఆ. ౧౧౭.

చాంగుబడికెలు. దే. వి. బ. (చాంగు థా.) సాష్టాంగ
వందనములు, పూజలు. “మంజులగలిరగడ...
కార్జస్వామికిఁ జాంగుబడికె లని.” హంస. ౪,
ఆ. ౨౧౪. (బ్రా. పా.)

చాంగుర. దే. అవ్య. (చాంగు+రె.) ప్రశంసార్థకము
“ద్వి. చాంగురె యిద్రియజయ మింకఁ జాలు.”
విష్ణు. పూ. 3, ఆ. (శ. ర.) శుక. ౧, ఆ.
౨౬౮. ఇట్లే: చాంగురే. “కా...చాంగురే
స్ఫురితమున్...” చంద్ర. ౧, ఆ. ౧౨౭.

చాంచు. దే. స. క్రి. (చాంగు. థా. ప్రే.) (క.
చాచు) 1. చాంగఁజేయు, దీర్ఘముచేయు. “నీ.
లేచి నీల్లుచు బార చాంచెనేనియుం జక్రవాళా
చలేంద్ర మవ్వలికి వీఁగు.” ఉ. రా. ౨, ఆ.
౧౦౬. దశా. ౧, ఆ. ౧౮౮; 2. వియు, ప్రయో
గించు. “చ...సంగరంబునఁ బగవారు పేర్చి
పారిపుచ్చిక పువురలకొల సాఁతురే.” భార.
సా. ౨, ఆ. ౬౦. భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౧౪౯;
3. నిలుపు. “క. అంగుష్ఠము నిల మోపి వ,తంగు
నిపైఁ జూపు సాంచి...” స్వా. ౬, ఆ. ౨౧;
4. ముందుకు పొంజేయు. “గీ. తమ్మిపూజాలి
పురుకకంచము సాంచి,దిట్టతనమున విచ్చము
దేహి యనుచు...” హర. ౫, ఆ. ౧౬.

చాందు. దే. స. క్రి. (త. చాద్దు) 1. అఱుంగఁ
దీయు, రాఁడు. “చ. తలవెలుఁ గొక్కప్రాప్త
నిజధామము తెన్నుఁగ వేయు మావెలుంగునిశముఁ
బర్వ ధావము లనంతము మా కని హర్షసం
చయంబున మణు లప్పరంబున నభోమణిధా
మము దాల్చి పోవనీ,మని రవిఁ జాంద నెత్తెనన
నంబర మంచి వెలుంగు నద్రుచిన్.” కు. సం.
2, ఆ. ౧౧౧; 2. (బొట్టుమొ)తాల్పు,ధరించు.
“క. తనవంటిపిల్లసికయే,తనకుంబలె దులసి పేర్లు
తనవలెనే చాందనలెరునామము...” వైజ.
౪, ఆ. ౯౩. విక్ర. ౨, ఆ. ౨౮. వి. 1,

నల్లనిబొట్టు పెట్టుకొనుద్రవ్యవిశేషము. “సీ... చాచునఁ తలకంబు సంతరించి.” మార. ౧, ఆ. ౩౭; 2. గృహదులతలంకారమున కుపయోగించు వస్త్రపు. “సీ. పట్టుపీఠములె చాలుఁ బలసున్న మొనర్ప శక్తాశ్చ ములె చాలుఁ జాచు పూయ.” వసు. ౧, ఆ. ౭౧. “ఉ. సంకుపదంబునుం బునుంగుఁ జాచును గన్తురియుం ఘటంబులం, బంకముచేసి యిం ద్దలికి...” కాళ. ౩, ఆ. ౧; 3. కాలనపుడు కట్టియొక్కరెండవకొననుండి ద్రవించుద్రవ్యము. (చూ. కట్టెచాచు) ఉ.పలు చన. “సీ. మూల్గుబెప్పులతోడ ముదుక గాకుం డఁగఁ జాచు సేసిననల్లఁ జారు గాఁచి.” మార. ౨, ఆ. ౧౨౧.

చాచ. దే. వి. 1. క్రిందఁబఱచుకొనెడికటము. (వా.—తుంకచాచ. ఈతచాచ); 2. పడవల తెరచాచ. “క. కలముమై గీలించి గాలి కెత్తిన చాచవోలె మిన్నంతయు మూరటిదై.” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౧౧౬, దశ. ౧౦, ఆ. ౬౩; 3. చేపలు కట్టుట కుపయోగించుసాధనము. “ప...చప్పునిలుకునెచ్చరించుచుచ్చెకట్ట నిడు వాలుఁజాపులచాచలం దగిలినట్టు లట్టట్టు గదల నేరక...” జై. ౨, ఆ. ౯౭ బ. చిక్కు. (శ. ర. బ్ర.)

చాచకట్టు. దే. వి. (చాచకట్టు) చాచవఱపు పంటిపఱపు. (శ. ర.) విణ. 1. నేలమట్టము. “గీ అపుడు నిశ్చేష్టితంబులై హయము లవనిఁ, జాచ కట్టుగఁ బడియె...” భార. విరా. ౪, ఆ. ౧౭౩. కాళ. ౨, ఆ. ౪౩; 2. సాష్టాంగము. “మ. కనియంతంతన చాచకట్టుగ నమస్కారంబు లర్పించి లోచనగోళంబుల నీరు గ్రచ్చ...” సాం. బో. ౧, ఆ. ౨౩౭.

చాచకట్టుపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చాచకట్టు+పడు). చాచకట్టుగాపడు. “సీ. గంధపంకావళిర్ణ మారుతగతిఁ గాంతారములు చాచకట్టు పడఁగ.” భార. విరా. ౩, ఆ. ౧౧౬. “ఆ...చాచకట్టు పడియె సామజములు.” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౧౬౧.

చాచగడ్డ. ద్వ. వి. (చాచ+గడ్డ) కుండేళ్లన బట్టెడి యొకకాతిగడ్డ. (బ్ర. శ. ర.)

చాచచుట్టు. దే. వి. (చాచ+చుట్టు) చాచయొక్క చుట్టువఱచుట్టు. “సీ. జగతీతలం బెల్లఁ జాచ చుట్టుగఁ జుట్టి యొకమూల దాచఁగా నుక్కు పించు.” దశ. ౩, ఆ. ౧౦౮. ఉ. రా. ౨, ఆ. ౧౩.

చాచపట్టు. దే. వి. (చాచ+పట్టు) పలుచనిపెద్ద పట్టు. “సీ. పలుచగా వండినవలి పెంపుఁజాచపట్టు పెనరవప్పలతోడఁ బెనఁచి పెనఁచి.” నై. ౬, ఆ. ౧౨౦. ఆము. ౨, ఆ. ౬౦.

చాచబండి. దే. వి. (చాచ+బండి) చాచతో గూడువిర్పటిచినశకటము. “ద్వి కొల్లారుబండ్లును గుప్పుముబండ్లు, గొల్లెనలందు నెక్కినుచాచ బండ్లు.” ద్వ. భాగ. ౨, స్కం. ౩౨ పా. చాచటాయి. దే. వి. బొ. (చాచ+టాయి) చాచ వలె నుండుటాయి. ఆం. భా. ద్వ. ౨౯.

చాచు. దే. న. క్రి. దీర్ఘముచేయు, చాచు. “కా. ...హస్తం బద్ధలిం జాచి...” నైష. ౧, ఆ. ౭౭. వి. 1. ప్రసారము, చాచుట. “గీ. పాదలఁ దూతిన నీఁటెచాచుల నెడల్పి.” ఆము. ౬, ఆ. ౭౮; 2. దైర్ఘ్యము, పొడుగు. “సీ. మూఁపులు పాండువులై చాచుఁజక్కఁడనంబుఁ గలిగి చేదోయి యగ్గలిక నూచు.” మారి. పూ. ౬, ఆ. ౧౭౭. ఆం. భా. ద్వ. ౧౧౨; 3. దీర్ఘాక్షరము. “క. చెలులు తలకట్టులాచాచులు నైత్యోత్సములు...” ఆప్ప. ౩, ఆ. ౪౧; 4. కలికినైనబట్టుజక. (వా. పంచలచాచు.) విణ. దీర్ఘము, పొడవు. “ప...చిత్రవర్ణకంబళంబుల డంబు విడంబించుచాచు లగునీపులరూపుల నేపు దనరుచిఱుకపులులు...” ప్రబంధ. ౧౮౬.

చాకల. దే. వి. బట్ట లుదికి డీపించునొకానొకకాలి. (శ. ర. బ్ర. వా.)

చాకలపిట్ట. ద్వ. వి. (చాకల+పిట్ట) భరద్వాజము, విటిరింత. (శ. ర.)

చాకలి. దే. వి. (చాకల+లి) రజకుడు, చాకల వాడు. (శ. ర.)

చాకి. దే. వి. చాకలవాడు. “సీ సప్రాణముగ రాచి చాకిచేఁ నైకొన్నపటవిశేషములు సిబ్బములు గాఁగ.” సాంబో. ౧, ఆ. ౧౨౨. భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧౨౬౦.

చాకిర. దే. వి. (చాకి+ర) చాకలిది. "సీ. మిలిలేసి మాచి చాకిర కిచ్చి..." భా. ర, ఆ. ౧౫౧. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౮.

చాకిబాన. దే. వి. (చాకి+బాన) 1. చాకలివాని బాన. (బ్రా); 2. బాలక్రిడావిశేషము. "సీ. పంతుంబుతోడ జాకిబానపిర్లకువందు బెబ్బులి తిత్తిల్లు రబ్బరమను." చను. 3, ఆ. ౧౧౦; 3. పక్షివిశేషము. (బ్రా. శ. ర.)

చాకిమాట. దే. వి. (చాకి+మాట) చాకలి ఉడు కుటుకై కొంపోవులట్టలమాట. "ఆ. ఎదుడోడు వన్న నేకాతుం బొడంగన్న, చాకిమాటగన్న జావుదిన్న..." బ్రహ్మకై న వచ్చుం బ్రాణహాని. (వా); 2. బాలక్రిడావిశేషము. "వ...దోపిట్ట గాలిపటంబు...చాకిమాట..." హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

చాకిరి. దే. వి. (చాకి+రి) పరిచర్య, సేవ. ఆ. భా. ద్వి. ౨౮౮, విణ. పరిచారకుడు. "క. వాటిచాకిరు యురి, రాక నెఱింగింప..." సానందో. ౨, ఆ. 3౮ బా.

చాకిరేవు. దే. వి. (చాకి+రేవు) నద్యాదులకడ చాకలివారు బట్టలుడుకుచోటు. "గీ. తేక్రి పాటున విడికినచీర లాఱు, చాకిరేవులగములయ్యె నకలదిశలు. ఆము. ౨, ఆ. ౪౬.

చాకివాడు. దే. వి. (చాకి+వాడు) చాకలివాడు. "ఆ. చాకివాడు కోక చీకాకుడడ జేసి, మయిలఁ బుచ్చి మంచుడుపుం జేయు." వేమన. ౨, ఆ. 2౨.

చాకిల. దే. వి. భోజనపాత్రము, కంచము. "సీ. తెలె వారివాణంబు తలిగకంచము కట్టు చాకి లనంగఁ గంచంబుదనరు." ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౪. (చాకి. ఆని. బ్రా. శ. ర.)

చాగకాడు. ద్వి. వి. (చాగము+కాడు) కుజే రుడు. "చ...చాగకాని ఖా, చులదోరఁ దోలి తిన్..." ఆచ్చు. యు. ౪౯౫, విణ. త్యాగ కీలుడు, పదాన్యము. (శ. ర. బ్రా.)

చాగపుకెట్టు. ద్వి. వి. (చాగము+కెట్టు) కల్పవృక్ష ము. "సీ. మెనసే యారైదుక్రమ్ముడులకాగపుఁ కెట్టులొపుకొత్తులు క్రొత్తతావు లిన్." ఆచ్చు. నుం. ౧౧.

చాగపుమాను. ద్వి. వి. (చాగము+మాను) కల్ప వృక్షము "చ...చాగమాన్ ముద్దిలింపన దంట..." ప్రబంధ. ౨౧౬ పను. ౫, ఆ. ౯2.

చాగము. ద్వి. వి. (సం. త్యాగి. కి. చాగ) దానము, ఈవి. "సీ. శాంతియు దాంతియుఁ జాగంబు భోగంబు..." భార. విరా. ౧, ఆ. ౬2. ద్వి. ౫, ఆ. 3౬.

చాగరకనము. ద్వి. వి. (చాగము+రకనము) చింతా మణి. (శ. ర.)

చాగరాడి. దే. వి. గాడిదగడపచీట. భా. ద్వి. ౬౫. చాగి. ద్వి. విణ. (సం. త్యాగి. చాగము+ఇ) పదాన్యము. "ఉ. చాగులు పుణ్యభాగులును శాశ్వత రాగులు..." భా. రా. కిష్కిం. ౫౯౦. ద్వి. ౧, ఆ. 2౨.

చాగించు. దే. స. క్రి. (చాగు. భా. ప్రే.) 1. పోనిచ్చు. 'క. యాగములు దాన కైకొనుఁ, జాగింపడు దైత్యుం డచరుసంఘంబుఁకున్.' భాగ. 2, స్కం. ౧౦3; 2. జరిగించు. "క. యాగము విధ్యుక్తముగాఁ, జాగింపుము..." ద్వి. ౫, ఆ. ౧3౪.

చాగు. దే. ఆ. క్రి. 1. వెడలు, పోవు. "మ. శమిత డ్త్రకళత్రనేత్ర జలవర్షాశ్శ నీతిరీహం, నము క్రాంచస్ఫుటితావకాంబక సుషిం జాగంగ..." ఆము. ౫, ఆ. ౨౫. ద్వి. ౪, ఆ. ౧౨౯; 2. బయలుదేలు. "గీ. గ్రీష్మకాలంబు మత్తిలి కేట లాడె...చాగె బ్రథమాంబువులకునై చాత కంబు, లనగ..." కావ్యా. ౬, ఆ. ౧3౧; 3. తిరుగు, పర్యటించు. "చ. వనజపావాళి తెల్లన నవారణ ఘోరమృగావళుల్ ధరన్,...చని నలుదిక్కులన్ గలయఁ జాగి..." రుక్మాం. 3, ఆ. 3; 4. పాటు, ప్రవహించు. "గీ. గర్భమండపిఁ గడిగినకలఁకజలము, లోగిఁజాతొట్టిసిండి కాలు వగఁ జాగి గుడి వెడలవచ్చు...ఆము. ౬ ఆ. ప. శివ. రా. ౪, ఆ. ౪౦; 5. జరుగు. "సీ. అంత రాయము లేక హయము నచ్చుట యెట్లు నర్హి) యయాగంబు చాగుబెట్టు." ద్వి. ౧, ఆ. ౧౦౫. పి. శకం. ౪, ఆ. ౧౬౪; 6. మొదలుపెట్టు. "మ. వనధుల్ మంచుగఁ జాగె మజ్జగ ములు..." దత్త. ౧, ఆ. ౧2౬. పరమ. ౫, ఆ.

౧౫౯; 7. విన్నడు. "నీ...చరి పాటి వేళ్ళెట బంతి పాగి. కాకి 2, ఆ. ౧౭౮; ౮. యన్నెంచు. "రగడ. మానుమాతుకుతో కబో చెల ముఖుమేమి రువేళ స్థలం బగు, బాన బానగునలం గోయగఁ జాగి జాగిపుడే ఫలంబగు" రుక్మి. 3, ఆ. ౪౧.

చాచి. దే. వి. స్తనము. "నీ...పాలిండ్లు చాచి గుబ్బు చుచున్న...". ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౭. సాం. ని. మాన. ౧౯.

చాటడుగు మొన. దే. వి. మల్లబాధవి శేషము హంస. ౧, ఆ. ౨౦౬. ప్రబాధ. ౭౮.

చాటించు. దే. క. క్రి. (చాటు. ధా. ప్రే.) 1. డప్పు మున్నగునవి వాయించి విషయ మెల్లరకుఁ చెలపు, చాటుజేయు. "కా. చాటించె స్తనవంశ వర్ధనుడు నిశ్శబ్దజీవనందంద ఘృతాంకారము దుందుభివర్ధనియఁ గూడన్..." కాకి. ౫, ఆ. ౨౭౩. రం. రా. కిష్కిం. ౨౭౩ పా. ౭ పం: ౭ తెలియజేయు, ప్రకటించు. (బ్రా. వా.)

చాటింపు. దే. వి. (చాటించు. ధా.) చాటుట, ప్రకటించుట. (బ్రా. వా.)

చాటు. దే. న. క్రి. 1. డప్పుమున్నగునవి వాయించి కేకలువేయుచు లోతులకుఁ చెలియజేయు. "కా. పీట కొవీధుల నెల్ల నేరుగలవై విస్ఫుర ఘటాద్ధ్వనిం. జాటూ బాపుడు..." భార. విరా. ౫, ఆ. ౨౪౨. నీలా. ౨, ఆ. ౭౦; 2. ఎలుగెత్తు "గీ. చత్తు రవి పక్కనుల కెల్ల జాటి చెప్పె." భార. ఆది. ౬, ఆ. ౩౦౪. భార. కాం. ౪, ఆ. ౧౫౭; 3. వెల్లడించు, ప్రకటించు. (బ్రా. వా.) వి. 1. ముఖుగు, వ్యవధానము, "గీ. కొంగు చాటున వెల్లిబుకుచభిరమున." హర. ౪, ఆ. ౧౧; 2. అడ, ప్రాపు. "క...తన, చాటున భయపడిడి రానుచంద్రున కనియెన్." మొ రా. భా. ౫౧. ఆం. భా. ప్ర. ౭౬. విణ. చాటెనది. "చ...ద్రావిడీప్రగతిఁ జేటగాక యరచాటగునాంధ్ర) ధూటి చొక్కపుం, జను గవఁ జోలి..." వే. పంచ. ౧, ఆ. ౧౮.

చాటుదనము ద్వ. వి. (చాటు+తనము.) గుత్తు త్వము, ముఖుగు. "చ...అరచాటగునాంధ్ర)వ ధూటిచొక్కపుం, జనుగవఁ జోలి తేటయను

జాటుదనములు లేకయుండ..." వే. పంచ. ౧, ఆ. ౧౮.

చాటుచేయు. ద్వ. న. క్రి. (చాటు+చేయు) ముఖు గుచటదు. "నీ. చాటుచేసిన నేమి చక్ర వాకులఁ బోలు పాలిండ్లమెఱుగుబు బయలుపడియె." క్రి. డా. ౯౫. దకా. ౨, ఆ. ౧౯౫.

చాటుబోటులబావ. దే. వి. (చాటుబోటు+బావ) చాటుమాటుగాఁ దిరుగుబారకామినులకు బావ - చూర్చుడు. వేంక. దేవ. ౧౩.

చాటుచడు ద్వ. ఆ. క్రి. (చాటు+చడు.) ముఖుగు వడు. "గీ. ఆనుచుఁ బ్రియదూతికలఁ గూడి యాడుకొనఁగఁ, బలుకు లవి చాటుచడి విందుఁ బలుకులాని, తుకతుకలు డింది..." కవిక. ౪, ఆ. ౧౪౭.

చాటువ. దే. వి. 1. ప్రఖ్యాతి, ప్రసిద్ధి. "గీ. చాటు వకు నెప్పనప్పటి ధూటకాలి." భట్ట. ౧, ఆ. (శ. ర.) విక్ర. ౮, ఆ. ౧౦౮; 2. దృష్టాంతము, ఉదాహృతి. "నీ. చాటువ యనఁగను నుదాహరణము..." ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౩.

చాటువడు = చాటుచడు. "క. తురగములు నీరు గొను నవనరమును నేతెంచె మనము చాటువడు దము..." జై. ౨, ఆ. ౯.

చాడి. దే. వి. (క. చాడి. త. సాడి) కొండెము. "క. కి డెఱుంగరు మే లెఱుంగరు, చాడికె జేవిఁ జేర్చు రుఱక..." వే. పంచ. ౧, ఆ. ౫౩౨. శుక. ౨, ఆ. ౩౩౭.

చాడికత్తె. దే. విణ. (చాడి+కత్తె.) కొండెములు చెప్పనది. "నీ. సాతనీశోయిల చంపెడునెను బోయ సంకరించిన నెప్పుచాడికత్తె." కలు. శ. ౫౫.

చాడికాడు. దే. విణ. (చాడి+కాడు.) కొండె ములు నెవ్వవాడు. "నీ. చాడికాడ దగువాడు సటలెల్ల బోధించు నందుల కొరులుతై నలుగ వలదు." నీలి. ౪౬.

చాడి. దే. వి. (హిం. చావీ) చాడి. (శ. ర.) చాడిశోరు. దే. వి. చాడిలుచెప్పవాడు. (బ్రా.) చాడిగొట్టు. దే. విణ. (చాడి+గొట్టు.) చాడికాడు (శ. ర.)

చాడుపు. దే. వి. విధము. (శ. ర.)

చామ్య. జే. వి. విధము, రీతి. “చ. చివరవనశ్రుతలన్న జుబిందువు చామ్యన...” భార. కాం. ౬, ఆ.

౨౦౯. వై. ౨, ఆ. ౧౭.

చాతని = చాతాని. (శ. ర.) ఆము. ౨, ఆ. ౯౭
చాతాని. జే. వి. (క. చాతాని, త. చాతాణి.)
వైష్ణవమతావలంబి యగు నొకజాతివాడు.
ఉదా:—చాతానివాడు.

చాతు. జే. స. శ్రీ. (త. చాతు) 1. భరించు.
తాల్చు. “గీ. పెరుగువడియంబులును బచ్చి
వరుగు దేడ, బురుతరాచ్యుతపూజోపకరణపేటి
కలుగు, జాలిన చాతనికులము బలసి, విధినివే
ధము తెలిసి లేచుదుర కరిగె.” ఆము. ౨, ఆ.
౯౭. బస. ౧, ఆ. ౧౩౦ వం; 2. సమర్పించు,
“గీ. రత్నహారంబుసాతు నిర్మలశిర్ష, కాదుభో
దర్పిరభిరామకంఠరుసకు.” పాండు. ౧, ఆ. ౨౧.
రామా. ౬, ఆ. ౧౨౦.

చావర. జే. వి. వస్త్రవిశేషము. “రగడ. చావరలు
వైజిలు చక్కనికబాయిలు.” హంస. ౧, ఆ.
౩౧౬. ప్రబంధ. ౬౦౧.

చావ. జే. వి. ఆడుది. “దుకవిలంబితము...
ద్రాచది సంభృతశోకయై, చనియెఁ జుట్టువు
జానలు జుట్టి రాన్.” భార. శ్రీ. ౧, ఆ. ౧౧౯.
ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౪.

చావసి. జే. వి. కలయంపి. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩.

చావరువు. జే. వి. (చావు+వరువు) చావునకు తెగిం
చినవరువు. “క. ఆఱిముఱి చావరువు వాఱి
యట్లు వడియెన్.” స్వా. ౪, ఆ. ౪౧.

చావిడ్డ. జే. వి. (చావు+విడ్డ) కడుపులానే చచ్చి
పుట్టినవిడ్డ. “ద్వి. మును కెల్ల వేరియఁ దినికి
చావిడ్డఁ గనినచందం బయ్యె...” బస. ౨, ఆ.
౩౧౧ వం.

చాయ. వై. వి. (సం. శ్యామా. క. చాయ. త. చామి)
యవతి. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౪; 2. భార్య. ద్వి.
సకలబంధులఁ బాసి వకలంబుఁ బాసి, చిత్రాట
వుల కేగి చాయతోఁ గూడి. ద్వి. నల. ౧, ఆ.
౧౩౬ వం; ౩. ఒకవిధమైనవడవ. (శ. ర.); 4.
ఒకజాతిదుంప. (వా.) బ. (సం. శ్యామాక. త.
సామై.) సన్యసిశేషము. “నీ...జొల్లులు చాయలు
...” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౭.

చాయగడ్డ. జే. వి. (చాయ+గడ్డ.) చాయమంప, ఒక
జాతిదుంప. (బ్రా. వా.)

చాయస. వై. వి. (సం. శ్యామలమ్) 1. నల్లనిది.
“గీ. చాయసమెఱుగుతిరుమేని సామికాన.”

ప్రబంధ. ౧౪౯; 2. ఆమఁబచ్చనిది. (వా.) వి. 1.
ననువు; 2. ఆమఁబచ్చ. సాం. ని. స్థా. ౬౦.

చాయనచాయ. వై. వి. (చాయన+చాయ) 1.
ఆమఁబచ్చ. ఆం. భా. ప్ర. ౧౦౦; 2. కృష్ణ
వర్ణము, ననువు. “నీ. నీలమేఘులుడాలు డిలు
నేయఁగఁ జాలుమెఱుగుఁజాయనచాయమేని
తోడ.” స్వా. ౬, ఆ. ౧౦౨.

చాయనము = చాయన. “గీ. చాయనపుమేనిమొగులు
వైనంజెంపు.” రామా. ౩, ఆ. ౧౧.

చాయ. వై. వి. (సం. ఛాయా. త. ఛాయమ్) 1.
వర్ణము, రంగు. “క. మానె నభోమణి నక్కలు,
గూనెం కలయంగ దెసలకు బలుసాయల్,
నేనెన్...” భార. విరా. ౪, ఆ. ౮౬; కాంతి,
దీప్తి. “మధ్యాక్కఱ. సదమరకరసిందుశంభునిభ
మైనచాయయఁ గలుగు, మొద విది...” భార.
ఆది. ౨, ఆ. ౯౮. ఆం. భా. ప్ర. ౮౦; 2.
విధము, రీతి. “ఉ. పున్నకుచుదురుండు పాడు
పున్నలచక్కి వసిందియున్నచాయన్నవరత్నపీఠి
గొలువై బజవైభవ మొప్పు నున్నెడన్.” చం.
రా. ౨, ఆ. ౧౭; ౩. త్రోవ, దారి. “నీ. చద
లేఱు ప్రవహించుచాయ యుత్తరియించి...”
వై. ౨, ఆ. ౩౭. కాశీ. ౩, ఆ. ౧౨౧; 4.
దిగ్గతి, సమీపము. “నీ...పాన్నచాయనె
యన్న సన్నశాజులవెన్న వన్నెమీఱె.” దశా.
౩, ఆ. ౮. చం. రా. ౪, ఆ. ౬౩; 5. వైపు,
దిక్కు. “క...చన దిచ్చట నుండ నొండు
చాయకుఁ జనుడే.” వి. పు. ౨, ఆ. ౧౦౩. ఉ.
రా. ౩, ఆ. ౨౧౭; 6. స్థలము, ప్రదేశము.
“కా. ఆకప్రంపుటనంటి మూఁకనడిచాయన్
మించువన్నీటికే, శామాళిన్ దిలకించి...”
ఉ. రా. ౪ ఆ. ౧౬౬. 7. పోలిక. “ఉ...ని,
క్కమ్ముగఁ దండ్రీచాయ కలకన్యలు భన్యలుగా
వనుంధరన్. వను. ౩ ఆ. ౧౧౩. కువల. ౪ ఆ.
౧౧౧. 8. వేళ, సమయము. “నీ. కన్నగేదగి
రేకు కమ్మతావులు వెలయింతు వొక్కొచ్చాయ

నింపు గాఁగ. దశ. ౨ అ. ౧౭౯. 9. జాడ. “క. చాయలుగా వినుము కథల సంక్షేపమున.” వి. పు. 3 అ. ౧౯. 10. సూర్యనిభార్య. “నీ. కమలాపు వెనువెంట గనకాద్రి వలగొను చాయపూఁబోడిమైచాయ యనఁగ.” భాను. 3 అ. (శ. ర.) పారి. పీఠి. ౨౪. 11. ప్రతిబింబము. ఆం. భా. ద్వి. 3౦౨. 12. నీడ. “ను. తొలుతం దీర్ఘములై పారిం గృహములై తోఁచుం బ్రభా తంపుఁజాయలుపోలేన్...” మట్ట. సీతి. ౪గి. దశ. ౧, అ. ౨౭౦; 13. తిన్నదనము, నూటి. “గీ...తునకపుచ్చుంబు కడఁగినక యొత్తినక జాయకు వచ్చునెట్లు.” నా. పంచ. ౧, అ. ౨౯౪; 14. ఒకానొక స్త్రీ రాగము. “గీ. కన్న డయ్యుం జాయయను గాళ...” ప్రబంధ. ౯గి; 15. అన్యపదేశము. “ఉ...నర్మలఁ జాయలం బలుకనైతునె...” పారి. ౨, అ. ౨౮.

చాయగోను. (చాయ+గోను) చిలుకపులి. “గీ. చాయగోనులకంటెఁ గేసరులకంటె.” వార. 2, అ. 3౮. (ప్రాతప్రతిపా. “శరభమృగముల కంటె.” త్రి. ప్రతి. పా.)

చాయవెక్కుచెట్టు. (చాయ+వెక్కు+చెట్టు.) రంగు వేయుట కువయుక్త మైనఒకానొకచెట్టు. (శ. ర.)

చాయపట్టి. ద్వ. వి. (చాయ+పట్టి.) ఛాయా పుత్త్రుఁడు-శని. “చ. వసుధతి వేయిపాదములవా నికిఁ బట్టిన చాయపట్టికిన్, విససిన గాదు కా లాకటి...” వైష. 3, అ. 2౨.

చాయపనుపు. ద్వ. వి. (చాయ+పనుపు.) కాంతి కలిగిన ఒకరకపు పనుపు. (వా.)

చాయవెనిమిటి. ద్వ. వి. (చాయ+వెనిమిటి.) సూర్యుఁడు. “గీ. చాయవెనిమిటి జమతండ్రి జగముకన్ను.” ఆం. భా. ప్ర. ౮౦.

చాయమగండు. ద్వ. వి. (చాయ+మగండు.) సూర్యుఁడు. “చ. జగములు మ్రంకవే నెలయుం జాయమగండును దేట దప్పరే.” అచ్చ. ఆర. ౪౮. ఇట్టేఁ చాయవెలదిమగండు. పోక. దేవ. ౧౨.

చాయవాటులు. ద్వ. వి. బ. (చాయ+వాటులు.) అన్యపదేశముగాఁ బలుకుదులు. “గీ. చాయ వాటులు సన్నలు గాయకములు.” కాళ. ౪, అ. 3౦.

చాయవాటు. ద్వ. వి. (చాయ+వాటు.) 1. కనఁ బడు. “నీ. అంతరాయము లసంఖ్యములు గన్న టైడి సందేహములు వెక్కు చాయవాటె.” శివరా. 3, అ. 2౧; 2. సరివడు. “ను. శ్రుత పూర్వం బగువిశ్వ మోహనకళా శోభావిశేషంబు సమృద్ధి నూహింపఁగఁ జాయవాటులు...” వైష. 3, అ. ౪౨.

చాయవెన్నెల. ద్వ. వి. (చాయ+వెన్నెల.) పండు వెన్నెల. “గీ. చాయవెన్నెల తరితీపు నేయు కరణి.” పాండు. ౧, అ. ౧౫.

చాయ. యు. దే. స. క్రి. (త. సాఱు)-చీపురుగట్ట యడుగుతో నుజిచినకల్లమును-ఉడ్డు. (శ. ర.) వై. వి. (సం. సారక. చా. త. తు. సాఱు.) 1. మిరియములు లోనగు సంభారములుచేర్చి కాంచినచిత్రపటావలంబు. “ఉ. తారని యొల్పుఁబప్పును ఘృతంబును దియ్యనిపాయ సంబులన్, జారులుఁ బిండివంటలున్...” వార. ౨, అ. 3౧. గాథయో. ౨, అ. 3౮; 2. సున్నముకలిసినకల్లు. (శ. ర.)

చాఱ. యు. దే. వి. (శ. చాఱ. త. చారై.) 1. రేఖ. “చ. గిరిజయురోజదగ్ధములు క్రేవల జాఱఁగఁ గ్రోలి బొజ్జవై, వజ్రమువాఱుచాఱ లహివల్లభశరము జోడుకొండెగా, మెఱయఁగ ...” ప్రబంధ. ౯; 2. పులియొక్కరంగువంటి రంగు. ఆం. భా. ద్వి. ౮౨. వై. వి. (సం. చారక.) ప్రియాలయశీ. “నీ. తాండ్ర చందన మేవె దాసాన మెఱుదాసానము చిందుగ చాఱ జొన్న.” హంస. ౪, అ. ౧౧.

చాఱకంద. ద్వ. వి. (చాఱ+కంద.) పిండాలుపుశీ. (శ. ర ఇది తియ్యగనుండును. చలువచేయును. ప్రా.)

చాఱపప్పు. ద్వ. వి. (చాఱ+పప్పు.) ప్రియాలపుఁ బప్పు. “అ. ఒక్కయెఱుకుండెడు నక్కకొమ్మును నిట్టిగోఱజంబు జాన్నుఁ జాఱపప్పు.” స్వా. ౪, అ. ౧౪.

చాఱబియ్యము. ద్వ. వి. (చాఱ+బియ్యము.) చాఱ పప్పు. “ఉ...మద్దపూము చేరినఁ బెట్టితి నింత లేనెయుంజేరెడుచాఱబియ్యమును...” భో. ౬, అ. ౨౫౮.

చేటమిడి = చాటకంద. (చా.)

చేటమిను. చే. వి. (చాట+మిను.) ఒకజాతిచేప.

“సీ...యచ్చుగి బేసెర జెల్లు చాటమిను.”

పాన. ౪, ఆ. ౧౮౭.

చేటలమెకము. ద్వ. వి. (చాట+మెకము.) పెద్ద పులి. (క. ర.)

చేటలవన్నె మెకము. ద్వ. వి. (చాటలవన్నె+మెకము.) పెద్దపులి. “సీ. కావనచేలము గట్టె నొక్కటి గప్పె నొకటి చాటలవన్నె మెకము తోలు.” పరాహ. ౫, ఆ. ౧౧౮.

చేటిక. చే. వి. (చాట+క.) 1. రేఖ. “గీ. వచ్చి గుడిజొచ్చి యాశ్వరేశ్వరుని నిర్మలాగ మేటికిఁ జాటికలయ్యె నకట.” కాళ. 3, ఆ. ౯౫; 2. వ్యాఘ్రవర్ణము. ఆం. భా. ద్వి. ౮౨; 3. ఒకానొకరకపువ్వు. “సీ. జవ్వాటి నొసటికి చాటికగాఁ దీర్చి...” పార్వ. ౪, ఆ. ౧౯౮. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౦.

చేట. చే. ఆవ్య. ద్రు. మిక్కిలి. (వృత్తియందు ద్రుతతావము.) “కా...డెందమున్, సాలం గాతుక మంద...” హరి. పూ. ౬, ఆ. ౧౪౪. దైవ. ౨, ఆ. ౪౧. “కా...చాలం జాల నొనగు భూజలతపన్...” కుచేల. ౧, ఆ. ౨.

చేటమి. చే. వి. (చాట. ధా.) అరవర్ణత. “క. ఉమియించువారిఁ గని చాటమి వెట్టుదురు...” భార. ఉడ్యో. ౨, ఆ. ౪౦. భా. రా. యు. ౨౧౫; 2. అనర్హత. “క. సీచము లయ్యెడివను లకు, నాచాటమి యెఱిగి...” భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౨౮.

చేలిండు. చే. స క్రి. (చాట. ధా. క్రే.) సమర్థుఁడని తెలిసి. 1. నిలుపు. “వ...ధనంజయునికిఁ బ్రతిపేయంగా మనము కడ్డుం జాలించితిమి...” భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౨౫౨. భార. కర్ణ. 3, ఆ. ౨౮; 2. సరిపడుట్లుచేయు. “క. కాంకనవుండు లేజోడు, ద్రాంతుండై నావెలంగు ధర కెల్లను జాలింతు నీనుఁ డస్త్రశోపాతమునకుఁ జనిన నేమి...” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౬౮; 3. ముగించు. “క...అలము సాలించి కొందఁ అనలం జనంగన్.” భార. విరా. ౫, ఆ. ౬౨. భార. భీష్మ. ౨, ఆ. 3౪౯; 4. త్యజించు. “సీ. సత్యంబు

మలుకుట జనులు చాలించిరి...” పరాహ. 2, ఆ. 3౧. “గీ. కుడుగం బే యీర చాలించ రావె.” వసు. ౬, ఆ. ౮౪.

చేలిక. చే. వి. (చాట. ధా.) సామర్థ్యము. “క. నాలా వెఱిగెడునంతటి. చాలిక నీగొడవెనేరి జరవర కడుమేలు...” హరి. ఉ. ౧, ఆ. ౧౧౬. ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౧.

చేలు. చే. ఆ. క్రి. (క. త. సాట.) 1. సమర్థుడు. “గీ. తగవుమై పంచాకాశ్చర్మములకు, నెల్లఁ జాలి వర్తిచితి: దల్లి విరుము. భార. విరా. ౧, ఆ. 3౧౬. భార. ఆది. ౬, ఆ. ౧౧౬; 2. సరిపడు. “ఉ. పీల్చి గృహస్థభర్తము నుడెడువానికి గ్రాసచాసమున్, చాలగఁ గల్గి...” భా. ౨, ఆ. ౮. భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౧౯; 3. సమాన మగు. “క. అనిలజానకుఁ జాలడె నా, తనయుండు ...” భార. కర్ణ. 3, ఆ. 3; 4. (కృత్రి) పొందు. “చ. పరసపునవ్వలన్ తరివి సాలని చుంబనగుంధనంబులన్...” సా. 3, ఆ. ౧౫౦. దశా. ౧, ఆ. ౨౬౧; 5. అంగీకరించు. “కా... నీ, రామారత్నము కామకూడ దనివన్ రాఁజాల నీచోటికిన్.” మార. ౨, ఆ. ౫౭. భార. కాం. ౧, ఆ. ౨౨; 6. అనుకూలమగు. వా. ఆయనకు గ్రహచారము చాలక బాధలు పడుచున్నాడు; 7. పూర్తియగు. “ఉ. యోగసమాధి చాలి నృక యోగికులాగ్రణి యంత దివ్యకాంతాగమక ప్రయోజనము నాత్మ నెఱింగి...” కవిక. ౬, ఆ. ౯౧; 8. అర్హమగు. “ఆ. సభల విస్తరిల్లి శల్యాదికము లైన, నాల్గువర్ణముల వినంగఁ జాలి.” భార ఆది. ౧, ఆ. ౫౧. ఆవ్య. ద్రు. వలదు. (దీనికప్రేడితము చాలు చాలు, చాల్యాలు.) “క. చాటన్ గారాకు మేసీ చంపకు ప్రజలన్.” ఆము. 3, ఆ. 3౨. కువల. ౧, ఆ. ౪౬. “కా. చాలుం జాలుంగరిత్వమున్ నిలుచునే సత్యంబు వర్ణించుచో.” కాళ. ౪. ౫౧. “ఉ...చాన్, చాలున వ్రేళ్లనండులను జాఱువారలు లే రిదెవ్వరున్.” సా. 3, ఆ. ౬౮. వి. 1. సమృద్ధి. “ఉ...ని, చాలును లేక యీ చెరుటి జాలించడం బని యేమిచెప్పమా.” భా. ౨, ఆ. ౮. 2. పరుగు. “గీ. మృదుల

వవచాహతి నొకింత గదలియాడు, పల్లవముమాటు నను దోచుమొట్టమొగ్గ, చాలగతి బలబడి మోవిచాటున గనఁబడుచు నిలిచల్లరున కన్నాఁగిరిపలుచు.” ప్రభా. ౨ ఆ. ౭౬; ౩ సమూహము. “నీ. చిలువచాత్ కలుంగులొపల స్రుక్కి యనొన్యనూత్కారపవనాప్తే బొట్ట నించె.” కవల. ౧, ఆ. ౯౫ శుక. ౧, ఆ. ౩౭౫; 4. చాగేటిచాలు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౩. ఆం. సం. నానా. ౨౪; 5. (హిం. సాత్) 1. సంవత్సరము. (జ్రా. వా.); 2. సంవత్సరాంతము. “నీ. రాజ్యము సంవత్సరాంతము లాంగలపద్ధతి చాలు నాఁ జరంగుచుండు.” ఆం. భా. తృ. ౬౩.

చాలునొను. దే. ఆ. క్రి. (చాల+నొను.) వరుసగా నేర్చుడు. “నీ. బలునింత చిఱుతమొగ్గులు చాల కొని యున్నవనమాలిక లటాచు వలపు నించు.” ముకుంద. ౨, ఆ. ౧౩౨.

చాలుపు. దే. వి. 1. వరుస, పంక్తి. “గీ...మొనల్లవలచాలుపున దనర్యే, గన్నియలమిన్నకు...” సీలా. ౧, ఆ. ౨౨; 2. సమూహము, గుంపు. “క. వేలుపుచాలుపు రా...” అచ్చ. భా. ౩, ఆ. ౫౫ పా; 3. వైకాల్యము. “వ...అనేక బ్రహ్మాండనవన్రంబులక గలప్రాణు లెల్ల నొక్క పరి యటెంచి నెల్పిన నొక్కయంకణంబునకుక జాలి రనంజాలుచాలుపు గలిగి...” ఉ. రా. ౨, ఆ. ౩౧౩.

చాలుపేరింటిపూఁబోడి. దే. వి. (చాల+పేరు+పూఁబోడి.) సీతాదేవి. “గీ...నెకబాసఁ దేటిసట్టి, చాలుపేరింటిపూఁబోడి నోలిఁ గూడి.” య. ౩, ఆ. ౩౭.

చాలబడి. దే. వి. (చాల+బడి) శక్తి. (శ. ర.)

చాలమాసిసి. ద్వ. విణ. (చాల+మాసి.) 1. సమ రుండు. “వ...అభిమన్యుండు ద్రావదేయలు చారందజం జాలమానసుల...” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౭౪. భార. విరా. ౪, ఆ. ౨౨౧; 2. ముఖ్యుడు, ప్రధానుడు. “గీ. తనయలను దాము రావలె ననుచు జాలు, మానుసులు దశరథరాజమాభివోడ...” దశా. ౭. ఆ. ౧. ౨౦౫.

చాలుమాసి. దే. విణ. పరాధీనుడు. ఆం. భా. తృ. ౫. చాలువట్టు. దే. స. క్రి. (చాల+వట్టు) దున్ను. “చ. అలఘుజగద్ద్వివద్ద్విప ఘటాంకుశకాతన ఖాంకురాగ్రకాం, గలముల మున్ను నీ పనుర ఘనరవైరిభుజాంతరాళకాం, గలదుపాఁ జాలు వట్టి పయఁ గ్రమైదునెత్తురు నీరునెట్టి...” పాండు. ౨, ఆ. ౫౯.

చాలువాడు. దే. విణ. (చాల+వాడు.) శక్తుడు, సమర్థుడు. “చ...ఇ,తైఱఁ గొకచాలువాని బలతీర్పునఁ గాక పాసంగ నేర్చునే.” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౧౪౩.

చాలువాణు. దే. ఆ. క్రి. (చాల+పాణు) సమృద్ధ మగు. “క. మొలచి తలరెల్లి నిక్కడు, నలలిత గతిఁ జాలువాణె సస్యము లధిపా.” భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౭౫౫.

చాలెడువాడు. దే. విణ. (చాలెడు+వాడు.) సమ రుండు. “ఉ. చాలెడువాడ వెన్నెడును జావును జేటును బొందవు...” వారి. పూ. ౯, ఆ. ౧౫౭.

చాలెత్తు. దే. వి. (చాల+ఎత్తు) దున్ను. “నీ. ఆతఁ డేలుచున్నట్టి యాదుదానగరంబు చాలెత్తి మఱి యాదుదాలు వేసి.” రామ. ౨౨౧.

చాలుడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చాల+తడు) వరుసయగు. “చ. చఱచాపెన్ లతాతరులు సాల్పడి జర్జరి తంబులై...” భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౦౭.

చాలు = చాలుపు. 1. (వరుస) “నీ. దట్టంపు మిన్నాఁకతరగచాల్పునఁ దేలుతెలిపుల్లు బురద గోతులకుఁ జనునె.” సీలా. ౨, ఆ. ౭౬; 2. (సమూహము) “నీ. తెలిమొల్ల మొగ్గచాల్పులు తలఁబ్రాల్ గాఁగ...” రసిక. ౨, ఆ. ౧౪; 3. వైకాల్యము. “వ...రక్కసులతోడు వెక్కు సంలై చాల్పు గలవేల్పులనెల్ల దఱియంజొచ్చి...” భాగ. ౨, స్కం. ౪౪౭.

చాలులేర్లదొర. దే. వి. (చాలు+లేరుల+దొర.) దశరథుండు. “గీ...వారలరిగి రిమ్మల కిమ్మల నంకచాల్పు, లేర్లదొరవేల్చి నెఱిఁ గడలేర్పి యన్న.” అచ్చ. బాల. ౪౭.

చాలులేరింటివగువ. దే. వి. సీతాదేవి. “నీ. యటచె జాలులేరింటి వగువ నేలినవేల్పు...” య. ౧, ఆ. ౯౫.

చాల్వడు = చాల్వడు. “క...కంతధరులు గ్రహురి బలం చే...చ హయగజభటతతి సాల్వడి వడి మ్రొగ్గబడి మిట్టివడ రథసమునన్.” తు. సం. ౧౧, ఆ. ౧౮౮.

చావ:జామి. దే. న. క్రి. (చావక+మాచు) చంపు. “గీ...నిచ ధార్తరాష్ట్రులాండె, నీవు వారల నొండెను జావజూడ, వలయు టప్పు డెఱుంగవే...” భార. కాం. ౧, ఆ. ౧౨౦.

చావడి. దే. వి. (క. తు. చావడి. త. సావడి.) 1. నడవ. “చ...మొదటిచావడి ముందర సందడివ ...” కాళ. ౪, ఆ. ౧౫౮; 2. మండపము. “నీ...టలు నఱకినదొడ్డచావడికంటె ననఘమై కగునంచటరుగు మేలు.” రామలిం. 3. సా. ౨, ఆ. ౧౯౦; 3. కొలువుకూటము. “క. ఆన రాదు గాని తక్కిన, మనుజేంద్రులదొప్పు గాదు మనచావడిలో, ననయము నెవ్వరికెఱచిన ...” పరమ. 3, ఆ. ౬౦; 4. కాల. (ఉదా:- ఎడ్డచావడి. బ్రా.) విజ. నగరసంబంధమైనది, వీధిలానిది. ఉదా:-చావడిమాటలు. (బ్రా.)

చావి. దే. అవ్య. ద్రు. ఒప్పుకట్టు. “ద్వి. చావి మాధ్యందినకాళ నిర్మల్యమేవ యంచును...” పండితా. దీక్ష. ౯౨ పు.

చావు. దే. వి. (క. తు. సావు. త. మ. చావు.) మరణము. ఆం. భా. ద్వి. ౨౨౫.

చావుతల. దే. వి. (చావు+తల) మరణమునమీపించినవేళ. “గీ. చావుతల నైన నందుక సత్యవాక్య ముగ్ధుడెవర నీ వన్న నూరకుండె. భా. ౫, ఆ. 3౧౫.

చావుతెలివి. దే. వి. (చావు+తెలివి) మరణకాల ముండు గలుగు తెలివి. (వా.)

చావుబిడ్డ. దే. వి. (చావు+బిడ్డ) కడుపులాగే చచ్చి పుట్టెనుబిడ్డ. (బ్రా.)

చావుపిట్ట. ద్వ. వి. (చావు+పిట్ట.) తీతువు. (బ్రా.)

చాళి. దే. వి. 1. విధము, రీతి. “ద్వి. క్రాంతిచుండెడి మత్తగంధగజంబు, చాళి నిల్చుండి యానభి నిరీక్షించి.” పండితా. మహి. ౨౪౯ భా; 2. కొండెము, నేరము. “రగడ. సలి తదీయ భావ ణము వీసాళి సాళి జెప్పుఁజామ్ము.” వరాహ. 3, ఆ. ౯౨.

చాళియ = చాళి. (క. చాళియ.)

చాళియము. దే. వి. 1. నాట్యపద్ధతులలో నొకటి. (మా. చాళెను); 2. వందనాద్యుపచారము? “ద్వి...ఎల్లెడఁజాళియం బిప్పించి...” పండితా. మహి. ౧౭౯ పు.

చాళి. దే. వి. 1. గలిలాళువము; 2. మల్లబంధవిశేషము. “వ...గొండ్లి పోషించునట్టువులును బోలెఁ జాళెలు చూపి.” ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨౫౬. (రెండిటికి నుదాహరణము.)

చాళెము. దే. వి. నాట్యపద్ధతులలో నొకటి. “ద్వి. భ్రమరముల్ చాళెముల్ బయకముల్ మెఱసి, రచణి: బంచాసి పేరణి యాడువారు.” పండితా. కర్వ. ౪3౫ పు.

చే

చే. ప్ర. ద్రు. 1. శత్రుకృత్యయము. “ఉ... ధర్మ దార వట్టిచుచు నున్నవాఁడు...” క్రి. దా. ౫౫. శివరా. 3, ఆ. ౬౭; 2. భూతకాల సూచకము. “క...వీపున, ధరియించుచు వచ్చెఁ బక్షితతులు నులిపన్.” భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౮౦; 3. శివవ్యత్యాస సూచకము. “క. ఈదు వక్రర్థం బింతయు, నేవఁగ నెల్లెడల దీని నెఱిఁ గించుచు నే, వేదవిహితవిధిని యడిక, ద్వాదశ సువత్సరప్రతము చరియింతున్.” మార్క. ౧, ఆ. ౧౪౦; 4. కొన్ని ధతువులపై వచ్చుచేర చార్థకృత్యయము. (అడఁచు. వెలువఱు మొ) అవ్య. చుచు. చుడు. వీనిలు ప్రమాచము. (ఇది ప్రసీద్ధి నిష్పయము మున్నగువానిని చెలు పును.) “క. మాయమ్మనను నీవే, రాయలవై...” కళా. ౬, ఆ. ౧౬౧.

చేంగు. దే. వి. (క. చుంగు. త. చుంకు) “చ. సారిదిఁ జనిండిడువ్వలవఁచుంగలు క్రేవల జాఱ ...” క. సం. 3, ఆ. ౧౭౨. మవల. ౨, ఆ. ౬; 2. కచ్చు. “నీ. పాటలానిలము లార్పంగఁ దపా రఘుజుంగు లలరుఁదావికి మూఁగఁ నభులఁ జోఁచు” ఆము. ౨, ఆ. ౭౫. “నీ...పదిమాఱు చుంగల పాగఁ జట్టి.” వల్మీకి. ౨, ఆ. ౬౧.

చేంగుడు. దే. వి. నిలవ యగుచిల్లరద్రవ్యము. (క. ర. బ్రా.)

మేంగులువాణ్. దే. అ. క్రి. (చుంగులు+పాణ్.)
మడతలుగా నుండు. “క. గంధము పూసినకై వడి,
నంద మ్మగుతోమ్మ తెజసి యజనపట్టయిన్;
గుండనపుటంచు దుప్పటి, నుందరి యొక్కర్తు
గట్టె చుంగులువాణ్.” చంద్రా. ౬, ఆ. ౧౫.

మేంచు. య. దే. వి. (క. చుంచు.) 1. పిల్లజాట్టు.
“క. చుం చెనుగుం బాలుద్రావు ముందంచితముగ
ననుడు బాలు ద్రావి జనితోఁజూ చెనుగ
దనుచు లీనా,చుంచుండై యతడు చుంచు
జూపు నరేంద్రా.” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ.
౪౧౯. రామా. ౪, ఆ. ౯. 2. జాట్టు, సిగ. ఆం.
భా. ద్వి. ౧౪౬; 3. సింహము గుఱ్ఱము మున్నగు
వానిమెడకాలు. “చు. పులితోల్కానెల నంట
దోఁసినపిడోబుల్ నూలిగ్నాఁబావళంబులు బల్
సింగపుఁజుంచుదండకడియొబుల్...” సా. ౧,
ఆ. ౬౩. “నీ...ఉచ్చైశ్రమముచుంచొడిసి
వట్టి చరల్క నెరిసి యొక్కమ్మడి పెక్కువారు.”
రంగా. ౧, ఆ. ౬౨. 3. నెమిలిజాట్టు, ఆం. భా.
ద్వి. ౯౬; 4. (సం. చుచుందరీ. క. చుంచు.)
కంపెలుక. భార. ఆను. ౪, ఆ. ౨౬౫. ఆం. భా.
ద్వి. ౧౬. విజ. పసిది, లేతది. “ఉ. అక్కట
కోసలక్షిమిరాత్నజ కానకకన్నముద్దులేఁ, జక్కని
చుంచురాకొమరుఁ జందురు లెక్కడ...”
రామా. ౪, ఆ. ౯. (చుంచురాకొమరుడు =
పసివాడగురాజకుమారుడు.)

మేంచుకట్ట. దే. వి. (చుంచు+కట్ట.) పసిబాలుడు.
“ఉ. ఇల్లొకకట్టునం గడచి యేగంగ నేరని
చుంచుకట్టెన్.” ఆచ్చ. బాల. ౧౦౪. ఇట్టే:
చుంచుబాలుడు. (ప్రా.)

మేంచుమిడ్డ. ద్వ. వి. (చుంచు+మిడ్డ.) గోవురము
వలె బొడవుగా గట్టినకట్టడము. (క. ర. కట్టడ
మునకు ముందుభాగము దుందుమిడ్డ. (ప్రా.)

మేంచీతాయి. దే. వి. (చుంచు+తాయి.) ఇంటికప్పన
కుపయోగించెడిచలకతాయి. (క. ర. (ప్రా.)

మేండించు. దే. ఆ. క్రి. (చుండు. భా. ప్రే.) ఎండఁ
జేయు, శుష్కింపఁజేయు. (ప్రా.)

మేండు. దే. ఆ. క్రి. ఆకులు లోనగునవి వాడు,
శుష్కించు. (క. ర. (ప్రా.) వి. 1. ఉప్పు చుట్టి

నట్టు తలమీఁదఁ గలుగువ్యాధివిశేషము. (క. ర.);
2. చుంచు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬.

మేండెలుక. దే. వి. (చుంచు+ఎలుక.) చుంచు,
కంపెలుక. (క. ర. (ప్రా.)

మేండ్రాట్టు. దే. వి. బ. (చుంచు+తాట్టు) బాల
క్రిడావిశేషము. “నీ. ఆకుబాకెలు చండ్ర
లాటలు చుండ్రాట్టు...” హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

మేంయ. దే. వి. నిప్పు గాని కాలినపాత్రలు గాని
నీటిసూచర్కమువలన చేయుధ్వని కణకరణము.
(దీనియాప్రేడితము చుంయచుంయ.) “ద్వి. ఆల
వార్తిజలము చుంయన నికఁ గ్రోలి.” ద్వి.
హరిశ్చ. పూ. ౨౨౪. పం. ఆము. ౧, ఆ. ౧౨.
“నీ. చప్పురించుకెడుట్లు నట లుబ్బి దుష్టాన్ని
చొంగఁజై బడి చుంయచుంయ మనఁగ.” స్వా.
౪, ఆ. ౧2.

మేండు. వై. క్రి. ని. (చూడుడు. ఆచూచులు ప్ర
శేషరూపము.) ప్రసిద్ధి విధి నిశ్చయములను
చెల్పును. “ఉ. ఏ జనకాత్మజఁ దశరథేశ్వరఁ
డలరాముభార్యఁ జాండోజకులార యడ్డుబడఁ
కులార...” భా. రా. య. ౪౧. “కా...
దేవతా,కోటుల్ మేదిని నున్నఁ దచ్చగుఁజాడో
...” కాశీ. ౫, ఆ. ౨2౦. “క. కొండకబాలిక
యెఱుంగదు;నుండే యెంతయును ముగుదనుండీ
...” వీర. ౧, ఆ. ౨౦౫.

మేక్క. వై. వి. (సం. శుక్ర.) 1. శుక్రము.
“ఉ. చుక్క యొకింత సిక్కి బలమాదనుసిక్కున
రాయచుండుటన్.” క్రిడా. ౫౧; 2. నక్ష
త్రము. “ఉ. చుక్కజుతోడతోడఁ దలచూపఁ
దొడంగె...” భార. విరా. ౨, ఆ. 3౧౯; 3.
బొట్టు, తెలకము. “నీ. కమ్మకన్నులిలకము దిద్దు
నొకకేళ నొక్కకేళ జవాదచుక్క యుంచు.”
సుదంతా. ౧, ఆ. ౧2. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౦;
4. చెండవరకపువస్తువు, మొసటిరకముకంటె
నాణెము తగ్గినవస్తువు. “చ. జలరుగాంధీవీనుల
ఁసల్ నవనంఖ్య నదేమి లెక్కనున్, తెలియన
ఖాంకురాళి నెలచేయునైకముఁ దాను జాక్క
నున్.” విజ. ౧, ఆ. 32; 5. నీరు లోనగువాని
బిందువు. (హోలానాలము.) “చ...శివుని
హస్తనరోరుహ మెక్కి చుక్కగన్.” హర. ౬,

అ. ౬౮; 6. గద్దు; క్షతము. “వ...దక్కిలి వని చువకునం జుక్క లేర్పడ నొక్కచు...” రాధా. ౧. ఆ. ౯౬; 7. (సా. చక్రః) అష్ట వేదసము. ఆం. భా. ద్వి. ౬౮.

మేక్కకాడ. ద్వ. వి. (చుక్క+కాడ.) మాగాణి బాలములలో మొలచెడియొకకాలి మొక్క. (బ్రా. శ. ర.)

మేక్కకార. ద్వ. వి. మత్స్యవిశేషము. (బ్రా. శ. ర.)

మేక్కకూర. ద్వ. వి. (చుక్క+కూర.) ఒకకాకి కూరమొక్క. (శ. ర. వా.)

మేక్కచేరు. ద్వ. వి. (చుక్క+చేరు.) 1. చుక్కల చాలు; 2. నుదుట వ్రేలునట్లు తలపై విలుపును స్త్రీభూషణవిశేషము. “నీ మగువకొప్పు నభంబుఁ దెగడ నిర్దోషంపుఁజుక్కచేరు ఘటించె నుదలి యోర్తు.” వసు. ౫. ఆ. ౧౧౬. (రెండర్థముల కిది యుదాహరణము.)

మేక్కతోలుపేల్పుగొంగ. ద్వ. వి. (చుక్క+తోలు పేల్పు+గొంగ.) కుమారశ్వామి. వేంక. దేవ. 2

మేక్కనుదటిపిట్ట. ద్వ. వి. (చుక్క+నుదురు+పిట్ట.) గరుడడు. వేంక. దేవ. ౨౦.

మేక్కపిల్ల. వై. వి. (చుక్క+పిల్ల.) మత్స్యవిశేషము. (బ్రా. శ. ర.)

మేక్కపిల్లి. వై. వి. (చుక్క+పిల్లి.) చుక్కలు గల పిల్లి. (బ్రా.)

మేక్కబొట్టు. ద్వ. వి. (చుక్క+బొట్టు.) చుక్కవలె నుండెడిబొట్టు. “నీ. ఒనరగా గాటుకయను జుక్కబొట్టును బాటించి...” ద్వా. 3, ఆ. ౪౫. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౦.

మేక్కయెదురు. ద్వ. వి. (చుక్క+ఎదురు.) హాని కరము, ప్రతిహాలము. “గీ. ఇరుగుపొరుగులవారికి నెల్లఁ జుక్కయెదురు నాయెల్లు వేయును నేల యింక.” హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౧౭౯. వి. ప్రాతి కూల్యము. “నీ. నైత్యావరోధనదయతాధరము తో సొలగవీడెములకుఁ జుక్కయెదురు.” ఉ. హరి. 3. ఆ. ౧౪౭.

మేక్కతోడు. వై. వి. (చుక్క+తోడు.) చంద్రుడు. “గీ. నున్నపుంగుండ యన నిక్కెఁ జుక్కతోడు.” రా. వి. 3, ఆ. ౧౦.

మేక్కలతెరువు. ద్వ. వి. (చుక్కలు+తెరువు.) తానావధము, ఆకాశము. “క...చుక్కలతెరు వున వేగుజుక్క గనుగొననయ్యెన్.” అచ్చ. ఆయా. 32.

మేక్కలతోవ. ద్వ. వి. (చుక్కలు+తోవ.) ఆకాశము. ‘క. విక్క మెయి నిలిచె ధరణీయుఁ, జుక్కలతోవము విప్రసురసేవ్యములై.” భాగ. ౮, స్కం. ౫౦౯.

మేక్కలదొర. ద్వ. వి. (చుక్కలు+దొర.) చంద్రుడు. వె. శకు. ౨, ఆ. ౧౮౭.

మేక్కలరాజు. వై. వి. (చుక్కలు+రాజు) చంద్రుడు. “నీ. శృంగారకుసుమంబు చిన్ని చుక్కలరాజు పసిడికి న్నైరసీని పుకుదోడు.” వై. వి. ౧, ఆ. ౫.

మేక్కలరాయడు. వై. వి. (చుక్కలు+రాయడు) చంద్రుడు. అచ్చ. బాల. ౧౮౫.

మేక్కలతోడు=మేక్కతోడు. “నీ. లెపుటఁ జుక్కల తోని నెన గోరు మెనగిరి...” వై. వి. 2, ఆ. ౮౨.

మేక్కలి. దే. వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ. ర. బ్రా.)

మేక్కవాలు. ద్వ. వి. (చుక్క+వాలు.) ఎదురు చుక్క. “చ...పుంశ్చలీనమిలికిఁ జుక్కవాలు ...” పారి. ౨, ఆ. ౪౦. రా. వి. 3, ఆ. 2౦.

మేక్కాని. దే. వి. (హిం. సుక్కాన్.) పడవ నడుపు సాధనము. (బ్రా. వా.)

మేక్కాను = మేక్కాని. “నీ. నీటిలోఁ జివుకక నిలిచి క్రమమత్యానిక్కి గతికర్షరపుఁజుక్కాను బిగువు.” పాడు. ౨, ఆ. ౬౬.

మేక్కి. దే. వి. ముడుక; వంపు. (బ్రా.)

మేక్కివెండ్రుకలు. దే. వి. బ. అలకలు; ముంగురులు. “ద్వి. చుక్కలు బొట్టును జుక్కివెండ్రుకలు, చక్కినిపాపబుల్...” వండితా. వర్ణ. 3౪౧. పు.

మేక్కిదురు. ద్వ. వి. (చుక్క+ఎదురు.) ప్రతి కూలము. “గీ. నుదలిపాపములకును జుక్కిదురు కాకి.” కాకి. 2, ఆ. ౨౧౫.

మేచ్చా. దే. వి. తోలు, చర్మము. “నీ. పచ్చిట్టి తోల్ బట్టెచచ్చాలమె ట్టందికొనఁ దానె యూరెల్ల గుత్తపట్టి.” అను. ౬, ఆ. ౬౬.

మేచ్చు. దే. వి. 1. అడుమేక, ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౫; 2. సుతాపసును దెబ్బపడ్డని కను కరణము. (చూ. చుచ్చుకొట్టు.)

మేచ్చుకొట్టు. దే. అ. క్రి. (చుచ్చుకొట్టు.) సుతా పసుచే చుచ్చు అను. (శ. ర.)

మేచ్చులుకు. దే. వి. (చులుకు+చులుకు) మిక్కిలి తీక్షణము. “వ...చుచ్చులుకుపలుకులు...” రామా ౫, ఆ. ౧౯౯.

మేటుక్కు. దే. వి. నీరుమున్నగునవి గోటితో మీటుటయందు దగుధర్మని కనుకరణము. “క. కను నీరు చుటుక్కు మనఁగఁ గడమీటుచు...” సా. 3, ఆ. 2.

మేట్ట. దే. వి. (క. చుట్టి. హి. చుట్టా.) 1. పల యము. “నీ. పర్వకరాధిపుతలచుట్టలు విడి వడగ లూఁజొంటితోఁ దొడసి మ్రొక్క.” హరి. ఉ. ౯, ఆ. ౨౨౦, ఆం. భా. కృ. ౫౪; 2. పొగచుట్ట. (వా.)

మేట్టకుదురు. దే. వి. (చుట్ట+కుదురు) కుండనిలుచు టకై దానికింద నుంచెడిదిండు. “నీ కపట కచ్చుర మైనకైటభాంకపటేపు కొమరుమీఱిన చుట్టకుదురు గాఁగ.” భీమ. ౪, ఆ. ౪౯. చ్చు. వి. 3, ఆ. ౫.

మేట్టపుఱాపు. దే. వి. (చుట్టము+చూపు) ఎప్పుడో ఒకసారి వచ్చి చూచెడిచూపు. వాఁ—నేను చుట్టపుఱాపున కైన పోలేడు.

మేట్టపుదనము. ద్వ. వి. (చుట్టము+తనము) బంధు త్వము. “క. ఇట్టపునె మాదితోడం, బుద్ధె ననక యితని ధర్మపుత్తునకుఁ గడుకొ, బెట్టి దుండై చువవలసెఁ జాట్టపుదన మేల రాజసతు లకుఁ గలుగున్.” భార. స్త్రీ. ౨, ఆ. ౧౦3.

మేట్టపుమేరువు. దే. వి. (చుట్టము+మేరువు)—చుట్ట ముల కాశ్రయమైనవాడు చుప్పచుట్టము. “ఉ. చుట్టపుమేరు వుగ్రరణోభిరుఁ డీద్రు వడుండు...” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౨౯2. హరి. పూ. ౧, ఆ. ౨౦. సా. తల చుట్టము తోఁక వగ, చూడఁ జాట్టమును మ్రొక్క కై ప ముకు లేనివాడు. చెఱువునకుఁ జేరువగను చుట్టా లకు దూరముగను నుండవలెను; చుట్టనుని చూడ వచ్చి దయ్యమై పట్టుకొన్నాడు.

మేట్టపువాడు. దే. వి. (చుట్టము+వాడు) బాదుగు. “క. సలిపాలి వ్రక్కంబును, నుకువిగునాశ్చకయుఁ దెలిసి చుట్టపువారన్, మతి సన్నులించుకట్టుగ ...” కుక. ౧, ఆ. ౧౪౨.

మేట్టము. దే. వి. (ల. చుట్టములు, చుట్టాబు, చుట్టలు.) 1. బాదుగు. “మ...శమితారాలి విలుండు వారలకుఁ బాంచాలప్రభు డిష్టు నుట్టము తానయ్యె...” భార. ఆది. ౮. ఆ. ౪౪. ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౨. “క. చెబులు జాట్టలు...” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 3౯. 2. స్నేహితుఁడు. నెచ్చెలి. “ఆ. బాలకుండు వృద్ధ వగవాడు చుట్టాబు...కల్లుత్రాగువాడు గాఁడు సాక్షి.” విజ్ఞా. వ్య. ౧౦౪. “గీ...పగవారిపగ వారు చుట్టలగుట.” కాశీ. ౫, ఆ. ౨౯౨. ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౬; 3. విలుఁడు. “నీ. అలవాడు నీచుట్ట మరుజెంచె ననిన నేమాయెలే వచ్చుఁ గా కంచు బిగియు.” మవల. ౪, ఆ. ౧౯౪. స్వా. ౪, ఆ. 32.

మేట్టటికము. దే. వి. (చుట్టము+టికము) 1. బాధు త్వము. “గీ. పాండవులు ధార్మరాష్ట్రులు తుండ రిక, నేత్ర చుట్టటికంబున నీకు నొక్క, రూప ...” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౧౨౬. దశా. 3, ఆ. ౪౯; 2. స్నేహము. “క. అంతిపురముచుట్ట టికం, బెంతయుఁ గీడు...” భార. విరా. ౧, ఆ. ౧3౧. ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౫; 3. నుబం ధము, కలయిక. “నీ. పులములో వన్ని తక్కువ యయ్యెనే గాధిపట్టికి మేనకచుట్టటికము.” స్వా. ౨, ఆ. 23.

మేట్టలుఁగు. దే. వి. (చుట్ట+అలుఁగు.) చక్రాయు ధము. “ఉ...చుట్టలుఁగుఁజిందము నందినవాని ...” రామా. 3, ఆ. ౪౪. వేంక. దేవ. ౧౮. య. ౫, ఆ. 3౦.

మేట్టలుగొను. దే. అ. క్రి. (చుట్టలు+గొను) పెన గొను, చుట్టుకొను. “ఉ. ఏవను బిల్లులుం గలయ నెల్లెడఁ ద్రుట్టచు నుల్లసిల్లుచుకొ, గానన భూమిలోఁ దిరుగఁగా నొకపెం చురులొడ్డి పోయినం, గానక తూలుచో మెడలుఁ గాట్టకు జాట్టబుగన్న దిక్కులకొ, దీచులమై కలంఁ...” ద్వా. ౫, ఆ. 2౪.

చుట్టాలచురలి. దే. వి. (చుట్టాల+చురలి)-చుట్టాలకు కామభేదపువండివాడు. బంధుప్రియుడు. "నీ...వీడు, నుభవోగి చుట్టాలచురలి రాచ, బిడ్డయై యుండె..." ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౨౭౦. ద్వి. హరికృ. పూ. ౩ పా. ౪౦. పం.

చుట్టిల్లు. దే. వి. (చుట్ట+ఇల్లు) చుట్టును గుండ్రముగా గోడపెట్టి నడుమనీట్రాచునాటిమాలములు లేక కట్టినయిల్లు. (శ. ర.)

చుట్టివచ్చు. దే. స. క్రి. (చుట్టి+వచ్చు) 1. చుట్టుకొను. "మ...కొంద అమాత్యులదనుక జుట్టిరానమర నాస్థానంబునం గృష్ణుడు..." ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౦౪. ఆము. ౧, ఆ. ౬౦; 2. ప్రదక్షిణించు. (శ. ర.)

చుట్టు. దే. ఆ. క్రి. 1. గిరిగిరి దిరుగు. "గీ. ఇలకు డిగి చుట్టి చుట్టి దుష్టైతి యెగసిపోయి..." ఆము. ౪, ఆ. ౦౧; 2. చూడు. "ఉ... మొగంబుతావికిం, జుట్టిన లేట్టుకున్..." కవిక. ౬, ఆ. ౦౭. పారి. ౪, ఆ. ౭౨. స. క్రి. 1. (కములపాపలు, చాప మున్నగునవి) చుట్టు. "చ...తనదుతోయ్యలి వీడ్యము చుట్టి..." పాండు. ౩, ఆ. ౨౦; 2. బంధించు, కట్టివేయు. "కా...ఆకా పాకొబులు చుట్ట లా వెడిగియుం జావేడి మార్చొందు రిం, లే పో తమ్ము కవిస్థజ ప్రథల యంధీభూతులం జేయవే." భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౩౨౧; 3. ముట్టడించు. "గీ. ఆరుగు డంచె మాహిన్వ తీపురము నుట్టి వేగ పోరికి నర్జును జెడలు మనుడు." నిర్వ. ౭, ఆ. ౧౯. ఉపల. ౨, ఆ. ౬; 4. పరివేష్టించు. "గీ. నిండుసెలఁ జుట్టెఁ బరివేషమండలములు." హర. ౨, ఆ. ౧౫. ఆం. భా. తృ. ౧౧౭; 5. ఆపరించు. "ఉ. ఇట్టివి గల్లనే జకుల కెవ్వరికిన్ నరసాధు నెల్ల నే, పట్టనలైన నేల ననఁ బాపము చుట్టె నొకాక..." నిర్వ. ౧౦, ఆ. ౫౬; 6. ప్రదక్షిణించు. "గీ. మెట్టి తత్తుల్యభూములు చుట్టి చూచి." వార్తి. ౧, ఆ. ౯౦. శుక. ౨, ఆ. ౩౪; 7. వ్రాయు. వా: నున్న చుట్టుము. వి 1. చుట్టుట. "నీ. భిద్రోత్తనాతవలక్కుద్రాజ మనఁ జుట్టుతో వివృతోదఁ దొండ మాడ." ఆము. ౪, ఆ. ౧౫౩; 2. ఆవృత్తి, తడవ.

వా:—వానికొంతు పదిచుట్టు తిరిగితిని; 3. చుట్టి, పలయును. "ఉ. భోగపుఁజుట్టు కోటయగ భూకిరిటనముజ్జ్వలకృపా, పూగము సౌభ్యంబునముగ..." ప్రభా. ౧, ఆ. ౬౦; 4. ఆడువానికాలి జుట్టనవ్రేలికి పెట్టుకొనుపలయాకార మగుభూషణము. "కా. మ్రుచ్చింజాయలకీలుగంట్టు చెవియొరం జాలుకొప్పొగ్గఁగు... పాదపుఁజుట్టు..." రా. వి. ౨, ఆ. ౬౦; 5. ప్రక్కనైపు. "నీ. నుడిగాడ్చు లేచి నల్పుట్టు జుట్టులువెట్టె..." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౨౩౫. వి. 1. దూరము. "క. ఎంచగ నాగమనమునకు, నించుకచుట్టెన నయ్యె..." కళా. ౨, ఆ. ౪; 2. సమీపము.

వా:—చుట్టునట్టులు. అవ్య. ద్రు. నలునైపులకు. "క. గోరధమును ఋషభము వైహారము ఋషిగిరియుఁ జైత్యకాద్రియు ననఁగా, నూరెల గిరు లేనును నివి, శూరభటులువోరెఁ గాచి చుట్టును నుండున్." భార. సభా. ౧, ఆ. ౧౭౪. భార. కాం. ౨, ఆ. ౧౩౦.

చుట్టుఁగైదుపు. దే. వి. (చుట్టు+కైదుపు) చక్రాయుధము. "కా. చుట్టుఁగైదుపుజోదు ప్రామికు కటాచుల్ మెట్టుచెల్లొడ..." రామా. ౩, ఆ. ౫౪.

చుట్టుఁగొల్లారము. దే. వి. (చుట్టు+గొల్లారము) నడుమ కాళిప్రదేశమును చుట్టును గట్టడము గలగట్టడము. "క. లలితాధరరద్రుచదేహాబులును దంపంపుఁ దలుపు లమరినపరిమోములు చుట్టుఁగొల్లారపుటిబ గా వర్తించువాణి నేఁ బ్రణులింతున్." సాంబో. ౧, ఆ. ౮.

చుట్టుఁజేవికె. దే. వి. (చుట్టు+చేవికె) నిట్రాకు లేకుండఁ గట్టినచుట్టిల్లు. "గీ. చుట్టుఁజేవికెయు నర్ధవస్త్రపులుఁ గలపు." హంస. ౫, ఆ. ౨౦౫.

చుట్టుఁజేవిరె = చుట్టు జేవికె. (చుట్టు+చేవిరె) "గీ. చుట్టుఁజేవిరెయుఁ గొమరొప్ప సొలయు నతడు." హంస. ౨, ఆ. ౭౫.

చుట్టుఁబట్టు. దే. వి. (చుట్టు+పట్టు) సమీపప్రదేశము. "ప...క్రింద మీదఁ జుట్టుఁబట్టున నెట్టిబెట్టినంపుసింగంబులుం జన వెలచు..." కళా. ౩, ఆ. ౦౨౨. ఉ. రా. ౮, ఆ. ౨౬౮.

చేట్టులు. దే. వి. (చుట్టు+పర్వ) అశ్వమండల
గతి. "నీ. చుట్టులుబర్వలప సీమకయు నీడొం
దలే కినుకారుత్ పిచ్చుకుంటుర కకవడె." ఉ.
రా. ౧, ఆ. ౬౮.

చేట్టులు. దే. వి. (చుట్టు+పుట్టు) చక్రవాకము.
"చ. కలువలచూడు తప్పితేలికాదు నిశావిభు
జాట చుట్టులు,లులగమినోముపంట..." కవిజ.
3, ఆ. ౧౨౧.

చేట్టుకొను. దే. ఆ. క్రి. (చుట్టు+కొను-స్వాస్థ్యమున.)
వలయితమగు. "చ. నిడువదుధూళికల్ నడుమనే
కొని తీగెలుపాఁగఁ జాట్టుకొం,చడరి..." ఆము.
గృ. ఆ. ౧౨3. స. క్రి. 1. (పూలహడమొ)
తాలుచు. "ఉ. ఊరక చుట్టుకొన్నకమూర్త్యుల
పంపులు..." ఉ. రా. ౧, ఆ. ౪; 2. ముట్ట
డించు. "ఉ. ఈమటుమాయలొడిగద యింక
యొనర్చె నటంచు దానవస్తామము చుట్టుకొన్న
మధునూదనుడు..." దశా. ఆ. ఆ. 324; 3.
క్రమ్ము, ఆవరించు. "ప...అని యివ్వధంబుర
సొక నెప్పిన విభాత్యమనుమాన్యులం జాట్టు
కొన్నయక్షానతిమిరుము..." కాశీ. గృ. ఆ.
౧౦౦; 4. అలముకొను "నీ...దుర పొన్న
కూటాలఁ జాట్టుకొనిన. "గీ. బండ్లగురివెందలేఁగె
చప్పురము లెవసి." వసు. ఆ. ఆ. ౨౧.

చేట్టుకొలుపు. దే. స. క్రి. (చుట్టుకొను+పు.)
చుట్టుకొనఁజేయు. "క. లీలావతి కెంగెలను,
గీలింబిరి యతులరత్న కీలితభూషా, జాలములు
చురునిబొట్టిమ, కోలలకు న్నిరులు చుట్టుకొలిపిన
పగిదిన్." సాంబో. గృ. ఆ. ౨౧౯.

చేట్టుకొట్టారము = చుట్టుబవంతి. (ప్రా.)

చేట్టుకొలు. దే. వి. (చుట్టుకొను. ధా.) చుట్టుకొనుట.
"చ. చిగురుంగెంజడ లొప్పు బువ్వరజమొత్
పెల్వారునున్నాచిభూ,తగలేఁజేటులచుట్టుకొలు
జవనూత్రక్రిలు గా..." హరి. ఉ. ౬, ఆ. ౪౯.

చేట్టుగట్టు. దే. వి. (చుట్టు+గట్టు) చక్రవాకపర్వ
తము. "చ. అవలితమంబు పాచ్చి కుద నాగగ
నీయక చుట్టుగట్టులై..." ఉ. హరిశ్చ. ౧, ఆ.
3౧.

చేట్టుగుట్ట. దే. వి. (చుట్టు+గుట్ట) శంఖకాలిగుట్ట.
(ప్రా.)

చేట్టుగుట్ట = చుట్టు+గుట్ట. "నీ...నక్షత్రగుట్ట
చుట్టుగుట్ట..." హాస. ౪, ఆ. ౧౮౬.

చేట్టుదల. దే. వి. చుట్టులు. (శ. ర. ప్రా.)

చేట్టుబవంతి. దే. వి. (చుట్టు+బవంతి.) నాబుగిండ్ల
బవంతి. "ప...చుట్టుబవంతి ముత్తెపుజల్లులం బిక్క
టిల్లుపడుకయిల్లుఁ జేరి..." సావి. ౧, ఆ. ౧౧౧.

చేట్టుమాలె. ద్వ. వి. (చుట్టు+మాలె.) చుట్టుకొట్టా
రము. "నీ. తిరుముట్టుమాలెలో దివమైకగణపతి
యేకాంతమడివిఘ్నేశ్వరుడు." భీమ. 3, ఆ.
3౧.

చేట్టుముట్టు. దే. స. క్రి. (చుట్టు+ముట్టు.) ముట్ట
డించు. "చ...చూపుంగవు తెల్లకు లంక నుగ్ర
వి,క్రమమునఁ జాట్టుముట్టి..." పం. రా. ౮,
ఆ. ౬౪. అచ్చ. యు. ౧౮2.

చేట్టువను. ద్వ. ఆ. క్రి. (చుట్టు+వను.) పెనఁగను
"నీ. ఇలఁ జాట్టువనుతోడముల మించు
పూర్వంగ మెక్తరాలై పిఱు దత్తమిట్ట." స్వా.
గృ. ఆ. ౯౮.

చేట్టువాఱు. దే. స. క్రి. (చుట్టు+పాఱు.) 1.
చుట్టుకొను. "చ. కొలకొలఁ గూముఁ లై
నొఱగుఁ గుత్తుక గుత్తుక చుట్టువాఱు..." స్వా.
3, ఆ. ౧౧. రామా. ౮, ఆ. ౧౯౦; 2. ముట్ట
డించు. "గీ. ఇన్నినాళ్లకు వాచేలియేటు దప్పె,
నార యీజడదారుల కంపతవ్య,గలదు గాఁబోలు
ననుచును గఱకు చుట్టువాఱు,జూపు అదరంగ నటు
వారిఁ జాట్టువాఱి." వాల్మీకి. ఆ. ఆ. ౯౧.

చేట్టువాలు. ద్వ. వి. (చుట్టు+వాలు.) చక్రాయుధము.
"గీ. చుట్టువాలును నెవ్వపోఁ గొట్టువాలు."
అచ్చ. బాల. 3.

చేట్టువాల్వాలపు. ద్వ. వి. (చుట్టువాలు+తాల్వాలపు.)
చక్రధరుడు, విష్ణువు. "ప...చుట్టువాల్వాలపువై
మెట్టువీత్ వేల్పువై..." అచ్చ. యు. ౧౬౧.

చేట్టువాల్వేరిపిట్ట. దే. వి. (చుట్టువాలు+పేరు+
పిట్ట) చక్రవాకము. వేంక. తిర్మ. ౧౦౨.

చేట్టువాల్వార. దే. వి. (చుట్టువాలు+దోర.) విష్ణువు.
ల. వి. 3, ఆ. ౬౧.

చేట్టువేడెము. ద్వ. వి. (చుట్టు+వేడెము.) అశ్వగతి
విశేషము. "నీ. చుట్టువేడెము పెట్టుఁ జోళ

మాళవగౌళ పాంచాలములు పటావంచ గాఁగ.”
దశా. ౧౦, ఆ. ౧౧౩.

చుట్టఁబెట్టు. దే. స. క్రి. (చుట్టక+పెట్టు.) 1.
ప్రదక్షిణించు. “గీ. వీటివాకిటిచోటినే విమన
కేపుడు, జుట్టఁబెట్టుచునుదురు సోమరవులు.”
ఆము. ౨, ఆ. ౧౦; 2. చిక్కులుపెట్టు. “నీ.
పాలచేదులు పట్టి తూలింప బలిమి నీడ్చికొని
కొండలఁ దూటి చుట్టఁబెట్టు.” స్వా. ౪, ఆ. ౪౨.
చుఱుచులు. దే. వి. బ. (త. చుఱుచు.) బాలక్రిడా
విశేషము. “నీ. చీకటిమొటికాయ చింతాకు
చుఱుచుల పులియాటలను...” హంస. 3, ఆ.
౧౪౬.

చునాయుఁచు. దే. స. క్రి. (బట్టలు) మడతపెట్టు.
(శ. ర. బ్రా.)

చుప్పనాక. వై. వి. (సం. కూర్పణభా.) కూర్పణభా.
“ఉ. ఆత్మతఁ బంకికంతుతెలియన్ కతిసార్తిక
చుప్పనాక...” భా. రా. ఆర. ౧, ఆ. ౧౩౩.

చుప్పనాలి = చుప్పనాక. “చ...నా రరిగిరి చుప్ప
నాలిమద మందుచు...” భా. రా. ఆర. ౧,
౧౬౧.

చుప్పరము. దే. వి. మదము. “నీ. ఒకజజాయీచ్రేటు
ప్రకటధాటిరట ద్వరఘోటకముల చుప్పర
మదంచె.” రుగా. 3, ఆ. ౧౦౫.

చుప్పనమాట వై. వి. (మాట+మాట.) పుష్కలము.
“గీ. జరయుఁ దెవులను వగయును బోరయ
వనఘనఘము లెప్పుడు జుప్పనమాటలు...”
మార్క. ౪, ఆ. ౧౨౮. విజ. సమృద్ధిగా. “నీ...
దివ్యభోగములు దనుకు, జుప్పనమాటలై...”
హరి. పూ. ౨, ఆ. ౨౦౪.

చుప్పనమాటలాడు. ద్వ. స. క్రి. (చుప్పనమాటలు+
అడు.) మిక్కిలికొట్టగొన. “ఉ...కేల్పువెలగుబై
కలం గవగూడి వైఱుయి, జుప్పనమాటలాడు
టను జొత్తున కస్తథురాధరామృతంబు...”
రామా. ౧, ఆ. ౪౫. హరి. ఉ. ౯, ఆ. ౮౩.

చుమి. వై. వి. చూచుమి. (శ. ర.)

చుము. వై. వి. (చూచుముఅనుదానిలు బ్రశేషము.)

1. నిశ్చయము తెల్పును. “గీ. వామదేవుని రప్పింప
వలెఁ జూచయ్య.” కాశీ. ౬, ఆ. ౩౨. భో. ౨,
ఆ. ౧౯౦; 2. ప్రక్షిప్తిని చెబుచును. “క. కడు

నన్ను పుఁగార్జము నెక్కుడురో నముతోడఁ
తెనఁగి కుమతులు మార్జ్యంబుడుగక పెద్దయు
సేగింబడుదురుచుమి...” కేయూర. ౨, ఆ.
౧౧౮.

చుచ్చ. దే. వి. తీవ్రచేదన. “నీ...చుచ్చ కులి జాలి
చూకురు కన్తి నా శోక మొప్పు.” ఆం. భా.
ప్ర. ౧౩౫.

చుచ్చుచుట్టు. దే. వి. బ. (చుచ్చు+చుట్టు.) కడుపులొఁ
గలుగుబాధ. ఆం. భా. కృ. ౩౭.

చుచ్చలుచుట్టు. దే. ఆ. క్రి. (చుచ్చలు+చుట్టు.)
మిక్కిలి బాధనొందు. “క. అట్టులఁ దొంగలి
రెప్పలఁ దొట్టెను బావములతోడఁ దొట్టిలు
మద్దుంబట్టిఁ గని కడపు చుచ్చలు, చుట్టఁగ నది
మట్టువలది శుభ మొరంగన్.” విజ. 3, ఆ.
౧౩౫.

చుచ్చలువాటు = చుచ్చలుచుట్టు. “గీ. కడుపు చుచ్చలు
వాటు దాఁ గన్నకన్నె, విలుకనెడఁబాసి యేరితి
నిలుచువాడ.” శుక. ౧, ఆ. ౩౭౩.

చుచ్చి = చుమి. (శ. ర.)

చుచ్చు = చుము. “చ...తప్పునమ్మర యని ధర్మ
జుండు దివి ముట్టునెలంగన బిట్టదల్చుగన్.”
భార. ద్రో. ౫, ఆ. ౩౨౪. భార. కర్ణ. 3,
ఆ. ౧౦౨. “క. ఏరాకన్నియలయందు నెఱుఁ
గమునుచ్చి.” ఆచ్చ. ఆర. ౧౮.

చుచ్చ్యంకి. దే. వి. వాద్యవిశేషము. “వ...కుడుము
చక్కి చుచ్చ్యంకియును...” హంస. 3, ఆ.
౨౯. ఆం. భా. ప్ర. ౧౨౮.

చుచ్చు = చుచ్చు. (చూ. చుచ్చుకొట్టు.)

చుచ్చుకొట్టు. దే. ఆ. క్రి. (చుచ్చు+కొట్టు.) చుచ్చు
మనుకల్పము చేయు. “క. తన వంట నోడి వన
జాననకును కేనుంఠిపువ్వనం గొని పన్నీరెనయ
మెయిఁ బాయుచోఁ గ్రాఁగిరవెనమున నొలుకు
నూనెక్రియఁ జూచ్చుకొట్టెన్.” ద్వ. ౫, ఆ.

చుచ్చ్యు = చుచ్చు. (బ్రా.) [౧౩౯.

చుర. దే. వి. మండుటము. వానియందగుధ్వని కను
కరణము. (చూ. చురచుర.)

చురకత్తి. వై. వి. చిన్నకత్తి. “నీ. చిఱుతొండనంబి
క్రిమైఱుగాదుచురకత్తి వాడిగా నూలుచు వంక
దీర్చి.” హర. ౨, ఆ. ౧౧౫.

చేరచుర. చే. వి. మండుటయం దగుధ్వనికరణము. “ద్వి...మతోక్తవదావాగ్నిశిఖలః, జారచుర నెరియించి స్రుక్కించి నిన్ను.” ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౮౮౩.

చేరచేరవోవు. చే. ఆ. క్రి. (చురచుర+పోవు) మండు. “క. తురగంబులతోఁ గూడఁగ, నరదము నకలంబు నజ్ఞులకలశిఖలం, జారచురవోయినఁ గని...” భార. శల్వ. ౨, ఆ. ౩౩౫.

చేరి. చే. వి. చురక ప్రి. (క. ర.)

చేరిమ్రాను. చే. వి. వెలమళి. ఆం. భా. ద్వి. ౪౫.

చేఱ = చుర. (చూ. చుఱపుచ్చు.)

చేఱచేఱ = చురచుర. (1. మండుటయం దగునను కరణము) “చ. ఎఱకలధూళి పన్నగుల యీక్షణ ముల్ కలిగించి చుట్టునం, జాఱచుఱఁ బేర్పు మంటలు...” హరి. ఉ. ౮, ఆ. ౪౭; (2. తీక్షణ ముగాఁ జూచుటయం దగుననుకరణము.) “క. ఎఱమంట లుమియఁచూడులఁ, జాఱచుఱఁ జూచుటయు...” హరి. పూ. ౨, ఆ. ౬౬; (3. చీరుటయం దగుధ్వని కనుకరణము) “క...అతని కౌతసఖములం, జాఱచుఱఁ జేయు ముక్కునఁ, గఱచియు...” భా. రా. య. ౧౭౦౪; 4. (అగ్ని, నిప్పు.) “చ. కఱకులు దప్పవర్తనల కామచూడుల శోచ్యు తాట నే, నెఱిగినఁ దోడఁబుట్టు లని యామమకారదురంతదఃఖపుం, జాఱచుఱయంతరాత్మఁ జాఱచూడులు చూడెడి మర్త సందులన్.” ప్రబోధ. ౪, ఆ. ౫౪.

చేఱపుచ్చే. చే. స. క్రి. దహించు, కాల్య. “క. వచ్చురిపుఁ జాపులనె చుఱపుచ్చుచు సిరిఁ గొనుట...” ఆము. ౩, ఆ. ౨౮.

చేఱపుచ్చే. చే. స. క్రి. (చుఱ+పుచ్చు) 1. దహించు, కాల్య. “క. ఎఱమంట లెగయ నాతని, నెఱచూ పటు నిలువునంద నీఱుగఁ దరువుం, జాఱపుచ్చు పిడుగుక్రియఁ గన, గిఱి పిన యంతటనె చేసెఁ గిల్చుఁ బగతున్.” హరి. ఉ. ౨, ఆ. ౧౩౯; 2. నాశముచేయు, “గీ. కడిదియూఁబోతుఁ జాఱపుచ్చెఁ గైటభారి.” సాంబో. ౧, ఆ. ౧౦౯. సాంబో. ౩, ఆ. ౬౭.

చేఱుకరి. చే. విణ. (చుఱుకు+కరి) 1. చొరవగుల వాడు. (క. ర.) 2. కూరుడు. ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౫.

చేఱుకు. చే. వి. 1. ముల్లుమొ. స్రుచ్చుకొనుటయం దగుననుకరణము. “రగడ. అఱిమి ననుఁ జిగురు నకు నగునె కంటక మాడఁ, జాఱుకుమనె నేటొక్క చోటఁ గంటక మాడ.” స్వా. ౩, ఆ. ౮౪; 2. ఎండ స్తోమట యు దలననుకరణము. “గీ. తమకుఁ బాఠై నకరికొంతములు పొదల, యాకునా దులఁ బొడయొడ లంటి ప్రక్క, చుఱుచుఱుకు మన్న మెకములు గెరలి బెదరి...” కువల. ౧, ఆ. ౯౫; 3. తీక్షణముగాఁ జూచుటయం దగునను కరణము. “గీ. చుఱుకుచుఱుకున దకకంఠుఁ జూచి ...” ఉ. రా. ౪, ఆ. ౬౨; 4. గాఢము, బెట్టు. “నీ. తెఱవ నీగొనగోళ్ల చుఱుకు లంట గఁ జేయు...” చెన్న. ౫, ఆ. ౧౩౦; 5. వేడిమి. “ఉ. అప్పుడు క్రీడి వహ్నికః బ్రహ్మంబునఁ జేరులు మోడ్చి దేవ యాచొప్పున నేకం జాఱుకుఁ జాపుదురే...” జై. ౪, ఆ. ౨౫; 6. వాడి, పదను. “క. చుఱుకు గలయొక్కశీలను, గుఱిగాఁ దిగప్రాప్త నేలఁ గూలిచి...” సీతా. ౧, ఆ. ౧౯; 7. శార్యము, “క. సీకార్దుకవిద్య కలిమి, నేకీను నతనిఁ బొరయసిక రణమునం, జీకాకుఁజపు మని య, క్కాకుత్స్థుఁడు పనుపఁ జాఱుకు గలనేనలతోన్.” జై. ౬, ఆ. ౧౪౦; 8. వేగము. “వ...చుఱుకు గలతురంగంబులం బఱపిన...” దుక్తి. ౨, ఆ. ౧౧౬; 9. చెట్టుపై నుండుచీమ. ఆం. భా. తృ. ౪౯; 10. ఉరి. ఆం. భా. తృ. ౪౯; 11. పారుషము, మగ తనము. “గీ. అడుదానిని నొంచుట న్యాయ మింతె. హరునికడఁ జేరు ముత్రుడు నీచుఱుకు జెలియు.” పార్వ. ౪, ఆ. ౪. విణ. 1. తీవ్రము. “వ...పొలంబి మిన్నవారే, చుఱుకుబిశాళి కొందఱుకుఁ జాపులకొపు మదిం దలంచెదన్.” రసిక. ౫, ఆ. ౧౨౫. ఆం. భా. ప్ర. ౧౨౪; 2. వాడియైనది. “వ...బిఱులవఱులు కఱకు చుఱుకుటడిదంబులు నెఱికి.” అచ్చ. య. ౩౬౪; 3. వేడిమి గలది. (చూ. చుఱుకు మినుకుఁజేడు); 4. వేగవంతము. ఆం. భా. ప్ర.

౬౫; 5. సూక్ష్మబుద్ధి గలది. (బ్రా.) అ. క్రి. బాధకలగు. "నీ...మంగురులు చిక్కెడలిచి చుటుకునేమో యంచు బరితపించు." రాధికా. 3, ఆ. 30.

చుటుకుమినుకుతేడు. ద్వ. వి. సూర్యుడు. "వ... మద్భాక్యంబుగా నచ్చుటుకుమినుకుతేసికొడుకు కడకు జని..." రామా. ౬, ఆ. ౪౨.

చుటుక్కు. దే. వి. 1. బాణములు మొ. గ్రుచ్చు కొనుటయం దనుకరణము. "క. ఈరివి హంస వలికిన, నారీమణివెల్లవ నవియు నారాచములై చూరి చుటుక్కున నాడిన..." హంస. ౧, ఆ. ౧3౧; 2. పేడపదార్థములు కాలటయం దగు ననుకరణము. "మ...చే మురుక్కునునేయన్ ..." ఆము. ౧, ఆ. ౮౨. చంద్ర. ౪, ఆ. ౧౧౦; 3. కోపముచే అదల్పుటయం దగుననుకరణము. "చ...చుటుక్కు రవి కోడలి జంకె నచే నదల్పుచున్." కవల. ౪, ఆ. ౧2౮; 4. బాధపడుటయం దలియనుకరణము. "ద్వి. కడుపు చుటుక్కును గన్నవారికిని." ద్వి. హరిశ్చ. ౬. ౯3౦ వం. శకం. ౨, ఆ. ౯౬.

చుటుచూడు. దే. వి. (చుటుకు+చూడు) తీవ్రమైన కాలపు. "చ...మమకారదురంతదుఃఖపుం, జాతి చుట యంతరాత్మ జాటుచూడులు చూడెడి మర్త నుడులన్." ప్రబోధ. ౪, ఆ. ౫౪.

చుట్టు. దే. వి. కాలటము. వానియందలియనుకరణము. "అ. అన్న నిన్ను వంటియన్నకు దోఁజుట్టి, యాడుబిడ్డ పోడి మందలేక, నుతుల గన్న కడుపు చుట్టున గాలగా, నలమడింపవలసె నకట నాకు." వి. పు. 2, ఆ. ౮౦. య. ౫, ఆ. ౧౧౮.

చుట్టునుడు. దే. ఆ. క్రి. వెతచెందు. "క. ఇప్పుడు యెనిమిదవగ, ర్భము నువయిండుగట్టి బాలుండు నీప్రాణములు రాభ్యము గొనియెడు, జామీ యని పలికె మనను చుట్టుచునంగన్." వి. పు. 2, ఆ. 2, జై. ౧, ఆ. ౮౯.

చులుక. దే. విణ. 1. హీనమైనది, కష్టపది. "నీ. కనకకుంభంబుగరువంబు చులుకగా గలిపించు వలిచన్నగవల వ్రేగు." హరి. ౬, ఆ. ౪2. భార. ఆది. 2, ఆ. ౨3౦; 2. సుకరము, లేలిక.

(వా: నాడు చులుకనిమాటలాడుచున్నాడు.) క్రి. విణ. ద్రు. 1. లాఘవముగా. "క. ముచ్చిలి ధ్మునాయపసలి, దెచ్చిన యట్టుగ నె యనుచు ధృలచెడి పాతన్, జొచ్చితి విన్నీ మగతన, మచ్చుచడియె నిస్వ డనుచు నలుకం జూకన్." భా. రా. ఆర. ౧౪౧. భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౬౦; 2. వేగముగా. "ఆ పవనయామి పంబు, బత్తు లపేక్షించు, నట్లు పురుషహీన యయినయివలి, జూచి యెల్లవారు జూలక నపేక్షించురు..." భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౫౪; 3. అఘోరముగా. "ఆ. అనిన నులికి కలికి యమామా లోక గన రింత, చిలుక నలుక జూకక బలుక దగునె." అచ్చ. అయో. ౨౯.

చులుకజోచు. దే. స. క్రి. (చులుక+మాచు) నిరసించు. "నీ. వెలితమ్మితుటుముల జూలక జూచి." పె శకుం. ౧, ఆ. ౪3.

చులుకజేయు. దే. స. క్రి. (చులుక+చేయు) 1. బలువులేకుండచేయు. "వ...కేతుదండంబులు నటికి చులుకజేయుచు..." భార. భిష్మ. ౨, ఆ. 2౧; 2. లాఘవముగా. "చ...చేజము నీవు దప్ప జూచినక జెడదే నను జూలక జేసిలి మాటలు వేయనేడికిన్." భార. ద్రో. ౧, ఆ. 3౫౬. దశా. ౨, ఆ. 3౨2.

చులుకదనము. ద్వ. వి. (చులుక+తనము) అగౌరవము. "క. కాలగతి నెంతవ రికి, వాలాయము చులుకదనము వచ్చుట యరుదా." వేదన. 3, భా. ౨2౯. పారి. ౫, ఆ. ౧3.

చులుకవ. దే. వి. 1. లేలిక, లాఘవము. "ఆ. మనకు జూలక నియ్యె మనచేయుపనులు..." భార. ఆర. ౫, ఆ. ౪౦౪. హరి. ౬, ఆ. ౧౫౧; 2. వేగము. "వ...పురంబు వెలువడి...చులుకన నింతదూరము వచ్చిలిమి..." హరి. ౬, ఆ. 3౯. భా. రా. ఆర. ౨, ఆ. 3౮౧. విణ. 1. బరువులేనిది. (మా. చుల్కన); 2. గౌరవ హీనము. "క. అనిలో దెరలుట దొలంగుట, యనునివి ననుక నొచ్చి యైనను గలనెల్లడ వెడల జనునె యున్నట్లును గా కిటు వచ్చుటం జూలక జైలి గడన్." భార. కర్ణ. 3, ఆ.

గీ. భో. ౬, ఆ. ౩౭; ౩. పలుచన. (చూ. చుల్లన)

చేలుకపడు. ద్వ. అ. క్రి. (చులుక+పడు.) న్యూన మగు. (చూ. చుల్లపాటు.)

చేలుకపాటు. ద్వ. వి. (చులుక+పడు. ధా.) న్యూనత. “ఉ...తప్పి నీపాలికి వచ్చినం జూకక పాటూన రించెదనే క్షమాత్మున్.” అధ్య. కిష్కిం. ౧౬౩.

చేల్క = చులుక. క్రి. విణ. అనాయాసముగా. ముగా. “కా. కర్ణుండుక విజయుండు నొండొ రులఁ జుల్కం దాకి...” భార. ఆది. ౭, ఆ. ౧౯౭.

చేల్కన = చులుకన. 1. (హీనము.) “క. వినఁ డీడగునంబంధపు, బెంబుకఁ గని మోచి తెచ్చి యిచ్చె ననఁ రుచుల్కనినరులు...” ఆము. ౬, ఆ. ౧౧౯; 2. (తేలికయైన.) “మ...బెండుబొద్దు గలినుండెక నండిం జుల్కనై.” ఆము. ౧, ఆ. ౬౩; ౩. (గౌరవహీనము.) “ఉ...నేఁ, దాళఁగజాల నింటి తనుదానతోడంగినఁజుల్క నాఁగదా.” బిల్వ. ౨, ఆ. ౧౨౦; 4. (పలుచన.) “చ. కనుగొనఁ జుల్కనై నయది కొరవనై న్యము ...” భార. కర్ణ. ౧, ఆ. ౬౬.

చేల్కపాటు. ద్వ. వి. (చుల్కపడు. ధా.) బాధు వము. “చ. కుసుమకరాసం దధికకేమల లక్ష్మము లేయునాఁగ మున్నెనఁగినచుల్క పాటు మది నేమియు నోర్వఁగలేక...” హరి. ఉ. ౮, ఆ. ౯౮.

చేల్ల. చే. వి. చుల్లి. మేక. మాన. ౪౦. చేల్లపోడు. చే. వి. మొటిమలవంటివిన్న నెత్తురుగడ్డ. (క. ర. జ్రా.)

చేల్లరము. చే. వి. 1. కోడెవయసు గలవంది. “క. నరవలి కని యరు దండఁ గ;ధరః క్రేపులు కుప్ప వడఁగఁ దనుఁ గొట్టిన చుల్లరముకులికకఱచు కతా, సరిచావుఁగ జచ్చి నొక్కకానిల మచటన్.” చంద్ర. ౨, ఆ. ౯౮. కకు. ౪, ఆ. ౭౭; 2. హింస, బాధ. (చూ. చుల్లరకెట్టు.) విణ. కతి నము. “ప. మోమోటములేక చుల్లరపువాకుల దెప్పి...” వ్రుభ. ౭౮౮.

చేల్లరకెట్టు. చే. న. క్రి. (చుల్లరము+కెట్టు.) బాధ కెట్టు. “చ. చుల్లరకెట్టుఁ బల్లరపువాదసి సిగ్గు వడం జూపాలిల్.” సాంబో. ౧, ఆ. ౮౮.

చేల్లి. చే. వి. మగగఱి, కిన్నము. సాం. సి. మాన. ౧౯.

చేవక. చే. వి. చువ్వు (బాణాదుల) తుడు. (క. ర. జ్రా.) చేవ్వు = చువక. “నీ. గంధూలు బంధమై కమ్మని పూవులు చువ్వలై నవ్వలు దవ్వ లగుచు.” చిత్రభా. ౧, ఆ. ౭.

చేవ్వన. క్రి. విణ. ద్రు. కీముముగా. “ద్వి. అల వోక డాకేల నలధను వంటి, వలకేల మార్చి చువ్వన నెక్కుకెట్టి.” ఆ. మ. క. ౧, ఆ. ౨౭౭. పా. ౨౨. కు.

చేవ్వన=చువ్వన. “ద్వి...తోక;చుక్కచందమునఁ జువ్వన నీగిడి.” నవ. ౧, ఆ. ౧౩. పా. ౮. వం. చేవ్వె=చుము. (చుమ్ము+ఎ) 1. ప్రసిద్ధిని తెలుపును. “క. దండార్తు లైనవారల, దండింపక యొన్నఁ జువ్వె...కిల్పించుము వొందు...” భార. కాం. ౧, ఆ. ౯౬; 2. నిశ్చయమును తెలుపును. “నీ. పీనుమంతుడ దక్షిణోద్ధానవాటికానిలయందు వనపాలిఫలముచువ్వె.” భీమ. ౩, ఆ. ౨౧౧.

చేవ్వే = చువ్వే. (క. ర.)

మో

మో. తై. అవ్య. చూడుడు, చూడుము. అనువాని లు ప్రరూపము. 1. నిశ్చయము తెలుపును. “క... నీ,వాతనికి నలగినప్పడ,మా తెగియెం బూని యేనుచున్న పలికెదన్.” భార. కర్ణ. ౩, ఆ. ౧౧౨. ప్రభా. ౩, ఆ. ౬౪; 2. ప్రసిద్ధిని తెలుపును. “క. శ్రోతకుఁ దనకుం బ్రియమగు, నే తెరువుల నట్టిమెయి నమీరికమైనం,జూ తగు వాక్యం బది...” భార. కాం. ౬, ఆ. ౧౯౦.

మోడి. చే. విణ. (చూడు+భి.) గర్భము గలది. (జ్రా.) వి. పశుగర్భము (క. రి.) “క. ఆనవుడు విను నీగృహమున, నొనరఁగ నొకచూడివంది యున్నది...” భో. ౪, ఆ. ౧౭౮.

మోడు. చే. న. క్రి. 1. కాల్పు, దహించు. “క. వీడు మనలంక తోకం, జూడినమర్కటము కినిఁ జూచిన గుండెల్, నేడును గలగుచు నున్నవి,దేడికి వచ్చి వేరువిత్తయి యటకున్.”

జై. ౫, ఆ. ౧౩౮. మార్కు. ౧, ఆ. ౧౯౮; 2. (దీపముమొ.) అంటించు, వెలిగించు. "సీ. ధ్వజ వాతహరి నాట వైద్యుతాగ్నులఁ జూడి..." స్వా. ౫, ఆ. ౪౪. వి. పశువులగర్భము. "సీ. కినుకతో రచ్చి దొడ్డిరి గల్లుమాఁదూడిమొద వులలేఁగలఁ బొదివి..." సీ. 3, ఆ. ౫౫.

చూడుఁగొడుపు. దే. వి. (చూడు+గొడుపు) పసర ములకు వాతపైటైడియినవతోల. "ఉ...గురుత్వ సు హారక మైనచూడుఁగొడు పా నిది లంకకు ..." రామా. 2, ఆ. ౮. "సీ...కొడవలి క త్తి నూడుఁగీగొడుపు వాదోట్ల మొదలుగా..." హరి. పూ. ౬, ఆ. ౨౨.

చూకురు. వై. వి. (సం. శోకః) దుఃఖము. "ఆ. చూచి యాన లేమి చూకురుఁ జొందుచు..." ద్వా. ౧౨, ఆ. 22. ఆ. భా. పు. ౧౩౫.

చూకురుపడు. వై. ఆ. క్రి. (చూకురు+పడు) శోకించు. "క. ఆకపటరోదనము విని, మూఁకలు గొని యింటిభారుగుముదికలు పడితో, నాకడ కేగిన నది కడు, శోకించుక దానిఁ జూచి చూకురు పడుచున్." బ్రహ్మో. ౨, ఆ. (శ. ర.)

చూచాయ. వై. వి. (చూపు+చాయ) 1. జాడ; 2. తేలిక. (శ. ర.) విజ. అవిస్మయము, సరిగాఁ దెలియనిది. వా:—ఈసంగతి చూచాయగా వింటిని (జా.)

చూచు. వై. స. క్రి. 1. కనుగొను. "క. వి కన్నుఁడుఁ దొల్లి చూచి యెఱుంగను నిన్నున్." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౯౯. విక్ర. ౧, ఆ. ౨౦౦; 2. ప్రతీ షించు. "గీ. ఇంక రెన్నాళ్లు చూచి నీవంక తెగు పుగలుగఁకుండిన..." ఆము. 3, ఆ. 3౯; 3. ఆలోచించు. "చ. ఆరివయిఁ బోయి వానిపుర మగ్గలికం జేఱువంగఁ దద్దరిం, బరుగు ప్రసం జలంబు మెయి బాధల బెట్టు టధర్మ వట్టిని, పురక యెనర్పు టప్పటికిఁ జాడఁగ మానఁగరాద ..." భార. కాం. ౨, ఆ. ౪౨౪. వై. ప. ౨, ఆ. ౧౩౫; 4. తలచు. "చ...ఆజ్ఞగర్భుచే, బడసిన విద్య గాక నిజబాహుబలం బని చూతె..." కు. కు. సం. ౧౦, ఆ. ౧౫౧. ఉ. హరి. 3, ఆ. ౯౬; 5. లక్ష్యపెట్టు, లెక్కచేయు. "క. విపరీతిపుఁ గఱుపున నే, యుక్తద్రవము నందకుండ నోమిన

మునికిన్, గవటింతురె నపితాయ, న్న పోషక యటన్న మాట చూడఁగ వలదే." వరాహ. ౧౦, ఆ. 3౬; 6. తెలిసికొను. "ఆ. ఎట్లు సూచి సూచి యది పాప మనక య, య్యసురవాతఁ ద్రోతు నదయవృత్తి." భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౪౯. విక్ర. ౨, ఆ. ౫౫; 7. పరిశీలించు. "ఉ. పీఠగరాజ సీవు చన నొంటిగ నే నిట నుండ నేర్తునే, నామది చూడఁ గోరి యిటు నన్నలయించెను ..." హంస. ౧, ఆ. ౧౦2. భార. భీష్మ. ౭, ఆ. ౧3; 8. పఠించు. "సీ నవరసోజ్జ్వలకావ్య నాటకాలంకారసమితి నామూలమాదముగఁ జూచె." విక్ర. ౧, ఆ. ౧౯౦. కాళ. శ. ౧3; 9. ఆదరించు, మన్నించు. "క. హరి యిట్లు సతుల నందఱు, సరిగాఁ జూచియును..." హరి. ౧, ఆ. ౪౦; 10. గుఱిచేయు. "గీ చేరి యటు ప్రేసి దనుజుండు సింహనాద, చటులపదనుడై దొడ్డపాదాఱ మొకటి, శతగుణము ద్రిప్పి కౌరి పక్షంబు చూచి, వైతె..." ఉ. హరి. ౪, ఆ. ౨3౪; 11. రక్షించు. "కా...తోట దొడ్డి గను లాపుత చూడఁ బంపం దగున్." ఆము. ౪, ఆ. ౨౪౫; 12. కరిషించు. వా: వైద్యుఁడు చేయిచూచిచాడు; 13. ఆనభవించు. "ఉ... పూర్వకక్షపుం, గంతుల కేమి చూచెనవుగాఁ దువి నీబహుభార్తిభేదముత్." పసు. ౪, ఆ. ౨౮. జావ్వానీ. 3, ఆ. 22; 14. అంటు, తాకు. "చ. చెలువపుముద్దులంబులను కేరలఁ గొల్వఁగఁ జాలకన్నులన్, మొలక మెఱుంగుఁజన్నులను నున్నపునండలు దాల్చు గందుమే, నలికముఁ జూచుకొన్నెఱులు నందపు మొమును..." జావ్వానీ. ౪, ఆ. 3౪; 15. వెదకు. "కా. చూడం బోయినతీవ కాళ్లఁ దగిలెన్..." నుద. ౨, ఆ. ౬౪. విప్ర. ౫, ఆ. ౬; 16. చేయు, కావించు. "ప...ని మొన్నతభాగంబులవలన నమంబు గా కన్న నాయాకారంబు చక్క నగు నట్లుగాఁ జూడు మనిన..." హరి. పూ. ౧, ఆ. ౧3౦. ఆ. క్రి. 1. యల్పించు. "చ. కది యగు వేయి నిండఁటయఁ బం క్తిముఖుండు మనంబునకొ ముదం, బొదవఁగ నిర్వికారముగ నన్నశిరంబును గోయఁ జూచినన్." నిర్వ. 3, ఆ. ౬2. కవిక.

3, ఆ. 2౮; 2. ఉత్సాహం. “నీ. సుతుహరి మూర్ఖుని జూచుచున్నాంబున కెవ్వరూం బసిగన నేన మయ్యు.” కవిక. ౧, ఆ. 3౬.

చూడగలవాడు. దే. విణ. (చూడకొకలవాడు.)

1. దర్శనీయుడు, నుదరుడు. “గీ. చూడగల వాడు మేలైనసొబగువాడు.” విజ. ౨, ఆ. ౧౬౪. వి. మదనుడు. “నీ. చూడగలవానిచేలి కానిజోడుకోడె.” రా. వి. 3, ఆ. 2౫.

చూడికి. తై. వి. దృష్టి. “ద్వి. ల్రాడుచు బామును రజతంబు శుక్తి, చూడికి గొఱుకుడు జోరుండు చెలియ, కున్న...” పండితా. దీక్ష. ౫౨. పా.

చూడ్కి = చూడికి. 1. (దృష్టి.) “నీ. ఎఱుగంటి చూడ్కి దాయెతుల బాహులు వంచి నారాజు లల్లార్పునారజములు.” స్వా. ౬, ఆ. ౪౪. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౪; 2. (కన్న.) “నీ. అలిగి బలారి సారాస్త్రంబు నిగిడింప నది కౌరివలచూడ్కి యందు డింపె.” పారి. ౫, ఆ. 3౦; 3. (విధము, రీతి.) “నీ. అల్లపాలామి జయంతు: గాంచిన చూడ్కి గౌరి కుమాదని గన్నచూడ్కి.” ఇందు. ౧, ఆ. ౧౧౮.

చూపట్టగలవి. ద్వ. విణ. (చూపు+పట్టకొకలవి.)- చూడగలవి, చూపవలి. “కా. చూపట్టగలదాన నొంటిమెయి నిచ్చో బోవరా దంచు...” శుక. 3, ఆ. ౧౫౧.

చూపట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చూ+పట్టు.) 1. కనబడు. “నీ. చూపట్టె నొకచాయ చాకికాజలకాకల వాచాలహంసప్రజాబు.” పారి. 3, ఆ. ౪౬; 2. తోడు. “క. రూపింప జిత్తనంభృత, చాప ల్యముచేతఁబున్నచాపాదులచే, నేఱకొక యుండు తాలిమి, చూపట్టుచు ధైర్య మనగ నున్నెర ముద్దిన.” కావ్యా. ౨, ఆ. 3౮; 3. జన్మించు. “గీ. సర్వలక్షణపరిపూర్ణ చారుమూర్తి, కట్టిజాంబ వలికిని జూపట్టినపుడు.” సాంబో. ౪, ఆ. ౮౫.

చూపడు. తై. ఆ. క్రి. (చూపు+పడు.) కనబడు. “చ. తెలియక యజ్ఞంధరుడు దీపికతోపదిఘూర్చి తాంగుడై, కలసికి దైత్యకోటులను గ్రమ్మన రమ్మని లైలుదేలుచో, సొలయక ముందుగా నిలిచి చూపడె శుక్రడు...” కా. రీ. 3, ఆ. ౪౪౪. సమార. ౧, ఆ. ౧౭౯.

చూపరి. ద్వ. విణ. (చూపు+పరి.) 1. అందగాడు.

“క. ఆపాప మేమి నెవ్వరు, గాంపుది మదమెత్తి కన్నుగానక పురిలో, జూపయల నెవరినెవను, నేపుర సుభోగకేలి నెరయం జూచున్.” వంస. ౪, ఆ. ౧౪౭; 2. అందగత్తె. (తై.)

చూపణు. ద్వ. విణ. బ. (చూపు+పాణువారు.) చూచువారు. “క. మెఱయ వెలి మాపులును గడు, మెఱుగారెడు సరదములును మిటను మంటన్, వజ్రమెడువలములుం జూపణ సల్పిలు తాకు వెఱగువడఁ జేసె నృపా.” భార. కర్ణ. 3, ఆ. ౨౭౮.

చూపణలు = చూపణ. “గీ. చూపణలచూడ్కి కొకవింకసొబ గొనలెప్ప” కళా. 3, ఆ. 3౬.

చూపించు. ద్వ. న. క్రి. (చూపు+పె. ప్రే) కనఁ బఱుచు. “గీ... ఆతఁ డుండు, చోటు చూపింపు ...” చెన్న. 3, ఆ. 3౭.

చూపిడు. ద్వ. న. క్రి. (చూపు+పెడు. స్వార్థమున.) చూపు. “ఉ... మున్నెన్నినవానిఁ జూపిడక ...” చెన్న. 3, ఆ. ౭౬. “ఉ. చూపిడుకంటె జ్యోతు లలి కూరు లెదైనను బోవనిత్తురే.” పార్వ. ౫, ఆ. ౫౧.

చూపు. తై. న. క్రి. (చూచు. భా. ప్రే) 1. కనఁ బఱుచు. “క... మాకీపుట్టువునకుం బాండు, తైపాలుడు నిన్నుం జూపి చనియె మహాత్మా.” భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౬. స్వా. ౧, ఆ. ౨3; 2. ప్రకటించు. “నీ... పరకామిసినహోదరక జూప.” పారి. వీ. ౧౭. “క... కనయస్త్రవిద్య చూపగ...” భార. ఆది. ౬, ఆ. ౧౨; 3. కలిగించు. “నీ. ఘన వైనరారాపుచనుదోయి రాయిడి నిజు పేదనడిమికి వెఱపు చూప.” కాళి. ౧, ఆ. ౯౧; 4. త్రొక్కు, ఆపలంబించు. “ఉ. నన్నయ భట్టతిక్క కవిసాధులు చూపిన త్రోవ పావనంబు...” హరి. పూ. ౧, ఆ. ౪౦; 5. ఇచ్చు. “గీ. చూపులను భక్తులకు సిరుల్ జూపు వాడు.” బహు. ౧, ఆ. ౧౪. కాళి. ౨, ఆ. ౫; 6. పెట్టు. “చ... నవనవాయంబు వచ్చుట కనంబడ దింటన గట్టి గడ్డియొం, కఠము నిరు చూపఁ బలి కట్టడచేయగఁ బోలు...” తై. ౨, ఆ. ౧౬. ఆ. క్రి. “క. తుల నిడి తూపగ

నక్కము, వలనన ములు నూపు..." భార. ఆది. ౪, ఆ. ౯౪. జాన్నానీ. ౪, ఆ. ౧౧. వి. 1. చూచుట. "మ...విశ్వజరీచూ డగురున్న జూపు సవతుష్టవంబు గాడే..." నిర్వ. 2, ఆ. ౧౩౧. భార. ఆశ్ర. ౨, ఆ. ౧౦౨; 2. వృష్టి, వీక్షణము. "గీ...చూపులు మిఱుమిట్టు గొనంగ." భార. క్రొ. 3, ఆ. 3౪. ఆము. ౧, ఆ. ౧౨; 3. కనఁబడుట. "కా...దీవ్యత్తవశ్శీలం డీగోపా లుం డనఁ గీర్తితుండ నగునాగో మిమ్మెయిక్ వమ్ముగాఁ, జూపాత్తక్ గజుతింప దైవము గడుం జూపావ దయ్యంజుమి." హరి. పూ. 2, ఆ. 33; 4. కనుగొ, నేత్రము. "నీ. చతురాస్యనామ సంగతిదిరాజితుఁ డయ్యె శ్రుతిహర్షములఁ జెందు చూపు లానర." ఇందు. ౨, ఆ. ౨౦.

చూపుగుఱ్ఱము. ద్వ. వి. (చూపు+గుఱ్ఱము.) చూపు నకు గుఱ్ఱమువలె నుండి పనిపయ్యెగింపనివాడు. "ద్వి. నుకవాసి పనిపంద చూపుగుఱ్ఱులు." ద్వ. హరిశ్చ. ఉ. ౧౮౯౬. పం.

చూపుడు. ద్వ. విణ. (చూపు. ధా.) 1. చూపునది. (ఉ:—చూపుడువ్రేలు.); 2. మనోహరము. "ద్వి. లోపలియంకస్తుల నడిమిదై, చూపుడు గంజాలచుట్టుకొట్టారు." ద్వ. శ. సా. ౧, ఆ. ౨౧. పా.

చూపుడుగొంగు. ద్వ. వి. (చూపుడు+గొంగు.) శ్రొత్తకోకలనుడకకతో వైకి వచ్చునట్లు చేసెడిదిట్ట మగుచార. (వా.)

చూపుడుగోక. ద్వ. వి. (చూపుడు+గోక.) మిక్కిలి వలుచునీకెత గలగోక. (ప్రా.)

చూపుడుగుఱ్ఱము. ద్వ. వి. (చూపుడు+గుఱ్ఱము.) చూపుగుఱ్ఱము. (శ. ర.)

చూపుడుబూట. ద్వ. విణ. (చూపుడు+బూట.) చూపు నొప్పుకొన్నబూటకాపు, ప్రతిభువు. "క. చూపుడుబూట యతఁడు ఋణిఁజూప వలయుఁ జూపఁడేని సొచ్చురున దగున్." విశ్వా. వ్యవ. ౮౬.

చూపుడువ్రేలు. ద్వ. వి. ఔ. (చూపుడు+వ్రేలు.) తర్జనీ. (శ. ర.)

చూపెట్టు. ద్వ. స. క్రి. (చూపు+పెట్టు.) 1. కని పెట్టు. "వ...వెంట వెంట వచ్చునీజచ్చాయం

గని తమ్ము నంత రంకః జూపెట్టుక నచ్చు నొంటరి తమ్మింకంబు లని..." చంద్ర. ౧, ఆ. ౬౩. ౧, ఆ. ౧౨౨; 2. ఉపేక్షతో చూచు. "ఉ... ఆకత్తురిచంద మొది చూపెట్టుక యొక నేల ..." ఉ. రా. ౧, ఆ. ౧౧; 3. చూపించు. (వా.)

చూపావమి. ద్వ. వి. (చూపు+పావమి.) పీర్వలేమి, అనూయ. "వ...సుత్రాము డతని కామనీయ కంఠునకుఁ జూపావమియును..." వైష. 3, ఆ. ౪౧.

చూరకత్తి. ద్వ. వి. (క. చూరకత్తి. త. చూరకత్తి.) ఒకవిధమైనచిన్నకత్తి. "ద్వి. చూరకత్తుల మొత్తి నురియలఁ గూల్చి." ద్వ. భార. ౧, ఆ. ౧౦౯. పా.

చూరి. వై. వి. (సం. చూరికా.) 1. ఒకవిధ మగు చిన్నకత్తి. "ద్వి...వృత్తుత్తుతోజ, వడువున మిక్కిలి వాడైనచూరి." నవ. ౪, ఆ. ౧౩౯. పా. ౧౩. పం. ఆం. భా. ద్వ. ౨౧౬; 2. కత్తి మొన. ఆం. భా. ద్వ. ౨౧౪.

చూరియాపు. చే. వి. (చూరి+ఆపు.) ఒకవిధమైన ఆపు. (ప్రా. శ. ర.)

చూరి = చూరి. (శ. ర.)

చూరు. యం. చే. ఆ. క్రి. (పొగ మున్నగునవి) తగులు. (శ. ర. ప్రా.) వి. ఔ. ఇంటికవ్వ మున్నగువానిఅంచు. "ద్వి. చారినెంబలిల వడిఁ జూరఁ జెక్క." పండితా. దీక్షా. ౪౧. పా. వైజ. ౪, ఆ. ౮౦. వి. (సం. చూర్ణమ్) వక్కలు మున్నగువానియొక్కపొడి. "గీ. బ్రాహ్మి బోడ తరంబు విప్పలియు వరయు, శూరియు నమంబు లుగఁ దూచి చూరు చేసి." ఆప్స. ౨, ఆ. ౪౯౯.

చూరుకత్తి. ద్వ. వి. (చూరు+కత్తి.) ఒకరకపు చిన్న కత్తి. (ప్రా.)

చూరుకమ్మి. వై. వి. వెండెలు జాటి రావండ మంజూర నెత్తగా నమర్చినవట్టె. (శ. ర. ప్రా.)

చూరుకుట్టు. ద్వ. వి. (చూరు+కుట్టు.) ఇంటిమీది యాకులు మున్నగునవి గాలికి ఎగిరిపోకుండ గట్టిగా నుండుటకై నారతో కట్టెడుకుట్టు. (శ. ర. ప్రా.)

చూరుకుట్టుబద్ద. ద్వ. వి. (చూరుకుట్టు+బద్ద.) చూరుకుట్టుటకై నారగ్రుచ్చి దబ్బనమువలె నుపయోగించువెదురుబద్ద లోనగునని. (శ. ర.)

మోరుకుట్టుదబ్బు = చూరుకుట్టుదబ్బు. (శ. ర.)

మోరుకుట్టె. వై. వి. (చూరు+కుట్టె.) చూరుకుట్టి.
“నీ. పెరిగొప్పువయి నువ్వులింకబ్బవనకుం దోడు
చూరుకుట్టెలమొయిల్ చుట్టుకొనగ.” కరివేల్పు
శతకము. ౨, ౮. (శ. ర.)

మోరుమొగ్గ. వై. వి. (చూరు+మొగ్గ.) చూరు
కమ్మియందు మొగ్గవలె నేర్పుచినఅలంకారవిశే
షము. “నీ. తోరంపుముత్యాలచూరుమొగ్గలచేత
...” వై. ౧, ఆ. ౧౧౭. చూ. రా. ౧, ఆ. ౨౩.

మోరె. వై. ని. 1. ప్రసిద్ధి తెలుపును. “నీ. భూరి
తపంబునఁ జూరె ప్రజావతుల్ బహువిధస్పష్టి
నిర్వహణనిపుణులైరి...” భార. అశ్వ. ౨, ఆ.
౨౦౩. కను. ౧, ఆ. ౧౦; 2. నిశ్చయమును
దెలుపును. (చూ. చూరే.)

మోరెంక. ద్వ. వి. (చూరు+ఎంక.) చూరులయం
దుడునొకజూరియెంక. (శ. ర. వై.)

మోరే = చూరె. (ప్రసిద్ధి.) “క. భూతంబులదర్శిం
పమి, భూతాస్పర్శనము భూతములయెడ నంభా,
మోతరలక నొందమి నూరే తెరువు విమోక్ష
నుఖగరివృత్త పడయన్.” భార. కాం. ౬, ఆ.
౩౧౪. (విశ్వనాథము.) “క...నామతనయ
కాంతారములొ, మారుతనఖు పోల్ పడియెను,
జూరే యుపబుకు చెవులు సోకం దెలుచన్.”
దశ. ౩, ఆ. ౪౮.

మోట. వై. వి. (చం. చూరా. క. నూటై.) కొల్ల.
దోపిడి. “క. పేటగఁ గనినం బ్రకృతికైజూట
విడిచినట్టు తనదునుజ్ఞానము నక్కాయ విడిచి
తన కంటెఱ, మీట నొకటి లేమి గాన్పు మెయి
కొనవలయున్.” భార. ఆర. ౪, ఆ. ౨౦౨.
దశ. ౨, ఆ. ౭౨; 2. కొల్లగొనునపుడు. “కా...
పొండ్రవిఖం డాల్చీయులం జూచి చేసీచెం
ద్రోయుండు కొలమేడలు పడక వ్రేయుండు
డాయుండు లెండే చూడెవ్వండు గొన్న నిత్తు
ననిలావెక్కించె సురంభియై.” ఉ. హరి. ౩,
ఆ. ౩౨.

మోటకాడు. ద్వ. విణ. (చూట+కాడు.) కొల్ల
గొట్టువాడు. “నీ. జూదాబునకుం జొచ్చి చూట
కాండ్రు నూడి...” దశ. ౬, ఆ. ౬౧. నుద.
౧, ఆ. ౭౭.

మోటకారుడు. మి. గ్రా. విణ. (చూట+కారుడు.)
కొల్లవెట్టినవాడు. “వ...అచవరకతుకవినికర
స్తోత్ర వచనచరానమయనిద్వికారండును చెంచు
మలచూటకారుడు...” వి. పు. ౧, ఆ. ౧౧౬.

మోటకొను. ద్వ. స. క్రి. (చూట+కొను.) కొల్ల
గొట్టు. “క. నురగరుదోరగకన్నరృపురములు వడిఁ
జోటకొనుచు...” భార. ఆవి. ౮, ఆ. ౧౦౦.
భార. మా. ౨౧౩.

మోటకొలు. ద్వ. వి. (చూటకొను. ధా.) చూట
కొనుట, కొల్లకొట్టుట. “చ...విప్రులఁ ద్రుంచి
యశంబిల నింది పుత్రుఁ డెక్కటివిచి చూటకొల్
ప్రియము కా కిది యప్రియమే తలంపఁగన్.”
భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౨౧౭; 2. దోచుట,
చూట. “నీ...నెలకపిండు, చూడులు మన
ములుం జూటకొలు గఁ గొని కామున కళఁ దోర
గట్టు గాడె.” దశ. 2, ఆ. ౬౦.

మోటకొలుగొను. ద్వ. స. క్రి. (చూటకొలు+కొను.)
చూటకొను. “మ...నాది క్షము చూటకొలుగొన
రాగవ్యక్తి పుట్టింజెనా...” దశ. 3, ఆ. ౬౩.

మోటకైకొను. ద్వ. ఆ. క్రి. (చూట+కైకొను.)
చూటకొను. “ఉ...రాక్షసులు పుణ్యజనా
ఖ్యులు పూర్వవైరముల్, భావములందుఁ గ్రండు
కొన బద్విడి నాకని చేక మెల్ల నిచ్చావిధిఁ
జూటకైగొని...” వి. పు. ౬, ఆ. ౬౦.

మోటగొను = చూటకొను. “వ...నను ప్రవక్తృలును
చూటగొందము...” భార. విరా. 3, ఆ. ౧౧౮.

మోటదెచ్చు. ద్వ. స. క్రి. (చూట+తెచ్చు.)
కొల్లగొట్టి తెచ్చు. “ఉ...అకనిం తెలుపు దటి
యయ్యె ముట్టి నప్రాగముం జూటదెచ్చెద...”
భార. విరా. 3, ఆ. ౧౪౯.

మోటపట్టు. ద్వ. స. క్రి. (చూట+పట్టు.) చూట
కొను. “చ...చెన్నెలర మనోభవుండు విశిఖా
హరి మానము చూటపట్టె...” పె. శశం. ౨,
ఆ. ౧౧౬.

మోటపుచ్చు. ద్వ. స. క్రి. (చూట+పుచ్చు.) 1.
కొల్లగొట్టు. “క. నడచి విదగ్ధప్రాంతము, పొడి
యంగఁ గాల్చియును జూటపుచ్చియు...” దశ.
౧౧, ఆ. ౧౨౦; 2. అక్రమించు. “వ...విన్ను
లింగంబు లాస్ఫటించి దిక్కులం జూటపుచ్చు

జెప్పు వెప్పు వెటిసి..." భీ. ౪, ఆ. ౬౦; 3. ఆపహరించు. (చూ. చూటపుచ్చు); 4. చెడగొట్టు. "గీ. కటకటా చూటవిడిచి యాకరణి ధరణి, నురుకులాచారధర్మము చూటపుచ్చునుతుని దుశ్శేష్ట లూరక మాచుచున్న." నిరం. ౨, ఆ. ౫౧.

చూటవాపు. ద్వ. బ. క్రి. (చూట+వాపు.) (చూ. చూటవాపు.)

చూటాచుచ్చు. ద్వ. స. క్రి. (చూట+చుచ్చు.) యధేచ్ఛుచునా ననుచెవిండుటకై యిచ్చు. "నీ. భూవల్లభుని మేసిపొందు నింపెనలార సొగయ మైతీ గెను జూటయిచ్చు." దశ. ౪, ఆ. ౬౪.

చూటాడు. ద్వ. స. క్రి. (చూట+అడు.) ఆపహరించు. "చూ. ఆమరావాసము లెల్ల జొచ్చి దశజం దభ్యుత్తర ద్రవ్యకాశము నెల్లం బొరి జూటాడినకథల్ ద్రవ్యంగం బెక్కిమి..." హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౧౦౯. భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧౨౪౯.

చూటలిచ్చు = చూటయిచ్చు. "నీ. నానాభుధున వ్యగానామృతము మెచ్చి నూనానవము లెల్ల జూటలిచ్చె." వసు. ౧, ఆ. ౧౩౩.

చూటలుగొను = చూటగొను. "ఉ. కొరిన మంచి లేనియులు క్రొలగ నిచ్చి నుగంధసంపదన్, జూటలుగొన్న నోరిది..." ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౫౭.

చూటలుపట్టు = చూటపట్టు. "చ. నురల జయించిదేవ పురి చూటలుపట్టి నమస్తలాకమల్, పారిఁబారి నేర్పునయ్యనురపుంగవతోటుల..." చిత్రభా. ౬, ఆ. ౧౫౭.

చూటలువట్టు = చూటవట్టు. "నీ. చెరలు చూటలు వట్టునేగి మాన్పుమటన్న వెన నదే మఱియం గావించె దీవు." సిం. నార. ౪౫.

చూటలుసేయు = చూటయిచ్చు. (చూటలు+చేయు.) "ఉ...వన్నగరాజకాయకిన్, సొమ్ముగ వాక్యసంపదలు సూటలుసేసెనాని..." భాగ. ౬, స్కం. ౧౨.

చూటలుపుచ్చు = చూటపుచ్చు. "చ...ఆత్త మామల నెరియించి సోదరులమానము సూటలు పుచ్చి..." భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౯౭౭.

చూటలొసగు = చూటయిచ్చు. "ఉ. క్రమిన బాళి నెట్టి యెలప్రాయము చూటలొసంగెనాని కిన్." శుక. ౨, ఆ. ౫౫౫.

చూటవట్టు = చూటవట్టు. "శా. వేమాట న్నలయా నిలం దడరి యాపీటం బ్రమానాన్నితా, రామంబుల్ వెన ముట్టి యందరియలివ్రాకంబు: బో. బోపి తా, నామోనంబులు చూటవట్టిబలి గుంగడై..." విక్ర. ౧, ఆ. ౯౬. "నీ... దివిజ, గీ. సూదనుం డింద్రభామంబు చూట వట్టి." సువ. ౫, ఆ. ౧౨౩.

చూటవిడుచు. ద్వ. స. క్రి. (చూట+విడుచు.) చూటగొన నిచ్చు. "గీ. కటకటా చూటవిడిచి యాకరణి ధరణి, నురుకులాచారధర్మము చూట పుచ్చు" నిరం. ౨, ఆ. ౫౨. భార. ఆను. ౪, ౨౦౨.

చూటపుచ్చు = చూటపుచ్చు. (ఆపహరించు.) "ఉ. నా దగునట్టిదైర్వము మనంబును విస్మరి చూట పుచ్చినన్." పద్మ. ౧, ఆ. ౧౬౨.

చూటవోపు = చూటవాపు. 1. (ఆపహృతమగు.) "గీ. నరున కెప్పటవిద్యాధనంబు ధనము, చోర బాధాదికములచే జూటవోపు ధనము ధన మాని..." కాశీ. ౪, ఆ. ౧౧౨; 2. (నశించు.) "ద్వి. నుస్థిగుణరక్త చూటవోయితివె, నరలోక మెల్ల శూన్యం బయ్యె నేడు." పండితా. దీక్ష. ౮౨. పా.

చూటాడు. ద్వ. స. క్రి. (చూట+అడు.) ఆపహ రించు. "గీ. అమరగురుమానధనము చూటాడు బోయ." సురా. ౧౦౨. ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౧౦.

చూలాలికనము. ద్వ. వి. (చూలాలి+కనము.) గర్భిణీకృము. "గీ. క్రేకజూలాలికనమున పేష్టబెడ్డ పాలలి కంకట సిద్ధాదుప్రాప్త లయ్యె" భాగ. ౮, స్కం. ౫౦౨.

చూలాలు. దే. వి. టా. (చూలు+అలు) కడుపుతో నున్నస్త్రీ. "శా. ఆలాకించి దఁస్థితం బెనయ రామధీమం దుచ్చాంగి యచ్చారాలిం దొడ మీఁద నుంచుకొని..." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౮౦. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౯.

చూలి. దే. వి. చూలు, సంకలి. "గీ. ఆట్టివానంత వేళ రామావనీశ, మాలిమున్నటి మెలకూలిమగున

చూలి..."ఉ. రా. ౬. ఆ. ౧౯. విణ. చూలుతో నున్నది.

చూలు. డే. వి. డౌ. (క. చూలు. త. చూల్.) 1. గర్భము. "క...యశోదాదేవియును గూడఁ జూలు ధరించెన్." వారి. పూ. ౫, ఆ. ౧౧౪. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౯; 2. బిడ్డ. "మాలిని నలు మొగములచూలుకొ నల్ల నామేనిదాల్చెన్." య. 3, ఆ. ౧౬౧. భాగ. ౪, స్కం. ౬; 3. గర్భస్థశిండము. (బ్రా)

చూలుకొను. డే. ఆ. క్రి. (చూలు+కొను.) గర్భము తాల్చు. "గీ...నిద్ర.పోయినను జూలుకొన్నను బొడ్డుచున్న." కాశీ. ౪, ఆ. ౬౦.

చూలుచేయు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చూలు+చేయు.) గర్భమునిలుపు. "గీ...తారకాక్షల్లభుండు, చూలు చేసినవాఁ డందు నూత్నపణితి." కాశ. ౪, ఆ. ౨౦౯.

చూలువడు. ద్వ. వి. (చూలు+వడు) చూలుకొను, కదుపుతో నుండు. (క. ర.)

చూవె. ద్వ. ని. 1. నిశ్చయార్థకము. "క...నిర్లత శోకస్థితి నున్నదానఁ జూవె ఖగేంద్రా." భార. ఆది. ౨, ఆ. ౫౦. నైష. ౧, ఆ. ౮౩; 2. ప్రసిద్ధార్థకము. "నీ జలకాక్షి యిది పారిజాత ప్రమానము నరులకు ధరియింప నరిదిచూవె" పారి. ౧, ఆ. ౫౮. భార. ఆది. ౪, ఆ. ౮౪; 3. కాన్యాలంకారము. "చ. సురలవరప్రసాద మునఁ జూవె నుపుత్రులఁ బొందురాజుభానుర ముగఁ గాంచె..." భార. ఆది. ౫, ఆ. ౧౫౦. భార. సభా. ౨, ఆ. ౧౧౪.

చూవే = చూవె. (నిశ్చయార్థకము.) "క. నావుడు సాత్వతి యిట్లును,దేవా కణకగటనె వెదకి తెలి యగవచ్చుం,జూవే చోరులఁ జారుల,చే వీటికి దవ్వు వోరు చిక్కుడు రింతకే." ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౨౮౯.

చో

చోంగ. డే. వి. 1. నోటినుండి ఊరుద్రవము, చొట్టు. "నీ. చప్పరించుమెట్ల నట లబ్ధి దంష్ట్రాన్ని చోంగమై బడి చూయి చుంయి మనఁగ." స్వా. ౪, ఆ. ౧౬; 2. భాగత్రాగు గొట్టుము. (క. ర.)

చోక. వై. విణ. ఒప్పినమైచది. ఆం. భా. తృ. ౧౪. చోకము. వై. విణ. ఒప్పినమైచది. "నీ. ప్రేకనియ లక కల్పించి మంచముకొడు గొలిచించుఁ జొకము కానిమిత." కవల. ౫, ఆ. 3౫.

చోకా. వై. వి. కంచుకము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౬. విణ. 1. స్వచ్ఛమైచది. "మ. నిరకంఠుకొ బిలు కన్పిటారికిఁ జొకారిద్దంతుఁడైబులై." చం. రా. ౧, ఆ. ౧౩. చంద్రా. ౪, ఆ. ౭౩; 2. మంజులము. "ఉ. మాయచే,గాలపుఁడివ్వఁ బో ల్పెలిచొకామెయి యెమ్మెయి డాయ నబ్బుకో." ప్రబంధ. ౬౭౩.

చోకాటము. విణ. 1. స్వచ్ఛమైచది. (చూ. చొక్కాటము.); 2. ఒప్పినమైచది. "నీ. రోమాణాచల శృంగమోహనాకృతిఁ జొకాటం బడచుడికిరీ టంబువాని." చం. రా. ౨, ఆ. ౫. ఆం. భా. 3, ఆ. ౧౪; 3. నిర్దోషము. "చ. కలుకువెలంది కిక్ మనికేవ ట్టగుచాలుపు మోముఁదామరత్, గలిగియు బ్రాతవల్కులు చొకాటముగా నుడు వంగ..." ఆచప్ప. బాల. 3౯. వి. ఆందము. సొంపు. "చ. కలితనంపుర వ్యాకచొకాటము మేనిమెఱుంగుదీవకున్." శుక. ౧, ఆ. 3౫౧.

చోకాయ. వై. వి. కంచుకభేదము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౬.

చోకారము. విణ. 1. స్వచ్ఛము. "ఉ. కాయ మెఱుంగుంపుల చొకారపు మేనిమెఱుంగు..." చంద్రా. ౨, ఆ. ౧౩౫; 2. సుందరము. "క. ఎన్నడు చూతు నయో నిన్ గన్నులకండువుగ నికఁ జొకారపునవలామిన్న..." రసిక. ౬, ఆ. ౪౮. వి. శోభ. కాంఠి. "నీ. చానకాడెంతును న్నేనిచొకారంబు హేమావళయలీల నెగ్గు లెన్ను." రసిక. ౨, ఆ. ౭౭.

చోక్క. వై. వి. చక్కనిది. "నీ. ఉదిరిబంగరు వ్రాత మాదపిపూపకచొక్క నగతుఁవరాంబట్టు మొగలి కల్లము..." చంద్రా. ౨, ఆ. ౬౯.

చోక్కటము = చొక్కము. (విణ. 1. చక్కనిది.) "గీ. కలకుఁడెలి చొక్కటంపుబాట పట్టిమాట." చంద్రా. ౧, ఆ. ౫౪. పాఠ. ౫, ఆ. ౨౦; (2. మంజులము.) "గీ. చొక్కటం బన వెలయు మంజులనమాఖ్య." ఆం. భా. తృ. ౧౪; (3.

నిర్విఘ్నము.) “ఉ. చోక్కటమై ఫలించుచున
శోభనకార్యము లెల్ల టిట్టిభా.” శ్రీ డా. గే. ౧.
(వి. అందము.) “చ. చిలుదొడలందమా చికిలి
చెమ్మలచోక్కటమా...” శుక. ౧, ఆ. 3౯౪.
ప్రబంధ. ౮౯౫.

చోక్కణ. డే. వి. శీతలశీ. (శ. రు.)

చోక్కతరము. వై. వి. (సం. చోక్షతరము.) 1.
స్వచ్ఛము. “గీ. చోక్కతర మైనవేగురుజాక్క
వాడిచె.” చంద్రా. ౫, ఆ. ౧౧౪; 2. నిర్దో
షము. “గీ. చోక్కతర మైనగోషకస్తూరి
యలది.” చంద్రా. ౪, ఆ. ౨౬౦.

చోక్కము. వై. వి. కాంతిగలకెంపు. ఆం. భా.
ద్వీ. ౨22. వి. (సం. చోక్షము. క. తు.
చోక్క. క. సొక్కం.) 2. నిర్దోషము. “క...
నీ, చోక్కపుగొడుకును నీవును, నొక్కతై
నుక్కు మాని యుండుండు నెమ్మిన్.” మా.
భూ. ౫, ఆ. ౨3౧. రామా. ౪, ఆ. ౬౯, 2.
సుందరము. “క... మొగములేట క్షీబడలేరారా,
చోక్క మగుదీనిఁ జూచినఁదొక్క పసం
గూడ డెట్టినుజ్జానలకున్.” విజ. ౨, ఆ. ౧౦3;
3. మనోజ్ఞము. “ఉ... కంకణనూపురాక్కలి,
జుట్టి పాటిపాడమున జొక్కముగా బినకాండ
కాండముల్.” విక్ర. ౪, ఆ. ౧౬౦. ఆం. భా.
కృ. ౧౪; 4. స్వచ్ఛము, విశదము. “ప... తను
చక్కనినగవు చొక్కపుజీనిచక్కె రని...”
దశా. ౧, ఆ. ౧౪; 5. అనుకూలము. “క. దిక్కు
లకుఁ గొంద ఊరుగుం, దక్కడ జల మరసి యిచటి
కరుదేరంగాఁజొక్క మగుచొటి కరుగుదము
...” నా. పంచ. 3, ఆ. ౮౦. వరాహ. 3, ఆ.
౯౦.

చోక్కా. వై. వి. చోక్కాయ. ఆం. భా. ద్వీ.
౧౬౫. వి. మిక్కిలి స్వచ్ఛమైనది. (ఉ.
చోక్కాపొత్తము. శ. రు.)

చోక్కాకు. ద్వీ. వి. (చొక్కు+అకు.) జొన్న
మున్నగువానియొండనఅకు. “ద్వీ. చొక్కాకు
గాలికి నుక్కుచు...” బస. ౪, ఆ. 2౬౯. పం.
హరి. ఉ. ౬. ఆ. ౧3౫.

చోక్కాటము = చొక్కటము. (మనోజ్ఞము.)
“ను... క్రిందకుండుదపురేక బత్ సరి పెరిగె”

బానెనచొక్కాటపుంబలుకుందత్తడి నెక్కి
...” చంద్రా. 3, ఆ. ౬౪.

చోక్కాయ. వై. వి. (క. సొక్కాయ్.) చొక్కా,
అంగరేఖ. “నీ... కండుక భేద మలరారు జొక్కా
చొక్కాయ చొక్కాయ చొక్కా చొక్కా
చొక్కా నాగ...” ఆం. భా. ద్వీ. ౧౫౬.

చోక్కారము. వై. వి. మిక్కిలిస్వచ్ఛక. (మా.
చొక్కారము.) వి. మిక్కిలిస్వచ్ఛమైనది.
“ఉ... చొక్కారపువల్లపాపడలు గట్టి...”
పాద. ౮, ఆ. ౮2.

చోక్కించు. డే. స. శ్రీ. (చొక్కు+ధా. ప్రే.)
చొక్కణ్ణయి. “శా... గొలిట శయ్యకుం దిగిచి
సొక్కించుం గళావైభరిన్.” కృ. శకుం. 3,
ఆ. ౪2. వేం. పంచ. 3, ఆ. ౨౫౨.

చొక్కిడు. డే. స. శ్రీ. (చొక్కు+ఇడు.) మోస
పుచ్చు. “చ... న్నుచ్చు” లి వధూజ్ఞి గొండు
బ్రజః జొక్కిడి పొయినవాడు చూచితే.”
విక్ర. ౬, ఆ. 2౬.

చొక్కివడు. ద్వీ. ఆ. శ్రీ. (చొక్కి+వడు.) 1.
అశ్చర్యకాడు. “గీ... ఈకన్నె చక్కదనము,
నక్క మెక్కడ తే దని చొక్కివడఁగ.” దశా.
౮, ఆ. 2౯; 2. సోలిషము. “ద్వీ... పాటిదప్పిన
జొక్కివడియెడువారు.” పండితా. పర్వ. ౪3౪.
పు.

చొక్కిలి. డే. వి. చొట్ట. (మా. చొక్కిట్టవోపు.)
(శ. రు.)

చొక్కిలు. డే. ఆ. శ్రీ. వ్యామోహపడు. “చ.
చక్కెరలప్పకు మిగుల జవ్వనికెంజిగురాకు
మోదికిన్, జొక్కపుజుంటిలేనియకు జొక్కిలు
చుం గనలేరుగాక...” దా. శ. ౨౮.

చొక్కిట్టవోపు. డే. ఆ. శ్రీ. (చొక్కిట్ట+వోపు.)
చొట్టలుపడు. “నీ. కదిసి మై గందంగఁ గొలిట
దిగియింపఁ జొక్కిట్టవోయినసొమ్మతోడ.” య.
౨, ఆ. ౯౯.

చొక్క. య. డే. ఆ. శ్రీ. (క. సొక్కు. క.
చొక్కు.) 1. పరవశమగు. “క. సుదరికి మధు
నేపఁ దడవు చొక్కఁగఁ జొచ్చెన్.” కవిక. ౪,
ఆ. ౧౫౯. వై. ప. ౨, ఆ. ౧౦౫; 2. వలపుగొడు.
“నీ. చూచిన ముగతైన జొక్కకునట్టిసొందర్ప

సంబంధ సాంప్రదాత్మ్య నశియు.” నిర్వ. ౧, ఆ. ౪. పరాహ. ౧౧, ఆ. ౪౧; ౩. లాంగు. “గీ. ఇట్టకడు శైలజకు జొక్కు బెడిగియొక్కొ.” పను. ౬, ఆ. ౯౦. దశా. ౩, ఆ. ౯౪; 4. మరణించు. “మ. మడిసె గారెపాతు లేదు లలిగెన్... గజాళి చొక్కె...” సా. ౧, ఆ. ౧౦౭; 5. ఇష్టమగు. (వా:— ఈహార నాకు చొక్కదు.) వి. 1. పారవశ్యము. “క. అని వనజముఖులు చొక్కనగదను వెజుగక పలుకుచుండ...” రుక్మా. ౩, ఆ. ౨౩౬. స్వా. ౫, ఆ. ౬౬; 2. వలపు. “ఓ. ఆక్కట నీదెసం బిరికి నాబడి కూరిమి యయ్యె మాయపుం. జొక్కులు నీవు నిక్క ముగం జూచి...” భార. ఆర. ౬, ఆ. ౨౯౭; ౩. మధ్యపానాదులమత్తు. “ఓ. ఆనమయంబునక సరజానన పెట్టిన చొక్క కుంభకర్థానురు మోమునం గదిరె...” నిర్వ. ౪, ఆ. ౧౯. దశా. ౨, ఆ. ౧౨౯; 4. మూర్ఛ. “నీ. ఇక్కడ నైస్యంబుచొక్క దక్కక మున్న గ్రక్కనఁ జనుము...” భార. విరా. ౫, ఆ. ౨౦౦. భార. విరా. ౫, ఆ. ౨౦౭; 5. మత్తుమందు. “గీ. గొల్లిపల్లియలా నన్నగొల్లి వారు, చొక్క చల్లినకై వడి నొక్క రైస, మేలు కొనక నిద్రింబ...” వి. పు. ౭, ఆ. ౭౬. పరమ. ౪, ఆ. ౧౦౪.

చోక్కుటాకు = చొక్కాకు. “నీ. సాధుగాకు కారాకు చొక్కుటాకు వగను...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౮.

చోక్కునీరు. ద్వ. వి. (చొక్క+నీరు.) కల్లు. “క. అడవికి ప్రేలిమి పసరము, బడి జన రక్కసు తెలింగి పట్టుకొని కనున్, వడి బూదిసేసి కనకున్, దొడిబడఁగాఁ జొక్కునీటితో నిచ్చి రొగిన్.” య. ౩, ఆ. ౧౨౨.

చోక్కుపెట్టు. చే. న. క్రి. (చొక్క+పెట్టు.) చొక్కపాడి మున్నగువానిచే పకముతప్పనట్లు చేయు. “ప...అమాయలాడి యక్కుమారుని జొక్కుపెట్టి తెచ్చుకలంపునం జని...” వి. పు. ౮, ఆ. ౧౬౪. పండితా. మహిమ. ౩౦౬. పా.

చోక్కుపాడి. చే. వి. (చొక్క+పాడి.) మీద చల్లినంతనీ నుత్తు గలిగించును. “గీ. భటుచ

కన్నపుగల్గి చొక్కపాడిజరణి.” దశా. ౧, ఆ. ౨౬౦

చోక్కుమందు = చొక్కపాడి. “ఆ. చొక్కమందు లనగ సోమంబుల గనులనగ...” నృసిం. ౧, ఆ. ౪౭. రావి. ౩, ఆ. ౧౧.

చోక్కుమడఁగు. చే. ఆ. క్రి. (చొక్క+మడఁగు.) 1. (నిద్రాదులచే) వివశమగు. “ప...అంతంత సాగి ప్రజలు చొక్కుమడంగి యుండఁ దానయ్యవ సరంబున...” కాశీ. ౪, ఆ. ౧౨౦; 2. పొవు. “నీ. నేత్రంబు లున్నేషనిస్పృహత్వము నొంద శ్రుతిపుటంబులకై చొక్కుమడఁగ.” కాశీ. ౧, ఆ. ౧౩౯.

చోగా = చొక్కాయ. ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౬.

చోచ్చినిట్లు. చే. వి. (చొచ్చిన+ఇట్లు.) 1. కృతృ గృహము. (గా.); 2. ఆశ్రయస్థానము. “ఆ. నుగుణములకు నెట్లు జొచ్చినిట్లు.” భార. కాం. ౧, ఆ. ౩౩౬.

చోచ్చిలు. చే. ఆ. క్రి. (చొచ్చు+ఇట్లు.) ప్రవేశించు. “క. ముచ్చులు తెక్కలికాండ్రుం, జొచ్చిలి యొప్పించు రెపుడు జూదపునధలన్.” విజ్ఞా. స్తా. ౪౦. (యా. చొచ్చిట్లు.)

చోచ్చివచ్చు. చే. ఆ. క్రి. (చొచ్చి+వచ్చు.) మీదికి త్రోసిపొని వచ్చు. “నీ. బోయి తేన్నీక్షణ యటంచు జొచ్చిరాకు చోర...” ఇందు. ౪, ఆ. ౫౮.

చోచ్చు. చే. ఆ. క్రి. 1. యత్నించు. “క. పరునఁ దనము మెయి నరిగొనఁజొరఁ దగదది పొదుగు కొయచొ వ్వుగు విను...” భార. కాం. ౨, ఆ. ౨౯౯. విప్ర. ౫, ఆ. ౧౯; 2. మొదలుపెట్టు. “గీ. ఆర్కునుదయా న్నమయములయందుఁ గృష్ణ, కాంలి సూరకబంధంబు కప్పుజొచ్చు.” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౧. హర. ౨, ఆ. ౧౭; ౩. సిద్ధ పడు. “ఓ...ఈతఁడు దొంగకూటి కే,లాగునఁ జొచ్చు...” విప్ర. ౫, ఆ. ౪౧. కళా. ౪, ఆ. ౯౯; 4. అంగీకరించు. “క. గురుభీష్మదులవన ములు, దురమునకుం జొరకయుండ...” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. ౫౮. భార. కాం. ౨, ఆ. ౨౫౭; 5. ప్రవేశించు. “గీ. అంతఁ ద్రేతాయుగము పొచ్చు...” కవిరా. ౫, ఆ. ౨౯౨. కళా. ౫

అ. ౧౨౫; ౬. పుట్టు. “క. పితృకార్యయజ్ఞముఖముల, శ్రుతిచోదితహింసఁ గీడు సార నేరదు...” భార. అరు. ౪, అ. ౨౯౧. స. క్రి. 1. ప్రాసించు. “క...చోతము నిర్వాణపదము శుభ మగు మనఁకన్.” భాగ. 2, స్కం. ౨౪౯; 2. ఆశ్రయించు. “క...ముఖం, దుని నాశ్రయింపవయ్య య, తనిఁ జొచ్చిన ల్లదుకు దీవుఁ దములు నుతులున్.” భార. ఉద్యో. ౨, అ. 3౨౧. స. క్రి. అ. క్రి. ప్రవేశించు. “క. పరిహాసము భాషణమును, నిరీక్షణము లోనుగాఁగ మనసు సొత్తురు నుదతుల్.” భార. కాం. ౪, అ. 3౦౦. భార. భీష్మ. ౨, అ. 3౬౭. భార. విరా. ౪, అ. ౨౪౦.

చోచోచో. దే. వి. పశువులు మున్నగు వానినితోలుట యందలియనకరణము. “క. పచ్చినది లోగిలొంతుటి, చోచోచో యనిపింతు నిదియసూ మత మనుచున్.” వైజ. 3, అ. ౯౯. (చోచోచోయని పింతు = వెడలఁగొట్టుదు అని భావము.)

చోటచోట. దే. వి. చెనుట మున్నగునవి కాలుట యం దగుననకరణము. “క...చోటచోటఁ గన్నీరు దొరుగ...” భా. ౫, అ. 3౬. “క... మేనం, జొటజొటఁ చెనుటలు కాలుగ...” పరాహ. ౨, అ. ౧౦౫. “చ. చోటచోటగా నుధారనము జొచ్చిలుచున్నకళాంకురీతి...” విల్ల. 3, అ. ౫౧.

చోట్ట. దే. వి. 1. చెంబు లోనగునవి క్రిందఁబడుటచేఁ గలుగునొక్క. (వా.); 2. దేహమునందు వ్యాధి మున్నగువానిచేఁ గలుగుపట్టము, మంకర. (బ్రా. వా.) విజ. వ్యాధి మొదలగువానిచే మంకరైనది. “చ...ప్రకం, పనునకుఁ గేలు చోట్ట...” రసిక. ౧, అ. ౪౧.

చోడచోడ = చోటచోట. “చ. ఆడిదముప్రేటునం బటియ రైసకరీరమునందు నెత్తురుల్, చోడచోడఁ గ్రుచ్చ...” హరి. ఉ. ౪, అ. ౨౦.

చోడిమిడి. దే. వి. పృక్షవిశేషము. (బ్రా.)

చోతెంచు. దే. అ. క్రి. (చొచ్చు + తెంచు స్వార్థమున) ప్రవేశించు. “కు...తహారణ్యంబు సొత్తెరగన్.” బ్యా. ౫, అ. ౧౦౦. “క.

అగ్రహణోపలి కెంతయు, దిగ్గనఁ జొతెంచి...” రసిక. ౬, అ. ౧3౪.

చోడుగు. దే. వి. తడి, చెప్పు. సగ్ధర. హస్తీంద్ర హస్తాంబితమనుధుల జేజేలమెద్రోవ తెల్లకాజొదు గొందన్.” ఉ. రా. ౪, అ. ౨౫౫.

చోడుము. దే. వి. ఎడినఅరటిపట్ట. (శ. ర.)

చోనుపు. దే. స. క్రి. ప్రవేశపెట్టు. “నీ. అహారములు గొనునవియును నగునవి గానివి యనువిచే కంబు బుద్ధిఁజొనువఁడు...” భార. ఆశ్వ. ౧, అ. ౧౬౬; 2. గ్రుచ్చు. “క. తనువున శితశరములు పడిఁజొనిసి యతం డతనిగళితకోటిలుఁ జేసెన్.” భార. కర్ణ. ౧, అ. ౧౬౨; 3. ధరించు. “గీ. చొనిపె నీమంతపథిఁ జేర్చుక్కయోర్తు.” అమ. ౬, అ. ౧౨౦, 4. ప్రయోగించు. “క...దగ్గులు, గొని మారణమంత్రములను ఘోరతరముగాఁ, జొనిపిన దివ్యాస్త్రము లయి...” వి. పు. ౨, అ. ౧౨౦; 5. తూర్పు, పెట్టు. “నీ...కార్డుల చర్మంబు చుక్కఁ జొనిసి...” హరి. ౫, అ. ౧౬. కాశి. ౪, అ. ౧౨౧; 6. కలిగించు. “అ. బాలకేశి మీదిభరము క్రమంబున, విడువఁ గళలయందు వేడ్క సొనిసి.” భార. విరా. ౧, అ. ౨౫౧; 7. ఆచ్ఛాదించు, కప్ప. “నీ...చేలాంచలము వెఱచేతఁ దడవి తెచ్చి పాలిండ్లమీదికిఁ జొనువుచు...” ప్రభా. ౫, అ. ౫3; 8. వ్యాపింపఁ జేయు. “చ...హాసము నునవాతెఱుం జొనుపు శారద పొల్పుఁ గృతీంద్రు సూక్తులన్.” చం. రా. ౧, అ. ౬; 9. ప్రేరేపించు. “నీ. హర్యక్ష దుస్సహశౌర్యగుణాకల్పసునవదాతులఁ బయిఁ జొనిసి.” భా. రా. యు. ౧౯౪౭. భార. భీష్మ. ౧, అ. ౧౬౯.

చోప్ప. దే. వి. 1. జొన్న లోనగువాని దంటు. “చ...చండువెదు క్షవలీల మొరత్రోవులఁ బడఁ జొప్ప పంచుకొనుపొలిక పంచి...” స్వా. ౪, అ. ౧౦. అం. భా. ద్వి. ౭౬; 2. కోసి యెండించినజొన్న లోనగువానిదంటు. “గీ. ఇలుకుమ్రును పెరంటిలో పెక్కుబావిమునగలును జొప్ప పెన వామి జనుము...” శుక. ౨, అ. ౪౦౦. “నీ. భిన్నయవముఖనాళంబు వెలుగుఁ జొప్ప, యనగ...” అం. భా. ద్వి. ౨౭౭.

చోప్పకాడి. దే. వి. (చోప్ప+కాడి) రెండెడ్డను
గట్టి త్రోలెడు దిండువంటిచోప్పమోపు. (శ. ర.)
చోప్పడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చోప్ప+పడు.) 1.
కలుగు. “క. శ్రుతులను శాస్త్రములు బహు,
శ్రుతులవలన వింటి శాంతి చోప్పడ వలదే.
మృతికి నృపు లడరుడురె ధీయుతు లివిధమునకు
రోయకుండుదురె నృపా.” భార. స్త్రీ. ౧, ఆ.
౧౫; భార. శల్య. ౧, ఆ. 3౦2; 2. సరివకు.
(శ. ర.); 3. నిర్ద మొ. వచ్చు. “క. ఆప్పడు
నుండియు నెగ్గుగ, గప్పికోనినః జిత్రస్థులై గల
గడుమేనున్, నిప్పులఁ బొరలినయట్లయి, చోప్పడ
దిండుకయు నిర్ద శుద్ధుచారా.” భార. ఉద్యో.
౨, ఆ. ౧౯. నిర్వ. ౧౦, ఆ. 2౦; 4. దొరకు.
“గీ. ఆచటను నీరువట్టున నగ్గలపుడప్పిఁ బులుఁ
గును నొకచోటఁ జొప్పడమిని, దొంటివగను
నెట్టనఁ గిరాతుండువోలెఁజంపి యగ్గోపురక్త
మాంసములు గొనియె.” హరి. పూ. ౨, ఆ. ౪౫
దశ. 2, ఆ. ౧౦2; 5. లభించు, ప్రాప్తించు.
“క. ఎప్పుడు శ్రీగిరి కరుగుదు, మెప్పుడు శంక
రునిఁ జూతు మెప్పుడు శుభముల్, చోప్పడు
...” శేష. ౫, ఆ. ౯౨; 6. సాగు, జరగు. “నీ.
చూలు యెప్పుడు నిట్లు చోప్పడునట్లుగా...”
దశ. ౨, ఆ. 2౧; 7. అర్హును. “క. ఆధన్యుడు
గాఁ డన్యుఁడసాధారణుఁ డతఁడు జైవనన్నిధి
నతనిన్, శోధనచేసినఁ గాక యశోధన యుండొ
కటి దలచఁ జొప్పడ దింకన్.” సా. 3, ఆ. ౪.
రాఘవ. ౧, ఆ. ౪. శక్యును. “క. తినుము
హరితోడు గలయర్జును గలువ నదీనుతునకుఁ
జొప్పుడునే...” భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౨౧౧;
9. తిన్నబడు. “నీ. పేరుకోఁ దగినట్టియార
లేనియుటంకు వరులబుద్ధులకు. జొప్పడనిమంకు.”
శుక. 3, ఆ. ౧౦; 10. సహాయము. “నీ అంగ
నాజీతుఁ జైనయట్టిపాలనునకు బంధుసంఘంబు
చొప్పడనియట్లు.” జై. ౨, ఆ. ౧౦. మార్గము.
పీఠి. ౫; 11. వ్రాలు. “క...కడువేగమునఁ
ద్రువురహరునిహ, ప్రముఖఁ జొప్పడియొఁ గని
యతఁడు వెన మ్రొంగెన్.” భార. శాం.
౫, ఆ. ౪2౧; 12. ఒప్పు. “మ...కినుకం
జాదిలిముక్కంటి దాఁబొడుపుం గెంపను వేడి

కంట నిరులకఁ భూమిల్లుమే నేర్చి చోప్పడఁ
దమ్మతి యలంబె నా నపుడు బింబ బొమ్మఁ
బొందుదులెన్.” హరి. ౨, ఆ. ౫౪. భార.
ద్రో. ౧, ఆ. 3౫౫.
చోప్పబెడ్డపంచేములు. ద్వ. వి. బ. బాలక్రీడా
విశేషము. “నీ. బుడ్డిగట్టుచు జొప్పబెడ్డమంచు
ములు గంగెడులాటలు...” హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.
చోప్పరి. దే. విణ. (చోప్ప+రి.) 1. త్రోవ
తెలిసినవాడు. “వ...అప్పుటప్పటికిం జొప్ప
రులవలన నుప్పలిల్లినదప్పుళ్లకు దెప్పరంబై
తుప్పలం దూలుదుప్పులును...” ఉ. హరి. ౪,
ఆ. ౨౯; 2. గుర్తు తెలిసినవాడు. అం. భా.
ద్వి. ౧౦౬.
చోప్పరించు. దే. న. క్రి. (చోప్పఱు. భా. ప్రే.)
చోప్పడఁజేయు. (శ. ర.)
చోప్పరికించు. దే. న. క్రి. (చోప్ప+పరికించు.)
పరికించు, చూచు. “ఉ. ఎప్పుడు గంగకుం జరుడు
నెప్పుడు మాడలపావద్రముల్, చోప్పరికింతు
...” శేష. 3, ఆ. ౧33.
చోప్పఱుచు = చోప్పరించు. (అరోపించు) “క.
అప్పుడు నీయెడ దోసము, చోప్పరుమా దలచు
నట్టిచో మీఁ దెట్టియొప్పురికింపుము...”
అచ్చ. భా. ౧, ఆ. 2. పా.
చోప్పించు = చోనుపు. (శ. ర. ప్రా.)
చోప్పిక. దే. వి. బొమ్మ. “చ. తరుణులు
చిల్లబొమ్మలును దంతపుబొమ్మలు మేలిగాఱు
బన్నరులును మ్రానిచొప్పికలు...” కు. సం.
౨, ఆ. 2౯.
చోప్పిల్లు. దే. ఆ. క్రి. చోప్పడు, తగు. (శ. ర.)
చోప్ప. దే. వి. 1. మార్గము. “వ...ముక్కంటి మింటి
చోప్పనం జనియె...” న్యా. ౬, ఆ. ౫౦. అం.
భా. ద్వి. ౮; 2. వద్దలిగితి. “ఉ. అమ్మెన సొచ్చు
చోప్ప తెలియక విస నంతియె కాని యిమ్ము
లంగ్రవ్వులుభంగి వాడు వినఁ గానడు...”
భార. ద్రో. ౨, ఆ. ౨3౫; 3. పోలిక. “చ.
సురలకుఁ గల్పభూరుహము చోప్పనఁ గోరిన
కోర్కు లన్నియొం. గురియుదు పీపు...” హరి.
ఉ. ౨, ఆ. ౧౫౬; 4. జాడ. “గీ. కాల్యంబులు
నానాటం గలయం బోలినెఁ, జొచ్చి యొకఁడును

బ్రతికినచొప్పు లేదు." భా. రా. యు. ౧౮౨౪. భార. ఆర. ౨, ఆ. ౪౦౮; 5. హేతువు. "అ. పృష్టి లేనిచొప్పు విప్రుల నడిగిన..." భాగ. ౯, స్కం. ౬౬౨; 6. కృత్యము. "క. కలు దోసంబున రాకానులు చేసినయట్టికాచిచొప్పును మదిలోఁ, దెలిసికొని..." య. ౩, ఆ. ౧౩౫; 7. సత్యము. "ఉ. కీడున కొడ కించుకయుఁ గేళయభూపతియింటఁ బుట్టి చొప్పాడక సావ జాతి మయి తక్కుట..." భా. రా. అయో. ౨౦. ౮౦. రా. ఉ. ౧౬౪. పా. ౧౨. పం; 8. అవకాశము. "గీ. పురము వెల్గుడి కాళికాపుణ్య భవన, సీమ సంకేత మట కేవు చేరు మనుచుఁ, జెప్పి వాచాలి పతిలేనిచొప్పుఁ జూచి, పుత్రు నిద్దరపుచ్చి తాఁ బోయె నటకు." హంస. ౩, ఆ. ౩౮; 9. వంతు. (వా. ఒక్కొక్కరికి రెండు వండ్లచొప్పున నిచ్చిరి); 10. వేషము. "సీ. చొప్పు మార్పిడి బెక్కుచొట్ట కాత్రవభీతి నావారుఁ గన లేరు నన్ను నరసి." కళా. ౮, ఆ. ౧౬౬. సా. ౩, ఆ. ౫౬.

చోలము. చే. వి. గుణ్ణముగర్భచుం దుండుపిండము. (శ. ర. బ్రా.)

చోరఁబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చొరక+పడు.) ప్ర. వే శించు. "క. అనుచు సరోవరమున నవ్వనితలు నొండొరులమీఱి వడిఁ జొరఁబడిరి..." ఉ. హరిశ్చ. ౩, ఆ. ౩౭. నిర్వ. ౩, ఆ. ౩౪.

చోరఁబాటు. చే. ఆ. క్రి. న. క్రి. (చొరక+ పాటు.) చొచ్చు, ప్రవేశించు. "చ...గార పంపుఁజూతముకడ నిల్చు నిల్చి యది తాపముఁ బెంచిన లేకలేవజొం, పముఁ జొరఁబాటు..." భార. విరా. ౨, ఆ. ౩౦౩. ఆం. భా. తృ. ౧౨౨. ఆ. క్రి. కలహమునకు డోగు. "క... కరి కరియుకొ భటుండు భటుండు గాధచ్చలనకొ, జొరఁబాటి పోరుతఱి..." రా. వి. ౫, ఆ. ౬.

చోరఁబెట్టు. చే. న. క్రి. (చొరక+పెట్టు.) చొరఁ జేయు, ప్రవేశపెట్టు. (బ్రా.)

చోరపాఁత. చే. విణ. (చొరవ+పాఁత.) 1. నిరంక రము. (శ. ర. బ్రా.); 2. వీకవరుసగా. (బ్రా.)

చోరప. చే. వి. 1. ప్రవేశము. "ప...కలియుగంబు చొరప యానన్నం బయ్యె..." భార. శల్య.

౨, ఆ. ౩౦౫. భార. ద్రో. ౫, ఆ. ౫౬; 2. సాహసము. "ఆ. తెఱవ గేను నోరు చెఱవ కుండఁగఁ గాక, చొరవ గొనుచు నిల్లు చొర వశంబె." వైజ. ౩, ఆ. ౯౭; 3. (వదార్థముల) రుచి. "ప...ముట్టంబడినరోగంబు నుం బోలెఁ జొరవ యీక..." కవిక. ౪, ఆ. ౧౧౩. భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౧౯౪; 4. బుద్ధి క్షళిత. "క. తను వొప్పెడునది యాపన, మును నూతన మిట్టి నీచఁ బోలఁచీ యోగంబున నింక చొరవ యెఱ్ఱెయి, బరుపడియెం జెపును దాఁచు బని లే దింకన్." భార. శాం. ౬, ఆ. ౧౮౭. "సీ. మున్ను నాపెట్టినకన్నంబు నచొప్పిటు చొర వకు నిర్దుగుతెరువు గాఁగ." దశ. ౬, ఆ. ౧౮౦. చోరవక త్రియ. ద్వ. విణ. (చొరవ+క త్రియ.) చొరవగలది. (శ. ర.)

చోరవకతై = చొరవక త్రియ (శ. ర.)

చోరవకాఁడు. చే. విణ. (చొరవ+కాఁడు.) 1. ప్రవేశించువాఁడు. "సీ. తెలియంగ మీకూట ములు పేలకొలఁదులు చూడ మీరలు గండిచొరవ కాండ్లు." చంద్ర. ౪, ఆ. ౬౧; 2. సాహసము గలవాఁడు. "గీ. జాటుండనమున సభ తెక్కు చొరవకాండ్లు." అము. ౪, ఆ. ౬౧.

చోరపడి. చే. వి. (చొగవ+పడి.) చొరవ, సాహసము. (బ్రా.); 2. ఒకవిధమైన మోటుబండి. (బ్రా.) చోరియ. చే. వి. చరియ, ఏటవాలుగానుండుకొండ గట్టు. (బ్రా.)

చోరుగు. చే. వి. 1. చొక్కాకు. "క. సురగాలిం బడినచొచ్చుచొరుగును బోలెన్." తై. ౫, ఆ. ౮౪; 2. బీరువామున్నగు వానితర. (వా.) విణ. ఎంకినది. (చూ. చొరువు.)

చోరుదల. చే. వి. మొదలు. "ప...ఆపురుషోత్తముం డప్పెనురేయి చొరుదలయందు..." భాగ. ౮, స్కం. ౭౧౬.

చోరువు = చొరుగు. వి. (ఎండినయాకు.) "క. అనిలాస్త్రంబు ప్రయోగించిన సంతకత్తకులు జనలఁ జెడరి చొరువుచా, డువునఁ దూలఁగ..." భార. ద్రో. ౧, ఆ. ౨౬౪. విణ. ఎండినది, శుష్కించి నది. "క. విరులుఁ జిగుట్టును జొరువుగ, సిరిగందపు

టన లాకింత చిలచిల మని వేగిరమ వరువట్టు గొన..." కథా. ౬, ఆ. ౨౫౪.

చోట. డే. వి. 1. మక్కువితేదము. "చ...అల్లి దెన్టొట దటియంగఁ జొచ్చుగతి చొప్పడ వానరసేనఁ జొచ్చి..." భా. రా. యం. ౯౮౭. ఆం. భా. ప్ర. ౧౫౪; 2. బాలుడు "ద్వి. చొట నీకుఁ జొరరాదు చొరఁగ నుద్వృత్తి, కొట గాదు..." రం. రా. నం. (శ. ర.)

చోటచొట. డే. వి. నెత్తురు కాటుట నివ్వలు రాలుట యం దగుననుకరణము. "క. నెటవలు దాకినయమ్ములు, చొటచొట నెత్తురులు వడియ" వారి. ౧౦, ఆ. ౧౮౪. "చ...కన్నలం, జొటచొట దుర్విషానలము జొచ్చిలుచుండగ" భా. ౧౦, స్కం. పూ. ౬౬౨.

చోటిగాడు. డే. వి. బోయ. "చ...పిఱుద తొప్ప చొటిగాటకు గాక..." ఉ. వారి. ౪, ఆ. ౨౯.

చోలమే. డే. స. క్రి. బాధించు. "క. వలుములు నీచందమునన్, బలవింకుగ దైవగతి గృపాతత్వ రుద్రై, వీలిచి కిరాతులు బాలకుఁజొలవక గొని వచ్చి నామః జాపి ముదమునన్." దశ. ౨, ఆ. ౭౩.

చోలయు. డే. ఆ. క్రి. 1. జాకు, వెలుదీయు. "క. నీవగచినయాయర్చు, చూపె మరంజునఁ దలంతుఁ జొలయక యేనున్." భార. ఆది. ౫, ఆ. ౧౩౧. భార. సభా. ౧, ఆ. ౧౧౮; 2. మూర్ఖుశాస్త్ర. (శ. ర.); 3. వైముఖ్యమునందు. (శ. ర.); 4. వైరస్యము నందు. (శ. ర.)

చోలిమిడి. డే. వి. అల్పమరిషము, చిట్టిహారళి.

చోట్లు. డే. వి. చొంగ. "నీ. చోట్లు గారెడినోరు తెల్లనిగడ్డులు..." చెన్న. ౨, ఆ. ౨౯. బస. ౬, ఆ. ౭౧౬.

చోట్లియము = చొట్టెము. "నీ. జడ లల్లి చొట్లి యం బిడి..." కాశీ. ౨, ఆ. ౧౪౬.

చొట్టెము. డే. వి. జడతో చుట్టినచుట్టు. "చ. జడలు మలంచి చొట్టెముగ నన్నులఁబాగ నడంగఁ జూట్టి" స్వా. ౪, ఆ. ౯౩. ఉ. వారి. ౧, ఆ. ౫౮.

చో

చో. డే. ద్రు. (అచ్చోటన్, ఇచ్చోటన్. కాని చోటన్, లేనిచోటన్ ఇత్యాదిసమానముల

యందు ఉత్తరపదమైన 'చోటు' శబ్దము యొక్క సప్రమాదిభక్తిరూపమునందు టవర్ణము లాపింకుగా మిగిలిన రూపము.) 1. ప్రదేశ మందు. "చ...అన్యరపుంగవుఁ డేలుచునుండ నొందుచో, నిరపయియుండకుడుటఁ జామి యలివర్షము లాశ్రయించె..." వై. ౧, ఆ. ౫౦. కాశీ. ౧, ఆ. ౧౩౮; 2. వైపున. "క. ఒకచక్కఁ జక్రసమకుచ, లాకదండక దండ నాథు లొకచో శకచో, భకళిగపంగఘూర్ణర కుమరవృత్తు గొలువ..." శుక. ౧, ఆ. ౧౫౪; 3. విషయమున. "గీ. ఆదియుఁ బ్రియుఁ గూర్చ నచలచో నమృతమయ్యె." ఆము. ౪, ఆ. ౧౦౨; 4. కాలమందు. "నీ. దేవిఁగాఁ ప్రీతితో దీని నీఁగాంచితి నని యున్నచో విధాతృరకు నిట్లు, పాడియె విఘ్నరూపాదింప..." భార. ఆది. ౭, ఆ. ౨౩; 5. వినిన, అప్పటికిన్. "నీ. వసియించు బ్రథుఁ డురం బొనఁగినచో" ఉ. రా. ౧, ఆ. ౩౪; 6. హేత్వర్థము. "అ...నత్తు, నెన్నఁదైన నొదుల కిచ్చుచో ననురకు, భోజనముగ నిచ్చి పుచ్చుఁ డిల్లడ." భార. ఆది. ౬, ఆ. ౨౫౭; 7. చేపర్థము. "క. ఎవ్వనితో నెచ్చోట, జివ్వకుఁ జేసాఁవలదు చేపాచినచో, నివ్వల నవ్వల నెవ్వరు, నవ్వక యుండంగఁ బగ ననక దీర్చుడగున్." కాశీ. ౧, ఆ. ౧౦౯.

చోటు. డే. ఆ. క్రి. స. క్రి. తగులు. "నీ. వెలది కటాక్షముల్ విభురివైఁ గ్రమమున నెగసి మోమునఁ జోకి మగిడి వచ్చు." భార. విరా. ౫, ఆ. ౩౮౫. "క. ఆనవుడు మును గన్నుల కొదవినయవ్వలవంత పిదప నీచులకుం జోకి ననఁగఁ దనధురోత్తులు, విని తను దా నెఱుంగ లేనివిస్మృతి ప్రిన్." భా. ౩, ఆ. ౬౮. స. క్రి. (గ్రహదులు) ఆశీరించు. "కా...చేతో జాతుఁడు తన్నుఁ జోకుటఁ బ్రశంసించన్..." కావ్యా. ౨, ఆ. ౨౫. భా. రా. బాల. ౨, ఆ. ౧౨. వి. 1. పూతము, డెల్ప. "చ...మీ, నుని శితబాణజాలములచోటున కోర్కె..." భా. రా. యం. ౧౯౧; 2. స్పర్శము. "నీ. ఇంపారు

చోడున నిగురొత్తుచి త్రంబులు..." భార. వివా. ౨, ఆ. ౨౩౮.

చోటు. డి. వి. డి. 1. స్థానము. "ఆ. జాన్ము డెప్పు రంపుజో దైనచటి నున్న..." భార. స్త్రీ. ౧, ఆ. ౧౯. విక్ర. ౨, ఆ. ౧౭; 2. సమయము. "గీ. గిరిజ నొడగుచ్చి వరదుచే వరము వడచు, నోపు బొడ్డుని నమ్మి యేనున్నచోట, నెట్టివిడు మర వచ్చె నీ కెట్టిచావు, సంభవించెనే మనసిజ చక్రవర్తి." కు. సు. ౫, ఆ. ౭౩. భార. శల్య. ౨, ఆ. ౩౪౩. 3. విషయము. "క. సిరి విడుచుచు బురుషుని విను, పురుషుడు సిరి దొరంగు నిది యపూర్వమె ఫలమూ, లరతుండై వాణ్నియ తిం, చొరసి యునికి యట్టిచోట బురుషు కమ రున్." భార. శాం. ౩, ఆ. ౩౩; 4. నివాస స్థానము. "నీ. శమదమోన్నతుల కేచతురుఁ డాధారము దాక్షిణ్యమునకు నీకంకు చోటు." ఉ. రా. ౫, ఆ. ౧౪౦; 5. ఆవకాశము. "చ... వివాహకథకు జోటు నూపనిపితామహసర్గ నిసర్గ వైభవంబు..." కకు. ౨, ఆ. ౮౨.

చోడి. డి. వి. నన్యవిశేషము. బ. చోట్ల, భాస్క విశేషము. "నీ. ఆశనాధియై చేర నతవి కించుక చోడి నున్న కెట్టిర నది చొరక..." చెన్న. ౨, ఆ. ౭౩. వి. పు. ౪, ఆ. ౭౭౩.

చోడును. డి. వి. చోడ, కష్టము. ఆం. భా. ప్ర. ౧౫౦.

చోడ. డి. వి. 1. కష్టము. "మ. చిలుకా యెద్దతె నైతనిచోద లిడి దాచేకం గడం ద్రోయునో." రాధికా. ౩, ఆ. ౬౫. మే. వంశ. ౧, ఆ. ౩౮౨; 2. కష్టపని. "ఉ... ఈ చోడలదాన గాకు నను జుల్కనగా నెడలొ దలంబకే." ఉ. ఆహల్యా. ౩, ఆ. ౨౪.

చోద్యము. డి. వి. 1. వేడుక, వినోదము. "ద్వి. చూచినయననిన్ను జోద్యముల్ గలుగు." మండితా. వర్ణ. ౪౭౦. పు; 2. ఆశ్చర్యము. "ద్వి. చూడఱకును భీతిచోద్యంబుఁబొంద." మండితా. మహిమ. ౧౯౭. పు.

చోపా. డి. వి. ఆలించు, తలవాకిటి ప్రక్కనుండు గృహము. (త్రా.)

చోపిడు. ద్వ. స. క్రి. (చోపు+ఇడు.) 1. పాణఁ ద్రోలు. "క. ఇటు చూచు నావ్రతావము, లిటులం జోపిడుట నామవిద్య..." వైజ. ౩, ఆ. ౯౮; 2. కలఁచు. "గీ. చోపిడినఁ జాలుఁ గారగ్ని సోకె కమలిమిగులఁగొయ్యలె వను లయ మించఁగలవు." చంద్ర. ౨, ఆ. ౧౩.

చోపు. వై. స. క్రి. (సం. డుభ.) 1. (వత్తులు మున్నగువానిని) పాణఁద్రోలు. "నీ. పాటలా నిలము లావుగఁ దపారపుఁజూగు లలరుఁదానికి మూగుఁబులం జోప." ఆము. ౨, ఆ. ౭౫. భార. స్త్రీ. ౨, ఆ. ౮౩; 2. (వృగములు మున్నగువానిని) కలఁచు. "నీ. అగ్గుట వసియింప నతఁడు దయాభండై వాని జోపక యుండి ..." భార. శాం. ౫, ఆ. ౨౨౪. కకు. ౪, ఆ. ౯౮; 3. పరుగెత్తింపఁజేయు. "ద్వి. నమ్మదంబుగఁ జోపి జప మొగుఁగక." ద్వి. భాగ. ౧౦, స్కం. (శ. ర.) "మ. వరుణుం దోలిలి నర్థపుం జదిపితికే వై వస్వతుం గెల్పిలిన్, హరిఁ బోఁ జోపితి..." హరి. ఉ. ౪, ఆ. ౪౦; 4. పుడించు. "మ. హరిణీ వచ్చెద కానకున్... చూమిడి నీవు క్రవ్వతెన నక బోఁ జోపి యందున్..." కు. సు. ౬, ఆ. ౨౬; 5. ప్రవేశపెట్టు. "చ. కలుగల నిద్రలేసి రతి బాంతునిమాంద్యము వాసి పున్నరస్థలి దిమిరంబు జోపి... కలువలచేసి మండలము కాంతిలుచున్నది..." బిల్వ. ౨, ఆ. ౫౨; 6. (విశాచాదులకు) విడిపించు, వెడలఁ గొట్టు. "ఉ... లచ్చరాక్షసుం, బోవఁగ జోపి నేరక..." దశ. ౧౧, ఆ. ౫౧. వి. 1. మృగా దులను కలఁచఁపెట్టుట. (చూ. చోపువెట్టు); 2. విసరుట. "చ. ఉడిగపుటిలి కెట్టెడుట నుంచిన పావలు రాజరంబునన్, దోడిగి మెఱుంగుటుంగ రపుఁ దోరపుహీరపుమించుచువై, బడల కించుకల్పవిరిలంతుల మించుచుదానిమాలికల్, బడి నిరుపంక వైచుతెలిపావడచోపుల పిడిపావ గాన్." కువల. ౨, ఆ. ౫.

చోపుడు. వై. వి. (చోపు ధా.) పేటలో మృగాదు లకు గావించుకలఁక. (చూ. చోపుడుగోల.)

చోపుడుగోల. ద్వ. వి. (చోపుడు+గోల.) చోపుడు వెట్టుట కుపయోగించుకట్ట. "చ... ఆత్తటిం

దత్తరంజన మొత్తంబై చోపుడుగోలలు గొని
కలంకులపొలంబుల బులుగులం జోపుడు...”
...” స్వా. ౪, ఆ. ౧౧. హరిశ్చ. ఆ. ఆ. ౮.

చోపుడు పెట్టించు. ద్వ. స. క్రి. (చోపుడు పెట్టు ధా.)
మృగములను కలంచు. “గీ. కలయఁ జోపుడు
పెట్టింపఁ గరియఁ గిరియఁ గానరముఁ గేసరియఁ
దుప్పి కడితి యెలుంగు...” ఉ. రా. ౭, ఆ.
౪౦౮.

చోపుడు పెట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చోపుడు + పెట్టు)
మృగాదులకు గలంచు. “గీ. పొలముచోపుడు
పెట్టునన్నై పరులకు నెలవొసంగిన...” శుక. ౧,
ఆ. ౨౧౭.

చోపుడారుడు. ద్వ. వి. (చోపు + దారుడు. హిం.
చోబ్ దార్.) వెండిబెత్తము కట్టుకొని రాజుల
ముందు బరాబరి చేయుచు నడచునీపకుడు.
(ప్రా. శ. ర.)

చోపు పెట్టు = చోపుడు పెట్టు. “నీ. బోంగునాటిం
గొబ్బునఁ జోపు పెట్టిలి...” రామా. ౨, ఆ.
౨౯. రా. వి. ౩, ఆ. ౧౮.

చోఱ = చోఱ. “నీ. చోఱవై నారాళి దూటి
చోరునిఁ జీటి మీఱ చారునిహర మేలు
కొనుము.” ఉ. రా. ౧, ఆ. ౨౪౨. స్వా. ౬,
ఆ. ౧౦౭. ఆం. భా. ౩, ఆ. ౪౪.

చోఱముడుత. దే. వి. (చోఱ + ముడుత.) 1. పిల్ల
చేప, చోఱమీస పిల్ల; 2. చేపలవంటికన్నులు
గల ఆడుది. “నీ. అనిమిషాక్షి మనుంగుసాట
లాడెదమేమె పడఁతుక నేఁ జోఱముడుతఁ
గానె.” చంద్ర. ౪, ఆ. ౨౪౭. (వైరెండర్థము
లకు నిది ప్రయోగము.)

చోఱవాడు = చోఱ. “నీ. ఆడవంబు చోఱవాఁ
డెడఁ బాయ కెడనెడ నడచిన తెలనాటముడుపు
లానఁగ.” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౯౦.

చోలా. వై. వి. (సం. చోళః) చోక్కా. ఆం.
భా. ద్వి. ౧౧౬.

చోవి. దే. వి. మూరెలుచేయునపుడు పూరణము
పొడుగుటకై యుపయోగించు పలుపనిపిండి.
(ప్రా. వా.)

చో

చో = చవు. (వృత్తియందు ‘చాక్’ మునకు మీది
వర్ణము లాపింపఁగా మిగిలినరూపము.) స.
నాలుగు. “ద్వి. అచ్చుగాఁ దాఁ జొదఱాబ్బంబు
గడచి, వచ్చి త్రికూటంబుపడుధవై నిలిచి.” బస.
౧, ఆ. ౧౧. త్రి. విణ. చతురశ్రము. (ఉదా:-
చాడోలి. మొ)

చోక. దే. వి. లాఘవము. “క. పుత్రకళత్రంబులయెడ,
శత్రుం డంట వానిల్లదుకు చోకాఁ గాడే.”
శ్వా. ౩, ఆ. ౧౯౪. “నీ. చక్కదనంబువై
జొక తొఁచినఁగాని సురభాదు మీసీను చొఱఁగ
వెఱుదు.” కువల. ౨, ఆ. ౧౧. విణ. 1. స్వల్పము.
“గీ... ఇట్టిచోకవనికి, మీరు వేంచేయ వలయునే
...” కువల. ౨, ఆ. ౪౧. వగడితా. పురా.
౧౨౧. పా; 2. వెల తక్కువ యైనది. వా:-
బజారులో వండ్లు చోకగా నున్నవి.

చోక చేయు. ద్వ. స. క్రి. (చోక + చేయు.) చులకన
చేయు. “గీ. దృష్టశీవ యైనయత్కాంత దిన
దినము, నర్పనీయుచుఁ దచ్చిపు ననుసరింపఁ,
దానుగాఁ గోరి వచ్చినతరుణి యగుట, నడ్డనేయక
యాతఁడు చొకచేయ.” పార్వ. ౪, ఆ.
౧౬౩.

చోకటులు. ద్వ. వి. బ. (చో + కట్టులు.) ముక్కములు
మున్నగునవి నాలుగు చేర్చి కట్టినపోగులు. “నీ.
బలుముత్రియపుఁజొకటులదాలు నిద్దంపు బవిరి
గడ్డముమీఁదఁ జవుకళింప.” నీలా. ౨, ఆ. ౧౦.
చోకట్టులు = చోకటులు. “వ... కంఠమాలికలు కంట
సరు లుత్తరిగెలు చొకట్టు లాంటులు...”
ప్రబంధ. ౬౦౧.

చోకట్టు. ద్వ. వి. బ. (చో + కట్టు.) 1. ముక్కములు
మొ. నాలుగు చేర్చి కట్టినపోగులు. “నీ. తెలివవు
దాలుచు త్రియపుఁ జొకట్ట బెంచఁగ నర్పనచి
వుతో సరసమాడు.” కళా. ౧, ఆ. ౧౧౩; 2.
తొరణపుఁబద్దెమీఁద పిలిచిట్లకు నాధారముగా
నిరుచక్రల నమర్చినగజ్జాలు. (శ. ర.) “ద్వి.
పగడంపుఁజొకట్టు పసిడితల్లులును.” ద్వి. శ.
సా. ౨౧. పా. ౬, పం; 3. చట్టము. (శ. ర.)

చోకబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (చోక + బడు.) చేలిక
యగు. “నీ. పలుచోక పిట్టింబి భావరంబులోపల

నందియంబుల నొంది చొకపడక." మత్స్య. ౧, ఆ. ౧౧౧.

చొకపడుచు. దే. స. క్రి. (చొకపడుధా. ప్రే.) లేలిక చేయ. "నీ. తనదానవిభవంబు ధనదాన వయవిక్రణనపుక్తియం జొకపడుచు." ఉద్భ. ౧, ఆ. ౨౧.

చొకము. వై. వి. (సం. చతుష్కము.) 1. నాలుగు. "ద్వి. అడిగిన ధనముః జయ్యనః జొక మెన్ని." ద్వి. హరిశ్చ. ౨. భా. ౭౫౦. ఆం. భా. ద్వి. ౩౦౬; 2. నాల్గింటినమూహము. పుంజీ. "ఉ. ట్టానఃగూర్చి వైశ్యనకు నిచ్చి చనక మతి పుచ్చి చొకముల్, పెట్టుచు వడ్డీలెక్కలటు పెట్టుచు..." ఆము. ౬, ఆ. ౭౦. బస. ౫, ఆ. ౯౦. పం; 3. నలుచదరపుగడ్డి. "నీ. చటివొనిగడితంపుఃజణుత చొకంబుల తొగరుంబుట్టుము కచ్చుదొడివి కట్టి" క్రి. దా. ౧౩౪; 4. ఆశ్వగతివిశేషము. "చ. జమున భంజ శిఖ మురళిః జొకమునక నడ వైదుధారలన్." భా. రా. బాల. ౩౦. కృష్ణ. ౧, ఆ. ౫౩; 5. చదరముగా నుండుతుండుగడ్డ. (శ. ర.) విణ నలుచదరమైనది. "మ. దివిజద్వేషి నుదారవారి చరముర్తిం ద్రుంచి చాతుర్య మొప్పు వడిం జొకపు పెట్టకొడుగుమి దంభం బొంద మైఁ దాల్చి ..." ఆము. ౪, ఆ. ౧౭. దశా. ౬, ఆ. ౪౭.

చొకళి. ద్వ. వి. (చొ+కాళ్ళ. క. చొకళి.) 1. ముత్యాలు మున్నగునవి నాలుగు అమర్చినచేసి పోగులజత. "నీ. జాణిడి సిగ కేలఁ జక్క నొక్కచును కెక్కులను గట్టాడిచొకళి నటించ." దశ. ౭, ఆ. ౨౦౧; 2. ఆంధ్రవాణికోకలనేత యందు నూలిపోగులచే నేర్పడిన చచ్చాకపుగడి. "చ...నుపాణులచొకాటపుఁ జొకళిగట్టువర్గ మున్, గడుఁ బ్రియమొప్పు నిచ్చి..." శుక. ౧, ఆ. ౨౨౪.

చొకళించు. ద్వ. ఆ. క్రి. 1. ఎగురు. "క. ఆనగరు పెడలి యొకకేళినగకూటాగ్ర మెక్కి లీలాగతి సంధానముగఁ జొకళించెన్, వానరబీరుండు..." రామా. ౬, ఆ. ౧౨౨; 2. చలించు. "మ. సారిడిక నన్నరుకూలు హాస్సరిగకుచ్చుల్ తెన్ననం జొకళించ..." ఇందు. ౨, ఆ. ౫౫;

3. ప్రకాశించు. "మ. అ. అక్షమిల్లుమహేశ విక్రమ మార్కనమ్మలి నొప్పుగానత్తు తార సజాధ రేఫలు చొకళింపుచు నొందంగా." అప్ప. ౪, ఆ. ౨౬౭. పా; 4. వ్యాపించు. "నీ. కుందనంపుఁ బసిఁడికట్టాయి జగలమైఁ జొకట్టనిగనిగల్ చొకళింప." విజ. పీఠి. ౩౬. స. క్రి. దాటు, లంఘించు. "నీ. త్తణముకూపల నద్రి జొకళించ జపంబునను మించుహయములు నాల్గు వేలు." ఉ. రా. ౭, ఆ. ౬౬. చిత్ర. భా. ౩, ఆ. ౧౨౦.

చొకళింత. ద్వ. వి. (చవుకళించుధా.) 1. చొకళించుట; 2. ఆశ్వగతివిశేషము. వల్లితము. (శ. ర.) చొకళింపు. ద్వ. వి. (చొకళించు. ధా.) ఆశ్వగతి విశేషము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౮.

చొకనేయు = చొకచేయు. "నీ...చొకనేయుచుఁ గవిశ్యరులు పొగడ." చిత్రభా. ౩, ఆ. ౩. "చ. వనజభాయతాక్షి మగవాఁడు పరాంగనపొందుఁ గోరువాఁడని వివవమొ యట్టిచవు లంటినచో మతి చొకనేయఁడే." శుక. ౧, ఆ. ౫౨౪.

చొకాడిగుదియ. ద్వ. వి. (చొ+కాడి+గుదియ.) నాలుగు ప్రక్కలు తీసెయినువదండము. "ప. చొకాడిగుదియల మోదిన..." కవిక. ౨, ఆ. ౧౯౭.

చొకారము. దే. వి. (చొ+కారము.) సమ్మి వస్త్రధావకపదార్థము. ఆం. భా. ద్వి. ౩౦౧.

చొకాలిపీట = చవుకాలిపీట. (శ. ర. ప్రా.)

చొకి. పిం. వి. కాపు; కాపుకైయేర్పడినస్థలము. (ప్రా. వా.)

చొకి = చవుకి. (భూలదండ.) "నీ. పుణియలచొకిలు పాలువైనకడపాలు వన్నగవిసరము బన్నసరము." పరాహ. ౯, ఆ. ౮౦.

చొకు = చముకు. (కశ. కొరడా.) "నీ. పాలయల్కఁ జాణుకుఁజాపుల జూచి యుర్వశిబిబ్బాకవలి చొకు వేట్లు వడియె." కువల. ౧, ఆ. ౩౯.

చొకుచెట్టు. దే. వి. వృక్షవిశేషము. (శ. ర.)

చొగంటి = చవుగంటి. నాలుగుకన్నులుగలవాడు,

1. అగ్నిదేవుడు; 2. శరభవృక్షము. (శ. ర.)

చొగియ. దే. వి. (పిం. చొగాని.) హుత్కా పీల్చు గొట్టము. "నీ. కేరళేంద్రకుమారి గిండి కేల

ధరించె గేకయతనయ చొలియ వహించె.”
తవతీ. ౧, ఆ. ౧౩.

చోట. దే. వి. పెంపుడుచిలుకలు లోనగునవి ఉండు
వంజరము. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౮.

చోటకొమ్మ = చవుటకొమ్మ. (వా.)

చోటవరి = చవుటవరి. 1. ఒకజాలివరివైరు. బ. ఒక
జాలివడ్డు. “వ...రెడ్డిపంకెలు చోటవరులు...”
ప్రబంధ. ౧౧౨.

చోటుప్పు. దే. వి. (చాటి+ఉప్పు.) లవణభేదము.
ఆం. భా. ద్వి. ౨౮౯.

చోడు. దే. వి. 1. చాటిమన్ను. “నీ. నీరదాగను
మేనునిర్మత్తయి పానచాకకం బేగునే చాటి
వడెను.” భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ. ౨౫౭. విప్ర.
౨, ఆ. ౧౮; 2. చాటినేల. “గీ...చోట, గిడిన
విత్తునబోలె నై చెడు నృపాల.” భార. ఆశు.
3, ఆ. ౧౮౧. ఆం. భా. ద్వి. ౫.

చోడోలి = చవుడోలి. (అంబారి.) “క. చిత్తజాండు
గజముపై దం, డెత్తుచు నని నిద్దమదపుటేను
గనంగా, హత్తుకొని దిశలఁ దిమిరము, ముతైపుఁ
జొడోలి యనఁగ మొనసెం ధారత్.” రసిక. ౪.
౯౮.

చోడోలీ = చోడోలి. “నీ. కసిడిపక్కెరలబాబాలు
మాసికపుఁజొడోలీల యేనుగు లోలి; జెలఁగ.”
అచ్చ. యం. ౨౦౫.

చోడోలు = చవుడోలు. (అంబారి.) “నీ. ఉద
యాద్రికరిమిఁద హురుముంజిచోడోలు వెడ
వింటిపాడువా జెల్లగొడుగు.” మృ. వి. ౨, ఆ.
౮౩. వేణు. 3౪.

చోతా = చవుతా. దే. వి. డోలి. (శ. ర.)

చోలి = చవులి. (శ. ర. బ్ర.)

చోతు = చవుతు. (ఒకవిధమైనకట్టాయి.) “నీ. మూసి
మ్రంగినమొగంబున గొడకట్టు మైనపుమైల
ప్రాజోతు నా వెలంక.” ఆము. ౬, ఆ. ౮౦.
ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౫.

చోదంలి = చవుదంలి. “గీ...బృంహీతరవంబుగలిగి
చోదంలి పొడమె నాజలధియందు.” దశా. ౨,
అ. ౨౨౯.

చోదరి = చవుదరి. (వరగజాతైనను గ్రామమున
తైనను పెత్తనకాడుగా నుండెడికాపు.) “క.

ప్రొదిగ రాట్టుములం దగ, పాదరముగ నిరుగు
పారుగుచానన గదియన్, జౌదగోడలు
దానును, మోదంబునఁ జెలఁగూడి...” ఉ.
హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౨౩; 2. (ఆధికారి.) “నీ.
దొరయొద్ద సొతచౌదగయైనఁ దనమన్వితాఁ
జెప్పుఁ గార్యసాధనము లేదు.” వేణు. 3౮.

చోదరితనము. వై. వి. (చోదరి+తనము.) గొప్ప
తనము. “గీ. వచ్చి జమళిగ వాయించి వరుస
తోడఁ, దాత తండ్రులచోదరితనము నెల్ల నెన్ని
...” తుక. ౨, ఆ. ౪౧౪.

చోని. హిం. వి. దండువిడిసినచోటు (బ్ర.)

చోవద. వై. వి. (చో+వద. నం. చతుప్పగి.) పద్య
విశేషము. కవిజన. జాలి. 3౨.

చోవదము. వై. వి. (చో+వదము.) గీలివిశేషము.
“నీ. ఫలకగ్రహణము చోవములగరిమంబుఁ
బరఁగె బాలకులకు గురువులిండ్లు.” పాండు. ౪,
ఆ. ౪౪. “నీ. దంతిదంత మ్మలాతముగఁ ద్రిప్పుడు
నాడుఁ జౌవదంబులకుఁ బిశాచమొకటి.” వై.
గీ, ఆ. ౧౯౬.

చోవుటము = చవువుటము. (నాల్గుకాళ్లుపైకెత్తి
దాఁబెడిదాఁటు.) “నీ. నెఱజారిపాలమున్నటి
మిఁగడనిగ్గు దేలువార్పము చోవుటాలు
ద్రొక్కు.” ఉ. హరిశ్చ. 3, ఆ. ౧౩౧. “నీ.
కల్లభింగిని జొకలింప చోవుటము లొక్కుచ్చుడి
బదులైదు నుఱికి యుఱికి.” అని. ౪, ఆ. 3౨.

చోరు = చవురు. 1. (లాట్టు); 2. (తీసికోలిసిన
ఉప్పు.) (శ. ర.)

చోరుకొట్టు = చవురుకొట్టు. “గీ విరులు సీగఁ దాల్చి
కర్పూరపీఠిఁ జోరుకొట్టుచు ద్విజాండు...”
ఆము. ౨, ఆ. ౭3.

చోరుగొట్టు. దే. ఆ. క్రి. (చోరు+గొట్టు.) లొట్టులు
వేయు. “ద్వి. గొంటువక్కులు చోరుగొట్టుచు
నమలి.” ఆనుక. ౨, ఆ. ౮౨. పా. ౧౯. వం.

చోలము = చవులము. వి. అర్ధరూప్యము ఆం. భా.
ద్వి. ౨33.

చోలు. దే. వి. బ. (ఈరూపము చింత్యము.) చెవులు,
కర్ణములు. “మ. అని యావృద్ధధరానురుండు
వలకక వో శంకరా యంచుఁ జోలను గేల్లొ
యని బట్టి మూసికొని...” పార్వ. ౪ ఆ. ౧౦౪.

చౌవంబే = చవ్వంచ. "నీ. వలపటనుండి చౌవంచ
మోములనునేదారి నెయ్యమునకు గైదొడ
యొనకగె." ఉ. రా. ౮, ఆ. ౨౯గి. కళా. 3,
ఆ. ౧౩౧.

చౌవంచి = చౌవంచ. "ద్వి. పనిత మె చ్చవు నంచి
తైచిన ననుచు, ననఘుఁ డచ్చౌవంచి యను
తాయ మాడు." పండితా. పురా. ౧౨గి. పా.
దశా. ౧, ఆ. ౪౬.

చౌవీధి = చవువీధి. (చూ. చవువీధి.)

చౌవష్టి = చవువష్టి. (అఱువదిసాబున.) "గీ. భగము
లగములు చౌవష్టికలు గళలు." రుక్మా. ౧, ఆ.
౧౬గి.

చౌసాల = చవుసాల. (శ.ర.)

చౌసీలి = చవుసీలి. "ద్వి. చిత్తజుకేళిఁ జౌసీలి
బంధముల." ద్వి. శ. సా. ౧, ఆ. ౨౧. పా.
౧౪. పం. జైజ. 3, ఆ. 2౪.

చ

చ. సం. ఒకానొకయక్షరము. గి. ఆ. స్త్రీ. ఛాసము,
కవ్వ. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. నిర్మలము; 2. చుచ
లము. (దీనికి తెనుగన వ్యస్తప్రయోగము
లేదు.)

చందము. సం. వి. అ. పుం. 1. ఇచ్చ; 2. ఆభిప్రాయము;
3. వివము; 4. ఆధీపత. న్. ప. 1. చంద
శ్చాస్త్రము; పద్యలక్షణములు చెప్పశాస్త్రము; 2.
గాయత్రి మున్నగునీరుపదియాటింట నొకటి; 3.
వేదము; 4. ఆభిలాషము; 5. కవటము; 6.
పద్యము.

చందస్సు. సం. వి. న్. న = చందము.

చందితుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సంతోషవెట్టు
లడివవాడు.

చగణము. సం. వి. అ. పుం. విఱుపిడుక.

చగము. సం. వి. అ. పుం. మేకపాతు.

చగలము. సం. వి. అ. పుం. 1. మేకపాతు; 2.
బొద్దిశీ; 3. ఒక చేకము.

చగలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆడుమేక; 2. బొద్దిశీ.

చట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. సమూహము; 2. కాంతి.

చటచ్చట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. యథమునం దగుభృని
కనుకరణము. "క. భీమానురవీరులము; స్థామస్తీరణ

చ్చటచ్చటాశబ్దము..." భార. ఆర. 3, ఆ.
3౯గి.

చటాఫలము. సం. వి. అ. పుం. పోకళి

చడికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మల్లబంధునిచేదము.

చక్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గ్రుడ్డికామంచిశీ; 2.
కొత్తికొరళి; 3. ముఱిడిశీ.

చక్రము. సం. వి. అ. పుం. 1. గ్రుడ్డికామంచిశీ;
2. పఱివిచేదము. న. గొడుగు.

చక్రగ్రాహి. సం. విణ. (న్. టి. న్.) గొడుగు
పట్టుకొనువాడు.

చక్రగ్రాహుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చక్రధరుడు.

చక్రసలి. సం. వి. ఇ. పుం. చక్రవర్తి.

చక్రవర్తము. సం. వి. అ. పుం. 1. మెట్టతామరశీ;
2. ఋజవత్రిశీ.

చక్రభంగము. సం. వి. అ. పుం. 1. రాజభాగము;
2. వైభవము; 3. స్వాతంత్ర్యము.

చక్రము. సం. వి. అ. పుం. సుపభాషముశీ. న. 1.
గొడుగు; 2. ఆచ్ఛాదనము; 3. తేనెపెణ.

చక్రాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఛట్టగొడుగుశీ; 2.
సూక్ష్మశీ.

చక్రాభాస్యము. సం. వి. అ. న. కుస్తుంబిశీ.

చక్రి. సం. వి. న్. పుం. మంగలి విణ. (న్. టి. న్.)
గొడుగుకలరాడు.

చక్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పుట్టగొడుగు.

చక్వరము. సం. వి. అ. పుం. 1. ఇల్లు; 2. పొదరిల్లు.

చదనము. సం. వి. అ. న. 1. ఆకు; 2. తెక్క; 3.
కవ్వ; 4. చీకటిస్త్రామ.

చదము. సం. వి. అ. పుం. 1. ఆకు; 2. తెక్క; 3.
కమాలుముశీ.

చదిస్సు. సం. వి. న్. స్త్రీ. 1. పటలము; 2. ఇంటి
కవ్వ; 3. ఇల్లు.

చద్దనసేయు. మి. ప. క్రి. (ఈరూపము చింత్యము)
మోసగించు. "మ. అనుచుం దిగ్గున లేచుదానిఁ
గని యవ్యాప్తేంద్ర మారార చద్దనసేనెం గద
నక్క..." శుక. ౨, ఆ. 3౦౧.

చద్దము. సం. వి. న్. ప. 1. స్వరూపాచ్ఛాదనము;
2. సెవము; 3. మోసము; 4. గృహము.

భద్రి. సం. వి. (న్. సి. న్.) మాటువేదము వేయు
వాడు.

భర్షము. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) 1. కప్పబడినది;
2. దాచబడినది; 3. వికారము.

భర్షము. సం. వి. అ. పు. 1. వేముళి; 2. ఉమ్మెత్తళి.
న. డోకు, వసువము. వి. (అ. ఈ. ఆ.) వసువ
సాధనమైనది.

భర్షము. సం. వి. అ. పు. వసువము.

భర్షి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వసువము.

భర్షిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చమవము; 2. విష్ణు
క్రాంతి.

భర్షిన్సు. సం. వి. న్. న. = భర్షి.

భలమడు. సం. వి. (అ. లి. కా. అ.) మోసపుచ్చు
వాడు.

భలన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = భలనము.

భలనము. సం. వి. అ. న. 1. మోసపుచ్చుట; 2.
మిష, వ్యాజము.

భలము. సం. వి. అ. న. 1. ఉన్నరూపముచు గవ్వట;
2. వ్యాజము, మిష; 3. అన్యాయయుద్ధముచే
యుద్ధరూపము దవ్వట; 4. కలశము, మూర్ఖపు
వట్టుదల; 5. స్థలితము, తొట్టుపాటు; 6.
మోసము; 7. జల్పదోషములగా నొకటి.

భలి. సం. వి. (న్. సి. న్.) మోసగాడు.

భలితము. సం. వి. అ. న. మోసము, మంచిచుట.
వి. (అ. ఆ. అ.) మోసముచేయబడినది.

భల్లి. సం. వి. ఇ. పు. న. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. చెట్టుపట్ట;
2. లీగ; 3. సంతానము.

భవి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. కాంతి; 2. కిరణము.

భా

భాందనము. సం. వి. అ. న. 1. వేదజడత్వము; 2.
లోకజ్ఞానములేమి. వి. (అ. ఆ. అ.) 1. వేద
సంబంధమైనది; 2. భందశ్చాస్త్ర సంబంధమైనది.

భాందనుడు. సం. వి. అ. పు. 1. శ్రోత్రియుడు;
2. వేదజడుడు; 3. లోకజ్ఞానము లేనివాడు.

భాందోగ్యము. సం. వి. అ. న. పామవేదోపనిషత్తు,
ఉపనిషత్తులగా నొకటి.

భాగము. సం. వి. అ. పు. 1. మేళ; 2. మేళ
పాలు; 3. పురోడాశము.

భాగములుడు. సం. వి. అ. పు. కుమారశ్వామి.

భాగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అడుమేళ.

భాతము. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) 1. నలుకబడినది;
2. బలహీనము.

భాత్తదర్శనము. సం. వి. అ. న. తొలికాటియాపు
పాలనూడి చుఱునాడు వెన్నతీసి వెబడినే
కాచినట్లు. హైయంగవీనము.

భాత్తము. సం. వి. అ. న. ఒకరకపులేనె.

భాత్త్రుడు. సం. వి. అ. పు. —గురువుయొక్కనేర
మలను గప్పి యుండువాడు-శిష్యుడు.

భాదనము. సం. వి. అ. పు. నల్లగొరంటళి. న. 1.
వృట్ట; 2. మూత; 3. ఆకు; 4. వస్త్రము. వి.
(అ. ఆ. అ.) 1. కప్పనది (అ. ఈ. ఆ.) 2.
కప్పటకు సాధనమైనది.

భాదము. సం. వి. అ. న. ఇంటికవ్వ.

భాదికము. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) కప్పబడినది.

భాద్విషుడు. సం. వి. (అ. ఈ. అ.) మోసకాడు.

భాయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నీడ; 2. ప్రతిబింబము;
3. సూర్యనిభార్య; 4. కాంతి; 5. గృహము;
6. పాత్రి; 7. పార్వతి; 8. వీరణి; 9. రంగు;
10. పాలిక.

భాయాంశుడు. సం. వి. అ. పు. చంద్రుడు.

భాయాకరుడు. సం. వి. ఈ. పు. సురహన్నళి.

భాయాపకము. సం. వి. అ. పు. నక్షత్రనిధి.

భాయాపుత్రుడు. సం. వి. అ. పు. కని.

భాయాపురుషుడు. సం. వి. అ. పు. తనపేదవలే
పురుషాకారముగా నుండి ఆకాశమున గనబడు
నొకవదార్థము.

భాలిశ్యము. సం. వి. అ. పు. గానభేదము.

భి

భి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. నిందార్థకము.

భిక్కు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తుమ్ము.

భిక్కుని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముక్కుదగ్గట నుంచిన
తుమ్ముచుట్టించునోషధి.

భిక్కిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = భిక్కుని.

భిత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. నలుకట; 2. కానుగుళి.

భిత్తు. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) భేదించునది.

భిత్వరము. సం. వి. అ. పు. బాణము.

భిత్వరుడు. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) 1. భేదించు
వాడు; 2. ప్రతిహారుడు; 3. ధూర్తుడు.

భద్ర. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. నఱుట.

భద్రము. సు. వి. ఇ. స్త్రీ. గంధ గొడ్డలి.

భద్రము. సు. వి. ఆ. పు. 1. గొడ్డలి; 2. అన్ని; 3.

త్రాడు; 4. కత్తి; 5. ఎలుక.

భద్రము. సు. వి. (అ. ఆ. అ.) 1. భేదించునది;

2. తెగునది; 3. వ్యతిరేకమైనది; 4. ధూర్తము.

భద్రము. సు. వి. ఆ. న. 1. రంధ్రము; 2. తెలిపి;

3. వల్లము; 4. ఆవరాధము; 5. నింప; 6. తొడ్డిని

అనునాఖ్య.

భద్ర. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పుంశ్చలి; 2. తిప్పలీగళి.

భద్రము. సు. వి. ఆ. న. ఒకానొకజాతియగుపు. విణ.

(అ. ఆ. అ.) 1. భేదించబడినది; 2. వేరుచేయు

బడినది.

భద్రము. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. తిప్పలీగళి; 2.

వచ్చుమొగలిగి; 3. అందుగుళి.

భద్రాభిన్నములు. సు. వి. ఆ. న. బ. ముక్క

ముక్కలు. “క...మొదల భద్రాభిన్నములు

గాఁగ నేల నెట్లన్.” విజ. 3, ఆ. ౧౪౫.

భు

భుద్భూదరము. సు. వి. ఆ. పు. — భు భు-అను

శబ్దమును చేయుచు-చుంచెనక.

భుద్భూదరి. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. గంధమాపి, చుంచు.

భుద్భూపు. సు. వి. ఉ. స్త్రీ. చుంచు.

భుద్రము. సు. వి. ఆ. న. 1. ప్రతిక్రియ; 2. కిరణము.

భువము. సు. వి. ఆ. పు. 1. తాడు; 2. చిన్నదప్ప;

3. యుద్ధము; 4. గాలి.

భువ. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. నున్నము.

భువణము. సు. వి. ఆ. న. 1. పూయుట; 2. గచ్చు

చేయుట.

భు. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. చూరకత్తి.

భుకము. సు. వి. (అ. ఆ. అ.) 1. తాడుబడినది;

2. భేదించబడినది; 3. కప్పబడినది.

భుల్లి. సు. = చుల్లి.

భూ

భూ. సు. వి. ఈ. స్త్రీ. చూరకత్తి.

భూక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చూరకత్తి; 2. గొడ్డు

టావు.

భే

భే. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. మదవలి.

భేము. సు. వి. ఆ. పు. — ఒకప్రాసభేదము. విణ.

(అ. ఆ. అ.) 1. పెంపుడు; 2. నేర్పు గలది; 3.

నగరమున జన్మించినది.

భేకావహుతి. సు. వి. ఇ. స్త్రీ. అవహుతికలకార

మలగా నొకజాతి.

భేక్తి. సు. వి. ఇ. స్త్రీ. అర్థాలకారభేదము.

భేక్త. సు. వి. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) నఱువవాడు.

భేక్తవ్యము. సు. వి. ఆ. పు. భాజకము, హారము.

విణ. (అ. దికా. అ.) భేదించునది.

భేవము. సు. వి. ఆ. న. 1. నఱుట; 2. విభా

గించుట; 3. ముక్కలుచేయుట; 4. నశించు

జేయుట, విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఖండించునది;

2. విభాగించునది; 3. పోగొట్టునది. (అ. ఈ. అ.)

భేవనసాధనమైనది.

భేవము. సు. వి. ఆ. పు. 1. నఱుట; 2. భాడము;

3. భాజకము; 4. తె. పు; 5. నాశనము.

భేది. సు. వి. ఇ. పు. 1. వద్రంగి; 2. వజ్రము.

భేదించు. సు. వి. శ్రీ. 1. నఱుట. “వ...కొమ్మలం

జీల్చుచు భద్రంబుల భేదించుచు...” ఉ. రా.

౧, ఆ. ౬౧; 2. తుంచు. (శ. ర.)

భేదిల్లు. సు. ఆ. శ్రీ. తెగు. “మ. కిరమున్

పాదములు భుజాముగళమున్ భేదిల్లి...”

భాగ. ౯, స్కం. ౧౩౦.

భేద్యము. సు. = భేక్తవ్యము.

భేలకము. సు. వి. ఆ. పు. మేకపాతు

చై

చైదికము. సు. వి. (అ. ఆ. అ.) నిత్యము భేదించు

దగినది.

ఛో

ఛో. సు. వి. న్. పు. చాలరి.

ఛోటిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. చిటిక.

ఛోరణము. సు. వి. ఆ. న. విడిచిపెట్టుట.

ఛోలంగము. సు. వి. ఆ. పు. మాదిఫలముళి.

జ

జ. ఒకయక్షరము. (దీనికితత్వమేకరములందు ఇ. ఈ.

ఎ. ఏ. ఐ. లతోఁ గూడినపుడు తాలవ్యోచ్చార

ణమును, అ. ఆ. ఉ. ఊ. ఓ. ఓ. ఔ. లతోఁ

గూడినపుడు దంత్యోచ్చారణమును గలదు. తత్వ

మములు తాలవ్యముగఁ దఱచుగ నచ్చరింపఁ
బడును.) స. వి. అ. పుం. 1. వృత్తుం
జయుఁడు; 2. జనము; 3. విష్ణుయూర్తి; 4.
తండ్రి; 5. విజయము. విణ. (అ. ఆ. అ. సమా
సాంతములందే వ్ర మోగఁను.) పుట్టినది. (ఉదా:-
రవిజాఁడు, సరసిజము.

జంగమము. స. వి. అ. పుం. జేంగముజాలివాడు.
“ద్వి. ఎడపక జంగమంబేవ న్నువైచ, నడుగకుడిన
నొట్టు నడిగిన లేను.” ద్వి. భట్టా. అ. ఆ. అర.
పు. మాడితా. దీక్ష. అంరా. పా. విణ. (అ. ఆ.
అ.) 1. తిరుగుఁది. “కా...జంగమనగద్వేదంబ
పూర్ణాంగణా.” పమ. 3, ఆ. ౧౦౬; 2. నడచు
నది. “ఉ...జంగమగ్రామముఖాంగి...” వేం.
మంచ. ౧, ఆ. ౧౯౩.

జంగముఁడు. స. వి. అ. పుం. జేంగమువాడు. “ద్వి.
జంగమారాగమున్ జగ్గిల్చి నిత్యులింగార్చన
ముఖ నల్లిలఁ గావించి.” మాడితా. వర్వ. 3౫౯.
పా.

జంగలము. స. వి. అ. పుం. న. మాంసము. విణ.
(అ. ఆ. అ.) 1. విజనము; 2. నిర్జలము.

జంగాలము. స. వి. అ. పుం. పాలముకట్ట.
జంగితుఁడు. స. వి. విణ. (అ. ఆ. అ.) కులము లేని
వాడు.

జుఘ. స. వి. అ. స్త్రీ. కాలిశిక్క.
జంఘాకరికుఁడు. స. వి. వి. (అ. ఆ. అ.) 1. పగు
గత్తువాడు; 2. దూరసమాచారములు మోసి
చెప్పి జీవించువాడు.

జంఘాత్రాణము. స. వి. అ. న. పక్కకు తొడిగి
కొనుకపవము.

జంఘాలము. స. వి. అ. పుం. నేగముగా పోవునది.
జంఘాలుండు. స. వి. వి. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి వడిగ
నడచువాడు.

జంఘి. స. వి. వి. (న. నీ. న్.) జంఘలు కలది.
“తూజీరదర్శిన్వర్ధనజంఘిన్.” లలితా
స్తోత్రము.)

జంజవ్రాకుఁడు. స. వి. వి. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి
జవము చేయువాడు.

జంజము. స. వి. అ. పుం. యుద్ధము చేయుట.
విణ. (అ. ఆ. అ.) యుద్ధము చేయునది.

జంతుక. స. వి. అ. స్త్రీ. 1. లక్క; 2. ఒకవిధ
మగు ఇంగువ; 3. కోరిందళి.

జంతున్నము. స. వి. అ. పుం. మాదిఫలము. న.
1. వాయువిడంగము; 2. ఇంగువ.

జంతుఘ్ని. స. వి. ఈ. స్త్రీ. వాయువిడంగముళి.
జంతుఫలము. స. వి. అ. పుం. మేడిళి.

జంతుబ. స. వి. అ. స్త్రీ. జెల్లుళి.
జంతుపు. స. వి. ఈ. పుం. ప్రాణి.

జంతుకులు. స. వి. ఇ. పుం. ద్వి. దంతులు. “క.
జంతుకు లయ్యుద్ధము ..” నుద. ౧, ఆ. ౧౦౮.
దశ. ౪, ఆ. ౬౬.

జంబాలము. స. వి. అ. పుం. న. 1. అడుగు; 2.
నాచు; 3. మొగలిళి.

జంబాలిని. స. వి. ఈ. స్త్రీ. అడుగు గలవి—నది
జంబీరము. స. వి. = జంబీరము.

జంబీరము. స. వి. అ. పుం. 1. నిమ్మళి; 2. నిమ్మ
మడు. శకాం. 3, ఆ. ౧౦; 3. మరువముళి;
4. తెల్లగ్గెరళి.

జంబుకము. స. వి. = జంబుకము.

జంబుకము. స. వి. అ. పుం. 1. నక్క; 2.
నేరేడుళి; 3. శ్లోనాకముళి

జంబుకుఁడు. స. వి. అ. పుం. 1. వరుణదేవుఁడు; 2.
నీచుఁడు.

జంబుపు. స. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. నేరేడుచెట్టు; 2.
నేరేడుదీసి; 3. జంబుకది. ఈ. న. నేరేడు
మడు.

జంబూద్విపము. స. వి. అ. పుం. న. భూమియందలి
ద్విపములలో నొకటి.

జంబూనది. స. వి. ఈ. స్త్రీ. జమ్మెలు.

జంబూలకూలిక. స. వి. అ. స్త్రీ. 1. పెండ్లి; 2.
పెండ్లివారొనర్చుకొనుపరిహారము.

జంబూలము. స. వి. అ. పుం. 1. నేరేడుళి; 2.
మొగలి; 3. పెండ్లివారు చేసికొనుపరిహారము.

జంబూననము. స. వి. అ. పుం. తెల్లదానముళి.

జంభ. స. వి. అ. స్త్రీ. అవులింక.

జంభకము. స. వి. అ. పుం. నిమ్మ. వి. (అ. భి. కా.
అ.) 1. భక్షకము; 2. అవులిండునది.

జంభభేది. స. వి. న్. పుం.—జంభానురుని భేదించిన
వాడు—ఇం ద్రుఁడు.

జంభము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నివృత్తి; 2. కోటిల
ప్రక్కనుండువల్లు; 3. దుకము; 4. లిండి; 5.
పాలు; 6. అమ్మలపొది; 7. భక్త్యము. 8.
దంభము.

జంభరము. సం. వి. ఆ. పుం. నివృత్తి.

జంభలము. సం. = జంభరము. ఆము. గి. ఆ. ౧౪౩.

జంభారి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. ఇంద్రుడు; 2.
వజ్రాయుధము; 3. అగ్ని.

జంభి. సం. వి. న్. పుం. నివృత్తి. విణ. (న్. సి. న్.)
ఆపురించువాడు.

జంభీరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నివృత్తి. 2. మరు
వము.

జంభుడు. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకరాక్షసుడు.

జంభుము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మలయపర్వతము;
2. ఖక్క. న. 1. వంగపువ్వు; 2. జత, కవ.

జంభణము. సం. వి. ఆ. న. 1. లెనుట; 2. నశించు
జేయుట.

జంభించు. సం. న. క్రి. భక్తించు. "గీ. అపుడు వర
మేష్ఠి జంభింతు మని జలికిన.—ఉ. రా. ౧, ఆ.
౨౪౬.

జంభుకుపు. సం. వి. న్. పుం. సూర్యుడు.

జంభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. లోకము; 2. పట్టుక;
3. భూమి.

జంభిర్త. సం. వి. బు. పుం. 1. ఈశ్వరుడు; 2.
బ్రహ్మ.

జంభి. సం. వి. త్. పుం. గాలి. న. లోకము. స్త్రీ.
1. భూమి; 2. కామధేనువు. విణ. (త్. రీ. త్.)
లిగవది.

జంభాని. సం. వి. ఆ. పుం. గాలి.

జంభాని. సం. వి. న్. పుం. 1. వరమేశ్వరుడు;
2. సూర్యుడు.

జంభేరుపు. సం. వి. ఈ. పు. వరమేశ్వరుడు.

జంభి. సం. వి. ఆ. పుం. బ్రహ్మదేవునిరాత్రి,
ప్రళయము.

జంభాధారము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గాలి; 2.
కాలము; 3. జంభున కాధారము.

జంభులు. సం. వి. ఆ. పుం. గాలి.

జంభాధిపతియము. సం. వి. ఆ. పుం. బ. ధాన్య
విశేషము. ప్రబంధ. ౧౧౭.

జంభాధిపతి. సం. వి. ఆ. న. ఒకానొకవిష్ట
జేతము.

జంభాధి. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వరమేశ్వ
రుడు; 2. విష్ణువు; 3. దత్తాత్రేయుడు; 4.
జంభాధి. జేతము. దున్నవిష్ణువు; 5. ఒకా
నొకవి.

జంభువు. సం. వి. ఈ. పుం. 1. జంభుచే నమస్క
రించబడునది—అగ్ని; 2. జంభువు.

జంభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. మహామాయ; 2.
దుర్గ; 3. విష్ణునియవశారములలో నొకటి.

జంభు. సం. = జంభు.

జంభు. సం. వి. ఆ. పుం. కవచము.

జంభు. సం. రి. ఆ. పుం. 1. మంగళి; 2. పిండితో
చేసినకల్లు; 3. కవచము. న. గోమయము, పేడ.
జంభు. సం. వి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) ధూర్తుడు,
మోసము చేయువాడు.

జంభు. సం. వి. ఆ. న. భోజనము. విణ. లెనబడినది.

జంభి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. భోజనము.

జంభి. సం. వి. ఇ. పుం. గాలి. విణ. (ఇ.) పోవునది.

జంభి. సం. వి. విణ. (న్. గుప్తీ. న్.) 1.
జంభి. సం. వి. విణ. (న్. గుప్తీ. న్.) 1.
జంభి. సం. వి. విణ. (న్. గుప్తీ. న్.) 1.

జంభి. సం. వి. ఆ. పుం. 1. అంకుటాలు; 2.
ఒకానొకమాత్రావృత్తము.

జంభి. సం. వి. ఆ. న. 1. మొల; 2. స్త్రీ శ్రోణి
పురోభాగము; 3. శ్రోణివశ్యావ్యాగము,
పిణుడు.

జంభి. సం. వి. ఆ. పుం. 1. తమ్ముడు; 2.
కూర్పుడు.

జంభి. సం. వి. ఆ. న. 1. మగగుటి; 2. రక్త
చందనము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. కడవటిది;
2. నీచము; 3. నిందితము.

జంభి. సం. వి. ఆ. పుం. కూర్పుడు.

జంభి. సం. వి. ఇ. పుం. చంపుటకు సాధనమైన
యాయుధము.

జంభి. సం. వి. ఇ. పుం. చంపువాడు.

జంభి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అల్లుకొనినజాట్లు; 2.
జాడ; 3. కాఖ; 4. రుద్రజడ; 5. దూలగొండి; 6.
జటామాంసి; 7. పిల్లపేదరి; 8. వేద
పాఠము.

జటాజూటము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. జడలగుంపు; 2. శివజటాజూటము.

జటాయువు. సం. వి. ఉ. న్. పుం. 1. గ్రద్దలరాజు; 2. ఒకజాతిపక్షి. "సీ. చిలుక చకోరంబు జిబ్బు డాయి జటాయువు..." హరిస. 3, ఆ. ౧౨.

జటాలము. సం. వి. ఆ. న. 1. మట్టి; 2. కచ్చురముళి; 3. గుడ్డిలముళి.

జటాకల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రుద్రజడళి.

జటానురుడు. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకానొకకనుర.

జటి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. నట్టిళి; 2. జావ్విళి; 3. నమూనాము. ఈ. స్త్రీ. 1. జటామాంసి; 2. జావ్విళి; 3. జట.

జటిలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. సింహము; 2. మచ్చలు గలమేకపోతు; 3. లక్ష్మచారి; 4. మాని. న. పురుషేషళి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. జడల గలది; 2. పెనగొన్నది; 3. దట్టమైనది.

జటులము. సం. వి. ఆ. పుం. పుట్టుమచ్చ.

జతరము. సం. వి. ఆ. పుం. న. కడుపు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. గట్టి; 2. కట్టబడినది; 3. ముదిసినది.

జతరాన్ని. సం. వి. ఇ. పుం. కడుపుతోని అన్నాది పదార్థములను జీర్ణము చేయు అన్ని.

జడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. దూలగొండిళి; 2. నేలయుసిరికళి.

జడధి. సం. వి. ఇ. పుం. నముద్రము. విణ. (ఇ. ఈ. ఇ.) మందమతి గలవాడు.

జడనిధి. సం. వి. ఇ. పుం. నముద్రము.

జడము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. చల్లదనము; 2.

తెలివితేయి. న. 1. జలము; 2. సీసము. విణ.

(ఆ. ఆ. ఆ.) 1. చల్లనిది; 2. మాన్పడినది; 3.

మూఢము; 4. మూఁగది; 5. అచేతనము.

జడిమ. సం. వి. న్. పుం. జడత్వము.

జడిమము. సం. = జడిమ.

జడ్డి. ఆం. వి. స్వారూఢిపతి, తీర్పు చెప్పవాడు.

జడ్డిమెంటు. ఆం. వి. తీర్పు.

జతవిలము. సం. వి. ఆ. పుం. అన్నిని మండలేయు ద్రవ్యవిశేషము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) లక్కతోఁ జేయబడినది.

జతుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఒకజాతిగబ్బిలము; 2. కోరిందళి.

జతుకము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఇంగువ; 2. లక్క.

జతురసము. సం. వి. ఆ. పుం. లత్తుక.

జతువు. సం. వి. ఉ. న. లత్తుక. ఉ. ఉ. స్త్రీ. ఒక జాతిగబ్బిలము.

జతుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గబ్బిలము; 2. కోరింద.

జత్తువు. సం. వి. ఉ. న. మూపుత తొమ్మను గలపునెమకలు గలద్రవేకము.

జత్వత్వము. సం. వి. ఆ. న. సిలాజిత్తు.

జనంగమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చండాలస్త్రీ.

జనంగముడు. సం. వి. ఆ. పుం. చండాలుడు.

జనకుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. తండ్రి; 2. విదేశా

రాజు. విణ. (ఆ. నికా. ఆ.) పుట్టించువాడు.

జనత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. జననమూనాము; 2. జనత్వము.

జనత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గొడుగు.

జనసము. సం. వి. ఆ. న. 1. పుట్టుట; 2. పుట్టించుట; 3. వంశము. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) పుట్టించునది.

జనని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. దయ; 2. కల్పి; 3. చిలకకీట్ట; 4. అడవిమొల్లళి; 5. లత్తుక; 6. జటామాంసిళి.

జనపదము. సం. వి. ఆ. పుం. జనునిపనించునది. 1. చేకము; 2. పల్లె.

జనపది. సం. వి. న్. పుం. జనపదమునకు రాజు.

జనపమడు. సం. వి. ఆ. పుం. మనుజుడు.

జనప్రవాదము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కింపదంతి; 2. నింద.

జనప్రియము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మనఁగళి; 2.

కోరిమిరిళి. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) జనలకిష్టమైనది.

జనము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మనుజులము. (దీనికి బహుళవచనమునఁ గూడ ప్రయోగములు కలవు.)

"క. జనములు దను నవమానించి..." భార.

కాం. గి. ఆ. గిరె; 2. జన్మము. న. దవ నముళి.

జనయిత. సం. వి. ఋ. పుం. తండ్రి. విణ. (ఋ.

స్త్రీ. ఋ.) పుట్టించువాడు.

జనయిత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కల్పి.

జనరవము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నింద; 2. కింపదంతి;

3. జనలకలకలధ్వని.

జరుచు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ముసలివాడు.
“క...శుక్రడు, జననరునకు కానమిచ్చె
వరుడై యుండన్.” వి. పు. ౬. ఆ. ౧౭౨.

జర్జరము. సం. వి. అ. న. 1. నాచుళి, 2. ఇంద్ర
ధ్వజము; 3. ఒకానొకరక్కవోషము. విణ. (అ.
ఆ. అ.) 1. ముదిసినిది; 2. జీర్ణించినది; 3.
తునియలై నది.

జర్జరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. జీర్ణము చేయఁ
బడినది; 2. ముక్కలు చేయఁబడినది.

జర్జరీకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పెక్కరంధ్ర
ములు గలది; 2. శిథిల మైనది.

జర్జరడు. సం. వి. ఆ. పుం. చంద్రుడు. విణ. (అ.
ఆ. అ.) వృద్ధుడు.

జర్జవు. సం. వి. ఈ. పుం. 1. యోని; 2. వినుగు.

జలకంటకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. శృంగాటకముళి;
2. మొసలి.

జలకరంకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నారికేళము;
2. మేళము; 3. తామర; 4. శంఖము.

జలకల్పము. సం. వి. ఆ. పుం. ఋద.

జలకాకము. సం. వి. ఆ. పుం. నీరుకాకి.

జలకుక్కుభము. సం. వి. ఆ. పుం. కోయష్టికము,
ముసలికొంగ.

జలకుపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. నీటికెలమ; 2. కోనేలు.

జలకేళి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. జలక్రీడ.

జలక్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శిశువృక్షము

జలక్రీడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీటిలో దిగి చల్లులాడుట.

జలగల్పము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నీటినుడి; 2.

తాచేలు; 3. నలుచదరపుకొలను.

జలజంతుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జేబగ.

జలజన్మము. సం. వి. న్. న. తామరళి. విణ. (న్.ఆ,
న్.న్.) జలమందు పుట్టినది.

జలజము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. జలజంతువు; 2. చేబ;
3. సముద్రపుటువ్వ; 4. నాచు; 5. ప్రబ్బళి;
6. ఎఱ్ఱగన్నేరు. న. 1. శంఖము; 2. వద్దము;
3. నున్నపుగల్లు.

జలజానసుడు. సం. వి. ఆ. పుం. పద్మమే పీఠంగా
గలవాడు-బ్రహ్మ.

జలజిహ్వము. సం. వి. ఆ. పుం.—రుచి తెలియలేని
జిహ్వ గలది-మొసలి.

జలజీలి. సం. వి. న్. పుం. జాలరి. విణ. (న్.నీ.న్.)

1. జలముచే జీవించునది; 2. జలమందు జీవించు
నది.

జలజాడు. సం. వి. ఆ. పుం. చంద్రుడు.

జలతరంగము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కరడు, అల్ల; 2.
వరుసగా గిన్నె లుంచి వడ్డాదిస్వరముల కనుగుణ
ముగా ధ్వనించునట్లు నీరు పోసి పుడుకలతో
వాయించువాద్యము.

జలద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విద్యుత్తు.

జలదక్షయము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మేళుక్షయము;
2. మేళుక్షయము గలది-శరత్కాలము.

జలదము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మబ్బు; 2. కర్పూరము;
3. ముస్తాళి.

జలదాగమము. సం. వి. ఆ. పుం. వర్షాకాలము.

జలధరమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ద్వాదశాక్షరపాదము
గలచందస్సు.

జలధరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మేళుము; 2. ముస్తా;
3. సముద్రము.

జలధి. సం. వి. ఇ. పుం.—నీటి కాధార మైనది-1.
సముద్రము; 2. కోటికోట్లు.

జలధిరశన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.—సముద్రము మొల
నూలుగాఁ గలది-భూమి.

జలనిధి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. సముద్రము; 2. నాళగు
అనుసంఖ్య.

జలనిర్గమము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నీళ్లు పోవుట
కేర్పఱచినతూము; 2. నీటిబుగ్గ; 3. నీరు వై
కుముకుట.

జలపంజరము. సం. వి. ఆ. న. వస్త్రవిశేషము. “వ...
జలపంజరములును కామపరంబులును...” ద్వా.
3, ఆ. ౨౦౬.

జలపలి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. వరుణుడు; 2.
సముద్రుడు; 3. శూర్వాషాఢానక్షత్రము.

జలప్రాయము. సం. వి. ఆ. న. అనూకము, జవుకు
భూమి. విణ. (అ. ఆ. అ.) జలాధిక్యము గలది.

జలప్రియము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వానకోయిల;
2. చేబ.

జలబాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మొణుపు.

జలబిందజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తొన్నచక్కెర.
(నీల్గమ్ము.)

జలబింబము. సం. వి. అ. పుం. న. 1. నీటిబుడగ;
2. నీటిశానిత్రతిరూపము.

జలబిల్వము. సం. వి. అ. పుం. 1. ఎండ్రీ; 2.
తాండేలు; 3. జలము గలనలుచదరపుకొలను.

జలగృత్తు. సు. వి. త. పుం. 1. మేఘము; 2.
కర్పూరము. విణ. (జ.) జలమును భరించునది.
(నుండము.)

జలమాడు. మి. అ. స్త్రీ. (జలము+జడు) స్నానము
చేయు. “చ. వట్టవట్టలుండు చెలువల్ జల
మాడగఁ దత్కట్టి, పట్టవముల్ హరించి...”
సాంబో. ౧, అ. ౮౮.

జలమాతృక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. జలముం దూడెడి
మాతృక. (జలమాతృకలువిద్యుదు.—1. మల్వి;
2. కూర్చి; 3. వరాహి; 4. దర్భా; 5. మకరి;
6. జాలుక; 7. జాతుక. వాచ.)

జలము. సం. వి. అ. న. 1. నీరు; 2. మరుచేరుళి; 3.
గోగర్భపిండము; 4. పూర్వామాధానక్షత్రము.
విణ. (అ. ఆ. అ.) జడము.

జలముచము. సం. వి. చ. పుం. 1. మేఘము;
2. కర్పూరము.

జలయంత్రము. సం. వి. అ. న. 1. ధారాయంత్రము;
2. నూరిగిరక; 3. నీటిగడియారము.

జలరండము. సం. వి. అ. పుం. 1. జలాపరము; 2.
నీటిబొట్టు; 3. పాము.

జలరసము. సు. వి. అ. పుం. సముద్రపుటుక్క.
జలరాక్షసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సింహిక. (ఇది ఉష్ణ
సంద్రమున నున్నచార్యగ్రహము.)

జలవిఘ్నము. సం. వి. అ. న. 1. తులారాశి; 2.
తులారసంక్రమణము.

జలపృశ్చికము. సం. వి. అ. పుం. రొయ్య, మత్స్య
భేదము.

జలవ్యాళము. సం. వి. అ. పు. నీరుపాము.

జలనూచి. సం. వి. పుం. 1. మత్స్యవిశేషము; 2.
మరికగడ్డళి; 3. కాశి; 4. శింశుమారము.

జలనూత్రము. సం. వి. అ. న. 1. ఒకపాత్రలో
నుండి వుడియొకపాత్రలోనికి నీరు పడుటకై
రెండొకనలను గొట్టములు కట్టి ఆపాత్రములలో
ఉంచినదారము; 2. వైకి చిమ్ముచుండెడికృత్రిమ
మైననీటియూట. (బ్ర.) “ఉ. తీరిచినట్లు గాఁ

నిరుదిక్కుల నొక్కట జాలువాటుసిం, గారపుబుగ్గ
చెంతఁ గడఁకక జలనూత్రము వన్నినట్లుగా,
సారసగంధి యొద్ద బొమనుదురఁ గన్తురివొట్టు
పెట్టి యెం, తేరహిఁజేర్చి వజ్రములఁ దీరిన పావట
నొట్టు వేడుకన్.” చంద్రా. ౬, అ. ౨౮.

జలస్తంభము. సం. వి. అ. పుం. 1. జలమును స్త్రా
భింపజేయుమంత్రాది; 2. జలమును స్త్రాభింపఁ
జేయుట.

జలహాసము. సం. వి. అ. పుం. నురుగు.

జలాంచలము. సం. వి. ఆ. న. 1. నాచు; 2. నీరు
పాటునట్టిదారి.

జలాంజలి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. నీటివోయలి; 2.
విశృద్ధేవతలకు తర్పణముగా విడుచుకోసెనునీరు.

జలాంబిక. సు. వి. ఆ. స్త్రీ. నూయి.

జలాక్షరము. సం. వి. అ. న. - నీటిమీఁద వ్రాయు
నక్షరమువంటిది—నీటివ్రాత. “క. చెరిమి శిలా
క్షర మెవ్వడు, నలుక జలాక్షరము నుజను లగు
చారలకుకొ, తెలిమి జలాక్షర మెవ్వడు, నలుక
శిలాక్షరము పుజులు లగుచారలకున్.” కేయూర.
3, అ. ౨౮. (అకాశకృత మని భావము.)

జలాద్ధి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీటి చేతకడిసిననీరకట్టి.

జలాలకము. సం. వి. అ. పుం. తామరదుంప.

జలాశయము. సం. వి. అ. పుం. 1. నీటిపట్టు; 2.
చేరు; 3. సముద్రము; 4. మరికగడ్డళి. న. వట్టి
చేరు. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1 జలమే స్థానముగాఁ
గలది; మందబుద్ధి గలది.

జలూక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ—జలముస్థానముగాఁ
గలది—జలగ

జలేంధనము. సు. వి. అ. పుం—జలములే కట్టలుగాఁ
గలది—1. బడబాగ్ని; 2. మెఱుపు మున్నగువాని
లేజన్న.

జలేవాహుడు. సం. వి. అ. పుం. జలమందు పడిన
వస్తుకాలమును మునిగి తీయువాడు.

జలాచ్ఛాయము. సం. వి. అ. పుం. 1. ఎక్కువైన
నీరు పోవుటకు నియమించినతూముమొ; 2.
ఎక్కువైననీరు పొరలి ప్రవహించుట.

జలాదరము. సం. వి. అ. న. కడుపులోనీరు చేరుట
వలనఁ గలుగునొకానొక రోగవిశేషము.

జల్పకుడు. సం. విణ. (అ. ల్పికా. అ.) జల్పాకుడు,

జల్పనము. సం. వి. అ. న. 1. చెప్పట; 2. ప్రేలుట.

విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మాటాడునది; 2. ప్రేలునది.

జల్పము. సం. వి. అ. పుం. 1. మాట; 2. మాటాడుట; 3. ప్రలాపము; 4. పరమతమును నిరాకరించి తనమతము నిలుపుట.

జల్పాకుడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. వదరుచోరు; 2. కథకుడు.

జల్పికము. సం. వి. అ. న. 1. చెప్పట; 2. వదరుట. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. చెప్పించినది; 2. ప్రేలుచినది.

జవ. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. దాననముళి; 2. దాననపులుపు.

జవనము. సం. వి. అ. పుం. వడి గలగుఱ్ఱము. న. వడి, వేగము. విణ. (అ. ఆ. అ.) వడి గలది.

జవని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. యవనిక, తెర; 2. పిచ్చిపిచ్చిము.

జవనిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. తెర.

జవనిమ. సం. వి. న్. పుం. వేగము.

జవము. సం. వి. అ. పుం. వేగము. విణ. (అ. ఆ. అ.) వేగము గలది.

జవి. సం. వి. న్. పుం. 1. గుఱ్ఱము; 2. లాట్టియ. విణ. (న్. నీ. న్.) వేగము గలది.

జవివము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అతివేగముగలది.

జవీయము. సం. విణ. (న్. యన్. న్.) మిక్కిలి జవము గలది.

జవాత్సార్థి. సం. వి. అ. స్త్రీ. ప్రకరణము ననుసరించి పదము తనకున్నయర్థమును విడిచి యర్థాంతరమును తెలుపుట.

జవాజవాల్పక్షణ. సం. వి. అ. స్త్రీ. పదము వాచ్యార్థమున కొంతభాగము విడిచి కొంతభాగము గ్రహించుకట్టిపక్షణ.

జవాల్పక్షణ. సం. = జవాత్సార్థి.

జవాగము. సం. వి. అ. పుం. ప్రళయము.

జవాపు. సం. వి. ఈ. పుం. సంతతి, బిడ్డ.

జవాకన్య. సం. వి. అ. స్త్రీ. గంగ.

జా

జాంగలము. సం. వి. అ. పుం. 1. ఒకానొకదేశము; కపింజలము; 3. మాంసము. న. వేలెటిబిణ. విణ.

(అ. ఈ. అ.) 1. వనస్థాయము, అడవిమిక్కువగా

గలది; 2. అరణ్యప్రదేశమునకు సంబంధించినది; 3. అరణ్యమందైనది.

జాంగలి. సం. వి. ఇ. పుం. విషవైద్యుడు. ఇ. ఈ. స్త్రీ. విషము పోగొట్టువిద్య. ఈ. స్త్రీ. దూలగొండి.

జాంగలికుడు. సం. వి. అ. పుం. విషవైద్యుడు.

జాంగులి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. విషవైద్యుడు; 2. పాములవాడు. ఇ. ఈ. స్త్రీ. విషమును హరించు నొకానొకవిద్య.

జాంగులికుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. విషవైద్యుడు; 2. పాములవాడు.

జాంఘికము. సం. వి. అ. పుం. లాట్టియ.

జాంఘికుడు. సం. = జంఘాకరికుడు.

జాంపత్తము. సం. వి. అ. న. దాంపత్యము. "మ... తుమారకైలవనయాజాంపత్త నుబన్నపా, వన గార్హస్థ్యము..." కాళ. 3, ఆ. 1. 1.

జాంబరము. సం. వి. అ. న. 1. జంబూఫలము; 2. బంగారము.

జాంబీరము. సం. వి. అ. న. నివృత్తము.

జాంబూరదము. సం. వి. అ. న. జంబూనదియందుఁ బుట్టినది. 1. బంగారము; 2. కనకాద్వాయము, ఉష్ణైక్తశి.

జాగర. సం. వి. అ. స్త్రీ. మేలుకొనుట.

జాగరణము. సం. వి. అ. న. 1. మేలుకొని యుండుట; 2. ప్రమాదము లేకుండుట.

జాగరము. సం. వి. అ. పుం. 1. మేలుకొనుట; 2. కవచము; 3. ప్రమాదము లేకుండుట. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మేలుకొని యుండునది; 2. జాగ్రత్తగలది.

జాగరి. సం. విణ. (న్. టి. న్.) 1. జాగరణకలుడు; 2. ప్రమాదము లేనివాడు, జాగ్రత్త కలవాడు.

జాగరూకుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మేలుకొనువాడు; 2. జాగ్రత్త గలవాడు, ప్రమాదము లేనివాడు.

జాగర్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. జాగరము, మేలుకొని యుండుట.

జాగర్మ. సం. వి. అ. స్త్రీ = జాగర్తి.

జాగుడము. సం. వి. అ. పుం. కుంకుమపువ్వునకుఁ బ్రసిద్ధియైన ఒకానొకదేశము. న. కుంకుమపువ్వు.

జాగ్రత్త. సం. శత్రు. 1. మేలుకొనియుండునది; 2. పరాకులేనది; 3. ప్రకాశించుచున్నది.
 జాఘనీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తోడ; 2. తొడ.
 జాబి. సం. విణ. (న్. సి. న్.) యోధము చేయు వాడు. (శిశు. ౧౯ న. 3, స్త్రీ.)
 జాబ్యులమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మిగుల ప్రకాశించుచున్నది; 2. మిగుల నుండుచున్నది.
 జాతరము. సం. వి. అ. పుం. 1. జతర్యాని; 2. ముక్తములతోని యొకదోషము. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. జతరసంబంధ మైనది; 2. జతరమం దున్నది.
 జాతరుడు. సం. వి. అ. పుం. పుత్రుడు.
 జాడ్యము. సం. వి. అ. న. 1. మాంధ్యము. 2. మూర్ఖత్వము.
 జాడ్యారి. సం. వి. ఇ. పుం. నిమ్మళి.
 జాత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. హాతురు; 2. నాట్యోక్తి యందు ప్రేమసూచకముగ స్త్రీబాలపాత్రలను విలుచుమాట.
 జాతకము. సం. వి. అ. న. 1. జాతకకాస్త్రము; 2. రాశిచక్రము; 3. సజాతీయసమూహము. విణ. (అ. ఆ. అ.) పుట్టినది.
 జాతనర్తము. సం. వి. న్. న. 1. పుట్టినవెంటనే తండ్రి బిడ్డకుచేయవలసిన సంస్కారవిశేషము.
 జాతమాత్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అవ్యుదే పుట్టినది.
 జాతము. సం. వి. అ. పుం. జంతువు. న. 1. జన్మము; 2. జాతి; 3. సమూహము. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పుట్టినది; 2. సంభవించునది; 3. స్పష్టము.
 జాతరూపము. సం. వి. అ. న. 1. బాగారు; 2. ఉమ్మెత్త; 3. నగ్నత్వము. విణ. (అ. ఆ. అ.) దిగంబరము.
 జాతనానగృహము. సం. వి. అ. న. పురిటిల్లు.
 జాతవేదనుడు. సం. = జాతవేద్యుడు.
 జాతవేద్యుడు. సం. వి. న్. పుం. అగ్ని.
 జాతపత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బాలైతరాలు.
 జాతాకాశము. సం. వి. అ. న. పురుడు.
 జాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. జన్మము; 2. వంశము; 3. బ్రాహ్మణాదివర్ణము; 4. రీతి, విధము. “చ. సరళు లరీతి గ్రాస్యైలలజాతి వినంబులభాతి...” జై.
 జాతరము. సం. వి. అ. పుం. 1. జతర్యాని; 2. ముక్తములతోని యొకదోషము. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. జతరసంబంధ మైనది; 2. జతరమం దున్నది.
 జాతరుడు. సం. వి. అ. పుం. పుత్రుడు.
 జాడ్యము. సం. వి. అ. న. 1. మాంధ్యము. 2. మూర్ఖత్వము.
 జాడ్యారి. సం. వి. ఇ. పుం. నిమ్మళి.
 జాత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. హాతురు; 2. నాట్యోక్తి యందు ప్రేమసూచకముగ స్త్రీబాలపాత్రలను విలుచుమాట.
 జాతకము. సం. వి. అ. న. 1. జాతకకాస్త్రము; 2. రాశిచక్రము; 3. సజాతీయసమూహము. విణ. (అ. ఆ. అ.) పుట్టినది.
 జాతనర్తము. సం. వి. న్. న. 1. పుట్టినవెంటనే తండ్రి బిడ్డకుచేయవలసిన సంస్కారవిశేషము.
 జాతమాత్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అవ్యుదే పుట్టినది.
 జాతము. సం. వి. అ. పుం. జంతువు. న. 1. జన్మము; 2. జాతి; 3. సమూహము. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పుట్టినది; 2. సంభవించునది; 3. స్పష్టము.
 జాతరూపము. సం. వి. అ. న. 1. బాగారు; 2. ఉమ్మెత్త; 3. నగ్నత్వము. విణ. (అ. ఆ. అ.) దిగంబరము.
 జాతనానగృహము. సం. వి. అ. న. పురిటిల్లు.
 జాతవేదనుడు. సం. = జాతవేద్యుడు.
 జాతవేద్యుడు. సం. వి. న్. పుం. అగ్ని.
 జాతపత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బాలైతరాలు.
 జాతాకాశము. సం. వి. అ. న. పురుడు.
 జాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. జన్మము; 2. వంశము; 3. బ్రాహ్మణాదివర్ణము; 4. రీతి, విధము. “చ. సరళు లరీతి గ్రాస్యైలలజాతి వినంబులభాతి...” జై.

రా, ఆ. ౧౯౯; 5. అధ్యాలంకారభేదము. “ఉ. తా రసభుద్ధిమై ప్రతిపదంబున జాలియు వార్తయు జనుత్కారము...” విజ. పీఠి. 3౧;
 6. సప్తస్వరములు; 7. పద్యభేదము; 8. ప్రాంత్య; 9. ఉసిరికళి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. 1. జాజికాయ; 2. మాలతిళి విణ. (ఇ) 1. మంచిజాలిది. “నీ. రాజించుజాలివజ్రాలమేడలదాలు...” దశా. ౧, అ. ౨౬౨; 2. సొగసైనది. “గీ. కలికికాటుక గీర్వాన్ము కలుంగుపేరు, జాలిగాఁ దాల్చి నెఱ మిండజంగ మగుచు.” హర. గీ. ఆ. ౪.
 జాలినాగు. మి. వి. (జాలి+నాగు.) ఒకానొకజాలి పాము. “నీ. శంఖపాలకులును జాలినాగులు...” ద్వ్యా. ౮, ఆ. ౧౧౦.
 జాలిపత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జాపత్రి.
 జాలిఫలము. సం. వి. అ. పుం. జాజికాయ.
 జాలిపారము. సం. వి. అ. న. జాజికాయ.
 జాలిస్తరుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పూర్వజన్మము సంగతి తెలిసినవాడు.
 జాతీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఒకజాతికి సబంధించినది; 2. ఏదోఒకజాతియందు పుట్టినది; 3. ఒకతగ్గిక ప్రత్యయము. (ఉదా:—పటుజాతీయము.)
 జాతుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. కొడుకు; 2. నాట్యోక్తియందు కొడుకును విలుచుటయందుపయోగించుమాట.
 జాతువము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) లక్ష్మణోజేయఃబడినది.
 జాత్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. సమకలమందుఁ బుట్టినది; 2. కులీనము; 3. ఇంతైనది; 4. శ్రేష్ఠము.
 జాల్. సం. శత్రు. తెలిసికొనుచున్న.
 జానపదము. సం. వి. అ. పుం. 1. గ్రామము; 2. గ్రామములనుండి పొందుపన్న మొ. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. జనపదమందలిది; 2. జనపదసంబంధమైనది.
 జానము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) జనసంబంధమైనది.
 జానానుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తెలిసికొనుచున్నవాడు.
 జానువు. సం. వి. ఉ. పుం. న. మోకాలు.
 జాపము. సం. వి. అ. పుం. జపము. విణ. (అ. ఆ. అ.) జపించునది. (అ. ఈ. అ.) జపసంబంధమైనది.

జాబాబుండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకానొకఁబడి; 2. మేకలకావరి.

జామ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుమార్తె.
జామాత. సం. వి. ఋ. పుం. 1. అల్లుడు; 2. పెనిమిటి; 3. స్వామి; 4. ప్రాద్దులెరుగుడు.
జామి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. అడుఁబడుచు; 2. కలకాంత; 3. కూతురు; 4. కొడలు; 5. గడ్డి.
ఇ. న. 1. జలము; 2. ఒకానొకదేశము.

జామిత్రము. సం. వి. ఆ. న. జానూమిత్రము; 3. త్రస్థానము.

జాయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భార్య. (దీనికి బహువ్రీహి సమాసమున నిజాదేశము. ఉదా:—జానకీజాని జానకి జాయగాఁ గలవాఁడు.)

జాయాచేవుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నటుడు; 2. భార్య సంపాదించినధనముచే జీవించువాడు.

జారిడి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. స్వైరిడి.
జారుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఉపవతి; 2. పరస్మీని గూడువాడు.

జాలంధరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకదేశము; 2. అసనవిశేషము. “గీ. కంత మాకుంచనము చేసి కడు దృఢముగ, హృదయమునఁ జాలుకము నిల్ప నిదియె కాదె, భవ్యజాలంధరాభిఖ్యులఁధము ...” సీతారా. ౧, ఆ. ౧౨౫.

జాలకము. సం. వి. ఆ. న. 1. వల; 2. సముహము; 3. లేతమొగ్గ; 4. కపటము; 5. పక్షిగూడు; 6. అరటిచెట్టు; 7. ఆధరణవిశేషము; 8. అరటి పండు. పుం. న. గొవాడు, కిటికీ.

జాలగోడీక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెరుగుచిలుకకుండ.
జాలపానము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. రాజహంసము; 2. హంస; 3. కోడి; 4. నీటికోడి. విణ. (అ. ఆ. అ.) వలపంటిపాదము గలది.

జాలము. సం. వి. ఆ. న. 1. వల; 2. ఇనుపలీఁగెలతో అడ్డనకవచము; 3. సముహము; 4. కిటికీ; 5. మొగ్గ; 6. దంభము; 7. మాయ. పుం. కదంబము, కడిమిచెట్టు. [వాడు; 2. మాయకాడు.

జాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పొట్టి. న్. పుం. 1. జాలరి జాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మేలిముసుగు; 2. జలగ; 3. విభవ; 4. ఇనుము; 5. సాలెపురుగు; 6. కవచము; 7. అరటిశీ.

జాలికుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పిండ్రజాలిండు; 2. జాలరి; 3. గ్రామాధిపతి; 4. జోయవాడు.

జాల్లుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. క్రూరుడు; 2. పామరుడు; 3. అసమాక్ష్యకారి.

జాహకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పిల్లి; 2. మంచము; 3. జలగ; 4. నల్లనితొండ.

జాన్నవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గంగానది.

జి

జి = జీ. (భ్రాజ్యనామములకుండ జేయ్యవదము.)
“మ...అరాయలవారిలో బలికె నయ్యప్పాజి ...” కృష్ణ. ౨, ఆ. ౯౦.

జింక. దే. వి. (క. జింకె.) 1. ఒకజాలలేడి. ఆం. భా. ద్వి. ౮౪; లేడి, మృగము. “నీ...పులి కగ్గమైన జింకలవిధమున.” భార. కర్ణ. ౨, ఆ. ౨౭౩. ఆము. ౩, ఆ. ౨౯.

జింకతలచుక్క. ద్వ. వి. (జింకతల+చుక్క.) మృగ శీర్షనక్షత్రము. (శ. ర.)

జింకతాలుపరి. ద్వ. వి. (జింక+తాలుపు+అరి.) 1. మృగధరుడు, చంద్రుడు; 2. శివుడు. “నీ. జింకతాలుపరియు జింకతాలుపరియు మఱియు ననుగ్రునై యొత్తులజూప.” అచ్చ. బాల; 3. (రెండర్థములకు నిది యుదాహరణము.)

జింకతాల్పు. ద్వ. వి. (జింక+తాల్పు.) 1. చంద్రుడు. “అ...నీకు,పంక గల్గిదోటు జింక తాల్పు.” నీలా ౩, ఆ. ౨౧; 2. శివుడు. “రగడ. చిలుపరాయఁడు ప్రాద్దుమాలియు జింకతాల్పున వేల్పులబెద్దయు.” అచ్చ. యం. ౬౪.

జింకపొక్కిలి. దే. వి. (జింక+పొక్కిలి.) మృగనాళి, కస్తూరి. “గీ. ఓలిఁ దగుచోట్ల వారిఁ గూర్చుండఁ బెట్టి, కమ్ములములు మంచిగండములు జింక; పొక్కిలియొం గవ్వరము...” అచ్చ. బాల. ౧౬౭.

జింకమాపుదేవర. దే. వి. (జింకమాపు+దేవర)- మృగమే గుఱ్ఱముగాఁ గలవాఁడు - గాలి. “క. పిల్లారిజియ్య లేజానఁ, దెల్లంబుగ జింకమాపుదేవర కతనన్.” అచ్చ. కిష్కిం. ౯౩.

జింకరవుతు. దే. వి. (జింక+రవుతు) మృగమే వాహనముగాఁ గలవాఁడు - గాలి. (శ. ర.)
జింకవార్షపుజోడు. ద్వ. వి. (జింక+వార్షము+ జోడు) గాలి. “అ. కైచుటయును జింకవార్షపు

జోదులి, ద్దండు పెండియును గడంగి వాని లేరుగడవువాడు దేదను గుఱ్ఱముల్, చదియ నొక్కపెద్దచట్టు వయ్యె." అచ్చు. యు. ౧౭౪. ఇట్లే: జింకవార్వపువజీరు. "గీ. అపుడు రామాలి జింకవార్వపువజీరు, గారవపుఁబట్టి..." అచ్చు. కిమ్మి. ౭౯.

జింజిరి. దే. వి. (హిం. జింజీర్) గొలును. (శ. ర.) జిమ్మతురక. దే. వి. పక్షివిశేషము. "నీ. గున్నంగి కనకాక్షి నుడిసె బయ్యకపుట్ట జీలువు తెగ్గరు జిమ్మతురక." హంస. ౩, ఆ. ౧౨. జిగట. దే. వి. (శ. జిగటు.) బందన, బంక. ఉదా:— తుమ్మజిగటమొ విణ. నున్ననిది. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౨.

జిగమివ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పోవునట్టికొరిక. జిగమివపు. సం. విణ. (ఉ) పోవ నిచ్చ గలవాడు జిగి. దే. వి. 1. కాంతి, ప్రకాశము. "నీ. అరుణాం బుజుబులయంతర్దళంబుల తళతళ యనుజిగి దళము కొల్పి." భార. ఉద్యో. ౨, ఆ. ౧౧౪; 2. నువను. "నీ...తగు నువమాభిధ జిగి యనంగ." ఆం. భా. ప్ర. ౮౦; 3. కాంతి యనునొక కావ్యగుణము. "చ. మెలకువ గాంచుబెగ్గజిగి మించుప్రబంధతతుల్ ఘటింతువా." ఇందు. ౧, ఆ. ౩౪.

జిగిదేలు. దే. ఆ. క్రి. (జిగి+దేలు) కాంతివంత మగు. "గీ. కొప్పునకు జేర జిగిదేలుగోళ్ల దీర్చి." పార్వ. ౩, ఆ. ౫౧. [వము. (వా.)

జిగిని. దే. వి. (హిం. జిగ్ని.) స్త్రీలకంతాధరణవిశే జిగిమానము. గ్రా. వి. పిసినికనము. (శ. ర.) జిగిలి. దే. విణ. చిక్కనైనది. (శ. ర.)

జిగివ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గెలుచునిచ్చు; 2. ప్రయ త్నము; 3. ఆలిశయము, ప్రకర్ష.

జిగివువు. సం. విణ. (ఉ) గెలుచు నిచ్చ గలవాడు జిగురు. దే. వి. 1. బంక, నిర్ధారము. ఉదా:—

తుమ్మజిగురు; 2. పక్షులను బట్టుటకై పుల్లలు మొదలైనవానికి రాచినబందన. "చ. జిగురనఁ బడ్డరాచిలక చెల్వన..." కాళ. ౪, ఆ. ౨౯. "నీ. జిగురంటినటుల పెద్దలి పోసిక యీసింగాజి మనుఁజోతుఁ జెండివైచు." సా. ౧, ఆ. ౯౨; 3. నునువు. ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౨.

జిగురుగండ. దే. వి. (జిగురు+గండ) పక్షులను బట్టువేటసాధనములలో నొకటి "క. వలలు రులఁ జిగురుగండెబుఁ; జిలివియుఁ జిక్కుబు... భాగ. 2, స్కం. ౫2, వి. శకుం. ౧, ఆ. ౧౧౬. జిగురుకొను. దే. ఆ. క్రి. (జిగురు+కొను.) అఁటు కొను. "గీ. జిగురుకొన్నగజన్నున్నర్చి కెఱుగు మాసి." కాళి. ౩, ఆ. ౨౧.

జిగురుగడ. దే. వి. (జిగురు+గడ) పక్షులను బట్టు టకై చివర జిగురు రాచినగడ. "నీ. పాంచి పెన్నుండెక్కుపులంగురాయనినై న విడుపుజిగురు గడఁ బొడువఁగలము." వరాహ. ౪, ఆ. 2౫. కై. ౪, ఆ. 2౬.

జిగురుటాబలి. దే. వి. (జిగురు+అంబలి) చింత గింజలు మొదలదువానితో జిగురుగా చిక్కగాఁ గాంచినయంబలి. "నీ. జిగురుటాబలివేడి దిగు పాతి జాఱుగాఁ గుండలకొలుదిగాఁ గ్రుమ్మరించి." రంగా. ౩, ఆ. ౯2.

జిగుర్లండె = జిగురుగండ. "నీ. చమపువవ్యమునఁ దా నంఘటించినశంక కవికొటులకు జిగుర్లండె గాఁగ." బహు. ౧, ఆ. ౫౯. (తప్పించుకొన శక్యము కాని దని భావము.)

జిగుర్చీట. దే. వి. (జిగురు+మీట) జిగురురాచిన మీట. "కు...ఎద్దుల్ పొంగులంక బోటుకొ, లలు జాలంబులు గంటలుకొ దివెలు గాలాబుల్ జిగుర్చీటకున్." ప్రబంధ. ౧౯౦.

జిగుత్స. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. తినఁగోరిక; 2. ఆకలి జిహ్వంస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చంపఁ గోరిక.

జిహ్వంసపు. సం. వి. ఉ. పుం. శత్రువు. విణ. (ఉ) చంపుకొరిక గలవాడు.

జిఘ్రక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గ్రహించఁగోరిక, తెలియ వలె ననునిచ్చ.

జిఘ్మిడు. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. మూర్ఖును వాడు; 2. జాడ కనిపెట్టువాడు.

జిజీవిషువు. సం. విణ. (ఉ) బ్రదుకనిచ్చ గలది. "వ...వి మిదె వచ్చుచున్నార మని బుజ్జరించిన నుజ్జిజీవిషు వగుగజ్జోటి లజ్జామజ్జవనతాన నాబ్బయై..." ద్వా. ౫, ఆ. ౧౭౯.

జిజ్ఞాస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. తెలియవలె ననుకొరిక; 2. తెలియఁటకు చేయుచిచారణ.

జిజ్ఞాసువు. సం. విజ. (శ్రీ) తెలియనిచ్చ గలవాడు.
జిట్ట. దే. వి. పెదురుయొక్కయెన్ను. "చ...తదగ్ర
ధాన్యముల్, నెలవుల ఫేర మట్టివడ జిట్టుల
తోడనె చప్పరించు న, బొలుమువరాహపాత
ములు..." స్వా. ౪, ఆ. ౧౦; ౨. పక్షివిశేషము.
"నీ. జీలువు జీనువ జిట్ట చింద వెలిచె..." నుద.
3, ఆ. ౧౯౪. ప్రబంధ. ౨౩౪; ౩. చాట, గీత.
"నీ. భిత్తిభాగమున గ్రొన్నెత్తురుజిట్టులు చూరుల
మాంసంపుడోరణములు..." వైజ. ౪, ఆ. ౧౦;
4. నేతకగాడు బట్ట నేయునపుడు గులుతునకై
వేయురుగులనూలినేత. (వా.) 5. శేన. (శ. ర.)

జిట్టంగి. దే. వి. కాటుకనీట్ట. (ప్రా.)
జిట్టువ. దే. వి. పక్షివిశేషము. "నీ. జిట్టువ మునుగ
పూజిట్టువ గిటిగాడు..." హాస. 3, ఆ. ౧౨.
జిడికిరించు. దే. ఆ. శ్రీ. మోనపుమంటలాడు. (చూ.
జిడికిరింతు.)

జిడికిరింతు. దే. వి. (జిడికిరించు. ధా.) మోనపు
బలుకు. "ద్వి. గడుసరిమరనులు గరంగించివుచ్చి,
జిడికిరింతులు గట్టి చెవి యానవన్న." ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. ౬౨౦ పం.

జిడుగు = గిడుగు. "గీ. వర్ష వారణామయైవలు
గిడుగు, జిడుగనగ..." ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౩.
ఆం. పదా. పరి. ౫౧.

- జిడ్గుడలి = జిడ్డుకడలి. "ఉ...౨, తున్నలి కన్న
జిడ్గుడలి నుద్ధత మై వెలిదీచి చెన్నగున్." హాండు. 3, ఆ. ౧౫౧.

జిడ్డి. దే. వి. మోటుగుడ్డ. "ఉ...పెడ్డికూతు
ర, త్రాయకవై భవస్ఫురణ నలిపురంబున శేగు
దెంచె లై, దాయగ జిడ్డివై చినకదాని మెఱుంగు
పసిండిపాలకిన్." వైచ. 2, ఆ. ౧౪౫. విజ.
మోలెనది. (శ. ర.)

జిడ్డు. దే. వి. (క. జిడ్డు) 1. నేయిలానగువానినునుపు,
మెఱుంగు, "గీ. ముదముగను గడ్డవకుం బెట్టి
మూలెజిడ్డు, మోమునను మేనక జమిరి..." హరి.
పూ. ౫, ఆ. ౧౯౪. కాళ. ౪, ఆ. ౨౦; 2. జిగురు. "చ. ఆనఘుం దళండు నిత్యము
నహర్నాథ కృత్యము లాచరించి పాపనమలి జిడ్డు
లేక కయివ్రాలక వడక...బరువంపు గ్రొవ్వి
రుల గోయుచు..." విప్ర. ౨, ఆ. ౨౯. 3.

వృక్షవిశేషము "నీ. జమ్మి బలును గార చంద్ర
పక్షి...లాద్దుగ జిడ్డు..." హాస. ౪, ఆ. ౯.
విజ. 1. జిడ్డు గలది. "ఉ...నిజమద మంగము
శేర్పుటకక్క రోయు జిడ్డుచు జవాది..." ఆచు.
౧, ఆ. ౬౧; 2. నన్నులిది. ఆం. భా.
ద్వి. ౨౫౬.

జిడ్డు. కడలి. దే. వి. (జిడ్డు+కడలి) పాలనముద్రము.
"నీ. తేనీ కడకతో రెట్టుదీవియు జిడ్డుకడలియు
గడచిరి..." ఆచు యు. ౪౦౩. "క. జిడ్డుకడలి
దొంగయల్లుం, దొడ్డుగొనందొడగ..." బహు.
౪, ఆ. 3౧.

జిడ్డుగొను. దే. శ్రీ. (జిడ్డు+గొను) జిడ్డుకలదగు.
"క. కాయమ్మలి జిడ్డుగొనగ, నాయూగల
మొత్త మొత్తితాఖండికమై." హాండు. ౪, ఆ.
౨౫౩.

జిడ్డుసీర్వామి. దే. వి. (జిడ్డు+సీరు+వామి) పాల
నముద్రము. "నీ. చదువులదేవర మొదలగు
వేలవులు జిడ్డుసీర్వామికే శేరి యందు." ఆచు.
బాల. ౨౦౨.

జిడ్డుపడు. ద్వ. ఆ. శ్రీ. (జిడ్డు+పడు) వృక్షమగు.
(చూ. జిడ్డుపడుచు)

జిడ్డుపలుచు. ద్వ. స. శ్రీ. (జిడ్డుపడు. ధా. ప్రే.)
వృక్షముచేయు. "ప...అటుగాక యొఱగొడ్డెంబు
లాడి నీకడ్డిపాటు గొడ్డెంబుగా జిడ్డుపలువంగల
వారమె..." హర. ౨, ఆ. ౧౩౨.

జిడ్డువెంపలి. దే. వి. (జిడ్డు+వెంపలి) వృక్షవిశేషము
"నీ. జిల్లేడు వెంపలి జిడ్డువెంపలి..." హంస.
౪, ఆ. ౧౦.

జిత. వై. విజ. (సం. స్థితః. క. జిత.) అనుకూలము
(చూ. జితపడు.)

జితకాశి. సం. విజ. (నీ. నీ. న్.) జయముచే
ప్రకాశించువాడు. "క...ప్రజలకు విహితా,
హితు లగుచుండి రనేకులు, జితకాశులు ధరణి
పతులు కితుపాలాదుల్." భార. ఆది. 3, ఆ.
౫౫.

జితనేమి. సం వి. ఇ. పుం. రావికట్ట.
జితపడు. ద్వ. ఆ. శ్రీ. (జిత+పడు.) అనుకూలపడు.
(వా.)

జితపాటు. ద్వ. వి. (జితపడు ధా.) అలవాటు. (వా.)

జిత. వి. అ. న. గెలుపు. నం. విణ. (అ.ఆ.అ.)

1. జయించబడినది; 2. లొంగదీయబడినది.

జిలి. నం. వి. ఇ. స్త్రీ. జయించు.

జిలించే. దే. అ. క్రి. అనుకూలపడు. (వానికి లిన్న అన్నము జిలింపడు. త్రా.)

జిత్తు. వై. వి. (నం. యొక్క) 1. మాయ. "గీ. జిత్తులకు డోకి యగునిం ద్రజిత్తుచేత." పా. 3. ఆ. ౮౪; 2. యొక్తి. "నీ. ఎత్తు జిత్తునగు నింపె నగు యొక్తి." ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౩.

జిత్తు. నం. విణ. (త్) జయించినవాడు. (నమా సాంతము లందే ప్రయోగింపబడు చుండును. ఉదా:—ఇంద్రజిత్తు. మొ.)

జిత్తులకత్తె. ద్వ. విణ. (జిత్తులు+కత్తె.) మాయలాడి. "ఉ. జిత్తులకత్తె లిచ్చకముఁ జేయుచు బ్రేవయ నానవేయ..." రాధా. 3, ఆ. ౮౫.

జిత్తులమారి. ద్వ. విణ. (జిత్తులు+మారి.) మాయ చేయనలలుతుంటి; మాయకాడు. (వా.)

జిత్తులవాడు. ద్వ. విణ. (జిత్తులు+వాడు.) మోస గాడు. "నీ. అలరు జాటనగ జిత్తులవాడనగ వంచకుడు..." ఆం. భా. రృ. 3.

జిత్తురుడు. నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) జయశీలుడు.

జిత్తుడు. నం. విణ. (న్. త్వరి. న్.) 1. జయ శీలుడు; 2. యోధుడు; 3. ఇంద్రుడు.

జిద్దు. దే. వి. కలహము. (శ. ర.)

జిద్దగొను. దే. న. క్రి. (జిద్దు+గొను.) ఎదుర్కొను. "గీ. సిఫహసరదారుగానితో జిద్దగొన్న కవ్వడికి నై న గాందిశికత గడంగు." రంగా. ౨, ఆ. ౪౦.

జినుగు. దే. విణ. 1. హృదువైనది. "ద్వి. జినుగు దువ్వలువ కచ్చలపట్టి కట్టి." ద్వ. కరమ. ౫, ఆ. ౪౨౮. పా. "చ. వెలివడితీ. గచ్చుజిగి మించిన పాగ నేనుగువచ్చుడంబలవడ చల్లదోపలి..." హంస. ౧, ఆ. ౨౩౨; 2. నున్నితమైనది. "నీ. కచ్చుకాజినుగుఁ గ్రొలనులసోరణగండ్ల బుడిబుడి బొదిలి దూబుచురాడు." చంద్రా. ౧, ఆ. ౪౨; 3. నన్నది. "ద్వి. జినుగులై చినుగులై సెలవా నుధ్యమల, కనుగులై పెనుగులై నటికొనులన, గలిగి..." ద్వ. కరమ. 3, ఆ. ౧౮౩. పా.

జినుడు. నం. వి. అ. పుం. 1. బుద్ధుడు; 2. విష్ణువు. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. బుద్ధులస్వభావము గల వాడు; 2. అభివృద్ధు.

జిన్న. దే. వి. పృథువిశేషము. "నీ. అన్ను లకలమిన్ను గన్నారజానరే పొన్నార పెడంబజిన్నార." రసిక. ౬, ఆ. ౮౪.

జిబిలిక. దే. వి. ఒకవి. నుబిలిక. (శ. ర.)

జిబ్బటి. దే. వి. గబ్బిలము. "నీ. ఎడ లేక తఱచు వ్రేలెడుజిబ్బటిచే గబ్బులు వెదచట్టగర్భ గృహము." చంద్ర. 3, ఆ. ౪౮.

జిబ్బడాము. దే. వి. గబ్బిలము. "నీ. చిటక చకోరంబు జిబ్బడాయి జటాయు..." హంస. 3, ఆ. ౧౨.

జిబ్బి. దే. వి. (క. జిబ్బి.) అంటిపట్టుకొని గనుట. "ఉ. అల్లన విచ్చుచెంగలువలందు రజు బగు కప్పురంబునై; జల్ల గఁ జల్లనై వలచు పాదభముల్ వెదచట్టుభావముల్, వల్లవనా నుదప్పుగ నెచ్చెయ్యెద జిబ్బిన దోచు భాతిగా, బిల్లలవట్టిపల్ల యభి జ్ఞాండు చెచ్చుగ నేర్చు గబ్బముల్." కై. ౧, ఆ. ౨౫.

జిమిడిక. దే. వి. వాద్యవిశేషము. "వ...బంబయ్య జిమిడిక తప్పెట..." హంస. 3, ఆ. ౨౯.

జిమ్మ. దే. విణ. 1. ఆధికము. "గీ...గుండెలు తల్ల డిల్లు, జిమ్మ దిరుగుచు నిలువక శిరము వ్రాల." భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౨౨౫. 2. ఆధికము.

జిమ్మ. దే. అ. క్రి. (ద్రవపదార్థముమొ.) పైకుము. "ఉ. కమ్మెడికొడితంబు కరకట్టగ గంటుల వెంట జెట్టుగా, జిమ్మగ..." కై. ౬, ఆ. ౧౯౬.

జియ్య. దే. వి. 1. చేపుడు. "నీ. వలపుమోపరి జియ్య వలకూలదయ్యంబు గుండులకలకట్టు నుండుదండి." అచ్చ. బాల. ౮. పండితా. మహిమ. ౨౮౩. పా; 2. రాజు. "గీ. జియ్య యికనైనా ప్రోవవే చిత్తగించి." య. ౨, ఆ. ౧౧౫. రామా. ౫, ఆ. ౨౦౪; 3. వైష్ణవదేవా లయాధికారి. "క. తలవరియెదుటం బెట్టిననల వేశ్య దదీయమాత నగ్గిన్నియ జియ్యలకడకుం గొని చనగా, లలానావజితల్లి వారలకు నిట్టని యెన్." వైజ. ౪, ఆ. ౮౩. "శా. ఈమాడ్కిం గుడి జియ్యతోడ నభిరే రేకోక్తిగా నాడంగా." వైజ. ౪, ఆ. ౧౧౪; 4. జనకుడు, కండ్రి.

“క. పిళ్ళారిజయ్య తేజానఁ, పెల్లంబుగ జింకమాపు దేవరకపనిన్.” అచ్చ. కిష్కిం. ౯౩; 5. గౌరన సూచకము. “గీ. రార నాపట్టు నాజియ్య రార యనుచు.” హర్. ౨, ఆ. ౧౧౩. భా. రా. యం. ౩౯౪.

జియ్యద. దే. వి. (క. జీయర్.) 1. వైష్ణవసర్వాస్యసి. “వ...అద్దేవునితోపెలకు సర్వమునకుం గర్త యగుజియ్యదనకు విన్నవించిన...” వరను. ౩, ఆ. ౨౦౪; 2. వైష్ణవదేవాలయాధికారి.

జిరా. దే. వి. 1. కవచము, గుట్టుములు మున్నగువాని మీఁద వేయుకవచము. “వంచచా...జిరాగుణాల వేసి...” కృష్ణ. ౩, ఆ. ౩౦. ద్వా. ౮, ఆ. 2౧; 2. బాణము. “చ. తిరుజిరావజీరులలాడికి నోడి...” నీలా. ౩, ఆ. ౧౧౪. సా. ౨, ఆ. ౧౨౮.

జిరాయలి. దే. వి. (క. జిరాయతు. హిం. జిరాయల్.) దుక్కి, కృషి. (క. ర.) (ఉదా: జిరాయలి పల్లపు నేల.)

జిఱ. దే. వి. తిరుగుటయందలిధ్వని కనుకరణము. (దీని అప్రేడితరూపము జిఱజిఱ.) “నీ. వడి జిఱఁ దిరిగి మ్రొగ్గెడునుదావళములు...” జై. ౫, ఆ. ౧౯౨. “చ. జంపకున్న...జుట్టులుకట్టి నేలపై జిఱజిఱఁ ద్రిప్పి కొట్టి...” అచ్చ. కిష్కిం. ౮, ఆ. ౩. భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౬౬౦.

జిఱకొట్టు. దే. అ. క్రి. (జిఱకొట్టు.) జిఱజిఱ యని ధ్వనిచేయు. “ద్వి. కదియఁబోవుటయు నక్కవటమృగంబు, తెరలాడు జిఱకొట్టుఁ జెలగి వేరెంబు, దిరుగు...” ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬౯౯. పం. పారి. ౫, ఆ. ౧౩.

జిఱ్ఱ = జిఱ. వి. తిరుగుటయందగుధ్వనికరణము. (క. ర.) దీనియాప్రేడితముజిఱ్ఱజిఱ్ఱ. “క. సూత తనయనారాప, స్మృతములై వారణంబు లొఱు ను బొగయున్, భూతలమునఁ బొరలుఁ దెరలు. వేటొలును జిఱ్ఱఁ దిరుగు విచ్చున్ జచ్చున్.” భార. కర్ణ. ౧, ఆ. ౮౮. వై. ౩, ఆ. ౧౫౧.

జిఱ్ఱజిఱ్ఱ. దే. క్రి. విణ. ద్రు. జిఱ్ఱజిఱ్ఱ యని ధ్వనించునట్లు. “వ...జిఱ్ఱజిఱ్ఱ నట్టాడు భేరువులఁ జేరుపేరం చిలుచువారును...” వి. పు. 2, ఆ. ౧౪2.

జిఱ్ఱలాడు. దే. వి. (జిఱ్ఱ+లాడు.) పిరి యెక్కించిన త్రాడు. (క. ర.) “ద్వి. జఱ్ఱకు వుట్టించి నీవల రాజ్యంబు, గోడు గుడువఁ బుచ్చుకొని యొక జిఱ్ఱలాడుగా వదువనిదాపఁ బెనఁచి.” ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౮2౫. పం.

జిఱ్ఱవోవు. దే. అ. క్రి. (జిఱ్ఱ+వోవు.) జిఱ్ఱ అను ధ్వనితో చెవులు చిల్చడవేయు. “నీ. దండినంతాన దుర్దాంతమీకృతులచేఁ జెవులు జుచ్చునుచును జిఱ్ఱవోవ.” పి. శకుం. ౩, ఆ. ౧౧౫.

జిఱ్ఱ. దే. వి. 1. తిరుగుటయందలిధ్వని కనుకరణము. (దీనిఅప్రేడితము జిఱ్ఱజిఱ్ఱ.) “వ...విశిఖంబులు ముఖంబుల నాఁచిన జిఱ్ఱనఁ దిరుగుతుండాలంబు లును...” భార. భీష్మ. ౧, ఆ. ౧౬2. కు. నం. ౩, ఆ. ౫; 2. చిందుటయం దగుధ్వని కను కరణము. “నీ. కడుం గపాలము దాఁకి కలఁగంగఁ జక్కఁగాఁ జేసింది జిఱ్ఱురఁ జేది చీ.ది.” కాళ. ౨, ఆ. ౪౧2; 3. గోరు మున్నగువానితో పెల్ల గించుటయు దగనకుకరణము. “చ. చిటికెనవైలి గోరఁ గొని జిఱ్ఱునఁ దీసెను తాచనంబు...” భీమ. ౬, ఆ. ౬౫; 4. మీఁదికి లేచుట ఎగయుంట మొదలగువాని యందలి యనుకరణము. “నీ. తగిలించ జిఱ్ఱున గెగయు నాకాళబాణంబు లంబరవిమారంబు దాఁట.” దశా. 2, ఆ. ౨౬3. చంద్ర. ౩, ఆ. ౬౪.

జిల. దే. వి. దురద “గీ. దూల జిల నవ సస గాఁడు దురద యనఁగ.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౯.

జిలకఱ. దే. వి. జిలకఱ. “నీ. గంటు బారంగియుఁ గంభవృక్షమును మెంలి మంజీష్ఠ జిలకఱ మ్రాని పురుపు.” హంస. ౨, ఆ. ౨౨౯.

జిలకఱరాజ్జెరాలు. దే. వి. బ. (జిలకఱ+రాజనాలు.) జిలకఱవలె నుండుధాన్యవిశేషము. “నీ. జిలకఱ రాజనాల్ చింకపువ్వులు గోరురాజనాల్...” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

జిలకఱ్ఱ = జిలకఱ. (వా.)

జిలజిల. దే. వి. 1. నాలుక మొదలగునవి తడియగుట యం దనుకరణము. “క. జిలజిల మరునిల్లు పెల్లు తెచ్చుగిలంగన్.” రసిక. ౧, ఆ. ౯౦. “గీ. జిల జిల సప్తవిధిగఁ బట్టెలను దీర్చు.” పార్వ. ౨, ఆ. ౧౧2; 2. వ్యాపించుటమున్నగువానియందగు

ననుకరణము. “క. జిలజిల వడినోక వెన్నెల,
జిలజిల దిక్కులకు నొడిసెఁ జీకటు రెడనెన్.”
రంగా. 3, ఆ. ౧౮౭.

జిలము. దే. వి. ఓకానొకరకపువైరు. (చూ. జిలము
ముదురలు.)

జిలముముదురలు. దే. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. “వ...
కాంబోజాలు మదననరులు జిలముముదురలు...”
ప్రబంధ. ౧౧౨.

జిలితోగలరాజేనములు. దే. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.
“గీ. జిలితోగలరాజనమ్ములు నలవరులును.”
హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

జిలిది. దే. వి. కర్ణమలము. “సీ. జిలిదికిం బునులకుఁ
జీమిడికిని బుట్టు.” ద్వ. ౧, ఆ. ౧౦౦.

జిలిదిలి. దే. వి. కొప్పుల పెట్టుకొను అలంకారవిశే
షము. “సీ...తనరును వాలపాశ్యావిశేషములు
నూనక తురాయి...జిలిదిలి జల్లియు...” ఆం.
భా. ద్వి. ౧౪౭. విణ. 1. మధురమై స్పష్టము
కానిది. “సీ. జిలిదిలిపలుకులు వలుక నేర్చిన
నాడె సత్వభాషాపారిశ్రాద్ధుఁ డయ్యె.”
పాండు. ౧, ఆ. ౪౧. “సీ. తరుణాంగు లీధూత
తం త్రీస్యసంబుతో జిలిదిలిపాట ముద్దులు
నటించు.” స్వా. ౨, ఆ. ౨౨౭, 2. ఇంపైనది.
“సీ. జిలిదిలివలనాలిమొలకతెచ్చరలు గమ్మనిమేని
తావుల ననుసరించు.” విజ. 3, ఆ. ౨౨౫; 3.
స్నిగ్ధమైనది. “చ. జిలిదిలిపెక్కు ముద్దుగొను
చేడియవాతెఱిసె లానుచన్.” దళా. ౮, ఆ.
౪౩; 4. అల్పము, చిన్నది. “క. జిలిదిలియెలుం
గులు ఘంటానిలయములొక జెలుగుటయు...”
మార్క. ౧, ఆ. ౪౮. “ద్వి. జిలిదిలిగొను జీలు
నవులొక; వలికె జానకీ తనవలిని వీక్షించి.”
రం. రా. ఆర. ౧౪౫ పా. ౧౫ వం. క్రి. విణ.
1. మెల్లగా. “క. జిలిదిలి మంత్రములు నెప్పు
నెలవులు గడలన్.” వద్ద. ౭, ఆ. ౧౬౮; 2.
చక్కగా. “గీ. నిలిత జిలిదిలి జడదారి వెలులఁ
జేరి.” కువల. ౨, ఆ. ౨౯.

జిలిదిలిచీర. దే. వి. (జిలిదిలి+చీర) చిన్నచిన్నగట్ల
గలగన్ననిపట్టుచీర. (శ. ర.)

జిలిదిలివోపు. దే. ఆ. క్రి. (జిలిదిలి+వోపు) 1.
ప్రకాశించు, ఒప్పు. “ద్వి. జిలిదిలివోవంగ శివ

కర్తవ్యగోష్ఠి, పండితా.” మహిమ. ౨౯౬; 2.
ఉత్తలవడు, తొట్టు చెందు. “వ...చిత్తంబులు
జిలిదిలివోవ...” వైష. 2, ఆ. ౧౦౩; 3. అధిక
మగు. “చ. జిలిదిలివోవోరికలు చిత్తములం
దలరెల్లి...” విక్ర. ౪, ఆ. ౨౨౪.

జిలుగు. వై. వి (ఘం జాలికా.) 1 సన్ననివస్త్రము
“ఉ...జిలుంగుతక్కు నగుయావక మొత్తు
నటించు నన్యమున్.” ఆము. ౧, ఆ. ౬౧. రం.
రా. బాల. ౭౪ పా. ౨౯ వం; 2. ఇంపు.
“సీ. చెలుగు మద్దెలమ్రాతజిలుగు రాజింపంగఁ
బడవద్దముల లయప్రాప్తి చూపి.” కవిరా. ౧,
ఆ. ౧౯౨. విణ. 1. మృగువైనది. “క. అని
పొగడుచు నొయ్యారపు టనువున జడ లల్లి
జెలుగు లగువయ్యెదలన్, జవకట్టు గట్టి గట్టిగ
...” స్వా. 3, ఆ. ౮౩. చం. రా. 3, ఆ.
౧౧౫; 2. అల్పము. “గీ. తారకాధీశుకిరణ
కద. బకంబు, శిలికె బలుచనివలి వెంపుజెలుగు
మంచు.” పారి ౨, ఆ. ౪౭. “మ. జిలుగుం
బలుగులు విన్న...” సా. ౧, ఆ. ౧౦; 3. వదను
గలది. “వ...అవ్వచనంబులు కర్ణపుటంబులకు
జిలుగుటంబములకుల పొలుపుఁ దెలువ...”
కుక. ౧, ఆ. ౭౪.

జిలుగువన్నెలు. దే. వి. బ. (జిలుగు+వన్నెలు)
వస్త్రవిశేషము. “గీ. జిలుగువన్నెలు మంజిష్ఠ
చిలుకచాలు.” య. ౪, ఆ. ౧౨౨.

జిలుగు. దే. ఆ. క్రి. గొలుసుమోడివ్రాయు. (శ. ర.)
వి. 1. గొలుసుమోడివ్రా. (శ. ర.); 2.
చిక్కు. “చ. జిలుగులఁ దెట్టంగా వెదకు వీకటి
సోకుడుఁ బిల్లలా యనన్.” య. ౨, ఆ. ౭౩.

జిలువు = జిలుగు. (అందము) “సీ. సింహాసనము
చారసికపుండరీకంబు చెలికత్తె జిలువారువలుకుఁ
జిలుక.” వైష. ౧, ఆ. ౫.

జిలేది. దే. వి. (హిం. జిలేదీ) భక్త్యవిశేషము. (శ.
ర. వా.)

జిల్కణ = జిలకణ. “ద్వి. గుడములొ జిల్కణ
గుర్పి యిద్దఱకు, వడి శిరస్సులమోద వలనొప్పు
నుంచి.” రం. రా. బాల. ౭౬ పా. ౮ వం.

జిల్ల = జిలుగు. (విణ.) 1. నూత్నమైనది. “ఉ.
అప్పుడు జిల్లదువ్వలు నొయారముగా సవరించి

...”వి. పు. 3, ఆ. 2౯. కాశీ. 3, ఆ. ౧౧౮;
2. అల్పమైనది. “ఉ...జిల్లనవ్వలక, వారక
మాటుసేసినదవు...” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౦; 3.
నున్నితము. “చ...ము, త్రిగతనంబు జిల్లులని
తిన్నియలున్...” సీతా. ౧, ఆ. 3౦.

జిల్లు = జిలగు. (చూ. జిల్లుబుడుతలు)

జిల్లుబుడుతలు = జిలముబుడుతలు. “సీ. రామ
బాణాలు రక్కాసములు వెన్నుముద్దలు జిల్లు
బుడుతలు దాగునాలు” హరిస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

జిల్లు. చే. వి. (త. సిల్లు.) బిల్లుగోడటయందలిబిల్లు.
(శ. ర.)

జిల్లుజీర్గులు. చే. వి. బ. బాలక్రిడావిశేషము.
“సీ. చల్లనితలపుత్రాఁజిల్లుమీఁదట జిల్లుజీర్గు
రాడెనువీల్చిచేడియలుచు.” య. ౨, ఆ. 3౧.

జిల్లు. చే. వి. (హి. జిల్లా.) కత్తెర్పరసంజీగొప్ప
యద్యోగస్థునియధీనమున నుండుప్రదేశము.
(ఇందు గొన్నితాలుకా లుండును. శ. ర.)

జిల్లి. చే. వి. మాంసముపైనుండుచిన్నపొర. “ద్వి.
తొలఁకుజిల్లియుఁ ద్రివేదులవారిపాలు.” బస.
2, ఆ. 3౯ పం.

జిల్లు. చే. వి. జి కాటుటయందలిధ్వని కనుకరణము.
“క. తెల్లనిపేనును నవృతము, జిల్లున జల్లించు
పొదుగు...” భాగ. ౮ స్కం. ౨౧౨; 2
చల్లుటయందగుధ్వని కనుకరణము. “ఉ...జిల్లునఁ
జల్లవలెక మనోహర, ద్యోతక గోస్తసీఘ్రగుధు
ద్రవ గోఘృకపాయవప్రసా, రాలిరసప్రసార
రుచిరప్రసరంబుగ...” (వెద్దనచాటువు); 3.
మిక్కిలిదల్లఁదనము వెలుపుటయందగుధ్వని కను
కరణము వా:-మాచుగడ్డ తాఁకిన చేయి జిల్లు
మనుచున్నది; 4. మందుము. మ్రింగుటవలన
నాలుకలోనికి లాగుటయందగుననుకరణము
(వా.)

జిల్లెడు = జిల్లెడు. (శ. ర.)

జిల్లెడు. చే. వి. అర్కవృక్షము. “కా...పాత్ ద్రా
గంగా...జిల్లెడుకులదొప్ప కావలయునే...”
సావి. ౨, ఆ. ౪౯. దశా. ౪, ఆ. ౪౨.

జిల్లెడుకాయ. చే. వి. (జిల్లెడు+కాయ) 1. జిల్లెడు
యొక్కకాయ. (శ. ర.); 2. జిల్లెడుకాయలవలె
లానగ్రూర్ణ ముంచి చేయు ఒకానొకపిండివంట.

“వ...అప్పుడంబులు నివృట్టు జిల్లెడుకాయలు
దోసియలు...” కాశీ. 2, ఆ. ౧౮౧.

జివురు = జిగురు. (శ. ర.)

జివ్రి. నం. వి. ఇ. పు. 1. కాలము. 2. వక్తి.
(కొముడి.)

జివ్వాడు. చే. ఆ. క్రి. (జివ్వు+అడు.) చలిండు,
కవలు. “ద్వి. చిన్నాకాడిగ జివ్వాడుచుండ.”
ద్వి. వరను. ౪. ఆ. ౨౯౧ పొ. ఆ. మ. క. ౧,
ఆ. ౪౯. పొ. పం.

జివ్వు. చే. వి. 1. ఎండుట లోనగు వానియందగు
ననుకరణము. “ద్వి. కమి వువ్వలు మ్రందగా
జివ్వు రచుచు.” ద్వి. హాశ్వ. భా. ౨౨3౬ పం.
జై. ౮, ఆ. ౧౦౧; 2. వేడివలన అపమై,
ముణుగుటయందనుకృతి. “సీ. చిగురుకాయ
పాప జివ్వంచుజనుదోయి మొలకొచ్చేడిని
ముణుగఁజూతె.” వైష. ౨, ఆ. ౧౧౯; 3. నీరు
మొ. ఇగురుటయందనుకరణము. “ఉ. క్రొవ్వివ
యేకలంబులన గొన్నిటిగాల్చి కమర్చి పెంచు
లం, జివ్వచు నెల్లము న్నులది జివ్వన నీరివు
రంగ నేర్చి...” కాశీ. 3, ఆ. ౧౦; 4. చల్లని
వదార్థసంవర్గమున పండ్లుమొ. లాగుకొని
పోవుటయందుకృతి. (వా. మాచుగడ్డ నోబు
బెట్టుకొనినంతనే పండ్లు జివ్వ మనుచున్నవి.)

జివ్వుపు. నం. వి. ఉ. పు. 1. మార్మడు; 2.
ఇంద్రుడు; 3. అర్జునుడు; 4. విష్ణుమూర్తి;
5. అగ్నిదేవుడు.

జిహాస. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. విడువవలె ననుభవ్య; 2.
పోవుటయందెచ్చ.

జిహీర్ష. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. దొంగిల నిచ్చ.

జిహ్వాగము. నం. వి. ఆ. పుం.-కుటిలముగా నడచు
నది-పాము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. మెల్లగా
పోవునది; 2. వంకరగా పోవునది.

జిహ్వము. నం. వి. ఆ. న. 1. కాటిల్వము; 2.
కపటము; 3. పాపము. పుం. పాము. విణ. (ఆ.
ఆ. ఆ.) 1. వంకరైనది; 2. పోమరియైనది; 3.
కపటము గలది.

జిహ్వ. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నాలుక; 2. జ్వాల;
3. మాట.

జిహ్వమాలీయము. నం. వి. అ. పు. - జిహ్వయొక్క మూలమునకు బుద్ధి... 1. అధిపత్యపద్యక మన వర్ణము (8); 2. కన్యము.

జీ

జీ = జీ. (హి. జీ) భూజనానామలకుదా జీర్ణముట. ఉదా: - గంగాజీ రాజాజీ, భట్టాజీ ము.

జీద్రము. దే. వి. (జ. సీద్రము). 1. సుచ్చమైనది. "క. ఉండ్రాయనాథుని నీ, తండ్రీ గని తాత కొండె వగల గావనన్, పేద్రం బనకత్తిరి నీ, జీద్రపునాన వలంబు ఛేదింతు జూదా." అనా. ౧, ఆ. ౯౦; 2. సురవర్ణ. శ. ర.)

జీద్రు. దే. వి. పురువులు వశము మున్నగు వానిభర్తని కనుకరణము. "సీ... పక్షినివలనము. గీ. జీద్రు మని మ్రోగు..." చుక్క. 3, ఆ. ౪౩. "గీ. శివునిన విష్ణునికాభ్యుని జీద్రు మనక." వాల్మీ. ౨, ఆ. ౮౨.

జీద్రుక. దే. వి. విష్ణుక. ఈపురుగు. "ద్వి తోరమై చీమకుల దూరంగ రాకకాదుక్రమము జీద్రకలయెనవము, జీమియ్యము..." ద్వి. పరమ. 2 ఆ. ౪౯౯. పా.

జీగురు = జీగురు (నూ. జీగురుగండె)

జీగురుగండె = జీగురుగండె. "క... త్రాస్త నురులు కాలురులును జీగురుగండెలు తొడుపున్..." అనా. ౧, ఆ. ౧౧౪.

జీజీ. దే. వి. 1. భట్టాకర. "సీ. జావి మామిడి జీజీ నురుగు..." పా. చుద. ౪, ఆ. ౪౨౨. అ. భా. ద్వి. ౪౬; 2. మామిడిదొంగనువని వర్ణ. (వా.); 3. మామిడికాయల తొడిమ యంగలరణము. "సీ. మాధుర్వ మెతలునే మామిడి పంజీకె దొడిమచున్న జీజీ దొడమూత." రామలి. 2౦. సి. శకుం. 3, ఆ. ౧౯౦.

జీజీవర్ణ. దే. వి. (జీజీ+వర్ణ.) జీజీమామిడిగింజల తొడిమలును. (వా.)

జీజీపాల. దే. వి. గృహవిశేషము. "సీ... నిరీతేన లాద్ధుగు జీజీపాల..." హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

జీజీమామిడి. దే. వి. (జీజీ+మామిడి) మాతమామిడి. "సీ... బ్రహ్మమేషియు జీజీమామిడియు జీకె." హంస. ౪, ఆ. ౧౧.

జీజీయ. దే. వి. భక్తవిశేషము. (శ. ర.)

జీజీ = జీజీయ. "చ... అవ్యవాయిలు జీజీయె దుంగు బాచెను..." చెన్న. 3, ఆ. 23.

జీతకాంక్ష. ద్వి. వి. (జీతము+కాంక్ష.) 1. కూలి చేయువాడు. "సీ... జీతకాంక్ష దనగతు గూలి వాడనకు వశు." అ. భా. ద్వి. ౨౨౦; 2. సేవకుడు. (నూ. జీతగాంక్ష.)

జీతగాంక్ష = జీతకాంక్ష. (నాకరు, సేవకుడు.) "క... భూదోటగు జీతగాంక్షు మనతొల్లిజి వారుల తేరె..." కళా. ౪, ఆ. ౧౩౨. అ. భా. ద్వి. ౧౮౪.

జీతరాతములు. ద్వి. వి. వి. (జీతము+రాతము.) జనిచేయు సేవకులకు జీతరాతమిచ్చెనుసొమ్ముమొ "ఉ... శాల్మీకపేనరామలన్, జప్తన జీతరాతము లానగుట..." య. వి. ౨, ఆ. 3౪.

జీతయ. ద్వి. వి. (నూ. జీతకష్ట. క. జీక.) వేకరము. "క. తరుకమ శరీయెతుతటి జీతయ. గానక నవముభలు..." భార. సభా. ౧, ఆ. 22. విశ్వా. వర్ణ. 2౨.

జీరపటము. దే. వి. ద్వి. "ఉ... ఆనీ, చీరగల బోయి మస్తమును జీరపటములు గంతవారకీ, యూరములు..." వి. పు. ౬, ఆ. 3౦౩. (శ. ర. పా. చీరపటములు. ముద్రి. పా.)

జీనము. ఉభ. దే. వి. గుట్టపువ్వులమకు గ్రింక వేనెమొత్త. అ. భా. ద్వి. ౧౯౯. నం. వి. ఆ. పు. తోలుచుంది. వి. (అ. ఆ. ఆ.) జీర్ణ మైచి, శిథిలము.

జీని నే. వి. వి. శివుడునాడు మిగుల మర్మిక మైచి. (దీనికి 'జీన్' అనియు రూపము గలను. "గీ. జాబువామేక గన్గొని సంతనముర, దామర జని యందు మేరకదానితీరకుల నలరొందుకొక పూలపాపురందు." నా. ౧౦. "కా... జీన్సొ వ్వాకట్టెనమలు గట్టె..." హంస. ౧, ఆ. 2౪.

జీనిగవాడు. దే. వి. 1. ముచ్చివాడు. (శ. ర.); 2. చర్మకాయుడు. (బ్ర.)

జీనికాతా. దే. వి. (జీని+కాతా) శిల్పము చెక్కిన గొలుసు. "సీ. నును నెడందయురంబునకు జీనికాతా మిన్న జనిదముతో మేలగొనక." దళా. 2, ఆ. ౧౨2.

జీనినరులు. జే. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. “వ...జీని నరులురాయనరులు...” ప్రబంధ. ౧౧౨. జీనినరుణి. జే. వి. (జీని+రుణి.) శిల్పము శిక్కిన వీవన. “నీ. రతిచేలిజీనిరుణి యా నిది యనంగఁ గరువబాగువ్రాతకానె మెఱయ.” వార్త. 3, ఆ. 3౦.

జీని = జీని. “క. వానికి చునోహర యనంగ, గా నొక యంగన యెనుగు. గంతుకు లేజీహూన యన వాని గేదగి, జీని జనుదాడి యనగ...” శుక. ౨, ఆ. ౫౪౯.

జీతు. జే. వి. (హిం. జీన్.) 1. లంగరు. “క... ఉక్కుజీతు దిగవై చిర వే, నెచ్చుకొని కదల కుండెను, కచ్చువిధమునకుఁ జేరు గదలక నిలిచెన్.” శుక. ౨, ఆ. ౧౧. “గీ... మున్నీటినట్టరడిమి, కరుగఁగా జీతువై చిర తరణి యనగ.” రా. వి. 3, ఆ. ౧౯; 2. గుట్టపు: బట్టము. “నీ. కుక్కు పోతుకు జరికుమ్మలజీ నేల పూటహల్లమ్మకు: బుణ్ణి మేల.” వేణు. శ. ౧3.

జీతుఁగ్రోవి. జే. వి. (జీతు+గ్రోవి.) పాకులవాఁ డూతుబుట్టు. (శ. ర.)

జీతువ. జే. వి. పక్షివిశేషము. “నీ. మానిపుక్కిటి గాఁడు జీతువ యెట్లంకి...” పార్వ. ౬, ఆ. 22. జీతువముక్కులు. జే. వి. బ. (జీతువ+ముక్కులు) ధాన్యవిశేషము. “నీ. జీతువముక్కులు చిలుక ముక్కులు...” వా. న. ౪, ఆ. ౧౨౮.

జీతువాయి. జే. వి. (జీతు+వాయి) కక్షివిశేషము. శకాం. ౨, ఆ. ౯౮.

జీతిలిక = జీతిలిక. (శ. ర.)

జీమ. జే. వి. 1. వస్త్రవిశేషము. “రగడ వలివంజులు దుప్పట్టును మాదా: కళలును జీమలు జీతిలిని జాతులు.” కపక. 3, ఆ. ౧౯౫; 2. కోక, స్త్రీ వదిధానము. “ఉ... కటిం, జుదురకావిజీ బుచు...” ఆము. ౫, ఆ. ౯౦; 3. పురుషవధిధానము “నీ. హాస్వంఛువైతాణిన్నజీమ లాసంగె: గొంచనపటికటిరాంచితనకు.” ఘటికా. ౨, ఆ. ౧౧; 4. సమాహము. “నీ. జీవురజొంపపుమావి జీమ మాయమునీసి పసిడియుప్పరిగఁ దా: బ్రలు బేమి.” విజ. ౧, ఆ. 2౫; 5. కొబ్బరి చెట్టు మొదలగు వాని మొవ్వులను చుట్టియుండు

వీచు. (బ్రా.) విజ. 1. దట్టమైనది. “ఉ. దాగిలిమూ: కలాడుకఱి దా నొకకెంజెగురాకు జీమలే: ది: గపాద నిలన్...” పార్వ. ౨, ఆ. ౧౯. ఆం. భా. తృ. ౫౪; 2. చొరరానిది. “గీ. ఆత్మనామక యీజీమటడవిశానఁ, జుడ భానుండు లేల దాగుండునే మొ.” సావి. ౨, ఆ. ౯౮. పు.

జీమకొను. జే. ఆ. క్రి. (జీమ+కొను.) తఱుచగు. “రగడ. కురియులేనెల జీమకొన్న దంతట వనము.” సా. 3, ఆ. ౮౪. ద్వి. వరమ. 3, ఆ. ౪౯౯.

జీమూకము. నం. వి. ఆ. పుం. 1. చుట్టు; 2. వర్ష తము; 3. దండకవిశేషము. “దండకము. నకా రంబులకొ రెటిపై రుద్రశంభూకరేఘులు నిల్చు జీమూక మయ్యెన్.” అభ్య. ౪, ఆ. ౨౬౨. జీమూతుండు. నం. వి. ఆ. పుం. 1. ఇంద్రుండు; 2. పోషించువాడు.

జీయ = జీయ్య. (క. జీయ.) దేవుడు; “ద్వి. అస్మాయమున నీకు సూతాబు నేయ, ధన్యత్వ మీగి చోద్యముగాఁ జీయ.” బస. ౬, ఆ. ౨2౮. వం.

జీఁ. వై వి. (నం. జీఁమ్.) గీత, శేఖ. “క. ఇది వందికొమ్మగాయము లిది సింగపుకొరజీరలు...” రా. వి. 3, ఆ. ౪౮. య. ౪, ఆ. ౪౫.

జీరకము. నం. వి. ఆ. పుం. జీలకఱ్ఱి.

జీరగుండు. జే. వి. పుదిలికి గట్టుపాదనపుబుడ్డి (బ్రా.) “వ... మేలుకట్టునుం జీరగుండ్లును...” ద్వా. ౨, ఆ. ౪.

జీరము. నం. వి. ఆ. పుం. 1. కత్తి; 2. జీలకఱ్ఱి; 3. నలును.

జీరా = జీరా. (త. సీరా. హిం. జీరా.) కవచవిశే షము. “నీ. జోడనఁ గవచంబు శోభిలుం జీలు కత్తు జీరా యనగఁ దద్విశేషము లగు.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౪.

జీరాడు. జే. ఆ. క్రి. (జీరు+అడు) బట్టకొంగు లోనగునది వ్రేలాడు. “నీ. జీరాడుదుప్పటి చెఱుగఁ చే: బూని వెంబడి గిండి గొనివచ్చు బుడుకఁ డొడుగ.” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౯౦. దకా. ౨, ఆ. 3౫౦. “ద్వి. వసుధవై జీరాడు

వలెవాటుతోడ.” రం. రా. నం. ౨౪౯ పం. స. క్రి. దిగలాగు. “వ...ప్రాడ లగునెచ్చెలులు జీరాడుసిగ్గుల నీడిగిలంబడ...” పారి. ౨, ఆ. ౧౨.

జీరు. దే. వి. రేఖ. “వ...విష్ణుశ్రీ, రుకన్ గ్రీవల గజ్జవక్త్రములబారుల్ దీర్చుభద్రాకృతిన్.” చం. రా. ౨, ఆ. ౪. ఆ. క్రి. జీరాడు. “గీ. మహి తకుచభారకంకితపద్మ లగుచు, నద్ది మొలనూట్ల మెఱయఁ బయ్యెదను జీర...” భాగ. ౧౦ స్కం. ౬, ౮౦౩, శుక. ౧, ఆ. ౩౨౧. స. క్రి. గీలు. (శ. ర.)

జీరుకాడు. దే. ఆ. క్రి. (జీరుకు+కాడు) వ్రేలాడు. “చ...తదార్ద్రబాధురవిశాలజటుల్ ధర జీరు కాడ...” కువల. ౨, ఆ. ౬౪.

జీరుకు. దే. వి. 1. తొట్టు పాటు. “నీ. జీరుకు నాగను...స్థలనసమాన్యమై వెలయుచుండు.” ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౩; 2. జాటుట. “రగడ. పరిగాను బూదేనియజీరుకున జడమ్ములు దక్కుచు ...” చరు. ౧, ఆ. ౬౭. విణ. జాటునది. “క...మెట్టు కడక్, జీరుకు జతనం బనచున్ ...” సూర్యతనయాపరిణయము. (శ. ర.)

జీరుకుపాటు. దే. వి. (జీరుకు+పాటు) జీరుకు. “నీ. జీరుకు నాగను జీరుకుపాటు నా దొట్టుపాటనగను దొట్టు నాగ...స్థలన గమాఖ్య...” ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౩.

జీరుకుబండ. దే. వి. (జీరుకు+బండ) 1. జాటుడు రాయి. “వ...జీరుకుబండమొదిపొడకలై...” ప్రబంధ. ౭౮౮. 2. బాలక్రీడా విశేషము. “నీ. తొగరాచలువమేడ మగరాకొణిగలానఁ బలకల జీరుకుబండ లాడి.” చంద్ర. ౧, ఆ. ౪౨.

జీరుకురాయి = జీరుకుబండ. (చూ. జీర్మురాయి) జీరుకువాటు. దే. ఆ. క్రి. (జీరుకు+పాటు) జాటు. “ఉ...వారణయానల పాదకద్దముల్, జీరుకు వాటి నవ్వుదరు చేతులు వ్రేయుచుఁ బ్రాధ ప్లువుల్.” సాంబో. ౧, ఆ. ౧౪౧. రామా. ౬, ఆ. ౧౨౮.

జీరులాడు. దే. ఆ. క్రి. (జీరుకు+లాడు) జీరాడు. “వ...వేల్పుగలువకంటలు క్రొమ్ముడులు వీడఁ గీలుగంటు లంసంబులపై జీరులాడ...” ఉ. రా.

3, ఆ. ౭౮. ద్వి. టి. సా. ౧౬, ఆ. ౧౧౨. (శ. ర. పా.)

జీరువాటు. దే. ఆ. క్రి. (జీరు+పాటు) 1. వ్రేలాడు “నీ. ముడువంగ నేర్చురు మూలదాపటికి రాఁ జీరుబంధము లీగి జీరువాటు.” కాశీ. 3, ఆ. ౧౦౯; 2. జాటు. “చ. చిలుపవికమ్మ లేనియలు చిప్పిలి హస్తము లస్తంబునన్, నిలువక జీరు వాటునెడ...” శైవ. ౧, ఆ. ౯౨. నీరుం. 3, ఆ. ౬౭; 3. వ్యాపించు. “గీ. చిన్నిలేనవ్వు చెక్కుల జీరువాటు.” విక్ర. ౮, ఆ. ౨౮. హం. ౧, ఆ. ౨౯.

జీరులువాటు = జీరువాటు. (జాటు) “నీ. చెక్కుటద్దములవైఁ జింది జీరులువాటు విభృతుడై కన్నీరు నించువాని.” కృ. శకం. 3, ఆ. ౮.

జీర్కు = జీరుకు. “కా...అమ్మలా, రా మెట్లం దిగ రమ్మ మెట్టు కడజీర్కు...” ఉ. హరిశ్చ. 3, ఆ. 3౭.

జీర్కుబండ = జీరుకుబండ. (జాటుడుతాయి) “క.దరి మెట్టి జీర్కుబండలఁ జరణంబులఁ జక్కఁ జాచి జాటిరి చాచుల్.” బహు. ౨, ఆ. ౧౮; 2. (బాలక్రీడావిశేషము) “నీ. తర్కపాతంజల కర్కశప్రస్తమండలంబున జీర్కుబండ లాడి.” కాశీ. ౧, ఆ. 3౨.

జీర్ణకము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) శిథిలమైనది. జీర్ణము. సం. వి. ఆ. పుం. కడిమిశీ. న. ఎడివాడిన యాకు.

జీర్ణము. సం. వి. ఆ. పుం. జీర్ణకమ్మశీ. వ. రాపూపు. విణ. (౨. ఆ. ఆ.) 1. ప్రాచీనము; 2. ముదిసి నది; 3. శిథిలమైనది; 4. చినిగినది; 5. అడిగినది. జీర్ణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. అలుగుట; 2. ముదిమి. 3. శైథిల్యము.

జీర్ణించు. సం. ఆ. క్రి. 1. అలుగు. “క. వాతాపివలన నెఱిగితొ, శితకేరణ కడుపుఁ జొచ్చి జీర్ణింపని యీ, రితి...” సా. 3, ఆ. 3౯; ఊరించు, కద్దు. “క. జీర్ణించు మెండు కలు కడు, జీర్ణించును లోచనములు చెవులను ముక్కున్, జీర్ణించుఁ గాని యాకలా, జీర్ణింపవు ముదిమి నరునిఁ జెందినవళిన్.” వి. పు. ౬, ఆ. ౧౭౯; 3. నరయఁ, తెలుగు. “క. జీర్ణించు మెండు

కలు..." వి. పు. ౬. అ. ౧౨౯; 4. ముదియ. 'ను. కను గా కెంతయ వృద్ధా' చనుచుకొనవలయు కానించి బోయిన జీవించియు. మామనై నలుగఁ జెయ్యుకొ రాజు సాయావ్యుడే. ఉ. రా. ౬, అ. ౪౦౧. స. శ్రీ. అలుగఁ జేయు. "నీ. శీతరోచివి మించి బిడ్డించుకో లేనిచెనటిరావపు నాజ్ఞ సేయఁ దగిన." భా. ౩, అ. ౬౧.

జీవో. సం. శత్రు. జీవించుచున్న. జీవాలు = జీవునాటు. వ్యాపించు. 'నీ. చిలుక నూఁకుల నింగి జీవాలుగోనవప్రమల సిచ్చెన లేక ప్రాకి ప్రాకి.' శకు. ౧, అ. ౧౨౦. జీవో. సం. వి. ఇ. పుం. 1. గండ్ర గడ్డలి; 2. బాడి. 3. దేహము; 4. గల్పము; 5. సిరుగాకి; 6. పిచ్చుక.

జీవక. దే. వి. కల్లు గీయ నొకానొకవృక్షము. "ఉ జీవకకల్లు ద్రావి..." కు. సం. ౬. అ. ౪౫. జీవకలు. దే. వి. (సం. జీవక) జీవకలు. 'గీ. అంత సిండువలి కొనక వర్షమునను, జీవకలు గుడి మును రాజుకొరుండు." ఇ.దు. ౬, అ. ౪౭. జీవకలప్రాలు. దే. వి. (జీవకల+ప్రాలు) ధాన్యపీతే వము. "వ...జీవకలప్రాలు పోతుగంట రాజు నాలు..." వ్రబంధ. ౧౧౨

జీవకలు = జీవకలు. (శ. ర. వా.) జీవగు. దే. వి. 1. బొండు బెండ. 'నీ. కడియలకు మలఁ జేమ వడివోనికెమ్మిగుంపులను జీవగుల నెండలు గడపును." అము. ౨, అ. ౫౩. అం. భా. ద్వి. ౬౪; 2. వక్షిచిశేషము. (చూ. జీలపు) జీలపు = జీలగు. (బెండు) 'నీ. జీలపు పెరిగిన మాలి కంబము గాదు, గొడ్డుల బెండను బాడి గోవు కాదు." నీలి. ౭౦. (వక్షి) నీ. జీలపు జీవవ జీల్లి చిద..." నుద. ౩, అ. ౧౯౪.

జీవ. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. పీతము. ఎ నిలింతి చక్క గా మ్రోగుటకు కంటిక్రింద నుంచెడు కంబళివీచు లొనగునది. (శ. ర.); 2. జీవంతికళి; 3. శింజికము; 4. మంటికళి; 5. భూమి; 6. బ్రతుకురెరుపు; 7. బ్రతుకు. జీవజీవము. సం. వి. అ. పుం. 1. చక్కెరము; 2. పువ్వువీచము.

జీవజీవము. సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రాణము; 2. మందు. జీవంతి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. పాలకూరళి; 2. జమ్మిళి; 3. లిప్పటిగళి; 4. బదలికళి. జీవతు:హు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) జీవించి యున్నవాడు. జీవయ. సం. వి. అ. పుం. 1. పామలవాడు; 2. శ్రేష్ఠుడు; 3. బౌద్ధసన్న్యాసి. విణ. (అ. వికా. అ) 1. జీవించువాడు; 2. నేవనుడు.

జీవగల్లు. మి. చి. (జీ+గల్లు) జీ నౌషధము. "చ... పోవుగవి జీవగల్లు..." పారి. పీతి. ౬. వివ్ర. ౧, అ. ౮౪; 2. శ్రుతిని హెచ్చుకల్లు చేయుటకు వీణియలెల నుండు కల్లుబిరడా. "నీ. శ్రుతి నుక్కర్లఁబుఁ జూపంగ వలయుచోఁ జేసి ద్రావి. బిగించుచుజీవగల్లు." శ్రీదా. ౧౩౬.

జీవచ్చము. సం. వి. అ. పుం. బ్రతికియుండుకవము. 'గీ. కృష్ణరాచలలో" ఓవి కేగ లేక బ్రతికి యుండిన జీవచ్చపరివసగును." (వెద్దనచాటువు) జీవీము. సం. వి. అ. పుం. వెన్నెలపుంగు. జీవిము. సం. వి. అ. పుం. 1. జీవిము; 2. నెలివి; 3. తాచేలు; 4. వమ్ము. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ధార్మిక మైనది; 2. జీవకము కలది.

జీవింకము. సం. వి. అ. పుం. బ్రతియున్నవిను గు యొక్క కొనిపిండుము. "గీ. జీవంతముతో కురిమల్ నెలనుండి." చంద్రా. ౨, అ. ౪౧. జీవిధనము. సం. వి. అ. వి. గోరూపధనము. "నీ. భూమియొ బస మాఁగోమహిమోజీవిధనము వాడెయ..." భాం. కాం. ౩, అ. ౨౮౦.

జీవిణము. సం. వి. అ. పుం. 1. గలి; 2. శ్రోత్య; 3. బ్రతుకురెరుపు; 4. అక్కడుకాఁచిననీయ; 5. ప్రాణము.

జీవీయము. సం. వి. అ. వి. నీరు. విణ. (అ. అ. అ.) జీవించుట కాధారమైనది.

జీవనుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. పరమేశ్వరుడు; 2. పుత్రుడు.

జీవ్వుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) బ్రతికియుండఁ గ నేర్చునముచే ముక్తిగన్నవాడు.

జీవన్ముతుడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) బ్రతికియు చచ్చినవాడు. "నీ. అధన ధముం దనిష్ఠా

స్వతుండుఁ బ్రవాసి జీన్మృతుఁ, నీరు క్షీలితల
మున." రామలిం. ౮౨.

జీ వక్త్రము. స. వి. ఆ. న. 1. చాడిపోవడితన; 2.
పీషధివిశేషము. (ఇది అతనివల నుండి జీవించి
మొక్క యగును.)

జీవమాతృక. స. వి. ఆ. స్త్రీ. సప్తమాతృకలలో
నొకతె.

జీవులు. స. వి. ఆ. పుం. 1. ప్రాణులు; 2. జంతువు;
3. బ్రతుకు. విణ. (అ.క.౪.) ప్రాణము గలది.

జీవరత్నము. స. వి. ఆ. న. ఋతురత్నము.

జీవాశయము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మర్త్యలోకము;
2. జీవనస్థము; 3. సంసారము.

జీవమృత. స. వి. ఉ. స్త్రీ. బ్రతికియున్నదిడ్డలు
గలఅడవి.

జీవాంశకము. స. వి. ఉ. పుం. న. 1. అన్నము;
2. జీవానావధము; 3. బ్రతుకు; 4. నీరు.

జీవాత్మ. స. వి. న. పుం. జీవుఁడు.

జీవాధారము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. జీవునికాధా
రము; 2. హృదయము; 3. దేహము; 4. జీవకో
పాయము.

జీవాళము. దే. వి. (క. త. జీవాళ.) సారము.
"ద్వి. సీలపురంగులొకరంపుకప్పు...చలరాజు
విడ్డజీవాళముల్ బొములు." అ. మ. క. ౫, ఆ.
౨3౧ బొ. ౬ చం.

జీవాళి. వై. వి. (సం. జీ. క. జీవాళి) పీఠాంత్రుల
క్రింద నుండఁమెత్త. "ద్వి. మదమన జీవాళి
మొరను దట్టించి." ద్వి. హరిశ్చ. పూ.
౯౫౨ పం.

జీ. సం. వి. న. పుం. ప్రాణి. విణ. (న. వి. న.)
1. జీవించువాఁడు. 2. జీవము కలవాఁడు.

జీవించు. సం. ఆ. క్రి. బ్రతుకు. "ఉ. మంచిగఁ
బ్రీతిఁ బాయక సమస్తజనములు దన్నుఁ గొల్వ
జీవించినధన్యుఁడు..."కు. సం. ౧౦, ఆ. ౧౯౭.

జీవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ్రతుకట తువయోగించు
తెరువు.

జీవజ్ఞ. స. వి. ఆ. స్త్రీ. బ్రతికియున్నట్లు తెలుపు
నడి—నాడి.

జీవితము. స. వి. ఆ. న. 1. జీవనము; 2. ప్రాణము;
3. జీవితకాలము; 4. జీవము.

జీ, లేకము. స. వి. ఆ. పుం. 1. జీవజ్ఞు; 2. భము
మొ. రా. బడి.

జీ, లేకుండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. యముఁడు; 2.
నూర్మఁడు; 3. ముద్దుఁడు; 4. ప్రాణేశ్వరుఁడు.

జీ.లి = జీలి, "మ. తలవొక బేదను గండ్లవొన
బుసి దంత్రేణివొక దావి నీచలవొక జీలి..."
కుక. 3, ఆ. ౪౪.

జీవుఁడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. జీవాత్మ; 2. బ్రహ
మలి; 3. కర్ణుఁడు; 4. విష్ణుమాత్రి.

జీవురు. దే. వి. నీటికి మొలకగని చామిచుకొను
దగుననుకరణము. "మత్త. అనన్మలికూతు
దండమునందు నూరబొ మొత్తమై జీవు రెండు
సభోగ్రవిగుల జిమ్మపీకటి గవ్వడున్." ఉచ్చ.
౧, ఆ. ౧౨౯.

జీవేంద్రము. సం. వి. ఆ. న. జగదుచున్న పాటపుల్లి.
జీవోపాధి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. అస్థాశ్రయ మం
దొకటి; 2. మూర్తి.

జీర్షము. సం. వి. ఆ. న. జీవము. విణ. (అ. ఆ.
అ.) బ్రతుకట కనకూలమైవది.

జొ

జొంగము. సం. వి. ఆ. పుం. వృద్ధదారకము, బొద్దిశీ.
జొంగికుండు. సం. వి. ఆ. పుం. చందాకండు, చూల.
విణ. (అ. ఆ. ఆ.) పరిత్యజింపబడినవాఁడు.

జొగుప్ప. స. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. సింహ; 2. రోత.
జొగుప్పనము. స. వి. ఆ. న. 1. సిందించు; 2.
అసహ్యపడట.

జొకము. స. వి. ఆ. న. జక.

జొడికె. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జొట్టు.
జొప్పము. స. వి. ఆ. పుం. వచ్చుతో కలిపికొనిన
కట్టు.

జొప్పము. సం. వి. ఆ. న. ఉచ్చిష్టము. విణ. (అ.
ఆ. ఆ.) 1. నేవించబడినది; 2. నంకిసిందినది.

జొవ్వము. స. వి. ఆ. న. కొలువు. విణ. (అ. ఆ.
అ.) నేవించబడినది.

జాహురాణము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. అక్కము.
"నీ. పరిపరిపీలు కర్పరపురక్షణముఁ జగ్రకకా
పటిక జాహురాణమెత్త." రసిక. ౧, ఆ. ౧౯; 2.
ఎడ్డు (కే. ని.)

జుహు జాణు. నం. వి. ఆ. పుం. 1. చంద్రుడు; 2. ఆగ్ని; 3. ఆధ్వర్యుడు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కుటిలుడు. [పుత్రము. జుహువానము. నం. వి. ఆ. పుం. 1. ఆగ్ని; 2. జుహువు. నం. వి. క్త. స్త్రీ. యజ్ఞము దువయో గించు కజ్జపాత్ర.

జూ

జూటము. నం. వి. ఆ. పుం. 1. ఇడయొక్కముడి; 2. శివటాబంధము. జూటా. హిం. విణ. అబద్ధమైనది. జూలి. నం. ఇ. స్త్రీ. వేగము. జూర్ణము. నం. వి. ఆ. పుం. జొన్నశీ. జూర్తి. నం. వి. ఇ. స్త్రీ. జ్వరము.

జృ

జృంభ. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. జృంభము. జృంభము. నం. వి. ఆ. పుం. ఆస్త్రభేదము. జృంభకుడు. నం. వి. ఆ. పుం. 1. రుద్రగణము; 2. ఒకమని. విణ. (ఆ. భిక్తా. ఆ.) 1. ఆవు లించువాడు; 2. ఇడలు బద్ధకము చే సాగదీయ వాడు. జృంభణ. నం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆలిశయము. జృంభణము. నం. వి. ఆ. న. 1. ఆవులింక; 2. దేహము సాగదీసి విలికినాడు; 3. ఆలిశయము; 4. వికారము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) ఆవులింక కేయనది. జృంభము. నం. వి. ఆ. పుం. న. 1. ఆవులింక; 2. దేహము విలచుట; 3. వికారము; 4. ఆలిశయము. జృంభించే. నం. ఆ. క్రి. విజృంభించు, చెలరేగు. "క. మేల్చిమి నీరణంబున, కిచ్చడము వరంబు దప్పి క్షుద్రా నడక, దెచ్చట లేదచ్చట వదుల, జెచ్చెరి శధిలంపు వనిన జృంభించి కెనన్." మార్క. ౬; ఆ. ౪౬; 2. ఆవులింక; 3. ఇడలు విలచుకొనట; 4. వికరించుట. జృంభికము. నం. వి. ఆ. న = జృంభణము. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) ఆవులింకనది, జృంభించనది.

జే

జేండా. దే. వి. (హిం. యుండా.) బెక్కెము. "నీ. వధభూ వనైకిక మండలిలాలు జేండా లనక దలెర కదలు నిగిడె." కవి. ౨, ఆ. ౮.

జెట్టి. దే. వి. (క. జెట్టి) 1. మల్లుడు. "గీ. జెట్టి శండంబుతోడఁ జేజెట్టి మాంతకారి విడిచిన యట్టు సగ్గలిక విలుతు." భార. విరా. ౧, ఆ. ౮౧. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౭; 2. కూరుడు. "ఆ...జెట్టిజెట్టి నిన్నిదినము లిట్లు దొడరి వెనఁ గియు..." భా. భీష్మ. 3, ఆ. ౧౭౭. విణ. శ్రేష్ఠుడు. "గీ...యోగీశ్వరులు గాననజెట్టి. పల్లవిజననకల్పవల్లి యయ్యె." భాగ. ౧౦ స్కం. ఉ. ౬౯౨. విణ. శ్రేష్ఠుడు. "చ...జెట్టివల్లుల విలుతున్." భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౨౩.

జెట్టిగ. వై. విణ. (నం. జెట్టిక. క. జెట్టిగ.) శ్రేష్ఠుడు. "ఉ. జెట్టిగిరులై దుగము నేసిరి కైపున దీడి కారనిన్." కు. నం. ౧౧, ఆ. ౭౧౭.

జెట్టివాడు. దే. వి. మల్లుడు. "ఉ...జెట్టివాఁ డుక్కునఁ దీరినట్లు..." శుక. ౨, ఆ. ౩౫౭, న. క. ౧౨౦.

కట్టానజెట్టు. దే. వి. బ. జగజెట్టు. "వ...భీమ నేనుండు కవలభిమత్యుండు...ఫటాత్కచుండు జెట్టానజెట్టున్నవారు..." భార. ఉద్యో. ౪, ఆ. ౪౨౫.

జెన. దే. వి. అండములాగిద్రవము. "నీ...జెనయన నండద్రవం బొప్ప..." ఆం. భా. ద్వి. ౯౯. "గీ. పృష్టితటి నెడ్డజెనఁ ద్రావ గ్రిందనడి, లేటనడినటం దనవెంటఁ జేలమిల..." అము. ౪, ఆ. ౧౭౭. [ఆం. భా. ద్వి. ౫౬.

కెముడు. వై. వి. (నం. కెముడ.) చెముడు. జెటి = జెట్టి. (క. ర.)

కెజ్జెటాతు = జెజ్జెటాతు. (క. ర.)

కెట్టి. దే. వి. జెజ్జెటాతు, పెక్కకట్టు గలతచ్చు గర్పము. "నీ. జెజ్జెరోజెజ్జెడ జెట్టి వద్దిండి ..." అము. 3, ఆ. ౮౦. ఆం. భా. ప్ర. ౧౮౭.

కెజ్జెటాతు. దే. వి. (కెజ్జెటాతు) సర్పశేపము. "గీ...కెక్కినకెజ్జెటాతులును దుండు, నాగలును ..." ద్వా. ౮, ఆ. ౯౭.

కెల. వై. వి. (నం. కెల.) నీటిబుగ్గ. (క. ర.)

కెల = జగము. "క. కలలాఁ బుమలుఁ దేజ్జను, జెలగులు గలచుటయొక జావుచేటొదవు..." ద్వా. ౯, ఆ. ౭౪.

శైల. దే. వి. 1. మక్కువేదము. “ఉ...వెన్, శైలముం బక్క పాపరము నీచును...” ప్రబంధ. ౧౯౧. ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౦; 2. శైలకాయ. (వా.) [చపేటము. (వా.) శైలకాయ. దే. వి. (శైల+కాయ.) లెవకాయ, శైలము. దే. వి. ఒకవిధమైనఆట. “సీ. చిక్కనా బిల్లయు శైలము గొడుగురు బిల్లబిచ్చము లక్కి చిక్కిదండ.” హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

శైలవ. దే. ఆ. క్రి. దొరలు. “క. శైలపూ మూ బాన్సునందు జీరవిహరిన్.” హంస. ౧, ఆ. 2౧.

శైల. వై. వి. (నూ. శైల. క. శైల.) దరిద్ర దేవత. “క. శిష్టాచారలు లేమినిగగస్తాత్తులఁ జేసి వెరుకఁ జార్పణముచే, భక్తుల జేయుము నీ విక, శైల పోషాము నీ సీసీలమిదన్.” దశా. ౧౦, ఆ. ౯౨. ధర్మ. ౨, ఆ. ౧౬౯.

జే

జే. వై. వి. (నూ. జయ. క. జే) జయము. “సీ. జైలుల బొడగన్న సంతోషమునఁ దేలు, జేయని మ్రొక్కు లోకాయతులకు.” వై. 2, ఆ. ౧౨౧. “క. క్షిరిజేమా? యతివిస్మితుఁడై చేదోయి మోడ్చి జేయనకు నమస్కృతులలరఁ జేసి...” శేష. ౨, ఆ. (శ. ర.)

జేం. ద్ర. దే. వి. బట్టలు నేసి జీవించెడియొకానొకజాతి. “వ...జేడ్రతొగటగాండ్రజారును...” హంస. 3, ఆ. ౨౯. ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౩. (బ్రా. పాఠము)

జేంతాకము. నూ. వి. ఆ. న. చెమటపట్టటకై నిర్మించినయష్టగృహము.

జేగంట. వై. వి. (నం. జయఘంట.) (జే+గంట.) జయాల తెలుపుటకై మ్రోగించుఘంట. “సీ. అరయ వెన్నుఁడి దేవ రని నేల్యుమి చాటఁగా నెత్తుఁడి జేగంట యనగ.” య. ౨, ఆ. ౧౦౪.

జేగీయమానము. నూ. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి కొనియాడఁబడినది. “వ...జేగీయమాననారా గుణరత్నకరుండును...” భార. ఆది. ౧, ఆ. ౨.

జేగురించు. దే. ఆ. క్రి. ఎఱుగు. “గీ...లోచనాంతములు జేగురింపఁ గోపంబుఁ జెరుట వర్షింప...” వరాహ. ౧౦. ౬౧

జేగురు. దే. వి. (క. నేవులు.) 1. ఎఱుగిరంగు. “చ...భీకరమునలముగ్ ద్వివిచకుంఠలు వ్రేసిన బొత్త వాచు జేగురు గుఱొండచందము...” భాగ. ౧౦, స్కం. ఉ. ౧౪౧; 2. ఎఱుగితాయి. “గీ. గగనహరిలతైలకృంగమున నుండి, దొబ్బివడఁ బ్రొద్దు జేగురుగల్లుపోలే.” వై. ౮. ఆ. ౧౪౨. విణ. ఎఱుగిరి. (నూ. జేగులు.)

జేగులు = జేగురు. 1. (ఎఱుగురంగు.) “క. ఆగిరుల లోన మేరువు, ప్రాగు వ్రదక్షిణావరదిశలఁ దెలుపుక, జేగులు హరిదీయు నలుపురు. శై గుఱుతుగఁ దెలుపు బ్రాహ్మణాచికజాతుల్.” వరాహ. ౧౦, ఆ. ౧౦౬; 2. (ఎఱుగితాయి.) “గీ...గైరికంబు, జేగు అు చన ట్టు...” ఆం. భా. ద్వి. 3౨. (ఎఱుగిరి.) “ద్వి. గొనబుకురుల్ కొప్పు గూడక కప్పు, కొనిననెన్నుదురు జేగురుబొట్టు వెలయ.” విష్ణుమా. 3, ఆ. (శ. ర.) ద్వా. ౪, ఆ. ౯౭.

జేగుఱించు = జేగురించు. ఎఱుగగు. “సీ. జేగుఱించిన కంటివిగురుచాయలటేలు...” వార. ౪, ఆ. ౮౮. జేగుఱుంబురువు. దే. వి. (జేగులు+పురువు.) ఇంద్రగోపము. (శ. ర.)

జేజే. వై. వి. (నూ. జయజయ) 1. నమస్కారము. “సీ. చిన్నిరూ చేమోడ్చు జేజే వెన్నల వెంగ నాలు...దండము పేర్లు.” సాం. వి. మాన. ౨౧; 2. దేవుడు. “దండకము...జేజేలుం బ్రాత జేజేలు...” అచ్చ. యు. ౧౬౧.

జేజేలమానికము. వై. వి. (జేజేలు+మానికము.) చింతామణి. “క. తలపురతనా బనక జేజేల మానిక మనగ...” ఆం. భా. ప్ర. ౧౮.

జేజే = జేజే. 1. జేయొక్క ఆప్రేక్షితము, జయము జయము. “కా. జేజేయించు భజింతు...” వై. ౧, ఆ. ౪; 2. నమస్కారము. “సీ. జేజే వారా జాదిరాజీపూజా సహజోచితాంప్రి దుకేజి నీకు.” ఉ. రా. ౧, ఆ. ౨౭౧. వరాహ. ౧, ఆ. ౧౪; 3. దేవత. “సీ. వానరుగోగు వెకె గాలాము చేసెనే జేజే హిరణ్యకశికుకముకకు.” పాండు. ౨, ఆ. ౧౩౭. ఉ. రా. 3, ఆ. ౧౦౯; 4. జయజయధ్వని. “క. జేజము గొని యిచ్చాటున, నే

జమునిం జేర్చు నరుచు విశిచరీనత్, జేజే లిక
సాహసమున..." శాం. ౧, ఆ. ౨౧.

జేజేగట్టు. ద్వ. వి. (జేజే+గట్టు.) దేవతలకొండ
మేరువు. "శా...రా బాత్తలూ, జింతించె
జగ మెల్ల దాల్చు గలజేజేగట్టువడిలి..."
చం. రా. ౪, ఆ. 3.

జేజేగడ్డి. ద్వ. వి. (జేజే+గడ్డి.) కామధేవు. "నీ...
జేజేగడ్డి చదలుతోడుకు..." సాం. వి. దేవ. ౧౯.

జేజేగంగ. ద్వ. వి. (జేజే+గంగ.) దేవవరోధి,
రక్కనాడు. "శ. గుణ్ణవకుగ వయ మును దన
యొజ్జవలకు లినక చాగ మొనంగెడుచో మూఁ
దజ్జల చుజ్జగములు గొనియజ్జేజేగంగఁ క్రింది
కనిచిలివిగవా." అచ్చ. బాల. ౧౧౧.

జేజేదొర. ద్వ. వి. (జేజే+దొర.) దేవకలరాజు,
ఇంద్రుడు. "క. ఆజన్మంబురఁ బుత్రును, జేజే
దొర యవహరి:వ..." గాథ. ౧.

జేజేనగరి. ద్వ. వి. (జేజే+నగరి.) దేవకలపురము,
స్వర్గము. "నీ. వెణువోయినా యేమి జేజేనగరి
నూళిగోళావలిదే మిటానియెను." చం. రా.
౪, ఆ. ౨3.

జేజేనరాబారి. ద్వ. వి. (జేజే+నరాబారి.) దేవముగి,
నాడుడు. "పంకశము...జేజేనరాబారి
యెంచేయుం బోవ..." అచ్చ. యు. ౧౬౧.

జేజేనెలవు. వై. వి. (జేజే+నెలవు.) స్వర్గము. "శ.
అలవోకయుఁబరె జేజేనెలవుముక దాడివెడలి
..." య. ౨, ఆ. ౬౧.

జేజేపెద్ద. వై. వి. (జేజే+పెద్ద.) బ్రహ్మదేవుడు.
"వ...భూచక్రముదిద్దిరం దిరుగ జేజేపెద్ద భీష్మ
..." ఉ. రా. 3, ఆ. ౨౩.

జేజేబువ్వ. వై. వి. (జేజే+బువ్వ.) దేవతలభోజనము,
చంద్రుడు. "నీ. విదేవునాభిక్తా వివర జేజే
బువ్వ..." రా. వి. ౧, ఆ. ౨౪.

జేజేరాయడు. వై. వి. (జేజే+రాయడు.)
"వజ్ర. జేజేరాయడు సిరిగేస్తుండున్." అచ్చ.
య. ౬౦౦.

జేజేగట్టు = జేజేగట్టు. "నీ. వేలుపుగొండ జేజే
గట్టు." ఆం. సం. పృ. ౧.

జేజేలవీడు. ద్వ. వి. (జేజే+లవీడు.) స్వర్గము. "గీ.
మింది బుచ్చానభే వేయిది దండు, వెడలి రకు
కులు జేజేలవీడిమిడు." ఉ. రా. ౨, ఆ. ౨౨.

జేజేపెట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (జేజే+పెట్టు.) జయజయ
ధ్వజ చేయు. "శా. గాజీవాక్షి కుమారుఁ గాంచె
...జనుల్ జేజేపెట్టుఁ బ్రహవన్న నుమరశ్రేణుల్
ప్రన్నంప గన్." స్వా. ౪, ఆ. ౧.

జేజ. నే. వి. బోన, పిల్లకాలువ. "ద్వి. నిరుపుగాఁ
గావేసీరు గారెమునఁ, దువార నెత్తి యుకట
జేజ పెట్టి." ద్వి. భరమ. ౪, ఆ. ౨౬౧.

జేజీయ = జేడ. దే. వి. బురదసేల. (శ. ర.)
జేడ. = జేజీయ. దే. వి. బురదసేల. ఆం. భా. ద్వి.
౧. (జేడు. బ్ర.)

జే. సా. విణ. (బు. శ్రీ. బు.) జయించు గాడు.
జేవ. దే. వి. మాధ్రెంజాగ శయలకొలది. "ఆ...
బ్రహ్మండ, మనవి జేగొన నడచి యుండు."
భాగ. ౨, స్కం. ౯౧. ఆం. ద్వి. ౧౪౦.

జేపెట్టు. ద్వ. స. క్రి. (జే+పెట్టు.) స్తుతించు. "గీ.
భూమి చిరకాల మేము స్వామి యశముఁ,
బ్రజు జేపెట్టు..." ఉ. రా. ౨, ఆ. ౧౪౪.

జేప. దే. వి. మల్లబంధురీశము. "నీ...గొంతు
చూరును జేప కనుకొన్న." ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౯.

జేబు. దే. వి. 1. ఆంధ్రవిజ్ఞానముతోక. (శ. ర.);
2. (హిం. జేబ) చొక్కా యొక్క నాచి. "నీ.
నుల్నానబగునరీ చూసింది నలఖాలు ఇచ్చువచ్చిన
లచ్చ లిచ్చజేబు." చాటు. ౧౦3. పా.

జేమనము. సా. వి. ఆ. న. భోజనము.
జేముడు. సా. = జేన్ముడు.

జేరుగట్టు = జేవుగండ్లు. "చ. చొరఁబడివచ్చువారి
గుఱిఁజూచుచు గొలక జేరుగట్టలొ, నురుపడి
వది..." రంగా. 3, ఆ. ౬౪.

జేరుబండు. దే. వి. (శ. జేరుబండు) చముకు (శ. ర.)
జేవురించే = జేరుంచి. (ఎఱ్ఱనగు) "నీ. జ్ఞానించి
మిఁగులగఁ జేవురించుమేరఁ బ్రసేదజలముఁ
గంపంబు బొడచు" వైష. 2. ఆ. ౪2.

జేవురు = జేగురు. (మా. జేవులు.)

జేవుఱింబే = జేగురింబే. (ఎఱ్ఱనగు) "గీ. పంచపద
నునికను జేవుఱింబే నేని." కాశీ. 2, ఆ. ౬౦.

జేవులు = జేగురు. (రక్షితు) “ఉ...కనుగ్రేనల
జేవులు పుక్కిలించుగా.” స్వా. గి. ఆ. గిం.
జేవులుమిరువు. జే. వి. (జేవులు+పురువు) ఇంద్ర
గోపము. “గి. పూరులనం చన జేవులుమిరువు
లదరె.” అచ్చ. కిష్కిం. ౬గి.
జేవులుగండ్లు. జే. వి. (జేవులు+గండ్లు) కోటలో
నుండి ఫిరంగులు కాల్పడి కుద్యరింపులు.
(శ. ర.)

జై

జైత్రము. సం. వి. ఆ. పు. పావరసము. న. బౌష
ధము. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) జయుచునది.
జైనము. సం. వి. ఆ. న. ఒకానొకమతము.
జైవము. సం. వి. ఆ. పు. 1. పువ్యసత్తము; 2.
ధూరాళి. విణ. (ఆ. ఈ. ఆ.) 1. జీవాత్మ
సంబంధమైనది; 2. బృహస్పతిసంబంధమైనది.
జైవాత్మకము. సం. వి. ఆ. పు. 1. కర్మావరము;
2. కందకము; 3. ఇనుపగడ; 4. చిలుక. న. ధనము.
జైవాత్మకుడు. సం. వి. ఆ. పు. 1. చంద్రుడు;
2. పుత్రుడు; 3. వైద్యుడు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.)
1. దీర్ఘాయువు గలవాడు; 2. వ్యవసాయము
చేయువాడు; 3. సన్ననివాడు.

జో

జోంగకము. సం. వి. ఆ. పు. అగురుచెట్టు. న.
అగురుచందనము.
జోంగటము. సం. వి. ఆ. పు. వేవిట్ల, గర్భిణీస్త్రీకి
పుట్టునట్టికొరికమొ.
జోంతాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జొన్నళి.
జోటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుప్పటి. (శ. ర.)
జోజాలము. సం. వి. ఆ. పు. నలుపు ఎలుపు కలిసిన
రంగు. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) నీలకాపికము.
జోనలము. సం. వి. ఆ. పు. జొన్న.
జోన్నాళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జొన్నళి.
జోషణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. సంతోషము; 2.
సేవింతుట.
జోషము. సం. వి. ఆ. పు. 1. సంతోషము; 2.
నుఖము, కొలుపు; 3. సేవ.

జ్జ

జ్జపితము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. తెలియబడినది;
2. చంబుబడినది; 3. తెలుపబడినది.

జ్జప్తము. సం. = జ్జపితము.

జ్జప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. తెలివి; 2. చంపుట.

జ్జప్తివడు. వి. ఆ. స్త్రీ. (జ్జప్తి+వడు.) జ్ఞాపకము
వచ్చు. (చూ. జ్జప్తివలుడు.)

జ్జప్తివలుడు. వి. ఆ. స్త్రీ. (జ్జప్తివడు. ఛా. ప్రే.)
జ్ఞాపకముచేయు. “వంకజాక్షునేవ జ్జప్తివలుడు
కొఱకు దెలుపు తెల్లసంకపిలుపు నీమకర్ణసరణి
జొరదబే...” నక్ష. ౬.

జ్జా

జ్జాత. సం. విణ. (ఋ. ప్రీ. ఋ.) తెలిసినవాడు.

జ్జాతము. సం. వి. ఆ. న. జ్ఞానము, విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.)
తెలియబడినది, విదితము.

జ్జాతవ్యము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) తెలియదగినది.

జ్జాతి. సం. వి. ఇ. పు. 1. దాయాదుడు; 2. కండ్రి.

జ్జాతేయము. సం. వి. ఆ. న. 1. జ్ఞాతిధర్మము; 2.
జ్ఞాతిచేయుపని.

జ్ఞానము. సం. వి. ఆ. పు. జీవుడు. న. 1. ఒకానొక
మానసికవృత్తి; 2. యోగ్యమైకయోజన; 3.
దేవధ్యానము; 4. భరమాత్మ; 5. కత్తవ్యజ్ఞానము;
6. జ్ఞానసాధనము; 7. నిశ్చయము; 8. ఋద్ధి; 9.
గ్రహించుట.

జ్ఞాని. సం. వి. న్. పు. 1. జ్యోతిష్కుడు; 2.

కోడి. (శ. ర.) విణ. (న్. సి. న్.) 1. తెలివిగల
గలవాడు; 2. కత్తవ్యజ్ఞానయుతుడు.

జ్ఞానేంద్రియము. సం. వి. ఆ. న. విషయజ్ఞానము
గ్రహించునంద్రియము. (త్వక్పక్షురాపి.)

జ్ఞాపకము. సం. విణ. (ఆ. పికా. ఆ.) 1. తెలియ
జేయునది; 2. స్మృతికేదెచ్చునది.

జ్ఞాపకము. సం. వి. ఆ. న. తెలుపుట.

జ్ఞాపితము. సం. విణ. (ఆ. ఆ. ఆ.) తెలుపబడినది.

జ్జ్

జ్జ్జి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెలిసికొనునట్టికొరిక.

జ్జ్

జ్జ్జు. సం. వి. ఆ. పు. 1. చుడితుడు; 2. అచ్చ.
(దీనికి తెనుగునవ్యస్తప్రయోగము లేదు. విణ.
(ఆ. ఆ. ఆ.) తెలిసినవాడు.

జ్జ్

జ్జ్జయము. సం. = జ్జాతవ్యము.

జ్యోతి

జ్యో. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. విటిరావి; 2. కల్లి; 3. భూమి.

జ్యోమాతవారణము. సం. వి. అ. న. అల్లెతాటిపెట్టు తగులకుండుటకై చేసికొనుచు ప్రకవచము, గోధ.

జ్యోని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. మునిమి; 2. ఏము; 3. నాశనము.

జ్యోనూండు. సం. విణ. (న్. యసీ. న్.) 1. మిగులవృద్ధుడు; 2. మిగులశ్రేష్ఠుడు; 3. వ్యవహార.

జ్యాయండు = జ్యాయాండు.

జ్యేష్ఠ

జ్యేష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఒకానొకనక్షత్రము; 2. నాయకునియొక్కకుడుప్రేమ గలప్రధాన నాయక; 3. అక్క; 4. పెద్దప్డు; 5. బల్లి; 6. నడిమివేల; 7. గంగ; 8. శివశక్తి.

జ్యేష్ఠబల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సహదేవిశీ.

జ్యేష్ఠము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఒకనెల; 2. హంస. న. 1. తగరము; 2. కురువేరుశీ.

జ్యేష్ఠాంబువు. సం. వి. ఉ. న. బియ్యము కడిగిననీరు, కడుగు.

జ్యేష్ఠుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పెద్దసోదరుడు; 2. వరమాత్ర. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మిక్కిలి మంచివాడు; 2. మిగుల పెద్దవాడు.

జ్యేష్ఠ

జ్యేష్ఠము. సం. వి. ఆ. పుం. — జ్యేష్ఠానక్షత్రముతో గూడినపూర్ణిమ గలది — జ్యేష్ఠమాసము.

జ్యేష్ఠి. సం. వి. ఈ స్త్రీ. జ్యేష్ఠమాసమందలిపున్నమ. జ్యేష్ఠినేయుండు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) జ్యేష్ఠ భార్యయందు బుడ్డిరవాడు. సం. భట్టి. గ, ఆ రాక.

జ్యేష్ఠము. సం. వి. ఆ. న. 1. శ్రేష్ఠత్వము; 2. వృద్ధత్వము.

జ్యోతి

జ్యోతి. సం. వి. న్. న. 1. సూర్యుడు; 2. అగ్నిదేవుడు; 3. ప్రకాశము; 4. నక్షత్రము; 5. ఆకాశమందన్నసూర్యుండు మొదలగునది; 6. మెలుపు; 7. చైతన్యము; 8. నల్లగుడ్డునడుగు

నుండుదర్శనశక్తి; 9. నేవలొకము; 10. జ్యోతిశ్శాస్త్రము; 11. భవము; 12. పుత్రుండు.

జ్యోతిరింగణము. సం. = జ్యోతిరింగము.

జ్యోతిరింగము. సం. వి. ఆ. పుం. — జ్యోతిరివలె మెఱయుచు బోవునది — మిడుగుఁలుబురువు.

జ్యోతిర్విజయము. సం. వి. ఆ. న. భిక్షోత్తము, మిడుగులుపురువు (విలయము).

జ్యోతిశ్శాస్త్రము. సం. వి. ఆ. న. సూర్యాదిగ్రహనక్షత్రసూచరమును దెలియఁజేయుశాస్త్రము.

జ్యోతిషము. సం. వి. ఆ. న. వేదాంగములలో నొకటగుజ్యోతిశ్శాస్త్రము, జ్యోస్యము.

జ్యోతిషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తార, నక్షత్రము. విణ. (న్. జీ. న్.) జ్యోస్యండు.

జ్యోతిష్కణము. సం. వి. ఆ. పుం. విస్ఫులింగము, మిడుగులు.

జ్యోతిష్కము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. గ్రహనక్షత్రాదికము; 2. చిత్రమాలముళి; 3. మెలిగింజ; 4. శైలి.

జ్యోతిష్కము. సం. వి. ఆ. పుం. స్వర్గకాముండు చేనువలసినట్టియొకానొక యజ్ఞవిశేషము.

జ్యోతిష్మతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. రాత్రి; 2. ఒకానొకచిత్రవృత్తి; 3. అగ్నిదేవునిపురము; 4. ఒకానొకనది; 5. ఒకానొకయోధుని.

జ్యోత్స్న. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. వెన్నెల; 2. వెన్నెలగలరాత్రి; 3. కాంతి, ముంగు.

జ్యోత్స్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. వెన్నెలరాత్రి; 2. పాట్ట.

జ్ఞ

జ్ఞాత్స్నము. సం. వి. ఆ. పుం. శుక్లవక్షము. విణ. (అ. ఈ. అ.) వెన్నెలవలంబునమెనది.

జ్ఞాత్స్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వెన్నెలకేము.

జ్వ

జ్వరము. సం. వి. ఆ. పుం. జ్వారి, వేడి.

జ్వరాంతకము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. నేలవేముళి; 2. తేలపెట్టు.

జ్వలత్. సం. శక్ర. భగ్నండుచున్న. “గీ...జ్వలదర్శనభాసికూర్తి.” హరి. పూ. ౯, ఆ. ౧౦౩.

జ్వలనము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. అగ్ని; 2. చిత్రమూలము. న. జ్వాల, నంట. విణ. (అ. ఆ. అ.)

1. మండునది; 2. ప్రకాశించునది; 3. మండించునది; 4. ప్రకాశించజేయునది.

జ్వలము. సం. వి. ఆ. పుం. ఆగ్నిశిఖ. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.)

1. మండునది; 2. ప్రకాశించునది.

జ్వలితము. సం. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. మండినది;

2. ప్రకాశించినది.

జ్వలించు. సం. ఆ. క్రి. 1. ప్రకాశించు; 2. వెలిగ్రుక్క. “ఉ...కన్న లు, లాక్షకళలక జ్వలించు...” ఉద్భ. ౧, ఆ. ౧౦; 3. మండు. (శ.ర.)

జ్వలియించు = జ్వలించు. (ప్రకాశించు.) “మ... కిన్నరసకుల్ బ్యోలిర్ల తాదీపముల్, జ్వలియింబక దిలకించి...” దశా. ౨, ఆ. ౧౫౩.

జ్వ

జ్వాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మంట; 2. మాడినయన్నము.

జ్వాలము. సం. వి. ఆ. పుం. ఆగ్నిశిఖ. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. ప్రకాశించునది; 2. మండునది.

జ్వాలాజ్వాలము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. అగ్ని; 2. చిత్రమాలముఖి.

జ్వాలాజ్వాలండు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. పార్వతీదేవిదూత; 2. అగ్ని.

జ్వాలాముఖ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చేసేదేవము; 2. విద్యావిశేషము.

జ్వాలి. సం. వి. స్. పుం. 1. ఈశ్వరుండు; 2. వహ్ని. విజ. (స్. స్. స్.) 1. మంట కలది; 2. ప్రకాశము గలది.

జే

జేకాయించు. జే. వి. గుఱ్ఱమును అడించు. (జా.) జేరించు. వై. స. క్రి. బెదరించు. “క. జంకింపపుగా కవళప్రకాంతి వెలిలి గాన్.” హర. ౪, ఆ. ౨౦. భార. విరా. ౨, ఆ. ౫౪.

జేంకు. వై. ఆ. క్రి. (సం. శంక.) భయపడు. (చూ. జంకించు); 2. సంజీవించు. వ్యవ:—వాడు నీ వన్న దానిక జంకండు; 3. దిగంబడు, దించుకొనిపోవు; ౪. గిరిపోవు. వా:—అగోడ జంకినది. వి. 1. సంకోచము. (శ. ర.); 2. భయము. “ఉ. కొల్లగ నెల్లవైరులను గొంతున జంకును లేక మేయగా.” నీలా. ౨, ఆ. ౫౪. ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౩.

జేంకె. జే. వి. (క. జంకె.) బెదరించుట. “క. హంకారములు ననల్పులు, జంకెలు ధిక్కరణములును స:స్తుతులును...” భార. భీష్మ. ౨, ఆ. ౧౩౩.

జేంకెన. జే. వి. (క. జంకెనె) 1. బెదరింపు. “చ. బొమ్ముడిపాటు జంకెనయ్యు.” నరస. ౨, ఆ. ౩౬. చం. రా. ౪, ఆ. ౩౦; 2. బెదరు, భయము. “నీ. తల్లిడింపు తల:కు...జంకెన జంకు జడుపు జాలి...” ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౩; 3. కోపము గలచూపు. “చ...చురుక్కూరని కోడలి జంకెనచే నదల్పుచున్.” కువల. ౪, ఆ. ౧౭౮. ఉ. గా. ౬, ఆ. ౧౪౬. విజ. 1. కోపముతో గూడినది. “చ...జంకెన నెలచూపు చూచి వలికెం జలితాధరకల్లచాగ్రయై.” పారి. ౧, ఆ. ౧౨౪. దశా. ౭, ఆ. ౧౩౧; 2. మిక్కిలి చంచలము. “ఉ. జంకెనచూపులంక మిగులసన్ననికొనును...” నరస. ౩౦.

జేంకెయ్యిరప్పు. జే. ర. క్రి. (జంకె+పిరప్పు) భయపెట్టు. “ఉ. చప్పుడుచేయ కుండు మని జంకెయ్యిరప్పిన...” భాగ. ౧౦ స్కం. పూ. ౩౦౨.

జేంకెనేయు = జంకెయ్యిరప్పు. “చ. అలరులు కోయు చోట మధుపావళిమ్రోతకు ముగ్ధులుల్లినం, గలకలనవ్వడుం దొలుతక గైకొని మవ్వపుడికెలాగి పువ్వు లొరులు గోయ నింక దలపుం డని యొప్పుగ జంకెనేయుచున్...” నిర్వ. ౮, ఆ. ౩౪.

జేంగ. వై. వి. (సం. జంఘా.) 1. పిక్కతోడ. (శ. ర. జా.) “నీ. లలితచందరలేపకలితనందర వళిసాపానముల జంగ చాపి యెక్కు.” కవిరా. ౧, ఆ. ౬౭; 2. పాదము. “ఉ...జంగలు చాచి మందగమరంబున కొందగనీ రపాయముల్.” పి. శంక. ౨, ఆ. ౧౦౭. య. ౨, ఆ. ౪౪; 3. దాటు, లంఘనము. “నీ...జలధి లంఘనునందు జంగ యెలీగి.” నరస. గి. ఆ. ౨౧౩. దశా. ౮, ఆ. ౧౪; 4. విలుకాండు విల్లు సంధించుకంటి నుండుస్థితి. “చ. ఇల కొకసారి పోయి హరిజేక్షణ నిచ్చుని వేడుకొందునో, వంకజగర్భు డాతండు కృపారహితాత్మక నీయకుండెనా, కొంకు దొంగిలి జంగ యిడి మ్రూరుండు మారుండు

నేగ బాలమా, తాంతురపాయకానల శిఖా వళికి శలభంబు జేయడే.” అనా. అ. ఆ. 20; 5. ఆశ్వపుకగతి. “గీ...పుకగతిభేదంబు జంగ గంతు...” అం. భా. ద్వి. ౧౯౮.

జేంగగను. ద్వ. స. శ్రీ. (జంగగను) దాటు, లంఘించు. “లయగ్రా...గగ, నాంగణకుశీ తలభజంగనిలయంబుత్, జంగగనునేర్పరి...” పారి. ౨, ఆ. ౯3.

జేంగనడ. ద్వ. వి. (జంగనడ) ఆశ్వగతివిశేషము. “ఉ. లుక్కుదువాలి జంగనడలం గనిపించుచు ...” సా. ౧, ఆ. ౮౨.

జేంగనడక. ద్వ. వి. (జంగనడక) కాలు చాచి పెట్టి నడచునడక. (శ. ర.)

జేంగనడపు. ద్వ. వి. (జంగనడపు) జంగనడ. “నీ. జంగనడపు నాంగ జంఘాలగతి యొప్పు ...” అం. భా. ద్వి. ౧౯౮.

జంగమయ్య. జే. వి. (జంగము+అయ్య.) 1. జంగము జాలినాడు. “నీ. వచ్చిన నానందవారిధిలో దేలి జంగమయ్యపదాంబుజమల కెరగి.” కాళ. ౧, ఆ. ౧౫; 2. శివుడు. “గీ. జమపగతుడు మూచులదొర జంగమయ్య.” అం. భా. ప్ర. 32.

జంగము. వై. వి. (సం. జంగము; క. జంగము) 1. శివభక్తుడు. “నీ. శివదాసనామంబు వెలగు జంగ మంగ...” అం. భా. ద్వి. ౨౮౫. “నీ. జంగాలపాలు దేవాంగులవిత్తము...” రామ లిం. ౨3; 2. ఒకజాలి భిక్షుడు. (వా:— జంగము శంఖము పట్టుచున్నాడు); 3. దేవుడు “ఉ...పేడికటియా, జంగ మటంచు మొక్కి నొకచాన నెలంకలు చూచి నవ్వంగన్.” య. ౪, ఆ. ౧౫; 4. శివుడు. వేంక. దేవ. ౫.

జేంగమురాలు. ద్వ. వి. జే. (జంగము+అల) జంగముజాలిస్తే. “క. ఈలీల గ్రోత్రజంగము; రాతై తనవెంట శిష్యుడై యొక్కడు రా...” తుక. ౨, ఆ. 3౨.

జేంగమువాడు. ద్వ. వి. (జంగము+వాడు) జంగము. “ఉ. జంగమువాడు గాఢ డలభజంగమ రాజకలావుల డారయన్.” శివలి. ౨, ఆ. ౮౮.

జేంగాలవచ్చే. జే. వి. (క. జంగార్ వచ్చు.) అనువచ్చు రంగు గలపిచ్చు. “గీ. కటుకరోహిణి వజ్జిక జాగాలవచ్చు.” మాన. ౨, ఆ. ౨౨2.

జేంగాళము. వై. విణ. (క. జంగళం) 1. నిడువాటు. (శ. ర.); 2. వసులు. “గీ. జంగాళముగ వ్యాఘ్ర చర్తాంబరము గట్టి...” కాశీ. ౬, ఆ. ౨౦౯; 3. కృత్రిమపుకచ్చు. (జా.) “ద్వి. చక్కని పాప ట్ ట్ జంగాళములును.” వండితా. ఖర్మ. 3౪౧ పా.

జేంగాళి. వై. విణ. వదులైపని. “ద్వి. పొంగారు భుజములం బూజించి చెరిసి, జంగాళిముతైపు ఒల్లి గేలించి.” అ. మ. క. 3, ఆ. ౧3౪ పా.

జేంగికట్టులకీ. మి. వి. యద్ధమున జేరి వనిచేసినవారికి విజయానంతరమున నిచ్చుభూమి. (జా.)

జేంగిలి. జే. వి. 1. సేనానాయకుడు. “నీ. నురటి పీచులం బట్టుదొరమెక్కురానేస్తే జంగిలి యెఱుకు మానంగడిడు.” ప్రబంధ. ౧౬౦; 2. (క. జంగళి. త. నంగిలి.) గోనమూహము. “వ...ముంగిలైయై జంగిలి వెలుచుగోపాలు పోలికిం బ్రలిలంబులు గదలించియు...” ఉ. వారి. ౬, ఆ. ౬౬. పారి. 3, ఆ. 3౮; 3. వశునంఘము. “ద్వి. వశులజంగిలి గాయం బాలేరు దన్న...” ద్వ. వారిశ్వు. ఉ. ౫౬౦ పం; 4. (మూర్ఖగమలయొక్క) గుంపు. “వ...మురువులై సింగంపుజంగిలి కిరవులై...” య. ౨, ఆ. ౪౦.

జేంగు. జే. వి. (క. జంగు.) ఒకరకమైనమువ్వ. “నీ. గండపెండెరములు గంటలు...” రా. వి. ౨, ఆ. ౧౧౪. శ్రీరా. మా. ౪, ఆ. ౧౫3. విణ. అడవియందలిది. చూ. (జంగుబిల్లి.)

జేంగుబిల్లి. జే. వి. (జంగు+బిల్లి) అడవిబిల్లి. “నీ. ఎలికత్తూవలసేపు లెక్కించుకొని సారె నలరించు జంగుబిల్లులకుటుములు.” య. ౨, ఆ. ౪౯. అం. భా. ద్వి. ౮౪.

జేంగక. జే. వి. (జంగము+క) జంగమురాలు జంగము జాలిస్తే. “ద్వి. ఉలిపిజంగక రాక నిలునిలు మనుడు.” బస. 2, ఆ. ౪౧౦. పం. “ద్వి... ఉలిపిజంగక నీవేల జనుడెంచి లెట్టు.” వండితా. దీక్షా. ౫౧ పా.

జేంజేడ. దే. వి. ఇరుగుతుచీల. "నీ. చీల జంజడ
యాచి చిలుక..." అం. భా. ద్వి. ౨౦౩.

జేంజో. దే. వి. గుంపు. (శ. ర.)

జేంజోటము. దే. వి. (శ. జంజడ.) 1. దుఃఖము.

"క. పీటమిలో నెట్టవ్వడు; పాటనమున బడలు
నేసి బాఠరలో నే, యూటలకు బోక యొకజం.
జాటంబున లేక భక్తిసలుపుదు నవహూ." భాగ.
౧, స్కం. ౧౦౪; 2. ఆర్పాటము. "నీ ఆల
నాఁడు నుడిగాలి నలయించి పాలియంగఁ జదువు
జంజాటముల్ సాగవయ్యె." చమ. ౨, ఆ. 23.

జేంజాటించు. దే. అ. క్రి. ధ్యనించు, రొదచేయు.
"వ... జాముజామును జంజాటించు లేటిదాఁటు
లను..." భాగ. ౮, స్కం. ౪౪౭.

జేంజోడి. దే. వి. నిడువైకవిడి గలకత్తి. (శ. ర. బ్ర.)

జేంట. దే. వి. (శ. జంటి.) 1. స్త్రీ పురుషులజత. "క.
నెల నెడలియు నెఱి నడలియు, జల ముడిగియు
నిదుర నెడియు జంట లెడియున్." స్వా. ౪,
ఆ. 3౯. ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౧; 2. జోడు.
"ఆ. జంటవన్నిదంబు సఱచితి మిట్లుగా." భార.
ఆది. ౨, ఆ. 3౪; 3. సాహాయ్యము. "క. ఒంటి
మెయిం దా.క నామ, క్కంటికి నకమగునె కృష్ణ
గాండివుల నిట్టుంట యుడిగి తగ్గఁగివుల, జంట
గొని రణమ్ము నలుపు కత్తులు తలచన్." భార.
కర్ణ. ౨, ఆ. ౮౫. అవ్య. ద్రు. 1. సమావము
నకు, దగ్గఱకు. "క... గోవుల, జంటఁ జనకు
క్రయ్యఁబడకు నందడి యగుచోన్." భా. ౬,
ఆ. 3౨; 2. వెంటడి. "కా. ఘంటాకర్ణుడ నేను
నాయనుజాఁ డిక్కారాంతకుం డేము ము, క్కం
టిం గొల్తుము కిన్న రేళువనికై కైలాసతైలంబు
నన్; జంట న్వచ్చినసార మేయములు నీనై న్యంబు
లక మానె..." ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౪౦.
విణ. జోడైనది. "దండ... జంటముతైంబులం
గుచ్చుచెర్వొనఖంబుల్..." దశా. ౪, ఆ.
౨౩౬. ఇందు. ౧, ఆ. ౧౭; 2. ద్విగుణితము,
రెట్టిందైనది. ఆం. సం. మాన. ౪౨.

జేంటనలుహజ్జేల మెకము. ద్వ. వి. (జంటనలు
హజ్జేల మెకము.) ఎనిమిదిపాదములు గల
మృగము, శరభము. "వ... పర్వలిడుజంటనలు

హజ్జేల మెకంబులం గానక..." దశా. ౫, ఆ.
౧౧౫.

జేంటిట్టు. ద్వ. వి. (జంటి+పిట్ట.) చక్రవాకము.

"గీ. జాటపిట్ట బటువుగువ్వ జక్కవ యనఁగోక
నామంబు లగు..." సా. ని. తిర్వ. 2౮.

జేంటముక్కాలి. ద్వ. వి. (జంట+ముఁడు+కాలు+
ఇ.). చట్టదము, తుమ్మెన. "ఉ. కాటికి గేన సాది
యుడిగంబున మ్రొక్కము రాచమిన్నయల్లాటికి
.. బోగికుటువనిగారపు డెంతపుడమ్మిజంటము,
క్కాలికి..." అవ్య. యం. ౪౨౯.

జేంట మోములకేలుపు. ద్వ. వి. (జంట+మోములు+
వేలుపు.) - రెండుమ ఖములుగలచేవుడు - ఆగ్ని.

"గీ. జముసికంటెరు జేజేలసామికంటె, జంట
మోముల వేలుపుకంటె..." అవ్య. యం. ౧౨.

జేంటి. దే. వి. (త. నండి.) జరితము. "నీ. జంట
ముతైపుగట్టుజాటిరైకల నంటి బిగిబుచ్చవన్నులు
సిక్కిట్టి." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౩౧. చంద్ర.
౨, ఆ. 3౬.

జేంటించు. దే. స. క్రి. జోడించు. వేమన. ౪౯౦.

జేంటి. దే. వి. సరిగవట్టె (శ. ర.) "నీ. జివికపట్టడపుఁ
దొరపునిగ్గజంటిలు తనులతాద్యులికిఁ గైదండ
యొనఁగ." శుక. ౨, ఆ. ౨౦౦.

జేంక. దే. వి. (శ. జంతె.) 1. గయ్యాళి. "నీ.
గట్టిచా జంత తాఁగ గయ్యాళి యనఁగను ధూర్త
యోహాళిధ తోచుచుండు." ఆం. భా. ద్వి.
ద్వి. ౧౧౭; 2. వ్యభిచారిణి. "మ. విని యాజంత
మహాభయంబునను నుర్విసాధుతోజెప్పి..." ఉ.
హరిశ్చ. ౪, ఆ. ౫౧; 3. స్త్రీ. "క. తనయాత్మకు
వ్రేఁ గాయెనె, తనయా యపు డెంత నేనై నైవ
మయో..." సా. 3, ఆ. ౧౦౧. ఉ. హరిశ్చ.
3, ఆ. ౧౦౫; 4. దున్ననట్టిసాధనము. (మా.
జంతపట్టు.) విణ. దర్పాధరాజు. "మ... హా
పాపాత్మకుం డెంతడు, మృతకర్తంబున కొగ్గె
సిగ్గ కలముం జింపింపకే పుంశ్చవీశ్చిచే నీబలు
జంత యెంతకని చేసెన్..." శకాం ౪, ఆ.
౧౫౦.

జేంతకనము. ద్వ. వి. (జేంత+కనము.) దృష్టత్వము.

"ఉ. జంతకనంబునం దలుపుచాటన నుండి కరార

విదనం, భ్రాంతిని సన్న చేసి..." శుక. ౨, ఆ. ౧౦౦; ౩౩౬.

జేంకపట్టు. దే. ఆ. క్రి. (జంత+పట్టు.) కలుపు తెరిచకగా పండుటకై వైరనకుమ డన్ను. (శ. ర. బ్రా.)

జేంకమాటలు. దే. వి. (జంత+మాటలు.) మాయ మాటలు. "ద్వి. జంతమాటలు జేయి చాచి పంపించి, బంతి లేదంచును బాసలు సేసె." ద్వి. శ. సా. ౩, ఆ. ౧౦౭. పా. ౧౯౦. పం.

జేంకిక. దే. వి. భక్త్యవిశేషము. "గీ. సారెనత్త లవంగను జరికిక లనమంత్రి కలు మిఱుచుండు శేషాహి భూష." ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౫; ౨. జంతి కలు చేయుయంత్రి విశేషము. "దు. పాలిచీ చూచితే లేటిత్తెక్కరవగాడ్పుం బోదచేదాడు బో, కలచే కాటుమెఱుంగుం బుప్పొడులరే:ర్ మిఱెగు క్తంబులై:యలదు బెజ్జపుస్తాని జంతి కలం జెన్నార న్నగిదేవతా, కలకంఠీమణు లూత్తు నానైలగలిగ్ గడ్డందు గావింపుచున్." చంద్ర. ౪, ఆ. ౨౦౯.

జేంకికచుట్టు. దే. వి. బ.-జంతికవలె చుట్టినచుట్టు. 1. జలేనీ. (బ్రా.); 2. పరికిండి-శవగిండితో కలిపిచేసినభక్త్యవిశేషము. "గీ. అట్లు మారెలు జంతికచుట్టు..." చెన్న. ౪, ఆ. ౩౫౮.

జేంకికపుండు. దే. వి. (జంతిక+పుండు.) నెలలపలుపు. "సీ...జంతికపుండు నా: జను ననేక, రంధ్ర ప్రణాళిధ..." ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౦.

జేంక్రగాడు. వై. వి. (జంత్రము+కాడు.) యంత్రము నడపునకాడు. "ప. వినుము దేహ ధారి స్వతంత్రుడు గాడు జంత్రగానిచేరి జంత్రపుబొమ్మకై వడి నీశ్వరతంత్రపరాధీనుడై నుభయభావాలందు నర్తనంబు నలుపు..." భాగ. ౧౦, స్కం. ౧౭౫౯; 2. విశాదివాద్యముల మ్రోయుచువాడు. "సీ. ప్రోడయై నూలు తంత్రుని నె వాయించునగి లేనిజగ బెట్టి జంత్ర గాడు... నారదుండు..." పరాహ ౯, ఆ. ౨౬.

జేంక్రబొమ్మ. వై. వి. (జంత్రము+బొమ్మ.) కీలు బొమ్మ, మాయలాడి. "ద్వి. ఈపాటువాటుల నిపు డిట్లు మమ్ము, బోరించిరి జంత్రబొమ్మ నాయక్క." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౯౯. పం.

జేంక్రము. వై. వి. (సం. యంత్రము.) 1. యంత్రము, లేలికగా పనిచేయుపనిముట్టు. "ఆ. అద్భుతంబు జేంచి యుకడు చేజంత్రాన, జేఱుకంగోల లాడి ..." వార. ౧, ఆ. ౨౨; 2. సుర. "ప... మమ్మకంటులు కీ లేటిగి జంత్రంబులకదలించిన ..." ఉ. రా. ౬, ఆ. ౧౫౮. పశు. ౬, ఆ. 2౮; 3. కీలబొమ్మ. "ప... కీలదలెరజంత్రంబు లక్రియ..." కవిక. ౨, ఆ. ౧౯2; 4. నీణ మొ. గానసాధనము. "సీ. రహి ఫుట్ట జంత్ర ముల రాల్ గరించువిమలగాంధర్వంబు విద్య మాకు." స్వా. ౨, ఆ. ౪౩; 5. ఆశ్చర్యకృత్యము, అబ్బురపుటని. "క. మంత్రబలమొ మాయయొ యా, జంత్రము సహజంబొ నీసు దనయా విన నీ, జంత్రమునకు విస్తయ పర, తంత్రంబైనది మనంబు తద్యము చెపుమా." నృసిం. ౪, ఆ. ౧౨3.

జేందియము. దే. వి. బ్రహ్మసూత్రము. "ద్వి. జంది యంబులను బుస్తకమును..." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౩౫ పం.

జేందెపువాటు. దే. వి. (జందెము+వాటు) 1. జాడమువలె వైచుట. "ఉ. గందపుఱాఁతఁ బోఁజుకం దగుగుల్లుల మీటునోరపు, జందెపు వాటు మాటు..." శుక. ౨, ఆ. ౯౬. శుక. ౩, ఆ. ౩౨౧; 2. జందెమునేయుట. "ప... ఆచ్చుగింపురా, సరిపెణ మేన నీటుగన జందెపు వాటుగ వైచెనో యనన్." వార్త. ౨, ఆ. ౮.

జేందెము. దే. వి. (శ. సజం.) బ్రహ్మసూత్రము. "సీ. కలదు లే దనువాదముల కోర్చి మీను మీసముపంటి యొగిటి జందెము మెఱయంగ." పాండు. ౩, ఆ. ౧౦. "సీ. కంకాళ మనుబుద్ధి గరమునఁ జందెపుజిహ్వ బట్టిన నది జలదరింప." పాండు. ౫, ఆ. ౧౩౬.

జేంద్యము. దే. వి. బ్రహ్మసూత్రము. "ద్వి. నడుతల మెఱవ జంద్యంబులు లేవ్వ." నవ. ౩, ఆ. ౧౫౦ పా. రుక్మా. ౫, ఆ. ౧౮౯.

జేంద్యముపెట్టు. దే. వి. (జంద్యము+పెట్టు) జందెము వలె విటవాలు నఱుగిననఱుకు. "ద్వి. జేంద్యము పెట్టుగా జాఱునకునక." కలగాటినిరచరిత్ర. (బ్రా.)

జేంపము. దే. వి. అంకవన్న తగిలించెడుదారము
లోనగునది. "నీ...ముత్రియంపు జంపములు
చొక్కంపుటంకవన్నెలు..." రసీక. ౧, ఆ. ౮౫.

జేంపాడు. దే. అ. క్రి. (జంపు+అడు) 1. కదలు.
(శ. ర.); 2. ఊగు. (జా.) జవాబు. "ద్వి.
చింపికుప్పనములు చెలిదోరములును, సంపుటం
బులతోడ జంపాడనొడలు." ద్వి. పరమ. ౬,
ఆ. ౪౫౮ పా. ౪ పం.

జేంపారు. దే. అ. క్రి. మిక్కిలి కృశమగు. "క.
కెంపారెడునధరంబును, జంపారెడినడుము నలికి
శంపారుచులకొ సొంపారుమోముఁ గన్నులుఁ
చెంపారుచు నొబ్బగొప్పపిఱుదును గుచముల్." భాగ. ౮, స్కం. ౨౬౮.

జేంపాల. దే. వి. ఉయ్యాల. "నీ. మొలకకెంజడలలో
మూడుత్రోవలయేలు బాలేందులేఖ జంపాల
లూగ." చిత్రభా. ౫, ఆ. ౧౦౪. "నీ. చన్నులు
తలగడనంచులవలె వెల్లి పయ్యెదనొడ జంపాల
లూగ." శుక. 3, ఆ. 3౦.

జేంపాలు. దే. వి. బోలపాట. (శ. ర.)

జేంపు. దే. వి. (క. జంపు) 1. ఆలస్యము. "క. మీవా
రెఱుగుట యెన్నడు, గావించుట యెన్నఁ డింకఁ
గల్గఁజంబుకొ, నీ వేల జంపు నడపెదు, రావే
మాతాడ కిందు రాకేందుడుభి." విజ. ౨, ఆ.
౧౮౬. ఆం. భా. తృ. ౬3; 2. ఆనలి, "ను...
వరంబుల్ పెక్కు లిక్కంజనగ, భృత్యుల గాంచి
నిజాజ్జలోన మెలగకొ మమ్ము న్నియోగించి
య్యాభువనక్రొడములోన దండుగయు జూపుం
జెల్ల వర్తిల్లెడున్." చు. రా. ౨, ఆ. ౨౪; 3.
జాలరు. "గీ. కెంపు విడికెపుజంపున సొంపు
నింపు, జాలెమగరాతితోట్టుకార్నమునఁ బెట్టి."
చంద్ర. ౨, ఆ. 3. ఆం. భా. ద్వి. ౧౯3; 4.
సమాహవా. "నీ...జలగజంపులు జోగిజాగమ
కొలములు." హర. ౨, ఆ. ౫౧. బ. కొనచెవిని
ధరించెడుభూపావిశేషము. (శ. ర.) విజ. 1.
ఆలస్యము చేయునది. "ఉ. ఈకలహంసహాస
నను నెక్కడి కెక్కడినుండి తెచ్చె నా,హ కడు
దూర మిప్పు డని యుక్కునఁ జేర్చక జంపు
మాటలకొ, వ్యాకులపెట్టు దేల..." విజ. ౧, ఆ.
౧౦౨; 2. నున్న నైనది. "నీ...జంపులై జాబు

నీకురులకు సామ్యమొ బిరునైనచామరము..."
కల. శ. ౨2.

జేంపె. దే. వి. (సం. యూపా.) ఒకానొకతాళవిశే
షము. "చ. పరివినిపించి రుక్మగతి జాపె ధృ)వా
ద్యుటముఖ్యతాళముల్." వైజ. ౧, ఆ. ౧౨3.
జేంపెతాళము = జంపె. "నీ. చాముండి యొరంచు
జంపెతాళమునకు భృంగీశ్వరుం డాడెఁ జేర
జంబు." కాశీ. ౪, ఆ. ౨౯౬.

జేంబు. దే. వి. (సం. జంబు. క. త. జంబు) 1.
నేరేమిటి. (చూ. జంబేలు); 2. జమ్మిచెట్టు.
"గీ. జమ్మి జంబన శమి యగు..." సాం. వి. స్థా.
౨౮; 3. తృణవిశేషము. "గీ. జంబు నూచరతుంక
పెక్ జంబుపుద్గ, తుండి..." హంస. ౫, ఆ. ౪౪.

జేంబుకాణహ. దే. వి. కంబళి. "గీ. జంబుకాళము
లివాసి జంబుకాణమనఁగఁ గంబళాఖ్యలగు..."
సాం. వి. స్థా. ౬2.

జేంబుఖాన. దే. వి. లెవాసి. "నీ. జంబుఖాళ మనఁ
గను జంబుఖా ననఁ బృథుసీతాఖ్య..." వేంక.
స్థా. ౮౯.

జేంబుఖానము = జంబుఖాన. "ఉ...దేవతల్ హరి,
ద్రాలనమానవర్ణముల రంజిలుకట్టవటంబు జంబు
ఖానా లటు నిర్దిరో యర..." ఇందు. ౨,
ఆ. 3౬.

జేంబుగూడ. ద్వ. వి. (జంబు+గూడ) జమ్మతుత్పల
విశేషముతో అల్లిసగూడ. "గీ...ముదరుజంబు
గూడలఁ బయి ధరించి..." చంద్ర. ౫, ఆ. 3౯.
జేంబేలు. ద్వ. వి. తౌ. (జంబు+వేలు) జంబూనది.
"గీ. సాటిజంబేటిజంబాల జాలమునకు." వైష.
3, ఆ. ౧౫౬. స్వా. ౫, ఆ. 2౧.

జేక్కర. దే. వి. 1. నది. "క...వెలుపుజక్కర
నాదలను దాల్చుజగవేల్పునకున్." ఆచ్చ. వీతి.
౨౧. "నీ. ఆముదేనుగుమోము పుమిముద్దులపట్టి
జక్కరవిరిబోడి నవలిమన్న." రసీక. ౧, ఆ.
౨; 2. ప్రవాహము. "నీ ప్రాచిక ప్రపరణిబోడ
చాచపుమ్రొక జొరలుతూడేని జక్కరలపజ్జ." రసీక.
3, ఆ. 3.

జేక్కలింపే. దే. న. క్రి. గేలిసేయు. "నీ. వెలిదమ్మి
రేప చూపుట జిన్నినవ్వులలేకవెన్నెల జక్క
లించువాని." విష్ణు. నా. 3, ఆ. 3౯.

జక్కలింపు. దే. వి. (జక్కలించు థా.) వరిహ
సింఠుట. (జ్ఞా.)

జక్కవ వై. వి. (నం. చక్రవాకం.) చక్రవాక
వక్షి. “చ...కలువలను జక్కవలగొంగ.”
వై.ప. ౮. ఆ. ౨౦౧. “క. కొండలమెండును
మారెటి, పండులసోయగము జక్కవలకూడి
పూ, జెండులవనయను.” నీలా. ౨. ఆ. ౨౪.

జక్కవకపివృ. ద్వ. వి. (జక్కవ+కప+వివృ)-
చక్రవాకమిధునమును జేయుచేయువాడు—
చంద్రుడు. ఆం. సం. దేవ. ౧౫.

జక్కవచేటి. ద్వ. విణ. చక్రవాకములపండిస్తన
ములు గలది (స్త్రీ.) వి. స్త్రీ. “గీ. కంతుపట్ట
దంటి చేపంటిబంటి, కలిజక్కవచేటి యీకలవ
కంటి.” పుటికా. ౨. ౮౬. “నీ. చాయజక్కవ
చంటిపాహుపావని తురికిమానిక మగుదుంక
యొకటి.” వ్రబంధ. ౧౬౨.

జక్కవచెలి. ద్వ. వి. (జక్కవ+చెలి.) నూర్పుడు.
“ఆ. పెక్కుదివియజన్న జక్కవచెలియన్న.
రిక్కిరాయడున్న జాక్కలున్న, జిన్నిలేడి
చూడ్కిచేడియ నెడఁబాయునవ్వు దంధకార
మయ్యెజగము.” భర్తృ. శృం. ౧౮.

జక్కవలగొంగ. వి. (జక్కవలు+గొంగ.) పం
ద్రుడు. “నీ...కలువలవిదు జక్కవలగొంగ.”
వై.ప. ౮. ౨౦౧.

జక్కవలతోడు. వి. (జక్కవలు+తోడు.) నూర్పుడు.
“నీ...మువ్వేలుపులయక్క మొక్కులదేవరగాముల
తోడు జక్కవలతోడు.” ఆం. సం. దేవ. ౧౬.

జక్కవలనూడు. “గీ. బారి నమరిన నిలువక
పాటి వారలిపము మేవరి కొలపుజక్కవలనూడు,
మలుపు నేరిరి...” అచ్చ. యు. 3౧౧.

జక్క. దే. వి. 1. గ. జ్ఞము. “ఉ...చొక్కపులగొక్కి
జక్కవై. పెక్కుదుబల్బజీవనము...” నీలా. ౧.
ఆ. 2; 2. తిరుగలి. “గీ. కడపమీదను మటి
నన్నెకంటిమీద, జక్కమీదను గూర్పుండ జాడ
గాదు.” కాశీ. ౨. ఆ. 2౪.

జక్కించు. దే. ఆ. శ్రీ. కట్టుకడు. ఉదా: అప్పుడు
చేయగన్నాడు, ఇప్పుడు జక్కించుచు చేసి
పొయినాడు. (జ్ఞా. శ. రం.)

జక్కిటి. దే. వి. 1. నాట్యభేదము. “గీ. జక్కిటి
నటించినను మెచ్చి శంభుఁడిన్పు, మానికవిమాన
మొక్కటి వానరేంద్ర.” సమీర. 3. ఆ. ౨౦2.
“నీ. నాట్యభేదంబులనామము బ్బనరు జక్కిటి
గుజరాతి పేరణు లనంగ.” ఆం. భా. ౧. ౧3౦;
2. (సంగీ) వర్ణవిశేషము, ఒకవిధమైనపాట. “నీ.
గీతంబు దరువు జక్కిటి చిందు మొదలుగా
నొక్కొక్కవర్ణంబు నుగ్గడించి...గీ. వేణు
నాదంబు మొరయుచెరరా మెఱయ, మదన
గోపాలమూర్తి యమ్మాధవుండు.” వి. పు. 2, ఆ.
౨22. వై. వి. (సం. యక్షిణి. పూ. జ్ఞిణి.) జాతి
విశేషము. (శ. రం.)

జక్కిటిగొను. వై. ఆ. శ్రీ. (జక్కిటి+గొను)
నాట్యముచేయు. “ఉ. చొక్కపులంబాకమ్మలరు
చుత్ మెఱుంగెక్కినచెక్క జాభవానమృల
చక్కి జక్కిటిగొనం బిగిగుల్బలు పిక్కజ్జిల్లగా,
జుక్కలరాచదాట తెలిమాపులు త్రొక్కని
చోట్లుత్రొక్క నాచక్కరబొమ్మ యమ్మకావ
చంద్రునిచక్కటి కేగి గుమ్మనన్.” కవల.
౨. ౧. ౨. రూ. జక్కిటి. “గీ. పెక్కువగ జక్కిటి
కొప్పు ద్రొక్కెనొక్క, చక్కనిమిటారి నర
జతుత్ చొక్కిమాడ.” దశా. 2, ఆ. ౧, ఆ.
౨౮2. “నీ. నెఱుపుచున్నది జక్కిటిలయల్
హయలంగా శశిరేఖనాటకకాలలాస.” కవిరా.
3. ౮౮.

జక్కిదాయ. దే. వి. (జక్క+దాయ.) మహిషము.
“ఆ. అంతఃబొడుపుచొప్పు నెంతయుం గడఁకతో,
జక్కిదాయవడగసామియబ్బ, పొడములయను
...” అచ్చ. యు. ౧౫౫.

జక్కిని. వై. వి. (సం. యక్షిణి. పూ. జ్ఞిణి. చూ.
జక్కినీడు.) 1. కుబేరునిభార్య. (శ. రం); 2.
లోకాంతరమున దేవతాత్వము పొందినముతై
దువ. “నీ. మృతచిరంటికి నాఖ్య లెనగుం బేరం
టాలు నాయన జక్కిని నా ధరిల్లి.” ఆం. సం.
మాన. ౪.

జక్కినీడు. ద్వ. వి. (జక్కిని+నీడు.) కుబేరుడు.
(శ. రం)

జేక్వి మోర. జే. వి (జక్వి + మోర.) దేవజాతి విశేషము అశ్వము ఖుడు. “జే. వీనులకంటి తొయ్యలియొక్కేల్పు వెలదియొ జక్వి మోర లే, జానయొ వక్కిరావెలియొ జక్కులవంగదవు బదంబియొ ...” అచ్చ. బాల. ౧౪౪.

జేక్కుదంటు. ద్వ. వి. (జక్కుల + దంటు - వృత్తి యందు లు-వర్ణ లోపము) యత్తులలోదిట్ట, కుజే రుడు. “క. ఎవ్వడు తగవుం గలిమిం, దప్పని యిక్కొండ జక్కుదంటుకు నరుదై, చొప్పుడు రొక్కము నెక్కిన, నొప్పెడు జగములకు రెంటి కొకజగమిది యా.” అచ్చ. భా. ౨, ఆ. ౨౬. పా.

జేక్కులగమికాడు. ద్వ. వి. కుజేరుడు. యమా. 3, ఆ. ౯౩.

జేక్కులబోనంబులు. వై. వి. బ. (జక్కులవాండ్ర భోజనములు.) మిథ్యాభోజనములు, మాంశిక్కి లిండ్లు. (శూద్రులు వెండిండ్లలో వట్టివిలేని కుండలు తలఁచిదా దెట్టికొని ‘బోనాలు బోనాలు’ అని కలుగుదురు.) “క. బోనంబు ప్రజకు జక్కుల, బోనంబులె యయ్యె బ్రయ్యె పొగయమి వృష్టిన్.” ఆము. ౪, ఆ. ౧౨౬.

జేక్కులదొర. ద్వ. వి. కుజేరుడు. అచ్చ. బాల. ౨౧. జేక్కులఠేడు. ద్వ. వి. (జక్కుల + ఠేడు.) కుజేరుడు. “చ. తొలికడరాయఁ దగ్గియును దంకసిడంబునుగండు సోకుమూకలయొడ యందు నీళ్లదొర గాదువు జక్కులఠేడుఁ జిల్వ సొమ్ములయొకిమిడు నాల్గుబుజముల్ గలవేలువుఁ దమ్మిచూలియున్, గొలువంగ వెండికొండవయిఁ గూర్చి జెలంగుకడిదిదయ్యమా.” అచ్చ. ఆర. ౧౨౬. ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౦.

జేక్కులీడు. ద్వ. వి. (జక్కుల + కీడు.) జక్కుల జాలివాడు. “చ. నమదమయూరికాగణము శంబరవైరిసివంబు లాడఁగా, నమయవుజక్కులీడు హరిచాపపుగోణముఁ దాల్చి మమ్ముకొం, పము లనుబెట్టిదంపుటురును ల్పారయించుచు మ్రొలనిల్పె...ధూపముల్.” చంద్ర. ౧ ఆ. 3౧.

జేక్కులు. వై. వి. బ. (నం. యక్ష. ప్రా. జక్కి.) 1. యత్తులు, చేపతలలో నొకజాలివారు. “గీ.

కులుకుఁబాయపుముద్దులగుమ్మ గలుగు, పొగను కానికిఁ దెజగంటిదిగురుబొండ్లుఁ, బులుంగురా చేదేమలును జక్కులవెలందుకలును వీనులకంటి చెల్వలు నీకేల.” నీలా. ౨ ఆ. 32. “వ... లేటిజక్కులవారియాలాపంబులకు...” కవల. 3, ఆ. ౧3౧; 2. కామేశ్వరుని గొలుచు మాంత్రికులగ నొకజాలివారు.

జేక్కువ=జక్కువ. వై. వి. కొకము, చక్రవాకవక్షి. “నీ. వలీజక్కువలవెక్కువలు దక్కువగ నీక్కుచనుదొయి కొకవింతచాయ దొఁచె.” పాఠి. ౧, ఆ. ౧౬. “క. ఎక్కువలగురుక్కువలను, జక్కువలను బోలియట్లు నరసత నెలనాల్లిక్కువలఁ గలసి యుండఁగ, నక్కువలయగంధి గర్భ మయ్యెడఁ దాల్చెన్.” అని. 3, ఆ. ౯౯. (క. ర. పా.) విక్ర. 3, ఆ. 3౯.

జేక్కువలయంటు. ద్వ. వి. (జక్కువలు + అంటు.) చక్రవాకవత్తులను జేర్చునది, మార్పుడు. “గీ. జక్కువలయంటు మొక్కులఁ జొక్కుచామి.” సాం. సి. చేప. ౯.

జేక్కిను. జే. ఆ. క్రి. లభించు, దొరకు. “ద్వి. మహానీయక్తిరీనస్సార్ధానురర్తి, వలిమెడుమహి సాక్షి ప్రలిదివసంబు, మలహరునకుఁ ద్రిసంధ్యల నమర్చింప, నొక్కరాఁ డెట్లును జక్కినకున్న, గ్రక్కునఁ దనమేవికండలు కొనీ.” వండితా. పురా. ౧3౧. పా.

జేక్కిలుపు. జే. న. క్రి. 1 చేయు; 2. విరియొ గించు; 3. సవరించు, రూ. జక్కిల్పు.

జేక్కిల్పు. జే. న. క్రి. = జేక్కిలుపు. 1. చేయు. “ద్వి. జంగమారాధనల్ జక్కిల్పి నిత్యలింగా ర్చనములు సల్లీలఁ గావింప.” వండితా. వర్ణ. 3౧౯. పు 2. ఉపయోగపఱుచు. “ద్వి... ధరిణి, పాలుండు మును వెక్కుపాయంబులందు, జక్కిల్పఁ జాలక సుచరితంగ.” బస. ౪, ఆ. ౮౮2. వం. 3. సవరించు. (కుత్కుటవర్ణ నము.) “ద్వి. ముక్కునసీకెలు జక్కిల్పి కడుపు, వెక్కించి మెడ నాంచి నిక్కిమిన్నుచి.” వండితా. పురా. ౮౮. పా.

జేగ. వై. విబ = జేగా, జేగా. (నం. జగత్. క. జగ.) వెడ్డో, గొప్పది; ప్రశస్తమైనది. వి. (క.

జగ.) కాలి. "నీ. కుందనపు: బసిండికట్టాయి జగలవై: జాకట్టనిగనిగ్చాకళింబ." విజ. పీఠ. 3౬.

జేగమగడు. ద్వ. వి. గొప్పశూరుడు. "గీ. జగము లన్నియు గలిచినజగమగుడు, రావణుడు డొప్ప నెర లేశీవిగోడ." అచ్చ. యు. ౬౮.

జేగదొంగ. ద్వ. వి. గొప్పదొంగ. "క. ఈజట లీ కృష్ణజన, మీజనమాలికయుం గాంబియెట్టు గలి గెనో, యీజగదొంగకు నోహో, శ్రీజాస్వరణ మహిమ చెప్పుకోవకోమే." వాల్మీ. 3, ఆ. ౧౪2. (గజదొంగ-వాడుక. బ్రా.)

జేగపావురము = ద్వ. వి. ప్రశస్తమైరపావురము. "ద్వి. జగమెల్లఁజూడ నాజగపావురాయి, యెగసి మాపినకల్లియిటివైచారె." ద్వ. శ. సా. ౨. భా. ౯౫. పా. ౫. పం.

జేగదంబు. ద్వ. వి. ప్రశస్తమైరకాలి. "నీ. పసి:డి చాయలవానిం బగదంబు జగదంబు జగదంబుల మోవిసొగసు వాని." వసు. 3, ఆ. ౪౬.

జేగబాటు. వై. వి. గొప్పభటుడు. "క. జగములు వొగడఁగ నెగడిన, జగబాటుని కొమరుడయ్యు జకనముఁగటా, వగదీటుజనోపపు..." అచ్చ. యు. ౧౨౨.

జేగజేత. ద్వ. వి. 1. మాయలాడు; 2. మాయలాడి.

జేగజేపు. ద్వ. వి. (క. జగము) - మత్స్యములు మున్నగు వానికుచ్చుఁజాలరు. "నీ. జగజంపనంగను జల్లి నాజంపన ఝల్లరీనామమైయల్లఁజల్ల." ఆం. భా. ద్వ. ౧౯3. "తే. చంద్రికా పాండు కాశేయ కాటియైర, యతనుజగజంపు గొడు గెవ్వఁ డవిధుండు, పెద్దకాలంబు...వనుభవా. లింతె..." కాశీ. ౪, ఆ. ౧౯౫. విణ. పెద్దది "నీ. జలింపుఁగనుమహువన్నెచేలమెఱంగు జగ జంపునఁజ కెంజాయగాఁగ." దశా. 3, ఆ. ౨౮.

జేగజెట్టి. ద్వ. వి (జేగ+జెట్టి). 1. గొప్పవల్లుడు. "నీ. త్రేల్పిడిఁ జాబూరు విఱిచి లోకముల మెచ్చింపినయాజగ జెట్టియితఁడె." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౧2౫. ద్వ. జరమ. 3, ఆ. ౨౦౪. పా. ఆంధ్రవదా. నర. ౪౦; 2 అడవివంది. "నీ. వలఁ డట్టి చుగట్టివగచుట్ట నరికట్టి జగజెట్టిఁబడఁ గొట్టి చనియె నొకఁడు." రా. వి. 3, ఆ. ౬౪. విణ.

జేమడు. "క. ఇట్టి మహిమములు గలజగ, జెట్టికి ..." భీమ. ౧, ఆ. ౮౧.

జేగజోలి. ద్వ. విణ. (జగ+జోలి.) మిక్కిలి మోసఁ గాఁడు. "ద్వి. చాలుఁజాలును వట్టిజగజోలిమాట, చాలింపుమా యిట్టిజాడ లేమిటికి." రం. రా. అయో. ౯౪. పు. ౨౯. పం. వి. 1. తగులాటము. 'క. మగవారి నమ్మవచ్చునె, యగపడి తమకార్య మైవయందాక విరా, శి గిందితు రంత నెక్కడి, జగజోలి యటంచు నెరసి చనఁ జూతురుగా." శుక. 3, ఆ. ౧౨2; 2. అల్లరి. "ద్వి. ఫలము వారలొకాక పనిమాలినట్టి, చలమువారలొ వట్టిజగజోలి యెల." ద్వ. వరమ. 2, ఆ. ౬౪౫. పా.

జేగడగొండి. ద్వ. విణ. (జగడము+గొండి.) కలహ శీలురాలు; కలహశీలుఁడు. (శ. ర.)

జేగడమాడు. ద్వ. ఆ. క్రీ. (జగడము+అడు. క. జగమాడు.) కలహించు. (శ. ర. బ్రా.)

జేగడము. దీ. వి. (క. జగళ); 1. తగవు, వాడు. "క. నటనామాకృతిఁ దమలొ, జటిపాటిజగ డంబులూర్వశిరంభలకుం, బొటమిర..." విక్ర. ౨, ఆ. ౮2. శుక. ౨, ఆ. 332. "మ. జగడం బక్కధికంబుగాఁ దొడఁగుటకొ శాంతంబు గావింప రా, క గుమల్ గూడి రణంబు చేసిరి వడంకకొ మూఁడులొకంబులున్." వరాహ. 2, ఆ. 3౧. 2. యుద్ధము, పోరు. "చ. పొలుపుగఁ గొండకిట్టెలకుం బోయెడివాని విధంబు దోప గొడ్డలి యిది యేమి దీన జగడంబొనరింపఁగ వచ్చితే బళాబళ..." దశా. ౬. ఆ. ౧౧౯. ఆం. భా. ద్వ. ౨౨౨.

జేగడాలమునిఁజేడు. ద్వ. వి. నారదమహాముని. "నీ. జగడాలముని జేసిదీగి గేరి వినువాఁకచాయల నిటునటుఁ బాయఁ ద్రోచి." రామ. 32౧.

జేగడంపుఁగూటికవసి. ద్వ. వి. నారదుడు. "ఎత్తు గీరి. నోరజగములయొకిమినిపేరుసారె, గొణుగు చును వచ్చె జగడంపుఁగూటికవసి." అచ్చ. యు. ౧౫౪. [గొండి. (శ. ర.)

జేగడాలమారి. ద్వ. విణ. (జగడాల+మారి.) జగడ జేగడించు. వై. ఆ. క్రీ. 1. జగడమాడు. "చ. దిన మొకమార గాని మఱి లేకుండు శాకములంచు

బల్కు వం,డినపలుగూరఁ గాంచి జగడింపగఁ
జొచ్చు..." బహు. ౫, ఆ. ౭. "క. తెగడివృదు
మూసైలలకుఁ, దగ వడుగఁగ రండు తీర్చెదను
బొండు వృథా,జగడింపకుండు..." జై. భా.
౮, ఆ. ౨౦౯; ౨. యుద్ధముచేయు.

జేగలి. దే. వి. (క. జగలి.) అరుగు, తిన్నె.
"క...గొన్ననచప్పురంబులొవలఁ, దనరెడుకప్పు
రపుజగలిఁ దమి నున్నయెడన్." యయా. ౪,
ఆ. ౭౬. ఆం. సం. స్థా. ౭౨.

జేగనొబ్బగండఁడు. మి. విణ. (క. ఒబ్బ = ఏకము.)
(జేగము + ఒబ్బ + గ.డఁడు.) జగదేవీరుఁడు
(చిరుదనామము.) "గీ. బెడతూడన్నజగతొబ్బ
గండచిరుద, నచివదేవేంద్రుఁ గృతికధీశ్వరునిఁ
జేసి." భీమ. ౧, ఆ. ౨౮.

జేగము. వై. వి. (సం. జగల్.) ప్రపంచము. "గీ.
జగ మడ్డదనదొడ్డరల్లియై బెరించుగట్టుల
యొకిమిదిజేట్టి జకయె." నీలా. ౧, ఆ. ౫౨. "క.
జగములు పొగడఁగ నెగడిన, జిగబంటు..."
అచ్చ. యు. ౧౨౨. ఆం. భా. ౭౨. ౭. విణ.
గొప్ప, పెద్ద. (చూ. జగ.)

జేగముకన్ను. ద్వ. వి. (జగము+కన్ను.) జగచ్చు
పుపు, సూర్యుఁడు. "గీ. ఇరులుగొంగ కమ్మిరిఁ
బోడివగకాండు, చదలుమానికంబుజగముకన్ను,
వేడివేలువీడము వేటాడుపోటరి, ప్రొద్దుతూర్పు
మలను బొడమెనపుడు." నీలా. ౩, ఆ. ౮౫.
ఆం. భా. ప్ర. ౮౧.

జేగముచేట్టుము. ద్వ. వి. లోకబాంధవుఁడు
సూర్యుఁడు. అచ్చ. అయో. ౩౮.

జేగముతల్లి. ద్వ. వి. (జగము+తల్లి.) 1. తల్లి లోక
మాత. (శ. ర.); 2. పార్వతి. "గీ. సామిసామేనిఁ
జేగొన్నచాన జగము,తల్లి యన గౌరిపేల్లోపు
..." ఆం. సం. దేవ. ౯.

జేగమువిందు. ద్వ. వి. సూర్యుఁడు "గీ...జేడ
వినిన్నుమనుమఁ, డెలిమిఁ గొనివచ్చు మందుల
వెలుగు గాని,యది జగమువిందువెలుగు గాదె..."
అచ్చ. యు. ౪౩౧.

జేగా = జేగ. వై. విణ. పెద్దది, ప్రాధికృత్యవది.
"ప. గిజిగొనుగజ్జామిడులకైవ జగాకురుచింద

దతీఁగచ,స్ఫురముగిడఁ జుద్రమణిబద్ధపత్తిఁసించి
యున్నెడన్." ఉ. రా. ౬. ౧౨౦. వి. కాంతి.
"క. పగడంబుల తెగడుంబుల జగడంబులు గెలువఁ
జాలు నఖమోవి జగానిగరాల న్నకటాలఁ,
నగరాల న్నెలకు నమ్ము నాలెరదమ్ముత్." శకాం.
౩, ఆ. ౪౦.

జేగాజెట్టి = జేగజెట్టి. (గొప్పముల్లుఁడు.) "గీ. దట్టి
కట్టాముతగ జగాజెట్టిదట్టి, మట్టిటులొలగఁ జలు
లాట్టహాస మెనఁగ, శంభుతాండవ నంరంధ
బృంభణమున సాదన యొరప్పు రఘుమహిళాని
నుతుండు." ఇందు. ౨, ఆ. ౨౧.

జేగిత. దే. వి. (క. జగులి.) అరుగు, తిన్నె. "గీ.
వాళనీరులు లియ్యవలిపానకములయ్యె చిగువు
వేలలు వైడిజిలె లయ్యె." అచ్చ. ఆర. ౧౦౨.
సాం ని. పా. ౭౨. రూ. జవితె.

జేగితమ. దే.వి. జగిత (క. నగలన్) తోడియల్లుఁడు.
"గీ. వడ్డకుండు తోడియల్లుఁడు జగితఁ దనఁగ."
ఆం. నా. శే. ౪౭.

జేగితెకాండు. దే. వి. (జగితెండు+కాండు-స్వార్థ
మున.) తోడియల్లుఁడు. "గీ. కన్ను దలమానికము
బండికన్న జగితె, కాండువైయొప్పి మిక్కిలి
కంటివేల్పు, నలరఁ జేయువలంబి యగ్గలపుఁజల్లు,
దనము నెఱుపుచు నంతకంతకు వెలింగె." అచ్చ.
అయో. ౧౯. (శ. ర.) (బండికల్లు జగిలుగాండు
ఆని వావిల్ల ముద్రితపా.)

జేగే. దే. అవ్య. నిరసించుట తెలుపును. "చ...నీ,కిను
కలు సాగ విచ్చట జగేయన నాతడు భీత
చిత్తుడై." శుక. ౩, ఆ. ౧౯౬.

జేగితె = జేగితె. "క. అంతట నొకనాఁ డింతుబ,
సంతనమునఁ గొల్వఁ బైడిజగితెవైఁ జే,మంతుల
మాడువులా విరి,కొంతపువేల్పునఁగ రాజు కొలు
వున్నయెడన్." యయా. ౫, ఆ. ౪౫.

జేగు. దే. వి. 1. గమనవేగాదులయం దగుననుకరణము;
"చ...అంబెలు మ్రోయ దీర్ఘ హా,చనఁచితోడ
నీరమణి జగ్గన వేడుచు ముద్దు బెట్టుకొజనుటయు
..." శుక. ౩, ఆ. ౭౧. "ప...కంబురాయా
నీకుఁ గలపహ్లాంఠములు సాగింతు మనుచు జగ్గ
జగ్గర వరువు లెత్తి..." ప్రబంధ. ౭౮౮. (జగ్గ
జగ్గనఁజాలివేగముతో); 2. ప్రకాశించుటయం

దగునకుకరణము; (అధిక ప్రకాశము.) “ఉ... ఒయార మొలయం గలయం జీజునవ్వవెన్నె లత్, జగ్గనయంగ గోరిక లెనంగ ననంగుని తొల్లలీలమై, నిగ్గు చెలంగ వచ్చె రమణీయణి నాథుడు వేడ్క జూడగన్.” ఇ.దు. ౬, ఆ. ౧౨౪. ఉ. రా. ౧, ఆ. ౧౩౮. “నీ వెలయుం బ్రకాశంబు వెలుగు జోతి యనంగ నది మించ వైన జగ్గనంగ నొప్పు.” ఆం. భా. ప్ర. ౮౨; ౩. ఒయారము. “మ... జీజుసానాకత్తి చిమ్మక... మోవివై గెంపురిగ్గును మీసాబులు దిద్ది నాడికొనిజగ్గత్ మోతి నావీధున్.” కువల. ౧, ఆ. ౪. విణ. 1. ఒప్పద మైనది “ఉ. సాదన మేలు చెంపవయి జగ్గగ వ్రేలురుమాలు మీనము, బ్రీదను జీరుకేలు జీమించగగప్పనసాలు...” హంస. ౧ ఆ. ౨౦౩. 2. తళతళ మనునది. “గీ. కులుకు బ్రాయంపుజిగ్గనీటుకొడెకాండ్రగమీర దనజగ్గ జీగ న చకార మొసగి, వలపురెట్టిప మెలగు నవ్వనజగంధి.” హంస. ౧, ఆ. ౨౦౮.

జేజాయి. దే. వి. (హిం. జజాయిల్.) ఒకవిధమైపురంగి. “గీ...గుర్రొవి ఫీరంగి బాణము గుంట్రొవి. జబురుజంగి కుపాజి జజాయి నాగ, వెలయు నన్ని ప్రసారణాఖ్యలు మహేశ.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౮. రూ. జేజాయి. “నీ. బాడబానల శిఖాపటలీరిలాఘాటకీల నెడుజజాయిలగుంపు.” రంగా. ౩, ఆ. ౩౨.

జేజ్జ. దే. వి. 1. వంచన, మోసము; 2. (బ) దంభాత్రిలు. “ద్వి. వలదు వసివ్త యావట్టిజజ్జల, కలుగునే కాశికు డల్పునీరితి.” ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౮౧. పం. (శ. ర. పా.) రూ. జేజ్జ.

జేజ్జకత్తియ. దే. వి. వంచకురాలు. (శ. ర.) రూ. జజ్జకత్తి.

జేజ్జరకాడు. దే. విణ. మోసగాడు. “ద్వి. జజ్జర కాడ నీచమత్రోవ జనుము.” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౨౦. పం.

జేజ్జ. వై. విణ. (సం. జర్జర. క. జజ్జ.) 1. శిథిలము. “నీ. జల్లిమాటలు నవశట్టమలును జజ్జుట్టి కత్ ప్రాబులు నతుకుబలుకులును...” ప్రబంధ. పీఠి ౧౬. వై. వి. పచ్చలూనిదోపము. (ప్రా.) యోదే.వి. మిక్కిలిచింపి. విణ. మిక్కిలి చిగినది.

జేజ్జిగను. దే. ఆ. క్రి. (జజ్జిగను.) దుర్బలమగు, బలహీనత నొందు. (శ. ర.)

జేట్ట. దే. వి. (త. పెట్టె) కాయముక్కు. “మ... వంకాయవే, పుమ గమ్మాదన మందుకందయును పుటాట్టుక యటం దైన చి, న్కుడుజట్టత్ మొన లైనకాకములు నొల్కుంబప్పు వడ్డిపగన్.” రా. వి. ౨, ఆ. ౧౦౦.

జేట్టి. దే. వి. 1. పె, విలువ. “నీ. పెట్టె బుట్టిర యట్టి జట్టి మోసినపట్టుబుట్టముల్ నట్టుగాగ గట్టనీమి.” నీరా. ౨, ఆ. ౮౮. ఆం. భా. ద్వి. ౨౬౬; 2. తేరము “ద్వి. వేడుక జట్టిగావించి నాపూని, వీడనాడకు మాకు విత్త మింతనిన, లోగి యీతకుం గానితొర తని జట్టి, వీరక...” ద్వి. హ. శ్చ. ఉ. ౧౮౮౧, ౧౮౮౨ పం. “గీ. పూవు లంగళ్లకొక జట్టపూట పీట, జేడియలతోడ దేంబు లాడునపుడు. తగులువీరి మాట తరిగీపు ముగియనీదు, జట్టియొగ్గమాలికకు నైనజాణలకును.” కకు. ౧ ఆ. ౧౩౧; 3. అమ్మకము, అమ్మడు. “క. ఇట్టుయ్యగువురుం దమకొ, జట్టు వడసి...” భోజరా, ౩, ఆ. ౨౦౯. (శ. ర. పా. జట్టువడసి = అమ్మడుపోయి.) 4. అమ్మకపు నరకు. “ద్వి. ఆపద వచ్చినయప్పుడె మున్ను, దావినధన మిచ్చి తగల బల్మిగావ; జను బల్మి వైనను జట్టిగా నమ్మి. తనకువచ్చినబారిం దప్పించ వలయు.” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౪౦ పం; 5. పూర్తిసరక యొక్క క్రయనిక్రయములు స్థిర యుచుకొనుటకు చేసినొక ఒడంబడిక, టోకుతేర మున కొడంబడిక, క్రయనిర్ణయము. (ప్రా.); 6. ఒకజాతిపావురము. (శ. ర.); 7. ధనాది నిమిత్తక మైనజగడము. (వా.) విణ. నవృశము, సమానము. “ఉత్సా. అట్టివేగవశ్యకర్త యరుగుదెంచి దీనికికొ జట్టి పుట్ట దంచు బాంచ జన్మజన్మశంఖముకొ, జట్టి గాంగ నిచ్చి యలన భస్మరత్నరద్దిపుకొ, జాట్టచేల భూవరునకుం జూయేకతంబుగాన్.” కకు. ౨, ఆ. ౧౦౯.

జేట్టింగ. దే. వి. ఒకజాతిదొంగ, (ప్రా. శ. ర.) జేట్టికత్తియ. ద్వి. విణ. 1. మారుతేరకత్తి; 2. నరకులు కొనునది. (శ. ర.) రూ. జేట్టికత్తి.

జెట్టికాడు. దే. వి. 1. కొనువాడు, క్రేత. "అ. జెట్టికాండ్రం దమదునరసమందరవిలాసముల చేతఁ దార జెట్టికొనుచు." కవిక. ౧, ఆ. ౧౦. (శ. ర.)
అం. భా. శృ. ౧౧; 2. వర్తకుడు. "సీ...విద్య వార్త, సేవ కారుత యర్థసిద్ధికి మూలముల్ విద్య వానికి ననవద్యతయును. ఆ. శర్వ సునకు నేలకాల మెఱుంగుట, జెట్టికాని కేది సంభవించె, నందు విలువ మొగల నగులాభమును నెడ, వ్యయము గల్లుగుటయు శివప్రదములు." భార. ఆను. గి. ౭గి; 3. ఓడనడుపువాడు, చూలిమికాడు. "ద్వీ. ఏ డెవో నిజకర్తృవేత్తలజెట్టికాఁ డయి భవవార్ధిక గడలేర్పువాడు." పండితా. దీక్షా. ౧గి ౭ పా; 4. సభితుడు, జూద మాడించు వాడు. అం. భా. ద్వీ. 3౦౪.

జెట్టికొను. దే. న. క్రి. 1. విలుచు, కొను. "సీ. ముకి నాఁ బరగుబ్రహ్మణుడు భవేచ్ఛ మై వర్తించు శక్తింపవలయు నట్టి, గుణాద్యుని జెట్టికొని ప్రిలిలంకించి యుండ లంకియతోడ దండుమీఱి పాజె నక్కడియల్..." భార. కాం. ౪, ఆ. ౪౦; 2. వశపఱుచుకొను, స్వాధీనము చేసికొను. "క. కట్టాన దేవి యై నీ, నట్టి జగం బెల్ల మెచ్చుఁ బరిమానన మిట్టట్టు చనినక యన్యుట, జెట్టిగొనక నేర్పు నీవు సంతన మందన్." రాజ. 3, ఆ. ౧౦౧.

జెట్టిదక్కు. దే. ఆ. క్రి. (జెట్టి+దక్కు) అమ్ముడు పోవు. "ద్వీ. ఏసక్యమునకుఁగా నిప్పుడు నీకు, దానుడనై జెట్టిదక్కుచున్నాడ." ద్వీ. హర్షి. ఉ. ౧గి ౩౧ వం.

జెట్టియాడు. దే. న. క్రి. జేర మాడు, జేరము చేయు. "సీ...అన్నికొలల జెట్టియాడక కొనరక..." హర. ౧, ఆ. ౧౦.

జెట్టియిచ్చు. దే. న. క్రి. (జెట్టి+ఇచ్చు) విక్రయించు, అమ్ము. "చ...విప్రులొనర్చురు యజ్ఞమున్ దమంబు ననఘ జెట్టియిచ్చురు విమూఢతఁ బాయుదు రగ్నిహోత్రముల్." హరి. ఉ. ౯. ౪౬.

జెట్టియిడు = జెట్టియిచ్చు. దే. న. క్రి. (జెట్టి+ఇచ్చు) విక్రయించు. "క...వైశ్యుఁ డాపద యైనకొ రాజవర మధువుమాంసముఁ, దా జెట్టియిడంగఁ బొందు దొర్లకృంబున్." భార. కాం. గి. ౪౯౪.

జెట్టు. దే. వి. 1. సమాచూము, గూపు. "సీ. ఇల్లు గట్టించి యంబెల్ల జూదపుజెట్టు కర మర్థిగూరిచి కడఁకఁ బెట్టి." విజ్ఞా. స్తా. ౪౦; 2. జేత.

జేడ. వై. వి. (నూ. జటా. క. జడ. త. నడై.) ఒకటితో నొకటి యంటుకొన్న బుఱ్ఱాదులజుట్టు. "సీ. జడలలోఁ బెలిసిటిచదలేటికాల్పాటి..." సీతా. ౧, ఆ. ౧౩. "సీ...జకయనఁ జెలఁగును జట చేరు..." అం. భా. ద్వీ. ౧౪౬. 2. వేడి, వేసలి, మెద్రుకలయల్లిక. "సీ. నెగ కల్పి మఱుంగు జొచ్చినజహ్నురవిజల నాణి మట్టలతోడేజడలు మెఱయ." ఆము. ౧, ఆ. ౧౦. పారి. వీరి. ౪. మను. 3, ఆ. ౮౩; 3. (నూ. నటా) సింహము మొదలగువాని మెడమీది జూయ, కేసరము. "సీ. పలికిన విని జడల్లలకొఁది మిన్నమేళుట్టు విచ్చటికిట్లు ప్రాధుకొమరుఁ, డేటికి వచ్చు నం తద నెంచి..." అచ్చ. యం. ౪౨గి.

జేడక. దే. వి. (సం. కాటక) చిని గిలబట్ట. (బొంత శ. ర.) "మ...జకకల్ గట్టి నికృష్టయస్త్రిగరుఁ డై చండాలవేషంబుతోన్." మార్క. ౧, ఆ. ౧౨౪. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౧౧.

జేడకట్టు. ద్వీ. ఆ. క్రి. జడయన. జేడకుచ్చు. ద్వీ. వి. స్త్రీలు జడలతోఁ జేర్చి అల్లు కొనెడిభూషణవిశేషము. "సీ. కేబదామర యందుఁ గేదారవలయంబు, జడగుచ్చుమీఁదఁ బచ్చదపుఁగండ. లే. సుతరించి..." హర. ౧, ఆ. ౯౩ చెన్న. ౧, ఆ. ౧౦౭.

జేడకొట్టు. ద్వీ. వి. ధాన్యవిశేషము. "సీ. జడకొట్టు కొట్టులు చామలు వెలిచామ పట్టారికారిక కొండబరిగె." హంస. ౪, ఆ. ౧౧౭.

జేడగట్టు. ద్వీ. ఆ. క్రి. జడగానేర్చుడు, అంటుకొని పోవు. "సీ. నిడుదపెన్నెటిగుంపు జడగట్ట సగరు మన్న నుచుండు తనముగై కొనినచోటు." మను. ౧, ఆ. ౯. "సీ. జడలుగట్టియు నితనక్కనైనది వేడి దీప్తన నెరు లెంక చేటి యగునో." కు. సం. 2, ఆ. 2. సమీర. ౧, ఆ. ౮౮.

జేడగాజే. వై. వి. (త. నడై క్కంజా. జడ+గాజర) గంజాయిచ్చెట్టు. (శ. ర.) "సీ...జడగాజ గంజా బంగి యనఁగఁ గళంజాహ్మయంబు లలరు." సాం. ని. మాన. 3౪.

జేడగొను = జేడగట్టు. ద్వ. అ. క్రి. (జడ+గొను) 1.

జడగా నేర్చుడు, అంటలు కట్టు. "గీ. ఏ. చమాటలు జడగొన్న పీచుగురులు, గలగు నెలుకులు దగ్గ బొడగనగ వచ్చి." యయా. ౧, ఆ. ౧౦౨; 2. మెనగొను, కలసికొను. "నీ ప్రాదిక ప్రపుటంటిబోదియజాల్చిల జడగొన్న నుగున్న సంపదలును." అచ్చ. బాల. ౧౧౭.

జేడదారి. వై. వి. (సం. జటాధారి) 1. జడల ధరించిన వాడు-బుడి. "గీ...జడదారి నాగం దవసి, నాగం బుడినంజ్జ..." ఆం. భా. ద్వ. ౧౭౬, ఆం. సం. మాన. ౨ "గీ...ఉచితవేష, మెనసి నరపాలనిరపాయుహితవిహార, హరి గడిచెటియొజడదారి యయ్యె." కను. ౨, ఆ. ౭౦; 2. వానప్రస్థుడు. "నీ...వనసంవాసినామ మెనగు, నడవినెలవరి నాజడదారి యనగను..." ఆం. భా. ద్వ. ౧౭౬. ఆం. సం. మాన. ౨; 3. ఈశానుడు. "నీ...జడదారి గిల్చి పాయి లిగకంటిదొర తుదిదిక్కుటెంకి, యనగ నీశానాఖ్య లనువొందు..." సాం. వి. దేవ. ౧౪.

జేడదారిచెవియగ్గ. ద్వ. వి. దేవగంగ. వేం. ఆం. ౧౮.

జేడదాలుపు. వై. వి. జడల్పుధరించినవాడు-బుడి. "మధురగతిరగడ. వేలువడరు తొలివేలులు వేలులు, దూటిరి మధురగతుల జడదాలులు." కను. ౧, ఆ. ౨౨౨.

జేడదాలుపువేలుపు ద్వ. వి. ధూర్జటి, శివుడు. "చ. వడిగొరవంకబారు లిరువంకలరాం జెలరేంగి చిల్కత, క్రడి దుమికించుకొంచు జడదాలుపువేలుపు కంటినుంటలా, బడి వెడలిల్లం దొగ మెడ బాసిన మొసపుటెంకియాటచే..." చూ. రా. ౨, ఆ. ౭౨.

జడను. వై. వి. (సం. జడతా) 1. అలనక, మాంద్యము. "చ...రవియాజ్ఞ మండికొ, మండి యడఁ బిడ్చుకుంటు రథము న్నిలుకక బయనంబు సాగమి, జడను జపించె నాగ దిశసూబలు దీర్ఘములయ్యె న క్తటిన్." ఆము. ౨, ఆ. ౪౯. విక్ర. ౧. ౧౬౬. హరి. ఉ. 3, ౧౮౦; 2. అలస్యము; 3. సంశయము, సందేహము. "క. ఏనోహర మొక్కయి పాశ్చాత్యునము గలచేతద్ధర్మమదియను వినినకొ, చూనివర నినునంబున, నూనిన జడనుడుగు

ననుచు నుగ్గుడు పలుకన్." పాండు. ౫, ఆ. ౧౬౭; 4. కొఱక, లోకము. "చ. జడ నొక యిత లేనినెఱచక్కదనంబుల నెల్ల గూర్చుగా..." మను. 3, ఆ. ౪౭. విజ. మందము. అలసము. "క. నవలాఽన్యకర మగు, నవలానెన్నడుము బలిసెడ జడయ్యెన్." చంద్ర. ౧, ఆ. ౯౬. "గీ. చలువచోటుల గ్రువ్వురుజడనుగావ్వు, మొగులు విగ్నియెడ ధరుకొత్తు మొగముచెనుట, లాస్తి పొలునుకొల్లలకు మెచ్చె తలిచ్చె." హరి. పూ. ౭, ఆ. ౧౧౬.

జేడనపము. వై. ఆ. క్రి. (జడన+పము.) మందమగు "క. నడజనువడియె నా లే, ర్పడియె జను మొనలు నల్లవడియెన్..." మను. 3, ఆ. ౧౧౯.

జేడప్రత్తి. ద్వ. వి. (క. జడేహత్రి. క. నడైపురుత్రి.) జటగా నేర్పడుగింజలు గలయొక జాతిప్రత్తి. (క. ర. వా.)

జేడబిల్లు. ద్వ. వి. (క. జడెబల్లె. క. నడైబిల్లె) అడువారి శిరోభూషణవిశేషము. "నీ. బటువు ముక్కముల పావటబొట్టు రాకిడి జడబిల్లులును గుడ్డులదరి నెలుగ." వేం. ౧, ఆ. ౧౩౦.

జేడబ్రతుకు. వై. వి. (జడ+బ్రతుకు.) జటాయువు. "గీ. అట్టులెడలేనికడిమిం గయ్యం బొసర్చు, జడ బ్రతుకుగూడుపుట్టువుసామిమిద, గినిసి కైదువ కేల నంకించి రక్క, నుండు గాట్టు రెక్కలు చెండివైచె." అచ్చ. ఆర. ౭౫.

జేడముడి. ద్వ. వి. (జడ+ముడి.) 1. గుండ్రముగా ముడిచిన యాశ్వరునిజడలముడి, కపర్దము. "చ. బడముడి జాన్నువీకటనిశాకరపాతము జూది యెవ్వరి, గొడిమెలు గట్టి పెడ్డిగొడుకుక గడియారము మోవజేసి రం, చడుగ..." వై. భా. ౧, ఆ. ౪౮. క్రో. ౫, ఆ. ౪౦౯; 2. జడల యొక్కముడి. "ద్వి. చెన్నార జడముట్ట చిఱుక కొలలను, వన్నెలకొలలు వల నొప్పొ బట్టి." ద్వ. భాగ. ౧౦, స్కం.

జేడముడిజేంగము. ద్వ. వి. (జడముడి+జంగము.) కబ్బరి, శివుడు. (క. ర.)

జేడలమొకము. వై. వి. కేసరి, సింహము. “సీ...జడ
మొకంబదలింపు నడుముసొంపు.” చెన్న. ౪, ఆ
౨౬౭. అచ్చ. బాల. ౪౭.

జేడలసికడేర. ద్వ. వి (జడ+సిక+దేవర) ధూర్జ
టి, శివుడు. “క. సిమగండు జడలసికడేవర
యం రాయంచవారువపుజోడును జెప్పెర నడ్డ
గింపఁ బూనిన, దురమున రాగవుండు నిన్నుఁ
దనిమెడుఁ జుమ్మి.” అచ్చ. ను. ౫౪.

జేడి. య. దే.వి. (క. జడి.) 1. విరువక కురియువాన,
మునురు; “సీ. వాన యనంగను వర్షాన్ని యగు
నది విరువక పట్టిన జడి యనఁ దగు.” ఆం.
భా. ప్ర. ౭౫. “సీ. ఎం దుండుగురిపెంకపందిళ్ల
పూజేనెజడి యిందు శిలందు జూలవాలు.”
మను. ౪, ఆ. ౭౮. ఆము. ౪, ఆ. ౯౬; 2.
వాన ధార. “సీ. నిచ్చలం బైసలేనియవానజడి
సొంపు లాలికదానధారాళి గాఁగ.” రాఘవ.
౨, ఆ. ౫; 3. అంతు, కోలాహలము. “గీ. తడయ
కప్పుడు నలిపెంటఁ దవిలి నడువ, ననురుబృంహిత
హేషిత ఘురుఘుమికభు, జానయాస్పాలితంబుల
జడికి నడికి, కలకథరమండలము గలగుడు వడి
యె.” నను. ౨, ఆ. ౧౫౨. 4. బాధ. “మ...పుణా
లావప్రబంధోత్పలక. జడిపెట్టాబనిలేదు..” కాశీ.
౪, ఆ. ౫౦; 5. వాన. “సీ. చెవులుచిదఱవోవఁ
జెలఁగుకీం ద్రుల దోరంటిహాశనివారపుజడి.”
కళా. ౭, ఆ. ౧౯. విజ. నిరంతరము, దట్టము
“మ. ఎడవెల్లెనకు లేక పెక్కుదినముల్
హేరాలమై వర్షముల్, జడిగాఁ బట్టి తటా
లనంగ వెలిచెన్...” వార. ౨, ఆ. ౨౫.
“మ. కడఁక నేచలిగట్టుపట్టిఁ దను వేడ్కం
గూర్చునేతెందినై, జడిగాఁ జుక్కలతూపు లేయ
...” వారి. ౨, ఆ. ౪౪.

జేడిగాడ్డు. ద్వ. వి. (జేడి+గాడ్డు) ప్రచండ
వాయువు, గట్టిగా విసరుకాలి. (జౌ.)

జేడిగొను. ద్వ. ఆ. క్రి. (జడి+గొను.) 1. అరిశ
యించు, ముప్పురించు. “చ...మియెడ నని
శంబుఁ బెన్నగయు నీనును రోషము నెప్పునం
బులో, జడిగొని యుండు...” నృసిం. ౨౭
౧౩౫. “సీ. నగవు చెక్కల నుండఁ దగువజ్రతా
టంకచామికరద్యుతుల్ జడిగొనంగ.” గంధ

౧౪౭; 2. ఎడతెగకుండు, నిరంతరము. “చ.
జడిగొని నమ్మదామ్రకణకాలము లొల్కుగ రోదు
వర్షముల్, బడిబడి మేనఁ బాదుకొన భక్తినివేశ
తరంగితాత్మండై...” వారి. 3. ఆ. ౫. దశా. ౨,
ఆ. ౨౦౦; 3. ఎడములేక యుండు, దట్టము. “ద్వి.
కాభామ్యగోద్రుండు జడిగొన్నదాని,
కాభలూ డా.గి చతురుఁ డై యుండె.” రం.
రా. నుం. ౨౪౭ బా. ౨౧ వం; 4 సంఘీర్ణ
విందు, గుంపుగాము. “ద్వి. జడిగొని నరు లెల్ల
బుడవుట్లవోవ.” బస. పు. ౭, ఆ. ౯౧౦ వం.
జడిగొలుపు. ద్వ. న. క్రి. (జడిగొను ధా. ప్రే.) జడి
గొనఁజేయు. “చ...నభోగజివులు పుష్ప
వర్షముల్, జడిగొలుపన్...” వరాహ. ౧౧, ఆ.
౧౧౩. రూ. జేడిగొలుపు.

జేడిపట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (జడి+పట్టు) 1. మునురుపట్టు.
“సీ ముయ్యేడువానరంబు లకాలవర్షంబు జడి
పట్టి కురియఁ బర్జయ్యుం బనిది.” వార. ౧, ఆ.
౧౦. “వ...కునురువర్షంబులు విరువక జడిపట్టి
కురియ...” వీర. 3, ఆ. ౧౦౫; 2. పట్టు పట్టు.
“(దూతలక్షణము) క. తడఁబడక తప్ప లాడక,
జడిపట్టక వరుదుగాక స్థూలు మెచ్చక, గడు
స్రక్క యెగ పెక్కక, నమకక మాటాడవల
యు నాగరకుండై.” సకలసీలసమృత్తము. ౩౬౯.
వి. జడిపట్టుట. “గీ. అఖిలతృణలతాతరుచ
యంబుఁ జీడ, వట్టి నిట్టలంబుగ జడిపట్టుపొందె.”
వారి. పూ. ౭. ఆ. ౧౬౦ రూ. జడిపట్టు.

జేడిపించు. దే. న. క్రి. ధయపెట్టు. “ద్వి. జాలిసీల
పురంగు జడిపించుకురులు.” ద్వ. హరిశ్చ. ఉ.
౩౩౯. పు.

జేడిపెట్టు. ద్వ. న. క్రి. బాధపెట్టు; కాలక్షేపము
చేయు. “ద్వి. కర మృగి నినుఁ దానె గావలె
ననుచు, బరితాప మొందంగఁ బరిహరించినను,
ధర నాడుకొల నీకుఁ దగులదా యనుచు, విరువక
జడిపెట్ట బిసిగి యల్లమరు, నొడఁబడ్డలాగున
నొకమాట వలికె.” ప్రభు. ౨. ౩౨. పా. ౧.
వం. రూ. జడిపెట్టు. “మ. అడుగ న్నిన్న వరంబు
వేగమయహల్యాకార విచ్చేయు నాకుడురా
జార్థవిభూషణండు వర మీ నున్నాడు యెన్నె

దృశ్య, లృశ్యగుల్ వాంఛిత మీ సమర్థులై వృథా
లాభప్రబంధంబులకొ, జడిపెట్టక బరి లేదు
మిన్నక తపశ్చర్యా విరోధంబుగాన్.” కాశీ. ర.
౫౦.

జడియు. నే. అ. క్రి. 1. భయపడు, భీతిల్లు. “ద్వి.
జడిసి యూరక యుండె సాధ్యకౌసల్య. కొడుకు
తొవునకు మిక్కిట మైవవగల.” రం. రా.
అయో. ౧౦౧. పా. ౧2. పం. “ఆ. అంజనశిశు
వెలుచె నదర దద్దె దద్దటిల్లె జడిసెన నగం జెల్లు
భయము, జేదె ననుట కాఖ్య...” అ. భా.
శృ. ౯౨; 2. చలించు, కదలు; వడకు “నీ
వపనవేగవిశిష్ట పాదపాగ్రంబుల జడియ మడ గ
బట్టసానుజములు.” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౦౯.
“ద్వి. ముదితలయెడ నన్నమువివర్ణుడైన జడి
యక యెట్టుండు: జర్పించ వహ్నికడ నున్న
యీవెన్న కరగఁ కేఱుండు” ద్వి. పరమ ౨, ఆ.
౬3. పా. (మనశ్శాచల్యము నొందక అని
భావము.) “నీ...చతుఃపశ్చేగున జడియు
కాను” కాశీ. ౧, ఆ. ౪2; 3. చెదరిపడు,
రాలం. “వ...చాక్రికంబులు జడియం బయో
ధరంబు లంటుచున్...” పరు. ౨, ఆ. ౧౪౦;
4. తొలఁగు, తొలగిపావు. “క...కుక్కపనువు
వెనుకకు, జడిసెం గలభింపనొట్లక...” భార.
కా. 3, ఆ. ౫౦౮; 5. దట్ట జగు. “నీ. జవ్వాది
వాసనల్ జడియంగ నుడియంగ సారంగధరుడని
చేరఁ బోవు.” సా. 3. ఆ. ౨3౮; 6. స్రుక్కు.
“చ. వడచుటిగాలివెట్ట నొకపాతియుఁ గ్రోలమి
నీరసంబులై, జడిసిన చిల్వగుంపుకొకసారియు
మ్రొంగమి సొచ్చుకొల్లి స్రున్నడినగుణాని నొల్లని
దజాయనికన్...” శుక. 3, ఆ. ౪౪౮. (శ.ర. పా.)
7. మ్రోగు, ధ్వనిచేయు. “చ. సొలసి తటిల్ల
తాంగి జీచూపువెలుంగులచే గలధ్వనుల్, గల
కంఠులకొ గదిమి గాటపునెమ్మి నటించ హంస
కంబులు జడియన్...అరిగె జారుసున ప్రతిసీర
చెంతకున్.” పను. 3, ఆ. ౬2; 8. వర్షించు. “లే.
విగసె తొల్లిటిదళములు విరులుజడిసె.” ఆము. ౫,
ఆ. ౧3౦. స. క్రి. 1. తొలగించు. “గీ...నంద
నులుఁ దాము, గనఁగ నేలేరఁ బ్రతిహరజనులు
నేత్ర, కలితులై పౌరులను నెడ గలగజడియ.”

భాగ. ౧౦ స్కం. ఉ. ౬2౫. “చ...చెక్కులఁ
గూరినచూర్ణికుంతలా, వలి నగళంబుగా జడిసి
వాడినసెజ్జలమిది ప్రావిరుల్, తొలగఁ బ్రభాక
వాయువులు తోఁచుఁ బురిచారికాకృతిన్.”
పాండు. ౧, ఆ. ౧౦౯. కాశీ. ౪, ఆ. ౨౯౪.
ప్రబోధ ౨౨.౨౯; 2. తునున్నంతమైన ‘దొ
లఁగు’ ధాతువునకు అను ప్రయుక్తమై ప్రేరణార్థ
మునిచ్చును. “క. కొరవపలియనుజన్ముల, దూర
మునకొ విశిఖినిహరిం దొలఁగ జడియుచున్.”
భార. విరా. ౫. ఆ. 3౯2. (శ. ర.) “వ ..ఇయ్యతి
హాసాబుతాశ్చర్యంబు మనంబున, బట్టుకొలిసి
యీపుట్టినకలంక, దొలంగ జడిసి శమంబున
నుభవి గమ్ము...” భార. ఆను. ౪౨; 3. నివా
రించు, అడ్డగించు. “క. విరవున భృష్టద్యుమ్నుని,
శరనికరంబెల్లఁ బలకజడియుచుఁ గిరణ, శ్శుర
ణాతిభీషణంబై, కరవాలము మెఱయఁ జిశ్ర
గతులం గవిసెన్.” భార. భీష్మ. ౨. ౧౯3;
4. త్రివ్య, త్రిమింపఁజేయు. “సగ్ధర. గాంధీస
జ్యారసం బుత్కట ము మెలచం గ్రమ్మిరం
భీమబాహు, దండ బేపారి శూభద్దన జడియుచు
రాద్రంబుగాఁ దోఁచినకొ...చా, కుండం బో
కుడఁ గౌరవ్యులకు వశమె బిట్టల్లి మూర్ఖిల్ల
కుండన్.” భార. ఉద్యో. ౧, ఆ. 3౨3; 5. కొట్టు.
“వ...చాఘంబుల మొత్తుచు ముసలంబుల చూ
దుచు మద్దరంబులం జడియుచు ముప్పేలయం
బుల ఘట్టించుచు...” భాగ. ౮. స్కం. 33౪.

జడివాన. దే. వి. (జడి+వాన) దట్టమైనవాన.
“గీ. కారుమబ్బులు జడివాన గడఁగి కురియు,
వగిది నంకట కొంతులపైరి గురిసె.” అచ్చ. యం.
3౨3. “ద్వి. కొవ్విరిజడివాన కుంభినిఁ గురిసె.”
రం. రా. బాల. ౫౧ పా. ౧౬ పం. అచ్చ. నం.
౧౨౯.

జేడుపు. దే. వి. భయము. “నీ. తల్లడింపు తలచు తల్ల
డము తలరు జరుకు జాకెన జంతు జడుపు...”
ఉదిల యటన నధృతి యగు...” అం. భా. ప్ర.
౧33. “గీ. క్రివైష్ణవులు నిరీక్షించరా తిరుమణిఁ
దుడిపెంతు రన్నట్టిజడుపు మాని.” వైజ. 3, ఆ.
౬౫.

జడ్డ. వై. వి. కిడు, కవ్వము, బాధ. “ఉ...అవ సానపువేళల దండధారుచే, జడ్డలెకాని మేలు కొనసాగ దయో తలపాసి చూచినకొ, బిడ్డలు లేనిచానికి...” వి. పు. ౧, ఆ. ౧౦౨. వి. (క. జడ్డ.) హల్లుతో కూడినహల్లు. “క. గురువులు నిడుదలు జడ్డక్కరముల బొట్టులపిఱుందకడ నూచినయ,క్కరములు...” కవిజ. సంజ్ఞా. ౧౩. “ఆ. ఒక్కవదములొనర బెక్కువిశ్రమములు, జరుగుచోట మొదట జడ్డలున్న, నడుగు వెడలం దళక నందొక్కటియ కాని, యుండ దొకటి నదియు నొకట నదియు...” అప్ప. ౩, ఆ. ౧౧౧. అప్ప. ౧, ఆ. ౩౩౮. ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౮.

జడ్డర. డే. క్రి. విణ. ద్రు. తటాలున, కిక్కుముగా. “క. బిడ్డడు మ్రొక్కిన దల్లులు, జడ్డన నంక మున నునిచి చక్కులతుడిచి బా, లొడ్డగిల బ్రేచు భరమున, జడ్డువడం దడిసి రక్షిజలముల ననఘా.” భాగ. ౧, స్కం. ౨౬౦. “క. జడ్డన గావలివారల, యొడ్డు గడచి పురిటిసాల యొక్కన వెడలెన్.” భాగ. ౧౦ పూ. ౧౪౦.

జడ్డి. డే. వి. నడుమ బరువున కట్టి ఇద్దఱునునుప్పులు మోసినిపోవుట కువయోగించు పొడునైకజ్ఞ. (ప్రా.)

జడ్డిగము. వై. వి. 1. విత్తనములు చల్లుటకై మూడు రంధ్రములు పొడిచి వెడగొర్చిమీద ననుచ్చెడు పిడుక, బీజానాచమున కవయోగించుయంత్రవిశేషము. “గీ...యంత్రకానామధేయంబు జడ్డిగ మన విలసిల్లుచుండును గాలకంఠ.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౨; 2. తల, శిరస్సు. (మనము-శ. ర.) “క. ఆడ్డము వోయినయంత్రుల, జడ్డిగములు ద్రుంచె...” ఉ. రా. ౩, ఆ. ౨౩౨.

జడ్డిపెట్టె. ద్వ. వి. (జడ్డి+పెట్టె) జడ్డికి కట్టిపెట్ట పెట్టె. (ప్రా.)

జడ్డియాటె. ద్వ. వి. (జడ్డి+యాటె) నడుమను పిడి గెయ్యాటె. (ప్రా.)

జడ్డు = జడ్డు. వై. విణ. జడము, తెలివి లేనివి. “కా. బాలం డెక్కడ బండి యెక్కడ నభో భాగంబునై జడ్డువడం, గాలం దన్నుట యెక్కడేల పడుచున్ గల్గిడి రిజడ్డులు, లేచుకంబున నైన జెప్పబడునో...” భాగ. ౧౦ స్కం. పూ.

౨౪౭; వి. 1. జడను, ఆలసత, మాంద్యము. “ద్వి. దుడ్డున వీపు కంతులు గట్ట మోచి, జడ్డు వాసిన గొల్వొ చాలు నా కనుచు.” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౦౪ పం. “గీ. జాజతనమున జేకులజడ్డు విడిచి, నలువ యాకొన్న నొగిం జేసి నాడు చేడు.” భాగ. ౮, స్కం. ౨౬౬. 2. కవ్వము, బాధ. “క. దుడ్డెలు రా కటు మనలిరి, జడ్డున నున్నా రటంచు జనుడెంచి గురం,దు...” కుచేల. ౨, ఆ. ౯౧. “గీ. చూడిపాడివిధంబులు చూపలేని, గొడ్డుటానైన పలవనిజడ్డు గాడె.” నా. పంచ. ౧, ఆ. ౫౧. హంస. ౧౫. ౨౧౪; 3. తగులము, అనుబంధము. “ఉ. ఏవర మేకుపానయంగ మెప్పుడు కొరి భజించి శేర్పల్లి, లాపలిబుద్ధిలో నుభయ లోకములందుల జడ్డు: బాసి యే,తాపము లేక బ్రహ్మగిరి వారు గతశ్రములై చరితురే, నావరమేకు మ్రొక్కెన సభాభునిచ్చితిదు భద్రకీర్తిదున్.” భాగ. ౨, స్కం. ౬౧; 4. పారవశ్యము; 5. జోలి. “గీ. బిడ్డపాపలగనివెంచు జడ్డులేక.” హంస. ౧, ఆ. ౧౨౬.

జడ్డుదనము. వై. వి. (జడ్డు+తనము-స్వార్థమున.) మాంద్యము, జడత్వము. “ఆ. నుతుల హితుల విడిచి చుట్టాల విడిచి యిల్లాలి విడిచి బహుబ లాలి విడిచి, రాజు హృదయ విడిచి రాజీవన యనుపై, ధనము విడిచి జడ్డుదనము విడిచి.” భాగ. ౨, స్కం. ౫౩.

జడ్డునడు. వై. ఆ. క్రి. (జడ్డు+నడు) 1. జడత నొందు, ఆలసత నొందు. “ద్వి. నుడివడ కెగురక సాలయక జడ్డునడక వెన్నక తప్పుక జారు వోక.” పండితా. దీక్షా. ౬౧ పా; 2. పారవశ్యము నొందు. “క. బిడ్డడు మ్రొక్కిన దల్లులు, జడ్డన నంకముల నునిచి చక్కులతుడిచి బా, లొడ్డగిల బ్రేచుభరమున, జడ్డువడం దడిసి రక్షిజలముల ననఘా.” భాగ. ౧, స్కం. ౨౬౦.

జేత. వై. వి. (క. జత. త. సడై.) 1. జంట, యగ్గము. “నీ...కొనగోటిజత లేడొదమం బూని.” హర. ౫. ఆ. ౫౫; 2. సామ్యము, తుల. “క. జకలేని పూపు గల్లుట, కలిపల్పైకె బెట్టు చేగియలజడి మీఱ, నెవర పెట్టుదువే యిక సీ, బ్రతుకు బయల్లను నాలివయ్యరకట్టా.” నీలా. ౩, ఆ. ౨౪;

3. జట్టు, పక్షము. “సీ. ఆజతతోడ నేకాంత మాడిలిని మాగుంపులా నీవుండ గూడ దనుచు.” కువల. 3, ఆ. ౧3౨; 4. చెలిమి, మైత్రి. వ్యవ: వానికిని నాకును జత. విణ. సమానము, సాటి. “సీ...గట్టులయెకిమినివట్టి జతయె.” నీలా. ౧, ఆ. ౫౨. “ఆ. ఈడు దినును సాటి యెర దొర సరి బోడు, నవతు మా ద్రియుద్ది జత తరంబు, పురుడు నాగ నదృశమున కివి యాఖ్యి లా.” ఆం. సం. స్థా. 3౪.

జేతగట్టు. వై. అ. క్రి. (జేత+గట్టు) 1. బోడుగట్టు (వర్షాదులు) కవగూడు. (వ్యవ) ఆపిట్టలు జత గట్టినవి; 2. గుంపుగూడు, “క. హరిచరితంబులు రసనిర్భరములుగా జతలుగట్టి పాడుదు రాతం, దరుడుగఁ బాడఁగ నాడుదు,రురుతరకరతాళసం భృతోన్ద దగతులన్.” హరి. ౮, ఆ. ౨౧.

జేతగావియే. వై. న. క్రి. (జత+గావియే) చక్కఁజేయు, సరిచేయు. “మ...యథార్హ తక్ మెలపురయ్యుల్ నుమ్ము లోక స్థితుల్, జతగా వించుమహామహాల్ నురభివల్లా...” మల్లభూ. నీలి. ౧౮.

జేతగూడు. వై. అ. క్రి. 1. జతగా కూడు. జట్టుగా నేర్పడు. “గీ. తానవరుసలు పెంచు గంధర్వగాయకులను జతగూడునట్టువకులము వారి.” దశా. ౧, ఆ. ౨౬౪; 2. కలియు, రమించు. “ద్వి. జలవత్తు లిచ్చట జతగూడినట్టు, జలజాక్షి నెన్నడు జతగూడువాడ.” రం. రా. కిష్కిం. ౧౯౮ ఖా. ౧౫ వం; 3. కలుగు, “ఉ. కొమ్ములు తోడ తేక జత గూడెను నీకు వృషాఖ్యి, యింద్ర...” దశా. ౨ ఆ. ౪౧3; 4. స్నేహముచేయు, చెలిమి చేయు. (వ్యవ) దుర్భాగ్యులతో జతగూడి వాడు పాడై పోయినాడు. స. క్రి. కలియు, రమించు. “ద్వి. జలజాక్షి నెన్నడు జతగూడువాడ” రం. రా. కిష్కిం. ౧౯౮ ఖా. ౧౫ వం.

జేతన. వై. వి. 1. (యత్నము.) “మ. జతనన్ దత్పురి జంభభిన్నగరమున్ సాధించఁగాఁ గోరి యీ, స్మిత ముల్ చేతుల నెత్తుబల్త కరబిబ్బిల్ యన నిం చునం, చితకన్దో వలసాభజాలములవై...” చంద్రా. ౧. ఆ. ౧౬; 2. (ఎచ్చరించునపుడు ఉప

యోగించుపదము.) “చ. అకులితభక్తిఁ మూర్ఖ దిశయందు ననుగ్రహ యన్యధాటి దాఁ, గురు కము మీఱఁగాఁ బసిఁడికుందియ వైచుచుఁ గొల్వనేయు నం, తతమును హస్తకంకణయుణ త్కరణకర్ణణంబు లవ్యభుక్, జతన వరాకు స్వామి యుశబ్దములాగున నెచ్చరించుగన్.” కళా. ౮, ఆ. ౨3౦. (జతను-శ. ర. పా.) రూ. జేతనము. (శ.ర.)

జేతనపడు. వై. అ. క్రి. (జేతన+పడు) యర్పించు.

జేతనము. వై. వి. (సం. యతనమ్) 1. యత్నము. “క. జతనంబున నర్థము సం, చితముగఁ గావించి క్రతువిశేషంబుల దేవతలం దృష్టులఁ జేయమి. యరిశిల్పిచకారి యందు రాగమవేడుల్.” భార. శాం. ౧, ఆ. 2౮; 2. ఉత్సాహము, ఉత్సాహ శక్తి. “సీ. హాళి జతన మన నడరు నుత్సాహంబు ...” ఆం. భా. ప్ర. ౧3౮. “సీ. మను వాడి జతనము మంతనం బరునట్టియవిమాండు శత్రుల యాఖ్యి లగుచు.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౦; 3. జాగ్రత్త. “సీ...ఇది జపోలితము నుమ్మి జతనం బని వలచేకఁ బద్మాక్షపలయ మిచ్చి.” పా. ౫, ఆ. ౬౮. వి. ప్ర. 3, ఆ. 22. హరిశ్చ. ౫, ఆ. ౬౦. వి. 1. సిద్ధము, నన్నద్ధము. “గీ. శలిరునిలుకాని వట్టపుదంతు లనఁగ, జతన మై రంత దొమ్మరి సాను లాక.” చెన్న. ౨, ఆ. ౨౦2; 2. వదిలము. నిరపాయము. “ఉ...ప్రసూతికాలమొకం గద లంగలేము జతనం బగుచోటికిఁ బోయినిల్లమే” నా. వంద. ౧, ఆ. ౪౨౨; 3. శ్రేష్ఠము, మేలు. “చ. ఆలిపలకాలి చేష్టికకళాన్మదమర్చ విభేదవేది యై, జనపుజవ్వనంబు డిగ జాఱకమున్నె యభేష్టిభోగముల్, ప్రతిదివసంబుఁ జెందకయె ...” ఆహ. 3, ఆ. 22. (వాతప్రతి. పా.)

జేతనా. వై. వి. జేతనము. (హెచ్చరించునపుడు ఉప యోగించుపదము) “చ. గడిలు పదాబు చెల్లె ననఁగా విని కట్టికవారు మ్రోత గన్నద నవధారు దేవ జతనా యన గద్దియ డిగ్గి యందటి, నిగ్గి దల కంపి...” కువల. ౨, ఆ. ౪2.

జేతను = జేతనము.

జేతనుపడు. వై. అ. క్రి. నిరపాయముగా నుండు, వదిలముగా నుండు. “క. వదునాలుగుజగములు

దను, గుండరంబున జనునవడగ నునుచునునో.
విను డొక చూననగామిరి యుండరాబున నెట్లడః
యొండే మహాత్మా." వారి. పూ. ౪, ౫.

జేతనుపలుచు. వై. స. క్రి. (జేతనుపడు ధా. ప్రే.)
వరిలపలుచు, "గీ. బలము లన్నియు విడియంగఁ
బరిచి జతను, కుటిచి విశ్రమించినఁ బదపడి
నృపాలుఁ, డబల భూపాలవరులఁ బ్రియంబు
తోడఁబిలిచి యుత్సాహవిభవగాంభీర్య మెనఁగ." వారి. ఉ. ౧. ఆ. ౮౧; 2. సిద్ధముచేయు, 'సీ.
కుంకుమంబురనంబు గోవజవాటియు రతనాల
గిన్నెల జతనుపటిచి." శకాం. 3, ఆ ౫.
(శ. ర. పా.)

జేతపడు. వై. ఆ. క్రి. 1. కూడు, కలియు. "సీ. మనసు
గల్గిన బుద్ధియును దశాద్రియములుఁ బ్రాణాదు
లును జతపడి వసించు." సీతారా. 3. ఆ. ౬౪; 2.
చేమారు, లభించు. "క. కృతనంకల్యుడ నైనను,
జతపడనేర వి మోక్షసామ్రాజ్యంబుల్." అథ్యా. ఉ. ౨౪౬ పా; 3. సరిపడు, అనుకూల
మగు. (శ. ర.)

జేతపలుచు. వై. స. క్రి. (జేతపడు ధా. ప్రే.) జత
పడఁజేయు. (శ. ర.)

జేవచ్చు. వై. ఆ. క్రి. సమానమగు, ఈడగు.
"సీ. జతవచ్చు ననవచ్చు జంభారికాంతకు భువ
నైకవిభాతభోగకలనను..." జాన్వానీ. సీతి.
౧. ఆ. ౭౨.

జేలి. దే. వి. (సం. యలికి. క. త. జలి) 1.
(సంగీ.) గీతభేదము. "ద్వి. జలిగీతములమీదఁ
జప్పట లిడుచు, నలికయ శివభక్తి నాడెడు
వారు." బస. పు. ౧. ౫33 కం. పండితా. పర్వ.
3౫ పా; 2. నాట్యయోగ్యశబ్దసంకలి. "సీ...
నాట్యయోగ్య, శబ్దసంకలిపేరఁ జను జతులం
చన..." ఆం. భా. ప్ర. ౧3౦. "సీ. జలియెత్తి
కోలుచే జతగన్నపాదలిక తీరుమానముచోడి
లేటపాలపు." బహు. ౫, ఆ. ౭౪; 3. గానయోగ్య
శబ్దసంకలి. "క. మొరడులు చిగిరింపఁగఱాల్,
తెరలఁగఁ జిత్తరువుజున్న తెగఁ దల లూఁబఁ,
తెజవలతలమానిక పే, దైత్య బాదుచు పీటెత్తె
జలిం బలిగింపెన్." యన్న. ౨, ఆ. ౨32.

జేలిగెలు. ద్వ. వి. బ. (జత+తీగెలు) కాడికి
గట్టుటకై ఎద్దులమెడకు తగిలించెడు పట్టెడలు,
కాడివలపులు. (శ. ర. ప్రా)

జేలిగె = జేడ్డిగము. దే. వి. విత్తనకలు చట్టుటకై
మూడురంధ్రములు పొడిచి పెదగొర్తిమీద
నమర్చెడిపిడుత, బీజావాపమున కుపయోగించు
యంత్రవిశేషము. (శ. ర.)

జేత్తు. దే. విణ. (క. జత్తు = సామ్యము) సమానము.
"ద్వి. జేత్తులు గురిజలూసలు మెడఁ గట్టి, మత్త
గజంబులమదముమై నలచి." నవ. ౧, ఆ. ౪౬ పు.
౧ కం. (వ్రాతప్రతి. పా.) వి. గమి, సమూ
హము, జట్టు. "క. చిత్తజాఁడు వింటఁ దూపుం,
జ త్రాయతపటిచి చిత్తజట్టుగ నేసెన్." విప్ర.
3, ఆ. ౮౬.

జేడ్డు. దే. వి. = జేడ్డు 1. పారవశ్యము. (కూ. జడ్డు
పడు) 2. కఠినవృద్ధియశ్యము, దయలేమి. (శ.
ర. ప్రా.)

జేడ్డుపడు. దే. ఆ. క్రి. = జేడ్డుపడు. (జడ్డు+పడు)
(అనందాదులచే) పరవశక నొందు. "సీ. జోక
యై యపరస్పదతీకదంబునింగిమీదఁ బ్రమా
దనృత్తమాడ...గీ. జడ్డుపడి యొండే నొక కొంత
ప్రాడ్డు వేడ్క, నవయవంబులు గరుదాల్చు నచ్చు
తుండు, న్రలయజలనిధి క్రిందలోఁబడినయట్టి
యూర్వి దంష్ట్రాంకురంబున నుద్ధరించి." శివరా.
౧. ఆ. ౬౪.

జేనము. వై. వి (సం. శణిష్. క. త. నణంబు)
నార తీయుట కుపయోగించు ఒకవిధమైనవైరు.
"ద్వి. జనము గలంగెరాజనము మలంగె." విష్ణు.
పూ. 3. (శ. ర.) రూ. జేనము.

జేనుకు = జేంకు. దే. ఆ. క్రి. వెణుచు, భయపడు.
"సీ. ఎనుపాతు వానకు జనుకునా యెం తెన వెల
పెచ్చు గలలేటి వెణుచుఁగాక." వేణు. ౨౪.
జేన్న. దే. వి. భూజంబువు, నేలనేరేడు. (శ. ర.)
జేన్నడు. దే. వి. (క. జన్ను) ఆశ్వువిశేషము. గుట్టు
ములకు పెట్టుకొనెడు పేర్లలో నొకటి.

జేన్నపుఁగాపరి. ద్వ. వి. యజ్ఞము రక్షించినవాడు,
శ్రీరాముడు. "గీ. కడలియొకిమింద్ర గలిచిన
గరువమూని, యిప్పుడు జన్నంపుఁగాపరి నెదురఁ
దివిర." అచ్చ. యం. 3౨.

జేన్నపుఁగూడిదొర. ద్వ. వి. వేల్పు, దేవత. “గీ. వీటఁ గలిగినారా డెపుబోటులెల్ల, గూటువలల గూడి జన్నంపుఁగూడిదొరల, మాటకయి మేను పూనిన మేటివేల్పుఁ, దేటగార జాచుకోర్కీ నచోట్టఁ జేరి.” నీలా. 3, ఆ. ౧౦.

జేన్నపుఁజోక్క. వై. వి. (జన్నము+చుక్క.) వఘా నక్షత్రము. (శ. ర.)

జేన్నపుఁదిండి. వై. వి. (జన్నము+తిండి.) క్రతుభుజుఁడు. వేల్పు, దేవత. “గీ. అపుడె జన్నపుఁదిండిరా యండు నెలగి...” అచ్చ. బాల. ౧౪౬. (జన్నపుఁ దిండిరాయఁడు=ఇంద్రుఁడు.)

జేన్నపుఁబంది. ద్వ. వి. (జన్నము+పంది) యజ్ఞ వరాహము. ఆదివరాహము, “దండకము... బంగారపుంగంటిరేద్రిపురిం జన్నపుఁబందివై చెంది వైశంబ వల్గొమ్మనం గ్రుచ్చవా...” అచ్చ. యం. ౧౬౧.

జేన్నపుఁబగవాడు = జేన్నపువేటఁకాడు. ద్వ. వి. (జన్నము+పగవాడు.) “నీ. జమ్మలదొర నేనీ జన్నంపుఁబగవాడు...” సాం. వి. దేవ. 3.

జేన్నపుఁగంగ. ద్వ. వి. (జన్నము+గంగ.) క్రతు ధ్వంసీ, శివుఁడు. (శ. ర.)

జేన్నపుటాజ్ఞ. వై. వి. (జన్నము+పిజ్జ) ఋత్వి జ్ఞాఁడు. (శ. ర.)

జేన్నపుబాఁచుడు. వై. వి. (జన్నము+బాఁచుడు.) సోమయాజి. “ఉ. పుట్టకు బట్టి మ్రొ పశుచు బోఁటికిఁ బట్టుచునలై పాత్రిచే, బట్టఁగ రెండుగా నుడులు బట్టఁగ జన్నపుబాఁచు డైతగకొ. జాట్టడి దంబు జేతెమొలు సొమ్ములుగాఁ జదువులే ఘటిం పుచుకొ, బిట్టు ప్రసిద్ధతా నుకవిబృందముల న్నది నెంచి మ్రొక్కెదన్.” ఉ. హరిశ్చ. ౧, ఆ. ౯. (ఇట జన్నపుబాఁచుడు అనఁగా తిక్కనసోమ యాజి అని తాత్పర్యము.)

జేన్నపుమిందు. ద్వ. వి. (జన్నము+మిందు) - జన్నపుఁ దిండి వేల్పు. “ఉ. జన్నపుమిందునందరులఁ జారణవారణరాజయానలకొ, గన్నది కాచెదనీ మెయికైపులు వైపులచూడ మెచ్చటన్...” శకం. 3, ఆ. ౧౦.

జేన్నపువేటకాడు. ద్వ. వి. శివుఁడు. “గీ. విసపువేట తరి జన్నపువేటకాడు...” ఆం. సం. దేవ. ౬.

జేన్నము. వై. వి. (సం. యజ్ఞః. ప్రా. జజ్ఞో. క. జన్నపు.) క్రతువు, యజ్ఞము. “క... ఏమియు, జనవల్లభ పుడమి నడపు జన్నము తెలపున్.” భార. శాం. ౧. 23. “నీ... జన్న మనంగ యజ్ఞము చెలంగు.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౧.

జేన్నసాల. వై. వి. (సం. యజ్ఞశాలా) యజ్ఞశాల. “క... ఫాలా, ఫలనిలో చనదహన, జ్వాలల మను దక్షుజన్నసాలను గాల్చెన్.” శివ. సా. 3౦౨.

జేర్ని. వై. వి. (సం. నన్ని పాతః) నన్ని పాతకోగము. “నీ. జన్ని రోగికి బట్టెజ్జాన్ను వేసినయట్టు పిల్లి నెత్తి వెన్న పెట్టినట్లు.” వేణు. 32. ఆం. భా. ద్వి. ౧౨౧.

జేర్నిగట్టు. ద్వ. వి. (జన్నిదము+గట్టు.) యజ్ఞోపవీ తము ధరించినవాఁడు. 1. బ్రహ్మజ్ఞుఁడు. (జన్నియ + గట్టు యజ్ఞార్హము లై నినియముల నడపు వాఁడు-బ్రహ్మజ్ఞుఁడు) (శ. ర.) “నీ. నేలవేల్పులు ... జన్నిగట్టులు... నాఁగ బ్రహ్మజ్ఞులకు నామ ములగు...” సాం. వి. మాన. ౨. “గీ. జన్నిగట్టుకు బట్టుకు నెన్నరాని, వైడికట్టుంబులానగి...” నీలా. 3, ఆ. ౮౦; 2. బ్రహ్మదేవుఁడు. “నీ... చదువులవేలుపు జన్నిగట్టు.” ఆం. సం. దేవ. ౮.

జేర్నిగొను. వై. ఆ. క్రి. (జన్ని+గొను.) నన్ని పాత రోగపీడితుఁడగు. “ద్వి. చంక లడఁచి కొంచు శంకరుఁ బొగడు, చును నుర్గుచును గెల్లి చూచుచు జన్నిగొనుచు గంతులువేయుచును ...” వండితా. వర్వ. 32౧. పు.

జేర్నిదము. వై. వి. (సం. యజ్ఞోపవీతమ్. క. జన్ని వార) యజ్ఞసూత్రము. “క. జన్నిదము శిఖయు వెలిగా, నెన్నినుకర్త ములుచేసి నేనియు విప్రుం, డున్నలి కెక్కఁడు గావున, జన్నిదముల తెఱఁగు వినుఁడు నవిశేషముగన్.” విక్రా. ఆచా. ౨౪. “నీ. జన్నిదంబులు కాలినంకెలలై వడ్డఁడగఁ దన్ని మిన్నక తిరుగువారు.” ఉ. హరి. ౧. ౧౦౨. “మ. వదియార్వన్నె పసిండిపల్లము లుకొ భాసిల్లు ముత్యాలబిన్నదముల్ రత్న మమాక్షతంబులు...” హర. ౪. ఆ. ౪౦. ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౬. రూ. జేందియము, జేందెము.

జేర్నియ. దే. వి. (సం. యజ్ఞియమ్. ప్రా. జజ్ఞో.) 1. దేవతాకార్యనియమము. “గీ... దేవతాకార్య

నియమ, సంజ్ఞగాఁ బల్కఁబడుజన్నె జన్నియ
యన." ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౪; 2. వ్రతము.
"క. శ్రొన్ననఁబోడినొ విట మగు, జన్నియ
గొకొని మెఱుగుజవ్వన మెల్లక, మిన్నక
కొనం గాచిన, వెన్నెలగాఁ జేయఁ దగునె
వేఱిడి నగుచున్." ఆచ్చ. సుం. 3౮; 3. దేవ
తాదుల నుద్దేశించి యథేచ్ఛముగా విడిచిన ఆవు
లేక యెద్దు. "గీ. గంధలొభానుబంధిపువ్వుంధ ము
ముల, యుంకృతులచే ఘడిల్లిన అంకె లిడుచు,
విషమశరపేర జన్నియ విడిచి రనఁగఁ, గ్రొప్పి
చరియించు నప్పీటఁ గోడెగాడ్చు." కవిక. ౧,
ఆ. ౧గి; 4. దేవతాదుల నుద్దేశించి యెత్తి
యించినవస్తువు. (శ. ర.)

జేన్నియవట్టు. ద్వ. స. క్రి. (జేన్నియ+వట్టు.) మీఁ
దుకట్టు. "ఉ. కన్నీయఁగాని వేటొకతెఁ గాను
మనోహరరూప నీకు నే, జన్నియవట్టి యంటి
నెలజవ్వన మంతయు నేటిదాక..." విజ. వి.
౧, ఆ. ౯౭.

జేన్నియవిడుచు. ద్వ. స. క్రి. (జేన్నియ+విడుచు.)
ఆఁబోతుగా విడుచు. "క. జన్నములు నేయు
నెడఁ బ్రాశ్నాన్నంబులు గుడుచుచుండు మధిపతి
నిన్నుక, జన్నియవిడిచె రణముకఱి, మిన్నక
కినుకపడక చనుమీ గృహమునకున్." భార.
విరా. ౪, ఆ. ౨౧౮.

జేన్నె. వై. వి. జేన్నియకు-యాపాంతరము. దేవతా
దులనుద్దేశించి యథేచ్ఛముగా విడిచిఆవు లేక
ఎద్దు. "గీ. అలివ తొల్లింటిపుట్టువునందు నొక్క,
మానివేలిమిజన్నె వైచున్ననాడు, నామధుర
వేణునాదంబున మది గరఁగి, తొరఁగఁ జేసితి
నున్నీగ్ధగ్ధరసము." పాండు. ౪, ఆ. ౧౦౯.౨.
(వేలిమిజన్నె=హోమధేనువు).

జేన్నెవిడుచు. ద్వ. స. క్రి. యథేచ్ఛముగా ననుభ
వింపనిచ్చు. "క. లిన్ననిప్రాయము వానికి, జన్నె
విడిచి యన్నెలంత చక్కనిపరు నే, మన్నా రా
వన్నా పో, వన్నా యనుఁ గాని యోయి యన
బం తెనన్," శుక. ౨, ఆ. ౨౦౬.

జే. పి. హిం. వి. సొత్తునబలవంతముగా కట్టుకొనుట.
యా. జేత్తు.

జేబర. వై. వి. 1. చెప్పు, ఉపకాళి. "నీ...చివ్వచివక
మల్లె జబర...అన నుపకాళి తెలఁగు..." ఆం.
భా. ద్వి. ౩౭. 2. (సం. భువురః) పోకకట్ట (ప్రా-
'పోకమోచినార' అని శ. ర.)

జేబరుకొను. దే. స. క్రి. మింగు. (జా.)

జేబరుజేంగి(గీ) దే. వి. (హిం. జఫర్ జంగ్) ఒక
దినున ఫిరంగి, అగ్నిప్రసారణము. "గీ. జబరు
జంగులు పెనఁచి విట్టులుక నేయ." రంగా. 3,
ఆ. ౮౯. భా. ౮, ఆ. 2౩. "గీ...మర, శ్రోవి
పీరంగి బాణము గుంటిశ్రోవి, జబరుజేంగి కుపాకి
జబా యనంగ, నెలయు నగ్నిప్రసారణాఖ్యలు
మహేశ." ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౮.

జేబ్బు. వై. వి. 1. భుజము. "రగడ. హెచ్చుమీఱిన
మంచి జబ్బులయెఱచి, బోనపుంబంటుఁ జేటిచి."
ఆచ్చ. యం. ౬౪. ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౮. 2. తుంటి,
తొడవెలిమిఁది భాగము. (జా.) "నీ. కొంక
వాల్చులు లంగులం బట్టుచు జబ్బు లంటఁ గు
ట్టిడ నెఱ నరయనార." ఆము. ౬. ఆ. ౮గి.
(పొట్టేళ్లవర్ణనము.) "నీ. వివ్వజబ్బులకాళ్లు
వేల్చుటోకలు గురువర్తనాడముల్ కొద్ది
చెవులు." ప్రబంధ ౧౩౩.

జేబ్బు. దే. వి. 1. వ్యాధి, రోగము. (వ్యవ.)
వాడు జబ్బుచేత నెలదినములనుండి యల్లంపదల
కున్నాడు; 2. జడిను, మాంద్యము. "క. నిబ్బ
రపుఁగలికిచాపులు, జబ్బించుక లేనయొడలు
నన్నపునడుముక, మబ్బుకురు లుబ్బుకుచుములు,
బిబ్బిలకుఁ గాక కలవె పృథివీగ్ధలివై." వీధి. 3౩;
3. వైధిల్యము, సడలు. "నీ. కొగిలించిన
జబ్బుగాఁ గొగిలించుట యుంకఁచెక్కున
మోము లంచుకొనుట." దశా. 2, ఆ. 2౦. "నీ.
మనకుకక్కుటిలి మెల్లన లేచి చేతులఁగాంతుని
జబ్బుగాఁ గొగిలించు." మను. 3, ఆ. ౧౨౩.
4. దౌర్బల్యము, అనవర్తక. "మ...ఆత్మల
కాంతారభతారకం దనయొక డొక హర్షి
గృహం జూచి భూస్థలిలో వెల్లడఁ గొట్టనట్టుయన
నాజ్ఞల్ జబ్బు దాఁకుక బయన్." సా. ౨, ఆ.
౨౪౦. విణ. 1. అన్యథము, వ్యాధితము, రోగ
గ్రస్తము. (వ్యవ) వాడు జబ్బుగా నున్నాడు.
వానిది వట్టి జబ్బుకరీరము; 2. అలసము.

మందము. ఉదా: జబ్బునడక. 3. క్షుద్రము, నీచము; క్షుద్రుని. ఉదా: జబ్బుకని, జబ్బుకావ్యము జబ్బుదినములు.

జేబ్బుచేయు. జే. స. క్రి. (జబ్బు+చేయు.) అణచు. “ద్వి. భూతసంఘములయుబ్బలు జబ్బునీసి.” ద్వి. చారిశ్చ. పూ. ౧౨౮౧. మా. ఆ. క్రి. వ్యాధి సుభిమచు, రోగము వచ్చు.

జేబ్బుపడు. జే. ఆ. క్రి. (జబ్బు+పడు.) 1. నుండ మగు. (శ. ర.); 2. నివ్వలమగు. “క. గొబ్బుక గొబ్బుక జేరికి, నల్పిరకైదువులం జేసకీమాడిఁ చెనకుల్, జబ్బురడు...” కకు. ౧, ఆ. ౧౮౧; 3. నిరుత్సాహమగు, డీలువడు. “గీ...ఆగ్నిబ్బ కదుపు, నిబ్బరంబుగఁ బట్టంగ నబ్బకున్న, జబ్బు వడియందఱును గడునబ్బరముగ, బొబ్బలిడు కొందుఁ బాటి ప్రాచీందరికి.” సీలా. ౨. ఆ. ౬౬; 4. చెడు. “ద్వి. కడు జబ్బుపడుఁజుమ్ము కార్యంబు లెట్ల, నిడుమ లంతంకకు నెడవక పొడవు.” ద్వి. తి. సా. ౨. ఆ. ౨౯. పు. ర. కు; 5. వ్యాధి పీడితుడగు. ఉదా: వాడు జబ్బుపడి మూడు నెల లయినను నేఱుకొనలేడు.

జేమ. హిం. వి. మొత్తము, రాబడి. రూ. జేమా. జేమట = జేంట. వై. వి. (కవ. జత. శ. ర. బ్రా.) జేమటపాఠ. వై. వి. (జమట+పాఠ.) డేగను చేత నుంచుకొనునవ్వుడు దానిగోట్ల గ్రచ్చుకో కుండ నేసికొనడుమడతగుడ్డ. (శ. ర. బ్రా.)

జేమలి. వై. విణ. (సం. యమకమ్. ప్రా. జమళి. క. జమళి.) జంట యైనది; ఇమ్మడియైనది. “కా. లీల న్నధ్యమనాడి నాజమలిగాలిం బొన్న రాజెక్కి యుల్కిలంబై యెగఁబ్రాకి చిద్దగన నిథిం జెంది...” పి. శకుం. ౨, ఆ. ౧౦౮. (జమ లిగాలి = ప్రాణాపానవాయువులు.) (ఇందలి ‘ఇ’ కారమునకు లావమును కన్నట్లుచున్నది. “చ... కసిందేగిండియుం, బగడపుఁగోళ్లమంచము జను ల్పొజువున్...” యయా. ౫, ఆ. ౧౨. ద్వి. వరమ. 3, ఆ. ౨౬౧. పు.) రూ. జమిలి. వి. 1. క్రి. పురుషులజంట, కవ. “సీ...చోయి జోడు, జంట జమళి కవ దంట యనుడ యన ద్వంద్వమై వరఁగు ...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౦; 2. రెట్టియగు దూరము. “క. యోజనకోటిద్వయమిత్రమై జన లోకంబు మీఁద నగుఁ దత్తిలగుణం, బాహుని

తపోబాకం, బాజమిలి నత్యులోక మభినుతిఁ గాంచుక.” క్రి. రం. మా. ౧. ఆ. ౧౦౯. (జమిలి = దానికి రెట్టింపుదూరమున.) జమిలిశాల్కల తొడవులసామి = నాగభూషణుఁడు, శివుఁడు. “గీ. మగువ నీ కిట్టివలచే బొగలఁ దగునె, జమిలి శాల్కల తొడవులసామి యువుడు, కనికరము దప్పె గాఁబోలుఁ గాక కోతు, లెఱచిదిండుల గెలుచుట యెందుఁ గలదె.” అచ్చ. య. ౮౬౦. జమిలిమాటలు = నల్లిమాటలు. (బ్రా.)

జేమలించు. వై. స. క్రి. రెట్టిచు, ద్విగుణీకరించు. (శ. ర. ఆ. క్రి.) రెట్టి యగు, ద్విగుణమగు; అతిశయించు. (బ్రా.)

జేమలిక. వై. వి. (సం. యమళికా.) చర్మవాద్యవిశేషము. (శ. ర. బ్రా.) “సీ. జమళిగ యంచన యమళిక విలసిల్లు...” ఆం. భా. ప్ర. ౧౨౮. రూ. జమళిగ. జేమడిక. “గీ. వచ్చి జమళిగ వాయించి...” శుక. ౨, ఆ. ౮౧౮. “వ... ఒంటికంటియురును వంట జమడిక రప్పెట గిడిమిడి తుడుము చక్కిచుయ్యంగియును...” హంస. 3, ఆ. ౨౯.

జేమలిమండెగ. ద్వ. వి. పొరలపూరీ, భిక్షువిశేషము. “సీ. గజ్జాగాఁ గాఁచినగోక్షీరపూరంబు జమలిమండెగలపైఁ జల్లి చల్లి.” సైవ. ౬, ఆ. ౧౨౦.

జేమలిముక్కాలి. ద్వ. వి. (జమలి+ముండు+కాలు.) పట్టుదము, తుమ్మెద. “సీ. గడ్డటి జమలి ముక్కాలిబారులు మ్రోయ...” రసక. 3, ఆ. ౯౮. (శ. ర. పా.)

జేమా. హిం. వి. (హిం. జమా.) ఆయము, రాబడి (శ. ర.) రూ. జమ.

జేమాఖరుచేలు. హిం. వి. బ. (హిం. జమాఖర్చు-బ్రా. మిశ్ర.) ఆయవ్యయములు. “చ...కో, భన చంద్ర దీక్షితులపంత్రి జమాఖరుచు ల్లఱించి యిం, తనుకొని కాల మన్ గణకుడవ్వుడు తీర్చి లిఖించి నట్టియా, దినవసారెక్క వ్రాలవగఁ దెల్విగఁ జాక్కలం వర్ష నత్తఱిన్.” హంస. ౧, ఆ. ౧౮౨.

జేమాబంది. హిం. వి. (హిం. జమాబంది) కన్ను విర్రాటుచేయుట. (శ. ర.) రూ. జేమాబందీ. “న జమాబియా వనగవము...వరకాదుకో

గల జమాబందీచారంపుజో, వృథా దన్నిచ్చుచి
యిం... అద్యంతముఁ దెల్పినన్." రంగా. ౨,
ఆ. ౯, ౨౭.

హందారి. హిం. వి. (హిం. జమీందారి) జమీం
దారుక్రింద నుండుభూమి. (శ. ర.)

హందారు. హిం. వి. (హిం. జమీందార్.) రాజు
నకు సిక్కుకట్టు నొకయధికారి. "ఉ. కారుణికత్వ
మేర్పడ శ్రీకాకులపుంసరకారులొ జమీం, దా
రులరామరాజు వసుధావలయేశ్వరముఖ్యులక
ముదం బాడఁగఁ బిల్వఁ బంపుము..." రంగా.
౧, ఆ. ౧౫౧.

మీను. హిం. వి. (హిం. జమీన్.) భూమి. (శ. ర.)
మిడి = జేమిలి.

మిలి = జేమిలి.

మిలిక = జేమిలిక.

ముందు. వై. వి. (సం. యమున. ప్రా. జమో.) "గీ.
జముండు గుడెతొల్పు పోతుగజ్జము గలాడు,
దక్కినపుటేఁ డన యమాఖ్య దనరు..." ఆం.
భా. ప్ర. ౫౦. వై. ౩. ఆ. ౩౪.

ముకాణము. జే. వి. (హిం. జమ్ఖానా.)
కూర్పుండుబుకై ముతుకనులితో నేసి క్రింద
పఱువెడిచి ప్రరణివిశేషము. రూ. జేంబు కాణము.
జేంబుఖానము. జేమ్మఖాణము. "నీ. ప్రథమాది
సభయందుఁ బఱచిన కెంబట్టుజముకాణమనఁగ
రాగము జనించె." మరు. ౫. ఆ. ౪౦.

జేముదళము. వై. వి. జేముదాడి. నిడుపుసిడి గల
కటారి, బాఁజు. "గీ. జముదళంబులుచెక్కి బల్లె
ములు పూని, వెడలి రవ్వడు పెక్కుండు వేఱు
కాండు." కవిరా. ౨, ఆ. ౮౧.

జేముదాడి. వై. వి. (సం. యమధాటి. క. నము
దాడు.) 1. యమునిధాటి. "నీ. జముదాడి యనఁ
గను యమధాటి చను..." ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౭.
"నీ. యమనిష్ఠధాటియు నాయుధభేదంబు జము
దాడి యం చన నవరి యుండు." ఆం. భా.
త్వ. ౬౦. "నీ. జముదాడి యని తోఁచ జము
దాడిపోటులం గూలఁ ద్రోతుముగదా ఘోరలిల." శృష్ట. ౩, ఆ. ౧౮. రామా. ౨, ఆ. ౨౪; 2. నిడు
వైనసిడి గలకత్తి, బాఁజు. "నీ. జముదాడి గెల్పు
నాజముదాడి గెల్పు నాజముదాడి యల్పుమే

సింగపుమిత్తి నాచేరికత్తి." రామా. ౨, ఆ. ౨౪.
రూ. జమ్ముదాడి.

జేముదారి = జేముదాడి. (నిడు వైనసిడి గలకత్తి,
బాఁజు.) "నీ. తలగుడ్డ నొడు వంత దప్పించి
చేయచ్చి కడికేల జముదారికొలది బొడిచి." రా.
వి. ౩, ఆ. ౬౭.

జేముదన. వై. వి. దక్షిణదిక్కు. "చ. జముదన
వెడికొండ ఘనరాల మగస్త్యధరాత్మకాలలా,
మము... వటునాథుండు కావలికాండు తనచూ,
త్వముఁ గొనియాడఁగా హరిశితామహాశేషుల
తైన శక్త్యమే." కాళ. ౧, ఆ. ౬౩.

జేమున. వై. వి. (సం. యమునా.) యమునానది.
"గీ. కొమరు దళుగొత్తననయంబు జమునపొంత,
మెలగు..." నీరా. ౧, ఆ. ౮౧.

జమునతోబుట్టు = జముననైదోడు. ద్వ. వి.
యముండు. (శ. ర.)

జేమునగొంగ. ద్వ. వి. (జమున+గొంగ.) బల
రాముండు. "నీ... జమునగొంగ, యన బలధర్మ
క్షేత్రంబు..." సాం. ని. దేవ. ౧౫.

జేమునయ్య. వై. వి. (జమున+య్య.) నూర్పుండు.
"నీ. కొనలు వెలిగించఁగానకీజమునయ్యచాయ
చీరటి నగ్గుచాయనొనరు." అచ్చ. భా. ౨,
ఆ. ౩౦.

జేమునదోడు = జముననైదోడు. ద్వ. వి. యమునా
భాగ్గి. "నీ... దక్కినమేలుమేటి జమున. గీ
తొడుగుడెతొల్పు పెకరులతోఁ డనంగఁ, గాలుని
సమావ్యయము లగు..." సాం. ని. దేవ. ౧౨.

జేముననైదోడు. ద్వ. వి. (జమున+నైదోడు.)
యమునాభాగ్గి. యముండు. "గీ జముననైదోడు
పెకరులసామి జముండు... దక్కినపు, సామి
యన నంతకం డొప్పు" ఆం. సం. దేవ. ౧౯.

జేమునెక్కిరింక. ద్వ. వి. (జముని+ఎక్కిరింక.)
దున్న, మహిషము. "గీ. దుంక యెనుపోతు జము
నెక్కిరింక దున్న, యనఁగ మహిషంబునకు సమా
వ్యయము లమరు." ఆం. సం. తిర్య. ౧౦.

జేమువగతుండు. ద్వ. వి. యమశత్రువు, శివుడు.
"గీ. జమువగతుండు బూమిదొర జంగమయ్య,
మినునీక గలాడు ముక్కంటి యనఁగ నిట్లు,

యాగికంబులు భవదాఖ్య లలరియుండు.” ఆం.

భా. ప్ర. 32.

జమ్మి వై. వి.(సం. శమి. త. సం. తై.) శమివృక్షమునీ.

“క. నమ్ముము తై నవు మో వగు జమ్మి వెసం బ్రాణి విడిచి చావము నా కంది మ్మనుడు జేయునది లే, కమ్మగ్గు దమ్మహిజ నులనత నెక్కెన్.” భార. విరా. ౪, ఆ. ౧౧౨. “నీ...జమ్మి యం చనఁ గను శమి దనర్చు.” ఆం. భా. ద్వి. ౪౮.

జమ్మ = జేబు. యు. దే. వి. లావుతుంగ, తృణ విశేషము. వై. వి. జంబువు, నేరేడు.

జమ్మఖాణము = జేబుకాణము. “క. వివతుం దైత చ్చానన, మునఁ జేరువ జమ్మఖాణమునఁ గూర్చుం దన్.” ప్రబోధ. ౪, ఆ. ౧౩.

జమ్మగూడ. దే. వి. (జమ్మ+గూడ.) వానకు తడియ కుండ కలమీద వేసికొనుటకై జమ్మతో అల్లిన గూడ. “మ. వనకు త్పిల్వడి వానకై గుడిసె మోవన్ రాక తా నానియే, వసగా నిల్వినజమ్మ గూడ...” ఆము. ౪, ఆ. ౧౩౩. శుక. ౨, ఆ. ౫౪౫.

జమ్మబాడి = జేబుబాడి. “క. వీఁ డెవ్వఁ డని జయంతుం, డాడకు నరుడెంచి పొడువ నాయక నుయ్యో, గేడెను డాచే వలచే, మూఁడాకుల జమ్మబాడిఁ బూనుక కడఁకన్.” మల్లుపు. ౨, ఆ. 2౧.

జమ్మేలు. ద్వ. వి. (జమ్మ+విలు) జంబూనది. “గీ. మేటిజమ్మేటియనకుఁ గ్రొమ్మించుమించు బొడివి.” వసు. ౨, ఆ. 3౨.

జర. వై. వి. (సం. తృపు) వరుఁజ, కత్రిసిడి. (శ. ర. జా.)

జరగించే. దే. న. క్రి. (జరగంధా. క్రి.) జరగఁజేయు. (నడపు, ప్రవర్తిల్లుఁజేయు.) “చ. వలసినవన్య వర్తన వార్యగలిక జరగింపుచున్...” రాఘవ. 3, ఆ. ౪౦. రూ. జరిగించు.

జరగు. దే. అ. క్రి. (క. జరగు) రూ. జరుగు. 1. దేడు; 2. జోలు, ఊడు; 3. కడలు, చలించు. “నీ...బలువిడివాడు వైవదరిన జరగక యవనిఁ గ్రుంగి, నిలుచు...” భార. విరా. ౨, ఆ. ౧౫; 4. పోవు, తొలగిపోవు. “ఎ.గీ. మెలకత మెగులు విడిచి మెలుగుఁ దీగెయ్యఁజోలె, జుదనర్చు

వెనుకజరగునపుడు.” భాగ. ౮, స్కం. ౧౦౪.

“నీ. జడలు కంబలువట్టి జరగ నీకున్నచో విడి పింప శిష్యులవెదకువారు.” ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౦౨. “నీ. నిద్ర తద్రుచ్చాయ నిలువక జరగ వెంబడిగ నధ్వగవంక్తి పొడలువెట్టె.” ఆము. ౨, ఆ. ౪౬; 5. తెరుగు, సంచరించు. “గీ. నటికి యెలతామరలతూండ్లు నమల లేవు, చాలఁ దీయని తెలిసీదు గ్రోల లేదు, జాతివత్తులతోఁగూడ జరగ లేదు, పొదుమాయన్నఁ గచ్చవంబును దలంకి.” నా. పంచ. ౧, ఆ. ౪౩౩. “క. కరులను మారు లను జేరుల, వరులఁ జెరులఁ బోర తొరినలఁచుం గలఁచుం, గరములునురములు శిరములు, నరము లుగాగుచ్చు మెచ్చు జరగుం బరఁగున్.” ఉ.

హరి. ౬, ఆ. ౧౨౮. 6. ప్రవహించు, పాటు. “గీ. నట్టవడువేనవులను గాల్చడలుగాక, జరగు నేఱులు నిర్బలస్థలములయ్యె.” శ్రీరం. 3, ఆ. ౬౧2; 7. కడచు, గలించు. “వ. కల్వంబులలి క్రమించి మన్వంతరంబులు జరగి యుగంబులు నరికడచి వత్సగంబులు చని కాలచక్రంబులలిక్ర మించుచుండ.” భీమ. ౧, ఆ. 3౧; 8. జీవనము నడచు, సాగు. “క...నినుఁ జదివెంబకున్న జరగజ మాకున్.” మను. ౫, ఆ. ౯; 9. ఉండు. “ఆ.

అన్నమైనఁ దక్రమైనఁ జోయంలైన, కాకమైనఁ దనకు జరగుకొలది, నలిగిజకుల కడ్డమాడకయిడ లేని, లేచు వారుగలిగి లేనివారు.” భాగ. ౮, స్కం. ౪౬౪. ఉ. హరి. 3, ఆ. 32; 10. ప్రాప్తచుగు. “నీ. కరికుంధములకు బాగారు తార్చులయ్యెవ్వ శకటాంగములవివ్వ జరగెనని ...” వి. శకుం. ౨, ఆ. ౧2౪; 11. వరఁగు, ప్రసిద్ధచుగు. “క. నజ్జరత దమయంతి యనఁగ జరగినదానన్.” భార. ఆర. ౨, ఆ. ౯౮. సా. 3, ఆ. ౧౮౬; 12. ఉఱుకు. (శ. ర.); 13. ఒనగూడు, సంభవించు. [(శ. ర.)

జరత. ద్వ. వి. = జరతారు. “జరతపావడ.” తే. త్రయ. జరతారు. ద్వ. వి. = జేలతారు. వెండి బాగారముల మొలాముపూసిన నూలిపోగు, నరిగ. “నీ. మెలుగుఁ గుప్పెలమీఁద జరతారు పనిమీఱు చెంగావరంగారు చీరఁగట్టి...గీ. వెడలి నలభామ నిజకేళి వేశ్యసీమ.” హంస. ౧, ఆ. ౧౨౦.

జేరపు. జే. న. క్రి. (జేరగు థా. - ప్రే.) కారాదులు - కడపు, పుచ్చు. “క. శతధన్వంశానాచేతికి, నతులితమశి దాచ నిద్రి యగుగుట గల దే, నతిదుర్భగ మగునస్త్రపు, సకశ్చేకమున మోది జరపితి దినమున్.” హరి. పూ. 3. ఆ. ౨౪౮. 2. (తావళము) త్రిశ్య. నీ. జవ ముచు నొకపాటిసెవ మికి వలుకుచు జవమాలపూసల జరపి జరపి.” భా. రా. యు. ౧౬౩౧. 3. సాగించు, నడపు. “గీ. సారె దనుయాత్ర దుతుల జరపుచుండు.” ఆము. ౫. ఆ. ౧౯.

“నీ. సకలజీవులయందు నముఖస్థులగువారు సత్యసంధత్వము జరపువారు.” వరాహ. ౧౦. ఆ. ౧౧౩. 4. ఆచరించు, చేయు. “క... శత్యశ్కరములు మిగుల జరపరు నుమ్మి.” వరాహ. ౧౦, ఆ. ౨౦. “ద్వి. గంభీరనాభియుఁ గడుఁ గాంక్షఁ బెనుచి, నంభోగ మిమ్ముల జరపి పొమ్మనియె.” రం. రా. ఉ. 2౧. పు. ౨2. పు. 6. ప్రసరింపఁజేయు, వ్యాపింపఁజేయు. “నీ. మదనానలప్రభానద నామ్రకోమలచ్ఛదనార్నివైఁ జూపు జరపఁ జూచు.” పను. 3. ఆ. ౧౧౮. 5. చెప్పు.

జేరబాజీ. జే. వి. “రగడ... డాలు గల్లు జరబాజీల, వింతవింతలుగాఁగ వెలసినబవంతీలు.” హంస. ౫. ఆ. 3౫౫. (చూ. జేరబాజు.)

జేరబాజు. జే. వి. 1. జరి. సరిగ. 2. కలధాత వస్త్రము. “నీ. జరబాజు నేరాజు బురుసా తగటి యనఁ గల ధాతవస్త్రము తైలఁగచుండు.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౫. విణ. వెడిజరితో నేసి నది. (శ. ర. బ్రా.) “నీ. పసిడిపక్కర జరబాజు మెత్తా ముత్తెయపు జొంపములు చొక్కంపుఁ గెంపు, టంకవన్నెలు...” రసిక. ౧, ఆ. ౮౫. “ద్వి. పట్టుగాఁ గడిమిఁదఁ బైచెంగు లునిచి, కట్టిన జరబాజుకానె భాసిల్ల.” ద్వి. ౮. సా. ౧. ఆ. ౮. పు. ౨౪. పు.

జేరము. జే. వి. పేలపిండి. (శ. ర. బ్రా.)

జేరాలు. జే. వి. ఒకటండీ కత్తి దూముటయం దగు ధ్వని కనుకరణము. “వ... జరాలు మనం గటారులు డుస్సికొని...” కువల. ౪. ఆ. ౨౦౯.

జేరి. జే. వి. 1. వెండి బంగారములతో మొలము చేసిన నూలిపొంగు సరిగ. “ద్వి. జరిముటావీరయు

జాజిపూజవిర, నెరిఁ గొప్పులొపల నెత్తవి మెఱుఁ.” ద్వి. శ. సా. ౧. భా. ౧౪. పు. ౨. పు. 2. వెండిబంగారముల మొలము. “నీ. వెన్నెలజరియిద్ద వెండిఁగలఁ బోలుయజ్ఞోపవీతము లఱుక నను.” విక్ర. 2, ఆ. ౧౪౩. “నీ. జరి గొన్న వెలిపట్టుజన్నిదాబులులుంగ యంటులు వాయంగ నఱుక వైచి.” క్రీడా. ౪౨ శివరా. ౨. ఆ. ౯౦. రూ. జేరి. “నీ నిడుజరిచెట్టరిటువముటవెఱుం గేటవాలగ మొగ నిడితుదురు.” కటివేల్పుశతకము. ౧౬.

జరిన. జే. క్రి. విణ. ద్రు. శీఘ్రముగా. “చ. కలకల నవ్వచున్ నృపశిఖాచుటి హాన్తుగనీబులొ నియి, ట్టుల మెఱుగుచాయలబెడంగుఁ గటారి జరిన దూసి ము, త్రులు గన శూద్రుచు న్నము కఱుక్కునఁ ద్రుంచే...” ఉ. రా. 2. ఆ. ౨౧౧. “వ... మొలసిడెమ్ములు జరినఁ దిగిచి యక్షటి మిడుకఁ దఱిమి ప్రష్టిర...” ప్రబంధ. శిరా. రూ. జేరిబన. “క. కనుగన మెఱుగులు గ్రక్క, న్ననజారన తెప్పరెత్తి వరుఁ జూచె జరి, లున మరుఁ డొఱవెఱికి తట, క్కునగా జలి పించు చంద్రహాస మరంగన్.” కవిరా. ౫. ౧౪౧. “ఉ. ఆహూరత్నము... నా యనినన్ గదలెన్ జరిబనన్.” సా. ౧. ఆ. ౮౨.

జేరుకు. జే. విణ. జాఱునది. (నేల మొ) జేర్కు. “క. అక్కొలను జేరి దిగు నెడఁ జక్కఁగ సోపానములను జాటి యహఁయో, యక్కయిది యొక జర్కసి, యొక్కనకియ తనదుచేయి యూతగ నిల్పెన్.” ప్రబంధ. ౨౬౦. రూ.

జేరుగు. జే. ఆ. క్రి. = జేరగు. (త. నఱుక్కు.) 1. అొమ్మతో ప్రాఙు. కళా. ౬. ఆ. ౨౨౨. 2. కదలు. 3. జాఱు, పీచు. “క. మనవెడ్డతోట లొనికిఁ, జని యయ్యెడ మెలఁగఁ గీలు జరిగిన నచోటనవడియె నొక్కయందియ...” “దశ. ౧౦, ఆ. ౧౫౯. 4. పొపు, తిరుగు, సంచరించు.” “వ... పొగడలకు జరుగుచుఁ బోకపాళికలకుఁ దిరుగుచు...” కళా. ౬, ఆ. ౨౨౪. “క. వన జాక్షులంద అొక్కొక, వని నెవమునజరుగ...” కువల. ౫, ఆ. ౧౦2; 5. పరుగెత్తు. “గీ. పఱవె వెల్లెను బరువెత్తె జరిగె నుఱికె, గదలె ననఁ

బాటె నను మాటగాఁ జేలంగు.” అం. భా. కృ. ౮౬; 6. ప్రసహించు. 7. (కాలము మొ. ఆలికమించు, కడచు. 8. వర్తించు. ‘ద్వి. వస్తార్థవర్తనై జరుగునీమింద, నున్నాదమునరేగి యొన్యచంద్ర.” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౮౫౨, పం. 9. జీవనమునడచు. ఉదా. కాటకముచే నాయూరిలో జరుగక జను లీయూరు వచ్చి నారు. 10. చాగు, నడచు. “గీ. అంతనత్కర్త మగుపోరు గొంత జరుగ.” రాఘవ. ౪, ఆ. ౨౦౬. కాశీ. ౨, ఆ. 2౧; 11. ఉండు. “నీ. అర్థస్వరూపమై యనులాత్తుఁ డున్నఁ దా శబ్ద స్వరూపమై జరుగుచుండు.” కు. సం. 2, ఆ. ౫3; 12. లభించు, ప్రాప్తించు. “గీ...సార్వ భౌమత్వ మది నీకు జరుగవలయు.” కేయూర. ౪, ఆ. ౧౬౨; 13. వ్యాపించు. “వ...పాఁట తేరి యావలమాణిక్యంబు తుఱంగలి మెఱుఱు గులు వెనువెంట మింటిదాఁకను జరిగి...” భీమ. ౫, ఆ. ౮; 14. ప్రసీద్ధుడు. 15. అగు, సుధ విండు.

జేరుగుఁబాటు. ద్వ. వి. (జేరుగు+పాటు.) జీవనము. (వ్యవ) పేదలకాయూర జరుగుఁబాటు తక్కువగా నున్నది.

జేరుగుదాట. దే. వి. (జరుగుడు+అట.) రాలిపలకల మీఁదినుండి క్రిందికి జాటుచు నాడుకొనునొకా నొకయాట. జీరుకుబుందాట. (శ. ర.)

జేరుగుడు. దే. వి. 1. జాటుడు. “నీ. జాటుడు జరుగుడు జాటుపు జా ణన గళనంబు దన రును...” అం. భా. ప్ర. ౧౪3; 2. బల క్రిడావిశేషము. “నీ. తెరుగుడువిర్జల త్రివ్యుక్త జరుగుక్తు చిట్టితాశము...” హంస. 3, ఆ. ౧౪౬.

జేరుగుడుబండ. దే. వి. (జరుగుడు+బండ.) జీరుకు లాడుట కుపయోగించు పెద్దరాలిపలక. “చ. జరుగుడుబండల న్నిలిచి జఱుగు బాటెడువేల్పు బోగవుం,దరుణులఁ జూచి యజ్ఞులు...” పార్వ. ౧, ఆ. ౫౨.

జేరుగుబడి. దే. వి. జేరుగుఁబాటు. (శ. ర.)

జేరుపు. దే. స. క్రి. (జరుగు భా. ప్రే.) రూ. జేరపు. 1. (కాలము) పుచ్చు. ఉదా. ఆక

డివో ఆవో అని జరుపుచున్నాడు. “ద్వి. చతున మాటలఁ బ్రొద్దు జరుపుచు నిల్వ” ద్వి. హరిశ్చ. భా. 3, ఆ. ౨౪౮. 2. (జవమల) త్రివ్య. 3. సాగించు, నడపు. 4. ఆచరించు. 5. చెప్పు. “క...అపుణ్యతటిని నుచిత క్రియలిం, పుననాచరించి యవ్వలఁజనియెన్, దన్నహితు కథలు జరుపుచునంతన్.” పరమ. ౨, ఆ. ౯౯; 6. వ్యాపింపజేయు.

జేరుపుడు. దే. వి. (జరుపుభా.) కాలయాపనము. “ద్వి. భూట భూటకు జరుపుకు వుచ్చి చనక...మిలి వోకమున్నె నీమిఁదిధనంబు, మకమునఁ జేల్లింపు మా కివ్వ డవుచు, బోధించి వ్రక్కలు వొడుచు నవ్వడుగు.” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౧౫, పం.

జేరూరు. హి. విణ. ఆగత్సమైన.

జేఱజేఱ. దే. వి. (శ. సరసర.) ఈడ్చుట జాటుట మున్నగువానియం దగుధ్వని కనుకరణము. “క. చరచర యన బిరబిర యన, జఱజఱ యన నిట్లు కొన్ని శబ్దానుకృతుల్, బరంగుడునుండును జగలెని...” అం. భా. ద్వి. ౧౨౪. “క. నెఱ నంజఁ గ్రూకుగుబ్బలి, చటి జఱజఱ నినుండు దిగ్గ జాటుచుఁ జరునా తటి నటిముటి నెరసిన జే,గుఱుధూళి యనంగఁ గెంపు గుఱుకొని వచ్చెన్. ద్వా. ౪, ఆ. ౬౭. క్రి. విణ. శిఖ్రముగా. “గీ. ఉద్ధవిడి యంగవడి హుటాహుటి చుఱు కన, జఱజఱ అన దడవ డచంగఁ జేరచెర యన...శిఖ్ర మా గిరిక.” అం. భా. ప్ర. ౬౫.

జేఱభి. దే. వి. అంకుటాలు: వేళ్ళు. (జేఱభి అనియు నొకచోట కన్పట్టుచున్నది.) “వ. ఒఱపుగఁ దక్కలేబరమునొందిన యంగ్రపుభూతమవ్వడా, జఱభికి కిక్కిసేయుగలెఁ జయ్యనముక్కున సాము మోడుగాఁ, గఱబిన...” సో. ౪, ఆ. ౧౨౫; పో. ౨; ఆ. ౧౫౦. “ఉ. అంగజరాగమత్తఁ డగునన్నకు నిష్ఠైయి నైనఁ బ్రితి సే,యంగల వార మీజఱభి యాకనితోడ నతీరుఁ గాక యం,చుం గొనిపోయి నైర్వమున నూతుని పీరుఁగుమీదఁ బొందుపు,త్రాంగనఁ బెట్టి కట్టిరి దయాపరివర్జి కచి త్రవృత్తులై.” భార. విరా. 3, ఆ. ౧౬. (ద్వి. హవ్యతాం శిఖ్రమునలీ యక్కృతే కీవహో హకః. సం. భార. విరా

౨౭; ౭.) “క. గొఱుకై బ్రహ్మణ్యకన్యక, దొఱు
సిన కూడ్రుండు ప్రీతి నొక్కటి యై, వెఱు
వక పుట్టించిన యాజఱుభికిఁ బుట్టినయతండు
చండాలుఁ డగున్.” విజ్ఞా. ఆచా. ౧౩౯. విజా.
(క. కఱుబి.) 1. పాపి, దుష్టురాలు. “క. ఆజఱు
భిరండరక్కసి, శైజకరీరంబు నేల నలియం
బడినన్.” భాగ. ౧౦, సా. పూ. ౨౨౯; 2
సాహసికురాలు. “ఆ. ఇడ్డబొట్టువోలె నింటి
నుండక, యాడదాన వింత యడలి బాననడవి
లోనఁ దవము వడఁబోదు ననునింక, జఱుభి
తనము లెందుఁ గఱుబిఁతీపు. కు. సం. ౬, ఆ. ౧౬;
3. విరూపాక్షురాలు, పనికిమాలినది. “కొఱుమాలిన
దుర్లక్షణ, కొఱు గా దిది నీకు నాలెగుత్తంబుగ
నిజఱుభి వధించెద నీతో, గఱు లేని మనోజశేళి
నలరెద నెలమిన్.” భా. రా. ఆర. ౧, ఆ. ౧౪౦.
4. గయ్యాళి. “ద్వి. తఃసాలఁ గట్టి
తన ప్రేమదద్దువడిఁ గేలఁ గైకొని వచ్చు
నజఱుభి, గడఁగి వీక్షించి యక్కాల కౌ
కుడు.” ద్వి. హరిశ్చ. ౬. ౧౧౦౩. పం.

జేటభుండు. దే. విజా. (క. కఱుబు) పాపి, దుష్టుడు.
“చ. ఎఱిగితి మద్దెరయ్య కడ వేటికి గుఱుపు
దొంగ వీడె యాజఱుభునిఁ బట్టి చంపుఁ డలి
సాధు మునీం ద్రుఁడువోలె నేత్రముల్, తెఱువక
బాకినోరు మొదలంపక బ్రెనుక పట్టె నంచు న,
య్యఱువదివేపురుకొ నిజకరాయుధముల్ జలి
పించి డాయఁచోన్.” భాగ. ౯, స్కం. ౨౦౭.
“ద్వి. కొఱుగానిజఱుభుల కొయ్యనగాండ్ర.”
బస. పు. గీ. ఆ. ౯౧.

జేట్టు. దే. వి. జాటుట కలెదాయుట మున్నగు
వానియం దగుభ్యుని కనుకరణము. “చ. జరుగుదు
బండల నిల్చి జేట్టున జాతెడువేల్పు బోగపుం.
దరుజులఁ జూచి యజ్జలు...” పార్వ. ౧,
ఆ. గీ. ౨. “వ... ఆనినం దివియు మనుచు న
య్యిద్దఱుం గప్పిన దుబ్బట్టు తొలంగకైచి
జేట్టునం గతారంబులు డుస్సిన డగ్గఱం గల
తలవరు లెడసాచ్చి పట్టి తొలంగం దిగిది...”
ద్యా. ౭. ఆ. ౩౦.

జేటకట్టియ. దే. వి. నెలకట్టె. శ్వేన విశేషము, ఒక
జాతిదేగ. “క. బలు కైనవేసడంబుల, జల

కట్టెలు నోరణములు సాశ్వంబులు గిడ్డులు
మొదలుగఁ గలవిడివేఁ, టఃపులఁగులు వదనుతో
మిటాపింపంగన్.” య. ౧, ఆ. ౧౧౨. రూ.
జేటకట్టె. “నీ. జలకట్టె గిడ్డు చెంచడ మన శ్వేన
భేదములు...” ఆం. భా. ద్వి. ౯౦. ద్వి.
హరిశ్చ. పూ. ౬౨౬. పం.

జేటకము. కై. వి. (సం. జలకమ్. క. జలక. త. జలకం.)
1. జలము, నీరు. (తమిళమున వృత్తియందు
కొన్నిచోట్ల అంత్యవర్ణద్వయలోపము అగపడు
చున్నది. చూ. జలగడుగు, జలపోత, మొ.)
“చ. జలకము లందు లే వనుచు నందియ
మొప్పుగ నూరకున్న...” య. ౪, ఆ. ౯౬;
2. స్నానము. “క. తలిరావఁబోడి యొక్కరి,
జలకమునకు వేళ యనుచు కొరికి విన్నపము
గావించెన్.” పారి. ౨, ఆ. గీ. “నీ. జగడంపుటో
రెంపుజడదారికడ కేగి చదలేటి తెలిసిట జలక
మాడి.” నీలా. ౧, ఆ. ౪గీ. రూ. జలము.
“ద్వి. కనకకుంభములఁ గాఁగిననీళ్లు, నజవొందఁ
గా జల్కమర్చి తో నాడి.” రం. రా. ౬. ౧౪౬,
పా. ౧౩. పం.

జేటకమువాడు. ద్వ. వి. (జలకము+వాడు.)
స్నానము చేయుచువాడు. “ద్వి... మజ్జనమున
కాయత్ర మనుచు, జలకమువార లెచ్చరిక
గావింప.” ద్వి. పరమ. ౩, ఆ. 2౦౩. పా.

జేటగ. వి. (సం. జలూకా.) జేటగ. జలూక, ఎఱ్ఱ
వలె నుండి నెత్తురు పీల్చెడి యొకానొక జల
జంతువు. “క. పులికూలఁ దినుచందము, గలి
గివ నంతటన నిలుచుఁ గాక ధనంబుల్, గలు
గునీ మీఁదం గావున, జలగ దిగిచినట్లు గొనఁగఁ
జను నిల సొమ్ముల్.” భార. కాం. ౩, ౩౯౩.
హర. ౨, ఆ. గీ. ౧. “నీ. వెలయు జలూకాశ్రి
జలగ యంచన...” ఆం. భా. ప్ర. ౧౬౧.

జేటగడుగు. దే. స. క్రి. (జలకము+కడుగు.) 1.
(వెండి బంగారు రవిలు మున్నగు వి వేఁకి లీసి
కొనుటకై యినుక లొనగువానిని) నీళ్లు లో పోసి
గాలించు. (ప్రా. క. ర.) 2. ఉన్నలోపము
లన్నియు వెలిపుచ్చి నిందించు.

జేటగడుగువాడు. = దే. వి. (జలగడుగు+వాడు)
బంగారురేణువులు మొదలగునవి గొనుటకై

యిరుక్ మున్నగుపదార్థములను స్వేచ్ఛనో కడిగి
 వోధించు నొకజాతివాడు. “గీ. జలగమగు
 వాడు వేలయును జాలరి యన.” ఆం. భా.
 ద్వి. ౨౩౪.

జలగరి = జేలగడుగు వాడు. (క. జల గణ. జగడు గు+అరి.) “ఆ. చాకి బోయ వాడు జలగరి గొడగరి, కుక్కరూన వాడు కోడి చంది, బొడ్డు క్రిందియంగముల పిల్ల సోకిన, వచలు గడుగు పలయు నండు బుధులు.” విజ్ఞా. ఆచా. గీత.

జే. పి. 1. రాలుట తోరుగుట తానగు
వానియందు దగు ధ్వని కనుకరణము. “చ. మిల
మిలముచున్ దవలి మింట వెలింగెడు రిక్కి
లన్నియున్, జలజల రాలం దన్నునను...”
అచ్చ. నం. ౨౨. “క. కొలఁతుల జలరక్తక్షత,
ముల సర్పాంజలంబుల రడిమీను లీ నడి నీలనయఁ
నిచ్చినగతి జల, జల వధుకేసరము లంబుజం
బులం దొరిగెన్.” పరాహ. ౪, ఆ. ౧౭౦; 2
ప్రవహించుట కాలుట మున్నగువానియందు దగు
ధ్వని కనుకరణము. “క. తెలతెల కేగిన నగ్గిరి,
జలజలంబు నెలచవచ్చుట్ల...” మను.
౪, ఆ. ౧౨. “ద్వి. కన్నుల జలజలం గాతెడు
నీరు.” ద్వి. నల. ౪, ౧౪౭. పం. రంగా.
3. ౧౮౭; 3. తెక్కులు విడువ్చుటయందు దగు
ధ్వనికి అనుకరణము. “ద్వి. తొలితోడి కను
విచ్చి నీలిచి మై వెంచి, జఃజు తెక్కులు సద
లించి నీల్లి.” పండితా. పురా. ౮౮. పా. 4.
తురియుట మున్నగువానియందు దగుధ్వని కనుకర
ణము. “ద్వి. జుజుల గ్రీడిపై శరవృష్టి
గురియ.” ద్వి. భా. ౪, ఆ. ౭౦; 5. చల్లుట
యందు దగుధ్వని కనుకరణము. “ద్వి. జలజల
రక్తంబు సల్లెనో యనంగ.” ద్వి. నల. ౧,
౧౧౭౪. పం. రూ. జేలల.

శేలతా = శేలతాన. (జలము + తాన. శ. ర.) "శ్రీ
 నానా జలం చి...
 ఉండ... కే...
 ... జలతామహారీ శాస్త్రం
 తారయేను గా వా... రంగా. ద్వి. ఆ. ౧౬౬.

శ్లోలదరము. వై. వి. భయము; కంఠము. “ద్వి. జ
 . దరం బరిమానములఁ బొడచు, జుఁజులుఁ

జుబదరించే. ప్ర. అ. క్రి. 1. చలించు. "నీ. చనిడి
కుండలం చోలుపాల్గిండ్లసరిమాన నన్ను గాం
దీగె జుబదరించు." కాశీ. ౧, అ. 3; 2. భయ
నడు; (భయముచే) నణకు. (మునులం) "గీ.
మొఱుజుపెట్టుచు శరనిధి మఱిలి మఱిలి,
కాంచుచో నిడ నొడని కదియఁ జనుచు,
చలియ నీక్షించి యని గాదు జలము గ్రోలు,
జలద మిది యని మనిఁ జాల బుడరెంచు." దశా.
౧, అ. ౧౮౦. "గీ. కాంతిసంపదం గోస్వామి
కలియంగఁబు, సాధ్యపాలిరేకంబున జుబదరించె.
సై.వ. 2, ౯౩. అచ్చ. రా. గుం. 3౫.

జేలదరింపు. వై. వి (జేలదరించు ధా.) (భయము.)
 “నీ, పుయ్యంగోట జుదరింపు దిగులు నెఱ వల్కు
 నెఱయు త్రగము మీకు బెదరు కెగ్గి, లుట యంచోక
 యంచల యట నభృతి యగు...” అం. భా.
 పు. ౧౩౩.

జేబదారి. వై. వి. (జుబ్బుము + దారి) ముఱికినీరు
పోయేదుతూము. “నీ. చూపరాని పుట్టు తూ
మొప్పరము జుబదారి యంచనగను దనరును
జు. నీ. నిర్దమము...” ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౪.

జేలవరించు. వై. ౧౧ క్రి. జేలవరించు. కంపించు.
(శ. ర. బా.)

జలసోత. వై. వి. (బ్రహ్మము + సోత) = జలసోతము.
వేడిబంగారములనీటితో పోస మొలము.
“నీ బ్రాహ్మబంగారు జలసోతమున్నవై నోడి
దారములకంటె జిహ్వానగ.” నిరం. ౪, ఆ.
౮౯. చు. ౧, ఆ. ౭౪. పరమ. ౩, ఆ. ౮౦.
పల్నా. ౫, ఆ. ౫౭.

జేలిపోవనము. ద్వు. వి. (జలకము + పోవనము) 1.
 వెండిబంగారములనీటితైల్రూత, మొలము. "గీ.
 డిబంగారము. తోడ వెడల మెరుగు. వినగు
 మా" గీ. ౩.
 నీ నీ తై మునుచు
 నీకె... గత. ర. ౨౫ 2 జలతను. "సీ.
 కళ్ళు చూడ. నీ యెడల పోవను. బైడ
 జు పోవనమై నీసంపు. బట్టు, బంపం గుడ్డవభూమిం
 గాజీకలవము న నాస్థులనముగేయు చాడు

చుండ." కాశీ. ౬, ఆ. ౧౬౧. "నీ. వలచేత
బాగారుజలపోసనముతోడ బ్రన్నవట్టుతో
రము ధరించి." క్రీడా. ౪౦.

జేలులు. వై. వి. వై. క్షము. "గీ చల్లన యివం బి
గం బిము చలిమిరిచలి, జలుము నీలివతాళింపు
చలునయివక, యనగ శీతంబు గుడిగుణాఖ్యల
దగు హర." ఆం. భా. ప్ర. ౮౦. 2 పడినెను.
విణ. శీతము.

జేలులుకారు. వై. వి. వర్షర్తు. చలికారు. ఆం.
పదా. సుర. ౪2.

జేలేరి. దే. వి. (జలకము+నీ) పానజట్టుము, లింగ
వీతము. (శ. ర. బ్రా.)

జేట్ల. దే. వి. 1. మోతబండిమోదిగూడ, బండి
బుట్ట. 2. పెద్దగంప, గుండుజట్ల. (శ. ర. బ్రా.)

జేల్లి. దే. వి. (శ. జల్లి.) 1. కుచ్చు; తోకకుచ్చు.
"నీ. ఆనురుజేజాజల్లి లగు నని చేతావతుల
కూర్చుము లూడ్వం బజువాద." నరస. ౫
ఆ. ౯౦. "నీ. జల్లిలతోడి పెన్నలైలు లెగ
వైచి పట్టుచుం దేరెము ల్వాటువారు" కళా.
౮, ఆ. ౪౧. "వ...జల్లిమెకంబుల పెల్లజల్లి
లతో నల్లిబిల్లి యై..." శ. రా. ౪. ఆ. ౧౬3.

"క...వరగెన్ వలరాజుజల్లిబల్లెములు....."
చంద్రా. ౫, ఆ. 2. (జల్లిబల్లెములు = కుచ్చులు
కట్టినబల్లెము. 2. సవరము. "రగడ. నిలువు
నిలిపెడు సోగవగ పెన్నెలు కివి నమకట్టు
జల్లులు." శుక. ౧, ఆ. ౧33. 3. చానురము.

"నీ. పడగలు ముత్యాలగొడుగులు జల్లులు నాల
వట్టుములు సొంపారి మెఱయ." అప్ప. యం.
౨౦౫. 4. సవరపుమెకము. "క. జల్లులు

పుగుగజవాదులు, పిల్లులు సింగములపులుల
పిల్లులు మాకుం, గొల్లులు..." కళ. ౪. ఆ. ౬౫.
5. (శ. నల్లి.) జాలరు. "మ...తారాడు
కల్లెజల్లులు గెగుచ్చులు నయె ధారలును

నీ జ జం గు గు జ జ గు గు

వై డ్డల్లు" ౬ . వ్య. ౪౯3

6. కొన్నవై . చుకన అయి గుణము . గీ
గంపట్టిలగొన్న కలిమిండ సు రంబన
ముత్యాలజల్లివోల." కాశీ. ౪, ఆ. ౧౮౬. "నీ.

వాలపాశ్యాపశేషములు సూరక తురాయి,
ముత్యాకుచ్చు కొప్పువల పాపబొట్టు జేబిలి
జల్లియుం జేరుచుక్క. యనగ..." ఆం. భా.
ద్వి. ౨౪2. 7. కర్ణాభరణవిశేషము. (శెట్టివర్ణ
నము.) "ద్వి...చుదరాహనముల, బొంగారు

భుజముల బూజించి చెవిరి. జాగాళిముత్రాపు
జల్లి గీలించి, నున్ననియెఱువట్టి నూఁ గైన
వతువు వన్నియపుట్టుంబు వలెవాటు వైచి." ఆ.

మ. క. 3, ఆ. ౧౪౫; 8. ఆనశ్యవచనము,
బొంకు. "ఆ. జల్లి బురుడ బొంకు పొట్టు దబ్బుఱ
కల్లడబ్బు కట్కు టక్కు రక్షలి కడలి, తనుకు

ననుకు దద్దు తటవట తవతవ నట ముళిక్కి నా
ననశ్య మభేష." ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౯; 9.

వ్యర్థపదము. "వ...వచనచసాచాచుర్యంబున
నల్పావరంబుల నధికార్థంబు గునియించి వద్య

పూరణంబునకు నాదికారణంబు వైసనంస్కృ
తాంధ్రీభాషలం గలజల్లులు విసర్జించి....."

వరాహ. ౧. ఆ. ౮. మడితా. దీక్ష. ౬. పు.

10. (శ. నల్లి.) చిల్లి, రంధ్రము. 11. జల్లెడ.
"నీ. జల్లి జల్లెడ యనగ జాలని విలసిల్లు .."

ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౦ విణ. 1. ఆనశ్యము,
కల్ల. "నీ. జల్లిమాటలు గాక చెల్లునే నరిచేయ

నవరంబు లీకేశజాలమునకు." వరాహ. ౯, ఆ.
౧౦౧. "నీ జల్లిమాటలు గాక నరిచేయవచ్చునే

నవరంబు లీకేశజాతములకు." కాంస. ౧, ఆ.
౨౧౦; 2. వ్యర్థము. "నీ. జల్లిమాటలు నవకల్ల

ములునుజ్జ్ఞాపల్లికత్ ప్రావ లందడకుంబలుకు,
లను..." ప్రబాధ. ౧౬.

జల్లించు. దే. న. క్రీ. 1. (ధాశ్యాదులు) జల్లెడలో
పాసి త్రిప్పు. 2. పరిక్షించు, శోధించు. "ఆ.

కడుపు వ్రచ్చి యొడలు గలయంగ జల్లించి,
పాపిపాపి చూచి పసిడి గాన కవట శ చు

వె . న. గుగను..." భా. ద్రో. ౨ . ౧౯3.
"కా కల్లెలుల్

నక్క. బూ...నూ...
నొ...నొ...జన. ప్రశ్నచు

గ్రుచ్చిల్లె పల్లె మీ...
క్షణ్ పెల్లెనూ ల్లెకుల్, జల్లింపందలపోయె

మాటమిదొరల్ జవ్వాడి రవ్వాడికిన్." రా.

వి. గి. ఆ. ౪; ఆ. క్రి. 1. కాణు, స్రవింఁచు.
“నీ. క్షతముల రుధిరంబు జల్లింప నిర్ఘ్నరయంత
త్రైలములధిగి నుండువారు. భాగ. ౧౦. పూ.
౧౫౬౬. క. క్రేస్తుటికి మనలె లెగలు, మల్లడి
గొని అంత లిడియ నుదవృషభంబుల్, పెల్లుగ
మొవవులపొదుంగుల, జల్లింపక బాలు బాలు
సంభవకళన్.” భాగ. ౧౦. పూ. ౧౭౮. “నీ
మానతామతి రాలుసారికేళమాళి నిడిసి
జల్లింఁచుపుండ్రేక్షురసము.” పాండు. ౧, ఆ.
౧౧౯; 2. విడు, విడివడు. “వ...గొడ్డదాటు
లె జరుకుటందమిది పోకతెల్ల జల్లిచి యొకఁడు
పోయినలోప నొకఁడు పోక...” వ్రబఃభ.
2౮౮.

జెల్లిక. దే. క్రి. విణ. ద్రు. పెల్లుగా, అధికముగ. “ఉ.
జల్లిక బెల్లుగల్ దిరుగు సాధ్యస నుండును
నుండఁజువుల్.” పి. శకుం. ౧, ఆ. ౧౦౪.

జెల్లికాడు. దే. వి. అనత్వవంతుఁడు, కల్లరి. “నీ.
పొలుచు ననత్తుండు బొంకరి యన రజ్జుకాఁ డ
నంగను జల్లికాఁ డనంగ.” ఆం. భా. కృ. ౧౨.

జెల్లిగంప. దే. వి. (జల్లి+గంప) నందులు గలగంప
(వా) గంజివచ్చెడు గంప.

జెల్లితోక. దే. వి. (జల్లి+తోక.) కుచ్చతోక.
“ద్వి. గగనగంగోత్తుంగ కల్లాలలాల, మగుగంగ
దోలు కె న్నగజల్లితోక.” ద్వి. వరమ. ౧, ఆ.
2౬. పు. ౪. మా.

జెల్లిసిడ. దే. వి. (జల్లి+సిడ) నడుమ నడుమ వెలుతు
రుపొడలు గలసిడ. (ప్రా.)

జెల్లిపెండెము. దే. వి. కాపుధరించెడు భూమావిశే
షము. “నీ. యుళయుళంయుళనాదహళహళికం
బైన బిరుదు వజ్రజుజలిపెండెముర.” వాల్మీకి.
3, ఆ. ౧3. “ద్వి. జల్లిపెండెము వింతచాయలఁ
గురియఁ, దల్లిరో నీ కింకఁ దగునవ్వు మురియ.”
ద్వి. భాగ. ౧౦. స్కం. (శ. ర.)

జెల్లిమత్రము. ద్వ. వి. (జెల్లి + మత్రము) నన్న
ముక్తిము, పొడిమి త్రిము. (ప్రా.)

జెల్లిముఁకుడు. దే. వి. నగమునెఱకు చిల్లులు గల
ముఁకుడు.

జెల్లిమెకను. ద్వ. వి. (జల్లి+మెకను) చమరము;
చమర. “నీ. వీచోపుగమి వీచువిధమున నును

పెల్లుజల్లులమెకములు సరులఁ దిరుగ.” ఉ. రా.
౪, ఆ. 3౨. “నీ. సపరభుమెక మన జల్లిమెక
మనఁ జమరి వెలయు...” ఆం. భా. ద్వి.
౮౫.

జెల్లివేరు. దే. వి. (జల్లి+వేరు) కొనను కుచ్చువలె
నుండెడు వేరు. (శ. ర. ప్రా.)

జెల్లు. వై. వి. 1. ఒకమాటు వడిగా కుగిసి వెలియు
వాన; వాన. “నీ. ఎలగోల జల్లు ము న్నెళ వెళ
నేటవాల్పడి గాలి నట్టిక్షుఁ డదసి చేనంగ...
ఉయ్యెలచేరుల యోజః బైవెసిడిజల్లువై జల్లు
పెల్లుకొనంగ.” ఆము. ౪, ఆ. ౯౧. “నీ. వెడ
విలుకాఁడు బల్విడి నించుత్రూవంపజల్లు పెల్లున
మేరు కల్లడిల్లి.” నీలా. ౨, ఆ. ౮3. 2. (వర్ష)
ధార. “నీ. తూర జల్లరంగను ధారాభిధాన నూ.”
ఆం. భా. ప్ర. 2౫; 3. వాన కురియునపుడు
వెదరిపమనీళ్లు (శ. ర. ప్రా.) “గీ. యల్లుయల్లునఁ
బెరుజల్లు చల్లుచుండ, భోరుభోరుర వర్షంబు
ధార బరిసె.” శుక. ౧, ఆ. ౧౮2.

జెల్లు. యు. దే. వి. 1. భయాదులచే మనశ్శరీ
రాదులు కంపించుటయం దగుననుకరణము. “వ.
అనుటయు మాట లేక హృదయాల్పము జల్లున
మోము కెల్లెనై...” ఉను. ౨, ఆ. ౬౬. ఆము.
౧, ఆ. ౫౯; 2. ద్రవించుటయం దగునను
కరణము. “నీ. నెలవట్టునకె కాదు నెఱి జల్లు
మనుట పాంథమిశోదరిమానననుల కెల్ల.” వా.
న. ౪, ఆ. ౨౧. 3. రాలుటయం దగుధ్వని కనుక
రణము. “నీ. నీమంతమాత్రికశ్రేణిజల్లున రాల
దట్టించి ముందలత్ పట్టి యిడ్చి.” ఉ.
రా. ౪, ఆ. ౯3; 4. రక్తము, మొ. వైకి
వచ్చుట కనుకరణము. “వ...కత్కంతనాళం
బున జల్లున రక్తంబు వెడలనవ్వడు...” దశా.
౬, ఆ. ౮౫; 5. విరియుట మున్నగువానియం
దగుధ్వని కనుకరణము. (విశ్వలలను.) ఉ...
పుక్కిటఁ బట్టి పీకటుల్, జల్లునఁ బాఱగా
నుమియుఁ జానినకొరికలకొ జ్జోరికల్.” కవిక.
౪, ఆ. ౧౪౦. “ద్వి. పెల్లుగా నొండొరుఁ బిలు
చుచుఁ గలంగి, జల్లునగమి విచ్చి నందులు దూరి.”
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౪౮. పం.

జేల్లుకొను. దే. అ. క్రి. మూడగు, గుంపుగా గూడు.
“గీ. జల్లుకొని వచ్చె లైవైన పారమేయ.
యూధములు వేదకుయ మూర్తు లుద్ధకముగ.”
హరి. 2, ఆ. 3౮.

జేల్లెడ. యు. దే. వి. (క. జల్లెడి. క. నల్లెడై.) జల్లిం
చెడు సాధనము, చాలని. “నీ. జల్లి జల్లెడ యనఁ
జాలని విలసిల్లు...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౪౦. “గీ.
ఉడుముగరిమిడికొక్కదండడియు వెల్లు, యెలుక
కల్లెక్కతఱుదురు నేమి చెప్పునదవి నల్లెడఁ
జూచిన నవనిసాఫ, జల్లెడయుఁబోలె లాంగల
సుల్లిఁలు.” మను. ౪, ఆ. ౨౫.

జేల్లెడపాటువడు. దే. ఆ. క్రి. దట్టముగా బట్టు,
పెరుగు. “ఉ. జల్లెకపాటువడ్డియనసంబుల మేసి
సమీపసీమలక, జల్లరిసీరు ద్రావి...గోవుపథ
ముల్ మదికింపులుసేయ నుండియొక, జల్లిక
బెమ్మలుల్ దిరుగ సాధ్యనకుందుకు మందభేరు
వుల్.” పి. శకుం. ౧, ఆ. ౧౦౪.

జేల్లెడ. దే. వి. 1. చామరము. “క. జల్లెడెలును
బక్కెరలును, బల్లంబులు జోట్లు నా కవత్రానులు
న, వెల్లెడ జడి కలసి మిట్టును, బల్లము నొక్కటిగఁ
బొరలి పాటఁగఁ దొడఁగె.” జై. భా. ౫, ౨౯; 2. కుచ్చు. “నీ. జలజకేరరాజి
జల్లెడెమూఁక గా దాటువతారెరిగ్గములతోడ.”
ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౯౪; 3. ఆయుధవిశేషము.
“గీ. అరదములు గాల్పంబుల కడ్డ మైనఁ
గ్రింద మీఁదను జెరువు లై క్రిక్కిరియఁగఁ,
డెక్కిములు గొంతములు జల్లెడెలు మలంగఁ,
బ్రచుధి దై లేయనై న్నంబు బయలుమెఱసె.” ఉ.
హరి. ౬, ఆ. ౬౦. ద్వి. పరమ. ౬, ఆ. ౪౬౫.
పుట.

జేలికించు. దే. న. క్రి. అదలించు. “ఉ...మట్టక
వోలె మావడుచు మూర్తసలక జలికింపఁ మూని
వైజ. ౪, ఆ. ౧౨.

జేలిపించు. దే. న. క్రి. (జడియు ధా. ప్రే.) 1.
జాడించు; అడించు, ప్రివృ. “గీ. నటలు జలి
పించి గణించి సాధిమించి.” భాగ. 2. స్కం. ౨౯౧.
“నీ. పిడుగువచ్చుదులతో బెడిదపుట
డిదముతో జలిపించుచు భటావళులు గొలువ.
ఉ. రా. 3, ౪౨. కథా. ౬, ఆ. ౧౪. 2.

వియు. “నీ. వేదవిప్రుని గన్నులధవవై జలిపించు
దర్శపట్నవ హేలి దర్శకుడు.” క్రి. డా. ౨౧౨.
3. చిమ్ము. “చ. మెలఁతుక లచ్చరిక నిడువ
మేడలఁ గ్రీడలు నల్పుచూడి మించులు జలిపించు
కన్దవల సోరణగండ్లు జూడ...” పి. శకుం. ౧,
ఆ. 23.

జేలకు. దే. వి. 1. జమపు, భయము. “క. అని
వలుక జలకు మనిఁ బెనఁగొనఁగా మే నెల్ల
ముచ్చికొనుచు...” శుక. ౨. ౨౬౧, ఆం.
భా. ప్ర. ౧33; 2. మెలుగు, తలకు. “నీ.
జలకులువాఱు లెన్నగ దంచి వెదురుబియ్యమును
బువ్వులవలె నలఁచిపోవి, వార్పి డించిన క్రొత్త
మటకంబు...” పూడు. 3, ఆ. ౮2. విజ.
భీకము, బెదరు కలది. “నీ. జలకుఁ జూపుల
యందె చాంచల్ల మన నేల మోహంబులందును
మొనసి యుండు.” దశా. ౨, ఆ. 333. “నీ.
జలకకన్యకాపాళిజలకుఁగందోయిపో సరి యైన
మెట్టతామరలు కొన్ని.” ఉ. రా. ౬, ఆ. ౨౯,

జేలపు. = జేలపు. దే. వి. (జేలకు. ధా.) భయము,
బెదరు. “ద్వి. విలసిల్లు నెఱజాణిమిలుగుండియల.
జల పెక్క...తమ్మినిఘండు పూర్వధరమెక్కె.”
నవ. ౨, ఆ. ౮౬౨. పు. ౧3. చు.

జేవ. దే. వి. 1. నగలు బల్లలు మున్నగువానికి చుట్టు
నేర్పఱచెడితంచు. 2. యంత్రభేదము. “నీ...
జవ యన యంత్రభేద. గీ. మేక మనఁగ ఘటి
యంత్ర మెనఁగుచుండు.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౯3;
3. తనంతట తాను తిరిగెడుయంత్రమునకు
లోపల నుండు ప్రధానాయనము. (ప్రా.) 4.
రత్నములు పొదుగుటకై బంగారముతో చేసిన
గూడు. (ప్రా.)

జేవకట్టు. దే. న. క్రి. (జవకట్టు) జకవఱచు,
మార్పు. “ద్వి. వివిధాలు లగునేకవింశతి శ్రుతుల,
జవకట్టిపట్టి యూనస్తస్థరముల.” అ. మ. క. ౨,
౯౦. పా. ౯. పం.

జేవజేవ. దే. వి. 1. (బలహీనముచేత) కంపించుట
యం దగుననుకరణము. “నీ... పేనకొఁదీగ జవ
జవ గంపమొద.” కాశీ. ౫, ఆ. ౧౧౯. 2.
ఇంకుటయం దగుననుకరణము. “నీ. పంక మై

జనన సింహాసనమును కుకరాళి కులముల మాడి పోయె." శ్రీ. ౩. ఆ. ౬౦౭.

జే. జే. ను. జే. ఆ. శ్రీ. = కంపించు, "క. నవనవ పుష్పములు రివగివరుకు మధుమలు ద్విరే పుష్పజుల్, జవజవములు జేటికి మని, రవరవములు మరుడు వారిండులు కనినన్." చతు. ౩. ౧౦౮.

జే. జే. ను. జే. ఆ. శ్రీ. కంపించు. "గీ. వడుము జవజవలాడక గీల్లక చలిచు, వచ్చె ముక్కంటి సేకు మచ్చకంటి." నీధి. ౪౫.

జే. జే. ను. జే. వి. తాటిమట్టుకు అడుగున నుండెడిచుగ. (శ. ర. ప్రా.) ఇది రెండునీలికలుగా నేర్పడి చెట్టు నంటుకొని యుండును.)

జే. జే. ను. జే. స. శ్రీ. (జవ+దాటు.) మీఱు, ఆరికమీచు, ఉట్టంఘించు. "క... వెలదీ యీ లాగున సంశయించ నీకుంజవనే నీమాట నేను జవదాటునునే." దశా. ౩, ఆ. ౩౩. "క. మాటికి మీయానలి జవ, దాటుకనడచుటయె గెలుపు..." ఉ. రా. ౩, ఆ. ౩౬౩. జే. ఆ. శ్రీ. మీఱు. "ద్వి. వ్యవహార మాడెనువధర్మమిరికి, జవదాటు రచటి వైశ్యకులంబువారు." ప్రభులి. ౩, ఆ. ౯౬. పు. ౪. చు

జే. జే. ను. జే. వి. (సం. యవనికా.) తెర, తిరస్కరించే. "వ... నిబుధమాయాంధకారంబు దూరం బగుట యొ గట్టెవర నాజగజెట్టి జవనిక వాయం దట్టిం బొడనూపు బహు రూపు తెఱంగున... నైవ. ౪. ఆ. ౧. "గీ... తిరస్కరించే తెర నా జవనిక యన..." ఆం. భా. ద్వి. ౧౫౯.

జే. జే. ను. జే. ౧. మృదవు. (శ. ర.); ౨. ఋజువు, సరళము. "ద్వి. దివిజగోకమున కీదేహంబుతోడ, జవరగాఁ జన నొక్కనవనంబు మీరలనురక్తిఁ గావింపుఁ డనఁకు నాచేక." రం. రా. బల. ౫౬. పు. ౪. చు. (శ. ర. పా.)

జే. జే. ను. జే. వి. ౧. మార్దవము. "నీ జాలినారా పాకరికెయ్యల మీటి నయమును జవరందగమ్యు గలిగి." ప్రబంధ. ౨౩; ౨. సరళత, అర్జవము. "క. కుండనవులమీఁ దిగిలివ, యందంబున జవరం దనము నలయించెనెత్, చిందినగలి మాధుర్యము,

బొందునడక వీరె ముట్టి పొలుతుక పాశన్." భా. ౧, ఆ. ౩౨.

జే. జే. ను. జే. వి. ౧. మార్దవము; ౨. అర్జవము, సరళత. (శ. ర. ప్రా.)

జే. జే. ను. జే. వి. కలవై నని, సాంద్రము. "వ... జవరంపుఁజేటి కవియు..." నృసిం. ౧, ఆ. ౫౦. (శ. ర. పా.)

జే. జే. ను. జే. వి. (జవ్యని+అలు.) యువని. "ఉ... ఏ, కాంతమునందు మన్నజవరాండ్ర నెవంబిడి పల్కరించునా, గు..." మనుచ. ౧, ఆ. ౪౧. "నీ. జవరాలిఁ బొడగన్న సర్వాస్యసివై నేయుం దులసి లేచిగురాకుఁదూపు మరుడు." శ్రీదా. ౨౧౨.

జే. జే. ను. జే. వి. బ. (సం. యవనికా.) యవధాన్యము. (శ. ర. ప్రా.)

జే. జే. ను. జే. వి. బ. (సం. యవనికా.) జనులి, జంట. "నీ. జవళిపచ్చలబన్నసరములు ధరియించి కాచిన దేవతాత్మజ మనగ." నుద. ౩. ఆ. ౧౬౪. వి. ౧. (క. త. జవళి.) ఆత్మదగినక్రైస్తవస్థము. (శ. ర.); ౨. అంగడి. "గీ. నవనిధానంబు లేదేవిజవళిసరకు, లవ్వునాదేవి శ్రీదేవి యాదిలక్ష్మి, సరసకుధర్మస్త్రి రామానుజమ్యు నుతుని, నాదించు విరూరి వేదాద్రినాగు" పాండు. ౧, ఆ. ౨.

జే. జే. ను. జే. వి. బట్ట లమ్మునాడు. (ప్రా.)

జే. జే. ను. జే. వి. బట్టలదుకాణము. (ప్రా.)

జే. జే. ను. జే. వి. జే. వ్యాది. "ఉ. గొజ్జెగనీటిపెల్లువలు గోవజనాజులనిగ్గుఁ జూప..." మనుచ. ౫. ఆ. ౫౭. "నీ. అంగణంబు జవాజినలికి శృంగారింబి గంబురా మ్రుగ్గులు ఘమ్మ రనగ." ఉ. వారిశ్వు. ౧, ఆ. ౩౯. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౨. రూ. జే. వాది.

జే. జే. ను. జే. వి. జే. వ్యాది. "ఉ... ఏడిమద మంగముఁ జేర్చుట తక్కు రోయు జేడ్డంబు జవాది..." ఆము. ౧, ఆ. ౬౧.

జే. జే. ను. జే. వి. (జవాది+పిల్లి.) ద్వ. వి. సుఖపు, మృదాల విశేషము. "చ... సివ్వంగిపిల్లలమొత్తంబు జవాదిపిల్లులు మొదల్గా గానలోవానిగుంపులఁ గైకానుకచేసి యాదలల మోడ్పుంజేతులం గూర్చుచున్." యయా. ౧, ఆ. ౧౦౪. "నీ.

వలపుతోఁ బెనువజవాది పిట్టలుగావు బలితంపుఁ
బొగరు బెట్టులులుగాని.” అచ్చ. అయో. 22.
జేవాబు. దే. వి. (హిం. జవాబ్.) ప్రశ్నోత్తరము.
“ఉ. వానికచేరిభీకరక వానిజవాబులు వానికెద్దు
మత్.” రంగా. ౨, ఆ. ౮౪. హంస. ౧, ఆ.
౨౩౩. రూ. జేవాబు.

జేవాబుదారి. దే. వి. ఉత్తరవాదము, పూపి.
జేవాపీరి. దే. వి. (హిం. జవాపీర్. శ. ర.) రత్నపు
సొమ్ము రూ. జేవాపీరి.

జేరిత. దే. వి. తిన్నె, అరుగు (శ. ర.) రూ. జేరిత.
జేవుతు. దే. అ. క్రి. 1. మిక్కిలి మెత్తగిల్లు. (శ. ర.); 2.
క్రంగు. ఉదా: గోడ జవినది. (బ్రా.); 3.
దైర్యహీన మగు, భయపడు. (వ్యవ.) ఆదెబ్బతో
వాడు జవినోయివాడు; 4. సారహీనమగు
చివుతు. “చ. శివుద్ధమిచ్చిచే నొగిలి క్రూ
రోపరసాధిగుగ్గుళం, జవినప్రాతవి ట్టొగి
నద్దమునం దిడికొన్న మీనిదేఘండు...” చం
రా. 3, ఆ. ౧౪౬. విణ. (క. జవుగు) పంకిలము,
ఋరదగా నుండునది; దృఢముకానిది. ఉదా:—
జవుతునేల. మొ. వి. పంకిము, ఋరద. రూ. జేవు.

జేవుజేవు. దే. వి. పాటుటయందును క్రంగుటయం
దును అగు ధ్వన్యనుకరణము.

జేవురు. దే. స. క్రి. 1. కొట్టు. “క...జవిరక్
దంభోళి కర్కశం బగుతోడక, దివిజులు
బెగడంగ నంజన జమునం బుటతెంచి పలికె
శక్రాడలతోన్.” సమీర. ౪, ఆ. ౧౪; 2.
తొలగించు. “నీ. కదలనివిరివిమో పది మోచి
భారంబు జవిరె నెవ్వఁడు విశ్చంద్రుడను.” రా.
వి. ౧, ఆ. ౯; 3. అధికరించు, లెక్కురించు.
మీటు. “నీ. చివురుగుంపులపెంపు జవురుకేంపుల
సొంపు కుండుపుగ్రేగుంట నిగుడ నేలే.” చంద్రా
౪, ఆ. ౧౫౮; 4. చెవరినవదార్థములను ప్రాప్త
చేయు. (శ. ర. బ్రా.)

జేవులి. దే. వి. ఒకానొకరాగవిశేషము. (చూ. జేలి.)
జేవ్వనము. వై. వి. (సం. యోవనమ్.) పసునాజే.
డ్డు మూడి ప్రాయము, యోవనము. “చ. హరి
నరకారుడు గెలిచి యడ్డుజే. ద్రునియింట నున్న
యచ్చురలకొలంబువారి నెలజ్వనము బొలి
వోనివారి...పరిణయమయ్యె...” పారి. ౧, ఆ.

32. “గీ. పాయ మన జవ్వన మన యోవనము
శర్వ.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౧౭.

జేవ్వని. వై. వి. (జవ్వనము+ఇ.) జవరాలు, యువలి.
“మ. వినుమా యాయనుమాన మేల బెరుకుల్
వేయేల నీయాన జవ్వని నీచేలిది నాదుడేమా
మును శీవంబున్...” దళా. ౨, ఆ. 3౪౦.
“ఉ...నీ, చందము నందమున్ గగన జవ్వని
యెవ్వనికెట్టి: శేయకే.” మతు. 3, ఆ. ౬౩.

జేవ్వజి = జేవ్వాది. ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౨.

జేవ్వజిపంకెలు. వై. వి. బ. (జవ్వజి+పంకెలు.)
జవ్వజిపతె పరిమళింపఁబాన్యవిశేషము. “నీ.
వజ్రపుండరీకులు వాననరాజశాస్త్రివ్యాజిపంకెలు
గవ్వనరులు.” హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮.

జేవ్వడు. దే. అ. క్రి. (జవ్వ+అడు.) 1. కంపించు,
వడచు, చలించు. “క. పువ్వారుఁడోడి మదిలో,
నివ్వెటపడి చూచుచుండ నృత్రం దుపవడ మై,
జవ్వడులెకయో యన, నవ్వెలది వదంక
జూచి యతఁ డిట్టనియెన్.” తుక. ౧, ఆ. ౨౨౪.
౧, ఆ. 3౬౩; 2. తొలగఁ, చెదరు. “మ.
అకచుక్ డెందము గందరింబ భృతి జవ్వడంగ
మోహంబు మైకొన...” కృ. శకుం. ౨, ఆ.
౫౭; 3. ఊగఁడు. “క...నృపరుఁ డంకక,
నివ్వటిలునాదియంబున, జవ్వడుచునంబుతో
హజారము చేరెన్.” తుక. 3, ఆ. ౨౩౪.

జేవ్వది. వై. వి. (సం. జవాది. శ. సవాడు.) సంకు
మదము. ఒకజాతిపిల్లివలనఁ గలిగెడిపరిమళద్రవ్య
విశేషము. “నీ. చను జవాజి జవ్వది జవ్వజి
యనఁగ సంకుమదాఖ్య...” ఆం. భా. ద్వి.
౧౬౨. “నీ. గోడలు పూయంగఁ స్రుమిగందం
బున మేదించి నట్టిజవ్వదియడును.” యయా.
౧, ఆ. ౧౧౯.

జేవ్వదిపిల్లి. వై. వి. (జవ్వది+పిల్లి.) సంకుపు
మార్దాలవిశేషము. “నీ...చునుచు జవ్వదిపిల్లి
యన సంకుపు...” ఆం. భా. ద్వి. ౮౪.

జేవ్వదిపంకి. ద్వి. వి. జవాదిలిత్తి “నీ. నవనవాకృతి
నొప్పనవలాలగమిటెంకి వానశాగరిను జవ్వది
పంకి.” రాజ. చ. 3, ఆ. ౭.

జేవ్వడు = జేవ్వాది. (శ. ర.)

జేప్రస్. జే. వి. 1. వికాసము. (ప్రా.) "నీ. మవ్వంపుఁ జేయనవ్వజప్రస్ నివ్వటిలంగ..." దశా. 2, ఆ. ౧, ఆ. 3౦౯; 2. కంపించుటయం దగుధ్వనికను కరణము. (ఆప్రేడితరూపము 'జపుజప్రస్' శ. ర.) "కవిరాజనిరాజికము. గడునుచునుంగవ జవ్వడువంగడుగలపము నొందెనుచోముచున్." కవిరా. ౧, ఆ. ౨౪౫; 3. క్రంకుట మున్నగు వానియొ దగుననుకరణము; 4. దుర్బద్ధజలము. (శ. ర.)

జో

జో. ఆప్య. 'జయ' అనుదానియర్థమును చెలుపును. జో పరమేశ్వరా = అకాశీతమైనకార్యము లానర్పింపబడు చెప్పెడుమాట. "ఉ. జాపర మేశ్వరా యనుచు జక్రము మ్రింగిన నోహ టించితిన్." భీమ. ౬, ఆ. ౫౮. "ఉ...తాప నుత్, జాపరమేశ్వరా యనిన జంతువు లన్నియుఁ బోయె మాయమై." పరాహ. ౧, ఆ. ౧౮౮.

జోగ. జే. వి. (హిం. జాగా.) చోటు, ప్రదేశము. "నీ. పేరు నూరన యింటిపే రడిదమువారు మాజాగభూపాలరాజులేగ." అడిదము నూరన చాటువు.

జోగరము. జే. వి. జూదమాడుట కుపయోగించు పాచికలమీదను వద్రావిశేషము. "నీ. పేటి జూదరి యన వాటమై చివుటమై నాడుచుం డుదు నే నహర్నిశంబు, దృష్టి యేమిటిక నందియు జాగరంబును దిగయును గరయు నాఁ డేట వడిన, యచ్చులలాన నేయచ్చెక్కఁ గై కొని మాటలాడినయట్లు పేట గలగ." ద్వా ౧౦, ఆ. ౮౭. (ప్రా. పా.)

జోగా. వై. విణ. గొప్పది. "మ...హర్షజిహ్వా నలసింగంబు మెఱుంగుఁజెక్కడవుగీత్ జాగా చొకాగద్దియన్." చంద్రా. ౧, ఆ. 3౭. ప్రబంధ. ౧౨౬.

జోగారము. వై. వి. (సం. జాగరం) రాత్రి మేలుకొని యుండుట. (శ. ర.)

జోగిడు. జే. ఆ. క్రి. ఆలస్యముచేయు. "గీ...మనలె జాగిడె దడనె నా వనుచునుండు, జాగుచేసె ననుటకును..." ఆం. భా. తృ. ౮౭.

జోగిలము. జే. వి. కుక్క; పేటకుక్క. "ఉ. స్నా యంపనావశీకమలిన మ్మగునెమ్ము గ్రహించి జాగిలం, బాయకమోద మందు..." భర్తృ. నీలి. ౨౩ "నీ. జాగిలం బనగను జన విశ్వ కర్తృవు..." ఆం. భా. ద్వి. ౨౯౦.

జోగీరు. జే. వి. (హిం. జాగీర్.) ప్రభువు సత్తాన ముగా నిచ్చినభూమి లేక దేశము. "క. హయ ములు మఱియొం గుంబరచయములు మృగు లాంబరములు జాగీరు లుదారఁగుతుండు ముసా బూసియు, రయమున నిడి గుంకె హైదరా బాదునకన్." రంగా. 3, ఆ. ౨౭౬.

జోగు. జే. వి. తదవు, జాలము, ఆలస్యము, జేంపు. "చ...అయో మనమంజునాణియం బని తడ పయ్యెనేమిటికి జా గొనరించెనోహ..." వసు. ౪, ఆ. ౭౪. "ఉ. జాగులు లేక యిచ్చునెఱ చాగులు..." ద్వా. ౧, ఆ. ౩౨.

జాగుపెట్టు = జాగిడు. "గీ. పెట్టుమాటల నిటు జాగు పెట్టనేల." కాశీ. ౨, ఆ. ౮౮.

జోగనకత్తె. జే. వి. వల్లరుంధనంబంధమైన పండ్రిండువరువడులతో నొకటి. "వ...అడుగు కత్తెర నర్బులంధకత్తెర జాగనకత్తెర పొదలిక కత్తెర కట్టుగుంకత్తెర పావుపావు బోగినపావు మొవలంగాఁ గలపనిరెండువరువడులు..." ప్రబంధ. ౭౮. రూ. జోగనకత్తె.

జోజేయ. జే. వి. పాలికల కంఠంబున బోసిన నవధాన్య మలనాణు (చూ. జోజేయం)

జోజేర. జే. వి. (చూ. జాజరకాండు.) జజ్జర, వంచన. "చ. సమయపుగారడిండు విరుజాడను జీకటి పేగామినికొ, దమి దహియించి చక్రజనతా భయదోధిని జాటునాఱ న, శ్రమగలె గొన్న ముత్రియపు జాజరబుట్టి యనంగఁ జంద్రుడం, దమఁగెనె దద్విక్షిర్భభిసం బన నిండె విపాండు చంద్రికత్." ల. వి. ౧౪. ఆ. ౪౯. వ్యవ. జోజేలు, జోజేలు.

జోజేరికత్తె = జేజేరికత్తె (శ. ర.)

జోజేరకాండు = జేజేరకాండు. జే. వి. దొంగ, వంచకుడు. "నీ. గజముచ్చు చేవాడికాండు జాజరకాండు వచ్చురి మునిముచ్చుమాయదారి ...గీ. తవణి మోసరి యనఁ జెల్లు దస్కరునకు."

సాం. వి. మాని. ౧౨. "గీ. శ్రమకు శాశ్వతమైన
వన్నభులను సచ్చి. ౭౭౩ పట్టిడిగా. శ్రేష్ఠు
రాయి డోటి, యెంత నొప్పించునోకదా యింత
ననుచు." శి. శకుం. 3, ఆ. ౨౧౫.

జోషావ. దే. వి. జోషావయొక్కయాపా తరము
"గీ. శ్రవణచంద్రపరిణామము చిత్రాంశు, శ్రవణ
క్రియలందు వియ్యభాగ, పాలికల దోచు
శ్రోత్ర జాబాలమొల, లనగదారకలొండొండ
యంతురించే." కవిక. ౪, ఆ. (శ. ౮).

జోషాలపాలిక. దే. వి. (జోషాల+పాలిక.) అంశ
రార్పణశరావళు. "నీ. పాలిక జాబాలపాలిక
నాగను సంపరార్పణశరావాణ్మ దనరు." ఆం.
భా. ద్వి. ౧౭౯.

జోషాలపాలె. దే. వి. (జోషాల+పాలె.) "నీ
జాబాలపాలెల సర్వోపములు నింది ప్రోక్షించె
నొక్కవద్దాక్షి జలము." శివరా. ౨, ఆ. ౫౬.

జోషాలు. దే. వి. బ. (జోషము+లు.) వివాహకాలము
నందు అంతురోత్పత్తికై పాలికలయందు పోసిన
నవధాన్యములు. "నీ. వజ్రభిద్రవనీ వివాహోత్ప
వారంధీమనః దోచుజాబాలమొలకలనగ" పె.
శకుం. ౨, ఆ. ౧౮౩.

జోషి. వై. వి. జాలితక; జాలిపుష్పము. రూ. జోషి
"నీ...జోషి యనగను జాలి వెలయు." ఆం.
భా. ద్వి. ౫౨. "నీ. శరముతో మరుజోషిశర
ముతో ముత్యాలనముతో దేవతారము
తోడ." దశా. ౧, ఆ. ౪౪.

జోషికాయ. ద్వ. వి. (జోషి+కాయ.) జాంభయము
"నీ...జోషికాయన మోటు జాలిఫలము" ఆం.
భా. ద్వి. ౧౬౦. "నీ. జోషికాయయు గుర
సానియోమము నను..." ప్రబంధ. ౬౪౦.

జోషికుసుమలు. ద్వ. వి. బ. (జోషి+కుసుమలు.) ధాన్య
విశేషము. "వ...డోడఘటికలు గాజుకడియ
ములు జోషికుసుమలు దూసరులు..." ప్రబంధ.
౧౧౨.

జోషిరాజనములు. ద్వ. వి. బ. (జోషి+రాజనములు.)
ఒకరకముపద్ధు. "నీ. సుపంగిపూడ్డు జోషి
రాజనములు గంబూరరాజనా ల్కన్యైవరులు." హంస.
౪, ఆ. ౧౨౮.

జోషి. వై. వి. 1. శ్రుద్ధి. ఎటువు ఎదు. "చ.
నెదులులేమి నెదులనెదు జాబు తెలర్పు
చుండగా." సు. హా. గీ. ఆ. ౧౪౪; ౫౯. "చ.
చందుకాపావనగలజాబు పిడుకలల బిందు
ద్రోక్కుగా." పల్లి. 3, ఆ. ౧౧౨, 6. గైరిక
ము. ధాతువు. "గీ...జాబు జాదు మోగను
దనర్పు. దాతురానుండు..." ఆం. భా. ద్వి.
3.౨. విణ. ఎట్టసిది. "నీ. పోడిమగజాచందు
కొడిగె నంటినజాతిచేజోలి తాగోడజాబుటాకు"
ఘటికా. ౨, ఆ. ౬౬.

జోషిర. దే. వి. ఒకవిధముగీతమున నుపయోగించెడి
పదము. "చ...మనోవికాశములకుకొ దగు
జాబురపాటలుబ్బుమే, తెనయగఁబాడిసోలుచు
రహిం దమకాననె తారు మెచ్చుచున్." ప్రబంధ.
౨౪౮. "రగడ. జాబులు తేలుల
జాడల పింగెకొ, జాబురపాటల జాగులు
రేగెన్." బహు. ౨, ఆ. ౧౩.

జోషివాణు. ద్వ. ఆ. క్రి. (జాబు+పాణు.) ఎట్టనగు.
"నీ...అంగదట్టపుగావిరంగువలన, శశికాంతమణి
వీతి జాబువాణగ..." మను. ౨, ఆ. ౨౭.

జోషిచేయు. ద్వ. ఆ. క్రి. (జాబు+చేయు.) ఎటువు
రంగుచేయు. "గీ. సుజ వెదచల్లుచెంగానిసాలు
వులను. మత్తగజగమిలుల కడియొత్తెరవుడు,
చాలఁ జాపెట్టె నా గ్రూర్తచంద్రవన, జాబు
చేసిన జాబువాననవోరె." భాను. ౪, ఆ. ౪౭.

జోషి. దే. వి. పశువులకు గొట్టెడిచేటుకొల. "నీ. వెను
దీమకు మటాచు వెడవిల్లుఁ దాడిచుజాటి
పోలిక గీలజడ చలింప." అహ. 3, ఆ. ౧౦౫.

జోష. దే. వి. 1. వలె, రీతి, విధము; ప్రకారము,
చొప్పు. "కా. కైకా చేసిన బొంబుమట్టెవిల
ఖండజగాబోదులే జీకాడం నల వాంచి బోటి
చెలుగుండె గట్టిగా జాట్టి..." కువల. ౪, ఆ.
౯౯. "గీ...కనక, కారుచాడ్పునఁ బుగవైభరి
గుజాలికాడ నిండఁ ముదలింపఁ జాలు బెట్టు."
వేం. పంచ. ౧, ఆ. ౧౪; 2. గతి, ఉపాయము.
"క. ఈ రాదు రాజ్య మెల్లను, బోరాదు రణంబు
సేయఁ బోయితి మేనెకొ, రా రాదు దను
చేతను, బారాదిటమొద నేమిజాడమహత్తా."
భాగ. ౮, స్కం. ౪౫౪; 3. దాక, మార్పు,

త్రోవ. “ద్వి. పాఠపంబులు దేగవదువు నమ్మిండు. దేరి నాలంబాడ: ద్రిచ్చురుచుండు, దానివైత్రోవ గుంపు” లెంగ నేర్పు.” రం. రా. కిష్కిల. (శ. ర.) “అ...మార్గంబు, తెరువు త్రోవ దారి తెన్ను నరిచి, చనువ నడవ చొప్పు జాడ దొంగ యనంగ, బొలుచుచుండు...” ఆం. భా. ద్వి. ౧; 4. అడుగులగుంతు. “క. ఇచ్చోచ్చి మందగొన్నవి, యిచ్చోచ్చి బాసికవి జాడ యిదె యనుచున్.” భాగ. ౧౦. పూ. ౧౦౮. “వ... కావ్యజడవగలజాడ: గొని...” అము. ౪, ఆ. ౧౩. 5. వై. (శ. ర.) విణ. యుక్తము. యోగ్యము, మంచిది. “గీ. కడవమొదను మఱి నమ్మకంటిమొద, జక్కి మొదను గూర్చుండ జాడ గాదు.” కాశీ. ౨, ఆ. 2౧. “గీ...నీకు, జాడయే చేడియల కేచం జందమామ. నీలా. 3, ఆ. ౨౨; 6. చోటు, ప్రదేశము. “క. పిక పిళి నుంభోరువ, యేకుల మేలాడదాన వెవ్వరి నుతవు...” భాగ. 3, స్కం. 2౩౧; 7. దిక్కు, వైపు. “ఉ. ఈనితితాస్త్ర సాతమున నిక్కటిం జంపును నంచు వాక్యప్రి, క్షానియమంబునకె వెనుక జాడగ గూడంగ వచ్చుచుండగన్.” మార. 2, ఆ. ౧౧. 8. వార్త, వృత్తాంతము. 9. ప్రవర్తనము, నడవడి. “కా. నీజాడల్ గని యొర్పుతో: దగునంటి నీరాహిత్యము, రాజప్రీతి మివగల్గినిన నారా యంచు నిశ్చయైతే.” శుక. ౧, ఆ. ౨౨౦; 10. కవ్వము, పాటు. “క. ఈజగమంతయు నేలెను, రాజపు నీ కేల దైవ్యరస మివిరహ, వ్యాజమున నిను నలంపుచు, నీజాడలం బెట్టెదైవ మే మన వచ్చున్.” వి. పు. ౬, ఆ. ౯2.

జాడకాడు. దే. విణ. 1. త్రోవగు రైటింగినవాడు. “నీ...మార్గజ్ఞున జ్ఞ యాజ్ఞాపూరి జాడకాడు, నా...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౦౯; 2. గుంతు రైటింగినవాడు. “నీ. పవనిజ్ఞుడ డేవగుం జొప్పగి జాడకాడ దన...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౬.

జాడవదు. దే. ఆ. క్రి. (జాడల+వదు.) విరళమగు తఱువు లేని దగు. “నీ. కలికదివ్యాంగనాశరతల చాతుర్యచామికరేడి జాడవదంగ.” భాగ. ౬, స్కం. ౨౬౦. రూ. జాడలువదు. “నీ. తరు

లొలిగి దర్శన నఱుంగఁ జిక్క జొంపములేది జాడలువడియె బొమ్మ.” మారి. పూ. ౬, ఆ. ౧. జాడా. దే. క్రి. విణ. (హిం. యూ.) పూర్తి యొగిది, ముగిసినది. సమూలము.

జాడాచేయు. స్వ. స. క్రి. పూర్తిచేయు, ముగించు నాశముచేయు.

జాడి = జాడీ, ఒకదినసుకట్టిపాత్రము. (శ. ర.) జాడించు నే. రూ. స. క్రి. జాళించు. (క. గాడిను. త. మ. చాడు.) 1. విన్నము, దుఃఖ; ఆడించు. “ద్వి...క్రమ్మడి నిడిచి, బాటించి నీమంతనరణు లేర్పడంగ; గూడనువును బాటుకొప్ప గీలించి.” ద్వి. పరమ. ౪, ఆ. ౨౯౪. పు. “నీ. రిక్కు రిక్కునఁ దోక ద్రిప్పి జాడించుచు ఖుర్రుటం బులఁ దుఁ గోనుకొనుచు.” మారిశ్చ ౨, ఆ. ౪౯; 2. కొట్టు. “నీ. బలభేదిం బట్టి దుర్బలునిగాఁ జాడించి పావము బెరుగుంటపాలు నేసి.” మై. 3, ఆ. ౧౨; 3. గుడ్డను నీళ్లుగా చేసి అటు నిటు పొర్లించి యెత్తు. (శ. ర.); 4. చీవాట్లు పెట్టు “ద్వి. సామాన్యయోగుల జాడించబలంక, నీమాట లిక్కడ నిలువవు నొనలి, కన్ను వెఱచి లేని కాలం బొకంబు.” ప్రభు. 3, ఆ. ౮౬. పు. రా. పం; 5. పొంగొట్టుకొను. “ద్వి. చావుపుట్టువులను జాడించలేదు, చావుపుట్టువులను సమయింప మన్న, క్రిగురువుల యెల శివుఁ గొల్వ నేల.” ప్రభు. 3, ఆ. 23. పు. ౧3. పం.

జాడింపు. దే. వి. (జాడించు. భా.) జాడించుట.

జాడి దే. వి. = జాడి. డోయఁగాయలు మున్నగునవి వేసియుంచుట కై యుపయోగించు నొకకథకుగు మట్టిపాత్రము. “ద్వి. చిట్టులు మట్టులుఁ జిక్క ముల్ వెన్న, చట్టులుఁ చొట్టులుఁ జల్లిబాడిలు.” ఆ. మ. క. ౧. ఆ. ౪౧. పు. ౨౦. పం.

జాడు. దే. వి. ఊణనస్యము, పండక యేవుగా పెరిగినజొన్నకట్ట. “నీ...జాడంగను ఊణ నస్యంబు దగును...” ఆం. భా. ద్వి. ౨౩2.

జా. వై. విణ. (సం. చణః. క. బాణ.) 1. నేర్పరి, నివర్థురాలు. “గీ. బాణ జగజ్జెట్టి దేవయచామి నెట్టి.” మార. వీరి. ౨౧. “నీ. పటగ యం చనంగ నేర్పరి యన తప రన దంటనా బాణ నాఁ దగు ననుర్థుఁడు...” ఆం. భా. త్మ. 3; 2. నిటుండు.

“గీ...విరుల్ నానుగజిల జల్లు, నగనపుజలంబె జాణల మరులుకొల్పు.” ఆ. ౧. ౨౩; ౩. రసికుడు, రసజ్ఞుడు. “గీ...మంజునగపండు... మెసంగు, జాణలకు నూడిమడులు చమయ కావె” నీరా. ౧, ఆ. 3౧. (ఇటజాణ:-రు ఎలానికార తమ్యములెఱిగినవాడు అని భావము) నెఱ జాణ = మిగులనేర్పు గలవాడు. “గీ. మే... నెఱజాణ యెటులైన మెచ్చ వచ్చు, ననుచు జెయి నానక జెయి వేసి వనిత నగిన.” దశా. 2. ఆ. ౧౪౮.

జోణుడు. వై. విణ. 1. చతురుడు; సమర్థుడు. “మ...జాణుడు నీధర్మ...” వై. ౧. ఆ. 2౧. “క. అని కనలి మాల్యవంతునిఁ జకు జాణుడ వాడునీలికాస్తమునకు నీకును నెరక దూర మనుచుకొ, దనుజేంద్రుడు వీడుకాలిపె దర్శిద్దరుండై.” రామా. 2, ఆ. ౨3౬; 2. రసికుడు. “చ...చునోధపునికట్టుము గట్టి కొనంగఁ జాలుజాణని మగనిం గవుంగిట ననారకముం గొని యాడు నెచ్చెలి.” ఉ. హరి. ౫, ఆ. 2౫.

జోణతనము. వై. వి. 1. నేర్పు, చాతుర్యము. “గీ. నలుపు రేవురు సుగడి లెమియోడఁ, బోకలా కులు నొడిగొనఁ బోసికొనుచు, జాణతనమున నట్టహాసములు నొలయఁ, బెద్దు రేగుచు: గొలువఁగా వచ్చె నొకడు.” ద్వా. ౧౦, ఆ. ౮3. “గీ. నకలలోకోపకారసంచారులైన, సాధు జనుల మంచించుట జాణతనమే” విక్ర. 3, ఆ. ౧౧౧; 2. ప్రాధికు. “గీ. అని విటుల జాణ తనమున నవహసింది.” ఉ. రా. ౧, ఆ. 2౨. బ. చతుర్యోక్తులు. “గీ దీని దగిలిచుకొనవలెఁ దియ్యవిలుతు, దరముపనిలోకి నేడు ముద్దుగ నటంచుఁ, దలచునంతటిగో జాణతనము లాడి, లోబఱచి వానిఁ దోడైచ్చె లాలనయన.” హంస. ౪, ఆ. ౪౮.

జోణత. వై. విణ. (జాణ+త. స్వార్థమున) ప్రాధురాలు. “క ఇరునెని యెఱుగక యుండం. దరుణి నుఖ మనుభవించ: దలంచినఁ బదివేపుర కన్దుత్తిరుడుఁ బడిలిసి, నరివా రెల్లిదరులు చేయ జాణత నయిని.” ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౧౯౬.

జోతర. వై. వి. (సం. యాత్రా-) 1. వైశవ్యూత్ర, దేశిక తీర్థము పర్యటము సమద్రము మున్నగు వానిం గూర్చి చేసిన ప్రయాణము. “గీ. తగును వైశవ్యూత్ర జాతర యన భవె.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౯. ఉ. జాతర సేయఁ గావలయు నర్హజనంబులు సంబురాలిక్, బ్రాహ్మ బ్రాహ్మి తోడ...” భార. మా. ౨౪; 2 శక్తికి జేసెడి యుత్సవవిశేషము. “గీ. పరగుఁ బబ్బులు పడుగ పుడు పరగ, నుత్సవము తద్విశేషము లావ్వఁ దేవ, తుంతు సొకము సంపు జాతర కొలు వన.” ఆం. భా. ప్ర. ౧౪3 “క. నేతిపరాకము లాడుచు, జాతర సేసెము భక్తి చాతురి తోడఁ.” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౮౦౯. “గీ. చిగురువిలుకానిజాతర సేయఁ బూని, కొలముసాముల నందఱఁ గూడఁబెట్టి.” హరి. ౨, ఆ. ౪౮; 3. అల్లరి.

జోతరగాడు. వై. విణ. జాతరచేయువాడు, శక్తుత్సవాదులు చేయువాడు. “సీ. సారాయి నీళ్లుకు జాతరగాండ్లకు బంగభాయిలకు బంజెల కును. గీ. లాభితనమున నేడ్చెడి ద్రాట వాని, గడన వీడ్లకె కాక సత్కవుల కగునె.” వేణు. శ. ౮౮.

జోత్ర = జోతర. (ప్రయాణము.) “ద్వి. హరి వాక్యమునకు మా తాడంగ వెఱచి, యరుసించి గోవిర్ధనాద్రికి జాత్ర, చాటించి యందఱు సవసంబులందుఁ, బాటించి వస్తుసంపద ప్రేమ మిగుల.” ద్వి. సిం. భాగ. ౨, స్కం. 3౧. పు.

జోవర. దే. వి. గండవాడి.

జోదరాడు. దే. క్రి. గండవాడి చల్లుచు క్రిడించు. “ద్వి. పొలయొతుమైదలఁ బుప్పాడె జానరాడి, చలువపూసిట వసంతంబు చల్లి.” ద్వి. పరమ. ౪, ఆ. 3౧౬. పా.

జోవి. వై. వి. (సం. జాతికి. జాతి,లత; జాలి పుష్పము. “ఉ. జాదులు నూడులంచు వెలి చచ్చెలు చిల్వ లటంచు గత్తుకొ, నేదులు నేడులచు...” అహ. ౨, ఆ. ౮౫.

జోవిలి. దే. వి. బుడుబుడుక్కులవాడు (శ. ర.)

జోడు. వై. వి. (క. జాడు = ఎఱుపు. (జోజా, గైరి కాదిభావు. “గీ...జాజా జాడు నాగగు

గొన్నా. ఇంతనామంటు... ఆం. భా. ద్వి. 3. జే. వి. (సం. బాల్యం) పుట్టిట, కలగుట. (చూ. జాదుకొడ.)

జోడుకొను. జే. వి. క్రి. (జాను+గను) 1 ఉప్పు విందు, కడుగు. "నీ. జడిగొన్న చెనియలజగు తోడనుగూడ జడను చెన్నదలను జాదుకొన గ." విక్ర. ౧ ఆ. ౧౬౬. విక్ర. ౧. ఆ. ౧౨౨ ౧౫౭. భార. ఆను. ౪, ఆ. 3౮౦; 2. సాంద్ర మగు, దట్టమగు. "గీ. ఉద్ధి యనుపేగు చెవి సోకినంతమాత్ర, జాదుకొడ బులకించె నజ్జు విధుండు." తైవ. 3, ఆ. ౪౮.

జోడుర = జోడుర. తై. అన్య. ఒకవిధ మగుగీతమున నుపయోగించెడి కదము. (దీనిని 'జోడుర బాగుగి' యనుపల్లవితో పాడెవరు.) "ఉ. జాదుర జాదు రంచు మృదుదప్పరిగీతులు వారుజీరసా, సావధను బాలికేకముల జంద్రిక గాయంగ దక్షగాటికా, వేషలమీడటక గనకపీఠలు మీలుచు బాడి రచ్చరత్, మోద మెలర్చుగా భువనమోహని విగ్రహు భీమనాథునిన్." భీమ. ౫, ఆ. ౧౦౨. (సర్వలక్షణసారసంగ్రహ పాఠము - 'జాదురజాదు రంబు,' అని ముద్రి. శ. ర. పాఠములు.)

జోడులువేచు. వై. స. క్రి. మృదునద్రువుల కఠిన కార్యమునకు నియోగించుట. "చ. సరవి యెఱుంగలే కకట జాదులువేచెను మంగ లంబుకన్." పి. శకుం. ౨, ఆ. ౬౩.

జోను. జే. వి. ఫలవృక్షవిశేషము. "నీ... బానపాడులు గంగరేవుపాడు..." కాళ. 3, ఆ. ౬౯.

జోనకి. జే. వి. కర్ణాటకపురుషావతలచెవియందుంచెడి నిప్పు మట్టిండుత్రాడు. (శ. ర.)

జోనకిత్రాడు. జే. వి. (జానకి+త్రాడు) 1. జోనకి. "నీ. జానకిత్రాక్షం గృతానకీలల కేర్చి కేల నూడిన తుపాకీలబాదు." రంగా. ౧, ఆ. ౧౫౭. "నీ చెనుముకిముగ్ధి జానకిత్రాటిమిడుగుఱుల్ గొజరె డునది యెలగోలుచూడ." తువల. ౨, ఆ. ౧౨౭; 2. బాణసంచు కాల్చుట కుపయోగించు నిప్పుత్రాడు. (చ.)

జోనము. జే. వి. గజ్జిపుకల్లముక్రింద వేసెడియాస్త్ర రణము. (త్రా. జేను. "కా. వల్పల్లబుక

డానిజాన ముకుటన్ సత్రానిశేల్లయన్." చ. సాగిశ్చ. ౪ ఆ. ౨౦ 'గీ. స్రాత్తడు, త్రైపుర నెఱుంగ దగ్గిత్రైపురము సాం వెనక మెనకలనుల్ పుశ్యంబు గొనెతెన్నె నొక్కసాది." ఉ. రా. 2, ఆ. 3౯౭. తువల. ౨, ఆ. ౧౧౧. ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౯.

జోను. జే. వి. 1 సొగసు, సాంద్రము, అందము. "గీ. బానురొంటిచానయొ మేనమాను, తూతు రుచు..." పా. ౨, ఆ. ౧3; 2. ఒక్క శోభ. "ద్వి... బసవనదండనాయకుని, జానొంద మ శ్చగ్గిసామి గావించి." సంజితా. దీక్షా. ౧ పు 3. నిధము. "ద్వి. మాటలం బిద్విల్లు మధురంబు దలంచు, సరంబులాడెడిజాను దలంచు." సంజితా. పురా. ౧౨3 పు. నిజ. 1. సంజాలము, మనోహరము; సుందరము, అంద మైచది. "నీ. చొక్కము రగము చొకాటము రాణ చొక్కాటము నాకేము చొక. గీ. గోనబు లెయ్యంబు బాను లెన్ననిది బాగు, చొక్కటంబన వెలయు సంగజాలసమాఖ్య." ఆం. భా. తృ. ౧౪. "గీ. పల్కననబోడి జా నగుపల్క లిడుచు, గనికరం బెచ్చ మము నిచ్చు గాచు గాత." అచ్చ. బాల. ౬; 2. స్పష్టము. "చ... ఘోషము జానుగ నన్ను నెఱింగె..." భార. ఆను. ౧, ఆ. ౧౫౭. "చ. సరళము గాంగ భావములు జానుచెనుగున ని పుపెంపుతో, బిగిన నర్జునత్ ఫటిలి పేర్కొ న నర్థము లొక్కలిల్లు..." తు. సా. ౧, ఆ. 3౫; "ద్వి. ఉరుకరగడ్యపద్మోత్పలకంబె, సరసమై వరగిన బానుచెనుగు, చస్త్రిపరగా సర్వసామాన్య మగుట." బస. పు. ౧. ఆ ౮౧ పం. 3. అధికము. "ఉ. మానవులార రోగములు మానుడు లేములు లేవునుపవత్, బా నగుదుకభము ల్లాల గు జాను నఘంటలు... అలెస్థిరభక్తిని గొల్వడి బరా, ధీమంతుగాక మీరు పనుదేవుమారకు ముక్తి కోనమై." అప్ప ౪, ఆ. ౧3౪.

జోనుగు. జే. వి. కర్ణము, చెవి. "క. వీను లనఁ జెవు లనంగా, జానుగు లన నావ్యాయములు శ్రవణంబులున్." ఆం. సం. మాస. ౧౮.

జోనునకు. దే. ఆ. క్రి. (జాను+నకు.) స్వప్నము, తెల్లచగు. “ఉ...న, స్నిహి నాపుఁ డీమనియఁ డీయ్యలాంఛనుఁ డీయ్యోత్తముల్, జాతువడంగ నీక్షణము చంపర శోభవరీతవిత్తులై.” భార. ఆర. ౨, ఆ. ౨౧౪. (శ. ర. పా. ‘జానునెడంగ’ ముద్రితము.)

జోనువాణు. దే. ఆ. క్రి. (జాను+పాణు) జోనువని. “ఆ. కాలచక్ర మెఱుంగఁగ లేక యెప్పుడు. సంధ్యజవము నేయు జానువాణు. సంధ్య జవము లేని జాడ తెట్టుండును...” వేదన. ౨, భా. ౪౦౮.

జోవత్తిరి. దై. వి. (జాజి+వత్తిరి) జాజివత్తము. (శ. ర.) రూ. జోవత్తి.

జోవత్తి. దై. వి. (జాజి+వత్తి) జాజివత్తము. “శ్రీ. జావత్తి యనఁగను జాజివత్త మైవచ్చ...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౧.

జోవరము. దే. వి. జారు, ఆలస్యము. “క. జోవరము లేక యిప్పుడ, శ్రేణులతో గొట్టతులఁగ గృష్ణుని దొరలక, గీపెట్టగ మ్రింగెద నని, పావపు రక్కసుడు నేలఁ బడియిందె నృపా.” భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౪౬౮.

జోవ్వము. దే. వి. (క. జావ్వ = సోపరి) జారు, ఆలస్యము. (శ. ర. వా.)

జోవరా. దే. వి. కంఠమపూవు. “శ్రీ. బాణాసంస బాణమాణిరమును దాల్చి యందంపుజాఫరా గంద మలఁది.” సిం. నార శ. ౮౬.

జోవిలి. దే. వి. చంద్రుడు. రూ. జోవిల్లు. “చ...చందు జావిలి చలివెల్లు చందురుడు వెన్నెల రాయఁడు చంపమామ...” ఆం. భా. ప్ర. ౭౭. చంద్రికా. ౪, ఆ. ౧౧౯ ఇది సహ సాంతమునఁ బ్రయుక్తమై శ్రేష్ఠార్థక మగును. “గీ. వెలయ నిరుదచ్చిరాచజావిలలఁగాన, మిక్కు లం బగులేజాన మెఱసివాడ.” అచ్చ. బాల. ౨౦౧.

జోవిలిగుబ్బలి. దే. వి. చంద్రుని. “శ్రీ...గొక్కపు టొడయని, కడ, జని ద్రోణ వస్త్రులు జావిలి గుబ్బలియును హత్తి...” అచ్చ. యు. ౪౦౩.

జోవిలితాల్పు. దే. వి. శివుడు. “శ్రీ. ఇనమునఁ గానించి యెఱిగి జావిలితాల్పుఁ దగఁ గొల్పు

నజ్జడదారితులుము.” యమా. ౨, ఆ. ౪౩. రూ. జోవిలితాల్పు.

జోవిలిదిండి. దే. వి. రాహువు. “క. కలి వీచ యొయ్య లూగఁగ, నలరుక జవయక మొంఁఁబు నశక మొయిక జా, విలిసిండిదగుల నెలఁచుక, ముందుల వెతుకకును గదిమిత్రో యందురహిన్.” యమా. ౪, ఆ. ౨౨.

జోవిలిమేకరి. దే. వి. రాహువు. “తరల. పలుఁడెఱంగుల జోవుచుందుఁ బట్ట నన్నిటి కిన్నియై, యలిసి వ వెలవెటల శేఁగమఁజ్జి జావిలిమేక రత్, బనె జడల్లడు నీలఁ జేయఁడు. వైచయిం జనునేరఁగా, నిలుపుటి తల వచ్చుకొమ్మలనెమ్మొగ గమ్ములు పొల్పుగున్.” యమా. ౩, ఆ. ౬౯.

జోవిలిరా. దే. వి. చంద్రకాంతము. “ఉ. మేలిక డానిదాత హోయలు మీఱఁజావిలి రాల మేడచా, కేలపు తేఁపు నల్వయ నెన్నుడు గొల్వఁగ మంచుగొండరా, చూలిగూడి వేడు కలఁ జొక్కెడులేనెలతాల్పుఁ గొల్పవన్.” సిలా. ౧, ఆ. ౧.

జోవిలిరిక్క. ద్వ. వి మృగశిర్షనక్షత్రము. (శ. ర.)

జోవిల్లి. దే. వి. (జాను+దిల్లిక-జాను=ఆహ్లాదకరము-దిల్లిక=విబుధము-శ. ర) 1. చంద్రుడు. “కా. ఆజావిల్లి నెలఁగు లిల్లిల దాడుక లేక రాకాచి కా, రాజశ్రీ సగ మైసమోమునఁ బట్రాగ్రణో త్రియై దైత్తి యూ, రాజివానన యేడ్చి...” కను ౪, ఆ. ౧౨; 2. సమాసము చుత్తరీపదమైన శ్రేష్ఠచాచక మగును. “క. జనవరకురే ద్రు కిడిమఁజనఁ జాబనఁ జాచి నిలుకజావిల్లి యనున్.” తూ. ౨, ఆ. ౪; 3. బాలశ్రీదా విశేషము. “శ్రీ. దూచియు జావిల్లి మూచి కన్నుల కచ్చిగుడుగుడుగుంచాఁ మఁజెనగిరి.” హంస. ౩, ఆ. ౧౪౬; ౪, ఆ. ౧౪౭.

జోవిల్లిరా. దే. వి. చంద్రకాంతము. ‘వ... ఆబ్బోటి జావిల్లిరాగోదలం బ్రధిపలించు నిజ వడవిబాబు లనేఁకకవి. బాబులు గాఁ దలం చి...” వృ. వి. ౨, ఆ. ౮౪. రూ. జావిలిరా.

జోబు. దే. వి. (క. జాబు) 1. కప్పు, పత్రిక. 2. రావికట్టినచందనపుతెక్కపొడి. “గీ. కావికట్టిన

యట్టి చంపనపుణ్యకృత్యాపాడియుం గవ్వయు జా
బనఁ బొల్పియుండు." అం. భా. త్మ. ౪౯.

జోబుర. దే. వి. (హిం. బాఫరాక్ = పండుమపువ్వు
రంగు.) బట్టలకు రంగువేయట కుపయోగించు
గింజు గల యొకచెట్టు. (శ.ర - 'గంజవొడి.'

ప్రా.)

జోమ. వై. వి. (హిం. జామ్.) ఒకజాతి ఫల
వృక్షము. (శ.ర)

జోమారు. దే. వి. (హిం. జామెవార్.) నెట్టా
అంచుకములు లేచితెల్లవస్త్రము. (శ. ర.) పం
చెలచాపు. (వా.)

జోమీను. హిం. వి. పూట.

జోము. వై. వి. (రం. యాను.) యాము
విడువ్వురగడియకాలము, యామపామిల గల
కాలము. అం. భా. ప్ర. ఆ. ౯౧. "ద్వి. జామన
కొక్కొకజాతిపూతయను. జామన కొక్కొక
చందముతోడవు." కండికా. దీక్షా. ౮౦. పు
బ. జాబు. "ఆ. కనినీ మూడుజాతకటిప్రా
ద్దొకిండుక, చల్లవవన కల్లకల్లకడలి." హరి.
పూ. ౬, ఆ. ౯౯. "ఉ...వలవక నశ్రువుల్.
జామగ నాల్గుజాబు నికఁ జాబు భవం బను
సంతకాఁకుకొ, బాలయ..." మను. ౩, ఆ.
౯౩.

జోరడు. దే. వి. అశ్వభేదము. "క. చనరించినసీలని
నడగని బొల్లని కత్తలాని గైరని సారం, ని
జావని జన్నని నిమవని మొదలుగఁ చెల్చి
నిలిపెవాహుకు డెడరక." ద్వా. ౩, ఆ. ౧౪౧.

జోరీ. దే. వి. 1. రాగి పెండి మొదలగువాతోఁ
జేయబడియు సన్నమెడ కొమ్ము గలదియ
నగుజలపాత్రము. "సీ. ఎలమితో సోమయా
జుల పెద్దజోరీలు గుడిగుడిలగఁ జేసికొనెడు
వారు." సిం. నాఁ. శ. ౨౦; 2. కమండలువు
"క. కనయిరవుఁ బేరు నరిగెడు, వదియును
కఱిగింది డప్పి వాయగ నీ క్లృడిన నక్కట్టరి
జోగియుం, యజాఱిలోనినీర్లు త్రావునున్నన్." అచ్చ.
యం. ౪౧౨. వా. రూరీ.

జోర్పు. దే. స. క్రి. (రూ. జాబుచు. జాబుధా.
ప్రే.) 1. జాతించు. "హ. ఆటల్ దీటిది మద్దు
పెట్టకొని సర్వ్యాటంబునకొ జుట్టివై, జిరుగం

బయ్యెద కొంగు బార్పి తమి నాడేపించుచుకొ
వైకొనన్." దశా. ౩, ఆ. ౮; 2. తొలఁగించు.
"ఉ. అంగనకొను యావనసనాయమునం గయి
సేసినట్టనే, డంగజా ప్రాపుగల్గి యఖిలాంగము
లేన యలంకరింపఁగా. నంగములందు నేల యివి
యాచు గృశక్త్య మహంకరించి తానంగద
కంకజాగులగు కాభగణంబులు బార్పినింకిన్." కవిక.
౩, ఆ. ౮౬; 3. పదల్పు, విడఁజేయు.
"చ...పూనిక్కికొ, ననుకొని సిగ్గునిరుచును
బార్పి యెవఁ బరి గూర్చి బెన్నఁడో." కవి
క. ౩, ఆ. ౧౪; 4. ప్రోసివేయు, పాఠవేయు,
"సీ. తడఁబడు బనుగఁ గొండలవెంటఁ దిరుగుట
జలముల శిశువుల జాన్పొప్ప." ఇందు. ౧,
ఆ. ౨౨.

జోర్పు. దే. వి. (రూ. జాబుపు. జోబు ధా.)
జాబుట. "సీ. మైటజాన్పులును సోబానపాటలు
కొప్పు నవరించునీటు చేనన్నవగలు." శుక. ౩,
ఆ. ౩౧౨.

జోబిడుచు. దే. స. క్రి. (జాబన్+విడుచు.)
విడుచు. "గీ. నిన్ననే నన్న మొఱంగి నాచిన్న
దాని, నక్కటా యెడలేవున నమ్మికొందు,
వేమిటికొ జాబిడిచితి వింతెకాని. యంత
దబ్బుకాడ నీ నెదొ కావొ." శుక. ౩,
ఆ. ౩౭.

జోతించు. దే. స. క్రి. రూ. జోబుచు. (జోబు
ధా. ప్రే.) తొలఁగించు. "సీ. గబ్బిగుల్బలు
వైలుగాఁగఁ బ్రేటకెఱుగు జాతించి నవరించు
సార సార." ఘటికా. ౨, ఆ. ౩౪.

జోతిపోవు. దే. ఆ. క్రి. 1. మృతినొందు, చచ్చు.
2. తప్పించుకొనిపోవు. 3. మృతమగు, పడిపోవు.

జోబు. దే. ఆ. క్రి. (క. జాబు.) 1. మృతమగు.
"గీ...జాబె వీడె, ననగఁ జ్యోత మయ్యె
ననుటగా నలరు నభవ." అం. భా. త్మ. ౮౭.
"గీ. శ్రవణకర్మహరయంగళంబు జాబుకుండ." హర.
౬, ఆ. ౪౧. సీ. విరళ మై పక్షురెద్దికయంబు
లెడ జాబు జంచు లొకించు కాకుంచితముగ." నైష.
౧, ఆ. ౯౮. "ఉ అంతట భానుమంతుఁ
డవరాట్టికొ నొయ్యన జాబె దిక్కులకొ, సంత
మనంబు మీఱె...తై. భా. ౪, ఆ. ౧౪; 2.

(జాట్టుముడి, మొ.) విడిపోవు. “సీ. చెడటిర
యలకలచిక్క చక్కగఁ దీర్చి జాతిన
గనయంబు నవదరించి.” విక్ర. ౧, ఆ. ౧౧౧౮.
3. (నీరు, మొ.) స్రవించు, కాలు, పీడు; కాటి
వడు. “ఉ...నీరజనాభుండు నిండుఁగొంగిటం
జేరిచి బుజ్జించి నునుఁజెక్కలఁ జాలుకొనంగ
జాటుక, నీరు కరంబులం దుడిచి...” పారి. ౧,
ఆ. ౧౩౪; 5. (కాలము) కడచు, గలించు.
“ఉ. రాలిరి యెల్ల జాతినను రాగముతోడఁ
గుముద్వతీరతిక, బ్రీతి భజించి...” నృసిం.
3, ఆ. ౧౦౦౪; 6. వెడలు, పాటిపోవు. “మ...
మదానేకవచ్చటలొదంబులఁ బడ్డయట్టు తమ
ముల్ జాతెక్ బిలశ్రేణికిన్.” వసు. ౪, ఆ.
౧౯. “సీ. మనబాలవల్లిక మఱచి వచ్చిలిఁ
గొంచుఁ జనుదెంతు నది యంచు జాతె నొకతె.”
కళా. 2, ఆ. ౧౪౮; “వ...వెన్ను చూపి
జాతెక...” విక్ర. ౪, ఆ. ౯౮; 7. తొలఁగు.
“క. వేఱుారికిఁ జని యట కైదాటుదినంబులకు
వత్తు నద్దినము లా, రూఱునుమీ నీసంగలి,
జాటు నా కనిన యోవ. సంతోషమునన్.”
వేం. చంచ. 3, ఆ. ౨౧౮; 8. నశించు. “గీ.
జడిసి విరహిణి వగఁ గూరె జారచోర, దర్శులు
జాతె రవికరతాప మాతె” మన. 3, ఆ.
౨౩; 9. కప్పు, చెడు. “సీ. శబ్దసాస్కార మెచ్చ
టను జాతెగ నీక వదమైతి యర్థసంపదలఁ
బొదల.” ప్రభా. ౨, ఆ. 3; 10. వదలు.
“ఉ...వైబడినపోతరపుంగిటి నొక్క కేలున,
న్దొరట దిగఁ బట్టి దృఢముప్పైహరి న్నడి నొంపఁ
జూచి కే, ల్జాటుట బాతె నమైకము జాగిల
ముల్ వెన వెంట నంటగన్.” శుక. ౧, ఆ.
౧౭౯. వి. = జోలుడు. 1. గళనము. “సీ.
జాటుడు జరుగుడు జాటుపు జా అన గళనంబు
దనరును...” ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౩; 2
తొలఁగుట; వంగుట. “గీ. పోరె నొకకొంత వడి
యోర జాటు లేక, తుములవిక్రొంచి త్రానునఁ
దూచినట్లు.” సుద. ౫, ఆ. ౮౭. (రెండర్థములకు
నిదే యుదాహరణము) విజ. 1. దిగుతు కానిది,
వదులయినది. “ద్వి. సారంగచర్మంబు జాటుగాఁ

గప్పి.” ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬౬. పం. 2.
చిక్కనకానిది, వలుచనిది; 3. క్రిందికి వ్రాలు
నది, ప్రేకాడునది. “గీ. జాటుబొజ్జ...” హర.
2, ఆ. ౧౨.

జోలుగొప్ప. దే. వి. (జాటు+గొప్ప) చక్కగా
దుర్వి వదులుగా ముడిచిరగొప్ప. “క. వందనము
వెడలి వయనపు, టందముగ జవాదిత్రాత లలఁది
తొడవులం, గుందనపుటంచు వగ జీలుఁ,
గుండెలిసాటువలు జాటుగొప్పలు నొప్పక.”
వాల్మీకి. 3, ఆ. ౭౯. రూ. జాటుడుగొప్ప.
“ద్వి. చలియించుచుచి చొప్ప జాటుడుగొప్ప.”
ద్వి. సా. 3. భా. (శ. రం.)

జోలుఁద్రెలు. దే. వి. (జాటు+ద్రెలు.) జాతెడు
వైలు. “క. కొడు మెత్తుకొత్తు గుడికిక, నడచు
నెలవడుచు నాభినామమునం గ్రమ్మడి
సారుక మడిచేఱు, న్నడి జాటుంద్రెలు వింత
వగఁ గనుమీవన్.” శుక. 3, ఆ. ౧౭.

జోలుచు. దే. స. క్రి. (జోలు ధా. ప్రే.) జాతె
జేయు, జాతించు, స్వప్నానమునుండి కదల్చు.
“సీ. బలి చూడ గద్దగుబ్బలమీఁదిపయ్యెద
జాతించి గ్రమ్మగఁ జక్క జేర్చు.” దశా. ౨,
ఆ. 3౦౩.

జోలుడు. దే. వి. (జోలు. ధా.) “సీ. జాటుడు
జరుగుడు జాటుపు జా అన గళనంబు దన
రును...” ఆం. భా. ప్ర. ౧౪౩.

జోలుపు. దే. వి. (జోలు. ధా.) 1. జాటుట, గళ
నము. “సీ. జాటుడు జరుగుడు జాటుపు జా
అన గళనంబు దనరును...” ఆం. భా. ప్ర.
౧౪౩. (జాటువు. ప్రా. పా.) 2. కొండచటి.
(శ. రం.)

జోలుపాటు. (జోలు+పాటు.) ద్వ. వి. 1. స్థలనము.
2. స్థానికత్వము. “ఉ. ఎయ్యెడ మేలె చూతురు
గ్రహింపరు జాణలు జోలుపాటులన్.” విజ.
౧, ఆ. ౧౦౭. (ఇది రెండర్థములకు నుదాహర
ణము.) విజ. ౧, ఆ. ౧౭౨.

జోలుముడి. దే. వి. వదులముడి. (వ్యతి. పీట
ముడి, గట్టిముడి.) (వ్యవం) అది జాటుముడియే
గాని పీటముడి గాదు.

జోలువాటు. ద్వ. వి. (జాటు+పాటు.) 1. జాటును, గళనము. “సీ. గవునెక నకలిచి కవనె లూరి తండ్రి నీటి మఱి వీరడలు బిగించి, యనురాగమున రాగమునకు సాతిక గా శ్రుతు లానగూర్చి కరివె నివిరి. జాటువాటుగ నొక్కసారి మీటి యొకింత జాతినసారిలు చక్క నొత్తి.” సమీర. ౬, ఆ. ౨౦౦; 2. నెత్తుది. “ప...అత్తెంతనె చేరి జాటువాటుగా నొరేమోముల తెలియ వేడి.” ప్రబాధ. 2౮. 3. స్థాలిక్యము, ప్రమాదపరితపోషము.

జోలువాటు. దే. అ. క్రి. (జాటు+పాటు - స్వార్థ మున.) 1. చ్యుత మగు. “గీ. ధవళకిరణండు చరమది క్రటము వెంట, నల్లనల్లన దిగజాతె వెల్ల నగుచు, సురతపరవశభేదరీరిళచివర, భారమున జాటువాటుపూరినొత్తి.” కవిక. ౪, ఆ. ౧౮౩. 2. పెడలు. “గీ. వైద్యుల బిలిచెద నని జాటు వాతె నొద్దు.” కృ. శకుం. 3, ఆ. ౨౩; 3. తొలగ. “సీ. నాతోడినీడ లైనను చిన్నుల బెద్దగా నవరించు మీ చూపు జాటువాతె” ఉ. హరి. ౫, ఆ. ౯౨.

జోలువోపు. దే. అ. క్రి. తొలగ. “ద్వి. నుడివడ తెగరక సొలయక జడ్డువడక వెన్నడక కప్పుక జాటువోక.” వండితా. దీక్ష. ౬౦. పు.

జోల. వై. వి. (సం. జాలమ్) 1. చేవలను బట్టెడి వల (శ. ర.) 2. కిటికీ. (చూ. జాలకట్టి.) విణ. జాలనవృక్షము. “సీ. వల యన జాలంబు వరగు జాల యనంగఁ దనరుచుండుం దత్తనృశ సంజ్ఞ.” ఆం. భా. ప్ర. ౧౫౯; 3 వద్దకము, విరుగు మొగమందలి జొట్టనకూహము. “గీ... జాల, పొగరు పొడ యనఁ బద్మము ల్లిగును...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౪; 4. తొలగి. (చూ. జాల వాడు.) 5. ఒకానొకట్టు. “ప...రేగుల గోగుల రేలల జాలల నొద్దల మద్దల విరుగుల నిరుగుల నెప్పుల జప్పుల...” పి. శకుం. ౨, ఆ. ౧౪.

జోలాలపిడిది. ద్వ. వి. దేవగంగ. “సీ. సతతపనుల బెంకిజాలంపిడిది ... “గీ. ... వినువాక వెల్లి వాకనగ గంగవెలయ.” నేం. ఆం. ౧౯.

జోలకట్టి. ద్వ. వి. (జోల. + కట్టి.) 1. నల్లజాలి యందు బెజ్జము లేర్పఱచి యూచినకిటికీ. (శ. ర.) వెనుతురు ప్రసంగుటకు రాతిలో చేసిన బెజ్జము. (ప్రా.) “ద్వి. సొరిగి జేసినపాల నున్నంపుమిద్దె, జాబు రాబాగారు జాలకట్టలును.” (నిజలిగచిక్కయచరిత్రము. శ. ర.) 2. నిలు వుగా కట్టిన నాటిన కిటికీ. (వా.)

జోలకాడు. = యం. దే. విణ. (జాల+కాడు) ఆలస్యము చేయు కాడు. వై. వి. 1. చేవలను బట్టువాడు. (శ. ర.) 2. లూత, సాలెపురుగు. “సీ...జాలకాడు చెబిది నన్నప్పిల్లి, పాదొట్టనంగలూత పరగు ..” ఆం. భా. ద్వి. ౮౭. జోలము. దే. వి. జాన, ఆలస్యము. “ప. గీ. కలికి రాయంచబోదల కలికి యలికి, యలికి వల మానపరమానగళితమాన, దళితమానసలీల నే దాళఁ జాల, జాల మిది యేల జాలవిశాలనయ న.” శకాం. ౪, ఆ. ౮౪.

జోలరి. వై. వి. (జోల+రి) వైవర్త్యుడు, పల్లెవాడు “క...అంత వేమక, కాటులు జాలరులు సొచ్చి క్రందుకొనంగన్.” భార. శాం. 3, ఆ. ౧౯౨. “ఉ...గందపుంగొండగాడ్చుచే, నల్లిక బిల్లికొదనరుసామిడియొమిడిక్రింద భూమిభృత్తల్లజాఁడల్లజాలరినిధామునఁ బొంది హరితె డెంద మున్.” కృ. శకుం. ౨, ఆ. ౨౨౦; 2. జల గడుగువాడు. “గీ. జలగడుగువాడు వెలయును జాలరి యన.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౮౫.

జోలరు. వై. వి. (హిం. రూలర్) గొడుగు మొదలగువాని కొనచుట్టు వేలెడుజల్లి లానగునది. “ద్వి. వై నొప్పుచందువాపటము నల్లదలఁ జానలు సవరించుకాలరుల్ మెళయ.” ద్వి. సా. 3. భా. (శ. ర.)

జోలవల్లిక. ద్వ. వి. (జాల + వల్లిక) చిత్త్రపునీ చేసిన తములపాకుల కట్టు. “క. అప్పుడు తాంబూలంబులు, గప్పగమును జాలవల్లికలఁ బడఁతులచే, నిప్పించె బంధుకొటికి, నప్పద్దదభాయతాత్మం దంతట సరియైన్.” పారి. ౨, ఆ. ౨౧. “సీ. జాలవల్లికలు ముత్యాలజాలీలు వెకొవిజామరలు పట్టివేళ్ల నురఁటి.” రసిక. ౫, ఆ. ౧౪౮. “సీ. తాంబూలపాత్రంబు కం చనంగను గంపెయం

చనగను గుంపె యనగ, జాలపల్లిక యనగను
...” అం. భా. ద్వి. ౧౬౬.

జోలవాడు. ద్వ. విణ. ఈటెవాడు. (బ్రా.) “ద్వి.
జాలవారిని దివ్యటీలను బట్టి, గోలలవారిని గుడి
పూజరులను, నొడిసెలకాండ్రును నోజులవారి
...” బస. పు. ౩. ఆ. ౫౧౦ చం.

జోలారి. దే. వి. హింస్రశీ. (శ. ర.) నల్ల యుప్పి.

జోలి. దే. వి. దుఃఖము, శోకము. “క. ఈలోకము
దుఃఖబహుళ, మాలోకము భూరినుభసిరంతర
మం దే, జాలియును లేక యుండోరు, తో లెప్పుగ
బొంది యుండుదురు జను లనఘా.” భార. కాం. ౪, ఆ. ౧౬౧. “మ. అని నమ్రాననఁడైన
దైత్యులచల లాగించి నీకేల జాలిని జెందంగ
వితా జమావజయముల్లేవా...” దశా. ౫, ఆ.
2. ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౫; 2. మనస్సులదిలి
భేదము. “క. చెదప్పిన కార్యములకు, వేదన
బొందుదురె జాలివిడుపు మిత్ర ముక, భేదము విధి
దప్పింపం; గాఢరమే నీకు గామిని చెప్పుమా.” ఉ.
రా. ౪, ఆ. ౧౦౫; 3. వేదన, తాపము. “క.
ఈలా మంచము: బట్టుక, చాలా జాలి దపించె
శతమఘుడు...” దశా. 2, ఆ. ౫౯; 4.
కష్టము, శ్రమ, బాధ. “ఆ. సుజయిండు దప
మ జాలికె జాలి, వ, ట్లిలుచున్న వాడె ధీరచిత్తు
డు...” భార. ఆశ్ర. ౨, ఆ. ౫౫. “క. పాడు
గలవాడు మన శోక, జాలి యిడక తానె తార
సానకు వచ్చెన్, వేళయిదె లెమ్మ న్నవ...”
ఆము. 3, ఆ. 32; 5. భయము, భీతి. “నీ.
జాలినొందుచు నెత్త జాలక వచ్చుచో మనక
మండలుపు లక్కడనె చిక్క.” దశా. ౧, ఆ.
౧౭౮. ఆం. భా. ప్ర. ౧౩౩. 6. వాంఛ
శోధిక. “మత్తశోకిల. జాలి దక్కు నుతాంతరాళ
విశాలజేదులయందు గో, నాలగొంది దపంబు
సల్పుజనంబు తాల్పులు దూరం ద, ద్వావిశాఖల
నిక్షల ననపాళికామృగనాభివా, తూలికాహలి.
బక్యకాల్ప లితులికాశకలాప్యెన్.” పాడు. ౫,
ఆ. ౨౯౬; 7. విచారము. “క. ఆజాలి యేల
నిర్మల, బీజా విస్త్రాత్ర మేను వ్రీలి నొనర్పం,
గా...” భార. ఆశ్వ. ౪, ఆ. ౨౬౭.

జోలిండు. దే. స. క్రి. జోలివడు. “మ. సముఖాన
గాడు గాని, యొరులకొ జాలిండు... ..”
మల్లభూ ర్క.

జోలింబడు. ద్వ. ఆ. క్రి. (జాలికొ+పడు) 1. దుఃఖ
వడు, విచారవడు. “క. మే లర్థింపను గీడును,
జాలింబడి తొల గఁద్రోవనని తూష్టిభా, వాలం
బిమనన్కుండలై, యాలంబుగఁ జేసి నడకు
నయ్యరు దెఱుగున్.” భార. కాం. ౪, ఆ. ౫౮;
2. కష్టవడు, శ్రమవడు. “క... ఆధర్మకర్మంబున
ని, బ్రేకా యీ సాగతులను, జాలింబఱచె దిట్టి
వెండు జనునే యనినన్.” వరమ. ౫, ఆ. ౬౩;
3. తాపమొందు. “క. ఆలీలాపతి తంప్రి,
పాలుండు దినదినము మాదపాల్పె తిరుగన్, జాలిం
బడి మనసుం బట్టం, జాలక వరపురుషభోగ
సంగతి గోరెన్.” తుక. ౨, ఆ. ౮౫౩; 4.
ఇష్టవడు, శోరు. “క. కాలము సేరినమనుజుండు,
బాళిచి త్రంబుతో నవస్థముల గొనఁ, జాలిం
బడు గాని తనకున్, మే లగుఁబెట్టులు గొనఁగ
మెయిసొనఁ దాత్తన్.” భా. రా. ఆర. ౨, ఆ.
౧౭౧. “క. జాలింబడి విటుల వేదకఁగ, నేలంజెనె
...” భాజ రా. ౪, ఆ. ౧౪౬; 5. భయవడు.
“గీ. నీకటాక్షోర్తి వాక్యధానీకమునకు, జాలింబడి
గాదె యివి యాకజాలిం బడియె.” వసు. 3, ఆ.
౧౨౭.

జోలింబెట్టు. దే. స. క్రి. (జాలికొ+పెట్టు) కష్ట
పెట్టు, శ్రమపెట్టు, “ఉత్సాహము. కూలపాడి
మమ్మం గరుణఁ జూడు ప్రిపురదానవుల్, జాలిం
బెట్టుచున్న వా రసహ్యవిక్ర మోద్ధరన్.” భీమ.
౪, ఆ. ౧౧౨. భార. ఉద్యో. 3, ఆ. ౪౫.

జోలిబొందు. దే. ఆ. క్రి. (జాలికొ+బొందు) భయ
వడు. “కా. గోలాఁగూలకులంబు లాకులవడెన్
ఘోషించె శార్దూలముల్, జాలిం బొందె లులా
యముల్ నుడిగొనెన్ సారంగముల్... తాలం
కావరజూడు మందరమహాధాత్రీధరం బెత్తి
నన్.” వార. ౬, ఆ. ౪౬.

జోలిగుండె. దే. వి. 1. కనికరముగల హృదయుండు;
2. అదురుగుండియ.

జోలిగుడుచు. దే. ఆ. క్రి. (జాలికొ+గుడుచు) దుఃఖ
వడు. “క. ఊళ్లు పెట్టుంగా దా, కాలకొ వడి

దన్నుటయు భుగాలున నోరం, బాబు వెడల
నానరయయు, జాలిగుడిచి ముచుగొండచక్కిరి
బోవన్." వరాహ. ౧, ఆ. ౬౮.

జోలిగొను. చే. ఆ. క్రి. (జాలి+గొను.) 1. దుఃఖపడు,
జోలిగుడుచు. (చూ. జోలిబడు.) "గీ. నాథ
యాయులించి జాలిన నామనంబు, జాలి గొని
యెడు మీసదాబ్జులు లాన, వినఁ దగుదునేని
తెల్పుము విశ్వమునను, మీ రెఱుంగనికార్య
మేమియును లేదు." కవిరా. 3, ఆ. ౧౬౨; 2.
భయపడు. "లయగ్రాహి. ప్రేలిరి మరుత్తు లేద
జాలిగొని రాళ్ళినలు కా లుడిగి రుద్రు లవ
లీలఁ బడి రా ర్చిన్." భాగ. ౬, స్కం. 3౮౫.

జోలిమాలి. చే. వి. (జోలి+మాలి) 1. వెఱపు,
భయము. "క. వాలవలద్యహ్నిశ్శిఖా, మాలిక
పీక్షించి జాలిమాలికో నీతా, నాళికపదన పెద
పులు, నాలుకతుదఁ దడుపుకొనఁగ నగి నగచరుఁ
డున్." రామా. 2, ఆ. 3; 2. తాపము, వేదన.
"ఉ...ము,వ్వంపులకైదువుం దిగిచి వంపుచుఁ
దావులయంబసోన పర్చింపుచు జాలిమాలి గొనఁ
జేసె మరుం డమరీకదంబమున్." కవిరా. 3, ఆ.
౪౫.

జోలియ. చే. వి. 1. జారెడేగ, శ్వేనభేదము. రూ.
జాలె. "గీ. సాధువముగిడ్డు లగుడు వేసడము
కురుజా, బాఁజ నెలకట్టె జాలియలైరి యజుజా,
నోరణంబును నాదిగాఁ బేరువడిన, వేటడేగల
గిటికొనవిడిచి కడిమి." హరిశ్చ. ౨, ఆ. ౨౨;
2. బొంగరపుత్రాడు. (క ర.) 3. యజ్ఞము చేయు
నపుడు సోమిదన్ను తలవై నుంచుకొనువల. "నీ.
ముఖలక్ష్మీభీరి దమోనిధి జొచ్చె నా జాలియ
విరివేణి వ్రేలుచుండ." కు. సం. ౨, ఆ. ౮౬
కాశి. ౨, ఆ. ౫౨. 4. (సం. జాలకమ్.
క. జాలిగై. త. చాలిగై.) జాలెనంచి. "ద్వి.
వట్టుపుట్టంబులుఁ బసిడిజాలియలు." ద్వి. పరమ.
2, ఆ. ౪౯౯.

జాలియము. చే. వి. జాలెనంచి, రూపాయలనంచి,
వరాలనంచి.

జాలీ. చే. వి. (సం. ఝల్లరీ) గొడుగు మొదలగువాని
కొనుట వ్రేలాడును. "నీ. చందువాముత్యాల
జాలీలు చికిలికొచ్చుచుటద్దము లెనమించు

తగటు." రసిక. ౧, ఆ. ౬౧. సా. 3, ఆ. ౧౪౮
'జాలి' అనియు ప్రయోగమొకటి చూపట్టు
చున్నది.) "చ...అం,చగరులపాపు ముత్తియపు
జాలికురాళము ... దోమతెరచుంచమునై హరి
నిండువేమకన్." ల. వి. ౫, ఆ. ౧౦౭.

జోలు. వై. వి. 1. ఏలు, నది. "గీ. చుట్టువారును
నెవ్వ పోగొట్టునాబు, చిట్టుగాలుపసిండి
క్రొంబట్టునలు, మెట్టజాబు మొగిల్ వన మెట్టఁ
బాబు, నట్టిడాలును గలజగతెట్టి దలఁచు." ఆచ్చ.
బాల. 3, చెన్న. 3, ఆ. 3౮. "సరిసిజప్పత్తము.
కప్పుగఁడోలొక గొప్పనబాబు గనువినుకుల
నొడికములుగు నరులన్." య. ౨, ఆ. ౪౬.
2. అల్పప్రవాహము; ప్రవాహము. "నీ. జడ
లగాఁ దెలిసిచదలేటిగా ల్పాటి జా నొంద
వెలిబూది మేన నలది." నీలా. ౧, ఆ. ౧3.
ఆం. భా. ప్ర. ౧౫2. కు. సం. ౧౦. ఆ.
౨2; కుసు. 3, ఆ. ౧3.

జోలుకొను. ఆ. క్రి. (జాబు+కొను.) 1. ప్రవ
హించు; కాలు, ప్రవించు. "చ. సతతము వాని
లేనియలు బాబుకొనుక బహునిమ్మగాకృతిన్." వరాహ. ౧౦, ఆ. ౧3౦. "వ...చుట్టయం
తైనపుటంబున జలంబులు బాబుకొను తెఱుగున
దినదినంబునకు నాయువు డయం బై..." భాగ.
౧౧. స్కం. ౧౦౯; 2. వర్ధిల్లు. "క. బాబుకొను
పెంపుతోఁ దగ, నీలాగున దగవు నడిపి యింపు
దలిర్పుక, లోలా నలరుచుఁ దన యిల్లాలిం
గని శుక్రం దనియె నర్చిలితోడన్." య. ౪,
ఆ. ౧౨౫; 3. ప్రసరించు, వ్యాపించు. "ఉ.
అతనియాలు డీలుపడనట్టిమనోజానివాలు వాలు
కం జాతమచాలు పూలుగలనంబగి కొద్దులగీలు
గ్రామము, క్రాతలిదాలు మేలుకొనుకల్లలతావల
మేలు జాళువా, జోతులబాలు జాలుకొను
చూపులఁ జూపఱ నేలు ప్రోలునన్." శుక.
౨, ఆ. ౬3. రాజ. చు. 3, ఆ. ౪౦. చిత్రభా.
౫, ఆ. ౧౨.

జాలువా. చే. వి. బంగారు, సువర్ణము. "చ. కలు
ములు జాబువానరిగెబయ్యెదకొంగు విదుర్పు..."
దకా. ౨, ఆ. 3౧2. రూ. జాళువా. చంద్రా.
౧, ఆ. ౮2.

జోలువాణు. ద్వ. అ. క్రి. (జాలు+పాటు) 1. ప్రవహించు; కాటు, స్రవించు. "నీ. కరుణారసము వొంగి తోరంగమచాడ్చున శశిరేఖ నమృతము జాటువాణు." భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౨. "నీ. ఎం దుండుగురివెంద వందిల్ల పూడేనెజడి, యిందు శిలలందు జాటువాణు." మరు. ౪, ఆ. ౭౦. భీమ. ౨, ఆ. ౪౨; 2. ప్రసరించు, వ్యాపించు. "నీ. మిళితరాగా భోగ మృదుగల్గపాళిపై సప్తదోదేకంబు జాటువాణు." కావ్యా. 3, ఆ. 3౯.

జోలువు. దే. వి. = జోలు. ప్రవాహము (అగస్త్యుడు శ్రీరాముని) "వ...తూర్ణంబుగ గరంబుల నెత్తి భక్తితోడం గాఁగిలింది యత్తుహామహుసందర్భ నాహ్లాదంబున జాలువు లగుబాష్పజలంబులు దడియించు ప్రహృష్టమానసుండై..." అధ్య. ఆర. ౬౪. పు. (శ. ర. పా.)

జోలె. దే. వి. 1. ఒక జాతిదేగ, శ్వేనభేదము. రూ. జోలియ, జోలెము. "గీ. మృగయు లంకటఁ దెచ్చిరి లగుడు గిద్దు, జాలె జలకట్టై కణజు వేసడము తైరి, కరుణ వారిణి యను దేగకొలము సాగు, వములఁ బిలుపుట వేఁడు వచ్చువాని." పి. శకుం. ౧, ఆ. ౧౧౦. "నీ. సాశ్వము జాలె వేసడము దేగ లగుడు తైరి కణసరంబు నోరణంబు, జలకట్టై గిద్దు వెంచడ మన శ్వేనభేదములు..." ఆ. భా. ద్వి. ౯౦. 2. పలవంటి నాణెము లుంచు నుంచి. "గీ., టంక, సాల వాటులు నించి యాస్థానీఁ గట్టఁ, గాలసర్పము గలి వ్రేలుజాలెఁ జూచి." ఆము. ౧. ఆ. ౮౫. "క. జాలెఁ బట్టింపుము వది, వేలు నయిదువేలు రెండువేలు నరయ సొన్నా లరి కుంకలునకు పడువన్." కై. భా. ౮. ఆ. ౫౪; 3. బొంగరపు త్రాడు. "చ. కనకనగంబు బొమ్మరము గాభుజ గొండుఁడు జాలె గా నమర్చిన గిరిపుత్రి గాంచి..." విక్ర. ౧, ఆ. ౨. ప్రబంధ. ౧౦౯.

జోలెత్తు. దే. ఆ. క్రి. (జాలు+ఎత్తు) జాలువాణు, ప్రవహించు. "గీ. అంతిధరమున కరుగుచో నింది తిరిగి, యోరగాఁ జూచినపుడు శృంగార రస మ, పారముగ నుబ్బ జాలెత్తె నార దాని,

చలమనోహరలో చనాంచలమ చెలమ." విజ. 3, ఆ. ౧౧.

జోలెత్రాడు. దే. వి. శెట్టియొక్క య. పకరణవిశేషము. "గీ. నుదధియొద్దాఁ మే దట్టిచుట్టు గాఁగ, రాలయం గరముబు జాలెత్రాడు గాఁగ, మంచి యరగండవాడి మేనిచుట్టి గాఁగ, జిత్తజుభు జాభుజి! జగశెట్టిఁ బోలె." పాంచా. ౫, ఆ. ౮. (శ. ర. పా.)

జోలెము. దే. వి. పలవంటినాణెములనంది. జోలియము. "గీ. తాను నిర్బాణఁగొమ్మయుఁ దనయ యుగము, మొలల దీనాఁముఁ జాలెములు వహించి, సాతుఁ గూడి చనంగఁ దననరులు దాకి, నలుగురం బట్టి ధన మెల్ల నోలిచి కొండు." కాశీ. 2, ఆ. ౨౧౦

జోల్వా = జోలువా. "చ...విదేహవల్లభునిజాల్వా పెద్దమోసాలఁ జుగన దంటిం ద్రుల దీగి..." దశా. ౨, ఆ. ౨౫౮.

జోలించు. దే. స. క్రి. జలిపించు, ఆడించు; విడుచ్చు, దులుపు. రూ. జోడించు. "నీ. హనుమదాకృతులు వ్రాసినకంచుటరిగలు జాలించురచి వేదాలు మించ." కై. జ. ౪, ఆ. ౭౮. "వ... ఒడలు జాలించి తూలింకిన జాలించక ముంచు కొని మందరం బిరిందివంకను వలవలం దాపలం బోసిక పొదివిన నెఱికి పిడికిటం బొడిచియు..." రాము. ౮. ఆ. ౧౪౫.

జోలియ. దే. వి. మండలభృగుణము, గుండ్రముగా తిరుగుట.

జోలియము. దే. వి. = జోలెము.

జోలీలు. దే. వి. బ. వస్త్రభేదము. "నీ. జాళీలు చెఱుగులు సామంతవిధులును గావూలు దశిలీలు ఖండనరులు." భూ. 3, ఆ. 3౮.

జోలవా. దే. వి. బంగారము; ఆపరంజీ, శుద్ధ మగబంగారము. "నీ. జాళవాసాములు సరిగెడువ్వలవలు పైనుమాణిక్య సింహాసనములు." ఉ. రా. ౫, ఆ. ౨౬౭. "నీ. గిలుకు మెట్టెలడాలు చలవకుచ్చెలలపై జాళవాబం గారుసరిగఁ గూర్చు." దశా. ౨, ఆ. 3౫౨. "నీ...ఆలిశుద్ధచామికరాఖ్యలు చనుగ డాని,

మేలిమి యవరంజి జాళువా కుందరం బుదిరి నా..." ఆం. భా. ద్వి. ౨౭౯. రూ. జోలువా. జోళువాకంటిలోలివేల్పు. దే. వి. హిరణ్యాక్షుడు.

"గీ. జాలువాకంటి లోలివేల్పు శేలయెల్లు, గొంచు వినదారిదొకి కేతెంచుచున్న, బూసి లొల్పందిగున్న వై నానికీ జీతీ, శోఱిన మన్ను దాల్పనే శోరి నీవు." ఆచ్చ. బాల. ౧౫౩.

జోళువాకంటిరేద్రిమ్మరి. దే. వి. హిరణ్యాక్షుడు. "దండకము...శేల యెల్లు దగం గొంచు: బెం జిల్వ రాదొకికిం బాటునా జాళువాకంటి రే ద్రిమ్మరిక జర్మపుంబుది వై క్రుత్తువా.." నీలా. ౨. ఆ. ౪౯.

జోళువాగుబ్బలి. దే. వి. (జాబువా+గుబ్బలి) మేరువు, బూగుకొండ. "నీ. శక్త్రుపురతనాల సిగ్గులగ్గికల జాళువాగుబ్బలి: బోజదాసి." ఖుడికా ౨, ఆ. ౨౨౨.

జోళువావజ్జయ్య. దే. వి. (జాళువా+వజ్జయ్య+ అయ్య.) హిరణ్యకశిపుడు. "నీ. జాళువావజ్జ పయ్యం జూపి యావట్టికి మే రిచ్చు సామేసి మెకము నొకటి." క్రబభ. ౧౬౨.

జోళువాబొత్తు. దే. వి. బంగారపుబొత్తు. "గీ. ఎమ్మె గల దిది జాళువాబొత్తు యేమొ." ఉ. రా. ౪, ఆ. ౧౦౯. "గీ. కమ్మవిక్లావి చేతిపూగొత్తు మద్దుగుత్తు సిద్ధంపుజాళువాబొత్తు..." నీలా. ౨, ఆ. ౩౨.

జాళె=జాళియ. "ద్వి. పోరిఁబోరి వంతుశంబున నియ మించి, కరి జాళె నేయింపక గడఁగెనువాడు." రం. రా. యు. ౩౦౫, పు. ౨౦. పం.

జోళువావింటివాడు. దే. వి. (జాళువా+విల్లు+ వాడు) మేరుధనస్వం, శివుడు. 'మాలిని. జగములయెకిమిఁడా జాళువావింటివాడా." ఆచ్చ. కిష్కిం. ౧౦౯.

జోళెము. దే. వి. 1 ఆశ్వగరివిశేషము, రేచికము. "నీ...పేరెము వేడెము జాళెము బదిరి నా కేటతంబు విలసిల్లు." ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౮. 2. మండలభీతము, గుండ్రముగాఁ దిరుగుట. "వ...అపగవ్యగరిక జాళెమున హయంబుఁ బోనిచ్చుచు..." మను. ౪, ఆ. ౧౧౫. (జాళె ములుద్రివ్య = జాళెములుగా గిరగిర ద్రివ్య.

"నీ...గద యమర్చి, తెనువ జాళెంబులు ద్రివ్యముఁ బఱతెంచి గాండివిచేరియగ్గములుఁ జ.సి." జై. భా. ౫, ఆ. ౭౪.)

జోళ్యా. దే. వి. జోళువాయొక్క రూపాంతరము. "మ. వలకేత్ గ్రుచ్చి కవుగిలించి జీగి జాళ్యా చెల్వళుక్ సద్దు చెక్కిలి ముద్దాడుచు మిక్కు టంపుఁ దమి సొక్కెం గాంత కన్నోడునన్..." దశా. ౩, ఆ. ౨౨.

జోష. జై. వి. (సా. స్రావః) గంజి; నూకలు లాసగవానికేర్చి పలువగా కాంచినయానకర పదార్థము. "నీ. నిస్రావరంజ్జ యై నెగడు జాష యనంగ..." ఆం. భా. ద్వి. ౨౫౦. "నీ. బహుపూతుకుడు పెట్టుపాయసార్మునకంటె నద్వర్తన,దు పోయ జాష మేలు." రామలిం. ౩.

జోషంకము. దే. వి. జయాంకము. "క. వేనిన యంతకు నలువురు, పోషంకంబులుబోలే నైవ్యము హాహ, రాపములతోడఁ జాడఁగ, దీవన వడయంగఁ దూర్పు తెలతెలవాఱెన్." ఉ. హరి. ౩, ఆ. ౮౪.

జోషడము. దే. వి. 1. అధైర్యము. (తాలిమి లేమి.) "ఉ. కేవలయోధనే పరులకిల్పియముతో దలపోయ కిమ్మెయిక్, జాషడ మైనఁ జూచి యిది చందము గాదని యంటిఁ గాక." భార. ఉద్యో. ౩, ఆ. ౬౧; 2. నిఱికితనము. "వ... బ్రాహ్మణబాలి జాషడమున మఱియఁ గొంతుడు." కళా. ౨. ఆ. ౧౫౮. 3. గజ్జపురట్టు "వ..... పిలుకువాటుగోడిగల జాషడంబులపం బుట్టి... బుదర కొదమట్టువగుంపు..." ఆము. ౪, ఆ. ౩౫. క. లావు గలయదై గజ్జపు, జాషడముల మీఁద మాత్రసంచులు దూలన్." ఆము. ౨, ఆ. ౯౬. (క. ర. పా.) 4. శ్వేనభేదము. "ద్వి. జాతెడేగల మంచిజాషడంబులను, సాళు వంబుల మంచిజలకట్టియలను." ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬౦౫. పం.

జోషడి. దే. వి. (జాషడము+ఇ) చాకలవాడు. "ద్వి. పరునింటనుండి యెప్పటియును నింటి, కరుగు దెంచినయింటి నలుగక యేల,నే వెట్టిరాముడ నే యని యొక్కజాషడి యనుమాట చారులు చెప్ప." ద్వి. భాగ. ౯. స్కం. (క. ర.)

జోషము=జోషదము. దే. వి. గుణ్ణపుకట్టు, అశ్వనిశే
వము. (శ. ర.)

జోషి దే. వి. = జోషి. గీతనిశేషము. (శ. ర.)

జోషి=జోషి. (వృష.) జా. శి. స. సాదుచున్నాడు.

జోవాహరి = జోవాహరి. (హి. జవాహిర్)

రక్తపుసొమ్ము. (శ. ర.)

జో

జో. దే. వి. 1. తావిపీచులు మొనలగువాని యందగు
ధ్వన్యనుకరణము. “నీ. తరళాక్షి నీమేనితావి
జొమ్మననాదు మనమజొమ్మనిశేషి మరులుండెడు.”
లావణ్యశ; 2. తుమ్మెదలు లోనగునవి మ్రోయుట
యం దగు ధ్వన్యనుకరణము. “ద్వి. పొలయగుజా
మ్మని పొలయునుక్షీకల.” ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౩౨౮
పం. (ఈమర్థమునందు ఆ మ్రేడికమున జుజాం.)
“క. మదగజ దానామోదము, గదలని తమ
కములఁ ద్రావికడుపులనిండె, బొదలుచు
దుమ్మెద కొదమల, కదుపులు జుజువుటంచు గాన
ముచేసెన్.” భాగ. ౮, స్కం. ౩౦. (అను
శబ్దము వరమైనప్పుడు జు శబ్దముయొక్క అను
స్వారమునకు చుకారాదేనము) పరాహ. ౯, ఆ.
౧౪౨. “నీ. గగనకల్లోలిసీకనక వద్దములవై
దుమ్మెద వెగసి జు జొమ్మరంగ.” హర. ౭, ఆ.
౧౩౯.

జోషేము. దే. వి. 1. దీపానళిపాడుగనాఁ జిరాత్రి
బాలురు కాల్చి త్రిమైపు త్తెలుదిడవలి లోనగు
వానినికుపాటినన్నకట్ట. జోషేముకట్ట, పంజా
(శ. ర.); 2. కావ్యదీపిక. “నీ. వనకరు ల్లివదహ్ని
యనుజుంజములు సోఁకంగరము లెత్తుచు గొంచె
వరుపువాఁతె.” కవల. ౧, ఆ. ౯౫. “నీ. జుంజము
దుందురు సురుడు దివ్వెనశోల యనఁగావ్యదీపి
కావ్యాయము తెలగు.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౬౫.

జోబాము = జోషేము. (శ. ర.)

జోషేటియే. దే. ఆ. శ్రి. (జోషేము+ఇంచు)
జుంజుగా నగు, చెదరు. “వ. అప్పుడనిర్వారగర్వ
ధామంబు లగునత్తామ్ర చూడసావ్యభౌమంబు
లతిరూక్షనీతావరంపరలఁ జూచుటం చూచి వస
రఁజుగొని జుంజుటించినమెడలు నిగుడించుకొని
...” కవల. ౪, ఆ. ౨౦౯. “ద్వి. ముంజ
గబ్బులతుట్టముదుక వెండ్రుకలు, జుంజుటింపగ

విమర్శను జుంజు నురుచు.” ఆ. మ. క. ౨.
౮౦ పు. ౨౦౮౯ పం.

జోషేము. దే. వి. (క. జుంజు) బింగిగా నున్నది,
చెదరునది. “నీ. కఱకు లై నీకేరకులుద జుంజులు
కలును గండెనచూచుకాయును.” కాశీ. ౩,
ఆ. ౧౩౮. “(హంసవర్ణనము) నీ. తొడరు
జుంజులు మేనిదుర్గికారంబునఁ బుంజుగఁజుట్టాల
బిట్టలిడుకేయు.” నై. ౨, ఆ. ౫. “చ. బ
సినహల్లకచ్చటలవై దళజుంజులుముండ్లురామఁ
గాఁ, గలచుము లుండుఁ బండి యెఱగంబడి...”
ఆము. ౧, ఆ. ౬౯. (దీనికి కొన్నిచోట్ల జువర్ణ,
లోపముగలదు. “నీ. జుంజువెండ్రుక లెత్తి
చుట్టికలేదీఁగ వన్న గాధీశ్వరుని మెఱయ.”
విశ్. ౨, ఆ. ౧౭౩. వి. 1. జుంజులుకట్ట.
(శ. ర.); 2. జుట్టు. “నీ...జుంజులు నీక జుట్టు
చూచనంగ, శిఖ యొప్పు...” ఆం. భా. ద్వి.
౧౪౬.

జోషేముకట్ట. దే. వి. (జుంజు+కట్ట) జోషేము,
వెలుతురుపుట్టులు లోనగువానితో నేర్పుటచిన
దివ్యతీ. (శ. ర.)

జోషేముకాచము. వి. వి. (జుంజు+కాచము)
కొఱచినయ్యము. “వ...తలపుట్టలగుంజుం జుట్టుఁ
గొఱకుజుంజులు వికాచఁబులును...” చంద్రా.
౬, ఆ. ౯౩.

జోషేలేన. దే. వి. (జున్న+లేన) కథవిశేషము
జుంటింగలు మాడ్చిలేనె. “నీ. ఆలఁతిదంతంపుఁ
గామలపీలినరంటలు శోధించి వడిచిజుంటి
లేనె.” పి. శకుం. ౧, ఆ. ౯౮. “వ...ముచురు
లేనెఱాఁచెన జుంటిలేనె పుట్టలేనె పెరలేనె కట్ట
లేనె పరుజులేనె...” ప్రబంధ. ౧౧౨.

జోషేమోవి. దే. వి. (జున్న+మోవి) లేనెనంటి
మోవి. “గీ. సొగసుకాఁడెదఁ గడియించి జోషే
మోవి, గండియొనరించి....” నీలా. ౩,
ఆ. ౯౪.

జోషేంగ. దే. వి. (జున్న+ఈంగ) లేనెటింగ. “క.
అజగరమును జుంటింగయు, నిజగురువులు గాఁ
దలంచి నిశ్చింతఁడనై, విజనస్థిఁగ గర్తంబుల,
గజిబిడ లేకున్నవాడ గౌరవవృత్తిన్.” భాగ.
౭. స్కం. ౪౩౭. “నీ. మక్షిక యింగ నామను

మధుమక్షిక లేనీ:గ జంటి:గఁనా నెనగు.” అం.

భా. ద్వి. ౯౫.

జోషి. దే. వి. గురురు.

జోషి. దే. అ. క్రి. గురురు. “ఎ. గీ. అస్థి
చర్మావ శేషావయవములందు, జోషి. అస్థి
నూరుహస్తావయవము.” కాశీ. ౬, ఆ. ౪౦.

జోషి. దే. వి. చాఁచఁబడినబొట్టనప్రేలి చూపుడు ప్రేలి
నడిమికిలత, ప్రాదేశము. రూ. జోషి. “నీ
లాడిత యం చనఁగను లాడిలిలి యం చన
జొట్ట యంచఁగను జొత్త యనఁగఁ, బా” శీశ
నాచుమై పఁగఁ...” అం. భా. ద్వి. ౧౪౦.
“నీ. ఇలి గాలి కలిస మూకపరాహదనుజేంద్రు
వై నజాబ్దొటిలో నాఁగఁ జాల.” మతు. ౪, ఆ.
3౧.

జోషి. దే. వి. (త. చుట్టురిక. క. నుటుమ్మె)
తర్జన, జాత్తనప్రేలు. “నీ...జొట్టనప్రేలు జొట్ట.
ప్రేలుజాత్తనప్రేలునఁబోలు తర్జన...” అం. భా.
ద్వి. ౧౩౯. “నీ...తొట్టినభీరి శైవుల జొట్టన
ప్రేళ్ళుచేరినానియే.” దశా. ౨, ఆ. ౫౫. వ...
మేటిమగలం బేర్చిన పీరుకు నాకమ్మబతు గలంగ
నరుగకు నిన్ను జొట్టనప్రేలుకు జాపవచ్చునే...
భార. ద్వి. ౨, ఆ. 3౦౪. “ఉ...వారలక,
జొట్టనప్రేల నెక్కరికి జాపఁగవచ్చునె పాగి
వోత్తమా.” భాగ. 3. స్కం. 3౦.

జోషి. దే. వి. (త. చుట్టురిక. క. నుటుమ్మె)
రెండుఁ బట్టించి నడికింపఁ దలఁకుచు రా లేమి
బలిమిఁ దిగుచు.” సా. 3, ఆ. ౨౧౯. ఉత్సాహ.
జొట్టనప్రేల భూదరునకు జాపి యేకతంబుగా
...” కతు. ౨, ఆ. ౧౦౯. “నీ. తెలియఁ బ్రజా
పరిశీర్షంబు చిటికెన ప్రేలిమొదలు జొట్టనప్రేలి
మొదలు, పిక్కరిర్థ మనఁజెల్లు...” విజ్ఞా. ఆచా.
౫౧౦, ప్రాము. ౯౫.

జోషి. దే. వి. చాఁచఁబడిన బొట్టనప్రేలి చూపుడు
ప్రేలి నడిమి కిలత, ప్రాదేశము. రూ. జోషి.
(క. ర.)

జోషి. దే. వి. (నం. చూడా. క. జొట్టు.) 1. శిఖ,
సిగ. “నీ...జంజాలు సేక జొట్టు చుం చనంగ,
శిఖ యొప్పు...” అం. భా. ద్వి. ౧౪౬. 2.
నెమిలి కోడి మొ. వానిసిగ. “క. ఆరెలు వల

ములుఁ దొడలును, దోరము బలుమెడయు
జొట్టుఁ దుండము గుఱుచల్, బీరంబును నుర
మును విస్తారి యగు న్నారీశేఖఁబానికి నెందున్.”
దశకు. ఆ. 3౧. అం. భా. ద్వి. ౯౬. 3. నెంద్రకళా.

జోషి. దే. వి. (జొట్టు+పులుఁగు.) నెమిలి,
శిఖావళము. “ఉ. మాచునుగుంజెలిన్ వెతకుమా
యను వొప్పుఁ దుటారిచిల్లలే, మా యను
గండుఁదేటిగదమా యను నిద్దపుముద్దుఁ
జంపమా, మా యనుఁ జొట్టుఁ బులుకుటుమా
యను...” అచ్చ. ఆర. ౯౬.

జోషి. దే. వి. జోషి. “నీ. శుక్లాగ్రములంబు
జొట్టుగుచేరుకు నెమిలి పీడెముతోన నియ్య
వలయు.” చికి.

జోషి. దే. వి. (త. చుట్టురిక. క. నుటుమ్మె)
నెమిలి, మయూరము.

జోషి. దే. వి. (త. చుట్టురిక. క. నుటుమ్మె)
నెమిలి, మయూరము. “నీ. జొట్టునట్టునలేజి
బోదుగాంచినదంట నగరులేగిననాఁటిముగిలి
తోన.” యయా. ౨, ఆ. ౪౪.

జోషి. దే. వి. (జొట్టు+నట్టున+పిట్ట)
నెమిలి. “వ...ఇంచుమొగులుం దెగలని బెట్టుగా
నామజొట్టునట్టునపిట్టలు కలిచిలవతెజవ లను
తలంపు పెంపున జడలకొడియ...” యయా.
౪, ఆ. ౧3.

జోషి. దే. వి. (త. చుట్టురిక. క. నుటుమ్మె)
నెమిలి, శిఖావళము. “వ...
ముఖచాఁచి మూని వారలవై ధాజాధారలుం
జూర నవ్వున జొట్టుపిట్టలాపునెట్టువాలపు
బలగంబు న్నస్త్రీకంబున నొడ్డుకొని...” ప్రబంధ.
2౦౮.

జోషి. దే. వి. (త. చుట్టురిక. క. నుటుమ్మె)
నెమిలి, శిఖావళము. “అ.
తొమ్ముఁగాడి పాఱవచ్చులనేసిన, సొమ్మువోయి
మేటికొమ్మ మెకపు, బిరుదు లొంగిజొట్టు పిట్ట
తొలుపువాలం, గోలఁ గొంచగట్టుఁ బోలి
వ్రాతె.” అచ్చ. యు. ౨౦౯.

జోషి. దే. వి. (త. చుట్టురిక. క. నుటుమ్మె)
నెమిలి, శిఖావళము. “నీ. నవాదేవి జొట్టువు చలిసిండి చిటి
ముటి పెన్నెరు విసబొద్ది పిండిదొండ.” హం.
౪, ఆ. ౧౦. అం. భా. ద్వి. ౬౦.

జోషి. దే. అ. క్రి. (క. జాబుగు. త. నుజిల్లు.)
రూ. జాబుగు. 1. అనసరిల్లు, తప్పకొను. “నీ.

కొడికి క్రమము గాలు విడిచి వక్కజుడుగు జాడిగి యాయముఁ బట్టి స్రుక్కఁ జేయు.” చంద్ర. అ. ఆ. ౯౧. “ఆ. ఓరి తవళికాడ యొడక మిగుల నా, కెగు చేసిలింక నెందుఁ దూఱఁగలవు నలువ వద్ది కావఁబూనిన నిన్ను, జాడిగి పోవ నీక నడఁపువాడ.” అచ్చ. యం. అం. ౨౦. ౨. దాగు. (చూ. జానుగు) ౩. వందిండు; వందిలిపోవు. “నీ. కాను వీనంబులు వాసిగా లంకించి జాడిగి నెల్లాల్లగా జోగి జేసి.” చంద్ర. వి. ౧, ఆ. ౧౫; 4. వెనుదిను. “క. కాదే వినుఁ డొక్కటి యిం, కాదేవి నె గలది గలిగినట్లు తెలుపునీ, మైదే నేరము పోడిగినఁ, గావని యనుగునుఁ దామె గట్టిగఁ చెలుపున్.” పా. అ. అ. ౨౦౨. వి. 1. వుచరము. “నీ... వుచర మెగుం. గీ. జానుగు స్రుక్క కింకసిక్కు జానుగు మొఱగు, దివంగ...” అం. భా. ద్వి. ౨౯౫; 2. అవహరణము. దొంగతనము. (చూ. జానుగు)

జోడింకపట్టు. జే. ఆ. క్రి. వెతుకలాగు. “ఉ. అందియ గల్లు గల్లర మదంఘ్రి గేలను బట్టి తాగిమై, నిందుకలాంకంతుఁ డిడ నే నగుచు జాడింకపట్టు...” పార్వ. ౪, ఆ. ౧౧౮.

జేనుగు. జే. ఆ. క్రి. = జేనుగు. 1. భయాను లచే అడఁ ల్లు. “గీ. వదన జలజంబులకు మూగు వరమరాజి, శుకపిఠ శిలిముఖాలికి జాడిగి జాడిగి, గఖుని పన్నువచయ కేళిసూపునపుడు.” చంద్ర. ౪, ఆ. ౧౯౯; 2. దాగు. “చ... వాడునుం, జాడిగి పోయితి తూవదన చోదెఱుంగంబడినక మాయలన్.” రామా. ౮, ఆ. ౧౪౩. ౩ వెను దీయు. “నీ. కలమాపు బెండువుల్ గవయంతుఁ బాడువుల్ మాచి వచ్చెనవంతు జాడిగి నోర్తు.” కృ. శకుం. ౩, ఆ. ౩౩.

జాత్త = జేట్టు. “క. వ్రేలెడు నల్లెడు జాత్తెడు, నేల లెడ ల్లాంగ నిలిచి నిర్జరమనుజు, వ్యాళపరులు...” కకు. ౧, ఆ. ౮౧. ఆం. భా. ద్వి. ౧౪౧.

జేత్తనల్లెలు = జాట్టనల్లెలు చూపుడునల్లెలు. “గీ... జాట్టనల్లెలు జాట్టనల్లెలు జాత్తనల్లెలనఁజోలుం దర్శని...” ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౯.

జేత్తిలి. జే. వి. = జేట్టిలి. ప్రాచీనము, చాఁచఁబడిన బొటనవ్రేలిచూపుడు వ్రేలినడిమికలక. (శ. ర.) జేనుగు. జే. ఆ. క్రి. = జేనుగు. “నీ. మాట లొప్పుగఁ జెప్పు మఱి యదేమనునేర కవ్వల జానుగు మాయాని యగుచు.” వేం. మా. ౩, ఆ. ౧౫. “వ... దొర పోతుల నీక్షించి రోసి యాభీంబుగా నాలంబుఁ గావించి కాలు కాలుం దెనఁచి నొని యనిం బడి వెనఁగుబలగంపు ప్రాంత పరివారంబునుం గని జానిగి యనీకంబులకు స్రుక్కి తృణానీకంబులు మెక్కి వల్లికంబు లెక్కి చెయ్యితి మొక్కి...” రాజ. చ. ౧, ఆ. ౩౨.

జేనుగుటిక. జే. వి. (జేనుగు + క:క) మునిగి యాఁడట; దాగుడిక. “నీ. ఇంతులలా నెల్ల నెదురెక్కు డన మీరుజూగుటి కలకు నీచోర బుడుక.” చంద్ర. ౪, ఆ. ౨౪౬.

జేవెపు. జే. న. క్రి. (జేనుగు. ధా. వ్రే.) ఆవ సరిల్లఁజేయు, వ్రేలు, చోపు. “చ... మూగిన యాఁగలఁ జేరిరెప్పుఁ జో, జానువుచు దీవి గొండు వెలసాపుని యమ్ముచు నున్న వాడనన్.” వెన్న. ౪, ఆ. ౩౩౮.

జేన్ను. జే. వి. జే. 1. ఆవు గేదె మొదలగునవి యావినరెండుమూఁడు దినములలో పిరికినపాలు బెల్లము పుచదార మున్నగునవి చేచ్చి యావిరిమింద కాఁచఁగ నగుగడ్డ, జాన్ను గడ్డ. “నీ. వెక్కులాగులఁ గదంబించు జాన్నుల తోడఁ జేరి వాఁకొన్నకొంబెనుగుతోడ.” పి. శకుం. ౧, ఆ. ౧౩౧. “గీ. ఉన్నమిఁగడ పెరుగు పాల్వెన్నజాన్ను, లన్నియును గొల్ల నాను నవ్వకైలాడు.” నీలా. ౧, ఆ. ౭౬; 2. జాన్నుదాలు, ఆవుకూసిన అయిదాబుదినముల లోని పాలు. పియ్యూషము (శ. ర.) ౩. లేనె పట్టు; ఈగలతో నిండిన లేనెతెట్టె. “నీ. ఉన్నత తరు వెక్కి జాన్ను నేకుఱ గొని లేనియ యాననివానిభంగి.” భార. కాం. ౧, ఆ. ౬౪. “ద్వి. జాన్ను రేచినరీతి సుర లెల్ల బెదరి, కన్న వారే గిరి కన్న త్రోవకు.” ద్వి. హరిశ్చ పూ. ౪౧౪. వం. 4. లేనె. “క. లేనియ యన జాన్నన నభి, ధానంబులు మధువునకును దనరం

జేన్ను." ఆం. శే. ౪౮. "చ. పలికినపల్కులైల్ల బరిపాకము దవ్వంగ ఖండశర్మరత్, ఫలములు జాన్నులు క్కెరలు పక్వము లింక..." రా.

వి. ౧౨, ఆ. ౨౩. ౪. ఒకానొక చేదుకట్టు. (వా.)

జేన్ను బ్రాలు. ద్వ. వి. బ. (జాన్ను + బ్రాలు) ధాన్యవిశేషము, ఒకరకమువడ్డు. "నీ. మన్నభ బానాలు మరువంపు మొలకలు నన్నమరొగెలు జాన్ను బ్రాలు" హంస. ౪, ఆ. ౧౨౮. "వ.. జాణికునుగలు దూనని భీమగుడెలు ఏదామల మొలకలు గుజ్జరులు బిరుగులు జాన్ను బ్రాలు చిన్నిచుక్కలు..." ప్రబంధ. ౧౧౨.

జేన్నుగడ్డ. ద్వ. ౧. కాకి గడ్డకట్టిన యీనిన బయి... దారు చినుములలోనిపాలు. (శ. ర.)

జేన్నుబిళ్ల = జేన్నుగడ్డ. "నీ. జిలికం జాన్నుబిళ్ల చూడము" గొచ్చుమెడదును నో రూర మ్రొగి కొడుకు" చచ్చ. యం. ౨౪౩.

జేమురు. చే. వి. గుమరు గుమరు.

జేమురుకొను. చే. ఆ. క్రి. (జేమురు + కొను) గుమరు కొను, గుంవగు, గుంపుగట్టు. "గీ. ఆస్తివర్ధన శేపావయవములందు, జామురుకొన్న తనూరు మాస్తాచుములను, బొలుచుకంపున బీభత్స వాడమఁ జేయఁ, గట్టెగుర వచ్చి విలిచె రాక్షసుఁ డొకండు." కాశీ. ౬, ఆ. ౪౧. (వ్రాత ప్రసా. జాజాముకొను. ముద్రి. శ. ర. పా.)

జేబ్బ. చే. వి. బాహుపురి. (ఆత్మ. అపి శ. ర.)

జేబ్బ. చే. వి. పుష్పాడి మున్నగునవి రాలుధర్మని కనుకరణము. "ఉ. గబ్బుచుదంబునందము పొకాళి కికాళి శుకాళి అంతు లా, గుబ్బలు శేఁగఁ బుష్పాడులు గొబ్బుర రాలుచుండగా..." కకు. 3, ఆ. ౯౪.

జేమాయింబే. చే. న. క్రి. (వాగెను) ఈడ్చివట్టు. "ఉ. ఇంచుక కేల వాగె నుదియించిన సంద్రము దాటుచున్ జామాయింబిన కేల గ్రక్కదల నిట్టటుగా వడి ద్రొక్కుచున్ దువా, లించిన గట్టు గుట్టనక లెక్కకు మిక్కిలి దవ్వువాలు చున్, మించినవారువంబు లట మీటుచు ద్రిప్పురు నెన్నియేనియన్." య. ౧, ఆ. ౮౨. "మ. ఎడలెం దత్తతి చిల్కలేజీని జామాయి పంగం బల్కాటు బల్విడి పంచకే ధన మొల్కులే

జేముమే ల్వి దైక్కుడించంగ న, వైడవిల్కానికి దూరదేశగమిథోవక్తిప్త మోహవలజ్జిమాకం పిత వైర్ధ్యదంబలిహవై ప్త్రాదియాత్రారలిన్." కువల. 3, ఆ. ౯౭.

జేమికిలు. చే. వి. బ. (శ. జామికి.) 1. పుష్పవిశేషము. (శ. ర.) 2. స్త్రీ కర్ణభూషాదిశేషము. ఉ. కౌపులరావిరేక జామికిత్ పులిగోయను జందమామసా, న్ననిపుగరాలు గాజులుగునా మొల నూత్ రవగజ్జె లొనియత్." భానుమర్మజయము. ౧, ఆ. ౬౯. (శ. ర. బ్రా.)

జేమోజే. చే. వి. శర్మరలో నొకభేదము. "నీ. శర్మరాభేదహజ్జలు ననాటు జామోజా పుష్కండ చునగన బొలుపు గాంచు" ఆం. భా. ౧౧. ౨౪౧. [నిచ్చుక బ్రా.]

జేన్ను. చే. వి. కక్షిశేషము (శ. ర. - బాగారు జేన్నుడు. జేమ్మికాడు.

జేమ్మికాడు. చే. వి. విలుడు. "నీ. జూవరులకు విచ్చి జుమ్మికాండ్రకు విచ్చి జారవిలాసినీనమిలి కెచ్చి. గీ. ఎల్లభనమును ధనగుప్తు డెఱుక మాలి, వచ్చుచుంకంబు లేవంక విచ్చువటిచి. విక్ర. 2, ఆ. ౧౨౪. (వ్రాత ప్రసా. జుమ్మికాడు = జేమ్మికాడు + కాడు. పార్థిమము.) (శ. ర.)

జేమ్మ. చే. వి. 1. తుమ్మెలలు మొలగునవి మ్రోగుటగుం దగునడుగరణము. "ద్వి. చెల శే. గి కొయిల శే చెలగె జుమ్మనుచు, మ్రోసె దుమ్మెదలు..." "ద్వి. మాశ్వు. భూ. ౪౨౮. పం. "శ. జుమ్మని మ్రోగుచు దుమ్మెద. జిమ్మలు కడి మూగ మునిగి లేలందు రలివత్." య. 3, ఆ. ౬౭. "గీ... బంధరాఖిలు పరగు జుమ్మ నాగఁ దజ్జాంకృతికిఁ బేరు నొ గిరిక." ఆంధ్ర వదాకరము. చరవర్ణము. 3౪; 2. ఈగలు మొదలయినవి మూఁగుటయం దగుధర్మని కనుకరణము. "చ... ఈగ లనిశంబును జుమ్మని మూఁగుచుండ..." మార్క. ౨, ఆ. ౧౫౫; 3. తాచి వ్యాపించుటకును చునన్న ఉద్రేకించుటకును శరీరము జలదరించుటకును అనుకరణము.

జేముకు. చే. వి. శెత్తురు లోనగుద్రవములం లోపల నుండి పైకి వేగముగ వచ్చుటయం దగుధర్మనను

కరణము. (అమేడికమందు 'జుజుజుకు') "క. జుజుజుకుని నెత్తురు వెలి, కుజుకుడు .." ఆము. 3, ఆ. 13.

జోట్ట. దే. వి. (జుజు ధా.) ఒకసారి త్రాగుటలా పీల్చడగిన వరిమాణము. "నీ. చిన్నటరాదు కార్పిర్రు శే జుజుగాఁ బీల్చిర బింకముల్ బెరుగ వచ్చు" చతు. 1, ఆ. 23. "ద్వి. ఉజుక పువ్వువిల్లు నోజుజుఁ గొన్న, చుటుకు చూపులకన్న చోద్య మై మెఱయ." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 10122. పం.

జోట్ట. దే. స. క్రి. (కుజ్జగ మొర లగునవి) త్రాగు పీల్చు. "నీ...త్రావి ననగ నానాద్రికి ననుటకై వఱలుచుండు, బీల్చె జుజు నన గ వెలించ దదేద మై..." ఆం. భా. కృ. 1012. "నీ. పంచన్నయతోడఁ బ్రసవవారాచుని నెజ్జ చిచ్చుకంట జుజ్జికాడు." భీమ. 1 ఆ. 100; వి. 1. (ఎక్కువ వలుచనిది ఎక్కువ గట్టిది కానివదార్థ మును చేరితో తీసికొని) త్రాగుట. పీల్చుట. (శ. ర.); 2. (రలుచనిది గట్టిది కానివదార్థమును ఒక సాకతీకొని) త్రాగునపుడు పీల్చునపుడు గలి గెడు ధ్వని కనుకరణము. "ద్వి. జుజురుఁ బడిరంబు జుజురు గుజు గుజురఁ ద్రేస్తుచుఁ గాయ లేమెని, గటుకనఁ గఱచుచుఁ గరకర లెన గఁ, బటువుగా ననులుచు..." పండితా. దీక్ష. 41, పు. "ఉ...జుజురఁ, గుక్కుడు గుక్కుఁ డీమధువుఁ గ్రోలుచు మోవులు నఁజుగించు వా, రెక్కుడు గాఁగఁ దప్పిరి నిజేంద్రియపంచక దైవకంబులన్." కళా. 1. ఆ. 102.

జోలమతీ. వై. వి. చేకవిశేషము. "నీ. సూరెల బఱు తెంచ జులమతీతేజలు ధవళాశ్వములనున్తు ద్రస్తరింప." రంగా. 1, ఆ. 1018.

జోలిమి. దే. వి. దుండగము. రూ. జోలుము. "నీ... దుడుకు లూటి జులిమి దుండ. గీ. గ మ్మనగ నుద్ధతాభ్యుతా..." సాం. ని. మాన. 43. "నీ. కలిమి వాల్చంటితోఁ జెలిమి చేయని మేలు జులిమి వావించిజూపుబలిమివాడ." ప్రబంధ. 102.

జోలుము=జోలిమి. (హిం. జులమ్) దుండగము. దొర్ల న్యము, బలాత్కారము. (శ. ర. శ్రా.) "ద్వి. సలి నమ్మెదను హరిశ్చంద్రుఁ డనాడఁడ, జులుము

లేటికి నొందునుద్దులు మాని, తొలంగుము..." ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 100. పం.

జోల్లి = జోలమి. "గీ. కమ్మవిలుకానిజుల్లితీక త్రలాని." కటివేల్పుకతకము. 13.

జోల్తానా. హిం. వి. అవరాధము.

జోవ్వు. దే. వి. పక్షిలోనగువానికి పెట్టెడియూరి, ఉచ్చు. (శ. ర. శ్రా.)

జోవ్వరించే. దే. ఆ. క్రి. విజృంభించు. చివ్వుకు జువ్వరించుననుఁ జెలఁలఁ గన్మొనుఁ డొదఱుం దగన్." పాంచా. 1, ఆ. 101 (శ. ర.)

జోవ్వి. దే. వి. (క. జువ్వి) పక్షుడు. "అ...రావుల మోవుల జువ్విల మొవ్వుల రేఁగుల గోగుల రేలల జాలల నొద్దుల మద్దుల ఎరుగుల నిరు గుల..." పి. శకుం. 1, ఆ. 108. "గీ... పక్షనంజ్జ, నివ్వటిలు జువ్వి యన..." ఆం. భా. ద్వి. 44.

జోవ్విదీవి. ద్వి. వి. (జువ్వి+దీవి) పక్షదీవికము. (శ. ర.)

జోవ్వు. దే. వి. 1. రాలు మొవలగువానిని వినరుటయం దగు ధ్వవ్యకరణము. "ఉ. అవ్వనకాయలేక్ష జునియానరిణేసి మహాదగ్ధిలకత్, జువ్వన నమ్మహంబునిధిచోపల వైచి నురానురాఘత్." వి. పు. 1, ఆ. 1021; 2. నీరు మొవలగునవి ఇంకటయం దగుధ్వని కనుకరణము. "ఉ. ఇద్విధిఁ బూని నైరికనమృద్ధి నహింద్రవణగణంబు జౌ, జువ్వనఁ గ్రుంగ ఘోబకరజగ్ధటచే నొకపాటి వహిడత్, జువ్వన నింక..." వరమ. 4, ఆ. 1012. (శ. ర. పా); 3. నలఁగఁగొట్టుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. "క. ఎవ్వరికిని గనఁబడ కయె, యవ్వీరుల నరయించుండే నపు డొకకవి తా, గ్రొవ్వన నార్పుచు నొకగిరి, జువ్వనఁ గబిరించి నలఁచెఁ జార్జము గాఁగన్." నీతావి. 1, ఆ. 1018; 4. ఎగయుటయం దగుధ్వని కను కరణము. "నీ. జువ్వన నెగసి విష్ణువదాంతర మున రెక్కలు వచ్చెనో యనఁ గదలఁ జాజు." కకు. 1, ఆ. 31.

జో

జోక. దే. వి. తత్తటపాటు. "ప...అదల్పులు విడల్పులు పీఁకులు తాఁకులు జూఁకులు కూఁకులు మూఁకులు పీఁకులు..." భీమ. 4, ఆ. 100.

జోడింమే. దే. ఆ. క్రి. కత్తెవడు. "వ...విప్ర
వాటంబులఁ బ్రతీగేహంబును బరిభ్రమించి...నిది
విమాని కేసరి యలసి యూరబౌండు సా. 2
జోడించి తూలి దూడటిలి యల్లంబునఁ గ్రోలు
బుద్ధువించిన..."భీమ. ఆ. ఆ. ౧౦౦.

జోజేకత్తె = జోదకత్తె (శ. ర.)

జోజేకాడు = జోదకాడు. (శ. ర.)

జోజేము. వై. వి. 1 జోదము. "గీ. దొమ్మగువీదొ
వల్లికూటమై మయిల,సంతో బెప్తలసాలూ
జాబంపుగట్టొ, రచ్చకొట్టంబొ తనమందిరాబా
నీకు, గజవిజియి దేమి నీనేస్తకాండు నీవు."
బహు. గీ. ఆ. ౨౦౬; 2. మోసము. ఉదా:
సోమవదన శేపు మా మంచు గడకు జాజమే
చేసితివి. (శ్రీకృయ. శ. ర.)

జోజేరి = జోదరి. వై. వి. (బ్రా. జాబము+అరి)
జోజి. వై. వి. (సం. దూతీ) దూతిక. (బ్రా. శ
ర.) ఎడకత్తియ.

జోజేనలు. వై. వి. బి. విరేనికడవలు.

జోట. వై. విణ. (క. జాట = కక్రి) జాణ, నేర్పరి,
సమర్థుడు. "గీ. చదువఁ బాడంగ నింకంత
చతుర గాదు, వీణ వాయింప నింకంతజాణ
గాదు, జాద మాడంగ నింకంతజాట గాదు,
త్రుతిభఁ బల్కంగ నింకంత ప్రాధ గాదు."
నిరం. ఆ. ఆ. 3౪.

జోటకాడు. వై. విణ. (జాట+కాడు - స్వార్థ
మున) నేర్పరి. "నీ. మాడ మాడినభంగి బండుల
నొప్పించ జాటకాండ్రగనట్టి వేటకాండు."
ద్యా. రా. ఆ. ౨౨.

జోటాడు. ద్వ. స. క్రి. (జాటు+అడు. త.
మాదాదు) మోసముచేయు. "క. వేటాడ
దొరలసన్నిధి, మాటాట మవించుచెందు మన్నిల
గరం, బూటాడఁజేయు నన్నిట, జాటాడసె
యండు నతడు చూచెదరెకదా." రా. వి. 3,
ఆ. ౫౬.

జోట. వై. విణ. (హిం. ఘూట్) జిత్తులమారి,
పంచకము. "నీ. ఆలరు జాటనగ జిత్తులవా
డనంగ పంచకుడు..." ఆం. భా. కృ. 3.
"నీ. నుకరి జాదరి జాటు ననాచారి ముని
కు చ్చు జలపాది ముడియవిడుపు. గీ. శేర పల

కదు వజీరంగు నేయఁ దగదు." నీలి. ౯.
ప్రబంధ. ౬౪౨

జోటుకత్తియ. వై. వి. (జాటు+కత్తియ - స్వార్థ
మున) పంచకుడు. "గీ. గూనోపక జాల
జిజ్ఞాటుకత్తియయి, పాపనీపై నట్టిపాపము
గట్టె." ద్వ. లి. సా. ఆ. ఆ. 3౧ పు. ౧౯ పం.
౪, ఆ. ౬౧. విప్ర. ౪, ఆ. ౬౨.

జోదకత్తె. వై. విణ. (జాదము+కత్తె) జోజేకత్తె.
1. జాద మాడునది (శ. ర.); 2. మోసకత్తె.
"గీ. కల్లవగ జాదకత్తెల. గంటి. గాని, యింత
మాయలజగత నెందు గాన." శుక. ఆ. ఆ.
౫౨3.

జోదకాడు. వై. విణ. (జాదము+కాడు) జోజే
కాడు, ద్యుతకారుడు. "నీ. ద్యుతకారా
భిధ దోచుచుండును జాదకాడు జాదరి పంజ
కాడనంగ." ఆం. భా. ద్వ. 3౦౪.

జోదము. వై. వి. (సం. ద్యుతము) జోజేము. 1.
ద్యుతము. "క. జాదపుసరి యానవడం, గాదని
విడురుండు నెప్పుగా..." భార. ఉద్యో. ౧, ఆ.
3౧౬. "క. కాదంబరిఁ ద్రొవించును, జాదం
బాడింతు..." వై. 2, ఆ. ౧౨౦. ఆం. భా.
ద్వ. 3౦౪; 2. మోసము; 3. జాదపుగడి. "గీ.
నన్నజాదపు నేతమంచంబుమీఁద, దుడ్డుగంబడి
బజీచి నిద్దురకుఁ దూలు, మగనిఁ గూర్చుకును
కు నమ్మయలాడి." వేం. పంచ. ౪, ఆ. ౪౫౬.

జోదరి. వై. విణ. (జాదము+అరి) జోజేరి. 1.
జాదమాడువాడు "మ. ఆరయం ద ప్పొక
యింత నావలన లే దాధర్మపుత్రుండు జాదరి
వెంటం దకుఁగిది పొలనిచేకె భూమి
గోత్రాయి..." భార. ఉద్యో. 3, ఆ. 3౫3.
2. మోసకాడు, పంచకుడు; మోసకత్తె. "క.
కటిలుఁ దపకారి జాదరి, లాటలాటకా డాగ
డిడు లాభి ఖలుడు దుర్విటుడు బలరొగి
తక్కురి, మొటిగిడి బావనగరాను ముట్టకు
మబలా." ప్రబంధ. ౬౪౪.

జోడరికత్తియ. వై. వి. (అదోకత్తియ) జాన
మాడుటమిది. “ఉ...విరాళి గాక యేరూపెల
గొట్టు గాక బలురాయడికత్తియ గాక యెవ
డన, సాం బొక యింత లేనియెడ జూపరి
కత్తియ గాక యెంతయన.” భా. అ. ఆ.
౬౩. రూ. జోడరికత్తి.

జోడు. దే. వి. కల్లు. (జా.) “గీ. చూడఁ జూపట్టు
సీరు లెట్లు జూచు లగుచు, గొలచి పెట్టిక దొంటి
బాగులకు రావు.” సీరి. ౭౧. సాం. వి. మాన. ౪౯.

జోలు. దే. వి. (క. జాలు.) 1. సింహము మొద
లగువాని మొదమొడిమెందు కలు; 2. వస్త్రము
చివర నేయకుండ విడిచెడు హాలిపోగుల సము
దాయము. “ఉ. గాటపుజాలు మేల్వలువ గప్పెరు
బాలికదాన నేమగుం, దేటగఁ గాంచెఁ గాంచునీ
దీపములకొ రమణుడు నర్థమున్.” వృ. వి.
౩, ఆ. ౮౩. ౩. ఏయఁగుమీద వజ్రచేడికంటి;
భ్రమ. “సీ...భ్రమ జూత్ లే వనఁ గొలు
చుండు.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౫. “సీ. పరితః
ప్రక్షిప్తమై వజ్రచేడినట్లున్నతై వాలకాలము నీలి
జాలు గాఁగ.” రామా. ౭, ఆ. ౩౮; 4.
కుక్కకు కప్పెడువస్త్రకవచము. “గీ. వసిడిగొలు
నులు జరతారునట్టెడలును, మేలి హొంబట్టు
జాలును మెడల గొప్ప, వెండిమువ్వలు పొదలంగ
గండుమీటి, సాగె వేగఁ దటారంపుకాగిల
ములు.” రసిక. ౧, ఆ. ౧౦౬.

జోడరము. వై. వి. సంతాపము. (శ. ర.)

జో

జోంపము. దే. వి. (క. జొంప.) 1. ఆకులు తీగెలు
మొదలగువానిగుంపు, గుబురు; సమూహము;
బొద. “సీ...చినరు లతాప్రతానినియు జొంప,
మనఁగ...” ఆం. భా. ద్వి. ౩౬. “సీ. లాని
జొంపము వసులును బెనుఁజీకటి నొదవించి బొద
లంగ నొప్పువాని.” భార. విరా. ౧, ఆ. ౧౬౨
“ఉ. జు జుజువల్లవెందు కల జొంపములు గల
మస్తకంబులున్.” పి. శకుం. ౧, ఆ. ౯౭. “సీ.
లలితవిదు మలతాలావణ్య మగుజటాజాటముఁ
జగురాజుజొంప మై.” ఉ. హరి. ౨, ఆ. ౧౭౫;
2. చెమ్మ. “చ...తాఁడలపొనీ హరించెనాకులు,
గొంతుకు జొంకముల్ నిడుదకొమ్ములచే యగు

దుంగ్రహం జునన్.” భార. కా. ౩, ఆ. ౩౯౪;
౩. గుత్తి, గుచ్చము. “సీ. వసిడికెక్కర జగ
బాజుసెత్తా మత్తి ముచ్చజొంపములు చొక్కం
పుఁగంపు, టంకవిన్నలు గిల్లుటాపెరుల్...
గీ...కలిగి, రాజుఁ దనరారు మేటిరామ్రాణి
నెక్కి, హళి దైవార నపుమి వాహ్యళి విడలె.”
రసిక. ౧, ఆ. ౮౫; 4. సాంద్రత. ‘క. పెనుఁ
జొంపు బజ్రపుజొంపమును గలయది...” భార.
విరా. ౧, ఆ. ౧౬౫; 5. నిరంతరభార. “క.
ముంపు గొని విరులవానల, జొంపంబులు గురియ
...” భాగ ౮ స్కం. ౫౧౦. విజ. సాంద్రము,
దట్టము. “కా. ప్రాతర్వేళల మంచుచిక్కుగుమి
జొంపం బైన లేలబిచ్చిత్, శ్వేతక్రీడదులించు
దెంతయుఁ దహించెన్...” ఉ. రా. ౫, ఆ. ౨౮౬.

జోంపిలు. దే. స. క్రి. బాడిచేయు, ముద్దచేయు.

జోంపు. దే. వి. కొండయందలియూటసీరు. (జా.
శ. ర.)

జోగ్గు. దే. వి. భిక్షము. (జా. శ. ర.) రూ. జోగు.

జోజోట. దే. వి వడియుట, కురియుట మొదలగు
వానియందగు ధ్వన్యకరణము. “క. చెడుగట్టల
గుచ్చిననం, జూచు మంటలఁ దగిలి నెయ్యి జొట
జొట వడియన్.” మను. ౪, ఆ. ౧౯. “ద్వి.
జొటజొటఁ జెరుటులు స్పృశై కురియ.” ద్వి.
నల. ౨, ఆ. ౬౩౫. “చ. జొజొట ధారగా
వడియుడకొ గడలెత్తు నుధారనంబు.” పాండు.
౪, ఆ. ౪౮. రూ. చొటచొట.

జోత్తిలు. దే. ఆ. క్రి. 1. (రక్తము కోపము మున్నగు
వానిచే) ఎత్తువడు, ఎత్తునగు. “ఉ. జోత్తిలు
నేత్రకోణములఁ జూచుచు నోరెదురాత్మ కత్తి
నీకుత్తుకఁ గోసీ మిచ్చుదవిఘ్నార్థిత ఛేసల మైన
నెత్తుటక, బుత్తి యొనర్తుదుర్గతు...” ప్రబోధ.
౩. ఆ. ౩౯. “చ...పెంజెనుటనీళ్లును మేనుల
జాజనెండచేఁ, గటములు రక్తకాంతి నధికంబుగ
జొత్తిల దక్కి నోషనం, పుటములు వాడఁగా వగరు
పుట్టఁగ వచ్చిరివెచ్చూర్చుచున్.” ద్వా. ౧౧,
ఆ. ౧౦; 2. రంజిల్లు, రాగిల్లు, (ఎఱుపు మున్నగు
రంగులచే) నాయాష్టరము కలదియగు. “గీ. చిత్త
మాశ్చర్యగఁనమున జొత్తిలంగఁ, జేయు నీవుశ్చము
...” పాండు. ౧, ఆ. ౧౫౬. రూ. జోత్తిల్లు.

జోత్రిల్లు. చే. ఆ. క్రి. = జోత్రిలు 1. ఎఱ్ఱపాణి. "నీ నెత్తు: జోత్రిన్లు నెఱ్ఱసినదానిక నుగ్రం బ్రెసనద నంబు కాఁలి పరంగ." భార. ద్రి. ౧. ఆ. ౧౧౪ "నీ. లత్తూరినమున జోత్రిల్లు లదతలముల నరచేతులచూచి బూసి." కు. సం. ౪. ౩ ౧౧౫. 2. రంజిల్లు. "నీ. బికతంతుపటము లింపెనలారఁ జందనద్రవన జోత్రిల్లు దడుపువారు." దశకు. 3 ఆంజల; 3. ఆర్ద్ర:గు. "గీ. తనయూ లందఱుం జొలియుట వినినయిడఁబ; మానసంబు దహింస నమనజవిధుండు, వొగులచురు వచ్చె ననుకల బొందఁజేసి, యెల్ల మగ్గుటికమున జోత్రిల్లు చుండ." భార. స్త్రీ. ౧. ఆ ౧౧౭. "నీ. క్రొత్త నెత్తుల నేల జోత్రిల్లమి గజాచర్యిత గాదుగా జలదఁజేసి." చం. రా. ౫, ౬౮౬; 4. ఉద్గమించు, మ్రెకుముకు. "ఎ...వీపులు మూపురంబుల నడఁచియు నెత్తురులు జోత్రిల్లు జేసియు..." నీలా. 3, ఆ. 2౪.

జోత్తు. చే. వి. 1. ఎఱ్ఱపు, రక్తిమ. "ఆ. కొమ్మకన్నుఁ గవకుఁ గోరగించుకఁ బూచి, కలుచు జోత్తు గ్రుక్కుదానంబు, గవిసీతమాల గహనాంధ కారవి, తానమునకు నుదయభానుడయ్యె." మను. 3, ఆ. ౯౬; 2. కర్ణభూమివశేషము, చెవ్వాకు. "నీ. పడదంపుజోత్తులఁ జెవులు రూపడఁ గంగఁ బావటఁ దలకట్టుభంగి గవ్వు." భార. విరా. ౧, ఆ. ౨౨౮; 3. కృత్రిమరక్తము; రుధిరము. "నీ...కృత్రిమరక్తంబు గేరు జోత్తు, నాన్..." ఆం. భా. ద్వి. ౧౩౨. "నీ. చూడ నరన్మరి జోత్తువైఖరి నుండు గుప్తగామిని యది కొఱుమె మనకు." దశా. ౧౦, ఆ. ౮౮.

జోత్తుకొను. చే. ఆ. క్రి. (జోత్తు+కొను) దట్ట మగు, సాంద్ర మగు. "చ...ముష్టిఁ బొడువన్ వెనఁ దాకి కిరంబు ప్రయ్యలై, ఘనదధిరంబు జోత్తు కొని కాఱ వికారము గాఁగఁ బోలుచున్." పద్మ. ౯, ఆ. ౧౮౭.

జోత్తుపావ. చే. వి. (జోత్తు+పావ) మేన నెత్తురు లేఱుచున్న లేతబిడ్డ. నెత్తురు గ్రుడ్డు. "వ... తక్రటంబున నెత్తురుం దడిసి జోత్తుపావవిధుం బున నొల్లెల వలసియమ్ములచెత్తు లై నరరాహుత్తు బును..." జై. భా. ౧, ఆ. ౭౫.

జోత్తునెట్టు. చే. స. క్రి. (జోత్తు+నెట్టు) ఖండించు, నఱుకు. "ఉ. అంబుధిఁ గట్టి లంకఁ గడునాగ్రహ మొప్పుకఁ జుట్టుముట్టి ది, న్యాంబకసహిచేత ననురావలి నెట్టును మడఁ బెట్టి ఘోరంబుగఁ గుంభకర్ణునికిరంబు గురుంబున జోత్తునెట్టి వైరం బుఁగిట్టి నర్వసుగాడి నులింపఁగ మీర లుండఁ గన్." మై. ౧, ఆ. ౮౬.

జోన్న. య. చే. వి. వృక్షవిశేషము. (శ. ర.) వై. వి. 1. (సం. గార్హస్థి.) సస్యవిశేషము, గూఢనాగము. "నీ...పాఁచు జార్జ్యము జొన్నరా..." ఆం. భా. ద్వి. ౨౩౪. 2 (బ) ధాన్యవిశేషము. "క...ఎంతతఱిగిన మిరియా, లం బొప్పలసరిపోవే..." ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౭౫. "నీ. బొన్నగుళ్లముల్ బహుతన దక్షతను ఫలము. లగును." ఆం. భా. ద్వి. ౪౧.

జోబ్బటిలు = జోబ్బిలు. "మ. నిబిడక్రోధరసంబు జోబ్బటిల ధర్మబాహువీపులుఖల్..." రంగా. 3, ఆ. ౧౦౫.

జోబ్బిలు. చే. ఆ. క్రి. య. జోబ్బిల్లు. 1. రాలు; ప్రపించు, కాలు; ఉబుకు, ఉద్గమించు. "గీ. గోప జవ్యాదిఁ గస్తూరిఁ గొఱతఁపఱచు, వెన్నుబడిదెంబు జొబ్బిల విద్రిచి విద్రిచి." వైష. ౬, ఆ. ౧౨౦. "చ. మటిలక రాహు నెప్పి తనకొఱలఁ బాచుగ నొక్క మిక్కిలిక, జొబ్బిలటగా సుధారసము జొబ్బిలుచున్నకళాంకురిత..." బిల్వ. 3, ఆ. ౫౧. 2. కడియు. "నీ. జడలయల్లిక యూడ్చి నంబంగినూనియఁ బిన్నకూ కట్టు జొబ్బిలఁగ నంటి." హర. ౨, ఆ. ౧౦౯; 3. సింహారు, అధిక మగు. "చ. ఉదితకునోను రాగదనానోష్ణభరంబున నాలతాంగిక్, హృదయమునందు జొబ్బిల హింబిన చందనకర్ణములు బుద్ధ్యదముల నీసె..." వైష. ౨, ఆ. ౧౧౪. ౩. వి. 3, ఆ. ౪౧. 4. అను కగు. "నీ. పునుగుజవాది కప్పురము గుబాళించుకలపాబు మేన జొబ్బిల నలంది." సా. 3, ఆ. ౧౩౮. "గీ. ఆలరు నను కయ్యో ననుట జొబ్బిలె ననంగ." ఆం. భా. ర్చ. ౯౪.

జోబ్బిల్లు. చే. ఆ. క్రి. = జోబ్బిలు. 1. ప్రపించు, రాలు. "చ...గబ్బిగుబ్బలం జొబ్బిల్లుకుంకుమరసం

బునఁ బంకిలంబు లగుహారముకాతారకంబుల..."
 మను. ౨, ఆ. ౬౦. "క. మబ్బులఁ గ్రమ్మెడు
 గ్రొమ్మడి. జొబ్బిల్లెదులేనెచావి సొల గొమ్మ
 గమ్మకొ, ...నిగ్గుతలంగనన్." హంస. ౪. ఆ.
 ౧౯౪; 2. తడియు. "నీ. వన్నీట జొబ్బిల్లు
 వచ్చుకప్పుచుండెనుదఁ బుప్పొడిరస పాదు
 కొల్పి." యశా. ౫, ఆ. ౯౦; 3. నిండాదు.
 "గీ. మలయజను మేళజొబ్బిల్ల నలది యంత,
 శ్రమము వాయుగఁదాళప్పుంకమున విసరి."
 భాగ. ౧౦. స్కం. ఉ. ౯౦౩; 4. అతకగు.

జోజుజోజు=జోజుజోజు. విడుంగులులు రాలంట
 యందలివ్వుని కనుకరణము. "క. ఉడిమెడు
 కాదంబిలికి, గజకుబిడుగుగములు వెడలుగతి
 గైదువు లక, మెఱుంగులతో నుదయించిరి,
 జోజుజోజు మిడుంగులులు రాలు చూపుట
 కట్టున్." పరాశా. ౧౧, ఆ. ౧౩3.

జోజుగ. చే. వి. పశుశుక్తిక. (బ్ర. శ. ర.) రూ.
 జోజోజోగ.

జోజు. చే. వి. = జోజు.

జోజు. చే. వి. చిన్నయోజు. (బ్ర. శ. ర.)

జోజు. చే. వి. (క. జోజు) చొంగ, లాల. రూ.
 చొజు. "గీ. కలరంచుచు నొడ తెలుగక
 నెలవుల, జోజుగాఁగ బ్రహ్మణి నుప్తి జొడె."
 హరికృ. ౫, ఆ. ౫౫.

జోహారు=జోహారు. చే. వి. నలివిశేషము. నమస్కా
 రము. "నీ. నలి కద్ది శేషము లేపివ్య నెన్నెల
 చిన్నిపువ్వు, జోహారును జోహారు..." అం. భా.
 ద్వి. ౧౭౫. "గీ. నలికఁ బేల్లివ్య జోతదండము
 జోహారు." అం. సు. మాన. 3౧.

జోహారువు=జోహారు. (శ. ర.)
 జోహారు

జో. చే. ఆవర్ణ. (క. హిం. సో=నిద్రింపుము.) పిల్లలను
 నిద్రపుచ్చునపుడు వాడెడుపదము; ఉదా: జో
 అచ్చుతానంద జోజో మాకుంద.

జోక. చే. వి. (క. జోకె) 1. సౌందర్యము
 అందము, ఓర్పు. "అ. సోయగంబు సొబగు
 జోక ముదవు...చక్కదన మనంగ సౌందర్య
 మొప్పును." అం. భా. కృ. ౪౧; 2. కాంతి.
 "కా. జోకల్ వీడ్చొని యక్క లేఁగెను జుమి

శుభ్రాంశుబింబ ప్రభో, లేకంబుల్ దఱిగెన్
 జుమి కడకు వచ్చెం జుమ్మి యారేయి..." చను.
 3, ఆ. 3౯; 3. జత, కవ. "ఉ...చిరురు బోడిక
 నుగవ జోక యెప్పుడుకొ. మానని చక్రవాక
 ములు మానినిచక్కులు చూచుమా సఖ." అశి. ౫,
 ఆ. ౬౯; 4. విధము, రీతి. "నీ. విరివియై మేళు
 ముల్ పెరిగినచ్చిరజోక ఘనపశాకలకతాంగ
 ములు హస్త." విజ. 3, ఆ. ౧౫౨; 5. విజృం
 భము; ఉత్సాహము. "నీ. గములుగాఁ దెనులు
 కీరములార మీజోక హరిమధ్య చేరి మూడు
 దాక." శశాం. ౪, ఆ. ౯౬. "కా...జోకం
 జిత్రశేనాదిగంధర్వ లగ్నశ్రీ: జోకుసుషిరి
 పుగద్వారరద్రదేవంబునన్." పారి. ౪. ఆ. ౮౭;
 6. మొత్తము, సమాచారము. గుంపు. "ఉ. కూర
 చుంబు సర్వ మొకజోకయి న్నెచెప్పి
 నేనినే, నీరగుణిణిమనీ గ్రహింపక పాను..."
 విజ. 3, ఆ. ౧౫౪; 7. స్వరూపము, ఆకృతి
 "గీ. ఆనృపాలనియనసాయకకఁ జూచి,
 వానిను మహితకార్తకత్వంబుఁ జూచి, మనః
 లవ్విభుజోకకమారుఁ బోల్చి, రకనిసౌందర్య
 మును కార్జునబ్ధి దగుట." కవిరా. ౧, ఆ. ౮౯.
 8. నాట్యవిశేషము. "ద్వి. కోలాటమున బాత్త,
 గొండ్లి చేరణియు, గేళిక జోకయు లీలనటించు."
 బస పు. ౧, ఆ. ౨౨. పు. ౫౨౯. పు. "ద్వి.
 అంతంత గోలాట అంతంత జోక అంతంత గేళిక
 లభింపయింపంగ." పండితా. మహిమ. ౨౯౫. పు.
 విణ. 1. నవ్యకము, తాడు, సమానము. "నీ.
 అతిథిసంతర్పణప్రకవిధానంబుల ననృపూర్ణకు
 జోక యక్కమాంబు." వైజ. ౧, ఆ. ౨౮.
 2. యుక్తము. "క. అకుర్కురమును
 వేటకు, జోకై..." భట్టా. ౨, ఆ. (శ. ర.)
 3. ఆధీనము. "క. జోకై యుండు బదార్థము,
 చేతులునందాఁక భవికుఁ జేరి మనోత్తా." (శ. ర.)
 4. జతయైనది, సహాయము; కూడియుండునది.
 "నీ. రాయంచయంచుజేరకు జోక యగుఁగాక
 వచ్చియేనికతోలవచ్చుడంబు." హర. ౪. ఆ.
 ౨౮. "నీ. తరుణవిద్రుమలతాకరులతో జోకైన
 పాళివీర్ణిలకలాక యనంగ." బస. ౨, ఆ. ౧౯.
 5. వ్యాపించినది, నిండినది. "క. ఆకాశం

బున వాయువు, మాత్రమే దావాన్ని యటలు
మాననచంద్రుడే, ఏకాకారుడు జగమున,
జోతై తన దానె వెల్లజుతుర చేమా." నేమన.
3, భా. ౧౪౬. 6. బాగరూకము, మెలకువ
గలది. "క. మాకంటె వాడు మునుపుగ, నే
కార్కము సేయ గలడొ యెఱుగము మిరల్,
జోకగఁ దత్తురి మెలగుచు, నా కేదొకననికీ
వేగు నడవఁగవలయున్." ప్రభా. ౧, ఆ. ౧౧౪.

జోకసేయ. ద్వ. స. క్రి. 1. పోల్పు. "గీ. అందు
చున్నట్టి జోకసేయంగఁ జాలు, చెఱువు
త్రవ్వించె..." యయా. ౧, ఆ. 3౦; 2
నంపాదించు. "నీవేవిభున మవిత్తము జోక
సేనకపు." హరిశ్చ. 3, ఆ. 3౦; 3. సిద్ధ
నఱుచు. "నీ. శ్వేతకేతుడు జోకసేసి తెచ్చి
నదార్యన్నియంచమ హాయిపడిగ కెక్కి." ఉ
రా. ౨, ఆ. ౧౭౦.

జోకపడు. ద్వ. ఆ. క్రి. జతపడు (క. ర.)
జోకపడుచు. ద్వ. క్రి. (జోకపడు భా. ప్రే) జోక
పడకే గుం. 1. జతపడుచు, నమానము చేసెను.
"వ...మిక్కిలిం గడకొలుపుచున్నయగవిరిచి
రుమొలచిమానులతోడ వీరభటుఁజోకలు జోక
పఱుచు..." కళా. ౬, ఆ. ౨౨౪. 2. కలి
గించు. "గీ. ఆకుహాభాగుఁ డచ్చుతుఁ డాదరి
ముగ, మీకు నఁఘాఖ్యవిఖ్యాతి జోకపఱిసె"
భాగ. ౬, స్కం. ౧౯౭; 3. కావించు "ఆ.
ఈమనమునను యావిగ్రహముతోన, జోక
పఱుతు రాకపోకలిన." కమ. ౧, ఆ. ౨౧౫.

జోకలుగట్టు. ద్వ. ఆ. క్రి. (జోకలు+గట్టు)
మొత్తములగు, గుంపులగు. "ఉ. జోడియనగ్ర
భాగముల జోకలుగట్టి వసీఖావళి, శ్రేణులు
తాండవంబు లానరింప గ..." శివరా. ౪
ఆ. ౫.

జోక. జే. స. క్రి. పట్టు. వి. గట్టు. (క. ర.)
జోకొట్టు. జే. స. క్రి. (జోక+గట్టు) 1 (చిడ్డలు
నిద్రపోవుటకుగాను) జోజో అని వీపున చేక
మెట్టగా కట్టు. "క. లోకములు నిదురపోవ గ,
జోకొట్టుచు నిదురపోనినభగుడు రమణుల్,
జోకొట్టి పాడ నిదురం, కైగొనక్రియ నూర
కుండె గను చెఱవకయున్." భాగ. ౧౦, స్కం.

పూ ౧౯3. "ద్వి. సుదతులు జోకొట్టి జోలలు
వాడ." ద్వ. హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౧౫. పం; 2.
జయించు. "వ...గరుడులు దోలి భచరుల
జోకొట్టి..." కాశీ. 2, ఆ. ౯౫; 3.
వంచించు ; మాయచేయు. "నీ. అడియూన
జోకొట్టునడకంపుటట్టుగ్ద్ర దఱిమి పోనాడు
న క్షతీయదల్లు." కవిక. ౪, ఆ. 22. "క. లోక
ములు నిదురపోవ గ, జోకొట్టుచు నిదురపోని
నుభగుడు..." భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧౯3.
విణ. నిద్రపుచ్చువాడు, నిదురింపకేయు
వాడు. "నీ. కుమునినగ్ధికానమిరికి జోకొట్టు
తలగుజక్కనలసరాధానగ్ధ." చమ. 3, ఆ.
౪౦. "ఉ. వట్టిగుణుగుర బెట్టి నడువం బరి లే
దది యెల్లభేరి జోకొట్టుట కాక ని న్నెలవం
గూడుక మాటల నీవు గంటి న, నన్నట్టిసుభాంగు
డీరమణిమానల కాగున మిచ్చు డాతని, వట్టిగ
నన్నమానెగ్ధనంబునం జెన్చి యనుగ్రహింపవే." ప్రభా. 3, ఆ. 2౨. (భేరి జోకొట్టు=నీళ్ళిల్ల
ముగా నిద్రింప భేరి చేతితో చఱుచు.)

జోగడ. జే. వి. (క. జోగళ) జోలపాట. రూ.
జోవడ. "చ. లిరుమణి పెట్టు నాదలలఁ జెల్లని
వీరబు గవ్వం జిన్నినూ, భరణము తెల్లఁ జెట్టు
దగుభంగుల దగ్గఱి చచ్చి లిచ్చు పే, భరణుగ
నూసి జోగడల బాడు మందంబున నందగోప
సు, దరి యిది నిత్యకృష్ణముగఁ దాఁ చెనిచెక్
దగ రామకృష్ణులన్." వద్ద. ౯, ఆ. ౧౧3.
జోగపట్టియ. వై. వి. (జోగము+పట్టియ) యోగ
పట్టియ. "గీ. జోగపట్టియ కకపాల జోలె
నంచి, కలికికాటున గీర్వాపు వలుగుపేరు,
జాలిగాఁ దాల్చి నెరమిండబాగ మనుచు." హర.
౫, ఆ. ౪౦.

జోగము. వై. వి. (నం. యోగ) 1. యోగము,
చిత్రకాగ్రము. "నీ. చదలుకాదుపుండిచిలవ
పాన్పునఁ బడి జోగంపునిదురలఁ జొక్కు
జేడ." అచ్చ. బాల. ౧౬౦; 2. స్త్రీపురుష
సాయోగము. (నూ. జోగరగండ.)

జోగరగండ. వై. వి. (జోగము + గండండు)
యోగములకు శూరుడు, స్త్రీపురుషులగు గుంపుట
యందుపట్టి; యోగభేదకుండు, చిత్రకాగ్రమున

చెఱచువాడు. “గీ. నవకములు లేరుతొలిజన్మ నంబు మాటు, కమలనాళంబు జోగరగండ బిరుదు, వెలయ నెవ్వఁడు విసిరిల్లు విశ్వవిదుత కౌర్మం దగుఁజ్ఞిమదనుని నత్తులెంతు.” గంధ. ౬.

జోగి. వై. వి. (సం. యోగి.) 1. యోగి. “క. ఓగురునాయక యీసా, మ్రోగలి నినుఁ జేరెఁ జెప్ప నేతె మ్మనెన్, జోగులము మేము మాకట, రాఁ గూడదు గాన రాజు ర మ్మనుఁ డిటకున్.” ద్వా. ౧౨, ఆ. ౧౨. కళా. 3, ఆ. ౨3 2. (జోగు+ఇ) భిక్షుకుడు. (శ. ర.)

జోగిణి. వై. వి. (సం. యోగి.) ఒకానొక స్త్రీ దేవత. (శ. ర.) “నీ జోగిణిఁ గొనరి డైదుకపెట్టి వలకపై సారలు వోయించి నరము చూచి” ఉ. హరి. 3, ఆ. ౧౨౦. (శ. ర. పా.); 2. నన్నాసిని. “ద్వి. జోగిణులును దారు జోగి వేషముల, జోగులు గొలువంగ జోగు లేలేర.” పండితా. వర్ణ. 3౪౪. పు.

జోగిణీవంతు. ద్వ. వి. నాట్యవిశేషము. ‘నీ. చూపు చున్నది జోగిణీవంతు రంతు గా రంధ నాట్య గృహంతరంబునందు.” కవిరా. 3, ఆ. ౮౮.

జోగినపాపు. వై. వి ఒకవిధ మైనసాము, పండ్రెండు పరువడులకా నొకటి. ప్రబంధ. ౭౮.

జోగు. వై. వి. 1. బిచ్చము; భిక్షాభేదము. “గీ భిక్ష తిరిగెము బిరిగము బిచ్చ మాయ, వార మఁజోగు నాగను పఱుల నభివ.” ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౧. “నీ. చూడనిఁ డొకవేళ జోగునకై వచ్చి మేలు చెల్పుదు జోగురాలి వైన.” కవల. ౪, ఆ. ౧౮3. “నీ. ఓడ భిక్షాభేద మొప్పును జోగు నా...” ఆం. భా. తృ. ౧౦; 2. పడవ. “నీ. ఓడ భిక్షాభేద మొప్పును జోగు నా...” ఆం. భా. తృ. ౧౦. “మ. నుకగ ప్రంపుటనంటి విప్పుఁదొర యెన్ జోగెక్కి...” కను. 3, ఆ. ౧౪౨. “నీ ఒకచోఁ బునర్వసు పూఁగె వృక్షము కొమ్మ నుడివడ్డముత్యాఁజోగువోలె.” కాశీ. ౧, ఆ. ౧3౮; ఆ. క్రి. తూగు (ప్రా. వా.) వి. జోగుట.

జోగురాలు. వై. వి. (జోగు+అలు) యోగిని. “ఆ. క్షుణ్ణకుండు చూచి సౌగత యాజోగు, రాలిఁ గూడి తంటరాకు మన్న.” ప్రబోధ. 3, ఆ.

౪౯. “క. మనకథ యవితథముగ విను, మని యంత న్నాయజోగురా లి ట్టనియెన్.” శుక. ౨, ఆ. ౪౪.

జోగులయలుపేల్పు. ద్వ. వి. (జోగులు+ఇలు+పేల్పు) ధైరవుడు. “చ...కాచు దంలిముఖ వాహనమక్షతరాజిఁ గాచుజో, గులయలుపేల్పు వాణిమఁ గోరక జోనము...” కాళ. ౪, ఆ. ౧౪౪.

జోజో. దే. అవ్య. (జో అనుదానియామ్రుడిత రూపము) పిల్లలను నిద్రపుచ్చునపుడు వాడేసు పదము. “క. జోజో కమలదళేక్షణ, జోజో మృగరాజమధ్య జోజో కృష్ణ, జోజో పల్లవ కరపద, జోజో పూర్ణేంద్రువదన జోజో యను చున్.” భాగ. ౧౦, స్కం. పూ. ౧౯౦. “ద్వి...ఉచిద లవ్వేళ, జోజో కమర జోజో చిన్నియన్న, జోజో ననుం గన్న చొక్కతుఁ దండ్రి, యనుచు బాటలు పాడిరి...” మృ. వి. 3, ఆ. ౬౧.

జోటి. వై. వి. (సం. యోషిల్.) 1. ఆడుది, “ఉ. చూడక చూచు మాడ్చినలజోటి దిశల్ పరికింప నొక్కచోల్.” మను. 3, ఆ. ౮౬; 2. భార్య. “క...సుండుని జోటి యది తదీయసుకుండు శూరుం డెపుమన్.” భా. రా. బాల. ౨3౧. భీమ. 3, ఆ. ౬౨. 3. కుటుంబము, సంసారము. (ప్రా.)

జోటిక. వై. వి. (జోటి+క-స్వార్థమున) స్త్రీ; భార్య. “గీ. మడఁచి జోటిక ముద్దుగుచ్చ యన స్త్రీన, చూఖి...” ఆం. భా. ద్వి. ఆ. ౧౦౪. “నీ. డోడిగంబుల కెల్ల నొదవి నల్లడలఁ బాయకయుం దుకపసి జోటికల జఱచి.” సున. ౧. ఆ. ౧౨౯.

జోటికత్తియ. ద్వ. వి. (జోటి+క త్తియ - స్వార్థ మున) చెలికత్తె. రూ. జోటికత్తె.

జోటికని. ద్వ. వి. (జోడు+కని) మిథునకర్తము, “క. నీ టాడవగ నయ్యెడయని, చోటికిఁ బఱ తెంచవలపు సాంపెనలారె, జోటికనుల్ గోరిక న, జ్జోటిం గని పాఁసుదిండినూ డి ట్టని యెన్.” అచ్చు. ఆర. ౯.

జోడగి. దే. వి. నన్నముగానుండి మిక్కిలి వేగముగా పరుగెత్తెడిపేటకుక్క. “క. దాడి మెయి దీని వెంబడి, గూడె బెజాగిలములకుం దరమే

యా, జోడంగివేసిముందర, వేడియు గీడియుఁ జనంగ తేదడు నైనన్." కవిరా. ౨, ఆ. ౯౦. జోడగించు. చే. న. క్రి. జోడననడతో నడపించు. "గీ. ఎరయఁ గడు జోడగించి త్రోలినహ యంబు," సా. ౧, ఆ. ౮౩. (క. ర. పా.)

జోడన. చే. వి. 1. ధారికము, అశ్మగలిభేదము. "నీ జోడనల కొకింత జోడు గానేరక పేబ్బరాయరి లేజి వెల్లనయ్యె." ఉ. రా. ౧, ఆ. ౬౮. ఆం. భా. ద్వి. ౧౯౮; 2. (సాసికయొక్క) రంధ్రములు. "నీ. మునుననల్దమిఁ బట్టి మంగార్జ ముక్కుజోడనలఁ బీలించి పనర్కొనిన విడిచి." ఆము. ౧, ఆ. ౧౧౭.

జోడప్పు. వై. వి. (జోడు+అప్పు. క. ర.) చేయప్పు చేతితో ప్రయోగించెడిబాణము, విల్లకట్టలేని బాణము. "నీ. దివెదారిగప్పు దోలెత్తియు జోడప్పు మెడమీది మొగలాకుగొడుగుదనర." ఆము. ౬, ఆ. ౬. "నీ. చాపానపేక్షియొకర మొప్పుచుండుఁ జేయ మ్మంచనంగ జోడ మ్మనంగ." ఆం. భా. ద్వి. ౨౧౩.

జోడా. చే. వి. (హిం. జోరా.) జక, యంగళము. (పా.) మరుగులజోడా.

జోడాలు. వై. వి. బ. నమస్కారభేదము. "నీ. జోహారును జోహారు జోడాలు చెంగనాల్లిడి గిట్ల గొట్టిట్ల బెంగళాలు...కకరు." ఆం. భా. ద్వి. ౧౭౧.

జోడించు. చే. న. క్రి. జకచేయు. 1. ఒకదానితో నొకటి-చేర్చు. "కా...దక్షుం డెవ్వఁ డిల రామ భారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్." రాఘవ. పీఠి. ౧, ఆ. ౧౦; 2. కూర్చు, చేయు, రచించు. "క. ఒకమాటఁ బలుకలేరంటు, చకిరమునస్సులును గాక చక్కఁగ నభిలక్, నకలార్థసాధనములగు నుక్తులు కుకవులకుఁ దరమె జోడింపంగన్." కుచేల. ౧, ఆ. ౮. "నీ. పగటుపాపల మెట్టి బట్టు కైవారముల్ జోడింప వారిగెలినడ కేగు." కువల. ౧, ఆ. ౯. 3. కల్పనచేయు, కల్పించు. "ద్వి. మంత్రికుమార నీమాటలు చాలఁ, దంత్ర వాచివిగానఁ దప్పజోడించి, కలవి లేనివి కొన్ని కవచముల్ వన్ని, కలకఁ బుట్టింప నిక్కముగఁ బల్కిరివి." ద్వి. క. సా. ౧, ఆ. ౨౦. పు. ౭.

కు. 4. వెంబడిచు. "నీ. జోడించిననీవంగి కేడించుకొనునిట్టి వెనుకగాఁ గుట్టుర్పు విడిచి తెల్ల." కకు. ౪, ఆ. ౯౮.

జోడింపు. వై. వి. (జోడించు భా.) ముప్పదిరెండు విన్నాణములలో నొకటి, శుల్లబంధవిశేషము. "నీ. కానె నిల్కడ గళకత్తెర జోడింపు... గీ...మెడపట్టు నాఁగఁ జె న్నలరుదుండు,ముప్ప దియు రెండువిన్నాణములకు జేర్తు." ఆం. భా. ద్వి. ౨౦౯.

జోడిట్లు. వై. వి. బ. నమస్కారము. "ప. సూర్య మండలమందలి వద్దాక్షుకకు జోడిట్లు...తెంగ నాలు." ప్రబంధ. ౮౮౦.

జోడు. చే. వి. టా. (క. జోడు.) 1. జక, యంగము. "గీ. వారి లిరువురు బాల్యభావమునఁ జేసి, శయనపా సాన్న భోజనసమయములను, శాస్త్రపఠనాది విద్యాప్రసంగములను, జోడు వాయుక యుండురు పేమకలర." బ్రహ్మో. ౧, ఆ. ౧౭౨ పు. "నీ. కప్పకుత్తుకవాడు గాలిమేఁ తరియంజజోటివాఁ డరమెయజోటివాడు." ఆచ్చ. బాల. ౧౩; 2. మిథునము, ద్వంద్వము. "ఆ...మిథునమున కాభ్యు లగు జోడు, దోయి కవ యనంగ ధూతకలవ." ఆం. సం. మాన. ౪౨; 3. నమచారి, మిత్రము. "నీ. పావన బ్రహ్మకపాలమాలికజో డాదువొక్కొకనాడు హార నగుచు." దశా. ౨, ఆ. ౧౭౯; 4. కవచము; "గీ...ఆహూతుక పుత్రుజోడు, దనవుఁ జెంజరి వివిధాస్త్రతరుణవంశి." భార. భీష్మ. 3, ఆ. ౨౨౧. "మ. గద దట్టించి నిశుంధుమస్తకము నక్కాలుడు నైయక్ మెయిక్,నదరం బైన నొకింత కన్ది రిగియుక్ కాతాసిచే వాడు జోడు దెగ్ నేసిన మేను ప్రసే...." ఉ. హరి. ౧ ఆ. 5. అశ్వకవచము. "ద్వి. మొగులువాసినమించు మొలకలజోడు, దిగిచినసూనాస్త్ర లేజులాయ నఁగ." ఆ. మ. క. ౧, ఆ. ౭౧. పా. ౧౭ కు. 3౧; 6. విధము. "ప...పిచ్చుకలు కాట్లాడి పట్టు పట్టెడిజోడున నొండొరువుల తనువులు జర్రరికంబులై యిరిగి..." ప్రబంధ. ౭౮౮. విణ. నమానమైనది. "క. పీడపు సురారూరాదుల,

కోడవు భవజలధిఁ గడవ నొం డెవ్వఁడు నీ, జోడు జగంబులమాకుం, జోడుభవక్కరుణ మనుజుఁజూడు మహాత్మా.” రామా. 3, ఆ. ౨౦3 ఆం. సం. స్థా. 3౪. దశా. ౧, ఆ. ౪౯.

జోడుకోడియ. ద్వ. వి. జ. సహచరము, మిత్రము “గీ... జానవాట్టుతోడి, జోడుకోడియ లవ్వీటి పేడగములు.” రామా. ౧, ఆ. ౧౨౨.

జోడుకోడె=జోడుకోడియ. విజ. సమానుఁడు. “దు. జలజాతాపురిజోడుకోడె యగుటఁ జాద్రండు దాఁ బుట్టు ని, చ్చులపుం గొపున బ్రహ్మ భూయము...” చంద్రా. ౧, ఆ. ౧2. “చ. వల పులవిడివానిదళవాయి వసంతుఁజోడుకోడె...”

రామా. ౧, ఆ. ౧౧; వి. మిత్రము. “గీ. సుర ధరి శ్రీధరమునకు జోడుకోడె, వసధిసఖమైన మై నాశమునకుఁ దండ్రి.” వరాహ. ౧౦, ఆ. ౪౮.

జోడుగట్టు. దే. ఆ. క్రి. (జోడు+గట్టు) జోడు గూడు. “మ... జోడుగట్టుతఱి రివ్వుల్ మీఱ జోడించుచుకొ. నిరం. 3, ఆ. ౨౦.

జోడుగూడు. దే. ఆ. క్రి. (జోడు+గూడు) కవ గూడు, కలయు, మిళితమగు. “శి... జక్కవ లొక్కట జోడుగూడ వే.వే యరియాడఁ దోడరహి వీడె విగర్తలసాంద్ర చంద్రికల్.” చంద్రా. ౧, ఆ. ౧౧3. కేయూర. 3, ఆ. 2.

జోడుగూర్పు. దే. న. క్రి. (జోడు+గూర్పు) జోడుగూడు ధా. ప్రే. సరిచేయు, పోల్పు. “నీ. తాళముల్ జూడఁ గీర్తనపాత్రము లటంచుఁ గొట్టమారుల జోడుగూర్పు దగునె... గబ్బిచప్పగవకు.” చంద్రా. ౪, ఆ. ౧౨2.

జోడుదఱియు. దే. న. క్రి. జోడుగూడు, కలియు. “గీ. తనరుమాకంగకుంభసు ప్రతుల జోడు, దఱియఁ జాల దురాగతత్వమునఁజేసి.” హ. న. ౨, ఆ. ౬౧.

జోడుపులుఁగు. దే. వి. (జోడు+పులుఁగు) చక్రవా కము. వేంక. తిర్య్. ౧౦౨.

జోడురాలు. దే. వి. జ. (జోడు+రాలు) క్రీడా విశేషము, బికివిధ మైనయాట. “నీ. దాయాలు సొగటాలు దాట్రాయ చదరంగమును జోడు రాలును మూతబోడుపు.” హంస. 3, ఆ. ౧౪౬. జోడువేల్పురిక్క. ద్వ. వి. విశాఖా నక్షత్రము (శ.ర.)

జోణఁగి=జోడఁగి. (త. శోణంగి) “నీ... శునకము వేసి తు క్కనగఁ దనరుఁ, దబ్బేన నామము తగు జోణఁగి యనంగ వసతువకంబులే చనఁగ నొప్పు.” ఆం. భా. ద్వి. ౨౮౦.

జోత. దే. వి. ననుస్కారము. “క. గాలిఁగుఁ గలిమితో రా, చూలిం బొడగాంచి మిగుల జోత లాసఁగి తొ,ల్లెలుపుత్రేలిమి నెఱిచిన, జోలి యెఱింగించి మదిని జొక్కంజేసెన్.” ఆచ్చ. య. ౪౧౮. “శి... గట్టురా, చూలి యనుగుసామికిని జోతలు జోత లటంచుఁ బల్కుచున్.” సా. ౧, ఆ. ౪౪.

జోతము=జోత. (శ. ర.)

జోతాము. దే. వి. జోతముయొక్క రూపాంతరము. (శ. ర.)

జోలి. కై. వి. (సూ. జ్యోలిః.) 1. ప్రకాశము, వెలుగు. “నీ. వెలయుఁ బ్రకాశంబు వెలుగు జోలి యనంగ...” ఆం. భా. ప్ర. ౮౨. “నీ. రాలిరియోమిఁడు జోలి యుండెడువాఁడు...” శకం. ౧, ఆ. 3౮; 2. దీపము. ‘నీ. విడికెంపు గుంపుఁ జెక్కడపుఁ జొక్కపు శోటగొడ్డులు జోడులయొద్దఁ దాల్పు.” తవల. ౧, ఆ. 2౦. “నీ. నేతుఁజోతుల నెఱిదీశమాలిశ్ తారకాగ్రహ ములదారి మీఱ.” అహ. ౧, ఆ. 3౦; 3. వన్నె, రంగు. “అ. వన్నె దాబు రంగు వన్నియ జిగి జోలి, చాయయనఁగఁ బరగు జగలెఁగాలి.” ఆం. సం. స్థా. ౧2; 4. విండితోఁగాని మట్టితో గాని చేసినదీపపాత్రము.

జోడిట్టు. కై. వి. జ. ననుస్కారములు. ‘గీ. ఆల్లా నేరేట్టు జోడిట్టు...” ఆం. భా. ద్వి. ౧2౧. జోడు. కై. వి. (సూ. యోధ?) యోధుఁడు, యద్ధ ముచేయుబాటు. “నీ. జోడులతనవులు ఛేదించి మోరలు గక్కొలతోడఁ జెక్కలుగఁ జేసి.” భార. కర్ణ. ౧, ఆ. ౧౪౦. ఆం. భా. ద్వి. ౧౮౪.

జోనంగి. దే. వి. ఒకజాతికుక్క. రూ. జోణంగి. (శ. ర.)

జోనఁగి = జోడఁగి. (ప్రా. శ. ర.)

జోనడ=జోడన. (ప్రా. ఇందు ఒక్కవృత్త్యయము ఆని శ. ర.)

జోషా. డబ్ల్యు. వి. (జోషాపాత్ర.) జోషాట్టుటకు దగిన శిశువు. "సీ. కేలికి హరి వైవం గేలి దాలి చిన నువరి బరికొన బో పావ లగుచు." ఉ. హరి. ౧, ఆ. ౧౧౦.

జోషిట్ట. డి. వి. బ. నమస్కారము. "రగడ. ఘనత నహోబలగరుడా ద్రికారణ్యమరవధనకు నతి బోదిట్టసి." హంస. ౪, ఆ. ౨౧౩. (క. ర.)

జోము. డి. వి. (క. జోము.) నుఖము. "ఆ. తాము నిలుచుచోట వైవము లేదని, పామరజనము తిరుగుతులు దిరిగి, జోము వేడి చేసి పా మైలు బోతేసి చెడి గృహంబు తాను జేరు వేచు." వేదన. ౩, ఆ. ౨౭౦.

జోరావరి. డి. వి. (క. జోరావరి. హిం జోరావర్) బలాత్కారము. (క. ర. ప్ర.)

జోరు. డి. వి. 1. వాన ముచ్చగునవి కురియుటయం దగుధ్వనకరణము. "ఉ. బోరున దుందుభుత్ మొరనెం బువ్వుచుయం బగువర్ష మంతట. బోరున వెల్లిగాం గురినె..." చమ. ౩, ఆ. ౭౦; 2. తొందర, దుడుకుతనము. (వా.) నీకింత బోరువనికెరాదు. 3. బలము, బలాత్కారము.

జోటీగ. డి. వి. (జోటు+ఈగ) వశుమక్షి, ఒకానొక ఈగ. "సీ...జోటీగ నాగను మీఱున వశుమక్షి..." ఆం. భా. ౨౪. ౯౫. "సీ. మకరందపానంబు మధుకరాళిక గాక జోటీగ చవి గని జాఱు: గలదె." వేణు. ౫౧, రూ. జొట్టి:గ.

జోటు. డి. వి. ఈగలు తుమ్మెదలు మొదలగునవి ఎగురునపుడు కలిగెడుధ్వని కనుకరణము. (వా.)

జోటుటిగ. డి. వి. జోటీగ. "ఉ...బలరోముము లంటిన జోటుటిగలెన్, గూడినబంధముం గలిగి కుర్చుచు నుం డొకబక్క గుఱ్ఱుచున్." హంస ౫, ఆ. ౩౦.

జోల. డి. వి. దిడ్డలను నిద్దుపుచ్చునపుడు పాడెడు పాట. "గీ. పాట యనగను గానాఖ్య వరగు చుడు, నాలలియనంగ నాలప్తి యలరుచుండు. దద్దికేహభిధానముల్ దనరు నేల బోల నువ్వుల యనగను సోమభూష." ఆం. భా. ప్ర. ౧౨౩. "సీ. వేదాంత వేద్యుం డీవిశ్వంభరాధీశు కుద్ధాంత కాంతలజోల: జొక్కెన్." రామా. ౩, ఆ. ౧౩౦.

జోలి. డి. వి. 1. విషయము, సంగతి, సంబంధము.

"కా. ఆయెన్ బోయెను నాటిజోలి యొక నేరా యావలెన్ వింటివే,యోయయ్యా..." ఉ. రా. ౨, ఆ. ౨౭౬. "ఆ. నే యేలు కొనెడు జోలియ చేటికి." అచ్చ. యు. ౩౯౭. "గీ కూలి గొననొజ్జ కాటోలుం గొదరుచిలుక,

తపసి బుడుతలగమికి వేదంబు నుడువు, నునర ముగం బాంకాంక్షు లేజోలి లేక, జవకవంబులు సాగింప జనరేల్సా." కుల. ౨, ఆ. ౬౩; 2.

వృత్తాంతము. "క. గానినను గెలిమితో రా, చూలిం బొడగాంచి మిగుల బోత లానగి తొ,లేల్లపునేలిమి నెచీచిన, బోలి యెఱిం గించి మదిమి బొక్కంజేనెన్." అచ్చ. యు. ౪౫౯. 3. కార్యము, పని. సాం. ని. మాన. ౨౦.

4. గాథ. "సీ...గాథ యా బోలి నా..." ఆం. భా. ప్ర. ౧౧౦. "దు. వివ మింకం లేనజోలి రిక్త చువవుల్ వేయెల..." వల్ల. శృం. ౩౯.

జోలియ. డి. వి. జోలి. (డియ్యాల). "క. వారు వీర్యము దాల్చుగం గడు,భరమై వడి నడుచు డిగ్గలడి కడవ క్షంబరమాడెన నిల్చి పొల్చెను, నురవాహిని బాలుం డున్నజోలియ వోలెన్." కు. సం. ౧౦, ఆ. ౧౩.

జోలిజోలియ. డి. వి. 1. భిక్షుకులై చౌకపుగడ్డ నాలగంచులు చేర్చి ముడిచిసి చేరిన ప్రేల వేళొను సంచి. "గీ. బోలివట్టియ కకపాల బోలెనంది, కలెకకాటుక గీర్వాట్టు పలుగు పేరు, జాలిగా దాల్చి నెఱమిండబంగ మగుచు." హర. ౫. ఆ. ౪౧; 2. ఉయ్యాల. "సీ. ఉయ్యాల యయ్యెల యూయెల తొట్ట బోలె యనంగ డోలికావ్వయము లెనగు." సాం. ని. స్థా. ౬౪.

జోలెకాడు. డి. వి. (బోలె+కాడు) భిక్షుకుడు, బిచ్చగాడు. "గీ. ఏల ననుక బాడ వీవనం బేల యిట్టిబోలికాం దైనరివపజ్జబోగి యేల, యభిల లొకంబులకు బలి నైన నన్ను, గదిసి వర్తింప జెల్లదే కనులయన." నీతావి. ౪, ఆ. ౧౩౭.

జోష. డి. వి. జోల. "ఉ. వేవన నిర్ద మేలుకని వేటొకబానకు నేర్పుతోడఁ బై,మీసడఁ బుచ్చి కవ్వ మిడి మిట్టవనంగవ రాయిడింప మేదీప నటంప నెన్నడుము దిలుబడం గటి గల్గు

గాచముల్, బోపలు పాడఁ జల్లఁ దరుచుకొ వడి
ధర్మిణి రజ్జుపాణియై." వేం. పుచ. ౧, ఆ
౧౯౦.

జోసి. (సం. జ్యోతిషికః) వై. వి. జ్యోతిషికుఁడు,
జోస్య మెఱిగిరవాడు. (శ. ర. బ్రా)

జోస్యము. వై. వి. (సం. జ్యోతిషికుఁడు) జ్యోతిష్కా
స్త్రము. (శ. ర.)

జోస్యుఁడు. వై. వి. (సం. జ్యోతిషికః) జ్యోతిషి
కుఁడు. జోస్యము నెఱిగిరవాడు. "గీ వలయుఁ
బ్రాజ్ఞుభోదబ్రాజ్ఞభర్తృమల నొకటి, తారకంబులుం
దిభులును వారములును, బోస్య తఱిగించినవి
మేలు నువ్రతైక, లోబమంగలిపవకిని దైల
మునకు." భార. ఆను. ౪, ఆ. ౧౭౧.

జోహరు. చే. వి. (నవసార్పరము) "వ...కాలతైర
పునకు బోహరును...దండపాణికి దండప్రణా
మంబును...చేసి." భీమ. ౨, ఆ. ౧౦. "నీ.
జోహరు మరగజర్మి"హగ్రహహ గ్రాహబ్ధి
దావవోత్సాహ సీకు." ఉ. రా ౧, ఆ. ౩౨౨
జోహరువు = జోహరు. "గీ. అతఁడు సులకు
బోహరు వనుచు మ్రొక్కె." వైష. 2,
ఆ. ౧౧౬.

జో

జోకు. చే. ఆ. క్రి. మిక్కిలి మెత్తగిల్లు లొంగు. బ్రా.
ఉదా. కట్టుకట్టిఁడ జోకినది.వి.(మరద. వంశము)
"నీ. చలిమావరసముల జోకు రెత్తినచోటఁ గలు
వపుటొడి నించి బలసి బలసి." చంద్ర. 3, ఆ.
౧౦౦. (జపుకుయొక్క రూపాంతరము.)

జోజీవు. చే. వి. జప్తునకాప్రేడితరూపము. 1.
పాటుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. "మ. శర
సంధానముతోనె కొన్నియడుగుల్ జో జప్తునం
బాటి..." మను. ౪. ఆ. ౧౧౧; 2. వంగుట
యం దగునకుకరణము. "ఉ. ఇవ్విధిఁ బూని
నై నికనమృద్ధి నహీంద్రఫణాగణముజో,జప్తునఁ
గుంగ..." వరమ. ౪, ఆ. ౧౧౬.

జోరు. చే. స. క్రి. 1. కొట్టు. "నీ. చాల్లంటి
కీల్లంటు వైచి వచ్చినచెల్లు జడ యల్లకొను
నాటిసార జోరు." విజ. 3, ఆ. ౧3. 2.
చేతులతో ప్రాసచేసి యెత్తు. (జేవురుయొక్క
రూపాంతరము.)

జోలి. చే. వి. ఒకానొకరాగము. "గీ...నాట,జోలి
చేకాక్షి తోడి వరాళి క్రిష్ణరాళి పాజ్జకేదార
గాళ పాడి." ప్రబంధ. ౯౬. (జేలియొక్క
రూపాంతరము.)

రూ

రూ. సం. ఒకానొక యక్షరము
రూకరించు. సం. ఆ. క్రి. రూకారము చేయు,
గాదచేయు. చను. ౪, ఆ. ౮౦.

రూకరింపు. మి. వి = రూకారము. (రూకరించు
"ఉ. కెంపు మొంగుంపుఁబచ్చ తురికీ నుటికి పుచు
రూకరింపుచే, నిం పొదనించు..."కవిరా. 3,
ఆ. ౪౧.

రూకారము. సం. వి. ఆ. పుం. తుమ్మెదలు మొదలుగు
వారినిద.

రూకించు. మి. ఆ. క్రి. రూకరించు. "వ...అని
రూకించిపలుకుటయు..." కాశీ. ౪. ఆ. ౬౮.

రూకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. రూకారము
రూర్పు సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వానతోఁ గూడి రూపుని
వీచు బోరుగాలి; 2. కురియుచున్న వానయొక్క
గాని వీచుచున్న గాలియొక్క గానిధ్వని.

రూర్పూవాతము. సం. వి. ఆ. పుం. వానతోఁగూడిన
పెద్దగాలి, తుపాను.

రూప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. దాటు, గంతు, దూకు;
2 జూపెతాళము. 3. మల్లవిద్యా విశేషము.
4. అశ్వగతిభేదము. "గీ. తనకుఁ బ్రియేవుఁ
డెందు లేఁ డనుచు నెనుకు, కరిగిఁ దగునడ్డవే
డెము ల్పొలిసి నుటియు, భంజి మరళి ర్పులిసి
రూపయ నుధాళ, మనగతులెనగఁ జాపుచు
వళి హిణి." ప్రబంధ. ౧౮౧.

రూపము. సం. వి. ఆ. పుం. దూకు, గంతు, దాటు,
రూపాకము. సం. వి. ఆ. పుం. దుముకునది, కోరి.
రూపారువు. సం. వి. ఉ. పుం = రూపాకము.

రూపు. వై. వి. మల్లబంధవిశేషము. "వ. వికసర
మైసర భృంగిమటలము రూపు బెక్కు కరలాళు
వంబు లాదియాపాడశోపవీకంబుల రీతులు శేర్పి
..." హంస. ౧, ఆ. ౨౦౬.

రూకుము. సం. వి. ఆ. పుం. జగడము.

రూగిలి. సం. అవ్య = రూకిలి. [సరిక. ౪]

రూట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నేగము, త్వర; 2. నేయ

పుటిరి. స. అవ్య. శీఘ్రముగా. “మ. యుజీస్యూక
వలాశవత్త్రపుటికాకాటీ ప్రదేశంబులున్.”
కాశీ. 2, ఆ. ౧౩౨. “చ. ఓటికెన ప్రేలియుంగ
రము. చేడియ కొడైనమాయె భూవరా, కటకట
దోనవం డినుపకట్టుకు దాభున బే కళాదరి, కటా
చరక్కరేణుకరకంపితసాలము శీతశైలమున్,
పుటిరిని గాంతు నే నవి నిజాంగనతోడను
దెల్పు వేగమే.” కవిజనోజ్జవని. ౮౯.

యుజయుజ స. వి. ఆ. పు. ఆ. స్త్రీ. కంకణాదుల
ధ్వని కనుకరణము. “సీ. యుజయుజా మాస్తకంకణ
ములు మ్రోయంగ గణగణ మొలనూలిగంట
బలియన్.” ప్రబంధ. ౧౮. “గీ. కమ్ర కరపంకరు
హరత్నకటక యుజయుజధ్వని స్ఫూర్తితాళమాన
ములు గొలుప.” మచ. ౨, ఆ. ౨౭.

యుజయుజత్కారము. స. వి. ఆ. పు. కంకణా
దులధ్వన్యనుకరణము. “వ...కంకణయుజయు
త్కారముతోరంబుగా...” భీమ. ౨, ఆ. ౧౦౯.
యుజత్కారము. స. వి. ఆ. పు. కంకణాధ్వని.
యుర స. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నెలయేలు; 2. ఒకజాతి
తోటకూర.

యురము. స. వి. ఆ. పు. నెలయేలు.
యురి స. వి. ఈ. స్త్రీ. నెలయేలు.
యుర్ధర. స. వి. ఆ. స్త్రీ. వేళకు, బోగముది.
యుర్ధరకము, స. వి. ఆ. పు. కలియుగము. కయ
ముడి యను వాద్యవిశేషము.

యుర్ధరము. స. వి. ఆ. పు. 1. డమరువు, డక్కి
2. పటహము, తప్పెట; 3. కలియుగము; 4.
నవవిశేషము; 5. బెత్తడు; 6. వంట కుపయో
గించునొకానొక లాహపాత్రము; 7. మణిదోష
విశేషము. జర్జరము. (క. ర.)

యుర్ధరి. స. విజ. (న. జీ. న్.) యుర్ధరము కల
వాడు. స. వి. న్. పు. శివుడు. ఈ. స్త్రీ.
యుర్ధరము, కైముడి.

యుర్ధరికుడు. స. విజ. (ఆ. రికా. అ.) యుర్ధరము
వాయించువాడు.

యుర్ధరీకము. స. వి. ఆ. పు. 1. దేహము; 2.
దేశము; 3. బొద్దు.

యుల. స. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కూతురు; 2. సూర్య
కాంతి.

యులయుల. స. వి. ఆ. స్త్రీ. విరుగుచెవులు కొట్టు
కొనుట. రూ. యుజ్జుల.

యురి. స. వి. ఆ. పు. ౧ = యుర్ధరి

యురి. స. వి. ఇ. స్త్రీ. పోక. ఈ. స్త్రీ. జలగ,
జలూక.

యుర్జుకంతము. స. వి. ఆ. పు. యుర్జువాద్యధ్వనివంటి
ధ్వని కలది-పావురము.

యుర్జుకము. స. వి. ఆ. స. కంచుతో నిర్మింపబడిన
కరతాళము.

యుర్జుకి. స. వి. ఆ. స్త్రీ = యుర్జుకము. (వాచ.)

యుల్లము. స. వి. ఆ. పు. ఒకవిధ మగుచుట్టె.

యుల్లి. స. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. యుర్ధ్వరము; 2.
ఉడుక, (పెద్దడోలువంటివాద్యవిశేషము. అని
కొందఱు); 3. కేళము, కేళనూదాయము;
వె. ద్రు కల ముటికి పోగొట్టుకరిమశ్చద్రవ్యముల
మద్య 4. తడి; 5. నీటినుడి; 6. శుద్ధి; 7. గొడుగు
మన్ననవానికి చుట్టును కట్టెన జాలరు; 8. ఆడు
దుమైద. “సీ. వల్లరీవలమాన యుల్లిరీపుకార
వల్లకిలసాదవేల్లికంబు.” భా. రా. యు. ౧౨౬.

యుల్లి. స. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకవిధ మగుచుట్టె.

యుల్లిక. స. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నలుగురెండితో నలి
చిన యొడలిముటికి; 2. కాంతి; 3. రంగు గాని
నువాసనద్రవ్యములు గాని కట్టిచుటకు ఉపయో
గించు పేలిక.

యుల్లు. వై. వి. జేల్లయొక్క రూపాంతరము. 1.
భమాదులచే ప్రాణము గుండెలు మొ. చెదరుట
యందనుకరణము. “క. మారుగ ని ప్రాణఘ
యుల్లిని. విరిగిన మెయిమఱచి వచ్చువిల్లుడు...
కదలక నల్పెన్.” ఈ. స. వి. ౧, ఆ. 3. “క.
ప్రాణము యుల్లన నవ కల్యాణానిధి బ్రయోని
జాడ నతడు గుటి యగున్, బాణకరికరతర,
బాణంబులకన్ గటాక్ష బాణంబులకున్.” ఈ.
మరి. ౧, ఆ. ౨౪౧; 2. రక్తము మొ. పైకి
ఉబుటుట కనుకరణము; 3. వానమిడుగులులు
మొ. కడుటకనుకరణము. “గీ. యుల్లుయుల్లున
బెనుజల్లు చల్లుచుండ, భోరుభోరున వర్షంబు
ధార లరిసె.” శుక. ౧, ఆ. ౨౭౬. “సీ...
త్రిదండినమితి గుండెలు యుల్లుయుల్లుమనగ.”
ప్రబంధ. ౧౯.

యుల్లోలము. సం. వి. అ. పుం. తక్కులానకము, నాలు వడుకునపుడు కదురుక్రింద నుంచుకొనెడు చిప్ప.

యుష. సం. వి. అ. స్త్రీ. నాగబల, నీతి. శీ

యుషకేతుడు. సం. వి. ఉ. పుం-యుషము పకగగా కలవాడు-మన్నుడు.

యుషభషము. సం. వి. ఉ. కణమై నిందాపూర్వక మైనది. “క...అతని, చక్కదనమునకు గాన సరసపు బద్ధంబొక్కటి రచియించితి గవుల క్కడయుషభషపుగవితలల్ల కొ గిరుకన్.” సావి. అ, ఆ. ౮౮.

యుషము. సా. వి. అ. పుం. 1. చేత; 2. మొసలి 3. మినరాళి; 4. తాపము, పేడిమి. న. అడవి.

యుషాదరి. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. యుషముయొక్క ఉద రము జన్మస్థానముగా కలది-చుక్కగంధి, సత్వ పతి. (వ్యాసునికల్పి.)

యుశఃయుశ. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కటకధ్వని కనుకరణము, అందలు, మొ. వానిధ్వని కనుకరణము. “నీ. విరుదండల యుశం యుశరవస్తులఁ ద్రిదండి నమిలి గుండెలు యుల్లుయుల్లు మనంగ.” వ్రబంధ ౧౯; 2. ఏమి వ్రవహించునపు డగుధ్వనికనుకరణము. ‘చ...ఉచ్చజ్జు యుశఃయుశ నిర్దుర యుర్వి రీధవ, న్నగవిగళచ్చి గణానుజానుజా హూషణభీషణంబుగన్.” కళా. ౪, ఆ. ౮౭.

యుశజ్ఞు శము. సం. వి. అ. పుం. నీటిబొట్టులు క్రింద బడునపుడు గలుగుధ్వని.

యుశయుశ. దే. వి. అ. స్త్రీ. వర్షధారలుపడుట యందలిధ్వని కనుకరణము. “గీ. రమ్యమేఖల ఘోషశబ్ద రత్న హేమ, కలితనూపుర యుశయుశల్ చలనవలన, ఘోషశబ్ద నిల్గుచుట్టెలగిలగిల్ రహించ రాయంచకడ నిల్వె జంచలాక్షి.” హంస. 3. ఆ. ౧౪.

యుళిసి. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. అశ్వగతిభేదము. “గీ. తనకు బ్రతిదేవుఁ డెందు లేఁ డనుచు నెనుకు పగిది దగునడ్డవేడెము ల్బరసి మఱియు, భంజలి

మురళి యుళిసి యుపయు సుధా, మనుగతు లెనగఁ జూపుచు హాళి మీఱ.” వ్రబంధ. ౧౮౧. యుళిసిండు. దే. క్రి. ప్తే. జేరిసిండుయొక్క రూపాంతరము.

యుగుక్కు. దే. వి. చింతమొదలగు వానియం దగు ననుకరణము. “ఉ. ఇవ్వుదిరాక్షి మ్రొక్కిడియె సింటిఁ బోవలెనంచు నట్ల కా, ని మ్మని యానలీ పలయు. నీశ్వర యం చని బోటు బాడఁ జి, త్తమ్ము యుగుక్కు రంచర వితాపని చేయుదు రెంచు మెల్ల నే, సమ్మలి యైయట్టు లనఁ జానలు పార్వతితోడ నేగఁగన్.” పార్వ. ౪, ఆ. ౧౮౮.

యు

యుకృతము. సం. వి. అ. న. 1. కాలి కడియము. 2. నెలయేలు మొదలగువానిధ్వని. పుం. త్తర భేదము.

యుటము. సం. వి. అ. పుం. 1. సమాహము; 2. పొదరిల్లు. 3. కాటడవి.

యుటలము. సం. వి. అ. పుం. మొక్కుపుఁజెట్టు. శీ యుటలి. సా. వి. ఉ. స్త్రీ. పొదరిల్లు.

యుటలు. దే. వి. మల్లవిద్యాసంబంధ మగుపదునాల్గు విసరులొ నొకటి. “ప...యుటలు కథావ... మొదలగు విసరులు...” మల్లుపు. 3, ఆ. ౭౯. “ప...అర్విరుండు...యుటలు నివి మొదలైన పదునాలుగు విసరుల మర్తంబులం జూచి...” హంస. ౧, ఆ. ౨౦౭.

యుటలుధాజు. దే. వి. మల్లవిద్యాసంబంధ మగు పదునాలుగు విసరులొ నొకటి. “ప...అర్విరుండు...యుటలుధాజు యుటలు నివి మొదలయిన పదునాలుగు విసరులం జూచి...” హంస. ౧, ఆ. ౨౦౭.

యుఘకము. సం. వి. అ. పుం. సన్నపు ఆకులవక్రై రూ. యుఘకము.

యుమకము. సా. వి. అ. న. చక్కగా కాలిన యడిక.

రూపరము. సం. వి. అ. పుం. కడురుసాన, నూదులు
మొదలగువానిని వదను పెట్టుట తుపయోగించు
చిన్నసాన.

రూర్షరుడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) రూర్షరము
వాయించువాడు.

రూలి. సం. వి. ఇ. పుం. ఒకరకముమామిడికాయ
యూరుగాయ.

ర్షి

ర్షింకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ష్మిన్మనస్వినీ, తాళ
ములు వాయించునపుడు కలుగుస్వని. “గీ.భూత
గణములు గరతాళములు ఘటింపఁ, జిత్రగతి
నోర్తుచక చక ష్మింకృతులకు...తాండవంబాడు
టఁజ్జైరవుండుబోలె.” జై. భా. ౫, అ. ౧౯౬.

ర్షింటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. నల్లగోరంటళి; 2.
మూలగోరంటళి; 3. చచ్చపువ్వులములుగోరం
టళి. (అనురము.)

ర్షిల్లి. సం. వి. ఇ. పుం. వాద్యభేదము. స్త్రీ. 1.
ఈలపురుగు; 2. వాద్యవిశేషము. ఈ. స్త్రీ. 1.
ఈలపురుగు; 2. ఈలపురుగుహంక; 3. వత్తి; 4.
ఎండజిగి; 5. కరతాళభేదము; 6. రంగుగాని
వానరద్రవ్యముగాని పూయుగడ్డ; తుడిచెడిగడ్డ.
(శ. ర.); 7. మాడినయగ్నము.

ర్షిల్లిక. వి. సం. ఆ. స్త్రీ. 1. ఈలపురుగు; 2. ఎండ
జిగి; 3. నలుంగిడఁగా ఒడలినుండివచ్చు ముటికి.

ర్షిల్లికము. సం. వి. అ. పుం. ఈలపురుగు.

ర్షి

ర్షిరిః. సా = ర్షిరుక.

ర్షిరుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ష్మిల్లి, ఈలపురుగు.

ర్షు

ర్షుమ్మ. దే. వి. ఈంగల మొదలగునవి మూఁగుట
యందగుస్వని కనుకరణము. “చ...ర్షుమ్మని
మూఁగునీ గఱన్.” ఈ. వారి. ౨, అ. ౧౨౬.

ర్షూ

ర్షూజి. సం. ఇ. స్త్రీ. 1. ఒకజాతిపాళకళి; 2. దుష్ట
దైవశ్రుతి, అపకళనము.

ర్షూ

ర్షూబిరుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పాడునపుడు
ముఖము వికృతముగా త్రిస్తూనాడు.

ర్షూడము. సం. వి. అ. పుం. ఒకగాలిపాళకళి.

ర్షూ

ర్షూలికము. సం. వి. ఆ. పుం. చిన్నసంచి.

ఇ

ఇ. చక్క పంచమాక్షరము, అనునాసికము.

వా విల్ల ని ఘం టు వు

అభిప్రాయములు

డాక్టరు: శ్రీ. వ. యల్. నారాయణగారు, ఎం. ఏ, డి. యస్. సీ.,

మహారాజావారికాశేజీ ప్రిన్సిపాలు, విజయనగరము.

ఈయుద్ధగ్రాంథము నచ్చటచ్చట స్థావరపురాకన్యాయముగ జూచితిని. నిఘంటువులలో నిది యుక్తమస్థానము నొందగలదని నావిశ్వాసము. తెలుగుభాషకు నిఘంటువులు లేకపోలేదు కాని సర్వ విషయ సంగ్రహకములును, సమగ్రములు నైన నిఘంటువులుమాత్రము లేవనియే చెప్పవచ్చును. సర్వతోముఖము లయియున్నను కొన్ని యసామాన్యములను అందుబాటులో లేనివియు నగుటచే నాంధ్రభాషకుగల యీలాంటి తీరలేదనియే చెప్పవచ్చును. ఆంధ్రభాష స్వీయమొనర్చుకొనిన అన్య భాషాపదజాలమును, ఆధునికములును, శిష్టవ్యవహారసమృతములు నైన దేశ్యపదములను వివరించురీతి నూతనమనకతీరదు. భాషాశాస్త్రరంగమున కృషిచేయువారి కనువగురీతిని అచ్చటచ్చట నాంధ్రపదముల తోడ అర్థమునందు, రూపమునందు సామ్యశ్యముగల తమిళ కన్నడాది భాషలందు వ్యవహృతములగు పదములనెత్తి జూపుటయు నవసరము. ఉదాహరణమునకు (అ) అంబారము (క) అంబారపు (త) అంబారమ్ మొదలగునవి సామ్యైకశబ్ద సాబాధము గలిగి, సామ్యైకపదము లయ్యెను తెలుగు నుడి కారమును భ్రాంతిని గొల్పు కొన్ని శబ్దముల ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగపూర్వక వివరణము ఆంధ్రవిద్యా ర్థల కత్యంతోపయోగకరము. అర్థనిర్ధారకములగు ప్రాచీన మహావిప్రయోగముల వివరించునెడ నచ్చ టచ్చట జూపుట భాషాసేవ యొనర్చువారి కెక్కుడుగ నుపకరించును. ఈనిఘంటువు రెండుసంపుటము లలో వెలువడనుడియు నెక్కువ వైశిష్ట్యము కలదగుట నాంధ్రభాషాకమున కాదనవలయును. తదితర నిఘంటువులవలె ప్రతిగ్రంథాలయమునం దుంచవలసివచ్చిని మాత్రమేకాక మూల్యమునం దన్నిమై విషయసంపదయం దమూల్యమగు నీనిఘంటువు ప్రతియాంధ్రునియింట నుండవలసినదే. ఆంధ్రభాషాకము వావిళ్లనిఘంటువు నాదరించి నిట్టియుద్ధగ్రాంథముల బహుళావిర్భావమునకు బ్రోత్సాహమొసంగగలదని యాశించుచున్నాను.

(1)

శ్రీశతావధాన వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు, చిరివాడ, కృష్ణాజిల్లా.

వావిళ్లనిఘంటువును నే నచట నచట జూచితిని. ఇది మొదటి భాగము. ఇందు ఆ మొదలుగా ఔ పాఠకుల పదములు ఉన్నవి. అంగడనున్న నిఘంటువుల నిదితీర్థము చేసికొనుటతో పాటు కొత్త తెలుగుల విరజిమ్ముచున్నది. ఇందు చాలగుణములు కనుపట్టుచున్నవి. ఇందుదేశ్యములని భ్రమపడుట కవకాశము కల కొన్ని దొంగపదములు వైకృతములని తెలుపు వ్యుత్పత్తి కలదు. ఆఱవము కన్నడము మొదలగు భాషలలోని పదముల సోదరత్వము ఇందు నిరూపితము. ఇది తెలుగున కత్యావశ్యకము. మఱియు నిందు శిష్టవ్యవహారములలోగల దేశ్యములకు అర్థములు కలవు. ఇక మాండలికములకే కొంత. అది దీర్ఘకాలమునఘగాని ఇప్పుడపుడే తెమలునదికాదు. అది యటుండె. ఈ నిఘంటువు శ్రీవావిళ్ల వారి పతాక. నేడు సమగ్రములగు నిఘంటువులకొనుటకు దొరకుటలేదు. ఇట్టితటి వావిళ్ల నిఘంటువు సమగ్రమై సకాలములో అందఱచేతులనలంకరింపగలదని ఆశించుచున్నాను.

(2)

DR. CH. NAKAYANA RAO GARU, M. A., Ph. D.

HEAD OF THE TELUGU DEPARTMENT

Ceded Districts' College, Anantapur.

"I have gone through very carefully nearly one hundred pages of "Vavilla Lexicon," and I find this lexicon will prove useful not only to students of Telugu literature but also be of great help to scholars. The innumerable quotations given mostly from the classics is very useful. I wish the Lexicon will be completed and published early for a similar book on

reference is not available now. I congratulate Bhashanharaka Sri Vavilla Venkateswara Sastrulu for having secured the services of Sri Sripada Lakshminidati Sastri, Sri Bulusu Venkateswarlu B. A., and Vilwan Sri Vedam Lakshmi Narayana Sastri, B. O. L. for preparing material for this Lexicon (3)

శ్రీపుల్లగుమ్మి వేంకటాచార్యులుగారు, గద్వాలసంస్థానము

పూర్వకాలమునందు నిఘంటువుచందోబద్ధముగా పర్యాయపదములను మాత్రము తెలియచేయుచుండెను. అట్టినిఘంటువువల్ల అర్థమునుచెలిసికొనుట కష్టముగానుండెను. ఇతరముపాశ్చాత్యనిఘంటు గ్రంథములజూచి మనహిందూజనులు అకారాధికముముగ పదములను వాటికి అర్థమును-దేశ్యతదృష్టవాది జ్ఞానమునకై కొన్ని చిహ్నములను నేర్పాటుచేసి కొన్నినిఘంటువులను రచియించుకొనిరి. దానికన్నను సౌకర్యముకలంగ జేయబూనిగూడ పదములకు గ్రంథప్రయోగములను జూపుచు శబ్దరత్నాదికరాది నిఘంటువులను రచియించిరి. ఇప్పుడు శ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీవతిశాస్త్రిలవారు వాటికన్నను మిక్కిలి జ్ఞాన సౌకర్యముకలంగ జేయబూని వావిల్లినిఘంటువును చేయబూనినారు. ఈ ప్రయత్నము సముద్రమును ఈడుచందమున నున్నది. ఇది కొనసాగినయెడల శ్లాఘనీయమైన బహుజనులకు గురువునలె నుపయోగకరమై యుండు నని నమ్మినారము.

వీరు గద్వాలసంస్థానం ఆస్థానపండితులు. రెండవది గాను విద్యగురువులు. నేను వీరిఅభిప్రాయముతో నేరీభవించియున్నాను. కవిసీమా శ్రీ పోహరి కాశీపతిగారి అభిప్రాయమునుకూడయుదుతోడ పంపివున్నాను. నేను వీరి అభిప్రాయములతో నేరీభవించినాను. (4)

శ్రీకవిసీమా పోహరి కాశీపతిగారు, గద్వాలసంస్థానకవి

గుంటూరుజిల్లా, బోదిలపేడు.

ఇయ్యది చెన్నపట్టణవాస్తవ్యులైన బ్రహ్మశ్రీ వావిల్లి రామస్వామిశాస్త్రిలవారికుమారులును శ్రీలింగపత్రికాధిపతులును సంస్కృతాంధ్రభాషాసేవకులును సుప్రసిద్ధులును అగు వావిల్లి వేంకటేశ్వర శాస్త్రిలవారి యారాజ్ఞానుసారముగ శ్రీపాద లక్ష్మీవతిశాస్త్రివారిచే రచియింపబడుచున్నది. ఇదివరకు రచియింపఁబడియున్న శబ్దరత్నాకరము, శబ్దార్థకల్పతరువు, శబ్దాచూచిక, ఆంధ్రీపద పారిభాషము మొదలైన నిఘంటువులు కొన్ని శబ్దార్థములు చెల్లపునవియును కొన్ని లింగభేదములు చెల్లనవియును కొన్ని అంశములు చెల్లనవియును, కొన్ని భాషాభాగప్రయోగములు చెల్లపునవియును, కొన్ని ప్రత్యయతదృష్టదేశ్యగ్రామ్య పదభేదములను చెల్లపునవియునై యున్నది. శ్రీవీరికాపురసంస్థానాధీశ్వరులైన శ్రీమహారాజ సూర్యరాయబహద్రవారు తమపేర సూర్యరాయనిఘంటువును రచియించుచు, పైవిషయములన్నియు చెల్లునుకొనునంతటిసౌకర్యములను గూర్చింపుచున్నారు. ఇందు శ్రీవావిల్లి వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలవారు యివి యన్నియునుగూర్చించుటయేగాక శబ్దోత్పత్తులును తెలియఁగలవిధానమును చేర్చుచువున్నారు. ఇది వెలువడినచో కవులకు కల్పవృక్ష మనకతప్పదు. ఇట్టి యమోఘమైనశబ్దసాగరమును తరియించుటకు జురక ప్రయత్నించినగ్రంథకర్తసాహసమును కొనియాడ నలవిగాని యైయున్నది. ఇట్టినిఘంటువును ప్రయప్రయోనములతోర్చి ముద్రణమునొనర్చి పాఠకలోకమున కందజేయనమరదైన శ్రీవేంకటేశ్వర శాస్త్రిలవారికెల్ల ధీమణులును కృతజ్ఞులే యగుదురని నానమ్మకము. పత్రికాదులలో ప్రయోగించు నన్యదేశ్యములుజేర్చుట గ్రంథావసర్యముగుననియును కవులట్టిపదప్రయోగముగానర్చి యాంధ్రీ భాషామతల్లికి కళంకమునుగూర్చెదరనియును సాధువులనబడు ననింద్యగ్రామ్యములుదప్ప కేవలగ్రామ్య పదములును నిష్ప్రయోజకములేయగుననియును నానాదేశజుభాషానష్టశనమైయున్న ప్రస్తుత ప్రపంచమున నట్టియన్యదేశ్యపదముల్నియును క్రోడీకరించుట గ్రంథకర్తకు సాధ్యముకానేరదనియును నాయల్ప బుద్ధికితోచినసలహానిచ్చుచున్నానుగావున మఱకొందరిప్రాజ్ఞులసదభిప్రాయమును గ్రహించి శిఖికాల

ములో నిగుంటువును పాతకలోకమునకు నందఁజేయుటకు యత్నించిన కృతిభర్తకృతికర్తల కాయు రావోగ్యవిభవములనిచ్చి రక్షించుటకు శ్రీఃగదీశ్వరుని ప్రార్థింపుచు నిగుంటుదీపకులకు నాశ్రయజ్ఞతా పూర్వకవందనము లర్పింపుచున్నాడను. (5)

శిరోమణి శ్రీశృంగారము ఆయ్యమాచార్యులుగారు

మైలవరము, బెజవాడ, కృష్ణాజిల్లా.

తమరుపంపిన వావిళ్లనిగుంటువు అందినది. నేను గ్రామాంతరము నెలవుమీద వెళ్లుటచే త్వరగా తమకు జబ్బువ్రాయుటకు ఆలస్యమయినది. ఇప్పుడు చేయువిర్వాటు బాగుగానే ఉన్నది. కాని యిదివరలో శబ్దరత్నాకరము వగయిరాలలో కొన్ని పదములు వాడుకలో నున్నవిలేవు. అట్టివి కొన్ని అంధప్రతికలలోనివి నిగుంటువులో తయారు చేసియుంటిని. కాబట్టిన పంఖలను. తమరు కోరివ్రాసినచో మఱికొన్ని సంగీతాదిశాస్త్రములలోని ప్రసిద్ధపదములూడ ఇదివఱకున్న నిగుంటువులలోలేవు. అని గూడ సాధ్యమయినంతవఱకు వేయించిన మన నిగుంటువు నూతనపరిపూర్ణస్వరూపమును జెందగలదని నాఅభిప్రాయము. అట్టివి తయారుచేయుటకు నా కవకాశమిచ్చిన నేను జేయగలను. తమకు మావై అట్టి ఆదరణ ఉన్నయెడల అర్థమై ఇచ్చి తగినయేర్పాటుచేసిన (ఏబాగము) అక్షరభాగములు తయారగునో ఆక్రమమును తయారుచేసి పంపుచుండగలను. (6)

శ్రీ సత్యవోలు రాధామాధవరావుగారు

సంగీతసాహిత్యవిద్వాత్, పితాపురము

ప్రస్తుతము తమ వావిళ్లనిగుంటువు, 1 వ భాగము ప్రకటనమైనట్లున్నది. దానినిర్మాణపద్ధతి సర్వ ప్రబంధాది పద్ధ్యప్రయోగతత్వప్రవయానుసారాల శబ్దార్థవిశేషాదులసూచి సవిమర్శగా సమీకరించి ప్రచురించిన తమ మహాత్మరదేశభాషావిమానము అంధులెల్లరుకొనియాడదగినది.

చ. వలనుగ సంస్కృతాంధ్రములభాషలలోని సమస్తశబ్దముల్

గలయ తదర్థభావములుగన్నడమేలు నిగుంటు, సత్కృతిక

వెలయ రచింపజేసి యిట విశ్వమునం బ్రకటింపజేసిమేల్

కలిమి యశంబు ధన్యతయుగాంచితి వానిశ వేంకటేశ్వరా. —“అని విన్నవించుచున్నాను”.

సంగీతసాహిత్యసంబంధముగా రచించిన పసుచరిత్రములోనిపద్యములందలి కొన్నిశబ్దములు

1. సంగీతరోగములు 2. కథకుసరిపడు రెండవఅర్థముగలవి చాలాగలవు. అట్టివిశేషములను మననిగుంటువును జేర్చుట చాలాముఖ్యము = సంగీతకళారహస్యవిధి.

అందలి విశేషములను యీ ప్రక్కవైపున నుదాహరించున్నాను బాగుగా గ్రహించి దీనివిశేషమును ముందురాబోవు దానిలో చేర్చుదురుగాక. ఆయాభాగములు పద్యములలోనే చెప్పియుండెను. వీణలోకూడవాయించుదును.

ప్రస్తుతము ముద్రితమై ప్రకటింపబడిన నిగుంటువు చూడగోరుచున్నాను. కావున దయయుంచి యొకటి బంపించగోరుచున్నాను 1500 రాగము పేరులు తీసియున్నాను. (7)

శ్రీలోకా లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రిగారు, శ్రీసరస్వతీనికేతనము,

నందికొట్కూరు, కర్నూలుజిల్లా.

తామధికవ్యయ ప్రయాసములు సహించి బహుకాల ప్రయత్నముగా తయారొనర్చిన శ్రీవావిళ్ల నిగుంటువును నే నకస్తాత్ముగా దూరవాసియైన మామిత్రునిచెంత స్థానీవులకముగ నొకనాడిక్షించుభాగ్య మొదవినందుల కెంతయు సంతసంబయ్యెను. మీరొనర్చినకృషి చాలపెద్దది. మీభాషాసేవ నిష్పార్జయైనది. ఇట్టివల బయలుదేరిన నిగుంటువుల తలకట్టుగా దొరుకుచున్నది. చాల

అపూర్వపదముల సేకరించి చేర్చినారు. కొన్నిట జన్యజనకభావములు జనరంజనముగా హృదయాన్వేషకరములుగా వెలయుచున్నవి. మిశ్రాశ్రి గారి నాటనూడి గ్రంథగ్రధనప్రయత్నములవడవ కృతహస్తులు. కృతార్థులగుట జన్యజనకభావము చక్కగా సమన్వయంబయ్యె. మిశ్రాశ్రి టువగు కుసూమ మిప్పుడిప్పుడు వికసించి బయలుపడెదనది. బహుశా స్తస్పర్శన మంచి లేదు. దిగంజ ప్రచార ముచిరికలమున దొడవి పండితపామర లోకాస్తోక స్తుతిపాత్రమగునని విశ్వసించువాడ. మనసు నను సుఖ టువుననుచు దీర్ఘాయురభివృద్ధుల సర్వేశ్వరుడొనగుగాత.

(8)

శ్రీ. వి. కామకోటిశాస్త్రిగారు, సచ్చయస్పహైస్కూలు, కంచి

మే నిఘంటువువిషయమై శ్రీవాణిక్ల పేక బేత్వరశాస్త్రులు (19-2-31) ప్రకటనప్రికయందభిప్రాయములు ప్రచురింపగోరియుండిరి. నిఘంటువు బహుళానని బాంబరగున సుసాధ్యయులకును సుపయ్యక్తముగు విషయములు గలిగియుండవలయును. బహుళమునని ప్రకటన, మైపు మున్నగు విషయములు దేశభాషలలోను నేర్పబడుచున్నవి. తెలుగునందు కొన్ని వ్యాప్తులను పెట్టి సృష్టిపరబడవలసియున్నవి. సృష్టిపరబడినవి కొన్ని నిఘంటువులందు లేకుండుట వప్రసిద్ధములుగా నున్నవి. పలువురు పలువిధముల దేర్చుచున్నారు. నిఘంటు నిర్మాణము సేయునపు యొక్క ముగిసేట్టి కల్పించి వానికి ప్రత్యేకచిహ్నములూచి నిఘంటువున జేర్చించినందుల నాగ్రదేశమున నంతట సుపయోగింతురనుట నిస్సంశయము. దిక్పర్యవముగా, గొన్ని పదములను దీర్ఘదగినవనిని జూపెదను.

1. లోహముల విషయమున:— నిక్కల్. (Nickel) రేడియం. (Radium) ఆల్మినియము (Aluminium) మున్నగు పదములకును, విద్యుచ్ఛక్తి విషయమున, బ్యాటరీబల్బు, ప్యాటిక్, వెగెటిక్ మున్నగు పదములకును. యంత్రముల విషయమున, వాల్వ (Valve) సిలిండరు (Cylinder) లీవరు మున్నగు పదములకును, పెడల్, ట్రియ మున్నగు పదములకును, శాతీరణమున ఆయోర్టా, ఆరికిట్ మున్నగు పదములకును నట్లే యాంత్రత్వమున గొప్పాచుని కిని, యంత్రపదములను సృష్టించుట కాని నిఘంటు నిర్మాతలచే జేయబడవలసిన దుచ్చును. గణనస్త్రువులను వాచకములు తెలుగునందుండవలసిన యగత్యములేదని యెవ్వరును చెప్పబోరు. రహతగు ప్రసిద్ధముగ నెనుగున పేర్లలేనిపస్త్రువులు పైనజూపినవానివంటివి నూర్లకొలదిగా నున్నవి.

2. ఒక్కొక్కపదము వ్రాయుచోటు దానివర్ణయపదముల నన్నిటిని వ్రాయుటకు బానిని గ్రంథము చాలగొప్పదగును. అది యసాధ్యము. పృథ్విము. అయ్యను నాగ్రభిషాగ్రవము మున్నగు గ్రంథములలో నకారాద్యయక్రమణికలు లేకుండుట లోనగు లోకములను శబ్దరత్నాకరము లోనగు నిఘంటువులలో బర్ణయపదములన్నియు లేకుండు లోకములు నున్నవి. ప్రస్తావనిఘంటువునం దీహాపములు నివర్తించుట కీక్రిందిమార్గంబు సూచింపబడుచున్నది. ఈ పనిని సేయింకఁగవరాదులు వ్రాసినపద దీనివర్ణయపదములు సింహము, పంచాస్యము, హాని లోనగువాని నన్నియు వ్రాయుట అకారాద్యయక్రమణిక ననుసరించి సింహముపదమును నగ్గలమున వ్రాసి దానివర్ణమున నేర్పుటలో కేసరిపదమున్నదో దానిసంఖ్యమాత్ర మిచ్చుట. ఇట్లు వ్రాసినచో గ్రంథము నాతివిస్తరముగను మిక్కిలి యుపయోక్తముగను నుండుటయేగాక సూత్రసవిషయ భిత్తమై జనాదరణము నొందు ననుట నిర్వివాదాంశము.

3. పంక్తుయేవక్ (Punctuation) విషయమున, కమా, పిలక్, మున్నగు వానిని దుల్యపదముల గల్పించి నిఘంటువున జేర్చుట ముఖ్యకార్యము. అట్టి సూచనలు నిఘంటుకర్తల యామోదమున బడసినచో నిట్టివి మఱయును గొన్ని చేయఁదగినవి యంతటితో విరమించెదను. (9)

శ్రీవసుగు తమ్మరాజుగారు, తావేళ్లరము, తూ. గోదావరిజిల్లా.

వావిళ్ల సిఘంటపులులు నేడే చూచితిని. ఈ ప్రయత్నము సర్వజ్ఞానూపాత్రమైనది. నేటికి మరల తమకారణమున నాంధ్రభాషాయోష కొకనూతనామూల్యభరణము లభించినది. ఇక్కతంబున తమరాంధ్రులందరికి వందనీయలు. పూర్వము మనభాషలో పద్యసిఘంటువు లేగాని గద్యసిఘంటువు లంతగాలేవని చెప్పవచ్చును. ఇటీవల కొంతమంది పండిత ప్రకాశకులు గద్యసిఘంటువుల వ్రాయ నమకట్టి మనభాషకమూల్యమైన సేవచేయుచున్నారు. ఇట్టి సిఘంటువులలో మనమెరిగినంతవరకు ముఖ్యముగా విశేషవ్యాప్తిగలది శబ్దరత్నాకరమొకటి గానించుచున్నది. కాని యిదిగూడ సమగ్రమైనది కాకపోవుటచే భాషలోపము తీరినదని సంశయించుటకు వీలు గాకున్నది. వావిళ్ల యిట్టిలోపములీర్చుటకయి బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీవతిశాస్త్రిగారిచే “వావిళ్లసిఘంటువు” వ్రాయించి తమరాంధ్రుల కమందానందము కల్పించుచున్నారు. ఇంతటి మహత్కార్యము తమవంటి యురారాతిశయములుగల ధీమంతులకేగాని తక్కినవారికి సాధ్యముగాదు. ఈ సిఘంటు నిర్మాణములో లక్ష్మీవతిశాస్త్రిగారి పాండిత్యప్రకర్షయు, విజ్ఞానసంపదయు కొనియాడదగినవి. ఇతర సిఘంటువులవలెగాక యీసిఘంటు వాక్యోత్తమాగ్రముచూపుచు ఇందు వ్యావహారికాంధ్రమునకు తావోసగబడి గ్రాంధికాంధ్రమునకువలె లక్ష్యలక్షణన మేతములైన అర్థవివరణములు వ్రాసినారు. కాలుసారముగా భాషాప్రవాహమునకు కలిగెడుమార్పులనుబట్టి యిటువంటిసిఘంటురాజము ప్రస్తుతము వెలువడవలసినదనవర మెంతేనియుగలదు. అసలు సిఘంటువులు వ్రాయుట కష్టము; అందులో గ్రాంధికవ్యావహారికమిశ్రమముగా రచించుట కష్టకర ముటలో సందియములేదు. అటువైని అన్యదేశ్యశబ్దములగుడ సంగ్రహించి సిఘంటునిర్మాణము గావించుట యొకటికన్నసాధ్యమో చదువరు లూహించకపోరు. ఇదివరకున్న శబ్దరత్నాకరములో సీధక్కిలేదు. తత్ప్రమ తత్సమేతరశబ్దములైన శబ్దరత్నాకరముకంటె నెక్కువగానుండునని వ్రాయుటచే నీసిఘంటురాజము శబ్దరత్నాకరముకంటె మిన్నయని చెప్పనొప్పును. వావిళ్లసిఘంటువుయొక్క మాదిరిపుటలుచూచి నాకుతోచిన ఆభిప్రాయము వెలువరించితిని. తప్పలున్న విజ్ఞాలు మన్నింతురుగాక. ఇట్టి యుక్తిమసిఘంటువు నాంధ్రభాషకంబున వెలుయింపజేసిన బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారికిని బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీవతిశాస్త్రిగారికిని బరమేశ్వరు డాయురారోగ్యదుల నొసంగి రక్షించుగాతమని ప్రార్థించుచున్నాను.

(10)

విద్వాన్ పాలపర్తి సూర్యనారాయణగారు

అంగోపాధ్యాయులు, శ్రీమంతురాజావారిహైస్కూలు, చల్లపల్లి

ఆర్యా! తాము దయతోపంపిన వావిళ్లసిఘంటుయొక్క మాదిరిప్రతిని పీఠకు జూచితిని. తమ ప్రయత్నమునకు మిగుల సుతసించితిని. దానిని రచించుచున్న బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీవతిశాస్త్రి గారంతయుఁ బ్రశంసార్హులు.

శబ్దరత్నాకరమునకంటె మీరు పంపినభాగములోనిమాటలయం చెక్కువవివరముగ వ్రాయఁబడి యున్నది. అంతేకాక ప్రతిపదమునకు నిదేవికముగ విపులముగ వ్రాయుదు రని విశ్వసించుచున్నాము. జనోపయోగకరముగనుండుటకు లక్ష్యము లిచ్చుటయే ప్రధానముగా దీసికొనక సంస్కృతశబ్దములకు వైకృతములు, వైకృతులకు ప్రకృతిపదములు వ్యుత్పత్త్యర్థములు రూపాంతములు ప్రతిపదమునకుండిన యెడల మిగుల లాభకరమని నాయూహ.

తామప్రకారము ప్రకృతివికృతులు వ్యుత్పత్త్యర్థములు రూపాంతరములు వచ్చునట్లు ప్రకటించుటని నాయూహయము. కేవలము లక్ష్యములకొఱకే కాలమును వినియోగించుటకంటె సీప్రయత్న మతిఫలవంతము. వివాదాంశములకే లక్ష్యము లవసరమగుచుండును. పెద్దలకు విశేషము వ్రాయు శక్తిలేని వాడను. గనుక యింతతో విరమించుచున్నాను.

(11)

శతావధాని శ్రీమలకపల్లి పెదశేషగిరిరాయకవిగారు,

మ. స. నా. మిడిల్ స్కూలు, ప్రధానాంశోపాధ్యాయులు, జగన్నాయకపురము, ౩ కి నాడ.

నేను బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాదలక్ష్మీవతిశాస్త్రిగారిచే రచియింపబడి వావిళ్లవారిముద్రాక్షరశాలలలో ముద్రింపబడుచున్న వావిళ్లనిఘంటువుస్వరూపములోని కొంత విమర్శనమునకై రాగ రాజి అచియ్యగిరిని.

ప్రకృతముననున్న ఆంధ్రనిఘంటువులన్నిటికంటె నిది ప్రశస్తమైనవిధమున ప్రాయబడినట్లు నా మనస్సునకు స్ఫుటముగా గోచరించుచున్నది. ఆంధ్రభాషాసారస్వతమున శ్రీవావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారిచే బ్రచురింపబడినన్ని గ్రంథరాజములు మఱియొచ్చుటకు గానరావు.

మహామహులగు జమీందారులు మున్నగువారిప్రేరేపణముచే నికలమున రచియింపబడిన నిఘంటువది గ్రంథము లాయాపండితులకుఁ దగినపాఠాధికము లానగబడక రచియింపబడినవగుటచే గాఢోలు నది యసంతృప్తికరములగు నపర్యాప్తములుగను గానంబడుచున్నవని నేను రూఢిగా వక్కాణింపగలను.

శ్రీసూర్యారాయాంధ్రనిఘంటువుల వెన్నుదన్ను వెలువడుచున్న యావావిళ్లనిఘంటువుస్వరూప మన్నివిధముల సర్వోత్కృష్టమై ఆంధ్రభాషాభివృద్ధినిఁ దింపగలవని నానంతోషమును మహా శాస్త్రిగారు వెల్లెబ్బుచున్నాడను.

ఈ గ్రంథమును రచియించుటకు బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాదలక్ష్మీవతిశాస్త్రిగారు పడిన ప్రయాసమునకును, దేశోపకారపారిణతకును నేననేకకృతజ్ఞతాభివందనములర్పించుచున్నాడను. (12)

చిత్రకవి శ్రీదేవినేని సూరయ్యగారు

ప్రధానాంశోపాధ్యాయులు, శ్రీమతురాజాగారి హైస్కూల్, చల్లపల్లి

“వావిళ్ల నిఘంటువుస్వరూపము” నందలి కొంతభాగములను జూచి, తమయాంధ్రభాషాభిమానము నకును, తమనత్పుయత్నమునకును, గడుంగడు సంతసించితి. ఆంధ్రభాష విశదమున్నగు “శబ్దరత్నాకరము” మున్ను గాఁగల నిఘంటువులకన్న నన్నివిధముల మినిఘంటువు మిన్నయని ప్రాయుటకు సాహ సించుచున్నాను. గ్రంథమంతయు నిట్లే విశేషార్థసంపత్తితోఁ జిరగుఁచుండునని తలంపెను.

ఈకార్యము సామాన్యముగా నెఱవేరునదికాదు. కాని, సుస్కృతాంధ్రభాషలయందు దినమాన పాండిత్యము ననుభవముగలిగి ప్రఖ్యాతిపహించియున్న శ్రీ శ్రీపాదలక్ష్మీవతిశాస్త్రిగారు తాము పూను కొనినప్పుడు నిరంతరాయముగా నిది నెఱవేరునవలయుననియముండదు.

కేవలభాషాభిమానులై, స్వలాభముం దలంపక యుభయభాషలలోఁ బెక్కుగ్రంథములు ప్రకటించి యంతకుమున్నే దిగంత విశ్రాంతయోవిభ్రాజితులరగు తమవంటివారు ప్రకటనకర్తలైనప్పు డింక లోపమేమిగల్గును? నిర్విఘ్నముగా చిరకాలములోనే మినిఘంటువులకము బంబులైడలి యాశ్రిత విద్యాభిమానుల మనోవాఙ్మతియు నీదేర్పగలదు. దయామయుడగు పరాశ్రమరుండు మీకును, గ్రంథకర్త గారికిని నిరంతరదీర్ఘాయురారోగ్యభాగ్యమొసఁగి యింక నిట్టిలోకపయోగ గ్రంథ ప్రకటనభాగ్యశాలురఁ జేయుగాతమని తలంచుచున్నాడను. (13)

ఉభయభాషాప్రవీణ శ్రీఉత్పల వేంకటరంగాచార్యులుగారు, చిత్తూరు.

“వావిళ్ల నిఘంటువు”ను స్థానీవులాకన్యాయముగ నచ్చటచ్చట బరికించితిని. శోశముల గంతస్థము చేయుపద్ధతియు, నర్థజ్ఞానమును శూన్యముగు నీకాలమున అంగ్లేయపద్ధతి ననుసరించి అకారాది నిఘంటువులు బయలుదేరినవి. అందును బేరుపొందినది ‘శబ్దరత్నాకరము’. అది సంపూర్ణముకామి, నాలోపమును దీర్చునెంచిన తమయాశయును మిగుల నుగ్గడింపదగినది. ఇప్పటికి ‘వెలువడియున్న నిఘంటువులకంటె నిందు కొంత విశిష్టత గన్పట్టెడిది.

పదముల నిష్పత్తు (వ్యుత్పత్తు) లను దెలపుట, ప్రకృతి వికృతుల సూచించుట, సంస్కృత పదముల ప్రయోగచిత్రము. అయనంశము లీక్రిందిపదముల నాలొకించిన దెలియుచున్నవి. అంతరి పము, అంతరివాసి, అగజ, అంధిక, ఇంత, ఇంతి, అంత, అంతల్ మున్నగునవి. ఇట్లే తక్కినభాగమంతయు బూర్తిగావించుదుగాక. వ్యయప్రయాసములకు భీతిల్లక భాషాసేవచేసి లోకోపకారము నొనర్చుచున్న వానిల్లవారికృషి, యానిఘంటు కల్పకముచే ఆ కల్పాంతము ఖ్యాతి పహించుగాక. జగన్నాయకుడగు నాశ్రయశపతి ఆయురారోగ్యముల నొసంగి తమకు నిత్యానంద మొనగూర్చుత మని ప్రార్థించుచున్నాడను. (14)

శ్రీవీణా సుదర్శనాచార్యులుగారు, కల్యాణి (బొంబాయి)

తాము అభిప్రాయనిమిత్తమై కల్యాణి ఆంధ్రజనసంఘగ్రంథాలయములకునంపిన 'వాఙ్మి నిఘంటు స్వరూపము'ను అత్యంతానందముతో కనుగొంటిని. గత్యంతరములేక 'ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరము' నే శరణ్యముగ నెంచి పూర్తివివరములు దెలియక సందేహాడోలాయమాన మృదయులై వర్తించు ఆంధ్రభాషాజిజ్ఞాసువులకు ఈమినిఘంటువు అమృతోపమానమై విరాజిల్లుననుట సత్యదూరముగాదు. తత్సమతస్సమేతరపదముల వ్యుత్పత్తిగ్రంథముతో సోదాహరణముగ విమర్శించి పేర్కొనుటలో ఆంధ్రవిద్యార్థితతికి భాషాగ్రహణము కరతలామలకమై పొడగట్టును. దేశీయఅంగ్లపదములకు సహా చేర్చుట నవీనపథముయ సూచివుచున్నది. ఈమినిఘంటువు సర్వజనాదరణీయమై వెలుగొందును. ఆంధ్రభాషాధారకబద్ధకంకణులగు మిరిఘనకార్యమునకు బూనుకొనుట వింతకాకపోయినను ఆంధ్రభాషాలోకమునకు అమూల్యోపకారమొనర్చితిరని చెప్పక తప్పదు. శ్రీ ఆంధ్రభాషా యోషామణి మికాయురారోగ్యైశ్వర్యముల ప్రసాదించి పెంపొందజేయుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను. అత్యంతశీఘ్రమున ఆంధ్రులహస్తముకు తమనిఘంటురత్నముతో అలకరింపజేయప్రార్థితులు. (15)

శ్రీచివుకుల అప్పయ్యశాస్త్రిగారు, దివ్యవాణిసంపాదకులు, సికిందరాబాదు.

తమరు కృపతోబంపిన "వాఙ్మి నిఘంటుస్వరూపము" వందనపూర్వకముగా నందికొంటిని. ఆనందించితిని. లబ్ధప్రతిష్ఠలయిన తమ రీతుహాకార్యమునకుఁ బూనుకొనుట సర్వవిధములకు గొనిమాడఁదగియున్నది. వ్యాకరణాంశములుగూడ నిందుఁజేర్చుటచే గొంతగ్రంథభాషాశృంగారము మిక్కిలి యుపయోగకరములుగాఁగలవని నాతలపు. ప్రస్తుత మిందున్నమాదిరిపదములవలెనే నిఘంటు వంతయు సక్రమముగా నుడువని యెంచుచున్నాను. బహుచిత్రవిచిత్రరూపములు బొందెడియు, నానాదేశీయములునగు వ్యావహారికభాషాపదముల నెంతవఱకు సమకూర్చి యర్థవివరణాదులం గావించి చదువరుల కుపయోగింపఁజాలుదురో ముందుఁ దెలియఁగలదు. "జగమెఱిగినబ్రాహ్మణునకు జుడెంజేలా" యన్నట్లు శ్రీసూర్యరాధాంధ్రనిఘంటాద్విగ్రంథరచనమునందు మిక్కిలి పరిశ్రమచేసియున్న బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీవతిశాస్త్రి గారినిగూర్చి ప్రత్యేకముగాఁ బ్రశంసించవలసినయవసరముండదు. ఉదాహరణభాగములం దెట్లున్నను ఆర్థవివరణములు తెలియఁబఱచుచోటఁ గొంచెము పెద్దక్రమము లున్నచో బాగుండునని తోచెడి. భాషాధారకులు, ధర్మాభిమానులనగు మిష్టులం గ్రియమాణ కార్యమునందుఁ గృతార్థులనుజేయుగాకయని భగవంతునిం బ్రార్థించుచున్నవాడను. (16)

శ్రీగుండు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, ఆంధ్రోపాధ్యాయులు,

హిందూమాధ్యమికపాఠశాల, పూల్ల, ఏలూరు, ప. గోదావరిజిల్లా.

తమచే సంపాదించియు యుష్మత్ప్రీతితోనై ప్రకృతము ముద్రింపబడు నిఘంటువు నందలి కొంతభాగమునందుకొని యందుండు పదసమూహము నప్పదములకుఁ దాము వ్రాసినయర్థ భోధకతాసామర్థ్యంబు నీక్షించి నాయుట్లం బమంధానందతుందిలంబయ్యె. అమూల్యగ్ర మిచంద

మున సుపూర్ణాష్టాదశకరులుగఁ నొనర్చుచులరని భావించుచుంటిని. కల్పలతాప్రసూనగుచ్చంబుపగిది సల్పేక్షకులగుజనుల కభిమతనానార్థప్రదాయకంబై చెన్నొంప వెనుదీయదు. ప్రణేత ధ్యేతృజనోపయోగకరంబగుటకు నందియం బావంతయేనికలుగదు. మీయాంధ్రభాషాభిమానమునకును సత్ప్రియత్నమునకు సర్వనియంత్రమైన శ్రీయశుతోద్బుధుగాక. ఇట్లుని నిర్దేశింతుకజాయమానకరుణాశుండగు సర్వేశ్వరుని బహుభంగుల బ్రాధింపుచున్నాఁడ.

(17)

శ్రీసాహిత్యవిద్యాప్రవీణ జవ్వలమడక మాధవరామశర్మగారు

సాహిత్యాలంకారాధ్యక్షులు, భాషవాత్సయచరితోపన్యాసకులు, సంస్కృతకళాశాల, తెనాలి

వావిల్లనిఘంటువు నభినందించుచు శిరఃకంఠమొనరించువారలలో నే మొంటివాడను కాఁగోరుదును. ఆరితేరిన రచనలలో సామర్థ్యమత్యధికముగల బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు దీనికి రచయితలగుట “హేమ్యుఃపరమామోదక” రచనావిధానమున శ్రీపాదులవచనరీతి హృదయంగమము. పదములయధస్థిర్ఘయమున వివేచనాశక్తి ప్రశస్యము. బహుగ్రంథపరిశీలనావట్టవ్వమే లక్ష్మీపతులకుగాని సిద్ధముగాదు. శబ్దములవ్యుత్పత్తిల నిర్వచించునపుడు శ్రీయుతుల శాస్త్రపరిశ్రమము బహుఫలమయినది. నిస్సౌద్ధిముగ నిశ్చయార్థముల వివరించు లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారివిజ్ఞానము లోకమున కమూల్యభిక్ష సోపగును. పాఠకలోక ముత్తంభితహృదయములతో వావిల్లనిఘంటువునకు స్వాగతమిచ్చి ధన్యముగాఁగలదు. శ్రీపాదుల యనన్యకౌశలమునకు మాధన్యవాదములు.

(18)

విద్యాన్ దైత్యశివరామశాస్త్రిగారు

B. M. స్కూల్, ఈడుపుగల్లు

తాము దయతో పుషి వావిల్ల నిఘంటుస్వరూపము వందనపూర్వకముగ నందుకొంటిని. ఇందులో సామాన్యముగ ప్రాచీనోదాహరణములే సేకరింపఁబడియున్నవి. వ్యావహారికపదములకు సైతము ఉపయోగించువిధము తెలియుటకు వాడుకలోనివాక్యములుగూడ చేర్పఁబడినవి. కొన్నిపదములకు సాధుశ్లష్క్రియ అతిసమంజసముగ చూపఁబడినది. మఱియు ముఖ్యముగఁ గానలసినసామగ్రి బాగుగానే సేకరింపఁబడినది. ఇయ్యది ఆంధ్రలోకమునకు గొప్పయ పకారము. మీరెప్పు డిటువంటి సదపయోగకరములైనపాత్రములను ప్రకటించి సారస్వతోద్బోధముకల్గించి విద్యాభిమానులచే కొని యాడఁబడుచు శాశ్వతకీర్తినిగడించి వర్ధిల్లుదురుగాక అని సర్వేశ్వరుని కోరుచున్నాను.

(19)

శ్రీనడింపల్లి జగన్నాథరావుపంతులుగారు, సరసారావుపేట

సాదరంబుగ మీయంపినమచ్చుపదములపత్రములనందికొని శ్రద్ధమొనఁబడితి. ఆంధ్రవాత్సయ లోకమునకు మీ వావిల్ల నిఘంటువు రతనాలప్రొది యనక తప్పదు. అచ్చటచ్చట సంఘటించిన వ్యాకరణాంశముల నట్టునిచి తత్తదుచితానుకూలంబగు ప్రయోగకౌశలంబునుమాత్రమే చూపెట్టిన జిజ్ఞాసువులకు ముదావహంబును తనరారంగలదని భావించెద. శ్రీలక్ష్మీపతిశాస్త్రులవారు పండితులు - రచనాధివంతులు - నగుట నిఘంటునిర్మాణంబునకు బంగారమునకుఁ దామియల్పినచందం బయ్యె ననుటకు నందియంబులేదు. ఆట్టిధీమంతునకు భాషాధారకులనందగు తాము నన్నియభట్టమహాపాధ్యాయు నకు నారాయణభట్టు లోడయనటులఁ దోడగుట మఱింతవన్నెఁబెట్టుచున్నయది. సర్వవిధముల నిది భాషకు మేలివడికొంగని బావించుచున్నాఁడ. శీఘ్రగతిని నిఘంటుప్రాకట్యమునకుఁ బ్రోత్సహింతును.

(20)

శ్రీనీరుభాష్ట్ర భాస్కరరావుగారు, జగన్నాథపురము, కాకినాడ.

ఈమధ్య ప్రకటితమైన “వావిళ్ల నిఘంటువు” ప్రథమసంపుటమును గాంచి బ్రహ్మానందభరితుడనైతిని. ఆంధ్రభాషలో నేటివఱకురచింపబడిన ‘శబ్దరత్నాకరము’ మున్నగు నిఘంటువు లన్నియు ఆయా నిఘంటువులు రచింపఁబడునాటికి వ్యాపకములో నున్న పదములనేయెత్తి అర్థములువ్రాయఁబడినవై యున్నవి. అని కాలక్రమమున అనేకమార్పులు చెందియున్న చెదనై యున్న సంస్కృతాంధ్రభాషా పదములకు పూర్వావరసందర్భముతో వ్యావహారికభాషలో పరిపాలిగా వాడబడు కొన్ని సూక్ష్మపదములకు ననిపడి నరియగు అర్థముచూపెల్లు గొప్పనిఘంటువాకటి వర్తమానకాలమున బయలుదేరి భాషాభివృద్ధికై ప్రచారమునల్పు టెంతయు ముఖ్యావసరమై యున్నదనుటలో నాశ్చర్యముండఁజాలదు. అచిరకాలమున “వావిళ్ల నిఘంటువు” వెలువడి ఆంధ్రుల ఆదరాభిమానస్థోత్సాహములకుఁ బాత్రముకాగలదని నమ్ముచున్నాఁడను. నిఘంటు నిర్మాణకర్తలగు బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీవతిశాస్త్రిగారు విశేషవర్జ్యమకులొనై భారత భాగవత రామాయణగ్రంథములయండియు ప్రాచీనకవుల ప్రబంధరాజములనుండియు పురాణాదుల నుండియు సంగ్రహించిన పద్యపాదసహితమగు అనేకపదములకు వివరముగా విపులమగువిశేషార్థముల నుదాహరణపూర్వకముగ నెత్తివూపుచు వండిత పామరజనరంజకమగు సులభతైలిలో నిఘంటువును రచింపుచున్నందులకు శ్రీశాస్త్రిగారి కృషి త్వరలోఫలోన్ముఖమునకు రాగలదని విశ్వసించుచున్నాఁడను. ప్రకృతమున “వావిళ్ల నిఘంటువులో చక్కనియర్థములు వ్రాసియున్నారు. ముచ్చంద ప్రకటితముకానై యున్న నిఘంటువులకు నవీనవిశేషములతో బయల్పడలి భాషాభిమానుల నేత్రోత్సవము గావింపగలదని నమ్ముచున్నాఁడను. ఆంధ్రులెల్లరు వావిళ్ల నిఘంటువునకుఁ దగినస్థోత్సాహమొనరి శ్రీయుత వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారిని ఆశీర్వదించి భాషాభిమానులందఱు తమవిధ్యుక్తకర్తవ్యాంతమేమో యోచించుకొన గోరుచున్నాఁడ.

(21)

శ్రీజొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తిగారు, యం. ఏ., బి. యల్., విజయవాడ.

శ్రీవావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారి నూతననిఘంటువురచన చాల సంతోషకరము. వావిళ్లవారి సాహితీసేవను గుఱించి నేదాంధ్రులకు చెప్పనక్కరలేదు. భాషాసేవ ప్రజాసేవలను ఆశయములుగాఁగొని శ్రమజూత్రములను నడపువారిసంఖ్య మిగులతక్కువైనది. పోటీవ్యాపారమునకు డిశొనుచు గ్రుడ్డిగవ్యకు కొఱగాని పుస్తకములను బండ్లలోనిది రైల్వేలోని కెగుమలీ చేయునువాశయలు ఆంధ్రభూమియందు విజృంభించుచున్నారు. వావిళ్లవారి తేగలోనివారు కారు. వీరు దేశసేవకుపూనుకొనిన ఉదారులగు ప్రకటనకర్తలని వీరు ప్రచురించుగ్రంథములను చేవగల వ్రాతగ్రాంధ్రకు వీ రొనగనుస్థోత్సాహమును నొక్కి జెప్పుచున్నది. వావిళ్లవారు ఆంధ్రావనివఱులొక జేసిన భాషాసేవను తక్కిడలోనుంచి నూతననిఘంటువు ప్రకటనముగ వారు కావించుచున్న సేవను వేలొక తక్కిడయందుంచితిమేని రెండవతక్కిడయే యెక్కువ బరువై యుండు నని నా యభిప్రాయము.

వాస్తవవసంతసమయమున వావిళ్ల నిఘంటువు పట్టుచున్నది. దృఢసంకల్పమున నది పెరుగుచున్నది. తక్కువగల నిఘంటువులట్టివైన దీనివలన ప్రయోజనమే ఉండదని సుహృద్వరులు శ్రీవేంకటేశ్వరులు గుర్తించియుందురు. వావిళ్లనిఘంటువు వట్టిమాటలపుట్టిగాని శబ్దములగుట్టగాని యైయుండదని నాతలంపు. శబ్దరత్నాకరములోని కొన్ని యర్థములమాటయు, వివరణములమాటయు నటుండగా, కొన్నిచోట్ల ఉదాహృతగ్రంథనామాశ్వాససంఖ్యాదులే సరిగాలేవు. పద్యసంఖ్య చూపబడకపోవుటచేత నుదాహృతభాగము మూలగ్రంథమున గనిపట్టుటకష్టము. ఇట్టి యసంగతవిషయములు గొన్నియుండటచే దగినంత సహాయము పొందుటకు బుద్ధివరిశ్రమ కాలవినియోగము లెక్కువగాఁ గావలసియుండును.” అని వావిళ్ల నిఘంటుకర్త వ్రాసియుండెను. శబ్దరత్నాకరము మొత్తముమీఁద రమారామి ముప్పదినాలుగువేల పదము లున్నవి. ప్రకృతము రచించుచున్న నిఘంటువున మొత్తము నలువదియైదువేలుపదము లుండవచ్చును. అనియు వారు వ్రాయుచున్నారు. శ్రీ గిడుగు వేంకటరామమూర్తిగారు శబ్దరత్నాకరమున సుమారు

రెండువేలకప్పులున్న వరుచున్నారు. దానియందలి లోపములు దీనియందు మావగునేని ఈనిగుంటువు యొక్కను చెర్చి పోవునని నేను తలచెను. వావిశ్లనిగుంటు స్వరూపముగను ఆశ్రూస్వస్వరూపము నిచ్చునని తప్పులెన్నియుబాటుగాదు. “వ్యవహారముగలపదము లనేకములు చేర్చుట లేక వానియనుచుగొంచుకొని తెలియుటకై వాడుకలోనివాక్యములుగూడఁ జేర్చబడును. వ్యాకరణవిమర్శములని యెంచుట కొన్ని పదములకు సాధ్యమగుచోట సామర్థ్యప్రక్రియఁ జూపబడును. ఆంధ్రదేశమున ననికపాదముమొదలైన హిందూస్థానపదములును ఆంధ్రభాషాపదములును నిందు గ్రహింపబడును. ప్రస్తుతస్వరణమునకునసరిది తెనుగు పత్రికలప్రధానవాచనములలో వాడుటచున్న గూర్ఖభాషాపదములు అభివర్ణనాదులతో నిందుఁజేర్చబడును. ఈవాక్యము నిగుంటుస్వరూపమున నడుపు గానుండుటని నా భిప్రాయము. వావిశ్లవాభాషానేమి ఆంధ్రభాష మనియున్నాశక్తము ఆంధ్రభాషా జీవిని మున్నగుతలము నిలుచును. నిగుంటు ప్రకటనముతోడనే వావిశ్లవ్యాకరణమొకటి వెలువడవలెనని నాయభిప్రాయము. వావిశ్ల నిగుంటువు పాఠజన్యమున పూరించినంతనే వావిశ్ల వ్యాకరణము జేసవత్తమును పూరింపగలదు. వివాదయోగమురైంది శిక్షాప్రకరణము గోచరించునన నున్నట్లే ప్రతిపక్షమొనరమునకుండి నేను కురుక్షేత్రమెయున్న ఆంధ్రవాక్యము అదియుగాక ధర్మక్షేత్రము కావలసివచ్చిన నాతః. నూతన యుగభారతమును ఆంధ్రులకీయజాలు ప్రకటనకర్తల ప్రతిభ నిగ్రహములను జేరవచ్చునా!” (22)

శ్రీ ఆనంపి వేంకటశాస్త్రి గారు, విజయనగరము.

విజయనగర సంస్కృతకళాశాలాంగోపాధ్యాయులు.

మహాశయా ! దయాపురస్కరముగాఁ దా ముపిన శ్రీ వావిశ్లనిగుంటువు ముఖమును బరికిరియిల్లిన. ఉత్పత్తిమొదలుగా నర్థసంపాదనము వ్యవహారయోగ్యతయుఁ బ్రస్థితచారము స్థిరగీర్తిప్రాప్తియు భాషామూలకీః గలుగుటను నిగుంటువే మూలముగావచ్చునని నానిశ్చయము. నుతనవాఙ్మన్యగ్రాంచుచున్న మన యీ ఆంధ్రవాక్యముల జాడగనిపట్టు తత్ప్రయోగ నిరూపణ పురస్కరముగా నర్థనిర్ణయము చేయుచువని పూనుట ఘనకార్య మనకతప్పదు తండ్రి తాతల తరమునుండియు నాంధ్రభాష నుద్ధరింప బూనియున్న తామిప్పనికిఁదలచడుట యొకవిధ కాదు.

ఆంధ్రభాషకు నిగుంటువు బహుజనప్రీతి సీతారామచార్యులవారుమున్నగువారు ప్రాసీదమున్న వారు. వానిలోఁ దత్ప్రమాదిపదమూలమును గొంత విపులముగాఁ జెల్పునది శబ్దరత్నాకరము. తరువాత నట్టినిచ్చేయు వారికదియమార్గదర్శక మనక తప్పదు. కాని యందు కొన్ని పదములకు పాఠ్యమున మహాశయ లోకయర్థవిశేషమున వాడియుండ నాయర్థముప్రాయబడక సంస్కృతస్థిగుంటువు ననుసరించి ప్రాయబడుచువచ్చెను. “సహాయము” అనుపదము ‘సాహాయ్యము’ అనునర్థమున ప్రయోగింపబడియుండ నట్టియర్థ మానిగుంటువున ప్రాయబడలేదు. మఱియును గాచార్యులవారు పదములకు వ్యుత్పత్తులను జూపుటందును, నాంధ్రభాషాపదముల కితరభాషాపదములతో సాదృశ్యముగఁ బరివిధ పెరిగిండుటందును, పనిచేసినట్లు కానరాదు.

శ్రీ వావిశ్లనిగుంటువులోని మార్గదర్శకముగానొసిన పదములు చూడనట్లుకొఱతలు పోవు నవియుగా గానవచ్చెడిని. గ్రంథకర్తగారు ప్రాయబూనినపదములయు వాసిస్వరూపనిర్ణయము పద్ధతీయుఁ గొంతపఱకు క్రొత్తదికాకపోదు. ఇందు వ్యవహారస్థపదములఁ బొనుపుటయుఁ బూర్వలక్ష్యముల కంతగా విరుద్ధము గాదు. మఱియు శబ్దరత్నాకరముకన్న నిదియొక పేయి పదములచే మిన్నయగుటను గన్నడభాషా సంబంధమును గన్నార జూపునదగుటను, మిగుల మన్ననగంచు ననియు నావిన్నపము.

ఇట్లు పలువిధముల భాషాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడు తమ నమ్రహృద్ధియు నమన ఆదారురారోగ్యాభి వృద్ధుల నందించుగాక యని వేడుచు నింతతో విడుచుచున్నాఁడను.

కా. ఎన్నోదేశము లున్న పండుగల వెన్నెన్నో మహావృక్షలో

యన్నా ! వేంకటశాస్త్రి వర్య ! ఇటు లీ యాంధ్ర ప్రపంచంబున

వన్నెంగాంచ గలట్టి మార్గములు నీవా కాక వేటొక్కరా !

కన్నారంగనిపట్టి నారు కన మొకల్యాణసాఖ్యోన్నతుత్.

(23)

ఉభయభాషాప్రవీణ అయ్యలసోమయాజుల కాశీపతిచయచులుగారు

తెలుగుపండితులు, ఎ. బి. యమ్. స్కూల్, కిర్లంపూడి

తాము శ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రి గారిచే రచించుచున్న “వావిళ్ల నిఘంటువు” తాలూకు పుటలుకొన్ని మాత్రము చూచితిని. ఇయ్యది శబ్దరత్నాకరాదినిఘంటువులకన్న మిన్న యని చెప్పట కవకాశ మున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఆంధ్రపదార్థకాంతములు వావిళ్ల నిఘంటువూర్వీదయము వలనఁ బ్రజ్వలించి ఆంధ్రలోకమున కమితలేజుయి నుమహర్షి అజ్ఞానాంధకారమును తొలగించ గల వని నమ్ముచున్నాడను.

(24)

అభినవతిక్కన శ్రీదుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారు, నెల్లూరు.

తమరు ఆదరపూర్వకముగఁ బనిచిన ‘వావిళ్ల నిఘంటువు’ ఆమందకౌతుకముగాఁ జేసిని. అశీగిలమైనయవధానముతోఁ బరికించితిని. ‘శబ్దరత్నాకర’ మిప్పు డుపలబ్ధము కాకపోవుటయు, అయ్యేనేనియు నందు మార్పులు చేర్పులు పెక్కునేయందగియుండుటయు, సూర్యారాయనిఘంటువు అంతకంటె సమృద్ధమయ్యి విస్తృతచే బహుసంపుటములంగాని లభింపకపోవుటయు గుఱివించి, విద్యార్థుల నుపాదేయముగా నీనిఘంటువు తాము వెలయించుట తమకార్యచితిని సూచించుచున్నది. ఒక నృపవతంసుని ప్రాసన ఒక ‘ఓకాప్రపూర్ణుని’ పర్యవేక్షణమునఁ బెక్కురుపండితులచేఁ జిరకాలము నుండియు రచింపఁబడుచుండిన సూర్యారాయనిఘంటువు ఇప్పటికిని బూర్తికాకూడుట ఆంధ్రుల దురస్పష్టము. తాము ఆంఠాంతఁ దీర్పఁబూని ‘సూక్ష్మముల’ మోక్ష’ మన్నట్లు, ఈనిఘంటు నిర్వాణోద్యమమునకుఁ బూని, పనికిఁ దొడంగిన శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిలవారు నడుమనే స్వర్గస్థులైనను, సదృశుఁ డగుపండితుని, వైపెచ్చు ఆంధ్రభాషా పట్టిభద్రుని ఆపనికి నియమించి యీలో నింత సంపుటము వెల యిగుడుట తమ ‘కార్యకౌశలమునకు నిరర్హనము. ‘యోగః కర్తసు కాశలమ్’ అనుట కలదుకదా! ఇంక నొక్కసాపుటిలోనే తక్కినభాగమంతయు సంపూర్ణము కావచ్చునన్నది సరియైన ‘అంచన’ కాదేమో యని నేను భయంపడుచున్నాను. అట్లు కావలయునేని, మీరు నిర్వాణనియమములు కొన్ని మార్పుతో వలసియుండును.

1. ఇష్టాపూర్తాది సమాసములు తొలగింపవలయును.

2. అంగీకారము, అంగీకృతి, అంగీకరణము:—వ్యాకరణ సాధ్యము లగు నిట్టిరూపములలో నొక్కదాని గ్రహించి తక్కినవానిని వానిక్రిందనే రూపాంతరములుగాఁ జేర్చినవలసియుండును.

3. అగు = అవు = డా:—ఇట్టిచోట్లఁ గొంత కన్కుఱితి పడవలసియుండును.

4. ఆలముగలయూట = ఆత్మగలయూట - ఇట్టిచోట్లఁ దొలి రూపమును మాత్ర మిచ్చి సంధిరూప ముజ్జగింపవలసియుండును.

5. డ = డా:—పోడిమి = పోడిమి; అడఁచు = అణఁచు; ఇత్యాదులలోఁ దొలిరూపమునే వ్రాసి అటనే రూపాంతరము సూచింపవలసియుండును.

ఇదియు, ఇట్టివియుఁ బెక్కులు నిర్వాతలెఱుంగని విషయములు కావు. కాని యేవంరూప సంతే మమున, పిపతిపు విద్యార్థులు కొంత త్రొక్కటపడుదు రేమో ! ఇవి నాకంటె మిన్నగాఁ జిరకాలానుభూతిగల తామె యీలో చింతపలపసియుండును.

‘వావిళ్ల’ పేరు ఈవఱకే దిగంతములకుఁ బ్రాకియున్నది. నేడు ఆపేరువిననియక్షరాస్యుఁడు ఆంధ్రలోకమున లేఁ డన్న నతియోశక్తి కానేరదు. ఈనిఘంటువుతో మీయశస్సు మిన్నంటఁగలదు. ‘పుత్రాదిచ్ఛే త్వరాజయ’ మ్మన్నట్లు మీయట్టి సుప్రత్యునిగన్న శ్రీవావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలవారు

స్వర్గమునుండి మీ యాయుద్యమమునకు సెంత సంతోషించుచున్నారోకదా! భగవంతుడు ఈషణ్ణి సాగించుటకు మీకు క్షీప్రమారోగ్యము ప్రసాదించుఁ గావుత మని ప్రార్థించుచున్నాను. (25)

శ్రీజీ. జాషువగారు, తెలుఁగుపండితులు, వినుకొండ.

- గీ. అందుకొన్నాను తా మఱివట్టి నూత్నుఁఫక్కి యగునిఘంటువులోని భాగములను
ఆంధ్రవాఙ్మయభ్యుదయచి హ్నుములఁ దలఁచి, మేను మఱచితి నొక్కనిమేష మనఘ !
- ఉ. ఏవద మేకపీశ్వరుని హృద్యవచఃకలశాంబురాశి, నే
రూపము నందెనో, యది యెఱుంగుట నుత్తర మాంధ్రవాఙ్మయం
దోషికతో మధించి, వివిధోక్తులపుట్టువు లాకళించి ల
క్షీపతిశాస్త్రీ దక్షుండయి సృష్టి యొనర్చె నిఘంటు భారతిన్.
- చ. ముదిరినతాటియాకు వనభూములలోనఁ గృశించి తెల్ల శా
రదకు వ్యయప్రయాసములరాపిడి కోరిచివన్నెచిన్నెలన్
గుదిరిచి క్యాలికోటిలఁగు కోక లమర్చిన రామశాస్త్రీ సం
పదగలవాఁడు శ్రీపదము వారితనూభవ నాదరింపఁడే?
- సీ. శబ్దరత్నాకర శబ్దార్థపంద్రికాదినిఘంటువులచేతఁ దెలియఁబడని
పదములసాధుత్వప్రక్రియల్ వ్యుత్పత్తు లర్థభేదములు రూపాంతరములు
బొందించి నూతనపుంబడి నిర్మించినావు నిఘంటు కన్యామకల్లి
నర్పించినావు భాషాభిమానులకు వాచిల్ల రామస్వామిప్రియసురులకు.
- గీ. తగినబిడ్డను గని యాయదగినవారి, కిచ్చియున్నావు ధన్యుడవిధ్యయశుఁ డ
వాంఛనైఘంటికుండకు నభిధ దాల్చి, శ్రీపదమునేలుకొమ్ము లక్ష్యపతీంధ్ర !
- చ. చదివితఁ బాణినీయమును సద్గురుసంగతిసాహితీగతుల్
మదికి నిరూఢమానటుల మాన్యులు మెచ్చఁగ నేర్పి తెల్లనం
దుదితమనోరథుండనయి యున్నతనత్యవికావ్యరాజముల్
పదపదనద్విమర్శమునఁ బ్రాణిమవ్యాఖ్యలు నే రచించితిన్.
- ఉ. ద్రావిడసంస్కృతాంధ్రములఁ బ్రాకృతభాషలసంప్రదాయ స
దాభవము వ్యక్తమానటుల ధన్యతఁ గోశము గూర్చినాఁడ నా
భావనశక్తి పెల్లముగఁ బ్రాణమరుత్తచరిత్రనాటకం
బావల దాస్యమోచనము నాదిగసాంధ్రమునందుఁ గూర్చితిన్.
- గీ. సూర్యరాయాంధ్రకోశంబు నార్యులెన్ను, ముఖ్యపండితపదవిని మోదమొంది
పుష్కరాధికకాలంబుపూర్ణశక్తి, గూర్పుచుండఁగ విఘ్నంబుగూడె నొకఁడు.
- గీ. దాని సేనంతతలఁగఁగఁ దగదుగానె, యెవని కేచెంత ప్రాప్తమో యెవఁడెఱుంగు
నేది నాచేతఁజేయింప నీకుఁ డెంచెనో యెఱుంగఁగ శక్యంబె యూహతేల?
- గీ. స్వీయ మేధావికేవంబు వివిధభాష, లరసి యన్నట్టిశక్తిని గరము గూర్చి
యాంధ్రవిద్యార్థిబృందంబులంద నలవి, యగునిఘంటువు రచియింప నగునుగానె.
- గీ. అనుచు నాలోచనముబుట్టినట్టివేళ, నాంధ్రసద్గ్రంథముద్రణసాధ్యుండయిన
వేంకటేశ్వరశాస్త్రీ వాచిల్లవంశ్యు, మిత్ర మానటు గావించె మిత్ర మొకఁడు.
- గీ. తెలుఁగువిద్యార్థులకుఁదెల్లఁ దెలివి నిచ్చు, తెలుఁగుఁ గోశంబు గూర్చుదఁ దిరముగాఁగ
పేరుపొందిన వాచిల్లవారి పేర, వేంకటేశ్వరశాస్త్రీ వాచిల్లవంశ్యు.
- గీ. విప్రవరుడవు శాస్త్రముల్ వేదచయము, నాంధ్రసద్గ్రంథములెల్ల నలవరించి
ప్రకటనంబును జేసినభవ్యకీర్తి, వేంకటేశ్వరశాస్త్రీ వాచిల్లవంశ్యు.

